SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL

E 36.

A

SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

1888.

HETEDIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
FELELŐS SZERKESZTŐ.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD BÉLA, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.
1888.

II
[redacted]
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR
[redacted]
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKEK.

Lap

Az új év kezdetén. *Radácsi György* 1, 21
A vasárnap megünneplése és a vasárnapi munkaszünet. *Kérészy Barna* 41, 61
Üdvözlet Báró Vay Miklós főgondnokhoz, a főrendiház elnökéhez. *A sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai s tanárai* 77
A temetési énekekről. *Czinke István* 79
Az énekkarokról. *Lázár István* 81
Néhány őszinte szó a „Magyar Protestáns Tudományos Irod. Társaság“ ügyében. *Spectator* 97
Egy szavazat Csiky Lajos indítványa ellen. *Zoványi Jenő* 100
Válaszúl. *Mocsáry Lajos* 113
A pályázati képesség kérdéséhez. *Debreceni Bertalan* 133
A lelkésztanítóságok szervezéséhez. *Molnár Ferenc* 149
Van-e még magyar református egyház? *Spectator* 165
A lelkésztanitóságok. *Mocsáry Lajos* 185
A lelkésztanitóságok szervezésének kérdéséhez. *Frenczel Bertalan* 187
A választhatóság. *Görömbei Péter* 201
Válasz a „Protestáns Közlöny“-nek. *Mocsáry Lajos* 217
A lelkésztanitóságok elvi szempontból. *Molnár Ferenc* 219
Az Irodalmi Társaság és a parokhiális könyvtárak. *Radácsi György* 237
Milyen legyen hát új énekeskönyvünk? *Sz—y—k—l* 257
Észrevételek az „Egyetemes gyám- és nyugdíjintézet“ módosított alapszabályaira. *Szabó József* 273
A kikkel senki sem gondol. *Homoki Antal* . . 276
Egy katholikus levele a szerkesztőhöz. *Egy katholikus* 293
A lelkésztanitóságok szervezése újabb szempontból. *Egy tanügybarát* 317
Azok az üres templomok. *Olajos Pál* 337, 353
Cultusunk reformja. *Újj István* 373
A lelkésztanitóságok ügyében. *Kállay Miklós* . . 393
Egyházunk az államháztartásban. *Molnár Ferenc* 399
Bálint József 1816—1888. *M. Gy.* 425
Kazinczy Ferenc emlékezete. *Molnár Lajos* . . 427
A lelkészi beiktatás kérdéséhez. *Kovácsy Sándor* 445
A felsőborsodi egyházmegyében az országos gyám- és nyugdíjintézet alapszabályainak megbirálására kiküldött bizottság véleménye *Szabó József* 461
A felekezeti lét jelentősége. *Dr. Heiszler József* 481, 501
A lelkésztanitóságok legújabb szempontból, s egy pár javaslat a kérdés megoldásához. *Tóth Miklós* 517
A felsőborsodi egyházmegyében a közalapból való segélyezés módját tárgyazó indítvány megbirálására kiküldött bizottság véleménye. *Debreczeni Bertalan* 537
Az egyházak vagyonainak kezelése és ezzel kapcsolatosan a gondnoki számadások megvizsgálása. *Olajos Pál* 557
Az egyházi közalapból való segélyezés módozata. *Lükő Géza* 573
Nyilt levél a sárospataki tápintézet ügyében. *Egy volt tanitvány* 589
Nyilt levél a szerkesztőhöz. *Novák Lajos* . . . 591
Az Irodalmi Társaság ügyében. *Földmívelő* . . 609
Az „Evangyéliumi szövetség“ és Irodalmi Társaságunk. *Dr. Szlávik Mátyás* 625
A helyettes lelkészeknek az egyházkerületi pénztárba való fizetési kötelezettsége. *Cunctator* 641
A gömöri egyházmegyében az országos gyám- és nyugdíjintézet alapszabályainak és a domesztikai segélyezés újabb módozatainak felülvizsgálására kiküldött bizottság véleményes jelentése. *Osváth István* 657
Kerületi gyűléseink apasztásakor. *Radácsi György* 677
Az egyházkerületi gyűlések a sárospataki főiskolával szemben. *Fejes István* 697
Kedvező és kedvezőtlen jelek. *Radácsi György* . 721
A német császár Rómába útazásakor. *Radácsi György* 741
A hazai protestáns papság és a modern libertinismus. *Kállay Miklós* 757
Egyik legfőbb pénzügyi érdekünk. *Újj István* . 773
Nyilt levél Ferencz József unitárius püspök úrhoz. *Czelder Márton* 789
Szellemi szabadság. *Dr. Szlávik Mátyás* . . . 805
Válasz nagytiszteletű Czelder Márton úr nyílt levelére. *Ferencz József* 821
Az új Énekeskönyv érdekében. *Czinke István* . 841
Min alapúl a római egyház hatalma? *Dr. Szlávik Mátyás* 857, 877
A tizenkettedik órában 897
Karácson ünnepén. *Apostol. Bertalan* 933
Lehet-e a lelkész minta-gazda? *Vas Mihály* . 934
Nyilt levél Radácsi György, theologiai tanárhoz, mint a biblia egyik fordítójához. *Fűzy János* 950
Válasz a Nyilt levélre. *Radácsi György* . . . 951

ISKOLAI ÜGY.

A jogtanúlás ügye. *V. Krüzselyi Bálint* . . . 6
Az ifjúsági olvasmányokról. *Molnár Lajos* . . 25, 46
Töredékes gondolatok a népiskola napi kérdései felett. *Puritán* 65
Egy fiatal mágnás és a latin nyelv 83
Egy magyar prot. néptanitónak miért kell a vallásos nevelésre fősúlyt fektetni? *Becske Bálint* 103, 116

Lap

Viszhangok népiskoláink felől. *Gérecz Károly* . 139
A földrajzi oktatás legújabb segédeszközei. *Veres Ferenc* 152
A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról. *Fábriczy János* 167, 189, 204
Népiskolai felügyeletünk. *Gamauf György* 221, 241, 260, 278
Vallástanitás az állami tanitó-képezdékben és valami, a mi ezzel összefügg. *Dezső Lajos* . 296, 321
Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez. *Dr. Horváth Ödön* 341, 356, 377, 397, 412, 436, 449, 465
Az ev. ref. tanárok nyugdíjügyéről. *Buza János* 485
A népiskolai tanterv kérdéséhez. *Παγανὸς* 507, 522, 646, 662, 762, 808, 826
Termékeny talaj. *Veres Ferenc* 543
A francia tanárképzésről. *Dr. Öreg János* . . 561, 575
Jelentés a gömöri ev. ref. egyházmegye iskoláiról az 1887—1888-ik iskolai év első felében megejtett iskolalátogatás alkalmával felvett jegyzőkönyvek alapján. *Ruszkai Gyula* . . 596, 615
A régi priváták. *Ἀληθὴς* 629
Az iskolai év megnyitása Sárospatakon. *R+r* . 680
Útasítás a népiskolai körlátogatók részére. *A sárospataki Irodalmi kör javaslata* 700
Futó Mihály, h.-m.-vásárhelyi főgimnáziumi igazgató beszéde 724, 744
Tanügyi mozgalmak külföldön. *Fábriczy János* . 776, 793
Állam, iskola és az élet. *Juratus* 844
A kanonika vizitáció felmenthető-e az iskolalátogatás kötelezettsége alól? *Szabó József* . . 862
Egy methodikai kérdés és felelet. *Fábriczy János* 881
„Egy methodikai kérdés és felelet.“ *Gérecz Károly* 902
A sárospataki jogakadémia tanári karának és államvizsgálati bizottságának felterjesztése a véderőtörvényjavaslat tárgyában 917
Egy methodikai felelet és kérdés. *Fábriczi János* 938
Protestáns tanintézeteink s a protestáns tankönyvirodalom. *Ισσοπαχ* 953

A kath. papi seminăriumok reformja 39
A sárospataki főiskola tanári nyugdíjintézete . . . 74
A vallás- és tanúlmányi alap állása 96
A miskolci ev. ref. főgimnázium állami segélyezése . 110
A vallás és közoktatásügyi tárca költségvetése . . 147
Irodalmi körünk közgyűlése. *Az irod. kör jegyzője* 184, 422, 513, 720
A sárospataki főiskola köréből (könyvtári olvasó szobák confirmatio, énekkar, theol. segélyegylet) . . . 200
A miskolci 3 gimnáziumról. rl. 214
A március 15-diki ifjúsági ünnepély Sárospatakon . 215
Március 15-dike a miskolci főgimnáziumban r. l. . . 236
Trefort két körrendelete (a nagy halandóság s a halott kisérő iskolások) 315
A jog- és államtudományi államvizsgálatok szigorítása 350
Követésre méltó reform 350
Approbált tankönyveink 369
A kisdednevelési kiállítás tervezete 478
Évzáró vizsgák a miskolci főgimnáziumban 496
A sárospataki állami tanitóképezde zárvizsgái . . . 498
Tanári gyűlések 514
Valami az érettségi vizsgálatokról. *Veszprémi* . . . 534
Középiskolai reformtörekvések 605
A vallás és közokt. miniszter a hittani intézetekhez . 639
Huszonöt év előtt. *R. Gy.* 674
A tanév elején 675
A «Sárospataki Irodalmi kör» s az országos közoktatási tanács 696
A sárospataki főiskola egészségügye 818
A felekezeti középiskolák segélyezése 819
Az ifjúság az új véderőtörvényjavaslat ellen . . . 854
Egy kis kulturharc. *mpm.* 874
Egy derék szakvélemény. *F. J.* 915
A véderőtörvényjavaslat s az egyetem 930
A véderő és a jogászok (debreceni vélemény) . . . 948

TÁRCZA.

Lap

Jézus iróniája. *Hörk József* 8, 27, 48
Bűnbánati ének. *Molnár Ferenc* 53
130. Zsoltár. *Sas Endre* 54
Az özönvíz-monda és a jégkor. Falb Rudolf után *Rácz Lajos* 67, 86
Jézabel. *S. Szabó József* 88
A mai hittudat állása a bibliai csodákkal szemben. *Rácz Lajos* 106, 123
Német egyházi és irodalmi viszonyok. *Dr. Szlávik Mátyás* 119, 300, 324, 510
A fenséges. *Gamauf György* 142, 155, 171, 193, 206, 226, 246, 263, 344, 360, 381
Húsvét ünnepén. *Szuhay Benedek* 245
Az Énekek énekéből. *Radácsi György* . . . 283
Párizsi látogatásomból. *Rácz Lajos* . . 401, 414, 438
Bálint József emlékezete. *Mitrovics Gyula* . . 453
Köznap reggeli ének. Köznap esteli ének *Molnár Ferenc* 472
Tanévzáró napok Sárospatakon. *Orthodox* . . . 490
Vasárnap reggeli ének. Urvacsora előtti ének *Molnár Ferenc* 526
Tolsztoj Leo gróf a bibliáról. *Felméri Lajos* . 545
Adalékok az új-szövetségi ítészet legújabb történetéhez. *Szakal Károly* . . 563, 580, 600, 620
40 év. Orbán József akadémiai tanár önéletrajza 631, 648, 665
A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben. *Rácz Lajos* . 683, 727, 748, 764, 778
25 év után. *V. Krüzselyi Bálint* 707
A keresztség szertartásának történeti fejlődése. *Mitrovics Gyula* 796, 812, 830, 846, 865, 884, 905, 920
38., 139. Zsoltár. *Czinke István* 846
Karácsoni ének. *Czinke István* 941
Genf egyházi életéből. *R. L.* 554
Az egyetemes presbyteri szövetség nagy gyűlése . 586
Vay Ábrahám levele Fáy Andráshoz. *Ruszkai Gy.* 955

KÖNYVISMERTETÉS.

Zsoldos Benő: Thukydides. *Radácsi György* . . 11, 33
Buza János: Ásványtan és Geologia. *Dr. Vida Károly* 54
Zimmermann Gyula: Német nyelvtan. *Kun Pál* . 91
Molnár Lajos: Magyar Olvasókönyv. *Czinke István* 129
Kupai Dénes: Halotti Beszédek és imák. *Szabó József* 145, 162
Amicis-Radó: A szív. *Molnár Lajos* 175
Czuczor Gergely: Botond. *Dr. Veres Samu* . . 209
A „*Tanulók olvasótára*“ megjelenése alkalmából. *Kovácsy Sándor* 418
Greguss Ágost: Rendszeres Széptan. *Székely György* 635
Buza János: Állattan. *Dr. Vida Károly* . . . 890
„Az ember kötelességei és jogai“ *Viski B.* . . 959

Krupecz István: A tudományos, különösen az egyháztörténeti seminăriumokról 19
A «Protestáns Népkönyvtár» 19, 58
Czelder Márton folyóirata 39
Rácz Károly: A pozsonyi vértörvényszék áldozatai . 76
Zoványi Jenő: Tanúlmányok a magyar protestáns egyház és irodalom történetéből. *R. Gy.* . . . 111
Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig 164
Incze Lajos: Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára 214
Batizfalvi István: A magyarországi prot. egyház története z. j. 215
Szász Károly konfirmacioi kátéja 236
Toth Samu: A serkei egyház története 291
Bancsó Antal: Keresztyén hittan és erkölcstan . . . 370

Lap

A Sárospataki Irodalmi kör legújabb kiadványai . . 372, 640
A bécsi kapitulacio. *R. Gy.* 42
Bod Péter: Historia Hungarorum Ecclesiastica I. k. z. j. 444
A Debr. Prot. Lap. 478
Dr. Masznyik Endre: Evangelikus Dogmatika . . . 554
Dicsőfi József: «A tékozló.» «Egyedűl hit által» . . 572
Két kalendarium 607
Dr. Szlávik Mátyás: Bölcsészettörténet. I. k. . . . 608
Pecz Samu: A prot. templomok építéséről 696
A Sárospataki Ifjúsági Közlöny 740
Jókai Etelke: Br. Vay Miklósné Adelsheim Johanna levelei 754
Kiss József: Ünnepnapok. *R. L.* 754
Szuhay Benedek: Zengő-bokor 755
Pukánszky Béla: Héber olvasókönyv. *r. gy.* 787
A «Magyar Zsidó Szemle» és Löw Immánuel Imádságos könyve 840
A «Protestáns árvaházi képes Naptár» XV. évfolyama 916
Mocsáry Lajos: A régi magyar nemes 931
A «Prot. egyh. és isk. Lap.» *R. Gy.* 965
A sülyedő társadalom. *R. Gy.* 965
A nazarenismus. *R. Gy.* 965

KÖZÉLETÜNK.

Et altera pars. *Rimavölgyi* 15
Hivatlan közbeszólás. α . . . ω 70
Pár szó a homonnai missio-ügyhöz. *Tóth Lajos* 108
Püspöki körlevél. *Kun Bertalan* 126, 569
A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből. *r—l.* . 128
Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Bacskai Sámuel* 159
A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. *Böszörményi Károly* 197
Az elemi népiskolai tanitók őszszel változzanak-e? *Idrányi Ferenc* 207
Válasz Idrányi Ferenc úrnak. *Vadászi Pál* . . 230
Egy botrányos eset és a felmerülő kérdések. *Egy ref. lelkész* 233
Válaszúl. *Mitrovics Gyula* 233
Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Fűzy János* 250
Mikor változzanak a tanitók? *Debreczeni Bertalan* 252
A pályázati képesség megállapítása tárgyában javaslattétellel megbízott egyházkerületi küldöttség munkálata 266
A pályázati képességet megállapító javaslat. *S. Szabó József* 286
A nagy-bányai ev. ref. egyházmegye közgyűlése. *Tóth Dániel* 288
A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése. *Vas Mihály* 303
A szathmári ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése. *Kalós Péter* 304
A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Mészáros József* 306
A mármaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye közgyűlése. *Biki Ferenc* 308
Az Irodalmi Társaság alakúló gyűlése. *Radácsi György* 310
A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése. *Gyarmathy József* 326
Az alsózempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Kónya András* 328
Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Fekete József* 331
A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése. *Mitrovics Gyula* 346, 363
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése 383
Lelkész-beiktatás Sárospatakon. *Kovácsy Sándor* 385
Kérelem a szerkesztőhöz egy beiktatási ünnepély hatása alatt. *Egy jelenvolt* 386

Lap

Konfirmácio a miskolci református új templomban. *Egy apa* 403
Nyilt levél a szerkesztőhöz. *Zombory Gedő* . . 407
A dunamelléki egyházkerület közgyűlése . . . 441
Kazinczy-ünnep. *Radácsi György* 457
A beregi egyházmegyei papság értekezlete. *Simon Andor* 495
A tiszáninneni ev. ref. leánynöveldére vonatkozó közvetlen tapasztalatok. *Zempléni* . . . 531
Középiskolai tanárok gyűlése. *mp.* 532, 549
Az ungi ev. ref. egyházmegyei lelkészi értekezlet *Ábrahámi István* 565, 584
Az egyházkerületi leánynevelő-intézet felügyelő-bizottságának folyó évi julius 16-án tartott ülése. *Debreczeni Bertalan* 603
A tiszai ág. hitvallású ev. egyházkerület közgyűlése. *Dr. Szlávik Mátyás* 622
A leánynövelde felügyelő-bizottságának folyó évi augusztus 16-án tartott ülése *Debreczeni Bertalan* 651
A felsőzempléni egyházmegyéből. *Böszörményi Károly* 652
Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. *Fűzy János* 668
A gömöri ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. *Vattay László* 670
Lelkész-értekezlet a nagybányai egyházmegye nagypaládi körében. *Nagy Elek* 686
A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. *Gyarmathy József* 687
A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. *Vadászy Pál* 689
Az alsózempléni egyházmegyéből. *Kónya András* 691
Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. *Homoki Antal* 694
A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. *Kalós Péter* 712
Az alsóborsodi egyházmegye közgyűlése. *Fekete József* 714
A tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlése. *Lukács Ödön* 716, 729
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. *Mitrovics Gyula* 734, 750
A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye határozata az illeték-egyenérték ügyében 781
Az ungi népiskolai anyakönyv története. *Bacskai Sámuel* 815
Őszi vetések. *Böszörményi Károly* 834
Válasz „az ungi népiskolai anyakönyv története“ című cikkre. *Szabó József* 852
A tankönyv-monopolium és a „Sárospataki Irodalmi kör“ kiadványai. *Makláry Pap Miklós* . . 870
A dunamelléki ev. ref. egyházkerület rendkivüli közgyűlése. *E—s.* 887
Templomszentelés Felső-Nyárádon. *Osváth Zoltán* 909
Dr. Bihari Péter emlékezete. *Tóth Pál* . . . 912
A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye papi egyletének 1888. november 28-án tartott közgyűlése. *Rácz István* 923
Nagy Áron emlékezete. *Tóth Pál* 926
A „Sárospataki Irodalmi kör“ évzáró közgyűlése. *Kovácsy Sándor* 973
A Prot. Irod. Társaság közgyűlése. *Dr. Szlávik Mátyás* 941
Viszonválasz az ungi népiskolai anyakönyv ügyében. *Bacskai Sámuel* 957

	Lap
Az erdélyi ev. egyházkerület n.-szebeni gyűlése	18
A migléci templomszentelés	18
Kiáltó szó a szatmári gimnázium érdekében	58
Nyilatkozat a rimaszécsi jelölés ügyében	75
Királyi kézirat (Br. Vay Miklós főrendiházi elnöksége)	94
Egy kis önigazolás. *Czinke István*	95
Egy illeték-egyenértéket feloldó végzés. *Vas M.*	111
A felsőborsodi egyházmegyéből	132
Templom-alapkőletételi ünnep Tisza-Becsen. *Tiszaparti*	212
Orgonaszentelés Tisza-Valkon. *Járdán Lajos*	213
A debreceni ev. ref. egyház és egyházmegye határozatai az Irod. Társaság pártolására nézve	291
Az Irod. Társaság végrehajtó-bizottságából	334
Az Irod. Társaság ügye a lapokban	351, 390
A gönci jubileum	367
Levél a szerkesztőhöz *Egy beiktatandó* és a szerkesztő válasza. (Mikor lesz az elválasztott lelkész rendes lelkészszé?)	368
Tíz év után (találkozás Sárospatakon)	497
A székely-udvarhelyi ev. ref. collégium felszentelési ünnepélye	770
Az erdélyi egyházkerület őszi közgyűlése	771
Az ágost. ev. egyház egyetemes közgyűlése	772
Az Ivánka-síremlék átadási ünnep	785
Kis Gusztáv, hódmező-vásárhelyi tanár nyugalombalépése	802
Elismerés az érdemnek. *Szabó Gyula*	804
Menyhárt János debreceni theol. tanár nyugalombalépése	820
A Prot. Irod. Társaság végrehajtó-bizottságának ülése	894
A debreceni «Nyilatkozat»	929
Nevezetes adalék az Irod. Társaság történetéhez. (Ferenc József püspök levele)	945
A debreceni Nyilatkozat ellen és mellett. (Dr. Masznyik E. és Balogh Ferenc	946

NEKROLÓGOK. GYÁSZJELENTÉSEK.

	Lap
Vadászy István	38
Molnár József	38
Fürjész István *R. Gy.*	38
Balogh Ágnes	39
Juhász Béniámin	57
Szeremley Gábriella *R. Gy.*	94
Átányi Lajos	147
Bethlendi Endre	164
Batta Béniámin és József *H. J.*	180
Nagymáté József emlékezete x—y—z.	182
Id. Dicsőfy József	200
Vilmos német császár	211
Biró Lajos	212
Özv. Kiscsoltói Ragályi Gyuláné *k. b.*	235
Br. Vay Lajos	255
Varjas Gábor. Gál Mihály	256
Ujházy János	271
Id. Losonczi Losonczy Károly *V. P.*	290
Bagdy István *Abaházi József*	349
Halmy Károly *R. Gy.*	366
Szenterzsébeti Szakács István *B. J.*	367
Ferenczy Lajos	406
Katona Endre	407
Tóth Béla *Sz. B.*	421
Bálint József	443
Apostol József	460
Kozmay Dezső	476
Halmy Lajos	514
Gulácsy Károly	551
Trefort Ágoston *R. Gy.*	637
Pap Mihály	638
Kovács Dániel	639
Lonkay Antal	654
Juhász Mihály *R. Gy.*	695
Kántor Juliánna. Szemere István	695
Jakab István	719
Kiss József *R. Gy.*	738
Kocsis István	770
Gondol Kálmán. *I. J.* Tóth Miklós. *R. Gy.*	785
Br. Kemény Gábor	802
Nagy Pál	817
Évva András. *M. Gy.*	837
Gr. Bánffy Béla	874
Káldy Gyula	874
Ballagi Károly	876
Dr. Bihari Péter és Keresztes József. *R. Gy.*	893
Tóth Emma	894
Zilahy István	914
Székely József	914
Hunfalvy János	914
Angelics Germán	928
Porcs János *R. Gy.*	928
Nagy Áron	929
Tarnóczy Sándor	963
Apostol József	967

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye múlt századi életéből. *Szentpéteri Sámuel*	473, 527, 672, 768, 783, 836
Érdekes régiség Kövi S. sárospataki jogtanár előfizetési felhívása. *Buza János*	112
111 éves patens	607
Egy régi könyv egy régi bajról. *V. K. B.*	803

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Minden számban.

Hetedik évfolyam. 1. szám. Sárospatak, 1888. január 2.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az új év kezdetén.» I. *Radácsi György.* — «A jogtanulás ügye.» *V. Krüzselyi B.* — «Jézus iróniája.» *Hörk József.* — «Thukydides.» (Könyvismertetés.) — «Et altera pars.» *Limavölgyi.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

Az új év kezdetén.

I.

Tompa Mihály ezzel az egyetlen szóval jellemezte egykor egyik költő-társának szorgalmas muzsáját: *„szürke.“* Ugyanezt mondaná — ha élne — az 1887-ik esztendőre is. Olyan «se ki, se be,» «se tíl, se túl,» mint az a tanuló, a kire nem lehet egyéb dícséretet mondani, mint: *„igyekszik,“* vagy, mint az az ember, a kinek egész kharakterét ki bírja fejezni ez az egy szó: *„becsületes.“*

Fel-felcsillámló reménységünket beárnyékolta a csalódás fellege, mint az ébredő napot a ború, s küzködtünk, mint a hajós, a ki vitorlájával az ellenkező szelek között egy helyben marad. Egész egyházi és iskolai életünkben alig akadt valami az egész 1887-ik esztendőben, a min a lélek húzamosabb gyönyörűséggel megpihenhetne, a mi közhangulatot, közlelkesedést tudott volna támasztani. Csupa várakozás volt egész sorsunk, akár csak azé a hegymászóé, a ki hetekig várja egy-egy világhírű kilátással csalogató csúcson a nap ébredését és nem bír egyebet látni fényes ködnél, a melynek csak a szélén mosolyog be az ígéret földéből egy bűbájos súgár.

Egyházkerületeink és egyházmegyéink egymáshoz való viszonya maradt a régi, a *zsinat előtti*. A sajtó meg-megjajdúlt, követelve a testvériséget a tényekben; de nem talált engedelmes fülekre. Egy-egy káplán, fiatal pap vagy egyházközség meg-megcsörgette a zsinat által reá kovácsolt láncot . . . aztán csend lett megint. Ki is merne tartósan nyugtalankodni ott, a hol az esperesek és candidaló-bizottságok vasvesszővel őrzik örökségüket?!

Egy-két püspöki látogatás híre végig futott az országon s bizonyságot tett arról, hogy vezéreink érzik és teljesítik kötelességeiket; de, hogy e zajos látogatások után nem simúlt-e minden a régi állapotra vissza, mint a kettészelt víz szokott a hajó után: azt csak sejteni lehet még, de tudni nem. Igaz, hogy a nemes mag nehezen hajt s lassan fejlődik; de azért egy-egy *papi kör* keletkezésének híre már elcsapódhatott volna idáig a püspöklátta megyékből, jelezve a látogatásnak hosszú időre szóló hatását! Annyi baj mutatkozott imitt-amott az említett látogatások alkalmával, hogy azoknak orvosszereit tanácsos volna közös jóakarattal keresni és megválasztani és ilyen módon bizonyos egészséges közszellemet teremteni, a mely, szükség esetén, befelé és kifelé, baráttal és ellenséggel szemben egyaránt igazolni tudná a maga hatalmát. Mert a falról a mész, a mit a nagy vendég vártára reá meszeltek; a tetőről a zsindely és cserép, a melylyel azt tetszősebbé változtatták, lekopik, elmállik, mint a hóba írott név; de a látogatás nyomában keletkezett papi értekezletekben ott marad és munkálkodik a püspöknek nemcsak jó emléke, de lelke is. És, ha, a mint illik, ez az ott maradt s illetőleg ott felébredt lélek mindent átható erővé izmosodik: akkor egy újabb püspöki látogatáskor nem kell majd lámpással keresni az előbbinek nyomát. Az új év hozza helyre a multnak mulasztását!

Még oly sarkalatos kérdések is, a minők *a házassági jog rendezése, a biblia-fordítás, énekes-könyv, nép-könyvtár és tudományos irodalmi társaság* . . . még ezek sem tudtak állandó érdekeltséget ébreszteni.

A házassági jog rendezését például mi, kitűnő erők által vitattuk lapunkban, s egyes egyházmegyék megmozdulásában mutatkozott is némi nyilvános és biztató hatás; de laptársainknak ez ügyben tanusított közönye — eredt légyen bármi okból — leszorította a kérdést a napirendről, s ímé, a konventi bizottság a házassági jog rendezését szintén a halogathatható ügyek közé degradálta. Nem volt talán itt az ideje, hogy jogainkat követelve, segélyére menjünk az alkotmányos kormánynak s kényszerítsük mintegy, hogy a megbukott javaslattal újabb s tisztább alak-

ban újra kísérletet tegyen?! Vagy nem szenvedtünk még eleget a miatt, hogy házassági jogunk zavaros s a kísértő szellemek ki- s bejárhatnak ennek kapuin? Láttuk, néztük az unitárius atyafiak szentszéki jogainak Magyarországra való kiterjesztését, s ez sem indított bennünket a követelésre; hallottuk egyesek panaszát az egyházmegyén, a kerületen s a megyékét és kerületekét a konventen, a katholikus papság lélek-fogdosása miatt, s a házassági jog rendezetlenségéből származó temérdek jogsérelem sem tudott bennünket nyughatatlansággal eltölteni a házassági jog kérdésének pihentetése felett. No de mégis! A konvent komolyabban vette azt, mint a nagy közönség és az egyházi sajtó, s az 1888-ik év hoz nekünk e tárgyban, ha egyebet nem, egy bizottsági javaslatot.

A biblia-fordítás iránt sem mutatkozott semmi különösebb érdeklődés, sem az egyházi sajtóban, sem a közönség körében. Mintha e tárgyban már teljesen elég volna téve azzal, hogy nehány férfiú vállalkozott a munka elvégzésére! Nem vagyunk, az igaz, sem Anglia, sem Németország; kicsiny, parányi nép vagyunk s köztünk a legkevesebb épen azoknak a száma, a kik a *Károli* nyomába léphetnek; de a mellett is az egyházi sajtónak — úgy, a mint azt mi próbáltuk — módjában lett volna akár fordítási elvek fejtegetése, akár mutatványok közlése által rányomni az 1887-ik esztendő képére a biblia-fordítás jegyét. A késő idők fia, ha majd kedvet érez lapozgatni a mult idők történetében, alig fogja elhinni, hogy két testvérfelekezet egyesített erővel munkálkodott 1887-ben a biblia revisioján.

Az énekes-könyv ügye is egészen háttérbe szorúlt és — sajnos — nekünk lett igazunk, a kik a jelen átmeneti időszakot nem találtuk kellőképen hivatottnak a vallásos lyra mívelésére. Egyesek próbálták ugyan pengetni a Dávid hárfáját, de nem tudtak megszabadúlni az u. n. *Dávid-zsoltárok* nemzeti vonatkozásaitól, s a helyett, hogy csupán ihletet, eszmét kölcsönöztek volna a theokratikus nép lyrai termékeiből, átvették — hagyományos tisztelettel — a szavakat, a képeket, a mi keresztyén ajkainkról lerívó szólásmódokat is. A konvent bölcsen cselekedett, hogy legkitűnőbb erőinket bizottságba gyűjtötte az énekes-könyv jövőjeért; jogunk van reményleni, hogy az 1888-ik esztendő énekes-könyvünk sorsára elhatározó leend. Az persze baj volna, ha — mint a kezdet mutatta — az énekes-könyv ügye továbbra is alku tárgya maradna, s az erdélyi testvérekkel létrejött unio következtében még nagyobbá nőne az, mint a minő idáig volt. Az eddigieknél kevesebb s minden ízökben kitűnő énekekre van szükségünk, a melyek az ihlet órájában a szív mélységéből fakadván, istenhez emeljenek s áhitatra hangoljanak.

A «*Prot. Népkönyvtár*» létrejöttét szívesen jegyezzük fel az 1887. év javára. Jellemző azonban, hogy e gyermek születésére nézve az idők teljességét nem a protestantismus — mint olyan a mi — hanem egy üzlet-ember érezte meg. *Hornyánszky*, budapesti könyvkiadó és nyomdatulajdonos kétségtelenül teljes elismerést érdemel azért, hogy sok jó protestáns ember régi vágyának teljesítése végett, bizonytalan üzletbe fogott és pótolni igyekszik azt, a mi után mi — évek óta már — csupán esengeni voltunk képesek. Képzelhető, hogy ez a vállalat még erősen birkózik a kezdet nehézségeivel és csak nagy lassan képes belebb-belebb hatolni a közönség szívébe; de mindenesetre be fog az hatolni és azzá lesz, a mivé lennie kell; főleg, ha a szerkesztők mind jobban-jobban lenyesegetik annak mutatkozó gyöngeségeit. Ha majd a tervezett *Irodalmi Társaság* megalakúl és biztos alapokon szép jövőt ígérhet magának: akkor — hitünk szerint — nem fog késlekedni, hogy munkakörébe vonja a *népies irodalmat* is és nagy gondja lesz arra, hogy az az elébe írott magas rendeltetésnek minden tekintetben megfeleljen. Fontos érdekek követelik, hogy az így legyen, hogy *a protestantismus maga legyen felelős a nép szellemi táplálékáért.*

Az «*Irodalmi Társaság*» ügyére nézve is többet vártunk az 1887-től, mint amennyit adott. Vártuk, hogy a felhívást aláírók fényes névsora pártfogó tagokat fog toborzani a világi nagyok táborából; vártuk, hogy protestáns nagyuraink dicsőségöknek fogják tartani, ha felekezetiségöket egy, a felekezeti szent érdekek ápolására keletkezett társulat támogatása által «urbi et orbi» demonstrálhatják. Vártunk alant és fent nagyobb lelkesedést; vártuk a testvérfelekezetek nagyobb örömét, jelentékenyebb mozgolódását és e helyett nyertünk fájdalmas csalódást, számító féltékenykedést, mentegetődzést. Nagy uraink közül az a kettő-három, a kik soha sem szoktak a mi oltáraink mellől hiányozni, ott állanak az *Irodalmi Társaság* mellett is; eljöttek a kicsinyek, a szegények is sokan; de elmaradtak azok, a kik ha nem dúskálnak is a földi jóban, elég gazdagok arra, hogy tőlük egy kis áldozatot egy nagy eszméért megkövetelhetünk. Csodálatos, hogy sokan a legintelligensebbek közül nem tudnak egyebet látni az *Irodalmi Társaságban* egy papi könyvtár létesítését célzó vállalatnál, a mely — mint ilyen — kiválóan a papokra tartozik. Az érdekközösség érzetének, a közlelkesedésnek ez a sajnálatos hiánya, rosz omen a társaság jövőjére s szerencse lesz az ügyre, ha az 1888 elfeledteti velünk — e tekintetben is — az 1887-et. Hogy egy protestáns irodalmi társaságra szükség van; hogy azt — igy vagy amúgy, ilyen vagy amolyan alapon — meg kell teremtenünk és pedig mielébb, ez az egy bizonyos, s a ki ennek elősegitésében pénzzel, tervvel, jó tanácscsal közremunkál, az valódi *protestáns missiót* végez. Az új évnek nagy eseményét fogja képezni, ha mi az «*Irodalmi Társaságot*» biztos alapra fektetjük.

Az unio eszméjének is, a mely hol egyik, hol másik egyházi lapban újra meg újra megjelen, mint a mesebeli tó tündére: annak is jó szolgálatot teszünk

az Irod. Társaság létesítése által; mert tudva levő dolog, hogy az uniot mindig, mindenütt a tudós elmék makacssága hátráltatta. Ha az Irod. Társaság kebelében sikerülne létrehozni a filosofusok és theologusok lelki egyességét, mindjárt könnyebben menne az unio a papíroson és a valóságban is. Ez utóbbi azonban sokáig marad még a buzgó lelkek jámbor óhajtása.

Pedig az egyesülésre, a rokon-felekezeteknek bizonyos véd- és dac-szövetségére szükségünk van. Érülközési pontokat kell fentartanunk, hogy — ha úgy hozná magával az idők forgása — a szabad eszmék és intézmények védelmében, mint egy test és lélek, együtt álljunk és egyesült erővel küzdjünk az ellenható áramlatok ellen. Mert — bár nem szabad feltennünk a 19-ik századról, hogy ennek hosszú időn át érett szellemét a sötétség fiai netalán megcsúfolhatnák: azt el kell ismernünk, hogy a vallási és politikai absolutismus hadserege mai napság növekedőben van. Ily körülmények között sajnosan esik tudnunk, hogy az 1887-iki esztendő történetében az unitárius és református testvérekről bizonyos határvillongási esetek vannak feljegyezve. Hagyjuk a testvéri civódást jobb időre és bizzuk az eszmék sorsát — ott, a hol a késedelemben nincs veszély — a gyümölcsérés lassú processusára.

Domesztikánk, missio-ügyünk némi lendületet mutatott az 1887-ik esztendőben. Amaz kezd mély gyökereket verni; emennek köre, szükségei világosabban látszanak, bár még mindig bizonytalan körvonalakban. Mit kell tennünk s mitől kell óvakodnunk mindkettő érdekében, azt lapunk mult évi utolsó két számában a számító gazda bölcseségével mutatta meg egyházi és iskolai ügyeinknek egyik kipróbált bajnoka, *Mocsáry Lajos*. Cikkeiben egész tervet talál az olvasó egyházi bajaink sarkalatos javítására s szerencse lesz az ügyre nézve, ha ajánlott gyógyszerei felett méltó eszmecsere fog megindulni az új esztendőben.

Az állammal való viszonyunkban nem történt semmi változás. Püspökeink példáúl 1887-ben is csak épen úgy nem látogathatták a főrendi gyűléseket, mint 1886-ban; mert nem érnek reá főrendekké is lenni, papoknak és püspüköknek is megmaradni és nem fognak arra ráérni — rendes körülmények között — soha. Innen van aztán, hogy főrendiségökkel az állammal való viszonyaink javitására édeskeveset tehetnek. A vallási sérelmek: a jogtalan keresztelések, temetések, titkos reversalisok ellen felterjesztett panaszaink ma is csak épenúgy intéztetnek el, mint a zsinat előtt; a teljes vallásegyenlőségtől ma is csak olyan távol vagyunk, mint 1868-ban. Sőt úgy történnék minden püspökeink jelenlétében is, amint anélkül történik; mert az állam-kormány nem érez magában hajlamot, vagy bátorságot a vallásegyenlőség nagy kérdésének igazságos megoldására. Talán, ha merné sem érne célt jelenleg . . !

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

A jogtanulás ügye.

A jogtanulás ügye tengeri kígyó lett a magyarországi nevelés-oktatás körében. Különösen 1873 óta nincs év, hogy a vidéki jogakadémiák miniszteri rendeletekkel ne cibáltatnának. Érdekes ezeken a rendeleteken végig tekinteni, melyek addig régulázzák a tanulmányi rendet, a vizsgák számát és idejét, a kötelező és nem kötelező tantárgyakat, míg létesítettek a sokféle ellenmondás mellett olyan zűrzavart, melyből ember legyen, a ki ingadozás nélkül kigázol.

A vallás- és közokt. miniszter, úgy látszik, kedvét leli abban, hogy szétágazó próbálgatásaival aláássa a jogtanulás iránti kedvet és a vidéki jogakadémiák tekintélyét.

Az egy évtized óta tartó kísérletezések elvezettek arra az eredményre, hogy a budapesti egyetem annyira túlnépesedett, miként ott teljes haszonnal tanítani épen ezért nem lehet; a vidéki akadémiák némelyikén pedig tanítani nincsen kit. Mind a két szélsőségnek megvan a maga természetes oka. Az egyetemen úgy értelmezik a tanszabadságot, hogy sem előadásra járni, sem colloquálni nem szükséges, s nem is teszi csak az, a ki akarja. Tudok egyetemi hallgatót, a ki úgy végezte odafent tanulmányait, hogy csupán index-aláírások végett rándúlt fel hazulról a fővárosba. A jogakadémiákon (legalább a sárospatakin) minden joghallgató az előadásokra eljárni és minden tantárgyból colloquálni köteles. Rendszabály van, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter megerősített, hogy a ki itt három órát igazolatlanúl mulaszt, vagy a kitűzött párbeszédes vizsgákra meg nem jelen: a joghallgatók sorából kitöröltetik.

Könnyü belátni, hogy az akadémiákon alkalmazott s tanulásra kényszerítő rendszabályok elől, a láb-lógázni szerető ifjak elmenekülnek oda, a hol ellenőrzést s kötelesség teljesítésére unszolást nem tapasztalnak. Elmenekülnek az egyetemre.

Érdekes a mit dr. Kovács Pál, kecskeméti jogtanár ír az egyetemi tanároknak csak vizsgai elfoglaltságáról. $188^5/_6$-ik tanévben tartatott összesen 1056 vizsga. Egy tanárra esik 50. Minthogy egy vizsgán 3 tanár jelenléte szükséges, minden tanár átlag 150 órán 150 vizsgában vett részt. Tartatott továbbá 1155 szigorlat. Egy tanárra esik 55. De mivel egy szigorlaton 5 tanárnak kell két óráig jelen lenni, minden tanár 275 szigorlaton vett részt, a mi 550 óráját vette igénybe. Dr. Kovács ezeket az adatokat a vallás- és közoktatásügyi miniszternek évi hivatalos jelentéséből vette és így azok hiteleseknek tekintendők.

Nem kell magyarázgatni, hogyha egy tanár ennyi vizsgával van zaklatva, ez reá nézve túlterhelő s figyelmét és munkakedvét úgy elzsibbasztja, hogy előadási kötelezettségének tökéletesen megfelelni, ha akarna sem tud. Ha pedig azt is meggondoljuk, hogy az egyetemi tánárok sok más foglalkozásba is belemerülvék: akkor a lazaság, a fegyelem- és rendhiány, a mi most az egyetemen annyira eláradott, mindenki előtt természetesnek fog feltűnni. Jellemzi aztán az is a mai kort, hogy ámbár a baj, melynek orvoslása hosszan nem maradhat el, a központban van, a hajsza mégis a vidéki akadémiák ellen tartatik. Baj nélkül, mint sehol és semmiféle intézménynél, a vidéki jogtanodáknál sem vagyunk; de ki merjük mondani, hogy a létező bajok legtöbbje abban sarkallik, hogy a jogtanulás nincs törvényhozásilag rendezve. A miniszter próbálta, kivált a felekezeti jogakadémiákat szétrobbantani; küldött rájok rendeleteket, tartott tanácskozmányokat, emelt ellenök vádakat; de jó példával soha nem ment elől, hogy az általa fentartott vidéki jogaka-

démiákat beszüntette volna. A reformátusoknak, mikor 188½-ben a debreceni alkotmányozó zsinaton az iskolaügyi törvényeket meghozták és királyi szentesítés alá felterjesztették: ígéret lett téve, hogyha kihagyják elkészült egyházi törvényünkből az iskolaügyi részt: rövid időn törvényhozásilag fog az rendeztetni. Az ígéret a középiskolákat illetőleg 1883-ban beváltatott; de a felsőbb oktatás mai napig is Scilla és Charibdis közt lebeg.

A jogi vizsgákra vonatkozó 1874. évi, majd az 1883. évi miniszteri szabályzatban meg van hagyva a vizsgáló-bizottságoknak, hogy az iskolai évek végén tanácskozzanak azon tapasztalatok felett, melyeket a vizsgák alkalmával a jogtanulás érdekében szereztek és érvényesíteni jóknak vélnének. Ilyen tanácskozmányok a vidéki jog- és államtudományi karok legtöbbjénél évről-évre tartatnak. A tanácskozmányokról felvett jegyzőkönyvek a minisztériumhoz felterjesztetnek. Ezekben a létező bajok, a szükséges reformok apróra előadatnak; de a jogtanulás révedező hajóját mindez — úgy látszik — kívánt révparthoz nem vezérelheti.

Ujabban a sárospataki, az egri, a pozsonyi és a nagyváradi jog- és államtudományi karok tartottak behatható tanácskozásokat a felett: mimódon lehetne a jogi szakoktatás ziláltságán s a vidéki jogtanodák elnéptelenedésén segíteni? A kecskeméti jog- és államtudományi kar tanárai pedig évek óta előljárnak e kérdés vitatásában.

A megtartott értekezletek mindenike kimondta egyebek közt azt, hogy a *kényszer-doktorátus* a létező bajok legfőbb oka. E miatt csődül leginkább a jogász ifjúság Budapestre; e miatt magolja be az egyetemi vizsgáló tanárok tankönyveit, mely bemagolás által a legtöbb elsajátítja azt az élvezhetetlen stylust is, a mi például a Kautz Nemzetgazdaságtanában, a Konek Egyházjogtanában, Hoffman és Schnierer kézikönyveiben oly elfogyás nélkül bugyog.

Minden hecc a jogtanulást illetőleg azért történik, hogy a magyar ifjúság a jogi pályától elriasztassék és az ügyvédi tekintély magasabb színvonalra emeltessék.

A statisztikai adatok kérlelhetetlen számokban mutatják, hogy ezen az úton egyik cél sem érhető el. 1875-től 1885-ig az ügyvédek száma Magyarországon csökkenés helyett emelkedést mutat: 1885-ben például 4549-en vannak az ügyvédek. Doktorátust a jelzett idő alatt 4—5 százan tettek s érdekes, hogy dacára az egyetem nyújtotta előnyöknek, az új doktor-ügyvédek többsége a vidéki jogtanodákból került ki. Az ügyvédi tekintély színvonala pedig csak úgy emelkedett, hogy a gyakorló ügyvédség legnagyobbrészben — kimerjük mondani — már-már zsidó foglalkozássá lett. Ma Magyarországon, a melyik ügyvéd kerítőt nem tart, azért, hogy az neki klienseket fogjon, az nem boldogúlhat.

Szokásos és hangzatos ellenvetés a vidéki tanodákkal szemben az is, hogy itt a tanárok nem állanak a tudományosságnak kellő magaslatán és így nem is nevelnek a jogtudomány előbbvitelére, fejlesztésére férfiakat, hanem csakis a jogász-proletárokat szaporítják. E vádak cáfolatra sem érdemesek.

A jogtudósok egész sora a vidéki jogtanárok közül kerül ki. A jogtudomány fejlesztése könyvekben, értekezésekben, hírlapi cikkekben és röpíratokban régen is és ma is jórészben általok történik Pedig nagy igazán mondja dr. Kovács Pál, hogy ezeknek a szegény üldözött és anyagi gondokkal küzködő embereknek nem igen juthat idejök eszmélkedésre s nem igen van módjuk a haladás eszközeinek beszerzésére sem.

A vidéki jogtanodák annyi kimagasló elmét adtak már a társadalomnak, a tudománynak s magának az egyetemi tanári karnak is, hogy ama vád árnya eltörpül eme ténynek fénye mellett.

De különben is, ha őszinték akarunk lenni, ki kell jelentenünk, hogy magunk részéről más feladatot látunk rábízva az egyetemekre, s másokat a vidéki jog- és államtudományi karokra. Bizonyos egyetemes szempontokat eltagadni s bizonyos specialis szükségleteket el nem ismerni úgy a theoria, mint a praxis terén lehetetlen. Ezekhez alkalmazkodva kell haladni minden téren a nevelés-oktatásnak. A franciák újabb nevelés-tanítási rendszere ép ez irányban mutat rendkivüli eredményeket. Nálok például szabad valakinek csupán a mathematikát tanulni s ebben, minden másra való tekintet nélkül, magát a legmagasabb fokig qualificálni.

Majd mikor a magyar törvényhozás meghatározza azt az útat-módot, melyszerint ki-ki vágyai és hajlamai után haladhat, s elfogúlatlan, szigorú ítélő-bírák előtt bizonyíthatja azt be, hogy sokat és becsületesen tanúlt: akkor talán bekövetkezik az, hogy tudomány és tudomány közt nem tesznek különbséget; hogy a mérleg, a melylyel valakinek tanultsága méretik, nem a szerint billen ide vagy oda, a mint valakit sorsa az egyetemre vagy a vidékre vetett.

Most, mikor valaki lehet önkéntes és egyúttal jogász; lehet hivatalnok s magán úton végezhet jogot; vagy lehet eleitől kezdve nyilvános rendes jogtanuló és az eredmény mindig egy és ugyanaz és a vizsgákon a szerint megy vagy nem megy át, amint az egyetemen vagy a vidéken tanult: helyes és a követelményeknek megfelelő jogtanulást, a jogásznak igazi méltánylását, a vidéki jog- és államtudományi karoknak kellő megbecsülését kár is reméleni.

A miniszteri önkényes kísérletezés, az egyetemi túlsúly s a félrevezetett közvélemény nehezen leküzdhető bajok. Hanem nekünk, vidékieknek, volt és van egy nagy paizsunk: a becsületes munka és ennek becsületes eredménye. Ezek szóló bizonyságok a mellett, hogy akármint szaporíttassanak a jogtanulás tantárgyai; akármint rakják a szegény, önerejükből fennálló felekezeti jogtanodákra a félszegségek kölönceit: ingadozás helyett biztosan törünk előre és erősbödünk a kitartásban és a meg nem szűnő becsületes munkában, mint erősödik és nő a reáaggatott súlyoknak terhe alatt a pálmafa.

Az az egy bizonyos, mert sok század bizonyítja, hogy a vidéki jogtanodákra feltétlenül szükség van. És az a kötelessége a törvényhozásnak, hogy ezeknek a kellő alapot és biztos munkakört kijelölje. A felekezeti hatóságok, a sok irányú ilyes megkeresésre, megindultak: reménynyel és kíváncsisággal nézünk a történendők elébe.

V. Krüzselyi B.

TÁRCZA.

Jézus iróniája.

Az evangyéliomok alapján.

Sokrates és Jézus több-kevesebb joggal már gyakrabban párhúzamba állíttatott. A kettő között valóban hasonlatosság van, tekintve mindkettőnek, e két szellemóriásnak, harcát a lélekölő formalismussal és jogosúlatlanná lett, magát túlélt hagyományokkal, valamint tekintve tanítási eljárásukat, módszeröket. Ez a hasonlatosság a figyelmes szemlélőnek elkerülhetlenül s okvetlenül feltűnik. Az atheni bölcsésznek tanítási modorát különös fényben tünteti fel az iróniának általa való sajátos alkalmazása. Ki akarná tagadni, hogy a názáretbeli isteni tanítónak, e nagy mesternek, tanítási modo-

rában — úgy amint azt nekünk az evangyéliomok mutatják — az irónikus elem nem játszott volna fontos szerepet?

Jézus iróniáját bővebben s részletesebben megismerni valóban lélekemelő foglalkozás. Hiszen e foglalkozás közben Jézus jellemével, gondolkozás- és érzésmódjával ismerkedünk meg, s ez csakis új örömmel és bámulattal, csodálattal tölthet el bennünket; igen, mert hiszen ez úton az emberfiának páratlan fenséges egyéniségét ismerhetjük meg. Hiszen, a miről itt szó van, az «szent» irónia. Ha valaki azt akarná felhozni, hogy Jézus iróniájáról nem lehet szólani, mert hiszen az ő tanítása csak is az evangyéliomok prismáján át tekintve, tehát eredeti isteni fényéből ez emberi közeg által némileg megtört sugarakban származott reánk, annak azt feleljük, miszerint minden elfogúlatlan vizsgáló, bíráló kénytelen elismerni, hogy az evangyélisták épen oly kevéssé merítették a Jézus tanításának tartalmát, a mily kevéssé merítették annak alakját is csupán szabadon, önmagokból; hanem, mint amaz, úgy ez is a Jézus személyiségének és szavainak eleven és hű lenyomata, legfőbb vonásaiban pusztán másolata. Mindenütt fel lehet ismerni az eredetit, még ott is, a hol az előadottak, az evangyélisták egyéni nézeteinek színezetét viselik magukon. Az evangyéliomok szerzői s nevezetesen a synoptikusok, a Jézus önkinyilatkoztatásának, megjelenésének főbb vonásaiban semmiféle lényeges módosítást nem eszközöltek. Habár tehát óvatosan szólunk is az evangyéliumok alapján a Jézus iróniájáról, mégis úgy vagyunk meggyőződve, hogy midőn arról szólunk, olyan valamiről beszélünk, a mi a nagy, isteni mesternek sajátja volt.

Az, hogy sokan és gyakran, de jogtalanúl és alaptalanúl összetévesztik az iróniát a hétköznapi, közönséges gúnyolódással, gúnyolódási vágygyal: az némileg magát az iróniát is rosz hírbe keverte. Azonban az igazi, a valódi iróniának alapja nem a gyűlölet, gyűlölködés és szeretetlenség, hanem az eszményi iránti határozott és erős szeretet, az igaz, szép, jó és isteni iránti meleg, önzetlen, kiapadhatlan nemes szeretet, lelkesülés mind azért, a mi ilyen és gyönyörködés, öröm abban, a mi olyan, a milyennek lennie kell. Az irónia fegyver, melylyel a szellemi és erkölcsi fenség, fölény, tökély küzd az elbizakodottság, az önhittség, a képzelődés, erkölcsi és szellemi léhaság, üresfejűség és erkölcsi álnagyság s más effélék ellen. Tunya, önző és zsarnok természetek gyűlölik az iróniát, mert az elevenökre tapint és őket rosz és jogosúlatlan szokásaikban, cselekvésmódjokban zavarja. Azokra nézve, a kik nem szeretnek gondolkodni, valódi rém, mint Kästner élce szerint az ökörnek minden új igazság, mert Pythagoras a maga tantételének felfedezése feletti örömében hekatombát áldozott. Száz ökröt áldozott! Az irónia a hamis képzetek és fogalmak leküzdésével az igaznak és jónak ismeretét, tudatát igyekszik gyarapítani, előmozdítani; s midőn tagadja a hamisat, a helytelent, képtelent, bolondot és esztelent, hirdeti azoknak ellentétét. Leránt, hogy a jónak felépítéséhez ösztönt adjon, hogy a jóra lelkesítsen, vagy hogy azt maga építse, állítsa fel. A közönséges gúnyolódás ellenben a jogosúltat és a szentet is megtámadja, lerántani igyekszik, nevetségessé teszi, felforgatja és pedig nem azért, hogy a valódi szabadságot, az igazságot elérje, hanem, hogy az eszményibe vetett hit nélkűl az erkölcsi lazaságnak, az önkénynek (az egyes erkölcsi nyomorát, kényét-kedvét legyezgetve) szolgálatot tegyen.

Az iróniának tárgya a semmis, a téves s így a tévely, az ál, a helytelen, a jogtalan, a mely az igaznak, a fontosnak s valódinak alakjában lép fel, annak ruháját ölti magára; az irónia küzd a látszat ellen, a mely valónak akar tartatni. Az irónia látszólag helyeselni látszik azt, a mit megtámad, hogy azt, midőn látszólag elfogadta és mélyére hatolt, annak lényegéből kiindúlva úgy tüntethesse fel, mint tarthatatlant és azután megsemmisítse. Igen szépen mondja Jean Paul, hogy az iróniának a komolyság látszatával a látszat komolyságát kell tönkre tennie. («Die Ironie muss mit dem Scheine des Ernstes den Ernst des Scheines treffen.») A világtörténelemben csudálatos, isteni irónia nyilvánúl: a gonosz, fonák, istentelen a maga kifejlődésében és következményeiben önmagát csúfolja meg, önmagát szűnteti meg, önmagát semmisíti meg, az ördög maga mond maga felett ítéletet. Hogy is mondja azt Mephistopheles Goethénél: «Egy része vagyok amaz erőnek, a mely folyton a roszat akarja és mégis folyton a jót szüli.» («Ich bin ein Theil der Kraft, die stets das Böse will und stets das Gute schafft»). Ez a mindentudó, jóságos és mindenható istennek iróniája!

Az iróniának két faját lehet megkülönböztetni: a szelíd, barátságos és az éles, csípős iróniát. Ez utóbbi gyakran érintkezik s közel rokon a satyrával, a mi már magának az iróniának fogalmából tűnik ki. Az irónia ugyanis a gúnynak azon finomabb neme, a mely a tisztaszívű együgyűség vagy tudatlanság álarca alatt az erkölcsi gőg, a rátartó ostobaság hibáit és ferdeségeit emeli ki és teszi nevetségessé vagy az által tünteti fel, hogy épen ellenkezőt látszik tenni.

Az előbbinek nagy mestere volt Sokrates; de ha kellett, az utóbbit is kitűnően alkalmazta. Tanításainál úgy tettette magát, mintha szüksége volna, hogy mások által taníttassék, felvilágosíttassék és látszólag elfogadta nézeteiket s azokat kifejtette, következményeiket megvonta, következtetést vont belőlük; míg következtetései az állítások képtelen és nevetséges voltát feltűntetvén, a nézet hamis voltát kézzelfoghatólag bizonyították be. Erre azután igaz alapot keresett s arra igaz tudást s valódi erényt épített.

Míg a szelíd irónia a felforgatás után épít is, addig az éles látszólag megelégszik azzal, hogy a fonákot, helytelent tönkretette, de valójában véve neki is az a positiv cél lebeg szeme előtt, hogy a jónak alapot vessen.

Amint az evangyéliomok mutatják, Jézus az iróniának mindkét faját használta. Sokratesnek iróniája az ő, bár kortársai nézetét, műveltségét sokban felülmúló, mindamellett még a valóditól távol álló, vallási s erkölcsi meggyőződéséből fakadott; a Jézus iróniája a Jézus tiszta, világos, valódi és igaz, helyes egy isten ismeretéből — a kit mint szeretetet ismert és ismertetett — eredett. A kettő közötti különbség e tekintetben az, hogy míg Sokratesnek csak kortársainál volt alaposabb s helyesebb istenismerete: Jézus istenismerete absolut igaz és absolut való volt s örök időkre a valódi s egyedűli marad. Míg tehát Sokrates az igazság ismeretének csak magasabb fokán állott kortársainál, Jézus az igazságnak s ismeretnek magának teljes birtokában volt.

Bármikor alkalmazta is Jézus az iróniát, azt mindenkor a valódi emberszeretetből folyó ama törekvése folytán tette, melynélfogva az istent s akaratát akarta helyesen megismertetni s az embert így üdvözíteni. Ha iróniája éles, csípős volt, akkor annak oka ama nemes lelkéből fakadó elégületlenség, kedvetlenség, ama mély és erőteljes fájdalomérzet volt, melyet érzett, látva az emberek dőreségét és fonákságát, mely dacosan fordult az isteni bölcseség és szeretet ellen. Az éles, csípős irónia is lehet «szent.» És ilyenkor az nem egyéb, mint a megsértett vallás-erkölcsi öntudat tiltakozása (melynek szülőoka a lelki fájdalom és aggodalom) a vallás-erkölcsi öntudat megvetése ellen. Olyan tiltakozás, a mely a

körülmények szerint a visszás, fonák viszonyok között egyedül hathat még és a lelki szenvedésnek egyedül képes még enyhülést, könnyebbülést szerezni.

(Folyt. köv.) Hörk József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Thukydides.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Zsoldos Benő*. Első kötet. Budapest, Franklin-Társulat. 1888. Ára 2 frt 40 kr.

A Magy. Tud. Akademia classica-philologiai bizottsága arra vállalkozott, hogy a — mi magán embereknek alig sikerülhetne — hozzáférhetővé teszi a hazai közönségre nézve az ó-classicai irodalom legkitűnőbb termékeit; tehát könnyű, olcsó módot, alkalmat nyujt arra, hogy az ó-világ nagy szellemeivel társaloghassanak, azoktól eszméket, vagy elveket kölcsönözhessenek azok is, a kik előtt különben az egész ó-classicai irodalom holt tőke maradna.

Zsoldos Benő, sárospataki tanár 4-ik azok között a szakférfiak között, a kik idáig a mi nyelvünkön, a classica-philologiai bizottság kiadványaiban, a görög és latin remekírókat megszólaltatták. Ponori Thewrewk Emil *Anakreont*, Csengeri János *Cicerónak a kötelességekről* irott művét, dr. Bozóky Alajos, *Gaius Római institutióinak négy könyvét* fordította és kísérte jegyzetekkel. Ezekre következett *Thukydides* első kötete a fordító előszavával, bevezetésével és jegyzeteivel.

Hogy *Zsoldos* milyen fárasztó, gondos, lelkiismeretes munkát végezett, azt különösen az említett *előszó* és *bevezetés* igazolják, a melyekben számot ad eljárása elveiről, használt segédeszközeiről. Hogy nem akart egyszerű fordító maradni, hanem lelkében átélte elébb maga is a Thukydides korát, s megismerte e kornak összes törekvéseit, intézményeit, átélte a peloponnesusi háborút, annak előzményeivel, érdekes intermessóival és fontos következményeivel együtt, sőt belátott e kor vezérférfiainak lelkületébe is, annyira, hogy kit-kit közülök önállóan is képes volna jellemezni . . . ezt úgy a bevezetés, mint maga a fordított mű s ebben mindenekfelett az egyes szónoki beszédek bizonyítják, a melyekben nemcsak egyes kifejezések, hanem egyes szavak is úgy vannak kikeresve, megválasztva, hogy azok teljesen hozzáillenek a szónok lelkületéhez, modorához, esetleg különcködő természetéhez.

Az volt a *Zsoldos* törekvése — és ez jellemzi őt mint fordítót — hogy a magyar közönség Thukydidest épen oly élvezettel olvashassa, mint olvasta azt hajdan a görög; vagyis, hogy — mint *Luther* mondta a maga biblia-fordításáról — az olvasó ne érezze azt, hogy eredetileg gödrök és tuskók voltak ott, a hol ő most fennakadás nélkül könnyen siklik tova. És e végből nem elégedett meg Thukydidesnek teljes átértésével, hanem — mint arról előszavában maga beszámol — tanulmányozta legkitűnőbb prózaíróinkat: *Szalai Lászlót*, b. *Kemény Zsigmondot*, *Csengeri Antalt*, mindenek felett pedig *Deák Ferencet*, a kinek beszédei leginkább hasonlítanak a stilus plasticitása és tömöttsége tekintetében a Thukydides által közlött szónoki beszédekhez.

De nemcsak ezért érdemli meg *Zsoldos* a magyar közönség elismerését, hanem azért is, hogy útat mutat annak, a ki tanulmányozni óhajt, az által, hogy közli a Thukydides-irodalom legkitűnőbb termékeit; e téren a külföldi és hazai kisérleteket és magát Thukydidest is tiszta képben állitja az olvasó elé, összeszedvén a Thukydidesre vonatkozó adatokból azokat, a melyek teljesen megbízhatóknak látszanak s kellő összehasonlítás után olyanoknak fogadhatók el. Hol, mikor született, minő behatások alatt növekedett és lett íróvá; mikor és hol halt meg Thukydides; mindezekre megtaláljuk a lehető legjobb feleletet és igazolást a bevezetésben s itt olvashatjuk azt is: *mennyit ér Thukydides mint író és milyen helye van neki a történetírás történetében.*

E ponton már, hogy az olvasó maga is ítéletet alkothasson a *Zsoldos* munkálkodásának és *az első teljes magyar Thukydidesnek* értékéről, átadjuk a szót az írónak s illetőleg fordítónak, a ki a legjobb ajánló levél önmaga és kedvence mellett.

«Hogy a mű korszakot alkotó fontosságát kellőképen feltüntethessük, mondja *Zs.*, a Thukydidest megelőző állapotokra kell előbb némi futólagos pillantást vetnünk.

Az elődök tettei, viszontagságai, küzdelmei és szenvedése iránt való érdeklődés minden népnél igen korán nyilatkozik. Alapja ez érdeklődésnek egyrészt a kegyelet, a melylyel az életből elköltözött kedveseink emléke iránt viseltetünk, másrészt pedig az a hála, a melyet irányukban az általuk kivívott s ránk örökségül hagyott eredményekért, sikerekért, táplálunk. Csatlakozik e nemes érzelmekhez eleinte annak homályos sejtelme, később mindig erősbödő s világosabbá váló öntudata, hogy amaz eredmények, sikerek csak úgy biztosíthatók, gyümölcsöztethetők s gyarapíthatók mennél teljesebben, ha amaz eljárásmódokat, ama küzdelmeket ismerjük, a melyek által azokhoz a sikerekhez juttattak bennünket a már előttünk elhaladt nemzedékek; s hogy az egyes mind az összessel, mind az összesnek minden egyes tagjával csak akkor működhetik a kellő összhangzatossággal, csak úgy találja bele magát a nagy életfolyamba, ha ennek addigi folyását is kellőleg ismeri. Azonban ez érzelmek helyes nyilatkozásának, e felfogás kellő érvényesülésének a művelődés kezdetleges korszakában nagy akadályai vannak. Az emberi természet sajátos gyöngesége az, hogy nagyon hajlandó a múltak csodálatára; továbbá az, hogy a mi a magáé, azt dicsekvőleg nagyítani szereti s ahhoz, a mit hall s örömest hallgat, midőn tovább adja, a maga részéről is óhajt valamit hozzáadni. Ezek következtében ama hibák s fogyatkozások, a melyek a múlt idők gyarlóságainak okozói voltak, elmosódnak előtte s csak az erényeket látja, csak a fény tűnik eléje s az árnyék eltűnik tekintete előtt, s e fényben az elmúlt idők alakjainak arányai, ellentétben a természeti világ tüneményeivel, a távolodással folyvást nagyobbodnak s lassanként mintegy emberfelettiekké magasúlnak. Ennek az alapja különben még az egyénnek abban a kisebbítésre kész hajlandóságában is rejlik, a melylyel az élet nagy versenyén körülötte nyüzsgő más egyének működését kíséri, s abban, hogy azoknak, a kik már nem élnek s az ő útjában már többé nem állanak, épen sokszor a jelen korban élők rovására, érdemeik jóindulatú mérlegelésével, ne mondjam, nagyításával adózik. S ez érzelmeit átviszi az egyén a kortársak és elődök működéseinek összes eredményeire, általában a jelen és elmúlt korra. S ezek annál erősebben nyilatkoznak, minél alacsonyabb fokon áll a műveltség, tehát minél erősebb a képzelem s az indulatok uralma s minél kevésbbé vezérlik az egyént a belátás s a tiszta igazság után való őszinte törekvés. Épen ezek miatt is aztán a kezdetleges műveltségi fokon álló népeknél igen nagy a hajlandóság a tökéletesség eszményképének a múltban való keresésére.

Ez általános fejtegetések igazságát bizonyítja a hellenek történetírásának a sorsa is, mégpedig annál szembetűnőbben, minél élénkebb szelleműek voltak s minél erősebb volt náluk a teremtő képzelem. A mi náluk az elődök tetteiről és sorsáról az emlékezetben élt, azt ama

szellem csakhamar kivetkőztette eredeti egyszerű alakjából s ekkép regévé alakította. Alig van náluk esemény a legrégibb kortól egészen Solon koráig, a mely ily átalakuláson ne ment volna át; sőt ez a regélő hajlamuk nem szűnt meg még akkor sem, midőn egyidejű történetírók koruk eseményeit fel kezdték jegyezgetni; mert a történeti igazságnak mesévé átalakítására való hajlandóság még ekkor is élt s tartott igen késő ideig, egészen a peloponnesusi háború koráig. A helleneknek erős költői hajlama a történetírótól nem egyszerűen a múlt eseményeinek a közlését kívánta, nem lelkiismeretes tanítást, hanem kedélyderítő élvezetet az eltűnt idők dicsőségén, az ősök nagy tettein s csodás sorsán, a távol földön végbevitt csodatetteken s az előadásban kellemet s formai szépséget. Ekkép a helleneknél sok ideig helyettesítette a történelmet az epos, a történetírót az epos-író, a mondaköltő. Midőn utóbb az eposi költészetnek az ere kiapadt s az átszármazott monda-anyag száraz oktató elbeszéléssé fajult, a költői teremtő erő pedig új műalakokat keresett, a mondaköltők felhagytak a szokásos mértékes alakkal s helyette a prózát kezdték használni. A mondáknak ez a prózában való feljegyzése Kr. e. 600-ban vette kezdetét, nem sokkal ezután kezdődött meg Ioniában a történeti események feljegyzése is, teljesen egyszerű modorban, minden különbségtétel nélkül valóság és költészet között, de egyszersmind önkényes változtatás nélkül is. Az elbeszélt dolgok hitelességére nézve az egyetlen megnyugtató bizonyíték az volt, hogy forrásuk a szájhagyomány.

Azok az írók, a kik ily elbeszélések feljegyzésével foglalkoztak, tehetségük és tárgyalási modoruk különböző volta mellett megegyeztek abban, hogy írtak a nélkül, hogy a valónak a valótlantól, a történeti igazságnak a mythostól való megkülönböztetésére a kellő képességük vagy hajlandóságuk lett volna, hogy ismertek volna a mulattatáson, a szórakoztatáson kívül magasabb célt, a mely oktatásban, okulás nyújtásában áll; s midőn ekkép összehalmozták a mythosi, történeti, földrajzi vagy ethnographiai adatokat, ezt a nélkül tették, hogy a politikai vagy erkölcsi élet részére gyümölcsöző szempontokat állítottak volna fel, vagy azokat egységes egészszé foglalták volna össze, vagy legalább csak rendezni igyekeztek volna. Ezek az írók Thukydides nyomán *logographosok* közös neve alá foglalhatók egybe.

Az első, a ki által a történetírás határozottan helyes irányba kezd térni, a halikarnassosi Herodotos. (Született Kr. e. 484-ben; m. h. Kr. e. 413. körül). Az ő elbeszélése igen gyakran meghaladva a történeti józanság mértékét, csodásnak és mesésnek, különösen a Thukydidesével egybevetve, inkább kellemes és mulattató költészetnek, mintsem igaz történetnek tűnik ugyan még fel,[1] de már ő szorosan megkülönbözteti azt, a mit szóbeli közlés után mond el, attól, a mit a maga szemlélete, a saját tapasztalatai után ír le; s bár az a szigorú kritika, a mely a dolgok lényegébe hatol, nem gondolva azzal, hogy az oly sokaktól kegyelettel tekintett traditio ez által romba dől, jámbor lelkületére, kíméletes természetére nézve idegen volt; annyi azonban már megvolt nála, hogy elfogulatlan észszel s minden nemzetiségi elbizakodottságtól menten mindenütt felismeri azt, a mi dicső és dicséretre méltó, minden nép erkölcse és szokásai iránt tiszteletet és türelmességet sürget és még az ellenség erényeinek is igazságot szolgáltat.

Már ez is nagy haladást jelez ugyan a korábbi álapotokkal szemben; azonban még sem ezekben rejlik Herodotosnak az az érdeme, a mely őt a logographosok sorából kiemeli s számára «a történelem atyja» (Cicero de leg. I. 1., 1.) nevet biztosítja, hanem abban, hogy elbeszélése anyagául számos és különféle európai és ázsiai nép eseményeit választotta, hogy a lydok uralmától kezdve levezette a történeti események elbeszélését egész a perzsa háborúkig, s ezt az oly szerfölött bő és soknemű anyagot egy egységes eszme alá foglalta s egy összefüggő teljes tervezet kapcsával művészi egységgé foglalta össze. A bevezetésben kijelenti, hogy szándéka megírni a helleneknek barbarokkal viselt háborúit, s ehhez, mint főfonalhoz fűzi történelmi műve elejétől fogva az összes eseményeket s azokat szakadatlan sorban levezetvén, rámutat a hellenségnek a barbársággal folytatott küzdelmeire s arra, hogy a persa háborúk mélyebb s régibb alapja a hellenek és barbarok vagyis Európa és Ázsia közt fennállott ellenségeskedésben keresendő. Továbbá Herodotos a népek sorsában, valamint az egyes emberében mindenütt az isteni kormányzásnak és közvetlen intézkedésnek a nyilvánulásait látja s el van telve azzal az istenes, jámbor törekvéssel, hogy ezen hitének igazságát a történeti tapasztalatokból levonja. Mivel e törekvése irányadó reá nézve, nemcsak a főcselekvény igazolásában s tárgyalásában, hanem a mellékcselekvények megválasztásában is, ez által művének egységes jelleme még tisztábban tűnik elő. Sajnos azonban, hogy bár e törekvése jámbor olvasók vallásos és erkölcsi érzetére a legjótékonyabban hat, a tudományos történetírás általa mit sem nyert s Herodotos csak annyit lendíthetett vele a történetírás ügyén, hogy tisztába hozza azt, hogy a történelemben eszmék uralkodnak, s hogy az eseményeket nem elég csak laza pongyolaságban elbeszélni, hanem a bennök rejlő vagy általuk nyilvánuló eszmék által szerves kapcsolatba kell egymással hozni s az egyes részleteket kerek, egységes művé kell egybeolvasztani. Ekkép Herodotos csak a történetírás *művészetének* a megalapítójává lehetett, s csupán e tekintetből érdemli meg «a történetírás atyja» megtisztelő nevet.

Az a férfiú, a ki egy nagy lépéssel tovább ment s a történelmet a tudományok sorába, a történetírást tudományos polcra emelte, Thukydides.

Az a kérdés, hogy mikép tette ő meg e nagy lépést a történetírás terén?

Midőn e kérdésre válaszolólag a Thukydides munkálkodása eredményeit szemügyre veszszük, önkéntelenül eszünkbe jut az emberiség fejlődésében, művelődésében annyi fontos előrelépés által igazolt tétel, hogy az előhaladás a művelődés terén nem egyéb, mint a múlt tévedéseinek felismerése s kijavítása, hogy az emberiség a fejlődés folyamán ellentétek között halad.

A fentebbi fejtegetésből tudjuk, hogy a múlt az élénk költői szellemű hellen nép előtt a Tkukydides fellépését megelőzőleg a képzelem által felékesítve, megdicsőítve, csodás fényben ragyog s a legtávolabbi őskor eseményeiben az előtéren istenek és hősök rendes emberi arányokat meghaladó alakjai mozognak.

Thukydides e csodás világot egy csapással szétrombolja. Az ő józan, fürkésző szelleme előtt a legtávolabbi múlt közönséges méreteire törpül s a jelennel szemben kisszerűséggé zsugorodik; mégpedig minél távolabb esik valamely korszak a jelentől, annál kisszerűbb, jelentéktelenebb s minél kevesebb idő választ el tőle, annál fejlettebb, tökéletesebb. S ezzel meg van állapítva a nagy igazság, hogy *a történelem fokozatos fejlődési folyamat*. Egyszersmind a hősök világával szemben egész nyomatékkal van kiemelve nála az előadás folyamán, hogy az emberi természet lényeges tulajdonai mindenkor ugyanazok voltak.

Hogy ezek az ő általa megállapított s a valódi tör-

[1] A H. történetírása ezen főhibájának bővebb fejtegetése a Thukydidesével egybehasonlítva olvasható a XXX—XXXI. lapokon.

ténetírás megalapítására oly lényeges eszmék az ő kortársaira minő hatást gyakoroltak, azt nekünk most elképzelnünk bajos. Mi a hellen hőskor csodás világában, a hellen világ isteneiben és hőseiben komolyan sohasem hittünk. Tehát bajos azt a hatást most már pontosan megbecsülnünk, a melyet a hellenségre a lélekhez mintegy hozzátapadt csodás világnak amaz egyszerre való szétrombolása tehetett. De azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy e tény rendkivül nagy hatású volt, mégpedig annál nagyobb hatású, minél lebűvölőbben foglalta le az a csodás világ a maga számára a szíveket, mivel egyszersmind nemzeti dicsőségről is szólt s ennélfogva nemzeti büszkeség tárgyát is képezte.

S ez a kortársakra is oly nagy hatású, a történetírásra nézve oly nagy jelentőségű tény, hogy minden ellenmondást lehetetlenné tegyen, már mintegy eleve kizárjon, a történeti igazság kutatásának s feltalalásának eddig egészen ismeretlen módszere által jut érvényre. Eddig valamely elbeszélés feltétlen igazságához elegendő volt az, hogy a szájhagyományban élt s arra nézve, hogy amaz elbeszélés történeti igazság gyanánt szerepeljen, elegendő volt annak a megemlítése, hogy az a forrás, a melyből merítve van, a szájhagyomány. Thukydidesnél többé ez nem elegendő. Ő nála minden elbeszélésnek, minden szájhagyomány útján átszármazott adatnak a kritika itélőszéke elé kell állania, a történeti ténynek, ha e névre érdemessé akar lenni, más, kétségbevonhatatlan tényre, megdönthetetlen adatra kell támaszkodnia s igaz, meghamisitatlan voltát bizonyságok alapján kell igazolnia. A «*bizonyság*» szó, a melyet mindjart műve első lapján kiejt, továbbá a *történetemnek* nem puszta szájhagyomány után, hanem *bizonyságok alapján való tárgyalása*, a mint ezt a mű első könyvének a bevezetésében, ennek 17 első fejezetében oly szembetűnő módon s tovább is művének minden lapján oly jól felismerhető módon teszi: az a második nagy felfedezés, a melyet Thukydides a történetirás javára tett.

Végül a Thukydides nagy elődjénél, Herodotosnál az emberi dolgokat, népek és egyesek sorsát egy felsőbb hatalom közvetlen beavatkozása intézi, igazgatja. Ez a hatalom ő szerinte a természet világában úgy nyilvánul, mint egy bölcs, az összes erők és dolgok összhangját fentartó gondviselés, a népek és egyesek életében mint egy kemény, de igazságos végzet. Ez a hatalom, ez az istenség (*τὸ θεῖον*) maga az örök üdv élvezetében van s az emberrel szemben irigykedő gonddal őrködik, hogy ez felül ne emelkedjék azokon a korlátokon, a melyek erejéhez s sorsához képest megmásíthatatlanul eléje vannak szabva. A mit ez az istenség a halandó felől határozott, az az ő megmásíthatatlan végzete, a melyet az nem képes elkerülni sem a saját erejéből, sem mások segítségével. Azt, a ki e végzet ellenére az eléje szabott korlátokon kifelé tör, megtörpíti, a gőgöst porig alázza; az ilyet gyakran megvakítja dölyfével és hiú reménységével; az ilyennek a füleit elzárja a jóakaró barátok intő szava elől; sokat jelentő álmaival vagy kétértelmű jósmondataival ámítja úgy, hogy midőn azt hiszi, hogy a veszély elől menekül, épen akkor rohan bele.

Könnyen belátható, hogy az ilyen irány, a melynek működése körében a mesék, álmok, jós-igék oly fontos tényezőként szerepelnek s a melynél a rendkivüli hatalmaknak nyilvánulásai közben a természetfeletti, csodás események egyenesen szükségesek, a komolyabb történetírás szellemével nem fér össze; s hogy az által, hogy a népek és egyesek dolgainak intézésében folytonosan egy felsőbb hatalom nyilatkozik, az emberi tettek erkölcsi beszámíthatósága tetemesen csökken s ekkép az, hogy a történelem a végbe ment dolgok, a végrehajtott tettek felett szigorú, de igazságos itéletet tarthasson s a világesemények további folyamára nézve igazi haszonnal járhasson, gyümölcsözőleg hathasson, jó részben lehetetlenné van téve.

Thukydides ezt az utolsó akadályt is elhárította az útból az által, hogy a történeti események alapjává, többékevéssé nyilvánosan ható tényezőjévé vagy titkos rugójává ama minduntalan beavatkozó istenséggel (*τὸ θεῖον*) szemben az emberi lényt (*τὸ ἀνθρώπειον*) tette. Ő nála a rejtett műhely, a melyben a világtörténet eseményei készülnek, az emberi szív. Ez az, a melynek gyöngeségeiből és szenvedélyeiből, vágyaiból és törekvéseiből a történelem tényei, minden csodás, rendkivüli és mesés elem kizárásával, egészen természetszerűleg fejlednek. Szóval az emberi erények és bűnök azok, a melyek a történelem tényeiben nyilatkoznak.

E felfedezés az, a mely által, kapcsolatban az előbbivel, a történelem oknyomozóvá, ennek folytán igazán tanulságossá, az élet tanító mesterévé lehetett.»

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Et altera pars.

A «Sárospataki Lapok» 1887-ik évi 50. számában «Figyelő» aláírással egy cikk jelent meg, mely a lelkészek pályázati képességét megalapító egyházkerületi szabályrendeletnek kivált egy pontját homályosnak tartja, s felhivja reá a képesítési rendszabályok átnézése végett kiküldött egyházkerületi bizottság egyik tagjának figyelmét, hogy majdan «Figyelő» értelmezése szerint e pontnak megváltoztatására közreműködjék.

Nem lehet e cikket észrevétel nélkül hagyni, annyival is inkább, mivel benne erős kifejezések vannak az ellenvéleményűek fejére zúdítva; mivel végsoraiban hivatkozás van a gömöri lelkészjelölő bizottság eljárására, a mely «*egyesek ellenére, de többek tetszésére*“ értelmezte a törvény ama pontját.

Olyan világos a hivatolt szabályrendelet kifogásolt pontja, hogy azt helyesebben magyarázni nem, csak félremagyarázni lehet, s a ki más értelmet csúsztat az alá, az annak alapúl szolgáló egyházi törvények szellemét tagadja meg, s az önkénykedésnek, az érdekhajhászásnak akar tág kaput nyitni.

Midőn a főtiszt. egyh. ker. lelkészválasztási szabályrendeletét megalkotta, minden bizonnyal az egyházi törvények 186. §-ában kifejezett általános elvet igyekezett megvalósitani. S mi más a «Figyelő» által homályosnak nevezett pont, mint a rendes lelkészeknek pályájukon szerzett érdemeik méltatása, *egyesek ellenére, többek tetszésére.*

Nagyon bölcs intézkedés az. Az élet iskolájában szerzett tapasztalat sugalmazhatta a szabályrendeletet alkotó férfiakat, hogy úgy és ne másként szóljon általuk a törvény. Várjuk el — gondolhatták a bölcs atyák — legalább két évig, miként érvényesitik jeles előkészültségöket az egyházigazgatásban s a papi jellem kifejtésében a jobb egyházakba reménykedők. Elég példa volt és van, hogy a különben jeles előkészültségüeket, az egyházigazgatás terén a kevésbbé jelesek megszégyenitették. Aztán meg a káplánkodás évei alatt, kivált ha gyakran változtatja az illető helyét, nem nagy mesterség a nép előtt hírnévre szert tenni. Az élet, de kivált a családfentartás gondjaitól még nem nyügözve, a lelkészi állás nehezebb, keserűséget, kellemetlenséget okozó bajaitól is menten, egy kis magasabb pártfogás, atyafiságos összeköttetés úgy is nagy előnyt biztosítanak a rohamosan emelkedni akaróknak.

Nagyon körültekintően kívánja meg az egyházi törvény a két évi lelkészkedést a jeles előkészültségüektől is. Hiszen az egyházi felsőség előbb teljes és hiteles értesitést nem is szerezhet az újon belépett lelkészek hivatalos munkásságáról, erkölcsi feddhetetlenségök felől s érdemszerű ítéletet nem hozhat felettök.

Az egyházi élettel ismerősök ugyanis tudják, hogyan nyer értesitést az egyházi felsőség, az egyházak kül- és belállapotáról, az egyházi hivatalnokok sáfárkodásáról. Kimegy az esperes, vagy megbizottai kimennek az egyházközségekbe, az egyházi évnek majdnem a végén megtekinteni, mint vagynak az atyafiak. Tapasztalataikat beterjesztik az esperesi hivatal útján az egyházmegyére, s ez meghozza ítéletét. Az első évi bírálat enyhe is lehet, a kezdet nehézségeivel küzdés menti néha még a kevésbbé buzgólkodókat is. A második próba állapithatja meg helyesebben az érdemjegyet. Vajjon az iskolai jeles érdemjegy csalhatatlan záloga-e a tapintatos egyházkormányzási képességnek?

De szabadelvű intézkedés is az, a mely az újon belépettektől csak két évi lelkészkedést kiván, holott mennyien vannak régibb szolgák, kik várva-várják hivatali hűségök után, hogy oly helyzetbe jussanak legalább, a hol a mindennapi kenyér és tisztességes öltözet családjuk minden tagja részére biztositva legyen. És kérdem: Ha az egyházi törvények nem fékeznék is a jobb jövedelmű lelkészi állomások után mohón kapkodókat, a valódi papi jelleműek, nem az úgy is rövidre szabott két évi próbaidő nyugodt elvárása által fogják-e bebizonyitani, hogy ők nem béres szolgák, hanem a Krisztus nyájának önfeláldozó hív pásztorai?

Ne nevezze «Figyelő» azokat, kik a törvény világos szövege alá érdekszülte magyarázatot csúsztatni akarók eljárása ellen felszólalnak, rövidlátóknak, érdekhajhászóknak. Mert midőn egyesek, bár többek nem tetszésére, előre látják a veszedelmet, mely az önkény túlkapásai folytán az ev. ref. egyházban bekövetkezik, annak tiltakozásukkal megálljt kiáltanak, az nem rövidlátás. És midőn a törvényellenes jelöltetésben résztvenni nem óhajtanak, sőt attól visszalépnek, a személyes érdekek feláldozására némelyeknek megérthető példát mutattak. A gömöri lelkészjelölő-bizottság pedig előbb-utóbb annak tudatára fog ébredni, hogy egyesek ellenére, de többek tetszésére sem jó a világos törvényt most így, majd amúgy magyarázgatni.

Különben azt hiszem, ez ügygyel a jövő tavaszi egyházkerületi gyűlés foglalkozni fog, az dönti el: melyik nézet egyezik a törvény intentiojával. Rimavölgyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. **Lapunk az új-évvel VII-dik évfolyamába lép. Tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújitására s több-több pártfogó gyűjtésére. A kik lapunkat netalán nem óhajtják tovább járatni, azok szíveskedjenek majd ebbeli elhatározásukat a 2-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozzunk. — Elvben, irányban maradunk a régiek. Lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén, mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, negyedévre 1 frt 25 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.**

Az előző évfolyamokból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Az árakra nézve a szerkesztőség ad felvilágositást.

— **Nyilatkozat.** *Tisztelt szerkesztő úr!* Becses lapjának 1887. évi december 26 án megjelent számában «Domesztika. Missió stb.» cimű cikkemre, * alatt egy szerkesztői megjegyzés tétetett. Azt mondám a cikkben ugyanis, hogy a konvent felhivásához képest «nem jött a missió-ügyben az egyházkerületekből se érdemleges jelentés, se javaslat.» Erre azt mondja a szerkesztői jegyzet, hogy «a tiszáninneni egyházkerület mindenben eleget tett a konvent rendeletének, mint erről a tavaszi közgyűlés 12—16. számú, a konventhez is felterjesztett jegyzőkönyvei tesznek tanúságot.» A tisztelt szerkesztőség tehát szükségesnek tartotta védelmébe venni a tiszáninneni egyházkerületet én ellenem. Nem reflectált a t. szerkesztőség egy szóra, arra t. i., hogy *„érdemleges."* Én nem azt mondtam, hogy az egyházkerületek nem referáltak, tehát nem tesznek eleget a convent rendeletének (talán helyesebben fölhivásának), hanem azt mondtam, hogy nem jött ekkoráig se *érdemleges* jelentés, se javaslat. Ebben pedig sem valótlanság nem foglaltatik, sem vád; és pedig nemcsak a tiszáninneni, de egyáltalában egy egyházkerület ellen sem; csak constatálva van, hogy az egész missió-ügy még imperfect dolog, melyre épen azért nagy összegeket áldozni annyi, mint egy lépést tenni a sötétbe. Az egyházkerületek nem tehettek érdemleges jelentéseket, mert nem léteznek ekkoráig teljesen szervezett s rendes működésben levő oly missiók, melyeket mintaképen oda lehetne állítani. Ez az én idézett mondásomnak igaz értelme, nagyon távol állott tőlem azon szándék, hogy megrójam az egyházkerületi hatóságokat, épen a magunkét. Budapest, december 27-ikén, 1887. * *Mocsáry Lajos.*

— **Az erdélyi evangelikus egyházkerület** közelebb Nagy-Szebenben tartott gyűlésében tiltakozott a brassómegyei ágostai evangelikus magyar egyházaknak a tiszai kerületbe történt áthelyezése ellen s az orvoslást egyenesen a koronánál keresi. Az e tárgyban készült határozati javaslat öt pontban részletezi a sérelmet. — *Teutsch* szuperintendens, a ki közelebbi jubilaeuma alkalmából nagy kitüntetésben részesült a külföld részéről (a weimári nagyhercegtől rendjelet is kapott), azzal akarja — úgy látszik — méltóvá tenni magát a németek újabb elismerésére, hogy lépten-nyomon bebizonyítja a magyar nemzet iránt érzett ellenszenvét. Attól is tartanak talán a szász atyafiak, hogy — mint az országos pénzügyi bizottságban *Hegedűs* indítványozta — az államsegély kiutalványozásában tekintettel lesz a vallás- és közoktatásügyi miniszter a megváltozott helyzetre s a brassómegyei magyar evangelikusokra eső részlet kiesik a Teutsch szuperintendens kezéből. Hinc illae lacrimae!

— **A migléci templomszentelésről** szóló közleményünk (52. szám) egy pár adatát utólagosan helyreigazítjuk s illetőleg kipótoljuk a következőkkel: A templom nem *1848. március 7-ikén záratott be hatóságilag,* hanem 1884-ben. A szentelés alkalmával nem az *„abauji tanítódalárda* működött," mert ilyen nincs, hanem az *abaujvárvidéki.* A templom-épités körül a vallásos buzgóságnak ritka jelei mutatkoztak, nevezetesen: *Alsó-Pataki Pál* a maga tágas belső telkéből annyi tért engedett át templomhelynek és kerítésnek, amennyit az egyház elégnek gondolt s az egész templomot, a mely 3500 frtba került, 7, mond hét gazda lelkesedése épitette fel. Egyetértünk a helyreigazítóval, mikor azt kívánja, hogy «sok migléci egyhá-

* Sem vádolni, sem védeni nem volt szándékunk. Csak azt akartuk megjegyezni, hogy a mi kerületünk a körülményekhez mérten igyekezett eleget tenni a konvent felhívásának. Hogy más kerületek tettek-e csak ennyit is, azt a konventi jegyzőkönyv fogja megmutatni. A dolog lényegére nézve teljesen egy véleményben vagyunk. Szerk.

zat adjon a jóságos isten a magyar prot. anyaszentegyháznak.

— **Trefort a néptanitók érdekében** közelebb felhívást intézett a megyékhez, hogy ezek utasítsák a községeket a néptanítók fizetésének pontos kiszolgáltatására; mert a különben is csekély fizetésű tanítók adósságcsinálásba bonyolodnak s jutalmazatlanúl látván magukat, elvesztik munkakedvöket s így a község rendetlensége visszahat magára a népiskola-ügyre is. A minisztert, mint tudjuk, nehéz tapasztalatok birták e nógatásra s talán egyes egyházközségek is magokra vehetnék intelmeit.

— **A gömörmegyei bejei egyház** segélykérő ívein idáig 944 frt 86 kr gyűlt össze az egyház bajainak elosztalására. A düledező iskola ma már talpon áll, a parokhia s melléképületei kitűnő karban hirdetik a szeretet hatalmát. A javítani való azonban — a buzgó lelkész állítása szerint — még mindig sok, miért is tisztelettel kéri általunk az ív-tartókat a netalán gyűjtött segély beküldésére.

— **Értesítés és kérelem** a *„Gyakorlati Bibliamagyarázatok“* szakfolyóirat 1888., illetőleg nyolcadik évi folyamának ügyében. A már eddig is több irányból s tekintélyes helyekről érkezett felhívások és kérések folytán elhatároztuk, hogy a *„nagy szükséget betöltő“* vállalatot, melynek mint mondják: *„megszűnése szégyenére és nagy kárára válnék a magyar ev. protestantismusnak,“* nem szüntetjük be, hanem Isten segedelmével s az ügybuzgó barátok támogatásának reményében folytatni fogjuk. Miután azonban felesleges számú példányok nyomatására ily anyagi viszonyok mellett filléreinket nem kockáztathatjuk, felkérjük ezennel ügyünk lelkes barátait, hogy *megrendeléseikkel — hacsak egy levelező-lapon is — sietni szíveskedjenek*, nehogy ellenkező esetben, önnön késlekedésük folytán ki legyenek zárva azon előnyből, hogy a füzetekhez hozzájuthassanak. Előfizetési ára, mint eddig, egész évre: 4 frt o. é. Az ezen évi, még nyomda alatt levő utolsó füzet, e hó végén fog szétküldetni. A jövő évi folyam. János evangyéliomát fogja hozni, a kor. első levél után. Gyomán (Békésmegyében), 1887. dec. 22. A «Gyakorlati Bibliamagyarázatok» szerkesztő és kiadó-hivatala.

— **Irodalmi hirek.** *Krupecz István*, pozsonyi theol. akad. magántanár egy 50 lapra terjedő (8 r) *történet-neveléstani értekezést* adott ki külön lenyomatképen a «Prot. Egyh. és Isk. Lap»-ból, ily cím alatt: *A tudományos, különösen az egyháztörténeti seminariumokról.* Budapest, 1887. Ára 40 kr. Bizonyítgatván szerző, hogy az u. n. seminariumok által közvetlenebb érűlközésbe jutunk növendékeinkkel, tehát nagyobb, tartósabb hatással is lehetünk reájok, arra lelkesít, hogy rendezzünk különösen egyháztörténeti semináriumokat s ezek által készitsük a leendő papokat arra, hogy legyen érzékök az egyháztörténet anyagának úgy gyűjtéséhez, mint feldolgozásához. Ezzel nemcsak a tudományt visszük előbbre, hanem hazafias missiót is teljesitünk. Meglátszik a művön, hogy szerzője jól van tájékozva a külföldi seminariumi oktatás felől és ismeri azokat a mozgalmakat is, amelyek itthon, főleg a budapesti egyetem reformálása végett, a seminariumi oktatás érdekében nehány év óta folyvást tartanak. Kár, hogy a kis mű nehézkes olvasmánynyá vált az által, hogy az, elejétől végig, túlnyomóan *tekintélyi érvek (idézetek) láncolata. A «protestáns Népkönyvtár»* XI-ik füzete általában dicséretes olvasmányokkal jelent meg. *Szemes:* «A gyermekszobából» cím alatt okos tanácsokat oszt a szülőknek; *Forgács Endre* «Az ócska bibliá»-ban igazi népies elbeszélést nyújt olyan tanúlságos hangon s annyi vallásos zamattal, hogy a különben lényegében ismerős történet az újdonság varázsával hat és hódít. *Kenessey Béla*, budapesti theol. tanár, «Egy kis visszaemlékezés Hollandiára» című útirajz-félében kellemetes, nemes modorban ismerteti a hollandok jó tulajdonságait; *Török József* «Fásitsunk» cím alatt egy felső magyarországi falut állít mintául a fásítással járó haszon és áldás felmutatására. «A funerator» című elbeszélés, bár részleteiben érdekes és hű, de egyes kifejezéseiben *sikamlós* és a káplánokra nézve gyanusító. A versek már kevésbbé sikerültek, az *„Apróságok“* pedig valami roppant tudákos férfi tollából valók s épen ezért érthetetlenek. *„Praeparáló intézkedés, tojás-produkció, datálódik, maximum, ventilator, ventilatio“* stb., hát ezeket hogyan érti meg a mi népünk, főleg ha még meg sem magyarázza neki senki?! A füzet ára 20 kr. — Dr. Masznyik Endre *«Luther élete»* című művének 4, 5, 6. füzete egy darabban jelent meg s a marburgi colloquiumig terjed. Ára az egész műnek 2 frt 40 kr., füzetenként 30 kr. — A *Kalocsa Róza* által gondosan szerkesztett *«Leányvilág* című képes folyóirat, mint a Stampfel Károly pozsonyi «udvari könyvkereskedő» kiadványa új, díszes alakban kezdte meg 5-ik folyamát. Az érdekes és tapintatosan szerkesztett vállalatra, a melyet a vallás és közoktatásügyi minisztérium már 1885-ben is ajánlott a tankerületi főigazgatók és tanfelügyelők figyelmébe, mi is felhivjuk olvasóink érdeklődését. Ára egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr., negyedévre 1 frt 25 kr.

Szerkesztői üzenetek.

Adjon isten a t. olvasóknak és munkatársaknak, az egyháznak, a hazának boldog új esztendőt. Készséget, jó kedvet az olvasásra, a munkára, a küzdelemre! — *„Egy gömöri“* — azt hiszem — ki lesz elégítve a *„Rimavölgyi“* cikke által. A «Gömör-Kishont» 52-ik számát megkaptam. — *F. J.* A megyei papok életrajzi füzére melegen érdekel; szerencsét kívánok a munkához. — *Dr. H. Ö.* A jogi szakoktatás kérdése előtt lapunk — amint ez a számunk is bizonyitja — nyitva van. A jó gondolatnak gratulálok. — *G. Gy.* Az ígéret teljesedését szívesen várom; örülök, hogy nézeteink több lényeges pontban találkoznak. A kapott engedélyt fel fogom használni. — *Dr. Sz. M.* A karácsonyi vendéget hiában vártuk! — *G. Gy.* Szívesen teljesitettem kívánságát. Kívánok sok pontos előfizetőt, — *Dr. H. J. Dombrád.* A küldeményt átadtam. — *R. Gy.* Nyugtasd meg az illetőt, hogy «nem halt meg a leányzó, csak aluszik.» — *U. J.* Nagy elvet szolgálsz, a mikor a szláv-világban otthonossá teszed a magyar éneket és dalt. Vajha sokan követnének a más felekezetűek is! — *Gy. S.* Az utolsó számra későn érkezett. — *B. Gy.* Kívánságod teljesült. Innen is majd cseppen valami a körülményekhez képest. Eddig nem lehetett!! — *O. P. J.* Megelőztetett. A jó szándékért fogadja üdvözletemet. — *K. S.* Próbát teszek, mihelyt a fiatalság benn lesz, de kevés reményem van a sikerhez. — *O. I.* A parokhiális könyvtárakra mielébb sor kerül. Szeretném, ha el tudnám találni a módját. — *Laptársainkat* szívesen kérjük a csereviszony további fentartására.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *alsózempléni* egyházmegyében fekvő *kaki* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás évi javadalma minden teher levonásával 604 frt, és így a IV. osztályba tartozik. A pályázati kérvények 1888. év január hó 25-ig nagytiszt. *Kopré Ferenc* esperes úrhoz *Tisza-Lúcra* intézendők.

Miskolc, 1887. dec. 28.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 2. szám. Sárospatak, 1888. január 9.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az új év kezdetén.» II. *Radácsi György.* — «Az ifjúsági olvasmányokról.» *Molnár Lajos.* — «Jézus iróniája.» (Folytatás). *Hörk József.* — «Külföldi szemle.» *Ujj István.* — «Thukydides.» (Könyvismertetés.) (Vége). *Ry.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Az új év kezdetén.

II.

Iskola- és nevelésügyi szempontból is *„szürke“* képe van az 1887-ik esztendőnek. Tervezgetés, vajúdás, küzködés, gondolatok, eszmék s különböző irányzatok súrlódása nem hiányzott ugyan; de úgy a felekezet, mint az állam édes-kevés érett gyümölcsöt tudnak felmutatni e téren 1887-ről. A népiskolától, sőt a kisdedóvástól fel az egyetemig, midenütt mutatkozott némi mozgalom s néhol valamilyen siker is; de a mi mintegy korszakos tény megállítaná az 1887 év tanügyi történet-íróját: ilyen nem létezik.

Abban az 1887. hasonlít elődeihez, hogy az egyetemtől kezdve le a magasabban álló testületek 1887-ben is az alantabb állókat igyekeztek felelőssé tenni a magok sikertelensége miatt, az alsóbbak pedig szintén megtalálták a mentséget a magok javára.

A kisdedóvástól eltekintve, a mi — közörömre — folytonosan terjed s 1887-ben jubiláris fordulót is ünnepelt, a *népiskola* például a családi nevelés hiányosságát, a népiskolai törvény túlságos követeléseit, a sok apró tankönyvet, az ellenőrzés fogyatékosságát emlegeti a maga védelmére, s itt-ott, főleg városokban működő tanítókat korlátolni látszott még az a bizonytalanság is, a mely az ő *címökre* nézve a közönség és sajtó körében uralkodik.

A túlterhelést — úgy tetszik — mintha a miniszter is belátta volna már s hajlandónak látszik a népiskolai törvény bizonyos pontjain tágítani; csakhogy ugyanekkor újabb tantárgyakkal maga szaporítja a népiskola tananyagát.

Még mindig napi kérdésül áll fenn a népiskolai ügy vezérférfiai között a tankönyvek útján való tanítás jó vagy rosz volta s illetőleg *a tankönyvek és olvasókönyvek* harca, a miben a főváros tanítói kara viszi ezúttal a vezérszerepet, habár hatalmas ellenzékkel szemben. Ennek a kérdésnek húzamosabb halogatása, már alig lehetséges; mert ez visszahatással van népiskolai tankönyv-irodalmunk biztos és nyugodt fejlődésére.

A népiskolai felügyeletnek, főleg felekezeteink által gyakorolt módja is vitatárgyúl szolgált — mint már annyiszor — az 1887-ik esztendőben, s ezzel kapcsolatban a theologusok tanitó-képesítési ügye is felszínre került. Ezen a ponton különösen a tiszántúli ev. ref. kerületnek és a debreceni tanári karnak jutott jelentékeny és érdekes szerep, ez utóbbinak győzelmes többsége, az előbbinek többsége által leszavaztatván. A leszavazott szakférfiaknak megnyugvásúl szolgálhat az, hogy a papság maga igyekezett a szintén túlterheltnek látszó theologusok sorsát nehezebbé tenni; ilyen módon mintegy magokat is elkötelezve esetleges újabb terhek, például a népiskolai vallásoktatás terhének szíves emelésére.

Mert hát a népiskolai vallás-erkölcsi oktatás *illetékessége*, ez is folyvást kísért még sok ember agyában és — sajnos — vannak tanitók, a kik ezt a szív-, lélek- és kedélyképző tantárgyat szívesen kivetnék nyakukból s csak a kézzel fogható igazságok hirdetése iránt éreznek magukban hajlandóságot. Sajnos, hogy a vallás kérdése ma már mindinkább kezd a papok kérdésévé lenni nálunk is, mint a r. katholikusoknál, s az egyetemes papság elvétől rohamos léptekkel sietünk tova. Ott, a hol a tanitóra nézve a vallás-erkölcsi oktatás teher, vagy csak kelletlen gyönyörűség, ott felekezete iránt való szent kötelességérzet parancsolja a lelkipásztornak, hogy ettől a tehertől a tanitót, vagy a tanitótól az iskolát szabadítsa meg; mert — mint felekezet — nem engedhetjük azt, hogy iskoláinkban a valláserkölcsi oktatás másodrangra süllyesztessék alá, vagy épen nevetségessé váljék.

Egészen jogos az a követelés, a mely a tanitók sorsának biztosítását, csekély jutalmuk pontos kiszolgáltatását sürgeti. Sőt tovább is mehetünk! Be kell

bizonyítanunk, hogy mi a tanitói kart igen szép és tisztes jogokkal is készségesen felruházzuk s reá nézve az erkölcsi jutalmazás megadásában késedelmeskedni nem akarunk. Ez irányban a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület régóta előljár, s úgy a megyéken, mint a körlátogatói intézmény körében méltó helyet engedett a tanitói kar legkitűnőbbjeinek. Nem tehetnénk-e még e tekintetben többet? Nem volna-e helyén, hogy például felekezeti lapjainkban a népiskolai ügyre nagyobb súlyt fektessünk s azokon a tanitókkal való jó viszonyunk hatását inkább-inkább láthatóvá tegyük? Nem kellene-e a tanitói egyletek működését élénkebb figyelemmel kísérnünk s oda hatnunk, hogy *lapjaink a tanitóknak is olvasmányává váljanak s ilyen módon bennök a felekezethez tartozás érzete folytonosan ébrentartassék?* Oly kérdések, a melyek — szerintünk — mélyen bevágnak felekezeti népoktatásunk legféltettebb érdekeibe.

Ismétlő iskoláinkkal is ott hagyott bennünket az 1887, a hol talált. Sem az állam, sem a községek, sem a felekezetek nem képesek — néhol pedig nem eléggé jóakaratúak — a népiskolai törvényben megszabott magaslatra felemelkedni az ismétlő iskolákkal. Néhol az egyesek buzgósága ezen a mezőn is tud jó aratást létesíteni; de általában, talán azért is, mert a régi fajta, egészen felekezeties ismétlő iskolát az újabbnak, az egyetemesebb természetűnek reményében, a legtöbb helyen abbahagyták, ebben a körben szinte hátrább vagyunk, mint régebben. Pedig a népiskolából hozott kincsekről igen könnyen lekoptatja az élet a színt, a fényt s nem csupán emberiségi, hanem felekezeti érdek is követeli azt, hogy az ismétlő iskolák sorsában mielőbb általános lendület álljon elő.

A *középiskolák* egymáshoz való viszonyában közeledés mutatkozott. A közoktatásügyi miniszter, a reális oktatásnak lelkes patronusa, bevitte a reál-iskolákba a latin nyelvet s ilyen módon sokakra nézve feleslegessé tette a gimnáziumot. Állitólag ez a reform nem a gimnáziumok ellen történt; de végeredményben okvetetlenül hatása lesz annak a gimnáziumokra is. A miniszter egyébaránt gondoskodik arról időnként s gondoskodott 1887-ben is, hogy a gimnázium u. n. *humán-iránya* mind jobban átalakúljon s ez az újabb tantárgyak becsempészése által rövid idő múlva sikerűlni is fog, s végre a körűlmények lassú átváltoztatása folytán meg fog születni az *egységes középiskola*. Addig pedig bizony sok kísérlet és sok bizonytalanság vár még a középiskolák tanférfiaira és fentartóira s a saját érdekük is azt parancsolja, hogy minél hatalmasabban folyjanak be a gordiusi csomó megoldásának siettetésére.

Egy dolog tisztán állhat és áll is bizonyosan minden tanférfiú előtt, az t. i., hogy a gimnáziumi tananyag szaporítása csak az ó-classicus nyelvek rovására történhetik. *Egészségtan, közgazdaságtan, szabadkézi rajz,* vagy akármi más legyen is az, a mit a miniszter a középiskolákba s közűlök a gimnáziumba beerőszakol, az mind a classicus nyelvek hátrányával eshetik meg, s úgy érezzük, hogy közel van az az idő, a melyben a classicus nyelvek oktatásának anyaga, köre, módja, célja felett újra tanácskoznunk kell s meg kell találnunk az útakat, a melyek kevesebb idő felhasználása mellett is, ugyanarra a végeredményre vezetnek, vagy esetleg a mainál még nagyobb siker elérésére is képesítenek.

Azokról a bizonytalan speciesekről, a melyek, mint a népiskola és középiskola között álló intézmények — részben minden komolyabb létalap nélkül — az átmeneti időszak vajudásának bizonyítékául — olyan szép számban léteznek . . . ezekről, mint a melyekben minket — mint felekezetet — közvetlenebbül csak a vallás-erkölcsi oktatás érdekel: elég csak annyit említenünk, hogy a legilletékesebb körökben is belátták már azt, hogy azokat toldás-foldással fentartani nem lehet s nincs is miért.

A tanító-képezdéket az internatussal biztatta (ha ugyan nem fenyegette?!) az 1887-ik esztendő, s boldogabb anyagi viszonyok között, mint a maiak, Trefort miniszter nem fog késni kedvenc eszméjét megvalósítani s esetleg maga után von majd egyes felekezeteket s illetőleg tanitó-képezdéket fentartó kerületeket is. Azt a gondolatot, hogy a tanitó-képezdei tanárok külön elvek szerint s külön intézetben, teljesen szakoktatásban részesűljenek, a tanügy minden igaz barátja helyeselheti, valamint azt is, hogy a felső leányoktatás vezetői számára is külön tanfolyam rendeztetik be.

Jól van! De hát a felekezeti tanitó-képezdék, közép- és felső iskolák tanárai hol nevelkedjenek?! Ilyen kérdés nem foglalkoztatta idáig érdemileg, 1887-ben pedig épen nem, az egyházi és iskolai sajtót és tanférfiakat. A *tanárképzés* nagy dolgába a konvent sem avatkozott, holott azt 1883-ban egész egyházunk egyetemét mélyen érdeklő fontos kérdésnek s annak halogatását hátrányosnak, veszedelmesnek ismerte el. Nagy mulasztás volna csakugyan, ha a halogatás útján sokáig megmaradnánk; mert ez azt jelentené, hogy tanáraink mai vallásosságával s ez irányban tanusított példaadó magaviseletével meg vagyunk elégedve. Távol legyen tőlünk ez az önámitó felfogás; mert az az igaz (s nem itt vagy amott, hanem országszerte szerzett tapasztalatok szerint), hogy a tanárok kezdenek mindinkább puszta tanitókká válni; a nevelés gondját rábízzák az igazgatóra; a vallásosság erényéhez pedig kizárólagos jogot engednek a vallástanároknak. Vannak — természetesen — mindenütt dícséretes kivételek, de számuk rohamosan fogy.

A felsőbb oktatás megoldását nem kísérlette meg 1887-ben a közoktatásügyi minisztérium; vagyis ott hagyta a jogakadémiákat megrendszabályozott s kötött kezű állapotukban; mert a 3-ik egyetem felállítása által véli még mindig az e körben mutatkozó bajok nagy részét elhárítani. De az országos szegénység

miatt a 3-ik egyetem alakitásának éve — igen hihetőleg — még nem köszönt reánk hamarosan s ezért is, de meg a jogakadémiák lételének biztositásáért is időszerű volna végre meghallgatni azoknak jogos kivánatait, hogy ne láttassanak azok az egyetem előkészitő iskoláinak.

A mi felekezetünk tett annyit, a mennyit tenni jogában és tehetségében állt, a felsőbb oktatás javára; nevezetesen elrendelte a konvent tervezetéhez való alkalmazkodást, a mi az 1887. szeptemberével meg is kezdődött. Nem kifogásolási kedvből, hanem az ügy iránt érzett benső érdeklődésből szólva, nem hallgathatjuk el egy sejtelmünket, azt t. i., hogy — a mint a jelek bizonyitják — úgy leszünk maholnap a theologiai szakoktatással is, mint a jogival vagyunk: rengeteggé növeljük theologiai akadémiáinkon a szaktárgyakat s nem adunk időt s részben még módot sem arra, hogy a theologus szakján túl is terjeszkedhessék s az u. n. filosofiai studiumok tanúlmányozása által biztosabbá tegye maga számára theologiai ismereteit is vagy — ott, a hol ez lehetséges — művelje magát például a modern nyelvekben, vagy egyben legalább azok közűl. No de az uj tervezettel még próba-úton vagyunk, tehát időelőtti annak gyöngeségeit mérlegelnünk. Az első próba eredményéből elvonhatjuk majd nemsokára a tanúlságokat.

* * *

Az a tűkör, a melyben mi nézzük az 1887-ik év egyházi és iskolai történetét, ilyen képet mutat. A kik másként látják, bölcsen teszik, ha e kép vonásaihoz hozzá toldanak, vagy azokat meggyőzőleg kiigazitják s ez által elősegitik az eszmék küzdelmét, tisztázását, a mi nélkűl nem képzelhető az igazság győzedelme. Adja Isten, hogy a mi ezt a képet be árnyékolja, ködössé, szürkévé teszi, váljék az új esztendőben csupa csillogó fénynyé és dicsekedéssé. Adjon Isten boldog esztendőt! **Radácsi György.**

ISKOLAI ÜGY.

Az ifjúsági olvasmányokról.

Ma már senki sem vonja kétségbe, hogy az iskola keretében a tanulók házi olvasmányai, mint a nevelés fő és kiváló fontosságú tényezői, felette nagy horderejűek. Azon benyomások, melyeket az ifjú lélek nyer, a legtöbbször oly erővel ragadnak meg az emlékezetben, hogy a későbbi években igen nagy haszonnal érvényesűlnek. Azon megfejthetetlen, vagy legalább eredetökben homályos sympathiák és apathiák, itéletek és alapelvek, melyek minket életnézeteink s tanúlmányaink között kisérnek, a leggyakrabban azon erős és tartós benyomásokban gyökeredzenek, melyeket zsenge éveinkben az olvasmányokkal szivtunk magunkba. «Ifjúkori benyomásoktól, hogy Grillparzerrel szóljunk, akárhogy akarjuk is, sohasem menekűlhetünk.»

Hogy épen ezért az iskolának nemcsak joga, hanem egyszersmind szent kötelessége is a gondjaira bízott ifjúság olvasmányaira felügyelni s azokat igazi paedagogiai álláspontról irányítani: alig szorúl további bizonyítgatásra. Csakis az képezi tehát a további kérdés tárgyát, hogy *mit* és *miként* olvastassunk, s főkép, hogy *mikor* kezdessük meg a házi olvasmányokat? Ez utóbbi kérdésre, a dolog természeténél fogva, a család és a népiskola felelhetnek meg legilletékesebben. Még ha *Rousseau*-nak ama híres szavait, melyeket ő *Emiljére* alkalmazott akképen, hogy ez tizenkét éves koráig ne is tudja: mi a könyv egész nagy jelentőségében csak «cum grano salis» veszszük is: mégis örökre igaz marad, hogy a lelki képzés első éveiben azon különböző benyomások tömege, a melyet a legközelebbi környezet, kiváltképen pedig maga a természet nyújt, annyi anyagot ad az ébredező értelemnek és gyermeki képzelődésnek, hogy ezen kivűl egyáltalában nincs szükség még az olvasmányok által nyújtandó különös szellemi táplálékra is.

Újra más kérdés aztán az, hogy milyen legyen az ifjúsági olvasmányok *tartalma*, azok *neme és módszere?* Az ifjúsági olvasmányoknak főkép ezen két oldala képezi a kérdés velejét és az erre adandó, egyedűl helyes felelet csak ez lehetséges: *az olvasmányok legyenek lehetőleg úgy kiválogatva és elrendezve, hogy az ifjúi értelemnek és kedélynek valódi hasznára váljanak.* Azon felfogást azonban jóelőre is visszautasitjuk, mintha mi ezen hasznot csak a positiv, vagyis az úgynevezett praktikus ismeretek alkalmazásában, illetőleg összegyűjtésében keresnők.

A középiskola s legkivált a gimnázium lényegének és céljának félreismerésére vezetne, ha ez egy oly intézet niveau-jára szállíttatnék alá, mely, minden mást mellőzve, egy teljesen meghatározott életpályára készítene elő. Már e szempontból is erős ellentétbe kívánunk helyezkedni azzal a modern irányzattal, a mely a realis és praktikus disciplináknak kiváló túlsúlyt vagy legalább kizárólagos értéket óhajt tulajdonítani a gimnáziumi tanfolyamon. Ha a classica philologiának egyéb jelentőséget sem tulajdonítanánk gimnáziumainkban, mint hogy az úgynevezett realis szakok ellenében üdvös correctivumúl szolgáljon; már csak ezen egyedűli célért is nélkűlözhetlennek kell azt tartanunk. Az által pedig, hogy benne az ifjú egy rég eltűnt, dicső culturával ismerkedik meg s annak tanulmányozásában vezettetik — a mi már önmagáért is kifizeti magát — lelkébe korán becsepegtetjük a valódi szellemi munkásság és a magasabb, ideális életcélok iránti érzéket; s azon felfogástól, mintha csak a kenyértudományok volnának egyedűl idvezítők, tisztább és zavartalanabb szellemi törekvések tájaira tereljük.

Bár szeretjük — és pedig nem is egészen igazságtalanúl — szemökre vetni a franciáknak, hogy különösen a nevelésoktatás terén nagy híjával vannak a nemesebb idealismusnak: mégis egy francia az, ki az épen most érintett körűlményre vonatkozólag, valódi arany-szavakat mondott. *Vinet*, francia tudós ugyanis, az ő *Chrestomathie française*-e I-ső kötetének classicus előbeszédében következőleg szól:* «Azon szempontok szerint, a melyeket fejtegetek, semmi sem lehet hasznosabb az összes iskolákban, mint a hasznot nem hajtó tanulmányok; értem azokat, a melyek nem eredményeznek sem állást, sem előnyt, sem egy darab kenyeret. Melyek legyenek ezek: nem állapítható meg másként, mint hogy az ember nemcsak kenyérrel él, s hogy ezek szoktatják a fiatal szellemet keresni a világosságot magáért a világosságért.»

* Rien, selon les vues que j'expose se sera plus utile dans toutes les écoles que les études inutiles, j'entends celles au bout des quelles on ne voit pas une place, une distinction, un morceau de pain. Qu'elles soient la, ne fut-ce que pour constater, que l'homme ne vit pas de pain seulement. Qu'elles habituent le jeune esprit à cherchez la lumière pour la lumière.

*

Mindezek mellett is bizonyára senki sem fog bennünket félreérteni, ha — visszatérve az ifjúsági olvasmányokra — álláspontunkból kifolyólag azt kívánjuk azoktól, hogy mindenekelőtt valódi haszonnal járjanak. Nem a pillanatnyi haszon, az ajánlkozó anyagi érdek az, a mi szemünk előtt lebeg. Tudjuk mi azt igen jól, hogy ez az anyagi érdek, az ifjúság fantasiaja szerint, sokat nyom a latban, s épen ezért óhajtjuk is, hogy ennek az ifjúsági olvasmányok mezején teljesen elég tétessék. Mert hiszen erős meggyőződésünk, hogy minden jóravaló tanférfiú egyetért velünk e tekintetben, ha teljesen elítéljük az affajta ifjúsági olvasmányokat, a melyek az ifjúság lelkét csak tartalomnélküli ábrándozással, üres szódaggálylyal vagy épen értelmetlen reflexiókkal igyekeznek beltölteni; legyenek azok bár akár vallásos, akár erkölcsi vonatkozásúak.

Az ifjúság egész előszeretettel kap az oly könyvön, a mely gazdag anyagi tartalommal kecsegtet; positiv tények, meghatározott datumok, a lehető legapróbb részletekig menő adatok ingerlik őt; akarja például, hogy valamely történetet teljesen meghatározott helyhez, s a mennyire csak lehetséges, egészen ismert s élesen körvonalozott egyéniséghez kapcsolhasson; akarja tudni: minő a kinézése azon tájéknak, a melybe egy útleírás vezet el bennünket; óhajtja szögiről-végire ismerni azon costümöt, a melyet a személyek valamely udvari ünnepélyen viselnek; teljes bizonyossággal óhajtja tudni: hány persával ment át Xerxes a Hellespontuson, vagy: hogyan hívták a generálisokat, a kik Napoleont véres csatáiban kísérték? stb. stb.

Hanem épen ezt az ösztönét kell az ifjú léleknek szabályoznunk s magasabb ideák körébe helyeztetnünk. Az olyan ifjúsági olvasmányokat, a melyek csak az efféle éhséget hivatvák kielégíteni, épenúgy elítéljük, mint azokat, a melyek tartalmatlan képzelődésbe vagy épen ábrándozásokba mennek át. Ezen magasabb idea pedig mindenkor egyedül a kedély igazi nemesítése, a léleknek valódi s örök-szép elvekkel való eltöltése és az erkölcsi érzéknek észrevétlen, de folytonos erősítgetése.

Egy olyan könyv peldául, mely csupán phisikai tüneményeket s felfedezéseket tartalmaz, a nélkül, hogy egyszersmind bámulattal töltené el a lelket a teremtő bölcsesége-, és örömteljes lelkesedésre ébresztené a természet pompája és nagyszerűsége iránt: teljes joggal nem érdemli meg az *„ifjúsági írat“* címet. Vagy egy olyan más ifjúsági munka, mely csak holmi ritka növények leírását tartalmazza, ifjúsági iratnak szintén nem válik be, ha elszalasztja az alkalmat arra, hogy az ifjúság képzeletébe egyúttal a természet bűbájos képeit eltörülhetlenül bevésse. Ebből a felfogásból kiindúlva, az ifjúsági iratok közül egész határozottsággal azokat tartjuk elsőrendűeknek, a melyek *történeti eseményekkel s személyekkel foglalkoznak;* mert semmi másféle téren sem lehet az ifjúsági iratok ideális céljával az anyagi érdeket oly benső leg s oly elválaszthatatlanúl összekötni, mint épen ezen. És ezzel elértünk azon tulajdonképeni alaphoz, mely főkép sarkalt arra, hogy az ifjúsági olvasmányok céljáról tüzetesebben értekezzünk. (Vége köv.) **Molnár Lajos.**

TÁRCZA.

Jézus iróniája.

(Folytatás.)

Az általános tartalommal bíró tanitásban kevésbbé nyilvánulhat az irónia, mint a személyes érintkezésnél előfordúló szóharcban, beszélgetésben. Mindamellett felfedezhető az irónikus jellemvonás Jézus azon tanitásában és beszédeiben is, melyekben nem fordúl jelenlevő ellenfelek ellen: nevezetesen ama meglepő, tartalomdús mondatokban vagy ama paradoxonokban, melyeket olyan nagyon szeretett: «Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa. Boldogok a kik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak. Boldogok, a kik háborúságot szenvednek az igazságért, mert azoké a mennyeknek országa. A ki elveszti az ő életét, megtalálja azt: a ki megtartja, elveszti azt.» A só, mely megízetlenül; a világosság, a mely a véka alá rejtetik; a drága gyöngyök a disznók előtt; az, a mi szent, az ebek előtt; vak, a ki a világtalant vezeti; a tövisről szőlőt szedni vagy a bojtorjánról figét — mindez képtelenség és fonákság, a mely megoldását az ironia által nyeri. És ki ne érezné a Jézus szavaiban ezt a szellemet, midőn az esküről beszél? Az emberek az esküvésnél olyan könnyedén hivatkoznak a legfőbbre, a legmagasabbra, a legszentebbre, mintha azok csak úgy rendelkeznének felette; pedig egy hajszálat sem képesek fehérré vagy feketévé (teremteni) tenni. Az olyan szeretetnek hiúságát, gyarlóságát, a mely csak a kölcsönösségen nyugszik, mily találóan tünteti fel a mester ama kérdéssel: «Ha csak azokat szeretitek, a kik titeket szeretnek és ha csak a ti atyátok fiait köszöntitek szeretettel, mit cselekesztek egyebeknél többet, micsoda jutalmát veszitek annak? Nemde a publikánusok is nem azonképen mívelnek-e?» És az ilyetén látszatos szeretetnek rögtön bemutatja az ellentétet is, azon szeretetet t. i., a mely az ellenséget is szereti, a minthogy a mennyei atya «az ő napját feltámasztja mind a gonoszokra, mind a jókra és esőt ád mind az igazaknak, mind a hamisaknak.» Kimélet nélkül lerántja az alamizsna-adásnál, imádkozásnál, böjtölésnél, ítéletnél jelentkező képmutatók álarcát, úgy, hogy azok meztelen rútságukban tűnnek fel, s ismét rögtön feltünteti az álarc helyett a tiszta nyiltszivűség, bensőséges kegyesség és igaz méltányosság szelid képét. Ugyanazon finom játékot az ellentétekkel, a mi épen a valódi iróniának legfőbb ismertető jele, találjuk nála, midőn a földi kincsekről és mennyei kincsekről, a mulandó javakról és örök javakról és ezekkel szemben a mi magunktartásáról beszél. Majd inkább a szeretetreméltó költői ihletű humort érezteti és az «égi madarakat, a mezőnek liliomát» hivja tanubizonyságúl; majd meg komoly szigorusággal szól, s szavai majdnem sarkastikusok. Avagy nem szeretetreméltóan ironisálja-e az élet apró-cseprő gondjait, a kicsinyhitűséget, a bizalomhiányt? «Kicsoda pedig az tiközületek, a ki akármely szorgalmatos gondolkodással megnevelhetné egy singgel nagyobbra az ő testének magasságát?» «Tekintsetek az égi madarakra, mert azok nem vetnek, nem aratnak, sem a csűrbe nem takarnak, mindazáltal a ti mennyei atyátok eltartja azokat.» «Nemde nem megvehetnek-e hét verebecskét egy kis filléren? De még is csak egy sem esik azok küzül a földre a ti atyátok akaratja nélkül; néktek pedig fejeteknek hajszálai is mind számon vagynak; ne féljetek azért, ti sok verebecskéknél drágábbak vagytok!» «Vegyétek eszetekbe a mezei liliomokat, mimódon nevekednek; nem munkálkodnak és nem fonnak, mindazáltal Salamon is minden királyi dicsőségében nem öltözött úgy, mint ezek közül egy.» «Kicsoda tiközületek azaz ember, ki az ő fiainak követ adjon, ha ő tőle kenyeret kér? És ha halat kér, valjon kígyót ad-e néki?» «Zörgessetek és megnyittatik néktek (bármely időben).» «Ha azért ti gonoszok lévén, a ti fiaitoknak tudtok jó ajándékokat adni, mennyivel inkább a ti mennyei atyátok ád jókat azoknak, a kik ő tőle kérik.»

Az iróniának komolysága észlelhető e szavakban:

«Senki sem szolgálhat két úrnak. Nem szolgálhattok Istennek és a világi gazdagságnak.» Az ellenmondás és dőre igyekezet; pedig hát szükségesebbnek látszik s így célszerűbbnek főképen a földi javakról s mindenekelőtt azokról gondoskodni. A hamis sáfár, a ki urának adósaival alkudozik, hamisít, hogy azokat a maga barátjaivá tegye, igen okos volt s azért dícsérte őt ura: «mert e világnak fiai eszesebbek a világosságnak fiainál az ő nemek szerint. Én is mondom néktek: szerezzetek magatoknak jóakaró, barátságos embereket a hamis gazdagságból, hogy mikor megfogyatkoztok, befogadjanak titeket az örök hajlékokba.» Éles, metsző sarkasmus az, midőn itt a legellentmondóbb a lehetetlenséggel párosul, hogy föltüntettessék miszerint egy s ugyanazon időben nevetséges dolog Istennek és a világi gazdagságnak — tehát két úrnak — szolgálni akarni. Ugyancsak keserű iróniával sujtja a «gazdag és a Lázár» című példabeszédben a gazdagok gőgjét, elbizottságát, keményszívűségét és érzéketlenségét. Mint megsemmisítő csapás sujtja Ábrahám felelete a könyörgő gazdagot a kínoknak ama helyén: «Fiam, emlékezzél meg róla, hogy te javaidat elvetted a te életedben, hasonlatosképen Lázár is az ő nyavalyáit. Most pedig ez vígasztaltatik, te pedig gyötrettetel! És mindezek felett mi köztünk és ti közöttetek nagy közbevetés vagyon.» Lázár nem a te rabszolgád azért, hogy te gazdag voltál és ő szegény, s nincs is szükség reá, hogy a te gazdag testvéreidet figyelmeztesse: «Vagyon Mózesök és vannak prófétáik, hallgassák azokat.» És «ha Mózest és a prófétákat nem hallgatják, annak sem hisznek, ha valamely a halottak közül feltámasztatnék is.»

Azok, a kik csak látszólag követték őt, s csak szájjal vallották magukat tanitványainak, azok is érezték iróniáját. «Miért mondjátok nekem: Uram, Uram, ha nem mívelitek, a melyeket mondok.» «Hagyjad, hadd temessék el a halottak az ő halottjaikat, te pedig eredj és hirdesd a mennyeknek országát.» Persze, Jézus követése lemondást követel és nem hoz földi örömöket és élvezeteket. Mert «a rókáknak barlangjuk vagyon, az égi madaraknak fészkek, de az emberfiának nincsen, fejét hol — ott lehajtsa.» Ő magán is a sors iróniáját tapasztalja. Neki, a kinek mindene volt, semmije sem volt. Jézus nem volt hideg stoikus, a ki azzal dicsekedett volna, hogy érzéketlen az élet fájdalmai iránt. Legutóbb idézett szavaiból bizonyos fájdalomérzet sugárzik ki a felett, hogy az élet épen a legjobbtól tagadja meg világ kellemeit.

Az új igazságok és eszmék hirdetőinek mindenkor küzdeniök kellett az egyesekkel, az egyes osztályokkal, pártokkal, sőt egész népekkel, melyek vagy fel nem fogták az újat, vagy ha felfogták, megértették is, érdekeiket az által veszélyeztetve látták. A korlátoltság, tudatlanság, a tudatos, dacos ellenállás és a fanatikus gyülölet, meg akarják akadályozni minden újnak diadalát. Az ilyenekkel való harcban a magas röptű szellemek gyakran használták és használják az irónia fegyverét. Igy tőn Jézus is. Ő használta az iróniát egyes személyek ellen, egész néposztályok ellen, pártok ellen és az egész nép ellen, mégpedig majd a szelid iróniát, majd pedig az éleset, a metszőt, a lesujtót alkalmazván.

Mennyire fájhatott neki, hogy még az ő testszerinti rokonai is, valószínűleg még felizgatva és fellázítva az írástudók és farizeusok által is, előjöttek, hogy őt, mint a ki «eszétől eltávozott,» megkössék! Egy ács fia gyarló próféta-öltönyben lenne Izrael messiássa? Az oly homlokegyenest ellenkezett az általános várakozással, reményekkel, hogy még maga Jézus anyja is kétkedhetett azon: vajjon Jézus eszénél van-e? Jézus pedig, midőn tanításközben a Péter házának udvarában, Kapernaumban, arról értesítik őt: «ímé a te anyád és atyádfiai ott kinn állanak és te veled akarnak szólani,» azt mondá, ismervén övéi róla való nézetét: «Kicsoda az én anyám és kicsodák az én atyámfiai?» A ki az Isten akaratát cselekszi. Semmi gyalázás, semmi szidalmazó szó, semmi hirtelen felforrt harag, a vérrokonokkal szemben, hanem fájdalmas, ironikus utalás a lélekben rokonokra, lelkirokonaira. «És kinyujtván kezét az ő tanitványaira, mondá: Imé az én anyám és az én atyámfiai! Mert valaki azt cselekszi, a mit az Isten akar, az nékem az én atyámfia, néném és anyám.»

Ha már Jézusnak övéitől ilyet kellett tapasztalnia, akkor názáretbeli polgártársaitól sem várhatott jobbat. Valóban ritka komikus alakok ama bölcs názáretbeliek az ő kérdésökkel: «Honnét vagyon ebben e bölcseség és ez isteni erők? Avagy nem ez-e amaz ácsmester fia? nemde nem Máriának hívják-e az ő anyját és az ő atyjafiait Jakabnak, Jósénak, Simonnak és Júdásnak? És az ő nénjei is nemde nem nálunk vagynak-e?» A felelet, melyet Jézus ezen nyárspolgári bölcseségre adott polgártársainak, elég ironice hangzik: «Nincsen tisztesség nélkül a próféta, hanem csak a maga hazájában és az ő rokonai között és az ő házában!» De mit csodálkozunk rajta, hogy a hétköznapi lelkek és közönséges emberek megvetették az új prófétát, mikor még egy Keresztelő János is ama kételkedést kifejező kérdéssel fogadta őt: «Te vagy-e az, a ki eljövendő vala, vagy mást várjunk?» Finom, gyöngéd iróniával felelt a mester a megtérés apostolának kételyére, mondván: «A vakok látnak, a sánták járnak, a bélpoklosok megtisztúlnak és a siketek hallanak, a halottak feltámadnak és a szegényeknek az evangyéliom prédikáltatik. És boldog, a ki én bennem meg nem botránkozik.»

Tanitványait is nemes iróniával sujtja közbeközbe. Midőn a felett vitatkoznak: «Kicsoda nagyobb a mennyeknek országában:» Egy kis gyermeket szólított és állatá azt ő eleikbe» és azt mondá nékik, így «ad hominem» ajánlva a szerénységet: «ha olyanok nem lesztek, mint a kis gyermekek, semmiképen nem mentek bé a mennyeknek országába.» «A ki köztetek nagy akar lenni, legyen a ti szolgátok. És valaki akar ti köztetek első lenni, legyen a ti szolgátok, mint az embernek fia nem jött, hogy szolgáljanak néki, hanem, hogy ő szolgáljon és adja az ő életét váltságúl sokakért.» A tanitványok észrevehették, hogyan érti ezt a mester, mint ama másik alkalommal is, midőn «a mennydörgésnek fiai» türelmetlen hévvel kérték, miszerint az ő országában üljenek egyik jobb keze felől, a másik balkeze felől. «Nem tudjátok: mit kértek. Az ember fia nem jött az emberek lelkét elveszteni, hanem, hogy megtartsa azokat; vagy mint a kegyes úrról és irgalmatlan szolgáról mondott példabeszédben, melynek elbeszélése után Péternek nem igen lehetett többé kedve kérdezni: «hányszor kell felebarátunknak megbocsátani?»

Gyakran figyelmeztette Jézus honfitársait, hogy ők az Istenországának elsőszülött örökösei, a legelől hivatottak legtudatlanabbak, legkésedelmesebbek, legmakacsabbak és tanitványai azon kérdésére: miért beszél példabeszédekben és hasonlatokban a néphez, fájdalmas érzettel, de iróniával és Jezsaiás ama szavaira figyelmezteti őket: «Mert megkövéredett e népnek szíve és füleikkel nehezen hallottak és szemeiket bezárták, hogy valami módon ne lássanak szemeikkel és füleikkel ne halljanak és szívökkel ne értsenek, meg ne térjenek és meggyógyítsam őket!» Fokozott iróniával mondja Jézus a kapernaumi százados szolgájának meggyógyítása után: «Bizony mondom néktek: még az Izrael népe között is nem találtam ilyen nagy hitet. De mondom néktek, hogy sokan eljőnek napkeletről és napnyugatról és leteleped-

nek Ábrahámmal, Izsákkal és Jákóbbal a mennyországban. Ez országnak pedig fiai kivettetnek a kivül való setétségre.» Súlyos csapásokat mér azon városokra, melyekben «isteni erő által legtöbb csudákat tett vala:» Korazinra, Bethsaidára, Kapernaumra: «Könnyebben lészen dolga Tirusnak és Sidonnak (és Sodomának) az ítéletnek napján, hogy nem néktek.» Mert ha Tirusban és Sidonban azok az isteni erők lettek volna, melyek ti bennetek lettek, régen gyászruhában és hamuban ülvén, megtértek volna.» És egész nemzetének, egész nemzetségének keserű iróniával tűkröt mutat, midőn mondja: «De mihez hasonlítsam ezen nemzetséget? Hasonlatos a gyermekekhez, kik piacon ülnek es kiáltnak az ő társaiknak és ezt mondják: sipoltunk néktek és nem táncoltatok; siralmas énekeket énekeltünk néktek és nem sírtatok.» Gyermekjáték és semmi más e nemzetségnek a legfőbb, a magasztos, a szent! Nem hallgatott keresztelő Jánosra, s nem törődik az emberfiával, annak tanaival! «Mert eljött keresztelő János s nem eszik, sem iszik és ezt mondják: ördög vagyon benne. Eljött az embernek fia, eszik és iszik és ezt mondják felőle: ímhol a dobzódó és részeges ember, a fukaroknak és a bűnösöknek barátjok. De megigazíttatott a bölcseség az ő fiától.»

Ama pompás példabeszédekben a szőlőmívesekről, a lakomáról, a tékozló fiúról, az irgalmas samaritánusról stb., észre lehet venni az ironikus élt, a mely az elvakultság, elfogultság, elbizottság, képzelgés, üresfejűség és léhaság ellen irányúl, a mik a merev zsidóságot jellemezték. De e remekművek között főképen kitűnő az irgalmas samaritánusról szóló. Megragadóan szép, egyszerű, természetes és hű vonásokkal ecseteli az elbeszélésben az irgalmas szeretetet és ostoroz egyúttal nemcsak zsidó, hanem általában mindenféle nemzeti vagy kasztszerű szűkkeblűséget. E példabeszédben főképen látható (mint látható az a többiben is), miképen rombol szent iróniájával, hogy ugyanazzal építsen is; miképen ítel el, hogy boldogítson is, s miképen hull össze ez irónia előtt a rosz, a fonák semmivé. (Vége köv.) Hörk József.

Külföldi szemle.

Minélinkább tökélyesbülünk: annálinkább lesz szükségünk Istenre. Staël asszony.

A «Revue d' anthropologie»-ban Lapouge tanár egy értekezést tett közzé «Embertan és az exact tudományok» cím alatt. A tanár úr határozott darvinista, s mint ilyen, megvetéssel tekint a philosophiára és theologiára, sőt még az erkölcstani és modern jogéletre is, s minden emberi törekvést a létért való sivár küzdelemben old fel. Tanítja a világ ősi fejlődését, minden teremtői beavatkozás nélkül. Tanítja az ember ösztönszerű önfejlődését, a kötelességérzet s a lelkiismeret irányzó befolyása nélkül. A vallást álomnak, az egyenlőség és testvériség keresztyén elveit ábrándnak, társadalmi hatását demoralisationak hirdeti, az erőstől való függés hatalmi érzete, az erő aristocratiaja ellen. A gonoszok, kóros-betegek és részegeseknek nem javítását, illetve gyógyítását, hanem kiirtását ajánlja, hogy az életképesek megélhetése és terjeszkedése annálinkább biztosítva legyen.» Szerencsére, hogy a keresztyén vallás-erkölcsi, társadalmi és jogelvek nem függnek ily egyes szerencsétlen theoriáktól!

Amerikában nagy érdekeltséggel kísérik azon, közel egy éves folyamatú per lebonyolítását, a mely az andoveri, Amerika egyik leghíresebb tanintézeténél indúlt meg akkor, a midőn az igazgató-tanács (le Board of Visitors) öt tanárt felfüggesztett azért, mert tagadni merték az orthodoxismus egyik alaptételét: a büntetés örökkévalóságát. Sajnálatos, hogy e per, jelen stádiumában, át van téve a világi törvényszékhez, hogy az egyházon kivül ítéltessék el az egyház és iskola autonomikus ügye.

Palestinából érdekes dolgokat közöl a Volksboteban Schick ottani építész. Coquerel francia lelkész részint ebből, részint azon *„kék könyv"*-ből, melyet az ángol kormány tart nyitva a jerusálemi protestantismus fejlődésének történelme számára, a következőket közli a «Le Protestant» 37. számában:

Tény az, hogy 1841-ben egy egyezmény jött létre az ángol és német kormány között egy Jerusálemben felállítandó protestáns püspökség szervezésére nézve, akként, hogy a költségek együttes fedezése mellett, felváltva fog a püspökség most ángol, majd német püspök által betöltetni. 1882-ben meghalván Barclay, ottani ángol püspök: német püspöknek kellett volna utánna következnie. Azonban a két kormány között oly differenciák merültek fel, mintha a német kormány nem tett volna eleget szerződéses kötelezettségeinek, s végre 4 év mulva is oda dőlt a dolog, hogy csakugyan ángol püspök lett oda kinevezve Dr. Blyth személyében, az ind missiótól. S midőn az új püspök Jerusálemben megjelent: tüntető előzékenységgel fogadták őt úgy a külhatalmak ott székelő consulai, mint a latin, a görög orthodox és az örmény egyházak főpapjai s ünnepélyes instellatiojára is (kivévén a német consult) mindanyian megjelentek.

Cuba szigete kereskedelmi értéke mellett egyháztörténelmi értéket is nyerhetett előttünk azóta, a mióta a protestantismus világfejlődésének leírásánál ekként szólhat róla a jövő egyháztörténésze: «1887-ben hatott be a protestantismus Cubába. Alkalmat adott itt az első térfoglalásra a sziget lakóinak a spanyol kormány elleni felkelése, mely ugyan leveretett, de gyanussá tette a katholikus lelkészi kart, hogy a leveretésben a nép érdeke ellen játszotta az elárulás szerepét. Az amerikai methodisták egyes kimenekültektől felismervén a helyzetet, s felhasználni akarva a kedvező alkalmat: számos, mintegy 20,000 darab bibliát küldtek be Cubába, részint elárúsítás, részint szétosztás végett. A katholikus klérus megtett a biblia terjesztése ellen mindent, a mit tehetett. Az elárúsítók, illetve terjesztők közül egyeseket elzáratott, másoknak készletet vétette el; mignem a polgári hatóság lépett közbe, mely a bibliának, mint *nem veszélyes árúcikknek* árúsítását, illetve szétosztását megengedte. Az ángol hittérítői társulat is segítségére sietett az amérikai testvéreknek, elküldvén oda Wood baptista missionárust Jamaikából, a ki ott azonnal iskolát nyitott és Cien-Fuegosban mihamar egy 137 tagból álló protestáns egyházat alapított. Főnyereség az egészben, hogy a protestantismus spanyol földön kezd tért foglalni.

Franciaországban érdekes vita fejlődött ki a confessionálisták és inconfessionálisták között, egy közelebb Sedánban tartott felszentelési actus alkalmából, a midőn a fölszentelt esküt tett a bibliára, az apostoli hitformára és az 1872-ben készült hitvallásra, köznéven Confession-Boisra, az esküforma ily záradéka mellett: «a tudományos kérdések kikötött fentartása mellett és a szabad vizsgálódás szellemében.» Esküt tesz tehát a bibliára, de a tudomány kérdésének hagyja annak igazolását, hogy Mózes a Pentateuchban írt-e csak egy vonást is, vagy hogy a 4-ik evangéliumot, mint a II-ik század közepén írottat, János apostol írhatta-e? Esküt tesz az apostoli hitformára, de a tudomány kérdésének hagyja fel annak eldöntését, hogy a *poklokra szállás*, mint teljesen ismeretlen az első keresztyének hitvilágában lehet-e apostoli származású s nem a későbbi atyák találmánya-e; úgyszintén a mennybemenetel is, a melyről Pál apostol és kora-

beli hittársai semmi tudalommal nem bírtak. Esküt tesz az újonnan készült hitvallásra, de erre is bizonynyal a protestantismus szellemében, mely szellem minden egyes hitvallást, kell, hogy ilyen záradékkal lásson el, mint a melylyel ellátták őseink a Helvetica confessio magyar kiadását (l. Előljáró beszéd): «Mindeneknekelőtte pedig nyilván jelentjük, hogy mi készek vagyunk mindenkor, mindazoknak, a kik minket az Isten beszédéből jobbakra tanítanának, köszönettel mind helyt adni, mind engedelmeskedni az Úrban.» Újj István.

KÖNYVISMERTETÉS.

Thukydides.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Zsoldos Benő*. Első kötet. Budapest, Franklin-Társulat. 1888. Ára 2 frt 40 kr.

(Vége).

A Thukydides történetírói helyének és értékének meghatározása után, áttér *Zsoldos* magának a műnek tüzetesebb méltatására, oly módon sorolva fel annak többféle jelességét, hogy azok mind ama fönnebb vitatott igazság védelmére s mennél megdönthetetlenebbé tételére szolgálnak, a mely szerint *Thukydides emelte a történelmet a tudományok sorába, ő a jobb értelemben vett első történetíró.*

Nagy súlyt helyez úgy ez igazság szempontjából, mint általában is a műben előforduló kisebb-nagyobb beszédekre, a melyek — számszerint 43 — a műnek $^1/_5$-ét képezik, s méltán mondja róluk, hogy azok életet lehelnek a műbe s annak drámai elevenséget kölcsönöznek s az egésznek mintegy lelkét képezik, míg a többi részletek körülöttök a külső burkot, a testet alkotják. Valóban — olvasva a művet — szinte ott képzeli magát az ember egy-egy népgyűlésen a hol a leghatalmasabb szónokok mérköznek és vívnak döntő csatát a nép hajlandóságáért és hajlandósága felett s érdemök a beszédeknek, hogy az olvasó alig képes azok meggyőző hatalma alól kiszabadúlni, most egyiknek, majd a másiknak esvén bűvkörébe. Némelyikben a tárgy, az eszmék egész gazdag sorozata, másokban a leleményesség, a furfang, a szellemesség, a körülmények ügyes kihasználása lep meg annyira, hogy szinte csodálkoznunk kell azon, hogy mi, szónokolni szerető magyarok, olyan későn vettük észre s illetőleg olyan későn igyekeztünk mindenkire nézve hozzáférhetővé tenni a Thukydides szónoki beszédeit.

De nem húny szemet *Zsoldos* a Thukydides gyöngeségei előtt sem. Bár «amennyire emberileg lehető,» megőrizte — szerinte — az író a részrehajlatlanságot, mindamellett honfitársai iránt az ő szívébe is lopózkodhatott némi kedvezés s az ellenfél iránt bizonyos ellenszenv, a mit péld. a demagog *Kleon* jellemzésében már sokan észrevettek. Zsoldos azonban az ilyen pontokon is megtalálja Thukydides részére a mentséget a körülményekben, az adatok hiányos voltában, a leírt tárgyak hozzáférhetlenségében vagy péld. Kleonnal szemben az író erkölcsi érzetében.

Szól *Zsoldos* a Thukydides *szókincséről* is s épen ezzel győzi meg az olvasót a felől, hogy óriási tanúlmány, kitartás és mindenekfelett roppant tárgy-szeretet kellett ahhoz, hogy «az első teljes magyar Thukydides» úgy sikerüljön, a mint az neki — mindnyájunk örömére — sikerült. Egy író, a ki szereti az avúlt szókat, a költői kifejezéseket, képeket, s a ki sajátos bélyeget tudott ütni a kölcsönvett szókra is és szórendjében, szófüzésében új útakon jár s a ki ezek mellett kedvtelve zsúfolja össze a rokonjelentésű szavakat s rendszerint tömören, de nem ritkán keresett rövidséggel s bizonyos homályossággal szokta magát kifejezni . . . egy ilyen író teljesen megpróbálja a fordító képességét. *Cicero* mondta egykor, a mint *Zs.* is említi, hogy ő a Thukydides beszédeit alig volt képes megérteni, bizonyára az említett sajátosságok miatt. Mi már ma gyönyörködve mondhatjuk el, hogy mi kedvezőbb helyzetben vagyunk Ciceronál s ezt a kedvező helyzetet egy hangyaszorgalmú, egy szakmájáért élő-haló sárospataki tanárnak köszönhetjük.

Hosszúra terjedne ismertetésem, ha mutogatni akarnám azt, hogy miként birkozott meg *Zsoldos* a nehéz feladat legkényesebb részleteivel; miként találta meg a legtalálóbb magyar szót egy-egy sajátos vonatkozású, helyzeténél s például a szónok jelleménél fogva különössé vált görög szóra; vagy miként tette át magát bizonyos homályos pontokon, ha másként nem lehetett, kellő körűlírás által. Bizonyítgatások helyett szabad legyen arra hivatkoznom, hogy a *Magy. Tud. Akadémia*, a melynek tagjai között tekintélyes férfiak foglalkoztak már Thukydides egyes részleteivel s a mely nem szívesen szokta előlegezni igénytelen vidéki tanároknak a bizodalmat: ez az akadémia s illetőleg ennek szakbizottsága nem tehette azt, hogy a *Zsoldos* Thukydidesét kiadásra el ne fogadja.

Kicsinyes kifogásokkal nem akarom zavarni sem magamnak sem más irodalomkedvelő embertársamnak azt az örömét, a melyet érezni szoktunk s éreznünk kell hazai irodalmunknak egy valóban jeles művel történt gyarapodásakor. E helyett inkább szerencsésnek vallom az újabb tanuló nemzedéket, a melynek számára a tudománynak, közelebbről a történettudásnak egy hatalmas eszköze vált könnyen hozzáférhetővé a *Zsoldos* munkája által. Hogy pedig ne láttassam conventionalis magasztalónak, ime ide iktatom *Periklesnek* azt a beszédét, a melyet ő saját védelmére s az ellene felingerült atheneiek bátorítása végett akkor mondott, mikor azok a háború szerencsétlensége s az erre következett pestis miatt benne, az ország büszkeségében, akartak bűnbakot találni. Ez a beszéd nem a legszebb a sok szép között; de némileg talál ez a jelenlegi hazai viszonyokra és tele van arany-igazságokkal. Ime!

«Haragotok, a melyet most irányomban tápláltok, engem egyáltalában nem lep meg, mert okait ismerem. E népgyűlést épen a végből hívtam össze, hogy figyelmeztesselek benneteket s szemetekre lobbantsam, hogy reám, egészen helytelenül, nehezteltek s a szerencsétlenségekkel szemben úgy elhagyjátok magatokat. Én ugyanis azt tartom, hogyha az állam maga, összességében jólétben van, ez az egyeseknek hathatósabb segedelmére van, mintha az, bár külön, egyes polgárainak a dolga jól megy, veszteségeket szenved. Azt a polgárt ugyanis, a kinek a dolgai egyénileg jól folynak, ha a hazája pusztúl, ez szintén a vesztébe sodorja: míg egy szerencsétlen ember kedvező körűlmények közt levő hazában sokkal hamarább menekedik bajaiból. Ha tehát a haza az egyesek bajain segíteni képes, a polgárság pedig egyénenként a hazáét kiheverni nem bírja: akkor hogyne volna kötelesség mindenkire nézve ennek védelmére kelni s őrizkedni attól, a mit most ti műveltek: családi szerencsétlenségeitektől lesújtva, a közérdekek védelmezésével felhagytok s vádakkal halmoztok el, nemcsak engem, a ki háborút javasoltam, hanem tulajdon magatokat is, a kik javaslatomat elfogadtátok. Mondhatom pedig, hogy én bennem oly ember iránt tápláltok haragot, a ki, hitem szerint, senkinél sem alábbvaló a helyesnek felismerése, ennek előterjesztésére való képesség, hazaszeretet s megvesztegethetetlenség tekintetében. Már pedig a kinek vannak ugyan eszméi, de tisztán kifejteni nem képes, egyre megy azzal, mintha nem is volnának;

MISKOLC

a kinél viszont ez a kettő megvan, de nincs jó indulattal a haza iránt, az nem fog ennek az érdekét szivén viselő polgár módjára szólani; de, ha még szereti is hazáját, azonban megvásárolható jellem, ama tulajdonok nála ez egy miatt mind vásári cikket képeznek. Ha tehát megengeditek azt, hogy ezek a tulajdonok csak némi részben is nagyobb mértékben vannak meg nálam, mint másoknál, azért, hogy az én javaslatomra nyugodtatok bele a háború megindításába, érdememen kívül nehezedik reám az igazságtalankodás vádja.

«Azoknak ugyanis, a kik előtt szabad választás áll, s a kiknél különben minden jól megy, mindenesetre nagy botorság háborúra vállalkozniok; de, ha az ember az előtt a kényszerűség előtt áll, hogy vagy engedékenység útján rögtön mások alattvalójává legyen, vagy pedig kockáztatások mellett menekedjék, az, a ki a veszedelem előtt meghátrál, ócsárlásra méltóbb, mint az, a ki szembeszáll vele. S én részemről nézetem mellett most is állok s nem ingadozom; ti ellenben véleményeiteket cserélgetitek, mert megtörtént az, hogy midőn teljesen ép erőben voltatok, hajtottatok szavamra, most pedig, midőn bajok közt vagytok, megbánást éreztek, s az én okaim a ti felfogásotok gyöngesége miatt nem igazi színben tűnnek fel; mert azt, a mi kellemetlenül hat, már mindenki érzi, ellenben a haszon, a mely felé kellemetlenségek között vezet az út, még nincs tisztán mindenkinek a szeme előtt; s hogy végre, mert egy roppant változás, mégpedig nagy hirtelenséggel ért benneteket, elég kislelkűek vagytok, hogy ahhoz, a mit egyszer elhatároztatok, szilárdúl ne ragaszkodjatok. Igaz, hogy lehangoló hatással van a büszke önbizalomra a hirtelen s váratlanúl bekövetkező s minden fogalmat meghaladó eset — a mi benneteket egyebeken kívül különösen e pestissel ért. De mégis, mivel egy nagy állam polgárai vagytok, s ennek megfelelő hagyományos elvek hatása alatt neveltettek fel, kötelezve vagytok arra, hogy még a legnagyobb szerencsétlenségeket is nyugodt lélekkel tűrjétek s méltóságos állásotokra homályt ne vonjatok, mert az emberek ép úgy feljogosítva hiszik magukat annak ócsárlására, a ki a felőle táplált jó véleménynek gyöngelelkűségből meg nem felel, mint annak győlölésére, a ki negédesen jogot mer formálni ahhoz, a mi meg nem illeti; s azt kell inkább tennetek, hogy elnyomva a családi szerencsétlenségeitek miatt érzett fájdalmat, a közjó megvédelmezésére adjátok magatokat.

«A mi pedig a háború nehézségeit illeti, s azt az aggodalmatokat, hogy azok túlságosan nagyok lesznek, de a győzelem ennek dacára sem a mienk lesz, e tekintetben elégedjetek meg azzal, hogy előttetek már máskor több ízben eléggé meggyőzőleg kimutattam, hogy félelmetek alaptalan. Most még csak jelenlegi hatalmatok nagyságát akarom szemetek elé tüntetni, mivel, amint én látom, nem fogtátok fel s nem becsültétek meg eddig kellőleg, de én sem fejtettem ki eddig beszédeimben. S megvallom, hogy én ezt mivel a hiú kérkedés látszatától nem ment, most sem hoznám fel, ha túl a rendén elcsüggedve nem látnálak benneteket. Ti abban a vélekedésben vagytok, hogy uralmatok csupán annyiból áll, hogy szövetségesekkel rendelkeztek, én pedig kinyilatkoztatom előttetek azt, hogy ezen, ember előtt nyitva álló két tér közül, a szárazföld és tenger közül, ez utóbbi felett, mégpedig nemcsak a most birtokotokban levő rész felett, hanem oly rész felett is, a minő felett nektek tetszik, ti vagytok a korlátlan urak, s nincs ebben a korban sem monarchia, sem semmi köztársaság a világon, a mely abban a helyzetben volna, hogy a ti összes tengeri erőtökkel szemben sikeres ellenállást tudna kifejteni. S az már világos, hogy eme hatalmi állással távolról sem hasonlítható egybe az a haszon, a melyet területetekből s épitményeitekből igérhettek magatoknak s a melytől való megfosztástokat oly zokon veszitek; s hogy továbbá nem való utánuk magatokat annyira emészteni s amahhoz képest holmi díszkerteknél s a szerencsés vagyoni helyzet külső cicomáinál többre tartani s be nem látni azt, hogyha az ezek árán felkarolt függetlenség ügyét megmentjük, ezeket könnyen helyreállíthatjuk, s hogy másfelől azok, a kik másoktól függő helyzetbe jutnak, még a már korábban megszerzett javaikban is rövidséget szoktak szenvedni; de az sem illik, hogy akár egy, akár más tekintetben alábbvalóknak tanusítsuk magunkat apáinknál, a kik ama hatalmat nem örökségképen kapták, hanem véres verejtékökkel szerezték s még meg is oltalmazták, hogy reánk hagyhassák. Megbecstelenítőbb, ha azt ragadják el tőlünk, a mi már a kezünk közt van, mintha akkor, midőn valamit szerezni akarunk, célt érni nem birunk. Rá kell támadnunk az ellenségre nemcsak önbizalommal, hanem lenézéssel is. Mert hiú önteltség még egy gyáva lélekbe is befészkeli magát, ha tudatlanságát szerencse gyámolítja, de a lenézés érzelme csak annál van meg, a ki magát ellenfelénél belátás dolgában is különbnek tarthatja: s épen így áll a dolog mi reánk nézve. S a belátás, a mely szellemi felsőbbsége érzetétől van áthatva, a vállalkozásnak egyenlő szerencse mellett biztosabb sikert ígér, s nem annyira a reménytől kölcsönzi bizakodását, a melynek csak ott van ereje, hol biztos számítás már nem lehető, mint inkább a tényleges viszonyok beható mérlegelésétől, mely nagyobb bizonyossággal enged a jövőbe pillantanunk.

«Továbbá kötelességetek, hogy azt a tiszteletet, a mely hazátokat uralkodó állása folytán környezi, s a mely minden mások felett büszkeségetek, megőrizni segítsetek s a fáradalmak elől magatokat elvonni ne igyekezzetek, vagy ne hajhászszátok a megtiszteltetéseket se. Azt sem szabad gondolnotok, hogy csupán arról van szó: szolgák legyünk-e vagy szabadok? Uralmatok az, a mely most a kockán forog, s még hozzá mindentől félhettek azok részéről, a kiket uralkodó állásotokban ellenségeitekké tettetek. S ezt már önkéntesen letenni sem áll hatalmatokban, mégha talán valaki a jelen körülmények közt támadt remegésében békeszeretetének tanusításával szeretné is játszani a kedves jó embert. Nem, mert már ti ezzel odáig jutottatok, hogy zsarnokuralom-számba veszik, a melynek a kézrekerítése ép oly jogtalannak tűnik fel, mint a mily veszedelmesnek a letétele. Az efféle emberek mihamar enyészetbe döntenének egy államot, ha sikerűlne másokat az ő vélekedésökre téríteniök. Hát még ha magukban külön népet alkotnának! A nyugalom szeretete nem nyújt ám menedéket, ha csak tettre kész határozottsággal nincs egybekapcsolva s egy uralkodó államra nézve nem hasznos az, hanem csak egy rabnépre, hogy szolgaságát biztonságban viselhesse.

«Ne hagyjátok tehát az efféle polgártársaitoktól magatokat félrevezettetni, se pedig én iránt, a kivel egyértelműleg ti szintén a háború megindítása mellett szavaztatok, ne tápláljatok haragot azért, hogy az ellenség, miután egyszer támadáshoz fogott, azt vitte véghez, a minek a végbevitele várható volt tőle, mivel akarata előtt meghajolni hajlandók nem voltatok. Járúlt még egy azokhoz, a miket magunkra vártunk, ez a pestis, az egyetlen, a mi bennünket mindnyájunk várakozásán felül ért. S tudom, hogy jó részben épen ez az, a mi miatt az irántam való kedvezőtlen hangulat oly magas fokra hágott nálatok, egyáltalában nem igazság szerint, ha csak majd, midőn netalán szintén véletlenül valami szerencse ér, ezt is nekem nem rójjátok fel érdemül. Azt, a mi

istentől jő, viselnünk kell a változhatatlanban való megnyugvással, a mi pedig az ellenség részéről ér bennünket, férfias szilárdsággal. E magaviselet módja jellemezte eddig e haza polgárait. Vigyázzatok, hogy ebben most tinálatok hiba ne legyen! Gondoljátok meg azt, hogy ez a város a világ minden népe előtt épen a miatt jutott a legnagyobb hírnevre, hogy a szerencsétlenségtől nem engedi magát leveretni, hogy a legtöbb életet áldoz s a legnagyobb erőfeszítéseket fordítja a had műveire, s hogy végül oly nagy hatalomra tett szert, a minőre még eddig egy más állam sem, a melynek az emlékezete az utókor előtt a beláthatatlan jövő messzeségeig fenmarad, még ha talán most kissé megfogyatkoznánk is, mert mindennek, a mi lett, természetében rejlik a hanyatlás is. Igen, emlegetni fogják, hogy mi hellen létünkre a legtöbb hellen állam felett uralkodtunk, a legnagyobb háborúkban álltunk helyt egyszer az összes, másszor az egyes államok ellenében, s egy minden tekintetben legvirágzóbb s legnagyobb város lakosai voltunk. Egy tunyálkodó ember az effélékről kicsinylő lenézéssel szólhat; azonban az, a kiben van kedv valamire vállalkozni, ezeket szintén törekvése tárgyának fogja tekinteni, ha pedig el nem érheti, irigyelni fogja. Az, hogy most reánk ellenséges szemmel tekintenek s bennünket kiállhatatlanoknak tartanak, oly állapot, a mely mindazoknak osztályrésze volt még eddig, a kik magukat a mások felett való uralkodásra hivatottaknak tartották; azonban a ki a legnagyobb dolgokért gyűlöletet kész vonni magára, az helyesen végez, mert a gyűlölet nem sokáig tart, azonban a mellé a fény mellé, a mely a hatalmat a jelenben környezi, egyszersmind az utókor által folyton ünnepelt dicsőséget biztosít magának. Fontoljátok meg tehát jó eleve, hogy mi az, a mi reátok nézve a jövőt tekintve tisztességes, a jelent illetőleg nem szégyenletes s mostantól kezdve buzgón ezeknek az elnyerésére törekedjetek. Ne küldözzetek a lakedaimoniakhoz követeket, s ne adjátok előttük világos jeleit annak, hogy reátok a jelen csapásai lesújtó hatással vannak; mert a kiknek az önbizalmát a csapások legkevésbbe csökkentik s a kiknek a tettereje épen ezekkel szemben a legnagyob, azok úgy egyénenként, mint államilag a legkiválóbbak az emberiség között.»

A nagy mű hátralevő két kötete, mint értesültünk, nemsokára szintén megjelen, a mihez gratulálunk a M. Tud. Akadémiának is!

Ry.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. **Lapunk az új-évvel VII-dik évfolyamába lép. Tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújítására s több-több pártfogó gyűjtésére. A kik lapunkat netalán nem óhajtják tovább járatni, azok szíveskedjenek majd ebbeli elhatározásukat a 2-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozzunk. — Elvben, irányban maradunk a régiek. Lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén, mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, negyedévre 1 frt 25 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.**

Az előző évfolyamokból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Az árakra nézve a szerkesztőség ad felvilágosítást.

— **Gyászhírek.** A f.-borsodi egyházmegye lelkészi karából két aggastyán dűlt a halál ágyára az ó év alkonyán. Az egyik *Vadászy István*, parasznyai nyugalmazott lelkész, ki nehány év óta S.-Szentpéteren lakott, a hol fia, Pál, az ev. ref. egyház buzgó lelkésze s jelenleg, már az egyházmegye főjegyzője is. 83 évet élt s nyugalomba lépése előtt hosszú időn keresztül tanácsbírája volt az egyházmegyének. A nyugalomba lépésre a korral járó testi gyöngeség kényszerítette, a mely közelebb mindig jobban erőt vett rajta annyira, hogy kívánatos volt reá nézve a halál, a mely a mult év és hó 29-ikén végre le is szakította az élet fájáról, mint jól megérett gyümölcsöt. Temetése általános részvét mellett az ó-év utolsó napján ment végbe. *Csontó Károly*, ecsegi lelkész meghatóan szép imával, *Ferenczy Ferenc*, parasznyai helyettes lelkész az elhunytat jellemző, meleg hangú sírbeszéddel vett részt a gyászszertartásban. A másik kidőlt aggastyán *Molnár József*, hangácsi nyugalmazott lelkész volt, a ki korábban, mint szintén tanácsbíró, tevékeny részt vett az egyházmegye közéletében s egyideig az esperesi hivatalt is viselte. Bővebb adataink hiányzanak. Áldott legyen a megfáradt vándorok emlékezete!

— Az *ungi* egyházmegyének is vesztesége van. Egy fiatal, szép reményekre jogosító ifjú életet vesztett el *Fürjész István*, szürthei lelkészben. Még csak 40 éves volt, tehát abban a korban, a mely legalkalmasabb a gyümölcsözésre, a termelésre. Miglészen született, Zemplénmegyében, hol atyja tanítói hivatalt viselt. Majd a sárospataki főiskolába jutott s ennek szorgalmas, előretörő növendéke volt egy olyan osztályban, a melynek tagjai között dicséretes verseny uralkodott s egymást felülmúlni volt még a gyöngébbeknek is nemes ambitioja. Ő itt is a jobbak közé küzdötte fel magát s fokozatos haladásában nem állította meg az akadémiai élet nagyobb szabadsága sem, sőt növelte benne a tudományszomjat és buzgóságot. 1871-ben, a mikor iskoláit elvégezte, már dicsekedve nézhetett vissza a megfutott útra, mert elegendő készültséggel indúlhatott a pályára, a mely az ő gyöngéd, szinte nőies kedélyének egészen megfelelt. Jó sorsa Ungvárra vezette segédlelkészül, s itt *Makay Dánielben*, mint főnökében, atya helyett atyát, tanító helyett tanítót, tanácsadót, buzdítót talált. Ha hajlama lett volna is pihenésre használni a kápláni életet — mint némelyeknek — Ungváron nem tehette azt; de nem is volt hajlama a tétlenkedésre. Tanított, tanult, olvasott, figyelte a felekezetek életét, egymáshoz való viszonyát, surlódásait, a mire Ungvár kitűnő alkalmakkal kínálkozott. Már, mint ungvári segédlelkész, közölte a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap»-ban saját észleleteit, s buzgó szószólójává lett a nevelésnek s különösen a leánynevelésnek. Mint ilyen, magára vonta az ungi egyházmegye vezérférfiainak figyelmét, s mikor a *szürthei* papi állomás megüresedett, *Kovács Károly*, az egyházmegyének tudományszerető, lelkes gondnoka, elvitte őt *Szürthére* és választását nem bánta meg soha. Finom modora, hivatal-szeretete s a közügyek és tudomány iránt nem lankadó vonzalma, oly tulajdonai voltak, a melyek egy előkelő úri házban mindenkor tisztes helyet biztosítottak számára. A «Sárospataki Lapok»-nak buzgó munkatársa volt, s ha testi ereje engedi, bizonyosan sokszor találkozik vele olvasó közönségünk. Sajnos, hogy teste erőtlenebb volt lelkénél és sorsának különben kedvező folyását nehéz gondok, mélységes fájdalmak zavarták meg. Első feleségét, három gyermek édes anyját, korán kellett eltemetnie, s e házassággal befészkelődött testébe az enyészet magva és végezte a maga lassú, borzasztó munkáját folyó hó 3-ig. Pár éve már lassú haldoklás volt élete, sem a fürdő, sem a második feleség feláldozó gondviselése

nem tudta kiszabadítani a halál kezéből. Sírja felett jól esik elmondanunk, hogy ő az ifjabb papi nemzedéknek egyik nemes, tiszteletre, szeretetreméltó alakja volt. Hűséges feleségének, 3 gyermekének, testvérének, a lukai lelkésznek, az egyháznak és a népes rokonságnak méltó fájdalmában szívünk szerint osztakozunk. — Az új esztendő *Balogh Ferenc,* debreceni theologiai tanártársunkra is gyászszal köszöntött, elvesztvén folyó hó 4-én éjjel egyetlen leányát, a 14 éves Ágnest, 5 fiú gyermeknek szeretett testvérét. A gyermekeikben boldog szülők bánatát szentelje meg a hit vigasza és oszlassa a tisztelők őszinte részvéte. Áldás és béke viraszszon az elhunytak sírhalmai felett!

Papválasztás. A *rimaszécsi* ev. ref. egyház papjául egyhangúlag *Vattay László* szuhafői pap választatott meg. Szivesen üdvözöljük!

— **A pápai jubileum** elérte tetőpontját az új-évi aranymisében, a melyet maga a jubilált, óriási néptömeg jelenlétében tartott meg a «Szent-Péter» templomban. Érdekes világot vett a római viszonyokra az a körülmény, a mely szerint az aranymise napján a pápaellenesek roppant tábora nagy tüntetést rendezett a miniszterelnöki palota előtt s a mindenfelől kihívólag hangoztatott pápai királysággal szemben éltették az egységes és független Olaszországot s hódoló küldöttségek keresték fel az ország egyedüli fejét, a királyt. Az is jelentőséges, hogy a király Róma polgármesterét, a miért az XIII-ik Leonak tisztelgett, elmozdította hivatalából. Sőt, mint a napi sajtó tudatja, egyesek már a magyar zarándokok közül is szégyenlik azt, hogy *Simor* primás üdvözlő íratának láttatlanba, jóhiszeműleg aláírtak s ott figurálnak azok között, a kik a pápa királyi hatalmát visszaállíthatónak képzelik. Különben pedig a magyar zarándokok 2-ik csapatját is kitűntető szívességgel fogadta a pápa s kifejezte a feletti örömét, hogy magyarországi tanügyi férfiaknak jutott eszökbe legelőször a testületi tisztelgés, a mit úgy magyarázott, hogy itt az oktatásügy a legjobb alapon, t. i. a tanférfiak vallásosságán nyugszik. A 2-ik csapatot *Haynald* vezette, a ki nem örömest láttatja magát második gyanánt Simor primás mellett.

— **A kath. papi seminăriumok reformjára** is kiterjedt a Trefort miniszter figyelme. Egy hóval ezelőtt terjedelmes átíratot intézett *Simor* primáshoz, a melyben a kisebb papi seminăriumok megszüntetését javasolja. E javaslatot a király is átnézte már és tudomásúl vette; a primás azonban még nem felelt. A püspöki javak kezelése ellen is egyre élénkebb hangok emelkednek a napi sajtóban, s keményen ítélik el egyes püspökök gazdálkodását, a kik óriási jövedelmöket elemésztik a nélkül, hogy utódaikra rendezett birtokot hagynának; sőt többször, mint nem, adóssággal terhelik meg a püspöki javakat. A kongrua-kérdés megoldása milyen könnyen megtörténhetnék pedig, ha a főpapi javak egyrészét az alsóbb papság anyagi helyzetének javítására fordítanák!

— **Czelder Márton folyóirata,** a *Figyelő,* 9 évi pályafutás után megszűnt. Mikor Révész Imre kezéből kiesett a toll s a hazai protestáns egyháznak u. n. orthodox irányzata képviselet nélkül maradt a gyorsabb érverésű irodalomban: Czelder kötelességet vélt teljesíteni az által, hogy a *„Figyelmező“* cím némi változtatása mellett belépett a Révész örökébe s egy elszigetelt helyen (N.-Bánya), roppant kitartással és szinte bámulatos lelkesedéssel szerkesztett egy egyházi és iskolai folyóiratot s több gyakorlatias irányú vállalatnak is kezdeményezője lett. Lelkesedése azonban nem volt képes azt a sok nehézséget leküzdeni soha, a mivel egy komoly irányú s hozzá még védelemre szorítkozó, azaz egy, mind nagyobb tért hódító, ellenlábas irányzattal folytonos harcra kényszerített folyóirat szerkesztése jár. Kellő segédeszközök és munkatársak hiányában nem képviselhette kellő méltósággal azt az irányzatot, a melynek védelme s gyarapítása volt nagy feladata. Hogy a *Révésztől* átvett zászlót nem sikerült magasabbra emelnie, az kétségtelen; azért-e, mert magában az elvben hiányzott az életképesség; azért-e, mert az elvtársakban lohadt meg a munkakedv az új zászlótartó alatt: ezt nem vitatjuk, sőt érdeméül jegyezzük fel a szerkesztőnek, hogy ő a legnehezebb viszonyok között, gyakran elvtársainak gúnyjai között is kitartott és előbbre haladt az időben. Pár év óta, a mint Kecskemétre választatott, a folyóirat tetszősebb külsőt nyert s reményleni lehetett, hogy a szerkesztő kedvezőbb viszonyai érezhetők lesznek a vállalat belértékén is; ez azonban nem következett be s a mint a *„Magy. Prot. Tud. Irod. Társaság“* eszméje — a melynek Czelder is buzgó pártfogója volt — mindinkább hódítani kezdett, ő elérkezettnek látta az időt vállalatának megszüntetésére s mintegy visszavonúl a közös erő által fentartani reménylt *„Szemle“* elől, a melynek létrejövetele s virágzása az ő óhajtása is. Eddigi gondolkodásunkra mindenesetre jellemző az, hogy nálunk a nehezebb fajta olvasmányokra s azok között a folyóiratfélékre folytonosan rosz idő jár.

— **Zenta város képviselő-testülete** megalkotta a községi gimnázium tanárainak nyugdíjszabályzatát. Gondoskodott rólok tisztességesen; biztosítá jövőjüket a sors eshetőségeivel szemben is. A szabályzat eredetileg olyan volt, mint az állami, de a javaslaton azt a változtatást tették, hogy a tanárok harminc évi szolgálat után csak a *törzsfizetést kapják nyugdíj gyanánt,* a szolgálati pótlékot nem.

A sárospataki joghallgató ifjúság saját egylete javára folyó hó 14-ikén tánevigalmat rendez.

— **Irodalmi hirek.** *Dr. Szlavik Mátyás,* az eperjesi theol. akadémiának, lapunk olvasó közönsége által is előnyösen ismert, tudós tanára, a Dr. Ballagi M. lapjában egy részletet közölvén *„Bölcsészettörténet“* című művéből, előfizetési felhívásra szólítja fel a tudomány kedvelőit, s reményét fejezi ki az iránt, hogy kézikönyvül készített művét esetleg több akadémia is elfogadja a bölcsészettörténet tanításához segédeszközül. Előfizetési bejelentéseket május végeig fogad el, a 18—20 ívre tervezett mű ára 2 frt lesz. Dr. Szlávik ma egyike azoknak, a kik legjobban ismerik a külföldi irodalmat és tudományosságot, s mint gyakorló tanár, bizonyosan jól ismeri az iskola szükségleteit; jogunk van azért tőle a legjobbat várni, s e hitünkben a legmelegebben ajánljuk az ő nemes törekvését olvasóink pártfogó szeretetébe.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület, *felsőborsodi* egyházmegyéjéhez tartozó *parasznyai* egyház lelkészi állomására pályázat nyittatik.

A lelkészi állomáshoz kötött javadalom, föld-, rét-, terményekben s szolgálmányokból, stólából 715 forint 30 kr, és így a harmadik osztályba tartozik.

A pályázók kérvényüket február 15-ik napjáig adják be nagyt. *Debreczeni Gábor,* esperes úrhoz *Felső-Nyárádon.*

Miskolc, 1888. január 6. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 3. szám. Sárospatak, 1888. január 16.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A vasárnap megünneplése és a vasárnapi munkaszünet.» *Kérészy Barna.* — «Az ifjúsági olvasmányokról.» (Vége). *Molnár Lajos.* — «Jézus iróniája.» (Vége). *Hörk József.* — «Bűnbánati ének.» *Molnár Ferenc.* — «130. Zsoltár.» *Sas Endre.* — «Ásványtan és Geologia.» (Könyvismertetés). *Dr. Vida Károly.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A vasárnap megünneplése és a vasárnapi munkaszünet.

Az újabb kor társadalmi életén mindig ijesztőbb alakban jelentkezik egy veszélyes tünemény: az egyháztól, vallástól és azoknak ügyeitől való elhidegülés. Az ezt előidéző okok nagyon szétágazók s különféle forrásból származók. Nem célom jelenleg ez okok felkutatása, annyivalinkább, mert Mitrovics Gyula «Egyháziatlanság és üres templomok» című dolgozatában, már évekkel ezelőtt, kimerítő alapossággal és élettapasztalataiból, komoly gondolkodás után levont oly meggyőző érvekkel sorolta elő és tárgyalta azokat, hogy utána nekem kopár tarló maradna, ha csak az ő kévéiből nem akarnám a kalászokat magam részére kiszedegetni. A vallásos közönynek csak egy tünetére, a vasárnap megünneplésének elhanyagolására vonatkozólag akarom nézetemet elmondani, mintegy véleménynyilvánításúl azon eszmék felett, melyeket Czinke István e lapok mult évi 48-ik számában, «Ne hagyjuk annyiban a dolgot» cím alatt közrebocsátott.

Hogy a vasárnap és a hét munkanapjainak külső képe ma alig különbözik bárhol is egymástól, megdöbbenve tapasztalják mindazok, a kik komolyan szoktak gondolkozni úgy az egyes embereknek, mint a társadalomnak életfeladatáról és céljairól s ezek között különösebben azon szellemi és erkölcsi követelményekről, melyeknek teljesítését mind természeti rendeltetésünk, mind az élet ama nagymestere, kötelességünkké tette. Régebben csak a nagy városok űzérkedő népe közt tapasztaltuk vasárnapokon is azt a vásári zsivajt, azt a kizárólag anyagiakat hajhászó sürgéstforgást, mely egyaránt sértette szemünket és lelkünket, s mintegy szánakozóan néztük azt a népet, mely helyzete, életkörülményei miatt ily rideg lelkűvé volt kénytelen válani. A falvak és kisebb városok falai fölött ünnepi csend honolt; a munka eszközei nyugodtan pihentek; a hívó harangszóra nyüzsgő tömegben vonúlt temploma felé a nép, s mikor az utolsó kondúlás is elhangzott, néptelenek, kihaltaknak látszók voltak az útcák; csak bent, az Úr házának komoly falai között zengett az áhitatos ének, emelkedett a megilletődött lelkek összeolvadó, buzgó, halk imája a világok atyjához hálatelten, reménnyel, bizalommal! És ma? Járd sorba a jólétnek örvendő, népes, vagyonos községeket, menj el a nyomoron osztozó szegény falvak népe közé s látni fogod, hogy a vasárnap nem az Úr napja, hanem a világé! A reg pírja a mezőben izzadó munkásokat talál; az útcák csöndjét a hajnal óta zakatoló rosták lármája veri fel; a terheket szállító szekerek, vontatott gépek reggel óta egymást érik, s ha megkondúl a torony harangja, mintha búsabban szólana, midőn hangja közé vegyűl a kiabáló béresek ostorcsattogása. Ha látsz az útcákon egyeseket sietni: a kezükben levő eszköz elárúlja, hogy ők most is a testért fáradnak . . . a templom felé csak a munkát nem bíró erőtlen aggokat, fellábadt betegeket s egyik-másik új öltönydarabjukban tetszelgő nehány ifjat látsz elvonúlni. Benn a templomban üres padok, melyeknek láttára a belépőt, ha keble szent vágya vonta oda, lehangoló érzés lepi meg s mintegy megdöbbenve kérdezi önmagától: «talán nem is ez a hely az, a hova a szerencsés hálát rebegni, a sors üldözöttje szabadulást keresni jön; a hol a hányatott lélek nyugalmat, a zaklatott szív vigasztalást keres; a hol az élet erős küzdelmeihez a bátor és a félénk egyaránt erőnek lelkéért szokott könyörögni? Hiszen az nem lehet, hogy ez az egyként ember volna csak, a kinek keblében a hála szentelt forrása felbuzog; a kinek szabadításra, erőnek lelkére volna szüksége; a kinek lelke nyugalom, szíve vigasztalás után eped! «És az a lelkész, a kit lángoló hevével ily helyen állított hivatalába végzete, először a mult idők prófétáinak tüzével, lelkesedésével kiáltja úton-útfélen: «térjetek meg!» azután tapasztalván, hogy kiáltása csak elhaló szó a pusztában,

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

keblének lángja lohadni kezd; majd végre a süker reménye nélkül folytatott hosszú küzdelem után reá borúl lelkére az elcsüggedés nehéz, nyomasztó fellege; megadja magát a szomorú sorsnak és leteszi a küzdelem fegyverét! . . .

E kép kicsinyített alakú vázlat s bizonyára még is visszatetsző; de az a fájdalmas, hogy hű és igaz! A közéletnek visszatükröződött vonásai ezek. Feltaláljuk e vonásokat felekezeti különbség nélkül mindenütt; de leginkább talán mégis nálunk, protestánsoknál; mert hiszen nekünk egyik igen nagy tévedésünk, hogy a velünk született, vagy legalább hozzánk nőtt szabadelvűséget nem mindig helyesen alkalmazzuk, legalább akkor bizonyára nem, midőn törhetlen makacssággal ragaszkodunk az önmagukat túlélt, léleknélküli, egyes dogmákhoz: arról pedig nem elég odaadóan gondoskodunk, hogy a mieink éhezzék és szomjúhozzák az igazságot s annak forrásaihoz vonassanak.

Ki meri azt mondani, hogy ez jól van így?!

Én sem tartozom sem a kegyeskedők, sem a rajongók táborához; de lelkem mégis elszomorodik egyházi társadalmi életünk e hanyatló állapotának látása fölött. Érzem, mélyen érezzük sokan, hogy ezen bármi úton segíteni kell, ha nem akarjuk, hogy a lelki ember felett teljes diadalt üljön bennünk a testi ember!

Igaz, hogy a világ fiai közt nem kevés azoknak száma, kik nekünk, együgyű aggódóknak, e feljajdulásunkra, szánó mosolylyal azt felelik: «miért bánt titeket a vasárnapi munkazaj, a templomok gyér látogatottsága? Hiszen a munka nem bűn, sőt erény; az a vallásosság, az az erkölcsi és szellemi felmagasztosúltság pedig, a melyet tőlünk a mi nagy mesterünk követel, nem a templomba-járásban öszpontosúl, hanem az élet cselekedeteiben nyilvánúl, a mit egyszóval így fejezhetünk ki: *életkeresztyénség.*» Életkeresztyénség! Ösmerem én is ezt a nevet. Fel tudom fogni azt a magasztos eszmét is, a melyet ez képvisel. Ugyanazt fejezi ki, a mit Jézusnak e szavai: «legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes!» Még talán azt is beösmerem, hogy ha a tökéletességnek, az életkeresztyénségnek *végtelen célját* valaha *kivétel nélkül* sikerűlne az emberiségnek elérni (?), feleslegesekké lennének a templomok, mert maga közéletünk alakúlna át templommá. De hát hol van ma megvalósulva az a tökéletesség, az az életkeresztyénség? Bizonyára sehol! Mert cáfolatúl nem elégedhetem meg azzal, ha a különböző osztályok emberei között mutathatók fel egyesek, a kik az emberi törekvés mintaképéül állíthatók. A társadalom nagy egészéről, vagy legalább annak nagyobb részéről bizonyítsa be valaki, hogy az életkeresztyénség nagy eszméjét magáévá tette életében: akkor nem fog engem sem aggasztani, ha sokkal kevesebben hallgatják a jónak és nemesnek ígéit ajkainkról a templomban, mint amennyien onnan távol maradnak.

De hát mikor jön ez el? És eljön-e valaha?! Annyi bizonyos, hogy ha közeleg is, léptei nagyon lassúak.

Azonban ne essünk kétségbe a jövő felett! Mert hát bizonyos, hogy az emberiségnek, az egyes korszakok visszaesései dacára is, tökéletesednie, előhaladnia kell. És az idők végtelenségében, az emberiség nagy életében a századok csak a homoksivatag szemerjei. A mit századok nem hoznak létre, megszülhetik az ezredek. Törekedjünk azért lankadatlanúl a nagy cél felé. Igyekezzünk mennél szélesebb körben megvalósitani az életkeresztyénséget. *És épen ez okból mozdítsuk elő minden lehető eszközzel a templomok látogatottságát; mert az életkeresztyénség valósúlhatása nem feleslegesekké, de nélkülözhetlenekké teszi a templomokat.*

Remélem: azt csak nem fogja tagadni senki, hogy a templom feladata és célja a jézusi eszméknek megvalósítása, az ő életének az emberiség életébe átvitele. A templom tehát céljában egy fenséges szellemi és erkölcsi nevelőintézmény, mely kezébe veszi, tovább folytatja az emberek gondozását ott, a hol az iskolák, a nevelőintézetek azt elhagyják. És ki tagadná, hogy e gondozásra, *kivált a földművelő és iparos alsóbb osztálynak* égető szüksége van?! Az iskolából kikerülve ez, életkörülményei a földhöz, a röghöz kötik; további művelődése megszakad. Értelmi fejlettsége és képzettsége pedig igen kevés ahoz, hogy napjait a szabad természet ölén élve át, annak tüneményeiben, alkotó és romboló elemeiben egy magasabb erkölcsi világrendszer létezését ösmerje fel és tanúlmányozza. Gondolatvilága nagyon szűk körű arra, hogy az események fölött eszmélkedni tudjon; az élet ellentéteit az Isten jóságában kibékítse; a megrázó csapásokat önmegadással viselje; a jólét a kevélységet ne ültesse szívébe. Szóval, a lelki élet földje, melyet az iskolai nevelés szorgalmasan művelgetett, ott künn, a hétköznapi világban, elparlagosúl, s ha a véletlenül belehullott jó mag, mint a madár által az ugarba ejtett búzaszem, fejleszt is néha kalászokat, de ezek rendszerint nagyon soványak és köröttük sokkal több lesz a felburjánzó gyom és megégetni való kóró. Sajnálnunk lehet, hogy az élet ezer, meg ezer példával igazolja ez állításunkat. Egyetlen művelődési helye marad hát ez osztályoknak legtöbb helyen: a templom. Az iskola ültetvényeit tovább ápolja ez; az elferdült hajtásokat nyesegeti; a termő rügyeket, melyek ízletes gyümölcsöt ígérnek, fagytól és szélvészektől óvja. Nem mondom, hogy e tekintetben másnemű intézmények, p. o. olvasókörök is nem tehetnek némi szolgálatot; de feleslegesnek tartanám fejtegetni, hogy miért nem helyettesíthetik a templom feladatát. Az olvasókörök és más ilynemű intézmények, igenis, *segédkezet nyújtanak* ahoz, hogy a templom mennél nagyobb eredménynyel fejleszthesse az emberiség szellemi és erkölcsi érdekeit, de azt a térről le nem szoríthatják. Kövessünk el hát mindent, hogy a földműves és alsóbb iparos osztály mennél gyakrabban látogassa a templomot!

Szinte hallom, a mint a templom belsejét évek óta nem látott művelt egyének mondják: «hiszen abban igazad van, hogy a népnek jó és hasznos a templombajárás; de, a mint eddigi szavaidból világos, úgy-e bár, mi reánk, műveltekre nézve, ezt te magad sem tartod szükségesnek?» Nem egészen úgy van a dolog, uraim! Az én véleményem szerint a műveletlenebb népnek a templomba-járás *életszükség*, a művelt osztálynak pedig legalább is *elengedhetlen erkölcsi kötelesség*. Mert hiszen ha beösmerjük is, hogy a művelt egyéneket maga a társadalmi kör, melyben élnek, tovább műveli, fejleszti, nemesíti, sőt bizonyos tekintetben ellenőrzi s így jellemük fejlődése és megszilárdulása legtöbb esetben helyes irányban történvén, elhatározásukat mindenkor a becsületesség vezérli; ha beösmerjük is, hogy előző képzettségük s méginkább a társadalmi állásuk által megkövetelt folytonos önművelés őket önálló és rendszeres gondolkozásra képesítvén, a templom jóra intő és vezérlő ereje nélkül is el-elmélyednek önlelkükbe, s ha nem felekezeteskedő rajongók, de azért őszinte vallásos egyének lehetnek; ha tagadnók is (a mit pedig tagadni nem lehet), hogy egy-egy erőtlen ígehirdető gyarló szavai is ébresztettek már lángra nagy szellemek szívében olyan nemes szikrát, mely különben örökre hamu alá lett volna takarva: de van a társadalommal szemben minden embernek egy nagy és szent kötelessége, mely abban áll, hogy *annak erkölcsi jólétére, művelésére közrehasson*. És a mikor egy műveltebb egyénnek sikerül saját példája által csak nehány földművest nyerni is meg a templombajárásra, a társadalom erkölcsi és általános művelődését mozditotta elő. De látva ma a köznép azt a fel sem vevő közönyt, mely a művelt egyénekben a templom és annak dolgai iránt oly általános, így okoskodik: «ha az urak ellehetnek az Isten és templom nélkül s a helyett, hogy eljönnének az Úrnak házába, vadászat és más kedvteléseik kielégítésére fordítják a vasárnapokat, miért veszitenénk el mi, szegény emberek, sürgős dolgainktól egy napot, mikor úgy is reá vagyunk szorúlva, hogy valamit szerezzünk? Épen azért én meg vagyok győződve, hogy a mely egyházközségben az előkelő rend saját példájával fogja meggyőzni a népet arról, hogy a templomba-járás *minden emberre nézve* szükséges, nagyon sokan fognak akadni abból az alsóbb néposztályból, a kik a magasab helyről jövő példát követni fogják s bizonyára mennélinkább fognak népesülni a templomok, annál közelebb leszünk az életkeresztyénség megvalósúlásához, annálinkább kevesbedni fog a felburjánzó bűnök és kihágások száma.

De hát arra nem várhatunk, míg műveltebbjeink, ez állításunk igazságát belátva, kérésünk teljesítésére általánosságban vállalkozandnak. A közöny sokkal nagyobb, semhogy azt erőtlen szavak megtörni képesek lennének. Meglehet, hogy előbb egy szomorú, társadalmi rázkódásnak kell bekövetkezni. A történelem ilyenekről is tanúskodik. Ne várjuk be ezt. Tegyük meg a lehetőt addig is!

De itt azon nehéz kérdéshez jutottunk: melyek volnának hát azok az eszközök, melyek által célunkat elérhetjük? (Vége köv.) Kérészy Barna.

ISKOLAI ÜGY.

Az ifjúsági olvasmányokról.

(Vége.)

Talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy épen ezen a téren történik a legtöbb tévedés, s hogy talán az ifjúsági olvasmányok épen ezen ágára vonatkoznak ama találó szavak is: «Azt kürtöljük szüntelen, hogy az ifjúság számára a legjobbat kell adnunk, mégis talán a legritkábban ezzel bánunk el a megkívántató komolysággal.»

Ha szemügyre veszszük az ifjúsági könyvtár címjegyzékét, fájdalommal kell tapasztalnunk, hogy mily kevés történt még eddig hazánkban a hazafias irányú, történeti ifjúsági iratok mezején! Pedig örökre igaz marad, hogy *hazai történelem nélkül nincs hazaszeretet*.

A hazafiúságban gyökereznek bármely népnek legszebb és legszembeötlőbb sajátságai és itt lehet és kell az ifjúság ideális irányítását is a legnemesebb értelemben munkába venni. Az anyagi érdek itt egyesül legbensőbben azzal a nemes ösztönnel, a melyből a legtisztább élvezetek forrásai fakadnak, a mely minden jó és szép tettnek melegágya.

Azon különböző hazafias erények között, a melyeket a történelem ismerése ébreszt és táplál, kiváló helyet foglalnak el azok, a melyek által tettekben nyilvánúl a vallásos és ideális érzék, a kötelességérzet és hazaszeretet; meg azután az önfejűség megzabolázása. Nem tartozik feladatunkhoz, hogy mindezeket bővebben fejtegessük; de, hogy mennyire értékes momentumok mindezek az ifjúság jellem- és kedélyképzésére, nem szorúl további bizonyítgatásra.

Szeretett hazánkban miért bánunk el mégis olyan mostohán ifjúsági irodalmunknak ezzel az ágával? Vagy talán híjával vagyunk az olyan nemes uralkodóknak, a kiknek nagyságán az ifjúi lélek hevűlhetne? azoknak a babérkoszorúzta hősöknek, a kik a hazának nagyságáért és dicsőségeért véröket ontották? a tudomány és művészet azon férfiainak, kik a vizsgálódás és igazság fáklyáját lobogtatva, örökzöld koszorúkat szereztek a haza iránti kötelességök teljesítésében? Ki merné ezt komolyan állítani! És mégis oly csekély az olynemű ifjúsági iratok száma, melyek az anyagi ingert az idealis célzatokkal egyesítik. Bizony pedig az ifjúsági olvasmányoknak specialiter erre az ágára kellene legnagyobb gondot fordítanunk.

A történelem tanárának, a gimnáziumi oktatás azon fokán, a melyen a hazai történelem tanulmányozása tűzetett ki, nem az a főfeladata, hogy a legfontosabb történeti eseményeket csak mintegy bepréselje tanítványainak emlékezetébe; hanem a házi olvasmányok megkedvelésére is sarkalnia kell tanítványait azért, hogy ezek a nyert keretet oly élő jellemképekkel töltsék ki, a melyek a kedélyre hatva, eltörölhetlen nyomokat hagynak magok után s nagy horderejű munkásságot végeznek az ifjú lélek idealis irányításában.

Ha az iskolának, különösen pedig a gimnáziumnak az a főfeladata, a hogy mint azt Nägelsbach az ő gimnáziumi paedagogikájában mondja: «A tanulót szellemi és er-

*

kölcsi képzés által kell nevelni; miközben az iskola közte és az emberiség szellemi és erkölcsi javai közt, ne pedig közte és az élet másnemű körülményei közt lépjen fel közvetitőül» ezt a magasztos célját, akkor is csak a törhetetlen és nemes hazaszeretet ápolása által közelítheti meg és érheti el leginkább.

Épenezért felette nagy súly fektetendő az úgynevezett *hazafias ifjúsági olvasmányokra*. De igen természetes, hogy aztán itt a legfinomabb tapintat és valódi, mély pädagogiai belátás kivántatik meg. A «facta loquuntur»-nak kell képezni mindenkor egész eljárásunk s előadásunk legfőbb alapját. Buzditó, melegitő és lelkesitő modorban *oktassuk* az ifjúságot, ne pedig *dolgoztassuk*. Maguk az események beszéljenek mintegy, szóljanak a szivekhez s ne mint holt anyagok vegyék be magukat az emlékezet lomtárába.

Ilyen felfogással levén a történelemről, azt tapasztaljuk, hogy az idegen eredetű, történeti ifjúsági könyvek között nagyon kevés van olyan, mely sikerrel volna alkalmazható; sőt nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a honiak is igen sok kivánni valót hagynak fenn. Az előbbiek azért nem felelhetnek meg kellőleg a célnak, mert azok az eseményeket ritkán tüntetik fel ifjúságunk előtt oly világitásban, melyből a *mi hazánk* nagysága és dicsősége tündöklenék ki; az utóbbiak pedig azért, mivel a legtöbbször csak rendszertelen és száraz anyaghalmazból állanak s hiányzik belőlük az a gyújtó szikra, a mely az ifjú lélek szárnyait magasabb röpülésre serkentené.

Itt aztán osztrák kollegánk, *dr Smolle*, kinek jelen értekezését* méltónak tartottuk megismertetni olvasó közönségünkkel, panaszlólag hozza fel, hogy hazájának története még egyáltalában nincs úgy feldolgozva, hogy azt hazája ifjúsága, *mint ifjúsági iratot*, élvezettel és haszonnal forgathatná. Ellenben mintegy irígykedve hozza fel, hogy például Poroszországban mily megnyerő formatumokban, mily pompás illustratiókkal s minő fenséges nyomtatásban és olcsón jelennek meg az efféle ifjúsági iratok. Mennyi könyv van ott — úgymond — Nagy Fridrikről, Lujza királynéről, az öreg Blücherről, Ziethenről stb. stb. S egész sajnálkozással kérdezi: nem lehetne-e nekik is hasonló módon kiadni olyan nagy államférfiak élet- és jellemrajzát, mint például Kaunitz; olyan tudósokét, mint Hormayr; olyan felfedezőkét, mint Ressel; olyan művészekét, mint Haydn, Mozart; olyan költőkét, mint Grillparzer, Lenau stb. stb.

Ilyeket olvasván a tekintélyes osztrák iró tollából, bizonyos büszkeség tölti el keblünket azért, hogy mi, a lajtántúli szomszédainktól oly gyakran lenézett, nem kevésszer kigúnyolt, s szerintök a nyugati műveltségtől elmaradott, barbár magyarok nem vagyunk oly szegények az oly fajta historiai iratokban, mint a milyeneknek hiányáról ő oly keservesen panaszkodik. Elmellőzve igen sokat s nem is említve a *Zsilinszky Mihály* által még 1871-ben kiadott *„Történelmi élet- és jellemrajzok“*-at, melyekben a magyar történelemnek kiválóbb nőalakjai iratnak le eléggé vonzó modorban; mily nagybecsűek *Szilágyi Sándornak* még elébb, 1867-ben kiadott *„Vértanúk a magyar történetből“* című tanulmányai, melyekben Kemény János fejedelemsége és halála, Apáczai Cséri János és kortársai, Haller Gábor megöletése, Bánfi Dénes kora és megöletése, Béldi Pál és a bujdosók, Szász János tragoediája, Bethlen kora, Rákóczy Ferenc Párizsban, az utolsó Rákóczy, Cserei, az emlékíró és Mikes Kelemen oly művészileg kidolgozott formában vannak előadva, hogy azok olvasása közben valódi hazafias fellángolásra buzdúl még a legkosmopolitikusabb lélek is. A legnagyobb figyelemre méltó e tekintetben Jókai Mórnak «Magyarország története» Regényes rajzokban c. műve is, úgy a régebbi első, mint az újabb időben megjelent II. kötet is. Ha pedig a legközelebbi években megindúlt s folyton-folyvást érdekes tartalommal megjelenő *„Történelmi könyvtárt,“* vagy a *Gyulay Pál* által oly jelesen szerkesztett *„Olcsó könyvtárt,“* vagy pedig a mult év folyamában e lapok olvasóival is megismertetett s *Endrődy Sándor* által szerkesztett *„Magyar hölgyek életrajzai“* című füzetes vállalatot tekintjük: valóban csak örömünknek adhatunk kifejezést e téren való gazdagságunk felett s csak az a teendőnk, hogy ezek szorgalmas olvasására buzdítsuk ifjúságunkat. Igaz ugyan, hogy ezek nem viselik a szorosabb értelemben úgynevezett «Ifjúsági iratok» címet; de oly világos, könnyen érthető s vonzó modorban terjesztik elő tárgyaikat, hogy az ifjúság is teljes élvezettel s haszonnal forgathatja.

De nem vagyunk egész híjával az oly specialis történeti ifjúsági iratnak sem, melynek *dr Smolle* oly nagy fontosságot tulajdonít az ifjúság idealis irányban való képeztetésében. Még az 1671-ben Bécsben martyrhalált szenvedett *Nádasdy Ferenc* gróf adott ki egy *„Mausoleum regni apostolici Regum et Ducum“* című díszművet, melyben az ő koráig élt magyar királyok időrendi sorrendben foglaltatnak s az akkori viszonyokhoz képest igen díszes kivitelű arcképek mellett latin és német nyelven irott életrajzok találhatók. Ezt vette át — mint maga mondja — és egészítette ki a legújabb időkig *Dolinay Gyula „Történeti arckép-csarnokában“* és pedig oly eltéréssel, hogy nemcsak az uralkodókat, hanem a nemzeti történelem, az irodalom és közművelődés más nevezetes szereplőit is felvette gyűjteményébe. Igaz, hogy e rajzok némelyikében több elevenség, melegebb előadás, az adatoknak rendezettebb volta kivántatnék meg; mindamellett a 231 életrajzot tartalmazó könyv a leghatékonyabb olvasmányok egyike s méltán megérdemelte, hogy közoktatásügyi miniszterünk oly melegen ajánlotta a hazai tanügybarátok figyelmébe. Ajánljuk mi is, mert hiszen a történelem nemcsak táplálja és képezi általában a kedélyt, szivet és értelmet, hanem az különösebben minden hazafias erény, jog és belátás tanítónője.

De bár nálunk így állanak is a dolgok, mégis hangsúlyozzuk mi is Smolleval együtt, hogy a történeti, mindenekelőtt pedig a hazai történeti ifjúsági olvasmányokra igen nagy gonddal kell lennünk s az ifjúsági könyvtárak ezen ágát szeretetteljes ápolásban kell továbbra is részesítenünk; mert ezen a téren azért még nálunk is sok tenni való van. Most már visszatérünk értekezésünk kiinduló pontjára, melyben azt hangsúlyoztuk, hogy az ifjúkori benyomások maradandó, úgyszólván kitörülhetetlen nyomokat hagynak maguk után. Ragaszkodván ez állítás igazságához, ne szalaszszuk el a kedvező alkalmat arra, hogy az ifjú lelket oly gondolatokkal s törekvésekkel töltsük el, melyek a valódi s önzetlen hazaszeretetben gyökereznek. Mert minden népnek ereje azon nagyra, jóra és szépre való irányításban áll, melyet saját történelme tár fel előtte; sőt ebben áll az is, a mit Goethe oly ékesen fejez ki ekképen: «das stätige Gegenwärtig halten des Ewigen.»

Molnár Lajos.

* Lásd «Zeitschrift für die oesterreichischen Gymnasien» 1887.

TÁRCZA.

Jézus iróniája.

(Vége.)

Ha a János-féle evangyéliomot veszszük figyelembe és Jézusnak abban foglalt beszédeit vizsgáljuk: akkor legelől is azt tapasztaljuk, hogy míg a synoptikusok gondosan megkülönböztetik azon pártokat, osztályokat és köröket, melyekkel Jézus érintkezésbe jön; addig a János-

féle evangyéliom kevés kivétellel mindig az összes zsidósággal állítja őt szembe. Ámbár ez evangyéliomban a nagy mester beszédei az evangyélista szabad compositiojának jellegét viselik is magukon és külsőleg tekintve kevésbbé felelnek meg a Jézus tanítási modorának; mindamellett legbensőbb alapjokban, lényegökben az ő szavainak értelmét s tanításának szellemét fejezik ki. Miután ez evangyéliom szerint is használta Jézus az iróniát: úgy látszik, hogy az egész őskeresztyénség ismerte Jézus tanítási modorának ezt a vonását, a minek oka, természetesen, Jézus eljárásában keresendő. Jézusnak a 4-ik evangyéliom által megismertetett vitatkozási modora sok tekintetben a Sokrates-féle iróniára emlékeztet. Ellenfeleinek nézetei, állításai, miután a mester előbb látszólag elfogadta azokat — következményeik megvonása után hamisaknak, ferdéknek bizonyúlnak — tehát tarthatatlanokká lesznek. A samáriabeli asszony a Jákób-kútjánál ama kérdésről, a melylyel kezdte: «Nemde nagyobb vagy-e te a mi atyánknál, Jákóbnál»; ama kérdésre megy át végül: «vajjon nem ez-e ama Krisztus» és a samaritánusok megvallják: «Mi magunk hallottuk és tudjuk, hogy ez bizonynyal a világnak ama megtartója, a Krisztus.» A zsidók hitetlenségének szól amaz ironikus fejtegetés: «Tudakozzátok az irásokat, mert néktek úgy tetszik, hogy azokban örök életetek vagyon; és ezek azok, a melyek én rólam bizonyságot tesznek. . . Én az én atyámnak nevében jöttem és nem vesztek be engemet; ha más valaki jőne a maga nevében, azt bevennétek. . . Ne állítsátok, hogy én vádollak titeket az atyánál: vagyon, ki vádoljon titeket, t. i. Mózes, a kiben ti reménységteket vetettétek. Mert, ha hinnétek Mózesnek, nékem is hinnétek, mert én felőlem írt ő. Hogyha az ő irásainak nem hisztek: mimódon hisztek az én beszédimnek?» A zsidóknak Ábrahámtól való származásuk felett érzett elbizakodását maga Ábrahám által ítélteti el, midőn mondja: «Ha Ábrahám fiai volnátok, az Ábrahám cselekedeteit cselekednétek.» Megmutatja nékik, hogy ők, a kik pedig a törvénynek őrei és magyarázói akarnak lenni, nem ismerik a törvényt és nem értik. «Nemde nem meg vagyon-e irva a ti törvénytekben: Én mondám: istenek vagytok? Hogyha azért azokat mondotta isteneknek, a kiknek isten szólott, és az irás meg nem hamisíttathatik, én rólam, a kit az atya megszentelt és e világra elbocsátott, azt mondjátok-e ti: Káromlást szólasz, mivelhogy ezt mondám: Istennek fia vagyok? Ha az én atyám cselekedeteit nem cselekszem, ne higyjetek nékem. Ha pedig azokat cselekszem, ha nékem nem akartok is hinni, higyjetek a cselekedeteknek, hogy megtudjátok és higyjétek, hogy az atya én bennem vagyon és én ő benne.»

A papi hivatalt, mint olyat, Jézus nem támadta meg, hanem a papságot, ha hivatalát nem pontosan s helyesen töltötte be, vagy azzal visszaélt. A meggyógyúlt bélpoklost a törvény értelmében hozzájok küldötte, hogy legyen nékik bizonyságúl. Tudják meg, hogy nemcsak ők, hanem az ember fia is képes tisztává tenni és tisztának kinyilatkoztatni valakit. Az irástudók, farizeusok és sadduceusok ósdi céhén végig suhogtatá éles iróniájának gúnyostorát. Szellemi fölényével szemben, melylyel az ő gőgjüket, az ő elbizottságukat, vélt erényességöket, ál-szentességöket áltudományukat, szóval egész gonoszságukat halálra gyötörte; végre csakis hazugsággal és gyilkos szándékkal léphettek fel. Valóban gyönyörű látvány látni és hallani, mint engedi Krisztus ezeket az embereket felsülni, mint forgatja fel játszva legjobban szőtt terveiket, mint olvassa reájok nyiltan legtitkosabb gondolataikat, midőn azok a törvény körüli túlbuzgóságukban az ő tanát, az ő és az ő tanítványai cselekvés- és életmódját, mint afféle hit- és erkölcsbírák, megbírálni, meg- és elítélni akarják; vagy, midőn őt olyan szóra vagy tettre akarják szorítani, melylyel a törvényt vagy a hatóságot sértené meg; szóval, mikor megakarják őt fogni tettében vagy szavában. Az irástudók és farizeusok ama kérdésére: «Micsoda az oka, hogy ez a ti mesteretek a publikánusokkal és a bünösökkel eszik?» ama csípős felelet következik: «Az egészséges emberek nem szükölködnek orvos nélkül, hanem a betegek. Nem jöttem, hogy az igazakat hívnám, hanem a bűnösöket a megtérésre.» És mert a farizeusok azt hitték, hogy a publikánusokat megvethetik, az imádkozó farizeussal az imádkozó publikánust állítja szembe, a mi mellett a példabeszéd örökszép tartalma egyszersmind a lehető legnagyobb irónia is a farizeusokkal szemben. A köveket, miket a farizeusok és irástudók a parázna asszonyra készűlnek vetni, reájok fordítja a mester ama szava: «A ki közűletek bűn nélkül való, az vessen először követ ő reá!» A bőjtölés iránt tett kérdésre: «Mi az oka, hogy mi (ker. János tanítványai) és a farizeusok sokat bőjtölünk, a te tanítványaid pedig nem bőjtölnek?» ama kedélyes és kedves hasonlat a felelet, melyben a maga tanítványaival való együttélését a lakodalomhoz hasonlítja és azt kérdi: «Vajjon bőjtölhetnek-e a vőlegény ágyas házának fiai, míg velek vagyon a vőlegény?» De az olyan emberek, mint az irástudók és a farizeusok, elég bölcsek hozzá, Jézus szerint, hogy «új posztófolttal foldják be az (ó) ruhát» és hogy az «új bort hitvány tömlőkbe töltsék.» Csak az olyan emberek előtt, mint ők, a kik a betűnek való szolgálat mellett a szellemet elfeledik, az értelemre nem hajtanak s így elesztelenednek, bűn az éhesnek szombatnapon «szaggatni a búzafejeket»; pedig hát Dávid, mikor megéhezett volna, «az isten asztalára tett szent kenyereket megette» és azt mégis szentnek mondják; csak az olyan emberek tiltják szombatnapon a gyógyítást és a jóltevést; de megengedik a verembe esett juhot szombatnapon is kivonni. És valóban mily együgyűek ezek az irástudók, a kik azt mondják: «Ez nem egyéb által, hanem az ördögök fejedelme által, a Belzebub által űzi ki az ördögöket.» «Minden ország, valamely magában meghasonlik, elpusztúl és egy város is vagy háznép, a mely meghasonlik magában, meg nem maradhat. Ha pedig a sátán a sátánt űzi ki, ő magában meghasonlott; mimódon állhat meg tehát az ő országa? Ők, a kik azt hiszik magukról, hogy okosabbak, bölcsebbek a tömegnél és több belátással bírnak, mint az, rövidlátóbbak a tömegnél; «mennyei jelt» kívánnak, de a szellemnek, a léleknek valóban mennyei, égi jeleit nem értik. «Képmutatók, az égnek ábrázatja között választást tudtok tenni, az időknek pedig jeleit nem tudjátok megválasztani.»

Midőn az irástudók és farizeusok a magok bölcseségével az evangyéliomot akarják megítélni, Jézus akkor az ő tanaikat és kegyességöket hozza nyilvánosságra. A mint egykor ismét szokásuk szerint cselekedtek és Jézus tanítványait szidalmazták, hogy mosatlan kézzel ették a kenyeret, Jézus így szólott hozzájok: «Képmutatók! igazán prófétált Ézsaiás ti felőletek, ezt mondván: E nemzetség én hozzám csak szájjal közelget és ajakival tisztel engemet; az ő szívök pedig én tőlem távol vagyon.» És éles, csípős iróniával mutatja ki, hogy ők, t. i. az irástudók és farizeusok emberi törvényeket alkotnak, hogy azok által az isteni törvények alól vonják ki magukat, hogy mindenféle fogással élnek, csakhogy az isten iránt való engedelmesség ürügye alatt a gyermeki kegyelet és szeretet legszentebb kötelességeit is elmulaszthassák. «Mi az oka — mondá nékik — hogy ti is az isten parancsolatját megrontjátok a ti rendeléstek által? Mert isten parancsolta ezt, mondván: Tiszteljed a te atyádat és anyádat. Ismét: Valaki gonoszt mond atyjának vagy

anyjának, megölettessék. Ti pedig azt mondjátok: Valaki atyjának vagy anyjának azt mondja: Valami ajándékot én istennek felviszek, tenéked használ; bűn nélkül való lészen, ha az ő atyját vagy anyját sohasem tisztelte is.» És ezen szavaihoz pompásan és szépen csatolja, hogy a lelkületnek, a szívnek kell tisztának lennie, mert: «nem fertézteti meg az embert, a mi a száján megyen be, hanem a mi kijön a száján, az fertézteti meg az embert.»

Jeruzsálembe való bevonulása nem volt egyéb ellenségei várába való bevonulásnál, s a mestert a főpapok, írástudók, Heródes szolgái, farizeusok és sadduceusok közzé vitte. Ezek, a kik különben halálos gyűlölettel gyűlölték egymást, Jézussal szemben feltűnően egyetértők voltak. Azon hitökben, miszerint őt a szellemi téren fogják legyőzhetni, csakhamar csalatkoztak. A farizeusok és a Heródes szolgái bizony meg lehettek elégedve Jézusnak ama kísértő kérdésére: «Kell e a császárnak adót fizetnünk vagy nem?» — adott feleletével: «Adjátok meg azért, a mi a császáré, a császárnak és a mi istené, istennek» — s az ő ironikus bevezető szavaik: «Mester! tudjuk, hogy te igaz vagy és az istennek útját igazán tanítod és hogy senkivel nem gondolsz, mivelhogy az embereknek személyekre nem nézesz,» egész éle ellenök fordúlt, mert a mit ők iróniává akartak tenni, az tiszta igazság volt és való. A sadduceusok ügyetlen gúnyját a feltámadást illető kérdésben gyönyörűen hárította el: «Tévelygetek, mivelhogy nem tudjátok az írásokat, sem az Istennek hatalmát, mert a feltámadásnak idején feleséget nem vésznek, sem házasságra nem adatnak, hanem olyanok lesznek, mint az istennek angyalai mennyben. Nem olvastátok . . . az Isten nem holtaknak, hanem élőknek istene.»

Keserű irónia volt az a papi fejedelmekre és a népnek véneire, midőn hozzámenének és kérdék tőle: «Micsoda méltósággal cselekszed ezeket és ki adta néked e méltóságot?» azt felelte nekik: «Én is kérdelek titeket egy dolog felől, a melyre, ha megfeleltek nékem, én is megmondom néktek, micsoda méltósággal cselekszem ezeket. A János keresztsége honnét vala, mennyből-e vagy emberektől?» «Amazok pedig magokban ilyen módon okoskodnak vala: Ha azt mondjuk, hogy mennyből volt, azonnal ezt mondja nékünk: Miért nem hittetek tehát néki? Ha pedig ezt mondjuk, hogy emberektől volt: félünk a községtől, mert Jánost mindnyájan úgy tartják, mint prófétát.» «És felelvén Jézusnak, mondának: Nem tudjuk. Monda nekik Jézus is: Én sem mondom meg néktek, micsoda méltósággal cselekszem ezeket.» Bátran szembe állítja a maga isteni hivatását minden emberi pap és írástudó által való meghatalmazással és szemökre hányja keresztelő Jánossal szemben való magaviseletöket és elbeszéli nekik ama példabeszédet egy emberről, a ki két fiát a szőlőbe küldi munkálkodni és azon éles megjegyzéssel végzi: «Bizony mondom néktek, a fukarok és a parázna asszonyi állatok elővesznek titeket az istennek országában; mert eljött hozzátok keresztelő János, az igazságnak úta és nem hivétek neki: a fukarok és a paráznák hivének neki; ti pedig, kik ezt láttátok, nem tértetek meg azután, hogy néki hinnétek.» Tehát nem tettetek úgy, mint ama fiú, a ki azt mondta atyjának: «nem megyek; de azután meggondolván magát, elméne» és a kiről azt mondtátok, hogy helyesen cselekvék!

Midőn a harc Krisztus és ellenfelei között mindinkább nagyobb és élesebb lőn, és midőn Krisztus szent élete dacára a katasztrófa közeledett, akkor a mester még egyszer ellenfelei elé állott és ama feddő beszédet tartotta hozzájok, mely, mint olyan, páratlan a maga nemében, s melyben iróniája éle ellenfelei képét gyakran majdnem karrikatúrává teszi. Egy fellázadt, nemes szív önti itt ki szent haragját a képmutató farizeusok- és írástudókra s azok fonák vallási erkölcsi életére. Bolondnak és vakoknak, kígyóknak és viperafajzatoknak nevezi elleneit a mester. Éles, határozott ellentétekkel való játékban feltünteti álszenteskedésüket, melynélfogva másokat kötelességeikre oktatnak, maguk ellenben azokkal nem törődnek, melynél fogva másokra terhet raknak, de ők azokkal mit sem törődnek; az isten előtt alázatosaknak mutatják magokat, de az emberekkel szemben gőgösek és uralkodni vágyók; «mert mind a tengert, mind a földet elkerülitek, hogy pogányból zsidót tegyetek, és mikor zsidóvá lejénd, azt a gyehennának fiává tészitek»; «kik ezt mondjátok: valaki esküszik a templomra, semmi az; valaki pedig esküszik az oltárra, semmi az; de valaki esküszik az oltárra tett ajándékra, bűnös az»; «megdézmáljátok a méntát, a kaprot, a köményt és elhagyjátok, a mi a törvényben fődolog volna»; «megszűritek a szúnyogot, a tevét pedig elnyelitek»; «a szegény özvegyeknek házokat megemésztitek hosszú könyörgésnek színe (imádságnak színe) alatt» Az iróniának valódi remeke azután főleg e feddő beszéd vége. Hogyan ítéli el ott önnönmagát a képmutatás, hogyan szólal meg a gonoszság s álszenteskedés felett örökre az elítélő szózat: «Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok, mert szinte hasonlatosak vagytok a megfehérített koporsókhoz, melyek kivül ugyan szépeknek tetszenek, belől pedig rakvák holtaknak tetemeivel és minden undoksággal» . . . «Jaj néktek . . . mivelhogy építitek a prófétáknak koporsóikat és az igazaknak temetések helyét ékesgetitek és ezt mondjátok: Ha a mi atyáinknak idejében éltünk volna, nem lettünk volna nékik társaik a próféták öletésében. Azért ti magatok ellen bizonyságot tésztek, hogy ti fiai vagytok azoknak, a kik megölték a prófétákat! Ti is töltsétek bé a ti atyáitoknak mértékét.» (Ezen gyönyörű feddő beszédet lásd egész terjedelmében Máté 23-ik részében!)

A feddő beszéd után (Márk. 12., v. 41.) leült Jézus «a szegények pénzének ládája ellenébe» és rámutat egy szegény özvegyre, a ki a ládába két fillért vetett. Mily ellentét! ez a szegény özvegy és azok, a kik «külsőképen hosszú imádsággal élnek» és «az özvegyeknek házaikat felfalják.» Bizonyos neme a magasabb iróniának ez. Épít a rombolás után. A szent harag vihara után a jótettekben gyönyörködő szeretet képét ragyogtatja, feltüntetvén azt szende szép vonásaiban.

Ezután gyors léptekkel közeledik a katasztrófa. Elhallgat a feddő beszédek mennydörgős szózata, de az utólsó napok és órák szent fájdalmai közé, a mester legutólsó szavaiba és tetteibe is vegyül némi nemes irónikus vonás. Mily szép és igaz fényben tünik fel Bethaniában, midőn «drága kenettel» megkenetett: «Miért háborgatjátok ez aszonyt, hiszen jó cselekedetet cselekedett én velem. Bizony a szegények mindenkor veletek lésznek; de én nem mindenkor leszek veletek!» Krisztus a Getsemane kertben Péterhez intézett kérdése: «Simon aluszol-e? Nem vigyázhatál-e egy óráig?» szintén irónikus vonatkozású volt Péternek csak az imént kiejtett eme szavaira: «Ha meg kell is veled halnom, meg nem tagadlak téged.» Az árulótól azt kérdi Jézus: «Júda! *csókolással* árulod-e el az embernek fiát?» és azokhoz, a kik őt elfogák, azt mondá: «Mint egy gonosztévő ember ellen jöttetek-e szablyákkal és fustélyokkal? Lám, minden napon ti köztetek voltam a templomban és a ti kezeiteket nem vetétek reám!» Ott a legmélyebb lelki fájdalom iróniája a tanítvány elvetemültsége felett, itt a részvevő szánakozás iróniája elleneinek gyávasága felett. Jézus és Pilátus, Jézus és Heródes együtt is iróniája már a történelemnek; de ama nemes büszkeség-

ben, melyet Jézus szellemi királyságának öntudatában a világi császárság szegény helytartójának mutatott, szintén magasztos irónia nyilatkozik. De Jézus iróniájának legmagasztosabb nyilvánulása a keresztfán mondott rövid imádság: «Atyám, bocsásd meg nékik, mert nem tudják, mit cselekszenek.» El lehet mondani, hogy itt legfenségesebb diadalát ünnepli, mert hiszen itt békét áraszt és megdicsőül.

Ime tehát, mint látjuk, *az isteni nagy mester iróníkus volt* és pedig nagyobb valamennyi egykor élő irónikusnál a szónak legjobb, legnemesebb értelmében. Az ő szájában az irónia sohasem fajúlt hétköznapi gúnynyá. A világgal és korával való harcában fegyver volt az, mely a mezőt, a tért minden hamistól, nem igaztól, fonáktól megtisztítani volt hivatva, hogy a jó, igaz, nemes, valódi szép és isteni annál hamarább plántáltathassék és felvirúljon. Ez szellemének szele volt, melynek a búzát a polyvától kelle megtisztítania.

A Jézus iróniája Jézus férfias jellemének kiegészítő része, mely annak képét teljessé teszi. Azon vonás, melyet ez az irónia az ő lényegének, valójának képéhez szolgáltat, csak emeli annak nemes szépségét. Nem jó ezt a vonást feledni Jézus jellemében, mert különben könnyen elmosódó, vagy sentimentális, lágy képet nyerünk a Jézusról. Igy férfias, tiszta, világos öntudattal, mély belátással, éles küzdőfegyverrel kezében a győzelem iránt biztos hőst látni; csak azért elesni, hogy végtelen szeretetének ezen jele, önkéntes halála által győzzön — ha szabad úgy kifejezni magunkat — a legmegragadóbb, legnemesebb, isteni szent irónia, teljes fenséges, isteni fényében tündököl előttünk!

Az irónia nem volt Jézus lényegének vagy tanításának alapvonása; nem, az csak járuléki természettel bírt, de jelentékeny volt. Mindenkor túlnyomó volt lelkében az öröm a felett, a mit az atya néki a dolgok teremtett látható világában és a szellem és kedély láthatatlan világában ismernie, látnia, tudnia, tennie engedett. Az istenországának hirdetése szóval és tettel volt az ő életének, működésének fő-fő és vezéreszméje. Ez életének feladata, célja. Megalapítása — diadala.

Az evangyéliomokban az irónikus elem talán kissé nagyon is előtérbe lép a Jézus egész tanítói működésével való viszonyban. De ennek magyarázata épen az, hogy az evangyéliomok határozott vonásukban akarják feltüntetni Jézusnak harcát ellenfelei fonáksságával, helytelen meggyőződésével és dőreségével szemben, s igy kikerülhetlen lőn a Jézus fegyverének bővebb megismertetése is.

A világtörténelem igazgatója a Jézus szent iróniáját ama világrendítő s világboldogitó iróniával tetézte, hogy a Jézus keresztje, a mely «a zsidóknak botránkozás, a görögöknek pedig bolondság» volt, milliók és milliók számára az üdvnek forrásává lőn, és hogy «a mely követ az építők megvetettek, az lett a szegeletnek feje!» És tegyük hozzá: «Az úrtól lett ez, és csudálatos dolog mi előttünk!» O. K. után: Hörk József.

Bűnbánati ének.

— A XXXII. Zsoltár dallamára. —

Tied Uram! a földnek kereksége,
Te viszed minden dolgunkat jó végre.
A gyengének erőt ad jóságod,
A híven küzdőt megkoronázod.
Ébrezd fel most is mi szívünk bánatát,
Kegyelmed fényét óh áraszd ki reánk;
Mert, ha ellenünk a bűn egybegyűl,
Meghalunk, Atyánk! menthetetlenül.

Jó vagy, Uram! jóságod és kegyelmed,
Érdemünk felett miránk is kiterjed.
A gyarlóság, a bűn, fejünkre nőtt,
Mihelyt akar, porrá fú szent erőd.
Uram! jó vagy, Uram! jobb karod vezet,
Az út, élet hozzánk is megérkezett;
Örök halálban, hogy ne vesszen el:
Érte lelkünknek megkegyelmezel.

Ne hagyd el szegény lelkünket, óh! ne hagyd,
Erőtlenségünk szánd meg és támogasd.
Ha csüggedünk, te gyújts szívünkbe fényt,
Nyújts biztató kegyelmet és reményt
Te légy, Uram! te légy erős kővárunk,
Megtartatást mástól hiába várunk;
Mert kívűled mennyen, földön, nekünk
Nincs jobb Atyánk, nincsen több Istenünk.

Molnár Ferenc.

130. Zsoltár.

— a 38-ik dallamára. —

A mélységből fölemelem
Hozzád kezem,
Óh hallgass meg, jó Atyám!
És tekints le irgalommal,
Szánalommal,
Egeidből én reám.

Ha bűn szerint fizetsz nekünk:
Hová leszünk?
Ki bocsát meg, ha te nem?
De nálad van az irgalom
És szánalom.
Hála néked, Istenem!

Várlak, uram, elepedve,
Reménykedve,
Mint a hajnal hasadtát
Várja, a ki bánat között
Virasztva tölt,
Hosszú, néma éjszakát.

Fölötted is kiderül még
A borús ég,
Csak várj te is, Izrael!
Várd kegyelmes jó uradat
S bánatodat
Várd csak, ő oszlatja el!

Sas Endre.

KÖNYVISMERTETÉS.

Ásványtan és Geologia,

vegytani előismeretekkel a gimn. IV. oszt. számára. Irta Buza János. Ára fűzve 1 forint 20 kr., fűzetlen 1 forint 13 kr.*

E tankönyvet illetőleg azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy, amennyiben már három év óta használom a csurgói ev. ref. főgimnáziumban, nem «a priori,» de tapasztalat szerinti véleményemet mondhatom ki róla.

A könyv terjedelme 1—152 lap s az állami intézetek (gimnáziumok) számára kiadott tantervnek megfelelőleg három részből áll.

Az I-sö rész a *vegytani előismereteket* nyújtja (1—43. l.) oly terjedelemben, mely éppen elégséges azon cél elérésére, hogy általuk a tudomány mai kivánalma szerint az ásványokat a vegytani rendszer alapján ismertethessük meg. A levegő- és vízzel, tehát a legközönségesebb természeti testekkel kezdődik ez a rész, s ezeknek tárgyalásával kapcsolatban könnyedén vezeti be a tanulókat a tulajdonképeni vegyitéstanba a keverék (levegő) és a vegyület (víz) megtanitásával. E testek elemzése természetesen alkalmat nyujt szerzőnek a testeket alkotó elemek (egyszerű testek) tanitására, valamint a parány (atom) s a tömecs (molecula) megértetésére, majd a vegytani képletek bemutatására. Az elemek megemlítése jó alkal-

* E bírálatot a kérdéses tankönyv melléklete gyanánt, mint szakvéleményt küldte fel az approbaló miniszteriumhoz a csurgói gimnáziumi tanári kar. Szerk.

mül kinálkozott azok felosztására is, ez meg azon nevezetesebb nem fémek tárgyalására, melyek a mindennapi életben gyakrabban előforduló, tehát a tanulók által is jobban ismert vegyületeket alkotják. Miféle elemet ismerne jobban a tanuló a szénnél? Szerző tehát igen tapintatosan éppen ezt választja ki, mert nagyon jól tudja, hogy ezzel kapcsolatban nemcsak a gyilkos szénsavat és szénéleget, valamint a lassú- és gyorségést magyarázhatja (az állatok légzését is); de a ki nem kerülhető rothadás és erjedés folyamatai önként rávezetik a szerves vegyületek- szénhydratok- és proteïnanyagok-, fehérje-félék tanitására. Ugyde a proteinvegyületek ként és phosport is tartalmaznak; de meg ez utóbbi elem némi fémtulajdonságot is mutat: könnyen áttérhetünk tehát a fémelemek-, s általuk a szervetlen vegyülékek-, valamint a vegyülékek három főcsoportjának a savaknak, aljak- és sóknak tanitására. Ezek pedig rávezetnek a nevezetesebb és az iparban használatosabb egyszerű és összetett sóknak (szappan, üveg, porcellán) megismertetésére. Mindezt szerzőnk (tankönyvünk) bámulatos ügyességgel és könnyedséggel teszi, melylyel csak egy gyakorlatias és tárgyát értő tanférfiú dicsekedhetik.

A II-ik rész a tulajdonképeni *ásványtant* foglalja magában (44—123. l.). Azon kezdi szerző, hogy egy ásványt ad a tanuló kezébe s kitaláltatja vele annak tulajdonságait (a kősót, melyet már a vegytani előismeretekben megtanult). Azt is kitalálja a tanuló, hogy a tulajdonságok közül előbb az alak, majd a szín tűnik szemünkbe; azt meg tudja, hogy a vízben feloldódik (vegytani tulajdonságok). Igy rávezeti könyvünk, hogy az ásványoknak összes tulajdonságai voltaképen alaki-, természettani- és vegytaniak. Az alak azonban vagy szabálytalan, vagy szabályos s ez utóbbi megemlítése elég szerzőnknek arra, hogy a szabályos képződésű alakok — jegecek — tanitását megkezdje. A hat jegecrendszerben — jegechálózati rajzok alapján — csak is az ismertebb (a rajzoló mértan után) alakokat tanítja, nem hagyja figyelmen kivül az ásványokon észlelhető gyakoribb feles és összetett alakokat (combinatio) sem. A túlságos részletezéstől azonban, igen helyesen, tartózkodik; mert ez csak zavarná, nézetem szerint is, ama törvényesség megértethetését, mi a jegecek képződésében mutatkozik. A jegec-rendetlenségeket is megemlíti, de azt is megtanítja, hogy legállandóbb jelleg az élszög, melynek megmérése a szögmérővel (goniometer) történik, mit be is mutat.

A természettani tulajdonságokat a színnel, mint legfeltűnőbbel kezdi meg s tanítja tovább az átlátszóságot, sugártörést, színjátékot, hasadást, törést, keménységet stb.

A vegytani tulajdonságok, könyvünk tanítása szerint, csak vegytani kísérletezés által ismerhetők fel. E tulajdonságok az ásványok legállandóbb jellegei, mert nem változnak úgy, mint az alaki és természettani tulajdonságok. Megismerteti itt a hetero-, iso- és pseudomorphismus változatait s tanítja e jelenségek okait. Majd előveszi a forrasztócsövet, megismerteti ennek részeit, megtanítja a vele való bánást.

Ezen u. n. általános rész bevégzése után áttér az ásványok leírásának (részletes ásványtan) tanára, de nem kezdi azon, hogy mi a rendszer? Hanem 10—15 darab különféle ásványt mutat tanitványainak s miután a hasonló jegyüeket összeválogatta vagy válogattatta, megmondja, hogy az összes ásványokat a hasonló (valamennyi tulajdonság figyelembevételével) tulajdonságok, különösen pedig a vegytaniak alapján, hasonló módon a fenti eljáráshoz, több nagy csoportba (osztály), minők a természelemek, kén-, chlor-, fluor-, oxygén- és szén- (hydrocarbon) vegyületű ásványok, oszthatjuk, így alkothatjuk meg a rendszert.

Az ily módon összeállított u. n. vegytani rendszerben szerző csak a fontosabb, ismertebb s az iparban is használatos, valamint hazánkra nézve jellegző, számszerint 68 ásványfajt ír le részletesen. Különös súlyt fektet a fémekre s a fémtartalmú, a bányászat tárgyait képező ásványokra.

A III-ik rész két alrészre oszlik, u. m.: *Kőzettanra* (Petrographia) és *Földtanra* (Geologia). (123—135. és 136—152. l.).

A kőzettan természetes felosztás szerint kristályos és törmelékkőzeteket különböztet meg. A kristályosak egyszerűek és összetettek. A fősúly természetesen az összetett kőzeteken van (minthogy az egyszerűek, mint ásványok tárgyaltattak), a melyek vagy tömeg- (granitosak, porphyrosak, bazaltosak) vagy palakőzetek. A hazánkban gyakrabban előforduló s hegységalkotó kőzetfajokat összetételükkel együtt különösen kiemeli s nem mulasztja el az ipari használhatóság felemlítését sem.

A földtan — könyvünk szerint — a föld történelmével foglalkozik, melynek összeállításában éppen oly tényezők a föld rétegei és a bennök található kövületek, mint az emberiség történelmében a régi építmények, szó- és irásbeli hagyományok stb. Valamint az emberiség történelmében korokat és korszakokat különböztetünk meg, éppen úgy a föld történelmében is, csakhogy e korok (új-, közép-, ó- és ős-kor) évszámokkal meg nem határozhatók. A föld arculatának koronkénti változásaiban a főtényezők ugyanazok voltak mindig, mint ma, t. i. a körlég erőművi és vegytani hatással, a víz különösen, szintén erőművi és vegytani hatással, nemkülönben a hő (vulkáni működés).

Az egyes korok és ezek rétegcsoportozatainak tanításával egyenletesen halad az u. n. vezérkövületek ismertetése, melyek által fogalmat nyújt tankönyvünk a szerves testek fokozatos fejlődéséről (képek).

Ez (és ily módon összeállítva) tankönyvünk rövid foglalatja, melynek beosztása célszerű, még az egyes fejezetek terjedelem tekintetében is sikerültek, nem hosszúak s így majdnem mindenik egy-egy órai tananyagúl szolgálhat. A tankönyv nyelvezete (stylja) mindenütt elég könnyed, tiszta és könnyen érthető, egy pontban sem feledkezik meg arról, hogy IV-ik oszt. tanulók számára készült. Hangja behízelgő s a tanulóra nézve bátorító, úgy, hogy e tekintethen az ezen tárgyra irt tankönyveink közül sikerültebbet nem ismerek, s már ez az egy körülmény elég arra, ha nem hagyjuk figyelmen kivül, hogy éppen tárgyunkról a gyermek-tanuló felfogásához mért tankönyv irása mily nehéz, hogy elismerésünket nyilvánitsuk. De tovább megyek. Módszere, véleményem szerint, igen helyes, összetevő alapon mozog, tapintatos ügyességgel vezet az egyszerűről az összetettre s így észrevétlenül jut át a tanuló a könnyebbről a nehezebbre; közben-közben sikerült módon újítja fel a már eltanúltakat.

A könyv finom papíron, kitűnő nyomású jó nagy betűkkel; apró betűs közbeszúrások nem zavarják a szöveget és számos rajz van meliékelve a mondottak megvilágosítására.

Ez az érem egyik oldala. Nincs szándékomban azonban a másik oldal figyelmen kivül hagyása. Ezen az oldalon nem annyira hibák, mint hiányok mutatkoznak, az én véleményem szerint. Tárgyi hiba, minő pl. a 83. lapon fordúl elő, hol a realgárról tanítván, egyszer a hatszögű rendszerbe (felül 4-ik sor), utánna mindjárt (18-ik sor) az egyhajlású rendszerbe tartozónak mondja, alig fordúl elő s ez eléggé mutatja a figyelmet, melylyel e tankönyv készült.

Hiánya, véleményem szerint, a vegytani résznek az u. n. elméleti vegytani képletek elhagyása; igaz ugyan,

hogy ez inkább a szoros értelemben vett chemiának tárgya s amennyiben theoretikai dolog, egyik tankönyv felveszi, a másik nem; én azonban határozottan szükségesnek tartom, mert tapasztalatom szerint e képletek segitségével nemcsak a vegyületek tömecs-szerkezetéről s a vegyiértékűség alkalmazásával a sokféle vegyületek képződése módjával ismerkedik meg a tanuló, hanem a vegyképleteket sokkal jobban megtarthatja éveken át, míg az u. n. s tankönyvünkben is használt tapasztalati képletek csak a memoriát fárasztják hiába.

Hiánya a jegectannak, hogy az u. n. távolsági viszonyt (parameter viszony) nem tanítja. Vitás kérdés ez is, mint az előbbi. Én tanítani szoktam, mégpedig eredménynyel.

Hiánya az is, hogy a vegytani tulajdonságok (67. l.) igen röviden tárgyaltatnak (itt értelemzavaró hiba is van a fejezet 11-ik sorától kezdve). Nincs egészen kifejtve, illetőleg megmagyarázva az a viszony, mely az ásvány chem. alkotása és jegecalakja között van. El van hagyva teljesen az ásványok meghatározására vonatkozó u. n. nedves úton (szemben a forrasztócsővel, száraz úton való kisérletezéssel, a mi eléggé részletes) való kisérletezés, pedig az érdekkeltő s tanúlságos is. Éppen ily tanúlságos s a tanulóra nézve érdekes a chem. képlet alapján az ásvány százalékos összetételének kiszámítása s ez is el van hagyva; az egyes ásványoknál, főként a fémvegyülékeknél, megtanítja ugyan, hogy hány százalék az egyik s másik alkotó rész, de a számítás módjáról teljesen megfeledkezik.

Szerző általában, szemben több hasonnevű tankönyvvel, «a keveset, de jól» elvére helyezkedett s ezt mesterileg keresztűlviszi; az említett hiányok pótlását pedig, ha szükségesnek látja, a tanárra bízza.

Mindezeket összevetve, véleményemet e tankönyvről a következőkben foglalhatom össze: tekintve azt, hogy e tankönyv a tudomány színvonalán áll s mindazt, mit egy középiskolai tanulónak tudnia kell, magában foglalja és pedig a legkövetkezetesebb logikai sorrendben és kapcsolatban; tekintve továbbá nyelvezetének a tanuló felfogásához mért egyszerűségét s így könnyen érthetőségét, előadásának könnyedségét, kitűnő módszerét, szép nyomását; tekintve végre azt, hogy tárgyi hiba, sőt értelemzavaró nyomdahiba is alig fordúl elő benne, legfölebb csak vitás természetű hiányai vannak, minők az u. n. elméleti vegytani képletek és a távolsági viszony elhagyása: *e jól átgondolt s valódi ügyszeretettel összeállított tankönyvet, így a mint van is, a hasonnemű tankönyvek egyik legsikerültebbikének s a tankönyv-irodalomra nézve határozott nyereségnek tartom, mihez képest az állami és nem állami középiskolákban* (gimnáziumok) *használhatónak nyilvánítom, valamint a nagym. vallás- és közokt. miniszteriumnak elfogadásra* (approbatio) *ajánlom.*

Dr. Vida Károly,
a csurgói ev. ref. főgimn. igazgatója s a természettan, vegytan okleveles tanára.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Juhász Beniámin*, a f.-szabolcsi egyházmegye lelkészi karának egyik érdemes tagja, még a mult év és hó 28-ikán elhúnyt *Bákán*, a hol évek során át lelkészkedett. A sárospataki főiskola növendéke volt, a melybe 1832. szept. 4-ikén jutott be, mint elemi oszt. tanuló s ettől kezdve itt folytatta iskolai pályáját, a melynek végén a primariusi karnak lett egyik előkelő tagjává. A főiskolai anyakönyv szerint 1832-ben 7 éves volt s így 62 évet élt. Atyja szintén Szabolcsmegyében volt lelkész Demecserben. Bővebb adataink hiányoznak. Áldás emlékére.

— **Papválasztás.** A *kajdanói* ev. ref. egyház lelkészeül, a «Bereg» szerint *Bartha József*, munkácsi h. lelkész választatott meg. Szívesen üdvözöljük.

— **Ivánka Sámuel síremlékére** újabban a következő adományok érkeztek: *Gecsey Péter*, tarcali ev. ref. lelkész 2 frt; *Erdélyi Sándor*, jesztrebi ev. ref. lelkész 1 forint; a *kisvárdai* ev. ref. énekkar 3 forint. Többek jóakaratú biztatására a tervezett emlékkő felállítását tavaszra halasztottuk el, a mikorra a boldogúlt tisztelői nagyobb számmal sorakozhatván filléreikkel a kegyeletes cél előmozdítására, esetleg a tervezett *Ivánka-alapítványnak* is alapot vethetünk. Adja Isten!

— **Helyreigazitás** A sárospataki jogászegylet táncvígalma nem f. hó 14-dikén, hanem — a mint a szétküldött meghívókon olvasható — folyó hó 21-ikén lesz. — Lapunk ez idei 1-ső számában, toll-hibából a *bejei* egyháznak tulajdonítottuk el azt a 944 frt 86 krnyi összeget, a melyet *Batta György*, korábban *bejei*, most *berzétei* lelkész, a *berzétei* egyház felsegélésére gyüjtött össze. Ezennel visszaírjuk azt jogos tulajdonosára.

— **A «Protestáns Népkönyvtár»** XII. füzete búcsúfüzet gyanánt jelent meg. A vállalkozó Hornyánszky, mint a búcsúzó előszó mondja — s a miről mi is tanúbizonyságot tehetünk — jelentékeny pénzáldozatoktól sem riadt vissza, hogy a vállalat sikerét biztosítsa. A közönség azonban, méginkább pedig annak vezetői, nem érezték valahogy e vállalat szükségességét, vagy nem vették azt elegendő komolysággal, minek következtében a vállalat sorsa nem lehetett más, mint a bukás. Azok közé tartoztunk, a kik jólélekkel igyekeztünk elkövetni mindent a «*Prot. Népkönyvtár*» érdekében s habár sokszor nem mellőzhettük is a fel-feltünedező gyöngeségek ostromlását, de mindenkor a legbensőbb örömmel is örvendeztünk a vállalatnak mindinkább mutatkozó haladása felett. Sokaltuk, mindjárt kezdetben az egyes füzetek árát (20 kr.), vagy is inkább nagynak tartottuk a füzeteket arra, hogy azok a nép körébe is elterjedhessenek s ez az oldala az — szerintünk — a mely a bukást leginkább elősegítette. De a «*Prot. Népkönyvtár*» úgy, amint van, a müveltebb néposztály igényeihez volt mérve, a mely — legalább ezúttal — a lapok által szokta, már a mennyiben szokta, olvasási kedvét kitölteni, ez is okává lett annak, hogy csak szűk körre kellett szorítkoznia. Mindenesetre sajnálnunk kell, hogy egy protestáns vállalattal ismét kevesebb van és osztjuk a búcsúzó szerkesztőknek azt a nézetét, hogy *e vállalat helyébe újaknak kell támadni* és ha nem sikerül egyeseknek, akkor *az összes prot. egyházi testületeknek közös erővel kell egy népies irodalmi vállalat mielébbi előállítására közreműködniök.* A XII. füzet tartalma méltó befejezése a vállalatnak. Sántha Károly és Torkos László költeményei; Forgács Endre, Szentkúti Károly (a legjobb népies elbeszélők), Török József, Kenessey Béla és Almási Péter prózai elbeszélései s elmefuttatásai mind érdekes olvasni valók.

— **„Kiáltó szó a magyar haza protestáns gyülekezeteihez és oszlop-embereihez“** cím alatt egy épenolyan tanulságos, mint lelkes felhívást küldözött szét a szatmári 6 osztályú ev. ref. gimnázium elöljárósága. A felhívás sok érdekes adattal igazolja a szatmári egyháznak és gimnáziumnak helyzeti fontosságát, a protestantismus ügyének tett régebbi s jelenlegi szolgálatait s a római katholikus egyház óriási áldozatokkal járó törekvéseit, a melyekkel az a protestantismusnak ezt a régi fészkét rongálni s hatását ellensúlyozni iparkodik. Nem vádaskodik, hanem tényeket sorol fel, a melyek meggyőzően bizonyítják, hogy a szatmári ev. ref. egyház erősitésére

s gimnáziumának versenyképessé tételére, tehát *8 osztályúvá kiegészítésére* szükség van; miután az országos törvény 6 osztályú gimnáziumokat többé ismerni nem akar. Az előljáróság Szatmár városának, a megyének áldozatkészségét vette elébb igénybe, azaz lehetőségig a legközelebbről érdekeltek közreműködésével óhajtotta gimnáziumát kiegészíteni, a mi azonban — miután másnemű intézmények erősítése s alkotása is (leánynevelőintézet) mellőzhetetlen volt — nem mutatkozik elégségesnek. A nagy közönséghez, az egész haza protestáns híveihez fordúlnak azért, hogy azok, habár csekély áldozatokkal is, segítsék őket nagy céljok elérésében s küldjék szíves adományaikat 1888. március 1-ig az alapgyűjtőbizottság elnökéhez, *Tabajdi Lajos* lelkész úrhoz. *Minden adomány, legyen bármily szerény összeg, alapítványi természetűnek tekintetik, melynek csak kamata lesz a kitűzött célra fordítandó. A kik 50 frtot vagy azon felüli összeget adnak*, azok az évenként egyszer tartatni szokott fentartó-testületi közgyűlésnek tagjaivá lesznek, *tanárválasztási és más, az intézetet érdeklő ügyekben személyes szavazati joggal bírnak*. Tehát a szatmári gimnázium mintegy a protestáns nagy közönség gimnáziuma leend. A legmelegebben ajánljuk mi is, a tiszántúli egyházkerület püspökével, a felhívást «hitbuzgó főuraink, vagyonosabb hitrokonaink, valamint nagyobb és tehetősebb gyülekezeteink» s minden áldozni képes hitrokonunk munkás szeretetébe!

— **Nyilvános nyugta és hálás köszönet.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnek felsőzempléni egyházmegyéhez tartozó *bodzás-újlaki* ref. templom-építési költségéhez kegyes adományaikkal járultak: Radácsi György, s.-pataki tanár 1 frt, Bernáth Gyula, földbirtokos és neje, Pilissy Jolán úrnő 2 frt, Olajos Pál, gesztelyi lelkész 1 frt, Schön József 1 frt, Sega János 2 frt, Horosz András 1 frt: Lajos János (Amerika) 2 frt; Vinclér János 1 frt; Sarudy Istvánné 2 frt; Hornyák János (Amerika) 4 frt; Szakal Mihály (Amerika) 5 frt; Tóth István 2 frt; Lajos István 3 frt; Rácz Zsuzsánna, Reho Endréné 50 kr; Kiszti János (Amerika) 1 frt; Szakal János 3 frt; Varga János (Amerika) 2 frt 50 kr; Jankoszki István római katholikus (Amerika) 10 frt; Boczán Mihály (Amerika) 1 frt; Séga István (Amerika) 2 frt; Béres János 1 frt; Molnár István 1 frt; egy valaki 1 frt; Lajos Mihály 2 frt; Szoták Mihály (Amerika) 1 frt; Tóth Mária 1 frt; Hornyák Mihály 1 frt; Lajos András 1 frt; Tóth János 1 frt. Összesen 57 forint. Midőn e nagybecsű adományokért, egyházam nevében és a magam részéről forró köszönetet mondok: egyszersmind mély tisztelettel kérem mindazokat, kik a mindössze 156 ref. lélekszámot tevő, s közel ezer szláv ajkú görög kath. lakosság közt, a létért való küzdés terhe alatt roskadozó s a magyar nemzetiségnek — itt e helyen — fentartó elemét képező *bodzásujlaki* magyar ref. egyháznak, az istenitisztelet tartására életveszélyes imaháza bezáratási esetéről és veszélyéről, több lapok útján is értesülést szerezni méltóztattak, hogy ezen, a végmegsemmisülés csapásával fenyegetett s a csekély számú hívek anyagi áldozatán és önmagadózásán kívül semmi fentartási alappal nem rendelkező szegény egyházat, templomépitési célja elérésében, kegyes adományaikkal segélyezni kegyesen méltóztassanak. Bodzás-Ujlak, 1887. dec. 21-ikén.

Gyarmathy Soma, ev. ref. lelkész.

— **Tanúlmányok** címen, 25 íven készül kiadni *Méhner Vilmos* Budapesten *Gönczy Pál* államtitkár életrajzát, a lapokban s folyóiratokban korábban megjelent cikkeit a tervezett *Gönczy-jubileumra*. Előfizetést (1 frt 60 kr; díszpéldány 3 frt) febr. 1-ig fogad el. *A jövedelem a tanítói árvaházé* lesz.

Szerkesztői üzenetek.

K. J. Szántó. Mindig szívesen küldjük. — *N. P.* A piros szalag nem ismer kivételt csakugyan; ez a házi rendhez tartozik. Különben *„az emberekhez való jó akaratunk“* nem fogyott el az ó-esztendővel. Egyes számok ára, *régebbi évfolyamokból*, a mennyiben kaphatók, 10—10 kr. A kérdéses számok — úgy látom — megvannak. A könyvről levélben írok. — *N. Zs.* A kért számokat elküldtük. A megemlékezést köszönöm. — *Cs. G.* Szívesen beírtuk az «utólagos jó fizetők» közé. — *R. L. Lipcse.* Köszönöm az elébbit is, az utóbbit is; a «nervus rerum gerendarum» postára kerül még ma. — *Sz. I. Salamon.* Intézkedtem, hogy az a bizonyos szám elküldessék. — A *„Hivatlan közbeszólás“* a 4-ik számban már olvasható lesz. A kérdéses szabályzat tárgyalásánál különben én is szem- és fültanú voltam.

Pályázat.

A *m.-szigeti* ev. ref. egyháznál újonnan szervezett segédlelkészi állás betöltésére, következő kötelességek és javadalmazással, pályázat hirdettetik:

1. *kötelességek:*

a) az egyházi szolgálatban való segédkezés;
b) az állami és felekezeti iskolákban a vallástanítás;
c) a missiónak a szórványokban való ellátása.

2. *Javadalom:*

a) az egyház pénztárából 280 frt évi fizetés;
b) a vallástanításért adni szokott tiszteletdíjak, ez idő szerint 200 frt, melynek azonban 300 frtra felemelését reméljük, miután erre egyházunk jóakaratú ígéreteket bír;
c) az országos segélyalapból a missióra adott 300 frt.

A pályázati kérvények a tanulmányt és eddigi hasonminőségű szolgálatot és jogosúltságot igazoló okmányokkal 1888-ik év március 1-ig alólírott gondnokhoz küldendők be.

Kelt Máramaros-Szigeten, 1888. január 2.

Héder Lajos,
mint a m.-szigeti ev. ref. egyház főgondnoka.

3—1

Pályázat.

A *tiszáninneni* egyházkerületben, a *gömöri* egyházmegyében fekvő *gömör-szkárosi* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás évi jövedelme 680 frtra van felvéve és így IV-ed osztályú. Pályázati kérvények nagytiszteletű *Nagy Pál*, gömöri esperes úrhoz, *Tornallyára* intézendők. Pályázati határidő február hó 10-ik napja.

Miskolc, 1888. január 9.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Pályázat.

A *tiszáninneni* egyházkerületben, a *gömöri* egyházmegyében fekvő *szuhafői* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás évi jövedelme 628 frtra van fölvéve és így IV-ed osztályú. Pályázati kérvények nagytiszteletű *Nagy Pál*, gömöri esperes úrhoz, *Tornallyára* intézendők. Pályázati határidő február hó 10-ik napja.

Miskolc, 1888. január 9.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 4. szám. Sárospatak, 1888. január 23.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A vasárnap megünneplése és a vasárnapi munkaszünet.» (Vége). *Kérészy Barna.* — «Töredékes gondolatok a népiskola napi kérdései felett.» *Puritán.* — «Az özönvíz-monda és a jégkor.» *Rácz Lajos.* — «Hivatlan közbeszólás.» α . . . ω. — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

A vasárnap megünneplése és a vasárnapi munkaszünet.

(Vége).

Czinke István úr, anélkül, hogy vádolni akarna, a valóságnak megfelelően tüntette fel, hogy azon polgári s egyházi közegek és hatóságok, melyek elsősorban volnának hivatva, hogy e tekintetben az erélyes lépéseket megtegyék: érthetetlen lágymelegséget tanusítanak, úgy, hogy ha tesznek is néha valamit, szinte hajlandó volna az ember hinni, hogy csak a látszat kedveért teszik. Ez mindenesetre szomorú és elkedvetlenítő jelenség! Az államnak be kellene látnia, hogy sokkal egyszerűbb és hálásabb dolog oda hatni, hogy az alattvalókban a társadalom létalapját képező tiszta erkölcs és becsületesség *a nevelés fontossága által* megszilárdúljon, mint az elvadult erkölcsök fékezésére mindig nagyobb körű szervezetet óriási pénzáldozatok árán tartani fenn! Az egyházi hatóságoknak pedig a sikertelen felszólalások és kérelmezések után nem kellene az ügyet elkedvetlenedve elejteni, hanem sürgetni, kérelmezni, mindig sűrűbben, mindig erélyesebben!

Hogy ezek az állam és egyház részéről nem így történnek, bizonyára méltán mondhatjuk azt a közérdek elleni mulasztásnak.

De hát ha már csakugyan magunkra vagyunk hagyatva; ha az egyházi hatóságok, melyek tekintélyüknél, befolyásuknál fogva sokkal több eredményt és sokkal gyorsabban eszközölhetnének ki, hozzánk utalják vissza a jogos panaszokat és felszólalásokat: tegyük meg mi lelkészek haladéktalanúl és teljes erélyel, a mi szűkebb körben, egy-egy községben megtehető. Nevezetesen: akadályozzuk meg, hogy a szokott gazdálkodási munkák vasárnapon át is, a délutáni templom bevégzéseig folylyanak. Ha nem értek is mindenben egyet Czinke István úrral arra nézve, hogy a presbyterium szerepkörébe mi teendők tartozzanak, de azon nézetét, hogy a vasárnap illő megünneplésére nézve a lelkész a presbyteriummal együttesen tegye meg a kezdeményezést, egészen helyeslem és osztom, nemcsak azért, mert egy testület szavának mindig nagyobb súlya van, mint egyes emberének; de főképen azért, mert az a presbyter is, a ki eddig maga is megtörte a vasárnapot, épen a presbyteriumban restelleni fog a vasárnapi munkaszünet ellen szólani, s ha már egyszer az ő hozzájárulásával hozatik meg a határozat, a közönség előtt is védelmezni fogja azt. Azt hiszem: ha a lelkész aztán így a presbyterium határozatából hívja fel a községi előljáróságot: ha talán nem a benső érzület, de a vallástalanság vádjától való idegenkedés arra bírja őket, hogy a vasárnapi munkaszünet megtartására nézve erélyes intézkedést tegyenek s azt végre is hajtsák. Én legalább így jártam el és pedig teljes sikerrel. Egyházközségemben ugyan egyáltalán nem lehet panasz a templom gyakorlása ellen, de a vasárnapi munka egyeseknél itt is kezdett divatba jönni s habár általános visszatetszést szült, de mégis akadálytalanúl folyt. Jobbnak tartván a bajt csirájában elfojtani, egy alkalommal összegyűjtöttem a presbyteriumot s megbeszélvén vele az ügyet, egyhangúvá vált azon óhajtás, hogy annak megakadályozása végett a szükséges lépéseket tegyük meg. Átírtam tehát a presbyterium nevében az előljárósághoz s a városi tanács teljesen méltányolván a presbyterium felhívását, azonnal elhatározta és köztudomásúvá tette, hogy a ki vasárnap a délutáni istenitisztelet bevégeztéig a munkaszünetet megtöri, húsz forintra lesz büntetve. És nálunk a vasárnapi munkának ezzel vége lett. Azt hiszem, a mi itt kivihető volt, más helyeken sem lehetetlen, s ha talán nem érhető is el mindenütt, de bizonyára igen sok helyen. Tegyük meg tehát a szükséges lépéseket mindnyájan haladék nélkül!

Meglehet, erre azt mondják sokan: «mit értek el, ha azon emberek, kik eddig vasárnapon át nem mentek ugyan a templomba, de dolgoztak, a munká-

nak megtiltása folytán, ezután a korcsmák népét fogják szaporítani s ez által csak a kihágások és visszaélések lesznek számosabbakká?» Nem mondom, hogy egyesek nem fognak erre a nagyon is járt útra tévelyedni, de csak akarat kell hozzá s talán ezen is segíthetünk. Csakhogy itt már nem az egyes lelkészek, hanem az egyházi hatóságok hivatvák az erélyes és együttes fellépésre. Ha az egyes egyházkerületek közös megállapodás folytán, egyszerre és kellően okadatolva erélyesen védelmezik, nem hiszem kivihetetlennek, hogy a vasárnap délutáni istenitisztelet bevégeztéig a korcsmák zárva álljanak. Hiszen elvégre, ha folyton, minden oldalról és tekintélyes hangok fogják az állam fülébe kiáltani, talán utoljára be fogja látni, hogy midőn az egyház ez intézkedést saját érdekében sürgeti és kérelmezi, ugyanakkor az állam érdekének tesz egyszersmind legnagyobb szolgálatot!

Szinte hallom ismét az ellenvetést: «de hát ha a vasárnapi munkálkodás szünetelne és a korcsmák zárva volnának is, ezzel még nem lenne biztosítva a templom szorgalmasabb látogatása?!» Véleményem szerint igen. A vallásos érzület, mint az ősidők öröke, sokkal mélyebben gyökerezett meg népünk szívében, semhogy az teljesen kiveszett volna már. Csak háttérbe szorította azt korunknak két lázas betegsége: az anyagiak után való mohó kapkodás és a kábító italok élvezése. Tegyük lehetetlenné, hogy népünk a vasárnapokon e két betegség hatása alatt álljon és el fog jönni a templomba, mert a munkálkodáshoz szokott természetére gyötrő hatással nehezül a tétlenség. Lehet, hogy először csak kénytelenségből, az unalom által hajtva jön el. De én nem bánom, csak jöjjön el. Épenúgy nem bánom, mint a hogy nem ejt kétségbe, ha a tanulni kezdő gyermek eleinte kedvetlenül, sőt sokszor csak kényszerűlve megy is az iskolába. Hány ilyen gyermek lesz később a tudományok szomjas búvára! Szellemi, lelki világára a mi népünk is gyermek. Ha kényszerűségből, ha kedvetlenül jön is el az íge hallgatására, csak ott legyen. Majd elérkezik az idő, a mikor az eleinte unatkozó lélek gyönyört talál és életszükség lesz reá nézve, hogy szellemi és erkölcsi művelődésének ez egyetlen helyét, a templomot, szorgalmasan látogassa.

Azt pedig nem kérném, de követelném az egyházi hatóság helyzetében az államtól, hogy a Heves, Borsod és más megyék több helyén divatozó azon botrányos szokást, melyszerint az országos vásárok napja (és nem gyűlési napja) épen a vasárnap, haladéktalanúl szüntesse meg.

Ha tehát azt akarjuk, hogy a templomok népessége legalább vasárnapokon szaporodjék, mindenesetre a munkaszünet szigorú megtartására kell törekednünk. És miután, úgy látszik, hogy e törekvésünkben az állam támogatására nem könnyen számolhatunk, az egyházi hatóságoktól pedig csak jó tanácsot kapunk, tegyük meg a kezdeményezést saját körünkben, saját erőnkkel. De azért ne szűnjünk meg sem az egyházi hatóságokat kérni, sem ezek által az államot sürgetni, hogy segédkezet nyujtsanak, mert azt be kell ösmernünk, hogy önmagunk, ha hozhatunk is eredményt létre, de teljes sikert csak azok segítsége mellett érhetünk.

Ezzel tulajdonképen befejeztem e tárgy felett mondani valómat. De minthogy az eszméket jelenleg a Czinke I. úr közleménye felett való elgondolkozás juttatta eszembe, engedje meg, hogy említett közleményének egy kifejezését nem hagyom szó nélkűl. Azt mondja ugyanis Cz. I. úr: «Gondolt hát egyet, ott valahol a Sajó völgyén egyik fiatal lelkésztársunk, kinek bizonyosan kevés szántóföldje és igavonó barma lehet, hogy ráér ilyenekre» stb. Ez a meztelen vád, mely, valljuk be, a gúny fegyverével vág a lelkészek nagy részére, nagyon fájt nekem. Isten látja lelkemet, hogy nem magamért, mert habár nekem is van annyi amennyi *szántóföldem* és *igavonó barmom*, de jól tudván, hogy a részrehajlatlan bírálat nemcsak a kivívott siker nagyságát tekinti, hanem figyelembe veszi a jóakaratot, melylyel a közügyet szolgáljuk; a tehetségek szerény mértékét, melylyel rendelkezünk; a körűlményeket, melyek életviszonyainkban rejlenek: nyugodtan várom bármikor az ítéletet, mely bármily irányú kötelességemnek egyházamban miként teljesítése felett elhangzik. De fájt azért, mert a talán létező bajok leküzdésére, épen egyházi téren, a gúnyt sem alkalmas, sem nemes fegyvernek nem tartom. Legkevésbbé tartom pedig épen lelkész kezébe illőnek, lelkésztársak ellenében. Nekünk nemcsak hivatalos állásunk, de műveltségünk is megköveteli, hogy még dorgálásunk is a szelídséget és jóakaratot tükrözze vissza. Már pedig én a gúnyban sem a jóakaratot, sem a szelídséget nem bírom felfedezni és épen azért, ha néha körűlményeim megengedik, hogy tollat vegyek kezembe, a gúnyt sem támadó, sem védelmi eszközűl nem szoktam használni.

Azután meg Cz. I. úr gúnyoló vádját igazságosnak sem tarthatom. Nem állítom én, hogy nem lehet és nincs lelkész, a ki korunk azon általános hibájában szenved, hogy istene csak az anyag s ezekért futva, fáradva, bizony nem sokat gondol egyháza szellemi és erkölcsi emelkedésével. Nincs hivatalos állás, a melyen kifogásolható egyéneket ne találnánk s így bizonyosan vannak közöttünk is. De hát a szegény lelkészt fizetésének módozata kényszeríti a gazdálkodásra. Nem mondom, hogy jól van így, sőt régi meggyőződésem, hogy nem így kellene lennie. De ha már egyszer így van, kárhoztassuk-e, ha az okszerű és szorgalmas gazdálkodás által igyekszik magának és családjának biztosítani azt, a mit különben el nem érhet: a megélhetést!? Én az ellenkezőért ítélném el. Az ügyes, szorgalmas gazdálkodás mellett is lehet valaki egyházának gondos őre és buzgó pásztora. S bocsásson meg Cz. I. úr, de bátor vagyok kétségbe vonni, vajjon ismeri-e általánosságban tiszttársait, azok-

nak egyházukban kifejtett buzgóságát, munkásságát annyira, hogy vádját igazságosan kimondhatná «de parte potiori?» Igen sok lelkész lehet és van, a kiről nem beszél a hír, községén túl nevét is alig ismerik, de *földje* és *igavonó barmai* dacára is, életének minden főgondja, hogy a reá bízottak közül egy is el ne veszszen. Én egyházunkhoz való viszonyukban közelebbről csak Abaujmegye papságát ismerem; de nem egy tiszteletreméltó példát idézhetnék onnan. Sőt meggyőződésem szerint, azok a nagy tudós és gondolkozó fők, a kik az anyagi világról tudomást sem látszanak venni, tehát *földjükre* és *igavonó barmaikra* sem fordítanak gondot, egyházunknak nemcsak anyagi, de szellemi és erkölcsi tekintetben is a legroszabb gondozói.

Bocsássa meg nekem Cz. I. úr ez észrevételt s ne érezze általa magát megsértve. Kiváló tehetségét, nemes törekvését nemcsak ismerem, de nagyon becsülöm. És épen e nagyrabecsülésem indított azon kérelemre, hogy ne használja, kivált hivataltársával szemben, a gúny ostorát. Higye meg, biztosabban eléri mindig a célt, a melyre törekszik!

Óhajtanám, hogy ne értett legyen félre!

Kérészy Barna.

ISKOLAI ÜGY.

Töredékes gondolatok a népiskola napi kérdései felett.

A «Sárospataki Lapok» új-évi vezércikkeiben a munkatársakat is figyelmeztető programmot látván, azok indítása folytán ide írom nehány töredékes gondolatomat a népiskola legfontosabb, legvitásabb kérdéseiről, a hosszú tapasztalat sugallata szerint.

Az *olvasó-könyvek útján való tanításnak* nem lehetek barátja. 5—6 növendékkel talán lehető volna; de 80—100 növendék mellett jó tanítót megöl; rosz tanító pedig nem csinál belőle lelkiösmeretet, hanem vagy *pusztán* olvastat, vagy bemagoltatja az olvasó-könyvet. Ha még gimnáziumi felsőbb osztályú növendéknek sincs arra tehetsége, hogy tankönyv nélkül, pusztán jegyzetekből, magyarázat után, maga rendszerbe öntse a tanultakat: hát népiskolai növendéknek hogy volna! Egy iskolában a hol igen jeles tanító és akkor még csak I—IV (egytől négyig) osztály volt 60 gyermekkel, megpróbálták az experimentálással kísért természettant így tanítani; de maga a híres *Nagy László*, a ki ezt indítványozta volt, abbahagyatta és tankönyvet vétetett fel. A népiskolának az a rendeltetése, hogy a népnek a neki szükséges műveltségi fokot nyújtsa; tehát bizonyos körű rendszeres ismeretet s nevelést adjon. Ezt pedig pusztán azzal, hogy írni, olvasni és számolni megtanít, nem éri el. Az olvasó-könyvek *segédkönyvek* és nem *tankönyvek*.

Most ismét *kísért* az olvasó-könyveknek tankönyvek gyanánt szolgáló ügye (nevezzük nevén a gyermeket). Mi adta rá az okot? Nem tudom. Talán az, hogy a főváros által használt tankönyvek nagyobb része *valóságos tömeget* tesz s a nagy molest nem tudják használni. Évekkel ezelőtt egy tanítói képviseleti országos gyűlésben szintén erőszakolták az olvasó-könyvekből való tanítást és a kisebbség erélyes felszólalása után mégsem merték keresztül erőszakolni. És kik voltak azok, a kik az olvasó-könyv mellett harcoltak? . . . Azok, kiknek egy némelyike már mindenféle tankönyvet írt, magyarul, németül stb., sőt írt még azután is. Lehet, hogy most is ez a baj. Tudniillik: vagy roszszak a bevett tankönyvek, vagy új olvasó-könyv van a fiókban, mely eladásra vár. De szívesen megengedem, hogy sem egyik, sem másik, hanem a legönzetlenebb reformálási szándok. Én ezt a szándokot *tévesnek* tartom, mert a cél nem lesz vele elérve. Ismétlem: 5—6 növendék mellett kivihető; 80—100 mellett ügyes tanítónak halál ez a methodus, lelkiösmeretlennek pedig játék.

Sokszor egy nagy, előkelő embernek egyes mondatait felkapják, jelszó lesz belőle: de legtöbbnyire nem az a hatása lesz, a melyet az illető elérni akart. Ilyen jelszóvá lettek: a *népiskolában legelső fontossággal bírnak az olvasás, írás és számolás; a népiskolai oktatást a kézimunkával kell összekötni.*

Sok ember esküdött reá, hogy a miniszter nem akar egyebet a népiskolában. *Kétlem!* Az 1868. XXXVIII. országos törvénycikk nem így beszél, a miniszter pedig mást nem akarhat, mint a törvény. És hogy *nem pusztán* az olvasás, írás és számolási ügyesség megszeretetését tette a népiskola feladatává, csakhamar megmutatta amaz intézkedés, melylyel az *egészségtannak* a népiskolába való behozatalát sürgeti.

A mi az *egészségtant* illeti: orvosokkal beszéltem ebben a tárgyban. Ennek népiskolai oktatása bizony nem csekély feladat; de még annak meghatározása sem, hogy *mit belőle?* Külön tantárgygyá tenni a népiskola sok tennivalója miatt meg nagyon bajos. A vallásra való bevezetésnél, az erkölcsi és illedelmi szabályokkal karöltve; természetrajz és természettanban (s különösen itt) a legszükségesebbeket előadni kapcsolatosan s mindenekelőtt a tanító és az iskola példája (tisztaság, helyes szellőztetés, fűtés, világítás, táplálkozás, egyes ragályos bajok ellen való küzdelem stb.) adhatják meg azt, a mit az egészségtantól a népiskolában várunk. De hány meg hány, még módos helyen is megtörténik, hogy az iskolaépítésnél és berendezésnél papra, tanítóra egyáltalán nem is hallgatnak.

Munkatanítás! Szép, hanem hát ha a népiskola ipartanműhely lesz: miként él meg a sok kontár mellett a tanult iparos? Most is az a panasz, hogy az ipar pang. Nagyon szükséges, hogy a földmívelés és kertészkedés a gazdasági ismeretek terjesztése útján emelkedjék; a fák ápolása s a növények kímélése iránt sok helyt érzéketlen suhancaink a faültetést s fanemesítést megkedveljék; de engedjenek meg, ha a népiskola szalmafonó, kefekötő, kosárfonó stb. intézet lesz: nem tudom én, hogy csak az olvasás, írás és számolásbeli ügyességet is képes lesz-e elsajátíttatni? Ime, némely helyen — mégpedig városban — nem akarják az anyák még azt sem megengedni, hogy leányaiknak márciustól juniusig szerdán és szombaton varrást taníttassunk!

Sokat beszélünk a *túlterhelésről*. Igaz, nagyon sokat igényelünk a népiskolától; de maga az élet is új meg új igényeket teremt. Már most mit tegyünk? A *vallás körébe eső tantárgyakat* rövidítsük-e meg? Elhagyjuk pl. az előkészítő fokozatra valókat, vagy a bibliai történeteket, avagy ezek közül az ó-testamentomiakat, hisz azok úgyis zsidó-históriák; a hittant erkölcstant, egyháztörténelmet, vagy talán az egyházalkotmányt? Nem lehet. Nekünk kálvinista magyar keresztyén kell! Ezek nélkül nem lesz sem egyik, sem másik. Nem érti meg magyar egyházunk aspiratioit, nem fog lelkesülni egyháza, annak jogai- és intézményeiért. Ha a vallásos tanítás és nevelést megrövidítenők, úgy járnánk vele, mint a hol a népiskolásokat évenkint csak ötször, hatszor vezetik temp-

lomba s aztán csodálkoznak rajta, hogy a nép elszokik a templomtól. Vagy elhagyjuk a *természettudományokat*, melyeknek mindinkább hatalmas befolyásuk van a földmívelésre, iparra stb.? Vagy a *hazai történelmet* s *alkotmánytant?* Hiszen a mi növendékünk honfi és polgár is lesz szép jogokkal és kötelességekkel! Elmaradjon-e a *földirat* a vasútak s a telegraph mai korában; vagy a *számvetés*, az a szintén nélkülözhetetlen; vagy a *nyelvtan*, az észnek eme kiváló fejlesztője? . . . Bizony, bizony mindegyikre szükség van. Talán egyedül a *nyelvtan* maradhatna el, a nyelv eme philosophiája, a mostani alakjában s rendszerében. Az összetett mondatok labyrinthja aligha a népiskolába való. . . A tizedes törteknek meg kell előzniök a közönséges törteket* s a közönséges törtekből talán kevesebb is elég lenne. Mértékeink a tizedes rendszerre vannak alapítva s a közönséges törtekre alig van szükség. A *földrajzhoz* ma — különösen a fővárosban — vastag tankönyveket használnak. A tanuló meg nem tanulja, a térképre támaszkodik csak, az pedig aztán összefut a szeme előtt és mit sem tud róla leolvasni. A jó öreg Losonczy «Kistükörét» öregeink ma is igen jól tudják; de most kinevetik az embert, ha azt meri mondani, hogy a földrajzot versben is lehetne tanulni és az *emlékezetet* is igénybe lehetne venni egy kicsit. Ma csak *tanulmányozni* akar mindenki; de *tanulni* kevesen szeretnek.

Az *állam* sokat tesz a *nevelés érdekében*. De kérdés: szükség van-e azokra a *pazarfényű* és költségű palotákra? Nagy az átmenet onnan az *élet nyomorúsága* közé. Az is kérdés: hogy üdvös-e a magyar államra, ha oláh, tót, német és rác népek közt tart fenn drága állami iskolákat, nevel a magyar fajnak ellenségeket, magyar kálvinista gimnáziumok tövében (pl. Kis-Újszállás, Karcag és Mező-Túr mellett Szolnokon) állami, de valósággal katholikus középiskolát. Van hely, hol az állami iskola majdnem zsidó iskola; néhol olyan gazdag helyen állítottak államilag segélyzett községi iskolát, hol az illető felekezetek, ha rájok parancsolnak, a magok erejéből is fentarthatják iskolájukat. Felekezetünkre nézve egyenesen veszedelmesnek tartom a községi iskolát, s csak azon csodálkozom, hogy a katholikusok miért nem szeretik azt jobban; hiszen épen úgy van, a mint Révész Imre jövendölte, legtöbb helyt, hogy annak katholikus a jellege és meg egynémely helyen (Tisza-Ujlak stb.) zsidó! Azt tudom, hogy egy törvényhatósági városban az alföldön, az esperes nem volt megelégedve a vallástanítással.

A *lelkésztanítóság?* . . . Szép, szép ez is; hiszen tanító-egyház vagyunk; hanem hát én olyan papot, a ki jó tanító is volt, hármat hallottam életemben. Mások hallhattak vagy ismerhetnek többet is, de, legalább ezen a vidéken, nem mutatkozik a *lelkésztanítóságban semmi haszon.*

Puritán.

TÁRCZA.

Az özönvíz-monda és a jégkor.

Irta Falb Rudolf.

Mai nap már nem titok többé, hogy a bibliai özönvíz-monda szószerinti értelemben véve nem állja ki a természettudomány kritikáját. Mindamellett nem lehet tagadni, hogy e mondának van némi alapja és hogy ez a kis mag korunk meteorologiai ismeretével összhangzásban áll.

E mellett szól első sorban e mythosnak feltűnő széles elterjedettsége nemcsak az ó, hanem az új világban is. Ha ugyanis egy ilyen vízözönnek hagyományos nyomait nemcsak Európában a görögöknél, hanem Ázsiában a sémi népeknél, persáknál, indeknél és chinaiaknál épúgy feltaláljuk, mint Afrikában a szudáni négereknél, a hottentottoknál s Borneó lakóinál; Északamerikában Grönland lakóinál s az aztézeknél, Mexikó őslakóinál; továbbá a medvetó-parti indiánoknál, a lenilappoknál, az irókézeknél, apalachoknál, Tsippeväheknél, delevároknál, a Kris- és Sandoux-indiánoknál; Délamerikában Peru őslakóinál, a kauláknál, a Magdaléna folyam mellett lakó mandan-indiánoknál s a felső Orinokó mellett lakó tamanákoknál; ha tehát látjuk, hogy földünknek nincs egyetlenegy lakott pontja sem, a hol e mondával ne találkoznánk: akkor aligha lehet egy ilyen hagyományt teljesen légbőlkapottnak tekintenünk.

S bármily különbözők is egyes részleteikben e hagyományok, abban mindnyájan megegyeznek, hogy ezt a nagy árvizet gyakori s tartós esőzések idézték elő.

A mi már a kérdésnek természettudományi oldalát illeti, elsőben is a következő dolgot kell hangsúlyoznunk. A geologia az utóbbi 50 év alatt kimutatta, hogy a gletserek a homályos őskorban sokkal gyakrabban és nagyobb kiterjedésben fordúltak elő, mint jelenleg. Ezt bizonyítják a sok helyütt látható gletsercsúszók, u. n. morénák is. A gletser jege tudvalevőleg nem áll mozdúlatlanúl, hanem folytonosan csúszik felülről lefelé. Ez által az alatta fekvő kőzetrétegeket kicsiszolja, kizsúrolja, sőt ha keményebb, kötöredékeket visz magával, meg is karcolja, meg is hasogatja. A jégkorszak ilyen bizonyítékai jelenleg sokszor olyan helyeken is előfordúlnak, a hol a mostani éghajlati viszonyok a gletser lehetőségét teljesen kizárják.

A legszebb s az eddig ismertek közt bizonyára legnagyobbszerű gletsercsúszót Délamerikában láttam. Közvetlen Peru egykori fővárosa, Kuzkó mellett egy halom emelkedik — El Rodadero-nak hívják — melynek ormát óriási kiterjedésben egy háromszoros zigzegfal, valószínűleg valami őskori vár maradványa borítja. Ezekkel a kőfalakkal szemben s tőlök egy kis völgykatlan által elválasztva, a halom kőzetéről — trachyt-féle kőzet — a talajföld nagy darabon hiányzik s a sziklaoldal nemcsak teljesen sima, itt-ott tükörsimaságú, hanem e mellett szabályos, felülről lefelé párhúzamosan futó mélyedések által van völgyelve. Ez a jelenség oly feltűnő, hogy a kuzkói indiánok, s tőlök gépiesen átvéve, az ottani spanyoleredetű lakosok is mondákat kötöttek annak előállásához. Azt mesélik nevezetesen, hogy a régi birodalom korában az Inkáknak az volt a szokásuk, hogy egész családjokkal: feleséggel és gyermekekkel együtt felmentek a tetőre, ott leültek, s onnan aztán a völgybe kedélyesen lesimulkáztak. Idők folytán ez a mulatság a kőzetet nemcsak simára csicsolta, hanem csatornaszerűleg ki is vájta. Látszik, hogy e monda jámbor mesélői nem nagy mathematikusok és sejtelmök sincs arról, hogy nemcsak a tisztelt *Inka-család*, hanem a város egész lakossága is ezredévekig simulkázhatott volna ott, míg ezt a tűneményt képesek lettek volna ilyen mértékben létrehozni. A ki azonban a geologiában csak egy kicsit jártas is, első tekintetre fel fogja ismerni, hogy a világ legnagyobbszerű gletser-lejtője van előtte. Emez állításomat azóta a legilletékesebb kutatók mind megerősítették. Közvetlenül a kőzet sima felülete alatt s mindenütt egyenlő mélyen egy vékony asbest-réteget találtam, mely csak a víz, illetőleg jég átalakító befolyása alatt állhatott elő.

Ezzel be van bizonyítva, hogy e szélességi fok alatt

* Nálunk így van már több év óta (Lásd «Számtani feladatok» Dezső Lajos. Sárospatak, 1883. 1884.). Szerk.

(Kuzkó 13½ fokra van délre az egyenlitőtől) az őskorban egészen más meteorologiai viszonyok uralkodtak, a melyek az örök hó határát egész a tenger színe feletti 11000 lábig leeresztették, míg ma a gletser 15000 lábnál sohasem száll lejebb. S miután a jégkorszak a geologiai diluviummal, a melyben a csapadékok nagyobb mennyiségben léptek fel, mindenütt összeesik, semmi kétség sem lehet az iránt, hogy a glettserképződést a csapadékok gyakrabbi előfordulásából kell kimagyaráznunk.

Ezt tapasztalatilag, egyenes megfigyelés útján is ki lehet mutatni. Az olyan esztendőkben, mikor a nyár hűvös az eső- és hócsapadékok ellenben gyakoriak, a gletser mindig növekszik, a völgyekben jobban előrenyomúl: viszont szárazabb és melegebb esztendőkben jelentékenyen hátrább húzódik, vagyis helyesebben mondva, jó darab elolvad a völgybe lenyúló végéből. Egyes gletsereknél hosszú időszakon át tették megfigyelés tárgyává ezt az előrenyomúlást és hátrahúzódást; legnevezetesebb példáúl e tekintetben az Oetz-völgyi csoportozatban a vernagt-ferni gletser szolgál, mely az utóbbi 300 év alatt, 84 évi átlagos időközökben, háromszor nyúlt le egészen a rózsavölgyig, azt elzárta s az azon átfolyó patakot tóvá növesztette, a mely aztán az akadályon végre is áttörve, iszonyú pusztítással zúdult le az Oetz völgyre.

Ellentétben a földtörténelem régibb korszakaival, a melyekben a délszaki éghajlat északra messze felnyúlt, a diluviálkorszak folyamán, a hőmérsék alászállása miatt valóságos jégkor állott be, melynek nyomai úgy a szervetlen, mint a szerves természetben félreismerhetetlenül feltalálhatók. E tekintetben különösen Schweiz viszonyait tanúlmányozták kiváló gonddal; itt két jégkorszakot szoktak megkülönböztetni, melyeket egy mérsékelt korszak választ el egymástól

Azonban épen ez az időszakiasság (periodicitas) már az, a mi a tárgyalás alá vett tünemény okainak kikutatását lehetővé teszi.

A légköri korszakok elmélete szerint a csapadékok tetőfoka (maximum) 10500 esztendei időszak után szabályszerűleg, ha tán nem is mindig egyforma intensivitással, újra visszatér. Ennyi idő telik el ugyanis, míg a napnak legnagyobb földközelisége március 21-re, vagy szeptember 23-ra esik, a mi viszont a nagy ellentétes légáramlatok körfutásának gyorsítását s a csapadékok szaporodását idézi elő.

Ezen időszak főbb pontjai korunkra nézve következők:

A legutóbbi maximum volt 4100 évvel Kr. e.
A legutóbbi minimum » 1150 » Kr. u.
A legközelebbi maximuma lesz 6400 évvel Kr. u.

Mint tudjuk, a bibliai kronologia a világ teremtését Kr. e. 4000 esztendőre teszi. Ma talán mosolygunk e bölcseség felett; azonban, ha jobban megfigyeljük, látjuk, hogy ez állításnak van valami alapja. Ha u. i. a szentírás keleties kifejezésmódjának megfelelőleg a «világteremtést» úgy fogjuk fel, mint régi állapotok megszünését s újak kifejlődését, a mit nem pillanatnyi katasztrófák, hanem lassankint működő éghajlati okok idéztek elő, minők a csapadékok szaporodása és kevesbülése minden következményeikkel együtt: akkor ezen legrégibb hagyományunk egészen új színben fog feltűnni.

Ha meggondoljuk, hogy csak néhány óráig tartó felhőszakadás is mily roppant pusztításokat visz véghez messze vidékeken, be fogjuk látni, hogy az efféle esetek gyakori ismétlődése az alantabb fekvő területeket csakhamar teljesen elposványosíthatja s az embereket arra kényszeríti, hogy kulturális műhelyeiket elhagyva, délszaki tartományok magaslataira vonúljanak, a hol ha nem élhetnek is kényelmesen, de legalább életöket úgy a hogy fentarthatják.

És ha a kronologiát figyelembe veszszük, ha az őskor történelmében annyira visszamegyünk, amennyire a történelmi hagyományok fonala csak elér, le egészen addig, hol a népek sorsát már homály fedi: akkor szintén a Kr. e. 4000 évhez érünk el. S látjuk, hogy az emberi nem korántsem itt kezdődik, a szellemi fejlődés nem itt indúl ki; sehol sincsenek azon előfokok, melyeken az emberi nemnek — épúgy, mint ma a gyermeknek — gyermekkorában át kellett haladni, hanem igenis találkozunk magas műveltségű birodalmakkal, látjuk a kulturát kibukkanni a történelmi homályból. Mint Minerva a Jupiter fejéből teljes fölszereléssel, a modern kor minden fényűzésével és szokásaival: királyokkal, papokkal, történetírókkal és csillagászokkal lépnek előnkbe az államok. Ha meggondoljuk, hogy mennyi időbe kerülhetett, míg az ember csak a csillagok egyszerű megfigyeléséhez is eljuthatott, melyet az írás feltalálásának már meg kellett előzni és ha a régi chinaiaknál, indusoknál, babylonoknál és egyiptomiaknál már kifejlett csillagászati munkássággal találkozunk, önkéntelenül azt kérdezzük: honnan származik ez a nagy műveltség s miért nem lehet a művelődéstörténetet a Kr. e. 4000 évnél előbbre vinni? Miért szakad meg annak fonala mindenütt épen ez időtájban?

E kérdésre némi világosságot vet ama körülmény, hogy minden régi kulturnép magas hegyekről szállott le s a kulturát már készen hozta magával. Igy az árja törzs a Himalayáról terjedt szét mindenfelé; Délamerika kulturnépe, Perú őslakói az Ándesekről jöttek; az ős mexikóiak egy mindenfelől vízzel mosott hegyet tartottak őshazájuknak; s egyes lakatlan hegységeken nagyszerű épületromok mutatják ma is, hogy a művelődés a szellős tetőkről indúlt ki.

De mi indíthatta hát ezen régi népeket arra, hogy barátságtalan, az időjárás viszontagságainak kitett hegyormokon üssenek tanyát, s mi okból hagyták el ismét később régi lakhelyöket, s vonúltak le a völgyekbe, síkságokba? Ezen kérdést, a természettudomány talajára állva, a mi áramlási elméletünk segélyével könnyen meg lehet oldani. A csapadékok tömege már nehány ezredévvel a maximum beállása előtt, tehát körülbelől Kr. e. 6000 évvel évszázadról-évszázadra emelkedett, a síkföld a felhőszakadások és óriási áradások következtében mindinkább elmocsárosodott, úgy, hogy a népek kényszerítve voltak régi lakhelyeiket, az ős-kultura székhelyeit elhagyni s a hegyekre menekülni. És ha e miatt a kulturából egy és más el is veszett, a kedvezőbb helyzetben levő törzsek mégis sokat megmentettek abból. Amint aztán később, úgy a K. e. 3000 év táján, az áramlási föltételek s ezzel együtt a csapadékok is gyöngébbek és ritkábbak lettek, a mint a víz a lapályokról lassankint elhúzódott s a mocsarak kiszáradtak, ekkor az emberek a magaslatokról ismét visszatértek a síkságra, új lakhelyeket építettek s kedvezőbb éghajlati viszonyok közt a régi, félbeszakított művelődést tovább folytatták.

Ha a dolgot ebből a szempontból fogjuk fel, a nehézségek mind eloszlanak és mindaz, a mit hagyomány, régiségtan, nyelvkutatás és természettan tanít, egy csapással a legszebb öszhangban fog összeolvadni.

(Vége köv.) Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Hivatlan közbeszólás.

E lapok mult évi 50-ik számában egy cikk jelent meg «*Figyelő*» aláírással ily cím alatt: «*A rendes lelkészek III-ad osztályú pályázati képessége a tiszáninneni*

egyházkerületben.» A cikk irója különösen figyelmébe ajánlja azt egyházkerületünk világi főjegyzőjének; de azért talán nem fogja rosz néven venni, ha más is figyelmet fordít arra, vagy épen hozzá is szól a cikkben felvetett kérdéshez? S talán nem fogja nagyon rosz néven venni, ha ez a hozzászóló némely dolgokban történetesen más véleményen lesz, mint ő? Méltán kérdésbe tehetjük ezt; mert hiszen «*Figyelő*» úr, mint azt maga is őszintén bevallja, *érdekelt fél;* az érdekelt felek pedig sokkal érzékenyebbek szoktak lenni, mint más emberek. S hozzá még, a jelen esetben, hogy milyen hőfokon áll ez az érdekeltség, meglátszik az a felszólalás hangjából, midőn «Figyelő» úr *szerény megjegyzéseit elmondja* és azokban, bár ez idő szerint még *teljes tisztelettel viseltetik is különben az ellenkező vélemények iránt,* már előre úgy nyilatkozik, hogy a vele nem egyértelemben lévők *okoskoskodását szerinte csak rövidlátás, vagy érdek vezetheti.* Hát, ezek bizony kemény, nagyon kemény beszédek; de azért mi épen nem érezzük magunkat ezek által feljogositottaknak arra, hogy «Figyelő» úr cikkére hasonló hangon válaszoljunk; szerintünk sem nem hasznos, sem nem szabados az ilyen közügyet érdeklő kérdésekben szavak által mérgesiteni el a higgadt tárgyalás menetét; s aztán meg, ha *rövidlátásban* szenvedünk is «Figyelő» úr szerint: mi azért teljesen jól érezzük magunkat azon társaságban, a mely társaság, mint alább meg fogjuk mutatni, óly szép számú tagokból áll; s csak is annyit kívánunk egyelőre jelezni, hogy semmi néven nevezendő magán-érdek nem vezeti tollunkat, a legtávolabbról sem vagyunk *érdekelt fél.*

És most magára a dologra térve, legelsőben is teljes készséggel teszszük mi is magunkévá «Figyelő» úr azon óhajtását, hogy a *szerinte homályos törvényt* maga az azt alkotó egyházkerület értelmezze. Erre, szerintünk is, egyedül csak az egyházker. közgyűlés az illetékes testület és nem az egyházmegye, annyival kevésbé a candidáló-bizottság; hiszen régi elv, hogy quisque suorum verborum optimus interpres. Sőt mi még tovább megyünk és egész határozottsággal állitjuk és ezen állitásunkat be is fogjuk bizonyitani, hogy ennek a szabályrendeletnek épen az a pontja, a melyről most szó van, a melyet «Figyelő» úr homályosnak s többfelé magyarázhatónak mond, úgy hozván magukkal a körülmények, már ott az ungvári gyűlésen, a szabályrendelet alkotásakor minden kétséget kizárólag értelmeztetett (? Szerk.), az egyházkerületi közgyűlés teljesen tisztában volt azzal, hogy mit tesz és miért teszi azt *s a törvény szellemének, intentióinak a törvény betűi minden tekintetben megfelelnek.* Állitásunk bebizonyitása végett azonban, de különösen azért is, mert «Figyelő» úr *minduntalan a törvény szellemére, intentióira hivatkozik annak világos szavai ellenében* — adnunk kell röviden a szabályrendelet keletkezésének egész történetét. Teszszük azt teljes hűséggel s tárgyilagossággal.

Mint köztudomású dolog, a Sárospatakon 1882-ik év novemberében megtartott egyházkerületi közgyűlés egy 18 tagú bizottságot küldött ki a zsinati törvények következtében szükségessé lett szabályrendeletek megkészitése végett. A bizottság összeülvén, el is készitette a szabályrendeleteket s köztük a pályázati képességről szólót is. Nem habozunk kimondani: mi úgy vagyunk értesülve s a munkálatot tekintve is el kell azt hinnünk, hogy e bizottság ülésezésekor épenséggel nem lehetett észrevenni annak a szellemnek fuvallatát, a mely egyházkerületünk zsinati atyáit, a szabadválasztás híveit ott a zsinaton lelkesité; de tartozunk egyúttal azt is kijelenteni, hogy legjobb tudomásunk szerint a kiküldött bizottság tagjait a legtisztább és nemesebb szándék, az a törekvés vezette, hogy egyrészről a tudományos érdem s hosszasabb hű szolgálat jutalmaztassék, másrészről a szabadválasztás idejében tagadhatatlanúl nagy mérveket öltött korteskedés lehetőleg korlátoztassék. Lehet, sőt úgy is van, hogy a bizottság túlszigorúan járt el, de hát az ő munkálata még csak tervezet volt s vélemenyezés végett két izben is leküldetett az egyházmegyékhez. Ezeknek lehetett — s szerintünk kellett volna is a szűkre szabott korlátokon nagyobb mérvben tágitani, egyező akarattal vagy csak a többség szavazatával is megtehették volna ezt, sőt egészen átalakithatták volna a bizottság tervezetét. Erre a munkára azonban a nyolc egyházmegye közül csak kettő vállalkozott: a *felső- és alsóborsodi;* tegyük hozzá, ezek is csak kis mértékben.

És itt már eljutottunk a sokszor és sokak által emlegetett ungvári közgyűléshez. Elmondhatjuk, mint szemtanúk, jó lélekkel mondhatjuk el e közgyűlésről, hogy azt tanácskozásaiban épen azok az elvek s ugyanazok a törekvések vezérelték, a melyek irányadók voltak előbb a bizottsági munkálat készitésekor; pedig hát e közgyűlés legnagyobb részében már egészen más tagokból állott s többen voltak ott jelen azok közül is, a kik később rögtön vészt jeleztek, mihelyt a szabályrendelet alkalmazásánál kitűnt, hogy egyik-másik egyházközség vagy lelkész és s.-lelkész nem felejtette egyszerre el, hogy csak az imént még teljesen szabadválasztás volt gyakorlatban a Tiszáninnen. Nem hallatszott e közgyűlésen csak egyetlen egy hang sem, mely a bizottsági tervezetben felállitott korlátokat jelentősen tágitani akarta, vagy épen — a mi a zsinati törvények keretében (mint más egyházkerületek példája is mutatja) lehetséges — egész a a szabadválasztás küszöbéig elmenni óhajtott volna. Sőt ellenkezőleg a közhangulat az volt, hogy maradjon teljes egészében a bizottsági tervezet; s azon módositások, a melyeket a fentebb emlitett két egyházmegye ajánlott, hogy t. i. *a III-ad osztályú pályázati képességet megnyerjék négy év eltelte után azon segédlelkészek is, kik csak a második vagy lelkészképességi vizsgát tették le kitűnően és megnyerjék azok is, a kik nem kitűnően vizsgáztak ugyan, de már 7 évet töltöttek el káplánságban,* ezen kisebb mérvű módosítások is csak nagynehezen fogadtattak el s egyebekben — még egy csekély, a lelkészi képesítéssel biró gimnáziumi tanárok javára tett változtatás után — maradt és szabályrendeletté lett az eredeti tervezet.

De azért nem ment ez a dolog oly könnyűszerrel, mint az eddig előadottak után gondolni lehetne, nem is egy nap végeztetett el; a gyűlés első napján kezdetett meg a tárgyalás, de félbeszakadt egy pont miatt s csak a második napon lett törvényerejűvé. *Ez a tárgyalás folyamát megakasztó pont pedig semmi más nem volt, mint épen az, a melyik most négy év után, mint* «Figyelő» cikkéből s az arra adott válaszból kitetszik *ott kisért Gömör vármegyében.* A III ad osztályú egyház lelkészi állomására pályázhatás tárgyalásánál ugyanis egyik egyházmegyei követ felhívta a közgyűlés figyelmét arra, hogy vajjon az, miszerint a négy s illetőleg hét évet eltöltött segédlelkész a harmadosztályú egyház lelkészi állomására már pályázhat s rendes lelkészszé lévén, két éven át ismét nem pályázhat, nincs-e egymással ellenmondásban? És nincs-e ellentétben a zsinati törvény 208-ik §-ával, mely a megválasztott lelkészt csak egy évig kötelezi az általa elfogadott egyházban szolgálni? E felett aztán megeredt és folyt a vita, nyilván látszott azonban már ekkor, hogy az eredeti tervezet védői nagy többségben vannak; de az elnökség, már csak a kedélyek megnyugtatása szempontjából is, jónak látta azt inditványozni, hogy a tárgyalás másnapra halasztassék s addig

egy több tagból álló bizottság küldessék ki a végett, hogy a kérdéses pontot a tervezet többi pontjaival összehasonlítván, tegye meg azon a szükségesnek látszó változtatásokat. A bizottság másnapra be is adta munkálatát, e munkálat azonban, mely az eredeti tervezettől nagyon eltérő alapelvekre volt fektetve, épen nem talált pártolásra, úgy annyira, hogy az eredeti tervezet védelmére az előbbi nap folyamában is felhozott okok s érvek ezúttal újra s bővebben kifejtetvén, az elnökség most már, lehet mondani, az egész közgyűlés véleményét összegezte, ha nem épen e szavakkal, de lényegileg ezekben: az a körülmény, hogy a rendes lelkészek III-ad osztályú állomásra két év eltelte előtt nem pályázhatnak, nem ellenkezik a zsinati törvény 208-ik §-ával, mert ugyanazon törvény 188-ik §-a a lelkészek minősítése iránti eljárást az egyházkerületekre bízza és ez a dolog törvényes oldala; a célszerűség szempontjából pedig, tekintve egyrészről a lelkészeket, a két év épen nem látszik sok időnek arra nézve, hogy ez alatt mint rendes lelkészek mutassák ki, ha vajjon érdemesek-e arra, hogy előmozdíttassanak; de másrészről figyelmen kívül nem hagyhatók, sőt különösen tekintetbe veendők itt az egyházak is, főkép kisebb egyházaink e szabályrendelet folytán úgyis eléggé ki lesznek téve a gyakori lelkészváltoztatás hátrányainak, mindenesetre biztosítani kell tehát számukra némi állandóságot, s e tekintetben a két év a lehető legrövidebb időköz.

Mindezek, «Figyelő» úr! négy évvel ezelőtt így folytak le. A mi megtörtént és a mint történt, ahoz én semmit, de semmit nem toldottam, azt hiszem, el sem hagytam belőle semmit. A szabályrendeletnek épen ez a kérdéses pontja tehát már keletkezésekor minden kétséget kizárólag értelmeztetett s mint tetszik látni, annak betűje és szelleme teljesen összhangzik, intentiója úgyszólván kézzelfogható, kifejezését sem lehet a legtávolabbról sem homályossággal vádolni, sőt mondhatni, hogy az világosabb és szabatosabb már nem is lehetne.* Hanem, ha valaki nem azt nézi, mi van a törvényben, hanem azt keresi, mi nincs meg benne, a mit ő ez idő szerint szeretne, ha benne volna, akkor bizony oda is eljuthat, a hová «Figyelő» úr jutott, midőn hosszasan mutogatja, hogy «a segéd- és rendes lelkészi szolgálati évek combinálása a III-ad osztályú pályázat-képesség megállapításánál jogosúlt.» Hát persze, hogy jogosult . . . . volna, ha a mi szabályrendeletünk is, mint a dunántúli, azon az alapelven épült volna fel, hogy a káplánságban és rendes lelkészségben eltöltött évek együtt számíttassanak. De, hogy akkor aztán nemcsak a III-ad, hanem a II-od és I-ső osztályú pályázati képesség megállapításánál is épen így kellene eljárni, azt már, úgy hiszem, mondanunk sem kell.

Azonban még ez mind elnézhető, de az már sokkal nagyobb hiba, hogy «Figyelő» úr, teljesen eltévesztvén szeme elől azon alapelvet is, a melyre mintegy helyezve van az egész szabályrendelet; széltiben beszél IV-ed és III-ad osztályú egyházban szolgáló lelkészekről különbséget tevén, fokozatokat, osztályokat állítván fel azok között a pályázhatás tekintetében. Nem tudja tehát, vagy nem akarja tudni még azt sem, hogy a mi szabályrendeletünk nem *osztályoz*, hanem *minősít*, s épen ezért sehol nem reflektál arra, hogy milyen osztályú egyházban szolgál a pályázó; a minthogy nem is reflektálhat, mert hiszen, a mint ez az 1883. évi tavaszi közgyűlés jegyzőkönyvének 60. pontjában érthetően ki van fejezve, *kerülni óhajtja a pályázók bárminemű osztályozását, mint a mely felbontója lehetne a lelkészek között létező atyafiui szeretetnek és bizalomnak.* Különben én azt el tudom képzelni, hogy «Figyelő» úr, mivel most a szabályrendeletnek csak egy pontjával van dolga, észre sem vette, hogy az a szabályrendelet egy összefüggő munkálat; s ha annak egy részét egészen más alapelvek szerint alakítjuk át: szükségképen át kell alakítanunk az egészet. Mondom, «Figyelő» úr álláspontját el tudom képzelni; de azt már semmiképen nem tudom megfogni, mikép helyezkedett volna a gömöri candidáló-bizottság is az ő álláspontjára. S ha ez mégis így volna, az, én szerintem, igen sajnálatos dolog lenne. Mert nem arról van a szó, hogy helyes-e vagy nem helyes az a szabályrendelet, vagy annak épen az a kérdéses pontja, hanem arról, hogy ez a szabályrendelet, *úgy a mint van és a mint szól*, ez idő szerint még áll és törvény erejével bír egész egyházkerületünkben. *a . . . ω.*

* A kérdéses szabályzatnak több oldalról neheztelt pontjával szemben — a mint mi tudjuk — nem az a kifogás lényege, hogy az *homályos;* hanem az, hogy *igazságtalan;* mert két évi jogvesztésre kényszeríti a III-ad osztályú egyházba képesített s.-lelkészt, ha az — talán helyzetének súlya alatt — rászánja őszülni kezdő fejét egy negyedosztályú egyház gondozására. Az a kérdés tehát: elég nagy jutalom-e egy negyed osztályú egyház arra, hogy érte — talán legjobb s.-lelkészeinket — két évi jogvesztésre kárhoztassuk; tehát *velök egyenlő bizonyítványi és szolgálati idejű káplán-társaiknál alább sorozzuk; csak azért, mert ők elég szerencsétlenek voltak rendes lelkészséget elvállalni?* Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Megnyugtatásúl.** A rendkivüli időjárás által okozott közlekedési akadályok miatt, folyó hó 12-től 20-ig el voltunk zárva a külvilágtól, s így lapunk 3-ik számát 14-ike helyett 20-ikán indíthatta csak útnak a postahivatal. Nyolc napig nem érkezhetett Sárospatakra semmi postai küldemény s innen sem lehetett semmit «továbbítani.» A gyermekeikért aggódó szülőknek s lapunk barátainak s munkatársainak szolgáljon e tudósítás megnyugtatásúl.

— **A sárospataki főiskola tanári nyugdíjintézete** folyó hó 15-én tartotta meg félévi közgyűlését *Szinyei Gerzson*, nyugdíjintézeti elnök elnöklete alatt. A számoltató-bizottság jelentése szerint, a tőke folyó év és hó elsején 54,685 frt 65 kra emelkedett, s a $13^1/_3$ osztatalékos közül, az egész osztalékban részesülőknek 116 frt 46 kr segélyösszeg jutott. Sajnálattal értesült a közgyűlés a felől, hogy az osztalék, a nyugdíjasok s illetőleg osztalékosok számának szaporodása következtében, néhány éven át kevesbedni fog s alább esik az a 100 frton is. Sajnálattal értesült a közgyűlés a felől is, hogy a konvent a tervezett nyugdíjintézetből a tanárokat teljesen kitudni szándékozik, s azzal, hogy az államilag rendezendő nyugdíjintézetre utasítja őket reményeikkel, mintegy maga mondja fel azt a benső kapcsolatot, a mely — a régibb elmélet szerint — a prot. egyház és iskola között létezett. *Orbán József*, akadémiai tanárnak, az intézet kiérdemült elnökének jegyzőkönyvi elismerést szavazott a közgyűlés a *Latin-magyar szótár* kezelése körül tanusított buzgóságáért, s lelkes pénztárnokának, *Nagy Gusztáv* tanárnak azt a kijelentését, a mely szerint ő az intézet pénztárát kész, teljes odaadással, jutalomra való számítás nélkül mindaddig kezelni, a mig a tanártársak bizodalmukra méltatják, általános tetszéssel vette a gyűlés tudomásúl. A *Latin magyar szótárnak* (a mely az intézet kiadványa) további kezelésével *Maklári Pap Miklós*, főiskolai könyvraktárnok bizatott meg. Azt a nézetet, mintha az osztalékossá vált 25 éves tanár nem lehetne többé a nyugdíjintézet rendes tagja, mint alapszabályba ütközőt, a közgyűlés tévedésen alapulónak nyilvánította.

— **Nyilatkozat a rimaszécsi jelölés ügyében.** E lapok ez évi első számában megjelent „*Et altera pars*“ című cikk írója a rendes lelkészek pályázati képességével foglalkozó megjegyzéseimre válaszolva, azt mondja a gömöri lelkészjelölő-bizottságnak, hogy: «Kevesek ellenére, de többek tetszésére sem jó a világos törvényt *most így, majd amúgy* magyarázgatni.» A gömöri lelkészjelölő-bizottság meg fog felelni magáért ott, a hol épen jónak látja, hanem én e helyen kérek rövid nyilatkozatom számára egy kis helyet. A gömöri lelkészjelölő-bizottság, köztudomás szerint minden eddig előfordult hasonló esetben a törvényt úgy értelmezte, mint a *rimaszécsi jelölésnél*. (Mert erről van tulajdonképen szó a «Rimavölgyi» cikkében is, valamint nekem is ez adott okot megjegyzéseim megtételére). A *naprágyi* (1886.) és *zádorfalvi* (1887.) jelöléseknél, épen mint a rimaszécsinél, olyan lelkészeket is jelölt ki, kik még két éves papok nem voltak, de káplani szolgálati éveik és bizonyítványaik alapján, már káplánkorukban bírtak III. osztályú pályázati képességgel. Mert a kérdéses rendszabályból bizonyára nem olvashatta ki a bizottság azt, hogy azok a fiatal papok nem bírnak olyan qualificatioval mint aminővel káplánkorukban bírtak. Ha ez a törvény azt célozta volna, hogy valaki káplánkorában többre legyen képesítve, mint rendes pap korában, talán mégis csak másképen fejezte volna azt ki. A szóbanforgó rendszabály kérdéses pontja nem mondja, hogy a mit a káplánnak megád, visszaveszi a rendes paptól; de mégha kimondaná is, nem hiszem, hogy az eygházkerület gúnyolódásnak nem tekintené, ha valaki ilyen intézkedését igazságosnak, sőt plane „*szabadelvűnek*“ nevezné. E rendszabály jelen formájában, igenis, homályos, de azért még betűi is, a gömöri lelkészjelölő-bizottság eddigi *következetes* eljárásának helyessége mellett bizonyítanak. Ennek kijelöléseit pedig és az abból folyó választásokat úgy Naprágynál, mint Zádorfalánál, az egyházmegyei közgyűlés helybenhagyta és részben már meg is erősítette. Nem tiltakozott az ellen senki. Nem még «Rimavölgyiék» sem. Pedig egy pár minduntalan pályázgató atyánkfia ott is épen olyan qualificatiojú egyének társaságában volt kijelölve, mint Rimaszécsen. De hát ott még, vagy akkor még némely pályázók nem *látták előre a veszedelmet*, nem felebbeztek a jelölés ellen, mint Rimaszécsen; nem „*kiáltottak megálljt az önkény túlkapásai ellen.*» Miért? Nem kívánom feszegetni. Csupán azt jegyzem meg másoknak tanulságúl, hogy tiszteletben kell tartani a pályázó uraknak az olyan vetélytársakat, a kik a „*személyes érdekek feláldozására megérthető példa gyanánt*“ visszalépnek a jelöltek közül ott és akkor, a hol és a mikor egy árva voksra sincs kilátásuk. Én is elismerem, hogy ez nemes önmegtagadás, követésreméltó példa. De nem érdemelnek ily elismerést azok, a kik, ha nincs számbaveendő vetélytárs, a jelölést törvényesnek ismerik el s abban részt kívánnak venni; de ha olyan egyén jutott közéjök, a kivel számolniok kell, akkor a jelölést, következetlenűl, törvényellenesnek kiáltják ki, nyugtalankodnak, appellálnak, s a választó egyháznak régóta nélkülözött s most az egyhangú választás által létrejött békéjét, személyes érdekeik ki nem elégítése miatt, mindenáron megzavarni törekesznek. Én megvallom, nem ismerek szótárt, mely az ilyen önfeláldozást, követésreméltó példa gyanánt merné felállítani. *Figyelő.*

— **A zemplénmegyei orvos-gyógyszerész egylet** felolvasó estélyei egyre nagyobb érdeklődés mellett tartatnak S.-a.-Ujhelyben. A 3-ik estélyen *Dr. Weiszburg*, nagymihályi orvos és *Karsa Ferenc* tartottak felolvasásokat; amaz *a házasságnak az egészségre való befolyásáról* értekezett, emez az angol, francia forradalmakat hasonlította össze a magyar szabadság-harccal. A folyó hó 29-iki estélyre *Dr. Schwarzer*, budapesti egyetemi tanár és *Duka Tivadar*, indiai utazásáról ismeretes hirneves hazánkfia vannak megnyerve felolvasókúl.

— **„A pozsonyi vértörvényszék áldozatai“** című mű, a melynek első kiadása 1874-ben Sárospatakon jelent meg, mint a szerző, *Rácz Károly*, szapári-falvai lelkész tudatja velünk, második kiadásban került sajtó alá. A könyv ára 1 frt, tíz előfizető után egy tiszteletpéldány jár. A szerző jelentkezéseket is szívesen fogad. A pozsonyi vértörvényszék áldozatai közé sok jutott a tiszáninneni kerület predikátorai közül is, s igaza van szerzőnek, hogy munkája a mi kerületünket erről az oldalról is melegen érdekelheti. Eddig csupán 82 előfizető jelentkezett.

— **A „Vallásos iratok“ című vállalat kiadványainak névsorát mellékletül kapják olvasóink. Ajánljuk szíves figyelmökbe!**

Szerkesztői üzenetek.

A—m. A pótlék még jókor érkezett s belejutott a közleménybe. — *S. Sz. J.* A vitás ügyben írott cikk, valamint «Jezabel» is be van sorozva a közlendők közé. Az éneküggy? ! No bizony az nehezen indúl. — *K. S.* A nevelőség ügyében levelet írtam már régebben. A hó az oka a késedelemnek és nem az én jóakaratom. — „*Figyelő.*“ Kívánságát igyekeztem teljesíteni. Annál derekabb, ha nincs következetlenség a hivatalos eljárásban, a mit, részemről, egész tisztelettel hittem és hiszek. — *H. A.* A papi özvegyek s árvák sorsa — fájdalom — még mindig égető napi kérdés. — *K. G. Komárom.* A reklamált számot elküldtük az ide rekedt 3-ik számmal. — *Sz. J.* A «család-szoba» leírásában gyönyörködtünk. — *Dr. K. L.* Levelet írok, eddig nem lehetett. — *R. Gy.* A 6-ik kiadáshoz gratulálok. Bővebben levélben. Az egyház történetére kíváncsi vagyok. — *L. J.* «Az énekkarokról» talán már legközelebb nyomdába jut.

Pályázat.

A *m.-szigeti* ev. ref. egyháznál újonnan szervezett segédlelkészi állás betöltésére, következő kötelességek és javadalmazással, pályázat hirdettetik:

1. *Kötelességek:*

a) az egyházi szolgálatban való segédkezés;
b) az állami és felekezeti iskolákban a vallástanítás;
c) a missiónak a szórványokban való ellátása.

2. *Javadalom:*

a) az egyház pénztárából 280 frt évi fizetés;
b) a vallástanításért adni szokott tiszteletdíjak, ez idő szerint 200 frt, melynek azonban 300 frtra felemelését reméljük, miután erre egyházunk jóakaratú ígéreteket bír;
c) az országos segélyalapból a missióra adott 300 frt.

A pályázati kérvények a tanulmányt és eddigi hasonminőségű szolgálatot és jogosúltságot igazoló okmányokkal 1888-ik év március 1-ig alólírott gondnokhoz küldendők be.

Kelt Máramaros-Szigeten, 1888. január 2.

Héder Lajos,
mint a m.-szigeti ev. ref. egyház főgondnoka.

2—3

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 5. szám. Sárospatak, 1888. január 30.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Üdvözlet Báró Vay Miklós főgondnokhoz, a főrendiház elnökéhez.» — «A temetési énekekről.» *Czinke István.* — «Az énekkarokról.» *Lázár István.* — «Egy fiatal mágnás és a latin nyelv.» — «Az özönvíz-monda és a jégkor.» *Rácz Lajos.* — «Jézabel.» *S. Szabó József.* — «Német nyelvtan.» (Könyvism.). *Kun Pál.* — «Vegyes közlemények.»

ÜDVÖZLET

BÁRÓ VAY MIKLÓS FŐGONDNOKHOZ, A FŐRENDIHÁZ ELNÖKÉHEZ.

Nagyméltóságú Főgondnok úr!

A sárospataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsának együtt ülésező tagjai s a főiskola egész tanári kara, azon alkalomból, hogy Nagyméltóságod, egyházunknak és főiskolánknak hosszú idő óta kimagasló feje és dicsősége, legújabban a politikai téren is azon megérdemelt kitüntetésben részesült, hogy a magyar főrendiház elnökévé király ő Felsége által kineveztetett: megragadják az alkalmat, hogy hálás és mély tiszteletből származó örömüknek és jókivánataiknak egyszerű szavakban bár, de teljes szívből kifejezést adjanak.

Az Isten Nagyméltóságodat ezen új, fényes polcon is még sokátartó, élénk erőben s közelismerésben tartsa meg főiskolánk, egyházunk s hazánk dicsőségére!

Osztatlan mély tiszteletünk s örömteli jókivánataink mellett vagyunk

Sárospatakon, 1888. január 27-ik napján

Nagyméltóságodnak alázatos szolgái

a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai s tanárai:

Fejes István, a főisk. egyh. algondnoka. — *Dókus Gyula,* főiskolai világi algondnok. — *Nagy Gusztáv,* akadémiai s közigazgató. — *Kérészy István,* gimn. igazgató.

Vécsey József
Dókus Ernő
Béki Sámuel
Meczner Béla
Kérészy Barna
Nagy Pál
Vajányi Lajos
Tóth Dániel

Dr. Lengyel Endre, igazgató-tanácsosok.

Soltész Ferenc, főiskolai pénztárnok.

Orbán József, Zsindely István, Dr Kun Zoltán, Szinyei Gerzson, Molnár Lajos, Buza János, Kovácsi Sándor, Zsoldos Benő, Radácsi György, Pásztor Sámuel, V. Krüzselyi Bálint, Dr Szánthó Gyula, Emődy Dániel, Maklári Pap Miklós, Dr Ballagi Géza, Tarnóczy Tivadar, Szinyei Endre, Nemes Ferenc, Kun Béla, Warga Lajos, Mitrovics Gyula, Dr Finkey József, Kun Pál, Zombory Emőd, Kiss Elek, Szívos Mihály, tanárok.

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

A temetési énekekről.

Az új, templomi énekes-könyv ez idő szerint még a jövő kérdése, s jóllehet a konvent intézkedett, hogy ev. ref. egyházunk leghivatottabb tehetségei őrködjenek a gyermek bölcsője felett, e mellett is ki tudja: nem kell-e még évekig várnunk, amíg a gyermek lábrakap és „*szerelmes magzatává*“ válik a nagy közönségnek?!

A «Sárospataki irodalmi kör» nem várván a bizonytalan énekes-könyvre, idején valónak látta már több mint egy éve, hogy legalább a saját szűkebb hatáskörében lendítsen valamit az ének-ügyben s elhatározta a temetési énekek revizióját. Kiküldött egy szerkesztő-bizottságot, a mely — azt hiszem, — nem is fog késni sokáig, hogy munkája eredményét megbizóinak bemutathassa. Szabad legyen ez alkalomból nekem is nehány észrevételt megkockáztatnom a temetési énekekhez fűzött kivánalmakról.

Azon kezdem igénytelen megjegyzéseimet, hogy én a specifikus alkalmakra készített temetési énekeknek, sőt egyátalán a *külön temetési énektárnak* nemhogy barátja nem vagyok, sőt határozott ellensége vagyok; s kell, hogy az legyen minden református ember, különösen minden lelkész, a ki a jó ízlésnek s temetési szertartásunk komolyabbá, meghatóbbá s bensőségteljesebbé tételének csak legkisebb mértékben is jó embere. Mert mi ezzel az örökös alkalmiaskodással s külön temetési énekes-könyvvel kizártuk a gyülekezetet a temetési szertartásban való résztvevésből. A mi népünk tétlen bámulója szokott lenni a temetésnek, mert híréből sem ismeri az ott énekelt szöveget, azért az éneklésbe bele nem vegyűl, bele nem vegyűlhet, csak egyik-másik, a rektorhoz bejáratosabb s jó kántor hírében álló ember; s ez az oka, hogy a mi egész temetésünk véghetetlen rideg, hangúlat nélkűl való. Szinte a végsőig ingerli az ember fülét és jó ízlését az az erőlködés, a mit a tanitó azzal a nehány iskolás gyermekkel éneklés dolgában véghezviszen.

Milyen egészen más, mily mélyen megható az a katholikusoknál, mikor az egész gyászsereg férfia és asszonya egyező lélekkel rázendíti a temetőben a mindnyájok által jól ismert szép síri éneket; vagy a koporsónál — a pap szereplése után — azt a lágy, bánatos dallamot, mely az ő temetési énekeiknek oly jellemző tulajdonsága. S miért ne lehetne ez így minálunk is, holott a mi istenitiszteletünk természete és alapelve határozottan megköveteli a szertartásoknak a gyülekezet résztvevésével, közreműködésével való végezését, míg a katholikus egyházban épen ellenkezőleg áll a dolog s mégis ők határozottan előbbre vannak e tekinben nálunknál.*

Én tehát minden külön temetési énektárt feltétlenül elítélek és határozottan kiküszöbölendőnek tartok, s megelégszem egynehány, költőien szép szövegű s megható dallamú temetési énekkel, melyek a *rendes templomi énekes-könyvbe lennének felveendők*, hogy így a többi gyülekezeti énekkel együtt már az iskolában taníthatók legyenek s az egész gyülekezet közkincsévé váljanak. Hiszen a templomban végzett predikációs temetésnél eddig sem énekeltünk mást a gyermekek s ismét mást az öregek felett, hanem az egyetlen „*Te benned bíztunk eleitől fogva*“ elég volt nekünk minden alkalomra.

Mindaddig, míg a közönséges énekes-könyvbe fel nem vétetnek temetési énekeink is, temetési szertartásunk az ízlésesebb s hatásosabb külsőt fel nem öltözheti; mert mindaddig a gyülekezeti tagok összeségét az éneklésben való részvételre reá nem bírhatjuk.

Minthogy azonban nem egyedűl egyházkerületünkön avagy irodalmi körünkön áll egy új énekes-könyv létrehozása: addig is, míg azt közakarattal az öt kerület megkészítené, okvetlenül szükséges az eddig használatban volt *Temetési Énektárak* átvizsgálása, azokból a hasznavehetőbb darabok kiválogatása, nehány új ének szerzése s ezekből egy temetési használatra szánt (de nem nagyterjedelmű) énekfüzet egybeállítása és közrebocsátása.

Hogy aztán e füzet egybeállításánál az abba felveendő darabokra nézve miféle szempont legyen az irányadó, arra igen röviden meg lehet felelni.

Úgy vélem, hogy teljességgel nem lyrai költemény az olyan, a mely nem igaz érzelemből fakad, a mely egy holt ember nyelvére van adva (a mi már magában is merő képtelenség és természetellenes valami), vagy a melyet a kántor intéz a meghalt nevében az itt maradottakhoz, vagy pedig magához a «gyásztisztesség tárgyához.» Úgy vélem, hogy miután a temetési ének nem *magán-*, hanem *közös* ének, annak nem a meghalt panaszát, világtól való búcsúzását s az itt maradóknak általa adandó száraz erkölcsi tanitást kell magában foglalnia, hanem, igenis, *azon érzelmeket és gondolatokat kell kifejeznie, a melyek bármely haláleset láttára — közös mulandóságunk önkéntelen érzetében — bennünk, élőkben támadnak, avagy támadhatnak.*

Ez a főszabály, a melyet minden temetési ének irásánál szem előtt kell tartanunk. A többit említenem is felesleges. Pl: hogy a verselés, nyelv, ryhtmus kifogástalan legyen, ne pedig a megbotránkoztatásig esetlen; s hogy őszinteség és hangúlatosság legyen az éneken elejétől végig elömölve.

A mi a terjedelmet illeti, mondottam, hogy az minél szűkebbre vonassék. Kevés darab, de jó. A különös alkalmakra szóló darabokra nincsen semmi szükség. Legfelebb olyankor volna értelme az ilyen nagyon is alkalmi éneknek, amikor valami váratlan, különösen szerencsétlen s nem természetes halállal kimult egyén koporsójához szólít bennünket a kötelesség. Én ugyan ekkor sem helyeslem. De ha még ez megengedhető is, nagyon részletezni s illetőleg alkalmiaskodni ekkor sem szabad, pl: mást énekelni a vízbefult, mást a

* Egyes vidékeken nálunk is ez a szokás; sajnos, hogy csak kivételesen. Abaujban például magam is tudok egyházközségeket, a melyekben a halott felett, különösen a sírnál, az egész tisztességtevő gyülekezet buzgón énekel. *Szerk.*

megégett, s ismét mást a meggyilkolt felett. Elég, ha van egy vagy két ilyen énekünk általában *véletlen vagy szerencsétlen halálesét* alkalmára s azt azután el lehet zengedezni akár egyik, akár másik szerencsétlenül járt embertársunk koporsója felett. Mert az már nem a kántor, hanem a pap kötelessége, hogy okosan kihasználja a speciális haláleseteket s az építés érdekében kívánatos, hogy ne kontárkodjék bele más az ő hivatásába.

Igy gondolom én részemről temetési énekeinket tisztességesebbé tehetni. Igaz, hogy a költői adomány különféle, de ha határozott műbecsesel nem fognak is bírni azok az új temetési énekfüzetbe felveendő darabok, csak a fentebbi elv meg legyen bennök tartva, már ez maga elég biztositék leend nekünk arra, hogy azokat az énekeket a jobbízlésü ember is orcapirulás és boszankodás nélkül ajkára veheti ; s hogy a tiszáninneni egyházkerület ismét közelebb jutott egy hatalmas lépéssel ahhoz a célhoz, a melyet a búcsúztatók eltörlésével elérni óhajtott, t. i. temetési szertartásunk komolyabbá és építőbb hatásúvá tételéhez.

Czinke István.

Az énekkarokról.

Itt vannak a hosszú téli estvék, amidőn faluhelyeken különösen a férfiak és az e nemen levő fiatalság úgyszólván mivel sem foglalkoznak; azaz, hogy mégis foglalkoznak ; de ez a foglalkozás épen nem szolgál sem anyagi, sem lelki épületére, sem az egyeseknek, sem az emberi társadalomnak. Ugyanis beállanak a fonóházak, megnépesülnek a vigadóhelyek. Nem szükség itt fejtegetnem, hogy az ily társaságokban mily erkölcsjavitó dolgok folynak, tudja azt mindenki. Társadalmi életünk egyik fekélye ez, a melyet a legjobbnak bizonyult gyógyszerek — mint olvasó-egyletek, népkönyvtárak, énekkarok stb. — sem képesek teljesen elenyésztetni. De ki merné állítani, hogy általok nem enyhíthetők? Ha több okunk nem volna is arra, hogy gyülekezetünk férfi tagjaival az öszhangzatos éneklést (énekkart) megkedveltessük; csupán a fent jelzett erkölcstelenségek kevesbítése céljából is hasznos szolgálatot tennénk általa. Azonban tudjuk, hogy a cél más, az t. i., »hogy isteni tiszteletünk énekből álló része annyira tökéletesedjék, hogy a müveltebb közönség magasabbb igényeit is kielégítse.»

Amily szép és elragadó az öszhang a természetben, olyan az az énekben is. Ugyanazért amennyire lehetséges, óhajtandó, hogy az istenitiszteletnél mennélinkább tért foglaljon. Azonban a hódítás nagyon lassan halad, mégpedig a következő okok miatt: 1-ször, mert nincs meg úgy az énekvezérben, mint a tagokban a kellő kitartás és türelem; 2-szor mert nem képes az énekkarok legtöbbje megküzdeni az anyagi nehézségekkel.

1. Énekkar ma már majd minden egyházban van olyan, amilyen. De jó, céltudatosan és folytonos kitartással működő, vajmi kevés. Az olyan énekkart, mely csak egy-egy érdemesebb egyháztag tisztességesb eltemetése, vagy pl. nagyobb egyházi ünnepek és ünnepélyek alkalmából való szereplésre itt-ott összeverődik, nem tarthatjuk énekkarnak. Ilyen esetek pedig gyakoriak, s azt bizonyítják, hogy nincs meg az énekvezérben vagy a tagokban a kellő kitartás. De meg hamis ítélet is származik az ilyen kivételes esetekben szerepelt énekkarok — s közvetve az énekügy — felől; mert a hallgatók egy része azt hiszi, hogy «mind arany a mi fénylik»; pedig csak «egyszer esik esztendőben karácsony.» Ilyen énekkar teljesen téveszti a célt, mely nem lehet más, mint fennebb érintettem. E célt csak következetes, lankadatlan kitartással lehet megközeliteni is, melyre egy-két heti gyakorlat annyi, mint semmi, ha aztán ismét leteszszük a lantot.

2. Nem képes az énekkarok legtöbbje megküzdeni az anyagi szükségletekkel. Mit, hát egy falusi énekkarnak szükségletei is vannak, olyanok, a melyek évente nehány krajcárból ki nem telnének? Igen, vannak : mégpedig olyanok, a melyek nélkülözhetetlenek, pl. világítás, fütés, énekes-könyvek, hangjegyek stb. hangszer, a melylyel az énekkar tanitandó s ennek gondozása, mind megannyi költségek, melyek évente több forintra rugnak. Most már az a kérdés: ki fedezze eme kiadásokat, az énekkar tagjai-e vagy az egyház, a melynek azon énekkar szellemi szükségleteit fedezi? Nézetem szerint az érdekelt egyház. De az egyház néhol nagyon szegény, máshol — még ez is megakadhat — kicsinylik, semmibe sem veszik az énekügyet. Az olyan egyházakat pedig, a melyek az ügy magasztosságát, messze kiható erejét számbavéve, a kebelökben létező énekkarok szükségleteit fedezik, nagyon könnyen meglehet számlálni. Minthogy legtöbb helyen a tagokra nehezedik a teherviselés, s kevesével belátják, hogy ők tulajdonkép nemcsak magukért, hanem az egyházért fáradnak, tanúlnak: azt, legtöbbnyire szegénységök miatt, lerázni igyekeznek magukról, a mely tény aztán csiráját rejti magában a meghasonlásnak s az ezt követő megsemmisülésnek. Mikor pedig az ügy bármi ok miatt is elbukik, bajos a romokból azt ismét életre kelteni. Igy lesz tönkre nagyon sok egyházban bizonytalan időre az előbb lelkesedéssel felkarolt énekügy, mely, ha reá az egyház pár forint évi kiadást fordít, évről-évre gyarapodik, s a reá fordított csekély anyagi áldozatot bőven kárpótolta volna az általa elérendett erkölcsi haszon. Azt lehet erre mondani: «szükség törvényt ront,» vagy «hol nincs miből, nem lehet elvenni!» Ez nem áll erre az esetre! Jóakarattal, erős elhatározással nagyon sok oly dolgot ki lehet vinni, a melyre a fenti szólásmód még inkább ráillik. Az egyházak hibája tehát az, ha az a nehány frt nem léte megakasztja az énekkarok működését. Vannak ugyan énekkarok — fájdalom, nagyon kevés — a melyek megtakargatott tőkepénzükből fedezik kiadásaikat; ily esetben már nélkülözhető az egyház segélye. Kis egyházakban, hol az énekkar temetési stólája 1 frt (s még ezt is sokalják!), bizony idő kell a tőkegyűjtéshez.

Mi lenne tehát a teendő, hogy a már meglevő vagy létesitendő énekkar a fentebbi okok miatt meg ne szűnnék?

1-ször. Elsősorban az egyháztanács kérné számon, s azt jónak találván, erősítené meg a kebelében működő énekkar alapszabályát; mely nem csak erkölcsileg, de pénzbírsággal is kötelezze mind az énekvezért, mind az egyes tagokat a tanórák szorgalmas megtartására, illetőleg látogatására. (Vannak elvétve egyházak, hol ezen már túl vannak).

2-szor. Minthogy tapasztalat szerint — valljuk meg őszintén — inkább az énekvezér, mint a tagok türelmetlensége okozza a tengéletet: óhajtandó volna olyforma egyházmegyei vagy egyházkerületi rendelet hozatala, mely a bajt orvosolná. Tudom, hogy nem szívesen vállalnak el ilynemű kötelezettséget sokan, kik énekkar folytonos képzésével nem foglalkoztak ; mégpedig azon egyszerű okból, mert nem élvezték annak minden tekintetben való nemesítő hatását, gyümölcsét.

3-szor. Szintén egyházmegyei vagy egyházkerületi

*

rendelet által kötelezteténének az egyházak a kebelökben működő énekkar legszükségesebb kiadásainak (fűtés, világítás, tankönyvek és hangjegyek) fedezésére. Hogy pedig ne csak kötelezettséget rójon az egyházra az ilynemű intézkedés; de adjon megfelelő jogokat is: az elnöki tiszt a lelkészé legyen, s az egyháztanács előtt tartassék meg az énekkar pénztárnokának évi leszámolása. Legyen az énekkar tanórája mindenkor nyilvános.

Fentebbi sorok közlésére csupán egyházi énekügyünk iránt való meleg érdeklődés késztetett; javaslatba hozott indítványaim életrevalóságát a szakavatottabbak és felsőbb illetékes körök ítéletére bízva, soraimat boldogúlt Ivánka Sámuel ezen szavaival végzem: «az itt közlötteket ajánljuk gyülekezeteink, egyháztanácsaink becses figyelmébe; szokatlan dolgok ezek, de itt az idő ilyenek felett is gondolkozni. Ezeknek életbeléptetése eszközölhető, csak erély, kitartás, áldozatkészség ne hiányozzanak; másrészről pedig, ha vannak egyházaink, melyekben harangcsoportokra, különféle belső, külső díszítésekre, messze belátható toronyépítésekre stb. van áldozat: akkor legyen az istenitisztelet egyik kiváló alkatrészének, a lélek és szív nemesítését eszközlő vallásos éneklésnek is joga követelni a magáét. Lázár István.

ISKOLAI ÜGY.

Egy fiatal mágnás és a latin nyelv.

A *„Zempléni orvos-gyógyszerészegyesület,“* a mint azt e lapok olvasó közönsége már tudja, a mult év november hó 13-án ismeretterjesztő estélyek sorát nyitotta meg, *Dr. Raisz Gedeon*, n.-mihályi orvos, *Gróf Mailáth József* és *Fejes István* urakat nyervén meg először felolvasókúl.

A fiatal mágnás, többeknek csudálkozására, egyeseknek örömére, oly mezőre lépett felolvasásával, a hol mai napság igen sokan idegenen érzik magokat, még azok közül is, a kik születésöknél fogva hivatva vannak arra, hogy elől üljenek a kor haladó szekerén. Felolvasásának címe: *A rómaiak befolyása az emberiség művelődésére.* A kik fültanúi voltak e felolvasásnak, azonnal meggyőződtek afelől, hogy a felolvasó, a mint azt a vegyes hallgató közönség igényei is megkövetelték, nem tévedt belé a tudós fejtegetésekbe és az ellentétes vélemények bírálatába: hanem a római népnek s a római jellemnek nyújtott elismerő bevezetés után, röviden, tömören szólt *a rómaiak befolyásáról a művészet, a jog és az irodalom terén.* Sem egyik, sem másik részlet tüzetes ismertetését nem fogadta el feladatának; csak azt akarta megmutatni, hogy a művelt közönségnek az ilyen kérdések iránt is érdeklődni kell, s illetőleg illik érdeklődnie. De érezvén maga is tárgyának specialis természetét, befejezés gyanánt, az *„irodalom“*-ról szóló részszel szoros és helyes kapcsolatban oly kérdéssel is foglalkozott, a mely — mint maga mondá — *egyaránt érdekli a tudós és laikus világot . . . de talán a mamákat is.*

A felolvasás most már — mint az «egyesület» kiadványa — önálló füzetképen forog a közönség kezén, közöljük azért annak azt a részletét, a mely a latin nyelvről, az az ellen divatosan terjedő ellenszenvről, annak tanításáról s a tanítása közben nyilatkozó tévedésekről emlékezik. A fiatal mágnástól sokan tanulhatnának valamit a latinnyelvi oktatás javáért: a szülők például több tapintatot, a tanulók nagyobb figyelmet és szeretetet, sőt magok a tanárok is — már t. i. azok, a kik a fiatal mágnás szerint, helytelen módszerrel tanítanak — gondolkodóba eshetnének saját eljárásuk felett. *Gr. Mailáth* a róm. katholikus iskolák növeltje, s ha a methodus körül mégis hiányokat tapasztalt, tapasztalatának kétszeres jelentősége van. Egyébaránt a latin nyelv iránt mutatkozó hidegség okai közül is sok kimaradt a felolvasásból, a melyek között első és legfőbb maga *a megváltozott helyzet* és — a kiket a felolvasó nem akart megpirítani — *a mamák* és a mamásan gondolkozó apák, a kik — a helyett, hogy segítségére mennének az iskolának — ellenszenvet ébresztenek gyermekeikben egynémely iskolai kötelesség iránt, s ilyen módon szoktatják őket a kötelességek fel sem vevésére.

A felolvasás említett részlete különben a következő:

* * *

«Sokat halljuk emlegetni, hogy «felesleges a latin nyelv tanulása»; «miért nyaggatják a szegény fiúkat olyasmivel, a minek ők később hasznát úgy sem veszik»; «hisz ők latinúl úgy sem fognak beszélni»; «és ha az egyik gazda lesz, az abból jövedelmet ugyan nem fog teremteni, ha tudja, hogy Virgilius csinálta a Georgicont, vagy, hogy Horatius azt mondta: beatus ille qui procul negotiis sat.»; vagy, ha egy másik katona lesz, az ugyan nem fogja hasznát venni annak, hogy Caesar a bellum Gallicum-ot írta sat.»; «inkább tanuljanak phisikát, történelmet, földrajzot, franciát sat.»

Volt nekem deákkoromban egy okos mathematika professorom, ki azt mondta nekünk egyszer, a midőn egyenletekkel, sinus- és cosinusokkal tractált: «ne gondolják, hogy én ezt önöknek azért mondom, hogy majd az életben egyenleteket tudjanak megfejteni 2 ismeretlennel, vagy, hogy logarithmussal ébredjenek és hatványozzanak sétaközben; hanem azért mondom ezeket, hogy combinálni, concludálni, gondolkozni tanuljanak; egyszóval, hogy eszükkel egy kis gimnasztikát üzzenek, mert, a mint a test megkívánja a maga gyakorlatát, hogy el ne lustuljon, el ne tespedjen, épúgy a szellem is!

És tökéletesen igaza volt az öreg úrnak! Ha a fiatalság észbeli tehetségét képezni, művelni akarjuk; ha azt akarjuk elérni, hogy egészséges, igaz és egyenes gondolkozású férfiak váljanak belőlük, úgy forduljunk csak bizalommal a latin classicusok józan és mértékletes tanulmányához, mely minket e célunk keresztülvitelében még a mathesisnél is hathatósabban fog támogatni. Meggyőződés és nem elragadtatás beszél belőlem, oly paedagogiai rendszer, mely előtt meghajolni tanultam!

Van a classicusoknak is hibájuk, van nekik is árnyoldaluk, azt mindannyian jól tudjuk; de abban az egyben bizonynyal nem sínlenek, hogy ők a józan ész rovására csillogni akarnának.

Lehet, mert hisz többen mondják, hogy rövid eszűek voltak . . . no de az tény, hogy a mit írtak, az világos, határozott és mérsékelten egyszerű volt.

Nézzük csak, mint tudtak ők egy gondolatot kifejteni, azt következményeiben keresni, részeire szétbontani, minden ízében megvilágítani és ismét visszaállítani — minden idegen elem hozzáadása nélkül — és látni fogjuk, hogy ebben nincs vetélytársuk és nem volt a régiek közt sem!

A mint ők józan logikával gondolkoztak és cselekedtek, úgy volt nyelvök is alkotva és tovább fejlesztve komolyan, minden felesleges csillám és sallang nélkül.

S mert olyan volt nyelvök, hogy komolyabban tartható, mint bármely más nyelv, melyen emberek valaha beszéltek: következik azon fölény, melyet a latin classicusok más népek írói felett gyakoroltak.

Látjuk műveikben, hogy az értelem uralja a képzelőtehetséget s azt kellő korlátok közt féken is tartja, vagyis látjuk azt, hogy észjárásuk a józan ész és a mindennapos élet helyes logikája; látjuk azt, hogy emberileg páratlan psychologiával gondolkoznak, vagyis látjuk, hogy

közérzelmeket fejeznek ki egyszerűen, tisztán, mindenkire egyaránt érthetően!

Idézeteik azért élnek még mai nap is, mert általánosan elfogadott igazságokról s oly érzelmekről beszélnek, melyek az emberiség *közkincsét* képezik.

Szépen, szellemes constructioban, de értelmesen és világosan izleltetik meg velünk azt, a mit ők gondolnak és velünk együtt éreznek!

S azért vagyunk annyi bizalommal irántuk, hogy bátran hasonlíthatjuk azon hegyi vezetőkhöz, kik lassú, óvatos, de biztos lépéssel mennek az ember előtt, s azért tarthatjuk kiválóan az ifjúság nevelésére alkalmasoknak, mert ifjaink hajlékony kedélyét kellő óvatossággal oktatják.

Tanításaik, szabályaik és sententiáik dogmától mentek, mindenki számára, *nem vallás, faj* és *nemzeti* különbség nélkül írvák.

S mégis, sajnos, azt kell tapasztalnunk, hogy ifjúságunk manapság nem bír kellő fogékonysággal a latin nyelv iránt. Hidegen és közönynyel viseltetnek a latin classicusok iránt.

S valjon miért? . . . Nézetem szerint azért, mert a latin nyelv tanításával foglalkozó tanárok nagy része nem áll feladatának magaslatán akkor, midőn e nyelv szellemének megismertetését tárgyalja! Tudjuk azt, hogy sok függ attól, mily alakban veszszük magunkhoz a táplálékot és igy a mint a test nem assimilálhatja mindig a nyujtott tápszereket, sőt rosszúl is lesz tőle, — épúgy jár a szellemi tehetség is, ha azt időelőtt oly tápszerekkel erőltetjük, melyek megemésztésére nem képes, vagy oly alakban adjuk neki a szellemi tápot, mely esetleg csak undort okoz nála.

A mint a legtöbb testi betegség a gyomor megerőltetésétől származik, úgy a legtöbb ember szellemileg beteg lesz, ha meg nem tudja emészteni azt, a mit tanúlt.

A kellő időben és megfelelő alakban nyujtott szellemi táplálék bizonyára meg fogja tenni üdvös hatását, lehetővé fogja tenni ama cél elérését, hogy a tehetségek összeségének természetes, teljes és egybehangzó fejlődése előkészitve és elősegitve legyen; meg fogja akadályozni, hogy a szellemi tehetségek egyensúlya a rideg élet számtalan esélyei által teljesen meg ne zavartassék!

Ha a talaj jól van előkészitve, úgy az abba vetni szándékolt különleges oktatás is, egészséges és erőteljes életaratásra számíthat. De mert az többnyire nem részesül kellő figyelemben, azért látjuk később — elég fájdalmasan — hogy az ifjúság, ha elvégezte iskoláit, ha letette az érettségit és a latin nyelvvel való foglalkozás nem fogja épen kenyerét képezni, földhöz vágja, vagy a sutra dobja classicusait, vagy elviszi őket a grájzlerhez, hol kilószámra eladja azt a tudományt, melylyel oly sokáig eredménytelenül kínozták! — s a hatalom ezen tényével megszabadúl egy óriási nyomástól, mely őt talán még álmaiban is zaklatta.

Pedig nem szabad megfelejtkeznünk arról, hogy a latin classicusok ismerete és művelése oldotta fel egykor a modern gondolkodást hosszas kiskorúságából; nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy minden nép költője és írója szellemi ihletét a classicismus forrásánál frissitette fel kellő eredménynyel.

Magyar irodalmunk nagynevű előharcosai, szellemi geniusai is ebből a forrásból meritettek; nem szükséges Berzsenyi, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty s több jeleseinkre hivatkozni, tudják ezt szives hallgatóim jobban, mint én. De elmondhatom még azt, hogy ha a történet évkönyveit figyelemmel lapozgatjuk, ott találjuk, hogy minden originális fő, minden nagyobb államférfi jó barátságban élt a classicusokkal, különösen nálunk áldott Magyarhonunkban, a hol a régi idők emberei, sajnos, gyakran a nemzeti nyelv rovására, de otthonosabbak voltak a latin nyelvben, mint a magyarban.

Ne legyünk oly háládatlanok, ne szakitsunk oly hamar a régi idők traditióival, ne mutassuk azt oly fennen, hogy mi a villámszerű rohamos haladás fáklyavivői vagyunk s ne vessük magunkat annyira a felületes korszak csábkarjaiba . . . hogy igy egészen elfelejtsük azt, miszerint a mult emberei a régiek tanúlmányozása által nem lettek ugyan oly sokoldalúlag képzettek, annyira ismertek, megdícsértek és hírnevesek, mint a mai korszak emberei, de voltak legalább kedélyesek, egyszerűek, józan itéletű és nemes gondolkozású jellemek!

Ne forduljunk el tőlük, inkább induljunk nemes példájuk után!»

TÁRCZA.

Az özönvíz-monda és a jégkor.

Irta Falb Rudolf.

(Vége.)

Nézzük, mit mondanak az egyes népek őshagyományai?

A tatárok hagyományai egy 10,000 évből álló nagy időszakról regélnek, melyet *Van*-nak neveznek, a mi ismét a 10,000-et jelentő chinai szóval: *uan*, vehető azonosnak. *Van*-nak hívják az arméniai fensík legnagyobb tavát (5129 láb magasan a tenger színe felett) s az ennek keleti partján fekvő ősrégi várost is, a mely a homályos őskorban nagyjelentőségű hely lehetett, a mint arról a hegy oldalában található s régi, ékíratos emlékkövek és szobrok omladékaival borított rengeteg barlangok és boltozatok tanúskodnak. Északkeletre fekszik az Ararát hegy, melyen a bibliai özönvíz-monda szerint, a Nóé bárkája szárazra jutott.

A perui indiánok özönvíz-mondája is egy hegyi tó mellől indúl ki. A punoi fensíkon, a tenger felett 12,000 láb magasan fekvő Titicaca-tó, melyet számtalan földalatti barlang és műút szegélyez, volt 500 évvel «a nagy víz után» az első perui uralkodók kiindulási pontja, a kik a vízözön ideje alatt ezen barlangokban tartózkodtak. A tó nevét a legnagyobb szigettől vette, melyen én, egy kevéssé, vagy egyáltalán nem is ismert helyen, a kuzkóihoz hasonló cyklopfalak nyomait fedeztem fel. Ugyanily hangzású azon hegy neve is, a melyre a rokon chili-i indiánok mondája szerint, a nagy víz elől az ő őseik menekültek: Tek-tek. Efféle gyökkettőztetés van az Ararát szóban is.

Az első lakhelyekre, azoknak hegyeire, folyóira és városaira vonatkozó emlékek gyakran igen messze elkísérik a vándor-népeket s utóljára, messze a kiindúlási ponttól, oly helyekhez tapadnak, a melyek emez emlékekkel semmi összefüggésben nem állanak.

A phönixperiodust is, melyet a régi írók a nagy vagy plátói évvel azonosítanak, s melynek tartamát 12,944 évre teszik, a mi időszakunkra kell visszavinnünk.

A 10,000 éves *Van*-időszak a chinaiak szent könyveiben úgy van feltüntetve, mint a szentek uralmának időtartama, melyet ezért Van-suy, vagyis «tízezer év»-nek neveznek. Miután *van* a chinai nyelvben tökéletességet, teljességet, mindent jelent, igy a *van* összeköttetése a világelmúlási mythoszszal s az úr eljövetelével, világosan kitetszik.

A világ fennállását a Zoroaster tana is 12,000 esztendőre teszi, a mely idő alatt a jó és rosz eleve folytonos küzdelemben lesz egymással, míg a Jelenések sze-

rint (20. 3.) a fenevad csak rövid időre kerekedik felül. Ezen értelemben kell a szentek uralmáról beszélő chinai kifejezést is venni.

A phönix-madár regéje szintén megvan a chinai hagyományban s a phönixnek fontos szerepet tulajdonít. Úgy festik, mint közös-neműt (fong-hoang) s ötféle színűt; hangja az öt magánhangzó összetétele. Nevének legrégibb írásmódja hasonlít a nap egyiptomi hieroglif-jegyéhez, míg jelentése a nap ősindiai nevével: mitra, «barát» ugyanaz. Az utóbbi a phönix kettős természetén: fény és sötétség, alapszik, a mi tényleg a mitra jelentése is. De miután a hoang, chinai szó, jeget is jelent, a chinaiak tarka phönix madarában egy jégmadár áll előttünk.

S ezzel a chinai phönixnek a jégkorra való vonatkozása kétségtelen. Egy madárral a jég, melyen a nap a szivárvány tarka színeiben ragyog, azért hasonlítható össze, mert egyfelől, midőn elolvad, szintén elrepül, s másfelől, mivel az ugyanazon színekben játszó bárányfelhők, melyek — mint a madár — suhanó szárnyakon lebegve, a felsőbb régiokban most el, majd újra előtűnnek s a légköri nagy áramlatok jellemèhez tartoznak, tényleg jégtűkből állanak.

S befejezésül tekintsük még meg az északi germán őskor mondáját.

Az Edda — nagyanyóka — monda szerint, mely az első embert egy óriási jégdarabból származtatja, mint a hogy a Zendavesta egy hegytetőről vezeti le: egykor be fog következni a nagy (isteni) alkony, melyet a vörös kakas, fialár (kőszáli sas) kukorikulása fog a világgal tudatni. A phönix szó is vöröset, biborszínűt jelent. Ezen isteni alkonyt nyomban követi a *Fimbulszél*, vagyis a főtél, a nagy tél, melynek a nagy, vagy phönix-évvel való rokonsága azonnal szembetűnik.

Tudjuk, hogy az isteni lény fogalma alatt az őskor — miként a rengeteg vad indiánja még ma is — kitűnő embereket értett, kik a távolból jöve, fölényök miatt természetfeletti lény gyanánt tűnnek fel előtte. Ők voltak az ős emberiség jóltevői, a kik a kulturát közvetítették.

Ez értelemben az isteni alkony kifejezés alatt a a kultura képviselőinek eltűnését kell érteni. Ezután mindjárt jön a főtél, azaz egy hosszú, tartós tél következik be, a melyet jég és hó, a jégkor és a gletserkorszak járulékai nélkül, nem is gondolhatunk.

Látjuk ebből, hogy az ide vonatkozó hagyományok közt az ős-germán mythosz a nagy év tudományos felfogását leginkább megközelíti, sőt annak teljesen megfelel. S vajjon szabad-e kétségbevonnunk azt, hogy az emberiség emlékezik e nevezetes korszakra, akkor, midőn tudományosan be van bizonyítva, hogy az emberi nem oda tényleg visszaér. Nem könnyelműen, hanem a legtekintélyesebb búvárok leggondosabb és leglelkiismeretesebb kutatásai után állapította meg a tudomány határozottan azon fontos tant, hogy az emberiség létele a messze diluviális korszakba visszanyúlik, melyben a mammuthal, gyapjas rhinoceroszszal, barlangi medvével és barlangi oroszlánnal kellett lételéért küzdenie.

S miként nem minden tél egyenlő hideg, nem minden nyár egyforma meleg, a különböző jégkorszakok intenzivitása is változó, s valószínű, hogy a Kr. e. 4000 évvel beállott korszak a leggyöngébb fajták közé tartozott.

Bizonyosan lesznek, a kik fejtegetéseinket igen ingatagoknak fogják tartani; nos, a legközelebbi jövő dönteni fog megbízhatóságuk felett. Mert, ha a légköri tüneményeket az előre kiszámított kritikus nagy áramlási napokon évről-évre figyelemmel kísérjük és tanulmányozzuk, és ha e napokról adott jellemzésünk évről-évre, esetről-esetre igaznak bizonyúl; ha látjuk ilyenkor az északi és déli áramlatok küzdelmeit, nap közben a ború és derű gyakori váltakozását; halljuk, hogy déli Spanyolországban, Franciaországban, Olaszországban, északi Afrikában, Konstantinápolyban, Kis-Ázsiában stb. hó esett, és egyidejűleg zivatarokat, nagy viharokat, forgó-szeleket és nagy esőzéseket lehet mindig észlelni: akkor azoknak is, a kik elméletünkhöz ma még hitetlenül a fejöket rázzák, a legközelebbi évtized folyama alatt elég alkalmuk lesz meggyőződni, hogy itt valóban az említett természeti törvénynyel állunk szemben.

Ha pedig a jelzett légköri nagy áramlat nem vonható kétségbe, akkor 6000 év előtt is époly bizonyosan működött, mint ma, csakhogy nagyobb intenzivitással, mert a természet törvényei változhatatlanok!

Igen, a természet törvényei változhatatlanok! S a hol a mennyiségtani csillagászattan dönt, ott ezredévek nem jönnek tekintetbe. A minők a légköri jelenségek most, olyanok voltak a multban és olyanok lesznek a jövőben is!

A jövőben is!

A napnak a földhöz való közeledése, mely Kr. e. 4000 évvel szeptember 23-ra esett, s jelenleg január 1-re esik, így haladva, Kr. u. 6400 évvel március 21-re fog esni. Ekkor tehát a napnak mindkét áramlást okozó tényezője egyesülni fog: a földhöz való közelsége s egyenlítői állása, mi által a légköri áramlatok a maximumra emelkednek, a főáramlatok körútja a légkörben sokkal gyorsabb lesz, s következésképen a csapadékok szaporodni fognak. Ilyen állapotok nem egyszerre állanak elő, hanem hirnökeiket már évezredekkel elküldik előre. Mi jelenleg már egy félezredévvel túlhaladtuk a legszárazabb időszakot, mely 100 évvel a kölni dóm alapítása előtt következett be, s melynek legfeltűnőbb nyomát ott látjuk, hogy a szőlőmüvelés határa északra messze felhaladt. De a jelenlegi csapadék még mindig a minimum körül áll. Azonban, talán már pár száz év mulva, mindenütt lehet lesz észlelni, hogy a csapadékok szaporodnak. A legkedvezőbb idő ezen megfigyelésekre nézve Kr. u. 4000 év körül áll be. Akkor az ég csatornái lassankint ismét meg fognak nyilni s a föld színét újolag víz alá borítják; akkor ezredéveken át mindig esni fog a síkságokon, új lakhelyek fognak emelkedni a későbbi nemzedékek számára, s még a legmesszebb időben is minden népnél szájról-szájra fog járni a nagyanyó regéje a hetedik évezred özönvizéről.

* * *

Vannak az égen csillagok, melyek fényöket oly szabályszerűen változtatják, hogy a csillagászok legerősebb ragyogások idejét nap és óra szerint előre ki tudják számítani. A föld kialudt; felületén nem vonja magára tűztenger a távoli világűrben levő megfigyelő tekintetét. Azonban a levegő és a víz a fizikai törvényeknek, melyek a kettőnek kölcsönhatását szabályozzák — épúgy alá van vetve, mint a fény. S a mint odafönt a tűz mennyiségtanilag kimért időközökben alá és fel hullámzik, épúgy emelkedik és sülyed itt lenn örökös érverésével a megmérhetetlen oceán és a hatalmas légtenger — oly törvények szerint, melyeket a buvár csendes lámpája fényénél számít ki.

Rácz Lajos.

Jézabel.

1. Kir. XVI. — 2. Kir. IX.

Akháb király lakomát tart. de nagyot,
Menyasszonya, szép Jézabel, ott ragyog,
Zaphir-köves, gyémánt-gyöngyös ruhája,
De annál is százszor szebb az orcája.

Villogó kő, fényes csillag két szeme,
Megverni tud, elbüvölni tud vele:
Ajka piros, mint a tenger bibora,
Mit Sidon rejt, apja híres városa.

Haja, mint a Hermon árnya, feketén
Omlik alá hószín nyakán, kebelén.
A termete, melyre simul a ruha,
Délceg, hajló, mint Libánon cédrusa.

Lehellete a kármeli illatár,
Belekábúl, mámoros lesz a király.
Alighogy szól, még nem is kér Jézabel,
S a Baál-isten oltárának kész a hely.

* * *

Felállítva már a bálvány,
S a sok ember egymásháton
Hogy áldozzék ott tolong.
Ki gondol a Jehovára?
Ki Izráel homlokára
Annyi sok fényt összevont.

Szép királyné, bűvös-bájos,
Odatérdel az oltárhoz,
S a bálványnak könyörög:
«Őseimnek Istensége!
Új hazámnak drága népe
Im előtted, légy örök!»

Visszazúg, mint bércek orma,
Hogy leomlik a nép porba,
Ajakáról e beszéd:
‚Légy örök, nagy és dicső Baál,
Im imádjuk oltárodnál
Szép királynénk Istenét!'

Merre szem lát,
A Jehovát
A Baál-isten váltja fel.
Fényes körben,
Nagy örömben
Ujjong, tombol Jézabel.
Pillantása
— Nincsen mása —
Hajtja a szív folyását.
Tőrbe csalja,
Bűnre hajtja
Szép Izraél országát.

Fennen szólnak
Asztarótnak,
S őt imádják Jáh helyén.
Ligetében,
Földi kéjben
Odavész a szűz-erény.
Minden vétek,
Mint a féreg
És buja gyom, úgy tenyész.
— Ime egy nő,
Kinél első
Az érzelem s nem az ész.

Ámde támad
Jehovának
Láng-szívű, szent embere:
Szóval, tettel,
Nagy, kegyetlen
Harcot indít ellene.
Baál alakja,
Négyszáz papja
Semmisül meg jókorán,
S újra térdel
Az Izráel
Jáh oltára zsámolyán.

Elhalványúl,
Szörnyen dúl-fúl
A királyné mindezért.
Ilyést üldi,
Érte küldi
Nagy sereggel a vezért.
És előle,
És őtőle
A próféta fut, rohan,
S a pusztában,
Sareptában
Rá az Úrnak gondja van.

* * *

Szól a királyné egy napon:
«Keserűség az ajkadon,
Felhő borítja homlokod,
Mi lelt, király? Ha gondolod,
Hogy én segíthetek rajtad. . .
Mi bánt, mi sért, no mondsza csak?
Nagy hatalmad messze terjed,
Megtámadni dehogy mernek.
Megvalósúlt minden vágyad.
Elefántcsont s kristályházat
Építtettünk, hírre, észre
Örököset dicsőségre.
A Baál-istent, mindenhatót
Imádják az alattvalók.
Ellenséged, Ilyés testét
A hollók már eltemették.
— Engedd hát azt, hogy megkérdjem:
Mért vagy oly bús mégis, férjem!?»

— ‚Hatalmam van? sohsem volt az,
Dőreség csak, a mit mondasz.
Van egy ember Nábót, vagy mi, —
S kis szőleje pár arasznyi,
Kertem végén, udvaromnál,
S megszerezni nem segít Baál.'
«— Mily bohó vagy, édes férjem!
Bánkódni ily kicsiségen! —
Az a szőlő, melyről szólasz,
A tiéd lesz ma vagy holnap.»

. . . Hamis tanúk, s esküvéssel,
A kis szőlőt így vevék el.
Nem érte meg másnap estét . . .
Nábótot agyonkövezték.

* * *

Évek multán, mikor fia harcot áll,
A királyné magánosan sirdogál.
Nagy a kérdés: menedéket hol lelne?
Százszor nagyobb a szívének gyötrelme.

Háborgatja Nábót arca untalan,
Minden éjjel félelmetes álma van.
Ki-kitör a lelkét sebző fájdalom
A haragtól kék-szederjes ajkakon.
«Átok fogott meg, a próféta átka. . .
Idegen nyomúl a királyi házba.
A min kacagtam, im a jóslat áll.
Bömbölj dühödbe, nem vagy úr te Baál.
Erősb a Jáhve, nem bírsz te vele,
Mit is jövendőlt egykor embere? . .
— *Akháb vérét fölnyalják az ebek,*
Jézabelnek testét emésztve meg,
A végveszély utódaikra vár,
Megeszi utcán eb, mezőn madár. —
. . . Mily jól tudott az a csaló hazudni!
Valósúlván ez a botor beszéd.
Jó Jézabel te már mehetsz aludni,
Ne halld többé e nagy világ neszét!
— Akháb elesve, szép fiam, az első,
Rövid két év, s a sírba költözött.
A második alighogy íme felnő,
Örvény szélén, az ellenség között.
Hitvány cseléd lázadt fel ellene,
A kábának korona kellene.
Várj Jéhu! megtanít Jórám, urad,
Más lesz jövőnk, mint a jóslat mutat.
Más úgy-e Baál!? — de hát mi zaj kel ott.»
—‚Fuss, fuss királyné! Jórám már halott.' —
. . . «Hah! vége, vége . . . átkom Jáhve rád,
Házamra, hogy a végromlást hozád. . .
Rajtam a sor, készítsem testemet,
Hadd szaggasák, tépjék szét az ebek.
— — — — — — — — — —

De nem! . . . az égre nem!
Legyőzöm ellenem.
Ez arc hódít-e még?
Van itt kenet elég.
Illó olaj, de bő.
Eltűnik a redő.
Ajkam üde újra,
Mosolyra vonulva.
Hozza bár halálom,
Jéhut csókra várom.

Biborba, selyembe
Testemet fedem be.
Sok kövem van drága.
Hátha Jéhu!? hátha!?

* * *

Roszúl ütött a gonosz nő csele ki.
— Jéhu a fényt, csillogást nem szereti —
Kikent arca, mosolygása, de minek?
Az alkony fény piros, tetsző, de hideg.

Emeletről, ablakából, hogy kinéz,
Íme ott jön győztes Jéhu, a vitéz.
Szól, s Jézabelt ledobják az emberek
S gonosz testét szertehordják az ebek.

Baál-istennek nem lobog már a máglya,
Minden ember a Jehovát imádja.
Ő az Isten, igaz Isten egyedül,
Megbünteti, kire a bűn nehezül.

S. Szabó József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Német nyelvtan.

Középtanodák és hasonszervezetű tanodák számára. Irta *Zimmermann Gyula*, a német nyelv és irodalom rendes tanára. Debrecen. Kiadja *Ifj. Csáthy Károly*. 1887. n. 8. r., 263. lap. Ára 2 frt.

A német nyelv tanításának módszere, boldogemlékezetű Márton József kora óta, nagymérvű átalakuláson ment keresztül. A legnagyobb lökést a módszer gyökeres átváltoztatására a franciák adták meg. A langue de l' humanité tanítói mindenáron azon igyekeztek, hogy a bájos francia nyelv megtanulását lehetőleg megkönnyítsék. Azon voltak, hogy játszva tanítsanak. Így jöttek létre a francia nyelvre vonatkozó Machat, Jacotot, Ahn, Ollendorf-féle módszeres tankönyvek, melyeket azután nagy hirtelenséggel a többi modern nyelvekre is alkalmaztak. A mi magyar tankönyvirodalmunkban, hogy csak a legelterjedtebbeket említsük, ilyenek a német nyelvre nézve Ney Ferenc, Ballagi Károly, Toepler-féle nyelvtanok. Ezek módszeresen, folytonos mondatalakítások által vezetik a tanulót fokról-fokra, egyik nehézségről a másikra. A baj csak az, hogy azon anyag, a melyen a nyelv törvényeit gyakoroltatják, többnyire igen silány, üres, tartalmatlan, mely a tanuló szellemének elég táplálékot adni nem képes. Ha ezen inductiv nyelvtanítás céljából készült kézikönyvek anyaga bármily rövid, de összefüggő olvasmányokból állana, kétségkivül még a nyelvtanítás szempontjából is sokkal jobb lenne. Az inductiv nyelvtan okvetlenül becses módszeres kézikönyv, ha azt kellő olvasmányok támogatják. Ellenesetben a deductiv nyelvtané az elsőség, a rendszeré tehát, mely a nyelvnek összefüggését láttatja a kategóriák szerint s nem a módszeré, mely amazt gyakran összekuszálja s a nyelv szövedékébe kellő bepillantást nem enged.

Zimmermann nyelvtana előszavában fölveti a kérdést: vajjon üdvös volt-e a lefolyt években annyit experimentálni és a módszer kedvéért a rendszert részben vagy egészen elhanyagolni, miután a rendszer teljes mellőzése mellett a tanulót a nyelv öntudatos kezelésére vinni igen nehéz? Ezen felvetett kérdésre válaszol szerző egy terjedelmes rendszeres nyelvtanban, melynek ismertetését célúl tűztük.

Szerző mindenekelőtt a latin műszavakat használja, azért, mert ezek szerinte precisek s hivatvák arra, hogy azon zűrzavart megszüntessék, mely ugyanazon nyelvtani alaknak többféleképen való elnevezéséből származik. Mi ezen tekintetben szerzővel nem értünk egyet, hanem nyelvészeinktől azt követeljük, hogy pontos és minden tankönyvíró által elfogadható magyar műszavakat készítsenek, és pedig annyivalinkább, mert a latin nyelv uralma lassan-lassan mind szükebb körökre szorúl, azon arányban, a mint a modern tudomány és irodalom terjeszkedik. Szerzőnek idevonatkozólag idézett példája, a francia nyelvet illetőleg, azért nem helyes, mert a latin terminus technikusokkal a francia nyelvtan-írók jóformán szakítottak, átalakítván azokat a francia nyelv törvényei értelmében.

Zimmermann művének egy jelentős előnye mindenesetre azon meglehetősen részletes hangtan, melyet alaktana elé csatol (1—35. lap). Ezen becses hangtani rész teljesen a mai német philologia követelményei szerint készült s igen jó útmutató annak, a ki a magán- és a másalhangzók felosztását, a szótagok alakulását, kiejtését s illetőleg mindennek okát tudni kívánja, mert a német helyesírási szabályok a hangtan kellő ismerete nélkül nem adhatnak a tanulónak biztos alapot. Azt azonban sehogysem értjük, hogy miután szerző a helyesirási szabályokat kellő példákkal megvilágosítva előadja, az irásjelekről csak a munka végén 221—231. §§-okban emlékezik meg.

A declinatiot szerző a legegyszerűbb módon tárgyalja, s azt, bevallott elvétől némileg eltérőleg, ejtegetésnek nevezi. Kár, hogy szószerint veszi a német philologusok műszavait, s a «Starke Deklination»-t *erős* a «Schwache Deklination»-t *gyönge* declinationak nevezi. Megfelelőbb a *régi és új névszóhajlítás* s a magyar fiú így könnyebben is megérti. A 43. lapon 8 kéttőalakú substantivumot említ fel, holott az csak 7, mert egyet der Name, der Namen kétszer irt le, a mi tévedés. Az sem helyes, hogy mindenütt tő-ről beszél, mert a szó és igetöve az semmi, az nem létezik, a mint azt már Brassai az «Ingyen tanító francia nyelvmester»-ben genialisan kimutatta; hanem, igenis, törzsök, törzs tehát szótörzse, igetörzse. Hogy valamely főnév szabályszerű, helyes használhatásához feltétlenül szükséges annak nemének, egyes genitivusának és többes nominativusának ismerete, ez teljesen igaz; de azért mégsem szeretnénk, ha átalánossá lenne a szerző követelte szokás, hogy a fiú ezen kérdésre: hogyan mondják a nap? Így feleljen: «der Tag, des Tages, die Tage,» vagy az igetanból így: «braten, briet, gebraten; dreschen, drasch, drosch, gedroschen» stb., mert ez túlságos gépiességre vezet, a mi káros befolyásúvá lehet a tanuló ítélőképességére. Azt meg kell adni szerzőnek, hogy az alaktan minden részét úgy adta elő, hogy a nyelv sajátosságai minélinkább előtérbe lépjenek.

Az igetan (81—122. lap) egyik fényes részlete Zimmermann nyelvtanának. Ebben igen világosan tárgyalja az igék fajait, az ige ragozását vagy hajlítását, a személyt, számot, időt, alkatot, az állítás módját, az ige névszói alakjait, az igealakok képzését, mindent bőségesen s valódi művészettel csoportosított példákkal látva el. Az időbeli, módbeli segédigéket kellő rendben sorakoztatja s lehetővé teszi azoknak kényelmes áttekintését. Az erős igék conjugatiojára a 98. §-ban adott megjegyzések igen becsesek. A rendhagyó igék osztályozása három csoportra, s az azokhoz adott szabály lehetőleg megkönnyítik az elsajátítást. A alakszavak (particulák) beosztása az adott példákkal teljesen helyes. Különösen örömmel kell ödvözölnünk a conjunctiok táblázatát, s azok használásáról való átalános megjegyzéseket (135—140. l.). Nagy figyelmet fordított Zimmermann a szóképzés megértetésére, a szószármaztatásra (141—150. l.) s a *szócsaládra*, a mi más közönséges méretű nyelvtanokban jóformán alig említtetik, pedig a nyelv öntudatos elsajátításának egyik hatalmas tényezője. A következő szócsaládok szerepelnek: Sprechen, sprach, gesprochen, der Sprecher, die Versprechung, das Sprichwort, die Sprache,

der Spruch 102 közös törzsből származó szóval; Sitzen, sasz, gesessen 127 származékkal. Ezt, mint kiválóan becses részletet, minden német nyelvtanítónak különös figyelmébe ajánljuk és követésreméltónak tartjuk. A nyelvtanítás ily módon kezelve, igazán észfejtő s becses ismeretekkel gazdagító foglalkozás. A 156—165. lapon az erős és rendhagyó igék betűrendes táblázata zárja be az alaktant.

A mondattan egészen eredeti felfogás eredménye s mint ilyen, kiváló figyelmünkre méltó. Ennek egy részét a képletes mondatelemzés képezi, s ez eddigelé még egyetlen egy nyelvtanban sem tárgyaltatott. A képletes mondatelemzés kiválóan alkalmas észfejlesztő eszköz és időkímélés szempontjából is nagyon előnyös, amennyiben, ezt használva, hasonlíthatlanúl több időt lehet az olvasmányra fordítani, mint a mondatoknak saját neveiken való megnevezésök mellett. De szemléltető eszköz is lévén, rendkivűl fontossá válik az új eljárás az által, hogy — a mondatképlet utasítás szerint a táblára iratván — a tanulók a mondatok logikai összefüggésének teljes képét nyerik. Valóban ezt a részt, legalább ily pontosan kidolgozva, egyik nyelvtan sem mutatja fel, s föltéve, hogy a tanár ügyes és türelmes, sőt fáradhatatlan ember ezzel a módszerrel, rövid idő alatt igen derék eredményekre juthat. Ilyet tüntet fel a 206. lap, a 207., a 218., a 243., a 246. s igen ügyes a 247—8. lapon az elemzés szemléleti módon.

Szerző maga is beösmeri, hogy nyelvtana terjedelmes, ennek oka az, hogy szerző nyelvtanát az egész középtanodának szánta vezérfonalúl. S ez igen helyes paedagogiai tapintatra vall. A mi magyar iskoláinkban t. i. megvan azon átöröklött szokás, hogy a német nyelvtant valamely módszeres tankönyvből (gimnáziumokról szól az ének!) a III. és IV. osztályban betanítják, s a tanulók, a mint az V-ik osztályba lépnek, soha többé nyelvtant nem vesznek kezökbe, sőt azon egyenesen túl is adnak. Pedig elkerülhetetlenül szükséges lenne ám a gimnázium négy felső osztályában is forgatni valamely alkalmas német nyelvtant az olvasmányok mellett, természetesen, nem a *Toepler-félét* s az azokhoz hasonlókat, melyekből rendszeres ismeretet szerezni egyátalában nem lehet, hanem olyat, mely a német nyelv rendszerét áttekinthetővé teszi. Ily célra Zimmermann könyve kiválóan alkalmas észközül kínálkozik. Szükséges lenne ez a nyelvtan az egész gimnázium összes tanulóira nézve, különösen pedig az V—VIII-ik osztályig, mint igen derék *Nachschlagebuch*. Hogy azonban, mint ilyen, szerepkörét egészen betölthesse, szükséges lesz a második kiadás mellé egy teljesen részletes betűrendes tárgymutatót is csatolni, melynek segélyével, mint a szótárból a szavakat, rögtön ki lehessen keresni minden nyelvtani tudnivalót.

Szerzőnek még olvasó-könyvei is fognak megjelenni, melyek osztályonként kapcsolatosak lesznek nyelvtanával. Eddigelé egy füzet olvasmány már megjelent, erről azonban csak akkor fogunk bővebben nyilatkozni, ha az egész olvasó-könyvhez hozzájuthatunk.

Zimmermann könyvét, mint a legújabb philologiai eredmények színtáján állót, minden tanárnak és tanulónak s iskolának egyaránt melegen ajánlani kedves kötelességünknek ismerjük.

Kerestük a könyvön mindenütt a magyar királyi vallás- és közoktatási minisztérium approbatiojának számát, de nem találtuk. Hogy approbáltatni fog, az iránt kétségünk nincs, mert azt teljesen megérdemli.

Kun Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Királyi kézirat.** *Br. Vay Miklóst* Ő Felsége a következő kézirattal nevezte ki a főrendiház elnökévé: Mi első Ferencz József, Isten kegyelméből Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya.

Hű Magyarországunk és társországai zászlósainak, egyházi és világi Főrendeinek és Képviselőinek, kik az általunk 1887. évi szeptember hó 26-ik napjára Budapest fővárosunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlvék, üdvöt és kegyelmünket!

Kedvelt Híveink! Őszintén kedvelt hívünk, néhai kis-sennyei báró Sennyei Pál, belső titkos tanácsosunk és országbíránk bekövetkezett elhunyta folytán az 1887. szeptember 26-ra egybehívott magyar országgyűlés további folyamára, a főrendiház elnökévé, őszintén kedvelt hívünket, nagyságos vajai báró Vay Miklós valóságos belső titkos tanácsosunkat és koronaőrt, a főrendiház jelenlegi alelnökét, ezennel kegyelmesen kinevezzük. Kikhez egyébiránt császári és királyi kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt Bécsben, ezernyolcszáznyolcvannyolcadik évi január hó 17-én.

Ferencz József, s. k.
Tisza Kálmán, s. k.

E kézirat folyó hó 27-én olvastatott fel a főrendek előtt, a kik a nemzet legjobbjaival örvendező tisztelettel fogadták a kinevezést. Magát a kinevezettet gyöngélkedés tartotta vissza a reá nézve nagyfontosságú ülésről.

— **Gyászhír.** Néhai *Szeremley Gábor*, sárospataki theologiai tanár drága szak-könyvtárt, nehány maga írta szak-könyvet, ezeknek temérdek el nem kelt példányát, özvegyet és 3 árvát hagyott maga után, a mikor 1867. január 26-ikán elköltözött abba a világba, a melynek félig-meddig, mint földi lény is polgára volt. 8 évvel ezelőtt követte őt hű felesége a *nagy Somossy*, theologiai tanár leánya. A most már kétszeresen árvák még szorosabban összesimúlva, együtt, egymásért élve, együtt küzdve az élet keresztjeivel, szépen megvoltak egymás oldalán egészen a közelebbi időkig, a mikor a legkisebb testvéren gyógyíthatatlan betegség jelei mutatkoztak. A földi élet ezerféle bizonytalanságai s a szép emlékekkel elmaradt árvák nehéz sorsa elől szinte maga is vágyott az örök álom után. «*Olyan jó lesz már nekem megpihenni,*» mondogatá azoknak, a kik őt az enyészet ágyán résztvevő szeretettel felkeresték. És mikor érezé már a végső perc közeledését, teljes tiszta öntudattal magához inté szerető fivérét, az árva-család önfeláldozó fejét és elrebegték hidegülő ajkai az Úr Jézus örök szép imáját s az imádságnak égbe-vágyó szárnyain felrepült szép lelke oda, a honnan vétetett. Ha van, a földön túl, találkozási alkalom: akkor néhai *Szeremley Gábor* üdvözült örömmel ölelte keblére leányának imádkozó lelkét. Boldogúlt *Szeremley Gabriella*, 28 évet élt, s folyó hó 26-ikán reggel halt meg. Temetésén, a melyre a Somossy és Szeremley-család tisztelői nagy számban sereglettek össze, *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész mondott fájó emlékezésekkel átszőtt s mélyen megható imát. Áldás emlékére!

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa** folyó hó 23-tól 27-ik estéjeig folytonos fárasztó munkát végezve, átvizsgálta nagy gonddal és ügyszeretettel a főiskola anyagi ügyeit s a múlt év tapasztalatai alapján meg-

*

készitette az 1888-ik év költségvetését. A számadás ideje alatt *Kun Bertalan* püspök és egyházi főgondnok is felkereste főiskolánkat s a gimnáziumban a tanitási órákon, az akadémiában, az épen folyamatban lévő colloquiumokon megjelent és kellemes tapasztalatokkal távozott körünkből.

— **Papválasztás.** Folyó hó 22-ikén, kanyári lelkészül (F.-Szabolcsm.), 87 szavazattal 31 ellenében, *Vaizer Károly*, kanyári segédlelkész választatott meg. Szivesen üdvözöljük!

— **Egy kis önigazoiás.** Kérészy Barna úr elmélkedvén e lap 3. és 4-ik számában a vasárnapi munkaszünet thémája felett, meleg ügyszeretettel irott cikke végén azon nem remélt megtiszteltetésben részesit, hogy hosszasabban foglalkozik ugyancsak e tárgyban általam irt közlemény egyik ártatlan megjegyzésével. S beleesett abba a hibába, melytől engem szeretne megóvni, t. i. félreértette mondásomat. Hogy abban a megjegyzésemben rejlik egy kevés irónia, azt magam sem tagadom, de teljességgel nem birok benne felfedezni olyan vádat, mely ellen védelemre volna szüksége az egész gazdálkodó papi nemzetségnek, kikkel együtt én is hasogatom nemcsak a levegőt az ige kétélű fegyverével, hanem a földnek barázdáit is, mert különben felkopik az állam. Nagyon sajnálom azért, hogy K. B. úr értett félre s épen ő vette ama megjegyzés némi csekély élét magára, ő, a kit az legkevésbbé talál úgy is, mint papot, úgy is, mint gazdát. De lett volna bár a legerősebb gúny abban a pár szóban kifejezve, nem lett volna-e akkor is igazam? Mikor valaki egy társadalmi betegség rombolásain éveken keresztül aggodalmaskodik, orvosságának felfedezésén töpreng s azután azt látja, hogy maga az a hatalmas erkölcsi testület, mely e betegség által elsősorban van megtámadva, sőt élete van veszélyeztetve, nemcsak, hogy a bajra nem is gondol, hanem mikor mások arra egyenesen felhívják figyelmét, szükségtelennek tartja drága közigazgatási ügyeitől, állammal való vesződségétől, egyházpolitikai harmad-, negyedrendű dolgaitól elszakítani egy pár órát annak a kérdésnek megvitatására, a melynek kedvéért voltaképen ez az erkölcsi testület létezik s melynek előbbvalónak kell lennie reája nézve minden egyebeknél. Látva már ebben az indifferens környezetben, a synedrium sok jómódú papi fejedelme között azt a szegény lévitát onnan a Sajó mellől, olyan önkénytelenül tolult tollam hegyére az a jámbor közbevetés, hogy úgy négyszem között, hiszem, még K. B. úr is természetesnek fogja találni. A mi pedig K. B. úrnak azt a megjegyzését illeti, hogy ő a gúnyt sem alkalmas, sem nemes fegyvernek nem tartja, hát ez lehet egyéni ízlés. Én részemről annak tartom és savát, borsát vesztené el az irodalom, ha a gúny, az irónia belőle hiányzanék. Egyébiránt figyelmébe ajánlom az általam i. t. K. B. urnak *Hörk József* értekezését *„Jézus iróniájáról,“* a melyben alaposan kimutatja, hogy «az isteni nagy mester irónikus volt és pedig nagyobb valamennyi egykor élő irónikusnál.» De hát nem ez a lényeges, hanem az, hogy a kérdés érdemére nézve K. B. úrral egy véleményen vagyunk s így van reménységem, hogy ő nemcsak e lapokban, hanem tehetségénél és állásánál fogva egyházkerületi gyűlésünk zöldasztalánál is ilyen meleg barátja és elősegitője lesz a «vasárnap megünneplése» fontos kérdésének. Hadd óhajtsam azért én is, hogy ezt a kis önigazolást nem fogja tőlem zokon venni. *Czinke István.*

— **A legjobb kritika.** Irodalmi körünk egyik kiadványát, *Molnár Lajos* gimnáziumi tanárnak az I., II-ik osztályok számára szerkesztett «*Magyar Olvasó-könyv*»-ét a debreceni gimnáziumi tanári kar, a jövő évben használandó segédkönyvek közé bevette. Ugyanerről a kiadványunkról a «Kolozsvár» cimű napi lap 8-ik számának irodalmi rovatában *Dr. Ferenczy Zoltán*, elismerő birálatot közölt.

— **Főiskolánk muzeuma** ismét örvendetesen gyarapodott. *Payzsoss Andor*, zemplénmegyei árvaszéki elnök ugyanis néhai *Szemere Miklós* gyüjteményéből 20 darab, nagyrészben ép urnát és más edényt, mint bögrét, tálat, mécsest ajándékozott muzeumunknak. Ez igen szép és nagybecsü gyüjteményt nagys. Dókus Gyula, algondnok úr folyó hó 23-án hozta be és adta át. Midőn ezen örvendetes eseményt nyilvánosságra hozzuk, fogadja úgy a kegyes adományozó ajándékáért, mint buzgó algondnokunk szives közbenjárásáért a főiskolai tanári kar őszinte köszönetét. Főiskolánk érdekében pedig azt óhajtjuk: bár minél többen követnék e nemes példát!

— **A vallás- és tanulmányi alap állása.** A *vallásalap*, a mult hó 20-án tartott számadás eredménye szerint, 20.396,858 frt $6^1/_2$ kr tiszta vagyon felett rendelkezik. 1888-iki rendes szükséglete 1.170,480 frt: a rendes fedezet pedig csak 1,089,430 frt. A rendkivüli kiadás 33,450 frt, a rendkivüli fedezet 164,810 frt volna; de mivel az utóbbi igen bizonytalan, a bizottság a hittanári fizetések tervezett felemelését is szükségesnek látta elejteni. — *A tanulmányi alap* vagyona az 1886-iki zárszámadás szerint 9.204,155 forint 90 kr. Előirányzott szükséglet 634,200 forint s kiadatott 702,609 frt $58^1/_2$ kr., tehát 68,409 forint $55^1/_2$ krral több. A folytonos túlkiadás miatt az ellenőrző-bizottság elnöke kérdést intézett a vallás- és közoktatási miniszterhez a végből, hogy az adna tervezetet a vallás- és tanulmányi alap pénzügyeinek rendbehozatala végett. A nyert tervezet, a mely inkább csak a túlkiadások igazolása volt, nem elégitette ki az ellenőrző-bizottságot; miért is az, egy albizottság által módozatokat állapitott meg, a mely szerint az egyensúly a kérdéses alap pénztárában helyreálljon. A megtakarítások különösen a középiskolákat, főleg az algimnáziumokat érdeklik.

Pályázat.

A *m.-szigeti* ev. ref. egyháznál újonnan szervezett segédlelkészi állás betöltésére, következő kötelességek és javadalmazással, pályázat hirdettetik:

1. *Kötelességek:*

a) az egyházi szolgálatban való segédkezés;
b) az állami és felekezeti iskolákban a vallástanitás;
c) a missiónak a szórványokban való ellátása.

2. *Javadalom:*

a) az egyház pénztárából 280 frt évi fizetés;
b) a vallástanitásért adni szokott tiszteletdijak, ez idő szerint 200 frt, melynek azonban 300 frtra felemelését reméljük, miután erre egyházunk jóakaratú igéreteket bir;
c) az országos segélyalapból a missióra adott 300 frt.

A pályázati kérvények a tanulmányt és eddigi hasonminőségü szolgálatot és jogosultságot igazoló okmányokkal 1888-ik év március 1-ig alólirott gondnokhoz küldendők be.

Kelt Máramaros-Szigeten, 1888. január 2.

Héder Lajos,
mint a m.-szigeti ev. ref. egyház főgondnoka.

3—3

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 6. szám. Sárospatak, 1888. február 6.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Nehány őszinte szó a «Magyar Protestáns Tudományos Irodalmi Társaság» ügyében.» *Spectator.* — «Egy szavazat Csiky Lajos indítványa ellen.» *Zoványi Jenő.* — «Egy magyar protestáns néptanítónak miért kell a vallásos nevelésre fősúlyt fektetni?» *Becske Bálint.* — «A mai hitöntudat állása a bibliai csodákkal szemben.» *Rácz Lajos.* — «Pár szó a homonnai misszió-ügyhöz.» *Tóth Lajos.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Nehány őszinte szó a „Magyar Protestáns Tudományos Irodalmi Társaság“ ügyében.

Fenti cím alatt jelent meg Csiky Lajos úrtól a «Debreceni Prot. Lap» 3-ik számában egy cikk. Ha cikkíró föl nem szólítana is a hozzászólásra, a tárgy fontossága kényszerítene erre, s ha nem ajánlaná is a gúny kerülését, a komoly, őszintén vallott nézetek tiszteletben tartása tiltja annak használását. Itt pedig ez esetben egy komolyan átgondolt s világosan kimondott meggyőződésről van szó. Mi más nézetben vagyunk ugyan, mint Csiky úr, de ez nem akadályoz abban, hogy az ő cikkét a tárgy által igényelt objektivitással vizsgáljuk meg s tegyük meg rá megjegyzéseinket; viszont kérjük őt is, szíveskedjék az itt mondottakat figyelembe venni s rájok esetleg reflektálni.

A cikk tárgyalja az unitáriusokhoz való viszonyunkat a megalapitandó «Irod. Társaságban,» s cikkíró a következő eredményre jut: «A mi nézetünk szerint, *annak a társaságnak határozottan, föltétlenül evangyéliomi positiv protestáns alapokon nyugvónak kell lennie*, különben homoktalapra épül, s aligha roszúl jövendölünk, csakhamar összeroskad. Az unitáriusok irodalmi működését mi csak a történelmi szakra véljük szorítandónak. Ott elférünk egymásmellett. Ha dogmaticai, exegeticai stb. műveket akarnak kiadni, ott van e célra számokra saját egyletök, a Dávid F. egylet.» Indokolva van pedig e fölfogás azzal, hogy lehet-e józan meggondolással követelni, hogy mi (t. i. lutheránusok és reformátusok) óriásilag nagy többség, puszta generositásból támogassunk pl. hittani, exegetikai műveik kiadása által is egy olyan kisebbséget, mely teljes negatioját hirdeti mindannak, a mit mi vallunk?»

Elsőben is egy lényegtelen megjegyzés. Hogy lutheránusok és reformátusok számra nézve úgy állnak az unitáriusokhoz, mint 60 az 1-hez, ez statisztikai tény. Helytelen azonban e viszonyt az irodalmi társaságra is kiterjeszteni, mert itt megeshetik, hogy az unitáriusok száma úgy fog állni a másik két felekezet számához, mint 1 az 5-höz, vagy 10-hez vagy 20-hoz. A számarány pusztán a jelentkezőktől függ, s ha azt akarjuk, hogy az országos statisztika által föltüntetett számarány az irodalmi társaságra is érvényes legyen, jó lesz tagokat toborzani minél többet, mert, ha unitárius részről 10 tagja lesz a társulatnak, a mi részünkről 600-nak kellene ott szerepelni. De — mint mondók — ez csak mellékes; mi is hiszszük, hogy lutheránusok és reformátusok túlnyomó számban lesznek ott képviselve, s valószínűleg Csiky úr sem akart ennél egyebet statisztikájával elérni. Fő az, hogy ő «az unitáriusok működését csak a történelmi szakra véli szorítandónak» — de miért?

Teljességgel nem vagyok képes átlátni, mint hirdetnék az unitáriusok az *exegesis* terén teljes negatioját annak, a mit mi vallunk. Ha az exegesis a tudomány szempontjából van művelve, akkor az exegeta előtt — ha igazi exegeta — a *hermeneutika* szabályai állanak, nem pedig konfesszionalis határozmányok. Az az unitárius, a ki a szentírást a maga hitvallása kedveért rationalizálni akarja, époly rosz exegeta, mint az a református, ki a konfesszió-adta exegesishez ragaszkodik, mert mind a kettő abba a veszélybe jut, hogy a szöveget csűrni-csavarnia kell. Ha ezt a hibát kikerüli, nem látom át, miért hirdetné az unitárius teljes negatioját annak, a mit mi vallunk. Konfesszionális exegesisből nem kérek, a tudományos exegesisnél pedig a felekezeti álláspontnak nem szabad érvényre jutnia. Mi azt akarjuk tudni, mi *van* a bibliá*ban*, nem pedig azt: ez vagy amaz a felekezet mit magyarázott *belé*.

Mily kevéssé jön a felekezeti álláspont különbözősége — nem katholikusokról szólva — egyházjognál, homiletikánál stb. érvényre, azt, úgy hiszem, Csiky Lajos úrnak fölösleges mondanom. A mint nincs

katholikus meg protestáns, époly kevéssé van katholikus (s még kevésbbé református vagy unitárius) *ékesszólás*. A szépnek s ékesszólásnak szabályai nem felekezetiek. A bel- és külmisszió s a practica theologia többi ágainál is a felekezeti különbség nem észlelhető; itt sem hirdethetik hát az unitáriusok teljes negatioját annak, a mit mi vallunk.

Hátra van a systematica theologia. Vallásbölcsészet, összehasonlító vallástan, bölcsészeti erkölcstan itt ismét nem jöhetnek számításba. A ki e szakokat *tudományosan* akarja kultiválni, annak a felekezeti álláspontón felül kell emelkednie. De hát a keresztyén erkölcstan s keresztyén hittan? Mind a kettő helyes exegesisen nyugszik, erre nézve pedig már elmondottuk véleményünket. Tagadhatatlan mégis, hogy gyermekkorban nyert vallásoktatásunk itt játszik tudományos felfogásunkba legerősebben belé, s itt engedi meg a pártatlanságot legkevésbbé. De mint volna az, ha az Irod. Társaság nem új dogmatikai művek kiadására fordítaná pénzét, hanem *Calvin Institutioját* (elég szégyen, hogy még nincs magyarra fordítva),* a Formula Concordiaet vagy Confessio Augustanat s a Catechismus Racoviensist adná ki magyarúl; mint volna az, ha a dogmatikát csak *dogmatörténelmi* szempontból művelné, tetszésére bízván egyeseknek felekezeti hittanok írását.

Azt hiszem, sikerült felmutatnom, hogy föntnevezett theologiai szakokban sincs a felekezeti különbözőségnek befolyása. Megmaradna Csiky úr mégis előbbi véleménye mellett, ám jó, ugyanazon joggal mondhatom, hogy a felelekezeti különbözőség a történelem felfogásában is szerepet játszik, mert a történelmet is lehet felekezetileg művelni.

Őszintén mondva, alig tudom érteni, hogy Csiky úr szemethúnyt az előtt a tény előtt, hogyan írják katholikus írók a történetet; nos ugyanezen eset fennállhat az unitáriusoknál is. Csiky úr nem vette észre azt a kézzelfogható inconsequentiat, melyet elkövet, midőn a theologia többi ágaiból kizárja az unitáriusokat, de a történelmi teret meghagyja számukra. Vagy-vagy; vagy minden szakban, vagy egyikben sem.

Csiky úr belátva e következetlenséget, vagy hajlandó lesz a theologia más három mezejét is megnyitni az unitáriusok előtt — ez esetben természetesen fölösleges volna a szót tovább vesztegetni — vagy kizárja őket a történelem mezejéről is és utasítja a Dávid F-egylethez; ezt az eshetőséget jó lesz egy kicsit megvilágítani.

Ha jól fogtam fel a cikket, Csiky úr azt akarja elkerűlni, hogy mi saját pénzünkön oly munkákat kapjunk, melyek a mi vallásunknak teljes negatioját képezik. Gondolja-e Csiky úr, hogy ez lenne az eset az unitáriusok kizárásával? Jól tudja Csiky úr, hogy nagy Magyarországon az u. n. *modern theologiának* is vannak hívei; nos hát ez a modern theologia a legtöbb esetben negatioját hirdeti annak, a mit *ön* evangyéliomi positiv protestáns vallásnak nevez. Nem mondom, hogy vannak nálunk is *Strauss*-ok, de lehetnének; s kész volna Csiky úr helyet adni egy *Feuerbachnak* ott, ahonnan egy *Brassait* kiszorított, csak azért, mert ez unitáriusnak született, amazt pedig reformátusnak vagy lutheránusnak keresztelték.

Ime a második következetlenség, époly kézzelfogható, mint az előbbi. Ebből megint csak két út van kimenekűlhetni: vagy fölvenni az unitáriusokat is a modern theologusok mellé, vagy elzárkózni úgy azoktól, mint emezektől.

De miért elzárkózni? van a protestantismusnak is *indexe*, melyre a *libri prohibiti* lesznek följegyezve? Azt hiszem, Csiky úr lesz a legelső, a ki az ellen tiltakozni fogna. De, ha az unitárius könyvek olvasása nincs eltiltva: miért ne dolgoznánk mi együtt?! Meggyőződés hiánya, kétely eszméink diadalában indíthatnak csak arra, hogy a más meggyőződésűekkel egy téren mozogjunk, s ha az eszme harcosai kételkednek az ügy sikerében, az az ügy már elbukott. Én meg vagyok győződve, hogy ön bízik az ön által tartott zászló diadalában; nos akkor az unitáriusokat kizárni *eszélytelenség*. Csiky úr, ha én képtelen vagyok egy folyóirat alapítására s az én katholikus szomszédom azt mondja: «jer, alapítsunk ketten egyet, mind a ketten hirdethetjük saját eszméinket,» mit gondol ön, mit felelek rá? Azt, a mit önnek *kell* felelnie, ha ön meg van győződve ügye igazságáról, az unitáriusoknak: «atyámfiai, ám jertek, ha ti nem féltek velem dolgozni, én még kevésbbé tartok tőletek. Az igazság a mi részünkön van, ti meg fogtok térni, mi erősödünk s az Isten országa gyarapodik.» Ez lenne az én feleletem az én katholikus szomszédomhoz, s ez az én szóm a mi unitárius atyánkfiaihoz is.

Spectator.

* Le van! Fordította Sz. Molnár Albert 1624-ben. Címe: «A Keresztyéni Religióra és igaz hitre való tanítás» stb. De persze ez a kiadás már igen ritka és avas is. *Szerk.*

Egy szavazat Csiky Lajos indítványa ellen.

A magyar protestáns tudományos irodalmi társaság eszméje a megvalósulás küszöbén áll. Napról-napra várjuk a felhívást, mely az alakuló közgyűlés idejét kitűzze s a tagokat felszólítsa az alapszabályok végleges megalkotásában s a tisztikar megválasztásában való részvételre. A várakozás csendjét azonban megzavarta egy hang, egy visszariasztó hang. *Csiky Lajos*, debreceni hittanár, az általa szerkesztett «Debreceni Prot. Lap» folyó évi 3-ik számában egy oly indítványnyal lép a protestáns közönség elébe, a mely alkalmas arra, hogy esetleg szétrobbantsa a még csak csirájában levő társulatot, s ha ez épen nem fogna is megtörténni, bizonyára halvaszülötté tenné azt, ha az indítvány elfogadtatnék.

Indítványa az, hogy miután szerinte *„annak a társaságnak határozottan, feltétlenül evangeliumi positiv protestáns alapokon nyugvónak kell lenni,“* az unitáriusok irodalmi működése csak az egyháztörténelmi szakra szoríttassék. Ennyit nyilvánít «őszinte szavaiban,» de elhallgatja indítványának azt a főcélzatát, a mely pedig indokolásából nyilvánvaló, hogy nemcsak az unitáriusok, ha-

nem főleg a szabadelvű protestánsok ellenében tartá szükségesnek lelke óhajával fellépni. Mert hiszen a szabadelvű theologusok a némelyek által úgynevezett *positiv* protestáns alapokon teljességgel nem munkálkodhatnak, feltéve, hogy ez alapok határát, lényegét, természetét a confessiók egyszermindenkorra meghatározták.

Theologiai álláspontomból önként következik, hogy ez indítványt a magam részéről a leghatározottabban visszautasítsam. Nemcsak, de még azt is ki kell jelentenem, hogyha a társulat annak szellemében kezdendi meg munkálkodását, nem lehetek többé a társulat tagja.

Kettős okom van erre.

Én ugyanis a magyar protestáns *tudományos* irodalmi társaság tagjául iratkoztam fel, a melynek, mint olyannak, nem tudok képzelni más célját, mint az igazságnak nyilt, őszinte keresését, még abban az esetben is, ha az bizonyos dédelgetett nézetek vereségével végződnék. Specialiter orthodox alapon pedig nem egyéb lesz az, mint a maradást nem ismerő tudomány ellensége, s akkor igazat kell adnunk azoknak a világi férfiainknak, a kik azért nem igyekeznek a társulat tagjaivá lenni, mivel szerintök az «csupán a papokat érdekli.» Mert hiszen mit is csinálna e társulat orthodox szellemben mást, mint a dogmákat registrálná és elavült s magokban is bizonyításra szorúló érvek alapján azokat bizonyítni kísérlené; tehát munkája nem volna egyéb, mint unalmas körforgás és örökös ismétlése az ezerszer mondottaknak s megcáfoltaknak, vagy legfeljebb kínos védekezés és harc az újabb bölcsészeti és theologiai vizsgálódás összes vívmányai ellen.

Én ennél sokkal magasztosabb s mindamellett gyakorlatibb irányt óhajtok e társulat működése elébe kitűzetni.

Ma a vallás leginkább csak a papok dolga. A világiak nem tudván szívök mélyéből annak hívői s így hívei lenni, elidegenedtek tőle. Mi az oka e sajnálatos és a mult századokban szokatlan jelenségnek? Az, hogy a felvilágosodottság a tudományok rohamos haladása következtében olyan mérveket öltött, hogy a multak időhöz szabott alkotásain rágódó dogmatismus attól messze elmaradván, az igaz istenismeret után vágyakozó lelkek abban soha többé kielégülést nem találhatnak. Közkívánat, de a melynek az uralkodó közöny miatt csak ritkán adnak hangot, hogy az ész alapjára álljon a vallás is s annak vívmányai ebben is érvényesíttessenek.

Ez a kívánalom szülte meg a szabadelvű theologiai irányzatot, e kívánalomnak megfelelőleg működik az s akarnánk működni ama társulatban mi, a kik ez iránynak vagyunk hívei. Azt akarjuk, hogy a *vallás* ügye ne csak a papokat érdekelje s világi férfiaink, kik az *egyházi* életben jelenleg állást foglalnak el, hasonló buzgóságot tanusítsanak a *vallás* iránt is. És nem is csak ők, hanem mindnyájan, azok is, a kik most végképen nem törődnek az egyházzal sem. Az egyetemes papság elve csupán így lesz megvalósítva. Aztán meg a theologia is csak így lesz valóban tudománynak nevezhető és pedig népszerű, idő multán legnépszerűbb tudománynak.

Ez az egyik okom; lássuk most a másikat!

Én a magyar *protestáns* tudományos irodalmi társaság tagja akarok lenni. A protestantismus alapelvével nincsenek tisztában azok, a kik bizonyos dogmákat tekintenek alapelveknek. Épenúgy nem ismerik vagy nem akarják ismerni a reformatio szülőokát s hivatását sem. A reformatiot s tehát a protestantismust ama kényszerhelyzet hozta létre, me yből szép szerével századokon keresztül sem bírt szabadúlni az emberi elme s melynek eredménye az emberiség jobb részének az a törekvése lett, hogy a gondolkozás ne legyen lebilincselve korlátoltság s elfogúltság-alkotta találmányok által, hanem szabadon repűlhessen az ész szárnyain isteni célok felé, isteni eszmék által vezéreltetve. Alapelve tehát nem lehet semmiféle hitcikk, akár Luthertől, akár Kálvintól vagy épen Dávid Ferenctől eredt is az. Az ő szellemökben készült hitvallások a kor felvilágosodottságához s az emberi ész akkori kívánalmaihoz képest alkottattak és csupán időleges nyilatkozatai voltak az alapelvnek, a mely nem egyéb, mint *folytonos haladás az észszel karöltve*. Ennélfogva a protestantismusnak, szerintem, az a hivatása, hogy törekedjék a Krisztus által kitűzött eszményi célok elérésére az ész vezérlete mellett.

Hogy a protestantismus egykor oly hatalmas vonzó erejét elveszíté, azt egyedűl az idézte elő, hogy eltért eredeti hivatásától s alap*elve* helyett, sőt annak ellenére alap*tételeket* csinált, tehát egy újkeletű, mintegy deuterokatholicismussá lett. Nem az tehát oka, a mit némelyek annyira szeretnek hangoztatni, hogy — tudniillik — a vallás iránti közönyösség befészkelte magát a kedélyekbe s mintegy korszellemé vált. De hát ugyan ezt is mi okozta? Hát nem az-e, hogy jelen alakjában egy vallás sem képes kielégíteni korunk felvilágosodott fiát, még a protestáns vallások sem. Kiveszett a köztudatból a protestantismus alapelve, hivatásával még a hivatottak sincsenek mindnyájan tisztában. A katholikus hitvitázóknak nem ok nélkűl volt hathatós érvök a protestánsok ellen, csaknem kezdettől fogva az, hogy hiszen, ha ezt meg azt elhiszitek a józan ész tiltakozása dacára, hát emezzel és amazzal miért nem tudjátok még megpótolni hiteteket? Korunkban is egészen helyesen hozhatnák fel. Annak a katholikusnak, a ki felekezete dogmarendszerével nem képes összeegyeztetni meggyőződését, hasztalan volna átlépnie a protestáns vallás híveinek táborába, mert az igazság után szomjazó lelke ennek hittételeiben szintén nem tudna megnyugvást találni, ha nem ismeri a protestantismus igazi alapelvét s igazi hivatását.

Midőn e szempontokból Csiky Lajos indítványát ellenezni vagyok kénytelen, félreértések kikerűlése végett még egy nyilatkozatot kell tennem. Valami felületesen gondolkozó ember az előadottak alapján ugyanis reám foghatná, hogy én meg talán az orthodoxok kizárását, vagy legalább is korlátozását várom a megalakulandó társulattól. Ez ellenében utalok a protestantismusnak általam vallott alapelvére s hivatására, a melyek fogalmi meghatározásában kiváló szerepe van a gondolkozó s az istenség mélységeit is vizsgálni törekvő észnek. Nos, ennel alanyibb, egyenibb valamit képzelni sem lehet s a protestantismusban épen ennélfogva férhetnek meg együtt a legkülönbözőbb, sőt legellentétesebb nézetek. Minthogy a protestantismus az ész jogait elismerte, el kellett fogadnia a vélemények szabadságát is. Természetes, hogy én is elfogadom, s épenazért azt óhajtom, hogy teljesen szabadon működhessenek a dogmatikus nézetek követői, legyenek azok *evangélikusok, reformátusok* vagy épen *unitáriusok*, hiszen elvégre is mindnyájan meggyőződésöket követik. De, ha «hanc veniam do, petoque vicissim,» hogy nekünk, szabadelvű *protestánsoknak* ugyanazon jog szintén megadassék s Csiky indítványa — legyen bár alapja a legkegyesebb aggódás — indokolásával együtt félretétessék.

Egyébiránt tanúlságos volna tudnunk azt, hogy meddig tart az indítványozó szerint a *positiv protestáns alapok határa*, s mi jogunk van nekünk, mai protestánsoknak amaz alapokkal szemben?!

Zoványi Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

Egy magyar protestáns néptanítónak miért kell a vallásos nevelésre fősúlyt fektetni?

Jelige: A vallás nem egyéb, mint az egyes időszakok műveltségének s igazi tudományosságának legszebb virága. **Dr. Kiss A.**

Midőn a dijoni akadémia a mult század közepén azt a nagy pályakérdést tűzte ki, hogy a tudományok és művészetek előmozdították-e az erkölcsi javulást? e század mélyelméjű bölcse, Rousseau «nem»-mel felelt s pályadíjat nyert. Mert szerinte a régi Róma jobb volt, mint a későbbi s Spártában tisztábbak voltak az erkölcsök, mint Athenben (Dr. Kiss A. Neveléstört).

A bölcsész ítélete bámulatra ragadta hazáját s rajongva olvasták művét; mert hű képe volt az a francia megromlott társadalmi életnek. Des Cartes jelszavát: *„kételkedjél,“* a XVIII-ik század francia bölcsészei ismét felelevenítették; az encyklopaedisták az állami és társadalmi rend felforgatását célzó törekvéseikkel meglazították az erkölcsöket; Voltaire bölcsészeti rendszerével hadat üzent a keresztyén vallásnak, megtámadta az istenség hitét. E nagy elmék az emberi tudományokban előbbre vitték az emberiséget, az értelem világának több fényt kölcsönöztek, nagy lendületet adtak a művelődésnek, de sötétségben hagyták a szívet, tévelygő útakra kényszerítették a lelket, megvonván azoktól az örök igazságot: Istent. Ezért ítélt Rousseau váratlanúl «nem»-mel, s ezért volt igaz az ő ítélete.

De hát a mai korban mit látunk? Tapasztaljuk-e, hogy az oly rohamos gyorsasággal fejlődő műveltség, vagy a tudomány vívmányai boldogságot árasztottak a paloták és kunyhókba egyiránt? Minden tekintetben áldás kíséri-e ama kultur-törekvéseket, melyekben egymással versenyezve haladnak elő a nemzetek? Vagy lelki megnyugvást szült-e a tudás s erkölcsi javulást a művelődés? Hát bizony ezekre a kérdésekre, ha figyelmesen vizsgálódunk, úgy az egyesek, mint a nemzetek életében, s ha figyelembeveszszük az erkölcsök meglazúlása miatt felhangzó panaszt, Rousseau-val kell felelnünk. A kor anyagias irányú törekvései, a melyek az iskolai nevelést is egészen a realis irányba terelték, megölték az eszményiekért való lelkesedést, szegényebbé tették a szívet; mert elválasztották a tudománytól a hitet, az igazságtól a vallásosságot, úgy annyira, hogy ma az anyagiak terén mindenki hódító akar lenni; hatalmába akarja hajtani a földet, s alig gondol valaki az éggel! Az észt imádjuk, műveléséért áldozatokat hozunk; a szívvel, a boldogság kútfejével keveset törődünk s nemesítését elhanyagoljuk. A nevelés célja nem «az Isten országának és annak igazságának keresése,» hanem az anyagiakért küzdő életviszonyok között oda törpült az, hogy: «legyen mit egyem, mit igyam és mivel ruházkodjam!» Találóan mondja Eötvös: *„Praktikus irányú egy század ez, melynek jelszava: számolj s dolgozzál; a kor vallása haszon, s ha vannak martyrjai századunknak, csak pénzvágy az, mi őket szenvedni, lemondani tanítja.“*

Ki volna az, ki a tudomány becsét és áldásait kicsinyelné, vagy kétségbevonni merészelné? Ki nézhetné tétlenül a kor műveltségi törekvéseit, műveletlenül hagyván lelkét? Ki ne igyekeznék okosan hasznára fordítani a tudomány vívmányait s megszerezni azokat az ismereteket, a melyek az egyént «emberré» teszik s győzelemre segítik az élet nehéz harcaiban? Ki maradna el a kortól, a mely, mint megáradt folyó, a feledékenység hullámaival takarja el a vele haladni nem akarókat? Nem, az igazi tudomány áldásait nem kicsinyelhetjük! Hatalom az, mely egyeseket s nemzeteket emel a jólét magas polcára; mig ellenben «elvész a nép, mely tudomány nélkül való.» Ámde a tudomány is csak akkor áldás, csak úgy lehet éltető napja az emberi léleknek, hogyha vallásos szellem lengi át, hogyha ez ád életet igazságainak, hogyha ez a forrása s kiegészítő része. Akkor igaz a tudomány, ha Istenhez vezérel; e nélkül csalóka fény, mely megromlásra vezet; gyilok, mely a féktelen ember kezében pusztít, sebesít. Épen ez a mai kor betegsége. Tudományunkban nincs benső lelki erő, mert végcélja nem az Isten, hanem a világ. Ezért romlik mind jobban a közerkölcsiség, azért beteg a társadalom.

Fel kell tehát elevenítenünk a haldokló vallásos életet, ápolnunk kell nagy gonddal — különösen nekünk, protestánsoknak — iskoláinkban az evangelium szellemét, mert hiszen e szellem az örök igazság lelke; ápolnunk kell e szellemet, hogy vallásos embereket nevelhessünk, *mert a vallás áldás az egyes emberekre, áldás a társadalom- s egyházra s áldás a hazára.*

Az élet végcélja ugyanis nem lehet más, mint a boldogság. Ezért fárad az emberiség különböző útakon, ezt keressük a bölcsőtől a koporsóig. A nevelésnek sem lehet más faladata, mint lehetőleg képessé tenni az embert végcélja elérésére; ezt pedig csak akkor valósíthatja meg, ha vallásos szellemben tanítja az igazságot. Mert boldog csak az lehet, ki életének minden óráját az állásához szükséges ismeretek szerzésére s szívének gazdagítására használja fel; a kinek tehát van tudománya, van vallása is. Ki a kettőt egymástól különválasztja vagy csak az előbbinek megszerzésére törekszik, mitsem törődve az utóbbival, boldogtalan marad; annak az élet szenvedés lesz s leggyakrabban bukással végződik.

Mert felemelkedhetik az ember lángelméje által a tudás magaslatára, hatalmába kerítheti az őt környező világot, kikutathatja a természet titkait; ámde a legmagasabb tudomány is képtelen betekinteni amaz örök igazság: az Istenség elrejtett eszméjébe, ha a hit nem kíséri, fel nem emeli ahoz. «Kit a bölcs lángesze föl nem ér, csak titkon érző lelke óhajtva sejt.» A tudás e végpontjánál megszűnik az ész munkája, kezdődik a szívé; erőtlenné lesz a tudomány, kiegészíti azt a hit. A ki pedig eme magasztos lényhez felemelkedni nem bír s őt nem ismeri, az a szenvedés sebző töviseire talál mindúntalan. Küzd, harcol önmagával és saját tudománya lesz a fegyver, mely megöli őt. Lelke üres marad; kutat egy ismeretlen után, hogy ezzel betöltse a lelkében maradt űrt, s nem találja a kit keres. Igy következik be az önmagával s a világgal való meghasonlás, így teljesül be rajta a költő szava: «a tudás nem áldás.»

Fájdalom! számtalan példáját találjuk mai nap az ilyen erkölcsi elbukásnak és halálnak. A bűnök krónikája naponkint gazdagodik, úgyanyira, hogy még a nemesebb lelkek is megszokott közönyösséggel olvassák már a lopás, ölés, öngyilkosság ezer meg ezer eseteit. Vajjon mi ezeknek a szülő oka? Mi kényszeríti az «Isten képére teremtett valóságot,» hogy erőszakosan lerázza magáról azt, a mi isteni? Nem a tudomány, nem az ismeretek hiánya, hanem a hitetlenség s az ezzel együttjáró erkölcsi erőtlenség. Hiszen épen a műveltebb osztály szülöttei, az iskolázott egyének esnek ily módon áldozatúl saját bűneiknek. A műveltség ugyanis fokozza vágyainkat, de kielégítésökhöz elég erőt nem ád, s így bekövetkezik az elégületlenség. A hit, a vallás világa eddig kialudt a szivekből, vele kihalt az erkölcsi erő is. Nincs tehát a mi vigasztaljon és az elégületlenséget eloszlassa; nincs a mi a telhetetlenséggé fokozódott vágyakat mérsékelje,

* A gömöri tanító-testület által jutalmazott pályamű. *Szerk.*

vagy azoknak bűnös úton való kielégítésétől visszatartson; bekövetkezik a bukás, melylyel vagy magunkra, vagy másra merjük a fájdalmas csapást. Így népesülnek a börtönök; így lesz a műveltség vallás nélkül az embernek ostorává. Találóan mondja tehát egyik egyházi író: «Adjátok vissza az embernek a hitet s visszaadtátok őt az életnek.»

Az élet ezerféle bajai között is vigaszt talál s a vészben szilárdan áll az Istenben bízni tudó lélek. A csapások s a fájdalom terhe alatt nem roskadozik, mert erőssé teszi hite; ha szerettei sírját könyzáporral kell öntöznie, megvigasztalja s bánatát enyhíti hite; ha a mostoha sors munkája megérdemlett jutalma helyett nélkülözést, inséget bocsát reá, az erény útjáról le nem tántorodik, mert megtartja, megőrzi hite: ha vágyai nem teljesülnek s az emberi roszakarat megsemmisíti reményeit, nem csügged el, mert «azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek egyiránt javokra vannak.» Azért mondja a költő:

«Ha úgy tetszik, hogy minden elveszett,
Már a reménynyel is, ha felhagyánk,
Van még, ki hozzánk nyájasan beszél:
A vallás-e mi édes jó anyánk.»

Azért boldog, ki a megpróbáltatás napjaiban így szólhat lelkéhez: «Tűrj és remélj! Emélkedjél, imádkozz!» (Tompa).

Az ember boldogsága nagyrészben függ azon szeretettől is, melyet környezetében maga iránt tapasztal. Hiszen ez a legnagyobb jutalom mindazok között, miket embertársainktól várhatunk. De ez sem jő érdemetlenül; tapasztaljuk, hogy ezzel nagyon is fukarúl bánnak az emberek. Hogy valaki szeretve legyen, mindenekfölött magának kell szívében hordoznia eme legmagasztosabb erényt, a szeretetet.

De hát mi lehet ennek a szent érzésnek a szülő anyja? A vallás. Miből meríti ez táplálékát? A vallásos szívből. Minél tisztább, magasztosabb vallásos érzésünk, annál fenségesebb az abból táplálkozó szeretet. Azok a lángelméjű bölcsek, kiket «a tudománynyal való visszaélés» hitetlenségre vezetett,» sohasem tudták: mi a szeretet? mert annak kútforrása az Istenség ismerete; és sohasem lehettek megelégedettek, mert «a ki senkit nem szeret, hogyan lehessen az boldog?» (Rousseau).

Hogy a vallásos érzés mily jótékony hatással van a kedélyre, azt a mindennapi életből is tapasztalhatjuk; a hol a hitetlenség férge rágódik az ember lelkén, nincs ott benső csendesség, nincs nyugalom; ellenben a hit életet ád a kedélynek s jóltevő melegével táplálja azt egészen a sírig. Sőt állítom, hogy a vallásos kedély gazdag forrása, éltető szelleme a művészetnek is. Azok a költők, festészek alkottak legtöbb remeket, kiknek nagy szellemök a hitből merítette táplálékát, kiknél az ész boldogító testvér gyanánt ölelte magához a vallást. Tompa, Arany, Eötvös vagy Munkácsi akkor ragadnak magokkal, midőn teremtő erejöket a vallásos kedély hatja át.

De, hogy az emberre nézve a vallás valóban nagy áldás, eléggé látjuk azok példájából is, kiknél a kevés ismeret szívjósággal s vallásos érzéssel van párosúlva. Ezek megelégedettek; környezetökben szeretetre találnak. Nincsenek magas vágyaik; meghiúsult remények, el nem ért magas célok sohasem zavarják meg lelkök nyugalmát, mert a keveset is örömmel veszik s vele megelégedettek. Nem is akarják emberi bölcseséggel kikutatni ama nagy titkokat, «melyeket megérteni nem képesek, hanem megalázzák magokat ama nagy lény előtt.» (Rous). Ezen hit általi megnyugvás oly boldogságot áraszt nekik, a minőt a tudomány egy magában *még bölcsnek sem adhat.* (Vége köv.) **Becske Bálint.**

TÁRCZA.

A mai hitöntudat állása a bibliai csodákkal szemben.

A keresztyén vallásos világnézletben a csoda — mint tudjuk — fontos szerepet játszik, annak mintegy kiegészítő elemét képezi. Jézusnak nemcsak születése s életének főbb mozzanatai vannak csodákkal keresztűlszőve, hogy azok az ő magasabb származását, üdvözítői hivatását a rövidlátó vagy hitetlen emberi szemek előtt feltárják, hanem halála is, tanainak koronája, a váltságműnek teljessé tétele, mely az egész keresztyén dogmarendszernek sarktételét képezi a feltámadás és mennyibemenetel által természetfeletti tüneményekkel, csodás eseményekkel van körűlvéve. Ó-szövetség, új-szövetség, egyaránt telve van csodákkal, s különösen ott, hol a vallásos élet mezején döntő esemény, fordúlópont áll be, mindenütt találkozhatunk vele. A csoda vallásos világnézletünknek — mondhatni — nélkülözhetetlen alkatrésze.

Míg ez egyfelől így van, addig másfelől kénytelenek vagyunk megvallani, hogy mi — mai bölcsészeti és természettudományi ismereteinkkel — nem hiszünk a csodában, a mai ember világnézletéből hiányzik a csoda. S ha a biblia csodavilágára gondolunk, nem zárkózhatunk el azon tény elől, hogy nekünk nincs érzékünk azok hivésére, a mi szemünk hitetlen azok meglátására.

Ime az éles ellentét a két felfogás között! Ime a mai hit zátonya! Vajjon hogyan evezzünk ezen keresztűl, hogy se hitünk hajótörést ne szenvedjen, se hitünk megtartása mellett lelkünk öszhangja áldozatúl ne essék, benső nyugalmunk el ne veszszen! Hogyan őrizhetjük meg a bibliai vallásos igazságokat hitünk és ismeretünk számára, midőn a csodákban nem hiszünk! Hát vajjon marad-e valami igaz, valami szent a bibliában, ha a csodákat elvetjük? Nem omlik-e össze azok lerombolásával hitünk egész alkotmánya?

Nehéz kérdések, kiegyenlíthetetlen ellentétek! Csodálkozhatunk-e rajta, hogy annyi és annyi ember van, a ki nem tudta őket megoldani s vagy elvetette a bibliai csodákkal együtt a többi örök igazságokat is, az emészthetetlen héjjal a magvat, s lett hitetlen, pessimista vagy materialista; vagy kettészakította lelkét, lett hitével keresztyén, értelmével pogány, hiszi a bibliai csodákat, mint a hit alapföltételeit, vagy legalább gondolja, hogy hiszi, míg értelmével tagadja.

Ezen nehéz kérdéseket igyekszik megoldani, emez összeegyeztethetlennek látszó ellentétekből akar biztos kimenő útat mutatni egy közelebb megjelent német röpirat, mely az itteni theologiai irodalomban egész mozgalmat idézett elő. A szabadelvű theologusok époly szívesen üdvözölték, mint a mily elkeseredetten és gyáván rontottak neki az igazhitűek. A mű címe: *Die Stellung des gegenwärtigen Glaubensbewusstseins zu den biblischen Wundern. Von Wilhelm Brückner, Stadtpfarrer in Karlsruhe. Hamburg, 1887. Deutsche Zeit- und Streit-Fragen. Neue Folge, Heft 8., S. 40.*

Brückner a kérdés megoldására azon útat választja, mely a mai felvilágosúlt gondolkodást egyedűl elégítheti ki, mely az embert hit tekintetében is a mai kor álláspontjára helyezi. Csodálatos is, míg a szellemi élet egyéb ágaiban a XIX. század alapján mozgunk, korunk óriási vívmányait elismerjük s gondolkodásunkra, ismeretünkre, tetteinkre irányadóknak tekintjük: addig a vallásos gondolkodás terén még mindig ott akarunk maradni, hol a 19. század előtti gondolkozás állott. De hiszen, ha a szellemi élet minden ága változásnak, fejlődésnek van alávetve, akkor a vallásos nézlet se állapodhatik meg, an-

nak is haladnia, fejlődnie kell, hogy a szellemi élet egyéb ágaival öszhangzatban maradjon. «Saját isteneiben ábrázolja ki magát az ember!» mondja Schiller, azaz minden kor és nép a maga számára teremti isteneit, minden népnél és korban a vallás az általános gondolkozásnak, érzületnek és szükségletnek kifolyása: a hogy gondolkozik valaki a világról, ennek megfelelőleg képzeli Istent s Istennek a világhoz való viszonyát. A zsidó nép s az első keresztyénség kora, a fejletlen természeti ismeretek mellett, hitt a csodákban, a természetfeletti tüneményekben, a mindenféle szellemekben; a mit eszével kimagyarázni nem tudott, mindazt rendkivüli, természetfeletti dolognak tekintette, s megértésére fantáziáját hívta segélyül: ugyanezt átvitte a hit terére is, s gondolkozásának megfelelőleg, következetesen dolgozta fel a hit tételeit. De azóta nagyot fordúlt a világ, ma másként gondolkozunk a világról, a természeti törvényekről s következőleg másként Istenről és műveiről is; ezért joggal megkívánhatjuk, hogy e gondolkodásunkhoz csatlakozzék vallásos felfogásunk is, vallásunk olyan legyen, mely a mai ember lelki világához, lelki szükségeihez van szabva! Elismerjük, hogy vallásunk alapelvei, Jézus fenséges tanitásai örökérvényűek, szívünk melegszik, lelkesül érettök, keblünk megnyugvást, a világ kísértései és viharai közt bátorítást, békét, fölemelkedést talál bennök; de csak válaszszuk el belőlök már egyszer azt, a mi míg egyrészről nem Jézustól való, sőt tanaival majdnem homlokegyenest ellenkezik, addig másfelől mai világnézletünkkel, gondolkozásmódunkkal se fér össze, sőt azt egyenesen sérti Válaszszuk már egyszer külön a salakot az aranytól, a földit az égitől! Pál apostol azt mondja, hogyha tudná, hogy valaki megütközik azon, ha húst eszik, soha többet nem ennék, — hát kövessük már egyszer a nagy apostolt, s ne hirdessünk olyat, a miben egy okos embernek okvetlenül meg kell ütköznie! A botránkozás most még kicsiny, vigyázzunk, hogy viharrá ne növekedjék! A Pál neve alatt álló, Zsidókhoz intézett levélben az a sokszor hangoztatott szép mondás van: tápláltalak tejnek italával, mert az erősebb eledelt meg nem bírtátok volna! A mi értelmünk nem elégszik meg többé a fantasztikus mesékkel, a csodatörténetekkel — a vallásos kegyelet emez igen tiszteletreméltó, de naiv, mythikus képzeteivel; — annak a kornak tej kellett, de mi már kinőttünk a gyermekkorból, megértünk az erősebb eledelekre is!

Hogy ez a mostani állapot nem egészséges, azt mindenki, a ki gondolkoz k, érzi, kénytelen érezni; sőt sokan azt is belátják, hogy tarthatatlan, — de csak kevesen mernek rámutatni, csak kevesen bírnak azzal a bátorsággal, hogy a mi szívöket nyomja, azt ki is nyilvánítsák. E könyvecske írója — Brückner — e kevesek közé tartozik, Vessünk egy pillantást fejtegetéseire!

Mai világnézletünket az utolsó háromszáz év bölcsészeti és természettudományi előhaladása fejtette ki, függetlenül a reformációtól, azzal legfölebb indirekt összeköttetésben állva. A reformáció felszabadította a vallásos érzést és akaratot a pápai hatalom alól s megmutatta a legegyenesebb útat Istenhez: *az egyházi gyámkodás alól felszabadúlt lélek* aztán önmagától is megtalálta az útat, úgy bölcsészeti, mint természettudományi törekvéseiben, a melyen Istennek és a világnak egymáshoz való viszonyát megismerhesse. Vívmányai ennyiben összefüggenek a reformációval, de viszont amennyiben a megállapodott és megcsontosodott hitújitástól eltérő, sőt azzal egyenesen ellenkező irányt vettek, annyiban attól függetlenek. A bölcsészetben Spinoza támadta meg kérlelhetetlen következetességgel az Istenről, a világkormányzatról uralkodó eddigi felfogásokat, a csoda tanát, s utána az egész újabb bölcsészet erre az alapra állt, kimondva, hogy *Istennek a világ életébe való közvetlen benyúlása, a természeti törvények széttörése, távol attól, hogy Istennek mindenhatóságát bizonyítaná: egyértelmű volna Isten absolutságának megszűnésével, felbomlásával.* Ugyanerre az eredményre jutott a természettudományi vizsgálódás is; Kopernik és Newton tana után a természettudomány is megállapította a természeti törvények megszeghetlenségét, a természet életfolyamatának megdönthetetlen törvényszerűségét s ezzel a csoda lehetetlenségét. Isten oly absolut lény, ki az érzéki világban a megdönthetetlen rend, az absolut törvényszerűség szükségességével él és uralkodik. Minden élet a természetben, a világban, Istenből áramlik ki, mint kútfőből; a természeti összefüggés- vagy világrend csak más elnevezése az ő örökké munkás mindenhatóságának, mindenüt jelenlevő működésének. Itt nincs helye a csodának!

A csoda védelmezői az isteni világkormányzás és a természeti összefüggés ezen benső egységét feloldják, különválasztják, eljárásukat a következőleg indokolva: Isten absolutságát, szuverén szabadságát nem lehet a világrendhez, a természeti összefüggéshez kötni; neki az a joga és hatalma is megvan, hogy saját világrendjét, a természeti összefüggést áttörheti s így világában csodát hozhat létre! — Igen, de ha ezt teszszük, akkor a világrendet, természeti összefüggést, mint tőle idegent, szembeállítjuk Istennel. Ez az idegen, a gyöngébb hatalom, melyet Isten, az erősebb hatalom, minden egyes csoda alkalmával legyőz. De az által Istent anthropomorfizáljuk, teljesen az emberi erő és hatalom szempontjából tekintjük. Ha Isten szabadságát azáltal mutatná ki, hogy akaratát a csodában, a természeti összefüggés áttörésében nyilvánítja, akkor ez a természeti összefüggés egyfelől korlátja, másfelől megszűntetője volna absolutságának, mindenütt jelenlevő örök működésének! A mint a jóság Isten lényegével szükségképen összeesik, épúgy hozzátartozik a világrend is az ő lényegéhez s ő önmagával ellenmondásba nem jöhet.

(Vége köv.) Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Pár szó a homonnai misszió-ügyhöz.

Az öt superintendentia területén fontosabb, de egyszersmind nehezebb missió-kerület alig lehet, mint a *homonnai*. Igenis, mert 40 □ mértföld területen az ország északi határáig 23—25 községben szétszórtan — a mint az ezelőtt 4 évvel összeírt statisztikai kimutatás igazolja — 224 ev. ref. vallású lélek él. De ez a lélekszám épen nem felel meg a statisztikai hűségnek, mert időről-időre még most is jelentkeznek hívek, kikről az egyházi előljáróságnak tudomása nem volt; így biztosra vehető, hogy a homonnai missió-körben legalább 300 ref. hívő szomjúhozza az Isten igéjét és még ez idő szerint is várja a pásztort, ki lelki életének gondját kezeibe veszi.

Várja a pásztort, mert a Homonnán évenkint egyszer-kétszer tartatni szokott úrvacsora-kiszolgáltatással egybekötött istenitisztelet tartása épen nem elegendő a hívek lelki gondozására, de nem is felel meg a missió céljának, mert 40 □ mértföld területről, részint a távolság, részint és főképen a közlekedési nehézségek miatt, a legjobb akarat mellett sem jelenhetnek meg a hívek a missió központján és így most épen ott vannak, a hol voltak akkor, a mikor a missió eszméje még meg sem pendült.

A konvent már két év óta folyóvá tette, s méltó-

ságos Kun Bertalan püspökünk kezeihez ki is utalta e missió céljára megszavazott évi 500 forint segélyt, s a homonnai ref. egyház is szíves készséggel bocsátja a missionárius lelkész részére az általa felajánlt lakházat és évi 100 forint segélyt és, fájdalom! talán az összes missionális helyeket együttvéve, csak ez az egyetlen — a mely pedig első kezdemény volt — az, a hol a lelkek kellő gondozásának ügye még mindig nem akar lendülni és nem bír belejutni abba a mederbe, a melyben áldásos folyásával már némi virúlatot is fejleszthetett volna.

Azok kedvéért, a kik a helyi körülményekkel nem ismerősök, említenem kell, hogy a homonnai missió-kerületben elszórtan ágostai vallású testvéreink épenoly arányban laknak, mint a ref. vallásúak.

Közel két éve, hogy a két protestáns felekezet az egyesülés eszméjét megpendítette, de részben mozgató erő hiányában, részben pedig mivel az ily egyesülési ügyek lebonyolítása a két prot. egyházi hatóság e végből szükséges kölcsönös tanácskozásai és megállapodásai miatt időt igényel, az egyesülés ez ideig meg nem történt. Bár arra biztos kilátás van, mindamellett e kérdés tisztázása két-három évig is elhúzódhat. E kérdés meg nem oldásában lehet és kell is az okát keresni annak, hogy a homonnai missió-ügy mind ez ideig nincs beillesztve a maga rendes keretébe.

Önként merül fel a kérdés: így maradjon-e ez tovább is, míg a testvér-hívek egyesülnek, vagy addig is gondoskodjék egyházkerületünk főhatósága a hívek lelki gondozásáról? A felelet könnyű és világos. Igenis gondoskodjék, nemcsak azért mert a kérdéses egyezség 2—3 évet is igénybe vehet és mert a konvent is kiutalta az ahhoz szükséges anyagot, hanem főképen azért, mert minden óra, minden szempillantás elveszett tőke azon ref. hívek lelkére, a kik elég szerencsétlenek voltak e minden oldalról csapkodó idegen hullámok közé kerülni.

Csak egy igen csekély példát hozok fel. E napokban voltam egy tisztes állású ref. vallású úri háznál Homonnán. Szemembe tűnt egy élénk, 12 éves, csínos leányka. Minthogy fiatal koruknál fogva a háziak gyereke nem lehetett, megkérdeztem, hogy kié? S midőn a gyermek származása felől felvilágosítottak, azt is hozzátették, hogy a gyermek is ref. vallású Tudván, hogy róm. katholikus iskolába jár, megkérdeztem a gyermeket, tudja-e az üdvözletet? Mire igennel felelvén, azt nekem hiba nélkül el is mondta. «Hát az úri imádságot?» Azt is tudom, felelé a gyermek, el is mondta egészen addig, hogy «de szabadíts meg a gonosztól.» itt aztán utánna mondta az «Ament.» És ez Homonnán mind így van. A másfelekezetek szertartásait mind ismerik a ref. gyermekek, a magokét nem is gyanítják. Ezért kell ott a missió-ügyet minélelébb a rendes kerékvágásába terelni.

De hát hogy? Ez is igen fontos kérdés. Fontos, mert ne gondolja ám senki, a ki példáúl a homonnai missió-állomást elfoglalni akarná, hogy azt olyan könnyen be is töltené. Nem, mert úton-útfelén megszólíthatják hívei, a kiket nem ismer és elhívhatják akár helyben, akár vidékre úri házakhoz, a hol igen gyakran másfelekezetű, magas állású egyének előtt olyan interpellációkat intézhetnek hozzá, a melyekre csak a gyakorlott és minden irányban jártas egyén felelhet meg. Megszólítják tótúl, németül, mint a mely nyelvekbeni jártasság nemcsak felette kívánatos, hanem szükséges is, mert e nyelveken egyházi funktiokat is végeznie kell, tartván a szentkönyv ama szavait: «jobb egy szót értelemmel, mint százat értelem nélkül szólni.» Kivált és főleg a hol terjeszteni kell az evangyéliumot.

De hát a kérdésre még most sincs megfelelve. Megfelelek arra is.

A főtiszt. méltóságos konvent, 1886. évben Pápán tartott gyűlése 51-ik jegyzőkönyvi pontja alatt, a püspököket bízza meg a missiók rendezésével. Addig is, míg Homonnán a testvéresülés a két egyházi hatóság által megköttétnék, bízza meg a méltóságos püspök úr B. K. málcai lelkész urat, a ki már majdnem 10 év óta munkál Homonnán e tisztben. Ő aztán fogja tudni, hogy ott G. L., polgári iskolai igazgatót meg kell bízni a gyermekek vallásos nevelésével; fogja tudni, hogy Varannón, Sztropkón, a hol számos ref. úri család is lakik, évenkint legalább kétszer, Homonnán négyszer úrvacsoraosztással egybekötött istenitiszteletet kell tartani; tudni fogja, hogy a szétszórtan lakó híveket évenkint legalább egyszer saját tűzhelyükön is fel kell keresni; tudni fogja, hogy a mellette működő énekvezérnek és vallástanítónak mennyi díj járúl; általában pedig hatalmaztassék fel úgy, mint más misszionárius lelkész. És, ha B. K. úr venné jól ismert tapintatos kezeibe az ügyek vezetését, bizonyára az utánna következő lelkész a jól megtört és kiegyengetett útakon egész biztonsággal járhatna.

Tóth Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium** segélyezése tárgyában az állammal kötendő szerződésnél a főgimnázium és a pártfogó miskolci egyházközség által tekintetbevétetni óhajtott kívánságokat a konventi elnökség fölhívására egy, az egyház és az iskola küldötteiből alakított bizottság elkészitette s a presbyterium a jan. hó 22-ikén tartott ülésben elfogadván, tekintetbevétel végett a szerződés megkötését eszközlő ev. ref. egyetemes konventhez fölterjesztette. Remélhető tehát, hogy egyházkerületünk ez intézete, mely az elsősorban segélyezendők közé van fölvéve, a jövő iskolai évet már államilag segélyezve s teljesen berendezett állapotban fogja megkezdhetni. — A tanári kar különben már ez évben is ki van a törvény által követelt számra — tízre — egészítve, amennyiben az iskola felügyelősége a minisztérium által egyelőre ez évre utalványozott 3500 forint segélyével szeptembertől ideiglenesen egy évre, jobban mondva a szerződés megkötéseig 800 forint fizetéssel a régebbi 9 rendes tanár mellé még egy helyettes tanárt alkalmazott. *r—l.*

— **Egy illetékegyenértéket feloldó végzés** Ismerve a nemes buzgalmat, melyet e becses lap az illetékegyenérték-ügy tisztázása érdekében kifejt: a szóbanforgó cél érdekében bátor vagyok az alábbi végzést szóhű másolatban a nt. szerkesztőségnek megküldeni; megjegyezvén, hogy e végzés alapjául, a bélyegtelen kérvény mellett, a pénzértékre átszámított díjlevelek és a kataszteri birtokívek másolatai szolgáltak. A kataszteri birtokív másolatát a községi előljáróság állitotta ki s a szolgabíró is hitelesitette. Az itt érdekelt lelkész évi 4. osztályú kereseti adója 5 frt és a tanitóé 4 frt volt. «Magy. kir. pénzügyi igazgatóság Debrecenben, 22905/VI a. 87. Végzés. Tekintettel arra, hogy a *berkeszi* ref. lelkész és tanitói javadalmak évi összes jövedelme nem haladja túl a 400 frtot: nevezett 2 javadalom illeték-egyenértékmentesnek mondatik ki és utasíttatott a nyíregyházi kir. adóhivatal, hogy jszfkvének 196. t. a. a f. 1887. évről a lelkész terhére előírt 7 frt 20 kr., a tanitó terhére előírt 3 frt 64 krnyi illetékegyenértéket törölje. A felebbezésnek ama része, hogy a mult évekről fizetett összegek téríttessenek vissza, elutasíttatik. Mert az 1881-ik évi XXXIV. t. c. 29. §-ának intézkedése szerint a 90 napon tül beadott felebbezés hivatalból visszautasítandó. De a visszatérités azért sem teljesithető, mert a szó alatti illetékegyenér-

tékek évenkénti előírás által jogerőssé váltak s az illt. szab. 143. §-nak kedvezménye sem alkalmazható a fennforgó esetre. Ezen végzés 30 nap alatt felebbezhető. Debrecen, 1887. jun. 14. Darvasy.» *Vas Mihály.*

— **A gégenyi** (F.-Szabolcs) ev. ref. egyház elhatározta, hogy *a Magy. prot. tud. irodalmi társaságba*, 100 frtnak 5% kamatával, *alapító tagúl* belép. *Pártoló tagúl* Vas Mihály, ottani lelkész is belépett.

— **Tanulmányok a magyar protestáns egyház és irodalom történetéből.** Sárospatak, 1887. Ez a címe egy 86 lapra terjedő füzetnek, a melyben *Zoványi Jenő*, a sárospataki theologiai akadémiának fiatal segédtanára s a főiskola alkönyvtárnoka 5 tanulmányt bocsátott a nagy közönség elé. Az első Meliussal, mint exegetával foglalkozik; tehát olyan oldaláról mutatja be egyházi multunknak ezt az érdekes nagy alakját, a melyet eddigelé még nem méltattak figyelemre a Melius tisztelői. A 2-ik Melius ifjú korát ismerteti (1536—1558.) s előkelő férfiakkal szemben, forrásokra támaszkodva s ügyesen combinálva, különösen azt vitatja, hogy Melius 1536-ban született, s így egészen fiatalon fogott a gondviselés által neki juttatott nagy misszióhoz. Zoványi szerint, M. gyermekkora homályban van, de az bizonyos, hogy nem tanult Debrecenben, bár ott a Melius gyermekkorában már elég magasan állhatott az iskolázás, hanem Tolnán tanúlt és onnan ment Wittenbergbe, a hol 1556. október 26-án íratkozott be az egyetemi tanulók közé és nem 1557-ben, mint Szilády Áron is állítja (Régi magyar költők tára II. k. 437. l.), hanem 1558-ban került Debrecenbe, a mint Melius azt maga jegyezte fel, s a mint azt Veszprémi és Révész Imre is állíták. A 3-ik tanulmány egy 1551-ben Kolozsvártt megjelent mű szerzőjét kutatja. A mű címe *„A Jézus Sirah könyve magyar nyelven“* s ennek átültetői, Z. J. szerint, Zigericus Imre és Tövesi Mátyás tolnai lelkészek voltak. A 4-ik tanulmány azt süti ki, hogy a 17-ik századbeli írók között nem egy *Uzoni* létezett, t. i. Balázs, a mint azt eddigelé az irodalomtörténészek hirdették; hanem kettő és pedig az eddigelé nem említett férfiúnak neve *Uzoni Boldizsár*. Az utólsó (5-ik) tanulmány *Bornemisza Péter vallásfelekezeti álláspontja* címen, azt bizonyítgatja *Thúry Etele*, «fiatal egyháztörténészünk» ellen, hogy a nevezett férfiú nem református, hanem lutheránus volt. Maga ez a száraz ismertetés is mutatja, hogy Z. J. oly mezőre lépett szorgalmával és kutatási hajlamaival, a hol a munkásra jó aratás várakozik; csak kedve legyen kiverni a régi könyvek sárgúlt levelei közül a molyokat. Épen most, a mikor egy *Irodalmi társaság* van alakulóban, a melynek egyik főcélja saját egyházi multunk tisztázása, most van különösen helyén, hogy mennél több Zoványi-féle hajlamú munkásunk akadjon, s hogy csakugyan akadjon, szívesen ajánlom a Z. J. tanulmányait a nagy közönség pártfogásába. E tanulmányok közül az első a mi lapunkban, a következő három a «Sárospataki Ifjúság Közlönyében,» az utólsó a budapesti «Egyházi és Iskolai Lap»-ban jelent meg: de a mutatkozó szükséghez képest mindeniken jelentékeny nyomai vannak a javító kéznek. A csínosan kiállított füzet ára 60 kr. *R. Gy.*

— **Az eperjesi ev. coll jogakadémia** tanrendje az $188^{7}/_{8}$. tanév II. felében. *Római jog*, Dr. Horovitz Simon. *Európai jogtörténet*, Glós Károly. *Magyar közjog*, Dr. Horváth Ödön. *Magyar magánjog*, Schulek Gusztáv. *Pénzügytan*, Glós Károly. *Tételes európai nemzetközi jog*, Dr. Horváth Ödön. *Magyar állam statisztikája*, Dr. Bartha Béla. *Magyar pénzügyi törvényisme*, Glós Károly. *Egyházi jog*, Hörk József. *Váltó- és kereskedelmi jog*, Dr. Bartha Béla. *Peres és perenkivüli eljárás*, Schulek Gusztáv. *Büntető jog*, Dr. Horovitz Simon. *Európai államok legújabb története*, Hörk József. *Művelődéstörténet*, Dr. Horváth Ödön. *Bölcseleti ethika*, Dr. Szlávik Mátyás. *Közegészségtan*, Dr. Lakner Árpád. *Törvényszéki orvostan*, Dr. Breyer Adolf. *Bányajog*, Schulek Gusztáv. *Európai államok statisztikája*. Dr. Bartha Béla. *Jogbölcsészeti repetitorium*, Dr. Horváth Ödön. *Az eperjesi ev. ker. theologián* a folyó iskolai év II. felében a következő előadások tartatnak: *Csengey Gusztáv*, r. tanár előad Egyháztörténetet (középkor) 4, Héber nyelvtant 3, ó-szövetségi exegesist 3, s ó-szövetségi theologiát 4 órán; *Hörk József*, dékán-tanár előad egyházjogot 4, gyakorlati theol. seminariumot 2, gyak. exegesist és latin nyelvet 1, Katechetikát és pastorálist 3—3 órán; *Mayer Endre* r. tanár előad görög nyelvtant 3, új-szövetségi exegesist (Római- s Jakab-levél) 4, Tót nyelvtant 3, s vezeti az irásmagyarázati seminariumot 1 órán; végül *dr. Szlávik Mátyás*, r. tanár előad hittant (kifejtő részét) s bölcsészettörténetet (a modern philosophiát) 4, vallástörténetet 3, dogmatörténetet (közép- és újkori részét) 2, német nyelvet 1, s vezeti a rendszeres theol. siminariumot heti 1 órán. A seminariumban Schleiermacher monológjait fogja fejtegetni heti 4 órán.

— **Érdekes régiség.** *Kövi Sándor, volt sárospataki jogtanár előfizetési felhívása.* A' Felséges Ts. és Királyi már megnyertt Kegyelmes engedelem mellett, fogok nyomtattatni a Halgatóim számára valamelly munkát a hazai Törvényekről. Észre vettem, hogy a Halgatóimon kivűl is egy két érdemes ifjú embernek tettszik reá praenumerálni. Nem lehetetlen, hogy többen is légyenek. Azért hirdettetem ki, hogy azoknak is fogok Exemplárokat nyomtattatni, a kik felöll legfellyebb Májusnak elein bizonyossá tétettetem, hogy egy exemplárért 3 Rforintokat praenumeráltak. Melyre nézve kérem illendően az itt következendő Urakat, méltosztassanak a' praenumerátziót elfogadni, és engemet a felöl túdósítani. Posonban Prof. Fábri; Győrben a Ref. T. Prédikátor; Komáromban Préd. T. Mindszenti vagy Prókátor Pataki; Pápán Prof. Láczai; Pesten Prokátor Horváth Ferencz; Miskoltzon Prof. Váradi; Debretzenben a' Collegyiom Bibliothecárius; N. Kállóban Archivárius Szűcs; Szathmáron Notárius Jenei; Gyulán a' Ref. Predikátor; Nagy-Váradon Prokátor Szaklányi: Kassán Senátor Fülöp; Eperjesen Prokátor Melioris; Losontzon Prof. Rozgonyi: Rimaszombaton a Reform. káplán; Beregszászon T. Préd. Kömlei; Bétsben Udy. Cancellista Engel-Urakat, és mindenütt a Könyvkötőket s Könyvárósokat, egy-egy exemplárt igérvén tízen felyűl fáradságokért. A' kiknek tetszik, magamnak is írhatnak szabad postán. S. Patak 14 Febr. 1796. Kövi Sándor Professor. («A Bétsi Magyar Merkuriusnak negyedik esztendeje» után (260. lap) Közli Buza J.).

Pályázat.

A *tiszáninneni* egyházkerületben, az *ungi* egyházmegyéhez tartozó *szürthei* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ez állomás évi javadalmazása földek, rétek és az egyház hívei által fizetett terményekből 640 frtot teszen és így IV. osztályú. Pályázati kérvények nagytiszt. *Makay Dániel*, ungi esperes úrhoz, *Ungvárra* intézendők. Pályázati határidő február 24.

Miskolc, 1888. január 28. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 7. szám. Sárospatak, 1888. február 13.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Válaszúl.» *Mocsáry Lajos.* — «Egy magyar protestáns néptanítónak miért kell a vallásos nevelésre fősúlyt fektetni?» (Vége). *Becske Bálint.* — «Német egyházi és irodalmi viszonyok.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A mai hitöntudat állása a bibliai csodákkal szemben» (Vége). *Rácz Lajos.* — «Püspöki körlevél.» *Kun Bertalan.* — «A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből. *r. l.* — «Magyar Olvasókönyv.» (Könyvismertetés). *Czinke István.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Válaszúl.

A Kolozsvártt megjelenő «Protestáns Közlöny» folyó évi 2., 3. és 4. számaiban Szász Béla úr három cikkben foglalkozik annak bebizonyításával, hogy én az egyházunk körében létrejött «egyesülés fogalmával nem vagyok tisztában, nem értem céljait, terjedelmét s következéseit, oly cardinalis alkotásnál sem, minő az országos közalap.» Alapítja pedig ezen vádját a «Sárospataki Lapok»-ban megjelent cikkeimnek azon passusára, melyben «lehetőségét hirdetem, sőt a szerintem való *ellenszer szorgos felkutatásával és ajánlgatásával positive bekövetkezendő s így szerintem is természetes* konzekvenciának tüntetem föl annak lehetőségét, hogy a közalap annálfogva bukhatnék meg, mert némelyek mindig csak adván, de sohasem kapván, meg fogják tagadni a járulékok beszolgáltatását, s így kényszereszközökhöz is kellene nyúlni stb.» *Tehát én magam készítem elő e „forradalmi állapot elkövetkezését.“* Teszem pedig ezt vagy tudatlanságból vagy forradalmári viszketegségből, de valóbbszínű, Szász Béla úr szerint, hogy tudatlanságból.

Hát ez egyenesen badar beszéd. Ha én Szász Béla úr szerint szorgosan felkutatom és ajánlgatom az ellenszert, akkor ezen általa maga által is constatált ténynyel nem azt bizonyítom be, hogy forradalmi álláspontra helyezkedem, hogy fel akarnám forgatni a létrejött egyesülést; hanem épen ellenkezőleg, azt, hogy féltem az egyesülést, azt a cardinalis alkotást; féltem, mert óhajtom, hogy fenmaradjon ingatatlanúl, hogy consolidálódjék; ezért mutatok az aggályos jelenségekre és mondom azt, hogy videant consules; ezért kutatom föl az ellenszereket s kérem az illetőket, hogy azoknak megbírálásával foglalkozzanak. Ily törekvésekre azt fogni rá, hogy célja nem egyéb, mint felforgatás, épen olyan, mint ráfogni azokra, kik beteg rokonuk ágyához orvost hívnak s az orvosra, ki gyógyszert rendel, hogy meg akarják ölni a beteget.

De még ha ily szándékot táplálnék is, abból nem következik az, hogy ne értsem, miről van szó; ezen következtetése Szász Béla úrnak, felállított alternativájának ez a része már épen teljesen nélkülöz minden logikát. S azért nem is fogok állításaival, mint különben is meddő személyi kérdéssel, bővebben foglalkozni. Nem más ez, mint aféle köznapi gorombáskodás, a mire Szász Béla úrnak egészsége fentartása végett szüksége lehet, nekem pedig talán nem fog sokat ártani, mert annyit, remélem, feltesz rólam is a «Sárospataki Lapok» minden olvasója, hogy képes voltam megérteni azt a néhány paragrafust, mely a zsinati törvényekben az országos közalapról szól; de a konventi tanácskozásokban is csak ragadt rám valami, például Szász Béla úr bölcs beszédeiből is, hogytisztában legyek a fenforgó kérdésekkel, s ne legyen részemről vakmerőség azokról véleményt mondani.

Megelégedéssel vehetek azonban, az ügy érdekében tudomást arról, mi Szász Béla úr harmadik cikkének végében foglaltatik. Miután három cikken át manifestálja irányomban való ellenszerét és fárasztja magát annak megmagyarázásával, hogy mi az a közalap, ezt mondja: «Mindez nem azt jelenti, hogy az affiliáció, a paptanítóság és a körlelkészségek útján ne lehetne s ne kellene a szükségleteket lehetőleg apasztani.» Hanem, ha ebben a nézetben van a tudós tanár úr, mi, természetesen, nem az én capacitálásom érdeme, akkor nagy taktikai hibát követett el az által, hogy támadást intézett ellenem, a ki akár competensül, akár nem, de tényleg szóba hoztam ezeket a dolgokat úgy a conventen, mint a sajtó terén. A közönség mindig kapcsolatba hozza az ügyet a személylyel, s a ki, bár nem akarva megtámadni az ügyet, élesen megtámadja a mellette fellépő személyt, nem cselekszik különben, mint az a bába, a ki gyerekestől önti ki a fürdőt. Az ügy érdekében

félre kellett volna tennie Szász Béla úrnak az antagonismus érzelmeit, el kellett volna szívelnie azt, hogy alkalmasabb vállalkozók hiányában épen az én csekély személyem volt vakmerő egy dolgot színre hozni; mert most már nagyban és egészben úgy fog állani a dolog, hogy Mocsáry felszólalt az affiliáció stb. ügyében, Szász Béla pedig egy mérges cikksorozatot eresztett meg ellene, tehát ellenzi a mit M. akar.

Épen e szempontból kénytelen vagyok egy szerény figyelmeztetést intézni tisztelt barátom, Szász Károlyhoz, a dunamelléki kerület nagyérdemű püspökéhez is, ki a «Protestáns Egyházi és Iskolai Lap» folyó év 1. és 2. számaiban megjelent cikkeiben csekély személyemmel is foglalkozni szíveskedett. Ő volt az, ki a konventen, midőn Kerkápoly a paptanítóságokra, én pedig az affiliáció és körlelkészségekre hívtuk föl a konventi tagok figyelmét, melegen felkarolta az ügyet, s az ő indítványára lett az határozatilag a szuperintendenciákhoz utasítva. Említett cikkében is hangsúlyozza a püspök a dolognak célszerű voltát; hozzáteszi azonban, hogy ne altassuk magunkat azzal, hogy ez úton sokat fognánk nyerni. Szellemileg — úgymond — semmit, sőt tán veszítenénk; a kivitelben pedig nagy nehézségekkel fogunk találkozni, mert a kis egyházak ragaszkodnak önállóságukhoz. Tehát az első okból csak szükségből nyúl ez eszközhöz, a másik okból pedig nem sok eredményt vár.

Meg vagyok győződve, hogy e szavakat balúl fogják magyarázni, oly értelmezést fognak azoknak adni, melytől a tisztelt püspök úr nagyon távol áll akkor, midőn úgy a konventen, mint cikkeiben egész őszinteséggel hangot adott kételyeinek, mintegy fenhangon gondolkozott; s ez majd lovat ad alája úgy az inerciának, mely fázik az erélyes cselekvéstől, mint a renitenciának, melyet helyi és személyi érdekek felidéznek. Hogy a szóbahozott rendszabályokkal szellemileg nem nyernénk semmit, sőt tán veszítene az egyházi szolgálat hatékonysága, az bizony megtörténhetik, s ezt én őszintén kimondottam magam is első felszólalásom alkalmával. A közelből és közvetlenül gyakorolt lelki gondozás mindenesetre hatásosabb, mintha nem úgy történik. A felekezeti összetartozandóság érzetének fentartása tekintetéből azonban alig válnék ártalmassá, én legalább nem tapasztaltam s nem is hallottam panaszt a katholikusoknál, kiknél pedig nagy mérvekben van keresztülvitetve az affiliáció rendszere. De bármiként legyen is, szükség törvényt bont; két rosz közül a kisebbiket kell választani; az egyházi szolgálat némi gyengülésénél sokkal nagyobb rosznak kell tekinteni azt az élethalál küzdelmet, melyet most vívnak apró nyomorúlt egyházaink, melynek folytatására nézve előbb-utóbb előáll a lehetetlenség; nagyobb rosznak kell tekinteni oly existentiák tömeges fentartását, kik a papi állás követelményeinek megfelelni képtelenek, és különösen azon specialis körülményt, hogy új sarkalatos intézményünk, a közalap nem fog megfelelni rendeltetésének; egyházi pénzügyünkben nem fogunk rendszert meghonosítani mindaddig, míg az anyagi erőnket nagy mértékben meghaladó szükségletet jelentékenyen le nem apasztjuk. Ennek más módját, mint a szóbahozottakat, ez idő szerint nem ismerek; szívesen hozzájárulok, ha ezek helyett, vagy ezek mellé más eszközök is fognak fölmerülni; ha és amennyiben azonban szükségesnek mutatkozik az affiliációk stb. keresztülvitele, hozzá kell látni egész buzgalommal és erélylyel és kerülni mindent, a mi ezt megbéníthatná. És legyen szabad itt közbevetőleg megjegyezni, hogyha az egyházi ügyeink körül uralkodó, tagadhatlanúl nem kis mérvű apathia mellett nem volna várható kellő eredmény, akkor minden esetre eléggé fontosnak tartanám az ügyet arra, hogy megtörténvén a kellő előleges készülődés, *üljön egybe ismét a zsinat s tegyen ez irányban hatályos intézkedéseket.*

Meg vagyok győződve, hogy tisztelt barátom, Szász Károly, ez esetben is, de e nélkül és addig is, nem fog hátramaradni, de elől fog járni bölcs belátásával, buzgalmával, tekintélyével azon ügy sikerének biztosításában, melyet ő is magáénak vallott, s legyen szabad remélnem, hogy nem fogja tőlem rosz néven venni a fentebbi ügybaráti figyelmeztetést.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Egy magyar protestáns néptanítónak miért kell a vallásos nevelésre fősúlyt fektetni?

(Vége).

De az iskolának vallásos szellemben kell tanítani azért is, mert a társadalom s az egyház számára is neveli az embereket. S mind a kettőnek jóléte s virágzása az egyes tagok erkölcsi értékében találja fel legbiztosabb alapját.

Sokat okoskodtak már hivatott tehetségek a felett: vajjon lehet-e ott erkölcs, hol nincs vallásos érzés? Míg sokan a vallást az erkölcsiség szülő anyja gyanánt tekintik, s tiszta erkölcsi életet Istenben vetett hit nélkül nem is képzelnek; addig mások az atheistától sem tagadják meg az erkölcsi jóságot s hiszik, hogy lehet valaki vallásos érzés nélkül is az erkölcsi törvénynek követője.

Helyezkedjünk bár ez utóbbi álláspontra s tegyük fel, hogy azon egyéneknél, a kik az értelmi fejlettség s tudományos művéltség magas színvonalán állanak, erkölcsi erő, erkölcsi jóság, vallásos érzés s istenben helyezett hit nélkül is képzelhető; de másrészről az is igaz, hogy a műveltségnélküli s a tudás alacsony fokán álló emberek közt hasztalan keresnénk erkölcsiséget vallásnélkül: mert itt valósággal a vallás pótolja az ismeretek s a belátás hiányát is, és ez indítja az akaratot a jó cselekvésre. Sőt, ki kell mondanunk, hogy kevés jót teremt ott s a társadalomra nézve áldástalan az erkölcsi törvények szerint való élet, hol az nem az Isten szeretetében gyökeredzik s nem ebből meríti éltető táplálékát. Mert csak az szeretheti valóban embertársait, a ki szereti Istenét.

Mi a mai viszonyok között együttesen ápoljuk mind a két nemes érzelmet; hiszen mind a kettőnek egy és ugyanaz a főtörvénye: a szeretet. S az Isten iránti sze-

retet boldogító jutalma erősbíti bennünk s kedvessé teszi az embertársak iránti szeretetet is.

Épen az a mai társadalom erkölcsi sülyedésének az oka, hogy szétválasztatott egymástól a vallás és erkölcs, s ez utóbbi nem meríthet éltető szellemet, táplálékot Isten szeretetéből. A realis irány kiszorította iskoláinkból az éltető lelket: a vallásos szellemet. Ez által bevitetett a társadalomba a nemes eszmék és közjóért való lelkesülés helyett az aljas önzés, a rút számítás, a mely nem hagy felemelkedni ama boldogító tudatra, hogy másokat boldogítva, magunkat is boldogítjuk. Iskoláink főcélja a tudás; mert a társadalom igényei a mérvadók; a jellemképzés, a vallásos nevelés alig részesül parányi figyelemben. Ez a szülő-oka a magasabb körökben gyakran ismétlődő bűnöknek, melyeket épen az iskolázottabb egyének követnek el a társadalom nyugalma s jóléte ellen — és nem a szegénység. A mai korra nézve is találóan mondja Rousseau: «A vallástalanság azt okozza, hogy a mulandó élethez ragaszkodjunk; lealacsonyítja a lelket, a szenvedélyeket a magán érdekek köré csoportosítja s ekkép aláássa a társadalom alapját.»

A nevelésnek kell tehát megújítani a társadalom romlott szellemét, ennek kell megakadályozni az erkölcsi hanyatlást a vallásos érzelmek ápolása által. Azok a kiválóan nagy és nemes lelkek, kik a magyar társadalom történetében nagy munkájokkal valóban korszakot alkotnak, egy Széchényi, Kossuth, Eötvös, Deák, Vay vagy a Szász testvérek és stb., ott a család keblén, az édes anyai tejjel szívták magokba a vallás lelkesítő szellemét, mely az ő közhasznú életöknek irányadója lett. Az édes anya volt nevelőjök; megtanította őket nemesen élni! De ma már ritkán találjuk fel a drága erényt az édes anyák között, mert nagy részök belevegyűlt a rájok nézve sokszor dicstelen társadalmi küzdelmekbe, s kevés azoknak száma, kiket az igaz keresztyéni szeretet lelkesít gyermekeik nevelésében. Ez a leghatalmasabb intő szózat iskoláinknak, ez a szomorú kényszer arra, hogy éleszszük fel annak falai között a haldokló vallásos szellemet.

A társadalom anyagias iránya többé-kevésbbé bevette magát az egyház életébe is. Pedig ezen isteni intézmény célja a Krisztus szellemével, az ő lelke által táplálni, boldogítani a híveket. Mert ez a lélek mentette meg az anyaszentegyházat az üldözések korszakában; ez tartotta meg, midőn a pogány római császárok félvilág hatalmával zúdúltak a külsőleg erőtlennek látszó keresztyén egyház ellen. S ez diadalmaskodott, mert megerősítette a Krisztus lelke!

Miben keressem a mi magyar protestáns egyházunk erejét és gazdagságát? Mi volt a gyászos, de reá nézve mégis dicső multban támasza s mire építheti jövőjét? Talán a külső fény, vagyon, világi hatalom, vagy a trónok ereje tartotta meg? Nem. Evangéliomi szellemében, tanainak tisztaságában s híveinek vallásos érzelmeiben rejlik gazdagságának, multjának és jövőjének egyedüli, de biztos alapja. Igen szépen mondja egyik egyházi író: «Lehet az egyház számra nézve bármilyen kicsiny, de ha annak tagjai át vannak hatva a Krisztus szeretetétől, mégis nagy és erős lesz az.»

A protestáns iskolák nagy szolgálatot tettek a multban a világosság terjesztése által a közművelődésnek. A lelkiismeret szabadságára épített igaz tudományuk nemesítette az értelmet, jobbította a szívet. Ez által árasztottak hasznot s üdvöt a társadalomra, hatalmat az egyházra. Jövőben is ezeknek a vallásos szelleme lesz az evangéliomi egyház éltető lelke. Ez az a magasztos cél különösen, a melyért a magyar protestáns tanítónak vallásos szellemben kell tanítani.

— — — — — — — — — — —

«Újabbkori kormányaink kétségkivül a keresztyén vallásnak köszönhetik tekintélyöket.» «Istent mindenekfelett szeretni és felebarátainkat, úgy, mint magunkat, minden országban a törvények összegének tekintetik;» ezeket mondja a többször idézett Rousseau az ő Emiljében. Szerinte tehát az államok életének és jólétének alapja a ker. vallás törvényeiben van letéve. És ez valóban igaz. Mert az állam valamennyi törvényeinek eme Krisztusi parancs az alapja: Szeressed felebarátodat, mint magadat. Tehát a honpolgárok erkölcsi élete, mely minden ország jólétének a biztosítéka, a ker. vallás tanaiból meríti éltető szellemét.

A régi világ legnagyobb államai akkor indúltak hanyatlásnak, akkor enyésztek el, midőn a gazdagság megvesztegette az erkölcsöket, a pogányvallás pedig nem volt képes erőt, lelket önteni a megromlott szívekbe

A nagy francia forradalom akkor fordította gyilkos fegyverét a haza hű fiai s a szabadság legnagyobb védői ellen, akkor lett rémuralommá, midőn a néplázítók által a vallás eltöröltetett s a felizgatott népnek azt hirdették, hogy nincsen Isten.

A mi honszerző ősapáink minden nemes tulajdonaik mellett sem biztosíthatják a későbbi nemzedék számára a vérrel szerzett hazát, ha a ker. vallás világa át nem hatja szívöket. A haza ezredéves alkotmánya s vele együtt a nemzet is, csak «névben élne már,» ha a lelkiismeret szabadsága s az elnyomott protestantizmus jogaiért vívott nehéz küzdelmek nem serkentik a nemzetet igazságának s jogainak keresésére. A vallásos türelmetlenség s a protestánsoknak századokig tartó üldözése bizony gyászos korszak hazánk életében. De a jelenből visszatekintve a multakra, enyhül a gyász, mert tudjuk, hogy midőn a vallásos lelkesedés diadalra segítette a magyar protestantizmust, a nemzet szívében ébresztette fel az eltiprott szabadság utáni vágyat. Az evangéliomi szent tudomány győzedelme a hazának is győzedelme lett. Mert bizony nagy igazság az, hogy a prot. egyház demokratikus alapra fektetett önkormányzati joga lett első előkészítője Magyarország mai demokratikus alkotmányának. Vérrel lett megpecsételve az evangéliomi vallás szabadsága, s ez a vér életet adott a nemzetnek, hazaszeretetre lelkesítette azt!

Az idők azóta nagyon megváltoztak s jobbra fordúltak. De a nemzeti önfentartásért való küzdelmek — nyilvánúljanak azok a csendes fejlődés és az idők kivánalmai szerint való békés átalakúlásban — soha meg nem szűnhetnek, míg a nemzet élni akar. És e küzdelem éltető szelleme mindenkor a honpolgárok vallás-erkölcsi műveltsége lesz. Mondjuk tehát a koszorús költővel: «Hangozzanak fennen szivedben az erkölcs szavai, légy a magas célt nézve, ember, keresztyén s hazafi! Áldozz! hogy a szent láng ezer szív fagyát olvaszsza fel; tudj hatni, tűrni és szeretni, meghalni is, ha kell!» (Tompa).

A valódi magyar prot. embernek ősi erénye a hazaszeretet. Hiszen az evangyéliomi tudomány tanítja őt erre. Ne hagyjuk hát ennek szent tüzét kialudni; lelkesítsen bennünket a haza és az egyházért küzdött ősök dicső szelleme, a mely a vallásból merítette az erőt, attól nyerte a halhatatlanságot!

Dicsfény veszi körül a multakban a magyar prot. egyház iskoláit, mert kötelességöket híven betöltötték. Azonban feladatuk naponként nehezbbül. Mert nemcsak a kor műveltségének magaslatára kell felemelniök növendékeiket, de pótolniok kell a családi nevelés hiányait is, s küzdeniök kell az egyesek és a társadalom romlottsága ellen.

A dicsfény nem enyészik el, ha a nehéz feladat

*

megoldásához a vallásos szellemből merítik az erőt. Akkor működésök áldásos lesz az egyesekre, a társadalomra, az egyházra és áldásos a hazára.

Föl azért, kartársak! Azt a nemes célú intézetet, melyet a prot. egyház büszkén nevezett «veteményes kertjének,» emeljük a virágzás magas fokára az evangéliomi szellem ápolása által. Ez a szellem legyen nekünk is segedelmünk a reánk várakozó nehéz munkában. Ne csak a vész és megpróbáltatás nehéz napjaiban mondjuk, de a mindennapi élet küzdelmei között is szent lelkesedéssel hirdessük: «Erős várunk nekünk az Isten!» Hiszen nekünk is nagy szükségünk van az erős hitre. Mint hajdan a keresztyénség első tanitóit hitök segítette diadalra Jézus magasztos tudományának hirdetésében; hitök lelkesítette a győzelemre annyi nélkülözés, szenvedés között s az üldözések viharában és hitök tartotta meg még a halálban is: úgy minket is ez teend erősekké, hogy a küzdelmes munkában meg ne fáradjunk, ez vígasztal meg, hogy bajaink között el ne csüggedjünk. Azon nagy szellemek által kezdett üdvös munka nem szünt meg, nem is szűnik meg soha. Mi vettük át ennek nagy részét örökségül; örököljük hát ezzel együtt azt az erőt is, a mely őket győzelemre vezette, a mely kétezredévtől fogva boldogítja az emberiséget. Ma különösen nekünk hangzik az isteni lélek eme parancsa: «menjetek el és tanítsatok meg minden népeket!» teljesítsük hát ezt, mint hitünk fejedelme kívánja; teljesítsük a magunk jóléteért, teljesítsük az egyes embereknek, a társadalom- s egyháznak, teljesítsük szent lelkesedéssel az imádott hazának boldogságáért! Becske Bálint.

TÁRCZA.

Német egyházi és irodalmi viszonyok.

1. A nagy áldással működő evangy. prot. jellegü Gusztáv Adolf-egylet vetélytársa a «*luth. Gotteskasten*,» már 34 év óta gyakorolja szeretetművét a szétszórt s elszegényedett kath. keresztyéneken. 10 év óta fokozott erővel munkálkodik a luth. egyházi élet erősítésén, mégpedig templomok és iskolák felállítása, a hitvallásukhoz híven ragaszkodó lelkészek javadalmazása, vagy akad. theol. kiképzése által, a kik *kath.* vagy *egyesült* téreken küzdeni akarnak a *tiszta* (már t. i. *luth.*) evangyéliom érdekében. A «Gotteskasten» céljai sok tekintetben azonosak a G. Adolf-egylet céljaival, azonban mégsem teljesen; a G. Adolf-egylet működési köre tágabb, a «Gotteskasten»-é szükebb. Előbbi az egész «evangy. prot.» egyház, utóbbi kizárólag a «lutheránus» hitsorsosok szolgálatában áll. A G. Adolf-egylet csakis köből épít templomokat, iskolákat és paplakokat, míg a «Gotteskasten» ezenfelül még az egyházi szolgáknak seminariumi, gimn. és egyetemi kiképeztetésére és luth. iratok terjesztésére is kiterjeszti figyelmét. . . . Szükségünk van annak hathatós pártfogására még az *egyetemes prot. jellegü* G. Adolf-egylet mellett is, amennyiben a *luth. egyháznak fenntartásáról* van szó nemcsak Róma, hanem a ref. s az egyesült keresztyénekkel szemben. A «Gotteskasten» egyletek száma és sikere évről-évre nagyobbodik. Igy az ismeretes *Petri* által életbeléptetett hannoverai egylet 1886-ban 5930, a *Kähnis* lipcsei theol. tanár által megállapított szász királysági egylet 13,405, a schleswig-hollsteini pedig 1215 markot gyüjtött. Ezenfelül tevékenyen buzgólkodik a bajor, würtenbergi s a lutheranismus terén klasszikus mecklenburgi egylet. Van a Gotteskastennek szakközlönye is, melyet *Köberlin* bajor lelkész szerkeszt. Támogatja a kroppi és breklumi papi seminariumot, továbbá a róm. katholicismus által fenyegetett bajor luth. gyülekezeteket, a porosz uniói egyház területén levő s 79 parochiával bíró 54,000 «separált lutheránusokat,» Ausztriában a csehországi német lutheránusokat, *Magyarhonban a magyarellenes tótságot*, végül az orosz, francia és amerikai lutheránusokat; ezenfelül — a miről Lipcsében *személyesen* is meggyőződtem — a *Hurban et consortes* által ajánlott tót hazafias theologusokat semesterenként ösztöndíjakkal. A «Gotteskasten» jegyzője, Dr. *Ahner* lelkész, megírta az egyletnek s működésének rövid történetét. Igy olvasom e dolgokat szóról-szóra a *Luthardt* lipcsei tanár által 1868 óta szerkesztett «*Allg. ev. kath. K. Z.*» c. lap jelen folyamának I. számában! Ilyen luth. separatismushoz és szükkeblü felekezetiséghez már igazán nem kell commentár! Ugyancsak e lapban olvassuk, hogy *XIII. Leo pápa 50 éves jubileumát* a német katholicismus a legfényesebben ünnepelte. Hymnusokban, prologokban s ünnepi beszédekben természetesen nem volt hiány. Mi másként volt az pár évtizeddel azelőtt! Már VI. Pius, VII. Pius s XVI. Gergely pápák is megélték 50 éves jubileumukat, a melyekről azonban még Rómában is alig vettek tudomást. De már 30 év múlva másként ütött ki a dolog. IX. Pius pápa jubileumát fényesen ülték meg, azonban még az is csak improvisált ünnepélynek mondható. Ma pedig diadalt ül az ultramontán klerikális sajtó, s mind az 5 földrészben hónapok óta készülődtek a kath. keresztyénség látható feje jubileumának méltó megünneplésére. Kezdődtek a Rómába való zarándoklások, megindultak a különvonatok a pápai áldásra és lábcsókra, rátartós lett a római sajtó, a melynek buzdítására mindenki az örök városba sietett a fejedelmektől kezdve a legutolsó koldusig, s csakis a római polgármesternek került a jubilálás fényesen dotált hivatalába! A jelen pápai ünnepélynek általánosan nagyszerü jellege elsősorban nem Leo pápa, a jezsuita ravaszsággal megáldott simogató diplomata személyiségében, hanem a kath. keresztyénségnek látható fejével való, s legújabban benső és külső okok alapján igazán bensővé vált szoros összefüggésében leli magyarázatát, s azon nagy tekintélyben, a melyben a szentszék, mint a keresztyén világ központja, legújabban nem kath. hatalmak részéről is részesült. A világi uralomnak, a pápai katholicismus eme fő óhajának meghiúsulása nem akadályozhatta meg azt, hogy a pápa — mint *Windthorst* magát kifejezte — a világ felett ne uralkodjék. Bizony, videant consules!

2. *Beyschlag*, halle-wittenbergi theol. tanár az «ev. középpárt» szakközlönyében, az általa jelesen szerkesztett «*Deutsch. Ev. Blätter*» jelen folyamának I. füzetében «Kirchl. Chronik» cím alatt kimeritő tudósitást hoz a porosz tartományegyháznak mult év szept.—dec. havában tartott zsinatairól. A pártviszonyok a régiek maradtak, a liberális theologusok megszokott hagyományos módon háttérbe szoríttattak, s úgy látszik: ma Poroszhonban az u. n. «positiv unió» a döntő párt. Csak egyet nem lehet a liberális theologiától eldisputálni, s ez annak komoly, lelkiismeretes tudományossága és munkássága, mely messze felülmúlja a *Stöcker*, *Zöckler* s mások scholastikus, traditionális theologiáját, (mely *Zöckler* «*Handbuch*» és «*Commentár*»-jában oly klasszikus kifejezést nyer), a hol a prot. theol. tudományosságnak komoly fejlődéséről szó sem lehet. A zsinatok nagyobbára az egyházi s vallásoserkölcsi bajok elhárításáról, a bel- és külmisszióról s az áldásosan működő G. Adolf-egyletről értekeztek. Úgyszintén helyenkint a komoly megvitatás tárgyát képezte a «vegyes házasság,» Rómának növekedő s a protestantismus létérdekeit fenyegető hatalma, a Thimmel-féle pör prot. vallási sérelme stb., míg a jogi és szervezeti kér-

déseknél az ismeretes *Hammerstein Kleist-féle javaslat* tárgyaltatott, mely «az evangy. egyház nagyobb szabadságát és önállóságát» sürgeti, s csaknem egyértelműleg megegyeztek abban, hogy a porosz ev. tartományegyház nagyobb állami dotatioban részesíttessék. Egyik zsinat a *rendkivüli egyetemes zsinat* legközelebbi összehívásának eszméje mellett küzdött. Nevezett szakközlöny tudósít az évenkint 100 ezer markot fölemésztő berlini városi misszióról is, hol Beyschlag érdekesen világítja meg *Stöcker* terveit és ker. socialistikus működését, kinek «*Deutsch Ev. K. Z.*» c. legközelebb megindított lapja telve van gyanusításokkal s a szabad prot. fejlődést sértő cikkekkel.

3. A fontos s megbecsülhetetlen prot. feladatot betöltő «*evangy. szövetség*» ügye, melylyel a fentebb érintett porosz tartományegyházi zsinatok is élénk érdeklődéssel foglalkoztak, mindinkább tért hódít a prot. közgondolkodásban. E «szövetség» eszméje a legkülönbözőbb pártokat foglalja magában, s csakis egyes zelota protestánsok idegenkednek még tőle, hamisan értelmezett felekezetiségből vagy a prot. egységet felbontó pártszellemből. Legtöbbet tesz a «szövetség» a prot. *röpiratok* terjesztése terén, a melyek közül *Baumgarten*, *Bärwinkel*, *Fricke* iratai, főleg azonban *Lipsius* tanár «10 Jahre preuss. Kirchenpolitik» című műve tünnek ki. Lipsius forrásszerű adatok alapján élesen világítja meg a porosz egyházpolitikai mozgalmakat, a melyek a vaskancelláru önmegadásával, Canossába való vándorlásával végződtek[1]). A 12 füzetből álló cyklusra évi 2 márkkal lehet előfizetni, a melyekből a legfontosabbakat mindenkor be fogjuk mutatni lapunk t. olvasó közönségének. Hasonló természetűek «a würtenbergi felekezeti viszonyokat» feltüntető, u. n. *kék füzetek* is. E napokban jeles munkát adott ki, az «evangy. szövetség» barátainak ajánlva, *Eisele* würt. lelkész «*Jesuitismus und Katholicismus*» c. alatt, mely egyrészt a jezsuita-rend lényegét, történetét és céljait tünteti föl forrásszerüen, másrészt pedig kétségtelenül kimutatja, hogy a római egyháznak IX. Pius pápasága alatti vészteljes fordulata óta «jezuitismus» és «katholicismus» azonos fogalom a római világnézetben. A mű méltó kiegészitője *Hase* és *Tschackert* tanárok jeles polemikáinak. Szóval az «*evangy. szövetség*» hivatása és feladatának magaslatán áll, s az ellene intézett (nemcsak római, de prot. részről is) támadások valóban érthetetlenek. Hiába, a gyanusítás, a szeretetlen támadás és kényszerrendszabályozás még *egy darab türelmetlen katholicismus* mi bennünk!

4. Hogy az «*evangy. szövetség*» eszméjében a legkülönbözőbb theol. pártok szeretetteljesen egyesülhetnek, mutatja a *positiv* alapon álló giesseni tanár, Dr. *Gottschick* «Mely vallási kötelék egyesítheti a protestantismus különféle irányait a Róma elleni küzdelemben» c., már nyomtatásban is megjelent előadása. Helyesen emeli ki azt, hogy nem egyes theol. iskolaszerű tanok, hanem az egész gyakorlati vallásos életre döntő befolyást gyakorló nagy világnézetek választják el a katholicismust a protestantismustól, a miért is szerinte helyesen utasítja vissza az orthodoxia a romanizálásnak liberális részről tett vádját (?). A Krisztusban kijelentett isteni kegyelemakaratnak a hitben történő közvetlen tapasztalata egyenes ellentéte a papság közvetítő tekintélyének s az ahoz kötött római visszaéléseknek. A ker. tökéletesség tanánál ellentétben áll az Istenben megkötött lelkiismeretnek evangy. önállósága a kath. fülbegyónási kényszerrel, továbbá a kötelesség eszményi fogalma és terjedelme az érdemetszerző cselekedetekkel, s a polgári hivatásnak, családnak és államnak evangy. becsülése a kath. szerzetességgel s a hierarchia uralmával a család és állam, mint magában véve bűnös tér fölött. E tekintetben alig lehet különbség vagy eltérés az egyes prot. irányok között. Ki vitatná el p. o. *Lipsiustól* (mondja Gottschick) a bűnbocsánat és megigazulás személyes tapasztalatát? A liberális protestantismus köreiben is érvényes az erkölcsinek feltétlen, kötelességszerű jellege, nem pedig az érdemetszerző jelleg, vagyis az erkölcsinek feltétlenül parancsoló szentsége, szemben az önző és érdemetszerző törvényszerű felfogással. Az orthodoxia csudahite is más jellegű, mint a katholicismusé. Itt az akaratnak megtagadása az empirikus egyházi intézménynyel szemben, amott annak feltétlen bizalma, hogy Jézus Krisztus atyja nincs a természeti rendnek koriátaihoz kötve. Röviden: létezik a vallásos-erkölcsi életnek oly bizonyos typusa, mely minden prot. theol. iránynak közös sajátja Rómával szemben. S ezen positiv vallásos közösség alapján lehetséges az evangy. keresztyének egyesülése és küzdelme a közös ellenség Róma ellen, mégpedig úgy a sajtó, az irodalom, mint az egyleti élet terén, s ilyen közös egylet, közös basis, s Rómával szemben közös fegyver: az «evangy. szövetség» eszméje! Mi magyarok is azt kívánjuk: vivat, floreat, crescat!

5. Örvendetes képet nyujt a *német prot. irodalom* is. A berlini *unió-egyesületnek* a *Websky*-féle K. Z. hasábjain hirdetett téli előadásai között sok jeles dologra akadunk. Igy *Pfleiderer*, berlini tanár «Az eszmények sorsa a világ- és egyháztörténetben» cím alatt értekezett folyó hó 13-án. A többiek közül megemlítjük *Werner* gubeni lelkész «A német katholicismus ev. mozgalmai,» *Richter* berlini lelkész «Az ev. szövetség s a protestáns-egylet,» *Websky* «Hase és Schweizer hittana» c. előadásait, a melyek hihetőleg nyomtatásban is megszerezhetők lesznek. *Devrient*, *Herrig* és *Trimpelmann* klasszikus Lutherdrámáit kezdik már a nagyobb német városokban is előadni, mely müveknek genesisét s egymáshoz való viszonyát igen érdekesen fejtegeti a *Websky*-féle lapban *Fischer* lelkész. A *Devrient*-félét külön fogjuk egy alkalommal bemutatni lapunk olvasó közönségének, a melyet német diák koromban Jénában előadni is láttam. E napokban adta ki a jeles *Pfleiderer* «Das Urchristenthum, seine Schriften u. Lehren» című nagyobb művét, mely méltó folytatása «A paulinismus» c., a 70-es években kiadott alapos monographiájának. Az ős keresztyénség terén legtöbbet tesz ép a liberális protestantismus, a mit *Lipsius* és *Hilgenfeld* ide vonatkozó nagyobb szakmunkái is bizonyitanak. Jeles folyóirat indult meg *Stein* szerkesztése alatt «Archiv für Gesch der Philosophie» c. alatt, melynek I. füzete *Zeller*, *Erdmann*, *Dilthey* és másoktól, sok jeles szakértekezést hoz, a melyek közül Zellernek «A bölcsészettörténet fogalommeghatározása» tünik ki. Végül az 1877-ben megindított *Harnack-Schurer-féle Literaturzeitung* (melynek méltó kiegészitője a *Lipsius* által szerkesztett s a *Pünjer* jenai tanár által 1881. megindított «*Theol. Jahresbericht*») jelen folyamának első füzete jeles szemlét tart a mult évben megjelent egyes művek felett, a melyekből *Thomasius* dogmatörténetének és *Plitt* symbolikájának 2. kiadását említjük. A «Literaturzeitung» s a «Jahresbericht» jeles tájékoztató kalauz a prot. theol. irodalom tömkelegében. Vajjon egyházi hatóságaink tesznek-e valamit arra nézve, hogy ezek theol. könyvtáraikban ne hiányozzanak?* Szükségünk van rájok, ha a *theol. tudományos irodalom terén* komolyan haladni akarunk!

Sárospatak, 1888. február 5. Dr. Szlávik Mátyás.

[1]) A derék berlini *Websky* vezércikkezik róla az általa szerkesztett «*Prot. K. Z.*» jelen folyamának 1—2. számában. Ez is mutatja, hogy a művelt protestánsok komolyan törődnek bajaikkal.

* Mi e tekintetben nem panaszkodhatunk. *Szerk.*

A mai hitöntudat állása a bibliai csodákkal szemben.

(Vége).

Másik érv a csoda fentartása mellett a következő: Még nem ismerünk minden természeti törvényt annyira, hogy már határozottan kimondhatnók: a csoda lehetetlen! A természeti törvényeket az azonos tünemények után állítjuk össze; de hátha még sok olyan jelenség van hátra, a melyet nem ismerünk; azért távol állunk attól, hogy Isten hatalmának csodálatos működéseit, melyeket még eddig észre nem vett természeti erők igénybevételével hoz létre, ismerhetnők! — Hát, ha az egyes természeti törvényeket különválasztjuk az egésztől, akkor a természet életében csakugyan sok csodával találkozunk; akkor alig tudunk valamit kimagyarázni abból, a mit naponkint látunk és tapasztalunk. A mozgás oka, az élet előállása, a látás, hallás, a test és lélek viszonya, gondolkodás, akarat: mindez titok és talány! De ha nem ismerünk is minden természeti törvényt és erőt, a természet életfolyamának teljes törvényszerűségét jól ismerjük. A fentebbi ellenvetésből csak azt látjuk, hogy vannak megfoghatatlan és megmagyarázhatatlan dolgok, de azt egyáltalában nem, hogy vannak objectiv értelemben vett csodák is. Sok dolog nem azért tűnik fel megfoghatatlannak, mert csoda, mert Istennek a természeti törvényeken kivül eső munkája; hanem előttünk azért csodálatos, mert korlátolt ismeretünk és tudásunk az oki összefüggést még nem ismeri. De legkevésbé lehet ezen elméletet a bibliai csodákra alkalmazni — s itt azokról van szó. Bálám szamara, Illés fejszéje, a nap megállása, az 5000 ember megvendégelése, a tenger lecsilapítása, a halottak feltámasztása, Jézus feltámadása s mennybemenetele: hát lehet-e ezeket arra visszavinni s abból kimagyarázni, hogy a természet életében sok dolog titokteljes és ismeretlen? Józan észszel, a természeti törvények mai ismeretével e csodákat el nem ismerhetjük. Jézus gyógyitásait elfogadhatjuk történeti tényeknek, azokban az ő szellemi hatalmának, erkölcsi erejének a szétzüllött kedélyállapotra és idegrendszerre (dämonikusok) gyakorolt befolyását látjuk, melynek föltétele a gyógyulók részéről a hit.

A bibliai csodák az emberi kebel vallásos szükségeinek köszönik előállásukat, hozzátartoznak a vallás lényegéhez. A vallásos élet két tényezőből áll: egyik az Istentől való függés érzete, másik a világ, a természet bilincseitől való megszabadítás utáni vágy. Ha ezen vágy kielégitésre talál, nagyon természetes, hogy az ember ezen kielégítést úgy képzeli, mint az őt lebilincselő természet korlátainak és kötelékeinek legyőzését. A vallásos fantázia — mely a vallásos élet kifejlésénél szükségkép jelen van — a vallásos élet megnyugtató és boldogító tapasztalatait csodákban fogja fel és fejti ki. A csoda a hit legkedvesebb gyermeke. De épen ebben áll subjectiv természete is; a csodánál nem a csodatény, hanem a csodaképzet, csodahit áll előtérben. Minden vallásalapitót, ki felszabadító erővel hatott a kedélyekre, tanitványainak, méginkább az utókornak emlékében, egész mondakör szokott körülvenni; s minél nagyobb a vallásos élet terén az új jelenség ereje, a dicsőitő csodák köre annálinkább kifejlődik mindazoknál, a kiket hatalma megragadott. Ez a csodahit annyira hozzátartozik a vallásos élethez s a vele működő fantáziához, hogy egy új vallás elterjedése csodahit nélkül valóságos csoda volna! S csodák annál könnyebben teremhettek, mert az embereket nem kötötte még a természet törvényeinek ismerete, az ok és okozat szakadatlan láncolatának kérlelhetetlen következetessége; az antik öntudat a csodában semmi ellenmondást nem látott, a csoda dolgában a legkorlátlanabb hiszékenység uralkodott. Ilyen gondolkodásmód mellett a Jézus születésének és halálának csodaszerű körülményei nemcsak természetesek, hanem azoknak szükségkép elő kellett állaniok.

A mi vallásos csodáink a biblia följegyzésében maradtak fel számunkra. Ugyde ezen följegyzések nem történtek közvetlenül az illető események után, hanem az irásba foglalásig nagy idő múlt el s ezalatt a vallásos fantázia ellenőrizhetetlenül alakithatta képeit. Ma már tudjuk, hogy az evangyéliomok, melyek Jézus életét és tetteit az ismert csodák kiséretében adják elő, nem szemtanúktól származnak. Lukács maga határozott különbséget tesz (I. 1—4.) önmaga, Jézus életének többi elbeszélői s másfelől azok közt, kik közvetlen tanitványok, az igének szemtanúi és szolgái voltak. Úgy a szűztől születés, mint a mennybemenetel képzete — melyek Máténál csak érintve vannak s egyes helyekkel ellentétben is állanak — Lukácsnál emeltetik előtérbe, ki maga mondja, hogy ő később korból való. A bibliai csodák elsősorban a hivő gyülekezet költői fantáziájának teremtményei, mely a csodamondákban a múlt eseményeit igyekezett megdicsőiteni. De ezen csodák az evangyéliomokban nemcsak a kor vallásos képzetének kifejezései, ezeket a bibliai irók egyúttal szándékosan szőtték be előadásukba, hogy vallásos képzeteiket érzéki alakban fejezzék ki. Ugyanezt látjuk a szentirás egyéb helyein is. A teremtési monda Isten mindenhatóságának, absolut kauzalitásának kijelképezése; a hatnapi teremtés mellett a 7-ik nyugalomnap a Sabbath-parancs indokolása; az Isten képére teremtett ember az ember magas méltóságára utal; Mózes elhivatása arra való, hogy Isten «Jahvé» nevét neki kijelentse. Mindenütt symbolumokkal, jelképekkel találkozunk. Ezt teszik az evangyéliomok irói is. Márk csodás elbeszéléseiben a tanitó jelkép az uralkodó, Máté a csodatényekre, mint ilyenekre helyezi a súlyt, a csodák Jézus messiásságának bizonyitékai; Lukácsnál a monda- és symbolum-jelleggel egyformán találkozunk. A jánosi csodák, magasröptű allegóriák, sőt tulajdonképen az egész jánosi evangyéliom egy nagy allegória.

Látjuk, hogy a csodák sem vallásbölcsészeti, sem bibliai kritikai szempontból nem fogadhatók el objectiv igazságok gyanánt. Még egy ellenvetése van az orthodoxiának: az inspiráció, az ihletés-tana, a bibliai irodalomnak úgy alak, mint tartalom tekintetében az isteni szerzőségre való visszavitele. Vagy más szóval: az eddigi csodákhoz, melyek által Isten kijelentését közölte, jön az ihletés csodája. Hát az inspiráció-tan az egész orthodoxiának legképtelenebb állitása, sőt ma már nem is merészli senki nyiltan vallani. A bibliai kritika ma épúgy felboncolja, alkatelemeire szedi az irást, mint az orvos az emberi testet.

Ezek után az a kérdés áll elő, hogy mi összefüggésben van a keresztyénség a csodákkal? Csakugyan annyira hozzá vannak-e azok forrva vallásunk lényegéhez, hogyha azokat elvetjük, megszüntünk keresztyének lenni? Az orthodox felfogás szerint: igen! Igen, mert a középkori öntudat s utána a protestáns orthodoxia, a keresztyénség lényegét az isteni kijelentés alapjára helyezve, Jézust úgy fogja fel, mint istennek emberi alakot öltött fiát, ki az ördögök hatalmát csodatetteivel megtörte, önkéntes áldozati halálával az emberiség bűneért eleget tett, istent az emberiséggel kiengesztelte, feltámadván mennybe ment, honnan eljövendő lesz megítélni eleveneket és holtakat! Hátha a keresztyénség magva, tartalma ezen alapgondolatban áll, akkor a csodák elvetésével csakugyan megszűnik a keresztyénség is. De ha mélyebb pillantást vetünk a szentirás belsejébe, belátjuk,

hogy e felfogás nem az igazi, hogy ez nem a Krisztus keresztyénsége, nem az ő vallása; nem az a hit, mely az ő lelkét betöltötte s őt megnyugvással, boldogsággal töltötte el; nem az a hit, melyet hallgatói szívebe is igyekezett átültetni. Jézus nem ismert durva, anyagi csodákat; vallását, igazságát, tanait nem köti ilyenekhez; a bensőleg istennel egyesülő, külsőleg a világot szeretettel keblére ölelő emberi szív az ő vallásának az alapja; ez a valódi istenországa, ennek terjesztése volt az ő életének feladata. Az ilyen szívvel szemben tehetetlen a sátán, s az ilyen szívhez jóságos, kegyelmes az égi atya.

De nemcsak Jézus nem hirdet csodákat s nem tartja magát természetfeletti lénynek, Pál apostol se tud szűztől születéséről s mennybemeneteléről, pedig Pál tana a Krisztus áldozati halálára van fölépítve. Épúgy elveti e durva képzeteket a János evangyéliuma is, s helyökbe az ígének leszállását, Jézusnak a halál által az atyához való fölmenetelét s tiszta szellemi, az igazság lelkében való visszatérését helyezi.

A reformáció a középkori egyház csodakeresztyénségét változatlanúl átvette, bár az alaki és tárgyi elv felállításával alapjában megrendítette. Csak az volt a hiba, hogy az elveket felállította, de nem vitte keresztül. Mert az alaki elv, a keresztyén vallás igazságainak a szentírásra való visszavitele épen azt teszi, hogy minden keresztyén igazságot, magára Jézusra, az ő szavaira, tanaira, tehát arra kell visszavinni, a mit ő akart és tanitott; és így nem a Krisztus személyéről szóló tan a fő, hanem magának Krisztusnak evangyéliuma. S a hitből való megigazulás a tekintélyhit helyére a személyes benső meggyőződést a Krisztustól való benső áthatottságot helyezi, mely a Krisztustól szerzett lelki javakat elsajátítja s ezáltal az örökkévaló és isteni után vágyódó kebelnek megnyugvást, üdvösséget szerez. E hitnél a csoda-megváltás nem jő tekintetbe.

Jézus életének csodái: születése, halála, mennybemenetele, reánk nézve nem lehetnek egyebek, mint a vallásos igazságok szellemes érzéki symbolumai; mint ilyenek, becsesek vallásos életünkre nézve s keresztyén ünnepeinken bennök folyton örömet és emelkedést találunk, költői szépségök miatt mindenkor drágák lesznek előttünk: de lehet valami szép, sőt tartalmazhat némi igazságot is, a nélkül, hogy azért a valódi megtörténés bélyegét magán kellene viselnie!

Azonban úgy a tekintélyhit, mint a szabad gondolkodás híveit kösse össze az egységnek lelke! Legyen mindenki egy, azon meggyőződésben, hogy Jézus Krisztus közöttünk él s szelleme és igazsága által folyvást működik! Munkássága bizonyitja, hogy feltámadott, hogy él: neki köszöni az emberiség legjobb életerejét, mindazt, a mi valóban megnyugtatja, a mi vigasztalást és üdvösséget szerez szivének, mind a mi jót tesz, mind a mi igazságra vezérli: *ez az ő feltámadása!*

Az egyesülésre irányuló, az egység szükségét fejtegető szép, meggyőző sorokkal zárja be írónk értekezését. Ha tárgyalása folyamán úgy állt előttünk, mint egy erős harcos, ki kiméletlen csapásokat osztogat, mint egy pártférfi, ki ellenfelét földre tiporja: a végén úgy lép elénk, mint Jézus valódi tanitványa, ki mesterének szellemét átértette s kinek az igazságon túl is van még egy fegyvere: az engesztelékenység, a békeségnek lelke. A mi sebet üt, azt igyekszik begyógyítani s így bizonyítja be, hogy a keresztyének, mikor egymás ellen harcolnak, mintha nem is harcolnának.

A rövid tartalmú ismertetés — azt hiszem — meggyőzte a t. olvasókat arról, hogy itt egy erős, alapos érvelésű iróval van dolgunk; ha könyvét olvassuk, egyúttal azt is tapasztaljuk, hogy könnyed, eleven előadású ember szól hozzánk s e tekintetben nagyon elüt a felvont szemöldökü, száraz, tudós német értekezésektől. E könyvecske alkalmas arra, hogy hasson a közönségre s korunk egyik nehéz, de eldöntésre váró kérdésének megoldását elősegítse. Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki körlevél.

I.

Nagytiszteletű esperes úr!

Egy fontos, s egyházainkat s lelkészi, tanitói testületeinket, közelről érdeklő ügyben kivánom becses figyelmét felhívni, melyben lehető gyors eljárásra van szükségünk. Ezen ügy az egyenértéki adó ügye, mely, mint tudjuk, e folyó évben 10 évre lesz meghatározva, s a mennyiben az erre vonatkozó törvények legközelebb változást szenvedtek: ezen változások figyelembevételével, kívánok ez ügyben utasítást adni lelkésztársaimnak.

Az 1881. XXVI. t. c. és az 1881. XXXIV. t. c.-nek az illeték-egyenértékre vonatkozó intézkedései, az 1887. XLV. t. c. által részben meg lettek változtatva, miért is e következők lesznek ez ügy körül figyelemben tartandók:

I. Az illeték-egyenérték 1888. január 1-től kezdve, 10 évre való érvénynyel szabatik, következésképen a folyó évre kiszabandó illeték-egyenérték, hacsak a vagyon állagára nézve időközben változás nem merül fel, tíz évig érvényben marad; a folyó évi március hó végéig múlhatatlanúl beadandó vallomások tehát, a legnagyobb pontossággal legyenek szerkesztve s a netaláni hibás kirovás ellen, a törvény által megengedett jogorvoslatok mindenesetre érvényesitendők.

Az illeték-kiszabási hivatalok kirovásai ellen 30 nap alatt birtokon belől, továbbá 60 nap alatt birtokon kivül, s bélyegmentesen lehet fölebbezni a pénzügyi igazgatósághoz; ennek sérelmes intézkedései ellen pedig 30 nap alatt a pénzügyi bírósághoz, ezen utóbbi fölebbezés már bélyegköteles és pedig 50 forintig 15 kr. ezen felül 36 kros bélyeg ragasztandó fel.

II. Bevallás tárgyát képezik az egyház, iskola, lelkészi vagy tanitói hivatal tulajdonát képező, illetve a lelkész vagy tanitó által haszonélvezett ingatlan vagyon, föld, rét, ház, regale sat. és a vagyon állagához tartozó ingóságok, p. o. tőkepénzek, alapitványok.

A bevallás a hivatalból megküldött rovatos ivek kitöltése által történik s a gondnok, illetve a javadalmat élvező lelkész s tanitó által irandó alá s nyújtandó be az adóhivatalnál, felszerelve a községi előljáróság által bélyegmentesen kiállítandó értékbizonylattal; az ingóságokra nézve illetőleg leltárral.

Tanácsosnak tartom, az egyenérték-kiszabó hivatal nyilatkozata után, s ajánlom is, hogy az egyházak vallják be pontosan minden ingó s ingatlan vagyonaikat, templom, iskola, paplak, kerteket sat., ha illetékmentesek is. Az ilyenek egyenérték fizetése alá úgy sem tartozván, az alá nem vonatnak, legalább nem esnek az egyházak azon hibába, hogy valamely vagyon, mely egyenérték fizetése alá esik, kimaradjon s így büntetés alá essenek. A jegyzet rovatba be kell vezetni azt, hogy az egyenértékmentes vagyonok mely jog címen *illetékmentesek*.

III. Az illeték-egyenérték címén, évenkint évnegyedes részletekben fizetendő összeg, az ingatlan vagyon értékének $^1/_{10}$, az ingó vagyon értékének $^2/_{10}$ százaléka.

Az ingatlan vagyon egyenértékeül vétetik a kataszteri tiszta jövedelem húszszoros összege, házbér-adó alap-

jául vett jövedelem tizenkétszeres és a házosztályadó hatvanszoros összege.

Az olyan fekvőségeknél, melyek valamely vízszabályozó vagy ármentesítő-társulat kötelékébe tartozó község árterében fekszenek, a vízszabályozási járulék a kataszteri tiszta jövedelemből levonandó, ha csak ezen költség a kataszteri jövedelem megállapításánál már figyelembe nem vétetett.

Kisebb királyi haszonvételeknél (regale) a járadék alapjául vett jövedelem tizenötszörös összege képezi az illeték-egyenérték kiszabásánál alapúl szolgáló értéket.

Adósságok az ingatlan vagyon értékéből le nem vonhatók, az ingó vagyont netalán terhelő adósságok azonban levonás tárgyát képezik.

IV. Nem fizetnek illeték-egyenértéket azon lelkészek és tanitók, kiknek összes tiszta jövedelmök az évi 400 frtot meg nem haladja. Továbbá nem jár illeték-egyenérték oly ingatlanok után, melyek a föld- és házadó alól mentesek (például: temetők, faiskolák, iskolakertek, templomok, istenitiszteletre használt lakrészek, iskolák, lelkész- és tanitói lakások, kórházak, szegények és szegény sorsú tanulók ellátására szánt épületek) a templomok és imaházak istenitiszteletnél használt ingóságai, az oktatási, jótékonysági és kegyeleti célokra rendelt alapitványok ingóságai, egyházfiak, harangozók lakásai, amennyiben a paplak épületeihez tartoznak és azokért bér nem fizettetik.

Az országos tudományos köztanintézetek ingatlan javai illeték-egyenérték alá tartoznak.

A köztanintézetek azon ingatlan javai után, melyek azoknak, mint erkölcsi testületeknek kizárólagos tulajdonai, amennyiben közművelődési célokra szolgálnak, hitfelekezeti különbség nélkül csak felét fizetik a szabályszerű illeték-egyenértéknek s az érték kiszámításánál a kataszteri tiszta jövedelem tizenkilencszeres összege, házbér-adó alá felvett jövedelem tizenegyszeres összege vétetik alapúl.

V. Az illeték-egyenértéket a lelkészi s tanitói jövedelmek után is az egyház, mint tulajdonos tartozik viselni s elsősorban fizetni. De másodsorban felelős érte a javadalom élvezője is, ha az élvező személyében változás történik, az új haszonélvező, a jogelőd haszon élvezetének ideje alatt netán törlesztetlenül maradt illetékért annyiban felelős, amennyiben a folyó évet megelőző két évinél nem képez nagyobb hátrálékot.

VI. Ha tiz éven belől szerez valamely testület ingó vagy ingatlan vagyont, mely után illeték-egyenérték fizetendő, az pótlólag bevallandó és pedig az ingatlan vagyon 8 nap alatt, az ingó vagyon a következő év január havában.

Ugyanazon határidő alatt jelentendő be az is, ha valamely illeték-egyenérték alá tartozó ingó vagy ingatlan vagyon másra átruháztatik, megsemmisül, vagy rendeltetésénél fogva illetékmentessé válik.

Az ujonnan szerzett vagyon után az illeték-egyenérték pótlólag kivettetik, az elidegenített, megsemmisült, vagy illetékmentessé vált vagyon után pedig az illeték-egyenérték töröltetik.

Ezek levén azon főbb mozzanatok, melyek szerint az egyenérték ügyében hozott változtatások figyelembevételével el kell járni az egyház-elöljáróknak, lelkészeknek, tanitóknak; ezeknek szives és gyors közöztetését kérem nt. esperes úrtól; valamint szives figyelmeztetését arra nézve, hogy ezen utasítások szerint tegye meg minden egyház bevallását, szemelőtt tartva azt, hogy ezen bevallás elmaradása a törvényben megszabott bírságot vonandja maga után. Siessenek azért a bevallást megtenni, mihelyt a bevallási iveket megkapják. A bevallási iv maga is bizonyos utasítást ád jelzett rovataival. Azonban tanácsolom minden lelkésztársamnak, hogy ha bővebb ismeretet s tájékozást kíván szerezni magának az egyenértéki adó-ügyről, ennek bevallásáról, kivetéséről, befizetési módjáról, szükség esetén az orvoslati módokról s eljárásról, szerezzék meg Róka József, m. kir. pénzügyi fogalmazó «*Illeték-egyenérték kézi könyve*» című munkáját, mely kapható 30 krért. Szabadkán, Székely Simon könyvnyomdájában. Ez felvilágositást ad mindazon dolgokra nézve, melyeket ez ügy körül, nekünk, lelkészeknek is tudnunk kell.

Atyafiui szeretettel vagyok Miskolcon, 1888. febr. 7.

Kun Bertalan,
püspök.

A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből.

Főgimnáziumunk nem a nagy események színhelye. Alig emelkedve túl a rendes napi teendőkön, elvonúlva a politikai, sőt a városi élet zajától is, viszi e helyen mindenki kötelesség-igáját napról-napra. S ha mégis, most a föntebbi címen fordúlok a nt. szerkesztő úrhoz, teszem ezt ezért, mert oly dolgok történtek főgimnáziumunkban, melyek megérdemlik, hogy a nagy közönség is tudomást vegyen róluk.

Iskolánknak, miként az általunk mindig tisztelettel tekintett sárospataki főiskolának is, van egy kegyelettel ápolt, a szegénység, de jóakarat morzsáiból, filléreiből táplálkozó jótékony intézete, *a tanári nyugdíjintézet*, melynek csekély, mintegy 90 frtnyi segélyét, ez évben már 14 tag fogja igénybe venni. A multak hagyományos szokása szerint, e jótékony alap javára táncestélyt rendezett e hó 4-én főgimnáziumunk ifjúsága. S ez, mint helyi lapjaink tudósitásai is kiemelik, minden tekintetben a legszebben sikerült. A «Korona» szálló nagy termét a szépszámú és díszes közönség egészen megtölté, soraiba foglalva Kun Bertalan püspök urat és családját, Foltin János alsó-miskolci plébánost, Ortvai Miksa kir. törv.-széki elnököt, Melczer Gyula alispánt, Soltész N. Kálmán polgármestert, Pataki Sándor v. főkapitányt, dr. Szabó Gyula gyógyszerészt, Szeremley Lajos ügyvédet, Soltész N. Albertet s a miskolci társadalmi élet több jelentékeny tagját, továbbá a katonaság köréből Goldschmied ezredest, Leöchey c. honvédőrnagyot s a tanférfiak közül a helybeli kir. kath. algimnázium teljes tanári karát, Tóth Pál ref. leánynöveldei igazgatót, Dienes Péter polg. isk. tanárt stb. Természetes, hogy jókedvű fiatalságban sem volt hiány. A közönség méltó elismerését érdemelte ki az ünnepélyt rendező ifjúság kedélyes és mindvégig szolid magaviseletével.

Az estély anyagi sikere is jelentékeny, amennyiben a jelzett célra 294 frtnyi szép összeget eredményezett, a melyben 138 frt felülfizetés foglaltatik. A sikerben különben nagy része van dr. Kovács Gábor igazgatónak, mint elnöknek.

A másik tárgy nem kevésbbé örvendetes.

A kir. curia ugyan's boldogemlékű *Jóny Tivadar* végrendelete ügyében, a perlő rokonok ellenében az érdekelt kézsmárki ág. ev., miskolci ág. ev. és ev. ref. gimnáziumok s a sárospataki ev. ref. főiskola javára döntött, s ennek alapján a miskolci törvényszék a birtokátadó végzést meghozta, s ellene fölebbezés nem adatván be, a tényleges átadás iránt is intézkedett. E szerint kapott a kézsmárki ág. ev. gimnázium mintegy 300,000 frt értékű vagyont; a miskolci ev. ref. főgimnázium, pénzintézetek, iparvállalatok s bányák részvényeiben hivatalos felvétel szerint 10,340 frtot, könyvszekrényeket 252 frt s betétet, (a részvények időközi jövedelmeit), 2277

frt 59 kr értékben, összesen 12,869 frt 59 kr értéket; a miskolci ág. ev. algimnázium a ref. főgimnáziuméval egyezőleg, részvényekben 10,340 frt s betétben 2277 frt 59 kr értéket s ezenkivül a részére hagyományozott 2000 frt fejében az időközi kamatok hozzászámításával 2483 frt 33 kr készpénzt: megyjegyzendő, hogy az elosztható pénzintézeti s iparvállalati részvények a két intézet közt a végrendelet értelmében egyenlő arányban osztattak el; az oszthatatlanok pedig, hová a bányarészvények is tartoznak, közösen fognak kezeltetni. A sárospataki főiskolának hagyományozott 2000 frt, az időközi kamatokkal 2483 frt 33 krra növekedve, szintén a napokban fog átadatni.

Méltó elismerés illeti a 300,000 frt értéket meghaladó nagy hagyaték pontos, lelkiismeretes kezeléséért nagytiszt. *Zelenka Pál*, miskolci ág. ev. lelkész és *Sassy István*, ügyvéd urakat, a végrendelet végrehajtóit.

A megdicsőült hagyományozónak pedig, a ki nemes szívének ily ércnél maradandóbb emléket emelt, s a jótékonyságában részesült intézeteket, valamint a közművelődésügy barátait örök hálára kötelezte, legyen áldott emlékezete közöttünk s buzdítson másokat is minden szép, jó és nemes támogatására! r. l.

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyar Olvasókönyv.

Szerkesztette *Molnár Lajos* gimn. tanár. I. kötet. A középiskolák I. osztálya számára. II. kötet. A középiskolák II. osztálya számára. Ára füzve 90—90 kr. Sárospatak, 1887.

Két kedvemre való olvasókönyv, melyekről annyi jót mondtak már a különböző lapokban a megelégedett bírálók s csak a Sp. Lapok egyik közelebbi számában is oly örvendetes tényt jegyzett fel rólok a «Vegyes rovat» vezetője, hogy új dolgot felölök már bajosan mondhatunk. Ha mégis, nem annyira bírálni, mint röviden ismertetni fogom e két becses füzetet, teszem azt egyrészről a szerzőre, másrészről e lapok olvasó közönségére való tekintetből, kik kölcsönösen megvárhatják és megérdemlik, hogy egymásnak bemutattassanak.

E könyveket is, mint általában a Sárospatakról származó iskolai könyveinket az irodalmi kör készíttette és adta ki. Természetes tehát, hogy a kör által már megjelenésök előtt alapos kritika alá vétettek és pedig oly szakerők közreműködésével, a kiknek lelkiismeretessége és mélyreható tanúlmányokon fejlett irodalmi ízlése s széleskörű olvasottsága már magában is elegendő biztosíték arra, hogy ezek az olvasmányok gondosan vannak megválogatva s ennek a két könyvnek tárháza a jó gazda szemével és kezével van berendezve.

És úgy is van valóban.

Szándékosan késtem azért az olvasó-közönség iránt köteles ezen rövid ismertetéssel s szándékosan engedtem magamat más lapok által megelőztetni, nehogy kedvező ismertetésem, az irodalmi körnek egy saját kiadványáról a saját lapjában, csak egyetlen tamáskodó ember előtt is a részrehajlás színében tűnjék fel. Most már, miután a kivül állók megdicsérték, megdicsérhetem én is s elmondhatom, hogy ha mi gyermekkorunkban ilyen olvasmányokkal tápláltattunk volna, talán sokunknak lelke, kedélye, jelleme, szíve erőteljesebb és egyenesebb növekedést veszen s most több volna egygyel azon kedves reminiscenciák száma, a melyek ama boldog korszak ködbenúszó napjaihoz velünk olykor vissza-visszaszállnak. Mert az ilyen elbeszélések, leírások, mondák, költemények és jellemrajzok szívben, főben otthonossá válnak első bemutatóra s némelyike ott is marad holtig s a többinek is legalább áldásos hatása vele jár az emberrel az élet útain is.

Mi nekünk csak a római és görög mithósz titokzatos homályába engedtek boldogúlt I., II. osztálybeli korunkban bepillantanunk. Kolchiszba eveztünk Jázonnal aranygyapjúért; titkon mosolyogtunk a Romulus és Remus szoptató-dajkáján, a nőstény farkason; s gyakorolgattuk fantáziánkat a Semiramis függő kertjeinek elképzelésében. De semmi erkölcsi haszon azokból mireánk bizony nem háramlik vala. Az olvasmányokat is magunk nyomtattuk magunknak, diktálás után, ceruzával és rettenetes sok sajtóhibával. Ezért, nem tagadom, volt egy kis ellenszenvünk is iránt ok.

Ma már a hasznost — mint azt az előttünk fekvő két könyv igazolja — a széppel kapcsolják együvé, hogy a növendéknek nemcsak képzelete és emlékezőtehetsége gyakoroltassék, hanem esze, szíve, lelke, hazafisága, kedélye, ízlése, akarom mondani: a füle is. Igen, az is. Ismerős hangok csendűlnek meg benne, a népmese tündércsengetyűi, mikor szemével «Az irigy testvérek» vagy a «Kacor király, meg «Az igazság és hamisság» történetét nyeli; tősgyökeres magyar szólások lopóznak be rajta, mig Hermann Ottó «Cigányhalászában» gyönyörködik s a szép és szabatos stylus embriója fogantatik lelkében a leendő fogalmazásokhoz, mig jeles írók e válogatott termékeinek szép, magyar alakját megszereti.

És ez az, amiért én a Molnár Lajos olvasókönyveit leginkább becsülöm, hogy nem modern pesti stilussal vannak írva; hogy az ép, romlatlan magyar nyelvérzék nem ellenséget, de jó barátot nyer bennök; s hogy nem engedte magát sablonszerű, hagyományos olvasókönyvi darabok — hogy úgy mondjam, gyári munkák — felvételére ragadtatni a szerkesztésnél, hanem formában és tartalomban, hangban és nyelvezetben — alig valami csekély kivétellel — klassikus, absolut irodalmi becsü munkák együvé búvárlásával tette könyveit méltókká a megérdemlett elismerésre. Ha nem volnának is e füzetek az «Olvasókönyvekhez» kapcsolt mai kívánalmaknak megfelelően berendezve, a különböző természetű prózai és költői darabok oly gonddal és tapintattal csoportosítva, mint különben itt találjuk: még akkor is megmaradna építő hatásuk a gyermeki lélekre.

A másik oka becsülésemnek a vallásos érzés fejlesztésére, ápolására fordított kiváló figyelem. Hiszen bölcs életelveket, megkapó jellemrajzokat, erkölcsös célzatú elbeszéléseket találhatunk más olvasókönyvekben is jeles számmal, de ez az üdvösségre, vagy ha úgy tetszik, a lélek nyugalmára, az élet nagy harcának megharcolására nem eléggé biztos fegyver, nem kellő útravaló. Minden bölcseség kezdete az Úrnak félelme. Azért nagy megnyugvásunkra szolgálhat, mikor látjuk, hogy a gimnázium is ezen kezdi a bölcseséget.

A harmadik jóság e két könyvben a gyermeki lélek természetének s természetes fejlődésének tekintetbevétele. Olyan világban jár velök, melyhez a gyermeki szív ösztönszerű vonzódást érez. S nem nyomakodik rájok a komolyság örökös borongásával, a kedély derűjével veszi őket ottan-ottan körül, ügyesen váltakoztatva a komoly bölcseséget a mosolygó humorral, ez által midőn könyvét változatosabbá tette, tápot adott a növendék érdeklődésének a következő darabok olvasgatására, magának pedig egy kitűnő eszközt biztosított könyve megkedveltetésére.

A költemények nagy szerencsével vannak a rokontartalmú prózai darabok után közvetetlenül beillesztve s ilyen módon azokat nemcsak kiegészítik, hanem maguk iránt is több érdeklődést költenek s kényelmesebb útat

nyitnak a lélekbe mindazon szép gondolatok behatolására s tartósabb megőrzésére, melyek a prózai olvasmányokban arra érdemeseknek bizonyúltak.

Az is gyümölcsöző gondolat volt, hogy a szerzők neve nem pusztán a Tartalom-mutatóban van kitűntetve, mint az eddigi olvasókönyveknél, hanem minden egyes olvasmánynak utána van írva. Ez által az érdemesebb írók neve közül nem egy már itt megragad a gyermek emlékezetében, a mi magában is nem megvetendő irodalmi nyereség s tanárnak és tanítványnak csak könnyebbségére fog válni később, az irodalommal való bensőbb ismerkedés alkalmával.

Maga a két kötet berendezése különben — melyet azért is ide kell igtatnunk, mert az olvasó csak így szerezhet magának némi fogalmat e könyvek becses anyagáról — a következő: «Család, iskola, Isten-, ember- és hazaszeretet képezik azon fonalat, melyre kiválasztott darabjaim fűzve vannak,» mondja előszavában maga a szerkesztő. S erre a vezérfonalra ő szép koszorút fűzött, ugyanazon beosztást követvén mind a két kötetben, a mi másként nem is lehetett. Nevezetesen az I-ső kötet beosztása ez: 1) leírások, elbeszélések, elmélkedések; 2) tanító-mesék, közmondások; 3) népmesék és mondák; 4) görög mondák s történeti elbeszélések; 5) hún-magyar mondák; 6) jellemvonások; 7) költemények. A A tartalmat illetőleg a második kötet az elsőtől csak annyiban különbözik, hogy abban a görög mondák helyére latin mondák jöttek s a jellemvonásokhoz még élet- és jellemrajzok is járúltak.

Már pusztán e csoport-címek közléséből is kitetszik, hogy a felölelt anyag milyen gazdag és változatos. S hogy minő becses is, arra nézve már fentebb megmondtam véleményemet. Petőfi, Arany, Tompa, Fáy András, Erdélyi János, Jókai Szász Károly. Czúczor, Gyulai, Kis János, Garay, Bajza, Kisfaludy, Vörösmarty csak egyrészét képezik azon halhatatlan társaságnak, melybe Molnár Lajos az I. és II. osztály növendékeit e könyvek segítségével bevezeti, hogy ott nemes szellemi élvezetben részesűlhessenek, észrevétlenűl jobbúljanak s az egészséges lelki fejlődés levegőjét tele tüdővel magukba szívhassák.

Határozott nyereségnek tartom tankönyvirodalmunkra nézve Molnár Lajos Magyar Olvasókönyveit. S ha van ellenök némi kifogásom, az mindössze annyiból áll, hogy én egy kicsit olcsóbbnak szerettem volna, vagy ha ezt nem, hát akkor egy kicsit még terjedelmesebbnek óhajtottam volna. Ha már a 130-ik dicséret — énekes-könyvünkből — benne, nagy örömömre, helyet talált, úgy szerettem volna még ott látni a 67-iket, ezt a felséges ódát, vagy legalább annak nehány válogatott versét. Tompa reggeli és esteli énekének is helyet szorítottam volna. Meg Teleky Sándornak ismerek egy pár olyan szép, olyan egyszerű, olyan tősgyökeres és olyan megkapó tanulságú csevegését, hogy én azoknál jobb olvasókönyvi darabot nem olvastam soha. A költemények közül is felcseréltem volna egy párt valami más, keresetlenebb hangúval és igazabb, természetesebb érzésűvel: pl. hogy mindjárt elölről citáljak: «A gyermek álmait,» a melyek épen nem egy gyermek álmai, vagy az «Anyai kincset,» mely az előbbivel együtt annyira mesterkélt és erőszakolt, hogy én teljességgel nem tudok azokban a kis okosokban gyönyörködni.

De hát ne követelődzünk. Istennek legyen hála, annyi jót, annyi szépet lehet már találni a magyar irodalom szépen fejlődő kertében úgy versben, mint prózában, hogy a biblia szerint «a sok könyv írásának nem lenne vége,» ha azokat mind egybe akarnók gyüjteni.

Egy szerény kérdést azonban nem hallgathatok el, mielőtt a tollat letenném. Az olvasókönyv I-ső kötetének 25-ik lapja bírt rá e kérdés feltevésére. Lehet, hogy mások nem fogják megérteni, hova célzok, de a t. szerkesztő úr (t. i. az Olvasókönyv szerkesztője) bizonyosan meg fog engem érteni, ha megkockáztatok csupán ennyit: nincs-e a t. szerkesztő úrnak szőlője a «Gomboson vagy a Mandulláson, Sárospataknak eme nevezetes bortermő hegyein?» Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A felsőborsodi egyházmegyében** egyházi tanácsbíróvá Szabó József, szalonnai lelkész s lapunknak kedvelt munkatársa lett megválasztva. Ugyanazon egyházmegye számvevőszéke f. évi február 3-án vizsgálta meg az egyházmegye pénztárairól vezetett számadásokat. Minden pénztár örvendetes haladást mutat. A *közigazgatási* pénztár állása 6552 frt 25 kr. Az *egyházmeggyei gyűléstartási pénztár:* 5026 frt 18 kr, részint takarékpénztár, részint kötvényekben elhelyezve s ezen felűl az egyházak által még be nem fizetett összeg. Az *egyházkerületi gyűléstartási alap* áll 1250 frt 30 krból; az egyházmegyei lelkészi gyámtár pedig 5223 frt 55 krból. Ezeken kivűl a *Bárczay alapitványi pénztár* 700 frt 45 kr.; a *Somosyféle alapitványi pénztár* pedig 119 frt 9 kr. Ennélfogva ennek az egyházmegyének összes vagyona 18871 forint 82 krajcár.

— **Candidatio.** A változás által megürült *bátfai* egyház lelkészi állomására január 24-ikén Kiss László csiceri helyettes, Szabó István eszenyi és Kozma József kis-dobronyi segédlelkészek jelöltettek ki.

— **Dr. Szlávik Mátyás,** az eperjesi theologiai akadémia lelkes tanára s lapunknak is buzgó munkatársa, folyó hó 3—7. napjain Sárospatakon időzött s itt a kellemetlen idő dacára, a főiskola és város minden nevezetességét megtekintette. Különösen gazdagnak találta a főiskolát az oktatás és önművelődés sokféle segédeszközeben és nagy elismeréssel nyilatkozott a tanári kar irodalmi munkássága felől. A *„Magyar Göttingá"*-ból, a mint városunkat nevezé, kedves emlékekkel távozott s azok hatása, mint örömmel mondá, működésének további irányán is meg fog látszani. Ő, a külföld roppant irodalmának alapos ismerője, kedvet kapott itt hazai irodalmunk multjának tanúlmányozásához s lángoló lelkesedésétől ebben az irányban is jogunk van a legjobbat reményleni. A mindkét félre kellemes találkozást, vajha mielébb jelezhetnék maradandó nyomok a hazai irodalomban.

Szerkesztői üzenetek.

Komáromba, F.-Litkére, Rozvágyra, F.-Mérára, N.-Dobronyba stb. a reklamált számokat elküldtük. A sok közlekedési akadály, meg talán az ingyenes olvasók az okai egyes számok elmaradásának. Itt a kiadóhivatal pontosan expediál. — *D. B.* «A pályázati képesség kérdéséhez» című küldeményt közlöm és pedig kívánságod szerint, mihelyt lehet. — *„Figyelő"*-t s a *„Figyelő"* ellen irott nyilatkozat szerzőjét türelemre kérem a «D. B.» cikkének megjelenéseig, a mely — azt hiszem — feleslegessé teszi a további vitát, s illetőleg a zöld asztalhoz tereli azt. — *N. G.* Figyelmedért fogadd köszönetemet. Derék dolog, hogy te, világi ember létedre, megbotránkoztál a *„Magyar Állam"* idétlenkedésein. Mi már nem tudunk azokon megbotránkozni; épúgy, mint nem botránkozunk meg azon, hogy bizonyos négylábú haragszik a futó kerékre, s ha meg nem állíthatja, hát legalább megcsaholja azt. Az a körülmény, hogy IX. Pius és XIII. Leo áldásukkal biztatják a lap szerkesztőjét, csak azt jelenti, hogy a pápáknak is minden eszköz jó, a mely eredménynyel biztat; vagy pedig nem sokra nézik az osztogatott áldást!

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 8. szám. Sárospatak, 1888. február 20.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A pályázati képesség kérdéséhez.» *Debreczeni Bertalan.* — «Viszhangok népiskoláink felől.» *Gérecz Károly.* — «A fenséges.» *Gamauf György.* — «Halotti beszédek és imák.» (Könyvismertetés). *Szabó József.* — «Vegyes közlemények.»

A pályázati képesség kérdéséhez.

Az én figyelmembe ajánlván «*Figyelő,*» lapunk mult évi 50. számában, *a rendes lelkészek III. osztályú pályázati képessége* tárgyában írott cikkét, némileg kötelezettnek érzem magamat arra, hogy ebbe, a most már szépen fejlődő vitába én is beleszóljak s elmondjam e tárgyban egyéni nézeteimet.

Teljes tárgyilagossággal fogom e kérdést vitatni, természetesen, mert minden felszólaló között én vagyok érdekeltséggel legkevésbbé vádolható, amenynyiben nem lévén pap, én ugyan sem egyik, sem másik osztályú egyház lelkészi állomására nem pályázhatok; a *rövidlátás* vádját azonban — részben ellenkező véleményben lévén *Figyelővel*, el kell fogadnom, amennyiben azt minden ismerősöm tudja, hogy én — fájdalom — erős *rövidlátásban* szenvedek.

A tény, ha jól értelmeztem az eddigi cikkeket, az, hogy egyik harmadik osztályú egyház lelkészi állomására pályázott többek között egy olyan rendes lelkész is, a ki még rendes lelkészi hivatalban két évet nem töltött ugyan, de már mint káplán jogosítva volt harmadik osztályú egyházba pályázni. Ezt az egyént a gömöri egyházmegye kandidáló bizottsága jelölte.

Most már ebből két kérdés merűl fel: először helyesen járt-e el a gömöri egyházmegye kandidáló bizottsága, azaz megtartotta-e az ungvári szabályrendeletet; igen vagy nem? Másodszor helyes-e, az igazsággal és méltányossággal megegyeztethető-e ez a szabályrendelet; igen vagy nem?

Én ezt a két kérdést egymástól különválva fogom tárgyalni s különválva fogom elmondani azokra egyéni nézeteimet.

Mielőtt azonban ezekre megfelelnék, szükségesnek tartom egyrészről a dolog tisztázása céljából, de másrészről és főképen, hogy a szabályrendeletet tervező bizottságot, mint annak egykor igénytelen tagja, az $\alpha \ldots \omega$ vádja ellen védelmezni megkíséreljem, előadni röviden e szabályrendelet keletkezése történetét, illetőleg kiegészíteni az egyébként jólértesűlt $\alpha \ldots \omega$ által előadottakat s indokolni: mi lehet oka annak, hogy mint $\alpha \ldots \omega$ magát kifejezi: «*a bizottság ülésekor épenséggel nem lehetett észrevenni annak a szellemnek fuvallatát, a mely egyházkerületünk zsinati atyáit, a szabadválasztás híveit, ott a zsinaton lelkesíté.*»

Köztudomású, hogy a zsinaton egyházkerületünk képviselte a *föltétlen szabadválasztás* elvét; képviselte mint a valódi demokrácia követelményét, hagyományaihoz, egész igazgatásában kifejlődött szabadelvű egyházpolitikájához híven; képviselte mint oly rendszert, mely az egyházkerület demokratikus szelleméből fejlődött ki. A zsinat többsége azt elvetvén, más — mindenesetre a mienknél konzervativabb — választási rendszert léptetett életbe, melynek egyébként alapelve igen tiszteletre méltó: *az érdem jutalmazása és a szolgálati idő méltánylása* (egyh. törv. 186. §.).

A tiszáninneni egyházkerület közvéleménye (emlékezhetik rá $\alpha \ldots \omega$.) bizonyos lehangoltsággal vette a törvény III. részében formulázott új rendszert, de meghajlott, meg kellett hajolnia a törvény előtt s azzal a köteles tisztelettel, azzal az odaadással és rezignációval vette munkálatba annak végrehajtását, a melylyel a kisebbség szokta a nézetei ellenére meghozott törvényt végrehajtani.

Ez a törvény nem a tiszáninneni egyházkerület testéből való test, véréből való vér volt; annak végrehajtásánál nem volt előtte útmutató gyanánt a mult, nem a történeti fejlődés. Előtte csak 8 sor volt, a 186. §. 8 sora, annak szelleme nélkűl; végrehajtani kellett egy 8 soros törvényt, melynek multját, fejlődését nem ismerte. Végrehajtotta a törvény betűje szerint. Miként hajtotta végre? Engedjék meg, hogy elmondjam.

Mindenki tudja, hogy a törvény magyarázatának

REF. EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR MISKOLC

kétféle eszköze van: *a törvény szavai* (grammatikai magyarázat) és *azok az elemek, a melyekből a törvényhozó akaratja származott* (logikai magyarázat). A tiszáninneni egyházkerület, mely — mint fennebb kifejtém — azokat az elemeket nem ismerhette, a melyekből a törvényhozó akarata származott; nem tehetett mást, mint a grammatikai magyarázatot venni végrehajtási szabályrendelete kiindúlási pontjául.

A grammatikai magyarázat szerint abból a körülményből, hogy a 186. §-nak abban a kritikus 8 sorában két bekezdés van, hogy a rendes lelkészekről az külön, a káplánokról, a törvény szavai szerint papjelöltekről ismét külön intézkedik: azt kellett következtetnie, hogy a qualifikáció megállapításánál a törvényhozó különbséget akart tenni a papok és papjelöltek között, közönséges kifejezéssel, hogy őket egy kalap alá nem akarta vonni.

Vizsgáljuk tehát először a papokat. A grammatikai magyarázat szerint, hogy «*a rendes lelkészeknek pályájukon szerzett érdemeik, az egyház gondozásában elért kitűnő siker*» és «*a húzamosb időn át híven teljesitett szolgálata*» között egy *és* van: azt engedi következtetni, hogy a papokra a törvényhozó két qualifikaciót kívánt felállítani: *az érdemet* és *a húzamosabb szolgálati időt*. Hogy a vitatott ungvári szabályrendeleten, vörös fonálként, ez a két eszme húzódik keresztül: azt, úgy hiszem, senki sem vonja kétségbe. Hagyjuk tehát most az érdemet, hadd nyugodjék babérain, s térjünk át a szolgálati időre, mint szorosabban tárgyunkra tartozóra. Hát az Isten szerelmeért, lehet-e retrográd iránynyal vádolni azt a bizottságot, a mely már «*húzamos*-nak (186. §.) mond két évet a harmadik osztálynál, 6 évet a másodiknál s 10-et az elsőnél?! Hát nem az a szabad szellem lengte-e át a bizottságot, a mely az egyházi atyákat a zsinaton lelkesíté, midőn a harmadik osztályú egyháznál két évet már «hosszas» szolgálatnak állapít meg, sőt tulajdonképen csak egyet, mert hiszen abból a kettőből egy, a 208-ik §. szerint, úgy is az első egyházban töltendő s e §. szerint a lelkésznek egy évig még 4-ik osztályú egyházra sincs pályázati képessége. Midőn a javaslatot készitő bizottság ezt a kérdést tárgyalta, midőn a törvény fennebb idézett szavaiból kiindúlva, különváltan állapitá meg a lelkészek szolgálati idejét a papjelöltek szolgálati idejétől; figyelembe vette ezt a 208. §-t is s úgy fogta fel a kérdést, hogy az a körülmény, a mely szerint a lelkész egy esztendeig egyházában szolgálni köteles, egy esztendőre felfüggeszti annak pályázati képességét, még ha hasonló osztályzatú egyházra óhajtana is pályázni, a miből szükségszerűen következtette, hogy a lelkész az ő rendes lelkészszé választatása folytán elveszité mindazokat a jogokat, a melyekkel mint papjelölt bírt s az alá az elbírálás alá esett, a mely a törvényben a papokra lett megállapítva. Most már ha a lelkész *egy évig* semmiféle egyházra sem pályázhatik (ha még káplán korában esetleg második osztályra volt volna is képesítve), természetszerűnek tűnt fel a bizottság előtt, hogy az egy évet a pályázati képesség visszaszerzésére a 4-ik osztálynál vévén alapúl, a magasabb osztályoknál, a törvénynek megfelelőleg, hosszabb szolgálati időt kellett megállapítania; így jött létre aztán az az intézkedés, hogy a 3-ik osztályra 2, a 2-ik osztályra 6, az elsőre 10 év lett «hosszas» szolgálati időül megállapítva, a felsőbb osztályokban az érdem megfelelő kombinálásával.

A mi különösen a harmadik osztályú egyházakra való pályázati képességet illeti: a bizottságot a 2 év megállapításánál az elmondottakon kivül egy másik indok is vezette, t. i. meg akarta óvni a szegényebb egyházakat az esetleg minden esztendőben előfordúlható lelkészválasztás kellemetlenségeitől és különösen költségeitől.

A mi már most a lelkészjelölteket illeti: a fennebbiekben már elő van adva, hogy miért lett az ő minősítésük a lelkészek minősítésétől különválasztva s miért nem lett az ő szolgálati idejök a lelkészek szolgálati idejével kombinálva. Ezeket tehát ismételni nem akarom.

Hogy helyesen fogta-e fel a bizottság s utánna az egyházkerület a törvényt? az aztán más kérdés, de hogy az intézkedés a törvény ilyetén grammatikai magyarázata szerint következetes: azt, úgy hiszem, sikerült a fennebbiekben bebizonyítanom. Ilyennek látták azt egyébiránt az egyházmegyék is, mert hiszen a javaslat emez intézkedése ellen egyetlen egyházmegye sem szólalt fel, nem még *Gömör* sem, pedig a javaslatot minden egyházmegye tárgyalta s egyikmásik egyházmegye észrevétele az ungvári gyűlésen megfelelő figyelemre is lett méltatva; sőt, mint azt *α . . . ω.* igen helyesen megjegyzi, épen ebben a kérdésben, egyik alsóborsodi küldött által, az ungvári gyűlésen vita is lett provokálva, bizottság is küldetett ki újabb szövegezés végett, de a közgyűlés nagy többsége elveté az újabb szövegezést s megtartá a javaslatot, a mit bizonyára nem tesz vala, ha azt a fennebb elmondott elvek és magyarázatok alapján logikusnak nem látja. Hanem persze az élet gyakran kineveti a logikát!!

Ezeket kellett elmondanom a szabályrendelet keletkezéséről. Azt hiszem: sikerült ezekkel bebizonyítanom azt is, hogy ha a javaslatot készitő bizottság s utánna az egyházkerület szelleme konzervativ volt: annak oka nem abban keresendő, mintha a zsinati atyákat lelkesítő szabad szellem meglazúlt volna, hanem keresendő magában a konzervativ elveken nyugvó törvényben. Hogy ez az állításom való: az eddig elmondottakhoz még csak egy példát hozok fel bizonyítékúl. Emlékezni fog *α . . . ω.* (a ki cikke után ítélve, tagja lehetett a 18-as bizottságnak), hogy ott, igenis, volt egy erős konzervativ irányzat. Egy nagytekintélyű és tudományú tagja a bizottságnak oly eszmét pendített meg, a mely ha keresztűlvitetik, csakugyan kihaltnak volna mondható a zsinati atyák

szelleme. *Ez a lelkészek osztályozása.* Emlékezhetik rá *a . . . ω.* (ha csakugyan tagja volt a bizottságnak), hogy mily erős szellemi harc fejlődött ki e kérdés fölött, de emlékezni fog bizonynyal arra is, hogy a vita hevében felállott a bizottság egyik esperes tagja és oda nyilatkozott, hogy ha a főt. szuperintendencia a lelkészek osztályozását elrendelné: ő azonnal visszateszi egyházmegyéjétől nyert megbízását választói kezébe, mert ő a vele egyenlő lelkésztársait sem maga osztályozni nem fogja, sem nem lesz elnöke olyan bizottságnak, a mely azokat osztályozni megkísérlené. Hát az ilyen nyilatkozatokból nem lehet ám a zsinati atyák szelleme elalvására következtetni.

* * *

Bocsássanak meg tisztelt olvasóim e hosszas fejtegetésért, de szükségesnek láttam a fenebbieket a dolog tisztázása céljából elmondani.

Most már áttérek tulajdonképeni tárgyunkra s elmondom nézeteimet a cikkem elején formulázott két kérdés fölött.

Nézetem szerint a gömöri traktus jelölő-bizottsága nem helyesen alkalmazta a szabályrendeletet, midőn harmadik osztályú egyház lelkészi állomására olyan rendes lelkészt is jelölt, a ki még két évet mint rendes lelkész nem töltött el; mert az érintett szabályrendelet másképen intézkedik és annak szavai oly világosak, hogy azt félremagyarázni nem lehet. Ha ez a szabályrendelet nem helyes: *megváltoztatandó;* de a törvény megváltoztatásának nem az a módja, hogy azt meg ne tartsuk, hanem az, hogy alkotmányos úton, alkotmányos eszközökkel igyekezzünk azt javítani; de míg a törvény fennáll: az minden körülmények között megtartandó; ezt kívánja a törvény s az ezt alkotó magasabb testület iránti tisztelet s ezt a jó rend érdeke. És ha áll ez a törvényre általában, méginkább áll különösen a mi egyházi szabályainkra, hiszen azok saját tényeink, azok megalkotásánál minden számbavehető faktor meghallgattatik s különösen döntő befolyásuk van azok létrehozásánál az egyházmegyéknek. Azon 14 év óta, a mióta, mint a tiszáninneni egyházkerület jegyzője szerencsés vagyok az egyházkerület működését figyelemmel kísérni, még nem alkotott ez az egyházkerület olyan általánosan kötelező szabályrendeletet, a melyet előbb az egyházmegyék bírálata alá nem bocsátott volna.

Ezek a szabályrendeletek tehát magoknak az egyházmegyéknek is tényei lévén, annyivalinkább szorosan megtartandók, mert ugyanazon egyházmegyéknek (sőt egyeseknek is) jogukban van és módjukban áll a szabályrendelet megváltoztatása avagy módosítása végett indítványnyal lépni fel. És az én nézetem szerint nem tett jó szolgálatot *Figyelő* a gömöri jelölő-bizottságnak, midőn álláspontja indokolására azt hozta fel, hogy a bizottság következetesen így járt el, mint a jelenlegi esetnél, mert ez azt mutatná, hogy a bizottság következetesen nem tartotta meg a törvényt, a mit én a gömöri egyházmegye kandidáló-bizottságáról fel nem teszek;* hanem, igen is, tapasztalásból tudván azt, hogy a radikális gömöri egyházmegye, ott, a hol a törvényt tévesnek avagy hiányosnak látja, mindig fel szokta emelni szavát annak megváltoztatása iránt: hiszem azt, hogy a vitatott szabályrendelet megváltoztatása tárgyában, gömöri indítványnyal a felmerült eset következtében már a jövő egyházkerületi gyűlésen találkozni fogunk.

A mi már most a második kérdést illeti: abban én is egyetértek *Figyelővel* s e lapok tisztelt szerkesztőjével, hogy a fennálló szabályrendelet nem *igazságos* és nem *méltányos.* Nem tartom az észjoggal megegyeztethetőnek, hogy valaki egyszer megszerzett jogát elveszítse fegyelmi ítélet nélkül, pusztán csak azért, mert egy alantabb osztályból egy magasabb osztályba lép át, vagyis, hogy kevesebb joga legyen a rendes papnak, mint volt ugyanazon egyénnek papjelölt korában. És mivel ezen nézetben vagyok, *megváltoztatandónak tartom a szabályrendeletet.*

Kérdés már most, hogy lehet azt megváltoztatni? Nézetem szerint úgy, hogyha az egyházkerület a törvény grammatikai magyarázatát elvetvén, áttér a logikai magyarázatra s keresi azokat az indító okokat, a melyek a törvényhozót vezérelték a 186. §. megalkotásánál. Bizonyára nem lehetett célja a zsinatnak, hogy igazságtalanságot szentesítsen, s bármilyen nehézzé teszi is e kérdés megoldását ama parancsoló, tehát semmiféle magyarázatot nem tűrő törvény, hogy a megválasztott lelkész az általa elfogadott egyházban egy évig szolgálni *köteles* (208. §.), mégis kombinálni kell a káplánok szolgálati éveit a rendes lelkészek szolgálati éveivel. És én ezt nem tartom kivihetetlennek, a nélkül, hogy eltérni óhajtanék a szabályrendeletben foglalt alapelvektől. Nem szükséges, nézetem szerint, ahoz egyéb, mint egy új pont beiktatása a szabályrendeletbe, p. o. ilyen formán: *„Harmadik osztályú egyház lelkészi állomására pályázhat 1. minden lelkész, a ki, mint rendes lelkész, már 2 évig hivataloskodott; 2. az olyan lelkész — azonban az egyházi törvény 208. §-ában foglalt korlátozással — a ki még 2 évig, mint rendes lelkész nem működött ugyan, de már papjelölt korában megszerezte a jogosúltságot arra, hogy 3-ad osztályú lelkészi állomásra jelöltethessék.* Ugyanezen pont megfelelőleg bevezetendő lenne a második osztályú egyházra való minősitésről intézkedő részébe is a szabályrendeletnek.

Bele fog-e bocsátkozni az egyházkerület által kiküldött bizottság, melynek én is egyik igénytelen tagja vagyok, ebbe a kérdésbe vagy sem, minthogy

* «Figyelő» nyilatkozata ellen egy ellennyilatkozat küldetett be hozzánk «k. k.» aláírással, a mely szerint a gömöri egyházmegye 1884-ben a jelenlegi *naprágyi* lelkészt, bár «minősültséggel bírt» nem candidálta Naprágyra, mert az akkor még *Recskén,* mint r. lelkész csak egy évet töltött el. Hogy ezért nem candidáltatott-e az illető, vagy pedig azért, mert versenytársai előnyben voltak felette, azt csak a candidáló-bizottság tudná megmondani. *Szerk.*

*

erre közvetlenül megbízva nincs? azt nem tudom; de mivel indítványt tenni, mint mindenkinek, úgy ennek a bizottságnak is joga van: azt hiszem, hogy *igen*. Bármit határozzon azonban, szíves készséggel fogom munkálatát közölni, hogy ahoz még a közgyűlés előtt hozzászólani lehessen.*

Ezzel kimerítvén tárgyamat, berekeszthetném már úgy is hosszúra nyúlt cikkemet; minthogy azonban polémiába keveredni nem akarok, meg kell még felelnem *Figyelőnek* egy, cikkem elolvasása után felmerülendő észrevételére. Nincs szerencsém ugyan ismerni Figyelőt, a kit az álnév eltakar, de felszólalásaiból következtetve, én őt éles ítélőtehetségű embernek tartom, s azért bizonyos vagyok benne, miszerint cikkemre azt az észrevételt fogja tenni, hogy, «ha joga van az egyházkerületnek a grammatikai magyarázat mellőzésével áttérni a mindenesetre tágabb keretű logikai törvénymagyarázatra; ugyanezt joga volt tenni az egyházkerületi szabályrendelettel szemben a gömöri traktus jelölő-bizottságának is, s a logikai magyarázat tág köpenyébe burkolózva, helyesen magyarázta és alkalmazta az egyházkerület szabályrendeletét.» Hát erre az észrevételre csak az a feleletem, hogy *kétféle törvény létezik*, egyik olyan, a melyik *pusztán csak az elveket állapítja meg*, a nélkül, hogy intézkednék az elvek megvalósításának módozatai fölött, a másik pedig *parancsol avagy tilt*. Az olyan törvény, a mely csak elveket állapít meg: igenis, magyarázható, sőt *magyarázatra szorúl*, a kivitelben; a másik azonban, a mely parancsol avagy tilt, magyarázatot nem tűr meg, hanem szószerint végrehajtandó. Példának okáért a 186. §. a papválasztás általános elveit foglalja magában, a nélkül, hogy a részletekre legkevésbbé is kiterjeszkednék. Bizonyára magyarázatra szorúl. A 208. §. egyszerűen parancsol és nem tűr magyarázatot. Ily parancsoló lévén az egyházkerület szabályrendelete is, semmiféle magyarázatnak nem eshetik alá, hanem míg fennáll, megtartandó; ha pedig nem jó: megváltoztatandó, a mit én, mint fennebb előadtam, magam is óhajtok.

Debreczeni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

Viszhangok népiskoláink felől.

Az uj-év kezdetén e lapok 1—2. számaiban a t. szerkesztő úr elősorolván mindazokat az eredményeket, a melyek az ev. ref. egyházi és iskolai ügyek terén az utóbbi éveknek, különösen pedig az 1887-ik évnek szüleményei, az így nyert képet iskola- és nevelésügyi szempontból is *„szürkének“* találja. S miután részletesen és világosan elmondja, hogy miért, így végzi cikkét: «Az a tükör, a melyben mi nézzük az 1887-ik év egyházi és iskolai történetét, ilyen képet mutat. A kik másként látják, bölcsen teszik, ha e kép vonásaihoz hozzátoldanak vagy azokat meggyőzőleg kiigazítják s ez által elősegítik az eszmék küzdelmét, tisztázását stb.

* Szívesen várjuk. *Szerk.*

E nagyon fontos, tanúlságos és szentcélú s programmszerű cikk megjelenése óta már 6 hét telt el. Tehát elég idő arra, «hogy a kinek foga fáj, tartsa rajta nyelvét,» vagy hogy az őt közelebbről érdeklő dologhoz hozzászóljon, a szerkesztő úrnak fentebb jelzett cikkében olvasottakat igazolja avagy kiigazítsa. Sajnos azonban, hogy eddigelé a népiskola ügyeihez az egyetlen *Puritánon* kivül még senki nem szólott. Az ő *„Töredékes gondolatait a népiskola napi kérdései felett,“* melyek e lapok 4. számában olvashatók, szóról-szóra helyesnek tartom és — bár nincs szerencsém őt ismerni — vele minden tekintetben egy nézeten vagyok s ugyanazokat az elveket vallom!

De nemcsak én vagyok vele ugyanazon elvek barátja, hanem minden olyan tanító, a ki osztatlan iskolában egymaga működik, feltéve, hogy a népoktatási törvény és hatóság által megállapított tanterv tiszteletben tartására kötelezve van, a vizsgálatok pedig az eddigi gyakorlat szerint tartatnak, növendékeinktől azt kívánva, hogy az olvasottakat, látott- vagy hallottakat önállóan, apróbb kérdések nélkül legyenek képesek reprodukálni. De különben is az olvasókönyvek alapján való tanítás a különféle tantárgyak osztályonkint változó tanítási módszerével sem egyeztethető össze. Hiszen minden tantárgy tanításának más-más módszere van, a melyek még az osztályok szerint is módosúlnak! Hát mind egy és ugyanazon kaptára húzzuk? Tessék csak egy 8—10 soros olvasmányt vagy versecskét módszeresen tanítani minden osztálynak külön-külön, aztán majd a vizsgákra félévenkint előállani a tantervvel kezünkben. Mi és milyen lesz az eredmény?! Sem olvasni nem fognak tudni, se könyvnélkül! Emlékezőtehetségök pedig megrozsdásodik, mint a vas, a melyet nem használnak.

Hát az önszorgalom hogyan fog fejlesztetni? Talán úgy, hogy újra leíratjuk, a mik a könyvben vannak s abból tanultatjuk meg, a mit tudni kell, mint erre egy olvasókönyvben már is *nagyszerű példákat* látunk?! No, csak az kellene még! Akkor már nem egy-, de százféle egészségtant is kellene *olvastatni* és újra, meg újra *íratni!*

Az olvasókönyvek alapján és a tankönyvekből való tanítás úgy viszonylik egymáshoz, mint az aratás-cséplési munkálatok viszonylanak a tiszta mag feldolgozásához, illetőleg felhasználásához. Azt hiszem: erről felesleges többet beszélnem, t. i. itt és ez alkalommal, nem lévén senki, a ki az ellenkezőt állítaná.

Menjünk tehát tovább!

Feljebb azt mondám: sajnos, hogy az egyetlen egy Puritánon kivül a szerkesztő által felvetett népiskolai kérdésekhez még senki más nem szólott. Ugyan mi lehet ennek az oka?

Talán nincsenek e lapok olvasói között, a kik alaposan hozzászólhatnának? Vagy nem mernek az illetők e darázsfészekbe nyúlni? Avagy a tinta, *toll*, papíros vagy mi — hiányzik? . . . Mi mást tegyek még fel?! . . . Semmit. Egyszerű és nagyon természetes oka e mély hallgatásnak szerintem nem egyéb, mint az, hogy azok, a kik a *„Sárospataki Lapokat“* olvassák, nagyon ildomosak abban, hogy a néptanítói testületek tagjait nézeteiknek, mint gyakorlati tapasztalataiknak őszinte nyilvánításában nem akarják megelőzni, befolyásolni s tekintélyök által vagy elhallgattatni vagy az igazságtól, noha nem szándékosan, eltéríteni. Ügyde hány tanító részesül abban a szerencsében, avagy van oly körülmények között, hogy e lapokat is olvashatná s az itt szőnyegen levő egyházi és iskolai ügyekről tudomást vehetne, mikor aránylag véve a lelkészek száma is meglehetősen csekély! t. i. saját egyházkerületünk terűletén.

Távol legyen, hogy valakit saját egyéni szabadsá-

gából kifolyó és saját tetszésétől függő cselekvényeiért anyagi dolgokban kárhoztassak, ha azokkal senkinek nem árt; de a prot. egyházi és iskolai ügyek érdekeire való tekintetből ez alkalommal azt nem hallgathatom el, hogy ev. ref. egyházi és népiskolai ügyeink elébb-elébb vitelének, tehát fejlődésének igen nagy hátrányára van az, hogy *a tanítók egyházi és iskolai lapjainkat, a lelkészek pedig a prot., illetőleg ev. ref. tanítói lapokat nem olvassák.* Nem azt mondom, hogy *egy lelkész* vagy *egy tanító sem* olvassa, hanem azt, hogy az óriás többség nem. Minek aztán az a természetes következménye, hogy a legmagasztosabb célú indítvány vagy törekvés is meghiusúl, ellenben a legferdébb eszmék is megtestesülhetnek.

Örömmel üdvözlöm annakokáért a t. szerkesztő urat emez igen fontos kérdés felvetéseért: *„Nem kellene-e a tanítói egyletek működését élénkebb figyelemmel kísérnünk s odahatnunk, hogy lapjaink a tanítóknak is olvasmányává váljanak s ilyen módon bennök a felekezethez tartozás érzete folytonosan ébrentartassák?“* Noha a *célnak* én nem egyedül ezt tartom, mert ez csak az uraság és szolgaság folytonos éreztetése lenne,[1] hanem, igenis, azt, a mit én nehány sorral felebb az imént mondék. Magára a kérdésre vonatkozólag pedig az a szerény bár, de határozott nézetem, hogy igenis oda kell hatni, miszerint eme *„Sárospataki Lapok“* egyházkerületünk tanítóinak — kivétel nélkül! — olvasmányává váljanak. Mert erre igen nagy szükség van s kivitele bizonyára meg fogja teremni édes gyümölcsét. Kivitele pedig nemcsak nem lehetetlen, de még csak nem is nehéz, csak akarni kell.

Én azt hiszem, hogy ha e (S. L.) lapokat még egyszer vagy kétszer annyi példányban kellene kiállítani és szétküldeni, mint most, ára — lenne bár *elő-* vagy *utófizetés* — legalább 10—20 percenttel kevesbíthető volna. Másrészről a tisztelendő lelkész és tanító uraknak nem nagy áldozat- és fáradságukba kerülne a jobb jövedelmű állomásokon maguknak, a szigorúbb körülmények között lévő helyeken pedig a tanítóval együtt közösen megrendelniök. Hiszen azt az 1—2 frt áldozatot részint egyházunk és iskoláink közügye s érdeke, részint ama szellemi nyereség, a melyet e lapok folytonos olvashatása s az olvasottak fölötti elmélkedés nyújtana, nagyon, de nagyon megérdemelné, s az illetők utólagosan bizonyára nem fognák megbánni, ezenkivül a t. szerkesztő úr által említett ama másik, nem kevésbbé fontos cél is bizton eléretnék[2].

És most, mielőtt tollam letenném, tisztelettel kérem nt. szerkesztő urat, hogy ezt az igénytelen *viszhangot* becses lapunkban közölni méltóztassék addig is, míg a többiek is beérkeznének! Mert tisztelettel jelenthetem, hogy ezeknek folytatása következik és pedig késedelem nélkül[3].

Gérecz Károly,
ev. ref. tanító.

[1] Szerintem az én kifejezésem annyit jelent, hogyha tanítóink nem csupán a *Néptanítók Lapjá*-ból s a Rill *Paedagogiai Szemlé*-jéből táplálkoznának: akkor jobban ismernék a felekezet törekvéseit és közülök sokan kisebb tehernek tartanák az egyház igáját, mint így. *Szerk.*

[2] Ebben az irányban a tanügyi bizottságok, a papi, tanítói egyletek és értekezletek tehetnének legtöbbet, ha akarnának. Lapunkat különben a mi kerületünkben sok papi és nem papi férfiú hordatja s csak egy-két egyházmegyénk van, a melybe csupán 5—6 hivatalos példány jár; ilyen helyen aztán a januáriusi első számot némely lelkésztársunk julius elején kapja meg, de ekkor a nyári munka miatt már nem ér rá elolvasni. A tanítói karból összesen 3 előfizetőnk van. *Szerk.*

[3] A népiskola legfontosabb kérdéseinek vitatása, azért is kívánatos, mert lapunk fentartója, a «sárospataki irodalmi kör» népiskolai tanterv és körlátogatói utasítás készítésével van már régebben megbízva. *Szerk.*

TÁRCZA.

A fenséges.*

Jelige: Nem az a szép, a mi szép;
ki mit szeret, az a szép. **Közmondás.**

Ha valamely korról, úgy a mienkről mondhatjuk el joggal, hogy ez az élvezetek kora. Nagyja, apraja, ifja, örege hajhászsza az élvezeteket. Igen, tisztelt hallgatóság! mi sem teszünk kivételt. Én nem, mert élvezetnek tartom, hogy most ez asztalnál ülhetek; önök nem, mert élvezni jöttek ide az estét.

Vajha sikerülne csakugyan élvezetet nyújtanom! De, midőn szó van az élvezetről, észreveszszük, hogy bizony nagy különbség van élvezet és élvezet között. Pl. az éhség vagy szomjúság csillapítása is élvezet; valamely társadalmi, politikai, tudományos vagy művészeti problema szerencsés megoldása is élvezet; de valamely képnek, pl. a sixtusi madonnának (a drezdai képcsarnokban) szemléletében való elmerülés, az is élvezet. Látjuk, hogy míg az első példa érzéki, a második értelmi élvezetről szól, addig a harmadik oly élvezetről tesz tanúbizonyságot, a mely az előbbi kettőtől teljes mértékben különbözik. Mert míg amazoknál az ember a tárgytól valamit követel, vagy azt még fel is használja, átidomítja: addig a harmadik élvezet csak szemléletből áll, csak képzeletben él és tárgyától nem kíván absolute semmitsem, nem akarja módosítani, átidomítani, vagy elsajátítani; tehát sem érzéki, sem értelmi vágy nem ébred fel benne; azért itt az élvezet csupán csak a szemléletben, képzeletben van.

Ezt az élvezetet *aesthetikai élvezetnek* nevezzük, a mely tiszta képzeleti élvezet. Ez a képzelet kizárja a puszta, tétlen, gondolatnélküli bámészkodást; hanem a helyett követeli, hogy képzeletünk tárgyát a maga legnagyobb tökéletességében, teljes összhangzatában képzeljük. Azért nem mondhatjuk azt, hogy az aesthetikai élvezet valami tárgy vagy dolog, vagy, hogy léteznek absolute aesthetikai tárgyak: hanem azt már igen, hogy képzeletünkben a látszólagosan közönséges, köznapi, nem aesthetikai tárgy is aeszthetikai élvezetet nyújthat.

Valamint érzékiség nélkül nincs érzéki tárgy, gondolkozás nélkül nincs gondolat; úgy képzelet nélkül nincs aesthetikai szemlélet vagy élvezet.

Minthogy a tapasztalat mutatja, hogy az aesthetikai élvezet mély gyökeret vert az ember kedélyében, az a kérdés támad:

1. mily feltétel alatt lesz az alany részéről valamely szemlélet aesthetikai szemléletté és

2. mit követelünk a tárgy részéről, hogy az aesthetikailag nyilatkozzék?

1. Ha az alany, mint szemlélő valamit vár, óhajt, követel szemléletének tárgyától; ha valamely célt el akar érni: kedélye nyugtalan, sőt szenvedély is erőt vesz rajta. A meddig ez az állapot tart, addig szabadságról nem lehet szó; de mihelyt kívánságunk, törekvésünk megszűnik, azonnal beáll a tökéletes szabadság, függetlenség, vagyis az az állapot, a melyben nem kívánunk egyebet a tárgytól, mint hogy tisztán képzeletben szemléljük és képzeletben élvezzük. *A kívánságoktól, szenvedélyektől való tökéletes szabadság az a talaj, a melyben az aesthetikai élvezet terem.*

A köznapi élet a maga gondjaival, bajával, törekvéseivel elfáraszt és megfoszt függetlenségünktől; fárasztó munka után aesthetikai élvezetre képtelenek vagyunk. De az éjszaka megifjító s erősítő álmával visszaadja tes-

* Ez értekezés első és második része az «Eperjesi Széchényi-kör» 1886. évi december hó 4-én tartott estélyén olvastatott fel.

tünknek, lelkünknek rugékonyságát; azért reggel, a mikor még szabadok vagyunk a gondoktól, a mikor hajlamok, szenvedélyek még nem uralkodnak rajtunk: aesthetikai élvezetre fogékonyabbak vagyunk. Ily kedélyállapotot követel minden művészi és költői működés. Másrészt bízvást állíthatjuk, hogy ezt a boldog, nyugodt lelki állapotot semmisem adja meg jobban, mint az aesthetikai szemlélet, a mely mindenkor megnyugtatólag hat. Ha tehát szükségét érezzük a teljes szabadságnak, aesthetikai szemléletet keresünk, a szabad természetben sétát teszünk, idegen vidékekre útazunk, a mi mindenkor aesthetikai élvezetet nyújt.

Az élet komolysága száműzi a szabadságot, függetlenséget, az aesthetikai élvezetnek éltető elemét. Azért teljes joggal mondhatta Schiller, ki az aesthetikai ösztönt játék-ösztönnek is mondja, hogy «az élet komoly, a művészet vídám,» tehát a földi lét nyomorán felül magasan kell felemelkednünk, s a félelmet elűzve magunktól, a ködös élet szűk köréből az idealok fényhonába kell felszállanunk*, ha t i. tiszta aesthetikai élvezetet akarunk élvezni.

Tehát az aesthetikai szemlélet az alany részéről a teljes függetlenséget követeli.

2. A második kérdés az: milyen feltételek alatt hat valamely tárgy aesthetikailag? A mi az alany részéről a szemlélet, az a tárgy részéről az ő nyilatkozata. A szemlélet az alany teljes függetlenségét követeli; a tárgy nyilatkozata ismét csak szabadon történhetik, menten minden idegen befolyástól, idegen hatalomtól vagy nyomástól, és csak úgy nyilatkozik, a mint természete szerint nyilatkozhatik és nem másképen. Az aesthetikai tárgy tehát a tárgynak legtökéletesebb szabad nyilatkozata; és ha a szemlélő részéről hozzájárúl ahoz a szemlélet fogékonysága: a tárgynak határozottan aesthetikailag kell hatnia. De, ha az egyik vagy másik feltétel hiányzik, aesthetikai élvezetről nem lehet szó.

Lássunk nehány példát.

Valaki jó egészségnek örvend és megvannak benne a szükséges kellékek arra (t. i. tökéletesen szabad és független), hogy a természet szépségét élvezhesse; de maga a természet, a vidék nem nyilatkozik saját természete szerint, mert akadályozza szabad tökéletes nyilatkozatában az eső, szél, zivatar, hóförgeteg stb., ez esetben az aesthetikai hatás be nem következhetik.

A víznek is van alakja és tartalma. Kérdés: mily feltételek mellett lesz aesthetikai tárgygyá? A pohárban nem, mert tartalmának szabad nyilatkozatában akadályozza a pohár. De a víz, mint csergedező patak, kies réteken és kellemes kertekben, vagy, mint hatalmas vízesés rohamosan haladó folyóban, vagy mint sziklákon leeső zuhatag, mint játszadozó vízsugár, mint tó vagy véghetetlen tenger: ilyen alakban aesthetikailag nyilatkozik. És minél fogékonyabbak vagyunk e nyilatkozatok befogadására és képzeletünkben való élvezésére: annál jobban és szebben megelevenűlnek, alakot öltenek, személyekké lesznek, mint azt a görög mythologiában oly szépen ecsetelve találjuk.

Mi szükséges, hogy az építő művészet tárgyai is aesthetikailag hassanak? Ezek csak akkor és ott lesznek aesthetikai tárgyakká, a mikor és a hol szabadon nyilatkozhatnak és saját magukat, mint egyéneket tüntetik fel. Ez a kellék csak a magasra törő, nyúlánk, oszlopzatos építménynél van meg; mert itt a képzelet nem magát a falat, vagy oszlopot, hanem azt az erőt szemléli, a mely az oszlopzat fölött domborodó kupolát vagy csúcsíveket tartja. A tömör fal ellenben, mint összefüggő tömeg, hol egyik rész a másikat biztosan emeli, nem válhatik aesthetikai tárgygyá.

Az emberi beszéd is tárgya az aesthetikai élvezetnek, ha szabadon, akadálytalanúl, keresetlenül nyilatkozhatik tartalomban és alakban, gondolatban és szóban. Tehát nem elegendő, hogy a gondolatok szépek, tudományosak, hanem, hogy alakjok, a beszéd is folyékony legyen; hanglejtés, testtartás, mozgás összhangzatos egészet képezzenek, különben nem fog a beszéd aesthetikailag hatni, mert szabadon nem nyilatkozhatik.

Ez történik akkor is, ha valamely műben saját igaztartalmán kivűl eső idegen elemek is vannak, akkor az szabad nyilatkozatában szintén akadályozva van és aesthetikai élvezetet nem nyújthat, a mint azt oly jellemzően és gyönyörűen kifejti Schiller «Ideal und Leben» című költeményében.*

Látjuk tehát, hogyha valamely tünemény vagy tárgy teljesen szabadon és tökéletesen nyilatkozik, akkor aesthetikailag hat; de másrészt azt is tudjuk, hogy az aesthetikai szemlélet az alany részéről is a teljes szabadságot, függetlenséget követeli, a mely a tárgytól nem kíván semmi egyebet, mint hogy csak képzeletében élvezze azt.

És így áttérhetünk tulajdonképeni tárgyunkra ezzel a kérdéssel: *melyik az első aesthetikai szemléleti mód, vagy mivel kezdődik minden aesthetikai szemlélet?*

Kérdésünkre megadják a feletet magok azok a kellékek, a melyek az aesthetikai szemléletet eredményezték, t. i a tökéletes szabadság állapota, a midőn egyszerre köznapi életünk kicsinyességét, fogyatkozásait lerázzuk, mintegy a Lethe vizéből merítvén, egy új, az aesthetikai világba belépünk, miután mindenről lemondottunk, a mivel valaha bírtunk, a mik voltunk és vagyunk.

Mondhatjuk tehát, hogy *az aesthetikai szemléletnek első formája a fenséges.* Ez állítás igaz voltát saját tapasztalásunkból meríthetjük, mert minden ismeret kezdete, mint már Aristoteles is mondotta, a csodálkozás. Ez már a dolgok természetében rejlik, s akármerre tekintünk, ugyanazt tapasztaljuk. A gyermek is csudálkozik és mintegy magából ki s maga fölé akar emelkedni. Ugyanezt teszi a nép, a mely mindig úgynevezett nagy gyermek marad, a mi azonban nem akar szemrehányás lenni, hanem az inkább dícséretére válik. Ezért a népnek fenséges képzeteket kell adni: ezért szereti a nép, különösen az ifjúság *Petőfit*, mert fenségest adott nekik. A németek legnépszerűbb költője *Schiller*, mert szintén fenséges eszméket adott a német népnek. *Goethe* sokkal genialisabb, de nem oly népszerű. Az ilyen érdemfokozat megállapítása a nép aasthetikai ösztönében rejlik.

Továbbá tudjuk a történelemből, hogy minden művészet a vallásból fejlődött ki, és az istenit, az érzékfölöttit érzéki vagy symbolikus módon állította az emberek szeme elé. Tehát a művészet első nyilatkozata is fenséges.

---

* Schiller: Ideal und Leben:

«Aber in den heitern Regionen,
Wo die reinen Formen wohnen,
Rauscht des Jammers trüber Sturm nicht mehr.»

«Wollt ihr hoch auf ihren Flügeln schweben
Werft die Angst des Irdischen von Euch!
Fliehet aus den engen dumpfen Leben
In des Ideales Reich!

* Nicht der Masse qualvoll abgerungen,
Schlank und leicht, wie aus dem Nichts gesprungen,
Steht das Bild vor dem entzückten Blick,
Alle Zweifel, alle Kämpfe schweigen
In des Sieges hoher Sicherheit;
Ausgestossen hat es jeden Zeugen
Menschlicher Bedürftigkeit.

Miután tudjuk, hogy minden aesthetikai szemlélet első alakja a fenséges, az a kérdés támad:

1. Mi a fenséges, továbbá
2. melyek a kellékei, és végre
3. melyek a fajai?

Gamauf György,
tanító-képezdei tanár Eperjesen.

(Folyt. köv.).

KÖNYVISMERTETÉS.

Halotti beszédek és imák.

Irta *Kupai Dénes*, runyai ev. ref. lelkész. *Ferenci B.* kiadása. Miskolc, 1888. Ára 1 frt 20 kr.

Egy sokunk által óhajtva várt könyv, egy primicia fekszik előttem, *Kupai Dénes*, lelkésztársunk «Halotti beszédei és imái.» Tartalma: 30 halotti beszéd és ima (koporsó felett), öt halotti ima (gyász-udvaron), öt templomi ima és két sírbeszéd.

Az a kérdés: nem csalatkoztunk-e várakozásunkban? Vagyis:

I. van-e ennek a műnek irodalmi becse, értéke? s

II. gyakorlati szempontból — a mi szinte lényeges kérdés — megüti-e a kellő mértéket?

Nem úgy járunk-e ezzel is, mint az efajta termelések nagyobb részével: megveszszük, átolvassuk, esetleg kicsillagozunk belőle nehány figyelemreméltóbb passust, nagy ritkán egy-két beválni ígérkező beszédet, s aztán — mint mondani szokás — «teszszük ad acta» vulgo: átadjuk az örök feledésnek?

Jólesik kinyilatkoztatnom, hogy a Kupai halotti beszédei legtávolabbról sem állanak sem vérségi, sem sógorsági rokonságban az aféle vásári termelésekkel, melyeket a spekuláció vagy éretlen ámbició világgá bocsát, a pajtáskodó reclam felemel, a jóhiszeműség prolongál, s az idő, esetleg egy jóakaratú kritika szép énekszóval eltemet. . . A Kupai könyve feleslegessé tesz minden hangzatos reclamot, mert eléggé ajánlja az önmagát. Mondhatnók, hogy e mű, egy hosszú és komoly tanulmányokon kiforrott elmének, választékos műízléssel s költői fenszárnyalással megáldott léleknek sikerült szellemi terméke. Irálya kifogástalanúl szép, mondatszerkezete teljesen korrekt, gondolatmenetei lendületesek, sok helyt költőiek. . . A hang, az érzelem nála mindenütt oly meleg, oly őszinte, igaz és közvetlen, hogy már az első elolvasásnál megnyeri rokonszenvünket. Látszik, hogy szerző nemcsak kiváló írói routinnal, de melegen érző szivvel is rendelkezik. Látszik, hogy nem chablonszerűleg végzi hivatalos teendőit, hanem lelkesülni is tud vágya iránt, s a mit ír, azt át is érezi.

Igaz, hogy a kölcsönzések, idegen hatások áramlatának szerző is ki van téve. (De hát kicsoda az közöttünk, kik a tollforgatás mesterségével foglalkozunk, a ki azoknak ki nem volna téve?) Ámde azok csak komplexumát gyarapítják, egyéniségét bővítik; mert nála a hatások, a kölcsönzések alatt is mindig megmarad az *individualitás*. . . szóval nála a hatások is individualizálódnak, s az a sajátos, erős *egyéni typus*, mint valami vörös fonal vonúl végig az ő művein.

Ez előzmények után, most már jó lélekkel kimondhatom, hogy Kupai lelkésztársunknak ez újabb műve határozottan irodalmi becsű; úgy tartalom, mint forma tekintetében egyike a legjobb, legsikerültebb e fajta termelésnek, s még a magasabb, követelőbb műigényeket is képes kielégíteni. Az én várakozásomat legalább kielégítette, s átolvasása után önkénytelenül jutott eszembe a költő mondása:

«Schön'res kenn' ich nicht, so
lang, ich such' und wähle,
Als in der schönen Form die schöne Seele.
Schiller.

* * *

Második kérdésem az volt: használhatók-e mások által is ezek a művek? Vagyis *gyakorlati szempontból mérlegelve, megütik-e a kellő, a kívánt mértéket?*

Hát ez bizony kizárólag egyéni ízlés és felfogás dolga. Lehet, hogy egyik hivataltársam *túlalkalminak*, a másik *túlköltőinek* s a harmadik már *túlérzelmesnek, áradozónak* fogja találni. Én pedig azt mondom, s hiszem, a nagy többség is azt fogja mondani, hogy ügyes ember kezében, a kinek nem szokása az efajta műveket *opus operatumként* szerepeltetni, hanem kissé maga is tud és szeret felettök meditálni, a Kupai könyve oly gazdag bánya, a melyben minden ahoz értőnek sikerrel lehet munkálkodni, s annak kincseit alkalomadtán céljaira felhasználni.

Én e könyv tartalmát gyakorlati szempontból eként mérlegelem: *háromnegyedében*, némi lényegtelen módosítással, minden jobbízlésű ember által teljesen használható, s egynegyedében pedig, a melyben túlnyomó a *specialis* elem, az *alkalmiság*, igen jól beválik tanulmánynak, talán úgyis mondhatnám: mintának.

Jólesik végül kimondanom, hogy kifogásolni valót, vagy épen salakot, pongyolaságot sehol nem találtam a füzetben. A Kupai könyve tehát *utiláris* szempontból is megüti a kivánt mértéket.

Most már akár be is rekeszthetném bírálatos ismertetésemet. A jó könyvről nem lehet sokat beszélni; a Kupai könyve pedig határozottan jó. Jó *tartalmilag*, jó *alakilag*, majd minden ízében önálló, eredeti, modern, sok helyt csak úgy buzog benne az őserő. Igen valószínű, hogy ezek a beszédek még jobban meg fogják népünkkel kedveltetni az imával és beszéddel való temetést.

Nem tagadhatni azonban, hogy helylyel-közzel némi aprólékos hibák is fedezhetők fel a könyvben. Hiába, a fény egyikünknél sincs árnyék nélkül. Tisztem szerint kötelességemnek ismerem ezeket is kimutatni.

Ilyen hiba például nézetem szerint az, hogy a szerző a fájdalmak festésében, az érzelmek felzaklatásában pár helyen túlcsap a mértéken, áradozik (55., 56., 158., 159., 160. lap), pedig a német példaszó szerint: *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.*

Továbbá hiba az, hogy itt-ott szeret túlságosan színezni s különben is szép és ragyogó irályával a kelletén is túl csillogni, a jelzőket, a magyarázó mellékmondatokat a nemes egyszerűség rovására szereti túlhalmozni.

Hibája végül a szerzőnek, hogy egyes megszokott, kedvenc, különben talpraesett szólamait többször ismétli s *koporsó feletti imái szokatlanúl rövidek.*

Ámde, tekintve a műnek fényoldalait, mindezek oly elenyésző csekélységek azzal a gazdag tartalommal szemben, hogy azoknak egyenként való elősorolásával igazán alig volna érdemes bibelődni.

Mondhatná talán valaki: hiba az is, hogy némely beszédben *kevés a vigasztaló elem.* Felzaklatja az érzelmeket s azután nem csilapítja le eléggé. Hát ez, szerintem, csak látszat. Tessék utána olvasni az imát, az imában mindenütt ott van *gileád balzsama, a vigasztalás.* Különben is ezek a beszédek a hozzájok csatolt szép és kenetteljes imák nélkül csonkák, hiányosak, azokkal pedig mindenik beszéd egy kerek egész. Szóval, oly mintaszerű, szép kis beszédek ezek egyenként és egyetemben, a melyeket olvasni és bírálni is élvezet. A legjobb lelkiismerettel ajánljuk lelkésztársaink figyelmébe.

(Vége köv.) Szabó József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Átányi Lajos*, I. éves joghallgató, a sárospataki főiskolának egyik szépreményű növendéke, folyó hó 12-én, Homrogdon, Abaujmegyében meghalt s 15-én eltemettetett. A középiskolát Sárospatakon kezdte és végezte el, hol a főiskolának egyik jótéteményes növendéke volt. Ifjú életét hirtelen támadt és gyorsan pusztító sorvadás emésztette fel. Az özvegy édes anyának és egyetlen fivérnek levélben fejezték ki a boldogúlt ifjú jogásztársai fájó részvétöket. Mi is őszinte sajnálkozással mondunk áldást az időelőtt kihűlt porokra.

— **Candidatio.** A h.-kaki ev. ref. egyházba, folyó hó 15-én, 7 pályázó közül *Sallai Sándor*, erdőhorvátii lelkésztanító; *Csontos Gábor*, agárdi helyettes lelkész; *Nagy Sándor*, k.-tárkányi segédlelkész; *Máthé Gyula*, sárospataki helyettes lelkész és *Olajos Pál*, gesztelyi segédlelkész jelöltettek ki.

— **A prot. irod. társulatnak** Csurgóról a következők lettek tagtai: alapító tagok 100 frttal: *az ev. ref. főgimnázium*, *Bodola László*, *Kiss József*, főgimnáziumi tanárok; *Dr. Barla Sándor*, orvos; *Andorka Gyula*, járásbíró; rendes tag: *Adorján Miklós*, gyakorló iskolai tanító; pártoló tagok: *Sárközy Béla*, főszolgabíró; *Dr. Vida Károly*.

— **Interpellatio.** Czelder Márton a megszűnt „*Figyelő*“ legutólsó számában közölte Garzó tollából nehány egyházi beszéd bírálatát azok közül, melyek az általa hirdetett pályázatra jóhiszeműleg benyújtattak. Bátorkodom megkérdezni, hogy hát a többi predikációval mi történt? S azok a jóhiszemű pályázók remélhetnek-e legalább annyit, hogy valamelyik egyházi lapban meg fog jelenni, ha csak a látszat kedvéért is, ez a pár szó: «A pályadíj ki nem adható.» Hogy miért nem? Azért-e, mert a munkák voltak roszak? vagy más valami okból? azt azután döntse el kiki magának s értse úgy, a hogy akarja. *Egy valaki.*

— **A vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetését** folyó hó 9—13. napjain tárgyalta le — némi megszakítással — az országgyűlés. Nagy hullámokat nem vetett ugyan az egész vita, sőt fájdalmasan kiérzett abból az ország mai anyagi helyzetének s a háborútól való félelemnek nyomasztó hatása; egyes mozzanataitól mégsem lehet megtagadni a jelentőséget, a felszólalók ügyszeretetét és tájékozottságát. *Irányi Dániel*, mint mindig, most is beadta határozati javaslatát a teljes vallásszabadság behozatala végett s kárhoztatta ő s utána több képviselő is a költségvetésnek azt a pontját, a mely a népoktatás kiadásait 25 ezer forinttal leszállította; helytelenitette a Rómába zarándoklóknak azt a tényét is, a mely szerint ők a pápa világi hatalmának visszaállítását hangoztatták. Persze ezzel provocálva érezték magukat a r. kath. pap-képviselők s felekezeti elfogúltsággal vádolták azt az Irányit, a ki — mint zárbeszédében kifejté — folytonosan a teljes vallásszabadság híve volt. Helyesen emelte ki ugyancsak *Irányi*, hogy a határozatlan jellegű felsőbb népiskolák költségeit a népoktatásra kellene inkább fordítani, ha már csakugyan kényszerűlve vagyunk ezen a téren is takarékoskodni. Érdekes s eredményében üdvös is lehet *Benedek Elek* fiatal képviselő felszólalása *a gyermek- és ifjúsági irodalom* érdekében, a melyre lapunk következő számában bővebben is kiterjeszkedünk. *Kiss Albert* az egységes középiskolát sürgette és kárhoztatta azt a tanügyi politikáját a multnak, a mely az állami és miniszteri felügyelet alatt álló iskolákat a nem magyarajkú vidékekre helyezte el, a minek az a következése lett már is, hogy a római katholikus és református vallású növendékek létszáma a zsidó, unitárius és ágost. evangélikusok háta mögé esett; holott ezek képezik a magyar nemzet zömét. *Hock János* fiatal kath. pap a kultura fontosságát, a tanitói fizetés emelését, a kisdedóvás ügyét, a középiskolai törvény hiányait, a felekezeteknek szerinte hibásan engedett előjogokat a felekezetek közötti különbségeket általános tetszés között fejtegette. A célbeli és lényegbeli egység szempontjából követeli, hogy a középiskola tantervének megállapitásában, valamint a tananyag keresztülvitelében organikus egyöntetűségre törekedjünk. Ellensége a csonka középiskoláknak s azokból ipar- vagy kereskedelmi iskolákat óhajt alakittatni, hogy így a szülők nevelési célja józanabb irányt vegyen s a társadalmi egyenlőség mielébb közboldogságra vezessen. Felszólalt a középiskolai tanárok társadalmi tekintélyének emelése végett is, hivatkozva a porosz tanárok helyzetére, a kik közül a rendes tanárok az első fokú birákkal, az igazgatók a kormánytanácsosokkal vannak egy rangfokozatban. Anomaliának nevezte a középiskolai tanárok nyugdíjügyének elhanyagolását s azt a körülményt, hogy azok az országos polgári és népiskolai nyugdíjintézet tagjai sem lehetnek. A minisztérium részéről *Berzeviczy*, államtitkár szintén méltónak ismerte el a gyermek és ifjúsági irodalmat a kormány gondjára s védelmezte s illetőleg körvonalozta a kormány célzatait, a mely nem ellensége — mint mondá — a felekezeti iskoláknak s szívesen emelné a népiskolaügyet s a tanitók fizetését stb, de most nem lehet. A középiskolai kormánypolitika, szerinte, a középiskolai törvény teljes és pontos végrehajtása s céljai: a *színvonal egyenlősítése a gyengébb középiskolák erősítése és a nyelvtanítás eredményeinek fokozása*. A kormány különben továbbra is a kettős középiskolai rendszer híve marad s azon igyekszik, hogy a két középiskolát egyenlősítse, de ne egyesítse. A felső oktatás ügyénél tiltakozott *Komlossy Ferenc*, kath. pap az ellen, hogy a kath. egyetemi alap az állami költségvetésbe felvétetik s egyesek a rosz könyvek, mások az akadémia rosz magyarsága ellen ismét mások a kongrua-kérdés megmozgatása végett emeltek szót. Annyi bizonyosnak látszik a vita folyamából, hogy a Tud. Akadémia a bérházakba fektetett tőkéi után jövőre nem fog adót fizetni, hogy a culturalis célokra annál többet fordíthasson: s az is bizonyos, hogy más viszonyok között a költségvetési vita nem maradt volna ilyen szűk mederben s a felsőbb oktatás ügyének is akadt volna méltó szószólója, ha az ország pénztárára büszkén lehetne appellálni. Igy a Mannlicher fegyver és a kis kaliberű ágyú költséges diadala sokat levont a közoktatási vita becséből.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** Az ifjúsági énekkarnak tokaji concertezése alkalmából utólagosan: Láposi János (Tisza-Eszlár), Csider Károly (Rimaszombat) és Kónya András (H.-Németi) 1—1 frtot adományoztak. Fogadják érte az egylet szíves köszönetét.

— **Irodalmi hir** *Dr. Masznyik Endre* «Luther élete» című műve már teljesen kikerült a sajtó alól és szétküldetett, 354 lapra terjed s mint a szerző maga beszámol vele — már több mint 1000 példányban forog a közönség kezén. Alkalmilag visszatérünk reá. A szorgalmas szerző, a kit a r. katholikus fél már keményen ostromol, egész kedvtelve dolgozik s újabban «Egyházi dogmatika» című művét rendezi sajtó alá, a melyet a szuperintendens urak már előzetesen átnéztek és helyeseltek.

— **Nagymáté József**, ramocsaházai ev. ref. lelkész, mint lapunk zártakor értesülünk, folyó hó 15-én, életének 75-ik évében meghalt. Áldás emlékére!

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 9. szám. Sárospatak, 1888. február 27.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A lelkésztanítóságok szervezéséhez.» *Molnár Ferenc.* — «A földrajzi oktatás legújabb segédeszközei.» *Veres Ferenc.* «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.» *Bacskai Sámuel.* — «Halotti beszédek és imák.» (Könyvismertetés. Vége). *Szabó József.* — «Vegyes közlemények.»

A lelkésztanítóságok szervezéséhez.

A milyen idős a mi protestáns egyházunk, olyan régi ajkunkon a panasz, nyomasztó anyagi helyzetünk miatt. Keletkezésétől kezdve napjainkig, fennállásának egész ideje alatt nem csupán az erőszakoskodó külső hatalmasságok ellenében kellett erejét s erejében létjogosúltságát bebizonyítnia, hanem birkóznia kellett ama másik óriással, a szegénységgel is, mely ólomsúlylyal vonta föld felé. De hála a gondviselőnek, nem hiányoztak soha közöttünk az egyházukat hőn szerető nagy lelkek, kik a szomjúság pusztájában nagy áldozataikkal, az értelemnek lelkével forró kútfőket, életnek vizét fakasztottak s életre keltették egy-egy megholt Lázár elzsibbadt tagjait. S bár alig hiszem, hogy lenne bővebben vitatott tárgy hazai egyházi lapjainkban, mint egyházunk nyomasztó anyagi helyzetének s a belhivatalnokok tisztességes megélhetésének kérdése: mégis az eredménytelenség, különösen napjainkban, mindenfelől szembeszökő és elszomorító. Panasz panaszt ér, tanácskozás tanácskozásra jő ma is, a mi legjobban bizonyítja azt, hogy szegénységünkön gyökeresen csak az élő, szívet melengető hitnek újra fellángolása segíthet. A tervezgetésben, jó tanácsokban mi sem fukarkodunk. Ezelőtt 26 évvel a kisebb egyházak affiliálásában keresték azt a mentőszert, a mely felszabadítja az egyház szolgáinak lelkét a megélhetés gondjától és nyügeitől, s íme a legközelebb tartott konventben már oly irányban is tétetett indítvány, hogy egy lépéssel megint visszamenve, az egyházak reorganisatioját *a lelkésztanítóságok* szervezésének határáig terjeszszük ki, mert így kívánja ezt a modus vivendi. Az indítvány viszhangra talált, s félő, hogy a magasban adott vezénysző hatványozott erővel verődik majd vissza a kerületek tanácskozási termeiből, s az új szervezet nem sokára nagyobbmérvű hódító útra kél.

Hát hiszen mi is csak örülni tudnánk az örvendezőkkel, ha ez intézmény felállításával szemben érzett aggodalmainkat a kívánt siker reménye el bírná hallgattatni; de mikor épen egyházmegyénkben közvetlen közelből tapasztalja mindenki azt, hogy legió számú apró egyházainkban mintegy próbaképül felállított segédlelkésztanítói szervezet alig ér többet a pápisták szentelt vizénél: erre is azt kell mondanunk a mélabús predikátorral: hiába, minden hiába, minden csak a léleknek gyötrelme!

Mert hol lennének a lelkésztanítóságok felállítandók?

Ott, a hol eddig is voltak kisebb arányban: az olyan csekély jövedelmű egyházközségekben, a melyek két hivatalt saját erejökből fentartani képtelenek; a két dotatio egyesítése által remélvén elérni azt, a mit külön-külön sem egyik, sem másik nem eredményezhet, hogy t. i. az egyházi hivatalnok anyagilag és szellemileg kedvezőbb állásra, magasabb színvonalra emeltessék. A szóban levő intézménynyel már nem érjük el sem az egyik, sem a másik célt, sőt tulajdonképen nem sokkal használunk vele többet magának az egyházfentartó-testületnek sem, mintha maradna minden a dolgok régi állapotában.

Gondolkozzunk csak egy kevéssé; gyakorlati kérdés ez, a melyre legjobban megfelel nekünk az élet, a tapasztalás. Ha lelkészi állomásaink úgy lennének szervezve, a mint lenniök kellene, hogy ez állomások bírlalói kizárólag hivatásuknak élhetnének, s nem lennének kényszerítve arra, hogy egyenesen a földtől vegyék el, sokszor véres verejtékeik árán az életök fentartására szükséges dolgokat, óh akkor szépen megférne egy személyben is a lelkészi és tanítói hivatás; bár ez esetben sem állítható az, hogy a lelkész kizárólag saját hivatáskörében is ne találna elég végezni valót, akár a napnak minden órájában, ha lelkének erőit munkásságba hozni akarja. De hát mit tegyen majd az a lelkésztanító, a kire a lelkészi kötelezettség mellett még egy másik, nem kevésbé

értékes talentom is bizatott, olyan, a melynek kisáfárlása egymagában is elég végezni valót szolgáltatott arra, hogy minden anyagi gondoktól s elfoglaltatástól menten, egész idejét s erejét arra az egyre irányozza és használja fel?! Erre a kérdésre már a gyakorlati élet nem ad helyes és kimerítő feleletet. Azok, a kik hivatva vannak e kérdés felett a döntő határozatra, bizonyosan azt mondják reá egyszerűen: predikálni fogja az Isten ígéjét templomban és iskolában egyiránt; sáfárkodni fog nem a testnek, hanem a léleknek, s a kettős hivatal jövedelméből tisztességesen, sőt kényelmesen megél. Ha így lenne, egy szót sem szólanék. De mig lelkesen és fáradhatlanúl hasogatja majd a szívek földjét itt is ott is a valódi keresztyén műveltség befogadására, künn a szántója parlagon marad; vagy legjobb esetben, mert a gazdálkodásban nem vesztegetheti el hivatásának drága talentumait, azt a csekély jövedelmi többletet nullifikálni fogja a kizárólagos hivatali foglalkozás, s ismét minden marad úgy, mint régen volt.

Azonban ez a körülmény magábanvéve még nem volna valami nagy baj; mert annak, a kit végzete esetleg talán egész életén át a lelkésztanítói pályához kötöz, mégis meglesz az a nyeresége, hogy tudományos pályához készülve, tisztán szellemi foglalkozásban töltötte napjait. Az anyag a szellem munkásainak úgyis csak utólsó helyen számít, s köztünk sokan zúgolódás nélkül készek emelni még a szegenység terheit is, csak le ne szorittassanak arról az életpályáról, a melyre őket nemes hajlamuk szólította, és a melyen az élet nehézségei közt olyan sok pihenőhelyet találnak.

Távol legyen tőlem, hogy olyan oldal-érveket hozzak fel a lelkésztanítói hivatal életbeléptetése ellen, mintha talán a lelkésznek méltóságán alóli lenne a néptanítással, népiskolában való foglalkozás; sőt sok tekintetben igazat kell adnom *Wimmernek*; én ővele «azt, a ki gyermeket soha nem tanított, pappá sem tenném»; hanem aztán őrizkedném ama másik túlságtól is, a mely a lelkészt valódi hivatása teréről talán egy egész életen át leszorítja; kiveszi kezéből a bibliát, s elszólítja a theologiai könyvtár, meg a másnemű tudományos könyvek gyűjteménye mellől, hogy azokat akármi mással, ha még népiskolai könyvekkel is helyettesítse. És pedig épen azért, mert tisztelettel hajlom meg a néptanító előtt, s felbecsülöm az ő hivatását, s olyannak szeretem azt tekinteni, a mely mai napság már nem zsellérhivatal, hanem szakpálya, a melyhez előkészület, nemes hajlam és törhetetlen, kitartó lélek szükségeltetik.

Ilyennek tekintem a lelkészi hivatalt is; nem az otium dulce párnája az, a melyen tanulmányaink után kényelmesen megpihenhetünk, vagy legjobb esetben szinte magunk is megrestelve csekély végezni valónkat, egy más, ránk nézve idegen mezőnek mívelése után nézzünk; mert van nekünk elég végezni valónk saját szakmánkban is, s ezeket megtaláljuk keresetlenül is, csak akarjuk és rásegíttessünk bizonyos eszközökkel hűséges kisáfárlásukra. Nem kellene elhanyagolnunk valódi tisztünket: a felnőtt egyháztagok lelkigondozását és nem szabad e helyett vállainkra vennünk a kicsinyek gondozásának egész terhét; mert ne tartsuk ámításban magunkat: ez két embernek való munka, s a túlságos buzgóságnak kárát előbbutóbb maga az egyházi közügy vallhatja, a melyet pedig a lelkésztanítói intézmény pártolásával épen boldogítani akarunk.

S végre ki biztosítja majd a törvénynek csak papíroson lévő szabványain kivűl azt, hogy míg az ifjú emberek korukhoz illő és a spekulatio számításait nem ismerő lelkesedéssel rálépnek ennek az elkényszeredett pályának útjaira s elhanyagolva saját szakmájukat, végzik híven a másokét, hogy ez a fárasztó és méltánylásra méltó foglalkozás egykor a lelkészi pálya lépcsőjén nekik érdemileg be fog számíttatni? Ezt, pedig ez sem utólsó kérdés, ha a lelkésztanítói intézmény behozatalát a gyakorlati élet szemüvegén nézve bírálgatjuk, senki sem biztosíthatja. A candidaló-bizottság azért nem, mert, ha akarná, akkor sem tehetné; a választó egyházközség pedig azért, mert nem akarja, mert a nép szavajárása szerint neki olyan mesterpap, a ki csak gyermekeket tanít, egyszerűen nem kell. Igy aztán mi lesz azokból a különben talán erős, de a körülmények nyomasztó hatása alatt lefegyverzett lelkésztanítókból, azokban a vagyontalan kis egyházakban, hol legtöbb a baj és fogyatkozás: ha reménytelenül a kedvezőbb helyzetre, azt tapasztalják, hogy azt a chartalis csekély jövedelmet is megtámadja, apasztgatja, felényire redukálja olyan más-más címeken felmerült kiadás, a melyet rendezett viszonyok között az egyház pénztára lenne hivatva fedezgetni?

Mindezek, miket itt elmondottam, a gyakorlati élet által feltett s azokból elvont kérdések és tapasztalások a lelkésztanítói szervezet nagyobbmérvű behozatala ellen. Lehet, hogy kissé szigorúbbak és sötétebbek, mint talán lesznek azok ítélete szerint, a kik már felül állanak rajta, vagy nem sokat törődnek vele. De azt ismétlem, hogy nekem az élet, e bölcs tanítómester, ilyen képet mutatott, s nem tettem hozzá, sem el nem vettem belőle. Leírtam, elmondtam, bár ne igazolná aggodalmaimat a jövő!

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

A földrajzi oktatás legújabb segédeszközei.

Ha eszembe jut az a boldog történelemelőtti korszak, melyben, mint kis deák, a Brassai bácsi geografiáját magolva, le- s felsétáltam a kis unitárius collegium falai mellett: igazán el kell mosolyodnom. Azokban az időkben a földrajzot, számtant, mértant, mindent, a mi csak tantárgy volt, sétálva tanultuk be, s hogy apró kézi

térképeken gyűjtöttük volna a földrajzi talentumokat, annak nyoma sem volt. Az osztályokban ki volt akasztva egy nagy, szakadozott térkép s óra előtt, míg tanítónk be nem jött, arról «mutattuk el egyszer» s meg voltunk győződve, hogy mi igen is tudjuk a földrajzot. Csak úgy pergett nyelvünkről a lecke: Goa, Mahe, Calicut, Bombay, Masulipatam, Visagapatam, Calcutta városok Előindiában stb. Annak persze hírét se hallottuk soha, hogy kézi térképeinken magunk keressük ki először az illető helyeket s szépen, magyarázat után tanulgassuk. Rajzolás, térképismeret ismeretlenek voltak előttünk s ha nagy ritkán valamelyikünk egy 20 kros kézi térképet látott, mint nagy ritkaságot emlegette.

Ha viszont, most tekintem a földrajzot és tanításmódját, el kell bámulnom a rohamos és akadályokat nem ismerő haladáson, mely a mostani és a régi földrajztanítás közt észlelhető.

Nem szabad azonban, még csak gondolatban is elítélni a régi tanítókat, mert ők önhibájokon kivül voltak kénytelenek a gépies oktatáshoz nyúlni. Csak gondoljon vissza akárki is saját tanulói életére, mindjárt eszébe juthat az egyetlen nagy földabrosz — igen sokszor német — mely füstösen, feketén, sok év viharától megrongyosodva, de azért mégis tekintélyesen állott az iskola falán s apránkint aztán fel fognak tünedezni emlékezetében az egyes nevek és kifejezések, melyek hosszú idő alatt átmenve a tanító szájába is, utóljára olyan chablonszerűkké váltak, hogy tán nem is tudtuk volna másképen megtanulni.

S ha azok, kiknek emlékezetük visszanyúlik a «betűről-betűre» való tanulás korszakába, egy tekintetet vetnek a mai földrajzi oktatásra, bizonyosan látni fogják a bámulatos különbözetet, mely az utóbbi 20 év és az azelőtti földrajzi oktatás közt van.

A helytelen módszeren kivül, lényeges oka volt az áldásnélküli földrajztanításnak az, hogy a tanító nem adhatott a gyermek kezébe térképet. Ha voltak is kézi térképek, azok vagy igen drágák voltak vagy pedig egy rengeteg atlasznak voltak részei, mely atlasz legtöbbször német s ára miatt mindig hozzáférhetetlen volt. Igy aztán a szegény kis gyermek járkálva tanulta a földrajzot s a sok idegen név úgy összegubancosodott agyában, hogy mikor lefeküdt, akkor is ott zúgott a fülében: «Masulipatam, Visagapatam, fentebb Bombay.» Ezen a bajon segített aztán *Gönczi Pál*, mikor magyar térképeket adott a magyar gyermekeknek, s az ő fellépésétől kezdve aztán előbb csak lassan, később mind jobban haladva, ma már elértük azt a fokozatot, a melyen a valódi földrajztanításnak állania kell.

Csak most a legutóbbi időben jelentek meg olyan atlaszok, melyek nincsenek teletömve minden felesleges dologgal, hanem egyszerűen csak annyi van bennök, amennyi szükséges s így következkezésképen nem is igen drágák, szegény gyermekek által is megszerezhetők.

De nem akarok hosszadalmas lenni s azért rátérek ismertetésem tulajdonképeni céljára: a *Méhner-féle új térképekre.*

Hazai könyvkiadóink folytonosan panaszkodnak, hogy kiadványaik nem kelnek, a közönség nem vesz könyveket, sőt még kiadott tankönyveikből és más taneszközeikből is igen kevés fogy el.

A hírlapokban is nagyon sokszor olvashatunk eféle vádat, a mi ha áll is egyes drága művekre, de absolute nem áll a kisebb munkákra s különösen a tankönyvekre. Igaz, hogy némelyik tankönyvből nagyon kevés fogy el, de úgy gondolom, hogy ennek sem a közönség az oka, hanem az, hogy a tankönyv rosz. Pesten igen sok antiquarium tömve van embrio-korukban meghalt tankönyvekkel, s mikor egy csomót megvettem belőlök s átolvasgattam, végtelen örömömre arról győződtem meg, hogy közönségünk nem hibás. De a másik akadály, a mi a tankönyvek kelendőségét hátráltatja: a magas ár.

Vékony s igen sokszor hitvány kiállítású könyvekért sok esetben borzasztó árt kell fizetni. S még magasabb árakat követeltek a térképekért. A kézi térképek kiadásánál a szegényebb sorsú szülőkre semmi tekintet nem volt, s a mi fő, mindig és mindenütt hiányzott a jóakarat a népiskolák, a *magyar* népiskolák irányában.

Külön darabokból álló megyei térképeink nem voltak s a gyermekek e miatt jobban ismerték talán a föld valamely részét, mint Magyarországot.

Nos, legújabban ezen is segítve van. Itt már nemcsak a kiadói nyereségvágy, de a hazafiság is segítségül jött. Méhner Vilmos kiadta Magyarország megyei térképeit, minden megyét külön. Nem magában ez a tény, mert ezt más kiadók is megtették, de az mutatja különösen a jóakaratot, hogy térképei árát 8 (nyolc) krajcárra tette. Olyan bámulatos olcsó ár, melynél már csakugyan nem lehet nyereségvágyat vetni a kiadó szemére. Minden megye 8 kr. Saját megyéjének térképét, még a a legszegényebb gyermek is megszerezheti. A ki pedig a mai concentricus földrajztanítással csak egy keveset is foglalkozott, az rögtön belátja, hogy mennyire meg van ez által könnyítve a tanító munkája. És vegyük hozzá még azt is, hogy ezeken a térképeken nemcsak hogy nem látszik az ár csekély volta, de épen olyan jók, mint a más térképek. Egyforma mérték szerint vannak készítve, és így kivágva s kemény papírosra ragasztva összerakhatók úgy, hogy egész Magyarországot össze lehet belőlök állítani s megvan az a hasznuk is, hogy míg a nagy fali térkép különösen akkor, ha több gyermek áll előtte, a gyermek figyelmét igen sokszor nem a tanulandó részre vonja: addig ezek a térképek azt a nem csekély hasznot is nyújtják, hogy a gyermekek figyelme csak a megtanulandó megyére irányoztatik, a mi különösen a megosztatlan iskolákban rendkivüli időnyereség.

Kiállításuk csínos és elég tökéletes, leszámítva egynehány sajtóhibát (a helységek neveinél), bátran elmondhatjuk, hogy lelkiismeretes is. Könnyen olvashatók, nem zavarosak, a színek szolidak, de nem folynak össze, a papír kemény és finom. Minden járás külön színezve s hegyek, vizek könnyen olvasható, de azért el nem mosódó betűkkel jelölve; azonkivül jelmagyarázata tiszta, világos, s könnyen érthető s minden megyénél fel van tüntetve a megye területe és lakóinak száma.

Ez az olcsó térkép nagybecsű a gyermek kezében; eddig a legtöbb népiskolában az volt a baj, hogy a concetricus földrajztanításnál nem lehetett megtartani a fokozatot, mert nem volt elég olcsó megyei térkép a gyermekek kezén, de most már van, 8 krt minden gyermek kifizethet, s lelkiismeretes tanító egyszerűen kijavítja a sajtóhibákat, a melyek esetleg előfordúlnak. Ez a baj azonban nincs meg minden megyénél, nevezetesen: Csik, Háromszékmegyék térképein nincs hiba, míg Zemplénmegye térképén van. De ez a baj elenyésző csekélység a haszon mellett, s tiszta lélekkel mondhatjuk, hogy Mehner urat ezen vállalatáért nemcsak elismerés, hanem köszönet is illeti.

Ugyanilyen olcsó kiadásban jelent meg nála Európa, Osztrák-Magyar-monarchia és Magyarország térképe. Minden állam, tartomány vagy megye külön szinezve, finom, erős papíron, csínos kiállításban. Akármelyik a 3 közül *10 kr.*

Ennél olcsóbb ár nem lehet.

A gimnáziumi földrajztanítás is nagy hasznát veheti ezeknek a térképeknek s különösen most, mikor a gim-

náziumi tankönyvek úgyis elég pénzbe kerülnek (a temérdek írkát, tollat, tisztázatot, szószedetet, kalamárist nem is számítva): a szülék fogják elsősorban jótékony hasznukat megérezni. De mekkora könnyebbségére szolgálnak a tanárnak és tanulónak! Nem forog fenn az a nehézség, hogy a térképek megvételét kötelezővé ne lehessen tenni, mert 30 krból megveszi magának mind a hármat; sőt még ez sem szükséges, mert ott van a szintén igen olcsó módon s mégis pompásan kiállított «Általános iskolai atlasz.» mely magában foglalja a *kívánt megye térképét*, azonkivül a következő térképeket: Budapest, Magyarország, a két félteke, O.-Magyar-monarchia, Ázsia, Áfrika, Európa, Észak-Amerika, Dél-Amerika, Földközi tenger környéke, Ausztrália s végül ott vannak még az *összehasonlító földrajzi adatok* György Aladártól. S mindez 36 krért.

Vegyük most már tekintetbe, hogy ebben az atlaszban minden megvan, a mi így közönségesen szükséges; továbbá, hogy kevés kímélet mellett is akár egy életen át eltart, s tekintsük az árát, mely valóban csekely; bizony elmondhatjuk, hogy Mehner urat teljes elismerés és a tanügybarátok részéről meleg köszönet illeti meg; mert olyan bajon segített, mire csakugyan ráfért a segítség. Ezután már nem szabad olyan iskolának lenni Magyarországon, melyben a földrajzot nem tanítják jól, hiszen a földrajztanításával járó fáradság felére van leszállítva.

Vonjuk össze az egészet röviden: a Méhner-féle új térképek végtelenül megkönnyítik a földrajztanítást és tanulást, s épen ezért jó lélekkel ajánlhatók mindennemű iskolának, a hol csak földrajzot tanítanak s minden tanügybarátnak, a ki esetleg iskoláknak vagy iskolás gyermekeknek olcsó, de azért hasznos ajándékot akar adni.

Veres Ferenc.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás).

I.

Minden fenséges szemlélet tisztán aesthetikai szemlélet, a melynek tárgya oly természetű, hogy szemléletében mintegy egész érzéki létünket, megszokott életmódunkat elfeledjük, saját énünkkel nem törődünk; szóval a tárgynak szemléletében végtelen kicsinyeknek tününk fel magunk előtt, sőt teljesen elenyészünk képzeletünkben. De ez még nem magyarázza meg a fenségest. Mert micsoda élvezet lehet az, a melyben végtelen kicsinyek vagyunk vagy teljesen elenyészünk? De épen ebben áll az aesthetikai élvezet: mert rendkivüli nagy élvezet az, ha az ember maga-magától megszabadúl, ha róla minden kicsinyesség és köznapiasság lehull s az egyszerre s mintegy egy csapással teljesen legyőzve van. Ebben az aesthetikai szemléletben tehát végtelen nagyoknak is tününk fel magunknak, míg ellenben az aesthetikai szemléleten belől, a tárgygyal szemben, végtelen törpéknek érezzük magunkat. Ha pl. a világot a maga nagyságában és végtelenségében szemléljük, mi magunk ebben a szemléletben végtelen kicsinyeknek tűnünk fel magunk előtt, de meg nem semmisülünk, hanem inkább a kicsiség fölé emelkedünk s végtelen nagyokká leszünk, s mintegy beszívjuk az egész fenséges szemléletet, a melyben magunk fölé emelkedtünk.

Ezt a processust gyönyörű képben mutatja meg nekünk Goethe «*Faust*»jának prologjában, midőn Gábor arkangyal a következőket mondja:

És nézhetetlen, érthetetlen
Sebten forog a föld körül,
Majd úszik éden-fényességen,
Majd riadó vak éjbe ül.
A tenger torka tátva pezsdül
A szikla-aljnak méhiből —
És forgat sziklát tengerestül
Az állhatatlan kör körül.

Tovább folytatva látjuk e képet Faust óhajában, a mely szerint a Föld és emberiség életét maga előtt szeretné látni; azért föl is idézi a Föld szellemét, a ki neki megjelenvén, azt mondja:

A test viharán,
A lét özönén
Föl alá szaporán
Megyek én, kelek én
Temetés foganásra,
Mint tenger ujúl
Lét váltakozása
Határtalanúl.

Igy forog az idő s fonalas kerekén
Az Úr eleven köpenyét szövöm én.

Faust leborúl előtte s felkiált:

» . . . El nem bírlak, óriás!» — és
«Te fürge szellem, a világba omló,
Magam hozzád mily közel érzem!» — és
«Én oly *kicsinynek* s oly *nagynak* érzem magamat.»

Két mozzanatot különböztethetünk meg tehát a fenségesben, t. i. a megsemmisülést és felemelkedést, vagy a megrendités érzetét és a fenséges borzadályt.

Némely aesthetikusok azt vélték, hogy a fenségesben megsemmisítő erő van, a mely létünket fenyegeti. Ennélfogva minden fenséges erős kedélymozgásban, félelemben nyilvánúlna és a félelmetesnek jellemével bírna. De ez nem lehet a fenségesnek kelléke még akkor sem, ha a félelmetes kellő távolságban volna, mint pl. a csata, mely lőtávolban tekintve, ugyancsak rettenetes és félelmetes, de nagy távolból már fenséges volna; holott a távolság csak a kényelem kelléke. Igy a félelmetes rémtörténetek is mindig fenséges hatással bírnának. Minthogy ez nem áll, más aesthetikusok a fenséges kellékeit másban keresték. Igy péld. *Kant* szerint a fenséges erkölcsi mozzanattal bír. Ez alapon az ember erkölcsi erejénél fogva emelkedik érzékisége fölé, miért is az egyedüli fenséges az erkölcsiség. Ebből aztán az következik, hogy pl. a tragoedia hőse minden egyéni érdeket, sőt magát is csak erkölcsi céloknak áldozza fel. *Schiller* is így fogja fel a fenségest, hogy az csak az emberben magában lehet, a mely nézetének «A csillagászokhoz» című epigrammjában adott kifejezést:

«Ködfoltokról és Napról ne fecsegjetek annyit,
Nagy nem azért a világ, mert csoda számokat ad;
Tárgyatok a térben fönséges, ámde barátim
A fönség térben nem lakozik sohasem.»

(Csengey Gusztáv tanár forditása).

Azonban ez nem fejti meg a fenséges fogalmát, s nem magyarázza meg. A fenséges szemléletében ugyanis nem találunk erkölcsi elemet, különben valamely fenséges tárgy, pl. a csillagos égboltozat szemléletében többnek képzelnők magunkat a szemlélt tárgynál; továbbá nem tudnók megérteni, hogy nem erkölcsi tárgy is bírhat a fenséges hatásával, mint pl. az égboltozat, vagy maga az egész természet, a tenger, az Alpok stb., a melyek épen nem erkölcsi tárgyak és mégis fenségesek; és végtére még kevésbbé volna érthető, hogy határozottan erkölcstelen tünemények is fenségesek, mint pl. valami hatalmas szenvedély, a mely az erkölcsi esemény-

től oly távol áll, mint a föld az égtől és dacára annak, fenséges hatást gyakorol, mint pl. I. Napoleon a maga határtalan szenvedélyében, vagy Caesar az ő dicsvágyában.

Mellőzzük tehát a fenségesben az erkölcsi elemet és tekintsük azt tisztán *mint aesthetikai tüneményt*. Ez kizárólag csak aesthetikai szemléleten és képzeleten alapúl, a melynélfogva a nagyságnak szemléletében az érzéki képzelet fölé emelkedünk. Képzeletünk félszabadúl, korlátai összetörnek, mi által szemléletünk is fenségessé válik. E processusban nincsen semmi ethikai elem, hanem csak képzeletünk lépte át a maga érzéki határait. Mondhatjuk tehát, hogy *a fenséges a felszabadúlt képzelet vagy phantasia* és a tárgy, a melyet ily felszabadult, minden érzékiségtől levetkőzött phantasiában szemlélünk: az a fenséges tárgy.

Természetes, hogy köznapi képzeletünk és a fenséges képzelet között véghetetlen nagy különbség van; mert míg amaz minden erejével érzéki létünkhöz köt: ez tőle elszakít, felemel. Az ember életében épúgy, mint a népek életében, van olyan korszak, a melyben minden szemlélet a fenséges felé fordúl. A nép életében az első aesthetikai szemlélet a vallás, a mely mindig fenséges; az emberi életben az ifjúság az a kor, a melynek mintegy psychologiai kiváltsága, hogy korlátain túl emelkedjék. Ebből magyarázható az ifjúkornak lelkesedése, rajongása a fenségesért; mert képzeletében, akaratában a köznapi, kicsinyes lét szűk korlátai és viszonyai fölé magasan akar felemelkedni és azokat magáról lerázni.

Ez azonban nemcsak a vallás és ifjúkor sajátságos jellemvonása, hanem általános emberi jellemvonás, mert mindenki igyekszik szabadúlni maga-magától és maga fölé emelkedni.

II.

A fenségesnek fogalmából foly annak tovább fejlesztésénél a második kérdés: *melyek a fenségesnek kellékei vagy jellemző vonásai?*

Tudjuk, hogy a fenséges szemlélet olyan, a mely szokott szemléleti módunkhoz viszonyítva, tökéletesen szabad: tehát úgy viszonylanak egymáshoz, mint a végtelen nagy a végtelen kicsinyhez. A fenségesnek jellemzője tehát az ellentét (contrast), a mely kizár minden átmenetet vagy kiegyezést. Tegyük fel, hogy az ellentét megvan és toljunk közéje közvetítő tagokat, akkor eo ipso megszűnik az ellentét. A hol ellentét van, ott a lassankénti, fokozatos fejlődés ki van zárva; ott a képzelet a maga óriási nagyságában hirtelen, rögtön áll elénk.

1. Az ellentétben tehát az első kelléke vagy jellemvonása a fenségesnek a rögtönösség vagy hirtelenség. Lássunk néhány példát a természetből, művészetből, emberi életből.

a) Mindenkinek forró óhaja láthatni a tengert, az Alpokat vagy legalább a magas Tátrát. Sokan látták, de fenséges benyomást nem tett reájok; mert talán nem voltak fogékonyak aesthetikai szemléletre, vagy a természet nem nyilatkozott szabadon. Voltam oly szerencsés és láttam a nyilt tengert, de úgy, hogy látása és nem látása között csak *egy* pillanat volt. A tenger, mely tehát hirtelen, minden közbeeső átmenet nélkül feltűnt előttem, fenséges benyomást tett reám. Ha az Alpokat vagy a magas Tátrát úgy szemlélhetnők, hogy azok a maguk nagyságában hirtelen feltűnnének, úgy a benyomás is fenséges lenne. Ezt elérjük, hogy ha pl. a gerlachfalvi csúcsra felérve, egy ideig a kilátást a köd megakadályozza; mihelyest a köd megszűnik, a Kárpátok a maguk fenségében terülnek el szemünk előtt. Ha éjjel kilépünk a szabadba és az égboltozat a maga millió meg millió ragyogó csillagjaival hirtelen feltűnik: ez a tünemény fenséges lesz.

b) A góth-stilű templomok belseje szintén fenséges hatású, mert nemcsak külsejök van ellentétben a köznapi élet építészeti formáival, hanem különösen belsejök, hol a világosság és homályosság közti ellentét annál szembeszökőbb, mert a külső világosság és belső homályosság között, mely a szinezett ablakoktól származik, mint válaszfal csak a portale van, a melyen át belépünk.

c) Nagy férfiak életében és sorsában épen a váratlan, hirtelen katastropha idézi elő az aesthetikai, fenséges hatást. Ilyen nagyszerű ellentétet találunk pl. Caesar életében, midőn világhatalmának magaslatáról az ellene intézett rettenetes merénylet által hirtelen a halálba taszíttatik. Hasonló példát találunk az újabbkori történetben is. I. Napoleon hirtelen bukása, a mely dacára annak, hogy a közvetítő tagokat lépésről-lépésre feltaláljuk, mégis fenséges hatású, mert azok csak az ő bukásának rettenetes és váratlan bekövetkeztében tűnnek elő.

Az emberi beszéd is fenséges lehet. Fenségessége hasonlóképen meglepő, váratlan fordulatban nyilvánúl. A szónoklatnak, ha fenségesen akar hatni, birnia kell oly mozzanattal, a melyben, miután a szónok a gondolat-menetet kifejtette, rögtön egész hatalmával fellépjen. A fenséges jellemével bír *Fieskonak* az a meséje, a melyet az összegyűlt és fellázadt genuai polgároknak mond el, s a melyben a különféle államalkatokat bemutatja: a zsarnokságot a mészáros kutya alakjában, a mely hatalmába kerítvén a trónt, szokása szerint mindent a vágóhídra vitet; az állatok behozzák aztán a köztársaságot, de ez sem bizonyúl be célszerűnek, époly kevéssé, mintegy másik államalkat; erre azután következő szavakkal fejezi be Fiesko beszédét: «és *egy* fejedelemnek hódoltak valamennyien — *egynek*, genuaiak! — De (fenséggel lépvén közéjük) ez oroszlán volt.*

Egy másik példa, a melyet e nemben a legnagyobbszerűnek lehet tartani, *Lessing* «Bölcs Nathan»-jában a mese a három gyűrűről. Saladin egy ideig hallgatja a mesét, a nélkül, hogy megértené, hogy mit jelentsen az, hogy «az igaz gyűrű nem volt kipuhatolható.» És csak az elbeszélés végén érzi a szultán a szavak fenséges hatását, mikor Náthán következőképen fejezi be meséjét:

. . . . S majd ha a gyűrűk hatása
Késő utódoknál lesz látható:
Évezredek multán ismét e szék
Elé idézem őket. Akkor itt
Nálamnál bölcsebb ember ül, ítél,
Most menjetek! . . . . **

Ez tehát a fenségesnek első jellemvonása, t. i. a hirtelen.

2. Szem előtt tartva, hogy minden fenségesnek alapja és lényege az ellentét, mely semmi közvetítő tagokat nem tűr, megtaláljuk csakugyan az ellentétben a fenségesnek második jellemvonását is: a *távolságot*, a mely alatt azonban nem kell épen térbeli távolságot gondolnunk. Ezt a távolságot úgy magyarázzuk meg magunknak, hogy az ellentét tiltja, miszerint a fenségest közel, a dolgok közönséges szemlélete körébe, a köznapi világításba hozzuk; mert ekkor megszűnnék az ellentét. A mit közelről szemlélhetek, az világos is, a mit pld. csak távolban láthatok, az vagy egészen vagy részben homályos. Minden fenséges tehát érzéki úgy, mint szellemi tekintetben homályos, mythikus. Lássunk nehány példát.

a) A sötét éjjel. Ez a sötétség is fenséges, mert a dolgok benne homályban maradnak. De az éjszaka nem

* Schiller: Die Verschwörung des Fiesko zu Genua. II-ik felvonás, 8. fellépés.

** Lessing: Nathan der Weise, III. felvonás, 7. fellépés.

csak elfedi a dolgokat szemünk előtt, hanem még mást is tesz. A nappali világításban a dolgok szórakoztatólag hatnak, de az éjszaka megszünteti a szórakoztatás lehetőségét; így éjjel szükségképen összeszedjük gondolatainkat, lelkünk mélyebben és erélyesebben működik; képzeletünknek és érzelmünknek semmisem kedvezőbb, mint az éjjel, mert benne minden érzésünk, képzeletünk fenségesebb, hatalmasabb mint nappal. Ily fenségesen ecseteli *Goethe* éjjeli búcsuját Friderikától Sesenheimban «Willkommen und Abschied» című költeményében, melyben az éjjeli érzelmek és képzeletek közvetlen összefüggésben vannak a búcsú érzelmeivel. És különösen Goethe az, ki csudálatraméltóan ecseteli az éjjeli sötétséget és titokzatos fenségest.

A hegytájék sohasem fenségesebb, mint hajnalhasadtakor vagy holdvilágos éjjel.

b) Még egy tüneményre kell figyelmeztetnem, mely minden tünemények közt fenséges és fenséges érzelmeket ébreszt, mert az embereket a dolgok közönséges és megszokott köréből eltávolítja: ez a *halál*, a mely szintén egy sötét éjszaka. A dolgok közönséges világításával a közönséges itélet is egybefügg; és e tekintetben a »de mortuis nil nisi bene» figyelmeztető szózat a szigorú, tekintet nélküli kritikusnak; de ez csak az aesthetika terén érvényes. Ha a halottat kritikánk tárgyává teszszük, ismét lerántjuk őt a földre; a phantasia számára azonban a halott teljesen beburkolt, elrejtett tárgy, más országban van, hol utol nem érhetjük és honnan többé a földi tünemények közé le nem hozhatjuk.

Gamauf György,
tanító-képezdei tanár Eperjesen.

(Folyt. köv.).

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az ungi ev. ref. egyházmegye 1888. február 14. és 15-ik napjain Makay Dániel esperes és Kovács Károly egyházmegyei gondnok elnöklése alatt *Záhonyban* tartá meg tavaszi közgyűlését.

Gyűlés napját megelőző este felolvastattak az egyházlátogatási jelentések. Örömmel hallottuk, hogy a szlávajkú egyházak a mult évben is előhaladtak a magyar nyelv tanitásában. A *zahari* egészen szlávajkú egyház oly tanitót hivott meg, a ki egy szót sem tud tótúl, s midőn a tanitó ezt tudtúl adá nekik, azt felelék a magukkal vitt tolmács által: — majd megtanúl annyit, a mennyire szüksége lesz, a mely nyilatkozatuk—kifejezése lévén az egész egyház érzelmeinek—örvendetes tudomásúl szolgálhat. Az eddig csak egy állapotban tespedő pályini egyház, Szilágyi Ferenc főgondnok vallásos buzgósága folytán, az egyházkerülettől régen felkölcsönzött 658 frt tartozását kivetés útján gyült pénzből kifizette és több egyháztag templomépitési alapúl 10 hold földet adományozott az egyház javára. A nagymérvű épitkezések, javitások, mind azt hirdetik, hogy a vallásos buzgóság, dacára az általános nyomornak, nem enyészik, hanem folytonosan emelkedik. Némely helyen hiányok is tapasztalhatók, de már a hiány felismerése is előhaladás, mert orvosolhatóvá válik, annak feltűntetése által.

14-ikén reggeli istenitisztelet után, a tanteremben gyültek össze a közgyülésre csaknem teljes számban megjelent lelkészek, tanitók és egyházi képviselők, hol először is az esperes buzgó imája után egyházmegyénk gondnoka tartá tanácskozást megnyitó beszédét, melyben érintve a mai napig aggasztó politikai és közgazdasági helyzetet, áttért egyházi s iskolai életünk bírálatos ismertetésére ekképen: «Dacára közgazdasági állapotunk kevésbé vigasztaló állásának, a mint erről a mult év folyamán annyi körültekintéssel és kitartással megtartott főpapi egyházlátogatás tapasztalatai is tanúskodnak, egyházmegyénk kebelében a vallásos erkölcsi élet s a közművelődés a haladás terén mozog, s fejlesztésére maga ez az ünnepélyes esemény nem kevés hatással volt; mert hol annak érzéke elszunnyadt, vagy épen kialudt, fel lett keltve; s még a hol a legkonokabb ellenszegülés jelenségei mutatkoztak is, bekövetkezett a magába szállás, a megbánás, s ha mint felekezet a nemzetiség tekintetében az üldözések korában elvesztett tért egészben vissza nem hóditottuk is, sőt vannak helyek, a mire rámutatni s a nt. egyházmegye figyelmét felhívni szükségesnek tartottam, a hol a visszahódítás, a mely egyébiránt nem lehet egy év munkája, meg sem kísérltetett: lehetetlen megelégedéssel reá nem mutatnunk azokra az egyházközségekre, a melyekben a szláv-nyelvű szülők ifjabb nemzedékét zengzetes nyelvünkön szavalni, öszhangzattal énekelni s társalogni hallottuk; s ebből az eredményből a mult évnek is kijut a része.

De ha kellőleg méltatott egyházi életünk fényoldalát dícséretre méltóknak jelzem, s nemzetiségi tekintetben kiosztandónak tartom az oroszlánrészt a *bezői, zahari, szeretvai* tanitó uraknak: az igazság követeli, hogy reá mutassak az árnyoldalra is. Sokan vannak a vezérszerepre hivatottak közt, a kik nincsenek áthatva a kötelesség érzetétől, a mely nélkül társadalmi lét fel nem állhat s a kormányzat lehetetlenné lesz. Sokan vannak, kik mai napig sem képesek felfogni az egyházi közalap létesitésének nagy horderejét; nem tudják, nem akarják megérteni s a szerint méltatni, hogy a közalap a magyarországi összes reform. vallásúak egységének emanatioja és közvagyona. Kis vagyon a római egyház élvezetében levő 30 milliónyi vallási és tanúlmányi alappal szemben, de vagyon, s a vagyon növeli az önbizalmat, biztosítja a lét küzdelmét, az összetartás pedig erőt ad sat.

A fájdalomból, gyászból is kijutott a rész a mult év folyamán egyházmegyénknek. A kérlelhetlen halál kiragadta körünkből kiérdemült esperesünket (Szabó András), kinek édes mézként folyt imái mai is viszhangzanak füleinkben; kiragadta a lelkészi karnak egyik nagytehetségű tagját (Makay Endrét), gyámoltalanságban hagyva számos árvát s reménytelen ágyba szegzett özvegyét; ki ragadta az életkor delén egyik munkás és kedvelt tagját (Fürjész István szürthei), családom őszinte barátját, a férfiút, ki önérzettel bírt kevélység nélkül, szerény volt alázkodás nélkül, szivélyes hízelgés nélkül. Legyenek megáldva poraik, fedjék tetemeiket lágyan a hantok.

Ők megtevék kötelességeiket, nyugodtan szállhattak sírjokba. Mi, kik még élünk, szemben állunk a reánk néző kötelességekkel. Az idők és körülmények megnehezedtek felettünk, a gazdag római egyház kibontotta a visszahódítás zászlóját, a mivelődés előhaladása, őseink által reánk örökségbe hagyott társadalmi állásunk feltartása mind arra intenek, hogy összetett kézzel ne nézzük a napok folyását. Elnöktársam kiadta remek beköszönő beszédében a jelszót: «ora et labora,» legyünk vallásunknak buzgó hívei, ne várjuk mástól a segélyt, mert az gyámoltalanságra vezet; teremtsünk minden egyháznak alapot s mint Kátó, a nagy római azzal végezte mindenkor beszédét «denique Carthaginem delendam censeo;» én is azzal végzem megnyitó beszédemet: Szervezzünk egyházi magtárakat és segély-pénztárakat.

Közgyülésünk nevezetesebb tárgyai a következők voltak: A Makay Dániel esperessé választása által megüresült tanácsbírói helyet, az ezen gyülésünkre beadott szavazatok által sem tölthettük be, pedig már háromszor szavaztunk (a kijelölt egyikének elhunyta miatt); a negyedszeri szavazás után már nem lesz ugyan a hely üres, de sok idő kell még arra, hogy az a hely úgy be legyen töltve, mint volt. A sokfelé eloszlott szavazatból legtöbbet nyertek *Ábrahámy István* ágteleki és *Szabó Endre* beési lelkész és főjegyző, így ők lettek volna kijelölendők; azonban főjegyzőnk kijelenté azt, hogy miután egyházmegyénkben nem fogadtatott el az az elv, a mely szerint a főjegyző egyszersmind egyházmegyei tanácsbíró is lehet, ő megmarad a főjegyzői hivatal mellett, mit a közgyülés örömmel vett tudomásúl; így *Ábrahámy Istvánhoz*, *Magyar József* bezői lelkész, mint utánna legtöbb szavazatot nyert jelöltetett ki.

Bejelentetett egyházmegyei ifjú lelkészeink egyik legjelesebb tagjának, a közszeretetben élő *Fürjész Istvánnak* halála is, a kit általános mély részvét kísért sírjába. Felolvastatott a most már id. *Virág József* által kezelt egyházmegyei pénztárról szóló számvevőszéki jelentés, a mely örvendetes tudomásúl vétetett. Egyházmegyénkben szép összeg osztatik ugyan ki segélyül, de a szükölködő folyamodók kivánságai felerészben sem voltak teljesíthetők, a küléletben eltakart sebek a segélykiosztó-bizottság előtt tárúlnak fel igazan; de a mely legfölebb enyhületet szerez, de nem gyógyúlást. *Vas Ádám* tanitó visszatérvén egyházmegyénk kebelébe, miután F.-Zemplénből hozott bizonyítványai szorgalmáról tanúskodtak, bekebeleztetett s a veskóci tanitói állomásra meg is hivatott.

Esperes úr jelenté, hogy Beésre: ifj. Virág József bátfai; Bátfára: Kis László csicseri s.-lelkész; Kaposra: Maksa József n.-dobronyi s.-lelkész a törvény kivánalmai szerint lelkészül megválasztattak; ezen választások meg is erősittettek. A tanitók között a következő változások történtek: Sáros-Polyánkára: Marikovszky Lajos veskóci, Veskócra: Vas Ádám Felső-Zemplén-bánóci; Pályinba; Mesko Gáspár zahari; Zaharba Bakó László csapi; — Csapba Váczy Sándor, k.-dobronyi tanitók lettek megerősítve; Kis-Dobrony a sárospataki iskolából kíván tanitót hívni. Az ungmegyei ev. reform. általános tanitói egylet elnökévé főjegyzőnk, Szabó Endre választatott meg Szabó József, tanügyi-bizottsági elnök előterjészté a népiskolák állásáról szóló jelentését. E téren is örvendetes haladás van egyházmegyénkben; hiányok vannak ugyan még, de miután az elnökség a tanügyre nagy figyelmet fordít, azok észrevehetőleg fogynak.

A tanügyi bizottság által beterjesztett *népiskolai anyakönyv* mintája elfogadtatott, kinyomatva és bekötve az egyházaknak meg fog küldetni; ezt a lelkészek fogják vezetni, így ezáltal is jobban elköteleztetnek az iskolák feletti felügyeletre. A főtiszteletű egyházkerület azon kérdésére: tavaszkor változzanak-e a tanitók ezután is, vagy a felsőborsodi egyházmegye kivánsága szerint őszszel? Egyházmegyénk megmarad a tavaszi változás mellett. A lelkész-özvegyek és árvák csonka- és kegyévi kérdésében, mely a főtiszt. egyházkerület őszi gyülése 78. p. a. van leküldve az egyházmegyékhez véleményadás végett, egyházmegyénk indítványát egész terjedelmében fentartja. Az egyh. törvény 232. §-ban rendelt költségelőirányzatot minden egyház köteles leend minden év jan. végéig az esperesi hivatalhoz beterjeszteni. Az egész egyházmegyére nézve kötelező magtári szabály- és kötvény-minta készítése küldöttségre bízatott.

A helyettes lelkészekre nézve következő javaslat fogadtatott el:

1) A helyettes lelkész fizetése a pályázatban köröztetett díjlevél pénzértéke szerint számíttassék.

2) Minthogy a föld termése elemi csapásoknak van kitéve, ha ilyen történik, az ezáltali károsodást a helyettes lelkész készpénzfizetésénél arányosítani kell, nehogy ezáltal az özvegyek és árvák sujtassanak.

Jövő őszi gyülésünk helyéül Pinkóc jelöltetett ki.

Bacskai Sámuel,
egyházmegyei aljegyző.

KÖNYVISMERTETÉS.

Halotti beszédek és imák.

Irta *Kupai Dénes*, runyai ev. ref. lelkész. *Ferenci B.* kiadása. Miskolc, 1888. Ára 1 frt 20 kr.

(Vége).

Most már az eddig mondottak igazolása, illetőleg illusztrálása végett, anthologiát kellene a műből összeállítanom. De hát hol kezdjem? Melyik beszédet s melyik beszédből, mit mutassak be? Talán az *elsőt?* »*A bölcsőnek a koporsó az ellentéte;*» vagy a *másodikat?* «*A bánat sötétségét a hit fénye oszlatja el;*» vagy a *harmadikat?* melyben szerző egy fiatal férj és apa elvesztése felett kesergő nő és gyermekek fájdalmának jogosúltságát rajzolja. . . «*Az üres házat?*» ezt a kiválóan szép elégiát; vagy az utána következőt? «*Az emlékezet életre költi a koporsóban szendergőket,*» melyben szerző együtt kesereg a gyászoló szülőkkel. «Feljött a halál — úgymond — a mi ablakainkra (Jer. 9., 21.) és elragadta, letépte szívünkről a kedves lelket. Az enyimről egyszerre kettőt, a tietekről egyet szakított le, hogy itt a közel szomszédságban, közel legyen gyászunk közös legyen az égő seb, mely szívünkön sajog, vérzik. . . Közös az én fájdalmam a ti keserűségetekkel . . stb. Vagy bemutassam «*A kitűnő tanító és jó családapa képét;*» «*A csordúltig telt pohárt;*» «*A hűség jutalmát;*» «*A vigasztalás szavát?*» A füzetnek ezeket a szebbnél-szebb, kimagasló darabjait?

Igazán valóságos «embarras de richesse»ben találom magam, a szemelvény gyanánt kiválasztandó tárgyak nagy és értékes halmazában. Egyik szebb, rokonszenvesebb a másiknál.

Álljon itt mégis mutatvány gyanánt a VIII. számú, lehető bő kivonatban! Ha nem tévedek, ebben a beszédben mintegy koncentrálva látom mindazokat az általam fentebb elősorolt charakterisztikus vonásokat, a melyek szerzőnek összes műveit, az elsőtől az utolsóig, oly előnyösen jellemzik, áthatják. Ez a beszéd volna tehát szerintem a «primus inter pares.» Címe: «*A jók élnek emlékezetben*» (szerző egy gyermekkori kedves barátját temeti el egykori szülőfalujában).

Engedjük át a szót szerzőnek, beszéljen helyettünk az ő melegen érző szíve!

«Alig álltam még mélyebb bánattal, nagyobb fájdalommal a koporsó mellett, mint most, midőn egy gyermekkori társam hült tetemei felett kell gyászbeszédet tartanom. Egy kibeszélhetetlen, névtelen szomorúság szorítja össze szívemet, ha végig nézek e gyászos udvaron és e sötét koporsón! Életemnek gyermekkori napjai, melyek már csaknem ki voltak törölve emlékezetemből, kezdenek előtűnni. Az emlékezet, e bánatos, e szomorú angyal szövétneket gyújt előttem, s fényinél annyi elfeledett tárgy megvilágosodik, s az elmúlt idő előttem van kedves, ártatlan örömeivel, elmosódott, elfelejtett alakjaival. Úgy tetszik, mintha az emlékezet felgyúlt szövétnekénél itt látnám mind, gyermekéveim barátait, mintha most is

itt volnának mindnyájan ez udvarban, hol 25 évvel ezelőtt oly sokszor voltunk együtt.»

«Valóban, ha széllyel nézek könyező soraitok közt: itt látom gyermekéveimnek társait, most már mint férfiakat; itt egyet, ott a másikat, amott a harmadikat: de mégis egyet — ki legkedvesebb volt szívemnek — hasztalan keresek: az ő komoly, szelid arcát, seholsem bírom soraitok közt felfedezni! Hol van ő, a gyermekkori barát, hol van ő? Mondjátok meg nekem.

Az a szívet szakgató zokogás, a keserűségnek az a panaszos jajszava, mely az özvegyen maradt nőnek ajkairól oly siralmasan hangzik: az a két árva gyermek itt a koporsó mellett: azok az őszinte könnyek, melyek szemeitekben csillognak: minden szónál hangosabban hirdetik, hogy a kit én keresek, a kit én soraitok közt sehol nem találok, az én gyermekkori barátom, az erőteljes férfi, a jó férj, apa, a hű feleségnek egyedüli boldogsága: itt van e sötét koporsóban, leterítve gyászos szemfedővel, hogy többé közülünk senki az ő arcát meg ne láthassa.

«Azért szorítja az én szivemet kibeszélhetetlen, névtelen szomorúság, hogy őt nem láthatom; azért érzem én a bánatnak könyeit szemeimben, mert nekem kell meghidegült teteme felett gyászbeszédet tartanom!»

«Bocsássatok meg nekem, ha a koporsó mellett kesergek! Óh mert mióta közületek, mint gyermek eltávoztam, ha megfordúltam is néha körötökben, azon percek a vídámságnak voltak szentelve; mióta pedig az evangyéliomnak szolgája vagyok, vallási szertartást most végzek először köztetek . . . és most is gyászt és siralmat kell hirdetnem! Óh ha tehetném, örömmel költeném életre e koporsóban alvó barátunkat — mint Jézus a naini ifjút — és akkor lenne a ti szíveteknek nagy örvendezése! . . .

«Ezt, szomorú gyül.! nem tehetem. De mégis, talán én is cseppenthetek pár üditő balzsamcseppet a kesergők szivére; és ha szavaimra a némán szendergő tetemek nem elevenednek is meg: megkísérlem életre költeni alvó barátomat az által, hogy életét, működését mégegyszer előtökbe állítom, s életének szebb pontjait megvilágosítván, látni fogjátok őt ismét; sőt szivetekbe zárván képét, élni fog kebletek bensejében az emlékezat által. Igy kelnek ma is életre a megholtak a szeretet és az emlékezet hatalma által.»

Itt következik a rövid életrajz, melyben szerző elhunyt barátjának életét mutatja be s bevégzi az egészet egy szívhez szóló, meleg záradék, melyből ide írom az utolsó passust: «A barátság nevében könyezve állok én is koporsód felett! Fogadd tőlem, gyermekéveimnek elhunyt barátja, szivemnek bánatos részvétét. Megáldalak én is: legyen áldott neved, áldott emlékezeted!»

De elég! . . . A ki komolyan érdeklődik Kupai lelkésztársunknak ezen irodalmi színvonalán álló s valódi műbecsccsel bíró dolgozata iránt: az bizonyára nem elégszik meg annyival, hanem magából e műből, saját szemeivel fog meggyőződni arról, hogy beválnak-e tehát azok a jellemzések, a melyeket én az ő beszédeire vonatkozólag bírálatos ismertetésemben elősoroltam.

Azzal az őszinte jókívánattal teszem le tollamat, hogy derék írótársunkat, az ő szép tehetségével, kiváló munkakedvével, még igen sokáig tartsa meg az Isten, a prot. egyházi irodalom büszkeségére.

Meg kell még jegyeznem, hogy a kezünk alatti beszédek imával együtt 3—4 lapnyi terjedelműek (100—140 sor közt váltakoznak). Az egész füzet 167 lapból áll; külső kiállítása csinos, dicséretére válik derék kiadójának. Sajtóhiba csak elvétve található benne.

Szabó József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Bethlendi Endre,* a debreceni theol. akadémiának egyik rendes tanára, folyó hó 15-én a Lipótmezői tébolydában jobblétre szenderült. Pár évvel ezelőtt mutatkoztak rajta a lelki sötétség szomorú jele és az érdekelt tanártársak és elöljáróság aggodalommal néztek a nagy lelkesedéssel dolgozó ifjú tanár sorsa elé; gondoskodtak arról, hogy ne legyen terhelve és fenyegető bajára idejekorán gyógyírt találhasson. A gyógyírt azonban csak a halál hozta meg számára. Nagy álmai voltak és sokat reményletl saját jövője felől: szomjúhozta a dicsőséget, de az útat-e, a módot-e, vagy mindkettőt is rosszúl választotta a dicsőség pálmalombos hegyéhez. Úgy látszik: már a külföldi tanulmányok belevezették az útvesztőbe; mert írói kísérletein (a Debr. Prot. Lapban) is, mintha ott ülnének már az önmagával meghasonlott lélek előre vetett árnyai. Özvegyet — Menyhárt tanár leányát — és egyetlen árvát hagyott maga után. A család és tanári kar méltó gyászában szívünkből osztozunk. — *Batta József,* kéri lelkész, az abauji egyházmegye egyik tanácsbírája, folyó hó 17-én, alig tíz percnyi szenvedés után, szintén elhúnyt, s folyó hó 20-án nagy részvét kísérte sírjába. Lapunk következő számában bővebben fogunk nemesen töltött életéről megemlékezni.

— **Nagybecsű adomány.** *Idb. Br. Vay Miklós,* ő nagyméltósága folyó hó 20-iki kelettel a főiskolai betegsegélyző-egyletnek és a magyar irodalmi önképző-társulatnak 100—100, az akadémiai ifjúsági könyvtárnak, a jogász-egyletnek és ifjúsági olvasó-egyletnek 50—50 frtot ajándékozott a következő levél kíséretében: «Igen tisztelt igazgatóság! Főiskolánk jóratörekvő jeles tanuló ifjúsága egyleteinek nemes törekvéseit, részemről is elő kívánván mozdítani, esedezem a mellékelt, bár ha csekély összegeket, nevemben az illetőknek általadni; a pénz hová leendő fordítását magokra az egyletekre bízván. Szíves üdvözletem nyilvánítása mellett.»

Br. Vay Miklós.

— **Egy úttörő mű.** *Ballagi Géza,* sárospataki jogtanár, egy ily című művet nyomatott Budapesten, a Franklin-társulatnál: *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig* A díszesen kiállított I—VIII + 845 kis 8° lapra terjedő mű ára 5 frt. Szerző az *Előszó*-ban beszámol a nehézségekkel, a melyekkel az úttörés közben találkozott, az elvekkel, a melyek a feldolgozandó anyag megbírálásában kalauzolták, s igazolja a beosztásban mutatkozó aránytalanságot, a cenzura történetére való kiterjeszkedését, a csoportosításban követett eljárását, megnevezve a könyvtárakat is, a honnan művéhez a szükséges anyagot összeszerezte; ezek a budapesti nagy könyvtárak, a sárospataki főiskolai könyvtár és a «saját 4000 kötetből álló magyar politikai röpírat-gyűjteménye.» Látszik e rövid beszámolóból is, hogy ily mű létesítése hosszú előkészület, specialis hajlamok és nagy költekezés mellett lehetséges csupán. Miként sikerült szerzőnek a feladat megoldása, azt eldönteni nem érezzük magunkat illetékeseknek: annyit azonban első átlapozásra is örömmel állíthatunk, hogy művével megkönnyítette annak a vajha mielébb előállandó férfiúnak terhét, a ki a hazai vallásfelekezetek történetét megírni szándékozik. Ballagi műve ugyanis tele van a hazai felekezetek között támadt viták, surlódások folytán előállott művek ismertetésével, annyira, hogy olvasása közben nem egyszer úgy képzeljük, mintha ez a könyv már maga is a felekezeti vita-irodalom története volna. Irálya könnyed s egészben véve kellemes és tanúlságos olvasmány.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 10. szám. Sárospatak, 1888. március 5.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Van-e még magyar református egyház.» *Spectator.* — «A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról.» *Fábriczy János.* «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «A szív» (Könyvismertetés). *Molnár Lajos.* — «Batta Bénjámin és József.» *hj.* — «Nagymáté József emlékezete.» *x. y. z.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Van-e még magyar református egyház?*

Az angol térdszalag-rend megalapításának története vagy regéje eléggé ismeretes. III. Eduárd 1350 körül egy bál alkalmával fölvette Salisbury grófnő bal lábáról leesett harisnyakötőjét s mivel véletlenségből kissé a grófnő ruháját is felemelte a körülállók mosolyogni kezdettek. Tette tisztaságának bizonyságaképen a király hangos szóval mondta e szavakat: «Honny soit, qui mal y pense!» (Becstelen legyen az, a ki roszat gondol!) Ezeket a szavakat kellett volna nekem is e becses lapok 6-ik számában közölt cikkem alá írnom, hogy minden félreértésnek elejétvegyem; mert íme, *Dicsőfi József* úr a «Debr. Prot. Lap» február 18-iki számában azt mondja, hogy «soraim olvasása óta nem tud megszabadúlni a gyanútól, hogy én sem sokat törődöm felekezetemmel.»

Ha valaki abból, hogy én az én ügyemnek, egyúttal az én meggyőződésem szerint, a ref. egyház ügyének igazságát époly kevéssé féltem az unitáriusoktól, mint a katholikusoktól, s ez ügynek igazságában bízva, bátran kiáltom: ám jöjjetek, ha ti nem féltek, mi nem félünk; ha valaki, mondom, ebből azt a következtetést vonja le, hogy én nem törődöm felekezetemmel, ám nézzen utána, mivel igazolja e következtetés helyes voltát, mert a helytelensége annyira szembeszökő, hogy azt bizonyítgatni felesleges volna. Nem azért nem félek én az unitáriusoktól, mert «a theologiai szakokban nincs a felekezeti különbözőségeknek befolyása,» hanem azért, mert meg vagyok győződve, hogy részünkön van az igazság. S mint a misszionárius bátran megy a nem keresztyén népek közé, mert tudja, hogy magával viszi a vallásosság napját, melytől a többi apró világok elhomályosodnak: úgy meg vagyok én is győződve arról, hogy eszméink az unitáriusoknál «bemenetelre találnak.» Ezért nem akarok én s nem óhajtunk mi elzárkózni, ezért nem akarjuk a mécset a véka alá rejteni, hanem mutogatni a mi világosságunkat mindenütt.

Legyen elég ennyi annak a vádnak az elhárítására, hogy én s a velem egyvéleményűek nem sokat törődünk felekezetünkkel. S most azzal a tárgyilagossággal, a mely *Dicsőfi* úr cikkét is jellemzi, vizsgáljuk meg a multkori cikkünk ellen felhozott ellenvetéseket.

A ki e becses lapok 6-ik számában közlött cikkünket figyelemmel olvasta, az tudni fogja, hogy elsőben is arra a következetlenségre mutattunk rá, a melyet *Csiky* úr követett el akkor, midőn az unitáriusokat a theologia többi mezejéről kizárva, nekik a történelmi tért meghagyja. Rámutattunk arra, hogy a történelmet is lehet, katholikus írók mintájára, felekezetileg művelni. Mi természetesebb, minthogy *Csiky* úr, vagy bárki más, a ki nincs velünk egy nézeten, azt tartá első kötelességének bebizonyítani, hogy a következetlenség csak látszólagos, a történelmet nem lehet felekezetileg művelni!! Mit hallunk azonban Dicsőfi úrtól erre vonatkozólag: «*Megengedem,* hogy lehet a történelem felekezeti felfogásában a katholikusok tanítványának szegődni, de én úgy *hiszem,* hogy e dicstelen szerepre sem a protestánsok, sem az unitáriusok közül nem fog vállalkozni senki; vagy ha igen, lesz annyi bátorsága és ereje annak a ‚tudós' Társaságnak, hogy az ilyen kontárt kebeléből rövid úton kizárja.»

Hát ez ugyan argumentumnak nem épen erős! De hiába, gyöngén álló ügyet Dicsőfi úr sem védelmezhet elég erősen. Mi nem kérdezzük most, hogy Dicsőfi úr miért nem engedi meg nekünk is, hogy mi is *higyük,* hogy az exegesis stb. terén senki sem fog felekezetieskedni, hanem műveli e kérdést tudományosan; nem kérdezzük: miért nem hiszi ezt maga is; sőt azt se, hogy miért ne lehetne a többi téren is a kontárokat a tudós Társaságnak kebeléből kizárni, csak arra óhajtjuk a figyelmet felhívni, hogy ezen az úton az unitáriusok csakugyan ki lennének zárva a negyedik szakból is, mert ismételjük: ha valaki meg van győződve arról, hogy az unitáriusok a másik három szakban teljes negatióját hirdetik annak, a mit mi vallunk: lehetetlen, hogy meg ne legyen arról győződve, hogy történelmi téren mi az unitáriusokkal együtt haladhassunk. A történelem érintkezik a dogmatörténettel, miért ne játszhatnék hát be az előadásba az író egyedisége, dogmákról való nézete stb.? s hogy az unitárius író *subjectiv felfogása* e téren is más lehet, mint a reformátusé vagy lutheránusé, azt fölösleges volna fejtegetnünk.

Ez volt az első következetlenség, a melyre rámutattunk. Mielőtt átmennénk a másodikra, legyen szabad egy pár szót a «kizárásról» szólanom. Én azt hittem,

* A 9-ik számra későn érkezett. *Szerk.*

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

hogy a protestáns tudományos világból e szót, «*kizárni:*» egy másik, szebb hangzású váltotta fel: «*leküzdeni,*» «*legyőzni.*» Sajnálom, hogy e hitemben csalódtam.

A másik következetlenség, melyre rámutattunk, az, hogy valakit megtűrni egy téren, bármily elveket valljon is, csak azért, mert reformátusnak *született*, míg egy másikat kizárni onnan, csak azért, mert unitáriusnak *keresztelték*: oly ellentmondás, melyből csak úgy lehet kiszabadúlni, ha vagy mindenkit, a ki nézeteinktől eltérő elveket vall, kizárunk onnan; vagy fölveszszük mindazokat, a kik más zászló alá szegődnek mint mi, születési különbség nélkül. Dicsőfi úrnak, ha már felelt, ki kellett volna mutatnia azt, hogy abban semmi következetlenség sincs, ha mi egy *Strausst* vagy *Feuerbachot* megtűrünk ott, a honnan egy *Brassait* kizártunk. Mit hallunk azonban e helyett: «Hát oda jutottunk már, hogy a magyar, u. n. modern theologusok nem átalják magukat egyszerűen azonosítani az unitáriusokkal?»

Úgy látszik: Dicsőfi úr sokat várt ettől a szónokias felkiáltástól; részemről azonban sajnálni vagyok kénytelen, hogy ő ehez a fegyverhez folyamodott, mert ez a fegyver gyönge. Dicsőfi úr ugyanis kikerülte ezzel a kérdést s adott helyette egy feleletet, a mivel nem megyünk mehetünk. «Unitáriusok» helyett állhatnak «mohamedánok,» «katholikusok,» «buddhisták,» mindezek megegyeznek a modern theologusokkal abban, hogy mást hirdetnek, mint az orthodox protestáns theologusok; az igaz, hogy különböznek tőlük abban, hogy azt sem hirdetik, a mit a modern theologusok. Már most, ha «unitáriusok» helyett így állt volna a mondat: «vagy fel kell venni a mohamedánokat (buddhistákat, katholikusokat) a modern theologusok mellé, vagy el kell zárkózni úgy azoktól, mint emezektől»: Dicsőfi úr époly elszomorodva mondotta volna: «hát oda jutottunk, hogy a magyar, u. n. modern theologusok nem átalják magokat egyszerűen azonosítani a mohamedánokkal (buddhistákkal, katholikusokkal)?» Úgy-e mily képtelenség? s a mit Dicsőfi úr mondott, az egy szemernyivel sem kisebb. Azért, hogy a modern theologusok az unitáriusokkal megegyeznek abban, hogy mindketten tagadnak valamit, a mit az orthodox theologusok állítanak, épenséggel nem következik, hogy egymással azután mindenben megegyeznek. Azért, hogy lutheránusok, reformátusok, unitáriusok tagadnak egyes pontokat, a miket a katholikusok állítanak, épenséggel nem következik, hogy egymás között nincs köztök különbség.

Gyanusítgatással nem érünk célt; az argumentumokat argumentumokkal kell leküzdeni; nem kell attól félni, hogy az unitáriusokkal való vívódás megbénítja a társaság erejét; ugyanazt lehetne a lutheránusokról is mondani, hisz dogmatikai tekintetben azokkal sem vagyunk teljesen egy kenyéren! Époly kevéssé kell a számaránytól mérlegelni, mert az ritkán vezet egészen helyes eredményhez. Oroszországnak a maga 100 millió lakosával van 9 egyeteme, Németországnak a maga 50 milliójával körülbelől 20, Hollandiának 4 millió lakosára esik 5 egyetem. A képzettség s munkaerő többet nyom a latban, a tudományos vállalatoknál, mint a szám.

Spectator.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról.

Elemi népiskoláink I. és II. osztályában az u. n. beszéd- és értelemgyakorlatokat, mint külön tantárgyat szokták tanítani vagy legalább tanításra kijelölni. E tanításhoz Nagy László Beszéd- és értelemgyakorlatait használják vezérfonalúl, melyet a szerző 1865-ben Grassmann nyomán szerkesztett s adott ki, de később (1869.) több önállósággal újra átdolgozott. Nevezett vezérkönyv kifogástalannak nem mondható; hiányai legérezhetőbbek a tanmenet és nyelvezet tekintetében. Tanmenete *vonalos*, t. i a tananyag egyes csoportjait egyfolytában, kimerítően és csak egy ízben tárgyalja, mellőzvén a jótékonyabb *gyűrűs* tanmenetet, mely mindegyik tananyag-csoportból (pl. iskola, szülei ház, határ, égi tünemények köreiből) első ízben (I. oszt.) a főbb és könnyebb ismereteket feldolgozná, s azután (II. oszt.) a részletesebbeket és nehezebbeket venné elő kiegészítésül. Nyelvezetét némikép menti az a körülmény, hogy a vezérkönyv nem kis tanulók, hanem a tanító kezébe való: de e körülmény sem képes igazolni a könyvben uralkodó keresett, túlrövid és képies nyelvezetet, melyet a kis tanuló nem érthet, de a melyet a tanítók, mint készen adottat, követni igen hajlandók, a tanítás és tanuló kárára. E hiányai mellett is Nagy L. Beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyve versenyt állhat a hasonló művekkel, mégpedig olcsóságánál fogva (24 kr. 12 ív!).

A beszéd- és értelemgyakorlati külön tantárgy *feladatát* a cím teljesen meg nem jelöli, mert e tantárgynak az értelem és beszéd gyakorlásánál s fejlesztésénél tágabb nevelési feladatot kell megoldania. Feladata az iskolai szakszerű (tantárgyszerű) oktatást azzal előkészíteni, hogy a kis tanulót *a)* szoktatja az iskolához és iskolai rendhez (= *fegyelmi szoktatás*), *b)* képzeteit szaporítja s helyes és állandó ismerethez vezeti (= *értelemgyakorlat*), *c)* szókészletét gyarapítja s helyes beszédben gyakorolja (= *beszédgyakorlat*) és *d)* mindazok mellett a tanuló erőit, képességeit fejleszti (= *alaki képzés*). Mellékesen megjegyzendő, hogy a szakszerű oktatást a szaktárgyakkal szokták teljesíteni, t. i. azokkal a tantárgyakkal, melyek a természeti tárgyak s tünemények vagy emberi művek s foglalkozások egy-egy bizonyos körét ismertetik (pl. írás, olvasás, számtan, földrajz stb.).

A kifejezett négyes feladatot lehetőleg röviden jellemeznem kell. *a)* 6 éves koráig a gyermek családi élete játék és változatos szórakozás korszaka: 6-ik életévétől kezdve az iskola komoly és tervszerű oktatás s foglalkozás köre. Fokozatos szoktatással kell a gyermeket átvezetni a családi életből az iskolai teendőkbe, hogy meglepő, zord átmenet meg ne zavarja a kis tanuló figyelmét s ne keltsen lelkében oly vágyat az előző családi életmód iránt, mely az iskola gyűlöletévé fokozódik. Lassú átmenettel kell őt szoktatni az iskolai életrendhez úgy, hogy bizalma, vonzódása legyen a tanító iránt, hogy megkedvelhesse iskolai környezetét, hogy beletalálja magát azon rendbe, nyugalomba, türelembe, figyelembe s bátorságba, mely az iskolai sikeres nevelésnek szigorú föltétele. E lassú átmenetet méltán nevezhetjük fegyelmi szoktatásnak, mert a gyermeket az ő tudta nélkül mintegy lopva idomítja a végett, hogy képessé tegye az oktatásra s öntevékeny nevelésre. E szűkebb értelmű fegyelemről is érvényes Comenius mondása: «Fegyelem nélkül az iskola, malom, víz nélkül.» *b)* Ha megtekintjük pl. a táblát, lelkünkben marad annak képe, úgy, hogy a táblát további szemlélés nélkül (pl. a szem behunyása mellett) is képzelhetjük. E lelki kép a képzet (Vorstellung). Érzékei segítségével az ember számtalan képzetet szerez tárgyakról, a tárgyak tulajdonságairól és cselekvésekről. A képzetek képezik az anyagot, melyből a lélek ítéleteket, fogalmakat, érzelmeket, akaratot stb. alakít. Az iskolába került 6 éves gyermek már sok képzetet hoz magával családi tapasztalata köréből. Azonban e képzetei mégis elégtelenek, vagy nem eléggé tiszták

arra, hogy a szakszerű iskolai oktatás helyes alapjául szolgáljanak. Igy pl. sok gyermeknél hiányosak a képzetek a rendességről, jobb és bal kézről, irányról, színekről, alakokról, a tárgyak terjedelméről, részeiről stb. Mind e hiányok akadályozzák a szakszerű tanitást, mint a melyhez épen oly képzetek s ítéletek is szükségesek, minőket a családi vagy társadalmi tapasztalat és szülői hézagos oktatás nem nyújt a gyermeknek. És nem is csoda, hogy a családi körben nyert képzetei, ismeretei hiányosak. A gyermek élénk természeténél fogva változatosságot kedvel és egyik tárgytól a másikhoz szökdécsel a nélkül, hogy kellő figyelmet fordítana egyiknek és másiknak megismerésére. De továbbá a tárgyak tulajdonságai is sokfélék és e tulajdonságok közül esetleg csak egyik, a legkirívóbb köti le otthon a gyermek figyelmét, mig a többi észrevétetlen marad. Ugyanez az eset fordúl elő a gyermek családi oktatóinál is, kiket a tárgyak csak egy-két szempontból érdekelnek; és csak ez érdek szerint oktatják a gyermeket is (pl. a fának csak gyümölcse, a kerti cserjének csak virága, a ló tüzessége a hízó kövérsége stb.). Ez oktatás pedig tananyag s nyelvezet tekintetében nem is alkalmazkodó, nem fokozatos; gyakran előbb a nehéz, később a könnyebb vétetik elő; homályos kifejezés esetleg más képzetet idéz elő a gyermek lelkében, mint a melyet valóban megjelöl, miáltal a gyermek tévútra kerül stb. Az iskolának a hiányokat tervszerüen s fokozatosan kell pótolnia.

c) Nyelvezet tekintetében eléggé ismert tények a következők: Minden tantárgy sajátságos kifejezéseket vesz igénybe, akár az olvasás-irás, akár a számtan, földrajz, olvasókönyvi szöveg értelmezése, vallásoktatás, sőt a fegyelemtartás is. Kellő előkészítés nélkül a kis tanulók nagyobb része alig érti meg a tanitó beszédjét, mivel nincs meg a megértéshez szükséges szókészletök (különösen a köznép elhanyagolt gyermekeinek). E rendes körülményen kivül egy sajátságos véletlen is akadályozhatja a tanitói beszéd megértését; t. i. míveltebb családok gyermeke otthon tudásvágyát kielégítendő, atyját, anyját nem egyszer kérdésekkel ostromolja s felvilágosításra kényszeríti. A szülők paedagogiai járatlanságnál, vagy életgondjaiknál, talán kényelemnél fogva is a felvilágosítás könnyebb végét fogják és «alapos» magas magyarázattal állnak a tudakozódó gyermek elé. Beszélnek «szépen,» elmélkednek túlhosszan vagy túlröviden és szemléltetés nélkül; a gyermek a szavak tátongó ürébe bámúl, majd türelmét veszítve, saját gondolataihoz tér és nem figyel a bölcs okoskodásra. És mi lesz az eredmény? Kétségtelenül a hiánya annak, a mit épen keresett, t. i. a felfogás, felvilágosodás hiánya. Ámde nem egyedül ez az eredmény; több hasonló eset (t. i. oly tapintatlan magyarázat) azt a meggyőződést érleli a gyermekben, hogy ha valaki szavakkal magyarázatot ad, ez csakis érthetetlen lehet. Ily okokra vihető vissza egynémely tanuló figyelmetlensége vagy bámészkodása, amikor a tanitó érzéki szemléltetés nélkül, csak szóval tanít — még ha beszéde tapintatosan leereszkedő is. — Azonban a nyelvgyakorlatot nemcsak a tanitó beszéde, hanem a tanuló felelése is szükségessé teszi. Mert megtörténik, hogy a tanuló mást mond, mint a mit mondani akart, csakis nyelvszegénységénél fogva; ily eltévesztett lövéssel már nem egy tanuló boszantotta és sértette meg tanitóját. Nem ritka eset az sem a kis tanulók sorában, hogy feleletre képtelenek, holott a kérdést megértették és bátorság mellett a feleletül adandó gondolatuk is megvan; feleletet tehát csak azért nem adnak, mert a gondolatot hiányos nyelvkészletökbe foglalni nem képesek. Nagy tévedés és mély sértés, ha ily esetben a tanitó «butának» ítéli, nevezi a tanulót! Még a szóbeli tanítás és a szövegolvasás közben szükségelt szómagyarázatról csak az jegyzendő meg, hogy kellő szemléltetés hiányában a magyarázat elégtelen sikert mutat fel; nemkülönben az a magyarázat is, mely rövid idő alatt nagyszámú szókat s kifejezéseket értelmez. Szöveg olvasása közben gyakran akadhatunk túlsok ismeretlen kifejezésre; értelmezésök ugyancsak korlátozza akár a gépies olvasás gyakorlását, akár a szöveg tartalmának elsajátítását. Vajjon nem volna-e célszerű oly szóbeli tanításokhoz és szövegolvasásokhoz előzetesen dolog- és szómagyarázatot adni előkészitésül? Célszerű volna, de, hogy mily alakban, az később jelöltetik meg.

Végre *d)* mint mondottam, a beszéd- és értelemgyakorlat fontos feladata az, hogy a kis tanuló erőit, képességét fejleszsze. Melyek ezek az erők s képességek? Röviden említendő a testi erő, ügyesség és a mozgási ösztön, melyeket gyakorolni s kielégíteni annálinkább szükséges, minél zsengébb a tanuló. Nem értendő itt annyira a tervszerű gimnasztika, mint inkább a szabad mozgás vagy játék engedélyezése és kirándulás, melyek a magasabb osztályokban fokozatosan szűkebb korlátok közé szoktak szorúlni. Kiváló gondot kíván a szemlélési képesség fejlesztése. E képesség egyfelől az érzékekhez (szem, fül, stb.) van kötve, másfelől emésztő szerv gyanánt a lelket képzetekkel táplálja. Az érzékek működéséről és fejleszthetéséről tudjuk pl. azt, hogy a gyakorlott szem csekély tévedéssel megítél hosszúságot, alakot, térfogatot stb.; a gyakorlott fül megkülönbözteti a hangok közelálló fokait s változatait; a kar izmai a súlyt; az újjak idegei (pl. a vakoknál) a testek alakjait, hőmérsékletét érzik meg szabatosan stb. Az érzékek gyakorló fejlesztése szükséges is, mert a mint a korlátolt lelkűeket átvitt értelemben azzal jellemzik, hogy «vannak szemeik, de nem látnak,» úgy a gyakorlatlan érzékeket méginkább illeti azon jellemzés sajátos értelme. Ha gyakorlottak az érzékek, több és tisztább képzetekhez is juttatják a lelket és szabatosabb, termékenyebb ítélésre, biztosabb ismeretre képesítik. Az egyes iskolai szaktárgyak tanitása is sikeresebb, ha az érzékek szolgálata szabatos. Ezért az egyes szaktárgyak méltán igényelnek előkészítő érzék-gyakorlást. Ezt azonban csak oly bevezetésszerű töredékes eljárással nyújtani bajos; szaggatottság, túlrövidség, egyoldalúság tenné hiányossá, sőt károssá az oly gyakorlatot. A gyermek képességei sorában jelentékeny az aesthetikai ízlés képessége is; lehetőleg korán kell azt mívelni, hogy a gyermek minélelőbb válaszszon a szép és rút, a tiszta és tisztátlan közt, vonzódva a szép és tiszta iránt, idegenkedve a rúttól s tisztátalantól. Bajos volna az aesthetikai míveléssel a szaktárgyakra várakozni és csak a szaktárgyak során kullogva haladni. Még megemlítendő az erkölcsi érzék fejlesztésének fontossága. Korán fejlesztendő ez, még mielőtt a szorosabb vallástan vagy történet tárgyához jutna az oktatás; fejlesztendő a végett, hogy a kis tanuló korán tudjon különbséget tenni illő és illetlen, helyes és helytelen, jó és rosz között, s hogy már zsenge kora cselekvőségét lelkiismeretének szava kísérhesse. A gyermek fogékony is élete körébe vágó és szemléletileg adott erkölcsi események s tanulságok iránt; mohó érdekkel és naiv erkölcsi kritikával kíséri az élőszóbeli elbeszéléseket, különösen azokat, melyek látszólag csak tudomásúlvétel végett (és nem rideg lecke alakjában) közöltetnek vele, a kedélyes színezetű előkészítő oktatás folyamán.

A beszéd- és értelemgyakorlatoknak vázolt négyes feladata és szolgálata egyenlően értékes, akár a) szoktatás az iskolához s iskolai rendhez, akár b) a képzetek előkészítő szaporítása s tisztázása, akár c) a nyelvgya-

*

korlás, akár d) a képességek kora fejlesztése. Bajos is volna válogatással egyiknek vagy másiknak előnyt tulajdonítani és a többit kevesebbre becsülni; még bajosabb volna az, ha a négy feladatot egymástól elszigetelten s időszakonkint akarnók megoldani; pl. iskolához szoktatni képzetek szaporítása és tisztázása nélkül, vagy pl. nyelvet gyakorolni, erkölcsi érzéket fejleszteni képzetek elhanyagolásával stb. Egyoldalúság már csak azért is kerülendő, mert a hatás mélyebb s maradandóbb, ha a tanulónak nem egy, hanem több képességét indítja munkára.

A feladaton kivül megemlítendő még a beszéd- s értelemgyakorlatok tanítási *módja*. Szemléltetés minden tanítás lelke, kiválóan pedig a beszéd- s értelemgyakorlat lelke. A gyermek szellemi világán egyet is alig lehet mozdítani szemléltetés nélkül. Szemléltetés nélkül az előkészítő oktatás nem volna oktatás, és tanulót és időt rontó émelygéssé válnék. Továbbá a szemléltetéssel egyenlő értékű az egyszerű, világos nyelvezet, melyet a tanító leírás, elbeszélés és kérdezés alakjában használ; szemlélést könnyít, sőt olykor pótol, nyelvet gyakorol s mivel a kis tanulók részén. Mindkét tanmód (szemléltetés és egyszerű világos nyelvezet) a természetszerűség elvét követi, t. i. a zsenge tanuló képességéhez, korához, érdekeihez, fejlődési menetéhez alkalmazkodik. És nem hiába alapúl természetszerűségen az a két tanmód; e megdönthetetlen alapon valóban uralkodó hatalommal bír mind a kettő: uralja még a beszéd- s értelemgyakorlati tananyagot is, annyira, hogy a mely tananyag meg nem felel a szemléltetés és nyelvezeti világosság igényeinek, az vagy teljesen mellőztetik, vagy a «rendszer» feláldozásával is elhalasztatik.

A mondottak összegéből általában az a tanulság ered, hogy a beszéd- és értelemgyakorlati oktatás igen jelentékeny nevelési feladatot van hivatva megoldani, és hogy ez oktatás módja gondosan s ügyesen intézendő.

(Folyt. köv.) Fábriczy János.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás).

c) Fejtegetésünk illustratiojában ahoz a ponthoz jutottunk, a mely aesthetikai tekintetben rendkivül nevezetes, t. i. magához *az emberhez*. Vegyük a homályt nem érzékileg, hanem szellemileg, azaz oly tárgyakat, a melyeket nemcsak érzéki terjedelmük, hanem szellemi tartalmuk szerint is vizsgálhatunk, mint pl. történelmi nagy alakokat. Ezek is fenségesek és ilyenek maradnak, míg ellentétben vannak. Ha azt akarjuk, hogy ezek fenséges színben tűnjenek fel előttünk, magunkat végtelen kicsinyeknek kell éreznünk. Ez csak akkor lehetséges, ha ezek a nagy emberek homályosan állanak előttünk, vagy is ha titokzatos fény veszi körül őket. Vannak emberek, kik a hőst csak aprólékosságaiban látják és azért hősiességet nem találnak fel benne. Ezért helyesen mondja Goethe, hogy a komornyik előtt nincsen hős, nem azért, mert a komornyik nem hős, hanem azért, mert a hős nem komornyik. A nagyságot, hogy fenséges legyen, nem szabad részekre bontani, vagy nagyító alá tenni; hanem az csak akkor lesz fenséges, ha rögtön feltűnik és homályban marad. De nem szükséges, hogy ez a homály érzéki homály legyen. Tehát minden nagy és fenséges eltörpül, ha alkatrészeire felbontjuk.

Luther reformátori törekvésében az uralkodó egyház túlsúlya és visszaélései iránti ellenszenvétől áthatva, mindenkit elragadott, a ki az ő meggyőző beszédét hallgatta. Ez különösen akkor történt, mikor az egyszerű, igénytelen barát a wormsi német birodalmi gyűlésen a hatalmas császár és fejedelmek előtt ismeretes híres beszédét következő szavakkal fejezte be: «Itt állok, nem tehetek másképen, Isten engem úgy segéljen, Ámen!» Luther ebben az alakban teljes nagyságában áll előttünk; mert fogyatkozásait nem látjuk, gyengéit nem veszszük észre. De ez a képzetünk aesthetikailag elgyengül, ha megtudjuk, hogy beszédének végén reszketett, hogy hangja elveszítette hatalmát, s hogy ő maga annyira elerőtlenedett, hogy utolsó szavait csak a legközelebb állók hallották. Képzeletünk Lutherről, nagy, hatalmas személyiségéről tehát elhalaványúlt, mert nagyságát darabokra szedtük, gyengéit megvilágitottuk.

Még egy másik tüneményt kell szemügyre vennünk. Képzeljünk magunknak egy magas hatalmi állást, a mely valamennyi többi állásokkal ellentétben van, úgy, hogy amaz és ezek között áthidalhatatlan ür tátong. De ez az állás nem érdemek által, hanem szerencse vagy véletlen, pl. születés által szerzett állás. Ilyen a világi hatalmasok, császárok, királyok állása. Feladatuk, hogy az emberek rendes szokásaikat, aprólékosságaikat, gyengéiket, hiányaikat észre ne vegyék, hogy megjelenésük fenséges legyen: ezért körülveszik magukat mintegy homály-burokkal, a mi nem egyéb, mint az *etiquette*. Ez egy egész rendszer, mely azokat a kellékeket foglalja magában, a melyek által az érdekeltek, bizonyos köd-fátyollal vétetnek körül, azért, hogy mások képzeletében fenségeseknek tűnjenek fel. Az etiquette feladata tehát a fenségesnek a színét megmenteni. Az etiquettét a spanyol udvarban találták fel, honnan más európai udvarokba is átment. A katholikus egyházban a legfenségesebb személy a pápa, a ki az emlitett célból még szigorúbb ettiquette-tel veszi körül magát, mint a császár vagy király. Hasonló ehez az az elzárkozottság, a melyben a régi korbeli fejedelmek éltek és némelyek még most is élnek.

Hogy annál tisztább legyen előttünk a fenséges, még nehány példával kell állításomat illustrálnom, a melyek a távolnak érzéki képzetét kettős, t. i. térbeli és időbeli értelmében tűntetik fel.

A térbeli távol. Nincsen tünemény, a mely a térbeli távolság értelmében fenségesebb volna, mint az égboltozat. Mi tulajdonképen annak szemléletében a fenséges? Nem az, a mit szemlélünk, hanem az, hogy a képzelet annak szemléletében végtelenül felemelkedik. Ha semmi egyéb nem volna, mint a boltozat és a fénylő pontok, akkor a fenséges szemlélet nem hatna oly erővel; de ha tudjuk, hogy azok a fénylő pontok nem mécsek, hanem égitestek, a melyekhez viszonyítva a mi földünk csak elenyésző apró mákszemecske: akkor a véghetetlen ellentét, a kitölthetetlen ür megvan és a phantasia tiszta imaginatiová lesz.

Az időbeli távol. Ennek két kiterjedése van, t. i. a mult és a jövő. Mind a kettő fenséges hatással bírhat. A jövő, az utókor fenséges, mert itt épenséggel nem látunk semmit, nincs szemléletünk. Épen ezért a hivatkozás az utókorra mindig megnyugtatólag és felszabadítólag hat a phantasiára. Ezt fejezi ki «Bölcs Náthán»-jában is Lessing, mindőn azt mondja:

«Évezredek multán ismét e szék
Elé idézem őket» . . .

és Marquis Posa, midőn Fülöp királyhoz szól:

«Jövő idők polgára vagyok.»*

A mult idő, az előkor szemlélete is fenséges. A várrom fenséges érzelmeket költ, ha virágzásának, hőseinek, lovagjainak a korszakába beleélem magamat, ha

* Schiller: Don Carlos «III. felvonás, 7. fellépés.»

lakóinak, vendégeinek kalandjai, hőstettei lelki szemem előtt elvonúlnak. De ha a romokban nem látok egyebet, mint használhatatlan kőrakást, akkor nem válhatik az fenségessé. Azért a várromokhoz fűzött regék fenségesek.

Egy kődarab vagy útca-burkolati tégla vagy kő is fenséges tárgygyá válhatik, de nem mint ilyen, hanem ha a képzelet egy nagyszerű multnak eltemetett képviselőjét találja fel benne; ha az omladék eltávolítása után a kövek vagy téglák mint az elmult dicsőség és fény hirdetői kilépnek, mint pl. a via Appia, via triumphalis, via sacra satb, a melyek szemtanúi voltak a római legiok és császárok diadalainak. A köveknek ilyen szemléletébe elmerűlve, nem látunk képzeletünkben közönséges köveket, hanem épen az, a mit bennök szemlélünk, tág tért nyit képzeletünknek; és ebben áll a fenséges.

Az előkor ilyen fenséges maradványai, nem említve a számos római és olaszországi emlékeket, az athenei akropolis, az aegyptomi pyramisok stb. És a kik ezekben nem látnak egyebet, mint faragott márványt és kőkockákat, azok a dolgok érzéki szemléletében megakadtak, bennök fenséges szemlélet nem keletkezhetik; de ha bennök két-, három-, négyezeréves maradványokat látunk, akkor a fenséges érzelem el nem maradhat. Egyszer azt kérdeztem valakitől, a ki Egyiptomban járt és a pyramisokat látta, hogy milyen hatást tettek reá? azt felelte, hogy a pyramisok épolyanok, mint a hogy az ember magának képzelte; de, hogy fenségüket érezze, szükséges, hogy az ember maga lássa, mert roppant kiterjedésű mértani testeknek mindenki képzelheti. I. Napoleonra fenséges hatást gyakoroltak, azért mondhatta: «Katonák, e pyramisok magaslatairól négyezer év tekint le reátok.» Itt a multban rejlik a fenséges, mert a régiséget homály veszi körül.

A homály és távoli képezik minden ereklyének a jellemét, akár szent, akár világi legyen az. Ilyen fenséges tárgyai a keresztyénségnek a szentföld, az üdvözítő sírja stb. És midőn a fenséges, szent érzelem ezek iránt felébredt és hatalmassá lett az emberekben: akkor a vágy is felébredt ez ereklyék bűvös körébe bejutni. És így keletkeztek a számtalan búcsújárások és különösen a keresztes hadjáratok, hogy az emberek a szent keresztet és sírt láthassák, s ezeknek aesthetikai szemléletében élhessenek. Ugyanez áll a szentek és ereklyék tiszteletéről is.

Utóljára még egy példát kell felemlítenem, mely a fenségesnek aesthetikai fejleményét egész hatalmában és egész tisztaságában mutatja. Ezt a példát *Shakespeare* «Julius Caesar» című tragaediájának azon jelenetében találjuk, melyben Antonius a Caesar holttestét a népnek megmutatja és rámutatva annak át- meg átlyukasztott köpenyére, azt mondja: «Láttátok, ismeritek a köpenyt itten; jól emlékszem, mikor legelőször hordta Caesar. Nyári este volt, sátrában hordta ugyanazon napon, a melyen a Nervusokat legyőzte.» (III. felvonás 2. jelenet). Alig van szebb példánk a fenségesre, mert e tárgyban úgy, amint van, t. i. a köpenyben nincsen semmi, a mi fenséges benyomást tenne; de a képzelet feltalálja benne magát Caesart és nagyszerű fényes multját, s ez teszi fenségessé.

3. Végre átmehetünk a fenséges harmadik jellemvonásának fejtegetéséhez, a mely nem kevésbbé fontos, mint a két előbbi jellemvonása. Láttuk, hogy a fenséges szemlélet az ellentétben van, melyből a *hirtelennek* és *homályosnak* jellemvonásait kifejtettük. A harmadik jellemvonása abban áll, hogy a fenséges képzelet oly nagy s ellenállhatatlan hatalommal lép fel, hogy teljesen legyőz minket. A valóságos tények mindig hatalmasabbak, mint a képzeltek vagy a csak lehetők; hogy pedig az, a mi minket legyőz, a legnagyobb hatalommal bír, az világos s bizonyításra nem szorúl. Hogy tehát valami dolog, szemlélet valóban legyőzőleg hasson reánk, szükséges, hogy a képzelet, a fenséges tárgy valóságban létezzék. Igy pl. a pyramisok valósággal léteznek; hogy tehát rólok fenséges képzetem legyen, szükséges, hogy magam lássam, és semmiféle kép nem helyettesítheti a valóságos szemlélet alapján nyert képzetet, mert a fenségesnek valódisága semmi által sem pótolható.

Láttuk már, hogy vannak körülmények, melyek aesthetikai csalódást idézhetnek elő, mint pl. ha a fenséges képzetet lassan, lépésről-lépésre keletkeztetjük, vagy ha a homályt eloszlatjuk s a dolgokat köznapi világításba helyezzük és alkatrészeikre bontjuk. Ekkor a fenséges eltűnik, de megmaradhat a komikum. Azonnal meg is tehetjük a próbát, hogy megtudjuk, mily különbség van e tekintetben a fenséges és komikus között. Pl. Luther élete és működése, Sokrates és halála, I. Napoleon és bukása oly események, melyek mindenkire ellenállhatatlan hatást gyakoroltak. De most képzeljük azt, hogy ez mind nem igaz és rögtön beáll az aesthetikai csalódás. A komikumnál ez nem idéz elő változást, akár való, akár képzelt a tárgya. Pl. Don Quixotte és az ő társainak alakjai komikusak még akkor is, ha azt képzeljük, hogy sohasem léteztek. De a fenséges megköveteli a dolgok, a képzeltek valódiságát és mihelyest ez elesik, beáll az aesthetikai csalódás. Vegyük pl. azt a történetet, a mely bizonyára mindenkire nagyhatású, t. i. Svajcnak felszabadítását Tell Vilmos által. És most egyszerre azt halljuk, hogy Tell nem is létezett. Mily csalódás! Mindamellett a svajci nép állhatatosan ragaszkodik hitéhez, hogy Tell élt és nem akar az ellenkezőről semmit sem hallani.

Bizonyára fenséges benyomást tett mindenkire az a történeti esemény is, midőn Mária Terézia mindenkitől elhagyatva, magát, családját, koronáját a magyar nemzet hősi vitézségének és ősi erényének oltalmába helyezi, az összegyűlt rendek pedig határtalan lelkesedésükben amaz örökké nevezetes szavakban törnek ki: «Életünket és vérünket királyunkért!» És előáll a történet-búvár és azt bizonyítja, hogy ez nem úgy történt, hogy ez mese. Mily csalódás!

Az ereklyék iránt táplált hit is veszít a maga bensőségéből és fenségéből, ha bebizonyítjuk, hogy ennek a hitnek nincs alapja, hogy az ereklyék valódisága legalább is kétes.

Az aesthetikai csalódás processusát legjobban észreveszszük a gyermeknél. A gyermek előtt mindaz, a mit neki elbeszélünk, új, mert szemléletének köre még igen szűk és korlátolt. Épen azért igen könnyű neki fenséges képzeteket nyújtani. Reá ugyanis minden új elbeszélés a fenséges hatásával hat; és ha az elbeszélt mese vagy történet végén feltett eme kérdésére azt kapja feleletül, hogy igaz: akkor az neki mindjárt fenséges is; de, ha az ellenkezőt hallja, hogy kívánhatjuk tőle, hogy az előtte fenséges legyen, ha egyszer ellenállhatatlan hatalmat nem gyakorol reá; sőt, ha ilyen elbészélést ő maga is csinálhat?

Hogy tehát valami fenséges legyen, szükséges, hogy az ne képzelt, hanem valóságos legyen, mert csak ez gyakorolhat ellenállhatatlan hatalmat.

A fenségesnek három főtényezője tehát, melyek annak jellemét képezik: *a hirtelen, a homályos és az ellenállhatatlan.*

(Folyt. köv.). Gamauf György,
tanitó-képezdei tanár Eperjesen.

KÖNYVISMERTETÉS.

A szív.

Irta Edmondo de Amicis. Olaszból fordította Dr. Radó Antal. Kiadja Dolinay Gyula. Budapest, Pallas-részvénytársaság nyomdája. 1888.

E címet viseli egy könyv, mely e napokban kezeimbe kerülvén, nem tudtam addig letenni, míg végtől-végig nem olvastam, mégpedig a lehető legnagyobb érdeklődéssel, a lehető legnagyobb lelki élvezettel. Pedig nem is valami modern házassági drámát, vagy szenzációs regényt tartalmaz, mint talán címe után gondolná az ember; hanem a leendő embernek, a «kis diáknak» szívvilágát tárja elénkbe, de az igazi költészet oly klasszicitásával, hogy nem csoda, ha a «Luore» — ez a mű olasz címe — alig egy esztendő leforgása alatt mintegy *hatvan* kiadást ért. Nem kicsinylendő dicsőségére válik a nemes szívű fordítónak, hogy e minden tekintetben jeles művet átültette oly silány gyermek- és ifjúsági irodalmunkba, melyről épen e napokban, az országgyűlés február 9-ikén tartott ülésében, oly lesújtó kritikát mondott Benedek Elek képviselő — és pedig a t. háznak a mondottak keserű igazsága miatti általános helyeslése mellett. Elvitázhatatlanúl igaza van. Ha széttekintünk gyermekirodalmunk mezején, alig akad kezünkbe egy-két olyan könyv — s ezek is inkább a régibb írók munkái — melyet minden aggodalom nélkül adhatna a szüle gyermeke kezébe; mert a mellett, hogy az eredeti, tősgyökeres, hamisíttatlan magyar szellemtől távol maradva, idegen népek szellemének csinált virágaival telvék; más oldalról a legtöbbször oly együgyű tartalmúak, hogy képesek megtompítani az ébredező elmét, s képesek kicsavarítani a magyar gyermek józan eszének egyenes járását. Még azok is, a melyek nem importált, hanem eredeti magyar termékek, azok is nagy hijával vannak annak a gyöngéd, kedves naivitásnak, annak a kicsinységekért érdeklődő filozófiának, annak a keresetlen, természetes, egyszerű, de azért egyszerűségében is érdekes előadás-módnak, mely tulajdonok épen typusát képezik a gyermekirodalomnak, melyek nélkül hatástalan marad a gyermekre nézve a lehető leggyönyörűbb mese is. — Sokan, talán a legtöbben azt hiszik, hogy a gyermekek számára írni könnyű, talán a legkönnyebb. Inkább megfordítva áll a dolog. Valamint közelnek tetszik a folyam egyik partja a másiktól s felette könnyűnek az átjuthatás; de ahhoz való eszközök, híd vagy hajó nélkül igen nehéz, sőt tán lehetetlen: épúgy könnyűnek tetszik a gyermekek értelmi világába behelyezkedni s velök az ő nyelvökön beszélni, velök érezni, velök gondolkozni; de felette nehéz, sőt tán lehetetlen is megtenni az ahhoz való eszközök nélkül. Mik legyenek ezek? Igen szépen megfelel rá Benedek, mondván: «A legzseniálisabb író is kudarcot vall, ha tehetségéhez nem járúl *mélységes mély kedély s mindenekfölött a gyermekvilág nagymértékű szeretete*. Annak, ki gyermekkönyv írásába fog, éreznie kell, vagy kellett valaha a családi élet mélységét; szükséges, hogy részese legyen vagy lett légyen valaha a családi élet örömeinek, aggodalmainak; szükséges, hogy le tudjon szállani a gyermekvilág eszejárásához, kedvteléseihez, s épenséggel nem fölösleges, ha lelkében van egy, a gyermekével rokon vonás: egy csöpp naivitás. Avagy a magyar Helikon koszorúsai is: egy Tompa, Petőfi, Arany, egy Jókai, Gyulai nem akkor pengetik-e bűvös lantjok egyik legszebben zengő húrját, mikor vagy saját gyermekkoruk kedves reminiscenciáinál mulatoznak, vagy pedig, mint szülők vídám, enyelgésbe vegyűlt jó tanácsaikkal a naivitás hangján szólnak gyermekeikhez?.. Hát maga az isteni mester, Jézus is, nem volt-e igen sokszor naiv; nem tejnek italával táplálta-e elsőben ő is az értelmiség gyermekkorában leledzett tanítványait? Nem a mélységes mély kedély s a határtalan szeretet adta-e ajkaira ama fenséges parabolákat, melyeknek használata nélkül isteni igazságait sohasem értethette volna meg gyermekded felfogású tanítványaival?! Bizonyára ezek nélkül sohasem csepegtethette volna szívökbe az ő igéje iránti szent lelkesedést, a halált is semmibe sem vevő rajongást! Az efféle parabolás formát használta fel Edmondo de Amicis, hogy jeles könyvéből kicsinyeink csupa nemes érzelmet szívjanak magukba: szeretetet minden iránt, a mi szép, a mi jó, a mi igaz, s lángoló lelkesedést a legszentebb, a haza iránt.

«Egy tanuló napló-jegyzetei» — e szavak olvashatók még a könyv címe alatt zárjel közé téve. S valóban az egész könyv, kezdve «Az első napon az iskolában» s végezve a zárvizsgálaton tartott «Búcsú»val, naplószerűleg van szerkesztve, de úgy, hogy a mint érdemes fordítója megjegyzi: «Amicis poézisa oly gazdagon árad szét az iskolai élet tarka-barka jelenetein, hogy nemcsak a gyermekek szívéhez szól; de megragad az mindenkit, a ki szeret visszaemlékezni a «kis-diákság» boldog esztendőire. Igaza van, mert a képek olvasása közben felelevenedik az olvasó lelkében talán már régen elfeledett tanítójának jóságos arca, vagy szelid mosolyával, mikor dícsér, kitűntet a kifejtett szorgalomért; vagy összehúzott szemöldökével, mikor a hanyagság- vagy pajzánságért felemeli dörgedelmes hangját. Megelevenednek az olvasó lelkében a már régen elmosódott képek mindmind: a tanulótársak neve, arca, alakja, magukviselete, egész jelleme. Megkapó kis elbeszélésekből tűnik ki, hogy melyik volt az osztály elsője, legutolsója; miért szerették amazt úgy tanitói, mint tanulótársai; miért lett ez az osztály utólsója, csombókja. Mily buzdító a jónak megérdemlett kitűntetése még a leggyöngébb tanulóra nézve is; s mennyire óvó például szolgál a rakoncátlankodónak megbüntetése még a legszilajabb természetűre nézve is. Melyik «Az osztály örege,» kit minden fiú respektál, mert erejét a gyöngék védelmezésénél mutatja ki; s akkor kél ki magából leginkább, ha a szegény zöltségárús asszony fiát, a kis púpost, csúfolja vagy bántja valaki. Melyik az, ki a részvét őrangyalaként tűnik fel, midőn filléreket gyűjt az osztályban, hogy a «Kis füstfaragó» ki ne kapjon gazdájától, mivel a kéménysöprésért kapott pénzt elveszítette. Melyik az a fennhéjázó úrfi, ki az osztály előtt szégyenül meg azért, hogy «A szenes ember» fiának azt mondotta: «A te apád csak afféle rongyos.» Melyik az, kinek «Egy hólabda» miatt «Az igazgató úr» eleibe kellett mennie, hol sírva kérte a bocsánatot egy meghajított öreg embertől. Melyik az a «nyúlpofájú» fiúcska, ki vidám ötleteivel úgy tudja mulattatni az osztályt, mikor a játszó-térre mennek ki. Melyik a legügyesebb számoló, a legügyesebb tornász, melyik tudja legszebben felolvasni azon elbeszéléseket, melyeket a tanító úr lemásolás végett hagy fel: «A kis lombárdi őrszemről,» «A szárdiniai dobosról,» «A kis betegápolóról,» «A romagnai vérről,» stb. stb. mindmegannyi kerek kompositióju, lebilincselő tartalmú, remek költemények úgy előadva, hogy a hazaszeretet tüzét nemcsak felgyújtják a kicsinyek szívében, hanem soha ki nem alvó vesztatűzzé is élesztik azt. Álljon itt mutatványúl a sok közül egy: «A kis lombárdi őrszem.»

* * *

1859-ben a Lombardia megszabaditásáért vívott háboru folyamában, egy pár nappal a solferinói és sanmartinói csata után, melyet a franciák és olaszok az osztrákok ellen megnyertek, egy szép juniusi reggelen egy kis lovas csapat ment lassú lépéssel egy magányos

úton az ellenség felé, figyelmesen kémlelve a vidéket. A kis csapatot egy tiszt és egy altiszt vezették s mindnyájan a messzeségbe néztek merev tekintettel, némán, készen arra, hogy a fák között minden percben feltünni látják az ellenséges előőrsök egyenruháit. Ekképen értek egy házikóhoz, mely kőrisfákkal volt körülvéve s mely előtt egy 12 éves fiu állt egészen egyedül; kezében egy ágat tartott, melyet kis késsel lehántogatott, hogy botot csináljon belőle. Az egyik ablakból nagy, háromszinü zászló lógott alá, bent a házban nem volt senki; a parasztok kitették ugyan a zászlót, de aztán megszöktek, félve az osztrákoktól. Alig pillantotta meg a lovasokat a fiu, eldobta botját s levette a sipkáját. Szép fiu volt, merész képü, nagy kék szemü, hosszu szőke haju; ingujjban volt és meztelen keble is kilátszott.

— Mit csinálsz itt? kérdezte tőle a tiszt, megállitva a lovát, miért nem menekültél te is családoddal?

— Nekem nincs családom, — felelt a fiu; én talált gyermek vagyok; dolgozom egy kicsikét mindenki számára. Én itt maradtam nézni a háborut.

— Láttál erre osztrákot?

— Nem én, már három napja nem láttam.

— A tiszt kissé gondolkozott, aztán leugrott lováról s ott hagyva a katonákat, a kik az ellenségnek voltak fordulva, belépett a házba, s felment a háztetőre. A ház alacsony volt s a tetőről a mezőségnek csak egy kis részét lehetett látni.

— Fel kell mászni a fára, szólt a tiszt és leszállt a háztetőről. Épen a csür előtt egy igen magas vékony kőrisfa emelkedett égnek, mely a kék levegőben ringatta koronáját. A tiszt egy kissé gondolkozott, majd a fára, majd a katonákra nézve, aztán hirtelen azt kérdezte a fiutól:

— Jó szemed van-e gyerek?

— Már mint nekem? — felelt a fiu — meglátom a verebet mértföldnyire.

— Fel tudnál-e mászni ennek a fának tetejére?

— Ennek a fának a tetejére? Már mint én? Egy fél perc alatt fenn vagyok.

És megtudnád-e mondani: mit látsz odafenn? Van-e arra osztrák katona? Látszik-e porfelhő, látszik-e fegyvercsillogás, ló?

— Már hogy ne tudnám?!

— Hát mit adjak ezért a szivességért?

— Hogy mit adjon? — szólt a fiu mosolyogva, — semmit. A hazáját szeretni mindenkinek kötelessége és én lombárdi fiu vagyok.

— Derék fiu vagy, menj hát fel.

— Csak egy percig! Előbb levetem a cipőmet.

Levetette cipőjét, megszoritotta nadrágszijját, a fűbe dobta sipkáját s átkarolta a kőrisfa törzsét.

— De vigyázz . . . kiáltott fel a tiszt s ugy látszott, mintha vissza akarná tartani, mintha valamitől hirtelen megijedt volna. — A fiu hátranézett az ő szép kék szemével s kérdő tekintetet vetett rá.

— Semmi — felelt a tiszt, — csak menj. — A fiu felkuszott, mint egy macska.

— Nézzetek előre — kiáltott a tiszt a katonáknak. Pár perc alatt a fiu a fa tetején volt, egy vékony ágon csüngve; lábai még a levelek közt voltak, de melle kilátszott. A nap letűzött szőke fejére, mely mintha aranyból lett volna. A tiszt alig látta, olyan kicsi volt.

— Nézz egyenesen és jó messze! — kiáltott fel a tiszt. A fiu, hogy jobban lásson, jobb kezével ellerészte az ágat és kezét homlokához emelte.

Mit látsz? kérdezte a tiszt. — A fiu lenézett és szócsövet képezve kezével, lekiáltott: — Két lovas katonát az országuton.

— Mekkora távolságra?

— Félmértföldnyire.

— Járnak?

— Nem, állnak.

— S mi mást látsz? — kérdezte a tiszt egy percnyi csend után. Nézz jobbra! A fiu jobbra tekintett, aztán igy szólott:

— A temető közelében a fák között valami csillog, ugy látszik, hogy szuronyok.

— Embert is látsz?

— Nem, talán el vannak rejtve a búzában. — E percben egy golyó süvitett magasan a légben és messze a ház mögött hullott alá.

— Szállj le fiu, kiáltott fel a tiszt, megláttak; többre nincs szükségem, jer le.

— Nem félek — felelt a fiu.

— Szállj le — ismételte a tiszt. Mi mást látsz balfelől?

A fiu balra forditotta fejét és e percben egy másik süvités metszette a levegőt, még élesebben és még alacsonyábban, mint az első. A fiu összerezzent.

— Mennydörgös mennykő! — kiált fel. — Éppen én rám fáj a foguk! A golyó éppen mellettem ment el.

— Le gyere! — kiáltott a tiszt parancsoló és haragos hangon.

— Mindjárt leszállok; — felelt a fiu — ne féljen! Azt akarja tudni, hogy balról mi van?

— Igen, balról, — felelt a tiszt, — de szállj már le.

— Balról, — kiáltotta a fiu, kidugva testét a levelek közül — balról, ott, a hol egy kápolna van, ugy látszik, hogy . . . . . Egy harmadik éles süvités hallatszott a magasban és ugyanabban a pillanatban a gyermek egy darabig lefelé kúszott, belefogódzva a fatörzsbe és az ágakba s aztán tárt karokkal lebukott.

— A pokolba is — kiáltott fel a tiszt odaszaladva. A fiu egy kissé vonaglott a földön, aztán kinyujtózkodott, hanyat fekve, tárt karokkal. Keblének balfeléből vérpatak bugyogott. Egy altiszt és két katona leugrottak a lóról, a tiszt lehajolt és kigombolva ingét, azt mondta:

— A golyó bal tüdejébe hatolt, meghalt.

— Nem, él még! — felelt az őrmester.

— Ah, szegény gyermek! Derék fiu! — kiáltott a tiszt. — Bátorság! Bátorság! — De mialatt ezt mondotta: «bátorság» és zsebkendőjét a sebre nyomta, a fiu kiforditotta szemét, feje lehanyatlott — meg volt halva. A tiszt elsápadt, egy percig merően ránézett, aztán megigazitotta fejét a fűben. Majd felkelt és nézte. Az őrmester és a két katona is mozdulatlanul nézték, a többiek az ellenség felé fordulva állottak.

— Szegény fiu, — ismételte szomoruan a tiszt, — szegény, derék fiu! — Aztán a ház felé közeledett, levette az ablakból a háromszinü lobogót és mint egy halotti lepelt ráteritette a kis holt tetemre, arcát szabadon hagyva. Az őrmester összeszedte és odatette melléje a cipőket, a sipkát, a kis botot, meg a kést. Még egy percig némán állottak ott, aztán a tiszt megfordult és igy szólt:

— Majd elküldünk az ambulánsért! Mint katona halt meg, hadd temessék el a katonák. — Ezt mondta, aztán kezével csókot intett a halott felé s felkiáltott:

— Lóra! — Mind nyeregbe pattantak, a csapat összeszedelőzködött és ujra megkezdte utját. Pár órával ezután a kis halottat katonai tisztességgel eltemették.

Mikor a nap nyugvóra szállt, az olasz csapatok az ellenség felé nyomultak. Ugyanazon az uton, a melyet reggel az a lovas csapat járt be, most hosszu sorokban egy nagy zászlóalj bersagliere lépdelt, mely pár nappal ezelőtt hősi módra vérrel öntözte a sanmartinói halmot.

A fiu halálának híre elterjedt a katonák között, még mielőtt elhagyták volna a tábort. Az út, melyet egy kis patak szegélyezett, pár lépésnyire vitt el attól a háztól és mikor a zászlóalj első tisztjei meglátták azt a kis holttestet végig nyúlva a füben, a kőrisfa alján és betakarva a háromszinü zászlóval: kardjukkal tisztelegtek előtte. S egyikük lehajolt a patak fölé és a partról két virágot szakitva le, odadobta a lobogóra. S ekkor aztán a katonák mind a hogy elhaladtak, virágot téptek le és odavetették a halott mellé. Pár perc alatt a fiu virággal volt födve. S a tisztek és a katonák mind üdvözölték mentökben: «Brávó, a kis hazafi! Isten veled, édesem! Neked küldöm ezt, kis szőke fiu! Üdv neked! Isten veled!» — Egy tiszt vitézségi érmét dobta oda, s egy másik odament és homlokon csókolta. A virágok pedig tovább hullottak meztelen lábaira, véres keblére, szőke fejére. S ő ott aludt a fűben, betakarva lobogójával, fehér arca majdnem mosolygott. Igy feküdt ott a szegény fiu, mintha csak hallaná azt a sok üdvözletet, mintha csak örülne, hogy életét adhatta az ő kedves hazájáért.

* * *

Ime, ily remek költeményekké vannak komponálva mindazon magasztos elvek, melyeket egy mintaszerü tanitó egy hosszú év lefolyása alatt jónak, üdvösnek lát tanítványai szivének nemesítésére, a különböző alkalmak szerint előadni. Talán fárasztó is volna a t. olvasóra nézve, ha mind elősorolnám azon címeket, melyeket ezen derék könyv magában foglal; azért csak is azokat említem meg, melyek a fennebbihez hasonlólag, oly érdekes, megható és keresetlen nyelven irt elbeszéléseket foglalnak maguk alá, teljesen a címnek megfelelőleg. Az iskolai év különböző időszakaihoz képest, mindig az épen arravaló pillanatban, az előforduló alkalmaknak megfelelőleg, mintegy módszeresen rendezve következnek egymásután: Irigység, Remény, Jó szándékok, Dölyf, A munka sebesültje, A rab, A farsang utólsó napja, A vak gyermekek, A beteg tanitó, Az útca, Az esti iskolák, A bírkozás, A kis halott, Civódás, Tavasz, A gyermekmenhely, Atyám tanitója, A munkás fiúk, Polgári vitézség, A rakitikus gyermekek (Rakitis angol kór, a gyermekeknél előforduló csontbaj, melynél a növekedő csont nem meszesedik el, tehát puha marad. Leginkább táplálási hiányok idézik elő). A tűzvész, A siket-néma, Nyár, Szabadban, A tanitónő temetése, Háládatosság, Mazzini, Garibaldi, Umbertó király stb. stb.

Megható olvasmányok egytől-egyig s bizton állithatom, hogy erkölcsi és szivnemesitő hatásuk kifogástalan; de hogy az a hazafias motivum, melyre nekünk, magyaroknak oly nagy szükségünk van, csak — úgyszólván — indirekte hathat: azt a legutóbb felhozott címek eléggé igazolják.

A sikernek mennyivel kecsegtetőbb reménységével adhatnánk gyermekeink kezébe egy épen ilyen szerkesztésü, de eredeti magyar elmeterméket. Olyat, mely nem az olasz, hanem a magyar iskolás fiú szivvilágát tárná fel s azt venné tekintetbe; olyat, melyben nem Mazziniről, Cavour grófról, Garibaldiról, Umberto királyról, hanem Árpádról, Hollós Mátyásról, Ferenc Józsefről, Kossuth Lajosról, Széchenyiről, Petőfiről, Munkácsyról volna szó; olyat, melyben a magyar iskolás-fiú közvetetlenül szemlélvén Árpád népének dicsőségét, kiolthatatlan szerelemre gyúlad zengzetes nyelvünk s dicső hazánk iránt.

Valóban itt az ideje, hogy találjunk módot a hazafias irányú ifjúsági könyvek szerkesztésére. Mód igen sokféle van. Válaszszuk a legjobbat! Nekem épen e napi rendre került, fontos tárgyban volt szerencsém némileg jelezni álláspontomat e becses lapok mult havi számaiban «Az ifjúsági olvasmányokról» szóló közleményemben. De mindennél többet érne, ha dr. Gerevich Emil, besztercebányai derék igazgató érdemleges választ (munkás feleletet) kapna a «Budapesti Hirlap» február 18-iki számában felvetett ezen kérdésére: «A gyermekirodalomnál miért nem járhatna elől, legalább erkölcsi támogatásával, az akadémia?»

Molnár Lajos.

NEKROLÓGOK.

Batta Bénjámin és József.

Az abauji ev. ref. egyházmegyét egymásután érik a súlyos veszteségek. A lelkészi karnak kiváló, munkabíró tagjai egymásután, úgyszólván az élet delén, dőlnek ki az élők sorából. Az egyiknek koporsója felett alighogy összeborúl a sír, már a másik ravatalához szólít bennünket a részvét és szomorú kötelesség; az egyiknek vesztesége felett még fel sem száradtak könyüink, már a másik pályatársnak, a másik jó barátnak kihült poraira hullatjuk ismét a fájdalom harmatját. Alig pár hónapja, hogy a szemerei sírkertben örök nyugalomra helyeztük Batta Bénjámint, a szemerei egyháznak hü és buzgó lelkipásztorát, már jön ismét a megdöbbentő hír, hogy február 17-ikén Batta József, kéri lelkész is, az abauji egyházmegyének tanácsbírája és gyámintézeti pénztárnoka, a hü férj és gondos apa, a három Batta testvér legidősebb tagja, alig nehány percnyi küzdelem után jobblétre szenderült. Alig mertünk hitelt adni a hír valódiságának. Az elhunyt testvérnek, Bénjáminnak a koporsójánál még ott láttuk, a másik testvérrel, Ferdinánddal együtt, a mint ráborúltak, mint a szomorúfűz két testvér-ága, a harmadik, lesujtott ágra; akkor még nem gondolta senkisem, hogy már velejár a halál és csak napok, hetek választják el a koporsótol.

Az a szép testvér-koszorú, mely előbb a sárospataki főiskolának, majd később a ref. lelkészi testületnek, oly kiváló dísze és büszkesége volt, pár hónap lefolyása alatt egészen szertehullott, megsemmisült.

Batta Bénjámin és Batta József nemcsak test, de lélek szerint is testvérek voltak. Testvérek az érzésben, testvérek a gondolkozásban. Nemcsak jóságos arcuknak a vonásai, de a lélek, a jellemvonások is közösek voltak nálok. Ugyanaz a szelidség, ugyanaz a lekötelező nyájasság; ugyanaz a komoly vídámság mind a kettőnél a barátságban, a társas életben. Az igazságnak barátai és védelmezői a közéletben, a hivatalos működési körben, de úgy, hogy az igazság éles fegyverével kiméletlenül sohasem bántak, sebeket ütni nem szerettek. Az igazság és a szeretet karöltve járt nálok. Fáradhatatlanok voltak az egyház szellemi s anyagi ügyeinek előbbvitelében. Az a mély részvét és fájdalom, mely mind a kettőnek a koporsójánál nyilvánúlt a gyülekezet részéről; az a gyászbaborúlt és zokogó közönség, mely elhozta koszorúját s könyek között tette fel elhunyt lelkipásztorának koporsójára, tanúbizonyság, hogy a megboldogúltak emléke és áldásos működése felejthetetlen marad híveik körében. Mind a két testvér a gondos, a takarékos családfő példányképe, kik szüntelen eszökben forgatták az irás ama szavait: Ember, rendeld el a te házadat, mert meghalsz! E mellett szívesen, örömmel áldozók a barátság oltárán; nyájasak, gyöngédek és a legbensőbb melegséggel telvék a családi élet küszöbén belől.

Batta Bénjámin, 1834. február 5-ikén született Kis-Géresben, Batta József ottani lelkész és Tóth Honoráta

szüléktől. Iskolai pályáját Sárospatakon végezte kitünő eredménynyel. Az akkori kor szokása szerint, mielőtt segédlelkészi működését megkezdette volna, 1856-ban Hernád-Németibe ment ki fitanitónak. A 3 év elteltével 1859. tavaszán Szántóra rendeltetett dr. Ferenczy József, abauji esperes által segédlelkésznek. Innen Szikszóra ment, hol mint segédlelkész nemcsak hogy papi tisztét az egész fényes gyülekezet közmegelégedésére teljesítette, hanem azonkivül a még akkor virágzó állapotban levő szikszói gimnáziumban is tanitotta a vallást és számtant. Itteni szolgálati ideje alatt tette le a lelkészi vizsgát is a legjobb eredménynyel. Megüresedvén 1862. julius havában a szemerei egyház lelkészi állomása, egyideig helyettes lelkészül rendeltetett oda, majd ugyanott közakarattal rendes lelkészszé választatott meg. Ezen az állomásán, a mely pedig köztudomás szerint igen terhes és fárasztó lelkészi szolgálattal van összekötve, egész haláláig meg is maradt.

Csupa szív, csupa jóság volt, a papi szelidség élő typusa. Azok közé a ritka emberek közé tartozott, a kikről el lehet mondani, hogy csak jó barátai vannak, ellensége senki. Élet-vidor arcával, másokat is magával ragadó vidámságával, derült kedélyével lelke, éltetője volt a baráti összejöveteleknek. Nyájas modora, nyilt, őszinte lelkülete közkedveltté tették őt nemcsak hívei körében, hanem a magasabb úri körökben is. A Szemerén lakó grófi család, köztudomásúlag, egész haláláig legbizalmasabb barátai közzé számította, a mi az ő nemes jellemének, tapintatos finom modorának, kétségkivül egyik legszebb bizonyitéka.

Halálának híre mindenkire nézve megdöbbentő volt. Senki sem gondolta, hogy az az életerős, legszebb korában levő férfi, nehány nap alatt a halál kezébe essék. Nem hitte ő maga sem és küzdött, napokon keresztül küzdött a betegség megkörnyékező fájdalma ellen, járvakelve vidám arccal, mint azelőtt, az emberek között. Talán épen ez a túlságos önbizalom siettette halálát. Ágyba esvén, többé sem az orvosi jóakarat, sem a gondos ápolás nem volt képes őt megmenteni. Pár napi szenvedés után a halál reátette arcára jéghideg kezét és a jó testvér, a hü lelkipásztor, szeretteinek kimondhatlan fájdalmára szept. 21-ikén kiszenvedett. Egy kis szellő, azokban a forró nyári napokban így döntötte sírba azt az erős férfit; így oltotta ki a pálya közepén, munkás, közhasznú életét.

Szept. 23-án volt temetése, gyülekezetének, nagyszámú barátainak és tisztelőinek jelenlétében. Azóta ott pihen a szemerei csendes sírkertben. Legyen síri álma édes és zavartalan; emlékezete áldott örökre!

Batta József, az idősebb testvér, 1830. december 15-én született. Nyolc éves korában már a sárospataki főiskolába vitte atyja s itt elvégezvén tanúlmányait, 1852-ben Szántóra ment ki fitanitónak. 1854. okt. 17-én az akkori szántói lelkész s abauji esperes, a nagynevű Átányi József vette maga mellé káplánnak. Majd 1856. Kassára ment dr. Ferenczy József oldalához. Kassáról választatott meg egyhangúlag Kérbe rendes lelkésznek s ezen hivatalát 1859. március 29-ikén el is foglalta.

Mint lelkész sokat tett és fáradott egyházának a felvirágoztatásán. A díszes parochia, a templom, mely belső csinjával s egyszerű szépségével mindenkit meglep, hangosan hirdetik az ő lelkipásztori buzgalmát, munkásságát. Hívei igaz, benső szeretettel ragaszkodtak hozzá, mert nyájas beszédmodora, bölcs tapintatossága, jó szíve mindenkit megnyert, mindenkit lekötelezett. Az abauji egyházmegye a jeles képzettségű, komoly törekvésű és szép pennájú ifjút tisztelte meg benne, midőn 1863-ban egyházmegyei aljegyzőnek, majd 67-ben főjegyzőnek választotta. 1873-ban egyházmegyei tanácsbíróvá, 1874-ben gyámintézeti pénztárnokká lett elválasztva s e kettős hivatalát egész halála napjáig kitartó buzgalommal és példás hűséggel viselte.

Az utolsó években, a betegségnek testébe tört tövisei által kényszeríttetve, már a közélettől visszavonúlva élt, egyházának és családjának szentelve minden idejét. Ottan-ottan azonban még megjelent az egyházmegyei zöldasztalnál, a hol higgadt, tárgyilagos, minden hevesebb kitöréstől ment folyékony szép előadásával mindig magára vonta a figyelmet. Családi élete a legboldogabb volt. Első nejével ugyan nem sokáig élt, de a második — az elsőnek testvére — odaadó gondossága, mindenre kiterjedő figyelme és szeretete által megkímélve őt a mindennapi élet zaklatásaitól és ezer bajától — boldoggá és nyugodttá tette családi életét. Két fia, kik szemefényei s szeretetének kiváló tárgyai valának s a kiknek a neveltetéséért és jövőjeért semmi áldozatot nem tartott nagynak, már-már az iskolai pálya végén áll. Kis leányát azanyai gondviselés szerető szárnyai alatt hagyta hátra.

Halála, mely febr. 17-ikén következett be, nem volt ugyan ismerősei előtt váratlan, de mégis oly hamar a megboldogúlt testvér halála után mindenkire nézve megdöbbentő s leverő hatással volt. Temetése a nagyszámú rokonság, a vidéki papság és tanitóság élénk részvéte, valamint az anya- és leánygyülekezetek híveinek csaknem teljesszámú jelenlétében, febr. 20-ikán ment végbe. A ravatal felett az egyházmegye nagyt. esperese mondott meginditó imát, míg a megboldogúlt barátja és tisztársa, Idrányi Ferenc, egyházmegyei tanácsbíró, bensőségteljes szavakban tolmácsolta a veszteség fájdalmát s nyújtott a vallás nevében enyhítő vigasztalást a lesujtott özvegynek, árváknak és a testvérnek. A porrészek, a család kivánságához képest, Szántóra vitettek s az ev. reformátusok sírkertjében helyeztettek örök nyugalomra, hol az elválás fájdalmának Cziáky Endre, cécei lelkész adott részvétteljes szavakban kifejezést. Nagyban emelte az egyszerű szertartás komoly ünnepélyességét és magasztosságát a szép, összhangzatos éneklés is, melylyel az abauji ref. tanitói karnak jelenlevő tagjai az elköltözött emlékének adóztak.

Megható volt látnunk a koporsó felett az egyetlen életben maradt testvért, Batta Ferdinándot, a ki eljött messze vidékről ismét, hogy elsirassa, eltemesse a másik testvért is, ki neki, a korán árvaságra maradt legifjabb testvérnek, nemcsak szerető bátyja, hanem egész iskolai pályáján keresztül istápja és gondviselője volt. Ma már abból az ároni családból, mely a kis-géresi szerény parochia falai közül három fiút nevelt és állított az úr szolgálatára, csak ő van életben. A másik kettő megtért a mennyei atyához, kinek szolgált egész életében, hogy elvegye tőle megérdemlett égi jutalmát.

Pihenjetek békén, elköltözött jó testvérek. Viraszszon álmaitok felett a szeretet és emlékezet szelid világa! hj.

Nagymáté József emlékezete.

Számos évet élt és ez alatt sok bút és örömet látott az úr amaz élemedett, szelíd szolgája, *Nagymáté József*, ramocsaházai ev. ref. lelkész, kinek fáradt tetemeit folyó évi február 18-ikán adtuk vissza, vallásos kegyelettel, az anyaföldnek. Született az idvezült Ramocsaházán (Szabolcsmegye), az 1813-ik év május 8-ikán. 1820. szeptember havában már a sárospataki főiskolába vitetett. Iskoláit kitűnő eredménynyel folytatta s végezte. Tudta, ösmerte a klasszikus nyelveket. A héberben oly

alapos jártasságot szerzett, hogy *nagyhírű tanára, Somossy János, reá bízta héber nyelvtanának sajtó alá való tisztázását.* Az 1837-ik évben Megyaszóra ment rektóriára s ott töltött 3 esztendőt. Majd 1840-ik évben szülőföldére, Ramocsaházára hivatott segédlelkésznek, mialatt a Horthy István családjánál is nevelősködött. 1842-ben ugyanott rendes lelkészül választatván, még azon évben felszenteltetett. 1844-ben nősült Bogátról, élettársul vevén Erdélyi Juliánnát. Alig kezdte meg mint rendes lelkész hivataloskodását, azonnal az iskolaügy rendezésére fordította figyelmét. E végből aláírási ívet bocsátott ki, melyen az adakozások sorát ő maga kezdte meg; tehát nemcsak kért, hanem adott is, a hol kellett. . . . Igy szereltette fel a gondjaira bizott egyház iskoláját. A felhívás ma is élvezettel s lelki gyönyörűséggel olvasható. Azután jött a templom rendbehozása s ő mindenütt jó példával járt elől. Szegényebb sorsú híveinek az egyházi adót annyiszor, a hányszor e miatt megkeresték, mindig elengedte. S mégis — bár gyermekeit tisztességesen kineveltette — szép örökséget hagyott reájok. Könnyebben esett lelkének, ha minden évben örökíthetett valamit. Igy élt a szelid lelkipásztor s családapa, a tudománykedvelő pap, szerényen, zajtalanúl, a világtól elvonúltan gyülekezetének és családjának. Az 1887. évi nyár elején szélhűdés érte s bár fia és leányai az orvosi tudomány segélyével mindent elkövettek, minden áldozatot meghoztak, hogy lábra állíthassák, nem épült ki e bajából többé; hanem folyó évi február 15-ikén végelgyengülésben, örök álomra szenderült. Gyászolják, fia: Nagymáté Albert kis-létai ref. lelkész, nejével, gyermekeivel; Nagymáté Mária és Juliánna, leányai. Földi részei febr. 18-ikán d. u. 2 órakor adattak vissza az anyaföldnek, a közelben lakó lelkésztársak s a gyülekezet tagjainak részvétele mellett. A ravatal felett a templomban nagyt. Lukács Ödön, esperes tartott a boldogúltat híven jellemző szép halotti beszédet II. Kolos. I. 12. v. felett. A sírnál Szentpéteri I. segédlelkész búcsúztatta el a család-, a hívek és lelkésztársaitól.

Ave pia anima! x. y. z.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Nagybecsű adományok.** *Br. Vay Miklós,* főrendiházi elnök, ismét újabb ajándékkal lepte meg a sárospataki főiskolát, a «*Segitség-Album*» két példányát küldvén meg a szépészeti muzeum és akadémiai ifjúsági könyvtár számára. *Karsa Ferenc,* s.-a-ujhelyi árvaszéki ülnök, a sárospataki főiskolának egykori jeles növendéke, a főiskola iránt érzett szeretetének és emelkedett gondolkozásának szintén szép jelét adta egy forradalmi emlék beküldése által. Ez egy ellenséges őrnagynak a kardja, a ki olasz létére a magyar szabadság eltipróihoz szegődött s a Kassa-felé betörő Schlick táborában tiszti rangot viselt; neve *Concorregio.* Az adomány mellé csatolt érdekes és szellemesen irott commentár részletesen leírja e kard történetét s ezzel együtt előzményül az ellenség betörését a kassai parton, a nemzetőrök dicstelen viselkedését s a *Thvorniczky* lengyel csapatjának hősi szerepét. Ez a csapat szerezte meg a *Concorregio* kardját, a *bártfai* csatában, a melyben a kard beküldője maga is tevékeny részt vett. A commentár, a mely a tanári kar közgyűlésében felolvastatott és nagy tetszéssel találkozott, ezekkel a szavakkal végződik: «Ez a kard története, melyet mint szabadságharcunk egyik tropheumát, a multak tanúságos emléke gyanánt és az utánunk következő nemzedék még egykor talán szükségessé válható buzdítására, s sárospataki főiskola muzeumában óhajtok elhelyezni. Ez az a kard, melyet *Concorregio* őrnagy, a velünk egyidőben szabadságért harcoló Olaszország egy korcs fia, az osztrák absolutismus bérencévé szegődve, a magyar nemzet alkotmányos szabadsága ellen rántott ki hüvelyéből és mely csak akkor esett ki kezéből, midőn segitségünkre sietett lengyel testvéreink golyója, saját nemzete és a szabadság ellen elkövetett árulását halállal boszúlta meg. A kard azonosságáról, mint a ki a magyar honvédek közül négy társammal egyedül vettem részt a bárcai összecsapásban, kezeskedem.» A tanári kar természetesen jegyzőkönyveiben hálás elismeréssel örökíté meg az adományozók nevét.

— **A f.-zempléni ev. ref. egyházmegye** már szintén megtartotta tavaszi közgyűlését és pedig *S.-a.-Ujhelyben,* tavaszi gyűléseinek ezentúl már állandó helyén, mult hó 24. s 25-ikén. A gyűlésnek — melyen *Bernáth Elemér* egyházmegyei gondnok is jelen volt — különösen fontos tárgyai voltak a magyarosítás ügye és a tanitóhiány. Részletesebb tudósítást a legközelebbi számban fogunk közölni.

— **Irodalmi körünk** február 25-ikén tartott közgyűlésében főelnökünket ismét sajnálattal kellett nélkülöznünk. Másodelnök jelenté, hogy a népiskolai «*Földrajz*» az átdolgozó Gérecz Károly átnézése és javítgatása után újra kinyomatott; a Pánczél «*Olvasókönyv*» most nyomatik s a «*Görög Nyelvtan*» legközelebb már kikerül a sajtó alól. Olvastatott a kezelő-bizottságnak az 1887-ik év második feléről a pénztári számvizsgálatról szóló előterjesztése, melynek tudomásúlvételével a kör Búza János pénztárnoknak, köszönete mellett, a fenti időre vonatkozó felmentést megadta s a hátralékosokra tett indítványt tárgyalás és véleményes jelentés tétel végett a kezelő-bizottsághoz útasította. Olvastattak a gimn. II-ik osztálya számára készült «*Számtan*»ra beérkezett bírálatok, melyeknek kedvező véleménye alapján, a munka kinyomatásra elfogadtatott oly feltétel alatt, hogy szerzője tegye meg rajta a bírálatban jelzett némi módosításokat. Szintén elfogadtatott kinyomatásra a felolvasott kedvező bírálatok alapján a gimn. VI-ik osztálya számára készített «*Állattan*» úgy, hogy szerzője imitt-amott a bírálatok értelmében igazítsa. Amannak szerzője *Zsindely István,* emezé *Búza János.* Amannak bírálói voltak: *Baksay István, Porcs János* és *Búza János;* emezé: *Fábri János, Dr. Vida Károly* és *Hódinka Gusztáv,* kiknek a kör lelkiismeretes, szakavatott bírálatukért, az egy-egy arany tiszteletdíj utalványozása mellett szíves köszönetét nyilvánítja. Végül *Dr. Melegh Gyula,* m.-szigeti gimnáziumi és *Nagy József,* sárospataki állami tanitóképezdei tanárokat, kérésök szerint, kész örömmel vette tagjai sorába, abban a biztos reménységben, hogy szakismeretöket, munkakedvöket körünkben is érvényesíteni fogják.

Az irod. kör jegyzője.

Szerkesztői üzenetek.

— *Szy. Ky.* Az énekes-könyv ügyében irott cikkedre mielébb sor kerül. Lassankint megértjük egymást. — *Az Öreg János* két művének ismertetése is be van sorozva a közlendők közé. — *M. F.* Megkaptam, köszönöm. — *K. M.* Egy kis neheztelést is szívesen elviselek a jó békeségért. A szerkesztő dolgát a saját programmja és a viszonyok szabályozzák. Most is több, halaszthatatlan vitatni valónk van; azért ismét csak türelmet kérek! Ugyanerre kérem „*Az üres templomok*“ érdemes íróját is. — *F. B. K. J.* A lelkész-tanitóságok ügyében irott cikkeket köszönettel vettem. — *Cz. M.* Az értesítés már csak a 11. számban közölhető. — *F. J.* A tárgyalt kérdés Irodalmi körünket közelről érdekelvén, igyekeztem a vitatását megkezdeni. — *Dr. Sz. M.* Ruszeket elküldöm. «Dominus plurimum videt in rebus suis.» — *G. Gy.* «A népiskolai felügyelet»-tel várakoznunk kell. — *I. F.* Levelet irtam.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 11. szám. Sárospatak, 1888. március 12.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A lelkésztanítóságok.» *Mocsáry Lajos.* — «A lelkésztanítóságok szervezésének kérdéséhez.» *Frenczel Bertalan.* — «A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról.» (Folytatás). *Fábriczy János.* — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Böszörményi Károly.* — «Vegyes közlemények.»

A lelkésztanítóságok.

E lapok február 27-iki számában, Molnár Ferenc úr egy szépen írott cikkben fejti ki *gyakorlati* szempontból fölmerült aggályait a lelkésztanítóságok nagyobbmérvben való behozatala ellen. Örömmel veszem tudomásúl, hogy *elvi szempontból* sem a tisztelt cikkíró, sem mások részéről a lelkészi és tanítói foglalkozás egyesítése ellen kifogások nem tétetnek.

M. F. úrnak egyik gyakorlati nehézsége az, hogy az illető egyének túl lesznek halmozva teendőkkel; felemlíti, hogy a lelkésznek a rendes egyházi functiokon kivül a felnőtt egyháztagok lelki gondozásával is kell foglalkoznia. Hát bocsánatot kérek, ezen ellenvetés nem épen gyakorlati, mert hiszen lelkésztanítóságoknak leginkább kis egyházakban van helyök, melyekben gyérebben fordúlnak elő hivatalbeli functiók, úgy, hogy túlterheltetésről szó valóban alig lehet. S a mi a felnőttek lelki gondozását illeti, hát ez tudtomra alig vesz igénybe külön e célra szánt fizikai időt. Folytonos érintkezésben híveivel, alkalmas és alkalmatlan időben hirdetvén az igét, szóval és magaviseletével, megfelelhet a lelkész ezen hivatásának akkor is, ha a népoktatással foglalkozik.

Kétségtelen, hogy a kettős feladat mellett égőbb tevékenység, mozgalmasabb, izgalmasabb életrend vár a lelkészre; de én azt hiszem, hogy ily életmód sokkal jótékonyabb hatású, kivált ifjú egyének szellemi fejlődésére, mint az a csendes, nyugalmas contemplativ élet, melynek andalító hatása sokszor ellankasztja a hasznos cselekvésre való képességet.

De van M. F. úrnak még egy aggálya, s ha nem csalódom, ezt tartja talán a «leggyakorlatibbnak.» S az a lelkészi promotiora vonatkozik. A választó egyházközség szerinte nem szereti a *mester-papot*, a ki csak gyermekeket tanít; attól lehet hát tartani, hogy az ilyenek, fokozott tevékenységök s érdemeik díjában, mellőztetni fognak a jobb egyházak által. Ilynemű érvelésre egyszerűen azt lehetne talán mondani, hogy személyes vagy osztályérdekek nem nyomhatnak semmit a latban, szemben a közérdekkel, azon nagy általános érdekkel, melynek kielégítése követeli egyebek közt a lelkésztanítóságok nagyobbmérvű behozatalát is. Én azonban a dolgot ezzel egyszerűen elütni helyesnek nem tartanám; a lelkészek személyi és osztálybeli viszonyainak célszerű berendezése egy közönséges, nagy egyházi érdek és feladat, a lelkészek anyagi helyzetének javítása képezi törekvéseinknek legfőbb tárgyát. Azt hiszem azonban, hogy a M. F. úr által jelzett előítélet a mester-tanítók ellen — ha csakugyan és amennyiben létezik — azonnal el fog enyészni, mihelyt az egyetemes egyház és az egyházkerületek felkarolják a lelkésztanítóság ügyét. A mint ez megtörténik, a mint hirdetve lesz orbi et urbi, hogy a néptanítás a lelkésznek nem derogál; sőt neki érdeműl rovandó fel, a mint érdemszerzés tekintetében egyenesen a magasabb qualificatio vélelmével fog felruháztatni; a mint számosabb lesz az ily állomás és köztudomású, hogy azokban jelesebb készültségű egyének hasznosan és köztiszteletben részesülve működnek; és a mint maguk a lelkész urak is be fogják látni, hogy ily hivataltársaikat lenézniök nagyon helytelen volna: megszűnik azonnal az a korlátolt eszű, paraszt arisztokrata felfogás, mely a rang elleni vétségnek tartaná azt, ha egy nagyobb egyházba oly egyént hívnának meg, a ki tanítósággal is foglalkozik. El kell tekinteni a mostani állapottól, egészen más lesz a helyzet, mihelyt az ügy nagyobb mérvben karoltatik fel, s ez által a lelkésztanítóság eszméjének — ha szabad élni e kifejezéssel — a kellő reclame megcsináltatik. Az az előítélet bizonyosan csak a személyekről hárámlott magára az állásra; elenyészik a személyek minőségének változtával, annálinkább, hogy a népoktatásnak oly nagyon emelkedett az újabb időben az «ágiója.»

Én általában arra vagyok bátor ismételve fel-

hívni mindazok figyelmét, kiknek egyházunk sorsa szívökön fekszik, hogy múlhatlanúl szükségünk van arra, hogy *cselekedjünk*. Erről meggyőződést szerezni volna az első feladat; a nehézségek és akadályok mérlegelése kétségtelenül szükséges akkor, midőn a gyakorlati keresztülvitelről van szó; de ne emeljünk belőlük barricadeokat a cselekvés útjába. És én megvallom: nem megindúlás, de nem is aggodalom nélkül olvastam a resignationak azon kifejezését, melyet M. F. úr cikkének eleje tartalmaz. Igaz, úgymond, hogy ólomsúlylyal von a föld felé a szegénység; de nem hiányoztak soha közöttünk az egyházukat hőn szerető nagy lelkek stb. Én részemről ezt egy meghaladott álláspontnak tartom. Ez a forrás nem csergedez többé úgy, mint a nagyobb vallásos buzgóság s a nagyobb felekezeti elnyomatás napjaiban; és ha csergedezne is hasonló bőségben, nem elégséges a változott társadalmi viszonyok és megnehezült megélhetési körülményekhez arányosítva. Ezért tartotta szükségesnek egyházunk hathatósabb eszközök igénybevételét; ezért teremtette meg az egyházi közalapot. Ámde ezzel, hosszú időre, utólsó kártyánkat játszottuk ki. És most, négy évi gyakorlat után, kénytelenek vagyunk belátni, hogy ez a forrás sem elégséges, s azzá csakis úgy válhatik, ha mellé még más organicus, beható intézkedéseket teszünk oly irányban, hogy a teljes fedezet nélkül álló szükségletet leapaszszuk. Ezzel a nagy feladattal azonban háttérbe kell vonúlni, sok, habár nem jogosúlatlan, de kisebb fontosságú tekintetnek; tevékenységre kell felbuzdúlni, kibontakozva a resignatio és indolentia kötelékeiből.

Mocsáry Lajos.

A lelkésztanítóságok szervezésének kérdéséhez.

E becses lapok 9-ik számában Molnár F. t. barátom a lelkésztanítóságok szervezéséről mondotta el az élet iskolájából merített tapasztalatait és ebből folyó aggodalmait. Miután, meggyőződésem szerint, a legkisebb ember véleményében is lehet valami jó, megfigyelésre méltó: engedje meg nagytiszt. szerkesztő úr, hogy én is elmondhassam szerény véleményemet és szintén az életből merített tapasztalataimat.

Az általános szegénység, mely oly óriási erővel nyomja a prot. papságot, le egészen a vergődésig, régóta nyilt sebét képezi egyetemes egyházunknak. A seb gyógyítási módja felett oly sokat gondolkoztak már s gongolkoznak ma is lelkes nagyjaink; de a seb nem heged, sőt az évek haladtával folytonosan nagyobbodik! Ugyan mi lehet ennek oka? Talán a helyes gyógymódot nem találták el, mely célra vezethetne? Valóban, nekem úgy tetszik, hogy az ok ez! Ime, újabban is egy olyan gyógyszer alkalmazási módja felett indúlt meg a tanácskozás, melynek hatása, a legjobb esetben is, csak bizonytalan lehet. Értem a lelkésztanítóságok szervezését. Igaz ugyan, hogy a két hivatal összeolvasztása által a jövedelem szaporodnék; de az éremnek másik oldalát sem szabad figyelmen kivül hagynunk. Nem szabad kitérnünk ama kérdés elől: nyerne-e ezzel a népnevelés? Én azt hiszem, hogy nem; sőt ki merem mondani, hogy veszítene. Mert mit is tennénk a két hivatal összeolvasztása által? Levennők két ember vállairól a terhet, a szegénység terhét, s váltságúl megterhelnénk egy embert olyan és annyi kötelességgel, melyek közül egyiknek pontos teljesítése csak a másiknak nagyon is szembeötlő elhanyagolása mellett lehető csupán! Tudjuk ugyanis, hogy a lelkész és tanító javadalmazásának legnagyobb részét föld képezi. Tudjuk azt is, hogy a föld magában nem jövedelem, csak kitartó szorgalom által lesz azzá. Most már, a lelkésztanítóságok szervezése által szaporítanók a földbirtokot, de szaporítanók a gazdálkodási terheket is. Hiszen a kinek csak némi fogalma van is a gazdálkodásról, az tudni fogja, hogy annak, a kinek 30—40 hold földből kell megélnie, állásához képest tisztességesen — különösen a mai nyomott életár mellett — annak óriási szorgalmat kell kifejtenie és csak valóban véres verejtéke árán szerezheti meg a maga és családja fentartására szükséges eszközöket. Most már azt kívánni, hogy az az ember, kit a gazdálkodással járó fáradság és az ahoz kötött kellemetlenségek, testben, lélekben kimerítenek, menjen az iskolába s tanítson ott hivatásának, kötelességének teljes érzetével; innen kijőve, feküdjék neki a lelkészi álláshoz illő és azt megékesítő foglalkozásnak; ez több, mint amennyit egy ember megtehet. Egy erős akaratú ember, igaz, hogy sokra képes, de három más meg más dűlő alá tartozó kötelesség pontos teljesítésére még sincsen elegendő ereje. S miután elegendő ereje nincsen, nem is teljesítheti kötelességét pontosan. Egyiket vagy másikat okvetlenül el fogja hanyagolni. És mert gazdálkodását nem hanyagolhatja el, mert nem él meg: bizonyosan tanítói kötelességét fogja roszúl teljesíteni. Igen! Mert a mi kevés szabad ideje marad a gázdálkodástól, azt lelkészi teendőinek végzésére és az önképzésre kell fordítania, ha nem akar elmaradni a világtól s a társadalmi életben is megállani akarja helyét. Igy állván a dolog, a lelkésztanítóságok szervezése által a népnevelés ügye lenne háttérbe szorítva. Ezt pedig mi, protestánsok, nem akarhatjuk. Épen ezért, én a lelkésztanítóságok szervezésének kérdését elejtendőnek tartom! Ezt a véleményemet annyivalinkább bátorkodom kinyilvánítani, mert a mindennapi tapasztalás is mellettem van.

Ha végig nézünk ugyanis azokon az iskolákon, a hol a lelkészek tanítanak — csak a magam megyéjéről szólok — látni fogjuk, hogy azokban az eredmény többnyire nagyon határos a semmivel. Kemény vádnak látszik ez, de, fájdalom, a valónak megfelelelő! És ez már a nép köztudatába is átment. Káplán-koromban történt, hogy nagyobb leány-egyházban, a hívekkel való beszélgetés közben, felmerült az a kérdés is: nem volna-e jó a tanító helyét lelkészszel betölteni, a ki tanítana is? «Isten őrizzen! — mondá egy — hiszen ott, a hol lelkészek tanítanak, nevöket sem tudják leírni a gyermekek! Szégyenpír borította el arcomat e kemény vád hallatára; de, mert magam is tudtam, hogy van ref. község, hol a lelkésztanítón kivül egyetlen lény sincs beavatva az írás-olvasás titkaiba: elhallgattam s más tárgyra tereltem a beszélgetést. Isten mentsen azt állítani, hogy mindenütt így van. Megtanítjuk mi, lelkésztanítók, írni, olvasni a gyermeket úgy, a hogy; de ennél tovább nem megyünk, mert nem mehetünk. A családfentartás kötelességérzetét elsőbbnek tekintjük a tanítói hivatal kötelességének teljesítésénél. A ki nem így tenne: dobja reánk a kárhoztatás kövét. És ha nem tennénk ennyit sem iskolánkban, mit tenne az egyházmegyei felsőbbség velünk? A törvény melyik §-át alkalmazná reánk? Mint lelkészek — mik első sorban vagyunk — betöltjük hivatalunkat, a nekünk adatott tehetség mértéke szerint, becsületesen. Büntethetők lennénk-e, s ennek nem használása esetén

elmozdíthatók lennénk-e hivatalunktól azért, mert a tanítást elhanyagoljuk? A tapasztalás azt bizonyítja, hogy nem? A lelkésztanítóságok felállítása által tehát, szerveznénk egy olyan testületet, a melynek tagjait, a kötelesség érzetén kivül, semmi nem ösztönözné tanítói kötelességének teljesítésére.

Nem lelkésztanítóságok szervezése, hanem még a meglevők eltörlése volna, felfogásom szerint, időszerű eljárás. Ezek helyett szervezni jó fizetéssel ellátott tanítói állomásokat, ezt kívánná tőlünk a népnevelés szent ügye. Képeznek már mai napság derék, jóravaló, hivatásukat átértő tanítókat, a kikre nyugodtan lehet bízni egy iskola önálló vezetését is. És mert, meggyőződésem szerint, a protestantismus jövőjét sokkal inkább biztosítva látom a jó iskolák, mint a praedikációk által: nem is tudom érteni, miért ragaszkodunk annyira, a legkisebb helyen is, a lelkészi állomások fentartásához? Régebben, mikor körül voltunk véve minden oldalról ellenségekkel, volt értelme minden kis helyre őrállókat helyezni, hogy felekezetünk érdekeit védjék. De már nagyot fordult a világ kereke. Most már templom-elfoglalásoktól s nagyobbmérvű lélekfogdosásoktól nem kell tartanunk, s ha mégis történnének: az állami törvények elégtételt szolgáltatnak nekünk. Épen azért nem látom át, hogy miért ne lehetne több egyházat egy lelkész felügyelete alá adni? Ha két egyház nem képes tisztességes jövedelmet biztosítani: csatoljunk össze hármat. Ezzel már emelhetnénk a lelkészi jövedelmet: sőt a lelkészi kar tekintélyét is. De hová lenne akkor — mondják talán némelyek — a vallásos buzgóság? A vallásos buzgóságot a jó iskola mellett ne féltsük! Különben is, én eddig úgy tapasztaltam, hogy a leányegyházak az egyháziasság és az áldozatkészség dolgában nem igen engednek az anyaegyházaknak, Ha több egyházat csatolnánk össze egy lelkészséggé, ezzel kevesbítenők a szegény lelkészek, a segélyre szorúltak számát is, és a jó tanítóságok szervezése által előbbre vinnénk a népnevelés ügyét is.

Frenczel Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról.

(Folytatás.)

Külön kérdésképen még csak azt kellene eldönteni: mikor teljesíttessék a beszéd- s értelemgyakorlati oktatás, vagyis szükséges-e a *különálló* beszéd- s értelemgyakorlati tantárgy az elemi népiskolában?

Minden iskolai szaktárgy beszéd- s értelemgyakorlat is, azaz szükségképen mindegyik a) gyarapítja s tisztítja a tanuló képzeteit, ismereteit: b) gyakorolja s míveli a tanuló nyelvét: c) fejleszti testi, érzéki, aesthetikai s erkölcsi képességeit és d) mindegyik lehetőleg szemléltetve, egyszerű s világos nyelvezettel tanítandó. Ez igazságok, illetőleg szakoktatási kellékek értelmében, a népiskolai beszéd- s értelemgyakorlatok külön tanítása fölöslegesnek látszik; annyivalinkább fölöslegesnek, amennyiben az egyes szaktárgyakkal talán tüzetesebben teljesíthető a beszéd- és értelmi képzés, akár a tanuló fejlettebb képességeinél, akár a szaktárgy gazdag tananyagánál fogva. A híres *Kehr* paedagogus is valószinűleg a beszéd- és értelemgyakorlat külön tanitását támadja meg, a mikor így nyilatkozik: «Az összes oktatásnak szemléltetőnek kell lennie, és ha ilyen, akkor mire való még külön órákban a szemléltető oktatás? Nekünk a szemléltető oktatás nem tantárgy, hanem elv.» Előlegesen *Kehr* e nyilatkozatára csak annyit kell megjegyeznünk, hogy ha csak a szemléltetést érti, akkor a külön szemléltető oktatás, ha nem is teljesen értéktelen, de jelentőségéből csakugyan sokat veszít; továbbá el kell ugyan ismerni azt, hogy a szemléltető oktatás nem tantárgy, ámde nem is puszta elv az, mert gyakorlati tanítási eljárást, tanmódot, tanalakot jelöl meg épen úgy, mint pl: a kérdezés, inductio stb.

A beszéd- s értelemgyakorlat *nem olvasztható bele* teljesen a szaktárgyak tanításába. E tekintetben eltérők a vélemények, a pro és contra okok alapján. Határozott álláspont elfoglalása érdekében egy-két kérdést kell eldönteni.

1. Általában *célszerű-e az előkészítő* oktatás? Már maga a kérdés pleonasmust rejt magában, mert bajos képzelni előkészítést célszerűség nélkül. Különben, eltekintve a szók viszonyától, hadd beszéljenek a tények. Egyetemeken manap már azt emlegetik, hogy a középiskola nem készíti kellően elő az ifjakat egyetemi tanulmányaikra. Tehát a középiskola előkészítő intézet, feladata kielégítő előkészítést teljesíteni, különben az egyetemi tanítás és tanulás zavarva, korlátozva van. Hasonlóképen a középiskola is igényekkel lép fel az elemi népiskola irányában és ettől oly előkészítő oktatást kíván, hogy a középiskolai tanítás legalább nagy akadályok nélkül tovább képezhesse az elemiből átvett tanulókat. A középiskola ez igénye jogtalannak nem ítélhető, noha ismeretes az a körülmény, hogy az elemi népiskola és a középiskola közt szerves összefüggés nincs. Az elemi népiskola a népéletre készít elő (ismét csak előkészítés!); de ha e feladatát tervszerűen megoldotta, akkor már a helyes elvekkel szervezett középiskolát is kielégítheti. A tanítóképzésre pedig esetleg áldásosabb volna, ha növendékei az elemi népiskola legfelsőbb osztályaiból kerülnének a tanítóképzőbe (több mint négy évre). Menjünk tovább és kérdjük az elemi iskola igényeit. Az elemi iskola is bizonyos alapra épít; építése annál sikeresebb, minél jobb az alap. Ez alap iránt öntudatosan vezetett elemi iskola nem lehet közönyös. És ugyan ki veti meg az alapot? Nem más, mint a családi vagy társadalmi élet s nevelés. Bezzeg, ez alapvetők és az elemi iskola viszonya távolról sincs szabályozva, sőt annyira el van hanyagolva, hogy az alapvetők öntudatosan vagy öntudatlanúl gyakran épen az iskola igényei, érdekei ellen dolgoznak; még testi egészség s épség tekintetében sem gondoskodnak az iskolába küldendő gyermekről. Nagy vétek; a boszú beáll és sújtja vagy az iskolavezetőt s iskolavezetést vagy magát az elhanyagolt gyermeket. Nem ok nélkül kívánja tehát a néptanító is a kellő előkészítést; és viszont okszerűen senki sem tagadhatja az előkészítés igényeinek jogosultságát. Végre vegyünk figyelembe egyes tantárgyat: van-e ennek is valami igénye előkészitő ismeretekre? Egy középiskolai derék tanár gyakran intette tanitványait — kik közt fia is volt — arra, hogy minden tantárgyra egyenlő buzgósággal, szorgalommal készüljenek. Ugyanő saját fiának utasítást, segitséget adott, mikor ez az iskolai feladatait végezte; alig vette észre az apa azt, hogy buzgóságából, utasításaiból legtöbb jutott a mathematikának s rajznak, mert fiát a mérnöki szaktanúlmányokra szánta! Mert hát ha jobb az előkészítés, akkor jobb a szaktárgyak folytatólagos tanúlása is. És ha már egyes tantárgy megszíveli az előkészítést, annálinkább több tantárgy. Kivételt nem képeznek az elemi népiskola szaktárgyai sem; ezek is méltán kívánják és felhasználják a célszerű előkészítést, annyivalinkább, amennyiben zsengék a tanúlók. Általában az előkészítő oktatás célszerűségét és áldásos szolgálatát a paedagogika készséggel elismeri.

2. Második kérdés: *minő előkészítés* felel meg az

elemi népiskolai szaktárgyaknak s kis tanulóknak? Akár az előkészítő oktatás anyagát, akár idejét, akár módját veszszük fontolóra, mindegyik jelentékeny okokkal javasolja azt, hogy a beszéd- s értelemgyakorlati oktatás (fent jelzett feladataival) megelőzze a szakszerű oktatást. A mikor a 6 éves gyermek az iskolába kerül, nincs hozzászokva az iskolához, új környezetében idegenek közt érzi magát, s félénk, a tanító iránt bizalmatlan, különösen ha otthon drótos és kéményseprő kiegészitéseül tanitóval is ijesztették őt; az iskolai magaviselet s foglalkozás rendje ismeretlen előtte és előző élete szabadságától s játékaitól elüt, kedélyére zavarólag, talán elidegenítőleg hat. Könnyű elképzelni, hogy a kis tanuló eféle gyarlóságai akadályozzák az iskolai sikeres oktatást, nevelést és hogy ez akadályokat el kell hárítani, különben egy lépést is alig tehet az oktatás. Mondani szokták, hogy előkészítendő a talaj, melyen vetni s aratni kívánunk. Ez előkészítést az u. n. fegyelmi szoktatás teljesíti, mely a legelső iskolai teendő s kötelesség az új tanuló irányában; Comenius szerint méltán hasonlíthatjuk össze a malom vizével.

És vajjon nem a családtól várhatja-e az elemi iskola a fegyelmi szoktatást? Tények mondják, hogy e tekintetben a család nem nyújt s nem nyújthat kielégítő szolgálatot. Hiszen számos család paedagogiai járatlansága a gyermeket inkább félrevezeti, mintsem bevezeti az iskolai élet kellékeibe: rongálja annak egészségét s érzékeit meg nem felelő étellel, itallal, levegővel, foglalkozással: nem szoktatja rendességhez, gyermeki illemhez s engedelmességhez; esetleg beleavatkozik a tanításba s többet ront, mint épít. De meg visszás is volna kívánnunk azt, hogy a család szoktassa a gyermeket iskolai rendre, figyelemre, otthonosságra, a tanító iránt bizalomra s barátságra, felelési bátorságra stb.: mindez csakis az iskolában végezhető és feltétlenül végezendő is akár hosszas, akár rövid fegyelmi szoktatással, mielőtt bárminemű szakismerethez fogna a tanító. *Ha semmi egyéb nem tenné szükségessé a külön beszéd- s értelemgyakorlatot, maga a fegyelmi szoktatás követeli azt.* Vannak, kik e tekintetben a multra, sőt némely iskolák jelenére hivatkoznak s azt vetik fel, hogy hát volt és van tanitás előleges fegyelmi szoktatás nélkül is és mégis fennállott az iskola. Ily támadásnak az a megjegyzés felel meg, hogy hát gyilkoló vas-szűzek (gépek), babonák stb. is voltak és az emberi társadalom mégsem veszett ki; sőt volt betűztető olvasástanítás is és mégis tudtak az emberek olvasni! A mi volt vagy nem volt, nem azért helyes, mert volt vagy nem volt. A tyúk is a jobb gabnaszemet választja, a paedagogika is a jobb eszmét s methodust keresi és fokozatokon halad a tökéletesség felé.

A fegyelmi szoktatáshoz hasonló az előkészítő értelmi s beszédgyakorlat (l. elül b és c) sorsa. Mint fent ki volt fejtve, a család ebből is keveset, hibásat nyujt a gyermeknek, kevés és hibás képzeteket, kevés és hibás nyelvkészletet; keveset nyujt különösen azért, mivel nem alkalmazkodik az iskola szükségleteihez, tantárgyaihoz (a minthogy ez nem is szoros feladata). Magának az iskolának kell ez előkészitést teljesítenie, előkészítést az irvaolvasáshoz, számoláshoz, földrajzhoz, vallástanhoz stb., mert az iskola tudja legjobban: melyik minő sajátos előismereteket és sajátos kifejezéseket követel. Kérdés tehát csak az: mikor történjék az iskolai előkészítés? Az összes szaktárgyakat megelőzőleg, vagy minden egyes tantárgy előtt bevezetésképen, vagy pedig esetleg a tantárgy körében felmerült alkalmakkor?

Első tekintetre leghízelgőbbnek látszik a második eset, t. i. az, hogy minden egyes tantárgy előtt adassanak meg a tanulónak a szükséges előismeretek. Darabosság jellemezné ez eljárást, mely éveken át szakaszolná s egyoldalúlag közölné az előkészítő legelemibb ismereteket. Hiányoznék így az *összbenyomás*, mely a képzett- s ismerettársító oktatás kellékeinek és a gyermek sokoldalú érdeklődésének megfelel; korlátoztatnék az alaki képzés (különösen a kedélyképzés); erőszakkal elkülöníttetnék pl. a földrajzi előismeret a természettudományi előismerettől, a tárgyismeret a számtanitól s rajzitól, vallástani a történetitől s polgári jogok és kötelességek előismereteitől stb. Sokkal gazdagabb, tájékoztatóbb s nemesítőbb az az emlék, minőt péld. *Nagy L.* Beszéd- s értelemgyakorlatának csoportosított anyaga hagy hátra a gyermek lelkében; a hegyi erdőben már csak az együttlétnél fogva növényt is (egészségre, anyagi jólétre hasznosat s károsat), állatot is, ásványt is (kő érc, víz), ismertet stb. Ez ismeretcsoportosításnak haszna kiválóan érezhető pl. olvasmányok tartalmi és nyelvi magyarázatánál. Az előleges áttekintő oktatás épen nem tiltja azt, hogy az egyes szaktárgyak előtt külön ismétlő vagy bővítő bevezetés adassék. Utóbb mondottakhoz már alig kell csatolni azt a megjegyzést, hogy vegyest csoportosított előismeretekkel a gyermek fogékonysága, képességei is áldásosabban fejlesztetnek, akár az érzékek, akár az aesthetikai s különösen erkölcsi képesség. A szaktárgyak mindegyike többé-kevésbé egyoldalú tananyagot nyújt és ezzel túlnyomólag az értelmi, ismereti érdekeket törekszik kielégíteni. És tanításuk nem is lehet oly kedélyes és hatásos színezetű, mint a beszéd- s értelemgyakorlaté.

Másik eset az volna, hogy a tantárgy körében minden esetleg felmerült alkalmakkor adjuk a szükséges előismereteket. Isten ments minden halandót ilyen tanítástól. A mikor pl. az «*i*» betűt kellene ismertetni, a tanító áttérne a szájhoz, mondatná az i «hangot,» szükség esetén a száj részeit szemléltetné, ismertetné a jobb s bal kezet és az ujjakat, melyekkel a krétát vagy palavesszőt fogni kell, megmutatná az irányokat: jobbra, balra, fel, le, jobbra-fel, balra-le, és ezeken kivül még a kettős vonalat, sőt talán a vízszintes irányt is stb. Ily nagyszabású kitéregetés alkalmával méltán lehetne felkiáltani: lássuk már a medvét! Hát még szövegolvasásnál, földrajzi, történeti, vallástani oktatásnál, mekkorák volnának a kitérések, ha a tanulónak előleges ismerete, tájékozottsága, több oldalú szemlélete nem volna és lépten-nyomon pótlásokra szorúlna!? Itt helyén lesz még azt hangsúlyozni, hogy a szemléltetés nem tesz jó szolgálatot, ha csak mellékesen és hamarosan pótolja a hiányt; nem tesz jó szolgálatot sem a maga elvi feladatának, sem annak az ismereti anyagnak, a melynek körében mint vendégszereplő csak futólag jelentkezik. Pl. a Gönczy-féle I. osztálybeli olvasókönyvben az első olvasmányban (A bojtár és a sas) a bojtár «íja» és a sas «méltó jutalma» fordúl elő. E kifejezéseket szerencsére elég röviden lehet értelmezni, de ennek dacára jobb volna, ha azokat a kis tanuló, már az előkészítő oktatásból (pl. a játékok megbeszéléséből) ismerné, hogy értelmezésök töredékes ne legyen és a gépies olvasást s tartalomkivonatozást ne zavarja. Szók, kifejezések magyarázatának lehetőleg szemléltetőnek kell lennie; azonban a szemléltetés gyakran hosszadalmas lévén, a tanító azt meggyőződése ellenére is mellőzni hajlandó, hogy tárgyalása fonalát meg ne szakítsa vagy el ne veszítse.

Minde körülmények az elkülönített előkészítő oktatás előnye és szüksége mellett szólnak.

(Vége köv.) Fábriczy János.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás).

III.

A fenségesnek további fejtegetésében annak formáival és fokaival kell foglalkoznunk. Mindenekelőtt felkutatandó az út, a melyen azokat megtalálhatjuk.

Azt mondottuk, hogy a fenséges csak az ellentétben találja alapját. De minden ellentét kétoldalú. Eddig csak az egyik oldaláról ismertük meg azt, t. i. megismerkedtünk egyebek között a fenségesnek ellenállhatatlan jellemével. Ehhez járúl a másik oldala, t. i. a világ, a mely legyőzetik. Ezen jellemvonásból is számos formáit és fokait vonhatjuk le a fenségesnek.

Abból az egyszerű tételből, hogy a fenséges ellenállhatatlan hatalom, következtetjük, hogy az mindig csak valami viszonylagos és sohasem általános; és azért nagy tévedés azt hinni, hogy lehet törvényeket vagy körülményeket alkotni, a mely törvények szerint és körülmények között valaminek mindig fenségesnek kell lennie és hatnia. Pl. képzeljünk magunknak egy szemléleti kört, a mely rendkivül szük, mint pl. a gyermekeké; világos, hogy ezek előtt rendkivül sok, egyszerű és közönséges képzet fenségesebb, mint olyanok előtt, kiknek szemléleti körük tágabb, fejlettebb. Tehát azt monhatjuk, hogy minél egyszerűbb, szükebb, korlátoltabb a szemléleti világ, annál gazdagabb, tágabb a fenséges képzetek és tárgyak köre; és ellenben, minél gazdagabb, többféle, fejlettebb a szemléleti kör, annál szükebb a fenséges képzetek és tárgyak köre. Ha ezt a két tételt élére állítjuk, akkor az egyik szemléleti kör fenséges képzetének legvégső határa az, melyben minden tárgy fenséges volna, a másik kör számára nem léteznék általában semmiféle fenséges szemlélet. Ebben a körben az aesthetikai «nil admirari» volna érvényes, midőn t. i. az ember az aesthetikai tökélyt elérte volna és semmi csudálni való nem léteznék többé. De minthogy az emberi szellem sohasem fejlődhetik odáig, hogy azt a tökélyt elérhetné, másrészt pedig sohasem oly korlátolt, hogy tulajdonképen mindig csak fenséges képzelete volna: tehát minden ember számára lehetségesek a fenséges képzetek, különben kevésbbé csudálandó, mint inkább irigylendő volna az ember. Azt a szemléleti kört vagy világnézletet, melyben semmi fenséges nem léteznék, mesterségesen kellene előállítani és ez nem lehet más, mint eltompúltság, elfásúltság és blazirtság, mely a fenséges iránt való fogékonyságot megveti és minden fenségest előkelően lenéz.

De ilyen álláspontra sohasem juthat az emberiség; azért az emberek műveltségi fokához képest a fenségesnek számtalan fokai lehetségesek és sokak számára még az is fenséges, a mi mások számára nem. És így feltaláltuk az útat, a melyen a fenséges sokféle fokainak megállapítása végett haladhatunk.

Voltak időszakok, melyeknek saját fenséges szemléleteik voltak, a melyek ránk nézve többé nem fenségesek. Nekünk is vannak fenséges szemléleteink, a melyek ismét a jövő korban nem lesznek azok. Saját életünkben is tapasztalhattuk, hogy minden életkornak vannak saját fenséges képzeletei. Ifjúságunkban oly fenséges tárgyakért rajongtunk, melyek fölött az érettebb korban mosolygunk. Mondhatjuk tehát, hogy *a mily különbözők a műveltségi, különösen aesthetikai műveltségi fokozatok, oly különbözők a fenségesnek formái és fokai* és míg az egyik számára igen nagy, a másik számára igen kicsiny a fenséges szemléletek köre.

Az ellentét mindkét részről a rendkivüliség jellemével bír. Ha az ellentétnek ezt a jellemét, t. i. a rendkivüliséget megszüntetjük, előáll a szokás, a megszokottság és ezáltal megszűnik a fenséges olyan dolgokon, a melyek bennünket körülvesznek, épen azért, mert szemléletükhöz hozzászoktunk. Pl. valamely szép vidék ránk fenséges benyomást tehet, holott azok előtt, kik mindig láthatják, nem lesz fenséges; és megfordítva: mi nem fogjuk a természet szépségét vagy a nagyszerű, fenséges tárgyakat csudálni, mert azok folyvást körülöttünk vannak. Így a szokás megszünteti a szokatlant és rendkivülit.

Ekképen különböztethetjük meg a fenségesnek számos fokait és határozhatjuk meg közelebbről a fenségest ebben a különféleségben. E szerint a fenséges az, a mi megszokott szemléletünk, képzeletünk köre és szinvonala fölé emelkedik. És minthogy ezek a szinvonalak számtalanok lehetnek, azért e szinvonalak különfélesége szerint kell a fenségest megítélnünk és így beszélhetünk fenséges és fenségesebb szemléletekről. Képzeljünk egy bizonyos szemléleti színvonalat s akkor lehetséges, hogy e fölé egy másik s e fölé ismét egy harmadik ilyen színvonal emelkedik.

S így áll már elő az a kérdés: mi a fenségesnek első foka? a mi ismét egy másik kérdéstől függ, t. i. melyik a mi képzeletünk legalacsonyabb színvonala? Fejtegetésünkből önként következik, hogy az első vagy legalsó fokú fenséges az, a mely a legszokottabb emberi szemléletek és képzeletek színvonala fölé emelkedik. És nem szenvedhet kétséget, hogy azok a szemléletek, a melyek a legalsóbb színvonalon állanak, nem lehetnek mások, mint a melyeket az érzéki világból nyerünk.

I. A fenségesnek első foka tehát nem lehet más, mint az, a mely az érzéki világból nyert szemléletek és képzeletek színvonala fölé végtelenül magasan emelkedik. Az érzéki világ a térben és időben létező tagok és működő erők. Tehát közönséges szemléletünk és képzeletünk ebből a két elemből áll, t. i. *kiterjedésből* és *erőből*. Ezért a fenséges első fokának azt a szemléletet és képzeletet veszszük, a mely a kiterjedés és erő fölé végtelenül magasan emelkedik. Kant szerint ezt a fenségest mechanikai és dynamikai fenségesnek is nevezhetjük. Mi a kiterjedés fenségét a «nagyság,» az erőkét a «hatalom» szóval fejezzük ki. És így a fenséges első foka a nagy és a hatalmas.

1. Ha a kiterjedés nagyságáról beszélünk, akkor alatta oly fenségest értünk, mely a mi nagyság-viszonyainkat vagy az emberi nagyság mértékét végtelenül felülmúlja úgy, hogy a mi nagyságunk mértéke amazzal összehasonlítva végtelen kicsiny. Így tehát aesthetikai mértékről is beszélhetünk.

A fenséges ezen nemének szemléltetésére felhozhatunk három tüneményt, melyeket nagyságuk miatt meg nem foghatunk és át nem tekinthetünk; ezek a csillagos égboltozat, az Alpok és a tenger, melylyel rokon a sík róna. De a nagyságnak fogalmát még közelebbről is meghatározhatjuk azáltal, hogy meghatározott tárgyakat és azoknak nagyságát másokkal összehasonlítunk és ha ezen nagyság mértéket bizonyos testeken felülmúlva látjuk, úgy, hogy ellentét keletkezik és hogy a nagysági viszonyok a rendkivüli, a szerfeletti viszonyait felveszik, előáll az, a mit colossálisnak nevezünk, a milyen pl: a bábeli torony vagy a rhodosi colossus, a mely az emberi szobrok mértékét szerfelett nagyítva mutatja, vagy az óriási (gigászi), melyben az emberi mérték szerfelett nagyítva van, mint pl: Homeros azt mondja, hogy Athenének a sisakja oly nagy, hogy húsz város férhet el alatta és mily nagynak képzelhették akkor a hellenek

Zeust, a kinek fejéből fegyveresen ugrott ki ugyanaz az Athené vagy Minerva? Hadúr, a magyarok istene oly nagy, hogy «egyik lábát a Mátrán megfeszíti, a másikkal Kriván ormára hág.» (Kovács Gy.)*

2. A nagyságtól vagy a kiterjedés fenségétől megkülönböztetjük a hatalmast, vagy az erők fenségét. Az erő tüneményei, az aesthetikai erőmértékhez viszonyítva, az emberi erőket végtelenül felülmúlják, úgy, hogy mi emberi erőnkkel egyáltalában ellen nem állhatunk, és így amaz erőtünemények a mi erőnkhöz viszonyítva vagy hasonlítva, határtalan nagyok, hatalmasak és megsemmisítők. A hatalmas ezekben a tüneményekben velünk és érzéki létünkkel szemben a megsemmisítéssel fenyeget, vagyis a félelmetesnek alakját veszi fel.

Ezzel már igen érdekes tárgyhoz jutottunk, t. i. a félelmeteshez, a melylyel sokszor volt alkalmunk megismerkedni életünkben és mintegy önként merül fel ez a kérdés: mely feltételek mellett hat a félelmetes aesthetikailag?

Burke (A fenségesről és szépről. London, 1771.) még azt hitte, hogy a fenséges csak a félelmetes alakjában lép fel. De ránk nézve a félelmetes a fenségesnek csak legalacsonyabb és előkészítő foka. Ha azt közvetlenül a valóságban tapasztaljuk, akkor nem marad egyéb hátra, mint ellenállani, vagy menekülni. Mindkét esetben a félelmetes nem hat aesthetikailag. Tehát mégis, hogyan lehetséges, hogy a félelmetes tisztán aesthetikailag hasson, és hogy benne aesthetikai élvezetet, gyönyörűséget találjunk? Erre szükséges, hogy szem előtt tartsuk a fenséges aesthetikai feltételeit és kellékeit. Minden fenséges abban áll, hogy ellenállhatatlan hatalommal lép fel képzeletünk világa ellen és borzadályt okoz. A félelmetes is ily borzalmas hatalommal lép fel, melylyel szemben tehetetlenek és teljesen erőtlenek vagyunk. S egy érzet sem hat félelmetesebben, mint épen a félelem. Ez az érzet nagy szerepet játszik a fenségesben.

Ha tehát megrázkódást, borzadályt kívánunk, de csak képzeletben, akkor könnyen megmagyarázható: miért akarja az érzéki képzelet az aesthetikai félelmet. Ezt csak akkor nyerheti, ha félelmetes képzelete lesz. Így a félelmetes csupán csak képzelet, mert ha közvetlen közelben van, nem keletkezik aesthetikai élvezet; az képezi egyszersmind a félelmetesnek is gyönyörűségét, a mely oly kimeríthetetlen, hogy míg ember lesz, a félelmetes is fog gyönyörrel hatni. Gyakran tapasztaljuk, hogy a félelmetesnek vagy rettenetesnek elbeszélése sokkal nagyobb élvezetet nyújt, azt a társaság sokkal feszültebb figyelemmel hallgatja, mint akármily, máskülönben érdekes elbeszélést, mely nem félelmetes. Saját magunkon, gyermekkorunkban tapasztaltuk: mily fenséges hatásúak voltak a félelmetes történetek és emlékezünk: mily gyönyört és élvezetet találtunk a rémtörténetekben, de csak egy bizonyos határig, ameddig kívántuk, de azontúl már nem akartunk tovább hallani róluk, mert ekkor a félelmetes egész hatalmával lépett fel ellenünk és mi e hatalommal szemben teljesen tehetetlenek voltunk. Így már két jellemvonást találunk fel a félelmetesben, az t. i. egyrészt *vonz*, másrészt *eltaszít*.

Minthogy akárhányszor tapasztalhattuk, hogy vannak tünemények, a melyek különbözőleg hatottak félelmetességükben, az a kérdés merül fel: hány neme vagy foka van a félelmetesnek?

Ha a félelmetes tünemény oly hatalommal lép fel, hogy hatásában és következményében a megsemmisítés jellegét veszi fel, akkor ismét félelmetesebbet már nem lehet gondolni és azt mondhatjuk, hogy elérte tetőpontját. Így maga a természet is lehet félelmetes, mert gondolhatunk magunknak oly természeti tüneményt, mely céljában és következményeiben csakugyan megsemmisítő hatású; de ha egész tömegekre vagy nagy térre vonatkozik, sokkal kevésbbé félelmetes, mintha csak az egyes ember és annak léte ellen irányúl semmisítő hatalma, de legfélelmetesebb akkor, ha az ellenállásnak még lehetősége is kizárva van. És ebben kulminál a félelmetesnek a jelleme.

a) Első fok. A tomboló természeti erők, bármenynyire megsemmisítő legyen hatásuk, a félelmetesnek csak legalsóbb fokát képezik, melyen a félelmetesnek a jelleme még leggyengébb, pl: vihar, szélvész, lávaesés, tűzvész, árvíz, hó, fuvatag stb., csakugyan rettenetes tünemények, de csak következményeikben, nem pedig cél vagy szándék tekintetében is egyszersmind. Azonban sokkal félelmetesebbnek fogjuk érezni a természeti tüneményt, ha semmisítő szándékot is találunk fel benne, így pl: a fenevad támadása az emberi élet ellen sokkal félelmetesebb, mert a támadás némikép már szándékos.

b) A félelmetesnek második formájában felleljük a határozott feltett szándékot és célt, de úgy, hogy ellenállás még gondolható. Ezzel az emberi törekvések és célok tág terére jutunk, még pedig

1. ahoz a tüneményhez, melyben a félelmetes másokhoz viszonyítva még leggyengébb, mert itt a megsemmisítés szándéka egész tömegektől indúl ki egész tömegek ellen, melyekben még az egyik a másikban bízik és így a félelmetes jelleme megoszlik és mintegy meggyengül. Példák erre a háborúk és csaták.

2. Félelmetesebb hatást gyakorol már az a tünemény, a melyben a megsemmisítő szándék és hatás az egyénből indúl ki és az egyén ellen irányúl és a boszúnak alakját ölti fel. Ezért a személyes boszú félelmetesebb, mint a vérontás a háborúban. De a boszúban van még valami, a mi annak jellemét enyhíti, mert a boszú a vétségben gyökeredzik és azért a szenvedő még mindig cselekvő is.

3. Sokkal félelmetesebb az a tünemény, a melyben a megsemmisítő szándék és hatás az ártatlan ellen irányúl, a ki nem követett el vétséget, mint pl: az, a ki rablók és gyilkosok áldozata lesz. Ide tartoznak a rablók és gyilkosok rémtörténetei.

4. A félelmetesnek eddig kifejtett fokaiban a tulajdonképi félelmetes még nem tűnt fel. Ez abban áll, hogy az egyén személyesen és érzékileg szenved. Azért, míg a gyilkosok a rémtörténetekben csak az ember életére és vagyonára törnek, addig a félelmetes nem érte el legfelsőbb fokát. Sokkal félelmetesebb az, hol a szándék és hatás testi és lelki szenvedést okoz s ezt kegyetlenségnek nevezzük. Ide tartoznak a kínzások történetei, az inquisitio rémtettei stb.

c) A felemlített példák ki nem zárják az ellenállás lehetőségét, azért azokban a félelmetes még mindig nem érte el a legmagasabb fokát. Ez akkor következik be, ha az ellenállás absolute lehetetlen, azért itt a félelmetes nemcsak elborzadást okoz, hanem megdermesztőleg hat. Ezek azok a tünemények, melyek megsemmisítő hatalma merő ellentétben van az emberi erővel és mint kísértetek vagy démonok lépnek fel az ember ellen. Ezek azok a borzasztó tünemények, melyek csaknem megsemmisítenek, megölnek, mint azt pl: Goethe ecseteli «Erlkönig»-jében; ilyen továbbá Shakespeare «Hamlet»-jében a Szellem első megjelenése vagy «Julius Caesar»-jában Caesar szellemének megjelenése, a mi Brutusra megdermesztőleg hat, azért azt mondja:

Isten vagy angyal, ördög vagy mi vagy?
Mitől fagy vérem, felborzad hajam. (IV. felv. 3. fell.)

Ezen a fokon a félelmetes vérfagylaló jelleme be

* Dr. Bihari Péter: Egyetemes és részleges aesthetika. 85. l.

van tetőzve. De jól meg kell jegyeznünk, hogy a kísértetek is rögtön, hirtelen jelennek meg; tehát, hogy a kísérteties tünemény is teljesen homályos és épen azért iszonytató, de természetesen csak arra, a ki a kísértetet valónak, realisnak tartja. E kellékekben rejlik még a kísértetekben való hit ingere és élvezete. És dacára annak, hogy művelt ember nem hisz kísértetekben, ezek aesthetikai szempontból még is igazolhatók.

(Folyt. köv.). Gamauf György,
tanító-képezdei tanár, Eperjesen.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A mult év őszén lett a felsőzempléni egyházmegyében a téli gyülések állandósításának kérdése végleg megoldva, mely határozatból kifolyólag, az első állandósított gyülés folyó évi február hó 24-én Sátoralja-Ujhelyben, a ref. egyház leányiskolai helyiségében tartatott meg.

Ez alkalommal az elnöklés fontos tisztét Kálniczky János, esperes és Bernáth Elemér, gondnok urak viselték.

A közgyülés napjának előestéjén, szokás szerint, az egyházlátogatási jelentések olvastattak fel, melyekben az egyes egyházak helyzete és viszonyai oly hűen voltak ismertetve, hogy a ki azokat érdeklődéssel hallgatta meg, teljes képet alkothat magának egyházmegyénk külés belviszonyairól.

Vajha ne lennének annak a képnek sötét vonásai! De, fájdalom, az anyagi szegénység bőmértékben szolgáltatja a sötét színeket ama kép előállításához!

Vannak egyházaink, melyek állami adóikat sem képesek fedezni; mások meg tanítói díjlevelök rendezésénél akadnak meg; itt a domesztikai adózások vannak hátrányban, amott az egyházi épületek várnak javító kezekre.

De lássuk a közgyülés nevezetesebb mozzanatait.

A megnyitó beszédet Bernáth Elemér, világi gondnok tartotta, melyben elsőben is téli gyüléseink állandósítása üdvös következményei feletti reményének adott kifejezést; továbbá hangsulyozva a domesztikai segélyeknek, a közhangulat nyilvánulása folytán, alapítási rendszeren leendő szétosztását; végül tót egyházainkban a magyar istenitiszteletek sorrendbe leendő beosztása mellett emelt szót.

Ezután az esperesi félévi jelentés vette igénybe a hallgatóság figyelmét, melynek a közigazgatási intézkedésekre vonatkozó pontjai mellett, annak tudomásra hozatalát, hogy egyházmegyénk a mult évben 1840 frtot nyert a domesztika pénztárából, ama nemes intézmény áldásos működése feletti megnyugtató gondolatokba merültek el lelkeink s nem lett feledve a közelismerés nyilvánítása Bernáth Elemér, mint segélyosztó-bizottsági tag személye iránt.

Vonatkozással az elnöki megnyitó azon passzusára, melyszerint tót egyházainkban a magyarosítás ügyének elővitelére az országos mozgalomra s egyházkerületünkre való hivatkozásssal lett szorgalmazva egyházmegyénk: határozatilag kimondatott, hogy jövőre a tót helyeken kötelesek lesznek a lelkészek lehetőleg minden második vasárnap magyar istenitiszteletet tartani.

Az egyházi közjavak ellenőrzése és biztosítása szempontjából újolag is utasítva lettek a presbyteriumok, hogy kikölcsönzéseknél törvényes formák szerint kiállított és szabályszerűleg biztosított kötelezvényeket használjanak, a kellékeknek meg nem felelőket pedig azonnal cseréljék ki vagy pedig mondják fel.

Hogy pedig a kötvényügyek kérdése könnyen áttekinthető leplezetlenségben kerüljön az egyházmegye elé: egy kimutatási minta fog az egyházaknak betöltés végett megküldetni, melynek rovatai szerint fel fog tünni: szabályszerűleg vannak-e a kötvények kiállítva? Ezek a kimutatások aztán kiosztandók lesznek az egyházlátogatóknak, az illető egyházakban való confrontálás végett, hogy a szükséges intézkedések minden irányban megtétethessenek.

Fegyelmi eljárás megindítása rendeltetett el Szabó Károly volt m.-jesztrebi, jelenleg lasztóci tanító ellen, amennyiben főtisztelendő püspök úr leírata szerint, tanítói 50 forint segélyét egy évre kétszer vette fel.

A nagy-toronyai egyházból nehány egyháztag által beterjesztetett ily tartalmú folyamodvány, hogy az általuk választott új presbyterium beerősíttessék, a régi ellen pedig vizsgálat indíttassék: indokolatlan lévén, visszautasíttatott.

Esperesi jelentés szerint, tanítók hiánya miatt, tíz tanítói állomás van betöltetlen, mely elszomorító körülményre a főtiszteletű egyházkerület figyelme jegyzőkönyvileg fog felhívatni.

A tanügyi bizottság elnökének azon jelentése folytán, hogy a szükséges táblázatok hozzá meg nem küldettek: felterjesztés fog tétetni.

Izsépy Vilmos mint világi aljegyző esküt tévén: helyét elfoglalta.

Tanítói bekebelezésért folyamodtak: Stépán József, Szabó Gábor, Szakal Elek, Ruczik János, Oláh Mihály. Stépán és Szabó feltétlenül; Szakal ideiglenes minőségben feltételesen lett felvéve, Ruczik pedig és Oláh tanítói képesítvény, illetve esperesi elbocsátvány hiányában elutasíttattak. Stépán József a tornai egyházmegyéből, Zsarnóról pályázat útján Ladmócra megválasztatván: oda beerősíttetett.

Bánócra, az onnan Ungba költözött Vass Ádám helyére, Nagy-Ráskáról Varga Józsefet hítták, de a kinek változása, azon egyházkerületi intézkedésre való hivatkozással, mely a változásoknak a visitatio alkalmávali előzetes bejelentését rendeli: meg nem engedtetett.

Két tanítói díjlevél is lett megerősítés végett beterjesztve: a gercselyi és a szőllőskei; de egyik sem lett elfogadható. Az első csekély, alig 150 forintig emelkedő tartalma miatt; a másik, mivel nincs jogosúltsága, amennyiben ott lelkész-tanitóság van szervezve, melynek felbontása úgy a lelkészi, mint a tanitói állásra való tekintettel nem engedhető meg. A gercselyi egyház utasítva lett, hogy nemzeti missiót teljesítő iskolája érdekében fordúljon a megyei tanfelügyelőség útján a közmivelődési egylethez némi segélyért, Szőllőskén pedig a lelkész-tanitó felhívatott, hogy a tanitói teendők teljesítését ismerje kötelességének.

Legenyén, M.-Jesztreben és Zemplénben a lelkészek kezelik az iskolák vezetését ideiglenesen, illetve addig, a míg alkalmas és az igényeknek megfelelő egyéneket fognak találhatni.

Nagy-Báriba, azon jelentésből kifolyólag, hogy ott a közbirtokosság által kizárólag egyházi célokra adományozott bizonyos közerdő fáinak az árát, a községi elöljáróság sajátjaként kezeli, sőt részben már fel is használta: az ügy mozzanatai felderítése, s az egyház érdekének lehető megvédése szempontjából küldöttség rendeltetett.

A m.-izsépi anyaegyházhoz tartozó leány, illetve fiókegyházak, a lelkészlak célbavett kijavítása alkalmából jegyzőkönyvileg utasíttatnak a főtiszt. egyházkerület ama régibb határozatának figyelemben tartására,

hogy a filiálisak a lelkészlak feltartásához $^1/_3$-ad részben kötelesek járúlni.

Csernahóról a lelkész, azon körülményből kifolyólag, hogy bizonyos községi erdőrész fáinak árában mint telekilletményes nem részesíttetett, jogsérelmet jelentvén be: oda utasíttatott, hogy a jogorvoslás igénybevétele előtt, birtoka urbéri természetét igyekezzék feltűntetni.

Kis-Toronyán Szathmári Károly izgatása folytán 36 egyháztag megtagadta a domesztikai adózást. A presbytérium a követelések meghitelesítésének eszközlésére, Szathmári Károly ellen pedig fegyelmi vizsgálat megindítására lett komolyan utasítva.

Bánócon az egyház a Kazinczy alapból 468 frntot templomtető javításra fordított. Miután nevezett alap csonkíthatlannak tekintetik, az egyházközség a felhasznált összegnek az alaphoz leendő mielőbbi visszacsatolása iránt megszorgalmaztatik.

Az egyházmegye a bánóci lelkésznek azon panaszát, hogy bizonyos szülével szemben, ki gyermekét a confirmationális oktatásoktól makacsúl visszatartotta, a megyei bizottság előtt elégtételt nem nyert, vallásérelmi természetűnek nem tekintheti, amennyiben a törvénynek csupán átalánosságban a vallásos oktatásra vonatkozólag vannak intézkedései. Eszerint azon nézetben van, hogy a megyei bizottsághoz felterjesztett panasz jogcíme volt tévesen jelezve.

Az izsépi tanító azon kérelme, hogy 50 forintos állandó segélyének 100 forintra leendő emelése tekintetéből a főtiszt. egyházkerületnek ajánltassék, azon intézkedésre való tekintettel, hogy a segélyek maximuma 50 forint szokott lenni, nem volt figyelembe vehető.

A felsőborsodi egyházmegye azon indítványa, hogy a tanitói változások határideje, tekintettel az iskolai év kezdetére, az őszi időszakra tétessék át: viszhangra nem talált, amennyiben, mint tudva van, az e tekintetben évekkel ezelőtt tett kisérlet, a gyakorlati élet keretébe nem vált be.

Arra azonban, hogy a tanitói választások a pályázati és visitationális rendszer viszonylagos kiegyeztetése, az egyházak szabad választási joga s a tanitók iránti méltányosságra való tekintettel megállapított szabályrendelet által szerveztessenek: a főtiszt. egyházkerület figyelme fel fog kéretni.

Az ungi egyházmegye indítványa, mely a csonka és kegyévi jótétemény élvezésére vonatkozó intézkedését a törvénynek olyképen kívánja alkalmazni, hogy a lelkész-özvegyek, illetve árvák, a férj, illetve atya elhalása évében az egész, az arra következőben pedig a fél papi jövedelmet nyerjék: elfogadtatik.

Az egyházmegyei főjegyzőségre, mely B. K.-nak tanácsbíróúl történt megválasztatása folytán betöltésre vár, a szavazás elrendeltetett.

A gyámegylet vagyoni állása: Tőke követelés 3763 forint 41 krajcár. Kamatkövetelés: 1556 forint 59 kr. Takarékpénztári tőke: 3185 forint 36 krajcár.

Böszörményi Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Jelentés.** *Az «Evangyéliomi lelkészi tár» számára beküldött pályázatokra vonatkozólag,* van szerencsém értesíteni pályaműveket beküldött lelkésztársaimat, miszerint főtiszt. *Filó* Lajos, nagyt. *Láng* Adolf, nagyt. *Garzó* Gyula és nagyt. *Gulyás* Lajos lelkésztársaim bírálatához a *magamét* is kapcsolva, pályadíjakat nyertek: *Lévai* Lajos sár-keresztúri, *Berki* József zalátai, *Sántha* Károly sár-szentmiklósi, *Margócsy* József losonci, *Biki* Károly györgyteleki lelkészek. A többi művek beküldőinek zárt levelei felbontatlanúl megsemmisíttetvén, felhívatnak pályázó lelkésztársaim, miszerint levelező-lapon, vagy zárt levélben szíveskedjenek tudatni, megnevezve műveiket, hogy a lelkészi tár IX-ik évfolyama számára átengedik-e műveiket, melyekből *lehető simítással a jobbakat szívesen közlendem.* Minden pályamunkát átolvasván, kötelességem lelkésztársaim figyelmét felhívni, *miszerint a Bibliát behatóan tanúlmányozni, annak mélységeit búvárolni igyekezzenek.* A tudósításokat husvétig kérvén, s a pályázó társaknak köszönetemet nyilvánítván, Isten áldásának kivánásával s testvéri üdvözlettel vagyok Kecskeméten, február 23. 1888. *Czelder Márton,*

Az „Evangyéliomi lelkészi tár" szerkesztője.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A régebb idő óta szép remények között tervezgetett *könyvtári* olvasószobák ügye immár megoldottnak tekinthető. A főiskolai kertre néző nagy épület középső során, a könyvtárral szemben álló 3 szoba, a szépészeti muzeum régi helyiségei, már teljesen felszerelve várják a megnyitás napját. A tanári kar elfogadta a könyvtár használatára készült új szabályokat, a dolog természete szerint különkülön szabály alá fogván a tanárokat és tanulókat. Az emlitett 3 szoba közül egyik a tanárok, másik a tanulók *könyvtári olvasó-szobája* lesz, a harmadikban a folyóiratok és szaklapok helyeztetnek el a tanárok használatára. A főiskolához tartozókon kivül a városi intelligentia is fel van jogosítva a könyvtári olvasó-szoba frequentálására. — Mult szombaton, a szokásos előkészités után, megtartatott a főiskolai confirmandusok vizsgálata a városi templomban. 58 tanulót nyilvánított *Mitrovics Gy.* főiskolai lelkész az anyaszentegyház önálló tagjainak, egyet olyat is, a kit ev. ref. vallású létére, egészen a mult iskolai év végéig rendszeresen r. katholikusnak műveltek egy bizonyos r. kath. tanintézetben. Az ünnepély a főiskolai énekkar sikeres közreműködése mellett nehány tanár, szüle és tanuló jelenlétében folyt le. Alkalmilag kötelességünknek tartjuk megkérdezni: nincs-e még itt az ideje, hogy a sárospataki ev. ref. vallásúak roppant templomán bizonyos célszerű reformok végeztessenek, hogy t. i. az a téli időben is hívogatóan várhassa kebelébe a nagy közönséget s ennek kényesebb elemeit is?! Téli ablakok, önmagoktól záródó ajtók nagyon sokat változtatnának a templom téli légmérsékletén s ilyenforma változtatás is lehetővé tenné azt, hogy a tanuló ifjúság nagyobb aggodalmak nélkül is, rászoríttatnék az Úr házának — télen át is — buzgó keresésére. E cél elérése végett az egyházkerület és főiskola is meghozhatná áldozatait. — A *főiskolai énekkar* még e hó 20-ikán hangversenyt rendez *Beregszászban*, a melynek derék intelligentiája sok szép jelét adta már a sárospataki főiskola és ifjúság iránt érzett szeretetének. — A *theologiai akadémia növendékei* engedélyt kaptak az általuk már mult évben is tervezett *segély-egylet* megalakítására, s ez alkalomból az ötvenes évek óta fennálló kölcsön-pénztár a theologusok és jogászok segély-egylete között úgy osztatott fel, hogy az előbbiek a gimnáziumi önképző-kör részére levont 50 forint után fenmaradt összegnek $^2/_3$-át, utóbbiak $^1/_3$-át kapják. — Március 15-ikét az ifjúság kegyeletes emlékezések között fogja ez évben is megünnepelni; a tanári kar kebeléből *Kun Pál*, gimnáziumi tanárt nyerte meg alkalmi szónokúl.

— **Gyászhir.** *Id. Dicsőfi József*, debreceni könyvtárnok, folyó hó 6-án, 67-ik évében, meghalt. Boldog halott, a kit kitűnő gyermekek siratnak!

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 12. szám. Sárospatak, 1888. március 19.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A választhatóság.» *Görömbei Péter.* — «A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról.» (Vége). *Fábriczy János.* — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «Az elemi népiskolai tanitók őszszel változzanak-e?» *Irányi Ferenc.* «Botond.» (Könyvismertetés). *Dr. Veres Samu.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

A választhatóság.

E becses lap sokat foglalkozott mostanában a «lelkészválasztási törvények» végrehajtása, alkalmazása, sőt még revisiójával is. Főképen a tiszáninneni egyházkerület vezérférfiai, azok között is az én tisztelt barátom, Debreczeni Bertalan, *egyházkerületi világi főjegyző*; tehát egy tisztán igazságot kereső, egyéni érdekektől ment, nemes ambicióját egészen más téren kielégíthető ember az, a ki az egyházkerület által kinevezett küldöttség tagjainak megbízásából tanulmányozza, fejtegeti e kizárólag a lelkészeket érdeklő fontos törvényt. Mi, tiszántúliak, nem vagyunk olyan nyughatatlan (?!) természetű emberek. Úgy látszik, hogy nekünk — a bölcs resignatiója szerint — minden úgy van jól, a hogy van. Pedig határozottan mondhatom, hogy *ez csak látszik;* mert szűr alatt, suba alatt minálunk is sok a panasz úgy a lelkészválasztási törvények, mint főleg azoknak végrehajtása, alkalmazása ellen.

Megtöröm azért én *innen* is a csendet. Felvetem a *választhatóság* kérdésének fejtegetését, melyhez — emlékezetem szerint — legalább mostanában, nem igen szólott senki sem; pedig közösen érdekel mindnyájunkat: Tiszáninnen, Tiszántúl . . . Dunáninnen, Dunántúl. . .

Mielőtt még az új egyházi törvény kérdéses §§-aihoz szólanék, felidézek egy régi törvényt, mely így hangzott: «capellanus non succedit.» Mi adott okot a régi egyházi atyáknak egy ily szigorú törvény megalkotása és alkalmazására, ezúttal azt nem keresem, nem kutatom; de fel kell tételeznünk, hogy nagy okaik lehettek reá. Én csak a tényt emelem ki, hogy ilyen törvény volt és okra volt. . . Azután, a mint tudjuk, az egyházkerületek egymásután eltörölték; szinte okra. Hanem, nekem legalább úgy tetszik, hogy az új lelkészválasztási törvényekben ismét benn van, habár más szavakkal, de benn van e törvény; mégpedig a 194. és 198. §§-okban, habár némileg enyhébb alakban s feltételesen. A *választhatóság* már a 186. §-on kivűl épen a 194. és 198. §-okban van körvonalozva.

A 198. §. jelesül világosan mondja, hogy: «a jelölteknek az egyházi próbaszónoklat megtiltatik.» Ez a tiltó törvény tehát oly akadályt képez, melyet a ki általhág, vagyis, ha valaki a választás alatt levő egyházban próbaszónoklatot tart, s esetleg ott megválasztatik, ezen választás, a próbaszónoklat tartása miatt, egyedül ezen egy okra, megsemmisitendő s kell, hogy megsemmisíttessék. Mondjuk ki más szóval: «a ki próbaszónoklatot tart,» nem választható.

Értelmezzük s alkalmazzuk kissé bővebben ezt a 198. §-t. Ha a választás alatt lévő gyülekezetbe bemenni és ott próbaszónoklatot tartani nem szabad: akkor még kevésbbé engedhető az meg, hogy oly egyén, a kinek pályázati jogosúltsága van, tehát választható, oly egyházban, melyben lelkészválasztás van napirenden, állandóan ott tartózkodjék s hétköznap és vasárnaponként «próbaszónoklatokat tartson.» Pedig, fájdalom! számos esetet tudok rá innen, Tiszántúlról, hogy épen oly egyének választattak meg, a kik, a választás tartama alatt, azaz a lelkész halála vagy más egyházba történt megválasztatása idejétől fogva, állandóan a választáshoz készülő egyházban laktak vagy *„tartózkodtak“* és természetesen meg is választatták magukat, akarám mondani: megválasztattak. . . Mondhatnám azt is s remélem, szavahihető, megbízható tanuim nem revokálnának, hogy volt dínomdánom, disznótorokban még hivatlanúl való megjelenés is, meg a János-bácsi, Mihály-bácsi titulus, meg a parolázás, meg itt-ott egy kis licitálás is a díjlevél tartalmára napi renden voltak. . . No, ha ezeket így tudjuk, nem tűnik oly borzasztónak fel előttünk az a «capellanus non succedit»-féle törvény s a próbaszónoklat megtiltása. . . Mert, ha ezek megtörténnek, ha választható az oly egyén, a ki a választás tartama alatt a választó gyülekezetben lakik vagy tartózkodik, s mint a példák bizonyítják, meg is választatik:

akkor a törvény azon intentioja, illetve rendelkezése, hogy a lelkészi pályán szerzett érdem, az egyházak gondozásában elért kitűnő siker és a húzamosabb időn át híven teljesített szolgálat méltánylásban részesüljenek (1865.), elesik; mert akárminő érdem, akármilyen sikerű működés s akármilyen húzamos időn át híven teljesített szolgálat által szerzett tudomány és érdem mellett is, sőt ezek ellenére és gúnyjára, meg a törvény szellemének s betűjének arcúlverésére, gyalázatjára, megválasztatik az, a ki helyben van és üti a vasat, míg meleg, s legközelebb lévén a tűzhöz, legjobban melegszik. No, ez, szerintem, nem lehetett célja az új egyházi lelkészválasztási törvénynek és a törvényhozó atyáknak. Igen, de akkor, ha a próbaszónoklat is tiltva van, méginkább tiltva van az, hogy választható egyén állandóan a választáshoz készülő egyházban lakjék, vagy tartózkodjék, s ha esetleg ily egyén választatik meg, a választás eo ipso, a törvény 198. §. alapján, megsemmisítendő.

Ha pedig a helyben működő lelkészjelölt választható s választatása esetén ezen választás meg nem semmisíttetik: akkor az egész lelkész-választási törvénynek azon része, mely a lelkészi pályán szerzett érdem, az egyházak gondozásában elért kitűnő siker és húzamosabb időn át híven teljesített szolgálat méltánylásáról szól (186. §.), azaz adandó alkalommal előléptetéssel kívánja jutalmazni ezen érdemeket, csak fictio, nevetség, holt betű, csak a jámborok és boldog együgyűek ámítása; mert — ismétlem — 100 eset közül 99-ben a helyben lévő egyén választatik meg, ha jelölve van, akármily érdemes jelöltessék is mellé — extra dominium.

Ezeknél fogva én a jelzett 186., 194., 198-ik §§-okban lefektetett választhatóság elvét úgy magyarázom, hogy: a ki a választás alatt lévő egyházban van, tehát naponkint próbaszónoklatokat tart, az a jelölt oda nem jelölhető s nem választható; ha pedig pályázni akar: azon esetben a lelkész halála, vagy bármimódon előállható üresedés esetén, a választás elé menő egyházból elrendelendő; vagyis: választás alatt levő egyházban csak oly egyének fungálhatnak, akár mint segéd-, akár mint időközi lelkészek, kik még nem választhatók. Szóval: végeredményében oda térünk; mert a lelkészválasztási törvény szelleme s betűje azt tartalmazza, a lelkészi pályán szerzett érdem méltányolhatása, megjutalmazhatása, ha azokat és az arról alkotott törvényt komolyan veszszük, azt követeli, hogy fentartsuk a régi törvényt, némi-némi módosítással, hogy: «Capellanus non succedit.» . . .

Vagy-vagy . . . . vagy tartsuk meg a törvényt, míg törvény, szigorúan s ne engedjük meg, hogy akárki is kijátszhassa . . . vagy pedig töröljük ki belőle a 186-ik §. első pontját, mely a magukat érdemesitett lelkészek méltánylásáról világosabban: előléptetéséről szól; mert ez csak fictio. Ignotos fallit, notis est derisui.

Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai Beszéd- és értelemgyakorlatokról.

(Vége).

3. Végül még az a kérdés: mit szól a népiskolai *szaktárgyak megoszlása* az előkészítő oktatáshoz? Azt, mint sajnos tényt, csak tudomásúl kell vennünk, hogy a népiskolai oktatás köréből sok életreszóló és szellemképző tananyag hiányzik, még olyan is, mely a törvényszerű tantervben tanításra kijelöltetett. A hiány oka lehet a helyi tantervben s ennek szentesítőiben, a tanítóban és az iskolalátogatásban. Az ily elhagyott tananyagot valóban áldásosan pótolja s pótolhatja a külön beszéd- s értelemgyakorlat (pl. vallástani előismeretek a nagyszerű természet és az emberi cselekvések köréből, továbbá szín- s alaki, terményrajzi, egészségi, időjárási, rajzi, csillagászati stb. szemléletek). Ámde, eltekintve a hiányok pótlásától, a szaktárgyak lassú fokozata is külön beszéd- s értelemgyakorlathoz utasít. A népiskola I. és II. osztályában a szaktárgyak mindössze a következők: írvaolvasás, számolás és talán némi nyelvtani gyakorlat (valtástan helyesen csak a beszéd- s értelemgyakorlatokba való); tehát összesen három és a szellem képzésére nem épen alkalmas szaktárgy. A heti tanórák középszáma pedig 20. Vajjon e 20 órában folyton csak ama három tárgygyal csigáztassanak a zsenge tanulók, kiknek testök mozgékony, lelkök érdekfejlesztést, kedélyképzést s változatosságot óhajt, és a kik ama meddő idomításokkal erőszakosan kiszakíttatnának előző naiv életökből. Kár volna így biztosítani akarni az iskolai elidegenítést, a szellemi nehézkességet és a korai öregesedést. A nevelve oktató beszéd- s értelemgyakortat kiválóan alkalmas a népiskolai I. és II. osztályban arra, hogy a lelket érlelő tananyag hézagait betöltse és a kis tanulót saját természetének s javának megfelelően nevelje. Természete fővonásai az érzékiség és a kedélyesség.

Elmondott okok a mellett szólnak, hogy a beszéd- s értelemgyakorlat *külön előkészítő oktatás*, nevelés legyen; e mellett szól akár annak sajátos feladata, akár tanmódja, akár szellemképző ereje. Az elmondott okok valóban bizonyos hajlamot támasztanak a rendszerek barátjában, azt a hajlamot, hogy minden egyes szaktárgy tanítása beszéd- s értelemgyakorlat levén, helyettesítse a külön beszéd- s értelmi oktatást. Mint kitűnt, a szaktárgyak csakugyan beszéd- s értelmi oktatást szolgálnak; azonban azt csak folytathatják és az előkészítő oktatást már csak azért sem tehetik fölöslegessé, mivel ennek hivatása épen az előkészítés, sokoldalú előkészítés és módja elemibb s jótékonyabban csoportosító, mélyebben leereszkedő, mintsem a szaktárgyaké.

4. Utólag bővitem ki a beszéd- s értelemgyakorlatnak fent tárgyalt négyes feladatát. Minden oktatás közben a tanuló önmagát a tanítóval ismerteti. A növendékismeret nélkülözhetetlen kelléke a tanítónak, mert a nélkül az alkalmazkodó egyéni nevelés elve csak holt betű marad. A tanító egyrészt lehetőleg *korán ismerje növendékét*, ennek testi, szellemi képességeit s kedélyhangulatát; másrészt azonnal az oktatás kezdetén alkalmazkodjék a növendéknek veleszületett és nevelésből szerzett sajátságaihoz, testi, lelki gyengeségeihez és fejlődése fokozatához. Csak ez egyéni kiismerés és alkalmazkodás mellett lehet áldásos az oktatás s egész nevelés munkája. Ámde a növendék megismerésére leghivatottabb eszköz az előkészítő beszéd- s értelmi szoktatás és oktatás. E hivatását és szolgálatát több körülmény igazolja. T. i. amennyiben a beszéd- s értelemgyakor-

lat minden szaktárgyi oktatást megelőz, annyiban csakugyan *legkorábban* nyújt módot az új növendék megismerésére; úgyszólván már az ajtónál ragadja meg, hogy testi és szellemi állapotait kipuhatolja és célszerűen idomíthassa. És e sietö puhatolódzásnak mennyire kedvez a gyermek őszinte s naiv nyilatkozása! Minél fiatalabb ő maga és minél fesztelenebb bánásmódban részesül, annál hívebben fejezi ki állapotait s gondolatait. Soha sincs az iskolatanítónak jobb alkalma a tanuló kiismerésére, mint az iskolai élet kezdetén; idő haladtával a tanuló egyéni természetes fejlödése, az ismeretre irányuló gondok, sőt az iskolai élet egynémely ferdeségei zárkozottabbá teszik őt. E ferdeségek közt már 6 éves tanulónál pl. az a specialis eset is fordúl elő, hogy a leckék ellenőrzője nem jelenti fel híven a gyengéket s mulasztókat, mert a barátsági kötelékeket félti, vagy nyilt fenyegetésektől tart. De továbbá az előkészítő beszéd- s értelemgyakorlat nemcsak időszerű, hanem a *legtalálóbb* növendékismerethez is vezeti a tanítót. Sokoldalú tartalma és kiválóan leereszkedő tanmódja szükségkép arra kényszeríti a növendéket, hogy magát sokoldalúlag ismertesse: bizalma, bátorsága, egészsége, élénksége, rendszeretete, engedelmessége, békülékenysége, nézetei, hajlamai, munkakedve, ügyessége, kitartása stb. tekintetében. Ennyit előidézni egyik szaktárgy sem képes; mert idő tekintetében később lép fel, mint a beszéd- s értelemgyakorlat, cél tekintetében csaknem kizárólag ismeretet szorgalmaz, tartalomra nézve pedig csak mellékesen veheti szemügyre pl. a gyermek kedélyvilágát, hajlamait, házi és iskolai életrendjét s kötelességeit, mozgékonyságát és játékait. A játék leghívebben mutatja be a gyermeket. A beszéd- s értelemgyakorlat méltán nevezhető növendékismertető s előkészítő oktatásnak, azaz *szükségkép megelőzi a szakszerű oktatást.*

Iskolának, életnek az ember egyéni javának szóló és vonzón képző előismeretek gyűjteménye a jól szerkesztett beszéd- s értelemgyakorlati vezérfonal. Valamint az ember a világgal szemben mikrokosmosnak neveztetik, hasonlókép ezt a vezérfonalat a szaktárgyakkal szemben méltán ugyanazzal a névvel lehet jellemezni. Serdülő vagy felnőtt is élvezettel s haszonnal olvashatná. Érdemes és szükséges, hogy reá kiváló gond fordíttassék tantervek s tanférfiak részéről. Nagy L. Beszéd- s értelemgyakortati könyve némi átdolgozást érdemelne, mely itt-ott módosítaná abban a tananyagot, a tanmenetet és a nyelvezetet. E módosításokról szólni nem e cikk feladata; csak töredékesen említendő a módosításra vonatkozó egy-két gondolat. Tananyag tekintetében kihagyandók egynémely drasztikus részletek (pl. Elizeus esete, az öreg s unokája, a ki vályut készít atyja számára stb.); bővebben kellene utalni oly szemléletekre s tanulságokra, melyek a gyermek s általában az ember egyéni javát közelről illetik (pl. egészségi, munkálkodási, társadalmi, valláserkölcsi tanulságok) stb. Tanmenetül célszerűbb volna a már megemlített gyűrűző, mely első fokon könnyebb s főbb ismereteket közöl, második fokon pedig a nehezebbekkel és részletesebbekkel bővíti s egészíti ki az előzőket (pl. a lakosokat először kor s foglalkozás szerint és ezután vagyon, érzület, érdem szerint stb.; az embert először külsőleg, később belsőleg stb.). Tanmód tekintetében több utalás szükséges a szemléltetésre (már a tanító ösztönzése végett is), kijelölvén a tárgyakat, melyek valósággal vagy képben, rendes nagyságban vagy kicsinyítve szemlélendők. Továbbá a könyv nyelvezete megfelelő legyen a kis tanuló képzeteinek s nyelvképességének és ezzel egyszersmind a tanítási kellékeknek; már csak azért is, hogy a tanító a magas stilus által el ne ragadtassék. Az első éves kis tanulónak meg nem felel pl. ilyen versszöveg: «Világ teremtője és bölcs rendezője, te adád mindenem, légy áldott istenem!» stb. Magyarázat segítsen!? Igaz, vastag húrt is lehet feszítéssel magas zöngére hangolni, de ez sem a húrra, sem a hangra, sem pedig a hangszerre nem kedvező.

Fábriczy János.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás.)

II. A félelmetes kisérteties jellemével elérte a fenséges első fokának tetőpontját és azt kérdezzük, melyik a másik foka? Rendszerünkből következik, hogy a fenségesnek második foka okvetlenül az, a mely az első fölé végtelen magasra emelkedik. Minthogy a fenségesnek első foka a félelmetes, második foka az lesz, mely a félelmetes fölé végtelen magasra emelkedik. A félelmetes szükségképen a félelemben gyökerezik; mihelyest tehát megszűnik a félelem, megszűnik a félelmetes is, a mint azt Brutus Caesar szellemének mondja:

Ime eltünöl, hogy bátorodni látsz.

1. A félelmet feltételezi érzéki életünk, a fentartási ösztön és a számos, aprólékos életkérdések. Ekképen a fenséges második fokának azt mondhatjuk, a mely a félelem, önfentartási ösztön és kicsinyes életérdekek fölé végtelenül magasan emelkedik. És csak egyetlen egy erő van, a mely erre képes és ez az emberi akarat és így az emberi akarat, az emberi fenséges jellemzi a második fokot. Micsoda akarat lehet az, mely a félelem, érzéki életérdekek és önfentartási ösztön fölé végtelenül magasan emelkedik? a melynél a szándékról és célról lehet szó? Ezt az akaratot fenséges akaratnak vagy a nagy célnak is nevezhetjük. Tehát az emberi fenségestől vagy fenséges akarattól oly törekvést tételezünk fel, a mely azt az aprólékos érdekek felé végtelen magasan emeli. De ez csak akkor lehetséges, ha azon akarat, szándék és cél teljesen betölti az embert és rajta annyira uralkodik, hogy valamennyi más érdek annak az akaratnak alárendeli magát és megsemmisül, hogy más életérdekek fel sem merülhetnek. Ebből az következik, hogy a megfontolás vagy meggondolás nem gyakorolhat befolyást az akarat szándékára és céljára, mert ha amazok az akarat törekvését előbb fontolóra veszik, akkor nem a cél, hanem a gondolkodás volna hatalmasabb. Ezért a szándék csak akkor fenséges, ha a gondolkodás, eszmélés az akarattal szemben telhetetlen. És így elő áll a szenvedély. Azt mondhatjuk tehát, hogy a fenséges második foka a szenvedély, az a nagy szenvedély, a mely az embert magával ragadja és az emberen teljesen uralkodik. De uralkodván a szenvedély, egyszersmind szenved is az ember annak hatalma alatt és patheticus viszonyba jő a szenvedélylyel szemben, vagyis elő áll a pathos, mely az embert teljesen áthatja és magával ragadja.

A fenségesnek második fokán, tehát a különleges emberi fenséges, a nagy cél és szenvedély, a pathos, melylyel szemben teljesen erőtlen, mely ellenállhatatlan hatást gyakorol és másokra is annyira hat, hogy azokat is magával ragadja. A vad, ellenállhatatlan hatalomban mindig daemoni erő van; a szenvedély is daemoni hatalommal lép fel. Teljesen jogosúlt és igaz Hegel azon állítása, hogy a világban sohasem történt valami nagy esemény nagy szenvedély nélkül; teljesen igaz, hogy nagy férfiak tetteiben daemoni erő nyilatkozik.

Itten csak a szenvedély fenségéről van szó, tehát csak aesthetikai, nem pedig egyszersmind erkölcsi érték-

ről is. Mert miképp az érzéki nagyságot nem mérhetjük meg mathematikai mértékkel, époly kevéssé ítélhetjük meg a pathost, a szenvedély fenségét ethikai mértékkel, époly kevéssé kutathatjuk moralis tartalmát; tehát a pathost csak aesthetikai mértékkel mérhetjük.

Az emberi akarat-nagyságot azzal az erővel mérjük, a melylyel az a kicsinyes életérdekek fölé emelkedik s a többi életérdeket mind eltiporja és meghódoltatja. Ez az erő adja az akaratnak az aesthetikai értéket. Nem szenvedhet tehát kétséget, hogy ilyen tünemény az aesthetikai látóhatárba esik. Az erkölcsi (ethikai moralis) tartalom nem szükséges, a mi azonban ki nem zárja azt, hogy erkölcsi elem ne járuljon hozzá.

Képzeljünk magunknak szenvedélyt, a minő pl. a szerelem. Ez aesthatikai magaslatra juthat, ha törekvésében az egész világ ellen kikél, ha minden egyéb érdekről lemond, csak ennek a szenvedélynek él és ennek mindent feláldoz. A szerelmet ebben az alakjában ecseteli Shakespeare «Romeo és Julia» tragoediájában. A becsvágy szenvedélye Themistoklesben, kit Miltiades babérjai nem hagytak nyugodni, szintén fenséges. Mert olyan akarat, a mely oly magasra emelkedik, hogy csak szerelmének él, sőt életét is feláldozza; oly akarat, melyet a dicsőség eszménye teljesen betölt: teljesen fenséges. Képzelhetünk erkölcstelen, megvetendő szenvedélyt, mint Medeának féltékenységét, ki e szenvedélyének saját gyermekeit is feláldozza, és mégis fenséges ez a szenvedély, mert azzá lesz erélye és hatalma által. III. Richard uralomvágya fenséges, mert az angol trónért képes mindent kockára tenni; ilyen Caesar uralomvágya is.

Mindezek a példák mutatják, hogy nem szükséges, miszerint a cél, melyért az ember mindent áldoz, erkölcsi legyen, de ki nem zárja azt. Igy pl. a hazaszeretet Leonidásban, Hunyady Jánosban, Zrinyi Miklósban stb. fenséges. Ilyen szenvedély rajongásig, ihlettségig fokozódhatik a hitben és az ember képes mindenét, életét a legnagyobb kínok közt is valláso meggyőződéseért örömest feláldozni, mint azt a hitvallók, hittanuk nagysokasága mutatja.

Mily része van az önérdeknek a fenséges akaratban, azt kutatni feladata az ethikának; de mily hatalommal és mily győzedelmesen emelkedik fel az akarat, azt kimutatni feladata az aesthetikának.

(Folyt. köv.). Gamauf György,
tanitó-képezdei tanár, Eperjesen

KÖZÉLETÜNK.

Az elemi népiskolai tanítók őszszel változzanak-e?

A felsőborsodi egyházmegye ismét indítványba hozta a népiskolai tanítóknak már egyszer megkisérlett, de céltalannak és kivihetetlennek bizonyúlt őszi változását. A főtisztelendő egyházkerület őszi közgyűlésének 68. jk. sz. alatt, az egyházmegyék véleményét bevárni szükségesnek látta, mielőtt ez ügyben döntő határozatot mondana.

Mielőtt az egyházmegyék nyilvánítanák véleményeiket, nem tartom feleslegesnek, hogy ez az ügy nyilvánosan is megbeszéltessék. Szabad legyen nekem erre nézve szerény véleményemet, becses lapunk útján elmondani.

A felsőborsodi egyházmegye arra alapítja indítványát, hogy: *„paedagogiai szempontból sem helyeselhető a tavaszi változás, amennyiben a tanítóknak jövedelmök felett való osztozkodási viszonyait előbbre teszi azon magasabb szempontnál, mely az iskolai nevelést és tanítást rendszeresen, tehát az országos nevelés- és oktatástani törvényekkel egyezően, az iskolai év kezdetén, őszszel rendeli megkezdeni.“*

Milyen állapotok fejlődnének ki, ha a falusi tanítók arra kényszeríttetnének, hogy csak őszszel vagyis a tanév kezdete előtt változhatnak? tekintsük először is magát a tanítót.

Nemcsak tudománynyal él a tanító, hanem kenyérrel is. Hogy kenyere és egyéb élelmi szerei legyenek, tavaszszal vet árpát, ültet kukoricát, krumplit, répát, babot és azt egész nyáron míveli vagy mívelteti fáradtsággal és költséggel; ha feltéve, de meg nem engedve, a tanév kezdete előtt, tehát augusztus utófelében kell más egyházba mennie: ott hagyja-e mindenféle károsításoknak kitéve, a miért egész nyáron fáradt és költekezett? vagy talán eladja potom árért, hogy helyette új állomásán mást vegyen drága áron? lehet-e kívánni, hogy az egyháztagok a szemes élet fizetését már augusztusban beadják, a mikor még magoknak sincs készítve? és ha eltávozik, mielőtt fizetését megkapta volna, egy már eltávozott tanító fizetésének beszedése mennyi bajjal jár és mily hosszú időbe kerül míg megkapja; elunván az utánajárást, sürgetést, sokszor beérné kevesebbel is, csak megkapná. Vajjon anyagi előnyére lenne-e ez a különben is igen gyéren dotált tanítónak? Vagy ha talán új állomásán a tanítást beszűntetné és elmenne, hogy régi állomásán összegyűjtse egész évi fáradsága jutalmát, még csak helye sem lesz, a hová betegye az elszállításig. Én azt hiszem, hogy sokkal nagyobb szolgálatot tesz a tanügynek az, a ki a tanítók anyagi jobblétét munkálni igyekszik, mint az, a ki a magasabb paedagogiai szempontot tartja szemei előtt, s a tanítók anyagi ügyeit s jólétét figyelmen kivül hagyja. Már pedig ha az őszi változás kötelezettsége mondatnék ki, ezzel a tanítók anyagi romlása ki lenne mondva.

De vajjon elviselhető lenne-e az iskolát tartó egyházakra? Tudjuk, hogy igen kevés kivétellel földmívelő nép vagyunk; egyházaink 90 százalékánál több földmívelésből él és annak gyümölcséből fizeti egyházi hivatalnokait is. A földmívesnek épen a tanév kezdete előtt van legtöbb és legszorgosabb munkája, mit ha elmulaszt vagy elhanyagol, kárba vesz egész évi munkája; sőt épen ezekben a napokban csak egy napi mulasztás is kiszámíthatlan és helyrehozhatlan kárt okozhat. Legtöbb egyházakban az a szokás, hogy az egyházi hivatalnokok elszállítása egyházi közmunkával, ingyen történik. Igen, de nem lehet, hogy egyházi munkatartozásának teljesítését akkor kivánjuk az egyháztagtól, mikor abból olyan kára származik, a mely esetleg tönkreteheti. Vagy talán a szállítási költséget viselje az egyház pénztára? Itt ismét az a nehézség van, hogy egyházainknak 90 százaléka nem bírja meg a szállítási költséget, sőt van olyan, a mely a legelső alkalommal már tönkre jut, elakad s elszállítani nem képes, annyivalinkább, mert őszszel, hat annyi szállító eszközre van szüksége a tanítónak, mint tavaszszal.

Úgy hiszem, hogy az elmondottak igazságát tagadni nem lehet; az őszi változás úgy a tanítót, mint az egyházakat érzékeny anyagi veszteségekkel sújtja.

De hát talán a paedagogiai magasabb szempont mindezekért teljes kárpótlást nyújtand!?

Megvallom gyarlóságomat, hogy itt oda jutottam, hogy nem tudom: mit kell érteni az alatt a magasabb szempont alatt, a mi csak az által érhető el, ha a tanító a tanév kezdete előtt, tehát augusztus végén változik és szeretném is: ha valaki erre megtanítana. Nem lehet soha figyelmen kivül hagyni, hogy itt falusi népiskolák- és tanítókról van szó, földmíves szülék gyermekeinek tanításáról, a kik nagyobb része atyjok foglalkozását

fogja örökölni, ne tévesszük összse valahogy a magasabb fokú tanítással! Ha az eltávozott tanító jó alapot vetett az elemi oktatásnak, akkor könnyű lesz az elejtett fonalat felvenni tavaszkor és tovább vezetni, ha pedig rosz alapot vetett, a baj nem szűnik meg az által, hogy az új tanító szeptemberben kezdi meg velök a tanítást, mert a rosz alap nyomai megmaradnak szeptemberre is.

Gondolkozzunk ezek felett, mielőtt kimondaná a főtiszteletű egyházkerület a döntő határozatot.

Idrányi Ferenc.

KÖNYVISMERTETÉS.

Botond.

Regényes költői elbeszélés, irta Czuczor Gergely, magyarázta *Vozáry Gyula* főgimnáziumi tanár. Budapest. Franklin-társulat. Ára 40 kr.

A magyar középiskolák tantervében alig van valami, a mi teljes méltánylásunkat inkább megérdemelné, mint azon körülmény, hogy a magyar nyelv és irodalom oktatásában megállapitotta azt a fokozatos rendszert, melynek alapján a nyolcadik osztály tananyagát, mondhatni egész terjedelmében rekapituláló tantárgygyá változtatta. Van ugyan e rendszerben is sok hézagosság. A hazafiúi lelkesedés, mely a tanterv alkotóit arra ösztönözte, hogy a gimnázium két alsó osztályában hetenkint tizenegy órát tűzzenek ki a nemzeti nyelv oktatására, azon elvből indulván ki, melyet már Fogarassy is hangoztatott, hogy «nincs honi müveltség, honi nyelv nélkül,»[1] a harmadik osztályban majdnem a kialvásig csökkent, mikor a rendszeres magyar nyelv előadására ez osztályban mindössze három órát szántak, holott mindazok, kik ez osztály tananyagával foglalkoztak, teljes képtelenségnek tartják, a kiszabott tananyagot, e rövid három óra alatt elvégezni. És e szükmarkuságot, a tanterv még azzal sem kárpótolta, hogy a tulajdonképeni irodalmi oktatás megkezdése előtt a hatodik vagy hetedik osztályban egy magasabb értékü nyelvtani kurszust rendszeresitsen, melynek alapján a jelesebb irodalmi müvek tárgyalására s az általános müveltségi niveau elérésére is érettebb ifjak kerülnének az egyetemre és akadémiákra. A tantervnek e hiányosságán igyekezett segiteni Szinyei József dr., ki a múlt év derekán a gimnáziumok 6-ik osztályára egybefoglalta mindazt, a mit egy egyetemre készülő ifjúnak már előzetesen kell ismernie.

Viszont elismerés illeti a miniszteri tanterv készitőit azon intézkedésökért, hogy a középső osztályokban kellő alkalmat nyujtottak az irodalmi müvek olvasására s azok behatóbb magyarázására. A negyedik osztálytól a hetedikig — bezárólag — észrevétlenül ismerkedik meg a tanuló irodalmunk legjelesebb termékeivel, kellő kommentárral olvashatja s kritikailag méltányolhatja őket. E rendszer mellett jövőre talán még az irodalmi proletariatust is ki lehet küszöbölni, amennyiben részemről meg vagyok győződve arról, hogy az ifjak irói viszketegségét a kritika nélkül való olvasás kelti föl.

A mily buzgalommal igyekezett a tanterv fentebbi céljának elérésére, époly buzgalommal siettek tanügyi iróink a tervnek megfelelő anyagot készitени — és megszületett a «Jeles irók iskolai tára» cimü vállalat, mely eddig a modern és klass. irodalom köréből harmincegy kommentált remek-irót adott tanitványaink kezébe.

E vállalatban már másodszor találkozunk *Vozáry Gyula* nevével, kinek úgy látszik, nemcsak passziója, hanem hivatása is van a mümagyarázatra. Ezúttal Czuczor Gergely «Botond» cimü regényes költői elbeszélésével foglalkozik s elmondja róla mindazt, a mit tanári tapasztalataiból s bő tanulmányaiból meritett. Botondról irodalmunk két leghivatottabb birálója, Toldy Ferenc és Gyulai Pál lesujtó itéletet mond. A szerelem, mint inditó ok, nem lehet egy «hőskölteméný» legfőbb motivuma, noha Botondot ép ez ösztönzi kérlelhetlen haragra a görögök ellen. A hős szándékát szive vezérli, cselekvése nincs átalakitó hatással nemzete sorsára, miáltal az epos regényes költői elbeszéléssé sülyed. Ez egyébiránt a műnek csak faji értékét csökkenti, a benne fölhalmozott költői szépségek bőven megokolják Vozáry kommentárát, a mennyiben Czuczor későbbi méltatói (Beöthy, Bayer, Koltay) egyaránt azt tartják, hogy Botond e század első felének legkitűnőbb költői termékei közé tartozik. A költemény mind a négy énekéhez bő tárgyi és etymologiai magyarázatot csatolván, könyve végén jelentékeny helyet szentel az egyéb tudnivalókra. Czuczor életrajza után jellemzi őt, mint epos-irót. Úgy az életrajznak, mint a költő jellemzésének szánt fejezetek magasabb irodalmi igényekre nem jogosithatják a szakképzett olvasót, miután Vozáry szemei előtt tisztán iskolai célok lebegtek, s midőn Czuczor életének főbb mozzanatait chronologikus sorrendben irja le s költői működéséről lajstromot állit össze: világos, hogy nem a kritikus, hanem a tanár szól tanitványaihoz. E szempontot a bírálatnak is figyelembe kell venni, mi arra ösztönöz minket, hogy az előttünk fekvő könyv szerzőjének elismeréssel adózzunk.

A segéd-könyv keretébe különben sem illenék Czuczor méltánylása a magyarázó tanár tollából, a mi mindenesetre tanártársainak bírálatát vonná maga után s megtörténhetnék az az anomalia, hogy a mű sikerült magyarázata mellett a Vozáry kritikai méltatásával szemben ellenkező álláspontot foglalnának el. Azért Vozáry itt is a tanár szerepét veszi át s közli tanitványaival rövid kivonatokban mindazon bírálatokat, melyeket Czuczor költői működéséről és épen Botondjáról, Toldy, Gyulay, Beöthy s mások nyilvánitottak. Annyit azonban a maga részéről is megkockáztat, hogy ő a Gyulai véleményéhez csatlakozik.

Vannak azonban Vozáry könyvének paedagogiai szempontból is előnyei; egyik az, hogy a középiskolákban használt technikus terminusoknak régóta vajudó kérdéséhez némi adatot szolgáltat azáltal, hogy az idegen műszavakat igyekszik megmagyaritani. Pl. *codex* = kéziratos könyv, *miniature* = kisfestésü, *anachronismus* = kortévesztés, *modern* = újabbkori, *flosculus* = szépitő kifejezés *episod* = mellékesemény stb. Nem vitatjuk, hogy szakférfiak előtt e műszavak megmagyaritásának minő értéke van, de azt feltétlenül elismerjük, hogy a zárjelbe tett műszófordítások a tanulóra jelentékeny előnnyel járnak. Az iparos, vagy kézműves pályára menő gyermeket gazdája a szakába vágó eszközökkel, azok nevével s használatával ismerteti meg legelőbb, mig a tudományos pályára készülő ifjú csak saját kutatásai alapján ismerkedhetik meg azon eszközök legnagyobb részének lényegével, melyek alapján későbbi tudományos müveltségét betetőzheti. Tanuló korunkban a tanár hetekig magyarázott a romanticismusról, a nélkül, hogy tudtuk volna: mi az a romanticismus. Azért — szerintünk — a Vozáry könyvének is csak előnyére szolgált volna az, ha az általa is használt műszavak rövid magyarázatát egy egészen önálló fejezetben Botond szövege elé helyezte volna. Másik előnye e könyvnek az — s ez az előszóban is fel van emlitve — hogy az irodalom kezdő munkásának útmutatással szolgál a különböző forrásművek felkutatására. Jegyzeteiben, a hol alkalma nyilik, felemliti azon müveket, melyekből tér-szüke miatt

[1] Művelt magyar nyelv szelleme. Előszó.

csak egyes mondatokat — sokszor csak kifejezéseket — vehetett át.

Azzal tehát tisztában lehetünk, hogy belső értékét tekintve, Vozáry nem végzett haszontalan munkát. Botondja, mint segéd-könyv, középiskolai használatra alkalmas. De nagy kérdés az, hogy melyik osztályban? A regényes költői elbeszélés olvasására középiskoláinkban csak a negyedik osztályban van alkalom, már pedig ez osztályból Arany Toldi-trilogiáját kiszorítani a magyar irodalmi nyelv elleni merénylet volna. Mert, ha Botond magyarázásának nyelvtudományi és ennek suffixumaként stylistikai célja van, akkor, a nélkül, hogy Czuczor költői érdemeiből levonnánk valamit, el kell ismernünk, hogy Toldi úgy nyelvi, mint stylisztikai tekintetben Botond felett áll, s a tanárnak nagyon meg kell gondolnia azt: vajjon helyesen cselekszik-e akkor, midőn a negyedik osztályban Toldi helyett Botondot olvastatja? A regényes költői elbeszéléssel specialisan egy osztályban sem foglalkoznak. Mindazonáltal e poetai középfaj ismertetésére a hetedik osztályban van alkalom, hol az összes költői műfajokat, mintegy recapitulálva egy évfolyam alatt végzik el a tanulók. Ebből kifolyólag olvasniok kell: dalt, ódát, románcot, elbeszélést, regényt, epost és drámát. Nézetem szerint tehát ép ez osztályban lehet és kell olvastatni Vozáry Botondját, melyre, mint hézagpótló középiskolai segéd-könyvre, felhívom tanártársaim figyelmét.

Dr. Veres Samu,
főgimn. tanár.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Vilmos német császár**, folyó hó 9-én reggeli $8\frac{1}{2}$ órakor, életének 91-ik évében, elhunyt. Halála már egy hét óta izgatottságban tartja az egész művelt világot, mert hosszú, dicsőséges uralkodása alatt befolyást szerzett magának az egész művelt világra. Mint protestáns fejedelem, a szomszédos nagy hatalmak legyőzése után, harcot kezdett a római pápaság törekvései ellen is, a melynek vak-engedelmességű hívei nem akarták nyugton nézni *egy protestáns dynastia óriási hatalommá növekedését*. Nem túlzó protestáns hajlamok, hanem a békeszeretet és a drága áron szerzett dicsőség biztosítása voltak fő okai annak, hogy Németországban a híres culturharc megindúlt és a nevezetes májusi törvények létrejöttek. A katona Vilmos nem tűrhette el, hogy birodalmában a birodalom nagy céljai ellen működő s a pápa árnyékába húzódó ellenlábas hatalom létezzék és kockáztassa a birodalom egységét és folyvást ébrentartsa a pártoskodást. Nem türelmetlenség, hanem jól megfontolt politika, kormányzói bölcseség volt oka annak, hogy Nagy Frigyes unokája a kifelé gravitaló katholikus pártot megtörte, s a római pápával való összeköttetést megszakította. Azt akarta, hogy a birodalom minden tagja át legyen hatva a birodalmi politika célzataitól, s hogy a német alattvaló — tartozzék bármely felekezethez — elsősorban *német* legyen. Mikor eléggé erősnek érezte hatalmát, tágított a szigorú törvényeken s életének alkonyán a májusi pontok nagyobb részét eltörölte, vagy szelidítette. Ez is bizonyítja, hogy nem felekezeti türelmetlenség által vezéreltetett. Ezt a sokféleképen magyarázott lépést annyivalinkább megtehette, mert az olasz királyság időközben megszilárdúlt s a pápaság megfékezésére magában is elegendő hatalommá emelkedett. S ez az különösen, a mit a változott német birodalmi politika megítélésében figyelmenkivül hagyni nem szabad. Mi, protestánsok, lakjunk bár a világ bármely zugában, a felekezetek közötti béke zálogául tekintettünk a *„nagy Hohenzollern“*-re, míg élt; a hála és tisztelet érzelmeivel gondolunk reá, most, a mikor hosszú, dicsőséges uralkodás után, nagy őseihez költözött. Utóda, hozzá méltó fia, III. Frigyes, a kit a német nép teljes kárpótlásnak lát már eddig is, az elveszett apa helyett, a béke fentartását ismeri politikája vezérelvének, s mint protestáns — már eddigi nyilatkozatai szerint is — nem barátja a felekezeti túlságoskodásnak, a Stöcker-féle túlzó lutheranismusnak; a felekezeti viszonyok alakúlása szempontjából is jogunk van tehát az ő uralkodásától a legjobbat reményleni. Vajha megdicsőittetnék az apa a fiúban!

— **Gyászhir.** *Biró Lajos*, volt kopácsi s.-lelkész, folyó évi március hó 8-án, hosszas szenvedés után, 29 éves korában meghalt. Középiskoláit szülőföldén végezte jeles sikerrel. Majd az Úr szolgálatába óhajtván lépni, szívvel, lélekkel hirdetni az evangyélomot, melyről oly lelkesedéssel beszélt, 1879 őszén elment Debrecenbe s ott egy évet töltött. Onnan Sárospatakra kivánkozott, s itt a theologiai tanfolyamot bevégezvén, az első vizsgát is letette 1884. junius havában. Azóta nehány hónapig s.-lelkész volt Baranyában, de ez állomást a testében támadt szúró tövisek miatt ott kelle hagynia, s évek óta iszonyú fájdalmak között ágyban fekve küzdött az ifjú test és lélek; míg végre a folyó hó 8-án megkönyörült rajta a halál. Mélyen lesújtott öreg özvegy édes anyja és 8 testvére siratják igaz könynyel és fájdalommal. — Temetése folyó hó 9-én d. u. ment végbe nagyszámú közönség jelenlétében. A háznál Szigethi Zoltán és Fördős László s.-lelkészek mondtak alkalmi imát és gyászbeszédet; a sírnál pedig alólírott búcsúzott el a legjobb fiú, testvér, pályatárs- és kedves baráttól. — Legyen a hosszú szenvedés után a kedves barát álma csendes és zavartalan! *Kecskeméti Nagy Zsigmond.*

— **Választások.** A *kaki* (Alsózemplén) egyház *ifj. Olajos Pál*, gesztelyi; a *parasznyai* (Borsod) egyház *Botos József*, hangácsi s.-lelkészt választotta rendes lelkészeül. Fogadják szerencsekívánatunkat.

— **Részvét a szerencsétlenségben.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! Engedje meg, hogy őszinte részvétből eredő soraim elfogadása végett felkérjem. Folyó hó 3-ikának kora reggelén a *hardicsai* lelkészlak — még ez ideig fel nem ismerhetett okból — lángba borúlt; és dacára annak, hogy a már ébren volt község polgárai a lángborította parókhia köré gyülekeztek védelem végett: a 14 öles lelkészlak s a hozzákötött istálló tetőzete, a padláson elhelyezve volt takarmánynyal együtt, a lángok martalékává lett. Elképzelhető, hogy ily rendkivüli hideg és zivataros téli időben, fedélnélküli hajlék falai között, mily szenvedő helyzetbe jutott a mi derék és munkás lelkésztársunk, terhelve még azon nehéz gondolattal is, hogy különben is szerény anyagi helyzetében honnan fedezze barmai részére az élelmet, amikor még a módosabb földmívelő gazdákat is gondteljes helyzetbe juttatta e rendkivüli hosszas téli időszak. E szomorú eset tudatában, én, mint egyházkerületünk egyik legszerényebb javadalmú lelkésze, tiszta szívvel sietek megosztani nehéz csapást szenvedett lelkésztársammal a bajt, bánatot, ide zárván szerény 2 forintomat, a melynek ideiglenes átvétele végett van szerencsém a nt. szerkesztő urat felkérni, azon biztos reményben élvén, hogy ez igénytelen példám követőkre talál. Szíves hajlamiba kérve magamat, maradtam Kazsuban, 1888. év március 5-ikén. Őszinte tisztelője *Dudás Lajos*, ev. ref. lelkész.*

— **Templom-alapkőletételi ünnep Tisza-Becsen.** Tisza-Becs egy szatmármegyei község, a melyről valóban

* Lapunk 11-ik számára már későn érkezett. A közvetítésre őszinte részvéttel és jó szívvel vállalkozom. *Szerk.*

el lehet mondani, hogy vendégszerető, vallásos, mély érzelmű, szépért s nemesért buzgó, tiszta magyar nép hazája. Áldott határa azonban s maga a község is a Tisza folyó szeszélyének van kitéve, elannyira, hogy az egyenesen a falunak tart és azt naponkint elnyeléssel fenyegeti. A nép, hogy e veszélyes cethal gyomrába ne jusson, kénytelen évenkint a Tisza partjáról beljebb vonúlni s magát saját költségén készült védgátakkal némileg biztosítani; miután azonban pár év óta a Tisza szeszélyeskedése annyira ment, hogy előbb az iskola, majd a mult évben a lelkész-lak s jelenleg a templom-helyiséget foglalta el saját medréül, a tisza-becsiek a régi templom lebontásával a folyótól elég távol, új, díszesebb templom építéséhez fogtak, melynek alapkő-letétele mult hó 29-ik napján történt meg. Reggeli 9 órakor kezdődött az ünnepély a felállítandó templom-helyen, a hová a folyam partján még fennálló torony harangjai hívogatták a gyülekezetet; a mely aztán a LXXXIV-ik zsoltár dallamára már előre elkészített éneket énekelte, melynek ihletségről tanúskodó sorai valóban buzgóságra s meghatottságra késztettek minden igazán érző szívet. Majd *Kalós Péter*, helybeli lelkész tartott alkalmi imát s beszédet, felhíva a megjelenteket egyszersmind, hogy bármily csekély mértékben anyagilag is járúljanak az úr hajlékának felépítéséhez, s ezzel az alapkő, Istennek szentelve, letétetett. Habár nem volt a népnek az ily alkalommal szokásban levő adakozásról előleges tudomása, még így, előkészület nélkül is, rövid $^1/_4$ óra lefolyása alatt a jókedvű adakozók 77 frt 40 krral járúltak a templomépítési költség gyarapításához. Jól esik feljegyeznem, mint a vallásos buzgóság szép bizonyságát, hogy *Bornemisza András* azt a helyet, melyen a templom építendő lesz, saját kertjéből kihasítva, ingyen bocsátotta az egyház tulajdonába (300 forint érték) és mások is tetemes összeggel járúltak az úr hajlékának felépítéséhez. Az adakozás bevégzése után újolag hálát adott a nép Istennek. Énekszó alatt a helyiséget elhagytuk azzal az óhajtással: vajha adna Isten nekünk sok oly vallásos népet, mint a tisza-becsiek, akkor aligha hangzanának föl panaszok a vallástalanság miatt.

Tiszaparti.

— **Orgonaszentelés Tisza-Valkon.** Március 4-én adatott át a közhasználatnak a *tisza-valki* (A.-Borsod) ev. ref. egyház új orgonája, melylyel ez az alig 520 lelket számláló egyház újra szép jelét adta aldozatkészségének s vallásosságának. 1879-ben 19000 frt költséggel építtetett egy csínos és ízléses templomot; azóta a lelkészlakot, iskolaépületet, templomot újonnan befedette s most Országh Sándor, budapesti orgonaépítővel egy, a kor igényeinek teljesen megfelelő, előljátszó, nyolc-változású, pedállal ellátott orgonát készíttetett 1250 forintért, a mely úgy ízléses külseje, mint belszerkezete által, valamint az egyházközönség, úgy a megfigyelők tetszését és megelégedését is teljesen kiérdemelte. Meghivatván az orgonaszentelési ünnepélyre — a presbyterium határozata folytán — a szomszéd egyházak lelkészei, tanítói, gondnokai, az említett napon d. e. 10 órakor megkezdődött az istenitisztelet, mely alkalommal a különben is vallásos nép seregestől tódúlt a templomba. *Fogarasy Jenő*, ároktői orgonista-tanító, ügyes orgona-játékával; *Kérészy Barna*, tisza-nánai lelkész s egyházkerületi aljegyző, mindvégig nagy figyelemmel hallgatott alkalmi beszédével jelentékenyen hozzájárúltak az ünnepély emeléséhez. Utóbbi teljes elismeréssel adózott a valki egyház eddig is ismert s most ismét fényesen bebizonyított vallásosságának s áldozatkészségének. Ugyanez alkalommal volt megterítve a bőjti communióhoz az Úrasztala is, mely körül a lelkészi functiot *Fekete József*, átányi lelkész és egyházmegyei főjegyző, közelismerés mellett végezte. Jelen voltak még Kerekes József, poroszlói; Szabó Károly, dorogmai lelkészek; a szomszéd egyházak gondnokai és több érdeklődő, kik az iskolában elköltött egyszerű, de szívélyes ebéd alatt mindannyian elismerésöket fejezték ki úgy a lakosság vallásossága és áldozatkészsége, mint az orgonakészítő Országh Sándor iránt. Adja Isten, hogy ez a vallásos nép, melynek tagjai közül bűntényért már száz év óta senki nem volt büntetve, a becsület és vallásosság útján az idők végeig megmaradjon és fényljék az ő világossága.

Járdán Lajos,
ev. ref. tanító.

— **A miskolci 3 gimnáziumnak** mozgalmas napjai voltak a lefolyt héten, amennyiben Békésy Gyula, debreceni tankerületi főigazgató annak két első napján a közvetlen felügyelete alatt álló kir. kath. algimnáziumot, aztán a közoktatásügyi minisztérium megbízásából, az állam felügyeleti joga alapján, szerdán, az ág. ev. algimnáziumot, csütörtökön és pénteken pedig az evang. ref. főgimnáziumot látogatta meg. A jelenlegi látogatás legfontosabb ténye az az átirat, melyben a miskolci ág. ev. egyházközség, az e hó 10-én tartott egyháztanács határozatából tudatja a főigazgató úrral, hogy a középtanodai törvény követelményeinek meg nem felelő négy osztályú gimnáziumát ideiglenesen megszünteti, s tőkéit a jövedelmekből mindaddig kívánja nevelni, míg egy erős, jól berendezendő gimnázium felszerelésére és fentartására elegendők nem lesznek. E tény a tanügyet nemcsak annyiban érdekli, hogy egy protestáns intézet szűnt meg, hanem Miskolc város tanügyi viszonyainál fogva, általános fontosságot is nyer. A folyó tanév elején, ugyanis úgy az ev. ref., mint a róm. kath. gimnáziumok kénytelenek voltak a gimn. I-ső osztályra jelentkezők közül a törvényesen felvehető 60 létszám betelése miatt, többeket elutasítani, úgy, hogy ezek száma összesen mintegy 30-ra tehető. Igy tehát, tekintetbe véve, hogy a polgári iskola első osztályába is fölvétetett a maximum gyanánt szolgáló 80 tanuló, Miskolcon, ha nem is egy harmadik gimnázium, de a meglevő középiskoláknál egy parallel első osztály a közönség igényeinek kielégítése, s a felsőbb osztályok népességének fentartása, sőt a mi kívánatos, gyarapítása végett szükséges. Óhajtandó volna, hogy ezt a küszöbön álló segélyezési tárgyalások alkalmával, egyházi előljáróságunk a kért segély arányos emelésével az ev. ref. főgimnázium, mint Miskolcon egyedüli teljes középiskola számára szerezné meg. A főigazgató úr különben, a ki Miskolcról csak e hó 11-én estve távozott el, teljesen meg volt elégedve, s kiemelte, hogy az ev. ref. főgimnáziumban ez évben behozott szakok szerinti tantágy-beosztás jó hatása, már eddig is látható s még szebb eredményt enged a jövőben remélni. *r. l.*

— **A Magyar Prot. Tud. Irod. Társaság alakuló gyűlése** — mint a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap» írja — április 15—16-ikára van tervezve. Az alapító és pártfogó tagok külön levélben, a rendes tagok hírlapok útján fognak meghívatni Budapestre. Bizonyára igyekezni fognak az ügy vezetői, hogy azt a roppant nagy előnyt, a melyet a budapesti tagtársak a vidékiekkel szemben élveznek, valami módon ellensúlyozzák; péld. *útazási előnyök* sat. biztosítása által. Mert úgy volna az helyén s a cél magasztos volta is azt követelné, hogy egy nagy kérdésben, a melynek helyes és közmegelégedést keltő megoldásától igen sok függ, kevesen ne határozzanak. A gyűlésezések szempontjából pedig — ez már régi igazság — a legkevésbbé kívánatos hely a főváros, annak pénz-emésztő természete miatt.

— **Irodalmi hírek.** *Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára*, 1888. Szerkesztette Incze Lajos, püspöki titkár, 31-ik évfolyam. Kolozsvárt, 1887. A 157 lapra

terjedő mű élén, a mint azt az erdélyi testvérek jó szokása hordja magával, nehány egyházközség kisebb-nagyobb terjedelmű története olvasható, ezúttal kilencé, t. i. Szováth (Alsó) — ez folytatás — továbbá Visa, Veresegyháza, Sajó-Szentandrás, Sárvár, Sajó-Keresztúr, Szász-Fellak, Szász-Bréte, Magyar-Bórzás anya- s illetőleg leány- és fiókegyházaké. Ez a sorozat befejezése a *széki* egyházmegyében fekvő egyházközségek történetének. Ezekre következik a névtár és pedig először a kerület hivatalnokai, ezután az esperesek felügyelete alatt álló egyházmegyéké, azután a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségeké (meddig tart még ez a furcsa specialitás ?!); majd a missiói egyházaké és tanintézeteké. Ezután egy érdekes táblázat következik, a mely a különböző vallásfelekezetek létszámát tünteti fel. E szerint az ev. ref. felekezet 3-ik helyen áll az erdélyi részekben 357,151 lélekkel; legtöbb a görög katholikus, utána jön a görög keleti; a római katholikusok száma 80,000-rel kevesebb, mint a reformátusoké; az unitáriusoké csak 51,194. — Bezárja a névkönyvet a hivatalnokok és egyházak betűsoros névjegyzéke, a mely igen megkönnyíti a névkönyv használatát. Ára 55 kr. — *„A magyarországi prot. egyház története“* címen Batizfalvy Istvántól az ev. gimnáziumok felsőbb osztályai számára egy jeles tankönyv jelent meg. Egyháztörténelmi irodalmunk még tankönyvek tekintetében is gyenge lábon állván, csak örömmel üdvözölhetjük Batizfalvy művét, mely az eddigi, hasonló tárgyú tankönyveket élénk, világos előadása, helyes beosztása s rendszere és egyháztörténelmi irodalmunk jelen fejlettségi fokának megfelelő volta által messze túlszárnyalja. Terjedelme is épen akkora, hogy azt ezen tantárgy részére gimnáziumainkban kiszabott idő alatt teljesen be lehet végezni. Előnye az is, hogy némely, már inkább a részletekbe vágó, de azért nem felesleges tudnivalókat a paragrafusok végén, jegyzetekben közöl. Minthogy a specialis lutheránus felekezeti szinezetet teljesen nélkülözi, óhajtandó, hogy református gimnáziumainkba is bevétessék tankönyvül. Ennyi becses tulajdonság mellett alig érdemel említést nehány kisebbszerű hiba, melyek közül legyen elég hivatkoznom a Sztáray Mihály születéshelyéről (9. l.); a Heltai bibliafordításáról (14. és 32. l.); a Kulcsár Györgyről és Bánffy Miklósról (14 l.); a csengeri zsinatról (22. l.); a Huszár Gálról, Sibolti Demeterről és Szegedi Mátyásról (28. l.) és a Gönczy Györgyről (33. l.) közlött téves vagy valótlan állításokra, továbbá a 80. lapon levő, ki nem javított lényeges sajtóhibára (kőszegi h. községi).

— **A március 15-én rendezett ifjúsági ünnepély**, a városi közönség élénk részvétele mellett a következő programm szerint folyt le: 1. «Őseink emléke.» Huber Károlytól. Előadta az énekkar. 2. «Alkalmi beszéd.» Kun Pál tanártól. 3. «Szavalat.» Kovács Istvántól. 4. «Magyar népdal-csokor.» Előadta a zenekar. 5. «A haza.» Abt Ferenctől. Előadta az énekkar. 6. «1848. március 15.» Jutalmazott óda. Csik Dánieltől. 7. «Szavalat.» Szikszay Andrástól. 8. «Talpra magyar!» Huber Károlytól. Előadta az énekkar. 9. «Indúló.» Előadta a zenekar. — Záradékúl a jogász-ifjúság és lelkes hölgyek által rendezett s közvacsorával összekötött táncmulatság volt a városháza termeiben, ahol a közadakozásból gyűlt ételek és italok buzgó fogyasztókra találtak. A jövedelem az ifjúsági kórházat illeti.

— **Felhivás.** Régibb papi könyvtárakban és azok örököseinek kezei között, még mindig sok érdekes ódonság fordúl elő, a melyeknek különösebb értékök csak az irodalom-búvár és a szakember íróasztalán van. Szívesen kérem azért volt tanulótársaimat, tanitványaimat s általában a lelkésztársakat, hogy részemre a régi egyházi s különösen exegetikai irodalomnak bármely magyarnyelvű termékét pénzért vagy cserébe vagy viszontszolgálat fejében megszerezni s illetőleg engemet ilyen ódonságokra útasítani kegyeskedjenek. A Bod Péter *Magyar Athenását* egy vidéki collegám, a Káldi-, Komáromi-féle bibliát pedig magam részére, mielőbb bírni óhajtanám.

Radácsi György.

— **Hirek.** *Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye* tavaszi közgyűlése Sárospatakon, április hó 4-ik napján fog megtartatni. — *Pósa Lajos*, szegedi tanárt és ismert költőt, a sárospataki főiskola egykori növendékét, irodalmi munkálkodásának elismeréséül, Szeged városa 100 aranynyal és arany-tollal ajándékozza meg; magát is megtisztelvén e ritka ténye által. — *Békésy Gyula* tankerületi főigazgató folyó hó 12—14. napjain a sárospataki főgimnázium körében időzött s itt minden osztályt és minden tanárt meghallgatott. — *A legközelebbi convent* üléseinek jegyzőkönyve már szétküldetett. — A sárospataki joghallgató ifjúság március 15-én, *Kossuth Lajos* nagy hazánkfiát táviráti úton üdvözölte.

Pályázat.

A *debreceni* theologiai akadémiában, egyik rendes tanári székre, melyhez főtantárgyúl az új-szövetségi írásmagyarázat van köttetve, pályázat nyittatik.

A megválasztandó tanárnak tantárgyai jelenleg következőkép vannak beosztva:

Új-szövetségi írásmagyarázat egész éven át, heti 4—4 órán.

Ó- és új-szöv. bevezetés egész éven át, heti 3—3 ó.

Vallásbölcsészet, egész éven át, heti 3—3 órán.

Ó-szövetségi történet, beleszőve a héberrégiségtant (minden második évben), heti 2—2 órán.

Új-szövetségi görög nyelv (minden második évben), heti 2—2 órán.

A főtantárgyon kivül a többi tudományok, a körülményekhez képest, módosítás és változtatás alá eshetnek; és főkép, ha a vallásbölcsészet elvétetik e tanszéktől, szakjához tartozó más tantárgy tanítása fog a megválasztandó tanárra bizatni. A tanórák számát, rendkivüli szükség esetében szaporíthatónak kívánja tekinteni az egyházkerület.

Tanári fizetés: évi díj 1400 frt, lakbér fejében 300 frt vagy természetben lakás, ha sor szerint tanári lakot nyer.

A megválasztandó a tanári nyug- és gyámintézetnek, a meghatározott feltételek mellett köteles és jogos élvezője lesz.

Hivatalát az $188^{8}/_{9}$ tanév kezdetével foglalja el, szakkörébe eső tanári székfoglaló beszéd tartásával.

Pályázóknak figyelmökbe ajánltatik köznevelési s közoktatási szervezetünk 142. §-a, ennek alapján az egyetemes konvent által a theologiai tanárok minősítését meghatározó feltételek. Az új-szövetségi írásmagyarázatban való jártasságon kivül az ó-szövetségi írásmagyarázatban való képesség is igazoltassék.

Pályázók kérvényöket hiteles bizonyítékokkal felszerelve, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához, Debrecenbe, 1888. április 15-ig adják vagy küldjék be.

Debrecenben, 1888. március 7.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 13. szám. Sárospatak, 1888. március 26.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Válasz a «Protestáns Közlöny»-nek.» *Mocsáry Lajos.* — «A lelkésztanítóságok elvi szempontból.» *Molnár Ferenc.* — «Népiskolai felügyeletünk.» — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «Válasz Idrányi Ferenc úrnak.» *Vadászy Pál.* — «Egy botrányos eset és a felmerülő kérdések.» *Egy ref. lelkész.* — «Válaszúl.» — «Vegyes közlemények.»

Válasz a „Protestáns Közlöny"-nek.

Csak most jutott kezembe a kolozsvári Protestáns Közlöny február 9-iki száma, melyben nagy panasza van ellenem Horváth István, bürkösi lelkész úrnak. Én nem ismerem — úgymond — az idegen nemzetiségek közé ékelt erdélyi ref. egyházak nemzeti és állami elhivatását; és miután előadja, hogy azok az elszigetelt egyházak mily fontos őrállomások, hogy a kis egyházak az egyetemes egyház sejtjei, atomjai, porusai; miután rámutat, hogy a róm. kath. egyház segíti a román-ajkú gör. keleti és gör. kath. egyházakat(?), így jajdúl fel: «És tőlünk, szegény kálvinistáktól, Mocsáry úr *sajnálja* ezt a kevés morzsát, mi a gazdagok asztaláról lehull; ő nem törődik azzal, ha a kis atomok nyomorognak, betegeskednek, kiszáradnak, megfenésednek. Ha egyszer a testen a porusok kezdenek kiszáradni, megfenésedni, utánuk hal az egész; ha az őrállomásokat sikerül az ellenfélnek bevenni, akkor a tömeg megostromlása könyebben sikerül; és a ki épen az ilyen exponált helyeket — mert ezek szorultak leginkább a közalap segélyére — védelem és segély nélkül akarja hagyni, az, véleményem szerint *rosz szolgálatot teszen az egyetemes ref. egyháznak és a magyar nemzetnek.*»

Hát hisz ez az erdélyi «Protestáns Közlöny» stiljében van tartva teljesen; ott így szoktak vitatkozni. De tán mégis lehetne más modort követni oly tárgyak előkészitése és érlelése körül, melyek az egyetemes egyháznak közös és nagy érdekeit képezik, melyekre azért irányozta a convent a közfigyelmet, hogy higgadt és tárgyilagos meghányás-vetés útján őrlődjék ki az, a mi célra vezethet. De én teljeséggel nem is látom át: mivel adhattam okot a tisztelt cikkíró úr haragjának felgerjedésére. A mit a kis egyházakról, mint őrállókról és atomok- meg pórusokról strategiai és metaphysiologiai szempontból mond, az mind lehet igaz, de hát én tán aféle Herodes szerepet akarok játszani szemben a kisded egyházakkal; elpusztítanám valamenyit? Az affiliatio vagy lelkésztanitósággá átalakítás vajjon annyit jelent-e? Ellenkezőleg; sok esetben annyit jelenthet, mint azoknak megmentése; mert miután a közalapból valamenyit felboldogitani teljes lehetetlen és ezt méltóztassanak már egyszer belátni — akár tetszik a dolog akár nem — a status quo fentartásának erösitésével oda vihetjük a dolgot, hogy a kis egyházak hívei mindenáron s utóvégre hitök elhagyásának árán is menekülni fognak a mindinkább elviselhetlenné válandó terhek elől. Egyébiránt nemzeti feladatuknak nem azáltal felelnek meg épen azok a kis egyházak, hogy mindeniknek megvan a maga papja, a kinek martir-pályája bizony nem nagy reclam sem a protestantismus, sem a magyarság ügye mellett, s tán még jobban felelhetnek meg, ha nem roskadoznak az önállóság rangosságának terhe alatt.

De hát hol, vagy mikor mondottam én azt, hogy absorbeálni, affiliálni kell különbség nélkül minden kis egyházat, hogy nem kell tekintettel lenni az oly exponált helyekre, melyek fontos feladatokat teljesítenek; mikor mondtam én, hogy nem kell hozni ily esetekben áldozatokat? Teljesen légből kapott az irányomban való ily föltevés. Sohasem voltam barátja a kiméletlen nivellirozásnak, a merev rendszerességnek; az önkormányzatnak épen abban rejlik egyik nagy előnye, hogy az intézkedést célszerüen alkalmazhatja a körülmények exigentiáihoz. Igenis, lehetnek esetek, de nemcsak Erdélyben, hanem az ország más részeiben is, midőn szükségesnek mutatkozik, hogy exponált kisebb községeket nemcsak fentartani, de nagyobb tehetségű vezetőkkel ellátni is mutatkozik szükségesnek; ily esetekben én se fogom követelni az egyöntetű eljárás keresztülvitelét, szívesen teszek kivételt és nem fogom sajnálni az áldozatot; de a nemzeti elhivatás *ürügye* alatt tömegesen fentartani önálló és külön lelkészt tartó egyházakúl az összes erdélyi egy-

házakat, kivétel nélkül, ez oly követelés, melynek teljesítéséhez nem járulhatok. Mi utóvégre is nem cultur-egylet, hanem a reformált egyház vagyunk, melynek a segélyezésnél az a feladata, hogy lehetőleg mindenütt és minden irányban tatarozzon és építsen.

Azt mondja a cikkíró úr, hogy én nem ismerem az erdélyi exponált egyházközségek nemzeti hivatását. Az érvelésnek nagyon kényelmes módja az efféle ráfogás. Igaz, hogy Erdély fentartott sok specialitást, melyet nem vagyunk képesek könnyen megérteni és méltányolni; de azt a bizonyos elhivatást ismerjük is, méltányoljuk is, minden alkalommal honoráljuk is; és ebben én sem igyekeztem soha akadály lenni ott, hol közreműködni alkalmam volt; de ne méltóztassanak önök sem szemet húnyni a többi magyarországi állapotok előtt, s kizárólag a maguk bajával foglalkozni: akkor látni fogják, hogy másutt is teljesítenek egyházaink hasonló missiót, mely oknál fogva ezeknek is kell juttatni hasonló segélyt és be fogják látni, hogy ha nem fogjuk fel általánosságban — ha úgy tetszik, magasabb szempontból — a segélyezési ügyet, ha nem fogjuk ebbeli politikánk vezéreszméjeül azt a maximát követni, hogy «jusson is, maradjon is,» hanem egyes kedvenc tárgyakat és célokat fogunk dédelgetni: akkor majd oda vihetjük a dolgot, hogy nem jut se egyikünknek, se másikunknak. Ne méltóztassanak túlságosan előtérbe állítani az erdélyi különleges érdekeket, hanem az egyetemes egyház érdekeinek álláspontjára állani; és ne méltóztassanak ellenséget látni ott, a hol nincs. Úgy veszem észre, hogy az én csekély személyemben ilyet vélnek látni, habár természetesen nem valami félelmest, másból nem magyarázhatom ki a tapasztalt animositást. Pedig bizony én akkor, midőn arra akarok hatni, hogy a helyes és méltányos kezelési eljárás által bevágjuk a domesticától való elkedvetlenedés útját, csak jót akarok Erdélynek is, mert annak akarom lehetőségét megmenteni, hogy jusson — és pedig bőven — ottani szűkölködő atyánkfiainak. Szeretném elhárítani ily forma beszédek támadását: hát mindig csak Erdélyre keressünk, Erdély végett koplaljunk! Tán ismét azt fogják erre mondani, hogy íme én adom ki a jelszót, én festem falra az ördögöt. Ettől nincs mit tartani; itt egymásközt beszélünk, egyszer meg kell tenni ezt a figyelmeztetést. Jobb megelőzni, mint megelőztetni s ez főképen az önök bölcs és eszélyes maguktartásától függ.

Mocsáry Lajos.

A lelkésztanítóságok elvi szempontból.

E becses lápok 11. számában egyházunk egyik ügybuzgó korifeusa, Mocsáry Lajos úr, figyelmére méltatván amaz aggodalmakat, melyeket a lelkésztanítóságok ellen gyakorlati szempontból feltüntettem, az ügyre nézve örvendetesnek, kedvező jelnek tartja azt, hogy elvi szempontból eddigelé ellene kifogás nem emeltetett. Nehogy e lapok t. olvasói közül bárki, annálinkább ez ügyet védelmező, mindnyájunk által tisztelettel környezett M. L. úr azt gondolja, hogy engem e szervezet ellenében pusztán egyoldalú, gyakorlati szempont indított a felszólalásra: az ügy bővebb megvilágosítása s fontossága iránti tekintetből kötelességemnek tartom, hogy azt most már a történelem ítélőszéke előtt egyházi fejlődésünk követelményei szerint vegyem bírálat alá. Azt hiszem, hogy ilyen módon kevesebb félreértéssel biztosabb eredményre jutunk, mert itt már nem a személy mondja el saját véleményét, hanem általa, mint a ki csak tolmácsúl szegődött, a leggyakorlatibb tanító: a történelem hallatja bölcs, útbaigazító tanácsát és intelmeit.

Mielőtt azonban tárgyamra térnék, előre kell bocsátanom azt, hogy én kivételesen e szempont alatt sem kifogásolom ugyan e két élethivatásnak egy személyben egyesítését, ha t. i. ama főcél, hogy az eredmény anyagi helyzetünk javítása leend: kézzelfoghatólag biztosíttatik, amennyiben így már ez intézmény, a dolog természetéből folyólag, egyéb tekintetben is haladást jelezne mindenesetre. Ámde törvényhozási úton tervbevett rendszeresítését, általánosabbá tételét, már olyan igazolatlan műveletnek tekintem, mely, míg a történelmi alapot elveti lábai alól s ezzel megszakítja a történelmi fejlődés folytonosságát, addig másfelől bizonytalanságnak, ingadozásnak teszi ki az egyház jövendőjét.

A történelem fonalát tartva kezünkben, nem mehetünk annyira vissza a mult időkbe, hogy még a társadalmi tekintetben szervezetlen népeknél is ne találkoznánk egy önálló és kizárólagos hivatással felruházott testülettel, mondhatjuk papi renddel, mely a vallásos, bárminő kezdetleges életnyilatkozatoknak factora volt. Példákra, úgy hiszem, nem szükséges hivatkoznom. Ismeretek, bizonyos, a vallással szerves összefüggésben nem álló tudományágak koronként műveltettek, ezt, úgy hiszem, senki tagadni nem fogja, valamint az sem vonható kétségbe, hogy korának tudományos színvonalán állott, kevés kivétellel, minden időben, a szent dolgokkal foglalkozó testület, mint kiválóan művelt osztály; de arról, mióta tudomány és nevelés van a világon, nem tanúskodik a történelem, hogy hivatalból lettek volna megbízva az úgynevezett profán tudományok rendszeres terjesztésével. Ők kizárólag a vallásra tartozó ismeretek közlésével foglalkoztak.

Tárgyunkat illetőleg azonban nem annyira ez szolgálhat cinosuraúl, mint az újabb és legújabb idők neveléstörténete. Volt, tudjuk, kor, a melyben a nevelést az egyház monopolizálta; sötét idő volt az, úgy hiszem, senkinek sem támad kedve hozzá, hogy visszaóhajtsa azt. Hanem aztán a mint az általános ismeretek határa kitágult, belbecse emelkedett, a szellem széttörte a reákovácsolt bilincseket s visszaadta a társadalomnak természetes és elidegeníthetlen jogát. S tárgyunkra nézve az a legfontosabb, mert kiszabta hosszú időkre a követendő fejlődési irányt. Az egyház, a maga egészében felkarolta a nevelés ügyét, nem félvén annak minden téren világosságot terjesztő hatalmától; mert épen ez a mindenüvé beható, minden téren kiterjeszkedő világosság volt teremtője és éltető eleme. Az ma is. Saját érdekében karolta fel a tudomány és nevelés ügyét, s épen azért volt gondja reá, hogy a mily mértékben nőttek a szellem igényei, azon arányban, körülményeihez mérten, nagy áldozatokkal is szervezte a kisebb és nagyobb nevelőintézeteket, s azok élére önálló, független, hivatással bíró szellemi vezéreket állítson. Ezek a szellemi vezérek aztán szaporodtak; emelkedtek egymásután az iskolák, hasontörekvésre sarkalva másokat is; míg nem végre a legújabb korban, különösen a népnevelés ügyét, az állam és más felekezetek versenyében, a lehető legmagasabb fokra emelte.

S mi következik e futólagos áttekintésből? A történeti továbbfejlesztés elve szerint, ha valakinek, úgy különösen nekünk, protestánsoknak, most már bizonynyal nem az lenne a teendőnk, hogy a lelkészeket hívjuk fel a népnevelés ügyében a segítségre, vagy megfordítva, a népiskolai nevelés megrövidítésével vigyünk a lelkészeknek egy kis segítséget; hanem az, hogy igényeinkhez mérten fejleszszük tovább a népnevelést a mult idők által megkezdett irányban, kitűnő szakférfiakkal, s általában a népoktatásügy hathatósabb rendezésével; a lelkészeket pedig, kiknek hivataluk önállóan fejlődött ki, hagyjuk meg, sőt segéljük a történeti továbbfejlés útján. Ily fontos, egyetemes társadalmi érdek ben apró számításokkal, mellékes körülmények latolgatásával nem sokra megyünk; ide egyetemes társadalmi actio kell, mert ellenesetben csak arról adunk bizonyságot, hogy korunk e két hivatalt önállóan tovább fejleszteni képtelen s méltán kérdezhetné majd korunk felől a jövő nemzedék az azt pártolóktól, ha élnének: ugyan, kérem, melyik hivatalnak szállott itt alá az agiója? Azt mondják egyfelől: végtelenül megnőttek a népiskolai igények. Nohát kérem, haladnunk kell bizonyosan a vallás dolgában is. Zúgolódó szó hallatszik másfelől: nem bírjuk talán az igényeket kielégíteni, erőnket felülmúlják azok. Hát felebb bizony nem repülhetünk, mint a meddig szárnyaink emelnek, bármiként akarnók is. A népnevelés ügyét, melynek ma legalább elvben minden mást alárendelni kiván, lázas, mondhatni mámoros lelkesültséggel igyekszik előbbre vinni a társadalom. Jól van, segítsünk a munkában erőnk mértéke szerint a segítséggel, még önzők is vagyunk, mert a műveltség általános haladásának haszna elsősorban mi ránk tér vissza; de a társadalom méltányos lesz irántunk, s nem hagyja számításon kivül, mert különben keservesen csalódnék, hogy természet szerint a lelkészeknek is, mint másnak, egy szív, egy fő és két kéz adatott a munkára, s abból még, hogy az orvos leginkább tartozik ismerni: mi a méreg és a legjobb tápanyag, nem következik, hogy ő egyszersmind a legügyesebb szakács.

A protestáns társadalom, bár tagadhatatlanul, sokat tett a legújabb időben is, de azt nem merném állítani, hogy minden erejét végleg kimerítette volna az áldozatkészségben; sok régi óhajtás nem ment még ma se teljesedésbe, a melynek valósítása pedig nem áldozatkészséget, csak odaadóbb ügyszeretetet igényelne. Igaz, hogy sok helyen óriási terhet emel a szegény nép, de másutt ez a teher a helyzethez, a világi álláshoz mérve, aránytalanul csekély. Egy kis rendezgetés, pótolgatás, aranyosítás anyagi emelkedésünk érdekében, sokat tehetne arra nézve, hogy az egyetemes papságból ne legyen egyetemes hivatású papság. Aggodalomra nincsen ok, csak ne maradjon el sokáig a kölcsönös felbuzdulás, az egyetemes actio, s biztosítva van számunkra a jövő. Azért, hát engedd meg nekünk, felfogva missiónknak multját és jövőjét, engedd meg nekünk, te protestáns társadalom, épenazért, mert az idők nem kedvezők, hogy megmaradjunk mi mindnyájan őrállomásainkon te éretted, magunkért, egyházunk közösen féltett boldogságáért.

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai felügyeletünk.

Szerencsém volt a «Sárospataki Lapok» mult évi 33. és 34-ik számában néhány szerény megjegyzést tenni Szász K. püspök «jelentés»ére, a melyben ő a tanitók ellen azt a súlyos vádat emelte, hogy nem töltik be hivatásukat lelkiismeretesen. El kell ismernem, hogy ezek a vádak legnagyobbrészben alaposak, mert illetékes szakférfitól származnak; de kénytelen vagyok teljes tisztelettel kijelenteni, hogy némileg elfogúltságból származnak, mert az iskola siralmas állapotáért anélkül sújtja a tanitókat, hogy mélyebben kutatná a baj egyéb okait. Igyekeztem kimutatni, hogy ha a tanitó nem felel meg a kor kívánalmainak, ha az iskolai tanitás-nevelés ki nem elégítő, akkor ne állítsuk oda a tanitót bűnbaknak, hanem pillantsunk be a tanitóképző-intézetbe és vizsgáljuk, de egészen elfogulatlanúl a tanitó kiképeztetését. Megfelel-e ez a követelményeknek? Azt mondottam, hogy nem; mert feltéve, hogy a tanitás csakugyan képezdei tanítás és nem előadás vagy felolvasás az, a mi a képzőintézetet azzá teszi, a minek lennie kell: *gyakorló-iskola*, a képző-intézet elengedhetetlen kiegészítő főrésze, vagy egyáltalában nincs, vagy ha van, a célnak meg nem felel. És az 1868. XXXVIII. t. c. 13-ik §. dacára, a magyarhoni ág. hitv. evangelikusok négy egyházkerületében létező öt tanitóképző-intézetben «a képezdével közvetlen kapcsolatban lévő gyakorló-iskolája csak *egy* intézetnek van, a többi e célra a helybeli ev. gyülekezet elemi iskoláját használja» (1887. évi egyet. egyh. közgyűlésének jegyzőkönyve). De, hogy az egyetlen soproni tanitóképzőintézet gyakorló-iskolájában is (2 tanteremmel, 4 tanfolyammal, egy gyakorló-tanitóval, valamint egy másikban (felső-lövői) 7 tanfolyammal, 3 tanitóval, hogyan vezettetik be a leendő tanitó az osztatlan iskola (ilyenek legnagyobbrészt a mi iskoláink) vezetésének művészetébe, azt már inkább csak képzelni lehet. Experimentálásra van utalva a fiatal tanitó épúgy, mint az, a ki az említetteknél még gyarlóbb gyakorló-iskolát látogatott. A gyakorló-iskola mostoha gyermeke egyházunknak. Miért? Talán azért, mert a kántor-orgonista praeponderál, a tanitó mellékes, a min tulajdonképen nem is kellene csodálkoznom, mert hiszen ide-oda az iskola nem lesz iskola, hanem műhely és a gyermekek alig fognak egyebet tanúlni, mint egy vagy több iparágat. Dehát erre meg nem kell tanitó, hiszen a mesterségből megélni nem tudó iparos jobban fogja a tanitói teendőket végezni, mint a tanitó-képezdék hosszasan oktatott növendéke.

De nemcsak a hiányos tanitó-képzői előkészítés oka annak, hogy tanitóink nem felelnek meg a várakozásnak, hanem népiskolai ügyeink siralmas állapotának egy másik okát azon tényezőkben találom fel, a melyek hivatva volnának a tanitó működését áldásosan előmozdítani; de e helyett — fájdalom — azt ismét csak az iskola kárára akadályozzák. *És ez az iskolai felügyelet.*

Külföldön évtizedek óta napi renden van a tanfelügyelet kérdése a törvényhozás termeiben, tanitó-gyűléseken s mindenütt, a hol a tanügy iránt érdeklődnek, a nélkül, hogy eddig még megoldást nyerhetett volna. Oka ennek nem annyira maga a tanfelügyelet — mert kétségtelen, hogy mindenki egyetért abban, hogy a tanfelügyelet szükséges — hanem inkább az, hogy elágaznak a vélemények, mihelyest ahoz a kérdéshez jutunk: *ki legyen iskola- vagy tanfelügyelő?* Vagy kinek van joga az iskolai felügyelethez: papnak vagy tanférfinak? És ekkép a tanfelügyelet kérdése személyes és peres kérdéssé válik pap és tanférfi között.

Németországban csaknem kizárólagosan e kérdés körül forog a vitatkozás; de nincs véleménykülönbség arra nézve, hogy a tanfelügyeletnek szakszerűnek kell lennie. A lelkész felsőbb tanúlmányait és hagyományos jogát viszi fegyver gyanánt a harci porondra, a tanitó működésében szerzett közvetlen szaktapasztalatát meg a méltányosságot és követeli, hogy a tanitók vezére tanitó

*

legyen: hiszen a pap előljárója is pap. Felesleges ezt a harcot, a melyről minden tanférfi lelke mélyéből kívánja, hogy csak a tanügy javára dőljön el, részletesebben ecsetelni. Csak Ströfer: Über die Notwendigkeit einer Reform der hergebrachten Schulverwaltung (Bremen, Wiegand) című füzetet említem, melyben szerző eléggé pártatlanúl egymásmellé állítja a különböző ellentétes véleményeket és ahoz a végeredményhez jut, hogy tanférfi gyakorolja a tanfelügyeletet, mert csak az felelhet meg az iskola követelményének. Ilyen és hasonló nézetekkel szemben az egyházi körök ellenséges állást foglalnak el és tagadják e követelések jogosúltságát. Ennek egyebek közt a «Reformirte Zeitung (Barmen) 1886-iki évfolyam 27. száma ad kifejezést, s miután elmondja, hogy Hannoverában a néptanitók gyülésén ismét felszínre kerültek a régi óhajok, hogy a népiskolai tanfelügyelők a «tulajdonképi szaktársak köréből vétessenek, mert csak ezek volnának képesek a tanító működését megítélni, ekkép folytatja:» Ez nem egyéb, mint pártszenvedély szülte túlzás. Mindenütt úgy van, hogy *alattvalók* opponálnak *felebbvalóiknak;* de hogy az alattvaló ítélete felebbvalójáról helyes is egyszersmind, nehezen állítható; és habár lehet is esetet találni, hogy egyes papok nem képesek tanfelügyelői kötelességüknek megfelelni, mindamellett a pap tanúlmánya *különösen* képesíti őt az iskolai felügyeletre. Azonkivűl a *subordinatio* tekintetében veszély keletkezhetnék, ha a tanitók a saját körükből vett tanfelügyelőtől kénytelenek tanácsot és útbaigazítást elfogadni.» Igy argumentál a cikk szerzője és «felsőbb tudománya dacára sem veszi észre a képtelenséget és következetlenséget utolsó állításában» (Paedagogisches Jahrbuch 1886.).

Ausztriában is szükségesnek tartják a reformokat. E tekintetben nemcsak az osztrák tanfelügyelőknek, hanem nekünk is megszívelendő tanácsokat osztogat a «Die österreichische Bezirks-Schulinspektion (Paedagogische Zeitfragen I. füzet. Wien) című füzet.

Szépen és találóan jellemzi a tanfelügyelőt a Spieker által kiadott «Haus und Schule» című paedagogiai folyóirat. Különbséget tesz a tanfelügyelő mint szakember (Schuleinseher) és mint laikus vagy nem szakférfi (Schulaufseher) között. Míg a szakfelügyelő elméleti és gyakorlati képzettségénél fogva az iskola belügyeit szívén hordja, az egész iskolai életet áttekinti s annak minden mozzanatát szeretettel kíséri s ügyét felkarolja; addig a nem szakember legjobb esetben csak tudós nézetére hivatkozik, a melyet gyakorlat nem támogat, az iskolát csak külsőleg ismeri, a tanitók iránti benső vonzalmat csak a törvényszerűség helyettesíti, s főtörekvése, hogy tekintélyének érvényt szerezzen. (Paed. Jahrbuch 1886.).

Nem csodálkozhatunk, ha a német tanitóság szakfelügyeletet követel; számtalan nevetséges rendeletekben mutatja be magát a nem szakfelügyelő, a ki íróasztala mellett szerezte iskolai praxisát. A sok közül csak egyet. Scheuermann (Schwatz, Poroszországban) 1885. dec. 13. egy rendeletet bocsátott ki, melyben egyebek közt azt mondja: 1) a tanitó működjék személyes befolyásának felhasználásával a hanyag iskolalátogatás ellen; ezentúl a *tanitó felelős az iskolalátogatásért;* 2) a tanitó gondoskodjék arról, hogy az összerongyolódott ruhák foltoztassanak: a tanitó tiltsa el a gyermekeknek a rongyos ruhában való járást; ha a tilalom nem használ, foltoztassa a rongyos ruhákat az idősebb leányok által az iskolában stb., a *tanitó e tekintetben is felelős;* 3) a tanulók táblái tisztán tartandók, kerettel és tisztázásra való készülékkel legyenek ellátva; rövid és tompa palavesszőket, valamint rongyos könyveket nem szabad az iskolában tűrni. Ilyen rendeletet bocsát ki nem a középkorban, hanem 1885. végén egy tanfelügyelő Németországban! Sietett is a «Preussische Lehrer-Zeitung» a maga megjegyzéseit megtenni, s egyebek közt azt mondja: 1) mit mondana a rendelkező, ha a porosz kormány azt rendelné, hogy ezentúl a tanfelügyelő felelős minden rosz iskoláért? 2) jól van kigondolva és az íróasztal mellől decretálva, hogy az iskolás gyermek ne járjon rongyosan; és eltekintve azon lehetetlenségtől, hogy az iskolában nem lehet a ruhákat foltozni, mert a gyermekek csak «egy garniturát» hoznak magukkal az iskolába és feltéve azt, hogy a foltozás mégis lehetséges volna: «a rest anyák az iskolára bíznák gyermekeik ruhafoltozását annál is inkább, mert a kijavításra szükséges költséget az iskolai takarékpénztárak-, vagy a gazdagabbak jótékonyságának kellene fedeznie.» 3) Szép követelés, hogy a könyv ne legyen rongyos; de ha rongyos könyvet nem szabad tűrni, akkor mihamar egyáltalán nem lesz semilyen; de a kis baj között a kisebbik a rongyos könyv, mint semmi könyv. (Paed. Jahrbuch, 1887.).

A tanfelügyeleti kérdéssel szoros összefüggésben van egy másik kérdés, mely nemcsak Németországban, hanem más államokban is folytonos izgatottságban tartja a népoktatás barátjait. S ez a kérdés: kié legyen az iskola, az egyházé vagy az államé? Németországban, a hol a tanfelügyelők kérdése mellett a harc a népiskoláért meglehetős elkeseredettséggel folyt, Windhorst a kulturharc befejezése után «iskola-harcot» helyezett kilátásba, melyhez viszonyítva a kultur-harc csak gyermekjáték volt. Vele együtt az ultramontánok leghevesebb ellenségei a modern iskolának, mert szerintök azok nem keresztyén iskolák, s belőlük a vallás ki van zárva. De jól tudja mindenki Németországban, és ha nem tudnák, okúlhatnának Belgium szomorú iskolai sorsán, hogy a «harc az iskoláért» tulajdonképen a szerzetes-rendek visszahozásával végződnék, és hogy Windhorst a német iskolát a hierarchia hatalmának akarta alávetni, épúgy a mint Bismarkot Canossába vitte. A szerzetes rendek visszatérése azonos volna a német népnevelés nagy részének kiszolgáltatásával a hierarchia számára, azonos az egyház feltétlen s korlátlan uralmával az iskola felett. Mily sors vár az iskolára, ha az a hierarchia hatalma alá vagy kizárólagos befolyása alá kerűlt, azt eléggé szomorúan bizonyítja Belgium népnevelésének története 1884. szeptember 20-ika óta. E naptól fogva 16 hónap alatt 880 tanító elbocsáttatott, 3316-nak a fizetése leszállíttatott, a mi által az állam 959,220 frankot takarított; a liberalis minisztérium bukása után megmaradt 1933 népiskola közül 877 irgalmatlanúl bezáratott és a megmaradt 1056-ban kevesbíttettek a tanerők; a gyermekkertek közül is 228 esett áldozatúl az ultramontánok reformálási dühének és a felnőttek számára berendezett iskolák közül 1079-et feleslegesnek talált Thonissen miniszter, ki valaha löweni egyetemi tanár volt. Mindezen csapások feledtetésére 1465 zárdaiskola maradt a belgiumi népnek, a melyekben jezsuiták s hasonszőrű népnevelők idomítják a magok chablonjuk szerint a leendő állampolgárokat. Ilyen adatokkal szemben kétségbeesik a gondolkodó az emberiség haladása felett, s kérdés merül fel: vajjon Belgium ilyen iskolai szervezettel beillik-e a művelt államok sorába?

Szükséges-e emlékeztetni és figyelmeztetni arra a harcra, a melyet Ausztriában a birodalmi gyűlés tanácstermeiben és künn a társadalom minden rétegében a modern iskola ellen folytatnak? Azt hiszem: eléggé élénken áll az előttünk és aggódva nézünk a jövőbe, mert a Lajtán innen is mind sűrűbben tünedeznek az ultramontanismus kórságának symptomái.

Nem csoda tehát, ha nemcsak a német tanitók, hanem általában a felvilágosodott tanférfiak a belgiumi-

hoz hasonló sorstól félnek és egész erejökből az ellen küzdenek; nem csoda, ha még az ultramontánok közt is vannak férfiak, kik a jelenlegi népiskola működésének áldását becsülni tudják. Igy *Auer L.* nem régen a kath. népnevelők közgyülésén őszintén bevallotta, hogy a német katholikusok nagy bűnt követtek és követnek azzal, hogy nem ismerik fel az új-kor szellemét, hogy írásban és szóbeszédben minduntalan a régi ABC-és iskolák után sóhajtoznak; hogy vannak obscurus tanférfiaik, kik a régi slendriánt istenítik és saját koruk népnevelésének feladatát fel nem ismerik; hogy van tanfelügyelő, ki minden alkalommal azt vitatja, hogy az iskola felesleges és hogy a szülők maguk is tanithatják gyermekeiket egy kis olvasásra; hogy kath. lapok azt irják: «elegendő három télen át iskolába járni, hogy a gyermekek irni s olvasni tanúljanak, a ki számolni, tanúlni is akar, járjon még egy télen tovább;» hogy nem igen régen egy másik kath. lap annak az óhajának adott kifejezést: bárcsak közelednék minél hamarább azon kor, a melyben — mint valaha — szabók, takácsok és kanászok tanitanának az iskolában. (Paed. Jahrbuch, 1886.)

Ime, egy kath. tanférfi, ki korának ultramontán törekvésében nem áldást, hanem veszedelmet és átkot lát. Nálunk is tapasztalhatunk hasonló áramlatot, habár tehetősebb jelszó alatt. «Munka» itt a jelszó és vezérszerepet játszó paedagogusaink ezen szó alatt nem képzelnek más munkát, mint kézi munkát, ipart, melyet az ifjúság boldogítására mindenáron be akarnak vinni a népiskolába, s igy akarva, nem akarva, előkészitik azt a kort, hogy az iskolában nem a tanitót (mert a magasztalt munka mellett nem maradhat idő egyéb tanulásra), hanem iparost kell beállítani! Mintha a népiskolai tanuló nem végezne munkát, ha leckéjét lelkiismeretesen megtanulja s feladatát megcsinálja; mintha erre nem szükségelne időt; és testi-szellemi erejének fejlesztésére is kell idő!

Belátásosabb és őszinte kath. férfiak elitélik az ultramontán törekvéseket az iskolával szemben. De protestánsok sem tagadhatják a modern iskolának áldását, melyben az államnak is része van, s kell, hogy legyen. Ily értelemben nyilatkozik Hackenberg lelkész is: «Van-e az egyháznak joga a tanfelügyeletet a maga szolgái számára az államtól követelni? Én világosan és határozottan nemmel felelek. Én az iskola és egyház közötti benső összefüggést nagyon jól tudom képzelni anélkül, hogy a lelkész született felügyelője az iskolának: meg vagyok győződve, hogy lelkész és tanitó között gyakran áldásos viszony fejlődött volna, ha a hivatalos felé- és alárendeltség nem létezett volna. Tudom, hogy azon egyházat, mely lényegét és feladatát fel nem ismeri, a mely csak az uralkodásról álmodik és e közben a szolgálatról megfeledkezik, az államnak semmiféle engedménye ki nem elégítene, hanem az iskola és állam feletti uralomra, ha azt nem is követelhetné, mindenáron törekednék. Nagyon jól tudom, hogy ezen elfajulás az egyház keresztyén rendeltetésével össze nem fér, hanem, hogy állam és egyház között áldásos közreműködés lehetséges és keresztülvihető.» (Paed. Jahrbuch, 1885.). Ez az áldásos közreműködés követeli a lelkész és tanitó egymásmellé rendeltségét és működésüknek kölcsönös megbecsülését, vagy mint dr. Frick — a Franke-intézetnek igazgatója Hallében — mondja: ha a lelkész nem tartja «méltóságán alúlinak» a népiskolai paedagogiával alaposan foglalkozni, vagy ha annyira tud leereszkedni, a mint azt Curtmann követeli, «hogy az iskolával alaposan kibékül, azaz, ha iskola-ismerővé és iskola-baráttá lesz.»

Nálunk nem képezi ilyen éles vita tárgyát az, hogy kié legyen az iskola? Nálunk az iskola az egyházé lévén, az iskolák legnagyobb száma felekezeti; az a kevés állami vagy községi iskola nem képez és nem is képezhet ellentétet az egyházzal, mert mihelyest arra az álláspontra helyezkedik, elvesztette létének alapját, mely a keresztyén vallás-erkölcsi míveltség. Az sem vitás kérdés, hogy iskola-felügyeletnek kell lennie. Akármelyik hitfelekezeti iskolát veszszük tekintetbe, az iskola ügyében többékevésbé joga van a családnak, egyháznak és államnak. Egyház és állam a maga megbizottjai által gyakorolja a felügyeletet rendszeresen; csak a család felügyeleti joga az, a melyet alig lehet felügyeletnek nevezni.

(Folytatása köv.).

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás.)

2. A fenségesnek második fokán tehát jellemző a szenvedély, mely mindent kockára tesz, mely a balsors eltűrésében is époly nagy, mint a milyen tevékeny a világhatalom elleni küzdelmében, mely a félelmet és félelmetest nem ismeri s azok fölé magasan emelkedik. Ezen fenségest és tehetséget, mely a nagy célnak, legyen az szerelem, uralomvágy, becsvágy, vallásos rajongás, mindent feláldozni képes, ezt az erőt *hősiségnek* (heroismus) nevezzük. A hősiség a szó szorosabb értelmében a fenségesnek ez a neme, míg az előbbié a nagy szenvedély. Példák fogják azt illustrálni:

a) A hősiséget először ott látjuk a maga teljességében, hol a világ félelmetes hatalmával szemben, absolute félelem nélkül szembeszáll. Ily alakban mutatja Caesart Plutarchos is, én ennek alapján Shakespeare is, «Julius Caesar» tragoediájában. Calpurnia rá akarja beszélni Caesart, hogy ne hagyja el a házat, mert veszély fenyegeti őt; ekkor mondja Caesar eme hősi szavakat:

. . . Mind, a mi ijeszte,
Hátam megett állott; ha látni fogja
Caesarnak arcát, semmivé tűnik. — — És:
Minden csodák között, melyeket tudok,
Legrendkivűlibbnek találom azt,
Hogy ember félni tud — — —

És miután mégis készül kimenni és a visszatért szolga is tudtára adja, hogy az augurok is veszélyt jósolnak, ekkor egész fenségében tűnik fel Caesar, következőleg nyilatkozván:

. . . Jól tudja a veszély,
Hogy nála Caesar még veszélyesebb;
Mi két oroszlán, egy napon születtünk,
De a korosbb és rettentőbbik én.
És Caesar menni fog . . . (II. felv., 2. fell.).

Caesar szelleme feltünvén Brutus előtt, ezt teljesen megígézi és ellenállhatatlanúl leveri, mire Brutus e szavakra fakad:

Isten vagy angyal, ördög vagy mi vagy?
Mitől fagy vérem, felborzad hajam . . .

és a mint ismét magához tér, mintegy a lidércnyomástól felszabadúlva, felsóhajt:

Im eltűnöl, hogy bátorodni látsz.

És a szellem eme szavaira:

. . . meglátsz Philippinél.

époly hősies feleletet ad:

Nos, hát Philippinél látlak megint.

b) A hősiséget, még más irányban is felismerhetjük, t. i. a türelemben, a mint az a balsors szenvedésében, a világgal és veszélyekkel való küzdelemben jelentkezik.

Ez a nagy, fenséges akarat a balsors eltűrésében. Plastikailag személyesitve látjuk azt Laokoonban, ki gyermekeit megmenteni akarván, érettök feláldozza magát, s bár fájdalma rettenetes, arcának művészi kifejezésében lehetetlen a fenséget fel nem ismerni (Lessing: Laokoon). Schiller, II. Fülöp királyt egész fenségében akarván feltüntetni, erre azt a pillanatot választotta, melyben Medina Sidonia remegve jelenti, hogy a legyőzhetlen ármádiából csak egymagát hozta vissza; a király hosszú hallgatás után, királyi nyugalommal és felséggel azt feleli:

Én nem vihar, nem szikla-zátonyok,
De emberek ellen küldöttelek.
Ki bír az éggel? Üdvözülve légy honn.
(Schiller: Don Carlos, III. felv., 7. fellépés).

És ezzel megbocsát neki. Ez léleknyugalom. Stuart Mária, Schiller felfogása szerint, nem egyéb, mint a heroismus a szenvedések tűrésében.

Még egy példát akarok felemlíteni, mely a heroismust mindkét alakjában, cselekvőleg és szenvedőleg, gyönyörűen feltünteti. Alig lehet fenségesebbet gondolni, mint oly embert, ki akaratának erejében nem tudja, hogy mi a félelem. Gondoljunk vissza a francia forradalomra: a szent Bernhardon találjuk I. Napoleont. Az a kérdés: mikepen lehetne Napoleont legjobban ábrázolni? Némelyek azt hitték, hogy lóháton, kivont karddal kezében. Erre Napoleon azt mondá: «Nem akarom, hogy kivont karddal ábrázoljanak, mert nem a kard hódítja meg a világot; ábrázoljanak szilaj lovon nyugodtan ülve.» E szavakban ki van fejtve a heroismus, mert a hős azzal a veszélylyel szemben, a mivel őt a szilaj, vad ló fenyegeti, teljesen nyugodt.

3. Ha a hősiséget a legvégsőbb határig fokozzuk, az emberi vagy akarati fenségesnek egy új alakját kapjuk. Midőn az érzéki nagyság mint emberi nagyság a maga határain túl emelkedik, előáll a fenséges óriás alakjában. Lehetséges az, hogy az emberi akarat erélye emberfölötti nagyságot ölt; ezt az akaratot a mythologiai titánokban találjuk fel, miért is az akaratnak ezt a fokát *titáni fenségnek* nevezhetjük. Ezen a fokon a hős az örökkévaló hatalmakkal áll harcban és a legfelsőbb hatalmak ellen, u. m. ég és pokol ellen küzd. A titáni fenségnek három formáját különböztethetjük meg.

a) Az ember határtalan törekvésében teremtővé akar lenni, maga akarja alapitani a maga világát, boldogságát és dacol az istennel. Ennek az eszmének ad kifejezést Goethe, «Prometheus» című költeményében.

b) Továbbá azt képzelve az ember, hogy az élvezet, kéj-gyönyör is a végtelenségig fokozódik, a végtelenségnek ettől a szomjától üzetve, nem retteg a harctól az örök hatalmakkal és a poklok kapuit is megdöngeti. Ez Don Juan titánszerű élvkórsága.

c) Végre van a titáni fenségnek egy alakja, a melyet nagyon jól ismerünk és a mely phantasiánkra legfenségesebben hat, ez Goethének «Faust»-ja, vagy Madách «Ember tragoediá»-jának Ádámja.

Ezzel kimerítettük a fenséges második fokának minden formáit s annak harmadik s legmagasabb fokához jutottunk.

III. A fenségesnek legmagasabb foka az, mely a hősieshez úgy viszonylik, mint ez a félelmeteshez; a mely tehát a hősies fölé végtelenül magasan emelkedik és ez a legfenségesebb képzelet. Minden fenségesnek, mint láttuk, van két oldala; egyik az, a mely az emberi aprólékos életviszonyok fölé fenséges magaslatra emelkedik; a másik oldalán pedig más fenséges képzelettel szemben végtelenül eltörpül és megsemmisül. Ha arról van szó, a mi a hősies felé emelkedik, akkor az nem lehet más, mint oly képzelet, mely a hősiessel szemben végtelenül magasra emelkedik, úgy, hogy vele szemben amaz eltörpül és megsemmisül. A legfenségesebb képzelet tehát szükségképen a hősies megsemmisítésében jelentkezik. Ez a hatalom, a mely a hősiest megsemmisíti, igen sokféle lehet.

Minden és mindenki alá van vetve a mulandóság általános törvényeinek, e szerint minden halál, minden megsemmisülés már hősi halál volna. De erről nem lehet szó, mert az aesthetikában csak a hős egyén haláláról, megsemmisüléséről beszélhetünk és ez a hatalom, a mely a hőst legyőzni képes csak igen nagy hatalom lehet; miért is, a valódi hős megsemmisülésében, okvetlenül nyilatkoznia kell a fenségesnek. Ezt a fenséges véget a tragicum szóval jelöljük meg. Igy hát *a tragicum a legfenségesebb képzelet.*

De ezzel aztán elő áll a kérdés: mi a tragicum? vagy mi a tragicai hatalom? Az a hatalom ez, a mely köznapi emberekben másképen jelentkezik, mint a rendkivüli egyénekben. Hasonlitsuk össze a fenséges egyént azzal a hatalommal, mely vele szemben áll és reá semmisítőleg hat, tehát föléje emelkedik és mindjárt úgy találjuk, hogy a kettő között, szükségképi összefüggés van, épolyan, mint a milyen kapocs van a félelmetes és félelem között, vagyis szükségképi összefüggés van a hősi egyén és a félelmetes között. Ha már most a hősi egyén megsemmisül, ha oly hatalom van, mely a hőst megsemmisíti, akkor a hős és e hatalom között is okvetlen szükséges összefüggés van, és igy a tragicai hatalom lesz az a hatalom, mely a hősi egyén fölé megsemmisítőleg emelkedik és vele szükségképi összefüggésben áll.

A tragicai hatalomnak ezt a szükégképi jellemét *sorsnak* nevezzük. Nincs tragicum sors nélkül. A sors tehát az a hatalom, mely a fenséges egyén fölé emelkedik és vele foglalkozik. Ezért már valami fenséges, aesthetikai megtiszteltetés és kitüntetés, ha valakinek sorsa van; mert az egyiknek van szerencséje, a másiknak balsorsa vagy szerencsétlensége, de sorsuk csak nagy egyéneknek van. Arról a sorsról van itt szó, arról a nagy, óriási sorsról, a mely megsemmisíti az egyént; az ilyen sors által sújtatni fenséges, aesthetikai kitüntetés; mert a mi köznapias, hir nélkül száll le az orkusba.*

Mielőtt a sors aesthetikai fogalmának tovább fejlesztéséhez fognánk, ki kell mindenekelőtt mutatnunk azt az összefüggést, mely a sors és az emberi fenség között létezik, a miről már láttuk, hogy a kettő között okvetlen szükséges összefüggés van.

Mindenekelőtt az a kérdés merül fel, hogy miben találjuk fel a kettő közötti összefüggésnek kényszerítő szükségét? Ezt kimutathatjuk, hogy ha fejtegetésünk kiindulási pontjául az emberi fenségesnek fogalmát vesszük. Minden fenségesnek természetében rejlik, hogy minden más közül kiemelkedik és kitűnik, minélfogva előáll az ellentét, s nem létezik hatalmasabb, fenségesebb ellentét, mint az, hogy az ember nemcsak ezzel vagy amazzal, hanem mindenkivel, az egész világgal ellentétbe jut. Igy támad az ember és a világ között a nagy ür, ama legnagyobb aesthetikai feszültség, a minőt csak képzelni lehet. Tehát egyén és világ véges és végtelen szükséges ellentétet képeznek, a mely a sorsnak szükséges és lényeges alkotó része.

De még nem látjuk be: miért kell az egyénnek megsemmisülnie, miért volna megsemmisülése természetes és szükséges? Képzeljük magunknak az emberi fenségest tisztán, a maga aesthetikai jellemében, és a megsemmisülés el nem maradhat, mert a hatalom, mely a hősi egyénnel szemben áll, az egész világ. E hatalomból

* Schiller, Nenie:
Den das Gemeine geht klanglos zum Orkus hinab.

és a világ feltételeiből lépett ki maga az egyén, attól kölcsönözte azokat a kellékeket, a melyek alatt nagygyá fejlődött és ebben gyökerezik. Képzeljük már most azt, hogy az egyén és a világ között előáll az ellentét, hogy tehát a világ a fenséges egyénnel szemben, mint szükséges ellenhatalom fellép, a mi a fenségessel természetszerűen adva van: akkor az egyén ellen az a hatalom lép fel, a melyben gyökerezik. És minél nagyobb az ellentét, minélinkább különválik a világtól, annál határozottabban lép fel a világ, mint ellenhatalom. Amilyen arányban növekedik az egyén, époly arányban veszíti maga alatt a talajt, melyben gyökerezik; míg nem bekövetkezik a pillanat, a melyben elbukik és megsemmisül. Minélinkább kitűnik, minél nagyobb az ür, annál gyorsabban lazul saját talaja, annál gyorsabban következik be a bukása. Ezért az emberi fenséges folyamában a bukás, mégpedig a hirtelen bukás, okvetlenül szükséges és az be is következik, mihelyt a fenséges elérte tetőpontját. Ezt nevezi Aristoteles sorsváltozásnak vagy katastrophának.

Itt talán azt az ellenvetést lehetne tenni: lehetséges, hogy létezik emberi fenséges, mely nem fejlődik úgy, hogy a katastrophának be kellene állania. Az lehetséges, de akkor a fenséges jelleme nem fejlődik tisztán. Gyakran az is történik, hogy ilyen jellemekben a fenséges nem fejlődik tetőpontjáig, mert eléggé okos, mérsékelt, előrelátó az egyén, hogy az ellentétet, a melyben a világgal szemben áll, észrevegye és azt enyhíti. Igy pl. Goethe, azt az ellentétet, mely közte és a világ között volt, belátta és mérsékelte, és ezt a mérséklést lemondásnak, resignationak nevezte. Ekkor a tragicus sorsot mérsékli vagy kikerüli a hős, és ez talán fenségesebb és több, mint tragicus; de ha a fenséges jellem tisztán fejlődik, a világ, mint ellenhatalom, okvetlenül előidézi az egyén bukását.

Ez annálinkább megtörténik, ha az egyén fenségében nem maradt nyugodtan és tétlenül, hanem fenségét érvényesíteni törekszik és cselekszik. És minél önálóbban és függetlenül akarja magát érvényesíteni, annál kihívóbban, sértőbben lép fel ellene az ellenhatalom is és a sors sem marad vele szemben tétlenül, hanem az egyén keze maga indítja meg mintegy a sors kerekét és maga ellen méri a csapást, maga alatt vágja a fát. Ez a tragicum tiszta formája. S így látjuk, hogy a legnagyobb fenségessel szükségképen karöltve jár a sors. De a sorsnak magának sokféle formáit különböztethetjük meg, épúgy, mint már a fenséges sokféle fokaival ismerkedtünk meg. Itt tehát az a kérdés támad: melyek a sors formái és fokai?

1. A különböző fokok megállapításánál az ellentétből indulunk ki és a fenséges egyént úgy fogjuk fel, hogy az a világgal ellentétbe jön; de nem cselekedete, hanem közvetlenül csak léte által, mely kitűnik a többiektől és azok fölé emelkedik és ez által kihívja maga ellen a világot. Az egyén létének rendkivüli feltűnése alatt nem lehet mást érteni, mint a természet ajándékait, a szerencse-istennő javait, a melyek egy személyben végtelenül felhalmozódnak. Ha a természet ajándékairól van szó, akkor természetesen mint legelső ajándékot, az életerőnek teljességét értjük, mely csak egy bizonyos életkornak, az ifjúságnak kizárólagos tulajdona; adjuk ehez még azt az ajándékot, melylyel a természet csak az ifjúságnak kedveskedik, t. i. a testi szépséget; adjunk ehez hősi erényt és valamennyi többi ifjú felett kitűnő hírnevet és dicsőséget vagy vegyünk olyan szerencsejavakat, mint a végtelen gazdagságot vagy virágzó családi életet és örömet, vagy végtelen hatalmat és kész az ellentét a világgal. Pl. Erő, az ifjúság teljessége és szépsége egyesül Adonisban; adjunk a természetnek ezen ajándékához hősiséget és felleljük Achillest; a szerencse ajándékai és határtalan gazdagság Croesus személyéhez van kötve; a végtelen hatalom képviselője Polykrates; a boldog családi élet, a gyermekek virágzó csapatjával személyesítve van Niobéban és a Niobitákban.

Itt pusztán csak a létben nyilatkozik a fenségesség, melylyel szemben az ellentét által felidézett megsemmisítő hatalom áll, a mint azt a megnevezett javak jellemeből következtethetjük. Ezek a javak mulandók és porrá lesznek; így tehát ezekkel szemben áll a mindent megsemmisitő, mindent kiegyenlítő természeti erő. Ekképen, mint már láttuk, minden megsemmisülés és halál fenséges volna; de a természeti erők működése, mint ilyen, még nem a sors. Hogy tehát aesthetikailag hassanak, sorssá változzanak, a dolgokat, a természet ajándékait, mint ilyeneket, az egyént szerencséjének tetőpontján kell sujtaniok és megsemmisíteniök és pedig rögtön, váratlanúl. Tehát itt is feltaláljuk az ellentétet a sors jellemében. Ezt mutatják a fentebb felsorolt példák egészen világosan. Adonist szétszakítja a vadkan, szerencséjének, boldogságának tetőpontján; Achilles orozva öletik meg; Croesus kénytelen a máglyán beismerni a földi kincsek mulandóságát; Polykrates hatalmának tetőpontjáról rögtön, váratlanúl letaszittatik, Niobe gyermekeit pedig Apollo nyilai semmisítik meg.

A sorsot ebben a formában, mint mindent megsemmisítő sötét hatalmat, végzetnek vagy fatumnak nevezzük, mely a sorsnak első foka. Itt tehát mindenekelőtt azt látjuk, hogy a végzet a világi dicsőség és fény ellen fordúl, hogy az is mulandó, mint minden teremtmény, de nem fokozatos és természetes elhalásban, hanem fényének, nagyságának tetőpontján, a mint azt Schiller «Nenie» című költeményében oly szépen és találóan ecseteli.*

Itt jelentkezik tehát a végzet tisztán mint megsemmisítő, természeti hatalom. Hogy a végzetet ebben a formájában és különösen a hellenek előtt ismert végzetet közelebbről szemügyre vehessük, egy kis kitérést kell tennünk. (Folyt. köv.).

Gamauf György,
tanitó-képezdei tanár, Eperjesen.

KÖZÉLETÜNK.

Válasz Idrányi Ferenc úrnak.

A «Sárospataki Lapok» folyó évi 12-ik számában t. Idrányi Ferenc úrtól egy «Az elemi népiskolai tanitók összel változzanak-e» című cikk jelent meg, mely kritika alá veszi a felsőborsodi ev. ref. egyházmegyének a tanitóknak őszszel *is* változhatása tárgyában a főtiszt. egyházkerületre fölterjesztett, s általa az egyes egyházmegyéknek véleményezés végett kiadott indítványát.

E cikket sajátságos hang lengi át. Bizonyos fokú keresettség az érvek felhozásában, mely a cél felé sántítva fut, s egy kis elhamarkodás, mely a felhozott gyakorlati szempontok csoportosításában culminál; egy kis bensőség is a védelemben, mely az egész cikken végig vonúl, de a figyelmes elolvasás után mégis hidegen hagy. Ime ezek e cikknek főbb vonásai.

Azt mondja I. F. úr: «milyen állapotok fejlődnének ki, ha a falusi tanitók arra kényszeríttetnének, hogy csak

* Auch das Schöne muss sterben. . . és
Nicht stillt Aphrodite dem schönen Knaben die Wunde,
Die in den zierlichen Leib grausam der Eber geritzt.
Nicht errettet den göttlichen Held die unsterbliche Mutter,
Wann er, am skäischen Thor fallend, sein Schicksal erfüllt.

őszszel, vagyis a tanév kezdete előtt változhatnak?» Itt először is azt kell megjegyeznem, hogy az idézés hibás. A f.-borsodi egyházmegye nem a «csak őszszel»-re, hanem «őszszel is»-re, vagy általában az *is* szóra fordította indítványánál a fősúlyt. És ez indítvány életrevalósága felől maga a gyakorlat győzött meg. Nézzünk csak példát.

„Meghalt a tanító X egyházban májusban vagy júniusban, s lehet oly helyen, hol 70—80 vagy több növendék is van az iskolában. Most ez az önhibáján kívül tanító nélkül maradt egyház I. F. úr szerint azért, mert a tanító «*ültetett kukoricát, krumplit, répát, babot* sat., a jövő évi szent György napig legyen kénytelen várakozni az ezekből várandó haszon miatt, az egyháztagoknak a temetéseknél, a lelkészeknek az esetleges helyettesítéseknél, mindezek felett pedig az iskolai növendékeknek a rendszeres nevelés és oktatásnál előállható nagy hátrányára!? Nem tudom azt felfogni, hogy ha egy egyháznak kényszerhelyzete folytán alakúlt viszonyai azt kívánnák, hogy a megürült tanítói állás őszszel *is* betölthető legyen: miért lehetne ennek ellentmondani, s hogy lehet azon nézet mellett határozottan állást foglalni, hogy az őszszel való változás mind az egyházra, mind a tanítóra hátrányos? Ha egy szegény egyházban csekély díjazás mellett működő kitűnő tanító más egyházkerületi vagy épen állami iskolába választatik meg, s helyét az országos közoktatási törvények szerint őszszel foglalja el: a kitűnő tanító promotioján örvendő egyház ki legyen téve azon szomorú eshetőségnek, hogy miután csak tavaszszal változhatnak a tanítók, e miatt a kitűnő osztályzatú, de meglehet sok tekintetben elfoglalt lelkész, vagy épen egy véletlenül került tapasztalatlan segédtanító vezetésére bízott iskola szellemileg tavaszig alább szálljon? Én szerintem itt az *is* szócska után előállandó azon fentebb érintett nézet volna elfogadandó, a mit a felsőborsodi indítvány involvál. Mert mindenesetre áll az, hogy a közoktatási törvényekkel és viszonyokkal — bármennyire ragaszkodunk is szegénységgel küzdő, autonomiánk alapján kifejlődött régi gyakorlati elveinkhez — szakítanunk nem lehet a *nyári ültetvények* miatt; mert ha az a tanító, a ki őszszel promotioba jutott, egyházi elöljáróságával és talán utódával a «krumpli, répa sat. jövedelmi ügyét ki tudta egyenlíteni, a méltányosság elvei szerint a jövedelmet megosztani, úgy, hogy ezen osztozkodási ügygyel magasabb egyházi forumnak baja nem volt: bizonyosan elérhető volna e cél más egyházak- és tanítóknál is, mint azt f.-borsodi egyházmegyénkben a főtiszt. egyházkerület tudtával és beleegyezésével beerősített és semmi osztozkodási hátrányt nem szenvedett tanítóink példája mutatja.

Az I. F. úr nézete még azt is involválja, hogy — miután az egyház és tanítója között levő jogviszonyt a charta egyes pontjai szabályozzák — a tanító egyik tavasztól a másikig, mint ez időtartamra chartaliter lekötött hivatalnok — más, talán jövedelmezőbb tanítói állásra nem is mehet. Ez pedig absurdum. Csodálatos őriztetési módja a krumplinak. Ezen nézet ellentéte kifejezésre jutott már a cselédkönyvben is, mely a cselédet — ha szerencséje akad — elbocsátni rendeli.

Azt mondja továbbá cikkíró úr, hogy «miután az iskolát tartó egyházak nagyobb része földmívelőkből áll, s a földmívelőknek pedig épen a tanév kezdete előtt van legtöbb munkája . . . s csak egy napi mulasztás is *kiszámíthatatlan* kárt okozhat:» tehát legyen a tanítói változás tavaszkor. Sajátságos argumentum. Hát e szerint akkor kezdődjék az iskolai év, mikor a szegény földmívelőkből álló nép «90 százaléka» legkönnyebben, vagyis legszívesebben szállíthatja el tanítóját?! Hiszen ha azőszszel való változás ellen, így a természetből önként jövő akadályokat (szántás, répa, krumpliültetés) hozzuk fel argumentumúl: akkor a tavaszkor történő változásnak is ellentmond a szegény földmívelő népnek szintén «90 százaléka» által teljesíteni szokott tavaszi szántás, kukorica és babültetés; s így a változásra Márton vagy András napja legelőnyösebbnek mutatkozik, a mi pedig megint igazán «érthetetlen szempont» lenne.

Szerintem tehát a gyakorlati életből átvett tapasztalati tényeken nyugszik a felsőborsodi ev. ref. egyházmegye azon indítványa, mely a tanítói változásokat őszszel is megejthetőknek véleményezi és sem az egyházra, sem a tanítóra nézve hátrányosnak nem tartja. (Exempla trahunt).

Azt mondja továbbá cikkíró úr, hogy «megvallom gyarlóságomat, hogy itt oda jutottam, hogy nem tudom: mit kell érteni az alatt a magasabb szempont alatt, . . . és szeretném is, ha erre valaki megtanítana.» Valóban különös! Egy oly széles látkörű és ismert tehetség, mint cikkíró úr, lehetetlen, hogy ezt nem értené. E magasabb szempont *a minden mellékérdekeken felülemelkedett közneveléss és oktatás szempontja*, mely kifejezésre jutott nemcsak épen a felsőborsodi egyházmegye zöldasztalánál, hanem legközelebb a főt. egyházkerület őszi közgyűlésén is a tanítói beerősítéseknél, legmagasabb fokon pedig az országos közoktatásügyi törvényekben; mely szempontot nem korlátoz a cikkben ellene felhozott helyi érdekű baj, hanem egyetemes érdekeket tekintve, ki akarja elégíteni az egyházaknak, mint iskolafentartó testületeknek igényeit is, továbbá nem akarja a jobb készültségű, de szegény állomáson működő tanítók előtt elzárni a csak tavaszszal lehető változás miatt a megérdemlett előléptetés s a vele sokszor kapcsolatos haladás útját; továbbá nem akarja kimondani azt, hogy a tanítói jövedelemosztozás valami legyőzhetlen akadályba ütközik, hanem azon nézetből indúl ki, hogy az eltávozó tanítót — akár őszszel, akár tavaszszal költözik el — évi fizetéséből a hivataloskodási idejére eső hányad illeti; a mely összeg pedig — az egész évi fizetés sem sok levén — nagyon könnyen kiszámítható és elöd-utód között kiosztható az egyháztanács, vagy ha valamelyik sértett fél felfolyamodnék: az egyházmegye mint illetékes hatóság által. Ez nem csinál munkatorlódást, mert ennek kiszámítása alig vesz igénybe néhány percet. Ez az eljárási mód akkor is, ha tavaszszal változnának csak a tanítók.

A csak tavaszkor változásnak még az a hátránya is van, hogy a tanítót előbbi egyházához köti, a mi a tanítás hátrányára levő időrablással jár. Ugyanis az eltávozó tanító a megelőző év őszi terméséhez még egészen jogot tartván azt most megtekinteni, majd arattatni, csépeltetni megy, majd hazahordatja, vagy eladja, íme mindez sok bajjal, fáradsággal jár és költséggel. Tehát egyáltalában nem oly rózsás színű állapot, mint a minőnek cikkíró úr bemutatja azon merész állításával: «úgy hiszem hogy az elmondottak igazságát tagadni nem lehet.» Ha ezek igazak: az *őszszel is* változtatás mellett felhozott érvek sem hazugságok.

De nagyon hézagpótlásnélküli cikkíró úrnak azon satyrikus megjegyzése is: «de hát talán a paedagogiai magasabb szempont mindezekért teljes kárpótlást nyujtand?!» De ha esetleg ez nem nyújt: fog-e nyújtani a tavaszkori változás kimondása? Ez épen oly vékony érvelés a csak tavaszkori változás célszerűsége mellett, mint a mily gyenge támadás a csak őszszel változás alaposága ellen; és egyszersmind nagyon hálátlan munka is, mert, a mint a felsőborsodi egyházmegye indítványa a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve 68-ik számú pontjában is formulázva van, itt nem két ellentétes nézetet képviselő indítványról van szó, hanem arról, hogy az általam felhozott adatok és indokok alapján ne

csak tavaszkor változhassanak a tanitók, hanem az indítvány szelleme szerint: «*őszszel is.*» Ez indítvány a szegény «földmíves szülék gyermekeinek tanitását» nem téveszti össze «a magasabb fokú tanitással.» Dixi, et salvavi animam meam!

Vadászy Pál,
egyházmegyei főjegyző.

Egy botrányos eset és a felmerülő kérdések.

Nagytiszteletű Szerkesztő úr! Egyházközségünkben egy — a közerkölcsiséget sértő, s minden jobb érzelmű embert méltán megbotránkoztató esetből kifolyólag — bátor vagyok nagytiszteletűségedhez ez ügyre vonatkozólag egy pár tiszteletteljes kérdést intézni, kérve azokra becses lapjában adandó nagybecsű válaszát.

Az eset következő: Sz. J. ref. férfi folyó hó 6-án azon panaszszal jött hozzám, hogy nője: N. M. hűségi esküjét megszegve, bűnös viszonyt folytat N. Gy. nevű férfivel, mit a nő is beismert, kijelentvén, hogy neki férje nem kell, s őt N. Gy.-tól csak a halál választja el, mert egymásnak már régen örök hűséget ígértek; minélfogva Sz. J. válni akar nejétől. (Érdekes a dologban az, hogy ugyanők 1881-ben törvényesen el lettek választva s már 1882-ben újra törvényesen összekeltek és most ismét válópert indítanak). Ugyancsak Sz. J. nyilvánítá, hogy neje teherben van, de ő a születendő gyermeknek tőle való származását el nem ismeri s az ellen jóelőre tiltakozik. Folyó hó 8-án aztán N. M. törvényes férjét elhagyva, N. Gy.-hoz ment lakni s azóta együtt élnek; holott N. Gy.-val már mintegy 25 év óta vele él egy másik nő is; így most két nőt tart — mint törvénytelen feleséget — házánál.

Mindez egyházközségünkben méltó felháborodást kelt. Bátor vagyok azért ez ügyre vonatkozólag nagyt. úr véleményét kikérni s egész tisztelettel kérdeni:

Nem állana-e jogában a polgári hatóságnak N. M. nőt arra kényszeríteni törvényes erővel, hogy N. Gy.-t, ki két törvénytelen feleséget tart házánál, elhagyja? s melyik hatóság figyelme lenne erre felhívandó? Továbbá:

Igaz ugyan, hogy törvény értelmében a házasság felbontása után 10 hónapon belől született gyermek törvényesnek tekintendő; de miután jelen esetben a nő bevallotta, hogy ő már régtől bűnös viszonyt folytat N. Gy.-val, most pedig — férjét odahagyva — nyilvánosan mint férj és feleség élnek együtt: vajjon a törvény nem venné-e ezeket figyelembe s nem volna-e kieszközölhető N. Gy. azon óhaja — mit az anya és a törvényes férj is óhajtanak — hogy a törvényszabta időn belől születendő gyermek nem a törvényes férj, hanem N. Gy.— mint természetes apa — nevére irassék?

Alkalmazandó-e jelen esetnél a törvény azon pontja, hogy N. M. nő és N. Gy. férfi — mint házasságtörés vétkében bűntársak — egymással törvényes házasságra nem léphetnek? És ha igen:

Figyelembe veendő-e a törvény azon pontja, hogy: «Elvált nők, ha teherben maradnak, szülésük előtt újabb házasságra nem léphetnek;» vagy ez, mint gyakorlatból kiment, figyelmen kivül hagyható? Egy ref. lelkész.

Válaszúl.*

Az előadott eset alkalmából fölvetett kérdésekre a következőkben foglaljuk össze véleményünket.

1. N. M. nő és N. Gy. férfi teljesen botrányos és a tiszta erkölcsökkel homlokegyenest ellenkező magaviseletet tanusítván együttélésök által: nézetünk szerint, ellenök elsősorban a presbyteriumnak kell megtennie az első szigorú intézkedést. Egyházi törvénykönyvünk ugyanis világosan mondja, hogy «A presbyterium kötelessége az egész egyházközség vallásos és erkölcsi életére gondosan felvigyázni, s a vallásosság és közerkölcsiség hanyatlását mind egyeseknél, mind családoknál célszerű egyházi eszközökkel erélyesen meggátolni; *ennélfogva a törvény értelmében az egyház fegyelmet gyakorolni.*" L. Egyh. törv. 28. §. 1. pont. Ha talán a szép szó és figyelmeztetés nem fog az illetőkön, megindítható ellenök még a fegyelmi eljárás is a presbyteriumi bíróság előtt, ugyancsak a fegyelmi esetekről intézkedő törvény azon rendelkezése alapján, mely azt mondja, hogy fegyelmi eljárás alkalmazása mellett fenyitendő *„Oly cselekvény, mely által a vallás vagy közerkölcsiség sértetik, vagy a melyből botrány származik."* L. Egyh. törv. 257. §. c) pont. Fájdalom, mint ezt a tapasztalás bizonyítja, a világi közigazgatási hatóság nem igen szeret és nem is igen szokott az ilyen ügyekbe avatkozni, s egész társadalmi életünknek, erre vonatkozó közfelfogásunknak, még igen nagyot fog kelleni változnia és pedig egy egészen más és tisztább irányban, míg az efféle dolgokat is teendői közé fogja sorozni. Ma úgy áll a dolog, hogy az illetékesnek gondolt helyen való zörgetésünknek nincsen semmi eredménye, s ha emiatt panaszkodunk, azt a választ kapjuk rendesen, hogy ez az illető felek *házi dolga*, s csakugyan tudunk rá esetet, midőn a fentebb jellemezett férfiúhoz hasonló egyén, a polgári hatósághoz hivatván, a kérdezősködésre azt a jellemző feleletet adta, hogy *„neki a nála levő két nőre, háztartása végett van szüksége,* ebbe pedig nincs senkinek semmi beleszólója.»

2. Az, igenis, *„kieszközölhető lesz,"* természetesen a maga hosszújáratú útján, hogy N. M.-nek legközelebb születendő gyermeke, mint *„törvénytelen"* gyermek fog majd megjelöltetni később az anyakönyvben, s Sz. J. nevéről, a hová *törvényesnek* lesz bevezetve, kiigazittatik. De mindaddig, míg Sz. J. neje ellen a válópert le nem járatja, a születendő gyermek az ő nevére, *törvényesnek* irandó be, azon oknál fogva, mert az ő házassága *„de jure"* folyvást fennáll, habár *„de facto"* és *erkölcsileg* meg van is az semmisítve. Az mitsem tesz, hogy M. N. asszonyság *bevallotta*, hogy ő már régóta bűnös viszonyt folytat N. Gy.-vel, s hogy N. Gy. is *„óhajtja,"* hogy az a születendő gyermek az ő nevére irassék; mert hiszen egy 1883. évi 6482. szám alatt kelt *curiai döntvény* világosan kimondja, hogy *„a házasságtörés ténye az alperes beismerése által nem bizonyítható"*; úgyszintén nem szolgálhat e tekintetben bizonyitékúl az *eskü sem*; s mindkét bizonyító eljárásnak csakis a szentszéki válóperekben van helye, de a melyekben, az elválasztó itélet, tudvalevőleg csakis az ágytól és asztaltól való elválasztásra szólhat.

3. Arra a kérdésre, hogy N. M. nő és N. Gy. férfi, léphetnek-e egymással törvényes házasságra, majd a válóperben hozott itélet fog feleletet adni. A «*házassági nyilt parancs*» 60. §. világosan mondja, hogy «*a házasságtörő fél bűntársával újabb házasságra nem léphet*», s egy 1884. nov. 6. 6631. szám alatt kelt *curiai döntvény* e felfogást újabban is megerősitette és alkalmazta; de nagyon természetes, hogy ezen «*eltiltást*» az itéletnek esetről-esetre kell kimondania; mert ha az *eltiltás* az itéletben ki nem mondatott, ugyancsak a «*Házassági nyilt parancs*» 18-ik §-a szerint, a házasság-törők között kötött házasság nem lesz érvénytelen.

A mi végre 4-szer azt a kérdés illeti: figyelembe veendő-e a törvény azon pontja, hogy elvált nők, ha teherben maradnak, szülésük előtt újabb házasságra nem léphetnek: megvallom, hogy a törvénynek ilyen intéz-

* A válaszolásra Mitrovics Gy. tisztársamat kértem fel. *Szerk.*

kedését nem ismerem s azt hamarjában felkeresni nem is tudom. Régibb *egyházi kánonaink*, igenis, mondották azt, hogy az özvegyen maradt nő, mindaddig férjhez nem mehet újabban, mig orvosilag nem igazolja, hogy előbbi, elholt férjétől teherben nem maradt; de hát ez, láthatólag, egészen más irányzatú intézkedés s célja tulajdonképen csak az volt, hogy, mint akkoriban szokták mondani, az életben maradt házastárs várja meg legalább azt, míg elhunyt házastársának tetemei kihűlnek; azonban a gyakorlatban ez a kánon sem alkalmaztatott; ma pedig már csak épen a régibb, szigorúbb erkölcsű kor emlékei közé tartozik. A kérdező által emlitett törvénynek nem is igen volna semmiféle elfogadható komolyabb indoka és gyakorlati jelentősége vagy haszna. Az egész intézkedés legfelebb a születendő gyermek törvényességének kérdését érinthetné némileg; dehát a törvénynek *már erre nézve*, megvannak a maga, félremagyarázhatlan intézkedései.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Özv. kiscsoltói Ragályi Gyuláné*, Szendrői Török Hermin, folyó hó 13-ik napján, élete 56-ik évében, Budapesten csendesen elhunyt. Egy hitbuzgó, kegyes szivű úrnővel ismét kevesebb. Utolsó kívánsága az volt, hogy hült tetemei felett Budapesten *Szász Károly*, Ragályon *Fejes István* mondjon imádságot. A szép imákat különösen kedvelte, s Szászt és Fejest meghallgatni, ha csak módját ejtheté, el nem mulasztotta. Gyermekei: *Ilona, Gyula* és *Ferenc*, s kivált szeretett vője, *Dókus Ernő*, híven teljesítették a legjobb anyának utolsó óhaját. Koporsója felett a költő-pap, Szász Károly és sírja felett is a költő-pap, Fejes István imádkozott. Legyen áldott és legyen maradandó kedves emlékezete! *kb.*

— **Választások.** *Szuhafőre* (Gömörm.) Keresztúry Károly, zeherjei h. lelkész; *G.-Szkárosra* (Gömörm.) Nagy Béla, jánosi s.-lelkész választattak meg rendes lelkészekül. — A h.-hadházi ev. ref. virágzó és népes egyház, folyó hó 13-án orgonista-kántoráúl, a 15 pályázóból 6 próbára meghívott jelölt közül, egyhangúlag *Ivánka Zoltánt*, főiskolánk elhunyt zenetanárának fiát, jelenben kis-újszállási segéd-orgonista-kántort választotta meg. Szivből üdvözöljük a választottakat.

— **Candidatio.** Az ungi ref. papi testület egyik kitűnő tagjának, az élete delén elhunyt Fürjész Istvánnak, halálával megüresült szürthei egyház lelkészi állomására, folyó hó 15-én, 8 pályázó közül Pazar István, iskei; Németh Péter, tarnóci; Tamaska István, palágyi lelkészek; Szabó István, eszenyi és Tóth Lajos, ungvári segédlelkészek jelöltettek ki. A választás április 8-án lesz.

— **Miskolc, 1888. március 20.** Március 15-ikét, mint a szabadság szépemlékű hajnalának évfordulóját, ev. ref. főgimnáziumunk ifjúsága, rendes szokása szerint, ez évben is megünnepelte. Kivilágította ugyanis ez alkalomból a főgimnázium épületét, s aztán csatlakozván hozzá a zászlóját lobogtató 48-as honvéd-egylet tagjainak kis csoportja: esteli 7 órakor 100 db fáklyával megindúlt a menet s a Radics Lajos zenekara által húzott Rákóczy-induló és Kossuth-nóta hangjai mellett körútat tevén a városban, nagyszámú polgárság kíséretében, megyénk nagy szülötte, Szemere Bertalan, 48-iki miniszter sírjához vonúlt föl az avasi templom mellé. Itt az ifjúsági énekkar a Széchenyi hymnust zengé el, s utána Csorba György, szénior tartott alkalmi beszédet. Putnoky István, gimn. VIII. osztálybeli tanuló, elszavalta a «Talpra magyart» s bezárta az ünnepélyt az énekkar a «Szentelt hantok» című hatásos darabbal. Növelte a nap ünnepélyességét városunk jónevű dalárdájának azon szép intézkedése, hogy régebben tervezett hangversenynyel összekötött mulatságát, a miskolci közönség előtt oly kedvelt dalár-estélyt, e napon tartotta meg. Hogy mily kedvesen fogadta a közönség e figyelmet, megmutatta azzal, hogy a «Korona» szálló nagy termét, a mulatság színhelyét, zsúfolásig megtöltötte, s a nyitányúl előadott «Marseillaise»-t, továbbá Huber szép «Szabadságdalát» s a Lányi országos kedveltségűvé vált Kossuth-nótáját, mint a nagy naphoz képest a szabadságra vonatkozó s hazafias részt, viharos tapsokkal tüntette ki. *r. l.*

— **A sárospataki főiskolai énekkar beregszászi hangversenye** folyó hó 20-ikán, egy szép lapot fűzött az énekkar százados történetéhez. Beregszász lelkes intelligentiája tüntető szívességgel fogadta már a vasútnál a megérkezett dalos fiúkat s elhalmozta őket vendégszeretetének sokféle jelével. Maga a hangverseny, a melyre Beregmegye ev. ref. papsága csaknem testületileg jelent meg s a közel és távol vidék számos előkelő férfia, nője, ifja s leánya sereglett össze, minden pontjában teljesen sikerült. Az elismerés úgy a hangverseny folyama alatt, mint azután lelkesült kitörésekben, szónoklatokban nyilatkozott s jutott belőle a hű fiak ajkairól és meleg szívéből az «alma mater»-nek is; sőt Beregszász müértő hölgyei babérkoszorúval is meglepték a kart a feledhetetlen nap emlékeül. *Szeles Károly*, ügyvéd pedig lefényképeztette a vendégeiül fogadott fiúkat, a kikben forró szeretettel ölelte keblére a sárospataki főiskolát, mint annak egyik leghálásabb növendéke. Jólesik a szép eredményről s egy jó vidék derék értelmiségének a sárospataki főiskola iránt ápolt szeretetéről megemlékeznünk. Reméljük, hogy a koszorú a milyen becses emlék, éppen olyan hathatós ösztön is lesz a végtelen cél felé. Hír szerint a hangversenynek anyagilag is szép eredménye van.

— **Irodalmi hirek.** *Szász Károly*, dunamelléki ev. ref. püspök az «evangelium szerint reformált helvét hitvallású» növendékek számára (nem hiszszük, hogy e cím a szerzőtől való.. ! !) *Konfirmációi Káté* című művet adott ki, a mely 62 lapon (8°) 212 kérdésben, három részre osztva (1. Istenről és a kijelentésről; 2. A bűnről és a váltságról; 3. Az egyházról és a kegyelem eszközeiről), a népiskolai vallás-erkölcsi oktatás egész anyagát magába öleli, az alkalom és célhoz illő rövidséggel; függelékül pedig négy imát is tartalmaz: konfirmatio előtt és után; urvacsora vétele előtt és után mondandókat. A mű a Franklin-társulat nyomdájából kerülvén ki, kiállítása szép s az ára is olcsó, kötve csupán 25 kr. Használhatósága, célszerűsége és hiányai felől bővebben fogunk megemlékezni; ezúttal csupán tisztelő elismerésünket fejezvén ki a nagymunkásságú püspök iránt, a ki temérdek dolga mellett a népiskolai tankönyv-irodalom művelése által is használni kíván ev. ref. egyházunknak. — *Az egyházi közigazgatás kézikönyve* című. *Eötvös Károly Lajos* tanfelügyelő által irt és *Hornyánszky Viktor* által megindított füzetes vállalatból az I. füzet megjelent; ára 30 kr. — *Mehner Vilmos*, ismeretes budapesti könyvkiadó, *Garay János költeményeiből* a 15—19. füzeteket bocsátotta közelebb forgalomba; egy-egy füzet ára 35 kr. Ajánljuk az emlitett műveket az irodalom-pártolók és tanügy-barátok figyelmébe.

— **Részvét a szerencsétlenségben.** A *hardicsai* tűzkárosúlt ev. ref. lelkész részére, a kinek most már az árvíz is udvarában van, szerkesztőségünkben idáig 38 forint gyűlt be.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 14. szám. Sárospatak, 1888. április 2.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az Irodalmi Társaság és a parokhialis könyvtárak.» *Radácsi György.* — «Népiskolai felügyeletünk.» (Folytatás). «Húsvét ünnepén.» *Szuhay Benedek.* — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.» *Fűzy János.* — «Mikor változzanak a tanítók?» *Debreczeni Bertalan.* — «Vegyes közlemények.»

Az Irodalmi Társaság és a parokhialis könyvtárak.

Az Irodalmi Társaság ügyével egészen az alakulás előestéjeig jutottunk már; de — fájdalom! — az előjelek nem engedik, hogy aggodalom nélkül tekinthessünk annak megalakúlása elé.

Mi, a *Felhívás* aláíróinak névsorából következtetve, azt hittük — és boldogok voltunk e hitünkben — hogy oly sok viszály, s a mult időknek annyi intő példája után, őszinte testvériséggel fogunk majd kezet és közös erővel szerzünk dicsőséget a *Társaság* sokat ígérő nevének s a három *testvér-felekezetnek*. Olyan jól esett nekünk az egyesűlésnek csak az a kifejezése is, a mit a papíros mutatott ott az említett *Felhívás* alatt.

És íme: mi történik?! Innen is, onnan is felfelhangzik egy-egy tiltakozó szó, előbb csak halkan és bizonytalan zengéssel, később erősebben és határozottabban és kezdődik bizonyos gyermekjáték-féle jelenet: «miénk a vár! ki a várból, le a várról!» Megszólal az «odium theologorum» is és befecskendi a *Társaság* ajtójának mindkét felét s annak alsó és felső küszöbét is bárány-vérrel, hogy azon az öldöklő angyal be ne vonúlhasson.

Hát hiszen azt kötelességünk hinni, hogy ez az elv dolga s ezzel kiki tartozott saját lelkiismeretének; azt is tudjuk s valljuk, hogy a sajtónak teljes joga volt és van is ahoz, hogy a szabad véleménynek szárnyat adjon . . . de aztán nekünk is elhiheti azt mindenki, hogy ezzel a viselkedéssel, ezzel a herce-hurcával olyan kellemetlen helyzetet készítettek az illetők az alakuló gyűlés vezérférfiainak s a *Felhívás* aláíróinak, hogy azt önmagára nézve senki kívánatosnak nem tarthatná, s annak bizony-bizony nem örűlhetne!

Mert bárhogy akarjuk is magyarázni az unitárius testvérek kizárását szorgalmazó támadásokat, mindig jut azokból magoknak a *Felhívás*-t aláírt püspököknek és főgondnokoknak is, a kik mintha nem tudták volna, hogy mit cselekesznek . . . s rosz példájok által mintha áruba bocsátották volna a protestantismus lelkét! Minket legkevésbbé kísért a bálványimádás bűne, mégis úgy érezzük, hogy azok a mi nagyjaink nem érdemelték meg tőlünk, kicsinyektől, nem senkitől sem azt, hogy őket az idők jeleinek felismeréséért s a testvéri jobbnak fentartásnélküli odanyújtásaért elítéljük, vagy azt a gyanút támasszuk felőlök, hogy az ő papíroson való egyesűlésök csupa látszat, csupa előkelő udvariaskodás és semmi más.

* * *

E rövid visszapillantás után — a melylyel mi is tartoztunk lelkiismeretünknek — áttérünk annak elmondására: miképen volna legjobban biztosítva, szerintünk, az *Irod. Társaság* jövője, s miképen hozna az legjobb gyümölcsöket? Mert hát, szerencséjére az ügynek, abban mindnyájan egyetértünk, hogy a tervezett társaság égető szükség enyhitésére van hivatva, s így a jövőjére vonatkozó gondolatoknak még mindig lehet valami értékök, talán realis hasznuk is.

Még a mult év végén, lapunk 50-ik számában, rámutattunk a biztosítás egyik hathatós föltételére, az u. n. *parokhialis könyvtárakra*. Azóta a társaság iránt az érdeklődés általánosabbá, biztatóbbá lett, s mint a hír mondja, 15 ezer forint tőke már biztosnak tekinthető, s ezenfelül a rendes tagok tagsági díja és a pártolók aprólékos ajánlatai is szép összegre rúgnak, tehát van cím a reménységre.

Hát az bizony igen sokat jelentene, ha az *Irod. Társaság önkéntes vállalkozás útján* is létesűlhetne és virágzásnak indúlhatna . . . de az a cél, a melyet mi szántunk a társaságnak, ilyen módon még korántsem volna elérve; mert ez esetben a lakadalmi vendégségben inkább csak azok vennének részt, a kiknek lakadalmi ruhájok van; holott mi a csonkabonkákat is ott szeretnők látni a társaság gazdagon

terített asztala körül. De, a mi szintén főbenjáró dolog, ilyen módon a társaság jövője még nem volna minden eshetőség ellen biztosítva; pedig a hazai protestantismus jó hírneveért is igen kívánatos, hogy három vagy hat év mulva ne kellene ismét siralmakat énekelnünk egy nagy halott felett.

Két ok indít tehát minket arra, hogy a *parokhiális* könyvtárak alakítását összekössük az *Irod. Társaság* alakulásával; egyik a társaság jövőjének biztosítása, másik a társaság kiadványainak közhasznúvá tétele.

Hogy a parokhialis könyvtárak felállítása által a társaság jövője meg volna teremtve, azt nem kell okadatolnunk, elég csupán arra hivatkoznunk, hogy az «Egyetemes Névtár» adatai szerint van 1980 ev. reformált, 612 ág. evangélikus, meg 106 unitárius anyaegyház, összesen 2698, tehát ugyanannyi tagja az Irod. Társaságnak.

Igen, dehát ki kényszerítheti az egyházakat arra, hogy egy könyvkiadó-társaság tagjaivá szegődjenek?! A saját jól felfogott érdekök, meg a papjok, tanítójuk és az egész protestáns egyház nagy, szent érdeke.

Ne áruljunk zsákba macskát: bizony vannak papjaink s tanítóink, a kik túl az iskolán, az iskolában szerzett műveltséget csupán a tapasztalati élet gyakorlati tanulságaival bővitgetik, a kikre nézve nem léteznek tudományos mozgalmak, nincs haladás, nincs a multak tévedéseinek helyreigazítása . . . a kikről lerí a szellemi elmaradottság, s különösen a theologiai műveltség hiánya; a kik szellemi táplálék hiányában, gyarló időtöltésnek lesznek rabjaivá stb. stb. Ki merné tagadni, hogy ezek legnagyobb részét meg lehetett volna menteni, felszínen lehetett volna tartani kellő segédeszközök által? Ki ne tudná, hogy szegénységre kárhoztatott papjaink s tanítóink egy része épúgy nélkülözi a jó könyvet, mint a búza-kenyeret és a díszes ruhát? Tudunk káplánokat, a kik égő tudvágygyal hagyták el az iskolai pályát s aggódva gondoltak egy-egy üres parokhiára, a hol a szegénység ásít és a legjobb barát, a jó könyv hiányzik. Tudunk olyanokat is — fájdalom! — a kikhez nagy reményeket fűztünk, a kik sokat ígértek fiatalon és már férfi-koruk reggelén elhullatták ifjúságuknak minden virágát. Hallottunk, hallunk panaszokat világi egyénektől, a kik szégyenkeznek egy-egy tengődő lelkésztársunk elmaradottsága miatt, s örömestebb társalognak a másik felekezetnek társaságba való, bemutatható, udvarképes, tudományos, vagy legalább annak látszó papjaival; hallunk mentegetőzést a templomkerülés miatt, a mi szintén csak a papnak, a papi műveltségnek von le . . . nos hát ilyen bajok gyógyszeréül óhajtanók mi, hogy parokhialis könyvtárak állíttassanak s az anyaegyházak — persze az illetékes hatóság határozata következtében — az Irod. Társaság kötelezett tagjaivá legyenek.

Hogy pedig az egyházakra nézve a belépés terhe édessé legyen, s minden vonakodás s a teher viselése felett való osztozkodás szinte lehetetlenné tétessék, ahoz csak az szükséges, hogy az alakuló gyűlés vegye be a társaság teendői közé, a mint már újévi cikkünkben is jeleztük, a *prot. népies irodalom tervszerű művelését* és igazi keresztyén vezérelv után indúlva, mondja ki, hogy az egyházak osztályuk minősége szerint fizetnek, t. i. az 1-ső osztályúak 6 frtot, a 2-ik osztályúak 5 frtot, a 3-ik osztályúak 4 frtot, a 4-ik osztályúak 2 frtot, s ez összegért a társaság minden kiadványának örökös tulajdonosaivá válnak. Azaz, hogy ezt is mondják ki az illetékes hatóságok és aztán legyen rá komoly gondjuk, hogy minden protestáns anyaegyház könyvtára — *tudományos és népies* — szigorú ellenőrzés mellett firól-fira megmaradjon.

Ehez igazán csak egy kevés jóakarat kell a felettes hatóságok részéről; csak átérzése annak a temérdek jónak, a mit minden egyes parokhián egy, a papot és a népet egyaránt nekik való eledellel tápláló tudományos és népies könyvtár eredményezhet; csak egy kis buzgóság az egyes egyházak vezetői részéről s a cél el van érve.

Nem állítjuk, hogy a könyvtárt itt-ott be nem lepheti majd a por; de az a tudat, hogy minden protestáns lelkész kezében megvannak azok a segédeszközök, a melyek felhasználásával ő megédesítheti a maga hivatalát és esetleg büszkeségére válhatik az egész egyház egyetemének, sőt kezében vannak a népre való hatás eszközei is . . . ez a tudat maga is többet ér annál a csekély váltságnál, a melylyel ez megszerezhető. Aztán az is ér valamit, ha ilyen módon és ilyen olcsó áron lassankint egy tekintélyes vallás-egyházi irodalom támad, s ha papjaink között mindig joggal kereshetünk majd olyanokat, a kik hivatva vannak tudományukkal szélesebb körben is világítani. De, ha egyebet el nem érnénk is — mentsen isten! — azt bizonyára elérnők *a parokhiális könyvtárakkal*, hogy a szegénység nem volna többé elegendő mentsége az elmaradottságnak; papi műveltséget mindenütt, mindenkitől követelhetnénk.

Ha ilyen alapra helyezkedhetnék az Irod. Társaság, akkor — ismételve is mondjuk — nyugodtan nézhetnénk annak jövendője elé; mert így csak magok az ev. ref. egyházak, a jelenlegi classificatio alapján számítva, fizetnének annak évenkint 7628 frtot; az ágostai testvérek — hogy kerekszámot mondjunk — csak 2000 frtot; az unitáriusok csak 400 frtot. Ehez jönne az alapító és pártfogó tagok ajánlatainak évenkénti kamata, pld. az említett 15,000 frt után 700—800 frt, végre az egyesek rendes tagsági díja, legalább 1000—1500 frt, tehát összesen, ismét kerekszámban szólva, 12000 frt. Ez már olyan évi bevétel, a melylyel lehetne valamit komolyan kezdeményezni, a nélkül, hogy annak terhe elviselhetetlen volna.

Ebből az összegből aztán, a bölcs gazda számításával, jutna levéltári kutatásokra a hazai protes-

táns felekezetek történetírói számára; jutna szakkönyvtár építésére, népies irodalom művelésére, sőt még némi tartalékalap gyűjtésére és — ha csakugyan szükséges — a *Szemle* szerkesztőjének vagy szerkesztőinek és annak kiadására is. Az magától értetődik, hogy busás jutalmazásra sem az írók, sem a fordítók, sem a szerkesztők javára nem gondolhatunk; legalább egyelőre semmi esetre sem; mert nem egyesek boldogítása, hanem egy nagy, közös, felséges feladat megoldása az Irod. Társaság célja.

Ennyit ezúttal erről a nagy kérdésről, csak így vázlatosan. Érezzük s szükség esetében bővebben is készek vagyunk kifejteni az ilyen módon való alakúlás teljes horderejét. Maga az a gondolat is büszkeséggel tölt el, hogy a hazai protestáns testvéregyházak valamennyi parokhiája lassankint egy kis könyvtárrá alakúlna, s nem volna köztünk egyetlen oly szegény lelkésztársunk sem, a ki, ha sokat nélkülöz is egyébképen, a szellemiekben is éhezni és szomjazni kényteleníttetnék. Érezzük, hogy a népies irodalom helyi központja nem lehet más, mint a parokhia — a községnek ez a rendeltetésszerű szellemi tűzhelye — vagy a felekezeti iskola. Érezzük, hogy a *népies irodalom* elhanyagolása naponkint súlyosodó vád volna a prot. egyházak s azok őrállói ellen. Meg vagyunk győződve, hogy a magán vállalkozás nem biztosítja az *Irod. Társaság* életét, pedig annak élni és hatnia kellene és át kellene mintegy teremtenie ezt a mai világot ... épenazért ajánljuk a *parokhialis könyvtárak* ügyét az érdeklődők és az alakúló gyűlés figyelmébe.

Inkább késsünk egy kissé még az alakúlással, mintsem bizonytalan alapon alakúljunk!!

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai felügyeletünk.

(Folytatás).

Tehát felügyelet van, de egészen más színben tűnik fel az, ha azt kérdezzük: milyen az a felügyelet? Megfelel-e az a kor kívánalmainak, igényeinek? Erre aligha kapunk kielégítő, megnyugtató választ. Sok részletes utasítást olvashatunk akár miniszteri rendeletekben, akár felekezeti hatóságok által kiadott rendszabályokban, melyek az iskola felügyeletére, kormányzatára vonatkoznak; azonban mindezekben arra, a mire az iskolának főszüksége van: a *szakfelügyeletre*, csak ritkán találunk egy-egy útbaigazító szót vagy mondatot. Az a felügyelet tehát, melyet a különféle közegek az iskola felett gyakorolnak, leginkább csak az iskola *külső* ügyeire, nem pedig szellemére és beléletére vonatkozik.

Ez a külső ügyekre vonatkozó vagy nem szakszerű, laikus felügyelet is gyakran már a tanító hivataloskodásának a kezdetén érvényesíti káros befolyását, melynek nyomasztó hatása alatt később is a leglelkesebb tanító gyakran lemond kötelességének hivatásszerű teljesítéséről és «a kiszabott leckét odalöki a gyermekseregnek, hogy tanúlja meg,» a mint azt Szász K. püspök fentemlített «Jelentés»-ében mondja.

Népiskolai felügyeletünk gyakran demorizálólag hat a fiatal tanitóra már hivatalba lépésekor. Hogy a végzett tanitóképezdei növendék tanitóvá legyen, szükséges, hogy megválasztassék. A választási rendszer sokhelyütt lealacsonyító az önérzetes, szerény, mívelt tanitóra. Eltekintve a szavazatok gyűjtésének módszerétől, milyen p. o. a házassági ígéret, a pályázathoz kötött követelés, t. i. próba-tanitás, próba-orgonálás és próba-éneklés, sehogysem felel meg a mai kor követelményeinek és sehogysem szolgál a tanitó tekintélyének emelésére. A tanitójelölt, mielőtt megválasztatnék, a gyülekezet előtt próba-tanitást tart, melynek sikerétől függne megválasztatása. Ezen követelés elsősorban arculütése a tanitó-képesitő bizottságnak, mely a tanitó-jelöltnek kiállította az oklevelet. A község vagy bizottság, mely előtt a jelölt próba-tanitást tart, ignorálja az oklevelet, kétségbevonja az illető képesitő-bizottság képességét és maga itél újra a tanitó felett, s gyakorolja a felügyeleti jogot, a melyet, habár történeti alapon nyugszik, a modern tanügy nem tűrhet meg, még akkor sem, ha ezen próba-tanitás szakemberek előtt történnék. De kik gyakorolják ezen szakfelügyeletet? Az egyház-község szerény földmívesei, iparosai, nehányan a míveltebb osztályból és a lelkész, ritkán van ott tanitó is. A tanitó-jelölt, ha «okos» és nem akar bukni, mindenféle külső eszközökkel, hanglejtéssel, kézmozdulatokkal, hangzatos szép szavakkal fog igyekezni a választó felügyelők kegyét magának biztosítani; nem fog arra tekinteni, hogy a képezdében és gyakorló-iskolában tanult paedagogiai szabályok szerint tanitson, a mihez a választók csaknem kivétel nélkül nem értenek; de fog oly «chablonok» szerint tanitani melyek szerint a választók dressiroztattak és minél szemfényvesztőbb fogásokkal kedveskedik, annál biztosabb a győzedelem. A próba-tanitás rendesen a vallástanitással kezdődik, s csaknem kizárólag abból áll; s itt sem fődolog a vallástanitás módszere, a mely ugyancsak próbára teszi a tanitó ügyességét, hanem a bibliai citatumok tömege, mely imponál. Ki ehhez nem ért, azt nem fogják tekintetbe venni, bármily kitűnő tanitó legyen különben; mert a legjobb módszer előttük érthetetlen és gyarló. És miért nem volna ajánlatos azt úgy folytatni, a mi olyan nagyon tetszik? Nem lealázó-e az ilyen próba-tanitás? és nem káros-e a tanügyre? Milyen morális befolyása lehet ilyen felügyeletnek a tanitóra?

De nemcsak a hivatalbalépésnél szereti magát érvényesíteni a hivatlan felügyelet. Minden lépten-nyomon szeretik azt gyakorolni a patronusok, a szülők stb. Dehát a patronusnak nem volna joga az iskolához! Hisz ő alapitja, tartja fenn, fejlődését szívén hordja. Igen, tegye azt azután is és forditsa gondját az iskola felvirágoztatására, nem pedig a tanitó módszerének bírálgatására. Iskola-látogató, iskolaszéki tag lehet mindenki, ki írni, olvasni tud. (1876. XXVIII. t. c. 9. §.). És ezek bírálják a tanitót, s mondanak gyakran kárhoztató ítéletet módszeréről, mert nem képesek megérteni. De még a tanulók is hivatott bírálói tanitójuknak, mert szüleiktől s másoktól úgy tanulták azt. A kis gyermek megbírálja új tanitóját és tudatlannak tartja, «mert mindent a tanulóktól akar tudni!» Különösen vizsgálatokon lehet ilyen szakfelügyeletben gyönyörködni. Pl. a tanitó ad a gyermeknek kérdést a történetből; az képes felelni versekben és prózában, a publikum verset kíván; szépen elmondja a gyermek; a következő más kérdést kap, de nem a kérdésre felel, hanem mást mond el, s a közönség nem veszi észre, a tanitó meg nem akarja észrevenni, nehogy a szegény tanulót zavarba ejtse. A földrajz is olyan kedvesen hangzik versekben s mindenkinek arca csak úgy sugárzik az örömtől, hogy aranyos kicsikéik

*

milyen eszesek. Minek tanitson a tanitó modern didaktika szerint, minek rontsa meg a jó viszonyt a szülőkkel, minek kedvetlenitse el a gyermekeket? Hiszen neki is jólesik hallani, hogy milyen kedvesek ezek a versecskék. Németországban történt valahol, hogy a vizsgálatnál a gyermekek már feleletet adtak, mielőtt a tanitó a kérdést befejezte és a számtani feladatot helyesen befejezték, dacára annak, hogy a tanitó egy elengedhetetlen feltételt megadni elfelejtett. Ezt természetesen senki sem vette észre, csak a tanitó. (Paed. Jahrbuch, 1887.). Az ilyen feleletből nem nehéz a tanitó módszerére következtetni.

A tanitó beleéli magát, talán jobb belátása ellenére is, más paedagogiai világba, mert egyrészt képezdei tanulmánya nem ad neki elég erős erkölcsi alapot szembeszállani az áramlattal, de sokszor nem is mer, s enged a nyomásnak és «kezdetleges chablonok» szerint tanit, mert nincs szakfelügyelet.

Vallás- és közoktatás-ügyi miniszterünk egy alkalommal azt mondotta, hogy «a néptanitó munkájának megítéléséhez nem kell külön szakvélemény.» Ez az iskola ügyeletére vonatkozik és áll, de nem egészen. Helyes, ha csak a külső felügyeletet érti; helytelen, ha szakfelügyeletre vonatkozik. Nem igen tehető fel, hogy a miniszter úr felcserélné a kettőt egymással; mert az 1876. szept. 2. 20311. sz. alatt kelt rendeletének III. utasitásában az iskola-székek alakulásáról és szervezetéről intézkedvén, világosan külső és belső ügyekről szól, a mint azt másutt is gyakran teszi. A külső ügyek: az iskola felállitása, felszerelése, az épületek fentartása; a tanitói állomások betöltése s a tanitóra való felügyelet; a tanköteles gyermekek iskolába járatása; a statisztikai adatok összeállitása; az iskolai vagyonra és jövedelemre való felügyelet (9—41. §.). Eme külső ügyek elintézéséhez elsősorban érdeklődés, lelkiismeretesség, ügybuzgóság, másodsorban általános miveltség kivántatik, a mint azt egyszerű, szerény földmívesekben, iparosokban is feltalálhatjuk. És azért az iskola külső ügyeire való felügyeletet bízvást reájuk ruházhatjuk, annál is inkább, mert bennök a család közelebb hozatik az iskolához. A családot nem lehet az iskolától elválasztani, mert a család neveli az iskola számára a gyermekeket. És dacára annak, hogy az iskolai ügyek között vannak olyanok is, habár csekély számban, a melyeknek elintézéséhez szakképzettség kell: mégis mondhatjuk, hogy abban az értelemben egészen áll a a miniszter úr szava, hogy a tanitó munkájának megítéléséhez nem kell külön szakvélemény; mert a laikus is meg tudja ítélni, vajjon a tanitó hű-e az órarendhez (nem tantervhez): vajjon pontosan jár-e az iskolába, nem részegeskedik-e, erkölcsi életet él-e; vajjon hazafiú-e vagy sem stb.

De egészén másképen áll a dolog, ha a miniszter úr a belső ügyekre értette szavait. Maga a miniszter úr elkülöniti nevezett rendeletében a külső ügyeket a belsőktől, a milyenek: az iskolák szervezete, igazgatása; a felügyelet gyakorlása s bíráskodás (42—68. §.). Mindezek az iskolaszék teendőihez tartoznak. Van ezek közt is több olyan dolog, a melynek elintézéséhez külön szakértelem nem kell. Hogy azonban ezek nagyobb részéhez szakképzettség nem kellene, azt csak tájékozatlan vagy elfogult ember hiszi el. Sőt, hogy mennyire szükségesnek tartotta maga az országgyűlés is a tanfelügyeletben a szakképzettséget, mutatja az 1876. XXVIII. t. c. 3. §-a, melynek értelmében a miniszter «a tanfelügyelőt az *oktatáshoz* és a *közigazgatáshoz* értő egyének közül nevezi ki, különös tekintettel azokra, kik *az oktatás* és *iskolaigazgatás* terén magukat gyakorlatilag kitüntették.» Itt tehát elsősorban a szakember van említve, s aztán következik a hivatalnok. Avagy ez a törvény is csak irott malaszt?

Csak egyet említek a belső ügyek közül. «Az iskolák belső életére tartozó szervezet egyik legfontosabb részét teszi a tanitás rendszere és módszere.» Mindenesetre a tanitás középpontja a helyes módszer. Már most azt kérdem: vajjon az iskolaszéknek hány tagja foglalkozott módszertani kérdésekkel oly behatóan, hogy a tanitás menetét, alakját, a tanitó tapintatát a kérdezésnél és fegyelem gyakorlásánál megítélni képes volna, úgy megítélni, hogy nemcsak fitymálva tudjon beszélni a tanitó működéséről, de egyszersmind a hibára is rámutatni (mert csak hibákat szeretnek felfedezni) és megmondani: miért hiba a hiba és hogyan kell azon javítani és tényleg is megmutatni, hogyan kellene jól tanitani? Azt hiszem: vajmi kevesen lesznek. De nem is követelhetjük azt az iskolaszéktől; és ha mégis követelné valaki, azonnal azzal állunk elé: mire való a tanitó? hiszen ő neki kell azt tudnia! De ítéletet mondani a tanitó működéséről, mégis arrogál magának boldog boldogtalan.

Az iskolaszék tehát nem gyakorolhatja a szakfelügyeletet. A népiskolai felügyeletnek ezt a hiányát érzi a tanügyi kormány és akar is a bajon segiteni azáltal, hogy a népiskolai ügyek élére szakférfiakat állit. Ugyanazt a hiányt érzik az egyházfelekezetek is, mert ezek iskolaszékeinek felügyeleti tényked ése csaknem kizárólag az iskola külső ügyeire vonatkozik. Hitfelekezeti rendeletekben a népiskola felügyeletét tárgyaló cikkek a legnagyobb gonddal kerülik az iskola szakfelügyeletét és a hol ilyesfélére bukkanunk, ott is kétség támad: vajjon szakfelügyeletre vonatkoztatható-e az, vagy sem? Igy pl. egy egyházi rendelet azt mondja a tanitóról, hogy «tanitásáért és fegyelmi eljárásáért egyesek felelősségre nem vonhatják, hanem idevágó panaszaikat az iskolaszék elé tartoznak terjeszteni.» Kétes: vajjon a tanitás alatt a módszert és tananyagot, a mi a szakfelügyeletre tartozik, vagy a tanórákat, az órarendet stb. kell-e érteni, a mi a külső felügyelet hatáskörébe esik. Egyébiránt, ha brevi manu nem lehet a tanitót felelősségre vonni, még nem következik, hogy az illető *tartozik* panaszát az iskolaszék elé terjeszteni. Kétes az ilyen kifejezés is: az esperes «előljárói minőségében felvigyáz . . . a tanitók és azok segédjei tanitásának tisztaságára, hivatali hűségükre, életükre (?) és erkölcseikre» stb. mert nem tudható meg belőle: vajjon a szakfelügyetre vonatkoztatható-e vagy sem. Ugyanilyen ez is: a lelkész a tanitót «hivatalos működésében tanácscsal és útmutatással segíti.»

Határozatlanúl hangzik, hogy az iskolaszék «felügyel arra: vajjon a tanitók kötelességüket pontosan teljesitik-e»; vagy hogy «az iskolalátogatókat az esperességi gyűlés az esperességnek a tanügyekben különösen jártas és otthonos s az iránt kiváló érdekeltséggel viseltető világi, lelkészi és tanitó tagjai közül maga választja.» Tekintve azt, hogy hányan felelnek meg a követelményeknek és tekintve a teendőket, melyek reájuk ruháztattak, azt kell feltennünk, hogy itten nincsen szó a szakfelügyeletről; de ha mégis szakfelügyeletre kellene érteni ezeket a szavakat, akkor a «tanügyben különösen jártas és otthonos s az iránt kiváló érdekeltséggel viseltető» tanitón kivül vajmi kevesen lesznek, kik a bizalomnak megfelelni képesek. Avatkoznak tehát a szakfelügyeletbe olyanok is, kik arra nincsenek hivatva vagy a szakfelügyelettel nem törődnek. Mindkét esetben baj van. Feltéve, hogy az illető iskolalátogató vagy iskolaszéki tag általános miveltséggel, sőt alapos szakképzettséggel bir, mint pl. orvos, bíró, ügyvéd, gazda, művész stb., abból még nem következik, hogy a tanitás eredményét, az iskola egész szellemi állapotát helyesen felfogni és megbirálni tudja, vagy, hogy még tanácsokat is osztogathat.

Kevés felvilágositást, bizonytalan útbaigazitást ad-

nak ilyen kifejezések: a lelkész kötelessége felügyelni «az iskola beléletére.» Ha ennyi volna, azt hinnők, hogy ez szakfelügyelet; de a közvetlenül reá következő részletezése a beléletnek, úgymint: felügyel «különösen arra, hogy a gyermekek rendes időben adassanak fel és pontosan járjanak az iskolába,» nem követel szakfelügyelőt. Ilyen általános kifejezések, hogy a lelkész «tanácsával segítse a tanitót,» vagy, hogy «az esperes kötelessége az iskolákat időnként vizsgálat alá venni,» vagy hogy a püspöknek kötelessége egyházlátogatás alkalmával megtudni: vajjon a tanitó «elfogadja-e előljárói tanácsát,» mindez nem vall szakfelügyeletre.

Tehát sehol sem találjuk azt határozottan: vajjon a felügyelet abban áll-e, hogy megbírálja a tanitás eredményét, módszerét, a taneszközök kezelésénél elért ügyességet és annak következményét; vajjon «a tanácsadás» úgy értendő-e, hogy a felügyelő nemcsak negative bírálja a tanitó összes iskolai működését, hánem gyakorolja is egyszersmind a bírálat második fontosabb tényezőjét: a hibák kijavitását, tehát a tanitást és a tanitásban való oktatást.

Még nehány kifejezést kell figyelembe venni, melyek látszólagosan szakfelügyeletre vonatkoznak. E szerint az iskola-látogatók vagy dékánok «a kezeikre bizott iskolákat a téli vagy nyári vizsga alkalmával évente legalább egyszer meglátogatják és ebben részt vesznek, *bíráló figyelmöket* úgy a *tanterv . . . betartása*, mint a *tanitás módja és sikere*, a *tanitó képessége* és szorgalmára» stb. kiterjesztik; vagy máshol a püspök teendői közé tartozik, arra felügyelni, hogy a tanitók oly «*tanmódot* alkalmazzanak, melynek folytán növendékeik nemcsak hasznos ismeretekben, hanem istenfélelemben is gazdagodjanak» stb. Ime «bíráló figyelem,» «tanitás módja és sikere,» «tanmód,» «a tanterv betartása» szakfelügyeletre vonatkozik, de csak látszólagosan, mert ezen felügyelet részletezése és körülírása a küfső felügyeletre vonatkozik, vagy olyanokra van bízva, kiktől — kevés kivétellel, nem várhatunk szakfelügyeletet.

Látjuk, hogy az egyház gyakorolja népiskolai felügyeleti jogát, a mi ellen senkinek sem lehet kifogása, mert az iskola-ügy nemcsak a szülőknek és államnak, hanem az egyháznak is legfőbb érdeke; de egyszersmind azt is látjuk, hogy a protestáns néptanitó felett felügyel az egyházközség az iskolaszék által, az esperesség az esperes, illetőleg dékánok és iskola-látogatók által, a kerület a püspök által; ehez járúl még az egyetemes felügyelő főfelügyeleti joga és végtére az állami felügyelet, mert «az egyház népiskolái felett a legfőbb felügyelet joga a fennálló országos törvények értelmében az államnak törvényes fejedelmét, a koronás királyt illeti.» Azonban a király nevében tényleg gyakorolja a főfelügyeletet valamennyi népiskola, tehát a hitfelekezeti iskolák felett is a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanfelügyelők által, a mint azt az 1876. XXVIII. t. c. 1. és 4. §. mondja: «A hitfelekezeti iskolák fölött az állami főfelügyeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter a 3. §-ban emlitett (tehát kir. tanfelügyelők) által gyakorolja a fennálló törvények értelmében.» (Folytatása köv.).

TÁRCZA.

Húsvét ünnepén.

Imát rebegj ma, lelkem, áhitattal
S repülj az égre föl, föl szabadon!
Legyen dicső győzelmi hymnusz a dal,
Virágtól ékes a kopár vadon.
Legyen a gyönge szív hevülve, bátor,
Hitünk nemes, magasztos ünnepén!
Hiszen sötét sírok fölött világol —
Szelíd, örök tüzével a remény!

— «Nincs itt az Úr!» — Örömre gyujt e szózat,
Bezengve sok templom hideg falát.
Lehúll kemény köve a koporsónak,
Honnan az üdv világa csillan át.
A vérező sebekre balzsamával,
Mint égi harmat hull a drága hit.
Ez éltetőnk! Fölér egész világgal,
Óh, mert remélni, tűrni megtanít!

— «Nincsen halál!» — A föld göröngye éled,
Vigan cseveg megint a kis patak.
Hosszú, nehéz álomra jő víg élet,
Erdőn, mezőn ezer virág fakad.
Dalos madár, ha megfürészti szárnyát,
A légi ürbe hymnuszt énekel.
Vígasztaló hangja szivünkbe száll át:
Hogy a mi elhal, új életre kel!

— «Győzedelem!» — Kikelt sötét sírjából —
Oszolni kezd a jéghideg közöny.
Halál fölött az élet-fáklya lángol,
Szemünk vakítja égi fényözön!
Jöhet reánk a sors nehéz csapása,
Kétely reményeink' nem tépi szét!
Csak hit legyen az élet úti társa,
Mosolygva sírjuk bánatunk vizét.

— «Feltámadott!» — Ne féljen özvegy, árva,
Jó Istenünk, ha rá csapást ereszt.
A Golgothán, mint égi nap sugára,
Örök világgal ég a szent kereszt!
Csak erre nézzen a bűnös, megtérve,
Habár gonosz, testvérölő Kain,
Bocsánat édes írja hull szívére,
Ha száll hitének égi szárnyain!

Óh drága nap, dicső magasztos ünnep!
Beteg szívekre fénysugárt lövelj!
S midőn sietve napjaink letűnnek,
Hitünk világa, óh! jövel, jövel! . . .
Addig pedig ölelj át boldogítva,
Hogy tűrni tudjon a bús szenvedő,
S legyen mególdva majd az élet titka,
Ha ránk borúl a síri szemfedő!

Szuhay Benedek.

A fenséges.

(Folytatás.)

Ha valamely állam a demokratiai államalkatot tisztán akarja keresztülvinni, nem tűrheti, hogy a tömegből valaki kiemelkedjék, legyen az nagy akár szerencséje vagy hatalma, tekintélye vagy nagy tehetségei által, mert ezek magukban véve monarchikus színezetűek. A nép tehát igazi, habár homályos ösztönét követi, ha ilyen nagyságokat eltávolít. És így az ostracismus (cserép általi szavazás vagy száműzés), a maga eredetét a végzet eme jellemvonásainak köszönheti, a mely által az a fenségnek, a nagyságnak kiirtására tör. De ezt a vonást nemcsak az államban, hanem az egész természetben, az emberi társadalomban is feltaláljuk. «A villámok azért ostromolják a bércek tetőit; a felhő és zápor azért mossa a halmokat, hogy térjenek vissza a föld kebelébe, melyből vakmerően kiemelkedtek. Legyen minden puszta és egyenlő! Jaj annak, a mi magas, a mi nagy, a mi

hatalmas; a mi kiválik az egészből, annak dőlnie, buknia kell előbb vagy utóbb. Mentől több a nagyság, annál ádázabb a veszély, a mely fenyegetve ellene jön.» Mindannak, a mi az embert gyönyörködteti, elragadja, az az átkos végzete van, hogy utóljára kín s gyötrelem forrásává válják számára. Légy jó, a jóságot meg nem tudják az emberek neked bocsátani; bántani fogja őket nemességed, mely élő szemrehányásnak tetszik előttök; bizonyosan, a kivel legtöbb jót tettél, az fogja a hálátlanság tőrét először megforgatni kebeledben; legkedvesebb embered tagad meg és árul el, s a világ, mely erényedet nem tudta felfogni, kacagni fogja esztelen jószívűségedet. Légy igaz, az emberek őrültnek tartanak, a ki nem a világban élsz, a ki bizonyos képzeleti tökélyes lét szabályait akarod a földön alkalmazni, a ki álmodol, képzelődöl, a ki nem ismered az élet gyakorlati követelményeit s képtelen vagy azoknak megfelelni; örülj, ha korán megtérsz hozzájuk és reá fogod a feketére, hogy fehér, csakhogy velök egy véleményben légy. Szépség, vagyon, hatalom tüntessen ki mások felett: irígyeid lesznek még saját házadban is, a kik alig várják, hogy felsőséged nimbusza felszakadjon. Ha arcod rózsái hullanak, majd tapasztalni fogod, mint fordítanak hátat imádóid, mint vesznek maguknak elégtételt rajtad azon uralomért, melyet bájaiddal felettök gyakoroltál; ha veszteség ér, meglátod az emberek arcán a kárörvendés kaján mosolyát s ha dicsőséged elmúlik, az fog először homlokodra lépni, a ki régente közeledni sem mert feléd.» (Dr. Bihari Péter: Egyetemes és részleges aesthetika 116. és 117. l.).

A mi tehát az emberek közül magasra emelkedik, akár szerencse, akár tudomány, akár erény által: az ellen ott teremnek az ellentétből kifolyólag a sötét hatalmak, mint a gyanú és irígység. Ezt a hellének eléggé találóan úgy fejezték ki, hogy *„a sors irígy“* és azért beszéltek irígy istenségről, mely a nagy és mérhetlen szerencsének s boldogságnak kérlelhetlen ellensége. És egészen helyesen kötötték a sors és az irígység fogalmát egymással össze, mert valóban össze is tartoznak. A régiek, különösen Aeschylos az ő «Prometheus»-ában, ezt az ellenséges, irígy hatalmat, egyszerűen «sötét hatalomnak» nevezték, a melyet közelebbről nem határozhattak meg. Nálunk a dolog már egyszerűbb és világosabb és mindamellett is szintén azt találjuk, hogy érzetük, ösztönük helyes volt és helyes nyomra vezetett.

Képzeljünk testi, szellemi előnyök által feltűnő, kimagasló egyént. Lehetséges-e, hogy irígység nélkül feltűnjék? Igenis, van egy sötét hatalom, mely irígy, mert nem mondhatjuk, hogy ez vagy amaz irígykedik, hanem az egész tömeg, az egész világ irígy. Ha a régiek azt mondták, hogy a sors irígy, joggal fordíthatjuk meg ezt az állítást és azt mondhatjuk: irígység nélkül nincsen sors. És a ki egyszer irígykedik valakire, nem fog-e arra törni, hogy azt megsemmisítse? Ily értelemben használja fel Schiller, Polykrates történetének azt a részét, a mely őt boldogságának tetőpontján állítja elénk és a melyben Amasis barátja látván Polykrates hatalmának és szerencséjének kimeríthetlenségét, azt mondja: «irtózom az istenek irígységétől, mert végnélküli örömökben nem részesítenek halandót.»[1]

A dolgok állhatatlanságának érzete már a sors vagy végzet érzete. Mi legyen hát maradandó, ha az ifjú erejének teljességében váratlanúl, rögtön kiragadtatik az élők sorából? Ez a végzet vagy fatum, a mely nem egyéb, mint az a sors, a melyben minden emberi fenséges gyökerezik és azért minden emberi fenségest ki is forgat. Hogy ez így van, annak érzete ott él a fenséges vagy tragikus egyénekben, a kiket épenezért fatalisztikus érzetűeknek mondunk, mint olyanokat, a kik érzik, hogy valami sötét hatalomban van gyökerük és hogy kitépetnek. Innen a közbeszéd: «Caesart viszed és szerencséjét.»

A fatum tehát vagy végzet a tragikum első foka.

2. A tragikum második formája már magasabb fokú és könnyen vezethető le az első formából. A sors ebben a formában szükségképen szembeszáll a fenséges egyénnel, a mely pusztán csak léte által fenséges. A második fokon már az egyén az ő cselekvése által belenyúl mintegy a világ szükségességébe. Az első fokon ott találjuk a megmérhetetlen szerencsét, azt a szerencsét, a melyről alig képzelhető, hogy olyan is létezzék, a mely a nélkül tudná magát érvényesíteni, hogy az egyént el nem vakítaná. De épenazért, mert a szerfeletti szerencse önhittséget, kevélységet (Aristoteles Poëtikája, 7. rész) eredményez, a mely aztán sértőleg lép fel minden ellen: ezért a fatumot az egyén, a maga kihívó, ellenszegülő fellépése által, már kiérdemelte és vétséget követ el, a mint azt igen találóan mondja Shakespeare-nak Macbeth-je:

«Elbizottság, mindig ember vészangyala.»

A vétség által kihívott sors többé nem fatumnak, hanem nemezisnek neveztetik. És ez a tragikum második foka. Itt ismét Schillernek Polykratesére utalunk, mely azért is oly kitűnő példa, mert feltünteti benne jellemzően azt, hogy a szertelen szerencse a végtelen önhittséget és kevélységet szüli. A költő, Polykratest, már költeménye elején, mint elbizott fejedelmet mutatja be, ki szerencséjéből hitvallást csinál és barátjától is követeli annak elismerését.[1] Ez a dölyfösség, kevélység kihívja a nemezist. És csak egyetlen egy mód van balsorsát kikerülni s ez nem egyéb, mint a lemondás, a mely az ellentétet enyhíti. Erről a régieknek is volt már homályos érzetök, azért Amasis is tanácsolja Polykratesnek, hogy engesztelje ki az irígy istenséget és áldozza fel neki «legdrágább kincsét.»[2] Polykrates feláldozza legdrágább gyűrűjét, hogy vele a tátongó ürt kitöltse és a sorsot kiengesztelje. De ez akármilyen drága gyűrűvel is el nem érhető, mert a sors nem eb, melynek koncot lehetne oda dobni, ez csak érzelem-változás, lemondás által érhető, mint azt valaha Budha, a gazdag királyfi tette, ki kincseit a szegények között szétosztotta, a koldusbotot kezébe vette és az irgalmatosság evangyéliomát hirdette. A gyűrű nem volt elegendő, azért a sors el nem fogadta.

A nemezis szembeszáll a vétséggel, mert a szerencsében találjuk fel közvetlenül az átmenetet a vétséghez; és ha rendes, emberi lefolyásában nem zavartatik, a szerencséből okvetlenül kifejlődik a vétség, mert a szerfeletti szerencse nem lehet a nélkül, hogy a kevélységbe át ne menjen. Mihelyest a sors a hőst sújtja, szükséges, hogy hősi cselekvény idézze elő a csapást. Ezért ízetlen és teljesen elhibázott az a vélemény, hogy a tragoedia hőse tiszta és teljesen ártatlan egyén és hogy csak a vak fatum viszi őt a balsorsba. Kell tehát, hogy a tragoediaban a fatum boszúló nemezissé váljék, mely a hőst kevélységeért bünteti. Ehhez különösen Aeschylos értett és a legnagyobbszerű módon vitte azt keresztül «A persák» című tragoediájában. Ebben oly hatalomról van szó, minőt a világ még nem látott; egy seregről, mely a megmérhetetlen persa birodalom minden tarto-

[1] Ring des Polykrates:
«Mir grauet von den Götter Neide,
Des Lebens ungemischt Freude
Wurd keinem Irdischen zu Theil.»

[1] «Dies Alles ist mir unterthänig,»
Begann er zu Aegyptens König,
«Gestehe, dass ich glücklich bin.»

[2] «Und was von allen deinen Schätzen
Dein Herz am höchsten mag ergötzen,
Das nimm und wirf's in dieses Meer!»

mányaiban gyűjtetik és ezek neveinek felsorolása még nagyobbszerűvé teszi azt. Látunk tehát oly hatalmat, mely minden emberi mértéket és határt felülmúl, de ez a hatalom is csak mulandó alkotórészekből áll. Aeschylus ebből a szerfeletti szerencséből és hatalomból keletkezteti a fatumot, mert tagadhatatlanúl fatalisticus jellemvonású az az álomkép, a melyben Athossa Xerxest látja a kocsiról lebukni, közvetlenül erre érkezik a hír, hogy a persa sereg tönkre veretett. Ekkor Athossa Dárius sirjánál áldoz, a hol annak szelleme neki megjelen. És most mutatkozik az igazi görög érzet abban, hogy Aeschylus Dáriusa a szerencsétlenség okát a határ átlépésében látja. Ez a határ pedig nem egyéb, mint a Hellespontos. És így látjuk, hogy az, mit előbb csak fatumnak gondoltunk, később nemezissé vált. Továbbá azt mondhatjuk, hogy a fatum a nemezishez úgy viszonylik, mint a szerencse a vétséghez; ezért, hogy a fatumból nemezis fejlődjék, szükséges, hogy a szerencséből közvetlenül és okvetlenül a vétség következzék; és így valóságban «a szerencséhez tapad a vétség.» Ugyanazt találjuk Niobénál, hogy a fatum nemezissé válik, mert boldogabbnak érzi magát, mint Leto és így Apolló haragját kihívja. Ugyanazt találjuk Schillernek «Braut von Messina» című tragoediájában; itt is Izabella, a ki a tulajdonképeni tragikai egyén, anyai önérzetében túlboldognak tartja magát és végtelen boldogságában ezen szavakra fakad: «hadd lássam azt a boldog anyát, a ki boldogságban s dicsőségben mérkőzhetik velem.»[1] Ez túlságos önérzet, ez kevélység és azért szükségképen eléri őt a nemezis.

De magában a szerfeletti szerencsében rejlik, hogy annak élvezetével az elpuhúlás, az elfajúlás és elkorcsosúlás jár karöltve, mégpedig ugyanolyan arányban, amilyenben az élvezet fokozódik. Mert a hol egyszer az eszményiség iránti hit elvész, s a népek és korszakok a szerfeletti szerencse élvezetében elfajúlnak: ott valódi jótétemény, ha a furiák feltámadnak és megmutatják, hogy mindazok a szerencseajándékok, a melyeket az emberek bálványoznak, semmik és mulandók. Így változott át s illetőleg jutott tönkre időről-időre a világ állapota. Mert mi volt az ó-kor állapota egyéb, mint elenyészés az élvezetben. És azért örvendetes tünemény, hogy barbár népek véget vetettek annak az állapotnak. Épily rothadt állapotot tüntet fel a középkori egyház, a mely a világi élvezetekbe sülyedve, a vallásról megfeledkezett és azért ezen a téren is megjelent a reformatio, mint boszúló nemezis. A világtörténelem számtalan példát mutat még, pl. a Bourbonok korlátlan királysága, mely, míg a népet magától elidegenítette és minél kevélyebben és dölyfösebben éreztette hatalmát, annál biztosabban vágta maga alatt a fát, s végre megbukott és a forradalom elsöpörte azt. De nem is kell ilyen messze mennünk példákért. Csak pillantsunk saját korunkba és életünkbe! Itt is csak élvezetek és mulandó földi javak hajhászatára találunk és azoknak kevély feltolakodására; a magasabb szellemi javak: erény, erkölcs csak szerényen húzódnak meg a háttérben és érezzük, bár homályosan, hogy el kell jönnie a pusztítás furiájának, a mely megsemmisíti a földi javakat, hogy megtanítsa az embereket: mily mulandók azok a javak, melyek minden törekvésük egyedüli célját képezték. Ebben rejlik például a háború fenségessége.

(Folyt. köv.). **Gamauf György,**
tanító-képezdei tanár, Eperjesen.

[1] Die Mutter zeige sich, die glückliche,
Von allen Weibern, die geboren haben,
Die sich mit Herrlichkeit mit mir vergleicht.
(II. felvonás, 5. fellépés).

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az abauji ev. ref. egyházmegye folyó évi március 20—22. napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését — szokott helyén, Göncön, Fodor Pál esperes és Comáromy László egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, szép számú közönség jelenlétében.

20-ikán reggel, mindenekelőtt templomba igyekezett a közönség, hol — mivel káplán nem jelentkezett — Ujj József, kázsmárki lelkész végzé a könyörgést. 18 év óta ez a második eset, hogy tavaszi gyűléskor rendes lelkész imázott.

Templomból kijőve: a városház tanács-termében gyűltünk össze, hol az esperesi buzgó ima után, a nagy érdeklődéssel hallgatott, s valóban örvendetes adatokat tartalmazó esperesi évi jelentés olvastatott fel, melyből jól esett értesülnünk arról, hogy egyházmegyénkben a népnevelés ügye — csak a mult évhez képest is — mind a tanitványok számának 200-al lett növekedését, mind az egyes iskolák szellemi haladását tekintve, nagyot emelkedett, s hogy a tettekben és áldozatokban nyilvánúló vallásosság s egyházszeretet, mint fényes nap tündöklik egyházmegyénk egén! . . . Üres templomról, tömeges templom-kerülésről, az esperesi jelentés nem tud semmit; hanem, igenis, áldozatokról, miket az egyes hívek, egymással mintegy versenyre kelve, raktak le a vallás és egyház oltárára. Alig maradt el a 68 anya-, s az ennél több társ- és leány-egyház közül kettő-három, honnan épitkezés, adományozás vagy más dicséretes dolog említve ne lett volna.

Nem is említve, hogy a gönci 96, s több egyház 50—60 forintot költött parochiájának vagy iskolájának átalakítása s javítására: nem hallgathatom el, már csak e becses lapokban pár évvel ezelőtt tett igéretemnél fogva sem, hogy fel ne említsem Telkibányát, hol a polgári község s a földesuraságok adományozása folytán, a parochia 1204 forint költség mellett, még egy szobával megtoldatott, s egészen célszerűen átalakíttatott! Miglészen 3000 forint költséggel új templom s torony építtetett, melyhez a szomszédos egyházak hívei, még római katholikusok is igyekeztek, részint anyagszállitás, részint pénz s egyéb segedelemmel járúlni, így teljesítvén az apostol ama parancsát: «egymásnak terhét hordazzátok» sat. (Gal. 6: 2. v.).

Jól esett hallanunk az esperesi jelentésből azt is, hogy az Amerikába kivándorlott hitrokonok, ez új hazában sem feledkeztek meg itthon hagyott egyházukról, s tőlük telhetőleg igyekeztek azt küldeményeikkel gyámolitani.

A főjegyzői s dékáni hivatalokra beérkezett szavazatok felbontása végett kiküldött bizottság jelentéséből kitünt, hogy főjegyzővé Ujj János aljegyző, dékánná Kovács Béla, abauj-vajkóci lelkész választatott meg. Gyámintézeti pénztárossá pedig a közgyűlés által — titkos szavazattal Idrányi Ferenc, h.-büdi lelkész s egyházm. tanácsbíró lett megválasztva. Az egyik aljegyzői toll vezetésével, a gyűlés tartamára, Novák Lajos, abauj-baktai lelkész bizatott meg.

Azon kérdés: vajjon a tanitók tavaszszal változzanak-e vagy őszszel: nagyon könnyen lett eldöntve, mivel Abaujban az őszi változást már a gyakorlat régen elitélte, s maga a tanitói testület is kérvényezett a tavaszi változás mellett; tehát egyházmegyénk a tavaszi változás mellett foglalt állást.

Az ungi egyházmegyének a «csonka» és «kegyév»-re

vonatkozó indítványa elfogadtatott azon módosítással, hogy itt ne a polgári, de az egyházi év jöjjön számításba, s hogy a létesitendő szabályrendelet visszaható erővel ne bírjon.

Leverőleg hatott közgyűlésünkre, hogy a lelkészválasztás előtt álló egyházak, mintha csak összebeszéltek volna: részint a lelkészi díjlevél értékének lejebb szállitása végett, részint azért kérelmeztek, hogy lelkészállomásuk, bizonytalan időre betöltetlen hagyassék, s a lelkészi fizetés egy része, az egyház anyagi ügyeinek rendbehozására, illetve nagyobb lelkészi fizetés gyüjtésére (?) gyümölcsöztessék. A kérelmező egyházak ügyeinek megvizsgálása küldöttségekre bizatott.

Az abauj-szántói egyháznak azon kérelme, hogy a domesztikai járulékokat a hívek helyett az egyház pénztára fizethesse: visszautasíttatott.

Az egyházmegyei pénztárak kezelésére vonatkozólag egy szabályrendeletet készittetet s fogadott el az egyházmegye, melyben elő vannak adva mindazon utasítások, miket a pénztárosnak szemelőtt kell tartania, úgy a kölcsöntkérő világiak, mint a lelkészekkel szemben, s hogy egy-egy pénztárban 100 forintnál több nem heverhet gyümölcsözetlenül és hogy csak az egyházmegye által megjelölt vidéki takarékpénztárakban helyezhetők el az egyházmegye pénzei.

A domesztikához 14 egyház és 2 lelkész folyamodik, összesen 5960 forint segélyért.

Az időközben megválasztott lelkészek u. m.: Láng Károly Szikszóra. Hallgató János Mérára és Tóbiás Gyula F.-Láncra beerősittettek.

A tanitók közül tizen cserélték fel egyházukat mással. Tanitó nélkül csak a hutkai egyház maradt!

Székely Endre, saját kérelmére bekebeleztetett a f.-zempléni egyházból: de azon feltétel alatt, ha iskolai bizonyitványait is beterjeszti az esperesi hivatalhoz, s egyszersmind megengedtetett a pusztafalusi egyháznak, hogy őt meghívhatja.

Azon sajnos tapasztalat folytán, hogy egyházmegyénkben, még mind ez ideig több egyház nem vette fel a gondnoki számadások elkészitésénél, a tőkepénzek és haszonbérek táblás kimutatásához azon rovatokat, melyeket az egyházmegye már régebben megrendelt, sőt, hogy maguk az egyház-látogatók sem voltak idáig egy véleményben, a gondnoki számadások elkészitését illetőleg, a mi miatt gyakran megtörtént, hogy az egyik így, a másik amúgy rendelte a számadások elkészitését, mi mindenesetre az egyház-látogatás tekintélyének rovására esett: e sajnos tapasztalat folytán — mondom — egyik tanácsbíránk, egy javaslatot terjesztett az egyházmegye elé, a gondnoki számadások egyöntetű elkészitése, s az egyházlátogatóságok öszhangzóan történhető működése szempontjából, mely javaslat csekély módosítással elfogadtatott, s ki lett mondva, hogy ezután úgy a tőke, mint más alapitványi pénzek, s haszonbérekről külön táblás kimutatás készittessék, a meghatározott rovatfőkkel* s a befizetett kamatok s haszonbérek, az illető rovat alján összegeztetvén: egy-egy összegben vezettessenek be a napló alakú gondnoki számadásba.

* A meghatározott rovatfők a következők: a) a tőkepénzeknél: 1) folyó szám; 2) kölcsönző neve; 3) kötvény kelte; 4) mennyisége a kölcsönnek; 5) f. évi kamat; 6) kamathátrálék a számadást megelőző év végéig; 7) késedelmi kamat; 8) kamat tartozás összege; 8) f. évben fizetett tőke; 10) fizetett kamat; 11) adós maradt tőkével; 12) kamattal.

b) A haszonbéreknél: 1) f. szám; 2) bérlő neve; 3) a szerződés kelte; 4) megnevezése a bérelt tárgynak; 5) ennek területe; 6) f. évi bérlet; 7) bérlet tartozás, a számadást megelőző év végéig; 8) késedelmi kamat; 9) bérlettartozás összege; 10) fizetett bérlet; 11) adós maradt a jövő évre. *F. J.*

Sok tárgy volt még ezeken kivül, a harmadfél napig tartott gyülés zöld asztalán, a melyek, mint egyházmegyénk házi ügyei, kevésbbé közérdekűek. Fűzy János, e. m. aljegyző.

Mikor változzanak a tanitók?

— Válaszúl Idrányi úr cikkére. —

Ámbár Idrányi úrnak lapunk 12. számában megjelent cikkére azon két szempontból, a mely a cikkben fel-, illetve egymással szembe állittatik (t. i. a tanitók fizetésének elosztása és a pedagogiai szempontok) már megfelelt lapunk 13. számában Vadászy Pál, az inditványt tevő egyházmegye főjegyzője: én is hozzászólok, szerkesztő barátom engedelmével, a kérdéshez, azért, mert az Idrányi úr cikke nem annyira a felső-borsodi inditványt, mint inkább az én nézetemet és a felső-borsodi egyházmegye által részben módosított inditványomat támadja meg.

Hogy Idrányi úr nem értette meg a f.-borsodi inditványt, azt V. P. már kimutatta. Pedig igen érthetően van ám az az egyhk. ker. jegyzőkönyv 68-ik pontjának következő szavaiban kifejezve, miszerint a fennálló szabályrendelet «*oda módosíttassék, hogy az őszi tanitói választások is megerősíttessenek.*» A ki ezen 68 pontot elolvassa, első tekintetre láthatja abból, hogy a f.-borsodi egyházmegye nem akarja a fennálló szabályrendeletet (mint I. F. úr hiszi) *megváltoztatni*, hanem csak *oda módosítani*, hogy ha a körülmények úgy hozzák magukkal, joga legyen a tanitói választást őszszel is megerősíteni.

Minden ilynemű, valamely fennálló szabály megváltoztatását avagy modositását célzó inditvány, a közéletben felmerült eset következménye szokott lenni. Az volt a jelen inditvány is. Ugyanis a miskolci egyház egy új tanitói állomást állított fel, annak betöltésére pályázatot hirdetett. A pályázat föltételei között egyebek közt az is foglaltatott, hogy a megválasztandó tanitó *állomását az iskolai év kezdetével, szeptember 1-én tartozik elfoglalni.* A minthogy az nem is lehetett máskép, mert dacára az egyházker. szabályrendeletnek és dacára az I. úr véleményének, a tanitónak állomását az iskolai év kezdetén és nem annak vége felé kell elfoglalnia. Ugyan mit szólott volna hozzá I. F. úr, mint az egyházker. tanügyibizottság előadója, ha a miskolci fényes egyház egyik most felállított elemi iskolájában a tanitást Szent-György napján kezdették volna el, csak azért, mert az egyházkerületnek egy elavult határozata szerint a tanitó csak Szentgyörgy napkor léphet szolgálatba? Aligha megdícsérte volna a miskolci egyházat, de ha megdícséri is, a tanfelügyelő bizonyára nem. Pedig hát Miskolcon is csak ismerik az egyházker. szabályrendeletet, azon egyházban, melynek vezére épen a püspök.

De térjünk vissza tárgyunkhoz. A pályázat folytán 22 vagy 24 tanitó folyamodott az állomásért, legtöbben a mi egyházkerületünkből (talán Abaujból is), a kiket egyáltalán nem feszélyezett a fennálló egyházker. határozat. Egyik f.-borsodi tanitó volt szerencsés az állomást elnyerni. Most következik a *quid juris?* és a *quid consilii?* Az egyházkerület egyik igen helyes határozata értelmében egyik egyházmegye nem fogadhatja be a másik egyházmegye hivatalnokát elbocsátó levél nélkül. A merev jog szerint, tekintve az egyházker. vitás határozatát, a felsőborsodi egyházmegyének nem kellett volna elbocsátani tanitóját, mert hiszen a tanitó csak tavaszszal változhatik, hanem oda kényszeríteni a miskolci egyházat, hogy újonnan felállított új iskoláját Szentgyörgy napkor nyissa meg, *a pedagogia nagyobb dicsőségére.* Ezt azonban a miskolci egyház minden bizonnyal nem tette

volna, hanem, ha a megválasztott tanitó el nem bocsáttatik, egyszerűen mást választ, a kit nem kötnek az ilyen mult századba való határozatok. De hát kérdem: van-e joga az egyházmegyének egy szorgalmas, igyekező tanitóját megakadályozni, hogy előmenetelét munkálja s elszalaszsza az egyszer kinálkozó alkalmat? (sőt elszalaszsza azt örök időkre, mert hiszen mindenféle pályázatban az iskolai év kezdetén kell elfoglalni az új állomást). Kérdem Idrányi úrtól: volna-e lelke arra szavazni egyházmegyéjében, hogy egy ilyen tanitó ott veszszen valamelyik hernád-melléki kis faluban csak azért, mert egy ósdi határozat őt onnan Szent-György napig ki nem bocsátja? Bizonyára nem.

Igy tett a f.-borsodi egyházmegye is. Elbocsátá az előre törekvő tanitót. És minthogy ezen változás második, sőt harmadik választást is vont maga után: kénytelen volt ezen újabb választásokat is megerősíteni, mert hiszen ezen folytatólag megüresedett egyházak épen olyan jogokkal bírnak, mint a miskolci, épen olyan joggal követelhetik s követelték is, hogy Miskolccal egyenlő elbánásban részesüljenek.

De minthogy a törvény míg fennáll megtartandó, ha pedig meg nem tartható: megváltoztatandó, ezen soha el nem vitázható elvnél fogva én voltam bátor inditványozni a felső-borsodi egyházmegyén, hogy ezen szabályrendelet, mint a mely igen kicsinyes indokokból indúlva ki, a paedagogiai magasabb, az osztozkodásnál mindenesetre előbb való elvekkel ellenkezik, kivihetetlen és megtarthatatlan, megváltoztassék s az egyházmegye az illetékes forumon, az egyházkerületen kérelmezze és inditványozza hogy a tanitói változások határideje az iskolai év kezdetére tétessék át.

Az egyházmegye aztán inditványomat csak részben fogadván el, oda módositá azt, hogy meghagyni kívánta a fennálló szabályrendeletet s az egyházkerülettől annak csak fennebb szószerint idézett módositását kérelmezte.

Igy keletkezett ezen úgynevezett f.-borsodi indítvány. Mindezt pedig azért mondtam el, hogy módom legyen kijelenteni, miszerint én a f.-borsodi egyházmegye által elfogadott közvetitő inditvány dacára ma is azon nézetben vagyok, hogy a tanitók változásának egyedül célszerű ideje a tanév kezdete. És minthogy I. F. úr, mint cikkem elején érintém, nem a f.-borsodi indítványt, hanem az én nézetemet támadta meg: felveszem a kesztyűt s megkísérlem bebizonyitani, hogy ez míg pedagogiai szempontból egyedül lehetséges, addig másrészről a tanitóra sem jár semmi anyagi kárral.

* * *

Hogy mikor változzanak a tanitók vagy helyesebben, hogy más állomásra lett meghívásuk folytán, mikor foglalják el újabb állomásaikat? ez a kérdés — úgy látszik — sokszor foglalkoztatta már a mi egyházkerületünket. Megvallom: nem érzek magamban kedvet végig kutatni egyházkerületünk jegyzőkönyveit, hogy kimutassam: hány különböző határozat hozatott e tárgyban, hányszor lett a szabályrendelet megváltoztatva, a szerint, a mint az egyik vagy a másik szempont emelkedett túlsúlyra; azért, csak a jelenleg fennálló s az 1876. évi tavaszi gyűlésen, 40. szám alatt hozott, s jelenben még kötelező szabályrendelettel kívánok ez alkalommal foglalkozni.

Ebből a jegyzőkönyvi határozatból, illetőleg szabályrendeletből kitűnik, hogy a *„régi gyakorlat“* szerint, a tanitók változásának határideje tavaszszal volt; az egyházkerület aztán — bizonyosan felmerült eset folytán — azt őszre tette át, míg utóbb a mondott határozatban, az abaúji egyházmegye indítványára, visszatért a régi gyakorlathoz azért, mert *az őszszel történő változásnál a fizetési elosztás és az elszállítás* nehézségekkel (az indítvány szerint, sokszor legyőzhetlen nehézségekkel) jár.

Hát én biz azt kézségesen elismerem, hogy ha el kell osztani a fizetést, az némi nehézséggel jár s hogy sokkal könnyebb volna az elosztás, ha tanitóink (no, meg papjaink is) fizetésüket, megfelelő bélyeges nyugtára, szabályszerű fizetési ív mellett az adóhivataltól, havonkint előlegesen, készpénzben vehetnék fel; mindazáltal ezen nehézségeket, még ha csakugyan osztozkodás szüksége állana is elő, sem legyőzhetetleneknek, sem oly fontosaknak nem tartom, melyek még a paedagogiai szempontokat is, melyek pedig e tekintetben a főindokok, háttérbe szoríthatnák.

De hát, az én nézetem szerint, ha a főtiszteletű egyházkerület azt határozná, hogy a tanitók a tanév kezdetén foglalják el állomásukat, vagyis, hogy az ő fizetési évök szeptember 1-től szeptember 1-ig terjedjen: *a fizetés-elosztás szüksége egyáltalán nem merülhetne fel.*

A nálunk fenálló gyakorlat szerint, az egyházi év Szent-György napkor kezdődik. Miért? azt nem tudom. De hogy nem helyesen: azt már bizonyosan tudom. Egy egész évet magában foglaló időkörnek, vagy a polgári évvel kell kezdődnie vagy ha ez valamely okból nem lehetséges, oly időponton, mely az év kezdetének megállapitására befolyással biró tényezőknek leginkább megfelel. Ha tehát a polgári év kezdete talán nem lehetne egyszersmind az egyházi év kezdete is, nem sokkal célszerűbb volna-e, minthogy papjainknak és tanitóinknak, fájdalom! gazdálkodással is kell foglalkozniok, s fizetésük földek jövedelméből is áll, ha évük a gazdászati év bevégzésével végződnék s az a gazdászati év kezdetével kezdődnék ... ?

De, ha nem változtatjuk is meg az egyházi év kezdetét a lelkészekre nézve, mért ne lehetne azt megváltoztatni a tanitókra? Midőn a főtiszteletű egyházkerület, a tanitók őszszel való változását kimondta, abban tévedett, hogy nem változtatta meg fizetési évük kezdetét is. Igy természetesen, minden egyes tanitó-változás alkalmával, az osztozkodás szüksége állott elő. De, ha egyszer azt mondaná ki, hogy a tanitó fizetését szeptember 1-től, szeptember 1-ig terjedő évre kapja: osztozkodásra sohasem volna szükség. Sőt ez előny volna a tanitóra, mert a hivektől befolyó s jobbára szeptember, október vagy legkésőbben novemberben nyert fizetését előlegesen kapná. Igaz, hogy az a kis kellemetlenség, még igy is megmaradna, hogy a változó tanitónak tavaszszal elültetett kukoricája, kromplija és babja betakaríttatásáért visszakellene mennie előbbi egyházába, de hát nincsen-e ez most is meg a tavaszi változásnál? Én ugyan nem foglalkozom gazdálkodással, de minthogy prókátor vagyok, s igy egy kicsit mindenhez kell értenem, annyit én is tudok a gazdálkodásból, hogy a tiszta búzát és gabonát őszszel vetik és nyárban kaszálják. A Szent-György-napkor változó tanitónak tehát, hogy őszszel vetett gabonáját betakaríthassa, ép úgy el kell mennie elhagyott állomása helyére s ott helyről kell gondoskodnia terményének, mint a hogy meg kell jelennie a krumpli, kukorica és répatermény betakarítása végett.

A mi a szabályrendelet és Idrányi úr másik indokát illeti, hogy az elszállítás őszszel elviselhetetlen terhet ró az egyházra: ezt, úgy hiszem, I. úr maga sem hiszi komolyan. Ugyan tekintsen csak végig a Bodrog, Tisza, Sajó és Hernád völgyön s nézze azokat a roppant árvizeket. Ha ezeket figyelembe veszi, s hozzá számítja azt a jó vendégmarasztó tavaszi sarat, bizonyára nem fogja állitani, hogy tavaszszal könnyebb és kevesebbe kerül az elszállitás, mint augusztus végén a jó száraz

időben és poros útban. Higye meg, hogy azt az argumentumát, miszerint egy tanító csekély ingóságainak őszszel való elszállítása egyházaink 90. százalékát tönkretenné: senkisem fogja önnek elhinni.

Térjünk át már most a tulajdonképeni célra: a pedagogiai szempontokra. Nagyon csodálkozom, hogy épen a tanügyi bizottság előadója, a kinek a népnevelés ügyével ex professo kell foglalkoznia, kicsinyeli ezt a szempontot. Igenis, mi sohasem tévesztettük össze a népiskolákat és néptanítókat a felsőbb tanítással, és mert tudjuk azt, hogy olyan szülők gyermekei taníttatnak és neveltetnek, a kik az iskolából kikerűlvén, lesznek, mint szülőik, földmívelők, s könyvet, fájdalom, mint szülőik, alig vesznek többé kezükbe; épen — mondom — mert ezt tudjuk: azért kívánjuk és követeljük, hogy a tanítás és nevelés az iskolában egyöntetű legyen, s ne szaggattassék meg az év közepén; mondjuk végefelé tanítói változásokkal. Ha ezt a szempontot I. úr magasabb szempontnak nem tartja: én arról nem tehetek. Úgy az országos törvény, mint a mi egyházi törvényünk szerint, a tanév szeptemberben veszi kezdetét. Kérdem: lehet-e sikere az olyan tanításnak, mely a tanév folyamán félbeszakíttatik s az, egy más tanmódszer szerint tanító egyén által folytattatik? Nem hiszem, hogy az I. F. úr által vezetett statisztika ezt igazolná.

Még egyet! Azt állítja I. F. úr, hogy «sokkal nagyobb szolgálatot tesz a tanügynek az, a ki a tanítók anyagi jobblétét munkálni igyekszik, mint az, a ki a *magasabb* pedagogiai szempontot tartja szemei előtt s a tanítók anyagi ügyeit és jólétét figyelmen kivűl hagyja.» Hogy a pedagogiai szempontok a *magasabb* szempontok, azt I. F. úr ezen mondatában akaratlanúl elismerte. De ettől eltekintve, higye meg nekem, nem munkálja a tanítók anyagi jólétét az, a ki egy szabályrendelet nyügével jelen állásához láncolja a tanítót és megakadályozza, hogy ő az értelmi fejlettségének s készültségének megfelelő s őt megillető helyet az állami vagy községi iskolában, avagy más egyházkerületek felekezeti iskoláiban el ne foglalhassa; pedig tekintettel arra, hogy mind az állami, mind a községi iskolákban, mint más egyházkerületek iskoláiban az iskolai év kezdetével kell elfoglalni helyét, a mi fennálló szabályrendeletünk őt egyedűl ide, mi hozzánk, köti le.

Debreczeni Bertalan.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A br. Vayak zsolcai sírboltja ismét gazdagabb lett egy érdemes aggastyán kihűlt tetemeivel. *Br. Vay Lajos*, Vay Miklósnak, a híres tábornoknak s a reform-eszmék egyik elsőrendű bajnokának és a fejedelmi műveltségű Adelsheim Johannának kisebbik fia: br. Vay Miklós koronaőr és főrendiházi elnöknek öcscse, br. Vay Béla, borsodi főispánnak édes atyja, f. hó 24-ik napján, d. u. 2 órakor Vattán, Borsodmegyében, egyik leányának, Kelcz Pálnénak, Helén bárónőnek karjai között csendesen elhunyt. Mint édes anyja írta róla, a zajtalanabb életre, egy szűkebb kör boldogítására volt hivatva inkább, mint a katonai vagy politikai pálya küzdelmes és bizonytalan dicsőségére. Neve, összeköttetései, emberek és a közjólét iránt tanusított nemes érdeklődése miatt azonban nem maradhatott a családi élet szűk körében: előbb mint megyéjének követe, majd 1848-ban mint annak főispánja, tevékeny részt vett különösen a megyei ügyek rendezésében, sőt mint őrnagya egy nemzetőri zászlóaljnak, a pákozdi ütközetben és Schwechatnál azt is bebizonyitotta, hogy karddal is tudta szeretni a hazát. A forradalom lezajlása után családi tűzhelyéhez húzódott vissza, hol híres szépségű neje, Teleky Erzsébet grófnő, egy fia és négy leánya körében boldog családi életet élt. Mikor az absolut időszak alkonyodni kezdett s biztató jelek mutatkoztak a láthatáron, hazafiúi kötelességnek tartotta a borsodmegyei főispánság ismételt elvállalását, a mely állásától 1872-ben vált meg, azt nyervén hűségének jutalmául, hogy utódja gyanánt fiát köszönthette. A nyarat Zsolcán, a telet rendszerint Budapesten töltötte, a hol főrendiházi tagsági jogát is gyakorolhatta. Nejének hunyta után csaknem teljesen félrevonúlt, s minden feltünést kerűlve, mintaszerű egyszerűségben, ártatlan kedvteléseinek élt. A tavasz jöttével odahagyta a fővárost, hogy zsolcai kedvelt lakában és kertjében lássa a természet feltámadását; útközben azonban megbetegedett s kiszállt Vattán, s ott érte utól a halál. 85 évet élt hasznosan, nemesen. A nagykiterjedésű család gyászában s az egyetlen testvér mély fájdalmában mi is őszinte tisztelettel osztozunk. — A lelkipásztorok nesztora, «*öreg Varjas Gábor*,» miszlai (Tolnamegye) ev. ref. lelkész, ugyancsak folyó hó 24-ikén, életének 93. boldog házasságának 60-ik évében szintén örök álomra szenderűlt. Özvegye, 5 gyermeke, 11 unokája, 6 dédunokája, vők, menyek áldják emlékezetét. — *Gál Mihály*, a hódmezővásárhelyi főgimnáziumnak egyik buzgó, hivatással működő tanára, folyó hó 20-ik napján, hosszas betegség után, életének 55-ik, tanárkodásának 22-ik évében kiszenvedett. Áldás őrizze az elhúnyt jelesek emlékezetét.

— **Candidatio.** 1. *A kis- és nagy-bákai* (Szabolcsm.) egyesült egyházak lelkészi állomására (III. oszt.) 12 pályázó közül, múlt hó 27-én a következők jelöltettek: Molnár Miklós, eperjeskei lelkész; Rácz Gyula, thuzséri lelkész; Bakó Károly, gyulaházai lelkész; Barcsa Endre, segédlelkész-tanító; Hubay József, nyíregyházai segédlelkész. 2. *A ramacsaházai* (Szabolcsm.) lelkészi állomására (IV. oszt.), 9 pályázó közül, Hatvany Pál, segédlelkész; Vitéz Gyula, kemecsei segédlelkész; Brassay Károly galaci missionárius; Debreczeni Gyula, nagyváradi vallástanár; Erdélyi Imre, nagy-kállói segédlelkész.

— **Gyülések.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület folyó hó 24-ik napján fogja megkezdeni tavaszi közgyülését, a szokott helyen, Miskolcon. A t.-borsodi egyházmegye gyülése Balajtra, s folyó hó 11-re van kitűzve.

— **Az alsózempléni** egyházmegye közgyülése, a Bodrogközt még mindig szorongató árvíz-veszély miatt, folyó hó 4i-k napjáról 17-re halasztatott. A Baldácsy-bizottság gyülése Budapesten, folyó hó 15-én leend. Az *Irodalmi Társaság* alakuló gyülésére a meghívók még nem küldettek szét.

— **A főiskolai énekkar** beregszászi szerepléséről érdekesen emlékezik meg a „*Bereg*“ című, *Janka Sándor* által szerkesztett heti lap, s ugyanaz közli *Szeles Károly* rendező-bizottsági tag számadását is. E szerint a bevétel 513 frt 50 kr volt, a kiadás 216 frt 50 kr. Tiszta jövedelem 297 frt, mely összeg *Korocz József* karelnökhöz már meg is érkezett. Ez összegből a kartagok úti költségének levonása után is, egy egész kis tőke marad a beregszászi szép napok emlékéül.

— **Irodalmi hirek.** A zemplénmegyei orvos-gyógyszerészegyesület kiadványai között „*Népszerű előadások gyűjteménye*“ cím alatt megjelent Mathiász József felolvasása: „*A napsugár mint munkás*“ és Viski Krüzselyi Bálint, sárospataki tanáré: „*A savókúra.*“ Ez utóbbi az erdő titkainak, a pásztorok babonáinak s a természet örök szépségeinek keretében egy darab érdekes önéletrajz, a felolvasó ifjú korából.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 15. szám. Sárospatak, 1888. április 9.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Milyen legyen hát új énekeskönyvünk?» *Sz—y—k—l.* — «Népiskolai felügyeletünk.» (Folytatás). — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «A pályázati képesség megállapítása tárgyában javaslattétellel megbízott egyházkerületi küldöttség munkálata.» — «Vegyes közlemények.»

Milyen legyen hát új énekeskönyvünk?

E becses lapok folyó évi 1-ső számában a szerkesztő visszapillant az *„Újév kezdetén“* a lefolyt 1887-re s azon eredményekre nézve, melyeket egyházi életünkben elérheténk, találóan «szürkének» mondja a letűnt évet. Valami önálló, határozott színt nem mutathat fel a közelmult. A kitűzött nagy célok közül egyhez sem közeledtünk valami nagy lépéssel, némelyekben épen visszafelé mentünk, így — többek közt — *az énekeskönyv* ügyére nézve.

Ez ügy nem talált érdemelt és méltán várt támogatásra, sőt épen idegenkedést, ellenszenvet keltett épen abban a körben, honnan a leghatékonyabb pártolást remélhettük. Már csak arra az eszmére, hogy meg kellene újítani énekeskönyvünket, mielőtt részletes elvek és eljárási módozatok lettek volna megállapítva, s az egyházi hatóságok a kezdet elejéhez hozzáfogtak volna: már vésztjósló s tiltakozó hangok hallatszottak papok részéről tanácskozmányokban s a sajtó útján is. A Ballagi lapjában Nagy Ignác, kölkedi kartársunk «ne nyúlj hozzám» virágnak mondván énekeskönyvünket, figyelmeztet, hogy ezt a vérébe átment szent könyvét a népnek kis újjal se merjük illetni, mert forradalom lesz a vége. Maradjon úgy, a mint van; úgy szép és jó az, a maga ódon köntösében, a mint ezt közel egy század óta ismeri és használja népünk.

Ily körülmények közt, nagy óvatossággal, szép lassan mégis haladtunk odáig, hogy ma már az énekügyi bizottság egy csomó zsoltárátíratot s «dícséretet» átnézett, kézírat gyanánt 3 füzetben kiadott s a zeneértőknek átnézés s véleményezés végett kézbesített. Igy és itt áll ez az ügy — ha jól tudom — 1885 óta.

Legújabban most a konvent megint elővette az ügyet s megfigyelmeztette az énekügyi bizottságot, hogy mozogjon. Valószínű, hogy a jövő évi konvent már megállapítja azokat az elveket, a melyeket szem előtt kell az új énekeskönyv készítésénél az illetőknek tartaniok.

Az említett újévi visszapillantás erre nézve egy igen fontos s az eddigi felfogástól nagyon eltérő elvet mond ki, azt t. i., hogy a *zsoltárokat nem kell fordítani vagy átírni, hanem azokból csak ihletet s eszmét kell meríteni.*

A korábbi utasítások szerint, Dávid zsoltáraiból az eddig használt s csillaggal jelölt darabok továbbra is meghagyandók s átdolgozandók lettek volna a jelen nyelv- és verstani szabályok szerint; tehát a beltartalom, az eszmemenet, képei-, hasonlatai- és kifejezéseivel együtt maradna a régi, csupán a külső idomúlna a magyar nyelv- és verstan szabályai szerint. Ennek a szigorún előírt utasításnak róható fel, hogy «egyesek, kik próbálták pengetni a Dávid hárfáját, nem tudtak megszabadúlni az u. n.: Dávid-zsoltárok nemzeti vonatkozásaitól, s a helyett, hogy csupán ihletet, eszmét kölcsönöztek volna a theokratikus nép lyrai termékeiből, átvették — hagyományos tisztelettel — a szavakat, a képeket, a mi keresztyén ajkainkról lerívó szólásmódokat is.»

Föltehető, hogy a konvent új énekügyi bizottsága egy lépéssel tovább megy eddigi álláspontjától, Radácsi elvéhez közeledve, s kimondja irányadó elvűl, hogy a zsoltárok átdolgozásánál nem kell szorosan a betűhöz ragaszkodni, mert nem *bibliafordításról*, hanem a *magyar ref. nép énekeiről* van szó, tehát elhagyandó mindaz, a mi a keresztyénség és magyar nép szellemétől elütő. Ezzel eléáll az a kérdés, hogy *milyen legyen hát új énekeskönyvünk?*

Bizonyos, hogy egyházi hatóságunkat az énekügy reformjára a jelenben használt énekeskönyvnek nemcsak alaki, de tartalmi hiányai is ösztönzék.

Alakilag, a mai fejlettebb nyelv- és verstan szabályai szerint, valamenyi énekünk újítást igényel, nem is említve, hogy a nem használható darabok felvétele szükségtelenül növeli a könyv terjedelmét és árát.

Tartalmilag is igen sok énekünknek, különösen a zsoltároknak tartalma nincs összhangban a keresztyénség és magyar nép szellemével.

Ha tehát énekeskönyvünk mind alakilag, mind tartalmilag szükségli az újítást, világos, hogy új énekeskönyvünknek a vallásos költészet oly gyöngyének kell lennie, mely az alak tökélyén kivül beltartalmára nézve *elsősorban keresztyén s másodszor magyar legyen minden ízében.* E posztulátum annyira természetes és jogosúlt, hogy bizonyítgatni felesleges. Ez ellen vétenénk pedig, ha a zsoltárokat a zsidós vonatkozások s jellegtől meg nem tisztítva adnók. Ámde, ha ezt teszszük, akkor a legtöbb zsoltárral épen azt műveljük, amit Radácsi György sürget, t. i., hogy azokból csak eszmét s ihletet merítünk, s ez esetben a zsoltárok nem lesznek többé Dávid zsoltárai.

De hiszen nincs is szükségünk Dávidnak mind a 150 zsoltárára. Elég, ha megmaradnak új átdolgozásban a keresztyén szellemnek, gondolkodásnak megfelelők, a többiből merítsenek szent poétáink ihletet és eszmét s azok legyenek az u. n. «dícséretek.» Példáúl az énekügyi bizottság által meghagyandóúl kijelölt 1-sö zsoltárból meríthet valaki eszmét, azt t. i., hogy *ki a boldog?* és ha van hozzá ihlete, megénekelheti jobban, mint az eredetiben meg van énekelve e théma és szebben, mint Sz. Molnár Albert áttette. Az eredetiben ugyanis ez eszme van: boldog a kegyes ember. És ez egy meglehetősen erőtetett hasonlattal tétetik némileg költőies színezetűvé; «a kegyes ember folyó mentén zöldelő fa, a gonosz pedig polyva.» Ezt az eredetileg 6 versből álló szöveget Molnárunk — mint tudjuk — 6 soros 4 strófává terjeszté ki. A magy. tud. akadémia előtt nagy dícsérettel bemutatott s méltatott Kálmán Károly* már egy strófával rövidebben, s bár a vers- és nyelvtani szabályoknak megfelelően, de mégis minden ihlet nélkül adja e zsoltárt; mert a szövegben — melyhez ragaszkodnia kellett mind a két átdolgozónak — magában nincs ihlet. E zsoltár tehát kihagyható az új énekesből, vagy írjon belőle a poeta hymnust. A 3., 5., 6., 8., 19., 23., 37., 42., 46., 51., 84., 90., 122., 125., 128., 130., 139., 143., 146. zsoltárok tartalma maradhatna csupán Dávid-zsoltárokúl, a többi használhatóúl átidomítva — a jelzett elvekhez képest — nem Dávidé lenne többé, hanem azé, ki belőle ihletet és eszmét merítve, hymnust írt.

Az e helyütt föl nem említettek közt vannak olyan zsoltárok, melyeknek *dallamaikban* van becsük, mint p. o. 33., 35. És itt, a dallamokra nézve, szükségesnek látszik, hogy az irányadó elvekkel együtt azon dallamok is kijelöltessenek, melyekre a szövegek írandók lennének. Hogy jelenben használatban levő énekdallamaink a szövegre vonatkozó két lényeges kelléknek megfelelnek-e, azt más illetékes megmondani. E sorok írója előtt annyi tisztán áll, hogy új énekeskönyvünknek a keresztyénség és magyar nép szelleméből folyónak kell lennie.

Sz—y—k—l.

* «Dávid király zsoltárkönyve, az őshéber eredeti szöveg alapján, a legjelesebb értelmezők, s főleg a vulgáta egybevetésével. Budapest, 1884.»

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai felügyeletünk.

(Folytatás).

A szakfelügyeletnek ezt a hiányát néptanitóink, különösen a falun érzik eléggé szomorúan, magára lévén hagyatva a tanitó, gyakran jobb belátása ellenére is, paedagogiát és didaktikát félretesz és miután nem halad, elmarad, s szerencsés, ha egyéb hasznos foglalkozás után lát, pl. méhészettel, kertészettel, valami iparággal, gazdasápgal stb. foglalkozik és ezekben fog szakszerű ismereteket szerezni, mert szomszédai is adhatnak gyakorlati útmutatást egyben-másban; de a tanítás lassacskán a kor követelményeinek színvonala alá sülyed, a munkának könnyebb végét fogja és előkerül a kezdetleges chablon, a melyet ő fiatalkorában is kiátkozott; «a kiszabott leckét odalöki a gyermekseregnek, hogy tanulja meg; azok negyvenével, ötvenével, egynek előmondása mellett ütemes énekmodorban betanulják, s mikor egyenkint felmondják, mind amaz egy nótára fujják ugyanabban az ütemben,» mondja Szász Károly püspök. Csodálnám: ha általánosságban az ellenkezőt tapasztalta volna; hiszen az a sok iskolalátogató és felügyelő gyakran épen azt itélte el a tanitó eljárásában, a mi helyes; vagy a mi több: ellentétes tanácsokat és útbaigazitást adtak, úgy, hogy a tanitó nem tudván eligazodni, a megszokott módszernél maradt. Másrészt pedig ha a szakfelügyelő pontosan és lelkiismeretesen teljesítette volna kötelességét, egymásnak kezébe adták volna az iskolaajtó kilincsét. Sokra felügyelnek ugyan és igen sokat látnak, de legtöbb esetben azt sem látják, a mi orruk előtt van, hogy a tanterem nem felel meg a törvény és közegészségtan követelményeinek, sem berendezés sem felszerelés nincsen, a tanulók nem járnak rendesen az iskolába, majd az egyik, majd a másik elmarad minden elfogadható ok nélkül, mindennap elől kellene kezdeni a tanitást és ha valahogy nagynehezen néhány hétig együtt marad a tanulóság, akkor ismét kezdenek egyenkint elmaradozni és a tanitónak csak azon kell lenni, hogy minélhamarább tartsa meg a vizsgát, nehogy később tanulók nélkül kelljen azon megjelennie.

Mindezeken a bajokon csak ritka esetben segit a sokféle felügyelet, különösen akkor nem, ha a segitség pénzbe kerül, mert a takarékosság elve a legszigorúbban és legpontosabban az iskola-ügyekben vitetik keresztül. A tanitó kér, felterjeszt és vár, ismét kér, felterjeszt és ismét vár, statisztikát csinál, javasol, tervezget; azután belefárad, megunja a dolgot, elfordul az iskolától, panaszkodik s ezt is rosznéven veszik tőle; végre elhallgat és beáll az iskola szellemi életében a síri csend, s örül mindenki, hogy végre-valahára békét hagy a patronusoknak, kiknek a mai válságos időkben egyéb teendőjük van, mint vele és az iskolával törődni; megvan az áldott békeség!

A mindenféle felügyeletnek semmi eredménye; de a rosz iskoláért mégis csak egyedül a tanitó felelős.

A felügyelet az iskola külső ügyeire nézve még hagyján, de mit szóljunk a szakfelügyelethez? Az egyház nem törődik vele sokat, talán semmitsem. A rendeletek-

ben, utasításokban itt-ott ugyan vékony hajszálon függ a szakfelügyelet, de ez még nem bizonyítja azt, hogy tényleg gyakoroltatik is, sőt a tapasztalat az ellenkezőt bizonyítja. Mindig szükség volt, de különösen most szorúl az iskola a szakfelügyeletre, mert a tanító is gyarló ember, kénytelen haladni s vezetőre szorúl. És elsősorban a lelkész maga lehetne az iskola vezetője, felügyelője, de nem azért, mert «egyházi szervezetünknél fogva felekezeti iskoláinkban a lelkész a helyi tanfelügyelő s az iskola első igazgatója,» mint Szász K. püspök mondja. Itt decretáltatik, hogy a lelkész mint «első igazgató» egyszersmind «szakfelügyelő» is. Ez a dekretum úgy hangzik, mint: «a mágnás született törvényhozó,» a mi már elveszítette hitelét és értékét, mert mai időben a született törvényhozónak is komolyan és alaposan kell tanulnia törvényt; vagy úgy hangzik, mint mikor valakiről azt olvasom, hogy ő a dalkörnek «természetes elnöke.» *Nem a lelkészi hivatal* teszi a lelkészt helyi tanfelügyelővé, értem szakfelügyelővé, hanem *paedagogiai képessége és tanulmánya* tehetné őt azzá. A lelkész ugyan járatos *lehet* a paedagogia, mint *nevelő tudomány* terén, sőt szakember is lehet; de ebből még nem következik, hogy a tanító működésének szakszerű bírálója is egyszersmind, mert «a paedagogiától, mint *nevelő tudománytól*, különbözik a paedagogia, mint *nevelő művészet*. Ez utóbbi nem egyéb, mint a nevelés és tanitás elveinek ügyes alkalmazása és mint minden művészet, ez is csak folytonos gyakorlással szerezhető meg. Világos tehát, hogy az, a ki paedagogiát tanult, még nem jó tanító és nevelő is egyszersmind; mert azzá csak a gyakorlat teszi. Mint mindenütt, úgy itt is a theoriát a praxis teszi teljessé és az egészíti ki. (Stöckel A. Lehrbuch des Paedagogik).

Ennélfogva a lelkész lelkészi hivatalánál fogva még nem szakfelügyelő; de még kevésbbé azért, mert «lelkészeink képzésében a paedagogiai és didaktikai módszertan is helyet foglaltak mindig, újabb időben pedig tüzetesen,» mint Sz. K. püspök mondja. Erre is csak azt mondom: ez legjobb esetben elmélet, de nem praxis és csak ízlelésféle. De legkevésbbé ismerhető el szakfelügyelőül a lelkész azért, mert általában «a lelkészi képzés és képzettség sokkal mgasabb, mint a tanitói.» A lelkészi képzettség más, mint a tanitói; és van igen sok képzés és képzettség, mely sokkal magasabb, mint a tanitóé és azért mégsem jut eszébe senkinek sem azt állítani, hogy az inkább szakember a tanitás terén, mint a tanító; sőt van sok képzés és képzettség, mely nagyobb, mint a lelkészé és azért mégsem lehet mondani, hogy az adja meg a qualificatiot a szakfelügyeletre. Szász K. püspöknek a lelkész szakfelügyelősége mellett felhozott érvei nem mentek az elfogultságtól, s így a belőlük levont következtetés sem egészen kifogástalan; mert ebből a tételből: «egyházi szervezetünknél fogva felekezeti iskoláinkban a lelkész a helyi tanfelügyelő s az iskola első igazgatója,» és a következőből: «ezt jó volna, ha a tanitók figyelemben tartanák,» nem következik, hogy «kevesebb volna a rosz és módszertelen iskola.» Mert elismerhetem, hogy valaki nagy tudós, vagy művész és az is lehet valóban, anélkül, hogy én is azzá lennék vagy az volnék. És mikép tanitson a tanító módszeresebben, vagy a használtnál jobb módszer szerint, ha saját «első igazgatója» sem képes azt gyakorlatilag bemutatni? De a felhozott első tételből inkább az következik, hogy a lelkésznek legyen gondja arra, hogy ő mint helyi tanfelügyelő, a paedagogiából, mint nevelő tudományból és a paedagogiából mint nevelő művészetből többet tudjon, mint a tanító. Elismerem, hogyha a tanitók az első tételt figyelemben tartanák, «kevesebb volna a tanitók fegyelmetlenségi esete is.» Ki van mutatva a betegség, de a püspöki «Jelentés»ben nem találom a gyógyszert, mert püspök úr nem kísérlette meg azt keresni és megtalálni; mert ha megtette volna, talán külön kimutatta volna azt is, vajjon a lelkész képes-e a szakfelügyeletre, vagy menynyire képes és ha igen, miképen teljesítette ebbeli kötelességét.

A theoria és praxis közti különbség illustratiójára csak egy esetet akarok felhozni. Ismerek egy urat, ki fiatalabb korában igen jó tekejátékos hírében állott; most is szeret a tekejátékosoknak tanácsokat osztogatni; jól megtudja mondani: hol és mikép kell a saját labdát fogni, hol kell találni, milyen szög alatt verődik vissza a teke stb.; de mikor a minapában rávették, hogy maga is álljon be a játékosok közé, a szép elvek, a theoria kudarcot vallottak, persze készen volt a mentség: «hiába, már négy év óta nem játszottam.» Ime a theoria cserben hagy még akkor is, ha hosszas gyakorlattal egyesült volt, ha t. i. a gyakorlat huzamosabb ideig szünetelt. Hát mit várhatunk a gyakorlat terén oly theoriától, melyet a gyakorlat sohasem vagy ritkán támogat?

A theologus épúgy, mint a lelkész, ritkán foglalkozik behatóan a paedagogiával, mert egyéb szaktudománya és foglalkozása vonja őt attól el, mert mainapság akár melyik pálya egész embert követel. A theologusnak igen sokszor magántanitással vagy egyéb kenyérkeresettel, a lelkésznek legtöbb esetben gazdasággal kell foglalkoznia, ha meg akar élni, s így a lelkész inkább a gazdaságnak vagy a gazdaság egyik-másik ágának szenteli szabad idejét, s jobb gazda lesz, mint paedagogus, a mint azt sok lelkész őszintén be is vallja. De eltekintve ettől, munka és gondtól elcsigázva, kedvetlenül jő az iskolába és ott ismét végezzen fárasztó munkát, tanulmányozza a gyermeksereg lelki állapotát, kisérje figyelemmel annak fejlődését, a tanító tanitási módszerét, annak eredményét, esetről-esetre bírálja meg és talán javítson szóval, tettel: ahhoz olyan ember kell, ki a szakszerű felügyelethez ért. Ehhez járúl még, hogyha a lelkész a paedagogiában elméletileg és gyakorlatilag nem eléggé tájékozott és otthonos, igen könnyen kitörhet az ellentét a tanító és lelkész között, s ha ekkor a tanító enged nem a meggyőződésnek, hanem a hatalomnak, úgy csak az iskola vallja annak a kárát, ha pedig nem enged, akkor is az iskola szenved. Akárhányszor lehet paedagogiai furcsaságokról és baklövésekről hallani és olvasni, a melyeket a nem szakszerű felügyelők követtek el, s melyeket el nem követtek volna, ha nem erőltetik szakférfiúi tekintélyük elismerését. Az antagonismust aztán cifra szólásmódokkal nem lehet megoldani. Ilyenek különösen az igen gyakran hangoztatott «jó egyetértés;» és ezen szép tanácshoz még gyakran hivatalos és nem hivatalos fenyegetések, üldözések járúlnak, melyek a bajon ugyan nem változtatnak semmit, hanem méginkább nagyobbítják az ellentétet. És még az ártatlan társadalomra is ráfogják, hogy «tanügyünknek az újabb időben nagy fellendületével a tanitókat is elkényeztette» és «elkapta a világ.» (Szász K. Jelentése). Boldog tanitók! titeket a társadalom elkényeztet! mily háládatlanok vagytok, talán nem is tudtátok, hogy mennyire kényeztet el titeket a világ?! Másról, de nem elkényeztetésről tudnátok ti beszélni! De az vigasz marad, hogy a tanügy halad; s talán ebben is van némi részetek.

Valamint «Puritán»-nak (Sárospataki Lapok 1888. 4-ik sz.) a munka tanitására vonatkozó nézetét teljesen elfogadom, úgy a lelkész-tanitóságra vonatkozó rövid, de velős megjegyzését is magamévá teszem. De ha nincs köszönet abban, hogy a lelkész egyszersmind tanitó is, mert «olyan papot, a ki jó tanitó is volt, hármat hallott

életében:» akkor hogy tehetjük fel, hogy oly lelkész, ki az iskolát csak kivülről ismeri, egyszersmind szakfelügyelője legyen az iskolának?

Hiba van a felügyeleti rendszerben, tehát azon kell változtatni; nem kell azonban mindjárt arra gondolni, hogy az iskolát szakitsuk el az egyháztól. (Folyt. köv.)

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás).

Még két felfogás van a vétségről, mely szintén téves és a tragikum művészetét teljesen megrontja, sőt részben már megis rontották.

a) Az első téves felfogás az, mely a vétséget ugyan elismeri, de a sorstól oly kevéssé különbözteti meg, hogy ez a vétség lényeges alkotórészének tekintetik. Ez a fatalisztikus nézet. Ekkor a nemezis nem vétség által előidézett sors, hanem csak a vak fatum vagy végzet. Úgy tekintik a dolgot, hogy a nemezis nem egyéb, mint szakadatlan láncolata a szerencsétlenségnek vagy balsorsnak, mely nem volna elegendő nagy, ha vétség nem járulna hozzá. Igy a gonosz tettek, mint ilyenek, vétséggé lesznek, vagyis, a vétség a sors rovására íratik úgy, hogy ez esetben az ember nem tehetett másként, mint a hogy épen tett. A vétségnek e fatalisztikus felfogásából ered az úgynevezett *sors-tragoedia*, mint a milyen Müllner Adolfnak, «Die Schuld» című tragoediája, mely az efajta tragoediák között a legnevezetesebb. Ebben a vétség a fatum eredménye gyanánt van feltüntetve. T. i. egy cigány asszony alamizsnát kér egy nőtől, de mert elutasíttatik, megátkozza a viselős nőt, s azt jósolja neki, hogy a fiú, kit szülni fog, bátyját meg fogja ölni. Hogy a fiú kikerülje a végzetet, oda ajándékozza őt az anyja egyik barátnéjának. Igy a fiú idegen viszonyok közt nevelkedik fel, s végtére éjszakon tartózkodik, hol megtudja: ki ő. Erre visszajön Spanyolországba, hogy családját felkeresse. Itt azonban a nélkül, hogy tudná: találkozik bátyjának nejével, beleszeret megöli bátyját s megszökteti annak özvegyét; apja utána jön, felismeri benne, fiának gyilkosában, saját fiát, s megöli magát és nejét.

Itt vétségről, tragikai értelemben nem lehet szó, mert a vétség a vak fatum kezében van, mely ellen nincsen hatalom, nincsen ellenállás; itt a fatum nem egyéb, mint homályos, vad hatalom. A fatum ebben az alakban a fenségesnek legalacsonyabb fokára sűlyed és kísérteties jellemet vesz föl. Grillparzernek, «Die Ahnfrau» című tragoediájában Jaromir, a modern Oedipus, meggyilkolja apját, a nélkül, hogy ismerné őt és beleszeret nővérébe. És ez mind csak azért történik, hogy a Borotin-ház ősanyjának átka teljesedjék.

E nemben a legnagyobbszerű és legnevezetesebb tragoedia sem menekülhet a vétség hamis felfogásának szemrehányása alól, t. i. Schillernek «Braut von Messina»-ja, mert itt is itt találjuk a végzetet, a mely álomban jelentetik ki. Izabellának álmát úgy fejtik meg, hogy, ha lánya születnék, megsemmisítené két fitestvérét, dacára annak, hogy az ellenségeskedő testvéreket a maga iránti szerelmében egyesítendi (II. felvonás, 5. fellépés).[1] Az anya dacol a sorssal, de a testvérek végrehajtják azt, még mielőtt az álomról hallottak volna.

b) A vétségnek második helytelen felfogása az ethikai felfogás. Míg az első hibás felfogás a vétséget teljesen belefekteti a sorsba és annak lényeges alkotó részévé teszi, addig a második a vétséget egyenlővé teszi az erkölcsi bűnnel. A nemezis, mint láttuk, oly sors, mely vétségből keletkezik, tehát megérdemlett szenvedés. Ennek alapján az a téves felfogás keletkezett, hogy ez a szenvedés csak a gonosztett, a bűnnek eredménye lehet, vagyis a nemezist megelőzte a bűn.[1] Ily értelemben ítélhetjük meg Schiller «Stuart Mária»-ját is, kinek vétségét a tragoediát megelőző bűnös életéből lehet következtetni, s miről Névy László azt mondja: «E mű, bizonyára igen hatásos, s az aesthetika meg is találja benne a tragikai eszmét; de vajjon a nézők belenyugosznak-e az oly indokolásba, melyszerint a nagylelkű nő a tragédia körén kivül eső előélet vétségeiért bűnhödik, s maga a szenvedő, igy fogván fel a csapást, saját lelkiismeretében hordja a vétség és bűnhödés tudalmát?»[2]

Mihelyest a vétséget bűnnek tekintjük, a vétség és nemezis között visszás arány keletkezik, úgy hogy örömmel veszszük, ha a bűnös gonoszságáért lakol és a tragikai törvénykezés annál igazságosabbnak látszik, minél hasonlóbb a polgári törvénykezéshez. De ilyen elemet, ily törvénykezést nem találunk a tragikumban. Nehány példa fogja ez állítás igazságát illustrálni.

Találunk egyrészt hősöket, kik rettenetes gonosztevők, kik úgyszólva vérben gázolnak, mint Macbeth és III. Richard, kikhez hasonló gazemberek alig léteztek és ezek mégis nagyszerűen esnek el, mint hősök a csatában. Már most azt kérdezzük: hol van a sors arányossága, hogy azok annyi bűntett dacára, mégis, mint hősök esnek el? hol maradt az emberi igazságszoltatás sújtó keze? Avagy talán már alapjukban volnának ezek a tragikai jellemek elhibázva?

Találunk másrészt oly jellemeket, melyek amazokkal egybehasonlítva, épen az ellenkezőt mutatják, t. i. bűnnélküliek és tiszták és azért mégis tönkremennek, mint pl Desdémona és Othello, «ki rövidlátó szenvedélyében meghagyja magát csalatni s féltékenysége dühében megöli ártatlan Desdemonáját;»[2] vagy Romeo és Julia, «kik egy szerencsétlen szerelem s meggondolatlanság áldozatai; szerelmüknek, családjaik végzetes gyűlölete áll útjában, s még a véletlen is ellene játszik;»[2] «Gretchen, «Faust»-ban az odaadó szerelem áldozata, kinek minden bűne az érzésnek ellenállni nem tudó természetessége;»[3] vagy Cordelia, «Lear király»-ban. «Lear, a szegény, jószívű öreg király, csak annyit vétkezik, hogy leányait hízelgő szavaik szerint ítéli meg, s Cordeliót, ki nem tud, nem akar gyermeki szeretetének cifra kifejezéseket keresni megveti, kitagadja örökségéből. A büntetés hamar elérkezik. Gomeril udvarában szenvedhetlenné lesz az öreg király parancsolgatása, kinek egy cseléd sem akar többé engedelmeskedni, szeszélyeit korlátozni törekszenek. A megsértett apa másik leányához megy, de Regaunál hasonló hideg fogadtatásban részesül. Kik közt mindenét megosztotta, azok most megvetőleg bánnak vele: fékezni, szabályozni akarják, mint a vessző alá való gyermeket. Az elkeseredett Lear, hideg, téli éjszakán, fedetlen fővel rohan ki a szabadba, tán a természet kegyelmesebb lesz, mint leányai... Meg kelle érnie, hogy azok maradtak hívek hozzá, kikkel roszúl bánt, s hogy az ürömpohárból mi sem hiá-

[1] . . . Wenn mein Schooss von einer Tochter
Entbunden wurde, tödten würde sie ihm
Die beiden Söhne, und sein ganzer Stamm
Durch sie vergehen . . . És
. . . «Genesen werd ich einer Tochter,
Die mir den Söhne streitende Gemüther
In heisser Liebesgluth vereinen würde,»

[1] Schiller: Shakespeare Schatten (Parodie).
«Wenn sich das Laster erbricht, setzt sich die Tugend zu Tisch.»

[2] A tragédia elmélete, 47. l.

[3] Dr. Bihari: Aesthetika, 139. l.

nyozzék, a végre egész tisztaságában felismert Cordeliának halálát meg kellett érnie, ki érette élt, érette szenvedett s halt meg.»[1] Itt sehol sincsen vétség és nemezis közt arány, az igazságszolgáltatás értelmében.

Cordelia nem követett el bűnt, sem vétséget; szereti atyját végtelenül, de «szívét nem tudja szájába venni,» nem akar «férjhez menni, hogy egyedül atyját szerethesse.» De mert megsemmisül, épúgy, mint akár Desdemona vagy Julia, előállanak számtalan kérdéseikkel ama bírálók, kik bennök erőnek erejével erkölcsi bűnt akarnak felfedezni, mert különben nem volna indokolható az ő szenvedésük s haláluk. Igy Cordeliának azt vetik szemére: mért nem mondja hát meg öreg atyjának, hogy végtelenül szereti? mért nem szerzi meg neki azt az örömet, ha épen az ő vallomását szeretné hallani? mért nem teszi azt, ha azáltal örökségét, életét mentheti meg? De azok, kik annyi gyönge kérdést tesznek és ezáltal mégsem menthetik meg Cordeliát a meg nem érdemlett szenvedéstől és haláltól, nem gondolják meg azt, hogy épen az az ő vétke, hogy akaratos, a mint azt Lear is mondja (I. felvonás. 1. fellépés):

«Oly ifjú s oly szívetlen.»

mire Cordelia azt válaszolja:

— — — — Ifjú s oly
Őszinte csak, mylord . . .

Romeoról és Juliáról azt mondják, hogy megérdemlették sorsukat, a halált; miért titkolták szerelmüket? miért nem esküdtek meg nyilvánosan? De ki nem érzi, «hogy e körülmények között a kifejlet nem történhetett másképen. Avagy ha Romeo véres tette után jókor ébred Julia, lehet-e képzelni boldogságot ily áron megvásárolva?»[2]

Az ilyenfajta kérdések teljesen hiábavalók s boszantók, eltekintve attól, hogy a költő elesik drámai tárgyától, ha pl. Cordelia gyermeki szeretetének szép szavakban ad kifejezést.

c) Volt vétségük, de az sokkal nagyobb s fensőségesebb, mint az, a melyet reájok erőszakolni akarnak és ha mélyebbre hatunk a dolgok velejébe, meg is találjuk azt, de bűnre nem akadunk, ez csak aesthatikai nonsens. Tehát azt kérdezzük: mi Desdemonának vétsége? Ha a tragoediába beletekintünk, nem kételkedhetünk azon, hogy vétsége volt. Desdemona egészen nő és nyiltságában, phantaziájának ártatlanságában felébred részvéte egy oly nyiltszívű, merész, férfias hős iránt, ki époly szerény, mint ő, ki neki a kiállott veszélyeket és hadi sorsát elmeséli. Részvéte oly nagy, oly igaz, hogy Othello maga sem érti: miért függ rajta a szeme, egész lénye. És midőn szívét kitárta előtte, csak akkor meri ő is neki bevallani szerelmét. De Desdemonának nincs sejtelme Othello jelleméről, melyet az afrikai forróság nevelt. Tiszta, ártatlan szerelmében meg nem foghatja gyanuját és meg nem érti vad, sértő szenvedélyét. De, ha fürkésznő szavait s ha tetteinek nyomára akarna akadni, többé nem volna Desdemona. Azért az ő vétsége ő maga és ezt a vétséget nem nevezhetjük bűnnek (culpa), hanem oknak (causa).

Az tehát, mit végzetnek vagy nemezisnek neveztünk, az nem igazságszolgáltatás, a szónak polgári értelmében, hanem a szükséges következménye egy oly cselekménynek és szenvedélynek, melyek a tragikus egyének lényegét, egész valójukat képezik, a melyek nagyságán nem változtathatunk semmit sem. A nemezis és vétek tehát okozati összefüggésben van egymással; de a nemezis, ezért még nem erkölcsi értelemben vett bűn, hanem sokkal magasabb értelemben okozott vétség, habár ez nem zárja ki a bűnt. Ilyen okozatiság van tehát Desdemona jelleme között.

Ép ilyen jellemű Othello is. «Mily nemes alak, mikor egy szeretett nő birtoka, a becsület tartják lekötve vadságát. Gyanu nélkül lép fel a kijelölt pályára, s nejét a «becsületes» Jágóra bízza. S mily iszonyúvá lesz, midőn magát megcsalottnak hitte. Jelleme egészen olyan volt, mint maga mondja magáról:

— — — — — nem okos,
De hő szerelmű; nem könnyen gyanus,
De ingerelve, féltésben dühöng.»[1]

Végtelen szerénységében bevallja, hogy nem tudja: mi által érdemlette meg ezen gyönyörű teremtést és azt mondja: «ő szeretett engem, mert veszélyeken mentem át, én szerettem őt részvéteért» (I. felv., 3. fell.), és nem bízik magában, hogy ezt a nőt magához láncolhatná és gyanú ébred benne, hogy Desdemonáját elveszíti, s ekkor boldogságát veszítette, mert boldogsága szerelmében van: «Lelkem megsemmisüljön, ha téged nem szeretnélek! és ha téged nem szeretnélek, visszatér a zürzavar» (III. felv., 3. fell.). Ebből látjuk, hogy a vétség egyszerűen magával a jellemmel azonosíttatik.

Cordelia vétsége is az ő jelleme, mert ha époly szép szavakat tudna mondani, époly szépen tudna hízelegni, mint nővére, nem is volna Cordelia; ő nem tehet másképen, mint a hogy cselekszik, egész lénye az ő sorsa és vétsége.

A vétséget tehát nem tagadhatjuk, de ez nem bűn, hanem tisztán tragikus vétség.

(Folyt. köv.). Gamauf György,
tanitó-képezdei tanár Eperjesen.

[1] U. o. 146—147. lap.
[2] Névy: A tragédia elm. 45. l.

KÖZÉLETÜNK.

A pályázati képesség megállapítása tárgyában javaslattétellel megbízott egyházkerületi küldöttség munkálata.

A lelkészválasztási törvény életbeléptetése tárgyában 1883. évi Ungváron tartott őszi közgyülésünk 9. jegyzőkönyvi pontjában megállapított szabályrendelet II. része hatályon kivül helyeztetik, s *a pályázati képesség* következőleg állapittatik meg:

1. A *negyedik* osztályba sorozott egyház lelkészi állomására jogosítva van pályázni minden lelkész és minden olyan segédlelkész, a ki a lelkészképesítő vizsgát letette, s élete 24-ik évét betöltötte.

2. *Harmadik* osztályú egyház lelkészi állomására pályázhat:

a) minden lelkész, a ki, mint rendes lelkész, már két évig hivataloskodott, s ezen idő alatt erkölcsi tekintetben magát feddhetetlenül viselte;

b) az olyan lelkész — azonban az egyházi törvény 208. §-ában foglalt rendelkezés figyelemben tartásával — a ki, mint rendes lelkész, még két évig nem hivataloskodott ugyan, de az alább c) d) e) f) g) pontokban a segédlelkészekre megállapított minősítvény folytán, már, mint segédlelkész megszerezte a harmadik osztályú egyházra való pályázhatásra a jogosúltságot;

c) minden olyan segédlelkész, a ki *mindkét lelkészi vizsgát* jeles eredménynyel tette le, s az első vizsga letételétől számítva, 3 éven át mint segédlelkész működött, magát ezen idő alatt feddhetlenül viselte, s élete 24-ik évét betöltötte;

[1] Névy: Trag. elm. 19—20. lap.

d) minden olyan segédlelkész, a ki *az egyik lelkészképesítési vizsgát jeles* eredménynyel tette le s az első vizsga letételétől számítva 4 éven át;

e) minden olyan segédlelkész, a ki *mind a két lelkészi vizsgát jó* eredménynyel tette le, s az első vizsga letételétől számitva 5 éven át;

f) minden olyan segédlelkész, a ki *az egyik lelkészi vizsgát jó* eredménynyel tette le s az első vizsga letételétől számitva 6 éven át;

g) végre minden olyan segédlelkész, a ki *mind a két lelkészi vizsgát kielégitő* eredménynyel tette le s az első vizsga letételétől számitva 7 éven át mint segédlelkész hivataloskodott, s magát ezen idő alatt fedhetlenül viselte.

3. *Második* osztályú egyház lelkészi állomására pályázhat minden lelkész:

a) a ki mint rendes lelkész 6 éven át működött, s ezen idő alatt erkölcsileg magát feddhetlenül viselte;

b) az olyan rendes lelkészek, a kik *mindkét* lelkészi vizsgáról *jeles* osztályzatú bizonyitványnyal bírnak; vagy a kik magasabb tudományos képzettségüknek irodalmi munkásság által jelét adták; vagy egyházi közpályán sikerrel működtek; avagy az egyház gondozásában kitűnő sikert értek el, ha mint rendes lelkészek már 3 évig voltak alkalmazásban;

c) ezen szolgálati időkre való tekintet nélkül, azonban az egyh. törv. 208. §-ának figyelemben tartásával, az olyan rendes lelkészek, a kik a második osztályú egyházra való pályázhatás képességét már mint segédlelkészek megszerezték;

d) a theologiai tanárok, ha ily minőségben 3 évig szolgáltak;

e) végre a segédlelkészek közül azok, kik mindkét vizsgájukat *jeles* osztályzattal tették le s 6 évig mint segédlelkészek működtek és ez idő alatt magukat feddhetlenül viselték; ha pedig ezenkivül legalább egy évig külföldi egyetemet is látogattak, 5 évi segédlelkészi szolgálat után.

4. *Első* osztályba sorozott egyház lelkészi állomására pályázhat minden lelkész, a ki mint rendes lelkész már legalább 10 évig működött, ha ezen idő alatt magát erkölcsileg feddhetetlenül és kifogástalanúl viselte; továbbá minden oly rendes lelkész, a ki mindkét lelkészi vizsgáról *jeles* bizonyitványnyal bír, vagy a ki magasabb tudományos képzettségének irodalmi munkásság által jelét adta; vagy egyházi közpályán sikerrel működött; avagy az egyház gondozásában kitűnő sikert ért el, ha mint rendes lelkész legalább 5 évig szolgált; végre a theologiai tanárok, ha ily minőségükben legalább 5 évig hivataloskodtak.

A gimnáziumban működő vallástanitók (catecheták) és lelkészi képesitéssel bíró gimnáziumi tanárok a rendes lelkészekkel egyenlő pályázati képességgel bírnak, kötelesek azonban szükség esetén lelkészi szolgálatokat is teljesiteni.

Az eddig fennállott vizsgarend szerint kiállított bizonyitványokra nézve megjegyeztetik, hogy a pályázati képesség megállapitására vonatkozólag a *kitűnő* általános osztályzat a jelen szabalyrendeletben jelzett *jeles* osztályzatnak; a *kellő* általános osztályzatu bizonyitványok közül pedig azok, a melyekben az egyes tantárgyakból nyert tanjegyek közül több a kitűnő, jeles, avagy dicséretes, mint a jó, avagy a kielégitő: a jelen szabályzatban érintett *jó* osztályzatnak; a melyekben pedig az egyes tantárgyakból nyert tanjegyek közül több a jó, avagy a kielégitő, mint a dicséretes, jeles, vagy kitűnő: a *kielégitő* általános osztályzatnak felelnek meg, s a pályázati képesség megállapitásánál ily módon mérlegelendők.

Fegyelmi vétségek esetén mindig az itéletben állapitandó meg azon idő, a melynek tartamára a fegyelmi büntetés, a fegyelmileg fenyített lelkész, segédlelkész, vagy tanár pályázati képességét felfüggeszti.

Indokolás.

Ámbár a mult évi őszi egyházkerületi közgyűlésünk 70. számú jegyzőkönyvi határozatában egyedül azzal lettünk megbízva, hogy a pályázati képesség megállapitására vonatkozó szabályrendeletet a theologiai vizsgálati szabályzattal összehasonlitván, az új tanjegyekhez képest készitsünk a pályázati képességre nézve javaslatot: mindazáltal a javaslat készitésénél célszerűnek mutatkozott előttünk, hogy a szabályrendeletet ne csak az emlitett újabb tanjegyekre vonatkozólag, hanem egyéb tekintetben is vizsgálatunk tárgyává tegyük és pedig azért, mert a gyakorlati alkalmazás annak némely pontjait visszásnak, az igazság és méltányosság elveivel meg nem egyezőnek tűntette fel, és mert a változott viszonyok némi módositást tettek szükségessé. Azért *magának a szabályrendelet alapelveinek szoros megtartásával* az egész szabályrendeletet átdolgoztuk, s annak egyes pontjait az alábbiakban indokoljuk:

1. Javaslatunk 1-ső pontjában újitásnak tűnik fel, hogy a lelkészszé választatást életkorhoz kívánjuk kötni, s azt óhajtjuk, hogy a lelkész nagykorú legyen. Polgári törvényeink az embert szabad rendelkezési joggal a 24. életéve betöltésével ruházzák fel. Más törvények bizonyos hivatal viselését bizonyos életkorhoz kötik. Igy például az 1869. évi IV. t. c. 6. §-a szerint bíró csak az lehet, a ki élete 26-ik évét betöltötte.

A lelkész — egyházi törvényeink szerint — nemcsak lelki gondozója, lelki atyja híveinek, hanem elnöke a presbyteriumnak, feje az egyháznak, s mint ilyen, hivatva van egyházát a világi hatóságokkal szemben is képviselni (egyh. törv. 28., 29. §.). Ilyen fontos hivatal olyan emberre, a ki önrendelkezési joggal nem bir, a ki maga saját személyére és vagyonára még atyai, vagy gyámi hatalom alatt áll, nem ruházható; a ki magát a hatóságok előtt nem képviselheti, hogyan képviselje ott egyházát? E körülmény indokolja azon indítványunkat, hogy a lelkészi hivatalt a pályázó csak nagykorúságával nyerhesse el.

Eddig ilyen megszoritásra szükség nem volt, mert 2 év lévén az első és második vizsga között a gyakorlati idő: 24 éven a választhatásra jogosultságot a segédlelkész alig nyerhetett.

A szabályrendelet első pontjából ezen két szó: «jó eredménynyel,» mint fölösleges szószaporitás, kihagyandó volt.

2. A 2-ik pont *a*) alpontja szóról-szóra a revizió alá vett szabályrendeletből vétetett át.

A *b*) alpont eloszlatni kivánja a szabályrendelet azon visszás, az észjoggal meg nem egyeztethető intézkedését, hogy valaki egyszer szerzett jogát elveszitse csak azért, mert egy alantabb állásból egy magasabba lép át, hogy kevesebb joga legyen a rendes lelkésznek, mint volt ugyanazon egyénnek segédlelkész korában. Itt azonban figyelmeztetni kellett nézetünk szerint a jelen szabályrendelet végrehajtására hivatott kandidáló bizottságot a törvény 208. §-ára, mely határozottan megköveteli, hogy megválasztott lelkész egyházában egy évig szolgálni köteles.

A *c*) *d*) *e*) *f*) *g*) alpontok intézkednek a segédlelkészek pályázati képességéről.

Ha a fennálló szabályrendeletet vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy abban a *kitűnő* bizonyitványnyal bíró káplánok a szolgálati idő mértékének megállapitásánál a

lehetőségig *egyenlőknek* tekintettek az ilyen bizonyitványra nem hivatkozó rendes lelkészekkel. Ezen alapelvből indulva ki, kívánjuk mi a legjelesebb bizonyitványnyal rendelkező segédlelkészek szolgálati évét 3 évben állapitani meg, a mi egyrészről megfelel a rendes lelkészekre nézve meghatározott 2 évi hivataloskodásnak, másrészről a jelenleg fennálló szabályrendeletben a segédlelkészekre megállapitott 4 évi szolgálati időnek is. Ugyanis, midőn a fennálló szabályrendelet megalkottatott, a segédlelkész csak 2 évi gyakorlat után lett választható. A lelkésznek tehát midőn ő 2 évi rendes lelkészi működés után nyert III. osztályú egyházra jogosultságot, szükségszerűleg 4 évig kellett szolgálnia, a mi megfelelt a káplán 4 évi szolgálatának, melyből kettő szintén gyakorlati évekre esett. Most a konvent a gyakorloti évet egyre szállitván le: a lelkész szolgálati idejének minimuma 3 év, a mi megfelel az általunk *a jeles* bizonyitványnyal bíró káplánokra javaslatba hozott 3 évnek.

A többi pontokban aztán megfelelőleg van elosztva a 3—7 év közötti szolgálati idő.

Igaz, hogy ezen szolgálati idő ilyetén módon való elosztása első tekintetre kicsinyesnek látszik, de ha tekintetbe veszszük azt, hogy segédlelkésznél, a ki egy hivatali főnök felügyelete alatt és felelőssége mellett működik, a ki tehát még önálló cselekvési körrel nem bír, szerzett érdemekről más alapon, mint iskolai bizonyitványai alapján, beszélni alig lehet; bármily kicsinyesnek tűnjék is fel ezen részletezés, az igazságnak egyedül az felel meg, hogy a segédlelkésznek tanúlmányaiban szerzett érdemei megfelelőleg méltányoltassanak, s szolgálati éveivel megfelelőleg kombináltassanak, s a lelkészi pályára készülő ifjak azáltal is serkentessenek.

És itt látjuk helyén lévőnek indokolni azt, hogy miért nem vittük keresztül, példánakokárt a II. és I. osztályú egyháznál a rendes lelkészekre nézve is a lelkészi bizonyítványokra alapított ezen minősítést.

Azért, mert mi az iskolai bizonyítványok által szerzett qualificatiot csak addig tartjuk mérvadónak, míg az életben szerzett qualificatio által nem ellensúlyoztatnak.

Az élet azt mutatja, hogy sokszor a kevésbbé jó iskolai bizonyítványnyal bíró emberek, a gyakorlati életben a legjelesebbek közé küzdik fel magukat, s a létért való küzdelem nehéz harcában gyakran messze megelőzik az iskolában volt legjelesebbeket, s hogy a kitartó munka, akaraterő, sőt sokszor az élet különböző helyzeteiben előállott kényszerűség messze felülemeli azokat, emezek fölé.

Mi tehát azért a gyakorlati életben élő rendes lelkészeknél nagyon kevés súlyt fektetünk iskolai bizonyítványaikra, s hogy mégis meghagytuk a II. és I. osztálynál minősítvénynek a mindkét lelkészi vizsgán nyert jeles eredményt: tettük azt azért, mert ez egyrészről a főtiszteletű egyházkerületnek a revizió alatt lévő szabályrendeletben kifejezett akarata; másrészről, mert fel kell tennünk, hogy a legjelesebbek az életben is meg fogják szerezni ama qualificatiót, a mire mi nagyobb súlyt fektetünk, melyet a szabályrendelet a tudományos irodalomban, az egyházi közpályán szerzett sikerekben s különösen az egyház gondozásában elért kitűnő sikerben állapít meg.

De visszatérve a segédlelkészekre, indokolnunk kell, még azon intézkedését javaslatunknak, hogy mi a két lelkészi bizonyítvány között különbséget nem kívánunk tenni. A vizsgálat alatt lévő szabályrendelet egyedül a második lelkészi vizsga kitünő eredményéhez kötötte a minősítés emelkedését, hihetőleg azért, mert a második vizsga javúlásában a vizsgázó igyekezetének és szorgalmának fokozódását látta. Bár ezen indok helyességét el kell ismernünk, mindazáltal nézetünk szerint ellensúlyozza ezt az első, egészen elméleti tudományokkal foglalkozó vizsga nehezebb volta, s az a körülmény, hogy a másodikra a vizsgázónak elkészülni sokkal több idő van adva. Ezen ok figyelembe vételével, kívánjuk mi a két lelkészi vizsgáról kiállított bizonyitvány értékét egyenlővé tenni.

3. A 3-ik pont a) b) d) alpontjai szóról-szóra a szabályrendeletből vétettek át, s így külön indokolást nem igényelnek; a c) pont már fennebb indokolva van.

Hogy segedlelkész is bírjon pályázati képességgel II. osztályú egyházra, azt a szabályrendelet egyetlen esetben engedi meg, ha t. i. mind a két lelkészi vizsgát jeles osztályzattal letett segédlelkész, egy évet külföldi egyetemen töltött. Mi ezen intézkedést kissé bővíteni óhajtjuk. Hogy valakit tudományszomja visz a külföldi egyetemre, hogy ismeretei gazdagítása céljából megy oda, az kétségtelen. De az is bizonyos, hogy a külföldi egyetem látogatása nem mindig magától, az egyéntől függ. Mert ahoz nemcsak tudományszomj, hanem pénz is kívántatik. Papnövendékeink jobbadán szegény emberek gyermekei, a kik közül igen sok, iskolai jótéteményekkel tartja fel magát az iskolában is. A főtiszteletű egyházkerület nem rendelkezik a külföldre készülő szegény ifjak segélyezésére elegendő alappal. Az egyetlen Bárczy-alap, tudjuk, évekkel előre le van foglalva s kifizetve. Nincs tehát módjában a főtiszteletű egyházkerületnek a tudományszomjas ifjút a külföldi egyetemre segíteni. Ekként az eddig fennálló szabályrendelet emez intézkedése, nézetünk szerint, illuzorius.

De szerintünk nem is elkerülhetetlen szükséges a magasabb tudományosság megszerzésére, ma már a külföldi egyetem látogatása. Ma már a tudományos irodalom termékei könnyen megszerezhetők és ámbár a könyv nélkülözi az élőszó közvetlenségét, mégis hatalmas eszköz arra, hogy az előretörekvő ember tudományszomját kielégíthesse.

Ezen nézetekből indúlva ki, mi tehát a segédlelkészek legjelesebbjeit felruházni óhajtjuk azzal, hogy második osztályú egyházat is elnyerhessenek, szolgálati idejüket ismét kombinálván azon lelkészek szolgálati idejével, a kik jogosúltságukat egyedül csak a hosszas szolgálatra állapíthatják; így ennek megfelelőleg 6 évben kívánjuk szolgálati idejüket megállapítani, meghagyván a szabályrendelet amaz intézkedését, hogy azok, a kik ezenfelül külföldi egyetemet is látogattak, 5 év után nyerhessék el ezen minősítést, és pedig azért, mert ezeknek a külföldön töltött 1 évet, szolgálati idejükbe beszámítani méltányosnak találtuk.

4. A 4-ik pont teljesen a szabályrendeletből vétetett át.

5. Eljutottunk ezekkel a javaslat legnehezebb részéhez, a régibb bizonyítványoknak az újabb rendszer szerint kiadandókkal való kombinálásához.

Hogy a *kitűnő* általános osztályzatú bizonyítványok, az új rendszer szerint kiállítandó *jeles* általános osztályzatú bizonyítványoknak felelnek meg és e szerint minősítendők, az kétséget nem szenved.

A mi a *kellő* általános osztályzatot illeti, az eddig érvényben volt vizsgálati rend szerint, mind az, a ki kitűnőre nem érdemesítette magát: *kellő* általános osztályzatot nyert. Hogy ez az újabban életbelépett vizsgálati rendszer szerint kiadandó jó és kielégítő osztályzatnak megfelelővé tétethessék, szükséges, hogy a pályázati képesség megállapításánál az egyes tantárgyakból nyert tanjegyek figyelembe vétessenek s azok többségéből állapíttassék meg, hogy a bizonyítvány a pályázati képesség tekintetében a jó vagy a kielégítő osztályzatnak felel-e meg?

Hogy a fegyelmi büntetés, mikor függeszti fel a pályázati képességet, az erre vonatkozó intézkedés a fennálló szabályrendeletből vétetvén át, külön indokolásra nem szorúl. *Miskolcon*, 1888. március 20.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** *Ujházy János*, nyugalmazott királyi főmérnök, folyó hó 1-én, életének 69. évében, egészen váratlanúl elhunyt. A megboldogult férfiú, minden tekintetben kiváló és közbecsülésben álló tagja volt köztársadalmunknak, a melynek tettel és tollal egyaránt hosszú időn át igyekezett szolgálni ügyét. Mióta a méltán megérdemlett nyugalomba lépett közhasznú szolgálatai után, azóta folyvást tagja volt főiskolánk gazdasági választmányának, s mint ilyen, szakismereteivel és fáradhatatlan buzgalmával vett részt anyagi ügyeinek vezetésében. Temetése folyó hó 3-án, nagyszámú közönség részvétele mellett ment véghez. Nyugodjanak a derék férfiú porai békével és áldás kísérje közöttünk szép emlékezetét!

— **Felhivás.** Egyetemes konventeinktől nyert megbizatásunkhoz képest, a *Protestáns Tudományos Irodalmi Társaság* alakuló gyűlése idejéül f. é. ápr. hó 16-ának d. e. 10 óráját; helyéül a pesti ág. hitv. egyház iskolai dísztermét tűzvén ki: van szerencsénk erre az alakulandó Társaság pártfogó-, alapitó- és rendes tagjaiúl jelentkezetteket tisztelettel meghívni. E gyűlés tárgyai: alakulás, az alapszabályok megállapitása, tisztikar és választmány megválasztása. A gyűlés nyilvános levén, a terem karzata az érdeklődő közönség előtt nyitva álland. Budapest, 1888. március hó 24. *br. Vay Miklós*, egyh. kerületi főgondnok, a reform. egyetemes konvent világi elnöke; *br. Prónay Dezső*, a magyarhoni ág. hitv. evang. egyház egyetemes felügyelője.

— **A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése**, közbejött körülmények miatt, nem április hó 24-én, mint előbb körözve volt, hanem *május hó 1.* és következő napjain fog Miskolcon megtartatni.

— **Ivánka Sámuel síremlékét** lehetőleg a jövő hó elején szándékozunk felállittatni. Tisztelettel kérem azokat, a kik a boldogúlt férfiú iránt hálás érzelmeket ápolnak szívökben: méltóztassék bármi csekély adományaikat, hozzám még e hó közepéig eljuttatni. *Radácsi Gy.*

— **Ördögűzés az oláhoknál.** (Moldován Gergely, egyetemi tanárnak, az erdélyi «Muzem-egylet» philosophia szakosztályának decemberi ülésében tartott felolvasásából). Az oláh nép az egyházi érintkezés és közös politikai állapotok segítségével a bogumilismus összes legendáit és könyveit átvette s beolvasztotta a keresztyén vallásba. E tévtanok következménye gyanánt fejlődött ki aztán szélesebb alapokon az ördögről való hit. A XII. században az ördögöt lefestik, leírják, tulajdonságait tanulmányozzák, sőt ismerik erkölcseit, szokásait is. Igy támadnak aztán az ördögűző és ördögidéző boszorkányok. Az egyház különféle imádságokat alkot e célra, s a boszorkányok és varázslók szintén különféle ígéket találnak ki e célra. Jeles orvosok különböző ördögűzési szereket praescribálnak. Igy egy keresztyén görög orvos a következő füstölőt rendelt e célra: Fekete kömény, szarvas-fű, borostyán mag, ürmös, ánizs, szurok, szén, szagosfű, cédrus-gyanta, majoránna, zsidó-enyv. Az oláh nép a hitében lévő összes rosz szellemeket az ördög tulajdonságaival azonosította. Minden rosz ő tőle származik, minden támadást ellene intéznek, s az egyes betegségekben is az ördögöt támadják meg. Kérdések- és feleletekből álló munkák forognak közkézen, úgyszólva, katekizmusok, melyek az oláh embert aprólékosan felvilágosítják az ördög alakjáról és tulajdonságairól. A dászkel megtanítja a gyermeket arra is, hogy hol lakik az ördög. A pap is, a varázslónő is a szentek segítségét veszi igénybe az ördögűzésre. Az oláh papok nagy hírben állottak és állanak ma is az ördögűzésben, s bajaiban a magyarok, székelyek, szászok is folyamodtak és folyamodnak hozzájok segítségért, még napjainkban is. A multra nézve érdekes a következő eset: 1837-ben N.-Szebenben az országgyűlésen, Popovits Kelemen, oláh lelkész ellen az a feladás történt volt, hogy igen sok szászból űzi ki az ördögöt. Megindúlt az investigatio, s Moga László, püspök maga elé idézte a jámbor papot. Ládd te bűnös lélek, milyen bajba hoztál engemet és magadat ördögeiddel! mondá a pópának a püspök. A szegény pap ijedtében kötelezvényt adott, hogy tőle Belzebub minden ördöge megszállhatja a szászokat, mert ő egyet sem űz ki többé belőlük. Ezt az irást felterjesztette a püspök a guberniumhoz, hol a 12 tagú tanácsban felolvasták, s derültség között az irattárba helyezték.

— **Külföldi hirek.** A biblia *japán* nyelven most jelent meg első izben. Az angol biblia-terjesztő társaság adta ki s leforditása igen sok nehézséggel volt összekötve, különösen a miatt, hogy a bibliában sok olyan állat neve fordúl elő, melyek a japánok előtt egészen ismeretlenek s így erre a célra egészen új szavakat kellett a nyelvtudósoknak készíteniök. — A *strassburgi* felsőbb iskolákban a háboru utáni években hetenkint 6 órán is tanitották a francia nyelvet, most azonban már a kormány tetemesen alászállitotta az óra-számot, sőt elrendelte, hogy jövőre csak az V-ik osztálytól kezdve lesz az tanitandó. Ugy gondoljuk: ez is egyik, bár kicsi eszköz, a francia szimpathiák gyöngítésére. — *Berlinben* van egy francia evangelikus gyülekezet is. Ennek papja *Ressler*, az újabb időben elkezdett német hitszónoklatokat is tartani, de a gyülekezet erősen ragaszkodott anyanyelvéhez. Igy aztán a legfelsőbb egyháztanács elé került az ügy, s ez úgy döntötte el a vitás kérdést, hogy azt senkisem akadályozhatja meg, hogy *Németország* földjén német predikációk tartassanak. . . Hanem azért a *Schulverein* emberei minket, magyarokat, minden lépten-nyomon erőszakoskodóknak neveznek, csak azért, hogy mi is szeretjük anyanyelvünket! — *Németországból* ismét egy nagyobb zarándok-sereg indult el Rómába a pápa hódolatára. A zarándoklókat dr *Hafner*, mainzi püspök vezeti s Paduában pihenőt tartván, egy ottani templomnak megtekintették ritka nevezetességeit is. Ezen nevezetességek között van *Szűz Máriának* a *haja*, továbbá Szent *Antoniusnak álla*, a *nyelvével* és *fogaival* együtt. . . Ezek az emberek szószerinti értelemben veszik tehát amaz igéretet, melyszerint: «Nem engedi az úr, hogy az ő szente rothadást lásson.» — *Párisban* jelenleg körülbelől 75 ezer protestáns egyén él. Van 13 református, 10 evangelikus és 4 úgynevezett szabad templomuk. Ezenkivül 2 imahelyiségük van a methodistáknak s szintén külön a baptistáknak, darbistáknak, schwedenborgiaknak, irvingianusoknak és az üdv hadseregének is. — Van egy kis néger respublika is a világon; úgy nevezik, hogy *Liberia*. Ennek civilizálódásra hajlandó lakosai azzal a kéréssel fordultak a pápához legközelebb, hogy küldjön hozzájok missionáriusokat, a kiktől aztán ők igen szeretnének tanulni, meg tanácsot nyerni, arra nézve, hogy mimódon lehetne maguk között legcélszerűebben bizonyos humanus intézményeket, elsősorban pedig korodákat állitani fel.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 16. szám. Sárospatak, 1888. április 16.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Észrevételek az «Egyetemes gyám- és nyugdíjintézet» módosított alapszabályaira.» *Szabó József.* — «A kikkel senki nem gondol.» *Homoki Antal.* — «Népiskolai felügyeletünk.» (Vége). *Gamauf György.* — «Az énekek énekéből.» *Radácsi György.* — «A pályázati képességet megállapító javaslat.» *S. Szabó József.* — «A nagybányai ev. ref. egyházmegye közgyűlése. *Tóth Dániel.* — «Vegyes közlemények.»

Észrevételek az „Egyetemes gyám- és nyugdíjintézet“ módosított alapszabályaira.

Tanulmányozva a nyugdíj-bizottságnak a konvent által jegyzőkönyvileg közzétett újabb tervezetét, jól esik kimondanunk, hogy az úgy általánosságban, mint részleteiben, igen jó benyomást gyakorolt ránk. Látszik, hogy a bizottság nagyrészben figyelmére méltatta, sőt magáévá tette és felhasználta mindazokat a nyomásabb gyakorlati észrevételeket, melyek ez ügyben egyszer-máskor, részint a sajtó útján közzététettek, részint az egyházkerületek által a konvent elé felterjesztettek.

Most már reméljük, hogy ezeket az alapszabályokat nemcsak szívesen fogadják, hanem némi módosítással, valószínűleg el is fogadják az egyházkerületek, s ekként majd csak meg fog születni az az óhajtva várt *„egyetemes gyámintézet!“*

Kénytelenek vagyunk azonban kinyilatkoztatni, hogy még ennek a módosított tervezetnek is van egy organikus hibája, mégpedig elannyira organikus hibája, hogy ha az esetleg bármi okból is ki nem javíttatnék, a priori is kimondhatjuk, hogy a tervezet, ismét megmarad tervezetnek, jóakaratú kísérletezésnek; a gyakorlati élet nem fogja édes gyermekének elismerni.

Ily organikus hiba az, hogy a nyugdíj-bizottság nem csupán gyámintézetet, hanem *„nyugdíjintézet“*-et is akar felállítani. Tehát egy helyett kettőt. De hát miért? Lássuk: van-e e kettős intézménynek *alapja, célja,* s a tervezők szándéka, jóakarata nem áll-e kontroversiában a gyakorlati élet követelményeivel?

A zsinati törvények 226. §-a azt mondja: «A konventnek feladata egy nyugdíjintézetnek életbeléptetése.» A 217. §. pedig így szól: «A közalap feladata egy nyugdíjintézet alkotását állandó segély által előmozdítani.» Hát értsük meg jól! Itt *„gyám-“* és *„nyugdíjintézet“*-ről, vagyis két különböző intézet felállításáról szó sincs. Itt csakis *„egy országos jótékonycélú intézet“* felállításáról van szó. Hogy ennek aztán gyám- vagy nyugdíjintézet legyen a neve, az egészen közömbös dolog. Azt határozza el a konvent és az egyházkerületek bölcsesége.

A zsinati törvényben tehát semmiféle alapja sem lévén ezen kettős intézménynek, felállításával hiba volna túllőni a célon, túlhajtani a törvények intencióin.

Most lássuk: mi volna a célja e kettős intézménynek? Az *egyiknek* az özvegyek és árvák segélyezése; a *másiknak* a munkaképtelen, kiérdemült hivatalnokok nyugdíjazása. Az elsőnek felállítása elannyira fontos és sürgős, hogy mellette érvelni is igazán felesleges szószaporítás volna. Ámde a másik? Mondjuk ki határozottan: arra ez idő szerint semmiféle szükség, amennyiben a munkaképtelen lelkészek, így sem bocsáttatnak világgá, hanem félfizetéssel és szabadlakással élethossziglan nyugdíjaztatnak. S ezt a régi gyakorlat által szentesített intézményt más intézmény által megfelelő értékben pótolni — ki tudná megmondani — mikor lehetne? 50, talán 100 év mulva? vagy talán még akkor se? S az a tekintélyes tőke, mely a jövendőség számára ez intézmény alapját képezné, kiknek a megkárosításával lenne összehordva? Bizonyára a kidőlt hivatalnokok özvegyeinek és árváinak tetemes megkárosításával. Igen, mert az alapszabály 4. §-a az évi segély felét minden egyes segélyezendőtől lefoglalná az intézmény számára. Ez ellen pedig úgy az igazság, mint a méltányosság nevében határozottan tiltakoznunk kell.

Ha a lelkészi kar évről-évre meghozza a kellő áldozatot özvegyei s árvái javára, jogosan megvárhatja, hogy a majdan nyerendett segély az elforgácsolás által ne törpüljön alamizsnává, hanem lehetőleg arányban álljon a meghozott áldozattal.

Készséggel elismerjük, hogy a mostani nyugdíjazási rendszernél jóval tetszősebbnek és tán modernebbnek is ígérkezik a központból és kézpénzzel való nyugdíjazás; de hát — valljuk meg őszintén — az még ez idő szerint teljes lehetetlen. Lehetetlen pedig

azért, mert egy ily csillogó, luxuriosus theoriának megvalósítása a mi gyarló, fogyatékos s már eddig is oly sok oldalról s annyi különféle címen igénybe vett anyagi erőnket messze túlhaladja. Vessünk tehát számot finánciális helyzetünkkel s ne terjeszkedjünk tovább, mint lehetséges. Non multa, sed multum! nehogy a nagyzásnak, túlerőködésnek majdan özvegyeink, árváink adják meg az árát.

A nyugdíjintézetre ez idő szerint épen semmi szükség, tehát hagyjuk azt az utókor számára, skontróba s térjünk felette napirendre.

Most pedig koncentráljuk erőnket egy erős *„gyámintézet“* felállítására, a melyre immár égető a szükség, s a melyet tovább húzni, halogatni igazán vétkes indolencia lenne.

Ez előzmények után, jólesik kimondanunk, hogy a tervezet többi része egészen helyes s nézetünk szerint, minden lényegesebb változás nélkül, azonnal beilleszthető a gyakorlati élet keretébe. Különösen gyakorlatinak ígérkezik a 3. §. *b)* és *c)* pontja, mely belépési díjúl a hivatali fizetésnek 2%-át s évi járulékúl 1%-át praeliminálja.

Kissé állapodjunk meg itt, s némi tájékoztatóúl, legalább azok számára, kiknek nincs idejök ezt a közérdekű tárgyat behatóbb tanulmányozás tárgyává tenni, lássuk: mi lenne tehát e kulcs szerint az első évben a gyámintézet *valóságos tőkében, járulékokban?* s mennyire rúgna körűlbelől a *gyámdíjazásra fordítható segély?*

Van az öt egyházkerület 57 megyéjében I. osztályú lelkészi állomás 221, II. osztályú 317, III. osztályú 541, IV. osztályú 851, összesen 1930. Ezen állomások után, csak *igen mérsékelten*, p. o. 1100, 1000, 700 és 500 forintjával számítva az évi jövedelmet, be kellene folyni tőkében 27,286 forintnak s évi 1% járulékokban 13,643 forintnak.

Feltéve, hogy mindezek — a tervezet szerint — 1889. január havában mind befolynának, lenne tehát 1890. január havában, vagyis egy év multán az összes bevétel:

1. évi 1% járulékokban . . .	13643 frt.
2. a törzstőke 4%-ja	1091 frt.
3. a járulékok 4%-ja	545 frt.
4. domesztikai segély	6000 frt.
összesen	21279 frt.

Ezen összegnek 25%-ja, vagyis 5319 frt a 4. § értelmében tőkésíttetvén, lenne tehát az első évben a tőke 32,600 frt s a gyámdíjazásra fordítható 75% összeg 15,957 frt, vagyis kerekszámban, mondjuk: *tizenötezer forint.**

* Megjegyezzük, hogy ezen kombináció az egyetemes névtár adatai nyomán lett általunk összeállítva. Kifogástalannak, teljesen korrektnek mi magunk sem tarjuk, amennyiben a névtár idevonatkozó adatai sem egészen megbízhatók. Igy pl. az egyetemes névtár szerint, az öt egyházkerület rendes lelkészeinek s lelkésztanítóinak száma 2036, a lelkészi állomásoké ellenben csak 1930. Tehát 106-tal kevesebb, mint a rendes lelkészeké; holott rendes lelkész, állomás nélkűl nem is képzelhető. Miként történhetett ez? Nézetünk szerint úgy, hogy azok az egyházak, a melyekben 2—3 stb. lelkészi állomás is van, a szerkesztőség által majdnem mindenütt egynek vétettek s így eo ipso, egy rakás lelkészi állomásnak kellett kimaradni. Igy pl. Alsóborsodban van 47 lelkészi állomás, s az egyetemes névtárban csak 43 van feltüntetve; Gömörben a lelkészi állomások száma 44, a névtárban 43; Abaujban 74, a névtárban 73; a püspöki vizsgálat alatti egyházakban 15, s a névtárban csak 10 stb.

Ilyen hiba az is, hogy a pápai egyházmegye a névtár szerkesztésekor nem lévén még készen egyházainak osztályozási munkálataival, itt is kimaradt 27 lelkészi állomás.

Mindezek azonban csak javára szolgálnak a mi kombinációnknak, mert, ha a kimaradt lelkészi állomások, valamint a tervezet *d)* és *e)* pontjában említett jövedelmi források is felvétetnek a kombinációba, bizonyára még több lesz az évi bevétel úgy a törzstőkében, mint az évi járulékokban. Ekként több, mint valószínű, hogy a tényleges eredmény, a mi számításunkat jóval túl fogja haladni. *Sz. J.*

Ime, ebből látható, hogy az *„egyesült erő,“* már kezdetben is, mily szembetűnő eredményt képes előállítani. Igen, de ez csak abban az esetben lenne így, ha a *nyugdíjintézet tervével felhagyunk.* Mert, ha ezen összegnek fele, mint az a 4. §-ban céloztatik, *„egy nyugdíjintézeti alap képzésére“* évről-évre lefoglaltatnék: akkor a mi reménységünknek beláthatatlan időkre, sőt mondjuk ki: *örökre vége.* S ez esetben, már előre biztosítva lévén számunkra küzdelmeink sikertelensége, jobb, ha az erőködéssel felhagyunk s özvegyeinket, árváinkat, mint eddig, úgy a jövőre is, lelkipásztorokhoz illő resignatióval, a sors és józerencse gondviselő oltalmába ajánljuk. Ha van bennök életrevalóság, megélnek úgy is; ha nincs, elsöpri, beiszapolja az ár. Azután punctum. Az elzüllött existentiák sorsával hálátlan munka volna többé foglalkozni. Mi pedig igen kényelmesen alhatjuk majd az örök álmot abban a tudatban, hogy 100 vagy 200 év mulva egészen másként lesz minden. . . Post nubile erit Phoebus. . .

Mi lenne tehát most a modus agendi?

Az, hogy hagyjunk fel a nyugdíjintézet tervével, mert az, az erők megosztása által a segélyezendők gyámdíjait alamizsnává devalválná, az ügy iránti közlelkesűltséget lehangolná, s a mi legfőbb, nyugdíjintézetre a lelkészi karnak, per absolute, semmi kerülhetetlen szüksége nincsen.

Mi ezzel a módosítással a nyugdíj-bizottság tervezetét úgy egészében, mint részleteiben, a tárgyalás alapjáúl örömmel elfogadjuk.

Szabó József.

A kikkel senki nem gondol.

Azok a nagyhorderejű intézkedések, a melyeknek alapját zsinati törvényeinkben látjuk letéve, minden irányban kezdik meghozni áldásos gyümölcseiket. Erősebb mozgalom, céltudatosabb haladás érezhető ev. ref. egyházunk életében, mióta legfelsőbb helyen szentesített egyházi törvényünk útmutatása mellett rendezzük ügyeinket. Vezérférfiaink odaadó buzgalommal igyekeznek a beléjök helyezett bizalomnak megfelelni, minden irányban kiterjedő intézkedésök örvendetes haladást jelez egyháztársadalmi életünkben.

Azonban nekünk, ev. ref. lelkészi karnak, említett kedvező jelenségek mellett is, okunk van búsulni; mert azokhoz a nagyszabású intézkedésekhez a legszükségesebb eszközt, a pénzt, mi szerezzük be híveinktől, a legtöbbször oly eszközökkel, a melyek nem igen alkal-

matosak a békét és szeretetet a lelkész és hívek között szilárditani, sőt igyekezetünk sikere igen gyakran eme nélkülözhetetlen kellékek feláldozása árán biztosítható. A legtöbb gyülöletet, kárhoztatást a közalap jövedelmének behajtása költi fel ellenünk: de kénytelenek vagyunk, mert parancsolnak velünk s közreműködésünk nélkül ez a nagyreményü intézmény szétfoszlanék. Midőn e lélekizgató munka közben feltünik előttünk egyik-másik elköltözött lelkésztársunk itt maradott éhező, rongyos családja, köny gyülik szemünkbe, mert saját családunk sorsát látjuk ezek szenvedéseiben előírva.

Mit tettek e sorsüldözött szerencsétlenek érdekében a magas konvent tagjai? Valamit! Gyüjtik ugyanis az adatokat, hogy az Isten tudja mikor összehivandó zsinat kitüzzön még vagy 10 évet ezen elhagyatottak türelmének kipróbálására. Különben mi lelkészek, kiket ezeknek a világba dobottaknak sorsa legközelebbről érdekel, magunk sem teszünk érettök semmit, mert az az egy pár forint, a melyet évenkint ezen gyámtárnak csúfolt intézmény részére befizetünk, a nevetségig csekély, s ezért, csak is oly koldus-alamizsnát nyujthatunk özvegyeink, árváink részére, a mely őket jó, ha az éhenhalástól meg tudja menteni.

A közelebbi évek üdvös mozgalmai közben szivdobogva vártuk özvegy-árvatárunk megalapitását, mert ránknézve életbevágóbb kérdés alig van; és ma azt kell tapasztalnunk, hogy ennek megalapitásától oly távol vagyunk, mint a zsinat előtt. Ki sem remélte ezt a keserü valót, főleg miután már az alapszabály-tervezet is elkészült hosszas küzdelem után. Igaz, a legfőbb tényező, a pénz hiányzott, de ez is kikerült volna a protestáns lelkészek szegénységéből, mint családjaik javára teendő áldozat. Mi van még hátra, a mi bennünket ily mélyen érintsen, ha ezt az ügyet is továbbra hagyjuk aludni? Nem marad más teendőnk, mint összetett kézzel nézni ezeknek a nyomorúltaknak szenvedéseit s közönyösen szemlélni: miként üzi őket kikerülhetlen végzetök a szenvedések lépcsőin keresztül az erkölcstelenség és megvetés posványába.

Nem úgy, lelkésztársak, ily elfásultság hozzánk illetlen, sőt bün; mert a tapasztalat eléggé meggyőzhetett arról a szomorú igazságról, hogy, ha saját magunk érdekeiben nem teszünk, hiába várunk azoktól, a kikre nézve ez az ügy közönyös. Hiába remélünk a magas konventtől; annak tagjai előtt egészen más cél lebeg, mint egy szegény református lelkész árván maradott családjának sorsa: hadd szenvedjenek még vagy egy félszázadig, úgy is megszokták már háromszáz éven keresztül.*

A legközelebbi konvent, úgyszólván szegreakasztotta az egyetemes gyámtár eszméjét; ki tudja megmondani: mikor jön el az idő teljessége, a melyben az íge testté válik? Pedig ha van ügy, a mely halasztást nem tür, ez mindennél sürgetőbb ránk, lelkészekre nézve. *Egyéb nincs hátra, mint egyházmegyénkint hozza meg a papság a tőle telhető áldozatot e szent ügy oltárára; igyekezzék az elődök mulasztását tehetsége szerint pótolni, nehogy özvegyeink, árváink ezentúl is ilyen szégyenletes sorsnak legyenek oda dobva.*

És itt nem menthetjük magunkat szegénységgel, bár minden hivatalos állás közt a lelkészi van legmostohábban díjazva; de azért egy év leforgása alatt mindenikünk megtakaríthat annyit, a mi jövedelmünk 1%-tólijának megfelel; adjunk ennyit, ez is növelni fogja azon menhelyet, hol árván maradt családunk megvonhatja magát.

Nincs helye a halogatásnak, mert az eddigi meddő tervezgetések eredményéből eléggé meggyőződhetünk: mit várhatunk az egyetemes egyházi gyámtár érdekében. Elhúzódik még ez az idők végeig, s ha létrejön, csakugyan a lelkészi karnak kell az alapot, a pénzt előteremteni; ne várjuk, míg a magas konvent rászánja magát felállitani, hisz annak sincs pénze, csakis a lelkészi kar zsebe azon bazis, melyre épithet.

Én más módot nem látok e cél kivitelére, mint ha a lelkészi kar minden tagja, minden száz forint jövedelme után egy forintot befizet évente, a mely ugyan mustármag lenne eleintén, de később izmos fává növekszik, melynek árnyában szegény özvegyeink, árváink oltalmat találnak.

Lelkésztársak! ne késlelkedjünk, áldozzunk a szent ügy oltárára! Vegyük fel gondját azoknak, a kikkel senki nem gondol!

Homoki Antal.

* A konvent maga, az egyházkerületek beleegyezése nélkül, nem alkothat *egyetemes gyámtárt*, s egy ilyen intézmény késedelmes megalkotásáért nem is vádolható. E cikk keserü hangulatát tehát csak a papi özvegyek és árvák sorsa felett való — szerintünk is egészen jogosult — aggodalom menti és magyarázza meg. A konvent egyes tagjai szép áldozatokkal örökitették meg nevöket a *domesztikában* . . . tehát a lelkészek és egyházak javáért; az ilyenek bizonyosan szivükön hordják az özvegyek és árvák sorsát is.
Szerkesztő.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai felügyeletünk.

(Vége).

Mindeneket összefoglalva, az következik, hogy én azon kérdésre: vajjon a lelkész az iskolának illetékes felügyelője, feltétlenül nem mondhatom, hogy nem: mert miért ne lehetne a lelkész a paedagogia elméleti és gyakorlati terén jártas? Sőt azt mondom: ha valakit, akkor elsősorban őt illeti a szakfelügyelet, míg tanügyi viszonyaink nem javulnak; sőt a lelkészt az iskolaszék többi tagjaival szemben, csaknem kivétel nélkül, csakugyan szakembernek kell tartani. Tanúlmányánál fogva többet érthet az iskola beléletéhez, mint sok más világi ember, tanitási gyakorlata is lehet, mert igen gyakran nevelő is volt és belepillanthatott a gyermek lelkének műhelyébe; továbbá a lelkész akár működik mint hittanitó, akár nem, legalább köteles a vallástanitást ellenőrizni (pl. községi iskolában), s igy kénytelen, hacsak meg akar felelni kötelességének, a vallástanitásnak módszerével behatóan foglalkozni, már csak azért is, mert ez a legnehezebb tantárgy. És ha csakugyan megteszi azt, akkor közel van a népiskolai szakmiveltséghez, már többé nem laikus, hanem szakfelügyelő, ha hozzá még a tanitási művészetet is elsajátitja.

De valamint a paedagogia elméletének ismerete még nem teszi a tanitót, úgy tisztán a praxis sem teszi azzá. Erre vonatkozólag Herbert azt mondja: «Egy 90 éves falusi mester csak 90 esztendős slendriánjának tapasztalásával bir.» «Azt akarom, hogy a tapasztalatokat valóban úgy tegyék meg, a mint azt a paedagogia tanitja; nem pedig, hogy egyik vagy másik a nehány évi megfontolás nélkül szükölködő paedagogiai működés után nyert routine-t tapasztalatnak tartsa.» (Paedagogische Schriften, I. k.). Az a tanító, ki paedagogiai tudat nélkül, napról-napra dolgozza pensumát, az nem az a tanító, a kiről Trefort Ágost, miniszter úr azt mondja, «hogy a tanító az iskola.»

Elmélet és gyakorlat, a művészetté fokozott neveléstanitás emeli a tanitót oda, hogy képes lesz nemcsak a maga működéséről helyes és elfogúlatlan bírálatot mondani, hanem kartársáét is megitélni és gyakorlatilag is, ha kell, helyreigazitani. Tehát ne bízza el magát a gyakorlott, routinirozott tanító, mert ő is csak munkájának felét végezte.

És most térjünk át az állami felügyelethez, mely ellen sok panasz van, akár tanítók és egyházak, akár törvényhatóságok és országgyűlési képviselők részéről. Felemlíteni ezeket a panaszokat egyrészt lehetetlen, de másrészt teljesen felesleges is, mert mindenki előtt ismeretesek; lehet velök úton-útfélen, hírlapokban, számos cikkekben és füzetekben s könyvekben találkozni. Valamennyi panasz egy és ugyanazon forrásból ered és ugyanazon központba vezethető vissza, hogy a tanfelügyelet nem szakfelügyelet (Egyebek között említem Kellner Lőrinc: Gondolatok a tanítás és nevelés köréből [Szűcs János fordítása] és Regéczy József: A népiskolai felügyelet). Ezen megint nem kell csodálkozni, mert a miniszter maga mondja, hogy «a néptanító működésének megítéléséhez nem kell külön szakmíveltség,» és Madarász József, képviselő interpellatiojára (1885. május 16.) azt válaszolja, hogy «én a tanfelügyelőket a társadalom ama osztályaiból veszem, a hol arra alkalmas embereket találok. És azért kineveztem végzett jogászokat és földbirtokosokat, kineveztem megyei és központi tisztviselőket, tanárokat, tanárjelölteket és tanítókat. Mert ama képesség és tapintat, mely szükséges arra, hogy a tanfelügyelő sikeresen járjon el, nem *egy* osztálynak, hanem az egyénnek tulajdona.» Ezt mondja a miniszter úr 1885-ben, s elfelejti, hogy már az 1876. XXVIII. t. c. 3. §. szerint, a tanfelügyelőség azokra bízatik, kik «az oktatás és iskolai igazgatás terén magukat gyakorlatilag kitűntették,» tehát oly egyénekre, kiket a miniszter «az iskolák *szakszerű* vizsgálatával bízhat meg;» elfelejtette, hogy ugyanazon törvény 5. §. 3. szerint a tanfelügyelő «az iskolákban az oktatásra és nevelésre való *szakszerű* felügyeletet gyakorolja; hogy továbbá az 1876. évi szeptember hó 2-án 20311. szám alatt kelt s a tanfelügyelőkhöz küldött V. Utasítás 1. §. 2. pont 3. szerint a tanfelügyelő «felügyel, amennyiben szükséges, intézkedik, hogy az állami, községi, felekezeti és magánnépoktatási tanintézetek, valamint a kisdedóvó-intézetek s fentebb említett szakiskolák (u. mint 1. §. 1. pontban az 1868. XXXVIII. III. fejezet 13. §. és IV. fejezete értelmében) mind *külső*, mind *belső* ügyeire»; továbbá ugyanazon rendelet III. Utasításának a polgári, községi iskolaszékek számára a 44. §-ban az áll: «az iskolaszék a községi iskolákban, a kijelölt tantervek szerint rendezi a tanítást»; tehát szakfelügyeletet rendel el, és ugyanazon §. 2. alatt «ügyel (t. i. az iskolaszék) arra is, hogy a tanító a gyermekek számára *választott könyvek módszere szellemében* vezesse a tanítást.» Igaz, hogy ez csaknem érthetetlen; mert a tanítás központja a tanító, nem pedig a tankönyv, annál is inkább, mert a tankönyv rosz is lehet. Végre elfelejtette már a miniszter úr, hogy ugyanazon §. 3. *a)* intézkedése is: «az oly községi elemi iskolákban, hol két vagy több tanító van alkalmazva, a tanító tanításbeli ügyessége és jártassága szerint, a tanítók között felosztja (t. i. az iskolaszék) az osztályokat, vagyis kijelöli, hogy melyik hány és mely osztályban tanítson,» szakfelügyeletre vall; de minthogy nem szakemberekre van bízva, ezen intézkedés az iskola természetes fejlődésének útját állja. A milyen teendője van az iskolaszéknek a polgári községi iskolában, époly feladat jut az állami iskolában a gondnokságnak, mely ugyanoly elemekből alakúl, mint az iskolaszék (1876. szeptember 2. kelt 20311. sz. rendelet IV. Utasítás). A miniszter úr tehát elismeri a szakfelügyelet szükségét, de egyrészt oly közegekre bízza, melyek arra nem hivatvák; másrészt pedig a szakfelügyelethez tartozó teendők részletezésében mégis az iskola külső ügyeiről is van szó (pl. 1876. XXVIII. t. c. 5. §. stb.).

Sokat lehet a miniszter úr fent említett állításával foglalkozni; de egyrészt eléggé ki mutatták mások ezen szavaknak tarthatatlanságát, másrészt nem is tartozik feladatomhoz azokat cáfolni. Csak annyit kívánok megjegyezni: mindig halljuk, hogy a tanítók még nem emelkedtek fel a míveltség ama színvonalára, hogy mint tanfelügyelők működhetnének, mert «nemcsak paedagogiai ismeretre, hanem kellő tekintélyre és tapintatra is van szüksége» a tanfelügyelőnek. Elítélőleg nyilatkoznak egy egész osztályról, a nélkül, hogy ez alkalmat kapott volna képtelenségét bemutatni. Azt hiszem, hogy az a tanító, ki tanfelügyelőnek tétetnék, alapos és széleskörű paedagogiai és didaktikai ismeretekkel, tanító- s nevelő művészettel rendelkeznék, tehát a tanítók javából való; kellő tekintélye is volna a tanítók előtt, mert tudománya és müvészete előtt hajolnának meg, és a subordinatio sehogysem szenvedne csorbát. Ez nem tettetett, a fenyegetés és hatalom előtt való meghajolás és hunyászkodás lesz, mi a tanítóhoz méltatlan is, habár hasznosnak bizonyúlhat, s nem fog alázatos kézcsókolásban kifejezést nyerni, a mint azt a «végzett jogász, földbirtokos» stb. követeli, abban találván a tekintélyt és tapintatot, a mit a szakember mindenesetre jobban el fog találni, mint pályaunt vagy más pályán boldogúlni nem tudó existenciák. Továbbá furcsán hangzik az okoskodás, hogy épen azért nincs szükségük a népiskolai tanítóknak szakfelügyeletre, mert általános és szakmíveltség tekintetében még mindig a követelmények mögött maradtak; mintha bizony ama nem szakfelügyelők szakszerű vezetői lehetnének ama szegény tanítóknak, kik közül bizonyosan egy-kettő jó tanácsokat adhatna és vezethetné a vezetőket.

Nálunk a tanfelügyelő teendője csaknem kizárólag az irodára és az iskola külső ügyeinek vezetésére szorítkozik; ő leginkább közigazgatási hivatalnok. Hogy a tanfelügyelő szakember legyen, azt valamennyi paedagogus követeli, s egyebek közt Ziller Tuiskon (Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht) is kimutatja, mennyire rontólag és lealázólag hat a nem szakember felügyelete a tanítóra, s azt mondja, hogy egyik vagy másik szakban kiváló férfiak lehetnek ugyan, de ismereteik még nem képesítik őket arra, hogy paedagogiailag is értesítsék azokat, «sem pedig általában a paedagogiai képzettséget nem foglalják magukban.» «Innen van aztán, hogy nincs más állás, a melyben annyi kontár, charlatán volna, mint a tanfelügyelők között, különösen didaktika-paedagogiai képzettségre nézve. Az pedig magától értetődik, hogy a paedagogiai belátás híjával karöltve jár először a paedagogiai ügyek iránti egykedvűség s vele egyidejűleg fenhéjázás, másodszor a paedagogiailag képzett tanítók irányában tanusított jellemgyöngeség, sőt néha még ennél is roszab tulajdonság s ennek megfelelő cselekedetek, hogyha csak az illetőnek nemes jelleme vagy más kényszerítő körülmények attól meg nem óvják.»

Angolországban is máskép gondolkodnak az iskola felügyeletéről, mint a mi közoktatásügyi miniszterünk vagy egyházi főhatóságaink; mert ott az az elv irányadó, hogy «senki se ügyeljen fel oly tantárgyra, melyről többet nem gondolkodott, s melyből többet nem tud s többet nem érez, mint azok, kikre felvigyáz.» «Ott az iskolai felügyelő elsőrendben iskolalátogató, nálunk administrator; az angol inspector segédével együtt beül az iskolába s három-négy nap ott időz, míg munkája minőségéről apróra meg nem győződik; a mi tanfelügyelőnk irodájába húzódik be, s tollnokával versenyt ír, hogy az év végére mentől nagyobb nyaláb kimutatással legyen készen; az angol inspector látogatásakor szerzett véleményét (legyen az kedvező vagy kedvezőtlen) helyben az iskolában jegyzőkönyvbe iktatja, s a főtanító alá-

írásával ellátva, a minisztériumnak felküldi; a mi tanfelügyelőnk megjegyzéseit legfelebb saját jegyzőkönyvébe iktatja, aztán örökre elfelejti, mert közzétételüket csak elvétve látjuk.» (Felméri L. Az iskolázás jelene Angolországban). De ha az egyik vagy másik kendőzetlenül beszámol tapasztalatairól, akkor «tapasztalatlanúl» cselekszik és midenféle érdeket sért, s a legtöbb esetben az a következmény, hogy a körülményekkel bölcsen megalkuszik, hogy senkinek se legyen panasza ellene; és az iskolaügy háttérbe szorúl.

A népiskolai szakfelügyeletünk hiányát nálunk is érezték, s azért épen ezen ügy tanulmányozása végett küldte ki a miniszter Molnár Aladárt a külföldre, ki tanulmányainak eredményét: «A népiskolai tanfelügyelet külföldön és hazánkban» című füzetben rakta le. Ebben, annak a meggyőződésnek ad kifejezést, hogy «a népiskolák külön szakfelügyelete sohasem lesz pótolható a közigazgatási tisztviselők működése által;» továbbá, hogy «a szakértő tanácsadás, utasítás és a paedagogiai felügyelet szükséges,» s hogy «végre is az iskolai szakfelügyelet állandó és legfőbb célja az, hogy általa a oktatás mindig jókarban tartása és folytonos haladása eszközöltessék.» Igy gondolkodott Molnár Aladár 1872-ben s meg volt győződve, hogy a «külön népiskolai szak-tanfelügyelet, mint nélkülözhetlenül s állandóúl szükséges intézmény, mindenesetre fentartandó, s mivel jelen állapotában gyümölcstelen s tarthatatlan, akként rendezendő s illetőleg kiegészítendő, hogy az céljának minden tekintetben megfelelhessen.»

Azt kellene hinnünk, hogy a mai korban, midőn tudomány, művészet, eszmék, találmányok gyorsan terjednek és átmennek az életbe, a neveléstudomány és tanítás-művészet terén kivívott eredmények is átszívárogtak az életbe. E helyett azt tapasztaljuk, hogy még a miniszter sem találja szükségesnek a szakfelügyeletet és megelégszik laikus felügyelettel, mert fel nem tehető, hogy szavai: «A néptanító munkájának megítéléséhez nem kell külön szakműveltség,» szakfelügyeletre vonatkoznának. Senkisem bízza hajóját, mely minden kincsét, gazdagságát biztos révbe szállítandó, orvosra, ügyvédre, íróra, theologusra, művészre vagy «tapintatos» emberekre; nemis akármilyen hajóslegényre, hanem minél derekabb kapitányt választ, kiről meggyőződött, hogy tudománya és gyakorlata elég garantiát nyújt a nehéz feladatnak végrehajtására. Ilyen kincsünk a népiskola, s ennek vezetése, fejlesztése, felügyelete nem szakemberekre van bízva! Azt hiszem, hogy olyan embert, ki azt mondja: «nem tudom ugyan, hogyan kell levest főzni, de jól tudom, hogy kell ízlelnie,» a világnak egyetlen egy vendéglőse sem fogadná szakácsának; és népiskolai ügyünk konyhájában, mégis legnagyobb részt, ilyen szakácsok kontárkodnak.

Molnár, s előtte s utána számosan figyelmeztettek és figyelmeztetnek népiskolánk ezen hiányára. A paedagogia elvei, követelése nem hatnak be az életbe, egyrészt mert paedagogusaink nem tudják még azokat, mintegy aprópénzre felváltani s forgalomba hozni: másrészt mindenki, ki egy-két paedagogiai phrasist felkapott, anélkül, hogy megértette volna, «általános műveltségénél fogva, már is hivatott paedagogus s kérkedik vele, s mert talán hangzatos, folyékonyabb, tetszetősebb nyelven és gesztikulatioval tudja vásárra vinni: többet ért az iskolához és a paedagogiához, mint a szegény, együgyű tanító.

Azt kellene hinnünk, hogy 1872 óta a viszonyok jobbra fordultak; de csalódunk, mert habár a szakértő felügyelők száma növekedett, administrativ teendőjük is aránytalanúl szaporodott. A bureaukratismus jobban megöli a lelket, mint valaha; a számtalan rendelet, melynek végrehajtása, ellenőrzése a tanfelügyelőre van bízva, elvonja idejének legnagyobb részét az iskolától; statisztika és felterjesztések készitése főteendői közé tartozik, s örül, ha ezeket kellő időben elvégzi. Tehát azok az ügyek, melyek nem szakfelügyeletre, hanem az iskola külső ügyeinek kormányzására tartoznak, veszik igénybe idejét, erejét, tehetségét. De tegyük fel, hogy ezek kivétetnének hatásköréből vagy redukáltatnának, és csak a szakfelügyelet maradna kezében: még akkor sem felelhet meg teljesen feladatának, mert a felügyelete alatt álló iskolák száma oly nagy, hogy évenkint alig egyszer látogathatja meg, és ha mégis megfordúlna ott, az nem látogatás, megvizsgálás, az csak bepillantás az iskolába.

Igy megint csak nélkülözik a szakfelügyeletet, s legjobb esetben a tanfelügyelő székhelyén levő iskolák fogják azt élvezni. A túlterhelés akármelyik irányban, vagy mindkettőben együttvéve, lehetetlenné teszi a tanfelügyelőnek, hogy a paedagogiai-didaktikai irodalom terén is otthonos maradjon; elegendő időt nem fordíthat saját szakmívelésére elméletileg és gyakorlatilag. És ha a folytonos haladás más szakemberre nézve elengedhetetlen követelmény, úgy annál is inkább követelhetjük azt a szaktanfelügyelőtől. De ez bővebb fejtegetésre nem szorúl.

Mindezen bajhoz járúl még az is, hogy a tanfelügyelőnek nincsen végrehajtó hatalma; ő csak kér, figyelmeztet, értesít, felterjeszt, jelentést tesz. Még nehezebb az állása a felekezeti iskolával szemben, mert közte és az egyház között nincsen szerves összefüggés; ő az egyházzal szemben «idegennek» — működése gyakran ellenséges indulat kifolyásának tekintetik. «Tanfelügyelőink munkásságának,» mondja Felméri Lajos idézett művében, «a fennemlített akadályok miatt nem lehet láttatja; munkájuk eredményét tekintve, hasonlít az intézmény (hogy egy néhai derék tanító hasonlatát használjam) ahhoz a kaszáshoz, ki kaszáját a hét nagy részén csak veregeti, szombaton munkához fog s dolgozik is, de semmi rendet sem hagy maga után.»

A szakszerű felügyelet egyik nemének, mégpedig igen hathatós nemének tekintem még a tanítói gyűléseket, egyleteket, egyesületeket, köröket stb. Ezek hivatva volnának a tanítókat ellenőrizni, működésöket figyelemmel kísérni és ha valahol, itt lehetne mondani, hogy szakemberek mondanak ítéletet egymás fölött. Meg is kezdték a minden néven nevezendő tanító-egyesületek működésöket; de a szép reményekkel életbelépett ifjú csakhamar tévútra került. A tanító-egyletek gyűlésein kizárva lettek a tanítók érdekei; és mit érhet a tanítónak oly egyesület, melyből érdeke ki van zárva? Kezdődött a panasz a megyei *általános* s azért *„vallástalan“* tanító-egyletek ellen, hol a szerény tanító háttérbe szorúl, mert kir. tanfelügyelő, képezdei, sőt gimnáziumi tanárok tolakodnak előre s tudós értekezéseket tartanak, melyeket némelyek figyelemmel meghallgatnak, a legtöbben megbámúlnak, de nagyon kevesen értenek; s így az érdek és érdeklődés lassacskán kezdett elpárologni. Felhasználták ezt a körülményt mások és keletkeztek felekezeti tanító-egyletek, s szaporodnak gombamódra a katholikus tanító-egyletek. Mindezekben megint kik szerepelnek? Plébánus, esperes, lelkész, káplán, tanár; a tanító csak gép, rángigálják ide-oda; néhol, de ez is csak látszat, van némi jele a szellemi életnek, a mely azonban nem nyilatkozhatik szabadon, mert az elnök könnyen ellenségévé lehetne egynek-másnak. Fődolog az anyagi segély és a tagsági díjak beszedése; így működését három szóval fejezhetjük ki: jöttem, fizettem, jóllaktam (magyarázhatja azt mindenki magának tetszése szerint). Főbaja a tanító-egyleteknek, hogy eltévesztették céljukat, hogy általában nincsen vezetőjük, ki életet,

szellemet tudna a tömegbe lehelni, ki a tanító, iskola célját s érdekét felismerné és szivén hordaná, ki a célszerű eszközöket feltalálná s felhasználni tudná.

Igy összegezve véleményünket, ahhoz az eredményhez jutunk, hogy valamint az egyházi, épúgy az állami tanfelügyeletben hiányzik azon főtényező, mely azt szakszerűvé tenné, mert szükség esetében szakszerű tanácsot, útbaigazítást nem adhat, mert vagy hiányzik a kellő szakszerű ismeret, vagy akadályoz a túlterheltség vagy anyagi gondok. Mind ennek a kárát csak az iskola vallja; de minden baj okozójának mégis csak a tanító tekintetik! Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas!

Gamauf György.
tanító-képezdei tanár Eperjesen.

TÁRCZA.

Az Énekek énekéből.*

IV. r. 1—VI. r. 9.

Legény.

1. Beh szép vagy ó te Kedvesem,
A két szemed beh szép!
A fátylon át akár egy pár galamb;[1])
Hajfürteid meg mint egy kecskenyáj
A Gileád hegyéről szöktiben.[2])

2. Két fogsorod mint egy lenyírt juhnyáj;
A mely a fördőt csak most hagyja el
És ikret ellik mind a mennyi van
S meddőt közöttök senki sem talál.[3])

3. Az ajkaid piros bibor-fonál,
Az ínyeid meg mézes-édesek.
A fátylon át pirosló arcaid
Akár egy-egy gránát-gyümölcs fele;

4. Nyakad meg mintha Dávid tornya vón
Mely fegyveres házúl emelteték:
Pajzs van reá akasztva ezrivel
És rajta minden fajta hősi szer.[4])

5. Mint két kis őz keblednek halmai
A szarvasoknak kettős magzata,
Melyek tanyája liliom-mező.[5])

* * *

6. Ha hűsül majd a nap,
S az árny sietve nő,
A myrrha-hegyre hágok én
S tömjén halomra fel![6])

7. Egész valód szép Kedvesem,
Nincs rajtad egy szeplőcske sem!

* * *

8. Jőjj le Mátkám a Lebánról,[7])
Jőjj le vélem a Lebánról!
Aman-csúcsról[1]) jőjj le gyorsan,
Hermon és Szenir-tetőről:[2])
Oroszlánok rejtekéből,
Párducoknak bérc-lakából.

9. Megbüvöltél Húgom, Édes
Megbüvölt egy pillantásod
S vállaidra omló fürtöd.

10. Ó beh édes a szerelmed!
Jobb szerelmed Húgom, Édes,
Mint a balzsam s mint a jó bor,
S mint akármely drága fűszer.

11. Ajkad mézzel csöppen Édes,
Nyelved tejjel s mézzel ömlik
És ruhádnak illatárja,
Mint Libánon illatárja.

12. Záros kert a Húgom, Szentem,
Rejtett forrás, jól bezárt kút;

13. Keble mint egy gránát-liget,
Telve legjobb faj-gyümölcscsel:
Ciprusokkal, nardusokkal,

14. Nardus, sáfrán, nád s fahéjjal,
És a tömjén sok fajával,
Aloé meg mirrha benne
S fűszerekből a mi drága.

15. Hűs-vizű kút, kerti forrás
A Lebánból kelve folyva[3].)

Leány.

16. Északi szél, déli szellő;
Jőjj, riadj meg-fúvni kertem!
Hadd röpüljön illatárja
S hozza el Rózsám' a kertbe
A gyümölcs-javát leszedni.

Legény.

V. 1. Itt vagyok kertembe' Húgom:
Szedni mirrhát s balzsam-ágat;
Enni szinmézt, drága mézet;
Bor s tejem megízelítni.
Rajta hát ti is Barátim
Enni-inni rajta hát fel
S szerelemtől ittasodni![4])

* * *

Leány.

2. Alvék bár, viraszta szívem . . .
Rózsám hangja . . . íme zörget. . .
Nyiss ki Húgom én Barátnőm
Én Galambon drága Szentem!
Harmat ömlik a fejemre,
Fürteimre éji köd húll.»

3. Levetettem már a szoknyám
Hogy-hogy öltsem azt fel újra?
Megmosám a lábam is már
Hogy keverjem azt be újra?

4. Ám benyújtá a Galambom
A kezét az ablakrésen
S reszketés szállt tagjaimba. . . .

---

* Mutatvány sajtó alatt levő művemből. R. Gy.

1) A kékes-szürke szem volt az iró eszménye, a mely a vadgalamb színéhez hasonlit.

2) E hasonlatban a hajnak dús és fürtös volta egyaránt érdekesen van kifejezve.

3) A lenyírt s megfürösztött juhok a fogak fehérségét, az iker-bárányok a fogak épségét és mindkét fogsor teljességét jelentik.

4) Divat volt a nyakláncot mindenféle harci eszközökkel díszíteni.

5) A fehér liliom értendő.

6) Ez a pajzán részlet — szerintem — későbbi pótlék. A mirrha-hegy s a tömjén-halom a keblet jelenti. A 7-ik vers egészen szépen simúl az 5-ikhez s feleslegessé teszi a 6-ikat. Ezt különben a magyarázók egy része a hozzá kötött magyarázatokkal igyekszik széppé tenni, azt állitván, hogy az említett hegy s halom a Sion, mint a királyi udvar helye, a mely exoticus növényekkel illatozik (Hitzig, Das Hohe Lied, 1855); vagy a Sion, mint az egyház symboluma (Hengstenberg); sőt a mirrhából némelyek a Mória hegyét is kimagyarázzák.

7) Leban=Libanon. Egyesek ezt is képnek tekintik s épúgy a Siont értik alatta, mint a fönebbi mirrha-hegy alatt.

1) Aman Amanah az Antilibanon egy részének és az alatta ömledező folyónak neve.

2) A Hermon és Szenir ugyanazon hegynek nevei. A Deuteronomium III. 9. szerint a sidoniak a Hermont Sirjonnak, az emorok pedig Szenirnek hivják. Hermon (Khermon) nevet viselt egy hegylánc Palaestina éjszaki részében.

3) Ez az egész részlet keleties képekben való dicsőítése a szeretett leány jelességeinek: szűziességének, (záros kert, bezárt kút stb.), üdeségének s annak a hatásnak, a melyet kedvesére gyakorol (hűs vizű kút stb).

4) A 16. vers s az V. f. 1. verse későbbi pótlék lehet, attól az egyéntől, a ki az egyszerű pásztor-költeményt dramatisalni próbálta. A barátok — mint 3-ik személyek — fellépése erről tanuskodik.

5. Felszökeltem, hogy kinyissak
S im kezemre mirrha csöppen,
Újjaimra mirrha ömlik [1])
A fejéről a reteszek.

6. Tárva ajtóm Kedvesemnek,
Kedvesem meg elrepült már,
Szállt a lelkem is nyomába.
Úgy kutattam, nem találtam,
Szólítám is, még se szólott;

7. Éji őrök rám akadtak.
A kik város-szerte járnak:
Megverének, sebbe hagytak,
Még felöltőm is letépték
Őrizői a falaknak.

8. Oh jeruzsalémi lányok!
Ime esdekelve kérlek,
Hogyha Kedvesemre leltek,
Mondjátok meg néki rólam,
Hogy beteggé tőn szerelmem.

9. Kedvesebb-e a Galambod
— Ó te hölgyek éke-dísze! —
Kedvesebb, mint más Galambja
Hogy szived fáj s esd utánna . . ? [2])

10. Hószín s piros a Galambom [3])
Tizezernél is különb ő.

11. Feje szin-aranynyal ér fel
S idres-bodros [4]) dús hajánál
Még a holló sem sötétebb.

12. Két szemére olyan, mint a
Kútfőn ülő, tejbe fürdő,
Halmon élő vadgalambok. [5])

13. Balzsam-ágy a két orcája
Fűszerekből álló halmok.
Tulipánok nyilnak ajkán
S mirrha-harmat hull le róluk. [6])

14. A két kez- arany-henger.
Melyet tarszisz kő szegélyez. [7])
Elefánt-csont-mű a teste,
Zafir fénynyel béfedezve. [8])

15. A két lába márvány oszlop, [9])
Mely arany-talapra épült.
Tekintetre a Libánon [10])
S délceg olyan, mint a cédrus.

16. Ajka . . . az meg mézes-édes
És egész valója kellem. [11])
Kedvesem hát íme ilyen,
Épen ilyen a Galambom,
Ó jeruzsalémi lányok!

17. Vajh hová tünt el szerelmed
Ó te lányok koronája? !
Kedvesed vajh merre szállt el?
Megkeressük véled együtt. . .

18. Kertjébe szállt a Kedvesem,
Hol virági illatoznak;
Ott legeltet ő a kertben,
S bokrétát köt liljomokból.

* * *

Enyém Galambom s én Galambomé,
Ki nyájat őriz liljomok között.

Legény.

VI. 1. Beh szép vagy Édes, Thirsa [1]) sem különb,
Nálad Jeruzsalém [2]) se ékesebb!
S bűvölsz, miként a tábor zászlaja.

2. Ó vedd le rólam azt a két szemed,
Úgy reszket tőlük még a lelkem is!
Egy kecske-falka omló fürteid [3])
A Gileád-hegyéről szöktib n.

3. Két fogsorod, mint egy lenyírt juhnyáj,
A mely a fürdőt csak most hagyta el
És ikret ellik mind, a mennyi van,
Meddőt közöttök senki s-m talál.

4. A fátylon át pirosló arcaid
Akár egy-egy gránát-gyümölcs fele.

* * *

5. Hatvan úrnő, nyolcvan ágyas
S hölgye még több a királynak:

6. Egy a rózsám a galambom
Édes anyja egy szülötte,
Édes apja szem-világa.
Hogyha látnák őt a lányok,
A királynők s a sok ágyas:
Hogy dicsérnék, hogy csodálnak! [4])

7. Ó mert az ő tekintete, [5])
Mint a hajnal ébredése;
Hold se nyájasb, nap se égőbb
S hódít mint a tábor-zászló. *Radácsi György.*

1) A testnek illatos szerekkel való kenése divat volt keleten.

2) A 8., 9. versek szintén az átdolgozó toldásai.

3) A leány és kedvese között létező ellentétet a szinekben is kifejezi az iró; amaz barna, mint a Kedár-sátor, mint a Salamon szönyegei vagy rabszolgái, emez fehér és piros; a haja pedig holló-fekete (11. v.).

4) Az idres-bodross-al — jobb hiányában — a tal-tallim-ot igyekeztem lehető hűn kifejezni.

5) A szem hasonlítása nagy megfigyelő képességet és ügyességet tanusit. A szem-világa a kútfő; a körülötte létező szürkeség = a galambok, a melyek mintegy rászállnak a kút-főre vagy forrásra; a szem fehére = tej-fördő. Károli ezt a szép hasonlatot nem értette meg, mert „a vízfolyás mellett való galambok"-ról beszél.

6) A mirrha — úgy látszik — az illat-szerek föképviselője volt az iró előtt; itt ugyanis csupán illatot vagy illatost jelent.

7) Itt nem gyűrűkről van szó, mint Károli fordítja, hanem az egész karról s az azokat szegélyező körmökről (tarszisz-kő).

8) Szokás volt keleten az egész testet olajjal kenni s innen származott annak zafir-fénye.

9) A márvány-oszlop az izmosságot, a férfi erőt fejezi ki.

10) A Libanoni tekintet = tekintélyes.

11) A 10—16. versek együtt viszhangúl tekintendők a leány ajkairól a kedvesnek főnebbi magasztalásaira; leghihetőbben a IV. f. 1—7. verseire.

1) Az északi ország fővárosa volt egy félszázadig még Salamon után.

2) A déli ország fővárosa maradt a kettészakadás után.

3) A 2-ik vers utolsó fele s a 3., 4. versek ismétlése a IV. f. 1—3. verseinek, némi különbséggel. Ezt a részletet, azok szerint, a kik az Énekek énekét drámának tartják, a kar énekelte s illetőleg ismételte.

4) A hatvan királynőt, a nyolcvan ágyast és a sok hölgyet vagy leányt (5. v.) a háremnek tartják sokan, vagy az udvari szín-előadásra alkalmazott leánykarnak stb. Szerintem itt egy hasonlattal van dolgunk, a melynek értelmét a mi költészetünk igy fejezi ki:

„Ha ez a pénz volna csak foglaló,
S ezerannyi volna borraváló,
S e világot adnák ráadásnak:
Szeretőmet még se adnám másnak."

Vagy igy: „Ez a világ a milyen nagy,
Te galambom oly kicsiny vagy;
De, ha téged birhatnálak:
E világért nem adnálak!"

Tehát csak annyit jelent az 5—6. vers együtt, mint ez a dicséret: „Nincsen szebb lány a faluban a rózsámnál!"

5) A 7-ik verset én a 6-ik kiegészitésének s a főnebbi túlzó hasonlat magyarázatának tartom, épenazért a כִּי helyett a כְּי szócskát fordítom; tehát a 7-ik verset romlott szövegűnek tekintem.

KÖZÉLETÜNK.

A pályázati képességet megállapító javaslat.

Régen érzett örömmel olvastam át azt a munkálatot, mely a pályázati képességet megállapító egyházkerületi bizottság nevében jelent meg e lapok hasábjain. Úgy tetszik nekem ennek vizsgálásakor, mintha a zsinat által megkivánt igaz érdemet a valódi méltánylás sokkal be-

csülendőbb szelleme által látnám benne felemelve, mint van az a jelenleg fennálló szabályrendeletünkben. A nyomasztó homályt megvilágítva, a khaotikus érthetetlenséget eloszlatva s a józanészszel összeegyeztethetlen pontokat logikai, áttetsző alakban formulázva találom e javaslatban. Sőt mintha a merev, egyházkerületünk e nemben csaknem kizárólagos szigorúságával is alább hagyott volna a küldöttség: bizonyos engedékeny hangulatban látom feloldvadni egész munkálatát. Ezek miatt olyan nagy az én lelkem öröme.

Föltétlenül aláírom a javaslatnak az új vizsgálati rend- és osztályzathoz módosított szövegét; megnyugvással veszem a pályázati képesség szélesebb, mindenre kiterjedő körvonalozását, mely bárminemű félreértést és elmagyarázást kizár, s melyet a komoly megfontolás és életbölcseség mellett csaknem 5 hosszú év szomorú tapasztalatának kellett létrehozni. Jól esik constatálnom azon ür kipótlását is, mely a kitűnő segédlelkészek II. és III. osztályú egyházba való pályázati képességét illetőleg a mostani szabályrendeletben tátong, s mely absurd voltát oly eklatáns módon kimutatva, e lapok hasábjain is több oldalról lett megvitatva. Mert hiszen csakugyan nem bűne az a segédlelkésznek, hogy egy szegény, de mégis önállóságot biztosító s qualifikációján alúl álló egyház igyekszik kárpótolni szerény jövedelmével a sokszor megsajnált kápláni kenyérért.

Azonban számos elsorolt jó oldalai mellett vannak a javaslatnak olyan pontjai is, melyeket én még bővitve és kiegészítve szeretnék szabályrendeletté tenni. Igy óhajtandó — szerintem — hogy a theologiai tanárokról szóló 4-ik pontban, reájuk nézve is ugyanaz a kivétel legyen, mint fönnebb a segédlelkészekre a 2-ik és 3-ik pont *b)* és *c)* alpontja alatt. Ugyanis megeshetik az a szerencsétlenség, hogy a theologiai tanárt öt vagy több évi hivataloskodása után bizonyos kellemetlenségek távozni kényszerítik állásáról, s mivel a Dárius kincsével nem rendelkezik, maga és családja fentartása végett kénytelen egy akkor épen üresedésben levő III-ad vagy én miattam II-od osztályú egyházban elhelyezkedni. Hát egyházunknak egy ily érdemes férfia 10 vagy legjobb esetben 5 évig reménykedjék, önmagát felemésztve, hogy egy tehetségeinek s érdemeinek megfelelő fényes egyházba jusson? Szükséges lenne tehát ezt is határozottan körvonalozni.

Menjünk tovább!

A pályázati képességnek egyik magasabb foka gyanánt van kiemelve a tudományos képzettségnek *irodalmi munkásságban* való nyilvánúlása. Irodalmi munkásság? Sokszor eltünődtem felette s vártam, lestem az olyan lelkészjelölést, a melynél valamelyik pályázót irodalmi munkássága emelt a kandidáltak közé, hogy fogalmam legyen arról: hol kezdődik az irodalmi munkásságnak lefelé a határa? Nem hallottam és nem olvastam efélét mind e mai napig. A javaslat is teljes bizonytalanságban hagy.

Micsoda hát a szabályrendeletnek s az azt követő javaslatnak ide vonatkozó pontja? Egy szemnek tetsző pictus masculus? Aligha nem, s még az is oly nagy vonásokban van odavetve, hogy az ember szinte mindennemű irodalmi munkásságot érthet alatta. Ezen elasztikus kifejezés szerint, az a lelkész, a ki szenvedélylyel merül el a botanikába, s e téren maradandó irodalmi alkotása is van, épúgy jogot tarthat egy magasabb állomásra való pályázatra, mint — teszem fel — az, ki egy mélységes szellemel irt theologiai munka által teszi nevét halhatatlanná. Elhiszem sokaknak azon esetleges érvelését, hogy lelkészekről lévén szó, e szavakban mintegy hallgatólag is csupán a szakirodalmi munkásság van kifejezve; de mégis a netaláni félreértések, elmagyarázások kikerülése végett helyesebb lenne mindenütt *egyházirodalmi munkásságról* beszélni. De, nézetem szerint, még ez esetben is bizonyos megszorításokat kell tenni. Mert hiszen az is magasabb tudományos képzettségnek a jele, ha egyházi közéletünkben fel-felmerülő kérdésekhez valaki hathatós erővel és ellenállhatlan szellemmel hozzászól; s ki merné tagadni, hogy ez nem irodalmi munkásság? Eszerint joga van azon lelkésznek is pályázni előkelőbb egyházakba, a kinek irodalmi munkássága pusztán csak hírlapi cikkekben s ephemer értékű közleményekben határozódik. Ilyen értelmezés mellett nagyon tágkörűnek találom a szabályrendelet és javaslat ezen pontját s óhajtanám, hogy az egyházirodalmi munkásság világosabban körvonalozott szűkebb korlátok közé szoríttassék. Én a pályázati képesség ez irányú fokozását csak azon lelkészekre terjeszteném ki, a kik önálló füzetben vagy füzetekben kiadott egyházi dolgozataik által elismerve, sikert vívtak ki. A dolgozat eredményteljes volta mindenesetre feltétel gyanánt kötendő ki, mert ellenesetben holmi N.N.-féle predikációk szerzői is igényt tarthatnának az írói névre és mert a szabályrendelet az egyházi közpályán haladóknál sem elégszik meg azzal, hogy valaki pusztán csak a közpályára való elhívottságával dicsekedjék, hanem egyedül sikeres működés esetén ad neki pályázati jogosultságot magasabb egyházakba.

Még egyet! A megállapított időtartamok is különféle magyarázatra adhatnak alkalmat. Például egy IV-ed osztályú egyházban 1 évig működő lelkész pályázik egy III-ad osztályú egyházba, mert — megválasztatása esetén is tudvalevőleg állomását nem fogadhatván el azonnal — mint okadatolólag joggal mondja: új egyházába való belépése alkalmával teljesen maga mögött hagyja azt a két évet, melyet régi egyházában eltölteni a rendelet megkövetel. Nem volna-e célszerűbb — minden félreértés kikerülése szempontjából — akként formulázni a majdan szabálylyá váló javaslatot, hogy az ne két vagy akárhány *évig* tartó hivataloskodásról szólana, hanem a pályázatot két vagy akárhány év *multán* vagy *után* rendelné beadatni?

Ezek megjegyzéseim.

S. Szabó József.

A nagybányai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A nagybányai ev. ref. egyházmegye folyó hó 9. és 10-én tartotta ez évi tavaszi közgyűlését Batizon, Bencsik István, esperes és Ujfalussy Sándor, egyházmegyei gondnok elnöksége alatt. A gyűlést megelőzőleg egyházi beszéddel összekötött istenitisztelet tartatott, mely alkalommal Bartha Mór, mikolai lelkész tartott hatalmas, mély tanulmányra valló $^5/_4$ óráig tartó egyházi beszédet, Galat. V. 1. verse felett, minekfolytán a közgyűlés csak $^3/_4$ 12-re kezdődött. Nem jó volna-e visszatérni s megmaradni a már egyszer szokásba jött azon gyakorlathoz, hogy a gyűlés egyszerűen imával összekötött istenitisztelettel tartassék? Azt hiszem: ezáltal kettős cél lenne elérve. Egyik az, hogy megnyernénk csaknem egy félnapot, úgy is sok időt elvesz a gyámintézeti közgyűlés és törvényszéki ülés; másik pedig az, hogy talán a gyűlést tartó egyháznak is kevesebbe kerülne, ha második nap délután eloszolhatnék a gyűlés. Ajánlom e kérdést egyházmegyénk figyelmébe.

Mielőtt a gyűlést megnyitná, szíve melegéből üdvözli esperes úr szeretett gondnokunkat, annyivalinkább, mert mindnyájunkat mélyen megdöbbentett veszélyes betegségének híre, s így most jól esik, hogy visszanyerve egészségét, ismét szolgálhatja úgy a gondozására bízott megye, mint szeretett egyháza szent ügyét.

Három világi tanácsbírónak elmaradásáért kárpótolt

bennünket egy lelkész-tanácsbírónak, a mindnyájunk által szeretve tisztelt Ferenczi Károly, aranyos-medgyesi lelkésznek megjelenése, a kit már húzamosabb idő óta nélkülöztünk betegsége miatt, s alig hittük, hogy láthassuk még közöttünk. Pedig úgy megszoktuk már őt a zöldasztalnál, azzal az egyszerű, keresetlen, de mindig a szeg fejére találó felszólalásaival, hogy igazán veszteség lett volna őt nélkülözni s elveszteni.

Ezután szokás szerint az esperesi jelentés lett felolvasva, mely, mint mindig, úgy most is, esperes úr gondosságáról s odaadásáról tett bizonyságot. Eszerint egyházmegyénkben a vallás-erkölcsi élet megnyugtató. Az istenitisztelet kellőleg gyakoroltatik. Templomba a legtöbb helyen hétköznapokon is járnak; a vasárnapok és ünnepnapok kevés kivétellel mindenütt megtartatnak. Azonban fájdalom, hogy ezt néhol a korcsmázás megzavarja. Nézetem szerint ezen úgy segíthetnénk, ha a megyei szabályrendeletek értelmében, míg a két istenitisztelet meg nem tartatott, nem engednők a korcsmákat nyitva tartani, illetve azoknak kezelőit italt szolgáltatni. S ha mégis megtennék, az ide vonatkozó büntetést szigorúan alkalmazni. Az úrvacsorával élők szép száma azt bizonyítja, hogy ott az Úr közöttünk. Kihágás miatt az egész egyházmegye területén egy ember volt börtönnel büntetve. — Lelkek száma 21562. Több a mult évhez 133-al. Született törvényes fi 463, nő 444: törvénytelen fi 42, nő 44. Halvaszületett 20 fi, 10 nő. Áttért hozzánk 10 fi, 3 nő; kitért tőlünk 2 fi, 3 nő. Meghalt 407 fi, 317 nő. Házasság köttetett 208; ebből vegyes 35. Több 14-el, mint a mult évben. Konfirmáltatott 215 fi, 215 nő; több 56-al, mint a mult évben. Ez onnan magyarázható meg, hogy a konfirmándusok csekély száma miatt mindenik egyházban nem tartatik minden évben confirmatio. Iskolakötelesek 6—12 évesig: 1257 fi, 1186 nő. Iskolába jár 1008 fi, 1905 nő; 13—15 évesig: 481 fi, 488 nő. Iskolamulasztás tetemes, *de egyetlen egy szüle sem volt miatta büntetve*. A sok mulasztásnak talán úgy lehetne elejét venni, ha havonkint a szolgabírói hivataloknak adatnának be a mulasztások, s azok szigorúan járnának el s büntetnék a hanyag szülőket. Tanitóink kevés kivétellel lelkiismeretesen végzik kötelességeiket. Több iskolában dicséretes előmenetelt tapasztalt az egyházlátogatás. Tanitóink között csak ötnek nincs, vagy inkább mondhatom, hogy nem volt oklevele vagy képesítvénye, amennyiben a jelen gyűlés folyamán elmozdittattak hivataluktól, mivel az egyházmegyének ide vonatkozó határozata dacára, a többizben kért s megadott halasztás ellenére sem tettek képesítő vizsgát, illetve nem szereztek oklevelet. Hogy tanitóink között vannak kitűnő, jóravaló s hivatásuk magaslatára emelkedett egyének, igazolja az, hogy a szatmármegyei Széchényi-társulat által 30 forint jutalommal kitüntetett tanitók közül egyházmegyénkből 7-en vannak. Építkezés, javítás örvendetesen haladt. A felsőbányai templom 30000 frton felüli költséggel felépül, építése e tavaszon megkezdetvén. Alig van egyház, hol valami javítás vagy újítás ne eszközöltetett volna. Egyes egyházak kézi munkával sokat kerestek, s a mi csodálatos, ezek közt van az eddig mindig viszálkodott *Apa*, mégpedig tekintélyes összeggel. Építkezésekre kiadatott 3653 frt 35 kr. Kegyes adományok s közmunka címén befolyt 2755 frt 30 kr. Az egész esperesi jelentés sok felemelő és örvendetes, de bizony elszomorító mozzanatokat is tüntetett fel.

Az elmult év folyamában egyházmegyénkben két belhivatalnok halt meg: az egyik *Szoboszlay István*, szárazbereki lelkész; a másik *Török Béniámin*, józsefházai tanitó. Mindkettő fáradt, elaggott szolgája volt az Úrnak. Nyugodjanak békével! — Az egyházmegyei egyházi aljegyzőre beadott szavazatok felbontatván, aljegyzővé *Tóth Dániel*, nagy-kolcsi lelkész választatott*.

Egyik nevezetes mozzanata volt gyűlésünknek az, hogy a szatmári ref. gimnázium fentartó testületének azon felhívására, hogy a mi egyházmegyénk is tegye magáévá a testvér szatmári egyházmegyének azt a nagylelkű tettét, hogy a nevezett gimnáziumnak főgimnáziummá felemelhetése céljából, szavazzon meg 10 évre minden lélek után 1 krt — miután ez az egyházmegye által az egyes egyházak presbyteriumainak tárgyalás végett már a mult évi nyári gyűlésen ki lett adva — azzal válaszolt, hogy a lélekszám szerint kért krajcáros adót 10 évre nem *adó-*, hanem *ajánlat* címen, egy pár egyház kivételével elfogadta. Azt hiszszük: ezek is helyrehozzák talán, nem kellő felvilágositásból származott hibájokat.

Gergely Károly lelkésznek az egyházmegyét illető missió-ügyben beadott javaslata, a csatolt térképpel s összeirással pártolólag terjesztetik illető helyére. Ombod székhelylyel a krassóvidéki lelkészértekezleti kör kérelmére egy fiók-könyvtár felállítása engedélyeztetett. Lelkészek s egyházi elöljárók felhivattak, hogy az egyházkerület ide vonatkozó határozata értelmében, az egyházkerület által kiadott tankönyveket használtassák az iskolákban. Az állandó káplánságok ügyében egyházmegyénknek csak az a felelete lehet, hogy miután egyházmegyénkben túlnépes egyház egyetlen egy sincs, területén állandó káplánságok felállítását nem látja szükségesnek. Sajnosan vétetett tudomásúl Balogh István, tanácsbíró úrnak a gyámintézeti pénztárnokságról való lemondása, a mit a gyámintézeti közgyűlés megújult kérelmére sem volt hajlandó továbbra elfogadni. Hét éven keresztül kellő odaadással s hűséggel szolgálta ez ügyet. Ez alkalommal volt még a szárazbereki lelkészi állomásra a kijelölés. Kijelöltettek *Barkász Albert*, méhteleki; *Molnár Lajos*, k.-peleskei: *Hajdú Zsigmond*, batizi rendes: *Király Gyula*, avas-újvárosi; *Joó Kálmán*, száraz-bereki segédlelkészek.

Ezenkivül több, az olvasó közönséget nem érdeklő apróbb házi ügy tárgyaltatott le, mely után esperes úr a gyűlés még jelen volt tagjainak kitartását, a gyűlést ellátó egyházaknak, s különösen Batiznak szíves vendégszeretetét megköszönve, a gyűlést este félkilenckor berekesztette.

Tóth Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir**. *Id. Losonci Losonczy Károly*, s.-szentpéteri földbirtokos, f. hó 7-én tüdőszélhüdésben meghalt. Az elhunyt egyike volt a megyei élet kimagasló alakjainak, kik közhasznú tevékenységökkel igyekeztek egyházi és polgári téren mások felett kitűnni. A sajó-szentpéteri ev. ref. egyháznak 37 éven keresztül buzgó, lelkes főgondnoka volt, ki ezen idő alatt a lelkesedés melegével karolta és szolgálta egyházi érdekeinket. De a város, sőt a megye ügyeinek is lelkes védője, pártfogója volt, s csak puritán egyszerűsége, szerénysége volt oka annak, hogy a közbizalom, s a személyét környező tisztelet és szeretet képviselőjévé is nem választotta. Díszes családokat alkotó gyermekei: Jenő, Károly, Albina férj: Szekrényessy Árpádné, számos unokák könyezik emlékét. Áldás és béke lebegjen sírhalma felett. Ezen hő kívánattal hagytuk el mindnyájan a családi sírboltot, hová a díszes és valóban imposans látványt nyújtó intelligens közönség folyó hó 10-én kikisérte. *V. P.*

* Szivesen üdvözöljük! *Szerk.*

— **Választás.** Szürthére (Ungm.) folyó hó 8-án Tóth Lajos, ungvári segédlelkész választatott meg lelkészül. Szívesen üdvözöljük.

— **Érdekes határozatok.** A debreceni ev. ref. egyház, mint a «Debreceni Prot. Lap» írja, megbízta saját lelkészeit, hogy a theologiai tanárokkal stb. egyetértve, véleményt adjon az Irod. Társaság pártolására nézve. A vélemény aztán a következő lett: *„A debreceni ev. ref. egyház a M. P. T. Irodalmi Társaságba pártfogó tagúl belép azon föltétel alatt, hogy nevezett Társaság az ev. reformált és ágostai hitvallású testvérfelekezetek híveiből álljon és szervezkedjék. Továbbá vegye föl a Társaság működési körébe a népies irodalom rendszeres ápolását és fejlesztését.“* Ez a vélemény aztán határozattá is lett. Javasolták pedig ezt Révész Bálint, püspök (a ki a «Felhívás»-t is aláírta Ferencz József, unitárius püspökkel együtt!); Könyves Tóth Mihály, Némethy Lajos, Kiss Albert, Könyves Tóth Kálmán, utóbbi mint jegyző. A lelkészi kar nevezett tagjai külön is elhatározták, hogy a fönebbi feltételek mellett szintén belépnek a tagok sorába. Tehát már megindúlt a testületi kiközösítés!! — *A nagy-szalontai egyházmegye* szintén testületileg kívánja az egyházi törvényszékek felállítását a Királyhágón innen lakó protestánsok között is, úgy a mint erdélyi testvéreink gyakorolják.

— **A debreceni egyházmegye** folyó hó 11-ikén tartott gyűlésében csatlakozott a debreceni egyház nézetéhez, vagyis az 500 forint pártfogói tag-díjat csak úgy hajlandó lefizetni, ha az *Irodalmi társaságból* az unitáriusok kiküszöböltetnek. — *A tiszántúli egyházkerület* közgyűlése folyó hó 30-ikán nyílik meg Debrecenben.

— **Irodalmi hírek.** A serkei egyház lelkésze, a Bretschneider *„Henrik és Antonio“*-jának fordítója, a gömöri egyházmegye tanácsbírája, megírta saját egyházának történetét, *„A serkei ev. ref. egyház története“* címmel és kinyomatta azt legközelebb Rimaszombatban. A 88 lapra (8°) terjedő mű 18 szakaszban ismerteti a község és egyház alakúlását, fejlődését és sorolja fel az utóbbinak s az iskolának vagyonát, papjait, tanítóit, gondnokait stb. mindenütt gondosan hivatkozva a használt okmányokra és forrásművekre. Az egyház, a huszita tanok által előkészített hívekből, leghihetőbben 1590-ben alakúlt és az egész község híveit magába ölelte. Első patronusai a Lorántfyak, majd a Vayak voltak; az előbbiekről s azok utódaikról egy leszármaztatási táblát is csatolt művéhez a szerző, különös tekintettel azok serkei birtoklására. A mű érdemeiben része van — mint azt a szerző nagy elismeréssel bevallja — Serke egy nagy papjának, *Agyagos Molnár Istvánnak* is, a ki a hasonnevű sárospataki tanárnak édes atyja volt, s már 1772-ben összeállította a rendelkezésére állott és gondosan gyűjtött adatokból a serkei egyház történetét, a kit azonban a hozzá méltó utód több helyen kiigazít. A mű nyelvezete kellemes, szépen folyó; ára 50 kr. s a tiszta jövedelem a serkei *népkönyvtár* javára fordíttatik. Örülünk rajta, hogy egyházkerületünknek, az egyházak történetének megírását sürgető határozata ilyen jó gyümölcsöket kezd teremni. — *Az egyházi közigazgatás kézikönyve* című füzetes vállalatból megjelent a 2 ik füzet érdekes és tanúságos tartalommal. Ára 30 kr. — Méhner Vilmos kiadásában *Garay János* összes munkáiból, már a 20—24. füzetek is szétküldettek. Egy-egy füzet ára 35 kr. Ugyancsak *Méhner* kiadásában megjelent *Peres Sándor* losonci tanártól *A beszéd- és értelemgyakorlatokról* című mű, vezérkönyv gyanánt. Második javított kiadása ez, az első ízben is kedvezőleg fogadott műnek. A 90 lapra (8°) terjedő, csínos kiállítású mű ára 60 kr. — *Szügyi József*, orgonista-kántor és gimn. énektanár, *„Az ev. ref. egyház énekdallamai“* című művet adott ki Debrecenben, a melynek tiszta jövedelme — felerészben — a tiszántúli egyházkerület pénztárát illeti. A dallamok violin-kulcsra vannak átírva. Az I—VI+91 lapnyi (8°) mű nagyobb fele a templomi énekek (1—77 l.), kisebb fele (78—91) a temetési énekek dallamait öleli magában. Utóbbira még visszatérünk.

— **Oroszország** belügyminisztere, gróf *Tolstoi*, ugyanám meg akarta rendszabályozni az evangelikus lelkészeket, egy törvényjavaslatot nyújtván be, melyszerint szükség esetében a fegyelmi eljárás joga a belügyminisztérium kezébe tétetett volna le. Bár a törvényjavaslat mellett még evangelikus birodalmi tanácstagok is felszólaltak, mindamellett a cár úgy határozott, hogy bővebb megfontolás végett adassék ki még egyszer a törvényjavaslat a birodalmi gyűlés küldöttségének. A törvényjavaslat ellenzői között voltak *Richter*, *Pohlen* és *Walujew* grófok s hihetőleg az ő erélyes fellépésük eredménye az az alkotmányos felfogás, melyet a cár ezúttal tanusított miniszterének javaslatával szemben.

— **Az a kérdés: vajjon érvényes-e a r. cath. papok házassága,** a legközelebbi napokban, egy felmerült eset alkalmából, élénken foglalkoztatta a francia jogász köröket. A felmerült eset a következő: *Sterlin*, volt róm. kath. pap Angliában, feleségül vett egy nőt és a megkötött házasságból 2 gyermek származott. Az asszony később meghalt s csakhamar elhunyt az asszony atyja is. Sterlin, volt lelkész, kiskorú gyermekei nevében követelte a nagyatya vagyonát. Az oldalrokonok azonban ellenezték ezt, arra hivatkozván, hogy Sterlinnek, mint r. kath. papnak házassága nem érvényes s így az abból született gyermekeknek, mint törvényteleneknek, nincs joguk a nagyatya vagyonára. Az ügy aztán az amiensi főtörvényszék elébe került s az a házasságot érvényesnek mondván ki, a gyermekeknek ítélte oda a nagyatya örökségét. A törvényszék azzal indokolta ítéletét, hogy nincs polgári törvény, mely a papok házasságát megtiltaná. Ezt a concordatumban fentartott egyházi canonok tiltják ugyan, de ezeknek nem lehet más következményük, mint az úgynevezett lelki büntetés és a javadalmak megszüntetése; mihelyest azonban a pap, az egyház kötelékéből kilép, reá nézve azonnal a polgári köztörvények lépnek életbe. Tanulságos lehet ez ítélet és annak indokolása, nálunk Magyarországon is; mert akárhány olyan eset ismeretes előttünk, hogy a római kath. egyház ily körülmények között nem szűnik meg zaklatásával és haragjával üldözni a netalán áttért és megnősült volt római kath. papot, s annak házasságát és az abból született gyermekeket szintén ezerízíglen törvénytelennek nyilvánítja.

Szerkesztői üzenetek.

K. M. A lelkész-tanitóság ügye csakugyan napi kérdés. Igyekezni fogok rajta, hogy minden, újabb szempontokat taglaló cikk világot lásson. — *F. J.* Az életrajzokról levélben mondom el véleményemet. Kérem türelmedet. — *T. Gy. Lánc.* A cím-szalagot kiigazittattam. — *T. P.* Tompa virág-regéinek méltatásában gyönyörködtem s juttatok a gyönyörködésből másnak is. — *R. Gy.* Az egyházmegyei népiskolákról szóló munkálatot megkaptam, köszönöm. — *Sz. J.* Utólagos engedelmedre számitva, bátorságot vettem magamnak a kezdő betűk kipótlására. — *V. P.* Kivánságod szerint történt. — *B. I. Kondó.* Levelet írtam a tanító-ügyben. — *R. L. Páris.* A pénzt folyó hó 13-ikán postára tettem. — *S. Sz. J.* Örülök rajta, hogy a «Bibliai tanulmányok» iránt táplált vonzalma még nem változott. — *Egy katholikus.* A cikk, talán már a 17-ik számban, olvasható lesz. A kivül-állókat is jó néha meghallgatni.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 17. szám. Sárospatak, 1888. április 23.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkívül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy katholikus levele a szerkeszsztőhöz.» *Egy katholikus* — «Vallástanítás az állami tanítóképezdékben és valami, a mi ezzel összefügg.» *Dezső Lajos.* — «Német egyházi és irodalmi viszonyok.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése.» *Vas Mihály.* — «A szatmári ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése.» *Kallós Péter.* — «A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.» *Mészáros József.* — «A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Biki Ferenc.* — «Az Irodalmi Társaság alakúló gyűlése.» *Radácsi György.* — «Vegyes közl.»

Egy katholikus levele a szerkesztőhöz.

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Midőn nehány évvel ezelőtt egy kálvánista lelkész azt mondá hosszas beszélgetésünk kezdetén, hogy szívesebben kezet fog bármelyik katholikus pappal, mint egy olyan református theologiai professorral, a kinek a «húsvéti igazság»-ról szabadelvű nézetei vannak — e nyilatkozatot eleinte egyszerűen velem szemben tanusított udvariassági ténynek tekintettem. Társalgásunk folyamán azonban meggyőződtem a felől, hogy az valóban szívből jött, őszinte beszéd volt. Láttam ugyanis, hogy elvek tekintetében én, a *katholikus* és ő, a *protestáns*, csupán annyiban különbözünk egymástól, hogy ő valamivel kevesebbet hisz, mint én; de valami lényeges alap-eltérés nincs közöttünk.

Pedig én azt hittem, a mit Kazinczynál olvastam valahol, hogy a mi vallásunk «religio obsequii», az önöké pedig «religio examinis», s nem is tudtam megérteni, hogy *Kazinczy* mily alapon fakad ki oly elkeseredetten némelyek ellen, a kik — szerinte — a protestantismust is «religio obsequii»-vé tették.

Az említett kálvinista lelkészszel való beszélgetésem arra késztetett, hogy bővebben utána nézzek e dolognak; mert hiszen, ha további észleleteim az elsőnek meg fognak felelni, akkor mienk a jövő, lassankint önök is be fognak olvadni közénk. Olyan helyzetben lévén, hogy a protestáns egyházi lapoknak csaknem mindenikéhez könnyen hozzájuthattam: a dologra nézve legcélszerűbbnek s magamra nézve legalkalmasabbnak tartottam azoknak folytonos, figyelmes olvasását.

Nemsokára örömmel tapasztaltam, hogy egyes jelenségek valóban oda mutatnak, hogy önök kezdenek katholizálódni. Láttam azt, hogy a szentek imádása helyett az emberimádás dívik (Erdélyi Prot. Közlöny). Olvastam azt, hogy a közelebbről elhunyt öreg miszlai lelkészt e szavakkal szólítá meg vizitáló püspöke: «Koromnál fogva atyám, hivatalomnál fogva fiam!» (Prot. Egyh. és Isk. Lap); a mit egészen természetesnek találnék a mi egyházunk rendszere szerint, melyben a püspöknek teljességgel nem az az állása, a mi önöknél, a kiknek püspöke egyszerűen egy egyházkerület közigazgatási ügyeinek vezetésével megbízott lelkész, csupán «primus inter pares» volna eredetileg. Továbbá szintén katholikus jellegűnek találtam annak az «egy falusi papnak» a felszólalását (Debreceni Prot. Lap), a ki a multkor, mint döntő argumentumra, valami zsinati végzésre hivatkozott egy tudományos irányú vitában. Aztán . . . aztán láttam még több efélét; megtudtam azt, hogy önök nem mindnyájan vallják a lelkiismereti szabadság elvét, nem mindnyájan vizsgálódó természetűek s a katholicismusra emlékeztető kifejezésektől és szokásoktól csak egy részök tartózkodik.

Nagytiszteletűséged lapja s amaz egyházkerület, melynek ez ugyszólván közlönye, sok esetben megkeserítették az az örvendező érzést, melyet laptársainak olvasása kelett bennem. Legközelebbi száma azonban örömmel töltött el. Ime! hát az önök egyházkerülete is arra az útra fog lépni, a melyen a többiek már előrehaladtak. Aztán haladni fognak azok után, mihelyt az első lépés meg lesz téve; hiszen már Horatius megmondá, hogy «dimidium facti, qui coepit, habet.»

«A pályázati képesség megállapítása tárgyában javaslattétellel megbizott egyházkerületi küldöttség» ugyanis azzal az indítvánnyal lép az egyházkerület elé, hogy ez mondja ki a pályázati képesség «conditio sine qua non»-jául a 24. életév betöltését.

Igaz ugyan, hogy magasabb szempontokból szerintem teljesen felesleges a képesítő oklevelen kivűl minden más qualificatio, a lelkészi pályán épenúgy, mint az orvosin, tanárin, mérnökin, ügyvédin sat., a melyekre a szükséges képesítést akár 21 éves korukban is megszerezhetik az illetők s ez alapon már akkor

önálló hivatalkört nyerhetnek. Véleményemet nem dönti meg a küldöttség azon érve, hogy «a lelkész hivatva lévén egyházát a világi hatóságokkal szemben is képviselni, indokolt leend, hogy a lelkészi hivatalt a pályázó csak nagykorúságával nyerhesse el.» Az orvos kezébe emberélet, a tanár és mérnök kezébe legalább is oly fontos érdekeink vannak letéve, mint az, hogy a lelkésznek egyházát történetesen a világi hatóságokkal szemben is képviselnie kell. Sőt az ügyvédnek épen csaknem kizárólag ilyféle képviselések tartoznak hivatása körébe. És mégsem követelik mindezektől, hogy midőn oklevelök alapján el akarják foglalni megillető munkakörüket, még azt is kimutassák, hogy pár holdnyi örökségökkel szabadon rendelkezhetnek.

Az is igaz, hogy bizonyos minimalis életkor alig kivétel nélkül csakis olyan állások betöltésénél szerepel kellék gyanánt, a mely állásokra való képesítés nem vizsgálatok által történik, mint például a képviselők választásánál. Ezeknél van is értelme. És az az egy példa is, melyre a küldöttség hivatkozik, szintén nem a mellett bizonyít, hogy valaki épen nagykorúsága elérésekor lép azon helyzetbe, melyben megfelelni képes bármely hivatásnak. A bírói állás betöltéséhez szerintem is szükséges az az élettapasztalat, az a gyakorlottság és hideg megfontoltság, melyeket csak nehány évi praxis után nyerhet meg bárki is. Azonban ott is helyesebb volna megszabni a joggyakornokságban s aljegyzőségben, ez átmeneti hivatalokban töltendő évek minimumát, mint egy meghatározott életkorhoz kötni a képességet.

Szintén igaz az is, hogy különös és teljességgel nem igazságos eljárás lesz valakit esetleg 22 éves korában talán mindenből jeles eredményű vizsgálat alapján okmányilag képesíteni rendes lelkészi állomásra, de azért 24 éves koráig kizárni a tiszáninneni egyházkerület egyházaiból. Mily gúnyosan tekintend majd egy ilyenre az, a ki kielégítő bizonyítványa alapján azonnal megválasztható lelkésszé, mivel volt szerencséje a gimnáziumban egy pár osztályban megbukni s azt ismételni. .

Az is igaz, hogy a theologiai pálya a jelesebben érett ifjak közül mindazokat elveszítendi, a kik fiatalabbak 19 évesnél pályájok választásakor.

Dehát ez mind kicsinyes és figyelembe nem vehető akkor, amidőn ezekkel ellentétben az áll, hogy e javaslat elfogadása által önök hasonlókká lesznek mihozzánk. Azok kedvéért, a kik véletlenül nem tudnák, megmondom, hogy nálunk 24 éves kora előtt senki sem szentelhető fel, csakis püspöki, illetve pápai engedélylyel.

És ezzel aztán eljutottam az én álláspontomból önként következő megjegyzéseimhez. A javaslatban nincs intézkedés arra vonatkozólag, hogy ki lesz felhatalmazva dispensálni a fiatalabbakat e javaslat megszorító rendelete alól? Az esperesek-e, a püspökök-e, avagy a convent egyházi elnöke? Hiszen egy további lépés úgysem sok, ha az elsőt megteszik önök. Jó lesz e felől is gondoskodni. Mert valami ármányos káplán még kijátszsza a törvényt, ha az jelen, hiányos alakjában marad meg, és pedig az indokolás alapján egészen okszerűleg. Illetékes árvaszéke által ugyanis nagykorúsíttatja magát s azonnal bír «önrendelkezési joggal» és «a maga saját személyére és vagyonára már atyai vagy gyámi hatalom alatt nem állván», «magát a hatóságok előtt képviselheti.» Vagy talán a küldöttség az ilyennek meg fogja engedni azt, hogy lelkészi bizonyítványainak hasznát vegye s elnyerendő egyházát a világi hatóságokkal szemben is képviselje? Az indokolás minden esetben csúffá lesz téve.

Legjobb is lesz, ha a küldöttség egész őszintén be fogja vallani, hogy biz' ők is megkivántak egyetmást a mi egyházi intézményeink közül, s ezzel az ártatlannak látszó indítványnyal akarják megkezdeni reactionarius munkájokat. Remélem: ezzel kapcsolatban indítványoztatni fog az is, hogy püspökké is csak bizonyos minimalis életkort betöltött egyének legyenek megválaszthatók, amint az nálunk, katholikusoknál, szintén meg van határozva. Indokolás felesleges lesz, ha a küldöttség javaslata elfogadtatik.

Ha érdekelt fél volnék, kifogást tennék a javaslatnak egy pontja ellen, mely dacára annak, hogy változtatás, nincs indokolva; az ellen tudniillik, hogy annak a miskolci káplánnak, a ki a gimnáziumban vallást tanit, épen olyan pályázati képessége legyen, mint akár a sárospataki főiskola papjának. Aztán volna észrevételem az ellen is, hogy a külföldön járt segédlelkészeknek csak a II. osztályú egyházaknál adatik előny. Vagy mindeniknél kellene adni, vagy egynél sem!

De ehez semmi közöm. Én üdvözlöm a küldöttséget, hogy útat nyit a kerületnek arra, hogy levetkezze azt a szigorú, csökönös protestáns érzületet, mely eddig jellemezte. Most egy kisszerűnek látszó lépés, majd több és nagyobb. Igy szokott az egymás után következni. Én figyelemmel fogom kisérni az önök működését ezután is. Higyék meg: örömmel fogjuk kebleinkre ölelni önöket, csak siessenek a most megnyilt pályán előre; ne tétovázzanak sokat, az egyedül idvezítő egyház ajtaja nyitva áll számukra*.

Maradok a nagytiszteletű úrnak őszinte tisztelője:

Egy katholikus.

ISKOLAI ÜGY.

Vallástanitás az állami tanitóképezdékben és valami, a mi ezzel összefügg.

A napokban jutott kezeim közé a debreceni ref. tanitóképezdében érvényes «Szabályzat a népiskolai tanitóképességi vizsgálatról.» E szabályzat 4. §-a igy szól: «Ha olyan tanitók, kik nem az ev. ref. egyház valamelyik vizsgáló-bizottságától, hanem más, államilag arra

* Már mi majd csak a magunk módja szerint igyekszünk üdvezülni. *Szerk.*

jogosított, nyilvános tanintézettől nyertek tanitói oklevelet, kívánnak egyházkerületünkben tanitókká lenni, vagy mint ilyenek már alkalmazásban vannak: kötelesek a vallástanból és egyházi énekből, valamint ezek módszertanából egyházkerületi bizottságunk előtt 2 év alatt pótvizsgát tenni, különben állandó tanitóknak nem tekintetnek, s mint ilyenek, megerősitést nem nyerhetnek. A szabályzat e §-a a «Zsinati szervezet» 43-ik §-ban gyökerezik, melynek ide vonatkozó kifejezései vannak tulajdonkép felvéve a debreceni szabályzatban. Nézetem szerint azonban helytelenül értelmezve.

Teljesen helyén valónak találjuk, ha e rendszabály a *más felekezetbeli* (r. és g. kath., ág. ev.) képezdékben képesitett ref. tanitójelöltekre alkalmaztatik. Tény, hogy a *felekezeti képezdékben* (melyek éppen oly államérvényes oklevelet adnak ki, mint az állami képezdék) *a saját hitfelekezetbeli vallásoktatáson kivül más vallásoktatásról gondoskodva nincs*, s képesitő vizsgáikon más felekezet részéről vizsgáló-biztos vagy bizottság nem működik. Nem példanélküli eset, hogy egy ref. tanitójelölt g. kath. képezdénél tevén képesitő vizsgát, a saját hitfelekezetebeli vallásos nézetek ismerete s a vallásos cselekményekben való jártassága tekintetében vizsgálatlan maradt. Hogy ez ne történjék, azt ellenőrizni a felekezeti hatóságoknak nemcsak saját egyházuk érdekéből folyó joguk, sőt a közművelődés érdeke iránti kötelességük.

Egészen más szempont alá esnek *az állami tanitóképezdék*, melyekben a népoktatási törvény értelmében *az egyes felekezetek a vallásoktatást a saját főhatóságuk által ajánlott vallástanárokkal eszközöltetik*, s melyekben *a nyilvános képesitési vizsga az egyházi főhatóságok által kiküldött biztos jelenlétében s ellenőrzése mellett a vallástudományra is kiterjed*. Hogy már az állami képezdékből oklevéllel (s ebben a vallástudományból adott osztályzattal) kibocsátott ref. tanitójelöltek a tiszántúli egyházkerületben pótvizsgára kötelezteinek, ez eljárást indokolatlannak tartom, s egy concret eset alkalmából felszólalok; nem azért pedig, mintha a kibocsátott ifjakat egy más vizsgáló-bizottság általi megvizsgáltatás esélyeitől féltenem; hanem egyszerűen azért, mert igaztalannak tartom a kétszeres vizsga fáradalmait és költségeit (*vizsgadij*, útiköltség, élelmezés stb). Vagy beszüntetendő az állami képezdékben képesitett ref. tanitóknak az egyházkerületi bizottságok előtt új vallásvizsgára való kötelezése, vagy az állami képezdékben mentendők fel a vallás-vizsga alól.

Érvelésem következő: I. Az állami képezdékben a vallástanitás eleitől fogva a felekezetek tiszte, joga volt; annyi heti órán taníttatott, a hány órán a felekezeti képezdékben, s pedig a főhatóság által ajánlott vallásoktatók által.

1877-ig a képesitési vizsga tárgyát nem képezte a hit- és erkölcstan az állami képezdékben; az oklevélbe kinek-kinek «saját hitfelekezete lelkészének bizonyitványa szerint» jegyeztetett be az osztályzat. 1877-ben a közokt. miniszter «a hitfelekezetek megnyugtatása végett elrendelte, hogy az állami tanitóképezdékben a képesitési vizsgálatok a vallás- és erkölcstanra is terjesztessenek ki, azaz a növendékek az illető vallástanitók által a vallás- és erkölcstanból is, mint más kötelezett tantárgyból, nyilvánosan kikérdeztessenek s megvizsgáltassanak s minden ilyen vizsgálatra az egyházi főhatóságok egy-egy biztost küldhessenek, kik a saját vallásukhoz tartozó növendékek valláserkölcsi vizsgáján jelen lehessenek, s a rendes vallástanitó mellett, a vizsgálandó növendékekhez kérdéseket tehessenek s netaláni észrevételeiket illetékes egyházi főhatóságaik útján a miniszterhez fölterjeszthessék.

Ki ellen irányúl hát a debreceni szabályzatban foglalt bizalmatlanság? Vagy a felekezeti főhatóság által megbizott vallástanár és képesitő-vizsgai biztos, vagy az állami képezdék szervezete és vezetése ellen. Az első feltevést sem a hitoktatók és felekezeti biztosok, sem az őket kijelölő főhatóságok nem igen engednék meg. A második marad tehát hátra. Indokoltan-e? Vizsgáljuk.

1. Tény, hogy még mindig találkozunk előitélettel, mely a közös tanintézeteket, ha nem is a vallástalanság, de a közönyösség tűzhelyeiül tekinti, s azok munkáját kancsal szemekkel nézi.

A magyar népokt. törvény 10. §-a a népoktatási tanintézetek állithatásának jogát (híven a történeti alaphoz) a felekezetek kezében hagyta; a kötelezettséget ellenben közös népokt. tanintézetek felállitására (ott, hol a hitfelekezetek nem tartanak fenn a kor színvonalán álló népiskolát), a polgári községek terhére rótta. A közös iskolák tehát nem a felekezeti iskolák által elfoglalt munkatér elhódítására, hanem a parlagon hagyott mező cultiválására valók.

Ha némely nyugat-európai államban a felekezetnélküli iskola úgy alakúlt, hogy abból *a felekezeti vallásoktatás* egyenesen kiküszöböltetett; s ha ily államokban az egyház küzdelmét az államhatalom ellen az iskola tulajdona felett igazoltnak látjuk is: semmiképen sem lehet azt igazoltnak tekinteni nálunk, hol a közös-iskolában a hitfelekezeteknek a népoktatási törv. 57. §-a által, a saját értelmük szerinti vallásoktatás nemcsak megengedve, sőt tisztökké van téve. Ez, miként Magyarországnak higgadt gondolkozású hrg primása egyik pásztorlevelében megjegyzé, alapvető különbség a magyarországi *községi* és a nyugoteurópai népeknél alakúlt *felekezetnélküli* iskola között. Ez utóbbiakban úgynevezett *felekezetnélküli erkölcstannal* (Franciaország, Hollandia), *általános vallástannal* (Nassau) próbálták pótolni a kiküszöbölt *felekezeti vallásoktatást*. Magyarországon sem a törvényhozásnak, sem «gyakorlati» tanférfiaknak eszökbe sem jutott a *felekezetnélküli vallástanitás*.

Mikor leszen . . . «egy akol és egy pásztor,» midőn nem lesz szükség felekezet szerinti vallástanitásra: azt nem tudjuk. De az bizonyos, hogy míg a felekezetek fennállanak, addig a vallásoktatás az iskolába sem lehet más, mint felekezeti. Ki felekezetnélküli vallásoktatás útján, az iskola által célozná az «egy akol és egy pásztor» profetiáját megvalósitani, igen hasonlítana ahoz, mint a ki a volapük nyelvet a népiskolában kezdené tanitani, hogy azt világi-nyelvvé emelje. Nemzetünket egészséges érzéke megóvta itt is, mint több más téren, a kísérletezéstől. Ha szinte magyar példaszó is, hogy «maga kárán tanul a magyar»; bizonyos, hogy a népoktatásügy országos rendezésénél *a felekezetnélküli vallásoktatás hibáját* nem csinálta a nyugoti népek után, hanem *tanult azok kárán*. Mi hát az oka, hogy a közös népokt. intézetek (ezek közt az állami tanitóképezdék) munkája még mindig (20 évvel a népokt. törvényhozatala után) a debreceni szabályzathoz hasonló bizalmatlansággal találkozik?

Szerintem az egyik ok épp az, hogy a közönség nincs eléggé tájékozva a föntebb előadott különbség felől; s aztán, ha hírlapokban olvassa, hogy a nyugateurópai nemzeteknél mily küzdelem van a *felekezetnélküli* iskola ellen, bírálat nélkül átviszi azt hazai — amattól merőben különböző — közös-iskoláinkra. E bajon az által lehetne segíteni, ha *lapjaink* többet foglalkoznának a müvelt nemzetek iskolaügyének ismertetésével, jobban mondva: ha *nemcsak a felekezetnélküli iskola elleni mozgalmakat* ismertetnék (mert ebben nincs hiány), *hanem ama mozgalmak indokait, az ottani felekezetnélküli iskoláknak a mi közös iskoláinkétól merőben eltérő szervezetét is.*

*

2. Másik oka ama bizalmatlanságnak az erkölcsi világban is uralkodó vis inertiae törvényében keresendő, melynélfogva előző időkből átszármazott előítéleteket sok ideig nagyon nehéz levetkőzni. Az ötvenes évek protestantismusának folytatását látják némelyek abban, hogy a kormány intézkedéseit s az azáltal létesített intézményeket bizalmatlansággal fogadják. Míg veszélyeztetve voltak a nemzeti s egyházi érdekek, addig a protestáns egyházi alkotmány sáncai jó védbástyákúl szolgálhattak az absolut s idegen kormány ellenében, sőt portyázó hadviselés kiinduló pontjáúl is felhasználhatók voltak. Mai napság, a megváltozott viszonyok között, a nemzeti törvényhozás által létesült s kiválóan a nemzeti élet szolgálatában álló intézményeket ily szemmel tekinteni: a helyzet félreismerésére mutat. *Az ötvenes évek protestáns harcosai előtt a küzdelem,* az állam-kormányi intézkedések támadása, vagy az azok elleni passiv resistentia, csak *eszköz volt a protestáns,* sőt a nemzeti szabadság, mint cél érdekében; ma már az nem lehet a küzdés célja, mert megvalósitva van. Senki se volt hevesebb előharcosa a prot. ügynek a patens korszakában, mint Hegedűs László, s íme, ő volt első, ki a nemzeti kormány gondjaira megnyugvással bízta a sárospataki tanítóképezdét. Ama tusakodás tehát, melyet némelyek egyházi lapjainkban az állami tanintézetek ellen olykor folytatnak, nem mutat arra, hogy az illetők a kor szellemét megértették volna.

Ha az ily, álnév alatt szélnek bocsátott állítások tényeken, adatokon nyugodnának; vagy valamely nyomatékos szavú férfiútól nyiltan lennének felvetve: alkalmasak lehettek volna arra, hogy egy, még fejlődésben levő intézmény előnyös kialakúlására befolyással legyenek. Igy, *név és adat nélkül: gyanusítások maradnak,* melyek jót nem, csak roszat szülhetnek. Ime! én részemről főkép ilyen hírlapi gyanusítások kifolyásának tartom a debreceni képesítesi szabályzat 4-ik §-ában kifejezést nyert bizalmatlanságot az állami képezdék iránt.

Nem akarok félreértetni. Az állami képezdek nyilvános közintézetek, a közvélemény légkörének hatása alatt tenyészhetnek: teljes jogosúltsággal bír tehát nézetem szerint minden oly nyilvános fellépés, közlemény stb., melynek valódi célja valamely visszaélés, vagy helytelen irány megszüntetese, orvoslása. De csak úgy, általában «eldobni a sulykot:» ily eljárás bármily probabilis legyen is a szándék, mindenkor eltéveszti a célt.

Protestáns részről jövő ilyetén bizalmatlansági nyilatkozatok merev ellentétben állanak oly jelenségekkel, minők közül egy pl. a «Losonc és Vidéke» m. é. 46-ik számában olvasható, midőn egy prot. vallású állami kép. igazgatót jubiláris ünnepélyén egy r. kath. pap azzal üdvözölt, hogy: «főpásztora az állami képezdéből kikerült tanitókra úgy is, mint tanitókra, úgy is, mint vallás-erkölcsi nevelőkre nézve a legteljesebb megelégedését nyilvánította.» Tény, hogy az állami képezdéből kikerült, ott képesített r. kath. tanitókat nem utasítják a r. kath. tanitóképezdékhez vallásvizsgára: pedig sokan alkalmaztatnak közülök r. kath. iskoláknál tanitókúl s orgonistákúl. Vajjon a kath. főpapság, az állami képezdék szervezetében és vezetésében, vagy a maga által kinevezett hitoktatókban és a képesítési vizsgai biztosokban bízik-e még jobban, mint a protestánsok a magokéban? Azt hiszem: senkinek se jut eszébe a kath. papságot azzal gyanusítani, hogy szerelmes a közös iskolákba; de legalább méltányos tud lenni az iránt.

Hála Istennek! egyébként a prot. részről kifejezésre jutott bizalmatlansági szavazatok meglehetősen elszigetelve mutatkoznak s én hajlandó vagyok még ezeket is az erjedési folyamathoz tartozóknak tekinteni, melyek után az állami képezdék sorsa, magát teljesen kiforrva, mint a tokaji bor színaranya fog tündökölni. Hiszem, hogy *az állami képezdékben képesített tanitókra Debrecenben* sem fogják a 4. §-t alkalmazni.

Dezső Lajos,
áll. tkp. igazgató.

(Vége köv.)

TÁRCZA.

Német egyházi és irodalmi viszonyok.

1. A mai katholicismus megfigyelője előtt szinte hihetetlennek látszik az, hogy a kulturharc hazájában, a német katholicismusban *evangyéliomi szellemi mozgalmakról* is lehet szó, a min alig lehet csodálkozni, mert a jelennek tapasztalata sok tekintetben elhomályosítja a multnak kellő méltányását. Pedig úgy van. Ép a mult században, N. Frigyes és a jozefinismus uralma alatt mély evangyéliomi szellem hatotta át a német katholicismust, mely fölött a *türelem* s a prot. egyházakkal való békés *egyetértés* és együttélés ma már eltűnt angyala lebegett.

Ép e témáról értekezett a berlini uniói egyesületben *Dr. Werner,* a derék gubeni lelkész, mi mellett főleg *Nippold, Nielsen, Reinkens* műveit s más ide tartozó monographiáit használta fel, mely előadás a berlini *Websky*-féle «Prot. K. Z.» jelen folyamának 10. számában egész terjedelemben jelent meg. *Warga Lajos* derék egyháztörténeti kézikönyvében megolvashatjuk, hogy *a Spener-féle pietismus a merev dogmatikus ó-prot. orthodoxiával szemben új életkorszakot jelent a német protestantismusra.* Az élő keresztyénség hatalmasan hatotta át a prot. kedélyeket az élettelen prot. scholasticismussal szemben. A prot. tudomány diadalt ült, s a Leibniz-Wolf-féle bölcsészetet a theol. tudomány haladása és fejlődése követte, úgy, hogy a lipcsei, hallei, göttingai s königsbergi egyetemek jogosan a protestantismus bástyáinak tekinttettek. S amint N. Frigyes a *„türelem"* alapelvét valódi protestáns tág alapon a katholikusokkal szemben is érvényesítette, s a felvilágosúltság s az életnek megjavítása a korszellem természetes feladatának és kifolyásának tartatott: ugyanakkor annak jótékony hatását a katholicismus sem kerülhette ki. Evangy. prot. öntudatunk vigasztalására és erősítésére szolgál tudni azt, hogy a kath. egyház nem mindig volt *ilyen,* a milyennek *ma* ismerjük, s hogy a hierarchia örökkévalóságának csalhatatlan hirdetése nem mindig állotta ki a próbát az idők szelleme előtt. Mily nagy különbség van a XVII. század jezsuita fanatismusa s II. Frigyes és II. József korszaka között, a melyben a szerzetesi élet, az u. n. *angyali élet* s az ereklyék tiszteletének állítólagos evangyéliomi alapját s a pápaság isteni jogait senki sem vitatta, s az állami törvények jogosúlt hatalmával senki sem ellenkezett. *Ki gondolta volna azt rövid 50 évvel ezelőtt, s ki gondolt volna akkor a 100 év mulva bekövetkezendőkre, a «békepápával» való «átmeneti» kiegyezésre,* mondjuk: *a „senkitől, csak istentől félő vasakaratú Bismarck canossai útjára?*

Ha ma *Warga* műve alapján visszapillantunk amaz időkre, álomnak tűnik föl előttünk, hogy a kath. s a protestánsok közötti ellentét oly annyira megszűnt, mint tán ma a 2 prot. felekezet között. Kath. és prot. papok testvéries egyetértésben érintkeztek egymással, a prot. íratok a szerzetekben is elterjedtek, s Kant bölcsészetének, *Ruszek* páterünk szerint «lármás reformatiójának» majd minden kath. főiskolán volt követője. *Ma az angyali Dr. theologiája és bölcsészete dominál a semináriumokban,* s a temesvári «*Bölcs folyóirat*» szerint, a modern bölcsészettel a philosophia «rendes fejlődésének menetéből kizökkent.» Akkoriban a püspökök szorgalmasan refor-

málták, és pedig a protestantismus mintája szerint, az egyházat s az iskolákat, küzdöttek a hamis dekretálisokon alapuló *papalismus* rendszere ellen s a fejedelmek pártfogásával *püspöki* jogaik helyreállítása mellett, a mint arról az ismeretes 23 emsi cikk fényes bizonyságot tesz. A mellett (p. o. *Jeromos*, a salzburgi püspök) egyszerűsítettek az istentiszteleten, elhagyták a szükségtelen pompaszerű ceremóniákat, behozták a német egyházi éneket, szorgalmazták a biblia olvasását, s helyes hittani fogalmak meghonosításáról gondoskodtak. A mai ultramontán történetírás «szennyes felvilágosúltság,» «hirhedt hitetlenség» s más *modern* (?) kifejezésekkel illeti a *józan ker. rationalismus* ama dicső korszakát, a melyben csak «Krisztustagadást» és «ledérséget» lát, amennyiben t. i. a pápában látja a Krisztust. Pedig e korszakban több volt a vallásos hit s az isten és az emberek iránti valódi tevékeny szeretet, mint az előző s a későbbi században, már t. i. ama korszakban, a melyben a reformérzelmű XIV. Kelemen az istentelen jezsuita-rendet feloszlatta, s a reform-császár, II. József, nemes eszményeit megvalósítani törekedett. A loyoliták mai fekete rémserege «bolond»-nak tartja a maga reform-gondolatait életével is megpecsételt Kelemen pápát: csalhatatlan Leo utódja pedig a rend feloszlatására vonatkozó összes okmányait a jezsuiták inspiratiójára megsemmisíttetni rendelte. Tempora mutantur! A reform-császár, II. József eszményei mellett nem maradhattak el a püspökök és főpapok sem. Az összes kath. történetírás és tud. kutatás a prot. theologia befolyása alatt megszabadúlt a jezuitismus nyomásától, s hathatósan támogatta József nemes emberbaráti intézkedéseit. A kath. tökéletességnek az askesisben s a csendes szemlélődésben álló eszménye háttérbe szorúlt az egészséges gyakorlati erkölcsiségnek prot. eszménye előtt. A ker. rationak a római egyházban való fölébredéséről s a tisztább bibliai keresztyénségről valamivel méltányosabban kellene a mai nemzedéknek ítélnie, mert a ker. rationalismusnak alapelvei, a melyek a mult században oly jótékonyan hatottak a római egyházra, a reformációnak áldásos következményei. A mellett a pietismus is kovász-módjára hatotta át a katholicismust, s az írás olvasását még IV. Pius pápa is ajánlotta.

Ama eszményi katholicismusnak typusai és képviselői között, kik nemcsak a klérusnak nemzeti érzületét s az ev. egyházzal való testvéries érintkezését felkölték és ápolták, hanem egy mélyebbre ható kath. reformra is törekedtek, első sorban a régensburgi püspök, *Sailer* említendő, ki a maga korabeli bajor lelkészekre döntő befolyást gyakorolt. A mystikához hajló természete a felekezeti különbséget mellőzte, az apostoli keresztyénségen alapuló szeretetközösség javára. A bibliát kitűnően ismerve, a Krisztusban megjelent isteni kegyelem képezte lelkének nyugalmát, s hitének igazságát és valódiságát a Krisztus megváltói művébe helyezett személyes hitben látta. A biblia mellett Kempisi Tamás s a prot. Lavater, Claudius és Terstegen műveit ajánlotta tanítványainak. Később a jezsuita reactio befolyása alatt sajnálatraméltó concessiókat tett. Joggal nevezték német Fenélonnak. Barátja, *Feneberg* apát pedig a *formai* hit helyett a *szívbeli* hitnek fölébresztésére törekedett. «A legjobb ereklyék, melyeket tisztelnünk kell — úgymond — az apostolok írásai s az ezekben foglalt hittan»: «nem a keresztre vagy képre, mely előtt térdepeltek, kell figyelmeteknek irányúlnia, hanem kizárólag a Krisztusban megjelent isteni kegyelemre,» vagy «ne bízzatok saját cselekedeteikben, mert ezek önző, rongyos koldúsruhák. Egyedül Krisztus szenvedése és halálában van az üdv.» Ezen evangy. hirdetések miatt «Krisztus-hirdetőknek» gúnyolták őt és társait az ultramontánok. A Krisztushirdetők közé tartozik *Boos* († 1825.) és *Gossner* († 1858.) is. Mindkettő a holt cselekedetektől az élő hithez, az érdemektől a szabad isteni kegyelemhez, a vak babonaságtól a megtisztúlt vallásossághoz fordúlt. A későbbi berlini luth. pap, Gossner, Sailer tanítványa és Feneberg barátja volt; evangy. érzelmei és tanításai miatt a leghevesebb megtámadtatásoknak volt kitéve a hivatalos római egyház részéről, úgy, hogy menedéket egyedül az ev. egyházban találhatott. A hit által való megigazulás s a kegyelemtől áthatva, hovatovább meggyőződött arról, hogy a róm. egyház nem annyira a lelkek üdvösségével, mint inkább hierarchiai törekvéseinek fejlesztésével foglalkozik, s hosszú üldözés után Schleiermacher engedte át neki berlini szószékét. Jótékonysága páratlan a maga nemében. Döntőbb és gyakorlatibb irányban törekedett a kath. egyház javítására *Wessenberg* († 1860.), ki Sailer ev. szellemével kitűnően párosította a josefinismus legjobb traditióit. Mint a nemzeti és ev. érzelmű *Dalberg*, mainzi érsekprimás vikáriusa, a klérus kimüvelésére, a népiskolának Pestalozzi alapelvei szerinti megjavítására s a bibliai vallástannak meghonosítására törekedett. Bevezette az anyanyelvi istentiszteletet és liturgiát, s a bécsi kongresszuson a zsinati szervezetnek s a Rómától független nemzeti kath. tartományegyháznak eszméi mellett küzdött; azonban a kormányok cserbenhagyták, s ő is áldozatúl esett a restaurált pápaságnak s a visszatért jezsuitáknak. «Krisztustagadónak és titkos protestánsnak» vádoltatott be a kuriánál, a reversálisok kicsikarását megtiltotta, s ez okozta bukását. S ezen szabad ev. mozgalomnak fejlesztői voltak az egyetemek is. *Baader* Münchenben, *Schmid* Giessenben, *Hermes* Bonnban, *Hirscher* Tübingában, a 2 *Theiner* testvér Boroszlóban és mások ama nemesebb, ideálisabb irányú katholicismusnak hívei, kik élesen protestáltak a Franciaországból importált csalhatatlanság és papi hierarchia tanai ellen. Legtovább ment a tübingai *Hirscher*, a ki kimutatta, hogy a fennálló római egyház sok tekintetben ellenkezik a keresztyénséggel: így a búcsújárás, fülbegyónás, coelibátus, ceremóniák, a sákramentomok mágikus hatása s a hitnek az igazhitűséggel való fölcserélése tanában. Végül ide tartozik még a nemeslelkű boroszlói hercegprimás, gróf *Sedlnicky* († 1871.) is. A pásztori levelekben elhagyta «az apostoli szék kegyelméből» ma már általános püspöki megnevezést, nyiltan kijelentette, hogy a protestánsokat nem anathematizálhatja s a római egyházat nem tarthatja egyedül üdvezítőnek, a reversálisokat megtiltotta, a kath. néphitben sok babonaságot látott s az egyházi gyakorlatban sok visszaélést stb. stb. Mindez elégnek látszott az ő bevádoltatására, a mit Beckett a jezsuita-páter, kémkedés és denunciációk alapján, azonnal meg is tett Rómában. Berlinbe vonúlt vissza, hol 18 év mulva a prot. hitre tért át. Igy kerülte ki a pápai jezsuita terrorismus rendszerét, ki összes vagyonát jótékony célokra szentelte. Igy a berlini és boroszlói Johanneum neki köszöni eredetét.

Ime, mily fényes nevek az eszményi katholicismusnak harcosai között. Érdekes volna tudni: *voltak-e ama szabadelvű, türelmes, evangyéliomibb kath. iránynak nálunk is követői?* amennyiben az egyházi história a mellett bizonyít, hogy az orsz. vallási törvényekben kifejezett türelmes eszmék soha *a papságból*, hanem mindig szabadelvű *világi* elemünkből indultak ki, a papság heves ellenkezése dacára!

Werner szerint az írásban, a gyülekezetben s a szabad tudományban rejlik az ev. protestantismus ereje, a római egyház mai vésztelyes hatalmával és evangyéliomellenes irányával szemben. (Vége köv).

Dr. Szlávik Mátyás.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése.

A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye folyó hó 10. és 11-ikén tartotta meg tavaszi gyűlését, szokott helyén, Nyíregyházán. A gyűlés *Lukács* Ödön esperes buzgó imájával vette kezdetét. Miután az ügyek, előző nap, konferencián előkészíttettek, meglehetős gyorsan folyt a tárgyalás, minek következtében elhatároztatott, hogy ezentúl minden gyűlés előtt konferencia tartassék.

Mindjárt, a terjedelmes esperesi jelentés után, a konvent nagyfontosságú javaslatai vétettek tárgyalás alá. Fájdalom, hogy a gyülésnek csak elenyésző csekély része ismerte még azokat! Első volt mindjárt a *közalap-kölcsönök* tárgyában adott javaslat, melyet egyházmegyénk úgy általánosságban, mint részleteiben elfogadott. Az 5. §. ezen végső szavainál: «Egy fizetési határidő elmulasztása a kölcsön azonnali fölmondását vonja maga után; a perköltségek az adós egyház terhére esvén,» jónak látta azonban megjegyezni, hogy ez felettébb szigorú s jöhetnek körülmények, a midőn végveszélybe dönthet bármely egyházat. Megtoldani javasolja azért egyházmegyénk e szakaszt azzal, *hogy rendkivüli körülményekből előállott indokok folytán, a tőketörlesztés egy évre felfüggeszthető.* Továbbá a 10. §-nál, az egyházkerületre háruló kötelezettségen óhajt még gyöngitení.

Majd *a lelkészek gyám- és nyugdíjintézeti alapszabályai* következtek. Itt is csak nehány módosítás ajánltatott. Nevezetesen: a 2. §-nál az javasoltatik, *hogy az egyetemes nyugdíjintézet működését akkor kezdje meg, ha legalább 660 forintot adhat; továbbá, hogy a nyugdíjazás módozataira nézve külön szabályzat dolgoztassék ki.* A 10. §-nál, *a gyámdíjazásra vonatkozó megkülönböztetést egyházmegyénk törölni javasolja, amennyiben «az utolsónak annyit óhajt adni, mint az elsőnek.»* A 11. §-nál az javasoltatik, hogy *az anyanélküli árva, anyjának egész járulékát élvezze.* Végre a 19., 20., 21. §§-ok alapján, *az esperesi hivatalra háruló kötelezettségeket,* miután az esperesi hivatalok ez idő szerint is felettébb túl vannak halmozva, *egyházmegyénk a gyámpénztárnoki hivatalokra kívánja ruházni.*

A Szász Domokos inditványának megvitatásába egyházmegyénk nem bocsátkozott. Erre nézve az az óhajtása, hogy előbb az adatok gyüjtendők össze, hogy mennyi a kitűzött cél eléréséhez a szükséglet, s a tervbe vett módon mennyi fedezet állitható elő ahoz? A mint az előterjesztés mondja: «*39 egyházunk van (a felső-szabolcsi egyházmegyében), a mely segély nélkül csak tengődve állhat fenn. Némely része már is a megsemmisülés szélén áll. Nekünk 100,000 forint kellene.*»

Egyházmegyénkben az országos domesztika állása következő: 1887. jan. 1-én hátrány volt 1655 frt 16 kr; ebből töröltetett 28 frt 83 kr; befizettetett 1097 forint 53 kr; hátrálékban maradt 528 forint 80 kr; 1887-re megállapittatott 2210 forint 50 kr járulék; ebből befolyt 1460 frt 3 kr.; hátrálékban maradt 750 frt 47 kr; tőketermészetű adomány gyanánt befolyt 22 frt 56 kr.

Ismerve az ostromot, melynek e becses lapok szűk tere kitéve van, a sok tárgy közül, mint ujdonságot, még csak a következőket emlitem meg: Egyházmegyénk esperes urat megbízta, hogy a *Prot. tud. irodalmi társaság* alakuló ülésén képviselje s részére a költségeket utalványozta. *Pilissy* László, szeretett egyházmegyei gondnokunk, régóta tartó betegeskedése miatt, hivataláról levélben lemondott. Egyházmegyénk fájdalommal vette e leverő hírt s azon óhajának adott kifejezést — amennyiben egészségi javulásáról is értesült — hogy még egyszer kívánja őt látni az elnöki széken s ha csakugyan el kell veszitenie, onnan akar elbúcsúzni tőle. *Szabó* Ferenc főjegyző, hivataláról lemondott; régibb tanácsbírói állását azonban fentartotta. E lemondást is sajnálattal vette tudomásúl az egyházmegyei gyűlés. Utódjául *Nagyváthy* Ferenc aljegyzőt és *Nagymáté* Albert kis-létai lelkészt emlegetik. *Vitéz* János, lórántházai lelkész nyugdíjaztatását kérelmezte. A hű szolgának kérését az egyházmegye készséggel teljesitette, oly értelemben, hogy ő fizetésének $^1/_3$-át élvezi, a $^2/_3$-ad fizetésre (400 frt) pedig rendes lelkész választatik, a kiről segélyezések útján gondoskodva leend, hogy jövedelme legalább 500 forint legyen. Mi teljes szívünkből óhajtjuk, hogy *Vitéz* János a megérdemlett nyugalmat igen sokáig élvezze! A *kanyári* papválasztás és a *sényői* felebbezett papválasztás megerősíttetett. *Szabó* József debreceni lakos, édes atyja, néh. Szabó Mihály, volt ibrányi lelkész emlékére, az ibrányi egyháznál 600 forint alapitványt tett, felerészben szegényeknek ruhára, felerészben szintén szegényeknek, karácsonyi ajándékul kiosztandó élelemre.

Vas Mihály.

A szatmári ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése.

A végetlen bölcseségű Isten hazánk több vidékét s azok között egyházmegyénk területét is jónak látta árvizének zúgó habjaival elborítani, mely miatt március 21—22-ik napjaira kitűzött gyülésünket nem lehetvén megtartanunk, egyházmegyénk elnöksége kénytelen volt a gyűlési tagokat április 10. és 11-ik napjaira a szatmári ev. ref. gimnázium tanácstermébe újolag összehívni. Alig hittük, hogy a még több helyütt megfeneklett árvízmaradványok és járhatlan útak miatt e napokra kihirdetett gyűlés is kellő népességű lehessen; s mégis mindezek dacára kevés egyház maradt el, hogy magát ne képviseltette volna. Első napon délelőtt 9 órakor a tanácsteremben összegyülekezvén, *Kiss Áron,* esperes úr buzgó imával a gyűlést megnyitotta és mindenekelőtt jelentette, hogy az ürességben levő világi tanácsbírói hivatalra *Szilágyi Kálmán,* ó-várii földbirtokos, általános szavazattöbbséggel megválasztatván, őt e gyülésre meghívta, ki is a hivatali eskü letétele után széket a gyűlés jókivánatai között elfoglalta. — Majd terjedelmes esperesi jelentését olvasta fel az egyházmegyei látogatás eredményeiről, az egyházmegye szellemi és anyagi állapotáról, a melyek tündöklő bizonyságai az egyházak körében élő vallásos érzületnek, keresztyéni szeretetnek és áldozatkészségnek. — Jól esett hallanunk több egyházak és buzgó hitrokonok kegyes adományait és ajánlattételeit. Különösen édes örömmel hallgattuk a szatmári ref. gimnázium VII. és VIII-ik osztályának felállitására a mult év folyamán tett ajánlatokat. Az évi adományok között különösen a debreceni ev. ref. egyház 2000 frtot tevő ajánlata magasult ki, mely összeget az önmagát megtisztelt nagyérdemű egyház 500 frtos részletekben négy év alatt fog középtanodánk pénztára részére átszolgáltatni. Hogy örömünk teljes legyen: szóbelileg jelentetett, hogy a testvér nagybányai egyházmegye a szomszédos batizi egyház kebelében épen most tartván gyülését, tegnapi ülésében, vagyis április 9-én, a szatmári ref. gimnázium VII. és VIII. osztályának felállitására 10 éven keresztül a lélekszám szerinti egy krajcáros ajánlatot két egyház kivételével nagy lelkesedéssel megszavazta, mely összeggel együtt a nevezett célra tett ajánlatok a jelentés szerint az 54 ezer frtot már meghaladják.

Az esperesi jelentés előterjesztése után Isaák Dezső, egyházmegyei gondnok úr az egyházm. közpénztárt, a lelkészi és tanitói gyámintézetek, valamint a szatmári ref. gimnázium VII. és VIII. osztályának felállítására évekkel előbb tett nagybecsű ajánlatait, azok kamataival együtt a gyűlés színe előtt az illető pénztárnokoknak átszolgáltatta.

Ezek után esperes úr, hajlott korára és soknemű elfoglaltatásaira hivatkozván, a közalap pénzeinek kezeléséről lemondott; de lemondott az egyházm. látogatások alkalmával összeszedetni szokott mindennemű pénzek további kezeléséről is, s kérte a gyűlést, hogy lemondását elfogadni méltóztassék. Közgyűlés — bár meg volt a felől győződve, hogy ama pénzeket esperes úrnál pontosabban és lelkiismeretesebben senki nem kezelheti, azonban fehozott indokait méltányolva, a lemondásokat elismerésének nyilvánítása mellett elfogadta, s a közalap pénzeinek kezelőjeül *Fésűs András*, szatmár-németii lelkészt választotta; az egyházkerület és egyes iskolák pénztárait illető pénzek kezelése pedig az egyházmegyei közpénztárnokra bizatott. Ezen ügyből kifolyólag, *Kiss Lajos*, egyházm. közpénztárnok — terhes postai közlekedésére hivatkozva — ez állásáról határozottan lemondott s helyette közpénztárnokúl — mint a kinek a postahivatal helyben van — *Lengyel Sándor*, csengeri lelkész választatott.

Soltész János, ombodi lelkész s a nagybányai egyházmegye főjegyzője, «Konfirmációi Káté»-ját egyházmegyénknek megküldötte. Átnézés és véleményezés végett az egyházmegyei tanügyi bizottsághoz tétetett.

Br. Vay Miklós, a magyarországi ref. egyetemes konvent világi elnöke és *br. Prónay Dezső*, az ágostai hitv. evang. egyház egyetemes főfelügyelője, egyházmegyénk elnökeihez megküldötték meghívójukat a «Magyar Prot. Tudom. Irod. Társaság»-nak folyó évi április 16-án Budapesten tartandó alakuló gyűlésére. Egyházmegyei gyűlésünk Kiss Áron, esperes és Isaák Dezső, egyházmegyei gondnok urakat tisztelettel fölkérte, hogy a jelzett gyűlésen megjelenni és egyházmegyénket képviselni sziveskedjenek.

Majd a lelkészjelölő-bizottsági tagok választása kerülvén szőnyegre — miután a mult évi lelkészjelölő-bizottság némely tagjának a panyolai lelkészválasztást megelőzőleg tanusított eljárása éles vitára szolgáltatott alkalmat — kimondatott, hogy a választás a gyűlést alkotó tagok titkos szavazatával történjék, a mi nem kevés időt rabolt el a gyűléstől. A titkos szavazás megejtetvén, rendes tagokúl Szarka Boldizsár, Illyés István és Farkas Antal; póttagokúl pedig Bartha Zsigmond, Cseppelyi Miklós és Gacsályi Lajos tanácsbírak választattak meg.

Az «országos közalap» végrehajtó-bizottságának jegyzőjétől a segélykérő ívek a gyűlés előtt csak nehány nappal érkezvén meg: azok az idő rövidsége miatt feletébb hiányosan lettek beterjesztve. Minthogy conventi ülés ez évben nem fog tartatni és így ez évről segélyben sem fog senki részesülni: a kérvények tárgyalása a nyári egyházkerületi gyűlést megelőzőleg tartandó egyházmegyei gyűlés által fognak tárgyalás alá vétetni.

Délután lelkészi egyetemes gyámintézeti gyűlés tartatott és elhatároztatott, hogy ezentúl a nevezett intézet pénztárából kölcsön 7 %-os kamatra első helyen való betáblázás mellett egyes birtokosoknak is adható, az egyenes adó százszorosának fele értékeig.

Másnap reggel, az első napon hozott határozatok hitelesítése után, bírósági ülés tartatott. Fölvétetett a panyolai lelkészválasztási ügy. Panyolára általános szavazattöbbséggel a szomszédos nagy-károlyi egyházmegyéből *Kovács Lajos*, máté-szalkai segédlelkész, a sárospataki főiskolának egykori jeles növendéke választatván meg, a kisebbségben maradt párt a választás ellen óvást adott be, s minthogy állítása szerint a választást megelőzőleg korteskedések történtek, a vizsgálat elrendelését kérte. A vizsgálat annak idejében megtörténvén, annak alapján a bíróság az ügyet tárgyalás alá vette. S miután a vizsgálati iratokból a megválasztott lelkész ellen semmi korteskedés nem igazoltathatott be: a választás bíróság részéről helybenhagyatott. Elnökség által az illető felek az itélet elfogadása vagy felebbezésére felszólíttatván: miután abba mindkét fél belenyugvását nyilvánította, a választás megerősíttetett.

Bírósági ülés után a még fenmaradt kisebb helyi érdekű ügyek letárgyaltatván: a gyűlés 11-én délután 1 órakor berekesztetett.

Kallós Péter.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlését folyó év és hó 11—12. napjain, Naprágyban tartotta meg a nagy számmal megjelent egyházi és világi férfiak élénk érdeklődése mellett. Nagy Pál esperes és a gyöngélkedő egyházmegyei gondnokot helyettesítő Farkas Ábrahám, mint hivatalkor szerint legidősebb tanácsbíró elnöklete alatt.

A gyűlésre kiküldött képviselők megbízó leveleinek igazolása s az elmaradt tanácsbírák jelentésének tudomásúlvétele után, a papi tanácsbírói állásra beadott szavazatok bontattak fel, s kitűnt, hogy szótöbbséggel *Terhes Pál* rimaszombati lelkész, egyházmegyei aljegyző választatott meg, ki is a szokásos esküt azonnal letette, s helyét a közgyűlés tagjainak szíves éljenzései között elfoglalta.

Olvastatott az esperes nagy gonddal összeállított évi jelentése, melynek kapcsán a tanácskozás tárgyát képező ügyek tárgyalás alá vétettek.

Ezek között legérdekesebb volt a *rimaszécsi* papválasztás ügye, mely nemcsak a szűkebb érdekelt körökben, hanem e lapok hasábjain is, élénk vita tárrgyát képezte. A gömöri candidáló-bizottság ugyanis a minősítési rendszabály szellemére támaszkodva, egy olyan lelkészt jelölt az üresedésben levő rimaszécsi lelkészi állomásra, ki mint rendes lelkész egy évet sem szolgált ugyan, de mint káplán, már III. osztályú egyházba való jelölésre érdemesítve volt. Ezen látszólagos törvénytelenség miatt, a többi jelöltek — betűszerint értelmezvén a szabályrendeletet — mind visszaléptek, sőt még a másodizben jelöltek közűl is kettő. Ezen visszalépett jelöltek nevében *Seres József* martonfalvai lelkész adott be óvást, kérve a gyűlést, hogy a candidáló-bizottság eljárását tegye tanácskozás tárgyává s annak szabályos vagy szabálytalan volta felett döntsön.

A vita nem remélt kedély-nyugodtsággal s méltóságteljesen folyt le. Mindkét részről a legjobb erők léptek a küzdtérre. Csider Károly egyházmegyei segédgondnok úr, ki betegsége miatt meg nem jelenhetett, írásba foglalva küldte el e fontos elvi kérdésre nézve nézeteit. Éles ítélőképességgel, tiszta, világos logikával s meggyőző erővel mutatta ki, hogy a bizottság helyesen értelmezte a szabályrendeletet, s minden kétséget kizáró példákat sorolt fel a törvény betűszerinti értelmezésének helytelen volta mellett. Kimutatta, hogy ezen az alapon egy első osztályú egyházra képesített theologiai tanár nem választható a három alsóbb osztályú egyházba, mert a törvény őket ott szószerint sehol sem említi. Sok oly következtetést vont még le, melyek a betűszerinti értelmezésből

logice folynak, de az észjoggal homlokegyenest ellenkeznek. Hozzászólottak még a tárgyhoz Szentpétery Sámuel nyugalmazott esperes és Molnár József egyházmegyei ügyész, mindketten helyeselve a bizottság felfogását. A peticionálók érdekében Hanvay Zoltán világi tanácsbíró szólalt fel. Elismerte, hogy a szabályrendelet tökéletlen, önmagával következetlen, de míg az fennáll, annak vakon kell engedelmeskedni, s a végrehajtó faktoroknak jobbrabalra forgatni, így-úgy magyarázgatni, a közigazgatási rend veszélyeztetése nélkül nem lehet, nem szabad. Több viszonválasz s felszólalás után a gyűlés nagy többsége a candidáló-bizottság eljárását helyeselte, s a választás megerősítését határozatilag kimondta. A megerősítés azonban nem történhetett meg, mert Komjáthy István zsipi lelkész, a maga s érdektársai nevében felebbezést jelentett be. A többi választások ellen óvás nem tétetvén, ünnepélyes kézfogással valamennyi megerősíttetett. Mint lelkészek erősíttettek be: Dusza Lajos Zádorfalvára, Varga Antal Bátkára, Csabay Pál Balogra, Nagy Béla Szkárosra. Mint tanítók: Göz Ferenc Feledre, Iván Adolf Berzétére, Mares János Lénárdfalára, Réthy József Mihályfalára, Pósa János Kisfaludra.

Olvastatott Szentpétery Sámuel pelsőci és Szkárosi Gusztáv horkai lelkészek véleményes jelentése az ungi egyházmegye azon indítványáról, mely az özvegy- és árvákra a csonka- s kegyévi jótétemény élvezetét, tekintet nélkül a lelkész elhalásának idejére, kiterjeszteni kívánja. Véleményezők a régi gyakorlatot óhajtják fentartani, nem zárva ki az egyházmegye azon jogát, hogy kérvényezés és szükség esetén a csonkaév mellett, mint eddig, úgy ezután is, egy kegyévet megadhasson. Ugyancsak a felsőborsodi egyházmegye azon indítványa, hogy a tanítók változásának ideje, tekintettel az iskolai év kezdetére, az őszi időszakra essék: helyesléssel nem találkozott, mert a költözködéssel járó akadályok s fizetési viszonyok jóval felülmúlják azon paedagogiai kívánalmakat, melyek az indítvány szükségessége mellett látszanak bizonyítani. Különben is kerületünkben minden népiskolára nézve oly egységes s határozottan körvonalozott tanterv van megállapítva, hogy az indítvány mellett felhozott érvek szinte tarthatatlanok. Ugyanazért mindkét tárgyban a közgyűlés, véleményezők jelentését s indokolását elfogadta s határozattá emelte.

A recske-szentkirályi ügy volt még a gyűlésnek érdekesebb tárgya. Recske-Szentkirály ugyanis lelkésztanítóság volt, s mint ilyen, 600 frt minimumon felül javadalmazta hivatalnokát. A mult évben történt lelkészváltozás alkalmával, magasabb egyházi érdekek (?!) szempontjából, Kövecseshez affiliáltatott, s a változott viszonyoknak megfelelőleg, három díjlevél készíttetett: egyik a kövecsesi lelkész részére, ki egy évben Recskén 8, Szentkirályon 4 vasárnap tart rendes istenitiszteletet; 4 alkalommal Recskén, kettőn Szentkirályon osztja ki az úri szentvacsorát; a másik a kövecsesi tanító részére, ki a nevezett alkalmakkor a távollevő lelkészt helyettesíti; a harmadik a recske-szentkirályi tanító, illetve előkönyörgő részére. De minthogy a recske-szentkirályiak az affiliatióról eleitől fogva hallani sem akartak, a díjlevelek aláírását megtagadták, s tanítót választani nem akartak. Minthogy ez az ügy, már az egyházkerülethez is megfelebbeztetett és jóváhagyatott, utasította az egyházmegye a recske-szentkirályiakat, hogy a gyűlés tartama alatt válaszszanak tanítót. Ezt azonban nem tették, minélfogva nagytiszteletű esperes úr, Szabados László helynélküli kaplánt tanítói minőségben berendelte.

Majd újolag a meghasonlott rimaszécsi anya- és a hozzátartozó leányegyházak kérvénye vette igénybe a tanácskozás idejét. Ezen egyházban ugyanis a régi gyakorlat az volt, hogy az anyaegyházban a paplak s templom körül tett javítások, építések s egyéb közös természetű kiadásoknál a felmerült költségek $^1/_3$-át az anya-, $^2/_3$-át pedig a leányegyházak fedezték. Ezen arányt a leányegyházak igazságtalannak s méltánytalannak tartva, az anyától megtagadták s a költség felét ajánlották fel, melybe azonban az anya nem egyezett bele. A köztük kifejlett surlódások megszüntetésére küldöttség ment ki, mely a leányegyházak kívánságát méltányosnak találva, úgy intézkedett, hogy a közös költségek felét az anya-, felét a leányegyházak fedezendik. Ezt a rimaszécsiek el nem fogadták, hanem a régi gyakorlat fenmaradása iránt kérvényt nyújtottak be az egyházmegyei gyűlés elé. A leányegyházak vérszemet kapva a küldöttség által tett engedménytől, szinte kérvényt nyújtottak be, melyben kívánják, hogy a régi gyakorlat épen megfordítva álljon, s ők csak $^1/_3$ részben járúljanak a célbavett nagyobbmérvű építkezések költségeinek fedezéséhez. Az egyházmegye, a kérvényezőkkel szemben, a küldöttség véleményében is ajánlott középútat emelte határozattá, t. i. hogy a költségek felét az anya-, felét a leányegyházak fedezik. Ezt azonban egyik fél sem fogadta el, s az ez irányban szerkesztendő szerződés aláírását valamennyien megtagadták.

Elintéztetett még több, az egyházmegye beléletébe vágó ügy, de a melyet nyilvánosság elé hozni érdektelen volna.

Nem lehet hallgatással mellőzni Ruszkay Gyula népiskolai választmányi elnöknek, a népnevelés minden mozzanatára kiterjedő terjedelmes jelentését. Örömmel győződtünk meg belőle arról, hogy, habár nagyobb emelkedés nem vehető észre e téren, de visszaesés e téren nincs, sőt némi javúlás is mondható. A nagy gonddal összeállított statisztikai adatokból éles ítélőképességgel vonta le következtetéseit; mindenütt e téren szerzett gazdag tapasztalásból merített nézeteivel, utasításaival jelölte meg a létező bajok orvoslásának módját. A gyűlés jelenlévő tagjai e szorgalomra s mély gondolkozásra való jelentésért szíves elismerésöket fejezték ki. Hasonlóan elismeréssel adóztak Nagy Pál esperes úrnak is, ki a folytonosan szaporódó esperesi teendőket, fokozódó ügybuzgósággal s szeretettel, példás hűséggel s pontossággal végzi. Hogy mily munkát végzett, legyen elég annyit ide jegyezni, hogy a lefolyt 1887-ik évben közel másfélezerre rúgott a hivatalos ügydarabok száma, *melyeket esperesi minőségben elintézett.*

Felolvastatott végül tudomásvétel végett az esperesnek a helyettes- és segédlelkészekre vonatkozó intezkedése. Zeherjére berendeltetett Osváth Bertalan helyettes-, Rimaszombatba Mészáros József, Simonyiba Szűk Gyula segédlelkészekül. A jövő őszi közgyűlés helye Horka.

Ezek után a gyűlés az elnökség éljenzése közt szétoszlott.

Mészáros József.

A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A máramaros-ugocsai egyházmegye folyó hó 12-én Técsőn tartotta közgyűlését, Váradi Gábor segédgondnok és Csernák István esperes elnöklete alatt. Segédgondnokunk nyitotta meg a gyűlést, emelkedett, kitartó munkálkodásra lelkesitő beszéddel. A tárgysorozatból mellőzve az úgynevezett házi ügyeket, a nevezetesebbeket említem meg.

A tagok igazolása alkalmával örömmel győződtünk meg a felől, hogy csak nehány egyházközség nem küldött képviselőt s ez egyházak is indokolták mulasztásukat.

Az egyházmegyei világi aljegyzői és tanácsbírói hivatalokra elrendelt szavazások után a lelkészjelölő-bizottsági tagok választattak meg és pedig rendes tagokúl: György Endre, Ladányi Pál, Nagy Frigyes; póttagokúl: Horváth Menyhért, Szentpáli István és Morvai Béla. A halálozás folytán megüresedett központár kezelése Biki Ferencre bizatott.

A nagy gonddal készült esperesi jelentés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett. A jelentés adatai szerint az egyházmegyében született 479 fi, 436 nő; meghalt 320 fi, 289 nő; összeeskettetett házaspár, hol mind a férj, mind a nő protestáns, 147, vegyes 42; iskolakötelesek 6—12 évesekig 2019; 13—15 évesekig 780; előbbiek közül iskolába jár 1650, az utóbbiak közül 115. Lelkek száma 17,663. Áttért hozzánk 10, áttért tőlünk 1. Közistenitiszteletet kerülő s úrvacsorával nem élő van 19, vadházasságban él 55, különélő házaspár 61; törvénytelen ágyból született 56 fi, 44 nő, összesen 100. Épitkezésekre s egyéb szükségekre kiadtak az egyházközségek 26,891 frt 51 krt. A vallás-erkölcsi élet tevékenységét újabban is adományozásokban mutatta meg. Több helyen az egyházi épületeket javitották, néhol újat épitettek. Técső a kor kivánalmainak teljesen megfelelő iskolát épitett.

Az egyházmegyei gyűlés tárgyalásának gyorsítása és könnyebbítése végett, nt. esperes úr elnöklete alatt, előzőleg egy bizottság tanúlmányozta a fontosabb kérdéseket s ezekre nézve inditványokat tett, melyek némi módositással elfogadtattak. Ilyen tárgy volt a lelkészi gyám- és nyugdíjintézet ügye. Az erre vonatkozó alapszabálylyal nem egyezik ugyan az egyházm. gyűlés véleménye, de károsnak tartaná a gyám- és nyugdíjintézet megalapitását tovább halasztani, ugyanazért kimondatott, hogy egyházmegyénk e kérdésben azt az álláspontot foglalja el, melyszerint határozza el a konvent, hogy az országos közalap kiosztásra váró segélyösszegéből 10% évenkint tétessék félre és kamatoztassék a lelkészi gyám- és nyugdíjintézet javára mindaddig, mig a külön vélemények eloszlattatnak s létrejön a mindenki által elfogadott alapszabályzat, mely szerint az addig összegyült segélyösszeg is kezelendő lesz. Ehez az indítványhoz még az tétetett, hogy a szóban forgó gyám- és nyugdíjintézethez a lelkészi hivatalokat fentartó testületek is járúljanak legalább annyival, amennyit a tanitói nyugdíjba fizetnek. A közalapi segélyezéseket illetőleg, az affiliációk és lelkésztanitóságok szervezésének kérdésében a konvent álláspontja örömmel fogadtatott s egy háromtagú bizottság neveztetett ki, mely a megyebeli egyházközségeket meglátogatva, mindenikről anyagi helyzetöket pontosan feltüntető kimutatást készit, mely kimutatások a közelebbi gyülésen tárgyaltatnak: hogy kitünjék, mely egyházközségeket lehet affiliálni, hol lehet a lelkészi és tanitó hivatalt egyesíteni s melyeket kell segélyezni.

Előterjesztettek a pénztárak megvizsgálására kinevezett bizottság jelentései, melyek szerint a gyámpénztárnak van 10,876 frt, a központárnak 4596 frt vagyona. Könyvtárnok jelentése szerint a két évvel ezelőtt alakúlt lelkészi könyvtárban van 74 mű, melyek közt legtöbb az újabkkori theologiai irodalom terméke.

Egyházmegyei gyűlésünk, a volt központárnoknak, Barta Andrásnak temetési költségeihez 50 frttal járúlt.

A Prot. Irodalmi társaság folyó hó 16-án tartandó gyűlésére az egyházmegye képviselésével *Várady Gábor*, segédgondnok bizatott meg.

Ezen ügyek tárgyalása közben és után számos házi ügy intéztetett el, melyek szükebb körben bírnak inkább érdekkel.

Biki Ferenc.

Az Irodalmi Társaság alakúló gyűlése.

Az ágostai evangelikusok deák-téri dísztermében Budapesten, folyó hó 16-ik napján végre megalakúlt a *Magyar Protestáns Irodalmi Társaság*. Világi nagyjaink különösen nagy érdeklődést tanusitottak a születendő gyermek iránt s mi sem kívánatosabb a társaság jövőjére s magára a protestantismusra is, mint az, hogy a milyen lelkesen küzdöttek a protestantismus szellemének meghatározása mellett a zöld asztalnál, épolyan lelkes védői s terjesztői maradjanak annak a zöld asztalon túl is mindenütt és minden időben. Az ev. ref. papság köréből is szép számmal gyültek össze, leginkább a dunamellékről és tiszántúlról. Amazokat a közelség, emezeket az unitáriusokkal való szövetség ellen érzett ellenszenv is vonzotta. Egyes iskolák is, mint a debreceni és pápai s egyes egyházmegyék is, mint egyebek között a felsőszabolcsi, szatmári, debreceni, tornai stb., küldöttek által érdeklődtek a társaság alakúlása iránt. Az ágost. evangelikusok már csekélyebb számban, az unitáriusok pedig épen nem voltak s az ellenök megindúlt agitatio miatt nem is lehettek képviselve. No meg feltűnően kevesen jelentek meg azok, a kiktől a társaság szellemi értéke függ, a kik tehát dicsőségessé tehetnék annak a jövendőt. Ez utóbbiak tartózkodását vagy várakozó állását — azt hiszem — már a legközelebbi jövő meg fogja magyarázni.

Az alakuló gyűlés érdekeltségén kétségkivül sokat emelt a debreceni egyházközség és egyházmegye külön votuma, a melynek — mint az már előre kiszivárgott — meg volt nyerve, legalább bizonyos mértékig, maga Vállyi János főgondnok s nehány előkelő papi férfiú a kerület vezéregyéniségei közül, a többek között a szatmári egyházmegye derék esperese is. Övék az érdem, hogy az alakuló gyűlést f. hó 15-ikén délután 4 órakor népes értekezlet előzte meg, a melynek épen az volt célja, hogy az ellenfelek már előre megmérkőzzenek, s a kisebbség megismervén a többség erejét, alkalmat nyerjen a visszavonulásra. Közhangulat volt különösen világi nagyjaink körében a külön votum felett való sajnálkozás, a melyet ők a «Felhívás»-t aláirt püspökök és főgondnokok működésének roszalásául tekintettek s elkésettnek s kicsinyes okok szüleményének tartottak. E kellemetlen hangúlatot szelidítette némileg az a körülmény, hogy — a mint hírlett s utóbb valónak is bizonyúlt — a debreceni főiskola tanári karának többsége oly képviselőt küldött, a ki a külön votum ellen volt hivatva szavazni.

Az értekezletet br. *Vay Miklós* nyitotta meg, elnöktársa, br. *Prónay Dezső* nevében is, hivatkozva arra, hogy ők a két protest. egyház konventjeitől nyert megbizatásuk szerint jártak el akkor, a mikor az alakúló gyűlést s ennek előkészitőjéül az értekezletet összehivták. Amannak feladatául az alapszabályok megállapítását s a szervezkedést, ennek feladatául a holnapi teendők előleges megbeszélését s előkészitését tűzvén ki, az értekezletet a jó siker reményében szivélyesen üdvözölte. Utána gr. *Tisza Lajos* állott fel — a kit teljes elismerés illet a társaság érdekében kifejtett buzgóságáért, s jelentette, hogy neki úgy a társaság cimét, mint annak célját, tisztviselőinek számát stb. meghatározó §§-okra nézve módositványai vannak s azok egy részét legott meg is jelölte. Majd *Vállyi János* főgondnok jelentette be, velős rövidséggel, az unitáriusok mellőzésére célzó javaslatukat, a mi élénk eszmecserére adott alkalmat. *Prónay Dezső* báró finom éllel röviden, *Szász Károly* püspök hosszabb, lelkes beszédben fejtegette a protestantismus szellemét s a módosítvány szeretetlen, háborúság-keltő és 16-ik századba illő jellegét. E beszéd nagy hatását *Czékus István*,

ág. evang. szuperintendens igyekezett ellensúlyozni, felekezeti s merev dogmatikus szempontokból támadva az az unitárius atyafiak ellen, a kiket legott *Móricz Pál* fogott védelmébe. Felszólaltak még: *K. Tóth Kálmán*, mint a debreceni egyház küldötteinek vezér-szónoka, azt vitatva, hogy épen a társaság eredményes és békés működése és fejlődése kívánja azt, hogy abból az általa is igen szeretett unitáriusok kihagyassanak; *Pap Gábor* püspök, a Baldácsy-alapítványra hivatkozva, az egyesülés *mellett*; *Csiky Lajos*, debreceni theologiai tanár, mint önmaga szerint is az unitárius-ellenes mozgalom inditója, az egyesülés *ellen*. Utóbbi a *makói* esettel indokolta a debreceni egyházközség és egyházmegye késői sorakozását. A szónokok mintegy versenyzeve állottak fel a külön vélemény megcáfolására, a mi azonban az elnöki zárszó miatt — a mely az alapszabályoknak a holnapi tárgyalásra elfogadását is kimondotta — nem történhetett meg.

Az értekezlet eloszolván, a folyosókon, az útcákon hangzott tovább az élénk eszmecsere, s kisebb-nagyobb körökben egész éjfélig folyt a capacitatio munkája. Az unitárius-pártolók győzedelme bizonyos volt; de igen sokan úgy óhajtották volna a győzedelmet, hogy az a kisebb fél kebelében is megnyugvást támaszszon s véget vessen minden további ellenségeskedésnek.

Az alakuló közgyülést másnap pontban 10 órakor a következő beszéddel nyitotta meg *Br. Vay Miklós*: Úgy a magam, mint br. Prónay Dezső, egyetemes felügyelő nevében, szívesen üdvözlöm az Irodalmi Társaság megjelent tagjait, s köszönetemet fejezem ki, hogy felhívásunkra ilyen szép számmal jelentek meg, a mi tanúsága annak, hogy a tárgy iránt nagy az érdeklődés, és hogy komolyan átlátták annak szükségét, a mit a társaság által elérni akarnak. Minden ilyen nagy munka sikere — lehet mondani — a kiindulástól függ, a mi annak jövendőjére is kétségtelen befolyással van. Itt ez nem lehet más, mint a keresztyéni szeretetnek és egyetértésnek lelke és munkája. Ezen a téren munkálkodva arathatunk csak sikert. Részemről szívesen hiszem, hogy — isten segedelmével — a mutatkozó részvét tanusága szerint — el fogjuk azt a célt érni, a melyet a társaságra nézve magunk elé tűztünk.

Ezután megjelölte a tanácskozmány tárgyát, az alapszabályok pontonkénti tárgyalását, a tanácskozmány parlamentáris menetét, s köszönetet mondva a budapesti ág. ev. egyháznak a terem átengedéséért és berendezéséért, felkérte *Szőcs Farkas*, budapesti theol. tanárt az alakuló gyülés jegyzőjeül.

A többszörös helyesléssel félbeszakított beszédre *br. Prónay* adta meg a viszhangot, úgy az alakuló gyülésre, mint a szóban forgó ügyre igen szerencsés körülménynek vallva azt, hogy e gyülésnek br. Vay Miklós ő excellentiája az elnöke, és hogy ez a társaság a keresztyéni szeretetre épiti alakulását. Szerencsés auspiciumnak nevezte azt, hogy ülésünket ugyanaz a Vay Miklós nyithatta meg, a kinek auspiciuma alatt történt a magyar ref. egyház 5 kerületének egyesülése és tömörülése a debreceni zsinaton. Miként ott 5 különálló testvér-egyházkerület egyesíttetett, úgy reményli, hogy a Vay elnöklete alatt itt is sikerülni fog a tervezett erők egyesítése. Köszönetét nyilvánitá ő excellentiájának a tanácskozás vezérletének elvállalásáért, s a közgyülés többszörösen megújult tetszésnyilvánulásai között fejezte ki azt a meggyőződését, hogy a br. Vay tapasztalt elnöksége alatt a mindnyájunk által óhajtott célt el fogjuk érni.

Nyomban ezután olvasni kezdte jegyző a tárgyalásra kitűzött alapszabályok első pontját. Az első §-ból s illetőleg a társaság címéből *Tisza Lajos* gróf, a *tudományos* jelzőt kihagyatni kívánta, okadatolván kívánságát azzal, hogy a társaság munkaköre a *népies íratokra* is kiterjesztendő, úgy, a mint azt mi is sürgettük. A 2-ik §-nál *Szász Domokos*, püspök, felvétetni kivánta a kitűzendő célok közé a lapunk által ajánlott *parochialis vagy egyházközségi könyvtárak* létesítését s előmozdítását; a mi szintén, mint a Tisza gróf indítványa, általános helyeslésre talált.

A 3-ik §-sal azonban már nem ment ilyen simán a dolog. *Vállyi János*, tiszántúli főgondnok megtette az értekezleten is bejelentett módosítását, mint maga mondá, célzatosan kerülve minden indokolást. — A jegyző által felolvasott módosítványt aztán *K. Tóth Kálmán* vállalkozott indokolni. Festette azt a hangúlatot, a mely benne s elvtársaiban a társaság keletkezésének hírére támadt; érintette a multnak efajta törekvéseit; végre pedig kivánta, hogy a társaság szervezetében a *protestáns* elnevezés a maga történelmi és hitelvi hűségében félremagyarázhatatlanúl őriztessék meg, azaz: hogy a prostestáns név csak az ev. ref. és az ágostai evangelikus keresztyénekre korlátoltassék, amint azt Debrecen és a debreceni ref. egyház már az I. Lipóthoz intézett felíratában is értette. Ezen az alapon remélhet csak evangyéliomszerű előhaladást a társaságnak, amennyiben mindkét testvér-egyház ugyanazon szegletkövön áll.

Alig hogy elhangzott az indokolás, *Tisza Kálmán* nevét kiáltá a jegyző, a ki felegyenesedvén a br. Vay Miklós jobboldalán levő székéből, mély csendben, roppant nyugodtsággal a következő szavakat ejtette: «Részemről szándékozom követni a módosítványt beadott főgondnok úrnak (Vállyi J.) óvatos és tapintatos eljárását s igen röviden akarok szólni. Azt hiszem, hogy ennek a javaslatnak elbirálásában nem a *corpus juris* szavai, hanem a protestantismus szelleme az irányadó. *E szellem azt a kizárólagosságot nem ismeri.* Szükséges tehát jól tisztába jönni a dologgal, mert meglehet — sajnálni fogom, ha úgy van — némelyek csak abban az esetben fogják támogatni az irodalmi társaságot, ha ez az exclusiv természetű javaslat jut diadalra; de lehetnek mások — *s azok között vagyok én is* — a kik visszavonúlnak, mihelyt ez a nem protestáns szellemű javaslat elfogadtatik.»

Tisza Kálmánnak szinte megdöbbentő hatást keltett beszéde után *Dicsőffi József*, debreceni theol. tanár, zsinatok határozataira, tudósok nézeteire való hivatkozással bizonyítgatta a protestánsok és unitáriusok között létező különbséget s azt, hogy azok teljességgel nem vonhatók be a *protestáns* név alá. Vele szemben *Tisza Lajos* gr. a mult évben kibocsátott «Felhívás»-ra hivatkozva, a melynek az unitáriusok püspöke és főgondnoka is alá van írva, furcsának tüntette fel azt a felfogást, a mely az unitáriusoknak, tehát azok egy részének kizárását sürgeti, a kik a felhívó íratot kibocsátották. A debreceni egyházközségnek és tractusnak joga volt a felhívásnak alá nem írni; de nincs joga a felhívók kiküszöbölését kérni. — E nézetet *Révész Kálmán*, a pápai tanári kar képviselője, azzal próbálta meggyengíteni, hogy hivatkozott a gyülésösszehívó íratra, a mely alól az unitáriusok főgondnoka hiányzik; miért is joguk volt azt hinni, hogy azokról e gyülésen szó sem lehet. Ezt az ügyes fogást *Szász Károly* püspök szállította le kellő értékére, kelletinél keményebben hivatkozván a szerinte is sokat olvasott tanárral szemben a Phaedrus első meséjére, hasonlítván R. K. okoskodását a farkas okoskodásához, a nálánál sokkal alantabb álló báránynyal szemben. Utána br. Prónay D. ítélte el az exlusiv irányzatot, egyebek között azt is említvén, hogy ha csak gyanítja vala is a tárgyalás alatt lévő indítvány bekövetkezését, igen meggondolta volna a felhívás aláírását. Szerinte azok, a kik az unitáriusokkal való egyesülést ellenzik, meghaladott álláspontot képviselnek.

A módosítványt ezek után már csak *Kiss Albert*, debreceni lelkész védelmezte, olyasmit is említvén, mintha az általuk megindított agitatiora Budapest előkelő férfiaitól nyerték volna a biztatást. Szerinte az ő álláspontjuk az igazi protestáns álláspont, s kérte a közgyűlést, hogy tekintettel a népies íratoknaka társaság munkakörébe való felvételére, halaszsza el ezúttal a határozatot és alakulást, s tegye át az ügyet az egyes egyházkerületek útján az egyházközségekhez.

Meglepő volt *Lukács Ödön*, felső-szabolcsi esperes és egyházmegyei küldött felszólalása, a ki — bár tiszántúli — sajnálatát fejezé ki az unitáriusok ellen indított mozgalom felett, s óhajtá: vajha az irodalmi társaság közös egyetértéssel alakúlna meg. A protestantismus a türelem, szeretet és szabadság elvein nyugodván, részéről a felmerült vitát jogosulatlannak tartja. Utána *Szász Domokos* mondott hosszabb, rábeszélő s buzdító beszédet, a tiszántúli egyházkerület tényével cáfolván a debreceni egyházat s egyházmegyét, s a saját helyzetével bizonyítva azt, hogy — habár dogmatikus ellentétek elválasztanak is az unitáriusoktól, az irodalmi társaság keretén belől még mindig hasznos lehet a velök való együttműködés. Az ellenzékhez fordúlva, kérte, lelkesítette őket a multak elfeledésére, a kor szellemének megfigyelésére, s egyúttal festve a netaláni szakadásból következő hátrányokat is. A tetszéssel fogadott beszéd végén még *br. Vay Miklós* szólt néhány engesztelő szót, igazat adva azoknak, a kik állították, hogy ő és *Révész Imre* régebben csak az ágostai evangelikusokat és reformátusokat akarták egy irodalmi társaságba egyesíteni; de — mint jelentősen mondá — akkor olyanok is voltak, a kik az ágostaiakat teljességgel nem akarták szívesen látni a társaságban. Azóta az idő nagyot haladt. Kiss Albert beszédére azt felelé, hogy az alakulás elhalasztása lehetetlen, hanem, igenis, lehetséges és szükséges, hogy a részletes tervet egy kiküldendő bizottság dolgozza ki, a melyben vajha Kiss Albert úr is részt venne!

Szólásra senki sem lévén feljegyezve, elnök feltette a kérdést s előbb csak szóval, majd *K. Tóth Kálmán* egyenes kérésére felállással is kifejezte a jelen voltak nagy többsége, hogy a *Tisza Lajos* szövegezését fogadja el, mire *K. T. K.* kijelentette, hogy ő és elvtársai (a debreceni egyház küldöttei csupán!) a további tanácskozásban nem vehetnek részt.

A nagy elvi kérdés eldöntése után gyorsan folyt a szabályok módosítása. Tisza Kálmán s utána többen elhagyták a termet s az érdeklődés csak szűk körre szorult. Az 5., 6. §-hoz *Darányi Ignác* adott módosítást, ajánlva, hogy a pártolók és alapítók tőkéje, a kamatok netaláni pontatlan fizetése következtében esedékessé váljék. Ez elfogadtatott. A III. szakasznál a tisztviselők számának összébb vonását ajánlá Tisza L., azon tiszteletreméltó aggodalomból, hogy a társaság pénzerejét a hivatalnokok találják felemészteni. A módosítvány szerint a titkári, jegyzői és pénztárnoki teendők egy kézben, a titkár kezében összesíttetnének. E módosítványt *Radácsi György* ellenezte. Elismerte a takarékosság szükségét; de tekintettel arra, hogy a társaság egy újabb munkakört is feladatai körébe vont (népies irodalom), lehetetlennek mondta azt, hogy egy ember, a ki más egyébbel is foglalkozik, a reárótt, különböző természetű feladatoknak méltóan megfelelhessen. *Szász K.* is aggodalmát fejezé ki a módosítvány felett, de inkább csak a titkár pénztárnoki teendői miatt; mindamellett a módosítvány elfogadtatott, értékének meghatározása az időre bizatván. Az V. szakasznál a 21. §. elé egy új illesztetett, a mely a közgyűlés alkotó elemeit meghatározza; ezek a *pártfogó, alapító, rendes és pártoló* tagok. Utóbbiakat *Tisza L.* indítványa mellőzni ajánlotta, a mi azonban *Várady Gábor* felszólalása után elmaradt.

Nagyobb módosítás történt még a VI. szakasz §§-ain. E szerint a tudományos folyóirat megmarad ugyan, de ki lesznek zárva belőle a theologiai vagy inkább dogmatikus értekezések, s ezek helyett beleolvadnak a tervezett monumenták és monografiák is. A népies íratokon kivűl tehát egyelőre csak a *Szemle* vagy folyóirat lesz a társaság kiadványa, s a módosítvány szerint a 3 frtot fizető, pártoló tagok csak népies kiadványokat kapnának. A módosítványnak e része ellen *Radácsy Gy.* szólalt fel, figyelmeztetve a módosítókat arra, hogy a pártolók úgy ajánlkoztak a társaság tagjaiúl, hogy ők a Szemlét fogják kapni; azokat tehát népies íratokkal kielégíteni nem lehet. *Prónay D.* pártfogolta R. Gy. felszólalását s indítványozta, hogy ez a kérdés, bővebb megfontolás végett, a kinevezendő bizottsághoz utasíttassék; a mi el is fogadtatott. A *velin-papírosú* kiadványok *Szász K.* indítványára mellőztettek. A VII. szakasznál a 27. §-hoz *Vállyi János* köztetszés mellett indítványozta, hogy a jövedelem 20%-a tartaléktőke gyűjtésére fordíttassék. Indítványa a % mennyiségének meghatározása nélkül elfogadtatott. Ezentúl már csak apró stylaris módosítások történtek az alapszabályokon, a melyek módosított alakjukban a minisztériumhoz fognak felterjesztetni. Ennek eszközlésére s majdan a végleges megalakulást és szervezkedést teljesítendő gyűlés összehívására s előkészítésére br. Vay Miklós indítványára egy *ideiglenes végrehajtó-bizottság* neveztetett ki, a melynek tagjai *Vay M.* elnöklete alatt a következők: Budapestiek: Prónay Dezső br., Szász Károly, Tisza Lajos gr., Zsilinszky Mihály, Teleky József gr., Várady Gábor, Ballagi Mór, Arany László, Darányi Ignác, Horváth Sándor, Szőcs Farkas, Bedő Albert, Hegedűs Sándor, Mocsáry Lajos. — Vidékiek: Beőthy Zsigmond, Czékus István, Kemény Gábor br., Ferencz József, Dániel Gábor, Degenfeld Lajos gr., Kun Bertalan, Pap Gábor, Szász Domokos, Szilády Áron, Prónay Gábor br., Vizsolyi Gusztáv, Vay Béla báró, Zay Miklós gr., Káldy Gyula és Karsay Sándor.

A gyűlés ezek után az elnökség éltetése között 1 órakor oszlott szét.

Ha visszatekintünk azokra a kívánságokra, a melyeket lapunk az *Irodalmi társaság* jövője érdekében a «Felhívás» közzététele óta kifejezett, s összehasonlítjuk azokat az alakuló gyűlés módosításaival, egészen meglehetünk elégedve; sőt reményünk lehet ahoz is, hogy az alakuló gyűlésen kifejezett aggodalmaink is meghallgatásra találnak. Őszintén sajnálnunk kell, hogy a debreceni egyház küldöttei, mint kisebbség, nem hódoltak meg a közös nagy cél érdekében a többség előtt, úgy a mint arra a példát *Vállyi János* főgondnok megadta. Még sajnálatosabb volna, ha tovább folytatva a harcot, szítanák a békétlenséget és gyűlölködést a társaság ellen, a melynek utoljára sem célja az, hogy confessiókat javítson, vagy például a népies irodalom művelése közben is a hit-elvek fejtegetésével foglalkozzék.

Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye** jó példával jár elől az *Irodalmi Társaság* pártolásában. Kimondta ugyanis, hogy a kebelében levő egyházak mind tagjai lesznek a társaságnak, a mi már az alakuló közgyűlés intéző férfiaira is jó hatással volt.

— **A b.-somogyi egyházmegye** közelebb tartott köz-

gyűlésen *Körmendy Sándor*, esperes, tekintettel a kaposvári választás hivatalos következményeire, az esperesi hivatalról lemondott. Az egyházközségek tüntetőleg készűlnek újra megválasztani.

— **Trefort Ágoston közoktatási miniszter** újabban két körrendeletet, illetőleg felhívást bocsátott ki. Mind a kettővel a nagy halandóság okait igyekszik lehetőleg kevesbíteni. Az egyikben, mely különösen a tanfelügyelőkhöz van intézve, rámutat, hogy a nép házaiban, sőt az iskolákban is igen kevés gondot fordítanak a jó levegőre s nem ügyelnek arra sem, hogy a kútak környékét tisztán tartsák. Minthogy pedig a rosz levegő és a rosz víz főforrása a ragályos betegségek terjedésének, elrendeli, hogy a tanfelügyelők oktassák a tanítókat s ezek a lelkészekkel együtt figyelmeztessék a népet, hogy a lakóhelyeket és tantermeket gyakran szellőztessék; a kútak környékét tisztán tartsák, az iskola udvarán pedig egyáltalában ne tartsanak szemetet. A másik felhívás az egyházi főhatóságokhoz van intézve. Ebben a főhatóságokat arra kéri fel, hogy minden rendelkezésökre álló eszközzel oda hassanak, hogy a halottaknak az iskolásgyermekek által való kikísértetése lassanként elmaradjon s addig is, míg a nép ezzel a régi szokással, melynek kétségtelenül megvolt a maga erkölcsi alapja, de a szokásnak, mintegy üzletszerű gyakorlása folytán igen kétes értékűvé vált, teljesen szakítani, járványok idejében és a rosz időjárású évszakokban ez a temetési szolgálat egészen mellőztessék. A felhívás indokolása így hangzik: «Nem említve azt, hogy a gyermekek gyakran egész délutánokon át az iskolából elvonatnak, ama szokás főleg közegészségi szempontból kárhoztatandó. Járványok alkalmával, melyek, fájdalom, oly gyakoriak, a gyermekeket a megfertőztetés veszélyének kiteszi és a járványt terjeszti. Késő őszszel, télen és tavaszszal pedig a többnyire fogyatékosan öltözött gyermekek órákon át a rosz időjárás minden káros behatását kénytelenek elviselni, lábuk átázik, testük megfázik és torkukat a hosszú éneklésben, szélben és esőben szerfelett megerőltetik, minek folytán minden ilyen alkalommal (?) nehányan megbetegednek.»

— **A Czelder-féle fegyelmi ügyben** a végtárgyalás folyó hó 12-én, a kecskeméti jogakadémia igazgatósági termében tartatott meg. A bíróság tagjai voltak: Elnök világi részről: *Antos János*, egyházmegyei gondnok; egyházi részről Ádám Kálmán, esperes; előadó: Gáll Ferenc, kir. törvényszéki elnök; jegyző Miskolczi Dénes, ref. lelkész, egyházmegyei főjegyző; szavazó bírák: Szilassy István, Szilassy György, Lestár Péter, Fáy József, Ádám László, világi; Cz. Kovács Lajos, egyházi tanácsbírák. Az egyháztanácsot Kovács István, ügyvéd; vádlottat pedig Eötvös Károly, országos képviselő képviselte. Utóbbi hosszú, érdekes beszédben cáfolta a vádlott ellen felhozott vádakat, mindamellett az ítélet Czeldert hivataltól való elmozdítással fenyítette.

— **Előfizetési felhívás.** *„Zengő bokor“* című költemény-fűzérre. Jórészben ismeretlenül lépek a nagy közönség elé. Nem támaszkodhatom sem felkapott névre, sem elterjedt költeményekre, melyek előre is kedvező világításban tüntetnének föl. Jól tudom, hogy a mai reklamvilágban az ilyen igénytelen föllépés bizonyos merészséggel van összekötve, s én mégis kockáztatom ezt a baljóslatú lépést, mert ismerni akarom magamat, erőmet, jogosúltságomat a Parnassus dicsőségéhez. A nagy közönség pártfogása meg fogja mutatni, hogy élvezetet nyújtó lant-e az, a mit pengetek, vagy elvetni való durva doromb. Óhajtom az igazságos, elfogulatlan kritikát hallani. Azt a méltánylást, melyet egy komoly, előretörekvő ifjú — a hivatottak részéről — mindenkor joggal megvárhat. Mögöttem rövid mult, előttem hosszú jövő. Multamat még nem bánhatom, de jövőmet haszontalanúl elvesztegetni sajnálnám. Épen azért akarom tudni az ítéletet, hogy ne ringassanak hiábavaló ábrándokban csalóka képzelődéseim. S hogy e vállalat bizonyos jótékony céllal legyen összekötve, a tiszta jövedelmet egészben a *„Tiszáninneni ev. ref. egyházkerület papi özvegy-árvagyám-pénztára“* javára ajánlom fel. A költemények finom papiron, tisztán kinyomva, legkésőbb augusztus 1-én jelennek meg. A csínosan kiállított kötet ára fűzve 1 frt, díszkötésben 2 frt, melyet junius 30-ig annyivalinkább kérnék hozzám beküldeni, mivel a gyűjtők és előfizetők névsorát a kötet végén fogom adni szíves emlékül. Gyűjtőknek 10 előfizető után egy ingyen példánynyal szolgálok. Magamat a nagy közönség szívesen támogató pártfogásába ajánlva, maradok Bóldván (Borsodm. u. p. helyben), 1888. április 10. Tisztelettel *Szuhay Benedek.* — Szívesen ajánljuk a Parnassusra törekvő ifjút a pártfogó közönség jóakaratába.

— **Az Ivánka-síremlékre** adakoztak újabban *Lápossy János* Tisza-Eszlárról 1 frt, *Németh Péter* Tarnócról 50 kr., *Egy valaki* 30 kr.

— **Az alsózempléni egyházmegye**, folyó hó 17—18-ik napjain tartotta meg szokásos tavaszi közgyűlését Sárospatakon. Addig is, míg részletesebb tudósítást közölhetünk, tudatjuk olvasóinkkal, hogy a megüresedett *főjegyzői* állomásra *Kónya András*, hernád-németii lelkész választatott meg.

— **„A reformátusok lelkiismerete“** cím alatt Balogh Ferenc, debreceni theologiai tanár egy kárhoztató cikket közöl az *Irod. Társaság* alakuló gyűlésének lapunkban bőven ismertetett ama határozata ellen, a mely a társaság keretében az unitáriusokkal együtt való működést mondta ki. Vitatja, hogy ez által szakadás jöhet létre a reformátusok között; mert az elv-hű debreceniek nem léphetnek szövetségbe a szentháromságtagadó unitáriusokkal. Nincs más — mondja ő — mint vagy külön társaságot alakítaniok, vagy — a mi szerinte még mindig lehetséges — új alakuló gyűlést hirdetni, a mely kiigazítsa az előbbinek tévedését. Hát ez kívánságnak eléggé érdekes!

— **A főiskola köréből.** A főiskolai hittanhallgatók *segélyző-egyletének* alapszabályait megerősítette az iskolai szék, s így az egylet ma már megalakultnak tekinthető. Ezen alapszabályok értelmében alapító tag lehet az, a ki az egylet céljaira 15 frt alapítványt tesz; pártfogó tag pedig az, a ki legalább 2 frtot fizet. Reméljük, hogy a a humanus célú intézménynek szélesebb körben is akadnak jóakarói. — Örvendetes esemény gyanánt jelölhetjük meg azt is, hogy a főiskolai előljáróság célszerű intézkedéseket tett arra nézve, hogy egy *uszoda* már a legközelebbi nyári időszakban felállíttassék, elsősorban a tanuló ifjúság s aztán a nagy közönségnek is használatára. — *A VIII. osztály* osztályvizsgája folyó hó 28. és 29. napjain fog megtartatni. — *Az ifjúsági korház* kiépítése pár nap mulva bevégződik. Külseje már most is kellemesen hat a szemlélőre s az elébe ültetett fák és a fák közé készített útak édes sejtelmeket ébresztenek a kórházi kert s az egész kórház jövője iránt. A kert árnyékosabb oldalai fenyvessé lesznek átalakítva. — Népiskolai kiadványaink közül, mint örömmel halljuk, a Búza Természetrajza, Dezső-Olvasókönyv és Orbán-Magyarország történet már *approbaltatott*. — *Szinyei Endre* Görög nyelvtana elhagyta a sajtót.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 18. szám. Sárospatak, 1888. április 30.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A lelkész-tanitóságok szervezése újabb szempontból.» *Egy tanügybarát.* — «Vallástanítás az állami tanítóképezdékben és valami, a mi ezzel összefügg.» (Vége). *Dezső Lajos.* — «Német egyházi és irodalmi viszonyok.» (Vége). *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Gyarmathy József.* — «Az alsózempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése.» *Kónya András.* — «Az alsóbodrogi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.» *Fekete József.* — «Vegyes közlemények.»

A lelkész-tanitóságok szervezése újabb szempontból.

A nagyfontosságú reformok között, melyek egyháztársadalmi életünkben a közel jövőben megoldásra várnak, egyik legfontosabb kétségenkivül a *lelkésztanitóságok* szervezésének kérdése. Az oly sokat emlegetett szegénységen való könnyítésnek általános szükségérzete egyrészről, másrészről pedig a népiskolai oktatásnak fentartása és biztosítása hozták felszínre ezt a kérdést; s úgy látszik: mindkét ok eléggé nyomatékos arra nézve, hogy a felvetett kérdés komoly megvitatás alá vétetvén, annak úgy fény-, mint árnyoldalai kimutattassanak.

Hogy a lelkész-tanitóságok szervezése — természetesen a kisebb egyházakban — szükségparancsolta kényszerűség: ezzel tisztában lehet mindenki, a ki egyházi állapotainkat közelebbről ismeri. Azonban e kérdés megoldásánál nem azt kell főcélúl kitűzni, hogy a két hivatal összevonása által a lelkészi fizetés talán emeltetvén, ez úton a tisztességes lelkészi jövedelem megállapítható legyen, mert erre nézve így célt érni csakugyan nem lehet. A hol ugyanis elkerűlhetlen a lelkész-tanitóságok fölállítása, ott a tanitói jövedelem oly csekély, hogy az egyház épen ez ok miatt nem kapván hivatását teljesítő, jóravaló tanitót: annak a szüksége áll elő, hogy a lelkész vegye vállaira a tanitói teendők végezésének terhét is. Már pedig, hogy sok helyen száz forintra is alig menő tanitói fizetés hozzáadásával a lelkész jövedelme megütné a kivánt mértéket s ily helyeken a lelkész számára a tisztességes megélhetés ezáltal mintegy biztosítva lenne: ezt állítani megint teljességgel nem lehet. A lelkész-tanitóságok szervezésével tehát az a cél, hogy a nagymérvű szegénység kiküszöbölhető legyen, el nem érhető. Más úton kell azért keresni az orvoslást s más eszközökhöz nyúlni a kívánt eredmény biztosítása végett. A lelkész fizetése, ha tanítania is kell, csak elenyésző kis részben emeltetik; míg terhei, kötelességei megsokszorozódnak.

Hanem, igénytelen nézetem szerint, a lelkésztanitóságok felállítását egy másik, fontosabb és megvalósítható cél elérése teszi szükségessé, t. i. a népiskolai tanitás fentartása és biztosítása. Nem szükség hosszasabban tárgyalnom a felett, minő fontos közmüvelődési tényező társadalmi életünkben a népiskolai oktatás. Azzal tisztában vagyunk mindnyájan, hogy a népnevelést s ezzel együtt az elemi oktatást elhanyagolnunk nem szabad. Kérdem most már: miként tartható fenn a népiskolai oktatás az oly kis egyházakban, melyekben a tanitói fizetés felette csekély s az egyház egyáltalában nincs olyan helyzetben, hogy azt csak két- vagy háromszáz frtra is felemelhesse s ekként tanitójának némi részben is tisztességes kenyeret adhasson?! Az ilyen számba sem vehető fizetésre önérzetes, jóravaló tanitó nem vállalkozhatik; hanem aztán, ha az állomást mindenáron betölteni akarják, akad olyan egyén, a ki lehetetlenné tévén magát más egyházban, mintegy kikötőnek, menhelynek tekinti az olyan kisebb egyházakat, s elfogadja az üresedésben levő állomást, nem azért, hogy tanítson s kötelességének eleget tegyen; hanem, hogy existáljon tovább, visszaéléseit újra kezdje s új egyháza kebelében is zavart, egyenetlenséget támaszszon. Ha a lelkész az ilyen tanitót kötelességére figyelmezteti, azonnal kész a gyűlölség, mely aztán abban talál kielégítést, hogy a tanitó a híveket a lelkész ellen ingerli; megrontja a lelkész és hívei között való jó viszonyt s lehetetlenné teszi az egyházi közigazgatást. Mivé lesz ilyen körülmények között a népiskolai oktatás fontos ügye?! A műveltségnek minő színvonalán áll az a népiskola, melynek vezetése a maga magasztos hivatásáról annyira megfeledkezett egyénre bizatik: az könnyen elképzelhető?! Bizony szomorú állapotok támadnak ott az egyház kebelében s jobb arról nem is szólani. Fájdalom, a tapasztalás igazolja, hogy az ily romboló,

veszélyes visszavonásnak épen a kis egyházak vannak kitéve legnagyobb mértékben; s ha az okokat keressük, majdnem kivétel nélkül az említett szomorú körülményben találjuk fel azokat.

Az ekként elhanyagolt népiskolai oktatás bajait ez idő szerint kétféle úton lehetne orvosolni, u. m. vagy kormányi beavatkozás folytán, a községi iskolák szervezése által; vagy pedig minden kisebb egyházban a lelkész-tanitói állomások felállítása által. Az első: a kormányi beavatkozás kivihetősége, megtörik magának a kormánynak pénzügyi tekintetekből való ellenállásán; csak a második kisegítő út az, mi — igénytelen nézetem szerint — legbiztosabban célhoz vezet, s a minek követése által a népiskolai oktatás fentartható és biztosítható.

Tagadhatatlan, hogy azoknak, a kik talán nem várnak fényes eredményt a lelkész-tanitóságok szervezésétől, némi részben igazuk lehet; de hát hol van az a gyógyszer, mely megszüntetve az eddigi tűrhetlen helyzetet, elenyésztetné teljesen népiskolai oktatásunk minden bajait s oly viszonyokat teremtene, melyek szükségképen és első sorban az elemi oktatás felvirágzását s a kor szinvonalára való emelését eredményeznék?! Ilyen — azt hiszem — nem található egyhamar sehol. Addig is tehát, míg kedvezőbb állapotok következnek, *kisegítőül el kell fogadnunk a lelkész-tanitóságok szervezését;* annyivalinkább, mivel annyit mégis csak föl kell tételezni, hogy egy lelkészben tehetség és kellő ügybuzgóság is van arra nézve, hogy kettős kötelességének — bármilyen terhes is az — legjobb igyekezete szerint megfeleljen, s ezáltal egyházában a népiskolai oktatás fentartása biztosítva legyen.

De nem is látom át: miért ne teljesíthetné a lelkész, ha egyszer erre kényszerítve van, népiskolai tanitási teendőit? Azért talán, mivel gazdálkodnia kell s ez elvonja idejét az iskolától? Hát tanitóinknak nem kell gazdálkodniok? Hány az olyan szerencsés helyzetben levő tanitók száma, kiknek fizetésök nagy részét nem a föld műveléséből kiteremtett jövedelem képezné? Bizony igen könnyen megszámlálhatók készpénz-fizetéssel ellátott tanitóink. A legtöbbnek gazdálkodnia kell, akár csak a lelkésznek, hogy megélhessen és kertészkedésre és más egyéb hasznos munkára mégis jut idejök a tanitás mellett. Ki merné azért állítani, hogy jó tanitóink nincsenek? Sőt legtöbb esetben azok a legjobb tanitóink, a kik egyszersmind legjobb gazdák is. Az a körülmény tehát, hogy a lelkésznek gazdálkodnia kell, nem lehet nyomatékos érv a lelkész-tanitóságok szervezése ellen; mert a mely lelkész hivatása betöltésének örül, az elvégzi mindkétféle teendőit s bizonyára jut ideje a gazdálkodásra is.

Hanem az már aztán mindenesetre baj és szomorú dolog, hogy híveinknek az ilyen «mesterpapok» nem tetszenek s a candidáló-bizottság sem veszi figyelembe az ilyenek fáradságos munkáját s az egyházias-ság emelése körül kifejtett buzgóságát és önfeláldozó tevékenységét; s emiatt ott kell maradniok abban a nehéz helyzetben, kilátás nélkül egy jobb jövőre, mind halálig. Bizony ez eléggé kétségbeejtő lehet mindenkire, különösen azokra nézve, kik nem bírnak elég lelki erővel az úr igájának hűséges hordozására. Mert lehet-e annál lehangolóbb és fájdalmasabb valami, mint midőn azt kell tapasztalnunk, hogy azok, a kik kettős kötelességet vannak hivatva teljesíteni és kettős terhet viselnek vállaikon: illő jutalmazás és elismerés helyett még kigúnyoltatnak, épen azoktól, a kiknek érdekében teljes önfeláldozással szolgálnak?! Lehet-e elszomorítóbb valami, mint annak a tudata, hogy a kettős kötelesség teljesítésével épen nem jár a megérdemlett jutalmazás, s a hű fáradozásért és áldozatkész tevékenységért gúny és mellőzés a szegény lelkész-tanitónak jutalma?! Bizony, igen szomorú dolog volna, ha a lelkész-tanitóságok szervezésével mindezek csakugyan bekövetkeznének!

Pedig a lelkész-tanitóságokat okvetlenül életbe kell léptetni, mert más kisegítő mód nincs. A gyermeknevelést a kis egyházakban elhanyagolni vagy avatatlan kezekben hagyni tovább nem lehet. Az e téren való közöny ellenkeznék a protestantismusnak minden időben bevallott hivatásával. De talán jó volna már egyszer azt is belátni és elfogadni, hogy a nevelésnek alúlról felfelé kell irányúlnia; azaz: kezdeni a gyermekeken biztosan és alaposan s aztán úgy folytatni a felnőtteken; mert a templomi tanitásnak talán azért is van legtöbb helyen olyan kevés eredménye, mivel a hívek se kellő értelemmel, se kellő előismérettel nem bírnak a vallás-erkölcsi igazságok befogadására s az íge elhintett magvának gyümölcsözővé tételére; ezért fordúlnak elő aztán olyan szomorú jelenségek, hogy kellő műveltségi érzés hiányában a nép nemhogy megbecsűlné lelkész-tanitóját, de még sértő gúnynyal illeti őt! Hogy ilyenek ne történjenek, oktatni, tanitani kell a lelkésznek — ha a szükség parancsolja — nemcsak a templomban, de a népiskolában is. Meg kell kezdeni a nevelést, mégpedig a vallásos nevelést, mindjárt a gyermekeknél, hogy később eredménynyel folytatható legyen az a felnőttekkel szemben is. Különben *a vallástanitást a népiskolában kötelességökké tette a lelkészeknek a zsinat, s ezen intézkedésével mintegy rálépett azon útra, melytől nem áll meszsze a lelkész-tanitóságok életbeléptetése.* Ezáltal teljességgel nem lesz leszorítva magasztos hivatása teréről a lelkész; sőt, mint lelkész-tanitó, helyezkedhetik ama határozott alapra, ahonnan a lelkek művelését és gondozását biztos kezekkel vezetheti; és növelhet értelmes, jóravaló, vallásos érzésű híveket.

Én tehát a lelkész-tanitóságok felállításától nem félek, sőt hasznosnak — s a kis egyházak népiskolai tanitásának fentartása és biztosítása tekintetéből — elkerűlhetlennek tartom azt; és azon számos kis egyházakban, melyek a tanitói fizetés csekély volta miatt

jelenleg is tanitó nélkül állanak, s e miatt ott a népiskolai tanitás szünetel: a lelkész-tanitói állomás szervezését azonnal életbeléptetni óhajtom.

Egy tanügybarát.

ISKOLAI ÜGY.

Vallástanitás az állami tanitóképezdékben és valami, a mi ezzel összefügg.

(Vége).

II. Közelebb térek célomhoz.

Ha már azt is *méltányolatlannak* tartom, hogy a zsinati szervezet s a debreceni képesítési vizsgálati szabályzat, a vallástudományból való vizsgálat tekintetében, az állami képezdékben képesített tanítókat egy sorba helyezi a más felekezetű (gör. és róm. kath. stb.) képezdékben képesített ref. tanítókkal; egyenesen helytelen ez eljárás a sárospataki állami tanítóképezdéből került ref. tanítókkal szemben.

1. Az «Egyetemes tanügyi bizottság 1883. julius 5—10-ig tartott gyülésének jegyzőkönyve» (19. l.) panaszképen felemlítvén, hogy a tantervben felvett osztályonkénti heti 2—2 óra oda zsugorodik össze a legtöbb állami képezdénél, hogy az egész intézetben tartatik heti 2 óra; az iránt határozza megkeresni a közokt. minisztert, hogy az I., II. oszt. együtt 2, s a III., IV. oszt. ismét együtt heti 2 órán taníttassék. A sárospataki állami tanítóképezdében a ref. növendékek eleitőlfogva külön heti 2—2 órán taníttattak hit- és erkölcstanra; s mióta a IV. osztály fennáll, abban is heti 1 órán van vallástanitás, épp, mint a debreceni, kőrösi stb. képezdékben. Az itteni ref. növendékek készültsége a vallástanból annyival tán még jobb is lehet, mert itt más felekezetűek is lévén, nincsenek egy osztályban oly nagy számmal ref. növendékek, mint a ref. képezdékben; tehát itt a vallástanár kevesebb növendék között osztja meg az időt, azaz több időt fordíthat egy-egy növendékkel való foglalkozásra, a begyakorlásra.

2. Tovább megyek. A ref. képezdék tanterve szerint, «az állami tanítóképezdékben bibliaismertetés, egyháztörténet, hit- és erkölcstan és ezek módszertana tanítandó.» A sárospataki állami tanítóképezdében a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által megállapított tervezet szerint, a ref. növendékeknek az egyházi törvények is taníttatnak, éppúgy, mint a ref. képezdékben.

3. Még tovább megyek. Noha az állami képezdékben a zenetanárok felügyelete alatt a növendékek az egyházi énekek orgonálásában is gyakoroltatnak, s e téren annyira kiképeztetnek, hogy saját felekezetük által énekvezérekül, orgonistákul alkalmaztatnak; mégis a sárospataki állami tanítóképezde növendékei a tiszáninneni ref. egyházkerület gondoskodásából, külön egyházi énektanításban is részesülnek eleitőlfogva heti 1 órán, s a gyakorlat mutatja, hogy a ref. képezdékben végzett tanítókkal bátran kiállják a versenyt.

4. Legtovább megyek. A sárospataki képezdében a IV. éves növendékeket a ref. vallástanár nemcsak a gyakorlóiskolai vallásórára vezeti el, hanem ugyanott gyakorlati tanításokat is tartat velök a hit- és erkölcstanból; a tanidőnkivüli órákon pedig temetési szertartásokat végeznek a ref. növendékek; sőt a sárospataki ref. egyház orgonista s kántori állomását jelenleg is IV. éves képezdei növendékeink látják el.

5. A mi a képesítési vizsgát illeti, az oly körülményességgel tartatik meg, mely a felekezeteknek teljes megnyugtatásúl szolgálhat; a felekezetek részéről kiküldött biztosok, ha észrevételeik lettek volna, nem késtek volna azokat felterjeszteni felső hatóságukhoz, s ez a közoktatásügyi minisztériumhoz, honnan a valódi baj orvoslása iránt hozzánk leérkeztek volna a kellő intézkedések iránti utasítások. Ez azonban nem történt, jeléül annak, hogy nem volt szükség változást tenni a szervezetben.

6. Egyébként azért nem negélyezzük, mintha a célt elértük volna, avagy, hogy immár tökéletesek volnánk. A szervezet mellett a vezetés kifogástalan voltára is törekszünk, s minden concrét eset, vagy alapos vád tudomásunkra juttatását köszönettel veszszük, hogy a valódinak felismert bajon segíthessünk. A «Sárospataki Lapok» 1886. évfolyam 100. lapján olvasható: «Mióta a felekezet lemondott néhol a tanítóképzés nagy, de nehéz gondjáról, csak azóta történik, hogy a tanító és lelkész nem tudnak az iskola üdvéért együtt lelkesülni» . . . . . «az állami tanítóképezdéknek kellene prédikálniok a tanítói erények között a szerénységet, türelmességet . . . stb.» Tudtommal az egyedüli felekezeti hatóság, mely «lemondott a tanítóképzés gondjairól,» a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület volt, s innen a jó (?) tanács csakis a sárospataki állami tanítóképezdének szólhatott. Ellenemre lévén azonban álnevek alatt írott cikkek íróival polemizálni, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület nagyt. espereseihez fordúltam e kérdésekkel:

a) Fordúlt-e elő a vezetése alatti egyházmegyében állami tanintézetünkből kikerült tanítók ellen olynemű panasz, mely a képezdebeli helytelen nevelésre volna visszavezethető? S kik névszerint az e számba eső tanítók?

b) Tehető-e különbség a jelenlegi állami és a volt felekezeti képezdéből kikerült tanítók között, s mily irányban mutatkozik e különbség?

A nagytiszteletű esperes urak lekötelező szívességgel siettek válaszolni (az alsózempléni esperes úr kivételével, kinek hallgatását máig sem tudom kimagyarázni). Jó lélekkel készen voltam segíteni a bajon, ha valóban létezik. Ám a válaszok kivétel nélkül megnyugtatók, nehányan egyenesen kedvezők voltak: nyugton haladhattunk hát a felvett irányban.

Az itt-ott mutatkozó bizalmatlanság mellett is tehát, a tiszáninneni egyházkerület közvéleménye előtt, kifogástalanúl áll a sárospataki állami tanítóképezde reputatioja. Az itt képesített ref. növendékek minden további vizsgálat nélkül alkalmaztatnak az egyházkerület iskoláiban, mint a róm. kath. növendékek a r. kath. iskolákban. *Remélhetőleg a tiszántúli reform. egyházkerület intéző köreiben is méltánylásra találand a sárospataki állami tanítóképezdében képesített ref. tanítók azon kérelme, hogy a képezdei vizsgai szabályzat 4. §-ban körülírt kötelezettség alól mentessenek föl.*

III. Nem tehetem le a tollat a nélkül, hogy rá ne mutassak egy érdekes (?) körülményre, mely, nézetem szerint, egyik alapja lehetett a tiszáninneni egyházkerület némely körei bizalmatlanságának, s mely valószinüleg a tiszántúli egyházkerületben is alapja lehet, hogy úgy járnak el a képesítési vizsgai szabályzat alkalmazásánál, mintha valóban attól kellene tartaniok, hogy a pataki képezde révén becsúszik a hitetlenség trójai fa-lova az anyaszentegyház kőfalai közé.

A mult nyáron, junius 25-én, a városházán tartott reunio alkalmával, az étkező helyiségben egy tiszántúli ref. lelkész úrral ismerkedém meg, a . . . i egyházmegye egyik tiszteletreméltó tanácsbírájával. Képezdénkre kerülvén a beszéd sora, következő eszmecsere folyt le közöttünk:

Ő. A pataki állami képezdéből jóravaló tanítók kerülnek ki, kár, hogy nem elég egyháziasak.

Én. Ha szabad kérdeznem: melyik az az intézetünkből kikerült tanító, a kit nem elég egyháziasnak tart T. úr?

Ő. Én nevekre nem emlékszem, de nálunk a . . . i egyházmegyében, hol több tanító van a pataki állami képezdéből, ez a nézet van elterjedve.

Én. Ismerem az azon egyházmegyében működő növendékeinket, hát én sorolom őket elő egyenkint. Valjon a * * i tanító nem elég egyházias?

Ő. Óh! az a Debrecenből kikerült tanítóknál is különb.

Én. Hát * * i tanító?

Ő. Bár mind olyan volna!

Én. Hát x? Hát y? Hát z? Hát v?

Ő. Azok mind kifogástalan tanítók; én nem is tudok személyeket nevezni, de hát ilyen véleményről van tudomásom egyházmegyénkben.

Én. Nos, ha az egyháziatlan tanító személyét nem találjuk, hát legalább azt méltóztassék megmondani, hogy miben nyilatkozik az ő egyháziatlansága? Nem végzik talán híven egyházi functiójukat a temetésnél, a templomban, mint énekvezérek? Nem viseltetnek tisztelettel a lelkész iránt?

Ő. Az ellen nincs kifogás. De hát nem elég az, hogy N. N. képezdei tanár azt tanította nekik, hogy nincsen Isten?

Én. Ha tudnom szabad, közvetlen tudomása van arról, vagy mástól hallotta T. úr?

Ő. Hát persze, hogy mástól hallottam.

Én. Tanítványainktól, vagy olyanoktól, kik azt saját füleikkel hallották?

Ő. Mint egykori pataki diák, most is eljövök olykor Patakra. Igy kerestem fel Patakot m. e. 12 évvel ezelőtt, midőn a képezdénél az igazgatóság fölötti versengés volt; akkor hallottam egy társaságban; már nem tudom kinek a házánál.

Én. S nem gondolt arra T. úr, hogy az a hír csak az egyik igazgatójelölt érdekében a másik ellenében forgalomba hozott kortesfogás is lehetett?

Ő. Meggondolva a dolgot, az bizony lehetséges, mert akkor sok olyasmit hallottam N. N. felől beszélni, mi előttem is irányzatosnak tűnt fel, s tény, hogy az intézet növendékei ellen szárnyra kelt kósza hír minden concret alapot nélkülöz.

Én. Remélem, belátandja T. úr, miszerint semmi oka sincs intézetünk s az innen kikerült tanítók iránt addig táplált kedvezőtlen véleményét fentartani.

Ő. Sőt igen örvendek, hogy alkalmam volt ama kósza hír téves voltát megismerni, s én leszek az első, ki annak megszüntetésére törekszem.

Én. Isten áldása kísérje fáradozását, melyért is fogadja előre is köszönetemet.

Ime! így sikerült egy tiszteletreméltó lelkész őszinte szava által tudomására jutnom 12 év multán egy léha mendemondának, mely alkalmas volt arra, hogy a gyanútlan kedélyeket elfogúltakká, a már elfogúltakat ellenségekké tegye intézetünk iránt.

Adná Isten, hogy azok (p. az alsózempléni esperes úr is), kik azt hiszik, hogy okuk van bizalmatlankodni intézetünk iránt, hasonló nyiltsággal tárnák fel aggodalmaikat. Nem kétlem, hogy kitűnnék, miszerint azok is üres mendemondákon alapúlnak.

Dezső Lajos,
áll. tkp. igazgató.

TÁRCZA.

Német egyházi és irodalmi viszonyok.

(Vége).

2. A *Websky*-féle «Prot. K. Z.» 9. száma *Jacobsen* tanárnak a berlini uniói egyesületben tartott «Az ev. egyház pártoskodása» című előadását közli egész terjedelmében. Helyesen indúl ki abból, hogy úgy a tudományos, mint az egyházpolitikai ellentétek ki nem kerülhetők, sőt ezeknek benső jogosúltsága a vallásos erkölcsi gyülekezeti élet fejlesztésében találja magyarázati alapját. Azonban nem használ az egyháznak, ha az elvi ellentétek helyére pártoskodás, önkény, szenvedély és vakbuzgóság lép, vagy midőn a berlini főpapi párti «Kirchl. Monatsschrift» példájára erőszakosan vonjuk meg a határt az egyházi és egyháziatlan, sőt mondhatjuk: a búza és konkoly között. A tudomány és egyházpolitikai téren az ev. egyház érdekeinek életerős fejlesztése teszi szükségessé az ellentétek elvi küzdelmét, mert az ellentétek külső elsimítása a hamisan értelmezett békés egyetértés érdekében stagnálást, halált jelent az egyháztudomány terén is. S mily nagyszerűen érthetnék meg egymást az egyes theol. pártok és irányok, s mily áldás következne ebből az egyházra! Jacobsen szerint a theol. ellentétek jogosúltságának s az elkeseredett türelmetlen pártoskodásnak fölcserélése abban leli magyarázatát, hogy *bizonyos túlbuzgó orthodox körök a vallást a dogmával, a keresztyénséget a theologiával, a kijelentést a bibliával, az evangy. hitet a hittani rendszerekkel, a vallásos érzületet annak dogmatikai formulázásával azonosítják,* a miből nem kis veszély támad úgy az egyházra, mint a *szabad* prot. tudományra s annak jogosúlt érdekeire. Mert valóban *sem a dogmatika, sem a bírálat nem való a szószékre, a confirmandusok tanítására vagy a népiskolába.* Kimutatja J., hogy úgy az írás merev inspiratiojával, mint az orthodox csudahittel és christologiával szemben, a *szabadelvű* protestantismus követi a bibliai, az egyszerű evangy. felfogást. A szabadelvű irányok a tiszta ev. tanhoz, Jézus keresztyénségéhez ragaszkodnak, az üdvözítő boldogító igéit érthetetlen formulákba nem foglalják, emberi tételeket nem imádnak, szellemöket lebilincselni nem engedik, lelkiismereti kényszert nem tűrnek, s ez a *hierarchiai érzelmű* prot. pártnak nagy boszúsága, mely oly eljárásra indítja, mely a keresztyénségnek s az ev. egyháznak csak kárára van. Hivatkozik a keresztyéni őskorra, hol a különböző irányok és pártok a legszebb harmóniában éltek egymással, a hol a gyűlölségnek és türelmetlenségnek középkori modern fogalmait még nem ismerték. Népünknek nincs kedve a hierarchiai evangyéliomellenes törekvésekhez, a dogmatikai vitákhoz vagy theol. mesterkedésekhez. Az értelem áldozatát, melyet Krisztus nem kíván, nem akarja népünk meghozni, s a modern idők haladásában nem lát ördögi művet. A tiszta evangyéliom forrása s a szabad tudomány fejlődése fogja egykoron egyesíteni a különböző testvéreket egy vérnélküli reformatióban, s János ev. reményteljes ígéje az «egy akol, egy pásztor»-ról sohasem fog az orthodox dogmatika alapján megvalósúlni! Hogy német testvéreink minden nagy theol. műveltségök dacára sem tudnak gyarapodni a szeretetben, s eligazodni a fő- és mellékdolgok megválasztásában a keresztyénség szent ügyénél: e türelmetlenség egy darab katholicismus ő bennök!

3. Érdekes fejezetet hoz *Dreyer*, gothai szuperintendens «Undogmat. Christentum» című, legközelebb megjelent művében az *„orthodoxiáról.“* Szerinte van *naiv, képmutató, politikai* és *tudatos vallási orthodoxia.* Oly időben, a midőn bizonyos előnyökről vagy magánérdekekről

van szó, lépnek föl csalhatatlanúl ama kiállhatatlan *képmutató* alakok, kik a vallásosság külszínével kérkedve, de annak igazi erejét megtagadva, a *phariseusok* újabb kiadásának, *luth. jezsuitáknak* mondhatók, s a kikről Krisztus urunk azt mondotta: «a szunyogot megszűrik, a tevét pedig elnyelik.» A vallást sohasem veszik komolyan, vallásosságuk kérkedő, képmutató, az igazság kérdése rájuk nézve a legközönyösebb, de annál bőkezűbbek a vallási külső szavak és szokások majmolásában, s a *„vallásos nevelés“* s a *„katekhizmus“* hangsúlyozásában. Ha magánérdekeiket, önző hiú lényegöket érintik, az «iskola,» az «egyház» közösségének, sőt az «autonomia»-nak köpönyege alá bújnak, s nagy szóval hirdetik, hogy «a tanügy veszélyeztetve van,» «az autonomiát elárulják» s más efféle képmutató dolgokat. «Noli me tangere»-féle «oszlop-emberek» azok, kik gyarlóságaikat a «csalhatatlanság» s a legnemesebb egyházi iskolai érdekek színében tüntetik föl. Ez *Dreyer* szerint ama «szomorú existentiáknak» és «útálatos képmutatóknak» sötétlelkű csapata, mely maig is nagy befolyást tud magának biztosítani, mégpedig állítólag «az egyház és iskola érdekei» szempontjából, a mi mellesleg legyen megjegyezve, a jezsuita «ad majorem Dei gloriam»-féle kellőleg kiaknázott mondásra emlékeztet. Ezeket a képmutatókat ostorozta oly kegyetlenül az Úr, s vajjon eltűntek-e már valahára az egyházból? az ő ügyének hivatalos művelői s a sáfárok sorából? Az ilyen képmutató sáfár hirdeti ugyan «az egyház tanát,» «a vallásos nevelés» eszméit; de élete tág lelkiismereténél fogva elég kibúvó ajtót biztosít magának, s az egyházi tan essenciája nem igen hatja át az ő lelkét. Teljesíti hivatalának szoros §.-szerű kötelességeit, jegyzőkönyvi dícséretet is kap érte; amellett azonban gondolatainak saját útja van, s elég tért hagy magának «a világiakban való foglalatoskodásra.» A lelkiismeret igazságos intéseivel szemben is elaltatja ezeknek hatását; hisz «az egyháznak alázatos szolgája,» «a tanügyi érdekeknek oszlopa.» Mily távol áll Luther igazságérzete és lelkiismereti komolysága e sáfároktól, állítólag «igaz követőitől, kik csak névlegesen az övéi, de szellemétől idegenkednek. Az orthodoxiának másik neme annak *politikai* alakja. A politikai orthodoxia azon előfeltevésből indúl ki, hogy *ő a trónnak s az államnak hatalmas oszlopa*, amennyiben követői «a vallás társadalomalkotó hatalmával» kérkednek. Vallásos erkölcsi jellegű népgyűlések, vallásos erkölcsi irodalmi termékek terjesztése, a híveknek közvetlen gondozása, az istentiszteletnek mennél pompásabb kiszínezése, anyagi támogatások s más efféle eszközökkel élnek «az egyházi hatóságok,» hogy az egyházat a legnagyobb jóltevőnek tüntessék föl, a mire természetesen az egyedüli biztosíték: az orthodoxia érinthetetlen dogmatikus tana s hivatali tekintélye. A tömegnek megtérítésére vonatkozó ezen hivatalos egyházi intézkedéseknek meg van a maguk jelentősége, azonban 2 vészteljes hibában szenved. Vajjon azok, kik a mereven organizált *egyház* testének megnyerettek, tényleg a *vallásra* nézve is ilyeneknek tekinthetők? S ehez hasonló a másik hiba. Mert a mily bizonyos, hogy a vallás az államot fentartó legerősebb hatalom, épannyira megszűnik annak lenni, mihelyt kizárólag azon célból ápoljuk. A vallás csak ott tenyészhetik igazán, a hol tanítóinak valódi célja csak a *vallási cél*, már t. i. a lelkek üdvössége az istennel való közösségben.

Ily módon ápolva és fejlesztve lesz csak a vallás az állam legerősebb támasza. Ez tehát a vallásnak csak következménye és sohasem annak célja is egyszersmind. Az orthodoxiának légtisztességesebb, legrokonszenvesebb neme annak tudatos vallási alakja, a melynek követői szigorún orthodoxok és vallásosak egyetemben, mivel rájuk nézve mindkettő egy és ugyanaz. Az őszinte nyiltszívűség jellemzi őket, s ennyiben az elvi különbségek mellett is egynek tudjuk magunkat e férfiakkal. *Dreyer* könyve tanúlságos könyv az orthodoxia különböző árnyalatainak felismerésére és megítélésére.

4. A *Harnack* marburgi és *Schurer* giesseni theol. tanárok által szerkesztett «Theol. Literaturzeitung» jelen folyamának 5. számában *Holtzmann*, tanár ismerteti collegájának, *Reuss* Új-szövetségi bevezetésének 6. kiadását; *Gottschik Kaftan* «A ker. vallás lényege című művének 2-ik és *Achelis* Palmer «Ev. Homiletik» című művének *Kirn* által átdolgozott 6. kiadását. Reuss főleg az új-szövetségi szöveg történetének egyik legalaposabb ismerője. *Schurer* szerkesztő pedig *Delitsch*, lipcsei tanárnak a complutensi Polyglotta keletkezési történetére vonatkozó folytatólagos tanulmányait ismerteti, mely problémának megoldásán már évtizedek óta dolgozik, s Róma, Madrid, Velence és Kopenhágában is vannak munkatársai. E napokban érdekes mű jelent meg Barmenben *Brecht* tollából, «*XIII. Leo pápa s a protestantismus*» cím alatt. A mű következő fejezetekre oszlik: 1. hogy ítéltek kezdettől fogva Rómában a protestantismusról. 2. Leo és encyklikáinak jellemzése. 3. Leo ítélete a protestantismusról. 4. Nézete a paritásról és türelemről, 5. Leo s az ó-katholikusok. 6. Leo s a házasság. 7. Leo s a tudomány. 8. Leo a specificus római vallásosság fejlesztője; a) Leo s a római intransigensek. 10. Leo s az egyházi állam. 11. Leo és a sajtó. 12. Pápa-kőmíves és forradalom, 13. A pápa s az európai politika s közelebbről, 14. A benső német politika, s végül 15. Eredmény és összefoglalás. Hogy kicsoda ez a finom műveltségű diplomata «békepápa,» azt *Nippold* műve után a boldogúlt *Terhes Barna* tollából e lapok t. olvasói is jól tudják. Ugyancsak XIII. Leo pápa az egyesült államok elnökétől jubileumi ajándékúl az egyesült állami szervezet egy példányával megtiszteltetett, a mi ugyan méltányos az adományozótól s nagyon hasznos az elfogadása. Képzelhetni a pápa hangulatát, a midőn a szervezetben azt olvassa: «a congressus nem hozhat oly törvényt, mely valamely felekezetnek szabad vallásgyakorlatát tiltja, vagy a sajtó, szólás s a testvéries gyülekezés szabadságát korlátozza.» Hiszen e tételek régen anathematizálva vannak a Syllabus által! Egyébként az eset emlékeztet Leo heidelbergi ajándékára, a midőn az istentelen Tilly által elrabolt s a római bevehetetlen vatikáni könyv- és levéltárban őrzött heidelbergi könyvtári katalogust küldte meg nevezett jubiláló egyetemnek. Jó protestánsok ebben keserű gúnyt látnak — úgymond az Ev. K. Z. 6. száma — a midőn a pápát hasonló ajándékban részesítették. Régente jobban szerették Rómában a «peccatá»-kat, a melyek sokat jövedelmeztek a pápai feneketlen kincstárnak! Dr. Szlávik Mátyás.

KÖZÉLETÜNK.

A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A tornai egyházmegye április 4—5. napjain Jósvafőn tartá meg tavaszi közgyűlését, melynek közérdekűbb tárgyai a következők voltak:

Mindenekelőtt az esperesi jelentésből örömmel értesült egyházmegyénk, miszerint «az egyes egyházakban, úgy az anyagi előhaladásra, mint a szellemi vallásos fejlődésre nélkülözhetetlen rendet és békét semmi sem zavarja. Több egyházunkban a hívek jelentékeny áldozathozatalával eszközölt építkezések, egyházi és iskolai célokra tett adakozások, úgy a lelkészek, mint az egy-

házi előljárók hivatalos hűségéről, nemes buzgalmáról s a hívek egyházias érzületéről tanúskodnak.

A vallásos buzgóság és áldozatkészségről tanúskodó építkezések és adakozások az egyházkerületre bejelentetvén, azoknak részletes felsorolását itt mellőzhetem.

Az egyházi közalap járulékaiból a mult évről 8 frt 30 kr maradt hátrálékban; ebből 3 frt a kápolnai leányegyházra esik, mely előbbi járulékát ennyivel leszállította, s az egyháztagok szegénységére hivatkozva, többet fizetni vonakodik. Esperes úr elnöklete alatt küldöttség fog véleményt adni, ha jogosult-e a közalapjárulék leszállítása?

Van egyházmegyénkben 8133 lélek. A mult évben született 375, meghalt 221. Házasság köttetett 64. *Mindennapi iskolába 12 gyermekkel több jár, mint amennyi a tanköteles. Az ismétlő iskolások közül is csupán 13 nem jár iskolába.* Hitvallást tett 179.

A Kapossy György lemondásával megüresült főjegyzői hivatalra Gyarmathy József, szilicei lelkész s egyházmegyei aljegyző választatott meg; helyette az aljegyzőségre a szavazás elrendeltetett; úgyszintén a Csiszár István halálával üresedésbe jött világi tanácsbíróság is, mely hivatalt a megválasztott Papp Károly, hanyatló korával együttjáró gyakori gyengélkedésére hivatkozva, el nem fogadott.

Bódva-Vendégii lelkészszé Nagy Sándor, rimaszombati segédlelkész megerősíttetett. A lelkészjelölő-bizottság eddigi tagjai újolag megválasztattak.

Az ungi egyházmegyének, a lelkész-özvegyi kegyévre vonatkozó, s az egyházmegyékhez véleményadás végett áttett indítványát méltányosnak és igazságosnak látván egyházmegyénk, annak elfogadása mellett nyilatkozott.

A felsőborsodi egyházmegyének, szintén az egyházmegyékhez áttett azon indítványát, hogy jövőre az őszszel történő tanítóváltozások *is* megerősíttessenek, azon hozzáadással fogadta el egyházmegyénk, hogy a megválasztott tanító, legalább egy évig tartozzék egy egyházban szolgálni.

A Protestáns Irodalmi Társaság alakúló közgyűlésén egyházmegyénk, mint egyik alapító tag, képviseletével *Lükő Géza*, egyházmegyei gondnok bízatott meg.

Az őszi egyházkerületi gyűlés tartása egyházmegyénkre következik, s bár nagy örömmel üdvözölné kebelében egyházmegyénk az egyházkerületi közgyűlést, de mivel bármelyik egyházunk, hol a gyűlés megtartható volna, a vasúttól nagyon távol esik, minek következtében az ide útazás a küldöttekre nézve terhes és kényelmetlen lenne: ugyanazért célszerűbbnek látszik, ha egyházmegyénk is Miskolcon, mint az egyházkerület könnyen hozzáférhető központján tartja meg az őszi közgyűlést. Az e célból szükséges teendőkkel az egyházmegye elnöksége bízatott meg.

A borzovai leányegyház azon jelentése, hogy folyó évi március 15-én temploma fennállásának száz éves emlékezetére kegyeletes ünnepélyt rendezett, mint a vallásos buzgóságnak s az ősapák iránti hálás kegyeletnek szép bizonysága, örvendetes tudomásúl szolgált.

Végül nem hallgathatok el egy ügyet, mely egyházmegyénknek évek során skontróba vezetett valóságos tengeri kígyója. Ugyanis a mindnyájunk sajnálatára megszűnt *„prot. theologiai könyvtár“* című vállalatra egyházmegyei papi könyvtárunk nagytiszteletű Kovács Albert úrnak 5 frtot fizetett be, de sem a kiadványból nem kapott, sem befizetett pénzét vissza nem tudja kapni, dacára annak, hogy erre több ízben, s Lükő Géza, egyházmegyei gondnok úr által személyesen is felszólíttatott Kovács Albert úr. Nagy köszönettel vennők, ha legalább szíveskednék felvilágosítani, hogy kihez fordúljunk a pénzünket keresni, mert — fájdalom — sokkal szegényebb a könyvtárunk, minthogy bármily csekély összeget is kidobhatna.

Gyarmathy József,
egyházmegyei főjegyző.

Az alsózempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye — miként e lapok 17. számában már jelezve volt — folyó hó 17—18. napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését, Kopré Ferenc, esperes és Meczner Béla, egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, szokott helyén, Sárospatakon.

A tanácsbírák, Vay Sándor br. kivételével, mind jelen voltak. A gyűlés nem volt ugyan népes: a mit azonban nem az érdeklődés hiányának, hanem inkább a közlekedést sokhelyt még ma is gátló árvíznek kell betudni.

A gyűlést, elnöklő esperes úr alkalmi imája után, Meczner Béla, egyházmegyei gondnok nyitotta meg. Megnyitó beszédében élénk színekkel festette azokat a benyomásokat, melyeket reá a legközelebb megejtett egyházlátogatás gyakorolt. Ő ugyanis, hogy személyesen és közvetlenül ismerkedhessék meg a gondnokságára bízott egyházmegye egyes egyházainak, iskoláinak, lelkészeinek és tanítóinak anyagi és szellemi állapotával: nem rettent vissza a máskor sem, az elmult télen pedig épen nem irígylendő egyházlátogatástól, s körútját ez idő szerint a pataki járásban kezdette meg.

E körútjában szerzett tapasztalatairól úgy nyilatkozott, hogy van bizony e járásban sok, javítást igénylő állapot is, úgy az anyagi, mint a valláserkölcsi téren; de általában inkább felemelő, mint leverő hatást gyakorolt reá a közvetlen tapasztalás. Egyes, a nagy többséghez képest elenyésző csekélységnek tekinthető eseteket kivéve, a valláserkölcsi állapotot jónak találta; hanem az anyagi ügyek vezetésére nézve kijelentette, hogy az, főleg a gondnoki számadásoknak ahány egyház, annyiféle minta szerinti vezetése miatt, nélkülözi a gyors áttekinthetést. Épen e körülmény által indíttatva, időközben saját otthonába egy szaktanácskozmányt hívott össze, mely az egyes egyházak anyagi emelkedését, esetleg sülyedését évről-évre tisztán feltüntető számadási mintát és számvevőszéki tervezetet dolgozott ki. E tervezetet a hozzámellékelt táblázatokkal és utasítással együtt, a gyűlés folyamán be is mutatta, s azoknak kinyomatása és kötelező használata határozatilag kimondatott.

Az egyházmegyei gondnok nagy tetszéssel fogadott beszéde után, esperesünk olvasta fel egyházmegyénk egy évi történetét felölelő jelentését, de melyet egyfelől azért, mert nem áll rendezésemre; másfelől azért, mert különben is egész terjedelmében meg fog jelenni a nyomtatott jegyzőkönyvben, ezúttal nem ismertetek. Csupán annyit jegyzek meg róla, hogy ez is egyik ténye és bizonyítéka esperesünk ismert, s a legkisebb részletekre is nagy gondot és figyelmet fordító hivatalos buzgalmának.

Az esperesi jelentés után Tóth Lajos, tanácsbíró s egyházmegyei pénztárnok terjesztette be mult évi számadását, melyszerint az évi bevétel 870 frt 38 kr, a kiadás 622 frt 39 kr.; így a pénztári maradvány 247 frt 99 kr. Kamatozó tőke 1370 frt.

Majd a megüresedett főjegyzői állomásra beadott szavazatok bontattak fel. A szavazás eredménye e lapok előző számában már jelezve volt.

Az őszi gyűlés alkalmával világi tanácsbíróúl elválasztott Patay József, e hivatalát a nagy távolság miatt nem vélvén betölthetni, arról időközben lemondott. Espe-

resünk ennek következtében ez állásra újabb szavazást rendelt el. A szavazatok mind beérkeztek ugyan, de általános többséget senkisem nyert, s így a két legtöbb szavazatot nyert Meczner András és Szemere Ödön között újabb szavazás lesz. Hasonlóképen vagyunk az egyesített világi jegyző és ügyvédi állással, melyre szintén szűkebbkörű szavazás alá Dr. Kesső Géza és Vitányi Bertalan, szerencsi ügyvédek jelöltettek ki. Mindkét állomás az őszi közgyűlés alkalmával fog betöltetni.

A gyűlés folyamán Bálint Dezső, sárospataki; ifj. Olajos Pál, h.-kaki és Zitás Bertalan, pthrügyi megválazstott lelkészek, hivatalaikban megerősíttettek. Ez utóbbinak a pthrügyi egyházba történt megválasztatását egyházmegyénk egy ízben már megerősítette; de nehány egyháztag által beadott felebbezés folytán a választás az egyházkerületi bíróság által megsemmisíttetett, míg végre a konventi bíróság által egyházmegyénk első ítélete hagyatott helyben, s így ez ügy végleg befejeztetett.

A b.-szentesi egyházhoz tartozó zétényi ref. hívek az ottani róm. kath. iskola javára több éven át egészen illetéktelenül iskolai adóval voltak megróva. Örömmel jelenthetjük, hogy e visszaélésnek egyházmegyei gondnokunk és Nemes Lajos, kir. tanfelügyelő közbelépése folytán útja vágatott. Köszönet érte!

Nem vagyunk ily szerencsések Kenézlővel. Ez egyházközséget ugyanis — mivel az *úgynevezett tanító* fizetésképtelen — 1875-től hátrálékban levő tanitói nyugdíjintézeti illetékért zaklatják és pedig kettős adagban, t. i. az egyház mint iskolafentartó és a tanitó részéről. Egyházmegyénk előtt nem ismeretlen ez ügy, mert már a mult évben is fel volt kérve esperesünk arra, hogy a szabolcsmegyei kir. tanfelügyelőt győzze meg arról, hogy itt tévedés forog fenn, amennyiben Kenézlőn tulajdonképeni tanító nincs; hanem, igenis, a lelkészi állomásnak, a tanitói állománnyal 1879-ben történt egyesítése után, a lelkész-tanitó a saját terhének könnyebbítése céljából fogadott fel egy Fábián István nevű embert, a ki helyette s az ő felelősségére a gyermekeket tanítja, de a kiről egyházmegyénknek akár úgy mint rendes, akár úgy mint segédtanitóról tudomása nincs. Esperesünk megtette a kellő intézkedést, azonban eredmény nélkül, mert felvilágosítására, s a nyugdíj-illeték követelésének beszüntetését sürgető felhívására az illető kir. tanfelügyelő egy miniszteri leirattal válaszolt, melyben az 1868. 38. t. c. 133. §-a ellenére az illető felfogadott egyént, kinek semminemű oklevele nincs, s ki csak a kenézlői lelkésztanitó tájékozatlansága folytán lett tanitónak declarálva, tényleg tanitónak tekinti s a nyugdíj-illeték fizetésének kötelezettségét továbbra is fentartja. E tárgyban a további intézkedésre főtisztelendő püspök úr kéretik fel.

A cigándi egyházról sem mondhatunk valami örvendetes újdonságot. Az egyházlátogatás jegyzőkönyvéből ugyanis tudomására jutott egyházmegyénknek, hogy az egyház közcéljaira szolgáló földhaszonbérből a gondnokok 600 frtot a lelkészi fizetés törlesztésére fordítottak, természetesen illetéktelenül. Később ez összeget a lelkész fizetésére kötelezett egyháztagoktól — állítólag — beszedték, de azon módon el is költötték, s most az illető gondnokok fizetésképtelenek levén, a pénz veszendőben van. Nem kevésbbé jellemző ez egyház ügyeinek mikénti vezetésére az is, hogy a cigándiak a templom és torony kijavítását eszközölték ugyan, de az építkezési költségekről s az erre begyüjtött összegekről beszámolni nem akarnak, azon okból, mert — úgy mondják — az építkezést községi s nem egyházi úton eszközölték, tehát ahoz a presbyteriumnak semmi köze. Ez ügyben teendő vizsgálat és számadoltatás végett bizottság küldetett ki.

Midőn egy ily, nagyságra nézve elsőrangú s kedvező anyagi helyzettel megáldott egyházról ily elszomorító tényeket kell említenünk, kötelességnek tartjuk kijelenteni azt is, hogy jövőre kedvezőbb tudósításra van kilátásunk ez egyházról. Ugyanis e gyűlésünkön lett megerősítve azon haszonbérleti szerződés, mely a cigándi egyház és Groszmann Sámuel bérlő között köttetett, s melyszerint nevezett bérlő az egyház tulajdonát képező 578,886 □ öl tagbirtokért 15 éven át évenkint 2002 frt haszonbért fizet, s ezenfelül évenkint a bérletdíj 20%-a értékeig köteles az egyház előljárósága által a bérelt területen kijelölendő helyen építkezéseket eszközölni, s az így előállított építmények a bérleti idő letelte után beszámítás és viszkereset nélkül az egyház tulajdonaivá válnak.

A szomotor-b.-vécsei egyházat végpusztulással fenyegető zürzavaros ügyeknek rendezésére szintén vizsgálóbizottság küldetett ki. Évek óta kísért e fekete rém az egyházmegye tanácskozási termében. Vajha sikerülne végre-valahára elűznünk.

Királyhelmec szintén azon egyházak közé kezd sorakozni, melyek nagymértékben veszik igénybe egyházmegyénk atyáskodó gondoskodását. Gyöngéden mondva, sérteni nem akarva: szorosabb összeköttetés s egyetértés a lelkész és presbyterium között, kissé több gond az egyház anyagi emelkedésére, nagyon kívánatos. Ha ez meg lesz, az országos közalapi illetékek sem maradnak majd, mint jelenleg, több évről hátrálékban, s a napi renden levő gondnoki sikkasztások is megszűnnek talán!

Karád a múlt őszi közgyűléshez beadott nyilatkozatában rendkivüli bátorságra, sőt vakmerőségre vetemedett, amennyiben egyenesen kimondotta, hogy ő bizony továbbra egy fillérrel sem járúl az országos közalaphoz. Indokolhatatlan s elhamarkodott törvényellenes nyilatkozatát, úgy látszik idejekorán megbánta, mert a jelen gyűlésünkre beterjesztett iratok szerint, visszatért a törvénytisztelet útjára, s az illeték kivetése és beszedésével a szigorúbb fellépést feleslegessé tette.

Az általánosabb érdekű ügyekre nézve a következőket jegyezhetem fel:

A tanítóknak tavaszszal vagy őszszel történendő változására nézve, egyházmegyénk ragaszkodik az eddigi gyakorlathoz, vagyis megmarad a tavaszi változás mellett. Nem zárja ki azonban azon eshetőséget sem, hogy rendkivüli és kivételes esetekben a változás őszszel is eszközölhető legyen.

Az egyházkerületi őszi közgyűlés jegyzőkönyvének 78. pontjában foglalt s az ungi egyházmegye által beterjesztett azon indítványt, «melyszerint a lelkész-özvegyek és árvák, az apa elhalálozási évében, káplántartás feltétele mellett, az egész évi fizetést a csonkaév jövedelme gyanánt, az erre következő esztendőnek pedig fél papi jövedelmét, mint kegyévi jövedelmet élvezzék:» egyházmegyénk magáévá teszi, oly feltétellel azonban, hogy az ez értelemben hozandó egyházkerületi szabályrendelet, csak annak meghozatala után emelkedjék kötelező erőre, tehát esetleg az 1888. év január hó 1-sőjétől.

Ugyancsak az ungi egyházmegye indítványa folytán, egyházmegyénk tisztelettel felkéri a főtiszteletű egyházkerületet, hogy az országos lelkészi gyámintézet minél előbbi létesítése érdekében a konventnél működjék közre, e tekintetben minden sikerre vezethető útat és módot használjon fel s kíséreljen meg.

Az egyházlátogatók azon jelentése folytán, hogy a tanítói nyugdíjintézeti illetékkel több tanító, több évről hátrálékban van: egyházmegyénk megújítja azon régebbi rendeletét, mely az egyházi gondnokoknak kötelességükké teszi, hogy az ily illetékfizetést elhanyagoló tanítók évi

jövedelméből tartsák vissza a szükséges összeget, azt fizessék be az illető adóhivatalnál, s úgy, az így nyert, valamint a fizető tanítók által kapott nyugták is az egyház ládájában, illetve levéltárában helyeztessenek el s azokat az egyházlátogatásnak esetről-esetre mutassák be.

Az a körülmény, melyszerint némely egyházak sokszor nagyobb méretű építkezésekhez is hozzáfognak és pedig a tervezet és költségvetés bemutatása, s így az egyházmegye előzetes jóváhagyása nélkül: szükségessé tette azon határozat megújítását, melyszerint a jövőben minden fontosabb építkezés tervezete az egyházmegyéhez jóváhagyás végett beterjesztendő.

Mint nagyon fontos ügy, nem maradhat említés nélkül, hogy Zombory Gedő, megyaszói lelkész s egyházkerületi és egyházmegyei tanácsbíró, beadott indítványában Lelesz, — Verebélyi József, bacskai lelkész pedig Bacska központtal alakítandó missioi kör szervezésére hívták fel egyházmegyénk figyelmét. Úgy látszik, hogy egyik indítványozónak sem volt tudomása a másiknak szándékáról, mert különben megalkudtak volna egymással, miután úgyis, majdnem csupán a központra nézve van közöttük eltérés. Máskülönben mindkét indítványozó az ottani reformátusok létkérdésének tekinti e missioi kör létesítését, s melegen vitatják kívánalmaik teljesítésének szükségességét.

E tárgyban hozandó határozat azon időre hagyatott fenn, a mikor az ily természetű ügyek, a legközelebbi konventi intézkedés folytán, véleménynyilvánítás végett, különben is fel fognak vétetni az egyházmegye tanácskozásainak keretébe.

Az iskolák állapotára vonatkozólag, az egyházmegyei tanügyi bizottság jelentéséből idézzük a következőket: 6—12 éves iskolaköteles szám 2195 fi, 2151 nő, összesen 4346, az összes lélekszámnak 9·88%-ja. Iskolába jár 6—12 éves 1846 fi, 1637 nő, összesen 3483, vagyis a lélekszámnak 7·92%-ja, a tankötelesnek 80·14%-ja. Ismétlő iskolaköteles 863 fi, 782 nő, összesen 1735, a lélekszám 3·9%-ja; ismétlőiskolába jár 376 fi, 376 nő, összesen 752, vagyis az ismétlő iskolaköteleseknek 43·34%-ja a múlt félévinél több 30·86%-al. Úgy látszik ez adatokból, hogy az ismétlő iskoláztatás kedvező lendületet vett, s e tekintetben csak a tállyai járásban lehet ok a panaszra és pedig a miatt, hogy a tanítók az ismétlő iskolások tanításáért semmiféle díjazásban nem részesíttetnek. Ugyanazért egyházmegyénk utasította az iskolafentartó egyházakat, hogy a tanítók méltó és illő díjazásról gondoskodjanak.

Az országos közalaphoz segélyért folyamodó egyházakat összesen 1800, a lelkészeket 1400 frt segélyre ajánlja egyházmegyénk a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés és konvent figyelmébe.

Két fegyelmi természetű ügy is fordult elő, de melyek ezúttal végelintézést s megoldást nem nyertek. Nevezetesen a vísi egyház nehány tagja több ok miatt bepanaszolta Kajdi Menyhért tanitót. Továbbá a szentesi járáskör egyházlátogatósága emelt panaszt két leányvári egyháztag (és pedig a községi bíró és egy presbyter) ellen. Az előbbi ügy mibenlétének a helyszinén leendő megállapítására vizsgáló-bíróság küldetett ki; az utóbbiak ellen pedig a fegyelmi eljárás megindítása esperes úrra bízatott.

Kónya András,
egyházmegyei főjegyző.

Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyei közgyűlésünk Mező-Csáthon tartatott meg folyó hó 20-án. Az előző napon tanácskozásra ült össze a bírói kar és egynémely fontosabb elvi kérdést vitatott meg. Majd egyházlátogatási jegyzőkönyvek nézettek át, s miután általános látképet nyertünk az összes egyházak értelmi, erkölcsi és anyagi helyzetéről, kijegyeztettek azon tételek, melyek elintézést, módosítást igényeltek.

Még ugyanezen napon tartotta meg az egyházmegyei számvevőszék szokott ülését. Végeredményként megállapíttatott, miszerint az egyházmegyét illető pénztár állása az 1887. év végén 3542 frt 21 kr értéket mutat ki, míg a gyűléstartási alap — melyhez az egyházak lélekszám-arányban járulnak — 1174 frt 94 kr. A gyűléstartási illeték mindaddig fizettetik, míg oly tőkévé nem növi ki magát, melynek kamata 300 forintot biztosít. Ez az összeg mindig a tavaszi gyűlést tartó egyháznak fog kiutalványoztatni, míg az őszi gyülések rendesen Miskolcon tartatnak meg.

A közgyűlés 20-án, istenitisztelet végeztével nyittatott meg, Bornemisza József, esperes és Báró Vay Béla, egyházmegyei gondnok elnöklete alatt.

Mindenekelőtt a lefolyt évre világot vető egyházi és iskolai életünkre vonatkozó esperesi jelentés olvastatott fel. Közérdekű adatait a következőkben jegyzem ki:

Egyházmegyénk területén a mult 1887. évben született 2410, meghalt 1869 egyén; házasságot kötött 447 tiszta és 120 vegyes pár; hitben erősíttetett 920: áttértek hozzánk 10-en, eltértek tőlünk 7-en. Az iskolakötelesek száma 6103, iskolába járt 5157 és így nem iskolázott 946, vagyis a tankötelesek 15·51%. Ismétlő iskolaköteles 2000, iskolázott 1247=62·35%.

Ezek az adatok kétségkivül azt igazolják, hogy népnevelésünk sok kívánni valót hagy hátra! Ha igaz az az állítás, hogy az iskolások létszáma mindig párhuzamban van a nép értelmi és anyagi állásával, akkor a mi arányszámunk nem valami hízelgőleg beszél mellettünk. Valószinü azonban, hogy az iskolakötelesek és tényleges iskolások nagy elhajlásába belejátszott az is, miszerint Borsod tanfelügyelője — mint a lapokból tudom — sokat betegeskedett; Hevesben pedig az iskolai év derekán alkalmaztak új tanfelügyelőt.

Majd meglátjuk, hogy e feltevést igazolni fogja-e a jövő? . . .

Anyagi helyzetünkre is kiterjeszkedem. Az egyházmegye területén levő egyházak bevétele 68805 frt, kiadása 54246 frt, pénztári maradvány 14559 frt volt. A magtárak állása 2398 köböl. Építkezésekre fordíttatott 25596 frt. 1887-re az országos közalap javára 2756 frt 25 kr jegyeztetett alá.

Közgyülésünk folyamán a megválasztott egyházi tanácsbírák: Nagy Ignác, miskolci és Szalóczy Bertalan, geszti lelkészek; valamint Fodor Pál, világi jegyző és egyházmegyei ügyész eskettettek fel, s a jelenlevők szívélyes üdvözlete után, tanácskozásunk asztalánál helyöket elfoglalták.

A tanító-változásokra vonatkozó felsőborsodi, valamint a lelkész-özvegyek és árvák csonka- és kegyeleti évét felvető ungi indítványt egyházmegyénk elfogadta, s ezen irányú jegyzőkönyvét az egyházkerületre felterjesztette.

A népnevelés ügyének előmozdítása céljából az iskolakörlátogatók oda utasíttattak, miszerint tiszteiknek a legnagyobb pontossággal megfeleljenek; a területükön levő iskolákat legalább évenkint egyszer meglátogassák; észleleteket, bírálati megjegyzéseiket, az ide vonatkozó statisztikai adatokat a népiskolai választmány elnökének, a tavaszi gyülést megelőzőleg, annyivalinkább beszolgáltassák, mivel kötelességmulasztás esetén az egyházmegye szigorúbb eljárás alkalmazásától sem fog visszariadni.

Az 1887. junius 27-én Sárospatakon tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 16. pontja arra utasította egyházmegyénket, hogy az Eger vidékén szétszórva élő hívek lelki gondozása céljából missio-kört alakítson és e részben javaslatot készítsen és terjeszszen az egyházkerület elé. A megbízásnak azonban egyházmegyénk, az egri lelkész hosszas betegsége miatt, eleget nem tehetett. A missio-kör szervezve, a hívek létszáma megállapítva nincs. Pedig kívánatos volna, hogy a szétszórt hívek lelki gondozásban részesüljenek, nehogy észrevétlenül elkallódjanak felekezeti tőkénkből. De kívánatos volna azért is, hogy az egri lelkész, mint a «mátravidéki» missio-kör lelkésze, a közalap terhére állandó segélyben részesíttessék; különben ez újonnan rendszeresített állomást be kell szüntetnünk, amennyiben az egyház magát fentartani nem tudja, a leginkább bevándorlott és vegyes házasságban élő hívek pedig nem nagyon rajonganak az eszmény megtestesítéséért. Az egri presbyterium jelenleg is 500 frtért folyamodik az országos közalap segélyosztó-bizottságához. Egyházmegyei közgyűlésünk, az egri egyház rendkivüli viszonyainál és kivételes helyzeténél fogva, elhatározta ugyan, hogy a folyó évre, az 500 frt segélyengedélyezés végett, a nevezett egyház kérvényét pártolólag terjeszti fel; de másoldalúlag, mert az egyház anyagi helyzetét feltüntető okmányok nem csatoltattak, s ezenfelül is egyházmegyénk ez irányban teljes tájékozottsággal nem bír: Lengyel Sámuel és Szalóczy Bertalan, tanácsbírákat kiküldi, hogy a helyszínén a kellő adatokat beszerezzék. Ezek az adatok s a missio-kör megalakítására vonatkozó táblás kimutatások együttesen fogják feltüntetni és minden kétséget kizárólag igazolni, hogy az egyházmegye minő lépéseket tegyen Eger és a Mátravidék érdekében?

Gere Lajos, aranyosi lelkész; valamint Székely József, szirmai; Tóth Elek, mező-csáthi kisebb fi-; Horváth János, ónodi; Kovács József és Gaal Lajos, miskolci tanítók hivatalukba beerősíttettek.

Házi ügyeinkről hallgatok. Az csak minket érdekel.

Volt még egy bírósági ülésünk is; habár a tárgyaláson a jóakarat, az emberszeretet uralta assessorainkat, az érdeklett segédlelkész merev álláspontja további eljárás megtételét tette szükségessé.

Még csak azt említem meg, hogy a közgyűlés előestéjén M.-Csáth értelmisége egy hangversenynyel összekötött táncvigalmat rendezett, mely a Borsodmegyei vízkárosultaknak 152 forintot jövedelmezett.

Fekete József,
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A képviselőház igazságügyi bizottsága** az öröklési jogról szóló törvényjavaslatot tárgyalva, legközelebbi ülésében (folyó hó 25-én) a *végrendeletek* értelmezését tartalmazó §§-okra is kiterjeszkedett (191—199. §§.). E §§-okhoz Kőrösssy Sándor egy újnak felvételét ajánlotta és pedig ilymódon: «Ha az örökhagyó valamely tömegesen elismert vallásfelekezethez tartozó, határozottan megnevezett községben létező tanintézet vagy abban megnevezett tanszék javára rendelkezett, de azon községben a felekezeti tanintézet vagy megnevezett tanszék létezni megszűnt: a részesítés tárgya azon tanintézetre vagy azon tanintézetben létező ugyanolyan tanszékre száll át, melyet az ugyanazon vallásfelekezet egyházi legfőbb hatósága kijelöl.» A bizottság abban állapodott meg, hogy valamely intézet székhelyének megváltoztatása a rendelkezés hatályát nem szünteti meg, hacsak a végrendelkező kifejezetten ellenkezőleg nem rendelkezett.

— **Az «Irodalmi Társaság»** végrehajtó-bizottsága *Zsilinszky Mihályt* választotta ideiglenes titkáráúl és pénztárnokáúl (lakik Budapesten, Ősz-útca 30. szám alatt). A tagsági díjak ő hozzá küldendők, új tagok is nála jelenthetők be. A végrehajtó-bizottság fel fogja szólítani a pártfogó és alapító tagokat alapítványaik kifizetésére, vagy azoknak szabályszerű kötelezvény által való biztosítására; el fogja készíteni az őszre tervezett első rendes közgyűlés tárgyait; a leendő állandó választmánynak s a kiadványok szerkesztésére választandó bizottságnak ügyrendjét; kimondta, hogy a társaság pénzügyeinek vezetése valamely pénzintézetre bízatik, a mi végett a kellő lépéseket szintén megteszi, mihelyt az alapszabályok megerősítését kieszközölte. A társaság rendes működése az 1889-ik év elejével kezdődik. Jól esik tudnunk, hogy az ideiglenes végrehajtó-bizottság már *szerkesztő-bizottságról* beszél, mert e nélkül épen a legfőbb dologban tévedtünk volna végzetesen.

— **Alkalmi tudnivaló.** A «Szent-István Társulat» választmánya elhatározta, hogy a magyar nép számára, havi füzetekben *népíratkákat* fog kiadni, s e végre felszólítja a közreműködni hajlandó egyéneket, hogy dolgozataikat a *titkári* hivatalhoz küldjék be. Az elfogadott művek terjedelme nem lehet több egy ívnél. Prózai dolgozatok íve 16 frttal, a vers 20 frttal díjaztatik.

— **A budapesti egyetem egyházjogi tanszékére** dr. Kovács Gyula, kir. táblai bíró neveztetett ki. Ő lesz az egyházjogi tanszéken az első prot. tanár, a mi által végeszakad valahára annak a méltánytalan divatnak, a mely szerint a budapesti egyetemen az egyházjog idáig alig volt egyéb a róm. kath. egyház kanonjogánál, s az ott nevelkedett prot. jogászok nem voltak képesek tanáraik előadása után a prot. egyház jogait és alkotmányát megismerni. A napi lapok is felemlítik, mint jelentős dolgot, hogy a kinevezett új tanár különös tekintettel lesz a prot. és görög-keleti egyházjogra is.

— **A miskolci ev. ref. főgimnáziumot** br. *Vay Béláné*, sz. gr. Teleky Zsófia úrnő, szép adományban részesítette. Ugyanis boldogemlékű báró Vay Lajos ruhatárából 26 öltöny-darabot volt kegyes a szegény tanulók közt leendő kiosztás végett az igazgatósághoz küldeni, mely 13 szegény ref. vallású tanulót részesített a szíves adományból, s melegen köszönte meg a fenkölt lelkű úrnő jótékonyságát.

— **A miskolci ev. ref. főgimnáziumban** az 1887—88. tanévet bezáró vizsgálatok a következő rendben fognak megtartatni: Május 11., 12. és 14-én a nyolcadik osztály vizsgálata lesz, mely után az érettségi irásbeli vizsgálat május hó 22., 23., 24., 25. és 26-án; a szóbeli vizsgálat junius hó 25., 26., 27. és 28-án fog megtartatni. Az ev. ref. vallásu tanulók vallásvizsgálata az alsó négy osztályban junius 9-én d. u. 2 órakor; az 5., 6. és 7. osztályoké junius 13-án d. u. 2 órakor kezdődik. Jun. hó 17-én vasárnap délelőtti istenitisztelet után az avasi nagy templomban régi szokás szerint az igazgató tartja meg jelentését a tanintézt évi történetéről, utána pedig az énekkar mutatja be, nehány darab eléneklésével, szorgalmának eredményét. A délutáni istenitisztelet után, mintegy 3 órakor, ugyanezen helyen tartja a Kazinczy-önképző-kör örömünnepét, melyen a pályázatokra érkezett munkák birálata is felolvastatik s a dijak kiosztatnak. Junius hó 18. és 19-én az 1., 3., 5. és 7. osztályok; junius 20. és 21-én pedig a 2., 4. és 6. osztályok vizsgálatai tartatnak. Junius 23-án d. e. 8 órakor lesz az iskolai tanács évzáró gyűlése; ugyanazon napon d. e. 11 órakor a tanulók bizonyitványai osztatnak ki. Az 1—7 osztályba bejegyzett magántanulók irásbeli vizsgálatai julius 2-án d. e. 8 órakor, szóbeli vizsgálatai julius

3-án, d. e. 8 órakor kezdődnek és bezárólag e két kitűzött napon tartatnak meg. Ezen intézkedésünket azon tiszteletteljes megjegyzéssel tudatjuk a szülőkkel, gyámokkal és a tanügy minden barátjával, hogy a vizsgálatok nyilvánosak s azokon leendő megjelenésök úgy a tanuló ifjúság buzdítása, mint meggyőződés szerzése céljából kívánatos, a tanintézet vezetőire és előljáróira pedig megtisztelő és örvendetes leend. Miskolcon, 1888. április 20-án. *Az ev. ref. főgimnázium igazgatósága.*

— **Egy lemondott tanácsbíróhoz.** Sajnálattal értesültünk, hogy *Dr. báji Patay József* lemondott a világi tanácsbírói hivatalról, melyre őt az alsózempléni egyházmegye a mult év őszén választotta. A választásnak két okból örültünk. Egyrészről, mert tudtuk, hogy benne az egyházmegye egy jeles képzettségű s olyan fiatal erőt nyer, a ki a vallásos érzelmekben, a prot. egyház iránti szeretetben egy nagy míveltségű s igazi vallásos kedélyű anyának, Podmaniczky Gizella bárónőnek gondjai alatt növekedett; másrészről örültünk annak, hogy ilyen módon ismét szorosabban fűződik egyházkerületünkhöz a báji Patay-család, melyet az előző időkben édes örömmel mondhattunk a magunkénak. Báji Patay Sámuel, a ki 1749. április 14-én halt meg Bájon, a sárospataki főiskolának főkurátora volt 1722-től kezdve egész haláláig. Majd báji Patay József, a ki 1797. április 4-én halt meg, 1788. március 4-én lett főiskolánk főkurátorává, s 1796. szept. 15-én mondott le e méltóságról. Ezért szerettük volna, ha a 100 éves fordulón a dédunokát (ha jól tudjuk), mint egyházmegyei tanácsbírót lehetett volna szerencsénk üdvözölni. A lemondáson ezért kell kétszeresen sajnálkoznunk. Csak tisztelettel adózhatunk a lemondás ama nemes indokának, hogy a távolság miatt nem vehetne részt egyházi ügyeinkben oly mértékben, a miként szeretné, e tiszteletbeli állást pedig nem szeretné úgy viselni, hogy érette semmit se tehetne; reméljük azonban, hogy a távolság dacára közel lesz a lemondott férfiú ez egyházmegyéhez, sőt a sárospataki főiskolához is azokban az érzelmekben, a melyek — tudtunkkal — a család kebelében eddig állandóan éltek; s talán jöhet még idő, midőn a megszakadt láncot ismét össze lehet kötni. Adja Isten! *m. m.*

— **A teljes magyar Thukydidest,** *Zsoldos Benő* tisztársunk fordításában, rövid idő alatt közkincsesé teszi a M. Tud. Akadémia classica-philologiai bizottsága. Legközelebb kiadta már a II-ik kötetet, a mely a nagy történetíró művének 4-ik és 5-ik könyveit foglalja magában. A görög- és magyar-nyelvű kiadás, a szöveghez csatolt felvilágosító jegyzetekkel, sűrűn nyomott 334 lap (sűrűbben nyomatva az I-ső kötetnél!), s ára 1 frt 40 kr. Oly mérsékelt ár, a minőt csak nagy tőkékkel rendelkező Akadémiánk szabhat a végből, hogy — mint feladata hozza magával — a magánosok által ki nem adható kitűnő művek megszerzésére sokaknak szolgáltasson olcsó alkalmat. A III-ik kötet — mint a II-nak címlapja hirdeti — szeptemberben fog kikerülni sajtó alól. Ajánljuk a becses művet az irodalomkedvelők pártfogásába!

— **A Gönczy-jubileum.** Gönczy Pál, közoktatásügyi államtitkár immár 50 év óta forgolódik a tanügy oltára körül. Tisztelői, a kik szerte a hazában nagy számmal vannak, a jövő hó 6-ikán örömünnepet fognak ülni Budapesten, a mely a valódi érdem méltó elismerése lesz; mert, mint *Tóth József*, pestmegyei tanfelügyelő, mint az ünnepély-rendező bizottság elnöke tudatja, a jelentkezők száma már is annyira nőtt, hogy az ünnepélyt a «Vigadó» nagy termében kell megtartani. Ugyanott lesz a díszebéd is (egy-egy teriték 2 frt), a melyre a résztvenni óhajtók május hó 2-ig még mindig jelentkezhetnek a rendező-bizottság elnökénél (Ősz-útca 3. sz.), a ki, mint szintén tudatja, a vasúti kedvezményes jegyeket, a belépti jegyekkel együtt már szétküldte az eddig jelentkezőknek. Részünkről teljes tisztelettel adózunk az ünnepeltnek, mint a prtoestáns tanügy egyik kipróbált bajnokának s készségesen hívjuk fel a tervezett jubileumra olvasóink figyelmét. Egyet azonban nem tudunk alkalmilag elhallgatni, azt t. i., hogy nem képzelünk olyan *személyre szóló* jubileumot, a mely jelentőségesebb volna a protestáns testvérfelekezetek által tervezett *irodalmi társaságnál*, s épen ezért nem tudjuk aztán megérteni, hogy az irodalmi társaság alakúló gyűlésére kívánkozó vidékiek előtt *a kedvezményes vasúti jegyek* ajtaja zárva maradt, azon a címen, hogy a társaság még nincs megalakúlva.... Quod uni justum, alteri aequum.

Hírek. *Erdős József*, új-sóvei ev. ref. lelkész a biblia-fordító bizottságnak egyik tagja, a *Zahn* által Stuttgartban kiadott «Abriss einer Geschichte der evangelischen Kirche» című műben a Magyarországra vonatkozó rész szerzője, folyó hó 9-ikén, Bécsben a theologiai facultastól *theologiai licentiatus*-t nyert. Ugyanő a Bethlendi halálával megüresedett debreceni theologiai tanszékre is pályázott. A nemes ambitiojú ifjú lelkészt szívből üdvözöljük. — Egy francia kanonok 2½ millió péterfillért vitt közelebb ajándékúl XIII. Leónak. Ezt a nagy összeget úgy takarította meg, hogy éveken át csak 300—300 frankot költött saját szükségleteire. Milyen nagy összeg jutna az árvízkárosultak számára és a szegény papok felsegélésére, ha a hazai róm. kath. egyház főpapjai a francia kanonok példáját követnék!

— **A M. Tud. Akadémia** — tudvalevőleg — bizonyos alapítványt tett a sárospataki főiskola és a sátoraljaujhelyi gimnázium növendékei számára, oly kikötéssel, hogy évenkint a *Kazinczy* széphalmi mauzoleuma mellett ünnepélyt rendezzenek. Az első efajta ünnepély, a már megállapított programm szerint, junius 3-dikára van tervezve.

Szerkesztői üzenetek.

— *Παγανος.* «A népiskolai tanterv kérdéséhez» című dolgozatot köszönöm. Mihelyt lehet, közölni fogom; azonban egy kis várakozásra kell kérnem t. munkatársunkat, mert az «*Iskolai ügy*» című rovatunk közelebb sokat foglalkozott a népiskola dolgaival s egy időre le van foglalva. A tanterv részletezését kérni fogom. — *Sz. J.* Örülök, hogy eltaláltam tetszésedet s szívesen nézek az ígéret teljesülése elé. — *N. S.* Az Árvai-féle ABC-re írott észrevételeit fel fogjuk használni. Az *Irodalmi körnek* okvetetlenül örömére fog szolgálni, hogy többszörös felhívás után végre is akad valaki, a ki közjóra célzó munkásságában a gyakorlati élet tapasztalataival igyekszik a kört gyámolítani. Vajha akadnának a jó példának buzgó követői! *T. I. Sényő.* Boldogult édes atyád *melodiariumát* átadtam az énekkar elnökének. Azt hiszem, hogy legközelebb kedvező határozatot írhatok. — *Cz. M. Kecskemét.* Részvéttel olvasom a «Testvériség» beküldött számait; kérem a hatalmas beszéd folytatását és végét is, hogy az ügyet tüzetesebben ismerhessem. Azt azonban nem tehetem, hogy sokféleképen igénybevett lapunkba a beszédet átvegyem. Tanácsos lett volna azt a «Testvériség» után külön lenyomatképen megkészíttetni, a mit — mint olyat — melléklet gyanánt, szívesen szétküldtünk volna lapunk olvasóinak. — *R. L. Lipcse.* A párisi napok leírását nagy érdeklődéssel olvastam; a bejelentett dolgozatot kiváncsian várom. — *B. K. Málca.* A figyelmet igen köszönöm; az amstelodami bibliára azonban nincs szükségem, mert az a Károli-féle. Én a *Káldy-* és *Komáromy*-bibliákat óhajtanám megszerezni.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 19. szám. Sárospatak, 1888. május 7.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Azok az üres templomok.» *Olajos Pál.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» *Dr. Horváth Ödön.* — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Azok az üres templomok.

A közel multban, e becses lapok hasábjain, a vasárnap megrontása és ennek szülő anyja, a vallásos közönyösség, oly szent hevűlettel ostoroztatott, hogy a gondolkozó lélek a hajdani confessorok korába képzelte magát, kik azzal a szent buzgalommal állottak elő koruk bűneinek megfékezésére, a melyről azt mondja Pál apostol: „*Én semmivel nem gondolok, az én életem sem drága nékem, csak elvégezhessem a szolgálatot, a melylyel megbizattam az Úr Jézustól, hogy bizonyságot tegyek az Isten kegyelmének evangyéliomáról. Csel. 20: 24.*“

Én is oda csatlakozom — erőm mértéke szerint — az előtérbe hozott nemes eszme diadaláért küzdő szellemi harcosok soraihoz, azzal a komoly elhatározással, hogy elvtársaimmal együtt — az ellenhatások ereje által — vagy legyőzetem, vagy pedig — Deo favente — osztozni fogok a győzelem örömében.

A mai világban, az oly igen eláradott vallásos közönyösség romlott korában, jól esik hallani a hivatott lelkek prófétai feljajdúlását, mivelhogy ebből azt az örvendetes tanulságot meríthetjük, hogy a jó ügy még nincsen elveszve és hogy ama hajdankori pünkösti lélek, mely a bátorság és lelkesedés tüzét öntötte az apostolok keblébe, még ma is itt működik közöttünk, szólásra és tevékenységre késztet bennünket, hogy azt szóljuk és cselekedjük, a mire az ő sugalmazása ösztönöz.

Az orvosi tudomány az üdűlés jó előjelének tartja azt az állapotot, midőn a fantasztikus álomba süllyedett beteg érezni kezdi a testében dúló fájdalmakat; midőn ébredezni kezd a magával nem gondolás lethargiájából; midőn a fantasztikus álom világából az éberség korába jut és a tárgyakat a maguk saját valóságukban felfogni és felismerni képes.

Mi, lelkészek, igen sokszor elmondjuk és el is kell mondanunk, hogy a jó ügy nem veszhet el, mivelhogy annak érdekében és annak fenmaradásáért az isteni hatalom működik. A világ Golgotáján, a gonoszság tomboló öröm-zajában, a feszítsd meg vad lármája között, az idők folyamában az emberiség jobjai közűl sokan elvérzettek, de a nemes eszmék, melyeket hirdettek, életben maradtak s diadalra jutottak, miként a tél zivatarán győzedelmeskedik a virúló tavasz.

Korunknak a vallásos közönyösségben kulmináló kórjele között, vígasztalásunkra szolgálhat az, hogy érezni kezdjük a kórállapotot, keresgetjük a baj okait, gyógyszerekről gondoskodunk, hogy az a testület, a melynek mi őrei levénk, melynek idegeibe már befészkelte magát a ragály, egymás buzdítása és oktatása folytán, a mi közvetítésünkkel erkölcsi betegségéből felüdűljön; mivelhogy ezen a téren, minket, lelkészeket illet elsősorban a gondozás, gyógykezelés. «*Curandum est, ut mens sit sana in corpore sano!*» ezen szabály reánk tartozik.

Nehéz feladatnak tűnik fel előttem az uralomra emelkedett vallásos közönyösségnek minden létező okait összekeresni; lehetnek azok helyi okok is, a melyek csak egy körvonalozott helyiségen pusztítanak, de lehetnek általános okok, a melyek országot és világot beölelő terjedelemben ragályosan és járványosan rongálják és elölik a Krisztus veteményes kertjének nemes fajú virágait.

Úgy gondolom, hogy a tárgyalás alatt lévő baj gyógyításának érdekében cselekszem akkor, ha néhány okot én is felmutatok, a melyeket hivatalos pályámon gyűjtöttem és a melyek — nézetem és tapasztalásom szerint — a ragályos tünetekben mutatkozó egyháziatlanságot eredményezik.

* * *

Azt mondja egy latin példaszó: «*amor incipit ab ego,*» per analogiam kezdjük meg mindenekelőtt mi lelkészek, magunkon a szükséges bírálatot, hogy ne mondhassa rólunk a modern közvélemény, misze-

rint vád alá helyezett híveink szemében meglátjuk a szálkát, midőn saját szemünkben a gerendát sem akarjuk felfedezni. Én részemről nem tartózkodom a «nostra culpát» testületünkre kimondani és a bűnbánó publikánus szavait hangoztatni, a kinek bűnvallomása, töredelmes magábaszállása, az önhitt farizeus kérkedékenységével szemben, oly lélekemelőleg, oly hódítólag hat lelkünkre, hogy ösztönszerűleg oda ítéljük neki a megbocsátás boldogító vígasztalását. Kimondom azért bátran, s a lehető megkövetetés oda gondolásával, hogy van bizony a jelzett bajnak oka mimagunkban is.

Azt mondja egy régi latin példaszó: «*non ex quolibet ligno fit Mercurius,*» a mely magyarúl azt jelenti, hogy nem minden emberből válik és válhatik helyét haszonnal betöltő hivatalnok. Az embereknek általában és így a papoknak is számítgatni kellene nemcsak a hivatal után járúló javadalmazást, hanem mindenekelőtt a hajlamot, tehetséget, képességet, ügyszeretetet és az elvállalt kötelesség teljesítésére való komoly elhatározást.

Bíráljuk meg azért önmagunkat a legszigorúbb bírálattal és ha a gondozásunkra bízott testületet reformálni és a jóban szilárdítani akarjuk: a reformálás műveletét kezdjük önmagunkon, és ha már a papi hivatal munkájára vállalkoztunk és a Krisztus szolgálatára ajánlottuk fel magunkat, nem a javadalom számítgatása és nem a semmittevés gondolata, hanem a reánk váró munka ösztöne és szeretete vezessen bennünket.

* * *

De tovább fejlesztem gondolkozásom és tapasztalásom fonalát. Sokan azzal vádolnak bennünket, hogy nem a kor igényeinek megfelelő és vágyait kielégítő lelki eledellel tápláljuk híveinket és ezt némely paptársaink is hirdetik önhittségök szédítő magaslatáról. Vádolnak még bennünket azzal is, hogy mi a dogmák élvezhetetlen tanát hirdetjük és hogy az orthodoxia régiségtárából szedegetjük okoskodásainkat és még hogy nem olyan tárgyakról szónokolunk, a melyekben a gyülekezet és különösebben a műveltebb osztály, ízlésének megfelelő kellemes élvezetet találhatna. És azt mondják, hogy a jelzett vád-okok miatt üresedtek meg templomaink és hamvadott el a buzgóság tüze hitsorsosaink keblében.

Én ezen vád-okok ellenében azt hozom fel, hogy «*mi prédikáljuk a megfeszített Krisztust, a ki a zsidóknak botránkozás, a pogányoknak pedig bolondság!!*» 1. Kor. 1: 33. És még azt is mondom, hogy ez a saját értelemben vett zsidó és pogány-világ a mi korunkban igen megsokasodott és annak létszáma nagyrészben a keresztyén felekezetek kebeléből kerül ki. Ha talán mi, tiszta és leplezetlen erkölcsi igazságok helyett, melyeket sokan nehéz beszédeknek tartanak — mint mondani szokás — érdekfeszítő regényeket olvasnánk fel hallgatóink előtt: valószínűleg szívesebben meghallgatnának, mivelhogy a gombamódra termő, az erkölcsiséget mételyező és sok esetben undort keltő regény-irodalom a mai modern világnak kedvenc élemény. De az érdekfeszítő komoly tanítások nem tetszenek, mivelhogy azok az uralkodó bűnök korlátozását, az igazság hív követését, a Krisztus tana értelmében vett szeretet törvényének betöltését követelik. A templomban Istenről, az erkölcsi igazságokról, a bűn ostorozásáról szól az ige és épen ezért a templomi szónoklatok unalmas és álomhozó beszédek, a melyek a modern világ ízlésével és gondolkozásával nincsenek összhangzásban.

A mai civilizált világ úgy érez és úgy gondolkozik, mint a Pál apostol embere, a hajdani Félix, ki az igazságot hirdető apostol szónoklatára lelkében megrendűlvén, elútasítá őtet maga elől, mondván: «*most eredj el, de mikor alkalmatosságom leend, hívatni foglak tégedet.*» Csel. 24: 25. Így vagyunk mi is híveinkkel, kiválólag azokkal, kik a civilizált osztályhoz szeretik magukat soroztatni.

Ha belépünk az üres templomokba, úgy tetszik, mintha minden üres pad megszólamlanék a lelkész elszomorodott lelkéhez és mintha a Félix fogadkozását ismételve, ezt mondanák: majd máskor el fognak jönni azok, a kik ide tartoznak, de most elfoglalták őket az anyagi foglalkozások, a világi mulatozások, a báli készülődések, az igavonó barmok vásárlása, a szántóföldek megnézése és ezek előnyösebbek és szükségesebbek, mint a lélek gondozása.

Azon gondolattal és feltevéssel, hogy a civilizált osztálynak az olvasás és az önmívelés megadja azt, mit a kevésbbé mívelt nagy tömegnek a templom ad és adhat, nem vagyok egy véleményben; azért pedig, mivelhogy állítani merem, hogy az a mívelt osztály az ő édes otthonában vagy épen nem, vagy csakis igen kivételesen foglalkozik azon komoly erkölcsi igazságok tanúlmányozásával, melyeket a katedra hirdet, melyek a szív nemesítésének és az erkölcsi akarat jobbításának eszközei.

Hogy mellőzzem azon számtalan alakban mutatkozó bűntények légióit, a melyek a modern civilizáció gyalázatjára, a közerkölcsiséget olyan sötét színben tűntetik fel, csak a napirenden lévő sikkasztási üzelmeket veszem figyelembe, a mely bűntényeknél többnyire a modern civilizáció emberei szerepelnek, kik a bennök helyzett köz- és magán-bizodalom kijátszásával arra a meggyőződésre vezetnek, hogy a mai miazmás erkölcsi légkörben az emberek jellemében bízni nem lehet.

Én feltételezem, hogyha az ilyenek a vallás igazságainak eledelével táplálták volna lelköket, nem feledkeztek volna meg oly könnyelműen erkölcsi kötelességeikről és nem merültek volna oly mélyen a bűn mocsárjába. A ki a vallás csarnokától elvonja magát, a ki a valláserkölcsi igazságok hallgatását és tanúlmányozását szükségtelen idővesztésnek tartja: az önmagát ítéli el, egyszersmind önmagát csalja meg, mivelhogy szándékosan mellőzi azon jóraintő számos órangyal vezetését, melyre szegénynek és gazdagnak, mí-

veltnek és míveletlennek egyaránt szüksége van. Az ilyennek vértezetlen szívébe könnyen belopja magát a kísértő, mely az esendő embernek nemcsak anyagi, hanem főleg lelki birtokát és egész erkölcsi értékét zsákmányúl követeli.

A ki az erkölcsi igazságok hirdetése és tanúlmányozása iránt idegenséget tanusít: az ezen ténye által azt az alapos gyanút ébreszti maga iránt, hogy ő minden jónak, minden nemes irányú intézménynek és törekvésnek határozott ellensége. János apostol azt tanítja, hogy *«a ki szeretni mondja az Istent, szeresse az ő atyjafiát is»*; én pedig azt mondom a templomkerülő, de a modern civilizáció nimbuszában fényeskedő tömegnek, hogy a ki magát míveltnek híreszteli, szeresse azon erkölcsi igazságok hirdetését, tanúlmányozását és elsajátítását is, a melyek a valódi míveltségnek lényeges kellékei és megismertető jelei.

(Vége köv). Olajos Pál.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.*

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak az $188^{6}/_{7}$. tanév közoktatási állapotairól szóló (tizenhatodik) jelentése a közelmult napokban jutott kezeink közé, s annak nagy gonddal és fáradsággal összeállított lapjain szerfelett sok fontos és érdekes adatot olvashattunk hazai tanügyünknek fokonkint való fejlődése, haladása felől.

Figyelmünket kiváló mértékben felhívja mindaz, a mi a jelentés IV-ik és V-ik fejezeteiben a felsőbb tanintézetekről, továbbá a szaktanfolyamokról és szakiskolákról — s ezek között különösen a jogi szaktanítással foglalkozók felől — elmondatik.

Az erre vonatkozó adatoknak mintegy bevezetéseként, érdekesen van feltüntetve a különböző szakpályákra lépett magyar ifjaknak számaránya, melyről — a jelentés alapján — röviden megemlékezni, feladatunk keretébe tartozik.

Az elmult $188^{6}/_{7}$. tanév folyamán összesen 7838 *magyar ifjú* képezte ki magát különböző szakpályára.

Az egyes szakpályák szerint e szám következően oszlik meg:

1. papi	pályára lépett	1810,	vagyis	23·10%
2. jogi	» »	2473,	»	31·54 »
3. orvosi	» »	1782,	»	22·74 »
4. tanári	» »	313,	»	4·00 »
5. műszaki	» »	631,	»	8·05%
6. polg. isk. tanítói	» »	10,	»	0·12 »
7. művészi	» »	28,	»	0·36 »
8. gazdászati	» »	211,	»	2·70 »
9. erdészeti	» »	365,	»	4·65 »
10. bányászati	» »	54,	»	0·69 »
11. diplomatiai	» »	12,	»	0·15 »
12. kereskedői	» »	32,	»	0·41 »
13. katonai	» »	117,	»	1·49 »

A felsorolt szakpályákra lépők legnagyobb száma tehát (összesen 6065, vagyis 77·38%) a papi, a jogi és az orvosi pályára esik.

A miniszteri jelentésnek erre vonatkozó része a papi pályára lépők nagy számának okát leginkább a szerzetes-rendek elterjedett voltában találja; az orvosi pályán levők számát pedig, egészben véve, a szükségletnek meg nem felelőnek jelenti ki, különösen felhíván a figyelmet azon körülményre, hogy az e pályára lépettek közül, csak 1091-en nyerik hazánkban kiképeztetésüket, míg 691 ausztriai egyetemeken tanul, mit pedig «állami és nemzetiségi szempontból határozottan hátrányosnak» kell tartanunk.

«Kelletinél nagyobb a joghallgatók száma — mondja egy helyütt az idézett jelentés — a minek egyik oka mindenesetre a jogakadémiáknak még mindig fölös számában is keresendő.»

Nem titkolhatjuk el, hogy némi megütközéssel olvastuk e sorokat, s önkéntelenül felmerült előttünk a kérdés: vajjon nem fér-e kifogás ahoz, mi ezekben kimondóra talált? s csakugyan jogakadémiáink volnának-e okai annak, hogy a jogi és politikai pályára lépők száma hazánkban nagyobb, semmint azt a szükség megkívánná és semmint ezeket a pálya tisztességesen ellátni képes?

Hogy vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumunk ennek okát csakugyan a most felemlített körülményben látja kiválóan, az határozottan kitetszett ama körlevélből is, melyet 1880-ik év julius 8-ikáról, 921. elnöki szám alatt a protestáns hitfelekezetek jogakadémiáinak fentartó testületeihez intézett volt, s melyben a baj orvoslása céljából, készsnek nyilatkozott az állami és a tanulmányi alapból fentartott jogakadémiák egy részét megszüntetni, ha a vallásfelekezetek autonom hatósága alatt álló tanintézetek száma, szintén arányosan leszállíttatik.

Hiszszük, hogy sikerülni fog a következőkben beigazolni ama nézetünket, melyszerint mi a megfelelő óvószert ebben feltalálni nem vagyunk képesek, hanem a bajnak megszüntetését főképen jogi szakoktatásunk rendszerének nagy megfontolással, s a tudományos szakképzettség érdekeinek kellő figyelemben részesítésével eszközlendő reformjától tudjuk remélni.

Csakugyan jogi oktatásunk reformjának az ügye napról-napra égetőbbé válik.

Alig van kérdés, melyről a külföldi irodalomban oly élénk eszmecsere indult volna meg, mint épen általában a jog- és államtudományok tanrendszerének a kérdése. Hiszen például a porosz igazságügyminiszternek az országgyűlésen mondott nyilatkozata szerint — mint azt *Feilbogen S.* dr. jur. és phil. művében (Unsere Rechtsstudien. Wien. 1887.) idézi — alig múlik el egy hét, hogy a jogi szakoktatás reformja ügyében újabb mű ne jelenne meg a könyvpiacon. A társadalmi életben kiváló állást elfoglaló egyének — s főképen az ezen tudományok előadásával foglalkozók, tehát azok, kik a viszonyokkal szükségképen a legközelebbről ismerősök — adják elő e tekintetben javaslataikat, s mondják el általában nézeteiket, melyeknek legnagyobb része az ifjúság szorgalmának s előmenetelének szigorúbb ellenőrzésére van alapítva.

* *„Megjegyzések"*-nek nevezem e cikksorozatot, melyet az alábbiakban vesz a szíves olvasó. Teszem pedig ezt azért, mert jól tudom azt, hogy jogi szakoktatásunk — különösen jogakadémiáink hanyatlása folytán — mindjobban előtérbe emelt és mindinkább okvetlen szükség jellegével jelentkező reformjának a kérdése oly sokoldalú, oly számos, fontos, más kérdéssel kapcsolatos, hogy arról, miszerint a viszonyokat minden irányban felkaroló, megvilágító munkát, vagy épen ennek alapján, teljes reform-javaslatot nyújthatnék e helyütt — szó sem lehet.

Célom nem volt egyéb, minthogy több évi tanári tapasztalataim alapján röviden, szintén hozzászóljak a kérdéshez, s ezzel olvasó közönségünknél azt a figyelmet és érdeklődést, melyet ez nemcsak megérdemel, de fontosságánál fogva meg is kíván, bármily szerény módon némileg felkőltsem, illetőleg serkentsem; s igazán szerencsésnek érezném magamat akkor, ha ez nekem jelen kis művem által csak a legkisebb mértékben is sikerült volna.

Eperjes, 1888. február havában. *a szerző.*

Lesz alkalmunk helyenkint e művek közül a kiválóbbakkal foglalkozni.

Hazánkban a jogi szakoktatás reformjának ügye, eltekintve az e tárgyban hírlapok- és folyóiratokban közlött cikkektől, különösen a jogakadémiák évkönyveiben (értesítőiben), a tanév végén ezeknél tartatni szokott értekezletek jegyzőkönyveiben, s a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz intézett, s a tapasztalatokat magában foglaló felterjesztésekben érintetik.

Mindazok, kik jogi szakoktatási rendszerünket ismerik, s módjukban áll az ide vonatkozó szabályoknak s ezek hatásának és eredményének tanulmányozása, szükségképen meg vannak győződve arról, miszerint a jelenlegi állapotok általában meg nem felelőek és tarthatatlanok. Több felől hallhatni már, hogy vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumunk — mely különösen az újabb időben oly elismerésre méltóan sokat tett hazai tan- és nevelésügyünk emelése és előmozdítása tekintetében — szorgalmasan gyűjteti az adatokat a szükséges reform keresztülvitele szempontjából, mire különben az $188^{6}/_{7}$. évi miniszteri jelentés azon szavaiból is következtethetünk, hogy «a jogi tanulmányi és vizsgarendszer a maga egészében pedig annyi, ez időszerint megoldhatlan kérdéssel van összekapcsolva (a külön közigazgatási tanfolyam, a jogakadémiák fentartása vagy megszüntetése, a harmadik egyetem stb.), *hogy annak gyökeres reformálására az időt még mindig nem tekinthetem elérkezettnek.*»

Lehetetlen, hogy — bár egészen röviden — meg ne emlékezzünk e helyütt arról a mozgalomról, melyet a közelmultban a kecskeméti ev. ref. jogakadémia érdemes tanárai indítottak meg, midőn 1885. év. márciusában felhívást bocsátottak szét az összes jogakadémiák tanáraihoz oly célból, hogy különösen azon gyors hanyatlásnak, melyet ezen tanintézeteink életében tapasztalhatunk, az erők egyesítése, a teendők megvitatása, szóval minden lehető módnak alkalmazásbavétele útján gát emeltessék. Tette pedig azt a tanári testület azért, hogy «ne vádolhasson bennünket az utókor azzal, hogy összetett kezekkel engedtünk elpusztulni egy kulturális intézményt, mely a mi gondjainkra volt bízva,» s «melynek létezését hazánkra üdvösnek, szükségesnek tartjuk.» Sajnálatos, hogy az elismerésre méltó kezdeményezés, tekintettel arra, miszerint az akkor fennállott 12 jogakadémia közül csak 3 csatlakozott a megindított mozgalomhoz, sikerre nem vezethetett.

Míg elemi és középiskolai oktatásügyünket gonddal kidolgozott törvények szabályozzák, addig — eltekintve az 1848. XIX. törv.-cikk inkább elvileges megállapításaitól, melynél többet a kolozsvári m. kir. tudomány-egyetem felállítása és szervezése tárgyában alkotott 1872. XIX. törv.-cikk sem foglal magában — felső- s különösen jogi szakoktatásunk ügye a szabályzatok és rendeletek egész tömege által van rendezve, melyeknek rendelkezései nem egy tekintetben ellentmondók, kellően nem világosak, hiányosak vagy épen meg nem felelőek és célszerűtlenek.

Ezért nem kis mértékben érdemli meg a figyelmet a debreceni ev. ref. főiskola tanári karának 1887. március hó 25-én kelt «előterjesztése,» melyben a jelenlegi tanulmányi és vizsgarendszer, valamint a tudori szigorlatok kötelező voltának megváltoztatása, illetve megszüntetése kapcsán, az «országos törvény által való rendezés» szükséges kimutattatik, s melyeknek nyomán a mult tanév végén az eperjesi ev. ág. collegium pártfogósága, szintén ennek szorgalmazása iránt nyújtott volt be kérvényt az egyházkerületi és az egyetemes egyházi közgyűlésekhez.

Nem kerülheti ki figyelmünket, hogy jogi szakoktatásunk reformjának minden tekintetben megfelelően eszközlendő keresztülvitele, tekintettel az ezzel szoros kapcsolatban álló számos más kérdésre, melyekre a miniszteri jelentésnek fentebb idézett helye is hivatkozik, szerfelett sok nehézségbe ütköző feladat. De arról, hogy e feladat megoldásához mielőbb hozzá kell látni, lehetetlen meg nem győződnünk akkor, ha a jelenlegi viszonyokkal ismerősök vagyunk.

Rövid «megjegyzések»-ben kívánunk tehát a következőkben szólani az egyetemi rendszerről, szemben a szakiskolák rendszerével, fővárosi egyetemünk jogi és államtudományi karának túlnépességéről, azon hátrányokról, melyek ebből általán véve erednek; jogakadémiáink néptelenségének okairól; a hibákról, melyek a jogi tanulmányi és vizsgálati rendszerünkben is észlelhetők; s végül jelezni fogjuk általában azon irányelveket, melyeknek jogi szakoktatásunk okvetlenül szükséges reformjánál figyelembe való vétele — nézetünk szerint — határozottan kívánatos volna. (Folyt köv.)

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás).

3. Ha a vétséget visszavezetjük a cselekvésre, szenvedélyekre, a jellemre: azt látjuk, hogy az ok és okozati viszonyból, ezen kényszerűségből, a nagyszerű, fenséges szenvedély okvetlenül, szükségképen következik; a mi természetesen a jellemek szükségképi harcát vonja maga után, az által, hogy ez a szenvedély, jellem felülemelkedik és a dolgok menetébe önhatalmilag beleavatkozik; hogy a dolgok örök rendjét meg akarja módosítani, mi által e szenvedély ellen ismét kihívatik egy másik szenvedély, s előáll az összeütközés (conflictus). Ez oly hatalom, mely semmi által sem kisebbíthető és el sem távolítható, mert szükséges, és azért megsemmisítő összeütközés, vagy másképen mondva: «tragikus összeütközés, melyben fenséges cselekvés, nagyszerű szenvedélyek és jellemek szemben állanak és küzdenek a megsemmisítő erővel. Az ilyen jellemek a világ feltételeiben gyökereznek. III. Richard például nem gondolható másképp, mint a milyen, a kit csak a harc növelt nagygyá. És csak ilyen értelemben tűnik fel a szenvedély, mint létező világhatalom, és a jellemek ellentéte, mint létező s működő világhatalmak ellentéte, mely ellentét a világhatalmak összeütközésévé fokozódik. Keletkezik tehát világellentét, s mondhatjuk, hogy az emberi és világi dolgok sorsától elválaszthatatlanúl nagy szenvedélyek keletkeznek s egymást megsemmisítik, s előáll a világ-tragoedia, melyben egy örökkévaló hatalom, örökkévaló törvény nyilatkoztatja ki magát; ez az örökkévaló világ-törvény, mely a szenvedélyeket megsemmisíti az igazságszolgáltatás által; ez a világ-ítélet, mely független minden emberi műtől, s azért isteninek is nevezhető, de csak aeszthetikai szempontból. A jellemek, szenvedélyek összeütközésében támad a sors alakjában egy hatalom, melyben az egész világ sorsát szemléljük, s mely a világ-törvény tragikus világhatalma vagy végítélet, vagy az isteninek kinyilatkoztatása.

Ezzel felemelkedtünk a fenséges képzelet legmagasabb fokára, t. i. az elkerülhetetlen végítélet képzetéhez. Egyszersmind azt is látjuk, miben különbözik ez a legfelsőbb fok a másodiktól; mert míg amott az egyik oldalon vétek, a másikon a nemezis állott; addig itt mindkét oldalon van vétek és nemezis, mert minden szenvedély, mely a másik ellen fellép, mintegy a sorstól választatik ki és maga magában véve nemezis.

Ezen tragikus összeütközést megtaláljuk az Aristoteles által legtragikusabb költőnek nevezett Sophokles «*Phaedrá*»-jában, hol a Phaedra és Hippolit közti ellentétben fekszik a tragikus összeütközés. Phaedra mostoha fia iránt oly szenvedélyre ragadtatik, a melyről ez nem akar hallani, mert ő csak vadász. De ebben egyszersmind két magasabb lénynek a conflictusa van személyesítve, mythologiailag szólva: Aphrodite és Diana küzd egymással.

A sors, mint fatum, nemezis és tragikus összeütközés, legtisztábban jelentkezik Sophoklesnek «*Oedipus*,» «*Oedipus Kolonos*» és «*Antigone*» tragoediáiban, melyekben, ha Oedipus történetét lépésről-lépésre követjük, feltaláljuk a sors három nemét, úgy a hogy a görögök azt a legmagasabb fokig fejlesztették. Oedipus történetét Sophoklesen kivül Aeschylos és Euripides is feldolgozták, és az epikus költészetben már Homerosnál, Hesiodusnál és a Cyklikusoknál találkozunk vele.

Története a következő: Oedipus Laios, thebaei királynak és Jokastének a fia. Laios királynak a delphi jósda azt a fatumot jósolja, hogy fia őt meg fogja ölni és anyját nőül veszi. A király ki akarja kerülni ezt a rettenes sorsot és meghagyja, hogy fia a Cithaerion hegyre tétessék ki. Látjuk, hogy a király a fatumot ismeri, de nem teljesíti, nem engedi magát a fatum által vezettetni, hanem egész szenvedélyéből harcol ellene; tehát feltehetjük, hogy a fatumban hisz, különben miért lázadna fel oly hatalom ellen, mely reá nézve nem létezik? De ha a fatumban hisz és tudja, hogy el nem kerülheti azt, miért nem engedi, hogy végzete a maga módja szerint tovább fejlődjék? Mert fél a sorstól! és miért fél a sorstól! Látjuk tehát, hogy szenvedélye a fatummal szemben már vétség. A pásztor, kinek a fiú átadatott, nem oly kegyetlen, mint apja, hanem átadja egy másik pásztornak, ki a szerencsétlen gyermeket a korinthusi király, Polybos udvarába hozza, a ki a fiúnak Oedipus (dagadt lábú) nevet ad, gyermekének fogadja és felnevelteti. Az ifjúnak nincsen tudomása a sorsról és nem gondol vele, míg egyik társa fattyúnak nevezi. Tudakolja nevelő atyjától, Polybostól származását, ki őt fel nem világosítván, kebelébe a kételkedés magvát hinti el; de annyit megtud, hogy Polybos nem az ő atyja. De Oedipus nem elégszik meg ezzel, mit Polybostól hallott, világosan akar látni; tudni akarja: kik az ő szülei; azért Delphibe megy és megkérdezi az orakulumot. Itt megtudja a fatum határozatát, hogy iszonyú dolgokat fog mívelni, hogy atyját megöli és anyját nőül veendi; de nem tudja meg kik szülei és hol vannak. Oedipus irtózik a sorstól és képtelen azt teljesíteni, mit a jóslat mondott; nem akar Korinthusba visszatérni, mert annak környékén sejti szüleit; tehát fél, hogy véletlenül, tudtán kivül is végrehajtja a fatumot, és azért nem teljesíti, hanem ki akarja kerülni; fellázad, harcol ellene épúgy, mint apja, Laios. Ezen fellázadás azonban nem történik szenvedély nélkül. Ha ezt elnyomná és a végzetet a maga útján nem akadályozná, az viszont őt sem bántaná. E helyett ki kerülni akarván a végzetet, ő is csak a sors kezére dolgozik. Thebae felé veszi útját és Phokis tartományban egy szoros útban egy kocsival találkozik, melyen egy öreg ember inasával útazik. Oedipus és a kocsis között, a ki nem akar kitérni, heves szóváltás támad, mire Oedipus azt agyonveri, valamint az aggastyánt is, ki megölt kocsisát akarja megboszúlni. Ez az aggastyán Laios volt. Itt már csak tisztán látjuk, hogy a fatummal szemben szenvedély és vétség, vagy, ha akarjuk, bűn áll, mely a nemezist kihívja. Oedipus Thebaebe jön, hol a Sphinx rettenetes pusztítást visz véghez azáltal, hogy mindenkinek, ki közelébe jön, talányt ad fel megoldás végett, s azt, ki meg nem oldja, megöli. S minthogy még nem oldotta meg senki, a királyné, hogy az országot megmentse a pusztítástól, oda ígéri kezét s vele a trónt is annak, ki a Sphinx talányát megfejti. Oedipus szerencsésen megoldja azt, megszabadítja az országot a további csapásoktól, thebaei király lesz és Jokastét, saját anyját, nőül veszi, kitől két fia, Eteokles és Polyneikes, s két leánya, Antigone és Ismene születik. Ezen bűnök, az apagyilkosság, a vérfertőzés, kihívják a nemezist, s rettenetes betegség, a pestis kezd dühöngeni a városban, s a királynak, minden igyekezete dacára, nem sikerül a várost megszabadítani ezen kelletlen vendégtől. A delphii jósda, melyhez tanácsért fordult, azt üzeni, hogy Laios gyilkosát el kell távolítani a városból. Oedipus megindúl a gyilkos felfedezésére, s végre megtudja, hogy ő maga a gyilkos, de határtalan szenvedélyében és haragjában nem hiszi azt, mígnem Jokaste maga figyelmezteti őt Laios meggyilkolásának körülményeire, s így kitűnik, hogy ő a gyilkos. De azt még nem tudja, hogy Laios az ő apja, hogy ő tehát nemcsak gyilkos, hanem apagyilkos is egyszersmind. El akarja hagyni Thebaet, mikor Korinthusból hír érkezik, hogy Polybos meghalt; de nem akar oda menni és a trónt elfoglalni, mert megakarja tudni, kik az ő szülei, és elindúl, hogy felkeresse őket, még ha pásztorok között kellene is őket megtalálnia. Igy végtére attól a pásztortól, kinek őt kitennie kellett volna, megtudja, hogy ő Laiosnak a fia és saját anyjának a férje. Oedipus most már tisztán látja a dolgokat; de ez oly világosság, melyet el nem bír, azért, miután Jokaste önkényt kereste fel a halált, megvakítja magát és önként megy számkivetésbe. Ez a nemezis.

Most következik Oedipus tragaediája a számkivetésben (Oedipus Kolonosban), míg végre Attikában Theseus védelme alatt az Erymniák ligetében, Kolonosban, Athenae melleti örök nyugalmat talál. Oedipus fiaitól elhagyatva, kik még legszükségesebb életszükségleteiről sem gondoskodtak, kiátkozza azokat, és Antigone leánya kíséretében, helyről-helyről vándorolva, megtisztúl vétségétől és bűnétől; és miután fiait és családjaikat, kik őt vissza akarták hozni Thebaebe, mert a jóslat szerint boldog lesz azon ország, hol Oedipus hamvai nyugszanak, még egyszer kiátkozta, meghalt. Oedipus sorsára is alkalmazhatók Schiller szavai: «irtózom az istennek irígységétől.» (Folyt. köv.).

Gamauf György,
tanitó-képezdei tanár Eperjesen.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Egyházkerületünk a folyó hó 1—3. napjain, Miskolcon tartotta meg közgyűlését. Elnöklő püspök úr mindenekelőtt buzgó imában kérvén Istennek segítő kegyelmét, miután örömét fejezte ki a felett, hogy az egyházkerület tagjai, az országunkat ért súlyos csapás és abból származó nehéz körülmények dacára is, oly szép számmal jelentek meg, ily módon adván tanújelét egyháztársadalmi ügyeink iránt tanusított törhetlen érdeklődésöknek: a közgyűlést megnyitottnak jelentette ki.

Szeretve tisztelt főgondnokunk, br. Vay Miklós úr ő nagyméltóságát, országos ügyeink vezetése körében nyert megbízatása visszatartván attól, hogy ez alkalommal körünkben megjelenhessen, ezen oknál fogva a társelnöki hely betöltése válott szükségessé. Erre Ragályi György, mint hivatalkor szerint legidősebb egyházmegyei gondnok

kéretvén, helyét a közgyűlés szíves üdvözlése között foglalta el.

Egyházkerületünk, már annak idejében, lelkes örömmel értesülvén azon magas kitűntetés felől, melyben egyházkerületünknek főgondnoka, br. Vay Miklós úr Ő excellentiája, a főrendiház elnökévé történt legkegyelmesebb kineveztetése alkalmából részesült: iránta érzett s a hosszú évek során át, mindig csak növekvő hódoló tiszteletből indíttatva, ragadja meg az alkalmat, hogy így testületileg is kifejezze Ő nagyméltósága előtt e nagyjelentőségű alkalommal, a legmélyebb szívvel érzett szerencsekívánatait és tiszteletteljes üdvözletét, hálát adva a gondviselésnek, hogy őt, nemes lelkét, kiváló tehetségeit nekünk adta s reformált egyháztársadalmunk életének fejlesztésére s koronkint meg-megújuló dicsőségére, megtartotta; buzgón kérvén egyszersmind a felettünk őrködő s nekünk ily örömeket nyújtó gondviselést, hogy még sokáig megtartván Ő excellentiájának drága életét, adjon erőt ily kitüntetésben részesült főgondnokunknak ez újabb és nagyfontosságú hivatásával együtt járó terhek elviselésére s édes hazánk, s ebben anyaszentegyházunk boldogságának minél magasabb fokra való emelésére. E jelen jegyzőkönyvi pontban kifejezett örömünk és hódoló tiszteletünk Ő nagyméltóságával közöltetni határoztatott.

A közgyűlésre kiküldött képviselők megbízó levelei felolvasottaknak tekintetvén, azok igazoltattak. Ezzel összeköttetésben az elnökség jelentette, hogy Csider Károly, gömöri egyházmegyei gondnok gyöngélkedése, Kérészy Barna, egyházkerületi egyházi aljegyző pedig gátló körülményei miatt meg nem jelenhettek. Tudomásúl vétetett. Tanácskozó testületünk kiegészítése végett felbontatván azon szavazatok, a melyeknek beadása ez alkalomra tűzetett ki, azok eredményéből kitűnt, hogy a megüresedett és már régibb idő óta betöltetlenül maradt egyházkerületi egyházi tanácsbírói helyre Fejes István, főiskolai egyházi algondnok választatott meg. A Teleky Péter lemondásával megüresedett egyházkerületi világi tanácsbírói helyre eltértek a szavazatok s épen ezen oknál fogva, újabb szavazás rendeltetett el *Meczner József* és *Lengyel Sámuel* között.

A tanácskozás sorrendjén, mindenekelőtt püspök úr olvasta fel szokásos évi jelentését. Hű és kimerítő rajza volt ez egyházi és iskolai életünk egy évi történetének. Megnyugvással, sőt örömmel hallgatta meg a gyűlés szép számú közönsége; mert, mint végeredményt, azt lehetett belőle megállapítani, hogy lassan bár, de fokozatosan halad anyaszentegyházunk élete a tökéletesedés nagy célja felé.

Jelen gyülésünkre, már jegyzőkönyveink tárgysorozatában, több nagyfontosságú kérdés volt kitűzve. Így került elő első helyen, a felsőborsodi egyházmegyének, véleményadás végett, az egyházmegyékhez kiadott azon indítványa, hogy a népiskolai tanítók szeptember havában is változhassanak. Öt egyházmegye feltétlenül ellene nyilatkozott az újításnak, három pedig elfogadta azt, bizonyos kikötések mellett. Közgyülésünk aztán egészen gyakorlati módon egyeztette ki a nehézséget és az ellentétes nézeteket, s kimondotta, hogy a tanítói változások, mint eddig, úgy ezután is általában tavaszszal fognak megtörténni; azonban az egyházmegyék kivételesen és a körülményekhez képest, esetről-esetre engedélyt adhatnak arra, hogy valamely tanító őszszel is átmehessen más egyházba.

Felolvastatott ezután azon munkálat, a melyet egy bizottság készített a pályázati képesség tárgyában, s a mely lapunkban, indokolásával együtt, annak idejében, egész terjedelmében, közölve volt. A közgyűlés megkísérlette e nagyjelentőségű kérdés felett az eszmecserét. Némelyek nagyobb szabadelvűséget kívántak volna érvényesíteni az egész lelkészválasztási szabályzat megállapításánál, mások ellenkezőleg, meg voltak elégedve a jelenleg érvényben levő intézkedésekkel; mígnem aztán abban történt megállapodás, hogy a munkálat kiadatik véleményezés végett az egyházmegyéknek, s ennek alapján fog majd aztán dönteni ez ügyben egyházkerületünk.

A legközelebb tartott konvent rendelkezései kerültek ezek után sorrendre. Ezek között az *országos lelkészi gyám- és nyugintézet alapszabályjavaslata*, mint kétségen kivül leginkább közérdekű, megvitatás végett, szintén az egyházmegyékhez tétetett át. fölhivatván azok, hogy munkálataikat folyó évi szeptember 15-ig mulhatatlan küldjék el az egyházkerületi egyházi főjegyzői hivatalhoz. Az ilymódon egybegyűjtött adatok alapján fog aztán egy bizottság jelentést tenni e kérdésben őszi egyházkerületi gyülésünk elé.

Méltó megütközést keltett a gyűlés tagjainál a kassai katonai reáltanoda vallástanítási ügye. Ez a kérdés régebben már ismertetve volt ugyan lapunkban, azonban a dolog ez idő szerinti állásának megértése végett, szabad legyen némely mozzanatokat emlékezetbe hoznom. Az említett katonai iskolában minden felekezetű tanulók részesülnek rendszeres vallásoktatásban, csak a református növendékek nem. Ennek tudomására jutván egyházkerületünk, kérte az illető minisztériumot, hogy intézkedjék ez ügyben, mert az nem elégséges, hogy a mi növendékeink csak épen annyit tanúljanak a vallásból, amennyit esetleg az évenkint egy pár órára megjelenő vándor katonai lelkész taníthat. E megkeresésnek nem lett semmi eredménye, azért az ügy, mint szintén feltűnő vallássérelmi ügy, a konventhez tétetett át; hogy minő eredménynyel, az a legközelebbi konventi jegyzőkönyv 40. számú pontjából látható, a hol az mondatik, hogy «miután a kassai katonai reáliskolát jelenleg *csak* 13 ref. vallású növendék látogatja, ezen csekély számmal szemben, egy külön egyházi személynek alkalmazása, tetemes és kellőleg nem indokolható kiadást okozna, s így a közös hadügyminisztérium az ez irányban intézett kérvénynek eleget nem tehet.» A konvent fájdalommal vette tudomásúl ezt a kereken történő kijelentést, s megbízta egyházkerületünk elnökségét, hogy a maga körében keressen útat és módot, hogy ezen katonai reáliskolába járó, hitfelekezetünkhöz tartozó növendékek kellő vallásos oktatásban részesittessenek. Püspökünk tehát felhívta a kassai ref. lelkészt, hogy nyilatkozzék arra nézve: vajjon hajlandó-e a szóban forgó intézetben a vallástanítást, az egyházkerület által adandó bizonyos igen mérsékelt tiszteletdíj mellett elfogadni. A kassai egyház lelkes és buzgó lelkésze, természetesen, készséggel ajánlotta fel szolgálatát, kiemelvén, hogy az oktatást csak magyar nyelven végezheti, már csak elvi szempontokra való tekintetből is. És, íme, midőn erről püspökünk értesíti az illető minisztériumot, s midőn, daczára annak, hogy az a nevezett intézetben általa fizetett katekhetákat tart más vallású gyermekeknek, a mi egyházkerületünk pedig még áldozatra is kész, hogy gyermekeink ott ez irányban megtartassanak, a minisztérium leír, hogy nem engedheti meg, hogy mi ott *magyar nyelven oktató* katekhetát tartsunk. Idáig fejlődvén az ügy, azt, orvoslás végett, még egyszer a konventhez terjeszti fel egyházkerületünk; ha pedig ott kedvezőleg nem volna elintézhető, azon esetben az országgyűléshez fog felfolyamodni.

Hosszabb vita fejlődött ki a közalap célszerűbb hovafordítására vonatkozólag, a konventen felmerült indítványok felett is, mely indítványok a konventi jegyzőkönyv 89. pontja értelmében, nyilatkozattétel végett az

egyházkerületekre küldettek le. E tárgynál is küzdött a régi az újjal. Némelyek szebb reményeket kötöttek a javaslatok által tervezett azon eszméhez, hogy inkább keveset, de jót, mint soknak keveset, de sohasem elegendőt; mások pedig egyelőre is abbeli félelmöknek adtak kifejezést, hogy az idejében jött kevés is többet ér, mint a felgazdagítás, ha talán elkésik az. Egy életkérdésről levén itt is szó, egyházkerületünk bizonyára nem is tehetett másképen, mint hogy kiadta tüzetes meghányás-vetés végett az egész ügyet az egyházmegyéknek, felhíván azokat arra, hogy munkálataikat a folyó évi szeptember 15-ig küldjék be az egyházkerületi világi főjegyzői hivatalhoz; a vélemények összegezésére és javaslattételre pedig egy bizottságot nevezett ki, melynek elnökei: főt. Kun Bertalan, püspök és Ragályi György; tagjai pedig: Mocsáry Lajos, Br. Vay Béla, Lévay József, Meczner Béla, Debreczeni Bertalan, Debreczeni Gábor, Balogh Béla, Tóth Dániel, Nagy Ignác.

Ugyancsak a konvent elhatározván az énekügyi bizottság közeli egybehívását, s általában az egész énekügy megmozdítását: egyházkerületünk, az egyházkerületi énekügyi bizottságnak már régebben elhunyt tagjai helyére Radácsi Györgyöt, Lévay Józsefet és Sz. Nagy Józsefet választotta meg. (Vége köv).

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhir.** Engedje meg nagytiszteletű úr, hogy becses lapjában egy kegyeletbeli kötelességet teljesítsek, s megemlékezzem egyházmegyénk egyik legidősebb lelkészének elhunytáról. Ez *Bagdy István,* volt vísi lelkész, ki 40 éves munkaköréből mult április hó 25-én, reggeli 7 órakor dőlt ki, rövid egy heti, úgyszólván fájdalomnélküli szenvedés után. Temetése április 27-én volt a délelőtti órákban; egyházi beszédet alólírt lelkész tartott felette az udvaron, mert a 3 évvel ezelőtt tűz által elpusztult templom helyett istenitisztelet helyéül használtatni szokott iskolahelyiség, a vidékről egybesereglett résztvevő közönség befogadására elégtelen lett volna; a sírnál *Sarkadi Antal,* kenézlői lelkész vett tőle érzékeny búcsút. A boldogult 1814. julius 19-én született Vajdácskán, hol atyja tanító volt. 1826. április 4-én a sárospataki főiskolába vitetett a grammatikai osztályba, hol azután évről-évre menvén, tógátussá lett s mint 7 éves diák, 1841. január havában a tisza-lúci egyházba ment 3 éves académica promotiora. Itt 2 és fél évig működvén mint tanító, 1843-ik évben, a Tokajban tartott őszi egyházmegyei gyűlésen letette a kápláni szigorlatot, s ugyanez alkalommal Lúcra helyeztetett el segédlelkészül. Innen egy év multával Bodrog-Kersztúrba ment segédlelkésznek, hol 3 évet töltött el; 1847-ben az év végével a cigándi egyházba rendeltetett. 1848. év március havában, a Sárospatakon tartott egyházmegyei gyűlés alkalmával, a vísi egyház küldöttei által lelkészül hívatván meg, azt el is fogadta, s még e gyűlésen meg is erősíttetett az üresen álló egyház lelkészi hivatalában, melyet a következő ápr. hóban el is foglalt, s ezen év szeptember 1-én tartott ungvári egyházkerületi gyűlésen fel is szenteltetett. E 40 év lefolyta alatt zajtalanúl, de erős kötelességérzettel viselte gondjait a kisded egyház anyagi és szellemi ügyeinek. 1849-ik évben nőül vette a most gyászban kesergő Kovács Mária özvegyet, mely «természetes és törvényes» házasságából — mint a boldogúlt megjegyezte — 5 élő s már önállóságra jutott gyermeke gyászolja a forrón szeretett édes atyát, s a kisded egyház tagjai aggódnak azon kérdés felett: vajjon következik-e utána valaki, mint önálló egyház lelkésze? Lengjen béke síri álma felett! *Abaházy József, ev. ref. lelkész.*

— **A jog- és államtudományi államvizsgálatok** részint a jelentkezők átlagos készültségének gyöngesége, részint a vizsgáló-bizottságok enyhe eljárása folytán, nagyon alantas színvonalra sülyedvén le — mint a napi lapok írják — a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezett az iránt, hogy ezek a vizsgálatok, a melyek az illetőket fontos s a közigazgatás menetébe mélyen benyúló hivatalok viselésére jogosítják; addig is, míg a gyakorlati közigazgatási államvizsgálat szabályoztatván, a közigazgatási minősítés jótékony szigorítása az által is létrejöhetne, egyelőre — *a jog- és államtudományi vizsgarendszer általános keretének változatlanúl hagyása mellett — a jog- és államtudományi államvizsgálatok szigorúbbakká tétessenek.* E célra alkalmasnak látja a miniszter, hogy a német államokban divatos «Referendar's examen»-ekhez csatolt *írásbeli vizsga* nálunk is behozassék, a mi zárt helyen, kellő felügyelet alatt történnék. E kérdésben felhívta a miniszter az összes hazai egyetemeket és jogakadémiákat a véleménynyilvánításra, a melyre a folyó tanév vége a határidő.

— **Követésreméltó reform.** A porosz leányiskolák tantervén lényeges javítások történtek közelebb a túlterhelés meggátlása végett. Először is megszüntették a nyilvános vizsgálatokat, s megszabták, hogy a növendékek oda haza legfölebb egy-két órai iskolai dolgozattal terhelhetők; másodszor a vasárnapokat, ünnepnapokat és szünidőket az iskolai terhek alól felszabadították; harmadszor a könyvnélkülözést korlátozták az által, hogy a történelmet, (hazai, világ-, bibliai vagy irodalomtörténetet) könyvnélkülöztetni nem szabad. A térképek otthoni rajzoltatása s kézi munka közben az idegen nyelven való társalgás szintén tiltva van. Végre figyelni tartoznak a tanítók arra, hogy egyszerre nagy könyvcsomókat ne hordjanak a leányok az iskolába. A nőnevelés javítása nálunk is foglalkoztatja az intéző köröket; bizonyosan közel vagyunk már az időhöz, a mikor a felesleges cafrangokat, a közönség és szülék vakítására szolgáló külsőségeket le fogják vetkezni leányiskoláink. Szerencse reánk, hogy a protestáns leánynevelés, még igen keveset fogadott el a divatos túlságokból!

— **Az abauji egyházmegye**, tavaszi közgyűlésének 5-ik számú határozata értelmében — mint utólagosan értesülünk — a Protestáns Irodalmi Társaság alapító tagjai közé száz, azaz 100 o. é. frttal belépett olyformán, hogy ez összegnek mindenkor 5% kamatját fogja a társulat pénztárába befizetni. Ily értelemben meg is bízta az egyházmegye dékáni hivatalát, hogy a fentebbjelzett díjat évről-évre illetékes helyen fizesse be.

— **A tiszántúli egyházkerület legközelebbi közgyűléséről** — addig is, míg annak lefolyását bővebben ismertethetjük — közöljük olvasóinkkal, hogy ott az *Irodalmi Társaság* ügye is a zöld asztalra került s pro et contra indítványok tétettek s 29 ellen 33 szavazattal az unitárius-ellenes párt jutott diadalra. A majdan összehívandó szervezkedő gyűlés most már tehát egy kerületi határozattal fog szemben állani. — A Bethlendi tanszékére *Erdős József,* új-sóvei lelkész választatott meg. Szívesen üdvözöljük.

— **A sárospataki állami tanítóképezde ifjúsága** folyó hó 13-ikán délután az árvízkárosúltak és saját

zene-alapja javára, a képezdei ének- és zenekar s helybeli hölgyek közreműködésével, a képezde zenetermében *hangversenyt* rendez, 80, 60 és 40 kros belépti jegyekkel. Felhívjuk a nevezett ifjúság buzgó s nemes törekvésére az olvasó közönség szíves figyelmét.

— **Az «Irodalmi Társaság»** ügye élénken foglalkoztatja laptársainkat s különösen a debreceni s tiszántúli ev. ref. intelligentiát. Az unitárius-ellenesek segítségre találtak a kolozsvári «*Prot. Közlönyben,*» a melynek szerkesztője már az alakuló gyűlést megelőzőleg is epésen támadt erdélyi testvéreire, és erősen szította ellenök a gyűlölség tüzét. Legközelebb már azon csudálkozik, hogy az unitáriusok, a kik nem egyhangú szavazattal ismertettek el a társaság tagjaiúl, a kiknek benmaradása ellen a 2 milliónyi ev. ref. vallásúak közül 866,000 nyilatkozott (?!) még 10 nap elteltével sem tartották kötelességüknek megköszönni a többség bizodalmát s még mindig nem léptek ki a társaság tagjai közül. A «*Keresztény Magvető*», az unitáriusok havi folyóirata már megfelelt *Sz. G.* gyűlés előtti támadásaira s meg fog felelni bizonyosan erre a méltatlankodó kérdésre s illetőleg csodálkozásra is; de mi sem tehetjük, hogy a testvéri ölelkezésnek e felett a kivételes módja felett meg ne botránkozzunk. *Sz. G.* nem akarja észrevenni, hogy a kisebbség mellett törvén pálcát, elítéli — csupa unitárius-gyűlöletből — az alakuló gyűlés roppant nagy többségét, a 866,000 kedvéért — az ő számitása szerint — az 1·134,000-et, meg az ágostai evangelikusok szabadelvű nagy többségét. Nem tehetjük fel s nem is szabad feltennünk az unitáriusok mellett felszólalt férfiakról — köztük az erdélyi ev. ref. püspökről — hogy azok olyan Sz. G.-féle utógondolattal szónokoltak és szavaztak volna az unitáriusok és a protestáns névnek reájok is teljes joggal való kiterjesztése mellett. A «Debreceni Ellenőr»-ben *Joó István*, a debreceni tanári kar volt képviselője hosszabb cikkben felel *Balogh Ferenc* theologiai tanárnak ugyanitt és a «Budapesti Hírlap»-ban közölt «*Református lelkiismeret*» című cikkére. Higgadtan s alaposan utasítja vissza B. J.-nek azt az állítását, a melylyel ő a *református lelkiismeretet* az unitárius-ellenesek számára foglalta le; s tévesnek mutatja ki azt a feltevést is, mintha az unitáriusokkal társúlni akarók közönyösek volnának a hitelvek iránt s ráolvas ellenfele fejére annak saját tényéből (t. i. hogy a prot. egyháztörténelem művelése végett ő is kész volt ismét szövetkezni az unitáriusokkal, tehát elismerte őket protestánsoknak!); majd tudósok nyilatkozataival, történeti tényekkel (erdélyi s magyarországi dolgokkal, az 1878 XX-ik t. c. felett való tanácskozásra egybehívott protestánsok képviseletével, a melynek elnöke a kálvinista gr. *Teleky József*, jegyzője az unitárius *Brassai Sámuel* volt stb.); és *Révész Imrének* egy 1879-ben kiadott röpiratával igazolja, hogy B. J. és társai a *protestáns* név értelmezésében egészen új és igazolhatatlan elméletnek hódolnak. Helyesen mondja, hogy az ellenzék várja be a csemete gyümölcsét, addig pedig legyen türelmes és méltányos. A budapesti «Egyházi és Isk. Lap»-ban *Papp Károly*, budapesti ev. ref. lelkész a *népies irodalomnak* a társaság munkakörébe való bevonásán akad fel s ennek és a testületi pénztárak igénybevételének tulajdonítja egyeseknek, péld. a debrecenieknek idegenkedését. Roszalja, hogy a társaság nem maradt meg az *Alapszabály-tervezetben* eléje tűzött cél s a *tudományos* jelző mellett, mert ebben az esetben — szerinte — nem támadt volna olyan merev ellenzék, mint így, a mikor a társaság a népre is akarván hatni, mintegy maga hívja ki egyesek féltékenységét a nép hitének netalán bekövetkező megingása miatt. Ha már bevonatott a népies irodalom a társaság munkakörébe, maradt volna a társaság egyelőre csupán e mellett s ezen az alapon erősödve fejlődhetett volna később tovább, a tudományos dolgokra is kiterjeszkedve. De — és ez, a mi mindennél jellemzőbb a P. K. cikkében — ő «*a népies olvasmányok szerkesztésére és kiadására nem hajlandó semmiféle felekezettel szövetkezni*»; mert e téren mindenféle szövetkezetben veszélyt lát a nép hitére nézve, s épenazért tanácsolja, hogy a végleges megalakulás halasztassék el, s miután az alapszabályokon különben is igen lényeges módosítások történtek: szóllíttassanak fel az aláírtak nyilatkozatra, ha hajlandók-e így is tagjai maradni a társaságnak vagy sem? Nem fojthatjuk el csodálkozásunkat a felett, hogy *P. K.* úr ezzel a tiszteletreméltó aggodalmaskodásával miért nem próbálta az alakuló közgyűlést capacitálni?! A népies irodalom felvétele különben annyira közös óhajtás volt, hogy a miatt az alakulás elhalasztásának csakis úgy lett volna értelme, ha azt a többség úgy értelmezi, mint P. K. úr, hogy t. i. annak mívelése minden felekezetnek kizárólagos kötelessége. Ezt pedig a debreceni ellenzék sem állította. Ugyancsak a nevezett lapban *Dr. Szlávik Mátyás* «Post festa» cím alatt érdekesen emlékezik meg azokról a benyomásokról, a melyekkel ő az alakuló gyűlésről eltávozott. Ő — ellenkezőleg P. K.-val — szerencsés gondolatnak tartja a népies irodalomra való kiterjeszkedést s a parokhialis könyvtárakat is, föltéve, hogy a népies irodalom nem áll a dogmatismus szolgálatában. Végzetes tévedésnek tartja, hogy az ellenzék *a dogmatikát a theologiával, a protestantismust és az evangyéliomi keresztyénséget annak hittani és hitvallásszerű formulázásával felcserélte.* Egyet szeretett volna, ha t. i. a programmba felvétetik az *akadémiai tankönyv-készítés* is, a mit a magyar prot. egyház egyik legégetőbb kérdésének nevez. A pozsonyi „*Egyház és Iskola*“ csalódást érez a miatt, hogy a tudományos jelző kitöröltetett a társaság címéből; de megnyugszik abban, hogy csak „*egyelőre,*“ különben örül a testvéri szövetkezésnek. A «Dunántúli Prot. Közlöny» is helyeslőleg szól az egyesülésről: a «Keresztény Magvető» szerencsének tartja a megoldást, nem az unitáriusokért, a kik — szerinte is — csekély számmal vannak, hanem a protestantismus nagy elvének újabb diadaláért, s lelkesíti olvasóit a társaság pártolására. A «Debr. Prot. Lap»-ban *Könyves Tóth Kálmán* és *Dicsőffy József* tiltakoznak az «Egyh. s Isk. Lap» azon nyilatkozata ellen, mintha ők tüntetve hagyták volna el a közgyűlést. Nevezett lap különben várakozó állást ígért a társasággal szemben, s késznek nyilatkozott annak jó gyümölcseit olyanokúl ismerni el, jóllehet elvi álláspontja miatt tartózkodnia kell a társaságtól. Az érdekes eszmecsere ismertetését folytatni fogjuk.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *abaúji* egyházmegyéhez tartozó *szemerei* lelkészi állomásra pályázat hirdettetik.

A lelkészi állomás javadalma föld, rét, szőlő haszonvételéből, kész terményből, szolgálmányokból, stólából 600 forint és így a IV-ik osztályba tartozik.

A pályázatok felszerelve, junius hó 3-ik napjáig beadandók nt. *Fodor Pál* úrhoz *Vilmányban,* utolsó posta *Vizsoly.*

Miskolc, 1888. május 4. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 20. szám. Sárospatak, 1888. május 14.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Azok az üres templomok.» (Vége). *Olajos Pál.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Folytatás). *Dr. Horváth Ödön.* — «A fenséges.» (Folytatás). *Gamauf György.* — «A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése.» (Vége). *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Azok az üres templomok.

(Vége).

A templomkerülés okának tartom én továbbá a szokás és divat uralmát. Már egy más alkalommal hangsúlyoztam azt, hogy az uralkodó szokás és divat áramlata magával ragadja a szíveket és lelkeket és hogy az érzelmekre, gondolatokra és cselekedetekre elhatározó befolyást gyakorol. A világ mindig azt tartja jónak, a mit a forgalomba hozott divat, szokás bálványa olyannak híresztel. Azon kezdettől fogva, melyet a hajdankor történetének búvára felmutat a mi korunkig, az emberiség a folytonosan változó divatszokások hullámai között hányatott.

A jelenleg hanyatlásban lévő vallásos eszméknek is volt fénykoruk, midőn az embereknek szívök és lelkök vallásos érzülettől, gondolattól vagy épen, sok esetben, vallásos rajongástól hevült; a tudósok egész életök folyamát a biblia tanúlmányozására szentelték és a köznép csaknem minden idejét szenteskedő cselekvényekre fordította. Említsem-e a harcokat, melyeket a szentföld elfoglalásának érdekében kelet és nyugot fejedelmei és harcosai kétszáz év folyamán vívtak egymással, mely harcok állítólag öt millió emberébe kerültek Európának. Avagy elvezessem-e a gondolatokat azon jeltelen sírokhoz, melyekben a vallásos eszmék diadaláért elvérzett régibb- és újabbkori martyrok hamvai nyugosznak? Felemlegessem-e a 30 éves vallásháborút, a Karaffa mészárlását, a gályás papok szenvedéseit és más, ezekhez hasonló jeleneteket, azon állításom igazolására, hogy volt olyan idő is, midőn a vallásos eszmék körül forgott minden gondolat és azoknak érdekében nem volt túlságosan terhelő semmi áldozat?

A mai kor más elveket vall, más eszmékért hevül, más célokért küzd, más szenvedélyek által vezéreltetik és más divatszokásoknak hódol; a vallásos és erkölcsi élet szinterén nagyszerű átalakúlás észlelhető. A mai kor emberei az igaz isten helyett Mammon bálványa előtt borúlnak le; elvhűség, hit, jellem, meggyőződés, becsület, némelyik által árúcikk gyanánt forgalmaztatnak, melyeket eladni és megvásárolni lehet és mindenkor a többet ígérőnek jutnak birtokába; és a Mammon bálványa ott áll a szívek templomában, a tisztelet nimbuszának fényözönében, az őt tisztelők nagy serege szívszakadva várja a bálvány kegymosolyát és azon kecsegtető ígéretének megvalósítását: *„ímé a világ minden dicsőségét nektek adom, ha leborúlva tiszteltek engemet.“* Máté 4. 9.

Az igaz Isten tiszteletére hívogató harang szózata elhangzik, az Úr házának ajtai megnyílnak, de a Mammon szolgálatába szegődött lelkek ott maradnak az ő urok környezetében és nem indúlnak meg az igaz Isten eszközös hívogatására, azon alkalomszerű kifogással mentegetvén magukat, hogy Istennek és Mammonnak egy alkalommal szolgálni nem lehet. És ímé ez is egy ok arra nézve, hogy az igaz Isten templomai üresen maradjanak.

* * *

Venio nunc ad causam fortissimam. A templomok ürességének, az úr napja megszentségtelenítésének okául tartom még azt a megmagyarázhatatlan hideg közönyösséget, azt az érdek-különválasztást, a mely az állam részéről az egyház irányában nyilvánúl.

Ha a társadalmi alakúlás eredetére visszagondolunk, az állam és egyház egykorú intézmények, illetőleg ikertestvérek gyanánt tűnnek fel. A latin axiomai igazság arra tanít, hogy *„concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur,“* a zsoltáros próféta pedig azt mondja: *„ímé, mely gyönyörűséges dolog az atyafiaknak békés együttlakásuk.“* Solt. 133. 1. De ha nem hivatkoznánk is a jelzett tekintélyes érvekre, a mindennapi életszükségek útasítanak a békés viszony megszilárdítására, egymás kölcsönös gyámolítására.

Az egyháznak ugyan hivatásszerű feladata a béke áldásának ápolása, megszilárdítása, az erkölcsi életerő

ébresztése, a szívek nemesítése, az akarat jobbítása; nem kényszereszközök alkalmazásával, hanem a vallás ígéjének hatalmával s a jóra serkentő oktatások befolyásával oda működik, hogy az egyház egyetemében, egyszersmind a polgári társadalomban is mindenek ékesen és jó rendben legyenek.

Az államnak is az a célja, feladata és törekvése, hogy a jó rend, az igazság gyakorlása és a törvény tisztelete fenmaradjon; csakhogy midőn az egyház az oktatás szelíd eszközeit alkalmazza, ugyanakkor az állam a hatalom kényszereszközeivel rendelkezik. Az állam törekvését nagy mérvben megkönnyíti és elősegíti az egyháznak az a hivatásszerű működése, melyszerint az államnak jóerkölcsű és törvénytisztelő polgárokat igyekszik növelni; de az államnak is viszonos kötelessége az egyház nemescélú törekvéseit őszinte készséggel gyámolítani. Így aztán az egyesített erők működése, mind az egyház, mind a polgári társadalom felvirágzását biztosítja.

Hogy mi, lelkészek, az általam jelzett és az állammal közösérdekű célt megközelíthessük, szükségünk van arra, hogy különösen a szokott órakban, a templomi gyűlésekben, vasárnapokon híveinket oktathassuk és hogy a jelzett időben a templomtól, mint a lelki gondozás helyétől, el ne vonja őket a világi foglalkozás. Azonban fájdalmasan tapasztaljuk azt, hogy az állam a jelzett közös cél érdekében semmit sem tesz, illetőleg elnézi és megengedi azt, hogy a föld népe vasárnapokon is köznapi dolgait végezze, vásárokat tartson, a korcsmai helyiségekben összegyűlve, a szeszes italok túlságos élvezésével az erkölcstelenség mételyét szívja lelkébe. Így aztán a nép elhiteti magával, hogy a vasárnap megrontása nem is bűn, mivelhogy azért senkisem szól és senkisem fenyít.

Így van aztán, hogy midőn belépünk az üres templomunkba, bánatos lelkünk elborúl a szent hely iránti közönyösség miatt; a világi foglalkozások zajongása, a szomszédos korcsmából kihangzó tivornyázók lármája és a templom előtt elvonúló bakhánsok ordítozásai belevegyűlnek templomi imáinkba és túlharsogják szónoki előadásainkat.

Midőn egy alkalommal az ilyen botrányos jelenet miatt, illetékes személy előtt panaszt emeltem, a vélt rend embere azt válaszolta nagy meglepetésemre, hogy az egyéni szabadságot nem lehet és nincs joga korlátozni. Hiszen a rendzavarás s a mások békés nyugalmának feldúlása és az őrületes féktelenség nem lehet a jogos szabadságnak helyes élvezése; ez inkább kihágásnak nevezhető, melyet megfékezni, sőt szigorúan megbüntetni, a rend embereinek mulaszthatatlan kötelességök.

A prófétai ihlettel bíró Berzsenyi Dániel, az ő nemes szívének lánghevével és lelkének magasztosságával azt mondotta, hogy *„minden ország támasza s talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől s rabigába görbed.“* Én ezen szózatot óriási betűkkel, arany-keretbe foglalva, oda szeretném helyezni a közügyek vezetésére megválasztott és az igazságszolgáltatás kezelésével megbízott hivatalnokok munkaasztalára; sőt odahelyezném az országgyűlési terembe is, hogy biztos tájékozást és helyes irányt nyújtana a törvényhozás, közigazgatás és igazságszolgáltatás nagyfontosságú munkaterén, miként a hajó iránytűje a nagy oceán hullámain evezőknek.

És most bezárom előadásomat azon vigasztaló öntudattal, hogy a midőn a kebelemben és elmémben zajongó érzelmeknek és gondolatoknak szabad folyást engedtem, ezáltal a velem együttérző és gondolkozó lelkésztársaim fájó érzelmének is kifejezést adtam. Én azt hiszem, hogy ha a polgári társadalom őrállói a lelkészi testülettel egyesülve, az egyház és állam közös céljának, az erkölcsi és vallásos élet fejlesztésének érdekében összhangzatosan és erélyesen működnének: vezénylő szavukkal és egy célra törekvő működésök által megállítanák a bűn és a vallástalanság lejtőjén rohamosan haladó világot és nemesebb irányt jelölnének az emberiség gondolkozásának és cselekvésének. Sőt még azt is merem állítani, hogy a társadalmi rend felforgatására szövetkezett államellenes társulatok bűnös üzelmeit is biztosabban meg lehetne fékezni, ha a polgári társadalom törvényhozó és végrehajtó közegei, a vallás őreit erkölcsnemesítő tövekvéseikben a jóakarat készségével gyámolítanák.

Olajos Pál.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Folytatás).

I.

Nem hiszszük, hogy általában helyesnek lehetne tartani azon kérdésnek a felvetését, hogy: vajjon egyfelől az egyetemi rendszer, másfelől a szakiskolák rendszere közül, melyiket kell feltétlenül megfelelőbbnek tekintenünk? s ebből kifolyólag, hogy a jog- és államtudományok tanítására általában az egyetemek vagy a jogakadémiák alkalmasabbak-e? Távolról sem képezi gondolatunkat az, hogy e kérdést felvessük.

Mi általában csak azt tartozunk megjegyezni, hogy okvetetlenül megfelelőbbnek és helyesebbnek tartjuk azt a tanrendszert, a mely a tanításban a legtöbb eredményt tudván felmutatni, feladatát a legsikeresebben oldja meg.

Tudjuk mindnyájan azt, hogy annak, a ki magát a tudományos pályára való lépésre és az ezen való előhaladásra határozta el, ha csak a közönséges színvonalon valamivel is felül óhajt emelkedni, igen-igen behatóan kell foglalkoznia a tudománynak elveivel és szabályaival; hogy pedig azt tehesse, foglalkozása nem lehet a tudomány minden ágára kiterjedő, hanem csakis szakszerű. Másképen: specialistának kell lennünk, ha a tudomány mezején kiválóbb eredményeket óhajtunk elérni; a munkamegosztás elvét kell alkalmazásba venni itt is, ha magának a tudománynak előbbrevitele áll szándékunkban.

Ebből kifolyólag pedig világos lehet mindnyájunk előtt az, hogy ez nagyobb sikerrel történhetik oly helyeken, melyeken a tudomány elsajátítására és tovább művelésére megkívánt segédeszközök csakugyan rendelkezé-

sünkre állanak, melyek igazi gyúpontjai a tudománynak; valamint oly helyeken, hol ezen segédeszközök a tudomány különböző ágaira való tekintettel állanak rendelkezésére, mert ha az előbbiekben a specialis foglalkozást tartottuk olyannak, melynek segélyével egyedül lehet figyelemre méltó eredményeket érni el, nem érthettük és nem értjük ez alatt a tudomány többi ágaival szemben való teljes elzárkozottságot, elszigeteltséget, hanem épen ellenkezőleg azt, hogy a tudománynak életpályánkúl választott művelésében, ennek a rokon-tudományokhoz való viszonyát teljesen ismerjük, s szellemi látkörünk ilyetén nagyobbodásával, a feladatunk helyes megoldásához hasznos és szükséges elveket fel tudjuk találni és fel tudjuk használni mindig.

A most elmondottakat figyelemre méltatva, már is beláthatjuk az egyetemi rendszernek szembeötlő előnyeit, melyeknek beismerésével azonban el nem mulaszthatjuk azt, hogy a kérdésre vonatkozólag két megjegyzést ne tegyünk.

I. Ha az egyetemeknek a célját nem kereshetjük tisztán abban, hogy ezek bizonyos gyakorlati életpályára készítsék elő vagy képesítsék a tanuló ifjúságot, lehetetlen, hogy be ne lássuk azt, miszerint ezen most említett feladat megoldására külön szaktanintézetek felállításának a hasznát és szükségét kétségbe vonni nem lehet.

Ebből a körülményből kifolyólag pedig okadatoltnak lehet tekintenünk ama nézetet, mely e sorok írójának: «Az eperjesi ág. ev. coll. jogakadémia multja és jelene» című kis értekezésében (külön lenyomat az eperjesi ev. ker. collegium 1885—6. iskolai évről szóló «Értesítőjé»-ből. Kassa. 1886.), valamint újabban az egri érseki joglyceum alap- és államvizsgálati bizottságainak, 1887. junius 29-én tartott értekezletében lett megpendítve, hogy t. i. a jogakadémiák, mint jogi szaktanintézetek, az egyeteminél rövidebb tanfolyamra rendeztetvén be, a gyakorlati pályára lépők itt teljes kiképeztetést nyerhessenek, s a gyakorlati idő megkezdhetésére, valamint — ennek bevégzésével — a gyakorlati vizsgálatokra való jelentkezhetésre megkívántató elméleti vizsgálatokat letehessék. Azok, kik tudományos életpályát választottak, valamint magasabb tudományos fokot kívánnak elnyerni, magokat az egyetemen képeznék ki, illetőleg bizonyos feltételeknek megfelelvén, az előbb említett cél elérése végett a jogakadémiákról folytatólag átléphetnének az egyetemekre.

II. Elkerülhetetlenül szükségesnek tartjuk továbbá a *tanszabadság* sokak által túlhajtott vagy félreismert elvének helyes értelmezését, valamint azt, hogy ez a tudománynak és a közéletnek jól felfogott érdekeivel minden körülmények között összhangzásba hozassék.

Midőn ezen kérdésről valamivel részletesebben óhajtanánk megemlékezni, meg kell jegyeznünk, hogy szívvel-lélekkel hívei vagyunk a szabadság magasztos eszméjének; a szabadságénak, mely — meggyőződésünk szerint is — «az emberi természet kiegészítő része s époly szükséges az emberiség jólétére, mint a lég az élet fentartására» *(Kállay B.* «Előszó» Mill Stuart I. «A szabadságról» című művéhez. Pest. 1867.); a szabadságnak, melyről oly találóan mondja *Ahrens* azt, hogy ez «alapereje a szellemnek, élő bizonyítéka az emberiség méltóságának és becsületének, legfőbb emeltyűje minden jóravaló nép történetének, s alapfeltétel ezeknek az erkölcsiség útján való előhaladásban.» («Freiheit» című cikk a Bluntschli Brater-féle «Deutsches Staats-Wörterbuch»-ban. III. köt. 1858.); valamint, hogy: «több, mint három század óta legmélyebb alapvonása és leghatalmasabb előmozdítója ez a társadalmi és állami fejlődésnek és jelszó, melynek puszta hangja messzire terjedő viszhangra talál a társadalom minden köreiben.» (Naturrecht. II. kötet. Wien. 1871.). A szabadsági jogok nagykiterjedésű mezején bennünket e helyütt a tudomány szabadsága érdekel kiválóan, melyre nézve mély igazsággal mondja *Bluntschli* azt, hogy: «annak megtagadása vagy leküzdése egyenlő az emberi szellem félreismerésével és megsértésével.» (Lehre von den modernen Staat. III. kötet. «Politika.» Stuttgart. 1867.).

De helytelen a szabadságot talán a puszta szeszély szerinti elhatározásban, tehát abban keresni, hogy a társadalomban céltalanúl bolyonghassunk, s lerázhassunk magunkról minden kellemetlen köteléket és korlátot. Nem szabad hasonlóban keresni a tudomány szabadságát s különösen a tanszabadságot sem.

Teljesen átlátjuk azt, hogy a szabadsági jogok megsértése nélkül senkit sem lehetne arra kényszeríteni, hogy egyik vagy másik életpályára, s így a tudományos pályák egyikére vagy másikára lépjen; ugyanígy senkit, ki az erre megkívántatandó feltételeknek birtokában van, attól eltiltani nem lehet. Jól tudjuk azt, hogy a tudományos pályára lépő szabadon választhatja meg a forrást, melyből tanulmányait meríteni óhajtja; de el nem ismerhetjük azt, hogy a tanszabadság azt jelentené, hogy, ha valamely nyilvános tanintézetbe léptünk, melynek bizonyítványai majdan a társadalmi életben betöltendő állásokra fognak minket képesíteni: nekünk jogunkban állana az elénkbe tűzött feladat megoldására semmi legkevesebbet se tenni, s jogunkban állana — ha úgy tetszik — nem tanulni semmit sem.

És, különsen ez az a kérdés, a melyre érdekes világot vet az az eszmecsere, a mely a jog- és államtudományok tanrendszerének reformja tekintetében, kiváltképen a külföldi irodalomban megindúlt.

Schmoller G. tanár az, ki az általa kiadott «Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkwirtschaft» című folyóirat, 1886. évi 2-ik füzetében éles támadást intéz az «akadémiai szabadság» kinövései és túlkapásai ellen. Beismerjük, hogy támadásának kitételei helyenkint drasztikusak talán, de mindenesetre jogosúltak. «Félek — mondja a fent idézet író — hogy magasabb hivatalnokaink, hova-tovább kevésbbé fognak megfelelni kötelességeiknek, ha ragaszkodni fognak azon privilegiumhoz, melyszerint legjobb ifjú-éveikből 4—5 semestert a korcsmának, a mensuráknak, a meggondolatlan naplopásnak vagy a hiú játéknak szentelnek.» Sokszor hivatkoznak arra, hogy azok, a kik magokat ily módon kitombolják, azután a legjobb hivatalnokok lesznek. Bizonyára egyesek, kik jó családból származnak s nagy tehetségekkel vannak megáldva, azután még jó hivatalnokokká is válhatnak, de még jobbakká válnának akkor, ha valamit tanultak volna»; a legtöbben azonban az ilyen élet után elfásulnak, elvesztik érdeklődésüket, s az érzéki életre, a kártyára és hazard-játékokra adják magukat.»

A hallgatóságnak hanyatló szorgalmát meggyőzően igazolja a marburgi egyetem jeles tanára, *Liszt F.* is (Die Reform des juristischen Studiums. Rede. Berlin. 1886.), midőn konstatálja, hogy a bejegyzett ifjúságnak legfelebb csak egytizedrésze látogatja szabály szerint az előadásokat, s jól mondja *Dr. Nowak R.* (Reform der juristischen Studien. Wien. 1887.), hogy a panaszok ez iránt igen régiek, s épen így az ezek megszüntetésére irányuló törekvések. «A panaszok azonban — mondja az utóbb említettt író — kitartóan túlélték mindazon rendszabályokat, melyek ellenök alkalmazásba vétettek.» Dr. jur. és phil. *Aschrott P. F.* nagybecsű művében (Das Universitätsstudium und insbesondere die Ausbildung der Juristen in England. Hamburg. 1886., a Holtzendorff-féle «Deutsche Zeit- und Streit-Fragen» 13-ik füzete) előadott javaslata, mely — mint mondja — mindenütt, hol

közölte, mint hasznos lett elismerve az angol jogi oktatás rendszerének, a «tutor»-ok szereplésében álló ellenőrzési módját kívánná behozva látni. *Dr. Pann A.* (Zur Reform des juristischen Studien und Prüfungswesens. Wien. 1887.) az oktatásnak a jogi gyakorlat szempontjából szükséges módosításaival foglalkozik. *Dr. Ortloff H.*, ki terjedelmesebb művében (Die Reform des Studiums der Rechts- und Staatswissenschaften. Mahnworte an Lehrer und Studierende. Berlin. 1887.) átveszi Schmollernek kifakadásait, különösen a középiskolai oktatás s az erre következő szakoktatás közvetítésére, s a közöttük levő ellentétek elsimítására fordítja figyelmét. *Dernburg H.* (Die Reform der juristischen Studienordnung. Berlin. 1886.) félve gondol a «tanszabadságnak megszorítására,» s hangsúlyozván azt, hogy az, ha a hallgatóság szabadon választja a tanárt és a tantárgyat, a kit s a melyet hallgatni kíván, felemelően hat reá, növeli érzékét az eszményi iránt, erősbíti becsületérzését s tartós hatással van későbbi életére is»; kiemeli a *Schmoller* által ajánlott szigorú ellenőrzés kivihetetlen voltát; reá mutat arra, hogy a tanárok nem tartanák «hivatásukat oly magasnak és fenségesnek, ha tudnák, hogy hallgatóikat a kényszer hozza előadásaikra és ha a fegyelem fentartására kellene ügyelniök vagy közreműködniök.» «Az előadások látogatására vonatkozó kényszer azonban iskolai disciplina nélkül kivihetetlen»; és — mondja tovább — a tanszabadság helytelen értelmezésének hibájába esvén, «a tanárokra és tanulókra vonatkozó akadémiai szabadság nélkül nincsenek többé német egyetemeink, szakiskolákká degredáltatnának azok. Németország egyik legnemesebb és legkiválóbb tulajdona, melyért minket joggal irígyelnek az idegen nemzetek, lenne ezzel megsemmisítve.» Azonban e nézetre a legtalálóbb feleletet olvashatjuk *Dr. Feilbogen S.* művében (Unsere Rechtsstudien. Wien. 1887.), hol méltó felháborodással mondja a szerző, hogy: «mi hát az akadémiai szabadság? Talán szabadság ez arra nézve, hogy általában ne tanuljunk semmit, sem a könyvekből, sem az előadásokból?! De e nemű akadémiai szabadság.» — a szabadság, t. i. az akadémiai intézményeket nem használni, tulajdonát képezi minden közönséges szolgának. De a leghatározottabban nem képezi és ne is képezze tulajdonát a joghallgatónak.» «Ha az akadémiai szabadság egyet jelent — mondja más helyütt — (a *Schmoller* által úgynevezett) «meggondolatlan naplopással,» akkor el vele!

Végül legyen elég hazai íróink közül, csak br. Eötvös Loránd, egyetemi tanárt említeni fel, ki a «Budapesti Szemle» 1887. májusi (125. szám) füzetében oda nyilatkozik, hogy: mint a szabadság egy kiegészítő része honosodott meg nálunk az úgynevezett tanulási szabadság, mely ugyan az előadásokra beíratkozást illetőleg, már nem egy csorbát szenvedett, de teljes épségben fennáll ma is a tanuló ama szabadságában, hogy az előadásokból, ha nem akar, ne tanuljon. E szabadságát a tanulók nagy része tényleg érvényesíti is.

Talán fárasztónak tűnhetik fel a most előadott idézetek áttekintése; azonban okvetlenül szükségesnek tartottuk ezeknek bármily röviden való bemutatását, mert már ez is meggyőzhet bennünket arról, hogy magok a tudomány férfiai, majdnem kivétel nélkül ellene szólanak annak, hogy a tanszabadság félreértésével az olyképen magyaráztassék, miszerint ez általában a tanulmányokkal való *nem* foglalkozást is jelentené, s miszerint az ez irányban tapasztalható visszaélések megszüntetése csakis a tanszabadságnak megsértésével lenne keresztülvihető.

Egy pillanatig sem kétkedhetünk a felett, hogy azt, ki *szabadon* a tudományos pályára határozta magát, s azon ugyancsak *szabad* elhatározás következtében megmarad: feladatának megoldásában s a kötelesség teljesítésére irányuló munkában célszerűen és joggal vonható ellenőrzés és pedig szigorú ellenőrzés alá, különösen akkor, ha a tudománynyal való foglalkozás közszolgálatra képesít; mert hisz ez esetben — jól mondja *Feilbogen* — a tanuló «az időpazarlással nemcsak magának árt, hanem mindazoknak, kiknek joga egykor az ő jogi tudományától és tehetségétől fog függeni.»

Különben lehetetlen be nem látnunk azt, hogy az ellenőrzés csakis arra nézve hátrányos és kellemetlen, ki feladatát s kötelességeit kellő pontossággal és lelkiismeretességgel nem teljesíti, s hogy a jognak és így a tanszabadság jogának szigorú körvonalozását csak az nem fogadhatja megnyugvással, ki jogának gyakorlása címén azzal visszaélni óhajt. (Folyt. köv.)

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Folytatás).

Hátra van még a tragaediában a fenséges legmagasabb foka. Oedipus sorsának a következményei nyom nélkül el nem tűnhettek, és azért új tragaedia következik, t. i. «Antigone.» Oedipus és Jokaste fiai, Polyneikes és Eteokles akként osztozkodnak meg Thebae felett, hogy évenkint felváltva fognak uralkodni. Először Eteokles lép a trónra, de annyira tetszett neki az uralkodás, hogy az év végével nem lép le a trónról. A megcsalt Polyneikes Argos királyánál keres és talál segítséget, melylyel Thebae és Eteokles ellen indúl. A hosszas harcban végre mindkét testvér elesik, mire nagybátyjuk, Kreon jut a trónra, ki azt a parancsot adja ki, hogy Polyneikest, mert szülővárosa ellen harcolt, nem szabad eltemetni. E parancs ellenére Antigone testvérszeretetének egész szenvedélyével lép fel és elhatározza, hogy megadja fivérének a végtiszteletet. Kreon elfogatja őt, és mert törvényt sértett, halálra ítéli és élve temetteti el. Antigone vétke, hogy a családi szellemet egész tisztaságában és egész kegyeletében érvényesíti a törvény tilalma dacára is. «Itt a conflictus, a két. t. i. emberi és természeti vagy isteni parancs által felállított kötelesség között létezik. Antigone tudja, hogy meghal; de szépnek tartja a halált ily tettért, midőn Kreon kérdi:

Miként mered áthágni hát parancsomat?

Így felelt:

Mert nem Zeus volt, ki ezt nyilvánítá nekem,
Az alvilági istenek között lakó
Dikétől sem jött emberekhez e parancs,
S nem tartám oly hatalmasnak parancsodat,
Hogy, mint halandó, meggyőznéd az istenek
Iratlan és dönthetetlen törvényét vele.»

De sokkal nagyobb Kreonnak vétsége, mert a «természet örök joga fölé akarta emelni uralkodó jogát,» és azáltal, hogy Antigone nem tartotta tiszteletben törvényét, meg van sértve és szenvedélye egész hévvel tör ki. Így tehát a másik oldalon is előáll a nemezis, mert a nagyobb vétség az ő részén van, s a nemezis az egész családot sújtja, mert Haemon, Kreon fia, ki Antigone jegyese, öngyilkos lesz; e fölötti fájdalmában Euridike, Kreon felesége is megöli magát és Kreon egyedül marad a sorstól üldöztetve, és elismeri, hogy mindezt végtelen őrültségének köszöni:

«Nem vagyok már több a semminél...
Nincs már hová s kire

Tekintsek én gyarló; mert minden rom nekem
Fejemre dörrent zordon végzetem.»*

Itt a két oldalon találjuk a szenvedélyeket, melyek egymást megsemmisítik; ott találjuk a tragikus összeütközésben a szenvedélyek elleni írtó-háborút, mert mindkét oldalon van vétség és nemezis. És minél általánosabban emberiek az ellenálló szenvedélyek, annálinkább részt vesz az egész emberi természet a szenvedélyek ezen harcában, úgy, hogy a tragikus konfliktus magában a vétkes és szenvedélyek által űzött egyénben tűnik fel, és az egyén maga-magával jön ellentétbe. És ezek a tragaediák, melyek a tragikus konfliktust magába az egyénbe helyezik, nem épen a legkisebbszerűek, hanem épen a legnagyobbak, a legfélelmetesebbek és legvéresebbek, mint pl. Lessingnek «Emilia Galotti»-ja, hol a tragikum tisztán psychologiai, és magában a lélekben fejlődik és megy véghez; vagy Katona «*Bánkbán*»-jában Bánkbán maga-magával végzetes ellentétbe jő; mert «a törvény őre megtapodja a törvényt, a lovag egy védtelen nő gyilkosává, a hű alattvaló felségsértővé és lázadóvá lesz,» s azért «a férj szerelmének, a nagy úr büszkeségének, az alattvaló hűségének, az államférfi mérsékletének és hazaszeretetének egyensúlyát felforgatja a sors, s vészes és pusztító küzdelembe keveri őket egymással.»

A hősbe helyezett konfliktust legjobban Aeschylos «*Oresteia*»-ja mutatja fel. Agamemnon, mint a hellenek seregének vezére, feláldozza leányát, Iphigeniát, hogy a szelek istenét kiengesztelje; ez által az anyai szeretetet ingerli fel maga ellen, és Klytemnestra Agamemnon ellen fordúl, ki áldozatúl esik az anyai szeretetnek. De Agamemnon meggyilkolása sokkal rettenetesebb, mint Iphigenia feláldozása, mert az férjgyilkosság. S most a sors Agamemnon megboszúlására Orestest választja, ki a boszszút végre is hajtja és megöli Aegistost és saját anyját. Most feltámad a nemezis ellene, de nem külső szenvedély alakjában, hanem saját magában, mert olyasmit követett el, mi lelkiismeretének nyugalmát felkorbácsolja, az anyagyilkosság bűnös érzete felébredt benne, mely a furiák alakjában üldözi őt, és mindig csak az anyagyilkosságot látja maga előtt. Itt tehát a tragikus konfliktust a maga nagyságában magába az egyénbe látjuk helyezve. Schiller a furiákat Eumenidákká alakítván át, gyönyörűen ecseteli a tragikus konflictus «*Die Kraniche des Ibikus*» című szép költeményében.** Goethe is feldolgozta ezt a tárgyat «*Iphigenia in Tauris*»-ában.

Vagy képzeljünk magunknak olyan nőt, ki oly feladat megoldására vállalkozik, mely a női természettel, jellemmel merő ellentétben van: a hazafiság a nőben igen dicsérendő erény; de az épen nem egyezik meg a női jellemmel, hogy egy nő a sereg élén az ellenség ellen küzdjön. Ez ugyan fenséges lehet, de utóljára sem fér össze a nőiséggel. Ilyen nőt rajzol Schiller «*Jungfrau von Orleans*» tragaediájában. Ebből azonban nem következik, hogy a nő egyáltalában ne vegyen részt a harcban; de, ha részt vesz, az megegyeztethető legyen a női jellemmel. Ilyenkor is fenséges a nő, de nem tragikus. Arany János «Rozgonyiné» balladájában a nőiséget a hősiséggel szép öszhangba hozza, mert azt mondja Rozgonyiné:

«Azt keresem, hív magyar nő,
Véres ütközetben,
Hogy lehessek élve, halva,
Mindig közeledben.

Súlyos a kard, de nehezebb
Százszor is a bánat;
Jobban töri, mint a páncél,
Kebelem utánad.»

Vagy képzeljük a konfliktust a maga legfélelmetesebb nemében, egy végtelenül dúsvágyó nő alakjában, a kinek szenvedélye férje iránti igazi szerelme által is fokoztatik, s ekkor a nő a legelvetemedettebb dolgokra is képes. Ilyen nő *Ladi Macbeth*, ki ekképen szól: «s ha szoptatós gyermekem volna, még azt is feláldoznám neked.» Ilyen összeütközésnek egyedüli megoldása a megőrűlés.

Ez a tragikus konfliktus magában az egyénekben van meg, s ez a fenségesnek legfelsőbb foka.

Mint láttuk, a fátummal szemben áll a fenséges szerencse, a nemezissel szemben a vétség, a tragikus összeütközésben a vétséggel szemben áll a vétség. A tragikus jellemre vonatkozólag Schiller igen jellemzően mondja «*Wallensteins Tod*» című tragaediájában, hogy az ember tettei és gondolatai képezik jellemének magvát, és megismervén azt, ismerjük akaratját és cselekvését. (II. felvonás, 3. fellépés).*

4. A fenséges legmagasabb fokát a tragikus konfliktusban találván, tisztába kell még jönnünk: *a)* melyek a konfliktus nemei; *b)* melyek megoldásának nemei és *c)* mi a tragikus konfliktus következménye?

a) A mi a tragikus konfliktus nemeit illeti, megkülönböztetünk kétfélét, t. i. a szenvedélyek és jellemek konfliktusát. Mások jogának megsértése okvetlenül kihívja a tragikus konfliktust, a mint azt Antigone és Kreon példája mutatja, melyben szenvedély szenvedély ellen áll. Tegyük fel, hogy a szenvedély vagy törvény, mely a szenvedélyt vagy törvényt megsérti, egészen általánosan emberi természetű, akkor az előbbiek alapján világos, hogy végtére a konfliktus magában az egyenben tör ki, mert minél általánosabb a törvény, annálinkább lép fel az összeütközés magában az egyénben. Ezt egészen világosan mutatja *Orestes* és *Lady Macbeth*.

b) A tragikus konfliktus megoldása igen nevezetes momentum, és azt találjuk, hogy az háromféle lehet. Mindannyiszor abban áll a megoldása, hogy valami megsemmisül, mert megsemmisülés nélkül a tragikus konfliktus megoldása nem gondolható. De nem szükséges, hogy az véres legyen. Azonban legegyszerűbb neme mégis a halál, mert az egyén szenvedélyével annyira összefortnak tekinthető, hogy szenvedélye szükségképen megsemmisülését követeli, mert az egyén maga a saját cselekvésének jogosságát feltétlenül elismeri és vallja, szenvedélyében pedig örök igazságot és hatalmat lát. Nem képzelhető tehát, hogy az egyén szenvedélyétől, pathosától elkülönítve megállhatna. Igy Antigone tettének jogosságában feltétlenül hisz, s azt tartja, hogy neki joga és kötelessége családja, bátyja iránt kegyeletet gyakorolni. Igy a hitvallók is lelkesedésükben, rajongásukban csak kötelességüket vélik teljesiteni.

A tragikus konfliktus megoldásának második neme az, hogy a szenvedély nem tartatik örökkévalónak; hanem az egyén felszabadúl szenvedélye alól. Tehát a szenvedély megszűnik, megsemmisül; de nem egyszersmind az egyén is, hanem túléli szenvedélyét, vétkét; de úgy,

* U. ott 21. és 22. l.

** So jagen wir ihn ohn' Ermatten,
Versöhnen kann uns keine Reu,'
Ihn fort und fort bis zu den Schatten
Und geben ihn auch dort nicht frei.»

* Des Menschen Thaten und Gedanken, misst,
Sind nicht wie Meeres blindbewegte Wellen!
Die innre Welt, sein Mikrokosmus, ist
Der tiefe Schacht, aus dem sie ewig quellen.
Sie sind nothwendig, wie des Baumes Frucht,
Sie kann der Zufall gaukelnd nicht verwandeln.
Hab ich des Menschen Kern erst untersucht,
So weiss ich auch sein Wollen und sein Handeln.

hogy vétségét elismeri, s sorsát, mint annak szükséges következményét tekinti. Ekkor az egyén meg van törve, mint pl. Kreon, a ki vétkét beismeri és következményét, mint szükségest elfogadja. Az összeütközés «Bánkbán»-ban is ilyenformán van megoldva.

A megoldás utolsó neme, mely csaknem kivül van már a tragikumon, az, hogy a szenvedélyek megsemmisültek, hogy a vétség nemcsak megszünt, hanem a kiengesztelés is valóban beállott, és pedig úgy, hogy ama kiengesztelésben az egyén megtisztul és új életet kezdhet. A tragikus konfliktusnak ezt a megoldását feltaláljuk a két legnagyobbszerű tragoediájában, t. i. Aeschylos «Oresteia»-jában, mert miután a furiák Orestest a földkerekségen át üzték és bünhödött: Apollo és Athene védelmökbe fogadják őt és Goethe «Iphigenia»-jában, hol Orestes szerető nővérének karjaiban talál nyugodalmat.

(Vége köv.).

Gamauf György,
tanitó-képezdei tanár Eperjesen.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége).

Az eddig ismertetett tárgyak után, az ungi egyházmegye azon indítványa került sorrendre, melyszerint a lelkészek özvegyeinek és árváinak, a csonkaéven kivül, még egy kegyeleti év engedélyeztessék. Ez indítványt, mint az a beküldött nyilatkozatokból kitünt, az egyházmegyék egyhangúlag elfogadták s ennek alapján határozatilag kimondatott, hogy a folyó 1888. április 24-ikétől kezdve, az elhalt lelkészek özvegyei és árvái, a csonka évben, káplántartás kötelezettsége mellett, az elhalt lelkész teljes jövedelmét élvezik a lakásssal együtt, a csonkaév letelte után pedig, még egy kegyeleti év engedélyeztetik számukra, olymódon, hogy a lakást, házi kertet, stóláris jövedelmet kivéve, melyek a megválasztott lelkészt illetik, az egész tiszta jövedelem, az egyházmegyékben eddig fennálló gyakorlat szerint két egyenlő részre osztatván, az november és január hónapokban, a megválasztott lelkész által fog kiszolgáltatni az özvegyek és árvák részére. Ha a lelkész az egyházi év vége felé hal el s igy, minthogy a lelkész-választás kellő időben meg nem történhetvén, a csonkaév nagyon rövid időre terjed s az új lelkész be nem költözködhetik, a lelkész-özvegyek és árvák a lelkészi lak díjtalan élvezésének birtokában maradnak s csak a lelkész beköltözésekor tartoznak a lakást átengedni.

Mult évi őszi közgyülésünk utasította az egyházkerületi főleánynövelde felügyelő-bizottságát, hogy a tett épitkezésekre vonatkozó számadás eredményét terjeszsze elő. Az előterjesztésből örömmel győződött meg egyházkerületünk, hogy ez ügy körül minden a legnagyobb pontossággal és bölcseséggel vezettetett, valamint örömmel hallgatta meg az intézet új, erőteljesebb életére vonatkozó adatokat is, s dr. *Halász Sándort*, ki tanárúl már előbb megválasztatott a felügyelő-bizottság által, állomásán véglegesen megerősítette. Ugyanezen intézet felügyelő-bizottsága jelentette azt is, hogy leányiskolánkban végzett növendékeink, eddig az állami tanitónő-képezdékben felvételi vizsgára voltak utasítva, a mi annyivalinkább feltünő, mert az állami felsőbb leányiskolában, vagy a polgári 4-osztályú leányiskolában végzett növendékek, ilyen vizsgára nem köteleztettek s az ezen iskolákban kiadott bizonyítványok érvényeseknek ismertettek el. Minthogy a mi leánynöveldénk, az állam által fentartott ilynemű intézetekkel egyenlően van berendezve, ezen felmerült körülmény alkalmából felkérni határozta egyházkerületünk a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy a nyilvánossági jogot a miskolci leánynöveldének is adja meg s a növendékek részére kiállított bizonyítványokat tekintse olyanoknak, a melyek jogot adnak az állami tanitónő-képezdébe való fölvételre.

Fontosabb iskolai ügyek kerülvén elő elintézés végett, mindenekelőtt a sárospataki főiskolai igazgató-tanács azon indítványa képezte tüzetesebb megbeszélés tárgyát, melyszerint engedélyezze az egyházkerületet, hogy az igazgató-tanács figyelmes körültekintés után, a főiskola tőkepénzeit alkalmas és nagyobb jövedelmet biztosító földbirtokba is elhelyezhesse. Egyházkerületünk ezen nagyfontosságú kérdésben minden eshetőséget meg akarván jóelőre gondolni, az ügy tanúlmányozása és arra vonatkozó javaslattétel végett egy bizottságot küldött ki, a melynek elnöke püspökünk és Ragályi György; tagjai pedig báró Vay Béla, Lükő Géza, Meczner Béla, Nagy Pál, Makay Dániel, Bornemisza József, Lengyel Sámuel, Ragályi Béla, Bornemisza István és Gyarmathy Sámuel. E bizottság legközelebbi őszi egyházkerületi közgyűlésünkre fogja beadni munkálatát, az adott utasításhoz képest különösen arra fordítván figyelmét: vajjon célszerű-e a főiskola pénzeinek a jelen viszonyok között földbirtokba való fektetése, vagy pedig azoknak értékpapírokba, különösen zálogleveleke fektetése mutatkozik talán célirányosabbnak?

Ugyancsak a sárospataki igazgató-tanács jelentette, hogy már előbb megbízta a főiskolai köziskolai széket és gazdasági választmányt, hogy a Bodrog vizén felállítandó nyilvános uszodára vonatkozólag adjon javaslatot; a mely megbízatásnak elég tétetvén, tudatja, hogy a köziskolai szék és gazdasági választmány által az uszoda felállítása iránt egyező akarattal készített szerződést, maga részéről helyeslőleg tudomásúl vette, egyszersmind felkéri az egyházkerületi közgyűlést, hogy a szerződés helybenhagyása mellett utasitsa az igazgató-tanácsot, hogy az uszoda felállítása által, a főiskolai pénztárt terhelő évenkénti kiadás fedezetéről gondoskodjék. Egyházkerületünk, a tervbe vett uszoda felállítását maga részéről is szükségesnek tartván, az erre vonatkozólag az épittető vállalkozó és a főiskola között kötött és bemutatott szerződést minden pontjában elfogadta és megerősítette s felhívta a gazdasági választmányt, valamint a főiskolai igazgatóságot és igazgató-tanácsot is, hogy a szerződésben kikötött feltételeknek minden tekintetben pontosan elégtétessék; az abban kikötött fentartási, egészségi és biztonsági kívánalmak szigorúan megtartassanak s az igazgató-tanács gondoskodjék arról, hogy az erre a célra szükséges kiadás a főiskolai költségvetés keretébe beilleszstessék.

Ugyanezen igazgató-tanács, részvéttel tudatta, hogy *Ujházy János*, gazdasági választmányi tag váratlanúl elhunyt, s midőn róla kegyeletesen megemlékezett, egyszersmind kérte az egyházkerületet, hogy az ilymódon megüresedett helyre Ujlaky Istvánt válaszsza meg. Egyházkerületünk fájdalmasan értesült *Ujházy János*, volt gazdasági választmányi tagnak elhunytáról, s a midőn jó emlékét jegyzőkönyvileg is fenn kívánja tartani, a megüresedett gazdasági választmányi helyre, az igazgató-tanács által ajánlott Ujlaky Istvánt egyhangúlag megválasztotta.

Olvastatott ezek után a főiskolai akadémiai ifjaknak, az egyházkerületi gyűléshez intézett s véleményadás végett, már előbb az elnökség által, az igazgató-tanácshoz áttett azon folyamodványa, melyben kérik,

hogy a főiskolai énekkar, egyházkerületileg megerősített alapszabályainak azon pontja, melyszerint az énekkar elnökének, hangvezerének és 4 főénekesének azon előny adatik, hogy ünnepválasztások alkalmával, a sorshúzás útján nyert helyüknél 5-tel választhatnak felebb ünnepet, mint reájok nézve sérelmes, változtassék meg, s az említett kiváltság a nevezett egyénektől vonassék el. Egyházkerületi közgyűlésünk, a folyamodó ifjak kérését nem teljesíthette, magáévá tevén az igazgató-tanácsnak erre vonatkozólag kifejtett azon indokolását, melyszerint egyházkerületünk, a szóban forgó alapszabályokat csakis az 1886. évi, Tarcalon tartott közgyűlésben erősítette meg, s azon idő, mely a megerősítés óta lefolyt, valóban oly rövid, hogy az, ez ideig egyesek által élvezett előnyöknek, mások ellenében való káros hatása alig állapítható meg: nem tekinthetvén elfogadható indokúl a változtatásra nézve azt sem, hogy az egyeseknek ilymódon nyújtott előnyök szeretetlenséget és egymástól való elidegenedést eredményezhetnének az ifjúság körében; mert teljesen hiszi egyházkerületünk, hogy ettől, valamint eddig, úgy ezután is, meg fogja óvni az ifjúságot annyiszor tanusított jó szelleme s az egymás iránti testvéri szeretet tartozó kötelessége.

A sárospataki ref. akadémiai hittanhallgatók *alap*- valamint a *lelkészképesítési vizsgák* felvételére szükséges bizottsági tagok megválasztása kerülvén elő: az előbbi tagjaiúl, egyházkerületünk részéről *Nagy Pál és Dókus Gyula;* az utóbbiba pedig *Kopré Ferenc, Debreczeni Gábor, Nagy Pál, Kovács Károly* és *Lükö Géza* választattak meg.

Az egyes egyházmegyékből beérkezett nagyszámú házi ügyek ismertetése nem férvén be e lap keretébe, azok közül, mint leginkább közérdekűt, csak a felsőzempléni egyházmegye azon felterjesztését említem meg, melyben annak köztudomásra való hozatala mellett, hogy az egyházmegye körében oly nagymérvű tanítóhiány állott be, hogy jelenleg szintén 10 tanítói állomás van betöltetlenül: kéri az egyházkerületi kormányt, hogy hasson közre arra nézve, hogy ez általános baj lehetőleg megorvosoltassék. Egyházkerületi közgyűlésünk sajnálattal értesült a felsőzempléni egyházmegye által ezúttal feltárt állapot felől, annyival is inkább, mert közvetlen tudomása van arról is, hogy a tanítói hiány, más egyházmegyékben is, igen érzékeny módon tapasztalható. Épen ezen oknál fogva, felhívja az egyházmegyéket, hogy intézkedjenek abban az irányban, hogy írassanak össze azon helyek, a melyekben vagy épen nincs tanító, vagy pedig csak nehezen tölthetők be a tanítói állomások; továbbá, hol volna szükség, a fennforgó körülményeknél fogva; a községi vagy állami iskolák felállítására; melyek azon állomások, a melyeknek díjazása lehetetlenné teszi a megélhetést, tehát a melyeknek jövedelme nem éri el a 300 frtnyi összeget; melyek azon helyek, a melyeken, talán épen ezen okoknál fogva, a lelkész-tanítóságokat kellene felállítani. Mindezen adatok aztán pontosan egybeállíttatván, s a legközelebbi őszi közgyűlésünkre beadatván, az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottsághoz fog áttétetni, abból a célból, hogy az, az egész messzehatható kérdést tanúlmánya tárgyává tevén, adjon majdan tüzetes javaslatot arra nézve: miként lehetne a tanügyünket és egész népnevelést annyira veszélyeztető ezen bajt megszűntetni, vagy legalább lassankint enyhíteni?

Beterjesztettek az egyes egyházmegyékből a domesztikai kérvények és azok folyamodásai, a kik az árvíz miatt nagyobb károkat szenvedtek. Az előbbi kérvények, véleményadás végett, a püspök elnöklete alatt, egy bizottsághoz tétettek át, s azok érdemleges tárgyalása folyó évi őszi közgyűlésünkre tűzetett ki; az utóbbiak pedig oly utasítással küldettek vissza az esperesi hivatalokhoz, hogy a kérelmezők kérelmének alapos voltáról és jogosultságáról igyekezzenek kellő meggyőződést szerezni és az általuk megbirált s figyelembe vehető kérvényeket május hó végeig küldjék be a pénzügyi bizottsághoz elintézés végett.

Fejes István, főiskolai algondnok indítványt tett az iránt, hogy az egyházkerület rendes közgyűléseit kettőre vonja össze, illetőleg ezentúl csak két gyűlést tartson, úgymint: a tavaszit Miskolcon, a másikat pedig őszszel, felváltva az egyik évben mindig Sárospatakon, a másikban pedig azt, a mely lelkész-avatással van egybekötve, az egyházmegyékben. Ez indítvány, véleményezés végett kiadatott az egyházmegyéknek.

Legközelebbi őszi közgyűléseink megtartására vonatkozólag, már ez alkalommal szükségessé válván az intézkedés, elhatároztatott, hogy egyházkerületünk jelen évi őszi közgyűlését az abauji egyházmegyében fogja megtartani, a miért is felhívta az egyházmegyét, hogy a gyűlés elfogadására nézve, idejében tegye meg a szükséges intézkedéseket. Ugyancsak ezzel összeköttetésben, a legközelebbi szokásos nyári közgyűlés megtartása is szóba jövén: az elnökség felkéretett, hogy azt, csak azon esetben hívja össze Sárospatakra, ha talán időközben halaszthatlan ügyek kerülnének elő elintézés végett.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielőbbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhírek.** *Halmy Károly,* abauj-szepsii közs váltó-ügyvéd s az abauji ev. reform. egyházmegyének is egyik ügyvédje, folyó hó 3-dikán, életének 48-ik, gyermekekkel megáldott boldog házasságának 19-ik évében, kínos szenvedésekkel végződött hosszú hervadás után meghalt. A sárospataki főiskolának volt egyik előretörő növendéke, a ki szorgalmával s magaviseletével elismerésre bírta maga iránt tanárait s tanulótársait. Az $185^{7}/_{8}$-ik iskolai évben, a mikor *Antalfi János* kezdeményezésére a torna-tanítás főiskolánkba is behozatott, az előljáróság *Halmy Károlyt* szemelte ki az *első torna-mesterül,* tanulótársainak tanítójául. Kellő szakismeret szerzése végett Pestre küldte fel, ahonnan rövid idő múlva, mint jeles tornász és vívó tért vissza; az uszoda felállítása alkalmával pedig — szintén Pesten szerzett ismereteivel — ő lett a főiskolának *első úszó-mestere* is, s mindkét minőségben közszeretetre és közelismerésre érdemesítette magát. Az aratási tornavizsgák egész ünnepélylyé váltak, s egyes, vívásukra büszke férfiak, forradalmi katonák, évközben is felkeresték mérkőzés végett, a jó vívó hírében álló diákot, a ki rendszerint győztesnek maradt a porondon. 4 éven át ifjúi lelkesedéssel szolgálta előbb 40, majd 80 frt évi fizetésért a sárospataki főiskolát, nem hanyagolva el a tornászat miatt tanulói kötelességeit sem. Mint, már okleveles ügyvéd, szülőföldén, Szepsiben telepedett meg, s tanúk lehetünk mellette, hogy úgy az ev. ref. egyháznak és iskolának, mint a város előhaladásának nem volt nálánál buzgóbb harcosa és védelmezője. A gondos családfőt méltán gyászolja hű neje, Fáy Ilona, 4 fia, 1 leánya, özvegy édes anyja és számos rokonai; a polgárt s az egyháztagot a város és a ref. egyház bizonyára nagy veszteségeik sorában jegyzik

fel; a sárospataki főiskola egykori, első tornatanítóját tőlünk illeti meg a hálás elismerés szerény virága. Folyó hó 6-ikán a város és egész vidék méltó részvéte kísérte korai sírjába. Áldott legyen emlékezete! — *Szenterzsébeti Szakács István,* irodalmi körünk egyik munkás tagja, a a kecskeméti ref. főgimnázium derék tanára, folyó hó 3-ikán, 40 éves korában elhunyt. Temetése e hó 5-ikén nagy részvét mellett ment végbe. A boldogult munkás életét családjának és a közügyeknek szentelte. Az általánosan szeretet és becsült férfiú 15 évig volt a ref. főgimnáziumban a természetrajz tanára, 10 évig iskolaszéki elnök, továbbá az ipar- és kereskedelmi iskolák igazgatója. Tagja volt Kecskemét város törvényhatósági bizottságának. Ő volt a dunamelléki ref. egyházkerület tanári gyámegylet titkára is. Irodalmi körünk nagy elismeréssel fogadta egyik derék dolgozatát: *„Magyarország ásványainak lelőhelyei"* című térképét, melynek kiadására azonban a költséges kiállítás miatt nem vállalkozhatott. Özvegyet, szül. Pólya Rózát és 4 árvát hagyott hátra. Őszintén osztozunk a gyászoló család és a kecskeméti tanári kar fájdalmában.

— **A Gönczy-jubileum**, a mint a jelek előre is mutatták, országos tüntetéssé fokozódott folyó hó 6-ik napján, s ha a *M. Tud. Akadémia* nagy gyűlése — akár véletlenségből, akár kiszámításból — ugyanerre a napra nem esik, még fényesebbé lett volna az, mint különben, t. i. országos nagyságok személyes jelenléte által, a kik így az Akadémiánál lévén elfoglalva, csak levélben fejezhették ki az ünnepelt iránt elismerésüket. *Gönczy Pál* egész életét ifjúi lelkesedéssel szentelvén egy eszmének, t. i. a hazai oktatásügy javításának, munkássága által lekötelezte maga iránt az egész haza értelmiségét, s nem esett volna csorba az Akadémia tekintélyén sem, ha nagy gyűlésének napjával kitér a Gönczy-jubileum elől és magas példát ad az érdem elismerésére. Az egykori *köbölkúti* tanítónak, volt debreceni diáknak, a hazai protestáns egyház-egyetem különösebben is le van kötelezve. Ő volt egyike azoknak, a kik az ország fővárosában, mint nevelők, tanítók, tanárok és papok tiszteletet szereztek a protestáns névnek és szóval és írattal terjesztették a tiszta protestáns és hazafias eszméket oly időben, mikor a hazafiság politikai bűn volt, s mikor az absolut hatalom az iskolákban is a maga imádására szerette volna tanítani a mindenre fogékony gyermekvilágot. A derék *Szőnyi Pál* hívta Budapestre, a kivel előbb együtt, majd tőle külön, önállóan tartott fel egy tanintézetet, s a középiskolák akkori túlzó human irányát kerti s iparmunkák bevonásával s természetrajzi ismeretek gyűjtése végett tett kirándulásokkal szelidítette. Az ő intézete lett alapja a pesti (most már budapesti) ev. ref. gimnáziumnak, ez pedig összetartó s fejlesztő kapcsolata s ereje a fővárosi és vidéki protestáns intelligenciának s hathatós terjesztője a protestáns gondolkodásnak a nem protestáns szülők gyermekei között is. Ez intézetnek, a melyet a *Török Pál* és *Gönczy* egyesített ereje csakhamar főgimnáziummá s a főváros kulturájában jelentékeny tényezővé emelt, Gönczy volt az igazgatója egész 1867-ig. De még többet is tett a protestáns tanügy s általában a protestáns egyház szellemi javáért. Már 1857-től tagja volt a reformátusok országos tanügyi bizottságának, s úgy itt, mint különösebben a dunamelléki egyházkerület tanügyének fejlődésére kitűnő befolyást gyakorolt. Az említett bizottság felhívása folytán 1859-ben «*Népiskolai Szervezet,*» 1860-ban pedig álnév alatt (Sebesi Pál) «*Egy prot. gimnázium terve*» c. műveket adott ki s eszméit a «Prot. Egyh. és Isk. Lapok» útján is terjesztette. Az országos állapotok jobbra fordultával előbb a főváros közoktatási bizottsága, majd az országos közoktatásügy alkotmányos vezetője, *Eötvös* sietett elismerni és megnyerni a Gönczy kipróbált szaktehetségét. 1867-ben osztálytanácsossá lett s e minőségében fényes alkalmat nyert eszméinek megvalósítására. Terveket, tan- és vezérkönyveket írt, térképeket s egyéb taneszközöket készített vagy készíttetett saját elvei szerint és rányomta a saját szellemének képét különösen népoktatás-ügyünkre. E mellett és e közben azonban sohasem szünt meg a protestáns egyházat szeretni, annak szent érdekeit ápolni, sőt ma is egyik leghívebb presbytere a budapesti, most már virágzó ev. ref. egyházközségnek. Folyó hó 6-ikán a *Vigadó* nagy termében a küldöttségeknek igazán egész legioja tisztelgett az 50 éves munkában országos tiszteletre érdemesült férfiúnak; a sürgönyök, levelek roppant halmaza vitte neki a négy égtáj felől a tisztelet és ragaszkodás nyilatkozatait; testületek, szakférfiak, ajándékokkal hódoltak a jubilált tehetségeinek, alkotásainak és emberszerető nemes szívének, a ki Isten után egyedül magának köszönheti, hogy a köbölkúti néptanitóból egy ország közoktatásügyi minisztériumának államtitkárává emelkedett. A sárospataki főiskola tanári karának üdvözlő sürgönyéhez, a mely — személyes tekintetek és érdekektől távol — igazán az érdem elösmerése volt, mi is mély tisztelettel csatoljuk a magunk őszinte hódolatát s melegen ajánljuk a jubilált tisztelői által kiadott *Tanulmányokat* mindazok figyelmébe, a kik a Gönczy Pál szellemének fejlődési történetét látni s abból erős kitartást meríteni óhajtanak. — Ad multos annos!

— **Értékes adomány.** A közelebb elhunyt *Ujházy János,* sárospataki lakos s főiskolánk gazdasági választmányának egyik tagja, 600 darab könyvet hagyományozott a főiskolai könyvtárnak.

— **Levél a szerkesztőhöz.** Egy elvi fontosságú, de a gyakorlati életbe vágó, fölmerült vitás kérdésben kérem becses felvilágosítását! Egy egyházba beválasztott s egyházmegyeileg hivatalába beerősített lelkész, a volt lelkésznek le-, illetőleg kiköszönése után, miután egyházában megjelent, de székfoglaló beszédét még el nem mondotta, s az újabb szokás szerint beigtatva nem lett: egyházának rendes lelkészeül tekintheti-e magát, presbyteri gyűlést tarthat-e, gyakorolhatja-e rendes lelkészi jogait? vagy a székfoglaló beszéd teszi a megválasztott s beerősített lelkészt rendes lelkészszé; illetve az egészen újabbkeletű s még a gyakorlat vagy szokás által sem szentesített beigtatás igtatja-e be a lelkészt, egyszersmind lelkészi jogainak gyakorlatába is? Szerintem a kálvinista papok beigtatása szükséges ünnepélyes cselekvény, beajánltatása híveinek az esperes vagy ennek helyettese által, de nem a katholikus jellegű hivatalátruházás. Nagyon üdvös intézkedés ez, szemben a régi rosz szokással, midőn a lelkész, mintegy közé dobatott híveinek! de vigyázzatok, hogy kísértetbe ne essetek! ti, a kik a beigtatást hivatal-átruházásnak tekintitek. Becses felvilágosítását kérve-kéri *Egy beigtatandó.*

Felvilágosítás. Az egyházmegyeileg megerősített lelkész rendes minősége nem képezheti kérdés tárgyát sem; de annálinkább az, hogy mikor kezdődhetik a lelkészi jogok formaszerű gyakorlása. Szerintem addig semmi esetre sem, míg az újonnan megválasztott egyén a hivatalt a helyettes lelkésztől leltár mellett át nem vette; a míg tehát a helyettesnek hivatalos működési joga fel nem függesztetett. Ha ez az eset már a hivatalos beköszönés előtt megtörtént — a mi csak rendkivüli körülmények között lehetséges — akkor tarthat a megválasztott azonnal presbyteri gyűlést is, de addig semmi esetre sem! Megjelenhet az egyházban, sőt a presbyteri gyűlésben is a beigtatás előtt is; de a gyűlésben nem elnö-

kölhet mindaddig, míg a helyettes lelkész egyházvezetési joga fennáll. Ez nem idegen szagú *hivatal-átruházás*, hanem a jó rend és béke követelménye s illetőleg biztositéka. Bizonyos birtok- vagy haszonbéri jogok gyakorlása azonban, már előzetesen is lehetséges. Szíves üdvözlettel

A szerkesztő.

— **Személyi hirek.** *Dr. Ballagi Mór*, akadémiai rendes tagnak s ismert tudósunknak fiát, *Dr. Ballagi Gézát*, a sárospataki jogakadémiának egyik fiatal tanárát, *Dr. Ballagi Aladár*, akadémiai levelező tagnak s rendkivüli egyetemi tanárnak idősebb testvérét, «*A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig*» című mű szerzőjét, a M. Tud. Akadémia a történelmi szakosztályba levelező tagúl választotta meg. A tudós-társaságok életében talán ez az egyetlen eset, hogy egy apa két fiával egyszerre mondhatja magát *akadémikusnak*. A sárospataki jogakadémia ifjúsága küldöttségileg, a tanári kar pedig f. hó 11-ikén tartott közgyűlésében igazgatója által kívánt szerencsét a kitüntetett tanárnak, a ki ezúttal egymaga képviseli a sárospataki tanári kart a M. Tud. Akadémiában. — *Warga Lajos*, theologiai tanár, a ki országos elismeréssel koszorúzott ker. egyháztörténelme nagy művének immár 3-ik kötetén dolgozik, közelebb — mint őszinte részvéttel tudjuk — Budapestre útazott, hogy szakadatlan munkálkodás közben szerzett szembajára a legkitűnőbb szakorvosok útján nyerjen kívánatos — vajha mielébbi — segélyt. — *Bálint Dezső*, sárospataki ev. ref. lelkész, f. hó 10-ikén jelent meg először hivatalosan Sárospatakon, s itt a már csinosan rendbeszedett parokhián az egyháztanács által, élén *Máté Gyula*, h. lelkészszel, szivélyesen üdvözöltetett. Beigtatása f. hó 13-ikán lesz; beigtató gyanánt *Zombory Gedő*, megyaszói lelkész fogja az esperest helyettesiteni.

— **Nyilvános köszönet.** *Szentpétery Sámuel* pelsőci ev. ref. lelkész és kiérdemült esperes; *Ritter Károly*, ág. hitv. ev. lelkész és főesperes urak, lapunk útján nyilvánított kérésemre, kegyesek voltak engem, majdnem egyidejűleg, egy-egy előttem igen becses régi magyar művel megajándékozni («Biblia tárháza, franciából fordította Némethi Sámuel és a Komáromy Csipkés György bibliája), a miért, valamint az ajándékhoz csatolt levelekért is kedves kötelességemnek ismerem nyilvánosan is kifejezni legforróbb köszönetemet. Sárospatak, 1888. május 12.

Radácsi György.

— **A tanitóképző-intézetek tanárai** országos gyülést szándékoznak tartani julius hó elején Losoncon. A gyülés programmja a következő: 1. Testületté szervezkedés. 2. Egy testületi közlöny létesítése. 3. Tantervünk és tankönyveink kérdése általában. 4. A képezdei igazgató-tanácsok szervezete és az igazgatókhoz való viszonya. 5. A képezdei tanárok iskolalátogatása. 7. Képezdei internátus és konviktus. 8. A képezdei növendékek önképzése. Önképző-körök.

— **Ivánka Sámuel síremlékére** *Szentpétery Sámuel* pelsőci ev. ref. lelkész 2 frtot; *Szóráth János*, szobránci ügyvéd, a boldogultnak volt tanitványa 2 frt 50 krt küldött. A síremlék közelebb már fel fog állíttatni.

— **Approbált tankönyveink.** Irodalmi körünknek eddigelé felterjesztett kiadványai közül, a közoktatási tanácsnak püspöki úton küldött leírata, s illetőleg az ahoz mellékelt bírálati vélemények szerint, idáig a következő gimn. tan- és segédkönyvek *approbáltattak:* a) „*Magyar Olvasókönyv,*“ a középiskolák I. és II. osztályai számára. Szerkesztette *Molnár Lajos*. Sárospatak, 1887. Ára a két kötetnek 1 frt 80 kr. b) „*Ásványtan és geologia,* vegytani előismeretekkel,» a gimn. IV. osztálya számára. Készitette *Buza János*. Sárospatak, 1885. Ára füzve 1 frt 20 kr. c) „*Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum.*“ Magyarázattal ellátta *Finkey József és Kérészy István*. Harmadik javított kiadás. Sárospatak. 1886. Ára füzve 1 frt. d) „*Phaedrus meséi.*“ Magyarázattal ellátták *Finkey József és Kérészy István*. Harmadik javított kiadás. Sárospatak, 1886. Ára füzve 60 kr. e) *Magyar-latin zsebszótár,*“ iskolai használatra. *Kérészy István, Dr. Soltész János, Szinyei Gerzson, Szívos Mihály* közreműködésével szerkesztette *Soltész Ferenc*. Második kiadás. 1880. Ára füzve 1 frt 60 kr. f) „*Görög-magyar szótár.*“ Második újonnan átdolgozott és bővített kiadás. Szerkesztették *Soltész Ferenc és Szinyei Endre*, sárospataki tanárok. Sárospatak, 1875. Ára füzve 4 frt 50. kr. A felsorolt művek közül a két első tankönyv gyanánt; a két középső — mivel azok az auctorok az állami tantervben nem szerepelnek — könyvtáraknak való beszerzésére; a két utóbbi pedig segédkönyvekül vannak ajánlva. Mindeniket két-két bírálati vélemény méltatja, a melyek több poton ellenkeznek ugyan egymással, de a végeredményben teljesen megegyeznek, t. i. a mondott műveket az állami iskolákra nézve is használhatóknak ítélik. Megjegyezzük addig is, míg a többi könyveink sorsa eldőlne, hogy Buza Jánosnak, «*Növénytan, a középtanodák* V. osztálya részére» című műve, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által, már 1883. nov. 4-én, 37031. szám alatt *approbáltatott*. Ajánljuk irodalmi körünk kiadványait — a melynek főbizományosa Sárospatakon *Trócsányi Bertalan* könyvkereskedő — a tanügybarátok munkás szeretetébe.

— **Irodalmi hirek.** «*A tanulók olvasótára*» cím alatt egy újabb irodalmi vállalat indult meg közelebb, a mely a középiskolák növendékeinek kiván jó segítséget nyújtani a magyar classicusok válogatott műveinek és egyes tanúlmányoknak olcsó áron való közlése által. Az eddig megjelent három füzet *Berzsenyi* válogatott verseit, *Zrinyi* Szigeti veszedelmét és Hunfalvy Pálnak két tanúlmányát közli, a melyek közül az első *Thukydides*-t, a 2-ik pedig a *platoni köztársaságot* ismerteti. A vállalatra — melyet *Elischer József*, tankerületi főigazgató közreműködésével dr. *Jancsó Benedek* és dr. *Baros Gábor*, középiskolai tanárok szerkesztenek, felhívjuk az érdekeltek figyelmét. Egy-egy füzet ára 20 kr., a vállalat kiadója *Lampel R.*, Budapesten. — Ifjú honfitársunk, Antal Géza, kit a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap» és a «Dunántúli Prot. Közlöny» olvasói vallásbölcsészeti s hason irányú cikkeiről eléggé ismernek, hollandiai tanulmányai eredményeül «Die holländische Philosophie im neunzehnten Jahrhundert» című művet adott ki. Örömmel veszszük e mű megjelenését tudomásúl s szívesen ajánljuk a holland bölcsészet és theologia iránt érdeklődők figyelmébe. — *Bancsó Antal*, soproni theol. tanár «*Keresztény hittan és erkölcstan* prot. középiskolák VIII. osztálya és tanitóképző-intézetek utolsó évfolyama számára» című 97 lapra terjedő tankönyvet adott ki (Sopron, 1888.), a melynek készítésében, mint *Előszavában* mondja: «azt a tudományos álláspontot foglalta el, melyen a prot. egyház körében a legújabbkori hívő theologia áll,» s főtörekvése volt meggyőzni középiskoláink és tanító-képzőink érett prot. ifjúságát arról, hogy a tiszta ker. vallásos-erkölcsi világnézet, nemcsak hogy beleillő felvilágosodott korunk általános tudományos és gyakorlati világnézleteinek keretébe, hanem ennek egyedül biztos és egészséges alapját képezi.» Az erkölcstan előadásában a ker. ember egész erkölcsi életének mintegy rajzát kívánta adni. E műre, valamint az *ifjúsági olvasmányok tárára* közelebb bővebben mondjuk el véleményünket. A szerzőnél kapható mű ára 75 kr. — *Tomor Ferenc*, a «Közoktatás» című kath. tanügyi hetilap szerkesztője, *Schiller Frigyes színműveinek* magyar kiadását kezdte meg, s 60 és 80 kros kötetekben már

meg is jelent a vállalat két első kötete (I. Wallenstein tábora és a Piccolominiak; II. Wallenstein halála). A német irodalom nagy költőjének magyar fordítója megérdemli az irodalom-barátok figyelmét.

— **A Kazinczy ünnepélyben,** a mely a jövő hó 3-án, Széphalmon, a sárospataki főiskola és a sátoralja-ujhelyi gimnázium által közösen fog megtartatni, szerepelni fognak a sárospataki főiskola és az ujhelyi gimnázium igazgatói; *Molnár Lajos,* sárospataki gimn. tanár, mint ünnepi szónok; az említett két iskola énekkara; a pályanyertes mű szerzője, a nyertes mű egy részletének felolvasásával s egy, esetleg két alkalmi szavaló. A M. Tud. Akadémia által kitűzött 10 arany pályadíjat, két versenyző közül, a már felbontott jelígés levél bizonysága szerint, *Szathmári József,* II-od éves theologus, az 5 aranyat pedig, a mely a gimnáziumi 8-ik osztályt, s ebben a magyar irodalom legalaposabb ismerőjét illeti, *Gulyás István,* VIII. o. tanuló nyerte. Az ünnepélyre Sárospatakról a reggeli vonaton fog indúlni a *Kazinczy* iránt lelkesedni tudó közönség; Ujhelytől pedig gyalog fog, már bizonyosan jelentékenyen megszaporodva, a Kazinczy-sírjához zarándokolni. *A M. Tud. Akadémia* a nemzeti tüntetés színében óhajtván ezt az ünnepélyt látni, felhívjuk erre olvasó közönségünk figyelmét.

— **Évzáró vizsgálatok a sárospataki főiskolában.** *I. Az előkészítő (progimn.) osztályban és a gimnáziumban. Vasárnap,* junius 17-én, délutáni isteni tisztelet után az V—VIII. osztály énekvizsgálata és a magán zenetanulók vizsgálata a főiskolai imateremben. Ennek befejezése után lesz az I—VIII. osztály tornavizsgálata a főiskolai tornacsarnokban és a csarnok előtti téren. *Hétfőn, kedden* és *szerdán,* junius 18—20. napjain, az I—IV. osztály vizsgálata. Megjegyzendő azonban, hogy az I-ső, II-ik és III-ik osztályban a vallástanból, a IV-ik osztályban pedig a történelemből legutóljára, szerdán, junius 20-án délután, az egyes osztályokban minden tanuló együtt s egyszerre áll vizsgálatot. Mindenik osztály vizsgálata saját tantermében lesz. *Csütörtökön, pénteken* és *szombaton,* junius 21., 22. és 23-ik napjain szóbeli érettségi vizsgálat. *Csütörtökön* és *pénteken,* junius 21. és 22-én az I—IV. osztály vizsgálata a mértani rajzból, énekből, s az I-ső és II-ik osztályé a szépírásból. Ezek után a magánrajztanulók állanak vizsgálatot. Mindenik osztály a saját tantermében vizsgázik; a magántanulók a IV-ik osztály tantermében. *Szombaton,* junius 23-án az előkészítő (progimnáziumi) osztály vizsgálata lesz. *Kedden* és *szerdán,* junius 26-án és 27-én az V., VI. és VII-ik osztály vizsgálata, mindenik osztályé két csoportban (a VI. és VII. osztály vallástani vizsgájának kivételével). *Kedden,* junius 26-án délután a francia nyelvet tanulók vizsgálata a III-ik osztály tantermében. Csütörtökön, junius 28-án a magántanulók vizsgáznak. *II. Az akadémiában.* A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek, mégpedig: a vallás- és egyháztudományi, valamint a bölcsészeti szakban, a papi vizsgálatok napjait kivéve, május 27-től junius 30-ig; a jogi és államtudományi szakban pedig junius 15—30-ig. *Jegyzet.* Junius 24-én, vasárnap délelőtt isteni tisztelet a városi templomban; ennek végeztével a főiskola imatermében az akadémiai igazgató jelentése az akadémiai pályázatokról, s a pályadíjt nyert művek jelígés leveleinek felbontása; délután ugyanott az ifjúsági énekkar és zene-egylet vizsgálata, szavalási verseny s a pályadíjak kiosztása. Ennek befejeztével az ifjúsági torna-egylet díszgyakorlatot tart, zászlószenteléssel összekötve.

— **A „Sárospataki irodalmi kör"**-nek legközelebb két kiadványa hagyta el a sajtót. Egyik a már jelzett *Szinyei-Görög nyelvtan,* a másik a *Zsindely-Számtan* II-ik évfolyama (a gimnáziumok II-ik osztálya számára). A görög nyelvtan 3 részből áll, u. m. 1. tulajdonképeni nyelvtanból (1—171. l.); 2. olvasó-könyvből (1—77. l.), a mely a nyelvtannal halad párhúzamosan, s nemcsak a szabályok feltüntetésére szolgáló csinált mondatokat, hanem meséket és apró történeteket is tartalmaz; 3. az olvasó-könyvhöz szükséges szótárból (78—124. l.), a melynek végén külön áll a tulajdonnevek szótára. Szerző az *Előszó*-ban elmondja, hogy különösen *Dr. Koch Ernő* kisebb görög nyelvtana után dolgozott, a mely mellett tekintettel volt a Dr. Hientner-Schill Salamon, a Dr. Abel Curtius és Meyer Gusztáv-féle nyelvtanokra; az olvasókönyv fordítási gyakorlatait pedig Dr. Wesener után készítette. A *Bevezetés*-ben a görög nyelvről és tájszólásokról szól röviden és világosan. A szép-nyomású könyv ára fűzve 1 frt 80 kr. — A *Számtan* a gimnáziumi II-ik osztály számtani tananyagát öleli fel, s folytatólagos számozással 74 lapra terjed; ára fűzve 60 kr. Ez utóbbi kiadványunk már az eddigieknél vastagabb papíroson van nyomva, a mi által könyveink versenyképessége ismét emelkedett. — A *Buza János* által készített *Állattan,* rövid idő alatt szintén könyvpiacra kerül. Úgy ebből, mint fönebbi kiadványainkból szívesen szolgálunk mutatványokkal s ajánljuk azokat a tanügybarátok és szakférfiak pártfogó figyelmébe.

Pályázat két tanári állomásra.

A **hódmező-vásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban** két tanszékre pályázat hirdettetik.

1. Az egyik tanszék szaktárgya a *latin* és *magyar nyelv,* ez idő szerint az I. és II-ik osztályokban, hetenkint 22 órán.

2. A másik tanszék szaktárgya a *természetrajz* és *földrajz,* és ez idő szerint melléktárgyúl egy osztályban a *német nyelv,* hetenkint 22 órán.

Megjegyeztetik, hogy a megválasztott tanár úgy az egyik, mint a másik tanszéknél jövőben a fent kitett óraszám mellett a megjelölt főtárgyakon kivűl esetleg más rokon-tantárgyaknak és szükség szerint más osztályokban való tanitására is kötelezhető.

Ha az állomások egyenesen *rendes* tanárokkal töltetnek be, évi fizetés 900 frt, lakpénz 300 frt, és 40 frtos ötödéves pótlék; de ez utóbbi 200 frtnál fölebb nem emelkedhetik. Ha az állomások egyelőre — és ez esetben egy próbaévre — *helyettes* tanárokkal vagy tanárral töltetnek be, a fizetés 800 frt.

A megválasztott *rendes* tanár úgy a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének, mint a helybeli ev. ref. egyház tisztviselői gyámintézetének jogos és kötelezett tagja.

Pályázhatnak ev. ref. vallású okleveles tanárok. A pályázók pályázati kérvényöket — a melyben születésök éve és helye, nős vagy nőtlen, nemkülönben egészségi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik és képesítésök, nyelvismereteik és eddigi szolgálatuk okíratokkal igazolandók — hozzám címezve, a folyó évi junius hó 10-ig bezárólag küldjék be.

A megválasztottak állomásukat szeptember 1-sőig tartoznak elfoglalni.

Hódmező-Vásárhely, 1888. május 7.

Miklovicz Bálint,
a presbyterium lelkész-elnöke.

1—3

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 21. szám. Sárospatak, 1888. május 21.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Cultusunk reformja.» *Újj István.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Folytatás). *Dr. Horváth Ödön.* — «A fenséges.» (Vége). *Gamauf György.* — «A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.» — «Lelkészbeiktatás Sárospatakon.» *Kovácsy Sándor.* — «Kérelem a Szerkesztőhöz egy beiktatási ünnepély hatása alatt.» *Egy jelenvolt.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Cultusunk reformja.

Olajos Pál tiszttársunk legközelebb e becses lapok hasábjain közzétett tanúlmányával, gondosan igyekezett összekeresni azokat az okokat, a melyek a megüresedett templomokat, vagyis a templomok gyér látogatását, mint szomorú kór-tüneményt, előidézék; de midőn e kórjelenség kivűlről ható okait elég gondosan felsorolá: elhagyá a belső okokat, a melyek pedig amazoknál nem kevésbbé lényegesek, sőt a kérdés tisztázására, s illetőleg a baj megszüntetésére amazoknál is inkább elhatározók. Alkalmat veszek azért magamnak arra, hogy mig ő mintegy külgyógyászattal fordúlt a bajok orvoslásához: én belsőleg vegyem a bajt orvosi kezelés alá az által, hogy cultusunknak, mint templomunk belorganismusának erőkifejtése által hárítsam el a bajt előidéző okokat, vagyis, hogy szóljak *cultusunk reformjáról.*

Minden jól berendezett cultusnak ezt a hármat kellene szolgálnia, t. i. a szépet, a jót, az igazat. Azonban valljuk be őszintén, hogy idáig még egy cultus sem emelkedett fel arra a magaslatra, a hová ez a hármas cél öszhangzatos szolgálata azt felemelné; hanem egyik az egyik, másik a másik célt szolgálja a többi felett s teszi a többi rovására cultusa tárgyává. A protestáns cultus, mint tagadása a katholikus cultus érzékies tendentiáinak, annak kultiválása helyett, a mi szép, a mi az érzelemre kedvezően hat, már korán cultusa tárgyává tevé azt, a mi igaz, vagyis a mi az értelmet világosítja; majd később azt, a mi jó, vagyis a mi az erkölcsöket nemesíti.

Igy lett a protestáns cultus főcéljává *a tanítás.*

Hogy protestáns istenitiszteletünknek a *tanítás* tétetett már mindjárt első reformátoraink által központjává: az épúgy az észszerű, mint a történelmi logika követelménye volt. Mert, a mint a reformatio előtt a cultus mindinkább belemerűlt, a merő érzelemre hatás szempontjából, a látványosság színpompájába, a szép imádásába; a mysticismus képzelet-kifárasztó legendáival, a lovagkor érzelem-theologiájának theodoxiájával s az ezeken alapúlt képzelet-szilajság, babona és fanatismus létrehozá ezekkel szemben a protestatioban a reactiot. És a reformatio, hogy merő tagadása legyen amaz elítélt túlságoskodásnak, azaz, hogy teljesen szakítson mindazzal, a mi az érzelemre hatás szolgálatába állt: az ellenoldalra, a tanításra veté magát.

Amennyiben pedig a tagadás mindig bizonyos merevséget szül: véglet szült itt is végletet. Sőt, hogy ez a véglet dominálja ma is protestáns istenitiszteletünket: kétségbevonhatja-e komolyan valaki?! Hiszen nem kell több, csak látni akarni, hogy belássuk, miszerint nemcsak régi énekes-könyvünk, hanem újabb énekkísérleteink is, a lélek Istenhez emelésének, a szív, s érzelem-előkészítésének rovására, saturálva vannak a tanító elemmel. Közhasználatban levő imakönyveink egy jórészben, a keresztyén lélek önmegadásra hívása helyett, az istenség mélységes titkaiban búvárkodnak. Egyházi beszédeinket, ily előkészítés után, ha akarnók is, alig tudnók többé, annak merev szolgálatától felmenteni.

Merev szolgálatától — mondom — és ezt ismételve hangsúlyoznom kell, hogy félre ne értessem. Mert igazán kathedránk ma alig több, mint merő tanszék; pedig — bizony mondom — másnak, többnek kellene annak lennie, vagyis lennie kellene annak a piedestálnak, a melyen a szónok ajkáról az ige prófétai tűzként lángol, mint áldozat; a melyre fellépve a hitnek — és nem pusztán a tudománynak — emberei, összekötő kapocscsá, a Jákob lajtorjává legyen az az ég és föld között.

És mi mit teszünk? Felállunk a szószékbe a 13 kijárt iskola praeparatiojával, még jó, ha nem összes, de bizonynyal legfőbb célunkúl tűzvén ki azt, olyanra tanítani híveinket, a mit ők még nem tudnak. S igazán mondom, midőn egyházi beszédeink

legtöbbjének bekopogtatójában a feldolgozandó tárgy ily bemutatásával találkozom: «tanítást fogok tartani», már szinte előre tudom, hogy itt a szív éhezni fog. Pedig, bizony mondom, megfagy, vagy legalább is meghűl ott a lélek, hol a hideg és számító ész túlerős, a vele párhúzamot tartani hivatott meleg és melegítő szív fölött.

És épen ebből a szempontból, protestáns cultusunknak ezzel a domináló elemével szemben, elégtételt szolgáltatandó ebben a szív, az érzés követeléseinek: tegyük jóakaratú megbeszélés tárgyává cultusunk reformját.

* * *

Mindenki érzi s tudja már ma, hogy rituálénk nagyon hideg. S e vád elől ma többé egyszerű tagadással ki nem térhetünk. Menteni, menthetjük a multat; de a jelent még menteni sem lehet, menteni sincs mivel.

A multat s a multban kultusunk első rendezőit mentik s menthetik a körülmények, a protestatio mind az ellen, a mit az írás határozottan nem tanított. Ezen az ős reformátori alapon ők jogosúltaknak érezték s érezhették magokat; sőt a tagadás logikai követelményének tekinték s tekinthették: kiküszöbölni rituálénkból mindent, a mi csak távolról is gyanús volt s a megtagadottra emlékeztetett; úgy az orgonát, sőt a harangot is. Azonban ma, a midőn a vallásos érzésnek ez az Istenhez emelő eszköze, az orgona, mindinkább kezdi visszafoglalni templomainkban ősi helyét: ma le kell számolnunk korunk követeléseivel cultusunkkal szemben.

Mindenekelőtt be kell látnunk, hogy tanulni otthon is lehet; pedig, bizony mondom, hogy sok, az értelmi fejlettség velünk egy színvonalán álló hívünk azért marad távol a templomtól, hogy ott, ha talál is, alig talál egyebet tudománynál. Pedig neki másra, érzésre lenne szüksége; ő kedélye ruganyosságát, a melyet a külvilág- s a tudománynyal való foglalkozásban elveszített, szeretné visszaszerezni ott, s a midőn épen azt nem találja ott, a mit keres, jön vele meghasonlásba.

De hát mit tegyünk?!

Nyúljunk a reform varázs-vesszejéhez, s a vallásos buzgóság földéből e varázsütésre ki fognak kelni: a műízlés és a szépérzék, s e kettő tüzében le fog égni templomainkról minden, a mi nem szép; díszt nyernek a poros, szennyes falak.

Pedig, bizony mondom: itt az ideje! Nekem legalább igen fájón esik, a midőn akár itt, akár amott egy-egy Isten-házat látok dísztelenségben. A protestáns egyszerűség nem ízléstelenség. A protestáns szegénység nem mentség ott, hol a hívek, mondhatni, krajcáros áldozatukkal, tisztában és ízléses külsőben is tarthatnák templomukat.

A legszebb cultusnak is elvész hatása egy ily templomban!

De hátha még a cultusnak sincs kellő hatása: akkor mit tegyünk?

Rendezzük először is istenitiszteletünk énekészeti részét akként, hogy abban a műízlésnek megfelőleg legyen főelem: a lágyság; legyen az ének a szív, az érzelem lágy beszéde. Vagyis ne a hangméret egekbe szóló kifejtésében, hanem annak lágy vezetése által a kedély önmegadásra való előkészítésében buzgólkodjunk, s úgy készítsük elő a lelket a tulajdonképeni imádkozásra. Énekvezetőink tudjanak különbséget tenni egy pünkösti vagy karácsoni örömének nagyobb hangterjedelmet is elbíró vezetése és egy nagypénteki vagy bűnbánati ének lágy vezetése között. Orgonászaink ne abban keressék az érdemet, hogy orgonájuk hangterjedelmével a gyülekezeti éneklés elnyomása és túlszárnyalására törekedjenek; hanem, hogy annak lágyan zengő kísérői s csak szükségből vezetői, legyenek.

Imádkozásunkban ismerjük el, hogy az ima alkotó elemei közül legfölebb a doxologia bír el nagyobb hangterjedelmet, a többi mind önmegadást kifejező lágyságot követe!

Egyházi szónoklatunkban kerüljük a politikai szónoklatok hanglajtorjás declamatióját, hanem keressük a kenetteljes beszéd lágy zengzetét. Hiszen nem az érzéslázító igazságtalanság ellen való küzdelem, hanem a kegyelem királyi szava az, mely onnan lehangzik. Nem az erő, de az érzés beszéde az. Más oldalról pedig épúgy óvakodnunk kell a tanári szék hideg nyugodtságát vinni fel a kathedrába, mint ahonnan nem a hideg bölcseség szól alá, hanem az *ige*, mint ahol a cél nem pusztán a tanítás, hanem sokkalinkább az *építés*.

És ezen a ponton lehetetlen meg nem állanom, hogy leszámoljak azon, protestáns egyházi beszéd irodalmunkat még ma is mindig domináló követeléssel, hogy az egyházi beszéd főcélja a *tanítás*. Még csak nem rég is egyik jelesünk az unitárius testvérek beszéd-irodalmához utasított megtanulni, hogy miként kell a szószéken tanitani. Én azonban, habár teljes tisztelettel, de ugyancsak teljes őszinteséggel is, kénytelen vagyok ezen nekem is szólott utasításra kijelenteni, hogy én unitárius testvéreinkhez sem logikát, sem dialectikát nem megyek el tanulni abból a célból, hogy azokat a szószékbe vigyem; hanem, ha megyek, megyek eltanúlni tőlük azt a hiterős, meggyőződésteljes s férfias tiszteletet, a melylyel az isteni ember előtt nem testben, hanem lélekben térdre borúlnak. Mert pretestáns szegénységünkhöz csak szegénységet mennék vásárolni, ha őket csak logikáért és dialectikáért keresném fel.

Protestáns szegénységünkről szólottam és erről cultusunk terén — úgy érzem — méltán szólhatok; mert nem hiszem, hogy valaki kétségbevonhatná, miszerint protestáns cultusunknak az érzelem, a kedély elhanyagolása igazán kiáltó szegénysége. Ezen segíteni épúgy módunk, mint kötelességünk nekünk, lelkészeknek elsősorban, mint a kik leginkább felelősök vagyunk azért, hogy az istenitisztelet kerekded s hatásos lefolyású

legyen, vagyis egész cultusunk elérhesse azt a maga elé tűzött hármas célt: az érzelem nemesítését, az akarat szilárditását, az értelem világosítást, a nélkül, hogy egy is a többi rovására túlfejlesztve lenne és így az összhangzatos fejlődés menetét megzavarná. Mert, mint az ember, ezen három főtehetségével egész ember: úgy az istenitisztelet, mint az emberi jellem kifejtésére, az embernek emberré tevésére célzó szent intézmény, szintén csak úgy felel meg igazán céljának, ha az embert a maga egészében, szívében, jellemében s egész lelkületében, minden tehetségét egyenlően fejlesztve s egymással összhangba hozva, ápolja és gondozza.

Ezeket akartam elmondani Olajos Pál tiszttársunk fentebb jelzett tanulmánya folytatásául, kapcsolatosan az általa tárgyaltakkal.

Vajha megértetném!

Újj István.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Folytatás).

A mint beismerjük az elmondottakból kifolyólag az ellenőrzés alkalmazásának nemcsak a tanszabadsággal nem ellenkező, hanem jogos és szükséges voltát, úgy lehetetlen be nem látni azt, hogy ez a hallgatóság száma tekintetében túlnépes tanintézeteknél csaknem teljesen kivihetetlen.

És itt specialis hazai viszonyainkra fordítván figyelmünket, határozottan szemünkbe ötlik jogakadémiáinknak e tekintetben való előnyös helyzete a budapesti udományegyetem jogi s államtudományi karával szemben, melynek túlnépessége miatt — az $188^{5}/_{6}$. évi miniszteri jelentés szavaival élve — «a rendes előadások keretében a hallgatók activ részvétele a tudományos munkában majdnem lehetetlenné van téve.»

Az alábbiakban statisztikai adatokkal is megvilágítandó túlnépességnek a bajain óhajt és részben kétségkivül fog is segiteni közoktatási kormányunk a jogi és államtudományi *szemináriumok* rendszeresitésével, melyekről a minisztérium előbb említett jelentésének III. szakasza emlékezik meg részletesen, s melyeknek célját abban körvonalozza, hogy: «a tehetségesebb és törekvőbb ifjak azon tanszakban, a melyhez különös hajlamot éreznek, oly behatóbb munkásságot fejthessenek ki, mely munkásságnál a vezető, irányzó, segítő szerepet maga a tanár viszi.»

A nélkül, hogy helyén valónak tartanánk a jogi szemináriumokról hosszasabban megemlékezni, mire nézve az érdeklődők sok figyelemreméltó adatot találhatnak *Dr. Nagy Ernő*, nagyváradi jogakadémiai tanárnak a «Jogtudományi Közlöny» legutóbbi számaiban közlött cikkeiben, csupán annak konstatálására óhajtunk szorítkozni, hogy ama kétségbevonhatatlan tényben, hogy hazai jogakadémiáink tanrendszere határozottan közelebb áll a szemináriumok rendszeréhez, mint ez túlnépes egyetemünknél lehetséges, előbbi tanintézeteiknek egy újabb előnyét szemlélhetjük. Ezeknél a hallgatóság kis száma, a szorgalomban és előmenetelben való ellenőrizhetése lehetővé teszik azt, mi — tudomásunk szerint — nem is mulasztatik el, hogy a tanár kiválóbb írók műveit, fontosabb törvényeket stb. eredetiben is megismertessen hallgatóival, azokkal behatóbban is foglalkozzék.

A szemináriumok behozatalától tehát mi is csak jót tudunk remélni, de ezeknek jótékony hatása nem lesz, mert hiszen nem is lehet *általános*, mindenkire kiterjedő, mert az «a hallgatóknak bizonyos megválogatott csekélyebb számát» tételezi fel, s így a tanuló ifjúság legnagyobb részét fel nem karolhatja. És ha még meggondoljuk azt, hogy az ilyen szemináriumokban a tudományos pályán megmaradni szándékozók; azok, kik tanfolyamaikat már bevégezték, s talán tudorokká is lettek, szintén részt venni óhajtanának, s — minek esetét igen könnyen tudjuk képzelhetni — talán csak e célból maradnak továbbra is az egyetem kötelékében, akkor a szemináriumok előnyeit az egyetemi hallgatók közül vajmi kevesen élvezhetik és fordíthatják saját hasznukra.

II.

Érdekesnek és egyszersmind fontosnak is tartjuk azt, hogy a jogi pályára lépő ifjúságunknak a hazai jogi tanintézeteknél való megoszlása tekintetében rendelkezésünkre álló statisztikai adatokat is bemutassuk; veszszük pedig ezeket a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak 14-ik, 15-ik és 16-ik ($188^{4}/_{5}$., $188^{5}/_{6}$., $188^{6}/_{7}$. tanévről szóló) jelentéseiből.

A) Figyelmünket mindenekelőtt *jogakadémiáinkra* fordítván, ezeknek állapotáról az alábbiakban összeállított kis táblázatos kimutatás nyújt felvilágositást:

Tanév	Jogakadémiák száma	A II. féléri hallgatók száma	A mult évi állapotokhoz képest		Egy tanintézetre esett átlag hallgató	Egy tanfolyamra esett átlag hallgató	Legnépesebb jogakadémiák	Legnéptelenebb jogakadémiák	A II. féléri tanárok száma	Egy tanárra esett átlag heti óra	Egy tanárra esett hallgató
			fogyás	szaporodás							
$188^{4}/_{5}$	13*	685	—	—	52·7	13·17	debreceni (92), pozsonyi (80)	pápai (19), eperjesi (36), s.-pataki (36)	131	8·7	5·22
$188^{5}/_{6}$	12**	661	24	—	55·08	13·77	debreceni (102), pozsonyi (78)	n.-szebeni (27), eperjesi (25)	131	8·7	5·04
$188^{6}/_{7}$	12	647	14	—	53·92	13·48	debreceni (102), pozsonyi (81)	n.-szebeni (16), eperjesi (33)	131	7·6	4·94

B) A *kolozsvári* m. kir. Ferenc-József tudományegyetem jogi s államtudományi karának viszonyai felől a következőkből szerezhetünk tudomást:

Tanév	A II. féléri hallgatók száma	A mult évi állapotokhoz képest		Egy tanfolyamra esett átlag hallgató	A II. féléri tanárok száma	Egy tanárra esett	
		fogyás	szaporodás			átlag heti óra	hallgató
$188^{4}/_{5}$	221	—	—	55·25	17	11·58	13
$188^{5}/_{6}$	248	—	27	62	17	11·76	14·6
$188^{6}/_{7}$	256	—	8	64	17	6·17	15

C) Fordítsuk már mostan figyelmünket a *budapesti m. kir. tudomány-egyetem* jogi s államtudományi karának eme viszonyaira vonatkozó, s alább szintén táblázatosan egybeállított számadataira:

* 1. egri érseki, 2. pécsi püspöki joglyceum, 3. nagy-szebeni állami jogakadémia, 4. győri, 5. kassai, 6. nagyváradi, 7. pozsonyi állami jellegű, s a tanulmányi alapból fentartott jogakadémia, 8. eperjesi ev. ág. coll. jogakadémia, 9. debreceni, 10. kecskeméti, 11. máramaros-szigeti. 12. pápai, 13. sárospataki ev. reform. jogakadémia.

** A pápai ev. ref. jogakadémia működése beszüntettetett.

Tanév	A II. félévi hallgatók száma	A mult évi állapotokhoz képest: fogyás	A mult évi állapotokhoz képest: szaporodás	Egy tanfolyamra esett átlag hallgató	A II. félévi tanárok száma	Egy tanárra esett: heti óra átlag	Egy tanárra esett: hallgató	Az egy tantárgyra beírva volt hallgatók: legkisebb szám	Az egy tantárgyra beírva volt hallgatók: legnagyobb szám
$188^4/_5$	1563 (I. félévi 1659)	—	—	390·75	40	4·45	41·47	8	627
$188^5/_6$	1586 I. félévi 1669)	—	23	396·5	34	6·38	46·6	3	449
$188^6/_7$	1628 (I. félévi 1770)	—	42	407	36	5·72	45·2	3	548

Ez adatok kapcsán pedig elmellőzhetlennek tartjuk bemutatni azt is, hogy fővárosi egyetemünk jogi s államtudományi karának ezen nagyszámú hallgatósága miképen oszlott meg az előadások hallgatásában, illetőleg hogy hány tantárgyra voltak a hallgatók tömegesen bejegyezve?

Beírva volt	Hány tantárgyra? $188^4/_5$. I. félévben	$188^4/_5$. II. félévben	$188^5/_6$. I. félévben	$188^5/_6$. II. félévben	$188^6/_7$. I. félévben	$188^6/_7$. II. félévben
100-nál több hallgató	18	21	21	20	16	22
200-nál » »	11	8	10	9	8	8
300-nál » »	3	3	4	2	3	3
400-nál » »	1	—	—	1	2	—
500-nál » »	—	—	—	—	—	1
600-nál » »	—	1	—	—	—	—

Könnyebb áttekintés céljából, összegezvén már mostan a II. félévi hallgatóság számára vonatkozó főbb adatainkat, a következő eredményre jutunk:

Tanintézetek	A hallgatóság száma $188^4/_5$. évben	$188^5/_6$. évben	$188^6/_7$. évben
Jogakadémiák	685	661	647
Kolozsvári tud.-egyetem	221	248	256
Budapesti »	1563	1586	1628
Összesen .	2469	2495	2531

A miniszteri jelentések alapján egybeállított jelen táblázatainkból pedig világosan láthatjuk, hogy a budapesti m. kir. tudomány-egyetem hallgatóságának a száma magábanvéve háromszor, majdnem négyszer akkora, mint a 13, illetve 12 jogakadémiáé összevéve;* de láthatjuk ezenkivül azt is, hogy míg a jogakadémiák ifjúságának számában évről-évre fokonkénti apadás észlelhető, addig, ennek mintegy megfelelően, az egyetemek jogi s államtudományi karának hallgatósága évről-évre szaporodik. Már magában véve ezen körülmény is kellően igazolja kételyünket, melyet a miniszteri jelentés ama nyilatkozata ellen felhoztunk, hogy a jogi pálya túlnépességének az oka «jogakadémiáink még mindig fölös számában is keresendő.»

Azonban igen érdekes megvilágításba helyezik jogi szakoktatásunk viszonyait azon statisztikai adatok is, melyek *a jogi tanintézeteinknél tartott vizsgálatokra vonatkoznak*, s melyekből lentebb, ott t. i., a hol azon okokról fogunk megemlékezni, melyeknek mi a jogi pályán tapasztalható «túlnépességet» tulajdonítani tudjuk; lesz alkalmunk szintén egy figyelemreméltó következtetést vonni le.

A) *Jogakadémiáinknál* $188^4/_5$-ben összesen 625, $188^5/_6$-ban 630, $188^6/_7$-ben pedig 652 alap- és államvizsgálat tartatott, mely számból az államvizsgálatokra rendszerint kevesebb, mint egyharmadrész esik. Egy-egy tanárra $188^4/_5$-ben 4·77, $188^5/_6$-ban 4·80, $188^6/_7$-ben 4·97 vizsgálat, vagyis — egy vizsgálatra átlag egy órát számítva — évenkint körülbelől 5 vizsgálati óra esett, mely szám 15-re emelkedik, ha figyelembe veszszük azt, hogy minden ilyen vizsgálaton legalább 3 tanárnak kell jelen lennie.

B) *A kolozsvári m. kir. tudomány-egyetemen* az alap- és államvizsgálatok száma $188^4/_5$-ben 166, $188^5/_6$-ban 198, $188^6/_7$-ben 199 volt, melyből egy tanárra átlag 10—11 vizsgálat jutott. Minden vizsgálaton egy órán keresztül 3 tanárnak kellvén részt vennie, az egy tanárra eső vizsgálati órák száma évente 30—33-at tett ki. Ehhez számítandók továbbá a szigorlatok is. Jog- és államtudományi tudori szigorlat tartatott $188^4/_5$-ben 139, $188^5/_6$-ban 79, $188^6/_7$-ben 135. Az 1883-ik évi szigorlati szabályzat 9. és 10. §§. értelmében minden szigorlaton öt tanár két órán keresztül lévén jelen, a fentebb említett három tanévben egy tanár átlag 80—45, illetve 75 órát töltött évenkint szigorlaton.

C) Mindezen számok azonban, mint erre különben már a hallgatók számának összehasonlításából is következtetést vonhatunk, elenyészőleg csekélyek a *budapesti m. kir. tudomány-egyetem* e tekintetben való statisztikai adataival szemben.

A most említett egyetem jog- és államtudományi karánál $188^4/_5$-ben 1030, $188^5/_6$-ban 1056, $188^6/_7$-ben 1192 alap- és államvizsgálat tartatott, melyekre a tanárok — minden vizsgán 3 tanár 1 órán keresztül lévén jelen — évente átlag 75—93, illetve 99 órát voltak kénytelenek egyenkint fordítani.

Ijjesztően nagy volt azonban itt a tudori szigorlatok száma. $188^4/_5$-ben 1057, $188^5/_6$-ban 1155, $188^6/_7$-ben 1091 jog- és államtudományi szigorlat tartatott. Minden szigorlat 5 tanár jelenlétében 2 órán keresztül tartatván, egy tanárra évenkint átlag 250—335, illetve 300 szigorlati óra esett, mihez, ha az alap- és államvizsgálatoknál eltöltött óraszámot hozzáadjuk, 325—428, illetőleg 399 óra jön ki.

Meg kell jegyeznünk azonban e helyütt, hogy az itt előadott számok kikeresésénél a budapesti m. kir. tudomány-egyetem jogi és államtudományi karánál működött összes — tehát rendes és rendkivüli — tanárok száma vétetett figyelembe, holott ez utóbbiak a vizsgálatokon vagy épen nem, vagy csak kivételesen vesznek részt. Azt, hogy mily óriási számok jöttek volna ki, ha csupán a rendes tanárákra lettünk volna tekintettel, elégnek tartjuk azzal beigazolni, hogy az elmult $188^6/_7$. tanévben tartott 1091 szigorlat a működött 16 rendes tanár között osztatván fel, egy tanárra átlag 685 óra jön ki, mint a melyet szigorlaton kellett töltenie.

Bár talán kissé fárasztó a fentebb elsorolt számoknak áttekintése, mégis hiszszük, hogy ezek között azok, kik a kérdés iránt érdeklődéssel viseltetnek, nehány figyelemreméltó adatra akadhatnak, valamint indokoltnak vehetik a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium $188^4/_5$-iki jelentésének ama nyilatkozatát, hogy: a hallgatóságnak, s méginkább a vizsgálatoknak felszaporodása által «oly túltömöttség mutatkozik, mely az egyetemi oktatás sikerét legkomolyabban veszélyezteti.»

(Folyt. köv).

Dr. Horváth Ödön.

* Mint egyik napi lapban olvassuk, a budapesti tudomány-egyetem jogi s államtudományi karának hallgatósága az $188^7/_8$. tanévben ismét emelkedett, ennek II. felében 1649-re rúgott.

TÁRCZA.

A fenséges.

(Vége).

c) A tragikus konfliktus következménye annak legfenségesebb része. A sors be van végezve, és nem tagadhatjuk, hogy ebben nem volna valami fenséges. Az egyén a bevégzett sors fölé emelkedik; a tragoediának végeszakad ott, hol a sorsnak határa van. Vegyük szemügyre a tragikum lefolyását és a megoldásnak három esetét. Ha az egyén szenvedélyeért, pathosáért a halálba megy, elérte sorsát, és ezáltal minden sors fölé emelkedett, neki nincs többé sorsa. Igy Antigone betöltvén végzetét, sorsnélkülivé lett. A megoldás második neme volt a megsemmisítő önérzet, az egyén megtörése. Kreon belátja vétkét és önvallomásában a sors fölé emelkedik, s csakugyan sorsnélkülivé lesz. A megoldás harmadik esetében Orestes is megszabadúl sorsától, fölemelkedik s új életet kezdhet; tehát ő is sorsnélkülivé lett. A tragikus konfliktus következménye tehát a sors fölé való emelkedés az attól való megszabadúlás.

S most ahoz a ponthoz jutottunk, a melyhez a legnevezetesebb kérdések egyike fűződik és a melyből a legfontosabb tételek egyike magától levezethető. A kérdés az: *az aesthetikai szemlélet milyen álláspontra jut, ha a tragikai szemléletet teljesen átélte, ha a tragikus konfliktus megoldásában a sors megszűnik?* Tudjuk, hogy a fenséges jelleme az, hogy meghat, megrázkódtat minket, hogy nekünk imponál és minden gondolatunkat, érzésünket igénybe veszi. És a tragikus szemlélet nem is gondolható a nélkül hogy a szemlélőben ilyen meghatottság, indulat, szenvedély ne keletkezzék, mert a fenséges nem gondolható indulat (affect) nélkül. Ezen meghatottság abban áll, hogy a szemlélt tragikumot együtt szenvedjük a tragikus egyénnel, és minélinkább beleéljük magunkat a helyzetbe, annál jobban érezzük a tragikumot; de minélinkább gondolunk magunkra, annálinkább szüntetjük meg azt. Ezen együttérzés, együtszenvedés képezik a tragikus indulatokat, és ha a lélek ezen állapotjának határozott alakot és kifejézést akarunk adni, jobbat nem adhatunk, mint minőt már Aristoteles adott. E szerint különösen két tragikus indulatot különböztethetünk meg, t i. azt látjuk, hogy a tragikum a sors által előidézett szenvedély (pathos), melylyel szemben a néző nem érezhet mást, mint részvétes szánalmat (sympathia) és félelmet. Ezt a két indulatot tapasztaljuk, érezzük és éljük át a tragikum lefolyásában. De a tragikus szemléletnek is van vége, t. i. ez is a sors fölé emelkedik. Igy a tragikus szemlélet végtére azon indulatok fölé, melyeket felidézett, felemelkedik és ezen felemelkedésében megszabadúl a félelem és részvét indulataitól, mintegy megtisztúl ezektől és ismét szabadon áll a sorssal szemben. Tökéletesen mindegy, vajjon az, a mit Aristoteles Katharsis-nak nevezett, a halállal, vagy a szenvedélyek megsemmisülésével vagy a tökéletes kiengesztelődéssel áll-e be. A tragikum általában felébreszti a félelem és részvét indulatait, a melyek a tragikus szemléletet betetőzik.

5. Még egy kérdés maradt hátra, melylyel foglalkoznunk kell. A sorson belül van valami, a mi minden tragoediában is előfordúl, s minek ismerete s megítélése époly fontos, mint maga a vétség, és ez a *véletlen.* Ahol cselekvés van, ott külső körülmények is vannak, és minden külső cselekvés szükségképen a véletlenség kellékével bír. És ekképen a cselekvény tragikus lefolyásába szükségképen is kikerülhetetlenül belejátszik a véletlen. Minthogy ez oly nagy szerepet játszik a tragikumban, kérdés támad: mit jelent a véletlen a tragikumban? és micsoda jogosúltsága van?

a) Van véletlen, mely határozottan nem tragikus. Valamint a vétségnél láttuk, hogy ezt a bűnnel nem szabad felcserélni, úgy a véletlenről is keringenek téves felfogások. Ha a véletlen a tragoediában úgy tűnik fel, hogy azt a benyomást teszi ránk, miszerint az egész cselekvénynek nem is kellett volna történnie, vagy, hogy a véletlennek következtében másképen is történhetett volna: akkor ezen véletlentől függ az egész cselekvény. Ilyen tragoediáról joggal mondhatjuk, hogy el van hibázva. Azért nem a legkönnyebb feladat a véletlent helyesen alkalmazni. És vannak költők, sőt elsőrangúak is, kik a véletlen alkalmazásában hibáztak. Van sokféle véletlen, mely a komikumban egész a maga helyén van, de a tragoediába nem tartozik, sőt nevetségessé válik. Igy pl. ha véletlenül más szobába tévedünk, vagy a találkánál más valakit találunk, kit nem vártunk, s a ki aztán erősen meg van győződve, hogy őt szeretjük: ez a véletlen igen kellemetlen és komikus, de a tragoediában nevetséges. Azért a legmerészebb tünemények közé tartozik azon jelenet, a mely Schiller «Don Carlos»-ában az Eboli szobájában lefoly, mert itt az a körülmény, hogy Carlos eltévesztette a szobát, nem mint pusztán véletlen jött a tragoediába, hanem egyszersmind lényeges alkotórészét és forduló pontját is képezi; mert Eboli most látja be, hogy Carlos mást szeret, és ez híjja ki haragját és boszúját, és ekkép az egész sors legnagyobb részben ezen véletlen tévedéstől függ* (II. felv. 8. és 9. fellép.).

b) Egy másik kérdés: micsoda jogosúltsága van a véletlennek a tragoediában? Jogosúltnak akkor mondjuk a véletlent, ha a cselekvéshez és szenvedélyhez úgy viszonylik, mint a vétség a nemezishez. A véletlen rendesen ballépés, mely balsorsot idéz elő. És így feladata volna a tragikus egyénnek a ballépést kikerűlni. Mi szükséges ahoz, hogy a ballépést kikerűlje? A körültekintés, előrelátás, óvatosság és egyéb kellékek, a melyek azonban a szenvedélyben mind hiányzanak, mert a szenvedély nem óvatos, nem fontolgatja meg a teendőket, gondolatlanúl neki rohan a veszélynek. Ha ilyen ballépésről van szó, a melyről előre világosan látni, hogy a szenvedély épen ezt a ballépést ki nem kerűlhette, akkor az ilyen ballépés a lehető legtragikusabb.

Ez a jogosúlt véletlen a tragikai lefolyásban. Példa reá Shakespeare «Romeo és Julia»-ja. Csak egy pillanattól függ és a két szerelmes boldog lehet. De a véletlen nem engedi azt, mert Lorenzo nehány perccel később jön, Romeo nem várta be a hírt, melyet hozandó volt és beveszi a mérget. Ezzel a véletlennel azok, kik a két szerelmest boldogoknak szerették volna látni, nincsenek megelégedve és elő állanak azzal a kérdéssel: miért vette be a mérget Romeo? miért nem tudott még nehány percet várni? mily boldogok lehettek volna! De, ha így okoskodunk, akkor az egész véletlen nem egyéb, mint balszerencse (malheur). Az a kérdés: elkerűlhető volt-e ez a véletlen? A feleletet megkapjuk, ha magát a tragoediát figyelmesen átolvassuk, mert akkor be fogjuk látni, hogy nem volt kikerűlhető, és hogy épen ez a véletlen képezi a végzetet.

A költő a szerelmesek szenvedélyének már kezdettől fogva fatalisztikus színezetet ad. Mert mindenki, a ki szenvedélyüket fellobbani látja, érzi, hogy ez nem fog vígan végződni. Romeo szerette már Rosalindát, de rögtön elfelejti, mihelyest Capuleti házában Juliát meglátja, mert életében igazi szépséget eddig a percig még nem látott; de Julia is ellenállhatatlanúl vonzatik

* Eboli . . . . . Nein, bei Gott!
Ich betete sie an — das fordert Rache!
Der König wisse den Betrug —

legnagyobb ellensége felé, a kit szeretnie kell. Mind a ketten érzik, hogy e szenvedélyes szerelemből baj keletkezik. Ugyancsak fatalisztikus érzete van Lorenzonak is. Az első látásra következik közvetlenül a találkozás a kertben és a következő napon az esküvő. De Tybalt miatt, kit Romeo párbajban leszúrt, menekülnie kell Romeonak Veronából, közvetlenül az esküvő után, és Mantuába megy. Julia könyekben úszik az elválás miatt; de szülei azt hiszik, hogy Tybalt halála okozta ezt a fájdalmat, s hogy azt enyhítsék, Párist akarják neki férjül adni. Julia menedéket keres Lorenzo páternél, ki 24 órára elaltatja őt, s mint halottat, a családi sírboltba helyezteti. Azonban Lorenco küldöttje, kinek feladata lett volna Romeot Mantuában a történetekről értesíteni és őt Julia megmentésére Veronába visszahozni, be nem bocsáttatik Mantuába, mert oly házban éjszakázott, a melyben dögvész pusztított volt, s így a nélkül, hogy üzenetét átadta volna, visszatér. Romeo szolgája pedig, a kinek Julia elaltatásáról nem volt tudomása, hírül hozza neki Julia halálát. Kétségbeesésében gyorsan ölő mérget vesz Romeo s Veronába siet Julia sírjához, hol Párist találja s azt megöli, mire maga beveszi a mérget. Ekkor jön Lorenzo, hogy Julia felébredését bevárja, s ott találja Párist és Romeot élettelenül. Julia felébred, látván s hallván mi történt és Lorenzo szavaira nem hallgatván, a tőrt saját szívébe döfi s meghal. Ilyen szenvedély mellett óvatosságról, mérsékletről szó sem lehet; ellenkezőleg, psychologiai képtelenség, hogy szenvedély és óvatosság karöltve járjanak egymással. Azért Romeónak és Juliának is csak naivsággal lehet szemükre hányni, hogy óvatosabbak is lehettek volna.

Épen abban ismerjük már fel a költő nagyságát, hogy a véletlent ebben s nem más értelemben használja; mert itt a véletlen is a vétségből származik. A véletlen a szenvedély egyik lényeges kelléke, és mint ilyen, jogosúlt és «*tragikai véletlen*»-nek neveztetik.

Ezzel befejeztük a fenséges körét, és még csak azt kérdezzük: mi által emelkedünk a tragikus indulatok fölé? Részvétben, szánalomban és félelemben is van vágy; de míg vágyaink vannak, addig nem vagyunk teljesen függetlenek; míg ez az állapot tart, addig nincsen tökéletes aeszthetikai szemléletünk, és ezért nem végződhetik az aeszthetikai szemlélet a fenségesben; hanem miután a tragikus konfliktus megoldása után felszabadúlt lelkünk a félelem és részvét indulatitól, új irányt vehet phantasiánk és keletkezik a komikus szemlélet.*

Gamauf György,
tanító-képezdei tanár Eperjesen.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.**

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése április hó 30-ik napján vette kezdetét a főiskolai nagy tanácsteremben. Ezt megelőző nap délutánján, az esperesi kar konferenciára hivatott a püspök úr által, hol a prot. irodalmi társulat alakuló gyűlésén lefolyt események megbeszéltetvén, *Kiss Áron* és *Balogh Ferenc* egy oly indítványt terjesztettek elő, melynek értelmében az unitáriusokkal való egyesűlés elvileg helyteleníttetik, s ezt, mint az egyházkerület álláspontját, javasolják a végrehajtó-bizottság által az őszi alakuló gyűlés elé terjeszteni, kijelentvén, hogy további teendőit majdan ezen indítvány miként elintézésétől teszi függővé a kerület.

E javaslat felett szenvedélytől nem épen ment vita fejlődött ki, mely után a többség a javaslat mellett nyilatkozott; egyszersmind abban történt megállapodás, hogy 31-én délután tartassék még egy konferencia, melyre az egyházmegyei gondnokok s képviselők és egyházkerületi tanácsbírók is meghívassanak.

E célbavett értekezlet csakugyan megtartatott.

Az érvekben és szenvedélyes kifakadásokban gazdag eszmecsere délután 4 órától estveli 9 órán túl tartott; a már jelzett indítványon kivűl egy ellenindítvány adatott be, mely az irodalmi társulat megalakulását egyszerűen tudomásúl venni javasolja.

Május első napján a gyűlés első tárgyául vétetett fel az irodalmi társulat ügye. Püspök úr felszólalása után minden vita mellőztetett. Mindkét indítvány pártolói névszerinti szavazást kérvén, a szavazás elrendeltetett, melynek eredménye lett, hogy az unitáriusellenes indítvány 33 szavazattal 29 ellenében elfogadtatott.

Ezután a Bethlendi tanár helyére tanárválasztás történt. Pályáztak: Veneczianer Sándor, Szondy Béla, Sas Béla, Erdős József, Ferenczy Gyula, Kis Bertalan, Berta Sándor. Jelöltettek: Erdős József, Veneczianer Sándor, Kis Bertalan, Ferenczy Gyula, Sas Béla. Megválasztatott *Erdős József*, Ferenczy Gyula 1 szavazata ellenében.

A konventi intézkedések s miniszteri leíratok közül a következőkre nézve tétettek intézkedések:

A közalapkölcsönökre nézve a konvent által készített tervezet egy küldöttségnek adatott ki, mely véleményét a jövő gyűlésre fogja előterjeszteni; a lelkészek egyetemes nyug- és gyámintézeti alapszabályai, valamint a Szász Domokos és a Fejes István-féle indítványok az egyházmegyékhez tétettek át véleményezés végett; egyszersmind elrendeltetett, hogy az e célra szolgáló, a kölcsöntőkék és az egyházi anyagi viszonyok feltűntetésére készített táblázatok az espereseknek megküldessenek, kik a jövő gyűlésre egyházmegyéjök viszonyairól teljes képet alkotván, azt a jövő egyházkerületi gyűlésre felterjeszszék.

Hosszabb vitát idézett elő ama miniszteri rendelet tárgyalása, mely arra kéri a püspököket, hogy közegészségügyi szempontból oda törekedjenek, hogy a temetéseknél a gyermekek által teljesített éneklés lassankint kiküszöböltessék. Sokan ebben ritualis sérelmet láttak, míg végre sikerült a féltékenykedőket az ellenkezőről felvilágositani, úgy, hogy a miniszteri leirat tudomásúl vétetett. Lehetetlen magunknak is át nem látni, hogy a temetéseknél a gyermekek éneklése sem a kegyeletet nem ébreszti, sem a vallásos érzést nem emeli, hanem annyivalinkább sérti a jó ízlést. Hogy is mondja csak Arany?

«A két tanítvány duzzadó nyakinnal
Erőlködé a felső nyolcadot,
És mintha folytogatták voln' pattinggal,
Fejökből a szem úgy kidagadott.
Tán az akasztás sem jár annyi kínnal?» stb.

Bizony így megy az legtöbbnyire a mi temetéseinknél; alig van egy-egy szükségesebb dolog, mint, hogy e tekintetben lassankint igyekezzünk ízlésteljesebb szertartáshoz emelkedni! Hogyan? Azt mindenütt a helyi körülmények határozzák meg. S ha a fennebbiekhez veszszük az egészségi tekinteteket be kell látni, hogy a miniszteri leírat csak jót és üdvöst akar elérni.

Végre-valahára, hosszas vájudás után, a könyvtári olvasó-szoba berendezése elrendeltetett. A 8-ik osztály tanterme fog e célra átalakíttatni, melyet az anyakönyv-

* Használt munkák: Fischer Kunónak a jenai tudományegyetemen 1869—70. évben tartott aeszthetikai előadásai nyomán készült jegyzeteim; Névy László: A tragaedia elmélete; Dr. Bihari P.: Egyetemes és részleges aesthetika. Schiller: «Über das Erhabene»; «Über das Pathetische.» Kuno Fischer: Schiller, Drei Vorträge. És a szövegben nevezett művek.

** Térszűke miatt elébb nem közölhettük. *Szerk.*

tárral vasból készült csiga-lépcső fog összeköttetésbe hozni. Az átalakítási költségre 1200 forint folyóvá tétetett, az ügy elintézésével a gazdasági tanács megbízatott.

A parallel osztályok felállítását célzó miniszteri intézmény hosszabb vitára szolgáltatott alkalmat. Ez idő szerint csak az algimnáziumban állott elő ily osztályok felállításának szüksége.

Körösy Sándor, volt jogtanár, jelenleg országgyűlési képviselő, azon kérése, hogy a tanári nyugdíjintézet javaiban részesíttessék, tekintettel a nyugdíjintézet alapszabályainak világos szakaszaira, elvettetett.

Az illető szakminiszter megengedte, hogy a tanítóképezdei ifjak az ottani állami reál-iskolában hetenkint nehány órán a gazdasági tantárgyakból oktatást vehessenek.

A főiskolai gazdasági tanács jegyzőkönyve több kegyes adományt és alapítványt hoz tudomásra, melyek közül kiemelendők: Miklóssy József 25,000 frt alapítványa és Miklóssy Józsefné 2000 frt ösztöndíj-alapítványa.

A közoktatásügyi miniszter egyik leiratában azon kívánságát fejezi ki, hogy a miniszteri megbizottak látogatásai alkalmával a tanári kar jelenlétében jegyzőkönyv vétessék fel, melynek a tanárok is írjanak alá. Ezen miniszteri kívánság azon színezetet viselvén magán, hogy ez által mélyebben akar nyúlni önkormányzatunkba, kedvetlenséggel fogadtatott, s hosszas vita után az egyházkerület kimondotta, hogy ezen intézkedésnek foganatosítását szükségesnek nem látván, azt teljesíteni nem fogja.

A közigazgatási, iskolai s debreceni főiskolai ügyek letárgyalása után, az egyházmegyékről felebbezett ügyek és egyesek kérvényei intéztettek el. Május 2—3-án délután pedig az egyházkerületi fegyelmi bíróság ülésezett; mégpedig, tekintettel a fegyelmi ügyek nagy számára, a bírói kar kétfelé oszlott s két különböző teremben két elnökség alatt hozta ítéleteit.

Az egyesek kérvényei között nagy visszatetszést szült Nagy Menyhért, tekeházi lelkész perújítást kérő folyamodványa; ez az örök perlekedő már egy esztendő előtt végérvényesen elintézett ügyét ismét felújítani akarta. Az egyházkerület perújításra vonatkozó kérvényét, illetékességi szempontból, a máramaros-ugocsai egyházmegyéhez utasította.

A gyülés április 30-tól május 4-ig tartott, mikorra az összes ügyek letárgyaltattak.

Lelkészbeiktatás Sárospatakon.

Kegyeletes és megható ünnepélynek voltunk tanúi e hó 13-án Sárospatakon. Az ev. ref. egyház lelkésze e napon foglalta el díszes állását a gyülekezetben, melynek lelkészévé már régibb idő óta megválasztatott ugyan, de az elhalt lelkész özvegye részére kivételkep adományozott kegyév miatt csak most avattatott fel hivatalába. Kegyeletes volt ez ünnepély, mert a lelkek szent szövetsége volt ebben kifejezve a gondviselés által kimért időre; megható, mert azon egyén lépett a gyülekezettel szent frigyre, ki gyermekkori éveit, ifjúkorát itt töltė s a gondviselés láthatlan, de nyilván kimutatható intézkedése folytán, hivatva lesz férfi kora javát is itt tölteni s a gyülekezet valláserkölcsi életének öregbítésére fordítani.

Az elválasztott s beigtatott lelkész, *Bálint Dezső*, nem volt ismeretlen a gyülekezet legtöbb tagjai előtt. Még élénk emlékében élt mindazoknak, kik a lelkészi teendők végzésénél megfigyelni szokták a fiatal szénio-rokat s a kedvező benyomás, mit volt széniorunk kellemes hangja, ügyes és megnyerő modora s készültsége a gyülekezetre tett, volt oka régebben majdnem egyhangú megválasztásának s mostan azon kedvező fogadtatásnak, melyben a gyülekezet új lelkipásztorát részesité.

A zsinati törvényhozás óta nem volt alkalmunk még lelkészbeigtatást látni s így mindazon formalitások melyek ezzel kapcsolatban voltak, az újság, a szokatlanság ingerével hatottak reánk. A beigtató lelkész *Zombory Gedő*, egyházmegyei tanácsbíró volt, ki a gyülekezeti és főiskolai énekkar alkalmi darabjainak elhangzása után, az egyház lelkészével együtt az úrasztalához lépett s egy alkalmi beszéd kíséretében átadta a beigtatandó lelkésznek a *templom kulcsát*, mint az isten házának s az arra való felügyeletnek symbolumát, *a bibliát*, mint az isten ígéjének forrását s a *kelyhet*, melyben örök életünk itala vagyon, s fenköltszellemű beszédben kérte lelkésztársát, hogy használja fel a neki adatott tehetséget a gyülekezet lelki építésére s a hol kell, apostoli szelídséggel, a hol úgy szükséges, vasvesszővel, de mindig a szeretet lelkével s a bóke olajágával forgolódjék gyülekezetében, annyival is inkább, mert az ő gyülekezete az apostoli okos körültekintést az egyház nagyon vegyes alakulatánál fogva igen is megkívánja. Ezen felhívásra és intésekre minden egyes jelkép átadásakor a biblia találó részleteivel kölön-külön megfelelvén az elválasztott, az énekkar éneklése közben a szószékre lépett, hogy bemutassa magát gyülekezetének.

Az alkalmi egyházi beszédek, melyeket ilyen esetekben hallunk, ritkán mutatják meg a szónok lánglelkét, s ritkán jelzik azon mélységet is, melyről eszméit az írás kifogyhatatlan gazdag tárházából meríté. Többnyire nagyon subjectiv természetűek, a szónoki közhelyek felhasználásának ügyes képeit viselik magukon. S ha mégis a hallgatóság figyelmét erősebben leköthetik, azt mutatják, hogy a szónoknak volt ereje úgy tárgyának újabb felfogása, mint szónoki képessége által a gyülekezet magasabb igényeit is kielégíteni. A beiktatott lelkésznek ez már első alkalommal is sikerült. Ki *a Krisztus evangyéliomát nem szégyelli, ki az idvesség forrását benne találja fel* s vallásos meggyőződését a hit benső hangján oly szépen tudja előadni, a hallgatóságot nem hagyhatta hidegen, hanem a gyülekezet minden tagja vele együtt kérte Istentől a megkötött frigyre az ő áldó és megsegítő kegyelmét. Azok a szép remények melyeket a sárospataki egyház új lelkészéhez fűz, s melyeknek magvai már az első találkozásnál elhinttettek, hitünk szerint beteljesednek s adja Isten, hogy mindkét fél örömére be is teljesedjenek. Az egyház lelkésze után a beiktató lelkész ment fel a szószékbe s újabb beszéddel és imával a kötött frigyet megáldotta.

Egy óra tájban az egyházközség számos tagja vendégségre gyűlt össze, melyben a róm. és gör. kath. egyházak lelkészei is résztvettek s az itt megeredt felköszöntők árja volt legszebb nyilatkozata az egyháztagok bizalmának, s új lelkészök iránti szeretetének. E szeretetet továbbra is megtartani, sőt fokozni, az egyházi életet fejleszteni: lesz legszebb s legnehezebb feladata az új lelkésznek. Mi örömmel s tárt karokkal fogadjuk őt; az egyház minden tagja sokat vár férfiúi erejétől és lelkigondozói munkásságától. Legyen rajta, hogy hozzá kötött szép reményeink valósúljanak.

Kovácsy Sándor.

Kérelem a Szerkesztőhöz egy beiktatási ünnepély hatása alatt.

Nagytiszteletű Szerkesztő úr!

Mióta a debreceni zsinat intézkedései megváltoztatták prot. egyházi életünk folyását, sok oly dolog ötlik a figyelmes szemlélő elé, mely felől szeretne felvilágo-

sítást nyerni azoktól, kik a kellő felvilágosítás adására hivatottak. Ezért fordulok én is nagytiszteletűségedhez, kérve egy dologban megnyugtató válaszát.

Sárospatakon e hó 13-án lelkészbeiktatási ünnepély volt, melyben a beiktatást nagyt. Zombory Gedő, megyaszói ref. lelkész úr végezte, az esperes megbízása és felkérése folytán. Távol legyen tőlem, mintha én akár a beiktató lelkész úr nagyszabású beszédét, akár hivatalos eljárását bármi részben is kifogás vagy bírálat alá venni akarnám, nagy szerencsével s közmegelégedésre végzett működésének érdeméből levonni akarnék; de feltűnt nekem s azt hiszem másoknak is, hogy a beiktató lelkész úr két alkalommal is szerepelt a beiktatásnál, s így azokat, kik e tény felől gondolkozni szeretnek, meglehetős zavarba hozta. Mielőtt ugyanis a megválasztott lelkész a szószékre lépett volna, az úrasztala előtt a beiktató lelkész úr által felvetett kérdésekre megfelelve, feljogosíttatott a lelkészi teendők megkezdésére, nemcsak, de mintegy fogadást tőn arra nézve, hogy életét s minden igyekezetét gyülekezetének fogja szentelni. Erre vallott a megválasztott lelkésznek imája is, melyet a szószékről mondott, s abban isten áldását kérte a maga működésére; erre vallott egyházi beszéde is, melynek tárgya volt: «Én nem szégyenlem a Krisztus evangyéliumát, mert az Istennek hatalma, minden hívőnek idvességére.» S ezzel, mint mindnyájan hittük, nemcsak a beiktatás ténye, de az új lelkész beköszönése is bevégeztetett. Mindezek után azonban, midőn a beiktatott a szószékről lejött, Zombory Gedő lelkész úr a szószékre lépett, s egy újabb, szintén hatásos beszédben újra megerősíté a lelkészt állásában, s egy magas röptű s költői szépségekben bővölködő imában Isten kegyelmét kérte az ő további működésére.

S ebben rejlik kérdésemnek tárgya: Nem volt-e a beiktató lelkész úr e második szereplése felesleges s ha nem, akkor az elsőbben végzett szertartás nem volt-e hiányos? Ezekre óhajtanék nagytiszteletű szerkesztő úrtól felvilágosítást nyerni.

Én protestáns egyházi életünk minden mozzanata iránt meleg érdeklődéssel viseltetem; szeretném, hogy annak minden nyilvánulása a lélek és szív emelésére, vallás-erkölcsi tökéletesbülésünkre történjék; de viszont, megint nem akarnám, hogy akár túlbuzgalomból, akár utasítások hiányából, abba oly felesleges cerimóniák csúszszanak be, melyekben több legyen a látvány, mint a lélek; több a szertartás külsősége, mint a vallásos lélek nyilvánulása. S ezt annyivalinkább hangsúlyoznom kell, mert ilyen alkalmakkor nem felekezetünkhöz tartozók is részt vesznek istenitiszteletünkben, s azok előtt is méltán feltűnhetik a dolog, s könnyen kérdést intézhetnek hozzánk s magyarázatát kérhetik e, szerintem visszás dolognak.

Azt csak helyeselni tudom, hogy az elválasztott lelkészt az esperes vagy helyettese bemutatja a gyülekezetnek, s beiktatja új hivatalába, mert ez által azon benső viszony megpecsétlését látom, melynek a gyülekezet és lelkész között lennie kell. Szerintem e szertartás a lelkész és a gyülekezet közötti lelki eljegyzés symboluma, a szakíthatlan frigy jelképe, mely, a mint Isten nevében köttetett, úgy csak az ő áldó és megsegítő kegyelmének kérése és megnyugvása mellett lehet áldásossá, de minden felesleg, minden cafrang gondosan kerülendő, mert ha valaki hibázik a kis dolgokban, hibázni fog könnyen a nagyobbakban is. Nem tudom, másutt, a beigtatásoknál, hogyan jártak el a kiküldött lelkész urak; a felől sem vagyok kellőleg tájékozva, van-e erre nézve zsinatilag vagy egyházkerületileg megállapított formulare, de ha nincs, az egyöntetűség, s a küldöttek útbaigazítása szempontjából is, mindenesetre készítendő.

Prot. egyházunk jelszava: a folytonos haladás és tökéletesedés; ez pedig megkívánja, hogy szertartásaink is olyanok legyenek, melyekben a részletek egymásba illők s feleslegektől mentesek.

Ajánlom észrevételeimet nagytiszteletű szerkesztő úr becses figyelmébe.* Egy jelenvolt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **A sárospataki theol. akadémiai ifjúság segélyegylete**, a melynek alapszabályai csak imént erősíttettek meg, kedvező jelek között indúl a jövendő elé. *Br. Vay Miklós* ő Excellentiája ugyanis, mihelyt az alapszabályok megerősítése felől értesült, azonnal 200 frttal sietett az egylet tőkéjét gyarapítani, a mely magas példa — azt hiszszük — nem marad követők nélkül s különösen nem fognak hiányozni olyanok, a kik — mint egykor magok is theologusok — 15 frt pártfogói díj lefizetésével sorakozni fognak egy igazán jótékony egylet jövőjét biztosítani. Ajánljuk a nemes célt az ügybarátok szeretetébe!

— **Tíz éves találkozó.** Azon volt tanulótársaimnak, kik velem együtt 1878-ban tettek kápláni vizsgát, a mikor is arra kötelezték magukat, hogy tíz év mulva, azaz 1888-ban, az aratási vizsgák ünnepélyes vasárnapját megelőző estén Sárospatakon újra összejönnek: ajánlom figyelmökbe, hogy ez az ünnepélyes vasárnap junius 24-én lesz, tehát 23-án kell esteli 8 órakor a Horváth Mária-szobor előtt összegyülekeznünk. A gondviselés kegyelméből mindnyájan életben vagyunk; remélem, hogy a tíz évvel ezelőtt adott becsületszó és a viszontlátás vágya mindenkiben elég erős lesz s a «szent találkozásról» egyikünk sem marad el. Miután Patakhoz én lakom közülünk a legközelebb, szívesen felajánlom magamat a szállásról való gondoskodásra vagy egyéb teendő elintézésére, ha valaki megbíz vele. Szívesen venném továbbá, ha a találkozásig mindenki megírná egy rövid levélben részemre az ő tíz évi hányattatásait s azt, hogy sajkája jelenleg hol van kikötve? hányan vannak a bizonyságtevők, s milyen a jövedelem? Majd a találkozás megmutatja, hogy mire kell ez nekem.

Czinke István, erdőbényei lelkész.

— **Értesítés.** A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban az $188^{7}/_{8}$ évi vizsgálatok az alább kijelölt időben tartatnak: Az írásbeli érettségi vizsga május 14—18-án, a szóbeli junius 22-én. Az I—VII. oszt. szigorlatai junius 11—18., a nyilvános vizsga junius 20-án lesz. A magántanulók írásbeli vizsgája junius 26-án, a szóbeli 27-én fog, úgy a délelőtti, mint a délutáni órákban megtartatni. *Az igazgatóság.*

— **Az állami tanítóképző-intézet növendékei által folyó hó 13-án rendezett** jótékonycélú hangverseny min-

* A t. munkatársunk által a mondott alkalomból felvetett kérdést, már régebben bejegyeztük a vitatandó tárgyak közé, s örülünk rajta, hogy azt napi kérdéssé tehetjük. Tudtunkkal *megszabott beiktatási formulare* még nincs, csak javaslatok, ajánlatok merültek fel itt-ott egyházi lapjainkban, egyházmegyei és kerületi gyűléseken. Magok az utasítás nélkül megbízott esperesek szintén utasítás nélkül szokták kiküldeni helyetteseiket, a kik aztán egyéni legjobb belátásuk szerint végzik kötelességeiket. A megállapodást — részünkről is — kívánatosnak tartjuk, miért is melegen ajánljuk a felvetett kérdést t. munkatársaink szíves figyelmébe. *Szerk.*

den mozzanatában szépen sikerült. A képezde újfestésű, díszes zenetermében válogatott közönség sereglett össze és a műsorozat minden pontját fokozódó elismeréssel és lelkesedéssel élvezte és fogadta. A zongorázó fiatal leányok gondos, könnyed játéka, az ének- és zenekarnak nagy szabatossággal előadott, s részben meg is újrázott dalai, a szavalók otthonossága s gyakorlottsága, mindenekfelett pedig a *Sz. Nagy József*, ének- és zenetanár művészi játéka egész elragadtatást idéztek elő, annyira, hogy a közönség kifogyhatatlan volt vele szemben a követelőzésben és elismerésben. Kétségtelenül övé a hangverseny dicsőségéből az oroszlánrész; mert az ének- és zenedarabok bemutatóin is az ő fegyelmező ereje és tehetsége igazolta magát. A képezde ifjúsága sietett is leróni iránta a hála adóját azáltal, hogy testületileg köszönte meg a mester fáradozásait. A hangverseny — mint alább látható — anyagilag is szépen jövedelmezett.

— **Kimutatás** a sárospataki állami tanítóképezde ifjúsága által az árvízkárosúltak és saját pénztára javára, folyó hó 13-án rendezett hangversenyről: Bevétel jegyekből 88 frt, felülfizetésből 24 frt 10 kr, kiadás 11 frt 70 kr. Tiszta jövedelem 100 frt 40 kr. Felülfizettek: 2 frt 40 krt Szekerák Kálmán, 2 frtot Zsindely Istvánné, 1 frt 60 krt Kérészy István, 1 frtot: Dezső Lajos, Nagy Sándor, Sz. Nagy József, Harthenthal Irén, Török Lajos, Opicz Sándor, Kun Béla, V. Ferenc; 80 krt: Mitrovics Gyula, Szinyei Gerzson, Tatár Lajos; 50 krt: Eperjesi József; 40 krt: Nagy Gusztáv, Steinfeld Béla, Bódogh Barna, Púza Sándor, Gerenday Sándor, id. Pásztor Sámuel, Trócsányi Bertalan, Kapitány János, Hódinka Ágoston, Tatár István, Karniss Győző, Dr. Ballagi Géza, Dr. Rik Gusztáv, Gagyi Károly; 20 krt: Kis Elek, Szinyei Endre, N. N., N. N., N. N., N. N., N. N., N. N., Bálint Dezső 1 frtot. A szíves részvételért és adakozásokért hálás köszönetet mond a rendezőség.

— **Felhívás.** Mindazokat, a kik a jövő $188^{8}/_{9}$. iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat hozzám, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, junius 20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a így szól: «A jótéteményért folyamodók, folyamodványaikat tanulmányi bizonyítványnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltűntetendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanácshoz kell címezni. Sárospatak, 1888. május 18. *Szívos Mihály*, tápintézeti felügyelő.

— **A „Protestáns Közlöny"** szerkesztője a lapunk 19-ik számában (351. l.), reá vonatkozó megjegyzések miatt, gyanús «*alapos*»-sággal vádol bennünket, azt akarván rólunk elhitetni olvasóival, hogy mi az ő unitáriusokkal való vívódásaikat, a korábbi időkből nem ismerjük. Dehogy nem! Ám olvassa el t. collegánk lapunk ez évi folyamából újévi vezércikkünket (5. l.), s legott meggyőződik felőle, hogy az «*alapos megfigyelés*»-ért csak önmagának mondhat bókokat. Az unitáriusok terjeszkedési törekvéseit nem az «*Irod. Társaság*»-ban kell megtorolni akarni s illetőleg megakadályozni, hanem a *pásztor-bottal a gyülekezetben*. Részemről szerencsének tartom az erdélyi ev. ref. egyházra az unitáriusok mozgolódásait, mert nagyobb lesz ott a lelkészi karban az éberség, a kötelesség-hűség és tettekre sarkaltatik az a hárompróbás magyar-nemesi indolentia, a mi, hogy nem hiányzik, épen a «Prot. Közlöny»-ből tudjuk.

— **Az Irodalmi Társaság** felett folyó vitában mindenesetre a legkiemelkedőbb mozzanat idáig a tiszántúli egyházkerület állásfoglalása. Ez a körülmény áradozó lelkesedéssel töltött el egyeseket, különösen a győzőknek egyik vezérét, *Balogh Ferenc*, theol. tanárt, a ki „*Debr. Prot. Lap*" 18-ik számában, az ő sajátos zamatú stylusában üdvözli a kerületet, abban mindenekfelett a püspököt, mint a «*hiterős mozdulat lelkét*,» Könyves Tóth Mihályt, «*a ki hívő lelkére bilincset verni nem engedett*,» meg általában «*Melius hazájának pyramisszerű jellemeit*,» t. i. az unitáriusok ellen szavazó lelkipásztorokat. Üdvözli továbbá *Vállyi János* főgondnokot, a ki a főgondnokok között, csaknem egyedül, «*ingadozás nélkül képviselte a magyar ref. nép hitjogát és Mózessé lett Áron mellett.*» Juttatott az üdvözletből a debreceni és hódmezővásárhelyi presbyteriumoknak is, a melyeknek küldöttei döntőleg folytak be a győzelem kivívására s «*magasabb nézpontra helyezkedtek.*» De a leszavazottaknak is jutott valami, t. i. egy kis őszinte *sajnálat* s egy jó adag gyanusítás, mintha ők *mellék- és világi tekintetekből* cselekedtek volna, s mintha «*csendes magányokban, lelkök tiszta ihletése titkos percenetében*» . . . ők is kénytelenek volnának elismeréssel adózni a többségre jutott elv védelmezőinek. Végzetes tévedésnek állítja azt, hogy «*az irodalmi gyűlést előkészítő egyházi nagyok és intézők lelkében több sejtelem és érzék és magasabban szárnyaló tekintet nem volt,*» a mit különösen a világi főurak tanácsolására hívatott papi főembereknek róv fel hibául. Különben szerinte még nincs semmi elvesztve, ha t. i. azok, «kiknek fejében a bölcseség magas mértéke honol, s homlokukon a higgadtság nemes fensége dereng, megtalálják a bűvös jelszót, mely a hívők szíveit maguk köré vonja és ha megragadják azt a zászlót, labariumot, melyen a Krisztus tündököl, s ha önnön szerető hitfeleik bevehetetlen táborába vonúlnak, s *a kétes értékű kis szövetségestől szép módon búcsút vesznek.*» Ő kéri is főembereinket, hogy hallják meg a «*hittől áthatott nagy egyházak és a legnagyobb egyházkerület tiszta indokú szózatát,* s varázsolják elő a két testvéregyház pünkösti ünnepét.» Ezeket olvasva, szinte nem tudjuk hirtelenében: a tiszántúli *4 szavazattal diadalmaskodó* nagyok hitét, pyramisszerű magasságát, tisztalelkűségét csodáljuk-e csakugyan, mint azt B. F. teszi, vagy a legyőzöttek tudatlanságán, szennyes lelkén, roszhiszeműségén vagy meggondolatlanságán szánakozzunk-e? a kik alacsony nézpontra helyezkedve, holmi kétes értékű szövetséget keresnek és elvetették a zászlót, a melyen a Krisztus tündököl. Mert — ám olvassa végig a lelkesedésével nem bíró cikkező azokat, a miket a pillanat hatása alatt túláradó lelkéből kiöntött — mindez a sok kemény vád ott tarkállik abban a cikkében, melylyel engesztelni akar, a melylyel — hogy szavaival szóljunk — «*a hit fogyhatlan szent olaját keresi forrasztó szerül a béke oltárára.*» A szívek és vesék redői közé kíméletlen kezekkel csapkodó szerzőnek szabad legyen — az ügy javáért — ajánlanunk, hogy — mint maga mondja — «*csendes magányában, lelke tiszta ihletésének titkos percenetében*» legyen igazságosabb ellenfelei iránt, s talán azt is gondolja meg, hogy a 4 szavazatnyi többség — még ha «*mellék- és világi tekintetek nélkül*» való is — nem jogosíthat fel egyetlen komoly győzőt sem a túláradó lelkesedésre és a kisebbségnek akár szándékos, akár szándéktalan gúnyolására. A «Prot. Egyh. és Isk. Lapok» 19-ik számában *Zsilinszky Mihály*, az «Irod. Társaság» ideiglenes titkára felel Papp Károlynak általunk is említett cikkére, a melyben felelve P. K. aggodalmaira, hangsúlyozza, hogy a szóbanforgó társaság felett csak akkor lehet helyes ítéletet mondani, ha annak kitűzött célját folytonosan szem előtt tartjuk. Szerinte a társaság a céltól nem távozott el egy lépésnyire sem, mert habár kitörölte címéből a «*tudományos*» jelzőt, azért a tudományos vizsgálódás tere egyáltalán nincs előle elzárva. A népies irodalom szerinte sehol a világon nem fejteget dogmatikai kérdéseket, de nem is veszélyeztetheti sehol sem a felekezeti öntudatot. A nép

vallási eszmekörét az iskola és templom állapítja meg; a felekezeti tantételek tanítása ezentúl is ezeké marad. Ha, a mitől P. K. fél, hogy t. i. a debreceniek által megindított mozgalom, mint a földalatti tűz, valahol kiütné magát, az, Zs. M. szerint, nem azt bizonyítaná, hogy az «Irod. Társaság» rosz alapon indúlt meg, hanem *kétségenkivűlivé helyezné azt a szomorú tényt, hogy azt a népet nem a protestantismus szellemének magaslatán álló lelkészek és tanítók vezetik; de vezetik olyan pásztorok, a kik sejtelmével sem bírnak azon óriási veszedelemnek, mely nyájaikat bizonyos nagy erdő felől fenyegeti.*» Erre a cikkre P. K. már felelt a nevezett lap 20-ik számában, s újra csak azt vallja, hogy a népies irodalom művelése végett egyetlen felekezettel sem hajlandó szövetkezni. A «*Dunántúli Prot. Közlöny*» 18. számában Pólya János, n.-ölvedi lelkész támadja meg Révész K., pápai theol. tanárt, a ki az «Irod. Társaság» alakuló gyűlésen a pápai ifjúságot az unitáriusellenes oldalon képviselte. Kárhoztatja az ifjúságnak reactionarius szellemben való nevelését. A 19-ik szám meghozta erre a R. K. válaszát, a melyben — szerintünk is helyesen — kimutatja azt, hogy a pápai theol. önképző-körnek, mint az «Irod. Társaság» tagjának, joga volt képviselőt küldeni s azt megbízással is ellátni. Különben R. K. — mint mondja is — az alakuló gyűlésen kizárólag a saját nevében beszélt.

— **A tanuló ifjúság köréből.** Az akadémiai pályázatok határideje a sárospataki főiskolában rendszerint Áldozócsütörtök délutáni 5 órája. E határidőre a *kettős Vay díjra* 6 egyházi beszéd, a *nagyobb Vay díjra* 1 bibliai tanúlmány, a *Péczeli díjra* 1 bölcsészeti, a *Tóth-Fischer díjra* 1 jogi mű érkezett, az *Okolicsányi díjra* — mely a jogi szakot illeti — nem érkezett pályamű. A díjak kiosztása az évzáró ünnepély tárgya. *A magy. irod. önképző-társulatban* a «latin műfordítás» díjáért 3 pályamű versenyzett, a melyek közül a jutalmat (12 frt) a III. számú nyerte el. Szerzője *Mezőssy Béla*, I. é. joghallgató. Az *Erdélyi önképző-kör* beszély-díját (8 frt) *Mitrovics Gyula*, VII. oszt. tanuló; a széptani díjat (Balassa B. méltatása) *Szilva Béla*, VIII. o. t.; a gyorsíró-kör versenydíját *Kállay Miklós*, I. é. joghallgató; a szakverseny díjait *Botka Dezső*, VII. o. t. (5 frt); *Váry Sándor*, VIII. o. t. (3 frt) és *Nagy Ferenc*, II. é. jogh. (2 frt) nyerték.

Pályázat.

— Az *államilag segélyezett rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban* a latin és görög nyelv tanszéke az V—VIII. osztályokban megüresedvén, felhivatnak azon okleveles ev. ág. hitvallású tanárok és tanárjelöltek, kik ez állomást elnyerni akarják, hogy szabályszerűen felszerelt kérvényeiket folyó 1888-ik év julius 1-sö napjáig a gimnáziumi igazgatósághoz küldjék be. Ez állomással 1000 forint fizetés és 150 frt lakáspénz, előleges havi részletekben van összekötve. Az illetőt, az igazgató-választmány ajánlatára, a nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki; a kinevezett állomását legkésőbb szeptember 1-én tartozik elfoglalni. A kötelezett tanórák száma hetenkint 20—22. Rendes tanár nyugdíjintézetünk kötelezett tagja.

Rimaszombatban, 1888-ik év május hó 15. napján.

1—3 *Az igazgatóság.*

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *felsőborsodi* egyházmegyéhez tartozó *sajó-kazinci* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen lelkészi állomáshoz kötött javadalom föld-, rét-, gabona-, bor-, failletményekben, stólában és szolgálmányokban 766 frtot tesz és így a III-ik osztályba tartozik.

A pályázatos kérvényt junius 24. napjaig kell beadni nagytiszt. *Debreczeni Gábor*, esperes úrnál *Felső-Nyárádon*, posta helyben.

Tudomásukra adatik a pályázni kívánóknak, hogy egyházkerületünk legújabbi határozata szerint, a papi özvegyekre való tekinteteknél fogva, a megválasztott lelkész ezután állását csak a csonkaév elteltével foglalhatja el, s első évi jövedelmének fele részét, lak, házi kert és stola-jövedelmen kivűl, az özvegyeknek és árváknak kegydíj fejében köteles két egyenlő részletben kiadni.

Miskolc, 1888. május 12. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Pályázat két tanári állomásra.

A **hódmező-vásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban** két tanszékre pályázat hirdettetik.

1. Az egyik tanszék szaktárgya a *latin* és *magyar nyelv*, ez idő szerint az I. és II-ik osztályokban, hetenkint 22 órán.

2. A másik tanszék szaktárgya a *természetrajz* és *földrajz*, és ez idő szerint melléktárgyúl egy osztályban a *német nyelv*, hetenkint 22 órán.

Megjegyeztetik, hogy a megválasztott tanár úgy az egyik, mint a másik tanszéknél jövőben a fent kitett óraszám mellett a megjelölt főtárgyakon kivűl esetleg más rokon-tantárgyaknak és szükség szerint más osztályokban való tanitására is kötelezhető.

Ha az állomások egyenesen *rendes* tanárokkal töltetnek be, évi fizetés 900 frt, lakpénz 300 frt, és 40 frtos ötödéves pótlék; de ez utóbbi 200 frtnál fölebb nem emelkedhetik. Ha az állomások egyelőre — és ez esetben egy próbaévre — *helyettes* tanárokkal vagy tanárral töltetnek be, a fizetés 800 frt.

A megválasztott *rendes* tanár úgy a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének, mint a helybeli ev. ref. egyház tisztviselői gyámintézetének jogos és kötelezett tagja.

Pályázhatnak ev. ref. vallású okleveles tanárok. A pályázók pályázati kérvényöket — a melyben születésök éve és helye, nős vagy nőtlen, nemkülönben egészségi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik és képesítésök, nyelvismereteik és eddigi szolgálatuk okíratokkal igazolandók — hozzám címezve, a folyó évi junius hó 10-ig bezárólag küldjék be.

A megválasztottak állomásukat szeptember 1-sőig tartoznak elfoglalni.

Hódmező-Vásárhely, 1888. május 7.

Miklovicz Bálint,

2—3 *a presbyterium lelkész-elnöke.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 22. szám. Sárospatak, 1888. május 28.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A lelkésztanítóságok ügyében.» *Kállay Miklós.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Folytatás). *Dr. Horváth Ödön.* — «Párisi látogatásomból.» *Rácz Lajos.* — «Konfirmáció a miskolci református új templomban.» *Egy apa.* — «Nyilt levél a Szerkesztőhöz.» *Zombori Gedő.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A lelkésztanítóságok ügyében.

Ez a napi kérdés most, és foly felette az eszmecsere, pro et contra, sajtóban és társaskörökben egyaránt. Az ügy barátai érvelnek a lelkészi, itt-ott csekély jövedelmek fokozásával, védekeznek a kettős hivatal teendőinek egy személy által való megbírhatásával, hízelegnek a «non derogamen»-nel, állítva, hogy az a pályázatnál érdemül rovatható fel a jövőben. Az ügy ellenzői az eszmét is elvetendőnek tartják gyakorlati, elvi, történeti szempontból; szerintök a kapcsolt jövedelmek együtt sem adnak anyagi regressatust, a kapcsolt terhek ellenben megbénítják a hivatali energiát; a derogamenből is feltartanak valamit, nem társadalmi irányban, a fel- vagy lenézés szemüvegén tekintve, mert az ó conservativ felfogással rég leszámolt a mai kor, hanem magát, a tanügyet érintő lényegi tekintetekből. A papi karban, a tárgyra nézve, azt hiszem, mindenki állást foglalt. Az ügy hovadőlése beláthatatlan jó vagy rosz eredményt von maga után, azért szükséges, míg a konvent reá nem üti a pecsétet, hogy a tárgy többek által hozzáférhető legyen és a sajtó legyen engedékeny a közvélemény különböző nyilatkozatai előtt.

E tárgyban én is állást foglaltam határozottan, komoly megfontolás után, állást az ellenzők táborában; szabadjon azért nekem is hozzászólanom.

A kapacitáló érvek annyira nem felelnek meg sem az anyagi, sem a szellemi tekinteteknek, hogy lehetetlen azok előtt meghódolnunk.

A mi az anyagi regressatust illeti, sohasem tudom elhinni, hogy ahol a papi jövedelem oly csekély, hogy az egyház már külön tanítói állomást nem képes rendszeresíteni, ott a csekély díjminimumot — tandíjt hozzácsapva — már a pap tisztességes anyagi helyzetbe lépett! Nem! ez önámítás vagy porhintés! Mert igaz ugyan, hogy, ha két kicsinyt összeteszünk, több lesz valamivel, de ha a részek mind kicsinyek, sok kell, hogy egy nagyobbacska egész legyen! Csalétek ez állítás, csak! hasonlag ahoz, mit most a politikai mezőn tapasztalhatunk az utolsó dohányjövedéki törvényre nézve; a kecsegtető hang ugyanis így szól: nyugodjanak bele a dohánymonopoliumba, hiszen sokkal jobb lesz ezután a trafik-dohány! fiat applicatio, egyesítsük a lelkésztanítóságokat, hiszen ez által anyagi jobblétre segítjük a papságot! Timeo danaos! Nem kérek belőle! Bizony, ha a zérókat mind összeírjuk is, zéró marad az! Így el nem kergetjük a szegénységet.

Egy uraságnak van két rosz háza, mindkettőben külön lakó, nem bírnak megélni; az uraság, hogy segítsen a bajon, az egyiket szélnek ereszti, s hogy a másik jobban megélhessen, oda adja mindkét házat gondjaival együtt, s megvigasztalja, hogy már most úri módon meg fog élni! Az pedig, a boldogtalan, ha elég könnyelmű volt elhinni: arra ébred fel, hogy többet költ rá, mint bevesz belőle; fáradsággal nem győzi, becsülete elvesz, roszabbúl megy dolga, mint ment.

Két rosz ház a lakónak egy lelkésztanítóság, mi anyagi jobblétre nem segít, csak terhét teszi elviselhetlenné; mert bátran kétségbe merem vonni practicus életrevalóságát azon állításnak is, miszerint elvégezheti a kettős terhet a lelkész. Dehogy végezheti!

Tekintsük meg csak a népiskolákat ott, ahol lelkész és tanító van; sok iskolában sok szellemi hiány észlelhető; sokan elég könnyelműek bűnbakúl a tanítók hanyagságát állítani fel; de tekintsünk be jobban, s legyünk őszinték: a legtöbb hiány ott van, hol a tanító föld, rét, szőlő jövedelmeivel díjaztatik, gazdálkodásra van utalva; 90%-nál ez a valódi ok mindig. Nem akarok részletekre menni, a ki gazdálkodik, tudni fogja azt, mi kívántatik ahoz, a ki pedig nem ismeri a gazdálkodás terhét, úgy sem hinné el, bármennyire részletezném; mindenekfelett szükséges: gazdai szem, gazdai őrállás, jelenlét. Egy ember két helyt egy időben nem lehet! Ha a tanító

a gazdálkodásában van: pang iskolája; ha tanít: koplal. rongyoskodik, családja nyomorog! Ezt az életösztön nem engedi meg! Dönteni kellene azon elvnek, miszerint a tanítónak gazdálkodnia nem szabad; kert, méhészet az csak, a mire utalva lenne! Ámde ehez egészen más jövedelmi alap kellene, egészen új reorganisatio az anyagi téren.

A lelkész inkább kisegítheti magát a gazdálkodás mellett is, mert künn járva-kelve is meditálhat, jegyezhet, még olvasgathat is; így, ha hézagosan bár, de kettős céllal is működhet; a tanító soha! Már most nem önámítás-e az, hogy azon hivatal teendőit, a melyet a tanító 90% esetben azért nem tölthet be pontosan, mert gazdálkodnia kell, a lelkész már betöltheti a lelkészi teendőkön kivül is. Lehetetlen! csak 12 órája van egy nappalnak. Nem képzelek oly mathematicust, ki úgy el tudná osztani az időt, hogy vagy egyik vagy másik, vagy — az örökös kapkodás miatt — mind a kettő ne szenvedne.

De nézzük a derogamen kérdését. A tanítás és nevelés ügye szép szellemi és erkölcsi foglalkozás, általában nem vonhat le semmit a lelkészi tekintélynek; azonban vegyük e kérdést egészen úgy, a mint áll: az illető már a praeparandiába azon tudattal és elhatározással lép be, hogy a rövidebb pályát hamarabb megfutva, tanító lesz; előre megbarátkozik azon gondolattal, szoktatja magát Lucian azon igaz elvéhez: «quem dii odere paedagogum fecere,» beleerősödik helyzetébe. A papnövendék azon tudattal küzd tovább a hosszabb pályán, hogy ő nem a népiskolai elemek munkása, hanem egy egyháznak őrállója, lelke, vezére, szelleme, mindene legyen; ez a legnemesebb ambitio szárnyszegve porba hull, ha őt beszorítjuk az iskola négy fala közé, kis gyermekekkel bibelődve, forgácsoltatni el vele a drága időt, mit ő sokkal gazdagabban tudott volna értékesíteni. A különben nagy szellem is törpévé lesz e visszás helyzetben. Vagy nem kötünk hozzá csak közönséges mindennapiságot? Akkor meg ne legyezzük hiúságát, hogy a pályázatnál tanítósága előnyére fog számíttatni. A candidatiónál még át lehetne vinni, de nem a választásnál. A nép megszokja őt elvégre csak tanítónak tekinteni és tanítói eljárásaért épen úgy megrohanja sértő gorombaságaival a neveletlen szüle, mint a tanítót és még a tanító védelmére hasonló esetben ott áll rögtön a lelkész, ki a rakoncátlankodó szülével szemben — panasz folytán — szerez a tanítónak erkölcsi, ha kell, törvényes elégtételt: addig a lelkésztanítónak sokkal nehezebben megy, mert már benne, mint tanítóban, a lelkész is meg van sértve, s így neki panaszával, már az esperesi hivatalhoz kell fordúlnia, azt kell zaklatnia az elégtételért, s ha ez minden esetben megtörténik, nem tudom: az esperesek mit mondanak rá!?

De méltányossági szempontból, tanítási kifogás esetén, a bírálat sem lehet oly szigorú egy lelkésztanítóval szemben, mint különben, mert hiszen ott van mindig hátvédül a két hivatalteher súlya egy vállon, s azon tény, miszerint nem tanítóságra, de lelkészi pályára készült, s ha esetleg elvállalta is, csak a körülmények kényszere alatt; csak azért, mert innen remél promovealtatni.

A gyakorlat eddig is azt mutatja, hogy ahol lelkésztanítók vannak, ott átlag legroszabbak az iskolák; s íme, midőn korunk egyrészről ugyancsak hevül az iskolák felvirágoztatásáért, másrészről hatalmas karral a haladás útjába állva, azt mondaná: a rosz iskolák számát szaporítsuk, mert általa a szegény papok helyzetén segítünk, s mert a két hivatal teendőit elvégezheti egy ember, s nem is derogálhat a papnak a tanítói szerep. Ily visszafelé menést lehetetlen korunknak megengednie, még akkor sem, ha — mint nem áll — a két hivatal egyesítése valóban anyagi jobb helyzetet biztosítana a papoknak; nem lehet megengednie, már csak a tanügy s paedagogia szempontjából sem. Ugyanis lehet, hogy egy lelkész lángész, nagy tudomány, kitűnő theologus, philosophus, physicus, talán philolog, psycholog, mathematicus, meg minden, és egy kis iskolában mégis rosz tanító lenne, s így lejárná magát minden mély tudományossága mellett is, hogy a pályázatnál nem hogy előnyére szolgálna tanítósága, de csalódva elfordúlnának tőle, kétségbevonnák még tudományos készültségét is. Nem hiszem, hogy az európai hírre emelkedett boldogemlékű Dr. Szeremley, ha esetleg olyan lelkésztanítósággal kezdte volna pályáját, nem így járt volna. Nem emberről van írva az: «nagy vagy a nagyokban, bölcs vagy a kicsinyekben.» Találkoztam egy valóban nagytudományú lelkipásztorral egykor, mint akadémikus rector, saját iskolámban, ki bejőve, a legelső kérdése egy gyermekhez ez volt: «édes fiam, határozd meg nekem az Isten fogalmát lényegében»; a gyermeket zavarából én így segítettem ki (épen kápláni vizsgára készültem): e kérdésre majd a kápláni vizsgán én megfelelek! Észrevette magát a nagytekintélyű pap, s egészben átadta nekem a kérdezést. Nem követelhetjük a paptól, hogy, mert ő többet tud, mint a tanító, már ő jobban is tudjon tanítani; óh, nem! Két külön mező az, mit be kell ismernünk, a minek beismerése nem sérthet bennünket. Részemről egy hivatott és pontos tanítót mindig nagyra becsülök, sőt tisztelettel hajlom meg érdemei előtt, de azt megvárom, hogy e tiszteletet kiérdemelje; egy paptól ezt nem várhatom meg, mint tanítótól, az ő számára nem a népiskolában terem a babér, mint nem a tanító számára a szószéken; hanem teremne, ha a két hivatalt egyesítenék, a lelkész számára egy görcsös bot helyett kettő, melyre támaszkodjék.

Az affiliatio elve ki van mondva, ragaszkodjunk ahoz; állíttassanak fel jó tanítóságok és körlelkészségek, a miket, hogy milyeneknek óhajtanék, a szerkesztő úr engedelmével, valamikor el fogom mondani.*

Kállay Miklós,
ev. ref. lelkész.

* Szíves fogadtatás felől biztosíthatom. *Szerk.*

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Folytatás).

E helyütt, hol a felsorolt számadatokból csakugyan meggyőződhetünk arról, hogy ifjúságunk tömegesen lép a jogi pályára, lehet rövid tekintetet vetnünk *a pálya túlnépességére* vonatkozólag számos irányból hallható panaszra is. S kénytelenek vagyunk beismerni azt, hogy e körülményt, a melynek megszüntetését célzó intézkedések mind ez ideig csaknem teljesen sikertelenek maradtak, könnyen meg lehet magyarázni.

Első, el nem vitatható oka ennek kétségtelenül az a sajátszerű nemzeti felfogás, melyet a jogi pálya felől társadalmi osztályaink, s ezek között különösen a középosztály vallott, s melynek hatását számos esetben érezhetjük ma is. Csak a legközelebb multra kell visszapillantanunk, hogy meggyőződjünk arról, miszerint hazánk nemesi családjai elodázhatlan szükségét érezték annak, hogy fiaikat a jogi pályán neveltessék, s általuk a jogi szakképzettséget sajátíthassák el. Ez volt tagadhatatlanúl a kevésszámú életpályák között a túlsúlylyal bíró, s társadalmi életünkben, úgyszólván alig volt figyelemreméltó szerepet betöltő egyén, ki e pályát el ne végezte volna.

Hogy azonban azon időtől kezdve, mikor a jogi pálya bevégzése nemcsak az általános műveltség bizonyos fokának megszerzését igazolta, hanem életfeladattá, s kissé drasztikus kifejezést használva, kenyérkeresetté kezdett lenni, minek következtében annak elvégzését szigorúbb feltételekhez és rendszabályokhoz kellett kötni: ezen felfogás némileg módosúlást szenvedett, az könnyen belátható; a nélkül azonban, hogy ne lennénk kénytelenek beismerni azt, miszerint hatása nem kis mértékben érezhető ma is, s hogy ne tudnánk példákkal is igazolni azt hogy számos ifjú csak azért lép a jogi pályára, s számos család csak azért végezteti el gyermekével, mert az épen *a jogi pálya*. Ennek bizonyságára lehet felemlítenünk ama körülményt, hogy különösen középosztályunk birtokos családjainak férfi tagjai, bár jól tudják, hogy életfeladatuk a gazdálkodás leend, a gazdasági tanulmányok mellett, legtöbbször szabályszerint elvégzik a jogi tanfolyamokat is.

Ennél sokkal fontosabb azonban e tekintetben az a körülmény, hogy a jogi tanulmányoknak szabályszerű elvégzése s a vizsgálatok letétele oly sok, a társadalomban igazán nevezetes helyet elfoglaló állásra képesít, mint ez egyetlen más pályánál sem észlelhető. Az ügyvédi, bírói, ügyészi, közjegyzői s jogtanári állások elnyerhetése a jogi tanulmányok elvégzéséhez van kötve. De lapozzuk csak át a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. I. törv.-cikket, mely a közigazgatási és jogi szak legtöbb állásához, s ugyanígy a bányászati, levéltári, postai, távirdai, börtönügyi stb. szak bizonyos jelentékenyebb állásaihoz mindenütt a jogvégzettséget kívánja meg, s beláthatjuk, hogy épen ezen körülményben nevezetes oka rejlik annak, hogy ifjúságunk oly nagy számmal tökéli el magát a jogi tudományok tanulására.

Mérlegbe vetendők ugyancsak e helyütt mindazon körülmények, melyek mai viszonyaink között azt eredményezik, hogy a kereskedői, iparos stb. pályákra lépők száma oly jelentéktelen, s melyeknek megváltozásától jótékony hatást lehet reménylenünk a jogi pálya túlnépessége tekintetében is.

Végül, ha őszinték akarunk lenni, nem hagyhatjuk figyelmen kivül azt sem, hogy — különös tekintettel budapesti egyetemünk hallgatóságának túlnagy számára, s arra, mit lentebb valamivel részletesebben érinteni is lesz alkalmunk, hogy az ifjúság szorgalmának és előmenetelének kellő ellenőrzésben való részesítése, itten, ez oknál fogva, csaknem teljesen lehetetlen — sokan a fent előadott okok mellett, azért is lépnek e pályára, mert az annak elvégzését igazoló bizonyítványok megszerzésére nagy erőfeszítés nem is szükséges. Hiszen arra, hogy a hallgató végbizonyítványt nyerjen, csupán két alapvizsgálat letétele mellett annak bizonyítása kívántatik, hogy nyolc féléven keresztül a megszabott tantárgyakra «be volt jegyezve»; az, hogy az előadásokat szorgalmasan látogassa, s hogy a tanulmányokban tett előmenetel felől a gyakori colloquiumok alkalmával tanárait meggyőzze: az az egyetemen nem, csupán az akadémiákon vihető keresztül, mely tanintézeteinkben pedig a hallgatóságnak a száma vajmi kevés.

És ezzel megfeleltünk arra, a sokak által emlegetni szokott nézetre is, hogy a jogakadémiák ama tanintézetek, melyek a jogi pályára lépőknek az e pályán való megélhetést és az előhaladást megkönnyítik (mit a tanulmányokban s a tudományban való előhaladásra, de csakis erre nézve tarthatunk igaznak és elfogadhatónak), s hogy ezek azok, melyekre — mint azt *Dr. Kovács P.* is kifogással említi — «az u. n. egyetemi nagyobb szigor elől menekülnek a hallgatók.» Itt a tanulónak, a mulasztásokra vonatkozó fegyelmi szabályok, valamint a gyakori colloquiumokban való részvétel kötelező volta folytán, szigorú ellenőrzés alá helyezését találhatjuk; annak következtében, hogy épen ebből folyólag minden tanár alaposan ismeri hallgatójának szorgalmát és tehetségét, nem csupán a vizsgálatok — sokszor igazán véletlen — szerencséjétől függ az eltöltött tanidőnek eredménye, mely vizsgálatok nagy számmal nem is fordúlván elő, nem fárasztják ki, nem teszik fásulttá a tanárt. Itt sem tandíjelengedések, sem ösztöndíjak és pályadíjak adása által nem nyújtatnak, mert nem nyújtathatnak oly jelentékeny előnyök és kedvezmények a szegénysorsú tanulóknak, mint az egyetemeken;* s egyfelől a kötelesség teljesítése tekintetében való szigor, másfelől a szerényebb vidéki társadalmi viszonyok kevésbbé engedik meg a szegényebb sorsú hallgatóknak azt, hogy pályájuknak végzése mellett — mit a legtöbbször egyenlőnek vehetünk annak elhanyagolásával — más, jövedelmet nyújtó foglalkozással tartsák fenn magokat, mely körülménynek orvoslását fővárosi egyetemünknél a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium a különböző állami hatóságokhoz legújabban az iránt intézett felhívásában kisértette meg, hogy az irodákban bejegyzett egyetemi hallgatók díjnokok vagy írnokok gyanánt ne alkalmaztassanak.

A most elmondottak alapján, úgy hiszszük, hogy minden elfogúlatlanúl gondolkozó egyén előtt világos lehet az, hogy, ha a jogi pályára lépők számánál túlnépesség észlelhető, *ezért* a jogakadémiákat okozni egyáltalában nem lehet.

Hosszan lehetne itten megemlékezni arról is, hogy az életpályák megválasztásánál az ifjak úgy, mint a reájok e tekintetben is nagy befolyást gyakorló szülék könnyelműen, nem a tehetségre és hajlamra való tekintettel, hanem a legtöbb esetben önzéstől vezéreltetve járnak el; valamint, hogy «a legtöbb, úgynevezett *jobb hivatáskör* megválasztásánál az az eset, hogy az apa hivatása *fölött*, nem pedig *alatt* álló életpályára esik a választás.» Ez a tárgy azonban, melyről sok egészséges nézetet lehet olvasni *R. E.*-nek «Staat und Gesellschaft der Zukunft»

* A budapesti tudomány-egyetem *jog- és államtudományi karánál* az $188^6/_7$. tanévben az ösztöndíjak összege 52,668 frtot, a tandíjelengedések összege 6862 frtot, összesen 59,530 frtot tett ki (miniszteri jelentés $188^6/_7$-ről. 243. l.).

című kis művében (Altona, 1885.), bizonyára sokkal több időt és tért venne igénybe, mint amennyi rendelkezésünkre áll. Annyi bizonyos, hogy — a fentebb idézett kis munka szavaival élve — «a mi a fődolog volna, hogy a gyermekek hivatásukban boldogoknak s szerencséseknek érezzék magokat, s mint ilyenek, jelentékeny szolgálatokat tegyenek a világnak, az a pályák megválasztásánál — fájdalom! — hiúságból és önzésből igen sokszor figyelmen kivül hagyatik.»

Az életpályák túltömöttségének a kérdésénél azonban nem lehet elzárkóznunk azon meggyőző igazságú nézet előtt sem, mely többek között az eperjesi ev. coll. pártfogóság közgyűlésének 1880. julius 28-án kelt azon *Emlékirat*-ában olvasható, mely a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak a jogakadémiák összevonása, illetve megszüntetése tárgyában kelt magas leiratára válaszol, s melyben a következők foglaltatnak: «A különböző szakpályákon működők helyes számaránya, egyik kifolyása csak a nemzeti munkafelosztás elvének, s mint ilyen, oly körülmények és viszonyok által szabályoztatik, melyek sokkal mélyebben gyökereznek, semhogy a célbavett intézkedés (t. i. a jogakadémiák összevonása, illetve megszüntetése) által változást szenvedhetnének. Itt is fennáll a nagy nemzetgazdasági törvény, melyszerint a kereslet és kínálat közötti egyensúly csak akkor tartható fenn és ha megzavartatott, csak akkor állítható helyre, ha *a teljesen szabad verseny* biztosítva van. Minden korlátozó intézkedés vagy hatálytalan, vagy rosz hatású lehet csak. *Ha csakugyan áll az, hogy a jogi pálya nem képes tisztességesen ellátni mindazokat, kik reá lépnek, úgy magában véve ezen tény sokkal szabályosabban és biztosabban fogja az arányt helyreállítani,* semhogy a jogakadémiák számának redukálására szükség volna.»

III.

A mint a jogakadémiák hallgatóságának, a fenti adatokban feltüntetett csekély voltát nem tarthatjuk egészséges s a viszonyok természetes fejlődése által létrehozott állapotnak, úgy annál kevésbbé lehet ilyennek tartanunk azt a túlnépességet, mely fővárosi egyetemünk jogi s államtudományi karánál, ugyancsak a fentebb bemutatott statisztikai táblázatok tanusága szerint előfordúl.

Ez a túlnépesség hátrányos a tanügy érdekeire vonatkozólag általában, mert hátrányosan és akadályozólag hat úgy a tanár, mint a tanítvány feladatának megoldására irányuló törekvésében.

1. Teljesen lehetetlen ilyen viszonyok között az, hogy a tanár tanítványait s ezeknek tehetségét a tanév folyama alatt közelebbről megismerje, holott ez — meggyőződésünk szerint — egy céltudatos tanítási rendszernél, melynél nem elégszünk meg azzal, ha a tanár hirdetett tanóráit «megtartja,» hanem figyelmünk kiterjed arra is, hogy az előadások az óhajtott gyümölcsöket megteremjék, határozottan kívánatos, sőt szükséges. Természetesen annál kevésbbé lehet szó arról, hogy a tanár és tanítvány között, gyakori érintkezések alapján, benső jó viszony fejlődjék ki, melynek a tanulóra gyakorolt felette üdvös és nemesítő hatásáról pedig mindnyájan meg lehetünk győződve, kiknek alkalmunk volt hasonló viszony részeseinek lennünk. Ennek jótékony hatásáról szólván *báró Eötvös L.*, egyetemi tanár, a «Budapesti Szemle» 1887. évi májusi (125. sz.) füzetében, «Nehány szó az egyetemi tanítás kérdéséhez» címen közölt «nyilt levelé»-ben meggyőző igazsággal mondja, hogy: «. . . a tanulónak a tudomány művelői iránt való tisztelete és szeretete az első és legerősebb biztosítéka annak, hogy tanulási szabadságát valóban tanulásra használja.»

2. De lehetetlen az is, hogy a tanár magyarázata — a miniszteri jelentés szavaival élve — «a hallgatók sokaságához intézett recitatorius előadáson» kivül egyebet foglaljon magában, minek következtében sokszor előfordúl, hogy az egész tananyag nem is vétetik át, hanem annak csupán egyik nevezetesebb vagy érdekesebb kérdése képezi tárgyát a magyarázatoknak.

„El nem érhető azonban ott, hol százakra menő hallgatóság van jelen, az, hogy a magyarázatoknak — legyenek ezek bár a legkifogástalanabbak — felfoghatásához s így eredményes voltához megkívántatandó csend, nyugalom és figyelem meglegyen. Ha — mint azt *Feilbogen* említi — a szellemes *Puchtának* is meg kellett élnie azt, hogy előadásai alatt hallgatói kutyák idomításával (!) töltötték az időt: mily könnyen megtörténhetik a hallgatóság túlnagy száma mellett az, hogy a kellő figyelem ezeknél hiányozni fog. És ez a körülmény csupán az előadások kevésbbé eredményes voltát fogja létrehozni? Nem! *báró Eötvös L.* említett cikkében találóan emeli ki azt, hogy arról: «mennyire leverő tapasztalat a tanárra nézve, mennyire bénítja munkaerejét látása annak, hogy miként hanyatlik a tanulók szorgalma és a tárgy iránt való érdeklődése — csak annak lehet fogalma, a ki meggondolja, hogy a lelkiismeretes tanár egészen előadásában él, arra gondol, azzal foglalkozik az egész tanév ideje alatt, s így, mikor annak végén arról győződik meg, hogy hallgatói nem követték, elkeseredve kénytelen bevallani, hogy életéből újra egy évet fecsérelt el eredménytelenül.»

4. Kivihetetlen az, hogy a tanár hallgatóinak az előadások látogatásában kifejtendő szorgalmát ellenőrizze. Hiszen a *Schmoller* által javasolt rendszeres névsorolvasásra ott, hol 300—400-an túl megy az előadásra bejegyzettek száma, az előadási óra elégtelen.

Ha pedig specialiter fővárosi egyetemünk viszonyaira vagyunk tekintettel, be kell ismernünk, hogy a hallgatóság ily nagy számának befogadására alkalmas helyiségek hiányában, a hallgatóság szigorú ellenőrzése sem vezethetne a kívánt eredményre, mert *Dr. Kovács P.*-nak, a közoktatásügyi költségvetés indokolásából vett idézete szerint, az egyetemen « . . . a legnagyobb tanterem térmértéke is csak 140 hallgatónak felel meg, a kisebb tantermek közt vannak olyanok, a melyek csak 52—53 hallgató által volnának célszerűen használhatók. E szerint a legnagyobb tantermek is alig képesek magukba fogadni annyi hallgatót, amennyinek megjelenésére, még a távol maradók legnagyobb arányszáma mellett is számítani lehet; az pedig, hogy az ifjúság leckelátogatási szorgalma a kívánatos mértékben fokozódjék, ily viszonyok mellett fizikailag lehetetlen.» S midőn figyelmünket e körülményekre fordítjuk, önkéntelenül eszünkbe jut *Sz. A.*-nak a «Budapesti Szemle» 1887. évi juliusi (127. sz.) füzetében, «Egyetemi tanítás» cím alatt közölt cikkében olvasható ama mondata, hogy: «Én mai napig sem tudom megérteni: miként érezhette magát az egyetem feljogosítva oly számú hallgatóság elfogadására, a melynek számára nézve az előadások hallgatását lehetővé tenni nem tudta, vagy kényelmi szempontok miatt nem akarta. Vajjon nem ütköznénk-e meg azon, ha egy vendéglős 100 terítékre hirdetne ebédet és fogadná el a pénzt, de az ebédnél csak 60-ra való eleséggel és terítékkel állana elő, s a tisztelt közönséget a helyek elfoglalásánál versenyre utalná, 40 embernek pedig általában nem adna enni? A hasonlat talán igen prózai, de teljesen találó.»

(Folyt. köv).

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

Párisi látogatásomból.

Március első hetével a téli szemeszter a lipcsei egyetemen véget ért, 8-án Wundt is befejezte bölcsészeti előadásait, a tantermek zaja teljesen elnémúlt, s a nyári félév kezdetét csak április 24-re igérték a megjelent tanrendek. Nagy, másfélhónapi szünidő állt előttem, melynek lehető célszerű felhasználásáról már előre gondolkoztam; mikor a szünidő eljött, határozatom szilárd volt: Párisba megyek! Március 11-én vonatra ültem, s útközben Frankfurtot és Wormsot megtekintve, 14-én reggel a Szajnaparti fővárosban voltam.

Párisba menni, Párist látni! Kinek szíve ne dobbanna meg e szavakra? Párist, a világ fővárosát! Sejtelmeimben mindig úgy ragyogott előttem, mint az ezeregyéj tündérvilága. Mennyi szép, mennyi nagyszerű, mennyi magasztos gondolat fűződik e szóhoz: Páris! Páris, a lelkes, szabadságszerető, hősies francia népnek, a csengő, dallamos, szabatos francia nyelvnek s a világhódító francia szellemnek, zsenialitásnak hazája! A város, mely látta IV. Henriket, XIV. Lajost s a nagy Napoleont, mint Európa urait; mely látta Descartes-ot és Bossuet-t, Corneillet-t és Racine-t, Molière-t és Boileau-t, Voltaire-t és Rousseau-t, Hugót és Béranger-t, kiknek szelleme koruk és hazájuk határait áttörve, minden korra és népre fényt és világosságot árasztott; mely megtanította a népeket a szabadság, egyenlőség és testvériség szent tanaira, s háromszor törte szét azóta is a zsarnokság rabláncait! Páris, a művészetek székvárosa!

Mennyi látni, mennyi élvezni, mennyi tanulni valót nyújt e rengeteg város az embernek! Eleven, zajos, nyüzsgő útcai élete, melynek párját Európában nem találod, óriás terei, avenne-i, boulevardjai, fenséges templomai, iskolái, muzeumai, műgyüjteményei, s ezek központja: a Louvre palota; roppant műemlékei, melyekkel minden köztér, kert telve van — színházai, pantheonja — egyaránt igénybe veszik az idegen figyelmét. Engemet ezenkivül, mint theologust, a ref. templom és istenitisztelet, s mint bölcsészethallgatót, az egyetemi előadások is nagymértékben érdekeltek; de ez utóbbiakat egyúttal a francia nyelv közelebbi megismerése s gyakorlása szempontjából is szívesen látogattam.

A francia ref. egyház két részre oszlik, u. m. régi, elvhű reformátusokra, a hugonották közvetlen utódaira (a nagy rész ehez tartozik), s szabad protestánsokra, kik az államtól teljesen függetlenek s modern theologiai eszméket vallanak. Mindeniknek külön szervezett egyházai s templomai vannak; mindkettő istentiszteletét meglátogattam.

A szabad protestánsoknak négy istenitiszteleti helyiségük van Párisban. Ezek nem annyira templomok, mint csak imaházak, egyszerű berendezéssel: a terem végén áll a tölgyfa szószék, két oldalról lépcsőfeljárattal; előtte az úrasztala; mindkettő veres bársonynyal beterítve.

A vasárnapi istenitisztelet lefolyása a következő volt: Midőn a közönség eléggé összegyülekezett, bejött a lelkész fekete szalon-kabátban, palást s minden egyéb jelvény nélkül; fölment a szószékbe s ott leült, elővette az előtte álló bibliát s imakönyvet, s lapozgatott bennök. Majd föláll, azt mondja: imádkozzunk! s egy rövid segélyfohászt rebegve, kijelöli, hogy melyik éneket fogják énekelni. Erre elkezdődik az ének s foly szépen, lassan, piano; három verset énekeltek; erre jön az ima, egy közönséges ima; majd ezután a lelkész fölveszi a bibliát s fölolvas abból egy nagyobb részletet, többnyire úgy választva, hogy alkalomszerű legyen, pl. nagypénteken olvasta Ézsaiás 53. fejezetét a fájdalom emberéről s a János szer. ev. 18. fejezetéből a Pilátus előtt lefolyt jelenetet. A szentírás olvasása után lejött a szószékből s egy másik lelkész ment föl a helyére. Újabb ének következik s erre jön az istenitisztelet főrésze: ima, és pedig most már a tulajdonképeni alkalmi vagy thémás ima, az alapíge s az egyházi beszéd. Ezután ismét ének, majd az utóima, miatyánk, a befejezés vagy megáldás, s a gyülekezet szétoszlik.

Énekeik dallamáról első hallásra fölismertem, hogy német menetűek, olyanok, a minőket Lipcsében hallottam a ref. gyülekezetben; a következő alkalommal kértem egy énekes-könyvet, s csakugyan láttam, hogy a dallamok nagyobb része, Beethowen, Haydn, Händel, Luther, Franc Vilmos s Mendelsohntól való, s ének is több van átvéve s átfordítva a német énekes gyüjteményekből. Ebben a könyvben egy zsoltárt se láttam. Mint előbb is említettem, éneklésök halk, szelíd, áhitatraringató.

Nagypénteken a francia, miként a német ref. egyházban is, úrvacsoraosztás szokott lenni. A gyülekezetnek mintegy egyharmada maradt benn reá. A szószékből lejött lelkész az úrasztala elé állva, kijelölte az éneket s azután leült az úrasztala elé. Az ének után feláll, rövid ágendát olvas, majd felolvassa az I. Kor. levélből az úrvacsora szereztetését, s megmondja, melyiket énekeljék, ezt az egész gyülekezet állva énekeli. Erre következik a szentjegyeket megáldó ima; most a lelkész veszi a kenyeret s abból kivesz egy szeletet; jönnek más hivatalosak, fölveszik a tányérokat s viszik az álló közönséghez. Itt kézről-kézre sorbamegy a tányér, kiki vesz magának egy szeletet. A kenyér kiosztása után veszi a lelkész a bort s iszik; erre a kelyheket ismét átviszik a többi hivatalosak a közönséghez s ott sorba megy. Közben az úrasztala előtt álló lelkész szentírásbeli helyeket mond. Az úrvacsora vétele után kiki leül és imádkozik. Megtörténvén a kiosztás, a közönség közül, az első sorból, egy öreg lelkész emelkedik föl s elkezd imádkozni: ez a szertartás befejező imája, a hálaadás! Végre az úrasztala előtt álló lelkész megáldja a gyülekezetet s ezzel az istentiszteletnek vége van.

Húsvét első napján a szabad egyház legkitűnőbb papját, leghíresebb szónokát volt alkalmam meghallgatni: Pressensé-t. A mint a templomba léptem, azonnal fölismertem benne, hogy ő volt az, a ki nagypénteken az úrvacsoraosztás utáni imát mondotta. Frakkban volt, sőt gomblyukában a becsületrend kis szalagja is ott piroslott; imádkozás közben nem tette össze kezeit, hanem keze illetőleg alkarja csak úgy nyugodott a szószéken, úgy, hogy külsőleg alig árulta el valami, hogy imádkozó lelkész áll előttünk, kivált miután imázási modora is élénk, lendületes volt. Szép imát és beszédet mondott: előadása hévteljes, meggyőző, lebilincselő. Pressensénak a lapokból már otthon hallottam hírét, mint előkelő francia ref. papnak; mint Párisban megtudtam, kitűnő egyházi iró is, s több kiváló műve van, így: A ker. egyház története a három első században, A vallásszabadság Európában 1870 óta, Jézus-Krisztus kora, élete s műve stb.; húsvét első napján szintén osztottak úrvacsorát; másodnapján nem volt istenitisztelet.

Mint láthatjuk: a francia szabad protestánsok inkább csak a külsőben radikálisok; máskülönben istenitiszteletöknél a mienk még egyszerűbb, s tanban se igen mentek messzebbre, mint mi.

Hetenkint vallásos felolvasási estét is szoktak tartani, néha többször is egy héten. Egyszer elmentem egy ilyen conférence-ra; nem igen sokan voltunk. A lelkész az atya, fiú s sz.-lélek segélyülhívása után kijelölt egy éneket az éneklésre; az ének után imádkozott, majd felolvasta a II. Tim. II. fejezetét, s azután előadást tar-

tott az Áfrikában fennálló École de theologie Morigeanról, mely benszülöttekből nevel jövendő missionáriusokat, kik honfitársaik közt nagyobb sikerrel lesznek majd működendők. Megemlítette, hogy a föld kerekségén az összes missionáriusok száma 22000. Az értekezés után miatyánk, rövid bezáró ima, s végül egy szép ének következett, melyet ott futtában le is fordítottam. 1. «Uram! te szerettél engemet előbb, mint a fény ragyogott a világegyetem fölött, melyet szavad teremtett, s előbb, mint a pályáját megfutó nap bő folyamban árasztá az életet az egész természetre! Uram, te szerettél engemet! Uram, te szerettél engemet! 2. Uram, te szerettél engemet, mikor Jézus átkozottt kereszten szenvedett, s bűnömet magára vevén, engemet annak átkától megszabadított! Uram, te szerettél engemet! Uram te szerettél engemet.»

A régi reformátusoknak a Pentemont nevű *templomában* voltam; az istenitisztelet 12 órakor kezdődött. 10 órakor gyermek-istenitisztelet volt. Két lelkész lépett be, egyik Luther-köpenyben, s ez fölment a szószékbe, a másik palástban, s ez egy asztal előtt foglalt helyet. A szószéki lelkész rövid fohász után megmondta, hogy melyik éneket fogják énekelni (134. zsoltár 1—3. verse); az éneklés után az alantlevő lelkész (ki — a mint kivettem — az éneklést vezette) elővette a szentírást s pár bevezető vers után felolvasta a tízparancsolatot s Jézus főparancsolatát; erre a szószékben ülő lelkész bűnbánati imát mondott (Confession des péchés). Következett egy újabb ének, ezután a lelkész ó-szövetségi és új-szövetségi helyeket olvasott fel a szentírásból; majd jött az egyházi beszéd előtti ima, újabb ének, ennek elvégzése után a szent lecke s az egyházi beszéd. A beszéd után ének, azután utóima, miatyánk, hiszekegy s megáldó ima, s a hosszú, s kicsit unalmas istenitisztelet végre véget-ért. Az énekes-könyv részint zsoltárokból, részint énekekből áll; a zsoltároknak körülbelől a fele van fölvéve, a leghasználtabbak. Miként a templom folyosóján, egy felíraton láttam: úrvacsoraosztás a három sátoros ünnepen s nagypénteken, az ünnepek után következő vasárnapokon s október második vasárnapján szokott tartatni.

Párisban német evangélikus és református templomok is vannak; az összes protestánsok száma, a kisebb felekezeteket is ideszámítva, körülbelől 100,000-re megy.

(Folyt. köv.) Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Konfirmáció a miskolci református új templomban.

Vallásos külsőségek, üres cerimóniák protestáns elveinkkel ellenkeznek, így mellőzendők. De meglevő, gyakorlatban élő szertartásainkat lélekemelőleg ünnepélyessé tennünk szent kötelességünk.

A ki május 13-án a délelőtti istenitiszteleten jelen volt a reformátusok új templomában Miskolcon, igazán áldozott az áhítat óráinak, igazán istenitisztelete volt. A szív, a lélek megtelt hittel, buzgósággal, szeretettel s jóleső érzéssel, hogy a gyermekek nevelésében e napot elérte.

A miskolci református egyház kebelében akkor volt a konfirmáció. A fiúgyermekeket főtisztelendő Kun Bertalan, püspök úr az avasi templomban; a leánygyermekeket Nagy Ignác, lelkész s alsóborsodi tanácsbíró úr erősítette meg a hitben, az új templomban.

Már kilenc óra előtt reggel gyülekeztek az ünnepi ruhás leánykák az egyházkerület leánynevelő-intézetének tágas udvarán, melyre teljes fényében ragyogott le a májusi nap a felhőtlen égről, mintha azokat a tiszta-lelkű, ártatlan gyermekeket kísérné életök egyik legszebb mozzanatához.

A konfirmandus leánykák számszerint harmincnyolcan voltak, legtöbben egyházkerületi leánynevelő-intézetünkből: tizenegyen, a kiket azonban a nyolc osztály összes növendékei elkísértek a tanári és tanitói karral együtt a gyülekezetbe.

A templom majdnem egészen megtelt minden rendű, de legnagyobb részben női közönséggel. A gyülekezet rendes egyházi éneklése után, az egyházkerületi leánynevelő-intézetnek harminc növendéke orgonakíséret mellett, összhangzatosan énekelte a LXXXIV. zsoltárt, az ifjú leánykáknak adatott oly üde hangon, hogy az ember önkéntelen az Úr dicsőítését látta, hallotta az angyalok kara által. Mily hatása van a szép éneklésnek, dalnak, azt most is igen elevenen éreztük. Megrezdült szívünk húrja, s akárhogy akartuk eltitkolni azt a szív érzékenységét elárúló parányi vízcseppet, odatolakodott szemünkbe, odaült szempilláinkra, elbeszélvén egyik szem a másiknak, hogy mi az a tiszta, szülői, vallásos öröm, s mi a szép hatása.

Miért ne lehetne az iskolai évben a nyári vagy kevésbbé hűvös őszi vasárnapokon, leányiskolánk e kedves-ajkú növendékeinek olykor-olykor énekelni? Bizonyára csak fokozná az istenitisztelet ünnepélyességét s vallásos buzgóságunkat.

A leánykák éneklése után tisztelendő Nagy Ignác, lelkész úr lépett a szószékbe. Alkalmi beszédet tartott, I. Móz., 28. rész, 10., 11., 12. verseit vévén szövegül. A lelkes pap átérezte az ünnep jelentőségét, s igazi apostoli lélekkel, tűzzel beszélt szülőkhöz és gyermekekhez, gyönyörű hasonlatokban fejtegetvén a Jákób angyalainak megjelenését az ifjú leánykák álomszerű gyermekéveiben, s majd a jövőbe mutatott, melyben nagy sükségök lesz az élet küzdelmei, kísértései között azokra az angyalokra. A felosztás után, ismét megzendült a leánykák énekkara és az orgona, s egy svéd ének dallamára a következő alkalmi szöveget énekelték:

Száll a lelkem, száll
Angyalszárnyakon
Istenemhez a mennyégbe,
Hol az angyalok,
Szelíd álmokon
Ringanak az örök fénybe'.
Istenemhez közel
Üdvömet lelem,
Óh, mert boldogságot
A hit ád nekem!
Női szívvilág fényes csillaga,
Ragyogj életútaimra!

A gyönyörű dallam, az alkalmi szöveggel csak fokozta a hatást, mely alatt állottunk, s átadtuk magunkat a buzgóságnak, hogy annak szárnyán mi is közelebb emelkedjünk Istenhez. Segitett bennünket odaemelkedni a jeles egyházi szónok, kinek öröme, úgy látszik, a miénk volt, kinek gyermekei ott álltak az Úr oltáránál.

Az egyházi beszéd végeztével újra a leánykák énekkara énekelt. Ekkor a következő szöveget hallottuk egy művészi kidolgozású éji dal dallamára:

Hittel áldozunk neked,
Szent házadban jó Atyánk!
Hittel zengünk éneket:
Küldd kegyelmedet reánk!
Óh! csak az él boldogan,
A ki tőled áldva van,
Örök jóság forrása,
Nagy Istenünk!

Ég szerelme, légy velünk
Életünknek útain!
Hogyha búra ébredünk,
Vezess a hit karjain!
Óh! csak az él boldogan,
A ki tőled áldva van;
Örök jóság, szeretet.
Nagy Istenünk!

A szabatosan előadott ének után a gyülekezet énekelt, mely alatt Nagy Bertalan, elemi leánytanító kivezette a konfirmálandó növendékeket az úrasztalához. A leánykák kara ezután elénekelte LXVI. zsoltárt, s igazán örvendtünk Istennel, a mint ők szép zengéssel énekelték nagy dicsőségét szent nevének. A szép dallamú zsoltár éneklésénél Nagy Ignác, lelkész az úrasztalához lépett, s ihletett beszédet, imát mondott, mely után a növendékek értelmes feleletekben adtak neki és a gyülekezetnek számot hitökről, vallásukról, hogy önálló tagjai legyenek a keresztyén, közelebb a református egyháznak.

Buzgón imádkozott mindenki azokért a kedves gyermekekért, a kik még most gondtalanúl, csak szeretetet, örömet érezve állottak előttünk, közelebb menvén a mai nappal is ahoz a nagy feladathoz, melyet életnek nevezünk.

Az utolsó ima és kézfogás után, egygyel a növendékek közül, megható volt a konfirmáló lelkész ajkán megcsendülni hallani a «Jövel szent lélek Úr Isten» dicséretének dallamát, melyet aztán a konfirmált növendékek folytattak, s végül a gyülekezet is együtt énekelt, mert hiszen kit magával ne ragadna az alkalom és lelkesedés!!

Berekesztette az ünnepet ismét az énekkar, orgonakísérettel. Ruttkay Menyhért, orgonista műértelme, műérzéke, ki leánynevelő-intézetünkben az éneket tanítja, igazán nagyban hozzájárult ezen nap ünnepélyességéhez.

A meghatottság érzésével jöttünk ki a templomból, s kívántuk, hogy a vallásos érzés éljen közöttünk s boldogítson életünk útain. Leánykáinknak adjon az ég megérdemlett sorsot, s virágoztassa egyházkerületünk egyik büszkeségét, a miskolci leánynevelő-intézetet.

Egy apa.

Nyilt levél a Szerkesztőhöz.

Nagytiszteletű Szerkesztő úr!

A «Sárospataki Lapok» 21-ik számában két cikk jelent meg az e hó 13-ikán Sárospatakon általam végzett lelkészbeiktatásról. A míg ezek egyikében T. *Kovácsy Sándor* úr elismerést érdemlő történeti hűséggel vázolja azt; sajnálattal bár, de teljes tisztelettel ki kell nyilatkoztatnom, hogy a másik cikk írója az ünnepély lefolyását *nem jól figyelte meg*. S úgy a névtelen felszólalónak megnyugtatására, mint a jelen nem voltak tájékozására, az «Egy jelenvolt» megjegyzéseit illetőleg felvilágositást adni kötelességemnek tartom.

Az «Egy jelenvolt» a 387-ik hasáb 12. és következő soraiban így ír: «a beiktató lelkész úr *két alkalommal* is szerepelt» (?). Tán azt akarta kifejezni, hogy egy alkalommal kétszer is — az ő kifejezése szerint — szerepeltem.

A 15-ik és következő sorokban ez áll:

«Mielőtt ugyanis a megválasztott lelkész a szószékre (?) lépett volna, az úrasztala előtt a beiktató lelkész úr által *felvetett kérdésekre megfelelve, feljogosíttatott a lelkészi teendők megkezdésére.*»

A 29-ik sorban és folytatólagosan azt mondja:

«Midőn a beiktatott lelkész a szószékről lejött, Zombori Gedő úr a szószékre lépett, s egy újabb, szintén hatásos beszédben *újra megerősíté* a lelkészt állásában.» S alább ebben rejlik kérdésének tárgya, hogy «nem volt-e a beiktató lelkész úr e 2-ik szereplése felesleges» sat.

Hát bizony ez nem volt felesleges. Lássuk csak!

Nemcsak «*két alkalommal*,» hanem többször is részesültem azon megtiszteltetésben, hogy lelkésztársaim beiktatásával megbizattam, s mindannyiszor az egyház uj lelkészének rövid alkalmi beszéddel, az úrasztalánál, mint legilletékesebb helyen, adtam át mint symbolumokat, a templom kulcsát, a bibliát és a kelyhet. Mint más alkalommal, úgy most sem intéztem én T. *Bálint Dezső* paptársamhoz egyetlen kérdést sem, s így ő az általam «*felvetett kérdésekre*» meg sem felelhetett, hanem ő a jelvények átvételekor a lelkészi pálya iránti lelkesedésének s buzgó elhatározásának egy-egy találó szentirásbeli helylyel adott kifejezést. S mindez, nemcsak az én igénytelen nézetem szerint, de nehány mivelt hittestvér és egyházunkhoz nem tartozó, de ítéletben illetékes egyének nyilatkozatai után kimondhatom, hogy nemcsak hatásos volt, de a protestantismus szellemével és egyszerűségével megegyezik.

Az sem áll, hogy én lelkész-barátomat *feljogosítottam* volna «a lelkészi teendők megkezdésére.» 10—12 éve már annak, hogy ő erre fel van jogosítva; hanem hozzá intézett beszédem végén, a jelvények átadása után felhívtam állomása elfoglalására — a beköszönésre. «Egy jelenvolt» is belátja, hogy e kettő közt nagy a különbség!... A lelkész beköszönő beszédének és imájának elhangzása után én mentem fel a szószékbe. Ez nem azt teszi, hogy «két alkalommal» szerepeltem, azt sem, hogy «az elsőbben végzett szertartás» «hiányos» volt, hanem, igen is ez, amazt kiegészítette. Az úrasztalánál szóltam a lelkészhez, s felhívtam, hogy állomását foglalja el. Midőn a lelkész állomását elfoglalta, a szószékből felkértem az egyház tagjait, hogy az uj lelkész iránt viseltessenek szeretettel, bizalommal, támogassák őt az egyház javát célzó törekvéseiben s munkálják, hogy találjon uj állomásán boldog otthont sat. és végül imádkoztam az én Uramhoz, Istenemhez, hogy segítse és áldja meg lelkésztársamat fontos és sokigényü hivatásában sat. Azt hiszem, hogy ez az ünnepély előbbi részeinek nemcsak kiegészítője volt; de ha ez elmarad, az egész beiktatás «hiányos» és egyoldalú lett volna.

Nyugtassa meg háborgó szívét az «*Egy jelenvolt*,» hogy nem történt semmi, a mi a protestantismus szellemével, egyszerűségével meg nem egyeztethető, nem volt az egészben semmi «cafrang,» nem hibáztunk «a kis dolgokban,» nem fogunk «könnyen a nagyobbakban» s kikerülni igyekeztünk mindent, a melyekben a részletek nem egymásba illők.

Midőn kérem a nt. szerkesztő urat, hogy e felvilágositó soraimat kiadni szíveskedjék: a nt. úrnak és az előttem ismeretlen cikkíró úrnak, ha — mint mondja ő — «protestáns egyházi életünk minden mozzanata iránt meleg érdeklődéssel» viseltetik, s a vallás-erkölcsi élet tökéletesedését melegen óhajtja: maradok Megyaszón, 1888. május 21-ikén, elv- és bajtársa:

Zombori Gedő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Ferenczy Lajos*, Miskolc városának egyik puritán jellemű polgára, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnek, ebben főleg a miskolci leánynevelő-intézetnek, főgimnáziumnak és a sárospataki főiskolának is egyik jóltevője, f. hó 21-ikén, életének 78. évében, szívszélhüdésben meghalt. Azok közé a ritkább lelkek közé

tartozott, a kik — mint az éjjeli harmat — láttatlanúl, cégéreskedés nélkül művelik a jót és lesznek áldássá azokra nézve, a kikkel őket a Gondviselés, vagy saját jó szívök tiszta vonzódása összekötözé. Magános ember volt s úgy élt, hogy keveset tudott róla a világ s inkább csak egy igen szűk kör ismerte lelkének egyes mozdúlatait, egy-egy nemes tényét, a melyért soha nem várt elismerést, sőtinkább elzárkozott az elől, mint olyan divatos hivalkodás elől, a mely levon mintegy magának a jótéteménynek értékéből is. A ki őt a miskolci leánynevelő-intézetnek mult évi megnyitó ünnepélyén láthatá, a mint ott ült azok között, a kiket ez az intézet legnagyobb jóltevői között emleget, annak lehetetlen volt észre nem vennie, hogy azt a magyarruhás, tisztes kis embert bántja, izgatja, szinte sérti az a tisztelet, a mely egy ártatlan leány ajakáról az ő érdemeit hirdeté; de aztán annálinkább boldogítá az intézet fejlődését bizonyító felolvasás s a leány-ajkak áldást esdő éneke és mindaz, a miből magának reménységet tudott kimagyarázni az intézet jövendőjére. 10.000 forint alapítványnyal sorakozott a leánynevelő-intézet jóltevői közé, a mivel nemcsak nemes szívének, hanem protestáns gondolkozásának is kitűnő jelét adta. A sárospataki főiskolának még 1871-ben hagyott 40 drb sárospataki népbanki részvényt, oly feltétel alatt, hogy annak kamatait 2 ifjú — mint tápintézeti jótéteményt — élvezze. A *Jóni Tivadar*-féle hagyatékot is, úgy a miskolci, mint a Sárospataki iskola szintén neki köszönheti, mint a ki Jóninak lelki-testi barátja s felügyelője volt. Az erdőbényei egyház, a melyben született, szintén áldja emlékezetét, mint alapítóét. De hogy hol s kikkel s mikkel tett jót, azt csak később s akkor is csak részben fogjuk megtudni; mert ő a jót tenni magáért a jóért szerette. Folyó hó 23-ikán ezerek áldó sóhaja között tétetett le örök nyugodalma helyére, az *avasi* sírkertbe. Bővebb necrologjának beküldésére szívesen kérjük miskolci ismerőseit és tisztelőit. — *Katona Endre*, h.-nánási ev. ref. lelkészt szintén f. hó 21-ikén vesztették el hívei és a város, a kiknek és a melynek haladását és boldogúlását előmozdítani volt életének főtörekvése. A takarékpénztár, olvasó-egylet stb. legnagyobbrészben az ő buzgalmának következménye; nagy figyelmet fordított a népnevelésre az iskolában és iskolán kivűl s munkásságainak nyomai sokáig megőrzik emlékét. 54 évet élt s épen munkálkodás közben érte utól a hirtelen halál. Áldott legyen a kidőlt jelesek emlékezete!

— **Dr. Angelics German**, szerb patriarkha, folyó hó 22-én érte meg áldozárságának 40-ik évfordulóját, s ez alkalommal úgy is, mint kitűnő hazafit, úgy is, mint a szerb egyház fejét, büszkeségét, mindenfelől méltó tisztelet és elismerés köszöntötte. Az egykori sárospataki *juratus*-nak, a ki ebbeli minőségét a legmagasabb polcon sem feledte el, sőt ifjúkori emlékeit lapunk járatása s a joghallgató ifjúság mozgalmai iránt tanusított magas figyelme által is évről-évre megújítja, mi is a legőszintébb tisztelettel kívánunk hosszú, boldog és dicsőséges jövendőt.

— **Közérdekű ügy**, s olvasóinkat bizonyára kiválóan érdekli, a közlekedési miniszternek legújabban kiadott és mindenik postahivatalhoz megküldött az a *rendelete*, a mely szerint f. évi junius 1-től kezdve a kocsipostai küldemények és táviratok díjai, melyek eddig készpénzben fizettettek, *franco-jegyek* felragasztása által lesznek lerovandók. Pénzes levelekre, csomagokra és táviratokra (amennyiben a viteldíj 10 frtot meg nem halad) magok a felek ragasztják fel az értékjegyeket. Ilyen jegyek jun. 1-től 1, 8, 12, 15, 24, 30, 50 krosok is lesznek az eddigieken felül és minden levélbélyeg-árudában vehetők. A postahivatalok ide vonatkozólag szívesen adnak bárkinek felvilágosítást, utasítást; sőt elromlott, de el nem használt értékjegyeket is kicserélnek 10% levonása mellett. Pénzt küldeni ezentúl akár közönséges, akár ajánlott levélben nem szabad; erre a célra vagy az utalványlapok, vagy a postán vehető 1 kros borítékok a legajánlatosabbak. Sietünk t. barátainkat e postai változásról eleve értesíteni.

Pályázat.

— Az *államilag segélyezett rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban* a latin és görög nyelv tanszéke az V—VIII. osztályokban megüresedvén, felhivatnak azon okleveles ev. ág. hitvallású tanárok és tanárjelöltek, kik ez állomást elnyerni akarják, hogy szabályszerűen felszerelt kérvényeiket folyó 1888-ik év julius 1-sö napjáig a gimnáziumi igazgatósághoz küldjék be. Ez állomással 1000 forint fizetés és 150 frt lakáspénz, előleges havi részletekben van összekötve. Az illetőt, az igazgató-választmány ajánlatára, a nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki; a kinevezett állomását legkésőbb szeptember 1-én tartozik elfoglalni. A kötelezett tanórák száma hetenkint 20—22. Rendes tanár nyugdíjintézetünk kötelezett tagja.

Rimaszombatban, 1888-ik év május hó 15. napján.

2—3 *Az igazgatóság.*

Pályázat két tanári állomásra.

A **hódmező-vásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban** két tanszékre pályázat hirdettetik.

1. Az egyik tanszék szaktárgya a *latin* és *magyar nyelv*, ez idő szerint az I. és II-ik osztályokban, hetenkint 22 órán.

2. A másik tanszék szaktárgya a *természetrajz* és *földrajz*, és ez idő szerint melléktárgyúl egy osztályban a *német nyelv*, hetenkint 22 órán.

Megjegyeztetik, hogy a megválasztott tanár úgy az egyik, mint a másik tanszéknél jövőben a fent kitett óraszám mellett a megjelölt főtárgyakon kivűl esetleg más rokon-tantárgyaknak és szükség szerint más osztályokban való tanitására is kötelezhető.

Ha az állomások egyenesen *rendes* tanárokkal töltetnek be, évi fizetés 900 frt, lakpénz 300 frt, és 40 frtos ötödéves pótlék; de ez utóbbi 200 frtnál fölebb nem emelkedhetik. Ha az állomások egyelőre — és ez esetben egy próbaévre — *helyettes* tanárokkal vagy tanárral töltetnek be, a fizetés 800 frt.

A megválasztott *rendes* tanár úgy a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének, mint a helybeli ev. ref. egyház tisztviselői gyámintézetének jogos és kötelezett tagja.

Pályázhatnak ev. ref. vallású okleveles tanárok. A pályázók pályázati kérvényöket — a melyben születésök éve és helye, nős vagy nőtlen, nemkülönben egészségi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik és képesítésök, nyelvismereteik és eddigi szolgálatuk okiratokkal igazolandók — hozzám címezve, a folyó évi junius hó 10-ig bezárólag küldjék be.

A megválasztottak állomásukat szeptember 1-sőig tartoznak elfoglalni.

Hódmező-Vásárhely, 1888. május 7.

Miklovicz Bálint,

3—3 *a presbyterium lelkész-elnöke.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 23. szám. Sárospatak, 1888. junius 4.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egyházunk az államháztartásban.» *Molnár Ferenc.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Folytatás). *Dr. Horváth Ödön.* — «Párisi látogatásomból.» (Folytatás). *Rácz Lajos.* — «A «Tanulók olvasótárának» megjelenése alkalmából.» (Könyvismertetés). *Kovácsy Sándor.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Egyházunk az államháztartásban.

Egyik plátói felfogású lelkésztársunk a negyvenes évek táján beleártván magát abba a vitába, a mely a lelkészeknek az állam által leendő javadalmazásáról szólott, nagy dícsérettel beszél az állam megbízhatóságáról, s mégis a többek közt ezeket mondja: «ha talán — a mi fel nem tételezhető — azt parancsolná nekünk a polgári felsőség, hogy győzzük meg hallgatóinkat arról, hogy a ki csinálja az útat, az fizessen az útért, hogy a kinek nincs birtoka, az fizessen adót stb., már akkor óvnánk ugyan hallgatóinkat a lázadástól, hirdetnénk, hogy minden lélek a felsőbb hatalmasságnak engedelmes legyen; de a bűnt erénynek, s azt, a mi ellenkezik az észjoggal, jogszerűnek nem hirdetnénk.»

Ugyan ki gondolta volna akkor, hogy ebbe az abnormis állapotba, a melyet különben olyan próféta jövendőlt meg, a ki később épen az államban helyezett túlságos bizalma miatt nem volt kedves a maga hazájában, olyan hamar belejussunk, hogy azok a feltételesen, csak úgy odavetőleg mondott szavak pár évtized multával teljesedésbe menjenek?!

Ezt nem hitte volna senki, ma sem hinné, ha véletlenül épen nem rajtunk történt volna meg.

Dehát megtörtént. Az 1875. évi XXIX. törv.-cikk 2. §-a, s az ezt magyarázó pénzügyminiszteri szabályrendelet értelmében ugyanis egyházaink, mint pusztán erkölcsi testületek, kivétel nélkül, bizonyos kereseti adó fizetésére vannak kötelezve. Ezt — valljuk be töredelmesen — régebben épen olyan jól tudtuk, mint ma, s mégis igen sokan nem fizették biz ezt, épen a legszegényebb egyházak, azon — ha úgy tetszik — egyetlen, de különben eléggé nyomós körülmény miatt, mert soha nem kérték, nem sürgették egyetlen szóval sem, sőt még csak nem is hajtották végre egyházainkon. Némelyek aztán egészen megfeledkeztek róla, másnemű ügyes-bajos dolgaik között, s így saját hibájokon kivűl lettek rosz állampolgárokká; mások pedig úgy gondolkozván, hogy minden szabály alól van kivétel, hát álmodoztak szép álmokat, mintha maga az államkormány is odatért volna, hogy mégis méltánytalan dolog lenne azért az útért, a melyet már régóta olyan nagy buzgósággal készítgetünk az állam szekerének, ráadásúl adót követelni egyházainkon. S talán még, ismét mások szerint, abban is történhetett egy kis fennakadás, hogy legalább még eddig szokatlan dolog volt az, hogy bárkitől, annálinkább az egyházaktól a semmiért szedjen az állam adót.

Ennek a nagymértékű elfelejtkezésnek aztán az lett a vége, hogy míg az egyházak álmodoztak szép álmokat az állam különös jóindúlatáról, addig egy szép hajnali órában felnyíltak az államközegek argus szemei, s nyakukba húzták, hogy nagyon zokon ne essék, egyszerre csak öt, mond öt teljes esztendőnek az adóját. Nálunk legalább így történt, de másutt is megtörténhetett épenígy, s ha véletlenül még nem történt meg eddig, hát bizonyosan meg fog történni ezután, és ha nem fog megtörténni, az onnan van, mert fizetik rendesen minden évben ezt az adót, a minthogy vagyon is miből és mi után fizetniök.

Ezekről a vagyonosabb egyházakról itt nem szólok. Hanem hát vannak nekünk, mégpedig nagy számmal, olyan igen szegény egyházaink, a melyeknek érdekében már nem szólanunk az igazság és önmagunk iránt való megbocsáthatlan bűn lenne, s minél többen vannak ilyenek, bár nem örülünk rajta, de felszólalásunk annál jogosúltabb és általánosabb érdekű.

Bizony vannak nekünk, talán feles számmal is olyan, mint mondani szokás, ágrólszakadt egyházaink, a melyekben a papi és tanítói, amúgy is vékony fun, datiokon kivűl, fájdalom, az egyház nevén semmiféle ismeretes telekkönyvben egy talpalatnyi semmineme birtok nem áll; a melyeken tehát — miután mégis csak vannak szükségleteik — egyetlen kamatozó tőks

a híveknek szükség szerint igénybe vett nemes szíve és buzgó áldozatkészsége. No hát feltételezve azt, hogy ezen az égi csatornán még egyszer olyan vastagon ömlenék is az áldás a legnemesebb egyházi célok felsegélésére: vajjon érdekében áll-e az államnak az, hogy polgárainak áldozatkészségét adóztassa meg? Hiszen ez, már szerintem, egyjelentőségű lenne magának az államnak öngyilkosságával. S vajjon, ha még ezenkivül a törvény előtti egyenlőség elvét az állam az adófizetés által akarván kézzelfoghatóvá tenni, ezekben a szegény egyházakban mindenáron kereseti adóalapot vél és kutat: hát lesz-e ez egyéb egy olyan képzelt valaminél, a mi a valóságban egy mustármagnyival sem több a semminél?!

Nem úgy áll a dolog, mondják nekünk azok, kik, mint az állam hűséges sáfárai, a nálok letett talentumokkal gazdájok részére kereskednek, s elmondják újra, meg újra azt, a mit mi már régóta nagyon jól tudunk, de a melyben nincsen semmmi igazság. Az egyház, ha papja és tanítója van — így érvelnek ők — teljesen vagyontalan nem lehet, mert ingyen, csak úgy Isten nevében, sem ez, sem amaz nem szolgál; aztán meg az egyháznak vannak másféle kiadásai is, a melyekre a fedezetet senki sem szolgáltatja, hanem ha a fentartó testület. Íme, ezzel az alapos megokolással ismét csak oda jutottunk vissza, ahonnan abból a célból indúltunk ki, hogy keressük az igazságot. Óh! hiszen elhiszek én mindent, ez az indokolás meg épen, szerintem is, mind az utolsó szóig igaz és való; régi és megdönthetetlen társadalmi igazság lévén az, hogy a papok csak emberek lévén, nem táplálkozhatnak a semmiből, mint az állam kereseti adója. Dehát azt kérdem: ugyan abból a jövedelemből, a mit az egyház szolgája élete fentartására fordít; meg abból a kivetésből, a melyhez szegény egyházaink csak a végső szükség idején, ritkán és nagyon is óvatosan nyúlnak: lát-e az egyház csak egy fillért is olyat, a mely kereseti adó címén megvámolható lenne? S vajjon jogos dolog-e azt, a mi csak esetleges, általánosnak venni, s olyan merev rendszert csinálni belőle, hogy fizessék ez adót egyházaink akkor is, a melyik évben ilyen kivetés, vagy általában semmi jövedelemforrás nem mutatkozik? És ha mégis követeltetik ama kereseti adó, nekünk újra, meg újra ahoz, a már untig unt, nagyon is meggyűlölt eszközhöz kell folyamodnunk, hogy ezt is minden évben kivetés útján szerezzük be, s ez a zaklató rendszer már épen legalkalmasab mód leend arra nézve, hogy az egyéneket úgy az egyház, mint az állam érdekei iránt, még érzéketlenebbekké tegyük, s azoktól végképen elidegenitsük. És mégis, fájdalmas tapasztalat, ha belépsz, te szegény egyház, a bíróhoz a törvénytevő házba, hogy szegény lévén, engedjék el neked a tartozásodat: «bizony mondom neked, nem jösz ki onnan, mígnem megfizetsz mind az utolsó kis fiillérig.»

De van ám a dolognak még egy másik oldala is, a mely már mindnyájunkat érdekel, szegényeket úgy, mint gazdagokat, a melyet épenazért nem hagyhatok észrevétel nélkül, mert hiszen nekünk ez a legfájdalmasabb. Nem arról van szó, hogy vajjon igazságos dolog-e ez a kereseti adókövetelés; sok ez vagy kevés, vagy általában hátráltat-e vagy előnyt nyújt nekünk az államnak politikai kis kátéja, az adókönyv? Ez már fontosabb elvi kérdés, a melyet az állam a mi részünkre nagyon is kedvezőtlenül old meg.

Íme, épen a kereseti adónál nem tesz semmi különbséget az állampolgár és azoknak vallás-erkölcsi testülete, ez és ama merőben ellenkező természetű s intentiojú társulatok között, a melyek önző anyagi célokat melengetnek; sőt határozottan profanizálja az egyház fogalmát, midőn azt odasorozza a részvénytársulatok, nyerészkedő egyletek, pénzszövetkezetek, vagy plane a regalejog haszonélvezői közé, s ez által bizonyosan nem saját érdekében cselekszik, sőt önmagának tesz legnagyobb kárt, támasztván épen saját polgárainak fejében, a kiknek vállain és értelmiségén nyugszik létele, óriási fogalomzavart.

Nemhogy előmozdítaná az állam az egyházat nemes tövekvéseiben, feladatának minél tökéletesebb megfejtésében, sőt ellenkezőleg, szélsőségbe vitt túlköveteléseivel már nem a vagyont, hanem a szorosan vett egyházi, u. m. vallás-erkölcsi, köznevelési és jótékonysági célokat adóztatja meg, s ezeknek úgy a nemzeti, mint általános emberiségi közérdekben is kívánatos fejlődését is hátráltatja.

Mindezek, s általában az ezen téren tapasztalható jelenségek, a mint azt a lapok hasábjain olvasható sűrű felszólalások bizonyítják, eléggé fájdalmasak nekünk. Épenígy vagyunk az illeték-egyenértékkel, így és nem másképen a lelkészek kereseti adójával is.* Hát aztán ne csodálkozzék senki, ha mi, kik újra, meg újra előlkezdjük az ilyen dolgokkal való sikertelen küzdelmet, azt várjuk és óhajtjuk már régóta: vajha egy kis áldásos világosság támadna ebben a rettenetes éjféli sötétségben.

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Folytatás).

5. Annál kevésbbé lehetséges a hallgatóság ily nagy számánál az, hogy a tanár lehetőleg sűrű időközökben tartott colloquiumok útján, tanítványainak a tanulmányokban való előmeneteléről meggyőződjék, s az esetleg tapasztalt téves felfogást orvosolja, illetőleg magyarázatainak netalán tapasztalható hiányait kipótolja. A collegiumok kötelező voltának rendszeréről meg fogunk még emlékezni lentebb is, hol behozatalának szükséges voltát fogjuk érinteni.

6. A tanároknak különösen a vizsgálatokon való nagymérvű elfoglaltsága lankasztólag hat testi és szel-

* Sok helyen a lelkésznek egész charta-értéke kereseti adóalapúl vétetik, ha a földadót maga fizeti is, miáltal egy személy egy adóalap után, két adónemet fizet. *M. F.*

lemi erőire, s azt eredményezi — mint ezt *Dr. Kovács P.* művében olvashatjuk — hogy: «a tanár egyszerű vizsgáló-géppé törpül, s elfásulva, kimerülve, képtelen — mert ideje sincs reá — minden behatóbb és tüzetesebb kérdésre; másfelől oly mérvű túlterhelést képeznek a folytonos vizsgák és szigorlatok az egyetemi tanárokra nézve, hogy merőben elvonatnak az őrálló tudományos kutatásoktól, a hazai jogtudományosságot fejlesztő és előbbrevivő szakirodalmi működéstől.»

Ime, csak futólag jegyeztük fel a hallgatóság túlnagy számából eredő hátrányok közül a fontosabbakat és szembetűnőbbeket, melyek már magukba véve érthetővé tehetik azt, ha a tanárok — legyenek bár a legnemesebb törekvésekkel eltelve — elfásultságot éreznek, s kötelességük teljesítésén kivül, egyébre nem igyekeznek; s úgyszintén, ha az ifjúság könnyelműebb — feladatával és jövőjével kevesebbet gondoló része — előnyt keresvén abban, hogy szorgalmában és előmenetelében ellenőrzés alatt nem áll, az előadásokra súlyt nem fektet, azokat nem látogatja, hanem talán — a mi igen sokszor tapasztalható — az egyetem székhelyétől távol, semmittevéssel, vagy bár hasznos, de tanulmányainak folytatásánál feladatát általában nem képező foglalkozással tölti idejét. Érthetővé tehetik ezek azt is, hogy a tanulásnak összes eredménye egy megkockáztatott, s talán véletlenül épen sikerült vizsgálattól lévén függővé téve, a hallgatók legfőbb igyekezete oda irányúl, hogy a vizsgázó tanár «kérdezési rendszerével» megismerkedjenek, szóval, hogy «a hallgató nem annyira a tantárgyat, mint inkább a tanárt tanulmányozza.»

Mindezeken a bajokon segíteni *nehéz*, de segíteni nemcsak *lehet*, hanem — visszagondolva mindarra, a mit e tekintetben az I. szakaszban elmondottunk — segíteni *kell* is. Most, a hol szorgalomnak, előmenetelnek és jómagaviseletnek a tanusítása nem okvetlenül szükséges a tanulmányok bevégzéséhez; ahol a bizonyítványt épenúgy megkapja az, ki hanyag volt, s feladatának, mondhatni semmiben sem tett eleget, mint a szorgalmas és jóigyekezetű: ottan alapos készültséget találni csak kivételesen lehet azon keveseknél, kik hivatásukat felismerve, bensőjük ösztönzése folytán, erejüknek teljes megfeszítésével láttak hozzá tanulmányaikhoz.

Egyáltalán nem lehet okunk azt mondani, hogy ilyenek nincsenek; de, hogy a hallgatóság legnagyobb része nem ezekhez tartozik, azt bátran merjük állítani.

S azoknál, a kikben ez a nemesebb törekvés hiányzik, mi legyen képes ezt a tudománynak és a közügynek jól felfogott érdeke által megkivánt fokig pótolni, ha nem a kiszabott feladat teljesítésében való szigorú ellenőrzés? a tanár nemesítő és buzdító befolyása az ifjúra? s az, hogy a tanulmányokban tett előmenetel felől időközönkint meggyőződés szereztessék; s azok, kik előmenetelt nem tanusítanak, a pályáról való lelépésre kényszeríttessenek?

Ha mostan a valamely életpályára lépők sorában — nézetünk szerint — egészségtelen túlnépességet tapasztalván, ennek okát az illető pályára előkészítő tanintézetekben keressük és véljük feltalálni: vajjon lehet-e e tekintetben a szigorúbb rendszabályok szerint eljáró tanintézetekben keresni az okot arra nézve? Nézetünk szerint — és ennek a nézetnek jogakadémiáink tanárai és tanári testületei többször adtak kifejezést — az okot e tekintetben inkább találhatjuk ama tanintézetünkben, melyen a köteleség teljesítésében való szigorú ellenőrzés keresztülvihetetlen.

Hány egyetemi hallgató felől tudni azt általában, s itt különösen jogtanhallgatókról szólunk, hogy legfelebb a beírás és a lecke-könyvek aláírásának idejében tartózkodnak a fővárosban, egyebként idejüket csaknem egészen vidéken töltik. A tanulásnak ezen módja miben sem különbözik a régebben divatozott «magántanulás» rendszerétől, melyet pedig már az 1874. évi március 8-iki (6017. sz.) miniszteri rendelet jónak látott megszorítani és pedig azon oknál fogva, hogy: «a jog- és államtudományi tanintézetek egyhangú jelentése szerint, az oktatási eredmény csökkentésének egyik főokát a magántanulás iránti korlátlan szabadság képezi, melynélfogva a magántanulók száma már is majdnem egyenlő a nyilvános tanulókéval, s annálinkább fog növekedni, minél magasabbra csigáztatnak a komolyabb tanulmányozás, alapos szakkészültség és a valóságos tudományos igyekezet iránt való igények a köztanintézetek részéről; s minélinkább kötelességüknek tartandják a tanárok, *maga a tanuló ifjuság saját javára, s az abba reményeit helyező ország és nemzet érdekére való tekintettel a szigor magasabb mérvével élni* azok irányában, kik a nyilvános intézetben gyűjtik életpályájuk szellemi kincseit.»

Ugyanezt a »magántanulást,» melynek már a most említett miniszteri rendelet értelmében, a tudomány-egyetemeknél és a négy évi tanfolyammal bíró jogakadémiáknál helye nem lehetett, a *jogtanodák új szervezéséről* szóló 1874. május 19-iki (12,917. sz.) rendelettel kiadott szabályzat — melynek alapúl vételével készültek a felekezeti jogakadémiák szervezeti szabályzatai is — 25. §-a végleg megszünteti; helyébe, fontos okok fenforgása esetén, a tanfolyam hallgatása nélkül való vizsgára bocsátás intézményét hozván be.

Szükségesnek mutatkozott tehát a «magántanulásnak» az eltörlése, de budapesti tudomány-egyetemünk túlnépes jogi karának hallgatói számos esetben mégis igazán e módon végezik tanulmányaikat.

Talán e sorok olvasásánál önkéntelenül oda téved gondolatunk Angliának két újabb egyetemére, a «London University» és a manchesteri «Victoria University»-re, melyekről érdekesen emlékezik meg *Dr. Aschrott* műve (Das Universitätsstudium . . . stb. Hamburg, 1886.), s melyeken sem tanárok, sem tanítványok nincsenek, melyek tisztán vizsgálatokat fogadnak el, nem kérdezvén, hogy a vizsgára jelentkező hol szerezte ismereteit. Úgyde fontolóra kell vennünk azt, hogy ezen egyetemek egyetemi fokot osztogatnak az elfogadott vizsgálat alapján és nem szakpályákra, hivatalokra képesítenek, mely utóbbi célra nem hiányoznak itten sem a megfelelő tanintézetek.

(Folyt. köv.) Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

Párisi látogatásomból.

(Folytatás).

Lakásom a *Quartier latin*-ben, a diák-negyedben és pedig annak is kellő közepén, a Sorbonne-téren volt. Ez azon városrész, melyben a főtanintézetek: főiskolák és lyceumok feküsznek, s itt laknak a diákok, számszerint mintegy 10—12,000-en. Innen került ki Franciaország valamennyi hírneves fia; itt élt, tanult — és lelkesedett!

A párisi egyetem nem képez egy olyan egységes, központi tanintézetet, mint pl. a német vagy magyar egyetemek; ott az egyes tudományágak magok alkotnak egy főiskolát. Bölcsészeti főiskola kettő van: a Sorbonne és a Collège de France; azután van a jogi iskola (École de droit) s az orvosi iskola (École de medicine).

A Sorbonne 1253-ban alapíttatott; ez volt a középkor utolsó századaiban a francia tudományosság szék-

helye, itt tanított d'Ailly Péter, s híres tanítványa, Gerson Charlier, kik a XIV. és XV. század pápaellenes mozgalmaiban irányadó szerepet játszottak. A reformáció után a jezsuiták fészkelték be magokat ide s uralkodtak korlátlan hatalommal a szellemi mozgalmak felett: ezek ellen intézte Pascal a XVII. század közepén híres *Vidéki leveleit* (Lettres provinciales), melyekben erős logikával s maró satyrával álcázta le s ostorozta veszedelmes, erkölcsrontó elveiket. A jezsuiták eltűntek, s most a tudomány szabad szelleme uralkodik e csarnokokban; van református tanára is. Következő szakok vannak benne: irodalom, történelem, bölcsészet, földrajz, mennyiségtan, természettudomány, vegytan; a három első képezi a *faculté dès Lettres*-t, a többiek a *faculté dès sciences*-t. Két nagy szemesztere novembertől húsvétig, s húsvéttól szeptemberig tart; ezek ismét két-két trimeszterre oszlanak. A Collège de France-ot I. Ferenc alapította 1529-ben, itt is körülbelől ugyanazon szakok vannak, mint a Sorbonneban; a szemeszterek decembertől húsvétig, s húsvéttól julius 31-ig tartanak.

Úgy egyik, mint másik szemeszterből Párisban értem egy hetet, s így alkalmam volt az előadásokat meglátogatni. Az előadások legnagyobb része *szabad, nyilvános*, mindenki járhat hallgatni; ellenben a cours fermé-be s a conférence-ra (melyek a mi szemináriumainknak felelnek meg), csak diákjegygyel lehet bejutni. Mikor az előadásra bementem, nem tudtam hova lenni bámulatomban: a terem felerészben *nőkkel* volt tele, s a férfiak közt is több volt a közép- vagy hajlottkorú, őszülő, mint a fiatal, diák! Mintha csak egy hangverseny-teremben lennénk! A nők közt többet láttam, a ki jegyzett (mint később megtudtam, az egyetemen sok nő-tanuló — étudiante — is van); ellenben egyes öreg anyókák, holmi öreg urakkal egyetemben, csak bámultak — és szunyókáltak. Az első órákon csak csodálkoztam ezeken a mindenféle látogatókon, később kezdtem reájok — boszankodni; sokan melegedni, vagy puszta időtöltésből jártak az előadásokra, jó korán beültek, s mind elfoglalták az elsőbb helyeket, úgy, hogy nekünk hátul kellett szorongani, a hol alig halottunk s értettünk valamit; ők pedig ott ültek elől, s hallgattak nagy áhítattal, holott annyit értettek az egész dologhoz, mint a hajdú a harangöntéshez. Koldustól a Saint-Germain negyed mágnásáig és mágnásnőjéig mindenféle embert lehetett itt látni. Némelyik tanár, előadásában aztán egészen a közönség tetszését kereste, s inkább csevegett, mint tudományosan előadott.

Több kiváló tanár s akadémiai tag előadását hallottam. Ezek közül első helyen említendő *Renan Ernő*, Jézus életé-nek hírneves írója, jelenleg épen a Collège de France dékánja. Ámos V-ik fejezetét fejtegette; bevezetőleg ismertette a kor viszonyait, Izrael állapotát, azután fordított és magyarázott, mintegy 5—6 hallgató kísérte a zsidó bibliában, a többiek laikusok voltak. Renan kövér, elhízott alak, bajusz s szakál nélkül; mostanában betegeskedő, s talán e miatt is, lassan, majdnem susogva beszélt, úgy, hogy nem nagyon értettem a beszédjét. Jelenleg: «Histoire du peuple d'Israél» című nagy művén dolgozik, az első kötet őszszel jelenik meg belőle. Továbbá hallottam *Gaston Paris*-t, a középkori francia irodalom jeles búvárát, *Leroi Bolieu*-t a híres nemzetgazdát.

A bölcsészettanárokat mindkét egyetemen végighallgattam, köztük Ribot psychologust, a «Revue philosophique» szerkesztőjét; Waddington akadémikust; Carrau-t, Boutroux-t, de csak egy elégített ki teljesen: *Janet Pál*, a híres bölcsész és akadémikus! Bölcsészeti bevezetést adott elő, melegen és élénken, felvilágosítólag és meggyőzőleg, tisztán és világosan! Beszéde oly szabatos, határozott kiejtésű, hogy minden szavát meg lehetett érteni! Wundtot láttam magam előtt francia kiadásban.

Az egyetemhez tartozik, a Sorbonne filozofiai osztályába van beosztva *a protestáns theologiai akadémia* is. Eljövetelem előtt való nap oda is ellátogattam; a Sorbonnetól mintegy 20 percnyire, a csillagdán túl, a boulevard Arago 83. szám alatt fekszik. Kisded iskola, három tanteremmel, oldalt templommal; két előadást hallgattam benne, mintegy 6—8 theologus volt jelen az órán. A tanrend a következő:

Luth. dogma (Anthropologia 1 órán, Rietschl: Theologia és metafizika című művének fejtegetése 1 órán, János levelének magyarázata 1.). Ref. dogma (Eféz. és Filipp. levél magyarázata. 2 órán. Az új-szövetség szövegének története 1.). Evangy. morál (A keresztyén tan alkalmazása a sociális kérdésekre 2.). Irásmagyarázat (A prófétaság története Ézsaiástól a babyloni fogságig 1. Sámson és Mikah lévita története, történelmi kommentárral 1.). Egyháztörténelem (A reformáció előfutárainak története 3. Az egyház története a középkorban 2. A német protestantismus története az augsburgi béke óta 1.). Gyakorlati theologia (Az egyházi beszéd története a XVI. és XVII. században. 2. Katechetika 1. A kultus elmélete 1.). Homiletikai gyakorlat 2. (Szavalási gyakorlat 1. Katachetikai gyakorlat iskolában 1.). Előkészítő tanfolyam (Plotin bölcsészete 1. Bölcsészeti gyakorlat 1. Héber nyelv elemei 1. Sámuelből fordítási gyakorlatok 1.). Új-szöv. nyelvészet (A biblia francia fordításainak története) 1. Az új-szöv. történeti könyveinek olvasása 2. Patristika (Ignác levelei) 2. Német nyelv (Bora Katalin története) 2. Pestalozzi: «Die christliche Lehre in Beispielen» című művének magyarázata 2. Encyclopädia (Bevezetés a theologia tanulmányozásába) 1. Cours libre (nem kötelezett tantárgyak): Ker. archeologia 1. A lélektan viszonya a valláshoz 1. Descartes bölcsészete 1.

Működik az intézetben 11 tanár, a hallgatók száma a négy évi tanfolyamon 34.

* * *

Érdeklődésem cél- és központja Páris művészeti kincsei voltak; a legtöbb időt a muzeumok, műgyüjtemények látogatására fordítottam. Ezek feje, királya a *Louvre;* mellette a többi muzeumok számba sem jöhetnek, bár magukbanvéve azok is szépek és gazdagok, ilyen a Musée de Clund (régiségi muzeum), Musée de Luxembourg, a modern festészet és szobrászat remekeinek gyűjteménye, továbbá a Musée d'Artillerie, Musée de Trocadero stb. De hát mik ezek a Louvre rengeteg tárai-hoz képest!

A Louvre palota egy óriási nagy, impozáns épület a Szajna jobb partján, lehet talán másfél kilometer hosszú, több, kisebb-nagyobb négyszögű udvarral; a mint hallottam, nagyobbrésze még a XVI. században épült. Az egész épület faragott kőből van, itt-ott oszlopsorokkal s szép faragványokkal; a századok viharai nyom nélkül vonúltak el fölötte, csak egy kicsit megbarnították a falait.

E palota régen királyi székhely volt, most nemzeti muzeum: a művészeti, archeologiai és ethnografiai gyűjtemények otthona. Valóságos kincstár, megmérhetlen, felszámíthatlan kincsekkel!

A földszint egy hosszú szárnyában, talán 15 teremben, a görög és római szobrászat alkotásait szemlélhetjük. Mindenik terem telve szebbnél-szebb szobrokkal, a görög bámulatos formaérzék ragyogó alkotásaival; mindenik újabb, meg újabb meglepetéssel kínálkozik tekintetünknek; nem tudjuk: hová nézzünk, melyikben gyönyörködjünk? mit bámuljunk inkább: azt a természetismeretet, az emberi test szervezetének páratlan tanulmányozását, vagy az arcokról, egész alakról sugárzó szellemet,

életet-e? a véső ügyes kezelését, a nyers anyag páratlan idomítását, vagy a nemességet és erőt, bájt és kedvességet, mely ez alakokon elömlik? Milyen arc, milyen kifejezés! milyen termet, milyen testtartás! milyen plasztikus idomok! Itt Nagy Sándort találjuk diadalmas arcával, hadvezéri tekintetével, büszke, öntudatos tartásával, ott az Olymprengető Zeust komoly méltóságával, nyugalmával; itt Herkulest, majd csupán buzogányára támaszkodva, mint az erő és férfiasság jelképét, majd a vadkant, vagy a sárkányt győzve le, majd gyöngéden kisded gyermekét emelve kebléhez; amott a harcias Mars bőszült tekintetével, vésztjósló pillantásával találkozunk; itt Vénus lép elénk Ámorral játszadozva; ott a sisakos Pallas nyújtja előre dárdáját; itt Bachus szőlőfürtös feje vigyorog; ott egy kedves faun furulyázik; itt egy gladiátor készül ellenfelére rohanni: ott egy sebesült harcos lehel utolsót! De ah! amott, a harmadik terem közepén egy alak látszik, a kit már régóta keres tekintetünk. Odasietünk — s ő az, a *milói Vénus*, az antik szobrászat egyik mesterműve! Megilletődve állunk meg előtte, s áhítattal merül el tekintetünk nézésébe. Nemesség — nem, több! fenség sugárzik ebből a szemből, erről az arcról, erről az egész alakról; nem az érzéki szépség istennője ez, hanem az idealis szépségé! Tartása oly könnyed, természetes! Mily plasztikus idomok, mily szabályos arc, mily bámulatus összhang és arány mindenben! De főleg az a fenkölt, fenséget árasztó tekintet! Ha sokáig nézzük, valami ihletszerű lepi meg az embert, a rajta elömlő eszmény mi reánk is átszáll, s szinte felmagasztosúlni érezzük magunkat! Dicső görög világ az, mely ily műveket teremtett! A milói Vénust 1820-ban találták Miló görög szigeten egy katakombában, s Vénus reánk maradt szobrai közt a legelső helyen áll. Kora és mestere felől a tudomány mindeddig nem jutott biztos eredményre; balkarja vállban, a jobbkarja könyök felett hiányzik; a feltest meztelen, az altestet bőredőzetű lepel takarja, mely a lábakat is elfödi. Az anyag parosi márvány, mely a 2000 évi földalatti nedvességet diadallal állotta ki.

Másik remeke az antik gyűjteménynek a *versaillesi Diana*. Vadászöltönyben, övvel, rövid tunikával, előre rohanó állásban van ábrázolva; haja, tunikája hátraleng, feje, melle egész előrehajlik, egyik lábát ép' emeli: fut, valami vadat pillantot meg s azt üldözi. Jobb karját hátranyujtja, hogy a vállán csüngő puzdrából kivegyen egy nyilat, balkezével pedig egy kis szarvas agancsát tartja, mely erős szökellést tesz, hogy az istennővel versenyt haladhasson. Minden csupa élet, csupa mozgás az alakon: a test minden része, a ruhának minden darabja a vadászó Diánát ábrázolja — szinte várjuk a harsány kiálltást ajkairól. E szobor I. Ferenc alatt került Franciaországba, s szintén párosi márványból van faragva. Kiváló szépek még egy nagy Melpome, földigérő, bőredőzetű öltönyben, kezében álarccal, s a Pallas de Velletri, mely 1791-ben találtatott Velletri közelében; szép, nagy alak, fején sisakkal, derekán övvel. De ki győzné megemlíteni mindazt, a mi szép, nagyszerű van itt! hisz a puszta végignézésében is kifárad az ember! Amott egy hosszú sor terem mind csupa római nagyokat: császárokat, császárnékat, hadvezéreket, költőket, államférfiakat foglal magába! Emitt egy teremben a külföldi muzeumok leghíresebb szobrainak bronzöntvényeit látjuk: ott van a belvederi Apolló, a medici Venus, ott van a Laokoon, ott van az Ariadne stb.

A müncheni Glypthotékában bámulva néztem az antik szobrokat: mennyit össze tudtak szedni belőlök! S pedig mi még az a Louvre szobraihoz képest? tized-, vagy talán csak huszadrésze annak! Itt kérdezheti az ember igázán: honnan ez a temérdek szobor? hát képesek voltak a görögök s rómaiak ennyit teremteni? mi volt az a tűz, mely őket hevítette, lelkesítette, eszménynyel eltöltötte; mi volt a forrás, melyből az ihletett merítették fenséges alkotásaikhoz? S ez alakok mutatják, hogy a vallás és haza eszméje voltak a görög művészet gazdag forrásai; a vallás ihlette a művészetet, s lassankint a művészet modosította a vallás symbolumait, sőt bizonyos mértékben szellemét is ábrázolásai által. Azok az istenek, kiket a görög művészet halhatatlan alakban megörökített, igen távol állanak amaz istenektől, kiket Görögország Egyiptomból átvett. S ki tagadhatná ezen átalakúlás előidézésénél a görög művészet: Homér és Praxiteles, Eschylos és Phidiás befolyását!?

Az antik szoborgyűjtemény mellett van a renaissançe-kor, s odébb a XVII. és XVIII. század szobrászatának gyűjteménye. Az előbbiben Michel Angelo rabszolgái és Benvenuto Cellini szarvasa és nymphája a legszebb példányok; az utóbbiban sok, szebbnél-szebb szobor mellet, főként három ragadta meg figyelmemet. Az egyik Zephyr és Psyche; a lengő Zephyr ábrázolása nagyszerű szép, az a hideg márvány csak úgy repül, csak úgy rezeg! Másik Canovától: Ámor és Psyche; Ámor a fekvő Psyche fölé hajlik, s őt félig átölelve, megcsókolni akarja, Psyche két oldalról fogja az Ámor fejét, s úgy húzza őt közelebb esengő ajkaihoz: valami utólérhetlen kedvesség és báj van a csoportban! A harmadik egy görög katona, ki a marathóni csatából fut haza diadalt jelenteni, s útközben a fáradtság és sebei miatt lerogy! Kétségbeesés és lelkesülés, fájdalom és öröm olvasható az arcáról! (Vége köv.) Rácz Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

A „Tanulók olvasótárának“ megjelenése alkalmából.

Újabban igen sok vállalat indúlt meg a középiskolai oktatás sikerének előmozdítása végett. A szemléltető tudományok mellett, melyek már tárgyuknál fogva segédeszközökre utalnak, az irodalmi oktatás megkönnyítésére is segéd, u. n. olvasókönyvek készültek, melyek a tárgyalt írók műveiből adnak egy pár jellemző mutatványt, s ezáltal lehetővé teszik azt, hogy a növendékek az egyes írókról a tankönyvben foglalt ítéleteket öntudatosan sajátjukká tehessék. De ezek mellett is egy bajjal mindig küzdenie kellett az irodalom tanítójának.

Tudjuk ugyanis, hogy az egyes költemények, a regényből és drámából vett részletek stb. csak arra valók, hogy egyrészt bemutassák írójuk alakító erejét, s a magas álláspontot, melyet műveik alkotásában elfoglalnak, másrészt pedig, hogy a növendék kedvet kapván a közölt részletekből az író megismerésére, igyekezzék annak műveit beható tanulmány tárgyává tenni, s oda törekedjék, hogy az írókat működésük egész körében megismerhesse. Csakhogy erre, középiskolai növendéknél, nemcsak nagyrészben elfoglalt idejök, de az is gátúl szolgált, hogy az egyes írók összes művei, az egy Petőfit kivéve, a legtöbb növendékünkre nézve, megbírhatlan árúak. Gondoljunk csak arra, hogy a mai áros világban, különösen szükebb viszonyok között élő növendékek, hányan képesek megvenni Arany és Tompa műveit, melyekből olcsó, népszerű kiadások nincsenek, vagy hány növendék képes megvenni még a *Szvorényi-féle* irodalom-történeti olvasókönyvet is, melyből legalább képet alkothatna magának a régi írókról és a nyelvtörténeti viszonyokról is. Míg Ráth Mórnál nehány írónak olcsó kiadása (Arany, Vörösmarty stb., tervbe volt véve Tompa is) megjelent, csak

könnyebb szerrel hozzájuthatott, legalább némely növendék az íróhoz; ma. mint említém, a növendékek legnagyobb részére nézve megbírhatlan, s meg kell elégedniök az excerptákkal, a nélkül, hogy akár az irodalmi magasabb képzés kellékeinek, akár a tanterv kívánalmainak eleget tehetnének. Mert azon füzetes vállalatok is, melyek Mehner s mások kiadásában megjelennek, csak oly magas árúak, ha nem magasabbak, mint voltak a régi kiadások.

Igy továbbra is csak az olvasókönyvekben közölt részleteknél kell maradnunk. Pedig mindenki tudja, hogy különösen nagyobb irodalmi műfajokról szólva, azokból egyes részlet, vagy egy fejezet bemutatása nagyon csekély eredményű akkor, ha, a növendéknek nincs módja az egész művet elolvasni s arról magának tiszta képet alkotni. Igaz, hogy a tanár megkönnyítheti e kép alkotását a növendékre nézve. s meg is kell tennie tanítása s magyarázatai közben, de az olvasás szüksége fenn fog maradni mindaddig, míg csak meg nem döntetik azon régi igazság, hogy minden ismeretnek kútfeje a tapasztalat.

S hogy az írók műveihez való hozzájutás, s ez által az irodalmi oktatás is megkönnyíttessék, indúlt meg a Franklin-társulat kiadásában *„A jeles írók iskolai tára,“* mely vállalat a középiskolák irodalmi oktatásának emelését célozván, a szakadozott irodalmi szemelvények helyébe összefüggő, az író egyéniségét is feltüntető olvasmányokat ad, és pedig az egyetemes irodalmi oktatást tartván szem előtt, nemcsak a magyar, de a latin és görög. német és francia irodalom remekeiből is ad magyarázó jegyzetekkel, s az aesthetikai fogalmak átértését felvilágosító magyarázatokkal kísért füzeteket. E vállalatban jelentek meg: Arany balladái. Greguss és Beöthy Zsolt; Shakespeare Coriolanusa, Névy; Német balladák és románcok, Heinrich Gusztáv; Horác satyrái és episztolái, Elischer József; Fenelon levelei, Császár Károly; Corneille Cidja, Alexander Bernát; Herder Cid románcai, Heinrich Gusztáv; Molière Tudós női, Gregus Ágost; Arany János Toldija, Lehr Albert; Shakespeare Julius Caesarja, Névy László; Goethe Iphigenia Taurisban, Bauer Simon; Goethe Herman és Dorothea, Weber Rudolf; Xenophon emlékíratai Sokratestől, Kassai Gusztáv; Descartes beszédei a methodusról, Alexander Bernát; Mikes Kelemen Törökországi válogatott levelei, Erődy Béla; Cicero Catilina ellen mondott 4 beszéde, Köpesdy Sándor; Szemelvények a görög lantos-költészet remekeiből, Boros Gábor; Sophokles Antigoneja, Csiky Gergely; Schiller Tell Vilmosa, Heinrich Gusztáv; Katona Bánk bánja, Péterfi Jenő; Wallenstein halála Schillertől. Alexander Bernát; Berzsenyi ódái, Versinyi György; Német balladák és románcok második füzete, Heinrich Gusztávtól; Csalódások, Kisfaludy Károlytól, Szigetvári Zoltán; Cicero «de imperio Cn. Pompeji,» Keleti Vince; Horác «de arte poëtica» című művéhez előkészületi magyarázatok, Simon Péter; Vörösmarty Két szomszédvára, Vozári Gyula; Goethe Egmontja, Bauer Simon; Czuczor Gergely Botondja, Vozári Gyula magyarázó jegyzeteivel. A felsorolt tartalom-jegyzék gazdagsága mutatja e vállalat fontosságát középiskolai oktatásunk terén; de egyúttal azt is, hogy abban a magyar irodalom és nyelv nincs annyira kiemelve, mint az megérdemelné, akár úgy, mint a középiskolai oktatás középpontja, akár úgyis, mint az irodalmi oktatás alapfeltétele követelné.

S épen e hiányon kíván segíteni azon újabb füzetes vállalat, mely ez évben Elischer József, tankerületi főigazgató, Jancsó Benedek és Boros Gábor, tanárok szerkesztésében, «*Tanulók olvasótára*» cím alatt 20 kros füzetekben indúlt meg, s füzeteiből 3 már meg is jelent. Szerkesztők belátván azt, hogy sikeres magyar irodalmi oktatás olvasás nélkül nem gondolható, s hogy hiányzik még a magyar nemzet classicusainak egy olyan, egyenesen iskolai célokra szánt, olcsó kiadása, melyet még a nehezebb viszonyok között lévő tanuló is megszerezhetne magának: a középiskolai Tanterv és utasításaiban kijelölt írók műveit szándékoznak kiadni, s hogy az ár minél alacsonyabb legyen, minden magyarázó jegyzetek nélkül, egyszerű, szöveg-kiadásban.

Ha e vállalat jelentőségét s célszerűségét tekintjük, ki lehet mondanunk, hogy arra szükségünk van mindazoknak, kik irodalmi oktatással foglalkozunk, de a szerkesztésre nézve néhány észrevételt kell tennünk.

Bármennyire hiányos volt is az oktatás mellett a szemelvények alkalmazása, a régi, pl. a Toldy. Szvorényiféle crestomathiáknak megvolt a tanár kezében az a jó hatásuk, hogy az irodalmi oktatás közben, az irodalmi fejlődés menete s a nyelv folytonos alakúlásainak kimutatása mellett, nyomról-nyomra mutathatta be a jelentékenyebb írókat, sőt a crestomathiák a nyelvfejlődés bemutatása céljából igen jók voltak, mert a nyelv történeti alakjait a codexekből kivett részletek szépen megvilágosították. E füzetes vállalatok azonban sem az irodalmi sorrendre, sem a nyelvfejlődés bemutatására nincsenek kellő tekintettel. Ime, a Tanulók olvasótárában megjelent első füzet Berzsenyi Dániel válogatott verseit; a második A szigeti veszedelmet tartalmazza; a harmadik Szemelvényeket ad Hunfalvy Pál tanulmányaiból. S mint jelezve van, az ez évi 10 füzet további 3 része a következőket fogják tartalmazni: IV. Szemelvények Balassa Bálint költeményeiből; V. Trefort Ágoston válogatott beszédei; Szemelvények Pázmány műveiből; VII. Szemelvények Jókai Mór műveiből; VIII. Kazinczy Pályám emlékezete; IX. Kisfaludy Károly Irénéje; X. Kármán József műveiből. Ez bizonyára gazdag tartalom, s a felsorolt írók a magyar classicusok sorába tartoznak, s később, a kiadás sorrendjébe fel is veendők, de miután a vállalat célja az irodalmi oktatás megkönnyítése, arra kellett volna szerkesztőknek figyelemmel lenniök, hogy első sorban a régibb kor jelesebbjei lássanak napvilágot, s irodalomtörténetünk azon kora mutattassék be az ifjúság előtt, a mely kor kevésbbé ismeretes előttük, melynek megismerésére pedig nyelvtörténeti szempontból oly nagy szükségük van.

Igaz, hogy az irodalomtörténet az állami tantervben igen lesoványodott, s hogy abban *az irodalmi fejlődés menete a reformációig* csak épen jelezve van, s mint az utasítás mondja: mert «a régibb irodalomnak sokkal kisebb jelentősége van, mint az újnak, s amaz: csak annyiban tárgyalandó, amennyiben a *nemzeti szellemet és a nyelv állapotát* ismerteti»; de épen ez utóbb jelzett kívánalom sürgeti s követeli meg azt, hogy legalább egy pár füzetben látnák a növendékek régebbi irodalmunk termékeit, hogy azokról úgy a tartalom, mint nyelv tekintetében megfelelő képet alkothatnának maguknak. Továbbá azt sem tartom egészen helyénvalónak, hogy még az új-korbeli írók közül is több mellőztetik olyan, a kinek pedig az irodalomra s annak fejlődésére határozott befolyása volt. Hogy csak egy pár írót említsek: Szenczi Molnár Albert, akár úgy, mint a ki költészetével a forma tekintetében új irányt jelöl irodalmunkban, akár úgy, mint a ki Pázmány mellett, prózájával, Károli után legtöbbet tett a tiszai dialectus irodalmi meghonosítására, megérdemelné azt, hogy egy füzetben bemutattassék. Vagy Fáy András, ez örökké vidám lélek: e gazdag tapasztalatú bölcs, meséivel és aphorismáival bizony ma is számot tesz irodalmunkban, s mégsem látom ott sem egyik, sem másik irodalmi vállalat füzetes kiadásaiban.

Van még egy másik megjegyezni valóm is. Bár a magyar irodalmi oktatás okvetlenül kiterjed a nemzeti szellem minden irányú működésére, s a szépirodalom mellett megismertetjük növendékeinket a történetírás, politikai szónoklat, nemzetgazdaság és a publicistika irodalmával is; főleg mégis a tulajdonképi szépirodalom az, a melynek megismerése feladata első sorban a középiskolának, már csak azért is, mert akár a jog- és államtudományi, akár a nemzetgazdasági eszmék és kérdések fejtegetése túlesik a gimnázium körén, s a mily céltévesztett dolog volna mindent bevinni a gimnázium körébe, époly hiú erőködés is lenne mindent apróra tárgyalni, a különben is megrövidült s csak 2 harmadra szorított tanévben. Ugyanazért, bár tisztelettel adózom a nagynevű Hunfalvy Pál érdemeinek, s elismerem, hogy tanulmányai a mily alaposak, époly gazdag források is a tanulmányozni szerető lélek előtt, de pl. a *platóni köztársaság*-ról írott értekezése, mely a *Tanulók olvasótárá*-nak III. füzetében megjelent, nem gimnáziumba való. Oly kemény eledel, melytől még a legtöbb VIII. osztálybeli növendék étvágya is elromlik.

Nem tudom: igénytelen megjegyzéseim eljutnak-e a szerkesztők elé*; de épen a siker érdekében kívánatosnak tartanám a jelzett dolgok figyelembevételét, mert különben e vállalat sem a *Jeles írók iskolai tára*, sem az *Olcsó könyvtár* kiadványai mellett, az irodalmi oktatás érdekében nagyobb eredményt nem igen fog felmutathatni.

Kovácsy Sándor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielőbbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhír.** Csak az imént vágta ki a halál az élők sorából Tóth Jánost, a boldvai ev. ref. egyház 24 éven át közbecsülésben álló tanítóját; most újból egyetlen fia, *Tóth Béla*, sárospataki VI. osztálybeli növendék koporsója felett sírjuk a mély bánat és fájdalom igaz könnyeit. Lankadatlan szorgalmú, szerény magaviseletű, szép reményekre jogosító ifjú volt. S mikor édes atyja koporsójához haza szólította a fiúi szomorú kötelesség, parancsoló szava, mély bánattal szívében indult útnak, nem is sejtve még akkor, hogy a különben is gyönge testi szervezetét annyira meg fogja támadni a nagy hidegben kapott sorvasztó betegség, hogy nem sokára követi forrón szeretett atyját a halálban is. Özvegy édes anyja s egyetlen nőtestvére hiába ápolták aggódó szeretettel; hosszas szenvedés után folyó hó 27-én csakugyan kiszenvedett s elköltözött oda, ahol végetér minden fájdalom. Legyen emlékezete áldott s viraszszon sírja felett az édes anyai s testvéri szeretet! *Sz. B.*

— **A Kazinczy emlékünnepély** folyó hó 3-ról 10-re halasztatott el a sátoralja-ujhelyi gimnázium ünnepe miatt. A már teljesen megállapított programm a következő: Huber Károly «Fohásza» a sárospataki énekkartól; *Nagy Gusztáv*, sárospataki akadémiai és közigazgató megnyitója; *Molnár Lajos*, sárospataki gimnáziumi tanár alkalmi beszéde; a sátoralja-ujhelyi gimn. ifjúság alkalmi éneke; a sárospataki akadémiai ifjúság önképző-társulata által jutalmazott óda elszavalása; «Dalünnepen,» Thern K.-tól, énekli a sárospataki énekkar; a sárospataki és a sátoralja-ujhelyi igazgatók jelentése az 5—5 arany jutalomdíj hova fordítása felől s a jutalmazottak bemutatása; a sátoralja-ujhelyi gimn. énekkar alkalmi éneke; a 10 arany pályadíj elnyerőjének bemutatása s felolvasás a pályanyertes műből; a s.-a.-ujhelyi gimn. igazgató záró beszéde; a «Hymnus,» énekli a sárospataki énekkar. Az ünnepély Széphalmon, d. e. 11 órakor kezdődik. *Dőkös Gyula*, a sárospataki főiskola világi algondnoka, lelkes felhívást intézett a «Zemplén» című lapban az ujhelyi s illetőleg a zemplénmegyei közönséghez az ünnepély pártolása végett. A helyszínén 50—60 kros ebédre számíthatnak az előlegesen jelentkezők. Reményljük, hogy a sárospataki ifjúság, a mely az Akadémia szívességéből évenkint 15 arany jutalomban részesül, tudni fogja úgy az Akadémia szívességét meghálálni, mint a Kazinczy emlékét méltóan megtisztelni.

— **Egy derék ev. ref. egyház baja.** A felsőborsodi egyházmegyében fekvő felső-nyárádi egyház alig pár évvel ezelőtt javított temploma s díszes tornya romhalmazzá lett. Május 30-ikán délután 1—2 óra közt a község emelkedett helyén épült egyik nagy ház kigyúlt, egy perc alatt az egész födél lángban állott; a feltámadt iszonyú vihar hordta szét róla a tüzes pernyéket; alig telt bele egy negyedóra, hogy a falu egyszerre 6 helyen is égett. A templom egy ideig ellenállott a vésznek; de aztán a mindenfelől lobogó lángok által kifejtett hőségben az is meggyúlt, le is égett fenékig minden belső berendezésével s tornyával együtt. A harangok azonban szerencsére megmaradtak, a mi az egyház azon óvintézkedésének köszönhető, hogy pár évvel ezelőtt a torony ablakát a templomtető felé eső oldalon vasajtóval látta el. Az iskola mellett fekvő házak, a lelkészlak szomszédjában levő postahivatal leégett s az iskolát és lelkészlakot, melynek kertjében még a növényeket is leperzselte a hőség, egyedül cserépfedele mentette meg. Az oltásnál minden szomszéd falu népe jelen volt és segédkezett. Legtöbbet tettek Ragályi Gyula és Ragályi András urak. Szeretjük hinni, hogy az új templom szebb lesz a réginél! *r. l.*

— **Irodalmi körünk** május hó 26-án tartott közgyűlésében őszinte részvéttel vette tudomásúl elnöknek azt a jelentését, hogy meghalt egyik vidéki tagja, *Szakács István*, kecskeméti gimn. tanár, a ki több oldalról szolgálta a protestáns s közvetve a nemzeti tanügyet s kinek irodalmi munkássága egyik eredményéről csak nem régen örömmel vettünk tudomást, s a ki több ízben adta jelét főiskolánk és körünk iránti meleg érdeklődésének; nyugodjanak békén hamvai a korán elköltözött pályatársnak! Örömmel értesült a közgyűlés, hogy a «*Görög nyelvtan*» s a gimnáziumi II. osztály számára készített «*Számtan*» kikerült a sajtó alól s a VI. osztály számára írt «*Állattan*» nyomása már annyira haladt, hogy pár hét múlva meg fog jelenni a könyvpiacon; a «*Számtan*» III. része beküldetett bírálatra; a gimn. III. osztály számára szerkesztett magyar «*Olvasó-könyv*»-et a felolvasott vélemény módosított alakjában kinyomathatónak tartja s így a jövő iskolai év elejére az is meg fog jelenni a könyvpiacon. Szerkesztőjét, *Maklári P. Miklóst* a kör szívesen üdvözölte. Szintén örömmel és köszönettel vette a kör elnöknek azt a jelentését, hogy *Nagy Sándor*, kazai ref. tanító, érdekes és értékes tanulmányt küldött be az Árvai ÁBC-ről; ki fog adatni az *ABC* készíttetése céljából véleményadásra felkért bizottságnak felhasználás végett. Bár akadnának többen is a tanító urak közt, a kik e szép példát követve, a kör többször nyilvánított felszólalásának engednének s elmondanák észrevételeiket, kívánságaikat valamennyi tankönyvünkre! — *Mitrovics Gyula* elnöklete alatt Kovácsy Sándor, Dezső Lajos, Maklári Pap Miklós és Finkey

* Bizonyosan el és reményljük, hogy figyelemben is fognak részesülni. *Szerk.*

József tagokból egy bizottság küldetett ki oly célból, hogy adjon javaslatot: miként lehetne könyveinket a tartalom kára nélkül lehetőleg olcsóbban nyomatni. — A Hegedűsféle gimnáziumi «*Magyar Nyelvtan*» ügyében a Molnár Lajos által készített s a gimn. tanári kar által elfogadott vélemény felolvastatván, annak értelmében Molnár Lajos a Magyar Nyelvtan alaktani részének megkészítésére felkéretik. — A népiskolai tantervet a kör pályázat útján óhajtja készíttetni. Körlátogatói utasítás készítésére bizottság kéretik fel, melynek tagjai: Radácsi György, Dezső Lajos, Czinke István, Gérecz Károly, Kapitány János. A népiskolai tankönyvek használatának ellenőrzése céljából szükséges statisztikai táblázatok készítése ugyanezen bizottsághoz utasíttatott. Végül tudomásúl vette a kör elnöknek azt a jelentését, hogy az I. és II. osztály számára készített *Magyar Olvasó-könyv*, a *Görög-Magyar Szótár, Phaedrus, Cornelius, Magyar-Latin Szótár* a minisztérium által approbáltatott. A bírálatok kiadatnak a szerzőknek, kivánatra, átnézés végett. A Magyar Történelemre és Költészettanra nézve még nem érkezett le a közoktatási tanács véleménye.

— **Pályázat.** A «Sárospataki Irodalmi Kör» a népiskolai tanterv készítésére pályázatot hirdet. A munka terjedelme 3—4 nyomtatott ív lehet; díja 100 frt. Az elfogadott munka nem marad a szerző tulajdona. A kik pályázni akarnak, szándékukról a kör másodelnökét junius 20-ig értesítsék. A beadási határidőt a jövő közgyűlés határozza meg.

— **Köz- és magánvizsgálatok** a pápai főiskolában. Május 14. és 15-én megtartatott a VIII-ik osztály nyilvános vizsgálata; május 16. és 17. napjain a VIII-ik osztályú magántanulóké; május 22-én és a következő napokon az írásbeli érettségi vizsgálat; május 28-án volt a IV-ed éves tanító-növendékek vizsgálata; junius 17-én délelőtt francia nyelv-, ének és gyorsírásból; délután képzőtársulati örömünnepély és tornavizsga; junius 18-án a III. éves tanító-növendékek, a VII. és az I. osztály; 19-én az I. és II. éves tanító-növendékek, a VII. és II. osztály vizsgálata; 20-án a tanító-növendékek magánvizsgálatai. a VI. és a III. osztályé; 21-én tanítóképesítő írásbeli vizsgálat, az V. és IV. osztály szóbeli vizsgálata és gimnáziumi írásbeli magánvizsgálatok; 22—23-án gimnáziumi szóbeli magán-, tanítóképesítő szóbeli és gyakorlati vizsgálatok; 25-én és a következő napokon szóbeli érettségi vizsgálatok. A papnövendékek junius 4—24-ik napjain colloquálnak; a II-od évet végzett papnövendékek alapvizsgálata junius 20-án és 21-én lesz.

— **A dunamelléki egyházkerület** mult héten tartott közgyűlésében — melyről következő számunkban fogunk bővebben megemlékezni — Tisza Lajos főgondnok teljes reménységét fejezte ki az *Irodalmi Társaság* jövője iránt; sőt az iránt is, hogy sikerűlniök fog a társaság ellenségeit is kibékíteni. A gyűlés papszenteléssel volt összekötve.

— **A bécsi kapitulacio.** Ez a címe egy legközelebb Budapesten, az Athenaeum nyomdájában megjelent politikai tanúlmánynak, a mely erős világítás mellett, élénk színekben mutatja be Európának jelenlegi háborús képét és nagy éleselműséggel, kellemetes szép nyelven ítéli meg és el a mai európai politika legfőbb tényezőit s különösen Bismarckot, Tiszát, Kálnokyt stb. Azért említjük fel, mert ugyanazon egyén műve, a ki az «*Alkotmányos titkok,*» «*Orosz invazió veszélye,*» «*A közjogi alap bukása*» című műveket is írta, a kit — mint a sárospataki főiskola tanári karának egyik tagját — mindig szívesen látunk tollal kezében, mert az írásra hivatása van. Az 1 forint 50 krért kapható, 197 lapra terjedő (8°), valóban érdekes művet szívesen ajánljuk azoknak, a kik szeretik a politikát és az elmés íratok olvasását.

— **A morál nevében.** Az unitáriusoknak már nemcsak dogmatikai álláspontja ellen, hanem morálja ellen is kifogása van a debreceni ellenzéknek. *Csiky Lajos*, szerkesztő ugyanis *Mártha József* lelkésznek, hozzá az Irodalmi Társaság ügyében, s illetőleg a tiszántúli kerület határozatának értelmezése végett intézett kérdésére egyebek között így felel: «ezt az ügyet közmegnyugvásra, csak úgy lehetne már elintézni, ha az unitáriusok kilépnének a Társaságból; de hát ebben, őket specialis moráljok, úgy látszik, gátolja. Ime, *nemcsak dogmatikájok más, de más a moráljok is, mint a miénk.*» Hát az elkeseredett embernek sok megengedtetik; de ahoz talán még sincs joga, hogy a becstelenség bélyegét süsse rá — csupa ellenszenvből — egy felekezetre, a melylyel az Irodalmi Társaságban az ágost. evangelikusok és ev. reformátusok nagy többsége őszinte szívvel kész együtt működni a hazai protestantismus közös javáért. Avagy hát ezeknek is olyan gyanús szagú moráljok van . . ? ! A morál nevében gyűlölködni és gyanusítani avagy a morál nevében van-e. . . ? !

— **Irodalmi hír.** *Lévay Lajos*, a sárkeresztúri ref. egyház ifjú, buzgó lelkipásztora, a kit főleg a budapesti egyházi lapok olvasói már régebb idő óta ismernek, tíz évi pásztorkodásának némi bizonyságául, 21 predikációt bocsátott közre «*Egyházi beszédek*» cím alatt. Ezek — a szerző előszavai szerint — «*mind eredetiek*» és jellemök a «*nemesebb értelemben vett népszerűség.*» A Kókai Lajos kiadásában, Budapesten megjelent s csínosan kiállított kötet ára 1 frt 20 kr; terjedelme I—VI + 1—176 lap. Bővebb ismertetéséről gondoskodtunk.

Szerkesztői üzenetek.

M. F. A két vallásos költeményt megkaptam. Sort kerítek rájok. — *T. M.* «A lelkésztanítóságok legújabb szempontból» című cikkre magánlevélben mondom el véleményemet. Ez a kérdés közelebb már bőven meg volt vitatva lapunkban, de az új szempontok eléggé tanulságosak. — *P. I.* «Az unitáriusok és Debrecen»-nel gondolok valamit. Talán-talán. . .! — *V. I.* Szíves kérését megpróbálom teljesíteni; a most végző theologusok kápláni vizsgája különben szeptemberben lesz, s így a kísérlet egyelőre nem lehet teljes sikerű. — *V. . . i.* Az érdekes tárgyú közleményt örömmel olvastam. Aludjunk még reá! — *H. J. Ároktő.* Teszek, a mit lehet, igen szívesen. — *Sz. M.* Levelet írok, mihelyt egy kis nyugalomhoz jutok. — *Sz. S.* Az érdekes adalékok folytatását tisztelettel várom s közlöm, mihelyt lehet.

Pályázat.

— Az *államilag segélyezett rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban* a latin és görög nyelv tanszéke az V—VIII. osztályokban megüresedvén, felhivatnak azon okleveles ev. ág. hitvallású tanárok és tanárjelöltek, kik ez állomást elnyerni akarják, hogy szabályszerűen felszerelt kérvényeiket folyó 1888-ik év julius 1-sö napjáig a gimnáziumi igazgatósághoz küldjék be. Ez állomással 1000 forint fizetés és 150 frt lakáspénz, előleges havi részletekben van összekötve. Az illetőt, az igazgató-választmány ajánlatára, a nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki; a kinevezett állomását legkésőbb szeptember 1-én tartozik elfoglalni. A kötelezett tanórák száma hetenkint 20—22. Rendes tanár nyugdíjintézetünk kötelezett tagja.

Rimaszombatban, 1888-ik év május hó 15. napján.

3—3 *Az igazgatóság.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 24. szám. Sárospatak, 1888. junius 11.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Bálint József. 1816—1888.» *M. Gy.* — «Kazinczy Ferenc emlékezete.» *Molnár Lajos.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Folytatás). *Dr. Horváth Ödön.* — «Párisi látogatásomból.» (Vége). *Rácz Lajos.* — «A duamelléki egyházkerület közgyűlése.» — «Vegyes közlemények.»

BÁLINT JÓZSEF.

1816—1888.

Az abarai ev. ref. egyház lelkésze, a felsőzempléni egyházmegye legidősebb tanácsbírája s a tiszáninneni egyházkerület kiérdemült főjegyzője, folyó hó 4-ikén jobblétre szenderült.

Az isteni gondviselés mindazon megpróbáltatásokon keresztülvivén, hatalmas kezével, életét, a melyek a nagy és kimagasló alakok jellemének kiképző eszközei, minthogy életének utolsó éveiben, hosszasabb ideig szenvedett, el voltunk ugyan készülve temetésére s mégis most, hogy a megválás pillanata bekövetkezett, az igaz fájdalom őszinte könyeivel állunk meg, emlékezetünkben, immár behantolt sírhalma felett. . . . Mert szívünk hozzászokhatik ugyan a halál gondolatához, de a megválás csak a tartós és fájdalmas könyek árán lehetséges, s az igaz szeretet, az idővel nőve és erősödve, csak vergődések között válhat meg mindenkor szeretetének tárgyaitól.

Az elhunyt férfiú, oly hosszú időn át s anynyiunk szívéhez volt forrva, hogy halálhíre méltán a legszélesebb körben fakasztja fel a gyásznak könyeit.

Hogy mit veszített benne köztársadalmunk s különösen magyar protestáns egyházunk, azt tűzetesebben méltányolnunk, bizonyára alig lehet vesztességünk első, lesujtó hatása alatt. — Hivatásánál, munkakörénél fogva, a jótékony nap volt élete, a mely szélesebb körben terjesztette áldásait s innen indúlván ki, pihenni is ide szállott vissza, nekünk nevelt gyermekeinek karjai közé. . . .

Egyet már itt e földön is megért, szerető szívének, pihenést nem ismerő munkásságának és élénk kötelességérzetének szép jutalmául. Megérte azt, hogy amidőn utolsót dobbant szíve, a tiszáninneni egyházkerület nagy közönségének ez a panasz szállott el ajkairól: «*Elesett a mi fejünknek egyik koronája*» és szélesebb körben sem volt ember, a ki példányképül ne tartotta volna őt, úgy is, mint embert, úgy is, mint a közmíveltség munkását; és pedig épen azért, mert a magyar protestáns papságnak sokképen kimagasló alakja volt, nem csupán jellemben, hanem tudományos készültség és a közélet terén tanusított szolgálat tekintetében is.

És megérte azt, hogy élete, annak gazdagsága miatt, örök szép tanulság nekünk, a kik sírhalma felett könyezünk; s hogy a kifáradt munkás porrészei fölé boruló hantok csak azt takarják el szemeink elől, a mi változó, a mi mulandó volt a derék férfiúban; de azért, ha meghalt is, él közöttünk. . . Él munkáiban, szerető, boldogító szívének alkotásaiban és áldásaiban; él jóemlékezetében.

Kulcsoljuk azért össze, könyhullatva bár, de alázattal és az isteni végzésen megnyugvó hittel, kezünket, s adjunk hálát a sorsunkat vezérlő gondviselésnek, hogy e férfiút nekünk adá.

Hálátlanság volna, ha sírja felett zúgolódnánk. *Békeség azért a mi háborgó szívünknek* s örök nyugalom a kihűlt szív porai felett! . . .

M. Gy.

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Kazinczy Ferencz emlékezete.*

Mélyen tisztelt ünneplő gyülekezet!
Nemes tanuló ifjúság!

Légy üdvözölve szent buzgalmadért, mely felgyújtá szívedet, hogy ide zarándokolj, és hogy, mint az igaz hitű müzülmán, ki nagy prófétája hamvainál szilárdítja meg ingadozó hitét a jövendő élet fényes mennyországa iránt: te is itt, e szentelt hantok mellett, erősödjél meg a hitben nemzeted jövendője iránt; te is itt aczélozódjál meg ama szentséges érzelemben, melynek minden honfi szívét egyiránt kell dobogtatnia: a lángoló és soha ki nem alvó honszerelemben!

Légy üdvözölve általam, a szóban szegény bár, de érzelemgazdag férfi által, ki, mint az őshajdan nagy vezére, szent borzalommal vélem hallani ez égi szózatot: «Old le a te saruidat, mert szent ez a hely, a hol állasz»; én vagyok egy egész nagy világnak, az emberi érzelmek manifestacziójának, az édesen zengő honi nyelvnek újrateremtője; én vagyok Kazinczy Ferencz, «a ki kitisztítottam a míveletlen telket, hogy az istenfiak szabadon futhassanak rajta!» (Kazinczy). Tartózkodva is nyitom fel ajkamat a múzsák hódolatának e kegyeletes ünnepén, mert attól félek, hogy midőn töredékes hangomon dicsőíteni akarnám a hallhatatlant rövid vázlatommal, még le találok vonni soha nem évülhető érdemeiből.

Azért nem is szándékozom a dicsőült férfiú élet- és jellemrajzát tüzetesen előadni, bármily tanulságos, bármily lélekemelő lenne is az, mert hiszen ő már úgy is megtalálta s még ezután is megtalálandja méltó Plutarchját. *Czélom: csupán néhány vonással tüntetni fel amaz óriás küzdelmet, melyet ő az alvó magyar nemzetiségi eszme felébresztése- és megerősítéseért úgy a köz- és magánélet minden viszonyaiban, mint különösen az irodalom harczaiban kifejtett.* És e czél nem csupán azért lebeg előttem, hogy a néhány vonásból különösen ifjúságunk alkosson magának oly képet, mely kebelében, mint a marathoni győző emlékszobra az ifjú Themistoclesében, nemes lángot ébreszszen; az igaz, jó és szép iránti tántoríthatlan kitartásra serkentsen s örök, életadó táplálékot szolgáltasson: hanem azért is, hogy épen dicsőültünk példája által mutassam azt meg: mikép az igazi érdem, mint a hamvából kiemelkedő phoenix, napfényre tör; elébb-utóbb meghódítja a hálát, elismerést; s korábban vagy később, de megtalálja méltó jutalmát épen úgy, mint dicsőültünk, kiről magáról is örökké zengeni fog, a mivel ő mást magasztalt, zengeni fog az, hogy «Ő hív és nagy vala!»

Óh, dicsőült szellem! szállj le reám, ihlesd meg rebegő nyelvemet, míg immár elporlott hamvaidnál, itt, egy egész nemzet által neked szenteltetett csarnokban felemelem téged dicsőítő szózatom.

Te pedig, óh, ünneplő gyülekezet! jer és ajándékozz meg becses figyelmeddel és türelmeddel, míg áldozatom lángja a hála és kegyelet oltárán fellobog.

* *
*

Fájdalom! tisztelt gyülekezet, voltak oly szomorú idők nemzetünk történetében, melyekben — örök szégyenére a hármas bércz lakóinak — nem idegen zsarnok, hanem önmagunk ellen kellett küzdenünk legdrágább kincsünkért; küzdenünk kellett nyelvünkért s ez által nemzetiségünk fennmaradásáért. Hiszen épen akkor is, mikor a Biharmegyei ér-semlyéni ház 1759. október hó 27-én a magyar nyelv megváltójának betlehemi jászolává lőn, az a nap, melynek sugarai először csókdosák bölcsejét, szomorúan sütött le a dermedtség álmában szunnyadozó szép magyar hazára. Ugyanis, a mint épen kevéssel azelőtt, csak mintegy viszhangjául a régi dicsőségnek, megdördült a híres «Vitam et sangvinem» szózata, mely ámulatba ejtette Európát, s még egyszer odakiáltá az egész világnak: «Él magyar áll Buda még!» csak húnyó üstökös volt e nagy magyar dicsőség, mely feljött s eltűnt, hogy azután épen száz év mulva újra megbámúlják a népek s rettegjék. Mintha csak megsokalta volna e nemzet a harczi dicsőség mámorát, hüvelybe dugta véres szablyáját, — hadd marja ott a rozsda! — s elheveredve a tétlenség párnáján: még ajkát sem nyitotta másra fel, mint csupán e fennhéjázó szózatra: «Én magyar nemes vagyok!» Haza és nemzetiség, nyelv és alkotmány, minden, de minden e szózatba volt befoglalva; de épen azért, mert ily nagy ideák oly szűk keretbe szorúltak: vagy egyiket, vagy másikat, vagy épen mindeniket — néha talán a kedvezőknek látszó jelenségek mellett is — okvetetlenül sérülésnek kellett érnie, mint a hogy sérülés éri a leghatalmasabb vízművet is, ha a romboló elem szűk ármederbe szoríttatik. És vajjon miben is állott hát az az oly híres magyar nemesség? Nem másban, mint csupán a nemesi előjogoknak, a kiváltságoknak megőrzésében, az azokhoz való makacs ragaszkodásban; a mely szükkeblűség, midőn egyrészről kizárta a hon gyermekeinek millióit a testvériség, szabadság, egyenlőség és jog áldásaiból: épen ezen kizárólagossága által azt mutatta meg, hogy «Magyarország nem nemzeti, hanem közjogi egység, s a nemzetiség nagyobb ideájának még csak árnyékával sem bír» (Grünwald B.). De a tétlenség eme napjaiban nem is emelkedhetett fel ily magaslatra, mert épen azon kedvezőnek látszó körülmény, hogy a megmentett uralkodónő, részint országanyai szívének hálájából, részint uralkodó házának hagyományos politikájából, oly intézkedéseket tett, melyek látszólag felvirágoztatására szolgáltak a hazának, felette balvégzetű volt; mert mindazon intézkedések a magyar nemzetiség fájának épen gyökerét támadták meg. Ugyanis a jótékonyság színében feltűnő királynő iránt határtalan loyalitással viseltető nemeseink, talán észre sem véve a titkos czélzatokat, örömmel fogadták a csókra kinyújtott kezet, s az ő édesgetéseire hazát feledten rohantak a császár-városba, hol a legléhább mulatságtól kezdve a legmagasabb szellemi élvezetekig mindent fel lehete találni s *ott* élvezték úgy ezeket, mint a magas királyi kegy minden mézes maszlagját. Igy történt aztán, hogy az udvar részéről való dédelgetéshez addig nem szokott nemeseink ott ragadtak a mézes lépen, s alkalmazkodva a régi közmondáshoz: «Si fueris Romae, romano vivito more:» elhagyták nemzeti öltözetöket, elfeledték nyelvöket, kivetkőztek nemzeti jellemökből, s ezekkel együtt erkölcsi erejöket is elvesztegették.

Történelmünk e szomorú korszakának valóságos Tacitusa, Grünwald Béla, «A régi Magyarország 1711—1825-ig» cz. művében Rembrandti fényben festett komor képét nyújtja a nemzet ezen elaljasodásának; s mintha egész nagyszerű művének tónusát Bevezetésében akarná jelezni, a honfiúi fájdalom kétségbeesett szózatán kesereg el Gyulai Pállal, megszólaltatván őt ekképen: «A Berzsenyi rettentő ódája utolsó betüig illik e korra. A szerencsétlenségek legnagyobbika sulyosodott reánk: szellemünk haldoklott, önérzetünket vesztettük el, méltóságunkról feledkeztünk meg, elaljasodtunk. E kimerült és

* Ez ünnepi beszéd, a melyet írója szívességéből már ez alkalommal közölhetünk, külön lenyomatban is megjelent s 20 krért kapható. A tiszta jövedelem a sárospataki tanárok nyugdíjintézetét illeti. *Szerkesztő.*

tehetetlen korban a kedély elvesztette minden emelkedettségét, a lélek minden tetterejét, a jellem minden rugalmasságát, a hazafiság kötelességének nemcsak érzetét, hanem fogalmát is. A közélet egy nagy temetővé vált, hol mindennap egy-egy jogot, egy-egy reményt, egy-egy jövendőt zártunk sírba. A nemzeti erő, a közszellem, az alkotó eszmék mind megbénúlva, mind kiveszve. S miután a felbomlás az alkotmány és társadalom körében egész erejét kifejtette: megtámadta a nemzetiséget is. Az a nyelv, mely másfél századig erőben és szépségben emelkedett volt, a hizelgés és együgyűség nyelvévé törpült, s mintha szégyenlené magát e nemzedék ajkain . . . kivetkőzött bájaiból.»

Óh! minő kép ez! Óh, bár ki tudnók szakítani e sötét lapot nemzetünk történetéből! Óh, bár el tudnánk hinni, hogy furfang, csábítás, vad erőszak sodrottak bennünket e mélységbe, s nem önnönmaga, a nemzet volt sülyedésének okozója! Nem, óh fájdalom, nem lehet! A történelem muzsája mondja, hogy a nemzet géniusza valóban tetszhalott volt s egy új megváltóra vala szükség, ki szent ihlettel s látnoki erővel felfegyverkezve, ki merje mondani a nagy szót: «A leányzó nem halt meg, csak aluszik!»

És — hála neked, óh nemzetem istene! — a megváltó az idők teljességben megérkezett. Szent ihlettel eltelve, a lángész hatalmával megáldva, világító tűzoszlopként megjelent e sötét időben Kazinczy Ferencz, s megrendíthetetlen hittel harsogá: «Ég föld szakadjon össze, szórja lángjait a Phlegethon»; neked, óh nemzet géniusza! fel kell ébredned s nagygyá, dicsővé tenned újra a magyart!

Igen is, t. gyülekezet! Ő volt az, ki a végmegsemmisülésnek indúlt nemzet fennebb vázolt állapotában a nagy haldokló szívére tevén kezét, megérezte, hogy a szív verése még nem szünt meg egészen; s megérezve ezt, meggyőződött a felől, hogy van még orvosság, mely a nagy beteget magához téríti, organismusát rendes működésbe hozza, s elébbi hatalmas erejéhez juttatja. Ő volt az az orvos, ki nemzete nagy betegségének gyógyítására nemcsak megtalálta a hathatós szert, hanem maga el is készítette azt, kimondván: hogy csak nyelvében élhet a nemzet; hogy csak a kimüvelt nyelven létrehozott irodalom lehet az a tárház, melyből szellemi táplálékát nyerheti; az lehet egyedül az a forrás, melyből erőt meríthet ősi jelleme fentartására. Mert hogy a nemzeti eszme hanyatlásának, s általában a nemzet hátramaradásának legfőbb oka az anyanyelv elhanyagolása volt, már ő előtte is eléggé rámutatott Bessenyei «Jámbor Szándékában,» Báróczy «Védelmezett Magyar Nyelvében,» Decsy «Pannonia Phénixében» s Gáti és Vedres «Hazafiúi Elmélkedésében.» De a müvelt nemzetek példájából is tudván, hogy «a nyelv, mint a nemzet géniuszának alkotása, annál fejlettebb, minél fejlettebb a nemzet egyénisége»: azt is belátta, hogy megfordítva áll a dolog, t. i. hogy a nyelvnek kipallérozása a nemzeti egyéniség kidomborítására is üdvös visszahatással van. Mélyreható pillantásával belátta azt, hogy e nagy művelethez meg van az alkalmas eszköz; csak rendbe kell azt hozni. Tudta, hogy az a nyelv, melyen a Reformátorok és Balassa, Zrínyi és Mikes írtak, elég erős és bájos, elég hajlékony és képes kifejezni a gondolatokat és érzelmeket; s «egyformán alkalmatos a szélvészekkel ordítani, a fergeteggel dörögni-csattogni, a sassal fellengzeni, a geliczével nyögni, a fülemilével zengedezni» (Kisfaludy S.). Tudta ezt annyira, hogy már 1790-iki Orpheusában így kiáltott fel: «Kedves anyanyelvem! Mikor fogják a mi szépeink érezni, hogy véghetetlenül felülhaladod a francia persiflaget, s a német mormolást!» Ez erős meggyőződésének tudatában a nyelv reformálását tűzte ki tehát élete nagy céljául; mert neki is, mint minden lángésznek, meg volt azon isteni kiváltsága, hogy minden későbbi következményeivel *együtt, egyszerre* tárult fel lelki szemei előtt azon haszon, mely ez által a nemzetiség megizmosodására hárúland. És valóban, mintegy ösztönszerűleg is, tizenhat éves korától kezdve, midőn első műve a sárospataki examen alkalmával kiosztatott, utolsó műveig, a «Pannonhalmi Útig,» e czél érdekében munkálkodott, küzdött, szenvedett és áldozott mindvégig, egészen «szent öregsége» végső alkonyáig.

Elmondjam-e, hogy miként fogott az óriási feladat teljesítéséhez? Elbeszéljem-e, hogy mihez kezdett legelőször, mikor saját ítélete szerint is, «készületlen vala minden; lexikonunk szűk, szegény; grammatikánk habozó, hiányos; stilistikánk feszes, ügyetlen?» . . . Nem! Tisztelt gyülekezet! nem szólok én; nekem elég feladat az ő lángeszének járását nyomozni s rámutatni az útra, melyen ő a halhatatlanságra eljutott; nem szólok én, megfelel ő maga e kérdésre, mondván: «Mint Cicero bána nyelvével, midőn erejét fordítások által gyakorlá, s praeturájáig görögül dolgozgatá beszédeit; úgy kezdém én is fordítani, a mit megszerettek vala; és ha mit versben vagy prózában magamtól dolgozám, azon nép nyelvére öntém által, melynek ízléséhez dolgozásom neme tartozni látszott. S ámbár tudám, mennyivel áll fentebb, a ki teremt, mint a ki másol: inkább vágyék nem rosz másolónak találtatni, mint nem jó alkotónak. Elkezdém tehát fordítani az újakat, a régieket, s nem néztem elégnek csak a munkát hozni által: azon voltam, hogy íróm is általjöjjön minden szeretett sajátságaival; azon, hogy ne én láttassam szólni az író helyett, hanem, hogy ő általam!» Ily vezérelveket választván kalauzúl, sikerült neki nemcsak az eszméket plántálni át, hanem a kifejezések ereje és ragyogása, az ízlés tisztasága és nemzeti zamatja által feleslegessé tenni az eredetit. Ám, hogy ezt elérhesse, most új szókat alkalmazott, majd az elavúlt, használatból kiment régieket elevenítette fel; most a közönségest, a darabost simította; majd új, vagy legalább szokatlan szókötési formákat használt. Rendkivül finom ízlése s a szép iránt veleszületett érzékénél fogva, nem bocsátott ki kezei közül semmit, a min fel ne tűnt volna úgy a külalak tisztasága, mint a gondolat és szerkesztés összhangzó bevégzettsége. Ez nem ment ugyan gyorsan, mert pl. Sallustiust harmincz évig tartogatá szekrényében, s csaknem minden évben talált rajta simítani valót; de azt tartotta, hogy «nem elég csak egyszerűségre, francia simaságra, könnyűségre és jóságra törekednünk; a beszédben ez a főtörvény: apte dicere.» Széles körű munkásságában mindenkor ezen elv vezérelvén, nem tett semmit rendszer nélkül, a pillanat szükségétől kényszerítve, hanem mindent teljes és tiszta öntudattal. És, tisztelt gyülekezet! ezen öntudatossága emeli őt azon magas polczra, melyen előzői és kortársai felett kimagaslik; ez eszközlé, hogy nagy czéljának kivitelére mindig a legjobb eszközöket tudván megválasztani: ezek, czélra futó eredményökben oly áldásosakká lettek, mint senki máséi; miért is ő egyedül áll a befolyásra nézve, melyet művei korának egész irodalmára gyakoroltak.

Méltánytalanság volna ugyan tagadni, hogy ő előtte vagy az ő korában egyáltalában senki sem gondolt volna az ő nagy czéljára, hogy az irodalomnak, különösen költészeti ágában, egy Bessenyei és Ányos Pál, egy Révai és Rajnis, egy Dugonics és Gvadányi, az úgynevezett franczia-, ó-classicai és népies iskola bajnokai nem törekedtek volna a nemzeti szellem felébresztésén. Csakhogy, míg pl. a francia iskola hívei a könnyed francia irodal-

*

mat utánozván, örömmel engedtek minden külhatásnak, de kebelökben nem hordtak olyan költői világot, melyben a styl az alkotó, az összhang rendező tényezőként szerepelt volna: addig az ó-classicusoknál, kik az ó-irodalom befolyása alatt, tehát szintén idegen idomok szerint készítették műveiket, a «nemzeti versidom (mely a legrégibb időtől fogva a gondolatok sajátszerű csoportozása, s a szóknak és szótagoknak a hangsúly uralma alatt álló ütemekbe való foglalásából állott» Arany J.), teljesen háttérbe szorult, így hatásuk nem volt általános, s termékeik csakis a válogatottaknak szolgáltak kedvencz eledelül. A népies iskola férfiai pedig? Bár tárgyilag az ősmagyar élet felelevenítése által írásban és gondolatban, szavakban és kifejezésekben némi eredetiséget hoztak is ugyan divatba, de minthogy külalkotásban makacsúl ragaszkodtak a régihez s az ízlésre nem sokat adtak: cseppet sem emelték a csín fejlését, a költői nyelv szabatosságát, a forma iránt való szép érzéket. Gyönyörűen jellemezte ez iskolák költészetének nyelvét Szász Károly, midőn a népies iskola egyik kiváló tagja iránt méltó kegyelettel viseltető Szegeden, a Dugonics-szobor leleplezése alkalmával ekképen szólott:

Mig nagyjaink fényes udvarában
Szóban, ruhában, német a divat:
Koldús leányként állt az út sarkában
Nyelvünk, pirúlva rongyai miatt.
Ti voltatok bátor, nemes leventék,
Kik szégyenéből s rongyaiból kivették,
S ráaggatták Nyugat legszebb díszét,
Hogy lássa minden: mily kecses, mi szép.
De idegen volt az új ruha rajta,
Nem bírt mozogni benne könnyedén;
Tanúlt s feszes volt minden mozdúlatja,
Érzelme hő bár, szóban oly szegény.
A hangja selyp; arczán a rózsa festve;
Nem a tűzről-pattant menyecske,
Nem a piros-pozsgás alföldi lány,
Mely «rózsafán nyilt pünkösd hajnalán.»

És így tovább, tovább, mindig szépen, mindvégig találóan. De épen e találó jellemzésből látszik, hogy nyelvünk talán egy téren sem volt annyira fejletlen, mint épen legkedvesebb gyermekének, a költészetnek nyelvében; mint a szív gyöngédebb érzéseinek rajzolásában, s azon zenei szépség visszaadásában, mely a különböző költői műfajok természete szerint most enyeleg, mint lenge szellő; majd harsog, mint csatára hívó kürt szava; most zokog, mint vész-sirály; majd méltósággal hömpölyög, mint óriás folyam. E fejletlenségen is Kazinczy segített, mert mikor a nyelv maga-maga által, már odaemeltetett, hol méltó eszközéül tekinthette költői alkotásainak, akkor zendítette rá «Keresztes Bálint dalát Tornai Margithoz,» s azzal oly hatást keltett széles e hazában, hogy aztán minden völgy és halom visszhangzott ezen kedves «Bordalától»:

Fogy az élet, s nem sokára
Szép napom majd elrepül;
Érzem, messze nincs határa,
S majd komor telére dűl.
De borral sebes szárnyának
Lépvesszőket hányhatok,
Bort hamar, bort! múlásának,
Ha iszom, kacaghatok.

Még most — hála istenimnek!
Kelyhem bátran forgatom;
Még most — hála istenimnek!
Lollimat csókolhatom.
Még nincs, a ki elfogdossa
Gyanúba vett levelem;
Nincs, a ki tudakozhassa:
Ki sziszeg titkon velem.

Lányka! jer, jer, mártsd rózsádat
Kelyhem édes nedvibe,
Fonjad azt s melypántlikádat
Hajam barna fürtibe.
Oltogasd szám szomjúságát,
S pajkoskodj addig velem,
Míg az élet boldogságát
Nyilt karod között lelem.

*
* *

Ime, tisztelt gyülekezet! E hangok zendítették meg a Dayka édes, bús lantját; e hangok csendültek meg Kisfaludy Sándornak varázserejű lyrájában, a «Himfy szerelmeiben»; ezeknek hatása alatt születtek azon bájos dalok s fenséges szárnyalású ódák, melyeknek Berzsenyi, Kölcsey, Bajza, Kisfaludy Károly és a többi jelesek köszönik hallhatatlanságukat: sőt ezeknek virágai nyitottak ki Vörösmarty örökszépségű hőskölteményeiben is. És azóta? . . . És most? . . .

«Most zeng apáink drága nyelve!
Ingó szellő, zúgó vihar,
Mi szép: gyöngéd érzést lehelve,
S midőn a harczterén rivall!
Élet-halál, bú- s kedvre megnyer,
Igéiben bűbáj lakik . . .
Behat, mint a kétélű fegyver,
Mind a velők oszlásaig!» *(Tompa).*

*
* *

Meg lévén ekként teremtve az új nyelv, új élet indúlt meg az irodalom minden szakában, s ez lett az első ág, mely a hosszú tél után levelet hajtott a nemzeti élet száraz fáján. És pedig hajtása oly hatalmas volt, hogy míg megelőzőleg 1711-től egész 1766-ig évenkint alig jelent meg 2—3 nyomtatvány: addig most Horváth István már 1805-ben 191 magyar írónak jegyzi fel nevét, kik mindnyájan oly tevékenységgel munkálkodnak vala, melyhez hasonlót a reformáció óta egész ekkoráig nem mutathat fel a magyar irodalom. Óh pedig! ha tekintetbe veszszük azon társadalmi viszonyokat, melyekben a közélet vagy csak idegen műveltségnek hódolt, vagy pedig a szellemi világtól teljesen elzárkózva, meddő elparlagosodásban tanúsította a nemzetiség iránt való ragaszkodását; mikor az írók nem a nagy közönségnek, hanem csak egymásnak írtak; mikor a nemzet napszámosait egyesítő, lelkesítő és munkára serkentő irodalmi központ nem létezett: nem nyomhatjuk el mély csodálkozásunkat, s valóban ámúlva kérdezzük önmagunktól: hogyan is vala ez lehetséges? . . . avagy miféle láthatatlan erő volt az, melynek hatására úgy megélénkült egyszerre az irodalom mezeje, mint mikor a tavasz rózsás kebelét kitárva, az egész természet új életre kél és megelevenül? . . .

Ismét csak dicsőültünk munkás erejére utalhatunk feleletünkkel. Az írók imént említettem nagy száma között talán egyetlenegy sem volt, kivel ő összeköttetésben nem állott volna. Semmi fáradságot és áldozatot sem kímélve, felkutatá a serdülő tehetségeket, a bátortalant bíztatá, a gyengét gyámolítá, az erőset buzdítá, fényes jövővel kecsegteté, megkoszorúzá. «És e részvétele által adott ő sok, múlólag kipattanni látszó szikrának maradandóságot; e részvétele által pótolá ki sok kezdőnek azt, a mit a boldogabb fekvésű népeknél az olvasó közönség első tapsai visznek véghez. Hány nem némúlt volna el, mint a fogházba zárt fülemile, ha ő, a síriglan buzgó, nem nyújtott volna vígasztaló szót? . . . Mert ő mondhatá még nagyobb igazzal, mint az Anchises fia: «Ifjú! rényt és való munkát tőlem tanúlj, szerencsét másoktól!» — mondja Kölcseynk.

A kiket személyesen fel nem kereshetett, azokhoz eljutott *leveleivel*, melyekből egész fényességével tűkröződik vissza nemes lelkének minden magasztos vonása. A leggyöngédebb érzések húrjainak zengésétől föl, egész a szenvedély orgonájáig minden, de minden hang kellemes harmonia szerint váltakozik ezekben és e tekintetben oly egyedűl állók, hogy — mivel Madame Sévigne könnyűségével Diderot tartalmasságát egyesítik — irodalmunkban senki sem közelítette meg azokat, s mint felette becses kortörténeti adalékok, az épen napjainkban

oly nagy feltűnést keltett «Régi Magyarországnak» is igen becses anyagot szolgáltattak. Igen találóan jegyzi meg róluk Toldy, hogy «ha Kazinczy semmit sem dolgozék vala is a közönségnek: a szellemnyilatkozás e formájára úgy vala praedestinálva, hogy ha ő előtte senki sem írt volna levelet: ő feltalálta volna azt.»

Hogy ezen, szinte hihetetlen mennyiségű levelein kivül mennyire hatott ő más, *eredeti prózai művei* által is a sajtóban? Hogy a tudomány és szellem minden fegyverével miként hóditott írót, közönséget egyiránt: az alkalomhoz mért idő rövidségénél fogva nem mondhatom el; még csak nehány vonással sem ecsetelhetem, hogy mily művészi életrajzokat adott Bárócziról, Daykáról, Zrínyiről, Mária Teréziáról stb. Mellőznöm kell fenséges útleirásait, melyek között az «Erdélyi Levelek» még tán ma is páratlanul állanak. Le kell mondanom arról is, hogy «Pályám emlékezete» czimű önéletrajzát, csak kicsinyétig is kinyitva, legalább pillanatra feltárhatnám szivének és lángeszének ebbe lerakott gyöngyeit. Sőt, minthogy csak elszámlálni is sok volna minden irányú munkáinak rengetegét: csupán annyit mondok Gyulaival, hogy «érdekkel viseltetett minden iránt, érkezett mindenre; egyszerre volt költő, szónok, nyelvész, kritikus, műfordító, journalista, történetiró, epistolograph, hittudós, philosoph, régiségbúvár, szerkesztő, kiadó, pártfogó, s mindenekfelett *iró* szenvedélyből a rajongásig, a szép kultusából a legfényesebb dicsvágyig, szükségből a feláldozásig, hazafiságból a martyrságig.»

És tán azt gondoljátok, tisztelt gyülekezet! hogy e rendkivüli, az egész világirodalomban páratlan önfeláldozásáért megnyerte jutalmát? Méltó elismerés? hála? koszorú hullott fejére? . . .

Hiú feltevés! Szégyenitő csalódás! Avagy van-e, volt-e az emberiségnek apostola, kit meg nem kövezett? A történelem komoly múzsája *nem*-mel felel e sötét kérdésre, s még sötétebb példákkal bizonyitja állitását: Sokrates méregpoharat iszik; az emberiség Megváltója keresztfán vérzik el; Kolumbus csörgő bilincseivel száll sirjába; Rákóczyukat rabszolga föld hantjai takarják; a hontalanság könyaztatta kenyerén sinlődő Kossuth idegenből küldözgeti haza fájó lelkének sóhaját, . . . s Kazinczy? . . . Óh! . . . hogy ő

Mit szenvedett nehéz küzdelmiben,
Óh, hol van arra kép, hol arra szó?
Lázas tenger, a mely soh'sem pihen,
S hulláma van csak, vészszel birkozó.
Haraggal néze rá a zord idő,
Üzött hajós volt rémes éjszakán,
S vivott a messze parton feltűnő
Phároszi fény: honszerelme után.
S elzengjük-e, hogy forró sóhaját
A gúny hideg viharja kapta el?
Hogy tornyosúlni látta búbaját,
S jég volt körűlte a rokonkebel;
Hogy homlokára szent küzdelmiért,
— Míg a dicsők útján csodát mivel —
A megvetés kötött martyr-füzért.»?! . . *(Lévay).*

Nem. Fátyolt reá! Ne emlegessük most a «Mondolat» iróit, s hagyjuk el a *debreczeni társakat,* hogy ne lássuk a töviseket, melyek nagy szivét szúrdosták! . . .

Tekintsünk inkább e házba be, melyből oly örömmel irá: «E világ minden szugolyái közt kis Széphalom! nekem te nevetsz leginkább!» Hátha ott mosolygóbb lesz a kép, mely elébünk tárúl? Hátha ott legalább a földi jólét karjait pillantjuk meg felé kiterjesztve? Hiú ábránd! Csalfa képzelet!

«Az életgond, e halvány arczú rém,
E ‚paizsos férfi' ott áll küszöbén.» *(Szász K.).*

Ime! tekintsetek oda! Néma tanúbizonyságúl merednek fel e romok, csendes hajlékának, egykor a magyar Weimárnak romjai. Óh, ha ezek kövei szólani tudnának: szivrázó hangokon beszélnék el nélkülözéseit és azt, hogy midőn 1831. augusztus 22-én csak azért halt meg, hogy örökké éljen, bánatos neje és síró gyermekei mily sivár jövő felé tekintenek!

Még ha ez is igy?! . . . Óh, mondjátok meg hát, hogy mi éleszté akkor keble szent tüzét? Mi lobogtatá akkor lánglelke fáklyáját akképen, hogy míg másoknak világított, önmagát hamvasztá el?!

Határtalan honszerelme s *halhatatlanságának égő hite* lehet csupán a méltó felelet. «Nekem — igy ir Kiss János barátjához — nekem az a halhatatlanság egyetlen bálványom, a mi elől te futsz. Csak az legyen az enyém, örömest lemondok az élet minden örömeiről és örömest tűröm az élet minden visszás eseteit. Ah, azt képzelni, hogy a szépnek, igaznak, jónak késő tisztelői, midőn már régen hamvadni fogunk, visszakívánnak magukhoz; hogy dicsőségünk el fogja verni álmaikat; hogy sírni fognak olyakká lehetni, mint mi valánk; hogy képeink látása leveri őket, mint a mennyei világosság; hogy neveink zengése az erény szeretetére s a legszebb feláldozásokra fogja őket buzdítani, mint minket buzdítának azoké, a kikben az emberi nagyságot imádjuk; azt látni, hogy a mostan élők legjobbjai rokonlélek gyanánt néznek bennünket, s gyönyörködnek egy kevéssé létünkön: mi hát, óh, mi hát, kérlek! az élet minden örömei között, a mi érdemes lehessen egy eszes embernek a kívánságára, ha a *hit* nem az?! . . . Nincs az erény nélkül, s ragyogására törekedvén, tudom, mely bér vár?»

És, tisztelt gyülekezet! e rendíthetlen hite valósággá teljesült; a bért ő megnyeré, mert: mi oly jól esett lelkének: a Magyar Tudományos Akadémia, mely e kegyeletes ünnepélyünknek is létrehozója, az elsők között választotta halhatatlanjai közé; de nemcsak ott, hanem, mint a költő dalolja:

«A jók szive alatt fenmaradand neve;
A némult ravatal zárait feltöri,
S a villámvezető sashoz emelkedik.
Nem hal meg, ki úgy élt, mint te, Kazinczy, nem!»
(Berzsenyi).

Nem hal meg, de sőt, mint a hitrege Csaba királyfia, a ragyogó menny csillag-országútján jelenik meg szorongatott vérei segedelmére: úgy Kazinczy szelleme is, születése után épen száz év mulva újra megjelen imádott nemzete gyászos éjjelén, s az újraébredés, a jobb jövő bibor hajnalaként ragyogja be a hont.

Midőn ugyanis «a nemzet azon nagyszerű ünnepe, minőhöz hasonlót a szabadság istenének nemzet aligha áldozott valaha, a hatalom által gyásztorrá tétetek; midőn az 1848-iki alkotás nagyszerű ivei egymásután szakadoztak le, s az épitők a leomlott palota romjai felett csak sirtak és temetkeztek;» mikor «száraz ágon hallgató ajakkal ültek némán a csüggedt madarak»: 1875-ben a bölcsész-költő, sárospataki tanárnak, Erdélyi Jánosnak tollából kipattan egy szikra, mely felgyújtja az aranytollú költő, Lévay József lelkét, hogy a Szelestey László által szerkesztett «Szépirodalmi Közlönyben» felhívja a nemzetet Kazinczy születésének századik évfordúlóját megünnepelni. A lelkes felhívó szózat visszhangra talál, s mint villanyszikra érintésitől, egy érzelemre gyúladnak a szivek a hon határain, s örömzajjal hozzák áldozatukat a nemzetiség oltárára; egy lélek, egy gondolat nyilvánúl közel és távol, fent és alant és mindenütt! Megtartatik a nagy nemzeti ünnep Kárpátoktól Adriáig, sőt átcsap a lelkesedés lángja a hon határain túl is. Napok, hetek, sőt hónapok múlva sem akar csillapodni az egyszer fel-

lobbant tűz. Kazinczy Ferenc neve ragyog a zászlókon, s mosolygó arccal szemléli az áldozókat a nemzet fátyolos géniusa. «Kazinczy emlékezetének ez örömünnepe egy *lángoló közérzelemnek* adott akkor hangot, mely, mint isten mennydörgése szólamlott meg; riadva futva be a hazát, hol bércek és völgyek visszhangzottak tőle» (Szabó Richard).

Ide is, e megszentelt sírhoz, ezrivel tódúl a nép. A szomszéd Abauj-Torna-, Sáros-, Ung-, Szabolcs és Szepesmegyék nemzeti díszruhába öltözött urai és hölgyei impozáns tömegben jelennek meg. Zászlók alatt vonúlnak, mintha csak egy nagyszerű feltámadás ünnepére gyűlnének. Midőn elözönlik e szent helyet, fellép a szószékre Sennyey Pál báró, s lelkes szavaira négyezer ajk dörgi fel az éljent. Majd dicső elődöm, Erdélyi János, hazafias, mély érzelmű szónoklata után, még akkor egy tüzes szemű, barna fürtű, ma már a munka terhe közt megőszült, de azért ma is rugékony lelkű férfiú, nagy vármegyénknek köztiszteletben álló s jelenleg is sorainkban áldozó alispánunk, Matolay Etele szavalja el Szemere Miklósnak ez alkalomra írt remek költeményét. A megindító szavalatra kitört a lelkesedés, s a sárospataki főiskolai chorus vezetése mellett az egész ünneplő közönség ajkán megzendűl a nemzet imádsága, Vörösmarty «Szózata,» s ennek égreható hangjainál egy tündér jelenik meg ragyogó magyar öltözetben, dicsfénytől sugárzó arczczal, szemeiben nemes szívének gyöngyeivel, magasztos lelkesedésének drága könnyeivel. Mély kegyelettel közeledik ama szent sírhoz, s az előtt térdre borúlva, myrthus-koszorút helyez arra le.

A tündér Károlyi-Korniss Klarissa grófné volt. Egész kísérete is, a környék bájos szűzei, mint hajdan Siráz leányai Hafiz dalnok sírját, virággal hintik be a megszentelt hantot. Végre ama, most már lágyan suttogó cserfákat elültetve, eloszlik a búcsútjáró nép, vivén magával a jobb jövő reményének zászlaját, s megerősödvén imádott hazájának égő szerelmében.

Ime, mélyen t. gyülekezet! Az a nagy szellem, ki még haló porában is ilyen hatással bírt; ki míg élt, nemzetének ezredéves gondolkozását és érzését megmásítatlanúl tükrözte vissza műveiben; ki hazája szent fájdalmától áthatva, eszével, szívével, egész valójával imádott honának vérző sebeit ápolgatta, hegesztgette: az a nagy szellem, habár későn is, de megtalálta méltó jutalmát; megtalálta, a mi után oly forrón vágyakozott: a honfiúi elismerést, s ennek zálogául a legnagyobbat, mit a haza fiainak adhat, ezen, a nemzet filléreiből épült dics-csarnokot és ebben és ezen kivül nagy nevének halhatatlanságát.

* * *

Óh, dicsőült szellem! mi is elzarándokoltunk szentelt sírhalmodhoz; elhoztuk aranyunkat, tömjénünket, myrhánkat: fenndobogó szivünket, fennszárnyaló lelkünket; elhoztuk újúló hazánk virágát: múzsáink lelkes seregét. Elhoztuk nemcsak azért, hogy a hála és kegyelet oltárán meggyújtsuk áldozati lángunkat, hanem főleg azért, hogy magasztos példádon lelkesülve, midőn lábaink e szent földet érintik, attól Anteusként megerősödjünk a hitben önmagunk iránt; megszilárdúljunk ama szent meggyőződésünkben, hogy ha a magyar annyi vész és vihar között egy ezredéven át azért maradt meg, mert törhetlenül ragaszkodott nemzetiségéhez, s mert az emberiség előhaladásában missiót töltött be: úgy a jövő ezredévben is csak akkor fog lengeni Kárpát ormain háromszínű lobogónk, ha még jobban szívünkhöz nő nemzetiségünk, s ha, mint évszázadokon keresztül a keresztyénségnek voltunk védbástyái a pogányság ádáz dühe ellen, úgy ma is a nyugat civilisatiójának leszünk védgátjai a szlávtenger elborító árjai ellen. Óh, erősíts bennünket e meggyőződésünkben! Óh, aczélozz meg bennünket a küzdelemre, hogy bátran szemébe nézzünk a vésznek! S ha egykor csakugyan fenyegetne bennünket «észak rémes árnya»; ha csakugyan megrendűlnek egykor «Ujhely és a Hegyalják tornyai»: álljunk ki Leonidásként a harczi síkokra, s égve szivünk a honszerelem tüzében, zengedezze ajkunk:

«Itt élnünk, halnunk kell!»

Mielőtt azonban a lelkesedés e lángjától áthatva, itt hagynók dicsőültünk megszentelt hantjait; de csak azért, hogy ezután évről-évre újra felkeresvén, újra behintsük a hála és kegyelet virágaival, s újra megerősödjünk szent elhatározásunkban: élni a honért, halni szabadságáért: jertek, mélyen t. ünneplő gyülekezet! imádkozzuk el a koszorús költővel: Óh, Kazinczynk!

«Áldás és fény nagy neveden!
S a mely nyelvén s lelkében hordoz,
Áldás és fény a nemzeten!» *(Tompa).*

Molnár Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Folytatás).

IV.

Abban, hogy jogakadémiánkon a hallgatóság úgy a kötelesség teljesítése, mint a magaviselet tekintetében szigorú ellenőrzés alatt áll, a mi pedig budapesti tudomány-egyetemünknél ki nem vihető, reá mutattunk egyik kétségtelen okára annak, hogy előbb említett tanintézeteinken a hallgatóság száma állandóan alábbszállást mutat. E tekintetben azonban figyelmünket nem kerülheti ki az sem, a mire már előbb is hivatkoztunk, hogy a tanuló ifjúság tanulmányainak folytatása mellett és sokszor ennek rovására könnyebben kereshet és találhat megélhetési forrásokat; valamint általában, hogy az ország fővárosa el nem vitathatóan vonzerőt gyakorol az ifjúságra.

Mind e most említett okok mellett, melyek jogakadémiánk elnéptelenedésére mindenesetre jelentékeny hatást gyakorolnak, legfőbbnek határozottan az 1874. évi XXXIV. törv.-cikk 5. §-ának ama kijelentését tekinthetjük, melyszerint: «az ügyvédi vizsgára a bizottság csak azt bocsáthatja, ki kimutatja, *hogy valamely belföldi egyetemen a jogtudorságot elnyerte*» stb.

A «kényszer-doctorátus»-nak ezen behozatala, teljesen függővé tette jogakadámiáinkat az egyetemektől. Ennek következtében kénytelenítve érzi magát ifjúságunk arra, hogy különösen a tanfolyam utolsó éveiben vagy évében az egyetemet keresse fel, s ottan legalább beíratkozzék azon tanárok előadásaira, kik előtt a szigorlatokat ki kell állania.

«1871-ben — írja *Dr. Kovács P.* — 1866-ra rúgott a 13 jogakadémia hallgatóinak száma, 15 év mulva, az $188^{5}/_{6}$. tanév végén immár csak 661 hallgatója van az akadémiáknak, tehát a létszám majdnem egyharmadára csökkent le.» Az $188^{6}/_{7}$. évi adatok alapján pedig hozzátehetjük azt, hogy e szám ismét apadást mutat, amennyiben az 647-re szállott alá.

Ebbeli állításunkat bizonyítja a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium jelentésének ama része, melyben kimutattatik, hogy «a jogakadémiák népessége évfolyamonkint — kivált pedig az alapvizsgálat két első évét az államvizsgálatokra (inkább szigorla-

tokra) előkészítő két évfolyammal egybevetve — feltűnően fogy.» Az $188^{6}/_{7}$. tanévben a két tanfélév átlagát véve fel, a joghallgatok tanfolyamok szerint való eloszlását a vidéki akadémiákon a következő táblázat mutatja:

Évfolyam	N.-Szeben	Győr.	Kassa	N.-Várad	Pozsony	Eger	Pécs	Eperjes	Debreczen	Kecskemét	M.-Sziget	S.-Patak
I.	—	20	24	25	30	18	16	17	33	11	17	17
II.	—	11	11	19	24	11	30	6	31	23	20	9
Államtudományi	7	11	12	5	11	6	14	7	23	9	12	3
Jogtudományi	10	9	15	15	16	11	12	3	18	6	12	10

Állításunkat bizonyítja azonban az a meglepő aránytalanság is, mely egyfelől az államvizsgálatok, másfelől a szigorlatok száma között észlelhető.

I. A számításaink alapjául vett 3 tanévben az államvizsgálatok száma különböző tanintézeteinknél a következően oszlottak meg:

A) *Államtudományi államvizsgálat* tartatott:

$188^{4}/_{5}$.	B-pesten	47,	Kolozsváron	7,	jogakadémiákon	65.
$188^{5}/_{6}$.	»	46.	»	7,	»	66.
$188^{6}/_{7}$.	»	61,	»	11,	»	82.
Összesen	»	154,	»	25,	»	213.

B) *Jogtudományi államvizsgálat* tartatott:

$188^{4}/_{5}$.	B-pesten	39,	Kolozsváron	13,	jogakadémiákon	77.
$188^{5}/_{6}$.	»	44,	»	21,	»	80.
$188^{6}/_{7}$.	»	65,	»	35,	»	89.
Összesen	»	148,	»	69,	»	246.

II. Jog- és államtudományi *tudori szigorlat* tartatott:

	Budapesten:			Kolozsváron:		
$188^{4}/_{5}$.	1057.	ebből jogtud.	991.	139,	ebből jogtud.	129.
$188^{5}/_{6}$.	1115.	»	1063.	79,	»	71.
$188^{6}/_{7}$.	1091,	»	979.	137,	»	113.
Össz.	3263.	»	3033.	355,	»	313.

Kitűnik pedig ezen adatokból az, hogy jogakadémiáinkra az államvizsgálatoknak nagyobb száma esik, mint az egyetemekre, s hogy az ifjúság főképen a szigorlatok letehetése céljából keresi fel oly nagy számmal budapesti tudomány egyetemünk jogi karát; s viszont, hogy a tudori szigorlatokra az ifjúság, majdnem kizárólag, csupán a fentebb említett törvénycikk rendelkezése folytán, tehát *kényszerűségből* jelentkezik, mert hisz a szigorlatok összes számának több mint $^{13}/_{14}$-ed részét teszik az ügyvédi pályára való léphetés feltételéül megkívánt *jogtudori* szigorlatok.

A szigorlatok kötelező voltának hátrányait már oly sokan fejtegették, hogy mi bátran mellőzhetjük ezeknek részletes tárgyalás alá való vételét. E tekintetben általában hivatkozhatunk különösen a jogakadémiák által évenkint rendesen tartatni szokott módszeres értekezletek jegyzőkönyveire (lásd különösen a pozsonyi kir jogakadémia 1886. junius 18-iki, a nagyváradi kir. jogakadémia 1886. junius 26-iki, az egri érseki joglyceum 1887. junius 29-iki stb. jegyzőkönyveit).

Az meg nem tagadható, hogy a «kényszer-doctoratus» behozatalával azon célok, melyeket a törvényhozás elérni óhajtott, általában nem lettek elérve. Az első cél e tekintetben az ügyvédi pályára lépők számának csökkentése volt, mely, hogy el nem éretett, kitetszik abból a körülményből — mire *Dr. Kovács P.* műve is reámutat — hogy t. i. «az ügyvédek száma az 1875—1885-ig terjedő 10 év alatt nemcsak hogy nem csökkent, de sőt a lakosság átlagos szaporodásához mérten még növekedett is.» A további cél az volt, hogy az ügyvédi kar tudományos képzettségének színvonala emeltessék, mi azonban — meggyőződésünk szerint — szintén be nem következett; sőt ellenkezőleg «a doctori diploma, a helyett, hogy — a miként kellene lenni — a létező legmagasabb tudományos elméleti képzettség dokumentumát képező öncélnak tekintetnék: egy tisztán *gyakorlati* irányú minősítvény (az ügyvédi oklevél) elérésére szolgáló alárendelt *kényszereszközzé* degredáltatott» *(Dr. Kovács P.)*, a mi természetesen csakis a tudori fok értékének és jelentőségének rovására történhetett.

(Folyt. köv.) Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

Párisi látogatásomból.

(Vége).

A képtárak az első emeleten vannak! A müncheni antik és új képtár után nem olyan nagy az ember meglepetése, s mégis sok tekintetben ez még annál is gazdagabb: Rafael, Lionardo da Vinci, Murillo, Tician, Paul Veronese, Guido Reni gazdagabban van képviselve, bár viszont ott a németalföldi iskola: Rubens, Van Dyk, Rembrandt. no meg a németek: Dürer, Holbein, Cranach állanak erősebben!

Ezeknek a nagy művészeknek legfőbb alkotásai mind szent, vallásos tárgyak felé irányúlnak: a keresztyénség vagyis a szellem uralma kedvező volt a festészetre, a vallás mythologikus képzetei, elvont képei, csodás, mystikus történetei mind alkalmas tárgyak voltak a festő ecsetjére. A szobrászat, mintegy pogány művészet, mert itt első sorban a formai szépség az uralkodó, s csak aztán jő a kifejezés, az eszmény; ellenben a festészet az ő színgazdagságával, titokteljes homályával igen kitűnő volt a keresztyénség csodás, elvont fogalmának érzékítésére. S ez a forrás, melyből merítettek, kimeríthetetlen gazdag volt: magának Jézusnak története, kezdve születésétől, sőt fogantatásától, haláláig, ezer-meg ezerkép van feldolgozva. S nem, nem volt elég ezek alkotásához a művészi talentum: valami lelkesedésszerű rajongás kellett, a mi ezeket a művészeket lelkesítse, máskülönben nem értjük, hogy egy Jézus születésén Murillótól, egy madonnában Rafaeltől, a pásztorok hódolásában Guido Renitől, Krisztus sírbatételében Tiziántól, honnan van az az ihlet, az a vallásos meleg érzés, mely ellenállhatlanúl ragadja magával az embert!?

Legkedvesebb themája volt minden festőnek a madonna: Mária a gyermek Jézussal ölében vagy karján, mellette az öreg Erzsébet a kis Jánossal, hátúl József, esetleg angyalok vagy más szentek is. Ezt mindenik festő sokszor kidolgozta; Rafaelnek temérdek madonnája van, ezek közül a Louvreban kettő van. Ezek sokkal szebbek, mint akár a bécsi Belvedere, akár a müncheni képtár madonnái; ezek még az első kezdő korból valók, ezek már a kész művész, az újabb festészet legnagyobb mesterének remekei, egyesítve magokban Rafael minden jelességét: a képzelem gazdagságát, a remek kompoziciót, a végtelen finom, mély jellemzést, mely az alakok egész bensejét, lelkületét feltárja előttünk. Más képei: szent György, szent Mihály, szent Margit, egy fiatal ember, Aragoniai Johanna, Mihály arkangyal, életnagyságban, a mint a letiport sátán felett áll s a lándzsát döfésre emeli.

A születés és gyermekkor jelenetei mellett a Golgotha képei illették meg a legtöbb művészt: a keresztr-

vitel, megostoroztatás, keresztrefeszítés, keresztlevétel, sírbatétel, feltámadás, mind számtalan kiábrázolásra talált. Mindezeken, az isteni mester megdicsőült alakja mellett, a fájdalomtól megtört, vígasztalan Mária ragadja meg legerősebben figyelmünket; bámuljuk a művész fantaziáját, teremtő erejét, mely Máriát úgy itt, mint az első csoportban, anyai boldogságának közepette, annyi fenséggel, hódolásra és tiszteletreméltó tulajdonsággal ruházza fel, hogy szívünket egészen magához vonja; de azért én nem sajnálkoztam fölötte, mint György Endre úr, hogy miért hiányzik a ref. vallásból Mária cultusa! én református létemre is tudtam élvezni, gyönyörködni benne, mint az eszmény, az ideál megtestesítésében! Ebben az eszményi szépben van valami a végtelenből, a mi megragadja s álmodozásba ringatja az ember lelkét; de ehez egyáltalában nem szükséges az, hogy én higyem Mária csodatételét, mennybemenetelét, s őt hívjam közvetítőül, segítségül, ha Istenhez akarok emelkedni.

Rubens, a híres belga festő, a kolorit nagy mestere, azon képek által van képviselve, a melyeket 1620. körül Medici Mária luxembourgi palotája számára festett, s melyekben Medici Mária életének főbb jelenetei vannak megörökítve. Mind nagy csoportképek, drámai elevenséggel, nagyszerű kompozicióval és főként azzal az utólérhetlen kolorittal, a meztelen testnek azzal a színezésével, a melynek titkát egyedül ő bírta. *Van Dyk* kitűnő arcképeivel; *Rembrandt*, a homály festője, szintén arcképeivel és genreképeivel; Snyders csendéletképeivel köti le figyelmünket.

Majd átmegyünk más osztályba, a XVII—XVIII. század francia művészetéhez: Poussin, Lesueur, Champagne, s a kitűnő tájképfestő, Claude-Lorrain gyönyörű képeihez; ismét újabb osztályban, a XIX. század művészetében gyönyörködünk. Minél előbb jövünk, a szenttárgyú képek annál ritkábbak lesznek; helyettük inkább a történelem, görög mythologia jelenetei szerepelnek, e mellett nagyobb számban látunk genreképeket s tájképeket. Élénk, friss színeikkel majdnem jobban tetszenek, mint a régibb, nagy mesterek!

De jerünk s vessünk egy futó pillantást az archeologiai termekbe, az egyiptomi és babyloni régiségek gyűjteményeibe is.

Az egyiptomi osztály egy nagy teremmel kezdődik, telve szobrokkal, sarcophágokkal, felírati táblákkal, kisded pyramisokkal s egyéb emlékekkel. A terem két végén két óriási nagy sphinx néz egymással szembe, veres gránitból; mindkettő a XII. vagy XIII. dynastia idejéből származik, valamelyik király számára készült, talán III. Sebekhotep számára, s valószínűleg Tunisból való. Olvasható rajtok egy töredék, ama nomád királyok legendájából, a kik ezen várost elfoglalták. II. Ramses a saját nevét vésette reájok, valamint egy másik sötétszürke gránitszoborra is, de a tudomány mindkét csalást kiderítette, ez utóbbi szobor szintén a XII. vagy XIII. dynastia idejéből való. Oldalt látni kisebb sphinxeket bazaltból, Sekhet istennő szobrát; egy kolosszális szobrot homokkőből, mely II. Setist ábrázolja (XIX. dynastia), III. Sebekhotep szobrát (XIII. dynastia), III. Ramses nagy, széles veres gránit sarcophágját (XX. dynastia); ezenkivül van igen sok sarcophág mészkőből, hyeroglifekkel. Egy gyönyörű festett bas-relief I. Setit s Hathor istennőt ábrázolja, ez a lehető legrégibb korból való. Kedves felírati táblája van III. Seti leányának Mauritis-nek, kiről a felírat azt mondja: «ő a szerelem pálmája a férfiak és nők között; hajának sötétsége egyenlő az éj sötétségével.» Egy felírat az egyiptomi papok egy zsinatára emlékeztet, mely Neith templomában, Ptolomeus Philadelphus uralkodásának 20-ik évében tartatott, s mely Arsinoe imádását elrendelte. A szomszéd teremben derék Ápis bika van egy Ápis-templomból. A többi termekben mindenféle edények, felíratok, kis szobrok, szobortöredékek s a falakon papyrusok láthatók.

Az assyriai muzeum a régi Assyria és Babylonia műemlékeit foglalja magába; ezek közt nevezetesebbek: a nagy bas-reliefek Sargon khorsabadi palotájából. A nagy teremben van 4 óriási szárnyas bika, emberfejjel s hat lábbal; sok felírat a ninivei és khorsabadi palotából. Odébb Esmunazar, sydoni király sarcophagja, s több feniciai sarcophag Byblosból és Saydából. A feniciai teremben Renan feniciai leletei és ásatásai.

A palestinai gyűjteményben legnevezetesebb emlék: *Mésa*, moab király felírata, 896-ból Kr. e.; Dhiban romjai közül, a Holt tenger keleti partjáról való, 1873-ban került Párisba. Hasonlít egy zsidó sírkőhöz; restaurálva van, mert az arabok széttördelték, mellette van a felíratról annak széttörése előtt fölvett lenyomat. A felírat szövege héber (moabita dialectus), 34 sorból áll, s Moab harcait beszéli el Izrael ellen, midőn Achab halála után Mésa fellázadt. Ez a legrégibb alphabetikus írású emlék!

Ha a Louvreból kijövünk, nem messze, a Concordetéren, még egy híres régiségre akadunk: ez a II. Ramses 23 méter magas luxori obeliszkje, minden oldala telve képírással.

* * *

Ha már Párisban vagyok, óhajtottam meglátogatni nagy festőművészünket: Munkácsy Mihályt is. Értesültem, hogy pénteken van elfogadási napja, s a magyarokat mindig szívesen látja: április 13-án, délután tehát elmentem hozzá, az Avenue-Villiers 53. szám alatt lakik, saját házában. Egy inas bevitte névjegyemet s pár perc mulva bevezettek a művészhez. Műtermében fogadott; elémbe jött s üdvözölt, én bocsánatát kértem alkalmatlankodásomért, de Párisban járván, nem akartam elmulasztani, hogy hazánk nagy fiát ne lássam. Leültetett s kérdezősködött, mióta vagyok Párisban, mennyi ideig maradok még itt stb.; majd látván névjegyemről, hogy Patakról vagyok, mondotta, hogy szívesen emlékezik vissza ottani szíves fogadtatására; én erre viszonoztam, hogy magam is szerencsés voltam jelen lenni e fogadtatásnál, akkor láttam először a nagyságos urat, s Patak is kedvesen őrzi nagysága emlékét! Közben egy állványon álló, majdnem kész képre esett tekintetem, s a művész engedelmével közelebb léptem, hogy megtekintsem. A kép középkori párbajjelenetet ábrázol: az egyik lovag már a földön van elterülve, a másik fölötte áll villogó kardjával, a háttérben kétségbeesett nőalak látszik. Az alakok féléletnagyságúak, Munkácsy hatalmas ecsetje élővé teszi őket: a szem, arc, mozdulat s egész testtartás ajakká válik, hogy elbeszélje a regényt, melynek e jelenet utólsó fejezetét képezi. Egyúttal futólag széttekintettem a műteremben is: szép, nagy, világos terem, telve művészi ízléssel berendezett műtárgyakkal, mintákkal, keleti szőnyegekkel, vázlatokkal, rajzokkal; méltó otthona egy nagy művészi szellemnek! Majd újra beszélgetve, megkockáztattam azt a kérdést, hogy nem szándékozik-e mostanában valamikor hazajönni? Állandóan? kérdé Munkácsy. Nem, csak úgy látogatásra! Nem igen, esetleg talán őszkor! Majd tanulmányaimról tett kérdést, azután bemutatott egyik tanítványának, egy fiatal magyar festőnőnek; kérdezte, hogy voltam-e a magyar egyletben? ő annak elnöke, de hát elfoglaltatásai miatt, már régebben nem volt ott. Látva, hogy másfelé is igénybe van véve, megköszöntem szíves látását s eljöttem. E látogatás, korunk egyik legelső művészénél, mindenkor kedves emlékem leend!

Április 18-án búcsút mondtam Párisnak.

Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelléki egyházkerület közgyűlése.

A dunamelléki kerület derekasan megül a zöld asztal mellett, ha évenkint kétszer arra kerül a dolog. Közelebb is egy álló hétig ülésezett Budapesten, a szokott helyen, a melytől el is búcsúzott, amennyiben a főgimnázium új épületében díszesebb, tágasabb s talán kevésbbé zajos helyet nyer már a legközelebbi összejövetel idejére.

Püspök és főgondnok szinte versenyezve munkálkodván azon, hogy a fővárosi központtal dicsekedő kerület ügyei példás rendben folyjanak, a haladás több ponton már is örvendetes, s mint a főpásztori jelentés tudatta a vallásosságnak sok helyen szép gyümölcsei mutatkoznak. Egy baj azért itt is szembeszökő, t. i. a segélykérő ívek száma évről-évre emelkedik s a domesztika s egyéb pénztárak ajtaján sok a zörgető, a mi vagy bizonyos hibás felfogásnak, vagy a fokozódó szegénységnek szomorú következménye. No meg a rendet itt is nehezen tudják megszokni, még maguk a hivatalosak is, még némely esperesek is, a kik — more patrio — az utolsó órában is készek hivatalos okmányokkal alkalmatlankodni az egyházkerület elnökeinek.

Mindkét elnök örömmel említette a «*Prot. Irodalmi Társaság*» megalakúlását, s reménykednek mindketten, hogy az alakúló gyűlés jó magot vetett, a melynek gyümölcseit idővel a társaság mai ellenfelei is édesnek fogják találni. Vajha úgy lenne! Az elnöki megnyitó beszédek örvendetesnek vallották — és méltán — azt a körülményt, a mely szerint a kerület bizalma *Vécsey Tamás* egyetemi tanárt, volt aljegyzőt, *Arany Lászlót*, a földhitelintézet igazgatóját, *Karap Ferenc*, főrendiházi tagot, *Kovács Albert* theologiai tanárt, *Csikay Imre* dunavecsei, *Báthory Dániel* baracskai és *Fábián Mihály* harkányi lelkészeket ültette a tanácsbírói székekbe. A kerületnek joga van a legszebb reményekre az elválasztottak iránt.

A mult évi lelkészképesítő vizsgálatok eredménye felolvastatván (1-ső vizsgás 10, 2-ik 4), indítványoztatott, hogy jövőre az oly segédlelkészek és lelkészjelöltek, kik más kerületből valók, csak az illető egyházmegye esperesének a püspök által is láttamozott elbocsátó bizonyítványa mellett jelentkezhetnek lelkészképesítő vizsgálatokra. Ez az indítvány a konventhez is felterjesztetik. Célja talán a jó rendhez szoktatás és nem a vizsgázó szabadságának korlátozása, vagy üres erszényének megterheltetése.

A konventnek ismeretes két fontos tárgya, t. i. a *közalapból az egyházaknak adható kölcsönök* ügye és a *lelkészi gyám- és nyugdíjintézet kérdése* bizottságokhoz utasíttatott, úgy azonban, hogy az utóbbira nézve történendő bizottsági megállapodás az egyházmegyékhez is leküldetik. Érdekes volt az e tárgyban keletkezett vita, mivel az egyházkerületek és egyházmegyék jogkörét illette. A püspök, főgondnok és főjegyző helytelen felfogásból származónak bizonyították a többségnek azt a kívánságát, hogy a kerületi határozat előtt az egyházmegyék — legalább a gyám- és nyugdíjintézet ügyében — kihallgatandók. A particularis vélemény azonban — a minek azt a püspök nevezte — győzelemre jutott.

Május 27-én 11 lelkész avattatott fel a szokásos módon. Az ünnepi szónok *Kenessey Béla*, theol. tanár volt, a ki köztetszéssel végezte feladatát.

Május 28-án az iskolai ügyekre került a sor. Úgy a nép-, mint a középiskolákról örvendetes képet rajzoltak a megbizottak. A népiskolások száma szaporodik, a tantermekre nagyobb a gond s a túlnépes iskolák száma újabb erők beállítása által csökken. A n.-kőrösi tanítóképezde, a dunamelléki népiskolaügynek ez a melegágya, szintén folytonos emelkedésben van, a mit a közgyűlés is szívesen elismert. Honnan van mégis, hogy időről-időre olyan különös hangok támadnak ez intézet és ennek növendékei ellen?! A miniszternek azt a rendeletét, a mely a halottaknak iskolás gyermekek által szokott kiéneklését — egészségi szempontból — kívánja megszüntetni, figyelemreméltónak találta a gyűlés s elhatározta — bár nem egyhangúlag — hogy főleg rosz időkben és járvány alkalmával korlátozandó az iskolás gyermekeknek énekléskül való felhasználása; különben pedig e tárgyban is a konvent fog megkerestetni. A konventhez terjesztetik a váci ev. ref. lelkésznek az a jogosnak ismert kívánsága is, a mely szerint őt, mint a ki a siketnémák intézetében mind az öt kerületet szolgálja, a vallásoktatásért az egész egyetemes ref. egyház jutalmazza. A vallásoktatás díjául 400 frtot gondol elégségesnek a kerület.

A középiskolák egy részében a tanárok jobb díjazása már kimondatott s illetőleg gyakorlatba vétetett; egy részében a tanári gyám-egylet iránt mutatkozik áldozatkészség; így pl. a gyönki, halasi és nagy-kőrösi gimnáziumok minden tanszék után készséggel felajánlanak évenkint 10—10 frtot, a mely ajánlat határozatot vont maga után, t. i. a többi fentartó testületek is felhívattak e tárgyban a nyilatkozatra s illetőleg ajánlataik megtételére.

Az államsegélyosztó bizottság jelentése felolvastatván, tudomásúl vétetett, hogy kölcsön és segély címen, pár forint kivételével, 22,000 frt osztatott szét egyeseknek, egyházközségeknek és testületeknek. Felolvastatott a domesztikai segélyért folyamodók névsora is, a mely ezúttal is hosszúra nyúlt s megtörtént a kerületi ajánlás.

A negyedik napi főtárgy a *domesztikai kölcsön* ügyében kiküldött bizottsági jelentés volt, a mely élénk vitát idézett elő. A jelentés a Szász Domokos-féle javaslat szerinti tőkeképzést, ha azt a nagyobb szükségben lévő, építkezésre kényszerült, vagy a papi khárták állandó megjavítását célzó egyházközségek szerencsésen keresztül tudják vinni, nagyarányú conceptiónak, kitűnő alkotásnak mondotta, mert fokozza épen a legszegényebb egyházaknak nyújtható kamatnélküli segélyt és pedig oly mértékben, a mint az a domesztikától magától hosszú idő múlva is alig reménylhető. A közgyűlés elfogadta a javaslatot, azzal a kikötéssel, hogy a közalapból 20% fordíttassék a mondott célra. Ugyanezen a napon megkezdődött a *Czelder M*, fegyelmi ügyének tárgyalása is, a kit a kerületen is Eötvös Károly ügyvéd védelmezett.

Az ötödik napon a számvevőszék jelentése tárgyaltatott, a mely a közpénztár, misszió-pénztár államsegély-, zsinati pénztár, budapesti theol. intézet, Roboz és Kanzag-féle alapítványokról szólt és tudomásúl vétele mellett, *Kerkápoly Károly* elnök és *Szilassy Aladár* előadó méltó elismeréssel jutalmaztatott.

A miniszternek azt az óhajtását, hogy a püspök útasítsa a kerületbeli középiskolák tanári testületeit a miniszteri biztosok észrevételeinek jegyzőkönyvbe vételére, nem tartotta a gyűlés teljesíthetőnek s a konventhez felebbezte. A családkönyvek ügyében kiküldött bizottság javaslata elfogadtatott. Ezután az egyházmegyékből felterjesztett ügyekre került a sor s a törvényszék folytatólagosan tárgyalta a Czelder fegyelmi ügyét, a mely az egyházmegyei ítélet módosításával végződött. Cz. M. ugyanis nem egyszermindenkorra, hanem csak egy évre fosztatik meg hivatalától s viseli a felmerült költségeket. E határozat ellen mindkét fél felebbezett. Bizony ideje volna már, hogy a kerületnek ez a tengeri kígyója, a a személyes érdekeknek és politikai huzalkodásoknak ez a szomorú színjátéka letűnjék a kerület zöld asztaláról. A ceglédi felebbezett papválasztás jó véget ért. Takács József, pándi lelkész megválasztása jogerőre emelkedett.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Néhai Bálint József**, volt abarai lelkész és kiérdemült egyházkerületi főjegyző temetése f. hó 6-ikán a helybeli értelmiség általános részvéte mellett folyt le. A koporsót az abarai egyház küldöttei vitték a gyászoló család által kísértetve, a főiskola udvarára, a hol *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész, a boldogúltnak főjegyzői utóda, tisztelő és szeretett öcscse mondott a bánatos lelkeket megnyugtató és a boldogúlt életét szépen jellemző beszédet és imát, a melyet a főiskolai énekkar megható gyászdala előzött meg és követett. A sírkertben *Böszörményi Károly*, málcai lelkész, a f.-zempléni egyházmegye főjegyzője, a boldogúltnak melegkeblű tisztelője s barátja búcsúzott el, az egyházmegye nevében az elismerés babérkoszorúját, az abarai egyház nevében a hála és tisztelet rozmaring-ágát, a jó barátok nevében a szeretet ciprus-lombját hozván emlékül a kihűlt porokat fedő, hideg koporsóra, meg a saját forró könyeit. Megható volt látni az abarai egyház küldötteinek a vesztés felett érzett fájdalmukat, a kik pedig már majdnem negyedfél év óta nélkülözték a hű pásztor ajkairól a méznél édesebb beszédet. *Br. Vay Miklós* ő excellentiája meleg szavú sürgönyben fejezte ki részvétét a veszteség felett. Nyugodjanak békén a megfáradt férfiú áldott porai! A család által kiadott gyászjelentés a következő: Özvegy Bálint Józsefné született Lengyel Erzsébet s *gyermekei:* Mária, férjével Zsindely István, sárospataki tanárral s gyermekeikkel: István, Mária és Etelkával; Dezső, sárospataki ev. ref. lelkész, nejével Kun Ilonával s gyermekeikkel: Dezső, Bertalan, József és Ilonával; Erzsébet, férjével Radácsi György, sárospataki tanárral s gyermekeikkel: Dezső, Erzsébet, Margit, Ilona, Etelka és Máriával; *testvérei:* Lengyel Terézia, özvegy Mareti Jánosné és Dr. Lengyel Endre, Zemplénmegye tiszteletbeli főorvosa, a többi rokonok nevében is, fájdalmas szívvel tudatják a hű férjnek s jó apának, szerető nagyapának és rokonnak, *Bálint József*, abarai ev. ref. lelkésznek, a felsőzempléni ev. ref. egyházmegye legidősebb tanácsbírájának, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület kiérdemült főjegyzőjének, élete 73-dik, boldog házassága 44-dik évében, szülőföldjén, Sárospatakon, folyó évi junius hó 4-dik napján, délután 7 órakor, agyszélhüdésben történt kimultát. A boldogúltnak porrésze folyó évi junius hó 6-dik napján, délután 4 órakor fog, az ev. ref. anyaszentegyház szertartása szerint, a sárospataki sírkertben elhelyeztetni. Sárospatak, 1888 junius. 5. A jók és igazak emlékezete viraszszon síri álma felett!

— **A lelkész-képesítő 2-dik vizsgát** Sárospatakon, folyó hó 20—23. napjain tehetik le azok, a kik 1886-ban állották ki az első, régebben u. n. bekebelezési vizsgálatot; és pedig 20-dikán az írásbelit, 21—23-dikán a szóbelit. Házi dolgozatúl kívántatik: *húsvéti úrvacsoraosztáskor* mondandó agenda és 2, szabadon választott ó-szövetségi; 10, szintén szabadon választott új-szövetségi részletnek gyakorlatias irányú magyarázata. Az első vizsgát a mult iskolai év végén tett segédlelkészek 2-ik vizsgája szeptemberben leend.

— **A sárospataki állami tanitóképezdében** az $188^{7}/_{8}$. tanév végén tartandó *vizsgálatok sorrendje*. Hétfőn, junius 18. d. e. Hit- és erkölcstan, mind a négy osztályban. Egyházi ének: d. u. Rajz, szépírás, mind a négy osztályban. Kedden, junius 19. d. e. Neveléstan, mind a négy osztályban; d. u. Gyakorlati tanitás a IV-ik osztályban és háziipar mind a négy osztályban. Szerda, junius 20. d. e. Mennyiségtan, mind a négy osztályban; d. u. Gyakorlati tanitás a III-ik, testgyakorlat az I—IV-ik és zene az I—II-ik osztályban. Csütörtökön, junius 21. d. e. Természettudományok az I—IV. osztályban; d. u. Zene a III—IV. osztályban. Péntek, junius 22. d. e. Magyar nyelv és történelem az I—IV. oszt.; d. u. Német nyelv és földrajz az I—IV. oszt. Szombat, jun. 23. d. e. Irásbeli *képesítő* vizsga; d. u. classificatio és d. u. 5 órakor zárünnepély. Hétfőn, junius 25. d. e. Hit- és erkölcstani *képesítő* vizsga. Javító képesítő. Magyarnyelvi képesítő; d. u. Gyakorlati tanitás. Kedden, junius 26. d. e. Gyakorlati tanitás; d. u. A gyakorló-iskola évi vizsgája. Junius 27—30-án: Szóbeli képesítő. A vizsgák naponta d. e. 8—12-ig, d. u. 3—6-ig tartatnak. E vizsgákra a népnevelés iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja

az igazgatóság.

— **A felekezeti és községi középiskolai tanárok** julius hó 9-ikén Budapesten országos értekezletet tartanak. Az értekezletre meghívó ivet 56 tanár irta alá. Tanácskozni akarnak *a fizetés javítása, esetleg a fizetés minimumának törvényes úton való meghatározása,* továbbá *a nyugdíj ügyében;* azután egy végrehajtó-bizottságot akarnak megválasztani a hozott határozatok érvényesítésére. Ezzel az ügygyel az országos tanáregyesület is foglalkozni fog a jövő hó 5—6. napjain tartandó közgyülésen. A legjobb sikert óhajtjuk a mozgalomnak.

— **Irodalmi hirek.** «*A Fenséges,*» lapunknak közelebb befejezett tárca-cikke, *Gamauf György*, eperjesi tanitóképezdei tanár szép tanulmánya, külön füzetben is megjelent, 72 lapra (8^{0}) terjedő csinos füzetben, a mely a szerző sajátja. Ára 50 kr. Ajánljuk a szíves pártolásra. — *Bod Péter* nagy munkájának, a «*Historia Hungarorum Ecclesiastica*» czímünek első kötete Rauwenhoff leydeni és Szalay Károly, budapesti tanárok kiadásában immár megjelent. Vaskos, XVI+477 nagy 8-rétű lapra terjedő kötet, melyet méltán örömmel üdvözölhetnek hazai protestáns egyháztörténelmünk barátai. Nem sok ismeretlen dolog van ugyan benne, s így e tekintetben a forrásbúvárló előtt főleg csak annyi értéke van, hogy együtt találhatók meg benne azok az adatok, melyeket innenonnan, többnyire épen a Bod kiadott müveiből már meg lehetett ismerni. Mindazáltal, mint a mult páratlan becsü ereklyéje s irdalomtörténetünk egyik legkiválóbb alakjának a maga korában nagyszerü munkája, valódi eseményt képez meddő egyházi irodalmi viszonyaink között. Mint az előszóból kitünik, codex kiadást akartak adni a kiadók, a minek csak az a káros eredménye lett, hogy még az esetleg roszúl olvasott nevek is helytelen alakjokban maradtak a szövegben. A kiadók gondos és lelkiismeretes működéséről azonban nagy elismeréssel kell nyilatkoznunk. Megérdemlik hálánkat s azon őszinte óhajtásunkat, hogy legyen erejök a munka többi részeinek mielőbbi kiadására. Megemlítjük még azt, hogy az egész müre még mindig elő lehet fizetni 18 frttal; valamint azt is, hogy a kötet br. Vay Miklós és Tisza Kálmán főgondnokoknak van ajánlva. — A «*Garay János* összes munkái» czímü, Méhner Vilmos kiadásában megjelenő füzetes vállalatból már a 25—29. füzetek is kaphatók (egy-egy füzet ára 35 kr). E füzetekben a drámai müvek közlése véget ér, s ötödik kötet gyanánt megkezdődik a prózai müvek közlése. A műhöz díszes borítékok is kaphatók 90 krval.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 25. szám. Sárospatak, 1888. junius 18.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A lelkészi beiktatás kérdéséhez.» *Kovácsy Sándor.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Folytatás). *Dr. Horváth Ödön.* — «Bálint József emlékezete.» *Mitrovics Gyula.* — «Kazinczy-ünnep.» *Radácsi György.* — «Vegyes közlemények.»

A lelkészi beiktatás kérdéséhez.

A «Sárospataki Lapok» folyó évi 21. és 22. számában, a sárospataki lelkész beiktatása alkalmából egy fontos elvi kérdés vettetett fel, mely megérdemli, hogy mindazok hozzászóljanak, kiket az ügy s a kérdés közelebbről érdekel. Egy oly elv tisztázása és cselekvény együntetű megállapításáról van ebben szó, melyről zsinati törvényeink nem intézkednek, egyházkerületünk szabályai is egyszerűen esperesi kötelességül szabják ki a lelkész-beiktatás tényét, a nélkül, hogy akár a szem előtt tartandó elvekre, akár a követendő eljárásra nézve kellő útbaigazítást adnának. S ezért történik meg az, hogy az esperes által, a beiktatás tényével megbízott lelkész urak, legjobb belátásuk szerint, más-másképen járnak el s ezáltal prot. egyházi életünket s egyházi cselekvényeinket figyelemmel kísérő hitsorsokat a végzett cselekvények feletti gondolkozásra hívják fel. Bármennyire tárgyilagos s tisztán csak a célt tekintő akar is valaki maradni az ilyen kérdések fejtegetésénél, lehetetlen, hogy a felmerült esetekre ne gondoljon s ne épen azok szerencsés vagy kevésbbé kedvező megoldásából indúljon ki. Igy bár alúlírottnak távolról sincs szándékában bárkit is megsérteni, mégis, épen a kérdés fonalán, hivatkoznia kell egyik vagy másik esetre, a miért az illető uraktól előre is bocsánatot kell kérnie.

A kerület ezen intézkedésében, hogy az elválasztott lelkész egy új egyházban kezdendő hivataloskodása alkalmával beiktattassék, s a gyülekezet és a lelkész közötti frigy mintegy megköttessék, mindnyájan megnyugszunk, sőt a felett örülünk is, mert ez által nemcsak a lelkész mutattatik be az egyháznak, melynek több tagja őt csak hallomásból ismerte; hanem azért is, mert a választás után az esperes s az egyházmegye által történt megerősítés ilyetén módon a gyülekezet előtt nyilvánvalóvá tétetik, s annak minden tagja bizonyára nagyobb tisztelettel fog már első találkozás után lelkésze iránt viseltetni, mint a régi gyakorlat mellett, midőn a lelkész minden bemutatás, beiktatás nélkül foglalta el állomását. Természetes, hogy e beiktatás nem *hivatal-átruházás*, nem is a *hivatalra való feljogosítás* ténye, mert az előbbi katholikus színezetű, az utóbbi pedig már előbb, a püspöki exmissió alkalmával megtörtént, hanem csak *formaszerű hivatal-átadás, a megkezdendő vagy már folytatott hivatalban való megerősítés ténye*, oly célból, hogy így az egyházmegyei vagy kerületi megerősítés a gyülekezet minden tagja előtt nyilvánvalóvá legyen, s a lelkész az egyház ügyeinek vezetését átvegye.

S épen ez jelöli ki a beiktatásnál követendő eljárás természetét és menetét is. Ha azt a hivatal átadásának s a megerősített választás kinyilvánítási tényének tekintjük, a beiktató lelkész cselekvénye is e két tényezőre irányúlhat legtermészetesebben. Tehát működésének első része a templomban, második része pedig a paplakon folyna le. A templomban volna végzendő a hivatali megerősítés kinyilvánítása, a paplakon a hivatal átadása. Amaz inkább a lelki gondozás és a tanítói hivatalban való megerősítésre, ez az egyház kormányzására vonatkozó cselekvény volna. Amott egy, a munkakör megkezdése alkalmából felmerűlő gondolatokat és intelmeket magábanfoglaló egyházi beszédet tarthatna a beiktató lelkész; itt a hivatalt adná át mindazon tényezőkkel, melyek a lelkészt, mint az egyház kormányzatára hivatott egyént illetik. S itt kezdődik a kérdés lényege: hogyan folyna le a beiktató lelkész mindkét cselekvénye úgy, hogy az a gyülekezetre is épületes, a beiktatandóra nézve is nagyhorderejű legyen?

Véleményem erre nézve a következő:

Miután prot. cultusunk minden egyes alkatrészének a lelki élet minden oldalát át kell hatnia, mert csak így fog az a tagok lelki épületére szolgálni, így fog az lelki elevenséget, hitet s meggyőződést terem-

teni: ugyanazért azon teendők is, melyeket a beiktató lelkész a beiktatásnál végezhet, ezen szempont alá esnek. S így abból minden olyan tényezők, melyek akár már előbb a lelkészi felavatásnál előfordúltak, akár az olyanok, melyekben a lelkész nem mint tanító szól a gyülekezethez, elhagyandók. Felfogásom szerint, sem a biblia, sem a kehely, sem a templomkulcs átadásának helye ez alkalommal nincs. Nincs pedig azért, mert már a lelkészi felavatásnál, sőt már a kápláni exmissiónál, jogot nyert a lelkész arra, hogy isten ígéjét hirdesse; tehát, hogy a bibliával kezében a gyülekezet lelki gondozójává legyen s a kulcshatalmat, a hívők feletti felügyeletet gyakorolja. E jelvények ilyen alkalomkor való átadása már felesleges és csak ceremóniális dolog. Mert — kérdem — mi történnék akkor, ha ugyanazon lelkész többször változtatná egyházát? Mindig e jelvényekkel fogadnók s bocsátanók őt útjára a gyülekezet gondozásában? Hiszen ezek, illetve az ezek által jelzett dolgok voltak eddig is útbaigazítói, vezérei s azoknak kell lenniök lelkészi pályáján élete végeig is. Hiszen az a fődolog, hogy az isten ígéjének lelke, a szeretet, láttassék meg a lelkész életében s összes működési körében!

Felfogásom szerint, a beiktató lelkész szerepe a templomban arra irányúlhat, hogy egy alkalmi beszéd kíséretében bemutassa a gyülekezet tagjainak az általuk elválasztott s az egyházi hatóság által hivatalában megerősített lelkészt, s hogy a gyülekezet tanítására felhasználja mindazon dolgokat, melyek a gyülekezet belső életéből, magatartásából stb. önként kínálkoznak.

Tudjuk ugyanis, hogy csak ritka esetben történik az gyülekezeteinknél, hogy lelkészválasztáskor teljesen egyetértenének; ellenkezőleg, erős torzsalkodások, személyeskedések s nem ritkán szakadások támadnak az egyháztagok között, s a hitbuzgó, békételenkedő elemek lecsilapítására, az új lelkész működési terének egyengetésére oly kedvező alkalom ez, minőt keresve sem találhatnánk. E tekintetben megvan azon jó oldala is, hogy a békeségre intést, a gyülekezet és lelkész közötti jó viszony helyreállítását, egy olyan tekintélyes lelkész teheti meg, ki mint esperesi helyettes, nemcsak a tanács, de az intés, a komoly figyelmeztetés, s ha kell, a dorgálás hangján is szólhat a gyülekezethez, s tapintatos, körültekintő eljárásával egy új, boldog élet magvait hintheti el a gyülekezeti tagok lelkében.

Természetes, hogy e beszédből nem hiányozhatik a lelkészhez szóló, őt cselekvésre s példaadó élet folytatására vonatkozó rész sem. A lelkésznek, ki egy gyülekezet lelkipásztora, magának kell jó példával előljárnia, s neki magának kell megvalósítania Jézus azon utasítását: «Arról ismernek meg az emberek, hogy az én igaz tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek» — ha azt akarja, hogy gyülekezetének valódi vezetője, igaz lelkipásztora legyen. .

S ezen beszéd végzése után már megtarthatná a lelkész az ő beköszönő beszédét s megkezdhetné a gyülekezetben tanitói működését. Többé nem volna ismeretlen, más vidékről jött; de ismerős s a gyülekezethez közel álló egyén, kit a gyülekezet akarata s az egyházi felsőség jóváhagyó megerősítése jogosított fel a gyülekezet lelki vezetésére.

De mert a lelkész nem pusztán lelki vezetője, de vagyonilag is kormányzója az egyháznak s e tekintetben az évi canon. visitationak felelősséggel s számadással is tartozik, a beiktató lelkész további működése a paplakon a papi hivatalos teendők átadására irányúlna. A zsinati törvények úgy intézkednek, hogy lelkészi állomás megüresedése alkalmával köteles a gyülekezet az esperest értesíteni, ki oda személyesen kimenvén, vagy megbizottját kiküldvén, «a szükségessé vált leltározásról, u. m.: az egyház fekvő javainak, anya- és más jegyzőkönyveinek, okíratainak, eszközeinek, szent edényeinek, pénzeinek s minden más ingóságainak összeírásáról, gondozásáról és ellenőrzéséről késedelem nélkül intézkedik s a lelkészi teendők végzéséről is gondoskodik;» (Zs. tcikk 184. a, b, c. sat.). A belépő lelkész tehát új egyházában oly munkatért talál, melyen őt szellemileg és vagyonilag is majdan felelősség terheli (Zsin. tcikk 95. 3. a lelkész hivatalos teendője: az egyház szellemi és anyagi ügyeire való felügyelet). S mi természetesebb és következetesebb dolog, mint az, hogy a kit a felelősség terhe nyomni fog, rendben, vagy legalább mindent leltár s a meglévő állapotok szigorú megjelölése mellett vegyen át, mert csak így vállalhat szavatosságot az egyház ügyeinek további menetéért, s maga az előljáró testület is így bírálhatja meg a lelkész hivatalos működését igazán s állapíthatja meg az egyes egyházakban a haladás vagy esés mértékét. Jól tudom, hogy a lelkészi teendők ezen oldala, az egyház vagyoni ügyeinek kellő vezetése, a legterhesebb s olykor legkellemetlenebb is; de azt az egyházmegyei gyűléseken való megjelenések alkalmával megtapasztaltam, hogy a hol a lelkész, akaratával s teljes erkölcsi erejével a gyülekezet élére áll, a vagyoni dolgok is jól mennek s visszaesés vagy épen kárvallás nem igen mutatkozik. Én azt hiszem, hogy a lelkészt e tekintetben nemcsak a hivatalos kötelesség, de saját jól felfogott érdeke is erősen ösztönözheti, mert, mint a példák bizonyíthatják, a mely helyeken a lelkész nemcsak kellőleg vezette a gyülekezet anyagi ügyeit, de a jövőre is tekintett (pl. magtárak stb. alapítása által), egyházának és saját magának sorsát is sok részben javította és biztosította.

Az ügy természete s a zsinati törvények tehát egyaránt megkövetelik, hogy a lelkész a hivatalt *átvegye* s ez átvétel a gyülekezet presbyteriuma s gondnokának jelenlétében, a beiktató lelkész vezetése mellett, igen célirányosan történhetik. Ha baj van, a helybeli egyházi előljáróság és az esperesi helyettes azonnal tudomást szerezhetnek róla; ha mindenek

ékesen és szép renddel folynak, akkor a helyettesítés alatti vezetés felett való megelégedése mellett adhatják át a hivatalt annak, ki azt azután vezetni fogja s azért első sorban felelős is lesz. Ilyen módon, talán még sok olyan szép dolog, más oldalról pedig olyan mulasztás is tudomására jöhet a beiktató lelkésznek s általa az egyházmegyének, mely által az új lelkész hivatalos működése, a későbbi elbírálás alkalmával, becsesebbé vagy elítélhetőbbé válik, de az igazságos ítélethozatalra mindenkor szükséges.

Az ilyen szigorú, a felelősség teljes súlyával járó hivatal-átvétel azután nemcsak a kötelességérzetet s a munka fontosságának tudatát költi fel a lelkész lelkében, de a kötelesség pontos végzése után a belső megnyugvás mellett, a lelkész érdemét is emelni fogja azok szemében, kik a lelkészi hivatal fontosságát átérteni s arról ítéletet mondani hivatottak.

Ilyen két oldalúnak s kettős munkatérre irányzottnak gondolom én azoknak szerepét, kik a lelkész beiktatásával megbízatnak s ezekben kívántam a végzendőkről való véleményemet, a Szerkesztő úr felhívása folytán, elmondani. Kovácsy Sándor.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Folytatás).

V.

Jogakadémiánk elnéptelenedéséért s ezzel szemben a budapesti tudomány-egyetem jogi karának túlnépességéért, valamint a tanügy érdekeire ebből folyó hátrányokért tehát egyedül tanrendszerünket lehet felelőssé tenni.

Mielőtt azonban — foglalkozván az e tekintetben felvetett javaslatokkal — megjelölnénk azon irányokat, melyeknek szemmel tartásával, meggyőződésünk szerint, a jogi szakoktatás reformjának keresztül kellene vitetnie, nem lehet elmulasztanunk azt, hogy figyelmet ne szenteljünk jogi szakoktatási rendszerünk egyéb hibáinak is.

Ilyen, főképen a vizsgálati rendszerben, az *államvizsgálatokra* vonatkozólag öt év előtt behozott újítás.

Az 1874-ik évi szabályzat kimondván az első és második évfolyam végén az alapvizsgálat kötelező voltát, ezek letétele után, a 3-ik §-ban, a hallgatók szabadságában állónak jelenti ki azt, hogy akár az államtudományi, akár a jogtudományi tanfolyamokat hallgassák előbb, s így akár az egyik, akár a másik államvizsgálatra jelentkezzenek; de a 33-ik §-ban ki lett mondva az, hogy az államvizsgálatok egyike a harmadik tanév végén, junius második felében vagy ezen túl tehető le. A szabályzatnak e része azonban úgy ment át a jogakadémiák szervezeti szabályzataiba (lásd pl. az eperjesi ev. ág. coll. jogakadémia szervezeti szabályzat 35. §-át), hogy «ezen államvizsgálatok egyike a harmadik tanév végén vagy a negyediknek elején mindenesetre leteendő, s a negyedik évre csakis annak sikeres letétele esetében vétethetik fel a hallgató.»

Ezt az állapotot az 1883. évi 28,291. számú miniszteri rendelettel kiadott szabályzat 20. §-a megszüntette, elrendelvén azt, hogy «az államvizsgálat a tanfolyamnak az egyetemen vagy jogakadémián befejezése és a végbizonyítvány kivétele *után* tehető le.»*

Az államvizsgálati rendszer ezen megváltoztatásának oka eredetileg abban rejlett, hogy meg kellett szüntetni annak lehetőségét — a mi több esetben előfordúlhatott — hogy t. i. a harmadik évfolyam végével azok, kik az általuk hallgatott államtudományokból az államvizsgálatot letették, a negyedik évfolyam bevégzése nélkül közigazgatási pályára léptek, melyre őket az államtudományi államvizsgálati bizonyítvány képesítette volt.

Meggyőződésünk szerint ezt a bajt könnyen lehetett volna másképen is orvosolni. Erre nézve teljesen elég lett volna annak kimondása, a mi a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. I. törv. cikk 3. §-ának *d)* pontjában nyert kifejezést, hogy a szoros értelemben vett közigazgatási szakra (addig is, míg az erre képesítő külön tanfolyamok és vizsgálati rendszer léttesíttetnék), «legalább a jogi *négy évi* tanfolyamnak a fennálló szabályok szerint való bevégzése és az államtudományi államvizsgálatnak sikeres letétele» képesít.

A szabályzatnak e módosítása különben természetes következménye volt azon — eredményeiben szintén hátrányos — újításnak, mely ugyancsak 5 év előtt, a tekintetben hozatott be, hogy az államvizsgálatoknak vagy ezek legalább egyikének letétele szükséges volt a szigorlatra való jelentkezhetéshez.

Az 1875. évi január 5-én kelt legfelsőbb elhatározással jóváhagyott szigorlati rendszabályok 3-ik §-ában ugyanis a szigorlatokra való jelentkezés egyik feltétele gyanánt van kiemelve az, hogy azok, kik a jogtudományi tudori fokot óhajtják elnyerni: az államtudományi államvizsga letételét; s viszont azok, kik az államtudományi szigorlatnak óhajtják magukat alávetni: a jogtudományi államvizsgának letételét tartoznak igazolni. Az 1883. augusztus 20-án kelt legfelsőbb elhatározással jóváhagyatott szabályzat 6. §-a ellenben ezen feltételt többé nem ismeri, hanem csak a négy évi tanfolyamok szabályszerű bevégzését, s az eredeti lecke-könyv és végbizonyítvány csatolását tartja szükségesnek.

A most megemlített újítások folytán létesített állapot, melynélfogva a harmadik tanév végén államvizsgálatot tenni nemcsak nem kell, de nem is lehet, s melynélfogva a negyedik évfolyam bevégzésével az ifjak minden előleges államvizsgálat nélkül szigorlatokra bocsáthatók: tapasztalásaink szerint, határozottan hátrányosan hatnak a hallgatóság szorgalmára s előmenetelére, mert ennek következtében az a tanév, melyet így, vizsgálat nélkül tölt el a hallgató, teljesen elveszettnek és eredménytelennek nevezhető. Főképen a harmadik évfolyam alatt érezhető e változtatásnak káros hatása, mely alatt ifjúságunk rendszerint azon tanfolyamot hallgatja, melynek tárgyaira — felfogása szerint — életpályáján kevesebb vagy talán semmi szüksége sem lesz, s melyekből vizsgálatot nem kell letennie. Az önkéntes katonai szolgálat idejét, melynek megengedését nehezen lehet összhangzásba hozni a tanügy általános érdekeivel, majdnem kivétel nélkül ezen tanévre hagyja a hallgatóság, határozott jeléül annak, hogy arra, miszerint tanulása eredményes legyen, semmi súlyt se fektet. És mi történik a negyedik évfolyam alatt? Meg kell elégedve lennünk, ha ifjúságunk a tanulmányok bevégzése után teendő tudori szigorlatokra gondol s ezek tárgyainak tanulmá-

* Ugyancsak e §-nak azon rendelkezését, hogy az államvizsgálatok ott teendők le, a hol «a végbizonyítvány kiérdemeltetett,» nem tartjuk megfelelőnek. Célszerűbb lett volna itt is az alapvizsgálatoknál fennálló, amaz általános elvnek az alkalmazása, hogy *a vizsgálat azon tanintézetnél teendő le, a hol az arra képesítő tanfolyam hallgattatott.*

nyozásával foglalkozik, mi természetesen az épen hallgatott tantárgyak elsajátítására hat hátráltatóan.*

Az államvizsgálatokra vonatkozó szabályzat emez újításai szembeötlően ellentétben állanak a «kényszerdoctorátus» behozatalának általános céljaival. Ezzel a jogi s különösen az ügyvédi pályára lépők számát akartuk csökkenteni, s egyszersmind emelni óhajtottuk a tudományos képzettség színvonalát; s amazzal kevesbítettük a szigorlatokra való jelentkezés feltételeit, s így általában megkönnyítettük a jogi pályára való léphetést. A könnyebbséget pedig e tekintetben csak növeli az 1887. junius 28-iki legfelsőbb elhatározással jóváhagyott azon legújabb szabályzat (lásd a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium 1887. szeptember 5-én, 26,006. szám alatt kelt rendeletét), melyszerint: «a nyolcadik félévöket végző egyes joghallgatókat, kiket arra szorgalmuk és előmenetelük alapján különösen érdemesnek talál a jog- és államtudományi kar, kivételesen már a nyolcadik félév utolsó négy hetében is szigorlatra bocsáthat.»

A tudori fok elnyerésére törekvők számának növeléséhez nagyban hozzájárul az a körülmény is, hogy a joggyakorlatra elegendő képesítés, mai rendszerünk szerint, az első jogtudományi szigorlat letétele. Ha az ifjú ily könnyen, a szigorlat egy részének kiállásával, a joggyakorlatra képesíttetik: bizonyos, hogy inkább ezt fogja választani, mint a kétségtelenül nehezebb jogtudományi államvizsgálat letételét; ha pedig ezen már túl esett, bizonyos az is, hogy — ha csak leküzdhetetlen akadályok nem állanak előtte — már magáért a doctori cím elnyerése kedvéért sem fog ennél megállapodni. Hogy pedig magábanvéve egy szigorlatnak a letétele nem adhatja meg a joggyakorlatra való képesítést, az egyáltalában nem szenvedhet kétséget és pedig még akkor sem, ha — nem mint eddig volt — a római jogot, egyházjogot és jogbölcsészetet magában foglaló első szigorlattal, hanem — az előbb idézett miniszteri rendelet által megengedett — *tetszés szerinti* sorrendben kezdi meg az ifjú tudori vizsgálatait.

Mulasztást követnénk el azonban, ha e helyütt fel nem említenénk azon kifogást is, mely az államvizsgálatok rendszerében eszközölt emez újítások ellen, épen általános jogi tudományos képzettség szempontjából, méltán hozható, s mely e sorok írójának, «Az eperjesi ág. ev. coll. jogakadémia multja és jelene» című művében a következően talált kifejezést: «. . . a jogtudományoknak az államtudományoktól való oly éles elkülönítését — melyszerint annak, a ki az egyik tudománykörbe tartozó tantárgyak tudását megkívánó életpályát választotta, a másik csoportba tartozó tantárgyak ismerete szükségesnek egyáltalában nem volna mondható, helyesnek tartanunk semmiképen sem lehet, mert — meggyőződésünk szerint — a jogi pályán haladónak époly szükségük van az államtudományi tárgyak ismeretére, mint amennyire szükséges a politikai pályán levőknek az, hogy a jogtudományi tárgyak előttük szintén ne legyenek teljesen ismeretlenek.»

Ez éles elkülönítés meg nem felelő voltát — melyről *Dr. Ortloff H.* művének (Die Reform des Studiums der Rechts- und Staatswissenschaften. Berlin, 1887.), «Untrennbarkeit des Studiums der Rechts- und Staatswissenschaften» című IV. fejezetében oly érdekes adatokat olvashatunk — érezte közoktatásügyi kormányunk is, mikor az 1883. évi szabályzatban, a jogtudori fok elnyerésére megkívánt szigorlatok tárgyainak sorát a politikának s a közigazgatási és pénzügyi jognak belefoglalásával bővítette (2. §.), a nélkül azonban, hogy ebbeli rendelkezéseit, különösen az államtudományi szigorlatra való tekintettel is, megfelelőeknek tarthatnánk. Mostani szabályzataink értelmében, valaki az államtudományi tudori fokot megszerezheti a nélkül, hogy a *magyar polgári magánjogból*, a *váltó- és kereskedelmi jogból*, a *peres eljárásból* és a *büntetőjogból* a négy évi tanfolyam alatt, csak egyszer is vizsgálatot állott volna ki; pedig — meggyőződésünk szerint — a politikai pályán lévőkre nézve, ezeknek ismerete nem kevésbbé fontos és szükséges, mint az p. o., hogy a jogi pályán haladók előtt a közgazdaságtannak és a statisztikának legalább főtételei ne legyenek ismeretlenek.

Tapasztalatunk szerint, hátrányos hatásúnak kell tartanunk jogi szakoktatásunk rendszerében azon körülményt is, hogy — eltekintvén az államtudományi és jogtudományi szaktanfolyamoktól, melyeknek végén államvizsgálatokat tenni ifjúságunk nem kénytelen — az első és második évfolyam kötelező tárgyai között is vannak olyanok, melyekből a vizsgálat nem a hallgatásra szánt évfolyam végén, hanem csak később teendő le. Ilyen különösen a *magyar polgári magánjog* és az *európai nemzetközi jog*. Mind a két tantárgy hallgatása a II. évfolyamra van kötelezően előszabva, míg a vizsgálatot belőlük csak a jogtudományi államvizsga, illetve a szigorlat alkalmával kell kiállani, minek következtében a hallgatásra szánt idő alatt e tárgyakra kevés figyelem fordíttatik.

Meg nem felelőnek tartjuk végül tanrendszerünk ama megállapítását — mely az $188^{6}/_{7}$. évi miniszteri jelentés szerint is, «sok visszásságra vezet» — hogy a jogakadémiák tanrendszere tanéveken, az egyetemi jogi karoké pedig féléveken alapúl. E körülmény kiválóan a jogakadémiákra tekinthető hátrányosnak, mivel ebből kifolyólag ezen tanintézeteinknél a tanulmányok a második félévvel nem kezdhetők meg, mely tekintetben pedig az egyetemeknél semminemű akadály se forog fenn; továbbá a második félévben az egyetemekről az akadémiákra való átlépés általában meg nem engedtetik (míg megfordítva *igen*), ennek csakis miniszteri engedélylyel lehetvén helye.

És sajnálattal kell megjegyeznünk itten azt, hogy az 1884. évi március 15-iki (4914. sz.) miniszteri rendelet, mely a megelőző évi vizsgálati szabályzatot a jogakadémiákra alkalmazta, az egyetemeken és a jogakadémiákon fennállott tanulmányi rendszer eltéréseit nem szüntette meg, hanem ez utóbbiaknál az egész-évi tanfolyamok rendszerét határozottan fentartván, valamint az akadémiai tanrendet az egyetemitől eltérő módon állapítván meg, azokat még élesebbé tette.

(Folyt. köv.) Dr. Horváth Ödön.

* Jóval e sorok megírása után jutott kezeink közé a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 1888-ik április 7-én 14,688. szám alatt kelt leírata, melyben a jog- és államtudományi karok tanári testületeinek és államvizsgálati bizottságainak véleményes jelentése kéretik, az államvizsgálatok célbavett szigorúbbá tétele, s különösen a külföldi vizsgálati rendszerekben is ismeretes írásbeli vizsgák behozatala tárgyában. A tervbe vett újítást a legnagyobb örömmel tudjuk üdvözölni, s hiszszük, hogy a felhívás folytán felterjesztendő véleményes jelentések is annak keresztülvitele mellett fognak szólani. A keresztülvitelnél azonban mindenesetre számot fog kelleni vetni a fentebbiekben érintett ama javaslatokkal, melyek a szigorlatok kötelező voltának eltörlését s az államvizsgálatok kötelező voltának kimondását kívánják; ellenesetben — nézetünk szerint — az államvizsgálatok szigorítása csakis ezek számának apadását és azt eredményezné, hogy a szigorlatok letételére jelentkezők száma méginkább növekedni fog.

TÁRCZA.

Bálint József emlékezete.

Istennek atyai keze, jótéteményül és áldásúl állította a halál és enyészet félelmetes képe mellé, az *emlékezet* békítő angyalát. Lassan akarván szoktatni a szívet vesztesége fájdalmainak elhordozására, ez az angyal hosszabbítja meg erejével az együvétartozó s egymást szerető lelkek életét; arcának szelíd, biztató tekintete bevilágít a sírok félelmetes sötétségébe is, s kezével megnyitja a leszegezett koporsók fedelét, hogy így aztán az élők együtt legyenek lélekben a halottakkal.

Ez az angyal vezet el engem is ahoz a frissen felhantolt sírdombhoz, a melynek rögei felett még fel sem száradt a sűrün omló könyzápor és a melynek a kegyelet koszorúival elborított fejfája felett ez a név van feljegyezve: *Bálint József.*

Oly forrón, lelkének oly mérhetlen mélységével *szeretett*, annyi sokat *munkálkodott* és olyan törhetlen lélekkel *szenvedett*, ha arra kerűlt a sor, a végzet útjain, hogy bizonyára megérdemli, hogy porló szíve felett is megálljunk még egyszer, s felemelvén halvány arcáról a szemfedőt, visszaidézzük emlékezetünkbe, a most már csendesen pihenő férfi áldásos életének egy pár mozzanatát.

Bálint József 1816. április hó 3-án született Sárospatakon. Édes atyja előbb Sárospatakon, majd a közeli Vajdácskán viselt tanítói hivatalt és szerető atyai gonddal, szívesen lemondó áldozatkészséggel nevelte gyermekét, a ki már ott, az apró múzsa-seregnek az ismeretek oltára körül való folytonos nyüzsgése közben szerette meg a tudományt s kapta meg lelke az első ihletés erejét a tovább való repülésre. Gimnáziumi és theologiai tanulmányait bevégezvén, a sárospataki alma-materben, az akkori rendes szokás szerint, *Abarára* ment ki három éves tanítónak, itt kezdvén meg az emberiség, különösen pedig az egyházi élet ügyeinek szolgálatát. Az az egyszerű, csendes falusi iskola, környezetével együtt, mint másokra, úgy rá nézve is olyan komoly képző iskolává lett, a melyhez hasonló hatású nevelési alkalmak hiányát, ma már sok tekintetben csak sajnálnunk lehet. Tanult és tanított szorgalommal; tanulta megismerni az életet, abban az embereket, a kiket nevelni akart; a pálya örömeit és szenvedéseit, a melynek szánta erejét és a kötelességeket, a melyek azon, a hű, a becsületes munkásra várakoznak. Megszokta, aztán megszerette a munkát, mely nélkül lelke el nem lehetett, s a mely később is, egész életén át, annyira kiváló jellemét, életelemét képezte, hogy utóbbi betegsége napjaiban is, nem annak fájdalma volt ránézve a legsúlyosabb teher, mint inkább az, hogy lelkének munka és foglalkozás nélkül kellett ott vergődnie összeroncsolt teste láncai között.

Mily szorgalomra és erőmegfeszítésre volt szüksége, hogy közmegelégedéssel feleljen meg kötelességeinek, talán eléggé bizonyítja az, hogy tanitóságának ideje alatt készült az akkor szokásos lelkészi vizsgákra is, a mit az egyházmegyei bizottság előtt oly szép sikerrel tett le, hogy nem kisebb kitüntetés érte, mint az, hogy az akkori felsőzempléni esperes, *Jászay Mihály*, maga mellé vette segédlelkésznek. Ugy látszik, hogy az isteni gondviselés különös és bőkegyelmű jósággal viszi a kedvező alkalmakat azok elé, a kiket többre hivott el céljai szerint és a kiknek szívében, már az ifjúkorban, erősebb lángolást lát szent ügye iránt. Ilyen kedvező alkalomnak kell a Bálint József életében tekintenünk azt, hogy a szép képzettségű, tanulni vágyó ifjú káplán oda került, a nagytudományú, pontos és szigorú esperes oldala mellé; oda, a kinek kezében összpontosúltak egy egyházmegye egyházi és iskolai életének nem ritkán bonyodalmas szálai s méginkább azt, hogy az előkelő modorú és csakhamar jóhírre szert tett káplánt, Deregnyőben az a megtisztelő szerencse érte, hogy *Lónyay Gábor* nevelőnek hívta meg két leánygyermeke mellé.

Szorgalma és az elismerés, a melylyel kísérték a törekvő ifjú pap fejlődését, a közéletnek előkelő egyéniségei is, csakhamar meghozták részére a kívánt jutalmat, mert 1841-ben már a *kis-azari* egyház választotta meg papjául. A mely egyház kebelében 14 évig működvén, onnan *Lasztócra* vitetett; oda, hol a derült kedélyű bölcsész-költőnek, a magyar Juvenalisnak, *Szemere Miklósnak* muzsája szórta közénk az égből, eredeti, hamisítatlan fényű és értékű magyar gyöngyeit.

Lasztóc egy egészen kicsi, jelentéktelen hely a f.-zempléni egyházmegyében. *Szemere Miklós* egy alkalommal, éles szarkazmusával, «*szétrugott szarkafészek*»nek nevezte el előttem s hozzátette, nála jellemzetes *szemhunyorításával* s mintegy magával gúnyolódva: «*Azért teremnek benne rosz poéták.*» Kellemes, sőt nem egy pontján regényes vidéke az csupán, a mi széppé és kedvessé teszi. Ebben a kicsi, a poéta pajkosságával kigúnyolt fészekben, egy szép, egy varázshatású darabot talált Bálint József, nem csupán e földi, pezsgő életből, hanem a regebeli Olympusból is, a hol a szép világa dereng és a hol az eszmények szólalnak meg a költők lantjain. Szemere Miklós, az előkelő összeköttetésekben élő házi gazda, a költő és a kisded ref. egyháznak is első pátronusa, barátjává fogadta a finomabb míveltségű papot, kinek különben is fogékony keble ilymódon aztán megtalálta az épen neki való világot és az előkelő házigazda országos hírű barátjaival, *Tompa Mihálylyal* és másokkal jutván bensőbb viszonyba, ezek a kedvező körülmények minden irányban gazdagabbá tették a különben szerény hivatási körben élő protestáns pap szívét s azt eredményezték, hogy abban a kicsi parochiában és annak még egyszerűbb népe között, egy minden ízében előkelő városi pap képezte ki magát, egyrészről azért, mert szerette a szószéket és szenthelynek tartotta azt, hová sohasem lépett fel, sokszor szintén a szorongásig és túlságig vitt lelkiismeretességű készültség nélkül; másrészről azért, mert mindig készen lehetett arra, hogy kevés igényű és könnyebben kielégíthető hallgatói között, olyanok is jelenhetnek meg, a kik magas míveltségük mellett is, épülést és vigasztalást keresnek isten igéjében és a templomban, ebben a csendes és megnyugtató szigetén az élet háborgó hullámainak. Azt a szélesebb látkört, emelkedettebb világnézetet; azokat a változatos és sok irányú, a tulajdonképeni papi tudományok határán túleső ismereteket; azt a nemes méltóságú könnyedségét a kedélynek, a mely *Bálint Józsefet* annyira jellemzé s a mely egész lényén még akkor is visszatükröződött, mikor már testét és lelkét egyaránt megtörte a kérlelhetlen idő romboló keze, mind ott, a kicsi lasztóci parochián adta neki a gondviselés, a miért hivatásának élt és hű volt a kicsinyeken.

A hol egyszer működött, munkásságának eredménye és maga a hű munkás is felejthetlenné lön. Igy történt meg, hogy az abarai, mindenesetre jelentékeny egyház is megemlékezett évekkel az előtt ott működő fiatal tanitójáról s nagy lelkesedéssel választotta meg lelkészeül 1863-ban. Hivatalát itt az emlitett év március 19-ikén — nevenapján — foglalta el, mint már akkor szélesebb körben is kiváló szónoknak ismert egyén, ki igazán az úgynevezett kedvelt és «*kapós papok*» közzé emelkedett

annyira hogy F.-Zemplénben több előkelő úrnő végrendeletileg meghagyta, hogy *Bálint József* temesse el . . . Bizonyára a legnagyobb elismerés és megtiszteltetés valaki szónoki diadalaiért! Benne az a bizalom van kifejezve, hogy mellette és vele elveszíti a sír borzalmait s megnyugtatóbbá válik édes álma, reményt nyújtó szavai alatt. De kiváló szónoki képessége mellett tesz tanúbizonyságot az is, hogy a s.-a-ujhelyi reform. egyháznak országos hírű szónoka, *Vályi Pál* elhalván, ezen egyház mindent elkövetett, hogy *Bálint Józsefet* nyerje meg Vályi utódjául, a mely meghívást azonban ő, meg levén elégedve csendes falusi otthonában, szerető híveinek körében és különösen irtózván a csendes, elmélkedésre hajló és magábavonuló természetével ellenkező városi, mozgalmasabb és zajosabb élettől, el nem fogadott s mint lelkész Abarán maradt élte utolsó éveig. . .

Szép és boldog napokat élt abban a körben, a melyben az élet örömeinek legtisztább forrásai, legszentebb érzelmei fakadnak és a melyek legteljesebben képesek betölteni és gazdaggá tenni a szívet: minek vágyott volna hát mozgalmasabb, csillogóbb, de komorabb és ridegebb élet után?!

Még 1844. évben nőül vette *Lengyel Erzsébetet*, s ez a nő az édes, kifogyhatlan boldogság bányáját vitte erényekkel gazdag szívében Bálint József házába. A bibliai Erzsébet lelkével, igazi példányszerű papi családot alkotott a kiváló pap körül. Az isteni gondviselés aztán örömvirágokat szórt az egymást szerető szívek útaira; megáldotta szép gyermekekkel és erővel arra, hogy felnevelhessék azokat, s azt is csak atyai végzetének kell tekintenünk, hogy egy alkalommal, próbára akarván tenni a szülék hitét, fájó sebet ütött azok szívén. Bálint Józsefnek volt egy idősebb fia: *Bertalan*. Egy rendkivüli szellemi képességű, nagyreményű ifjú, a kit Patakon ismerősei, tanulótársai, sőt tanárai is «*csudagyermeknek*» neveztek, kiváló tehetsége és korát megelőző érettsége miatt. Ez a gyermek, épen mint rendkivüli jelenség, nem volt a végzet által a földnek szánva, s időelőtt magához hívta vissza az ég. A veszteség mélyen lesújtotta Bálint József lelkét, s örökre sajgó sebet hagyott atyai szívén, a melyet megpróbált takargatni a lemondás erejével, az istenben vetett hit megnyugvásával; dehát annak a nagy kincsnek elvesztését nem tudta többé elfelejteni. Ott hordozta magával szép emlékeit, szép reményeit, boldogító atyai számításait, s hogy összetörve, porbahullva látta azokat, el-elborúlt lelkének tiszta ege s könyhullatások között szállt el emlékezete fia távoli sírhalma felé. És az ilyen emlékezet kínos, gyötrő súlya alól nehéz megszabadúlni. Nehéz, sőt lehetetlen volt Bálint Józsefnek is. Kereste az alkalmat, hogy vele foglalkozzék, annak éljen gondolatában, s így történt meg hogy egy alkalommal Szemere Miklós házánál találkozván a szintén fiát sirató Tompával, mikor egymást kellett volna vigasztalniok, órákig elvitatkoztak a felett, hogy melyikök vesztesége nagyobb. . . A magasbajáró sas és a csendesebb természetű galamb, azt akarta, könyekkel borított szemmel eldönteni, hogy melyikök szíve fáj jobban, mikor mindkettőjökét a végzet nyila ütötte át.

Az így megvérzett szívű apa aztán a *munkában* keresett fájdalmaira és emlékeire gyógyúlást. És erre bő alkalma volt azon a téren, a melyet a közügyek szolgálatára nyitott előtte az irányában meg-megújúló közbizodalom.

A felsőzempléni egyházmegyének igen korán lett kedvencévé, s rövid közök alatt választotta meg előbb al-, majd főjegyzőjévé, végre pedig tanácsbíróvá. Mint megyei főjegyző tűnt fel az egyházkerületen is, ahol már 1861-ben, mint helyettes szerepelt. Az egyházmegyéről az egyházkerület zöldasztalára kerülő felterjesztések és jegyzőkönyvi határozatok ügyes, kiváló értelemre és gondra való szerkesztése, magára vonta az egyházkerület férfiainak figyelmét, s midőn 1862-ben *Makári Pap Lajos*, a jónevű egyházi író, rövid ideig tartó aljegyzői hivataláról lemondott, az egyházkerület bizodalma csak az imént feltűnt alsózempléni főjegyzőt, *Bálint Józsefet* választotta meg helyére. Ily minőségében aztán oda került a nagyhírű püspök, *Zsarnay Lajos* oldala mellé és annak szellemi légkörébe, a ki csakhamar megszerette, nagyra becsülte új hivatalnok társát, s mindenkor megmutatta vele szemben méltán megérdemlett pártfogását; meg annál szívesebben, mert ő, a ki maga is nagyhírű szónok és mindenesetre elsősorban illetékes ítélő bíró lehetett, különösen nagyrabecsülte Bálint József szónoki előadásait, s egy alkalommal azt méltatván, szép imádkozási modoráért, «*Magyar Albach*»-nak nevezte el.

Öt évig viselvén az egyházkerületi aljegyzői hivatalt, 1867-ben, a nagynevű *Árvai Józseffel* szemben, a főjegyzői tollat adta kezébe az egyházkerület újabb bizalma. S ez időtől fogva forgatta azt egész 1884. junius haváig, amidőn fáradni érezvén kezét az egyházkerület hálás elismerése mellett, lemondott hivataláról.

És ezt az elismerést senki sem érdemelte meg jobban, mint Bálint József, a ki igazán tünemény volt jegyzői tollával, ott a nyilvános gyülések zöldasztalánál, aztán később az íróasztal előtt az ő «*pontjai*»-nak szerkesztésénél. Mikor én, mint aljegyző, szerencsés voltam oldalához jutni, megvallom: kétségbe voltam esve, ha elgondoltam, hogy a jegyzőséghez oly talentumok kellenek, mint aminőket én szeretett főnökömnél csakhamar észrevettem és csodálni kezdettem. Hiszen az irás mesterségétől nem féltem, azt, istennek legyen hála, módom volt eddig is bő mértékben gyakorolnom. Igen, dehát az előzmények, a melyek a jegyző írását megelőzik és a körülmények, a melyek között írnia kell, tehát a *feltételek* azok, a melyeket megszokni, a melyekbe beletörődni kell, olyan csodálatos kitartással, mint Bálint József. . . . Az a szép, kedves megjelenésű pap, bizonyára még sokaknak él emlékezetében, a ki egy gondosan előkészített rajzónnal kezében, csendesen, mozdúlatlanúl, napok hosszúságán át, hallgatagon, de mindig élénken figyelve ült ott tanácstermünkben, az elnökség jobb keze felől; elsőben húzamosabb ideig, a boldogemlékezetű *Lovass* Sámuel szomszédságában, majd ennek kidőltével, a püspök mellett. Ő mondta azt nekem, hogy «*minden jegyző annyit ér, amennyit hallgatni tud és amennyit virasztani képes.*. . .» És ő, ez okos és éber hallgatásával, csakugyan élő naplója lett a tanácskozásoknak. Csak a kimondott határozatokat vetette egy pár jellemző szóval papírra; de oda haza, a csendes íróasztalnál, a legnagyobb részben szóról-szóra tudta idézni a szónokok beszédeit, s úgy röviden, csendes felindúlással, még meg is bírálta azokat, s felegyenesedve az irásból, nem egyszer mondotta: «*Lásd, ezt nem lett volna jó határozatba tenni.*» Ilymódon hordván aztán emlékezetében az egész gyülésnek képét, «*pontjai*»-nak megszerkesztésére rendesen csak annyi idő kellett, amennyibe került azoknak a finom vonással, könnyű kézzel odavetett betűknek a leírása. Soha életemben oly gyors és gyakorlott tolltáncot nem láttam, mint az én volt főjegyző főnököm kezében. Néha majdnem kétségbe kelle esnem, hogy mennyire elmaradtam mellette, mikor ő már készen volt munkájával. És az a munka komoly, jól végzett munka volt ám, arról egyházkerületi gyüléseink jegyzőkönyvei tesznek bizonyságot. Tisztaság, világosság, nemes egyszerűség és méltóság jellemzik Bálint Józsefnek, mint főjegyzőnek írói modorát, és ez már magára a köztanácskozásokra is nagy nyereség, ahol tudva-

levőleg a beszédben, igen természetesen, sok búzavirág terem a kalászok mellett. Csak egy eset volt, midőn tolla virágosabb mezőket is felkeresett. Midőn kiválóbb férfiakat kellett üdvözölni, vagy kidőlt nagyoknak emlékezetét megörökíteni, akkor felmelegűlt, megindúlt a komoly értelem hatalma alatt álló jegyzőben az emberszív, s mert hosszú időn át ismerte az embereket, röviden, jellemző vonásokkal egész képeket állított elénk és örökített meg; mikor pedig hódolni kellett valaki érdemei előtt: a mit írt, olyan volt, mint mikor valaki marokkal pergeti a gyöngyöt az asztalra s az élénk színnel játszik szemünk előtt....

Lemondván hivataláról, azt hitte, hogy nyugalom várakozik reá. S íme, az következett be, a mi szintén kikerülhetlen mozzanat a nagy emberek jellemének kiképezésében — a hosszú, a hitet és erőt megpróbáló szenvedés. Már előbb megtörve érezte testi erejét és Sárospatakra 1885. február 12-én azért jött szerető gyermekeinek, vejeinek és rokonainak körébe, hogy gyógyúlást keressen. Itt még az nap éjjelén, végzetessé vállott baja. Pusztúlt csendesen, kínosan; mígnem igazán összetört, rommá válott, annyira, hogy a halál mint szabadító angyal érkezett meg számára és a sír pihentető ágygyá lett fáradalmai után.

Legyen nyugalma csendes, emlékezete áldott közöttünk!

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Kazinczy-ünnep.

Elébb falragaszok s hírlapi felhívások, folyó hó 10-dikének reggelén pedig a háztetőkön lengő lobogók hosszú sora hirdette S.-a.-Ujhely közönségének, hogy ez a nap különösebb a többi vasárnapoknál. A kevésbbé értelmesek kérdő jelekké változtak, s a szomszédos falvaknak a vasárnapi vásárra betóduló közönsége szinte suttogva kérdezősködött a lobogók jelentése után. Akadtak aztán Cicerok. Az értelmesebbje ismerte a *Kazinczy Ferenc* nevét, s homályos sejtelmében az ő nagysága felől titokzatos magyarázatát adta a készülő ünnepélynek. «Próféta volt» — fejtegette egy öregebb polgár — «a ki előre meg tudta mondani, hogy a magyar nemzetre nehéz idők következnek és arra biztatta a magyarokat, hogy tartsanak össze és ha összetartanak, akkor ne féljenek! A nehéz idők bekövetkeztek és az urak kivándorolnak a próféta sírjához, hogy beszéljenek ott annak lelkével és bátorságot merítsenek az orosz ellen bekövetkező háborúhoz.» Boldog együgyűséggel ejtett szavak és mégis igazak.

Míg S.-a.-Ujhely útcáin így, s ki tudja hányképen próbálták megfejteni a Kazinczy-ünnep jelentőségét, az alatt mindenfelől gyűlt az ünneplő közönség és sietett kocsin és gyalog a «Diana»-kertbe, a mely a zarándokok találkozó helyéül volt megnevezve. Ott voltak a sárospataki főiskola tanárai, csaknem teljes számban, s az akadémiai és gimnáziumi növendékek szép koszorúja; megjelent az énekkar is szekereken; ott volt a tudvágyók egész serege, s a rendező-bizottság legelevenebb tagja, *Dókus Gyula*, főszolgabíró és főiskolai algondnok. 10 óra tájban megindúlt a sokaság a *Diana*-kertből, a főiskolai énekkar zászlója alatt, s csatlakozva, a sátoraljaujhelyi róm. kath. gimnázium ifjúságának fellobogózott csapatához, a Mányi zenekarának lelkesítő hangjai mellett vonúlt Ujhely főútcájára s onnan a *Kazinczy-útcán* át, ki egészen a «szent öreg» nyugvó helyéig, Széphalomig.

Igazán szép halom! Méltó ahoz a felséges ízlésű prófétához, a ki lelkének kincseit e halomról szórta szét nemzete között és szerette és tisztelte a szépet úgy, mint senki jobban. A természet és az emberi kéz közösen tették ezt a nevezetes telket ilyen csalogató szent berekké. A gondosan felsáncolt s ákácoktól kerített telek a s.-a,-ujhely-kassai országút baloldalán egy szeliden emelkedő halmot képez, a melyen az eleven zöld fű között gonddal tartott útak kígyóznak fel a halom tetején álló mauzoleumhoz, a melyet a M. Tud. Akadémia és a magyar nemzet kegyelete emelt. Az útak jobb- és baloldalán facsoportozatok, itt-ott virágágyak teszik még kellemesebbé ezt a gyönyörű halmot, mely nyugot felé fensíkká válik, s szakértő keze alatt gyarapodó gyümölcsöst képez. A szépnek és hasznosnak ez az ölelkezése is nagyon hozzáillik Kazinczy szelleméhez.

Mire a zarándok-sereg a helyszínére ért, az ünneplő-közönség egyrésze, már belepte a mauzoleum környékét, másik része pedig, szabadon hullámzott ide s tova a halom különböző pontjain.

11 óra után volt már, mire a szereplő énekkarok a két iskola növendékei, Zemplénmegye kitűnőségei s lelkes honleányai elhelyezkedtek a mauzoleum előtti téren és megkezdődött az ünneplés a sárospataki énekkar «*Fohász*»-ával, a mely kitűnő hangulatébresztő volt a programm többi pontjaihoz. A fohász utolsó hangjai között *Chyzer Kornél*, zemplénmegyei főorvos s akadémiai tag jelent meg a mauzoleum dor-stylú oszlopai között és lelkesen üdvözölte a közönséget a M. Tud. Akadémia nevében s átadta a szót *Nagy Gusztáv*, sárospataki közigazgatónak, a ki — mint az ünnepély tulajdonképeni megnyitója — híven vázolta az ünnepély eredetét, a M. Tud. Akadémiának ez ünnepélyhez kötött gondolatait s elmondta, hogy azért juttatott az Akadémia a sárospataki főiskola ifjúságának évenkint 15, a s.-a.-ujhelyi r. kath. gimnáziumnak pedig csak 5 db aranyat; mert Kazinczyt a sárospataki főiskolához tanítványi forró hála és olthatatlan ragaszkodás kötötte; a megkülönböztetés tehát semmi egyéb, mint a Kazinczy szelleme iránt kifejezett hódolat. Megemlékezett az 1859-iki Kazinczy-ünnepélyekről s záradékúl melegen szólt az ifjúság szívéhez, rákötvén arra — szent kötelességűl — a Kazinczy eszméinek tiszteletét, s a soha nem szűnő, munkában, tettekben nyilatkozó hazaszeretetet, s köszönetet mondott a M. T. Akadémiának, hogy a két iskola ifjúságának ilyen kitűnő alkalmat szerzett az eszmékért való lelkesedésre. Utána *Molnár Lajos*, sárospataki tanár mondotta el, lapunk mult heti számában, egész terjedelmében olvasható beszédét. A mit mondott s a mint mondta, egyaránt fénypontját képezte az ünnepélynek, s méltó elismerést szerzett a szónoknak és írónak, a kit sokan őszinte elismeréssel siettek köszönteni, beszédének nagy hatásáért. S mintha csak az is a hatás eredménye, s az ifjúsághoz szóló buzdításainak visszhangja lett volna: fiatal gyermekhangok hymnusza emelkedett ég felé, s eszünkbe jutott a zsoltáríró mondása:

«Dícsérnek téged még a csecsszopók is,
Szájokban viselik nevedet ők is» ...

A közönség a legkellemetesebb meglepetés érzései között hallgatta végig a *Tompa* költeményének harmoniába öntött két első versszakát s tapsokkal jutalmazta az ifjú dalárokat. Erre *Kovács István*, sárospataki theologus szavalta el Tompa Mihálynak az 1859-diki Kazinczy-ünnepélyre írt, ismeretes ódáját, komoly bensőséggel és hivatással, s utána rázendítette a sárospataki énekkar Thern Károlynak, „*Dalünnepen*“ című szerezményét. Kár, hogy az ekkor, már fáradni kezdő közönségnek az énekkartól távolabb eső tagjai nem gyönyörködhettek a darab finom pianoiban, mert elnyelte azokat azokat az isten-

adta szabad levegő, s elveszett annak egy része a fészkelődés zajában. A közel állók élveztek és lelkesedtek.

Igen érdekes részét képezte az ünnepélynek a jutalmak kiosztása is. Elébb *Kérészy István*, sárospataki főgimn. igazgató adta át a már korábban odaítélt 5 db. aranyat *Gulyás István* 8-ik osztályt végzett ifjúnak, mint a ki egész éven át legkitünőbb volt a magyar irodalomban s legerősebb a munka-írásban; majd *Halmy László*, s.-a.-ujhelyi gimn. igazgató tette ugyanezt *Buza Barna*, 5-ik osztálybeli növendékkel s végül Nagy G., sárospataki akadémiai igazgató adta át. *Szathmáry József*, II-od éves theologusnak a 10 db. aranyat, a melyre ő pályanyertes és derék versenytársa felett is magasan álló munkájával tette magát érdemessé. Mindhárom igazgatónak az egyes kitüntetettekhez intézett intelme mélyen meghatotta a közönséget, mert tele volt az őszinte örömmel, komolysággal, szeretettel és lelkesedéssel. Magok a kitüntetett ifjak lehetetlen, hogy elfeledjék ezt az ünnepélyes pillanatot s a Kazinczy szellemével történt ezt a jegyváltásszerű frigykötést.

A bárány-felhők, a melyek — mintha csak a Kazinczy életét symbolizálnák — egész napon át ott borongtak az égen, harmatozni kezdtek s megzavarták az ünnepélynek már is hosszúra terjedt műsorát; miért is a s.-a.-ujhelyi énekkar éneke elmaradt, s *Halmy* igazgató, rövid buzdító beszéddel s a Tud. Akadémia és annak elnöke, Trefort iránt kifejezett hálanyilatkozatával berekesztette az ünnepélyt s a közönség a sárospataki énekkar által énekelt «Hymnus» hangjainál oszladozni kezdett. Ki kocsin, ki gyalog sietett Ujhelybe, vissza a «*Diana*» kertbe, ahol a 60 kros közebéd várt az érkezőkre.

Sokan felkeresték részint az ünnepély kezdete előtt, részint az után a Kazinczy sírját, a melyhez a mauzoleumtól gonddal ápolt út vezet s a mely felett ott suttognak a nevezetes tölgyfák, a kegyeletnek emez emlékoszlopai. A mauzoleum belsejébe is sokan kivántak bejutni, a mi nem volt könnyű dolog, de jutalmazó volt arra, a ki bele juthatott. A bejárattal szemben Kazinczy fehér márvány-mellszobra virágdíszben állt; jobbról-balról üveggel fedett szekrények takarták el az ő műveit, s egyes, általa használt és sajátkezű jegyzetekkel ellátott könyveket. Ott van balra, olajban megörökítve a Kisfaludy Sándorral és Vörösmartyval való találkozása, jobbra pedig az ő két arcképe, különböző időkből. A látogatók legnagyobb része sietett bejegyezni nevét az emlékkönyvbe is, a mely e naptól kezdve — úgy hiszszük — gyorsabban fog betelni, mint idáig betelt. Tetszett sokaknak az az áhítat, az a megilletődés, a mely ifjúságunk javarészét e szent hely látására elfogta, s az a buzgóság, a melylyel a sírkő felíratait s a mauzoleumi ereklyék címeit stb. jegyezgették fel maguknak e szép nap emlékeül s a Kazinczy iránt érzett tiszteletből.

Ujhely felé vissza már nem volt semmi a rendből, a testületi szellemből, pedig csak akarnia kellett volna és a zarándok-csapat visszatér úgy, a mint megérkezett, és lelkesedésében jó módot talál testületileg fejezni be az ünnepet. A Dianában 2 órakor kezdődött a rövid ebéd, a melyet csak az elmaradhatatlan dictiok tettek élvezetessé és olcsóvá. Igaza volt egyik dictiozónak, hogy egy olyan eszményeket imádó ember ünneplése, mint Kazinczy volt, nem járhat gazdag lakomával. Az ebéden is a szellem uralkodott Az akadémia, a tanári kar, Zemplénnek néhai és mostani kitűnőségei, a szereplő egyének, a nyertes ifjak, az énekkarok, mind megtalálták magasztalójukat. Az énekkar különösen is megérdemelte, mert ebéd közben is gyönyörű s nagy szabatossággal előadott dalokkal igyekezett feledtetni az ebéd fogyatékosságait.

Ha az Akadémia, mint egyesek tervezik, hajlandó lesz bizonyos fedett csarnokot építtetni Széphalmon, a melyben az ünnepély minden körülmények között megtartható leend és ha gond lesz arra, hogy Széphalmon a test is megtalálja a legszükségesebbeket; ha tehát úgy lesz az a szent berek berendezve, hogy ott egész napon át egy egész vidék értelmisége a legnélkülözhetetlenebb kényelmet feltalálhassa: akkor — de csakis akkor — a Kazinczy-ünnepélyeknek szép jövőjük van, s lassankint megvalósítható általok az Akadémia hazafias gondolata is, mert lehetővé válik, hogy az ünnepély egyre nagyobb térben hódítson magának pártolókat és a különböző néprétegekre rányomhassa majd idővel a maga pecsétét, elkötelezvén azokat a hazai nyelv s ebben a haza iránti forró szerelemre. Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** Az egykori Apostol Pál, tiszáninneni püspök fia, a kerületnek éveken át világi főjegyzője, *Apostol József*, nyugalmazott kir. törvényszéki bíró, folyó év junius hó 11-dik napján, életének 67-dik évében, hosszas szenvedés után meghalt Miskolcon. Nőtlen életet élt, gyönge, szintén nőies testű s természetű férfiú volt, a kire, mint főjegyzőre, bizonyosan sokan emlékeznek még a tiszáninneni kerületben, s velünk együtt őszinte részvéttel és tisztelettel mondanak áldást kihűlt porára, a mely folyó hó 13-án egy szép, nagy család könyei és a város értelmiségének meleg érdeklődése között helyeztetett el a tetemvári sírkertbe. Nyugodjék békében!

— **A „Magyar protestáns irodalmi társaság"** alapszabályai — mint a napi lapokból értesülünk — a belügyminisztérium által megerősíttettek.

— **A dunántúli egyházkerület** a pápai theologiai akadémia philosophiai tanszékére, mely Antal Gábor ácsi lelkészszé választása következtében üresedett meg, Antal Géza utrechti egyetemi hallgató ellenében, egy szavazattöbbséggel, *Horváth József*, pápai főgimnáziumi vallástanárt; ennek helyére pedig egyhangúlag *Antal Gézát* választá meg. Egy gimnáziumi philologiai tanszékre pedig *Borsos István* budapesti egyetemi hallgató alkalmaztatott. Őszinte örömünket fejezzük ki a felett, hogy a pápai főiskola tanári kara ily jeles erőkkel gyarapodott.

— **A budapesti theologiai akadémiában** az évzáró szigorlatokat f. hó 1—14. napjain tartották meg 15—17-én pedig a nyilvános vizsgálatok voltak. Az iskolai év tehát már ekkor véget ért. A jövő iskolai évre a régi és új növendékek beiratkozása szeptember 5-én leend; beiratkozás előtt mindenféle iskolai tartozások (hátrálékok, beíratási díj, convictusi illetmény egyharmada, supplicatio stb.) az igazgatónál lefizetendők. A javító és pót-vizsgálatok szeptember 5-én tartatnak; 6-án délelőtt 9 órakor lesz a tanév ünnepélyes megnyitása. A kik az intézetbe belépni szándékoznak, felvételért és jótéteményekért való *folyamodványaikat* iskolai és vagyoni bizonyítványokkal fölszerelten, a főtiszt. *Igazgató-választmányhoz* címezve, legkésőbb *augusztus 28-ig* a theologiai akadémiai igazgatójához küldjék vagy adják be, mert a felvételi gyűlés után érkezett folyamodványok nem fognak figyelembe vétetni. Régi növendékeknek nem szükséges folyamodni.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület** legközelebbi (tavaszi) közgyűlésének jegyzőkönyve kikerült a sajtó alól s innen szétküldetett. Terjedelme a szokásos formában 64 lap; ára 50 kr.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 26. szám. Sárospatak, 1888. junius 25.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A felsőborsodi egyházmegyében, az országos gyám- és nyugdíjintézet alapszabályainak megbírálására kiküldött bizottság véleménye.» *Szabó József.* — «Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.» (Vége). *Dr. Horváth Ödön.* — «Köznap reggeli ének.» *Molnár Ferenc.* — «Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.» *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A felsőborsodi egyházmegyében, az országos gyám- és nyugdíjintézet alapszabályainak megbírálására kiküldött bizottság véleménye.

Mielőtt megbízatásunkhoz képest a konventi tervezet megbírálásába bocsátkoztunk volna, egy közérdekű elvi kérdés eldöntése által határozott álláspontot kellett a javaslattal szemben elfoglalnunk. Az elvi kérdés ez volt: *az egyetemes gyámintézet mellett lehet-e és elkerülhetlenül szükség-e a lelkészi karra nézve egy országos nyugdíjintézet felállítása, illetve kilátásba helyezése?* A bizottság véleménye abban koncentrálódott, hogy *az* a javaslatban elősorolt módozatok szerint, *se nem lehetséges, se pedig kerülhetlenül nem szükséges.* Nem pedig azért, mert a tervezett nyugdíjintézet a javaslat 4. §-ának *a)* és *c)* pontjai alatt kijelölt bevételeket évről-évre absorbeálván, az özvegyek és árvák gyámdíjait beláthatatlan időkre alamizsnává devalválná, s végül az eddig jónak és célszerűnek bizonyúlt s egészen solid alapokon nyugvó nyugdíjazási rendszer helyett egy oly újabb nyugdíjintézetnek kilátásba helyezése — mely a konvent által javasolt módon, a legvérmesebb számítás szerint is, legalább *száz év mulva* kezdhetné meg *primitiv* működését — teljesen *felesleges is.*

Ezeknek előrebocsátása után, most már áttérünk a konventi tervezet megbírálására, s azt a következő módosításokkal ajánljuk a nagytiszt. egyházmegyének elfogadásra:

Elsőbben is fentjelzett álláspontunkból kifolyólag, úgy a címből, valamint az 1., 2. §-ból, szóval az egész tervezetből kihagyandónak véleményezzük mindazokat a passusokat, melyek a nyugdíjintézetre, mint — szerintünk — teljesen felesleges intézményre vonatkoznak.

A 3. §-t, mely a bevételi forrásokat jelöli ki, megtoldani óhajtjuk azzal, hogy *a)* minden intézeti tag, ha jövedelmezőbb hivatalba lép át, az előbb befizetett alaptőkét újabb jövedelmének két százalékára kiegészíteni köteles; *b)* a lelkésztartó egyházak is legalább félszáztóli évi járulék fizetésére kötelezttessenek, s *c)* nagypénteken és áldozócsütörtökön a templomi hirdetések jövedelmei a gyámintézet pénztárát illessék.

Ezen jövedelmi források felvétele nemcsak méltányossági szempontból, de finánciális tekintetekből is igen fontos, amennyiben azok az évi jövedelmet reménlhetőleg tetemes összeggel fogják megszaporítani.[1]

A 4. §-t, természetesen a nyugdíjintézetre vonatkozó szakasz kihagyásával, elfogadjuk. Záradékúl azonban, a jövendőség érdekében, oda iktatandónak véleményezzük, hogy legalább 15—20 évig, míg t. i. a segélyezendők száma bizonyos megközelítő % maximumot el nem ér, az osztalék tárgyát képező összeg, a segélyre jogosúltak közt nem fog egészen kiosztatni, amennyiben több mint valószinű, hogy a segélyösszeg az özvegyek és árvák évről-évre növekedő számával nem fog lépést tartani. A felmaradt összeg tehát esetről-esetre tartalékban hagyandó a későbbi differenciák kiegyenlíthetése végett.[2]

Az 5. §-t elfogadjuk.

A 6. §-t megváltoztatni óhajtjuk olymódon, hogy az évi járulékok az egyházlátogatás által szedessenek be. A járulékok beszedésének ezen módja jóval gyakorlatiabb, olcsóbb, szóval minden tekintetben előnyösebb a konvent által javasolt módozatnál.

A 7. §-t a következő záradékkal ajánljuk megtoldani: *„Az árvák összes gyámdíjai egy családnál, az özvegyi gyámdíj összegét túl nem haladhatják.“* Így van ez minden általunk ismert gyámintézetnél.

[1] Külön vélemény gyanánt — miután az sajnálatomra, a bizottsági ülésben figyelmünket kikerülte — tisztelettel megjegyzem, hogy én a Baldácsy-alapot és az államsegélyt is felvenném a jövedelmi források közé. Szerintem legalább az osztaléknak bizonyos százalékát alig lehetne ennél nemesebb célra felhasználni.

[2] A % maximumot, statisztikai adatok hiányában, nem vagyunk képesek számokban kifejezni. Ha föltevésünkben nem csalódunk, talán 30—32%-nyi. *Sz. J.*

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Kell, hogy legalább pénzügyi tekintetekből, így legyen a mi intézetünknél is.

A 8. §. törlendő.[1]

A 9. §-ból, mely szorosan összefügg a 10. §-sal, a következő passus kihagyandó: «a hivatalban töltött szolgálati idő tekintetbevétele mellett.»

A 10. §., mely a gyámdíjakat a hivatalban töltött szolgálati idő arányában állapítja meg, egészen kihagyandó, s helyére a következő szakasz beiktatását véleményezzük: *„a gyámdíjazásra jogosúlt özvegyek egyforma segélyben részesűlnek.“* Méltányosnak látjuk pedig ezt azon egyszerű indokból, hogy minél hosszabra nyúlik a szolgálati idő, a hivatalnok annál tovább élvezi a hivatali jövedelmet, tehát annál több mód és alkalom nyújtatik részére a családja jövőjéről gondoskodni; de ezt követeli tőlünk a tiszttársi, felebaráti szeretet is, azután maga az ügykezelés sem lenne így annyira komplikált, mint a konvent által javasolt módon.

A 11. §-t, a 7. §-hoz csatolt záradék figyelembevételével, elfogadjuk.

A 12. §-nál következő szövegváltoztatást ajánlunk: *„kiskorúaknak tekintendők a gyermekek életök 24 évének betöltéséig vagy törvényes nagykorúságáig.“* Ezt így kívánja a méltányosság s az árvák érdeke.

A 13. és 14. §. marad.

A 15. §-ban a kegyeleti év jövedelmének átalányba való megállapítását mellőzendőnek véleményezzük, s helyette egy más, gyakorlatiabb irányú nézet elfogadását ajánljuk, azt t. i., *hogy a kegyév természetben való tényleges jövedelme esetről-esetre számíttassék át pénzértékre, s az ekként alakúlt összegnek felerésze illesse aztán az egyetemes gyámintézetet.*

Igazságosnak véljük pedig ezen módosítást azért, mert jöhetnek oly terméketlen, mostoha évek, melyekben a hivatali jövedelem, a már előzetesen megállapított *átalányt* sem futná ki. Ekkor pedig épen nem lenne méltányos eljárás a lelkészt oly összeg befizetésére kötelezni, mely az ő évi jövedelmének értékét túlhaladja.

A 16—20. §. marad. A 21. §-ból az utolsó két sor, mint egészen felesleges, kihagyandó. A 22., 23. §§-at elfogadjuk.

Ezeknek előterjesztése után megkísérljük immár a konventi tervezetet úgy szövegezni, a mint azt a közérdeknek megfelelőleg, a gyakorlati élet keretébe leginkább beilleszthetőnek véljük.

Cím: A magyarországi ev. ref. lelkész-özvegyek és árvák egyetemes gyámintézetének alapszabályai.

1. §. A magyarországi ev. ref. egyház a lelkészek özvegyeinek és árváinak segélyezésére egyetemes gyámintézetet alkot, melynek a magyarországi ev. ref. egyházban alkalmazott minden lelkész kötelezett tagja.

2. §. Az egyetemes gyámintézet működését megkezdi 1890. január 1-én.

3. §. Bevételi forrásai: *a)* a közalapból kiosztás tárgyát képező segélyösszeg 10%-ja;

b) minden intézeti tagtól belépési díj, a hivatali fizetés 2%-ja; ha pedig az intézeti tag jövedelmezőbb hivatalba lép át, az előbb befizetett alaptőkét újabb jövedelmének két százalékára kiegészíteni köteles;

c) minden intézeti tagtól évi járulék, a hivatali fizetés 1%-ja;

d) minden rendes lelkésztartó egyháztól évi járulék ½%, vagyis a lelkész által fizetendő évi járulék fele;

e) a kegyév pénzértékre átszámolt tényleges jövedelme felerészben, ott, hol az illető intézeti tag özvegy vagy árva nélkül hal el;

f) az e célra nyerendő adományok, alapítványok és végrendeleti hagyományok;

g) nagypénteken és áldozócsütörtökön a templomi hirdetések jövedelme.

4. §. A 3. §. *b), e), f)* pontja alatti bevétel mindig egészen tőkésítendő és annak csakis kamatai használhatók fel; valamint tőkésítendő az *a), c), d)* és *g)* alatti bevételek 25%-a, a jövedelem fenmaradó része pedig — a kezelési költségek levonása után — gyámdíjazásra fordítandó. Mindaddig azonban, míg a segélyezendők száma bizonyos, megközelítő százalék maximumot el nem ér, az osztalék tárgyát képező összeg nem fog egészben kiosztatni; amennyiben a segélyösszeg a segélyezendők évről-évre növekedő számával bizonyára nem lenne képes lépést tartani. A felmaradt összeg tehát esetről-esetre tartalékban hagyandó, a későbbi különbözet kiegyenlítése végett.

5. §. Marad.

6. §. Az évi járulékok az egyházlátogatás által szedendők be.

7. §. Gyámdíjban részesűl az intézet mindenik tagjának özvegye, míg özvegy marad és minden kiskorú árvája; az árvák összes gyámdíjai azonban az özvegyi gyámdíj összegét túl nem haladhatják.

8. §. Kimarad.

9. §. A gyámdíj maximumát, a 4. §. tekintetbevételével, időnként a konvent határozza meg.

10. §. A gyámdíjra jogosúlt özvegyek egyforma segélyben részesűlnek.

A 11. §. marad a következő záradékkal: «az árvák összes gyámdíjai azonban — tekintet nélkül az árvák számára — egy családnál az özvegyi gyámdíj *kétszeres* összegét túl nem haladhatják.

12. §. Kiskorúaknak tekintendők a gyermekek életök 24. évének betöltéséig vagy nagykorúságig.

A 13. és 14. §. marad.

15. §. Ha a hivatalban levő lelkész, özvegy vagy árvák nélkűl hal el, a kegyév természetben való tényleges jövedelme, a lakás és palástdíjak kihagyásával, pénzértékre átszámítandó, az ekként alakúlt összegnek felét a hivatali utód a 3. §. *d)* pontja (vagyis immár módosításunk szerint *e)* pontja) értelmében köte-

[1] A törlendőnek ítélt §. ez: «A nyugdíjazás eseteit az egyházmegyei, e célra választott bizottság indokolt jelentése, az egyházkerületi bizottság ajánlata vagy véleménye alapján az egyetemes konvent határozza meg.»

les — a hivatal átvételétől számított egy év alatt — a gyámintézet pénztárába befizetni.

A 16—23. §§-at, az indokolásban már említett aprólékos módosításokkal elfogadjuk.

* * *

Íme, ezekben van szerencsénk munkálkodásunk eredményét a nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés elé beterjeszteni.

Erkölcsi kötelességünknek ismerjük végül, mintegy consequentiájául eddigi tanulmányainknak, kimondani, mégpedig hangsúlyozva kimondani, hogy ha az egyetemes konvent a nyugdíjintézet eszméjét, tervét nem lenne hajlandó feladni: akkor a gyámintézethez fűzött reményeink sem fognának megvalósúlni, s bizonyára nem volna érdemes érette a tervezetben felsorolt áldozatokat meghozni. Nem pedig azért, mert ugyanazon kulcs szerint s ugyanazzal az áldozattal egyházmegyei úton, tehát a magunk erejéből is jóval nagyobb eredményt érhetünk el, vagyis özvegyeinket és árváinkat jóval nagyobb gyámdíjban részesíthetnők, mint a milyenre nekünk a konventi tervezet a kettős intézmény életbeléptetése által kilátást nyújt.

Ismételve a leghatározottabban ajánljuk tehát a nyugdíjintézet elejtését, s másrészről a gyámintézeti tervezetnek az általunk elősorolt módosításokkal való elfogadását.

Szabó József,
a bizottság előadója.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez.

(Vége).

VI.

Főbb vonásaikban felsoroltuk amaz okokat, melyeknek mi, budapesti tudomány-egyetemünk jogi karának túlnépességét, s ezzel szemben akadémiáink hallgatóságának évről-évre tapasztalható csökkenését tulajdonítani tudjuk; ugyanígy felemlítettük jogi szakoktatásunk rendszerének — nézetünk szerint — meg nem felelő megállapításait; utalván mindenütt azon hátrányokra, melyek mindezekből, könnyen tapasztalhatólag, erednek.

Hogy ezeknek lehető ellensúlyozásában, illetőleg megszüntetésében látjuk mi az állapotok orvoslására legalkalmasabb módot: az természetes. Nem «nyugtalanúl új reform után való törekvés» ennek kijelentése, mint a hogy azt *Balogh K.* a «Budapesti Szemlében» közölt, már említett cikkében nevezni jónak látta, hanem a tiszta meggyőződés a tekintetben, hogy a bajokon való segítést ennek eszközlése nélkül, remélni általában hasztalan.

Nem kerülhetik ki figyelmünket azon javaslatok, melyek a jogi szakoktatás reformjának különböző irányban eszközlendő keresztülvitelére vonatkozólag különböző oldalról tétettek, s melyekben sok megfontolásra méltó részletre akadhatunk.

A középiskolák anyagbeosztásának változtatása volna szükséges mindenekelőtt a viszonyok javításához, mint erre *F. Gy.* a «Budapesti Szemlében» közlött cikke («Az egyetemi oktatás kérdéséhez,» 1887. augusztusi füzet). szintén reámutat, midőn oda nyilatkozik, hogy: «csupán a középiskolai tárgyak egyenletesebb beosztása mellett várható, hogy a tehetségek hajlamaiknak leginkább megfelelő, nem pedig a classikus békók által rájok kényszerített irányban fejlődjenek, s az eddigi érett félkegyelműség helyett bizonyos gyakorlati gondolkozásra tegyenek szert. Az ekként előkészített szemes ifjak nem fognak oly nagy számmal tódúlni az egyetemre, hogy ott a tanfolyamot vagy tanfolyamokat bevégezve, magok sem tudják, mivé váljanak; hanem gyakorlati érzékök helyes irányt fog mutatni nekik a pályaválasztásban, körültekintő élelmességgel oly pályára lépve, melyen boldogúlásukat leginkább feltalálhatni vélik.»

Nem foglalkozhatunk azzal, hogy az idézett hely mennyiben nem tekinthető teljesnek és világosnak; hogy kifejezései nem erősek-e egy kissé, s hogy a javaslattal egybekapcsolt remények nem vehetők-e túlzottaknak? annyi azonban bizonyos — mint a hogy erre már más helyen is utaltunk — hogy a középiskolából kikerült ifjúságnak nagy része könnyelműen, komolyabb meggondolás nélkül, nem fordítván kellő figyelmet hajlamaira és tehetségeire, jár el a pályaválasztásban, s az így megválasztott pályára sok esetben nem hozzák magukkal az előkészültségnek azon mértékét, mely «a felsőbb szaktudományok hallgatására» megkívántatnék. Kerüljön az ilyen ifjú olyan tanárnak keze alá, ki nem csupán arra igyekszik, hogy előadásait «megtartsa,» hanem, hogy hallgatósága ezekből komolyan tanuljon is, s ismervén hallgatóinak egyik vagy másik irányban tapasztalható gyengeségét, készületlenségét, ezt kipótolni igyekszik: akkor az ür még áthidalható; de ha a tanár erre nem igyekszik, vagy ezt tenni — p. o. a hallgatóság nagy száma miatt — nem képes, s ha az egész tanulás legfelebb egy-egy vizsgálatra való előkészülésből áll: akkor — eltekintve azon ritkán előforduló esettől, hogy a komoly törekvésű ifjú ezt saját szorgalma által igyekszik helyrehozni — a hiány pótolva nem leend, s az annak daczára folytatott tanulmányok eredménynélküliek maradnak.

«Mint minden közvetlen átmenet az egyéni szabadság megszorításáról a teljes szabadságra, az erkölcsi erőkre való tekintettel, igen veszélyes: úgy ilyen az átmenet az iskolai szigorról az akadémiai élet csábító teljes önállóságára» — mondja *Dr. Ortloff H.* (i. m.) — midőn azon javaslatát terjeszti elő, hogy a gimnáziumok tanéveihez kapcsoltassék hozzá még egy («Selekta»), mely átmenetet képezne a középiskoláktól a felsőbb tanintézetekhez, s melynél a legjobb tanerők alkalmazása mellett tisztán a humanistikus tudományok adatnának elő, s ezek mellett az összes tudományok encyklopaediája. *Dr. Feilbogen S.* (i. m.) a legfelsőbb gimnáziumi osztályban, talán a felállítandó kilencedikben, az ifjúságnak az egyetemi tanuláshoz való hozzászoktatását javasolja, és pedig olyképen, hogy a tanuló az első semesterben csak hetenkint, a másodikban csak két hetenkint kérdeztessék ki, s a tantárgyaknak nem könyvekből, hanem a magyarázatokból való tanulására szoktattassék, míg a magyarázatok az előadási időnek mindig nagyobb részét foglalják el. E mellett az egyetemi oktatás első éve hasonlóan legyen berendezve, s az ifjú hetenkint tartozzék résztvenni az ismétléseknél, melyeken az elvégzett tananyag átvétetnék. E javaslatok pedig, ha azokhoz talán kifogás is fér, egyet kétségtelenül igazolnak, azt t. i., hogy figyelmet kell fordítani arra, miszerint a középiskolai és az egyetemi tanrendszerek között tapasztalható nagy ellentét lehetőleg kiegyenlíttessék.

Tekintettel azon előbb említett körülményre, hogy az ifjúság nagy része nem érett megfontolással és belátással jár el életpályájának megválasztásánál: nem tarthatjuk jelentéktelennek azok nézetét, a kik a jogi szakok-

*

tatás első évében a tanítás tulajdonképeni célját abban akarják megállapítva látni, hogy a tanulók a választott pályával teljesen megismertessenek, s hogy minden törekvés oda irányoztassék, miszerint azt meg is kedveljék. Az előbbit a jog- és államtudományok encyklopaediájának nagyobb figyelemre méltatásával, az utóbbit pedig azzal lehetne elérni, ha az első évfolyam alatt könnyen elsajátítható és főképen a hallgatóra nézve leginkább érdekkel bíró tudományok adatnának elő. Félreismerhetlenül nagyok azon nehézségek, melyekkel a jog- és államtudományok encyklopaediájának az első évfolyam alatt való részletes tanításával meg kellene küzdeni; a javaslat másik része ellenben csakugyan figyelmet érdemel. Ezt különösen *Dr. Feilbogen S.* hangsúlyozza, midőn kiemelvén a francia szakoktatásnak e tekintetbeni előnyeit, a hazai magánjognak és büntetőjognak az első évfolyamban való tanítása mellett nyilatkozik, mint a mely tantárgyak a tanulmányok kezdetén lévő ifjak előtt a legérdekesebbek. Mi a magunk részéről ezekhez tudnók még számítani a hazai közjogot (államjog) is, mely, tapasztalás szerint, az ifjak részéről az érdeklődés jelentékeny fokával találkozik.

Sokan szükségesnek tartják jogi szakoktatásunk rendszerének oly szempontból való változtatását, hogy *a tanítás nagyobb súlyt fektessen a gyakorlati élet követelményeire,* s hogy a tanulók általában a jogi gyakorlatban is oktatást nyerjenek egyetemi tanulmányaik folyamán. E tekintetben a legkülönösebb javaslattal *Dernburg* áll elő (i. m.), ki a 4-ik, illetve 5-ik semester végével teendő «Referendariatsexamen» után azt kívánná, hogy a tanuló két évi előkészítő gyakorlati szolgálatra lépjen, melynek végeztével ismét az egyetemet keresvén fel, ott még $1^1/_2$ évig folytassa tanulmányait. *Dr. Pann A.* (i. m.) e javaslatra azt jegyzi meg, hogy az: «wohlgemeint ist aber, an innerer Unausführbarkeit krankt,» s felveti a kérdést, hogy miképen lenne az, ha a szemináriumszerű gyakorlati órák a polgári-, büntető-, közigazgatási stb. jogból kötelezőekké tétetnének, s ezeken litographirozott irománymintákkal vezettetnék be a hallgató a jogi gyakorlatba. Az előbbi javaslatnak hibáival érdekesen foglalkozik *Dr. Ortloff H.* (i. m.), midőn reá mutat arra, hogy az, ki két éven keresztül egész más életpályára kényszeríttetett s tisztán gyakorlatilag foglalkozott, mily nehezen fogja megszokni újból az elméleti tanulást és az előadásokat; a második javaslat ellen pedig *Dr. Nowak R.* mondja el kifogásait, s hivatkozván arra, hogy ez nem kevésbbé kivihetetlen, mint a *Dernburgé*, oly színben tünteti fel a javaslattevőt, mint ki azon hiedelemben van, hogy a «praxist» puszta fictio útján az iskola padjain is meg lehet tanulni, körülbelől úgy, «mint a hogy kísérlet tétetett az iránt, hogy a víztől félő gyermekek megtaníttassanak úszni a nélkül, hogy vízbe mennének» (i. m.).

Hogy e tekintetben sokat lehet remélni a szemináriumoktól, gyakorlati óráktól s az ifjúság vitatkozó egyesületeinek működésétől, az könnyen belátható.

Elvitázhatatlanúl legjelentékenyebbek azon javaslatok, a melyek *az ifjúság szorgalmának s előmenetelének ellenőrzését és serkentését látják szükségesnek,* s melyekről általában előbb is megemlékeztünk már (I. fejezet).

Feilbogen találó színekkel ecseteli az egyetemi hallgatóság viszonyait, midőn az olvasót odavezeti az előadási terembe, hol az ifjak a tanév kezdetén először jelennek meg, kik mindnyájan «a leghatalmasabb varázs alatt állanak, mely ifjú szívekre hatni képes: az újság varázsa alatt.» Nem mellőzheti az ifjúság első érdeklődésének, tanulási kedvének s szorgalmának felemlítésénél, hogy a költővel fel ne sóhajtson: «O dass sie ewig grünen bliebe, die schöne Zeit der jungen Liebe!» Már karácson körül felfedezik azonban a hallgatók a tanár előző évi magyarázatainak litographirozott jegyzeteit — mondja tovább az említett író — minek következtében az «otthon tanulás végzetes szokása» lesz általánossá, s kezdetüket veszik a tanszabadság révén azon visszaélések, melyek ellen *Schmoller* oly élesen szót emel. A most említett író azt óhajtaná, hogy minden előadáson feljegyeztessenek a távollévők, s hogy a megtartott tanórák száma mellett a bizonyítványban ki legyen tüntetve a hallgatott órák száma is, hogy így lehetetlenné tétessék az, miszerint az ifjak a szülék, gyámok s az akadémiai hatóságok előtt a maguk hanyagságát eltitkolhassák. Az ellenőrzés ezen módjának kivihetetlenségét ott, hol a hallgatóságnak a száma nagy, meggyőzően mutatja ki *Dernburg,* midőn arra utal, hogy a javasolt eljárás az előadásnak legnagyobbrészét igénybevenné még akkor is, ha többen lennének megbízva a távollévők neveinek feljegyzésével. Ez csak kisebb egyetemeken volna alkalmazható, mi azonban azt eredményezné, hogy ezeket az ifjúság elhagyná. Hogy nézetei csakugyan megfelelnek a valóságnak, arról meggyőződhetünk budapesti egyetemünknek többi jogi tanintézeteinkkel szemben való viszonyából, mely az előbbiekben nyert tárgyalást.

Igen nagy azoknak a száma, a kik a colloquiumok kötelező voltának rendszerét, mely hazai jogakadémiáinknál általában sikerrel alkalmaztatik, kívánják behozni az egyetemi ifjúságra. E tekintetben *Dr. Aschrott P. F.* említendő, ki 1886. április 3-ikán, a berlini jogászegyesületben tartott előadásában (i. m.), bemutatván az angol jogi szakoktatásnak rendszerét, s különösen elismeréssel szólván a «tutor»-ok működéséről, kiknek vezetése és ellenőrzése alatt állanak az ifjak, azon javaslattal lép fel, hogy: «az állam, az ifjú jogászok sorából, kik tudományos törekvésüknek és képességüknek bizonyítékát adták, s kik egy ideig már bírói vagy ügyészi minőségben működtek, a jogi oktatás főszakaira, megállapított fizetéssel, magántanárokat («um einen der Sache mehr entsprechenden Titel zu gebrauchen: *Repetenten*») alkalmazzon és pedig azon kötelességgel, hogy: 1. az angol «tutor»-ok mintájára útmutatást adjanak az ifjaknak, tanulmányaik berendezésében s a tankönyvek megállapításában; 2. s naponta 1—2 órát arra fordítsanak, hogy a tanulónak azt, a mi előtte a könyvek tanulmányozásánál nem eléggé tiszta és érthető, megvilágítsák és megmagyarázzák s egyidejűleg ilymódon beható kérdések intézése folytán megbizonyosodjanak a felől, hogy vajjon a tanuló az átvett tananyagot valóban megbírja-e?»

A felvetett kérdés tekintetében, bennünket különösen érdeklő eszmecsere indult meg a «Budapesti Szemle» 1887. évi 125—128-ik számú füzeteiben, melyet rövid figyelmünkre méltatni mindenesetre érdemes.

«Köteleztessenek az e tanfolyamokat hallgató tanulók, kivétel nélkül, a tanrendbe felvett tárgyakból az előadások folyamában *többször* colloquálni, úgy, hogy csak az folytathassa érvényesen tanulmányait s az bocsátassék az alapvizsgálatokra s előszigorlatokra, ki e kötelességének annak idejében eleget tett. Kinemelégítő colloquiumok esetében a hiány pótlására, az előadás tárgyából annak befejezése után tartandó javító vizsgálat szolgáljon, melyen az illető tanáron kivül még egy vizsgálati elnök is legyen jelen. Ha e vizsga sem lenne kielégítő, akkor köteleztessék a tanuló az előadást újból hallgatni.» Ezeket mondja *báró Eötvös L.*, egyetemi tanár, az említett cikkek elsejében, mert «. . . meg van győződve arról, hogy az előadások sikeres hallgatásának ellenőrzésére csak ez intézkedés vezethet.» Amennyiben

azonban ezt a munkát maga a tanár valóban nem végezhetné s abban segítségre volna szüksége,» *repetitori* állások rendszeresítését tartja szükségesnek.» A repetitoroknak ezen feladatuk mellett, még az előadásokra beíratkozott tanulóknak azok látogatásában tanusított szorgalmát is figyelemmel kellene kísérniök, míg a tanár teendője, a magyarázaton kivül, a repetitorok ellenőrzése s az lenne, hogy «minden tanulóval évenkint legalább egy rövid colloquiumot maga tartana meg.» Az *Aschrott* nézetével csaknem teljesen megegyező javaslat igazolásául hivatkozik szerző, a m. kir. József-műegyetemre, mint a melynél a colloquiumok kötelező volta s a repetitorok segédkezése életbe van léptetve, s mely egyben bizonyára felülmulta az egyetemet, s ez az, hogy hallgatóit az előadások szorgalmas látogatására és komoly tanulásra szoktatta.»

Balogh K., egyetemi tanárnak, a mondott folyóirat következő számában közölt cikke, inkább az orvostudományi kar érdekeinek szempontjából foglalkozik a kérdéssel, midőn hangoztatja azt, hogy «correpetitorokra a budapesti egyetem orvosi karán szükség nincs.» A juliusi és augusztusi füzetekben *Sz. A.* és *F. Gy.* tollából megjelent cikkek, inkább *báró Eötvös L.* álláspontját látszanak elfogadni. Az első különösen figyelmet érdemel az egyetemi oktatás ügyének javítása szempontjából 6 pontban foglalt javaslatáért; a második pedig azért, hogy a colloquiumok kötelező és gyakori voltára oly nagy súlyt fektet, hogy oda nyilatkozik, miszerint: «Törüljék el az összes vizsgálatokat, s fog telni idő a colloquiumokra bőven, mert nem fogja a temérdek vizsgálat a félévek elejét és végét oly túlságosan megnyírbálni.»

Szándékosan hivatkozunk, különösen e kérdés tekintetében, valamivel terjedelmesebben, a nálunknál nagyobb szakértelemmel és tapasztalással bírók nézeteire, hogy ezekkel is igazoljuk ama határozott kívánságunkat, miszerint a jogakadémiáinknál oly nagy sikerrel alkalmazott kötelező colloquiumi rendszer mielőbb behozassék egyetemeinknél is. Ez csakugyan képes volna elejét venni annak, hogy a jogi pályára, az ezen való haladásra nem képes egyének is lépjenek, s hogy olyanok is nyerhessenek érvényes bizonyítványokat, kik ezeknek kiérdemlése tekintetében semminemü törekvést se tanusítottak; de ez segítene budapesti tudomány-egyetemünknek általában abnormisnak tartott tulnépességén is.

Nézetünk szerint szükséges volna az is, hogy kimondassék, miképen az *önkéntes katonai szolgálatnak ideje* a jogi tanintézeteknél eltöltendő tanidőbe be nem számittatik, mert tapasztalásból tudjuk azt, hogy ennek megengedése csakis az előadások elmulasztását s általában a tanulmányok elhanyagolását eredményezi, még akkor is, ha a meghatározott tanórákon való megjelenésre az önkéntes katonai szolgálatot teljesítő joghallgatókat oly szigorú miniszteri rendelet kényszeríti, mint az, melyet vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumunk 1886. év augusztus 1-én, 21,642. sz. a. adott volt ki. *Dr. Nowak* nézete ellenében, ki ennek megszorítását nem tartaná indokoltnak, inkább csatlakozunk *Dr. Ortloff* véleményéhez, ki az önkéntes katonai szolgálatnak az idejét a gimnáziumi tanulás bevégeztével, az egyetemre lépés előtt óhajtaná megállapítani, kiemelvén annak test-edző hatását, útal arra is, hogy ez a komolyságot, férfiasságot s a jellemet kifejlesztené az ifjúban, s különösen, hogy kebelébe csepegtetné a kötelességérzetet, mely jelentékeny hatást gyakorolna a tanulmányok folytatásában is.

A tanuló ifjúság szorgalmának élénkítésére gondolván, Anglia az, mely önkéntelenül eszünkbe jut, melynek oxfordi és cambridgei «college»-ei — mint azt *Dr. Aschrott*-nál feljegyezve találjuk — évente összesen körülbelől 50,000 font sterlinget fordítanak *vizsgálati jutalomdíjakra*, melyeknek rendszere ott nagy kiterjedést talált. Nálunk e tekintetben a pályadíjak és ösztöndíjak hathatnak jótékonyan. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumunk, ezenkivül 1886. március 19-iki (46,299. sz.) rendeletével, az «ifjúság szorgalmának s nemes becsvágyának fokozására»: a kitüntetéssel vizsgázott joghallgatók neveinek az országgyülés elé terjesztendő jelentésben s a hivatalos lapban való közzétételét hozta be.

A hallgatóság nagy száma esetén a legegyszerűbb orvosszer a *párhúzamos tanszékek felállítása*, szokták hangoztatni sokan. E nézet természetesen el is fogadható, azonban csupán azon elengedhetetlen feltétel mellett, hogy a tanszékek a teljes egyenjogúság elve szerint szerveztessenek, s közöttük, illetve az azokat betöltő tanárok között semmiféle versengésnek nyoma se legyen. Határozottan szép és nevezetes joga a felsőbb tanintézetek tanárának az, hogy azt tanítsa, a mi tudományos meggyőződése szerint a legigazabb és leghelyesebb; de ez nem jelenti azt, hogy kartársainak ugyanerre irányuló jogát el ne ismerje, s a tanításnál kifejtett nézetüket, melyeknek hiányait talán — mint a hogy feladata is — tudományosan kimutatni képes, esztelenségeknek s badarságoknak bélyegezze. Meggyőződésünk szerint az ilyen eljárás, melyre *Dr. Nowak* is hivatkozik, midőn azon tanuló helyzetét ecseteli, ki vizsgálat alkalmával oly tanár kezei alá jut, a kit nem hallgatott, s ki tévesnek nevezi azt, mire az ifjút tanára oktatta; minden egyébtől eltekintve, károsan hat magára a tanügy és a tudományosság érdekeire, mert ily körülmények között a hallgató az egymással merőben ellentétes tanok betanulására kényteleníttetvén sokszor, a tudomány leglényegesebb kérdéseire és tételeire nézve is tévedésben tartatik.

A mondottakból kifolyólag pedig, fontosnak és figyelemreméltónak kell tartanunk ama javaslatot, melyet *Sz. A.*-nak, «Egyetemi tanítás» cimü cikkében («Budapesti Szemle» 1887. juliusi füzet) olvashatunk, s melyszerint: «a hallgatók száma szerint egyes tárgyaknál teljesen egyenjogú tanszékek állítandók fel, s e tanszékek közt a köteles hallgatókat a quaestura vagy a dékán osztja el a meghatározott eljárás szerint. Minden hallgató azon tanszéknél áll ki vizsgálatot, a melyhez mint hallgató beosztatott.»

Jogi szakoktatásunk hiányainak és hibáinak helyrehozása tekintetében a legjobb reményeket fűzik sokan egy *harmadik egyetem felállításához*.

«Nincs Európa müveltebb államai között egy se, melyben a terűlethez arányítva, oly kevés egyetem vagy általán különböző pályákra előkészitő felsőbb tanintézet volna, mint Magyarországban,» mondja a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak $188^4/_5$. évi jelentése, midőn reá mutat arra, hogy figyelembe vévén különösen az orvostudományi kar hallgatóságának nagy számát, s azt, hogy az ezen tudományok hallgatói közül oly sokan végezik tanulmányaikat az ausztriai egyetemeken, egy harmadik egyetem s kezdetképen egy új orvos- és természettudományi facultásnak a felállítása határozottan szükséges.

Hogy a most említett tervnek mielébb való keresztülvitele, az érintett okoknál fogva, csakugyan kívánatos, arról mi is meg vagyunk győződve. De határozottan kétség fér ahoz, mit néhol szintén hallani lehet, hogy ezen harmadik egyetem teljes karokká növén ki magát, jogi szakoktatásunkra való tekintettel azt eredményezhetné, miszerint a budapesti tudomány-egyetem jogi s államtudományi karának túlnépességén segítve, egyszersmind feleslegessé tehetné jogakadémiáink működését; s be kell vallanunk azt, hogy a törekvés, melyszerint az egye-

temek s általában a felsőbb tanintézetek száma tekintetében Európa műveltebb államainak nyomába lépjünk, épen ellene szólana *egy* új egyetem oly célból való felállításának, hogy ennek folytán *tizenegy* — megfelelő és egészséges szervezés mellett határozottan életképes és hasznosan működő — jogakadémia legyen megszüntethető. Ez még a mostani viszonyokhoz képest is csak visszaesés volna.

De másfelől lehet-e azt állítanunk, hogy az a valamivel több mint 600 hallgató, mely a vidéki jogakadémiákat még látogatja, ezen tanintézetek működésének netaláni megszüntetése esetén a tervbevett új egyetemet keresné fel? Nézetünk szerint, ha a túlnépesség elé gát nem emeltetik, az előbb említett esetnek bekövetkezése csakis fővárosi egyetemünk jogtanulóinak számát növelné. Feltéve azonban azt, hogy a jogakadémiák hallgatói csakugyan az új egyetemet keresnék fel, mit segítene még akkor is ennek felállítása a budapesti tudomány-egyetem jogi karának tarthatatlan túlnépességén? Ott van a példa jelenleg fennálló egyetemeink e tekintetbeni viszonyában. Fővárosi egyetemünk jogi karának a hallgatósága majdnem *hétszer* akkora, mint a kolozsvári egyetemé; s bár mennyire kívánatos volna is az, hogy ez utóbbi kitűnő, a tudomány előmozdítása és terjesztése érdekében legnagyobb buzgalommal működő tanerőkkel ellátott tanintézetünk, melynek egyszersmind nevezetes kulturális hivatás jutott osztályrészül, mind jobban és jobban izmosodjék s fejlődjék: hallgatóságának a száma mégis oly végtelen lassú emelkedést mutat.

Jogakadémiáink fejlesztése s az egyetemektől való függetlenítése — kapcsolatban természetesen a fennálló tanulmányi rendszernek ezen szempontból való módosításával — tekinthető tehát az egyedüli legmegbízhatóbb módnak, melylyel a fenforgó bajokon segíteni lehet.

Ha visszagondolunk mindarra, a mit a hallgatóság szorgalmának s előmenetelének oly annyira szükséges ellenőrzése, s így a tanulmányokban való előhaladása tekintetében elmondottunk volt; ha megfigyeljük azt, hogy ezen magasabb tanintézeteknek, mint tudományos központoknak, s mint a hazafiság védbástyáinak fennállása nem csupán helyi, hanem általános szempontokból is üdvösnek és szükségesnek mondható; ha meggondoljuk azt, hogy a különböző facultásoknak a hiánya, más karbeli tudományok előadásának és hallgatásának kötelezővé tétele által, könnyen pótolható (mint a hogy ez a bölcsészeti, történeti és orvostudományi kötelező speciál collegiumokban életbe is van léptetve): akkor lehetetlen be nem látni azt, hogy fenti nyilatkozatunk mennyire követeli és mennyire megérdemli az általános figyelmet.

A jogtanodák új szervezéséről szóló 1874. évi május 19-iki szabályzat 59-ik §-ában az lett kimondva, hogy ez újjászervezésnek főtendentiája az, miszerint a jogtanodák teljes karokká kibővítve, a tanuló ifjúságnak tudományos kiképeztetésében *egyenlőbb versenyre kelhessenek az egyetemekkel.* Ez az «egyenlőbb verseny» azonban az újjászervezés óta tényleg nem érvényesülhetett, mert hiszen ugyanez időben mondotta ki az ügyvédi rendtartás a szigorlatok kötelező voltát — mint ezt már kiemeltük — ezáltal teljesen függési viszonyba hozván az akadémiákat az egyetemektől. Ezóta az akadémiák életereje át van vágva, s azok fokozatosan lefelé haladnak a hanyatlás útján és pedig oly mértékben, hogy az, ha csak az állapotok orvoslására minden lehetőt meg nem teszünk, elkerülhetetlenül a végpusztulásra vezet.

Fordíttassék tehát figyelem a jogakadémiák fejlesztésére, létesíttessék igazán «egyenlő verseny» közöttük és az egyetemek között, s meg fognak erősödni, szilárdúlni azok, *és közöttük bizonyára nem egy lesz alkalmas arra, hogy új egyetem létesítésére szolgáljon alapúl.*

E nézetünk a lehető legtávolabb áll ama gondolattól, hogy — különösen a vallásfelekezetek törvényadta jogánál fogva fentartott jogakadémiákat vevén figyelembe — ezen tanintézeteinkkel szemben az államot minden irányban megillető legfőbb felügyeleti jog, s az — önkormányzati hatáskör épségben való megtartása mellett gyakorlandó — ellenőrzés helyet ne foglalhasson. Sőt ellenkezőleg! A jogakadémiáknak a kötelesség hív és lelkismeretes teljesítésének tudatában csakugyan «nincs okuk irtózni az ellenőrzéstől.»

* * *

Rövid vázlatban összefoglalva, ezek azok a főkívánalmak, melyeknek «*Megjegyzéseinkben*» kifejezésre kellett találniok, és pedig nem «nyugtalanúl új reform után való törekvés»-ből, hanem tapasztalásunk által megerősített meggyőződésből. S ha *Balogh K.* (Bpesti Szemle 1887. juniusi füzet) jónak látta a «reform után törekvőknek» a nagy római szónok intő mondatát ajánlani figyelmökbe; sokkal nagyobb joggal gondoljuk mi mondhatni mindazoknak, kiknek tehetségükben áll az, hogy jogi szakoktatásunk hanyatló állapotán segítsenek, azt, hogy: «Videant consules!»

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

Köznap reggeli ének.

— *LXVI. Zsoltár dallamára* —

Felhozád az éltető napot,
Minden újul, minden éled.
Atyánk! az áldással megrakott
Föld hirdeti dicsőséged.
Egy ébresztő sugár a mennyből,
Lelkünkhöz is derengve száll,
Kegyelmeddel az első perctől
Mostanáig te hordozál.

Foly életünk, ó! azt se tudva,
A jövő perc mit hoz reánk;
Te hintesz fényt az életútra,
Bánat, ha ver; kétség, ha bánt.
Az éjben is te takargattál,
Te légy, Atyánk! velünk ma is,
Küzdelemben, mint erős kőszál,
Vészek ellen védő paizs.

Read bízzuk, minden arra int,
Mit lelkünk helyesen várhat;
Lépéseink és hajszálaink,
Számba' vannak mind tenálad;
Te oltalmazz örvények szélén,
Hol bűn készít örök halált;
A testben is tenéked élvén,
Vágyódó lelkünk megtalált.

Bizton indulunk el tevéled,
Életünk rövid napjára.
Ne hagyd, Atyánk! — te vagy az élet —
Gyarló erőnket magára.
Te nélkűled nappal is setét,
Bizonytalan az életút.
Mint megáldád a nap kezdetét,
Áldd meg, ha majd végére jut.

Köznap esteli ének.

A menny, a föld szavadnak enged,
Törvényed szerint él, halad.
Te mé ted ki az örök rendet,
Atyánk! s végzésed megmarad.

Im' törvényed útján a nappal,
Ismét letelt, véget ére;
Áldó szívvel, áldó ajakkal
Pihenni tér a föld népe.

Emeltük a napnak terheit,
S ajkainkra nem jött panasz.
Ha roskadunk erőd megsegít,
Óh, jó Atyánk! bőlcsen van az.
Tőled van, ingyen kegyelmedből,
Szándékunk, ha célhoz érhet.
Munkánk után, Atyánk! legelőbb
Tiéd legyen a dícséret.

Szent törvényed a mennyekbe' fent
Megáll, igaz, úgy mint alant.
Óh téritsd meg a telhetetlent,
Indítsd fel a dologtalant.
Mit ma gyűjténk, ne kárhozatnak,
Idvességnek legyen kincse;
Ruhátlant, éhezőt a gazdag,
Mint testvérét, úgy tekintse.

Ha, mint napunk, éltünk véget ért,
Reánk borúl sötét éjjel;
Kiküzdve harcunk, bűneinkért
Óh! jó Atyánk, ne ítélj el.
Szent törvényed kegyelemre vált,
Biztasson e hit bennünket.
Atyánk! ne lássunk örök halált,
Ha napjaink mind letűntek.

Molnár Ferenc.

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.

A borsodi v. tractus 1739-ik esztendőtől 1792-ig tartott gyűléseinek jegyzőkönyvéből sajátkezűleg vontam ki évek előtt mindazt, a mit benne közérdekűnek ítéltem és a mi főleg Gömörmegyére tartozik; magyarra fordítva a legnagyobb részben latin szöveget, mindenesetre híven, hogy forrás-értéke megmaradjon. Becsét emeli, hogy — amennyire én tudom — ez a könyv eddigelé ismertetve, s az, a mi benne van, közétéve nem volt. Közreboesátom a nagytiszteletű szerkesztő úr szíves felhívására, abban a reményben, hogy munkám nem marad minden tanulság nélkül.

Belső címe ezen jegyzőkönyvnek első lapján ez: «*Regimen ecclesiasticum, sub Episcopatu ct. Domini Samuelis Szentgyörgyi, simul et senioratu ejusdem*» . . . második lapján: «*Acta Synodalia tam generalia, quam partialia, sub fidelicura Notarii v. Tractus Borsod. clar. dni. Pauli Eöri, p. t. ministri S. Szentpéteriensis.*» 3. lapon kezdődik a jegyzőkönyv.

1739. Febr. 8., 9. Simoniban tartott egyházi Deputatio végzései. I. Fő tárgy a Dislocatio=Helyosztás, helyosztó gyűlés. Kik voltak jelen? el van hallgatva. Kik lehettek jelen? megmondja az itt hozott következő végzés:

«A dislocatiot, Istentől nyert jog alapján, a lelkipásztorok intézik, méltó figyelemmel azon egyház szabad választási jussára — optio — a hová a miniszter elhelyeztetik.»

«Hogy neheztelésre ok és alkalom ne legyen: az érdeklett fél, még ha assesor is, ügye tárgyalásán jelen nem lehet. Azután a kinevezett ajánltassék a gyülekezetnek, hallgatag munkálásával annak, hogy tisztességesen meghívja lelkészét.»

«Miután a dislocatio joga csak az assesorokat (papi tanácsbírákat) illeti, bírnak is ehez megbízással és tekintélylyel: a nem assesor urak legyenek szívesek innen elmaradni» (zárt ülés).

«Főcél és ok ezen eljárásnál: a jó rend, az érdem lehető megjutalmazása, az egyházak figyelembe vett érdeke; jobban ismervén a választott tanácsbírák, ki hova való, mint az egyház tagjai. Szem előtt volt tartva a tekintély megőrzése és a gyorsaság, ut unico actu, duo parietes dealbarentur, hogy egyszerre mind a két fal kifehéríttessék.»

2. *Gróf Gvadányi József* úr maga közbevetése folytán, tisztelendő *Komjáthi János* úr, a R.-Bányai parokhiában továbbra is meghagyatik, *kötelességévé* tétetvén az egyháznak, hogy a lelkész fizetését *önkéntesen* hat köböl búzával javítsa meg. Egyszersmind kötelességének ismerje maga az egyházmegyei assesori kar is, a jövő dislocatiokor Komjáthi urat, annyi szenyvedése után, jövedelmezőbb parokhiába helyezni.»

3. Tekintetes *Vaji Ábrahám, világi kurator úr* levele olvastatván: az emődi egyház és lelkészének ügye elintéztetett.

4. A *bölyei* (talán bejei) egyház ablegatusai kötelezik magokat, hogy mielőtt új lelkészt vinnének be gyülekezetökbe: a restantziat kifizetik, (Idézve Canon Várad, pars 3., caput 29).

5. A *szögedi* anya- és *örösi* leányegyházak hívei megfogyatkozván, hogy az odavaló lelkész magát feltarthassa, a *közkasszából* gyűlés alatt rögtön 10 forinttal segíttetett.

6. Gencsi Mihály, fajtalansága miatt, papságából, a visszavehetés minden reménye nélkül, örökösen kicsapatott.

* * *

1740. Januar 6., Kazincon tartott Borsodegyházmegyei gyűlés, T. *Szentgyörgyi Sámuel*, mint senior és T. *Vaji Ábrahám*, mint kurator *urak jelenlétében.*

1. *Pestis dühöngvén*, minden zavar lehető megelőzése végett intézkednek. Azon esetre, ha a pestis terjedne és az egészségügyi rendeletek miatt a hevesmegyei egyházakkal való összeköttetés megszakadna: az ott üresedésbe jöhető papságok betöltésére, publica auctoritate felhatalmaztatik *Túnyogi Mihály*, átányi pap. Ha ő meghalna, *Tokaji Károly*, poroszlói; ezután *Mokri István*, sarudi; végre *Sárai Sámuel*, kövesdi pap. Sőt, ha mindezek elhalnának, az életben levő papok mind felhatalmaztatnak, hogy valamely alkalmas iskolatanitót vagy diákot felvehessenek, kibocsáthassanak, berendelhessenek; a visitátorok utasíttatván, hogy eme határozat szükség esetére végrehajtassék.

2. Az egész *visitatio* bevégezve nem lévén, kisebb járásokra osztatnak az egyházak. Az egyházlátogatók minden bajt kikeressenek, eljárásokról jegyzőkönyvet vezessenek, s azt a helybeli bírákkal aláírassák. A *sárospataki iskolának* — kiszabott mérték szerint — alamizsnát gyűjtsenek.

3. *Bénye*, tractus és senior híre, tudta, beleegyezése nélkül bevitte Zsujtai Károlyt; ez roszaltatik. Az *assessori kar*, az erről szóló végzésben, «prima instantiae forum,» *elsőfokú bíróságnak* neveztetik.

4. Az *agentialis perselyek* még most sincsenek behozva *Abauj-*, *Zemplén-* és *Ungmegyékben*, annál kevésbbé lévén kitéve rendelt helyre és időben: intse és kötelezze öket a superintendens.

Jegyzet. A két századon át független, nagy és erős borsodi tractus, nehezen tört be a keresztúri konvent által kezdeményezett új helyzetbe. Itt is elfelejtkezve magáról: beszél, parancsol, mint superintendentia. Különben nagy bölcsen úgy is hozták be a credoba,

II.

1741 Jun. 7., Sajókeresztúr községben (így: Sxur). A borsodi Diocesis alól írott papi assessorainak és világi pátronusainak concursusában, a mi egyházi közigazgatásunkat érdeklő végzések hozattak.

1. Távol levén a senior, feltétetett a kérdés: ki legyen az elnök? Mind a világiak, mind a papi assessorok összes szavazatával, kánonaink és a gyakorlat úgy parancsolván, ezen sessio elnökéül t. *Nagymihályi Gergely*, egyházmegyei rendes jegyző kineveztetett.

2. *Szentgyörgyi Sámuel, mint esperes ellen*, egy akarattal a következő vádpontok állapíttattak meg:

a) A *bölyi* egyháznak, *Nagyenyedi István* helyére, minden mások kirekesztésével, csak az assessorok közül engedte meg a hívást.

b) A tractus mellőzésével és ennek praejudiciumára, több ügyet a Megyaszón tartott superintendentialis gyülésre vitt.

c) Ezen superintendentialis gyülésre, mellőzve az assessorok és megye befolyását, magához ragadva a hatalmat, maga nevezte ki a képviselőket, holott a törvényt nemcsak megtartatni, hanem megtartani is köteles.

d) A helyosztó gyülésnek *Kardos György* papról szóló végzését tiszteletbe nem tartotta, zavart csinált és nyilvános ülésben, isteni, emberi törvények ellenére, «isten engem úgy segéljen»-nel esküdött.

e) Hasonlag a *kápolnai deputatio* végzését megváltoztatni akarta és ez által a *pelsőci anyaegyház békéjét* megzavarta, itt a leánygyülekezeteket elválásra ösztönözte, holott ellenkező lett volna tiszte.

f) *Nagymihályi Gergelynek* az assessorok beleegyezésével, az ő ügyében írt hivatalos levelét tartozott tisztelettel nem fogadta, sőt önkényileg megvetette, az assessorokat is méltatlanúl bosszantván.

g) Néhai *Nádudvari Sámuel, volt pelsőci* pap temetésére összehívó körleveleiben több assessort vádolt, megsértett. Adja urát szavának.

h) Tagadja, hogy az assessoroknak ő felette bíráskodási joga volna, — magát a Fraternitás fölé emeli, — a kiegyenlítést munkáló assessorokat lázítóknak s a *pataki confusio* okainak nevezte.

Ezen vádpontokhoz még *perillustris* ac generosus *dominus Ragályi* Zsigmond a maga részéről kilencet csatolt, hogy a visitatioban egy bűnöst kétértelműleg dorgált meg, s ez által az szarvat emelt;

hogy egy földes úr tekintélyének rovására, éppen megfordítva, mint az kívánta: a papot helybenhagyta az iskolatanítót máshová rendelte;

hogy a mit egy másik földbirtokos a közdeputatioban keresztülvinni nem tudott: ki vitte az esperes által ajándék útján;

hogy *Színben* maga excommunicált egy embert kihallgatás nélkül; másikat meg, kit az egyház zárt ki, visszavette igaz ok nélkül;

hogy *Jablonczi Gábor, abafalusi papot*, a közgyülés ellenére, parokhiájából kitette, magának tulajdonitván a dislocatio jogát sat.

Ráadásúl végre az esperes, püspök által pártolt *pelsőci lelkész, Esztergomi Zsigmond ellen* is sorolt fel Ragályi Zsigmond nehány terhelő vádat; tanukkal is igyekezvén állításait igazolni; mely vádakat azonban a vádlott el nem ismert. Ezek után kimondatott *az ítélet:*

«a ki főokot szolgáltatott a Ragályi és Szentgyörgyi Sámuel közt a viszálkodásra: *Esztergomi Zsigmond*, a (még akkor) nagyobb Pelsőcről, a kisebb Hanvára áthelyeztetett; kötelességévé tétetvén, hogy Ragályi urat megkövesse.

Szentgyörgyi Sámuel, széniorral szelídebben történt az eljárás, annálinkább, mert elismerte a vele közlött vádakat; kézbeadással ígérte, hogy jövőre a közigazgatásban magától semmit sem fog tenni; a közhatározatot meg nem változtatja. Ekként az assessoroknak és Ragályi Zsigmond úrnak megsértett becsülete helyreállíttatott, s a szénior, kánonszerű szelíd dorgálás után, utasíttatott, hogy, keményebb büntetések terhe alatt többé ilyen zavarokat ne okozzon. Hogyha pedig mégis tenné, ha casus interessentiae állana elő: az egyházmegye nótáriusai, kánon és gyakorlat értelmében, az assessorokat és érdekfeleket hívják össze, ítélethozás végett.

3. A dolgok ekként kiegyenlíttetvén, a senior úr előterjesztésére ifj. *Szentpéteri György* ügyében *Zsérczi György* és *Aszalai János* deputáltattak.

4. Néhai nagyságos *Szemere György úr özvegyének* volt *udvari papja* (pastor aulicus), t. *Munkácsi Ferenc*, bár nyilt engedetlensége és vakmerő ellenzék voltáért (contumaci oppositione) a legkeményebb censurára vonandónak ítéltetett: az *igricii* üresedésbe jött egyház folyamodására szavazattöbbséggel odaengedtetett és behelyeztetett. Alólírott? senki sincs. (Folyt. köv.)

Szentpéteri Sámuel.

hogy az ő esperesét és gondnokát tették meg egyházkerületi elnökökké — püspökké és főgondnokká — hogy ha végez is olykor másokról: azután lassan-lassan ő felette is végezzenek. Bizony, a megyék ilyenfajta kuruc feledékenysége, tiszánninnen még ma is fel-felüti a fejét; hajtások a régi törzsökről... Semmi baj! csak egy cél lelkesítse mindig, egyházunk javára s örök virágzására.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. **Lapunk jelen száma utólsó lévén e félévben, tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújitására s több-több pártfogó gyűjtésére. A kik lapunkat netalán nem óhajtják tovább járatni, azok szíveskedjenek ebbeli elhatározásukat a 28-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozzunk. — Elvben, irányban maradunk a régiek. Lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén, mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, félévre 2 frt 50 kr, negyedévre 1 frt 25 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.**

Az előző évfolyamokból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Az árakra nézve a szerkesztőség ad felvilágositást.

— **Gyászhir.** *Kozmay Dezső*, a pápai ev. reform. főgimnázium ifjú tanára, életének 30-dik, tanárságának 5-dik évében, folyó hó 11-dikén, éjjeli 11 órakor elhunyt, szülőföldjén, Rimaszombatban, a hová szíve és reménye vonta. Pápán a német nyelv és irodalom tanára volt; de a testébe adatott tövis nem engedte, hogy tehetségeit egészben kifejthesse a tanügy hasznára. Szülőföldjének lakosai nagy részvéttel kisérték korai sírjába, a pápai főiskola tanárkara pedig gyászlapon tudatta a szeretett tiszttárs elhunytát. Áldás emlékére!

— **Választások.** A sárospataki főiskola jövő évi akadémiai és közigazgatójául *Dr. Ballagi Géza*, a «jog- és államtudományi kar» dékánjául *Dr. Szánthó Gyula*, jegyzőjéül pedig *Dr. Finkey József*; a budapesti theol. akadémia igazgatójául *Kovács Albert* választatott meg. Utóbbi 3 évre.

— **Dr. Székely József**, Tokaj város sokérdemű főorvosa, ő felsége, a király által is kitüntetett tudós férfiú, főiskolánknak régi melegkeblű barátja, ismét kiváló bizonyságát adta irántunk való igaz érdeklődésének. A *szépészeti és műrégészeti muzeum részére* igen becses, régibb okmányokat küldött Krüzselyi Bálint, jogtanár által. Van a küldeményben egy pár *Rákóczyra* vonatkozó okirat; van a tokaji várról, Tarcal privilegiált városról, Balsa községről; van egynehány régibb *bankó-minta*, melyek nummazmitikai tekintetben igen érdekesek; van egy tokaji szerzetrendet eltörlő II. József-féle rendelet; van «*A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata 1849-ből*,» melyet *Boronkay Albert*, Zemplénvármegye kormánybiztosa küld „*az állami szőlők felügyelőjének*;“ van kimutatás az 1831-iki epemirigyes betegedésekről, a közel fekvő községekre vonatkozólag; vannak érdekes tarifák a 30-as évekből arról, hogy milyen ára volt akkor az élelmiszereknek, italoknak; milyenek voltak a napszámok különböző munkákra vonatkozólag. Ezek és még más, ezekhez hasonló okmányok azok, a melyekért a derék, művelt öreg úrnak e helyen is, nyilvános és meleg köszönetet mondunk. *Dr. Székely* volt az is, a ki *Felméri Lajos*, tanártársunkat felbuzdította a mi szépészeti és műrégészeti muzeumunk létesítésére. E muzeum, ma már egyik fődicsekedése a sárospataki főiskolának.

— «**A Debr. Prot. Lap**» szerkesztője részben nem érti, részben helytelennek, sőt «absurd»-nak tartja azt a pár szóból álló közleményünket, a mely lapunk 23-dik számában, a «*A morál nevében*» cím alatt, a «*Vegyes közlemények*» között olvasható. Nem érti különösebben azt: mimódon exegetáltuk mi az ő szavait úgy, hogy ő a «*becstelenség bélyegét* süti — csupa ellenszenvből — az unitáriusok felekezetére?» Szerinte ez (t. i. a becstelenség) «*nehéz szó*» és mi ilyen szavakkal, csak „*mérgesítjük az úgy is kellemetlen ügyet.*“ Hogy «nehéz szó» (már t. i. arra nézve, a kire mondatik), azt elhiszszük, de, hogy mi az ügyet mérgesíteni akarnánk, ez ellen a vád ellen, az «Irodalmi Társaság» alakúló gyűlésének lefolyása és azóta tapasztalható viselkedésünk határozott cáfolat, legalább annak, a ki elfogúlatlanúl akar látni és érteni. A mi különben a «*nehéz szó*» *exegesisét* illeti, az a következő: Önök, t. szerkesztő barátunk, azt hirdetik, — úgy-e? — hogy az unitáriusok, a kik pedig azt a bizonyos «*Felhívás*»-t, épúgy aláírták, mint a mi vezérférfiaink, zavarják az ág. evangelikusok és ev. reformátusok békés együttlakozását és lehetetlenné teszik ezek eredményes működését . . . ? Azt vitatják — nemde?! — hogy az unitáriusok *betolakodtak* és hátráltatják «*az ügynek közmegnyugvásra való elintézését.*» Avagy nem így van-e, nem ezt híresztelik-e?! Önök egy baráti körnek, vagy egymáshoz méltó szövetséges társaknak tartják együtt az ág. evangelikusokat és ev. reformátusokat; az unitáriusokat pedig ehez a körhöz, s illetőleg szövetséges társakhoz méltatlan, veszedelmes, törlészkedő, fúrakodó, a közakarat ellenére (ez a közakarat önök!!) besettenkedő s kifüstölhetetlen, a célzásokat, a kiűzésökre irányuló (önök szerint jogosult) támadásokat fel sem vevő, arcátlan elemnek . . . Igazat mondunk-e?! Ha igen, akkor — bármilyen gyarló is a mi exegesisünk — csak az igazságot exegetálta; már t. i. annyiban, amennyiben a mi vidékünkön a tolakodó, illedelemsértő, a társasélet békeségét szándékosan zavaró embereket, *arcátlanoknak* szoktuk nevezni; az *arcátlanság* pedig mi nálunk *becstelenség*, . . Önöknél — *könnyű szóval* szólva — «*specialis moral.*» Hát, hogy ne játszodjunk a szavakkal, igen kérjük — mindenekfelett az ügy javáért — a «Debr. Prot. Lap» szerkesztőjét: szíveskedjék nekünk, méginkább pedig a nyugtalankodó nagy közönségnek, tudományosan, a tárgy érdeme szerint kimutatni: *mi az az unitáriusok moraljában* (erkölcstanában vagy erkölcsi nézeteiben), *a mi őket — mint «specialis» — illedelmetlenekké, békétlenkedőkké s tolakodókká teszi*; általában, mi van bennök, mint felekezetben és mi van tanaikban, a mi különös erkölcsi beszámítás alá esik, hogy így mi is alaposan megismervén őket, hamut hintsünk fejünkre és mellünket verve elmondhassuk, hogy «mea culpa, mea maxima culpa.» Legyen már egyszer vége a szurkálásnak, a tördöfésekkel, tövisekkel való sértegetésnek, a kicsinyes támadásoknak! Vigyük mélyebbre a hálót, mert illemszabályokra való hivatkozással s burkolt célzásokkal nem lehet nagy, elvi kérdéseket eldönteni. Az is nagy kérdés különben: összeegyeztethető-e az, az uralkodó illemszabályokkal, hogy valaki — ha mindjárt elvből is — mindenáron méltatlanoknak igyekezzék feltüntetni azokat, a kikkel az *Irodalmi Társaság* alakúló gyűlésének többsége szívesen szövetkezett? Nem inkább a többséget kellene-e támadni azért a vakságáért (!), hogy a szövetséges fél «specialis» gyarlóságait fel nem ismerte!? Istenadta unitáriusai! Hát keresték-e ők a mi szövetségünket? Erőszakolták-e a fölvételöket? Dictióztak-e saját jelentőségük mellett? No, úgy-e, hogy nem?! És önök most mégis azt követelik tőlük, hogy ők csapják el maguktól az ág. evangelikusok és reformátusok többségét és kimenvén a társaságból, ismerjék el magukról, hogy ők a velünk való hasznos együttműködésre hivatlanok, képtelenek s «specialis moral»-juk miatt méltatlanok. Mi tiszteljük a *debreceni ellenzék*-nek hagyományos felfogását, mindaddig, míg az, az elvekre támaszkodva, a maga méltóságából ki nem vetkőzik, s gyanusítás, vádaskodás, csúfolkodás helyett érvekkel küzd — nem az unitáriusok — hanem az «Irodalmi Társaság» szervezete ellen. Mert: «hic Rhodus!»

— **A kisdednevelési kiállítás tervezete.** A Mária Dorothea-egyesület Budapesten 1889-ben országos jellegű s a tanköteles kort el nem ért kisdedek összes szükségleteire kiterjedő kisdednevelési kiállítást rendez oly célból, hogy a művelt nagy közönségnek és különösen az anyáknak az okszerű kisdedápolás és kisdednevelés eszközeit lehetőleg szemlélhetőleg bemutassa s továbbá, hogy a kiállítással kapcsolatban az itt szerzett tapasztalatokat szakértők előadásai és nyomtatványok által megerősítse s minél tágabb körben elterjessze. Maga a kiállítás öt csoportra oszlik: I. Az egészséges kisded ápolása. Ide tartoznak: A kisded élelmezése, Liebig-féle sűrített tej, gyermek-lisztek, mesterséges gyermek-tápszerek, különféle szoptató-üvegek, pólyák, bölcsők, rácsos ágyak, gyermek-székek, toló-kocsik, testegyenesítők, járáshoz szoktató övek, szellőztetési és fürdőkészülékek, a kisded célszerű fekvését s karonhordozását feltüntető rajzok és minták. Ugyanitt mutatandók be a tejhamisítások, mérges cukorkák stb. II. Az egészséges kisded értelmi nevelése. A hallás, látás s általában az érzékszervek fejlesztésére szolgáló eszközök. Gyermekjátékok, bábuk, hintalovak, összerakó játékok, karácsonyfára tehető ajándékok, képes-könyvek, Fröbel-féle eszközök. Mintagyermekkertek tervrajzai, foglalkoztató szerei. Kisdedek kézi munkái. III. A gyermek-betegségek. Az egyes gyermekbajokat, különösen fognövést, torokgyíkot, diphteritist, himlőt, továbbá hát-és lábgörbülést feltüntető rajzok, táblázatok és főszminták. Oltószerek. Fertőztelenítő eszközök. Gyermekkórházakra vonatkozó adatok. Gyermek-halandóságot mutató táblák. IV. A társadalom működése a kisdedekért. Kisdedek javára állított közintézetek, bölcsődék, lelencházak, gyermekmenhelyek, árvaházak stb. tervei és mintái, az egyes intézetek berendezése, butorzata, nevelési segédszerei. Gyermek-

parkok tervrajzai. A gyermekek érdekében történt humanisztikus törekvések történeti és statisztikai adatai. Egyesületi évkönyvek. A magyar irodalom kisdedekre vonatkozó termékei. V. A kisdednevelés a multban és a külföldön. A kisdedek ápolása a multban, ide vonatkozó irodalmi művek, képek és játékszerek kiállítása. Ethnographiai gyüjtemények kisdedek játékairól, öltözeteiről a különféle nemzeteknél, különösen a vad és félmüvelt népeknél. Az öt csoporton kivül esetleg különleges vagy időleges kiállitások is rendeztetnek. minők pl.: 1. Mintagyermekszobák. 2. Kisdedeket ábrázoló fényképek, olajfestmények s szobrok gyüjteménye. 3. Társas játékok gyakorlati bemutatása. 4. Egykorú, természetesen táplált egészséges csecsemők bemutatása külön orvosi bizottság felügyelete alatt. A kiállítással kapcsolatban, hetenkint legalább kétszer orvosok és nevelők a kiállitás irodalmi bizottsága által megállapitott sorrendben, de mindenkor a meghatározott helyen és időben népszerü előadásokat tartanak, melyeket ugyanaz a bizottság a Mária Dorothea-egyesület nevében s számlájára *„Anyák könyvtára“* cim alatt egyenkint is megszerezhető füzetekben kiad. A felolvasások keretébe a kiállitás egyes csoportjainak kritikai ismertetésén kivül más, a kisdednevelés körébe vágó tárgyak is felvétetnek, minők pl. a következők: 1. Az anyák életrendszabályai a gyermek születése előtt és a szoptatás ideje alatt. 2. Tanulmányok és mérési eredmények a kisdedek növéséről, testi gyarapodásáról s egyes testrészek arányairól. 3. A gyermekek célszerü és csinos öltöztetése. 4. Az anyák házi gyógyszerei s útmutatások az első segitségben. 5. Az anyák általi való szoptatás előnyei. 6. Darwin, Preyer és mások feljegyzései a kisdedek szellemi fejlődésének fokozatairól. 7. Gyermekhumor. 8. A kisdedek erkölcsi világa s annak fejlesztése. 9. Magyarország népesedési viszonyai, kapcsolatban a gyermekhalandósággal, összehasonlitva más országokkal. 10. A magyar kisdednevelési szakirodalom birálatos ismertetése. 11. Bánásmód a siket-néma, vak stb. kisdedekkel.

— **A Mária Dorothea-egyesület** eddigi működése örvendetes eredményeket mutathat fel. A tagok száma a 600-at meghaladja s alaptőkéje alig három év alatt 30.000 frtra emelkedett, mely összegnek fele része mintegy 25.000 adakozótól, főkép serdülő leánykák gyüjtéséből származik. Az egyesület a tanitónők anyagi érdekének előmozditása végett: *a)* egy, Budapest főváros által e célra felajánlott 1,000 □-ölet meghaladó telken (melynek értéke a felemlített alaptőke összegében nem foglaltatik benn) már a jelen évben, Pucher szép terve, alapján «Tanitónők otthona» czimen házat épittet, hogy itt a vidékről jövő vagy Budapesten lakó családtalan tanitónők olcsó áron szállást kapjanak és munkatehetetlenné vált szegény tantónők éltök utolsó napjait kellemetesen tölthessék *b)* több fürdőhelyen, legelőször Sárosmegyében, Czemétén (Eperjes mellett) fürdőházat épittet tagjai számára és egyúttal e fürdőkön kedvezményeket eszközöl ki számukra; *c)* előmunkálatokat tesz az egyesület, hogy tanitónő tagjai számára külön kölcsönző- és segélypénztár létesüljön; a «tanitónők otthoná»-ban a tanitással és neveléssel foglalkozó nők számára helyközvetitő irodát állit fel. — A magyar nemzeti nőnevelés reformja érdekében az egyesület eddig a következő lépéseket tette: *a)* tanitónői szakosztálya által összeállittatja a legnagyobb gonddal a serdülő leányok számára alkalmas szépirodalmi és ismeretterjesztő művek jegyzékét, hogy azokat útmutató paedagogiai jegyzetek kiséretében közhasználatra bocsássa; *b)* rendezni fogja a jelenleg ismertetett kisdednevelési kiállitást; *c)* lépéseket tesz egy, a nők összes ügyeire, s különösen a nőnevelésre vonatkozó nagy szakkönyvtár gyüjtéséhez, melyben a hazai és külföldi összes, e tárgyra vonatkozó művek, lehetőleg még a röpiratok és egyesületi értesitők is feltalálhatók legyenek; *d)* erkölcsileg és szellemileg segélyezi a budapesti Andrássy-úti tanitóképző-intézet által kiadott «Nemzeti Nőnevelés» cimü egyesületi hivatalos közlönyt, mely havonkint 3 iven jelenik meg s ára egész évre csak 2 frt. A Mária Dorothea-egyesület a tanitónőkön és nevelőnőkön kivül bárkit felvesz tagjai közé, nőket és férfiakat. Jelenleg a tiszti kar és választmány többségét nem is tanitással és neveléssel foglalkozó nők teszik. A tagsági díj 3 évi kötelezettséggel évenkint 2, azaz két forint; alapitó tagok legalább 50 frtot tartoznak fizetni. Az egyesület ügyeiről, valamint a kisdednevelési kiállitásról bárminemü részben felvilágositás szerezhető a Zirzen Janka vezetése alatt álló budapesti állami tanitónőképző-intézetben (VI. kerület Andrássy-út 65.), mely intézetben lakó tanitónők vállalták el a tervezett kiállitás ügyeinek technikai elintézését is mindaddig, míg a kiállitási iroda meg nem nyittatik.

— **A szülők figyelmébe.** Sárospatakon, a főiskola által évenkint 200 frttal támogatva, *Feldmesszer P.* fakereskedő, uszodát állitott fel, a melyben a főiskolai növendékek, hetenkint kétszer, ingyen fürödhetnek. Az uszoda hatósági ellenőrzés mellett készült és az alatt áll, tehát aggodalom nélkül használható. Azok a szülők, a kik eddig a Bodrog folyótól való féltökben idegenkedtek Sárospataktól, most már teljes nyugodtsággal küldhetik ide gyermekeiket.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *felsőzempléni* egyházmegyéhez tartozó *abarai* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Az ezen lelkészi állomáshoz kötött javadalom, föld, rét, keresztes- és szemes-élet, fa s palástdíj hasznából 700 forintra megy és igy a IV-ik osztályba tartozik.

A pályázni kívánók, pályázati kérvényüket kellően felszerelve, julius 12-ik napjáig adják be nagytiszt. *Kálniczky János*, esperes úrhoz *Legenye-Mihalyiban*. Egyszersmind figyelmeztetnek arra, hogy a megválasztott lelkész, egyházkerületünk legközelebbi határozata szerint, állomását, az özvegyeket és árvákat illető csonkaév elteltével foglalván el, első évi tiszta jövedelmének — ide nem értve a lakást, házi kertet, stoláris jövedelmet — hasonfelét két részletben tartozik, kegyeleti év jövedelme cimén, az özvegyek és árvák részére, november és január hónapokban kiadni.

Miskolc, 1888. junius 16. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök.
1—1

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *alsóborsodi* egyházmegyéhez tartozó *arokti* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen lelkészi állomáshoz kötött javadalom, föld jövedelméből, párbérből befolyó szemes-életfizetésből, palástdíjból, 1028 frtra megy és igy ezen osztály másod osztályú.

A pályázni kívánók, pályázati kérvényöket kellően felszerelve, augusztus hó 1-ső napjáig adják be nagytiszt. *Bornemisza József*, esperes úrhoz *M.-Keresztesen*.

Miskolc, 1888. junius 16. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök.
1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 27. szám. Sárospatak, 1888. julius 2.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A felekezeti lét jelentősége.» *Dr. Heiszler József.* — «Az ev. ref. tanárok nyugdíjügyéről.» *Buza János.* — «Tanévzáró napok Sárospatakon.» *Orthodox.* — «A beregi egyházmegyei papság értekezlete.» *Simon Andor.* — «Vegyes közlemények.» — «Hirdetés.»

A felekezeti lét jelentősége.

Miután azon ellenhatás, melyet a tiszántúli egyházkerület az unitáriusokkal szemközt kifejtett, még folyvást érzékenykedésekre szolgál alkalmúl: megkísérlem azt a felekezeti lét jelentőségének kifejtésével lecsendesíteni.

Engem nem bánt az, hogy e kérdés a tiszántúli egyházkerület többsége részéről ellenhatással találkozott; mert hiszen az ellentétek koronkénti megélesülése az egészséges életfejlés feltétele szokott lenni, lévén minden e világon ellentéteknek egysége, s így majd az egyik, majd a másik göncöl jó élénkebb tevékenységbe, a mi azután a megbillent egyensúly helyrehozását teszi szükségessé, hogy tovább haladhasson az élet.

De aggasztott volna épen a felmutatott alapon az, ha e kérdés immár a magyar protestantismusban semmi ellenhatást sem lett volna képes előidézni.

Mit jelezett volna ez? Az egyoldalú életfejlést, csak az egyik göncöl működését, s a másiknak kimerültségét vagy elhalását, a mi az egyensúly elenyészése s a halál stadiuma volna.

A tiszántúli egyházkerület tehát fontos kötelmet s missiót teljesített, bár történt ellenhatása kellőleg, azaz tudományosan indokolva nem lett, s ez volt a baj. Beszélt az ügyhöz az elfogúltság, utána a szenvedély, végre a kialudni nem tudó odium theologorum.

A kik pedig a tiszántúli egyházkerület incselkedése felett megbotránkoztak, s azt a középkorban megjáró kizárólagossággal vádolták, nem tartották szükségesnek ügyelni arra, hogy az a felekezetiség (a mi mégis vagyunk) nem merően üres létforma, és hogy az a reformatio nem merően protestantismus, hanem még valami más is.

Már Aristoteles azt tanitotta: «Forma dat esse rei,» azaz az alak mutatja fel, tűnteti elő a lényeget.

A lényeg tehát az, a mi az alakban kifejezést keres és magát láthatóvá teszi. A Numenon Phoenomenonná lesz. Az eszme létért küzdve, megvalósulására törekszik mindig, ha igazi eszme és nem hiú képzelet.

Mi hát a felekezeti létforma?

Bizonyos, határozott eszmének megvalósulási alakja, s így *ez* csak oly fontos, mint fontos és életreváló volt az eszme, mely benne tünetkezik és lüktet, tartalmát kifejti.

Nagyon felületes felfogása volna az a dolgoknak, ha valaki a két formát egészen közönyösnek tartaná, állítván, hogy a felekezetek csak külsőleg különböznek egymástól, de lényegben azonosak.

Az egyetemes élet, mely a mindenségben nem, faj s egyedek végtelen különféleségeiben terjeszti magát szemünk elé, a mely az egyetemest befogadni nem képes, vajjon nem arra kényszeríti-e a gondolkozót, hogy tartsa tiszteletben azon myriád különféleséget, melyben az egyetemes élet a maga tartalmát terjeszti elénk szellemünk táplálására, s odasegítésére, hogy az eléje rakott lépcsőzeteken a nagy absolutumig emelkedhessék.

Igy vagyunk az absolut szellem azon magasabb életmozzanatával is, melyet keresztyén elvnek nevezünk, a melyben, mint magasabb világfejlési csomózatban, magasabb isteni élet indúlt meg az emberiségi élet körében.

Kérdem minden elfogulatlan elmétől: vajjon a létező ker. felekezetek közül kizárólag *egy* képes-e azon isteni életelv egész tartalmát elénk terjeszteni?

Bizonyára nem.

Hanem valamint az egyetemes élet tartalmát az universum mutatja fel; úgy a ker. elvet a maga egészében, a jelentékenyebb, azaz iránytképviselő felekezetek összesége fogja csak előterjeszthetni.

A felekezetek tehát absolute szükséges életfejlési mozzanatai az azokban nyilatkozó elv tartalmának.

Nem közönyösek tehát azok. Nincs is oly kül-

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

detésök, hogy egymásba átmenjenek, s egymásban elmosódjanak, hanem hogy magukat az *egésznek* érdekében tisztán fentartani törekedjenek.

Az uniót különféle oldalról és sokszor megkísérlették már előttünk is, de annak létesítése nem állott a szent ügy érdekében s a világ végzésében, s így annak meghiúsúlni kelle.

Ezen szellemvilági nap különvált sugarai egyesűlhetnek ugyan egy góc-pontban, de — fájdalom — bár azt János apostol felmutatta a szeretet nagy elvének mindenek fölé emelése által, mondván, hogy az *Isten szeretet*, s a ki a szeretetetben marad, Istenben marad és Isten abban; de ezen góc-pont (mely egyesít és nem absorbeál) felkeresésére még nem indúlt el a világ. Sok nyomor és szenvedés verestengerén kell még az embervilágnak keresztűlgázolni, míg egyesűlni fog az ígéret ama szent földére, odahagyva az egymást elnyomás és üldözés, az önösség és vakbuzgóság vértől és könytől ázott rideg földét.

Miképen e góc-pont képes egyesíteni az egy nap szétvált sugarait, de azokat nem fosztja meg egyedi minősűltségöktől, hanem megőrzi azokat, mint a tartalom életelemeit, substantialis kellékeit azonképen az «egy akol és egy pásztor» mysticus tana nem várhat s nem jogosúlt oly megoldásra, a mint azt az «*Egy katholikus*» (máskülönben higgadt és humanus) nyilatkozata értelmezte, hanem úgy lesz az megoldva, hogy az «*egy fény*» prismaticus színsávolyai létjogosúltságukat fentartják továbbra is; mert azok az «egy fény»-nek lényegéhez tartoznak, s annak egész tartalmát együtt terjesztik elő. Mivel már «substantiae rerum non mutantur»: tehát azok sem változhatnak, mik a substantiához tartoznak.

Ily prismatikus színsávolyai a ker. elvnek, amaz egy isteni fénynek, az iránytképviselő felekezetek épen azért létezésük absolute szükséges. Ne is igyekezzenek azok azon, hogy egymásba átmenjenek, hanem hogy egymásra életirányokkal hatva, egymást az eredeti élet fentartására segítsék, s igy keressék fel gondosan, lelkiismeretesen, hogy minő elemet képviselnek ők, mi az ő missiojuk a világ- vagy egyetemes élet körében; mi az az eszme, melynek megvalósítása az időben reájok bízva van. Hic Rhodus, hic salta.

A tiszántúli egyházkerület az unitár-kérdésnél már azon állományt látszik szem előtt tartani, mely felekezetében alaki kifejezést keresett és talált, s nála is, mint Aristotelesznél a «forma dat esse rei» s a felekezeti alakban féltékenyen őrzi az «esse rei»-t, a létalapot, az eszmét, melynek létezését köszönni tartozik. Azon egyházkerületet ezen eljárásában gáncsolni nem lehet, sőt a behatóbb gondolkozásnak pártolni kell.

Minden felekezet, épen azért, mivel felekezet, lényegében valami *kizárólagosság*; mert valamely külön elv vagy eszme létalakja, vagy annak külön substantialis módja.

Nincs alapunk tehát a tiszántúli egyházkerületnek szemére vetni a kizárólagosságot mindaddig, míg külön felekezetet képezünk, s a felekezeti létezés oly jogosúlt, mint létjogosak az «egy fény» prismatikus színsávolyai.

Ugyan mivé válnék az a napfény, ha valamely oly hatalomnak sikerűlne a hét színsugár közűl csak egyet tartani meg, s a többit mind eltörűlni? Vajjon volna-e, lehetne-e az többé a régi nap?

Mielőtt átmennék a második pontra, a protestantismusra: még reflectálnom kell az «*Egy katholikus*» szíves ajánlatára, ki látván a protestantismusnak gravitatioját a katholicismus felé a debreceni zsinat óta, kész előttünk atyafiságosan megnyitni az «*Una fides salvifica*» egyházának karjait, nem hivatkozván a «*Compelle intrare*» középkori módszerére.

Hogy azon ajánlat megvalósúlása nem válnék hasznára a ker. elvnek; hogy az a ker. eszme tartalmának pusztúlása volna: a fennebbiekből is kitetszik; annálfogva most csak az «una fides salvifica»-hoz szólok röviden.

Nem a «fides, quae creditur» a «salvifica,» hanem a «fides, *qua* creditur.» Ez a charismaticus (kegyajándék) jelenség.

Mi a «fides, quae creditur?» Nem egyéb, mint betanított hit, symbolumok, tanösszegezés hite. Már ez a legtöbb esetben lélektelen, hideg s holt hit. Erre vonatkoznak az írásnak eme szavai: «Hic populus labiis me honorat, cor autem procul est a me.»

Egészen más már a «fides *qua* creditur.» Ez már onnan felűlről jő s nyilatkozatában határozottan egyéni, s így minden külön egyénben különböző. Ez már charismatikus jelenség az ember egyedi életében. Nem más az, mint az isteni életnek fellobogása az egyéni életben, új tényezőség, s nyilatkozik az igaznak, szentnek, isteninek bensőséges tiszteletében, s így az Istennel való egyesűlés égő vágyában. Ennek alakja *a Krisztus életének utánzása, vagyis utánzása annak, ki mondá: «Én vagyok az út, igazság és az élet.»*

Én bizony-bizony mondom, hogy sem én, sem maga a római pápa, sem az egy katholikus más úton nem idvezűlhet.

De már arra az útra állani s azon haladni minden ker. felekezet hívei képesítve vannak, ha az írást komolyan tanulmányozzák, hol az örök élet ígéi vannak számukra letéve.

Sőt bátor vagyok tovább is menni egy lépéssel és pedig Pál apostolra, a népek apostolára hivatkozva, ki a rómaiakhoz írt levelében azt tanitja, hogy az Istenhez jutás a pogányok előtt sem volt elzárva, «mert — mint ő tanítja — a mi az Istenben láthatatlan, t. i. örök hatalma és Istensége, a világ alkotmányából s a teremtett lényegből megértetvén, megláthatók.» S így az ó-világ nemes, kiemelkedő alakjai, kik egyedűl a természetben nyilatkozó kijelentésre voltak utalva: Sokrates, Pláton, Epiketet, Se-

neka sat. sincsenek elzárva az Istenhez, ki az örök élet, jutástól, s oda valóban bámulatra méltó erélylyel törekedtek is. És én habozás nélkül kész vagyok a világ előtt is bevallani, hogy nagyobb örömet fogok érzeni, ha nagy útamon, az örökkévalóságnak, az apai háznak végtelen osztályain s terein át találkozhatom e fényes erkölcsi alakokkal, mintha a thebei anachoreták s más beteges ábrándozók összetörpült árnyaival találkozám; mert hiában, már az én szellememnek nem ábránd, hanem eszme, világosság, tiszta, szabad lég kell, hogy megélhessen. Az Isten pedig örök világosság lévén: tehát közeledni a világossághoz annyit tesz, mint közeledni Istenhez.

(Folyt köv). Dr. Heiszler József.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. tanárok nyugdíjügyéről.

A legközelebb Budapesten ülésezett ev. ref. egyetemes konvent több üdvös intézkedése között alig van fontosabb s egyházi és iskolai életünket közelebbről érdeklő határozat, mint az, a melyet nem régen megjelent jegyzőkönyvében a 93-ik pont alatt találunk feljegyezve. Ezen jegyzőkönyvi pont szerint, a tiszántúli egyházkerület indítványára elhatározta a konvent, hogy «*a vallás- és közoktatási miniszter felíratilag kerestessék meg, hogy a felekezeti középiskolák tanárainak az államilag kinevezett tanárokéval egyenlő nyugdíjazása, illetőleg az összes középiskolai tanárok részére a népiskolai tanítók nyugdíjintézetéhez hasonló egységes intézetnek létesítése tárgyában, minél hamarabb tegye meg a megfelelő lépéseket.*» Lehet, hogy az itt idézett határozat — legalább első tekintetre — sok ember előtt olyannak tűnik fel, a mely ev. ref. egyházunknak csak egynehány tagját, a tanárokat érdekli közelebbről, amennyiben azoknak, illetőleg utódaiknak nem épen irígylendő anyagi helyzetén igyekszik javítani. Meg vagyok azonban győződve, hogy a ki az említett jegyzőkönyvi pont felett csak egy kissé is gondolkozik, be fogja látni, hogy ebben nemcsak egyes személyeket, hanem egyetemes egyházunkat érdeklő határozatról van szó.

Ev. ref. egyházunkat általánosan érdekli ez a határozat már csak azért is, mert zsinati törvényeink kifejezései szerint is, az iskolák *mindenestől* az egyház testéhez tartoznak; de meg azért is, mert legalább még eddig az iskolát az egyház veteményes kertjeinek szoktuk és szerettük nevezni. Az iskolákat pedig bizonyára nem a kövekből felrakott épületek s a kőfalak által elválasztott tantermek képezik, bármily díszesek és célszerűen berendezettek legyenek is azok, hanem inkább a tudomány és jó erkölcs hirdetői: a tanárok és a művelődni és tanulni vágyó ifjúság. Szomorú állapot volna már az, ha nem az egész ev. ref. egyházat érdekelné azoknak a sorsa, a kik az egyháznak az értelmesebb híveket, sőt az egyházak első hivatalnokait, vezéreit: a lelkészeket és tanítókat is nevelik; tehát nagy befolyást gyakorolnak az egyház életére, mert eszméik hirdetésével s tanítványaiknak adott utasításaikkal az egyház tovább fejlődésének mintegy irányt adnak. Az ev. ref. egyház az iskolák iránti érdeklődését legalább még eddigelé nem pusztán a tantervek és utasítások készítésével s azok kellő végrehajtásának ellenőrzésével mutatta ki, hanem azzal is, hogy tőle telhetőleg igyekezett a szellem munkásaira nehezedő anyagi gondok súlyán könnyíteni, jól tudván, hogy a megélhetés gondja zsibbasztólag hat a szellemi életre is. Hogy ev. ref. egyházunk a közép- és felsőbb iskolák ügyét, tehát a tanárok sorsát is mindig szívén viselte, arról bizonyságot tesznek a fentartó, illetőleg felügyelő-testületek jegyzőkönyvei; bizonyságot az egyes tehetősebb tagok nagyszerű alapítványai s az azokról kiállított alapító-levelekben kifejezett érzelmek. Nem volnánk igazságosak, ha a felett panaszkodnánk, hogy a régieket jellemző protestáns buzgóság nem szállt át az utódokra; mert, ha néha itt-ott elszomorító s aggasztó jelekkel találkozunk is, de időnkint mégis mutathatunk fel olyan tényeket, melyekre büszkék lehettek volna a régiek is. Mindig támadnak köztünk férfiak, a kik, mint vezérek, épenúgy tudnak lelkesedni az iskoláért, mint nagynevű elődeik s lelkesedésükkel és buzgóságokkal másokat is magokkal ragadnak.

A ki figyelemmel kísérte a legközelebbi 5 év eseményeit, be kell ismernie, hogy az ev. ref. közép- és felsőbb iskolák fentartó, illetőleg kormányzó testületei dícséretreméltó buzgalmat fejtettek ki a tanügy érdekében. Új épületek emelkedtek; a tantermek a legtöbb helyen a kor követelményeinek megfelelőleg lettek berendezve; a tanárok száma szaporodott s fizetésük emeltetett. Igaz, hogy a nagyobb tevékenységre nemcsak a nemes verseny célja indította az intéző köröket, hanem ösztönzőleg hatott erre az 1883-iki középiskolai törvény is, a mely a felekezeti iskolákkal szemben több lényeges követelménynyel lépett fel; ösztönzőleg hatott az a gondolat, hogy a tanárok egy része az államnak fogja felajánlani tehetségét, mert az nemcsak jobban díjazza, hanem különböző, lényeges kedvezményekben is részesíti, minők p. o. a községi pótadó alól való felmentés, a vasúton kedvezményes útazás, s a mi mindeneknél főbb: az állam gondoskodik hivatalnokai özvegyeiről és árváiról is.

Az ev. ref. tanárok helyzete az utóbbi években mindenesetre javult. Igaz, hogy még most is van egynehány olyan tanintézetünk, a melyben 600—700 forint évi díjjal jutalmazzák a tanárt, heti 18—24 órai működéséért; de a legtöbb helyen, habár az állam segítségével, az évi fizetés legalább 1000 frtra emeltetett; sőt van egy pár olyan is, a mely önerejéből még az államnál is jobban díjazza tanárait. (Nagy-Enyeden 1600 frt, szabadlakás, 50 frt ötöd-éves pótlék, s ha jól tudom: még bizonyos failletmény a tanárok évi díja. Debrecenben körülbelől 1500 frtra megy a gimnáziumi tanárok fizetése). Ha azonban az ev. ref. tanárok mostani helyzetét hasonlítjuk is össze az állami tanintézetekéivel, különösen két lényeges különbség tűnik szemünke. Az egyik az, hogy az ev. reformátusoknál, egy pár intézet kivételével, nincs tekintetbevéve a tanárok hivatalkora; nincs meg az igen méltányos korpótlék, hanem a fiatal, kezdő tanár egyenlő fizetést húz a sokkal idősebbel, a kinek esetleg egy nagy család fentartásáról kell gondoskodni. A második, a mi még sokkal nagyobb, hogy a legtöbb tanintézetnél nincs gondoskodva az elaggott vagy munkaképtelen tanárok nyugdíjazásáról s özvegyeik és árváik gyámolításáról, pedig semmi sem hathat leverőbben egy tanárra, semmi sem béníthatja munkakedvét jobban, mint az a gondolat, hogy ő, ki a tudomány szolgálatában eltöltött számos éven át a mások boldogúlását mozdította elő, semmi nélkül, nyomorban hagyja hátra családját.

Ha őszinték akarunk lenni, be kell ismernünk, hogy ebben a fontos ügyben fentartó és kormányzó testületeink mind ez ideig vagy épen semmit nem tettek, vagy legalább nem annyit, amennyit tehettek volna. Igen sok helyen, ahol ez a fontos ügy, a mely a tanintézet jelenére és jövőjére is igen lényeges befolyással van, talán épen az

*

illetők kérése folytán szóbakerült is, bizony nem részesült olyan meleg fogadtatásban, a minőt megérdemelt volna. Bizonyos hidegséggel, úgyszólván fel sem vevéssel viseltettek iránta még azok is, a kiknek ez ügy mellett buzgólkodniok kellett volna. Állításom igazolására csak a pápai iskola ismeretes esetét hozom fel. Ennek a főiskolának tanárai pár évvel ezelőtt nyugintézetük javára igen értékes nyereménytárgyakkal sorsjátékot rendeztek, s midőn a húzás ideje már-már elérkezett, arra a szomorú tapasztalatra jutottak, hogy az egész dunántúli egyházkerületben összesen nem kélt el annyi sorsjegy, amennyinek az árából a sorsjegyek előállítási díját fedezhették volna. Fájdalmasan hatott reánk az említett egyházkerület nagyérdemű püspökének ekkor kibocsátott körlevele, melyben a szégyenletes esetre hivatkozva, a lelkészeket és egyházakat arra hívja fel, hogy az egyházkerület főiskolája iránt érezzenek annyi hálát, hogy legalább egy-egy darab sorsjegyet vásároljanak. A számosabb példák közül, mint általánosabban jellemzőt, felhozhatom azt is, hogy a domesztikából alkotandó nyug- és gyámintézetből, a mint látszik, a tanárokat teljesen kizárják, noha annyiszor és büszkén hirdetett elvünk szerint, az iskolák mindenestől az egyház testéhez tartoznak. Kizárják nemcsak a gimnáziumi tanárokat, a kiknek nagy része, legalább még most, szintén papi jellegű, hanem a theologiaiakat is, a kik pedig többnyire felszentelt papok s egyenesen a lelkészek nevelésével foglalkoznak. Bármennyire gondolkozom is, ennek a feltűnő hidegségnek valódi okát nem vagyok képes kitalálni. Még csak azt sem lehet mentségül felhozni, hogy a tanárok nyugdíjazása s árván hagyott családjokról való gondoskodás valami újabb keletű eszme, s a mi közoktatási kormányunk számos újításainak egyike, a melynek célszerűségéről, üdvös voltáról még módunkban sem volt meggyőződni. A tanítók nyugdíjazását s a családjokról való gondoskodást már a régi időben többen szép és méltányos dolognak tartották. *Hippokrates*, régi orvos (Kr. e. 460—373), felavatási esküjét így kezdte: «Esküszöm a gyógyító Apollónak, Aeskulápnak s minden isteneknek és istennőknek, s bizonyságúl hívom őket, hogy teljes erőmmel és tehetségemmel fogom teljesíteni ez esküt és fogadást: hogy *tanítómat, kitől e mesterséget tanultam, szüléim gyanánt fogom tisztelni; ha szükségben találna lenni, megosztom vele élelmemet és vagyonomat; gyermekeit testvéreim gyanánt fogom tekinteni és ha e tudományt* sajátjokká óhajtanák tenni, minden díj nélkül közlendem velök.» *Plinius* (Kr. u. első században) tanítójának Quintiliánnak leányát hálából 50,000 frttal férjhezadá. *Hadrián* (117—138. Kr. u.) és *Antonin* császárok (Kr. u. 138—161.) szép fizetéssel látták el a tanítókat, s Hadrián azon felül az elaggottakat, munkaképteleneket egész fizetéssel nyugdíjazta.

Az ev. ref. fő- és középiskolák tanárainak van ugyan már jelenleg a legtöbb helyen olyan intézete, a melyet «tanári nyug- és gyámintézet»-nek neveznek. Mindeniknek megvannak többnyire a fentartó, illetőleg felügyelő testületek által is megerősített alapszabályai, a melyek, hogy mily nemesen intézkednek az elaggott vagy munkaképtelen tanárokról s azok özvegyeiről és árváiról, kitűnik egy pár idézetből is. A *dunamelléki egyházkerület kebelében levő iskolák ngug- és gyámintézete* célúl tűzte ki nemcsak az elaggott vagy bármi tehetetlenség által hivataluk folytatására képtelenné lett, vagy nem erkölcsi bűn miatt hivatalukat elvesztett tanárokat s az elhunyt tanárok özvegyeit és árváit segélyezni, hanem még azok *szüléit* is gyámolitani azon esetben, ha az elhunytnak özvegye vagy árvája nem marad s ha a szüléknek az elhunyton kivül nem maradtak őket gyámolítani képes gyermekei, és végre, ha nincs az évi segélyösszeggel felérő bárminemű évi jövedelmök. Igen szép és humanus intézkedésnek tartjuk ennél az intézetnél azt is, hogy az erkölcsi bűn miatt hivatalától megfosztott tanárt is részesíti bizonyos könyöradományban s e mellett már életében nyugdíjban részesíti családját is, úgy tekintvén a családfőt, mint erkölcsi halottat. Szép az is, hogy az árva leányok, ha 22 éves korukig férjhezmennek, menyasszonyi hozományúl két évi illetéküket megkapják. A *sárospatakiak* szabályzata szerint a rendes tanárok 25 év mulva nemcsak hogy az évi díj fizetése alól felvannak mentve, hanem az özvegyekkel és nyugdíjazottakkal egyenlő osztalékot kapnak, abban az esetben is, ha hivatalukat tovább folytatják. Ezt a magunk részéről méltányosnak tartjuk, mert ez némileg az állami iskolák korpótlékát helyettesíti. Feltűnőbb az az intézkedés, hogy a tanári hivatalról önként lemondott és más hivatalba lépett tanár özvegye és árvái is részesülnek a férj halála után az intézet jótéteményeiben, ha a férj életében pontosan fizette az évi díjakat. A *pápai főiskolai tanárok nyugdíjintézete* a férjhez menő özvegynek kiházasításra egy évi nyugdíjat, a leánynak pedig 200 frtot ad, s úgy a fiú, mint a leányárvákat 100—200 frt neveltetési segélyben részesíti. Az özvegyek alapnyugdíja 200 frt, s férjüknek az intézeti tagságban töltött minden egyes éve után 15 frt; tehát egy 25 éves tanár özvegye 575 frt nyugdíjban részesül. A *debreceni* tanárok özvegyei 10 szolgálati évig 300 frtot, azonfelül minden év után 30 frtot, a teljes árvák 150—250 forint nevelési járadékot kaptak 18—24 éves korukig. Az élelem keresésére tehetetlen és vagyontalan nyomorék árvák, valamint azok a teljesen árva hajadon leányok, kik vagyonukból vagy keresményükből magukat fentartani nem képesek, holtukig 120 frt évi segélyben részesülnek.

Az ev. ref. fő- és középiskolák tanári nyug- és gyámintézetei, mint az idézett néhány példából is kitűnik szép és nemes célt tűztek ki maguk elé, de a cél megvalósítására többnyire képtelenek. Az a pár ezer forintnyi alaptőke, melyet a legtöbb helyen maguk a tanárok rakosgattak össze évi fizetésükből, bizony olyan csekély jövedelmet hajt, hogy az özvegyek és árvák segélyezésére fordítható összeget valósággal koldus-alamizsnának lehet tekinteni. Vagyonosabb intézeteinknél magát az elaggott vagy elbetegesedett tanárt *szokták* ugyan egy pár száz frttal nyugdíjazni; de az elhalt tanár hátrahagyott családja felé a legtöbb helyen a fentartó, illetőleg kormányzó testület már nem nyujtja ki gyámolító kezét, sőt azt lehet mondani, hogy a tanárok nyugdíjazása is a vezérférfiak esetleges hangúlatától függ, mivel az egész nyugdíjügy rendezetlen s a tanár sohasem tudhatja, hogy szolgálati évei után mennyi nyugdíjra számíthat. Tudtommal a magyarországi ev. ref. középiskolák közül csak is a debreceniben és a pápaiban van a nyugdíjügy szabályozva. (Az erdélyrészi iskolák nyugdíjügyét nincs szerencsém ismerni). A debreceniek alapszabályaiban határozottan ki van mondva, hogy «ha valamelyik tanárnak nyug- és gyámintézeti jogosúltsága 30 évre terjed, *joga van nyugdíjaztatását a legnagyobb fokozat szerint (1000 forintot évenkint) kérni s ezt tőle megtagadni, vagy tovább szolgálatra akarata ellenére kötelezni nem lehet.*» E szerint a szabályzat szerint 10 szolgálati évig 400 frt, s azon felül minden év után 30 frt nyugdíjhoz van joga a tanárnak. A *pápai* iskolában a tanárok alapnyugdíja 300 frt, s minden egyes év után 20 frt évi pótlék, tehát 30 évi szolgálat után 900 frt. Hogy ebben a két intézetben az özvegyek és árvák gyámdíja is szabályozva van, azt már előbb említettem.

Az 1881-dik évben Debrecenben összeült zsinat

ismervén az ev. ref. tanárok elszomorító helyzetét, a «közművelődési és közoktatási szervezet» 105-dik §-ában kimondta, hogy a tanárok számára nyugdíjazási, s özvegyeik és árváik számára segélyezési alapról gondoskodni kötelessége a fentartó testületnek»; arról a határozatról azonban el lehet mondani, hogy csak a papíroson maradt. Az azóta eltelt 6 év alatt alig lehet ezen a téren valami feltűnőbb mozgalmat észrevenni. A fentartó testületek nagy része ezt a határozatot egyszerűen tudomásúl vette, épenúgy, mint a felügyelő testületek is, a melyek ezzel a határozattal szemben nem tekintik magokat fentartóknak, hanem csak kormányzóknak. A fentartó, illetőleg felügyelő testületek érdeklődésének feltűnőbb jeleivel csak a tiszántúli és a dunántúli egyházkerületben találkozunk. A tiszántúli egyházkerület a debreceni főiskola nyug- és gyámintézeti alaptőkéjét, mely jelenleg 120,000 forint körül van, évenkint *saját pénztárából* 500 frttal gyarapítja, s az alaptőkét a főiskolai gazdasági tanács és pénztári hivatal által kezelteti, megjegyezvén, hogy minden tőke a lehető legjobb jövedelem mellett helyeztessék el, s ezen összegből a kezelő hivatal a szokásos percentet nem kapja. Ez az egyházkerület, évi 300 frttal segélyezi a tiszántúli egyházkerületben levő többi 8 középiskola tanárainak 1880-ban alakult nyug- és gyámintézetét is, melynek gyarapításához a fentartó testületek is minden tanszék után évenkint 12 forinttal járulnak. A *dunántúli egyházkerület,* a pápai tanárok nyugdíjintézetének alapszabályaiban, a 20. pont alatt határozottan kijelenti, hogy azon nem várt esetben, ha a nyugdíjt és segélydíjt élvezők évi illetményei a nyugdíjintézet jövedelméből nem volnának fedezhetők: a főtiszteletű dunántúli ref. egyházkerület, mint a pápai ref. főiskola tulajdonosa, gondoskodik a hiányzó összegnek pótlásáról. Nem állítjuk azt, hogy a kormányzó testületek teljesen és mereven elutasították volna mindenütt a tanárok kérelmét, mert újabb időben több helyen bizonyos évi díjat fizettetnek a tanuló ifjúsággal a nyugintézet részére, így p. o. Sárospatakon 50 krt; Debrecenben a tandíj 20%-át; Pápán a nyilvános tanulók 1 frtot, a magántanuló 5 frtot, az érettségi vizsgát tevő nyilvános tanuló 2 frtot, magántanuló 5 frtot, a tanítójelöltek a képesítővizsga alkalmával 5—20 frtot; a dunamelléki egyházkerületben a prot. nyilvános tanulók 40 krt, a más vallásúak 1 frt 20 krt; csak arra akartunk rámutatni, hogy nem tettek meg annyit, amennyit megtehettek volna s amennyit az egyházi törvények értelmében meg is kellett volna tenniök.

Az ev. ref. tanárok nyugdíjügye tehát a legtöbb intézetben függőben van és nem nagy kilátás van arra, hogy a közel jövőben is megoldva legyen. Azt hiszszük, hogy épen ez indította a legközelebb összeült konventet is a vallás- és közoktatási miniszterhez intézett felírat készítésére. Mindenesetre elismerés illeti a konventet azért a határozatáért is, noha jobban szerettük volna, ha előbb a fentartó és kormányzó testületeket a zsinati törvény végrehajtására hívta volna fel, mert hiszszük, hogy az ev. ref. egyház egyeteme képes lett volna ezt a kérdést megoldani. Különben is a jelenlegi pénzügyi viszonyok között nem igen nagy reménységünk lehet ahoz, hogy a kormány egy országos felekezeti nyugintézetet alakítson, a mire nehány évvel ezelőtt hajlandónak mutatkozott, de akkor nem léptünk elő semmiféle kéréssel. Különösen azért örülnénk annak jobban, ha maga a felekezet rendezné a nyugdíjügyet, mert ha ezt is az államra bizzuk, véleményünk szerint ezzel ismét egyik erősségét adjuk át tanintézeteinknek; pedig már most is igen mélyen avatkozik az állam iskolai ügyeinkbe. Félünk, hogy a trójai lovat magunk segítünk teljes erőnkkel bevinni intézetünk falai közé. Attól félünk, hogy ilyen módon be fog következni az az idő, midőn a protestáns tanárok nagy részében az egyházhoz való buzgó ragaszkodás csökkenni fog; ellenben az államkormányhoz való vonzalom mindig nagyobb-nagyobb lesz, a minek aztán természetes következménye a vakengedelmesség leend. Egyházunknak jól felfogott érdeke azt követeli, hogy amennyire lehet, fő- és középiskoláinkat egészen a magunkénak mondhassuk s ne engedjünk azoknak bensőbb ügyeibe idegen kezet nagyon mélyen benyúlni, mert jöhetnek a mostani szép és csendes idők után keményebb napok is, amidőn az egyház veteményes kertjei felett vészes fellegek tornyosúlnak s azt lehetőleg tönkretenni, elpusztítani igyekeznek. Ha ekkor nem lesz meg a régi híres protestáns buzgóság az intézet közvetlen vezetőiben, a tanárokban: bizony nem igen fog a későbbi kor olyan nyilatkozatot tehetni, aminőt ev. ref. egyházunk egyik fővezére, *báró Vay Miklós,* 1860. december 23-án kibocsátott felhívásában tett a sárospataki tanárokról, ilyen módon: «Valóban korunk történetírója nem fogja elfeledni, hogy a megpróbáltatás napjaiban volt a kevés közt egy protestáns főiskola, mely elszakítva egy ideig magas pártfogóitól, elszigetelve nemeskeblű igazgatóitól, egyenesen hagyományos hazafiságának, úgyszólván történelmi ösztönének köszöni a régi saját úton volt megmaradását. Nem fogja feledni, hogy egyik kezében a helvét hitvallástétellel, másikban a magyar nyelvtannal egy kis csoport ember — a tanári kar — egy-két elvbarát csatlakozása mellett vívott döntő csatát az állam ereje s a kormány tekintélye ellen, azon meggyőződésben, hogy hitét szívéről, nyelvét ajkáról senkinek senki el nem veheti s e részben a legkisebb próbálkozás — istenkisértés.»

Buza János.

TÁRCZA.

Tanév-záró napok Sárospatakon.

Nem olyan élénk érdeklődés mellett, mint hajdanában s egészen más viszonyok között, mint a régiek, lefolyt végre is ez az $188^{7}/_{8}$-ik iskolai esztendő a sárospataki főiskolában is. Sem a tiszántúli egyházkerületnek exameni küldöttsége, sem a főcuratorok társzekerei nem érkeztek meg: ezekre már keresztet húzott a haladó idő. Nem jöttek az egyházmegyék küldöttei sem, mert a kerületi szabályok ezek előtt is elvágták már a Sárospatakra vezető útat, sőt nem jöttek a kerületi gyűlés tagjai sem; mert a konvent bölcsei annyira el tudják már igazítani az egyetemes ev. ref. egyház sokféle baját, hogy maholnap elég lesz már évenkint egyetlen egy kerületi gyűlés, a mely tudomásúl fogja venni — végrehajtás szempontjából — a beküldött határozatokat. Iskolai ügyek felett való tanácskozással pedig minek fecsérelné egy egész kerület képviselete az időt, mikor ehez úgy is csak kevesen értenek; sőt ha senki nem értene is, úgy is jól folynának a dolgok; mert a kormányképviselők s a tankerületi főigazgatók arra valók, hogy ők legyenek az *iskolák esze.* No de még nem nálunk!!

Hát bizony az idők nagyon-nagyon megváltoztak! A szüle — a ki régebben rozoga szekerén is örömmel sietett a főiskolai záró-ünnepélyre — ma vagy vasúton repül ide, hogy azon aztán tüstént is visszarepüljön, vagy otthon marad és otthon emésztődik a fia sorsa miatt, újjainak összeütögetésével próbálván kiszámítani: nem kell-e majd rimánkodni járni a nebulóért azokhoz a kegyetlen szívű professorokhoz . . . és vajjon felveszik-e a lelkem-szerettét a tápintézet ingyenes tagjai közé . . ?

Bizony nagyot fordult felettünk az idő kereke! Haj-

dan könnyű volt! A gyermeket egy, legfölebb két professor dressirozta, a kikhez aztán hozzászokott, a kik kiismertek s a kiket az aggódó szüle is könnyen megkereshetett. Ma . . . ? Ma eltéved a szüle is, a gyermek is a professorok sokaságában és sokféleségében. De ha ezt kívánják a nagyon kifejlett szak-studiumok! Régebben a *vezér tanár* volt minden mindenekben: ma a vezér-tanárnak sincs — mert nem is lehet — vezérlő befolyása. Régebben a gyermek önként idomult az egy évi behatás alatt a professora után: ma fügefává kellene lennie, ha lelke mindenik behatást komolyan megérzené. A gazdasszonynak is jobb volt hajdan — mondja egy-egy mohos Sára néne — mert a szekeren járó szüle, a kialkudott béren s természetbelieken kivül valami pótlékot is juttatott a kas hátuljába . . . most? a vasúton haladó ifjú adós marad pótlék fejében s rimánkodó szavakkal ráveszi a szegény hitelezőt, hogy — szükség esetén — segítsen neki igazat mondani . . . az édes apa, vagy mama tudakozó levelére.

Hajdan . . . ? Akkor a diák megtudta, ha mindjárt fülig érő bajusza volt is, hogy benmaradt, vagyis, hogy — újabb nyelven szólva — osztályismétlésre utasíttatott. Most levélben tudatjuk a szülővel, mintha félnénk a diáknak szemébe mondani az ő bűneit? Hajdan vizsgázni kellett a jogásznak, a theologusnak junius derekáig, s nem lehetett elnapolni vagy elhónapolni a vizsgát szeptemberre, vagy — roszabb esetben — januáriusra. Hajdan . . . ? Dehát hymnust akarunk-e mi zengeni a *hajdan* dicsőségére. . . ? «Elmult, azzal vége.» Ma rendszabályok uralkodnak; ma például az akadémiai tanrendet — mielőtt kinyomathatnók — felküldjük szépen, a maga alkotmányos útján, a minisztériumhoz, s az aztán mindig eléggé bölcs arra, hogy kifogásolni valót találjon benne; mi pedig szintén eléggé bölcsek arra, hogy illő hódolattal kiigazítsuk tévedéseinket, s ugyanannyi órán, ugyanannyi tanerővel, ugyanazon sorrendben s óránkint ugyanannyit haladva menjünk elébbre-elébbre, amennyit épen a minisztérium ajánl! Igaz, hogy ha nem így tennénk is, akkor sem igen esnék le fejünkről csak egyetlen hajszálacska sem; de hát van abban valami rendkivül kellemetes, mikor a tanár a netaláni hibákért felelőssé teheti a tanrendet, a rendszert, az előljáróságot, a minisztériumot, sőt az egész országgyűlést.

No de ne borongjunk! A sárospataki főiskola előljárói, a kik pedig hűségesen meg szoktak fáradni az évi eredmény megállapíthatásáért, nyugodt lélekkel s nyilvánosan is kifejezett dícséretek között távoztak el innen, *Fröhlich Izidor* egyetemi tanár, mint kormányképviselő, szintén sok dícséretre méltót látott s hallott itten . . . tehát semmi okunk sincs a multakat dicsőíteni a jelen rovására. Hogy a tanárok általában, meg az ismétlésre vagy javításra utasított tanulók és a kosztadásban egymás megrontására törő gazdasszonyok meg vannak-e önmagukkal s az eredménynyel elégedve: azt már csak ők tudnák megmondani.

De kezdjük elülről!

Az évzáró-vizsgákat a felgimnáziumi osztályok énekvizsgálata s a magán-zenetanulók beszámolója nyitotta meg, mult hó 17-én, a délutáni istenitisztelet után. Az egyházi és világi dalokban kellő gyakorlottságot mutatott fel az V—VIII. osztály növendékeinek csoportja; azaz, hogy csak az V—VII. osztályé, mivel a VIII-ik csak a nyomtatott programmban szerepelt. Igen, mert ezek, a már gimnáziumot végzett ifjak úgy érzik, hogy ők már megszabadúlván a gimnázium fegyelmező hatalma alól, nem tartoznak megjelenni az énekvizsgálaton. De különben a megjelent növendékek között is akad néhány különc rendesen, a kiknek derogál az éneklés, akárcsak valamely finnyás kisasszonynak, a kit otthon francia nevelőnő oktatott volna a *Clemens Marot* és *Clod Godimel* dallamaira, ha véletlenül ismeretes lett volna előtte ama két francia zenésznek neve. Az előljáróság finom hangérzéke legott észre is vette a fogyatkozást, s az igazgatótanács egyházi elnöke, az ének és dal hatalmának élénk színezésével bizonyította be, hogy az illetők bűnt követnek el önmagok ellen, a szív és kedély joga ellen, meg a kötelesség parancs-szava ellen. A zenetanulókon is meglátszott a jó figyelem, a helyes oktatás s az előljáróság — mintegy elismerésül — ígéretet tett, hogy egy *vizsgai zongorát* már a legközelebbi alkalomra vásároltatni fog. Az ének- és zenetanár fáradalmainak méltó elismerése mellett vonúlt aztán az előljáróság és tanári kar a gimnáziumi osztályok torna-vizsgájára, a mely — mint már nehány év óta mindig — nagy közönséget vonzott a tornacsarnok előtti szabadtérre és nagymérvű változatossága által folytonos érdeklődéssel kísértetett. A versenyugrás mindkét fajtája, a kúszók, futók, birkózok versenye stb. csodálkozással vegyült dícséretet szereztek a versenyzőknek és a tornatanárnak. A győzők megkapták azonnal a csekély anyagi jutalmat is.

Hétfőtől kezdve egészen a hét végéig az előkészítő osztály, az I—IV. gimnáziumi osztály vizsgálatai folytak, meg az *érettségi*. Az előkészítő osztály növendékei kitűntetést szereztek tanítójuknak, *Szakal Károly*, szénionak, a kit aztán annál melegebben ajánlott a tanári kar és előljáróság is arra, hogy további önképzésében segélylyel támogattassék. Az egyetlen külföldi stipendiumnak, az u. n. „*Barcianum*“-nak két évi kamatát meg is kapta. Az algimnáziumi osztályok növendékei már megállapodott tanférfiak fáradalmairól tettek tanubizonyságot; az ismétlésre és javításra utasítottak sorozata bizonyítja, hogy itt mindenekfelett a «tanügyi szempont» az irányadó. Hogy azonban előleges értekezések árán nem lehetne-e még igazságosabb itt is az igazság, azt máskor próbáljuk majd fejtegetni. Az érettségi vizsgára állott 28 növendék közül — a kik általában véve nem mérközhettek sem a tavalyiakkal, sem a harmadéviekkel: 1 osztályismétlésre, 3 pedig javításra utasíttatott. Az írásbelit mind meglábolta. A kormány képviselőjének akadtak egyes esetekben kifogásai, de kellő felvilágosítás után ő is szívesen hódolt a többség nézetének.

Az érettségivel egyidejűleg tette le a főiskolai imateremben 21 s.-lelkész a 2 ik lelkészi vizsgálatot, a kik közül 8-an kitüntetéssel képesíttettek. Talán ez volt az ilyen alkalommal az utolsó lelkészképesítő vizsgálat ebben a végére sietö században, ha ugyan a tapasztalat igen korán ki nem ábrándítja azokat, a kik valami különös jó eredményt várnak a szeptemberre halasztott vizsgálatoktól. Egyes egyházmegyék, híven a hagyományokhoz, elküldték még egyszer utoljára képviselőiket, a kiket ezentúl már az erre célra kerületileg választott férfiak fognak helyettesíteni. Jobb lesz-e majd így; több lesz-e így a vizsgálat méltósága; könnyül-e majd a vizsgáló tanárok terhe. . . ? Ezt is a jövő fogja megmutatni. Egyet előre látunk — s ez semmiesetre sem lesz hátrányos — azt t. i., hogy a többször sürgetett *examinatoriumok* elvégre is elkészülnek s theologiai irodalmunk gyarapodni fog. Csak ha ez is megtörténik; ha tehát a vizsgázandó már teljesen megbízható kalauzokat nyer: akkor következik az be, hogy a vacationalis munkairás és tanulás megdícséri majd az új rendet.

A heti fáradalomra az u. u. exameni vasárnappal újabb fáradalom s illetőleg újabb élvezet következett. Az ének- és zenekar vizsgája, a torna-egylet zászló-avatása s ennek végén az elmaradhatatlan táncvígalom: ezek s a mit először kell vala említenünk: a délelőtti

istenitisztelet és igazgatói jelentés tartoztak e nap programmjába.

Az istenitisztelet — mint azt ahoz értők állították — ritkította párját a protestáns istenitiszteletek történetében. A hatalmas nagy orgona billentyűi a *Nagy Kálmán,* balkányi lelkész kezei alá kerültek, a kit ezer kedves emlék köt a sárospataki főiskolához s a ki — mint a jó öreg «*Brassay bácsi*» — messze földre el tud zarándokolni a zenéért s általában a harmoniáért égő szeretetével. Az énekkar is nemesen emelte a hatást, a mely a *Mitrovics Gyula,* főiskolai lelkész szereplésével tetőpontját érte el. Rom. II. 2. felett tartott beszédében — a mely az élet temérdek visszásságait a bölcsész mélységével s az apostol hitével fejtegette — igazán önmagát múlta felül, a mit az igazgatói beszéd végével kezdődő díszebéden nem is késett a főpásztor a legmelegebb szavakban kijelenteni. «Ez aztán az igazi protestáns istenitisztelet a maga egyszerű fenségében» . . . «ilyet csak Sárospatakon lehet élvezni» . . . stb. stb. hangzott a templomból kiözönlő s a főiskola felé hullámzó sokaság kritikája, a mely nem tudott szabadúlni az ígézet alól.

A főiskolai imateremben csak kevesen jelentek meg s szinte roszúl esett látnunk, hogy ez a hajdanában roppantúl keresett mozzanata a főiskolai záró-ünnepélynek, sokat veszített mostanában jelentőségéből. Ifjúság, közönség, sőt maga az énekkar is, úgy viselte magát, mintha ez a részlet őket nem érdekelné. Pedig hát itt szoktuk meghallani a főiskola egyévi történetét, az igazgatók programmszerű nyilatkozatait, az intézmények, egyletek stb. felett mondott bírálatát, az adakozók névsorát, a tanárok s tanítványok irodalmi működését stb,! *Nagy Gusztáv,* akadémiai s közigazgató, mintegy a közönséghez alkalmazkodva, csak nehány futó pillantást vetett az intézet közelebbi történetére s ebben egy pár ifjúsági mozgalomra. Kiemelte különösen a *Kazinczy-ünnepélyt,* annak szereplőit, az énekkar *beregszászi* működését s a theologiai segély-egylet megalakúlását, s áttért az akadémiai pályázatok eredményére, a mely, különösen a theologiai akadémia növendékeire, egészen dícséretes, mert a részökre kitűzött díjakat teljesen megérdemelték, sőt átcsapott közülök egy a jogi akadémiai ifjúságra váró porondra is és az egyenlőtlen versenyben győzedelemmel futott. Az egyházi beszéd két díját a főiskolának két kitűnő növendéke: *Rácz Kálmán* és *Tüdös István,* II. éves theologusok nyerték el; s ugyancsak a Rácz Kálmáné lett a *nagyobb Vay-díj* is — 33 frt 60 kr — a melyért a hazai bibliafordítókat kellett bírálatosan ismertetni; s ugyancsak a Tüdös Istváné a *Péczely-díj* — 42 frt — a melyre bölcsészeti tanulmány volt kitűzve. Egy jogi pályadíjra — *Kövy-Okolicsányi* — nem érkezett pályamű; a másik jogi pályadíjat pedig — nagy kitüntetéssel — *Jánossy Béla,* III. éves theologus nyerte el, az állam s a társadalom egymáshoz való viszonyát fejtegető alapos tanulmányával.

Igazgató jelentése után főpásztorunk tett tanubizonyságot az előljáróság kellemetes tapasztalatairól s a tanárok, tanítványok és igazgató-tanács iránt való meleg elismeréssel fejezte be a délelőtti programmot.

A délutáni ünnepélyen már nagy közönség előtt folyt le az ének- és zenekar vizsgája, a mely — szokás szerint — szavalattal is össze volt kötve. Az énekkar sok elismerésben részesült; a szavalat-versenyben pedig *Kovács István* és *Bodolay Miklós,* III. éves theologusok arattak babért.

Az imateremből sietett le a mindinkább növekedő közönség a főiskola kertjébe, ebbe a gyönyörű ligetbe, a mely naponkint jobban csábítja magához a város értelmiségét és nagyobb-nagyobb csodálatra ragadja a vidékieket. A tornacsarnok előtti nagy tér már körül volt kerítve ideig-óráig tartó kerítéssel, a melyen belől keskeny csík futott a zöld, gyepes mezőnek minden oldalán, várva puha porondjára a versenyfutókat. A csarnokhoz közel egy sátor emelkedett, a régi jó idők emlékeül, a melyben jó pénzért éhét, szomját csillapíthatta a közönség és a kifáradt tornász. Benn a csarnok karzatán az énekkar, lenn — egy frtos belépő-jegy mellett — szép, nagy közönség helyezkedett el, kíváncsian várva az ünnepélyes nap programmjának utólsóelőtti számát: a *torna-egylet zászlójának felavatását.* A zászlóanya, *Dr. Kun Zoltánné* úrnő s a 12 zászló-leány megérkezése s elhelyezkedése után megcsendűl a *Molnár Lajos,* gimnáziumi tanár s egyleti elnök szava, ki az összejövetel céljának rövid, tetszős fejtegetése után, megnyitván az ünnepélyt, átadta a szerepet a főiskolai énekkarnak, ez pedig a «Hymnusz» hatásos elzengése után, *Mitrovics Gyula,* főiskolai lelkésznek, ki a zászló jelentőségét ékes szavakkal fejtegetvén, beszédjéhez méltó imával avatta fel a torna-egyletnek kék rojtozattal szegélyezett, szalagokkal díszitett vörös színű zászlóját. Arra kérte különösen a Gondviselést, hogy a zászló intse, lelkesítse a tanuló ifjúságot szeretetre a vallás, haza és emberiség iránt.

Az így felavatott zászló nyelébe az első szeget a zászlóanya verte be. Utána a felavató lelkész, az egylet elnöke s a zászló-leányok, a főiskolai előljárók stb. következtek, hosszú, díszes sorban. A szögbeverés után az énekkar egy versenyre hívó dalt énekelt, mire a közönség kivonúlt a szabad térre s annak árnyékos oldalán elhelyezkedett. Majd megjelentek a már felavatott zászló alatt a vörösinges, kéköves tornászok s úgy a szabad, mint a szer- és műgyakorlatokban sok ügyességet fejtettek ki, a közönségnek meg-megújuló elösmerése mellett. A gát-versenyben *Hörcsik Lajos* III-ad és *Demjén István* II-od éves theologusok győztek; a súlyemelésben *Tüdős István* és *Lányi János* joghallgató között «holt verseny» lett; a magas-ugrásban *Lányi János* joghallgató, *Váczy Dezső* és *Szabó Pál* theologusok nyerték a jutalmat. Az előre megállapított jutalomdíjakhoz *Bogyay Zsigmond.* sárospataki lakos és versenybíró 5 frttal; Dr. *Ballagi Géza* jogtanár és Dr. *Kun Zoltán* 2—2 frttal; Dr. *Lengyel Endre,* a versenybíróság elnöke 1 db. aranynyal járúltak. Utóbbi — megérdemelt elismerés mellett — az egylet alelnökének, *Kovács István* theologusnak ítéltetett.

A vidékről is szépen besereglett közönség bizonyára nem bánta meg, hogy ezt a napot a sárospataki főiskola körében töltötte el. Az esteli táncmulatság a városháza termében tartatott s méltó záradéka volt az egész nap történetének.

Kerületi gyűlés nem tartatván, a hétfői napon a felgimnáziumi osztályok vizsgája megkezdődött s másnap estére be is fejeztetett. A szerda a tanácskozásoknak, a tápintézeti ügyeknek, igazgatók beigtatásának volt szentelve. A mi idő még juniusból hátramaradt, az már különösebben csak az akadémiát s ennek ifjúságát érdekelte. A colloquiumok ugyanis mindkét szakban egészen a hó végéig elhuzódtak.

Nem hagyhatjuk ki az év utolsó napjainak történetéből azt, hogy *Orbán József,* akadémiai tanár, 40 éves munkálkodás után, terheinek könnyítéseért folyamodott s azt meg is nyerte. Helyette a jövő isk. évben *Kun Pál,* gimnáziumi tanár fogja előadni az akadémián a *művelődés történelmét,* az egyetemes történelem legújabb korát pedig *Molnár Lajos.* Kun Pál helyett a gimnáziumban *Kovácsy Sándor* fogja tanítani a logikát és psychologiát.

Az is az év történetéhez tartozik, hogy főiskolai szénior rá *Csik Dániel* theologus, az Ifjúsági Közlöny szerkesztője; theologiai docenssé pedig *Csontos József*, az ifjúsági olvasó-egylet elnöke választatott meg; az előbbi az igazgató-tanács és tanári kar együttes gyűlésén már le is tette az esküt.

Most már kezd beállani a főiskola falai között a vacationalis csend, csak egyes hivatalnokok izzadnak még s nehány theologus bolyong itt a nagy falak között, a kik világot készülnek látni, mint supplicansok.

Orthodox.

KÖZÉLETÜNK.

A beregi egyházmegyei papság értekezlete.

A beregi ev. ref. egyházmegye papsága, mult hó 13-dikán *Beregszászban* tartotta meg évi szokásos értekezletét, a melyen 1. *Peterdy Károly*, elnöklő esperes meleg szavakban üdvözölvén a megjelenteket, kifejtette, miért nem volt az értekezlet pünkösd 3-ad napján, a szokásos időben megtartható.

2. Olvastatott a debreceni ref. egyházmegyei lelkészek értekezletének 2. számú jegyzőkönyvi átirata, s ennek kapcsában a felhívó szózat, a mely szerint, nevezett lelkészi értekezlet kinyilvánítván, hogy a *M. Prot. Irod. Társaságnál* tett alapítványának kifizetését függőben tartja: melegen üdvözli az egyházkerületnek ez ügyben hozott határozatát, s további eljárását attól teszi függővé, hogy ennek azon kijelentése: «az unitáriusoknak a M. Prot. Irodalmi Társaságba való bevételét elvileg nem helyesli,» mennyiben fog figyelembe vétetni, és hasonszellemű határozat hozatalra értekezletünket is felkéri. Amennyiben az alapítványt egyházmegyei közgyűlésünk tette: értekezletünk nem tartja magát arra illetékesnek, hogy ez ügyben határozzon. Egyéni vélekedésem szerint, egyházmegyei közgyűlésünk többsége sem fog a tisztelt értekezletéhez hasonszellemű határozatot hozni, mivel a felhívó szózatban már érintve volt az unitáriusok belépési szándoka s alapítványát föltételekhez nem kötötte.

3. A «Borzsovaparti körértekezlet,» egy szépen megokolt felhívásban arra kéri egyetemes értekezletünket: «illetékes helyen hasson oda minden erejével, hogy a lelkész, mint illetékes és nélkülözhetlen egyén, a temetési aktusoknál lehetőleg mindenkor jelen legyen s ott hivatását teljesítse.» Egyetemes értekezletünk egyhangúlag helyesli a körértekezlet e tekintetben elfoglalt álláspontját, s tudomásával bírván annak, hogy a főtiszteletű egyházkerületen is szóban forgott ez az ügy, s remélhető annak minélelőbbi megoldása, ez alkalommal felkéri a körértekezletet: vegye bővebb indokolás alá indítványát, s annak miként lehető életbeléptetéséről adjon minélelőbb javaslatot.

4. Elnöklő esperesünk kimerítő jelentésben adja tudtára értekezletünknek a munkácsi missiói körben végzett működésének eredményét, s ez alkalommal fájdalmas érzéssel hozza tudomására, hogy húsvétkor a beszkídi vasút igazgatósága betiltotta a váróteremben eszközlendő istenitisztelet tartását és úrvacsora kiosztását, holott mult év karácson ünnepén ez elé semmi akadályt nem gördített. Midőn értekezletünk örömmel vesz tudomást nagytiszteletű esperes úr hatásos működéséről; másrészről nem titkolhatja el megütközését nevezett igazgatóság, avagy annak valamelyik tagja, mondhatni szűkkeblű, eltiltó intézkedése felett, mert ez nemzetiségi szempontból teljesen indokolatlan. Felsőbb helyen keresni orvoslást felhivja egyházmegyei közgyűlésünket.

5. Ecsedy Károly, lónyai lelkésztársunk, tárgyalás alá kéri venni a következő kérdést: *érvényes-e a házasság mai időben, ha a gyámtalan árva gyámhatósági engedély nélkül lép házasságra? s minő eljárást kövessen a lelkész ily árvákkal szemben?* Csatolja egyszersmind a «Pesti Hirlap» május 28-diki számában e tárgyban hozott törvényszéki s kir. táblai végzéseket. Amennyiben világos törvény parancsolja, hogy a gyámoltalan árvák gyámhatósági engedély nélkül meg nem eskethetők: határozathozatalnak szüksége fenn nem forog; felkéri azonban nagytiszteletű esperes urat, szíveskedjék az ide vágó törvényt annak idején körlevélben a lelkésztársaknak tudomására juttatni.

6. Több lelkésztárs panaszolja, hogy a fennálló törvények ellenére, több olyan egyházra, lelkészre és tanítóra is kirótták az illetékegyenértéki adót, hol sem az egyház, sem a lelkész, sem a tanító jövedelme nem éri el a 400 frtot. Határoztatott, hogy az adatok egyenkint terjesztessenek be rövid idő alatt az esperesi hivatalhoz, s ez ügyben a jogtanácsos közbenjárásával fog a sérelem orvoslása megkíséreltetni.

Simon Andor,
értekezleti titkár.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. **Lapunk jelen száma első lévén e félévben, tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújitására s több-több pártfogó gyűjtésére. A kik lapunkat netalán nem óhajtják tovább járatni, azok szíveskedjenek ebbeli elhatározásukat a 28-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozzunk. — Elvben, irányban maradunk a régiek. Lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén, mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, félévre 2 frt 50 kr, negyedévre 1 frt 25 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.**

— **Candidatio.** A *sajó-kazinci* lelkészi állomásra 15 pályázó közül a következők jelöltettek ki: Bodnár István, f.-kelecsényi; Balogh István, edelényi; Doktor Gyula, alsóbarcikai rendes; Dávid József, szentpéteri és Máté Gyula, sárospataki segédlelkész.

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium** a legközelebb lefolyt két héten az iskolai évet szintén befejezte. Junius hó 17-én délelőtt tartotta Dr. Kovács Gábor, igazgató, szokás szerint, az avasi nagy templomban, beszámolóját a tanévről; ugyanekkor mutatták be a növendékek a rajzban tett előmenetelöket, délután pedig a «*Kazinczy-kör*» tartotta örömünnepét s a pályadíjak osztattak ki, mi közben az énekkar adott elő szép sikerrel nehány darabot. A gimn. I—VII. osztály vizsgálatai 18—21-ig tartattak meg, mely vizsgálatokon, hozzászámítva a máj. hóban megvizsgált VIII-ik osztályt, 288 növendék jelent meg. Az évzáró iskolai tanácsülés 23-án tartatott meg s ez alkalommal ítéltettek oda az ösztöndíjak, töltettek be a tápintézeti helyek s osztattak ki a bizonyítványok. Igazgatójául, 3 évre, ugyanekkor Kun Pál, a tanári kar nesztora; szénioról Tóth Béla, Tóth Dániel, miskolci lelkész fia választattak meg. Junius 25-dikén *dr. Fröhlich Izidor*, egyetemi tanár, mint kormányképviselő jelenlétében, a szóbeli érettségi vizsgálatok vették kezdetöket és végződtek 27-dikén. A 35 jelentkező közül 8 az irásbeli vizsgálatok alkalmával visszavettetvén, vizsgálatra állott 27, kik közül sikerrel átment 16, végleg vissza-

vettetett 1, s egy tárgyból javításra utasíttatott 10. Hátra van még a magántanulók vizsgálata, mely julius hó 2. és 3. napján fog megtartatni.

— **A miskolci ev ref. főgimnázium alaptőkéje** e napokban újolag jelentékeny összeggel gyarapodott. A m. kir. pénzügyminisztérium 5667 frtnyi szives adománya ez, az 1887. évi jótékony államsorsjáték jövedelmének egytizedrésze fejében. Az ez alapból eszközlendő segélyezést, még az 1878. évi árvízkárok alapján volt kegyes ő felsége engedélyezni, s mint beszélték, évekkel ezelőtt e célra volt is már jelentékeny összeg kiutalványozva, melyet azonban, minthogy a tudósítás nélkül hagyott gimnáziumi előljáróság nem jelentkezett érte, más célra fordítottak, s a kérelem megismétlése után vették föl újra e gimnáziumot a segélyezendők közé.

— **Tíz év után.** A lapunk 21-dik számában *Czinke István*, erdőbényei lelkész által kibocsátott felhívásnak szép eredménye lett. Osztálytársai — a kik vele együtt — 10 évvel ezelőtt végezték be theologiai pályájukat, szívesen siettek Sárospatakra, ebben a főiskolának, a feledhetetlen alma maternek kebelére és egymásnak szerető karjai közé. Az 1878-ban kelt kötelezvény aláírói közül csupán ketten maradtak el, azok sem a szeretetlenség vagy érdektelenség miatt, hanem «muszáj»-képen. Nem lévén a találkozásra sietők férfiak kitanult katonák, a találkozás óráját nem sikerült épen megtartaniok, de junius 24-dikére végre is összeverődtek 14-en, hozván magával némelyik feleségét és gyermekeit is, úgy, a mint a kötelező irat parancsolta. Ketten nem hozhattak csak ilyen kellemes terhet, mivel a házas élet gyönyörűséges igáját még eddig nem ismerik. A megjelentek kibeszélték egymásnak a 10 év történetét s felújíták a diák-élet örömeit, apró kellemetlenségeit, s elfeledték, kimosolyogták, kitréfálták egymás baját; megnézték a főiskola intézményeit s végig élvezték a junius 24-diki ünnepélyeket és felfrissülve indúltak haza a hivatal terheinek további emeléséhez, az emberekkel való vívódás sokféle kellemetlenségei közé. A megjelentek névsora a következő: *Bánóczy Endre*, muzsalyi lelkész; *Csillik Balázs*, tisza-nánai tanító; *Czinke István*; *Farkas Lajos*, vajdácskai l.; *Fürjész Tamás*, lukai l.; *Magyar Bertalan*, kaposi l. (mint az összegyűltek régi jó barátja): *Molnár Miklós*, eperjeskei l.; *O. Nagy Kálmán*, lövő-petrii l.; *Német Péter*, tarnóci l.; *Oláh Péter*, böödi l.; *Paikoss Endre*, beszteri l.; *Szabó Gyula*, szalóci l.; *Szűcs István*, salamoni l.; *Takács Gyula*, rohodi lelkész. A főiskola érdekében alig lehet hőbb kívánságunk, mint az, hogy ennek növendékei kövessék e 14 férfiú jó példáját, s időnkint mindmegannyi zarándok-csapat térjenek vissza ide, s az itt látottakat és hallottakat vigyék szét az ország különböző részeibe és támaszszanak soha nem múló és nem lankadó érdekeltséget a sárospataki főiskola és ennek intézményei iránt. Ma — a mikor az egyházmegyékhez való régi jó viszonyunkat megszüntették az újabb intézkedések — magának a főiskolának, a főiskolát szerető minden egyesnek is kötelessége, hogy a tanítványokban az emlékezést ébresztgesse, a hálaérzetet pedig kialudni ne engedje. A jó példa adói fogadják — utólagosan is — elismerésünket!

— **Előleges értesítés.** A hozzám érkezett számos tudakozódásra, hogy t. i. *való-e* a «Prot. Egyh. és Isk. Lap»-nak s utána más lapnak is a tavaszkor megjelent ama közleménye, hogy az angol *Vaughan* és a holland *Molenkamp*-féle, s gyermek és ifjúsági istentiszteleteknél és vallástanításoknál alkalmazható beszédek megjelennek s illetőleg *mikor* jelennek meg? van szerencsém e becses lapok útján tisztelettel értesíteni az érdeklődőket, előfizetni és megrendelni akarókat, hogy ama közlemény *igenis való;* nemcsak, hanem hogy a «háromsági *egy* fogalom» itt is beteljesedjék: ama két forrás mellé 3-diknak fel van véve *Stanley Arthur*, westminsteri dékánnak 1887 ben Londonban megjelent célunk szerint való beszédgyüjteménye is. Ez utóbbi, meg az a körülmény gátolta a két kötetes munka eddigi kiadását, hogy az átdolgozhatás joga még mindig függőben van. De ezen nem sokára túlesvén, ha Isten után az előfizetők is úgy akarják: *a művek az ősz folyamán megjelenhetnek.* E végből az előfizetésre (előjegyeztetésre) a felhívás akkor fog kibocsáttatni, mikor látandjuk, hogy a «lukma,» «kepe» *jól ereszt* és kilátás lesz arra, hogy a «szüretelő edények» is megtelnek. Addig pedig a munkákon dolgozva, tisztelettel maradok Szepsi-Szentgyörgyön, 1888. junius 26-án.

Benke István, ev. ref. kollegiumi r. tanár.

— **Kitüntetések.** A *Bernhard-féle* Utrechti stipendiumok egyikét — 750 frt — *Zoványi Jenő*, főiskolai alkönyvtárnok és theologiai docens nyerte meg, a miről nevezett junius hó 23-án kelt latin szövegű levélben értesíttetett. Ugyanő a «Bárcianum» egy évi kamatát is megkapta. Szívesen kívánunk tanulmányainak folytatásához állandó szerencsét. — *Rácz Lajos*, lipcsei egyetemi hallgató, főiskolánknak volt széniora s lapunknak buzgó munkatársa részére, a ki a jövő iskolai évet a budapesti egyetemen szándékozik tölteni, 50 frt útazási összeget szavazott meg főiskolánk igazgató-tanácsa. — A junius hó utólsó napjain tartott jogi alapvizsgákon *Horváth Zoltán*, *Finkey Ferenc*, *Kállay Miklós*, *Szűcs Béla* I-ső éves és *Koller Rezső*, *Batta Béla*, *Márczy Gyula*, *Kérészy Zoltán* II-od éves joghallgatók *kitűntetéssel* képesíttettek.

— **Nagybecsű adomány.** Zemplénmegye közgyűlése, Dókus Gyula, főszolgabíró úr útján, régészeti múzeumunknak 45 darab régi, ezüst-érmet ajándékozott. Fogadja szíves adományáért őszinte köszönetünket.

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** junius 18—23. napjain tartattak az évi zárvizsgák. Vizsgát állott a IV. osztályban 10, a III. osztályban 10, a II. osztályban 9, az I. osztályban 15, összesen 44 növendék. És pedig: ev. ref. vallású 33, róm. kath. 7, g. kath. 4. Junius 23-án délután 5 órakor zárünnepély volt, melyben a növendékeknek 12 tagból álló zenekara kiváló tetszést aratott. Junius 25—28-án tanítóképesítési vizsgálatok tartattak. A vizsgára jelentkezett 28 tanító (ezek közt a tanfolyamot épp most végzett 6 tanítójelölt); megjelent 25; az írásbeli vizsgán visszavettetett 5; szóbeli vizsgán készületlennek találtatott 1 tanító; képesíttetett 19. Ezek közül ev. ref. 13, róm. kath. 4, g. kath. 1, móz. val. 1.

— **Irodalmi körünk kiadványai,** már az állami iskolákban is kezdenek tért hódítani. A Buza János által készített *Népiskolai Természetrajzot*, legközelebb a budapesti állami főleánynevelő-intézet tanári kara fogadta el tankönyvül.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolai tápintézet** a jövő $188^{8}/_{9}$. iskolai évre a következőkép rendeztetett be: A) *Alapítványokra* felvétettek; mégpedig: 1. *Gróf Pallavicini alapítványra:* Vas József I. é. theol. 2. *Prinsterer alapítványra:* Szűcs Béla, I. é. jogh. 3. *Dr. Szabó János alapítványra:* Szilva Béla VIII. oszt. tanuló. 4. *Bártfai Szabó Károly alapítványra:* Szabó Zoltán II. o. tan. és Szathmáry József II. é. th. 5. *Kóczán alapítványra:* Székely Miklós VI. o. t. 6. *Ragályi-Kubinyi alapítványra:* Hubay Miklós progimn. o. tan. 7. *Vecsei Oláh Károly alapítványra:* Horkai János VIII. o. tanuló. 8. *Horváth Mária alapítványra:* Szilva István VII. oszt. t., Gönczi Gábor II. o. t., Demeter Bertalan VI. o. t., Mangler Béla VII. o. t., Szalontai György V. o. t., Nagy László VII. o. t, Váczi Dezső II. é. th., Végh Elemér V. o. Jakab László VI. o., Kércsi Péter V. o., Szentpétery József VI. o., Sinka Endre IV. o., Ladányi Zoltán VI. o., Demeter János IV. o., Bakos Elek I. o., Pap Mihály III. o., Dajka Jenő IV. o., Budaházi Lajos I. é. th., Jánosi Béla III. é. th., Eperjesi Lajos VI. o. t. 9, *Zsarnay-emlékalapítványra:* Kaposi György II.

é. th. 10. *Ferenczy Lajos alapítványra:* Pataki Pál III. é. th. és Lükő László III. é. jogh. 11. *Pelsőci magtáralapítványra:* Dusza János II. é. th. 12. *Lónyay Gábor alapítványra:* Péter Mihály II. é. th. 13. *Pogány Istvánné alapítványra:* Rácz Kálmán II. é. th. és Rácz István II. o. t. 14. *Ragályi György alapítványra:* R. Papp Miklós I. o. t. 15. *Vay-Geymüller alapítványra:* Bíró Lajos IV. o. t. és Németi Sándor progimn. o. t. 16. *Kovács Károly alapítványra:* Piskóti Ferenc progimn. o. t. 17. *Rácz Ádám alapítványra:* Rácz Ádám III. o. t. 18. *Gyulay alapítványra:* Benedek Pál II. é. th., Fazekas Ferenc IV. o., Czövek Barna II. o., R. Papp Pál II. o., Sallai Gyula III. o., Tóth Dezső IV. o. t. (Ujhelyből). 19. *Jóny Tivadar alapítványra:* Kovács Aladár és Német Ede, elemi iskolát végzett növendékek, a tokaji ev. ref. egyház ajánlata folytán. 20. *Balla Athanáz alapítványra:* Ponorán Döme IV. o. t. — B) *Ingyenesekül* felvétettek: Liszkai Béla I. o. t., Csáfordi Ferenc II. é. th., Csontos Jenő II. o., Czövek János V. o., Filep Endre progimn. o. t., Farkas Lajos II. é. th., Kalassai Sándor VI. o., Kiss Zsigmond VIII. o., Eperjesy József I. o., t. Kovács István III. é. th., Mátyás Géza III. o., Nagy József I. o. t., Réz László II. é. th., Szabó István VI. o. t., Szakal János I. é. th., Szentmártoni Dániel VI. o., Tatár Balázs VII. o. t., Tóth Gábor III. é. th., Vas János V. o., Szabó István VII. o., Kőrösi Bertalan VIII. o., Szekeres Dezső VIII. o., Süthő Kálmán VIII. o., Szalai Gyula II. o., Bényei Károly VIII. o., Czecz András V. o., Taraszovics László VII. o., Nagy Béla II. o. Pál Dezső III. o., Túróczy Lajos III. o., Fodor Ferenc II. o., Magyari Lajos I. o., Dudás Béla II. o., Finkey Pál III. o., Kassai Endre II. o. t. — C) *A 20 frtot fizetők osztályába* felvétettek: Kócsi Péter III. é. th., Megyasszai István VIII. o., K. Molnár József VII. o., Szekeres János III. o., Péderi Ferenc III. o., Béki Tamás I. o., Kozma István I. o., Tóth Dezső IV. o. t. (Tarcalról), Batta József III. é. jh., Batta Béla II. é. jh., Nagy Károly III. o. (Maklárról), Okruczky Tamás V. o., Porkoláb Ferenc III. o., Bakos Béla V. o. t., Nagy Dezső I. é. th., Kalós Kálmán IV. o., Székely László V. o., Borsos István VI. o., Ölbei Béla VI. o., Baksi István II. o., Bodnár Mihály I. o., Körösényi Tamás II. o., Gecsi Mihály I. o., Tóth Gyula I. o. (Tiszakeszből), Babarék Dezső progimn. o., Kovács Gábor I. o., Balsai Bertalan I. o., Kiss Miklós VIII. o. (Miskolcról), Hura Mihály elemi iskolákat végzett növendék és Oláh Kálmán I. o. tanuló — D) *A 40 frtot fizetők osztályába* felvétettek: Benke István II. é. th., Borsos József III. o. t., Gaál Ferenc III. é. th., Kánya István V. o., Kőszeghi Dániel V. o., Sárkány Zsigmond II. o., Váczi Sándor VI. o., Megyasszai Pál III. o., Rácz József I. o., Mokcsai Tibor II. o., t., Szabó Endre I. é. th., Benkő Lajos VI. o., Kajdi Menyhért II. o., Sárik György II. o., Rácz Kálmán II. o., Szobonya Miklós II. o., Bertók Béla V. o., Réthy Andor II. é. th., Szekeres Mihály II. o., Urbán Dezső VII. o., Urbán Béla II. o., Mészáros István II. o., Batta Miklós elemi osztályokat végzett növendék, Kalós Péter progimn., Peti András progimn. o., Molnár István elemi osztályokat végzett növ., Tóth Kálmán II. o. (Tarcalról), Tóth Imre II. o. (T.-Kesziből), Simon András I. o., Boros Jenő II. o., Jakab István progimn., Bodolai István IV. o. (Beregszászból), Lükő István I. o., Bakcsi László III. o., Pecze András progim., Erdélyi Béla elemi osztályokat végzett növendék, Berzeviczi Endre III. o., Berzeviczi József II. o., Czövek Sándor progimn., Spitko Ferenc progimn. o., Bárczy Gusztáv III. o., Erdélyi János IV. o. t., Barna Pál és Jenei Rafael elemi osztályokat végzett növendékek. — Sárospatak, 1888. junius 27.

Szívos Mihály, tápintézeti felügyelő.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

HIRDETÉS.

A „Sárospataki Irodalmi kör"-nek alább felsorolt kiadványait

szívesen ajánljuk a középiskolai tanférfiak és tanártestületek pártfogó figyelmébe:

Bibliai vallástan a gimn. I. és II. osztály számára. Irta *Kovácsy Sándor*, gimnáziumi tanár. 144 lap. 1882. ára fűzve 80 kr.

Bibliai bevezetés. Középiskolai használatra. Újonnan átnézett és javított kiadás. 112 lap. 1886. ára fűzve 60 kr.

Keresztyén egyháztörténet a gimn. felsőbb osztályok számára. Irta *Kovácsy Sándor*, gimn. tanár. 196 l. 1884. ára fűzve 1 f. 37 kr.

A magyar egyházi reformáció történetének vázlata. Irta *Dr. Heiszler József.* Második kiadás. 106 lap. 1873. ára fűzve 80 kr.

Keresztyén erkölcstudomány a gimnázium 8-ik osztálya számára. Negyedik kiadás. 80 lap. 1883. ára fűzve 57 kr.

Magyar nyelvtan gyakorlatilag szerkesztve. Algimnázium számára. Nyolcadik kiadás. 276 lap. 1877. ára fűzve 1 frt.

Magyar olvasókönyv a gimnázium I. osztálya számára. Szerkesztette *Molnár Lajos*, gimn. tanár. I. k. 144 l. 1887. ára fűzve 90 kr.

— Ugyanaz II. kötet, a II. osztály számára. 152 l. ára fűzve 90 kr. *Az állami iskolák részére mindkettő 12056. sz. a. engedélyeztetett.*

Magyar olvasókönyv a gimnáziumi III. osztály számára. Szerkesztette *Maklári Pap Miklós*, gimn. tanár. (Most nyomatik).

Költészettan és Olvasókönyv. A gimn. felsőbb osztályai számára írta és szerkesztette *Dr. Kapossy Lucián*, gimn. tanár. 1887. Ára fűzve 1 frt 50 kr. *Az állami iskolák részére 20968. szám alatt engedélyeztetett.*

Latin nyelvtan a gimnáziumi I. osztály számára. Ötödik kiadás. 183 lap. 1883. ára fűzve 80 kr.

— alsó- és közép-gimn. osztályok használatára. *Dr. Putsche K. Edward* után dolgozták *Finkey József és Soltész Ferenc.* Ötödik javított kiadás. 130 lap. 1883. ára fűzve 80 kr.

Latin mondattan a gimn. III. és IV. osztálya számára. Készítették *Kérészy István és Szinyei Gerzson.* Ötödik javított kiadás. 128 lap. 1885. ára fűzve 80 kr.

Latin olvasókönyv a II. gimn. osztály használatára. *Gedicke F.* után. Második kiadás. 84 lap. 1877. ára fűzve 20 kr.

Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. Magyarázattal ellátta *Finkey József és Kérészy István.* III. jav. kiadás. 174 l. 1886. ára fűzve 1 frt.

Phaedrus meséi. Magyarázattal ellátta *Finkey József és Kérészy István.* Harmadik javított kiadás. 100 l. 1886. ára fűzve 60 kr. *(E két utóbbi könyvtárak részére 12056. sz. a. minisztériumilag ajánltatott.*

Görög nyelvtan, szótárral. Készítette *Szinyei Endre,* főgimn. tanár. 295 lap. 1888. Ára 1 f. 80 kr.

Német irodalmi olvasmányok kézikönyve. I. kötet. Készítette *Kun Pál,* tanár. 258 lap. 1879. ára fűzve 1 f. 40 kr.

— Ugyanaz II. kötet. 260 lap. 1879. ára fűzve 1 f. 40 kr.

Számtan a gimnáziumok I—III. osztályai számára. A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje által 1884-ben megállapított s a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által csekély módosítással elfogadott tanterv alapján összeállította *Zsindely István,* tanár. I. évfolyam. I. oszt. számára. 76 l. 1887. ára fűzve 60 kr

— Ugyanaz II. évfolyam. II. oszt. számára. 1888. Ára fűzve 60 kr.

Magyarország történelme. Középiskolák alsóbb osztályai számára készítette *Maklári Pap Miklós,* gimn. tanár. II. jav. kiad. 128 lap. 1886. ára fűzve 70 kr.

Növénytan a középtanodák V-ik osztálya részére. Készítette *Búza János,* tanár. A szöveg közé nyomott 170 ábrával. 194 l. 1882. ára fűzve 1 f. 50 kr. *A nm. vallás- és közokat. miniszt. által 1883. nov. 4-én, 37031. sz. a. engedélyezett tankönyv.*

Ásványtan és Geologia vegytani előismeretekkel. A gimn. IV. oszt. szám. készítette *Búza János,* tanár. 160 l. 1885. ára f. 1 f. 20 kr. *Az állami iskolák részére 12164. sz. a. engedélyeztetett.*

Állattan a középiskolák VI. oszt. részére. Készítette *Buza János,* tanár. (Pár hét múlva kapható lesz).

Karénektár, mely magában foglalja a magyar- és erdélyországi ref. gyülekezetben használatba vett énekek dallamait, a négy fő-, u. m.: sopran, alt, tenor és bass szólamok szerint. Gimn., képezdék, vasárnapi énekisk. és népegyletek számár szerkesztette *Iványka Sámuel,* énektanár. 192 l. 1882. ára fűzve 1 f. 07 kr.

Magyar-latin zsebszótár. Iskolai használatra. *Kérészy István, Dr. Soltész János, Szinyei Gerzson* és *Szívos Mihály,* gimnáziumi tanárok közreműködésével szerkesztette *Soltész Ferenc,* gimn. tanár. 1426 l. 1880. ára 1 f. 67 kr. *Az állami iskolák részére 12256. sz. a. engedélyeztetett.*

Latin-magyar zsebszótár. Isk. haszn. 1138 l. 1878. ára fűz. 1 f. 30 kr.

Görög-magyar szótár. Második újonnan átdolgozott és bővített kiadás. Szerkesztették *Soltész Ferenc és Szinyei Endre,* tanárok. 738 háromhasábos lap. 1875. ára fűzve 4 frt 50 kr. *Az állami iskolák részére 12056. sz. a. engedélyeztetett.*

Nyomatott Sárospatakon

Hetedik évfolyam. 28. szám. Sárospatak, 1888. julius 9.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A felekezeti lét jelentősége.» (Vége). *Dr. Heiszler József.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» *Παγανός.* — «Német egyházi és irodalmi viszonyok.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A felekezeti lét jelentősége.

(Vége).

Azt mondottam, hogy a kik a tiszántúli egyházkerület viselkedésén az unitárius kérdésben megbotránkoztak: a protestantismus szellemét emelék zászlójokká.

Hát én elismerem, hogy a protestantismus szellemével azon viselkedés nem rokonszenvez, de a protestantismus nem az egyedűli elv, mely életünket tényezi.

Sőt a protestantismus egyedűli tényezővé tétetvén, máshová, mint a negatioba, nem vezethet, a mit már ellenfeleink oly sokszor vetettek szemünkre.

Itt az ideje, hogy tisztázzuk álláspontunkat.

A reformationak ugyanis (a mi mégis a fődolog) két principiuma van. Az egyik a materiale, a másik a formale.

A materiale principium áll azon alaptanok összegében, melyet, mint az írásban kétségtelen istenit s örökké tiszteletreméltót, elfogadtunk; elútasítva magunktól minden emberi betolakodást a hit dolgában . . . áll tehát az absolut *íráselvűségben* . . . És ez az első és lényeges.

A másik az alak, a melyben ezen lényeg nyilatkozik és subsistál. Ez pedig a vizsgálódás és lelkiismeret szabadsága, hogy t. i. az emberben levő isteni az írásban levő isteninek felkeresésében, annak vallásában és gyakorlásában *senki* és *semmi* által ne korlátoztassék; mert az emberben levő istenit az írásban levő isteninek felkeresésében gátolni akarni annyit tesz tulajdonképen, mint az Istennek kezét megkötni; annyit tesz, mint az igazságot bölcsőjében megfojtani akarni és ez határozottan bűnös eljárás volna; az Isten, világ és az emberiség céljaival ellentétes eljárás.

Istenellenes, mert Isten lévén az egyetemes élet és örök létforrás, élete kisugárzásait tőle elzárni senki sincs jogosítva.

Világcélellenes, mert a keresztyén elv magasabb világfejlési mozzanat lévén, annak áramlatába való szabad bemenésében az embert, a kiben a teremtettség személyes létig emelkedik, gátolni: egyjelentésű a világ céljának félreértésével.

Emberiségi célellenes, mert az ember nemcsak egyszerűen élő, hanem kiválólag gondolkozó lény is, s így kell, hogy a ker. elv előtte *ne csak mint élet*, hanem egyszersmind, *mint szellem is* nyilatkozzék (lévén a beszédek, melyeket az Úr mondott, *lélek és élet*); mert csak így képes az az embernek egész lényét áthatni.

A ker. elvben tehát az ember szellemének (ismerő elvének) is és így eszének is meg kell keresztelkedni.

Az ész előtt, mely természeténél fogva ismerni akar, a keresztyén elvet elzárni nem szabad, ha azt az emberre nézve lehetetlenné tenni nem akarjuk; mert hasztalan, bármit tartsanak is az emberek fiai, az mégis állani fog, hogy *a mi nem tartozik az én gondolkozó énemhez, az hozzám sem tartozik.* Az reám erőszakolható ugyan, de lelkem tulajdona s vezérhatalma nem lesz soha.

De tévedés volna másrészről az is, ha valaki azt állítaná, hogy a keresztyén elvből kifolyó alaptanok a szellemképzettség mai magaslatával már többé össze nem hozhatók. Az absolutum bölcsészete volt idáig az emberi szellem lagmagasabb alkotása, és íme: ezen bölcsészet alapján a keresztyénség alaptanait az észnek hozzáférhetőkké lehet tenni azok számára, a kik annak szellemébe behatolni *Marheineke* bátorságával rendelkeznek.

Valóban nincs nekünk mit tartani a teljesen s alaposan kiművelt észtől, hanem igenis, a félig műveltől; csakis ez hozott és hoz elő az élet minden térein veszélyt.

Igyekezzünk theologiánkat mindenekelőtt erős bölcsészeti alapra fektetni, s annak tételeit ne hagyományok, canonok, decretalék, syllabusok, brévék és

bullák tekintélyével magyarázni, hanem mindent saját eszméjével igazolni. Beszéljünk a szabad és semmi kényszert nem tűrő szellemnek a szellem nyelvén és ne a füleknek.

Korunkban a formale principium élére van nálunk állítva, de az érzék a materiale, vagyis a tanias elem iránt majdnem egészen eltompúlt, s ha néha az életjelt adni bátorkodik: meghúzzák a vészharangot s hallatszik a megütközés szava avatottak és avatlanok ajkain, mintha a lényegnek nem volna többé joga a léthez, s a forma egyedűl akarna létezni, sine substantia, határozott tartalom nélkűl.

Ezért fejezém ki pár év előtt a „*Figyelő*"-ben megütközésemet a debreceni zsinat azon szerencsétlen ténye felett, hogy míg minden addigi zsinataink homlokaikon a helvét hitvallás címét viselték, a debreceni letörölte azt onnan, s lettünk egyház, confessio nélkűl, társadalom, programm nélkűl; mert hiszen az «Evangeliom» nem programm, nem jelzője valamely specialis felekezetnek; e címhez joga van valamennyinek. Az a «ref.» szó sem jelző, mert a reformatio körébe több, mint 30 felekezet tolakodik. Az az eltörűlt helv. hitvallás, mely régi anyakönyveinken, okmányainkon, alapítvány-leveleinken, államközi szerződéseinken ott díszeleg: az a mi eredeti, specialis jelzőnk, s benne egységesülünk derék, sokat áldozott egyházalapító elődeinkkel. Ez volt diplomatikai létezésünk jogcíme. Dehát erről már lemondottak a zsinat emberei és pedig minden ellenmondás nélkűl. Azt hitték: nem lesz többé szükség azon békeszerződésekre hivatkozni, melyek az apák vérével voltak lepecsételve; már örök időre meg van kötve a béke; az a legutolsó fejedelmi szentesítés biztosít már mindent . . . Azt hitték egykor azok is, a kik az első fejedelmi aláírást látták, s hányszor s minő keservesen kelle csalódniok! Ma hisznek a szóban ismét, mintha azok, a kik azt sugták egykor az uralkodó füleibe: *Haereticis datam fidem non esse servandam,*" ma már nem volnának többen, mint akkor, midőn az emberiség közörömére eltöröltettek. Akkor csak 24,000-en voltak. Ma már többen jöttek elő a mélységből. És ezen emberek uralkodnak tényleg a pápaság felett. Ezek gátolják a pápaságnak kibékülését az új olasz királysággal. Sőt, hogy a pápa az íreket, politikai elégűletlenség miatt, a XIX. század végén átokkal, a középkor e véres rémével meri fenyegetni, az is az ő művök.

Nem szabad a számításból kifeledni azt, hogy a jezsuitismus nem közönséges emberi társulat, hanem vasrendszer, csakúgy, mint a papismus. Egyikről sem szabad feltenni azt, hogy magáról valaha lemondjon. Emberek, nemzemények kidűlhetnek, de a rendszer ott marad rendűletlenűl, várva türelmesen az időnek alkalmait vagy a társadalmi katasztróphákat, hogy a fennálló rend roncsain magát rehabilitálhassa. Erre biztosan számíthatunk és arra is, hogy a felforgatás minden elemeivel szövetkezni fog célja elérésére, mert inaugurált elve szerint: «Finis sanctificat media.»

A fejedelem aláírta ugyan az ev. ref. egyház alkotmányát, de nem azon helv. hitv. egyházét, mely létét békekötések, országos törvények, fejedelmi hitlevelek által európailag biztosította. Ezt jól tudják a jezsuiták, s titkon örvendenek, hogy európai garantiáinkról oly szépszerivel, régi magyar jóhiszeműséggel lemondottunk, a minek pedig már annyiszor megadtuk az árát.

A confessionalis egyház eltemetése határos az önfeladással s politikai garantiák helyett támaszkodás a jóhiszeműségre s a jövő jóakaratának reményére.

Nem állítom én azt, hogy az a confessio tökéletes és változhatatlan; sőt akarom, hogy az, *azon alapon, a melyen keletkezett,* kiigazíttassék, de ott álljon előttünk, mint őseink szent hagyatéka. Legyen az nekünk elődeinkkel közös életalapunk. Legyen az a gyök, melyen egy ezredéves élet virágozhassék, de vele egységben s nem tőle elszakadva, a mely annyi nemes szívet hozott egykor dobogásba s nagy tettekre, s bámulatos áldozatokra lelkesített. Ne legyünk utódok elődök nélkűl. Ne szégyeljük a nemes kezdet egyszerűségét.

És mi okozta a confessio halálát?

A formale principium uralkodási vágya, hegemoniája!

Egyedűl akar lenni az alak, nem tűr határozott tartalmat. Mi fog tehát benne nyilatkozni? S ki fog benne végre lelki megnyugvást találni?

A szabadság magában negativ elv, s a merő negativum sohasem volt megnyugvásnak alapja, pedig a vallás ezzel komolyan tartozik híveinek.

Csak határozott eszmék adhatnak a léleknek megnyugvást. «Adjatok egy eszmét — mondá a nemes haldokló Herder — hogy nyugodtan halhassak meg.» Jól kéré, mert az eszme örök igazság és ép azért lehet örök tápláléka a földről távozó világvándornak, a kiszabadúlt emberi léleknek.

* * *

Most vessünk egy futó pillanatot az egyoldalú életfejlés veszélyére.

A keresztyén elv első fellüktetése alkalmával hármas irányban nyilatkozott: János, Pál és Péter szellemében, mint kedély, gondolkozás s hagyományos törvényszerűsködés vagy tekintély. A mi megfelelt az élet, ismeret és akarat hármas tényezőségeinek.

Az első nemes irányt, a Jánosét, nagyon kevesen követték idáig, de azért minden korban voltak képviselői, bár azok olykor, különösen a középkorban, a mysticismusba tévedtek át. Dehát, ha a keresztyénség a kedélybe megy át (pedig csak itt az igazi életteényezőség), nem lehet a mysticismustól teljesen megválni. Már azon egység az Istennel, melyet az Úr követel hívetől, az a befiúsítás (e nemes tan), felteszi a nemesebb mysticismust. És ez nincs is kárára a keresztyén elvnek, sőt követelménye. De baj már az érzéki besülyedni akarás az isteni végtelenbe. Már pedig egyoldalú fejlemében végre is odavezetne, ha nem paralyzáltatnék a másik két irány által.

A főnek vagy gondolkozásnak keresztyénsége Pál apostollal vette kezdetét, de magasabb fejlemét s világtörténeti jelentőségét a protestantismusban érte el; csakhogy, ha a protestantismus ezen irányban mereven halad, nem kerülhető ki az eljutás ama véglethez, a mely már meddő és képtelen az életre, a puszta negativismusba vetődik át, melybe *Strausz* titán-szelleme is beleszédűlt.

A harmadik, a Péter irány, a római katholicismusba jutott világtörténelmi fejleméhez, s ott az uralkodni hivatott theokratia helyett létrehozta a hierarchiát, annak minden veszélyes kiágazásaival. Előállott az absolut tekintély vallása, mely végre *ember-istenitésig* haladott, s feltűnt az egyoldalú fejlés az ő egész riasztó alakjában.

E véglet az ő veszélyes voltát a tiszta keresztyén elvre nézve sohasem mutatta fel oly világosan, mint napjainkban.

A római zsinat proclamálta a pápa, egy ember csalhatatlanságát. Egy halandó embert isteni praerogativával ruházott fel.

Mit tett ekkor?

Eltörűlt minden közéletet. Képtelenséggé tette a gyülekezetiség (ecclesia) szabadságát, mely az eredeti Krisztus-egyház első s elvitázhatlan jelleme. Ez már nulla. A pápa minden. Lehetetlenné tette a zsinatot, a hol az apostoli, jeruzsálemi és a niceai zsinat óta a keresztyén szellem egyetemes és szabad kifejezést keresett és talált.

Ugyan mi értelme lehet ott a zsinatolásnak, hol a fő, a pápa, már csalhatatlan? Ki tanácskozhatik ezzel? Ki mondhat ennek jogosan ellen? Mi köze van már ily zsinathoz a szent Lélek régi praesidiumának, mikor már a pápa csalhatatlan? Továbbá magok az államok köthetnek-e concordatumokat egy csalhatatlan pápával? Hiszen ez már istenített ember, s Istennel ember nem concordatumozhat, mert ember Istent semmire sem kötelezhet, miután az Isten nem obligálható lény. Kezdődik tehát itt az *absolut tekintély egyeduralása;* kezdődik a syllabusok, brévék, bullák, allocutiok kizárólagos hatalma, s a régi apostoli keresztyénségnek még árnyéka is besülyedt a vaticán vészes örvényébe. A katholicismusban nincs többé más, mint a pápa. «L' etat est moi.» A többi nem számít semmit. . . Hát hová lett itt a *„fiak szabadsága,“* melyet Pál apostol inaugurált. . . Vagy Pál apostol tévedett akkor, midőn e szép tant felállítá? Ezt talán még a pápa sem merné állítani. És íme, mindez, a mire a pápák a sötét középkorban hasztalan törekedtek, a híres XIX. században ment keresztül! Ha az lehetséges volt Rómának most, kérdem, mi lesz az, a mi neki lehetetlen? Vagy mitől riad vissza?

Egy másik, nem kevésbbé veszélyes tan, melyhez a római zsinat a véglet ösvényein inaugurált, a Mária szeplőtlen fogantatásának tana. Ismét egy oly tan, melyet a középkorban nem lehetett szentesíteni. Ennek szentesítésére már egy csalhatatlan pápa, egy absolut autokrata kellett.

Nem is nézett a zsinat oda, hogy Mária szeplőtlen fogantatásának tanával maga az eredendő bűn sarkalatos tana, melyen az egész megváltási rendszer nyugszik, lett megtámadva, illetőleg eltörölve; mert ha Mária szeplőtlenül született: akkor okvetlen szülőinek is, Annának és Joachimnak is szeplőtlen állapotban kelle lenni. Ez már conditio sine qua non. . . S így fog menni a szeplőtlenség egészen az első emberig.

De akkor mi feladata van a Krisztus megváltói halálának? Mi értelme lesz a pálias véres apolytrosis tanának? S mi lesz lényeges akkor a keresztyén rendszerben?

Ime, hova vitte az autocraticus Péter-irány merev fejlése a keresztyénséget? Oda, a hol az már maga is kérdéssé lett. Ime, eltemettetik a keresztyénség az emberi telhetetlenség és féktelen hatalomvágy örvényében, a mely már nem elégszik meg többé a neki hagyott szellemi főhatalommal a világ felett, hanem magát a világot országaival, koronáival egyetemben elnyelni akarja. A vaticán nem tűrheti maga mellett a Quirinalt; a pápa a királyt, dacára annak, hogy az, kinek helytartójául tolja fel magát, világosan kimondá: «Az én országom nem e világból való,» s hozzátevé bővebb magyarázatúl: «az ég madarainak fészkök van, a rókáknak vermök s az ember fiának nincs hová fejét lehajtsa.» És íme, a pápa a márkák elvesztése miatt (pedig bizony azokat nem Péter hagyatékozta reá!) kész a világot háborúba s Olaszországot lángbaborítani. Mit árt az neki, ha rommá válik is, csak a romok felett ő uralkodhassék?! És az idők jeléül tekinthető az is, hogy a mostani jubileum alkalmával 25 millió értéket tettek az úgynevezett zarándokok az ő lábaihoz, s mennyi humanistikus intézetnek lehetett volna e pénztömeggel az emberiségnek emelésére vagy nyomora enyhítésére, alapját letenni! *A középkori ígézet kísért íme a derék XIX. század végén is!* A talaj tehát még nem pusztult el a világon, hova Róma elvetheti a viharok sárkányfogait.

Felmutattam, íme a három irány egyoldalú fejlemének vagy a végletek hajhászatának történelmi képét.

Azonban azon hármas irány megjelen minden jelentékenyebb, vagyis irányt képviselő felekezetben is, különösen a materiale és formale principium küzdelmeiben. Lévén pedig az ellentétek egymásra hatásában az egyensúly az élet, ennek megzavarása mást, mint lázas állapotot, nem hozhat elő, mely mind a két félnek ártalmára van.

A formale principium képviselői kövessék a gondolkozás apostolát a *tanmeghatározásban* és *nem kiüresítésben.* A materiale principium képviselői igyekezzenek *a tant annak eszméjével igazolni, s nem a tekintély s moralis testületek súlyával!!*

Mindenekfelett a theologiát erős, önálló bölcsészetre kell fektetni. Teljes bölcsészeti szakintézetünk

*

nincs sehol, s ifjaink bölcsészeti szakképzettség nélkül mennek a theologiára és ott csakis *egy* iránnyal találkoznak. A dogmatikának két tanszéket kell felállítani, hol a két különböző irány szabadon taníttassék, hogy kellő időben alkalom adassék egy új nemzedéknek gondolkozni, bírálni és választani, hogy ne lephesse meg őket az élet akkor, mikor már a pályán állanak, hanem hadd ismerje eleve a helyzetet és a célt, mely felé törekednie kell.

Midőn a keresztyén elv különböző irányzatai s felekezeti életfejlési alakjai felett ezen bírálatomat megírtam, azt teljes elfogúlatlanúl teljesítettem. Előttem csupán a keresztyén elv szentsége lebegett, melynek őszintén szolgálni Isten és emberiség iránt való kötelem.

Nincs más óhajtásom, minthogy azon irányzatok, feladatukat felismerve s életjogosultságokat különösen tisztelve s *így* egymásra jótékonyan hatva, együttesen, s nem egymást rongálva tartsanak a közcél felé, a mi nem más, mint a nagy elv fényes és teljes előterjesztése, szem előtt tartva mindig a határt, a «terminus sacer»-t, a melyen túlhajtva, máshová, mint az *önkimerítésbe* nem juthatnak, ahol azután egyszersmind életjogosúltságuk is megszűnik, s az elvre károsakká s az emberiségre lehetetlenekké válnak.

Mindezeket Péter apostol II. köz. levelében így adja elő:

«Minden igyekezettel azon legyetek, hogy a ti *hitetek* mellé ragaszszatok jóságos cselekedeteket; a jócselekedet mellé pedig *tudományt*, a tudomány mellé *mértéket*, a mérték mellé *tűrést*, a tűrés mellé *atyafiakhoz hajlandó szívet*, az atyafiakhoz hajlandó szív mellé *szeretetet!*

Dr. Heiszler József.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

Nem a porosz hadsereg vívta ki a fényes győzelmet a franciák felett, hanem a «schulmeisterek», ezt mondá Bismarck hg. nehány év előtt a német tanítók egyetemes nagy gyűlésén! Pedig hát bizony az ügyes hadvezérek eszközölték azt, a kik jó csatatervet készítettek. No! De a jó katonáknak mégis a tanítók adták meg az első alapképzést! Igen! a tanítók is hadvezérek, vezérei egy kicsiny seregnek. S mint amott a jó csataterv, úgy itt a jó tanterv biztosíthatja egyedül a győzedelmet; rosz csataterv és rosz tanterv mind a harcmezőn, mind a tanügy terén okvetlen bukást eredményez.

Ma, midőn népiskoláink számára új tanterv van kilátásban, a mennyiben a főtiszteletű egyházkerületi gyűlés is ily értelemben határozott, nem lesz talán egészen kárbaveszett munka, ha szerény véleményemet e tárgyban elmondom, annál is inkább, nehogy az ellentábor hallgatásunkat az ő véleményökbe való beleegyezésnek tekintse.

1. A százados mulasztások helyrepótolhatása végett megindúlt népnevelési reformtörekvésekben rohamléptekkel indúltunk Németország után, tantervünket is ráhúzva német kaptafára, nem vetvén számot ama rengeteg sok gátló körülménynyel, melyek a mai népiskolai tanítás és nevelés sikertelensége alakjában hatalmasan tiltakoznak az ellen, hogy a németeknek oktalan majmolása által minden tücsök és bogár felvétessék a népiskolai tantervbe!

Volt nekem egy jó tanító bátyám, a ki a népnevelés hajnalának felderültével több más tanítótársával együtt a schweizi és németországi népiskolák tanúlmányozására lőn kiküldve az oktatásügyi kormány által; hadd tanuljanak ott künn bölcsességet! Én is itt vagyok egynek, ha tanúlni kell, gondolá, s ment. Sorra vette aztán ott a virágzó népiskolákat s tanúlmányútja után visszatért szerény községébe. Ő azon kezdte itthonn, amit Halle városában mindennap látott, maga nyitotta ki a tanterem ajtaját iskola kezdetén, maga csukta be a tanitás végén; szóval napról-napra első-utolsó volt az iskolában, mert, mondá, nem szabad az iskolában a gyermekeknek egy percig sem tanító nélkül lenni, mert ..... Itt aztán sok jóhangzású «mert» következik annak indokolására, miért nem szabad a gyermekeknek az iskolában magokra maradniok? És az én jó bátyám híven megtartotta e szabályt, egy pár hónapig a diligentia kezdetén. Eljöttek azonban a sáros őszi. és hideg téli napok. A szülék lóháton hordták fel gyermekeiket az iskolába. Hamar jöttek. Még nem volt 8 óra, a tanító nem jött fel még az iskola kulcsával, nem lehetett bemenni s a gyermekek fáztak. Szidták, káromolták aztán a szegény tanítót lelkiismeretességéért. Délben be akarta csukni ismét az iskolát, hogy mint utólsó távozzék haza. Ámde nagy a helység, nagy a sár (még üres szekér is elakad az útcán!), a szülei ház messze van; a legtöbb gyermek a szükség által teremtett ősi szokás szerint felmaradt az iskolában s kenyér-, szalonna-ebédjét a tanteremben költötte el, mert csak este jöttek érte lóháton! Szegény tanító! Most hajótörést szenved igyekezeted! De nem. Megvan a kisegítő expediens. Kapja magát, ő is hét számra felhordatja magának az ebédet s a tanteremben költi el, ott ülvén reggeltől estig az iskola poros, bűzös levegőjében. Valódi martyromság az elvért. Azonban temetni kell mennie, előáll a «collisio officiorum», s a gyermekek maguk maradnak. Majd betegség lepi meg, az ágyat kell őriznie, s a gyermekek pár hétre ismét magok maradnak egy nagyobb gyermek felügyelete alatt. Jobban lett végre szegény; de a baljóslatú experimentationak vége szakadt. Könnyű Halle városában, hol az útcák kövezettek; hol a gyermekek csak egy hajításnyira laknak az útcai iskoláktól; hol vannak kisegítő erők egyik-másik tanító elfoglaltsága vagy betegsége esetére; de tessék ezt Uketyevityen keresztűlvinni!

Még elmondok róla egyet a sok közűl. Németországban — mondá ő — az egészségi káté a legelső tantárgy, Salzmann ezen elve szerint: «Az én testem van hozzám legközelebb, és ennek épségben való fentartásának kell legelső tudományomnak lenni.» Beleverte aztán tanítványai fejébe, hogy a húsleves, tojás, pecsenye a legjobb eledelek, ezekkel kell élni; tökkel, krumplival hiába tömik meg a gyomrukat, nem ad az sem vért, sem testi, sem lelki erőt. Midőn aztán a gyermekek követelődzéseire a szülék eszmélni kezdtek, az elégedetlenség és zúgolódás eme szavait hangoztatták: «Igazán! a nép, mely napról-napra húzza a munka nehéz terhét, legroszabbúl táplálkozik, legnagyobb része kenyérből sem eszik eleget, míg az urak, kik (szerintök) nem dolgoznak, jól élnek. Ezt nem lehet tűrni! El kell a földbirtokot egyenlően osztani stb.!... közeledés a socialismus és communismus felé! Hát miért tanítsam én e népnek — mondá végre — hogy pecsenyével éljen, ha pecsenyére valót senki sem ad neki?!

Az, a ki e pontnál elgondolkozik, belátja, hogy más viszonyok vannak Magyar-, mások Németországban s e körülményt figyelembevéve, a népnevelésben nem lehet Németországot vakon követnünk, s így a magyar népiskolai tantervnek is a magyar nép sajátlagos viszonyaihoz kell alkalmazkodnia. Csak olyanokat tanitsunk neki, a melyek nemcsak lelki tehetségeinek összhangzatos fejlesztését mozdítják elő, de egyszersmind a gyakorlati életben is nélkülözhetetlenek. «Non scholae, sed vitae discendum.»

2. Ha azt akarjuk, hogy tantervünk használható legyen, *azt határozottan osztatlan iskolák számára kell készíteni.* . . . .

Régi kopott thema, mondják némelyek. Hanem hát épen az a csodálatos, hogy ezen elv, minden kopottsága mellett is, mind ez ideig nem birt zöldágra vergődni! Elkopott, elrongyollott használatlanúl, mint a szekrénybe akasztott kabát, melyet kímélés szempontjából nem hordunk s egyszer azon veszszük észre, hogy «moly, penész, por összeette.» Én ezt egyenesen annak tulajdonítom, hogy a tantervkészítők a gyakorlatból aligha! inkább csak hírből ismerik az osztatlan iskola miseriait s nem hihetik, hogy *osztatlan iskolában egy-egy osztálynak hetenkint voltaképen csak 5 órája van!* Az nem sokkal több a semminél, hogy a gyermek hetenkint 30 órán át ül a tanteremben, ha nem beszélhet velök a tanító; pedig az a tanító átlag csak 5 órán át foglalkozhatik közvetlenül egy-egy osztálylyal s a tanúlók — ülnének bár kora reggeltől késő estig a tanteremben — csak annyit képesek feldolgozni, vulgo megtanulni, amennyit a tanító 5 órai közvetlen szemléltetés és magyarázat által velök megértetett. Mert úgy könnyű volna, hogy a tanító kikörmölné a gyermeknek a kézikönyvből a leckét: tanúljátok meg az 1-sö sortól a 25-ig; most meg a 25-ik sortól az 50-ig stb. De ez ma valóságos fegyelmi vétség volna, miután a szemléltetés és magyarázat a tanítás sikerülésének elengedhetetlen föltétele. Már pedig, hogy heti 30 órából (hat-osztályú iskolában) egy-egy osztályra átlag 5 óra esik, ez elég világos. Oly népiskolában, melyben 6 tanító működik, minden tanító 30 órán tanít hetenkint, a hat tanító tehát $6 \times 30 = 180$ órán tanít. Ha tehát az osztatlan iskola tanítója (ki mind a 6 osztályt egymaga vezeti) olyan eredményt akarna elérni, neki egymagának 180 órát kellene tanítania hetenkint, amennyi óra egy héten, éjjelt-nappalt összevéve sincs! Ő is csak 30 órát tanít hetenkint, melyből egy-egy osztályra 5 óra, vagyis épen $^1/_6$ idő jut, e szerint itt a tanterv követelménye is — ha más kisegítő módhoz nem folyamodunk — hatodrésznyi lehet.

Már pedig az oktatásügyi miniszter XVI. évi jelentéséből, melyet legközelebb az országgyűlés elé terjesztett, az tűnik ki világosan, hogy Magyarországon ez idő szerint van 16417 népiskola, s ezek közül 12769 egytanítójú osztatlan iskola; a többi 2066 iskolát, melyekben két tanító működik, szintén az ily osztatlan falusi iskolák közé lehet sorozni, úgy hogy egész Magyarországon csak 1582 iskola van olyan, melyekben 3—6 tanító működik. Ezek is a gazdag, népes városaira esnek, mint pl. Debrecenben 38, Hódmezővásárhelyen 30, Mező-Túron 24, Békésen 22, Böszörményen 17, Karcagon 15 ref. tanító van. Igaz, hogy ezen iskolákban is egy-egy tanítóra átlag 80—100 gyermek jut; de a ki azt belátni nem tudja vagy nem akarja, hogy sokkal könnyebb egy tanítónak 100, ugyanazon egy osztályba járó gyermeket tanítani, mint egy másiknak 60, de 6 osztályra osztott gyermeket, az a népiskolai tanításügygyel komolyan sohse foglalkozott.

Tiszáninneni reform. egyházkerületünkben Szikszón, Sajó-Szentpéteren, Sátoralja-Ujhelyben, Pelsőcön, Mező-Csáthon, Poroszlón és Mező-Keresztesen van 3 tanító; de ezek közül csak 2 tanítja a fiúkat, 1 pedig a leányokat, tehát ezek is osztatlan iskolák. Rimaszécsen és Sárospatakon valamivel kedvezőbb a helyzet, de a többi összes községekben mindenütt egy tanító van, egyes-egyedül a miskolci lyceummal összekötött fiiskolában van minden osztálynak (4 osztály) külön tanítója. Szóval egyházkerületünk *437 iskolája* (egy kivételével) *mind osztatlan iskola:* nem természetes-e tehát ezen alapelv, hogy *a tanterv határozottan osztatlan iskolák számára készíttessék.* (Vége köv). *Παγανὸς.*

TÁRCZA.

Német egyházi és irodalmi viszonyok.

I. A gothai *Perthes* A. Fr.-féle ismeretes cég, a melynek többi között *Neander* jeles egyháztörténetét köszönjük, e napokban, régi hírnevéhez méltóan, «*a theol. klasszikusok könyvtára*» cím alatt, tiszteletreméltó vállalatot indított meg, a melynek célja az evangy. prot. theol. tudomány klasszikus műveinek újból való kiadása s azoknak a míveltebb körökben való terjesztése. Kiadványainak megválasztásánál lehetőleg tágabb prot. álláspontra helyezkedik, s a német theol. munkák mellett a külföldiekre is tekintettel lesz. Havonkint egy kötet jelen meg, 15—20 ívnyi tartalommal, mely 2 márkáért lesz megszerezhető. Eddigelé megjelent: «Bücherkleinode ev. Theologen,» mely az egész vállalatnak bevezetéseként bő kivonatokat hoz *Baur, Beyschlag, Büchsel, Delitzsch, Erdmann, Franck, Frommel, Gerock, Hausrath, Hilgenfeld, Kautzsch, Kögel, Lechler, Lipsius, Luthardt, Scherer, Godet, Stöcker, Zittel, Zökler* s más jeles theologusok klasszikus műveiből. A 2-dik kötet Hase bevezetésével ellátva, *Luther főbb reformátori röpíratait*, névszerint «95 tételét «a ker. nemességhez,» «az egyhaz babyloniai fogságából,» «X. Leóhoz intézett levél» s «a ker. ember szabadságáról» című műveit foglalja magában. Természetes, hogy a 16. századbeli szöveg a mai német nyelvnek megfelelő módosítással van közölve. A 3. kötet *Tholuck* válogatott beszédeit; a 4-ik pedig *Schleiermacher* «a vallásról szóló beszédeit» foglalja magában. E beszédekről jól mondja kiadójuk, *Lommatzsch*, hogy sehol másutt a ker. vallás benső lényege nincs oly sajátszerűen kifejezve, s már sokaknak kalauzúl szolgált a theol. tudomány megkedvelésére. A következő kötetek *Harms* Klaus pastorál theologiáját, *Hamann* válogatott íratait, *Ágoston* konfessióinak revideált fordítását s *Bengel* Gnomonjának, ama jeles új-szövetségi kommentárnak kivonatát hozzák. Valóban derék dolog, hogy a németek már a theologiai tudományosság termékeinek népszerűsítéséről, s azoknak a műveltebb laikus körökben való terjesztéséről is gondoskodnak, míg mi, az oly égetően szükségessé vált szükebbkörű *theol. tankönyvirodalomra nézve* sem tudunk egyesülni és megegyezni, a mi pedig alapja minden további tanulmánynak s önálló foglalkozásnak a theol. studiumon belől! Mi, úgy látszik, nagyon *megszoktuk a régi állapotokat,* a melyekért már oly sokszor vádolt a külföld, s vádol idebenn az ellenség! A *Zöckler-Strack-féle* «rövidre foglalt» *kommentár,* immár teljesen fekszik előttünk. Főbb munkásai: *Klostermann* kieli, *Kübel* tübingai, *Luthardt* lipcsei, *Meinhold* greifswaldi, *Nösgen* rostocki, *Orelli* baseli, *Öttli* berni, *Schultz* boroszlói, *Volck* dorpati és *Strack* berlini theol. tanárok. A vállalatnak előre jelzett, de a mű folyamán meg nem tartott programmja abban kulminál, hogy *az exegetikai tudományok jelen stádiumáról hű és világos képet* adjon, mi mellett az újabbi vita-

kérdésekkel szemben *az evangyéliomi* (helyesebben *luth.* hitfelekezeti) *hívőség megóvására és megerősítésére* törekszik. Nem tudományos mű az, meg se közelíti a Meyerféle kommentár alapos bírálati tudományosságát, hanem *scholastikus compendium,* olyan, mint *Zöckler* et consortes theol. encykl. kézikönyve,» mely a theol. tudományosság megkönnyítése s a szabad vizsgálódás elkerülése céljából, *a nyert eredményeket összefoglalja, s a theol. tudomány történeti, egyházi fejlődésével és bírálati részével mit sem törődik.* Ily orthodox *traditionális* légkörben nem tenyészhet egészséges prot. theol. tudomány! «Mindeneket megvizsgáljatok . . . !» az ezek, s más orthodox körök előtt a lutheri igazhitűség megóvásának *kényelmes* cége alatt ismeretlen, míg a szabad, de *fáradságos* kutatást és tudományosságot, legott *„modern hitetlenségnek, új pogányságnak, rationalismusnak,“* nálunk pedig *«pataki Krisztustagadásnak»* bélyegzik, s mindezt állítólag a protestantismus s az egyház érdekében! Óh *«hitvallás,»* téged csak említeni, veled csak kérkedni kell, s azonnal megvan a vallásosság s elmúlnak egyházunk bajai, hisz a hitvalláshűség oly varázserővel bír, hogy a legidealisabb állapotok megteremtésére képes!

II. A *Nippold,* jénai theol. tanár által «egyházjogi és történeti álláspontonn» erélyesen megtámadott és szakszerűen megvilágított *Thümmel-féle per* erős hullámokat vert föl a külföldi prot. közgondolkozásban. Bizonyára élesen megvilágítja a per a német birodalmi egyházi viszonyokat, a római katholicismusnak ernyedetlen rátartós magaviseletét s az ismeretes *prot. hagyományos szétszakadozottságot,* mely az «Evangy. szövetség»-nek újból való egyetemes felszólalását és felhívását tette szükségessé, a melyre még e rövid közleményem folyamán visszatérek. A prot. szakközlönyök Nippold alapján, erős megvitatás tárgyává teszik a pert, mindazon következményekkel egyetemben, a melyek e per lefolyásából a német protestantismusra háramlanak. Igy többi között *Richter* lelkész, a *Websky* által jelesen szerkesztett «Prot. K. Z.» jelen folyamának 17-dik számában párhúzamot von a Thümmel lelkész által kiadott s bíróilag is megtámadott és elítélt polemikus irat, s a jénai *Hase* klaszszikus Polemikája között, hogy kimutassa, miszerint a német büntető törvénykönyv kérdéses 166. §-a, per analogiam, ezen universalis műveltségű és finom érzékkel és tapintattal megáldott tudós művének egyes helyeire is volna vonatkoztatható. Ha tehát Hase, a ki a római kultusznak összes titkaiba be van avatva, s a vallási béke legbefolyásosabb s legtekintélyesebb képviselőjének mondható, oly annyira polemikus hangon szól, úgy ezen hangnak jogosúltnak és indokoltnak kell lennie. Ha p. o. Hase emlékeztet a misénél «az áldozati lakomákra, pogányságra és a vallási materialismus»-ra; ha szól a purgatorium előtti biztositó társaságokról»; ha idézi Luthernek a Smalk-cikkekben használt azon kitételeit, hogy «a mise a sárkány farka,» a melyhez sok visszaélés és piszok fűződött: vajjon más-e az, mint a Thümmel által használt «Schreckspuk» kitétel? Ha Hase «a skatulyában elzárt istenről» («deus in pyride»=scholast. tétel) szóló kitételt idézi a Rituale romanum- s a római kátéból: mi más az, mint Thümmelnek tétele a *«sült isten»*-ről. Ha tehát a protestánsoknak a hitvallásos iratok által támogatott polemikus kitételeire alkalmazható a 166. §., miért nem alkalmazza azt a bíróság az újabbi katholicismus gyalázó irodalmára, mely Luthert a sátán gyermekének mondja; sőt *csalhatatlan szájából a reformatio a revolutio, nihilismus s minden modern istentelenség szülő okának is bélyegeztetett?* Fiat justitia, ha már a tudományos vitairodalmat §-szerűen kell megrendszabályozni! Ez is mutatja, hogy a protestantismus nem fejti ki Némethonban azt a szellemi erélyt, nem képezi többé azt az erőteljes hatalmat, a melyre multjánál és elveinél fogva hivatva volna; erre mutat a legújabb egyházpolitikai béke is, mely Bismarck cannossai útjával, a protestantismus sérelmével s a róm. katholicismus egyik leghatalmasabb diadalával végződött. Ez az eredménye annak az érthetetlen evangyeliomellenes törekvésnek, mely *a benső szellemi vallásosság helyére a dogmatikus keresztyénséget teszi, s a theologiát és dogmatikát az evangyeliomi keresztyénséggel azonosítja.* Ez szüli azon *válaszfalakat,* a melyeken belül az ellenség compact egysége betör s *egyik erősségét a másik után elfoglalja.*

III. Mint említettük, az *„Evangy. szövetség“* a legújabb egyházpolitikai viszonyok kényszere alatt s az ismeretes *Windthorst-féle iskolaügyi* rátartós kath. *javaslat* alkalmából nyilt «felhívást» intézett a német ev. prot. hitsorsosokhoz, a melyben a német protestantismust arra figyelmezteti, hogy *Róma a legújabb egyházpolitikai békét* csak «átmeneti»-nek tartja, a mi kétszeres vigyázatra, erélyes intézkedésekre, s *a prot. öntudat élesítésére* hív föl. Főleg az *evangy. népszellem* fölébresztése és fejlesztésére van szükség, mert Rómának csak az egységes szellemi hatalom imponál, mint a Luther jubileumi év története is igazolja. Különös, hogy e tekintetben még külön figyelmeztető felhívásra is van szükség, holott naponkint győződhetni meg a róm. katholicismus óriási erejének nyilvánulásáról. Az «Evangy. szövetség» megalakúlása sok tekintetben hasonlít, a mi immár hasonlóan megalakúlt M. Prot. Irod. Társaságunkhoz. A szövetség ellenei hasonlóan, «a hitelvek megtagadására,» a felekezetiségre stb. hivatkoznak, s annak működését valamely hitvallás elfogadásától, formulázott dogmatikai tételtől akarják függővé tenni; csakhogy a szövetség a prot. belső támadások dacára is él és mozog «a régi rosz ellenség»-gel, Rómával szemben, s céltudatosan előretör kitűzött eszményi feladatának megvalósításában. Nálunk — úgy látszik — az Irod. Társaság kérdésében a vihart követni szokott baljóslatú *csend* állott be, s félő, hogy nem is az ellenség, hanem a *közöny* fogja megakadályozni a nehezen kivívott üdvös kezdeményezést is. Erőt vett rajtunk, magyar protestánsokon, a széthúzó, elkülönítő, az egyesítő kapcsokat elhagyó *partikularizmus,* mely minden nagyobb szabású tömörülésnek, eszményi magasabb célokért való egyesülésnek ellensége. Jól esik lapozgatnunk az «Evangy. szövetség» által sűrű egymásutánban kiadott *„röpiratok“*-ban, a melyek az idealis prot. javakért és eszményi célokért való lelkesedésnek s a szilárdan fölfegyverkezett tudatos protestantismusnak a tanujelei. Vajha mielébb népszerű vallásos irataink s tudományos hazai egyháztörténeti kiadványaink követnék! A szövetség legközelebb kibocsátott röpiratai: *Schulze:* «A kath. és az evangy. erkölcsiség közötti különbség»; *Warneck:* «A római ellenségeskedés a prot. egyház ellen» és «A római keresztyénség,» mégpedig mindent «a pogány missió világánál tekintve; *Weber:* «A társadalmi kérdésnek evangy. prot. megoldása» s végül *Friede,* nápolyi lelkész, «Piedigrotta» című rajza, a melyben «sötét képet» mutat be «déli Olaszországnak vallásos-erkölcsi életéből.» Nem kevésbbé tanuságos a maroknyi *ó-katholicismus* ügye is, a melyről, úgy látszik, egészen megfelejtkeztek a politikai hatalmak képviselői. Igy legközelebb a *bonni ó-kath. theol. seminarium* fölsegélésére kért 6000 marknyi államsegély töröltetett a budgetből, a mi mutatja, hogy a német-porosz birodalmi gyűlésnek érzéke sincs e mozgalom szellemi hatalma és vallási jelentősége iránt. A miért is *Nippold,* jenai tanár s a «Zeitschrift für prakt. Theologie» jeles szerkesztője; *Ehlers,* frankfurti lelkész felhívást intézett az Ev. szövetség fő- és fiókegyleteihez, sürgetve a meg-

tagadott segélyösszegnek prot. fillérekből való előteremtését. E körülmény is bizonyítja, hogy Némethonban még sok a közöny, tudatlanság és előítélet ezen *evangyéliomi* szellemű s a jezsuitismus mérgétől megtisztított *katholicismus* iránt, a melyen csakis a tevékeny prot. felebaráti szeretet segít. Az *ó-kath. kongresszus* ez idő szerint *Heidelbergben* fog megtartatni, hol a Ricks-féle eset s az azzal járó egyenetlenség sokat ártott az ó-katholicismus drágán megváltott ügyének. *Beyschlag* tanár az általa szerkesztet «Deutsch Ev. Blätter» jelen folyamának V. füzetében, mint máskor is, melegen emlékszik meg az ó-kath. ügyről, s annak valóban egészséges irodalmi és egyházi viszonyairól. A 89 éves *Döllinger* apát legközelebb a müncheni Tud. Akadémiában $1^1/_2$ óráig értekezett «a vallásszabadság történetéről,» mely főleg a jezsuita-rend egyház- és államellenes törekvései ellen irányúl. Legközelebb hirdetett «Akadémiai beszédei»-nek első kötete e napokban jelent meg Nördlingenben, s a jelenkor égetőbb kérdéseinek megoldására nézve beható történeti megjegyzéseket foglal magában. *Melzer* a bölcsészet terén tűnt ki. «A theistikus isten és világnézet, mint a történetbölcsészetnek alapja» című jeles szakmunkájával. *Ily* irodalmi tevékenységet fejt ki a mindenkitől elhagyott és sok üldözésnek kitett maroknyi, 50 ezer lelket számláló ó-katholicismus; *mi*, 3 millió protestánsok vagyunk, s mégis ritka esemény-számba megy az, ha valaki nálunk tud. theol. művet ír. Nem veszszük-e észre, mit tehet az *összetartozás emelő tudata?* 50 ezer ember teremt tud. theol. irodalmat, mi. 3 millió, a tud. theol. irodalomnak még csak ébredező *kezdetén* vagyunk, mely kezdetnek még sok, nagyon sok nehézségével kell megküzdenünk. Az ó-katholicismus tanuságúl így kiált felénk: *Cselekedjetek hasonlóképen!* Dr. Szlávik Mátyás.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** junius 30-án tartotta az iskolai évet bezáró közgyűlését, Fejes István, főelnök elnöklete alatt. Először is a *Magyar nyelvtanra* nézve határoztatott, hogy a gimnáziumi tanári kar megkéretik, hogy nyilatkozzék határozottan, miként gondolkozik: akarja-e vagy nem, hogy új nyelvtan írassék? A közgyűlés kifejezte azt az óhajtását, hogy az *Alaktan*, a már elkészült *Mondattanhoz* alkalmazva, készíttessék. Másodelnök jelenté, hogy a népiskolai *Tanterv* készítésére három pályázó jelentkezett. A pályamunkák beadási határidejéül 1889. január 1-je tűzetett ki. Tudomásúl vétetett elnöknek az a jelentése, hogy a *Költészettan* megnyerte a miniszteri approbatiot; de a *Magyar Történelem*, az elég kedvező bírálatok mellett sem ajánltatik állami intézetek részére, bár felekezeti iskolákban némi hiányai mellett célszerűen használható. Egyik bírálat szerint *felekezeties*, a másik szerint dícsérendő *tárgyilagos;* mindegyik kiemeli, hogy előadása *hazafias;* de egyik szerint túlságosan. Úgy látszik, hogy az approbationál legfőbb hibája volt vagy az egyik, vagy a másik, vagy inkább talán mind a kettő. Módosíttattak az *Alapszabályok* a beterjesztett bizottsági vélemény alapján. Minthogy a régi hivatalnokok az előző év végén csak a lefolyt egy évre vállalták el a kör ügyeinek intézését, s különösen a másodelnök, mint szerkesztő, az incompatibilitas alapján is többször ismételve kéré az elnökségtől való felmentését: a *tisztújítás* megtartatott. A közgyűlés a lemondott tisztikarnak buzgó, lelkiismeretes fáradságáért köszönetet mondott a főelnök emez elismerő szavaival: «el nem hallgathatom, hogy irodalmi körünk a tanügynek, kivált a legközelebbi években igen fontos szolgálatokat tett, s részint új könyvek készítése, részint a meglevők javítása, átalakítása által, főleg a népiskolai tanügynek egészen új lendületet adott; de munkásságának hatása már a gimnáziumi tankönyvirodalomban is áldásosan érezhető; s minthogy e szép eredmény részben a tisztikarnak, főleg pedig tevékeny másodelnökének érdeme: az elismerés és köszönet is első sorban őt illeti.» A tisztújítás megejtése előtt, közgyűlés a jegyzőnek, a jegyzői terhes munkák némi jutalmául, a legközelebb lefolyt három évre, 50 frt tiszteletdíjat szavazott meg; jövőre pedig kimondotta, hogy a jegyzői hivatal tiszteletdíja iskolai évenkint 30 frt lesz a kör újabb határozatáig. Ezután másodelnöknek *Maklári Pap Miklós*, jegyzővé *Kovácsy Sándor*, pénztárnokká *Buza János* választatott. Végül a félévi pénztári számadások átvizsgálására Radácsi György, Dezső Lajos, Kovácsy Sándor és Maklári Pap Miklós tagokból álló bizottság küldetett ki. *Az irodalmi kör jegyzője.*

— **Tanári gyülések.** Az országos középiskolai tanáregyesület s a tiszántúli ev. ref. tanárok egyesülete f. hó 5-dikén kezdték meg szokásos évi gyűléskezésöket; amazok *Budapesten;* emezek *Hódmezővásárhelyen*. Hogy miért épen egy időben, azt csak a testületek vezetői tudnák megmondani . . ? Mindkét egyesület kiválóan középiskolai ügyekkel foglalkozván, a helyett, hogy egyik a másiktól tanulni, egyik a másik tévedésén okúlni akarna, — a látszat szerint — szinte kerűlik egymást s lehetetlenné teszik egyes tagokra nézve azt, hogy — esetleg — mindkét gyülésen jelen lehessenek s az eszmék tisztázására közvetlen befolyást gyakorolhassanak. Az országos középiskolai tanáregyesület ismerkedő estéjén összesen 35 tag jelent meg, a mi mindenesetre beteges jelenség, mert arra a legjobb indúlattal sem magyarázhatjuk, hogy középiskoláink ügye immár annyira rendben van, hogy az a felett való tanácskozás egészen szükségtelen. Sajnálattal tudjuk, hogy a sárospataki főiskola köréből sem egyik, sem másik egyesület gyűlésére nem tudott eljutni senki! Régebben a főiskola, ha nem mindig is, képviseltette magát az ilyen gyűléseken. . .

— **Vizsgálatok.** A sárospataki népiskolai szigorlatok mult hó 28—30. napjain tartattak meg a szokottnál lanyhább érdeklődés mellett. Vasárnap, f. hó 1-sö napján volt az u. n. examen, a mely — mint máskor is — a nagy közönség általános érdeklődését vonta magára. A leányoknak az év folyamán át készített kézi munkái s azok szóbeli vizsgái is nagy tetszésre találtak most is, az apróbb leányok és fiúk tanítói is dícséretben részesültek. . . A gyermekek között jutalmúl kiosztott könyvek között legértékesebbek voltak a *Warga Lajosné* szül. *Rajka Róza* úrnő ajándékai, az *„Egy nagyméne levelei"*, az ajándékozó b. e. nővérének eme kitűnő alkotása. Ugyancsak mult hó 30-dikán, délután 5—7 órakor tartotta meg *Hartenthal Irén*, ismeretes zongora-tanitónő a maga szép számú növendékeivel a zongora-vizsgát a tanítóképezde zenetermében, igen intelligens közönség előtt és teljes elismerés mellett.

— **Gyászhír.** Az abaujmegyei lelkészi karnak ismét egy tekintélyes alakja, az Úr szőlőjének ismét egy buzgó munkása dőlt ki, a felső-dobszai ev. ref. egyház lelkészének, *Halmy Lajosnak*, junius hó 23-án bekövetkezett halálával. A boldogúlt életét egyháza felvirágzásának szentelte. Az ő tapintatos, bölcs kormányzási képességéről, egyháza iránt való meleg szeretetéről tanúskodik az, hogy mikor Felső-Dobszán a lelkészi állást elfoglalta, ott alig talált többet a semminél; most pedig, életének utolsó napjaiban boldog megelégedéssel tekinthetett viszsza 29 évi buzgó működésére, mert egyházát igazán ujjáteremtette. Miután avatott kéz vállalkozott a boldogúlt nemesen folytatott életének megírására, annak részlete-

zésébe nem bocsátkozom. Halála méltó volt életéhez; csendesen aludt el a végálomra. Örök béke lengjen kihűlt porai felett! *B. J.*

— **Candidálások a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében.** Nyíregyházán 1888. julius 1. d. e. 10 órakor az esperesi hivatalban. *Eperjeskére:* Papp Károly, tiszaderzsi segédlelkész; Barcsa Endre, ajaki segédlelkésztanító; Csatáry Zsigmond, sényői elválasztott pap; Ormós István, anarcsi segédlelkész; Bakó István, halászi administrátor; *Cserepes-Kenézbe:* Görömbei István, cserepeskenézi segédlelkész-tanitó; Ujlaky Lajos, kopócs-apáthii segédlelkész-tanitó; Papp Károly, tiszaderzsi s.-lelkész; *Lórántházára:* Kiss Sándor, hadházi segédlelkész. Hatvany Pál, lorántházai segédlelkész; Vitéz Gyula, kemecsei segédlelkész; Doma Gyula, kisújszállási s.-lelkész jelöltettek ki. A választások julius 22-én lesznek.

— **Alapvizsga, lelkészi vizsgák Sárospatakon.** A sárospataki theol. akadémia 2-ik évfolyamot végzett növendékeinek *alapvizsgája* szeptember hó 4—5 napjain; a lefolyt iskolai évben pályájukat végzett theologusok 1-sö *lelkészi vizsgája* szeptember 9—11-ik napjain fog megtartatni; ennek végeztével lesz a már egy-éves káplánok *2-ik lelkészi vizsgája*. Házi dolgozatúl kivántatik az 1-sö lelkészi vizsgára állóktól egy *egyházi beszéd, valamelyik szabadon választandó példázat felett* s egy *dogmatikai értekezés az ó-szövetségi messiás-fogalom keletkezéséről;* a 2-ik vizsgásoktól pedig *egy confirmatioi szertartási beszéd* és *gyakorlati bibliamagyarázat 12 szabadon választandó szöveg felett.* Az 1-sö lelkészi vizsgára jelentkezők szeptember 9-én, a 2-ikra jelentkezők szeptember 10-ikén fognak *zárthelyi dolgozatokat* készíteni. A házi dolgozatok szeptember hó 1-ig nagyt. *Mitrovics Gyula*, egyházkerületi főjegyző úrhoz küldendők.

— **Választások.** A sárospataki akadémiai tanárok közös gyűléseinek jegyzőjévé *Dr. Szánthó Gyula* jogtanár; a theologiai szak dékánjává *Radácsi György* választatott.

Szerkesztői üzenetek.

L. I. A 36-ik zsoltár dallamára irott ének nem üti meg a magasabb mértéket; tárgya is nagyon specialis. Jobbat kérek. Az üdvözleteket átadtam. — *U. I.* Neked, kivételesen, megteszem, bár költséges praecedenst csinálok önmagam ellen. — *N. L.* Köszönöm az érdekes correcturát, közlöm, mihelyt tehetem. Egyébiránt az espereseknek a beköszönési eseteknél való szereplése már a szabály keletkezésekor is szóbeszéd tárgya volt; sokan — épen a szerszavasabbak — lealázónak találták azt, hogy az egyházmegye feje néma tanuja legyen a beköszönési actusnak. — *O. P.* «Az egyházak vagyonának keletkezése» stb. című cikket köszönettel vettem s besoroztam. — *T. D.* A lelkészbeiktatás kérdésével foglalkozó küldeményre sor kerül. Csak egy kis türelmet kérek. — *B. B.* Örülünk, hogy nő az érdeklődés irodalmi körünk kiadványai iránt. Ha a küldeményt — esetleg — nem közölhetném, akkor is hasznát veszszük, mert az «Irodalmi kör»-ben okvetlenül fel fog olvastatni. — *P. I.* «Hagyott-e családot a Jézus?» című cikke túlságosan rhapsodikus s épen azért nehezen is érthető. A homályt a kidolgozás sajátossága és az újságra törekvés okozza!!

Pályázat.

Az evangelikus reformátusok *debreceni* főiskolájában, a gimnáziumban az $188^{8}/_{9}$-ik tanév kezdetével két helyettes tanár fog alkalmaztatni.

Az egyik helyettes tanár teendője lesz a latin és magyar nyelvnek tanítása. A latin nyelvből tehát a képesítés megkívántatik.

A másik helyettes tanár német s magyar nyelvet tanítván, a német nyelvből a képesítés megkívántatik.

A képesítésre nézve az országos középiskolai törvény 29. §-a a szabályozó.

Iskolai szervezetünk 103. §-a értelmében 20 heti óránál többre nem kötelezhetők.

Csak ev. ref. vallású pályázók kérvényei fogadtatnak el.

Tanári fizetés 800—800 frt.

Az alkalmazás csak egy évre terjed ki.

Pályázók kellőleg felszerelt kérvényeiket a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják vagy küldjék be augusztus 10-ig.

Hivatalukat 1888. szeptember 1-sö napjával elfoglalni tartoznak.

Debrecen, 1888. julius 6. *Révész Bálint,*

1—1 *püspök.*

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *alsózempléni* egyházmegyéhez tartozó *agárdi* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állomással járó jövedelem kész pénz, földtermés, szemes életből, széna, fa-fizetés és palástdíjban 615 frtra megy, adóteher levonásával, és igy a IV. osztályba tartozik.

A pályázni kívánók, kérvényöket kellően felszerelve julius 25-dik napjáig adják be nagytiszteletű *Kopré Ferenc*, esperes úrhoz *Tisza-Lúcon.*

Minthogy az elhunyt lelkész után özvegy és árvák maradtak, legközelebb április hóban hozott egyházkerületi határozat szerint, a megválasztandó lelkész köteles lesz első szolgálati évében a lakáson, kerten, stólán kivül eső tiszta jövedelem felét, kegyévi javadalom fejében, az özvegynek és árváknak két egyenlő részletben, az egyházkerületi határozatban megjelölt napokon, hiány nélkül átszolgáltatni.

Miskolc, 1888. julius 3. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Pályázat

a *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület által a *budapesti kir. József-műegyetemen,* Pálóczi Horváth Mária és Horváth Simon nevére alapított, két — egyenkint 300—300 frtos ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíjak elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhoni születésű, ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban kitűnő eredménynyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácshoz félévenkint beterjeszteni; ki nem elégítő eredmény esetén ösztöndíjukat elveszítvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal félévenkint két egyenlő részletben, a főiskolai igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhívatnak tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjakat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványaikat augusztus hó 20-ik napjáig a *főgimnáziumi igazgatósághoz Sárospatakon* adják be.

S.-a.-Ujhely, 1888. julius 1.

1—2 *Az igazgató-tanács elnöksége.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 29. szám. Sárospatak, 1888. julius 16.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A lelkésztanitóságok legújabb szempontból, s egy pár javaslat a kérdés megoldásához.» *Tóth Miklós.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» (Vége). *Παγανός.* — «Vasárnap reggeli ének» és «Úrvacsoraelőtti ének.» *Molnár Ferenc.* — «Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.» (Folyt.). *Szentpéteri Sámuel.* — «A tiszáninneni ev. ref. leánynöveldére vonatkozó közvetlen tapasztalatok.» *Zempléni.* — «Középiskolai tanárok gyülése.» — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A lelkésztanitóságok legújabb szempontból, s egy pár javaslat a kérdés megoldásához.

«Egy tanügybarát.» e becses lapok 18-dik számában közzétett «A lelkésztanitóságok szervezése újabb szempontból» felíratú cikkében, azon válságossá fajúló baj megszüntetésére, hogy kisebb egyházainkban az iskolatanítói hivatalok a tanítók szűke miatt betöltetlen kezdenek maradni, nem lát más útat-módot, mint a lelkésztanitóságok halaszthatlan szervezését, illetve azonnali életbeléptetését. E meggyőződéstől uraltatva, categorice kijelenti, hogy a lelkésztanitóságokat okvetlenül fel kell állitani, azért pedig, mert kisebb egyházaink nem képesek arra, hogy iskoláikban a tanítói hivatal állandóságát fizetésemelés által biztosíthatnák; és mert a zsinat a vallástanítást a népiskolákban a lelkészeknek tette kötelességévé, s ez által rálépett azon útra, mely a lelkésztanitóságok életbeléptetéséhez vezet.

Nehogy a másként vélekedők hallgatagsága miatt ez *„újabb szempontból“* való nézet általánosan helyeseltnek tekintessék, s a fenforgó, mélyreható kérdés megoldásában netán irányadóúl szerepeljen és a közvélemény jegecedésének központjául szolgáljon: bátorkodom a nagytiszteletű szerkesztő úr engedelmével a lelkésztanitóságok szervezetét és azonnal való életbeléptetését sürgető javaslat érveit kellő értékükre leszállítani, s tőlem telhetőleg kimutatni, hogy e javaslat ellenkezik a jogossággal és méltányossággal; javítás helyett a romlás csiráját oltja be egyházi életünkbe és teljességgel nem egyedüli eszköze a kérdés megoldásának.

«Egy tanügybarát» a javaslatát jellemző sürgősség által mintegy azt látszik indítványozni, hogy a főtiszt. egyházkerület okvetlenül és késedelem nélkül mondja ki azt, hogy azon kis egyházakban, melyekbe a fizetés csekélysége miatt nem akad tanító: a lelkésznek kell az iskolás gyermekeket tanítani. Tehát hatalom-szóval, a «vis majorral,» a «muszáj»-jal kell e kérdést megoldani!

A főtiszt. egyházkerület kétségkivül hozhat jövőre szólólag oly törvényt, mely a papi pályára ezután lépőket az iskolatanítói hivatal viselésére is kötelezheti; de hogy a jelenlegi lelkészeket másnemű, sokszorosan nagyobb és terhesebb szolgálatra kényszerítse annál, a melyre magukat, a köztök és egyházuk között létrejött, a fensőbb egyházi hatóságok által megerősített kétoldalú szerződésben, a díjlevélben kötelezték: ez — szerény nézetem szerint — ellenkeznék minden jogosúltsággal, ellenkeznék minden szerződéses szolgálati kötelezettséget szabályozó ama természetjogi törvénynyel: «ex pacto nemo magis obligatur, quam se obligatum velle declaraverit.» Azt hiszem, hogy ezt az észjogi elvet «egy tanügybarát» is alkalmazza alárendeltjei irányában, pl. gazdatisztjét nem kényszerítené veteményes kertjének is mivelésére.

De a méltányossággal is ellenkezik a lelkésztanitóságok felállítását sürgető javaslat. Korunkban, úgy az anyagi, mint a szellemi munkatéren, a siker és előhaladás egyik feltétele a munkafelosztás. Csak szakszerű képzettséggel, csak egyetlen munkakörre összpontosított erővel tölthetjük be hivatásunkat oly mértékben s oly eredményesen, hogy munkásságunk áldásos legyen az ügyre, melynek szolgálatában állunk. Ezen, az élet és tapasztalás által szentesített igazság ellenére, «egy tanügybarát» a munkaösszehalmozás elvét alkalmazza a lelkészi hivatalra; kisebb egyházainkban a lelkész kötelességévé akarja tenni a tanítói hivatalnak és a mi ezzel együtt járni szokott: *a kántori hivatalnak is* minden teendőit, s egész nyugodtan kérdi, hogy *miért ne teljesíthetné a lelkész, ha egyszer arra kényszerítve van, a népiskolai oktatást?*

E gúnyoros kérdésben azon méltatlan és lealázó feltevés van, hogy a lelkészség oly «sine cura» hivatal, a melynek teendői mellett a népiskolai tanítást is teljesíthetnék a lelkészek; de az a baj, hogy hanyagok és csak rákényszerítés által válhatnak jó tanítókká.

Egyszerűen visszautasítván ezen, sértésig méltánytalan gyanusítást, lelkem teljes meggyőződéséből állítom, hogy a lelkészi hivatal mellett a tanítói kötelességeket kellőleg teljesíteni lehetetlen.

Az iskolában nap-nap után legalább 7 óráig tanítani, a papi teendőkre lelkiismeretesen elkészülni s azokat kifogástalanúl elvégezni, az istenitiszteletnél és temetéseknél énekvezérkedni és pedig sokszor «solo» énekelni, az egyház anyagi és szellemi minden ügyeit gondozni, vezetni és ellenőrizni, s mindezek mellett még 30—60 hold földön okszerűen gazdálkodni; szóval: az iskolában, a templomban, a pulpitusnál, a presbyteriumban, a mezőn és a családban úgy helyt állni, hogy mindenütt mindenek jó rendben menjenek: ez — szerintem — emberi erőt meghaladó feladat.

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Elhiszem, hogy egy ifjú lelkész vállaira veheti mindezen terheket, mint az erőművész felemel vállára 3—4 ember erejének megfelelő súlyt, de hogy azokat állandó kitartással sokáig, talán életfogytáig bírja hordozni, ismételve mondom: teljes lehetetlenség, már pedig, «ad impossibilia non datur obligatio.»

A mi «egy tanügybarát» azon érvelését illeti, hogy a gazdálkodás nem akadályozza az iskolai tanítást, lévén a legjobb tanítók többnyire a legjobb gazdák is: hát ezt mások ellenkezőleg tapasztalják. Ismerek egyházmegyét, mely ezen sajnos tapasztalat folytán, a tanítói földbirtokot ott, a hol azt nem az egyházközség műveli, haszonbérbe adni rendelte.

A népnek a lelkésztanítók iránti ellenszenvét pedig, «tanügybarát» csak múló bajnak tekinti, mert majd segítenek azon magok a lelkésztanítók; nevelvén a kezük alá kerülő iskolásokból értelmes, jóravaló s mester-papját tiszteletbentartó nemzedéket. Ezen elmélkedésnek is beillő vígasztaláshoz hozzá lehetett volna tenni még ama bíztatást is, hogy a mester-papoknak jutalmuk lészen a mennyekben!

Hogy a zsinat a lelkészek kötelességévé tette volna a vallástanítást a népiskolákban: «egy tanügybarát»-nak ezen állítása nem felel meg a valóságnak, mert a zsinat csak az ismétlőiskolások vallásos oktatásáról való gondoskodást és a confirmandusok úrvacsorájához előkészítését tette a lelkészek kötelességévé; de ezen intézkedéssel nem lépett új és olyan útra, «melytől nem áll messze a lelkésztanítóságok életbeléptetése»; mert hiszen a felserdült, mindkétnemű ifjaknak vallásos oktatása és a confirmandusoknak az úrvacsorához előkészítése egyházkerületünkben ősidőktől fogva a lelkész kötelességei közé tartozik; ez egészen más dolog, mint a vallás- és erkölcstudományt a népiskolák minden osztályában a megszabott órákon tanítani.

Döntő érvűl hozatik fel a lelkésztanítóságok okvetlen és azonnal való életbeléptetése mellett, hogy kisebb egyházaink képtelenek a tanítói fizetés javítására; ennélfogva ily helyeken a népiskolai oktatás biztosítására nincs más mód, mint a lelkésztanítóságok felállítása.

Ezen érvelés elveszti minden fontosságát némely esetekben, végkövetkezményekben pedig igen veszedelmes lehet. Melyek ugyanis e mi kis egyházaink? Elsősorban a leányegyházak és csakugyan ezekben ütött ki legelőször a tanítók szűkének válsága. Mit segíthet itt, a sokszor említett javaslat?! Vagy tán az ilyen egyházakba segédlelkészeket kívánna tanítókúl alkalmaztatni a javaslattevő? Csakhogy néhol a káplánoknak is nagyon szűkében kezdünk lenni és ha már az ily helyekre «önérzetes, jóravaló tanító nem vállalkozhatik,» még kevésbbé fog vállalkozni önérzetes káplán.

Kis egyházainknak egész légióját képezik azután negyedik osztályú egyházaink, melyekben a tanítói fizetés, többnyire felét tevén a lelkész fizetésének: 2—3 száz frtnál többre nem vehető, tehát az adott esetben rendes tanítóra ezek sem számíthatnak. Felemelik-e majd ezek az egyházak jószántukból a tanító fizetését? Ha a főtiszteletű egyházkerület egyszer kimondja, hogy azon kis egyházakban, melyekbe rendes tanító nem akad, a lelkész kötelességévé váland az iskolai tanítás: igen valószinű, hogy szegénységükre hivatkozva, a fizetésjavítástól való mentességük igazolására fognak inkább törekedni; hiszen, mi könnyebb különben is, mint kisebb egyházaink szegénységét kimutatni és mi természetesebb a mai időben, mint minden újabb teherviseléstől — bármi szent célú legyen az — ha csak lehet, szabadúlni!

Hogy a tanítói fizetés javításának megtagadása miatt mennyit szenvednek egyházi életünk legfontosabb érdekei: azt népünk nem mérlegeli; ez érdekek megvédésére, különben is nem ő, hanem egyházi felsősége lévén hivatva; neki ily körülmények között teljesen elég, ha helyben van papja, tanítója, kántorja, mindegy ha egy személyben is, csak újabb terhet ne kelljen vállalnia; így aztán kisebb egyházainkban a rendes lelkészségek egymásután átváltoznak tanítólelkészségekké, nem kell hozzá nagy idő, hogy egyházkerületünk papjainak nagyobb részét lelkésztanítók fogják képezni.

Ne adja Isten, hogy úgy legyen; de az élet és tapasztalat adatai, nagyon valószínűvé teszik hogy az «újabb szempotból» való javaslat törvénynyé emelésének ez lesz a végeredménye és azzal a hanyatlás, a romlás és örökös bajok csirája lesz beoltva egyházi életünkbe. A három hivatal egyesítése ugyanis, elhordozhatlan terheivel, illusioriussá teszi a népiskolai oktatás célját, szárnyát szegi a lelkész buzgóságának, megbénítja tevékenységét, elöli munkakedvét, kiszolgáltatja továbbá népiskoláink sorsát a tanfelügyelők kénye-kedvének, kik a sem oklevéllel, sem képesítéssel nem bíró lelkésztanítók iskoláival nem lehetvén megelégedve: örökös panaszszal fogják elárasztani a felsőbb egyházi hatóságokat, s ha ez nem használt, az iskolát is bezárhatják. Ez az intézmény csakugyan megteremti majd az alsóbb és felsőbb rendű papságot is, lévén ezután csupán lelkészkedéssel foglalkozó mandarinok és lelkésztanító-kántor páriák. Sőt félő, hogy a javaslat törvénynyé emelése tehetségesebb ifjainkat visszariasztja a lelkészi pályától, melynek mindjárt a küszöbén, s meglehet egész életükre, oly két mellékhivatallal terheltetnek meg, melyekre sem külső, sem belső hivatással nem bírnak és a melyek nem állnak arányban azon qualificatioval, melyet 12 évi tanulás és 5—6 évi káplánkodás árán lehet megszerezni.

Végre «egy tanügybarát» javaslata épen nem egyedüli eszköze a fenforgó kérdés megoldásának. Van más — szerintem — sokkal természetesebb és célosabb útjamódja is.

A népiskoláinkban kiütött tanítók szűkének válsága két okra vezethető vissza; egyik a tanítói fizetések csekélysége; a másik pedig az, hogy nincs tanítóképezdénk, melyből kisebb egyházaink is tanítókat vihetnének. Ott van ugyan a sárospataki állami tanítóképezde, de annak ref. vallású növendékeire jelenleg alig számíthatunk; részint, mert azok nem lekötelezettjei egyházkerületünknek; részint, mert olyan kevesen vannak, hogy egyházaink szükségletéhez képest a számok a 0-val csaknem egyenlő. A mint hallottam: ez évben négyen végezik a IV. osztályt s ezzel az egész képezdei tanfolyamot. Quid hoc ad tantam sitim?! Kivált ha meggondoljuk, hogy ezek is elpályázhatnak egyházkerületünkből, az itteniekénél jövedelmezőbb és előnyösebb állomásokra.

Megdöbbentőleg csekély tehát az a jutalék, melyhez az állami tanítóképezde növendékeiből reményt formálhatunk. Íme! míg ezelőtt csak 6 évvel is oly feles számban voltak a meghívást váró ref. vallású, képezdét végzettek, hogy a főtiszteletű egyházkerület indíttatva érezte magát megszüntetni 40 növendéknek az államképezdében saját szükséglete fedezése végett való neveltetését, melyért évenkint 3000 frtot kellett az államnak fizetnie: most ott állunk, hogy idestova — ha t. i. a régibb tanítók kihalnak — harmadosztályú egyházainkba sem fogunk kapni iskolatanítókat; holott, tanítóink számához képest, ha csak 3%-ot veszünk is halálozási arányúl, évenkint 15 tanítóra van szükségünk.

Miként lehetne ez égető bajon leggyökeresebben segíteni?

Igénytelen vélekedésem szerint 1-szer úgy, hogy főiskolánk gimnáziumi ifjúságára, serkentés, hathatós se-

gély, ösztöndíjak és tisztességes fizetésű állomások kilátásba helyezése által oly irányban és mértékben kellene hatni, hogy közülök minél többen lépnének be az államképezdébe. Ilyen ösztönző eszközöknek vélném én, ha a főiskola tápintézetének jótéteményében — koszt és szobával ellátásban — 30—40 képezdei növendék is részesíttetnék, ugyanennyinek a legátusságok jövedelme is biztosíttatnék; a képezdei alapból felmaradt tetemes összegnek kamatai, sőt, ha kell, az államsegélynek, még rendelkezés alatt levő részlete is ösztöndíjakra fordíttatnának a képezdei növendékek javára.

A képezdészeknek a főiskola tápintézetében leendő felvételében nem látok semmi rendellenes dolgot, s azt hiszem, hogy az nem ellenkeznék sem az élő, sem az elhalt kegyes alapítók akaratával, a kik a tápintézetre tett kegyes alapítványaik élvezetéből bizonyosan nem kívánták kizárni azon tanulókat, kik a tanítói pályán akarják szolgálni az egyház szent ügyét. És ha már a tápintézetben az alapítványos és ingyenes helyekre felerészben képezdészek vétetnének fel, a fizetők osztályába pedig legalább 10-ért az egyházkerületi pénztár fedezné az ellátást: mintegy 50 főnyi contingenst képezne azon növendékek száma, kik, mint a főtiszteletű egyházkerület neveltjei, egyházkerületünk rendelkezésére állanának.

Nagyon szükségessé lett, hogy szentegyházunknak a tápintézeti jótéteményezésnél a maga felé hajoljon a karja; és midőn eddig, annyi ügyvédekké, hivatalnokokká lett, az állam, a társadalom, a pénzintézetek, az anyagi érdekek szolgálatába lépett férfiakat táplált tanuló korukban a tápintézet emlőin: nagyon szükségessé lett, hogy ezen jótéteményben azokat is részesítse, kik anyaszentegyházunk legszentebb érdekének: a népnevelésnek szolgálatába lépendenek.

Ha mi szakszerűen képezett, s a kor igényei szerint minősített tanítók helyett mis-más tanítókkal, úgynevezett mester-papokkal látjuk el népiskoláinkat: akkor e téren is túlszárnyaltatni fogunk a más felekezetűek által épenúgy, mint túlszárnyaltattunk már a középiskoláink számára szükségelt okleveles tanárokról való gondoskodásban. Míg a római kath. clerus a kath. középiskolák tanszékeinek mindenikére képeztet tanárokat elegendő számban a budapesti kir. egyetemen: mi annyira szűkében vagyunk a ref. vallású tanárjelölteknek, hogy a mult évben a rimaszombati gimnáziumban 1150 frttal díjazott olyan tanári székre, melyre csak ref. vallású pályázhatott, széles Magyarországon nem akadt képesített pályázó.

De minden serkentés és jótéteményezés mellett sem fognak tanuló ifjaink kellő számban belépni a tanítóképezdébe, oly csekély fizetésre való kilátással, mint a milyennel jelenleg sok egyházunkban díjaztatik az iskolatanító. A kitűzött cél elérésére mellőzhetlenül szükséges a tanító fizetésének javítása, annak 400 frt minimumra emelése.

Nem oly kivihetetlen az, mint sokan magukkal és másokkal elhitették; többnemű eszközök ajánlkoznak erre. Ilyen:

1-ször. Mindazon csekély népességű és szegény egyházaknak, hol már jelenleg is lelkésztanító tengődik, és mindazon kisebb egyházaknak, a melyek nem képesek fentartani külön a lelkészi és a tanítói hivatalt, az adott esetben kérlelhetetlen affiliatiója. Ezen művelet által minden egyház egyszerre képesítve lenne iskolatanítója fizetésének a minimumra emelésére, s ez által iskolájában a rendszeres nevelésnek örök időkre biztosítására.

Nincs abban az affiliatióban semmi veszedelem! Egyik felekezet papja sem állította még azt, hogy a pásztor gondja alá tartozó leányegyház hívei kevésbbé buzgók, mint az anyaegyházéi, s e miatt a nyáj elszéledésétől lehet tartani; sőt inkább az ellenkezőt tapasztalták, és ez nagyon természetes is, mert a lelki jók élvezete, csak úgy, mint másféle jóké, becsesebb és hatályosabb, ha azokban nem mindennap részesülhetünk.

2-dik módja a tanítói fizetés megjavításának az, hogy az egymáshoz közelfekvő egyházak, melyek külön-külön képtelenek tanítót tartani, együtt tartanának fenn iskolát és együtt fizetnék a tanítót. Ezen közös célra egyesülést, az egymástól fél geographiai mértföldre eső községeknek is megengedi az 1868. XXXVIII. törv.-cikk 46. §-a.

3-dik módja volna a fizetés-emelésnek, ha végkép eltöröltetnék a kisebb egyházainkban dívó 1 csirke, 12 tojás és 1 véka zab naturalékból álló tandíj, s ezek helyett megállapíttatnék a népiskolai törvény által megszabbott 2 frt tandíj-minimum. Ezen intézkedés magában is jókora összeggel nevelné a tanító fizetését és ha még ezenkivül párbérbe, gabona helyett, tiszta búzát fizetnének, s a tanítói földbirtok művelésének munkáit is elvállalnák a hívek ezen és efféle fizetési módozatokkal melyek pedig sem szokatlanoknak, sem túlterhelőknek nem mondhatók — kisebb egyházaink nagy részében elérné a tanító fizetése a 400 frt minimumot.

Én a lelkésztanítóságok felállítását egyházi életünkre mért igen nagy csapásnak tartom, annak tartja azt — úgy hiszem — a ref. papság túlnyomó többsége is. A dunamelléki egyházkerületben nem kisebb ember, mint Szász Károly püspök lépett sorompóba e csapás elhárítására. E napokban két ifjú lelkész — és épen a lelkésztanítók közül — szólalt fel; az egyik férfias nyiltsággal és bátorsággal; a másik gyönyörű logikával, a lelkésztanítóságok rendszeresítése ellen. Ezen igénytelen cikkel, lelkem tiszta meggyőződéséből én is csatlakozom hozzájok. Vajha fejtegetéseinknek, érveinknek, javaslatainknak azon örvendetes eredménye lenne, hogy azok, kik e tárgyban elvbarátaink, de a kérdés eldöntésénél egyszersmind bölcseségük, hivatalos állásuk és tekintélyük súlyát is latba vethetik, tömörülnének azon veszedelem elhárítására, mely a lelkésztanítóságok rendszeresítésével úgy a lelkészi hivatal, mint népiskoláink jövőjét is romlással fenyegeti. Ha pedig célt érnünk nem sikerül, közös vígaszunk legyen: «et voluisse sat.»

Tóth Miklós.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

(Vége).

3. Kedvezőtlen körülmények az említettek nagyon! Valljuk meg őszintén, hogy az osztatlan iskolák által elérhető eredmény se egy, se más módon nem valami fényes! Ne ámítsuk azért önmagunkat! Az 1868. XXXVIII. törv.-cikk 54. §-a szerint «a szorgalomidő faluhelyen éven át legalább 8 hónap», a heti órák összege pedig legfölebb 30. Vagyis egy évi szorgalom idő 8 hó = 32 hét = 32×30= 960 óra. Félre azért a hangzatos tantervekkel, melyeknek legnagyobb része a kellő physikai idő hiányában úgy is csak papíroson marad! Fektessünk fősúlyt a vallás-erkölcsi oktatásra, írás-, olvasás- és számolásra, azután örüljünk, ha olvasás által a gyermek értelmi képességét fejlesztjük, ismereteit némileg bővíthetjük. A szorgalomidő csekélységéhez mérten a tantervben oly minimum állapíttassék meg, amennyi 960 óra alatt (egy-egy osztályra átlag 160 óra évenkint) elvégezhető, tehát minden tanító által okvetlenül el is végezendő!

Ilyen appendix a tanterv végén: «Az itt bőven elsorolt tananyagot nem szükség mindet elvégezni» — csak

*

azt eszközli, hogy a hány a népiskola, annyiféle legyen a tanterv, mely megakadályozza az annyira szükséges egyöntetűséget, lehetetlenné teszi az iskolák tárgyilagos megbírálását. Nemcsak joga, de kötelessége is a tanítónak, hogy a tantervet a saját községe s iskolája helyi viszonyaihoz alkalmazza, módosítsa, anélkül azonban, hogy a kötelező tantervet sarkaiból kiforgatná, tananyagát megkevesbítené. Épen ezért szükséges, hogy *a tanterv minimális legyen*. Vessen számot mind a 8 hónappal, mind a heti 30 órával. Sőt ez annyira fontos dolog, hogy *előbb készen kell lenni a heti óratervnek* s csak azután a tantervnek. A heti óraterv olyan viszonyban van a tantervhez, mint az épület alapja az egész épülethez. A mily építészeti absurdum lenne egy 10 m. hosszú alapra 15 m. hosszú falat, erre 20 méter hosszú tetőzetet rakni: époly paedagogiai baklövés évenkénti 36 félórára (18 óra) valamely tantárgyból 60—70 §-t kiszabni. Vagy, hogy lehessen pl. Magyarország történetét évi 36 félóra alatt elvégezni, mely 44 olyan cikkre oszlik, hogy ha a tanító semmi egyebet nem tesz, csak egyik-másik cikket elbeszéli, eltelik a félóra: hát a magyarázat? szemléltetés? kikérdezés? begyakorlásra mi marad? Vagy tessék 36 félóra alatt Magyarország 64 megyéjét s ráadásúl a társországokat s az öt földrészt elvégezni!

«Tantervet csinálni óraterv nélkül, a tananyagot megszabni a szükséges tanórák kimutatása nélkül, hasonló eljárás ahoz, mintha valaki kertet bérelvén, anélkül, hogy annak területét elébb alaposan megszemlélte volna, megveszi a sok vetőmagot, elültetendő palántát, aztán átadja azokat cselédjének, hogy na már most ültesse el a kertben. Értelmes cseléd persze felhasznál a kert területéhez mért mennyiséget, s a többit mint felhasználatlant, visszaadja; de akadhat olyan is, ki betű szerint vevén gondolatlan ura parancsát, mind beülteti a négyakkora kertbe való magvat s palántát a kis kertbe, úgy, hogy aztán egyik vetemény a másiktól nem tenyészhet» — mondja találóan Dezső Lajos (Sárospataki L. 1885 10. sz). Nehogy azért ily értelmetlen cseléd, de meg oly gondatlan gazda is akadjon, a ki azt kívánná, hogy a sok összevásárolt mag és palánta a kis kertbe mind beleszuszakoltassék: *a tantervben a minimum állapíttassék meg a heti óraszámok arányában.*

Ezen minimum azonban a vallásosoktatásra nem értendő, sőt ellenkezőleg a hittani órákat határozottan megszaporítani s a miniszteri 2 kegyórát legalább megháromszorozni óhajtom. Igen! mert valóban megdöbbentő, hogy a vallástanításnak már felekezeti iskoláinkban is «lógós szerep jutott. . . . hogy a vallástanításra szánt időt puszta szemmel alig észrevehető minimumra engedtük összezsugorodni» (Sárospataki L. 1885. 1. sz. Czinke); pedig felekezeti iskoláinkhoz csak azért ragaszkodunk, azokért tetemes anyagi áldozatot azért hozunk, hogy felekezeti érdekeinket hiven szolgálják, s képezzenek elsősorban jóerkölcsű és vallásos keresztyéneket, Krisztus anyaszentegyházához életben és halálban állhatatosan ragaszkodó hű tagokat. Sokan attól félnek, hogyha több időt szentelünk a vallástanításnak, a gyermek a reáliákból nem fog tudni semmit. «Hát ne tudjon!» — mondja erre Czinke István a Sárospataki Lapokban. És bizonyára nemcsak fájó prot. szíve; de érett megfontolás után mondta ezt. Az ország támasza, talpköve nem a «tudomány» hanem «a tiszta erkölcs.» S vajjon azon 20 év óta, mióta mindenféle tantárgygyal túlterhelték a népiskolát, mily eredményei vannak a népnevelésnek? Szelidültek-e az erkölcsök? Néptelenebbek-e a korcsmák? bűnbarlangok? s népesebbek-e a templomok? Üresebbek-e a börtönök? Szaporodnak-e a humanus intézetek? Avagy az értelmi felvilágosodás teremtett-e anyagi jobblétet? Mutatkozik-e magán- és közvagyonosodás? Ezeknek meggondolása pedig arra int, hogy csakugyan *nagyobb súlyt kell fektetni a vallásos oktatásra, a reáliákat pedig a lehető minimumra kell alászállítani.*

4. Már fentebb mondottuk, hogy osztatlan iskolában a taneredmény csak $^1/_6$-résznyi lehet, mint az osztott iskolában! Hogy ezen arányt kedvezőbbé tehessük, szükséges, hogy *a tantárgyak kevesbíttessenek s az osztályok, a hol csak lehetséges, összevonattassanak.*

Osztatlan iskolában ugyanis az a főbaj, hogy a tanítónak sok tantárgyat minden osztályban külön kellvén tanítania, a tanítási idő nagyon szétforgácsolódik, s egy-egy osztály a tanító közvetlen tanításában vajmi kevés ideig részesül; a tanító $^1/_2$, sőt $^1/_4$ óránkint majd egyik, majd másik osztályoz fut, hogy beteljesedjék szegény gyermeken a közmondás: «nesze semmi, fogd meg jól.» Pedig ezen sokat lehetne segíteni a tantárgyak reducálása s az osztályok összevonása által.

Már Bárány Ignác, a magyar népnevelésügy jeles úttörőinek egyike így ír a Tanítók könyve 435. p.: «A közhasznú ismeretekben való oktatásnak csak annyiban van a népiskolákban helye, amennyiben erre az egyes olvasmányok kezelése közben alkalom kínálkozik; mert ezekre nézve nem az föladatunk, hogy velök megtömjük a gyermek fejét, hanem hogy általok annak szívére és gondolkozásmódjára hassunk, és szemlélőtehetségét, értelmét és nyelvképességét míveljük. *E tárgyakra nem is fordítunk külön órákat, hanem az olvasási oktatással hozzuk azokat kapcsolatba.*» Ma, midőn mind az oktatásügyi kormány, mind jeles paedagogusok, mind a tanítóság nagy része ezen elvet vallja, s ez elv mégsem vétetik gyakorlati alkalmazásba, alig érthető, hogy micsoda mellékérdekek késleltetik ez ügy diadalát! Pedig így szerkesztett olvasókönyv van is már (Falusi iskolások könyve, Dr. Kiss Áron, Emericzy, Gyertyánffi). Kár, hogy tudós szerzőik nem tudnak a falusi gyermek nyelvén beszélni; máskülönben, mint úttörő, elég jó könyv. De sokkal sikerültebb ennél a mi Dezső-féle olvasókönyvünk (III. IV. oszt), mely — bár mint szerzője mondja — nem akar reál-encyklopädia lenni; mindazáltal komoly áttanúlmányozása után meggyőződhetünk, hogy ez olvasókönyv a gyermeket nemcsak a népies nyelvkincs birtokába vezeti be: nemcsak kedély és nyelvképző, de szerzője akarata ellenére is történelmi, földrajzi és természetrajzi olvasmányai által eljuttatja annyi reálismeretre a gyermeket, amennyi egy 8—9 éves gyermeknek nemcsak elégséges, de osztatlan iskolában kézikönyvek egész halmazának használata mellett sem mehetnénk többre. Ám olvassák el az érdeklődők az egész könyvet s meg fognak győződni.

Lássunk azonban itt is egy példát!

Ez olvasókönyvben első földrajzi olvasmány: «Mi a haza» című kedves költemény, Majthényi Flórától. Hogyan? hát a hazáról szóljunk legelőször egy III-ad osztálybeli tanulónak? Hisz a legutolsó tanító is tudja, hogy a földrajzi tanításnak az első fokon synthetikainak kell lenni, kiindúlván a tanteremből az iskola-udvarra, innen az útcára, községre, a szülőhely környezetére, majd a járásra, megyére, kerületre, országra, birodalomra; aztán Európára, az öt földrészre, végre az egész föld felületére s az egész világra. Hát igaz, hogy ez a józan paedagogia logikája, illetőleg a józan logika paedagogiája; de az is igaz, hogy ezen elv szerint annyi földrajzot kellene írni, a hány falu és város van az egész földön, ha könyvből akarnók a földet megismertetni. De az is igaz, hogy a régi jó időben Orbán Világ- és Földismerete szerint «egy kellemes tavaszi időben az atya sétálni vitte gyermekeit,» s azon kezdte a *földrajz*

tanítását, hogy először is megismertette az *eget*, a napot, holdat esthajnalcsillagot: álló-, bolygó- és üstökösesillagokat; úgy szállt alá a földre, megmutogatva ezen a nagy golyóbison az 5 földrészt, 5 főtengert; végre rátért e hazára, a kedves szülőföldre. Nos? és ezen analitikai tanmenet nyomán abban az időben senki sem tudta magát tájékozni e földön? És mennyivel biztosít több sikert a mostani földrajzok synthetikai tanmenete, melyek a napot, holdat és hajnalcsillagot leges-legutóljára ismertetik? Én állítom, hogy egy homonnai gyermekre nézve közelebb van — nagy távolsága daczára is — a nap, mint Sátoralja-Ujhely. A napot minden nap szemléli, míg Ujhelyt — lehet — életében soha nem látja meg, kivált ha olyan véleményben van, mint az a jó alföldi magyar, ki nekem egyszer kérdezősködésemre így felelt: «Nem volt nekem. Uram! még a nagyapám sem kivűl a város határán, hál' Istennek.» Egy ilyen világ-nem-látott gyermekre nézve mindegy, akár saját megyéjéről, akár a Zulu-Kafferek földéről beszélünk előtte. Egyiket sem ismeri s közvetlen szemléletet egyikről sem adhatunk neki! Azonban más oldalról ki gátolja a tanítót abban, hogy, míg csak lehet, földrajzi tanítását a közvetlen szemléleten alapítsa? Mielőtt például a fenti olvasmányt: «Mi a haza» tárgyalná, ismertesse meg földrajzi szempontból az iskolát, udvart, útcát, helységet; a szerda, szombat délutáni szünidőkben pedig járja be velök saját községök határát (mert ha ezt nem teszi, úgy is hasztalan minden synthetikai tanmenet), vezesse el síkokra, dombokra, patakok-, folyók-, mocsárokhoz; értesse meg a határ térképét is; aztán mutassa meg a határból a szomszéd faluk és városok tornyait; látjátok: az ott B. amaz L. falu, amaz meg X. város! Ezeknek egyszerű rajzát is készítse el, s ha ezt megtette, bátran tárgyalhatja az olvasmányt: Mi a haza? A gyermek lakóhelyéről, szükebb szülőföldjéről igen könnyű az átmenet a tágabb értelmű szülőhelyre, a hazára. Maga az olvasmány is megkönyníti azt. «Édes anya, édes apa, mondjátok meg, mi a haza? Tán e ház, a melyben vagyunk. A melyben mindnyájan lakunk, Ez a haza? Nem! gyermekem! Ez csak házunk. De a mitt itt körül látunk, A merre a hegylánc kéklik, Merre a berek setétlik, Merre a róna kanyarúl, Melyre az égbolt leborúl: Ez a haza!» Lélektani szempontból is határozottan helyes a helységről egyenesen átmenni a hazára. Egy 8 éves gyermek előtt járásról, megyéről, szomszéd megyékről, kerületről beszélni s ez által a hazát a gyermek szemei előtt sok kis határra feldarabolni, nem lehet helyes. A többi olvasmányok útján szépen megismerhetik a hazát; de általában minden egyéb tantárgyból feltalálható ez Olvasókönyvben annyi, amennyi egy III., IV. osztályú gyermeknek elég: ezért ez Olvasókönyv használata mellett minden más reáltankönyv feleslegessé válik; máskülönben indokolatlan, sőt határozottan kárhoztatandó volna, hogy az olvasókönyvbe földrajzi, természetrajzi stb. olvasmányok vétettek fel. Olvashat a természetrajzból kutyáról, macskáról, kenderről, kőszénről stb. eleget, miért jöttek ezek be az olvasó-könyvbe? tán csak azért, hogy vaskosabb s drágább legyen a könyv? Nem, hanem azért, hogy más reáltankönyvek feleslegesekké váljanak! Különben is, ha helyes a paedagógok azon törekvése, hogy az elemi oktatásnál *tankönyvek*, amennyire lehet, *mellőzendők*; ha igaz, hogy a *földrajz*-tanításnál «a tankönyv a tanuló számára merőben felesleges, sőt határozottan ártalmas» (Dittes-Gyerty. Paed. 142. l.); ha igaz, hogy *a természetrajz és tan* tanításánál a gyermek kezébe adandó kézikönyvről «határozottan tagadólag kell válaszolnunk, melyekből semmi szín alatt sem szabad könyvbölcseséget csinálni (u. o. 121. l.); ha igaz, hogy a *történet* tanítását «valamely kézikönyvhöz megkötni semmiesetre sem tanácsos; fölöslegessé kell tenni a tankönyvet, s a tanító biztosítsa a sikert tankönyv nélkül» (u. o. 153. l.): úgy sokkalinkább igaz ez az osztatlan iskolában, hol az egyes reáltantárgyak tanítására nem juthatván több hetenkint egy szerény félóránál, azoknak a sok jóakarattal s paedagogiai szakavatottsággal írt vaskos könyveknek komoly áttanulmányozására nincs idő! Minden tekintetben jogosúlt tehát, hogy a népiskolai növendék kezéből számüzessék a sok könyv s a reáliák, mint külön tantárgyak, mellőztetvén, sokkal több idő jut a vallás, írás, olvasás és számolás tanítására. Még ezen tantárgyaknál is az egyes osztályok a lehetőségig összevonassanak. „*Puritán*“ szerint ugyan «ügyes tanítónak halál ez a methodus, lelkiismeretlennek játék.» Én az elsőt nem hiszem, az utóbbit tagadom. A *jó* tanítót egy *jó* olvasókönyv nem ölné meg jobban, mint egy rosz tanterv: heti 30 órát tölteni pedig az iskola poros levegőjében egész életen keresztül — bármit tanítsunk is — én szerintem nem játék; s ha valaki csak írni, olvasni s számolni tanítja meg tanítványait (a vallástudományokat is hozzávéve), higyje meg „*Puritán*,“ hogy az a tanító nem játszott! Én azért részemről (mint egy osztatlan iskolának régi tanítója) fentartom a realis-olvasókönyv elvitázhatlan előnyeit s annak előbb vagy utóbb, de egy jobb jövőben bizonyosan bekövetkező győzedelmét remélve, habár ez idő szerint — úgy látom a jelekből — leszavaztatom. Hát ez esetben a heti órarend csakis ez lehet:

Osztály:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	összesen	
Vallás	—	—	2	2	2	2	8	félóra
Zsoltár	—	—	1	1	1	1	4	»
Beszéd ért. gyak.	5		—	—	—	—	5	»
Nyelvtan	—	—	2		2		4	»
Számtan	2	2	2	2	2		10	»
Írvaolvasás	6	—	—	—	—	—	6	»
Olvasás	—	3	3		3		9	»
Földrajz	—	—	1	1	1		3	»
Történet	—	—	—	—	1	1	2	»
Alkotmánytan	—	—	—	—	—	1	1	»
Természetrajz	—	—	1		—	—	1	»
Természettan	—	—	—	—	1		1	»
Ének	2				2		4	»
Testgyakorlat			1				1	»
Kézi munka			1				1	»

60 félóra.

Ime, elmondám véleményemet a tantervről általánosságban és ezt gyakorlati alkalmazásban is bemutatom legközelebb (nagytiszt. szerkesztő úr engedelmével) *a tanterv részletezésében*. (Várom! Szerk.) *Παγαvὸς.*

TÁRCZA.

Vasárnap reggeli ének.

— Az L. Zs. dallamára. —

Elmém szárnyain hiába szállok
Feléd, ki nagy, végtelen világok
Bölcs teremtője, édes atyja vagy.
Megfoghatatlan műved, mint magad.
A mit látok, semmiség hozzád mérten;
Álmélkodom, nagyságodat nem értem.

Hitemmel, ha égi szárnyára vett,
Óh! látom, értem dicsőségedet;
Jóságod is, ha bűnöm nem vádol,
Mint égi fény, útamra világol.
Leszállsz hozzám, szívem-lelkem tevéled,
Mint harmattól a szomjas fű feléled.

Istenem! kitől minden jó ered,
Boldog reménynyel néz rád gyermeked.
Óh! nem keres hitem hiába, nem!
Megsegíted, ha tán erőtelen.
Szállj le hozzám s tedd menynyé a lelkemet,
Hogy megértsem nagyságod és szerelmed.

Úrvacsoraelőtti ének.

— A XXX. Zs. dallamára. —

1. *Várunk, Uram! várunk téged,*
Óh! nézd, a bűnvád hogy éget.
Nincs nyugalmunk. Védő paizs
Hányatásban, kétségben is
Csak te vagy nekünk Mindenható,
Porszemből is lelket alkotó.

2. *Téged várunk, Uram! téged:*
Jöjj, nézd a lelkünk hogy éled;
Ha ráhull az égi harmat,
És irgalmad bétakargat,
Felmelenget égi szent fénynyel:
Reményt éleszt s hozzád vezérel.

3. *Jövel! várunk, Uram! téged,*
Gyermekeid, a te néped.
Mi lelkeink éhek, szomjak:
Űzd, oltsd ez éhséget, szomjat.
Elégits meg életkenyérrel,
Vidámits fel életvizével.

4. *Jövel! jövel! s maradj velünk,*
Erős várunk, mi Istenünk.
Gyermekid, ha félrelépnek,
Igéd, mint égő szövétnek,
Védjen; emeljen fel irgalmad;
Atyánk! jó Istenünk! el ne hagyj.

Molnár Ferenc.

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.

(Folytatás).

1742. február 15., 16. Vadászon tartott gyűlés. Összehívta *Nagymihályi Gergely*, tractualis főjegyző. Jelen voltak: Vaji Ábrahám, eklézsiák kúrátora; Szathmári K. Ádám, több világi patrónus és a papi assessorok.

Előleges konferencia után, a templomban.

Felolvastattak a kurrensek és egyéb levelek, melyekkel a szénior, *Szentgyörgyi Sámuel* generalis synodust hívott össze Tornallyára, folyó február hó 28-ikára.

Végzésileg kimondatott, hogy az esperes ezen tette: factio, confusio, és hogy az ő általa egybehívott gyűlést mindenáron meg kell gátolni. E helyett, itt tűznek ki Kazinczra március 14-ére gyűlést, a hol majdan jól meggondolva fognak intézkedni.

Külön pont szól arról, hogy ezen határozat szigorún keresztűlvitessék.

1742. március 14., 15. Kazai „Deputatio" több secularis patronus és az assessorok jelenlétében. Elnök, tagok neve elhallgatva. Pedig az itt hozott végzés nagyon fontos; az eddigelé hiányzott ilynemű Canon helyét volt hivatva kipótolni.

1-ső tárgy: «de presentia et auctoritate dominorum spect. patronorum: supremi videlicet curatoris, reliquorumque coadjutorum secularium patronorum.» «Jelen lehetnek-e a gyűléseken a főgondnok, a segédgondnokok, világi tagok, és mi joggal, hatáskörrel?» «determinatum, az assessorok ellenmondása nélkűl végzéssé lett: nemcsak, hogy jelen lehetnek a világiak az assessorokkal, hanem minden befolyás és segítséggel közremunkálni méltóztassanak.»

2-ik tárgy: Ha összeütközésbe jön a senior a tractussal, az inconvenientia úgy oldassék meg, hogy a főjegyző nem minden kis okért, az assessorok tudtával, nem is az esperes feletti ítélet, hanem — disquirendi causa — a vád kinyomozása, az ügy felderítése végett, hívjon össze gyűlést. És aztán az itt hozott végzés két vagy három tag által adassék tudtára a seniornak, ha szükség: szelíd intéssel; azon esetre, ha nem enged: ítéljen a superintendentialis canonicus bíróság.

3-ik tárgy: az itt egy évtől tartó viszálkodás lehető megszüntetése. Kimondatott, hogy erre a feledékenység fátyola boríttassék.

Az egész jegyzőkönyvet aláírta «Samuel Szentgyörgyi. Vener. Tractus Borsod. senior.»

1742. április 28. Szentgyörgyi Sámuel, senior által egybehívott *tornallyai gyűlés jegyzőkönyve.*

1-ső tárgy: Szoboszlai Istvánt Ároktőről *Szikszóra* akarja a gyűlés áthelyezni. Miután azonban Szoboszlai István beteges, a szikszai szenátus pedig az Isten dicsőségét és egyház javát nem tekintvén, botrányos pártoskodásra vitte a dolgot: az ügy bevégzése elhalasztatott, úgy, hogy az esperes által kitűzendő határnapon az assessori kar és három vagy négy világi patronus a helyszínére, a szikszai parokhiába fog kimenni és ott a kérdést elintézi.

2-ik tárgy: A *pelsőci* anyaegyháztól elszakadni akaró filiák ügyében Maklári János és Kőrösi Péter hídvégardói lelkész, biztosokúl küldettek ki.

1642. május 20. Szikszón tartott Borsodegyházmegyei gyűlés, melyen az abaúji és zempléni esperesek is jelen voltak.

Egyetlen tárgya volt ezen gyűlésnek, az itt üresedésben levő predikátori állomás betöltése. E végett a *szikszói* főemberek előlegesen kihallgattatván, ezek oda nyilatkoztak: hogy «készek elfogadni Szoboszlai urat, vagy bárki más — talán helynélkűl való — predikátort; de csak azon feltétel alatt, hogy most nálok rektoriát végzett s akadémiákra menő ifjú *Gál* urat, ha visszajő, rendes lelkészűl megnyerhessék.» Nekik a legjelesebb ember sem kell, ha az *Patak* és nem *Debrecen* alumnusa volt.[1]

[1] Hogy a tiszánninneni ref. egyházkerület egyik legtekintélyesebb egyháza, Szikszó, nemzedékekre kiható elhidegedéssel fordúlt el saját főiskolájától és előszeretettel ragaszkodott a tiszántúli egyházkerület főiskolájához: annak oka e két kollegium törvénye és gyakorlatában volt. Szikszó élt, halt főgimnáziumaért, de két tanárnál többet fizetni nem bírt. Megkívánta tehát, hogy különösen a főrektor-professor ember legyen a talpán, s a felső öt osztályt egymaga kitűnő sikerrel tanítsa. Immár ezen fontos, nehéz állomásra két évről két évre a főiskolából kellett hoznia theologus ifjút. Boldogsága, dicsősége, nyugodalma attól függött, ha jelesnél jelesebb ifjakat kaphatott. A debreceni főiskolának meg is volt ehez a joga, figyelme, sőt kötelessége, hogy az ilyen erős helyre a sorrend mellőzésével is, mindig a lehető legjelesebb embert adja. Sárospatakon az nem ment. A sorrend jogát védték; a ki következett, tehát olykor a grádus utolsója, a kit csak az idő tolt fel. Egy-két ilyen rektor és a gyarló törvény, mely őket jövőre fenyegette, volt oka az elhidegedésnek. *Közlő.*

Méltányos kiegyenlítés ajánltatott. Szabály is hozatott, hogy: Szikszó egyszer Patakról, másszor Debrecenből hozzon rektort, különben rektora nem kebeleztetik be.

1743. február 27. Rimaszécsi „Deputatio.“

1. Helyosztásnál, a törvényellen vétő egyház 6, a lelkész 3 magyar forintra büntettetik. Idézve Zoványi Kanon LXXXVIII.

2. *Vay Ábrahám,* kúrátor, levélben tett jelentést arról, hogyan járt el *bécsi küldetésében.* Ő felsége válasza is felolvastatott; hogy mit kért? mit mondott ő felsége? el van hallgatva.

3. Olvastatott *Zoványi György,*[2] túlatiszai szuperintendens levele. Méltatlan vexa volt benne, válasz is adatott reá visszaútasítással. Egyik és másik tartalmát a gyarló jegyző megírni restelte.

4. Rosz idő levén, a gyűlést a parókhián folytatták.

5. A világiak is megjelentek a gyűlésben és a javadalmak- s szeretetadományokról *Mocsáry Balázs, pénztárnok* számadása megtartatott, részére a felmentvény megadatott.

6. A *Toronyára* kitűzött superintendentialis gyűlésre 4 assesor küldetett.

7. A csáthi parókhiába *ifjabb Szathmáry Mihály* admittáltatott és belehelyeztetett, tekintélyes világi patronusok közbejárása folytán, minden innen húzható következtetés nélkül. Figyelemmel volt a gyűlés e dologban, nagytiszteletű tudós *Szathmáry Mihály, sárospataki professor és senior* érdemére, s arra, hogy fiát, zavaros körülmények miatt, Erdélyből a legkedvezőbb helyzetből hozta haza.

8. Kimondatott, hogy az egyházak szent *vizitatiója* a szüret bevégződésével, november és decemben hónapokban legyen. Ügyeljen arra az esperes.

9. A sályi anya- és daróci leányegyházba egyik biztosúl: *Szentpéteri János emődi lelkész* küldetett ki nyomozásra.

10. A *felediek* teljesen elhanyagolván romban levő parokhiájok és iskolájok megépítését: méltónak ítéltettek arra, hogy a templomi istenitisztelet tartása felfüggesztessék. E végre lelkészök, *Mezey István* és iskolatanítójok felmentetnek a kötelesség teljesítésétől, mindadgig, míg házukat az egyház meg nem építtette, fizetésök rendesen folyván.

11. *Szombathy András,* neo akademikus, fontos okok miatt berzétei lelkész lett, úgy azonban, hogy egy évre resignálja hivatalát a senior superintendensnek és az assesoratusnak.

12. *Ragályi Zsigmond* minden törvény megsértésével *Csebi Pált* akarta a balajthi parókhiába behelyeztetni. A gyűlés ezt ellenzi, s oda *Czeglédi Mihályt* nevezi ki. Ha azonban ez, vagy más, illetékes ember sem fogadná el ezen állomást: a senior Csebit is megadhatja.

13. *Lénárdfala,* mint Hanva filiája, az istenitisztelet rendivel nincs megelégedve: biztosságot küld oda a gyűlés, melynek egyik tagja Kökényesdi Pál.

1744. mart. 11. és több napján tartott konferentzia, összehívta Szentgyörgyi Sámuel, superintendens, mint a borsodi tractus seniorja. Tárgyaltattak a mi szent fraternitásunknak és eklézsiáinknak következő ügyei:

1. A papok *helyváltozása* szokott renddel megtörtént; ki hova ment? el van hallgatva. Az iskolatanítókról még általában sincs szó, pedig ezek dislokatiója is, itt és ekkor történt.

4. Ragályi Zsigmond Ragályra *gusztusa* szerint való embert nem kapott: oda tehát *Sebők Péter,* még be sem kebelezett ifjú adatott.

3. A *tornallyai* anyaegyház filiája, Királyi, a régi fizetési mód és mennyiségre akar visszamenni: ez meg nem engedtetett, annálinkább, mert a mit a superintendentia végzett, azt a megye meg nem változtathatja.

4. Némely egyházunkba *ágostai evang. predikátorok* tolakodván be a stólát a mienk kezéből kiragadni igyekeznek. *Végzés:* Ragályi Zsigmond ajánlkozott, hogy a kiegyenlítést az illető superintendenssel megpróbálja.

5. Az egykori *baconádi* egyház úrasztali pohara és ezüst tányérja t. Csáji Márton úrnál van; valamely egyháznak adassék át illő áron.

6. *D. Molnár,* akademikus, t. Szentgyörgyi Sámuel úr segéde, alkalmaztatni fog.

7. A *tokaji* lelkipásztor-változás ügye, melyet az abauji tractus tárgyalt, ellenkezés folytán ide, mint superintendentialis konferenciára ajánltatott; az ítéletet lásd a superintendesi akták között.

1745. Febr. 22-dikén, Rimaszombatban, a parókhián, *Szentgyörgyi Sámuel* és az assesorok, valamint *Vajai Ábrahám,* kurátor és több világi «benefaktorok» jelenlétében, a mi szent társulatunkat — sacram nostram societatem — érdeklő ügyek tárgyalása:

1. *Csáth* megüresedvén, a mi társaságunk mellőzésével, ragaszkodik *Szathmáry Istvánhoz,* még be sem kebelezett új akademikushoz, néhai Szathmáry Mihály, volt professor fiához. Pásztor nélkül maradt.

2. *Szentgyörgyi Sámuel* elerőtlenedvén, első nap úgy akartak rajta segíteni, hogy mellé segédet adnak, egyrészben a közpénztár, másrészben a rimaszombati egyház által fizetendő 130 frt és 15 köböl szemes-élet évi díj mellett a választás az egyháznak felajánltatván. Miután azonban Rimaszombat sem választani, sem fizetni nem akart: felfüggesztetett a dolog.

Másnap a kimerült öreg, minden hivatalról végleg lemondott, biztosíttatván részéré az egyházkerületből 100 tallér és 15 köböl élet évenkint. A superintendensi teendőkkel a generalis notarius, az esperes tendőivel a borsodi districtus jegyzője bízatott meg.

3. Tornallyára t. *Csáky parókhus* követelésinek nyomozására bizottság küldetett ki.

4. Molnár András, Ecsegi István és más *rimaszombati lakosok ügyében* hosszas tanácskozás tartatott. Valami botrányos tánc volt a viszály oka. Miután azt kiegyenlíteni nem lehetett: majd a gondnok és assesorok fogják az egészet kiegyenlíteni, lehetőleg békés úton.

1745. ápr. 6. Bódván tartott deputatio. A seniorság üresedésbe jövén: elnök volt *Őri F. (Filep) Gábor.* Jelen voltak: *Vaji Ábrahám,* kurátor; *Szathmári Ádám* és *György,* s több világiak; valamint a következő *assesorok: Bagosi Márton, Zsérczi György, Enyedi István, Csáji Márton, Aszalai János, Jósvai Ferenc, Szentpéteri János* és *Hejtzei István.*

1-ső tárgy: ifjú *Szentpéteri György* laki pap ügye; elromlott ember, a helyosztáskor egyszerűen mellőztetésre ítéltetett.

2. *Csáki Tamás,* tornallyai pap, nyomozás folytán a vád alól felmentetett.

3. *Nagymihályi Gergely,* volt főjegyző meghalt; az ő nála volt közvagyont, az örökösökkel hozni tisztába bizottság küldetett ki; egyik tag Szentpéteri János.

4. *Ifjabb Szathmári István* a dogma ügyében megidéztetvén: magát Venemaval védi. A Trans. P. 11. Canon értelmében generalis synodusra tétetett által.

5. *Szentgyörgyi Sámuel,* senior és superintendens *meghalt. Végzés:* a két hivatalt többé egy ember ne vi-

[2] Kétségkivül védelmére jött a vérig üldözött püspök társának s elvbarátjának, a kinek meg kellett halnia, mert az ő általa és hittel pecsételt törvényhez és gyakorlathoz ragaszkodott. Az ő ellene harcolók elve, célja, a presbyteri rendszer életbeléptetése, igazolt; de az út, mód s e célra irányúlt eszközök minden bírálaton alól állanak. *Közlő.*

selje, mert a közügyre káros. A két hivatal teendőinek különválasztása, valamint a superintendens miként leendő választása ügyében, javaslatkészítésre bizottság küldetik ki.

3. *Egyházkerületi gyűlés* ideje julius 12., helye Kesznyéten, a hová az egyházmegye 5 papi deputatust küld (világiakról szó sincs). (Folyt. köv).

Szentpéteri Sámuel.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni ev. ref. leánynöveldére vonatkozó közvetlen tapasztalatok.

Ha valaki évekkel ezelőtt megfordúlt Mickolc városában s bejárta annak nevezetesebb részeit és most ismét odavisszi vezérlő csillaga, végig menvén annak a nagy Palócziról nevezett útcáján: önkéntelenül tapasztalni fogja, hogy üdébb légkör árad azon szét, derültebb ott a láthatár, rokonszenvesebb annak képe.

És mi idézi elő e nagymérvű változást?! Egy szent eszmének megvalósítása, egy magasztos célú intézménynek létesítése, mely röviden, *újjáalakított s tápintézettel egybekötött egyházkerületi felsőbb leánynöveldének nevezetik.*

Ez az intézet a maga újabb s egészen díszes kiadásában 1887. szeptember elsején nyilt meg, a mióta, mint biztos forrásból tudom, mindjárt 102 növendék nyert benne, Pest, Szepes, Abaúj stb. megyékből alapos oktatást és tanulta meg a női hivatás igen fontos és szükséges részét, a kézimunka becses tudományát és mindazt, a mi ez intézetnek lelke, szelleme és hivatásszerű kultusza.

Mindezekről pedig a leghitelesebb, a legörvendetesebb tapasztalatot, a legkedvesebb meggyőződést az évi zárvizsga nyújtotta, mely méltóságos és főtiszt. Kun Bertalan, püspök úr elnöklete alatt, a felügyelő-választmány több tagja, tanügybarátok, szülék és végfogytig nagy számmal érdeklődő nők és férfiak közreműködése mellett és jelenlétében, junius 26—30. napjain tartatott meg.

Leánynöveldei vizsgákon nem lévén még szerencsém megfordúlni: fogalmam sem volt arról a vizsgarendszerről, melyről itt tapasztalatot szereztem. Rakták itt a kérdéseket püspök úr és szakértő férfiak erősen és keményen, és a szebbnél-szebb, a gyönyörűbbnél gyönyörűbb feleletek az álmélkodás örömével töltötték el mindnyájunk lelkét. De hát ez nem is történhetik másként ott, a hol a Tóth Pál, igazgató úr keze, szíve és lelke működik és vele egyértelemben és hozzá hasonló buzgóságos jóakarattal, általa kiszemelt, ajánlatára választott és tudományosan képzett kitűnő férfi és női tanerők csepegtetik, finom tapintattal, ügyes érzékkel, a tudomány mézédes nedvét a szelídlelkű leánykák szíveibe.

Megnézegettem a kézimunkák díszes csarnokát is. Egy egész nagy terem volt teli rakva és még falai is beaggatva, a kis ártatlan kezek hangyaszorgalmának különbnél különb munkáival. Engem is eltöltött örömmel a látomány, de a tudomány emez ágához szakértelemmel nem bírván: lestem, hallgattam a szakértő hölgyek bírálatát, a kik a legnagyobb tetszéssel, a legkitűntetőbb elismeréssel nyilatkoztak minden egyes darab munkáról, annak célszerű voltáról, a kivitel szépségéről s az e szakban működő nevelőnőről.

Nem is késett a mindvégig éber figyelemmel vizsgáló püspök úr, az egyházkerület nevében, a maga és a hallgató közönség részéről, a legkitűntetőbb elismerésének és őszinte köszönetének kifejezést adni, a vizsga nagyszerű eredményeért, a lankadatlan szorgalommal, a gyöngéd atyai és anyai szeretettel, bölcs tapintattal, de szigorú neveléstani elvek szerint működő tanároknak és nevelőnőknek, kiknek több szüle nevében és egyenes megbízásából, a legnagyobb megelégedésünk nyilvánítása mellett, én e helyen is forró köszönetet mondok.

Nem hagyhatom említés nélkül a kebelbeli tápintézetet sem. Többször megnézegettem ezt is az év folyamán, lakó- és főző-helyiségeivel együtt. A lakószobákban a lehető legnagyobb rend és tisztaság, a legszeretetteljesebb felügyelet és fegyelem van és gyakoroltatik, két, hivatása magasztosságát érző és értő gyöngéd lelkű nevelőnő által és közvetlen felügyelete alatt, kik folyton a növendékek között levén és lakván, legkisebb mozdulatukat is őrködő figyelemmel kísérik. Ételeik egészségesek, ízletesek, táplálók, jó minőségűek és elegendők, melyről a konviktusi növendékek egészséges kinézése volt a legkitűnőbb bizonyság.

Legyen áldott, a kinek elméjében ennek az intézménynek eszméje szülemlett; de legyen áldott ama nagylelkű pártfogó és nemesszívű *Ragályi György* úr is, ki az eszme megvalósítását áldozatával és nagybecsű adományaival elősegíteni kegyes volt.

E fontos missiójú intézett felett őrködjék a szerető Isten édes atyai kegyelme; emelje nagyobb és nagyobb virágzásra, hogy ingatlan alapon nyugvó s hosszú századokra terjedő fennállásával, a benne lakozó tudománynak és világosságnak erejével hirdesse evangyéliomi vallásunk tisztaságát, szentségét és szellemi hatalmát, hogy a kiknek szemök van és látni mégsem akarnak: lássák meg, hogy a mi hitünk templomában az Úr lelke lakozik, mely nem a setétségnek, hanem a józan világosságnak lelke.

Zempléni.

Középiskolai tanárok gyűlése.

A középiskolai tanáregyesület folyó hó 5-én s 6-án tartotta ez évi huszonkettedik közgyűlését Budapesten, az akadémia első emeleti olvasó termében. Berecz Antal elnök rámutatván a középiskolák folytonos haladására s a kormány legközelebbi olyan intézkedéseire, melyektől a haladás a közel jövőben még fokozottabb mértékben remélhető, s constatálván, hogy a felekezeti iskolák is nemesen versenyeznek az államiakkal a középiskolai törvény üdvös hatása alatt, némely méltatlan kifakadások ellen védelmezte a tanári kart s kifejezte azt a figyelemre méltó, igen sokat mondó meggyőződését, hogy «a tanári állást rendező szolgálati pragmatica nélkül a tanár csak az előszabott kaptafa szerint dolgozhat s kénytelen mindent fejbólintással elfogadni, hacsak nehéz következésekkel nem akar szembeszállani.» Végül megjelölt több igen fontos, a tanárokat és tanügyet legközelebbről érdeklő kérdést, melyeknek megoldása bizony nagyon kívánatos volna. Majd *Klamarik János* kormányképviselőnek üdvözlő s a tanárokat némely divatos panaszok ellen védelmező beszéde, s a rendes évi jelentések után a kitűzött értekezéseket olvasták fel. *Vida Károly*, csurgói tanár *a tanárok társadalmi állásáról* olvasott igen érdekes, férfias nyiltságról tanuskodó értekezést, melyben a tanár tekintélyének főtényezőjeül az egyéni jó tulajdonokon kivül *a tanár teljes függetlenségét tartja* mind a tanulókkal, mind felsőbb hatóságaival szemben. *Alexander Bernát* a külföldi tanügyi mozgalmak felett tartott nagyon figyelemre méltó szemlét s fejtegetéseinek végeredményeül azt mondja ki, hogy «nem a tanterv, hanem a tanitás módja, az iskola szelleme a fődolog.» — Végül *Demko Kálmán*, lőcsei tanár olvasta fel «a középiskolai

tanárok segélyszövetkezeté»-re vonatkozó munkálatát, melyre nézve a második napi vita után érdemleges határozat nem mondatott ki, hanem csak előmunkálatok fognak tétetni. A felmerült indítványok közül elfogadtatott a zsolnai köré, melyszerint «a tanárok gyermekei a tandíj alól felmentessenek, ha legalább elégséges osztályzatúak»; kimondatott, hogy a «szolgálati pragmatika rendkivül szükséges»; végül, hogy «a tankönyvek mai bírálási módja nem célszerű.» Majd a választások megejtése után *Csengeri János* a nyelvi és irodalmi oktatásról értekezett, s fejtegetéseinek eredménye, hogy «az útasítások által kitűzött célt összefüggő érdekes olvasmány és módszeresen fölépített nyelvtan nélkül elérni nem lehet.» Végül *Volf György* a német nyelv tanításáról értekezett s meggyőződéseként azt mondá ki, hogy «a német nyelv kötelező tanítása a legjobb villámhárító a germanizació ellen.»

Mindezek igen derék dolgok, hanem nagyobbrészint a Közlönyben is elmondhatók. Nekünk, úgy látszik, hogy a tanár-egylet nem felel meg valódi rendeltetésének, azt gyanítjuk a jelekből, hogy lényeges fogyatkozásokban szenved. Szerintünk akkor töltené be valódi hivatását, ha őszintén, férfias nyíltsággal megbeszélné a létező bajokat és hijányokat s azoknak orvoslását a testületi erő ellenállhatatlan hatalmával kérné és sürgetné az illetékes helyen. Mert bizony sokat lehetne találni orvosolni valót, a mint az elnöki beszéd és az indítványok is mutatják; de a melyekben határozottan fellépni nem akartak vagy talán nem mertek. A másik derék célja volna az egyletnek, hogy a tanárokat mindenünnen összegyűjtvén, az összetartást, a testületi szellemet az ismerkedés folytán létrehozza, erősítse. De e tekintetben elszomorító jelenség gyanánt kell konstatálnunk, hogy 1121 tag közül 75—80 tag volt jelen. Tudjuk ugyan, hogy az elmaradásnak sok mindenféle oka lehet; de úgy látjuk mégis, hogy a legnagyobb oka az érdektelenség, közönyösség; talán a mult tapasztalatokból támadt elkedvetlenedés. Erre legerősebb bizonyíték az a körülmény, hogy a fővárosi, körülbelől harmadfélszáz tag közül csak 35—40 tag vett részt a gyűléseken. Aztán a *Dékán Ráfael* fellépése talán némi idétlensége mellett is jelenthet, sejdíttet valamit! Az országos tanár-egylet közgyülésétől nagyobbszabású, méltóságosabb szereplést szeretnénk.

Ugyancsak ez időben 9-én, a községi és felekezeti intézetek tanárai szintén Budapesten, helyzetök javításának módjáról tanácskoztak, elébb *Baksay István*, rimaszombati tanár, korelnök, majd *Zimon János*, iglói tanár vezetése alatt s egy memorandumot készítettek a közoktatási tanácshoz és az országgyűléshez beterjesztés végett, melyben kérik, hogy fizetésök legalább 1150 frtban állapíttassék meg s részesíttessenek ötödéves korpótlékban; továbbá, hogy a nyugdíj terjesztessék ki a községi és felekezeti intézetek tanáraira is. A memorandum átnyújtásával megbízott küldöttséget az államtitkár másnap szívesen fogadta s megígérte, hogy a nyugdíjra vonatkozó kérvényt pártolólag fogja a miniszterhez felterjeszteni. Elhatározták azt is, hogy a közlekedési minisztert is megkérik, hogy az állami tanárok által élvezett vasúti kedvezményben a felekezeti tanárokat is részesítse. Adja Isten, hogy kívánt sikere legyen fáradozásuknak! (Vége köv).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Érdekes per.** Mária Terézia királynő az eltörölt jezsuita-rend javaiból, a szerzet esztergomi nagy házát oly feltétel alatt adta az esztergomi érsekségnek, hogy évenkint fizessen a tanúlmányialap javára 10,000 váltó forintot. Simor János primás e kötelezettségét soha sem teljesítette, mert a kincstár meg neki a pisetumot nem fizette, vagyis a körmöci pénzverésre felügyeltetésből származó, 300 év óta szokásos évi jövedelmet nem adta ki. Minthogy pedig e pisetumnak a tanúlmányi alappal semmi köze sőt a pisetum joga is némileg kérdéses: a kultuszminisztérium per útján fog a tanúlmányi alap jogainak érvényt szerezni, minthogy az egyszerű, ismételt felszólítás sikeretlen maradt. Ilyen formán a követelés 1867. óta, kamataival együtt, 91,816 forint 66 krra rúg, a mi bizony tekintélyes összegecske.

— **Valami az érettségi vizsgálatokról.** A középiskolai törvény értelmében a kormány képviselőket küld az érettségi vizsgálatokra. A tanárok buzgón törekszenek a középiskola valódi színvonalának elérésére; a kormány-képviselők évről-évre megteszik jelentéseiket, évről-évre olvashatjuk a statisztikai kimutatásokat. Kétségtelenül javúl a helyzet, de kétségtelen az is — a statisztikai adatok s egyes tapasztalatokra támaszkodva — hogy hű képet az eredményről aligha fogunk valaha nyerni, mert minden érettségi vizsgálaton, jelentésen meglátjuk az illető kormány-képviselő szakképzettségének nyomait. Innen magyarázható az a hullámzás, mely az eredményre vonatkozólag egyes intézetekben észlelhető a képviselők változásakor, bár az intézetben az állapot nem változott. Helyes-e ily körülmények között valamely intézetről képet alkotni? Alig hiszem! Egyik gimnáziumnál pl. az egyik kormány-képviselő historikus volt, minden jól ment a historián kivül; míg a többi tantárgyból a növendékek pusztán ismételték a VIII. osztály osztályvizsgálatát, a történelemből a szakférfi magasabb szempontokat kivánt, e tárgyból kaptak a növendékek leggyengébb osztályzatot, esett el a legtöbb; a másik képviselő modern nyelvész (magyar) volt, elesett írásbeli s szóbelin 10 növendék a magyarból; a harmadik latin szakképzettségű volt, az előző évben dícsérettel kiemelt latinból tettek a növendékek legsilányabb vizsgálatot, pedig ugyanazon tanár kezelte; a negyedik mathematikus, az előző években mindig dícsérettel kiemelt mathematikai képzettség a szakképviselő előtt végtelen silánynak tünt föl, mert nem elégedett meg a VIII. osztály anyagával, hanem visszanyúlt a IV., V. osztály anyagába, melyet teljesen elfelejtettek a növendékek. A latinhoz értő összevissza forgatja a latinból a növendékeket, a többivel kevesebbet törődik, azokból az eredmény jó volta tisztán a szaktanár kezében van. Világosan tanuskodnak erről a statisztikai kimutatások. Kisérje bárki figyelemmel, azt fogja tapasztalni, hogy rendszerint azon tárgyból legsilányabb az eredmény, a melyből szakférfiú a kormány-képviselő. Ezen eljárás természetesnek tűnik föl, hisz nem kivánhatjuk, hogy a szakférfiú ne érdeklődjék kiválólag saját szakja iránt, s hogy nem szaktárgyába oly mélyen nyúljon bele; nem is emelünk senki ellen vádat, csak a statisztikai adatok tanuságára hívjuk föl az intéző körök figyelmét, mert nagyon különös volna, ha a nem egyformán alkalmazott mértékből következtetést lehetne vonni az iskola szellemi állapotára. Az érettségi fokot nem a VIII. osztály anyagából kell megítélni; ne legyen a VIII. osztály osztályvizsgálatának puszta ismétlése, hanem kipuhatolása annak, hogy a növendék *egész gimnáziumi* pályáján minő értelmi fokot s ismeretet szerzett az egyes tantárgyakból; szépen kipuhatolható ez a magyarból, méginkább a latinból, a számtanból, ha puhatolódzunk a VIII. osztály anyagán kivül inkább a gyakorlati életbe vágó dolgok után, a természettanból; nem említem a történelmet, ebből a legkönnyebb szép eredményű vizsgálatot tenni, hisz csak a VIII. osztály anyagát kell tudni! Tagadhatatlan, hogy az intézkedés jótékonyan hat, a növendéket kétszeres szorgalomra ösztönzi, ha tudja, hogy

tanárain kivül ismeretlen egyének is fognak ismerete után puhatolódzni; emelné a tanárok önérzetét, ha egyforma mértéket alkalmaznának, míg most sok esetben a lelkiismeretes tanárt elkedvetleníti. Mi, kik mint vendégek puszta szemlélői vagyunk a vizsgálatnak, már évek óta nagyon észreveszszük a haladást; de nagyon észreveszszük azt is, hogy az ingadozás a kormány-képviselők szakképzettségétől függ. Nincs tökéletes intézmény, föltűnnek a hiányok a képviseletben, mely hiányok miatt sokszor épen ez a buzgó tanár szenved, ki elsősorban nem felelős az alsóbb osztályban végzettekért. Legyen szigor, de párosúljon vele méltányosság, körültekintés, tapintatos eljárás. *Veszprémi.*

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület alsózempléni egyházmegyéjéhez tartozó *hernád-kaki* egyház újonnan épült paplakának építési költségeihez legújabban járultak: tiszt. Olajos Pál gesztelyi ev. ref. lelkész úr 50 frt; nagys. Kóczán Miklós gesztelyi földbirtokos úr 50 frt; nagys. Sisáry Gyula h.-kaki ev. ref. egyházi főgondnok úr 100 frt; nagys. Potoczky Dezső országgyűlési képviselő úr, római kathol., 10 frt; nagys. Nadányi Pál úr 5 frt; nagys. Szomjas István úr 1 frt; nagys. Török Aladár úr 1 frtnyi adományaikkal. Isten képének legszebb vonása lévén az emberen a jótékonyság: a keresztyéni szeretetnek s áldozatkészségnek ilyen nyilvánulásai mellett dícsérő s magasztaló szavaknak nincs helyök! Fogadják a kegyes jóltevők nagybecsű adományaikért legforróbb köszönetünket. — H.-Kak, 1888. julius 10-én. A h.-kaki ev. ref. egyház s annak nevében

Ifj. Olajos Pál, ev. ref. lelkész.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában** az $188^{8}/_{9}$-dik iskolai évre *ösztöndíjra* a következő tanulók vétettek fel: 1. *Uketyevityi alapítványra:* Finkey Pál III. o., Süthő Kálmán VIII. o. t. 2. *Klobusiczky alapítványra:* Görgey Géza III. o., Görgey Gábor I. o., Kérészy Gyula VII. o., Kérészy Árpád V. o., Tárczy Pál VII. o., Papp Pál (pataki) II. o., Dezső Lajos IV. o., Éles István III. o., Nagy Béla II. o., Zsoldos Benő III. o. t., Jánosi Béla III. é. theol. Tornavizsgadíj. 3. *Józsa-Szentimrey alapítványra:* Szentimrey Menyhért III. o. t. (ha rokonságát igazolja); Szinyei Endre II. o. t. 4. *Nagyváthy alapítvány:* csak rokonnak adható ki. 5. *Jármy alapítványra:* Megyasszay Pál III. o., Harsányi Gyula II. o. t. 6. *Csiszár alapítványra:* Csiszár Gyula I. é. th. (ha rokonságát igazolja); Pédery Ferenc III. o. t. 7. *Láczay József alapítványra:* Dobozi Papp Elemér I. o. t. 8. *Láczay Dániel alapítványra:* Szinyei Béla progimn. t. 9. *Nyíry alapítványra:* Orémus Dániel II. o. t. 10. *Csicseri-Mokcsay alapítványra:* Mokcsay Zoltán IV. o., Mokcsay Tibor II. o. t. 11. *Hutka alapítványra:* Szekeres Mihály II. o. t. 12. *Németh. tábornok alapítványra:* Trócsányi Bertalan III. o., Szinyei Géza IV. o. t. A legjobb francia. 13. *Lenkey alapítványra:* Nagy Dezső II é. th. 14. *Gyulay alapítványra:* Mitrovics Gyula VII. o. t. 15. *Csobay-Nagy alapítványra:* Pozsgai Imre I. o., Pozsgai Béla progimn. o., Berzsenyi József II. o. Berzsenyi György progimn. o., Balajti Mór fia (ha rokonságát igazolja). 16. *Ferenczi-Haragos-Korláth alapítványra:* a legjobb poeta. 17. *Tóth-Pápay alapítványra:* Lehoczky Béla II. o. 18. *Ragályi alapítványra:* R. Papp Pál II. o., Papp Miklós I. o, Gaskó Gyula VIII. o. 19. *Halász-Balogh alapítványra:* a kinevezés joga a beregi ev. ref. esperest illeti. 20. *Szentpétery-Kálniczky alapítványra:* Kálniczky János VI. o. 21. *Horváth Mária alapítványra:* Horváth Zoltán I. é. jh., Horváth Miklós V. o. 22, *Rácz Ádám alapítványra:* Sinka Endre IV. o. 23. *Cséke Dánielné alapítványra:* Márczy Gyula II. é. jh. 24. *Balla Athanasius alapítványra:* Marku Pompejus VII. o.

— **A sárospataki főiskolai tápintézeti szobákba felvétettek** 50-en és következőkép helyeztettek el: II. számú szobába: Czövek János V. o., Czövek Géza III. o., Czövek Sándor progimn., Adorján Kálmán. III. sz. szobába: Jánosi Béla III. é. th., Bakcsi László III. o, Bakcsi Elemér I. o., Magyari Lajos I. o. X. sz. szobába: Szekeres Dezső VIII. o., Sinka Endre IV. o., R. Papp Pál II. o., R. Papp Miklós I. o. XI. sz. szobába: Szabó András I. é. th., Papp Mihály III. o., Sallai Gyula III. o., Sallai Sándor I. o. XXI. sz. szobába: Sütő Kálmán VIII. o., Nagymáté Márton I. o., Nagymáté András progim., Liszkai Béla I. o., Némethi Sándor I. o. XXII. sz. szobába: Nagy László VII. o., Rádely Jenő VII. o., Nagy Ottó I. o., Berzsenyi József II. o., Berzsenyi György I. o. XXIII. számú szobába: Kiss Zsigmond VIII. o., Kánya István V. o., Okruczki Tamás V. o., Dudás Béla II. o., Szabó Zoltán II. o. XXIV. számú szobában: Szűcs Béla I. é. jogh., Tóth Dezső IV. o. (Tarczal), Tóth Dezső IV. o. (Ujhely), Tóth Kálmán II. o., Gönczy Gábor II. oszt. XXV. sz. szobába: Benedek Pál II. é. th., Rozgonyi János falusi, Tóth József V. o., Vas János V. o., Molnár István falusi. XXVI. sz. szobába: Szilva István VII. o., Kőszeghi Dániel V. o., Kürthi Ferenc III. o., Jakab István progimn. XXVII. sz. szobába: Szalontai György V. o., Bakos Béla V. o., Finkei Pál III. o., Trócsányi István I. o., Hubai Miklós progimn. tanuló.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben. az *alsóborsodi* egyházmegyéhez tartozó *hevesi* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Az ezen lelkészi javadalom — szántóföld, két hold terjedelmű kert, szemes élet, fa és stóla jövedelméből — 628 frtra van felvéve, s így a IV-ik osztályba tartozik.

A pályázni kívánók kérvényöket folyó évi augusztus 20-ig adják be nagytiszt. *Bornemisza József,* esperes úrhoz *Borsod-Mezőkeresztesen.*

Ezen lelkészi állomásnál is figyelembe veendő az egyházkerület azon határozata, mely az özvegyeket kegyévben részesíti.

Miskolc, 1888. julius 10. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Pályázat

a *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület által a *budapesti kir. József-műegyetemen,* Pálóczi Horváth Mária és Horváth Simon nevére alapított, két — egyenkint 300—300 frtos ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíjak elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhoni születésű, ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban kitűnő eredménynyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácshoz félévenkint beterjeszteni; ki nem elégítő eredmény esetén ösztöndíjukat elveszítvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal félévenkint két egyenlő részletben, a főiskolai igazgató tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhívatnak tehát mindazok. kik ezen ösztöndíjakat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványaikat augusztus hó 20-ik napjáig a *főgimnáziumi igazgatósághoz Sárospatakon* adják be.

S.-a.-Ujhely, 1888. julius 1.

2—2 *Az igazgató-tanács elnöksége.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 30. szám. Sárospatak, 1888. julius 23.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A felsőborsodi egyházmegyében a közalapból való segélyezés módját tárgyazó indítvány megbírálására kiküldött bizottság véleménye.» *Debreczeni Bertalan.* — «Termékeny talaj.» *Veres Ferenc.* — «Tolsztoj Leo gróf a bibláról.» *Felméri Lajos.* — «Középiskolai tanárok gyűlése.» (Vége). — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.» — «Hirdetés.»

A felsőborsodi egyházmegyében a közalapból való segélyezés módját tárgyazó inditvány megbírálására kiküldött bizottság véleménye.

Egyházkerületünk folyó évi tavaszi közgyűlésében 57. szám alatt hozott határozatával kiadván az egyházmegyéknek, véleményezés végett, az egyetemes konvent mult évi jegyzőkönyvében, 89. szám alatt foglalt s *az országos közalapból való segélyezés módját tárgyazó indítványt:* van szerencsénk erre vonatkozólag véleményünket a következőkben terjeszteni elő.

I.

Ezen inditvány elbírálásánál — nézetünk szerint — elsősorban azon kérdés döntendő el: *helyes-e és a célnak megfelelő-e a közalapból való segélyezésnek az egyetemes konvent által eddig gyakorolt rendszere?*

Azt hiszszük, hogy e kérdésre mindenki, a ki a segélyezés eddigi eredményeit figyelemmel kísérte, *nem*-mel fog felelni.

A segélyezés eddigi módja: az *elforgácsolás* rendszere volt. Az egyetemes konvent (azt hiszszük: nem sértjük meg ezen magas egyházi hatóságot őszinte bírálatunkkal) *terv nélkül fogott a segélyezéshez.* Ezt látván a folyamodó egyházak és lelkészek, özönnel nyújtották be a segélykérvényeket, igyekezvén a valóban létező siralmas állapotot a kelleténél is siralmasabbnak tüntetni fel azért, hogy abból a közös kasszából, a mit csak lehet, a maguk részére kimarkolhassanak.

Az egyetemes konvent — a ki a szükség valódi mértékét nem ismerte, sőt statisztikai adatok hiányában ma sem ismeri — a beérkezett kérvények óriási halmazától s az abban foglalt, sok helyen *nyomornak* feltüntetett *szükség* nagyságától megijedve, a helyett, hogy egyeseken gyökeresen segített volna, csak tatarozott; mely eljárásának az lőn eredménye, hogy alaposan senki sem lett felsegítve s a szükség most is csak annyi, amennyi vólt a domesztika megalapitásakor, pedig már eddigelé kiosztatott 196,895 frt, a mi nem megvetendő összeg.

És ha ez így folytattatik nemcsak, hogy senkin sem lesz gyökeresen segítve, hanem utóljára az adózó nép is meg fogja unni a Danaidák hordójának örökös töltögetését.

Elkerülhetetlenül rendszert kell tehát behozni a segélyezésbe, ahoz pedig első és legfőbb megkívántatóság, a mit egyébiránt a főtiszt. konvent a tárgyalás alatt levő 89. számú határozatában már el is rendelt, hogy *„vétessenek számba és írassanak össze mindazon egyházközségek és lelkészi állomások, melyek jelen helyzetükben szükséggel és nyomorral küzdve fenn nem tarthatók.“*

II.

A mi már most magát a tárgyalás alatt levő inditványt, illetve módosítványt illeti: ámbár mind a kettőnek célja egyházunk bajain és szükségein gyökeresen segíteni; mindazáltal mi az inditvány és módosítvány között, magát annak *alapelvét* tekintve, *igen lényeges különbséget találunk.*

Szász Domokos püspök úr, indítványában kiosztatni kívánja a felsegélendő célok között, *kölcsönképen,* a közalap, az egyházkerületek, egyházmegyék, sőt esetleg egyes egyházak tőkéit vagy azok egy részét, kötelezvén a közalapot, hogy befolyó évi jövedelmeiből ezen *kölcsönadott* tőkék 5% kamatát kifizeti a kölcsönadóknak, tehát a közalapnak, egyházkerületek, egyházmegyéknek, illetve egyházaknak; a fölsegélteket pedig arra kötelezi, hogy 32 esztendeig, tehát a kölcsönadott tőke kamatos kamattal való «reintegrálásának» határidejéig, $1\frac{1}{2}$%-ot sajátjokból fizessenek, a mikor aztán a tőke, már előbb kamatos kamattal helyreállíttatván, tulajdonukba megy át; míg ellenben a módositványt tevő Fejes István, a segélyezést főleg a közalap tőkéivel óhajtván eszközölni: ezen tőkéket segélyképen kiosztatni kívánja, a nélkül, hogy annak visszafizetésé-

hez maguk a fölsegéltek bármivel is hozzájárúlnának s a kiadott tőkének kamatos kamatozás útján való visszaállítását egészen a közalap terhére számítja s ennek folyó jövedelméből óhajtja úgy a kamatokat, mint a törlesztési részleteket fedezni, vagyis más szavakkal: magával a közalappal akar a kiosztott tőkék helyett új tőkéket előállíttatni, — azon indokból, mert nem akarja az egyik kézzel visszavenni, a mit a másikkal ad, és mert az egyházaktól és lelkészektől kamatokat beszedni s a tőke visszaállítását erre fektetni egyrészről komplikált, másrészről kétes értékű intézkedés lenne.

Mi *a tőkésített segélyezésnek úgy az indítványban, mint a módosítványban fölállított alapelvét helyeseljük és elfogadjuk*, azonban azon kijelentéssel, illetőleg módosítással, hogy ezen segélyezés *egyedül a közalap tőkéiből* eszközöltessék, mert, nézetünk szerint, az egyházak, az egyházmegyék, sőt maguk az egyházkerületek sem rendelkeznek oly tőkékkel, a melyek 5%-al volnának gyümölcsöztethetők, és mert sem egyik, sem másik egyházi hatóságnak nem áll jogában alapítványait az alapító akaratán kivül más célra fordítani s az alapító által meghatározott kezelési módtól eltérni.

A mi már most az eként segélyűl kiosztandó domesztikai tőkék visszatérítését illeti: mi e tekintetben *a Szász Domokos püspök úr nézetét, illetve indítványát fogadjuk* el, s javasoljuk, hogy a nagytiszteletű egyházmegye szavazatát, erre adni méltóztassék; azaz: mi elfogadjuk, hogy *a tőkés segélylyel fölsegélt cél* a nyert tőkeösszeget $1\frac{1}{2}\%$ évenkint való törlesztéssel fizesse vissza a közalap pénztárába.

Elfogadjuk pedig ezt a következő indokokból:

mert igazságosnak és méltányosnak találjuk, hogy a felsegélendő egyházak és lelkészi állomások, maguk, önmunkásságuk által eszközöljék előmenetelüket s ne várjanak mindent a mások segélyezésétől, ne tekintsék a domesztikát olyan intézménynek, mely arra volna hívatva, hogy a hívek minden öntevékenysége nélkül, mintegy ingyen kegyelemből állítsa helyre a szűkölködő egyházakat s lelkészállomásokat;

mert ez a másfél százalék tőke-visszafizetés a fölsegélt cél minden megterheltetése nélkül eszközölhető. P. o. A. lelkészi hivatal, hogy kellőleg fölsegéltessék, igényel — tegyük fel — 100 frt évi segélyt. Ennek 5%-kal számított tőkéje 2000 frt. Ha ezen 2000 frt kiadatik s az egyházmegye vagy egyházkerület kezelése alá bízatik: így vidéken kamatoztatható legalább 7%-kal, tehát jövedelmez 140 frtot. Fizetni kell pedig visszatérítésül évenkint 30 frtot, mint a 2000 frt $1\frac{1}{2}\%$-át a fölsegélendő cél tehát a tőkevisszafizetés mellett is megkapja a tervezett 100 frtot, sőt kap a helyett 110 frtot s 32 év alatt a tőke is visszatérül, a nélkül, hogy azt a fölsegélt saját segélyösszegéből fedezné. De tegyük fel, hogy B. egyház kap építkezésre 2000 frtot; ezt beépítette, s így saját jövedelméből, esetleg kivetésből kell az $\frac{1}{2}\%$-ot, vagyis a 30 frtot évenkint előteremtenie. Hát ezen csekély összeg bizonnyal nem fogja erejét felülmúlni, különösen ha figyelembe veszszük, hogy ugyanazon építkezésre a közalap eddigi segélyezési rendszere szerint legföllebb 200 frt segélyben részesült volna, a hiányzó 1800 frtot pedig kölcsön kell vala felvennie s ettől csak 5%-al is 90 frt kamatot kellene fizetnie, a nélkül, hogy ezen összeggel tőkéje kevesbednék;

mert ha ezen tőketörlesztést a közalap folyó jövedelmeiből teljesítené: ez fölösleges terhet rónva a közalapra. — Ha a Szász Domokos indítványából elejtjük az egyházkerületeket, egyházmegyéket és egyházakat, vagyis ha a tervezett tőkés segélyezést egyedűl a közalap tőkéivel oldjuk meg: a mi számításunk szerint a közalapnak ezen segélyösszegek visszatérítéséhez semmivel sem kell járúlnia, sem tőkében, sem kamatban. Vesztesége pusztán csak az, hogy a kiosztott tőkék nem kamatoznak. Az évenkint a közalap pénztárába visszafizetendő $1\frac{1}{2}\%$ ugyanis kamatos kamattal (a kamatozást 5%-al számítván) nem is 32, hanem már 30 év alatt helyreállítja a kiadott tőkét. Igy tehát a reintegráláshoz a közalap semmivel mással nem fog járúlni, minthogy évi bevételéhez a kiosztott tőkék kamatai nem csatoltathatnak, a mi negativ veszteség; míg ha ezen $1\frac{1}{2}\%$ törlesztést, tehát a tőke visszatérítését is a közalap terhére írnánk az évi bevételnek a fenebb jelzett negativ veszteségen kivűl még pozitiv vesztesége is volna;

mert továbbá — és ezt hangsúlyozni kívánjuk — a közalapról intézkedő egyházi törvény szerint, *a közalap tőkéit, a konventnek megcsonkítani nincsen joga.* A Fejes István módosítása szerint a konvent kiosztaná segélyűl meglevő tőkéit, vagy azok egy részét, tehát elköltené ezeket, anélkül, hogy maguk ezen tőkék valaha az illetők által visszafizettetnének, a mi ellenkezik a törvénynyel; hanem e helyett a közalap évi bevételéből alakíttatnék az elköltöttnek megfelelő új tőke, tehát a jövedelemből évenkint nem 25%, hanem annál sokkal több lenne tőkeképzésre fordítandó, a mi a törvénynyel ismét nem egyeztethető össze; míg a Szász Domokos indítványa szerint, a tőke, mely a kamatnélküli kölcsön gyanánt adatnék ki a fölsegélendő céloknak, tulajdonképen csak más helyre helyeztetnék el és a segélyezés egyedűl a kamatból állana, a mi a törvénynyel megegyezik; a folyó jövedelemből, mint fennebb kimutattuk, tulajdonképen semmi sem fordíttatván a tőke reintegrálására, annak továbbra is 25%-a lenne tőkésíthető, mint azt a törvény megszabja.

Végűl, mert ha a Fejes módosítványa fogadtatnék el: ez a segélyezést bizonyos korlátok közé szorítaná, amennyiben ez a tőkés segélyezés csak addig terjedhetne, ameddig a befolyó jövedelmek a törlesztést megbírják; míg szerintünk az évről-évre képződő újabb és újabb tőkék, a szükség mértékéhez képest mindig kiosztható lennének; hiszen azok visszafizetéséhez maga a közalap semmivel sem járúl. Például van a közalapnak ma kerekszámban véve 300,000 forintja. Ezzel felsegélhető egyre-másra, 5000 forintjával számítva, 60 cél. Ez a 300,000 forint 32 év alatt térül vissza, erre tehát

32 évig számítani nem lehet. Ámde a jövő év bevételeiből ismét tőkévé lesz 25%, ezzel 2—3 cél újra felsegíttethetik s a kiosztástól számítva 32 év múlva ez újra visszatérül és így tovább. Minden évben felsegíthető volna tehát 2—3 cél, a nélkül, hogy a tőkemegcsonkíttatnék s a hívektől befolyó évi jövedelem megrövidülne, a mi, nézetünk szerint, a röktönös segélyre szorúltak részére lenne felhagyandó.

Ezekből az indokokból fogadjuk mi el a tőke visszafizetésére vonatkozólag, a Szász Domokos püspök úr indítványát.

Szükségesnek tartjuk még pár szóval reflektálni a módosítvány indokolására. Az első indoka a módosítványnak a miért a tőke-visszatérítést nem óhajtja a fölsegéltek terhére róni, az, hogy nem akarja visszavenni az egyik kézzel, a mit a másikkal nyújt. Azt hiszszük: sikerült a fentebbiekben kimutatnunk, hogy a viszszafizetés a fölsegéltek megterheltetése nélkül eszközölhető; de ha némi megterheltetéssel járna is, mi — mint azt fentebb kifejtettük — épen az öntevékenység fentartása végett tartjuk célszerűnek, hogy a nyert tőkét maguk a fölsegéltek térítsék vissza, elég segítség lévén, hogy attól kamatot nem fizetnek. A másik indoka, hogy az egyházaktól és lelkészektől kamatokat beszedni és a tőke-visszaállítást erre fektetni, egyrészről komplikált, másrészről kétes értékű intézkedés lenne. Ezen indokkal sem lehetünk egy véleményben. Nem akarunk ugyan most még véleményt nyilvánítani arra nézve, hogy a kiosztandó tőkék miként kezeltessenek és biztosíttassanak; de úgy véljük, hogy azok a tőkék, melyeknek kamatait lesznek hivatva az illető fölsegélt célok élvezni, az egyházmegye, vagy az egyházkerület felügyelete alá helyeztetnek. Ezek kamatjövedelméből a törlesztést fedezni minden nehézség nélkül lehet. Az építkezésbe fordított összegek után pedig az egyházaktól a törlesztési részletek a kanonika vizitáció által minden nehézség nélkül beszedhetők.

III.

Ezek után elő kell adnunk, hogy mily célokra tartjuk mi ezen tőkésített segélyezést szükségesnek.

Az egyh. törv. 217. §-a az egyházi közalap elé 5 célt tűzött. Az egyetemes konvent eddigi intézkedései szerint — mint azt Fejes István, módosítványában igen helyesen mondja — meghatároztatván azon arány, helyesebben százalék, a melyben a bel- és külmisszió és a nyug-, illetve gyámintézet a befolyó jövedelemből részesíttetik: a *b) d)* és *e)* alatti célok már ki vannak elégítve. Igy ezen tőkés segélyezésnél egyedül az *a)* és *c)* alatti cél vehető tekintetbe. Nézetünk szerint a 217. §-ban előírt összes cél között legfontosabb a *c)* pont, a *csekély díjazású lelkészek segélyezése*, azért, mert ott, a hol a lelkészi állomások megerősíttetnek, a hol tehát a lelkész anyagi existenciája és pedig a nép nagyobb túlterheltetése nélkül, biztosítva van: ott mindenesetre ki fog fejlődni az erősebb egyházi élet; ott, a kellő lelki gondozás mellett, a hívek is nagyobb áldozatkészséget fognak kifejthetni az egyház egyéb terhei viselésében. Ezen indokokból mi a közalap főfeladatának tartjuk a lelkészi állomások megerősítését s főképen és elsősorban ezen célra kívánjuk alkalmazni az indítványozott tőkés-segélyt. Másodsorban kívánjuk alkalmaztatni ezen segélyt, azon szegény egyházközségek közigazgatási szükségletei fedezésére, melyek önerejükből fel nem állhatnak s melyeket az illető egyházmegye és kerület önerejéből fel nem tarthat (217. §. a.); és csak harmadsorban és csak kivételesen kívánjuk azt építkezésre használni, és az építkezéseknél, a valóban segélyre szoruló egyházakat, az évi jövedelem fenmaradó részéből, az eddigi mód szerint, csak részleges segélyezésben kívánjuk részeltetni, az elmondottakon kivül még azért is, mert nem akarjuk, hogy az egyház hívei, építkezéseiknél egészen a közalapra támaszkodjanak s ez által önmunkásságuk meglazúljon. Meg kell még itt jegyeznünk, hogy az egyetemes konvent azon gyakorlata, illetőleg szabálya, hogy az egyházaknak közigazgatási szükségleteik fedezésére segély nem adatik: a mi egyéni nézetünk szerint, az egyh. törv. 217. §. *a)* pontjával ellenkezik.

IV.

Ezekben terjesztvén elő indokolt véleményünket a tárgyalás alatt levő kérdésben, van szerencsénk azt röviden a következőkben összegezni:

elfogadjuk a tőkés-segélyezés alapelvét és óhajtjuk, hogy a főtiszteletű egyetemes konvent helyezze el meglevő és még előállítandó tőkéit elsősorban a lelkészi állomások megerősítésére, másodsorban az önerejükből fenn nem tartható egyházak szükségleteinek fedezésére s kivételesen az egyházak építkezési céljaira, oly módon, hogy a felsegélt cél köteles legyen a nyert tőkeösszeg ½%-át évenkint, 32 évig, törlesztés gyanánt, a közalap pénztárába visszafizetni s ez által a nyert tőkét kamatos kamatozás mellett visszaállítani; az évi bevételnek fenmaradó része pedig, úgy az egyházak, mint a lelkészek sürgős szükségeinek némi enyhítése céljából, az eddigi mód szerint apróbb segélyezésekre fordíttassék.

V.

Minthogy a főtiszt. egyházkerület, előlidézett határozatában, az egyházmegyéktől nemcsak a fentebb tárgyalt indítvány, illetve módosítvány, hanem a szükséggel és nyomorral küzdő egyházak és lelkészi állomások összeírásának módja s a konventi jegyzőkönyvben felsorolt orvoslási módozatok fölött is véleményt kíván: van szerencsénk ezekre vonatkozólag nézeteinket a következőkben terjeszteni elő:

Mint azt már föntebb is előadtuk, hogy a tőkésített segélyezés keresztűlvihető legyen, elkerűlhetetlen a viszonyok biztos ismerete s a statisztikai adatok beszerzése. Ennélfogva az egyetemes konvent által már elrendelt összeírás haladéktalanúl foganatosítandó, ennek keresztűlvitelére pedig, nézetünk szerint, az szükséges, hogy az egyetemes konvent készíttessen rovatos íveket, melyekbe az egyházak lélekszáma, vagyoni helyzete, jövedelmei, szükségletei, a híveknek a szük-

*

ségletek fedezéséhez való hozzájárulási képessége, a lelkészi állomások javadalmazása sat., az egész ev. ref. egyházban egyöntetű rendszerben összeírassanak, mely összeírás az egyes egyházkerületek által kinevezendő összeíró-biztosok által eszközöltessék.

Ha és a midőn ilyen statisztikai adatok fognak az egyházmegyék, illetőleg egyházkerületek előtt feküdni, csak akkor lehet, nézetünk szerint, azon kérdésre biztos feleletet adni, hogy a közalap által ki nem elégíthető szükségletek mily módon volnának orvoslandók, s általában csak akkor lehetne megállapítani, hogy a tarthatatlan állapot elenyésztetése mennyiben eszközölhető az egyházmegyék s egyházkerületek által s mennyiben múlja felül ezek erejét. Addig is azonban, minthogy nyilatkoznunk kell a konventi jegyzőkönyvben felvetett módok fölött is: kijelentjük, hogy mi a lelkész-tanitóságok rendszerének behozatalától kevés jót várunk s azt elvileg ellenezzük, azért, mert a tapasztalás azt mutatja, hogy a lelkészek által vezetett iskolák a legroszabbak közé tartoznak egyházmegyénkben; hanem ott, a hol az egyház a lelkészi és tanitói állást együtt feltartani nem képes, inkább a tanitói állást kívánjuk megtartani s az affiliació (esetleg körlelkészség, a mi végeredményében az affiliacióval egy) s társegyházak felállításával kívánunk a helyzeten javítani.

Debreczeni Bertalan,
tanácsbíró, a bizottság előadója.

ISKOLAI ÜGY.

Termékeny talaj.

Szerkesztő úr! Engedje meg nekem, hogy becses lapjában helyet kérjek e nehány sornak. El akarom mondani meggyőződésemet és benyomásaimat, melyeket e hó 4-dikén, a sárospataki képezdét ezelőtt 10 évvel végzett tanítók összejövetelén tettem.

Ne higyje, hogy tudosítást akarok küldeni a lefolyt ünnepélyről. Nem. Céljaim egészen mások, magasabb szempontokból akarok elmondani egy és más dolgot, s épen ezért kérek cikkemnek a tanügyi rovatban helyet.

Tájékozásúl ennyit bocsátok előre: a sárospataki képezdének ezelőtt tíz évvel képesítőzött növendékei, e hó 4-dikén a nevezett képezdében összejövetelt tartottak, s ez alkalommal sok olyan dolog merült fel, mit meghallgatni s tudomásúl venni a tanügy iránt érdeklődő embereknek nem lesz fölösleges. Mellőzöm a szokásos és a báli tudósításokkal igen gyakran egy testvér referádát; hanem szólok azokról az elvi fontossággal bíró dolgokról, melyek rendesen előbbre viszik a célt, a melynek szolgálatában állanak.

Tanügyünknek főhibája, hogy az egymással rokon tanügyi elemeknek nincs alkalmuk arra, hogy egymással bőven érintkezve, saját ügyeiket együtt tárgyalva és megvitatva, egyformán haladjanak a cél felé. Napról-napra jobban érezzük a hiányát annak, hogy nincs módunk bizalmas összejövetelek alkalmával beszélni meg tanügyi bajainkat. Ebből a bajból következik aztán a másik főbaj, tudniillik az, hogy terveink hibáit s az ezekből következő javításokat nem tudjuk a kellő módon, eredményesen rendbehozni. Más országok tanférfiai rendes összejöveteleket tartanak s itt végzik el megállapodásaikat; innen van aztán az, hogy náluk a nevelésügy, mint egy test nyomúl előre a tökéletesség magaslata fölé.

Nálunk azonban, mert épen egyféle intézeteknél működő emberek túlságosan separálva vannak egymástól, az a visszás állapot következik (voltaképen következett) be, hogy a különféle, de sőt még a teljesen egyféle tanintézetek is külön-külön haladnak oda, a hová más nemzetek vállvetve törekednek.

Igaz, hogy amott az állam is kezet nyújt az előrehaladóknak, maguk az általános viszonyok is könnyebbek. De vajjon ez-e a főok? Én azt hiszem, hogy nem. A főok az emberek kötelességérzetében rejlik. S valljuk meg igazán, őszintén, hogy nálunk a kötelességérzet szülte összetartás nincsen meg, s hátramaradásunknak ez a főoka.

Mellékes okot aztán ezeret, meg ezeret lehet felhozni, de egy sem fogadható el teljesen, mert a tapasztalat bizonyítja, hogy a fölebb említett kötelességérzet hiánya a főbaj.

Ne méltóztassék azonban itt az úgynevezett hivatalos gyűlésekre, nagyképű bankettezésekre, előre betanult, feltűnni vágyó, de tárgyhoz nem szóló fényes orációkra gondolni. Ne. Én egészen mást értek. Barátságos összejövetelekről, a *családiasság* jellegét minden kis részben magukon viselő gyűlésekről szólok. Hisz van nálunk gyűlés elég, van annyi, hogy fele se kellene; de nincs aztán az ily gyűléseknek eredménye, mert nem a hiányok érzete, de a személyes hiúság, vagy más, mellékes célok adják ilyen helyen az emberek szájába a szót. S mi következik ebből? Az, hogy apránkint elvesztik a józanabb gondolkozásúak mindenféle gyűléstől a kedvüket s bekövetkezik az a szomorú állapot, a mi jelenleg is megvan, hogy mikor a tanügy iránt érdeklődő, de a tanügygyel közvetlenül nem foglalkozó egyének tanférfiak gyűléseiről hallanak, önkéntelenül megjelen arcukon az a kicsinylő mosoly, s nevetve mondogatják, hogy «megint egy nagy muri, megint egy csomó füst, láng nélkül.» S ismerjük el, hogy igazuk van. Soha, még kiáltozással és trombitaszóval komoly dolgot előbbre nem vittek, s ez áll különösen a tanügyi dolgokra. Ha valakit, úgy épen a művelődést előmozdító egyéneket — tehát elsősorban a tanférfiakat — illeti meg a csendes munka, a zajtalan dolgozás; de vajjon csapnak-e nálunk nagyobb lármát valamely téren, mint épen a tanügy terén? Nem mondom, hogy kivételek nincsenek, de mégis általánosságban úgy van, hogy épen ilyen «nagy gyűlések» nem teremnek semmi egészséges gyümölcsöt, s épen ezeknek nincs semmi értelmük. A mi megint nem azt teszi, hogy a nagy gyűlések feleslegesek, hanem azt, hogy az eddig ott követett eljárások roszak s eredményre nem vezetők.

Különben nem akarok itt most másról szólani, mint a tanítói gyűlésekről. Tekintse meg bárki a vidéki vagy tanügyi lapokban megjelent tudósításokat, melyek egyik vagy másik tanítói körről szólanak, s lát-e mást, mint stereotyp jelentéseket egy-egy gyakorlati tanításról, mely természetesen, «fényesen sikerült»; vagy felolvasásról, mely megint «magvas és tartalmas.» Hát, kérem, ez a baj, ez a «fényesen sikerült,» ez a «magvas és tartalmas»; mert legtöbb ilyen dolog nem egyéb, mint majmolása annak, a minek voltaképen az ilyen gyűléseknek lenniök kellene.

Dícséretet látunk mindig, de kritikát, bírálatot, komoly eszmecserét sehol. Ezért mondom, hogy a kisebb és nagyobb gyűlések csak a hiúságot legyezik, s a tudományt vagy a főcélt: a haladást a műveltség felé nem mozdítják előbbre egy hajszálnyival sem. S miért van mindez? Azért, hogy átvettük más nemzettől magát, a gyűlést, mint ilyet; de úgy vagyunk, mint a gyermek,

a ki felteszi a nagy embernek kalapját, hanem aztán nem lakik a kalap alatt korrektül gondolkozó agy és férfias kötelességérzet. Csak a formát vettük át, de a lényeget nem. Pedig, ha valahol, úgy épen nálunk volna szükség arra, hogy kevesebb formát s több lényeget alkalmazzunk. Ezt akartam megmondani a jelen alkalomból, s ennek az állításomnak szolgál fényes bizonyítékául az említett 10 éves összejövetel. Nyolc tanító, ki ezelőtt 10 évvel végezte a képezdét, visszatért, hogy itt, a hol 10 év előtt megtanulta a tanító kötelességeit, most elmondja a 10 év tapasztalatait, s a régi éveket visszaidézve, újra erőt merítsen acélozott idegekkel folytatni a harcot a setétség ellen. S higyjék el nekem, többet ért e 8 tanítónak enemű találkozása s eszmecseréje, mintha száz vagy ezer előre kitervelt s nagy handabandázással megállapított gyűlésen vettek volna részt. Itt elmondhattak egymásnak jót és roszat, a mit tapasztaltak; tisztázhatták eszméiket, kicserélhették gondolataikat a nélkül, hogy megátalkodott alaptalansággal kellett volna beszélniök, mint ez ama nagy gyűléseken szokás és kötelesség. S mert az ünnepély a családiasság színezetét viselte magán, épen azért meg vagyok győződve, hogy az elmondottak nem is szállnak el a távozókat elvivő vasút füstjével, de megmaradnak a szívben és agyban egyaránt, s ha szükség lesz erőt meríteni valaha a küzdelmek között, elsősorban e találkozás emlékeiből merítik azt, mert ez emlékek között lesz régi nevelés-tan-tánáruk s igazgatójuk szava, hogy a kik visszatérnek az édes anyához, azok meg is tartják azt, mit nekik az az édes anya mondott.

Az ilyen találkozás az egyenes út, mely előreviszen. Egy hajóban evező emberek együtt érzik bajaikat, de csak közös erővel vihetik előre a hajót a hullámok között. Ezt az eljárást tartom leghelyesebbnek arra nézve, hogy letárgyalhassuk azokat a módokat, melyek elébbvisznek bennünket, s ettől az eljárástól várom az egyöntetű haladást, mint a tökéletesség főtényezőjét, mely ugyan nekünk még csak ideálunk, de melyhez ezen az úton biztosan el fogunk jutni.

S hogy nem más, mint komoly célok vezették ezt a nyolc tanítót, bizonyítja az, hogy a képezde ifjúsági segélyegyletének tagjaivá lettek, s azonkivül alapot szerveztek az ifjúság másnemű segélyezésére.

Az alkalmak méltányos felhasználása képezi az élet tudományának főelvét. Ez az említett alkalom pedig nagyon hozzájárult ahoz, hogy hasonló összejövetelek ismétlődjenek, s ez által elválaszthatatlan kapocs képződjék az intézet és volt növendékei között. S kik okosan használják az alkalmat, azok előbbre is viszik az ügyet, melynek zászlói alá szegődtek, s így együtt, önkéntelenül, kis körben bár, de pontosan működve építik fel a nagy templomot, melynek neve: felvilágosodottság.

Ezért mondom, hogy tisztelettel adózom a nyolc tanítónak, mert ők adták meg az első impulsust arra, hogy lárma nélkül, de dolgozva haladjunk a célhoz; s ezért mondom, hogy a föld, melyre az igazság magva hullott, ezelőtt 10 évvel sem volt más, mint *termékeny talaj.*

Veres Ferenc.

TÁRCZA.

Tolsztoj Leo gróf a bibliáról.

A biblia az emberiség olvasókönyve. Megtaláljuk benne mindazokat az alapelveket, melyek szerint az élet iskolájában viselkednünk kell, hogy boldogúlhassunk. Egy elsőrangú angol hírlap szerkesztője csak minapában tette azt a vallomást, hogy azután is, a hogy az iskolából kikerült, a Példabeszédek voltak rá a legnagyobb hatással; sőt akkor is, midőn a szerkesztőséggel megkínálták, a példabeszédekben találta a legjobb tanácsokat a szerkesztői tiszt végzésére. Később is — úgymond az idéztem író (Stead V. T.) — kiváltképen 1876—78-ig, midőn senki sem tudta, hogy Beaconsfield nem fogja-e egy szép reggel a birodalmat háborúba keverni, a héber próféták voltak az én bibliám. Az is ismeretes, hogy Byron a Zsoltárokat a világirodalom legbecsesebb termékének tartotta.

De hát mi minderről szintúgy elfelejtkezünk, mint ahogy nem jut eszünkbe, hogy régen egy biblia fölért egy-egy könyvtárral, s nemcsak a népnek, hanem a királyoknak is e volt a legkedveltebb olvasmánya. Ma, a túlságos könyvtermelés korában, s a hírlapok és röpiratok özönében könnyen elfelejtkezünk a leginspirálóbb hatású olvasókönyvről: a bibliáról, s vele csak amolyan ünnepnapi ismeretségben állunk. Nem is csoda, ha maholnap az emberek könyvet nem is olvasnak, csak hírlapot, s ekként a könyvek-könyvéről merőben elfelejtkeznek s azt számba sem veszik. Annálinkább érdekesebb tehát, ha a nihilismus legnevezetesebb képviselője s egyszersmind a mai Oroszország legnagyobb írója: Tolsztoj Leo, úgy tekinti a bibliát, mint az oktatás sarkpontját, mely nélkül a tanulók semmi ismeretágban nem tehetnek előmenetelt.

Ez a szellemes író t. i. a 60-as évek elején Yasnaja-Poljanában, egy kis orosz faluban (a hol jelenleg is él) a falusi gyermekek számára saját kastélyában iskolát nyitott, s két tanító segédkezése mellett, őket a legsajátszerűbb módon oktatta az elemi ismeretekre. Hogy micsoda elvek szerint járt el, azt nem régiben írtam le a «Néptanitók Lapja» ez évi folyamában. Ezúttal egyebeket mellőzve, csak ama nyilatkozatára szorítkozom, melylyel iskolája leírásában a bibliát és a szent történetek tanulását jellemzi.

Úgy tetszik nekem — mondja nagy igazán és szintoly szépen Tolsztoj — hogy az emberiség gyermekkorának a könyve (a biblia) örökké a legjobb könyve lesz minden ember gyermekkorának, melyet helyettesíteni semmivel sem lehet. A biblia módosítását avagy megrövidítését, mint ahogy a kézikönyvek teszik, veszélyesnek tartom. A bibliában minden, minden szó oly igaz, mint a kijelentés, s oly igaz, mint a művészet. Olvassátok csak a világ teremtését a bibliából s aztán egy szenttörténeti kézikönyvből és a biblia eme módosítását érthetetleneknek találjátok. Azt a kivonatot csak könyvnélkül lehet megtanulni; ellenben a biblia élő és fenséges képet nyújt, melyet soha el nem felejtünk. A szenttörténeti kézikönyvek hézagait teljes lehetetlen megérteni, s csak arra valók, hogy a Szentírás jellemét és szépségét megváltoztassák. Avagy mimódon lehet kivonatolni a bibliának ily jellemző kifejezéseit: «És minekutána megtekintette Isten valamit teremtett vala, ímé, igen jó vala. És lett az estve és a reggel a hatodik nap.» Vagy: «lehellett vala Ádámnak orrába életnek lehelletét.»

A ki olvasta valaha a bibliát ártatlan gyermekeknek, csak az tudja, hogy mindez mennyire szükséges az ő felfogásukra. Meglehet — úgymond Tolsztoj — hogy nem adhatni a szentkönyvet aljas érzésű kisasszonyok kezébe, de midőn a muzsikok gyermekeinek olvastam fel, sohasem változtattam egy szavát sem. És egyikök sem nevetett a szomszédja háta mögött, s mindnyájan félelemteljes szívvel és természetes tisztelettel hallgatták. Lóth és leányai története, Juda fia története félelemre ösztönözte őket, nem pedig nevetésre.

Minő felfogható és nehézkes mindez, kivált a gyer-

mekeknek, s ennélfogva minő komoly és fontos. El sem bírom képzelni, hogyan lehetne tanítani a nélkül a könyv nélkül. Ámde sokan úgy fogják fel a dolgot, hogy azért, mert gyermekkorukban tanulták a szent történeteket, s nagy korukra egy részét elfelejtették, tehát azok semmire sem valók. Nem egyre menne-e a dolog, hogy ha nem is tanítanak? Teljességgel nem — úgymond T. — mert ez a felfogás a látszatból indúl ki. Úgy tetszik ugyanis az embernek, hogy a gyermeket megtaníthatja írni, olvasni, számolni; megértetheti vele a történelem, a földrajz és a természettudományok elemeit a biblia nélkül, sőt a biblia előtt. De épen nem áll ez a felfogás; annyira nem, hogy a gyermek mindig, mindenekelőtt a bibliát és a szenttörténeteket tudja. A tanulónak a tanítóval való *első viszonya* ezen könyvön alapszik. És ez az általános tünemény egyáltalán nem a véletlen műve. Ezt a tüneményt Yasnaja-Poljanában, a növendékekkel mindjárt eleinte keletkezett bizalmas viszonyból kiindúlva, következőleg bírtam megmagyarázni:

Az iskolába jövő gyermek vagy ember (mert Tolsztoj, a tíz éves és hetven éves ember között nem tesz különbséget) magával hoz az életben a dolgokról szerzett bizonyos nézeteket. A végre, hogy valaki tanuljon, a korra való minden tekintet nélkül, szeretnie kell a tanulmányt. Hogy azt szeresse, el kell ismernie a dologról szerzett nézetei hamisságát és elégtelenségét is; belszemlélet útján, mintegy előre érezni azt az új látókört, melyet a tanulmány nyit fel neki. Egyetlen egy ember s egyetlen gyermek sincs, a ki tudjon tanulni, ha nem látja tanulmányainak, az olvasásnak, írásnak és számvetésnek a más végét is; s másfelől egy tanító sem bírna tanítani, ha növendékei előtt az övénél magasabb, szélesebb látkört nem bírna feltárni. Arra, hogy a növendék merőben átengedje magát tanítójának, föl kell lebbentenie legalább egy szélét annak a fátyolnak, mely előle elzárja a gondolat, az ismeret és a költészet világának azt a bűvös részét, melybe őt a tanulásnak kell bevezetnie. Egyedül ez az előtte járó fény teszi a tanulót alkalmassá, hogy magát úgy kimüvelje, a mint mi tőle kívánjuk!

Ámde micsoda eszközzel rendelkezünk a fátyol szélének növendékeink szeme előtt való föllebbentésére? . . . E részben eleinte magam is gondolkodtam, mint a hogy sokan gondolkodnak, hogy alig van könnyebb dolog, mint növendékeinket bevezetni abba a világba, melyben vagyok. Tehát elkezdettem nekik az olvasást és írást tanítani s a természet tüneményeit magyarázni. Ékesen fejtegettem nekik, a mint az az ábécés könyvünkben is megvan, hogy a tanulásnak édes a gyömölcse; de növendékeim nem hitték és savanyú arcot csináltak. Azonban megpróbáltam nekik a bibliát olvasni, s őket egészen hatalmamba kerítettem. A fátyol széle fel volt lebbentve, s teljes odaadással támaszkodtak reám. Szeretni kezdték a könyvet is, a tanulást is, meg engemet is. Most már csak az volt a teendőm, hogy őket tovább vezessem. Az ó-szövetség után elévettem az új-szövetséget, s mind jobban-jobban ragaszkodtak hozzám, meg a tanuláshoz. Azután belekezdettem az egyetemes s a hazai történelembe és a természetrajzba; a biblia után mindent értettek, mindent elhittek, s csak tovább és mindig tovább akartak haladni. És haladás közben nyomról-nyomra magasabb látóköre nyílt előttük a gondolatnak, a tudománynak és a költészetnek.

Megeshetik, hogy más iskolában is, más módszerrel kezdve is, ugyanazokra az eredményekre jutnak — úgymond Tolsztoj. Megeshetik, de ez a véletlen — ha ugyan annak nevezhetni — változatlanúl ismétlődik minden iskolában, minden családban, s ennek magyarázata sokkal világosabb, mintsem véletlenséget lássak. Meg vagyok győződve, hogy arra, hogy a növendék előtt új világot nyissunk és tudomány nélkül a tudományokat vele megszerettessük, csak egy könyv van: a biblia. Mert nem ismerek más oly művet, mely a bibliáéhoz fogható módon, s hozzá meg külső alakba öntve, egyesítse magában az emberi gondolkodás egész arculatát. Ebben a könyvben minden természeti tünemény meg van magyarázva, s a társaságban élő ember minden kezdetleges viszonyai: a család, a társadalom, a vallás első ízben ebben a könyvben tűnnek fel. Az eszmék egyetemesítése, a gyermekesen észszerű alakba öltözött bölcseség azonnal magragadja a gyermek szellemét. Dávid lyrája a zsoltárokban nemcsak a növendékek szellemét ragadja meg, hanem mindenki azonnal élvezi az egyszerűség és utánozhatatlan erő egyesülésének báját. Ki az, a ki nem sírt Józsefnek bátyjával való találkozása történetén; ki az, a ki úgy tudna elbeszélni a megkötözött és dühöngő Sámsonról, a ki, hogy magát ellenségein megboszúlja, velök együtt temetkezik az összedőlt palota romjai alá? És száz meg száz más benyomás, melyek lelkünk táplálásában az anyatej helyét pótolják.

Azok, kik a biblia nevelő hatását tagadják, azt mondván, hogy lejárta magát, hadd találjanak helyette hozzáfogható könyvet, hasonló elbeszélésekkel, melyek a természet, a történelem és képzelet tüneményeit magyarázzák, mégpedig a bibliához fogható tekintélylyel, s akkor mi is aláírjuk, hogy a biblia lejárta magát. Az, hogy Owen Angolországban kísérletet tett iskolákat biblia nélkül fentartani, szintúgy nem bizonyít, mint ahogy egy moszkvai üvegházban nevelt citromfa esetéből nem lehet arra következtetni, hogy ezek a fák napsugár és enyhe égalj nélkül is tenyésznek.

Erős és tapasztalaton alapúló meggyőződésem, hogy a biblia az egyedüli elemi és gyermek-olvasókönyv. A biblia, alakjánál és tartalmánál fogva, egyiránt mintául szolgálhat a gyermekek számára való kézi- és olvasókönyvnek. Nálunk, Oroszországban, egy népszerű fordítása a legjobb népkönyvvé válnék, s egy ilyennek kiadása valóságos korszakot alkotna az orosz nép történelmében.

Tovább menve, azt is el merem mondani, hogy a a szenttörténeti vezérfonalak általában a szent könyv szentsége és költészete ellen elkövetett kettős hibában leledzenek. Mindazok a kísérletek, melyeknek célja a szent történetek tanulását megkönnyíteni, tényleg azt épen megnehezítik. Az ember a bibliát otthon az asztalra könyökölve, kedvteléssel olvassa; ellenben azokat a kis bibliákat — bizony mondom — kínosan tanulja szóról-szóra. És ezek a kivonatok nemcsak unalmasak, hanem hozzá még eltompítják a biblia költészete megértésének lehetségét is. Homályos szavaik szintoly fontosak lesznek, mint az események; újdonságukkal szórakoztatják a növendékek figyelmét, a ki azokat karfák gyanánt használja az elbeszélés alkalmával.

Igen gyakran csak azért beszéli el a gyermek, hogy használja azt a szót, mely neki tetszik. Azt is megjegyeztem, mégpedig nem egyszer, hogy más iskolából jött növendékek mindig kevésbbé érezték a bibliai elbeszélések szépségét, mint az én tanulóim; sőt néha egyáltalán nem érezték, mert a rá való fogékonyságot tönkretette a könyvnélkül tanulás kényszere és a vele járó durva eljárás. Sőt az ily gyermekek ifjabb testvéreiket is elrontották, mert elbeszéléseikbe bele-beleszőtték a szenttörténeti vázlatok szólamait. Az idevágó ártalmas könyvek, torz-elbeszélések elterjednek még a kunyhókban is, s a gyermekek igen gyakran furcsa legendákat hoznak hozzánk hazúlról a világ teremtéséről, Ádám és Józsefről stb. Az ilyenekre korántsem teszi a biblia azt a

hatást, mint a kezdőkre, kiknek szíve-szívéig hatol be az elbeszélés, mert beiszszák annak a legutolsó szavát is és elhiszik, hogy az a könyv megnyitja előttük az egész világot.

Én — végzi szavait Tolsztoj — a szenttörténeteket egyedül a biblia szerint tanítottam, tanítom és annak minden más tanitását veszedelmesnek tartom. Az új-szövetséget szintén az evangyéliom szerint beszélem el és íratom később füzetekbe.

Tolsztoj szavait fölösleges megjegyzésekkel kísérnem. Mindaz, a ki iskolázásunk iránt melegen érdeklődik e szavak olvasására amúgy is gondolkodóba fog esni — és én célomat értem.

Felméri Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Középiskolai tanárok közgyűlése.

(Vége).

A tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület 6-án és 7-én Hódmezővásárhelyen tartotta meg ez évi közgyűlését, melyen az egyházkerületből nemcsak tanárok, hanem a tanügy iránt érdeklődő egyházi és világi férfiak is jelentek meg. Természetesen a kerület főhelye: a debreceni főiskola volt legjobban képviselve, s a szereplésben is ezé volt az oroszlánrész. Az 5-én tartott ismerkedési estély, melyen a tanárok a városi hatóság vendégei voltak, szíves vendégszeretetével, a komoly munkához kellemes hangulatot keltő jó bevezetés volt. A 6-án 9 órakor kezdődő közgyűlésen *Kristó Lajos*, polgármester, a város-, *Miklovicz Bálint*, lelkész, az egyház részéről üdvözölte az egyesületet, s a meleg üdvözlésre *Géresi Kálmán* elnök mondott köszönetet. Ezután az elnök egy tartalmas s a kerület legtöbb iskoláját nagyon közelről érdeklő beszéd del nyitotta meg a gyűlést. Felemlítvén az egylet 10 éves működésének nevezetesebb mozzanatait, középiskoláink helyzetével s kapcsolatosan az államsegély kérdésével foglalkozott, melytől — mint mondá — nincs miért irtóznunk, s míg egyrészről az államnak kötelessége, hogy a fényes multtal bíró ref. iskolákat segélyezze, hogy ezek a kor haladásával lépést tarthassanak; másrészről e segélyt ma már mi is megnyugvással fogadhatjuk, mert ma már a régi idők bizalmatlansága megszünt, s állam és egyház kezetfogva dolgoznak a közös nemzeti jobbléten. Elfogúltságnak tartja és elítéli azt a felfogást, mely mindent az államtól vár; erősen hangsúlyozza, hogy iskoláinkért ma is áldoznunk kell, ha felekezetünk a multban kiérdemelt rokonszenvet eljátszani nem akarja.

Ez alkalomszerű s a helyzetnek megfelelő megnyitás után a közgyűlés *Kovács Ferenc* egyházker. tanácsbírót, a ki nemes keble sugallatát követve, áldozatokkal mozdítja elő az egyesület működését, az egyesület tiszteletbeli tagjává egyhangúlag megválasztotta. Majd a titkári jelentés az egyesület 10 évi működéséről számolt be, mely idő alatt adott 8 kötet évkönyvet 34 értekezéssel s megjutalmazott középiskolai kérdésekkel foglalkozó 6 pályamunkát. A pénztári jelentés szerint az egyesület bevétele és kiadása 300 frt körül forgott. Ezután *Futó Mihály*, hódmezővásárhelyi gimn. igazgató, mondta el részletesen, a nála már megszokott szépséggel, melegséggel, érdekességgel az iskola legközelebbi 9 évi történetét, melyet az elnöki megnyitó beszédhez hasonlóan azzal a figyelmeztetéssel és buzditással végez, hogy az ev. ref. iskolák ne a mult dicsőségénél sütkérezzenek, hanem, ha élni akarnak, küzdjenek, áldozzanak a jövőért. Valóban e figyelmeztetés, mint tanúság, a vázolt kép, mint buzdító, követésre méltó példa tekinthető; mert a hódmezővásárhelyi gimnázium a legközelebbi években folytonosan emelkedett s emelkedik, s mint egyike a jobb iskoláknak, méltó dicsekedése egy jeles igazgató, egy munkás tanári kar, egy áldozatkész város és egyház ügybuzgalmának, közlelkesültségének. Adja Isten, hogy e közlelkesültség az iskola teljes felvirágoztatására, erejének fokozására tartós legyen, s az egyház és a gazdag magyar város áldozatkészsége a még érezhető hiányokat is minél elébb pótolja és megszüntesse.

Az igazgató érdekes történeti rajza után *Dr Imre József*, fiatal orvos „*Az orvos az iskolában*“ címmel igen figyelemreméltó, tanúságos, zajosan megéljenzett értekezést olvasott fel, melynek példái és statisztikai adatai elszomorító képet adnak az iskolai egészségügyről, melynyek következménye, hogy ifjúságunknak csak 25%-a válik be katonának, míg Angliában 50%, s így méltán tehető fel a költő kérdése: «Avagy virág vagy te, hazám ifjúsága?» Kivánja, hogy az orvos az iskolai administratio körébe jobban bevonassék s megszűnjenek az érdektelenség és nehézségek, melyek miatt legnagyobb részt papiron maradtak az országgyűlésnek és közoktatási kormányunknak a miveltebb nyugot által is irigyelhető közegészségügyi intézkedései. Ő utána pedig *Sinka Sándor*, debreceni főgimnáziumi tanár, elismeréssel fogadott tanügyi szemlét olvasott fel a legközelebbi 2 évi külföldi és hazai tanügyi mozgalmakról. Felemlítvén a classikus nyelvek ellen a Frary könyve által támasztott harcot, beszélt az északi államok egységes középiskolájáról s az általok elért eredményről; az iskolai egészségügyről, a túlterhelésről és a tanítás eredménytelensége miatti panaszokról; elítélve szólt az inductiv módszer túlságos ápolásáról s az emlékező tehetség elhanyagolásáról; behatóan, terjedelmesen foglalkozott a tanárképzés ügyével; konstatálván a középiskolák előhaladását, végül azt az óhajtását nyilvánitá, hogy jó lenne az adminisztráció és tanügyi kormányzat bajait megbeszélni. A következő közgyűlésre, ily szemle készítésére, *Dóczi Imre* kéretett fel.

Az ezután felolvasott pályázati jelentés kedvezőtlen eredményről tanúskodott. Egyik díjat sem adták ki, minthogy a pályamunkák nem állottak irodalmi színvonalon. — A mathematikai kérdés újra kitűzetett, a klassikai pedig végleg elejtetett.

A város intelligentiájával elköltött közebéd után, hol a tanárok a ref. egyház vendégei voltak, még a nyugdíj- és gyámintézet állásáról vett a közgyűlés örvendetes tudomást. Ez intézet vagyona 17,791 frt és 20 kr; tagjainak száma 40 s jelenleg 4 tanár vagy családja részesül 200—200 frt segélyben. E gyámegyletnek a hódmezővásárhelyi ref. egyház 50 frtot ajándékozott a kebelébentartott közgyűlés emlékére.

A másodnapi közgyűlésen *Barkász Károly*, hódmezővásárhelyi tanár «a középiskolai jellemképzésről a klaszszikusok, főként Cicero és Horacius olvastatása alapján» c. értekezést olvasott fel; *Dóczi Imre*, debreceni főiskolai tanár pedig a «modus obliquus»-ról értekezett. Mind a két értekezés a hallgatók tetszésével találkozott. Végül *Dr. Öreg János*, debreceni főisk. tanár, a kit a tiszántúli egyházkerület a francia középiskolák s különösen a tanárképzés tanúlmányozása végett küldött ki, e kiküldetésről készített tanúlmányából egy részletet olvasott, melyben az «Ecol normal superieur»-t s ezel együtt a francia tanárképzést érdekesen ismertette.

A lemondott tisztikar újra megválasztása után közgyűlés a jövő évi pályakérdéseket állapította meg; egyik új pályakérdés a következő:

«Mivel sokszor hangoztatott dolog, hogy hazai ref.

középiskoláink szellemi és anyagi állapotában, kormányzati és tanrendszerében még mindig sok gátoló körülmény forog fenn, a melyek iskoláinkat a kor-követelte nagyobb mértékű fejlődésükben akadályozzák: mutattassék ki, mily mértékben és mily irányban léteznek e bajok, mennyiben háríthatók el maguk által a tanárok által, vagy mennyiben követelnének nagyobb anyagi áldozatot fentartó testületeink részéről, mennyiben volnának orvosolhatók a prot. tanárképző vagy más szervezeti reformok által.» Jutalma 200 frt.

Végül a tapasztalt kitűnő szíves fogadtatásért a közgyűlés szíves köszönetét fejezte ki, s a jövő évi közgyűlés helyének megállapítását a választmányra bízván, széllyeloszlott.

Őszinte örömmel üdvözöljük a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesületet ez újabb közgyűlése alkalmából, nem abból a felekezeti szempontból, melyet egyik fővárosi lap rosszalólag hangoztatott; mert igaza van, hogy a tudomány mívelése nem lehet felekezet dolga, s a felekezeti szétforgácsolódás csak ilyen tekintetből hiba volna; hanem üdvözöljük abból a felekezeti szempontból, melynek érdekében munkálkodása oly áldásosan érezhető. Azok az alföldi iskolák ezelőtt jóformán magukra voltak hagyva; a kerület iskolái, tanárai között nem volt meg a szorosabb összeköttetés. Ezt a tanáregyesület létrehozta, s ennek fontos szellemi és anyagi eredményei már most is, e néhány év multán, előnyösen szembetűnnek. Nem szólok arról, hogy a szellemi erők kifejtésére buzdítólag, ösztönzőleg hat, hogy elméleti és gyakorlati téren többet-többet, jobbat-jobbat hozzon létre, minek nyomában aztán a tekintélyben való erősödés és erkölcsi elismerés szokott járni; nem szólok arról sem, mily üdvös acélozója a kollegialis összeköttetésnek csak két szempontot említek fel. Azok az apró iskolák: melyek felett a vészharangot legközelebb megkongatták, a tanáregyletben *igen derék, hathatós partfogót, támogatót* nyertek. Jól mondák az elnök és a vásárhelyi igazgató, hogy hitfelekezetünknek iskoláiért tenni kell valamit, az iskoláknak küzdeni kell, hogyha meg akarnak élni. Azok az alföldi gazdag városok, népes egyházak erősödnek a tanügy és iskolák iránti meleg érdeklődésben, s ily buzdító szavak hallatára, erősen hiszszük, készek lesznek újabb-újabb áldozatra, csakhogy el ne veszítsék e fontos közmívelődési intézeteiket; mert megtanulják azt is, hogy «hiba is, meg nem is lehet az államtól mindent várni.» Hogy ez iskolák, mint prot. egyházunk vetemenyes kertjei és a nemzeti művelődés tényezői fenmaradnak, s a kor követelményei szerint évről-évre erősödnek: e tanár-egylet hasznos működésének egyik szembetűnő eredménye. A másik szép eredmény szintén ezzel áll szoros kapcsolatban: a nyugdíj- és gyámintézet. Ha többet nem tett volna is a tanár-egylet e 10 év alatt, bölcs munkálkodása a dícséretre már ez egyért is méltó volna. Mindkettő felekezeti érdek ápolása, igaz; de ilyen felekezetiességért józanul senki sem fog szemrehányást tenni. Az évkönyvet a derék értekezésekért kíváncsian várjuk. mp.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gulácsi Károly halála és hagyatéka.** Néhai *Gulácsi Károly*, gálocsi lakos, ki az ungi ev. ref. egyházmegyének több éven át buzgó világi tanácsbírája volt, s a megyei életben is tevékeny szerepet játszott, folyó évi julius hó 11-én, életének 75-dik évében elhunyt. A megboldogúlt nőtlen volt, családot nem alkotott; szigorú takarékosság mellett kevésből, szép vagyonra tett szert; s miután közel álló rokonai nincsenek: ingatlan vagyonát, mely legkevesebb 30,000 frtot ér, végrendeletében nagyobbára jótékony célokra hagyta. A jelzett értékből 20,000 frtot a sárospataki főiskolának, 4—5000 frtot a gálocsi ev. ref. egyháznak hagyományozott; minő intentio és feltételek mellett: arról rövid időn értesíteni fogja a főiskolát a nagy-kaposi kir. járásbíró, mint a végrendelet végrehajtatója. Én e tényt csupán azért közlöm szerkesztő úrral, hogy azt becses lapjában — melynek a megboldogúlt kezdettőlfogva szorgalmas olvasója volt, s az „alma mater“ ügyei iránt is mindenkor melegen érdeklődött — annak idején közölni szíveskedjék. Nem kétlem, hogy a kiváló hazafi, vallásos férfiú és puritán jellem érdemleges necrologját nagytiszt. szerkesztő úr meg fogja kapni*; mert a megdicsőült lélek valóban megérdemli, hogy iránta a kegyelet adója méltóképen lerovassék! Az elhunytnak végtisztességtétele folyó hó 13-án volt, nagyszámú intelligens közönség részvétele mellett; predikációt *Vágó István* helybeli lelkész, orációt pedig *Szabó Endre* egyházmegyei főjegyző tartott.

Tamaska István,
ev. ref. lelkész.

A fentebbiek némi kiegészítéseül álljon itt egy másik tudósítónknak is e tárgyra vonatkozó levele, a mely a következő: „A sárospataki főiskolának egy régi tanitványa, a folyó évi julius hó 11-ik napján, életének 75-ik évében elhunyt *Gulácsi Károly*, ungmegyei, Gálocs községi birtokos, itteni birtokát — 85 hold szántóföldet s 42 kaszás rétjét, négy belsőséggel együtt — a sárospataki főiskolának hagyományozta, azon kikötéssel, hogy e birtok haszonbéréből a sárospataki főiskola növendékei közül 2 jó tanuló évenkint 50—50 frt ösztöndíjt kapjon; továbbá keresztleánya, *Tamaska Erzsébet* kisasszony, hajlott korában, hosszas erőtlenségében hű gondviselője, ápolója, évenkint 150 frtot, egy lakhely haszonélvezetét kapja a birtokból, illetve annak haszonbérletéből, férjhezmeneteléig. A birtok nagyon szép és értékes. Nem felejtkezett el a boldogúlt, a közelebbi másfél tized alatt vagyoni bukások következtében nagyon meggyengült gálocsi ev. ref. egyházról sem; hagyott részére templomépítési alapúl a szürthei határban a Latorca-parton egy 40 holdas, jóminőségű, egy részében nyárfás legelőt. Ugyancsak a szürthei határban egy 5 holdas szép, fiatal tölgyes erdőt, oly kötelezettséggel, hogy ez az erdő a lelkészlakon szükséges építkezések és kerítések ellátására szolgáljon; de míg fentnevezett keresztleánya férjhez nem megyen, annak évenkint köteles az egyház a nevezett erdőből 5 ölfát készen kivágva lakására szállítani. Ezenfelül már 1879. évben öntetett egy 327 bécsi font súlyú harangot az egyház részére emlékben. A boldogúlt szüleitől nagyon kevés vagyont öröklött; azt szerencsés gazdálkodás és takarékosság által maga szerzette. Sárospatakon theologiát és jogot végzett; volt hajdan gönci három-éves tanító is. Majd Ungba jövén, megyei szolgálatba lépett, hol a forradalom lezajlásáig mint esküdt szerepelt; azután gazdálkodott. A 70-es években az egyházmegye bizalma az egyházmegyei tanácsbírói székre méltatta, hol helyét közmegelégedéssel töltötte be mindaddig, míg az öregség lemondásra kényszerítette. Legyen könnyű neki a föld és tisztelt közöttünk emléke!

Vágó István,
gálocs-botfalvai ev. ref. lelkész.

— **Felhivás és kérelem.** A budai ev. ref. egyház helyi bizottsága, a főváros jobbparti részén építendő ref. templom alapjára eddig begyűlt adakozásokról egy betűsoros kimutatást készít; ennélfogva tisztelettel felkéri mindazokat, kik ezen alap javára kibocsátott gyűjtőíveket még vissza nem küldötték, szíveskedjenek azokat folyó évi julius hó végeig annyivalinkább beküldeni, mert e kimutatásban a visszatartott ívek is ki lesznek tüntetve. A gyűjtőívek, az esetleg begyűlt összegekkel együtt, nagysá-

*) Szívesen hiszem és várom. *Szerk.*

gos Szőts Albert, miniszteri osztálytanácsos úrhoz (Budapest, I., Lovas-út 58. sz.) küldendők. Kelt Budapesten, 1888. évi julius 10-én. *Az elnökség.*

— **Az árvízkárosultak javára.** A tiszáninneni egyházkerület püspöke felszólította a főpásztorsága alá eső egyházakat, hogy az árvíz által károsultak felsegélésére egy vasárnap perselyt tegyenek ki. A *csicseri* ev. ref. egyház (Ungm.), folyó hó 15-dikén tett eleget a főpásztor kívánságának, s az eredmény 7 frt 13 kr lett, a mely az esperesi hivatalhoz beküldetett. A gyülekezet csupán 500 tagból áll, s jó példát mutatott a keresztyéni szeretet gyakorlására a nagyobbaknak is.

— **A tiszántúli egyházkerület** őszi közgyűlését szeptember 17. s következő napjain tartja meg Debrecenben.

— **Genfnek, a kálvinizmus őshazájának,** e valódi protestáns Rómának egyházi életéről egy német lapban érdekes és jellemző sorokat találunk. «Genf — úgymond — központja minden francianyelvű ország protestáns egyházának. Innen indúlnak útra azon kiküldöttek, kik a katholicismus erős várait fölkeresik, s idejöket, vagyonukat, gyakran egész életöket az evangyéliomi munkálkodásnak szentelik. Itt üléseznek a protestáns egyházi gyűlések, itt a székhelye a kül- és belföldi missió különböző célú bizottságainak; s itt uralkodik mindenekelőtt a nyilvános életben a protestáns szellem oly mértékben, mint egyetlenegy városban sem. Nem mintha befolyást gyakorolna a kormányra és a hivatalnok-seregre, mert ezek teljesen a nagyon is felvilágosúlt *radikálisok* kezében vannak; de annyiban, hogy a családi és társadalmi életet oly erősen áthatja, hogy az egész városra a maga sajátos képét nyomja. Genf lakosságának nagy része minden vallásos kérdés iránt oly élénk érdeklődést tanúsít, a melynek párját Németországban hasztalan keresnők. Különösen, mióta a szabad egyház (Eglise libre) fennáll, vett erős lendületet a vallásos élet. A szabad egyház, a francia Schweiz e sajátnemű alkotása, az egyház és állam különválasztására irányúló hatalmas mozgalmak kifolyása; igen sokan a legvallásosabb érzületű családok közül s velök több lelkész is, kiléptek az államegyházból, mert a hitetlen kormány befolyását az egyházra vészthozónak tekintették. Új, szilárdan szervezett egyház alakúlt, külön lelkészekkel és külön templomokkal. A kultus minden költségeit az egyháztagok önkéntes adakozásából fedezték. És el kell ismerni, ezek minden felhívás nélkül, oly örömmel és gazdagon adakoznak, hogy a szabad egyház a vallás terén nagyszerű működésre lett képesítve. Neki vannak a legjobb, legbuzgóbb papjai, templomai a leglátogatottabbak, hívei a legszigorúbb jelleműek és legtisztább életűek. A szabad egyház a francia Schweiz protestantismusára nézve valóságos áldás forrásává lett. Egyúttal azonban az államegyházra is jótékony hatást gyakorolt, amennyiben azt mélyebb vallásosságra, alaposabb működésre kényszerítette. Mindkét egyház együttvéve, mintegy 20 istenitiszteletre szánt helyiséggel, templommal és imaházzal rendelkezik, a melyekben vasárnaponkint rendszerint és legtöbbször kétszer is szokott istenitisztelet tartatni. Ezen 20 imaház 80 lelkészt foglalkoztat. Ha összehasonlítjuk Genfet 60,000 protestáns lakosával és 80 lelkészével Berlin egyik külvárosával, melyben 80,000 lélekre *két* lelkész esik, már ezen számszerű szembeállításból is kitűnik, hogy mily másnemű befolyást gyakorolhat a genfi papság a népre. E mellett a lelkészek sokkalinkább a műveltebb osztályból származnak, mint nálunk, sőt nem kis részben a gazdag aristokrácia köréből valók. Az olyan lelkész, ki egyúttal milliomos, nem tartozik a ritkaságok közé. A Genfben alkalmazott lelkészeken kivül aztán gyakran jönnek más lelkészek is a cantonból vagy Lausanneból, vagy Franciaországból és pedig magából Párisból, hogy Genfben vallásos értekezleteket tartsanak vagy predikáljanak. Egy Monod és Bersier, Genfbe jövetelök alkalmával, ezer meg ezer hívőt gyűjtenek a székesegyházba. De magában Genfben is nagy számmal találhatni kitűnő egyházi szónokokat. Rosz egyházi beszédeket alig lehet hallani. Ezt részben onnan lehet kimagyarázni, hogy a beszédeket rendkivüli gonddal dolgozzák ki. Sok lelkész lévén, az egyesnek csak ritkán kell papolni, s így elég ideje van az előkészületre. Ismertünk egy lelkészt, ki évenkint csak 4 egyházi beszédet készített; mindeniket előbb Genf 3—4 különböző városrészében mondotta el, azután útnak indúlt velök be Franciaországba vagy a francia Schweizba. Mindenik beszéd, úgy homiletikai és nyelvi tekintetben, mint eszmegazdagságra nézve, egyaránt kitűnő volt. Kérdés azonban, vajjon nem szenved-e a beszéd célja az által, ha egy és ugyanazon predikáció sokszor és végre csak mintegy gépiesen mondatik el? Ama Németországban gyakran felpanaszolt állapot, hogy a politikai pártok általában a vallásos irányok szerint sorakoznak, Genfben is feltalálható. Az egész jobb társaság, s különösen a nemesség, szigorú kálvinista gondolkozású. Még most is sok családot lehet látni, kik illetlennek tartják a szinházbamenetelt; no, aztán vasárnap kártyázni vagy szinházba vagy valami világi hangversenybe menni: azt egyenesen bűnnek tekintik. A milyen gondolkozásuk, egészen annak megfelelő imaházuk s istenitiszteletök is: a megindító, meggyőződéséhez szigorúan ragaszkodó hit képe, de hideg és kopár, semmi tekintettel az emberi szem, fül és szív iránt. A falak minden legkisebbb dísz, kép vagy koszorú nélkül valók, az oltár, szószék egyszerű fából van, gyakran még lepellel sincs leterítve; az istenitisztelet majdnem egészben predikálásból áll, kevés énekkel s csaknem minden liturgia nélkül. Bámulni, csodálni gyakran tudjuk a kálvinizmust nagyszerű áldozatkészségéért és hithűségéért, de szeretni úgy, mint a mi Luther szellemétől áthatott német protestantismusunkat, nem volnánk képesek.»

— **Irodalmi hírek.** A régóta rebesgetett s több oldalról ellenzett *theologiai szakkönyvtárt* az ág. hitv. evang. egyház egyetemes theologiai akadémiájának tanárai végre is megindították, s elsőül *Dr. Masznyik Endre,* Luther életének ismerős írója jelent meg a szakkönyvtárban, a maga — *„Evangelikus dogmatika“* című, I—XVI+236 lapra (8°) terjedő — munkájával, a mely Pozsonyban a Wigand nyomdájából, finom papíroson, díszes kiállításban került ki, s benne, mint a szerző előszava mondja, az ág. hitv. ev. egyház symbolikus és az u. n. ó-lutheri theologusok dogmatikus tanai vannak közölve rendszeres feldolgozásban. A szerző — szerényen beismeri — hogy nem a maga, hanem a mások szellemi alkotását közli s nem maga *szól,* hanem szólaltat; nem *alkot,* hanem *alakít, szerkeszt.* A mi a műben különösebben az övé, az a magyar dogmatikai irodalom könyvészeti gyüjteménye, a melyről azonban szintén beismeri, hogy az sem nem teljes, sem nem rendszeres; de így is becses a szerző szerint is és szerintünk is, jóllehet egyszeri átlapozásra is sok hiányt találunk e gyüjteményben, főleg amiatt, mert a buzgó szerző temérdek oly könyv címét is közli, a melyet sohasem látott. A mű megjelenésének azonban így is örülünk; mert érdekes kezdetnek tekintjük azt, a mely a maga gyöngeségeivel intelem lesz a szakkönyvtár további művelőinek. Ára 2 frt. Bővebb ismertetésére is szívesen nyitunk tért. — *Dr. Horváth Ödön,* eperjesi jogakadémiai tanárnak lapunk iskolaügyi rovatában *„Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez“* cím alatt közlött alapos és szépen irott tanulmánya külön lenyomatban is megjelent, s mint «szerző

sajátja,» kapható 50 krért Eperjesen. Mi nyereségnek tartottuk lapunkra nézve e tanulmány közrebocsátását s a legmelegebben ajánljuk azt a jogakadémiák sorsa iránt érdeklődők pártfogó figyelmébe.

Pályázat főgimnáziumi tanszékre.

A folyó év őszén tartandó egyházkerületi közgyűlésen, választás útján, a nagy-enyedi ref. Bethlen-kollégiumnál, két főgimnáziumi rendes tanári szék fog betöltetni, mégpedig:

1. *az üresség*ben levő mennyiségtan-természettani;

2. *egy újan rendszeresítendő latin s görög nyelv és irodalmi rendes tanári szék.*

A választandó rendes tanárok javadalma, egyelőre, egyen-egyen: évi 1000 frt készpénz-fizetés, 64 köbméter tűzi fa (mintegy 160 frt értékben) és lakás természetben, vagy 240 frt lakáspénz; a fennálló hat, magasabb fizetésű gimnáziumi rendes tanári állomások valamelyikének megüresedése esetén, az özvegy-árva-kegyév lejárta után, szolgálati idősbség rendje szerint, azon magasabb fizetés (1350 frt, 50 frt ötödéves fizetéspótlék, lakás vagy lakáspénz és veteményes kert-rész) élvezetébe jutnak.

A szolgálati idősbségre nézve — egy időben választottak közt — a tanári oklevél kelte dönt.

A választottak helyöket az 1889—90. év megnyitásakor ünnepélyes beköszöntéssel foglalják el.

A pályázók életkorukról, vallásukról, végzett tanulmányaikról, állami képesítettségükről, eddigi szolgálataikról stb. tanúskodó okirataikkal felszerelt kérvényöket folyó évi augusztus 20-ig az erdélyi ref. egyházkerület áll. igazgató-tanácsához, Kolozsvárra címezve nyújtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsácsának Kolozsvárt, 1888. julius hó 4-én tartott üléséből.

Szász Domokos, *Parádi Kálmán,*
ref. püspök, mint elnök. *tanügyi előadó.* 1—1

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetnél egy tanítónői állásra pályázat hirdettetik.

A pályázati feltételek következők: 1. Polgári iskolai tanítőnői képesítés. 2. Bentlakás az intézetben, a bentlakó növendékekre való felügyelettel. 3. A földirat tanítása a négy felsőbb osztályban; a rajz, számtan tanítása az első felsőbb osztályban; kézimunka-tanítás a két alsó osztályban, német nyelv az első felső osztályban. 4. A német nyelv tökéletes bírása. 7. Fizetés 500 forint és teljes ellátás. 6. Reformátusoknak, általában protestánsoknak előny adatik. 7. Pályázók folyamodványaikat augusztus 15-ig hozzám küldjék be.

Miskolc, 1888. julius 18. *Kun Bertalan,*
1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

HIRDETÉS.

A „**Sárospataki Irodalmi kör**“-nek alább felsorolt kiadványait szívesen ajánljuk a középiskolai tanférfiak és tanártestületek pártfogó figyelmébe:

Bibliai vallástan a gimn. I. és II. osztály számára. Irta *Kovácsy Sándor,* gimnáziumi tanár. 144 lap. 1882. ára fűzve 80 kr.

Bibliai bevezetés. Középiskolai használatra. Újonnan átnézett és javított kiadás. 112 lap. 1886. ára fűzve 60 kr.

Keresztyén egyháztörténet a gimn. felsőbb osztályok számára. Irta *Kovácsy Sándor,* gimn. tanár. 196 l. 1884. ára fűzve 1 f. 37 kr.

A magyar egyházi reformáció történetének vázlata. Irta *Dr. Heisz-ler József.* Második kiadás. 106 lap. 1873. ára fűzve 80 kr.

Keresztyén erkölcstudomány a gimnázium 8-ik osztálya számára. Negyedik kiadás. 80 lap. 1883. ára fűzve 57 kr.

Magyar nyelvtan gyakorlatilag szerkesztve. Algimnázium számára. Nyolcadik kiadás. 276 lap. 1877. ára fűzve 1 frt.

Magyar olvasókönyv a gimnázium I. osztálya számára. Szerkesztette *Molnár Lajos,* gimn. tanár. I. k. 144 l. 1887. ára fűzve 90 kr.

— Ugyanaz II. kötet, a II. osztály számára. 152 l. ára fűzve 90 kr. *Az állami iskolák részére mindkettő 12056. sz. a. engedélyeztetett.*

Magyar olvasókönyv a gimnáziumi III. osztály számára. Szerkesztette *Maklári Pap Miklós,* gimn. tanár. (Most nyomatik).

Költészettan és Olvasókönyv. A gimn. felsőbb osztályai számára írta és szerkesztette *Dr. Kapossy Lucián,* gimn. tanár. 1887. Ára fűzve 1 frt 50 kr. *Az állami iskolák részére 20968. szám alatt engedélyeztetett.*

Latin nyelvtan a gimnáziumi I. osztály számára. Ötödik kiadás. 183 lap. 1883. ára fűzve 80 kr.

— alsó- és közép-gimn. osztályok használatára. *Dr. Putsche K. Edward* után dolgozták *Finkey József és Soltész Ferenc.* Ötödik javított kiadás. 130 lap. 1883. ára fűzve 80 kr.

Latin mondattan a gimn. III. és IV. osztálya számára. Készítették *Kérészy István és Szinyei Gerzson.* Ötödik javított kiadás. 128 lap. 1885. ára fűzve 80 kr.

Latin olvasókönyv a II. gimn. osztály használatára. *Gedicke F.* után. Második kiadás. 84 lap. 1877. ára fűzve 20 kr.

Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. Magyarázattal ellátta *Finkey József és Kérészy István.* III. jav. kiadás. 174 l. 1886. ára fűzve 1 frt.

Phaedrus meséi. Magyarázattal ellátta *Finkey József és Kérészy István.* Harmadik javított kiadás. 100 l. 1886. ára fűzve 60 kr. *(E két utóbbi könyvtárak részére 12056. sz. a. minisztériumilag ajánltatott.*

Görög nyelvtan, szótárral. Készítette *Szinyei Endre,* főgimn. tanár 295 lap. 1888. Ára 1 f. 80 kr.

Német irodalmi olvasmányok kézikönyve. I. kötet. Készítette *Kun Pál,* tanár. 258 lap. 1879. ára fűzve 1 f. 40 kr.

— Ugyanaz II. kötet. 260 lap. 1879. ára fűzve 1 f. 40 kr.

Számtan a gimnáziumok I—III. osztályai számára. A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje által 1884-ben megállapított s a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által csekély módosítással elfogadott tanterv alapján összeállította *Zsindely István,* tanár. I. évfolyam. I. oszt. számára. 76 l. 1887. ára fűzve 60 kr

— Ugyanaz II. évfolyam. II. oszt. számára. 1888. Ára fűzve 60 kr.

Magyarország történelme. Középiskolák alsóbb osztályai számára készítette *Maklári Pap Miklós,* gimn. tanár. II. jav. kiad. 128 lap. 1886. ára fűzve 70 kr.

Növénytan a középtanodák V-ik osztálya részére. Készítette *Búza János,* tanár. A szöveg közé nyomott 170 ábrával. 194 l. 1882. ára fűzve 1 f. 50 kr. *A nm. vallás- és közokat. miniszt. által 1883. nov. 4-én, 37031. sz. a. engedélyezett tankönyv.*

Ásványtan és Geologia vegytani előismeretekkel. A gimn. IV. oszt. szám. készítette *Búza János,* tanár. 160 l. 1885. ára f. 1 f. 20 kr. *Az állami iskolák részére 12164. sz. a. engedélyeztetett.*

Állattan a középiskolák VI. oszt. részére. Készítette *Buza János,* tanár. (Pár hét múlva kapható lesz).

Karénektár, mely magában foglalja a magyar- és erdélyországi ref. gyülekezetben használatba vett énekek dallamait, a négy fő-, u. m.: sopran, alt, tenor és bass szólamok szerint. Gimn., képezdék, vasárnapi énekisk. és népegyletek számár szerkesztette *Ivánka Sámuel,* énektanár. 192 l. 1882. ára fűzve 1 f. 07 kr.

Magyar-latin zsebszótár. Iskolai használatra. *Kérészy István, Dr. Soltész János, Szinyei Gerzson* és *Szívos Mihály,* gimnáziumi tanárok közreműködésével szerkesztette *Soltész Ferenc,* gimn. tanár. 1426 l. 1880. ára 1 f. 67 kr. *Az állami iskolák részére 12256. sz. a. engedélyeztetett.*

Latin-magyar zsebszótár. Isk. haszn. 1138 l. 1878. ára fűz. 1 f. 30 kr.

Görög-magyar szótár. Második újonnan átdolgozott és bővített kiadás. Szerkesztették *Soltész Ferenc és Szinyei Endre,* tanárok. 738 háromhasábos lap. 1875. ára fűzve 4 frt 50 kr. *Az állami iskolák részére 12056. sz. a. engedélyeztetett.*

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 31. szám. Sárospatak, 1888. julius 30.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az egyházak vagyonainak kezelése és ezzel kapcsolatban a gondnoki számadások megvizsgálása.» *Olajos Pál.* — «A francia tanárképzésről» *Dr. Öreg János.* — «Adalékok az ó-szövetségi ítészet legújabb történetéhez.» *Szakal Károly.* «Az ungi ev. ref. egyházmegyei lelkészi értekezlet.» *Ábrahámy István.* — «Püspöki körlevél.» *Kun Bertalan.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Az egyházak vagyonainak kezelése és ezzel kapcsolatosan a gondnoki számadások megvizsgálása.

Azt tartja a világnak egy találó és forgalomban lévő közmondása, hogy az eszme eszmét szül és a gondolat más rokon-gondolatot ébreszt. Úgy vagyok én a Kovácsy úr tartalmas közleményével, melylyel ő e becses lapok 25-ik számában az olvasó közönségnek kedves élvezetet nyújtott.

A gazdag tartalmú cikknek különösen az a passusa kötötte le figyelmemet, mely a zsinati törvényre hivatkozással, az egyházak vagyonainak gondozásánál a lelkészek jogait és kötelességeit körvonalozza; mely jogokat a papi testület tagjai közül nem mindenki gyakorol, és mint egyik legsarkalatosabb papi kötelességet, nem mindenki teljesít kellő erélylyel.

És már épen az ilyen jogfeladás és kötelességmulasztás miatt kerülnek elő a sok csonka-béna és hibákkal teljes gondnoki számadások, melyek «in ultima analysi» az egyházak megkárosítását, illetőleg haló szegénységét és kínos nyomorúságát eredményezik.

Valószínűleg a jelzett hátrányosan működő okok és körülmények megfigyelése indította az alsózempléni egyházmegye kormányzó testületét arra az intézkedésre, hogy az egyházak vagyonainak kezelését előtűntető számadások vezetésének és megbírálásának módszeres kidolgozására egy tervkészítő küldöttséget nevezett ki, mely küldöttség a maga munkálatát, jóváhagyás és elfogadás végett, a mult tavaszi egyházmegyei gyűlés eleibe terjesztette.

Az egyházmegyének ezt a gondoskodását a jelenlegi viszonyok között — elvileg — én is időszerűnek, sőt szükségesnek ítélem; annyivalinkább pedig, mivelhogy a zsákmány után leselkedő önzés gonosz szellemének, a mások és kiválólag a közvagyon ellen intézett támadásai és merényletei a mai miazmás erkölcsi légkörben elannyira napirenden vannak, miszerint azok ellenőrzésére — sok esetben — még az árgusi szemek sem volnának képesek kellő biztosítékot nyújtani; és a mely bűntények ostorozására és megbüntetésére a Medúza fején nőtt és ember-vérrel táplálkozott kígyókból kellene ostort készíteni.

De ha már a polgári közéletben a korunkat sötéten jellemző bűnös sikkasztásoknak oly számtalan botrányos jeleneteivel találkozunk is: illendő és következetes, hogy az egyháznak, mint szorosabb értelemben vett erkölcsi testületnek közvagyona felett híven őrködjenek az egyházak őrállói, és ne engedjék meg azt, hogy az úr oltárának nagy küzdelmek árán gyűjtögetett csekély vagyonát a telhetetlenség a maga önző céljaira kizsákmányolja.

Az alsózempléni egyházmegye küldöttségének beterjesztett munkálata azt ajánlja, hogy a felmutatott mintázat szerint összeállított gondnoki számadások másolatai nyugtákkal és igazolványokkal támogatva, egy, a gyűlés helyén összeülendő számvizsgáló-bizottság által bíráltassanak meg, és hogy e bizottság bírálata fogja meghatározni a számadó helyes vagy helytelen eljárását, hűséges vagy hűtelen kezelését.

A kérdéses ügyre nézve legyen szabad nekem is itt e helyen elmondanom tapasztalásra épített szerény nézetemet, mégpedig azon oknál fogva, mivelhogy az egyházak finánciális ügye olyan közös és sarkalatos ügy, mely iránt minden jóravaló egyháztagnak és különösebben a lelkészi testületnek érdeklődnie kell; és így annak figyelemmel való kísérése reánk nézve nemcsak jogos, hanem egyszersmind kötelességszerű.

A finánciális ügy a társadalmi életmozgalom minden változataiban olyan fontos és elhatározó, mely nélkül sem kicsi, sem pedig nagy dolgot végezni nem lehet; maga Jézus is ilyen értelemben nyilatkozik, midőn azt hangsúlyozza, hogy *„a ki tornyot akar építeni, először számlálja meg az ő költségét.“* Luk. 14. 28. A hadviselés is elmarad, ha az államok pénztárai

kiürültek, és ez az állami „*minus*“ lehetne különösebben az óhajtott örök béke megszilárdúlásának legbizonyosabb eszköze és biztosítéka.

Azt tapasztaljuk, hogy a közéletben a pénz és a vagyon olyan nagy hatalom, mely birtokosának tekintélyt és tisztességet szerez, elannyira, hogy a mely ember az ő szegényes helyzetében még csak egyszerű figyelmet sem volt képes maga iránt ébreszteni; ha esetleg a nagy lottó főnyereményéhez, vagy valamely gazdag vagyon örökléséhez jutott: a pénz és a vagyon az ő mellőzött személyének egész jelentőségét megadja és a gazdagságot bálványozó világ a legmélyebb hódoló tisztelettel hajlik meg előtte, vagyis inkább vagyona előtt.

A pénznek és vagyonnak ez az előnyös volta és tekintélyt szerző tulajdonsága kelti fel az emberekben azt a lázas tevékenységet, s azt a vagyonszerzési törekvést, a melyet az emberi társadalomban általánosan tapasztalunk, elannyira, hogy bízvást elmondhatjuk: az „*auri sacra fames*“ minden ember szívében otthonos.

Ezen általam előadott és mindenesetre tárgyam világosítására tartozó kitérések után, elmondom vázlatosan az egyházak vagyonainak kezelésére és a gondnoki számadások megvizsgálására vonatkozó véleményemet.

* *
*

Hogy a gondnoki számadásokhoz bizonyos forma szükséges, ezt én is vallom és elismerem; már csak azon oknál fogva is, mivelhogy a világon minden tárgy bizonyos formában jelenik meg; sőt még azt is helyesnek nyilvánítom, hogy — amennyire lehetséges — az egyöntetűségre is figyelem fordíttassék; ámbár lehetnek olyan számadások is, melyeket egyöntetű formába beszorítani nem lehet, de nem is szükséges.

Azonban én a formánál előbbvalónak, lényegesebbnek és szükségesebbnek állítom a közvagyonnak lelkiismeretes gondozását és kezelését, mivelhogy a külső forma, még ha aranyból volna is az, nem ellenőrzi és nem igazítja meg a napirenden lévő sikkasztási üzelmeket, melyek ellen még az Úr oltára sincsen biztosítva. Azok a nyugták és igazolványok, melyekre olyan nagy súlyt látszik fektetni a küldöttség munkálata, sok esetben nem egyebek, mint szemfényvesztő vakítások a végrehajtott bűnös üzelmek elleplezésére. Azokat megírja akárki és igazolja akárki; sokszor épen maguk a kezelők megosztoznak a bűnös szerzeményen, mint hajdan a golgotai őrök megosztoztak a megfeszített Krisztus öltönyén. Igy tehát a külső forma, ámbár látszatosan kifogástalannak tűnik is fel, lehet mégis a számadás lényegében hibákkal teljes, és a lelkiismeretlen kezelés miatt, szemünkláttára elpusztúl a közvagyon, és még a szent siklusok is orzó kezek martalékaivá lesznek.

Én tehát a közvagyon megőrzése érdekében azt ajánlom, hogy a bevételeknél és a kiadásoknál legyen szigorú és lelkiismeretes ellenőrzés, és ezt teljesítse a helybeli lelkész, kit a törvény, hivatalos állásánál fogva, egyházi vagyonának őréül állított; és a ki hivatva van arra, hogy egyházában a morális élet egészséges lüktetését fentartsa, és még, hogy egyháza boldogúlását minden szabados és tisztességes eszközök alkalmazásával előmozdítsa, mivelhogy azt tőle — a mint Kovácsy úr is helyesen megjegyzi — minden más érdekek mellőzésével saját jólfelfogott érdeke is követeli.

A lelkész tehát foglalja el egyházának közvagyona mellett a törvény által számára kijelölt őrállomását; ő legyen a közvagyon hű ellenőre, vagyis inkább társkezelője, hogy az ő tudta és befolyása nélkül sem bevétel, sem kiadás ne történjék, illetőleg a vagyonkezelésnek s a pénztári forgalomnak egyedül az ő gondozása és ellenőrzése adja meg a hitelességet és érvényességet.

De ezen felügyeleti jog gyakorlata mellett kötelességévé tenném a lelkésznek, hogy egyháza vagyonáért minden lehető anyagi birtokával és egész erkölcsi értékével felelős. A tapasztalás bizonyítása szerint, különösebben azon egyházakban volt, van és leend a legkiáltóbb és legziláltabb fináncziális rendetlenség, hol a lelkész elvonja vagy elzárni engedi magát egyháza vagyonának kezelésétől; hol a gondnokok a lelkészek illetékes jogainak mellőzésével önállólag és ellenőrzés nélkül sáfárkodnak a közvagyonnal és nincsen senki olyan, a ki őket a körülmények követelésére rendreutasítsa, vagy épen a bűnös üzelmeket tekintélyes beleszólásával megakadályozza.

Továbbá kötelességévé tenném és utasításúl adnám az évenkint kiküldetni szokott egyházlátogatásnak, hogy a gyakorlatban lévő, de már elidősült katekizmusi kérdő-pontok elkérdezése és a sokféle címek alatt kirótt közpénzek behajtása mellett fordítson fő- és éber figyelmet a gondnoki számadások pontos és részletes megvizsgálására; mivelhogy — az én véleményem szerint — csakis a helyszínén, a számadó és ellenőr jelenlétében lehet a számadást alaposan megvizsgálni és megbírálni, hol az illető kezelők a számadás homályos vagy kétes tételeire rövid úton felvilágosítást adnak. És én az ilyetén eljárást elannyira szükségesnek, sőt mellőzhetetlennek tartom, melyet a célbavett, de a helyszínétől távollévő egyházmegyei bíráló-bizottság működése teljességgel nem pótolhat; különösen pedig azért, mivelhogy az esetleg előfordúlható nehézségekre a bizottság nem fog tudni kitől felvilágosítást kérni. És már ilyen körülmények között — ha célhoz akar jutni — vagy a kezelő személyzetet kell maga eleibe idézni, vagy pedig a helyszínére küldendő küldöttség eljárása folytán, hosszadalmas úton juthat el a helyes és alapos megbírálás céljához; míg ellenben az általam jelzett módon gyors eredmény érhető el.

Véleményem szerint az egyházlátogatás célja nem valamely mulatságos kéjútazás, hanem az egyházak és iskolák szellemi, erkölcsi és anyagi állapotának

megvizsgálása, megbírálása és jegyzőkönyvbe vezetése; és így tehát az egyházi vagyonkezelését előtűntető gondnoki számadás megvizsgálása is az egyházlátogatás általam jelzett működésének keretébe tartozik.

És még azt is merem állítani, hogyha az egyházlátogatás a gondnoki számadások megvizsgálásánál kellő erélyességet és tevékenységet fogna kifejteni, ez által az egyházak érdekében a legüdvösebb közhasznú munkát teljesítené; egyszersmind a tervbevett egyházmegyei számvizsgáló-bizottság működése is feleslegessé, sőt egészen szükségtelenné válnék.

Olajos Pál.

ISKOLAI ÜGY.

A francia tanárképzésről.

A Franciaországban mai napság divatozó tanárképzés eredete a XVIII. század végére vihető vissza, a midőn a jezsuiták elűzetésével világi tanárok képzéséről kellett az államnak gondoskodnia. A párisi parlament vette kezébe ez ügyet s Rolland elnök s Pelissier abbé tervezete alapján a Louis le Grand collegiumban oly intézetet nyitott meg, a melyben *oly polgárok nyerjék kiképeztetésöket, a kikből a párisi egyetem tanárai a tartományi iskolák oktatói és a polgárság gyermekeinek tanítói válhassanak.* Hogy kellő számú tanárjelöltekre tehessenek szert, az 1770-ik szeptember 4-én kelt rendelet akként intézkedett, hogy a pályázat útján kiadandó ösztöndíjak közül a Louis le Grand collegium felváltva hatot szabadon, hatot pedig tanárjelölteknek adományozza s ez a sorrend mindaddig megtartassék, míg csak a pályázók közül a megállapított tanárjelölt-létszám ki nem telik.

A felvétel szabályzat sokban hasonlított a mostanihoz, amennyiben a pályázóktól megkivántatott, hogy előzőleg az egyetemen a magister artium címét megszerezték legyen, ezentúl a philosophiai szakra jelentkezőknek két írásbeli dolgozatot s két szóbeli vizsgát, a rhetorikai és grammatikai szakbelieknek három írásbeli és egy szóbeli vizsgát kellett letenniök. Minden vizsgálat nyílt ajtók mellett egy óráig tartott. A philosophiai írásbeli első vizsga tárgyát valami metaphysicai vagy erkölcstani kérdés, a másodikat valami physikai kérdés megfejtése képezte. A szóbeli vizsga tárgya a logica, metaphysika, moral, mathematika és physika volt.

A rhetorikai írásbeli dolgozat egy latin és francia feladat megfejtéséből, a grammatikai pedig latin dolgozatok s a latin és görög feladatnak franciára való fordításából állott. A rhetorikai szóbeli vizsga a francia, latin és görög szónokok és költők s a rhetorika és poesis szabályainak ismerete körül forgott. A grammatikusoktól azon görög és latin írók ismerete kivántatott, a melyek az alsó hat lycealis osztályban tárgyaltattak, továbbá a latin, görög és francia nyelvtanokban való jártasság. Megállapíttatott az is, hogy az ösztöndíjak élvezete csakis három évig tart s tovább semmi szín alatt sem engedélyezhető.

E rövid leírásból látjuk, hogy az *„Ecole normale superieure“* már a nagy forradalom előtt majdnem teljesen a mostani szervezete szerint állíttatott fel s a későbbi idők a jeles szervezetet a reactio szolgálatában sokszor felforgatták s megrontották ugyan, de mihelyest a nemzet szabadabban lélegzett, megint a kitűnő alaphoz tértek vissza.

Az «Ecole normale superieure» jelenlegi palotája az Ulm-útca 45-ik száma alatt fekszik, ahova az iskola 1847-ben költözött be. Minthogy a régi helyiség nemcsak szűknek bizonyúlt a fejlődő intézet számára, hanem az idők folyamán annyira düledékenyné vált, hogy a hatóság nagy részet lebontatta, a közoktatásügyi miniszterium már 1839-ben terveket készíttetett egy új, az iskola céljainak megfelelő intézet építésére. A kamara e célra 1.978,000 frankot szavazott meg s az épület ünnepélyes felavatása és használatbavétele 1847. november 4-én, az iskolai év megnyitása alkalmával történt.

A mint az idegen az ulm-útcai 45-ik számú házat felkeresi, majdnem kételkedik, hogy jó helyen jár-e, kivülről nézve annyira nem felel meg az, a mit lát, e nagyszerű intézethez kötött várakozásának. Az útca vonalán, az egész telek szélességében, magas, eléggé dísztelen falkerítés húzódik végig, mely a palotát csaknem teljesen elfödi szemei elől. A kerítés egyik végében rácsos kaput lát, mellette kis, földszintes kapus-lakást, s csak amint az ajtón belép, akkor látja meg, hogy mégis talán jó helyen jár. Egy nagy telek közepén terjedelmes, eléggé szép, kétemeletes négyszög-épület emelkedik előtte s a díszes előcsarnokon belépve, azonnal észreveszi, hogy a tudományoknak a jelenkor kivánalmai szerint épített szent csarnokába jutott.

Mindenekelőtt az intézet igazgatóját, Perrot urat kerestem fel s átadtam neki Sayous Ede, a besançoni fakultás tanárától nyert ajánló-levelemet, elmondva jövetelem célját. Erre átadta az intézet történetét tartalmazó 1884-ben megjelent vaskos kötetet s körülvezetett az épületben.

Az iskola, mint mondám, nagy, minden oldalról szabadon álló palota két udvarral, a melynek egyike a négyszög közepén, másika a belső oldalán fekszik, mindegyike árnyékos fákkal beültetve, a tanuló ifjúság üdülésére szolgál. A belső udvart zárt, világos, üveges folyosó övezi, kényelmes sétáló hely zord időben, felékesítve az intézetből kikerült s egyéb nevezetes emberek mellszobraival. Ugyanitt vannak a különféle természettani, természetrajzi, vegytani, földtani muzeumok, laboratoriumok, mondanom sem kell, hogy a leggazdagabban felszerelve. Az emeleten van az igazgató lakása, a tantermek s a mintegy 60,000 kötetre rugó s a legjelesebb művekből álló szakkönyvtár. A másodemeletet a tanulók közös s a legnagyobb rendet és tisztaságot feltüntető háló- s dolgozó-termei foglalják el, ugyanitt vannak a harmadéveseknek s a tanári vizsgára vagy tudori szigorlatra készülők magánszobái. A földszint alatt vannak a konyhahelyiség, étkező terem, szolgaszemélyzet lakása sat. Mindenütt kényelem, rend, tisztaság.

Az ecole normale superieure két külön szakaszra, ugymint *irodalmi* és *tudományos szakaszra* oszlik, a melyeknek növendékei együtt élnek ugyan, de e mellett mindegyikük a saját célja szerint elkülönzött magánéletet is folytat.

Az intézetbe való belépés pályázat útján történik, a lyceumi tanfolyam bevégzése s az ezt bizonyító *baccalaureatusi vizsga* letétele után. Az egyes lyceumok igazgató testülete kiszemeli a legjelesebb képzettségű s tehetségű növendékeket s ajánlja őket az ecole normale igazgatóságának a felvételi vizsgálatokra való bocsátásra. Minthogy a vizsga rendkivül szigorú, az ily növendékek még baccalaureatusi vizsgájuk letétele után is rendesen illető lyceumaikban maradnak s rhetorikai, illetve philosophiai tanulmányaikat bővítik, hogy lehető alapos készültséggel lépjenek a vizsgáló bizottság elé. A felvettek többnyire a párisi lyceumokból kerülnek ki. Hogy a felvételi vizsga mily szigorú, kitűnik onnét, hogy az ajánlottak s folyamodók közül, kiknek száma mintegy 150,

huszonöt vétetik fel az irodalmi s húsz a tudományos szakosztályba.

A felvétel szigorúságát okadatolja az a nagy előny, a melyben a felvettek részesülnek. Három évig az állam költségén teljesen ingyen tanulhatnak, a katonai szolgálattól mentek s ha a három éves tanfolyamot sikerrel végezték, a legjelesebbek még pár évig az intézetben maradhatnak, hogy tudori vizsgáikra készüljenek. Ezek nem köteleztetnek továbbra a tanfolyamok hallgatására, hanem választott szakukra s tudori dolgozataikra készülnek, legfelebb mint *felügyelő mesterek* vagy *ismétlő mesterek* tesznek ifjabb pályatársaik mellett szolgálatot. A tudományos szak jelesebbjei a különböző laboratoriumokban maradnak s ott dolgoznak a világhírű Pasteur vezetése alatt, ki egykor maga is ez intézet növendéke s a tudományos szakosztály igazgatója volt. Mások meg a tanfolyam bevégzése után a *római* vagy *athenei* francia iskolákba küldetnek s a classicus földön nemcsak szakszerű további kiművelésben részesülnek, hanem a mellett, hogy az ókori maradványokat a helyszínén tanulmányozzák, még a kormány megbízásából s költségén újabb ásatásokat s kutatásokat végeznek, a mely foglalkozás következtében a francia irodalmat sok jeles szakmunkával gazdagították. A modern nyelvek tanáraivá lenni készülők Angliába, Németországba, Algirba küldetnek, vagy pedig a külföldi iskoláztatást tanulmányozzák a tett helyén. Ezekből válnak azután a magasabb oktatásnak s egyes fakultásoknak — a melyek Franciaországban az egyetemet pótolják — tanárai, a hol nehány évig mint értekezleti mesterek (maitre d' étude) vagy tanítással megbizottak (charge de cours) működnek, mert rendes tanárokká a fakultásokban csak a tudori vizsga letétele s 30 évi életkor betöltése után lehetnek. A magasabb tanításra ki nem szemeltek a középiskolákba osztatnak be, a hol azonnal rendes tanárokká lesznek.

E nagy előnyök biztositásáért azután nagy szorgalmat s megfelelő sikert is várnak növendékeiktől. A ki belépni akar, ha kiskorú, szülője vagy gyámja útján; ha nagykorú, önmaga kötelezi magát arra, hogy a tanfolyam bevégzése után tíz évig a tanítói pályán marad, ellenkező esetben az államnak megfizeti a három évi tanulása alatt ráfordított költségeket. Ezenfelül az irodalmi szakosztályban levők tartoznak az első, a tudományos szakban levők pedig a második év bevégzése után a *tanításra feljogosító* (licentiatusi) *vizsgát* letenni; kinek ez nem sikerül, az intézetből menten, minden könyörület nélkül elküldetik, hacsak azt nem igazolhatja, hogy tanulásában valamely komoly betegség akadályozta. A második év teljesen szabad, ez semminemű vizsgálattal nincs összekötve, hanem a tanuló minden korlátoztatás nélkül engedheti át magát kedvenc szakának vagy tanulmányainak. Ez rendesen a jövő szakpálya választásának időszaka. A harmadik év ezen szakpályán való tüzetes előkészületben telik el s befejezi a tanári testületbe való *bekebeleztetési* (aggrégé) *vizsga*, a mely nélkül senki rendes tanár (professeur titulaire) nem lehet, hanem csak a tanulmányra vagy a rendre felügyelő vagy tanfolyammal megbízott. (Vége következik.) Dr. Öreg János.

TÁRCZA.

Adalékok az ó-szövetségi ítészet legújabb történetéhez.

Az ó-szövetség ítészeti kérdései ez idő szerint még egyáltalában nincsenek megoldva. Hogy egy, az ó-szövetségi irodalmi termékekről teljes és tiszta képet nyújtó mű jöhessen létre, ehhez — dacára a Reuss-Graf-féle hypothesis által megvetett szilárd alapnak — még sok, egyes vitásabb kérdéseket tisztázó munkára van szükségünk. Sokáig kell még várakoznunk, míg az ó-szövetségi irodalom terén egy oly mű jön napvilágra, mint a minő az új-szövetségi téren *Holtzmann H.* és *Weiss B.* «Einleitung»-ja. Ezen körülmény különben természetes, mert hiszen házat nem építhetünk addig, míg a hozzá szükséges anyag összehordva s feldolgozva nincs; így vagyunk pedig az ó-szövetségi irodalomtörténettel. Az új-szövetségi ítészet terén vannak kérdések, a melyekre nézve, legalább az ugyanazon theologiai irányhoz tartozó szakférfiak teljesen megegyeznek; vannak alaptételek, a melyek általánosan el vannak fogadva; az ó-szövetségnél gyakran fog el bennünket az eféle érzés: *πάντα ῥεῖ*. És épen maguk, az újabb kritikai iránynak legtevékenyebb képviselői kétségeskednek a felől, hogy valaha szilárd, megingathatlan eredményre jussanak, nemcsak a fődolgokat, hanem a másodrangú kérdéseket illetőleg is. De ezen aggodalmak dacára sem kell féltenünk az ó-szövetségi tudományok jövőjét; épen az ó-szövetségi ítészet mezején uralkodó szellemi harc a leghathatósabb bizonyíték a theologia ezen ágának életrevalósága mellett; épen maguk, az aggodalmaskodó ítészek nyújtanak reményt derék műveikkel a szebb jövőre, sőt kilátásba helyezik azt is, hogy az ó-szövetségi ítészet vívmányai folytán új, fontos alaptételek jönnek létre, melyek nem csekély átalakító hatással lesznek a theologiai tudományok többi ágaira is.

A legújabb ítészeti művek különösen három irányban mozognak, a szerint, a mint szerzőik felölelik az összes ó-szövetségi termékeket (bevezetéseket), vagy pedig specialiter szöveg- és hexateuch-ítészettel foglalkoznak. Mellőzve ezúttal a *Kuenen-*, *Wellhausen-*, *Dillmann-* és *Vatke*-féle hexateuch munkálatokat,[1] a legújabban megjelent ó-szövetségi bevezetéseket és szövegítészeti munkákat fogom röviden ismertetni.

I.

Hogy egy, a mai igényeket kielégítő *bibliai irodalomtörténet* még sokáig marad jámbor óhaj, erről könnyen meggyőződhet bárki, ha csak egy futó pillantást vet is az ó-szövetségi ítészet jelenlegi állapotára. Érzik ezt theologusaink is, ezért írnak bevezetést, mely alatt a szakférfiak közmegegyezése szerint, a bibliai ítészetnek összes előadásai értendők; tehát ki kell terjeszkednie a bevezetésnek a bibliai művek eredetére, tartalmára s alakára. Megkísértették már némelyek ezen tudománynak más névvel való elnevezését; például: *Reuss E.* művét már nem «Einleitung,» hanem «Geschichte der heiligen Schriften des A. T.» címmel nevezi el, s ehhez képest tárgyalja a héber irodalmat, összefüggésben a zsidó nép történetével, ennek állami és vallásos fejlődésével, a geographiával és archeologiával. Azonban a héber irodalomtörténetnek systematikus megírása s positiv előadása mindaddig lehetetlen, míg az analysisnek kell szolgáltatnia az anyagot a synthesis részére. Ez idő szerint még meg lehetünk elégedve, ha «*történeti-kritikai* bevezetéseket» kapunk; s épenezért az «ó-szövetségi irodalomtörténetek» bizalmatlansággal fogadtatnak még most a szakértő közönség részéről.

A jelen alkalommal az ó-szövetsége ítészetnek négy nagyobb termékét szándékozom megismertetni.

Wellhausen, a tudós professor, *Bleeknek* régi beve-

[1] A hexateuch-ítészet mai állásáról már írt Spectator úr, bár — Kuenentől eltekintve — nem kimerítően. (L. «Sárospataki Lapok,» 1886. 46. és 47. szám).

zetését adta ki újolag (5-dik kiadás).[1] *Dr. Preiss H. Vatke V.* (ó-szövetségi felolvasásainak kiadásával szerzett legközelebb érdemeket[2]). *Karpeles G.*, különben szépirodalmi férfiú, a zsidó nép irodalmát tárgyaló művében, egyszersmind a bibliai irodalom-történetet is igyekszik végigkísérni.[3] Végre örömmel üdvözölhetjük *Kuenen A.* «történeti-kritikai bevezetésének» német fordítását.[4]

Bleek F. «Einleitung»-ja, ez az annyira kedvelt tankönyv, már több kiadónak kezén ment át. *Bleek János* és *Kamphausen A.* után adta ki *Wellhausen* előbb a negyedik s most legújabban az 5-dik kiadást. A régi *bleeki* bevezetésnek előnyös oldalai: az ó-szövetségi tudomány elemeinek tömör előadása, az egyes könyvek tartalmának célszerű csoportosítása s a jó berendezés stb. a legújabb kiadásban is megvannak. A 4-dik kiadásban *Wellhausen* valami 50 fejezetbe a saját elméletét is beszőtte; itt, az 5-dik kiadásban a régi *bleeki* fejezeteket változtatás nélkül hagyta meg saját vizsgálódásainak eredményétől egészen elkülönítve, azonban ismétli a pentateuch-ítészetnek *Bleek* halálától *Kuenen* kutatásaig terjedő történeti vázlatát. A függeléken kivül az ó-szövetség szövegéről szóló rész és az ehez tartozó három bevezető fejezet képezi még a *Wellhausen* sajátját az 5-dik kiadású Bleek-féle bevezetésben; ezen toldalékokban sincs azonban — eltekintve egyes kisebb jelentőségű észrevételektől és javításoktól — semmi olyan, a mi már a 4-dik kiadásban meg ne lett volna, úgy hogy az egyedüli újítást, a történeti könyvekre vonatkozó *bleeki* előadásoknak eredeti alakjukba való visszahelyezése képezi.

Tévedés lenne azonban részünkről azt gondolni ezek után, hogy *Wellhausennek* nem volt bátorsága az ő saját vizsgálódásainak eredményét egy, az ifjú theologusok részére készült tankönyvbe befoglalni, valamint méltánytalanság lenne a pentateuch-ítészetnek 1869-dik évvel történt berekesztéséből — mint ahol *Kuenen* kutatásai kezdődnek — azt következtetni, hogy *Wellhausennek* elment kedve az önálló theologiai munkálkodástól, s könnyű szívvel cserélte azt fel a keleti nyelvek professorának békésebb természetű munkájával. Sőtinkább így van jól, hogy tudniillik az ifjú theologusoknak nem nyújtott többet, mint amennyi őket a rendszeres és alapos tanulmányozásba bevezetteti, s hogy ezen célra a meg nem változtatott *bleeki* bevezetés alkalmas, ezt nemcsak a tapasztalás bizonyítja, hanem azon körülmény is, hogy a ma már előrehaladt ítészet nem kis mértékben befolyásoltatik *Bleek* és elvtársai által. *Bleek* felolvasásai ezenkivül maradandó becsűek általában az ó-szövetségi ítészekre, sőt magukra a gráfi-hypothesis híveire nézve is, mert híven tükrözik vissza a *Gráf* mellett és ellen felhozott különböző nézeteket és megmutatják, hogy mennyire befolyásoltatnak általuk a gráfi-hypothesis ellenei.

(Folyt. köv.) Szakal Károly.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegyei lelkészi értekezlet.

Az ungi ev. ref. egyházmegyében, folyó év junius hó 13-án, Szürthén tartatott lelkészi értekezlet az egyházi közéletbe vágó tárgyak felett értekezett.

Azon reményben, hogy e becses lapok olvasó közönségét is érdekelni fogják annak mind tárgyai, mind pedig az azok felett váltott eszmecsere: alólírott, mint ez értekezlet jegyzője, hogy annak hű képét adhassam, az arról szerkesztett jegyzőkönyvet közlöm az alábbiakban.

1. Mindenekelőtt egyházmegyénk nagytiszt. esperese, *Makay Dániel*, hálás köszönetet nyilvánított a lelkészi testület nevében, egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnoka, nagys. *Kovács Károly* úrnak azon meleg érdeklődéséért, a melylyel ő a valláserkölcsi élet fejlődésének az által is lendületet kívánt itt adni, hogy egyházmegyénk lelkészi testületét becses úri házához meghíván, az annyira fontos lelkészi értekezlet tarthatására alkalmat nyújtott. Ennekutána pedig értekezleti gyűléssé alakulás tekintetéből, elnök és jegyző választására hívta fel a lelkészközönséget.

Lelkészi testületünk, lelkes éljenzéssel adván kifejezést egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnoka iránti hálás érzelmének: az értekezlet elnökévé tiszt. *Orémus Dániel*, egyházmegyei tanácsbírót és nagy-dobronyi lelkészt; jegyzőjévé pedig *Ábrahámy István*, ágteleki lelkészt választotta meg, kik is a bizalmas elhívásnak engedve, helyüket elfoglalák.

2. Elnök az értekezlet szívélyes üdvözlése után azt megnyitottnak jelentve ki: miután előzetesen a meghívóban az értekezletnek semmi tárgya kitűzve nem volt, legelső teendőnek véli megszabni az értekezés tárgyait. E végből indítványoztatott, hogy az értekezletre, maguk az értekezni kívánó lelkészek sorozzanak fel, akár az egyházi kül- vagy belületet, akár a gyakorlati lelkészkedést érintő oly ügyeket, melyek körül az eljárás tisztázása; észleleteket, tapasztalatokat, melyek felett ha örvendetesek, azoknak ápolása és alkalmazása, ha pedig elszomorítók: azoknak elhárítása vagy megakadályozása érdekében eszmét cserélni s határozott megállapodásra jutni kivánatosnak látszik; s ezek tárgysorozat gyanánt előjegyeztessenek.

Ezen indítvány közhelyesléssel találkozván: egyes értekezleti tagok előterjesztése után, következő tárgysorozat állapíttatott meg:

Vitattassék meg:

a) Minő állást foglaljon el az ev. ref. papi testület — illetőleg egyház — a r. kath. klérusnak ev. ref. egyházunkra sérelmes visszaéléseivel, de legkiválóbban azon ártó törekvésével szemben, mely szerint az általa szervezett *nőegyletek* útján buzgólkodik hódításokat tenni ev. ref. egyházunkban?

b) Miként lehessen, jelen viszonyaink között, a népnevelés ügyének nagyobb lendületet adni?

c) Nem lenne-e szükséges a lelkészi értekezletet, bizonyos »alapszabály által« rendszeresíteni s annak célját és működése irányát határozottan megjelölni?

d) Nem látná-e a lelkészi testület, özvegyei s árvái érdekében, elodázhatatlan szükségesnek, a már ugyan létező, de kevésbbé gyámolító egyházkerületi, s a még csak reménybeli, és teljes nyugalmat nem adható s bizalmat nem kelthető országos özvegy-árvagyámtár mellett még egy egyházmegyei özvegy-árvagyámtárnak felállítását is?

e) A lelkészbeigtatási rendszer.

Ezen tárgysorozatban:

3. Az a) pont alatti tárgy előadója kifejti, hogy a r. kath. klérus soha nem fejtett ki nagyobb buzgalmat ev. ref. egyházunk létalapjának megingatására, mint épen napjainkban. E végből nemcsak az illetéktelen elkeresztelések, vegyes házasságoknál követelt reversalisok, sokszor nem felekezetükhöz tartozó halottak koporsói felett végzett temetési szertartásokkal botránkoztatja inkább, mint veszélyezteti — a vallásegyenjogosítási törvény da-

[1] Einleitung in das A. T., 5. Auflag, besorgt v. J. Wellhausen. Berlin. Georg Reimer. 1886.

[2] Historisch-kritische Einleitung in das A. T. nach Vorlesungen herausgegeben von dr. H. Preiss. Bonn, 1886.

[3] Geschichte der jüdischen Literatur. Berlin, 1886.

[4] Historisch-kritische Einleitung in die Bücher des A. T. hinsichtlich ihrer Entstehung und Sammlung. Leipzig, 1885—1887.

cára is — egyházunkat, s őzi hagyományos visszaéléseit; nemcsak magyar hazánknak jelentékenyebb helyeire átültetett zárdáival igyekszik kultuszának megnyerni, vagy legalább iránta hajlandóbbá, engedékenyebbé tenni, a felekezeti különbség nélkül odahordott s ott kedvesen fogadott női ifjúság kedélyét, mint a jövő nemzedék vallásos érzületének melegágyát: hanem a mi mindezeknél nem kevésbbé válhatik veszélyessé ev. ref. egyházunkra s nem kisebb őrfigyelemre s tettre ösztönöz: az, a hitben gyenge más felekezetekhez tartozó hívek elhódítására számított s »*Rózsafűzér*« név alatt mindenütt, hol vegyes felekezetek települtek, szervezett r. kath. női egyletek, melyeknek feladatuk céljaiknak megfelelő felolvasásokat tartani; a más felekezetbelieket ez úton körükbe vonni s a velök való gyakori érűlközés s egyéb hajlamot keltő eszközökkel hitsorsosai kebeléből kiválásra bírni. Ezen törekvésekkel szemben kérdi tehát: minő fegyvereket használjon s mily állást foglaljon el az ev. ref. lelkészi testület és egyház? Ajánlja e kérdést megbeszélés tárgyúl az értekezletnek.

Lelkészi értekezletünk e kérdést komoly megbeszélés tárgyává tevén, miután ahhoz többen kimerítőleg szólottak, azon nézet fogadtatott el, hogy a r. kath. klérusnak az elkeresztelések, reversalisok stb. törvényellenes űzelmeivel szemben — viszonylagos megtámadtatás és megtorlás veszélye nélkül — semmiképen sem lehet hasonló eljárást követve, a törvénytelenség útjára lépnünk: de minden esetben a vallásegyenjogúságot biztosító polgári törvény paizsa alatt keresni jogaink védelmét és sérelmeink orvoslását mindaddig, mígnem azon sok tekintetben hiányos vallásügyi törvények, sűrűn felhordott panaszainkra, hazai törvényhozásunk asztalán újabb áttekintés alá vétetnek s határozottabb és áthághatatlanabb körvonalakat nyervén, ez úton úgy a sérelmek, mint az azt követő panaszok végképen el nem enyésztetnek. De egészen más tekintet alá esik a r. kath. klérusnak zárdai nőnevelő-intézete s ama újabban létesített »Rózsafűzér« nevű nőegyletei útján kifejtett hódítási buzgalma. Ezekben már a lélek, a szellem fegyvere van kivonva, melylyel minden idegen hitnézetet s vallás-erkölcsi állást megingatni s kiirtani akarva, saját hitelveit, tanait a szív, a kedély melegébe átültetni, meggyőződéssé fokozni törekszik. Itt csak a hasonló fegyverek lehetnek arányosak s olyanok, a melyekkel ev. ref. egyházunk érdekeit sikerrel megóvhatjuk. E végre kívánatos, hogy egyházmegyénk is törekedjék, minden erőt megfeszítve, oly nőnevelő-intézet létesítésére, mely a magasabb igényeknek is megfelelvén, ez által előkelőbb köreink növendék leányai a zárdai nőnevelő-intézettől elvonassanak s visszatartassanak. Addig pedig, míg ez létesűlhetne, hassanak oda a lelkészek, hogy a szülék leányaik számára — bár távolabb eső, de felekezetünkhöz tartozó vagy magánjellegű — oly tanintézetet keressenek, hol azok, a hitelveink szerinti vallás-erkölcsi oktatást minden nagyobb nehézség nélkűl, alaposan megnyerhetik. Azon újabbkeletű intezménynyel szemben pedig, melylyel a r. kath. klérus, a »Rózsafűzér« nevű nőegyletek útján, egyházunk híveinek számát gyéríteni törekszik — azonkívűl, hogy a nyomorral küzdő szegények s elhagyott árvák testi életének ápolására a majdan talán tovább fejlődve, népszerű vallásos, erkölcs- és szívnemesítő olvasmányoknak a nők körében megkedveltetésére, ily női (thábita) egyletek szervezése ev. ref. egyházainkban sem lenne felesleges — mindenekfelett az íge fegyvere, a tanítás s ez úton a megvilágosodott értelemnek ev. ref. hitelveink felfogására s befogadására alkalmassá tétele; a józan vallásos érzésnek s hitéletnek a kedély és szív melegébe átöntése és beültetése bizonyúlhat a védelemre leghathatósabbnak. Ezért is fogják a lelkészek kiváló gondjaik alá az iskolákat, hogy azokban értelmes, okos és erős vallásos meggyőződésű reformált keresztyének nevekedjenek; kiket majdan nemcsak az úri szent vacsorához, a sákramentomi szent jegyek élvezetéhez előkészítő vallásos oktatással lehessen egész életökre kihatólag a hitben erősíteni; de sőt azon túl is, a folytonos lelki szükség eleven érzésével hallgatott és megértett templomi tanításokkal; a köz- és társadalmi életben kikeresett segédeszközökkel is — a minők az olvasó-egyletek, szív- és kedélynemesítő felolvasások, az egyházi könyvtárból, a hol az létezik vagy létesíttetik, kiszolgáltatott népies olvasmányok stb. — tovább építhessenek vallásos meggyőződéseikben, belső csendességre, lelki nyugalomra juttathassanak s eképen minden megkísértések vagy csábítások ellen ingathatatlan szilárd alapra vezérelhessenek; mert elképzelhetetlen, hogy a világosság fiai a sötétség felé fordúljanak; a lélek és élet mezejéről érzékies szertartások kultuszához sülyedjenek le. Innen önként kínálkozott:

4. A b) pont alatti tárgy értekezésre: miként lehessen a népnevelés ügyének nagyobb lendületet adni? E kérdés felvetője ugyanis rámutat azon szomorú tapasztalatra, mely szerint igen sok népiskolánkban a tankötelezettség megszűnése idejével is alig vagy épen nem jutnak a növendékek oda, hogy legalább írni, olvasni s számolni megtanultak legyen; melyből igen természetesen következik, hogy ezeknél az iskolai vallásos oktatás alig érdemel említést; talán csak épen egy-két imádságnak, templomi éneknek, az apostoli hitformának s tiz parancsolatnak gépies megtanultatásában határozódik — mondhatni — a nélkűl, hogy azokat megérteni, szívébe rejteni s lelkének istápjaúl, az élet kenyere gyanánt megőrzeni s felhasználni bírná. Az embernek eredete, rendeltetése, végcélja; istennek a Krisztusban az emberiség üdvére megszerzett kegyelmi eszközei s intézményei; lélek, erkölcsi szabadság, halhatatlanság: mind, mind távol maradnak a növendék értelmétől. El lehet hát képzelni, minő feladat jut egy lelkésznek, midőn ezeket a hiterősítéskor (confirmatio) lelki gondozása alá veszi? s mennyire lehetséges ezeknél ev. ref. egyházunk hitelveinek maradandó és alapos megértetése s elfogadtatása? holott a hitfelekezeti különbségről s azon eseményekről, melyek egyik vagy másik felekezetnek, s így ev. ref. hitfelekezetünknek is, az egyetemes keresztyén egyházból kiválásra okúl szolgáltak, fogalommal sem bírnak. Ajánlja tehát az általa felvetett kérdés komoly figyelembe vételét s tárgyalását.

Lelkészi értekezletünk nehéz aggodalmak közt tárgyalta ez ügyet, s keresni igyekezett az okokat, melyek e szomorú állapotot felidézték. Első okúl lelte, hogy sok egyházban a tanítói jövedelem oly csekély, a melyre alkalmas tanerőt nyerni képtelenség, miért is a hivatlan vezetők által áldozatúl kell esniök hazai és egyházi legszentebb érdekeinknek. Második okúl szolgál erre az iskolák feletti felügyelet nagyon elnéző, lanyha gyakorlása, melylyel az arra hivatottak, az uralkodó állapotba mintegy belenyugodni látszanak, a minek aztán az a kifolyása, hogy még a képesültebb tanerők is, — biztonságuk tudatában — heverni, békén szunnyadozni mernek feladatukkal szemben; de meg az is, hogy az iskolafentartó egyházak — sok helyen — nem szolgáltatják a módokat és eszközöket, melyekkel a népnevelés ügyének nagyobb lendületet adni lehetne. De legfőbb ok mindenesetre, a képesség hiánya mellett, a lelkiismeretlenség, mely szerint egynémely, különben tanképes tanító, minden egyébre érez inkább hajlamot és kedvet, csak arra nem, a mire a külső meghívást elfogadta; csak

azzal törődik legkevésbbé, a mit elsősorban kellene szívén viselnie: a népnevelés szent ügyével, a tanítással. Egy kis lelkiismeretesség a jól ismert kötelességgel szemben, szerezhetne és szerezne is bizonynyal képességet a tanítónál ott, a hol az hiányzik; de mindenesetre meghozná a belső hivatást, a hajlamot, kedvet, mely — mint erre számos példa van — idővel még szenvedélylyé fokozódik s kitűnővé tenné mind a tanítót, mind pedig iskoláját. Erős lelkiismeret e téren legyőzi még az akadályokat is; áldoz időt, erőt, tekintet nélkül a szűk jövedelemre, mely ezen az úton meg is bővülhet, és minden tekintettel az azon díjjazásért elvállalt kötelességre. Ezen okok elhárítása s a tárgy közelebbi érdemében cserélvén ezután eszméket, abban lett végmegállapodás: törekedjenek a lelkészek — a hol ez csak lehetséges — hogy a csekély díjazású tanítók jövedelme, legalább annyiban amennyiben fokoztassék; továbbá gyakorolják a legszorosabban, úgy is mint lelkészek, úgy is mint az iskolaszék elnökei, a felügyeletet az iskolák felett — mint a kiknek azok szüntelen szemeik előtt állanak, — s úgy az egyházat a taneszközök beszerzésére s kiszolgáltatására, mint a tanítókat jól ismert kötelességök teljesítésére szorítsák ott, a hol ez szükségesnek mutatkozik; mert legtöbb helyen, a hol mulasztás bűne van, az a felügyelet hiányából vagy lanyha gyakorlásából származik; de a felügyelet szigorában mindig a népnevelés köz és szent ügye legyen nálok mérvadó; végre, amennyiben szegényebb egyházaink nem bírhatván jobban díjazni tanítóikat s szűk jövedelemre csak kevéssé tanképesült tanítót kaphatnak: legyenek különösen az ily helyeken — de egyebütt is — a tanító urak vezérei, a hol kell tanítói, jóakaró útbaigazítói, tanácsadói, lankadást nem ismerő erélylyel, de egyszersmind mindig a szeretet lelkével, úgy, hogy nagy és nemes feladatuknak megfelelni tudjanak is, akarjanak is.

(Vége köv.). Ábrahámy István,
ágteleki ev. reform. lelkész.

Püspöki körlevél.

I.

Nagytiszteletű esperes úr!

1. A vallás- és közoktatási nagyméltóságú m. kir. minisztérium, folyó évi junius 12-ről, a hadkötelékben álló lelkészek számára kiadott lelkészképesítési okmányok püspökileg hitelesítendő azon másolatainak bélyegkötelezettségére nézve, melyeket az illetők tábori lelkészül való kineveztetésüket kérő folyamodványukhoz becsatolni tartoznak, a kir. pénzügyminiszter úrral egyetértőleg, azon értesítést, illetőleg rendeletet közli, hogy a katonaügyekre vonatkozó beadványok és iratok iránt fennálló bélyegmentességi kedvezmények az illetéki díjjegyzék 14. tétel *tt)* pontja, valamint a 79. tétel *l) u)* stb. pontja, nemkülönben a 85. tétel *b)* pontja alatt lévén felsorolva, ez a bélyegmentességi kedvezmény, a fentemlített hiteles másolatokra nem terjed ki: minélfogva ezek a másolatok, az illetéki díjjegyzék 69. tétele 2., 6. és 3. pontja alatt foglalt határozatok értelmében 1, egy forint, illetve 50 kr bélyegilleték alá esnek, mely illeték bélyegjegyek felhasználása által akként rovandó le, hogy a hitelesítési záradék legalább egy sora a bélyegjegy alsó színes részén keresztülírassék; 1, egy frtos bélyeget kell tenni azon bizonyítványokra, melyek hitelesíttetnek; 50 krost azokra, melyek láttamoztatnak — az illetékkiszabási törvény szerint.

Felhívom azért lelkésztársaimat, segédlelkészeket, hogy a fentírt esetben, ha tábori lelkészekül kineveztetésöket kérik, a hitelesítendő okíratokra 1 frtos bélyeget csatoljanak, ezt szigorúan tartsák meg, mert különben okírataikat kénytelen leszek visszaküldeni.

2. Ugyancsak a fenttisztelt minisztérium, junius hó 27-ről, 821. elnöki szám alatt, a cs. kir. hadügyminisztérium értesítése szerint, arról értesíti lelkésztársaimat, hogy a Bosznia- és Hercegovinában lakó postadíj-köteles feleknek szóló hivatalos kiadványok címzésénél, a kézbesítés fokozott biztosítása céljából, mindenkor az illetékes boszniai és hercegovinai helyi hatóságok közvetítése vétessék igénybe és hogy az ilyen kiadványokat tartalmazó levelek, külsőleg a borítékon, «portómentes, közszolgálati ügyben» megjelöléssel látassanak el.

3. Ugyancsak a fenttisztelt minisztérium, junius hó 27-ről, 1273. elnöki szám alatt elrendeli, hogy miután értesülése szerint, egyes külföldi gőzhajózási vállalatok ügynökei, az Amerikába való tömeges kivándorlás előmozdítása végett, ravaszúl szövegezett, nyomtatott útazási vázrajzokkal árasztják el a tanítókat a célból, hogy azok, mint a nép közvetlen tanácsadói, az ezen vázrajzokban foglalt, jórészben valótlan előnyök megismertetése által a népet kivándorlásra ösztönözzék; tekintettel arra, hogy Magyarország lakossága a természet által nyújtott megélhetési források bőségéhez viszonyítva, amúgy is felette gyérnek mondható, hogy ennek következtében az erősbödni akaró államnak és a vagyonosodni akaró népnek együttes érdekét képezi, miszerint az országból tömeges kivándorlás ne történjék: utasíttassanak a népiskolai tanítók, hogy a fentebb jelölt vázrajzok, vagy azok tartalmának terjesztésétől, különbeni fegyelmi felelősség terhe alatt, tartózkodjanak.

Elvárja a nagyméltóságú miniszter a tanítók kötelességérzetétől s hazafiasságától, hogy e tilalmat nemcsak hogy nem fogják áthágni, hanem hivatásuknak megfelelőleg, tőlük kitelhető igyekezettel fogják a népet azon előnyök túlzott s valótlan voltáról felvilágosítani, a melyek az Amerikába való kivándorlás tekintetében, egyes vidékeken a nép hitébe, érdekelt egyének által más útakon már becsempésztettek!!

Távolról sem teszem fel ev. ref. tanítóink csak egyikéről is — nem pedig sem kötelességérzetük, sem hazafiságuk tekintetében — hogy ily kivándorlásra alattomosan bújtogató íratoknak csak elfogadásával is terhelnék magukat, annyivalinkább, hogy a kivándorlás ellen egyházaik s szeretett hazánk érdekében mindent el ne követnének. Épenazért kijelentem, hogy e felsőbb rendeletet inkább is csak az ez iránti tiszteletből köröztetem, mint annak beismeréséből, hogy ily figyelmeztetésre egyházkerületünk tanítói közt szükség volna.

4. Végre még körlevelemben köztudomásra juttatom azt, hogy a nagyméltóságú közoktatási minisztérium, folyó junius 26-ról, 19277. szám alatt kelt leiratával, a soproni «Csöndes» tan- és nevelőintézetet, a gimnázium VI osztályára szóló nyilvánossági joggal az $188^{8}/_{9}$. iskolai évre is; a budapesti «László Mihály»-féle magánintézetet pedig a főgimnáziumnak nyilvánossági jogával, $188^{8}/_{9}$., $18^{89}/_{90}$., $18^{90}/_{91}$. és $189^{1}/_{2}$. tanévekre, junius 30-áról, 33221. szám alatti rendeletével ruházta fel.

Mindezen felsőbb rendeletek mielőbbi köröztetését kérve, atyafiúi szeretettel vagyok Miskolcon, 1888. julius.

Kun Bertalan,
püspök.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** Kovácsy Sándor, főiskolai tanárt érzékeny szülei veszteség érte, elvesztvén folyó hó 23-án egyetlen kis leányukat, az egy éves Erzsébetet, a kit folyó hó 24-én a barátok és rokonok igaz részvéte kísért ki előtte elsietett két kis testvéréhez. A koporsó felett — *Mitrovics Gyula,* főiskolai lelkész távollétében — *Bálint Dezső,* sárospataki lelkész könyörgött vigasztalásért a megkeseredett szülők szívére. A kis gyermekek réme s gyilkos ellensége, a járványos köhögés, különben már korábban is áldozatot követelt magának a tanári gyermekek sorából, amennyiben folyó hó 9-én *Dr. Szánthó Gyula,* jogtanárnak második fiát, a nehány hónapos *Bélát,* szintén leszakította a boldog családi élet szépen terepélyesedő fájáról. A bánatos szülők gyászában, a számos tisztelőkkel együtt mi is őszinte szívvel osztozunk.

— **Lelkészjelölés.** Az agárdi ev. ref. egyház lelkészi állomására julius 27-én *Sallai Sándor,* erdőhorvátii ref. lelkész; *Újj István,* ladmóci ref. lelkész; *Csontos Gábor, Nagy Sándor, Lábas István,* segédlelkészek jelöltettek ki. Az ugyanekkor felbontott szavazatok szerint, alsózempléni egyházmegyei tanácsbíróvá *Meczner András,* egyházmegyei ügyvéddé *Dr. Kesö Géza* választatott. — Az *abarai* egyház lelkészi állomására *Böszörményi Károly,* málcai rendes lelkész és tanácsbíró; *Horkay Bertalan,* abarai h.-lelkész; *Kádár János,* legenyei r. lelkész; *Tudja Mihály,* magyar-izsépi és *Szöllősi József,* s.-a.-ujhelyi segédlelkészek jelöltettek.

— **Hálás köszönet és kérés.** A csíkmegyei ref. körlelkészség, sőt a magyar protestantismus nevében mély tisztelettel, igaz hálával köszönöm meg azon lelkes protestáns férfiaknak meleg érdeklődésüket, kegyes pártfogásukat, kik atyafiságos kérésünket meghallgatták, törekvésünk intencióját megértették és az irodalom különböző termékeiből könyveket küldöttek körlelkészségünk könyvtára gyarapítására. Kedves kötelességet teljesítek, midőn a nyilvánosság előtt is felsorolom a kegyes adakozók becses nevét és az adományozott könyvek számát. Főtiszt. Papp Gábor, ref. püspök úr küldött 3 kötetet és 4 füzetet; főtiszt. Szász Domokos, ref. püspök úr 58 köt., 192 füz.; tiszteletes Dombi Lajos, n.-váradi ref. lelkész úr 1 k., 18 f.; tiszt. Debreczeni Gyula, n.-váradi ref. vallástanár úr 1 f.; tek. Telegdi K. Lajos könyvárús úr Debrecenből 22 k., 2 f.; tek. Bartsi Gábor, körlelkészségünk gondnoka 3 k., 15 f.; nagys. Felméri Lajos, egyetemi tanár úr 1 k., 1 f.; tek. Nagy Károly úr Kovácsházáról 1 k.; tek. Júró Ferenc, nagy-enyedi tanár úr 5 f.; tek. Hegyesi Márton úr Debrecenből 1 k.; tek. K. Nagy Sándor alügyész úr N.-Váradról 6 k., 2 f.; tiszt. Pazar István, ágteleki ref. lelkész úr 2 kötetet. Összesen 108 kötetet és 240 füzetet. Még sokan vannak hivatalosak! És nem szűnök meg a reménységben örvendezni, hogy a mi halad, el nem marad; hanem a megkezdett jó példa útján sokan fogják elküldeni kegyes adományaikat, hogy protestáns buzgóságukkal segítsenek a magyar protestáns műveltség terjesztésében. „Dicsőség, békeség minden *jó cselekedőnek!*" Csík-Szeredában, 1888. julius hó 20-án. *Borbás Károly,*
csíkmegyei ref. körlelkész.

— **Irodalmi hirek.** A *„Tanulók Olvasótára"* című vállalatból a 4-ik és 5-ik füzet már megjelent; amaz *Balassa Bálint* költeményeiből közöl szemelvényeket; emez pedig a *Trefort miniszter emlékbeszédeiből* a Lukács Móric, Mignet Ferenc, br. Eötvös József felett mondottakat és egy elnöki megnyitó beszédet, a mely az Akadémia 1886. május 9-diki gyülésén mondatott. Az utóbbiakat semmiesetre sem közöltük volna részünkről; mert — különösen nyelvezet tekintetében — épen nem mondhatók mintaszerűeknek; pedig a tanulókat minden izökben klasszikus olvasmányokon kell — hacsak lehet — érlelni. Egy-egy füzet ára 20 kr. — *Szász Domokos* erdélyi püspöknek *„A vallásos eszmék története"* című, gimnáziumok által használt művét *Stein János,* könyvkereskedő új címlappal ellátva küldötte szét, mint *újabban átnézett második kiadást.* Meg kell jegyeznünk, hogy itt egyszerűen divatos élelmességgel van dolgunk, mert a különben jóravaló mű egészen az 1878-diki kiadás s csak a címlap való 1889-ből. — *Dicsőfi József,* debreceni theol. tanárnak «a kollegiumi ifjúság félévi első istenitisztelete alkalmával, 1888. február 26-án, a debreceni nagy templomban elmondott elmélkedése és imái megjelentek egy egy íves (8°) füzetben, mely Csáthy Károlynál 10 krért kapható. A füzet címe: *„A tékozló,"* tárgya a tékozló fiú története. Érdeme szerzőnek, hogy ezt a temérdekszer feldolgozott példázatot ügyesen tudta kiaknázni az alkalom javára, s a fiatalokhoz szólván, az exegesissel szép öszhangba tudta hozni a költészetet, a meggyőzés eszközeivel a megindítás hatékony szereit. Úgy az elmélkedésen, mint az azt megelőző és azt követő imákon nagyon érezhető, hogy írójuk belső szövetségben él a biblia szellemével. — Ugyanezen szerzőnek *Egyedül hit által* című lelkészavatási alkalommal, 1887. augusztus 27-én mondott egyházi beszéde (egy ív 8°), valamint *Sulammith* című 36 lapra terjedő értekezése s illetőleg felolvasása szintén Csáthynál kapható. Amannak ára 12 kr, emezé 25 kr. Utóbbi jótékony célokra jövedelmez, s azért is érdekes, mert, egyebek között, írójának az *Énekek éneke* című bibliai könyvről vallott nézetét és fordítási kísérleteit is tartalmazza. Szívesen ajánljuk e füzeteket!

Pályázat főgimnáziumi tanszékre.

A folyó év őszén tartandó egyházkerületi közgyűlésen, választás útján, a kolozsvári ref. kollégium főgimnáziumánál ürességben lévő „classica philologiai" (latin és görög nyelv s irodalmi) rendes tanári szék fog betöltetni.

A választandó rendes tanár javadalma évi 1000 frt készpénz-fizetés és lakás természetben vagy 300 frt lakáspénz. A választott tanár folyó évi október hó 1-én állását elfoglalni köteles.

E pályázatra csak ev. ref. vallású, tüzetesen a nevezett szakra képesített, okleveles egyének jönnek tekintetbe, a kik arravalóságukat kellőleg felszerelt folyamodványban megfelelő okíratokkal tanusítják. A folyamodványok folyó évi augusztus hó 31-ig az erdélyi ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsához, *Kolozsvárra* címezve küldendők.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvártt, 1888. julius 23-án.

Dr. Kolozsvári Sándor, elnökhelyettes. *Parádi Kálmán,* tanügyi előadó.

1—1

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *abaují* egyházmegyéhez tartozó *felső-dobszai* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen lelkészi állomás javadalma föld-haszonvételből, terményekből, készpénz- és stólából 600 frtra megy, így a IV. osztályba tartozik.

A pályázati kérvények kellően felszerelve, szeptember 3-dik napjáig beadandók nagytiszteletű *Fodor Pál,* abaujmegyei esperes úrhoz *Vilmányban,* utolsó posta *Vizsoly.*

Miskolc, 1888. julius 26. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 32. szám. Sárospatak, 1888. augusztus 6.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az egyházi közalapból való segélyezés módozata.» *Lükő Géza.* — «A francia tanárképzésről» (Vége). *Dr. Öreg János.* — «Adalékok az ó-szövetségi itészet legújabb történetéhez.» (Folytatás). *Szakal Károly.* — «Az ungi ev. ref. egyházmegyei lelkészi értekezlet.» (Vége). *Ábrahámy István.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Az egyházi közalapból való segélyezés módozata.

Felső-Borsod elfogadja az országos közalapból való segélyezés módját tárgyazó konventi indítványt, mert a segélyezés eddigi módja az elforgácsolás rendszere volt, mert a «konvent megijedve a beérkezett kérvények óriási halmazától, s a sok helyen nyomornak feltüntetett szükség nagyságától, a helyett, hogy gyökeresen segített volna, csalatkozott»; más rendszert kell tehát behozni, melyet egyedül a közalapból kíván életbeléptetni.

Hogy a segélyért igen sokan folyamodnak, az tény; ez annak a tagadhatatlan bizonyítéka, hogy igen sok a szükség és hogy az anyagi szegénység igen terjed. Köztudomású, hogy az egyházi terhet legtöbb helyen a földbirtok viseli, ez alap pedig sok helyen napról-napra fogy a protestáns kezeken, mely körülmény a terhet a megmaradott részre hárítja, pedig a földbirtok az országos adókkal is szerfelett meg van terhelve. Minél többeket segítünk tehát a szűkölködők közül, annál többekben mozdítjuk elő az önfentartást, annál többeket ösztönözünk az erőfeszítésre, buzdítunk az áldozat hozatalra. Nem veszett el, nem esett sárba az az eddig kiosztott 196 ezer forint; sok egyház az abból való részesülés folytán hozhatta rendbe épületeit, vagy szabadult meg nagykamatú adósságaitól, mert az egyházak segélyezésénél az volt egyik kikötés, hogy a hívek elsősorban önmagokat is adóztassák. A közalapból való részesülés sok lelkésznek lelki gyötrelmein enyhített akkor, midőn családja fentartásának vagy gyermeke taníttatásának szükségét és jövedelmének csekélységét mérlegelte. Tudjuk jól, hogy ezek a kérvények elébb az egyházmegye, aztán a kerület, annakutána a végrehajtó-bizottság, végre a konvent bírálatán mennek keresztül, és ha egyik-másik esetben részrehajlás érvényesült is, az akkor sem lenne kizárva, ha évek múltán a gyökeres felsegélés válnék is kivihetővé.

A felsőborsodi javaslat a helyzetnek megfelelőleg mondja, hogy nincsenek az egyházmegyéknek, egyházkerületeknek a gyökeres felsegélésre fordítható tőkéi, s hogy e szerint e célra csak a közalap lenne fordítható; például felveszi a 300 ezer forintból 60 célnak elérhetését. Ez azt jelenti, hogy a javaslat lehetőnek tartja, miként egyszerre 60 szegény egyház s csekély javadalmazású lelkész sorsa lenne biztosítható.

E tekintetben mindenekelőtt megjegyzem, hogy a közalapra nézve valóságos szerencse — s ez néhai gr. *Lónyay Menyhértnek* örök emlékezetre méltó érdeme — hogy a közalap pénzei a földhitelintézetnél vannak elhelyezve. Nem képzelhetek oly körülményt, a mely engem arra bírhatna, miként hozzájárúljak szavazatommal e minden körülmények közt biztos elhelyezés megváltoztatásához; pedig a felsőborsodi javaslat szerint a 2—5000 forintnyi gyökeres felsegélésre szánt tőkét ki kellene adni, különben az nagyon keveset jövedelmezne; holott tőke-kiadás esetén a kamat és törlesztés pontos befizetése, nemcsak, de maga a tőke sem lenne — még az egyházmegye jótállása mellett sem — biztosítva; azt csak telekkönyvi bekeblezés, némely körülmények között még az sem, szolgáltathatja. — Ezenfelül jól tudjuk, a felsőborsodi javaslat is felsorolja, hogy a közalap missziókra, gyámintézetre, a szegény egyházak s csekély jövedelmű lelkészségek felsegélésén felül, a mit rendkivüli esetekre a felsőborsodi javaslat jövőre is fel akar tartani, tetemes részben le van kötve; nem lehet tehát 300,000 forintot kiindúlási alapúl elfogadni.

De tegyük fel, hogy az adatok beszerzése után az egyházkerületek, annakutána a konvent elhatározná a gyökeres felsegélést. Ha a segélyezés eddigi módja mellett óriási halmaz kérvények adattak be; a ki a magyarországi református egyházak állapotát ismeri, velem együtt bizonyos lehet abban, hogy az egyházmegyék, egyházkerületek, nem mondom óriási sokaságú, de igen-igen sok egyházra s lelkészre nézve lesznek abban a kényszerhelyzetben, hogy a gyökeres felsegélés szükségét, sürgősségét konstatálják már a felsegélés első alkalmazásánál. Mily leverő, mily elcsüg-

gesztő, elkeserítő hatása leendne annak egyházkerületünk adózóira, ha azt kellene tapasztalniok, hogy három-négy egyházra s lelkészség gyökeres felsegélésére adóznak hosszú évek során, holott az eddigi elforgácsolásnak nevezett módozat mellett tetemes számú egyháznak s lelkésznek lett segély nyújtva. El lehetünk készülve, hogy bármely összeírási alap elfogadása esetén, bárkik által s akármiként szereztessenek be az adatok: temérdek lesz a sorozatba felveendő egyház és lelkész.

Az egyházak jövedelme csekély és ingatag. Én kiszámítottam a tornamegyei egyházak jövedelmét; a legtöbb jövedelmű egyház évi bevétele, tíz évi átlag szerint, 670 frt, a legtöbbé 200 - 250 frt; e jövedelembe be van számítva a különböző forrásokból eredő segedelem is. Csak egy küllő essék ki a kerékből, kész a szédelgés vagy bukás, pedig olyan idők járnak, hogy sok esetben az egész szekér összerogyásától lehet félni. Bizonyság erre a zalamegyei példa, hol három év alatt tönkrement az isten-átka féreg miatt igen sok egyház, melyek egyedüli jövedelmét a szőlő adta s abból az egyházak évente százakra, sőt ezrekre menő jövedelmet húztak.

A mi a csekély javadalmazású lelkészeket illeti: tudjuk tapasztalásból, hogy annak idejében a díjlevelek megállapításánál 6—8 frtos gabonaárak vétettek fel, most pedig terményt eladni haszonnal nem, hanem csak tékozolni lehet. Ám tessék a mai árak szerint lelkész-jövedelmet számítani, ki fog tűnni, miként valamennyi negyedik és harmadik osztálybeli díjazású lelkészség a gyökeres és sürgős felsegélést igénylő sorozatba esik. Továbbá a gyökeres felsegélési rendszer esetén, a rendelkezésre álló alap csekély volta miatt, legtöbb egyháznak s lelkésznek évek során át kellene várakozni, míg a sor reá kerül; az alatt a nyomasztó adósság terhe alatt, az adóvégrehajtók eljárása folytán, tönkremegy az egyház, elzüllik a sorozatba felvett lelkész családja, kinőtt az iskoláztatási korból gyermeke; holott az eddigi módozat mellett, a száz forintos segély e bajokat elenyészteti, vagy legalább enyhíti.

Nem a maradiság mondatja ezeket velem — életemben mindig az előre törekvők sorába tartoztam, — de akként vagyok meggyőződve, hogy a magyarországi egyetemes protestáns egyház számtalan égető bajain és szükségein, mindaddig, míg a mostaninál sokkal nagyobb pénzalappal nem rendelkezik, az eddigi módozat mellett lehet és kell a legsikeresebben segíteni.

Lükő Géza.

ISKOLAI ÜGY.

A francia tanárképzésről.

(Vége).

A mi már a felvételi vizsgát illeti, ez két szakaszból, úgymint írásbeli és szóbeli feladatokból áll. Az irodalmi szakaszban az írásbeli vizsgálatra a következő feladatok megoldása kivántatik:

1. egy bölcseleti; 2. egy irodalmi tételnek kidolgozása francia nyelven; 3. egy irodalmi tárgynak latin; 4. egy történelmi tárgynak francia nyelven való kidolgozása; 5. egy latin feladatnak franciára; 6. egy francia feladatnak görög nyelvre való fordítása.

A szóbeli vizsgálatra kérdéseket kapnak:

1. a történelem és földrajzból; 2. a bölcseletből; 3. a francia irodalomból; 4. a latin irodalomból, a melyhez valamely latin szövegnek magyarázata járul; 5. a görög irodalomból, szintén valamely görög szöveg magyarázatával.

A felvett növendék három évig marad az intézetben, a melynek elsejét általános tanúlmányok foglalják el s a következő tantárgyak adatnak elő benne: bölcselet, ókori történet, latin, görög, francia irodalom, általános nyelvtan, német vagy angol nyelv.

Jóllehet a felvételi vizsgálatkor az élő nyelvekből nem kérdeztetnek a növendékek, de fölteszik rólok, hogy bírnak bennök annyi jártassággal, amennyi tanúlmányaik sikeres folytathatására megkívántatik.

A növendékek már ezen évben megkezdik a gyakorlati tanítást, feladatok kidolgozásával, melyeknek tárgyát a tanár adja fel, a ki előtt megy végbe a tanítás a mikor a kellő javítást, utasítást is egyúttal megadja. Ezen évben görög, latin, francia feladatok kidolgozása és a kitűzött szerzők munkáinak magyarázata képezi a növendék kötelességét.

A második év tanfolyama a következőkből áll: u. m. bölcselet, (a bölcselet története), történet (közép- és újkor), francia, latin, görög irodalom, német vagy angol nyelv.

Azon növendékek, a kik a történelmet választják szaktárgyokúl, még ezentúl egy földrajzi tanfolyamot s bizonyos számú paleographiai leckéket is tartoznak hallgatni. A philosophiára vállalkozó növendékek még ezenfelül egy tanfolyamot hallgatnak a természetrajzból.

A növendékek folytatják a tanítási leckéket, hogy készséget szerezzenek magoknak a szóbeli előadásban. De főleg írásbeli dolgozatok készítése a feladatuk. E munkák elég terjedelmesek s e tekintetben a német egyetemeken divatozó thesisekkel vethetők egybe. Mindegyik növendék négyet, ötöt tartozik beadni s főleg azon szakra helyezi a fősúlyt, a melynek tanúlmányozására kívánja magát jövendőben szentelni. A tárgyakat többnyire a tanárok adják fel, de megengedtetik, hogy a növendék maga is választhasson.

Némely növendéknek azt is megengedik, hogy a párisi irodalmi facultásban, vagy a College de Françeban valamely szaktanfolyamot hallgathasson, de az ily engedély a második évben többnyire csak kivételesen szokott megtörténni. Ez évet kinek-kinek főleg a hajlamához mért írásbeli dolgozatok készítésére kell szentelnie.

A harmadik évbe átlépő növendékek, hajlamaik és képességeik szerint, e négy szak közül valamelyiket, tudniillik a bölcseletit, a történelmit, az irodalmit és nyelvtanit választhatják. Ekkor tanáraik vezetése mellett a választott szakjukból leteendő bekebelezteti vizsgára (aggregation) készülnek, melyet a harmadik év bevégzése után kell letenniök. A «bekebelezett tanár» címet pályázat s az avval járó versenyvizsga alapján nyerik az illetők s ez által jogosíttatnak fel valamely lyceumi tanszék elfoglalhatására. A bekebelezett tanár tarthat csak igényt arra, hogy rendes tanárrá kineveztessék, a be nem kebelezettek legfelebb csak tanfolyammal megbízottak lehetnek.

Ez a harmadik év főleg a szóbeli előadás begyakorlására fordíttatik, mivel a bekebeleztetési vizsga sikere

nagyrészben a jó szóbeli előadástól függ. De a belső tanfolyam mellett külsőket is hallgathatnak a növendékek a Sorbonneban, a College de Françeban, vagy a felsőbb tanúlmányok iskolájában, a szerint, amint az ott előadott tantárgyak valamelyikét céljokra nézve szükségesnek tartják.

Megjegyzendő, hogy az Ecole normale superieure nem vizsgálja a maga növendékeit, hanem minden olyan vizsgát, a melylyel valamely címnek, vagy egyetemi rangfokozatnak elnyerése jár, nyilvános pályázat útján tesznek le más intézetben növendékei, a mely pályázat nyitva áll minden jelöltnek, a ki a kitűzött feltételeknek megfelel, akár volt növendéke az Ecolenak, akár nem.

A tudományos szakosztályban a tanfolyam körülbelől megegyez az irodalmi szakaszban feltüntetettel, azzal a kivétellel azonban, hogy annak növendékei mindjárt az első évtől kezdve az intézeten kivül más, céljaiknak megfelelő felsőbb tanintézetekben hallgatják az előadásokat, azonban a gyakorlati munkálkodás és a tanfolyamok bővebb begyakorlása az Ecoleban történik.

A tudományos szakosztály növendékei belépésükkor a következő tárgyakból tartoznak vizsgálatot tenni:

Írásbelileg:

Mennyiségtanból: mértan, betűszámtan, elemző mértan, mégpedig sík- és tömör-mértan, felsőbb betűszámtan.

Természettan és vegytanból.

Francia értekezés valami bölcseleti tárgyról.

Fordítás latinból franciára.

A kik felvehetőknek bizonyúlnak, ezenfelül tartoznak még készíteni a leíró mértanból valami szerkesztést s egy rajzot gyps-fejről másolva.

Ezután teszik a szóbeli vizsgát, a mely alkalommal következő tárgyakból kapnak kérdéseket, u. m.: 1. elemi mennyiségtan; 2. felsőbb mennyiségtan; 3. természettan; 4. vegytanból.

A növendékek úgy készűlnek elő jövendő hivatásukra, hogy a lyceumokban hallgatják a felsőbb mennyiségtani előadásokat. Egyébiránt az Ecole normale superieurebe való belépés tanterve ugyanaz, a mi a polytechnicumba való belépéshez megkívántatik. Azonban ezen iskolába mintegy 180 növendéket vesznek fel, míg az Ecole normalba csak húszat. A kik az Ecole normalba felvétetnek, azok a polytechnicumba is felvétetnének, úgy, hogy a felvetteknek szabad tetszésökre bízatik, hogy a két intézet közül akármelyiket válaszszák.

A tudományos szakosztály növendékei az első évben a következő tanfolyamokat hallgatják: Mennyiségtanból a külzeléki és kiegészítési számítást, mechanikát, vegytant; a természetrajzból növény- és állattant, *satb.*, az élő nyelvekből németet vagy angolt. Ezen év végén le kell tenniök a mathematicai s phisicai tudományból megkívánt licentiatus felét.

A második évben folytatják a növendékek a mathematicai s phisicai tanúlmányaikat ugyanolyan módon, mint az első évben, hogy azután az év végén a mathematicai s phisicai licentiatus második felét letehessék. Azonban azok a növendékek, a kik a természetrajzi tudományokra szentelik magukat, ezen év végén csakis a phisicai tudományokból teszik le a fél licentiatust, a mely esetben a harmadik évben a bekebeleztetési vizsga előtt a természetrajzi tudományokból való licentiatust le kell tenniök.

A második év bevégzése után három szakaszba osztatnak a növendékek, u. m. phisicai, mathematicai és természetrajzi tudományokat tanulók szakaszaiba. Ekkor azután mindegyik a maga szaka elé kiszabott bekebeleztetési vizsgára készűl tüzetesen.

Mind a három évben gyakorolják magukat a növendékek tanáraik s a bekebelezett praeparatorok vezetése mellett a phisicai, vegytani és természetrajz laboratoriumokban.

Az Ecole normalból való kilépés után a tudományos szakosztály növendékei épúgy, mint az irodalmi szakosztályéi, részint a különböző lyceumokban kapnak állást, részint külföldre küldetnek további tanúlmányozásra vagy pedig, az Ecoleban maradnak, mint bekebelezett praeparátorok valamelyik laboratoriumhoz beosztva. Itt azután túdori vizsgájukra készűlnek.

A mi az Ecole normalban való tanításmódot illeti, az nem annyira folyékony előadás, mint inkább a növendékekkel folytatott társalgásból (conferencia) áll.

Minden conferencia másfél óráig tart, s naponkint kettő, vagy legfelebb háromra köteleztetnek a növendékek.

Mire az Ecole normale jelen szervezetét kivívhatta, sok változáson ment át és sok viszontagsággal küzdött meg. Első Napoleon alatt majdnem teljesen mostani alakjában működött, de már 1830-ban a túlzó katholikus reactio szemében veszedelmesnek látszott Párisban ily sok fiatal embernek egy helyen való csoportosítása, ugyanazért Fraysinous abbé közoktatásügyi miniszterisége alatt a párisi Ecole normale megszüntettetett s helyette a vidéken kellett volna részletes Ecole normaloknak felállíttatniok. Azonban amint Fraysinous állásában megszilárdúlt, felhagyott a partialis ecole normalok szervezésével s habár joga lett volna ilyeneket felállítani a vidéken is, csakis a Louis le Grand lyceum mellett állított egyet, a mi azt jelentette, hogy a régi ecole normale állíttatott vissza. Legnagyobb virágzását érte el az iskola a szabadelvű juliusi monarchia alatt a 30-as években, a midőn Guizot volt a közoktatásügyi miniszter s Viktor Cousin az intézet főigazgatója. Az ő általa behozott rendszabályok nagyobbrészint azonosak a mostani szervezettel, úgy, hogy mintegy őtet mondhatjuk az Ecole normale második megteremtőjének. Ő alapította meg az intézet igazgatásmódját is, mely szerint az intézet élére oly főigazgató állíttatik, a ki egyenesen a közoktatásügyi minisztertől függ, annak teszi jelentéseit, azzal áll közvetlen összeköttetésben; alatta áll két tanúlmányi igazgató, egyik az irodalmi, másik a tudományos szakosztály élén. Ezekhez csatlakozik a tanári személyzet, de a mely az intézet igazgatására, felügyeletére nem folyhe, hanem helyettük a fegyelmi felügyeletet, végzett növendékekből választott, felügyelő mesterek gyakorolják, míg a tanárok munkáját úgynevezett ismétlő mesterek könnyítik meg, amennyiben a tanár által előadottakat vagy megbeszélteket a növendékekkel átismétlik s nekik a kivánat szerint folytonosan segítségökre vannak.

Igen szépen jellemzi az iskolát Bersot igazgató, a közoktatási miniszter előtt 1878-ban elmondott jelentése alkalmával.[1], de a melyből itt csak a következő kis részletet kívánom közölni: »Azon fiatal emberek, a kik az Ecolba belépnek s a kik életüknek 3 legszebb évét nekünk szentelik, értenek hozzá, hogy azt kellőképen felhasználják: beavatják magukat a mathematicai felsőbb rendszerekbe, a kísérletek pontos végrehajtása módjába; az irodalmi izléshez, a mi szerencsés természeti adomány, azon társadalmak alapos ismeretét kapcsolják, a hol ez irodalmak előállottak; megbarátkoznak a tudományos nyelvészet eljárásaival, beleélik magukat a philosophia nagy épületeinek tanúlmányozásába, szemlélik a vidéket, közel mennek a rendszerekhez, a nélkül, hogy borsódznék a hátok tőle; néha napján felkapaszkodnak a hippogriff

[1] Lásd egész terjedelmében «A Magyar Tanügy» 1878. folyama VII—VIII. füzetében.

*

hátára is, mert jól tudják, hogy leszállhatnak róla, ha az osztályokban tanítani akarnak; belemélyednek a földrajz nehézségeibe, a midőn az írásművek szövegéből újra meg akarják alkotni valamely vidék képét; képezik magukat a történelmi bírálatra s a történelem megértésére. Íme, ilyenek azok a gyakorlatok, a melyeket növendékeink hasznokra kívánnak fordítani s elmondhatjuk, hogy az iskola nem egyéb óriási laboratoriumnál. Pazar, képtelen ez a nevelés, ha fiatal embereinknek az a szándékuk, hogy tanárrá lévén, mindazt, a mit tanúltak, növendékeik fejébe verjék; de észszerű ez a nevelés, ha igaz az, miként nagyon keveset tud az ember, ha csak annyit tud, amennyit tanítania kell, és ha megengedjük, miként önmagának is dolgozhassék a tanár, miután elvégezte azt a dolgát, a mit növendékei kedvéért teljesíteni hivatva van. Íme, ilyenek vagyunk, vagy legalább ilyenek óhajtunk lenni, élünk s mindenüvé életet viszünk. De ha valaki másról ábrándozik, ha oly korban, a midőn a gyermekek és gyakran a családok is, csakhogy a nevelést minél hamarább befejezhessék, összezsugorítják a tanúlmányokat, ehhez képest a jövendő tanár nevelését is összezsugorítani szándékoznak, s megtiltják neki, mint valami veszedelmes dolgot, mindannak tanúlmányozását, a mi a szolgálat érdekét fölülhaladja, s főtáplálékául a kézikönyvre szorítják, egyszóval gépet alkotnak belőle, hogy az is gépeket készítsen: akkor mi ránk csakugyan semmi szükség sincs.« Önmagáért dolgozni: íme ebből áll az Ecolnak lényeges hívatása. S hogy ezt a hívatását nagyszerűen betölti, kitűnik azonnal, ha végig tekintünk azok névsorán, a kik ez intézetből kikerültek, mert azt fogjuk tapasztalni, hogy Franciaország leghíresebb írói, tudósai, többnyire ennek az intézetnek voltak a növendékei. Abban a könyvben, a melyet az Ecoleról Perott igazgató úrtól kaptam, a 161-ik laptól kezdve a 393-ik lapig terjedő részt, a mi maga is kitenne egy tisztességes kötetet, mind az intézet növendékei által készített s a tudománynak minden ágára szóló tudományos és szépirodalmi művek névsora foglalja el. Egyébiránt a növendékek által elért tudományos kitűntetések bemutatására, azt hiszem, elég lesz, ha csak azt sorolom elő, hogy a legmagasabb tudományos intézetnek, a francia Institutnak hányan lettek 1830—1883-ig tagjai. A francia Akadémiába ez idő alatt tízen választattak be s köztük ilyen nevek találtatnak, mint Viktor Cousin, Prevost Paradol, Cáro, Jules Simon, Gaston Boissier, Taine, Pasteur. A felíratok és szépírodalmi művek Akadémiájának 19-en lettek tagjaivá, a többek közt Augustin Thierry, Henry Vallon, Ernest Beulé, Victor Duruy, Bertrand, Maspero Breal, Perrot. A tudományok Akadémiáját 14 tag képviseli, köztük: Pouillett, Jules Jamin, Fougué, Charles Wolf. A moralis és politikai tudományok Akadémiájában 21-en jutottak be; többek közt: Theodore Jouffray, Emile Saisset, Jules Simon, Paul Janet, E. Vacherot, Fustel de Coulanges, Greard, F. Bouillier sat. Mind oly nevek, melyeket nemcsak a francia, hanem a világirodalom is büszkeségei közé számít.

Befejezésül szabad legyen még valamit a francia fakultásokról, különösen pedig az irodalmi és tudományos fakultásokról elmondanom.

Mikor Napoleon az egyetemet megszűntette, annak helyébe egyes különálló magasabb szakiskolákat állított fel s ezek együttvéve képezik mai napság a francia universitást. E magasabb szakiskolák közűl az irodalmi és tudományos fakultásoknak kezdetben csak az volt céljok s rendeltetésök, hogy az egyetemi rangfokozatokat a baccalaureatusi, licentiatusi aggergotionalis és tudori diplomákat kiszolgáltassák s e célból a jelentkező polgároktól a vizsgálatokat felvehessék. És habár az évenkint 3 ízben tartatni szokott vizsgálatok a bennök alkalmazott tanárok idejét jelentékenyen ígénybevették, de a vizsgák közt fennmaradó időt mégis csak ki kellett tölteni valamivel, ennélfogva a tanárok utasíttattak, hogy tudományszakukból magasabb színvonalon álló előadásokat tartsanak. Az ily előadások nyilvánosak voltak, bárki, mint hallgató, részt vehetett bennök, de kötelezett, bizonyos tanfolyamot hallgató tanítványaik nem voltak. Az alapítónak kétségkivűl az volt a célja, hogy a lyceumokból kikerűlt növendékek itt magasabb kiképeztetést nyerjenek, azonban az élet ezeket csakhamar valamelyik szakpályára terelte, úgy, hogy a hallgatók legnagyobb része esetlegesen bevetődő, vagy a tudomány iránt kiválólag érdeklődő, nem szakemberekből állott. Hogy az ily folytonosan hullámzó közönséget a tanár megtartsa, mert ki sem szeret üres padoknak beszélni, el kellett hagynia a tudományok magaslatait, a száraz szaktárgyak ridegségét s e helyett oly közhelyeket, vagy napi újdonságokat hajhásznia, a mik a közönséget érdekelhették. Így azután a tudományos előadások virágzó szónoki beszédekké alakúltak át, a melyekben több volt a mulattató, mint a tanító elem. Az ilyen, a közönség tetszését vadászó előadások tartásába azután csakhamar beleúnt, vagy kifogyott belőlük még a legszellemdúsabb ember is, úgy, hogy a fakultasok tanárai vagy nyugalomba vonúltak, vagy lyceumokba kivánkoztak vissza. A közönség természetesen a gyönyörködés mellett sok okúlást merített belőlök s a tudományok terjesztésére, népszerűsítésére az intézkedés nagy haszonnal járt, de a tudományok előbbvitelére nem bizonyúlt be alkalmasnak.

Hogy e bajon némileg segítsenek s a fakultások tanárait állandósítsák s nekik a tudományok fejlesztésére alkalmat nyújtsanak, a legújabb időben oly intézkedéseket foganatosítottak, a melyek tanszékeik körűl állandó hallgatóság alakúlását biztosítsák. Ennélfogva maguknak a fakultásoknak indítványozására elrendelte a kormány, hogy minden tankerület (Akadémia) székhelyén, a hol egyúttal valamelyik fakultásnak is kell lennie, a tankerület különböző lyceumaiban s kollegiumaiban alkalmazásban levő felügyelő vagy ismétlő mesterek, a kik a tanárvizsgára vagy doktoratusra készűlnek, a hét bizonyos napjain összegyűljenek s ott a tanárokkal társalogjanak, tőlük különböző szaktudományaikban utasítást, oktatást vegyenek, egyszóval, hogy általok vizsgáikra előkészíttessenek. Ezen intézkedés által nemcsak a fakultások tanárain van segítve; hanem azon szerencsétleneken is, a kik a nélkűl örökösen alárendelt s nem éppen irigylendő állapotra lettek volna kárhoztatva. Így remélik aztán, hogy a rendes tanárokban mutatkozó hiány lassanlassan pótolható lesz s a tanügy a sok kétes existentiától megmentetik. Mindenesetre üdvös intézkedés, de mivel a kezdet nehézségeit még le nem küzdhette, hogy valóban lesz-e sikere, azt csak a jövendő mutathatja meg.

Dr. Öreg János.

TÁRCZA.

Adalékok az ó-szövetségi ítészet legújabb történetéhez.

(Folytatás).

Ugyancsak új az 1882-ban elhalt berlini híres professornak, *Vatke V.*-nak, barátai és tanítványai által felkarolt műve. *Vatke* maga, amint *Hilgenfeld* megjegyzi, a *Dr. Preiss* által rendezett kiadás előszavában, semmi intézkedést sem tett hátrahagyott műve kinyomatása érdeké-

ben. De *Hilgenfeld*, az elhaltnak hálás tanítványa és hű barátja, buzdította Vatke fiát, Theodort, hogy adja ki atyja kézírati hagyatékának legalább egy részét. Így jelentek meg Vatke V.-nak az ó-szövetség történeti könyveiről készített tanulmányai [1]. Ezután adta ki *Preiss* a kéziratban levő felolvasások után a teljes ó-szövetségi bevezetést. *Vatke* tanítványai épen ezt a felolvasást tartották a legjobb s legszellemesebb felolvasások egyikének; ezért hálásan veszik a kiadótól, hogy a kegyelet visszatartotta őt attól, hogy változtatásokat tegyen V. munkáján, vagy hogy saját tollából is csatoljon egyes részleteket abba. A kinyomatott műben nyilván úgy vannak felvéve V. felolvasásai, amint tartotta azokat; egy kimerítő, a hallgatók szükségeit folyvást szem előtt tartó bevezetést képeznek azok így is. Még egy tévesztést is híven átvett a kiadó a kéziratból: a 73-ik, «Hebräische Geschichtschreibung» és a 74-ik, «Charakter der hebräischen Sagengeschichte» című §-nak a következő: «Über d. Geschichtsbücher» című fejezethez kellett volna vétetniök bevezetések gyanánt, nem pedig az «Erklärung des Hebräischen aus seiner eigenen Analogie und rationeller Sprachforschung» című fejezethez. Arra nézve különben, hogy vajjon *Preiss*, kisebb toldások, rövidítések s oly állítások korrekturázása által, a melyek most már nem állják meg helyöket, nem tette volna-e még használhatóbbá Vatke művét, eltérők lehetnek a vélemények; de mindenesetre elismerést érdemel az a kegyeletes igyekezet, hogy lehetőleg gondosan, minden idegen toldalék nélkül hozza nyilvánosságra azon férfiúnak művét, a ki az általa mívelt tudomány mezején oly kiemelkedő állást foglal el s már első művével [2] korszakalkotóvá lett.

Az különben önként értendő, hogy V. bevezetése — amint ezt több bíráló sietett megjegyezni — nem áll már a mai ítészet színvonalán s nem felel meg egy ó-szövetségi kritikai irodalomtörténetnek, a mi a mai szaktudósok szemei előtt lebeg. De mindamellett V. bevezetésének magas tudományos értéke van; nemcsak azért, mert gazdag fejezetet nyújt az ó-szövetségi irodalomtörténethez, hanem mert módszer tekintetében is minta gyanánt tekinthető. Legértékesebb részlet V. bevezetésében az első rész, a melyben általános ítészeti elveket boncol s kitűnő utasításokat ad az ó-szövetségi irodalomtörténet módszerére vonatkozólag, mit hasonló módon még csak *Reuss E.* tett művében. Az nagyon világos dolog, hogy csak úgy ismerhetjük meg teljesen és alaposan a biblia különböző könyveit, ha sikerült azokat a lehető legszorosabb összefüggésbe hozni a politikai, nyelv-, ethnographia- és vallástörténettel. Ezt tartva szem előtt, *Vatke* a zsidó nép földrajzi, politikai és természeti viszonyainak vizsgálásából indúl ki. Leírja a sémiták sajátságait, tárgyalja Izraelnek a rokon törzsekhez való viszonyát s azután általános áttekintést nyújt irodalomtörténetének különböző korszakairól. A mi V.-nak Izrael vallástörténetére vonatkozó nézetét illeti, ő e tekintetben már előre is kizár minden kétséget. A kijelentés első mozzanata — mondja Vatke «Religion der A. T.» című művének megfelelően — csak a prófétai álláspont lehet; először volt a prófétaság, azután a törvény kora, mint a vallásos principiumnak objectiv nyilatkozata az igaz életben és kultuszban. A zsidó vallás magasabb principiuma (a szellemi monotheismus) egy régibb természetvallás bázisán állott elő, hosszú és erős harcot küzd a próféták által, mint azt a zsidó népnek az Egyptomból való kivonúlástól a babyloni fogságig terjedő története bizonyítja. V. ó-szövetségi vallásfejlődési menetének ezen felfogásából vont következtetéseivel, nem egyezik mindenben az ő általa megalapított elmélet legújabb képviselőivel. Különösen elütő és sajátságos felfogása a hexateuch compositiójáról, a mely sok tekintetben ellentétben áll a *Wellhausen*-évei. Az általános részben adja még V. a canon, szöveg és magyarázat történetét; mindezek oly fejezetek, a melyek különösen méltók a figyelmes megtekintésre és szép bizonyítékai szerző széleskörű tudományosságának, közelebbről a zsidó-talmud-rabbi irodalom s nyelvben való alapos jártasságának. Ugyancsak az általános részben szól még a történeti-kritikai magyarázat és a szövegítészet alapelveiről s figyelemreméltó szemlélődést tart a szövegítészet módszere körében is.

Vatke bevezetésének különös része, a mely az ó-szövetség összes canonicus és apokriph könyveit egyenkint — kevés különbséggel azon sorrendben, a mint azok a német bibliában elősorolva vannak — tartalom s eredet szerint tárgyalja, már nem elégíti ki teljesen az olvasó igényeit. Világosan látható itt, hogy gyakran csak a vázlatszerű collegiumi anyagot adja elénk. A pentateuch és Józsua könyve aránylag még a legkimerítőbben van tárgyalva, úgy, hogy a könyv egy negyedrésze a pentateuchítészetnek van szánva. A prófétákra már, a kiknek hivatásáról, állásáról s életviszonyairól egy külön rövid bevezetés szól, csak egy nyolcadrésze esik a könyvnek. Ezen körülmény mindenesetre hátrányára van V. művének; de a második rész hiányai nem vonnak le az első érdemeiből, a mely fontos ítészeti vívmányai mellett megmutatja azt is, hogy mily kimerítő- s mindent felölelőnek kell lennie egy ó-szövetségi irodalomtörténet tervezetének.

A mit egy *Bleek* és *Vatke* nem volt képes keresztülvinni, annak a megoldását ígéri *Karpeles G.* «Geschichte der jüdischen Literatur» című munkájában; s ha mi e művet — dacára kecsegtető ígéretének — egy dilettans munkájának nyilvánítjuk, ne tekintse senki úgy ítéletünket, mint elhamarkodott lerántását egy, az ó-szövetségi tudományok terén figyelemreméltó munkásnak.

Szerző művének első részében ismerteti a zsidó irodalom fejlődését, s úgy látszik, hogy tudja, minő kellékeknek kell meglenniök egy irodalomtörténetben. Egyes részletek terjedelmes művéből — a mely hat fejezetben a bibliai, zsidó-hellén, talmud, zsidó-arab-spanyol, rabbi és az újkori zsidó irodalmat tárgyalja — sikerültek; bár valóban nem könnyű dolog volt egy nép szellemének hosszú idők folyamáról felmaradt írott termékeit, a melyekre oly végtelenül különböző körülmények hatottak, *systematikus* előadással végigkisérni. *Karpeles* különben nem a saját verejtékes kutatásainak gyümölcseit bocsátja a nyilvánosság elé nevezett művében, mert az anyagot ahhoz elődeitől, különösen Gratztól, vette át. Midőn művéről — tekintve azt a maga teljességében — ítéletet akarunk mondani, alig mondhatunk egyebet, mint a mit *Siegfried D.* alapos és kimerítő bírálata mond arról [1], Mi is fontos kiindúlási pontnak tartjuk egy zsidó irodalomtörténetre nézve az ó-szövetség könyveit s köszönettel tartozunk szerzőnek azért, mert nem azt mutatja ki művében, hogy mennyire emelkedett felül a zsidó szellem az ó-szövetség álláspontján, vagy hogy mily közel állott ahhoz; hanem — s ez a mi véleményünk is — azt, hogy mennyire eltávozott az az ó-szövetség classicus könyveinek prófétai, vallás-erkölcsi jellemétől. Csak dícséretet mondhatunk szerzőnek költői s könnyed irályáért, e tekintetben műve valósággal lebilincsel, úgy, hogy még az érdeklődő laicus közönség is megelégedéssel fogja azt olvasni ezen tulajdonságáért. De épenoly

[1] Zeitschrift für wiss. Theologie, 1885.

[2] Die Religion des A. T. nach den canonischen Büchern entwickelt.

[1] Prot. Kirchenzeitung, 1886. évf., 766. l.

szigorúan el kell ítélnünk már *Karpelest* — amint ezt Siegfried is tette — azért, hogy a szükséges előismeretek megszerzése nélkül, bátorkodott könnyűvérrel egy oly részletet felölelni művébe, a melyen tovább mint egy századig fáradoztak a leghivatottabb s legtevékenyebb ítészek, anélkül, hogy teljes sikert értek volna el. A legfelületesebb ismeretekkel rendelkezik éppen az ó-szövetségi ítészetről; még csak nem is sejti azt, hogy minő szempontok s elvek az irányadók ma az ítészeti búvárkodásnál s ezért veszi magának azt a nagy bátorságot, hogy kicsinylőleg nyilatkozik egy oly tudományról, mint a hexateuch-ítészet. Karpeles szerint a történeti-kritikai búvárkodás sokkal alantabb áll, mint az aesthetikai, a melynél ő mesterül — méltán! — *Herdert* ismeri el. Hogy mennyire megboszúlja magát a bibliának ilyen kicsinylő megvetése, bizonyítja maga Karpeles, művével, a melynek második része csodálatos vegyülékét képezi az ó-szövetségi íratokról alkotott traditionalis és rationalis, sovány és felületes felfogásoknak; úgy, hogy csodálkozunk rajta, hogy ez az ember, ki a zsidó-arab-spanyol irodalomról oly kitűnően írt, hogyan lehetett megelégedve műve kérdéses részének tárgyalásával, s kidolgozásával midőn az oly nyilván magán hordja az *éretlen* mű jellemét. *Karpeles* jól tudja azt, hogy az irodalmi termékek aesthetikai méltatása egyáltalában nem zárja ki a történeti és ítészeti vizsgálódást, sőt határozottan követeli s feltételezi azokat. Az ő beosztása szerint bizonyára nem nagy fáradságába került volna már, az ó-szövetségi ítészet alapos tanúlmányozása után, kielégítő képet nyújtani annak irodalomtörténetéről. A hol a dolgok tiszta világításban állanak, ott *Karpeles* sem téved el; így például a héber költészet ismertetésénél, Ézsaiás, Jerémiás és Habakuk jellemzésénél; de mihelyt mélyebb kritikai megfigyelést igénylő részlet áll előtte. — mint p. o. a pentateuch — egyszerre megakad, vagy sötétségben bolyong. Hogy mennyire nem veszi igénybe a kritika fegyvereit, mutatja azon körülmény is, a többek között, hogy az olvasó a csillogó előadás mellett azt sem tudja kivenni, vajjon Karpeles a *Bírák* és *Eszter* könyvét a legjobb történeti művek közé sorozza-e, vagy pedig a mondaszerű hagyományok közé?! Valóban sajnálandó, hogy egy oly ügyes tervező, mint Karpeles, ki a bibliai irodalmat — egész helyesen — a zsidó-hellen irodalommal s annak hajtásaival akarta a legszorosabb összefüggésbe hozni, oly kevéssé oldotta meg feladatát. A művész nem elégszik meg tervének geniális conceptiójával, hanem a művéhez szükséges anyagokat is kidolgozza a legcsekélyebb részletekig, s tudja azokat az egészbe beilleszteni; de K. nem akart ilyen művész lenni, neki főcélja volt gyorsan végezni munkájával.

Minél nehezebb az ítészet mai viszonyai között az ó-szövetségi irodalomtörténetről teljes és tiszta képet nyújtani, annál többre becsülendő egy oly mű, a mely szilárd alapot és gazdag anyagot nyújt a zsidó vallás- és irodalom-történet leendő *sistematikus* feldolgozásához. Mint ilyen művet kell üdvözölnünk *Kuenen A.* »Bevezetés«-ét, a mely egyáltalában nem második kiadása az ő 1861—65-ben írt bevezetésének, hanem teljesen új kidolgozás, gazdagítva *Kuenennek* hosszú időn át szerzett ítészeti vívmányaival. K. az egyes könyvekből indúl ki, vizsgálja azok tartalmát, eredetét, intentióját, s az eredményt a legpontosabb összevetések s legszilárdabb logikai következtetés útján vonja ki mindenütt; nem siklik el a legcsekélyebb részlet felett sem. Maguknak, a Reuss-Graf-féle hypothesis elleneinek is el kell ismerniök, hogy *Kuenen* bevezetésében — berendezést, kidolgozást és előadást egyaránt figyelembe véve — egy mű fekszik előttünk, a mely méltán vehető példányképűl az ó-szövetsegi irodalom újabb munkásai által. E helyen, miután *Kuenen* új művének korszakalkotó vívmányai a hexateuch-ítészet körébe esnek, nem foglalkozom többet a nagynevű professor bevezetésével, hanem áttérek a legújabb szövegítészet ismertetésére.

(Folyt. köv.) Szakal Károly.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegyei lelkészi értekezlet.

(Vége).

5. A c) pont alatti tárgynál indítványozó előadja, hogy egyházunk felvirágoztatására s ebben a hitélet és lelki buzgóság kifejthetésére, de meg oly sokoldalúvá lett hivatalunkban biztosabb eljárhatásunkért is oly nélkülözhetetlenné vált lelkészi értekezlet még mindig csak attól van feltételezve, ha egyik vagy másik ügybarát — mint jelenben is — felindúl annak összehívására és ha az ily meghívást maguk részéről a lelkészek elfogadják, a miért is éveken keresztül szünetelhet és szünetelt is már a lelkészi értekezlet; ezen okból kérdi: nem lenne-e szükséges a lelkészi értekezletet rendszeresíteni, azaz: bizonyos »alapszabály« által, annak évenkint legalább egyszeri megtartására magunkat elkötelezni s célját és működése irányát határozottan megjelölni?

Lelkészi értekezletünk magát semmiféle alapszabályhoz s annak csavargós §§-hoz kötni teljességgel nem kívánja; tagjait ezekkel annak látogatására el nem kötelezi; az értekezletnek, mint társulatnak, tagsági díjjal vagy más szolgalmakkal adófizetőjévé nem teszi. Célja lehetvén ennek csupán ev. ref. egyházunk érdekeinek megóvása egyházmegyénkben és itt a vallásos buzgóság s erős hitélet fejlesztésére magunknak, mint az úr szolgáinak, az egyház elhívott napszámosainak tökéletesítése, a hivatalunk körében minden iránybani jártasság megszerzése; midőn ezt jövendőre nézve is működése irányadójának fogadja és vallja: kizár innen minden — bár szakkörünkbe vágó túdós értekezést, vagy hittani nézetek felett keltendő vitát, mint a melyre irodalmi úton a szaklapok elég bő és alkalmas térül szolgálhatnak; nem is köti magát bizonyos időhöz, melyben annak múlhatlan meg kellene tartatnia; sőt még szervezni sem kívánja magát állandó tisztviselők megválasztásával; mindezek mellett a lelkészi értekezlet koronkénti tartásának szükségét mint eddig, úgy ezentúlra is érezve és tudva, szabályozólag kimondatik most, hogy mint eddig, úgy jövőre is csak akkor fog tartatni lelkészi értekezlet, mikor annak tartását számos kiválóbb fontosságú ügy teszi szükségessé. Továbbá: mindig egyik értekezlettől a másikig terjedő időre fogván választatni s választatván ez úttal is annak elnöke és jegyzője, az értekezlet tárgyait maguk az értekezni kívánó lelkészek szolgáltathatják át jövőben az elnökségnek, szóval vagy írásban kérve azoknak tárgyaltatását; ki is ezek közűl a fontosabbakat jelezvén meghívójában, a lelkészi kart értekezletre meghívja, a körülmények szerint legalkalmasabb időben oda, a hol azt — tekintettel az ellátás és fogatok elhelyezésére, valamint az értekezlet zártkörére — legcélszerűbbnek ismeri. Így összehívattatván az értekezlet, annak a multból megbízatást vett tisztviselői csak az új elnök és jegyző azonnal eszközlendő megválasztásáig foglalandják el helyöket; mely is megtörténvén, azt választott utódaiknak engedendik át, kik

aztán az értekezlet további ügyfolyamát ezen egyszerű szabály szerint vezetendik és nyilvántartják.

6. A *d)* pont alatti tárgyra nézve annak föladója rámutat azon parányi morzsalékra, melyet az egyházkerületi, s azon szintén nem igen gazdag reményekre jogosító segélyre, melyet a még mindig csak alakuló országos özvegy-árvagyámtár lelkészi özvegyeinknek s árváinknak majdan nyújthat, s indítványozza ezek mellett még egy *egyházmegyei lelkészi özvegy-árvagyámtár* mielőbbi felállítását.

Az indítvány elvben elfogadtatik. Azonban míg a magas konvent az országos papi özvegy-árvagyámtárra nézve határozott megállapodásra nem jut, addig egy egyházmegyei ilyen gyámintézet felállításának még csak elvi módozatai felett sem kíván, mint értekezlet, eszmét cserélni. Megbízatnak azonban Pazar József, Homoky Antal és Ábrahámy István lelkészek, hogy magánkörükben továbbra is ápolván az eszmét, tegyék azt tanulmányozásuk tárgyává elébb külön-külön, majdan pedig együttes közremunkálásaikkal készítsék elő ez ügyet, a netán már a jövő értekezleten beállandó alkalmas időre.

7. Az *e)* pont alatti tárgy felvételénél onnan indúlva ki, hogy egyházmegyénkben a közelebbi időkben gyakrabban előfordúlt lelkészbeiktatási ünnepélyek alkalmával végzett szertartás minden esetben annyiféleképen nyilvánúlt, a hány volt az egyén, kik annak teljesítésével megbízattak, s ez ünnepélyes alkalmaknál az istenitiszteleteken más egyházak tagjai is rendesen részt vevén, az itt és amott látott eljárás különbözősége sok beszédre s az azt végrehajtó lelkészek bírálgatására szolgáltatott már eddig is alkalmat; amennyiben zsinati törvényeink a lelkész ünnepélyes beiktatását hivatalába csak rendelik, de arra határozott formát nem nyújtanak: ezen tárgy előadója kérdi, hogy a nagytiszteletű egyházmegye hatáskörén belől nem lehetne és nem kellene-e a lelkészbeiktatásnál követendő eljárást bizonyos formához kötni?

Miután a lelkészbeiktatás esperesi teendő és jog: lelkészi értekezletünk e tárgy feletti beszélgetésbe nem kíván ereszkedni. Az esperes maga személyesen, vagy megbizottja által gyakorolván e jogát: őt magát, e tekintetben, sem az értekezlet, sem az egyházmegye, megbizottját pedig csak egyedül ő maga láthatja el utasítással időről-időre.

Ábrahámy István,
ágteleki ev. reform. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A jó szívekhez.** Nagy tűzvész dúlt folyó hó 2-án *Garbóc-Bogdányban*. Déli 11½ órakor az ev. ref. parokhia 3-ik szomszédságának egyik melléképülete gyuladt ki, s a dühöngő nagy szélviharban nehány perc alatt lángtengerbe borította a levegőt s elpusztított mindent, mit útjába talált. Legnagyobb rész jutott a szerencsétlenségből az ev. ref. egyháznak és hivatalnokainak. A lángoknak áldozatja lett a parókhia, iskola, tanítói lak és ezek melléképületei, kerítések. A templomból is csak egy oldaltető maradt meg épségben, melyet a hozzáragasztott fatorony és az egyik oldaltető égő lángjai között csak nagy erőfeszítés és életveszély között tudtunk megmenteni. Ma már a többnyire fából épült egyházi épületek földig leégett romjait látjuk mindenfelé; a romok felett megállva, csüggetegen és kétségbesetten emeljük könyektől ázott szemeinket az ég felé, onnan várva mintegy feleletet eme kérdésünkre: mi lesz velünk? A ki ösmerte és ösmeri a g.-bogdányi ev. ref. egyházat, tudja, hogy az anyagi szegénység volt az, a mit magáénak mondhatott; ezzel küzdött eddig, s méginkább ezzel fog küzdeni ezután. Érezzük, sőt tudjuk, hogy saját erőnkből tovább fenn nem állhatunk; a nemes keblek veszély idején tettekben nyilatkozni szokott áldozatkészsége az, a mi reménytnyújt nekünk a jövőre nézve. Ezekhez a nemes keblekhez fordulunk azért, kérve, hogy kegyes adományaikkal egyházunk további fenmaradását lehetővé tenni méltóztassanak.*

Szobonya István,
ev. ref. lelkész.

— **A felső-nyárádi ev. ref. egyház** erélyesen hozzálátott leégett temploma és tornya felépítéséhez. A templom már cserép alatt van, a toronyra pedig julius 29-én tették fel, *Debreczeni Gábor* lelkész alkalmi beszéde után, az énekkar éneklése alatt, a csillagot. Az építés közel 4000 frtba kerül, melyből 1000 frt a biztosítási összegből, 1000 frt kölcsönből, 1000 frt kivetésből fedeztetett, melyhez a legszegényebb családfő is többel járúl 5 frtnál. A 3000 frton felül még szükséglendő összeget az egyház a domesztikai és más egyéb segélyekből véli összeszerezhetni. Ajánljuk ezt az igyekező egyházat a közalap végrehajtó bizottságának szíves figyelmébe, annyival inkább, mert nemcsak ez az egyház, melynek lelkésze épen a felső-borsodi esperes, hanem az egész egyházmegye nevezetes arról, hogy mióta a közalap felállíttatott, hátraléka még sohasem volt.

— **Lelkészválasztás.** *Sajó-kazinci* lelkészszé *Doktor Gyula*, barcikai r. lelkész választatott meg; a választás ellen azonban a kisebbség felebbezett.

— **Az egyetemes presbyteri szövetség** idei nagy gyülésén, a mely Londonban tartatott, 300 képviselő volt jelen, a kik között hazai ev. ref. egyházunkat *Balogh Ferenc* debreceni theol. tanár és *György Endre* képviselték. A napjában kétszer tartott üléseken ismertették a képviselők saját egyházaik viszonyait s az azok körében felmerült nevezetesebb jelenségeket. *Balogh* első alkalommal (jul. 5.) Egyetemes Névtárunk átadása mellett, különösebben a mi régi szétszakadozottságunkat s ennek örvendetes megszűnését emelte ki; a második alkalommal pedig, a jul. 9-iki díszülésen, tüzetesebben ismertette a debreceni zsinat alkotásait s azok között a közalap jótékonyságát, a missio-ügy ébredését, a theol. akadémiák újra szervezését s ezeken felül pedig az 1589-től használatban levő biblia reviziójának megindúlását; sőt érinté a *„Prot. Irod. Társaság“* megalakúlását is, *anélkül azonban, hogy az alakúlás ellen indított mozgalomról is megemlékezett volna.* A római katholikus egyház több irányú s hódításra célzó törekvései ellen az evangéliom erejének teljes győzelme iránt táplált reménységét fejezé ki, a mi a gyűlés tetszésével találkozott. Azt is állítá — s bizonyára úgy is hiszi — hogy hazánkban a rationalismus aláhanyatlott a délpontról (culminating point) s szószékeinken sem uralkodik többé olyan mértékben, mint 20—30 évvel ezelőtt. Népünknek az üdvigazságok iránt való fogékonyságát *Dr. Sommerville*-re való hivatkozással igazolta, a ki a mult télen Budapest, Debrecen, Szeged stb. nagy gyülekezeteink körében angol beszédeket tartott. Hogy a *Dr. Sommerville* angol beszédei hatással voltak-e a mi népünkre, s hogy ő mit tapasztalhatott ott, azt mi nem tudjuk s nem is kérdezzük; de hogy a rationalismus alatt mit értett a mi képviselőnk s annak aláhanyatlását mivel tudja itthon igazolni: arra legalább is kiváncsiak vagyunk. A gyűlés lefolyásáról különösen a »*Presbyterian Messenger*« című lap jul. 6., 13. és 20-iki számai (melyeket mi is köszönettel vettünk) nyújtanak teljes és hű képet, s a képviselő urak bizonyára azoktól

* A segélypénzek közvetítésére készséggel vállalkozom, s a szerencsétlenül járt szegény egyház sorsát melegen ajánlom a *nemesszívű emberbarátok* szeretetébe. Az ajánlatok sorát 1 frttal megnyitom. *Szerk.*

is megérdemlik az elismerést, azért, hogy hírt vittek rólunk, tőlünk távol lakó hitsorsosainknak, a kik nem mindenben írnák alá jelentésüket.

— **A sárospataki állami tanító-képezdében** az $188^{8}/_{9}$. iskolai év 1888. szeptember 1-én kezdődik; a javító- és felvételi vizsgák szeptember 1-én tartatnak; a felvétel iránti folyamodványok augusztus 20-ig alúlírottnál nyújtandók be. Melléklendők: *a)* keresztlevél, annak bizonyítására, hogy a folyamodó 15-ik életévét betöltötte; *b)* orvosi bizonyítvány arról, hogy testileg ép és egészséges; *c)* iskolai bizonyítvány arról, hogy négy középtanodai (vagy polgári iskolai osztályt sikeresen bevégzett; *d)* szülei nyilatkozat arról, hogy a szülők (gyámok) a folyamodó taníttatási költségeit fedezni készek és képesek is; *e)* azok részéről, kik jótéteményben kívánnak részesülni, szegénységi bizonyítvány, illetőleg birtokív vagy adókimutatás. Sárospatak, 1888. aug. 2.

Dezső Lajos,
tanító-képezdei igazgató.

— **Értesítés.** Az eperjesi ág. evang. kerületi collegiumi jogakadémián az $188^{8}/_{9}$. tanévre a beíratások folyó év szeptember 1-től 9-ig eszközlendők; az előadások pedig szeptember 10-én veszik kezdetüket. *Jegyzet.* A jogakadémiai hallgatók vallásfelekezeti különbség nélkül részesülhetnek a collegium kebelében fennálló konviktus és alumneum kedvezményeiben (az ezekre nézve megállapított díjak — mindig *félévenkint* értve — a következők: alumneumi ebéd- és vacsoráért 25 frt, konviktusi ebéd és vacsoráért 31 frt, alumneumi ebédért 13 frt, konviktusi ebédért 18 frt); az erre érdemesek igényt tarthatnak a collegium által évenkint kiosztatni szokott több és tekintélyes összegű ösztöndíjakra; valamint a szegénysorsúak a jelentékeny alaptőkével rendelkező „Jogász segély-egylet“ támogatására számíthatnak. Megjegyeztetik végül, miszerint úgy a jogakadémiai ifjúsági, mint a collegiumi nagy könyvtár a hallgatóság rendelkezésére álland. Eperjes, 1888. május havában.

Az eperjesi ág. ev. kerületi collegium igazgatósága.

— **Irodalmi hírek.** *Buza János*, sárospataki gimn. tanárnak *„Állattan a középiskolák VI-ik osztálya számára“* című műve, mint a »Sárospataki Irodalmi kör« gimnáziumi könyvtárának XIII-dik kötete, elhagyta a sajtót s *Trócsányi B.*, főiskolai könyvbizományosnál s általa minden hazai könyvárusnál kapható. E művel befejezte nevezett szerző gimnáziumok számára írott természetrajzi műveinek sorát. *Növénytanát* és *Ásványtanát* már több tanintézet sikerrel használja s mindkettő a miniszteri approbatiót is megnyerte s — mint a jelek mutatják, *Állattaná*-nak is hű társa lesz a szerencse és elismerés; mivel az ívekben szétküldött mutatványok után már idáig is több tanintézet szakférfiai nyilatkoztak róla elismeréssel és fogadták be tankönyv gyanánt. Ára a műnek — a mely kitűnő jó papíroson s a szöveg közé nyomott 128 csínos ábrával I—VI.+229 lapon, előszóval, tartalomjegyzékkel és betűsoros tárgymutatóval jelent meg — fűzve 1 frt 50 kr, füzetlenül 1 frt 43 kr. Kiállítás tekintetében főiskolánk jóhírű nyomdájának legjobb termékei közé tartozik. Melegen ajánljuk a tanférfiak figyelmébe! — A sárospataki főiskola 1887/8-ik évi életéről szóló *Jelentés* több mint 10 ívnyi terjedelemben pár nap múlva kikerül a sajtó alól és azonnal szétküldetik. Benne kapja az olvasó *Orbán József*-nek 40 éves tanársága alkalmából készített igen érdekes és tanúlságos önéletrajzát; *Kérészy István* jelenlegi gimnáziumi igazgatónak, mint jubilált tanárnak, vázlatos életrajzát s a *Molnár Lajos* által a széphalmi emlékünnepélyre írott s lapunkban is megjelent alkalmi beszédet s az intézet egy évi történetét. E jelentés csak az igazgatói hivatalok útján kapható.

— **Alapítvány.** Hegyi Mihályné, született Józsa Eufrozina asszony — mint a F. L. írja — két tíz-tízezer frtos alapítványát jelentette be Révész Bálint, püspöknél, Debrecenben. Az egyikkel idegen elemek közé ékelődött szegény ev. ref. egyházak segélyezését, a másikkal elszegényedett úri családok leányainak a ref. egyház szellemében való neveltetését célozza a lelkes alapítónő, a ki maga emel magának ércnél maradandóbb emléket.

Pályázat gimnáziumi tanszékekre.

A folyó évben tartandó erdélyi ev. ref. egyházkerületi gyűlésen, a *zilahi* ev. ref. kollegium főgimnáziumánál ürességben levő *ó-classica-philologiai* s az újon rendszeresítendő *magyar nyelv s irodalmi* tanszékek választás útján be fognak töltetni.

E tanszékek mindenikének évi javadalma 1000, azaz egyezer forint készpénzben, 200, azaz kétszáz forint lakbérilletmény és — egyelőre — két 100—100 frtos ötödéves korpótlék.

A pályázók kötelesek életkorukat, vallásukat, az illető tudományszakokra való képesítettségüket okmányilag igazolni. A „magyar nyelv s irodalmi“ tanszékre pályázók közül olyanok, kik a classicai nyelvek valamelyikének tanítására is képesítéssel bírnak, előnyben részesülnek.

Ha az említett állomások valamelyikére az iskolánál már a tanév (1888—89.) elejétől alkalmazásban levő helyettes tanár választatnék meg, számára a fentírt rendes tanári fizetés a tanév elejétől útalványoztatik; ha pedig a választás az intézetnél alkalmazásban nem levő egyénre esnék, számára a fizetés csak az állomás elfoglalása idejétől számíttatik.

A pályázati kérvények folyó évi augusztus 31-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanács alúlírt elnökéhez benyújtandók.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvártt, 1888. julius hó 29-én tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor, *elnökhelyettes.* *Bodor Antal,* *titkár.* 1—1

Pályázat főgimnáziumi tanszékekre.

A folyó év őszén tartandó egyházkerületi közgyűlésen, választás útján, a *sz.-udvarhelyi* ref. kollegium főgimnáziumánál két rendes tanári szék fog betöltetni, és pedig:

1. *az ó-classica literatura* (latin s görög nyelv és irodalom).;
2. *a mennyiségtan és mértani rajz rendes tanári széke.*

A megválasztott rendes tanárok évi javadalma egyenkint 1000 frt készpénz, évnegyedenkint előre fizetve. A meglevő öt rendes tanári szék megüresedése esetében elsőbbségi jog szerint, természetbeli lakás vagy lakáspénz. A választottak között a szolgálati idősbségre nézve a tanári oklevél kelte bír döntő erővel. A megválasztottak állásukat folyó évi október hó 1-én elfoglalni kötelesek.

A pályázók életkorukról, vallásukról, végzett tanulmányaikról, állami képesítettségükről, valamint eddigi szolgálataikról tanuskodó okíratokkal fölszerelt folyamodványaikat, folyó évi augusztus hó 31-ig, az erdélyi ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsához Kolozsvárra címezve nyújtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsától, Kolozsvártt, 1888. julius hó 25-én.

Dr. Kolozsvári Sándor, *elnökhelyettes.* *Parádi Kálmán,* *tanügyi előadó.* 1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 33. szám. Sárospatak, 1888. augusztus 13.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Nyilt levél a sárospataki tápintézet ügyében.» *Egy volt tanítvány.* — «Nyilt levél a szerkesztőhöz.» *Novák Lajos.* — «Jelentés a gömöri ev. ref. egyházmegye népiskoláiról az 188$^{7}/_{8}$-ik iskolai év első felében megejtett iskolalátogatás alkalmával felvett jegyzőkönyvek alapján.» *Kuszkai Gyula.* — «Adalékok az ó-szövetségi itészet legújabb történetéhez.» (Folytatás). *Szakal Károly.* — «Az egyházkerületi leánynevelő-intézet felügyelő-bizottságának folyó évi julius 16-án tartott ülése.» *Debreczeni Bertalan.* — «Vegyes közlemények.»

Nyilt levél a sárospataki tápintézet ügyében.

Nagytiszteletű szerkesztő úr!

Úgy hallom — és örömmel hallom — hogy a sárospataki főiskolai tápintézet jövőjére nézve bizonyos tervek vannak készülőben. Abból, a ma már nem igen méltányolt igazságból kiindúlva, hogy «a ki tornyot akar épiteni, először is pénzét számlálja meg»; és tudva azt, hogy a sárospataki főiskola pénztára a legközelebb lefolyt 10—12 év alatt többet, mint 100,000 frtot költött építkezésre a saját erejéből; továbbá ismerve a közgazdasági viszonyok szomorú állását, a mi a bérlők által bizonyára a főiskola pénztárára is behatással lesz, s talán már is behatással van; de meg a már Sárospatakon is pusztító phylloxera, a mely a főiskola bevételét — mint fájdalommal hallom — 2000—3000 frt csökkenéssel fenyegeti; ezekhez még a kamatláb alászállása 8-ról 5-re, sőt még alább is; meg a tandíjnak is folytonos kevesbedése; a csaknem általánosnak mondható szegényedés, a kornak minduntalan szaporodó igényei; a kormánynak évről-évre emelkedő követelései, a segélyek, adományok folytonos apadása, mindezek együttvéve lehetetlenné teszik azt — legalább az én számításom szerint — hogy a főiskolai előljáróság a rendelkezésére álló alapból csak keveset is fordíthasson építkezésre: ugyanazért — nem annyira a «do ut des» elvénél fogva, mint inkább azon meggyőződésből, hogy a hála érzete nem halt még ki protestáns közönségünkből — egy eszmét pendítek meg:

Kéressenek fel mindazok, kik a főiskola tápintézetének jótékonyságát ennek fennállása óta élvezték, hogy ajánljanak fel tíz évre kihatólag, évenkint egy frtot ez üdvös intézmény fejlesztésére, s a kiknek körülményeik engedik, fizessék le egyszerre az egész csekély összeget.

Meg vagyok győződve, hogy ezen az úton — a jelenlegi mostoha körülmények között is — szép összeg kerül be. Lehetnek ezenfelül egyes nemes és áldozatra is képes lelkek, kik, miként eddig, úgy ezután sem fognak e mindinkább szükségesebbé váló intézményről megfeledkezni. Az előljáróság pedig — ha jónak látja — válaszszon ez eszme megvalósítására s továbbfejlesztésére egy bizottságot, a mely működésének eredményét közölje időnkint a nyilvánosság előtt; hasson, buzdítson s talán újabb s biztosabb módokról is gondoskodjék, hogy a szerintem nagyfontosságú cél minélelébb elérve legyen.

Bár elvem: soha elsőnek nem lenni, hogy dicsvágyónak ne láttassam; és bár én a kérdéses tápintézet jótékonyságát nem élveztem (a főiskolát előbb hagyván el, mint a tápintézet létesült), kezdetül ide zárva küldök egyelőre 10 frtot, ígérve, hogyha Isten életemnek kedvez, ez nem lesz részemről az utólsó. Sokat adni — fájdalom! — nincsen módomban.

Az Isten áldja meg a maga kegyelmével a sárospataki főiskolát, annak tanárait és tanítványait! Szíves üdvözlettel és tisztelettel, 1888. julius 1.

Egy volt tanítvány.

A fennebbi levél egyszerű, de mégis ékesen szóló szavaihoz nem igen kell egyéb magyarázat, mint az, hogy a régi, de mindig hálás tanítvány csakugyan jól van értesülve. Igaz az, hogy a sárospataki főiskola előljárósága a közelebbi években nagy összeget költött építkezésre, s az Alma mater-t kivül-belől s egész környékében annyira átalakította, hogy azt legközelebb is egy átutazó fővárosi tanár *„Magyar Chambridge“*-nek nevezte el. Tantermei, gyűjteményei, kertje, ifjúsági kórháza, tornacsarnoka stb. sokakra nézve képezik irígység tárgyait; csak a tápintézetével nincs még önmaga sem megelégedve, különösen azért, mert annak nincs elegendő tere, alkalmatos helye a főiskola jelenlegi épületeiben. Igaz az is, hogy e hiány megszüntetése a mi buzgó előljáróságunknak nem csekély gondot ad, mert az anyagi

állapotra nézve is áll az, a mit az igen tisztelt indítványozó elsorolt.

Hogy különben a nagyérdemű előljáróságnak mi a terve a tápintézet kiépítésére, s miként gondolja tervét megvalósítani, azt én nem tudom ugyan; de mélyen érzem, hogy a hálás szíveknek mindenkor joguk van melegen dobogni a nevelő anyáért; a felől pedig meg vagyok győződve, hogyha az indítványozó eszméje eljut a sárospataki főiskola volt tanítványainak lelkéhez, csupán azoknak az egykori szegény konviktualistáknak filléreiből is mielébb fundamentumot lehet vetni egy, az újabb s fokozottabb igényeket is teljesen kielégítő tápintézeti épületnek.

E meggyőződésben kész örömmel bocsátom a névtelen levelet azokhoz, a kiknek szívéhez intézve van, reménylve, hogy az, éppenazért, mert számol az uralkodó szegénységgel és keveset kíván a sokért, széles körben fog hódítani. Adja Isten, hogy Noé galambja legyen!

Buzdító szavak helyett (bár a tápintézeti jótéteményt én sem élveztem) szívesen felajánlom én is az indítványozott összeget, a 10 frtot és szent kötelességérzettel vállalkozom az adományok és netaláni kötelező nyilatkozatok közvetítésére és nyugtázására.

Sárospatak, 1888. julius 7. Radácsi György.

Nyilt levél a szerkesztőhöz.

Abauj-Bakta, 1888. junius 30.*

Nagytiszteletű szerkesztő úr!

Mikor az ember nem tudja, mert nem akarja megnevezni a tárgyat, a miről írnia kell: nagyon kényelmes kisegítőül ajánlkozik az az irodalmi genre, mely a fenn kitett névre hallgat, s a melynek rugalmas köpenyébe vagyok kénytelen burkolózni a jelen esetben én is, midőn a nagytiszt. szerkesztő úrnak oly tárgyról kívánok egyetmást elmondani, a melynek két neve is volna; de az egyiket, a mit Arany szerint «az apja, meg a papja adott neki.» már elfelejtettük; a másikat pedig, a mit csak úgy ráadásúl kapott, még nem szoktuk meg, vagy nem akarjuk mindnyájan megszokni és így szembetalálkozva vele, abba a furcsa helyzetbe jutunk, hogy *úgy* már nem tudjuk. *így* még nem akarjuk szólítani.

Dologra térve, arra a tárgyra kívánnám becses figyelmét felhívni, a mely immár tényben és írásban *„a lelkész beiktatása“* címen kezd közöttünk felcseperedni, a nélkül, hogy létezéséhez törvényes jogot nyert volna.

Egyházi törvényhozásunk ugyanis ily ténykedést seholsem rendel; az a kerületi szabályrendeletünk pedig, mely az eddig ismert tények és írások melegágyát képezné, egészen másként van megalkotva, mint a hogy azt idáig felfogták, alkalmazták, vagy mint a hogy felette idáig elmélkedtek.

Engedje meg nagytiszt. úr, hogy e szabályrendeletet teljes és rövid mivoltában ide iktathassam!

Tiszáninneni egyházkerületünk 1883. évi őszi közgyűlésének a lelkészválasztási törvény életbeléptetése tárgyában hozott s 9-ik jegyzőkönyvi számába foglalt szabályrendelete a VI-ik szakaszban ezeket mondja: «VI. A lelkész belépése az egyházba. 1. A lelkészválasztás az egyházi törvény 195—211. §-ban meghatározott mód szerint végrehajtatván, ha a lelkész az egyház meghívását elfogadja és abban *megerősíttetik*, lelkészi állását a kitűzött időben elfoglalja s az esperes vagy megbizottja *jelenlétében* ünnepélyesen beköszön. 2. Ez alkalommal az esperes vagy megbizottja, *a lelkészlakban* az adminisztrátor-lelkész és a presbyterium jelenlétében átadja és gondjaira bízza a lelkésznek a templom és egyház ládája kulcsait, az egyház pecsétnyomóját, az anya- és jegyzőkönyveket, az egyház levéltárát, szent edényeit: ezen átvételről készített leltár az átadók és az átvevő lelkész által aláíratik s az egyház ládájába elhelyeztetik.»

Olvasva már e szabályrendeletet, ennek világos és első olvasásra bárki által könnyen felfogható rendelkezéseit és olvasva, és beszámítva ezekkel szemben az eddig ismert írásokat és tényeket, szinte megdöbbenéssel riadunk fel, hogy bámulatunknak, sőt sajnálatunknak adjunk kifejezést a felett, hogy 1883. őszétől 1888. tavaszáig mily sokan és mennyit felejtettünk; a felett is, hogy egy kötelező statutum alig ötödfél év alatt mily könnyen lehet felőlünk írott malaszt; és a felett is, hogy bár a gyermekbérmálást ellenezzük és már elvben elvetjük, a kötelességek és elvek elbérmálásától mégsem idegenkedünk; meg a felett is, hogy a cselekmények színhelyét, a cselekvők hatáskörét az alkalmazásban mennyire kicseréljük és mennyire összezavarjuk! . . . Mert feledékenységünknek nem írott és nem történeti tényekbe vésett bizonyságai-e azok az írások és események, a melyek mind olyanok, mintha e szabályrendelet még csak napvilágot sem látott volna?! . . . mintha ennek egyéb rendeltetése sem lenne, minthogy a jegyzőkönyv vaskosítására és a molyok táplálására szolgáljon! . . . Aztán kötelességeinket és elveinket nem elbérmáljuk-e akkor, mikor *a belépést* beiktatássá változtatjuk?! . . . És nem kicseréljük-e a színtért, midőn azt, a mit a lelkészlakon, a presbyterium jelenlétében kellene végeznünk, mi a templomban és az egész gyülekezet előtt végezzük?! . . . Végül nem konfúzió-e az, ha a helyett, hogy a templomban *jelen lennénk*, mi az istenitisztelet végzéséből is részt követelünk és nyerünk?! . . .

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Látva már ezeket a sajnos eredményeket, nem lenne csoda, ha felsóhajtanánk: bárcsak meg se alkotta volna a kerület e szabályrendeletet! Pedig azoknak az eredményeknek legkevésbbé oka a kerület; mert szabályrendelete a mellett, hogy a lelkészválasztási törvény helyes kiegészítése, szükséges folyománya, sem protestáns elvet nem sért, sem mások jogait nem gázolja; vagy ha mégis oka: akkor is csak annyiban, amennyiben fiai gondatlanságának az a jó és mindvégig gondos anya, ki folyvást kezeügyébe nem levő gyermekeinek könnyelműsége felett szíve szerint sajnálkozik.

«Nem messiás-e minden újszülött,
Fénylő csillag, mely feltűnt a családnak,
S csak később válik a szokott pimaszszá?!»

— mondja Madách.

De hát megesik az nem egyszer, hogy valamely törvény vagy statutum, bármennyire tökéletes akarna is lenni, mégis hiányos marad, és mint ilyennek, nemcsak szüksége van rá, de jónéven is kell vennie, ha kipótlására a gyakorlat helyes útat-módot mutat és valamely elmélet kívánatos elemeket javall. És e statutumra nézve fenforog ez eset? . . .

Lássuk hát e statutumot, a gyakorlatot és elméletet együttesen!

A statutum elsőbben is azt foglalja magában, a mi törvényes, tehát megengedett. Igen, ez a statutum mindenekfelett törvényes, mert a törvény 184-ik §-ának

* Tárgyhalmozódás miatt csak most közölhetjük. *Szerk.*

következetes és szükséges folyománya. Mert, ha valamely lelkészi hivatal megüresedésekor az esperes vagy megbizottja, vagy egyszóval az egyházmegye, a lelkész nélkül maradt egyházban azonnal megjelenni és az idézett §. *a)* pontjában elősoroltakat leltározni, tehát az egyház felett a gondnokságot egyházkormányzási tekintetben elvállalni köteles; s ha minden ily esetben az egyházmegye által berendelt administrátor lelkész, rendes lelkész belépéseig, nem más, mint az egyházkormányzó egyházmegye személyes képviselője, sáfára: akkor mi sem következetesebb, és így mi sem törvényesebb, mint az, hogy ezen interregnum megszűntekor, tehát akkor, mikor a rendes lelkész az egyházba belép, az egyházmegye az egyház kormányzásától visszalépjen, s a mit ő az ő interregnumára leltár mellett vett át, ugyanazt a mellett adja is át és ekkor visszavonúlván, szabad tért engedjen az új, rendes lelkész jogainak és kötelességeinek. Ezt az állapotot, ezt a következményt foglalja rendeletbe a statutum 2-ik része, a mely tehát egészen törvényben gyökerezik és a mely, analógiával élve, olyanféle közigazgatási intézmény, mint világi ügyeink között a gyámság és gondnokság intézménye. Az egyházkerület pedig tudja azt, hogy egy tisztán közigazgatási ténykedés színtere nem lehet a templom és ezért rendeli el félreérthetlenül, hogy az átadás *a lelkészlakon* történjék meg.

Már most, ha e törvényes szabályrendelet törvényes végrehajtására kiküldött esperesi megbizott — miként a gyakorlat mutatja — a leltárban foglalt dolgok némelyikét, mint a templom kulcsát, a szent edényt nem a lelkészlakon, nem a presbyteriumban, hanem a templomban, az egész gyülekezet előtt és ott is bibliával megtoldva adja át: mondható-e, hogy a szabályrendelet szerint, tehát törvényzserűen járt el? . . . mondható-e, hogy volt joga másként cselekedni, mint a hogy a statutum rendeli? . . . és mondható-e, hogy megengedhető az az eljárás, mely egy tisztán közigazgatási ténykedést az istenitisztelet menetébe elegyít?! . . . Nem és nem! És így nincs is szükség arra, hogy a törvényellenesen, jogtalanúl és így megróvásra méltóan eljáró gyakorlat a szabályrendeletnek új nyomot és ily nyomot taposson!

A statutum ezenkivűl azt foglalja magában, a mi jogszerű, tehát szintén megengedett és így mint jogszerű intézvény, maga is jog- és elvtisztelő. Azt rendeli, ugyanis, az első részben, hogy a hivatalbalépő lelkész «az esperes vagy megbizottja *jelenlétében* ünnepélyesen beköszön.» Hát abból a jogviszonyból, mely az egyházmegye és az egyházak között fennáll, vaskövetkezetességgel folyik az, hogyha már jogában áll az egyházmegyének a választás megerősítése, a minthogy azt meg is erősíti és a lelkészt berendeli, a midőn már nem marad egyéb teendője, mint meggyőződni arról, hogy a megerősített lelkész hivatalát elfoglalta-e: az esetben kétségtelenül joga van ahoz is, hogy a lelkész hivatalbalépési alkalmára megbizottat küldjön, a ki a hivatalbalépés másik tényén, a beköszönésen is *jelen levén*, annak megtörténtéről megbízóját értesíthesse. Ennek a jogviszonynak a kifejezése a statutum első része, mely, mint ilyen, jogszerű; mint olyan, mely sem az egyházmegyék, sem az egyházak, sem a lelkészek jogait nem sérti, sem a protestáns istenitiszteleti elv sérelmével még csak fiktiv összeköttetésbe sem hozható, — jog- és elvtisztelő.

Nos és a gyakorlat? ez nem éri be azzal, hogy a jogszerűségre utalt egyházmegyének jogszerűen eljáró megbizottja legyen; nem azzal se, hogy a beköszönésen jelen legyen, a mely a szabályrendelet kifejezése; de meg a dolog természete szerint, már önmagában, a megbízott beleelegyedése nélkül is *ünnepélyes*; hanem túllépve megbízója jogkörén, az istenitisztelet végzésébe is beleártja magát, mi által egyik hibáját, a jogtalanságot, egy másikkal, az elvgázolással tetézi.

A jogtalanság ténye — mint általánosan tudva van — ott áll elö, a hol saját jogkörünket átlépjük és a másokét megháborítjuk vagy elfoglaljuk. A lelkészi jogkör, protestáns elveink szerint, oly természetű, hogy abban a lelkész, a reánéző minden teendőkre nézve önálló és jogi, vagy elvi sérelem nélkül meg nem háborítható tulajdonos: viszont az a gyülekezeti jog, melyszerint a gyülekezet, a törvény szabványai szerint, önmaga választja lelkészét, oly természetű, hogy az másra, mint a megválasztott, nem terjedhet ki, de arra aztán teljes érvényében és igényében. Ezeket a jogokat mi még eddig tiszteletben tartottuk, minek bizonysága az, hogy más egyházban az illetékes lelkész engedélye nélkül semmiféle funkciót sem végezhettünk, s viszont híveink, a mi engedélyünk nélkül mással nem végeztethettek; de tiszteletben tartotta még minden egyházi hatóság törvényhozásban és gyakorlatban egyaránt; tiszteletben tartotta egyházkerületünk a jelen statutumban, rendelvén, hogy a lelkészek beköszönésén az egyházmegye csupán jelen legyen. És ha mindezek dacára p. o. Gyakorlat úr, mint esperesi megbizott, nemcsak megjelenik a beköszönésen, hanem a lelkész által végzendő istenitiszteletből egy részt magának elhódít; ha e mellett Elmélet úr akként vélekedik, hogy erre, sőt arra van szükség, hogy valóságos egyházi beszédet tartson, melynek még vezérgondolatait is megjelöli: akkor tagadható-e, hogy itt tényben és írásban jogsérelem nem követtetik el, és tagadható-e, hogy Gyakorlat és Elmélet urak nincsenek arra hivatva, hogy a szabályrendeletnek új ösvényt és új elveket mutassanak?!

Továbbá az istenitiszteletre nézve az volt még eddig a protestáns elv, hogy az isten lélekben és igazságban imádandó; a mi, ha jól megmagyarázod, annyit tesz, hogy az istenitisztelet úgy az ígehirdető, mint a hallgatók részéről a lélek és igazság szolgálatába álljon. Nem állítom itt, hogy ez elv ellen egyszer-másszor valamicskét nem vétettünk; de arra nem tudok esetet, hogy a vele való visszaélést protestáns törvény vagy statutum valaha elrendelte volna. A lelkészek hivatalbalépéséről szóló szabályrendeletet sem ismerem ilyennek. Micsoda elv alapján áll hát Gyakorlat úr, ha ezt a szabályrendeletet elvsérelemmel hajtja végre? . . . A lélekre és igazságra, mint egyébkor, úgy a beköszönéskor is elég az imádság és a beszéd, t. i. a beköszönő beszéd, melyeket a legmélyebb meghatottság, az istennel való legbensőbb társalkodás és az igazság legőszintébb szolgálata nélkül, abban az ünnepélyes beköszönő órában közűlünk még bizonyára senki el nem mondhatott, becsületes, vallásos fül meg sem hallgathatott! Avagy a lelkésznek és gyülekezetének lélekben összefort imáit az áldások atyja közbenjáró nélkül meg sem hallja, meg sem áldja? Avagy lélekre és igazságra ható cselekmény az, midőn az istenitiszteletet megújrázott dikciók, felszállás és alászállás, szembenézés és hátfordítás, leszerelés és felszerelés által üres látványossággá, templomparádévá lelketlenítjük? mintha csak a kath. rituale zárjelbe foglalt utasításai szerint mozognánk, így: «a pap az oltár jobbjára megy; a pap az oltár baljára megy; a miniszträns a pap kezére vizet önt stb. . . Nem, Gyakorlat úr! Ne így törjön ösvényt annak a statutumnak, s ne ily példát adjon nekünk, mindnyájunknak, mert ellene a törvény, a jog, az elv, a lélek és igazság istene nevében ünnepélyesen protestálunk!

Azt sem hagyhatom még észrevétel nélkül, a mit az elmélet javall, t. i. a hasznossági oldalt, tehát azt, hogy az úgynevezett beiktató lelkész (?) által tartott

*

beszéd, ha kell: egyházi beszéd, mily áldásos lehet a lelkész és gyülekezet között levő viszonyra, talán az egyház jövőjére; kivált ha a lelkész erős választási küzdelem után csekély szótöbbséggel lett győzedelmes. . . . Nos, hát feltéve az esetet, hogy valamely egyház valami különös szellemi vagy anyagi bajban szenved, vagy — a mit én bajnak se igen tekintek — erős választási küzdelemben forrongott: amazt egyetlen beszéddel orvosolni száz eset közül, jó lesz, ha egyszer sikerül; ennek szelidítésére a beköszönő lelkész engesztelékeny, szeretetteljes beszéde, a nyomban megkezdett lelki gondozás nagyon jótékonyan hathat; mert nem felbátorítóbb-e az, ha maga a hibák és bajok leküzdésére hivatott vezér biztatólag mondja: Bizalom! Én előlmegyek, ti követtek és az Isten megsegít! És nem lefegyverzőbb-e az, hogy ha a győzelmes félnek diadalmi szekeréről szerényen leszállva, a legyőzöttek felé hajlik és önmaga mondja: Békeség! De általában is a beköszönés lelkészre és gyülekezetre nézve még ezután a kezdet kezdete; egy ünnepélyes mozzanat, melyben a lelkész készültségével, lelkésedésével s tegyük hozzá: az újság ingerével, könnyen győz, s már is jó véleményt ébreszt s jobb, ha ő ébreszti, mint más ébresztgeti! Azután jő a munka napja, a teljes munkakör, a mely legtöbbnyire nem más, mint erős küzdelem sok bajjal és akadálylyal, heves harc önző érdekekkel stb. és a melyek között már nem állhat folyvást segédül mellette az esperesi megbízott, hogy őt győzelmessé tegye, mert itt már igazán önmagának kell győznie, a mi csak úgy lehet, ha önmagában hordozza a bölcseséget, erőt, akaratot. Az a kezdet kezdetén és akkor is idegen segítséggel kivívott siker nagyon is ephemer természetű, olyan, mint a délibábban úszó sivatag: bájoló, édeni, míg felette csalóka fátylával az a varázs lebeg; de azonnal rideg, kopár, puszta, ha róla a szökevény csáb tovaillant. Ne segítsetek hát álmodni az álmok emberének, tud ő magától is! A munkabíró férfiú pedig önmaga övedzi fel derekát és az élemedettnek fegyvere és paizsa: saját bölcsesége! . . . Aztán egyházi alkotmányunk szerint az egyházak igazgatása a presbyterium jogkörébe tartozván, az egyház mindennemű szellemi és anyagi ügyei döntő részben ennek miként való viselkedésétől függenek. Im, itt a hely, a hová az esperes vagy megbizottja bátran, minden vád nélkül, mert jog, törvény és kötelesség szerint beléphet; itt a tér, ha jónak látja, ha a körülmények parancsolják, nemcsak a cselekvésre, hanem a gyámolításra és hasznosságra is. Itt már álljon elő, beszéljen, sőt tegyen, ha kell; itt a maga jogkörében mozog; itt kötelesek, meghallgatni, őt, de a templomban? . . . ott hallgasson, mert ott joga a jelenléten túl nem terjed ki.

Végül a sok között már csupán egyről akarok megemlékezni: arról a levelem elején említett bérmálásról vagy névcseréről. Hogy nekünk ebben is meg kell corrigálnunk az egyházkerületet! Mintha ez nem is bírna annyi körültekintéssel, hogy egyik-másik gyermekét kinek vagy minek keresztelje! «A lelkész belépése az egyházba,» igaz, kissé hosszadalmas; de mindazáltal nem törik ki benne a kálvinista magyar ember szája, mint a Nebolondozzonazúr, azaz, hogy a Nabugodonozorban; de mindazáltal egészen hű, törvényes, jogos és igaz; de mindazonáltal a nagytiszteletű atyák és a tiszteletes fiak úgy is megérthetik, ha akarják, a közforgalom számára pedig továbbra is megmaradhat és maradjon is meg az a tisztességes, régi és a statutum által is kegyelettel megőrzött név: a beköszönés.

Ne iktassunk hát, mert az se meg nem engedett, se nem szükséges! Ne iktassunk, mert a nevekkel játszani sohasem tanácsos! Egy könnyedén felkapott és elhintett szó maggá válhatik és keserű gyümölcsöket teremhet; egy ártatlan jotta, egy makacsúl vitatott birtoknévmás tévelygésnek és meghasonlásnak lett és lehet szülőanyjává! Hiába hangsúlyozzuk, hogy a beiktatás semmi más, mint «a megerősítés ténye,» mert ez a hangsúlyozás csak dioszonáncia; a megerősítés már az egyházmegyei közgyűlésen ténynyé válik és már ott előáll a teljes harmónia, midőn az ünnepélyes «kézfogásra» az esperes ünnepélyesen rámondja: Isten áldása legyen a lelkészen és gyülekezeten! Ne is bizonyítgassuk, ezt mondván: a beiktatás sem nem ez, sem nem az; mert a tagadás nem bizonyítás; tagadni bármit lehet, de ténynek mégis az marad, a mi tény, a mi már bizonyításra nem szorúl és ez az, hogy a beiktatás formaságokkal jár, melyek az istenitisztelet alkotó elemei közé elegyedve, tért nyitnak az egyéni ízlés, sugallat és képzelet nyilvánulásainak, és protestáns istenitisztelet helyett előáll a templomparádé: az út a mely visszafelé, arra lejt, a honnan kimenekültünk! . . . Ezt a hátramenést csak nem óhajtjuk talán és saját hibánkat nem akarjuk tán az ártatlan egyházkerületnek imputálni?!

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Most már megköszönve szíves türelmét, bezárom e hosszú és lankadt kézzel írt levelet; azonban azzal a reménynyel zárom be, hogy vele vita-tüzet nem élesztettem és azzal a reménynyel, hogy azt az ötödfél év alatt bemohosodott szabályrendeletet azok, a kiket illet, talán elő fogják venni! Elő fogják venni az u. n. megbizottak, hogy a szerint járjanak el és elő fogják venni az egyházakba belépő lelkészek, hogy szükség esetén arra támaszkodva, saját jogaik mellett a gyülekezeti jogot és a prot. istenitiszteleti elvet is megoltalmazzák! . . . És ha nem? . . . Akkor is marad még egy reményem és ez az, hogy elő fogja venni az egyházkerület, hogy annak érvényt és tiszteletet szerezzen: fegyelmi eljárást indítván azok ellen, kik az ő statutuma ellen vétenek; azok ellen, kik a mások jogait megcsorbítani, a prot. istenitiszteleti elvet meggázolni elég szabadossággal bírnak, és azok ellen is, a kik a saját és őrizetükre bízott jogokat és elveket megoltalmazni nem tudják!

Fogadja nagytiszteletű szerkesztő úr őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Novák Lajos,
ev. ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Jelentés a gömöri ev. ref. egyházmegye népiskoláiról az $188^{7}/_{8}$-ik iskolai év első felében megejtett iskolalátogatás alkalmával felvett jegyzőkönyvek alapján.*

Nagytiszteletű Egyházmegye! A folyó iskolai év első felében az iskolalátogatások szabályszerűen folytak le; a látogató-bizottságok, melyek leginkább január hó végén s február hó elején jártak el megbízatásukban, ez idő szerint sehol sem találtak járványos betegség miatt hatóságilag bezárt iskolákat; a vizsgálat iránt kellő érdeklődést tanusítottak mind a szülék, mind az előljárók; csak Ragály, Zubogy, Trizs és Majom ellen emeltetett panasz, mely helyeken alig akadt meg egy-két előljáró a vizsgán. Itt kell felemlítenem, hogy a világi körlátogató urak közül ez évben hárman vettek részt a láto-

* E jelentés érdekes bizonysága annak, hogy gömöri egyházmegyénkben minő szigorral járnak el az iskolák ellenőrzésében s a tapasztalt hiányok megítélésében. Mint ilyet, szívesen ajánljuk ezt a körlátogató urak figyelmébe. Szerk.

gatásban, így nevezetesen a rimaszombati szakaszban Sárközy Gyula, a simonii szakaszban Alexay István és a tornallyai szakaszban Lukács Béla urak, kik a szakaszukba eső iskolák mindenikét megkeresték s a vizsgálatban élénk érdeklődéssel vettek részt. Megérdemlik, hogy e helyen is dícsérő elismerésben részesíttessenek, annyivalinkább, mert évek óta leginkább csak ők azok, a kik az egyházmegyétől vett megbízatásuknak eleget tesznek. Áldja meg az Isten a mi hű embereinket, éljenek sokáig!

A vizsgálat eredményéről akarván szólani, minthogy az egész nevelés általában három tényező körül forog, u. m. az iskola, a növendékek és a tanító körül, ennélfogva én is a három főpont alá foglalom jelentésemet.

Elsőben is szólni fogok az iskolákról s az azokkal kapcsolatos dolgokról.

I.

Egyházmegyénkben 67 egyház tart fenn felekezeti népiskolát: osztatlan népiskola — melyben a növendékek se *kor*, se *nem* szerint nincsenek elkülönítve — van 64; *nem* szerint két külön iskolára vannak osztva a növendékek Putnokon és Pelsőcön; ezeken kivül Rimaszombat csak leányiskolát tart fenn, hol már a növendékek *kor* szerint vannak elkülönítve; ez utóbbi helyen a fiúk községi iskolába járnak, hol azok vallás- és énektanításáról az egyházi hatóság gondoskodik.

Tanterem van 72: két-két tanterem van: Rimaszombatban, Pelsőcön, Putnokon, Balogon, Jánosiban; ez utóbbi két helyen azonban nem lévén megfelelő tanerő, a termek üresen állottak. A 72 tanterem közül ez évben csak 40 találtatott törvényszerűnek. 33 pedig többé-kevésbbé kifogásoltatott. Így nevezetesen kifogásoltatott a sajó-keszii, a mely szük, sötét, padlózatlan, vizenyös, az egyház azonban szegénysége miatt újat nem építhet; a tornallyai szük; a runyai szük, nedves, romlatag; a hanvai szük és nem elég világos; a lénártfalvi nedves és sötét; a héthi egészségtelen, nedves; a dubicsányi igen rosz, szük, *konyhául* használtatik; a darnyai nem tartatik tisztán; az iványi szük; a zádorházi bírálaton alóli rosz; a rimaszécsi alacsony, szük, szabadba nyiló ajtóval és össze-vissza keresztezett ablakokkal; a susai szük; a jénei deszkázatlan, alacsony, korcsmai asztalokkal; a harmaci szük, e mellett a padok hibásan vannak elhelyezve; a zubogyi szük, tisztátalan, a deszkázat sok helyen kirothadva; a ragályi földes, korcsmai asztalokkal: a szuhafői szintén korcsmai asztalokkal; az aggtelki szük, sötét, korcsmai asztalokkal, hozzá nem messze van a trágyadomb; a kálosai padlózatlan; a visnyói korcsmai asztalokkal: a bejei korcsmai asztalokkal: a pelsőci leányiskola szük, a *szalóci* szintén, valamint a *kőrösi* is; a *lekenyei* korcsmai asztalokkal: a *feledi* vizenyős, hozzá van ragasztva az istálló és trágyadomb, az egész épület elhagyatott rom; a *gortva-kisfaludi* szük, korcsmaasztalokkal; a majomi deszkázatlan, korcsma asztalokkal; a szútori szük, alacsony, rozzant; a pokorágyi szük, alacsony; a zeherjei korcsmaasztalokkal; a zsípi deszkázatlan, korcsmaasztalokkal; a balogi nagyobb iskola korcsmaasztalokkal. — Egyházaink ismeretes szegénysége miatt alig remélhető, hogy ezen kifogásolt tantermek mind törvényszerűvé tétessenek, vannak azonban egyházak, hol az építést tovább halasztani nem lehet, mint: Runyán, Sajó-Kesziben, Dubicsányban, Héthben, Lénártfalán, Zádorházán, Simoniban, Zubogyon, Körösön, Feleden; ezeknek rendeletileg kellene meghagyni, hogy új iskola építéséről haladéktalanúl gondoskodjanak. A kifogásolt tantermek közt vannak olyanok, hol az egyház kellő anyagi erővel rendelkezvén, az építést vagy javítást minden nehézség nélkül keresztülvihetné, ilyen kedvező körülmények között van: Héth, G.-Kisfalud, Lénártfala, Szalóc, Harmac; sőt már Zádorháza is régóta gyűjti pénzecskéjét, tavaly pedig király ő felségétől is kapott 200 frtot iskolaépítésre. Igen időszerű lesz őket egyházmegyei úton serkentgetni.

Új iskola csak Zeherjén épült, a tanterem azonban még rendezetlen. Az építés a fuvarok és gyalog-napszámokon kivül 823 frtba került; az építéshez a hívek 20 drb tölgyfát ajándékoztak.

A tantermek felszereléséről nem sok jót mondhatok. Olyan felszerelt iskolánk, mint a rimaszombati községi iskola, egy sincs. Ásvány-, állat- és növénygyűjtemények sehol sincsenek; a természettan tanításához szükséges segédeszközök csakis ott vannak meg — még pedig nem a legnagyobb gondviselés alatt — a hová ilyeneket a volt tanfelügyelő, Ebeczky Emil úr küldött. Ezek is azonban inkább díszitésül szolgálnak, mintsem hogy a szemléltetésre felhasználtatnának, annyival kevésbbé, minthogy nem alkalmazhatók a mi tankönyvünkhöz. Kellőleg felszerelt tanterem van 29, hiányosan felszerelt van 32, semmiféle felszerelés nincs Tamásiban, Majomban, Susán, Zádorházán, Dubicsányban, Sajó-Kesziben, Kőrösön; ezek közé tartozik még Zubogy, Szuhafő és G.-Kisfalud, hol alig található valami felszerelés. Valóban ideje volna e tekintetben többet tenni, mert a jó iskola egyik elengedhetetlen feltétele a tanterem jól felszereltsége és épen azért nem szűnöm meg hangoztatni az *iskolapénztárak* szükségességét, mint a melyeknek ép az a rendeltetésök, hogy a tanszerek beszerzésére fedezetül szolgáljanak. A gondnokok kezéből vajmi nehéz csak egy-egy térképre való összeget is kiszerezni.

A tanterem felszerelésére kapott Rudna és Kőrös Nt. esperes úrtól a Nagy Gedeon-féle alapítványból 5—5 frtot, Berzétének pedig Batta György lelkész úr ajándékozott egy Magyarországot ábrázoló térképet.

Az iskolához tartozván az iskolai pénztárak, alapok, ösztöndíj-alapítványok, szak- és népkönyvtárak, iparkertek, a következőkben ezekről kívánok számot adni. A napi kiadások fedezésére szolgáló iskolai pénztár van 30 helyen, u. m. Poszobán 7 frt 13 kr, Kelemérben 12 frt 10 kr, Naprágyon 5 frt 92 kr, Kövecsesen 6 frt 40 kr, Keszi-ben 6 frt 8 kr, Hubón 19 frt 8 kr, Runyán 300 frt 11 kr, Hanván 10 frt 3 kr, Lénártfalán 2 putnoki népbanki részvény és 115 frt kamaton, Putnokon 240 frt a népbankban, Darnyán 20 frt 17 kr, Simoniban 99 frt 79 kr, Martonfalán 20 frt 79 kr, Iványiban 5 frt 32 kr, Rimaszécsen 13 frt, Susán még a számadás nem történt meg, Jénében 4 frt 50 kr — mint az ipar-kert bérlete —, Válvban 5 frt, Mihályfalán 34 frt 80 kr, Kálosán 38 frt, Bejében 21 frt, Szalócon 120 frt, Gicén 130 frt, Jánosiban 4 frt 89 kr, Pálfalán 3 frt 90 kr, Feleden 54 frt 98 kr és egy 100 frtos kötvény betáblázás alatt, Kisfaludon 74 frt 84 kr a tornallyai takarékpénztárban, Majomban 27 frt 75 kr; Csízben is volna, de a tanító a tavalyi sürgetés dacára sem akart elszámolni; az iskolaszék állítása szerint a vagyon veszendőben van. Héthben 17 frt 59 kr volna, de a pénzkezelő Héthi Dániel nem akar elszámolni, félő, hogy nemsokára elvész. Ugyanily rendetlenségben van a zádorházi iskolapénztár is, hol 528 frt 88 kr s 46 köböl 3 véka rozs volna a vagyon. Mindhárom egyházban a helyi presbyterium volna kötelezendő a számadások rendbehozására s a Nt. esperes úrnak záros határidő alatt történendő jelentéstételre. Ezeken kivül még nem hagyhatom említés nélkül, hogy Balogon a hercegség nehány év előtt 1000 frt alapítványt tett az iskolai célokra, s ennek kamatját a balogi

iskola van feljogosítva felhasználni saját céljaira, de, hogy miként használja fel, arról még soha jelentés sem tétetett. Erről is számadás kérendő a balogi egyház presbyteriumától.

Iskolai alap csupán 9 egyházban van, u. m. Kövecsesen 100 frt a takarékpenztárba téve; Rimaszécsen 50 frt; Imolán 12 hold legelő; Mihályfalán 4 hold rét; Pelsőcön 100 frt (a Ragályi-féle alapítvány); Szalócon 3 hold erdő-legelő; Lekenyén 28 frt 55 kr; Pokorágyon 2 hold szántóföld; Páskaháza kapott a tagosításkor $7^{82}/_{100}$ hold erdő-legelőt, a kivágott fáért bejött 700 frt, mely mint tőke az állam által kezeltetik s bár a páskaházi egyház előljárósága a tagosításkor azon ígéretet vette, hogy míg más felekezeti iskola fel nem állíttatik, addig a ref. iskola fogja a kamatokat élvezni, ennek dacára a rimaszombati adóhivatal a kamatok kiadását megtagadta. Szükséges volna az ügy mibenlétéről a tanfelügyelőségtől kérni felvilágosítást.

Ösztöndíj alap van 16 egyházban, u. m.: Naprágyon 20 frt, Keszben 11 frt, Lénártfalán 35 frt 50 kr, Héthben 16 frt 30 kr, Putnokon 60 frt, Harmacon 240 frt, Aggtelken 10 frt, Vályban 100 frt, Mihályfalán (?), Pelsőcön 400 frt, Beretkén 100 frt, Gicén 40 frt, Jánosiban 100 frt; Rimaszombatban 200 frt és a Bokrány-féle, de a mely csak minden 3-ik évben adatik a ref. felekezeti növendékeknek; Pokorágyon 210 frt, Szútorban 100 frt.

Szakkönyvtár csak 50 iskolánál van, *egyebütt*, úgy látszik, *még a Néptanítók lapja folyamait sem őrzik meg!* Pedig az is fontos kelléke a sikeres tanításnak. A legkevesebb, a mit megkívánni lehet, az, hogy minden tanító kezében ott legyenek a tantárgyaknak megfelelő vezérkönyvek. Nálunk, úgy látszik, még azok sincsenek meg. *Rendeletileg kellene megkívánni, hogy minden egyház szerezze be a szükséges vezérkönyveket.* Ezekre, úgyhiszem, 5 frt se kellene egészen. Jól felszerelt szakkönyvtár van Pelsőcön 120 db; Rimaszombatban 105 db, Jánosiban 87 db, hol e célra Sárközy Gyula úr 8 frtot ajándékozott. Említést érdemelnek még a simonii, iványii és radnóti szakkönyvtárak; a többiek csekély számú szakkönyvvel rendelkeznek.

Népkönyvtár és ifjúsági könyvtár van 46 egyházban. A tanfelügyelő úr ez évben a «Jó könyvek és mesemondó» című olvasmányokból 27 iskolának küldött több-kevesebb füzetet ajádékba. Köszönet a derék férfiúnak, ki minden esztendőben megemlékezik rólunk. Népkönyvtáraink közt már elég sok jól felszerelt található. Legtöbb kötettel rendelkezik a pelsőci, melyben 500 db van, s ez évben könyvtára gyarapítására 26 frtot áldozott; mindjárt utána jön a szútori, majd a jánosii, ez utóbbi 373 kötettel, itt Lenkey István 48 darab 25 frt értékű könyvet ajándékozott a könyvtárnak. A ki minden évben ily feltűnő módon adja jelét a nép művelődése iránti érdeklődésének, megérdemli, hogy egyszer már jegyzőkönyvi elismerésben is részesüljön, annyivalinkább mert nem felekezetünk híve. Szép könyvtárak vanak még: Simoniban, Rimaszombatban, Radnóton, Iványiban, Hanván, hol a könyvek száma a 200 kötetet meghaladja. Feleden a tavalyi jegyzőkönyv szerint 64 kötetből állott a népkönyvtár, e könyvek a tanító halála után elsikkadtak, állítólag a tanító özvegye vitte magával. A kisfaludi lelkész úrnak lett volna kötelessége a halál után az iskolai vagyont leltározni és lezárni; miután nem tette, felelősségre vonandó.

Rendezett iparkert 30 egyházban találtatott. Jól kezelt iparkertek vannak: Poszobán, hol már az oltványok gyümölcsöt is hoztak; Simoniban, Iványiban; Pelsőcön, hol a fi- és leány-iparkertben 900 darab oltvány van; Szalócon óltványok eladásából 15 frt jött be, Berzétén van 200 db, Paskaházán és Beretkén szintén 200—200 db oltvány, Horkán 8 frt 50 kr jött be oltványok eladásából, Jánosiban van 150 db, Serkében az iparkert díszes kőkeritéssel vétetett körül. Mult év óta rendszeres kezelés alá vétettek az iparkertek Kelemérben, Martonfalán, Vályban, Lekenyén.

A tanítók akaratlansága miatt Rimaszécsen és Héthben nem létesíthető a rendszeres kezelés. Használhatlan talajú iparkertek vannak Hubón, Csízben, Lénártfalán, Dubicsányban, Darnyán, Radnóton, Majomban. Bérbe adva csupán Tamásiban és Jénében van az iparkert; ezeket már meg kellene büntetni a nt. egyházmegye e tárgyban kiadott rendelete áthágásáért. Iparkerthelyiség nincs Tornallyán, Runyában, Mihályfalán.

Végül e pont alatt meg kell emlékeznem az iskolára felvigyázó hatóságok működéséről. Az iskolaszékek általában meglehetős lágymelegséggel végzik teendőiket. Nagyon kevés azon egyházak száma, hol az iskolaszékek éber gonddal őrködnének az iskolák felett. Panaszok azonban sok helyről érkeztek. Hanyagsággal a következő egyházak iskolaszékei vádoltatnak, u. m.: a csízi, zubogyi, ragályi, trizsi, lekenyei, feledi, g.-kisfaludi és majomi iskolaszékek, melyek sem látogatást nem tettek az iskolában, sem pedig tanácskozásra össze nem gyültek. Ezeket jó volna nagyobb buzgóságra serkenteni.

A tanfelügyelő úr látogatást tett Tornallyán, Gicén, Balogon két ízben és Uzapanyiton.

(Vége köv.). Ruszkai Gyula,
isk.-vál. elnök.

TÁRCZA.

Adalékok az ó-szövetségi ítészet legújabb történetéhez.

(Folytatás).

II.

Az ó-szövetségi tudományok munkásai örömest lépnek át olykor-olykor az irodalmi s történeti ítészet küzdtereiről a szövegítészet békés mezejére. Az ó-szövetség vizsgálója látva, hogy mily csekély a kilátás arra nézve, hogy legalább az alapvető kérdésekre teljes megegyezés jöjjön létre, mintegy önkéntelenül tereltetik azon térre, a hol sem dogmatikai s historiai habozás, sem pedig az elfogúlt szenvedélyesség nem akadályozza meg az ellentétes irányoknak egyöntetű munkálkodását. Igy látjuk mi a szövegítészet terén békés munkára egyesülve a legkülönbözőbb egyházi s theologiai irányzatok képviselőit.

Klostermann, kieli professor, szövegítészeti értekezése[1] igazi példányképe a kimerítő és elfogúlatlan szövegítészetnek a jobb oldalon. Az orthodoxok sem járnak már 17-dik századbeli elődeik nyomdokain; a *Kapellus L.* és *Buxtorf* között lefolyt híres harc nem ismétlődik többé napjainkban. Feláldozzák szövegítészeink a külső erődítvényeket, hogy megmenthessék a főerődöt; sőt maguk munkálnak az erőtelen bástyák ledöntésén, a régi előítéletek eloszlatásán, mert hiszen a szóbeli s mechanicus inspiratiok lehetőségét már azok sem feltételezhetik, a kik a reánk maradt bibliai szöveg tisztításánál s javításánál saját önkényes conjecturáikból indúltak ki. Nagy nyereség ezen körülmény úgy az ó-, mint az újszövetségi irodalomra nézve, mert hisz' azt nem kell

[1] Commentar zu den Büchern Samuel's und der Könige, a Zöckler-Strack-féle Biebelwerk-ben.

senki előtt sem bizonyítgatni, hogy a szövegitészet mily nagy — úgyszólván — nélkülözhetlen segítőtársa a többi bibliai tudományoknak. Épen a szövegitészet nagy fontossága felismerésének tulajdonítható, hogy most végrevalahára a theologusok figyelme az ó-szövetség ős-eredeti szövegének visszaállítására irányúlt. Nagy lelkesedéssel munkáltak annak idejében az új-szövetség megromlott szövegének javításán, s ma már csaknem elmondhatjuk, hogy birtokunkba van az, a mit óhajtottunk: az új-szövetségnek megbízható szövege. Ötven évi hosszú s kemény munka után az legalább nagyjában befejeztetett, úgy, hogy lényeges változtatások az új-szövetség szövegén már alig várhatók.

Azonban az ó-szövetség szövege érdekében még csak a legközelebb elmult évekig vajmi kevés történt. Úgy látszik, hogy senkiben sem volt elég erő s bátorság, hogy kellő erélylyel s készültséggel hozzáfogott volna az ős-erdő megritkításához s azon sűrű bozót áttöréséhez, mely az ó-szövetség ős eredeti szövegét repkény gyanánt beszőtte. Két századdal ezelőtt sokat ígérő kezdeményezésnek tűnt fel e téren a *buxtorfi* vita, de a folytatás elmaradt, hajótörést szenvedett a *massoráta* szövegen (M. Sz.), melyen nem tudtak áthatolni. Híres lett az előző században a *Kennicott-* és *Rossi*-féle varians-gyűjtemény, mely gyűjtemény szerzői nagyszámú héber kéziratokat hasonlítottak össze egymással. Nagyjelentőségű lett századunkban a *codex Petropolitanus*-nak kritikai értékesítése,[1] a mely úgy szerepel, mint legrégibb héber bibliai kézirat (K. u. 916-ból). De sem a *Kennicott-Rossi*-féle variansok, sem pedig a *codex Petropolitanus* eltérései nem nyújtottak kellő anyagot a valódi szövegitészethez. Csak újból megerősítették azon, először *Lagarde Pál* által kifejezett sejtelmet vagy inkább tényt, hogy minden létező héber kézirat egyetlen őspéldányra mutat vissza.

Cornill, az ó-szövetség legifjabb, de egyszersmind legjelentékenyebb szövegitészeinek egyike, a M. Sz.-nek a *codex Petropolitanussal* való összehasonlítása alkalmával, Ezéchiel prófetiájának elfogadott szövegéhez csak 46 valódi varianst talált. Az ó-szövetségi szövegitészektől meg van tagadva az ősrégi, jobbnál jobb codexek egész hosszú sora, a melyek az új-szövetségi ítészeknek rendelkezésekre állottak s állanak. Más útat-módot kell keresni — a héber kéziratok összevetésének mellőzésével — hogy az ó-szövetség eredeti szövegét lehetőleg megközelíthessék. Mert, hogy a mi M. Sz.-ünk semmi egyéb többé, mint *egy* szövegrecensio, *sok más* szövegrecensio mellett, melyek a M. Sz. előtt és mellett keringenek, mutatja a *Massora* története. Az ó-szövetségi tudományok érdekében azért elengedhetlen kötelesség a *Massorától* az eredeti szövegig felemelkedni; értvén az *eredeti* alatt a szövegnek azon alakját, a melyet valamely bibliai mű saját szerzője vagy utólsó redactora által nyert. A *Massorának* tekintélye a zsidó orthodoxia előtt sérthetetlen, de a keresztyén theologiának egyáltalában nincs semmi oka ezen tekintély előtt meghajolni, mert a keresztyén egyháznak a *Massora* kanonizálásánál semmi része nincs. Ezen tételnek bizonyítására már nincs szükségünk, mert hiszen ezek — hogy úgy fejezzem ki magam — az összes prot. bibliai munkálkodásnak vérébe, húsába mentek át. Fáradságba most már csak azon út feltalálása kerül, a mely — a héber kéziratok ismeretes hasznavehetetlensége mellett — a szövegitészetet célhoz vezeti. Az eredeti szöveg megnyerésére most is az ítészet egyhangúlag a régi fordítások kutatását jelöli ki, mint egyedül célhozvezető útat. A Septuaginta munkásai művöket még a *Massora* bezárása előtt elkészítették. A *targumisták* és *syrek*, valamint a *Peschito* szerzője is, még nem ismerték a *Massorát*, mert a *consonans* szöveg megállapítása nem esik előbbre az első keresztyén századnál, sőtinkább a legtöbbek által a *Hadrianus* idejére tétetik. Ha már a különböző versiókból egy olyan héber szöveg reconstruáltatik, a mely a M. Sz.-el szemben nagyobb eredetiségre vall, akkor megkaptuk azt, a mire szükségünk van: az egyedüli eszközt az ó-szövetségi eredeti héber szöveg megállapítására.

Ezen irányban dolgoztak már az utóbbi években az ó-szövetségi szövegitészek. A régi versiók nagy tekintélyre jutottak, holott előbb legfelebb az exegesisnél vették őket elő, s az általuk felmutatott, különben nagyon is feltűnő szövegvariánsokon, a melyek gyakran igen fontosak, könnyűszerrel átsiklottak, a nélkül, hogy ezen körülményről tiszta képet alkottak volna maguknak. De mi minden nem szükséges még addig, míg az ó-szövetség különböző fordításai szövegitészeti szempontból lelkiismeretesen értékesítve lesznek?! Nem kellene-e előbb maguknak ezen régi fordításoknak megbízható szöveggel bírniok? De — sajnos! — ilyenek nem állanak rendelkezésünkre. A Septuaginta (LXX.) recensioi valóban szentségtelen rendetlenségben állanak. Továbbá, ki kezeskedik a görög, chald vagy syr szövegnek a héberbe való áthozataláért? A tudós philologusnak lehetséges a correct fordítás; de állíthatjuk-e, hogy ez a fordítás — absolut correctségét tekintve — valósággal megfelel a héber szövegnek? Vajjon nem vehető-e észre a fordításokban a legkülönbözőbb módszerek sokfélesége, kezdve a szolgai, szószerinti fordítástól a legszabadabbig? Minél mélyebben fontoljuk meg ezen kérdéseket, annál nagyobbnak s nehezebbnek tűnik fel előttünk, az ó-szövetségi szövegitészet feladata, s végre még azon kérdés is önkénytelenül merül fel előttünk, hogy vajjon az a csekély kilátás a biztos eredmény elérésére, midőn oly sok dolognak csak puszta következtetés és sejtés gyanánt kell megmaradnia, jutalmazza-e azt a sok fáradságot, melyet a szövegitészet tövises munkája igényel?

De bibliai tudományaink szerencséjére, a problema nehézsége nem riasztotta vissza theologusainkat ezen, oly haladéktalanúl sürgős munkától. A szorgalomnak nincsenek keményebb próbái, mint a szövegitészeti munkálatok, a melyeknél idő és fáradtság sokszor fordított viszonyban állanak a kivívott eredménynyel. De ezen nehéz próbákat már kiállották. Ismeretes előttünk, hogy egyedül *Lagarde P.* mit tett évek óta a Septuaginta-szöveg körül. Ezúttal nem célom részletesen ismertetni a szövegitészet eddigi vívmányait; célja e soroknak az, hogy figyelmessé tegyék olvasóikat a feladat fontosságára s nehézségére, s azt hiszem, e cél el lesz érve, ha csak röviden is megismertetem a legközelebb multban megjelent szövegitészeti munkákat.

Miután *Merx A.* «Joëlcommentar»-jában (1879.) példát mutatott arra, hogy miként kell valamely bibliai könyvet szövegitészetileg feldolgozni, s miután *Wellhausen* is feldolgozta szövegitészetileg Sámuel könyveinek szövegét: mindinkább szaporodtak az utóbbi időkben a szövegitészeti dolgozatok s folyóiratok is — értem különösen a németeket — mindinkább felölelték munkakörükbe a szövegitészet művelését; e téren dicsérendő a németek közül különösen a «Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft (1881, óta kiadja Stade B.). Jelenleg két nagyobb munka tünteti fel előttünk az újabb ítészeti vívmányokat; az egyik *Cornill-é*,[1] ki az Ezechiel-, a másik pedig *Ryssel Victor*-é,[2] ki a Mikeás-féle próféciának szövegét dolgozta

[1] Kiadta Strock H. 1876.

[1] Das Buch des Propheten Ezechiel. Leipzig, 1886.

[2] Untersuchungen über die Textgestalt und die Echtheit des Buches Micha. Ein kritischer Commentar zu Micha. Leipzig, 1887.

fel. Megemlítendő még ezenkivül *Komphausen* tanulmánya,[1] a mely általános szövegitészeti elvekkel foglalkozik.

Cornill Ezechielje minden tekintetben példánymunka s biztos útmutató az ó-szövetség többi könyveinek feldolgozóira nézve. Eddig Ezechiel szövege egészen romlott volt, ezt persze felismerték a commentátorok is, de a felől kétségeskedtek, hogy valami sikeres munkához lehetne fogni annak javítása érdekében. És mégis elérte az ó-szövetségi tudomány, hogy Ezéchielnek ezen, a magasabb itészetre nézve oly végtelenül fontos könyvnek, megbízható szövege van. *Cornill* ismerte azt fel először, hogy minden exegetának elengedhetetlen kötelessége a tulajdonképeni magyarázat előtt, az általa kiválasztott bibliai rész szövegének javítását megkísérleni. S valóban az ó-szövetségi exegesisre nézve használhatóvá lett azon körülmény, hogy *Cornill* az exegeták említett kötelességét nemcsak felismerte, hanem egyszersmind gyakorlatilag is érvényesítette. Mily áldásos lesz az, ha majd a jövőben nem kell bajlódnia az exegetáknak szövegitészeti munkákkal, hanem azonnal hozzáláthat a megbízható szöveg magyarázásához! A mi már *Cornill* könyvét illeti, erre nézve elmondhatjuk, hogy Cornill úgy dolgozta fel *Ezéchiel* könyvét, mint a hogy kiadja egy tudós classicus philologus egy görög vagy latin classicus iró művét; az ő terve a legnagyobb mértékben sikerült. Mert előttünk van *Ezéchiel* könyve lehetőleg tiszta, eredeti szövegével, bár hangzók nélkül, mert *Cornill* a Massoráta hangzók és ékezetek elhagyása által is az eredetihez való hasonlóságot akarta növelni; de jó német fordításával, mely a hangzókat pótolja, azonnal feltünteti előttünk, hogy miként érti ő a héber *consonans* szöveget. A szöveghez és fordításhoz egy tökéletes kritikai készlet van adva, mely méltó emléke marad a vasszorgalomnak és fényes bizonyítéka a szerző rendkivüli nyelvismeretének. Azon theologusoknak ugyan, kik nem szövegitészek egyszersmind, bajos lenne mindenesetre a temérdek kritikai jegyzeten, rövidítésen és jegyen áthatolni, de háládatosak lesznek azok is az igy nyert szövegért, a mely oly sok javítást tüntet fel. *Cornill* a Massoráta szöveggel a legokosabban bánt el: ő tiszteli annak hagyományos tekintélyét, de azon helyeken, a melyek nyilván meg vannak romolva, a régi versiók szavára hallgat; nevezetesen a LXX- és targumistára. A M. Sz. orthographiája sokat szenved a *scriptio plena* és *defectiva* következetlenségei miatt; Cornill röviden következtet, lépten-nyomon találkozunk a szigorúan philologiailag képzett szövegitészszel, kinek szorgalma s logikája egyaránt bámulatraméltó.

(Vége köv.) Szakal Károly.

[1] Bemerkungen zur alttestamentlichen Textkritik. 1886.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyházkerületi leánynevelő-intézet felügyelő-bizottságának folyó évi julius 16-án tartott ülése.

Egyházkerületi leánynevelő-intézetünk befejezte az újraalakítás után első esztendejét. Az *egyelőre* 20 növendékre berendezett internátus már ezen első esztendejében is megmutatta életrevaló voltát. Az év bezárta után szükséges teendők elintézése s különösen a jövő év költségvetésének megállapítása végett ült össze a fennebb jelzett napon Miskolcon az intézet felügyelő-bizottsága s püspökünk és Ragályi György világi elnök vezetése alatt megkezdé működését.

Az ülés megnyitása után fájdalommal jelenté be az elnökség Ferenczy Lajos felügyelő-bizottsági tagnak, az intézet érdemes pártfogójának elhunytát, a ki intézetünket nemcsak életében ölelte szeretettel kebeléhez, hanem arról halála esetére is megemlékezett, a már korábban letett 10,000 frtos alapítványán felül, végrendeletileg, egy tornacsarnok és természettani szertár építésére 3000 forintot hagyományozván. A felügyelő-bizottság fájdalmas részvéttel vette tudomásúl érdemes tagjának elhalálozását s emlékét jegyzőkönyvében örökítvén meg, fájó érzések közt tesz jelentést elhunytáról az egyházkerületnek.

A gyász után örömet hirdetett püspökünk, midőn jelenté, hogy a növendékek vizsgái a felsőbb osztályokban junius hó 26—29-ik napjain elnöklete alatt megtartatván: az eredmény minden várakozást felülmult, a miért ő a maga és az egyházkerület nevében ,úgy a növendékeknek, mint a tanári karnak örömmel nyilvánitá elismerését. Püspök úr jelentése örvendetes tudomásúl vétetett. Az intézeti igazgató előterjeszté a második félévben a növendékektől beszedett tandíjakról számadását. Ilyen címen befolyt a második félévben 1085 frt. A számadás az elnökségnek és pénztárnoknak adatott ki megvizsgálás végett s ez megerősítés végett az egyházkerületi közgyülésre fog felterjesztetni. A végeredmény 527 frt 68 kr többletet tüntet fel. Ezen többlet, valamint jövőre a költségekből felmaradó összeg kétharmad-részének az alaptőkéhez leendő csatolását, egyharmad-részéből pedig az esetleges hiányok pótlására egy tartalékalap képezését rendelte el a bizottság. A költségvetés tárgyalása folyamán elhatározta a felügyelő-bizottság, hogy ajánlani fogja az egyházkerületnek, hogy az intézet a *Ferenczy-féle* alapítványnyal együtt 13,466 frt 73 krt tevő tőkepénzéből úgy az építkezésre felvett összeget, mint az intézet régibb adósságát, összesen 10,990 frt 60 krt fizesse vissza, miáltal az intézet összes tőkepénze 2470 frt 13 krra szállna alá. E pont élénk vitára adott alkalmat; ugyanis Ragályi György és két társa, irásban beadott előterjesztésükben, azt indítványozták, hogy mentse meg az egyházkerület a Ferenczy-féle tizezer frtos alapítványt olymódon, hogy vegyen fel e helyett az építkezésre fordított 10,000 frt tartozás kiegyenlítésére valamely hazai pénzintézettől vagy a közalapból ily összegü törlesztési kölcsönt, melynek legfölebb 6%-ig emelkedhető kamatait és törlesztési részleteit ezen Ferenczy-féle alapítvány kamatai fedezzék, hogy igy a törlesztési határidő lejárta után a Ferenczy-alapítvány sértetlenül megmaradván, az iskola közszükségleteire legyen fordítható. Az indítvány elvettetett. Egy eredménye azonban mégis lett a vitának, az t. i., hogy a bizottság belátván azt, miszerint szükséges, hogy az intézetnek biztos alap szereztessék: felkéri az egyházkerületet, hogy az intézet alaptőkéje gyarapítására engedjen át a tűzkárbiztositási pénztár jövedelméből a leánynövelde tőkéje gyarapítására 300 frtot évenkint, vagy pedig adjon az intézetnek az építkezésre fordított 10,000 frtnak megfelelő összeget 5% kamatra kölcsön, hogy ezt aztán magasabb kamattal kamatoztatván, a kamat-fölöslegből tőkét gyűjtsön. A fennebbi indítványt a bizottság többsége, komplikált volta miatt nem fogadta el, pedig ez aligha nem komplikáltabb.

Az üresedésbe jött egyik tanitónői állomásra pályázat hirdettetett. A rajztanítással dr. Halász Sándor tanár bizatott meg.

A tápintézeti kezelés a mult évben jónak bizonyúlván, jövő évre is a mult évi kezelési rendszer marad. A tápintézetbe való felvételért már a bizottsági ülés napjáig is huszonöten folyamodtak. Felvétettek: Fehér Rózsa, Scholtz Margit, Szikszay Anna, Simo ı Margit, Debreczeni

Jolán, Puky Mária, Makláry Pap Ilona, Gyarmathy Margit, Benczúr Margit, Benczúr Erzsébet, Kiss Emma, Batta Mária, Nagy Margit, Szalay Sarolta, Kéler Margit, Dianovszky Ilona, Repeczky Berta, Debreczeni Ilona, Vadászy Mária, Macskássy Jolán és Osváth Gizella. Az elutasitottak azzal lettek megbiztatva, hogy ha az igazgató lakásán üres hely maradna, oda fel fognak vétetni. Az internatusba való felvételt kérők száma napról-napra szaporodik. Úgy látszik, hogy az egyházkerületnek rövid időn gondoskodnia kell új helyiségről. A már régebben elrendelt sorsjáték tervezetének elkészítése albizottságra bízatott.

Debreczeni Bertalan.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában** az $188^{8}/_{9}$-ik iskolai év *szeptember 1-én* kezdődik. A felvétel és beírás *szept. 1—6-ig.* tart. A javító és pótvizsgák a következő sorrendben tartatnak meg: *aug. 30-án* a VIII-ik osztály; *szept 1-én* d. e. I-ső és II-ik osztály; d. u. III, és IV; *szept. 3-án* d. u. V, VI, és VII-ik osztály; *szept. 4-én* magán vizsgák. Az érettségi írásbeli vizsga *aug. 31 — szept. 4*, az érettségi szóbeli vizsga *szept. 7-én* lesz. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása szeptember 8-án fog megtörténni.

Az igazgatóság.

— **Középiskolai reformtörekvések.** Lockroy, közoktatásügyi miniszter a «concours général» díjainak kiosztása alkalmával a Sorbonneban nagyon feltűnő beszédet tartott, melyet a következőkben ismertetünk: A klasszikus oktatás krisisen megy keresztül, melynek megvannak a régi hű védői, de egyszersmind támadói is, kik a tényleges praktikus társadalmi követelményekre fektetik a fősúlyt. Nemcsak nálunk, de a külföldön is elismerik ezt. A közoktatási anyagot fölforgatni nem lehet, de a változtatástól óvakodnunk nem szabad. Minden oly gyorsan átalakúl a mai világban; a fejlődési rohamban csak a közoktatásügy maradjon hátra?! Kétségbe volnék esve, uraim! ha valaki azt mondaná, hogy én nem ismerem el a régi irodalmak szépségeit. Dehogy! sőt azt hiszem: némely ókori remek-műnek becsével semmi sem vetekedhetik. Vegyük péld. a görög költőket, az emberi szív első szószólóit, szerencsés kifejezőit, a benyomások naivságával, mely az egyszerű érzelmeknek teljes erőt és frisseséget kölcsönöz; vegyük Homért, a képzelődés, a költői teremtés sehol másutt fel nem található virágaival. Az érzelmeket mi csak e szerencsés privilegistáktól tanultuk visszaadni. A latin, melynek túlhajtott becset tulajdonítunk mindig, tantermeinkben ez ideig kevésbbé becses. Nem eredeti s kevésbbé alkalmazható a tanuló ifjú gyönge felfogásához. Inkább száraz és declamáló, melyet egy időben hévvel utánoztunk, de a melyre most már egyáltalában nem törekszünk. Értem én, miért élte bele magát sok tudós e két nyelv remekműveinek világába; hogy feledkezett meg a csodálkozás extásisában a jelenkor a találmányok, az óriás léptekkel haladó tudományok világáról; de úgy jártak, mint ama mesebeli alak, kit a bűvös madár egy napra altat el s midőn fölébred, azt hiszi, hogy egy századot átaludt. Távol legyen tőlem, hogy ez irodalmak hanyatlására még csak gondolatom is árnyat vessen, de viszont nem szabad mindenkire erőszakolni; ez sok erőt kiván s a másirányú tehetségeket nincs jogunk vele örökre elnémítani. Nem az lenne-e tehát a legjobb, ha csak azoknak tanítanók, kiket tehetségük vagy izlésük e térre vonz. A latin és görög tanulása ezáltal vesztene ugyan kiterjedtségében, de erejében meg lenne sokszorozva. A nagy szám csak visszatartja haladásában. Minél tovább haladunk, annál nehezebb lesz a tantervet századunk képéhez átalakítani. *A haladás követeli jogait s sorsát a latin ki nem kerülheti.* Tekintsünk a multra. Franciaországban kizárólag ezt tanulták. Ezen vitatkoztak, ezt tanították írni, beszélni, ezt a nyelvet, melynek legkisebb hibája a homályosság. Igaz, nem régen ezt bizonyos elegantiával megváltoztatták. De ki is sajnálná ezt a divatból kiment latin versgyártás fényűzését, vagy bármi *más ártatlan munkás hiúságot?!* A francia is elfoglalta helyét elég jókor, bár inkább csak becsempésztetett, de vajjon mai napig megvan-e már a nemzeti nyelvnek illő helye? Majd egy napon az exact, tudományok «törtek be a klasszikus szentélybe.» Később az élő nyelvek, melyektől elsőrangú sikereket várhatunk; igaz, e nyelvek, ez irodalmak nem oly tiszták, tökéletetesek, mint az antik, de a melyek ezt fölülmúlják az erkölcsi eszmék haladása, politikai széles látóhatár és a felfogás új jellege tekintetében. Úgy látszik, mintha a régit szembe állítanám a modernnek. Valóban ez az ő vitájok a nevelés felett. Az antiquitas ellenségei azt vetik okúl, hogy a klasszikus tanulmányoknak nincs közvetlen haszna. Ezt a klasszikusok semmibe sem veszik, pedig e megvetés nem törőli el a vád súlyos jellegét, legalább a nagy közönség előtt nem. A klasszikusok ilyenformán védik: az antik tudós gépezet végtelenül gyakorolja az ifjúi elmét; okvetlen szükséges a francia nyelv ismeretére, s végül az «általános-emberi» elvénél fogva egyedüli nevelőeszköze az embernek. A felelet így hangzik: vajjon ez a latinos gimnasztika nem erőtlenitő-e inkább, mint erősítő? Nem kellene-e végkép elnyomni a grammatikai stagnálást lassúságaival, mint a mely állítólag közvetlenül hoz érintkezésbe a klasszikusokkal? Hogy pedig a franciát latin nélkül tudni nem lehet, legalább vitatni legyen szabad. Hát melyik latin tudós vagy hellenista beszélte mélyebb és finomabb tisztasággal e nyelvet, mint a mi francia nőink: Maintenon, a Caylusok, a Staal Delaunayk, a du Deffautok, az Epinayk stb., a kik pedig sohasem tudtak latinúl. Hát csak akkor nyerhetjük el a klasszikus benyomások kincsét, ha előbb borzasztó fáradsággal megszereztük a grammatikát, a kulcsot? Hát nem előítélet az, hogy csak az eredeti szövegen érthetjük Homért, Plátót stb. Milton, Bossuet, hogy a bibliából megittasodjanak, addig vártak-e, míg megtanulják a héber grammatikát? Hogy Rhamses történetét olvashassuk, egyenesen a gúlák szarkalábjainak kell-e nekirohannunk? Hogy a Tolstoi gróf «Háboru és béke» című könyvét megérthessük, tíz évig tanuljuk-e a szláv írást betűzni? Hogy pedig arra, a hatalmas nevelő erőre térjek, megkockáztatom a következő paradoxont, mely úgy látszik, igaz: *„Az ókori remekművek hatását épen annyiban kisebbítjük, mint amennyiben igyekezünk azt eredetiben megértetni, nem néhány tanulóval, hanem a növendékek tömegével.“* Ha időt nyerünk, más tanulmányoknak tágabb tért nyithatunk. Itt azután áttér a miniszter a nemzeti irodalom fontosságára. S kiemeli, hogy mivel a francia nemzetnek is van négy irodalmi fénykora, nem tekintve a középkort, inkább azokat, p. o. az emberi jogok kötelésének korát, a 18. századot kellene ismertetni; Tacitus, Cicero helyett inkább Voltairet, Montesquieut. Az idő halad, új nagy nevek: Chateaubriand, Lamartine, Hugo, Michelet, Renan, homályosítják el a régieket. Tudnunk kell, mondja a miniszter, mi történik határainkon kivül. A tudomány mindinkább veszti egyéni jellegét; nem szabad várnunk, míg egy jóakaratú fordító alamizsnaként valamely külföldön elért eredményt kezeink közé juttat. Épen ez okból kell tanúlnunk idegen nyelveket. S ha az új «modern klasszikus» oktatásban az élő nyelvek túlsúlyban volnának is (hozzá kell szokni, hogy mindent előre lássunk), még akkor sincsen ok felkiál-

tani: az istenek eltávoznak! Gondolják meg, uraim, hogy nem sajnálnám azt a tanulót, a ki, p. o. vegyük az angolt, olyan történetírókat, mint Hume, Macaulay; szónokokat, mint Chatam és Fox; humoristákat, mint Swift és Addison; regényirókat, mint Dickens, Elliott; philosophusokat, mint Locke, Spencer tanulna megismerni. Ez nem ellensége a régi culturának, hanem kiegészítője, mely életet lehel bele, s csak új hajtásokat növesztünk vele a vén fán. A miniszter így végzi: Az általam csak megbolygatott nevelésügyi kérdést majd az egyetem fogja megoldani, mely nem fél a haladástól, a mely rendszeres és hivatott keresője a jónak; midőn pedig felismerte, épen olyan szerény, mint önfeláldozó hódolója és végül is biztosítja neki a diadalt. *(„Párisi Magyar Értesítő“ 38. sz.)*

111 éves pátens.

Lakozzon annak lelke a hívekben, ki feltámasztotta a Krisztust a halálból.

Olly szoros egyben köttetése vagyon az Idvezítő Úr feltámadásának, mind a testben lejendő feltámadásunkkal, mind pedig a lelki életre való megelevenedésünkkel, hogy valamint azt az elsőbre nézve a Régiek a mi koporsóink kultsainak nevezték; úgy a másodikra nézve az odafel valókat kereső Híveket a Krisztussal feltámadottnak mondja az Apostol. Melyhezképest valakik e dicsőséges feltámadásnak emlékezetes Innepét annak valóságához illendőképen akarják szentelni, szükséges, hogy nemcsak a testnek feltámadása felől való Tudományt esmérjék és vallyák igazán, hanem e felett, miképen a Krisztus feltámasztatott az Atyának dicsőségére; azonképen ök is újj életben járjanak, melynek osztán vége leszen az örök élet. Melynek esméreti, hogy a Hívekben mostan is kívánságok szerént kibocsáttatott Tanítványunknak Beregszászi Pálnak, a vett kegyelemnek mértékéhez alkalmaztatott gyenge munkája által valamely épületet vehessenek egyező buzgósággal kívánnyák —

S. Patakon 1777. Bőjtmás Havának 20 ik Napján

A' S.-Pataki Helv. Conf. tartó Colleg. mostani Professorai:

Szentesi János, msk.
Szentgyörgyi István, msk.
Őry F. Gábor, msk.
Szilágyi Márton, msk.
Seniora Terhes István, msk.

— **Két kalendáriom.** A számtalan róm. kath. népnaptárak sora az 1889-ik évre egy új számmal szaporodott. Stuttgartban ugyanis a lourdesi szűz Mária tiszteletére *Lourdesi Mária kalendárium* készült, a melynek az a feladata, hogy azokat a rendkivüli gyógyulásokat és csodákat, a melyek a lourdesi forrásnál és az a melletti ájtatoskodás következtében történnek, folyvást tudassa a katholikus néppel és pedig «az igazságnak megfelelően és hivatalosan megerősítve.» Ennek a népbutító naptárnak nálunk már van egy előre vetett árnyéka: *„A szent Család Képes naptára.“* Ez a jelen évre szóló kiadásában (V-ik évfolyam) *„Lurd“* cím alatt már megkezdte a csodás gyógyulások felsorolását (51. l.), s szemtanukkal, orvosokkal bizonyíttatja, hogy igazat beszél. Egy beteg például öt évi hátgerinc-sorvadásból gyógyult fel nem is Lourdes-ben, hanem csak az onnan hozott vízzel való egyszerű megmosás által; a másik vízzel való egyszeri megmosás által; a másik a gyógyforrásba meríttetik és abban a pillanatban kiépül 11 évig tartó betegségéből és elkezd könnyedén járni; a 3-dik már tizenkét éves iszonyatos kínok közül szabadúl meg pár óra alatt; a 4-diknek születésétől kificamodott comb-csontjai válnak rugékonyakká nehány másodperc alatt; az 5-iket, egy 13 éves leányt, undorító görvélyes nyavalyájától menti meg a csodálatos víz, csupán egyszeri bemerítésre. Hogy kik voltak ezek a szerencsés szerencsétlenek, azt a naptárcsináló tudós pap nem mondja meg, mert nem akarja, hogy a nép haszontalanúl törje a nyelvét a francia neveken (!), de levélben kész — már t. i. a hívőket — felvilágosítani. Hogy mi az ára annak a stuttgarti új naptárnak, nem tudjuk; de azt igenis tudjuk, hogy az említett magyar naptár — a melynek minden második sora ellenünk van írva — igen olcsón megszerezhető, t. i. 30 krért, *bármely plebánián*, sőt ingyen is adják azt annak, a ki fizetni nem tud vagy nem akar érte; vagy a ki azt a protestánsok közé is be tudja csempészni. Az idők jeléül meg kell azt is említenünk, hogy a lourdesi, vagy, mint a «szent asszonyok» nevezik: a *„Lehordosi Szűz Mária“* képe már a sárospataki r. katholikus templomban is ott dícséri a XIX. század katholicismusát, ad majorem Dei gloriam!

— **Irodalmi hírek.** *Dr. Szlávik Mátyás*, eperjesi theologiai és filozófiai tanár, lapunknak és a budapesti «Egyházi és Iskolai Lap»-nak ez a ritka buzgóságú munkatársa, a már általunk is régebben jelzett *„Bölcsészettörténet“* című művének első részét, a mely a *görög bölcsészetet* ismerteti, kiadta Eperjesen, egy sűrűn tisztán nyomott s 100 lapra (nagy 8°) terjedő kötetben és nála 75 krért kapható. «Célom volt — mondja a szerző — *Zeller* s más újabb jeles írók nyomán az egyes bölcsészeti rendszereknek pragmatikus történeti összefüggését nyújtani rövid tankönyv alakjában az akadémiai (jogi és theologiai) hallgatóságnak....» Tehát az írót, mint tanárt. a gyakorlati szükség irányozta, úgy azonban, hogy műve az önálló filozofiai studiumnak is kulcsát képezheti, mivel az újabb irodalomra s abban a magyar filozofiai művekre is folytonos figyelmet fordít. Hat lapra terjedő bevezetésében a bölcsészettörténet feladatát, módszerét. irodalmát s a bölcsészet kezdetét és felosztását ismerteti. A bölcsészettörténetben antik görög-római és modern bölcsészetet különböztet meg, tehát csak két csoportot vesz fel; a középkori dogmás jellegű filozofálást csupán a modern bölcsészet előkészítőjének. ahoz tehát mintegy bevezetésnek tartja. Az első csoportbeli bölcsészeket 3 korszakban ismerteti: eképen: 1. *A görög bölcsészet Anaxagorásig;* 2. *A görög bölcsészet a sophistáktól Aristotelesig;* 3. *Az Aristoteles utáni bölcsészeti rendszerek a neoplatonikus iskola feloszlásáig.* — Ez a mű váza. Részünkről — anélkül, hogy egy ilyen fontos tartalmú mű értékének meghatározásával sietnénk — a legmelegebben ajánljuk azt, mint egy nemes törekvésű, a tudományért őszintén lelkesülő egyén tanulmányainak gyümölcsét, a művelt közönség. a tanártársak és tanulók pártfogásába. Kevés ember van közöttünk, a kire egy ilyen fajta mű bármikor is rá ne férhetne; mert tökéletes igaz az, a mit az író mond, hogy *a bölcsészettörténet nálunk, főleg az akadémiákon, még nem érte el az őt megillető helyet, s általában a philosophia teljes meghonosúlását még ez idő szerint is csak a szerencsés jövőtől várja.* Ajánljuk e művet azért is, mert a II. részének megjelenése vagy fiókban maradása az ez iránt mutatkozó méltánylás mértékétől függ. — Az erdélyi ev. ref. egyházkerület is elkészül végre a maga fentartott specialitásainak codificálásával. Legközelebb már kiadta törvényeinek első kötetét, a mely Kolozsvárt. mint az egyházkerület tulajdona, *„Az erdélyi ev. ref. egyházkerület törvényei“* cím alatt, I—X+116 lapon (8°), csínos kiállításban jelent meg s ára 45 kr. Érdekes tanulmánytárgy azok számára, a kik erdélyi hitsorsosainknak sajátosan fejlett jogai és egyházalkotmánya iránt komolyan érdeklődnek.

Felelős szerkesztő: RADACSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 34. szám. Sárospatak, 1888. augusztus 20.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az Irodalmi Társaság ügyében.» *Földművelő.* — «Jelentés a gömöri ev. ref. egyházmegye népiskoláiról az 188$^{7}/_{8}$-ik iskolai év első felében megejtett iskolalátogatás alkalmával felvett jegyzőkönyvek alapján.» (Vége). *Ruszkai Gyula.* — «Adalékok az ó-szövetségi ítészet legújabb történetéhez.» (Vége). *Szakal Károly.* — «A tiszai ág. hitvallású ev. egyházkerület közgyűlése.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «Vegyes közlemények.»

Az Irodalmi Társaság ügyében.

A vészharang kong, a lelkiismeret háborog, s már-már a lelki kincseiért remegő szív féltékenysége — ridegen szólva: a felekezeties elfogúltság — által felzaklatott szenvedély hevénél a középkori máglyák lángjait láttuk felemelkedni, a magyarországi protestáns hívek között egyik testvér: az unitáriusok ellen, sőt az őket pártoló édes testvérek ellen is.

Óh, mi sok lelket szállt meg édes öröm, midőn a *Magyar Prot. Irod. Társaság* megalakúlására vonatkozó felhíváson láttuk, mint hívogatják kart-karba öltve, egy szívvel és szájjal az *ev. ref., ág. ev.* és *unitárius* egyházak vezérférfiai övéiket az *„egy akolba,“* mely hivatva leend, hogy a *protestantismus által képviselt* józan felvilágosodásnak, a jézusi rendíthetlen szeretettől áthatott evangéliumi szellemnek, a valódi keresztyént istennel egybekapcsoló ama törhetetlen hitnek, végnélkűli fiúi bizodalomnak — a katholicismus által oly rendkivűli erővel megindított irodalmi harcban — megerősített sziklabástyája legyen; nemcsak, de az abban egybesereglett vitézek, a hitnek ama rendíthetetlen mellvasával felövezve, bátor lélekkel, mint a közös célban egy test, egy lélek, kiszálljanak a sikra is, hogy a reformáció nagyemlékű martyrjai által megalapított országot minden támadás ellen megvédelmezzék, sőt annak határait új győzelmek által nap-nap mellett tovább terjeszszék.

De az öröm korai volt! A harcosok a felhívó szózatot nem értették meg, s a helyett, hogy a közös ellenség ellen használták volna fel erejöket, egymás szívébe márták öldöklő fegyvereiket. És íme, a hadsereg szervezkedni nem tud. Nem a közös cél, hanem az egyéni érdek látszik uralni a szíveket, pedig az ellenség ereje rohamosan növekedik. Az orosz kolosszus jön elnyelni ezt a mi drága véren szerzett országunkat, s a helyett, hogy ez édes hazának lakosai egy szívvel állnának fel annak védelmére, magyar a magyart támadja meg, mert az egyik a létért való küzdelemben minden szívet egyesíteni akar, a mely előtt az ország épségben maradása, virágzása szent, legyen az bár tót, horvát, rác; míg a másik ebben a nemzeti zászlónak s *egyéni érdekeinek* megsértését látva, maga omlasztja szét a tömörűlés által tekintélyessé válható erőt.

Igen, láttuk megvillani a harci kardokat, vérezni a könyörtelenűl ejtett sebeket a *szeretet könyveért*, a *szeretet apostoláért*, a *szeretet vallásáért*; pedig ezek mind hangosan kiáltják: «szeressétek még ellenségeiteket is!» Mégis gyűlöletet, megvetést, csaknem átkot láttuk s látjuk szórni épen azokat, kik azon hitben vannak, hogy az *írást*, a *Krisztust*, az *egyedűl üdvezítő vallást* legjobban megértették; azok ellen, a kiket, mint szerintök tévelygőket, meggyógyítaniok s a mélységből kiemelniök kellene (?). S ha ki tudunk békűlni azon gondolattal, hogy a Jézus világot átalakító isteni eszméitől megszédűlt s a katholicismus útvesztőjébe jutott emberi értelem, kábultságában iszonyatot keltő cselekedetekre engedte magát ragadtatni: nem békülhetünk ki soha azzal, hogy ama vérfürdőből egyedűl az isteni segedelem erejével kikelt reformáció hívei, egymás ellen a *szeretetlenségnek* csak legcsekélyebb fegyverével is harcoljanak; s a kik a szabadvizsgálódást, a lelkiismereti szabadságot írták fel zászlójukra, az ellen támadjanak fel. Mégis fájdalommal kell látnunk az eféle jelenségeket a hazai ev. ref. orthodox irányzat kebelében. Már a *dombrádi* mélytudományú remete, az orthodox irányzat e mindenki által tisztelt alaka sem tudta szó nélkűl elhallgatni azokat a lélekháborító, szenvedélyes beszédeket, melyek itt-ott, épen *orthodox papok* részéről felhangzottak. Nem tudta megállani, hogy a «Sárospataki Lapok» folyó évi 27., 28. számaiban közzétett, nagy figyelmet keltő cikkének bezáró soraiban így ne szóljon Péter apostollal: «Minden igyekezettel azon legyetek, hogy a ti *hitetek* mellé ragaszszatok jóságos cselekedeteket; a jócsele-

kedet mellé pedig *tudományt*, a tudomány mellé *mértéket*, a mérték mellé *tűrést*, a tűrés mellé *atyafiakhoz hajlandó szívet*, az atyafiakhoz hajlandó szív mellé szeretetet!»

Íme, az agg, orthodox remete és — a szentírás, az evangélium. — Kiáltó szó a pusztában! . . .

Tehát mégis a vak, türelmetlen elfogúltság borítja be előttünk a keresztyén vallás tündöklő fényességét? Tehát a reformáció ragyogó csillaga még a 19-ik század alkonyán sem tudja rávezetni a vezetőket, a lelkipásztorokat amaz útra, a mely a *szellemi szabadság* és az *egyéni meggyőződés* tiszteletének ígéretföldére visz? Tehát még ma is átkot szórhatunk a velünk nem egy és ugyanazon dogmát hívőkre? megvethetjük, gyűlölhetjük őket, mert nem hiszik ama nagy kínnal, hosszas vitatkozás után, *csalhatatlansággal* fel nem ruházható emberek szavazattöbbségével hozott hitcikkelyeket? Hát a kinek *„gondolkozó én"*-jével a Krisztus istenségéről és a szentháromságról szóló dogma egybeforrni nem tud; a kit Jézus és az apostolok iránt, általában amaz őskor iránt való szerelem arra hajt, hogy a szöveg-kritika göröngyös útján oly igazságokhoz jusson, a melyek ama dicső alakok nagyságát bámultabbá tegyék: mind ördög cimborái? tévelygők és istentagadók?

Hát a ki az ember Jézust, mint egy mythosz homolyába emelkedett történelmi alakot, mint utólérhetetlen erkölcsi nagyságot, mint a keresztyén vallásnak, s az istennel legszorosabban egybekapcsoló, semminemű bölcseség által meg nem közelített isteni tudományának megalkotóját és megtestesítőjét tiszteli, s az emberi léleknek, emez isteni szikrának benne nyilvánúlt fényes diadala előtt ámulattal áll meg, és mert így ismeri, öntudatos bizalommal lép nyomdokába: Krisztustagadó?

A ki a hivatalos egyház szentháromságtanát eszével összeegyeztethetőnek nem tartja, elméjét ama három isteni személy titokzatos egyesülésének (egy és mégis három, három és mégis egy) megértésével nem terheli, mindamellett azelőtt a végtelen jósággal szerető édes atya előtt buzgó áhítattal borúl le, s örök erejének különféleségében — mint teremtő (= atya), fentartó (= fiú) és igazgató (= szentlélek) szentháromságában — nyilvánúló, közönséges emberi értelemmel is felfogható *egyetlen léleknek* tiszteli: istentagadó?

Hát az, a kinek lelke a hivatalos egyház váltságdogmáját be nem foghatja, sőt, mint iszonyatot keltő rémképet űzi el magától ama vérfagyasztó gondolatot, hogy azt a legborzasztóbb tragoediát (megkínozni, keresztrefeszíteni az istent!) az ember azon az örökerejű istenen, azon a megmérhetetlen, megfoghatatlan lelken hajtotta végre, a ki nemcsak minket, gyarló férgeket, de ezt a végtelen világot is oly mérhetetlen bölcseséggel alkotta meg, a kiről maga, amaz üdvösségre vezérlő Jézus Krisztus is így nyilatkozott: «eljő az óra és az most vagyon, mikor az *igaz imádók* imádják az Atyát *lélekben és igazságban;* mert az *Atya ilyeneket keres*, kik őket imádják; az *isten lélek és a kik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják*» (Ján. 4. 23—24.) —: vétkezik az isten ellen?

Hát, úgy bámalatosabb, úgy szédítőbb és magához vonzóbb-e az az életpálya, melyet Jézus utólérhetetlen példa gyanánt elénk állított, ha az, a ki azon szerepel, valóságos isten? vagy inkább, ha az ilyen hús és vér, mint mi vagyunk, a kik nyomdokain járni törekszünk?

Óh, ti egyházi atyák, lelki vezetőink, protestáns lelkészek! kik ma is a hagyományok «canonok, decretalék, syllabusok, brévék és bullák» tekintélyéhez kapaszkodtak, ne tévelyegjetek! Hagyjatok alább hajthatatlanságtokkal! Ne korbácsoljátok fel a *szeretetlenség* pusztító viharát! Jézus valódi híveihez, tudományának apostolaihoz nem illik az. A kor szelleme feltartózhatatlan! Hasztalan követelik Galileitől, hogy tudományát, mint eretnekséget, átkozza meg, s hasztalan vetitek őt a legelzártabb börtönbe, az általa elszült *igazságnak* elveszni nem lehet, mert az, a mint tudjátok: *lélek* és *élet*.

A föld mozog. A nap, hold, csillagok immár nem az ő szolgái. Sőt ellenkezőleg. S íme, ma már nem vonjuk kétségbe, mint atyáink, s nem is látunk kárhozatraméltó istentagadást abban, hogy e föld, csak a naphoz képest is, végetlen parány, s mint könnyű pehely röpül amaz óriás körül. Tudjátok meg, hogy Kopernik és Galilei eme felfedezése nemcsak a földet vetette ki a világ középpontjából, hanem minket, embereket is. Nem szabad immár hinnünk, hogy minden mi érettünk van teremtve. A tudományok végtelen világánál, ma már be kell látnunk, hogy itt minden teremtménynek egyenlő jogosúltsága van. A fűszál is olyan gyermeke az édes atyának, mint a koronás király. Felettébb nagy kevélység azért azt hinnünk, hogy az a mindenekfelett igazságos atya isten, minket olyan kiváltságban részesítsen, hogy általunk önmagát a legkínosabban meggyilkoltassa megváltásunk céljából.

Az egyházi atyák által készített dogmák összeomlanak. Az idő majd megérlel bennünket, hogy megismerhetjük a valódi Krisztust és ama dogmák helyébe állítja az ő örökéletű dogmáit. «Minden parancsolat között az első ez: Halljad Izráel! A mi urunk, Istenünk egy úr. Szeressed azért a te uradat, istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből. Ez az első parancsolat. És a második hasonló ehez: Szeressed felebarátodat, mint magadat, *Nincsen más ezeknél nagyobb parancsolat.*» (Márk 12. 29—31.).

Értsétek meg jól: «nincs más ezeknél nagyobb parancsolat,» nincs más ezek fölé helyezhető dogma! Ezeknek hódítsátok meg a szíveket! . . . Hagyjátok nőni szabadon a szellem szárnyait! A nagy természet mindenütt örök fejlődésről és tökélyesbülésről tanúskodik, s ezen át kell menni a vallásos gondolkozásoknak is. A mint ott nincs megállapodás, úgy nem lehet itt sem. S a mint a multra nézve nem lehet kétségbe-

vonni, mert a történelem világosan igazolja, hogy az emberi szellem fejlődésével folyvást emelkedett és tisztúlt a vallásos meggyőződés is: úgy nem lehet azt kétségbevonni a jelenre s jövőre nézve sem. Ez hozta létre a reformációt is. S íme, látjátok az óriási nyers erővel rendelkező hatalom borzalmat keltő munkája sem tudta meggyőzni atyáinkat, hogy tévelygenek, oly értelmi világosság támadt lelkükben. És hogy lelkük szabadságát — a nagy mester példájaként — a legiszonyúbb kínok között is megőrizték: nemde ti is magasztaljátok, dícséritek őket? Tartsátok azért tiszteletben ti is mások lelki szabadságát! Mert az értelmi fejlettség azon fokán, a melyen ti álltok, sokkal nagyobb ítéletet fogtok fejetekre zúdítani, mint a sötét inquisitio értelmi szerzői.

Hallottátok-e a kath. *Trefort*-nak, vallás- és közoktatásügyi mélytudományú miniszterünknek, folyó évi május 6-dikán, a M. T. Akadémiában tartott elnöki megnyitó beszédében merész bárorsággal kimondott, eme nagy figyelmet keltő szavait: «*nálunk* (t. i. magyaroknál) *nincs szellemi szabadság.*» Tanulságúl ide iktatom beszédének erre vonatkozó részét. Korunknak e felvilágosodott szellemű bölcselkedője megérdemli tőlünk, hogy szavait szívünkre vegyük.

«Mondottam én már más helyen — mondja Trefort — mit értek én a *szellemi szabadság* alatt, de itt ismételnem kell. Értem én az alatt egyrészt a jogosúltságot, bármi tárgyról leplezetlenűl, az egyéni nézetet, a rectius igazságot kimondani a nélkűl, hogy bármi disciplinaris eljárástól vagy censurától vagy anathematól tartanunk kellene; másrészt a tehetséget, ily igazságot egykedvűen, felháborodás nélkűl meghallgatni s fontolóra venni (Jól megértsétek!). *Ily szabadság nálunk nem létezik,* mert a magyar társadalom a convencionális s confessionalis fogalmak és felfogások keretében annyira le van szegezve, hogy magasabb álláspontra emelkedni nem képes, s *kevesebb filozofiai szellemmel* bír, mint e század első felében.»

«De talán kérdezni fogják, mi az a filozófiai szellem és miként kell a magyar társadalomnak e szellemre szert tenni? Én nem tudok önöknek oly definiciot adni, mint a minőt egy német professor, philosoph par profession önöknek adhatna; de én filozófiai szellemnek tartom azt, ha nem elégszünk meg azon igazsággal, melyet szánkba raknak, de magunk kutatjuk, hogy igaz-e az, a mi igaznak árultatik. *A filozófiai szellem tehát a törekvés az igaz után és a szabad kutatás az ész minden régióiban. E szellem nélkül nincs műveltség, nincs tudomány, nincs szabadság; mutatják azt az autokratia s a forradalom uralmának epochái, mikor kutatni s igazságot keresni nem szabad, csak hallgatni s hunyászkodni kell.*» («Egyetértés,» 1888. év. 127. szám. 2. lap).

Így, Trefort a *szellemi szabadságról,* mely nekünk, protestánsoknak életet adott, de a melytől mi, a maga fenségében nemcsak hogy rettegünk, hanem számtalan gyilkossági kísérletet is követünk el ellene.

Szeretett lelkipásztoraink! kérve-kérünk titeket, tanulmányozzátok mind mélyebben a természet örök igazságait és az igazság szabadokká tesz titeket» (János 8. 32.). Ismerjétek meg az igazságot, hogy a mint az egyes egyéneket a testi szabadságtól jogtalanúl megfosztani bűn, úgy nem kevésbbé az a lelki szabadság megtámadása is! Ne feledjétek, hogy a mint ti szenteknek tartjátok a ti hiteteket, vallásos meggyőződéseiteket, úgy nem kevésbbé mindazok, a kik talán a ti szemeitekben eretnekek, Krisztust és Istent-tagadók, de lelkök mélyében ott él a valódi Krisztus, ott él az egy örök Isten. És a mint ti azt tudjátok, az *unitárius* egyház ellen való izgatással nagymértékben háborgatjátok az ev. ref. egyház modern irányzatú híveit is, a kikhez, velem együtt, széles e hazában, oly igen sokan tartoznak. Ha következetesek akartok lenni, akkor ti nektek meg kell tagadnotok minket is. Már pedig ez, talán elismeritek, hogy nagy kegyetlenség volna.

Azt mondja *Zschokke:*

«Az istentagadó és a vakhitű, mint a kik nem ismernek erkölcsi alaptételeket és örök igazságot, az erkölcsiség mérő-serpenyőjében egyenlő súlyúak és a polgári társaságra nézve egyformán veszedelmesek. Mindkettő, mivel nem érzi valódi emberi méltóságát és nem becsüli az emberiséget, pók-ravaszsággal fonja hálóját a társaséleti viszonyok között és rabol és öl embertársegesen. Egyik sem fél Istentől; mert az egyik nem hisz Istenben; a másik pedig lecsillapítja Istent imákkal és misékkel és tisztára mossa magát a templomban azoktól a bűnöktől, a melyeket odakünn elkövetett.»*

Nem igazak-e ezek a szavak? Pedig ezeket olyan ember írta, a kinek igazi, bensőségteljes hite felől bizonyára ti sem kételkedtek. Már pedig a ti némely cselekedeteiteket bigottság jellemzi.

A katholicismus rendkivűli irodalmi erővel indúlt meg a protestantismus ellen, s vak gyűlöletet s megvetést igyekszik plántálni híveinek szívébe ellenünk. Hogy megrendűljön a ti szívetek, példával is illusztrálom. Közlök egy *tankönyvből* egy kis mutatványt; íme olvassátok: «Hasonló szörnyeteg (t. i. olyan, mint Zwingli) volt a Franciaországból kikergetett *Kálvin János*, ki Genfben ‚consistorium' név alatt egy hitnyomozó széket állíta föl, melynek a ki ellene szegűlt, rögtön halálra ítélteték. Így végeztetett ki mágyán *Servéde* Mihály, spanyol orvos, ki Genfen átútazván, Kálvin íratait gáncsolni merte. *Gruet* Jakab, *Epifanes* (neverszi pk.), *Perrin* stb. szintén életökkel lakoltak. Kálvin követői hyéna-kegyetlenséggel ásták fel a sírokat, sőt a holtak csontjait is széthányták csak azért, hogy tanusítsák pokoli gyűlöletüket a katholikus egyház ellen, mely a holtak iránt kegyelettel viseltetik. Később, midőn már az ‚eretnekeket' (a katholikusokat) kiirtották vala, boszorkányégetéssel mulatták magukat.» (50. lap).

* H. Zschoke. Ausgewählte Novellen. Aarau. 1841. 142. lap

*

Alább: «A protestantismus oly iszonyatosságokat idézett elő, hogy azok megsiratására — mint Melanchton mondá — kevés lett volna könynek az Elbavize» (55. l.).

Hogy azt ne higyjétek, hogy roszlelkű ámító vagyok, ideiktatom a véletlenül kezembe került könyv teljes címét, a melyből ezeket szóról-szóra kijegyeztem: «Katholikus egyháztörténelem, a szentlélek eljövetelétől korunkig. Középtanodák használatára. *Az egyházmegyei hatóság jóváhagyásával* írta Répássy János, tanár és szónok. Második kiadás. Eger. Kiadja az érseki lyceumi könyvnyomda. 1878.»

Iszonyú beszédek ezek s mi hallgatunk összedugott kézzel. Pedig ők az efélében teljességgel nem fukarok.

Ébredjünk fel immár! A csapás a protestantismus élőfájának gyökerére van irányozva. Ha a fa gyökerében sértetik meg, nem fogják-e megsinleni annak összes ágai? Fogjunk kezet azért mindnyájan, kiket a nagy cél: a protestantismus zászlójának diadala lelkesít! E haza evangelikus református, ágostai evangelikus és unitárius hívei legyenek a célbavett *Protestáns Irodalmi Társaságban* egy test, egy lélek, a reformáció, a szellemi szabadság zászlójának magasan lobogtatásában. Ha a szent ügy iránt igaz lelkesedés lakik szívünkben, ez bizonyára egybefűz bennünket, s világosságot gyújt lelkünkben, hogy az egyesített erőt, miként használjuk fel úgy, hogy egyéni érdekeink is kielégítést találjanak. Csak tiszta, Jézus lelke által teljesen elfoglalt szív lakozzék bennünk, nem fogunk idegen szemmel nézni mellettünk álló testvérünkre azért, mert ő *unitárius*, tudván, hogy végcélunk egy: az örök igazságok keresése.

«Kinek részén van az igazság? Nem tudom és óhajtanám, hogy felvilágosítsanak. Szüntessük meg az erőszak uralmát, szüntessük meg a tudatlanságot és megvetést; adjunk szabad tért minden hitnek; engedjük, hogy az ész bevégezze munkáját, melyet Isten reá bízott. A nagy napon minden árnyék eltűnik. A vallás, mely embertől ered, magára hagyva szétolvad,mint a hó; az a mely égtől jő, felemelkedik, mint egy tölgy és ágaival elborítja a világot. Nyissátok meg a világot az ígének; nekem van hitem a szabadságban, mert van hitem az igazságban.»*

Földművelő.

* *Páris Amerikában.* Írta *Laboulaye Eduard.* Franciából: Márkus István. III. kiadás. Budapest. 1885. Kiadja Ráth Mór. 140 lap.

ISKOLAI ÜGY.

Jelentés a gömöri ev. ref. egyházmegye népiskoláiról az $188^{7}/_{8}$-ik iskolai év első felében megejtett iskolalátogatás alkalmával felvett jegyzőkönyvek alapján.

(Vége).

II.

A második pont alatt szólni fogok a mindennapi és ismétlő iskolásokról. Felekezetünkhöz tartozó *mindennapi tanköteles* volt a lefolyt félévben 3177, nem szerint 1648 fiú és 1529 leány; ebből iskolába járt 3108, nem szerint 1619 fiú és 1489 leány. Nem járt iskolába 29 fiú és 40 leány, tehát összesen 69 gyermek, a mi nagyon csekély a megelőző éviekhez képest. A mult években a legkedvezőbb iskoláztatás akkor volt, midőn a tankötelesek 96 percentje járt iskolába, most pedig már a számok arról tanúskodnak, hogy majdnem 98%-jár s csak 2·2% marad el. Ezeken kivül másfelekezetű növendékek is járnak iskoláinkba, mégpedig ezek összes száma 482-re rugott felekezetek szerint: r. kath. járt 137 fiú és 108 leány, ág. ev. 74 fiú és 69 leány, görög. kath. egy fiú, mózes vallású 37 fiú és 36 leány. Igy tehát *az iskolába járók összes száma lesz* = 3590; *nem* szerint 1888 fiú és 1702 leány. Legtöbb másfelekezetű járt a pelsőci szakaszbeli iskolákba, t. i. 158. A mindennapi iskoláztatás tekintetében legelső helyen állnak a simonii és vályi szakaszok, hol a jelentés szerint egy tanköteles sem maradt el, s legutolsó helyen a szárazvölgyi, hol a tankötelesek 8·5 percentje marad el az iskolából. Feltűnő nagy számban a következő helyeken maradnak távol az iskolától a tankötelesek: Alsó-Szuhán, hol 25, Feleden, hol 7; Gicén, hol szintén 7 és Imolán, hol 6 mindennapi tanköteles marad el. — A mindennapi iskolából elmaradt tankötelesek legnagyobb részben szegénység, ruhátlanság miatt nem adattak fel; ilyen *szegénység miatt elmaradtakúl 34 gyermek van bejelentve; testi nyomorékság miatt 3 fiú és 5 leány nem járhatott iskolába.*

Járványos betegség miatt a tanítás csak két helyen szünetelt. u. m. Bejében, hol 4 hétig és G.-Kisfaludon, hol 8 napig volt zárva hatósági rendelkezés folytán az iskola.

Tanítók betegeskedése két helyen fordúlt elő u. m. G.-Szkároson és Kőrösön, előbbi helyen azonban a lelkész, Csabai Pál úr helyettesíté a beteg tanítót s nagyon szép sikerrel tette le a vizsgát; *köszönet a buzgón teljesített önkéntes fáradozásért.* Kőrösön azonban meglátszott a tanító betegeskedése, mert az iskola szellemi állapota gyengének találtatott. Hiszszük, hogy a jól iskolázott tanító jövőre kiköszörüli e csorbát.

Az iskolai év általában szeptember hóban megkezdetett, csak a Szárazvölgy némely iskoláiból érkezett panasz e tekintetben. Igy jelentetett, hogy Poszobán csak október hó elején, Zubogyon csak október hó végén lehetett az iskolát megnyitni, Trizsben azonban még decemberben sem volt a tanítás megkezdhető. A községi előljáróságok ellen, — mint azelőtt — úgy most is sok a panasz; a mulasztók névsorát hiába adják be az iskolaszékek további eljárás végett; a bírák félreteszik, mint a báli meghívókat. Mikor fog már a polgári megye egész erélylyel érvényt szerezni az iskolamulasztások ügyében a bírák ellen hozott s körözött határozatában? Vagy elég az, ha papíroson megvan? Bizony, bizony nt. e. megye! tűrhetetlen állapot ez. A tanító, pap hiába inti a hanyag szülét, hiába fenyegeti a bírságolással, ha a bíró nem nyújt segédkezet. Az iskolaszék minden buzgósága ily körülmények között felesleges és nevetséges. Méltóztassék ez ügyet a közigazgatási bizottsághoz tenni át s egyúttal megbüntetését kérni a következő hanyag bíráknak: a *poszobainak, recskeinek, zubogyinak, szuhafőinek, aggtelekinek, trizsinek, imolainak, szalócinak, kőrösinek, rudnainak, lekenyeinek, beretkeinek, jánosiinak, feledinek,* mint a kik a hozzájok folyamodó iskolaszékeknek segédkezet nem nyujtottak. — Itt kell még megemlítenem a következőket: Kövecsesen a zsidó tankötelesek csak hatósági erőszak alkalmazása mellett voltak iskolába hajthatók. A zsidó tankötelesek ügyének rendezését kérik a tanfelügyelőségtől. Keszíben sok fizikai gátló körülmény okozta az iskolamulasztásokat, de hogy mik, nincs említve. *Csízben a tanító nem jegyzi a mulasztásokat.*

Bírságolás csak négy helyen történt. Horkán e címen befolyt 50 kr, Gicén 2 frt. Majomban 1 frt 80 kr, Szútorban 90 kr.

A szülék sok helyen nem szerzik meg gyermekeiknek a szükséges tankönyveket, mi a tanítás sikerét sok tekintetben hátráltatja; ily hanyag szülék vannak: Dubicsányban, Darnyán, hol a biblián kivül más olvasókönyvet nem ismernek: Susán, Zubogyon, Trizsben, mely két utóbbi helyen csak egy pár gyermeknek van tankönyve; Rásban, Kőrösön, hol némely tantárgyakat épen e miatt nem is lehet tanítani; továbbá Rudnán, Páskaházán, Lekenyén, Majomban. Vajha támasztana a gondviselés több Nagy Gedeont is, hogy a nevelés útjában álló szegénységi akadályok elhárithatók lennének! Ezzel szemben dicsekedéssel kell felemlítenem a következőket: Pelsőc, mint minden évben, úgy most is vett egy pár forint árú könyvet a szegények perselyéből. Horkán a községi előljáróság 8 frtot adott a szegény-alapból szegénysorsú tanítóknak. Horka példáját jó volna követni egyebütt is. *Beretkén a lelkész maga látott el nehány szegény gyermeket tankönyvvel. Bátkában 19 gyermek kapott ingyen tankönyvet Máriássy Andor úr ajándékából.* Pokorágyon minden gyermek (38 növendék) ingyen kapott tankönyvet a Miklovics-féle 110 frtos alapítvány kamataiból. Jánosiba nt. esperes úr küldött 5 frtot a Nagy Gedeon-féle alapítványból szegénysorsú, jó tanúlók jutalmazására. Ez összeg még felhasználva nincs. Köszönet mindazoknak, kik a nevelésügy előmozdításához áldozatokat hoznak.

A mindennapi tankötelesek csak *kevés helyen nem járják ki* rendesen a tanfolyamot; erre mutat az a körülmény is, hogy 6-osztályú iskolánk 43 van, öt-osztályú 19 *és négy-osztályú csak hét,* u. m. a zádorházi, trizsi, s.-keszi, recskei, otrokocsi, kőrösi és lekenyei iskolák. A tanfolyamot nem járják ki rendesen Recskén, Tornallyán, Szalócon, hol a vígtelkiek csak 7 éves korukban adatnak iskolába és 12 éves korukban már kivétetnek. A vígtelki előljáróság utasítandó, hogy a hat éves tankötelezettségnek szerezzen érvényt azokkal szemben is, a kik csak 7 éves korukban adatnak iskolába.

Ismétlő tanköteles volt 1180 gyermek, nem szerint 569 fiú és 613 leány; ebből iskolába járt 1045, nem szerint 499 fiú és 546 leány. Nem járt tehát iskolába 70 fiú és 67 leány, összesen 137 tanköteles, a mi (11·7 percentnek felel meg. E tekintetben is haladás tapasztalható tavalyhoz képest, a mikor a tankötelesek 15%-je maradt távol az iskolától. — Nagyobb számmal maradtak el az iskolától Feleden, hol 16; Zubogyon, hol 19; Trizsben, hol egyáltalában senkisem jár ismétlőbe; Alsó-Szuhán, hol 8; Recskén, hol szintén 8; Pelsőcön, hol 12 leány marad távol az iskolától, bár a pelsőci leányokra nézve az mondatik, hogy ezek cserében vannak; ha igy áll a dolog, akkor ezeknek nincs helyök a tankötelesek között. Ezeken kivül jelentem, hogy Rudnán, Beretkén szintén nincs ismétlőiskola; Balogon nem jár 12, Uzapanyíton 9, Pokorágyon 4. *Mindezeken a helyeken felelősség terhe alatt kötelezendők az iskolaszékek, hogy a törvényszerű ismétlőiskoláztatásról gondoskodjanak.*

III.

A harmadik pont alatt szólni fogok a tanítókról s azok működéséről. Tanítással foglalkozott a lefolyt félévben 72 egyén és pedig rendes tanító minőségben 61, lelkész-tanító minőségben 3, katekheta minőségben egy egyén, valamint segédtanító minőségben is egy, nevezetesen az ambulans Héthi Zsigmond. — Ideiglenes tanító volt 6, u. m. Lénártfalán Nagy Győző, Recskén Osváth Bertalan, Feleden Szabados László, Majomban Zárnoki János, Alsófaluban Kós István, egy csupán népiskolai képzettséggel bíró egyén, Uzapanyiton Igó Lajos.

Okleveles tanító van 61, lelkészi oklevél mellett tanít 6 egyén; oklevéllel nem rendelkezik — Héthi Zsigmondot nem számítva — 4 egyén, u. m. Nagy Győző Kós István, Illés Ferenc és Igó Lajos.

Korra nézve legidősebb Simon Ábrahám, ki 78 éves; hivatalviselésre nézve pedig Váradi József, ki 76 éves korú s már 54 évet tölt a tanítói pályán; társai a folyó évben akarják az ott tartandó szakasz-értekezletkor megünnepelni a veterán férfiú jubileumát. Azt hiszem, hogy a nt. egyházmegye is megkeresi őt jegyzőkönyvi elismerésével. Az ötven éves jubileum megtarthatására már Szőllősi István úrnak is csak egy évig kell várni. Adja Isten, hogy virúló egészségben érhesse meg!

A tanító urak közül kitűnő iskolája volt 31-nek, dícséretes volt 30-nak, kielégítő volt 7-nek, gyenge iskolája volt kettőnek. E tekintetben némi hanyatlás van a tavalyihoz képest, de nem épen jelentékeny.

Kitűnő iskolák: a jánosii. pálfalvi, rimaszombati mindkét leányiskola, sőt a községi iskolában is kitűnő osztályzat adatott a vallás- és énektanításból; kitűnők továbbá: Simoni, Mártonfala, Radnót, Iványi, Rimaszécs, Jéne, Zádorfala, Alsó-Szuha, Runya, Hanva, Lénártfalva, Héth, Putnok (fi- és leányiskola), Poszoba, Naprágy, Vály, Mihályfala, Kálosa, Pelsőc (fi- és leányiskola), Szalóc, Páskaháza, Gice, Berzéte, Balog és Zsip.

Dícséretes iskolák: a g.-kisfaludi, serkei, darnyai, susai, harmaci, zubogyi, ragályi, szuhafői, aggteleki, imolai, csízi, dubicsányi, keleméri, recskei, kövecsesi, keszii, hubói, tornallyai, rási, szkárosi, visnyói, otrokocsi, bejei, horkai, beretkei, pokorágyi, zeherjei, szútori, bátkai és panyiti iskolák.

Kielégítő iskolák: Feled, Majom, Zádorháza, Alsófalu, Rudna, Lekenye. Tamási.

Gyengék: Trizs és Kőrös.

A tavalyi eredményhez képest *hanyatlott* a trizsi, zádorházi és otrokocsi tanító urak iskolája. Trizs azzal védekezik, hogy még decemberben sem volt az iskola megnyitható s hogy a tankönyvek nem szereztettek be. Emelkedés észleltetett a ragályi iskolában. Az egyes tantárgyakban elért siker dícsértetett a következő helyeken: Hanván az írás, olvasás, számolás, Szuhafőn ugyanaz, Gicén az írás és öszhangzatos éneklés, Kelemérben az éneklés.

A tanterv nem vitetik keresztül e következő helyeken: Dubicsányban, Zubogyon Rásban, Alsófaluban, Kőrösön, Feleden. — A fegyelmezés ellen csak Susa és Lekenyéről érkezett panasz, mindkét helyen lazának találtatott.

Rajz tanítatott 25 iskolában; *házi-ipar* 21 iskolában, és pedig női kézimunka taníttatott: Kelemérben, Kövecsesen, Darnyán, Simoniban, Martonfalán, Radnóton, Iványiban, Rimaszécsen, Jénében, Harmacon, Zádorfalán, Horkán, Gicén, Pálfalván, Rimaszombatban, Serkében. — Szalmakalap-fonás: Naprágyon, Hubón, Zádorfalán, Horkán, Pokorágyon, Zeherjén, Szútorban. A női kézimunka-tanítás legtöbb helyen a tanítóné asszonyok érdeme: fogadják az egyházmegye nevében köszönetünket!

Egészségtan, mint külön tantárgy, 14 helyen tanittatott.

A naplók csak Zádorházán és Susán vezettetnek hanyagúl.

Magántanulók közül csak Tomcsányi László tornallyai lakos tett vizsgát a III-ik elemi osztályból; a vizsgáló-bizottság kitűnő osztályzatot adott neki.

A tanítói fizetések pontatlan behajtása miatt több helyről érkezett panasz; ezeket jó volna a tekintetes

alispáni hivatalhoz áttenni, mint a mely hívatva van a behajtás felől intézkedni. Igy nevezetesen sok a hátrálék Kelemérben, Tornallyán, Dubicsányban, Darnyán, Radnóton, Rimaszécsen, Susán, Kálosán, Otrokocson, Kőrösön, Rudnán, Lekenyén, Gicén, Jánosiban, Majomban, Pokorágyon. A legtöbb panasz a tandíjak pontatlan beszolgáltatása miatt van, minek a magyarázata pedig az, hogy a tandíjfizetés csaknem mindenütt egy véka zab, 10 vagy 20 tojás, egy csirke és 40 kr pénzből áll, miből aztán hol az egyik, hol a másik marad fizetetlen. Hogy ezen rendetlenségnek eleje vétessék, indítványozom, hogy a tandíj jövőre pénzben állapíttassék meg s a mindennapi tanköteletek 2 frt, az ismétlők 1 frtot fizessenek évi tandíjúl, ez azonban csak azon helyekre volna kötelező, hol megelőzőleg a tandíj már magasabb összegre nem emeltetett. Legyen meggyőződve a nt. egyházmegye, hogy így kevesebb baj lesz a tandíjhátrálékkokkal, de meg a tanítók helyzetén is sok tekintetben segítve lesz; már pedig ha megkívánjuk a kitűnő iskolákat, gondoskodjunk a lehetőség határai közt a tanítók tisztességes megélhetéséről is. Erre égető szükség van, midőn a tanítóságok egy harmadánál több nem üti meg a 300 frt minimumot.

A tanító igényeinek meg nem felelő lakás csak 7 egyházban van, u. m. Runyán, Simoniban, Zádorházán, Rimaszécsen, Zubogyon, Visnyón és Kőrösön.

Egy-egy tanítóra átlag esik 51 mindennapi iskolás. Nagyon túlterhelt iskolák a balogi, hol egy tanító 147 mindennapi és 34 ismétlő iskolást vezet; a hamvai, hol a mindennapi tankötelesek 124-en, az ismétlők 26-an vannak; a tornallyai, hol a rendes iskolások 116-an, az ismétlők 41-en vannak; a jánosii, hol a rendes iskolások 96-an, az ismétlők 30-an vannak, Uzapanyiton, hol a mindennapiak 87-en, az ismétlők 16-an vannak.

* * *

Végül a függelékben még a következő dolgokról kell megemlékeznem:

Javítások és építkezések a következő helyen történtek:

Darnyán gazdasági ólak építtettek; Martonfalván a csűr megnagyobbíttatott, a pitvar kitégláztatott; Iványi végrevalahára elkészíttette az árnyékszéket; Zádorházán is történt valami tatarozás; Imolán kerítést csináltak 100 frt költséggel; Szalócon két új kéményt húztak; Berzétén az iskola 270 frt költséggel kijavíttatott Rudnán a csűr befedetett; Horkán az iskolapadokat 30 frt; költséggel javították; Jánosiban egy díszes vaskályha vétetett; Pálfalán új ablakok csináltattak 25 frt költséggel, Rimaszombatban 11 vasszéket vettek a kisebb leányiskolába; Serkében egy új vaskályhát vettek; Zeherjén új iskola épült.

Bejelentetett, hogy Simoni ez évben új iskolát épít; vajha ne készülne olyan soká, mint a pesti bazilika!

Óvoda van Pelsőcön, az egyház és város kölcsönös gondozása alatt; ezenkivül ugyancsak Pelsőcön iparostanonciskola létesült.

Midőn jelentésemet bezárom, Isten áldását kérem tanügyünkre s annak vezérlő egyéniségeire; de kívánok egyszersmind jobb jövőt is a véknyan díjazott tanítói testületnek, nehogy a kenyér gondja miatt megfogyatkozzék az ő hitök, lelkesedésök. A népnevelés országa már itt van vajha nyomába jönne a népnevelők jólétének országa is.

Ruszkai Gyula
isk.-vál. elnök.

TÁRCZA.

Adalékok az ó-szövetségi ítészet legújabb történetéhez.

(Vége).

Még magasabbra emelkedik *Cornill* művének értéke a *Prolegomenák* által, melyek Ezéchiel szövegének kritikai vizsgálását megelőzik. Ezen előzményben, mely magában 175 lapot foglal el, az egész ó-szövetséghez szükséges kritikai anyagot tárgyalja Cornill; tehát nemcsak azt, a mire Ezéchielnél szüksége volt. Sok ítészeti kérdés lát itt *először* napvilágot, s tiszta, vonzó előadásuk mellett még főként ezért is megérdemlik C. *Prolegomenái*, hogy a theologusoknak tanulmánytárgyát képezzék. C. kötelességévé teszi minden szövegítésznek, hogy a szövegre vonatkozó összes hagyományokat és adatokat felöleljék, s neki magának valóban kevés fontos dolog kerülte ki figyelmét. Miután kimutatja, hogy a héber kéziratoktól vajmi keveset várhatunk az eredeti szöveg érdekében, kimerítően tárgyalja a régi fordításokat, mint egyedül megbízható szövegítészeti forrásokat. A *Prolegomenáknak* csaknem fele része a LXX-val foglalkozik. És méltán! A LXX az az egyedüli forrás, a melyből merítve, megkaphatjuk a héber szöveg eredetibb formáját. A *Targum* gyakran inkább csak commentár vagy paraphrazis, mint fordítás, s csak egy pár könyvnél, mely híven van visszaadva, használható. A *Peschito* sok tekintetben független a septuagintától s az előttünk ismeretes versiókban sok helyen a *Massora* után van javítva. *Hieronymus* vulgatája azonban már nagyon is szem előtt tartja a Massorát. *Cornill* mindazok dacára sem becsüli túl a LXX. értékét; tudja ő azt, hogy az — részleteit tekintve — igen egyenetlen értékű mű, gyakran szószerinti, gyakran pedig szabad fordítás; egyik helyen tudós nyelvészektől, másik helyen pedig a héber nyelv kevésbbé biztos ismerőitől fordítva. De határozottan méltányolja már a LXX. magas, — úgyszólván — páratlan kritikai értékét Ezéchiel prophetiájánál, mely az alexandriai fordítók által «absolute hűen van fordítva a legkisebb részletig; úgy, hogy Ezéchielnek a LXX-ban található szövege teljesen megbízható mása az Alexandriában, Kr. e. a 3-ik században olvasott Ezéchiel-szövegnek, s azt felülmúlhatlan ítészeti értékének megfelelően nagy becsben kell tartanunk (Cornill, i. m.).

Annálinkább sajnálja már *Cornill*, hogy egy megbízható septuaginta-szöveg érdekében még csak az előmunkálatok is alig tétettek meg. Szomorú kép az, melyet szemünk elé tár, midőn szorgalmas összehasonlítások után a septuaginta-kéziratok jelenlegi állapotát rajzolja. A *tischendorfi* kiadás alig tekinthető egyébnek, mint a *Sixtiana* másolatának, a *codex Vaticanus* (B) új kiadásának, egy nehány idegen kézirat fontosabb variánsainak hozzáfüggesztésével (*Tischendorf* után *Nestle* szaporította). *Holmes* és *Parsons* (1798—1825.) már összehordtak ugyan egy nagy variáns-gyűjteményt, de anélkül, hogy azokat megrostálták és közelebbről megvizsgálták volna. *Cornill* már szorgalmasan átbúvárolja a különböző kéziratokat, figyelemmel kíséri azoknak egymáshoz való viszonyát. Szemügyre veszi a *Vetus Latinát*, a kopt és aethiop, valamint armeniai, hexaplár-syr, arab és ó-szláv fordítást; figyelemmel kíséri az egyházi atyáknak a LXX-ból vett idézeteit, s mindezen munkálatok alapján megkísérti rendezni az egész kritikai anyaghalmazt. Azon meglepő eredményre jut, hogy az ó-kori egyház három recensiójának ugyancsak három kéziratcsoport felel meg. *Lucian* recensiója, a mely Hieronymus bizonysága szerint Antiochiától északra, Konstantinápolyig volt elterjedve, ismét feltalálható egy csoportban, a mely felett az uncialis

kézirat «V» betűje (Venetus) áll. *Cornill* méltán dícséri *Lagarde*-t a *Lucian*-féle recensio kiadásáért, *a melynek első része* 1883-ban jelent meg.[1]

A nyugot-góth *Ulfilás* és az ó-szláv fordítás szerzői *Lucián* után dolgoztak. *Heschius* recensiója, mely Aegyptomban volt elterjedve, közeli rokonságban áll a *codex Alexandrinus*-sal (A). Végre *Eusebius* és *Pamphilus* recensiói a LXX. hexaplár szövegének egy kiadása, a mint az Cäsareaban megőriztetett, feltalálhatók szintén egy kéziratcsoportban, a melyhez a B. codex is tartozik.

Nekünk ezúttal nem feladatunk *Cornill* munkálatait egész a részletekig végig kísérni, ezt csak illetékes szakemberek tehetik, kik hasonlóan C.-hoz, évek óta a LXX. szövegitészeti tanulmányozásával foglalkoztak.

Jó észrevételeket tesz Cornill *Aquila, Theodotion* és *Symmachus* görög fordítására is; de kimerítőbben foglalkozik még azután a *Targum* és *Peschito*-val. Ügyesen kimutatja a *Targum* vegyes jellemét, egyrészről a szószerinti fordítást, másrészről az alapszövegnek theologizáló körülírását, és azon eredményre jut, hogy Krisztus születésekor, a mely időre esik a legnagyobb valószínűséggel a *Targum* előállása, a héber szöveg palästiniai recensiója még nem volt bezárva. Ezért értékes C. szerint a *Targum* szövegitészeti tekintetben, azért akarja azt felhasználni még az összes prophétiák szövegének javításánál. A *Peschitó*-nak már csekélyebb szövegitészeti értéke van, miután a LXX. után dolgoztatott át; de, mint szabad és eléggé értelmes fordítás, értékes az exegetikai traditiora nézve. A *Vulgatá*-val röviden végez, mert azt *Novack*, strassburgi professor, már megelőzőleg érdeméhez képest méltatta.[2]

Cornillal szemben *Kamphausen* és *Rysell* azt véli, hogy a M. Sz. hagyományos tekintélye mégérdemli, hogy védelmezzék a többi fordításokkal szemben. Tulajdonképeni ellentétről azonban szó sem lehet köztük, mert Cornill — mint láttuk — a M. Sz. kritikai értékét nem tagadja meg minden tekintetben s nagy elővigyázattal használja a régi fordításokat.

Kamphausen «Bemerkungen zur alttestamentlichen Texkritik» című művében egyáltalában nem ismeri el, hogy a LXX. alapján nyert héber szöveg többet érne a M. Sz.-nél. Hivatkozik nézetének támogatása végett *Graf*-nak Jerémiásról írt commentárjára, a hol az alexandriai fordításnak minden szövegitészeti értéke meg van támadva a fordító önkényeskedése miatt. Utal továbbá a történeti könyvek egy helyére (1. Sám. 16—18.), hol a Septuaginta szintén megrövidítette és meghamisította a M. Sz. 1-sö héber szövegét. De mégis elismeri *Kamphausen* is a M. Sz. valódi gyöngéit, ezekről azonban azt hiszi, hogy itt-ott conjecturák által eltávolíthatók. Különben *Cornill* is, kinek az Ezéchiel-féle prophétai mű szövege körül szerzett nagy ítészeti érdemeit *Kamphausen* teljes mértékben méltányolja, osztja Kamphausen nézetét, mert ő úgy tekinti a Septuagintát, mint különböző tehetségű s készültségű egyének által készített, s így különböző értékű fordítások gyűjteményét; csak Ezéchielnek *alexandriai* fordítását tekinti olyannak, a melylyel — tekintve annak ítészeti értékét — semmi más fordítás nem versenyezhetik.

Ryssel V. osztja azon, *Cornill* által hangsúlyozott kritikai elvet, hogy a szövegitészeti kérdések határozottan elkülönítendők a tulajdonképeni commentártól és követi is ezen elvet Mikeás szövegének és authenticitásának nyomozásánál. De egészen más eredményre jut, mint várnánk; nevezetesen azt mondja, hogy Mikeás szövegének régi versiók útján való javítása lehetetlen és szükségtelen is, mert a M. Sz.-ben megvan már annak jobbik és eredeti szövege; s így nem áll az, hogy a M. Sz. hasznavehetetlen volna. Abban igaza van *Ryssel*-nek, midőn azt hangsúlyozza, hogy a különböző régi versiók vizsgálásánál szigorúan meg kell vizsgálni a nyelv jellemét, a fordítási methodust, mert az elfogadott szövegtől való eltéréseknek alapja épen a fordítók tévedéseiben fedezhető fel, nem pedig azon körülményben, mintha talán egy, a M. Sz.-nél jobb, régibb keletű szöveget használtak volna. S ha mindezen körülmények figyelembevételével is találnak egy, a M. Sz.-től eltérő, régibb szöveget, még ezen esetben sem nyereség ez Mikeás szövegére nézve, mert a M. Sz.-ben már megvan Mikeásnak lehető legmegbízhatóbb szövege. Ezzel azonban nem azt mondjuk, mintha *Ryssel* megtagadná a szövegitészet fontosságát s feladatának sürgős voltát; ő épenúgy, mint *Cornill*, lankadatlan szorgalommal dolgozza fel prophétiájához az összes szövegitészeti anyagot. *Ryssel* Mikeása épenoly klasszikus mű, mint Cornill Ezéchielje. Őszintén örülhetünk, mert e két műben derék példányait bírjuk a kritikai éleselműségnek és philologiai képzettségnek; vajha követnék e két könyvet minélelőbb az ó-szövetség többi könyvei is, hasonló szövegitészeti feldolgozásban! «Prot. Kirchenz.» után Szakal Károly.

[1] Librorum veteris Testamenti pars prior graece. Göttingae, 1883.

[2] Bedeutung des Hieronymus für die alttestamentliche Textkritik, 1875.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszai ág. hitvallású ev. egyházkerület közgyűlése.

A tiszai ág. hitv. ev egyházkerület f. hó 6—8. napjain tartotta meg rendes évi közgyűlését *Kassán, Czékus I.* püspök és *Péchy Tamás* távollétében *Soós V.* kettős elnöksége alatt. A közgyűlést az Eperjesen tartott *papi vizsga* előzte meg, a melyre 7 ifjú, köztük 4 pozsonyi végzett theol. jelent meg. Az eperjes-kassai vonaton érkező püspököt díszes számú küldöttség élén *Csiskó János*, kassai ev. lelkész fogadta, kinek beszédére a püspök melegen válaszolt.

A gyűlés bevezetését a *kerületi tanárértekezlet közgyűlése* s a *gyámintézeti istenitisztelet* képezte, a melyen *Zemán J.* láposi lelkész szónokolt. Az egybegyűlt nagy szeretetadomány 60 frtot tett. A közgyűlés fontosabb mozzanataiból kiemeljük a következőket: A szép mozzanatokban igen gazdag s szépen kidolgozott *püspöki jelentés* a brassói magyar esperességben tett egyházlátogatás tapasztalatait s az azokkal együtt járó tanulságokat foglalta magában. A *jótékonyság* rovatából kiemeljük *Jóny* 180 ezer frtot tevő s a késmárki lyceum által öröklött hagyományát, melynek tárgyalásánál, *Zelenka P.* miskolci lelkész-főesperes jeles felszólalása után a gyűlés azt határozta, hogy a késmárki lyceum pártfogósága a Jóny-alapítvány szellemének megfelelőleg részletes javaslatot nyújtson be a jövő kerületi gyűlésen a végrendeletnek mikénti felhasználása és foganatosítása tárgyában. Mintaszerűen berendezett iskolát kíván a kerület ott, hol olyan nagy alapítványról van szó.

A *vallástanításra* vonatkozólag Késmárk és Eperjesnek figyelmébe ajánltatott, hogy az egyet. gyűlés határozatához ragaszkodva, a vallást a gimnáziumban kombinative ne tanítsa. A nyíregyházi gimnáziumnak VIII. osztályúvá való kibővítése s a miskolci algimnázium beszüntetésének kérdése után az ismeretes odiosus *Szalva-ügy* került szőnyegre. A napi lapokból is ismeretes, hogy *Szalva K.* klenóci tanító, pánszláv üzelmei miatt (a melyek az egyház-egyetem egyik üdvös határozata alapján kanoni

vétséget képeznek), állásától felfüggesztetett, s a jogerős ítéletet mind a 3-fokú egyházi hatóság helybenhagyta. A midőn azonban a kishonti esperesség elnöksége a helyszínén az ítéletet kimondotta, a fanatizált tömeg zendüléssel és bántalmazással fogadta a küldöttséget, miért is a gyülés, *Kubinyi* főszolgabíró indítványára s *Kramarcsik, Mayerszky* és mások felszólalása után e zendülés értelmi szerzőjét *Daxner István* felügyelőt állásától felfüggesztette s ellene a fegyelmi vizsgálatot megindította, a melyet különben *Hubányi R.* tanítóra is kiterjesztett. Ha Szalva időközben helyét el nem hagyta volna, ez esetben karhatalmat helyezett kilátásba a gömöri alispán. A fegyelmi vizsgálat megindítása a gömöri esperességi elnökségre, Terray főesperesre és Szentiványi K. esperes-felügyelőre bízatott, kik a hozott határozatoknak és ítéleteknek érvényt is tudnak szerezni. A Daxner által tervezett új panszláv tanítóválasztás érvénytelennek nyilváníttatott.

E kényes természetű s egyházunkat mélyen bántó ügynek sikeres lebonyolítása után *a brassói magyar esperességnek a tiszakerület kötelékében való végleges bekebelezése* tárgyában kidolgozott részletes és alapos elaborátumát kisebb-nagyobb helyi érdekű változtatásokkal egyhangú éljenkiáltások között fogadta el a gyülés, s a fürészmezei csángó-egyházat gyámint. szeretetadományban is részesítette. Az *árvaházról*, ker. *leányiskoláról, hittanintézetről* s a *tanítóképzőről* szóló kimerítő jelentések után a *„Prot. Irod. Társaság“* kerületi segélyezésének kérdése kerülvén szóba, a kishonti esperesség ama külön indítványa, mely szerint az arra fordított összeg a Luther-társaságra fordíttassék, a nagy többség által elejtetett.

A *pénztárakról* szóló jelentések a bennök föltüntetett szaporodás miatt örvendetes tudomásúl vétettek. A kerület összes vagyona 416·865 frt 62 kr tőkét s 14,273 frtnyi évi szaporodást tüntet föl.

A gyülésnek legkényesebb s legszomorúbb pontját, *az eperjesi tanítóképezde sötét pontja Gamauf Gy.* és *Fabrinczy J.* tanároknak lapunk szorgalmas munkásainak *fegyelmi ügye* képezte. Nevezett két tanár azzal vádoltatott, hogy az autonomiai hatóság kikerülésével *Zsarnoviczky* társuk ellen «alaptalanúl» vádaskodtak, az intézetet s a püspököt a «Sárospataki Lapok»-ban s a Prot. Egyh. és Isk. Lap»-ban meghurcolták, az egyházi felsőbb hatóság iránt engedetlenséget tanusítottak stb. stb., a miért is mind a hárman *fegyelmi vizsgálat* alá vétettek, a melynek megindításával a VI. szab. kir. esperesség bízatott meg. «Ne szólj szám» még most e kérdéshez, a melyet annak idején úgy is föl fog deríteni a fegyelmi bíróság; az azonban lapjaink, mint *egyh.* és *iskolai* organumaink reputatiója érdekében roszszúl hangzik, ha azok a gyülésen egyszerűen «nyilvánosságnak,» «piacnak» deklaráltattak, vagy pláne egy, ebben az ügyben érdekelt tanár által «gyalázó és piszkolódók»-nak neveztettek.

A *rimaszombati e. prot. főgimnázium* ama kérvényének elintézése, mely szerint a ref. pártfogóság 2 tagjának az érettségi vizsgán való megjelenési joga az ev. részre kiterjesztessék, a vallás- és közokt. minisztériumra bízatott. A *késmárki* lyceum ama kérvénye, mely szerint az érettségi vizsgánál ne csak egyházi, hanem világi biztos is elnököljön, a gyakorlati nehézségeknél fogva nem volt elintézhető. A Róth-Telekyanum élvezetének joga a nyíregyházi, immár teljes főgimnáziumra is kiterjesztetett s az egyet. gyülésnek melegen ajánltatni határoztatott. Az *eperjesi jogakadémia* fennállásának ügye melegen fölkaroltatott.

Végül szőnyegre került az ismeretes pozsonyi *„Theol. szakkönyvtár“* ügye, a melynek tárgyalásánál alúlírottnak felvilágositó felszólalására határozatba ment, hogy e dicséretes mozgalom *Pozsony* mellett *Eperjes és Sopronra* is kiterjesztessék, hogy ily módon annak *egyetemes evang. ág. hitv. jellege* — ha már annak *egyet. magyar prot. jellegéről* szó sem lehet — megóvassék, s erkölcsi, anyagi és szellemi érdekei biztosíttassanak. A közgyülés elejétől végig igen látogatott volt. A jövő gyülés helyéül 1889. aug. 2-dik felében *Brassó* városa tűzetett ki.

Dr. Szlávik Mátyás.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választás.** Az abarai egyház lelkészeül, néhai *Bálint József* utódául, folyó hó 12-én *Horkay Bertalan*, abarai helyettes lelkész; az *agárdi* egyház lelkészeül pedig *Csontos Gábor*, segédlelkész választatott meg.

— **Candidatio.** Az *ároktői* egyház lelkészi állomására kijelöltettek: *Maklári Károly*, tisza-keszii lelkész s egyházmegyei tanácsbíró; *Szalóczy Bertalan*, geszti lelkész s egyházmegyei tanácsbíró; továbbá *Sólyom Gyula*, heő-csabai, *Szabó Károly*, dorogmai és *Losonczy Gusztáv*, komlód-tótfalusi rendes lelkészek.

— **Iskolai értesítés.** A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban az 188⁸/₉-ik tanév szeptember 1-én kezdődik. Augusztus hó 28., 29., 30-dikán tartatnak meg a javító-, pót- és magánvizsgálatok; a beírás és felvételi vizsgálatok szeptember 1—4. napjain, és pedig: a beírás az iskola épületében, az igazgatói irodában d. e. 8—12-ig és d. u. ½ 3—6-ig eszközöltetnek; a tanítás 5-dikén veszi kezdetét. A tandíj 18 frt; könyvtár-, bizonyítvány- és törvénydíj együtt 1 frt 75 kr. A tápintézetbe iskolánk minden rendes növendéke 42 frt 40 kr évi díj fizetés mellett felvétetik. Úgy a tan-, mint a tápdíj félévi előleges részletekben is fizethető. A tápintéztbe való felvételt gondnok eszközli. Ezen tápláló-intézetben kapnak a növendékek ebédre: marhahús levest, ⅐ kg. húst, ¼ kg. kenyeret, s azonfelül főzeléket, mely utóbbi helyett hetenkint 1-szer tésztaétel, 1-szer pecsenye; vacsorára: ¼ kg. kenyér, hetenkint 1-szer pecsenye, 2-szer gulyáshús, 1-szer tésztás-étel, 3-szor főzelék szolgáltatik ki. Az érdeklődők szíves tudomására hozza *az igazgatóság.*

— **A kellemetes emlékek hatása alatt.** A mult hónapban *Dr. Nagy Vilmos*, kir. közjegyző és *Szabó György*, ügyvéd, mindketten komáromi lakosok, nehány órát időztek a sárospataki főiskola körében. Hogyminő emlékekkel távoztak el, arról beszéljen maga az a levél, a melyet *Szabó Gy.*, ügyvéd úr Kérészy I., igazgatóhoz folyó hó 12-én küldött, a mely szószerint a következő: «Nagytiszteletű igazgató úr! Fogadja őszinte elismerésemet azon szíves megemlékezésért, melylyel engemet a Kazinczy Ferenc emlékezete című füzet megküldése által kitüntetni szíves volt. E megemlékezés felújítja bennem azon nehány óra emlékét, mely Sárospatakon, a protestantismus e régi székhelyén, különösen azon szíves készség által ragadott el, mely igazgató úrnak az idegenek iránti vendégszeretetében s a főiskolának berendezése és felszereléseinek megmutogatásában és azon készséges kalauzolásban nyilvánúlt, mely reám, mint idegenre, ismeretlenre, eléggé meg nem becsülhető volt. Azon célra, melyre a megküldött füzetke kiadatott, ide zárok 10 frt. azaz tíz forintot, s midőn arra kérem, hogy azt rendeltetése helyére juttatni szíveskedjék. hálás köszönetem megújítása mellett, fogadja igazgató úr kitűnő tiszteletem tolmácsolását, ki vagyok alázatos szolgája *Szabó György.*»

☞ **Lapunk mellékletet,** Benke István szepsi-szentgyörgyi tanár előfizetési felhívását *„Isten országa“* című művére, szívesen ajánljuk.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 35. szám. Sárospatak, 1888. augusztus 27.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az „Evangyéliomi szövetség“ és Irodalmi Társaságunk.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A régi privaták.» *Αληθης.* — «40 év. Orbán József akadémiai tanár önéletrajza.» — «Rendszeres Széptan.» (Könyismertetés). *Székely György.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Az „Evangyéliomi szövetség“ és Irodalmi Társaságunk.

Beyschlag tanárnak «Deutsch. Ev. Blätter» című lapja juliusi füzetében több tartalmas munkálat mellett, egyebek között boldogúlt *Riehm* halle-wittenbergi egyetemi theologiai tanárnak *„az evangy. szövetség feladatáról és jellegéről“* szóló értekezése is olvasható, mely a jeles tanárnak, állítólag, *utólsó* kézirata s *Prot. Irodalmi Társaságunk jellege és feladatára vonatkozólag is értékesíthető gondolatokat* foglal magában. A tartalmas dolgozat az «evangy. szövetség» szükségességét s annak a lehetőségét akarja feltűntetni, mely szerint a különféle német theol. egyházi irányok és pártok a szövetségen belűl közösen munkálkodhatnak, s specialis jellegök és érdekeik tisztességes megóvása mellett a fődolgokban egyesűlhetnek. Tárgyalja tehát *a „szövetség viszonyát az egyes theol. pártokhoz*, és pedig annak kimutatása céljából, hogy a protestantismus benső feloszlásáról római katholikusok által híresztelt vád teljesen alaptalan.

Riehm mindenekelőtt kiemeli, hogy a «szövetség» *nem pártvállalat*, nem valamely theol. iránynak kizárólagos tulajdona; sőtinkább *az egyetemes német protestantismusnak közös vállalata*, a német protestantismusnak *egységes* mozgósítása, a mint azt a romanismus egyik közlönye, a *Germania* eléggé találóan jellemezte. A miért is az evangy. protestantismus egyetemes jellegű legfőbb érdekeit követi, már t. i. érdekeit a romanismussal, a római hierarchiával, a klérussal, a jezsuitákkal s a rendekkel, végűl pedig a kath. egyesületek legiójával s a sajtóval szemben. E téren az egyházi hivatal nem elégséges faktor, sőtinkább *az evangy. közösségnek összessége* harcolhatja meg igazán a nemes harcot Róma fölfegyverzett apparatusaival szemben.

Ilyen egyetemes prot. alapon kell állania a mi *Irodalmi Társaságunknak* is, mely a felekezeti érdekek tisztességes megóvása mellett, lehetővé akarja tenni a hazai prot. egyházfelekezeteknek a fődolgokban való *együttes* működését; mert a hazai protestantismus csakis ily egyetemes, egyesítő alapon oldhatja meg ama magasztos feladatát, melyre multjánál s a benne foglalt szellemi éléterőnél fogva hivatva van.

Riehm továbbá azt is érinti, hogy *a szövetség nem követ egyoldalú uniói érdekeket, s nem törekszik a felekezeti érdekek elsimítására vagy pláne megsemmisítésére*, más szóval kifejezve: *a szövetség elismeri az egyes prot. egyházfelekezeteknek, sőt azokon belűl az egyes theol. irányoknak sajátszerű történeti charismáját és létjogosúltságát*, s nem akarja a lutheri vagy református jelleget törölni, vagy annak jogosúltságát eltagadni. Szükségünk van — úgymond *Riehm* — a lutheri buzgalomra, a merev törvényszerűséggel szemben; de annak ref. alakjára is a teremtményimádással szemben; szükségünk van a történeti tények iránti lutheri pietásra, de épúgy ama ref. törekvésre is, mely az isteni íge normáját a maga teljességében az egyházi élet terén is érvényesíteni akarja; s végűl szükségünk van a lutheri kedélyi életre s annak mélységére, mely az evangy. hitnek lényegébe, a megváltás és kiengesztelés mysteriumába elmélyedve, a hit láthatatlan világának s a látható organismusnak sejtelemszerű összefüggésére törekszik; de épúgy szükségünk van a ref. józanságra és világosságra, s a hitnek a polgári életben való tevékeny megvalósúlása ref. következményére, a miből következik, hogy a *lutheri és ref. protestantismus nem ellentét, hanem egymást kiegészítő vallási elv*, a melynek egysége alkotja meg a történetileg is igazolt *evangyéliomi protestantismust.*

Vonjuk le most már ebből a tanulságot *Irodalmi Társaságunkra* nézve. Az általa célbavett magyar egyháztörténeti studiumnak ápolása és fejlesztése, a klasszikus népies vallásos-erkölcsi termékeknek népünk körében való terjesztése s a parochiális könyvtárak

alapítása, végül pedig a tud. theologiának a megindítandó szemlében való fölkarolása stb. feleslegessé teszi-e a *Luther-társaságot* s a *Theol. szakkönyvtár* kiadványait? Korántsem. Az Irod. Társaság ellen egyházunk némely körei részéről emelt eme vádakat alaposaknak el nem ismerhetem; a két, sőt 3 felekezetnek követnie és ápolnia kell ugyan a maga *egyéni* érdekeit, de nem szabad felednie az egyetemes jellegű fődolgokat sem, s az azokban való *együttes* sikeres működést. Nemcsak az egyháztörténet terén, hanem a római szellemi élet ellenében is egyetemes magyar prot. alapra kell helyezkednie a hazai 3 prot. felekezetnek, mely egyetemes alapon belűl, s így az Irod. Társaságon belűl is, fejleszthetjük aztán speciális felekezeti érdekeinket is. Az *egyesítő kapcsokat* keressük, s necsak a széthúzókat és elkülönítő érdekeket.

Jól tudom azt, hogy népszerűtlen ez az irány, mely a hazai 2, sőt 3 prot. felekezetnek s a speciális felekezeti érdekek megsértése nélkűl a fődolgokban, a szellemi élet terén való egységes, együttes működését célozza; azt is tudom, és pedig saját tapasztalatomból, hogy ez iránynak némely harcosa gyanusításnak, sőt szeretetlen modern üldözésnek van kitéve; azonban arról is meg vagyok győződve, hogy a hazai protestantismus értelmiségének javarésze ép ezt az irányt követi, s csak *ezé* lehet a *jövő*, mert különben a visszavonás s a feloszlás magvát hordaná magában. Végűl még azt is kijelentem, hogy nem a saját egyházam, vagy annak hitvallásai iránti *„bizalmatlankodás“* sugallja nekem e gondolatokat, hanem a *hazai magyar protestantismusnak saját jól felfogott érdeke*, mely csakis egyetemes, nem pedig egyoldalú felekezeti alapon boldogúlhat Rómával szemben.

Riehm még azt a kérdést is fölveti: lehetséges-e a különböző theol. irányoknak együttes sikeres működése az egyetemes evangy. prot. alapon álló «Evangy. szövetség» körén belül? s arra azt feleli, hogy *a „szövetség“ nem nivellálja s el nem simítja az egyes theol. álláspontok különféleségét*, sőtinkább azoknak *jogosúltságát* vitatja, mint a melyek kölcsönösen egymásra vannak utalva, s mindegyik a *maga módja szerint* építi isten országát s a protestantismust. Evangy. prot. egyházunknak szüksége van — úgymond Riehm — azokra az orthodoxoknak nevezett férfiakra, kik teljes határozottsággal hangsúlyozzák ama közös hitbeli és hitvallásszerű alapot, a melyen prot. egyházunk áll s ebből táplálkozik, ama subjectivismussal szemben, mely a közösség kötelékét felbontja; hangsúlyozzák pedig mint gazdag apai örökséget, a melyből erőt merít a régi rosz ellenséggel szemben; evangy. egyházunknak szüksége van ama férfiakra, kik teljes meggyőződéssel és erővel *az írásban foglalt isteni ége tekintélyét* emelik ki, mely tekintély előtt az emberi értelemnek meg kell hajolnia, s mely felette áll minden emberi tudománynak vagy theol. rendszernek és semmiféle hitetlen korszellemmel ki nem békűlhet; de szüksége van ám evangyéliomi egyházunknak azon férfiakra is, kik mindenekelőtt *a személyes hitbeli meggyőződést hangsúlyozzák*, s azt, hogy *az egyházi hitvallás a szabad fejlődést megakadályozó, merev, élettelen formulává ne legyen;* ama férfiakra, kik *az igazság keresésében az evangyéliomnak a modern műveltség vívmányaival való kibékítésére vagy kiegyenlítésére törekszenek*, kik az írásban való szabad vizsgálódás jogát és kötelességét ép az evangy. protestantismus érdekében vitatják. Hogy ilyen *relative véve ellentétes* meggyőződések sokszor az emberi természet korlátoltságánál fogva egyoldalúságba mennek át, az természetes valami, s az ellenkező nézetek és érdekek kikerűlhetetlenek, csak *nyilt, igaz és tisztességes legyen a pártok küzdelme*, s akkor az evangy. igazság ezzel csak nyer, e küzdelemben mintegy megacélozódik. *Az elvek harca mindig az egyházak életrevalóságának a jele, míg a megállapodás e téren is halált jelent.*

Evangy. egyházunknak jóléte és szellemi ereje kívánja meg tehát azt, hogy a pártkülönbségek el ne simíttassanak és el ne nyomattassanak. Ezek ki nem zárják ama *közös alapot*, a melyen állva, az egyértelmű egyházi öszműködés lehetséges. Ne feledjük, hogy mindenekelőtt *evangy.* keresztyének vagyunk, s óvakodjunk a pártküzdelmek kinövéseitől s a szeretetlen támadásoktól. Bizony ó-prot. irányú szeretetlenség az, ha az orthodox irányt *romanizáló tendenciával*, a modern szabadelvű theologiát pedig *hitetlenséggel* vádolják. Az evangy. keresztyénséggel meg nem egyező szeretetlenség volt az, a midőn a debreceni dogmatika az Irod. Társaság köréből ki akarta zárni a tiszteletünkre és becsületünkre méltó unitáriusi egyházat, melynek egészséges egyházi s vallásos-erkölcsi élete s megfigyelésre s követésreméltó egyházi irodalma van. S egyoldalú ó-prot. álláspont az, mely az unitáriusoknak külön dogmatikájuk mellett még *„specialis morált“* is tanít, mire csak az a megjegyzésem, hogy vajha sok papi és tanári kollegám kezében ott láthatnám *Channing* prófétának ama műveit, a melyekben felséges erkölcsi elvekkel és tételekkel találkozunk! Viszont teljesen jogosúltnak s a magyar protestantismusra nézve üdvösnek tartom a *sárospataki* — roszakaratúlag krisztus- és istentagadónak titulált — *szabadelvű* theologiát az *orthodox ref. irányú debreceni dogmatika* mellett, a mint másrészt a *pozsonyi* hittani álláspont szépen és gyümölcsözően megállhat a *soproni* és *eperjesi* mellett.

De az épen a mai nyilvános egyházi életnek a baja, hogy a pártküzdelmek — mint azt *Riehm* is kiemeli — egyoldalúságokra ragadtatják el magukat, úgy, hogy sokszor a *mellékérdekek a fődolgok helyére* lépnek, *a jotta-féle dogmatikai formula pedig a józan, egészséges hittani fejlődés helyére*, a mi aztán a felekezeti túlbuzgóságot s a türelmetlen igazhitűséget eredményezi. *Római álláspont* az, ha valamely prot. felekezet vagy pláne theologiai irány a másiknak jogosúltságát el nem ismeri, s határozottan az evangy. protestantismus történeti multjának, lényegének s

nagyszerű hivatásának félreismerése az, a midőn azt egy szűkebb felekezeti alakba, vagy pláne egy theol. iránynak kényszer-zubbonyába szorítjuk!

Ime nehány kiszakított pont bold. tanárom értekezéséből Irod. Társaságunkra, a hazai egységes protestantismusnak eme közös és óhajtva várt szülöttjére alkalmazottan. Vonjuk le belőle a tanulságokat, s fejleszszük továbbra is Társaságunkat oly buzgalommal, mint annak megalakúlása előtt. Ime, az evangy. szövetség is heves megtámadtatásoknak volt kitéve úgy Róma, mint némely prot. körök részéről, s e küzdelem csak javára szolgált, mert ma már 20 ezer tagot számlál. Félő, hogy az a közöny, az a síri csend, mely a Társaság megalakúlása után beállott, és nem a hatalmas Róma fogja megrontani e közös kincsünket, ez egyetlen közös szellemi fegyverünket, a mitől óvja meg a hazai protestantismust a jóságos gondviselés! Fel tehát, csoportosúljunk újból az Irod. Társaság zászlója köré, szem előtt tartva Calixtusnak ama prot. érzelmű szózatát: in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas! Úgy legyen!

Dr. Szlávik Mátyás.

ISKOLAI ÜGY.

A régi priváták.

A «privata»-szót maholnap elfeledi, avagy meg se tanúlja a diák; pedig hejh! beh sokat kell neki összetanúlni! Régebben, — ezelőtt csak 25—30 évvel is — jóformán ezzel viradtunk és ezzel alkonyodtunk. «Privátára!» hangzott végig az udvarokon, utcákon, a collégium folyosóin. És ment a temérdek kis diák: ki erre, ki arra és tanúlt, azaz hogy privátázott, vagy legalább privátázódott naponkint kétszer is.

Ma már tekintélyes emberek, ismeretes tanférfiak támadtak reá a priváta-fa haldokló gyökereire és kikiáltották a «delemdam esse»-t.

Nem akarok elébefeküdni az áramlatnak, mert tudom, hogy a viharba kiabálni hiábavaló fáradozás; annyira ósdi sem vagyok, hogy a multat mindenáron dicsőíteni volna boldogságom; dehát, nem tehetek róla: én nem tudom elképzelni azt, hogy miként is nőttünk volna csak annyira is, a mennyire megnőttünk, a manap már haszontalanságnak vagy pláne űzérkedésnek is bélyegzett priváta nélkül.

Voltunk egy egy osztályban az u. n. algimnáziumban (ma már ilyen sincs!) 100-an, 120-an, 150-en és volt egyetlenegy, vagy mondjuk, hogy másfél professorunk. Hát az bizony nehéz érzés lehetett: végignézni ezt a nagy csapatot a legelső órán és elgondolni, hogy ezeknek a tanúlói sorsa az én kezembe van letéve. Mennyi különböző arc, milyen különböző öltözet és mennyi tudatlanság egy rakáson és milyen fegyelmezetlenség! Hanem hát «sunt et alii» — gondolá a professor úr, — azokra emlékezvén, a kik maguk vezettek egy egész 6 osztályú gimnáziumot, — és elkezdé olvasni a névsort és jól meg-megnézte a felolvasott név tulajdonosát. Azért volt professor, hogy a szemen át belátott az illető lelkébe és kinézte belőle, hogy ebből kitelik egy *„szélszélső,“* amabból meg valami egyéb is. Szerencséje, hogy egyébre is gondolhatott, t. i. a *privátára* és a *correpetitiora*. De ez utóbbiról majd máskor!

Mikor az osztály székenként elhelyeztetett, következett egy újabb mozzanat. *Kihez fogsz járni privátára?“* kérdé és jegyzé a professor úr. Az egyik mondá: professor úrhoz; a másik, harmadik, tizedik, századik, mondá X, Y, Z, theologushoz stb. Akadtak olyanok is, a kik senkihez sem ajánlkoztak, vagy senkit sem kerestek fel jóelőre, mert szorongatta őket a nyomorúság: — az ilyeneket elfogadta a professor magához vagy beosztotta a többi *„privátus tanítókhoz“* ingyenesekül. A tudomány forrásához vezető útat mindenkire nézve hozzáférhetővé tették; a szegénynek úgy is elég baja az, hogy szegény: miért szorítanók a rög közé, ha egyszer röpülni van kedve.! Emlékezem rá, hogy ezt a jótéteményt nem irígyeltük egymástól és arra is, hogy ezek az ingyenesek igen sokszor váltak a professornak és a privátus tanítóknak jobbkezeivé.

Tehát privátista volt mindenki! Naponként kiki ment a megszabott órán a maga privátus tanítójához és részint ismételte a tanúltakat, részint előkészült a tanúlni valókra. A tanári karnak gondja volt rá, hogy «privátus tanító» csak a java-diák legyen, sőt egyszer-máskor komoly vizsgát is követelt azoktól, a kik a professor keze alá dolgozni voltak hívatva; az illető osztály tanára pedig kötelességének tartotta a maga segédtanárait lelkiismeretesen ellenőrizni.

Nem mondom én, hogy e mellett is minden «privátus tanító» bevált és hogy minden kis diák tudóssá nőtt. . . . de az sehogysem fér be a fejembe, hogy az a priváta haszontalan időtöltés lett volna. A hanyagra sarkantyú, a jóra ösztön volt az és pótolta azt, a mit az iskolában nem lehetett megejteni, t. i. a naponkénti feleltetést. Ahoz a kis nebulónak is volt esze s van ma is, hogy a professor kérdése felől napokig is elülhet a padban; de azt csak priváta-mulasztással vihette ki, hogy a privátus tanítója ki ne kérdezze; ennek a mulasztásnak a végén pedig ott állott a nád-pálca; vagy jobb esetben a plága, vagy legjobb esetben a dorgatorium.

Igy vált az lehetővé, hogy a 100, 120, 150 tagból álló osztályok professorai nem estek kétségbe a tömegtől s a tanügy sem maradt a nagy osztályok miatt a sárban.

Sőt a privátának még más oldalra is jó hatása volt, t. i. a diákoknak folytonos önképzési alkalommal szolgált s érűlközési út volt a professor és a nagyobb diákok között, a mit pedig sohasem szabad kicsinylőleg mérlegelnünk. Nem tartozott a ritka esetek közé, hogy a professor összeült a saját osztályának privátus tanítóival és a fejlődő tanügy kívánalmai szerint megadta nekik a kellő utasítást és a jó tanácsot, s mintegy maga nevelte azokat alkalmatos segédeiül.

Ma már ez az intézmény nem létezik, sőt el van ítélve! Jól van! Dehát mi helyettesíti? Mit csinálnak ma a gimnáziumi tanárok olyat, a mi felér fegyelmezési és tanügyi szempontból a régi privátákkal. . . ? Mi történik ma az olyan kis diákkal, a kinek nincsen házi felügyelője, nevelője, vagy a ki p. o. nem jár privátára a professorához?! Aztán van-e gond arra, hogy a kis diákok felügyelői komolyan számba vétessenek, ellenőriztessenek. . . ?! Mert, hogy az ilyesmire az iskolának joga van, sőt ilyesmit tenni kötelessége is . . . azt nem igen kell bizonyítgatnom. Tisztán szülőkre bízni azt, hogy ők hová s kiknek a gondja alá helyezik el gyermekeiket: nem tartom helyes tanügyi politikának. Az iskola, midőn átveszi a szülők kezéből a gyermekeket, vállalkozik a szülők helyettesítésére, tehát legalább a gyermeknek folytonos figyelemmel kísérésére. És ha az okos szüle megválasztja gyermekeinek a barátokat is, az iskolai elöljáróság sem tehet okosabbat, mintha szigorúan ellenőrzi

a gyermekek felügyelőit: a nevelőket s a netaláni privátus tanítókat.

Igaz, hogy ma már a minisztérium hatalomszava megszabta az osztályok népességi maximumát; dehát a 65-ből és 60-ból is sokan lehetnek olyanok, a kik kellő felügyelet nélkül jóformán magukra hagyatva hányodnak-vetődnek; az ilyeneknek sem kellene elveszniök vagy csupán saját jó vagy rosz ösztöneik szerint igazodniok.

Négy évig jártam privátára és nem bántam meg. Másoknak még nagyobb szükségök volt az ilyen segítségre, mint nekem; azok tehát még kevésbbé bánhatták meg az iskolának ezt a figyelmét a könnyen hajló csemeték iránt. Megszoktuk megbecsülni a nagy diákok közül azokat, a kik tanítóink valának, s fegyelmi szempontból ez sem volt káros és jó szellemet is teremtett a nagyok és kicsinyek között. Egymást jobban kiismertük, mint a miképen ismerik a mai növendékek, s ez is a priváta jó oldalai közé tartozott. Uras hajlamok, egyéni gyarlóságok kevésbbé fejlődhettek ki közöttünk, mint ma; mert gyakoribb volt az érülközés az iskola falain kivül.

Igazán szeretném tudni: *mi helyettesíti ma a régi privátákat...?!* A kicsinyek gondozásának ezt a módját mivel pótolják a mostani középiskolák...? Talán a sok tanárral...?! Ezzel aligha. A feleletet szívesen kéri és várja *Αληθης.*

TÁRCZA.

40 ÉV.

Orbán József akadémiai tanár önéletrajza.*

Önéletrajzot írni nehéz feladat.

Annyit tenne ez, mint erkölcsi tükröt tartani magunk elébe saját életünkről; latba vetni alanyiságunkat, erkölcsi értékünket, munkásságunkat azon bölcs tanács nyomán: «ismerd meg magadat,» s azok felett szigorú bírálattal részrehajlatlan ítéletet mondani.

Nem tagadom, hogy mindezekre kész, sőt képes is belső bíránk, a lelkiismeret. De az is igaz, hogy egyéni felfogásunk, nézeteink, talán hiúságunk vagy gyarlóságunk, sőt néha épen szerénységünk is, igen könnyen tévútra vezethetnek bennünket, s a kép, melyet rajzolni akarunk, vagy hízelgőbb lesz, a mi önesalódás, vagy homályosabb, hiányosabb, a mi vétség önmagunk ellen.

Azonban másrészről az is igaz, hogy a jelentéktelen élet is lehet sokszor tanulságos és figyelemreméltó; lehet bizonyos befolyással saját körében a kor eseményeire is; mely befolyást vagy tanulságot az általánosságban mozgó történelem könnyen eltévesztene szeme elől, ha arra a szereplő egyén saját maga rá nem mutatna.

E szempontból kétségkivül óhajtandó volna, hogy minden egyén, ki a nyilvános élet terén működött, vagy saját korában kisebb-nagyobb szerepet játszott, saját életrajzát önmaga írná meg, s abban, saját élettörténetén kivül, azon egyéni benyomásokat, melyeket reá a kor feltünőbb eseményei, vagy egyes társadalmi mozzanatok részletes nyilatkozatai tettek, híven, igazán, részrehajlatlanul följegyezné. Ez nemcsak leghívebb forrása lenne a történelemnek, hanem sokszor intő és tanító például is szolgálhatna az utókornak. Igy egy valódi jó sem veszne el a társadalomban, s egy nemes eszme sem tünnék el nyomtalanul.

Nekem nincs szándékom és célom jelenleg ily önéletrajzot írni, mert arra több idő és lelki nyugalom kell, mint amennyivel én jelenleg rendelkezem. Lesz idő talán jövőben, midőn erre is kiterjeszkedem, s a mozgalmas félszázadra, melyet öntudatosan keresztüléltem, egy futó pillantást vethetek. Most elégnek tartom éltem főbb mozzanatait s munkásságom szerény eredményét rövid vonásokban előadni.

Születtem 1818. november 21-dikén, Nagy-Barcán, Borsodmegyében. Atyám, Orbán István, népiskolai tanító volt, emelkedett lelkü s klasszikus müveltségü ember, ki hat évet végzett az akadémiai pályán, Sárospatakon, s mint ilyen ment ki Sajó-Vadnára tanítónak, hogy ott a papi pályára készüljön; de körülményei e céljában megakadályozták. Anyám, Kazai Éva, egyszerü polgári családból származott nő volt, mély vallásos érzésü, nemes jellemü, gondos anya, s azon ritka házi nők egyike, ki képes volt kevésből sokat teremteni, s tíz tagból álló családját igen csekély jövedelemből, gondossága és munkássága által, tisztességesen fentartani. Vallásosságán nyugvó, soha el nem csüggedő lelki nyugodtság s örökös vídám kedély volt jellemvonása, folytonosan verőfényes, jó egészség s 90 éves nagy életkor osztályrésze. Azt hiszem, tőle nyertem én is erős hitemet a gondviselésben, jó kedélyemet s életkorom 70 éves s még talán nehány évre terjedhető osztályrészét.

Nyugodjanak békével az áldott jó szülék szent hamvai a régen betakart sír csendes kebelében!!!

Első nevelésemet, jó atyám vezetése alatt, a nagybarcai népiskolában nyertem, 1824-től 1830-ig. Magyarország óriás haladását e félszázad alatt semmiféle más tényező nem tünteti előnkbe oly híven, oly élénken, mint a népiskolai nevelés fejlődése és ezen korhoz viszonyított haladása.

Nincs itt hely, sem idő, hogy elmondjam, miket tanultunk mi akkor a népiskolában. Csak annyit említek meg, hogy azok, a miket tanultunk, nem arra valók voltak, hogy az ártatlan gyermeki szivekbe a mindeneket szerető Isten, mint édes atya iránti tiszteletet és szeretetet beoltsák, vagy az ismeret és tudás iránti vágyat fölébreszszék; hanem e kor kegyetlen orthodoxiája arra törekedett, hogy már az ártatlan gyermek rettegjen és reszkessen azon úr előtt, ki a magas khérubimon ül és regnál az emberek felett, mint a földesúr regnál rabszolga jobbágyai felett itt e földön. Erre nevelték akkor a gyermekeket. Élénken illusztrálja ezt az akkori «Vallásra való bevezetés,» mely telve volt a legvadabb orthodoxiával; a *„Szenthistória,“* melynek egy borzasztóan *kegyes elmélkedése* így végződött: *„Nem szégyenlem, Jézusom, hogy te ebed vagyok, Ugatván, kegyelmednek morzsájára vágyok“*; továbbá a komikus *geografia*, mely Európát egy szüz formájában, valóban nevetségesen adta elő, s melyben Magyarországról is kegyesen megemlékezett eképen: «Ne tágíts a szüzön, jutsz Magyarországra.» A bibliát gondosan elrejtették előlünk, de a szent zsoltárokat szóról-szóra betanitották, hogy gyönyörködjünk a zsidók szép hangicsáló szerszámaiban, hegedü- és cimbalom-zengéseiben.

És mi a népnevelés ma? Nem szükség elmondanom. Mindnyájan tudjuk, hogy e tekintetben nem szégyeneljük meg magunkat Európa legmíveltebb nemzetei előtt sem.

Népiskolai pályámat öt év alatt, 1829-ben teljesen bevégeztem s confirmatiora bocsáttattam. Ennyire terjedt azon korban a népiskolai nevelés. Atyám már hajlott korú, törődött ember volt. Két fitestvérem Sárospatakon

* A sárospatakí főiskola ez évi *„Jelentés“*-ének ezt a tanulságokban gazdag részletét szélesebb körben is ismeretessé tenni, kedves kötelességünknek ismertük. *Szerk.*

tanult; egyik már VII. éves theologus, másik most végezte be a gimnáziális pályát; de leánytestvéreim még mind cél nélkül, többnyire neveletlenek voltak. Atyám nem igérhetett magának hosszú életkort. Előre látta, hogy engem már Sárospatakon föl nem neveltethet, tehát elhatározta, hogy iparos pályára ad, hol nehány év múlva magam erejével is boldogúlhatok az életben. Hasztalan volt testvéreim kérelme, hasztalan egy ifjúkori hű barátjának intései, ő hajthatatlan maradt, hogy engem iparos pályára ad, mihelyt a kellő életkort elérem.

Egy véletlen álom határozott életem jövő sorsa felett. Élénk képzeletű gyermek voltam. Telve volt fejem vastag orthodoxiával Istenről, Jézusról, pokolról az utolsó ítéletről s a világnak tűz által leendő elpusztulásáról, melyeket mind betűszerinti igazságoknak vettem. Kétségkivül a vallásos eszmék ezen hatása alatt egykor azt álmodtam, hogy az utolsó ítélet eljött. Észak és keletfelé már ég, föld tűzben állott, a nap arca tüzes láng volt s közelgett az égő láng felénk. Én egy tanulótársammal a templom elé futottam, hogy a csodát jobban láthassam. Ekkor megjelent felettünk a levegőben Jézus, keresztre feszítve, szelíd, mosolygó arccal, s tanulótársamnak pengő-karikákat, nekem pedig könyveket hányt le a levegőből, melyek a templom előtt levő homokban elmerültek s mi onnan kiástuk. Gyönge idegzetű gyermek voltam. A félelem és öröm hatása alatt egészen megizzadtam. Atyám észrevette izgatottságomat s felébresztett. Ah, kedves édes atyám! mondám neki: beh kár volt, hogy felébresztett, igen szép álmom volt, s elmondottam neki különös álmomat. Ő nem szólt semmit álmomra, de észrevettem, hogy komolyan gondolkozóvá lett, s nehány nap múlva egy könyvet adott kezembe, az úgynevezett *Rudimentát*, ezen szókkal: «Fiam! ha ezt a könyvet megtanulod egy év alatt. Patakra küldelek.» Életsorsom felett a kocka el volt vetve, s magamra bízva, hogy válaszszak.

E gyermekkori álomkép oly mélyen nyomúlt lelkembe, hogy azt többé nem tudtam elfeledni, s annak egyes képei ma is oly élénken állnak lelkem előtt, mintha most is látnám. Sokszor gondolkoztam azóta felette: vajjon lélektanilag okadatolható-e az összefüggés e különös álom és életsorsom között: de eddig sem a hajdankorban nagy szerepet játszott álommagyarázatokban, sem saját lelkemben nem találtam szálat, melylyel azokat logikailag összeköthetném. De arról határozottan meggyőződtem belőle, hogy az orthodox dogmák s supranaturalis fogalmak nem népiskolába valók, mert megzavarják a gyöngébb idegzetű gyermek lelkét, mely annak nyomása alól még a nyugtató álomban sem talál menekülést.

A *Rudimenta* rövid latin grammatika volt alaktannal, de annál gazdagabb szóbőséggel, melyben az alaktan egyes részei után nagy tömeg gyökszó volt columnaliter összehalmozva, könyvnélküli betanulás végett. Nagy örömmel vettem kezembe az elavúlt könyvet, s jó atyám vezetése mellett egy év alatt teljesen bevégeztem. Különösen a szavakat, a mire atyám nagy súlyt fektetett, úgy betanultam sorról-sorra, hogyha a columna első szava véletlenül eszembe jut, ma is el tudom recitálni. Ezután egy régi szótárból a gyökszavakat íratta ki velem, s azokat kellett szóról-szóra betanulnom, úgy, hogy midőn Sárospatakra jöttem, nagyobb szóbőséggel rendelkeztem, mint pályatársaim legtöbbike, kik már két év óta tanulták a latin nyelvet. Ezen rendszer, vagy inkább módszer, volna ma is a latin nyelv elemei tanításának legegyszerűbb, de legsikeresebb módja. A hosszú nyelvtan számtalan kivételeivel, tőszármaztatásaival, nehéz példáival s mondattani elemzéseivel valóságos kínzója a fejletlen gyermeki léleknek. A sok szabály közt elvész a lényeg, a lélek figyelme szétszóródik s azt sem tudja, hogy tulajdonképen mire fektesse a fősúlyt, a szabályokra-e vagy a kivételekre vagy a szavakra. Igy a jó tehetségű gyermek is, nem boldogúlván feladatával, már itt a kezdetnél elkedvetlenedik azon nyelvtől, melyben haladását nem veszi észre.

1830-ban jöttem a sárospataki főiskolába, hol szeptember 5-dik napján írattam be a főiskola anyakönyvébe, az úgynevezett grammatikai, ma I-ső gimnáziális osztályba, b. e. Kálniczky Benedek, azon évi igazgató által.

A gimnáziális pálya ekkor 7 évre terjedt, u. m. grammatika, inferior syntaxis, superior syntaxis, rhetorika, poëzis, oratoria és logika. Ezen osztályokban köztanítóim és tanáraim voltak: az 1-ső osztályban *Orbán István*, saját testvérem, primarius vagy jurátus deák; a 2-dikban *Szabó László*, primarius, később nagy-ari pap Szatmármegyében; a 3-dikban *Harsányi Sámuel*, később tábori pap, majd madai és apagyi lelkész Szabolcsmegyében; a 4-dikben *Rákossy József*, később gömöri lelkész; az 5-dikben előbb *Károlyi István*, humanorium tanár, majd a 2. félévben *Bakó Dániel*, gimn. tanár; a 6-dikban *Csoma Mihály*, gimn. tanár; a 7-dikben *Majoros András*, gimn., később akadémiai tanár, kikre mindenkor hálás kegyelettel és tisztelettel emlékezem vissza. De ezek között különösen három tanító volt olyan, kik életem jövőjére lényeges befolyással voltak, u. m. *Orbán István*, saját testvérem, ki testvéri szeretettel, mondhatnám, kézenfogva vezetett be a tudomány ismeretlen világába. Másik *Harsányi Sámuel*, szenvedélyes, szigorú ember, de kitűnő tanító, ki a tudomány iránti kedvet s szeretetet bennem részint szigorúsága, részint jóakaratú buzdításai által felébresztette. Harmadik *Csoma Mihály* tanár, mint ember szenvedélyes és érdes volt, mint a csiszolatlan gyémánt; de mint tanár lelkes, buzdító szónoki előadásaival velőkig ható, ki bennem a tudományok iránti kedvet s szeretetet megszilárdította annyira, hogy az lelkemből többé ki nem aludt.

Jó atyám már 1832-ben meghalván, számos tagból álló családom minden vagyon és gyámol nélkül maradt; de én a testvéri szeretet ápolása alatt tovább folytattam iskolai pályámat. Midőn pedig idősb testvéreim elhagyták a főiskolát, csekély ösztöndíjamból és ünnepi jótéteményekből tartottam fel magamat. Bizony ezek nehéz évek voltak rám nézve. Sokszor éheztem és fáztam. Sokszor tanultam a holdvilág és más kályhájának tüze melleti. De reményemet egy jobb jövő iránt sohasem vesztettem el. Szorgalmam nem hogy lankadt volna, sőt az évekkel együtt növekedett, úgy, hogy az oratoriában már grádusomban az elsők közt foglaltam helyet. A logikában pedig, a gimnáziumot befejező végvizsgán, mely a mai érettségi vizsgához volt hasonló, azon kitüntetés ért, hogy a legjobb latin munkára kitűzött ösztöndíjt, vagy úgynevezett *tógadíjt*, 25 frtot, 110 pályatársam között én nyertem el. Nem dicsekedtem vele senkinek, nem is tett hiúvá a kitüntetés; de éreztem magamban, hogy megérdemlettem. Mert a logikát, melyet még akkor latinúl tanultunk, senki sem tudta úgy magyarázni, mint én; Liviust és Terentiust, ez évi klasszikus auctorainkat, senki sem tudta oly szabatosan fordítani, mint Esze János, pályatársaim között az első és én. E kitüntetés és öröm minden eddigi szenvedéseimet elfeledtette velem. Megemlítem itt azt is, hogy az én osztályom volt első, mely már nem volt *baltás deák*. Ez elavúlt szokás ez évben megszűnt.

(Folytatása következik).

MISKOLC

KÖNYVISMERTETÉS.

Rendszeres Széptan.

Greguss Ágost, egyetemi tanár hátrahagyott jegyzeteiből összeállította és sajtó alá rendezte tanítványa, *Liszka Béla*. Átnézte *Beöthy Zsolt*.

Greguss rendszeres Széptanának megjelenése régi óhajt teljesít, régi várakozást elégít ki. Greguss tíz éven át adta elő az aesthetikát az egyetemen és ő volt hivatva, hogy philosophiai irodalmunk ez ágában a roppant hiányt betöltse, a magyar aesthetika alapját megvesse. Vajjon nem dobban-e meg minden művelt magyar ember szíve, midőn az első rendszeres aesthetikát kezébe veszi; nem fogja-e el az öröm és nemzeti büszkeség, hogy íme! nekünk is van önálló aesthetikai tudományunk, nemcsak német szomszédainknak?!

Greguss könyvéről alaposabb, emelkedettebb, fenköltebb ismertetést alig írhatott volna valaki, mint a mit bevezetésül *Beöthy* mond el e könyvről. A mi észrevételeink is az itt kifejezett eszmékhez, gondolatokhoz fognak kapcsolódni.

Greguss a negyvenes évek óta volt művelője az aesthetikának. Ez időben egyszerre két lelkes fiatal tanár karolta fel a bölcsészetnek ez ágát, ő és Erdélyi János. Mindketten Hegel aesthetikájának követőivé lesznek, de önálló követőivé, azt kiegészítve, továbbfejlesztve, attól sok tekintetben lényegesen eltérve. Greguss kiadja aesthetikájának alapvonalait, Erdélyi kisebb dolgozatokat ír (Egyéni és eszményi, Aesthetikai tanulmányok stb.). Ők ketten a szorosabb értelemben vett aesthetikának hosszú időn át legkiválóbb művelői, bajnokai s a közvélemény is ilyeneknek tekinti őket. Erdélyi érdemei rendkivül nagyok e téren is. Kazinczy, Berzsenyi s részben Toldy merev és egyoldalú Schiller-Goethe-féle idealismusa ellen küzd, mely az eszmét túlságosan előtérbe helyezi a szép fogalmában, abstractioba és művészietlen reflexiokba téved a költészetben, melynek valószerűsége aztán majdnem teljesen hiányzik. Erdélyi azt fejtegeti, hogy a szép fogalmában az alak, anyag is nagyfontosságú; a művészetnek nem lehet elszakadni a való világtól, az élettől, szóval ő az aesthetikában a realismusnak lesz a szószólója, a költészetben pedig a romanticismust veszi védelmébe, a művészet valószerűsége, életteljessége nemzeti és népies színezete mellett tör lándzsát. Ez álláspontról ismeri föl Vörösmarty költészetének jellemző sajátságait; méltányolja először irodalmunkban a «Két szomszédvár»-at, e remekművet, melytől Kazinczy és Berzsenyi iszonyodva fordúltak el, az utóbbi azt kannibáli műnek nevezvén. Dacára, hogy Erdélyi aesthetikai elméletét ily termékenyítőleg és korszakalkotólag tudta érvényesíteni a kritika terén, az aesthetikai vizsgálódásoktól csakhamar a szorosabb philosophiai és philosphia-történeti tanulmányokhoz fordúlt, Gregussnak hagyva majdnem egészen e tért. Erdélyi aesthetikája polemikus természetű lévén, az idealismust — azon értelemben, a mint azt Kazinczyék magyarázták — kárhoztatta s nyiltan vallotta magát realistának. Igy ő nem jutott arra a gondolatra, hogy a kettő tulajdonképen egy, hogy az idealismus és realismus ölelkezése és kibékülése eredményezi a valódi szépet. A költő vagy művész idealizálja a valót, hogy az eszmét, a lényeget fejezze ki; de nem szakad el attól, mert e realis alakban kell megtestesítenie eszméjét, mégpedig elevenen és jellemzetesen. E gondolat fölismerése képezi már a haladást a Greguss aesthetikájában. Könyve 78., 79. lapjain a következőket mondja erre nézve: «A művésznek szükséges eljárása az eszményítés. A művész a jellemző vonásokat összeszedi, egy képben tünteti föl. A szobrász, midőn szép nőt akar ábrázolni, összeszed valamennyi szépséget, mert egy nőben nincs meg minden szépség, a szépség összes vonásai a valóságban egy nőben sem fordúlnak elő; a szobrász tehát, midőn a szépség összeszedett jellemző vonásait szobrán feltünteti: eszményít. Midőn a művész így ábrázolja tárgyát: eszmét fejez ki, valami általánost mond ki. A művész abban különbözik a photographustól, hogy azt, a mi a valóságban csak részleg, töredékesen fordúl elő, valami egészben összefoglalja; a művészi arckép a folytonos, állandó embert ábrázolja, a fénykép a pillanatnyit. Az eszményítésen tehát a jellemző vonások összpontosítását értjük, igenis, valaminek minél tökéletesebb foglalatát, de nem mint a németek, általában a tökéletességet. Van tehát nemcsak a szépnek, hanem a rútnak is eszménye.

Az általánosító vonások mellett elkerülhetlenek a részletesítők, a lényegesek mellett a lényegtelenek, a jellemzők mellett a nem jellemzők, de legalább kiegészítők. A szép nő szépségére nézve lényegtelen, hogy szőke, barna-e; Falstaffra nézve, hogy bőr- vagy posztóhüvelyben van-e kardja; de egyet vagy mást a lényegtelen vonások közül is alkalmazni kell.

Az általánosító, jellemző, lényeges vonások túlsúlya szüli a typust, jelleget: részletesítők, nem jellemzők, nem lényegesek sokasága az egyént. Merő általánosítás: idealismus; merő részletezés: realismus. Amaz könnyen válik élettelenné, ez üressé, semmit mondóvá, jelentéktelenné. A művészetben ez a két irány: a realismus és idealismus fordúl elő. E két irány voltakép nem ellenkezik egymással és a tárgy hű feltüntetésére nézve kívánatos, hogy a művész egyesítse őket, vagyis a művésznek mind realistice, mind idealistice kell eljárnia: realistice, hogy a tárgy híven legyen feltüntetve; és idealistice, hogy a jellemző vonások összpontosítva legyenek; a realis iránynak a külső, az idealis iránynak pedig a belső hűség a föladata. Végletekbe sodródik, a ki csupán a realis; valamint az is, a ki csupán az idealis irányt követi, s mind a két iránynak termékei már a rút birodalmához tartoznak.

«Gregussnak rendszere kidolgozásánál vezéreszméje — a mint Beöthy mondja a bevezetésben — a sarkalatosság törvénye, mely alatt a külső és belső világban mindenféle nyilatkozó kettősséget érti. Ez elvben jut kifejezésre philosophiai alapfelfogása is: a szellemnek és anyagnak, a léleknek és testnek tudással és hittel védett, hirdetett, követelt megkülönböztetése, a dualismus elve. Ez elv alapján osztja ketté a széptan körét: a szorosabb értelemben vett széptanra és a művészettanra;* ezeket ismét ketté: általános és különös részekre.»

Felfogását röviden úgy is jellemezhetni, hogy szerinte a szép alá van rendelve a jónak és igaznak; az aesthetika az ethikának és logikának. A szép nem egyéb, mint tartalmára nézve jó, alakjára nézve igaz. Igy különböztet meg aztán Greguss tartalmi, azaz erkölcsi szépséget és alaki, azaz értelmi szépséget. A tartalmi, vagyis erkölcsi szépség körébe tartoznak a fenség, s ennek ellentéte: az alacsonyság; a kellem s ellentéte: az undokság; az átmeneti fogalmak, mint a tragikum és komikum. Ez aesthetikai fogalmak nem egyebek, mint átvitt ethikai fogalmak; fenség, nem egyéb, mint erény, azaz tiszteletreméltó; kellem: ártatlanság, azaz szeretetreméltó; alacsonyság: tehetetlenség; undokság, nem egyéb, mint kártékonyság. Ekkép az ethikai fogalmak nevet cserélnek s aesthetikai fogalmakká lesznek.

Igy tesz a logika fogalmaival is, melyeket a mű

* A művészettan, mint külön kötet, szintén nemsokára megjelen, a mint a kiadó megjegyzi.

alakjára visz át, mely akkor szép, ha igaz. Az értelmi szépség, a legrövidebben meghatározva az igazság, ez pedig gondolatunk megegyezése a valóval (74. lap). A megegyezés — mint tudjuk — logikai alapfogalom, s ebből kiindúlva határozza meg Greguss az alaki vagyis értelmi szépség nemeit. A mű megegyezik a valósággal, a maga mintájával (modell): ez a *hűség;* a mű megegyezik a művész lelkével: ez az *eredetiség;* megegyezik maga magával, mint egész a maga részeivel: ez az *összhang;* végre meg kell egyezni a műnek az illető műfaj hagyományaival, az előállítás módjával: *szabályosság* vagy *stílszerűség.*

Miután így az általános részben rendszerét felépítette, a részletes, különös részben az így megállapított fogalmakat egyenkint és alaposan tárgyalja. E fejtegetések absolut értékkel bírnak, becsesek s tanulságosak arra nézve is, ki rendszerét nem hajlandó elfogadni. Térszűke miatt nem lehet célunk ezen egyes meghatározásokra kiterjeszkedni s azokat saját felfogásunk szerint mérlegelni. Rendszerére nézve csak azt jegyezzük meg, hogy egészen s talán túlságosan philosophiai jellemű; módszere deductiv és sok tekintetben dogmatikus, amennyiben nem a szépnek egyes jelenségeiből vonja le a szabályt, hanem megfordítva a szabályt alkalmazza azokra. Innen van, hogy nem ment egyes tévedésektől, hogy a szépnek és művészetnek egyes jelenségei nem illenek be e rendszer keretébe. Például hány szép mű van, pl. egy arckép, szobor stb., melynek nincs jóságbeli tartalma, melyből erkölcsi eszmét nem igen lehet elvonni, pedig ezeket egyáltalában nem zárhatjuk ki a művészet, a szép köréből. E tévedés oka, hogy a szépet nem lehet a jónak és igaznak alárendelni, a szépnek nem lehet célja a jó hirdetése, tanítása. A szépnek célja önmagában van, s ezen öncélúság elvének, melyet Goethe fejezett ki először, Beöthy Zsolt a képviselője, kinek különben módszere egészen eltér a Gregussétól. E hiányok azonban mitsem vonnak le a könyv értékéből. Nem a tiszta igazság a fő — mint Lessing mondja — hanem az igazság keresése. Elég dícséret, mit Beöthy mond e könyvről, hogy az rendszerében egészen önálló bölcseleti munka, s e tekintetben kevés könyvet állíthatunk melléje irodalmunkból. Az épületnek, melyet megalkot, maga a mestere. Nemcsak arra szánta, hogy ízlésünk finomúlásának, hanem arra is, hogy az igazságot kereső szemeink élesedésének s mindenekelőtt szívünk nemesülésének iskolája legyen. Ez elég arra, hogy mindenkinek a legmelegebben ajánljuk.

Székely György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Trefort Ágoston.** A magyar nemzetnek ismét nagy halottja van. A vallás- és közoktatásügy mozgató lelke, a Magyar Tud. Akadémia elnöke, Trefort Ágoston, f. hó 22-dikén délután két óra tájban, csendesen, minden látható szenvedés nélkül, meghalt. Alig van valaki hazánknak jelenlegi nagyjai között, a ki annyi ellentétes ítéletnek lett volna tárgya, mint ő, az ő örökös alkotásaiért, pihenést nem ismerő lelkesedéséért és szakadatlan újításaiért. Mikor tizenhat évvel ezelőtt *Pauler* után a vallás- és közoktatásügyi tárca vezetését magára vállalta, jó formán forrási s illetőleg csupán csirázási állapotban volt nemzeti oktatásügyünk. Eötvös eszményei még nem tudtak testet ölteni s a célbavett újításoknak mindenfelől mutatkoztak ellenzői, gáncsolói. A felekezeti érdekek is megszólaltak, vagy legalább ott meredeztek a magok ősi bástyáival a hódításra indúlt új eszmék előtt. Trefortnak, hogy gondolatait értékesítse s nemzetünk oktatásügyére a nyugot-európai nagy nemzetek előtt is büszkén mutathasson, temérdek előjogot és előítéletet kellett megsértenie és megostromolnia és sok csökönyösséget kellett megmozgatnia: innen van az, hogy majdnem mindannyian különbözőképen ítéltük meg. Közoktatásügyi politikájának vezérelve lévén, egyszerre fejleszteni az oktatásnak minden ágát: úgy a néptanítónak, mint a középiskolák, jogakadémiák és egyetemek tanárainak nyugalmát fel-felzavarta egy-egy rendeletével, intézkedésével, vagy egy alkotmányos úton létesített §-al, a miért aztán hajlandók voltunk őt kapkodónak, állhatatlannak bélyegezni s rásütni, hogy pillanatnyi behatások személyes érdekek vagy barátság stb. által vezéreltetik. Ő azonban tört előre, s kezének, eszének s kitartó erejének nyomait ma már a közoktatásügy minden ágában jelentékeny alkotások hirdetik és igazolják. A nép- és középiskolai oktatás ma már országos törvényeken nyugoszik; a jogakadémiák ügye rendezve s a felekezetekkel szemben az állam legfőbb felügyeleti joga biztosítva és szabályozva van. Oly vívmányok, a melyek felett lehetünk ugyan eltérő véleményben, s a melyek — legalább részben — fájó emlékeket is újítanak fel lelkünkben; de mindenesetre minden elfogúlatlan előtt vívmányok maradnak. A mik azonban ezeknél is inkább hirdetik a *Trefort Agost* nevét, azok a nőnevelés és a reáliskolák fejlesztése, a tanító-képzés emelése, a különböző szakiskolák beplántálása a nemzeti közműveltségbe, a fővárosi egyetem különböző ágainak roppant palotái, a melyek a külföldnek is mintákúl szolgálnak és a kolozsvári egyetem megalkotása. Ha mindezekhez hozzágondoljuk, hogy az ő fáradhatatlan lelke a közegészségügy javításával a magyar nemzet életének biztosításáért, az ipar s művészet támogatásával ennek anyagi boldogúlásáért s szellemi nagyságáért is hevűlni és dolgozni tudott, s ha nem akarjuk ignoralni közoktatásügyünk nemzeti irányát: akkor a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel kell meghajolnunk az elhunyt nagy férfiú elévűlhetetlen érdemei előtt. Minket, protestánsokat, a kik tagadhatatlanúl sokat vesztettünk a Trefort aera alatt régi jogainkból, az a tudat engesztelhet ki különösebben az elhunyt miniszter szellemével, hogy intézkedéseiben nem felekezeti elfogúltság, hanem egy magasabb eszme által vezéreltetett, a mely eszme szolgálatában bizony sokszor nehéz harcot kellett vívnia a hatalmas klerus kis királyaival is, a kik kevésbbé respektálván nálunknál a modern állam jogait, több ízben akadályokat gördítének a miniszter újító törekvései elé. Halálának siettetésére is aligha nem volt befolyása annak a pár levélnek, a mely közte és Simor primás között legközelebb a n.-szombati tanképesítő vizsgálaton történt szabálytalanságok miatt váltatott. Hetvenegy évet élt folytonos munka és lelkesedés között. Bár ereiben francia vér pezsgett, a magyar nemzetet s ezt a sokféle érdekek által szaggatott hazát senkisem szerette jobban, mint ő, s dicsőségeért, egységeért, nagyságáért senkisem dolgozott többet, mint ő. Ez elismeréssel adósak vagyunk a Trefort szellemének. Áldás emlékére!!

— **Gyászhír.** *Pap Mihály,* sajó-keresztúri lelkész, főiskolánknak egykori jeles növendéke s iskolai pályája végén a héber nyelvnek is u. n. *praesese* — mint magán levélből értesülünk — folyó hó 16-dikán, életének 43-dik évében elhunyt, s folyó hó 16-dikán híveinek s tiszttársainak őszinte részvéte mellett eltemettetett. A boldogúlt férfiúnak fájdalomtól megtört nővére, a gyászeset alkalmából, a következő sorok közlésére kérte szerkesztőségünket: «Tek. szerkesztő úr! Felejthetetlen testvéremet, a ki mindenem volt e földön, e hó 16-dikán tették örök nyugalomra. Temetés után azt a nagy hibát követtem el, hogy nagy fájdalmamban elfeledtem megköszönni a

környékből eljött tisztelendő és nagytiszteletű lelkész uraknak, valamint a tiszteletes tanító uraknak szíves részvétét. Úgy óhajtanám hibámat helyrehozni, ha oly kegyes volna becses lapjában közzétenni nevemben köszönetemet, valóban megható részvétökért. Alázatos kérésem megújítása mellett stb. maradtam. Sajó-Keresztúr, 1888. augusztus 17. Pap Eszti.» Midőn e sorokat szíves kézséggel közrebocsátjuk, a legőszintébb részvéttel kívánunk a testvéri szívnek enyhületet s a kihült porokra áldást és nyugodalmat. — *Kovács Béla*, abauj-vajkóci lelkésztársunkat is súlyos veszteség érte, elvesztvén folyó hó 13-dikán — éppen mikor missioi útján járt — szeretett édes atyját, *Kovács Dániel*, abauj-szántói lakost, egy talpig nemes és tiszta lelkü férfiút, a ki hajdan nyolc gimnáziumi osztályt végzett Sárospatakon, s majd szerény gazdaságába vonult és hűséggel szolgálta családját és az abauj-szántói egyházat, a melynek elébb al-, majd főgondnoka is volt. A sebzett szívü fiú fájdalmában szívesen osztozunk!

— **Candidatió.** A *hevesi* egyházba a folyó hó 22-én tartott lelkész-jelölés alkalmával kijelöltettek: Halászi József, ároktői helyettes lelkész; Kaszonyi János bőcsi, Simon János mező-keresztesi, Tokay Lajos kisgyőri és Fekete Gyula tisza-nánai segédlelkészek.

— **A vallás- és közoktatásügyi miniszterium** hivatalosan értesitette a ref. hittani intézetek elöljáróságait, hogy azon tanári pályára lépő ifjaknak, kik megelőzőleg theologiát végeztek, két évet elenged az egyetemi tanfolyamból, ha a humán tudományokra készülnek. Az illető elöljáróságoktól azonban elvárja, hogy az akadémiai tanrendet felterjesztik a miniszteriumhoz is tudomásvétel végett.

— **A békési ev. esperesség** hazafias elemei erősebb mozgalmat akarván indítni a pánszlávok ellen, azon gondolkoznak, hogy a püspöki székhelyeket állandosítsák s ezzel összeköttetésben önként érthetőleg a püspökök ne legyenek eklézsiás papok. Ez irányban indítványt is akarnak előterjeszteni közelebb, Aradon tartandó gyülésökön. Hát ez mindenesetre olyan eszköz lesz a pánszláv fekély kiirtására, mely alig ér többet a szentelt víznél. Másrészről azonban nagy protestáns elveket sért meg s egy hatalmas lépés leend visszafelé.

— **Az alsózempléni ev. ref. egyházmegyében** az árvízkárosúltak javára az esperesi hivatalhoz mai alólírt napig az itt megnevezett egyházak küldötték be, részint gyüjtés, részint hirdetés útján gyült adományozásukat: Szada 1 frt 30 kr; Csanálos 4 f. 23 kr; Nagy-Kövesd 1 f.; Kis-Kövesd 1 f. 20 kr; Erdő-Horváti 1 f. 7 kr; Kak 4 kr; Gesztely 4 kr; Báj 1 f.; Kis-Dobsza 2 f. 17 kr; Ond 58 kr; Erdő-Bénye 75 kr; Tisza-Lúc 60 kr; T.-Kenéz 2 f. 80 kr; Pthrügy 3 f.; Tolcsva 1 f.; Szerencs 1 f. 2 kr; Láca 2 f.; Mád 1 f.; Csobaj 1 f. 50 kr; Berzék 50 kr; összesen 26 frt 80 krt, mely összeg egyidejüleg főtiszt. püspök úrhoz lett megküldve. Szolgáljon e közlésünk min-magunk igazolása mellett egyszersmind az adományozó egyházak nyugtázásául is. T.-Lúc, 1888. augusztus 14. *Kopré Ferenc*, *alsózemplénmegyei esperes.*

— **Rómában a községi választások** a klerikalis párt vereségével végződtek, pedig a kuria minden erejét megfeszítette, hogy győzelemre jusson és elhitethesse a világgal a római népnek a papuralomhoz való vonzalmát. Püspökök, papok, szerzetesek már a kora reggeli órákban siettek a választási helyekre; maga Giacobini bibornok a miniszterelnökkel ugyanazon helyen szavazott; a jezsuiták az Albánhegy legszebb részére épített nevelő-intézetükből a legelső vonattal testületileg siettek a szavazásra. A vallásos congregatiok tagjai — a kiknek tőkéi omnibus és gáz-társulati részvényekbe és törökországi rentékbe vannak fektetve és épenezért egy fillérnyi községi adót sem fizetnek — szintén mind leszavaztak a klerikalis jelöltekre, anélkül, hogy e jogtalan jogélvezetben őket bárki is háborította volna. A kapucinusok, dominikánusok, minoriták és minden másfajta szerzetesek, csodálatos rendi öltönyükben, papucsaikban szent kötelességnek ismerték hozzájárúlni az olasz kormány legyőzéséhez, azonban sikertelenül. Ha győz vala ez a párt — irja az „E. Luth. Kirchenzeitung“ — most szünetlen győzelmi kiáltások között hirdetné, hogy ez a választás az örök Róma protestatioja a forradalmi kormány ellen, s a pápakirályság és egyházi állam visszaállítását sürgető nyilatkozat. Most azonban, hogy a csatát elveszítette, a győzők ellen, mint rabló hatalom ellen protestál, s a pápai követek útján azt akarja elhitetni egyes nagyhatalmakkal, hogy a pápa helyzete most már valósággal tűrhetetlen. Királyi koronával a fején s gyilkos szerekkel jól felszerelt hadsereg élén bizonyára nem volna tűrhetetlen! Hja! A „szolgák szolgája“ nem tűrheti, hogy rajta kivül más is uralkodónak ismertessék szép Olaszországban!!

— **A g.-bogdányi tüzkárosúlt** egyházi hivatalnokok részére *Baksay István*, rimaszombati tanár 2 frtot küldött.

— **Trefort miniszter** temetése napján, folyó hó 24-én, a sárospataki főiskola homlokzatán gyászlobogó hirdette annak a veszteségnek általános voltát, a mely a most már néhai közoktatásügyi miniszter elhunytában a hazai tanügyet érte. A tanári kar sürgönyileg is kifejezte részvétét a veszteség felett.

— **Irodalmi körünknek** egy ujabb kiadványa hagyta el legközelebb a sajtót. Címe: *„Magyar olvasókönyv“* a középiskolák III-ik osztálya számára. Az ev. ref. egyetemes konvent munkálata alapján készült s a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által életbeléptetett tanterv alapján szerkesztette *Maklári Pap Miklós* gimn. tanár. Kiadja a «Sárospataki irodalmi kör» a főiskola költségén. Ára fűzve 1 frt, fűzetlenül 93 kr. «Célom az volt — irja a szerkesztő, — hogy ez olvasókönyv a *nevelésnek* és *oktatásnak*, főleg a nyelvtanításnak lehetőleg jó eszköze legyen. Az ismeretek gyarapitása mellett nemesitse az izlést, erősitse *a vallásos és erkölcsi érzést*, fejleszsze és ápolja a nemzeti érzelmet, a *hazaszeretetet*. Legyen egészben véve *ész-, kedély- és jellemképező*. — A 10 ívre terjedő, izléssel nyomott s gondosan szerkesztett művet, gimnáziumi könyvtárunknak immár XIV-dik kötetét, melegen ajánljuk a tanügybarátok szeretetébe.

— **A német nyelv elsajátitása végett** a Szepességre menni óhajtó, különösen elemi iskolába járó tanúlók, Felkán, *Danhauser Rezső* községi elemi iskolai tanitónál havonkint 15 forintért kitűnő ellátást és gondozást nyerhetnek, s a német nyelvet gyakorlatban és könyvből úgy a háznál, mint a tisztán német nyelvű és különben is kitűnő községi iskolában biztosan elsajátíthatják. Ezt saját fiamról tapasztalásból tudom, s ezért mindenkinek ajánlhatom.

Tarnóczy Tivadar, sárospataki tanár.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *alsóborsodi* egyházmegyébe kebelezett *sajó-keresztúri* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ez állomás évi jövedelme szántóföld, párbér és stólárékban 1052 frtra van felvéve és igy a második osztályba tartozik. A pályázati határidő szeptember 20-ig terjed. A pályázati kérvények nagytiszteletü *Bornemisza József*, alsóborsodi esperes úrhoz, *Mező-Keresztesre* intézendők.

Miskolc, 1888. aug. 21. *Kun Bertalan*,

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 36. szám. Sárospatak, 1888. szeptember 3.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:
Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:
4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja.
Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A helyettes lelkészeknek az egyházkerületi pénztárba való fizetési kötelezettsége.» *Cunctator.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» (II. közlemény). *Παγανὸς.* — «40 év. Orbán József akadémiai tanár önéletrajza.» (Folytatás). — «A leánynövelde felügyelő-bizottságának folyó évi augusztus 16-dikán tartott üléséből» *Debreczeni Bertalan.* — «A felsőzempléni egyházmegyéből.» *Böszörményi Károly.* — «Vegyes közlemények.»

A helyettes lelkészeknek az egyházkerületi pénztárba való fizetési kötelezettsége.

Hogy e czimül felvett tárgyról nyilvánosan szólani merek, annak oka, hogy e tér rám nézve nem terra incognita, mert hosszabb ideig voltam helyettes lelkész és e tárgy iránt érdeklődéssel viseltetem. Ugyanazért előre is kijelentem, hogy amaz eljárás, melyszerint a helyettes lelkészek kötelezve vannak az egyházkerület pénztárába azon összegnek felét fizetni be, mely az illető egyház osztályba-sorozásánál készpénzt tevő jövedelem gyanánt felvétetett, a helyettes lelkészekre nézve gyakran méltánytalan; épen ezért változtatást igényel.

A bevett gyakorlat szerint, a helyettes lelkészek egyházkerületünkben féljövedelem élvezésére vannak jogosítva csaknem mindenütt; azért legegyszerűbbnek tartom ezt venni sinórmértékül.

Az tehát a kérdés: hol vette magát a fenti követelés; miért nincs helyes alapja, s ha nincs, lehető-e e kérdés méltányosabb módszerinti megoldása?

E követelés onnan ered, hogy azok, kiknek tisztében áll a helyettes lelkészektől az egyházkerületi pénztár illetőségét bekövetelni, úgy gondolkoztak, hogy miután az egyházak lelkészi jövedelmei az osztályozásnál megállapíttattak, nagyon természetes, hogy e megállapított összegnek a fele fizetendő be. Pedig ez épen nem természetes, mert az egyházkerület, mikor az egyházakat osztályba sorozta, azt csupán a lelkészek pályázására való tekintetből tette, s ebből nem kívánt, mint törvényhozó, levonni oly következtetést, mely minden megfontolás, megvitatás nélkül eleve legyen kimondva, s mely, mint a gyakorlat kimutatta, nem is lett volna helyénvaló, mivel a helyettes lelkészekre gyakran hátrányos.

De nem is vonhatott le ily következtetést az egyházkerület, mert tudjuk, hogy a lelkészi jövedelmek 10 évre átlag vannak felszámítva, a mit — mondhatom — semmi törvényhozó nem érthet úgy, hogy egy bizonyos egyházban, p. o. minden éven ennyi, vagy annyi a jövedelem; tehát ebből minden esetben ennyi, vagy annyi illeti a pénztárt; hanem itt csupán a legnagyobb valószínűség szerinti hozzávetőleges számítás tétetett, azon célból, hogy üresedés esetén tudva legyen: mily képesítettséggel bíró lelkész vagy segédlelkész van jogosítva itt vagy ott a kandidáltatásra.

Mert nem mindig az osztályozásnál kitűntetett összegnek fele ám a féljövedelem.

Ha az átlag felvett 10 év alatt egy helyettes lelkész folytonosan egy helyen lakván, a jövedelmet mindaddig élvezné, akkor felszólalási joga semmi körülmények közt nem lehetne; mert 10 év alatt egyik év kiegyenlíti a másikat. De hányszor megtörténhetik, hogy épen azon év, melyen a helyettes lelkész valahol alkalmazásban van, terméketlen, mostoha; holott, meglehet, jövedelmének nagy részét a szántóföldbe vetett mag után remélte. Itt tehát már bizonyosan nem az osztályozásnál feltüntetett összegnek fele a féljövedelem, hanem jóval kevesebb. S nagyon természetes, hogy minél nagyobb jövedelmet ígérő állomáson volt, minél nagyobb területű földbirtokon gazdálkodott, annál többet kellett arra áldoznia, tehát annál nagyobbat bukott. A legközelebbi egy pár aszályos év bizonyosan el is vette soknak a reményét, mert az enyimet is elvette. Miért gazdálkodott — ezt felelik; mért nem adta haszonbérbe a bizonytalan jövedelmet nyújtó földet?! Lássuk csak más oldalát a dolognak, meg fogjuk tudni, hogy e kérdés — vagy ha úgy tetszik, szemrehányás — okos-e.

Van olyan egyház, sőt egy nagy része olyan, hol természetben teljesítendő szolgálmanyokról is szól a díjlevél: és mondhatom, olyan is sok van, a hol a szolgálmányok oly jelentékeny tényezőként szerepelnek, hogy a jövedelemnek egy ötödét teszik ki. Ha már ide jut a helyettes lelkész, kiknek legnagyobb része, tudjuk, nem nagy gazdász, a földet haszonbérbeadva kezeli, a párbért s másnemű jövedelmeket összeszámítva, az év végén azon veszi észre, hogy az osztályozáskor kitűntetett jövedelemnek nagy híja van, mert az ott pénzül felszámított szolgálmányokat nem használta fel. De akkor meg az, a kinek tiszte tőle a féljövedelmet követelni, azt veti szemére, hogy mért nem használta fel a szolgálmányokat, mért nem gazdálkodott. Amott az volt a bajod, helyettes lelkész atyámfia, hogy gazdálkodtál; itt meg az, hogy nem gazdálkodtál. Hidd el, hogy egy ilyen embert csak az irgalom menthet meg. Mert hiszen azt még nem is említhetjük, hogy a szolgálmányokat pénzen eladni, vagy a földdel együtt haszonbérileg értékesíteni lehetne. Pedig a szolgálmányokat is felszámítják a jövedelem kimutatásánál, s ha a helyettes lelkész azt fel nem használta, nincs egyéb hátra, minthogy annak is felét készpénzben fizesse ki, ha van neki miből; pedig igazán,

azt már csak nem kívánhatjuk, hogy pótolja a jövedelmet a magáéból.

De nem mindig az osztályozásnál kimutatott összegnek fele a tényleges féljövedelem; továbbá, mert tapasztaljuk, hogy az osztályozás nem is felel meg híven a valóságnak mindenütt, úgy, hogy minden tizedik év elején más képet fog mutatni az egyházkerületi egyházak egy részének lelkészi jövedelme. A ki ugyanis közelebbről ismeri egyházmegyéjében a lelkészi jövedelmeket, oly ellentétek tűnnek szeme elé, hogy azok után lelkiismerete ellentmondana annak, hogy az osztályozás szerint vegye be a helyettes lelkésztől a féljövedelmet. Van harmadosztályú egyház, mely lehetne második és viszont; aztán van harmadik, mely lehetne első és viszont van első, mely bátran lehetne sorozható a harmadikba; ennek pedig oka az adatokat bediktálóknak egyéniségében keresendő, a kiknek volt egy és más érdekök, hogy így cselekedtek. Az ilyenek miatt sem a helyettes lelkészek az egyházkerület illetőségét el nem kívánhatják, sem az egyházkerület a helyettes lelkészeket az ily hibák miatt meg nem terhelheti. S midőn egyik egyháznak épen ily hibásnak mutatkozó osztályozása iránt, épen egyik tanácsbíránkat megkérdeztem, erősen állította, hogy annak lelkésze az ő vele való versenyzés indokából mondta be úgy az adatokat, hogy jövedelme az övénél kevesebbet ki ne tegyen. Ugyancsak egyházmegyénkben van egy oly eset, hogy egyik szép képzettségű ifjú tanácsbíránk, egy másik egyházból még az osztályozás előtt mostani helyére vitetett, s e változással úgy tartják, hogy emelkedett is; és az osztályozás után kiderült, hogy előbbi helye első osztályú lett, a mostani pedig harmadik. A mely példák mutatják, hogy a meg nem bízható bediktálások után több helyen van a valóságnak meg nem felelő osztályozás, a mely leginkább a helyettes lelkészre hátrányos, ki a kimutatott, de csak állítólagos évi jövedelem felének befizetésére van kötelezve.

A stólára nézve is tudjuk: az volt eddig a gyakorlat, hogy az a fungens helyettes lelkészt illeti, s ezt az oly helyen, hol még élő lelkész mellett szolgál a helyettes, mai napig meg is tartják, az élő lelkész azt nem követeli; de, ha ugyanazon hely lelkészi állása megüresedik, s a helyettes lelkész maga marad, akkor az osztályozás szerinti jövedelem fele az egyházkerületé levén, nagyon természetesen, a jövedelembe beszámított stólának felétől is elesik, holott a szuperintendencia az eddigi gyakorlatot semmi szabályrendelettel el nem törölte. Miért hát? Mert ez a dolog így van értelmezve.

És szólhatunk még arról is, hogy vannak díjlevelek, melyeknek némely pontjai emberöltőkön keresztül vitások maradnak. Van p. o. olyan, melyben a stólát a hívek váltó-forintban értelmezik. A felszámítás szerint, az egy mostani forint, azaz száz krajcár lenne; de a gyakorlatban mindig egy váltó-forint, azaz 40 krajcár marad, mert a lelkészelődők mindig így szedték. Úgyszinte az alsóbb megyékben szokás az, hogy nemcsak a tiszta búza, hanem a rozs és kétszeres is búzának neveztetik, s a megkülönböztetés az, hogy egyiket rozsbúzának, másikat kétszeres búzának, a harmadikat tiszta búzának nevezik. Mivel a lelkészelődők e tekintetben szinte nem azon magyarázat szerint jártak el, hogy a díjlevélben búza néven szereplő párbér tiszta búzának értendő, az egyháztagok nagy része az otthon szokásos kifejezés után indúlva, nagyrészben a két értéktelenebb terménynyel fizet, s kész a jövedelemcsonkúlás. S ha egy rendes lelkész, a maga részéről, a híveivel való jó viszony fentartása szempontjából, vagy erélytelenségből marad a régi értelmezés mellett, az egészen más; de a helyettes lelkészre nézve elviselhetetlen, mert azáltal, hogy a tiszta búzában számított jövedelemnek felét kell beszolgáltatnia, rövidséget szenved. Igaz ugyan, hogy a polgári hatóság által a díjlevél tartalmának a lelkész, s így a helyettes lelkész is érvényt szerezhet, csakhogy akkor az ő helyettes lelkészkedésében ugyan nem lenne ám gyönyörűség.

De ez utóbbi indoktól eltekintve, a fentebbieknél fogva azt tartom, hogy azon követelés, melyszerint a helyettes lelkészek az osztályozáskor felszámított lelkészi jövedelemnek felét a közpénztárba fizetni tartozzanak, nem természetesen következik az osztályozás megállapítása után.

S a dolog ily irányú értelmezése meg is szokta teremni a maga fanyar gyümölcseit, mert a helyettes lelkészek közül többen, nem bírva elviselni a sajátságos értelmezésszülte terheket, bajuk enyhítése végett, minden egyes esetben a kérvényezés általi orvoslóshoz fordúltak. A kérvényezés sorsa pedig tudjuk, mi szokott lenni. Az, hogyha az egyik kérvényező helyzetét jobban megismeri a tractus, annak kérvényét megfelelőbben intézhetik el; míg a másikra nézve a helyzete felőli tájékozatlanság azt eredményezi, hogy a kérvény hátíratát magára nézve sérelmesnek találja.

Annak idejében magam is e hajóban eveztem, másodmagammal kérvényeztem a traktuson, s azt hiszem, hogy az én helyzetemmel való ismeretlenség lehetett oka, hogy míg társamnak egyetlen kára után, a befizetni kötelezett mennyiség felének elengedését helyezte kilátásba a traktus, addig nekem, ki aránytalanúl nagyobb s többnemű károkat, csapást, veszteséget szenvedtem s mutattam ki, aránytalanúl kevesebbet. S nem akarom említeni, hogy milyen indokolást kaptam jegyzőkönyvön kivül ott melegiben; elég az hozzá, hogy a kérvényeket aztán ismét a traktus ajánlja az egyházkerületnek a maga javaslatával, mikor már az a helyettes lelkész nincs jelen. Így átmegy az ügye két forumon, s a vége egyikre nézve a kerületen is méltányos, másikra nem. Ez utóbbi sorsban részesültem annak idejében én is. Sérelmesnek találván a traktus ítéletét, felebbeztem; dehát én, a ki úgy vélekedtem, hogy ártatlanúl sújt a megterhelés, hogy hiszen nem nekem kellene magamat védeni; hanem, mivel az itt színrehozott eszmék közül némelyeket kérvényemben már ott is érintettem, az egyházi hatóságoknak kellene egy elvi álláspontra helyezkedve, az efféléknek egy szabályrendelettel végetvetni; el sem mentem a felebbezésre hozandó ítélet meghallgatására. S azt már egész természetesnek találom, hogy az egyházkerület, az egyházmegyének, mint testületnek javaslatát elfogadhatóbbnak találta az én általam, mint egyes kérvényező által kifejtett indokoknál. Megkaptam aztán a rám nézve kedvezőtlen ítéletet. De ez ítéletet — mondom — természetesnek találom, bármily terhelő is rám nézve, miután az egyházkerület még kevésbbé volt ismerős a helyzettel, a maga szempontjából ítélt. Ez a kérvényezések sorsa. Az, a mi már azelőtt szabályrendeletileg jognak tekintetett, t. i. a féljövedelem élvezése, ott a kérvények asztalán új elbírálás tárgyává tétetik, s ott változhatásnak levén kitéve, a jogelvesztésnek is fenforog lehetősége épenúgy, mint a megvédésnek.

A méltányosság azt hozná magával, hogyha már egy helyettes lelkész rövidséget szenvedett, a közpénztár, mint félosztályos, abban is osztozzék, hogy így a helyettes lelkész legalább a kár folytán leapadt, megkevesbedett jövedelemnek felét húzhatná. De e most fennálló rendszer szerint ez sem biztos; mert, ha az égi hatalmasságnak úgy tetszett, hogy épen az ő helyettes lelkészi esztendeje, p. o. a szükség esztendejévé legyen, előtte két út áll, melyeknek bizony egyike sem virágos, t. i.

vagy nem kérvényez, hanem jövedelmének nagyobb részét szó nélkül befizeti, vagy kérvényez és akkor kiteszi magát annak az eshetőségnek, hogy szabályrendeleti úton biztosított jogát elveszti, mert meglehet, hogy ő kisebb osztalékban fog részesülni, mint a kerületi pénztár. A rajtam esett sérelem nekem is fájt, s ezt csak annak elgondolása enyhíté, hogy az intézmények nem járnak mindenkire nézve egyforma üdvös következménynyel, s azzal vigasztaltam magamat, a mivel Arany János Rákhele, hogy «az Ige, az Eszme» fegyvere győzni fog egyszer, mint mindig győzött a felett, a mi sérelmes voltánál fogva tarthatatlannak mutatkozott.

A mondottak azt igazolják, hogy itt az egyházkerületi pénztár érdekei megtámadva nincsenek, hanem csak a helyettes lelkészek jogának védelmezése céloztatik azzal szemben, s a kifejtett indokok csak egyes esetekre alkalmazhatók a körülmények szerint, mert, mint tudjuk is, minden egyháznak más-más díjlevele van, egyik helyen sok a szolgálmány, másutt kevés, vagy semmi; egy helyen a stóla nagy tényező, másutt jelentéktelen; egy egyházban az osztályozás helyesen, igazán a valóságnak megfelelően történt; a másikban magasra, a harmadikban meg alacsonyra vétetett a számítás; egy év a gazdálkodóra szerencsés, a másik kedvezőtlen, úgy, hogy csak felére számíthatni a jövedelemnek. Ezeknek tekintetbe vétele folytán elég lenne téve a méltányosságnak, ha nem az osztályozás szerinti, hanem a tényleg élvezett jövedelem vétetnék irányadóúl, mivel így nemcsak hogy a helyettes lelkészek birtokába jutnak a valóságos féljövedelemnek, mely lehet egyszer több, máskor kevesebb; de az egyházkerület pénztára is mindig csak a méltányos féljövedelmet húzná, s kedvező esetben nagyobb osztalékot is kaphatna a célozottnál.

Az, hogy a helyettes lelkészek egy része tán nem kívánná a módosítást, vagy, hogy a fent előadottak csak egyes eseteknél jöhetnek számításba, nem szolgálhat indokúl arra, hogy hagyassék meg ez egyes eseteknél a kérvényezés általi orvoslás, mert a kérvényezés módja, mint kimutattam, az egyházi hatóságokra nézve kellemetlen és nem adhatja meg a helyettes lelkésznek a szabályrendeletbiztosította jogot minden esetben úgy, hogy annak érvényesüléséhez kétség ne férjen.

Ha az osztályozás szerinti jövedelmet tényleg élvezte a helyettes lelkész, méltányos annak felét bekövetelni; ha többre haladt annál, az rá nézve nem sérelem, ha annak csak fele engedtetik át neki; de, ha kevesebb lett a jövedelem, úgy csak a tenyleg élvezett mennyiség kerüljön osztály alá. És ez a megosztás, míg egyrészt mindkét félre nézve méltányos és kielégítő lehet, másrészt nem kivihetetlen, sőt nem is nehéz egy olyforma megoldással, hogy a stóla a helyettes lelkész javára kiszámíttatván, a mi ezen felül tényleges jövedelem volt, melyet úgyis eltitkolni nem lehet, annak feléről való beszámolással a helyi presbyterium, illetve a gondnok bízassék meg.

Hiszem, hogy kellemetlent senki nem fog találni felszólalásomban, s engedelmet kérek, hogy e tárgyban így kiterjeszkedtem; de úgy tartom, hogy a bővebb megvilágosítás nem árt azon célból, hogy az intézők helyes információt nyerjenek. Óhajtandó, hogy ne térjen napirendre az egyházkerület e vélemény felett, csupán azért, hogy nem történtek talán még tömeges kérvényezések, melyek elől már nem is lehetne kitérni, mert látható így is, hogy ez állapot tarthatatlan, s ez elég indok arra, hogy rajta módosítás tétessék.

Cunctator.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

— II. közlemény. —

Multkori közleményemben előadván azon sarkalatos igazságokat, melyeket a tanterv készítésnél fegyelmen kivül hagyni nem szabad, azoknak folyományaként legvégül összeállítám a heti óratervet, mely amaz axiomáknak legjobban megfelel. Most ismét eme *heti óratervre*, mint basisra támaszkodva, az osztatlan népiskola tananyagát a következőkben vélem leghelyesebben összeállíthatni:

I. Vallás.

A hit- és erkölcstani oktatásnak mind céljára, mind tananyagára nézve tökéletesen egyetértek Czinke Istvánnak, e lapok 1885. évi 7. és 8. számaiban közlött, részletesen kidolgozott s alaposan indokolt tantervével, mely a népiskola céljának legjobban megfelel s e tan- és óraterv keretébe is épen beillik. A kit az ő psychologiai s paedagogiai alapon nyugvó fejtegetései sem képesek meggyőzni az általa ajánlott terv helyességéről, annak hasztalan argumentálnánk tovább. Midőn azért az ügy iránt érdeklődők s a tantervkészítők figyelmét a jelzett cikksorozatra felhívom, megelégszem azzal, ha az ott körülírt tananyagot a heti óratervvel összhangzatba hozom.

Az I., II. osztályban, mint előkészítő tanfolyamban, minden egyéb tantárgy, úgy a vallástanítás is, a «Beszéd- és értelemgyakorlatokkal» kötendő össze. Itt tehát nem kell annak sem külön könyv, sem külön óra.

A III. osztályban tanítandók Ó-szövetségi történetek. Minthogy ez osztály növendékei sok tanulni valóval nem terhelhetők meg, nagyon elég lesz havonkint 3 kiválasztott történetet kellő módszeres feldolgozás mellett elvégezni. Tehát 7 hónap alatt $7 \times 3 = 21$ történetet. A 8-dik (esetleg ahol tovább is tart a tanév), a 9-dik hónap ismétlésre hagyandó. Itt megjegyzendő, hogy a hosszabb történeteknek minden fejezete külön történetnek veendő. Így pl. a «Jákób és fiai» címen jelzett nem egy, hanem 4 történet-számba megy, u. m.: 1. József álma s eladatása. 2. József Egyiptomban nagy úr lesz. 3. József táplálja bátyjait az éhség idején. 4. Jákób egész háza népével Egyiptomba költözik.

A IV. osztályban Új-szövetségi történetek. Tanidő itt is hetenkint 2 félóra, s minthogy minden történetre okvetlen kell 2 félórát számítani, havonkint 4 történetnél több el nem végezhető. 7 hónapra tehát $7 \times 4 = 28$ történet szabható ki; a fent jelzett helyen Cz. I. által elsorolt 31-ből, tehát 3 elmarad (1. Jézus Lévinél. 2. Mária és Mártha. 3. Jézus megmossa a tanítványok lábait). A 8., 9. hónap itt is ismétlésre marad. Lehetnek, a kik a 2 hónapot sokalnák ismétlésre; ezek ne feledjék, hogy 2 hónap alatt csak 16 fél = 8 óra van a hittaniakból, 8 óra pedig nem sok az ismétlésre.

Az V. osztály tananyaga: Biblia-ismertetés, olvasás s a szebb helyek könyvnélküli betanítása. Véleményem itt az, hogy minél többet olvastassunk, s minél kevesebbet könyvnélkülöztessünk, nehogy a gyermekeket a sok könyvnélkülözéssel megterhelvén, célt téveszszünk, elvevén a gyermeknek a szent könyv iránti kegyeletét, ragaszkodását és szeretetét. A Cz. I. által bőven felsorolt (jobbára, úgyhiszem, olvasásra szánt) tananyagból tehát határozottan kijelölendő, hogy melyek tárgyalandók mint olvasmányok, s melyek könyvnélkülözendők? A heti 2 félórára való tekintettel itt sem tanítható több könyv nélkül 28 történetnél. Inkább keveset, de jól, mint sokat, félig-meddig. Itt is áll az elv: «Non multa, sed multum.»

A VI. osztály tananyaga: Egyháztörténet. A Cz. I.

által elsorolt 38 cikk elvégezhető ugyan egy év alatt heti 2 félórán, de csak a könyv ne terjeszkedjék ki a legkisebb részletekre. Az egyes cikkek lehető rövidek, világosak s a 11 éves gyermek felfogásához mért irálylyal írassanak. Az előbb Máramaros-Szigeten, később Debrecenben nyomott «Ker. Egyháztörténet helv. hitv. népiskolák számára.» eddigelé a legjobb egyháztörténeti tankönyv.

A rendszeres «hit- és erkölcstanból» nagyon elegendő a konfirmációi oktatásra szánt, s egyházkerületünkben használt «Vallástevő katekhismus.» Oly jeles és páratlan kis mű ez, mely erre a célra tökéletesen elegendő; mintegy röviden összegezett végeredménye, koronája vallásoktatásunknak, azt bármikép módosítani vagy épen bővíteni valóságos hiba lenne. Azért van a katecheta, hogy az egyes cikkek magyarázása alkalmával, a már tanult biblia- s egyháztörténeti események beszövése által lelket s életet öntsön a mindig száraznak maradó dogmatikai kérdésekbe, s tanítványainak szívére és lelkére hasson, hogy azok a szép, jó, nemes iránt felbuzdúljanak, s *vallásos oktatásunk, ne annyira a káté tudásából, mint inkább jó magokviselete, erkölcseik nemesbűlése, s általában a társadalom növekvő vallásos és humanus érzületéből tükröződjék vissza.*

2. Zsoltár.

«A zsoltár az évek hosszú során symbolikus könyvvé lett, a nép tudta, használta, énekelve nemcsak a templomban, de otthon, családi körében is. Ha zaklatták, ha az erőszak templomait foglalta el, a zsoltárok éneklése volt égbehangzó tiltakozása; ha nemzetiségét bántották, az ‚Öröködbe uram pogányok jöttek' tört ki szívéből! Az ‚Erős várunk nekünk az Isten' s a ‚Te benned bíztunk eleitől fogva.' a közelebb mult időkben is vígasztalónk volt, s *lehet még nagyon sokszor az!* A mi népünknél a zsoltárt százados küzdelmek szentesítették, s épezért annyira összeforrott az kedélyünkkel, hogy *nem csodálhatjuk, ha a nép iskolának sem tartja, ahol zsoltárt nem tanítanak.*»

«*Valóban, a nép képzésének egyik legjobb eszközét dobná az el, ki a zsoltártanulást kiküszöbölné.* A községi iskolákkal szemben, kétszeresen kell őrködni a felekezeteknek, hogy a zsoltártanulás meg ne szakadjon.» Ezeket így írja Dr. Kiss Áron (Prot. népisk. vall. módsz. 81. l.). Ehhez nem kell kommentár. Valóban, sajátságos, hogy eddigi tan- és óraterveinkben a zsoltártanításra egy minutum secundum sem volt kimutatva; másfelől az is igaz, hogy nemcsak a szülék zaklatták, de az egyházmegyei iskolalátogatók is szorgalmasan kérdezték a zsoltárt, s úgy jártunk, mint az egyszeri uraság kertészével, a ki a dinnyetermelésre kért félhold földet nem engedélyezte a kertésznek, de azután a szegény kertészt haszontalan, léha fráternek nevezte, midőn az a nyári melegben urának dinnyével nem tudott szolgálni.

A felsőszabolcsi egyházmegye tervjavaslata ezt mondja: «oda kell törekedni, hogy a gyermek minél több jó és szép énekre taníttassék meg.» Czinke I. ezt írja («Sárospataki Lapok» 1887. 189. l.): «Az énekeskönyv minden szebb, s a templomi istenitiszteletnél használatban levő darabját elejétől végig a növendékek könyv nélkül tudják.» Ez kivihetetlen, mert akkor csakugyan nem lehetne egyebet tanítani a zsoltárnál! Sok éven át főtt már ebben a fejem! Én is szerettem volna (gyülekezetem kívánsága szerint) minden énekelhető verset megtanítani, de annyi sok mindenféle tantárgy mellett az csakugyan lehetetlen! Énekeskönyvünkben ugyanis 2870 vers, s ezek között énekelhető 1905 vers vagyon! Tudva, próbálva sokszor azt, hogy egy leckére 3 versnél többet felhagyni nem lehet, az összes énekelhető versek megtanítására 635 órát kellene fordítani, vagyis havonkint 79·75, hetenkint 19·93 órát, azaz mindennap több mint 3 órán át zsoltárt kellene tanítani. Kérjünk ma csak egy-egy szerény félórát hetenkint a zsoltártanulásra, a *modern paedagogok talán még ezt is gúnyos mosolylyal fogadják, s lehet, hogy az óratervben* nem adatik meg osztályonkint a kért félóra, de akkor aztán se ne várja, se ne követelje senki, hogy a népiskolai tanuló csak egyetlen énekverset is tudjon könyv nélkül. Hisz ott van az énekóra, arra való az, mondják talán némelyek. De ez fogalomzavar. Az énekóra dallamóra! Azon a heti 1 énekórán a szebb dallamokat is elég megtanítani, nem hogy még azon szöveget is magyarázzunk és tanítsunk.

A zsoltártanulást én évek óta így viszem keresztül:

III. osztály. Tanidő hetenkint 1, havonkint 4, egész iskolai év (8 hó) alatt $8 \times 4 = 32$ félóra. Ez idő alatt $32 \times 3 = 96$, mondjuk 100 vers tanítható be értelmesen. Ezt a 100 verset a CL. zsoltárból kell kiszemelni úgy, hogy a szebb énekek minden énekelhető verseikkel megtanittassanak, a többiek mellőztessenek.

IV. osztály. 100 vers a kezdő énekek és ünnepi dícséretekből (1—65. dícséret) kiszemelve, mégpedig úgy, hogy iskolai év elején (szeptemberben) a kezdő énekek, azután az adventi, karácsonyi, majd az újévi, virágvasárnapi stb. énekek vétessenek elő, a mint az ünnepek következnek egymásután.

V. osztály. 100 vers a vasárnapi, hétköznapi és katekhismusi énekekből (66—161. dícséret).

VI. osztály. 100 vers bűnbánati, úrvacsorai s egyéb alkalmi (őszi, téli, tavaszi, nyári stb.) énekekből 162—238. dícséret). (Folyt. köv). *Παγανὸς.*

TÁRCZA.

40 ÉV.

Orbán József akadémiai tanár önéletrajza.

(Folytatás).

1837. julius havában az akadémia tagjai közé léptem, vagyis subscribáltam.

Mint 1-sö éves deák, nagy szorgalommal kezdettem meg az évet. Az órákra való készülés nem adott lelkemnek elég foglalkozást, s elhatároztam magamban, hogy ez iskolai évben megtanulom a német nyelvet, mely e korban a gimnáziumban teljesen el volt hanyagolva. Nagy kedvvel hozzáfogtam a tanuláshoz, de egy szerencsétlen körülmény célomtól eltérített. Nem lenne hű életrajzom, ha életem fényképei mellett árnyoldalait is őszintén el nem mondanám. Kártyakompániába keveredtem, s kit egyszer e ragály megragad, az el van veszve, mint a polyp áldozata. A kártyázás maga után vonta a korcsmázást és hivalkodást is. Nem birtam szabadúlni ez örvényből; ragadt magával mindig mélyebbre. Az egész évet átkorcsmáztam, átkártyáztam, áthivalkodtam. Osztályomban ugyan grádusomat, ekkor a 3-ik helyet, megtartottam, mert fogékony elmémnek a tantárgyak betanulása nem nagy munkát adott; de az év végén a mennyiségtanból, melyre már szorgalmas önmunkásság kellett volna, 1-sö osztályzatot kaptam.

A szigorú erkölcsiség és szigorú imputatio ama korszakában, ez egyszerű dolog nagy esemény volt az iskolai életben. A mai nemzedék, mely e kor szellemét

nem ismeri, nem értheti meg annak jelentőségét. Ötszáz ifjú volt akkor az akadémiában 8 osztályra beosztva, theologus, publikus és jogász. Ez osztályok vetélkedtek egymással az elsőségben, s azon osztály tartatott a legjobbnak, melyben legtöbb kitűnő volt. Ezen kitűnők, különösen ezek között is az elsőbbek voltak az osztály közösügyeinek intézői, vezérei, tanácsadói, tanítói, sőt sokszor becsületkérdésekben bírái is. S ha az osztályban valamelyik feltűnőleg hanyag volt, vagy erkölcsileg rosz útra tévedt, nem kacagtak rajta, mint ma, hanem a jobbak igyekeztek őt jobb útra téríteni, hogy az osztályt meg ne becstelenítse. De viszont az osztály is megkövetelte elsőbbjeitől, hogy tudományban és erkölcsben példányképei legyenek, s ki ezt megsértette, elvesztette az osztály előtt erkölcsi reputatioját, a mi azon korban egyjelentőségű volt a megbecstelenítéssel. Durva, érdes, de erkölcsileg tiszta volt e kor, a mint azt Bessenyei is oly jellemzőleg írja,

Engem is e büntetés ért ifjúi tévedésemért. Elvesztettem osztálytársaim bizalmát, szeretetét. Elítéltek, mint veszni indult embert. És hogy a csapás nagyobb legyen, elvesztettem ösztöndíjamat is, egyedüli anyagi segélyemet. Oly mélyen hatottak reám e csapások, hogy midőn az év végén a nagy vakációra egymagam gyalog hazaindúltam, a város végétől Olasziig mindig sírtam. Siráttam saját magamat, ifjúságom egy elvesztett évét s megingott reputatiomat.

De hála a gondviselésnek, épen e könyek voltak jövő életem megváltói. E könyekben tükröződtek vissza a megbánás, remény, vigasztalás és elhatározás gyógycsöppjei. Várvavártam a jövő iskolai évet az újjászületésre. És valóban újjászülettem.

Ezen $183^{8}/_{9}$. iskolai évben változott meg az iskolai rendszer. A gimnázium 6 osztályúvá tétetett, a logikai osztály az akadémiába átvitetett. Ennek folytán az én osztályom is 1-ső évesből harmad éves theologussá lett. Az átmenet a tantárgyak összehalmozását vonta maga után. A mi osztályunkba négy főtantárgy tétetett, u. m.: historia, philosophia, phisika és latin irodalom. Mindezen tudományokat nagy szorgalommal és kedvvel tanulmányoztam, s mindezekben, mind a későbbi évek tantárgyaiban, folytonosan kitűnő osztályzatot nyertem; tanáraim bizalmát s osztálytársaim szeretetét teljesen kiérdemeltem.

Ugyanezen évben anyagi helyzetem is jobbra fordúlt. Kedves tanárom, Csengeri József ajánlatára nevelőséget kaptam, a Kölcsey család egy kis növendéke, Kölcsey Bálint úr fia, Kölcsey Ignác mellett, kit itt Sárospatakon négy évig vezettem, s nem kellett többé anyagi existentiám felett aggódnom. És ezentúl egész iskolai életem alatt folytonosan nevelő voltam; előbb a Sziráky, majd a Csajkos, majd a Pécsy úri családok gyermekei mellett, hol mindenütt a család bizalmával és szeretetével dicsekedtem.

Ezen nevelőségekből és ünnepi pénzeimből nehány év alatt 400 váltó-forintot takarítottam meg, mely összegen a Szepességre mentem, s az $184^{2}/_{3}$. iskolai évet, a német nyelv alapos megtanulása s gyakorlati elsajátítása végett, részint Iglón, részint Szepes-Olasziban töltöttem, hol Pách Mihály, iglói tudós pap, Pách Albert atyja és Kalchbrenner Károly, szepes-olaszii pap és espéres s híres természettudós, becses bizalmukkal tiszteltek meg s jóakaratúlag utasítottak a német nyelv rendszeres tanulmányozásában.

Visszajövén a Szepességről, folytattam theologiai pályám már VIII-dik évét, $184^{3}/_{4}$. iskolai évben. Ugyanezen évben a «Szépmű-egylet» (ma önképző-kör) alelnökévé választattam, s tanulmányaim mellett két pályaművet dolgoztam: egyiket az akadémiai, másikat a szépmű-egyleti pályakérdésekre. Mindkettőért jutalmat kaptam. Az akadémián a «Vay 1-ső díját.» 80 váltó-forintot; a szépmű-egyletben egy aranyat, Eger vára történeteért.

$184^{4}/_{5}$. iskolai év elején, a concursualis vizsga letétele után, a IV. gimnáziális osztály köztanítójává választattam, bár még nem voltam esküdt deák. De ugyanezen iskolai évben sz. Pál-napkor a primáriusi vizsgát letevén, az esküdt diákok nagytekintélyű karába léptem, s mint ilyen, egyszersmind az iskolai kormányzat tényezőjévé lettem.

$184^{5}/_{6}$. iskolai év első felében a tanári kar által helyettes contrascribává választattam. Ez időben folyt a küzdelem az ifjúság és tanári kar között azon kérdés felett: kié legyen a contrascriba választásának joga? A kérdést az egyházkerületi gyűlés úgy oldotta meg, hogy a contrascriba választásának joga maradt az ifjúságé; de a szénior-választás joga a tanári karnak adatott. Ugyanezen év második felében a görög nyelv és irodalom tanításával bízattam meg az akadémiában. Ezen időt használtam fel a görög nyelv, különösen a bibliai görög nyelv alapos megtanulására, melynek később nagy hasznát vettem.

Végre 1847-dik évben elértem azt, a mit legnagyobb jutalmúl adhatott ezen korban egy törekvő ifjúnak az iskolai élet: a tanári kar által *széniorrá* választattam. E kitűntetés nekem nagy örömet okozott, de egyszersmind sok bánatot is. Ezelőtt az ifjúság szeretetét, mondhatom, osztatlanúl bírtam. Most, midőn az ő választottja miattam elmellőztetett, az ifjúság többsége engem vetett okúl s bizalmával elfordúlt tőlem, úgy, hogy komolyan gondolkoztam rajta, hogy ne mondjak-e le a széniorságról, s az épen akkor behozott s nekem megkínált cserépi rektoriát ne fogadjam-e el. De ezt a tanári kar nem engedte; később az egyházkerületi gyűlés is megerősítvén választásomat, az ifjúság is belenyugodott a bevégzett ténybe.

Széniori hivatalomat 1848-dik év január hó végén bevégeztem az iskolai előljáróság és egyházkerületi küldöttség teljes megelégedésével, s február hó elején elhagytam Sárospatakot, hol 16 évig oly sok nehéz napokat, de egyszersmind sok örömet s a gondtalan ifjúkor legszebb éveit átéltem. Háromezer váltó-forint volt megtakarított pénzem, s a Bárczay-alapítványból két évi kamat részemre kiutalványozva. Szándékom volt, hogy azonnal akadémiákra megyek, s legalább egy évet töltök külföldön. De míg bizonyítványaim összeszedésével foglalkoztam, még ugyanazon hóban kiütött Franciaországban a februári forradalom, mely villanyfolyamként futotta át az egész Európát; s bár útleveleim és bizonyítványaim már készen voltak, gondolnom sem lehetett többé a külföldi útazásra.

A forradalom Pesten is kiütvén, az általános exaltatio engem is magával ragadott s azonnal Pestre siettem, s a nyilvános és klub-gyűlésekben, melyek vagy Jókai, vagy Petőfi, vagy Vasváry Pál elnöklete alatt tartattak, résztvettem; mégpedig egy gyűlésben tevőlegesen, sürgetvén a teljes vallásegyenlőség és viszonosság követelését az országgyűlésen.

Mi behatással volt reám e mozgalmas és lázas élet s a forradalom gyorsan haladó vívmányai; miként vettem részt magam is a forradalomban; minő specialis tapasztalatokat tettem, s mi tanulságokat vontam el belőle? — azt majd később másutt fogom elmondani.

Pesten létem alatt vettem nagyemlékű Pálóczy Lászlónak, a miskolci egyház és iskola főgondnokának levelét, melyben tudatta velem, hogy a miskolci gimnázium IV-dik osztályának tanárává, többek ajánlatára,

április 5-én tartott egyházi tanácsban megválasztattam, s ha elfogadom, május 1-sö napján el kell foglalnom hivatalomat. Megvallom: e tudósítás nekem épen nem hozott örömet, hanem inkább komoly aggodalmat jövőm iránt. Lelkem, szívem, hivatásom a papi pályára vonzott; arra készültem egész életemben, s most, ha e meghívást elfogadom, minden készületem dugába vesz. Másrészről tudtam azt is, hogy a miskolci tanárság anyagi tekintetben épen nem kecsegtető, társadalmi tekintetben pedig tekintélytelen, kevéssé méltányolt hivatal. De elvégre is, nem látván az időt alkalmasnak arra, hogy akadémiákra mehessek, mint ideiglenes hivatalt elfogadtam, s 1848. május 5-dik napján hivatalomba beállottam s a tanítást megkezdettem, azon határozott szándékkal, hogy mihelyt lehetséges, akadémiákra megyek és a papi pályára lépek.

Azonban, ki egyszer a tanári pálya édességét, sok küzdelmei mellett is megízlelte; ki a szeretet azon benső viszonyát, mely tanár és tanítványai közt kifejlik, megkóstolta; ki a szívélyes, barátságos életnek, minő akkor Miskolcon volt, örömeit megismerte: az fogva van, mint a madár a lépen, az onnan többé nem menekülhet. Igy jártam én is. Letettem ugyan csakhamar a kápláni vizsgát, de maradtam folytonosan a tanári pályán, Miskolcon. Egyszer kísérlettem még meg a papi pályára lépést. Hernád-Németiben egyhangúlag pappá választattam. De az alsózempléni egyházmegye elütött a papságtól, s papot rendelt Hernád-Németibe, s midőn a nép a reá oktroyált papot, a különben igen derék, jeles embert, Kovács Jánost, nem akarta elfogadni: zsandárokkal vitette be az egyházmegye őt parókhiájába. Engem pedig a főtiszteletű egyházkerület fölmentett azon megbélyegzéstől, melylyel az egyházmegye befeketíteni akart. (Vége köv).

KÖZÉLETÜNK.

A leánynövelde felügyelő-bizottságának folyó évi augusztus 16-dikán tartott ülése.

Alig lehet valami bosszantóbb egy íróra, mint a sajtóhiba, a mely sokszor egész lényegéből kiforgatja a közleményt. Egy ily sajtóhibával fűszerezte a szedő a leánynövelde felügyelő-bizottságának mult havi üléséről lapunkban megjelent közleményemet is; kihagyván egy egész sort ott, a hol a cikk az iskola költségelőirányzatával foglalkozik. Nem az igazgatónak a tandíjakról vezetett számadása fog az egyházkerületre felterjesztetni, hanem a költségelőirányzat, mely 6055 frt 48 kr bevétel mellett, 5527 frt 80 kr kiadást tüntetvén fel, 527 frt 68 kr felesleget mutat.

Ezen sajtóhiba kiigazítása után, áttérek tulajdonképeni tárgyamra. A felügyelő-bizottság folyó évi augusztus 16-dikán, püspökünk elnöklete alatt tartotta meg ülését. Legfontosabb tárgya volt a tanítónő-választás. Ezen állomásra négy pályázó jelentkezett. Kettőnek kérvénye azonban — mivel polgári iskolai tanítónői bizonyítványt nem mutattak be, s így a pályázati feltételeknek sem feleltek meg — figyelembevehető nem volt. Igy tulajdonképen csak két jogosúlt pályázó, t. i. Jaeger Vilma és Torkos Etelka között kellett választani. Mindkét pályázó olyan kitűnő bizonyítványokkal támogatta kérelmét, hogy egyik úgy, mint másik, csak nyereség lenne intézetünkre. A bizottság választása — minthogy mind a kettőt meg nem választhatta — Torkos Etelkára esett, kinek társa fölött mégis az az előnye van, hogy munkatanítónői oklevéllel is bír, s hogy Jaeger Vilma a természettudományi tancsoportból tett polgári iskolai tanítónői vizsgát, mely tanszék pedig nálunk szaktanárral van betöltve.

A tápintézetbe, a már közlötteken kivül, felvétettek még: Sáfrány Jolán, Gress Ilona, Kállay Miklós és Ragályi Géza lelkészek leányai, Mauritz Emma és Vladár Erzsébet; így, tekintettel arra, hogy Szikszay Anna visszalépett, a tápintézetbe felvett növendékek száma 26, a kiknek egy része az igazgató által saját lakásából felajánlott szobában fog elhelyeztetni.

Elkészítette a felügyelő-bizottság jelentését az egyházkerület tavaszi közgyűlése 12. számú jegyzőkönyvi pontjára is, melyben meghagyatik a felügyelő-bizottságnak, hogy adjon javaslatot, miszerint a leánynöveldénél a mult évben teljesített építkezésekre fordított összegből, az utalványozott 10,000 frton felül kiadott 2447 frt 97 kr hol számoltassék el? Ezen határozatra jelenti a bizottság, hogy az említett összeg az iskola pénztárából lett kifizetve oly módon, hogy az államsegélyből az iskolának utalványozott összeg, már juniusban előre adatván ki az intézetnek; ebből fedeztettek az építkezési kiadások, így ezen összeggel, sőt, minthogy a 10,000 frt sem lett egészben felkölcsönözve, tulajdonképen 2548 frt 47 krral az intézet saját pénztárának tartozik. E hiányt — melyet mulhatatlanúl ki kell egyenlíteni, mert ez előbb-utóbb zavart idézne elő a rendes évi költségvetésben — úgy véli a bizottság elenyésztethetőnek, hogy engedélyt kér az egyházkerülettől arra, miszerint a tűzkárbiztosítási pénztár továbbra is fizesse addig, míg ezen hiány törlesztve lesz, azon 600 frtot, melyet a mult évben a kölcsönvett 10,000 frt után fizetett, s melyet csakugyan fizetni volna köteles, ha Ferenczy Lajos urat a gondviselés tovább élteti vala.

A sorsjátékhoz tervezet készítésére felkért albizottság beadta jelentését, ennek érdemleges eldöntése azonban, minthogy az ügy nagy körültekintést igényel, későbbre halasztatott. Debreczeni Bertalan.

A felsőzempléni egyházmegyéből.

Felsőzemplénben, ősi szokás szerint, augusztus hó utófelében történik az őszi egyházmegyei gyülés megtartása. Igy volt ez most is. 22-én a *tussai* egyházban jött egybe a gyülési közönség.

Meglepően nagy érdeklődés mutatkozott már csak a számban is, melyszerint úgy a lelkészi kar, mint a közönség, a színhelyen megjelent.

Az ugyan lehangolólag hatott mindnyájunkra, midőn köztudomásra jött, hogy az esperes, Kálniczky János, mint lábadozó beteg, a gyülésen meg nem jelenhetett; de megnyugtató volt Bernáth Elemér, világi elnök urat ott látnunk, a ki is az esperes urat helyettesítő legidősebb tanácsbíró, Molnár István fohásza után, a gyülést megnyitotta, s tapintatos erélylyel az utolsó percig vezette.

A közigazgatási és törvénykezési ügyeknek nagy halmaza várt elintézésre a tanácsasztalon, s le is kötötte a közfigyelmet egész az esteli órákig.

Ezek közül a következőket használom fel közleményemhez:

Hogy a tanácsasztal kiegészítve legyen, mindenekelőtt a főjegyzőségre beadott szavazatok vétettek számba. Ezek szerint Gyarmathy Sámuel lett főjegyzőül megválasztva, a ki is a volt főjegyző, Böszörményi Károlytól a jegyzői tollat és pecsétet ünnepélyes szavak kíséretében átvévén, hivatalos beköszönése mellett működését megkezdette.

Ezután az esperes úr által beküldött jelentés lett nagy közérdeklődés mellett felolvasva. A közérzületre hatók voltak annak azon sorai, melyek szerint egyházmegyénk ama nagyérdemű tagjáról, a közbecsülésben elhunyt szépemlékű Bálint Józsefről volt megemlékezés. Ezen jeleseink egyikének becses emléke jegyzőkönyvben örökíttetett meg, s a mindnyájuk által tisztelt családhoz részvétíratot küld az egyházmegye.

Az egyházkerület által véleményezés végett kiadott több rendbeli indítvány tárgyában, a véleményezési előmunkálatokkal megbízott Tóth Ferenc és Böszörményi Károly beadványainak tüzetes letárgyalása után, az egyházmegye következő véleményeit terjeszti a főtiszt. egyházkerület elé:

Az országos lelkészi gyám- és nyugintézeti szabályok felállítását tárgyazó tervezetből csupán a gyámintézetre vonatkozó alapszabályokat fogadja el s véleményezi életbeléptetni; a nyugintézetre vonatkozólag pedig, az egyházkerületre már előzőleg beterjesztett munkálatának figyelembe ajánlása mellett, akként vélekedik, hogy az teljesen mellőztessék, amennyiben a mostani módozat mellett a szolgálatképtelen lelkészek biztosabb jövőnek néznek elébe, mint a milyenre a szervezésbe vett nyugintézet nyújt reménybeli kilátást.

A közalapból való segélyezés eddigi módozatának megváltoztatása, illetve a tömeges segélyezés tárgyában áttett indítványt nem, hanem a módosítványt a maga egészében elfogadhatónak véleményezi, bár ugyan előadó úgy egyik, mint másiknak mellőzését, s az eddigi módszer továbbrai feltartását indokoltan ajánlotta.

A nyomorral küzdő s jelen helyzetükben fel nem tartható egyházak és lelkészi állomások szükségeinek, a közalap igénybevétele nélküli lehető megorvoslására nézve, az affiliációt; ahol pedig ez lehetetlen, a lelkészi és tanítói fizetések összekapcsolásával, előadó indokai alapján, jó tanítói állomások szervezését ajánlja.

Hogy pedig az ilyen lelkészi állomások s egyházak egyöntetűleg számbavétessenek, e végett összeírási táblázat szerkesztését ajánlotta előadó, s véleményezi az egyházmegyén, azon rovatokkal, melyek a jegyzőkönyvben jelezve lesznek.

A pályázati képesség megállapítására vonatkozó szabályrendelet módosítása tárgyában beterjesztett szabályrendeleti javaslat egész terjedelmében elfogadandónak véleményeztetik.

Az egyházkerületi őszi gyűlések tartása tárgyában előterjesztett indítvány, előadó indokai mellőzésével, elfogadtatott.

Ezek után tanítói ügyek intéztettek, u. m.: Varga József, n.-ráskai tanító oklevelének felmutatása tudomásúl vétetett. Kastély György, Kulcsár Ferenc, Szabó Béla, Rácz Barnabás bekebeleztettek. Kulcsár Ferenc a sátoraljа-ujhelyi; Székely Endre pedig a n.-toronyai tanítói állomásra beerősíttettek.

Az iskolák, a tanügyi választmány jegyzőkönyve szerint, következő osztályozást nyertek:

Kitűnő: Abara, Nagy-Ráska, Izsép, Legenye, Kis-Toronya, Csernahó, Ujhely.

Dícséretes: Kis-Ráska, Deregnyő, Morva, Lasztomér, B.-Ujlak, Mihalyi, Gálszécs, Kolbása, Tussa.

Kielégítő: Málca, Vásárhely, Lasztóc, Hardicsa, Garany, Nagy-Toronya, Nagy-Bári, Zemplén, Ladmoc, Szőllőske.

Gyenge: Miglész iskolája.

A magyarosítás ügyében szép sikerrel működő tussai tanító az egyházmegyétől kiváló dícséretet nyert.

Még egy ügyet, a missió ügyét találom közérdekűnek.

A homonnai missió-ügynél, az egyházkerületen felmerült kérdésből kifolyó intézkedés alapján, Böszörményi Károly megbízatott, hogy a nevezett missió körében levő tanköteles gyermekeket írja össze, s legközelebb tegyen jelentést a főtiszt. egyházkerületnek a felől: részesülnek-e azok kellő vallásos oktatásban?!

Missiói kör alkotását kéri a lasztoméri lelkész, az egyháztól távoleső Nagy-Mihály vidékére.

Ezen ügy az iratok kapcsában pártolólag terjesztetik a főtiszt. egyházkerület elé.

Szakal Elek, kit a mult évben egyházmegyénk feltételesen bevett kebelébe, s ki legközelebb Miglészen volt, az esperesi hivatalhoz intézett levelében a miglészi tanítóságról lemondott.

Volt még egy fegyelmi ügy is tárgyalás alatt, de a melynél, jegyzőkönyvi alaki hiányok miatt, pótnyomozat rendeltetett el.

A többi ügyek közlését, miután nem közérdekűek, mellőzendőknek vélem.

Az ellátás a lelkész és neje fáradozása s közreműködése mellett az egyház szívességéből telt ki.

Böszörményi Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Néhai Trefort, vallás- és közoktatásügyi miniszter** halála alkalmából, a sárospataki főiskolai tanári kar nevében Dr. Ballagi Géza, közigazgató, a következő részvétíratot intézte a megboldogúlt család fejéhez: *Méltóságos úr!* A megrendítő csapás, mely Méltóságtok családját és a magyar nemzeti kulturát érte Nagyméltóságú Trefort Ágoston m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr elhunyta által, a sárospataki ev. ref. főiskola tanári karát is legérzékenyebben érintette. Mi, hivatásunknál fogva, folytonos figyelemmel kísértük a megboldogult Miniszter úr működését; sőt, mint közharcosok, active is részt vettünk az általa vezetett nagy munkában. Ennélfogva nagyon is tudjuk: mit vesztett az ország az ő halálával; tudjuk nagyon jól, hogy a nemzeti művelődés érdekében évtizedek mulasztásait pótolta ő helyre s egymaga többet tett, mint egész nemzedékek. Nekünk is nagy okunk van tehát gyászolni őt s biztosíthatom is Méltóságodat, hogy a nemzet és család gyászában szívünk egész melegével részt veszünk. Vigasztalást csupán az nyújt nekünk, hogy a megboldogúlt nagy férfiú fenkölt, nemes szelleme túl fogja őt magát élni, s ez a szellem, mint eddig, úgy ezentúl is biztos vezércsillagként fog előttünk ragyogni azon az úton, melyen haladni kívánunk, a szabadelvű fejlődés útján. A család óriási fájdalmát pedig enyhítse a közrészvét, melytől a nemzet minden gondolkozó tagja át van hatva. Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását, maradván Sárospatakon, 1888 augusztus hó 26-dikán, alázatos szolgája

Dr. Ballagi Géza, közigazgató.

— **Lonkay Antal**, a *„Magyar Állam“* című katholikus napilap hírneves szerkesztője, hosszabb szenvedés után elhunyt. Rajongó védelmezője volt a katholicismusnak, szenvedélylyel gyűjtötte a péter-filléreket és egész fanatikus hévvel támadt meg mindent, a mi csak a katholikus egyház érdekköreit kellemetlenül érinté. Régeb-

ben a „*Sárospataki Lapok*“ is szálka volt szemeiben, s nem egyszer intézett ellene éles kifakadásokat. Ez irányban tanusított túlsága és a komoly higgadtság hiánya volt az oka, hogy szavai, excentrikus elvei, még saját hitsorsosai közt sem mentek mindig komoly számba, a napi sajtó pedig, rendesen hallgatással mellőzte azokat. A pápa távsürgöny útján küldte meg áldását a haldoklónak. — Fényeskedjék neki az örök világosság!

— **Az eperjesi evang. ker. theologián** a közel lévő téli szemeszterben tartandó előadások sorozata a következő: *Csengey Gusztáv* r. tanár előad Egyháztörténetet (újkorit és magyart) heti 4, Ó-szövetségi írásmagyarázatot 3, Héber nyelvet 3, s vezeti a történeti szemináriumot heti 1 órán; *Hörk József* dékántanár előad Neveléstant heti 4, Egyházjogot (a joghallgatókkal kombinálva) 4, Homiletikát 3, Latint (Cicero: De natura deorum fejtegetése) 1, Gyakorlati exegesist 1, s vezeti a homiletikai és liturgikai szemináriumot heti 2 órán; *Mayer Endre* r. tanár előad Új szövetségi bevezetést heti 4, Új-szöv. írásmagyarázatot (János ev.) 4, Jézus élete 2, Görög nyelvet 2, Tót nyelvet 2, s vezeti az Új-szövetségi szemináriumot (János jelenéseinek könyve) heti 1 órán; végül *Dr. Szlávik Mátyás* r. tanár előad Bölcsészettörténetet (Ókort) heti 4, Erkölcstant 4, Theol. encyklopädiát 4, Symbolikát 2, s vezeti a rendszeres theol. szemináriumot (Az Augustana magyarázata) heti 1 órán. *(sz.)*

— **A sárospataki ev. ref. akadémiában,** 188⁸/₉-dik iskolai év első felében, *a vallás- és egyháztudományi szakban* a következő tantárgyak adatnak elő: *Mitrovics Gyula,* rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja 1. *Az erkölcstanból:* az első vagy történeti részt, hetenkint 3 órán. 2. *A gyakorlati theologiából:* az egyházi szónoklattant, folytonos tekintettel a magyar protestáns egyházi beszédirodalomra, írásmű- és szónoklati gyakorlatokkal összekötve, hetenkint 5 órán. *Warga Lajos,* rendes tanár, előadja: 1. *A keresztyén egyház történelmét* (a reformáció után), hetenkint 4 órán. 2. *A XIX. század egyháztörténelmét,* hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését,* hetenkint 3 órán. 4. *A symbolikát,* hetenkint 1 órán. *P. Nagy Gusztáv,* rendes tanár, előadja *A bibliai vallástant,* és pedig: 1. *Az ó-szövetségi kor vallástörténetét,* hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövetségi kor vallástörténetét,* hetenkint 5 órán. *Radácsi György,* rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *Az ó-szövetségből az Exodus 25—40. fejezeteit és Ezekiel megfelelő részleteit,* hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövetségből a Mennyei jelenések könyvét,* hetenkint 3 órán. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (isagogika), hetenkint 4 órán. *V. Krüzselyi Bálint,* rendes tanár, előadja: *Az egyházjogot,* hetenkint 4 órán. *Szinyei Gerzson,* rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja 1. *A magyar irodalom történetéből:* Tompa és Petőfi költészetét, hetenkint 4 órán. 2. *A neveléstant* (II. rész: Oktatástan), hetenkint 2 órán. *Finkey József,* a jogtudományok tudora, köz- és váltóügyvéd, rendes tanár, előadja: *A bölcsészet történetét,* hetenkint 4 órán. *Molnár Lajos,* főgimnáziumi rendes tanár, előadja: *A legújabb kor történetét,* hetenkint 4 órán. *Nagy Gusztáv,* theologiai rendes tanár, tanítja: *Az angol nyelvet,* hetenkint 2, később megállapítandó órán. *Kun Pál,* főgimnáziumi rendes tanár, előadja: *A francia irodalomból:* Montesquieu, L'esprit des loix c. művét, olvastatva s magyarázva, hétfőn, csütörtökön. *Csontos József,* theologiai segédtanár és alkönyvtárnok, előadja: 1. *A héber nyelv elemeit,* hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet,* különös tekintettel az evangéliumok olvastatására, hetenkint 2 órán. Úgy a theologiai, mint a bölcsészeti szak összes hallgatóit az egyházkerületi hatóság az egyházi ének gyakorlására is kötelezvén, e célból *Pásztor Sámuel,* ének- és zenetanár, hetenkint 1 órán énekórát ad, a mely «Gyakorlati éneklés» cím alatt a lecke-könyvbe is beirandó. *Az akadémiai hallgatók számára a következő pályakérdések tűzettek ki:* 1. *A Vay-féle kettős díjra (25 frt 20 kr. és 16 frt 80 kr.):* Irassék egyházi beszéd Róma II. 4. felett: «Nem tudod-e, hogy az istennek kegyelmessége téged megtérésre indít?» 2. *A Vay-féle nagyobb díjra (33 frt 60 kr):* Előadatván a házassági elválás jogtörténeti fejlődésének főbb mozzanatai a magyar protestáns egyház körében: irassék le tüzetesebben a váló-perek lefolyása a világi törvényszékek előtt; rámutatván, mint eredményre, arra: vajjon épen az okszerű perrendtartás szempontjából, van-e vagy nincs alapos okunk arra, hogy e tekintetben mi is külön egyházi bíráskodást kívánjunk? 3. *A Péczeli-díjra (42 frt):* Adassék elő a jezsuita-rend keletkezése, szervezetének szabályai, szelleme s vallás-erkölcsi elvei általánosan; különösen fejtessék ki részletesen: mi befolyással volt e rend Magyarország műveltségi életére, vallásos, tudományos és társadalmi tekintetben? 4. *A Tóth-Fischer-díjra (30 frt):* Kívántatik a *Paruzia* ismertetése, annak történeti feltételeivel, következményeivel és eszmei jelentőségében. 5. *A Kövy emlékére alapított Okolicsányi-díjra (24 frt):* Az alapfogalmak részletes fejtegetése után, kívántatik okadatolt felelet a következő kérdésre: Minemű befolyást gyakorolt az ősiségi elv és a királyi adományok rendszere, kapcsolatban a fiágisággal előbbi örökösödési jogunkra? 6. *A Kövy emlékére alapított Okolicsányi-díjra (24 frt):* Községeink s azok szervezete 1848 előtt és ma. 7. *A Kazinczy-díjra (10 db arany):* Kívántatik Kazinczy költészetének bírálati ismertetése.

— **Kellemetes meglepetés az új iskolai évre.** Egy gyakran hangoztatott panasznak vágta útját legközelebb a sárospataki tanári kar az által, hogy módot szerzett az akadémiai növendékeknek az *angol* és *francia nyelv* elsajátítására. A vallás- és egyháztudományi szak kezdeményezésére ugyanis, felkérte az akadémiai szék *Nagy Gusztáv* akadémiai és *Kun Pál* gimnáziumi tanárokat, hogy segítsenek eloszlatni akadémiai tanrendszerünknek egy régebben érzett fogyatkozását. Ők szívesen vállalkoztak egészen ingyenes angol és francia tanfolyam nyitására, s szeretjük hinni, hogy vállalkozásukat úgy az ifjúság a maga szorgalmával, mint az előljáróság a maga buzdító figyelmével méltányolni fogja. A két világnyelvre mi is felhívjuk az akadémiai növendékek érdeklődését. A modern nyelvek tudásának ma már sokféle jutalma van.

— **Az alsózempléni egyházmegye,** a mult hó 29—30. napjain tartotta meg, Sárospatakon szokásos őszi közgyűlését. Igéretet bírunk, hogy az egésznek lefolyásáról közelebb részletes tudósítást közölhetünk, ez alkalommal tehát csak röviden említjük fel a közérdekűbb tárgyait: Az üresedésben levő világi tanácsbírói állásra *Meczner András* választatott meg, s a gyűlésen be is igtattatott. A konvent által tervezett gyám- és nyugdíjintézet közül csak a gyámintézetet fogadja el az egyházmegye és pedig úgy, hogy abba a tanárok is felvétessenek. Az egyházkerület által, véleményadás végett áttett lelkészválasztási szabályok, a szolgálati évek beszámítását illetőleg, szabadabb elvű irányban módosíttattak. A domesztikai segélyezés újabb módozatát tárgyazó konventi indítványok elvettettek. Elleneztetett az egyházkerület által véleményadás végett áttett azon indítvány is, hogy jövőre Sárospatakon csak minden második évben tartassék egyházkerületi gyűlés. *Végh Bertalan* lemondása által egy világi tanácsbírói állás ismét betöltésre vár. A gyűlés első napján *Meczner András,* az újonnan választott tanácsbíró közebédet adott, melyen a tanári kar is képviselve volt.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 37. szám. Sárospatak, 1888. szeptember 10.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A gömöri egyházmegyében, az orsz. gyám- és nyugdíjintézet alapszabályainak és a domesztikai segélyezés újabb módozatainak felülvizsgálására kiküldött bizottság véleményes jelentése.» *Osváth István.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» (II. közlemény). (Folytatás). *Hagavác.* — «40 év. Orbán József akadémiai tanár önéletrajza.» (Vége). — «Az abaujiev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Fűzy János.* — «A gömöri ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Vattay László.* — (Multunk.) «Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéhez.» III. *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

A gömöri egyházmegyében, az orsz. gyám- és nyugdíjintézet alapszabályainak és a domesztikai segélyezés újabb módozatainak felülvizsgálására kiküldött bizottság véleményes jelentése.

A gömöri ev. ref. egyházmegye augusztus 30-dikán, Horkán tartott közgyülésében tárgyalta le azokat a fontos ügyeket, melyeket a főtiszteletü egyházkerület az egyházmegyékhez tett át véleményadás végett. Ezek közül kétségkivül a legkimagaslóbb két ügy az *országos gyám- és nyugdíjintézet* és az újabban tervbe vett *domesztikai segélyezés* kérdése. Mindkét ügyben elfogadtatván a bizottság munkálata, annak e lapokban való közzététele már csak azért is kivánatos, mert több ponton oly fontos elvi kérdéseket tartalmaz, melyeknek idejében való megfigyelése, épen az ügy javáért — az egyházkerületi tárgyalást megelőzőleg — nem lehet felesleges. Adjuk ezért mindkét javaslatot, a mint következik:

I.

Az országos lelkészi gyám- és nyugdíjintézet megalkotása, úgy, a mint az tervezve van, jelen viszonyaink közt célhoz vezető nem lenne. E kettős intézmény egymás jövőjét és áldásos működését bénitaná meg. Nincsen ahoz kellő anyagi erőnk, hogy ily két nagyszabású intézmény sikeres fennállását kellőkép biztosithatnánk. Alamizsnává törpülnének az adományok, s csak morzsalékot nyújthatnánk azokból a szegényeknek. Mely indokok alapján szívesen óhajtjuk, hogy a *nyugdíjintézet* eszméje ezúttal ejtessék el, s csupán egy erőteljes *gyámintézet* felállítására törekedjünk. A kifáradt öreg lelkészek és azok a szerencsétlenek, a kik önhibájokon kivül a szolgálatra képtelenekké válnak, mint eddig, úgy ezután is megtalálják a védelmet a félfizetés intezményében és az országos közalap segélyezésében. Mindazonáltal, ha az országos többség a nyugdíjintézet kérdését mindenáron megoldani kívánná, elsősorban maguk az egyházközségek mozdúljanak meg és hozzanak áldozatot a nemes ügyért. Minden erkölcsi testület munkaképtelenné vált hivatalnokainak jövőjéről kegyelettel gondoskodik, sőt e részben igazán kötelességszerűleg teljesiti a humanismus törvényét; csak mi, lelkészek állunk szemben a bizonytalan jövővel, saját szorgalmunkon és a kegyes gondviselés oltalmán kivül nem támaszkodhatva semmire.

A konvent által szerkesztett szabályrendelet szerint csak a rendes lelkészek lehetnek tagjai az intézetnek. A szabályzat ez intézkedésére megjegyezzük, hogy hát a mi ev. ref. vallású tanáraink, kik a felekezet szolgálatában töltenek el folytonos munkában egy hasznos életet, a kiknek özvegyeiről és árváiról az állam külön nem gondoskodik, s az országos pénzügyi helyzet miatt talán nem is fog, miért rekesztetnek ki az intézet kebeléből? . . . S épen e miatt óhajtjuk, hogy a *theologiai rendes és a gimnáziumi vallástanárok, általában a kik lelkészi jelleggel bírnak és a lelkészi pályázatra jogosúltságuk van, kötelezett tagjai legyenek az intézetnek épenúgy, mint a rendes lelkészek. A jogakadémiák, középiskolák és a felekezeti képezdék ev. ref. vallású tanárai pedig csak azon esetban, ha abba önként belépnek.* Ez intézkedéssel a tanári elem közelebb vonatik a felekezet testéhez és iskoláinkban bizonyára mélyebb lesz az érdeklődés szent vallásunk ügyei iránt és a megújuló jó szellem hatása érezhetőbbé válik egyháztársadalmunkban a lelkész és tanár testvériesebb egybeköttetése által. Aztán a betegség miatt szolgálatra képtelenné vált szegény segédlelkészekről sincs semmi gondoskodás.

Javasoljuk azért, hogy a szabályzat 1. §-a módosittassék ebben a szellemben.

A 2. §-ból töröltessenek azok a sorok, melyek tisztán az egyetemes nyugdíjintézetre vonatkoznak.

A 3. §-ban fölsorolt jövedelmi forrásokból, nézetünk szerint, mellőzendő a *d)* pont, mely a *„kegyeleti átalányt“* az egyetemes gyámintézet javára jegyzi fel. A papi jövedelemnek ez az esedékes része idáig mindig az egyházkerületi *szükösi tár* gyámolitására szolgált. Érdekünkben van ezt a tárat gondosan őrizni, mert sokszor a legégetőbb szükségekben gyorsan nyújt segélyt. Maradjon ennek jövedelme érintetlenül tovább is, ne apaszszuk azt; nagy áldás ránk, hogy mindig kéznél van és szükség idején segitséget nyújt ott, ahol a bajt rögtön kell orvosolni. Hanem a *d)* pont helyett ajánljuk, hogy *a vasárnapi közhirdetésekből befolyó perselypénzek felerésze fordittassék az egyetemes gyámintézet céljaira.* S erre nézve az a tisztelettelteljes indítványunk, hogy a gyülekezeti közperselyek kezelése szabályoztassék. Mert őszintén valljuk meg, hogy sok helyen nincsenek kellő gonddal őrizve a hirdetésekből bekerült fillérek. Kitétetik a tányér,

s vagy a lelkész vagy a gondnok veszi kézhez a begyűlt adományt, a mit aztán sokszor, épen csekélységénél fogva, nem tartanak méltónak illendőképen feljegyezni és így az azokról való elszámolás sokszor csak «találomra» történik és néhol el is marad, természetesen mindig az ügy kárára. Indítványozzuk, *hogy minden egyházban zár alatt álló perselyek alkalmaztassanak az adakozások elfogadására, s ezek vagy a gondnoki számadások alkalmával a presbyterium, vagy az egyházlátogatáskor a vizitátorok jelenlétében nyittassanak fel.*

A 4. §-nál is óhajtunk némi változtatást. A 3. §. *b)* és *e)* pontjában jelzett jövedelmi források, vagyis az intézeti tagok belépti díjai és a gyámintézet javára adott alapítványok, adományok és végrendeleti hagyományok, mindig érintetlenül, egészen tőkésítendők és csak kamatai használhatók fel; az *a)* és *c)* alatti bevételek, vagyis a közalapi segélyösszeg 10%-ban és a tagok évi járulékai 25 százalékban, valamint ezek kamatai is, ugyancsak 25 százalékban, szintén a tőke-növelésre fordíttassanak; 75 percent pedig az általános segélyösszeget képezze.

Az 5. és 6. §-t egygyéolvasztani kívánjuk és pedig lényeges módosítással. A befizetésekre, a mi viszonyaink közt nem tartjuk helyesnek a polgári évet tenni alapúl, mert egyházkerületünkben az egyházlátogatási időszak minden egyházi fizetni valók beszedésének törvényesen megszabott ideje; megszoktuk már, mindenki hozzákészül és fizet a lehetőség szerint. Maradjon hát a befizetésekre az eddigi jónak bizonyult rendszer, ennél alkalmasabbat bajosan találhatnánk ki. A segélyezésekre nézve pedig a polgári év vétessék alapúl. Jelezni kívánjuk e §-ban azt is, hogy a gyámintézeti díjak központi beszolgáltatására zárhatárnapúl tűzessék ki junius hó 20-dika; julius 1-jén fizetni már csak megfelelő kamatjárulékkal lehet.

A 7. §. nem teljes, annak kiegészítését kívánjuk a következő záradék betoldásával: „*s ha az intézeti tag családtalanúl hal el, özvegy édes anyja, özvegy vagy hajadon nővére azon esetben, ha az árva vagy nővér az elhunyt házánál, annak halálát közvetlenül megelőzőleg, minden megszakítás nélkül három évig házi asszonyi tisztet viselt. Ha mind anya, mind nővér laknának együtt, azon esetben az édes anya segélyjogosúlt, a nővér nem. Az anya segélyezése haláláig tart, a nővéré nem tovább öt évnél.*“

E betoldást okvetlenül szükségesnek tartjuk. Hányan haltak el nőtlenségben vagy magukra maradva, családtalanúl, özvegyi állapotban, a kik, mint rendes tagok, mindig pontosan fizették díjaikat. És a mellettök hűséggel fáradozó özvegy édes anya, a ki tán mindenét feláldozta, hogy fiát az egyház szolgálatára felnövelhesse; vagy a nővér, a ki testvérének hű ápolója volt, ne részesüljön semmi segélyben? . . . igazán a keresztyéni szeretet elvével ellenkező, méltánytalan eljárás lenne!

A 8. §-nak új szövegezését ajánljuk ilyen formán: «a gyámdíjazás eseteit az egyházmegyei bizottság indokolt jelentése, az egyházkerületi bizottság ajánlata vagy véleménye alapján, az egyetemes konvent határozza meg.»

A 9. §. a gyámdíjazást a szolgálati idő tartamához mért arányosságban kívánja teljesíteni. Hol van itt megint a keresztyéni szeretet, melyet minden alkalommal szeretünk hangoztatni? Az evangeliumi gazda nem így bánt a munkásokkal. Egyenlő díjazásban részesítette őket, annyit adott az egész napon át fáradt munkásoknak, mint annak, a ki egy óráig dolgozott szőlőjében. A becsületes hűséget nézte, nem pedig a szolgálati idő mértékét. Szép lecke minékünk! Ne téveszszük hát el e ponton sem szemeink elől a Jézus Krisztust! Töröltessék a paragrafusból ez a passus: «a hivatalban töltött szolgálati idő tekintetbevétele mellett.»

Ehez fog aztán idomúlni a 10. §., mely a segélyezés föltételeit írja körül; kimarad annak minden pontja és azok helyett ez a beiktatás jő: „*a segélyezésre jogosúlt özvegyek egyenlő gyámdíjban részesülnek.*“

A 11. §. szövegét egészen mellőzve, a segélyezési kulcs megállapítására nézve a következő módosítás elfogadását ajánljuk:

«A gyámintézeti tag elhunytával, annak egész családja együttesen egy segélyélvező családot képez és részökre a segélykiosztási arány a következőkép állapíttatik meg:

Minden segélyélvező családból *egy tag* egy egész személynek (10/10) tekintetik, s mint ilyenre, tíz rész osztalék számíttatik; a család többi tagjai külön 1/10 személynek vétetnek, s mint ilyenekre, külön-külön egy rész osztalék számíttatik. E szerint:

1	tagból	álló	segélyélvező	család	nyer	10 részt.
2	»	»	»	»	»	11 »
3	»	»	»	»	»	12 »
4	»	»	»	»	»	13 »
5	»	»	»	»	»	14 »

így tovább, a családtagok számához képest, a rész-osztalék is mindig «egy»-gyel növekszik, de húsz résznél nagyobb segélyosztalékot egy család sem nyerhet.

A 12. §., mely a kiskorúság megállapításáról s ezek segélyezésének föltételeiről szól, megmarad e záradék betoldásával: «valamint a tanulói pályán levők is, míg tanulmányaikat be nem végezték, ha szorgalmasak és a ‚cursust' rendes időben végzik.»

A 13., 14. §. érintetlenül marad.

A 15. §. első bekezdése a «kegyeleti átalány» megállapításáról intézkedik. Nem tarthatjuk helyesnek a szabályzat erre vonatkozó részét, amennyiben csapásos években, olcsó életár idején, oly kevésre szállhat a jövedelem, hogy a már előbb készpénzben megállapított átalány sem telik ki belőle, azért ajánljuk az eddigi gyakorlatot, hogy „*esetről-esetre vétessék fel mindenkor a naturálék értéke és ilymódon legyen megállapítva kegyeleti átalányúl a tényleges jövedelem felerésze, s ha az elszámolásnál differenciák merűlnek fel, egyházmegyei beavatkozás döntsön.*“

E §. többi része elmaradhat, mert azok nem annyira alapszabályok, mint inkább közigazgatási elvek.

A 16—22. §§-ok maradnak.

A 23. §. értelme szerint, az egyetemes gyámintézetet a konvent is beszűntetheti. Szerintünk semmiesetre sem, mert ez nem illetékes. Ezt a jogot egyedűl és kizárólagosan csakis a zsinat számára kívánjuk fentartani. Ha a zsinattól jött a megbízás (226. §.), mely az országos egyházi gyám- és nyugdíjintézet fölállítását elrendelte, az alkotmányosság törvénye szerint következésképen a zsinattól kell jönnie annak a végzésnek is, mely az intézet beszüntetését elrendelje; a konvent a zsinat határozatainak csak végrehajtója (61. §. c) pont).

Végűl arra a kérdésre, hogy miként lehetne könnyíteni a lelkészeken az évi fizetési járulék egy százólára nézve, röviden csak annyit felelhetünk, hogy nincs más mód, mint *fizetni;* gyülekezeteink, a jelen mostoha viszonyok közt, bizony nem lennének hajlandók a mi javunkért egy újabb teherviselést elvállalni. Emelni fogjuk hát magunk a bajt egy szebb és boldogabb jövő reményében.

II.

Második tárgy az *országos domesztikai segélyezés* kérdése.

Szász Domokos, erdélyi püspök e tárgyban igen fontos indítványt terjesztett a konvent elé. A zülledező egyházak nyomorúságán és a vegetáló lelkészi állomá-

sok megerősítésén úgy kíván segíteni hogy azok a közalap közvetítésével, a szükség aránya szerint, nagyobbmérvű kölcsönt nyerjenek, magának a közalapnak, egyházkerületeknek, egyházmegyéknek, esetleg egyházaknak pénztőkéiből oly módon, hogy ezen kölcsönzött tőkék 5 százalékát a közalap pénztára fizetné a kölcsönadó testűletnek, a fölsegéltek pedig 32 év alatt $1\frac{1}{2}\%$ részletekben véglegesen letörlesztve térítenék meg a felvett kölcsöntőkét.

Ez indítványhoz Fejes István egy módosítványt csatol. Ő a segélyezést egyedűl csak a közalap tőkéiből kívánja eszközölni, oly formán, hogy e tőkék segélyűl kiosztatnának, a nélkűl azonban, hogy a fölsegélteknek azokat valaha visszafizetniök kellene, mert azt maga a közalap teljesítené a megfelelő törlesztési kamattal 32 év alatt, épen azon összegekből, melyeket évenkint a szegény egyházak és csekély díjazású lelkészek segélyezésére fordított volna.

Íme a kettős indítvány, mely az eddigi rendszertelen domesztikai segélyezést rendezni, új alapokra fektetni kívánta! Valódi pénzügyi politika, melynek útai szövevényesek és mondjuk ki őszintén, hogy célhoz sohasem vezetők, mert a végén mindig ott van a *csalódás*. Ilyen pénzügyi operatióval bajosan segíthetünk az anyaszentegyház baján. Könnyűnek látszik a tervelők előtt, de nekünk nem, a kik a falusi egyházi élet ezerféle bajait közvetlen közelről ismerjük. Ám mutassunk rá a nehézségekre csak egy pár ponton.

Építkezésekre, vagy gyenge jövedelmű papi állomások megerősítésére fölvett több ezer forint kölcsönnek csak $1\frac{1}{2}$ percentjét is évente pontosan fizetni, nem bírná meg a legtöbb eklézsia és nem is kapnánk a legtöbb helyen presbyteriumot, mely ily nagyobb összeget 32 évi folytonos kötelezettséggel teherképen magára vállalna. Aztán hol az alap, a mely kellő biztosítékúl szolgálna a kölcsentőkék nyugodt elhelyezésére? Sokszor még a telekkönyvi betáblázás sem biztos, 32 évnek nagyon sok véletlen esélyei lehetnek. Megvalljuk, hogy úgy a közalap, mint az egyházkerületek vagy egyházmegyék tőkéit nincs kedvünk rizikóra tenni egy bizonytalan pénzügyi helyzetért, a mely végeredményében keserves is lehet; meg aztán az egyházkerületek és egyházmegyék vagy egyházközségek tőkéiket nem is adnák ide, mert azoknak más meghatározott céljuk és rendeltetésök van. És ezek mellett be kell látnunk azt is, hogy még ily rendszer mellett sem lehetne a segélyezés *gyökeres*. Óriási számban jelentkeznének a szegény lelkészek és egyházak a gyökeres segélyért és mindenik a maga szükségét mondaná legégetőbbnek. Mit tenne velök a konvent? Kiválasztana 30-at, 40-et, a többinek azt mondaná: «várj, majd ha rád kerűl a sor» . . . és a hosszas várásban elpusztúl templom és iskola, a papi család pedig nyomorba hull.

Azért mellőzzük, nagyt. egyházmegye, úgy a Szász Domokos indítványát, mint a Fejes István módosítványát. Viszonyainknak nem megfelelő és nem képes alaposan segíteni egyik sem. Maradjunk az eddigi, úgynevezett «elforgácsolási rendszer» mellett, azzal a különbséggel, hogy a segélyosztásnál ezután legyünk gondosabbak, takarékosabbak, vagyis több vigyazattal és körűltekintéssel alkalmazzuk a segélyezést. S itt a következő irányelvek szemmel tartását javasoljuk:

1. Legelsőbben is a leglelkiismeretesebb körűltekintést igényli az országos *missiói ügy*. Divatos eszme, mely a végvidékeken, de különösen Erdélyben igen sok jó pénzt felemészt. Aggódunk felette, hogy ez a tetemes áldozat vajjon visszakerűl-e erkölcsi nyereményekben egyetemes egyházunk javára? Arra termett emberek benső hivatással végzik-e a fontos kötelességet, vagy csak munka nélkűl való méltatlan élvezői a jótéteménynek? mert, fájdalom, adattal bírunk ilyenre is! Mondjuk ki azért, hogy a *missió csak azon a pontokon segélyeztetnék, a hol annak kétségteten eredménye van.*

2. A segélyezésnél elsősorban az oly népes családú lelkészek vétessenek figyelembe, a kik fiaikat a tanulói pályán növelik és szegénységök miatt a tanittatás költségeit nem képesek viselni. Itt a közalap adománya áldással szállhat később vissza a társadalomra. Családtalan lelkészek és kezdő fiatal emberek csak nagy szerencsétlenség esetén nyerjenek segélyt.

3. Az érdekek és a *protectio* a segélyosztásnál örökre száműzve legyenek, vagyis ne ismétlődjék többé az az eset, hogy az egyházmegye ajánl egy egyházat 200 frtra, az egyházkerület 150-re és a domesztikából, *magas barátság* útján mégis 500 frtot nyer, mint ez nem régen egyik egyházmegyénkben valósággal megtörtént.

4. Vagyonosabb lelkészek, a kiknek családi örökség is jutott, csak akkor nyerjenek segélyt, ha tűz vagy árvíz folytán, vagy valami rendkivűli csapás által vagyonaik jórészét elvesztették. Nehány év szorgalma a szenvedett veszteséget helyrepótolja. Végűl:

5. Az esperesek igyekezzenek jól megismerni egyházmegyéjök lelkészeit, s legkivált azok jellemét, s az oly lelkész kérvényét, a ki valamely szenvedély rabja, s épen az ebből eredő szegénység miatt kérelmez — ne írják alá!

Ime, ennyit röviden, a Szász- és Fejes-féle indítvány, illetőleg módosítvány tárgyalása mellett, az újabban tervezett domesztikai segélyezés kérdéséről. *Maradjunk azon az alapon, melyen a segélyezés megindúlt, azon különbséggel, hogy ezentúl a legszigorúbb elbírálás alá vétessék minden kérvény úgy a kérvényező egyházak, mint a lelkészek részéről.*

S itt felelünk már ama kérdésre, hogy a helyes és tervszerű segélyezés céljából mimódon kellene megejteni a nyomorúságban levő egyházak és lelkészi állomások összeírását és keresztűlvinni azokat az orvoslási módozatokat, melyek hivatva lennének a létező bajokon alaposan segíteni? Ezekre rövid válaszunk:

Mondja ki kötelezőleg a főtiszteletű egyházkerület az egyházmegyei számvevőszékek haladéktalan fölállítását; e számvevőszékek a gondnoki számadások és az egyházi vagyon figyelmes megvizsgálásából a legalaposabb informatiot nyervén, sorrendbe állíthatják azokat a nyomorral küzdő egyházakat és lelkészi állomásokat, melyek a segélyezést valóban igénylik. Ha a statisztikai adatok készen lesznek, az orvoslási módozatokról majd akkor lehet körűlményesebben — épen az adatok egybevetése alapján — értekezni.

Osváth István,
a bizottság egyik tagja és jegyzője.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

— II. közlemény. —

(Folytatás).

3. Beszéd- és értelemgyakorlat.

E tantárgyat kicsinyleni vagy épen elhanyagolni a tanító részéről nagy bűn volna; ez a népiskola legfontosabb tantárgyainak egyike, mely folytonos kül- és belszemlélet által a gyermeket a környezet alapos vizsgálására szoktatja, szó- és nyelvismeretét gazdagítja, számtalan új képzettel megajándékozza, hiányos képzeteit kijavítja, a fogalmak és ítéletek világába lassankint felemeli; *a beszéd- és értelemgyakorlat valóban a népiskola gyakorlati logikája; a lassankint fejlődő értelem, ész és józan*

gondolkozás egyedüli biztos basisa. E tantárgy, legalább is szeptemberben, az I. osztály egyedüli tantárgya, ezért a számtani 2 és irvaolvasási 6 félóra is e hónapban a beszéd- és értelemgyakorlatokra fordítandó. Így a tanórák száma

Szeptemberben 52 félóra. Untig elég idő arra, hogy minden lelkiismeretes tanitó, az ez időre eső tananyagot könnyen elvégezhesse. E hónap tancélja: szoktatás az iskolai életrendhez, s egyszersmind előkészítés az irvaolvasáshoz. E végből a tanító felkölti tanitványaiban a bizalmat, majd szólásra bátorítja, fegyelmi szoktatásokat eszközöl, megismerteti főbb vonásaiban az iskolai rendet és kötelességeket, itt tanít egy tanuláselőtti és utáni imát. Azután megismerteti az öt érzéket: látás, hallás, szaglás, ízlés, tapintás, ezek szerveit, s figyelmezteti a gyermekeket ezek tisztántartására s gondviselésére; hálára serkent Isten iránt az ép érzékekért, részvétre indít a nyomorúltak iránt. Majd a kéz és ujjak megismerése után elővéteti a palatáblát s palavesszőt, s ettől kezdve minden órán folytonosan rajzoltat s jól begyakorolja a függélyes, vízszintes és ferde, majd a görbe vonalak húzását, ezek nyomán rajzoltat különféle tárgyakat is. Ezután megismerteti az íráshoz szükséges 4 vonalat és 3 vonalközt, mely *korlátok között* a különféle vonalak rajzolását annyira begyakorolja, hogy a gyermek képes legyen ezen nagyságban sok egyenlő hosszú függélyes, dőlt s görbe vonalakat oly ügyességgel rajzolni, hogy ha majd a betűk írására kerül a sor, azokat képes legyen azonnal leírni, vagyis *ne kelljen már akkor a gyermeknek a technikai nehézségekkel küzdeni;* elég sok gondot ad neki a betűalak felismerése is. A száj ismertetésénél megérteti, hogy szánkkal nemcsak enni és inni, de beszélni is tudunk; tudunk mondatokat, szókat, sőt egyes hangokat is adni és itt ismét jól begyakorolja a gyermekeket az egyes hangok kimondásában, különös súlyt fektetve az r, s, sz, z, zs hangokra. Ezek mellett a gyermekekkel a szabad természetbe gyakran kirándúl, s szemlélteti az őszi természetet, az állati és növényi élet szeptemberi vegetatióját, szántóföldön, réten, kertben, szőlőben, erdőben.

Októberben a mult hónapi előkészítések után, szemlélteti a tanitó, mint legközelebbieket, az iskolát s az iskolai tárgyakat különböző tulajdonságaik szerint. Megismerteti a nap főbb részeit; figyelmeztet a jómagaviseletre reggel, délben, este. Itt tanít egy reggeli és esteli, majd ételelőtti s utáni imát. Ezek mellett októberi kirándúlásai alkalmával szemlélteti tovább az őszi természetet.

Novemberben 20 félórán folytatja tovább az iskolai tárgyak szemléltetését, s minthogy a mult hónapban ezt minden oldalúlag eszközölte, most arra fordítja minden igyekezetét, hogy a tanítványok lehetőleg összefüggésben tudják a *maguk szavaival* az iskolai tárgyakat leírni, összehasonlítani s megkülönböztetni, s általában az iskolai élettel megismerkedni, azt megkedvelni, s a tanító iránt tiszteletre gerjedni. E mellett nem felejtkezik el a hervadó természet szemléltetéséről.

Decemberben és januárban 40 félóra van. Ezeken egy lépéssel tovább menve, ismerteti a szülőházat, a házi állatok s házi kártékony állatok közül annyit, amennyit lehet; majd az embert, családot, családi viszonyt. Itt int a szülék, testvérek szeretetére; szülőkért, testvérekért egy-egy rövid imát is taníthat. Int a jómagaviseletre a szülei háznál is.

Februárban 20 félórán ismerteti a helységet, a lakosokat életmód és életkor szerint. Int: «A vén ember előtt felkelj s annak orcáját megbecsüljed.» Elizeus és a pajkos gyermekek. Int a jómagaviseletre az útcán s az egész helységben, úgyszintén az előljárók tiszteletére. Egyszersmind a téli hónapokban szemlélteti a téli természetet. Jég, fagy, hó, hidegek. A növényvilág kihalt. Házi állataink istállóba szorúltak, más állatok vagy elköltöztek vagy téli álmot alusznak.

Március és április hónapokban 40 félórán, de gyakori kirándúlások alkalmával is szemlélti az új életre ébredt természetet a helység egész határában, annak állatait, növényeit és ásványait. Ezek mellett alkalmas időben szemlélteti a felleget, esőt, szivárványt, majd az eget, napot, holdat s csillagokat, s lassankint elvezérel a világ ismeretére s ennek hatalmas teremtőjére, a jó Istenre, ki iránt határtalan szeretettel s tisztelettel tartozunk. 109. dícséret: «Atya úr Isten rólad vallást tészek. . . .»

Hogy az I., II. osztály e tárgyban együttesen oktattatik, az a tárgynak határozottan javára szolgál, mert ismétlés által a tudat maradandóbbá, a fogalom világosabbá, a szabad előadás folyékonyabbá válik. Különben is mindkét osztály céljának ugyanez a koncentrikus tanalak felel meg. Magától is érthető, hogy a tanító a nehezebb fogalmak teljes megértését a II. osztály számára tartja fenn. Igy pl. midőn az I. osztályban a mérleget ismerteti, a II. osztályban szólhat a hamis mértékről, s megtanítja a 126. dícséretet: «Mely boldog, a ki jól és igazán él.» Ha az I. osztály a hét napjait tanulja, a II osztályt figyelmezteti a vasárnap megszentelésére, 75. dícséret: «Örűl mi szívünk, mikor ezt halljuk.» Vagy ha az I. osztály tanul a főszínekről, a II-dikban tanít a színárnyalatokról: sötétkék, citromsárga, fakó, tarka, sávos stb.; szólhat a színek összeilléséről, a ki mindenféle színű ruhát magára aggat, nincs ízlése stb.; megismertetheti a magyar szint s lobogót: piros, fehér, zöld. Ha az I. osztály az időről tanul, a II. osztály gyakorlatilag megismeri a fali órát; s míg az I. osztályban az évről beszél, a II. osztálynak szól az évtizedről, évszázadról. Sok idő az nagyon, addig kevés ember él. Sokáig akartok élni? «Tiszteljed atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj e földön.» 123. dícséret: «Szemeid előtt azok kedvesek» stb. Csak kedvvel és szakismerettel kezelje a tanító e tárgyat, mindig lesz alkalma a II. osztály fogalomkörét tágítani. E fejezetben felhozott példák azt is mutatják, miképen köthető össze a vallástanítás a beszéd- és értelemgyakorlatokkal.

4. Nyelvtan.

A nyelvtantanitás főcélja a népiskolában az, hogy a gyermekek mennél szabatosabban s helyesebben tudják gondolataikat kifejezni úgy szóval, mint írásban; e cél azonban nem a számnélkűli szabálynak szajkómódra való bemagolásával érhető el, hanem szorgalmas, kitartó gyakorlás által; azért «egy nap se múljék el írás nélkül,» s hogy e tantárgy célját se a tanitó, *se más* el ne tévesszze, a «nyelvtan» címet «írástan»-ra kellene változtatni, mert csakugyan skandalum, hogy a legtöbb iskolában (ha ugyan egyáltalában tanitanak nyelvtant) a nyelvtani órát az ó-divatú s gyakorlati hasznot nem nyújtó elemzéssel és szabálymagolással töltik el, míg kréta, penna hónapszámra elő sem kerül. De ennek az a főoka, mert az «írással» a *felügyelet* sem gondol; nyaggatván — *theoretice* — a szegény gyermeket a 7-féle névmással, 5-féle számnévvel s az igeragozás ostoba labyrinthusaival (mily élvezetes egy előadás ez: határozatlan alak, foglaló mód, mult idő egyes szám első személy: *én kapáltam legyen* stb., fújja aztán ezt végig az a szánalomra méltó gyerek, a kire persze az idegen nyelvek kedvéért olyan igealakot akarnak octroyálni, a mit még a szépapja sem hallott. Annyi igaz, hogy olvasókönyvünkben én ilyen időt példa gyanánt sem leltem még idáig egyetlen egyet sem! A kinek az idegen nyel-

vek megérthetése végett szüksége van ilyesmikre, tanúlja meg ott; a népiskola nem progimnázium, a népiskola önálló intézet, mely nem *előkészít* más iskolára, hanem *előkészít* az életre!). Semmiféle nyelvtani szabálynak szoszerinti betanitásába azért sohasem fogok belenyugodni, ilyeneknek kérdezgetéseit pedig még a hivatalos vizsgálóktól sem lehet helyeselni! A gyermek nyelvtani jártasságáról meggyőződni, ez az egyedűl helyes mód: Péter! Jer ki ide a táblához s írd le: «Gyujtsátok meg a faggyúgyertyát. — Megérett a meggy, rajta maradt egy.» stb. Én jótállok érte, hogy oly gyermekek 99%-a, kik különben a nyelvtani szabályokat pompásan fújják, így írnak: «Gyucsátok meg a fagyugyertyát. Megéret a megy, rajta marat egy.» Az oktatásügyi miniszter csak legközelebb panaszkodott, hogy még oly növendékek írási dolgozatai is, kik a *polgári iskolát jelesen végezték*, tele vannak helyesírási hibákkal. Miért? mert «írástan» helyett «nyelvtant tanítanak! Ez legyen azért a főszabály: «Nagyon kevés szabály, nagyon sok gyakorlás!» —

(Folytatása következik). *Παγανὸς.*

TÁRCZA.

40 ÉV.

Orbán József akadémiai tanár önéletrajza.

(Vége).

1849-ben az iskola november 1-sö napján megnyittatott. Az Organisations Entwurfot a Bach-kormány ránk erőszakolván: valamint mindenütt, úgy Miskolcon is, a tanrendszer évről-évre változott. Hánytak, vetettek bennünket, mint a labdát, egyik osztályból a másikba, egyik tantárgyról a másikra. Az osztályrendszert tisztán szakrendszer, majd osztály-szakrendszer, majd szakosztályrendszer váltotta fel, a szerint, amint egyik vagy másik iskola a kormány tanfelügyelőivel kiegyezhetett. Különösen engem csaknem minden évben hánytak-vetettek. Először tanítottam a IV-dik osztályt két évig, majd az I-sö és II-dik osztályt együtt egy évig; majd a III-dik osztályt és a IV-dik osztályban a görög nyelvet két évig. Majd a szakrendszer behozatván, az alsó IV osztályban a latin nyelvet tanítottam 2 évig. Majd a teljes szakrendszer alatt ezek mellett tanítottam hol egyik, hol másik tantárgyat, például természettant, vegytant, természetrajzból az ásványtant, mennyiségtant, történelmet a VII. és VIII. osztályban és német nyelvet, úgy, hogy alig maradt el a gimnáziumban tantárgy, melyet ne tanítottam volna; míg végre 1858-ban a III-dik osztály tanárságával és a III. és IV. osztályban a görög nyelv tanításával állandóan megbízattam, s folytattam 1861. október 1. napjáig.

Ez időközben régi vágyamat valósítandó, az 185½. iskolai év bevégzése után a külföldi egyetemeket akartam meglátogatni. De az akkori zavaros politikai viszonyok miatt útlevelet a külföldre nem kaptam, csak az osztrák birodalmat és Felső-Olaszországot jártam be.

Miket szenvedtünk Miskolcon a Bach-korszak alatt, mily üldöztetéseket állottunk ki mind az iskolai, mind a társadalmi, majd a Schmerling-korszak alatt az egyházi életben is: azokat majd később, szabadidőmben fogom körülményesen leírni; annyivalinkább, mert nemcsak az iskolai, hanem a társadalmi és egyházi életben is, mint a miskolci egyháznak több éven keresztül jegyzője, lényeges részt vettem, annak minden bel- és közügye kezemen menvén keresztül; mígnem az 185⁹/₆₀-dik évben kissé szabadabb napok viradtak reánk.

1861. szeptember végén a szántói egyházkerületi gyülésen a sárospataki főiskola gimnáziumában a IV-dik osztály tanárává választattam, és ugyanezen évben a VII-dik és VIII-dik osztályban a görög irodalom tanításával is rendkivülileg megbízattam. Osztályom el volt hanyagolva, több tantárgy az előbbi évben be nem végezve, e mellett a görög irodalom is tetemes munkát adván, valóban minden erőmet meg kellett feszítnem, hogy iskolai kötelességemet elvégezzem. De végre szigorú rendszerem és szorgalmam a nehézségeket legyőzte; s bár kétszer verték be szigorúságomért ablakomat, sőt egykor egy jogász párbajra is ki akart hívni; de ezen contumelia me non fregit, sed erexit, s év végén jutalmúl az elöljáróságtól nyilvános kitüntetést nyertem.

Két évig tanitottam a gimnáziumban. 1862. évi szeptemberben akadémiai tanárrá választattam, az egyetemes történelem, oklevéltan és latin irodalom tanítására, s 1863. szeptember 15-én tanszékemet elfoglaltam, ily című értekezéssel: *„A világtörténetem feladata s a történész viszonya a történelemhez.“*

Az iskolai év első felének végén az iskolai elöljárósággal némi kellemetlen collisiom is volt. Az ó-kor történetét végeztem be az első félévben, s az iskolai elöljáróság nem volt vele megelégedve, s azt kívánta, hogy mint elődöm, b. e. Csengery József, az egész egyetemes történelmet egy év alatt elvégezzem. Hasztalan mondottam, hogy ez nem akadémiai, hanem gimnáziális előadás lenne ily modorban, s hogy Európa egyetlen egyetemében sem tanítják így az egyetemes történelmet; elvégre is reám határozták, hogy az egészet be kell végeznem, s én rövidre összevonva, a második félévben azt teljesen bevégeztem, s egy rövid Vezérkönyvbe foglalva, még ugyanazon évben kézirat helyett ki is adtam. De a következés csakhamar megmutatta, hogy az én nézetem volt helyes. Mert nehány év mulva a rimaszombati egyházkerületi gyülésen az akadémiai tanítás egyetemi színvonalra emeltetett, a mikor én is négy évre osztottam be az egyetemes történelmet, úgymint: ókor, középkor, újkor, legújabb kor; kiterjeszkedvén az egyes szereplő népek vallás-erkölcsi, tudományos, művészeti és társadalmi életére is, s ezentúl azt folytonosan ily rendszerben tanítottam.

De alig éltem be magamat tantárgyaimba, egyetemes történelmem az új rendszer szerint még ki sem volt dolgozva, midőn a jogakadémia Sárospatakon az új miniszteri szabályzat értelmében újjá szerveztetvén s több új tantárgygyal bővíttetvén, az iskolai elöljáróság ismét az én csekély erőmet vette igénybe. Ennek folytán az 187⁴/₅-dik iskolai ev elején a latin irodalom és oklevéltan előadásától felmentettem s az egyetemes történelem mellett két fontos és nagyterjedelmű jogi tárgy, t. i. az *egyetemes európai jogtörténelem* és *magyar alkotmány- és jogtörténelem* előadásával bízattam meg. Valóban, két tanszék egy egyénnek, melyek közül egyik is elég lett volna egy ember minden munkásságát igénybevenni. Bizony, ezek rám nézve nehéz évek voltak. Az európai jogtörténelem teljesen új tantárgy volt az egyetemeken is. A német és magyar irodalomban még csak két kútfő volt reá, t. i. Schuler-Lyblói német és Wenczel magyar európai jogtörténete. A magyar alkotmány forrásai is még nagyon hiányosak, a régiek elavultak voltak. Emellett «Egyetemes Történelmem« sem volt még az új rendszer szerint kidolgozva. Dolgoznom kellett éjjel-nappal. De végre legyőztem a nehézségeket, megkezdettem előadásaimat, s még ugyanezen iskolai évben mindkettőt be is végeztem.

Azt hittem, hogy az iskolai előljáróság és főtiszteletű egyházkerület méltányosan jutalmazni fogja lelki és testi önfeláldozásomat és munkásságomat; de bizony agyonhallgatták azt teljesen és később is csak sok kellemetlenség és utánjárás után kaptam érte egyszer mindenkorra 400 frtot.

Midőn ezen nagy tantárgyakba is már teljesen beéltem magamat s már arról gondolkoztam, hogy egyik vagy másik tantárgyamban tett munkálataimat összeszedjem s irodalmilag rendezzem: a vallás- és közoktatási minisztérium a *műveltség történetének* előadását a prot. főiskolákban is az akadémiai pályán is követelvén, tanártársaim és az egyházkerület nagybecsű bizalma ismét felém fordult és felhívtak a nevezett tantárgy előadására. Megvallom, hajlott korom miatt, már nem örömest vállalkoztam ezen nagy munkára, de mindemellett nem akartam e bizalomnak ellenszegülni; hozzáfogtam ennek is tanulmányozásához, s a következő 188⁵/₆. iskolai évben abban előadásomat megkezdettem. Sejtelmem nem csalt. E nehéz munka két év alatt úgy megtörte testi erőmet, hogy azóta sem tudtam többé magamhoz jönni.

E folytonosan hányatott mozgalmas élet — mely kortársaim közül a tanári pályán aligha valakinek jutott osztályrészül — teljesen elforgácsolta szellemi erőmet, s nem engedte meg, hogy egyik vagy másik tudományra kiváló figyelmet fordítsak, s azt irodalmilag is műveljem. A tanár bennem az írót teljesen absorbeálta. Egyébiránt dolgozataim mindenik tudományágban teljesen készen vannak, csak össze kellene azokat szednem, rendszereznem és kisimítnom, s itt-ott, hol szükséges lenne, pótolnom. Lelkem rugalmassága még talán e nagy munkát is megbírná. De a 70 éves fáradt test, a 40 éves tanári pálya küzdelmeiben megtörve, meg fogja-e bírni e nehéz munkát? az a jövő titka.

Irodalmi műveim önálló művek, részint értekezések, hírlapi közlések s bírálatok. Önálló művek:

1. *Vezérkönyv a Természettan* tanításához. Krüger után. Készíttetett az egyetemes ref. tanügyi választmány megbízásából Miskolcon. Nyomatott Sárospatakon, 1868-ban. Az irodalom által kedvezően fogadtatván, az országos népiskolai bizottság által is elfogadtatott. 5 kiadást ért. (Lásd bírálatát «Protestáns Egyházi és Iskolai Lap»-ban 1869. (Approbált népiskolai tankönyv).

2. *Kézikönyv* a Természettan tanítására, népiskolák részére, szintén Krüger után. Nyomatott Sárospatakon, 1863. 8 kiadást ért. A népiskolákban mai napig is használtatik Lővy Adolf kiadásában.

3. *Vezérkönyv* az egyetemes történelem előadásához, akadémiai ifjak számára, kézirat helyett dolgozva. Nyomatott 1864-ben. Teljesen elfogyott.

4. *Vezérkönyv* az egyetemes és hazai történelem tanítására, népiskolai tanítók részére. Nyomatott Sárospatakon. 1870.

5. *Kézikönyv* az egyetemes és hazai történelem tanítására, népiskolák részére. Nyomatott Sárospatakon, 1882.

6. *Magyarország története* népiskolák számára. Több kiadást ért, ma is használtatik.

7. *A sárospataki énekkar története*, százados ünnepélyére. Sárospatak, 1882.

8. *Az alapok és alapítványok* jogi természetéről. Kiadatott először a «Protestáns Egyházi és Iskolai Lap»-ban, azután külön kiadásában Sárospatakon, 1882., közelismeréssel fogadtatott.

9. *Államsegély és autonomia.* Kiadatott először a «Sárospataki Lapok»-ban; majd, mint külön lenyomat, röpirat alakjában Sárospatakon, 1884.

Kisebb irodalmi dolgozataim, melyek egyes folyóiratokban mint értekezések vagy bírálatok megjelentek:

1. Sárospatak városának és várának története. Kijött a «Magyarföld és népei» című folyóiratban 1847-ben.

2. Gimnáziumi tanterv, a szántói tanterv alpján, a sárospataki gimnáziumhoz alkalmazva. Sárospatak, 1862.

3. Útazásom emlékei. Kijött a «Losonci Phönix» című folyóiratban 1853-ban.

4. A *Feniek* története Irlandban. Megjelent a «Sárospataki Füzetek»-ben.

Ezeken kivül több hírlapi cikk a napi kérdésekről, a tanügy reformjáról (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1850.), könyvismertetések, bírálatok, fordítások a «Sárospataki Füzetek»-ben és több hallotti beszéd.

Sárospatak, 1888. junius 21.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Az abauji ev. ref. egyházmegye augusztus 28—29. napjain tartotta meg őszi közgyűlését, szokott helyén, Göncön, Fodor Pál, esperes és Comáromy László, egyházmegyei gondnok elnöklete alatt.

Az első nap, reggeli istenitisztelet után, melyen Fürjész Jenő, p.-szinyei rendes lelkész imázott, a városháza tanácstermében gyült össze a gyülésre megjelent közönség, hol elnök-esperes úr, buzgó ima után a gyülést megnyitotta.

A gyülésen meg nem jelenhetett hivatalnokok elmaradását igazoló levelek tudomásvétele után, a szavazatbontó-bizottság jelentése olvastatott fel, melyből kitünt, hogy aljegyzővé *Novák Lajos*, baktai lelkész választatott meg. Amennyiben pedig az időközi szavazás alkalmával úgy a papi, mint a világi tanácsbíróságra senki sem nyert általános szavazattöbbséget, a két-két legtöbb szavazatot nyert egyén a gyülés idejére újabb szavazás alá bocsáttatott. Az ekkor felbontott szavazatok szerint, a világi tanácsbíróságra Csoma István, a papira pedig Varga József, szikszói lelkész lett megválasztva. Minthogy azonban ez utóbbi, esperes úrhoz írt levelében határozottan kijelenti, hogy megválasztatása esetén a tanácsbíróságról lemond, azt el nem fogadja, az egyházmegye a papi tanácsbíróságra újabb szavazást rendelt el.

Pár házi ügy elintézése után, az egyházkerület által véleményezés végett az egyházmegyékhez áttett ügyek vétettek tárgyalás alá, melyek egyike vagy másika mellett a szerint időzött több vagy kevésbb ideig a közgyülés, a mint többé vagy kevésbbé feldolgozva tették át az egyházmegye zöldasztalára a véleményezéssel megbízott bizottságok.

Az egyházkerületi gyüléseket a Fejes István indítványa értelmében óhajtja tartani egyházmegyénk.

Az országos lelkészi gyám- és nyugdíjintézet tervezete, noha voltak, kik a nyugdíjintézet életbeléptetését nem óhajtják, azon csekély módosítással fogadtatott el, hogy az ne lépjen életbe addig, míg elegendő alappal nem rendelkezik tisztességes nyugdíj adásához, tehát legalább 6—10 évig.

A pályázati képesség megállapítására vonatkozó szabályrendeleti javaslat, mint az érvényben levőnél méltányosabb, igazságosabb, de meg szabadelvübb is, elfogadtatott; bár egyházmegyénk ebben sem találja fel az őt kielégítő s megnyugtató oly irányú intézkedést, mely a tehetségesebb ifjakat elidegenítés helyett vonzaná a lelkészi pályára, útat engedvén nekik, t. i. a legszebb készültségüeknek, az első osztályú egyházakba is.

A domesztikai segélyezésre nézve, egyházmegyénk a nagyobb mérvű segélyezésnek híve, de nem oly módozat szerint való segélyezésnek, hogy az egyházak, illetve lelkészi hivatalok, a kapott segélyt visszatéríteni tartozzanak.

Az egyházak javai, megfelelő, egyöntetű rovatos ívek hiányában, nem írattak össze. Ily rovatos ívek készíttetését ajánlja egyházmegyénk a főtiszteletű egyházkerület figyelmébe.

Ezen messze kiható ügyek letárgyalása után egy megindító jelenetnek volt tanuja az egyházmegye, u. i.: Comáromy László, világi elnök úr emelkedett fel elnöki székéből s elérzékenyüléstől rezgő hangon kéri a közgyülést: engedje meg neki, ki 40 év óta szolgálja már az egyházmegyét, s abban az anyaszentegyház ügyét, hogy most az egyházmegye jóindúlatába ajánlja fiát, kit úgy igyekezett nevelni, hogy belőle az egyházmegyének és protestáns vallásunknak munkás és hasznos tagja legyen. «Jogommal vélek élni» — úgymond — midőn őt az egyházmegye tiszteletbeli világi jegyzőjévé «kinevezem.» Egyszersmind szívből jövő szavakkal szívére köté fiának, hogy mint ősei is tevék: legyen az abauji ev. ref. egyházmegyének, legyen protestáns anyaszentegyházunknak hasznos, munkás, jóravaló tagja. Mely szívből jött atyai intés és tanács után, fiát atyai csókjával az anyaszentegyház munkásául felavatá. Egyházmegyénk örömmel üdvözli, a magát az egyházmegye szolgálatába ajánlott ifjú Comáromy Istvánt, ki ez idő szerint a gönci járás közigazgatási szolgabírája, s őt a tiszteletbeli világi jegyzőségre megválasztá. Tehát nem az autonomiát sértő kinevezés folytán lett ő az egyházmegyének tiszteletbeli hivatalnoka — mint az atya téves kifejezése után, oly sokan mondogatták a tanácstermen kivül s emlegetik ma is — hanem az egyházmegye választása mellett, s ily értelemben lett ez ügy jegyzőkönyvezve is.

A kéri és alpári társegyházak azon kérelme, hogy legalább 6 évig rendes lelkészt ne választhassanak és ez idő alatt engedtessék meg nekik, hogy a lelkészi fizetés egy részét részint adósságtörlesztésre, részint az egyház anyagi erejének gyarapitására fordíthassák: ez egyházak anyagi ügyeinek megvizsgálására kiküldött bizottság véleményezése folytán nem teljesítetett, hanem rendes lelkészválasztásra lettek utasítva; a lelkészi díjlevél megkészítése s a lelkészi szolgálatnak fizetés arányában való megállapítása küldöttségre bízatott.

Az egyházmegye lelkész-özvegyeinek felsegélésére alapított Kovács-Komjáti alapítvány ügye rendezve lett, amennyiben az ingatlanok 6 évre, az egyházmegye által is elfogadott haszonbéri szerződések mellett, bérbeadattak. Az alapítványt terhelő 680 frtos betáblázott tartozás, részint az alapítványnak folyó évi 250 frtot tevő tiszta jövedelmével, részint a gyámintézeti pénztárból kölcsönzött összeggel töröltetni határoztatott. Az alapítvány évi tiszta jövedelme jövőre 346 frt 19 krra számíttatott.

Frenczel Bertalan, bozsvai lelkész Szemerére választatván meg: megerősíttetett. Pusztafalu végre-valahára rendes tanítót nyert.

Számos, leginkább csak az egyházmegyét érdeklő ügyben tett még az egyházmegye üdvös intézkedéseket, miket e helyen bátran mellőzhetek; de már lehetetlen fel nem említenem, hogy úgy jelen gyülésünk vendégeinek, mint a nagy közönségnek nemes szórakoztatásáról is szépen gondoskodott az egyházmegye tanítói testülete. Ez ugyanis 28-dikán dalestélylyel összekötött táncmulatságot rendezett, mely a tanítói könyvtár alapítására 72 frt tiszta jövedelmet adott. A dalestélyen a szikszóvidéki tanítói dalárda működött, eléggé változatos műsorozat szerint, a jelenlevők közelismerése mellett.

Fűzy János,
egyházmegyei aljegyző.

A gömöri ev. ref. egházmegye őszi közgyülése.

Horkán tartatott meg, augusztus 30-dikán, Nagy Pál esperes és Farkas Ábrahám legidősbb tanácsbíró elnöklete alatt. Csider Károly egyházmegyei gondnok úr gyöngélkedése miatt nem lehetett jelen.

A nagy gonddal szerkesztett, kimerítő esperesi jelentés felolvasása előtt, esperes úr visszapillantást tett 7 éves esperesi működésére. S nemcsak az ő belső bírája ítélt nyugodtan 7 éves esperesi munkássága felett, hanem az egyházmegyei közgyülés hangulata is lelkes éljenekben adott kifejezést azon megelégedésnek, melylyel egyházmegyénk, tevékeny buzgó esperesének, erélyes, sikerekben gazdag működését kíséri és méltányolja.

A gyülés további lefolyásáról röviden a következőket kívánom közölni:

Néhai Katona Pál, rimaszécsi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró helyére, tanácsbíróvá Ablonczy Pál keleméri lelkész választatott meg. Az egyházi aljegyzőre beadott szavazatokból általános többséget senki sem nyert. Újabb szavazás rendeltetett el Osváth István simonii és Csabay Pál balogi lelkészek között.

Tóth Sámuel, serkei lelkész, tanácsbíró hosszabb gyengélkedése miatt tanácsbírói állásáról lemondott. Tóth Sámuel 20 éven át szolgálta a tractust, előbb mint aljegyző, majd mint főjegyző és tanácsbíró, kitűnő tollal, páratlan hűséggel, és páratlan igazságérzettel. Érdemei jegyzőkönyvileg fognak megörökíttetni. Adja a gondviselés, hogy egyházmegyénk lelkészi karának emez irodalmi téren, katedrában és a családi életben is egyik legkitűnőbb tagja, ki a serkei egyház történetével csak az imént ajándékozott meg bennünket, visszanyerve élte java korában megrongált egészségét s páratlan jó kedélyét, most letett tisztét még egyházmegyénk zöld asztalánál is folytathassa.

Balogh Béla, putnoki lelkész, lelkészi jellegének megtartása mellett, hivataláról lemondott. Sajnosan vétetett tudomásúl. Egyházmegyénk egyik kipróbált régi jeles vezérét, Balogh Béla urat, a jövő szent-György napon túl is, a mikor a működő lelkészkedés teréről lelép, szívesen óhajtván, hogy tanácsbírói székében megmaradjon, felvettetett az az elvi kérdés, vajjon a nem működő, de papi jellegét megtartott lelkész lehet-e az egyházi törvények szerint egyházi tanácsbíró? E kérdés eldöntése azonban a jövő időkre bízatott.

Gőz Ferencz feledi jeles tanitó, előnyösebb állásra, a felsőborsodi Kazinczra választatván meg, időközileg is elbocsáttatott. Az esperesi jelentés szerint 8 rendes és 3 segédtanitóra volna szükségünk. Tanitóink fizetése, kivált a mostani nyomott életár mellett, oly csekély, hogy megélni belőle teljes lehetetlen. A 13 köből gabonás állomásokra, családos ember nem vállalkozhatik. A gimnáziumi négy osztálylyal 8 évi tanfolyamot végzett diplomás tanitó jogosan kér és vár fáradozásáért ennél nagyobb jutalmazást. E sajnos jelenség élénk «memento» arra, hogy egyházunknak iskolái, tehát önmaga érdekében legégetőbb kérdése a tanító-fizetéseket a tisztességes megélhetés feltételeinek megfelelőleg biztosítani.

Új iskolalátogatókká választattak, az eltávozott Bálint Dezső és lemondott Sághi Sándor helyébe, Nagy János szutori és Nagy Béla, g.-szkárosi lelkészek.

Esperesünk a tanügy érdekében, meg tanitóink munkakedvének fokozása végett is 5—5 forinttal a következő pályakérdéseket tűzte ki:

I. Hogy ébresztheti és fejlesztheti a tanitó növendékeiben legsikeresebben az erkölcsi érzetet? II. Adassék a természetrajz tanitásának módszere, tekintettel arra, hogy a gyermekekkel e tantárgy megkedveltessék.

Lelkészeink közül már 26-an irták meg egyházuk történetét.

Épitkező egyházak a következők: Kálosa épit templomot és tornyot, Poszoba tornyot, Zubogy templomot és paplakot, Simoni iskolát, Rimacsécs parochiát renovál.

A konvent által kidolgozott gyámintézeti alapszabályjavaslatot egyházmegyénk némi módosításokkal fogadja el.

A domesztikai segélyezésnek pedig mind a Szász Domokos, mind a Fejes István által javasolt módját mellőzendőnek ítéli. (Lásd a vezércikkben!)

A gömöri egyházmegye e szerint megmarad a segélyezés eddigi módja mellett, a melynek sok hibája mellett sok előnye is van, s hogy ezen előnyök jobban felhasználhatók legyenek, helyesli az egyházak vagyoni helyzetének összeirását s javasolja, hogy a missiókra kevesebb összeg fordittassék, s a lelkészek segélyezésénél is alaposabb körültekintést tanácsol s e részben bizonyos elveket állapit meg arra nézve, hogy mely lelkészek lennének csak segélyezendők.

A pályázati képesség megállapitására beadott szabályrendeletjavaslatot elfogadja egyházmegyénk. Mindössze két észrevételt tesz rá. Igy például okvetlenül kihagyandónak véleményezi a javaslatból az életkorra vonatkozó részt, azt, hogy a segédlelkész, míg a 24-ik élet évet be nem tölti, lelkészi állomásra nem pályázhat. Eddig arra, hogy valaki 24 éves kora előtt rendes pappá lett volna, alig volt példa; ezután sem igen van erre kilátás, még az új szabályzat mellett sem, és ha mégis megtörténnék, az illető nagykorúsithatná magát. Ha pedig a főtiszteletű egyházkerület igen ragaszkodnék e ponthoz, akkor is, szerintem, e javaslat indokainak megfelelőleg, az volna e pont alá behozandó, hogy ha az illető pályázó a jelöléskor a 24-ik évét még nem töltötte is be, de igazolja, hogy az állomás törvényszerű elfoglalásakor már azt betöltendi, kijelölhető.

Az egyházmegye második észrevétele arra a kérdésre vonatkozik, a mit e lapok mult évi 48. számában *„Figyelő“* is feszegetett. T. i., ha a 2-ik pont g) alpontja szerint, egy hét éves segédlelkész pályázhat III. osztályú lelkészi állomásra, hát az a lelkész, a ki hasonló bizonyitvány mellett 5 évig volt káplán s két évig rendes lelkész, pályázhat-e? Vagy hogy a gyülésen felhozott példánál maradjak, ha a 3-ik pont e) alpontja szerint, mindkét vizsgáról jeles bizonyitványnyal bíró káplán, 6 évi szolgálat után bír II. osztályú pályázati képességgel: vajjon hasonló bizonyitvány mellett bír-e hasonló pályázati képességgel az a rendes lelkész, ki 4 évig volt káplán s két évig rendes lelkész? Egyházmegyénk abban a vélekedésben van, hogy bírjon. S azt javasolja, hogy egy külön pontban mondassék ki, hogy a segédlelkészi és lelkészi szolgálati évek nemcsak külön-külön, hanem együtt számitva is adjanak pályázati képességet.

Az őszi egyházkerületi gyülésekre vonatkozó Fejesféle inditvány szivesen elfogadtatott, annyivalinkább, mivel egyházmegyénk ilyen irányban már korábban is tett javaslatot. Egyszersmind azt is kimondotta, hogy ezután őszi egyházmegyei gyülést csak azon esetben tart, ha sürgős, halaszthatlan és fontos ügyek azt elkerülhetlenné teszik.

Hogy több helyi ügyek miként lettek elintézve, azzal nem kívánom fárasztani e lapok olvasó közönségét, csak két dolgot nem hagyhatok még említés nélkül. Egyik az, hogy a közebéd folyama alatt a közgyülés táviratilag üdvözölte szeretett gondnokát, Csider Károly urat, a ki a marilla-völgyi vízgyógyintézetben keresi a mindnyájunk által legforróbban óhajtott minélelőbbi teljes megerősödését; de ő itt is megelőzött bennünket, mert míg a küldendő távirat fogalmaztatott, az ő távirati üdvözlése is megérkezett. A másik az, hogy a gyűléstartás költségei miatt aggodalmaskodó kicsiny Horka, kitűnő papjának, Szkárosi Gusztáv úrnak és kedves nejének nemes áldozatkészsége, fáradhatlansága és szives vendégszeretete folytán, oly kifogástalanúl tehetett eleget a gyűléstartás nehéz kötelességeinek, hogy a gyűlésen jelenlevők mindenike a legszebb, legkedvesebb emlékekkel távozott el kebeléből. Vattay László.

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéhez.

III.

1745. julius 21. Lúcon tartott egyházkerületi gyülés.

1. A négy egyházmegye: *Abauj, Borsod, Ung* és *Zemplén* szavazatával, *Tsáji Márton,* miskolci első lelkipásztor *választatott*[1] el szuperintendensnek. És a szentháromság egy örök Isten nevére letett hittel fogadván, hogy, mint a négy egyesült Dioecesis superattendense, minden kötelességét az artikulusok szerint, a szeniorokkal együtt, hiven, részrehajlatlanúl fogja teljesiteni: azonnal felszenteltetett, következő módon: Letérdelve, kezében a bibliával és kánonokkal, a legidősebb szenior — egymaga — fejére tette kezét és igy beszélt — latinúl — itt hű fordításban közölve: «Én, *Szentandrási Mihály,* abauji esperes, vett megbizás folytán, Zemplén, Abauj, Borsod, Ung széniorjainak és papjainak, valamint a főkúrátor és több condeputatusoknak képében, tégedet, tisztelendő testvéremet, Tsáji Mártont, a nevezett diocesisek superattendensévé teszlek (creo), kinevezlek, declarállak. Viseld ezen hivatalt, az eleinktől bevett kánonok szerint, az Atya, Fiú, Szentlélek Istennek nevében. Amen.[2]

2. Ugyanez alkalommal, *Előri Pál,* a sajó szentpéteri egyház lelkipásztora, *Generalis-egyházkerületi notariussá* választatott és feleskettetett.

1745. október 21. A borsodi tractus Alacskán tartott synodusának végzései.

1. *Borsodi esperessé: Előri Pál,* s.-szentpéteri lelkipásztor választott, a tractus szavazatával. Le is tette az esküt azonnal, hittel fogadván, hogy «a kormánya alá rendelt eklézsiákat Isten törvénye és az Artikulusok szerint fogja igazgatni, superattendensének engedelmeskedik, bevett ritust helyeselvén, szakadást nem csinál.» Azután ott mindjárt fel is szenteltetett, azon szertartással, melylyel nem rég püspöke; mégis annyi különbséggel, hogy itt a felavatási igéket mondott Tsáji Márton, superintendensel még három legidősb assessor, köztük Szentpéteri György, gesztelyi lelkész tette kezét az új esperes fejére.

2. Tractualis főjegyzővé *Jólsvai Ferenc,* sajó-keresztúri lelkipásztor neveztetett ki (denominatus), a ki a késő

[1] Még akkor szó sem volt az egyházak választási jogáról. Szavaztak, választottak a legtöbbször partialis vagy generális zsinatnak nevezett gyülésen jelen volt esperesek, assessorok, küldöttek, s talán itt legelőször: a világi gondnokok és patrónusok saját nevökben, mint a ref. anyaszentegyház képviselői.

[2] Mi történt még ezután ez ügyben? hallgat róla az irás.

maradék részére, ezután jegyzette a végzéseket, sub novo regimine, az *új korszakban* imádkozván: «Uram e legnehezebb időben és munkában segélj ismerni téged és magamat: «nosse Te et nosse me.»

3. Aljegyzővé: *Miskolczi Mihály*, ónodi pap neveztetett ki; a főjegyző feleskettetett.

4. *A borsodi egyházmegye assessori kara* restauráltatott és a tagok itt először névről-névre beírattak, a mint következik: 1. *Hódosi Sámuel*, egykor szikszói pap, 90 éves; 2. *Bagosi Márton*, csanálosi; 3. idb. *Szentpéteri György*, gesztelyi; 4. *Szombathi Márton*, hegymegi; 5. *Enyedi István*, edelényi; 6. *Zsérczi György*, bölcsi; 7. *Polgárdi István*, diósgyöri; 8. *Thunyogi Miklós*, átányi; 9. *Aszalai János*, bábonyi; 10. *Jolsvai Ferenc*, s.-keresztúri pap s tractus notáriusa; 11. *Ecsegi János*, cserépi; 12. *Hejczei István*, mező-keresztesi; 13. *Szentpéteri János*, emődi; 14. *Előri Pál*, s.-szentpéteri p. senior; 15. *Vatai János*, rimaszombati; 16. *Dálnoki Sámuel*, simonii; 17. *Féli Dániel*, zsipi lelkipásztorok. Most választott *új tanácsbírák:* 18. *Kállai János*, serkei; 19. *Töltzeki Péter*, kesznyéteni; 20. *Lukács István*, szikszói; 21. *Tokaji György*, miskolci; 22. *Sárkány István*, nagy-mihályi; 23. *Vitéz Bálint*, vályi; 24. *Mező István*, vadászi; 25. *Baranyai Péter*, szederkényi ecclesiarum ministri.

Folytatólag, itt előfordúlt tárgyak és végzések:

5. Tornalján Tornaljai György úr a papot illető dézmát megtagadván: maga Csáji Márton menjen ki, a legkitűnőbb patronusokkal restitutiora.

Ugyancsak Tornalján Tasnádi István, lelkipásztor más ügyben bűnösnek találtatván: hivatalától felfüggesztetett.

6. *Általános határozatok:* «Bármely egyházban az *özvegységre* jutott asszony, ha az egész birtok reá marad, az első évben egész-, azután féldíjt fizessen a papnak. Zsellér-özvegyek 3 sing vásznat, vagy annak az árát.»

7. «*Lutheránusok*, ha a kálvinista miniszter szolgálatjával kivánnak élni, annyit fizessenek, mint a mieink. Lutheránus és katholikus vegyes házasok féldíjt.»

8. «Ha a *Visitatio* alkalmával nem tétetett panasz, a pap vagy iskola-rektor ellen: a synodus folyama alatt már az ily egyház panasza fel nem vehető.»

9. Mihály-napra papjának, rektorának minden egyház megfizesse illetőségét. Utolsó *terminus* mégis Márton-napja.

10. «Bármi célra *kéregessenek* az egyházak küldöttei: szuperintendenstől és esperestől pecsétes levelet mutassanak. E nélkül idegenekül tekintsék őket a papok.

11—14 A *Deficiens papok és özvegy papnék részére Tsáji Márton nagyérdemű superintendens egy kertet vett* a Miskolci első pap parókhiális laka mellett 24 frton. Hálás elismerés érette! *Egész ára a közkasszából fizessék ki. Építeni kell rajta Cellákat, szükség esetén nagyobbítani a fundust.*[3]«

Szentpéteri Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

[3] Üdv Csáji Márton szellemének ím e nagy és szép gondolatira! Mi történt ezután ím e kezdeményezéssel? arra az itt ismertetett jegyzőkönyv nem ad felvilágosítást. Csak azt tudjuk, hogy mai napság «nincs egyházkerületünk birtokában a kert, s ha van is talán rajta cella: abban ugyan egy deficiens pap vagy özvegy sem lakik. Talán a derék ős mostani főtiszteletű utóda lesz oly szíves utána nézni és megfelelni a kérdésre azzal együtt: nem látná-e magához és hozzánk illőnek a majdnem másfél század előtt született s ma is alvó csecsemőt felkölteni, felnevelni.

— **Huszonöt év előtt.** Hazai tanügyünk történetében általában, a sárospataki ref. főiskolában pedig különösen is nevezetes mozgalom indúlt meg ezelőtt 25—26 esztendővel. A tanügyet a tanrendszer javítása és a tanerők szaporítása által emelni: ez volt a főiskolai előljáróság buzgó törekvése. Bölcs előljáróink nagy körültekintéssel láttak a reformokhoz és mindenekelőtt a jó tanárok által akarták a főiskola hírnevét öregbíteni és a legjobb sikert biztosítani. A gimnáziumi tanerőt 9-re szaporították (1862. tavaszi közgyűlés 31. pontja), a rendes jogtanárok számát 4-re emelték, s a bölcsészeti szak emelése is törekvésük tárgya volt. Főleg a gimnázium, jogakadémia és tanító-képezde volt mégis a buzgólkodás tere. *Csoma Mihály*, az ifjúság kedvence és *Antalfy János*, sok jóravaló mozgalom indítója, a jogakadémiába tétetett át; utóbbi a büntetőjog tanszékére; *Emődy Dániel* «a jogtudomány és journalisztika terén is mindenki által ismert férfiú» (i. jk. 32. p.), a magyar magánjog tanári székére nagy lelkesedés és szép remények között elválasztatott; *Árvai József* akadémiai tanári ranggal a tanítóképezde élére állíttatott; *Zsindely István* a tanító-képezdéből a gimnáziumba helyeztetett át s a Molnár István nyugalombalépése, *Apáthy János* és *Pálkövy Antal* halála következtében megüresedett helyekre — az idősbség jogának fentartása mellett — *Nemes Ferenc*, csurgói tanár, *Szinyei Gerzson*, pályavégzett s külegyetemeket látogatott ifjú; *Tóth Miklós*, sárospataki képezdei gyakorló iskolatanító gimnáziumi tanárokká választattak s *Kérészi István* «szinte pályavégzett s külegyetemen lévő ifjú oly feltétellel választatott el, hogy a francia nyelv tanítása, bizonyos gimnáziumi tudományok tanítása mellett rendes tiszte leend» (1862. őszi közgyűlés 139. p.); majd *Kiss József*, előbb tályai, utóbb sárospataki tanító, a tanítóképezde tanárává választatott; *Orbán József* pedig a 4. osztály tanárságát az akadémiai történelmi tanszékkel cserélte fel. A nevezett jelesek egy része már síri álmát aluszsza; kettő közülök a mult évben, egy már 3-ad éve megérte sárospataki tanárságának 25-ik évét; egy — Kiss József — tanfelügyelői állásra mozdíttatván elő Sárospatakról elköltözött. A szép sorból *Emődy Dániel*, *Nemes Ferenc* és *Szinyei Gerzson* akadémiai tanárok éppen most jutottak el tanárkodásuk 25-dik évének végső pontjához. *Szinyei Gerzson* a 4-dik gimnáziumi osztálylyal még 1863. szeptember 2-dikán megkezdte tanári működését, a melyre — mint gimnáziumi tanítványai bizonyítják — a gondviselés jótetszéséből hívatott el; *Emődy Dániel* pedig szeptember 14-dikén tartotta meg — ötöd magával — közöttük *Nemes Ferenccel* és *Orbán Józseffel* akadémiai tanári székfoglalóját (A gimnáziumi tanárok akkor nem kötelezettek székfoglaló beszéd tartására). Hogy e most már 25 éves tanári pályára tekintő társainkat milyen remények közt és minő szeretettel fogadta egyházkerületünk, arra nézve álljon itt az 1863. őszi közgyűlés jegyzőkönyvének 197-dik pontja: «Elnökeink szóval jelentik, hogy a Sárospatakon folyó évi julius 13-dikán tartott közgyűlés 134. számú határozata folytán, a főiskolai új tanárok ünnepélyes beigtatása szeptember hó 14-dik napján az ő elnökletök és számos iskolaügy-barátok jelenlétében minden jelen voltak köztetszésére megtörtént; az illető tanár urak jeles székfoglaló beszédeket tartván, folytonos szellemi élvezetet nyújtottak a jelen volt közönségnek s az esküt letevén, hivatalukba megerősíttettek. Elnökeink jelentése kedves tudomásúl vétetett, egyszersmind, többek óhajtása után, a beigtatott tanár urak székfoglaló beszédeinek kinyomatása oly módon határoztatott el, hogy a „*Sárospataki Füzetek*“ t. szerkesztője felkéretik arra, miszerint ezen jeles beszédeket füzeteibe egyenként felvevén, bocsássa világ eleibe s a kinyomatás

alkalmával mindeniknek kétszáz példányban utánnyomatását eszközölje, nyomdai pénztárunk viselendvén az utánnyomatás költségét.» Ez történt *25 év előtt!!* A 25 év lefolyása közben *Szinyei Gerzson* akadémiai tanárságra a nagyemlékű *Erdélyi János* székébe emeltetett s társaival együtt ott forgolódik ma is élénk munkaszeretettel és kötelességérzettel. Érdemeik méltánylása első sorban nem a mi tisztünk s tudva azt, hogy ünnepeltetésök elől mindhárman szinte aggodalmasan húzódtak el, nem is kisérljük meg — ezúttal — tetteik koszorúba fonását, hanem a huszönöt év előtti időkre emlékezve, áldjuk a gondviselést, hogy őket ide vezérelte a sárospataki főiskolába s egy negyedszázados hasznos működés után megengedte nekik, hogy ép testtel és lélekkel kezdjenek egy újabb időszakot ad multos annos!

— **Lelkészválasztás.** Az *ároktői* egyház (Borsodmegye) lelkészeül, folyó hó 2-dikán nagy szótöbbséggel *Szabó Károly* dorogmai lelkész választatott meg. Sok szerencsét az előléptetéshez.

— **A tanév elején.** Régen hangzott annyi panasz a sárospataki főiskola udvarán sereglő szülők ajkairól, mint a közelebbi napokban. A sok *elégtelen* tanjegyű gyermek ott pironkodott az aggódó apa vagy anya oldalán, a kik egymásnak beszélték el fájdalmaikat s együtt rostálgatták az intézetet, ennek szigorúságát, egyes tanárait stb. Voltak, a kik szeretteiknek védelmére mesterséges okokhoz folyamodtak s másokban keresték saját vígasztalásukra a hibát. Csak kevesen ismerték el, hogy az intézet szigorúsága a szülőknek is javára céloz, a tanügy érdekében pedig elengedhetetlen kötelesség. De nem ez volt a legfőbb ok a panaszra, hanem a miniszternek az a rendelete, a mely megtiltotta az 1-ső gimnázium osztályba 65-nél, a másodikba pedig 60 növendéknél többnek felvételét. Sokan hihetetlennek tartották, hogy ilyen rendelet léteznék, s különösen a nem protestáns szülők voltak megakadva, a kiknek várakozniok kellett addig, a míg a határidőn belől a magunk felekezetebeli növendékek érkeznek s csak ezek után lehetett reményök gyermekök felvételéhez. A létszám — mint tudjuk — betelt, sőt egyesek annak betelése előtt is elsiettek körünkből, reménytelenül és zúgolódás közt. Az előljáróság legközelebb tanácskozni fog a *parallel osztályok* kérdésében s bizonyára meg fogja találni a csomó megoldásának leghelyesebb módozatát, azt t. i., a mely a főiskolának több-több szívet hódít inkább, mintsem elhidegít attól.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület** őszi közgyűlése folyó hó 25-dikén Szikszón (Abaujmegye) fog megtartatni.

— **A theologusok első alapvizsgája** folyó hó 4—5. napjain tartatott meg Sárospatakon, püspök úr akadályoztatása miatt *Fejes István* főiskolai algondnok elnöklete alatt, *Dókus Gyula* és *Nagy Pál* kül-tagok jelenlétében. A másod évet végzett 18 növendék közül 16 adta be írásbeli dolgozatát, a kik közül azonban kettő a szóbeli vizsga elől visszalépett, egy pedig majdnem egész szünidőn át tartott és hitelesen igazolt betegsége miatt decemberre kapott vizsgai határidőt; kettő pedig egyátalában nem jelentkezett. Az ilyen módon 13-ra olvadt alapvizsgások közül 3 minden tantárgyból *jeles* eredménynyel, 2 általános *jeles*, 3 általános *jó*, 3 általános *kielégítő* osztályzattal tette le a vizsgát, 2 pedig egy-egy tantárgyból a decemberi pótvizsgára utasíttatott.

— **A sárospataki tápintézet** jövője iránt az «Egy tanítvány» felhívása folytán egyre szélesebb körűvé válik az érdeklődés, jóllehet idáig még a felhívást csak alig nehány egyénhez volt módunkban eljuttatni azokon kivül, a kik lapunknak előfizetői. Egyesek lelkesedéssel üdvözlik a mozgalmat, s javaslatokat közölnek annak mennél nagyobb sikere érdekében; mások sajnálkozva emlegetik szegénységöket, a mely akadályozza őket halájok méltó lerovásában és várakoznak azok megmozdúlása után, a kiket = szerintök — első helyen illet — már t. i. földi szerencséjök miatt — a jó példaadás. Az *„Egy tanítvány“* és a mi csekély ajánlatunkon kivül idáig *Enyiczkey Gabor* sátoralja-ujhelyi ügyvéd a következő sorok kíséretében küldött 10 frtot: «A Sárospataki Lapokban közölt lelkes felhívás folytán, a főiskolai tápintézet alapjának gyarapítására küldöm e csekély összeget. Szíveskedjék nemes céljához juttatni . . . stb. *Ujlaki János*, lasztoméri lelkész, a maga ajánlatát szerkesztőségünkhöz intézett eme lelkes sorokkal kísérte: «Az *„Egy tanítvány“* által írt buzdító közlemény a háládatlanság érzetét költötte fel bennem; mert régebben elhatároztam már magamban, hogy mindazokra a jótékony célú intézetekre, a melyek jelenlegi magasztos hivatalom elnyerésében segítettek, én is fogok áldozni, azok alaptőkéjét csekély adományommal én is növelni fogom. Régi szándékom teljesítésében azonban sokféle körülmény által gátoltattam. Te tudod legjobban, hogy mint szegény fiú, mily nehezen jutottam hivatalomhoz, a mit leginkább tanáraim pártfogásának és a tápintézetnek köszönhetek. Régen tűnődöm már én a felett, hogy a nemzetnek azon napszámosai, a kik a hazának és egyháznak művelt polgárokat, jeles fiakat nevelnek, nem, vagy csak kivételesen szerezhetnek maguknak vagyont, gazdagságot; mert minden idejöket felemészti a nagy és terhes munka, s a mikor már nem bírják tovább viselni a terhes hivatalt, majdnem a kegyelem-kegyének néznek elébe öregségök napjaira; családjokat pedig a legnagyobb nyomorúság közt tengetik. — Hogy a *tanári nyugdíjintézet* tőkéjét, hacsak egy homokszemmel, én is növeljem s *a tápintézet* virágzását némi részben én is elősegítsem: itt küldöm a kötelezvényt stb. stb. A formásan kiállított, két tanú aláírásával ellátott kötelezvény szerint, nevezett lelkésztársunk 1888. október első napjától az 1898-dik év október első napjáig évenkint 1, azaz egy métermázsa búzának, a nagymihályi piaczi árát fogja a tanári nyugdíj- és tápintézet pénztárnokaihoz beküldeni, a mely összegek a két intézet tőkéjének növelésére fordítandók. *Vass Mihály* gégényi lelkész így ír: «A Sárospataki-Lapok 33-dik számában közzétett felhívás folytán itt küldök egy homokszemet (1 frtot). A hátralevő 9-et is, a mint tehetségem engedi, kötelességemnek tartom — hálám felettébb csekély jeléül — az *„alma mater“* lábaihoz rakni. — *Dr. Kun Zoltán*, főiskolai orvos 10 frt adott az «Egy tanítvány» által indítványozott célra.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *gömöri* egyházmegyéhez tartozó *putnoki* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állomáshoz kötött jövedelem termesztményekben és némi készpénz- és stólában 914 forintra van felvéve és így a II. osztályba tartozik.

A pályázati kérvények kellően felszerelve október hó 1-ső napjáig beadandók nagytiszt. *Nagy Pál* esperes úrhoz *Tornallyán*.

Miskolc, 1888. szept. 3.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 38. szám. Sárospatak, 1888. szeptember 17.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Kerületi gyűléseink apasztásakor.» *Radácsi György.* — Az iskolai év megnyitása Sárospatakon.» R+r. — «A logostan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.» *Rácz Lajos.* — «Lelkészértekezlet a nagy-bányai egyházmegye nagy-paládi körében.» *Nagy Elek.* — A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Gyarmathy József.* — A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Vadászy Pál.* — «Az alsózempléni egyházmegyéből.» *Kónya András.* «Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Homoki Antal.* — «Vegyes közlemények.»

Kerületi gyűléseink apasztásakor.

Ha egyesek mulasztással nem vádolnának is a miatt, hogy a kerületi gyűlések számának apasztására *Fejes István*, főiskolai egyházi algondnok által a legközelebbi miskolci gyűlésen tett és az ő kérésére az egyházmegyékhez «tárgyalás és véleményezés végett» beküldött indítványnyal szemben, hallgatagon viselkedünk . . . és ha némely jó barátaink s munkatársaink e hallgatásunkat lapunk korábbi álláspontjával való szakításnak és több effélének nem magyarázgatnák is; sőt, ha senki semmiben nem kárhoztatna is: a felvetett fontos kérdésben, a legközelebb nyilvánossá lett és leendő jelek hatása alatt, akkor is szólanunk kellene; mindenekfelett azért, hogy legalább önmagunk által ne vádoltassunk.

A jelek, a melyek szólni késztenek, egészen meglepők, s ha alanyi érzéseinkkel is szabad beszámolnunk, valóban szomorúságra hangolók. Egyházmegyéink ugyanis, a mint a gyűléseikről szóló hivatalos és nem hivatalos tudósítások igazolják — talán az egyetlen Alsózemplén kivételével — valamennyien csatlakoztak a kérdéses indítványhoz; tehát mintegy kapvakaptak az abban kínálkozó előnyökön, t. i., hogy ezentúl nem minden nyolcadik, hanem csak minden tizenhatodik évben lesznek kitéve a kerületi gyűlések elfogadásával járó kellemetlenségeknek, s évenkint egy-egy gyűlésre való menetel hivatalos költségei zsebükben maradnak.

Volt olyan egyházmegyénk is — és pedig az elsők közül való — a mely az ezentúl már csak két évenkint tartandó sárospataki gyűlésekkel szemben is, első sorban a saját kényelmére gondolt, biztosíttatni akarván magát a kényelmes lakás és a mérsékelt árú, tisztességes, jó ellátás felől. Egy másik és egy harmadik egyházmegyénk pedig csak úgy hajlandó — még minden második évben is — Sárospatakra járni gyűlést tartani, ha ez ellen a sárospataki egyháznak és főiskolának semmi kifogása nincs; ha ezek a gyűléstartás által reájok váró teher alól nem húzódoznak.

Ime, a jelek, a melyek szólni késztenek! Az tűnik fel nekünk, s bizony elszomorítólag, hogy e kérdés tárgyalásánál egyházmegyéink mellékes dolgok feszegetésébe tévedtek, s a főérdeket: a sárospataki főiskola érdekét és a saját jogaikat ez iskolával szemben, egészen figyelmen kivül hagyták; legalább a gyűléseikről szóló tudósítások ezt igazolják!

Mert nem az ám e tárgynál a fő- és legfőbb kérdés: vajjon sok-e, kevés-e a két vagy három kerületi gyűlés évenkint? Nem is az: ha közel vagy távol van-e tőlünk Sárospatak és van-e ott elegendő kényelem; hanem az a főkérdés: vajjon a sárospataki főiskola érdekében jót teszünk-e akkor, a mikor az aratási gyűlések eltörlésébe beleegyezünk? Természetesen, e kérdésre adandó feleletnél elsősorban az lett volna megvitatandó és eldöntendő: minő károk vagy előnyök származtak idáig a sárospataki gyűlésekből az egyházmegyékre, a kerületre és mindenekfelett magára a főiskolára, erre a most már egyetlen egy felekezeti tanintézetünkre?! Csak, ha az derült volna ki, hogy a Sárospatakkal való gyakori érülközés veszélyes a megyékre és a kerületre, az autonomiára pedig vagy az egyéni jogok gyakorlására s érvényesítésére hátrányos, s magára az iskolára, annak tanáraira, növendékeire sérelmes vagy veszedelmesen előnyös . . . csak, ha minden, még maga a főiskola, ennek igazgató-tanácsa és tanári kara is (a melyről a jóakaratot szintén szabad és illik is feltételeznünk!) az aratási gyűlések ellen nyilatkozott volna . . . csak akkor volna érthető — szerintünk — az a nagy egybehangzóság, a melylyel az egyházmegyei tudósítások az aratási gyűlések eltörlésére vonatkozó indítványt köszöntik.

Dehát idáig az aratási gyűlések ellen még egyetlen komoly és elháríthatatlan panasz sem merült fel, s az az érv is, a melyet az *Indítvány* említ, hogy

t. i. „*a főiskolai igazgató-tanács, jelen szervezete mellett, a főiskola ügyeit különben is elvégzi*“ . . . inkább csak az igazgató-tanács *mellett*, mint az aratási gyűlések hasznos volta *ellen* nyilatkozik, s az így szerezhető előny ingyen sem ellensúlyozhatná — legalább a mi szerény véleményünk szerint — azt a veszteséget, a mely a sárospataki főiskolára háramolhatik az által, hogy ide *az egyházkerület, mint olyan, ezentúl csak két évben egyszer fogna majd betekinteni*, s akkor is olyan időben, a melyben az iskolai dolgoknak csak a kezdetét láthatja majd, csak az alakúlást, a szervezkedést; az eredmény felől pedig legfölebb az igazgató-tanács jegyzőkönyveinek végighallgatása és tudomásúlvétele által értesül. Attól tartunk, hogy a felügyeleti jognak ilyen gyakorlása keserűen fogja magát megboszúlni, éppen magán az elsősorban érdekelt tanintézeten; mert szaporítani fogja a «sem hév, sem hideg» jóakarók számát, elvágván az érdeklődők elől a lelkesedésre gyújtó alkalmakat.

Ez irányban már elég messze haladtunk s ideje volna talán ez úton megállapodnunk. Köztudomású dolog, hogy a sárospataki főiskola — újabb s jelenben is érvényes szervezete szerint — az igazgató-tanács megalkotásával az egyházmegyéktől, mint olyanoktól, elzárta magát; a régi számvevőszékek megszűntetése, a lelkészképesítő-vizsgálat új szervezetű bizottsága . . . mind az egyházmegyék jogainak csonkításával járt. Nem rajongunk a régi állapotokért; nincs is okunk sajnálkozni az egyházmegyék jogainak ilyetén korlátozása felett (annyival kevésbbé, mivel ők magok sem igen sajnálkoznak); de azt hiszszük, hogy az érűlközési alkalmak kevesbítésében immár elértük azt a fokot, a mely a fagyponthoz vezet.

Ismételnünk kell, hogy — szerintünk, sőt az egész tanári kar szerint is — az aratási gyűlések eltörlése nem egyeztethető össze sem a sárospataki főiskola féltett érdekeivel, sem az egyházkerületnek, mint felügyelő-hatóságnak magasabb hívatásával. Szerintünk a tiszáninneni egyházkerület szellemi központja a sárospataki főiskola; ennek pedig éltető levegője a nagy közönség érdeklődése és szeretete. Ezt az érdeklődést és szeretetet ápolni, fokozni a legkitűnőbb alkalom éppen az aratási gyűlésekben kínálkozott idáig, a melyeket — csekély számánál fogva — sem a mi igen jeles és minden tekintetben hivatott igazgató-tanácsunk, sem az ezentúl majd két évenkint itt tartandó őszi gyűlések, nem képesek kárpótolni s illetőleg helyettesíteni.

A tanári kar éppen legközelebb utasíttatott arra, és pedig egyházkerületi és igazgató-tanácsi végzés által, hogy az aratási záróvizsgák ünnepélyesebbé tételéről, azok rendezéséről gondoskodjék . . . s úgy tudjuk, hogy a tanári kar ez utasítást az aratási gyűlések eltörlésével nem tudja együtt gondolni s a kettőt egymással kibékíteni.

A mi azt az aggodalmat illeti, hogy a szeptemberi gyűlések a főiskolára és a sárospataki gyülekezetre hátrányosak is lehetnének . . . erre nézve bátran állíthatjuk, hogy a sárospataki gyűlések sem az egyháznak, sem az iskolának semmi különösebb megterheltetésével nem jártak; az egyesek pedig a reájok jutott terhet a magasabb érdekek szempontjából mindenkor zúgolódás nélkűl emelték.

A sárospataki főiskola tanári kara — úgy hiszszük legalább — megtiszteltetésnek tekintette volna magára nézve, ha ebben az őt és a főiskolát elsősorban érdeklő nagy kérdésben — úgy, mint a kicsinyekben is szokott történni — szintén véleményadásra utasíttatott volna.

Ennyit akartunk összesen elmondani a dolog érdemére s feleletűl azoknak, a kik hallgatagságunkat félremagyarázták.

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Az iskolai év megnyitása Sárospatakon.

Hatodik szeptember helyett nyolcadikán, de különben a lényegre nézve a szokott módon folyt le az iskolai évet megnyitó ünnepély a sárospataki főiskolában, az igazgató-tanács, a tanári kar és a tanuló ifjúság jelenlétében. A kik valami rendkivűlit vártak, például a 25 éves tanárok nyilvános ünnepeltetését, azok fájdalmasan csalódhattak ugyan, a nélkűl azonban, hogy csalódásuk miatt bárkit is okolhatnának a jubilálandókon kivűl, a kik sehogysem egyeztek bele, hogy a nagy nyilvánosság előtt öreg tanároknak minősíttessenek. . . . De volt valami szokatlan mégis a megnyitó ünnepélyen, ott ült ugyanis a tanárok között egy ismeretlennek tetsző férfiú, őszbeborúlt, kis termetű, a kinek kiléte után igen sokan lettek kíváncsiakká, azt gyanítva némelyek, hogy az oldalzsebe tele van a 25 éven át fáradozó tanároknak hozott aranykeresztekkel. *Szabó Károly* volt, az országos hírű tudós, a kolozsvári muzeumi könyvtár őre, a ki mint hárompróbás kálvinista, nagyon jól érezte magát, hogy a „*Jövel szentlélek*“-et egy főiskola tanári karával és ifjúságával zenghette el.

A szép énekre a főiskola lelkészének áldást esdő szép imádsága következett, a mi, ha meghallgatásra talál, az 188$^{8}/_{9}$-dik esztendőt a boldog évek sorába jegyzi a sárospataki főiskola, annak előljárósága, ifjúsága, tanári kara, sőt az egész hazai protestantismus és a szeretett haza.

Az imádság után *Dr. Ballagi Géza*, mint ez időszerinti akadémiai és közigazgató, emelt szót, körülbelől eképen:

Nemes tanuló ifjúság!

Mielőtt az új tanévet megkezdenők, hivatalomnál fogva kötelességemnek tartom önöket nehány jóakaratú tanáccsal figyelmeztetni.

Önök protestáns tanintézetnek növendékei, ezért szükséges, hogy teljesen át legyenek hatva attól a szellemtől, a mely a protestáns iskoláknak elsősorban és mindenekfelett főjellemvonása volt, s a melynek a sárospataki főiskola mindenkor ápolója volt a multban és az egyszersmind a jelenben. A *szabadság szeretete*, a *magyar nemzetiséghez* való hű ragaszkodás, ezek azok az erények, melyek a protestáns felekezeteket jellemezte, de különösen az evang. szerint reformált felekezetet, úgy, hogy egyáltalában nem frázis az, hogy a mi felekezetünk volt

évszázadokon keresztül legfőbb támasza, sőt fentartója a köz- és egyéni szabadságnak és a magyar nemzetiségnek.

Ezeket az erényeket mi ezentúl is fenn akarjuk tartani és önöket olyan irányban és szellemben vezetni, hogy majdan, ha kilépnek az életbe, ezekkel az erényekkel a hazának is hű polgárai legyenek.

Arra nézve azonban, hogy a szellemi munkás a társadalomban betöltse a maga helyét, az említett erényeken kivül szüksége van még alapos *szakképzettségre* és *tisztult erkölcsi fogalmakra*. Engedjék meg azért, ha önöket e tekintetben is el akarom látni útravalóval. Célunk nem az, hogy önökből egyoldalú szaktudósokat neveljünk, mert az egyoldalú szakképzettség a társadalom tagjait egymástól szétválasztja annyira, hogy egyik a másikát se nem akarja, se nem tudja megérteni. Én, mint a nemzetgazdaságtan tanára, tudom azt, hogy a társadalmi munkamegosztás, a melynélfogva a társadalomban mindenkinek megvan a maga munkaköre és mindenki csakis annak ez egy munkakörnek tehet eleget, ez a társadalmi munkamegosztás a culturalis fejlődésre a legjótékonyabban hat. Nem is szólok én ez ellen, hanem az ellen a tanítási rendszer ellen, mely már itt az iskolában szaktudósokat akar nevelni.

Majd példányképül állítva a mai öregeket, kik nagy encyklopaedikus ismereteik mellett is, igen sokszor bámulatra ragadják az embert szakképességükkel s a művelt külföldet, főleg Németországot, hol közelebb is a tübingai egyetemnek egyik philosophiai tanára nem philosophiai, hanem mechanicai munkával nyert pályadíjat; rámutat azon eszközökre, melyek segélyével a sárospataki főiskolai ifjúság alapos szakképzettségre tehet szert, de egyúttal figyelmezteti is az ifjakat, hogy ha majd kilépnek az életbe, ne bízzák el magukat s ne tolják magukat mindenáron előre, hanem ismereteiket használják fel saját szakmájukban.

A mi a tisztúlt erkölcsi fogalmakat illeti — folytatja tovább — ezeket már az iskolában meg kell önöknek szerezniök, mert az önök hivatása ezeket a társadalom alsóbb rétegeiben elterjeszteni. A protestáns felekezet hagyományos puritanismusát azonban óvakodjunk abban keresni, hogy ez egészén ridegséggé fajúljon, mert akkor ez elveszti vonzó erejét. Az erkölcsök egyszerűségével igen összefér a csínos külső, a jó modor, s a jó erkölcs és becsületesség nem durva magaviseletben, és piszkos külsőben nyilvánúl. Kérem azért önöket, tartsák ezt mindenkor szemeik előtt.

És ezzel el is mondtam azt, a mit el akartam mondani. Igen kérem önöket: vegyék szívökre az itt elmondottakat. Muttassák meg önök, a mi *alma materünk* iránt vonzalmaikat azzal, hogy tanácsaim szerint viseljék magukat, hogy majdan büszkén mutathassunk rá, hogy ez a genratio a protestáns szellemet nemcsak megértette, de annak hű képviselője is volt!

És ezzel az $188^{8}/_{9}$. iskolai évet a sárospataki főiskola életében megnyitottnak nyilvánítom.

Az «éljen»-ekkel kisért beszéd után *Kérészy István*, gimnáziumi igazgató intézett nehány meleg szóban hasznos intelmeket a gimnáziumi ifjúsághoz, felolvasta egyúttal a fegyelmi törvények jelentősebb pontjait, a minek végeztével *Fejes István*, főiskolai algondnok az igazgató-tanács nevében szólva, körülbelől ezeket mondá:

Nemes tanuló ifjúság!

Azok után, a melyek önöknek itt előadattak, csak egy pár szó lesz az, a mit az igazgató-tanács nevében önökhöz ez alkalommal én is intézni kívánok. Egy pár szó azért, mert az intések és tanácsok mindazon irányban megadattak önöknek, a mely irányban én magam is szólhatnék. A szakképzettség, az erkölcsiség az akadémiai igazgató úr által hangsúlyozva volt. Ez a két cél az, a melynek ápolója és forrása az iskola; ez a két cél az, a mely felé önöknek törekedniök kell. A lelki műveltségnek egyfelől a tudomány, másfelől a jellem és a tiszta erkölcs a kifejezője.

A tudományt, a lelki műveltségnek ezen ágát, önök a sárospataki főiskola kebelében bőven sajátukká tehetik. Nem akarok dicsekedni ez iskolának azon belső és külső tulajdonságaival, a melyek a tudomány színvonalát itt erre a pontra emelték, a melyen az jelenleg áll és a melynél fogva itt a tudomány bő forrásából meríthetnek. Azért nem akarok dicsekedni, mert ez az iskola édes mindnyájunké, a magunk tulajdonával jogtalanúl dicsekedni nem szoktunk; inkább más dícsérjen minket mint mi magunkat. De el nem hallgathatom azt a különösen kedvező körülményt és alkalmat, hogy önök itt nem csupán a tanári előadásokra támaszkodhatnak, hanem itt ez a tanári kar, a mely önökre közvetlen példájával is befolyást gyakorolhat; ez a kisded tanári kar úgy szólván egy tudományos irodalmi kört képez. Oly szerencsés és kedvező helyzet ez, a minőt talán alig találhatnánk Magyarország egyéb tanintézeteinél. Én legközelebb olvastam valamely lapban, de nem a magunk lapjában, hogy példa nélkül áll az az irodalmi, az a tanügyi munkálkodás, a melyet a sárospataki tanári kar kifejt. Ez az önök szerencséje, mondom, ezáltal azon kedvező helyzetbe jutnak, hogy nemcsak az előadásokból, hanem a tanároknak buzgó, munkás példájából meríthetik a tudomány forrásvizét s a tudományt ezáltal egész közvetlenül megszerezhetik. Rámutatok azért erre a munkálkodásra, hogy ezen tanáraikat, a kik egyszersmind nevelő atyáik is, oly példányképül tartsák maguk előtt, hogy a tudományos pályán igyekezzenek a szakképzettségnek arra a magas fokára felemelkedni, a melyen tanáraik állanak.

Rá kell mutatnom egyszersmind mindazon számos intézményekre, a melyek ismét csak az önök szerencséi, mert a tanúlhatás, a tudományhoz juthatás önökre nézve oly könnyű. A nagy könyvtár, a főiskolának ezen dicsekedése, ez az, a mely önök előtt nyitva áll. Az előljáróság gondoskodott arról, hogy önök számára is megnyíljék az olvasó-terem. Használják fel ezen kedvező alkalmat a magasabb tudományok elsajátítására.

Ezenfelül van önöknek szinte páratlanúl álló ifjúsági könyvtáruk, a mely több ezer kötetet számlál. Ez is egyik forrás önök számára arra nézve, hogy önmagukat tökéletesítsék. Vannak önöknek mindennemű egyleteik, a mely egyletek mind a legszebb és legjótékonyabb ifjúsági szellemről tanuskodnak. Mire valók ezek? Egyfelől önsegélyezésre; de sokkal fontosabbaknak tartom azokat, a melyek az önképzésre szolgálnak. Az egyes tehetségesebb ifjak, igaz, hogy ezen egyletek nélkül is könnyen kifejthetik képességeiket, de a kevésbbé tehetségesek vagy szorgalomban lanyhábbak az egyleti érülközés által, hol saját ifjú kortársaik példaadó hatást gyakorolnak rá, önerejük kifejtésére buzdítást nyernek. Ezek az egyletek azok, a melyek jó közszellemet tartanak fenn az ifjúság kebelében; ezek a legnagyobb jótékony hatást gyakorolhatják az ifjúság nagyobb tömegére a szellemi kiképzés tekintetében. De rá kell mutatnom arra is, a mint máskor is rámutattam, hogy az előljáróság óhajtandónak tartaná azt, hogy úgy a jogi, mint a hittanszaki körben a segélyegyletek mellett oly *önképző-egyletek* is alakúlnának, a melyek épen azon tudományszakok bővebb kiképzésére szolgálnának. Felhívom azért önök figyelmét, igyekezzenek a mulasztottakat kipótolni.

*

A mi a többi kérdéseket illeti, csak rövideden szólok. Önök erkölcsiségével az előljáróság a legközelebbi időben teljesen meg volt elégedve. Nem panaszkodhattunk oly dolgokról, a melyek általában talán az ifjúság erkölcsi életét megrovásra tennék érdemessé. Engedjék meg azonban, ha a nemes ifjúság előtt őszintén akarok nyilatkozni! Jól tudom, hogy a társadalomban jelenleg van bizonyos beteges irányzat, a mely az embereket anyagi képesség tekintetében összeütközésbe hozza a saját igényeikkel és ebből az következik, a mit talán ismernek már, az u. n. *erkölcsi corruptio*. Bizonyára nagyobb tanintézetekben, a hol a nagyobb városok élete az ifjúság előtt is szélesebb útat nyit meg, több panaszt lehetne felhozni az ifjúság erkölcsi életére nézve. De ki kell nyilatkoztatnom azt, hogy ha bár csak egy szárnyának legyintésével is, ez a sárospataki iskola ifjúságát némileg már érinteni látszik.» Majd önmegtagadásra, rend- és kötelettségszeretetre intve a tanúlóságot, így végzi beszédét:

Ezek után a nagytiszteletű és tekintetes tanári karhoz fordúlok. Most is azon teljes bizalomban vagyok, hogy nem szükség ajánlanom a főiskola ifjúságát az önök gondoskodásába, mert tudom, hogy önök a mily szeretettel és önmegtagadással teljesítették azon feladatokat a melyek mint nevelő atyákra várnak önökre, e tanévben is époly buzgósággal fognak működni. Ezen édes reményben és bizalomban nincs is több szóm a nagytiszteletű és tekintetes tanári karhoz, mint hogy nemes feladatuk hű betöltéséhez Istentől munkás erőt, türelmet és áldást kérjek!!!

Délután 1 órakor közebéd fejezte be a megnyitó ünnepélyt, a melyre a főiskola tanárai s hivatalnokai valamennyien hivatalosak voltak, s a melynek folyama alatt főgondnokaink sürgönyileg üdvözöltettek s a szintén jelenlévő *Szabó Károly* a legőszintébb tisztelet és szeretet által ünnepeltetett.

A gondviselés áldó kegyelme nyugodjék a sárospataki főiskolán mind az időknek végéig! R. I r.

TÁRCZA.

A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.

A görög bölcsészet nemcsak előkészítette a régi világot a Krisztusban megjelent üdv után való sóvárgásra s annak befogadására, azáltal, hogy a régi istenhitet aláásta s igazságra irányzott hitet követelt, hanem egyes eszméivel, gondolataival, irányaival tényleg is befolyt a keresztyén isten- és világfogalom kiképzésére, általában a keresztyén vallás tudományos felépítésére, a tanrendszer megalkotására. A görög *logos*-fogalom egyike volt azon tanoknak, melyek a keresztyén felfogásra a legközvetlenebb befolyást gyakorolták. Ezen tan fejlődésében két korszakot lehet megkülönböztetni: egyik a föllépés, előkészítés kora, másik a virágzás kora, midőn ez a fogalom egy egész korszak bölcsészetében uralkodó volt. Az első bevezető korhoz, mely a későbbi logos-tan alapjait letette, tartozik Heraklyt s főként a stoikusok logostana; a második a kifejlődés és uralkodás kora, a görög bölcsészet zárókorszakában, az u. n. *alexandriai bölcsészet*-ben következett be.

I.

Heraklyt (535—475. Kr. e.) a görög bölcsészet első korszakának a *természetbölcsészet*-nek vagy kozmologiai vizsgálódásnak, s közelebbről a *joniai* bölcsészetnek volt egyik kiválóbb képviselője. Vizsgálatai a kozmologiai problemára: a világ megismerésére irányúltak és pedig eltérve a jóniai bölcsészet első irányától, mely a dolgok alaplényegét, substanciáját tette vizsgálat tárgyává, ő a dolgok mozgató oka után tekint szét s ezáltal ezen iskolán belől a *causalitási* rendszer megalapítója lett.

Heraklyt azt tanítja, hogy a világon minden folytonosan változik, a dolgok örökös folyásban, változásban vannak, a világrendnek örök törvénye a mozgás: a folytonos előállás és elmúlás. Ezen mozgás symboluma a *tűz*, mivel az ebben a legerélyesebben nyilvánúl, sőt a tüzet azonosítja is egészen a dolgok substanciális elvével. A mozgás szabályos, megszeghetetlen menetével, a tűzzel viszont azonos a *logos*. Ezen logos örökkévaló, mindentudó, minden ő szerinte történik, úgy, hogy a logos alatt a természet törvénye vagy a világfolyam örök törvénye értetik. A logos megszeghetetlen erejű, így azonos a végzettel (*εἱμαρμένη*); a fejlődés szigorú törvénye, mely mindenütt érvényesül, az absolut renddel szemben nem tűr subjectív értelmet. A logos a világban immanens (pantheismus), ő anyagilag gondolva a tűz, s a tűz megszellemesítve a logos. Egy és ugyanazon világképző elem, csakhogy különböző oldalról tekintve; ezért a logos époly kevéssé immaterialis, mint a tűz. A logos még nem öntudatos intelligencia; objectiv értelem, mely a világ fejlődésében nyilvánúl, de az anyagtól nem választható külön, benne eltűnik, vele egy. Nem a világ felett, nem a világ előtt, hanem vele, benne él a logos.

A lélek ugyanazon substanciából van, az egész világnak elvét képezi; tehát tűzből s összeköttetésben áll a logossal. A logos általános, az igazság az általánosban van, ezt kell követni; a *κοινὸς λόγος*, a közös értelem, az objectiv értelmi törvény a világban és az egyesben, az igazság kriteriuma; de a legtöbb ember érzéki csalódásban elfogúlva saját belátását követi. A cselekvésnek is a logoshoz kell irányúlni, s ez abban áll, hogy az ember átadja magát a fizikai processusnak; az általánosba való átmenet az ő ethikai elve s a magában megmaradás, az egyéni lét fentartása erkölcstelen. Az erkölcsi tévedés abban áll, hogy az ember elfordúl az általánostól s saját gondolkodását és akaratát követi.

Végeredményében tehát Heraklytnál a logos a mindenható természeti törvény, mely a világ fejlődésében jut nyilvánosságra, vagyis maga a világprocessus, s uralkodólag átnyúlik az ismeret és erkölcs terére is, úgy, hogy az utóbbiak önállóságáról alapjában véve nem lehet szó.

A Heraklyt által fölvetett logos-fogalom, valamint az ez által képviselt kozmologiai elv hosszabb időre eltűnik a görög bölcsészetből. Anaxagoras és a transcendens *nous* emelkedik túlsúlyra. Platónál és Aristotelesnél is ez uralkodik, a nous a legfőbb elv. Csak Aristoteles után, a *stoikusok* karolják fel újra a Heraklyt logos-fogalmát.

A platói és aristotelesi rendszer dualismusa s a legfőbb világelv transcendenciája nem elégítette ki a későbbi bölcselkedőket; a későbbi bölcsészeti iskolák, kezdve a *stoikusokon*, arra törekesznek, hogy ezen dualismust megszüntessék s az ideálisnak a reálisban való immanenciáját keresztűlvigyék. Míg Platónál az *eszme*, Aristotelesnél a *forma* a dolgok lényege: a *stoikusok* azt tanítják, hogy csak az egyes érzéki dolgok képezik a megismerés tárgyát; semmise létezik, a mi nem egyes érzéki tárgy gyanánt létezik; tehát minden tudás az érzéki észrevételből származik; fogalmak nincsenek soha közvetlenül adva a megismeréshez, hanem a fogalmakat az egyes érzéki tárgyak összehasonlítása által szerezzük. A lélek olyan, mint egy üres papírlap, melyre az érzékek írják fel a képzeteket (sensualismus).

Minden reális lét végoka az alapanyag és alaperő: a kettő egymástól elválhatatlan. Az anyag alak és tulaj-

donság nélkül való: ennek mozgatására, formálására, egyes concrét dolgokká való kiképzésére egy másik elv működik; az anyag ezen éltetője és formálója, isten; s isten nem egyéb, mint *értelem, teremtő ész (logos),* ki az anyagban benne lakik, azt mindenütt áthatja, ahoz oly viszonyban áll, mint a működő (το ποιοῦν) a szenvedőhöz (τό πάσχον).

Az isteni formálás az egész világon meglátszik: a világon minden öszhangzatosan, szépen, jól van berendezve, szóval mindenütt a célszerűség uralkodik. Ezen célszerűség csak egy értelmes intéző által állhatott elő, ki a világban él és működik.

Isten, a stoikusok felfogása szerint, lehelet (πνεῦμα), továbbá tűz is, vagyis életfentartó melegség; a lég és tűz adja az alkotó, a föld és víz a szenvedő elemet, a ὕλη-t. Mind a négy elem az őstűzből származik (Heraklyt).

A teremtő értelemnek a holt anyagban való működése a *logos spermatikos* által történik. A stoikusok az egyes dolgok magvát (σπέρμα) úgy jelzik, mint leheletet, a léleknek elszakasztott darabját; a mag egyesül a logossal s előállnak az értelmes magvak vagy csirák (λόγοι σπερματικοί), s ezen finom anyag az, mely az egyes dolgok előállását eszközli; ezek behatolnak a durva anyagba, azzal egyesülnek s így az egyes dolgok formai tulajdonságát létrehozzák. A logoi spermatikoi a természetben szünet nélkül dolgoznak: a természeti erő szerintök működik: a természeti erő benső lényege, mely folytonosan új egyedeket hoz létre a régi formában, a logos spermatikos. A végetlen sok logos spermatikos-t a világértelem tartja össze s egyesíti, hogy az öszhang megvalósúljon. Miután a világban kezdettől fogva benne van a mag minden fejlődéshez, mely a maga törvényei szerint megy végbe: az egész világfolyás benső és absolut szükségességgel halad előre, a mag kifejlődésétől a dolgoknak a magba való újabb átmenetéig, midőn ez a sorrend újra megkezdődik. A világon a végzet uralkodik; de a világ ezen lefolyása a világértelem műve, úgy, hogy a végzet azonos az értelemmel, a logossal. A logos fizikailag tekintve, mint ok és okozat láncolata εἱμαρμένη (végzet), — a célszerűséget tekintve προνοία (gondviselés), kinek az ember minden tartózkodás nélkül átadhatja magát, miután az egész kosmos az ő javára van berendezve s irányozva.

Az emberi lélek az isteni logosnak egy része; két állapota különböztethető meg: *logos endiathetos* és *logos prophorikos,* a bensőnkben némán működő és a szavakban nyilatkozó értelem. A logos endiathetos nyilatkozik a jó és rosz megkülönböztetésénél, az erény megszerzésénél; ez vezeti az embert céljaihoz s így nemcsak gondolat, hanem benső munkásság. Ha ezen értelem szavakban nyilvánúl, előáll a logos prophorikos, a mely értelmes beszédet jelent. Ezen megkülönböztetés az egységes logos két oldala közt Aristotelesre viendő vissza, ki különbséget tett az ἔξω λόγος (külső beszéd) és λόγος ἐν τῇ ψυχῇ közt. A későbbi egyházi atyák s keresztyén theologusok e kifejezéseket gyakran használták s átvitték az isteni logosra, míg a stoikusoknál a világ-logos ilyen megosztásáról nem lehet szó.

A stoikusok erkölcsi nézetét jellemzi az individualismus. Az emberi élet főmegelégedése abban áll, hogy az államtól, nyilvános hivataloktól visszahúzódik, s az egyéni, szemléleti erényeket ápolja; a bölcsész, ki boldog létre törekszik, teljesen emancipálja magát az államtól. Főerény az apathia.

A stoikusok, mint láttuk, a Heraklyttól átvett logos-fogalmon jelentékeny változtatásokat tettek. Míg Heraklyt szemléletileg, objective fogta fel: ők értelemnek, világrésznek, minden cél kútfejének tekintik, s a logost és az emberi értelmet egymással összekötik. Heraklytnál a logos a világfolyamat, azonos a tűzzel; a stoikusoknál a két finomabb elemből van összetéve, s formáját adja a két durvább elemből álló anyagnak. Heraklytnál a törvény és mérték, a stoikusoknál a cél uralkodik; amott csak a végzet, itt mellette a gondviselés is. A stoikusok logosában anyag, ok és cél egyesítve van.

(Folyt köv). Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkészértekezlet a nagybányai egyházmegye nagy-paládi körében.

Tavaszi értekezletünket nyilvánosságra nem hozható körülmény miatt meg nem tarthatván, augusztus hó 23-dikán gyülekeztünk egybe *Méhteleken,* Barkász Albert lelkésztársunk vendégszerető hajlékában. Párját ritkító nagy dolgokat nem cselekedtünk; de azért értesítő tollat vettem kezembe, hogy nyilvánvaló legyen, miszerint még élünk az értekezlet eszméjének gyakorlásában.

Az értekezlet a kivül-belől egyaránt csínos és gondozott kis templomban tartatott meg *Bencsik István,* espere elnöklete alatt, ki a teljes számban megjelent tagok szívélyes üdvözlete mellett, a helybeli lelkész családi körülményeit is kellemesen érintő beszéddel nyitotta meg a tanácskozást, a melynek lefolyása a következő volt:

1. Előbbi értekezletünk jegyzőkönyve felolvastatván: pontjai hitelesítettek.

2. Olvastatott alúlírott által, indítványszerűleg, e nehány sor: Miután Énekeskönyvünkben, habár lényeges javításon is ment keresztül, még mindig vannak *csillag* alatt oly énekek, melyek a régiektől elütő viszonyú korunkban istenitiszteletül ajkainkra nem vehetők és mégis iskoláinkban taníttatnak, templomainkban énekeltettnek: bátorkodom indítványozni, hogy értekezletünk az egyetemes értekezlet és egyházmegyénk útján siessen odahatni, hogy ama meg nem nevezve jelzett énekek tanítása és templomi éneklése tiltassék be. Ebből folyólag azt is indítványozom, hogy «énekeink tartalmának értelmes taníthatása és megtanulása szempontjából intézkednénk, miszerint szakférfiak készítenének énekeskönyvi magyarázatos vezérkönyvet» népiskoláink számára, hogy az által az ész és szív ez irányban is képeztetvén, növendékeink, sőt népünk is tudnák érteni, a mit énekelnek és istenitiszteletünk oly sokszor ne zengő érczben és pengő cimbalomban, hanem lélekben és igazságban nyilatkoznék.»

Minthogy az országos énekügyi bizottság, most épen napirendre vette ez ügyet: értekezletünk megtartja, hogy jó várni és csendességben lenni.

3. Olvastatott a debreceni ev. ref. egyházmegyei lelkészek Derecskén, 1888. május 24-dikén tartott közértekezletének, az előbb május 15-dikén Sámsonban tartott derecskei kör 4-dik számú határozatára vonatkozó 2-dik szám alatti jegyzőkönyve, mely a folyó évi április 10-dikén tartott egyházmegyei közgyűlés indítványának alapján, a kisebb körű értekezlet álláspontjával egyezőleg kimondja, hogy a főtiszteletű egyházkerületnek azon végzését, melyszerint az unitáriusoknak a «Magyar Protestáns Irodalmi Társaság»-ba való bevételét elvileg nem helyesli, a maga részéről a legtisztább és legbensőbb örömmel üdvözli, s az alapító tagsági díj befizetését, ha erre nézve felhívás intéztetnék a pénztárnokhoz, mindaddig függőben kívánja hagyni, s ily irányban egyházmegyei pénztárnokot utasítja is, míg a szóban levő

irodalmi társaságot véglegesen szervező s a jelen év őszén tartandó közgyűlésnek egyházkerületünk e végzésével szemben elfoglalandó magatartását meg nem ismeri. E jegyzőkönyvi kivonattal kapcsolatban hangsúlyozta elnök a három század óta együtt küzdött és szenvedett két testvéregyháznak a positiv hitvallások alapján való tömörülését. Értekezletünk nevezett körök jegyzőkönyvi határozatát és elnökének felhívását magáévá tette, azon meggyőződésben, hogy küzdenie kell a protestánsellenes áramlatok ellen, s e határozati vélemények kinyilvánítását az idézett iratokkal együtt, az egyházmegyei gyűlésre felterjeszteni határozza.

4. Felemlíttetett, hogy az egyházmegyei képviselők, egyházmegyénk határozatával, most ebben, majd abban ellenkező elv szerint nyilatkoznak, sőt szavaznak az egyházkerületen. Ebből folyólag, mivel semmi positiv törvény sincs, mely a képviselők egyházkerületi eljárását szabályozná: értekezletünk megkeresi egyházmegyei gyűlésünket, hogy jövőre intézkedjék a képviselők egyházkerületi magatartásának szabályozása végett.

5. Majd felmerülvén, hogy ismét konventi képviselőválasztás leend és annakfolytán alkalom adatik, hogy tiltakozó szavunkat felemelhessük az egyházkerület azon eljárása ellen, melyszerint presbyteriumainktól elvéve, magához ragadta a választási jogot. Értekezletünk e jelzett és az egyházkerületen szőnyegre kerülendő ügynél, elvett jogának visszaszerzéseért minden lehetőt megtenni nagyon időszerűnek tartja, s indítványképen kéri az egyházmegyei gyűlést, hogy ez irányban emelje fel szavát és amennyire tőle telik, hasson oda, hogy gyülekezeteink joga adassék vissza.

6. Tavaszi értekezletünk, *Dobos József* lelkésztársunk szíves meghívása folytán, Uszkában leend.

Nagy Elek,
értekezleti jegyző.

A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A tornai ev. ref. egyházmegye szeptember 3—4-én B.-Lenkén tartá őszi közgyűlését, mely az elintézésre váró ügyek nem nagy száma miatt, eddig soha nem tapasztalt gyorsasággal lőn bevégezve. Közérdekűbb tárgyai következők voltak:

Világi tanácsbíróvá Zsóka György egyházmegyei ügyész s világi jegyző, aljegyzővé pedig Arday Dániel zsarnói lelkész választattak.

Az elnökség azon jelentése, hogy az egyházkerületi gyűlés tartása, melyre már ez évben számítottunk, egyházmegyénkre csak az 1890-ik évben fog következni, tudomásúl vétetett.

Az egyházkerület által véleményezés végett az egyházmegyékhez útasított nagyfontosságú ügyek közül *az országos lelkészi gyám- és nyugdíjintézet* alapszabályai több lényeges módosítással fogadtattak el, melyek közül röviden következőket említem meg: A tervezetnek a lelkészek nyugdíjazására vonatkozó része elejtetett, mivel az valószínűleg csak igen-igen hosszú idő múlva lenne képes úgy gondoskodni az elaggott és munkaképtelenné lett lelkészekről, mint a hogy a jelenleg fennálló gyakorlat által azokról gondoskodva van.

A gyámintézet jövedelmeihez az egyházak is járuljanak lelkészi fizetésök $^1/_2\,^0/_0$-val. A 10-ik §-a helyett, mely a szolgálati időhöz köti a gyámdíj mennyiségét, ez ajánltatik: «A gyámdíjra jogosúlt özvegyek egyenlő segélyben részesülnek.» Az árvák kiskorúsága a 24-ik életévben állapíttatott meg, kivéve természetesen azokat, kik már előbb is tisztességes, biztos jövedelmet nyujtó állomásra jutnak. A kegyév jövedelme minden egyes esetben átszámítandónak véleményeztetik stb. stb.

Az országos egyházi közalapból való segélyezés eddig gyakorolt módjának megváltoztatása tárgyában Szász Domokos püspök úr által tett indítványt elvben elfogadja ugyan egyházmegyénk, de egyelőre, míg a tőkésítés útján való segélyezésre fordítható összegei annyira nem növekednek a közalapnak, hogy a nagy cél megvalósításához a siker reményével lehessen fogni, a jelenlegi segélyezési módot véli fentartandónak, mivel a mellett sok oly nyomorral küzdő egyházunk megtartható, mely addig, míg a gyökeres felsegélés sora reá kerülne, az önerején emelni nem bírt terhek alatt könnyen összeroskadhatna; s addig is a létező bajok orvoslására esetről-esetre az az affiliatiót tartja célravezetőbbnek, mint a tapasztalat által célszerűtlennek bizonyúlt lelkésztanítóságok felállítását.

Fejes István úrnak az őszi egyházkerületi gyűlések tartására vonatkozó indítványa azon hozzáadással fogadtatott el, miszerint az egyházkerület úgy intézkedjék, hogy az a sárospataki egyház és a főiskola minden nagyobb megterheltetése nélkül legyen kivihető.

A pályázati képesség megállapítása tárgyában készített szabályrendelet-javaslat elfogadtatott.

Összeírattak azon egyházak, melyekben vagy épen nincs tanító vagy csak nehezen tölthetők be a tanítói állomások. Sajnos, hogy nemcsak ilyenek akadnak bő számmal, de sőt van öt egyházunk, melyben tanítói állomás egyátalán nincs szervezve. Ezek közül kettőben állami vagy községi iskola, a többiekben pedig felekezeti érdekeink megóvása szempontjából felekezeti iskola lenne felállítandó. 25 tanítói állomásunk közt csupán 7 van olyan, melynek jövedelme megüti a 300 frtot. Kétségkivül szomorú állapotok ezek, s aligha tévedünk, midőn tanügyünk lassú előhaladásának egyik legfőbb akadályát a tanítói fizetések csekély voltában keressük. Egyházmegyénk felhíván a főtiszteletű egyházkerület figyelmét arra, hogy a tanítói fizetések javítására módot s eszközöket igyekezzék találni, maga részéről a jelenlegi nyomasztó körülmények közt, a mindinkább szaporodó közterhekre való tekintettel jelenleg, egyéb fizetésemelést időszerűnek nem tartva, elhatározta, hogy egyházmegyénkben a tandíj, az eddigi aprólékos fizetések (zab, csirke, tojás stb.) helyett, 2 frtban állapíttatik meg, kivéve természetesen azon helyeket, hol a tandíj a 2 frtot már eddig is megütötte vagy épen meg is haladta.

Némely kevés jövedelmű s népességű egyházaink az egyházlátogatás alkalmával, *„illető tárakba“* címen, aránytalanúl lévén megróva a fizetéssel: helyesebb, s az egyházak vagyoni viszonyainak megfelelőbb fizetési arány megállapíthatása végett, a szükséges előmunkálat megtételével s javaslat készítésével egy küldöttség bizatott meg.

Az egyházmegyei számvevőszéknek az egyházmegyei és a gyámintézeti pénztárnok számadásának megvizsgálásáról szóló jelentése helyeslő tudomásúl vétetett. Örömmel tapasztaltuk, hogy csekély tőkéink a lelkiismeretes és pontos kezelés mellett ez évben is szépen gyarapodtak. Különösen áll ez a papi özvegy- s árvatárra nézve, hol az évi szaporulat 472 frtot tesz s melynek tőkéje öt évi fennállása óta 4068 frtra szaporodott.

A tanügyi bizottságnak a népiskolák állásáról szóló jelentéséből következőket emelem ki: 25 népiskolánk közül a szőllős-ardói, tanító nem léte miatt, meg nem vizsgáltathatott. A megvizsgált 24 iskolában 1113 mindennapi és 366 ismétlő iskolaköteles közül csupán 5 mindennapi és 4 ismétlő iskolaköteles nem gyakorolja az isko-

lát. Sajnos, hogy ezen példányszerűnek mondható iskoláztatás mellett is a szellemi állapotot tekintve, a tanügy terén a lefolyt iskolai évben előhaladás nem észlelhető, sőt a tanjegyeket véve zsinórmértékül, némi hanyatlás tapasztalható. Talán nem tévedünk, ha e körülményt a már fentebb említett csekély tanítói fizetéseken kivül, az iskolák szellemi állásának megítélésénél alkalmazott túlságosan magas mértéknek is tulajdonítjuk. Kitünő iskola csak kettő van, u. m. a szilicei és körtvélyesi, dícséretes 10, kielégítő 10, gyenge 2 u. m. a hídvég-ardói és tereszteni. A tereszteni tanító ellen, ismételt hanyagsága miatt, fegyelmi eljárás rendeltetett, a hídvég-ardói pedig most még csak figyelmeztetve lett. Több rendbeli kisebb s nagyobb hiányok megszüntetése végett a szükséges intézkedések megtétettek.

Dícsérettel emeli ki a tanügyi bizottság jelentése Várady Károly és Zsóka György világi iskolalátogatót, kik a szakaszukba eső iskolák mindenikét meglátogatták s a vizsgálatban élénk részt vettek; úgyszintén Naményi Pál urat is, ki a szakaszába eső iskolák jó tanúlói részére 10 frt értékü könyvet ajándékozott.

Gyarmathy József,
egyházmegyei főjegyző.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye folyó évi szeptember 4-én S.-Velezden tartá őszi közgyülését, melyet *Debreczeni Gábor* esperes alkalmi imája után, *Ragályi György* egyházmegyei gondnok ünnepélyesen megnyitván, a tanácskozás megkezdetett.

Mindjárt a távollevő hivatalnokok elmaradásának igazolása után, érzékenyen hatott a közgyülés hangúlatára Losonczy Károly világi tanácsbíró lemondó levelének felolvasása. Majd 18 évig volt ő egyházmegyei közéletünknek buzgó hivatalnoka, ki minden tekintetben érdemes arra, hogy neki nemcsak a zöldasztalnál — mi meg is történt — hanem a szélesebb körü nyilvánosság előtt is köszönet szavaztassék azon buzgó ügyszeretetért, melyet közügyeink szolgálatában annyi éven át tanusított.

Ezután az üres tanítói állomások töltettek be. Urbán Bálint S.-Vadnára, Osváth B. Rudóbányára, Szabó Barna Dédesre, Kurdi István Bóldvára erősíttettek be, mint rendes tanítók; Göőz Ferenc feledi tanító pedig — kihez szép reményeket fűzünk, — S.-Kazincra és Kelemen Lajos Tapolcsányba, oly föltétel mellett, hogy az esperesi hivataltól kiszerzendő elbocsátólevelet, folyó évi október hó 1-ig esperesi hivatalunknál bemutatni köteleztetnek. Kondó is meghívta a berentei tanítót Andó Endrét, de az egyház elbocsátani hajlandó nem lévén, közgyülésünk a főtiszteletü egyházkerület tavaszi közgyülésének 18. számú jegyzőkönyvi pontjára hivatkozva e változást megerősiteni célszerűnek nem látta.

Mint igen fontos tárgy került tanácskozásunk asztalára az ozdi és nádasdi missió-körök kül- és belétéről szóló hivatalos jelentés, melyet Kazay Géza missionárius segédlelkész részletekig menő pontossággal szerkesztve adott elő; és örömmel vette a közgyülés tudomásúl, hogy e missió-telep magában hordja a gyors és biztos fejlődés magvait, mit igazol azon körülmény, hogy a megalakúlás stádiumán alig túl esve, lelkészválasztási joggal felruházandó anyaegyházzá emeltetésöket kérik; és ennek alapja nem üres, feltűnési viszketeg, hanem a vallásos lelkesedés melegétől áthatott azon nemesebb érzelemben vehető haladási vágy, mely hivatása tudatára ébredve akarja szolgálni szélesebb alapon a protestantismus, legközelebb pedig azon szinte egyéninek nevezhető egyházi élet érdekeit, melyek sajátságos élet és helyi viszonyainál fogva reánézve mintegy szabályozók. És ez egyházi életfejlődés processusát leginkább azon körülmény előnye biztosítja, hogy a 214 lélek gondozása jó kezekbe van letéve, s a missióra legközelebbi felügyelő hatóság — az egyházmegye — is híven őrködik minden egyes mozzanata felett. Méltó tehát e haladni vágyó kisded egyház arra, hogy kérése a főtiszteletü egyházkerület beecses pártfogásában részesüljön.

Közgyülési tanácskozási tárgyaink kiemelkedőbb pontjait képezik a főtiszteletü egyházkerületi közgyülésről alkotmányos úton az egyházmegyékhez véleményezés végett kiadott lelkészválasztási szabályrendelet-javaslat, a közalap kezelése ügyében tett Szász Domokos-féle indítvány, s ezzel együtt a Fejes-féle módosítvány, és az egyházkerületi nyug- és gyámintézet felett megindúlt eszmecsere, melynek alapját azon esperesi intézkedés képezte, miszerint a tárgyak szabályos előkészítése szempontjából egy bizottságot hívott össze, melynek feladata volt a fent leírt kérdések tüzetes tanúlmányozása, s ennek alapján kimerítő munkálatok készítése, melyek e t. lapok hasábjain is nagyrészben napvilágot láttak, s úgy fogadtattak el, mint az egyházmegyének e kérdésekre adott véleményes javaslatai.

A bizottság legelsőbben is a lelkészválasztási szabályrendelet-javaslatot vevén tárgyalás alá, elfogadta és saját véleményének proclamálta a bizottságnak e tárgyban kifejezett azon nézeteit, hogy az egyházkerületi bizottsági munkálatban a theologiai tanárok pályázati képességét szabályozó d) alpont töröltetvén, egy külön pontba lenne iktatandó, hogy «a theologiai tanárok pályázati képesség tekintetében a jeles osztályzatú lelkészekkel egyenlő minősítvénynyel bírnak.»

Továbbá minden félreértések kikerülése végett szintén külön pontba vezetendő: «a pályázónak pályázata idejében az ehez szükséges minden föltételek kellékeivel bírnia kell.» Valamint nagy súly fektetendő az egyházi törvény 208. §-ban foglalt egy évi szolgálati idő kitöltésére is, azért a bizottság kimondandónak véleményezte, mi szintén elfogadtatott, hogy «azon lelkészek, kik a fent irt §-ban kikötött egy évet egyházukban ki nem töltötték, azok más egyház lelkészi állomására nem pályázhatnak.»

A közalap kezelése ügyében a Szász Domokos-féle indítványt teszi magáévá közgyülésünk oly értelemben, amint az e lapok hasábjain, mint bizottsági munkálat, közölve volt. Egyházmegyénk tehát az eddigi, valóságos szétforgácsolási rendszert helyesnek, célszerűnek nem látja, mert ez az egyházak és lelkészek égető sebeire csak pillanatnyira enyhítő, de nem oly gyógyszer, melynek hatása a gyógyításban culminál. A kéz alatt levő javaslat célja pedig a gyökeres gyógyítás, amennyiben a fölsegélendő célra tőkés-segélyt ad, nemcsak az annak megfelelő 5%-ot. Méltányos és a dolog természetéből önként folyó igazságos nézet e segélyezésnél az, hogy az évenkint a közalap pénztárába visszafizetendő 1 és $\frac{1}{2}$% a fölsegélendő cél, nem pedig a közalap terhére irassék, mert ez a hívek öntevékenységét zsibbasztaná meg, s a közalapnak is hátrányt okozna. Egyébiránt e munkálat sokkal ismeretesebb, sem hogy azt egy ily gyülési tudosítás szük keretében bővebben fejtegetni indokolt lenne.

Az országos gyám- és nyugdíjintézet alapszabályaira is kiterjeszté figyelmét a bizottság, melynek munkálata — szintén hírlapilag lett közlése mellett — az egyházmegye véleménye gyanánt elfogadtatott, azon nézet indokolt ismétlése mellett, hogy a most már egyházkerületileg elfogadott lelkészi nyugdíjazás mellett jelentő-

ségében eltörpül a javaslatban levő nyugdíjintézet rendszere, amennyiben az a javaslat módozata szerint se nem lehetséges, se nem múlhatatlanúl szükséges. Részletesen indokolva van ezen eszme a «Sárospataki Lapok» folyó évi junius 25-iki számában. A gyámintézetet egyébiránt az ott közlött némi módosításokkal elfogadtuk.

Az egyházkerületi gyülések összevonása tárgyában Fejes István által tett indítványt, valóban helyes alapokon nyugvó indokainál fogva, egyhangúlag magunkévá tettük.

Volt még ezenfelül két törvényszéki tárgyunk is: a kazinci papválasztási ügy és a meszesi tanító fegyelmi ügye. Az előbbit az egyházmegye megsemmisítette, az utóbbiban pedig az egyházi törvény 246-ik §-a *e)* pontja szerint ítélt. Az előbbi ügy a főtiszteletű egyházkerületi közgyülésre föllebbeztett.

Több-kevesebb fontosságú, leginkább egyházmegyénket érdeklő ügy elintézése mellett felemlítendő ismét azon tanfelügyelői követelés, melynek az illető tanfelügyelő úr oly sokszor, legközelebb a sajó-vámosi egyház elöljáróságával szemben adott hangot. Ez ügy elintézésére, illetve véleményadásra szakaszbeli tanácsbírák küldettek ki.

A főtiszteletű egyházkerület tavaszi közgyülésének 103-ik jegyzőkönyvi pontjában, Felsőzemplén indítványa illetőleg kérelme folytán, a tanítói hiány miatt hangoztatott panasz jogosúltságát közgyülésünk is elismeri és épen az ezen jegyzőkönyvi pontban történt felhívás folytán, részint azért, mert e bajt kisebb-nagyobb mértékben mi is érezzük: egy bizottság küldetett ki, melynek feladata — miután előbb nem lehetett — tavaszi közgyülésünkre indokolt véleményt adni arra nézve, hogy e népnevelésünket oly közel érdeklő bajt miként lehetne megszüntetni vagy legalább enyhíteni.

Végül közlöm a domesztikai segély ügyét is. Egyházak kérnek egyházmegyénkben 3250 frtot; ajánltatnak közgyülésünk által 1900 frtra. A lelkészek kérnek 850 frtot; ajánltatnak 600 frtra.

Több, kisebb fontosságú ügy elintézése után tavaszi közgyülésünk helyeül, saját kérelme folytán, a *damaki* egyház tűzetvén ki, a gyülés befejeztetett.

Vadászy Pál,
főjegyző.

Az alsózempléni egyházmegyéből.

Egyházmegyénk őszi közgyüléséről a következőket tartom nyilvánosság elé valónak:

Egy világi tanácsbírói és az egyesített világi jegyző s ügyészi hivatalra elrendelt és beadott szavazatok időközben egy bizottság által felbontatván, tanácsbíróúl *Meczner András* bereckii földbirtokos, jegyző-ügyészül *Dr. Kesseő Géza* szerencsi ügyvéd lettek nagy szótöbbséggel megválasztva, kik is jelen gyülésünkbe meghívatván, az eskü letétele után hivatalukba beiktattattak s azt szivélyes üdvözlés közben elfoglalták. Ennek dacára az egyházak mincsenek megkímélve újabb szavazástól, amennyiben *Végh Bertalan* úr, kit több évi világi jegyző-ügyészi odaadó s buzgó működésének méltánylásául csak a legközelebbi gyülésen emelt egyházmegyénk közönsége a tanácsbírói székbe, e hivataláról, mindkét elnökünk ismételt marasztaló kéréseinek dacára, határozottan lemondott; hasonlóképen *Buda János*, egyházmegyénknek több éven át buzgó papi jegyzője e hivatalától méltányolt okok miatt megválván: mindkét állás betöltésre vár.

Szomotor-B.-Vécs alapítványi tőkepénzeinek biztosítása végett ismét küldöttség neveztetett ki, oly felhatalmazással, hogy az egyházmegyét megillető jogkörrel jogügyleteket köthessen, átíratásokat s telekkönyvezéseket eszközöltethessen.

Vis, lelkésze id. *Bagdy István* elhalván, azt kéri, hogy a lelkészi állomás betöltése legalább 2 év utánra halasztassék, mely idő alatt lelkészi díjlevelét 600 frtra kiegészíthetni reményli. Ezzel szemben egyházmegyénk meg lévén győződve arról, hogy a csekély népességű egyházközség maga erejéből, nemhogy a lelkészi díjlevelet emelni, de földig leégett templomát sem lesz képes felépíteni: legalább 10 évre a Kenézlőhöz leendő csatlakozást ajánlja, s annak eszközlésére bizottságot küld ki.

Nem kevésbbé elszomorító a simai leányegyház állapota. Ennek eddigelé 120, legfelebb 140 frttal díjazott tanítója ez év folyamán szintén elhalt. A 180 lélekszámú kis egyház, mely fekvésénél fogva különben is elszigetelt helyzetben van, a tanító fizetését emelni nem képes. Hogy a protestantismusra nézve végleg el ne veszszen, az erdőbényei anyaegyház lelkésze nagyon méltányos ajánlatot tett a leányegyház tanítói állomásának biztosítására, hajlandónak nyilatkozván a Simától eddig húzott egész jövedelmét 32 frt pénz s 14 hold földet, az egyházkerület- és konvettől kieszközlendő kárpótlásért a simai tanító javára átengedni.

A tanügyre vonatkozólag az egyházmegyei tanügyi bizottság jelentése szerint a 6—12 éves iskolások száma a mult félévhez képest 49-cel, az ismétlő iskolásoké pedig 133-mal fogyott. Tekintve, hogy népünk nagyobb része a nyári félévben jobban el van mezei munkával foglalva s így gyermekeinek az iskolától elvonására is inkább van kényszerítve: ez apadás nem tekinthető feltünően nagynak. Szellemi tekintetben kitűnő osztályzatú iskola van 23, dícséretes 28, kielégítő 17, gyenge 1; különböző okok miatt nincs minősítve 5.

Ezzel kapcsolatban, mint elvi fontosságú tárgyat jeleznem kell egyházmegyénk azon határozatát, a melyszerint elnökségünk felkéretett annak eszközlésére, hogy a zemplénmegyei közigazgatási bizottságnak az iskolamulasztások lehető megszüntetését célzó azon szabályrendelete, mely az egyházi elöljáróságokat, tulajdonképen pedig a lelkészeket arra kötelezi, hogy az iskoláztatást nem szorgalmazó községi bíróságokat jelentsék fel: mint a lelkészi állás méltóságával össze nem férő, az alispáni hivatal megkeresése folytán akként módosíttassék, hogy ezután a szolgabírák utasíttassanak az iskolamulasztók névsorának a községi elöljáróságtól esetről-esetre leendő bekövetelésére, s ekként a lelkészek meg legyenek kímélve az árúlkodással egyértelmű feljelentésektől.

A belmissióra vonatkozólag a tavaszi gyülésre két indítvány adatott be, melyek egyike Lelesz, másika Bacska központtal alakítandó missió-kör szervezését hozza javaslatba. Ez indítványok, illetve kérvények tárgyalása jelen gyülésünkre halasztatván, most az első indítvány azon okból, mert több lelkészi állomás érdekeibe ütközik, mellőztetett; a második, Bacska központtal szervezendő missioi kör létesítését javasoló és kérelmező indítvány állandó évi 200 frt segély kieszközlése végett, pártolólag felterjesztetni határoztatott.

Az országos lelkészi gyám- és nyugdíjintézet létesítése, valamint a közalapból való segélyezés eddig gyakorolt módjának megváltoztatása tárgyában, részint írásban beadott, részint élőszóval nyilvánított vélemények összegezésével s általában egyházmegyénk véleményének írásbafoglalásával egy küldöttség bizatott meg, melynek munkálata még nem lévén kezeim között, emlékezet után azokról röviden jelenthetem, hogy az országos lelkészi gyám- és nyugdíjintézetnek csak a lelkészi gyámintézeti részét kívánja egyházmegyénk létesíteni és pedig azon határozott óhajtással, hogy abba *a ref. felekezeti iskolák*

nyilvános rendes tanárai is, mint rendes és kötelezett tagok fölvétessenek; továbbá, hogy a befizetések már a jövő évben megkezdessenek; a segélyezés azonban — mivel statisztikai számítás szerint az azonnali segélyezésnél legfölebb 40—45 forint jutna egy özvegynek vagy árvának — tőkegyűjtés céljából csak 10 év múlva vegye kezdetét, de az ezen időn belől elhaló tagok özvegyei és árvái a 10 év után teljes gyámdíjban részesüljenek. Kívánja továbbá egyházmegyénk, hogy a segélyezésnél a szolgálati évek nagyobb vagy kisebb száma ne vétessék tekintetbe, hanem azon lelkész vagy tanár özvegye és árvája is, ki illetékét csak egyszer is befizette, a többiekével egyenlő gyámdíjban részesüljön. A fizetendő percentekre nézve a konventi bizottság véleménye fogadtatik el, de múlhatlanúl szükségesnek találja egyházmegyénk az egyházak egyöntetűbb és igazságosabb osztályozásának elrendelését és eszközlését.

A közalapból való segélyezés eddig gyakorolt módjának megváltoztatására nézve egyházmegyénk egyik konventi indítványozóval sem ért egyet. Általános tapasztalás ugyanis egyfelől az, hogy a hívek buzgósága s áldozatkészsége lassan bár, de folytonosan lankad s így a közalap jövedelmeinek nem növekedésére, de apadására van kilátás; másfelől, hogy a segélyezés eddig gyakorolt módja nem volt egyéb, mint az erők szétforgácsolása, amennyiben már eddig is temérdek pénz osztatott ki anélkül, hogy e segélyezés valamely segélyezettnek helyzetén észrevehetőleg és maradandó hatással javított volna: azért is, tőkegyűjtés szempontjából a segélyezést tíz évre beszüntetni óhajtja, olyformán, hogy az évi jövedelemnek az országos gyámintézetre megajánlott 10%-án felül a már létesített belmissiók költségeinek fedezésére s rendkivüli, kiáltó szükségben leendő segélynyújtásra 25%-a, összesen tehát 35% rendelkezés alatt hagyassék, 60% pedig tőkésíttessék. A segélyezés mikéntjének megállapítása a 10 év alatt összegyülendő tőke mennyiségétől s a körülményektől fogna függeni.

A pályázati képesség megállapítására vonatkozó szabályrendelet-javaslatot egyházmegyénk szabadelvűebben következőleg kívánja módosítani:

Az 1-sö pontban ezen kifejezés helyett: «élete 24. évét betöltötte» — «nagykorú vagy nagykorúsított» teendő.

A 2-dik pont *c)* alatti kikezdésében ugyanezen változtatás történik.

A 3-dik pont *a)* kikezdésében «a ki mint rendes lelkész hat éven át működött» helyett: «a ki mint rendes lelkész *négy* éven át működött» teendő; ugyanezen pont *b)* kikezdése következőleg módosítandó: «Az olyan rendes lelkészek, a kik mindkét lelkészi vizsgáról jeles osztályzatú bizonyítványnyal bírnak, vagy egyházi közpályán sikerrel működtek, avagy az egyház gondozásában kitűnő sikert értek el, ha mint rendes lelkészek már két évig voltak alkalmazásban.»

Továbbá a d) kikezdés «a theologiai tanárok, ha ily minőségben 2 évig szolgáltak.

A harmadik pont e) kikezdésében a 6 és 5 évi s.-lelkészi szolgálat helyett 4 és 3 évi s.-lelkészi szolgálat teendő.

A 4-dik pont így lenne módosítandó: «Első osztályú egyház lelkészi állomására pályázhat minden lelkész, a ki mint rendes lelkész legalább nyolc évig működött, ha ezen idő alatt magát erkölcsileg feddhetlenül és kifogástalanúl viselte; továbbá minden olyan rendes lelkész, a ki mindkét lelkészi vizsgáról jeles bizonyítványnyal bír vagy az egyházi közpályán sikerrel működött, avagy az egyház gondozásában kitűnő sikert ért el, ha mint rendes lelkész legalább 4 évig szolgált; végre a theologiai tanárok, ha ily minőségben legalább 4 évig hivataloskodtak.

Fejes István úrnak a Sárospatakon tartatni szokott nyári egyházmegyei kerületi gyülés megszüntetésére vonatkozó indítványát egyházmegyénk, épen a főiskola érdekeit tartva szem előtt, nem pártolhatja, sőt az évzáró vizsgákat, az érdeklődésnek és áldozatkész buzgóságnak ébrentartása, sőt a nagy közönség körében lehető emelése céljából még ünnepélyesebbekké, ekként vonzóbbakká és népesebbekké szeretné tenni. Máskülönben egyházmegyénk elösmeri az indítványban a 3-dik egyházkerületi gyülés felesleges volta mellett felhozott érvek alaposságát, mindamellett is csupán a főiskola érdekében az évzáró vizsgák alkalmával tartatni szokott 3-dik egyházkerületi gyülésnek, ha nem is minden évben, de legalább a szükséghez képest időnkénti megtartását szükségesnek véli és kívánja.

A fentebbieken kivül egy fegyelmi ügy is fordúlt elő s az a fegyelmi eljárást szenvedett tanító megfeddésével s pénzbírságra büntetésével, az illető belenyugvása mellett elintéztetett.

Kónya András,
egyházmegyei főjegyző.

Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Az ungi ev. ref egyházmegye folyó évi augusztus hó 28-dikán tartotta meg őszi közgyűlését *Makay Dániel,* esperes és *Kovács Károly,* egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, a *pinkóci* egyházban, szép számmal összegyülekezett egyházi és világi egyének érdeklődése mellett.

A gyülés kezdetén két újonnan választott világi és egy egyházi tanácsbíró tette le az esküt, s székeiket a jelenvoltak üdvözlése közben elfoglalták. Egyházmegyénk nagy nyereségnek tartja, hogy *Felföldi Ödön,* földbirtokos és *Köröskényi Elek,* szobránci főszolgabíró urakat kormányzó-testületébe megnyerhette, mert már eddig is sok jelét adták az egyház iránti meleg érdeklődésöknek. *Ábrahámi István,* ki szintén most lett tanácsbírává, a népnevelés terén adta jelét szakképzettségének és buzgó törekvésének.

Majd a Szász Domokos püspök által készített közalapbóli segélyezés tervezete kerülvén napirendre, azt a Fejes István módosítványával sem fogadja el egyházmegyénk, mert nem lát benne biztosítékot arra, hogy a közalapból kölcsönképen kiadott pénzek veszélyeztetés nélkül helyeztethetnének ki, s a kitűzött célnak megfelelnének. Azért tehát addig, míg a konvent oly módozatot nem nyújt, mely a tervezett kölcsönöket egészen biztos alapra helyezi, mind az egyházakat, mind a lelkészeket az eddig szokásban levő kisebb segélyekben kívánja részeltetni.

Az egyetemes gyám- és nyugintézetet illetőleg, egyházmegyénk nem óhajt két ily nagyszabású intézményt egyszerre létesíteni, mert nem lát elegendő alapot azok létrehozására; kívánja tehát a gyámintézetet, a nyugintézetre nézve pedig az eddigi eljárást óhajtja továbbra is fentartani.

A lelkészválasztási szabályzaton tett módosításokat magáévá teszi.

Az egyházkerületi gyülések számának kevesbítésére Fejes István által beadott indítványt nem fogadja el, mert sok fontos ok szól a mellett, hogy az eddig szokásban volt gyülések továbbra is megtartassanak, oly számban, mint ezelőtt.

Még egy ilyen fontos ügy került elő, a mi ugyan már többször foglalkoztatta az egyházmegyei gyülést; de most majdnem a szenvedélyességig fokozódó vitát keltett. Ugyanis az egyházmegye a népiskolai választmányt pár évvel előbb megbízta, hogy a tanügy előmozdítása végett egy megfelelő szabályzatot s egy anyakönyvet ké-

szítsen, mely elkészülvén, a tavaszon Záhonyban tartott gyűlésen el is fogadtatott, kinyomatása is elrendeltetvén; azonban a gyűlés jegyzőkönyveinek hitelesítésekor a szűkebb körű bizottság oly változtatásokat eszközölt a munkálaton, a melyek azt egész ábrázatából kivetkőztették, s oly betoldásokat kívánt létesíteni, mely miatt az egész egy szörnyszülött lett volna, a mit a népiskolai választmány, mint elvével össze nem egyeztethetőt, elfogadni vonakodott, a gyűlés pedig az egész, fáradsággal összeállított munkálatot ad acta tette. Nyugodjék az Úrban!

Ezek voltak az érdekesebb ügyek, miket közölni célszerűnek láttam; miknek letárgyalása és több helyi és közérdekű ügy elvégzése után az egyház szívességéből barátságos vendégségben részesültünk. Homoki Antal.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhirek.** *Juhász Mihály,* kir. táblai bíró, főiskolánk igazgató-tanácsának egyik munkás, lelkes tagja, a kassai ev. ref. egyház volt főgondnoka s Kassa városának néhai képviselője, folyó hó 8-án, életének 58-ik évében, hosszantartó szívbajban, elhunyt Kassán, a hová gyógyulás reményében tért vissza új lakóhelyéről, Budapestről. Halála széles körben okozott őszinte fájdalmat, mert állásánál, ebből folyó összeköttetéseinél fogva s a közügyek, s főleg Kassa város haladása s fejlődése iránt tanusított érdeklődése következtében, széles körben szerzett tiszteletet nevének. A kassai egyház feledhetetlen főgondnokai közé jegyzi fel bizonyára, a ki a pótolhatatlannak vélt *Mesko* helyén is talált tenni és pótolni valót; a sárospataki főiskola is nehezen fogja elfeledhetni azt, a ki magas látkörével és lankadatlan munkaszeretetével senki által sem engedte magát a főiskola igazgató-tanácsában túlszárnyaltatni, s a mi szintén jellemző, tele volt a szíve jóakarattal az iskola s annak ügyei s hivatalnokai iránt és nem volt fukar a való érdem készséges elismerésében. Hét gyermekének s szeretett nejének gyászában mi is a legmélyebb részvéttel osztozunk és tisztelő emlékezettel kérünk nyugodalmat kihült szívére. Temetése, a melyen *Béky Sámuel,* a hű barát végezte a gyászszertartást, roppant részvét mellett folyt le folyó hó 10-én. — *Molnár Lajos* tanártársunkat is érzékeny veszteség érte közelebb, elvesztvén szeretett édes anyját, *Kántor Juliánnát,* a kit egy sok gonddal-bajjal folytatott élet alkonyán, hosszú szenvedésektől szabadított meg a jótékony halál. Szepsiben, szülő- és lakóföldjén folyó hó 11-dikén szerető gyermekeinek és rokonainak könyei között temettetett el. Áldás emlékére! — *Szemere István,* az ős Szemere-család legidősebb tagja, berzéki birtokos, folyó hó 10-dikén Berzéken szintén elhunyt, s Gálszécsen, a családi sírboltba folyó hó 13-dikán a sárospataki énekkar gyászdalai között helyeztetett el. Temetésére *Mitrovics Gyula,* főiskolai lelkész kéretett fel szónokúl, de ő az éppen folyamatban lévő lelkészképesítő vizsgák miatt akadályozva volt az elmenetelben. *Sárkány Imre,* gálszécsi és *Lengyel József,* k.-azari lelkészek méltatták az elhunyt derék férfiú érdemeit és mondtak áldást a kihült porokra.

— **Candidatio.** A *felső-dobszai* egyház lelkészi állomására kijelöltettek: Pajkos Endre, beszteri rendes; Cziáki Endre, cécei rendes; Fürjész Jenő, pető-szinyei rendes lelkészek; úgyszinte Sárkány József, abaujvári és Kalas József, nádasdi segédlelkészek.

— **A felekezeti tanárok veresége.** A közlekedési miniszter visszautasította az országos tanár-egyesületnek azt a kérését, hogy a felekezeti és községi tanárok a vasútakon épenolyan kedvezményt élvezzenek, mint az állami iskolák tanárai. Követelni — úgy látszik — lehet és illik mindent, de adni nem lehet semmit!!

— **A beregi ev. ref. egyházmegye** — mint magánúton értesülünk — a közalapból való segélyezés tárgyában a *f.-borsodi* egyházmegye véleményéhez csatlakozott.

— **A „Sárospataki irodalmi kör"** működése szemetszúrt az országos közoktatási tanácsnak. Legközelebb tartott ülésében dr. Ferenczy József titkár indítványozta, hogy kérjék fel a kormányt: írasson s illetve adjon ki maga tankönyveket. Indokolásában azt mondja, hogy ez nem vezet tankönyv monopoliumra, mert, ha a Szt. István-társulat a katholikus iskoláknak, *a sárospataki irodalmi kör a protestáns iskoláknak* s a főváros saját iskolainak ezrével nyomathatja a könyvet, miért ne gondoskodhatnék az állam is hasonlóképen a maga iskoláiról. A tanács hosszabb eszmecsere után magáévá tette az indítványt. Mi azt hisszük, hogy a sárospataki irodalmi kör, mint eddig, úgy ezután is megfogja állni a helyét a versenytéren.

— **A tiszáninneni egyházkerület vizsgáló-bizottsága,** mely már az új *„Rendszabályok"* szerint alakíttatott meg, folyó hó 10—13-ik napjain tartotta meg a lelkészképesítési vizsgálatokat. *Első* vizsgát 13-an tettek, s ezek között 8 *jelesen,* 3 *jó,* 2 pedig *kielégítő* osztályzattal képesíttetett. A második vizsgára 16-an jelentkeztek, s ezek között 13 *jeles,* 3 *jó* osztályzatot nyert. A vizsga ily eredménye mellett, a bizottság, természetesen, boldogító örömmel és megelégedéssel távozott el, s ebbeli örömének az egyházkerület elé terjesztendő jegyzőkönyvében is kifejezést kíván adni. Az egyházmegyék nem éltek az új rendszabály mellett is meghagyott jogukkal, s nem képviseltették magukat a vizsgákon. Reméljük: nem közönyösségből a lelkészképzés nagy érdeke iránt, mint inkább szegénységből

— **Irodalmi hir.** *Pecz Samu,* műegyetemi tanár, a mű- és középépítészeti szakosztályok 1888. évi február hó 20. és 27-dikén tartott ülésein felolvasott értekezését, a melynek címe: *„A protestáns templomok építéséről, kapcsolatban a debreceni kálvinista új templom részletes ismertetésével,"* kiadta egy negyedrétű, 23 lapnyi füzetben, négy táblával s a szöveg közé nyomott 9 ábrával. A négy tábla a debreceni új templom hosszméretét, alsó alaprajzát, fénynyomatú oldal- és hátsó nézetét és a tornyot tünteti fel; a kilnec ábra pedig különböző lutheránus és kálvinista templomok alaprajzait, abból a célból, hogy az olvasót annálinkább meggyőzze a felől: *milyennek kell egy valódi protestáns templomnak lennie, ha a cultus kivánalmai szerint készíttetik?* A szöveg külön fejtegeti a lutheránus és kálvinista templomok kellékeit, s mint ilyen, különösen megérdemli egyházkerületeink figyelmét. Ideje lenne ugyanis, hogy újabban építendő templomaink ne készüljenek esetlegesen, s azok építésének engedélyezésénél ne csupán a pénz, hanem magasabb szempontok is határozzanak. A derék író és tervező semmi által sem lenne jobban megjutalmazva, mint ha eszméit a jövendőbeli templomépítők vezér-eszmékül fogadnák el és tanácsait tiszteletben részesítenék. A mű ára nincsen feljegyezve.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 39. szám. Sárospatak, 1888. szeptember 24.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az egyházkerületi gyűlések, a sárospataki főiskolával szemben.» *Fejes István.* — «Utasítás a népiskolai körlátogatók részére.» — «25 év után.» *V. Kr. B.* — «A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Kalós Péter.* — «Alsóborsodi egyházmegye közgyűlése.» *Fekete József.* — «A tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlése.» *Lukács Ödön.* — «Vegyes közlemények.«

Az egyházkerületi gyűlések, a sárospataki főiskolával szemben.

A «Sárospataki Lapok» közelebbi számában a szerkesztőtől egy cikk jelent meg, a melyben a nyári egyházkerületi gyűléseknek további megtartása mellett szólal fel.

Legtávolabbról sincs célom azon meleg buzgóság ellen, a melylyel a cikk írója a maga álláspontját védi, ellenérveket keresni, és pedig azért nem, mert a dolog lényegére nézve ellentét épen nincs közöttünk; hanem a felszólalásra csupán az indít, hogy saját álláspontomat, a melyről azt hittem, hogy a dolog természete folytán is megérthető, világosabbá tenni igyekezzem.

A közelebb megjelent cikk után ugyanis úgy tűnik fel a kérdés, mintha én, mint a főiskola algondnoka, a főiskola érdeke ellen cselekedtem volna, midőn indítványommal föllléptem. Ellenkezőleg áll a dolog. Én épen megmenteni akartam, óhajtottam a főiskola érdekében azt, a mit a bekövetkezett új viszonyok miatt megmenthetőnek véltem. A helyzet én előttem úgy tűnt fel, *hogy a pataki nyári gyűlések tárgytalanokká lettek.* Tárgytalanokká tették pedig ezeket a következő körülmények: 1. az egyházi közigazgatás szabályszerűsége, melynélfogva a májusi gyűlésről elintézetlen ügyek nem maradnak fenn; 2. az iskola ügyeinek rendszeres ügykezelése, a melynélfogva e tekintetben is pontosan végrehajthatókká válnak minden dolgaink; 3. a lelkészképességi vizsgáknak szeptember hóra áttétele; 4. a konventi ülések időszakának megváltoztatása, a minek következtében ezentúl az egyházmegyék őszi üléseiken tárgyalhatják a domesztikai kérvényeket.

Nos hát, én ezeket így látva, tisztára láttam azt is, hogyha csak tárgyakat és kérdéseket nem alkotunk, májustól junius hóig önmagától nem fog támadni sem tárgy, sem kérdés, a mely a pataki gyűlés egybehívását szükségessé tegye. Véltem látni azt is, hogyha mégis esetleg egy vagy két csekély fontosságú ügy miatt, a *főiskola iránt való buzgó kegyeletből,* a püspök úr gyűlést hirdetne Patakra, ezek a gyűlések hamar ki fognák meríteni az érdekeltséget, s épen azok maradnának el, a kikre legnagyobb szükség van, hogy Patakot ottan-ottan lássák. Főindoka ez volt tehát indítványomnak, hogy ily megváltozott viszonyok mellett is, Sárospatakra legalább minden második évben egy egyházkerületi gyűlést biztosítani megkísértsem, s azt az előnyt, a melyet a főiskola az egyházkerület főtényezőivel való közvetlen érűlközés által eddig bírt, a jövőre is megóvni igyekezzem. Éppen ezért nincs hát a dolog lényegére nézve köztem és e lapok szerkesztője közt különbség. Csak ezt akartam constatálni.

A különbség mégis az időben van. Radácsi György úr ugyanis megmenthetni véli az aratási gyűléseket is. Jó! Hátha valaki ezen gyűléseknek tárgyakat képes kimutatni, a nélkül, hogy akár az egyházi, akár a főiskolai közigazgatás ügyei az elintézésre nézve késedelmet ne szenvedjenek, vagy más szóval, ha a májusi gyűlés tárgyainak egy részét az egyházkerület félretenni és a sárospataki aratási gyűlésre megtartani hajlandó: hát akkor itt is összetalálkozunk, s én a pataki iskola érdekeit védelmezni fogom, mihelyt azt alaposan és meggyőződésem szerint tehetem. Hanem itt egyet meg kell jegyeznem. Az aratási záró-vizsgáknak bármily ünnepélyessé tételét, csupán önmagában, nem tartom elég fontosnak az egyházkerületi gyűléstartás indokául. De azt az ünnepélyességet nem is tudom már én elképzelni. Az akadémián a colloquiumok lefolynak, az osztályokban a szigorlatok megtartatnak; ugyan mit lehetne tenni ezek után a tanuló ifjúsággal olyasvalamit, hogy egy pár óra alatt a közönséget gyönyörködtesse? hacsak

Lapunk jelen számához egy **félív** melléklet van csatolva.

fel nem elevenítenők a régi exameneket? Azonban, azt hiszem, azokhoz a régi felfogások és körülmények volnának szükségesek.

Meggyőződésem ennélfogva az, hogy miután az egyházkerület, mint ilyen, Sárospatakon már régidő óta úgy sem látott vizsgát; a mi ünnepélyesség pedig az iskola életével egybefüggőleg esetenkint előjöhet, mint p. o. tanári székfoglalások, emlékünnepek, vagy a mit indítványozni szándékozom: az iskolai alapítványoknak időnkénti nyilvános kihirdetése és az alapítóknak méltatása sat., ugyanezeket szeptember hóban is meg lehet tartani, sőt még célszerűbben ekkor, mert míg az aratási évzáró-ünnepélyen az ifjúságnak már csak töredéke van jelen, szeptemberben jelen van az egész; meggyőződésem, mondom, az, hogy az időpont nem oly fontos, mint inkább fontos az, hogy az egyházkerület a maga egészében, nem pedig töredékeiben, jelenjék meg időnként Sárospatakon és vigye magával onnan az ott látottakat és tapasztaltakat.

Különben még kérdés az is: mért ne lehetne az iskolai év megnyitását együvé tenni az egyházkerületi gyűlés idejével? Ez is csak a beosztástól függ, mert p. o. szeptember 10-ike tájáig el lehetne végezni a lelkészképesítő vizsgákat, meg lehetne tartani az igazgató-tanács üléseit és aztán mindjárt folytatólag ünnepélyesen megnyitni az iskolai évet és megtartani a kerületi gyűlést. Mindezek a dolgok szemem előtt lebegtek nekem, s míg tartottam attól, hogy a juniusi gyűléseket elvesztjük, épen, mint a főiskola egyik gondnokának, arra kellett gondolnom, hogy azok helyett mást nyerjünk.

Másfelől azonban nem találom a főiskola érdekében állónak, hogy a gyűlések kérdését csupán egy szempontból tekintsük. A sárospataki főiskolának, ha az egyházmegyék és egyesek terhein könnyíteni lehet, nincs érdekében ez elé akadályokat gördíteni. Ez az én álláspontom. Épenazért indítványomban a főiskolai érdekek mellett tekintve van az egyházmegyék és az egyesek érdekeire is. Ezek is pedig fontosak és nem kicsinylendők. Nagy különbség az ma, midőn a kerületi gyűlések oly terjedelmet öltöttek, s midőn az igények a gyűléstartó egyházakra oly költségeket rónak, hogy 7 vagy 14 évben legyen-e gyűlés valamely egyházmegye kebelében; de nagy különbség a bár buzgó és áldozatkész egyesekre is, hogy kétszer vagy háromszor kelljen-e évenkint időt és pénzt áldozni az egyházi közügyek oltárán. Nem kell túlzóknak lennünk a követelésekben. Buzgóságban, áldozatkészségben, mely egyházkerületünkben főleg a gyűlések látogatottságára nézve oly szembetűnő, bizonyára nem állunk mi sem hátrább a multnál; épenazért a jelenkor embereit a jelenkor igényei szerint kell felfogni és méltányolni és még a kényelmi akadályokat is, a közügy érdekében, nem kicsinyelni, hanem elhárítani igyekezni. Én tehát mindezen okokat is méltányoltam és tekintetbe vettem, s így jöttem azon eredményre, hogy indítványom mellett a pataki iskola sem veszít, míg az egyházmegyék és egyesek lényegesen nyernek.

Különben a sárospataki főiskolát csak nagyobb baj ne érje annál, mintha indítványom esetleg elfogadtatik; csak maradjon meg ezentúl is annak jó szelleme, s azt hiszem, hogy a közönség érdeklődése és szeretetete nem csökkenni, de növekedni fog iránta. Én nem féltem Patakot. Fejes István.

A fönnebb mondottakra — miután vitázni nem szándékozom — csak egy pár tiszteletteljes észrevételem van. A gyűlések kérdését én nem *csupán egy szempontból tekintettem*, hanem legalább is *kettőből*; egyik a főiskola érdeke, a másik pedig a felügyelő-testületé. Én sem gondoltam és nem is gondolok a régi exámenek feleleventésére; de e nélkül is jól tudnám érezni magamat, mint felügyelő-testület, az aratási gyűléseken, annyivalinkább, mert elsősorban épen a felügyelő-testülettől függ, hogy a diákság innen a gyűlés ideje előtt el ne távozzék és hogy az itteni gyűléseknek tárgya és vonzó ereje legyen. A mi a megváltozott igényeket és kényelmi szempontokat illeti, azok — szerintem — lényegtelenek és e kérdésnél azért sem lehetnek elhatározók; mert részint könnyen kielégíthetők, részint pedig hamarosan elháríthatók. Hogy egyébiránt miként képzelem én a változott viszonyokhoz képest a kerületi gyűlések átalakítását, azt — ha időm engedi — valamikor el fogom mondani; addig pedig legyen szabad nekem továbbra is aggodalmat éreznem a miatt, hogy a mi felügyelő-testületünk a maga főiskoláját csak minden második évben fogja ezután megtekinteni. Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Utasítás a népiskolai körlátogatók részére.

— A Sárospataki Irodalmi kör javaslata. —

1. Az egyházmegyék, a népiskolai felügyelet szempontjából, a gyülekezetek számához képest, több-kevesebb látogatási körre osztatnak fel. Egy körbe legfölebb tiz iskola foglalható be.

2. Minden kör részére, legalább 3 évi kötelezettséggel, egy-egy háromtagú iskolalátogató-bizottság választatik az egyházmegyei közgyűlés által, a tanügyi bizottság ajánlatára.

A bizottság egy lelkészből, egy világi egyénből és egy tanítóból áll. Elnöke a lelkész.

3. E bizottság, a körébe eső iskolákat, minden iskolai év vége felé, legkésőbb junius 20-ig, meglátogatja és azokban vizsgát tart. E látogatások, mint az esperesi látogatás helyettesítői, ugyanazon hatáskörrel ruháztatnak fel az iskolai ügyekre nézve, a minő az egyházlátogatás hatásköre (canonica visitatio) az egyháziakra nézve.

4. A bizottság tagjai jogosítva vannak a felügyeletök alá helyezett iskolákban bármikor is megjelenni s ott a tanítást meghallgatni.

5. A tervbe vett látogatásról az egyházak elöljáróit a bizottsági elnök előre értesíti, hogy az iskolaszék

s illetőleg egyháztanács a megjelenés idejére összehívható legyen, s a tanító felkészülten álljon a látogatás elé.

6. A megejtett látogatásról az egyházmegye tanügyi bizottsága részére írott jelentés készítendő, a melyet a küldöttség mindhárom tagja aláír. E jelentést a bizottságnak bármely tagja készítheti; elsősorban azonban a lelkész köteles azzal.

7. A mely bizottság elnöke az egyházmegyei tanügyi bizottság elé terjesztendő jelentését az egyházmegyeileg kitűzött időre be nem küldi, esetről-esetre 5 frt pénzbírság alá esik; úgyszintén az a tanító, a ki a «B» mintájú táblázattal a bizottság megjelenési idejére el nem készül, 2 forint bírságban marasztaltatik el.

Az ilyen bírsági összegek behajtása és hová fordítása felől az egyházmegye intézkedik.

8. A körlátogatóknak az egyházmegyei tanügyi bizottság ülésein tanácskozási joguk van.

9. A körlátogató bizottságot minden egyház részéről annyi forint napdíj, illetőleg fuvardíj illeti, a hány tanítója van az egyháznak. Az egyes gyülekezetek az iskolalátogatók és fuvarosaik ellátásáról is gondoskodni tartoznak.

10. A körlátogatók kötelesek a községi és állami iskolákat is meglátogatni, főképen az egyházunkhoz tartozó növendékek vallás-erkölcsi oktatásának ellenőrzése végett; de figyelmöket a többi tantárgyakra és egyéb ügyekre is kiterjeszthetik.

11. A körlátogató bizottság a helybeli iskolai előljáróságga jelenvén meg az egyes iskolákban, a vizsgálatot következőleg ejti meg:

a) Bizottsági elnök a vizsgát rövid beszéddel megnyitja s a feldolgozott tananyag írásbeli kimutatását előkérvén, ennek szemmel tartása mellett, az elébe terjesztett névsorból minden egyes tanítványt ő szólít fel.

b) A vizsga az egyházkerület által megszabott összes tantárgyakra kiterjesztendő, annyira, hogy a bizottság az osztályzatot nemcsak általánosságban, hanem osztályonkint minden egyes tantárgyból külön-külön is megállapíthassa.

c) A bizottság a vizsga vezetését, a kérdések intézését, a feleletek kifejtetését elsősorban mindig a helybeli tanítónak engedi át s maga csak később veszi át a feleltetést, hogy így a tanítványok előhaladása mellett, a tanító tanításbeli modora és ügyessége is megítélhető legyen.

d) A vallás- és énektanítás eredménye kíváló figyelem tárgyát képezze.

e) A különböző írásbeli dolgozatok (szépírási, számtani, nyelvtani s esetleg rajz) alak és tartalom tekintetében tüzetesen megvizsgálandók, annyivalinkább, mivel például a nyelvtani előhaladás megítélésénél, a dolgozatok szolgálnak alapúl és nem a szabályok könyvnélkülöztetése vagy a száraz elemeztetés.

f) A vizsgát rövid beszéddel ismét a bizottság elnöke rekeszti be.

12. Az iskolák *minősítésénél* három tényező legyen irányadó, u. m.:

a) *a helyes tanítási módszer,* mely az emlékező tehetséget az ítélő tehetséggel egyenlő arányban fejleszti és sem kizárólag az értelmetlen könyvnélkülöztetésre, sem egyedül a túlságba vitt értelem-fejlesztésre és magyarázgatásra nem szorítkozik, a mi a tanítványok reprodukálási képességéből, felelésbeli szabatosságából és bátorságából ítélhető meg legbizonyosabban.

b) *A kiszabott tananyagnak mily mértékben történt keresztülvitele;* minek meghatározásánál figyelem fordítandó arra is: vajjon a növendékek életkoruknak megfelelően vannak-e beosztva az egyes osztályokba? S végül:

c) *A növendékek fegyelmezettsége,* a mi a nevelésnek alapja.

Akármelyik hiányozzék e három tényező közül valamely iskolában, az az iskola a kitűnő osztályba nem sorozható. E három tényező viszonya szerint állapíttatik meg az egyes iskolákra a *kitűnőn* alúl eső többi osztályzat is, u. m. a *dicséretes, elégséges* és *gyönge.*

13. A vizsgálat kiterjesztendő az iskolai épületre, annak célszerűségére, tisztaságára, környékére, udvarára, a növendékek tankönyveire, taneszközeire s az iskola többé-kevésbbé felszerelt voltára, s a minősítésnél a felszereltség mértéke is meghatározandó.

Jegyzet.

A) A népiskola felszereléséhez szükséges bútorok:

1. Iskolai padok* (Kunze- vagy Lickroth-féle).
2. Fiókos asztal* és karszék* a tanító részére.
3. Záros szekrény* a taneszközök elhelyezésére.
4. Egy fali óra* az órarend keresztülvitele és az időmérték szemléltetéséhez.
5. Víztartó-edény*, ivóbádog, mosdótál, törülköző, fésű.
6. Tornászathoz hinta*, lábtó*, kúszó-rúd*, ugrómérce.
7. Fogas*.

B) A népiskolához szükséges általános taneszközök:

1. Fekete tábla állványnyal*, egyik oldala íráshoz vonalozva, másik oldala a rajzoláshoz pónthálózattal ellátva,
2. Fali olvasó-táblák* és kártya-betűk.
3. A minisztérium által kiadott szemléltetési képek.
4. Orosz számoló-gép, kocka-számológép*.
5. Méter-rúd*, liter*, deci-, centiliter, köbdeciméter, kilogramm*, körző, szögmérő, vonalzó*.
6. Fatestek: kocka, hasáb, gúla, kúp.
7. Az iskolai telek alaprajza, a község és határának térképe a tanító által elkészítve.
8. Az illető megye fali térképe; Magyarország*, az Osztrák-Magyar monarchia, Európa*, az öt földrész és Palesztina* térképe; Schneider képes átlásza; földgömb*.
9. Természetrajzi ábrák* (Rasch-féle).
10. Nehány emlős; madár, kitömve; rovar-, növény- és ásvány-gyüjtemény; amennyire lehet, a tanító által gyüjtve.
11. Kozma-Felméri rajztáblák I—XX.
12. Énektanításhoz hegedű vagy harmónium.
13. Természettan tanításához hőmérő*, iránytű, delejrúd, vegyészi mérlegs, úlyokkal, nehány kémcső, borszeszlámpa, üvegtölcsér, nehány lat rézdrót, villanydelej, Bunsen-féle elem, nehány darab üvegcső, domború és homorú üveglencse, üveghasáb, villanytartó lepény, rókafarkkal, Leydeni palack, és ezeken kivül a tanító által előállítható eszközök. Természettani falitáblák.

*C) Segédkönyvek**. A tanító részére a tantervben megjelölt vezér- és kézikönyvek* az egyház által beszerezve.

Népkönyvtár gyanánt a «Jó könyvek» eddig megjelent füzetei és a «Néptanitók Lapjá«-ban e célra ajánlott művek.

A *-gal jelölt tárgyak a felszerelés minimumául tekintendők. Oly iskola, melyben ezeken kivül a többi felsorolt eszközök is megvannak, kellően felszereltül tekinthető.

14. Kimutatandó az is, hogy a növendékek az egyházkerületi tanterv által előírt s illetőleg javasolt tankönyveket használják-e? E végből az u. n. «Ellenőrző» táblázatok rovatai pontosan kitöltendők s a jelentéshez csatolandók.

15. A faiskolák megvizsgálása mindenkor a helyszínén történjék s ügyeljen a bizottság, hogy azok ere-

*

deti rendeltetésöktől el ne vonassanak és hogy valami hasznot hajtanak-e?

16. Az iskolai kormányzat minőségének megállapítása végett a következőknek jár utána a körlátogatóság:

a) Az iskolai évet a törvényes időben nyitották-e meg. s ha nem: miokból történt a késlekedés?

b) Van-e órarend? Vezetnek-e nyilvántartási, felvételi, mulasztási s anyakönyvi naplókat és más iskolákba járók naplóját?

c) A mulasztások meggátlására történtek-e évközben és minő intézkedések? A tömegesebb mulasztásnak s a rendetlen iskolázásnak hol az oka: a szülékben-e, a tanítókban-e vagy az egyházi és községi előljárók hanyagságában? vagy valami rendkivüli körülményben, pl. járványos betegségben?

d) A helybeli lelkész és a presbyterium, illetőleg az iskolaszék tagjai meglátogatták-e többször is az iskolát, legalább egyszer havonkint, a mint a törvény rendeli...?

e) Előkérendő az iskolai jegyzőkönyv, a melynek magában kell foglalnia: 1. az iskolaszéki ülések jegyzőkönyveit: 2. az egyházmegyei közgyűlésnek a népiskolákra vonatkozó határozatait; 3. a helybeli iskolaszéki tagok látogatási alkalmával tett bejegyzéseket és végül: 4. a körlátogatói bizottságok bejegyzéseit.

f) Micsoda javítás vagy beruházás történt a tanévben az iskola körül?

g) Az egészen szegény tanulókról van-e valami módon gondoskodva?

h) Van-e iskolai könyvtára az egyháznak s annak számára legalább a «Néptanítók-Lapja» rendesen bekötve megőriztetik-e?

i) A tanító pontosan kikapja-e fizetését?

k) Van-e az iskolának a tandíjon és a rendes egyházi adón kivül valami pénzalapja és jövedelmi forrása?

b) Végül a hiányokat nem elég csak megállapítani, hanem azoknak okait is ki kell fürkészni, mert csak így lehet a bajon segíteni.

A többi, inkább csak statisztikai adatok beszerzésére vonatkozólag, az «E» mintájú rovatos ív nyújt kellő útbaigazítást.

17. A tapasztalt hiányokra vonatkozó megjegyzések s a tanítót vagy az iskolai előljáróságot illető útasítások, mindenkor *a helybeli iskolai jegyzőkönyvbe is* beiktatandók, hogy így a következő látogatás alkalmával tájékozhassa magát a bizottság arra nézve, hogy a helybeli tanító vagy előljáróság mennyiben vette figyelembe és foganatba előbbi útasításait.

Azonban a tisztán pedagógia természetű tanácsok, valamint általában az olyan észrevételek, melyek, mint kizárólag a tanító eljárására vonatkozók, egyedül a tanítót érdeklik, s mások előtt talán némi tekintetben tekintélyének rovására is esnének: mindenkor csak zárt körben, pusztán a bizottság, vagy legfölebb a helybeli lelkész jelenlétében intézendők a tanítóhoz. Különösen óvakodjék tehát a bizottság attól, hogy a tanító eljárására, a növendékek vagy a szülék előtt, bíráló vagy épen annak tekintélyét sértő megjegyzéseket tegyen.

18. A látogatásról és tapasztaltakról szerkesztett jelentést, a statisztikai adatokat magában foglaló «E» táblázattal együtt, a küldöttség elnöke az egyházmegyei tanügyi bizottság elnökéhez küldi el; a «B» mintájú anyakönyveket pedig magánál tartja meg, hogy következő látogatás alkalmával ezekkel ellenőrizhesse: vajjon a növendékek, életkoruknak és képességüknek megfelelően, évről-évre felebb-felebb vitetnek-e a következő osztályokba?

Indokolás.

Miután előterjesztett munkálatunk egyéb részeiben semmi olyast nem tartalmaz, mi az eddigi helyes gyakorlattól feltünően elütő eljárást ajánlana a főtiszteletü egyházkerület előtt: bővebb indokolást, ennélfogva csak a 3-ik szakasz igényel, mely első tekintetre valami gyökeres újításnak látszik, holott, mint az kissé közelebbről való megtekintés után azonnal kitünik — csak is *látszik* annak, mert voltaképen nem a bizottság kezdeményezése, hanem régi intézkedés az, csakhogy nem volt ez ideig kellően foganatosítva.

E §-ban ugyanis azt javasoljuk, hogy az iskolalátogatás kizárólag a körlátogató-bizottságok hatáskörébe tartozzék s a kanonika vizitáció végre-valahára mentessék fel teljesen az iskola megvizsgálásának s arról való jelentéstételnek kötelezettsége alól, már csak azon okból is, mert a kanonika vizitációnak az e célra rendelkezésére álló ideje sokkal kevesebb, semhogy egy iskola szellemi állását lelkiismeretesen mérlegelhetné és arról nyugodt ítéletet formálhatna.

Hogy ez így van, s hogy az egyházlátogatókénál húzamosabb és alaposabb megvizsgálás szükségét maga a főtiszteletü egyházkerület már évtizedekkel ezelőtt belátta: igazolja a *„cirkuláris oskola vizitátorok“* intézményének felállítása. Ha már akkor szükség volt ez intézkedés megtételére, mennyivel nagyobb szükség van reá ma, mikor a vizsgálat anyaga megtízszereződött s mikor minden téren a munkafelosztás elve uralkodik, hogy az elérni szándékozott siker annál nagyobb legyen.

Az egyházlátogatóság azonban az oskola vizitátorok működésének megkezdése után is megtartotta a maga régi gyakorlatát, benézett az iskolákba azontúl is, ítélt, klasszifikált s olybá tekintette a cirkuláris vizitátorokat, mintha azok egyátalán nem is léteznének, a minek aztán az lett az igen természetes következése, hogy ez utóbbiak kezdték könnyen venni megbizatásukat s így egy alapos vizsga helyett lett két felületes, s a felügyelet ilyenformán megmaradt régi tökéletlenségében, csak az egyházak és lelkészek terhe és alkalmatlansága lett nagyobb, miután egy vizitació helyett most már kettőt kellett ellátniok.

S így ment ez a népiskolaügy újabb föllendüléseig, a mikor a cirkularis vizitátorok — kik eddig a kanonika vizitátorok árnyékai valának — kezdettek testet ölteni magokra s nehány év óta már, egyházkerületünk nehány megyéjében, azon alakban élnek és szerepelnek, melyben további fentartásukat mi is javasoljuk: t. i. hármas formában, hogy mind a szakfelügyelet egyre sürübben hangzó követelményeinek, mindazon protestáns gyakorlatnak, hogy az egyház és iskola érdeklődési körébe a világi elem is mindenütt bevonassék, elég legyen téve.

De ha egyházkerületünk a külön iskolalátogatóság felállítását már oly régen foganatosította, s ha újabb időben ezen intézkedését folyton tökéletesítette s e tisztet egyre önállóbbá tette; ha irodalmi körünket a szakszerü felügyeletre vonatkozó javaslat beterjesztésére útasította: vajjon miért ne mondhatná ki határozatilag azt is, hogy ezen immár az eddiginél szakértőbb s egyedül e célra rendelt és választott bizottság jövőre minden, az iskolai ügyeket érdeklő kérdésekben egyedül illétékes; vagyis jobban mondva, az iskola szellemi és anyagi állásának hivatalos megvizsgálása és megítélése kizárólag ennek hatáskörébe tartozik.

Mert, hogy valamely intézet felett egy és ugyanazon hatóság részéről két különböző közeg is gyakorolja a felügyeleti jogot, anélkül, hogy akár ők maguk, akár mások tisztában volnának a felől, hogy voltaképen melyik

az igazi, melyik az illetékes, s ha esetleg véleménykülönbség merül fel közöttük: melyiknek ítéltessék oda az igazság — ilyen intézkedés nem létezik másutt sehol s ideje, hogy a mi körünkben is megszüntettessék.

Hogy a kanonika vizitació, melynek tulajdonképeni feladata az egyház kül- és beléletének közvetlen szemlélet alapján való szigorú megvizsgálása, s mely e nemű feladatának is alig bír az idő rövidsége miatt megfelelni, mégis idejének úgyszólván nagyobb részét az iskolában tölti el, megrövidítvén ezzel azon fontos, másterészetű ügyeket, melyeket egyedül csak ő intézhet el; hogy a kanonika vizitació továbbra is megmaradjon iskolalátogató közegnek is, azt sem a felügyelet alapossága, sem az eljárás egyöntetűsége, sem az egyházi törvénykönyv ide vonatkozó intézkedése nem követeli. Ez utóbbi ugyanis azt mondja, hogy az esperesek tartoznak az egyházakat és iskolákat évenkint egyszer meglátogatni vagy személyesen, vagy a hol a szükség és célszerűség úgy kívánja, látogató-küldöttségek által. Ugyde azt a törvény nem zárja ki, hogy ezen látogató küldöttségek külön szerveztessenek az egyházak és külön az iskolák megvizsgálására, aminthogy tényleg külön is szerveztettek. Ha külön szerveztettek, akkor egyik küldöttség olyan törvényes, mint a másik s eljárásuk és jelentésük az egyházmegyei közgyűlések részéről egyenlő bizodalmat és hitelességet igényelhet. Nincs tehát e tekintetből sem szükség arra, hogy a régi gyakorlat továbbra is fentartassék.

Az az egyetlen ellenvetés, hogy az iskolalátogatóságnak nincs meg az a tekintélye, a mi van a kanonika vizitációnak, a valóságban épen megfordítva áll. Mert ez az állítás csak addig volt igaz, míg a látogatásnál az egyházmegyét, vagy mondjuk: az esperest, egyetlen egy körlelkész képviselte s az is, mint fennebb kimutattuk, az egyházlátogató-küldöttségnek csupán árnyéka volt. De mióta az egy személyből állott körlelkészi intézmény, háromtagú iskolalátogató-küldöttséggé tökéletesedett, melyben nemcsak a lelkészi, hanem a világi és a szakbeli tanítói elem is képviselve van: s mióta a tanítók tudják azt, hogy tanítói reputációjuk kizárólag ezen bizottság ítéletétől függ, mert az alaposabb vizsgálatot ez teljesíti, iskolájokat ez osztályozza, s a tanügyi bizottság, illetve az egyházmegyei közgyűlés, ezen bizottság jelentése nyomán teszi meg a szükségesnek mutatkozó intézkedéseket s nyújtja az elismerést vagy a fenyítéket: azóta a tanítói kar — igen természetesen — az egyházlátogatóságénál nagyobb súlyt helyez az iskolalátogató bizottságok megjelenésére s következésképen azok hivatalos jelentőségére is. De meg az iskolalátogató-bizottságok a nyári félévben eddig is csak egymagok teljesítették az iskolalátogatást, amennyiben a kanonika vizitáció csupán az első félévben szokott az egyházak körében megjelenni; ha tehát addig kellő megnyugvást nyujtott az egyházmegyéknek az az eljárás, hogy a második, tehát a sokkal fontosabb félév végén csupán az iskolalátogatók referáltak az egyes iskolák minőségéről: miért kelljen még egy második vizsgáló-bizottság is az első félévi eredmény kipuhatolására, a mikor voltaképen még alig van, azaz, hogy egyátalán nincs is vizsgára kellőképen feldolgozott tanítási anyag.

A kanonika vizitació tehát az iskolalátogatás alól felmentendő azért, mert az iskolák lehetőleg alapos megvizsgálására már másképen és kellőképen intézkedvén egyházkerületünk: az ő megjelenésére ott nincsen szükség; továbbá felmentendő azért, mert a vizsgálatra nem rendelkezvén annyi idővel, mint a szakbizottság, a kevésbbé behatható megfigyelés következtében igen sokszor ellenkezőképen ítéli meg az iskolát, mint az előtte ott járt iskolalátogatók s így felesleges vitákat támaszt az egyházmegyei gyűléseken; felmentendő ezenkivül azért, mert az iskola által elvonatik tulajdonképeni feladatától, melynek elintézéséért az egyház kebelében megjelent, s melyet rajta kivül más el nem intézhet; de felmentendő — egyéb okokat mellőzve — azért is, mert megjelenése az iskolalátogatókéval majdnem egyidőre esvén, még csak azzal sem indokolható, nyiltabban szólva: arra sem alkalmas, hogy általa a tanító szorgalomra serkentessék, mert a két látogatás között nincs az arányos időköz megtartva. Hanem arra, igenis, alkalmas, hogy a tanítót az előhaladásban hátráltassa, mint a ki nem vesz fel addig újabb tananyagot, míg a kanonika vizitáció is meg nem jelent, nehogy az új miatt a növendékek a régit elfelejtsék s e miatt aztán a vizsgán felelni képesek ne legyenek.

S ez utóbbi ok az, a mely miatt útasításunkba felvettük s a főtiszteletű egyházkerületnek elfogadás végett ajánlani bátorkodunk azon intézkedést, hogy az iskolalátogató-bizottságok is évenkint csak egyszer, t. i. az iskolai év végén látogassák és vizsgálják meg a körükbe eső iskolákat.

Mert, dacára az országos törvény szigorú intézkedésének s a még szigorúbb miniszteri rendeleteknek és vármegyei határozatoknak: úgy áll a dolog, hogy mindaddig, míg a mezei munka teljesen meg nem szűnik, s szántás, vetés, szüretelés és legeltetés előtt kebelét a föld be nem zárja: a földmívelő ember gyermekét rendesen és pontosan iskolába nem járatja. November felé kezdenek népesedni, legtöbb helyen az iskolák úgy, hogy mire a tanító a rendszeres oktatást megkezdhetné, már azon veszi észre, hogy küszöbön van a karácsony, meg az új-esztendő. Új-év után pedig már jönnek az iskolalátogatók. Mit tesz hát? A helyett, hogy új-év után — mikorra nagynehezen teljessé lett az iskolai létszám — kettős buzgalommal látna neki, a saját hibáján kivül történt mulasztás helyrepótlásának, s fokozatosan vinné előről-előbbre tanítványait a kiszabott tananyag hosszú lajtorjáján: megáll egy helyen, azaz hogy ismétel. Ismételgeti azt a keveset, a mit karácsony előtt növendékeivel valahogyan elvégezhetett, nehogy elítéltessék, ha tanítványai folyékonyan felelni legalább annyit, amennyit nem tudnának; s kinek esztendejéből az iskolai év elején kiejtett két hónapot a szülék indolentiaja, most kiejt belőle ismét legalább egyet — a vizitácio várása.

A növendékek pedig ez egész idő alatt, tanítójukkal egyetemben, folytonos izgalomban élnek; a mi sem testi, sem lelki fejlődésükre nézve nem kedvező, s magára a tanításra sem háramlik belőle semmi haszon.

Ha még ehez aztán hozzáveszszük azt, hogy a tanító képességének és szorgalmának megitélésére sem nyújt biztos alapot az ilyen állapot, mely kétes értékű megbíráltatásnak annálinkább ki van téve, mennél jobb paedagógus s mennél észszerűbben és tervszerűbben állapította meg magának az esztendei tanmenetet; ha hozzáveszszük, hogy kivált az alsóbb osztályokban a tanmenetnek láncszemek gyanánt fejlődő folytonosságát és fokozatosságát ez az időközi zaklatás milyen erőszakosan szakítja meg; hogy mint minden munkásnak, úgy a tanítónak is tehetségét, ügyességét, kitartását és becsét csak a bevégzett munka után lehet igazságosan megítélni: méginkább megerősödik bennünk az a meggyőződés, hogy az évközi vizsgák úgy a tanítóra, mint a tanítványokra csak zavarólag és hátráltatólag; hatnak magának a felettes hatóságnak pedig a minőség meghatározásához hiteles mértékül nem szolgálhatnak.

Elég, ha a felügyeletre kötelezett egyházmegyék évenkint egyszer, az iskolai év végén szereznek maguknak kiküldötteik által hivatalos tudomást népiskoláik külső

és belső ügyeinek állapotáról, mint történik ez az egyházakra nézve.

Az évközben teljesítendő felügyelet pedig nem az egyházmegye, hanem a lelkész és presbyterium, s illetőleg a helybeli iskolaszék hivatalos és szent kötelessége.

Ismételten bátorkodunk azért az «Utasítás» 3-dik §-át jelen szövegezésünkben a főtiszteletű közgyűlés becses figyelmébe ajánlani.

TÁRCZA.

25 ÉV UTÁN.

Igazi *örömünnepet* ült folyó hó 15-én a főiskola tanári kara. Örömünnepet, mely kipattant, mint a szikra s lángralobbant, mint a fáklya. Emlékezetes időpont marad e nap kedves tanintézetünk elevenen lüktető életében.

Délelőtt 11 órakor ünnepies gyűlést tartott a köziskolai szék. Minden tanár díszesebb ruhában s ünnepies hangulattal jelent meg a tágas tanácsterem zöldasztala mellett.

25-éves tanártársaink negyedszázados évfordulóját ünnepeltük. A jubilánsokért küldöttek mentek, a kikkel csakhamar megérkezvén, lelkes üdvözlésekkel, éljenzéssel fogadtattak.

Dr. Ballagi Géza, közigazgató, a tanári kar nevében következőleg üdvözölte a nap hőseit:

Nekem, mint ez idő szerinti akadémiai és közigaztónak jutott osztályrészemül a kedves kötelesség, hogy négy tanártársunkat most, a midőn a tanári pályán a 40, illetőleg a 25 évet betöltötték, tanártársaim nevében szívem legmélyéből üdvözöljem.

Aki, mint mi, ismeri a tanári pályával összekötött nehézségeket, az tudja csak teljes mértékben méltányolni ama férfiakat, kik e rögös pálya nehézségeit 40, illetőleg 25 hosszú éven át nemcsak hogy legyőzték, de nem közönséges sikert is képesek voltak azon felmutatni.

Valóban, tisztelt uraim, ha végig tekintünk négy kollegánk multján: mi, fiatalabbak, buzdítást meríthetünk abból, az öregebbek pedig megnyugvást főiskolánk sorsát illetőleg.

Az ő példájukon okulva, bizonyára nem fogunk ellankadni a munkában; mert ez a példa megtanít bennünket arra, hogy hivatásunk szeretete, a kitartó szorgalom s a lelkiismeretes munka siker nélkül nem maradhat. Öregeink pedig — mint mondám — megnyugszanak, tapasztalván négy kollegánk sikerdús tevékenységének üdvös hatását intézetünk fejlődésére.

A négy igen tisztelt jubiláns különböző téren ugyan, de egyforma sikerrel működött.

Orbán József, mint sok tanulságot magában rejtő önéletrajzából olvassuk, a tudománynak legkülönbözőbb ágait kultiválta az iskolában, s bármennyire panaszkodik is a fölött, hogy a tanár benne az írót abszorbeálta: mi nemcsak, mint valóban hivatott tanárt, hanem, mint tanügyi írót is követendő példányképnek tekintjük. Valóban ritka jelenség ő, a ki az igazi liberális protestáns szellemet egy hosszú életen át egyforma sikerrel képviselte és képviseli — hál' istennek — ma is, úgy a tanszéken, mint az irodalomban.

Emődy Dániel elhagyva azt a pályát, melyen tehetségeinél fogva sokkal fényesebb jövő várt reá, mint az egyszerű tanári kathedrán, eljött hozzánk, hogy a Kövy iskolájában a Kövy szellemét ápolja és fentartsa. S e tekintetben elévülhetetlen érdemei vannak. A magyar nemzeti jogtudománynak, annak a jogtudománynak, mely históriai alapon fejlődött, s mely ennek a következtében csakis históriai alapon művelhető: olyan avatott munkása, mint ő, lehet, de avatottabb nálánál nem sok van.

Nemes Ferenc a jogtudományok másik fontos ágát, a büntetőjogot tanítja, immár évek óta főiskolánkban. Az ő személye élő tanulság arra nézve, hogy az iskolában alaposan megszerzett általános képzettség hatalmas bázisául szolgálhat a későbbi szakképzettségnek. De Nemes Ferenc tevékeny szelleme fölismervén az iskola és az élet közti szoros összefüggést: nem szorítkozott csupán tanári tendőire, hanem társadalmi téren is kivívta üdvös munkássága által polgártársai szeretetét és elismerését.

Végre *Szinyei Gerzson,* mint az irodalomtörténet tanára, nagynevű elődjének nyomdokaiba lépve, úgy a tanszéken, mint az irodalom terén, kiváló érdemeket szerzett magának. De — a miért különös hálával tartozunk neki — talán ő tett köztünk legtöbbet arra nézve, hogy szeretett főiskolánkat, annak multját és jelenét a nagy közönség is minél alaposabban megismerje. Nem is szólván ezúttal ama egyéni jeles tulajdonairól, melyek képessé tették őt már oly sokszor a köztünk esetről-esetre felmerült ellentétek kiegyenlítésére s az összhangnak köztünk való fentartására.

Mélyen tisztelt veterán kollegáink! Tekintetbe véve az önök fényes érdemeit, a közérzületnek, tanártársaim közérzületének adok kifejezést, midőn legforróbb köszönetemet és hálámat fejezem ki önök iránt.

De tekintetbe véve másrészről azt, hogy a jó Isten kegyelméből önök még erejök és tehetségök teljes birtokában vannak: főiskolánk jól felfogott érdekében azt kell kívánnom, hogy az Isten tartsa önöket még meg a számunkra sokáig, hogy gazdag tapasztalataikkal, bölcseségökkel még sok-sok éven át támaszaink, tanácsadóink s vezéreink maradjanak.

Kérjük is önöket: ne vonják meg tőlünk támogatásukat, hogy, mint egy család gyermekei, vállvetett erővel munkálkodjunk a mindnyájunk által egyformán szeretett édes anyának, főiskolánknak jóllétén és boldogságán.

Az ilyen üdvözlésre felhangzott éljenzés lecsilapúltával, *Emődy Dániel,* a jubiláns-társak nevében is szólva, meghatottan mondott forró köszönetet a tanári kar és igazgató megtisztelő figyelmeért, s boldog visszaemlékezések között tett meleg vallomást afelől, hogy ilyen tisztatársak között, mint a sárospataki tanári kar, s olyan előljáróság alatt, mint a miénk, a gonddal-bajjal járó életnek is sok gyönyöre és lélekemelő oldala van. Utána *Kun Pál* az egész üdvözlő beszédnek jegyzőkönyvbe vételét kérte, a mi egyhangúlag helyeseltetett, s ezzel a gyűlést, melynek több tárgya nem volt, az elnök feloszlatta.

Szétoszlás előtt felkérettek az ünnepeltek, hogy este 7 órakor, legyenek szívesek a küldöttségi szálláson megjelenni, ahol a tanári kar és az iskolához közelebb álló s velünk együtt érező és működő városi polgárok egy kis barátságos vacsorát rendeztek a tiszteletökre.

A 25-éves tanárokhoz aztán, mindjárt a szétoszlás után, egész zarándoklás kezdődött. A tanuló ifjúság küldöttségei, rokonok és barátok hosszú sora járta el a szeretett tanárok magánlakásait és kívántak nekik s szép családjaiknak az elmult évekhez hosszú jövőt s boldog éveket; elért sikereikhez a bekövetkezendő még szebb sikereket; a jó egészséget, a sok áldást. Ez alkalommal rótta le az ifjúság *Kérészy István,* gimnáziumi tanár és igazgató iránt is a hála adóját, a ki, mint osztálytanár, 1863-ban kezdette el működését, tehát joggal számíttatott a jubilánsok közé.

Az egész nap lelkes szeretetnyilvánításokkal telt el;

estére pedig, a joghallgatók kezdeményezésére, az ifjúság lobogó fáklya-fénynél, zeneszó mellett bejárta a főútcákat, éltette a jubilálókat, s végül a főiskolai belső udvarra kerülve, *Dókus László*, II. éves joghallgató fejezte ki az ifjúság törhetlen ragaszkodását és nagyrabecsülését a sokérdemű, szeretve tisztelt, 25 év óta működő tanárok iránt. «Mi ifjak — mondá többek közt — másképen nem tudjuk hálánkat kifejezni, mint azzal, hogy ígérjük ezen ünnepélyes pillanatban, hogy addig is, míg e főiskola falai közt leszünk, az ismeretek gyűjtésében és a hazaszeretetben úgy fogunk előre törekedni, hogy mélyen tisztelt tanáraink majd az életben is megelégedve mutathassanak reánk, volt tanítványaikra.»

A tisztelgő ifjaknak *Nemes Ferenc*, jogtanár válaszolt társai nevében is körülbelől eképen:

Nemes tanuló ifjúság! Kedves barátaink!

E háromszázadosnál idősb főiskola falain belül való ünnepélyes és a nagyszámú lobogó fáklya-fénye által megvilágított összesereglésük — mint szónokuk is mondá — ismételve kifejezett tisztelet-jel azon tanárok iránt, kik a tegnapi nap leáldoztával 25 éves tanárai lettek főiskolánknak.

Ama veterán tanárok sorába tartozom én is, kiknek nevében és megbízásából szívesen és hálásan köszönöm meg nektek, nemes ifjak, a tisztelet és szeretet eme gyöngéd kifejezését.

25 év sok és hosszú idő. Tartama alatt sokat lehetett építeni vagy rontani.

Mi, 25 éves tanárok úgy gondoljuk, lelkiösmeretünk azt sugja, hogy mi mindenha igyekeztünk erőnk és tehetségünk szerint e főiskola jó hírnevét, dicsőségét emelni, fentartani: igyekeztünk titeket, nemes ifjak, az igaz tudományban, keresztyén erkölcsökben, az ősöktől örökölt protestáns és hazafiúi szellemben nevelni, oktatni.

És e tekintetben mi tisztában vagyunk magunkkal, lelkiösmeretünkkel.

De mi, 25-éves tanárok, azt is tudjuk, hogy mi nemcsak növeltük és oktattuk, hanem mindenha is szerettük főiskolánk ifjúságát.

És a 25 év, mely fejünk felett elzúgott, arra int minket, hogy főiskolánk dicsőségére továbbra is egész lelkesedéssel szolgáljuk a tanügyet; továbbá arra is int, hogy siessünk továbbra is szeretni azon tanuló ifjúságot, mely 25 éves tanárait ily gyöngéd figyelemben, ily hálás tiszteletben részesíti.

Én e helyről magam és veterán tiszttársaim nevében ezennel ígérem, kijelentem, hogy a meddig Isten kegyelme engedi, hűek leszünk továbbra is a hivatásunkkal járó kötelességek teljesítésében és szeretetünk továbbra is változatlan marad a tanuló ifjúság iránt.

Magam és veterán társaim nevében, a nemes ifjúság irántunk tanusított gyöngéd figyelmét midőn ismételten megköszönöm, kívánom, hogy az isteni gondviselés e nemes tanuló ifjúságot úgy egyenkint, mint összesen vegye kegyelmébe és nemes törekvéseit juttassa mindenkor diadalra. —

Hosszantartó éljenzés, hazafias dalok éneklése s vídám zene mellett oszladozott aztán szét a hálás tanítványok és minden rendű-rangú polgárok nagy sokasága.

A küldöttségi szálláson kedélyes, ritka családias jellegű vacsorához ültek a megjelent tisztelgők. Körülbelől 40-en vették körül az «U» alakú fehér asztalt.

Csakhamar felállt *Ballagi Géza*, igazgató s mindenkit megragadó ügyes toasztban éltette az asztalfőn ülő jubilánsokat.

Majd *Krüzselyi Bálint*, jogtanár emelkedett fel és szólt eképen:

A veteránok.

Az apostolok, bár tizenketten voltak:
Nagy, erős tusákban mind összeomoltak.
A munka megeszi az embert egészen,
Mint rozsdától erős vasnak vége lészen.
De kik előtt én most hő kebelet tárok:
Élő apostolok, veterán tanárok.

Érdemök a multban s jelenben sok sorú.
Nagy munkáknak nyoma fejökön koszorú.
Még tövisei is ilyen koszorúnak,
Nem annyira vérzők, nem oly szomorúak.
Engem az biztatgat, míg nyomukban járok,
Hogy milyen derékek ez öreg tanárok!

A tisztes, agg *Orbán*; ez ősz pátriárka,
Előljár magasan, mint a Nóé-bárka.
Kedélye aranyos, a szíve mély tenger;
Telve tudás-gyöngygyel, mint maggal a kender.
Szenvedélyes, okos, kipróbált *történész*.
Legyen nagyon soká miénk még e vén ész!

A tisztelt «kis öreg,» jó *Emődy* bácsi,
Színaranyak neki beszédi, tanácsi.
Ez az egész ember egy kő a gyűrűben,
Fény ragyogja körül mindétig sűrűbben.
A nagy *„magánjogot“* kis újjából rázza.
Életesztendei menjenek fel százra!

Nemes Ferenc bátyánk! hogyan köszöntselek?
Rokonérzelemnek árjával öntelek.
Nem vagy te *veterán*; téged nem engedünk,
A kit jó kedvében adott a sors nekünk.
Csupa véletlenség, hogy e sorba jöttél.
Szálljon el feletted még vagy ötvenöt tél!

Kedves *Gerzson* bátyánk! Te, főfőkönyvtárnok!
Hulljanak le rólad a kölöncök, jármok,
Hogy repűlhess fennen, gondtalan jó kedvvel;
Az élet bajait dalold ki, nevesd el.
És a vén időben, bármily messzire mégy,
Te, a mostaninál már öregebb ne légy!

Kérészy Pistának, ámbár kevés haja,
Volt már az életben sok öröme, baja.
Öröme: szép család; baja: no, ezt hagyjuk!
Szerencse, hogy éltén nincsen semmi nagy lyuk.
Jóízű collega; akár egy jó étszer —
A negyedszázadot érje el még kétszer!

Volna még mondandóm. Teli vagyok dallal,
Mint hömpölygő Bodrog vickándozó hallal.
Az a *huszonöt év*: istenem, hogy eljár.
Cserebogár — bizony — sárga cserebogár.
... De legyen most elég. . . Azzal reterálok:
Soká éljenek *mind* e jó veteránok!

A tetszéssel fogadolt rigmus után hosszú sora következett a szebbnél-szebb dikcióknak. Valóban élvezet volt hallgatni a jubilánsok ékes és okos felszólalásait. *Mitrovics*, *Dr. Lengyel*, *Szinyei Gerzson* és sok mások ragyogtatták szellemességüket a találó, komoly és tréfás poháremelésekben. Érdekes volt a *Dr. Finkey József* következő meleghangú verse is:

A mai jubileumra.

(1888. szeptember 15.).

Nem a hírnév és dicsőség
Volt vezére élteteknek,
E bolygó tűz, húlló csillag,
Melyet annyin úgy keresnek;

Nem ismeritek e lángot,
Mely csak emészt, mely csak éget;
Nem szelíd tűz és melegség,
Mert nyomában nem kel élet!

Ez a telhetetlen bálvány,
Mely előtt más omlik térdre
És imádja áhítattal,
Semmi sem sok, mit tesz érte.
Egy feláldozza szerelmét,
Szívét hallgatásra inti;
Nem egy angyal-arcú lányka:
Bálványkép, a mi hevíti!

A mi szentség itt a földön,
Sok nem ismer semmit érte;
Tör előre elvakúltan,
Szenvedélylyel, hogy elérje;
Nincs nyugalma emberek közt,
Nincs nyugalma a magányba',
És ha eljön a szelíd éj,
Bántja ott is, nincsen álma!

Nem a hírnév és dicsőség
Vezérelt a küzdelembe,
Hanem e jó «alma mater»
És a tudomány szerelme.
Kitartással ez vezérelt
Zajtalan, csendes magányba;
Hogy megáldjon és segítsen
És serkentsen fel munkára!

És ha szívetek megdobbant,
Lánggal égett; nem az bántott,
Hogy talán háládatlannak
Ismertétek a világot;
Nem a megsértett büszkeség;
Csak az bántotta szívetek,
Hogy a kikért fáradtatok,
Legyenek hűk s megértsenek!

És most mi a jutalmatok?
Az a biztató öntudat,
Melyet csak az így eltöltött
Élet és üdvös munka ad!
És a méltó elismerés,
Melyet oly sokan érezünk.
Melyért, hogy soká éljetek,
Buzgón kérjük jó istenünk!!

Szívből jövő, lelkes felköszöntők mondattak a jubilánsok feleségeiért, a fő- és algondnokokért, az igazgató-tanácsért és az összes előljáróságért; az igazgatókért, az ifjúságért és egyes tanárokért is. Nagy lelkesedést szült különösen a világi algondnoknak, *Dókus Gyula* úrnak üdvözlő távirata.

Öreg éjszaka volt már, mikor az édes visszaemlékezések között, aranyos jó hangúlatba jutott s a dal istenének is lelkesen áldozó társaság végső csapata is haza kívánkozott.

Magam is olyan féljubiláns vagyok, tehát résztvettem már egy csomó ilyen ünnepélyben, de szebbet, családiasabbat, kedélyesebb lefolyásút sohasem láttam, nem élveztem. A derék 25-évesek szerényen elhárítottak magoktól minden nyilvánosabb ünnepeltetést; de ez elől ki nem térhettek és meg is lehetnek s meg is vannak vele elégedve. Éljenek a veteránok! V. Kr. B.

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését Kiss Áron, esperes és Isaák Dezső, egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, augusztus 30. és 31-ik napjain tartotta meg a szatmár-németii egyház iskolai tanácstermében.

Közérdekű határozatai a következők voltak: A főtiszteletű egyházkerület által, a közigazgatási peres ügyek elintézése tárgyában véleményadásra hivatván fel egyházmegyénket, e végett folyó évi április 10—11-ik napján tartott közgyűlése 22-ik számú határozatában egy küldöttséget nevezett ki, melynek beterjesztett munkálata folytán azt véleményezi: hogy a közigazgatási peres ügyek elintézésére újabb hatóság felállítását szükségtelennek tartja, mert azokat, eddigi gyakorlat szerint, első fokon a helyi egyháztanács, másodfokon az egyházmegyei közgyűlés intézheti, melyet időközben az elnökség helyettesít, úgy első-, mint másodfokú intézkedésekben, azon megjegyzéssel, hogy a meg nem nyugvó félnek joga van az egyházmegyei közgyűlés határozatát is kérni. Harmadfokon az egyházmegyei közgyűlés határoz, melyet időközben szintén az elnökség helyettesít.

Azonban nagyon szükségesnek tartja, hogy a fegyelmi és közigazgatási ügyek határvonalai a lehetőségig szabatosan megállapíttassanak.

Az eljárás szabályainak részletezését egyházmegyénk sem célszerűnek, sem szükségesnek nem tartja, mert ez nagyon nehézkessé és késedelmessé tenné a sokszor gyors intézkedést követelő ügyekben való eljárást.

A főtiszt. konvent által tervezett egyetemes gyám- és nyugdíjintézet alapszabályai felőli véleményezésre hivatván fel egyházmegyénk: közgyűlésünk tisztelettel kijelenti, miszerint egyházmegyénk az egyetemes gyám- és nyugdíjintézet életbeléptetését úgy, a mint az tervezve van, nem óhajtja.

De igenis óhajtja a következő módon:

1. Az egyetemes gyámintézet alapjára befolyó járulékok, a lelkészek számarányának megfelelőleg felosztva, egyetemlegesen kötelező alapszabályok szerint, az egyházmegyei gyámintézetek által kezeltessenek.

2. Az ekként életbeléptetendő egyetemes gyám- és nyugdíjintézet fölött a főtiszt. konvent, a kebeléből választandó igazgató-tanács által főfelügyeletet gyakorolna.

3. Az egyetemes gyám- és nyugdíjintézet bevételi forrásai lennének:

a) az országos egyházi közalapból kiosztásra váró segélyösszeg 20%-a;

b) minden intézeti tagtól belépési díj, a hivatali fizetés 2%-a;

c) minden intézeti tagtól évi járulék, a hivatali fizetés 1%-a;

d) a kegyévet helyettesítő kegyeleti átalány, de csak azon intézeti tagok részéről, a kik ily természetű kötelezettséget egyházmegyéjök gyámintézetével szemben nem teljesítettek;

e) az e célra nyerendő adományok, alapítványok és végrendeleti hagyományok;

f) a Baldácsy alapítványból e célra nyerendő osztalék.

4. Az itt megnevezett bevételekből tőkésítendők lennének:

a) a közalapból nyerendő segélyösszegnek 25%-a;

b) a kegyeletévi átalánynak az egyetemes gyámintézet megalakítása után ide befolyandó összege;

c) az e célra nyerendő adományok, alapítványok és végrendeleti hagyományok.

5. Kiosztandók lennének:

a) a 4-ik pont *a*-ja alatt jelzett 25%-on túl fenmaradó összeg, a kezelési költségek levonásával;

b) az intézeti tagok évi járulékai;

c) a Baldácsy-alapítványból nyert segélyösszeg.

6. A főtiszt. konvent által készített alapszabályok többi részei a fentebbiekhez alkalmaztatnának.

7. A jelzett szabályok 10-ik §-a aképen módosíttatnék, hogy a gyámdíj, tekintet nélkül az intézeti tagok szolgálati idejére, a gyámolítandók közt egyenlően osztatnék ki.

8. Addig is, míg az egyetemes gyám- és nyugdíjintézet végleg megalakúlna, már a jövő évtől kezdve e célra gyümölcsözően elhelyeztetnék a közalapból kiosztásra váró összeg 20%-a.

A közalapból való segélyezés tárgyában egyházmegyénk véleményezésre hivatván fel, elismeri miszerint a közalap a jelen segélyezési módozat mellett, az egyházak baján nagyon keveset segít, mivel az évenkint nyert csekély összeg nagyobb célok kivitelére elégtelen, csak elforgácsolódik vagy a közszükséglet fedezésébe olvad be; a lelkészek segélyezése pedig úgy magokra a kérelmezőkre, mint a kérvényeket tárgyaló testületekre terhes, alkalmatlan és sok időt rabló: minélfogva véleményezi, hogy az e tárgyban főtiszt. Szász Domokos, erdélyi püspök által tett indítványnak, a Fejes István, konventi képviselő módosítványa szerinti életbeléptetését látná jónak; oly formán tehát, hogy a tőketörlesztést is a kiosztásra váró összegből maga a konvent teljesítené. S megjegyzi, hogy itt nagyon szegény egyházakról van szó, melyeknek évi költségvetésében a legutólsó forintnak is helye van, s melyek szegénységük miatt a törlesztést nem volnának képesek teljesíteni pontosan.

A dékánság felállítását illetőleg, szinte véleményezésre hívatván fel egyházmegyénk: közgyűlésünk egy ilyen hivatal felállítását szükségesnek nem látja, mert mindazt, a mi annak teendőjéül a tervezet pontozataiban említtetik, amennyiben szükséges és kivihető, jelen egyházszervezetünk mellett az illető hivatalok és hatóságok minden terheltetés nélkül könnyen elvégezhetik; különben is ez az egyházmegyék illetve egyházak belkörű intézkedésére tartozik.

Az egyetemes konvent 1887. évi november 19—28. napjain tartott gyűlése 72-ik számú határozatában foglalt, «közalap-kölcsönök» tervezetére vonatkozólag, egyházmegyei gyűlésünk tiszteletteljesen véleményezi, miszerint:

1. az I. 1. b) pontjába «új elemi» után beteendő: «közép és felsőbb iskolaépítésre és fentartásra»

2. I. 1. d) pontból «egyházi vagy polgári» szók kihagyandók.

3. I. 5. pontban «egy egész évre» helyett «félévre teendő, mert a törvény a félévnél több időre fizetett kamatnak a tőkébe beszámítását megengedi, sőt rendeli és aztán «a kölcsön azonnali felmondását vonja maga után,» e helyett az teendő: «joga van a kölcsönt azonnal felmondottnak tekinteni és behajtani.»

4. A II. 6-ik pontjából «első helyre,» mint felesleges, kihagyandó.

5. II. 8-ik pontba «az egyházmegye véleményével kísérve» beteendő.

6. II. 9. c) pontba «minden» szó helyett «kielégítési alapúl szolgálható» teendő.

7. III. 12. a) pontjához hozzáteendő azon kikötés, «hogy az egyházkerület püspöke vagy főgondnoka jogosítva van a kölcsönvevőt a székhelyén levő járásbíróság előtt sommás eljárás útján a fizetésre szorítani.»

8. 17-ik pontba «nyilvántartja» után «és a késedelmes fizetőket a püspöknek a lejáratot követő napon azonnal bejelenti» szavak teendők.

A Széchényi-társulat felhívja egyházmegyénket, hogy kézi- és vezérkönyveket kérjünk tőle szegény iskoláink tanítói és vagyontalan növendékei részére. Közgyűlésünk e felhívást kellő méltánylattal fogadja, s Tabajdi Lajos szatmári, Fésüs András sz.-németi lelkészeket megbízza, hogy a kezökbe szolgáltatott táblás kimutatásokból jegyezzék ki, hogy hova és mennyi kézi- és vezérkönyv szükséges, s esperes urat felhívja, hogy a kezéhez juttatandó kimutatást terjeszsze be a Széchényi-társulat igazgatótanácsához.

A főtiszt. egyházkerület határozata folytán, főtiszt. püspök úr ismételve felhívja az egyházmegyéket, hogy jelentsék be: minő eljárás van szokásban nálok a tanítói lemondásokat illetőleg, s minő intézkedést tettek a vasárnapok megünneplése tárgyában. Ezen felhívás folytán közgyűlésünk tiszteletteljesen jelenti, hogy mindkét tárgyban már régen határozatot hozott, s most ezen határozatokat a főtiszt. egyházkerületre felterjesztetni rendeli.

A főtiszt. egyházkerület határozata folytán, főtiszt. püspök úr az egyházmegyéket arra szólítván fel, hogy az állandó káplánságok felállításáról véleményünket nyilvánítsuk: ezen felhívás folytán, közgyűlésünk tisztelettel kinyilatkoztatja, hogy egyházmegyénkben olyan egyházközségek, melyekben újabban állandó káplánságokat kellene felállítani, nincsenek, mert a hol ily káplánságok szervezése lehető volt, ott állandóan káplánok vannak, sőt egyházmegyénk segédlelkészekkel annyira el van halmozva, hogy még olyan helyeken is vannak káplánok, hol azok tartása elmúlhatatlanúl szükséges nem volna.

Főtiszt. püspök úr a legközelebb tartandó egyházkerületi gyűlés tárgyai közt, a konventi tagoknak kerületi gyűlésen leendő választását is megnevezvén, minthogy ez a megye az 1886. évi ápril havi közgyűlése 12. számú indokolt határozatában e képviselőknek a presbyteriumok által választatását követeli: esperes úr felhívja a közgyűlést, hogy mondja ki, minő eljárást kíván a konventi képviselők választásánál követtetni. Egyházmegyénk e tekintetben, a korábbi határozatában kifejtett indokok s presbyteri elvek alapján elfoglalt álláspontját továbbra is megtartja, s a főtiszt. egyházkerület közgyűlést ismételve tisztelettel kéri, hogy a konventi tagoknak választatását a főtiszt. egyházkerület 1882. év december havában e tárgyban hozott 341. számú régibb határozata értelmében, s a tiszáninneni és a két dunai ref. egyházkerület példájára, az egyházak presbyteriumai által méltóztassék végrehajtatni.

Ezek után nehány fegyelmi ügy, több-kisebb jelentőségű közigazgatási és helyi érdekű tárgy intéztetett el.

Más napon a megyei reformált segélyegyleti rendkivüli államsegély és a nagy számmal beérkezett «közalap» kérvények tárgyaltattak le. Közgyűlés után pedig számoltatószéki ülés tartatott.

Kalós Péter.

Alsóborsodi egyházmegye közgyűlese.

Őszi gyűlésünket folyó hó 12. és 13-án tartottuk meg Miskolcon.

Az esperesi jelentés úgyszólván a kegyelet koszorúit rakta, nehány hó alatt elhunyt egyházi és világi hivatalnokaink sírhalmára. Lelkésztársaink közül elhaltak: Szabó József ároktői, Nagy Mihály hevesi és Pap Mihály sajókeresztúri lelkészek; egykori világi tanácsbíróink közül: Vadnay Lajos kuriai és Apostol József nyugalmazott törvényszéki bíró. Pihenjenek békén!

A lelkészi nyug- és gyámintézet tervezetét egyházmegyénk, rokonterméseztök dacára is, kettéválasztja, s míg

az özvegy-árvagyámintézetet felállíttatni kívánja, addig a nyugdíjintézet felállításának munkáját „a következő nemzedék, azon boldogabb idő számára kívánja fentartani, midőn a reményünk szerint teljesen megerősödött és felvirágzott magyar állam is segítségére jövend végre egyházunknak s a lelkészi kongrua kérdésének országos intézkedésekkel eszközlendő megoldásánál, nem szorítkozik pusztán egy felekezetre, beváltja 1848-ban tett s törvénybe igtatott igéretét s kiterjeszti gondoskodását azon ref. lelkészi testületre is, mely e nemzet magyarsága és szabadsága tekintetében elévülhetetlen érdemeket szerzett a multban, híven teljesíti kötelességét jelenben."

A mi már mostan a lelkészi özvegy-árvagyámintézetet illeti, egyházmegyénk szükségesnek látja, hogy miután annak alapját a hivatali fizetés után felvett belépti díj és évi járulék képezendi: a lelkészi fizetések a konvent által megállapítandó elvek és minta szerint minél nagyobb körben, ugyanazon egyén vagy küldöttség által írassanak és állíttassanak egybe. A fizetések behajtásaival a kanonika vizitació bízassék meg. Minden intézeti tag özvegye — tekintet nélkül a fizetés mennyiségére és tartamára — egyenlő gyámdíjban részesüljön.

Tárgyaltatott a domesztikai segélyezés tárgyában az egyházmegyékhez áttett Szász Domokos-féle javaslat, valamint az ezzel kapcsolatos Fejes István-féle módosítvány. Egyházmegyénk, amennyiben a módozatokat complikáltnak, költségesnek, kétesnek és veszélyesnek találja: sem egyiket, sem másikat nem fogadja el, hanem azt véleményezi, hogy maradjunk meg a segélyezés eddigi módja mellett; természetes, hogy szigorúbb, lelkiismeretesebb megbírálással tétessék az, s aztán tegyünk úgy, mint tesz a Gusztáv Adolf-egylet, nevezetesen évenként annyi amennyi egyházat állítsunk teljesen lábra s a fenmaradt összegből segélyezzük azokat, melyeken a beállott szükségben a kevesebb összeg is segít.

A gyűléstartásra vonatkozó Fejes-féle indítvány megokolását egyházmegyénk teljesen magáévá tévén, annak elfogadását tisztelettel véleményezi.

A lelkész-pályázati képesség megállapítására vonatkozó szabályrendelet-javaslatot, mint a mely a tényleg fennálló lelkészválasztási szabályzattól érdemi eltérést alig tüntet fel, s miután annak megalkotását az újabban gyakorlatba lépett lelkészképesítési minősítésnek a választási szabályzattal való összhangba hozatala mulhatatlanúl szükségessé teszi, s ezen felül a javaslat részben jogkiterjesztést is tartalmaz: magunk részéről elfogadtuk, s ily értelmű határozatunkat a főtiszteletű egyházkerületre felterjesztettük.

Küldöttségi jelentés alapján hosszú eszmecserét és vitát idézett elő: az egri ügy.

Az egyházkerülethez összes csatolmányaival beterjesztett küldöttségi jegyzőkönyvből, kimutatásból, költségvetésből sat. röviden csak annyit kivonatozok, hogy az egri ev. ref. egyház — mint nagyfontosságú missiói telep, — csak azon esetben töltheti be feladatát, ha azon ingatag talaj, melyhez létezése ez idő szerint kötve van, s mely külhatását teljesen megbénítja, újabb anyagi segélyforrás megnyitásával egyszer-mindenkorra megszilárdíttatik. E célból 500 frt állandó évi segélyre lenne szüksége!...

Házi ügyeink közül megemlítendőnek tartom, hogy tanítókkal való vitás kérdések lebonyolítására, illetve erősebb természetű vádak nyomozására, négy helyre küldetett vizsgálóbíróság.

Jövő tavaszi gyűlésünket a kis-tokaji egyházban tartandjuk meg.

Fekete József,
egyházmegyei főjegyző.

A tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlése.

Folyó hó 17-dikén főtisztelendő püspök úr szép alkalmi ima után a gyűlést rövid beszéddel megnyitván, a gyülés tagjai igazoltattak.

Ezután olvastatott a felsőszabolcsi egyházmegye gondnokának, Pilisy Lászlónak gyengélkedő egészsége miatt történt lemondása. A lemondás, a jeles férfiú iránt érzett részvétnyilatkozatok között, elfogadtatott s a gondnokválasztás elrendeltetett.

Trefort Ágoston halála bejelentetvén: tekintettel az elhunyt férfiúnak a nemzet érdekében kifejtett buzgó működésére, emléke jegyzőkönyvünk lapjain örökíttetett, egyszersmind részvétnyilatkozat fog küldetni az elhunyt családjához.

Ezután a bizottságok választattak meg.

A lelkészképességi vizsgát tett atyafiak püspök úr által áldáskívánások között elbocsáttattak.

Különös hatást idézett elő a tanképesítési vizsgálóbizottság jelentésének azon része, melyben tudomásra hozatik, hogy 19 theologus közül kilenc visszavettetett. Mindenesetre visszás körülmény.

A lelkész minősítési szabályok átvizsgálásával megbízott küldöttség jelentése olvastatott, s ezzel összefüggőleg Csiky Lajos, theol. tanár külön véleménye. Némi vita után a két munkálat az ez alkalommal kibővített küldöttségnek oly felhívással adatott vissza, hogy mindkét véleményt még egyszer átnézve, jelentését a jövő gyülésre terjeszsze elő.

A lelkészi szolgálatok díjazására vonatkozó munkálat az egyes egyházmegyékre tétetett ki véleményezés végett.

Majd felmerült ismét a hatalmas tengeri kígyó, mely minden egyházkerületi gyűlés alkalmával felszínre emelkedik: ez a konventi tagok mikénti választásának kérdése. Mióta az egyházkerület többsége, szerintünk törvény ellenére, mintegy a többség hatalomerejével megváltoztatta az egyházkerületnek 1883-ban egyhangúlag hozott ama határozatát, — hogy a konventi tagok, a többi egyházkerületekhez hasonlólag, itt is a presbyteriumok által választassanak, — bizonyos feszélyes viszony támad az egyházkerület tagjai között, s a kisebbségben maradt önkormányzati párt nem szünik meg kifejezést adni sérelmének. Igy most is 3 egyházmegye terjesztette fel azon határozatát, melyben sürgeti a konventi képviselőknek a presbyteriumok által leendő választását. Egyszersmind egy bőven és alaposan indokolt indítványt nyújtott be az önkormányzati párt nevében Peterdi Károly esperes, melyben kéretik, hogy ez a sérelmes és viszályt előidéző ügy tétessék át az egyházmegyékhez véleményadás végett. Az érdekes vitában többen részt vettek.

Elsőben *Peterdi Károly*, esperes emelt szót, s rövid bevezetés után, felolvasta az indítványt, melyben ez egész ügynek történeti bevezetése foglaltatik, azon időtől kezdve, midőn az egyházkerület többsége megváltoztatta az előbbi határozatot; be van ebbe foglalva az a felterjesztés is, melyet az önkormányzati párt a konventhez intézett; jeleztetik a konvent határozata, melyszerint ez ügyben is a konventen 5 különféle indítvány keletkezett, míg végre az ügy eldöntése az egyházkerületre útaltatott; jelezve van, hogy a konventi tagok jelen gyülésünkön való meg nem választása által veszély elő nem áll, mivel a mandatum még csak a jövő május havában jár le stb.

Ezután Gróf *Degenfeld József* szólalt fel. Ő nem ellenzi, hogy ezen indítvány a jövő közgyülésen tárgyaltassék, de ahoz ragaszkodik, hogy a konventi képviselők, minthogy fel is van véve a tárgysorozatba, jelen

gyűlésünkön megválasztassanak, mivel a megbízatás ez év utolsó napjával lejár, s a konvent a jövő év január vagy február havában fog tartatni; így, ha meg nem választatnak a tagok, egyházkerületünk a konventen képviselet nélkül marad.

Kiss Albert a választást elhalasztatni kívánja. A konventi tagok, a törvény világos szavai szerint, 3 évre választatnak. A választás történt 1886. május havában, így a három év 1889. május havában telik le. Ha úgy van az egyházkerületi jegyzőkönyvben, hogy 1886—88-ra választattak, hibásan van és a törvénynyel ellentétben. Nagyon különösnek találná azt, ha előbb megtörténnék a képviselők választása, azután tanácskoznának az egyházmegyék javaslata felett. Az ilyen eljárás az egyházmegyék jogainak kijátszása vagy legalább a kérdés megkerülése lenne. Kéri tehát, hogy halasztassék el a választás, mivel abban semmi veszély nincs.

György Endre hosszas beszédben, mely nála annyira megszokott sofismáktól csak úgy hemzsegett, ügyesen felhasználta érveit álláspontjának támogatására. Ő az indítványt elkésettnek tartja, ugyanazon oknál fogva, melyet már Degenfeld gróf említett; különösen köszöni Kiss Albertnek, hogy ez alkalommal oly bizalommal van irántuk, hogy megbízatásukat május haváig, sőt szeptember vagy október hóig is hajlandó volna meghosszabbítani. Kívánja a választás elrendelését.

Ujfalussy Sándor hasonló értelemben nyilatkozik, egyébiránt *az egyházkerület komoly méltóságának megsértését látja ezen indítvány által.*

Ferge József, azon ellenvetésre, hogy a konventi tagok megbízatása ez év végén lejár, indítványba teszi, hogy e fontos ügyben tartassék rendkivüli egyházkerületi gyűlés, mikor az ellennézetűeknek minden érvök elesik.

Lukács Ödön: Egy oly nyilatkozatot hallott Ujfalussy Sándor részéről, melyet szó nélkül nem hagyhat, mely által sértve érzi magát és elvtársait; azt mondta ő nevezetesen, hogy ezen indítvány által sértve érzi az *egyházkerület méltóságát.* Úgy érzi ő, hogy sem ő, sem elvtársai sem szándékosan, sem akaratlanúl soha ezen egyházkerület méltóságát meg nem sértették. Ugyan mit mondana Ujfalussy gondnok úr, ha most ő hasonló kíméletlen vádat dobna azoknak, tehát ő neki is a szemébe, kik az egyházkerület egyhangúlag hozott határozatának megváltoztatása céljából, három évvel ezelőtt indítványt nyújtottak be? Vagy a mi az egyik résznek szabad és igazságos, a másiknak nem az? Ő tehát ezen vád ellen elvtársai nevében is egész erkölcsi bátorságával tiltakozik. Az ügy nagyon fontos, a nyugtalanság e miatt permanenssé vált egyházkerületünkben: ne zárkózzanak el ennek megnyugtató elintézése elől. Különben is csak egyetlen számbavehető érvet hallott a túl oldalról és ez az, hogy a konventi tagok mandatuma ez évben lejár, ez az érv ugyan már előtte megcáfoltatott, de ha az indítvány ellenzői ragaszkodnak ahoz, el lehet a dolgot intézni úgy, mint Ferge indítványozta; ragaszkodik tehát az ő indítványához.

Kovács István szintén tiltakozik Ujfalussy vádja ellen, a többség álláspontját törvénytelennek mondja; felolvassa a törvénynek a választásra vonatkozó §-át, s kívánja, hogy a választás halasztassék el.

Szőke János nem akar arról szólani, lehetséges-e, szükséges-e a konventi képviselők *most* választása? De, mint egyik egyházmegye esperese, letett esküjéhez híven, óvást tesz a presbyteri alkotmányzat jogainak csorbítása vagy mellőzése ellen; ajánlja, hogy a jövő egyházkerületi gyűlés a konvent összejövetele előtt tartassék meg.

Hasonló értelemben nyilatkoztak *Soltész János, Szarka Boldizsár*; ez utóbbi különösen hangsúlyozta, hogy a többségben levő párt jelenlegi eljárásával csak *ki akarja játszani* a kérdést az által, hogy az ügyet akkor akarja tárgyaltaltatni, midőn már a választás megejtetett.

Dr. Tisza István hosszasabban foglalkozik a kérdéssel; bizonyítgatja, hogy mivel a konventi tagok mandatuma ez évben lejár, szükséges a tagok megválasztása, de szerinte különben is az a választási mód helyes, mely jelenleg gyakorlatban van. Az indítványt elkésettnek tartja; kívánja, hogy a tagok most megválasztassanak.

Várady Gábor különösen Szarka Boldizsár azon kifejezésére reflektál, mintha ők ki akarnák játszani vagy megkerülni a kérdést; ezt a kifejezést erősnek tartja, de beismeri, hogy ily erős nyilatkozat az ő részökről is történt. Kérdésbe teszi, miután bizonyítgatni igyekszik, hogy az indítvány elkésett; hogy az indítványozók mivel tudják igazolni e késedelmezést? Nem lát benne semmi sérelmet vagy veszélyt, ha a képviselők most megválasztatnak, a törvényt úgy is csak a zsinat magyarázhatja, az pedig két év mulva meg fog tartatni. Kívánja, hogy a képviselők most megválasztassanak.

Thaly Kálmán nem ismeri el, hogy az inditvány elkésett dolog volna. Ha be nem adatott volna is az indítvány, úgy is napirendre került volna ez a kérdés, az egyházmegyék felterjesztett véleménye folytán. A választás mostani megejtését a kérdés megkerülésének tartja. Tiltakozik azon felfogás ellen, mintha ezen indítvány által akár az egyházkerület méltóságán, akár a protestáns szellemen, mint azt Várady Gábor állítá, sérelem ejtetett volna; ellenkezőleg azok vétenek a protestáns szellem ellen, kik a presbyteri rendszert szóval és tettel támadják. Szóló presbyterialis kálvinista akar lenni, nem centralista kálvinista. A kérdést oly fontosnak tartja, hogy azért egy rendkivüli közgyűlést is érdemes összehívni.

Ritoók Zsigmond azoknak beszédére felel, kik azt állítják, hogy ők törvénytelenséget követnek el, midőn az indítványt ellenzik s választani akarnak; a törvény §§-ait felolvassa s bizonyítani igyekszik, hogy az ő álláspontjuk épen olyan törvényes, mint az ellennézetűeké. Úgy vélné a kérdést megoldhatónak, — bár ez is nagy nehézségekbe ütközik, — ha az egyházmegyék még ez évben gyűlést tartanának, s véleményeiket beadnák egy újabb egyházkerületi közgyűlésre, mely e kérdés eldöntése végett hívatnék egybe; de miután ez alig kivihető, kívánja, hogy a képviselők most megválasztassanak.

Hozzászólottak még e kérdéshez *Isaák Dezső* és *Dr. Kovács Sándor* az indítvány mellett, *Szeremlei Sámuel* és *Szeremlei József* ellene. Ez utóbbi azt igyekezett bizonyítgatni, hogy az indítvány céltalan, felesleges, ugyanazért azt a napirendről levétetni kéri.

Balogh Ferenc a következő módosító indítványt nyújtott be: mondja ki a közgyűlés, hogy a konventi tagoknak megbízása törvény és gyakorlat szerint 3 évre lévén érvényes, tehát az 1886. évi májusi választás érvénye a konventi tagokra nézve az 1889-dik év május havában jár le, így a jelenlegi választást szükségtelennek tartja.

Kiss Albert, mint egyik indítványozó, a zárszó jogával kíván élni; válaszol azoknak, kik azt a kérdést vetették fel, hogy mivel igazolják az indítványozók, hogy ily elkésve adták be az indítványt? Jelzi, hogy a tárgysorozat csak a gyűléselőtti órákban hozatott köztudomásra; igaz ugyan, hogy a püspöki körlevélben jelezve lett a konventi képviselők választása, de legtöbb egyházmegye már az előtt megtartotta gyűlését. Ritoók Zsigmondnak azon állítására felelve, melyben azt mondotta, hogy az

egyházkerület tagjai nincsenek utasítással ellátva, tehát bármit mondjanak is az egyházmegyek és egyes presbyteriumok, ő itt követi meggyőződését. Megjegyzi, hogy ő is elismeri, hogy nincs utasítás, ebben Ritoókkal egyetért; de másrészről hiszi, hogy Ritoók is egyetért vele abban, hogy az a képviselő, ha érzi azt, hogy egy vagy más dologban egyházmegyéjét nem képviselheti, minden bizonnyal félrevonúl és lemond állásáról; ő legalább ezt tartja önérzetes, férfias eljárásnak. Kívánja a választás elhalasztását.

Peterdi Károly körülbelől következőleg adja elő zárbeszédét: E vitás kérdésben a beregi ref. egyházmegye tiltakozott legelsőbben, tiltakozott a célbavett törvényellenes eljárás ellen, s a 13 egyházmegye közül 8 teljes mérvben osztotta véleményét, most tehát, mikor ez ügy ismét felmerült, részint mint azon felszólaló egyházmegyét képviselő esperes, részint mint elvtársainak megbizottja él szólási jogával. A felszólamlók közül Szeremlei kartárs odanyilatkozott, hogy ez ügy eléggé megvitattatott már úgy a gyülésteremben, mint irodalmi úton, hírlapokban is. Erre megjegyzi, hogy mindenütt vitattatott, csak ott nem, hol annak megvitatása kötelesség lett volna, t. i. az egyházak presbyteriumánál; ez eljárás annyivalinkább visszatetsző, mert csak egy most tárgyalt és sokkal csekélyebb ügyben, t. i. a palástdíjak szabályozásánál az egyházkerületi közgyülés egyhangúlag az egyházmegyékhez utasította azt véleményezés végett, és íme, a sokkal értékesebb tárgy, azoknak meghallgatása nélkül, önkényűleg intéztetik el. Felhozatik ellenvetésül az indítvány beadásának elkésése is, erre mást nem felelhetni, minthogy mi számolni tudunk. 1886. május havától, 1889. májusig terjed a 3 év, melyre a választás történt, tehát a 40 szavazattal megválasztottak, nyugodtan vehettek részt a konventen, ha ugyan erkölcsi érzetök vissza nem tartja. Volt, a ki ellenvetésül azt említé, hogy ez indítvány tárgyalása az egyházkerület méltóságával ellenkezik. Csodálatraméltó, mikép ez oly egyéntől ered, ki azon egyházmegyének egyik elnöke, honnan épen ez alkalommal terjesztetett felírat hozzánk, melyben a presbyteriumok által megejtendő választás kéretik, s itt épen azon egyházmegye elnöke nyilatkozik ellenkezőleg! Vajjon összeegyeztethető-e ez a loyalitással?

Nyilt, tátongó sebnek nevezik e jogcsorbítást és méltán, mert ezen sebet csak azáltal lehet orvosolni, ha a beadott indítványunk a maga rendes útján intéztetik el; kéri azért egész bizalommal annak teljesítését.

(Folyt köv). Lukács Ödön.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A sárospataki énekkarnak hajdanában híres basszistája és protokántora, a dalnak, karéneknek egész életén át lelkes barátja s az ungmegyei *tiszahát-erdőközi* tanító-egylet énekkarának 18 éven át buzgó elnöke volt *Jakab István*, kis-dobronyi lelkész, a kit folyó hó 14-dikén délután 2 órakor nagy hirtelenséggel tépett ki a halál az ungi egyházmegye lelkészi karából. Igazi papi jellemű, humánus férfiú, jó barát, takarékos, munkás ember gyanánt ismerték és becsülték azok, a kik lelkéhez közelebb állottak. Érdemeinek méltánylásául az egyházmegye már 8 évvel ezelőtt tanácsbirójának választotta el. Házaséletét nem áldotta meg az ég gyermekekkel s ezt a sebet mindig nehezebben tudta viselni, annyivalinkább, mert szépen összetakarított vagyonából jutott volna a gyermek-neveltetés költségeire is tisztességesen. Abaujmegyében, Vizsolyban született s 57 éves korában halt meg. Halálának híre csak későn jutott el legjobb barátaihoz is, minek következtében folyó hó 16-án csupán a közvetlen szomszéd-lelkész *Orémus Dániel* és segédlelkésze *Maksa József* vehettek részt a boldogúlt nemes lélek porrészének eltakarításában. Áldás emlékére! Lapunk zártakor kaptuk a megdöbbentő hírt, a mely szerint *Kiss József*, magyar-izsépi lelkész, a felső-zempléni lelkészi kar egyik veteránja, a páratlan kedélyű s művelt lelkű férfiú, rövid szenvedés után folyó hó 21-dikén elhunyt, s temetése 23-dikán leend. Mély fájdalommal s a legmelegebb részvéttel osztozunk szeretett nejének s egyetlen leányának méltó gyászában.

— **Az irodalmi kör** folyó hó 19-dikén tartá ez iskolai évi első közgyülését Maklári Papp Miklós másodelnök elnöklete alatt. E gyülés tárgyai is mutatják a kör folytonos munkásságát s irodalmi tevékenységét. Elnök jelentése szerint legközelebb Buza János *Állattan*-a a VI-dik, Maklári Papp Miklós *Olvasókönyve* a III. osztály számára hagyta el a sajtót és a Pánczél-féle *Erkölcsi Olvasókönyv* is újra nyomatott. A módosított alapszabályok megerősítése a legközelebbi egyházkerületi közgyülésnek egyik tárgyát fogja képezni. Beérkezett a *Számtan* III-dik füzete is bírálataival együtt, de annak sorsa felett jelen gyülés nem határozott az idő előhaladott volta miatt. Egy új munka is érkezett a körhöz, *Tapasztalati lélek- és gondolkodástan*, mely újra egyik bizonysága a társaság széleskörű munkásságának. Egyik nagyfontosságú tárgyát képezte a közgyülésnek azon bizottság jelentése, mely a népiskolai körlátogatók számára szükséges *Utasítás* és az irodalmi kör kiadványainak használatát ellenőrző *Statisztikai táblázatok* kidolgozásával volt megbízva, s e nagy gonddal és széleskörű tanulmánynyal s a változtatásokat alapos indokolással kísért munkálatot, mely lapunk mai számában olvasható, a kör teljes elismeréssel fogadta s az egyházkerületi tanügyi-bizottság elé terjeszti. Végül még egy fontos elvi kérdésben hozott ez ülés határozatot; ugyanis, a népiskolák számára irt *Egyetemes történelem* újra nyomatásánál szerző azon kérdést vetette fel, nem látja-e irodalmi kör szükségesnek, hogy az archeologia vívmányai a népiskolai történelmi oktatás körébe is bevitessenek? S a közgyülés, tekintve a népiskolai oktatásnak vallás erkölcsi alapját, s nem akarván, a még fejletlen gyermeki értelmet kétségeknek tenni ki, megmaradni kíván a bibliai álláspontnál, melyben az emberiség fejlődése, a míveltség alaptényezői, nyelv, irás, vallás, családi és társadalmi állapotok már készen, kifejlett alakban adatnak elő, s utasította szerzőt, hogy művét a kör határozatának megfelelőleg rendezze sajtó alá. *Kovácsy Sándor*, jegyző.

— **Trefort utóda.** Hosszas keresés után végre is ki van nevezve a vallás- és közoktatásügyi miniszter. *Gr. Csáky Albin*, szepesmegye kitűnő főispánja, királyi asztolnok, a legfiatalabb zászlósúr lesz hivatva tovább folytatni az *Eötvös* és *Trefort* művét, a ki idáig, mint közlekedésügyi capacitás tünt fel; de nagy műveltsége, páratlan hazafisága s az irodalom és művészetek iránt tanusított szeretete reményt nyújtanak a nemzetnek arra is, hogy meg fogja tudni ülni a legkényesebb természetű miniszteri széket is. Még csak 47 éves, tehát férfi korának egész erélyével forgolódhatik majd új hivatalában. A házassági kérdésben a zsidó-keresztyén házasság híve volt. Mi, protestánsok, mindenkor tisztelettel fogjuk üdvözölni pártatlanságát, erélyét, hazafiságát és szabadelvűségét!

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 40. szám. Sárospatak, 1888. október 1.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Kedvező és kedvezőtlen jelek.» *Radácsi György.* — «Futó Mihály, hódmező-vásárhelyi főgimn. igazgató beszéde.» — «A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.» (Folytatás). *Rácz Lajos.* — «A tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlése.» (Vége). *Lukács Ödön.* — «A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.« — «Pályázat.»

Kedvező és kedvezőtlen jelek.

Egyházi életünkben némi jótékony hullámzás mutatkozik, a mit az egyetemes konvent által egyházkerületeinkhez s ezek által a megyékhez áttett s lapunkban is teljes mértékben méltányolt nagy kérdések tárgyalása is jelentékenyen elősegített. A gyám- és nyugdíjintézet, a domesztikai kölcsönök, lelkésztanítóság, affiliatio, családkönyvek stb. valóban kitűnő érdeklődés tárgyai voltak, a mely érdeklődés jó bizonyítvány egyházmegyéink autonomikus jogai mellett s egyes kerületeknek, meg a konvent egyes tagjainak féltékenykedésével szemben.

A nagy kérdések tárgyalása közben jó alkalmuk nyílt egyházmegyéinknek mélyebben vizsgálódni egyházunk egyetemének mai helyzete, bajai s örömei felett, mi által jobban megismerték a mindnyájunkat fenyegető veszedelmet, itt-ott a különösebb helyi betegségeket, s az óvó-eszközökről, a védekezés módozatairól is gondolkoztak, sőt gondoskodni is kezdtek.

Ez az ébredés a legkedvezőbb jel, mert önismeretre, kötelességhűségre és erőgyűjtésre vezet.

Köztudattá kezd lenni, hogy egyházunk egyetemének, az országos szegénység s az ebből származó kellemetlenségek mellett, oly veszedelmei is mutatkoznak, a melyeket csak közös erőfeszítéssel háríthatunk el, és hogy az ilyen veszedelmeket sok helyen a mi elbizakodásunk, hidegségünk vagy tétlenségünk is okozta.

Néhol ugyanis a nazarenismus vagy anabaptismus; máshol unitárius atyánkfiai éppenazért találtak kitűnő talajt a terjeszkedésre, mert az erdő rengeteg volta miatt nem gondoltak az erdő-őrök az egyes fákkal, cserjékkel, hanem engedték azokat nőni saját ösztönei szerint, s mitsem törődtek a lombjaik közé fészkelődő madarakkal. Ugyanez történt még fokozottabb mértékben s nagyobb terűleten a római katholicismus terjeszkedési törekvéseivel szemben is. A jezsuitismus kivetett hálóit, tőreit, a titkos akna-munkát, a szegénység rongyain és a zavart viszonyokból élősködő, csábító politikát s ennek ezerféle cselfogásait vagy épen nem, vagy csak későn vették észre gyülekezeteink pásztorai, a kik közűl egyeseket a hiúság is akadályozott a létező baj bevallásában.

A kedvező fordúlatban azonban — valljuk be őszintén és teljes tisztelettel — a püspöki látogatásoknak is részök van. Az eddig legnagyobbrészben csupán saját gyülekezetök által ellenőrzött lelkipásztorok számolásra köteleztetvén a főpásztor által: a gyülekezeti bajok egymásután feltárúltak, s lehetetlen volt nem éreznie az önmagával is számotvető lelkipásztornak, hogy a dolgok állásaért őt is felelősség illeti, s hogy az eltévedett vagy alattomos útakon elterelt juhokért — legalább saját lelkiismeretének — ő is számadással tartozik.

De okozta légyen akármi: valóság az, hogy felekezetünk hivatalos őrei ma már éberebbek, mint csak a közeles időkben is voltak. A papi értekezletek üdvös eszméje is kezd hódítani s mindinkább kívánatos színben feltűnni, s ott, a hol személyes gyarlóságok, egymás tekintélyére való féltékenység, elsőbbségi versengés stb. nem állják annak útját, indúl az eszme a valósúlásnak.

Az egyházmegyék és kerületek is érezni kezdik, hogy nekik is nagy kötelességeik vannak a felekezet javáért s érdekeinek védelmezése végett. Ime, egymásután mozdúl meg a Tiszántúl és a Dunántúl és nagy készséggel ismeri be, hogy a *nőnevelés* ügyét fejlesztenie kell. Hogy mit jelent ez a beismerés s ez a nemes szándék, s hogy mi éleszti nevezett kerületeinknek ezt a törekvését, azt felesleges volna magyaráznunk; ahelyett inkább örömünket fejezzük ki afelett, hogy a protestantismus lelke ebben az irányban is mozdúlni kezd és hatni akar. Sőt nálunk is — a kik pedig felekezetünk ebbeli kötelességének teljesítésében, a mi szegénységünk dacára is, előljárunk —

az ungi egyházmegye lelkesen mozgatja egy Ungváron felállítandó prot. leánynevelő-intézet ügyét, s mi sem kívánatosabb, mint az, hogy ne maradjon a szóbeli lelkesedésnél. Szatmár nemesen küzd prot. leánynevelő-intézetének versenyképessé tételeért s illetőleg versenyképességének fenmaradásaért. Felső-Szabolcs tevékeny szellemű esperese maga indúlt nem régiben körútra, egy Nyíregyházán létesítendő protestáns leánynevelő-intézet alapjának összegyűjtése végett stb. . . . oly jelek, a melyek előtt tisztelettel kell megállanunk.

Nagy baj azonban, hogy a mikor minden erőnk egyesítését kívánják a körülmények: mi — mint rendesen — nem tudunk a magasabb, szentebb eszmék zászlója alatt sem tömörűlni. Íme, Tiszántúlnak nehány hangadó férfia útját állotta a *„Prot. Irod. Társaság“*-ban a prot. felekezetek egyesülésének, s egy dogmatikai kérdésbe fogózkodva, tetszenek maguknak a maguk sajátos hűségében, s a felekezet különb védői gyanánt tekintik magukat a többi kerületeknek szintén vallásosan érző és protestáns szellemben működő férfiainál; sőt — a mit nem is merünk elhinni — akadt valaki ott Tiszántúl, a legelsők közűl, a ki oda hurcolta a protestantismusnak ezt az egyesűlési törekvését — mint valami közös szennyes ruhát — egy r. kath. püspök lábaihoz és fején a vértanuság koronáját képzelve, bevádolta a mosolygó ellenfél előtt saját hitsorsosait és boldog volt ebben a szerepében!

Hát ezt bizony nem tekinthetjük kedvező jelnek, s ha nem volna ennek egy szintén tiszántúli szomorú praecedense, akkor nem lehetne ezt az esetet a legnagyobb megdöbbenés nélkűl feljegyeznünk.*

Más oldalról — s ez talán még nagyobb baj — azok is, a kik eddig egy úton látszottak haladni, kéztyűt dobálnak egymásnak és keresik az alkalmat az egység felbontására, a közös munkálkodás lehetetlenné tételére. Az ág. evang. testvérek egy részét értjük, azokat t. i., a kiket a pozsonyi theologiai akadémia tanárai képviselnek, s azok között is különösebben *Dr. Masznyik Endre*, a Luther életének érdemes írója s az evangélikusok *„theologiai szakkönyvtár“* című vállalatának egyik megindítója. Csekély dolgon, nehány félreértett szón felindúlva, egész szenvedélyes harcot indított pár héttel ezelőtt a nevezett tudós férfiú és lelkes tanár a budapesti «Egyházi és Iskolai Lap» s annak vezetői ellen, azzal gyanusítva a lapot s annak régi s jelenlegi vezetőit, hogy uniói törekvésök sohasem volt őszinte, s hogy mi, kálvinisták, csak a lutheránusok elnyelése végett kapaszkodtunk az unió eszméjéhez stb. stb.

Nem akarunk ez áldástalan vitába beleavatkozni; csak sajnálattal, őszinte fájdalommal jegyezzük fel e vitát, s az ebben nyilatkozó testvéri súrlódást a *kedvezőtlen jelek közé;* mint olyat, a mely a *Kossuth, Székács, Török* s más jelesek nagy gondolata elé gördíti az akadályokat, s bénítólag hathat magára a jó remények között indúlt, bár alakúlásában már is megzavart *„Prot. Irod. Társaság“*-ra is. Sajnáljuk e vitát különösebben azért, mert ágostai evangelikus testvéreink kezdenek közös kérdést csinálni belőle, elannyira, hogy saját édes testvéreiket is üldözőbe veszik amiatt, hogy utógondolat nélkűl, föltétlen nyiltsággal és egyenességgel készek az ev. ref. egyház szabadelvű férfiaival együtt lelkesedni egy közös társaság eszméjéért. Az *„Evang. Egyház és Iskola“* című lapnak ez a hatása van újabban reánk.

Mentsen meg bennünket a protestantismus jó szelleme a marburgi viták ismétlődésétől! Mentsen meg az egyéni hiúság átkos kinövéseitől, a szőrszálhasogatástól épen most, a mikor közös erőnket is teljes mértékben igénybeveszik a hátrányunkra fejlődött viszonyok, s a minden alkalom felhasználására résen álló ügyes és hatalmas ellenfél. A mult nehéz tanuságai mikor tanítanak meg végre bennünket egy kis önmegtagadásra a közös cél diadaláért?!

Radácsi György.

* *Szikszay György* a híres imaíró, debreceni predikátor és esperes, 1799-ben kiadott *„A természeti és keresztyén vallás“* című műve szerint, a naturalismus, socinianismus, indifferentismus, moralismus, rationalismus, philosophasterismussal szemben kész volt a római katholikusokkal is egyesűlni.

ISKOLAI ÜGY.

Futó Mihály, hódmező-vásárhelyi főgimn. igazgató beszéde.

Nagytiszt. és tek. egyházi előljáróság és tanári kar!
Igen tisztelt közönség!
Kedves tanuló ifjúság!

A nagy isten jóvoltából ismét egy tanév reggele derűlt fel reánk, munkára híván megifjúlt erőnket, egy év küzdelmére szólítván pihent izmainkat.

Készen a tanárok, hogy megkezdjék a nehéz, de gyönyörűséges munkát: komoly férfit formálni az érzelmek lenge gyermekéből, szívben nemes, főben értelmes, jellemben szilárd tagokat növelni az egyháznak, a társadalomnak és hazának a hajlékony zsenge ifjúságból. A jó isten áraszsza gazdag áldását a tanárok munkálkodására!

Készen a munkára a gondtalan gyermeki és ifjúi sereg is. Valamint a madárcsoport, ha a tavasz lehellete feloldja a tél bilincseit és fűvet és virágot hint a mezőre, dalt zengve tér vissza elhagyott fészkére, hogy azt újra kiépítve, teljesítse a bölcs teremtőtől elébe szabott rendeltetését: a szűnidő napjainak leáldozásával derűlt lélekkel, felhőtlen kedélylyel tértek ti is vissza, kedves tanítványok, a tiszta erkölcs és vallásosság, a szívet nemesítő és az elmét építő tudomány eme fölszentelt templomába, hogy szívben és lélekben gazdagodva juttassátok gyümölcsözőbbre az isteni eredetű lélek bennetek szendergő csiráit az áldozatban fáradhatatlan szülők örömére, saját javatokra, az egyház, a társadalom és haza üdvére. A szeretet meleg szózatával üdvözöllek ez új tanév kezdetén, isten hozott benneteket! Az úr segítő kegyelme koszorúzza meg ez évi munkásságotokat!

Kihez illenék méltóbban, mint a tanuló ifjúsághoz, hogy isten nevében kezdjen munkájához?! Valóban, a jövő kétes bizonytalanságával szemben csak az ő atyai segélyével közelíthetjük meg célunkat. Ő bizonyára nem

vonja meg tőlünk segélyét, de magunknak is erőnket megedzve kell munkára kelnünk. Örök sorsunk, a mint a költő is megmondotta: Ember küzdj és bízva bízzál. Azért nem csüggedve, hanem erős hittel és szilárd elhatározással indúljunk mi, tanárok és indúljatok ti is, kedves tanítványok az 1888—89-dik tanév küzdelmes és nehéz munkájához; a jóságos mennyei atya biztos révpartra juttatja azokat, a kik reményeik horgonyát az ő hatalmába vetették.

De pályafutástok megkezdése előtt fogadjátok oly szívvel, a mint én adom ez útra intő és buzdító szózatomat, kedves tanítványok. Iránytűt óhajtanék szolgáltatni útatokra, vajha mindnyájan, vajha minél többen kövessétek ennek útmutatásait!

Tavaly és két éve a léleknek két alaptehetségét: az ismerő és érző erőt vévén alapúl, ezekhez fűztem buzdító és intő szavaimat; a természetes sorrend int, hogy most az akaró erőt kíséreljem meg fejtegetni és a lelki életnek e körben mutatkozó jelenségeit alkalmazzam a tanulói élet viszonyaira. Figyeljetek!

Nem volna könnyű meghatározni, hogy az egységes lélek alaperőinek melyikében az ismerő, érző, avagy akarói körében mutatkozik e legmagasabb tökélyében? Az isteni eredetű lélek, valamennyi magasabb fokú nyilvánúlásában magán viseli származásának fenséges bélyegét; de amennyiben az akarati erő tettekben jelentkezik, amennyiben legbensőbb fokán szabad elhatározásunkban erkölcsiségünk leghűbben mutató tükre: nem ok nélkül állítható, hogy az akarati erő a lelki életnek legsajátabb nyilvánúlása.

Ha nézem a nagy mindenség tárgyait és tüneményeit: azokat érzékeim felfogják. Ha vizsgálom az emberiség életében a kimagasló tényeket: gondolkodó erőm azonnal foglalkozik velök, s mindezek lelkemre visszahatván, abban — hogy a közönyt mellőzem — kellemes vagy kellemetlen hangúlatot keltenek és föltámad bennem az ösztönszerű törekvés: a kellemest bírni és bírván megtartani; a mi kellemetlen, eltávolítani. Meglátom tavaszszal kertemben a virúló rózsatőt, gyönyörködöm szirmainak pompájában, illatának kellemében, de megpillantok alatta egy varangyot és undorral hátrálok vissza. Olvasom a hős Leonidás dicső önfeláldozását, feldobog reá kebelem s örömest velehalnék; de olvasom a becstelen Ephialtes hazaárulását, gyűlölettel fordúlok el tőle. Ime, ez a törekvés: gyönyörködni a szépben, örvendeni a dicsőnek, megvetni a rútat: ez az önhatározás tehetsége, az *akarat*.

Ime, kedves tanítványaim, mily magasztos teremtmény az ember, mint a kinek szívébe az istenség keze oltotta be az idomi szépnek és az erkölcsi jónak ellenállhatatlan szeretetét és a visszatetszést mindentől, a mi rút! Mily végtelen jóságú a teremtő, a ki minden alkotása között egyedül az embert ékesítette föl eme dicső tulajdonokkal. Borúljunk le hálával jóságáért a kegyelmes isten előtt; és te, zsenge ifjúság, a kinek szíve fogékony, mint az őstalaj; a ki előtt a szépnek annyi remeke tárúl fel a természetben és a művészet alkotásaiban; a kit az erkölcsi világ annyi fenséges példája lelkesít a világtörténelem lapjain; te! serdülő ifjúság, igyekezzél az örökszép és jó ez ösztönszerű hajlamát a tudomány éltető erejével, mint legnemesebb ékességedet, mint erkölcsi életed legszilárdabb alapját, gondosan ápolni és erősbíteni és magadat a nagy isten eme kitűntető adományára ezáltal méltóvá tenni!

Az akaró tehetség legalsó fokozatán *ösztön* nevet visel. Az ösztön azon törekvése lelkünknek, a mely arra hajtja azt, hogy munkásságot fejtsen ki. Miként a növényben a csira, ha megtalálta talaját és eljött a neki való idő, szálat hajt, előtör a földből és fölfelé törekszik: azonképen az ösztön kifeléható munkásságra sarkallja a lelket, hogy ezer és ezer irányban nyilvánítsa belső életét. Bámulatos, bár korlátolt módon nyilatkozik ez az erő az állatban is. A hód művésziesen alkotja meg lakát, a méh mértani pontossággal készíti sejtjét, a pók szövi hálóját, a madár rakja fészkét. De az állat nem is emelkedik túl az ösztön korlátain, rá nézve nincs meggondolás, nincs tapasztalás, ezért nála általános haladás alig is lehető. A hód, a méh nem tudja jobban, de roszabbúl sem megalkotni művét, és ügyessége csak saját terére szorított. Nem így a halhatatlan lelkű embernél. Elnyomhatatlan erővel nyilatkozik már a kicsi, öntudatlan gyermeknél. Szüntelenül mozgatja gyönge tagjait, hogy ügyesebbekké tegye izmait; erősebbekké idegeit. Most óva kerüli az életét fenyegető veszélyt és ragadja meg a mentő eszközt, ösztöne sugallatával pótolván mintegy a már fejlettebb lélek öntudatos meggondolását; majd nem ritkán már a kezdő gyermeknél hatalmasan nyilatkozó előjelekben árulja el a későbbi nagy embert, a leendő alkotót és halhatatlan művészt. És ügyeskedik napról-napra, tehetségei az élet ezer iránya szerint széles körben bokrosodnak, miként a dús fa gazdag koronája.

De nemcsak a tagok külső ügyességében mutatkozik az ösztön, hanem akaratunk ellenére is külsővé teszi, megjelenti mintegy a belső lelket. Feltárja, elárulja önfeledett perceinkben, bármint akarnók elpalástolni — és ez az emberi jobb természet diadala — lelkünknek legtitkosabb állapotát. Leplezetlenül mutatja fel olykor még a ravasz tettetőnél is a valódi bensőt, most a hang örvendező kitörésében, majd bánatos rezgésében; most, midőn az öröm derűjét ömleszti arcunkra, mosolyt varázsol a szembe; majd, midőn a bánat fellegét borongtatja amazon és a fájdalom könyében fürészti ezt, vagy sovár vágyat avagy heves ellenszenvet fejez ki a taglejtésben.

Állapodjunk meg itt, kedves tanítványok! Az ösztön, mint az akaró erő legalsó fokozata, nemcsak közös az állattal, sőt legtöbb nyilvánúlásában egyenest állati életünk kielégítésére szolgál, egynémelyik pedig határozottabban is jelentkezik, mint az oktalan lényeknél: mégis, mert ösztöneink végtelenül változatosabbak, mert lelki életünknek oly szilárd alapját képezik, a melyen lelki épületünk fenséges épülete biztosan felépűlhet: nemes büszkeséggel töltheti el a becsét valójában érző embert annak tudata, hogy gazdag adományaink folytán hivatva vagyunk a teremtés koronájává lenni. Igyekezzetek is e magasztos hivatástokra méltókká lenni. De épen ez kötelezettségeket is ró vállainkra. Ösztöneink túlnyomóan érzékiek és természetesen a testi élettel vannak szoros kapcsolatban, azért gondosan kell különösen a nemes irányúakat és azokat fejlesztenünk, a melyek izmaink erősbödésével, idegeink ügyesedésével függenek össze. Ma a sok tanulás, a megfeszített munka, az általános hadi kötelezettség, az élet száz és száz követelése idejében a testi és lelki erők párhúzamos kifejtése oly parancsoló szükség. Fejleszszétek tehát testi erőteket. Testgyakorlás, izomedző játékok nemcsak idegeinket erősítik, hanem felüdítik a tanulásban lehangolt lelket. A mai ifjúság asztala mellett görnyedve, dohányfüstös szobájában elpetyhüdve, vonakodik az erős mozgástól, idegenkedik a test erőit lefoglaló játéktól, a mely megédesíti álmainkat, megfűszerezi egyszerű falatainkat. Gyakoroljátok izmaitokat, de kerüljétek a testet ernyesztő és bűnre csábító korai élvezeteket. Higyétek el, a dohány és egyéb korai élvezetek, mind a test fejlődésének és a lélek gyarapodásának rovására esnek. Alig lehet pedig gyönyörködtetőbb látvány, mint a testben erős, lélekben

*

ártatlan gyermek és ifjú egészségtől duzzadó arca. Valóságos isteni kép! Százszor boldog a gyermek és ifjú, a ki könnyelműen nem előlegezi magának csak a későbbi kort jogosan megillető élvezeteket, de nő szabadon testben és lélekben, mint a természet ölén a bércek büszke tölgye! Ha kitört a vészek zivatarja, édes anyánk, a haza is csak ily nemzedékre számíthat biztosan.

(Vége köv).

TÁRCZA.

A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.

(Folytatás).

II.

Platóval és Aristotelessel a görög bölcsészet fölemelkedett tetőpontjára, melynél már magasabbra nem szállhatott. Aristotelesben az universalismus tetőpontjára, de egyúttal végpontjára ért. Az ő egyetemes felfogása után a bölcsészet ismét egyes külön irányokra kezd elszakadozni, melyekben az emberek közelebb fekvő problemákhoz hajlanak. Ez részint a platói és aristotelesi bölcsészetben, részint a külső viszonyokban találja indokolását. Plató és Aristoteles államtanával szemben fölemelkedik az egyéni öntudat, az állami universalismussal, korlátlan mindenhatósággal szemben az egyes érdeke és joga, s ez annál jobban érvényesült, minél jobban hanyatlott az állam s a nemzeti öntudat. Nagy Sándor után a hellén állami élet megszűnt, a közélet, közszellem alásülyedt: a magánélet, magánviszonyok uralkodtak. Az egyén magában állt: az erkölcsi vizsgálódás csupán az egyesre irányúl. Államtana mellett az előbbi bölcsészetnek metafizikája sem elégítette ki a kedélyeket, az ideális felfogás elvesztette reájok vonzó hatását, ők mindenütt csak az érzéki, anyagi világot látták magok előtt, sivár fásultságok képtelen volt a magasabb repülésre. Egy magasabb elvet nem tagadhattak, de azt az anyagban keresték.

Ezen irány, törekvés *három* bölcsészeti iskolában nyer kifejezést: a stoikusoknál, epikureusoknél és skeptikusoknál.

A *stoikusok* bölcsészetét már láttuk; ismerettanukban csak a realis dolgoknak tulajdonítanak értéket, erkölcstanukban teljesen az individualismus álláspontjára helyezkednek; állami ideál, közös cél nincs, az egyes erkölcsi érdeke a fő, s ezzel átcsapnak a kozmopolitanismusba. Az ideált, a tökéletesség megtestesülését a bölcsben (Sokrates, Zeno) látja s a hozzájok való hasonlóságra törekvést tűzik ki követendő célúl. A bölcs megveti a külső boldogságot, felszabadítja magát a szenvedélyek alól, hogy a szellemi, benső életnek szentelhesse magát s ama mintaképeket megközelíthesse.

Az *epikureisták* a világ felfogásában még tovább mennek, egész a materialismusig. Bizonyos ismeret nincs, hanem minden csak valószínű, s miután a világról csak ilyen hypothetikus tudásunk van, ők a Demokrit atomtanát fogadják el, mely egyszerű és valószínű. Az atomtan mechanikus természetmagyarázat, a levés és elmúlás, az atomok összetétele és különválása folytán áll elő; a természetben cél nincs, ok és okozat uralkodik. Az epikureisták a néphitnek annyiban engedményt tettek, hogy azt tanították, hogy az istenek léteznek ugyan, de a legmagasabb régiokban s olyan lelki életet folytatnak, hogy a világ sorsával nem törődnek. Szóval a világban a tiszta materialis elv uralkodik. Ethikájok rokon a stoikusokéval: az egyéni boldogság, az érzéki jóllét az élet célja s ez elsősorban nem az élvezetben áll, hanem a teljes fájdalomnélküliségben, a lélek nyugalmában (ataraxia). Mindkét iskola az erkölcsi boldogságot csak negative határozza meg, csak a bajt jelöli meg, melynek hiányozni kell, hogy az ember boldog legyen. Ezen vágyakozásban a bajtól való megszabadúlás után először érezzük a pessimismust.

A harmadik bölcsészeti iskola követői, a *skeptikusok*, az epikureistákat is túlszárnyalják az ismerettanban. Míg az epikureistáknál a megismerés hypothetikus: a skeptikusok minden megismerést általában tagadnak. Az öntudat tartalma észrevételekből áll, de az észrevétel nem adhat tudást, mivel a tudás és észrevétel fogalma egymást kizárja, mert a tudás tartalmára nézve állandó, míg az észrevétel változó, változik egyik lénytől a másikra, egyik pillanattól a másikra, egyik érzéktől a másikra. Szóval az észrevétel teljesen alanyi s azért a tárgyak objectiv megismeréséről nem lehet szó. Miután a világról objectiv ismeretet nem szerezhetünk, arról nem is tudhatunk semmit; nem tudhatjuk, hogy a cél uralkodik-e benne, mint a stoikusok tanítják, vagy az oksági törvény, mint az epikureisták hiszik. Miután az érzéki tárgyakról sincs tudomásunk, annálkevesebbé beszélhetünk valami érzékfeletti magasabb lényről, a végtelenről; az ember mindenütt csak a végest látja, s ezt se ismerheti meg, nem hogy rajta felülemelkedhetnék, azért az igazságot, a végtelent fel kell adni. Az egyén a világ iránt teljesen közönyös, úgy őrzi meg kedélynyugalmát s ebben áll az erény és a boldogság.

Ime, itt állott a görög bölcsészet a Krisztus-előtti utolsó században. Elméletileg minden valódi megismerés tagadása, minden igazság és bizonyosság kétségbevonása, gyakorlatilag — az erkölcs terén — a gyönyör vagy külső lemondás által a boldogságra való törekvés. De a boldogság helyett mind arra az eredményre jutottak, hogy az élet nyomorúságos, hasztalan a gondolkodás és cselekvés. Igy az élet minden ideálitását, minden magasabb igazságát elveszítette, semmi célja nincs, hanem a pillanat változó kívánalmainak van átengedve.

A görög bölcsészet a polytheistikus néphit ellen való küzdelemmel nyílt meg, hogy az érzéki, természeti istenhittel szemben tisztább hitet teremtsen, mely a vallásos előítéletektől független legyen. Vizsgálódásai közben fölemelkedett a monotheismusra; legnagyobb képviselői nemcsak s természeti tüneményeket igyekeznek kimagyarázni, hanem belemélyednek a spekulativ theologiába is, istent és a világot egymással összekötik, isten a világ teremtője, első mozgatója. De a mily üdvös volt ez irányban egy Sokrates, Plato, Aristoteles tana, annyival károsabbak voltak egyes más bölcsészeti irányok, melyek a néphitet, az ősi vallást, a mythoszt kíméletlenül lerombálták, a nélkül, hogy valamit képesek lettek volna helyére adni. Ilyenek voltak az *atomisták* az ő materialismusokkal, mechanismusokkal; ilyenek a *sofisták* az egyéni vélemény korlátlan úrrá tevésével, s azon tanításukkal, hogy az istenhit ravasz államférfiak találmánya. Jöttek a stoikusok, s egységes spekulacio utáni vágyból isten és világ teljes egységét hirdetik, a bölcsben látják a tökéletesség eszményképét; a skeptikusok pedig minden szilárd támpontot elvonnak az ember lábai alól: sehol semmi igazság, mindenütt csak bizonytalanság! Igy a bölcsészet ama vallásos szükségletet, melyből a polytheismus elleni harc megindúlt, nem hogy kielégítette volna, hanem csak fokozta: a régi néphitet megsemmisítette, de helyébe nem adott elfogadható tant. Se a pantheismus, se a morál-bölcsészet, se a skepticismus nem elégíthette ki a magasba vágyódó lelket. Az

isteni után való sóvárgás kiolthatatlanúl égett a keblekben.

Ehez a felbomlott benső világhoz hozzájárult az alászállott nemzeti élet, a külső életviszonyok elposványosodása, alásülyedése. Sehol semmi nyugpont, mely a léleknek táplálékot nyújtana, a mely kielégítené, megnyugtatná: kivűlről mindenütt felbomlás, bukás; belűlről bizonytalanság lép eléje. Az így magára hagyott lélek elkedvetlenedve, mindinkább magába vonúlt vissza. Eltaszítva a valóságtól, nem elégítve ki se a bölcsészet, se a vallás által, közönyösen minden földi dolog iránt, az ember rajongó lélekkel szállt fel a magasságba, hogy ott, ismeretlen regiokban, egy szellemet találjon, ki keblét betöltse, élete elé szilárd útat, határozott célt jelöljön ki. Az absoluthoz való emelkedés! ez volt a jelszó, mely úgy a bölcsészeket, mint a többi, nem iskolázott gondolkozókat áthatotta; ezen jelszó befolyása alatt igyekeznek a bölcsészek egy új vallásos és bölcsészeti rendszert teremteni. A skeptikus világnézlet üressége a skeptikus vallásosságra vezetett. Ha a görög bölcsészet azzal kezdődött, hogy a polytheistikus vallásos képzetet megsemmisítette: úgy azzal végződik, hogy a vallásos képzetet újra élővé teszi, sőt a polytheismust is feltámasztja; természetes, hogy a régit nem lehet régi alakában visszateremteni, a régi istenvilágot se sikerült újra élővé tenni — más alakban igyekeznek életre kelteni.

Ezen új vallásos és bölcsészeti rendszert a legkülönbözőbb elemekből szerkesztik össze; részint visszamennek a régi bölcsészeti rendszerekre s átveszik azokból azt, a mi céljaikra alkalmas — s mi lett volna nekik megfelelőbb, mint a Plato idealis bölcsészete az ő eszményi világával, s fenséges istenfogalmával; úgyszintén Pythagoras számbölcsészete, erkölcsi irányú tana, szövetségének vallásos jelleme? — részint a keleti bölcsészetből meritenek, s új elem gyanánt a keleti spekulaciokat viszik be a görög gondolkozásba. (Folyt. köv).

Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlése.

(Vége).

A vita az említett módon befejeztetvén, Vállyi János elnök, miután névszerinti szavazás kéretett, névszerinti szavazást rendelt el. A kérdést eképen tette fel:

«Az egyházkerületi közgyűlés meg akarja-e választani *most* a konventi tagokat. Igen-e? vagy nem?

Igennel szavaztak: Szeremlei József, gróf Degenfeld József, Szabó János, Ritoók Zsigmond, Dávidházi János, Bernáth István, Várady Gábor, Ujfalussy Sándor, Segesváry József, Széll Kálmán, Szeremlei Sámuel, György Endre, Simonffy Imre, Soltész László, Pákozdy Lajos, Rásó Gyula, Tatár János, Miklovicz Bálint, Dr. Hajnal István, Széll Ákos, Kis Elek, Zsigó Endre, Végh Sándor, Széki Péter, Rásó Antal, Szentpály Jenő, Debreczeni István, Balogh Ambrus, Tisza István, Liszka Nándor, Tüdős János, Joó István, Futó Mihály, Bodolai László, Elek Lajos, Tóth Samu. Összesen 39-en.

Nemmel szavaztak: Peterdi Károly, Szabó Károly, Lukács Ödön, Csernák István, Isaák Dezső, Szűcs István, Balogh Ferenc, Kiss Albert, K. Tóth Kálmán, Illyés Bálint, Beke Mihály, Thaly Kálmán, Ferge József, Kovács István, Benedek László, Nagy Lajos, Fráter Gyula, Sz. Szabó József, Kassai Ignác, Vitéz Mihály, Gencsi Albert, Madarász Imre, Biró Lajos, Soltész János, Böszörményi Sándor, Szarka Boldizsár, Csepeli Miklós, Kovács Sándor Összesen 28-an.

September 18-án (2. nap) a jegyzőkönyvek hitelesítése után, mindenekelőtt a konventi képviselők választattak meg, mivel az indítvány beadói kijelentették, hogy a választásba nem folynak; megválasztattak ugyanazok a kik voltak. A közalapból adandó kölcsönök ügyében tárgyaltatott a küldöttség véleménye. Az eredeti, konvent által megállapított szövegen több lényeges módosítás tétetett; a többek között kihagyni javasoltatik a konvent munkálatának azon pontja, mely az egyházkerületet arra kötelezné, hogy az általa javasolt kölcsön mennyiségért összes tőkéivel felelősséget vállaljon.

Nagyobb szabású, hosszabb vitát idézett elő a *konventnek a segélyezés miként jére vonatkozó javaslata;* az úgynevezett Szász Domokos- és Fejes-féle indítvány tárgyalása. A vitát különösebben az idézte elő, hogy három egyházmegye, u. m.: a beregi, érmelléki és szatmári, még nem készítette el munkálatát; a beregi egyházmegye képviselője kérte, hogy az ügy most ne tárgyaltassék. Sokan ellenkező nézetben voltak, s azt kívánták, hogy a már készen levő munkálatok terjesztessenek fel, egy küldöttség bízassék meg, hogy a késedelmes három egyházmegye munkálatát nézze majd át, s azután terjesztessenek fel ezek is a konventhez, hogy az az ügyet a jövő évi első gyűlésen tárgyalhassa. Majd felvettetett a dolognak elvi oldala is; soká folyt a vita a felett, hogy elvi részéről adjon-e egyházkerületünk nyilatkozatot. A különféle határozati javaslatok csak úgy hemzsegtek a zöldasztalon; míg végre abban lett megállapodás, hogy az egyházkerület ez alkalommal a kérdésben nyilatkozni elhamarkodott dolognak tartaná; utasítja a három egyházmegyét, hogy munkálatát hova elébb felterjeszsze; egyszersmind egy küldöttséget bíz meg, mely a különböző egyházmegyék munkálatait megbírálja, az ügy elvi oldalát illetőleg is adjon javaslatot, jelentését a jövő tavaszi gyűlésre adja be. Annyit előre is jelezhetünk, hogy az egyházmegyék a javaslatokat osztatlanúl helyeslik ugyan, de — «pénzt nem adhatunk, pénzünk nincsen.»

A közalapi kezelési szabályok egyszerűsítése tárgyában az esperesi kar azon véleményet terjesztette elő, hogy ez ügyben már a törvény intézkedvén, nagyobb módosításokat, eltéréseket nem hozhat javaslatba. A gyűlés ez értelemben határozott.

Olvastatott a közalapi segélykérvények ügyében az esperesi kar javaslata, melyszerint beérkezett 285 kérvény.

155 egyház kér	55,987 frt	78½ krt.
130 lelkész kér	24,685 frt	— krt.
Együtt	80,672 frt	78½ krt.

Az egyházmegyék véleménye szerint kiadandó volna

137 egyháznak	27,094 frt	59 kr.
122 lelkésznek	13,990 frt	— kr.
259 folyamodványnak . . .	41,084 frt	59 kr.

Az esperesi kar véleménye szerint:

117 egyháznak	17.218 frt.
118 lelkésznek	10,630 frt.
Összesen	27,848 frt.

Azután a rendkivűli szükségletekre visszatartott államsegély osztatott ki 1320 frt; 80 frt visszatartatván, hogy ha időközileg csapással sújtottak folyamondnak, püspök úr segélyezhesse őket.

Megtartatott a ref. segélyegyleti gyűlés. Kiosztatott 41 folyamodó egyház között 50 frtjával 2050 frt segély, missio címen 350 frt, összesen 2400 frt.

September 19-én, jegyzőkönyv hitelesítése után a közalapi segély tárgyában kiküldendő bizottság tagjai a következőleg választattak meg: Elnök: Dávidházi János,

Kiss Albert, Szeremlei József, Lukács Ödön, gr. Degenfeld József, György Endre. Tóth Sámuel.

Azután a költségelőirányzat állapíttatott meg. melyből az egyházkerület többsége törölte a «Protestáns Irodalmi Társaság»-ra tett alapítvány kamatját, a 100 frtot.

Nem ment ez meg minden vita nélkül, de mindkét oldalról elég kíméletesek voltak a nyilatkozatok, s a törlés indokául az tétetett, hogy mivel még nem kezdette meg az Irodalmi Társaság működését, tehát az e címen előirányzott 100 frt felvételére nincs szükség.

Az országos nyug- és gyámintézetre vonatkozó egyházmegyei munkálatok beérkeztek, egy egyházmegye kivételével; az esperesi kar megbízatott, hogy még jelen gyűlésünk folyama alatt ezeket egyeztesse s hasonlítsa, véleményes jelentését még jelen gyűlés előtt terjeszsze elő.

Következett a missio-bizottság jelentése, melyszerint a missioi számadások felülvizsgáltatván, rendben találtattak; a polgári missio újabban 1000 frt segélyre ajánltatott; ugyancsak melegen ajánltatik a mária-pócsi missio felállítása, illetőleg évi segélyezése évi 600 frttal. A nagy-bányai missioi kör tárgyalásánál nagy feltűnést keltett annak tudomására jutása, hogy a nagy-bányai ev. ref. egyház a felsőbb egyházi hatóságok tudta és beleegyezése nélkül népiskoláját beszűntette. Kimondatott, hogy a nagy-bányai egyház iskoláját azonnal állítsa vissza, csakis úgy adatik meg, hogy központja legyen a nagy-bányai missio-körnek, különben nem, s elvárja tőle az egyházkerület, hogy mint anyaegyház a felekezeti népnevelés tekintetében is jó példát adjon a szárnyai alá helyezendő szórványoknak s kisded gyülekezeteknek.

Ezután a gazdasági tanács jegyzőkönyve került tárgyalás alá.

Hosszabb vitát idézett elő ennek azon pontja, melyben a dadai birtok bérlőinek, tekintettel az idei rendkivüli árvízre, feltételes bérrészlet javasoltatik. Végre hevesebb szóváltások után a többség szavazat útján úgy döntötte el a kérdést, hogy Meissels bérlőnek $^1/_4$, Szomjas bérlőnek $^1/_3$ évi bér elengedtetik, úgy, hogy ez 5 év alatt évenkint a haszonbérből egyenlő arányban levonható leend.

A Szeremlei-féle zálogos birtok kiváltására nézve elfogadta szavazattöbbséggel a közgyűlés a gazdasági tanács azon javaslatát, hogy 3000 frt lefizetése mellett a birtok bocsáttassék ki.

Általánosan lelkesítőleg hatott a közgyűlés tagjaira özv. Hegyi Mihályné, szül. Józsa Eufrozina úrnő kegyeletes alapítványa, melyszerint 10,000 frtot ajánl fel az országos közalapra, úgy, hogy a 10,000 frt felett a felügyeletet egyházkerületünk gyakorolja, hogy az összeg elkülönítve kezeltessék, s évi kamatja minden évben két olyan egyháznak adassék ki egyenlő részletben, melyek idegen nemzetiség közé ékelve, önerejükből fennállani nem tudnak. Minden évben más-más egyházkerületre terjesztendő ki ez a jótétemény; így minden öt évben egyszer, minden egyházkerület élvezendi azt. Ugyancsak nevezett úrnő más célra szintén 10,000 frtot ajánlott fel. A kegyes adományozó lelkesen megéljeneztetett, s kegyes alapítványa jegyzőkönyvbe foglaltatván, a konventre felterjesztetni rendeltetett.

Tárgyaltatott a jövő évi iskolai költségvetés. A végeredmény 3000 frt deficitet mutat, melyre nézve felhívatott a gazdaságitanács, hogy a deficit elenyésztésére nézve minden lehető eszközt felhasználjon.

Épen a fenforgó deficit miatt, a bölcsészeti tanfolyam ügye, fájdalom, a napirendről levétetett.

A könyvtári olvasó-szoba az 1889-dik év január 1-sö napján meg fog nyittatni.

Ezzel a mai gyűlés délután $1^1/_2$ órakor berekesztetett.

Délután bírósági ügyek tárgyaltattak.

Szptember 20-án, mindenekelőtt a debreceni főiskola ügyei vétettek fel, ezek közül közérdekűbbek: 1. Balkányi Miklós 500 frt alapitványa, melyet egy, a debreceni főiskolában felállítandó közgazdasági tanszékre tett, oly feltétellel, hogy míg az alap, akár öntermékenyítés folytán, akár még érkezhető alapítványok által, annyira nem növekszik, hogy a tanszék felállíttathassék, addig tőkésíttessék olyformán, hogy a kamatokból minden 4 évben 40 frt szakíttassék el, s ez egy, a közgazdaság terén mozgó, általános becsü pályázati mü díjazására fordíttassék. Az alapítvány köszönettel elfogadtatott. 2. Olvastatott a kultus-minisztérium leirata a párhúzamos szakaszok felállítása ügyében. Ennek folytán az algimnázium 4 osztályában párhúzamos osztályok állíttattak fel. Alkalmaztatik három segédtanár, a 4-diknek óráin a gimnáziumi tanári kar megosztozott. Az I-sö osztályban van 102, a II-dikban 107, a III-dikban 85, a IV-dikben 78 tanuló; az egész gimnáziumi tanulók összes létszáma 607.

Ezután az egyházkerületi tanügyi bizottság jelentése vétetett fel. E jelentés ki fog nyomatni. A tanügyi bizottságba egy hiányzó tag helyére Lukács Ödön beválasztatott. Népiskolai olvasókönyvek készítésére pályázat tüzetett. Népiskolai szervezet készíttetett, mely a jegyzőkönyvben kinyomatni, s jövő gyűlésünkön tárgyaltatni rendeltetett. A jelentésben örvendetes haladás jeleztetik. A tankönyvek kellő kelendőségnek örvendenek.

A közoktatási miniszternek azon leirata, melyben azon feltételekről van szó, melyek szerint *hajlandó* megengedni, hogy a theol. akadémiát végzett ifjak középiskolai tanári vizsgálatra bocsáttassanak, javaslattétel végett kiadatott a tanügyi bizottságnak.

A Baldácsy-alapítvány ügyeit intéző meghatalmazottak jegyzőkönyvének illető pontjai a jegyzőkönyvben felvétetnek. Meghatalmazottakúl: az *elnökség*, póttagokúl: *Kiss Áron* és *György Endre* megválasztattak.

A miniszteri leiratok olvastattak: az államsegélyi számadások, király ő felsége adományai tárgyában, az Amerikába kivándorlásra csábítók ellen, a Boszniába küldendő levelek, végre 34 község nevének magyarosítása ügyében, melylyel összefüggőleg Thaly Kálmán felemlítette, hogy óhajtandó volna, ha a községek neveinek magyarosítása tárgyában felekezetünk, mint legmagyarabb felekezet, tenné meg saját körében a kezdeményező lépéseket.

A vasárnapügyi bizottság jelentése hosszabb vitára adott alkalmat. A jelentésben az foglaltatik, hogy az egyházmegyék válaszszák meg a vasárnapügyi bizottságokat az egyházkerületi vasárnapügyi bizottság mintájára; továbbá, hogy az egyházkerület által kitüzött következő indítványokra az egyházmegyék külön-külön, nem általánosságban adják meg véleményöket; nevezetesen, hogy 1. *a vasárnapi népies irodalom megindítására szükséges alapra az egyházmegyék gyüjtéseket eszközöljenek.* 2. *Nyilatkozzanak, hogy a vasárnapi vándorgyülések megtartását óhajtják-e?*

Továbbá elhatároztatott, hogy felterjesztés intéztessék a konventhez, hogy az szólítsa fel a testvér ágostai felekezetet, hogy velünk kezetfogva, lépjenek fel a fontos ügyben az államkormánnyal szemben. Végre elhatároztatott, hogy az egyházi hatóságok kérjék fel a politikai hatóságokat, hogy készítsenek szabályrendeletet az ez ügyben felmerülendő visszaélések meggátlására. A vasárnapügyi bizottság megbízatása lejárván, beadta lemondását, magválasztattak az eddigiek; nevezetesen: Lukács Ödön elnöknek, Balogh Ferenc, Joó István, Csiky Lajos, Zsigmond Sándor tagoknak; kibővíttetett a bizottság a követ-

kező tagokkal: Beke Lajos, Könyves Tóth Kálmán, Segesváry József és Kovács Ferenc egyházkerületi tanácsbíró.

Komoly érdeklődés mellett tárgyaltatott a felsőbb leánynevelő-intézetek kérdése. A vitának alapját a beérkezett jelentések, különösebben a felsőszabolcsi esperes jelentése képezte, melyben hangsúlyoztatván a nőnevelés fontossága felekezeti szempontból, jeleztetik, hogy egy Nyíregyházán felállítandó ref. nőnevelő-intézet érdekében már némi alap gyűjtetett, s a gyűjtések folyamatban vannak. Élénk vita után, melynek folyamán több javaslat tétetett, melyben Kiss Albert, Thaly Kálmán, K. Tóth Kálmán, György Endre, Lukács Ödön stb. vettek részt; Lukács Ödön azon javaslata fogadtatott el, hogy állíttassék fel egy *egyházkerületi állandó nőnevelésügyi bizottság*, mely az ügyet érlelje, az adatokat beszerezze, s a körülményekhez képest hova-elébb tegye meg javaslatát e nagyfontosságú ügyben. A bizottság tagjai a holnapi napon fognak megválasztatni.

Tárgyaltattak az óvodák ügyében beérkezett jelentések, melyekből kitűnt, hogy az egész egyházkerületben alig van egy-két gyermekóvó-intézet. Ezzel kapcsolatban Lukács Ödön tudomásra hozza, hogy Szabolcsvármegyében legközelebb oly intézkedések tétettek, melyektől várható, hogy minden községben felfognak legalább a gyermekmenhelyek állíttatni. Az ügy az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottsághoz tétetett tanulmányozás végett.

A családkönyvek ügyében elfogadtatott az esperesi kar véleménye, melyszerint a tiszáninneni egyázkerület mintázata bizonyos módosításokkal ajánltatik. Jelzett mintából némely rovatok, mint feleslegesek, töröltettek, s ellentétben annak indokolásával, a mozgó-ívek használata mondatott ki célszerűbbnek.

A *dékánság kérdése, közigazgatási peresügyek kérdése*, miután ez ügyekben a jelentések beérkeztek, küldöttségileg fog felülbíráltatni. A jelentés jövő gyűlésünk egyik tárgyául kitűzetett.

Ezután a felebbezett ügyek, adásvevések, cserészerződések, díjlevelek ügye intéztetett el. A holnapi napra már csak egy fontosabb tárgymaradt, nevezetesen a nyug- és gyámintézet ügyében az esperesi kar véleménye, mihez még nehány jelentéktelenebb ügy csatlakozik.

Szeptember 21-én, a jegyzőkönyv hitelesítése után, mindenekelőtt az állandó nőnevelési bizottság választatott meg a következőleg: elnök: Révész Bálint, püspök; tagok: Szabó János, békés-bánsági esperes; Kiss Albert, egyházkerületi tanácsbíró; gróf Degenfeld József, Szűcs István gondnokok; Simonffy Imre, debreceni polgármester s tanácsbíró.

Ezután olvastatott s tárgyaltatott az esperesi kar véleménye *az egyetemes nyug- és gyámintézet* tárgyában, melyből kitűnt, hogy az egyházmegyék közül nem fogadják el az egyetemes gyámintézetet: a nagybányai, alsószabolcsi, n.-károlyi, debreceni, heves-n.-kunsági, beregi egyházmegyék; kisebb-nagyobb módosításokkal elfogadják: a szatmári, bihari, békés-bánsági, máramaros-ugocsai, felsőszabolcsi, nagy-szalontai egyházmegyék. Az előbbiek kívánják, hogy a konventi tervezetben kijelölt 10% osztassék fel az egyházmegyék között megfelelő arányban.

Az esperesi kar véleménye odaterjed, hogy a szerzett jogok biztosítása mellett és az egyházmegyei tőkék visszatartásával elfogadandó elvileg a konventi tervezet, az egyházmegyék módosításai felterjesztendők. Ez a vélemény elfogadtatott.

Két fontos előterjesztés volt még, egyik az illeték-egyenérték-adó ügyében a felsőszabolcsi egyházmegyéből, mely véleményezés végett egy jogi küldöttségnek adatott ki. A másik felekezeti tanítóink nyugdíjazása ügyében Horthy István előterjesztése, mely kívánja, hogy ez a sérelmes ügy törvényhozásilag szabályoztassék; ehhez csatoltatott a lelkész-tanítók nyugdíj-kérdése is. Ez utóbbi, intézkedés végett a konventre felterjesztetni rendeltetett.

Több-kisebb értékű ügy letárgyalása után a gyűlés 11 és $^1/_4$ órakor befejeztetett. A gondnok úr Isten áldását kérve az egyházkerületre s az egyetemes egyházra, üdvözölte a gyűlés tagjait, mire Tóth Sámuel főjegyző, püspök úr nevében is, ki a gyűlés berekesztésénél jelen nem lehetett, üdvözölte a főgondnok urat. A gyűlés tagjai az elnökség s jegyzői kar éltetése mellett, szívélyes búcsúvételek között szétoszlottak. Lukács Ödön.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Egyházkerületünk, az abauji egyházmegye kebelében fekvő *szikszói* egyházban tartotta meg, folyó évi szeptember hó 25—26-ik napjain közgyűlését. A gyűlést megelőző nap délutánján érkezvén, Kun Bertalan püspök, szépszámú kíséretével, az említett egyházba: az indóháznál az abauji egyházmegye esperese és a járás szolgabírája üdvözölték szép szavakkal a főpásztort. Még az nap délutánján megindúlt a munka és sokféle bizottságra oszlottak szét egyházkerületünknek megérkezett képviselői. Másnap, a gyűlés megkezdése előtt, püspökünk, a helybeli gyülekezet nagyszámú tagjainak részvétele mellett, istenitiszteletet tartott és buzgó imában kérvén istennek megáldó segedelmét, üdvözölte a szép számmal megjelent képviselőket és a tanácskozást megnyitottnak jelentette ki.

Egyházkerületünk szeretve tisztelt főgondnoka, az országos ügyek vezetése miatt, meg nem jelenhetvén, a világi elnöki helyet, nagy éljenzések között, *Ragályi György*, egyházmegyei gondnok foglalta el.

A tárgysorozat sorában, mindenekelőtt bejelentetett, hogy az egyházak részéről, az üresedésben levő egyházkerületi világi tanácsbírói hivatalra beadott szavazatok felbontattak, s azok szerint, az említett helyre *Meczner József* választatott meg 240 szavazattal, a ki esküjét azonnal letevén, helyét szép beszéddel foglalta el.

Folyó évi tavaszi közgyűlésünk 56. számú határozatának értelmében, egy bizottság feladatává tétetvén az, hogy egybevetvén az egyházmegyéknek, a konvent által, véleményadás végett, hozzánk áttett *„Országos gyám- és nyugintézeti tervezetére“* vonatkozólag tett észrevételeit, azoknak alapján, adjon az egész nagyfontosságú ügyet felölelő javaslatot. Nevezett bizottság feladatában eljárt s egy nagyterjedelmű munkálatban adta elő, úgy az egyházmegyék összegezett véleményét, mint azokra tett észrevételeit s azokat az indítványokat, a melyek szelleme szerint volna átalakítandó a konventnek szóban forgó szabályjavaslata. Egyházkerületünk, minden oldalú megfontolás után, magáévá tevén a bizottságnak előterjesztését s az abban részletesen kifejtett indokolást, a következőleg állapította meg a tervezett intézménynek szabályait:

A magyarországi ev. ref. lelkészek és tanárok gyámintézetének alapszabályai.

1. §. A magyarországi ev. ref. egyház a lelkészek, valamint a középiskolai, akadémiai és képezdei ev. ref. vallású tanárok özvegyeinek és árváinak segélyezésére, egyetemes gyámintézetet alkot, mely gyámintézetnek, minden, a magyarországi ev. ref. egyházban alkalmazott rendes lelkész, valamint gimnáziumi, akadémiai és képezdei ev. ref. vallású rendes tanár kötelezett tagja.

2. §. Az egyetemes gyámintézet működését lehetőleg 1890. január 1-sején kezdi meg.

3. §. Az egyetemes gyámintézetnek bevételi forrásai:

a) Az országos közalapból, az egyetemes konvent rendelkezése alatt álló kiosztásra váró segélyből 10%.

b) Minden intézeti tagtól belépési díj, a hivatali fizetés 2%-a. Ha valamely intézeti tag jövedelmezőbb hivatalba lép át, a magasabb jövedelem után 2%-tóli belépési díjtöbbletet fizetni köteles.

c) Minden intézeti tagtól évi járúlék, a hivatali fizetés 1%-a.

d) A nagypénteki és áldozócsütörtöki templomi hirdetések jövedelmei.

e) Az e célra nyerendő adományok, alapítványok és végrendeleti hagyományok.

4. §. A 3-ik §. b), d), e), pontja alatti bevétel mindig egészen tőkésítendő és annak csakis kamatai használhatók fel; valamint tőkésítendő az *a), c)* pont alatti 25%-a is; a jövedelem fenmaradó része pedig — levonatván abból az intézet kezelési költségei — gyámdíjazásra fordítandó.

5. §. Az intézet ügyeinek kezelésénél, úgy a befizetésekre, mint a segélyezésekre nézve, a polgári év vétetik alapúl.

6. §. Az intézeti tagok az összes, őket terhelő fizetendőket, minden évben az egyházlátogatóknak tartoznak lefizetni; ellenkező esetben 8% késedelmi kamatot fizetnek s magukat törvényes végrehajtásnak teszik ki. A hivatalbalépéstől, az új-évig terjedő időre, az évi járúlék megfelelő része fizetendő. Az egyházmegyei pénztárnokok, a hozzájok befolyt pénzt, haladéktalanúl az egyetemes gyámintézet pénztárába szolgáltatják be.

7. §. Gyámdíjban részesül az intézet mindenik tagjának özvegye, míg özvegy marad és minden kiskorú árvája. Ha pedig az intézeti tag családtalanúl hal el, özvegy édes anyja, özvegy vagy hajadon nővére és özvegy leánya azon esetben, ha az anya vagy nővér, az elhunyt intézeti tag házánál, annak halálát közvetlenül megelőzőleg minden megszakítás nélkül 3 évig háziaszszonyi tisztet viselt. Ha mind anya, mind nővér laknának együtt, azon esetben az édes anya segélyjogosúlt, de a nővér nem. Az anya és özvegy leány segélyezése annak haláláig tart; a nővéré pedig 5 évig.

8. §. Hogy egy tag családja évenkint mennyi összeget nyer gyámdíjúl, az egyfelől a gyámdíjúl kiosztandó segélyösszegtől, másfelől a gyámdíjasok számától függ.

A gyámdíj maximumát, időnkint a konvent határozza meg.

9. §. A gyámdíjra jogosúltak egyforma segélyben részesűlnek.

10. §. Minden kiskorú árva, ha anyja él, anyja özvegyei illetékének $^1/_4$-részét kapja gyámdíjúl; ha pedig anyja nem él s így teljesen árva, anyja özvegyi illetményének $^2/_4$-részét kapja gyámdíjúl; megjegyeztetvén, hogy az árvák összes gyámdíjai egy családnál, az özvegyi gyámdíj összegét túl nem haladhatják. Ezen kulcs szerint részesül gyámdíjban a család nélkül elhalt intézeti tagnak özvegy édes anyja és a 7. §-ban említett körülmények közt élő özvegy leánya és nővére is, az ugyanazon szakaszban megállapított időn belől.

11. §. Kiskorúaknak tekintetnek az árvák életük 20. évi betöltéseig; azonban a leányok férjhezmenetelök esetében, nem tekintetnek többé kiskorúaknak. Keresetképtelenek, életük 20. évének betöltése után is, állandóan segélyeztetnek, ha keresetképtelenségüket az igazgatóság előtt, az illetékes egyházmegyei hatóság útján, hiteles bizonyítványnyal igazolják.

12. §. Ha az intézeti tag, az egyházi bíróság által, hivatalától elmozdíttatik vagy megfosztatik is: családja árva családnak tekintetik és úgy segélyeztetik, mint a valóságos özvegyek és árvák. Az ilyen segélyezés megszűnik akkor, ha a családfő olyan keresethez jut, mely az élvezett segélynek megfelel.

13. §. Ha az intézeti tag hivataláról önként lemond, egyfelől megszűnik minden kötelezettsége ezen gyámintézet iránt; másfelől pedig családja is elveszti minden igényét ezen intézettel szemben. Azonban, ha az ilyen lemondó tag, egyházi felsőbbsége beleegyezésével jellegét továbbra is megtartja, s az intézet iránti kötelezettségeinek, a lemondás évében teljesített mértékben, továbbra is eleget tesz, családjának igényei is épségben maradnak.

14. §. A gyámdíj minden évről utólagosan tétetik folyóvá, mindig a következő év február elsején.

15. §. Az egyetemes gyámintézet központi vezetésére egy külön igazgató-bizottság választatik az egyetemes konvent által, mely bizottságnak végleges szervezése külön intézkedés tárgya leend.

16. §. Ha az intézet valamelyik tagja meghal vagy hivatalától elmozdíttatik vagy megfosztatik, az esperes 30 nap alatt jelentést tesz az igazgatóság elnökének, csatolva az illetőnek hivatalos használatra, hivatalból bélyegtelenül kiállított családívét, abból a célból, hogy mely időtől számítandó annak gyámdíja; valamint minden év december 15-én az igazgatóság elnökéhez beterjeszti a hatósága alatti gyámdíjra felveendők összesített kimutatását, igazolván az illetők életbenlételét, özvegyi állapotát és életkorát.

17. §. A beterjesztett okmányok alapján az igazgató-bizottság megállapítván a gyámdíjasok számát és a szabályrendelet értelmében meghatározván a gyámdíjúl adandó segélyt, az igazgatóság elnöke folyóvá teszi azt, az illető esperes kezéhez, kitől a gyámdíjasok, szabályszerű nyugta mellett, átveszik azt.

18. §. A gyámdíjasoknak, ha lakásukat változtatják, jogukban van kívánni, hogy segélydíjuk új lakóhelyük espereséhez utalványoztassék.

19. §. Az esperesek ezen segélypénzeket teljes anyagi felelősség terhe alatt kezelik s a segélyezettek nyugtáit esetről-esetre beküldik az igazgatóság elnökéhez.

20. §. Az egyes egyházkerületeknél, egyházmegyéknél és gyülekezeteknél fennálló gyámintézetek és netalán létező olyan alapítványok vagy szokásos kegyeleti intézkedések, melyeknek kizárólagos célja a helybeli lelkészek és tanárok özvegyeinek és árváinak segélyezése, ezen intézkedések által nem érintetnek s rendeltetésükben továbbra is meghagyatnak.

21. §. Az egyetemes gyámintézetet, a magyarországi ev. ref. egyház országos zsinata szüntetheti meg, s míg ez meg nem történik, sem az egyházak kisebb vagy nagyobb része, sem az intézeti tagok kisebb vagy nagyobb száma ezen intézet kötelékéből ki nem léphet; és ha a magyar ev. ref. egyház kebeléből kilépvén, attól elszakadna is, ezen egyetemes gyámintézetnek sem tőkevagyona, sem segélyezése iránt, semmi igényt nem támaszthat, sem az abba általa befizetett összegeket vissza nem követelheti. Törvényes megszüntetés esetében az egyetemes gyámintézetnek összes vagyona, a magyarországi ev. ref. egyház által elkülönítve kezelendő és csakis a magyarországi ev. ref. lelkészek és tanárok özvegyeinek és árváinak segélyezésére fordítható.

E gyámintézeti szabályok megállapítása után, az országos domesztikai segélyezésekre vonatkozó *Szász Domokos* és *Fejes István* által tett konventi indítványok, illetőleg az egyházmegyéknek azokra tett észrevételei

vétettek tárgyalás alá. Az egyházmegyék nagyobb többsége nem fogadta el egyik indítványt sem, s a segélyezés eddigi gyakorlott módja mellett kíván maradni; általában arra hivatkozván az indokolásban, hogy a segélyezés mostani módja mellett, legalább a halaszthatatlan szükségeken lehet segíteni, míg az ajánlott javaslat mellett, lehet, hogy egynehány egyház állapota gyökeresen magjavíttatnék; de a hosszú időközök miatt aztán mások végképen elpusztúlnának, nem is említvén azt, hogy a tervezett segélyezési módozat oly bonyodalmas pénzügyi műveletbe vezetné az egyházakat és egyházmegyéket, a melyeknek esetleges hátrányait egyelőre ki sem lehet számítani.

Ugyanezen ügygyel összeköttetésben, tárgyaltattak aztán a domesztikai kérvények azon előterjesztés alapján, a melyet e tekintetben egy bizottság terjesztett a közgyűlés elé. A szükség nagyságát semmisem mutatja jobban, mint az, hogy szintén megdöbbentően nagy az az összeg, amennyire megy az, a mit szűkölködő egyházak és lelkészek kérnek. A kérvények eredeti összege nem kevesebb, mint 36,911 frt 89 kr. Ezt az egyházmegyék 26,370 frtra szállították le. Egyházkerületünk csak a legsürgősebb szükségeket igyekezvén fedezni, 17,450 frtra ajánlja a kérelmezőket; ez összegből az egyházak részére 11,750 frt, a lelkészekre pedig 5700 frt esik. Bármennyire nagynak látszék még az így összevont összeg is, reméljük, hogy a konvent méltányos lesz egyházkerületünk iránt, már csak azért is, mert hiszen eddig még mindig jó reménységgel vártunk a nagyobb segély után.

Felolvastatott ezután a lelkészképesítési vizsgákról szóló jelentés és azon indítványok, a melyekkel járúlt a vizsgáló-bizottság az egyházkerület elé. Közgyűlésünk lelkesült örömmel vette tudomásúl a vizsgáknak szép eredményét, a melyet lapunkban annak idejében már megemlítettünk; a tett javaslatok alapján pedig elhatározta, hogy az úgynevezett *„Theologiai tudományok rendszere“* című tantárgy, a második vizsga tántárgyai közé többé nem fog felvétetni; továbbá, hogy a képesítési vizsgák, mint ezelőtt, úgy jövőre is, az iskolai évet bezáró junius hó utolsó napjaiban fognak megtartatni, s végre, hogy az egyházkerület, már csak régibb határozatának értelmében is, a mutatkozó szükséghez képest 200—300 frtnyi összeget fog felvenni költségvetésébe, abból a célból, hogy a lelkészképesítési vizsgákra szükséges examinatoriumok előállíttassanak; a vizsgáló-bizottságot és a theologiai tanári kart utasítván arra, hogy majdan megállapítsa: melyek lesznek azok a tantárgyak, a melyek köréből a szóban forgó examinatoriumok, mint legszükségesebbek, sorrend szerint előállíttassanak?

Megállapíttattak ezután a pályázati képesség új szabályai. Az egyházmegyék csak lényegtelen módosításokat ajánlottak a hozzájok véleményadás végett áttett javaslathoz; ezek között a legjelentékenyebb az, melynek értelmében a pályázatnál, a segédlelkészi és rendes lelkészi évek együtt számíttatnak az illető pályázati jogosúltságának megállapításánál. Ez intézkedés folytán reméljük, hogy jövőre nem fordúlnak elő olyan visszásságok, mint a minőre eddig, a régi rendszabályok illető szakasza, többfelé mzgyarázható volta miatt, alkalmat szolgáltatott.

Véleményadás végett volt kiadva, az egyházmegyékhez az az indítvány is, melyszerint a nyári közgyűlések eltöröltetvén, jövőre csak minden második évben fog Sárospatakon egyházkerületi közgyűlés tartatni. Az indítványt az egyházmegyék többsége elfogadta. A tárgyalás alatt azonban hosszabb és többoldalú vita fejlett ki a kérdés felett; többen annak adtak kifejezést, hogy az indítvány keresztülvitele nem lesz jóhatású a sárospataki főiskola életére; még jobban el fogja zárni a nagy közönséget az azzal való gyakoribb és bensőbb, közvetlenebb érűlközéstől; végre is, névszerinti szavazásra kerűlt a dolog s az ez irányban tett indítványnyal szemben, az első indítvány fogadtatott el 28 szavazattal, 20 szavazat ellenében. Ezen határozat értelmében tehát egyházkerületünk ezután évenkint két gyűlést fog tartani, s ebből két évben egy fog Sárospatakon megtartatni. Ez intézkedés hatását egyelőre természetesen senkisem tudhatja biztosan; de féltékenyen őrzött közkincsünk, a sárospataki főiskola érdekében, talán még a két közgyűlés mellett is lehetne úgy berendezkednünk, hogy ennek az intézetnek érdeke, minden eshetőséggel szemben biztosítva legyen, s az nézetünk szerint, talán úgy történhetnék meg most már legcélszerűbben, ha kimondatnék, hogy a két egyházkerületi gyűlés közűl, az egyik mégis csak Sárospatakon tartassék meg, olymódon, hogy a melyik évben az őszi közgyűlés az egyházmegyék valamelyikére következik a sorrend szerint, abban az évben a tavaszi közgyűlés Sárospatakon tartatik meg. Ez, véleményünk szerint, mitsem változtatna a határozat lényegén, s a midőn megmenti az egyházmegyék és egyes gyűléstartó egyházaknak, az új intézkedés által netalán biztosított gazdálkodási előnyeit, egyszersmind a sárospataki főiskolának is megtartja azt, amihez már 28 év óta hozzászokott s a mi káros hatásúnak semmiesetre sem bizonyúlt be. (Vége köv).

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielőbbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhír.** *Kiss József*, magyar-izsépi lelkész, kinek elhunyta felől lapunk előbbi száma értesíté már olvasóinkat, mult hó 23-dikán a közeli tiszttársak, barátok, tisztelők, anya- és leánygyülekezeteinek, s az egész községnek általános meleg részvéte között helyeztetett el örök nyugalma helyére, az izsépi temetőbe. Annyi részvétlenséget tapasztalt életének 74 esztendeje alatt; olyan kitartóan kerülte a földi szerencse lelkészi pályájának göröngyös útain, hogy a sokaságnak ezt a szíves érdeklődését, s a koporsójára rakott koszorúkat jól esett a gondolkozó és a boldogúlt életét ismerő embernek a késő elismerés adójának tekinteni, s jól esett volna tudni, hogy az ő lelke vajjon érzi-e, ennek az elkésett igazságszolgáltatásnak édességeit . . ?! Egész élete küzdelem volt azzal a félelmes hatalommal, a melyet az írás *paizsos férfiúnak* nevez, s hogy mégis megállott s hite meg nem rendűlt, azt a gondviseléstől különös adományképen nyert, rendkivűl gazdag kedélyének köszönheté, a melylyel uralkodni tudott a viszonyok visszásságai felett és kimosolyogta az u. n. *sors* meg-megújúló s mindig ellene ható szeszélyeit. Volt lelkének valami különösebb nemessége, a mely önmegadásra készteté őt, s valami finomsága, a mely visszahúzódásra nógatá, valahányszor az emberek durvasága sértőleg lépett fel ellene, s két jó menedéke, t. i. a könyv és az ő bálványozott kis családja. Ezekben kárpótolta magát, s ezekben és ezek által élt. Egy jó könyv s egy jó kedélyes óra az övéi között annyi apró örömet szerzett neki, hogy ő kész volt ezekért a szegénység bajait is vídáman emelni, s a hozzávetődött jó barátot is kibékíteni az élet különösségeivel.

Rozzant parókhiája, kerítetlen kertje, fülepett udvara — bár magának sem volt soha inyére — de aranyos jó kedvében egészen hozzáillőnek találta azokat a maga zsebéhez és sovány jövedelméhez. Megpróbált tenni, javítani s nem vádolta magát, ha jó szándékait nem koszorúzta fényes siker. Egészen szegény embernek s bölcsnek való természete volt. Gyönge testébe régóta befészkelődött a halál angyala, s hivatalos szerepre már évek óta alig vállalkozhatott, s a 400 frtnyi jövedelemből káplántartásra volt utalva. Ezt a sorsot is megszokta és emelte. Tállyán született, nemes szülőktől 1814-ben, s a sárospataki főiskola anyakönyvébe 1825-ben íratott be conjungistának. Ettől kezdve itt tanult pályája végzéséig. Mint végzett theologus *Gálszécsre* ment 3 éves tanítónak, majd segédlelkészszé lett a *deregnyői* egyházban. Itt ismerkedett meg haláláig hű nejével, *Jászay Erzsébettel.* Rendes lelkészi pályáját a *szilvás-ujfalusi* egyházban kezdte, a *kolbásaiban* s *n.-ráskaiban* és *k.-báriiban* folytatta a és *m.-izsépiben* végezte be. Utóbbi helyre *Laki Endre* esperes eltávozásakor választatott s azzal a reménységgel ment, hogy anyagi helyzete végre-valahára javúlni fog. Az *izsépi* egyház azonban csak látszott valamit ígérni; de alig valósított meg valamit, maga is küzdvén a szegénységgel és tagjainak részvétlenségével. Mult hó 21-én csendesen elaludt s 23-án odaült koporsójára az elismerés fényes angyala. A templomba helyezett koporsó felett *Hajzer Endre,* hardicsai lelkész az *okos és szelíd pap* képében találóan mutatta be a boldogúlt életét és jellemét; a sírnál pedig *Bálint Dezső,* sárospataki lelkész — az elhunyt férfiú kebelbarátjának, néhai *Bálint Józsefnek* fia — mondott megható búcsú-beszédet, elhozván a nem régen behantolt barát sírjától a fájó emlékezés forró könyeit s összeölelkőzvén lélekben a magára maradt szegény családdal. Áldás és béke az elköltözettel, s az emberek szeretete az itt maradtakkal!! Jól esik feljegyeznünk, hogy a temetés költségeit az egyház készséggel fedezte.

— **Lelkészválasztás.** A *hevesi* egyház lelkészévé mult hó 16-án *Simon János,* mezőkeresztesi segédlelkész választatott meg csaknem egyhangúlag. A hevesi híveknek e bölcs választását az egész egyházmegye örömmel vette tudomásúl.

— **Előfizetési felhivás.** Azt mondá irodalomtörténetünk atyja, *Toldy Ferenc,* a magyar irodalomról: *„nincs énekirodalmunknak ennél kevésbbé ismert ága.“* Ez ismeretlen ág művelését szándékozom megkísérleni, s *„Adalékok a XVI. s XVII. század irodalomtörténetéhez“* cím alatt közrebocsátani, mely mű 1711-ig magyar nyelven megjelent összes énekgyűjteményeket (125) ismerteti, s az eredményt adja úgy, mint az illető gyűjtemény mondja. Igy tehát az érdeklődő olvasó vagy kutató egy teljes hitelű forrást kap kezébe — *mely irodalmunkból mindeddig hiányzott* — s nem lesz kénytelen az ország különböző könyvtáraiba vándorolni, mert az adatokat itt együtt találja. Mivel azonban a 22 nagy oktáv nyomatott ivre terjedő kötet kiadása tetemes költséget igényel, csak az esetben foghatok kiadásához, ha legalább 300 előfizető jelentkezik; ellenkező esetre beküldött pénzét ki-ki bérmentesen vizszakapja! Egy példány előfizetési ára 3 frt, a bolti ár magasabb lesz. Az előfizetési pénzeket *nevemre* (Gyoma, Békésm.) *utalványlapokon kérem küldeni.* Beküldési határidő október 15. Példányát ki-ki *saját nevére címzetten, bérmentve veendi.* Gyoma, 1888. augusztus hó.

Kálmán Farkas.

— **A németországi katholikusok** mult havi generalis gyűlése Freiburgban, a hírneves *Windthorst* elnöklete alatt egész komolyan foglalkozott a németországi ultramontanok két nevezetes kívánságával, t. i. a pápa világi hatalmának visszaállításával és a szerzetes-rendek szabad fejlődését akadályozó rendszabályoknak, s különösen a jezsuitákat betódúlni nem engedő rendeletnek megszüntetésével. A generalis gyűlés azt a meggyőződését fejezte ki a pápa hatalmát illetőleg, hogy «a szentszék területi souverenitása, annak önállósága, teljes szabadsága és függetlensége az egyház kormányzása szempontjából elháríthatatlan szükségesség (?) és hogy az istentől rendelt világi hatalom a saját jól fogott érdekében és a megingott társadalmi rend javára cselekszik (?), ha a szent atya jogigényeit hathatósan védelmezi.» Ha *Windhorst* nem egy politikai párt feje volna, a mely éppen az ultramontanismus hódításaitól reményli győzelemre jutását: akkor utoljára még el kellene hinnünk — a sok ismétlés után — hogy az emberiség jobb sorsának s a társadalmi jórendnek biztosítékát csakugyan a Vatikánban kell keresnünk. . . !

— **Danton szobrának leleplezése.** Danton szobrát szeptember 23-án leplezték le szülővárosában, Arcis-sur-Aubeban. A szobor, mely Longepied műve, Dantont állva, szónoki helyzetben ábrázolja. A leleplezési ünnepélyen Lockroy közoktatásügyi miniszter is jelen volt. Beszédében védte Dantont rágalmazói ellen. Megmenteni a hazát, ez volt egész egyszerűségében Danton politikai programmja. Békét hozni a nemzetre, melyet megmentett, oktatni: ezt akarta, ezt tette volna Danton, ha életben marad. Már Danton tervezte, de csak a harmadik köztársaságnak jutott a szerencse, hogy a díjtalan és köteles közoktatást rendelhesse el. Az utókor elismerését semmivel sem érdemelte ki Danton annyira, mint következő mondásával: «A kenyér után az oktatás a nép első szükséglete.» *P. M. É.*

— **A „Sárospataki Ifjúsági Közlöny“** — a főiskola ifjúságának ez a tisztes multú lapja — az új iskolai évet új szerkesztők vezetése alatt kezdte meg. *Tüdős István* felelős szerkesztő, *Mezőssy Béla* és *Rácz Kálmán* főmunkatársak, már érdemeket szereztek maguknak az akadémiai ifjúság, s közelebbről pedig az «Irodalmi önképzőtársulat» tagjai előtt arra, hogy ilyen megtisztelő bizalomban részesüljenek, s a mint a szerkesztések alatt megjelent 1-ső szám igazolja, ismerik a határokat, a melyek között lapjok mozogni van hivatva és van jó ízlésök arra, hogy az alkalmatosnak ítélt tárgyat tetszős formában juttassák a közönség elő. A legjobb reménységgel vagyunk a szerkesztők hivatottsága iránt, s éppen azért a legmelegebben is ajánljuk törekvésüket lapunk olvasóinak pártfogó szeretetébe. Előfizetési ár helyben 1 frt 60 kr, vidékre 1 frt 75 kr, a mely a felelős szerkesztőhöz küldendő.

Pályázat

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *alsóborsodi* egyházmegyéhez tartozó *dorogmai* egyház, változás által megürült lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ezen egyház évi jövedelme földből, terményekből, fa- és stóla-fizetésekből hivatalosan 688 frtra van felvéve. Pályázati kérvények *Nagyt. Bornemisza József* alsóborsodi esperes úrhoz, *Mező-Keresztesre* intézendők. Pályázati határidő október hó 28-napja.

Miskolc, 1888. szept. 26.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 41. szám. Sárospatak, 1888. október 8.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A német császár Rómába útazásakor.» *Radácsi György.* — «Futó Mihály, hódmező-vásárhelyi főgimn. igazgató beszéde.» (Vége). — «A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.» (Folytatás). *Rácz Lajos.* — «A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.» (Vége). *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.»

A német császár Rómába útazásakor.

II. Vilmos, német császár, alig hogy behelyezkedett tragikus sorsú atyjának trónjába, elhatározta az európai fejedelmek felkeresését, hogy személyes jelenlétével és saját szavaival igazolja azt, hogy a világ-békének őszinte barátja; tehát nem áll az — a mitől sokan remegtek — hogy vele s általa viharos napok köszöntenek a vén Európára.

Nem a mi dolgunk azt lesni és méltatni, hogy hol milyen szavakat ejt el és miként kell azokat érteni; előttünk csak az a fő, hogy békét akar és pedig nemcsak államok és államok között, hanem az államokban is; otthon a saját birodalmában és az abban élő felekezetek között is.

Saját birodalmának protestáns alattvalói között sokan vannak ugyan, a kik békételenkednek a császár békés hajlamai miatt, s nem tudják megengedni Bismarknak sem a r. katholikus egyház javára tett újabb sakkhúzásait, vagyis azt az eljárását, hogy a mit elvett évekkel ezelőtt *politikából,* ugyanannak egy részét visszaadta mostanában *politikából.*

Azt azonban, hogy *II. Vilmos* Olaszország királyát is meglátogatja, a német protestánsok is szívesen látják; mert akár mint szövetségestárs, akár mint barát megy is a császár Rómába, az örök városba; akár csak egyszerű udvariassági kötelességet teljesít: a látszat a mellett bizonyit, hogy megjelenésével igazolja az olasz-egységet és *Viktor Emánuel* fiának Rómához való jogait és Róma felett való fensőségét.

A Vatikán érezte és érzi is e látogatás jelentőségét, annyira, hogy — mint a napi lapok híreszteltek — kérdéseket is intézett II. Vilmos kormányához és magyaráztatni kívánta a látogatás mineműségét; sőt — miután a császár a Vatikán meglátogatását is felvette úti programmjába — XIII-ik Leo saját kocsiját ajánlotta fel neki és souverainitásának mutogatása végett, testőreit is kirendelni akarta; a mi azonban — az olasz királyra való tekintetekből — nem volt elfogadható, s végre is, hogy XIII-ik Leo sértve ne érezze magát a gyűlölt olasz király hintójának a Vatikán levegőjével való érűlközése miatt, abban állapodtak meg, hogy II. Vilmos saját, e célra Olaszországba hurczoltatott kocsiján fog beköszönni a Vatikánba.

Kicsiségek, de mégis jelentenek valamit; legalább is annyit, hogy Vilmos kész a gazda jogát respectálni, s a lényegtelen dolgokból az olasz kormány sem csinál magának alkalmat sem hatalmának mutogatására, sem az apprehensiora. Igaz, hogy a Vatikán most már abban a hitben ringathatja magát, hogy az olasz király kocsijának keréknyomaitól megszabadúlván, elhárított egyet a mindenhatóságát fenyegető veszedelmek közül; a valóságban azonban aligha tett többet, mint azt, hogy újabb jelét adta a souverainitáshoz való ideges ragaszkodásának.

A német protestánsok egy részét császárjuknak ilyen apró engedményei is bizonyára boszúsággal töltik el; mert az ő eszményök a pápasággal szemben mindig az az *I. Vilmos* marad, a ki teljes hatalmával taposta a Vatikánnak a német katholikusokra is kiterjesztett jogait, s a német birodalom fejlődésére s abban a szabad eszmék és nemzeti intézmények felvirágozására csak egyetlen egy főhatalmasságot ismert el és tartott üdvösnek, t. i. a császárit vagy királyit.

Nem felekezeti gyűlölködés az, a mi a német protestánsok gondolkozásának ilyen irányt ad, vagyis azt *pápaellenessé* teszi, hanem elsősorban a legnemesebb nemzeti érzés; az az érzés, a mely kifelé való gravitálást nem ismer, s a mely minden idegen beavatkozást perhorrescal. Egy nemzeti katholikus egyházat *saját törvényes, nemzeti fenhatósága alatt* a legtúlzóbb német protestánsok is szívesen üdvözölnének saját szomszédságukban, s eszökbe sem jutna az ilyen egyház híveinek sajátos isten-imádása ellen szót emelni

s azoknak hitében, mysteriumaiban megbotránkozni; de mikor a német katholikusok épenúgy, mint más országbeliek is, nem férnek meg hitökkel saját birodalmuk s illetőleg országaik határai között, s egy kivül álló hatalmasság által izgatva, gyakran ellentétbe jutnak saját nemzeti kormányuk intézkedéseivel és politikát űznek a helyett, hogy a lélek üdvösségét keresnék és politikájukkal zavart idéznek elő a birodalom polgárai között . . . ilyenkor és ilyen körülmények mellett nem csodálkozunk a német protestánsok egy részének a felett való boszankodásán, hogy a kormány — habár politikából is — apró engedményekre szánja el magát a pápasággal szemben, s azon sem csodálkozunk, ha a német protestánsok egy részének az volna inyére, ha császárjuk az ő római időzése alatt a Vatikánt egészen mellőzné.

Csakhogy ám II. Vilmos nem mint porosz király, hanem, mint német császár útazik, s a nagy német birodalom nagyszámú katholikusainak nyugalmára, meg saját béke-politikájának igazolására cselekszi azt, hogy Umbertoval való barátságos összeölelkezése után betekint a fogoly pápához, mint saját római katholikus alattvalóinak is egyházi fejéhez.

Mi lesz e látogatás eredménye, s általában lesz-e különösebb eredménye a felekezetek egymáshoz való viszonyára vagy a német birodalmi r. katholikusokra: azt bajos volna meghatározni; de az az egy bizonyos, hogy az a császár, a ki meglátogatja az olasz királyt az új Olaszország székvárosában, s a ki ilyen módon elismeri azt az olasz királyság törvényes székhelyének . . . az ilyen császár nem fog odáig haladni a pápasággal való fraternisálásban, hogy akár birodalma protestáns alattvalóinak érzületét megsértené, akár a maga császári jogain csorbát ejtene. Ilyesmire nincs semmi alap, sem a viszonyokban, sem a császári ház hagyományos politikájában.

Részünkről azt erő és önbizalom jelének tartjuk, hogy egy protestáns uralkodó belátogat a Vatikánba és barátságos mosolylyal köszönti annak a hajdanában rettegett hatalomnak birtokosát, a mely IV. Henriket Canossába kényszerítette; sőt látjuk benne a haladó idő szellemének diadalát is, azét a szellemét, a mely a kiátkozott *eretnekeknek* is jogokat biztosított a kiátkozóval szemben.

II. Vilmos, mint az olasz király szövetségese, meggyőződik majd az örökösen panaszkodó pápa fogságának kellemes voltáról s Krisztus Urunk fény és pompától környezett helytartójának szerencsét fog kívánni — legalább szívében — jelenlegi rabságához.

Jellemző, hogy épen Bécsből útazik Rómába, a hol az uralkodó udvari felfogás még ma is az osztrák-magyar monarkhia katholikus alattvalóinak hitét s hódoló érzületét látná megsértve azáltal, ha monarkhiánk alkotmányos feje az olasz királyt Rómában meglátogatná!! Az ilyen felfogásban rejlik nálunk a *Simorok* hatalmaskodásának alapja s a vallás- és közoktatásügyi tárca kényes oldala. **Radácsi György.**

ISKOLAI ÜGY.

Futó Mihály, hódmező-vásárhelyi főgimn. igazgató beszéde.

(Vége).

De vannak *szellemi ösztöneink* is. Lelkünk mélyében gyökereznek ezek is és mintegy virágai a lelki életnek; öntudatunk kora ébredtével azonnal jelentkeznek, tisztultával erősbödnek és érvényesülésöket hathatósan követelik. Igy már az ébredező gyermek lelkében mélyen él az *igazság* ösztöne. Midőn, ha nem önzés nélkül is, védi sajátját, de játékszereiben, élelmében megadja a testvérjeét, a játszótársáét; midőn magán, barátján, sőt az idegenen sem tűri megtorlatlanúl a jogtalanságot: kicsi szíve az igazság szózatára hallgat. Már első kérdéseit a tudás, az igazság megismerésének vágya adja ajkaira. Mikor a tárgyak eredetéről, részeiről és rendeltetéséről ostromol bennünket kérdéseivel: mikor mindent közvetlenül látni vágy, kutat és vizsgál: a valóság, az igazság megismerésére tör. Mennyivel erősebb ez ösztön a fölserdült, a már öntudatos ifjúnál?! Nemkülönben hathatós lelkünkben a *szép ösztöne.* Nincs népfaj és társadalom, a melyben ifjú és koros, művelt és műveletlen egyiránt ne gyönyörködnék abban, a mi lelkét a természetben és művészetben az alak és tartalom bájos öszhangzatával édes élvezetben elringatja. Érezzük ezt mindnyájan, de a kinek ösztöne azt sugallja, hogy lelkében ott szendereg az isteni szikra: megalkotni a szépet, annak lelke abban él, az gyermekkora játékának, ifjúsága gondjainak álma és tárgya, s az igazi teremtő erő nem nyugszik, míg maga is nem alkot. Kinek szívében ne dobbana meg az *erkölcsi,* ne emelné fel szavát a *vallási érzet ösztöne?* A csecsszopók is dícsérnek tégedet, Úr isten! Nem ismer népet a történelem, a világtenger legtávolabb szigete sem táplál oly vadembereket, a kiknek lelkében ne derengne az erkölcsi jó fogalma, a kik hódolattal ne hajolnának meg bálványaik előtt. Él ezek eszméje a tudatlan és tudós lelkében, nem nyomhatja el végképen sem a vadság durvasága, sem az áltudás hivalgása. De bővebben szólottam erről máskor, most csak arra intelek, kedves növendéksereg: vigyázzatok az ösztönökre! Hévvel ápoljátok a nemes irányúakat, erős kézzel fékezzétek a csábítókat. Könnyen felszabadúlhatnak és fékvesztett vágyakká, szenvedélyekké fajúlhatnak és elhomályosítják az értelem világát, megmételyezik az érzelem tisztaságát, rabigába hajtják az akarat szabadságát. Az elsűlyedés sírja lenne az, melyből alig lehet feltámadás.

Mivel az ösztön határozott tárgyra nem irányozva, öntudatlan általánosságban tör céljára, azért vaknak mondják. E fokozaton nem is más, mint *hiány-* vagy *szükségérzet,* a mely kielégítést követel. Nyugtalanság fog el olykor, kedves növendékek; zaklatóan érzitek: mily édes volna szórakozni, mennyire csiklandaná inyeteket valami étek; de mi lenne amaz, mi emez? még nem tudjátok: ez a *szükségérzet.* De ha arra jutottatok, hogy a verőfényes idő önként hí a lovaglásra, vagy a jég tűkre a korcsolyázásra, avagy éhetöket kellemesen csillapítaná az illatos szőlő: ösztönötök megtalálta tárgyát, öntudatos *vágygyá* fokozódott. És ha e vágy teljesült: öröm fogja el szívünket; ha akadályra talált vagy meghiúsult: a lehangoltság fájó érzete zaklat.

Ha vágyaink a tárgyak e vagy ama körére már sürgetőleg nyilatkoznak és kielégítésöket, mintegy parancsolólag követelik: *hajlam*-má fokozódnak; míg gyakori és szolgai kielégítésök: *szokást* szül, a mely, ha azt az önuralom és megfontolás erélye nem fékezi, *második természetté* válik. Jegyezzétek meg, kedves tanítványok!

Az ösztön, mint szükségérzet, az erkölcs ítélőszéke előtt közönyös, beszámítás alá nem esik. Nem így már a vágy. Vágyaink érzékiek és erkölcsiek. Az igaz, szép és jó tárgyaira vágynunk dícséretes; az erkölcsileg megróvhatóra vágyni: még a derék emberre is árnyat vet, habár tett nem követi is. Még erősebb beszámítás éri a hajlamot, egyenest elítéljük pedig a rút és erkölcstelen megszokását. Éberen őrködjetek azért, kedveseim, különösen érzéki vágyaitok felett. Ne legyen az a bűnnek csirája, hanem az erkölcsieket figyelő gonddal ápolva, az érzékieket fékezve, nemesbítsétek úgy, hogy terebélyes fává növén, illatos virágot hozzon és ízletes gyümölcsöt teremjen. Százszor szerencsés az ifjú, a kinek fogékony szívében a nemes irányú vágyak vervén mély gyökeret, elnyomják az erkölcstelenség netalán jelentkező mérges burjánjait.

Ha érzéki vágyainkat, mert nyomukban rendszerint kellemes érzelem jár, gyakorta kielégítettük, oly heves inger támad bennünk, a mely csak a vágyak kielégítését tartván szem előtt, nem néz akadályt, nem ismer nehézséget, nem válogat az eszközökben, áldozatúl dobja oda a becsületet, a család boldogságát: ez a lelki állapot a *szenvedélyes vágy*. Ha ez a vágy annyira fokozódott, hogy szánandó rabja, csakhogy tárgyát kielégíthesse, számító, hidegen tettető, találékony tervszerűséggel rohan célja felé: ez a legboldogtalanabb lelki állapot a *szenvedély*. Nincs, nem lehet a szenvedélynél szerencsétlenebb állapot. Rideg gúnyja az isteni eredetű léleknek, elfajúlása a megfontoló erő vezette önhatározó szabadakaratnak. A szenvedély felzavarja a lelki élet egyensúlyát, megdönti a józanész uralmát, rabjává tesz minden lelki erőt, annyira, hogy azok csak az ő szolgálatában működhetnek szabadon. Föllépése erőszakos, leküzdhetetlen; leköti a figyelmet, megvesztegeti az érzelmet, rabságba ejti a szabadakaratot. A szenvedélyes kártyás feledi tisztét, aláássa családja jóllétét, öngyilkosmódra kora sírt ás egészségének és becsületének. Az állatiasságon alól sülyed az *iszákos*, a *kicsapongó*. A *gőgös* önmagát bálványozza, a legérdemesebbet is porig lenézi. Az *uralomvágyó*. Néróként ártatlanok vérébe fojtja zsarnoki dühét, a tigris kegyetlenségével marcangolja mások életét. A *fukar* elnyelné az egész világot, nem hogy maga és övéi élvezzenek a mások becsületes verejtékén, de éhezik maga, rongyoskodtatja övéit és a kincsőrző sárkány módjára álmatlanúl viraszt aranya halmazán. Az irígy mások szerencséjén eped, sápadt arca, sóvárgó szemei elárulják szíve folytonos harcát, a rágalom galád fegyvere neki édes gyönyörűség.

De el e sötét képektől, kedves tanítványok! Életkorotok áldása, hogy ereteikben még üde vér pezseg, hogy szívetek érzülete, mint a magas bércek légköre, még nagyjára érintetlen az élet ragályos kórjaitól, és habár szíveitekben fel-felszólalnak is a vágyak: ha a hajlam egyben-másban inkább könnyűvérűségből kezd is nálatok szokássá izmosodni: hála a gondviselésnek, a szenvedélyek gyógyíthatatlan kórsága még nem vert mély gyökeret szívetekben. És nekem mégis kedvem telt, épen találkozásunk ünnepélyes percében, rajzolnom előttetek e sötét dolgokat. Igenis, kedveseim! Azok a szerencsétlenek, a kik ama szenvedélyek rabságában sinlődnek, voltak egykor, miként ti, ártatlan szívű gyermekek és fogékony lelkű ifjak. De talán, mert nem volt óvó kéz, a mely őket az örvény szélén visszatartsa, nem intő szózat, mely őket az elmerülés előtt figyelmeztesse, ellenben erősebben hallgattak habzó vérök ingerére, a rosz példák és álbarátok csábítására: elmerültek a mélységbe. Aztán ti is kiléptek az élet zajába. Valamint a gazdag talaj kikeletkor meghajtja a virágot és gyomot, feltáplál búzát és konkolyt: szívetek is fogékony az igaz, szép és jó ígéire, de könnyen nyitva ál a vétek csábjainak is. Tisztem szerint fölemelve figyelmeztető szózatomat, mutattam rá, legalább nehány vonással, a szenvedélyre, emez alig gyógyítható kórra, hogy szíveteket ellene fölvértezve, ma, mint erős ifjak, egykor mint szilárd férfiak állhassatok ellent csábításainak. Principiis obsta! Sehol sem igazabb e szabály, mint itt. Kerüljük a szenvedélyeket mégha látszat szerint nemesek is. Szenvedély kiindúlásában lehet, végeredményében sohasem lehet nemes. A vulkán, ha kitör, nemcsak a virúló tájat tarolja le, hanem önkeblét is feldúlja, sivárrá, szárazzá teszi. Hol keressünk magasztosabb érzelmet a vallásosságnál? és ha mégis rajongássá fajúlt, máglyát gyújt és Ravaillacot szül. Égjen a honszeretet tüze keblünk oltárán, éljünk és ha kell, halljunk a hazáért s annak szabadságáért, de ne illessük csodálattal, még a nemes Brutus kezében sem az orgyilkos vasát. A valódi ember bármily magasztos eszmének, tettben, tanácsban és ha telik tőle, pénzben hozza meg áldozatát. Nem a dúló vihar, a csendes eső nyomán tenyészik áldás.

De térjünk kiesebb tájra. Az akaraterő második fokán *választó tehetség*. Értelme az, hogy beható megfontolás, ebből származó eltökélés után, több lehető cselekvési mód közül önhatározólag választunk, s annak ellenkezőjétől elállunk, de annak élénk tudatában, hogy ugyanekkor másként is cselekedhettünk volna. A megfontoló értelem e ponton teljes erejében működik, mérlegbe veti tetteinek eredményét, s a várható siker szerint, nem nézve akadályt, bátor kézzel választja meg eszközeit. Elhatározásunk, mert útunkat szabadon választottuk meg, e részben szabad, de másrészt a körülményeket bölcsen latba vettve, ennyiben megkötött. Ez a tulajdonképeni emberi álláspont. Szabad elhatározásunkkal szemben áll a viszonyok által való megkötöttségünk. Ha bölcsen választottunk: megnyugtat öntudatunk helyeslése: ha elvétettük eszközeinket: nyomában a megbánás kínzó érzete. Nemes álláspont mindenesetre; ezen nyugszanak legnemesebb emberi és polgári erényeink.

Ez jellemzi — hogy annyi sokat mellőzzek — nagy királyunk, szent István tetteit; ez, az igazságos Mátyás uralkodását; ez a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István egész életét és működését. Bölcseségüknek és bátor szilárdságuknak köszönhetjük, hogy élünk és magyarok vagyunk. A szent királynak, hogy népével elfogadtatván a keresztyén vallást és európai intézményeket, beléptünk Európa népeinek családjába; a másodiknak, hogy földrészünkön tényező hatalomra és azelőtt soha előbb nem bírt műveltségre emelkedtünk; az utolsónak, hogy szégyenletes tespedésünkből új életre ébredvén, a nélkül, hogy faji egyéniségünkből kivetkeznénk, az újkori műveltségnek ismét részesei lettünk, nemzetiségünk megerősbödött, nemesebbé lett.

Kedves tanítványok! Előbb-később ti is a férfiúság korába léptek, a gondviselés részetekül is tágabb vagy szűkebb munkakört mér, rátok itt és ott szintén munka vár; már az ifjúság előkészítőjén fokozatosan műveljétek értelmeteket, hogy célotokhoz az eszközöket majdan értelmesen megválaszthassátok; szilárdítsátok apránkint akaratotokat, hogy a megválasztott úton az akadályokkal bátran szembeszállva, elszántsággal haladhassatok előre. Ez a férfiúság jellege, méltósága!

Midőn elhatározásunkat és tetteinket a külső viszonyok megkötik vagy módosítják: nincs *igazi, föltétlen szabadságunk*. *Valódi szabadság* ott lehető, a hol akaratunk és cselekedeteink között teljes összhang, a cselekvő lény és cselekvése között tökéletes egység uralkodik. Az egyén elhatározását ezen az álláspontón nem módo-

sítja az önérdek csábítása, nem félemlíti meg a zsarnoki hatalom parancsa, nem ingatja a változékony népkegy állhatatlansága. Ez a legmagasabb emberi álláspont, a melyre a legnemesebb lélek is csak felmagasztosúlt állapotában, fenséges eszmék szolgálatában emelkedhetik. Regulus, bár tudja a reá váró kínos halált, esküjéhez híven, visszatér a bősz Kárthágóba, de meggyőződése ellenére hazájának roszat nem tanácsolhat. Nagy Hunyadynk lángoló honszerelmében megbocsátja a nyomorúlt Czilley ármánykodásait; hazája üdveért leszáll a hatalom polcáról és annyi bántalom között is, áldozatot nem kímélve, szembe száll Mahomed tenger hatalmával. Zrinyi Szolimán fényes ígéreteit visszautasítja, fenyegetéseitől nem rettegve, Szigetvár romjai alá temetkezik. Rákóczy Ferenc mint szegény száműzött hal el. Deák Ferenc, mint egyszerű polgár szolgálja hazáját. Apáczai Csere elútasítja a külföldi fényes állást, hogy szegényűl éljen nemzete művelésének. Kazinczy Ferenc nyomorral küzdve áldoz keble sugallatának. Ezek és annyi száz fölkentje az erénynek és hazafiságnak, megközelítik a valódi szabadságot és az akaró erő bennök eléri ama tetőzetet, a melyre, bár szűkebb körben, törekednünk kell és a melyet a szentírás, oly találóan *isteni fiúság*-nak nevez.

Ha az akarati erő az erkölcsi törvények föltétlen valósítását eszközölhette, s így az ember tettei és az erkölcsi törvények között a teljes öszhangot létrehozhatta: *jellem*-nek nevezzük. Az erkölcsi jellem, mint az igaz, szép és jó eszméinek megtestesülése, mint az embernek egy egész életbeli munkája, maradandó önalakítása: a legszebb, legfenségesebb látvány; általa az ember maga teszi magát az isten képévé. A jellemes ember olyan, mint a kőszirt, a melyet hasztalan ostromol a vihar; az ingatag pedig homokhegy, melyet elhord a szél; amaz büszke tölgy, a melyet a szélvész kidönthet, de méltóságos derekát, a költő szerint, meg nem görbítheti; emez lenge nád, a melyet a suttogó szellő is ide-oda hajlít. E fenséges magaslatra, kitartó küzdelem után is csak a férfiúi korban juthatunk fel, s a görög igen találóan is nevezi ezt andreianak, *férfiasság*-nak; de egész életünkben készűlnünk, törekednünk kell reá, mert az érzékiség folytonos harcot vív vele. Dicsőség annak, a ki e harcból diadalmasan emelkedik ki.

Kedves tanítványok! Korotokban talán erős beszédek is ezek. Ha mégis szólok vala, azon hitben tevém, mert a szántóvető magvából sem ver valamennyi gyökeret, de egynémely hoz száz-, hatvan- avagy harmincannyit. Talán egy-két gondolatom benyomúl lelketekbe és gyökeret vervén, majdan virágot és gyümölcsöt hoz. Ez ünnepélyes alkalom önként szólít arra, hogy szívetek húrjait megillessem és a regés Memnom szobrából hangokat csaljon. Vésstek kebletekbe szavaim közűl nehányat; olvassátok főleg a remekírók műveiben az emberiség hőseinek lángragyulasztó példáit, s mint eszmények után képezzétek magatokat, nyomdokaikon haladván, tetteiken erősbítsétek akarati erőtöket. Így lesztek egykor a hazának, a nemzetnek munkás, értelmes és áldozatkész fiai. Nekünk, magyarokúl van legnagyobb szükségünk szívben nemes, főben gazdag, jellemben szilárd polgárokra.

Még egyszer szívem szerint üdvözöllek benneteket, kedves gyermekeim, ez új tanév reggelén. Adjon isten erőt, kedvet és áldást munkátokra. Áldja meg az isten a tanárok fáradozását, áraszsza gazdag kegyelmét különösen szeretettel fogadott két új tiszttársam: *Gyulai D. Kálmán* és *Hantz Jenő* működésére. Találjanak tanintézetünk falai között nemes munkálkodásukra áldásos tért, egyszerű városunkban kedves lakóhelyet. Isten bőséges áldását kérem fentartó lelkes egyházunk nagyjaira és kicsinyeire, tanintézetünket nemesen pártoló városunkra, ez iskola minden rendű kegyes jóltevőire!

TÁRCZA.

A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.

(Folytatás).

A keleti világnézletnek a görög szellemre, gondolkozásra való hatása e korban egészen természetes volt. Nagy Sándor világbirodalma óta kelet és nyugat közvetlen érűlközésbe lépett egymással, a mely egyre élénkűlt; ezen érűlközés gyúpontja Alexandria volt, mely kedvező fekvésénél fogva kelet és nyugot eszméinek, tudományának lerakodó-helye lett. A gyors virágzásnak indúlt város a Ptolemeidák bőkezűsége mellett csakhamar a tudomány fontos lakhelyévé, majd fokozatosan az egész ókori tudományosság központjává válik. *Az alexandriai iskola* hat századon át (Kr. e. 300—Kr. u. 300) vezette az ókor műveltségét, tudományosságát; a leghíresebb orvosok, bölcsészek, csillagászok, nyelvészek, theologusok itt nyerték kiképeztetésöket. Az alexandriai iskola volt az, mely a görög ókor irodalmi kincseit a jövő számára megőrizte; a nagy alexandriai könyvtár megsemmisítése által sok elveszett, de az ő gondos gyűjtésök nélkűl, a mit ma a görög szellemből bírunk, elenyésző csekély volna. De főjelentősége ezen iskola munkásságának abban áll, hogy a görög tudományt és művelődést egyetemessé teszi. A görög műveltség egy kis államokra oszlott törzs tulajdona volt, egy népé, mely az egész emberiséggel szemben igen kis állást foglalt, s így kevés kilátása lehetett, hogy szellemi vívmányait a jövőre átvigye. A Ptolemeidák birodalma, mely sok népet egyesített össze, a görög művelődést általánossá teszi; azért nevezik az alexandriai művelődés ezen korát a *hellenismus* korának. Az alexandriai tudósok átadják a görög tudományt az egész emberiségnek.

A görög bölcsészetnél minden tudomány a bölcsészetben olvadt fel. Aristoteles már megkülönbözteti a bölcsészeten belől az egyes tudományokat, de csak az alexandriai iskolában jött létre a teljes különválás a tudományos munkálkodás megosztása által: itt van születési helye a mennyiségtannak, csilagászattannak, phisikának, anatomiának, phisiologiának, philologiának, mint önálló tudománynak; a történetírás itt emelkedik ki a nemzeti történetírás köréből.

Az alexandriai tudósok legnevezetesebbjei: Euklydes, a tudományos mértan megalapítója, a régi mennyiségtant a maga *Elemei*-ben dolgozta fel, előadását szigorú, tudományos exact módszer jellemzi; Archimedes (tulajdonképen syracusai), a mechanika megalapítója, továbbá Hero, a róla nevezett lapdának feltalálója. A csillagászattanban Aristarchus és Eratosthenes, Hypparchos és *Ptolemeus*, kinek világrendszere egész Copernicusig uralkodott. Az anatomia és phisiologia terén Herophylus, Erasistratos munkálatai alapján *Galenus* építi fel a phisiologiai gyógyászat tanépületét. Számos philologus művelte a görög nyelvet és irodalmat, fáradozott a régi görög művek szövegének kiigazításán, történeti és széptani magyarázatán, a régi mythoszok, mondák összegyűjtésén; ilyenek: Aristarchus, Eratosthenes, Dyonisius, Apollonius. Költőik finom aesthetikai műveltségű emberek voltak, de inkább a finom nyelvkezelés, szabályos

szerkezet által tűntek ki, mint egyszerűség és természetesség által; ilyenek: rhodusi Apollonius, Lykophoron, Kallimachos, Theokrit.

Az egyes tudományoknak a bölcsészetből való kiválása, önálló kifejlődése, szigorú, exact módszere visszahatást gyakorolt a bölcsészetre is. Az előbbi bölcsészet az értelmi és erkölcsi érdekeket egyaránt igyekezett kielégíteni; az alexandriai iskolában az értelmi érdekek kielégítését az egyes tudományok vették át, ezek léptek az aristotelesi természetbölcsészet, metaphisika helyére; így természetes, hogy az ezektől megszabadított bölcsészet annál nagyobb erővel adta magát a theologiai spekulációra, s miután hiányzott az objectiv korrektivum, mely fékezte, visszatartotta volna, kénye-kedve szerint mélyedt el abban, s alkothatta csodálatos képeit. E körülmény jelentékenyen hozzájárult a theosophia kifejléséhez.

De Alexandria nemcsak a görög műveltségnek volt székhelye, hanem egyúttal kelet és nyugat minden tanának közös csatornája volt; nemcsak a keleti népek ismerkedtek meg a görög szellemmel, hanem a görögöknek is bő alkalmok volt a keleti spekulációkkal közelebbi ismeretségbe jönni. Ezek közt első helyen állott a zsidó vallásos világnézlet. Alexandriában sok zsidó élt, kik a viszonyok kényszerítő hatása alatt nemcsak megtanultak görögül, hanem lassankint saját nyelvöket is elfelejtették, s ezért szükség volt szent írataikat görög nyelvre lefordítani. Így állott elő a *Septuaginta.** E fordításból a görögök teljesen megismerkedhettek a zsidó világnézlettel; egy új világ nyilt fel szemeik előtt; a zsidóság érzékfeletti istene, ki a világmindenségnek az utolsó porszemig teremtője, megragadta a világ érzéki felfogásához szokott görög figyelmét. S midőn épen saját isteneikben s gondolkozásuk eredményében hitöket vesztve, egy új, ismeretlen világba szállottak lelkökkel, s ott kerestek megnyugvást; midőn egy új vallásos és bölcsészeti világnézlet alapítására már összeszedegették a régi bölcsészektől az alkalmas anyagot: akkor ez a zsidó istenvilág, a maga szellemi, világteremtő istenével, ómegtagadást hirdető erkölcsével a legszívesebben látott vendég lehetett részükről. Hiszen ez teljesen beleillett az ő gondolatkörükbe, megfelelt vágyaiknak, sóvárgásaiknak.

A zsidó mellett a többi keleti tanok befolyása is érvényesült; így a Brahma-vallás és hindu bölcsészet pantheismusa, mysticismusa, lélekvándorlása; továbbá a *persa dualismus*, mely azt tanította, hogy a főisten (Zervane Akéréne) minden létnek forrása, de a világgal nincs közvetlen összeköttetésben, hanem az íge (Honover) közvetítésénél adott életet a lényeknek. Ezen istenige Ormuzd, az örökkévaló; ő teremtett és táplál mindent, ő a demiurg. Ormuzd királysága számtalan szellemből áll; ezen szellemek eszmék (idea), a lények előképei, ők alkotják az ideális világot. Arihman királysága rosz szellemekből, démonokból áll.

Így olvadt össze egy bölcsészeti rendszerbe Plato tana az ó-szövetségi s többi keleti tanokkal. De a kik ezen összeolvasztást s abból egy új rendszer fölépítését munkálták, azok nem csupán görög bölcsészek voltak. A hatás mindig kölcsönös: egymás mellett álló irányok kölcsönösen hatnak egymás fejlődésére. A hellenizált zsidóság se tudott megszabadúlni a görög szellem, műveltség s mindenekelőtt a bölcsészet befolyása alól, őket is bámulatra ragadta egy Plato, Aristoteles mély felfogása, rendszeres feldolgozása; el kellett ismerniök, hogy azokban is az isteni szellem működik, azok is az igazságot keresték. De miután az igazság, az isteni kijelentés csak Izrael népének adatott: világos, hogy azok az ő forrásukból merítették bölcselkedésüket s alapjában véve a mózesi tanokat hirdetik. A görög bölcsészeti íratokat azután ezen szempontból tekintik s teljes szabadsággal használják fel azon spekulációikhoz, hogy az ó-szövetségi theologiát a görög bölcsészet tételeivel egyesítsék.

Két irányban látjuk tehát a bölcsészeti szellemet előrehaladni — ugyanazon cél felé. Egyfelől vannak a görög bölcsészek, kik platoi alapon állva, igyekeznek az orientalismust s elsősorban a zsidó világnézletet rendszerökkel egy egészszé összeolvasztani; s másfelől a zsidó bölcselők, kik ó-szövetségi alapon törekednek a görög bölcsészetet egy tanépület felállításához felhasználni. Az anyag, az alkatelem mindkét iránynál ugyanaz, csakhogy a görögöknél a vallásos színezet mellett mégis a bölcsészet áll elől; viszont a zsidóknál a vallásos alaphoz vegyűlnek a spekulativ elemek. Ezen egymással közel rokon irányok, melyeket közösnévvel *alexandriai bölcsészet*-nek nevezhetünk, alkotják a görög bölcsészet zárkorszakát.

Ezen theosophiai bölcsészetben három iskolát különböztethetünk meg. Az *első* iskola Plato mellett különösen Pythagorásra, az ő számspekulatiojára megy vissza: ez az *pythagoreismus*, időileg a legelső az alexandrinismus kebelében. Ennél sokkal jelentékenyebb s nagyobb befolyást gyakorolt a *második* iskola: a *zsidó theosophia*, melynek főképviselője *Philo*. Ezek után következik az *új platonismus*, mely legelterjedtebb a keresztyén kor kezdetén, s átmenetet képez az ó-kori bölcsészetből a keresztyén világnézletbe. (Folyt. köv).

Rácz Lajos.

* E fordítás egyes részei, közöttük a Pentateuch, még a Ptolemeus Philadelphus uralkodásának (284—247 Kr. e.) kezdetéről valók; az egész fordítás Philadelphus utóda, Ptolemeus Euergetes alatt fejeztetett be.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

(Vége).

A sárospataki tanári kar, az igazgató-tanács útján, egy igen alapos és rendkivül nagy tanulmánynyal készített munkálatot terjesztett elő, az egyházkerületi és főiskolai levéltárnak együttes rendezése tárgyában. Ebben ki voltak fejtve a rendezés főbb elvei, valamint a hozzávetőleg készíthető költségvetés főbb tételei is. Egyházkerületünk, hosszasabb eszmecsere után, egy bizottsághoz tette át a munkálatot, különösen abból a célból, hogy az tekintse meg az egyházkerület levéltárát, s adjon jelentést annak állapotáról s egyszersmind mutassa ki azokat a forrásokat, a melyekből fedezheti majd, úgy az egyházkerület, mint a főiskola, a rendezésre szükséges összegnek ráeső részleteit. A bizottság elnöke főtiszt. Kun Bertalan püspök úr; tagjai: Tóth Dániel, Nagy Ignác, Dr. Kovács Gábor, Orbán József, Dr. Ballagi Géza, Zsoldos Benő.

Ezzel összeköttetésben aztán az iskolai ügyek kerültek tárgyalás alá. Tavaszi közgyűlésünkből egy nagyobb bizottság volt kiküldve abból a célból, hogy egy indítvány alkalmából, adjon javaslatot arra nézve: vajjon célszerű volna-e a sárospataki főiskola pénzein, melyek ma már nem mindig helyezhetők el eléggé jövedelmezően, esetleg nagyobb földbirtokot és állampapírokat vásárolni? A bizottság, beadott munkálatában azt ajánlotta, s egyházkerületi közgyűlésünk az ajánlatot elfogadta, hogy földbirtok csak kivételesen, igen kedvező feltételek mellett vétessék, mert hiszen a főiskola tőkéinek

felét, már eddig is földbirtokok képviselik; hanem, igenis, vásárolhatók biztos és eléggé jövedelmező záloglevelek, s e mellett, ha másként nem lehet, a főiskolai kölcsönök után eddig fizetett kamatok is leebb lesznek szállítandók.

Hosszasabb időt vett igénybe a Horváth Mária féle műegyetemi ösztöndíjak kérdése. Az ösztöndíjakra most is olyan egyének pályáztak, a kik nem a sárospataki gimnáziumban végezték tanulmányaikat, s így az ösztöndíj, természetesen, nem volt kiadható részökre. Ennek alkalmából aztán, a rimaszombati gimnázium tanári kara és előljárósága, azzal az indítvánnyal járult az egyházkerület elé, hogy változtassa meg a szóbanforgó ösztöndíjakra nézve hozott szabályait, s mondja ki azt, hogy a Horváth Mária-féle műegyetemi stipendiumok miskolci és rimaszombati tanulóknak is kiadhatók. Közgyűlésünk nem teljesíthette a folyamodó tanári kar kérelmét, mert azt nem találta összeegyeztethetőnek azzal a céllal, amelyből tette az alapítványokat, s épenazért kimondotta, hogy az eddigi alapszabályok megváltoztatására ez időszerint semmi okot sem lát.

Felolvastatott ezután a sárospataki főiskolai igazgató-tanácsnak a párhúzamos osztályok ügyében tett előterjesztése. Ez az egész, mindinkább nyomasztó alakjában előkerülő kérdés, ismét visszatétetett, tanulmányozás és kimerítő javaslattétel végett az igazgató-tanácshoz.

Fájdalommal értesült egyházkerületünk Dr. Juhász Mihály, igazgató-tanácsosnak elhunytáról. Ő egyike volt azon derék férfiaknak, kik nagy tudománynyal, páratlan buzgalommal és jó szívvel szolgálták a sárospataki főiskola magas érdekeit; méltán megérdemelte tehát, hogy feledhetlen emléke és érdeme jegyzőkönyvileg örökíttetik meg. Helyére az igazgató-tanácsba *Bernáth Zoltán* választatott meg. Választásról levén szó, megemlítjük, hogy minthogy az egyházkerületi pénzügyi választmányi tagságról Losonczy Károly lemondott, helyére Ragályi Béla választatott meg közfelkiáltással.

Az egyházkerületi főleánynevelde ügyei is hosszasabban foglalkoztatták közgyűlésünket. A felügyelő bizottság, tavaszi közgyűlésünk határozatához képest, beadta jelentését, úgy az építkezés alkalmából előállott kiadási többlet fedezésére, mint a tervezett sorsjáték rendezésére vonatkozólag. Ennek alapján aztán elhatározta egyházkerületünk, hogy a kiadási többlet a tűzkárbiztosítási pénztárból lesz fedezendő; egyszersmind megengedte, hogy az intézet javára sorsjáték rendeztessék értékesebb nyereménytárgyakkal.

Az egyházkerületi tanügyi bizottság jegyzőkönyve került elő aztán a sorrenden. Ebben mindenekelőtt jelentetett, hogy a bizottság világi elnöke, br. Vay Béla, hivataláról lemondott. Eddigi fáradozásaiért köszönet fejeztetvén ki, helyére elnökül *Meczner Béla*, az alsózempléni egyházmegye gondnoka választatott meg. A jegyzőkönyv összeállított adatai szerint, népiskolai életünk általában emelkedőnek mondható; noha több helyen még mindig sok hiánynyal és pótolni valóval találkozunk. Közgyűlésünk, az előterjesztett szükséghez képest, meghozta a határozatokat, a melyeknek teljesítése, lassankint majdcsak javítólag fog hatni minden irányban. Az a körlátogatói útasítási javaslat, a melyet a sárospataki irodalmi kör állított össze s a melyet, annak idejében már lapunkban is közöltünk, mint igen nagyfontosságú munkálat, tanúlmányozás végett egy szűkebbkörű bizottsághoz tétetett át s véglegesen csak tavaszi közgyűlésünkön fog megállapíttatni.

Kedvező jelentést tett a missiói bizottság előadója az egyházkerületünk kebelében levő missiói körök életéről. Missionárius lelkészeink mindenütt odaadással élnek hivatásuknak s igyekeznek azon, hogy az e célra fordított áldozat ne legyen hiábavaló. De különösen kiemelendő a többiek felett az *ózdi* missiói kör, melynek hívei nemcsak azt határozták el, hogy templomot óhajtanak építeni, hanem arra kérték az egyházkerületet, hogy rendes egyházzá lehessenek és rendes lelkészt választhassanak. Kérelmüket az egyházkerületi közgyűlés nem teljesíthette és pedig épen azért, mert kívánatosnak látja bevárni az időt, midőn a mostaninál még jobban megerősödnek a szent ügyben a kérelmezők. Alsózemplénben, *Bacska* központtal egy körlelkészség felállítása határoztatott el, s erre a célra 200 frtot kér egyházkerületünk a konventtől a missiói alapból.

Egyházkerületi „*Névtár*"-unknak eddig, a közpanasz szerint, többféle fogyatkozásai voltak. A sárospataki főiskolai igazgató-tanács egy javaslatot terjesztett a közgyűlés elé, a melyben előadta a javításra vonatkozó ajánlatait s megállapította a „*Névtár*"-nak ezután kitöltendő rovatait. A közgyűlés elfogadta az ajánlott rovatokat s a névtár szerkesztésével Mitrovics Gyulát bízta meg.

Ezen, inkább közérdekű tárgyak elintézése után, az egyházmegyék felterjesztései kerültek elintézés alá. Jelentések, tudomásúl veendők, panaszok, folyamodványok, rengeteg apró-cseprő, ügyes-bajos házi dolgok folytak, mint az áradat egymásután, melynek ismertetése bizonyára nem fér be e tudosítás kimért keretébe, noha némelyike egészen tanulságos és sokat türelmetlenül is várnak odahaza azok, a kiknek ez a kicsi dolog épenúgy szívökön fekszik, mint a nagyoknak a nagy és a kiknek egy-egy indorszáta vagy jegyzőkönyvi kivonat reménységét hozza meg vagy húzza keresztül. . . Dehát erre való a jegyzői kar! Ez majd teljesíti kötelességét, én, mint tudósító, még csak azt jegyzem fel, hogy az egyházkerületi bíróság is tartott egy ülést a *sajókazinci* papválasztás felebbezett ügyében, s a választást megerősítette, az egyházmegye megsemmisítő ítéletével szemben. Ezzel azonban még nincsen vége a dolognak; mert az egyházkerület ítéletét most meg már a konventhez felebbezik az illetők.

Abban, hogy az egyházkerület tagjai jól érezték magukat Szikszón, ottani tartózkodásuk ideje alatt, kétségenkivül nagy része van az egyház vendégszerető tagjainak, az egész város közönségének; de mindenekelőtt a szikszói egyház derék két papjának. Kifáradhatlan elevenségükért, előzékeny szolgálatkészségükért fogadják e helyen is köszönetünket.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **A magyar Thukydides** most már egész teljességében gazdagítja irodalmunkat, amennyiben annak 3-dik és utolsó kötete is kikerült a Franklin-Társulat sajtója alól, sűrű, tömött sorokban, de e mellett is csínos, kellemes kiállításban. A VI—VIII. könyveket foglalja magában, a fordító gondos jegyzeteivel, ez is, mint az előző kötetek, s ebben is épúgy váltogatják egymást a kisebb-nagyobb szónoki beszédek, buzdító szózatok, mint az előbbiekben, s ez is épen olyan simán, kellemesen folyó olvasmány, mint a két első kötet. 461 lapra terjed a kettős szövegű kiadás, az egész pedig szintén a kettős szöveggel és a bevezetéssel 1451 lap. E terjedelem maga

is eléggé mutatja a munka nagyságát, s ha hozzágondoljuk a Thukydides írói tulajdonságait, a melyek a fordítót nem kevésbbé megpróbálják, mint maga a terjedelem: akkor fogjuk igazán méltányolni tudni a *Zsoldos Benő* kitartását és fordítói hivatását De nem akarunk dicséretekkel alkalmatlankodni annak a férfiúnak, a kinek eleme a munka és jutalma annak a gyümölcse; csak őszinte örömünket fejezzük ki ismételten is a felett, hogy a Thukydides fordítóját a sárospataki főiskola nevelte a hazai irodalomnak. A tanári kar egy része, mindjárt a 3-dik kötet megjelenésének hírére, sietett a „*Magyar Thukydides*"-nek gratulálni. Kritikának ez talán a legjobb kritika. A 3-dik kötet ára 2 frt, az egész mű ára kettős szövegben 5 frt 80 kr.

— **A dunántúli kerület** mult hó 16—18. napjain Pápán tartott közgyűlése a püspöki indítvány és a kerületi lelkész-értekezlet javaslata alapján erősen hozzálátott a nőnevelés ügyének javításához, s egy kerületi leánynevelő intézet felállításához. Nevezetesen a kerület minden részéből a legbefolyásosabb férfiakat egy 137 tagú bizottságba gyűjtötte össze, s ez a bizottság lesz hivatva közszellemet támasztani s kellő alapot gyűjteni a leánynevelő-intézet számára. A siker felől semmi kétség sem lehet akkor, ha tudjuk, hogy a dunántúli ev. reformátusok a lefolyt évben több mint 100,000 frtot adományoztak egyházi és iskolai célokra. Ugyane gyűlést megelőzőleg 41 káplán (!) szenteltetett fel, kik közül 27 jeles, 11 jó, 3 elégséges eredménynyel tette le a szigorlatot. Dunántúl tevékeny püspöke folyó hó 14-dikétől kezdve a *drégely-palánkai* egyházmegyét látogatja meg.

— **Irodalombarátok és nyelveszek figyelmébe.** A nyelvészek, az irodalombarátok, az iskola emberei s a szaktudományok művelői rég érezték egy **nyelvtörténeti szótár** szükségét, mely biztos felvilágositást adhasson mindazon esetekben, melyekben a magyar kifejezések korára vagy történetére nézve kétségek merülhetnek föl. A nyelvújítás annyi s oly messzemenő változtatást eszközölt irodalmunk nyelvében, hogy a hagyománynak számtalan szála elszakadt s nyelvérzékünk is annyira megzavarodott, hogy gyakran cserbenhagyott vagy álútra vezetett annak a megítélésében, mi helyes: mi helytelen, mi régi kincse nyelvünknek, mi újabb szerzeménye. Hogy az égető szükségnek eleget tegyen s hogy nyelvtudományunknak megvesse a legbiztosabb alapot, a Magyar Tudományos Akadémia megbízta Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond akadémiai tagokat a **Magyar nyelvtörténeti szótár** szerkesztésével. A nagy mű, melyet számos évek munkája érlelt, immár elkészült, úgy, hogy gyors megjelenése biztosítva van. Magában foglalja e szótár a nyelvújítás előtti gazdag irodalomnak lehetőleg teljes szókincsét, elősorolja pontosan a szóknak alakjait, jelentéseit, mondatbeli szerkezeteit, azonfölül a velük alkotott állandó szólásokat és közmondásokat. Mindez pontos idézetekben van előtüntetve, melyek az árpádkori nyelvemlékeken kezdik s elkísérik a szótörténetet egészen a mult század végén megindult nyelvújítás küszöbéig. A szerkesztők kritikával dolgozták ugyan fel az anyagot, de a legnagyobb tárgyilagossággal közölnek mindent s óvakodnak a subjectiv magyarázgatástól. Még a szóknak latin s német fordítását is, a mennyire lehetett, a régi szótárakból merítették, s a szóknak történetét magukkal a jól megválasztott idézetekkel beszéltetik el. Hogy az összetartozó szók egymást is megvilágositsák, a Magy. Tud. Akadémia az etimologiai sorrendet alkalmaztatta, de csak annyiban, amennyiben a kétségtelen s nyilvánvaló származékok és összetételek tárgyalása mindig közvetetlen az alapszóé után következik. Számos régi szavunk e szótárban van először kiemelve a feledés homályából, sok más itt jelenik meg először valódi alakjában s jelentésében. Sok szép és velős szólás és közmondás magyarázódik meg e korszakos munkában. Számos, alig ismert kifejezés van itt a mai költői nyelvnek s a mai műnyelvnek rendelkezésére bocsátva, úgyszólván csak válogatni kell benne. S így e szótár a tanulságnak dúsgazdag forrása lesz mind a szófejtés, mind a mondattan, s mind a nyelvészet, mind az irodalom számára. *Nem is kételkedünk, hogy a magyar közönség e tudományos és hazafias vállalatot megérdemlett támogatásban fogja részesíteni.* **A Magyar Nyelvtörténeti Szótár** 10—12 íves füzetekben jelenik meg, rendesen öt-hat heti időközökben. **Egy-egy füzet ára 1 frt.** A füzetek száma körülbelől 30 lesz, s ezek 3 nagy kötetet fognak képezni. Mindazon tisztelt előfizetőknek, kik ezen munka megküldésével bennünket bíznak meg, a füzeteket megjelenésök után azonnal bérmentve küldjük. Budapest, 1888. október 1. Maradunk kiváló tisztelettel.

Hornyánszky Viktor, akadémiai könyvkereskedő.

— **Emlékek. Báró Vay Miklósné, Adelsheim Johanna bárónő leveleiből.** A kegyeletes fiú, Báró Vay Miklós, V. B. T. Tanácsos, főrendiházi elnök stb. Ő excellentiája kegyes engedélyével közrebocsátja Jókai Etelke. 8-adrét, 182. l. Ily című mű jelent meg közelebb az Athenaeum kiadásában, a mely a mi szeretve tisztelt főgodnokunk, Báró Vay Miklós édes anyjának magán leveleiből van összeállítva. Ezeket az irónő eredetileg németül irta (tudvalevőleg németországi származású volt), s halála után pár évvel 1864-ben jelent meg először azok német kiadása, a családi orvos, Dr. Bene által sajtó alá rendezve; a kötet végén számos meleg, hangúlatos, nemes szárnyalású költemény is volt közölve. E kiadás azonban teljesen elfogyott, eltűnt; s valóban szép gondolat volt a könyvet még egyszer megújítani és a magyarnyelvű kiadással mindenkinek alkalmat adni arra, hogy e leveleket olvassa, azokban gyönyörködjék, s a jeles család iránt méginkább hevüljön, lelkesedjék! Bevezetésül az irónő önéletrajzát találjuk Magyarországba jöveteléig, imádott fiának, Miklósnak ajánlva; a levelek a mult század végétől 1862-ig terjednek, s felölelik nemcsak egy rendkivül művelt nő nemes érzelmeit és fenkölt eszméit, de egyúttal hazánk közéletének, a nemesi fölkelésnek és a társadalmi életnek főbb mozzanatait, s a mi minket talán ezeknél is jobban érdekel: fiáról, Miklósról, az ő neveltetéséről, fejlődéséről, ifjúkori szerepléséről és tevékenységéről is sok jellemző adatot találunk bennök elszórva. Általában e levelek mint egy származására idegen, de érzelmeiben magyarrá lett, fenkölt gondolkozású nő észrevételei, gondolatai, nagyon érdekes és tanulságos világot vetnek hazánknak e hosszú idő alatti viszonyaira. Mi melegen ajánljuk a könyvet olvasóinknak; ára 1 frt, postai megrendeléssel 1 frt 5 kr.

— **Ünnepnapok.** Irta *Kiss József*. Megjelent a Révai testvérek kiadásában Budapesten, 1888. Kiss József, az ügyes fiatal költő, ki már eddig is több dalt merített a zsidó népéletből, gondolatvilágból, e kötetben teljesen mint vallásos dalnok mutatja be magát, az ihlet szárnyain fel, a magasba száll, s a mindenható Jahvét dicsőiti az ima, hymnus és zsoltári ének magasztos hangjain. Költeményei a zsidók ünnepi istenitiszteleteinél énekelt, régi héber nyelven irt dalok szabad fordításai, vagyis helyesebben mondva, költői feldolgozásai; a merev felekezetiesség, a maga szűkkörűségével, kizárólagosságával, olykor fanatismusával csak korlátolta volna a költői lélek szabad szárnyalását, ha erősen ragaszkodik hozzá; Kiss József inkább költő akart lenni, mint vallásprófeta; inkább csak alaphangnak fogadja el e régi énekeket. Úgy, hogy templomi énekeknek — a

miknek talán eredetileg szánva voltak — e versek alig lesznek oly jók, mint általános, lélekemelő olvasmányoknak. De, mint ilyeneket, a költészet minden híve és igaz barátja örömmel fogja olvasni őket. Valóban, lehetetlen meg nem indúlni e lángoló szívből fakadó sorok olvasásánál:

Múló dicsőség, nyári éjnek álma
Volt tűzhelyünk a Jordán mentiben;
Nemzeti létünk napjai számlálva,
Trón s hatalom odalett, — de mi nem.
Az omladékok felcsapó lángjából,
Mely nyaldosá szentélyed ó-falát,
Egyet menténk meg a nagy pusztulásból:
Téged, Uram, javaink legjavát. . .

Leborúlunk ím előtted a porba,
Főnségnek Istene! Te hű vezér!
A kinek nagyságán se folt, se csorba,
S halandó mérték hozzád fel nem ér.
Vezess, vezérelj tovább is bennünket
A lét harcában, a mely végzetünk,
Míg szemeink bízva terajtad csüggnek,
Egy világ üldhet, el nem veszhetünk.

E sorok hatását csak a Berzsenyi *Fohász*-ának végső versszakaira való reminiscentia csorbítja egy kissé. Annál eredetibb és hívebb kinyomata a sajátos zsidó gondolkozásnak és keleti képzeletnek az az ima, melyet a zsidók a hosszúnapon mondanak bűneik bocsánatáért, huszonnégy órai éhen-szomjan bőjtölés közben és halotti köntöseikbe burkolva:

Lihegve, mint az üldözött vad,
Epedek im szomjasan,
És térdeim már roskadoznak,
Ah, hová? merre? — nem tudom.
Sarkamban bűneim falkája,
Uszítva hajt, kerget halálra;
Elernyedt szóm neved kiáltja:
— Uram, irgalmad szomjazom!

Éhszomjtól elgyötörve testem,
Lelkem, magam marcangolom;
Ki támogat, hogy el ne essem,
Ki enyhíti a nyomorom? —
Leszáll az alkony ködös árnya,
Ah, kimerült a tépett gálya,
Fáradtan libben vitorlája. . .
— Uram, irgalmad szomjazom!

Te vagy az üde tiszta forrás,
Te enyhithetsz csak szomjamon,
És távol tőled a megtorlás,
Mert magad vagy az irgalom.
Levedlik a bűn sötét hámja
A lélekről, mely szánja-bánja;
Lelkem üdvét csak tőled várja,
— Uram, irgalmad szomjazom!

Midőn az énekügyi munkálatok nálunk is javában folynak, minden e téren felmerülő jelenség méltán tarthat figyelemre számot, s mi e szempontból szívesen ajánljuk e könyvet lantosaink figyelmébe!

— **Irodalmi hírek.** *„Az egyházi közigazgatás kézikönyvé“*-ből, a melyet Eötvös K. Lajos író és Hornyánszky ad ki, már az 5-dik füzet is megjelent s benne a 3-dik könyv van befejezve s a negyedik megkezdve. Ára 30 krajcár. — *Szuhay Benedek*, evang. ref. segédlelkésznek, főiskolánk egyik jeles növendékének korábban hirdetett költeményei, *„Zengő bokor“* címmel, egy 120 lapnyi, csínos kiállítású s finom papírosra nyomott kötetben, *Özvegy Szathmáry Király Pálné* úrnőnek ajánlva, elhagyták a sajtót s 1 forintért megrendelhetők. Az 52 költemény egy része az ifjúi szív boldog ömlengése csínos, kellemes formában; a másik és jelentékenyebb része pedig alkalmi költeményekből áll. Utóbbiak között olyanok is vannak, a melyekkel a fiatal dalnok már a sárospataki akadémiai ifjúság önképző-társulatában, sőt a társulat által rendezett ünnepélyeken is babért aratott, s a melyek azt igazolják, hogy eszmékért hevülni s nagy példákon lelkesülni hivatása van. Általában jó ízlés és erős formaérzék tükröződik költeményein, s az itt-ott mutatkozó reminiscentiak is jó mesterre vallanak. Nem szenveleg világfájdalmat, nem fúrja magát erőszakkal a földbe, mint némely újabbkori óriásaink, hanem a hála, a bensőség, a tisztelet, hit és szeretet nemes forrásaiból merít, s derült világnézletével magához vonz és jó reménnyel tölt el jövendője iránt. Olvasóink előtt már nem ismeretlen *Szuhay Benedek*, mert — a mint bizonyára emlékeznek reá — *Húsvét ünnepén* című költeményét mi is méltónak tartottuk a közlésre. *Búcsú* című költeményéből (91. l.) ide igtatunk egy pár versszakot, jellemzésül és tanulságúl is némelyeknek, a kiknek arra szükségük van:

— Előttem áll némán az «alma mater,»
Az évek száma nem véníti őt.
Pedig fölötte sok vihar, vész szállt el, —
Még ő ifjítja meg a vén időt!
Körűlte nincs ősz, — bánatos felhővel,
Fölötte a tél hasztalan havaz.
A gond, a bánat nem búsítja őt el,
Mert itt virágzik az örök tavasz!

Óh mert örök tavasz virúl szívedben,
Nekem is édes, gondos jó anyám!
Emlékezem, mikor imát rebegtem,
Hogy arcod biztatón mosolygna rám.
S te a szegény fiúhoz lehajoltál,
Hogy elzokogja bús keserveit.
Könyét törűlve, mosolyogva szóltál:
«Kitárva keblem, jöjj, pihenj meg itt!»

Remélve néztem a borús napokra,
Mihelyt megismerém e csarnokot,
Mely lánggal ég, mint Mózes csipke-bokra
És megmarad, bármily soká lobog.
Sőt mindenik sugára átvilágít
Az ész, a szív homályos rejtekén,
Hogy fénybe vonja a világ csodáit,
Mi rút a bűn, s dicső a hős erény!

Isten veled, muzsáknak szent tanyája,
Tőlem fogadd el búcsú-szózatom!
Szívemben ég irántad örök hála,
Midőn kies határod elhagyom.
Viharzó tengerén majd az életnek
Búmat szelíd képeddel enyhitem.
Előre hát! Hajóm el nem sülyedhet,
Mert mint a szikla áll az én *hitem!*

— **Ivánka Sámuel síremlékére** Kónya András hernád-németii lelkész: Bálint Dezső sárospataki lelkész és neje Kun Ilona, Ivánkának egykori tanítványa s Kun Pál sárospataki tanár 1—1 frtot adományoztak. Ezzel a befolyt adományok összege 190 frt 65 kr; a bankba helyezett összeg után fizetett kamattal — 4 frt 11 kr — pedig 194 frt 76 kr. A síremlék folyó hó elsején már felállíttatott. Harmadfél méter magas, piramisalakú szürke márvány, teljesen négyszögalakú részletekkel és e felírattal: *„Ivánka Sámuel ének- és zenetanárnak, tisztelői és barátai. Szül. 1826., megh. 1886.* Kohn Márton kassai sírkőraktáros szállíttatta és állította fel 190 frtért.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 42. szám. Sárospatak, 1888. október 15.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A hazai protestáns papság és a modern libertinismus.» *Kállay Miklós.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» (Folytatás). *Παγανὸς.* — «A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.» (Folytatás). *Rácz Lajos.* — «Egyházi-történeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.» *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» «Pályázatok.»

A hazai protestáns papság és a modern libertinismus.

Ha tekintjük a célt, a mely felé a lelkésznek törekednie kell; az eszközöket és módokat, a melyekkel a cél felé közeledni remél; a szellemi és erkölcsi fegyvernemeket, a melyeket Pál apostollal igénybevehet, hogy célhoz sietö útjából az akadályokat elhárítsa: akkor valóban a hivatását jól felfogott lelkész a legnemesebb értelemben büszke lehet pályaválasztására, s elmondhatja: «az én igám könnyű, az én terhem gyönyörűséges.» Mert hiszen csakugyan lehet-e szebb s nemesebb szellemi munka, mint hatni az emberiség, a közerkölcsi jólét, a családi s társadalmi béke érdekében, s általában kinek-kinek azt adni az életben, a mire lelkének, szívének leginkább szüksége van!?

E szép és magasztos hivatásnak megfelelni, az akadályokat leküzdeni: íme, ezek a mi törekvésünknek tárgyai. Ezek megvalósításának vágya dagasztja az ifjúnak kebelét, midőn az iskola falai közül kilép. Oh és mennyi szép terv villan át fogékony lelkén! Mily hű őre lesz majd ő az erénynek; tántoríthatlan bajnoka az igazságnak, a meggyőződéssel párosúlt hitnek; ostora a rosznak, az önzésnek! Felrázza vétkes álmából a hitetlenséget és közönyt. Ilymódon aztán új eget és új földet ígér magának az életet nem ismerő hős; még csak nem is képzeli, hogy az erény, képesség, buzgalom jutalmazatlanúl is maradhat!

Így érzünk s így gondolkozunk pályánk küszöbén, az iskola porával rajtunk, nemes ambitiokkal lelkünkben, midőn multunk még nincs, jövőnk pedig csupa reménység.

Később, midőn már multunk fája mindég tovább terjegetve ágait, lombos árnyat vet — megrakva a tapasztalatok tanuságaival, — a csalódott lélek pedig a jövőből már keveset tud reményleni: mennyire megváltozik bennünk minden: meg a gondolat, a vágy, az érzelem! A cél, mint a rónák csalóka délibábja, mindig messze! Az akadály mindig több! Az akaraterő meghanyatlik s a fegyver kihull kezeink közül. Hová lettetek fiatal korunk ábrándképei!? Annyi nemes terv miért nem testesült meg, annyi magasztos eszme vajjon miért is nem ért diadalt!? . . .

Hát csak azért, mert a világ mindenkor hasonló magához, önző és önhitt!? Minél szilárdabb híve vagy az igazságnak, őre a jognak és törvénynek, annál több akadálylyal kell megbirkóznod, s míg elleneid tábora nő, szövetséges társaid száma fogy, mert hiszen népszerűtlen és kényelmetlen dolog az igazságért síkra szállani és gyakran feláldozni érte viszonyt vagy érdeket.

Csodálatos! a protestantismus a királyi papság eszméjét tűzte ki zászlajára, ezzel rendezé be autonomikus kormányrendszerét is és pedig nyilván azon célból, hogy a világi és papi elem vállvetve munkálják a közerkölcsi boldogságot, a népek szellemi javát; hogy a szeretet országának megalapításában, a törvénytisztelet megtartásában a világi elem tekintélyével, súlyával nekünk gyámolításunkra szolgáljon; küzdelmünkön könnyítsen.

De íme mégis miről kell meggyőződnünk? Arról, hogy chinai-fal áll még maig is a két elem közt.

Méltó elösmeréssel vagyunk ugyan azon világi jeleseink iránt, kiknél az egyház s a közerkölcsi cél meleg kebelre, őszinte hajlamra s világos főre talál, s nem is szólok az ilyenekről; de egy bizonyos résznél, fájdalom, mindez nem így van. S ezek az úgynevezhető *modern libertinek* nehezítik meg a nagy célt, a mely felé a protestantismusnak törekednie kell!

A szellemi harcban és nagyrészben anyagi nyomorral küzdő lelkészkarunkkal különböző szellemben s irányban, de általában szeret majd minden laicus foglalkozni; jogot vesz magának bírálni, gyakran elbírálni; különböző szemüvegen tekintik s ítélik meg működését, jellemét, szokásait; nem ritkán anyagi viszonyaira is írigy vagy lenéző, de nem résztvevő szemekkel tekintenek.

Találunk — igaz — itt és ott vallásosságtól áthatott lelkeket, kik elösmerőleg nyilatkoznak a lelkész szép hivatásáról; magam is hallottam egykor egy világi egyénről: «a polgári pálya bármely magas méltóságával nem cserélnék — úgymond — ha ref. pap lehetnék!» Fejér holló az ilyen ember s az ilyen gondolkozás!

Általában, ha önérzetes vagy s hivatalod tekintélyét megóvni bátorkodol: kevély a neved; ha respektálod — mint kell — az országos törvényeket s esetenként Pál vagy Péter barátságaért, érdekeért a törvényt meg nem sérted: tudatlan vagy! Sok tekintetben botránykő a lelkész, mihelyt hivatalos eljárása egyéni érdeket érint.

Bármely hivatal előtt, a törvénynyel szemben, bárki önként meghajol, elösmeri annak erejét, hatalmát felette, habár terhére áll is; a lelkészhivatallal szemben, nagyrészben beállnak az érdekelt felek törvénymagyarázóknak; jogot vesznek maguknak a §-ok szerint eljáró lelkészt szigorú egyéni bírói székök elé áliítani, esetleg elítélni; miért merünk mi inkább az országos törvényeknek hódolni, mint az ő szeszélyeik- s érdekeiknek; bátrak ők, még a püspöki, irányt jelölő útasításra is így nyilatkozni: majd felvilágosítjuk őt is! Szomorú, de igaz!

Kik őrei tartoznak lenni a törvénynek, a polgári hatóságok: kifogás alá esnek! Van reá példa, hogy a közigazgatási szolgabíró beáll hivatlan ügyvédeül egy érdekelt félnek, mert talán szüksége van reá; a megyei s a hivatalos tekintély neve alatt pressiót akar gyakorolni a lelkészre, a ki tudja a törvényt, ösmeri a jogot, habár azzal nem kérkedik is.

Ilyen küzdelemben, harcban és sokszor feszélyezett helyzetben állunk és harcolunk, szemben a roszakarattal, szemben amaz újkori libertin szellemmel, mely már Kálvinnak annyi méltatlan keserűséget szült a genfi egyházban! Oh! e faj nem fogyott ki s űzi veszélyes szenvedélyeit az egyházak kebelében kisebb és nagyobb mérvben és szerencsével!

De tekintsük meg, hogy van-e s mi különbség van az 1544—45-iki genfi és a mai libertinismus közt?

A genfi libertinek Quintin és Poquet vezérlete alatt tanelvűl tűzték ki, hogy «csak egyetlenegy szellem van a világon, az Isten szelleme! Ez mindenütt jelen van, tehát ez minden. Ez maga az anyag is, mert az anyag az ő külső borítéka volt öröktől fogva. Az anyag és szellem minden mozdúlása az ő mozdúlása. Ennélfogva a világon sem jó, sem rosz nem létezik, mert minden ugyanazon lényből veszi eredetét. Minden dolog mindenekkel közös, melyeknek részei azért úgy enyimek, mint a másokéi; felekezeti viszonyokkal nem törődtek! Céljok volt a testnek és állatiságnak felszabadítása. Az önmegtagadás nemes erényét nem ösmerték, szerintök bármely természeti ösztön jogosúlt a kielégítésre. A törvényes házassági hűséget kigúnyolták, a szentek közösségének elvét oda magyarázzák, miszerint a nő köteles magát bárki testi kéjeinek átengedni.» (Révész Imre Kálvin élete).

Látni való, hogy e nemtelenségek nemcsak a protestantismus, de általában a keresztyénség körén kivűl esnek, azért is nem ok nélkűl jellemezte őket Kálvin a navarrai királynőhöz írt levelében így: «Az emberek közt a libertinismusnál veszedelmesebb, átkozottabb valami nem lehet. Égő üszök az, mely mindent lángba borít, s bizonyos dögvész, mely mindent megront.» Valamint nem ok nélkűl vonta meg e profán néptől a úrvacsorát, mely lázító elem előbb titkon, később nyiltan végveszély örvényébe akarta dönteni magát a reformatiot, papjait elkergetni, sőt kezében fegyverrel is harcolt az evangéliumi világosság ellen, míg a Kálvin vasjelleme elvégre is diadalt nyert felettök.

Különbség a régi és mai libertinek közt nem sok van, s a mi van, azzal a mai még veszélyesebb.

Dogma tekintetében: materialisták, naturálisták, részben nihilisták! Erény tiprásában, erkölcsi botrányok megteremtésében, család, békeboldogság feldúlásában többek, mint a genfiek. Szerintök a papi hivatal, nyomoraiban is fényűzési cikk csak, a templom felesleges, istenitiszteletre csak a tudatlanoknak van szükségök; a tudományt és jellemet is vagyonnal és ranggal mérlegelik; felfelé demokraták, lefelé aristokraták! A mi az ő joguk s ügyök, ahoz másnak — nagyon helyesen — semmi köze; de a mi a pap joga és kötelessége, már ahoz nekik is van joguk s nem ritkán irtó kezekkel rombolnak, dúlnak, dühöngnek és sértegetnek. A törvény básisára támaszkodol, de az a libertinek érdekeit sérti, szándékaidat félremagyarázva toborzanak ellened a polgári s egyházi körökben, kartársaidból is kerűlnek zászlójuk alá, s kész a meghurcoltatás! Avagy gondolod, hogy saját hivatali főnökeid tekintélye megment s érvényt szerez a jognak, az igazságnak, a törvénynek?! . . . Távolról sem!

Eszmeláncolatban felhozok egy országos bélyegtörvényt, s annak egy speciális történetét. A magyar királyi pénzügyminisztériumnak 1878. október 30-án 58773. szám alatt kelt egyik rendeletében ez áll: «A községek által az anyakönyvi kivonatok helyett, egyesek családi viszonyairól kiadott bizonyítványok bélyegét illetőleg megjegyeztetik, hogy a bizonyítványok rendszerint 50 kros állandó bélyeggel látandók el; ha azonban a bennök igazolt születésnek, esketésnek vagy halálozásnak idejét, mint az anyakönyv leglényegesebb adatait is magukban foglalják s e mellett az anyakönyvvezető is aláír, miután teljes hitelű anyakönyvi kivonatokat pótolnak — kivéve azon eseteket, melyekben maga az anyakönyvi kivonat is bélyegmentesen lenne kiállítandó — az 50 kros bélyeggel annyiszor látandók el, a hány születési, esketési vagy halálozási eset bennök igazoltatik.»

Ime, mindenki által tisztán érthető világos tör-

vény és mégis, ösmerem azon lelkésztársunkat, ki midőn ehez határozottan ragaszkodott: a modern libertinektől keserű meghurcoltatást nyert jutalmúl, sőt világosan tudatlansággal vádoltatott! Később a püspöki tekintélyhez folyamodott útasítás- és jogorvoslatért, azonban ennek kinyerése után is a törvénynek a szegény ref. pap íróasztalánál s kezei között nincs tekintélye.

Bizony ez elemmel szemben — melyről ma is joggal elmondhatni, mit Kálvin mondott, hogy a legveszedelmesebb — határozott állást kellene elfoglalni, s megtörni a hidrának fejét; és nemcsak egyes lelkészeknek, mert az ily fellépéseknek nincs meg az óhajtott eredménye; hanem egyházhatósági úton. Ha az egyházhatóság saját hivatalnokaival szemben a fegyelmi eljárást s ítéletet — nagyon helyesen — foganatosítja: óhajtandó, hogy e veszedelmes elemmel szemben tudna is akarna is, érvényt szerezni saját tekintélyének; mert midőn egyes lelkészekkel gorombáskodnak e libertinek, és sértik a hivatali szükséges tekintélyt, nem tudom különválasztani, jut ebből az egyetemnek is, magának a hatóságnak is, mely kellőleg nem védi meg alantas közegeit.*

Kik nagy lelkesedéssel rajongtok a távoli prot. missio szent ügye mellett, s még az általunk összehordott domestikai fillérekből is nagylelkűleg s pazarúl ezreket osztogattok: saját körötökben is tekintsetek szét; mielőtt messze építünk, saját lakhelyünket rendezzük! Missio vár itt mindenkire saját küszöbénél! És csodálatos! mintha ügyeink a legrendezettebbek, embereink a legjobbak lennének, mi hevűlünk távoliabb érdekekért, meglátjuk mások bajait, sietünk is orvosolni, saját magunkat pedig engedjük több oldalról tépetni-kínoztatni. Mert valóban kínzó elem a protestantismus életfáján a mai libertinismus, mely rajta táplálkozik; szerez magának nemtelen gyönyöröket s mint a vampyr altató szárnylebbenések közt tör annak életnedvére.

Ne keveseljük ez ellenséget, ne kicsinyeljük erejét, hanem inkább keressük meg a genfi reformátornak korunkban is használható fegyvereit, míg nem késő, mert félő, hogy ezen, a protestantismus kebelén táplálkozó, barátarcú ellenségektől nagyobb veszély fenyegethet bennünket, mint az ultramontán táborból. Találó ide a régi harcosnak imája Istenhez: «Ellenségeimtől — úgymond — megvédem magamat, de barátaimtól védelmezz meg Istenem!»

Kállay Miklós.
ev. ref. lelkész.

* *A „modern libertinek"* ellen, már t. i. a hol ilyenek megakadnak (szerencsére csak ritka helyen!) semmi erőszakos eszköz nem segít. Azok — szerintünk — csak a papi alázatosság és papi bölcseség lelkével győzhetők le és csak is húzamosabb idő alatt és következetes eljárás mellett. Heveskedéssel inkább elidegenítjük magunktól az ilyeneket, mint meghódítjuk; ott, a hol a törvény mellettünk szól, mindenkor és mindenkivel szemben megállhatunk és az egyesek felett diadalmaskodhatunk. Szükség esetében a saját felsőbb hatóságunk okvetetlenül segítségünkre lesz. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

— II. közlemény. —

(Folytatás).

Az *I., II. osztályban* külön nyelvtani óra nem szükséges, de elvárható, hogy az írás- és olvasási órák alatt a gyermek megismerje a mondatot s ebben a szókat, hangokat, betűket, hogy szótagolni gépiesen tudjon, ismerje meg a különböző írásjeleket s azok célját.

III., IV. osztály együtt heti 2 félórán.

Szeptemberben megismeri az egyszerű mondatot, alanyt, állítmányt; e mellett megtanúlja, hogy a mondat szókból, ezek tagokból, hangokból és betűkből állanak. Szerintem ennyi s nem több az, a mit egy hónap alatt elméletileg tanítani kell. Én a *fősúlyt az írásra fektetem s megkövetelem, hogy a gyermek tudjon magától mondatokat mondani s tudja azokat helyesen le is írni;* a szóknál a tagolásra és megszakításra, a betűknél a «j» és «ly»-re nagy gond fordítandó, valamint a kettőzött mássalhangzókra is: benn, künn, vajjon, ehhez, ahhoz, aggat, faggat, nyaggat; rossz, asszony, meggy, faggyú stb. Erre nézve elmondom a főszabályt: *nem elég ám ezeket egyszer elmondani!* A ki pl. a «gólya, penna» írási szabályát restelli elmondani 101-szer, leíratni 201-szer, az ne csudálkozzék a helytelen íráson! Ezt teszi az, hogy *„exercitium facit virum!"*

Októberben megösmerik a legrövidebben, egy két szóval az egyszerű mondatban a főnevet, melléknevet, számnevet, névmást, névelőt, igét, egyes és többes számot. Fődolog *az írás.* Tanúljátok meg itt a tulajdonneveket nagy kezdőbetűvel írni; egyes számú mondatokat többesbe helyesen áttenni s viszont. (Minthogy a helyes íráshoz nem szükséges tudni: vajjon kérdő vagy birtokos névmás, szorzó vagy osztó számnév-e ez vagy amaz: az efféle osztályozások szigorúan elhagyandók!).

Novemberben megtanúlják az egyszerű mondat fajait: állító, kérdő, parancsoló, tiltó stb. hiányos mondatot, az ige főidőivel, jelen, mult, jövő. — Fődolog, hogy a növendék képes legyen bármely mondatot helyesen leírni, az állító mondat után pontot, a tiltó után felkiáltó jelt írjon stb.; továbbá tudja az állító mondatot kérdővé, óhajtóvá stb. változtatni; jelen idejű mondatokat multba vagy jövőbe áttenni.

Decemberben megtanúlják az egyszerű mondat kibővítését, de mivel a helyesírásra nem nagy haszon tudni: jelző, kiegészítő vagy határozó-e egyik vagy másik mondattag, ezek közös névvel csak *bővítő mondattagok*nak neveztetnek. A mondat kibővítése tehát elméletileg egy félórai tanításnál többet nem igényel. Egyszerűen megismertetjük, hogy a mondat kibővítése ily kérdések mellett lehetséges: hol? hová? honnét? mikép? mikor? meddig? kit? mit? kihez? mihez? kiért? miért? stb. Ez esetben a bővítő mondattagokhoz a kérdéshez illő ragok (névragok) köttetnek: ban, ben, ról, ről, tól, től stb.; de ezeknek egyedi nevök nem is említendő. A fokragok is megismertetendők. — Főfigyelem arra fordítandó, hogy a gyermek képes legyen egyszerű mondatokat kibővíteni s azokat helyesen le is írni! A ragozás számtalan példában gyakorlandó szó- és írásban, mert itt követtetik el a legtöbb helyesírási hiba, pl. az-t, ez-t (nem aszt, eszt), kézhez, száztól stb., a val, vel és vá, vé áthasonúlása igen sok gyakorlást kíván: kézzel, lábbal, karddal, térddel stb., tollal, mellel, cseppel, jobbal, szebbel stb., aranynyal, ácscsal stb. megygyel, galylyal, petytyel stb. Nem a theoria, hanem az ilyenek gyakorlása

a fő; sokan, még a «tanúlt emberek» közűl is, az efféléket egy életen keresztűl sem tudják megtanulni.

Januárban megtanúlják a szóképzést és szóösszetételt. Ez a rész is igen fontos a helyesírásra, azért bőven kell tárgyalni, sorra kell venni nevezetesen a főnevek, melléknevek, számnevek stb. képzését és összetételét. Fődolog, hogy a tanítvány tudjon mennél több szót származtatni s összetenni, azokat helyesen le is írni. A szószármaztatás és összetétel öntudatos kezelése számtalan helyesírási hibától ment meg; pl. egész-ség, hercegség, vitéz-ség, fog-ság, mulat-ság, rút-ság, egy-ség, hágcsó, kerek-ded, forint-nyi, kez-tyű stb., egy-szer, két-szer, nyolc-szoros stb., lélek-zik, lát-szik, rág-csál, kopog-tat, lök-dös, keres-gél, kap-dos stb. karcagi, pesti, pataki stb.

Februárban megismerik az összevont és összetett mondatokat s az ezeket összekapcsoló kötőszókat, indúlatszókat, a 3 főidő alanyi és tárgyi ragozását s a parancsoló módot (a sok felesleges, a helyesírásra befolyással nem levő mód és idő elmarad). Az összetett mondat ismertetése is nagyon elemies: ha két szót összeteszünk, összetett szó lesz; ha két mondatot kötünk össze, összetett mondat áll elő. A két mondatból összetett mondatban 2 alany és 2 állítmány van. Ennyi az, amit az összetett mondatról elméletileg tanítani szükséges; hogy mily fajai vannak az összetett mondatnak, annak tudása a helyesírásnál könnyen nélkülözhető, de mint már sokszor elmondám — nincs is rájok idő. — Fődolog, hogy tudjon a gyermek összetett és összevont mondatokat alakítani s azokat helyesen le is írni. A parancsoló módnál a «j» áthasonúlása kellőleg gyakorlandó: véss, húzz, csúszszál, taníts, ronts, áraszsz stb.

Márciusban az ikes és rendhagyó igékről tanítunk; de csak a jelen, mult és jövő időt és a parancsoló módot. Csak ezen időket tudja helyesen használni s jól leírni a tanítvány, megelégedhetünk. Félmult időt úgy sem fog használni soha, de soha!

Áprilisban a mondatcsoportokról és a körmondatokról tanítunk, s nemcsak számos példát mondunk, kerestetünk az olvasókönyvből; de minden igyekezetünk azon lesz, hogy a gyermek magától is tudjon mondatcsoportokat és körmondatokat szerkeszteni, s azokat helyesen le is írni. Ez ugyan már nehezen megy, de ebből nem az következik, hogy agyonhallgassuk; sőt annálinkább gyakoroljuk, mert úgy a beszéd, mint a gondolatok írásbeli kifejezése sokkalinkább mondatcsoportokból, mint összetett vagy épen egyszerű mondatokból áll; tehát a ki ezeknek szerkezetét nem ismeri, az a mások beszédét, íratát megérteni avagy csak egy egyszerű fogalmazást is elkészíteni nem képes.

A hátramaradó időt az ismétlés veszi igénybe.

Az V., VI. osztály heti 2 félórán alkalmilag folytonosan ismétli az eddig szerzett nyelvtani ismereteket; ezen felűl tanulja:

szeptemberben a helyesírási szabályokat rendszeresen;
októberben fogalmaz házi számadást és számlát;
novemberben kötelezvényeket, nyugtákat;
decemberben ellennyugtákat s bizonyítványokat;
januárban folyamodványokat;
februárban szerződéseket;
márciusban leveleket; a hátralevő időben mindezeket ismétli. . .

Látható ezekből, hogy a szó- és alaktanra minél kevesebb, a mondattanra s helyesírásra annál több súly fektetendő. S ennyi elegendő is arra, hogy a gyermek meglehetősen helyesen írjon (mert egész tökéletességre vinni ezt népiskolában nem lehet) s az írásjeleket, pontot, vonást, kérdőjelt stb., helyesen használni tudja, a pontosvonás kivételével. Erre azonban annyit mondok, hogy Magyarországon nincs tán 2 ember sem, a ki a pontosvonást egyenlően használni tudna. Ha 2—3 nyelvtudósnak egyszerre diktálnánk valamit, mint ahogyan tanítványainknak szoktunk, ő velök is az történnék, mint a gyermekekkel, hogy egyik pontosvonást tenne oda, ahol az a másiknak eszébe sem jutna, lévén a pontosvonás használati törvénye nagyon ingadozó, létjoga kétes; annyi bizonyos, hogy pontosvonás nélkűl nagyon könnyen ellehetnénk.

5. *Számtan.*

A számtanítás a népiskola egyik legfontosabb tárgya; tananyagát tetemesen megcsonkítni nem lehet; tekintettel azonban a reá fordítható csekély heti 2 félórára, a fokozatos előhaladásban nagyon óvatosnak kell lenni.

Az I. osztályban 1—10-ig határozottan elég elmenni. Tanterv által ki lehet ugyan erőszakolni a 20-ig való előhaladást, de ebben nincs köszönet, lehetetlen ezt heti 2 félórán jól begyakorolni. Láttunk gyermekeket, kik az I. osztályban 30-ig, a II-dikban 100-ig haladtak elő s a III. osztályban arra kényszerűltünk, hogy szemléltetés végett 7 újját tartassuk fel vele — s a gyermekek nehéz verejtéket hullatva 2—3 percnél hamarább e semmiséget nem tudták megtenni. Képzeljünk csak egy 6 éves falusi gyermeket, a ki legtöbbnyire nem dicsekedhetik egy méternyi magassággal, sem egy szemernyi talentummal; kinek főtápláléka a kenyér, krumpli, pálinka; ki környezetében istenkáromlásnál egyebet nem hall, összes ismerete a «ganajdomb»-ban koncentrálódik, ki száját egy árva szóra felnyitni nem képes, ki szemét a füle helyén keresi (ez kérem mind probatum est), a kit mi heti 2 félórán akarunk megtanítani a számtudomány nehéz mesterségére; a kinek szerdán megmondtuk, hogy egy feje van s szombatra elfeledi: akkor méltányolni fogjuk a tanító fáradozásait, ki őt egy év alatt 10-ig számolni *jól* megtanította.

A II. osztályban 50-ig.
A III. osztályban 100-ig,
A IV. osztályban 1000-ig mehetünk, ennél többet a legutóbbi miniszteri tanterv sem kíván.

Az V., VI. osztály együtt tanulná a tizedes rendszert, a közönséges törtek elemeit, nevezetesen azoknak származását, értelmezését, leírását, egynemű törtek fejből és táblán összeadását és kivonását; a tizedes törteket egész terjedelmökben, végre kamat- és terűletszámítást.

6. *Irva-olvasás.*

Mint legfontosabb tantárgy az I. osztályban, mely sok gyakorlatot kíván, főfigyelemben részesűl. Erre mindennap szentelünk egy félórát. Ez sem sok; de mindenesetre elég idő arra, hogy a tanítványok az összes kis és nagy betűk írását és olvasását elsajátítsák.

(Folytatása következik). *Παγανὸς.*

TÁRCZA.

A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.

(Folytatás).

III.

Igy jutottunk el a görög bölcsészet utolsó korszakához, s ezzel együtt a tárgyalás alá vett *logos-tan*-nak ama fejlődési szakához, melyben ez az egész kor bölcsészetének — a mint a bevezetésben is említettük — uralkodó vonása volt.

Láttuk, hogy micsoda tényezők határozták meg a theosophiai bölcsészet előállását. A stoikusok pantheismusa s a skeptikusok nihilismusa egyaránt nem elégítette ki az embert; ő transcendens istenfogalom után vágyakozott, nem elégedett meg a gyarló emberi mintaképpel, visszatért hát Plato szellemvilágához, s a keleti eszmék befolyása alatt, az absolut lényt oly magasan föléje helyezte az érzéki világnak, hogy az azzal közvetlen összeköttetésbe nem jöhet; az isteni és földi dualistikus ellentétben áll egymással. Miután isten a világon kivüli, attól teljesen különböző lény, hogy azt teremthesse, *középlényekre* volt szüksége; ezen középlények ő belőle *áramlottak ki*, ezek teremtették a világot s azt egészen áthatják. Miután az igazság öntudatos, okokra támaszkodó megismerése a skepticismus szerint lehetetlen: az absolutot, a dialektikai közvetítés átugrásával, benső úton, szemlélet, *extasis* útján igyekeznek megközelíteni.

Ez az alexandriai theosophia főlényege, s ebben az egyes platonikus tanok mind megegyeznek egymással, ugy, hogy csak jelentéktelen külső különbség van közöttük. A világ felett álló isten, a belőle emanált középlények (a logos és társai), mint a világ teremtői, benső szemlélet, vagyis kijelentés: ez mindeniknél a közös alap. E futólagos jellemzés is mutatja, hogy e bölcsészetben teljesen új elemekkel találkozunk: ilyen az emanatio s ilyen a kijelentés; ez nem görög bölcsészeti szellem, itt már a keleti rajongás, a zsidó prófétaság nyilatkozik; az asketikus morál, a külső és belső tisztítás, távol áll a görögök derült világnézletétől.

I. Legelső s legkezdetlegesebb iskola ezen irányban az *új pythagoreismus*. A pythagoreismus első megújítója P. Nigidius Figulus, a Kr. e. század első felében Alexandriában; hozzácsatlakoztak Sextius, Sotion, Moderatus, Nikomachus és Tyanai Apollonius. Az új pythagoreisták Plato, Aristoteles, Pythagoras és a stoikusok tanait chald, persa, egyiptomi, főleg zsidó elemekkel vegyítették össze; Moderatus és Nikomachus inkább a számtanra, Apollonius a vallásos és erkölcsi elemekre fektette a súlyt. Apollonius szerint a többi alsóbbrendű istenek felett van egy magasan álló isten, kinek áldozatot nem szabad vinni; kit csak nous-sal lehet felfogni. Nikomachus szerint a számok a teremtő lelkében már a teremtés előtt léteztek, s ezen ősképek szerint rendezte a teremtő a dolgokat, úgy, hogy a számok isten gondolatai. Minden szám mystikus jelentéssel bír, az egy pl. jelenti az istenséget, észt, az alak és a jó formáját; a kettő az egyenlőtlenség és változás, az anyag és a rosz elvét. Az ember feladata istennel ismét egyesülni.

Az új pythagoreismusból váltak ki a plátói elem, a transcendentia nagyobb előtérbe emelése által a *pythagorizáló platonikusuk*, a kik mintegy előfutárai az új platonismusnak; ezek közül legnevezetesebbek Plutarch (50—120. Kr. u.), Galenus orvos s Numenius (a 2-dik század vége felé).

Plutarch két kosmikus alapelvet vesz fel: a *monast*, mely minden dolgok alapelve, ez isten, a jóság; s a határozatlan *dyast*, ez anyag, mint a gonosz létezésének föltétele (teljesen platói felfogás). A világ formálása úgy történt, hogy a monas a számokat (Pythagoras) az anyagba átülteti (a monas az egész világfejlődés csiráit magában hordja). Igy a világ istennek része, kifolyása, vele folytonos összeköttetésben áll. A számok egyjelentőségüek a platoi ideákkal, a dolgok örök formáinak, tulajdonságainak tekintetnek, s mint ilyenek, *logos*-oknak is neveztetnek, melyek az anyagban munkások, a levésnek okai, testtelenek, de az anyagban nem enyésznek el, hanem megvan saját lényegök. Az istenek jók, a démonok (isten és ember közötti közvetítők) részint jók, részint roszak; az emberi lélekben mindkét elem egyesül. Az ember szellemből, lélekből s testből áll.

II. Sokkal jelentékenyebb s nagyobb befolyású az új pythagoreismusnál a *zsidó theosophia*, s ezen irány főképviselőjének, az alexandriai *Philo*-nak bölcsészete.

A görög bölcsészet elemeinek a zsidó vallásos világnézlet számára való felhasználása már korábban megkezdődött az alexandriai zsidóság körében. Ezen bölcselkedés nyomai már a *Septaguinta*-ban, sőt talán az *Esénus*-oknál is észlelhetők, de egész határozottsággal *Aristobulus*-nál lépett fel először e törekvés (Kr. e. 160.); szerinte a görög költők és bölcsészek a bibliából merítették bölcseségüket. A bibliában a külső látható eseményeket és jelenségeket mélyebben kell felfogni, allegoriáknak tekinteni s úgy magyarázni. Ilymódon ő mindazt megtalálta a zsidó nép okmányaiban, a mit eddig a görög bölcsészek tanítottak. Isten *transcendens*, a világban *erői* által hat, melyek mintegy középállást foglalnak el isten és a világ között. Minden világosság forrása a bölcseség (*σοφία*), a világ előállásához ő adta a kezdetet. Ezen *σοφία* egyjelentőségű a görögök *λόγος*-ával.

A bölcseség még nagyobb jelentőségre jut az ál-salamoni *Bölcseség könyvében*, mely szintén alexandriai eredetű, a Philo előtti időből való. Mi a bölcseség? *πνεῦμα*. A *σοφία* itt összeolvadt a stoikus istenfogalommal, a világot átható *πνεῦμα*-val; a bölcseség mindent áthat (stoikus pantheismus). A logos itt is, mint Aristobulusnál, az ó-szövetségi értelemben «szó»-t jelent, ezért adja a stoa *λόγος*-t *σοφία*-val vissza.

Az alexandriai zsidó theosophiát önálló rendszerré Philo (szül. 25. Kr. e., meghalt 40 után K. u.) dolgozta ki; ő nála jutott a *logos*-ról, az isten és világ közt levő középlényről szóló tan határozott kifejezésre.

Philo teljes mértékben csatlakozik honfitársainak azon felfogásához, hogy a szentírás valódi értelmét csak allegoriai megyarázattal lehet megismerni; így jutunk isten valódi fogalmához, a világ megismeréséhez, az emberi élet valódi céljához, melyek az írásban mind érzéki alakba vannak öltöztetve. Ezen igazságok megegyeznek a görög bölcsészet eszméivel; azok is az isteni igazságot foglalják magokba, de kisebb mértékben, mint a mózesi és prófétai iratok. Igy nem lehet csodálni, hogy Philo a görög bölcsészet tanait átvitte, belemagyarázta a szentírásba, s Plato eszmetanát Mózestől származtatja. Legnagyobb mértékben hatott reá Plato és a stoicismus; ezek felhasználásával építi fel rendszerét.

Isten magasan a világ felett álló, legtökéletesebb lény: absolút, változhatatlan, tér és idő korlátaitól ment; egyetemes, általános, a valódi tiszta lét (*τό ὄν*): csak magára és magáért létezik s boldog életet él, menten minden véges földitől, felül áll a jón is. A világnak, anyagnak oly magasan felette áll, hogy azzal semmiképen érülközésbe nem jöhet; oly magasan felette áll, hogy őt véges emberi elme fel nem foghatja, meg nem értheti; csak azt tudjuk, hogy létezik, de tulajdonítmányaiból semmit meg nem ismerhetünk, csak azt tudjuk, hogy van, de azt nem, hogy micsoda! Reá semmi jelzőt nem alkalmazhatunk, csak mint qualitas nélkűli absolut egységet foghatjuk fel őt.

Isten ez az absolut transcendentia lévén: a világ, anyag tőle nem származhatott. A világ formálója és megtartója a *logos*, a mely, mint isteni eszme, bölcseségnek *(σοφία)* neveztetik. Isten a világ teremtésénél előbb a világ intelligibilis előképét, mintáját alkotta meg; ezen előkép a logosban van, de a logos egyúttal ezek megvalósítója az anyagban, sőt az értelmi világ *(κόσμος νοητός)*

maga a logos. A logos tehát isteni értelem, az érzéki világ eszmei élőképe. s így egyértelmű a platói ideával. Ezen logos formáló erejével a qualitás nélküli anyagot áthatotta s azon a formát kiképezte. A világ az isteni értelem kinyomata; további fentartását szintén a logos eszközli, mint egy széttéphetetlen kötelék, úgy fogja körül a világot, mindenbe behatol, de azért folytonos és oszthatatlan, ő a tartalma, magva a külső megjelenésű világnak. E tan nagyon emlékeztet a stoikus pantheismusra.

Isten a világon kivül állván, abba erői által hat be *(δυνάμεις, ἰδέαι,* vagy *ἄγγελοι)*, melyek az egész világra kiterjednek; ezek az ő szolgáló szellemei, kik folyvást körében vannak. Ilyenek a világképző *(ποιητική)*, azután az uralkodó *(βασιλική)*, jóltevő, büntető erő stb. Mindezen erők vagy eszmék a logosban foglaltatnak össze, annak részei, a logos az eszmék eszméje.

A logos úgy az embernél, mint a világban kétféle; a mint az embernél logos endiathetos és logos prophorikos különböztetendő meg: úgy a világban is kettős logos veendő fel; az előbbinek megfelel a dolgok eszmei előképe, a melyből az értelmi világ áll; a másiknak a látható eszmék, melyek az érzéki világban megvalósúltak.

Az ember teste, miként a világ, négy elemből van vegyítve; lelke rokon az isteni logos-szal, annak viszfénye, darabja, s mint ilyen, halhatatlan. Az ember lelke isten képére van teremtve, ennek folytán az ember erkölcsi célja az istenhez való hasonlóság. Az ember boldogságra törekszik, a mi az erényben áll; hogy ezt elérhesse, be kell szívébe fogadnia a logost, mely minden jó, erény és boldogság forrása; ha a lélek logos-szal van megtelve, az ember minden isteni és emberi dolgot tud. A *λογικός* ember boldog, mert az erény benne van, s azt gyakorolja. A logos vezeti az embert a helyes megismerésre. A lélek megtisztítására a világ az ő hiúságával, lármájával nem alkalmas; a ki tehát valódi erényre törekszik, az az elmélkedő, szemlélődő életet fogja követni. Ennél is többet ér a magánybavonúlás, a világról való lemondás. De a magasabb igazi istenismeretre nem a tudományos elmélődés vezet. A tiszta lét, a valódi igazság, a legfőbb üdvösség elérése isten szemlélete, az egyéni *νοῦς*-nak az isteni *νοῦς*-ba való áthelyezése által következik be; a legfőbb boldogság az istenben való mozdúlatlan állás.

A logos a legrégibb és legáltalánosabb a lett *(γέννητος)* dolgok között, mert mindenben, a mi lett, van értelem, miután minden egy ősképi *értelmes gondolat* szerint teremtetett. Ő nem nemlett *(ἀγέννητος)*, mint isten, de nem is úgy lett, mint a többi dolgok (miután nem anyagból teremtetett), hanem a középen áll isten és az emberiség között; isten alatt, de az ember felett, a két szélsőséget összekötve, mert ő egyfelől istennel közös, miután istennek az értelme; másfelől a világgal egy, miután, mint az isteni ész lenyomata a világban van. Ezért a logos közvetítő (főpap, *παράκλητος*) isten és a világ között. Ő isten *elsőszülött* fia *(πρωτόγονος)*, s reánk, gyarló emberekre nézve, istennek is tekinthető, miután isten bölcseségével azonos. Mindezen nyilatkozatokban, valamint a logos egész meghatározásában, Philo nagyon ingadozik azon két ellentét között, melyszerint a logost személy gyanánt, második istennek, vagy pedig isten puszta tulajdonságának, erejének fogja-e fel? Inkább hajlandó az előbbi felfogáshoz ragaszkodni, ahol aztán a személyes logost istennel az alárendelés (subordinationismus) viszonyába helyezi. De az anyagról vallott platoi felfogása nem engedte meg, hogy ezen logos esetleges megtestesülésére is kiterjeszsze gondolatát; tehát, hogy mintegy azonosítsa azt a messiási fogalommal.

Mint láthatjuk: Philo isten- és logosfogalma a zsidó istenfogalomból, s a platoi és stoikus isten- és logostanokból van összetéve. Zsidó a világ felett magasan álló, transcendens és személyes isten, ki szavával (*λόγος* =szó) teremti a világot: zsidó s általában keleti a rajongás, az emberi életnek az isteni életbe való teljes eltemetése, az akarat feladása. Platoi elem az isteni és anyagi elv, az eszme és materia éles megkülönböztetése, az utóbbinak praeexistenciája, a qualitástalan anyagnak az eszmék (logos) képmása után való formálása s az ideának abban való megjelenése, az ember végcélja gyanánt az idea szemlélete; de az eszmének, logosnak megszemélyesítésére való törekvés, annak mintegy istenítése, s *δύναμις*-ok felvétele: az ismét zsidó képzet, valamint abban is eltér Platotól, hogy az ő istene felette áll a jónak is, míg Platonál a kettő egy, s az ő istene egyedül tiszta lét, míg Platónál az eszmék bírtak tiszta léttel. Isten az absolut nous, belőle áramlanak ki a gondolatok és erők, a középlények. Stoikus elem a kétféle logos megkülönböztetése, a világnak a logos által való fentartása, az egész világnak a logos által való áthatása (pantheismus).

A Philo theosophiájában már sok olyan elemet találunk, a mi később a keresztyén christologiába is felvétetett s a dogmákban megszilárdúlt. Csak meg kellett a logost teljesen személyesíteni s készen volt a fiú, a ki az atyjával egylényegű, a ki nem teremtetett, hanem kezdettől fogva istennél volt. A János szerint való evangyélium logosa ugyanaz, mint a Philoé, csak némi keresztyén színezettel. Az író a messiási felfogást egyesíti a logos-tannal, az örök íge, a logos testté lett s egy a názáreti Jézussal, a megváltóval, ki, miután a megváltás művét végrehajtotta, újra visszaszállt örök dicsőségébe. Itt a logos nemcsak megszemélyesítés, hanem valóságos személy; míg a philoi logos az eszmék egysége, az evangyélistánál isteni személyiség, kinek feladata az üdv megvalósításában állt. Ezen üdv az istennel való kiengesztelődés, a bűntől való megtisztúlás, míg Philonál az istenbe való elmerűlés a legfőbb boldogság. (Vége köv.)

Rácz Lajos.

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.

IV.

1746. Február 17. Bikki egyházban tartott gyűlés. Előry Pál, sénior első ülése alatt.

1. Közhatározat: míg rendes lelkész van hely nélkűl, új tag ne alkalmaztassék.

2. A *pataki főiskola* esztendőnkint kétszer hirdettessék.

3. A főiskolák részére gyűlt szemes életnek magtára legyen Rimaszombatban, Rimaszécsen és Tornalján.

4. *Szilágyi Pál,* volt rimaszombati rektor bekebeleztetett.

1746. Junius 7. Putnoki gyűlés jegyzőkönyve:

Igaz Sámuel, rimaszombati első pap, a Kázsmárkon tartandó egyházkerületi gyűlésre 1-ső actornak kineveztetett.

2. *Recske,* egykor Abafala filiája, ha magában fel nem állhat, Naprágyhoz csatoltassék.

3. Az *emődi* ref. egyházat majd minden ősi birtokából kiforgatta a proportio. *Ragályi Zsigmond* vállalkozott közbejárásra *Fáy Gábor* úrnál.

4. Más birtokába a sarlóját ne vágja. Idézve: Erdélyi kanon XX. és LXV., Váradi kánon VI.

5. A *putnoki* pap fizetéséről levén szó, *Kerepesi Sámuel* beleegyezett a megállapodásba.

Tasnády István, tornallyai pap, az őt sújtott büntetés alól felmentetett.

1747. Február 21. Vadnai gyűlés jegyzőkönyve:

1. *Királyi*, mint filia, a tornallyai anyaegyháztól nem szakasztatik el.

2. *Alsó-Szuha* anya-, és *Zádorfala* filialis egyházak viszálkodván, kimondatott, hogy egyenlő jog, egyenlő teher és fizetés legyen közöttök az alap.

3. *Tasnády István* ellen felzúdult egyháza; végzés: menjen el a borsodi traktusból.

4. *Szilágyi Pál*, kálosai pap előterjesztésére határoztatott, a mi a fixumon felülmarad, osztassék ki két rész a papnak, egy rész a rektornak.

5. A *pataki és debreceni* főiskola közt, hogy osztassék a collecta? utasítás[1] küldetett Rimaszombatba.

6. Az agentialis perselyek, cistulák egyforma törvény szerint kezeltessenek.

1748. Február 13. Ecsegi gyűlés jegyzőkönyvéből.

1. A recskei egyházban sok a baj, a nép hideg, a pap, Barakonyi János, szegény; bíztatja a gyűlés promotioval.

2. Meg kell tartani a törvényt. Zoványi kanon XXVIII.: «ne mozdúljon ki helyéből addig a pap vagy tanító, míg ki nem fizetik.

3. Az iskolatanítók censurája felállíttatott. Főleg a nagykátéból vizsgáltassanak. Erdélyi kanon XCIV.: «Kóborló es rosz emberek az iskolából kizárassanak.

1748. Junius 6. Őri Pál, senior elnöklése mellett, a miskolci kisebb parokhián, a superintendentialis gyűlésre előkészítő tanácskozmány tartatott.

1749. Február 12. Vámosi konferencia. Elnök Őri Pál, inspektor.

1. Az újonnan jelentkezett papságra törekvő ifjak közt *Szalai Sámuel*, volt rimaszombati rektor van említve kitűntetéssel.

«Az oltár szolgái az oltárról éljenek.»

2. A *zeherjei* és *pokorágyi* egyesült konzisztorium *Bánhorváti Pál*, iskolatanítóját, be nem bizonyítható fajtalansági vádért, a falusi bíró házánál vasra verette. Ezért 12 frtra büntettetett. Ez ügybe Kishontvármegye is beleszólt; míg itt ítéletet nem kap, a vádlottat alkalmazni nem lehet.

3. A *balogi* egyház *Makranczi* nevű papját annak idejében nem marasztotta, most mégis meg akarja tartani. Ez a szent minisztérium fel sem vevésére magyaráztatván, az egyház 3 frtra büntettetett. Ezt be is fizette.

4. *Recskei* pap, *Barakonyi János* helyben marad. Fizetése összeszámíttatván, elégnek találtatott.

5. Az *ónodi* egyházban viszálkodnak a pap, a nemes és nem nemes egyháztagok. *Vay Ábrahám, főgondnok* és *Szathmári György világiak, Szentpéteri János*, emődi pappal biztosokúl küldettek ki a baj lehető elintézésére.

6. *Szalai Sámuelt*, mint volt kedves rektorát, a *rimaszombati* egyház akadémiákra óhajtaná kiküldeni, ha biztosíttatik, hogy visszajövet papjául megnyeri, ezért esedezik. Viszont *Miskolc* is kéri, hogy az Istentől arra hivatott kitűnő ifjú az ő seminariuma moderatora s rektoráúl neveztessék ki. Miskolc lett nyertes e nemes csatában.*

[1] Mí volt az utasítás? mi volt a 6. szám alatt említett egyforma törvény? úgy, mint sok egyéb is, a jegyző tollában maradt.

* Szép dolg, mikor a kitűnő tehetséget vetélkedve így emelik; törekedvén megnyerni, előkészíteni: ad majora. Ma is megjárná, hogy a nagyrateremtett ifjakat, úgyszólván bölcsőjében keresné fel, irányozná, gyámolítaná a közfigyelem, mint a méhe, soha nem lankadó gond s királyi eledellel táplálván az anyai hivatásra kijelölt kedveseket.

1749. Julius 1. Nagy-Mihályon tartott konferentzián elnök Előri Pál, senior.

1. A közelgő egyházkerületi gyűlésre kilenc pap küldetett, köztök az esperes és Szentpéteri János, assessor.

2. *Szent-Királyi* lévita, *Ardai Sámuel*, bizonyos okok miatt nem consecraltatott.[1]

3. A rektorok censurája* Csáthon lesz, szeptember elején. Prezes: a senior; censorok: hat assessor.

Szentpéteri Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátrálékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhír.** Az abauji ev. ref. tanitói kart érzékeny veszteség érte. Egyik szeretett kartársa, *Kocsis István*, szikszói tanitó, hosszas szenvedés után meghalt szeptember 30-dikán. Az alig 37 éves, szelid lelkületű, ügybuzgó tanitó elhunytával sokat vesztett egyrészről a tanügy és tanitói kar, másrészről a szikszói ev. ref. egyház, hol a boldogúlt közszeretetben és megelégedésre, 8 évig működött. De legtöbbet vesztett a kenyérkereső nélkül maradt család! Özvegye, 3 árvája és gyámol nélkül maradt özvegy édes anyja siratják benne korán elhunyt kedvesöket! Örök nyughelyére, a szikszói sírkertbe, október 2-dikán kisértük, nagyszámú közönség részvéte mellett. Az udvaron *Varga József*, szikszói ev. ref. lelkész tartott felette mélyen megható gyászbeszédet, méltatva a tanügyet, melynek szolgálatában állt, a hivatottságot, melynek alapján kötelességét lelkiismeretesen végezte és a veszteséget, mely halálával a tanügyet, közelebbről a szikszói ev. ref. egyház iskoláját, a tanitói kart és az árván maradt családot érte. A sírnál pedig pályatársai nevében *Baksy István* tomori tanitó vett búcsút a korán elköltözött pályatárs- s jó baráttól! E becses lap útján is szálljon áldás emlékére! *B. I.*

— **Lelkészválasztás.** *A f.-dobszai* ref. egyház lelkészeül, folyó hó 7-dikén egyhangúlag, *Cziáki Endre*, cécei lelkészt. főiskolánk egykori növendékét választotta meg. Sok szerencsét kívánunk mindkét félnek.

— **A székely-udvarhelyi ev. ref. collegium** átalakított és részben újonnan készült épületének *felszentelési ünnepélye* 1888. okt. 14-ik napján, vasárnap d. e. 10 órakor a következő programm szerint történik meg: 1. *„Adagio religioso“* C. Rundnageltől, az ifjúsági zenekar által. 2. *A „XC. zsoltár“* vegyes karra alkalmazta Kozák Márton, énekli az ifjúsági énekkar. 3. *„Felszentelési ima“* mondja főtiszteletű és méltóságos *Szász Domokos* erdélyi ev. ref. püspök. 4. *„Ima“* Hubay Jenőtől. énekeli az ifjúsági énekkar. 5. *„Alkalmi beszéd,“* tartja nagytiszteletű *Szász Gerő*, az erdélyi ev. ref. egyházkerület közjegyzője. 6. *„Fohász“* Huber Károlytól, énekeli az ifjúsági énekkar. 7. *A collegiumi elöljáróság részéről* beszél nsgs. *Nagy Lajos*, collegiumi főgondnok. 8. *„Hymnus“* Erkeltől, éne-

[1] Tehát volt eset rá, hogy a levitát is felszentelték.

* Egy ilyen censurát, mint tanuló ifjú, 1828 táján még én is láttam, végighallgattam. Tele volt a szikszói gimnázium nagy tanterme az Abaujból ide egybehivott rektorokkal, censorokkal, mintha most is hallanám a leckéztető kérdéseket, s a meglett emberek olykor akadozott feleleteit. Megalázó volt bizony az, habár szükségét vitatták. Mindenesetre jó, hogy az újkor elseperte.

Közlő.

keli az ifjúsági énekkar. 9. *A collegium építésének történetét* elmondja *Gönczi Lajos* collegiumi igazgató. 10. „*Ima*“ Cherubinitől; Coll. gyermekkar által. 11. *Püspöki áldás*, mondja a Főpásztor. 12. „*Adagio religioso*“ A. Bott-tól, a collegiumi zenekar által. Megjegyzések. E programm 1—6. száma a ref. templomban, a 7—12. száma folytatólag a collegiumban fog végeztetni. A sárospataki főiskola tanári kara — képviselők által nem vehetvén részt az ünnepélyben — megbízta az akademiai és közigazgatót, hogy a testvér-collegiumot ez ünnepély alkalmából a legmelegebben üdvözölje. Mi is őszinte szívvel kívánunk hosszú virágzást a missiói pontra helyezett tanintézetnek!

— **Az erdélyi egyházkerület** szeptember 28-tól október 2-ig tartott közgyűlésének egyik legnevezetesebb mozzanata volt maga a püspöki jelentés, a mely az egyházi élet fellendüléséről s bizonyos jótékony közszellemnek folyvást hódító munkásságáról tanúskodik. Hálásan ismeri el, hogy e biztató jelenségek több szerencsés tényező közrehatásának következményei; a koronás király, a nemzet s az egyetemes ev. ref. egyház szinte versenyezve áldoztak erdélyi hitsorsosaink jobblétért. Azt meg már mi tartozunk elismerni, hogy a jó eredményben magának a fáradságra és áldozatra is mindenkor kész püspöknek is igen nagy része van, a ki mindenütt ott terem, ahol a baj mutatkozik, ahol lelkesíteni, örülni, építeni, békíteni kell. A körlelkészségek szervezésében már idáig is szépen előrehaladt; tengődő egyházakat, összeomlott templomokat emelt ki inséges helyzetökből és reményt ébresztett ott, ahol közel volt már a kétségbeesés. A jövőtől annyivalinkább több jót vár a jelentés, mert feltételezi, hogy az egyetemes egyház jövőre még bővebben fogja osztani az adományt az erdélyi szegény egyházak számára. Sokat vár a domesztikai segélyezés új módjától, különösen az u. n. *Szász Domokos*-féle indítvány elfogadásától, a mely bizonyára erdélyi hitsorsosaink helyzetének szemmel tartásával készült. A biztató jelek között említi a jelentés a „*Protestáns Irodalmi Társaság*“ szervezkedését, sőt állítja — a mit mi is ezúttal hallunk először — hogy a fölmerült ellentétek kiegyenlítésére kilátás van, s a társulat működési programmjának végleges megállapítása lehetővé fogja tenni a közös cél érdekében az erők osztatlan tömörülését. Az erdélyi evang. reform. egyházkerületből — ugyancsak a jelentés szerint — 241 tagja van idáig a társaságnak. Az «Erdélyi Magy. Közművelődési Egyesület»-hez való viszonyuk nem látszik világosnak a jelentésből s a napi lapokba kiszivárgott sovány tudósítások úgy tüntetik fel a kerületet, mintha elmulasztott volna valamit a közművelődési egyesület irányában a gyülekezetek kárára. A már eddig megjavított templomok és iskolákon kivül még 40 templom, 58 iskola, illetőleg papi és tanitói lak várja a javitó kezet s ez a javítás 180,000 frtot fog felemészteni. A jelentésnek bizodalma van ahoz, hogy a megindult közlelkesedés minden romot fel fog építeni, sőt egészen új alkotásokra is képes leend. Jó véleménynyel van a jelentés a theol. tanintézet felől is, a melyben egyik tanár, *Keresztesi József* — közsajnálatra — betegen sinlődik s a tanerő szaporítása vált szükségessé. Egy ideig e baj el van oszlatva azáltal, hogy *Józsa Zsigmond* papjelölt theol. magántanári vizsgára bocsáttatott és egyhangúlag képesíttetett. Ő hazai ev. ref. egyházunkban a legelső magántanár. Feltűnő nekünk, hogy a vizsgázott ifjú elfogadott értekezése idáig sehol sem jelent meg; pedig közrebocsátása már azért is kívánatos volna, hogy látnánk a mértéket, a melyet a Királyhágón túl az írásbeliekre nézve alkalmaznak. A mult iskolai évben 67 theologus volt Enyeden, a kik közül 18 állott szigorlatot. A mult évi építkezési kiadások összege felülhaladja a 120,000 fortot; az alapitványok és adományok összege pedig a 95,000 frtot. A jelentés melegen emlékezik meg az egy év alatt elköltözöttekről (Magyarósi József és Szász József, nyugalmazott esperesek), s különösen *Trefort* miniszterről. A gyűlés folyamán kiderült, hogy a tanügyi bizottság nem készítette el az évi jelentést, a mi méltó megbotránkozást szült; továbbá *Szeremley Lajos*, rendelkezés alatt álló kir. tanfelügyelő, papi oklevele alapján, a *Szász Károly*-féle példára való hivatkozással, pályázatokra bocsáthatónak ítéltetett; a Szász Domokos-féle indítvány a *közalap-kölcsönökre* nézve elfogadtatott több életrevaló indítványnyal együtt. A szeptember 30-dikán tartott papszentelésen 22 ifjú lelkipásztor jogosíttatott fel az Úr igájának hivatalos hordozására. A gyűlésen a püspök mellett *br. Bánffy Dezső*, az utolsó napon pedig *Lészay Ferenc* főgondnok elnökölt.

— **Az ágostai ev. egyház egyetemes közgyűlése** a nemzet általános érdeklődése között folyt le a mult héten Budapesten, *br. Prónay Dezső* elnöklete alatt. Előzőleg a bányakerületi közgyűlés vonta magára a közfigyelmet a panszláv-kérdés megbolygatása által. Interpellálták *Szeberényi* püspököt, a ki egy pánszláv gondolkodású tanítót önkényileg részesített nagyobb segélyben; majd miután Sz. püspök tisztázta magát, a dunáninneni panszlávok egyik fejét támadták meg, t. i. *Mudrony Pált*, a ki az oroszok megtérésének 900-ik évfordulójára rendezett *kiewi* panszláv-jellegü ünnepélyen — esperességi felügyelő létére is — részt vett. A bányakerület elhatározta, hogy ezt az esetet, fegyelmi ügynek minősítve, az egyetemes gyűlés elé viszi. Úgy is történt. A megtámadott *Mudrony* erélyesen védelmezte magát és tüntetőleg beszélt szláv érzelmeiről, tiltakozva az ellen, hogy az ő személyes ügyét neki, mint esperességi felügyelőnek tulajdonítsák be. A fegyelmi vizsgálatot azonban a gyűlés elrendelte, s azt is elhatározta, hogy az anyakönyvek, jegyzőkönyvek ezután magyar nyelven vezetendők, csak a dunáninneni kerület egyes gyülekezetei képezhetnek kivételt, püspöki engedély mellett. Az egyházi bíróságok szervezése tárgyában bizottság neveztetett ki, a mely a mi bizottságunkkal együtt fog működni stb.

Pályázatok.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *ungi* egyházmegyéhez tartozó *kis-dobronyi* egyház megüresedett lelkészi állomására, pályázat hirdettetik.

Ezen egyház évi jövedelme terményekből, földbirtokból 750 frtra megy és így III-ad osztályú.

Pályázati kérvények *nt. Makay Dániel* esperes úrhoz, *Ungvárra* intézendők.

Pályázati határidő november hó 15-ik napja.

Miskolc, 1888. október 1[illegible]. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben a *felsőzempléni* egyházmegyéhez tartozó *magyar-izsépi* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen lelkészi állomáshoz kötött jövedelem, föld, rét, terményekből, jó gazdálkodás mellett 600 fortra tehető, és így a negyedik osztályú egyházak közé tartozik.

A pályázni kívánók, kérvényüket nov. hó 10-dik napjáig adják be, *nt. Kálniczky János* esperes úrhoz, *Mihalyiban*, u. p. Legenye-Mihalyi.

Miskolc, 1888. október. 9. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 43. szám. Sárospatak, 1888. október 22.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egyik legfőbb pénzügyi érdekünk.» *Újj István.* — «Tanügyi mozgalmak külföldön.» *Fábriczy János.* — «A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.» (Vége). *Rácz Lajos.* — «A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye határozata az illeték-egyenérték ügyében.» — «Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.» *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

Egyik legfőbb pénzügyi érdekünk.

A ki egyháztársadalmunk pénzügyi viszonyairól, s azok között főképen legfőbb pénzügyi érdekünk, a közalap pénzeinek hasznosítása és gyümölcsözővé tétele felől akar szót emelni, annak mindenekelőtt be kell ismernie, hogy bármily üzleties szagúnak tetszik is, mégis igaz az, hogy egyik világmozgató erő a „*pecunia*“ és hogy az csakugyan „*nervus rerum gerendarum.*“ Ez igazság kénytelen-kelletlen elismerése mellett kísérlem meg szemlét tartani egyik legfőbb pénzügyi érdekünk felett.

Ha egy társadalmi kör finánc-dolgai csak abból állnának: elrovatolni a bevételeket, kivonni belőle a a kiadásokat és közönyösen megnyugodni a plus-minus különbözeten, akkor nem sok szó férhetne valamely kör pénzügyi viszonyaihoz; nem sok talentom kívántatnék egy állampénztár pénzügyi vezetéséhez sem. De egyháztársadalmunkban, hol teremteni kell sokszor semmiből, hogy fedezve legyen a szükséglet; hol forgatni kell tudni a ténylegest, hogy fedezve legyen kétannyi nemleges: itt nem csekély finánceképesség, s még több jóakarat kívántatik meg bizonyos tervszerű pénzügyi politika behozatalához.

Pedig pecunia est nervus rerum gerendarum!

Már a reformátorok oekonomiai elveinek egyikét képezi a küljavaknak, a vagyonnak sokkal nagyobb mérvben való méltányolása, mint az az addig uralkodott középkori scholastikus nézletirányban létezett. De azért egyházi életünk anyagi rendezettségével vagy épen bizonyos határozott irányú és tervszerű pénzügyi politikával egyháztársadalmunk egész multjában sem igen dicsekedhetik, sőt, mintha nem is lett volna reá szükség, a míg ama kifogyhatlannak hitt adóalap, a a hívek buzgósága volt a forrás, a melyből közszükségleteinket meríthettük; de mióta emez egykor szűzföld hovainkább kihasználttá vált, szükségessé lett bizonyos tervszerű pénzügyi politika behozatala, hogy fenmaradásunkat biztosíthassuk és hogy kielégíthessük azokat az ígényeket, a melyeket az emberekkel való szoros érűlközés folytán a társadalom táplál a lelkészi állomással szemben.

Épen a tizenkettedik órában, akkor, a midőn a jelek már nagyon is ismeretesekké kezdtek válni; a jelek, melyek azt mutatták, hogy sok kis egyházunk önerejéből fel nem állhat: akkor alakúlt meg országos egyházi pénztárunk. Megalakúlása egy «ezüstpillantása» volt társadalmi életünknek s jövő életképességünknek; egy varázsütésű pillanat. Mert míg hazánk történetében — mint tudjuk — egy hosszú századon túl élt, mint pium desiderium, azon közóhaj, hogy a gazdászat, ipar, a kereskedés elárvúlt ügyeinek felsegélésére egy *országos pénzalap* szerveztessék: nálunk egy éj termékenyítő harmata, mondhatni, egy hajnal derűlt sugára megteremté az alapot. Most már csak conserválni, gyümölcsöztetni, haszonnal forgatni kell a meglevőt. Vagy nehezebb volna ez, több erélyt, több buzgóságot kivánna ez, mint az alkotás? Ezt ne mondja senki!

Gyümölcsöztetni a meglevőt hasznos befektetések által: ez célja; tervszerű pénzügyi politikát hozni be egyházi háztartásunkba: ez intentioja a javaslatnak, a melyet egyik jeles főpapunk, *Szász Domokos* ismeretes pénzügyi indítványában tett. Célt tűzni pénzügyi törekvéseink elé, céltudatossá tenni messze kiható hatásában e legnemesebb intézményünket, mely eddig irány és elv nélkűl segélyezett, elégnek tartva alapúl: „*ora,*“ holott a szükséges alap csak az lehet: „*ora et labora.*“ Vagyis: adni oda, ahol megvan az életfentartó erő; nem sírba ásni, nem eltemetni, de gyümölcsöztetni az adottat, hogy majdan öntermelte gyümölcseit érettebben élvezhesse; élvezhesse soká, talán örökre. Ez előnye a javaslatnak, a mely a mai *elforgácsolva segítő módszerrel* szemben elfogadtatást kér, s hiszek az atyák bölcseségében: elfogadtatni fog.*

* A tiszáninneni kerület többsége az eddigi segélyezési módot kívánja fentartani. *Szerk.*

Hiszek az atyák bölcseségében, hogy az alap megteremtésénél kimondani is alig mert regenerálását egyházunknak, egy tervszerű pénzügyi munkálat által elérendi annyiban, hogy sok, elsűlyedésnek indúlt egyházunkat a végenyészettől megmenti, sőt életképessé teszi az által, hogy megadja neki az alapot, a melyen újjászervezheti magát; az alapot az önteremtéshez, hogy újjáteremtve magát, s ezáltal életképességet nyerve, benne az örökös segélykérők száma egygyel kevesebb legyen.

Dehát, kik is legyenek e kölcsön-operatio első segélyezettjei? Azok, a kik maguk is hoznak magukért áldozatot, hogy felmaradhassanak. Oly egyházakat segélyezni bűn, a hol csökönyös lanyhaság uralkodik az egyházfentartás szent munkájában; ott nem segélyezés, hanem affiliatio a gyökeres orvosszer, mert a koldust segíteni, hogy koldus maradjon, lehet jótétemény, de nem tervszerű eljárás. E végből, hogy felismerhető legyen: kik az igazi szegények, az igazi segélyre szorúltak és segélyre érdemesek: egyöntetű becslési rendszer alapján leendő összeírás válik szükségessé, mégpedig a lelkészségeknél a chárták alapján, azok értékének a ténylegesen befolyó jövedelmek szerinti felbecsülésével. Mert a *mostani segélykérvények alapjául felvett kataszteri tiszta jövedelmek után való felbecslése a lelkészi állomásoknak, a legszembeszökőbb visszásságoknak lett eddig is okozójává,* amennyiben nem egy helyt, vagyis mindenütt, ahol inkább földbirtokon nyugszik a lelkészi chárta, többszörös különbözetet mutatott fel a tényleges jövedelem a kataszteri tiszta jövedelemmel szemben. Példáúl, hogy csak egyet említsek fel, tudok oly egyházat, a melynek lelkészi chártájában 4 hold legelő van, a melynek, mint legelőnek, kataszteri tiszta jövedelme alig mehet felebb 8—10 forintnál, s midőn én a legutóbbi chártafelbecslések alkalmával, mint egyik chárta-becslőbiztos kérdeztem e 4 hold legelő jövedelmét élvező lelkésztársamat, hogy mire becsűli annak a 4 hold legelőnek évi jövedelmét, ő 120 frtra becsülve mondotta be. Világos tehát, hogyha igazi alapra akarunk szert tenni, minden chárta a tényleges helyi viszonyoknak megfelelőleg, a helyileg uralkodó bérleti viszonyok alapján becsültetendő fel; így adván tiszta, realis értékű feleletet, azon kérdésre, hogy képes-e egy lelkészi család fentartására, vagy ha nem és arra érdemes, mennyi segélyre szorúlt?

Magasztos dicsekedésünknek, országos közalapunknak, legfőbb pénzügyi érdekünk, egyházaink megmentésére ily alapon irányúló gyökeres javítását várom én élő bizodalommal az atyák bölcseségétől, a ki hiszek az atyák bölcseségében!

Újj István.

—:-:—

ISKOLAI ÜGY.

Tanügyi mozgalmak külföldön.

Külföldön három erőteljes mozgalom szólítja éberségre és tettleges részvételre a tanügy embereit: egyik a népiskola anyagi viszonyainak rendezése a tanpénz beszűntetésével és a tanítók díjazásának állami támogatásával; másik az a küzdelem, melyet az ultramontánok reactiója indított meg; harmadik mozgalom pedig a tanterv s tanmód paedagogiai hátrányainak elhárítására irányúl.

1. Berlinben, több módosítás után, véglegesen megállapíttatott az *iskola-tehermentesítési törvény.* E törvény egyik része a népiskolai tanpénzről, másik része a tanítók díjazásának állami támogatásáról intézkedik. A tanpénzre vonatkozólag a kormány előterjesztése így szól: 4. §. «A tanpénz további szedésének nincs helye.» A képviselőház e tétel módosítását s kiegészítését kívánta egyebek közt azért, mivel általános tanpénz-mentesség mellett az iskolábajárás csökkenésétől tartott; továbbá mivel a tanpénz-mentesség a fennálló iskolaszervezetet igen sokfélekép módosítaná, amennyiben az iskolaterhek viselése tartományok s felekezetek szerint tényleg különböző és törvényesen rendezve nincs. A képviselőház toldalékkal látta el a kormány idézett előterjesztését. E toldalék értelmében azon tanulók fizetnének tanpénzt (Schulgeld), a kik nem saját kerületök iskoláját látogatják; és azok az iskolák szednék azt, a melyekből a tanulók a tankötelezettség sérelme nélkül elmaradhatnak és oly iskolába léphetnek, ahol tanpénz nincs.

Ez utóbbi toldalékban méltán a szegény-iskola életbeléptetését látta a berlini tanító-egyesület és a porosz urak házának többsége. A tanító-egyesület felszólalása nem maradt sikertelen. Az urak háza folyó évi május 16-iki ülésében dr. *Miquel* főpolgármester szólalt fel az iskolapénz beszüntetése mellett és a szegény-iskola életbeléptetése ellen. «Abban a véleményben vagyok — úgymond — ha az alsó néprétegeket tehermentesíteni akarja az ember, akkor a tehermentesítésre jobb mód nem található, mint a minő az iskolapénz beszűntetése.» «Én soha nem helyeselném a szegény iskolák életbeléptetését.» «Az iskolapénz (mint azt a képviselőház ajánlja) csak félig s csak részben van beszűntetve; kedvesebb volna előttem, ha következő alapelv következetesen végrehajtatnék: az iskolaterheket ne a családatyák viseljék, hanem azok közteherré legyenek, amennyiben állami intézmény fentartására szolgálnak; így ki volna zárva annak lehetősége, hogy az iskolapénz részben még érvényben maradjon. Azonban vigasztalom magamat azzal a gondolattal, hogy az iskolapénz beszüntetésének nagy lépése mellett, a még fenmaradt rész is csakhamar tarthatatlanná válik és mi az iskolapénz teljes beszüntetéséhez fogunk jutni.» Az urak háza Miquel felszólalásához közeledve, a javaslat módosítását ajánlotta, mire mindkét ház megegyezése mellett, a *„Népiskolai teher-törvény“* létesült.

E törvény főbb tételei a következők: a) Az állampénztár évi adománynyal (Beitrag) könnyíti a népiskolák fentartását, mely adomány évi 400, 200, 150 márka (rendes tanítók számára) és 100 márkának (segédtanítók számára) negyedévi részletekben történő fizetésében áll. A fizetések a tanító bárminemű hivatalos jövedelmének gyarapítására szolgálnak (készpénz, lakás, fűtés, földmívelés). b) Ezentúl nem szedetik *iskolapénz* a népiskolákban. Kivételképen megengedtetik, de csak oly gyermekek részéről, kik nem azon kerületből valók, a melynek iskolájába járnak; továbbá annyiban engedtetik meg, amény-

nyiben az állami adomány (lásd fentebbb) talán nem fedezné az eddig szokásos iskolapénzt, vagy pedig amennyiben iskolapénz nélkül a köz- és iskolaterheknek nagymérvű emelése volna szükséges. c) Ahol eddig az iskolapénz a tanító jövedelmének kisebb-nagyobb kiegészítését képezte, ott a tanítónak az iskolapénz helyett ennek legutóbbi három évről megállapított átlagos értéke fizetendő, mint készpénzbeli jövedelmének egy része. d) Jelen törvény 1888. október 1-től lép érvénybe.

A porosz törvénynek iker-testvéreként tekinthető az az indítvány, mely a *würtembergi képviselőház* elé minden pártbeli 44 képviselő aláírásával terjesztetett. Következőleg hangzik: «Tekintetbe vevén azt, hogy az országnak jelentékenyen több bevétele volt a birodalmi pénztárból, alulírottak a következő indítványt tenni hajlandók: vétessék fontolóra, ha vajjon a népiskola költségeit részben ne vegye-e át az állam.»

A népiskola anyagi terheit könnyítő törekvések sorába teendő az az új esemény is, hogy *Bismarck*, birodalmi kancellár, a birodalmi készletből *5000 márka segítséget* adott a kézimunkák terjesztése érdekében keletkezett német egyesületnek. «Ez egyesület (mint a Rheinische Blätter említi) feladatúl tűzte ki a német ifjúság nevelését gyakorlati értékű munkában, amennyiben a hazánkban uralkodó egyoldalú értelmi képzés ellenében az emberi természet produktiv oldalának kiképzése mellett is szót emel. A birodalom részéről történt támogatás okai a munkaoktatásnak népgazdászati és socialis jelentőségében keresendők, mely jelentőségét az egyesület elnökei fejtették ki ez év elején a belügyi birodalmi kormányhoz benyújtott emlékiratban. Ily törekvések elismerése és támogatása a birodalmi legfőbb hatóságok részéről, különösen pedig a birodalmi kancellár úr részéről, valószínűleg csakhamar örvendetes lendületet ád ama törekvéseknek.»

2. «Sok jel arról tesz bizonyságot, hogy a népiskola szekerének mai irányát feltartóztatni és visszafordítani szeretnék némelyek. Mindenféle eszközökkel ellene működnek az iskola szabad fejlődésének és önállóságának.» Poroszországban az *iskola ellen* tavaly megizent harcot ez évben megindította Windthorst képviselő és pártja. E harcot a «Rheinische Blätter» a következőleg jellemzi: «Windthorst úr és társai azáltal akarják céljokat elérni, hogy minden módon akadályozni és nehezíteni törekszenek a szabad tanítási működést, a tanítók egyesülését; az iskolai hűséges fáradozást hibáztatják, az iskolának paedagogiai elvek alapján történő szervezését támadják, gyanusítják és porba húzzák. Az iskoláról legkedvezőtlenebb s egyszersmind legalaptalanabb ítéletek terjesztetnek a végett, hogy a néptanítókat a közbecsüléstől megfoszszák és az iskolának életreszóló jelentőségét csökkentsék.» Ez iskolaellenes párt egyik híve, Schorlemer-Alst, a képviselőházban kicsinylőleg szólt a jelenkori tanítókról s magasztalta a régieket, mint a «kik szerény sorsukkal meg voltak elégedve és nem ismertek nagyobb és szebb feladatot a gyermekek tanításánál,» holott a jelenkoriaknak ez «kellemetlen mellékfoglalkozás.» Úgy látszik: Schorlemer-Alstnak is kedves a középkori állapot, melyet pártjának szelleme visszaidézni óhajt. Tramm, képviselő, a tanítók védelmére kelt, s egyebek közt ezt mondá: «Nem kell annyira terjeszkednünk, hogy Sadovát a német néptanítók által meghódítottnak ismerjük el, de azt tudjuk, hogy ők hű kötelességteljesítéssel munkálkodnak a német nép művelésén s ezzel az összes német érdekek előmozdításán. És ha most talán itt-ott elégtelen díjazás miatt elégedetlenség uralkodik s óhajok hangzanak fel, azért még nem állítható az, hogy a német néptanító nem a régi többé; sőt meg vagyunk győződve arról, hogy épenúgy teljesíti kötelességét és feladatát, mint régebben tette.» Tramm felszólalását Knörcke képviselő egészítette ki, tiltakozván egynémely kinövéseknek az egész tanítóságra hárítása ellen és «a régi tanítók minden becsülése mellett elismervén azt, hogy ők a mai tanítóinkkal össze nem hasonlíthatók és, Istennek hála, hogy a maiak paedagogiailag s nemzeti érdekek tekintetében magasabb színvonalon állanak» stb. E támadásokra Schorlemer-Alst vitézül «bagatell-ügynek» nevezte el a tanítóság ügyét s ezzel is kijelentette: mennyire tiszteli és becsüli ő a tanügyet. Egyébiránt maga Goszler, közoktatási miniszter szintén erélyesen visszaútasította a reactionariusok gyalázásait, melyeket a tanítókra szórtak.

Azonban a baglyok nem tudnak kibékülni a világossággal. A porosz centrumpárt *Windthorst* képviselő által javaslatot nyújtott a képviselőház elé; ebben a kormány arra szólíttatik fel, hogy törvényjavaslatot készítsen, melylyel «az egyházaknak és közegeiknek az iskolai vallásoktatás vezetésére vonatkozó joga ismertetik el.» »Főpontokképen a következők vétetnek figyelembe: a) néptanító-hivatalra csak azon személyek hívhatók, kik ellen az egyházi hatóság egyház-vallásos tekintetben semmi *kifogást nem tett*. Ha pedig később emeltetik oly kifogás, akkor a tanítónak nem engedélyezhető többé a vallásoktatás. b) A népiskolai vallásoktatásra jogosúltak kijelölése kizárólag az egyházi felsőséget illeti. c) A vallásoktatással megbízott egyházi közeg fel van jogosítva arra, hogy saját belátása szerint vagy maga intézze a tantervben kijelölt vallásoktatást, vagy a tanító vallásoktatásánál *jelen legyen*, ebbe beavatkozzék és a tanítónak útasításokat adjon, melyeket ez követni tartozik. d) Az egyházi hatóságok *kijelölik* a vallásoktatásra és a vallásos gyakorlatra szolgáló tan- és kézikönyveket, a tantervszerű vallásoktatási tananyag terjedelmét, tartalmát és osztályok szerint való beosztását.» Önkénynek, szeszélynek és methodikai tapogatódzásnak határtalan tere ez a javaslat. A Reichsbote így szól róla: «E határozatok alapján a katholikus pap pöffeszkednék az iskolában és kényekedve szerint intézkednék, anélkül, hogy az állami iskolakormányzattal törődnék.» «Azzal az iskola minden szervezése át volna törve és minden a pap, illetőleg az egyházi előljáró önkényére bízva» stb. «Különben Windthorst javaslatának legcsekélyebb kilátása sincs a helyeslésre, sem a kormány, sem a képviselők részéről. Még a conservativ pártnál is erélyes ellentmondásra talál.» *Goszler miniszter* pedig hű marad nyilatkozatához: «Míg én a mai állásomat elfoglalom, nem fogom engedni, hogy az iskola azon helyzete szenvedjen, melyet eddig elfoglalt.»

(Vége köv.). Fabriczy János.

TÁRCZA.

A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben.

(Vége).

III. A legkülönbözőbb vallásos, bölcsészeti és tudományos okok behatása alatt, a legkülönbözőbb görög és keleti bölcsészeti elemek összevegyítése által előállott alexandriai bölcsészetnek harmadik és legjelentékenyebb, legkifejlettebb, legvirágzóbb ága s hajtása az *új platonismus*. Az új platonismus az ókor végén több századon át uralkodó bölcsészeti és vallásos irány volt; az antik szellem minden ereje ebben egyesült, hogy a régi, virágzó bölcsészeti gondolkodást, még egyszer életre keltse, új erővé és hatalommá emelje, mely képes legyen egy új

világhatalom elleni védelemre, s ha lehet, annak leszorítására; s az előbbi két iránnyal szemben épen az jellemzi az új platonismust, hogy nála az eddigi elemekhez a keresztyénség behatása is hozzájárúlt; ha azzal szembeszállt is, de alóla nem vonhatta ki magát.

Az új platonismus alapítója *Ammonius Sakkas*, ki Kr. u. 200 körül Alexandriában egy bölcsészeti iskolát alapított, melyet *új platói* iskolának neveztek, mivel ez iskola hívei legközelebbről csak Plato tanítványai és magyarázói akartak lenni; legtöbbnyire az ő tanaira mentek vissza, s azokat aztán a legfantastikusabb módon dolgozták fel. Első s legfőbb irodalmi képviselője az új platói iránynak Sakkas tanítványa, *Plotin* (205—270. Kr. u.), ki számtalan műveiben teljes művészettel dolgozta ki a rendszert. Plotin Rómában tanított; sok tanítványa volt, kik őt emberfeletti lény gyanánt tisztelték. Legjelesebb tanítványa *Porphirius* volt (233—304.), ki nem kevesebb sikerrel terjesztette az új irányt. Porphirius tanítványa, *Jamblichus* keleten, Syriában tanított, s az új platonismust fantastikus theurgiával s babonákkal szőtte át. Utolsó jelentékenyebb tanítója az iskolának *Proklus* volt (410—485.), ki Athénben tanított, tanításában dialektikát és rajongást csodálatosmódon egyesítve. A későbbi új platonismusban (Jamblichus óta) mindinkább a mysticismus és babona válik uralkodóvá; theurgia, azaz az istenekre és démonokra varázs útján való behatás, s babona, jóslás, visio foglalta el a valódi bölcselkedés helyét. A kihaló pogányság minden rajongó eleme ide menekült; a tanítók csudákat vittek véghez. Az új platonismusnak Justinian vetett véget, midőn 529-ben az athéni bölcsészeti iskolát bezáratta.

Az új platonismus bölcsészeinek tanai többnyire megegyeznek egymással, legfelebb csak a középlények száma s a rajongás kisebb vagy nagyobb foka szerint különböznek; ezért ez iskola megismerésére elég lesz legfőbb s legobjectivebb tanítójának, Plotinnak tanaival megismerkednünk.

Az új platonikusok Plato híveinek, magyarázóinak vallják magukat; *Plotin* Plato exegetájának mondja magát, s főtörekvése arra irányúl, hogy a platoi értelmi világot részletesebben és pontosabban kidolgozza, s az értelmi és anyagi világ összefüggését, a mit Plato megoldatlanúl hagyott, kimagyarázza. Rendszere fölépítéséhez Plato mellett Aristotelest és a stoicismust, valamint az új pythagoreismust és Philo bölcselkedését is erősen felhasználja.

Isten fogalmának megalkotásánál legközelebbről Plutarchoz és Philohoz csatlakozik s az általok megkezdett irányban halad tovább. Isten transcendentiáját, absolutságát még tovább fejti. A legfőbb lény egy: *az absolut egység (τὸ ἕν)*, s mint ilyen, nélkülöz minden határozmányt; tehát nem a létező *(τὸ ὄν)*, hanem a létfeletti; nem is gondolkozás *(νοῦς)*, mert a gondolkozásnál alany és tárgy különböztethető meg, s ez kettőség; ennél van még valami fensőbb, s ez a föltétlen egység, mely fogalmakkal fel nem fogható, szavakkal meg nem határozható, nyelv által el nem érhető. Csak negative lehet megjelölni, pl. határtalan, végtelen erejű, alaktalan; gondolkodás, munkásság és akarat, élet és lét nélkül való. Ezen őslényt csak három positiv határozmány illeti meg: ő az *első*, az *egy* s a *jó*; de az egy és jó, ez is inkább negativ jelentésű, az egy a sokaságot zárja ki, s másfelől nem magában véve jó, hanem a világhoz való viszonyában, melynek lételt adott. Tehát positive róla csak annyit tudhatunk, hogy isten az absolut ok, hatalom és erő, ő mindennek forrása, minden belőle származik. Az őslény teljessége kicsapott s ebből állott elő a világ. De ez a kiáramlás nem tulajdonképeni emanatio, mert akkor a substantiájából veszítene valamit, úgyde ő magában zárt; ez a kiáramlás úgy gondolandó, mint a napból a fénysugarak kiömlése. Az őslény és az universum ok és okozat viszonyában állanak egymáshoz. Az őslényből kiáramlott lények, az ősforrástól való távolságuk fokozata szerint, folyvást tökéletlenebbek.

Legelsőnek származik az egységből a *nous* (Anaxagoras), a gondolkodás, az értelem, az egységhez igen közel álló szellemi lény, de a ki már a gondolkodó és gondolt ellentétét egyesíti magában; feladata az absolut *ἕν* szemlélete. A nous gondolkodásának tartalmát az eszmék képezik, a concrét lét ősképei (Plato, csakhogy nála az eszmék önállóan léteznek), ezek a nousban, mint egységben *κόσμος νοητός*-ban immanensek. Minden egyes lénynek megvan a maga eszméje (Platonál csak az általános dolgoknak, a genusoknak). A nousból áramlik ki a realis élet elve: a *lélek* és pedig először az általános vagy világlélek, mely az egyes lelkeket is magában foglalja. A lélek a közvetítő az intellibilis világ és a tünemények világa között. A lélek tartalmát az egyes lelkek: *logos*-ok, formák képezik, melyek megfelelnek a nous tartalmának, az eszméknek; maga a lélek a nous fogalma (logos) és erélye.

A lélek is tovább fejlik s előáll belőle a rosz, tulajdonság nélküli *anyag*, a *μὴ ὄν*. Az anyagból a világ úgy áll elő, hogy a formák *(λόγοι)*, melyek ható erőknek tekintetnek, leszállnak az anyagba. Az anyag különben sohase létezik alak nélkül, mihelyt emanál, a logosok azonnal hozzálépnek s formálják; minden test anyagból és logosból áll. A logos-ok áthatják az egész világot, így a világban az értelem uralkodik; a világ szép és jó.

Az egyes lelkek a világlelkekből származnak s hozzá hasonlók; vele együtt uralkodtak a világ felett az érzékiségbe való leszállásuk előtt (praeexistencia), s középen állanak az érzéki és érzékfeletti lét között. Leszállottak a nous-világból, valódi hazájokból a testbe; itt égi eredetükről elfelejtkezve, átadják magokat az anyagnak, s abba mind mélyebben elmerülnek. E miatt az ember valódi feladata e testi világból menekülni, őshazájába visszatörekedni, a testiség kötelékeit lerázni, minden érzékitől megtisztúlni *(κάθαρσις)*, megszabadúlni. Ezen törekvés a lelket mind közelebb viszi az értelmi világhoz, a nous-szal való összeköttetéshez s az ősegység felé való emelkedéséhez. A teljes egyesülés az őslény tiszta szemlélete *(θεᾶσθαι)* által jő létre; itt megszűnik minden fogalom, a gondolkodás és öntudat mystikus extasisba tűnik el, a lélek mámorossá válik s az istennel teljesen összeolvad. Ez a teljes önfeledkezés, a teljes boldogság állapota.

Az új platonismus istenvilága, ha közelebbről megtekintjük, hasonlít némileg a keresztyén háromságtan istenfogalmához. Isten egység (Parmenides), értelem (nous, Aristoteles) és teremtő hatalom (világlélek, stoikusok). De a három isteni lény nem egylényegű, hanem a keleti eszmék befolyása alatt egymásból emanálnak. A legfőbb őslény osztatlan egység, de miután gondolkodással és léttel nem bír, nem tekinthető istennek. Plato istene a jóság, Aristotelesé a gondolkodás volt; az új platonismusnál eltűnik az értelem, isten a meghatározhatlan abstractio, a tiszta semmi. Míg Platonál az istenhez való hasonlóságot a Jó eszméjének megfelelő gondolkodás és cselekedet által érjük el: az új platonismus az istenbe való elmerülést, az emberi lét elfojtását ajánlja.

A logos-fogalom Plotin idejében már otthonos volt a keresztyén gondolkozásban és tanban. Míg a görög bölcsészetben a logos az egész világra kiterjedő, azt átható isteni értelem volt: a keresztyén bölcsészetben concrét alakká lett, határozott személylyé, második istenné vált. Ezen keresztyén bölcsészet székhelye az új plato-

nismus hazája, Alexandria volt; hisz épen a régi bölcsészeti szellemmel saturált keresztyének nem könnyen feledhették a régi vallásos és bölcsészeti tanokat; ha azokat meg nem menthették; legalább egyes töredékeket igyekeztek más alakba öltöztetve, az új tanokba bevinni, azokkal kibékíteni, összeolvasztani.

Igy az új platonismus, a helyett, hogy megállítója lett volna a keresztyénség diadalútjának, inkább áthidalásúl szolgált az új vallásos s az antik bölcsészeti gondolkozás között, átmenetűl az antik műveltségű római és görög világnak a dialektikai fogalomfejlődéseket nélkülöző, egyszerű keresztyén vallás kebelébe, mely a szív minden vágyait, a lélek minden kétségeit megszűntette, új hitet, új világot tárt fel az ember előtt, új célokat tűzött ki az ellankadt, kifáradt emberiség elé. Általa a keresztyénség a görög tudományosságot elsajátította, s így magáról mind tisztább öntudatot szerzett. Mert a keresztyénség istene valódi egysége volt az *egy*-nek, a *jó*-nak s az *értelem*-nek, de életteljesebb, a világgal sokkal közelebbi összeköttetésben állva, mert az atyának gyermeke iránti szeretete egyesíti azzal.

Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye határozata az illeték-egyenérték ügyében.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye folyó évi szeptember 5—6. napjain tartott gyűlésében az alábbi határozatot hozta, melyet közérdekű voltánál fogva egész terjedemében közlünk.

«Az $^{1001}/_{1888}$. számú esperesi körlevél 5. pontjában felhívattak az egyházak, hogy miután az 1887. évi 45. törv.-cikk 4. §: 1. pontja értelmében, *‚oly földbirtoknál, mely valamely vízszabályozó, vagy ármentesítő-társulat kötelékébe tartozó község árterében fekszik, a kataszteri tiszta jövedelemből, a szabályszerű módon megállapított vízszabályozási járulék levonásba hozandó, ha csak ez a költség az 1881. évi XLII. törv.-cikk 7., 14. és 15. §-ai értelmében, a kataszteri tiszta jövedelem megállapításánál már figyelembe nem vétetett,‘* amennyiben az illeték-egyenérték egy vagy más okból, erre való tekintet nélkül rovatott volna ki reájok, felebbezéssel éljenek. Ebből kifolyólag *Kajati Mihály*, tasi lelkész azon indítványt terjesztette az egyházmegyei közgyűlés elé, hogy miután már a felebbezési határidő a legtöbb egyházra nézve lejárt, mivel az érvényben hagyott 1881. évi XXXIV. törv.-cikk 29. §-a értelmében, *‚a fizetési meghagyás kézbesítési napjától számítandó 90 nap lefolyása után beadott felebbezések hivatalból visszautasítandók,‘* holott alig van egyházunk, a melynek felebbezéssel élni ne kellene, már pedig azzal a legtöbb egyház nem élt, részint az érintett szakasz nem ismerése, részint az illetékkiszabási hivatal azon eljárása folytán, hogy az egyház, lelkész és tanító javadalmát képező földbirtok után, az illeték-egyenérték egy íven s egy összegben rovatott ki, minden tekintet nélkül még azokra is, a kik eddig az 1881.évi XXVI. törv.-cikk 24. §. *f)* pontja értelmében, mint a kiknek évi tiszta jövedelmük a 400 frtot meg nem haladja, illetékmentességet élveztek; mely eljárás azon gondolatnak adott helyet, hogy e törvényszakasz kedvezménye ezután csak azon esetben adatik meg, ha az egyház, lelkész és tanító jövedelme *együttvéve* nem haladja meg a 400 frtot; tekintve azt, hogy ezek folytán egyházaink, az 1887. évi XLV. törv.-cikk 8. §: utolsó bekezdésének rendelkezése szerint, egész 10 évig igazságtalan megadóztatásnak lesznek kitéve: eszközölje azt ki valamely úton a nagytiszt. egyházmegyei gyűlés, hogy az egyes egyházak felebbező kérvényei az illetékes hatóságnál elfogadtassanak s figyelembevétessenek.»

Egyházmegyei gyűlés ez indítványt teljes mértékben magáévá teszi, s miután alig van egyházunk, a mely vagy a *Tisza- vagy a Nyírvízszabályozó-társulat* kötelékébe ne tartoznék, tehát tetemes vízszabályozási költséggel megterhelve ne lenne: az összes egyházak elöljárói utasíttatnak, hogy amennyiben a fentebb érintett törvényszakasz szerint, illeték-egyenértékük kirovásánál az évenkinti vízszabályozási költség bármi okból figyelembe nem vétetett, továbbá az egyház, lelkész és tanító *tiszta jövedelme*, külön-külön véve, a 400 frtot meg nem haladja, az illeték-egyenérték helyesbítéseért, illetve annak törlesztéseért, a debreceni m. kir. illetékkiszabási hivatalhoz, bélyegtelen kérvényben a legsürgősebben folyamodjanak, mivel remélhető, hogy a kérvények, e fontos okok mellett, ezúttal is figyelembe vétetnek, mint ahogy ez elmúlt 10 éves időköz alatt, a törvényes határidőn kivül is, az egyházmegye biztos tudomása szerint, figyelembe vétettek. Amennyiben pedig ez eljárás eredménytelen volna, azonnal tegyenek jelentést az esperesi hivatalhoz, hogy aztán az elútasító végzésre hivatkozva, a további lépés megtehető legyen. Mert, hogy az illetékkiszabási hivatal eljárása zavarba ejtő, sőt erőszakos volt, világosan igazolja *Vas Mihály*, gégényi lelkész előadása, melyszerint, dacára annak, hogy a bevallási ívben jelezte, hogy az egyháznak, az egyház javadalmára szolgáló földek után, 19 frt 87 kr kataszteri tiszta jövedelemmel szemben, évenkint 67 frt 76 kr; a lelkészi földek után, 53 frt 52 kr kataszteri tiszta jövedelemmel szemben, 71 frt 14 kr: a tanítói földek után, 18 frt 84 kr kataszteri tiszta jövedelemmel szemben, 25 frt 84 kr *ártéradót kell fizetni*, tehát tulajdonképen, ezek levonása után, illeték-egyenértékkirovásra alap nincs, s ezt a községi előljáróság is igazolta: mégsem vették azt figyelembe, s az összes 92 frt 23 kr kataszteri tiszta jövedelem után *7 frt 36 kr*, vagyis, a mint a törvényben meg van állapítva, a kataszteri tiszta jövedelem húszszorosának $^4/_{10}\,^0/_0$-a *az egyházra kivettetett*. Ő azonban, dacára ennek, felebbezett, s így ez összeg, miután a vett utasítás folytán a szolgabíró által hitelesített bizonylatban kimutattatott, hogy sem a lelkésznek, sem a tanítónak évi *tiszta jövedelme* (a föld jövedelme gyanánt a kataszteri tiszta jövedelem, a termény jövedelme gyanánt az arra teljesítendő mindennemű költség levonása után felmaradt érték iratott) a 400 frtot meg nem haladja; továbbá, hogy a fentebbi ártér-terhek valóban fennállanak: az egyház terhéről, a debreceni magyar kir. pénzügyi igazgatóság folyó évi augusztus 1-én kelt $\frac{36656}{\text{VI. a. } 1888}$. számú végzésével teljesen töröltetett.

Hasonló eljárást tanusított az illetékkiszabási hivatal azon egyházakkal szemben is, melyeknek terhéről az illetékegyenérték, az 1881. évi 26. törvénycikk 24. §-a f) pontja értelmében töröltetett. Nevezetesen: a *berkeszi* lelkész és tanító terhére kirótt illetékegyenérték, ez alapon, a *debreceni pénzügyi igazgatóság* 1887. évi junius 14-én, tehát csak a mult évben kelt $\frac{22905}{\text{VI. c. } 87}$. számú végzésével töröltetett; s dacára annak, hogy erre az ez évi bevallásban hivatkozás történt, az illetékegyenérték újra kirovatott s ma is követelés alatt áll.

Látva már ezen körűlményeket, egyházmegyénk erkölcsi kötelességének tartja, a törvények tömkelegében járatlan s a hatalomnak visszariasztó eljárása által elnémított egyházaknak védelmére kelni. Mi célból, az egyházi előljáróknak adott fentebbi utasítás fentartásával, felkérni határozza a főtiszt. egyházkerületet, hogy e csak-

nem az egész ország egyházait érdeklő fontos ügyet tegye tanácskozás tárgyává, s ha arra szükség leend — tekintve a felettébb nagy károsodást, melynek egyházaink ez esetben elébe néznek — a konvent útján intézzen kérelmet a pénzügyminisztériumhoz, hogy az illetékes hatóságok által, az egyházaknak, illetékegyenérték helyesbítés vagy törlés tárgyában beadott kérelmei, az erre kitűzött határidőn túl is elfogadtassanak.

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.

V.

1752. Martius 22. Ragyistyáni gyűlés.

Féli Dániel, surrogatus jegyző, hihetőleg azon jó feltétellel hagyott itt jegyzőkönyvünkben hat lapot üresen, hogy majd vagy ő vagy más utólag be fogja írni a három évről hiányzó gyűlési határozatokat. Semmi sem lett a jó feltételből.

1. Assessorokká választattak e gyűlésen: *Kádas Mihály, Miskolczi Mihály*, rimaszombati első pap; *Esztergomi Zsigmond.*

2. *Jósvai Ferenc*, főjegyző, gyengélkedése miatt leköszönvén, helyére *Miskolczi Mihály*, aljegyző választatott.

3. *Ifjú Tsétsi János*, alsó-szuhai papot meghívta Megyaszó, de az abauji traktus ennek ellene mondott. Ekkor Megyaszó a superintendenshez és a többi traktushoz fordúlt, kérve, hogy a jövő egyházkerületi gyűlésen panasza felvétessék és orvosoltassék. Borsod e helyen kimondja, hogy az ő beleegyezésével a superintendens berendelheti Tsétsit Megyaszóra.

4. *Közvégzés.* A gyűlésen meg nem jelenő assessorok helyét a szomszéd papok supplensül betölteni kötelesek.

5. *Berzéthe Dobai Józsefet, Alsó-Szuha Kérészi Zsigmondot* papjául beviheti.

6. *Árvai*, mássánt *Samu György*, volt jánosi rektort, saját neje fajtalansággal vádolván: miután magát nem tisztázta, a dislokálásnál örökre mellőztessék.

1752. Junius 27. Igaz Sámuel, jegyző. Sajó-Szentpéteri gyűlés.

1. *Miskolczi Mihály* meg sem jelent assessori esküt letenni. A főjegyzőséget visszautasítja.

2. A senior részére keresni kell forrást, hogy a generalis synoduson napi díjat kapjon.

3. Ha a *„charitatumok“* kezelését *Tokaji György* nem vállalja el, bízassék meg ezzel *Szalai Sámuel*, a miskolci iskola kitűnő rektora, kéréssel és teljes bizalommal.

4. A gyűlésen meg nem jelent assessorok megrovatnak.

1752. November 22. Zilizi gyűlés.

1. *Esztergomi Zsigmond* az assessori esküt letette, eddig őt ebben gyengélkedése gátolta.

2. A kegyadományok, charitativumok gyűjtése szorgalmaztassék. Az alsó vidéken *Szalai Sámuel*, a felvidéken *Sarai Gábor*, rimaszombati második pap bizatik meg; a bevételek és kiadásokról számolni kötelesek lévén.

3. *Diószeghi János*, lelkész, Ecsegre minden bekebelezés s esperes híre-tudta nélkül jövén be, az egyházmegyéből kitiltatik (idézve Can. Trans. XIII.).

4. Az *ecsegi* egyház ellen következő végzés hozatott: «Minekutána az ecsegi eklésia a venerabilis tractushoz való engedetlenségét és a szent rendelésnek megútálását nyilvánvalóvá tette volna; hogy ennek a maga rendetlenségének és vakmerőségének érdemlett büntetését elvegye: a maga predikátorától és az egyházi minden rendbeli szolgálattól a jövő gyűlésig megfosztatik.[1]

5. *Hejczei István*, tractualis dékán számadása megtörtént. Volt a pénztárban 133 frt 30 kr; absolváltatott.

6. *Zilaji József* és *Elek Éva*, viszálkodó házasok, a gyűlés előtt kezetfogván, kibékültek.

1753. Február 13. Kazai gyűlés. Őri Pál inspector, elnök.

1. Az első pont ki van húzva. Amennyire ki lehet venni, erős támadás akart lenni a superintendens ellen. Hihetőleg az ecsegi ügyben lépett fel keményen, melyet időközben egyenlíthettek ki; a megszelidített határozat minden előterjesztés mellőzésével így van:

«Megbízattak *Ragályi Zsigmond* és *Szathmári K. György* urak, hogy írott alázatos instantzia mellett kérjék meg a superintendens urat, hogy jövőre hasonló beavatkozásoktól magát megtartóztatni méltóztassék.»

2. *Téglási János*, több éven át volt losonci lelkész, folyamodván, bekebeleztetik.

3. Jósvafői pap, *Deli András* családja convertálván, maga is elbocsáttatott; helyére *Ardai Sámuel* rendeltetett.

4. *Hejtzei István* 12 évig híven folytatott dékáni hivatalától felmentetett, helyére *Ardai Sámuel* választatott.

5. Peres ügyben egyik biztosúl *Szentpéteri János* küldetett ki.

6. *Szikszai János*, bejei papról van említés téve.

1754. Február 18. Ongai congregatio. Praeses F. Őri Pál, inspector.

1. A helyosztó gyűlés eddigi gyakorlata módosíttatott, mivel az sok zavarral, prostitutiokkal járt. Forma szerint való tárgyalást hoz be a gyűlés.

2. A *darnyai* leányegyház folyamodására ítéltetett: nem engedtetik meg az újítás, marad a régi gyakorlat.

3. *Bánhorváti* a vékát, melylyel eddig a papot és iskolatanítót fizette, változtatni akarná; meg nem engedtetik.

4. A *kaki cseheknek* instantziájokra végeztetett: minthogy a kemencei és többi tót eklézsiáknak inspectioja főtisztelendő superintendens uramra vagyon bízva: arra nézve mi is ő kigyelme híre-tudta nélkül az instansok kívánságának eleget nem tehetünk.

1754. Martius 7. Sajó-Szentpéteren tartott dislocatio, melyre kilenc assessor deputaltatott.

Részletes jegyzőkönyvet a változásokról itt vezettek először. Az iskolatanítókról még most sincs szó, pedig az ő elhelyezkedésök is itt történt. Többi közt:

1. *Sarai Gábor*, rimaszombati második papról van megírva, hogy lemondván, *Csabai János* választatott Hernád-Németiből. Ide viszont Sarai Gábor ment, tehát ahol jónak és kivihetőnek ítéltetett, a csere gyakorlatban volt.

Szentpéteri Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik, különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielőbbi teljesítésére.** A kiadóhivatal.

— **Gyászhirek.** *Gondol Kálmán*, s.-ivánkai helyettes lelkész, folyó hó 3-dikán, hosszas betegség után, életének legszebb idejében, 24 éves korában meghalt. Csak

[1] Ez az első magyar-szövegű, nagyon is kemény és korjellemző egyházfegyelmi határozat a kivonatolt jegyzőkönyvben.

egy évvel ezelőtt került ki az iskolai falak közül, de e rövid idő alatt is kiérdemelte úgy ismerőseinek, mint az egyház híveinek osztatlan szeretét és becsületét. Egyszerű, kevés igényű, de szilárd jellemű és törekvő fiatal ember volt; halála mély részvétet ébresztett iránta mindenütt. A mélyen sújtott szülék nemcsak gyermeköket, hanem öreg napjaik gyámolát is elvesztették benne. Nyugodjanak békében porai! *I. J.*

Egy másik fiatal élet korai kialvásáról is értesítenünk kell olvasóinkat. *Tóth Miklós*, legközelebb *bákai* (Szabolcsmegye) adminisztrátor, főiskolánknak pár évvel ezelőtt még egyik méltó dicsekedése, folyó hó 14-dikén éjjeli 11 órakor, életének 27-dik évében, szintén a túlvilágba költözött. Mikor a múlt júniusban ide jött, hogy a 2-dik lelkészi vizsgát letegye, már ott sárgúltak arcán az enyészet ijesztő vonásai; hangjának siketes zengése s egész szervezete a legfájdalmasabb hatást gyakorolta mindenkire, a ki tudta a boldogúlt ifjú felől, hogy roskadozó porhüvelye milyen nemes, milyen magasba törő szellemet takar. Azt hittük, míg itt volt közöttünk, hogy a szellemi foglalkozásban való túlságoskodása, a folytonos nevelősködés, szakadatlan önképzés s a pályázati versenyekhez való komoly készülődés volt hátrányára testi fejlődésének s reményltük s hitte okvetetlenül ő maga is, hogy a jó falusi levegő reá is, mint sok másra üdítőleg fog hatni s a beteges, vézna ifjú megedződve a gyakorlati élet levegőjében, szép elméleti ismereteivel díszévé válik egyház-társadalmunknak; dehát fájdalmasan csalódtunk s csalódott ő is; mert a testébe adatott betegségre csak egyetlen gyógyító balzsam létezett: a halál. A mint az őszi hervadás megindúlt, ő is érezni volt kénytelen, hogy a húlló levelek közé tartozik és folyó hó 14-dikén teljesen megérve hanyatlott a koporsóba. *Előrben* született, Szabolcsmegyében, 1861-ben; atyját már régebben elveszítette, s édes anyjának, *Böszörményi Eszternek* gondjai és reményei között nőtt s fejlődött egyre többet ígérő ifjúvá a sárospataki főiskolában. Tanárai s tanuló társai kitűnő bizonyságot tehetnek törekvéseinek nemes irányáról s munkásságának eredményéről. Az akadémiai önképző-társaság azzal ismerte el érdemeit, hogy a *„Sárospataki Iffúsági Közlöny“* szerkesztői közé választotta, a tanári kar pedig azzal, hogy méltónak tartotta őt évről-évre jótéteményekben részesiteni s pályája végén a szenior-jelöltek közé felvenni. Sárospatakról Bújba (Szabolcs) ment káplánnak és nevelőnek, majd Bákába rendeltetett s itt érte utól a halál. Őszinte fájdalommal kívánunk áldást kihúlt poraira!

— **Candidatio.** A *sajó-keresztúri* egyház lelkészi állomására kijelöltettek: Maklári Károly tisza-keszii, Vattai István alsó-zsolcai, Novák Sándor cserépfalusi, Sólyom Gyula heő-csabai és Bodon Barna gagy-bátori lelkészek. A választás folyó hó 28-dikán lesz.

— **Ivánka Sámuel sírjához** kegyeletes érzések között zarándokolt ki folyó hó 14-ik napján a főiskola ifjúsága, tanári kara, s a boldogúltnak minden rendű-rangú tisztelője. A gimnáziumi tanulók szép sorban, kettesével, az énekkar saját lefátyolozott zászlója alatt, a tanári kar is testületileg, délelőtti istenitisztelet után, a főiskola udvaráról vonúltak ki, csatlakozván hozzájok az egyház képviselői is. A temetőnek egyik legszebb pontján, a nyugati szélén, a főút mentében álló, szürke, porosz-márvány emlék és szépen rendbeszedett sírhalom körül egész nagy intelligens közönség helyezkedett el. A tanári kar is elfoglalván a síremlékkel szemben neki fentartott helyét, az énekkar dala legott felzendült, a melynek alkalmi szövege a hála és elismerés szavaival boldognak hirdeté a gyermekei között nyugvó apát. Majd *Kun Pál* tanár, a főiskolai közigazgató által ez alkalomra megnyert szónok, mint a boldogúltnak egyik legbensőbb barátja, s érdemeinek az Ivánka-emlékünnepről s a temetési ünnepélyről is ismert méltatója, tüntette fel nehány meleg szóban az ünnepély célját és tárgyát és mondott áldást a most már megjelölt sírban porladozó, de barátainak, tisztelőinek szívében s a hazai ev. ref. énekügy történetében hosszú életre hívatott Ivánka Sámuelre. A beszéd záró szavai után három koszorút helyeztek el a síremlékre, a melyeket a főiskolai ifjúság által felkért leányok készítettek, s az énekkar a «Könnyű legyen a föld hantja» kezdetű ismeretes szép énekkel befejezte a kegyeletes emlékezésnek ezt az egyszerűségében is lélekemelő ünnepét. A ki fáradságos keresményének nagyobb részét a hazai ev. ref. énekügy oltárára hordozta áldozatúl; a ki szegénye volt saját jó szívének s ember-szeretetének: nem érdemelte volna meg tisztelőitől és barátaitól, hogy sírjában jeltelenül hervadjon el, jóllehet ő maga a külsőségeenek határozott ellensége volt. Köszönet, ismételt köszönet azoknak — a kik, mint a boldogúltnak tisztelői és barátai s érdemeinek őszinte méltányolói — az *Ivánka-síremlék* felállításához hozzájárúltak! A megjelölt sírok itt a sárospataki sírkertben, a főiskolai ifjúságnak eme kedvelt tanuló-helyén, némán is beszélnek és tanítanak.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Névkönyve** az 1887—1888. statisztikai adatokból összeállítva, a szokásos formában és rovatokkal 59 lap (8°) terjedelemben, elhagyta a sajtót. Ára 35 kr. Jövőre már, a kerület legközelebbi határozata szerint, némileg változtatott rovatokkal fog e *Névkönyv* megjelenni, a melynek eddigi hiányait rendszerint a hibásan küldött adatok okozták.

— **A papíros korszak.** *Gr. Csáky Albin*, vallás- és közoktatásügyi miniszter f. hó 6-dikán, a középiskolák igazgatóinak tisztelgését fogadva, nevezetes nyilatkozatot tett, a mely részben ítélet is a terhessé vált divat ellen s annak létesitőire. Tudja — mondá a miniszter — hogy túlságos sok az igazgatók bürokratikus munkája s rajta lesz, hogy a *papíros korszaknak* vége legyen. E nyilatkozat bizonyára sokakban támaszt jó reménységet a miniszter működése iránt, különösen azokban, a kik — mint mi — sohasem tudták elhinni, hogy az iskola jó szellemét az utasítások rengeteg §§-ai teremtenék. Tanfelügyelők, tankerületi főigazgatók, igazgatók ma a rovatos ívek rabjai s oda vannak kötve az irodához, ahelyett, hogy szélylyel járván, jót cselekedhetnének. Tisztelettel várjuk a papíros korszak mielébbi eltűnését.

— **A római kérdés be van fejezve.** II. Vilmosnak a pápánál tett látogatása rendkivűl ellentétes találgatásokra adott, és ad még mindig alkalmat. Egy bizonyosnak látszik már eddig is, az t. i., a mit mi előre is kifejeztünk, hogy a német császár csakugyan kellemes helyzetnek találta a pápa fogságát, s meg van győződve a felől, hogy a pápa a maga *főpapi kötelességét* teljesen akadálytalanúl végezheti s a r. kath. egyházra mint olyanra, jelen helyzetében is elhatározó befolyása van vagy lehet. Az által, hogy II. Vilmos *Crispi* miniszterelnököt, a pápai mindenhatóság leghatározottabb ellenségét, a sasrenddel tüntette ki — és pedig mindjárt a pápánál végzett látogatása után — fényesen adta tudtúl a pápa-királyság híveinek, hogy a római kérdés be van fejezve.

— **A Molière női középiskola megnyitása Párisban.** Október 8-dikán nyitotta meg Lockroy, vallás- és közoktatásügyi miniszter a Molière nevét viselő női középiskolát, melyet az állam két millió költséggel építtetett a Ranelagh-útcában. Az épület 9000 méter területen 300 tanítvány részére berendezett helyiségeket tartalmaz. Lockroy miniszter megnyitó beszédében kiemelte, hogy volt idő, midőn a női középiskolai oktatás eszméje nem

egyebet, mint a jámbor harag kitörését idézte elő. Anélkül, hogy Schopenhauert idézték volna: sok ember körülbelül úgy nyilatkozott, mint ő, a tetszésre kárhoztatott női nem gyógyíthatlan alárendeltségéről. Tovább folytatva beszédét, a miniszter hivatkozik Moliére-re, ki a «Tudós nők»-ben figyelmezteti a nőt kötelességeire, mely abból áll, hogy annyit tanuljon, amennyi elegendő, érdeket kelteni a munka iránt, társulni a családfő komoly érzelmeivel és egyszerűen vezérelni gyermekeit a munka és az erény felé. Miután a nők írói dühét kellőképen méltatta, következő szavakkal fejezi be megnyitó beszédét a miniszter: «A gondolat tisztességes nyiltsága, az érzelem egyszerű komolysága, a miket minden fölé kell helyeznie, mit meg kell szereznie és azután maga körül terjesztenie. Csakis ez által lehet majd a nő valóban egyenlő a férfival, csakis ez által fogja magát méltónak mutatni az egyedüli szerepre, mely neki ma megfelel: a haza nevelőjének szerepére. Egy ókori felírat eme jól ismert sorokban foglalta össze egy elhunyt anya dícséretét: «Szíve teljes erejével szerette férjét, őrködött a ház felett, fonta a gyapjút.» A mai nőnek is ki kell érdemelnie ezen dícséretet, de kell, hogy még hozzátehessük: «Fiait felvilágosúlt és férfias polgároknak nevelte, képeseknek arra, hogy úgy belől, mint kivül szolgálják hazájukat.» A nagy tetszéssel fogadott beszéd után, a miniszter megtekintette az épület egyes helyiségeit, mivel az ünnepély véget ért.

— **Irodalmi hirek.** Az ág. hitvallású evang. egyház egyetemes theologiai akadémiájának tanárai által megindított *„Theologiai szakkönyvtár“*-ból a II-ik kötet még a nyár folyama alatt megjelent, s címe *„Héber olvasókönyv,“* akadémiai és magánhasználatra szerkesztette *Pukánszky Béla*, theol. akadémiai tanár. Pozsony, 1888. «Az eszmét, a melyet elérni óhajtottam, az volt — mondja szerkesztő — hogy az akadémiai hallgató e könyvecske fonalán az elterjedtebb nyelvtanok valamelyikének segélyével, esetleg tanári magyarázat nélkül is, alaposan, rationalisan s életteljesen elsajátíthassa az egész alaktant s a syntaxis általánosabb szabályait.» Tanuságot tehetünk mellette, hogy olvasó-könyve a fokozatosság elvének megtartásával készülvén, a nyelvek iránt fogékony tanulmányozót az eszményi célhoz is elsegítheti; sőt szakember kezében egészen feleslegessé is teheti a nyelvtant, a növendékekre nézve, természetesen, a tanár adván meg a szükséges magyarázatokat és bővebb utasításokat. A könyv — melynek ára 1 frt 40 kr — olvasási és fordítási gyakorlatokat s a gyakorlatokhoz szükséges szótárt foglal magában. A gyakorlatok kétfélék: héber és magyar-szövegűek, az ó- és új-szövetségből s Phaedrus meséiből (a nap és szél versenye) merítvék s megfelelőleg a szótár is kétféle: héber-magyar és magyar-héber. Nehány vocalisalatlan olvasmány is van a könyvben, s a szerkesztő — mint szaktanár — meg lehet magával elégedve, ha növendékeit az ilyenek folyékony olvasására is beszoktatta. Az olvasó-könyvhöz illő nyelvtan mindenesetre sokszorosan emelné e könyv gyakorlati értékét; mivel — tudtunkkal kevesen vannak nálunk, a kik a héber nyelv elsajátítása végett különböző nyelvtanokat, olvasó-könyveket volnának hajlandók összevásárolni; főleg akkor, a mikor az egyetlen biblia is elegendő segédeszköznek bizonyúl a tanári előadás mellett. A derék művet, a mely megszabja mintegy az akadémiai hébernyelvtanítás mértékét s kellő eszközökhöz juttat az eszmény elérése végett, szívesen ajánljuk az érdeklettek figyelmébe. — Weber Samu, szepes-bélai lelkész, *Confirmandenbuch* című kedvelt kis műve 3-ik kiadásban jelent meg, Késmárkon, Sauter Pál könyvnyomdájában. Ára 20 kr, terjedelme 36 l. (kis 8°).

Szerkesztői üzenetek.

L. L. Sk. Nem feledkeztem meg az ígéretről; de lapunkat most az egyházi közélet dolgai nagyon elfoglalva tartották. Bíráló kezében van. — *U. I.* Az a bizonyos tanúlmány, éppen mivel külön lenyomat is kell belőle, többféle akadály legyőzése után juthat csak a sajtó alá. A türelem fonalát tehát csak nyújtsd! *L. I. Késmárk.* A biblia-fordítás tárgyában írott b. levelére elküldtem a választ. Jelenleg nálam senki dolgozata sincsen. — *J. F. Miskolc.* Az előző számra már későn érkezett. — *S. F.* A «Magyar Thukydides»-nek szóló üdvözletet átadtam; a versezetnek külső belső hiányai vannak; egy kis pessimismus is beleszabadúlt. — *F. J.* Kapta-e a kefelevonatot? Péntek estvéig vártunk. — *Földművelőnek.* Többen kiváncsiskodtak az álnév után; egyéb nem történt. Vitázni nehezebb, mint tudakozódni! — *R. L. Budapest.* Sorsa melegen érdekel. A külföldiekről még nem jött hír. — *Cz. I.* Várom a választ. — *G. J. Kemecse.* Csodálkozom a lap elmaradásán; valami ingyen olvasó van ott útközben, nemde?! — *H. F.* A szomorú hír engemet is fájdalmasan lepett meg; a gyors közlésért fogadja üdvözletemet. — *Spectator.* A küldött adatokat köszönöm; alkalmilag fel fogom használni. — *Sz K. K.* A Grünwald kétfejű sasairól még mindig nincsenek biztosabb adatok?

Pályázat
népiskolai olvasókönyvekre és anyanyelvtanítási vezérkönyvekre.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottsága pályázatot hirdet a II., III. és IV. elemi osztályok olvasókönyvére és anya- (magyar) nyelvtanítási vezérkönyvre, következő feltételek mellett:

1. Úgy az olvasókönyvek, mint a vezérkönyv, az egyházkerületi népiskolai tanterv és tankönyvek előállítására készített s nyomtatásban is megjelent javaslat elvei szerint szerkesztendők.

2. A vezérkönyv az olvasókönyvekkel szoros egybefüggésben és kapcsolatban álljon. Vezérkönyv nélkül beküldött olvasókönyvek a pályázatból kizáratnak.

3. A vezérkönyv az V. és VI. osztályok anyanyelvi és fogalmazási tananyagának tanítását is magában foglalja.

4. Az olvasókönyvekben a prózai olvasmányok lehetőleg eredetiek, de mindenesetre viszonyainkhoz alkalmazottak legyenek.

5. A vezérkönyv ritkított garmonddal számítva, legfelebb 20; a II. osztály olvasókönyve, ciceróval számítva, 5; a III. osztályé 8; a IV. osztályé 10 nyomott ív terjedelmű legyen.

6. Az elfogadott pályaművek a tiszántúli ev. ref. egyházkerület tulajdonai lesznek.

7. Az elfogadott vezérkönyv írója, művének kinyomatása után, egyszermindenkorra, minden nyomott ívért, 20 ívig, 35 frttal jutalmaztatik.

8. Az elfogadott olvasókönyvek az első kiadáskor 10.000 példányban fognak nyomatni, s szerzőjök a II. osztály olvasókönyveért 5, a III. osztály olvasókönyveért 8, a IV. osztály olvasókönyveért 10 nyomott ívig, mindenik ív után 50 frt jutalomban részesül. Az olvasókönyvek 2-dik és következő kiadásakor, tekintet nélkül a nyomatandó példányszámokra és a könyvek terjedelmére vagy ív számaira, az iró mindenik olvasókönyv után 50 frt díjazásban részesül mindaddig, míg a szükséges correcturát és az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság részéről kívánt javítást és módosítást személyesen maga végzi, illetőleg elvégezheti.

9. A pályaművek beadásának határidejéül az 1890-dik évi október hó 1-ső napja tűzetik ki.

10. A pályaművek tisztán, idegen kézzel leírva, bekötve, lapszámozva, jeligével ellátva, a szerző nevét rejtő jeligés levélkével együtt, a fentebb kitett határidőn belől, az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság elnökéhez, *Szabó János* espereshez, Kőrös-Tarcsára (Békésmegye, posta helyben) küldendők.

Kelt Debrecenben, 1888. október 1.

Szabó János,
az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság elnöke.

Kovács Lajos,
a bizottság jegyzője.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 44. szám. Sárospatak, 1888. október 29.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Nyilt levél Ferencz József unitárius püspök úrhoz.» *Czelder Márton.* — «Tanügyi mozgalmak külföldön.» (Vége). *Fábriczy János.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Nyilt levél Ferencz József unitárius püspök úrhoz.*

Főtiszteletű püspök úr! Minél elfogúltabbak a nézetek valamely társulás iránt, minélinkább eltávolodtak az indúlat hevében a különben egy célra törekvő lelkek egymástól: annál nagyobb szükségét érzik azok, a kik valamely közügyet még gyalázatában is szeretnek: a kérdésben levő intézmény higgadt megítélésének s a mellette és ellene célzó nézetek komoly elbírálásának.

Részemről halaszthatatlannak tartom azon kérdés tisztázását, hogy az alakulandó magyar protestáns irodalmi társulatban, nem mint személyek, de, mint egyház, részt vehetnek-e a magyar unitáriusok? Ha más jobb helyzetben levő társam nem vette magának a fáradságot, hogy ezt megszívelje, én, a jó barátok által halálra keresett kísérlem meg tisztázását a panaszos kérdésnek, mely zöldasztalra jutott, hogyha isten is segiti, zöldágra vergődjék.

Helyet foglalhatnak-e az unitáriusok az alakuló magyar prot. irodalmi társulatban, midőn az is kérdéssé vált, hogy méltó helyök van-e a prot. keresztyén családban akkor, midőn ők az evangyéliumban gyökeredzett szentháromság tanát, Krisztus istenségét nemcsak elvetik, hanem a keresztyén világ nagy egyetemének elvbeli hitét, az értelem és tudás előtt meg nem állhatónak nyilvánítják, s hogy ne mondjam, mint Szervét, nevetségessé tenni igyekeznek? Ez eddig a felfogás szabadsága, melynek sorompóját a protestantismus nyitotta fel, s mely épen ő általa elvtagadás nélkül le sem zárható. Az unitárismus tehát álláspontját és törekvését tekintve, ma is ugyanaz, mint századokkal előbb. Tudósai, bár nem oly vastag színezettel, mint hajdan, sőt a felvilágosodás és művelődés, az ész igénye s az értelem szabadságának jogosúltságával ma is azon törekesznek, hogy a bibliai keresztyénség hitének alapzatát, mely a protestáns keresztyénség jogosúlt lételének is alapját teszi, kiküszöböljék a keresztyén hit köréből, s alkossanak egy oly társadalmat, mely a keresztyén elvet megtartva, Krisztus személyét az istenség minden glóriájából kivetkőztetve, kizárólag az észnek hódoljon, s minden bizonyítékait a tapasztalaton, a kézzelfoghatóságon állítsa fel. A szentíratból, illetőleg az új-szövetségből a hit mennyiségét s határainak beláthatatlanságát tekintetbe nem véve, megtartja az erkölcsi rész fenséges irányát, a mi az emberi ész bírálata előtt is megállhat; elveti azt, a mit az ész megfogni nem bír; a mi pedig a keresztyén hit gyökeréhez tartozik, melyet, ha kivágunk, hajtásai, gyönyörködtető levelei, virágai, mielőtt az erkölcsi tettek gyümölcsévé fejlődtek volna, elhervadnak, megsemmisülnek. Végeredményileg ez a hatása az unitarismusnak; először a hit megingása, majd a semmit nem hivés kietlensége, iszonyatos pusztasága.

Ne vegye rosz néven, főtiszt. püspök úr, hogy én mondom ezeket, ki azért, mert az unitáriusokat a prot. egyház nagy családjához tartozóknak nyilatkoztattam, hitfeleimtől is gúnyos megjegyzésekkel illettettem. Sok roszakarattól és értetlenségtől háborgattatva is óhajom az, hogy a mostani zavaros állapotok között, midőn az unitárismus a hazai prot. egyház rombolója gyanánt látszik föltűnni, részint hitfeleim előtt az unitárismust olyannak tüntettem fel, a milyen; részint azoknak, kik bölcselkedésök jóslói magaslatán az unitárismust a jövő vallásának hirdetik, amennyire okadatolatlan, époly merész képzeletöket a magasból a földre lehozni megkísértsem.

Lehet, hogy egyik oldalon sem lesz sikere törekvésemnek; de hisz a legnemesebb emberi törekvés is csak futás a cél felé, s nem egyes ember oka annak, ha a több lelkeket érdeklő ügyek tisztázását meg nem érhette, s az elfogúltság lelkének verejtékeit porba hullani hagyta.

A mondottakra visszatérve, meg kell felelnünk azon kérdésre: miért mondhatjuk az unitárius egyház tagjait a prot. egyház egyetemével tartozónak? A felelet igen egyszerű. Azért, mert tiltakozik, protestál a kényszer ellen, mely a lelkiismeret szabadságát békóba szorítani törekszik; mert mindeneket vizsgál, s mennyiben a szentírás utasítását követi, tiszta erkölcsöt, felebaráti szere-

* Közöljük e levelet — némely lényegtelen, személyes jellegű részletek mellőzésével — nem azért, mintha a benne foglaltakat általában belybenhagynók, hanem, hogy az «altera pars»-nak ne legyen oka azt mondani, hogy olvasóink elől az ellennézetűek véleményét titkolni igyekeztünk. Egyet azonban meg kell jegyeznünk, azt t. i., hogy *a protestantismus elv* és nem *dogma*, s a «Prot. Irod. Társaság» sem akar dogmákat csinálni vagy javítani, sem magyarázgatni, hanem ápolni akarja a protestantismus szellemét a protestáns felekezetek egyesített erejével, édes mindnyájunknak közös javára. Különben, ha csak botránkozási alkalmakat keresünk, akkor holmi stolaris pereket ág. hitv. testvéreink is indíthatnak ellenünk s mi is viszont. A Prot. Irod Társaságnak már éppen az volna egyik legszebb hivatása, hogy a magasabb érdekek egységében az apró ellentéteket elolvaszsza. *Szerk.*

tetet hirdet, az igazságért való küzdelmes önfeláldozást dicsőíti. A Jézus által szerzett két sakramentomot szentnek tartja. Az atya, fiú, szentlélek, tehát a szentháromság egy isten nevében keresztel, az idvezítő Jézus érdeméhez ragaszkodva, annak nevében imádkozik. Nem vetem az unitárius atyafiak szemére a következetlenséget, mert nem eltávolítani, hanem hozzánk közelebb hozni kívánom őket. Míg tehát a tudomány terén tagadja az unitarismus a Krisztus istenségét, ott, hol a lélek legszentebb érzülete vallástételbe megyen át: nem nélkülözheti annak mennyei fényét, mely áthatja és vezérli az erkölcsi élet minden cselekedeteit.

Nem látom szükségét, hogy ezt főtiszt. püspök úr előtt tovább részletezzem. A mit régebben mondtam, most is a mellett vagyok, hogy én minden tagadása, következetlensége dacára, az unitárius egyházat a protestantismus nagy családjához tartozónak mondom, épenúgy, mint a rendezett hadseregnél a guerilla csapatot.

Igen, midőn az unitarismus túlment a biblián, mint alapon, minden főbb gyökérszálaival megtartott evangyéliomi protestantismuson, nem szűnt meg annak az ellenséget nyugtalanító, ahol éri, ott ártani törekvő guerilla csapatja lenni. És mint minden alkotmányos kormányzatnak az élet és gyakorlat terén, a protestentismusnak is szüksége van ezen szélső elemre továbbra is. Tagadásától, s a mint kicsinylői mondják, tüntető dobverésétől nincs mit remegnünk. Mint guerilla csapat, mint szélső elem, teljesítse továbbra is ellenséget háborgató feladatát. De ne indúljon testvérharcra. Ne bántsa saját törzshadseregét, mely, mint a jelenségek mutatják, elfordúlna tőle, mint nem baráttól, de ellenségtől, mihelyt azt tapasztalni lenne kénytelen, hogy az unitarismus, mint a nagy protestáns család szélső eleme, guerilla csapatja, nemcsak saját kezére dolgozik, de a harcoló törzs hadtest számát apasztani, egész keresztyén lételét működését és álláspontját meggondolatlanúl, s magának tetszelgő lelkiismerettel gyengíteni törekszik.

Az unitárius egyház tudományos férfiai, midőn mondhatni, tüntetőleg prot. keresztyéneknek vallják magukat s Jézust mint isteni példányképet tartják maguk előtt, ezáltal nyiltan beismerik, hogy Krisztus személyisége, szerintünk istenségének hite nélkül, Krisztus vallásáról, keresztyén egyháztársadalomról szó sem lehet. Krisztus a keresztyén egyház épületének szegletköve, nemcsak a legfelségesebb példánykép, de Isten és ember egy személyben; az örökkévaló Istenségnek, a szentháromságnak a világban megjelent dicsőséges kinyomata. Vele áll vagy esik a keresztyén anyaszentegyház. Az új-szövetség örökre dicső tudománya mind ő tőle sarjad, s a sarjadást, mint magából hajtott élő- és örökkoszorút, semmi tagadás és hitetlenség vihara össze nem tépheti.

Nem vetem fel a kérdést, hogy az unitarismus férfiai miért nem igyekeznek tudományos nézeteik szerint terjeszteni és tanítani a népnek a keresztyén vallást? Miért nem őszinték és következetesek akkor, midőn az igazság keresése és követése őszinteséget kíván élet és bölcsészet terén. Keresztyén erkölcs keresztyén hit nélkül annyi, mint nélkülözni az alapot, a gyökeret, honnan lelkesülésének hajtásai virágzanak ki. *A keresztyén szabadság* annál, a ki keresztyénnek vallja magát, *nem a bibliai alaptanok tagadásában áll.* Az unitarismus, keletkezése óta, nem bírta összeegyeztetni a keresztyén hitet a tudományos élettel. Csak az utóbbi időben próbálja azt, Krisztus istenségét következetesen tagadva, s mégis a tagadott dicsőségének palástjába öltözve.

Részemről teljes elismeréssel viseltetem az unitárius férfiak törekvése iránt. De nagyon kérem: ne ragadja el s ne vigye helytelen irányba őket a reformatio korában való hódítás. Akkor, a nagy megrendülésben, a szívek és elmék nyitva voltak egy-egy ékesen szóló, a Krisztus tanával felékesített ember nézetének befogadására, csakhogy a római katholicismus kényszere alól kiszabadúlhassanak. Mert midőn a lélek csak a fúvást érzi, ne kárhoztassuk, ha nem tudja, merre hajoljon, s a szél fúvása után kénytelen menni, habár az eltemető őrvénybe vezeti.

Hanem, a mint a hitbeli nézetek és felfogások az életbe, a magyar társadalomba vetették gyökérszálaikat, megszűnt az unitarismus hódítása s győzelme, s *megszilárdúlt a helvét és ágostai hitvallást követő prot. egyház, mely az evangyeliom alapigazságait megtartotta, hogy az emberi vélemény ingadozása, s az istenieknek az emberi tarkaságokkal való vegyítése ellen, az emberi s keresztyéni helyesen felfogott szabadság érdekében örök protestatio maradjon!*

De végezve ezzel, most azon okra térek, melyért e sorokat főtiszt. püspök úrhoz intézni jónak láttam. Az erdélyi unitárius egyház intézői az unionál s az 1868-diki törvénynél fogva, szabadságukkal élve, célszerűnek látták a vallás szent eszméivel s azoknak életrehatásával keveset törődő ezen korban Magyarországra is, hol a reformatio idejében gyülekezeteik voltak, kiterjeszteni térítői figyelmőket s gondolkodásukat. Kétlem, hogy a prot. keresztyénség igaz érdekében. Mintha csak az egykori székely unitárius ifjú állna előttem, ki missionáriusságomban azon kérdésemre: miért jöttél ki ezen idegen országba, miért hagytad el rokonaidat, szülőföldedet, hazádat? Azt felelte: nem fértünk otthon, édes apám azt mondta: keressetek, gyermekeim, kenyeret, amerre tudtok s rólunk se feledkezzetek meg. A felnevelkedett, s vallásukat jövő vallása gyanánt hirdető unitárius apostolok sem férnek meg a kicsiny Erdélyben, kirajzanak, hogy ellepjék Magyarországot. Isten neki, ha a maguk köpüjéből hoznák rajaikat, de sajnos, hogy más testvér köpüjéhez járnak, onnan fogdossák el, nem mondom a munkát szerető, hanem az *ingyen élni, egyházi terhet hordozni nem akaró tagokat.* Én ezt a térítési módot nem értem, legalább is megengedhetőnek nem tartom. Ámbár Isten kegyelméből sok esztendőn át voltam térítő s főtiszt. püspök úr is tudja mily keserves akadályok között, mert még azt is kárhoztatásúl hozták fel hitfeleim itthon, miért adok én más hitfelekezethez tartozó keresztyéneknek, római, görög katholikusnak, unitáriusnak úrvacsorát, ha hozzánk át nem tértek? Erre én azt mondtam, s hitem és lelkem szerint ma sem mondanék mást, minthogy a ki a reformált egyház értelme és felfogása szerint, mint keresztyén, bűnei bocsánatát Istentől a Jézus érdemében vetett hittel reménylve az úri szentvacsorához járúl, én anélkűl, hogy vallásváltoztatásra erőszakoltam volna, feladtam nekik az úri szentvacsorát. Történt pedig ez *Galacon* Romániában és *Konstantinápolyban,* hol a hollandusok templomában istenitiszteletet tartván, a magyar emigratio fejeinek, kikről tudtam, hogy nem reformátusok, feladtam az úri szentvacsorát s hálát adtam Istennek, ha lelköknek ezáltal könnyebbülést szerezhettem.

Az áttérítés, ha lelkiismeretes, már több időt kíván. Ha zsidóból, pogányból lesz keresztyénné valaki, az egész keresztyén vallást meg kell vele ismertetnünk, s miután a tudományról, melyet nekik megtanítottunk, vallást tettek: megkereszteltetnek s keresztség után a keresztyén vallás második sákramentomában, az úri szentvacsorában is részesíttetnek. Ha más keresztyén felekezetből vagy egyházból tér át valaki hozzánk, meg kell ismertetnünk vele az elválasztó tanokat, vallásunk egyszerűségének okait s egyházunk alapelveit sat.

Sajnos, hogy főtiszt. úr timotheusai nem ezt az eljárást követik. Beveszik az unitárius egyházba a refor-

mátus embert levél útján, azután nem bocsátják el, ha csak az unitárius lelkésznél személyesen nem jelentkezik. Hogy ez való, itt közlöm az e tárgyban hozzám beküldött esperesi levél másolatát a név kihagyásával; de ez eredeti levelet bármikor előmutathatom. A levél így hangzik: *„A mit a k.-hódosi ember unitáriussá térítéséről hallottál,* — kik az egyházi adó miatt hagyták el reform. egyházunkat — *fájdalom, szóról-szóra igaz. Van itt vidékünkön Gacsályban egy unitárius hitet valló gyógyszerész, Kállai nevű, ez csábította el a két atyafit s ennek eszközlésére jutottak a Derzsi úr atyáskodó pásztorkodása alá. Ma már megbánták tettöket, s örömest maradnának a régi kötelékben, de ennek feltételéül a Budapestre való felmenetelt s személyes jelentkezést követelik, a mire aztán azok nem vállalkoznak.“*

„Hogy az unitárius egyház kebelébe az illető atyafiak befogadtattak, arra elegendő volt az egyszerű levélbeni jelentkezés; de ha vissza akarnak térni, erre már az unitárius lelkésznél való személyes jelentkezés követeltetik.“

Erre én azt válaszoltam, hogy *a két eltévedt* ember írásbeli elismerés mellett *bátran visszafogadható.* Hanem a visszafogadó lelkész ez alkalommal alapos, az evangyéliom alapigazságait felölelő beszédet tartson, hogy nemcsak a két visszatérő, hanem a többiek is épülést meríthessenek belőle. A törvényhozóknak gondolatában sem fordúlt meg; de sürgettetni fogjuk a törvényhozást, hogy a törvény cége alatt ilyen visszaélés meg ne engedtessék. Főtiszt Püspök úr! Ha az unitárius egyház atyafiságos békében akar élni a többi protestánsokkal, sőt a római katholikus atyafiakkal is, a Krisztus nevére kérem, hogy az egész felekezetet igazán kompromittáló eljárásokat kerülni méltóztassanak.

Ily magatartás mellett, mint lehessen egy oly prot. irodalmi társaság, melyben az unitárius egyház is, mint egyház, helyet foglalhasson, elképzelni nem tudom. De kijelentem, hogy *a prot. felekezetek külön működésében a prot. egyház feladatának teljesítésére nézve semmi veszélyt nem látok. Támogathatjuk azért egymás érdemes vállalatait anélkül, hogy egy gyékényen árulnánk, egy kalap alá kerülnénk, mely könnyen a szabadságot megsemmisítő centralisatiora, tehát nem előre, de visszafelé vezet.*

Gyújtsunk a régi fénynél új szövétneket, de az az új szövétnek új irányt mutatva a bibliai keresztyén hittel, szeretettel és szabadsággal testvéresülve, áraszsza a lelkekre és századokra hatalmának ragyogását, erejének dicsőségét! Mély tisztelettel

Kecskemet, 1888. október havában.

Főtiszteletű püspök úrnak,

a mi urunk Jézus Krisztusban rokona:

Czelder Márton,

elébb hittérítő, jelenleg kecskeméti lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Tanügyi mozgalmak külföldön.

(Vége).

Bécsben is Windthorst-féle szellem kísértett a *Lichtenstein* képviselő által ajánlott javaslatban. Ez a reáliákat háttérbe szorítja és az iskolakötelezettséget 6 évre leszállítani óhajtja. Legkitűnőbb pontjai az 5. és 6. §.: «A szülőknek vagy helyetteseiknek *nem szabad* nevelés és tanítás nélkül hagyniok tanköteles gyermekeiket vagy gyámoltjaikat. De *nem kényszeríthetők* arra, hogy a tankötelezetteket oly nevelésnek s tanításnak vessék alá, mely *vallásuk tanaival* nem egyezik.» (Térfoglalás ezer meg ezer visszaélés számára!). «A vallástanítás és vallásos gyakorlatok gondozása, vezetése és felügyelete a népiskolákban és tanítóképzőkben, az egyházaknak, illetőleg a vallástársulatnak feladata. Egyúttal az egyház *társfelügyelő* az egész iskolában, az iskola *nevelési* feladatánál fogva.» E pontokban tudatlanság vetélkedik a rosz szándékkal. Ugyan mennyi ismeret volna kizárandó az iskolából némely egyház «tanai» kedveért? Lehetséges-e a tanítás nevelés nélkül s ezt csak az irányozhatja-e, ki a nevelés-tanítás elméletével s gyakorlatával alig foglalkozott? Melyik világi felügyelet az manap, mely az iskola nevelési feladatával nem törődvén, «társfelügyelői» gyámságra rászorúl?! «Ezek az urak — mondja a Rheinische Blätter — azt állítják, a mi javaslatunkat a nép iránt táplált szeretet szülte. Még soha nem nyilatkozott oly leplezetlenül a képmutatás, mint ez alkalommal. A klerikálisok és feudálpártiak összes beszédeiből és hírlapi cikkeiből csak úgy szivárog a nép iránt állítólag táplált szeretet; ezer- meg ezerszer lehet hallani és olvasni, hogy semmi nem oly sürgős, mint a társadalom gyengéit a létért való küzdelemben óvni és támogatni és ez óvás s támogatás abban állana, hogy a munkástól, kézművestől el kell vonni az ismeret elemeit és paedagogikailag vezetett tanítással szerezhető mozgékonyságát a szellemnek, holott mindezek az ő önfentartásának eszközei! Nem volna tanácsos az államot az ultramontánoknak és feudálpártiaknak kiszolgáltatni, a nép műveltségi fokát leszállitani és a tanítóságot veszélyes párt vakeszközéül tenni. Meg kell jegyeznünk, hogy a *helyi iskolafelügyelet beszüntetését* igen szükségesnek tekintjük; az iskola érdekében csak *szakemberek* és paedagogiailag képzett iskolaférfiak felügyeletét ismerjük el.»

A Lichtenstein-féle javaslat ellen az ausztriai tanítóság is nyilatkozott; nevezetesen a cseh tanítók nagyrésze és a *német-ausztriai tanító-egyesület* képviselőinek gyűlése folyó évi március 29-én. Ez utóbbi, 10,000 tanító nevében egyhangúlag következő javaslatot fogadott el: «A 10,000 német-ausztriai tanító képviselőinek gyűlése osztatlanúl és teljes megnyugvással csatlakozik azon mozgalomhoz, melyet a szövetségi választmány a Lichtenstein-féle iskola javaslat ellen indított és a mely a képviselőházhoz intézett emlékirat benyújtásában nyert kifejezést, mert a gyűlés meg van győződve arról, hogy a jelzett iskolajavaslat elfogadását iskolára és tanítókra nézve a legkárosabb következmények kísérnék.» Különben a Lichtenstein-féle kísérlet már erejét vesztette.

3. Windthorst és Lichtenstein urak «boldogító» eszméi nélkül is a német tanügyi férfiak igazán gondoskodnak az iskola és tanítás áldásos *javításáról*, amennyiben a javítás csakugyan szükséges. Ez irányban kiváló munkásságot fejt ki maga a német tanítóság és az *„iskolai reform bizottsága“* Poroszországban. E bizottság következő nyilatkozattal s kérelemmel fordúlt Goszler, közoktatási miniszterhez (magyar tanügyünk érdekében is hű közlésre méltó): «A német nép összes művelődésében alig volt idő, melyben egy-két évtized alatt annyira lényeges haladás és változás történt volna, mint jelenben. A megváltozott viszonyok jóval magasabb igényekkel is lépnek a nép képzése s ezzel a nyilvános oktatásügy irányában, mégpedig azért, mert minden egyes ember egyrészt a *jelennek tökéletesebb felfogásával,* másrészt *testi és szellemi munkaképességgel és jellemszilárdsággal* hozzájárulni tartozik a jelenkor nagy feladataihoz. E fejlődési menetet azonban eléggé nem követte a német iskola. És mégis, különösen a magasabb oktatásban, annyira igénybe veszi az ifjúság testi és szellemi képességeit, hogy már a nép tág körében meggyőződéssé vált a segítség szüksége. Hogy a tanítás sikere a gyermekek túlnagy megerőltetésével kellő összhangban nincs, annak oka nemcsak a *tananyag* megnövekedett tömegében kere-

sendő; a *tanmód* és a tananyag egyoldalúsága is okozza azt, hogy nincs kellő tekintet a gyermek testi és szellemi fejlődésére, s hogy a gyermek egészsége kárára túlterheltetik és a tanulási kedvtől, ifjúsága boldogságától megfosztatik. A tanítás fősúlya az emlékezet gyakorlására, a gépies elsajátításra és az alaki képzésre esik, holott a valóság felfogása, megértése és a testi erők gyakorlása is ápolást követel. Ezenfelül iskoláinkban még némely oktatási ágak elmellőztetnek, melyek a jelenkor megértéséhez szükségesek; hiszen a leginkább látogatott magasabb iskoláinkban még mindig oly tanterv érvényes, mely a tanidő nagyobb részét a régi kultura átértésére használja és kevésbbé arra, hogy ifjúságunk a *jelenkor kulturájába* s életébe vezettessék be. És végül még az összes iskolaügyünk nagy hiánya az, hogy *egységes*, alacsonyabb intézettől a magasabbig fokozatosan haladó *szervezete nincs*. Minek folytán a szülők már oly korán kénytelenek gyermekeik jövő hivatását megszabni, a mikor ezek természetes rátermettsége és hajlama még alig nyilatkozhatik.»

«A mai tanügy e hiányai a német nép jólétét csorbítani, sőt károsítani képesek, amennyiben nemcsak nehehezítik egyeseknek boldogúlását az életben, de egyszersmind a tudományos szakokhoz történő tódulást idézik elő, miáltal az egész állam jólétét socialisztikus veszélylyel fenyegetik.»

«Ezért alázattal kérjük Excellenciádat: *a)* méltóztassék Németországnak arra *hivatott* köreiből ajánlatokat és véleményt beszerezni a német iskola reformjának kérdéséhez; *b)* méltóztassék megfelelő egyénekkel és testületek képviselőivel tanácskozást tartani e reform alapvonásairól és keresztülvitele menetéről, továbbá e tanácskozás eredményét lehetőleg részletesen nyilvánosságra bocsátani.»

Folyó évi május 21., 22. és 23. napjain tartotta VII. közgyűlését az *általános német tanító-egyesület* a majnai Frankfurtban. Ez egyesület 1848. szeptember 29-dikén alakúlt; jelenleg 29,459 tagja van! Óriási szám! van is nyomatéka! Frankfurtban a tanító-egyesületek 113 képviselője több, mint 1600 tanítóval gyűlt össze Németország minden tájáról. Elnök a berlini Tiersch volt. *Öt tétel* vétetett tárgyalás alá a főgyűléseken. Jelenleg e tételeket ismertetés nélkül csak megneveznünk lehet. Tárgyalásuk eszmékben tartalmas és nagyhangzású, dicsekvés nélkül is igazán népszeretet és nevelés-tanítási buzgóság szellemétől át volt hatva. 1. tétel: A német általános tanítógyűlés jelentősége az összes német tanítók egyesülése tekintetéből; 2. Az általános népiskola (szép és merész értekezlet!); 3. Az iskolák orvosi felügyelete; 4. Oktatás a törvényismeretben és a népgazdázatban; 5. A német helyesírás általános egyszerűsítésének szükségéről. Egyébiránt az összes szólók az általános és díjmentes elemi iskolát pártolták.

Németországi rendeletek, utasítások már régóta (1825., 1881., 1887-ben) intézkednek a *gyermekek fenyítéséről* az iskolában. A legutóbbi (1887. október 22-diki) porosz főtörvényhatósági utasítás azt az elvet állította fel, hogy a tanítónak engedélyezett gyermekfenyítési jog nemcsak törvények, de egyszersmind felügyelő-hatóságok (kir. kormány) által is korlátozható és hogy ilynemű hatósági utasítások áthágása büntetőjogi eljárás alá kerül. Folyó évi április 3-dikán Goszler miniszter nagyot változtatott ez intézkedéseken: «a kir. kormányoknak meghagyta, hogy mindazon általuk kibocsátott intézkedések érvénytelenekké tétessenek, melyek a tanítókat megillető fenyítési jogot, gyakorlatának mértéke és módja tekintetében, szükebb határok közé szorítják, mint azt a fennálló törvények megszabják.» Fábriczy János.

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

I.

A keresztség legelső s így legrégibb kiszolgáltatásának alakjára és szertartására vonatkozólag, nem maradtak fel történeti adataink. *Keresztelő Jánosnak*, magának *Jézusnak* és az *apostoloknak* keresztsége, netaláni egyes mozzanatait illetőleg, egészen ismeretlenek előttünk. Nagyon egyszerű, megállapított és előírt formák nélkül való felvétel lehetett az csupán, mely alkalmasint a víz alá való merítésből vagy meghintésből, emellett talán rövid alkalmi áldásból és kézrátételből állott.

E tekintetben a legrégibb, már tényleg létező történeti adattal, a körülbelől 120—140. évből származó s *Philotheos Bryennios*, nikomédiai metropolita által 1875-ben felfedezett, úgynevezett: „*Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων*“ című munkában találkozunk; noha részletek helyett, még ebben is csak nagyvonású általánosságok állanak előttünk. «A mi a keresztséget illeti — így szól az említett történeti okmány 7. pontja — így kereszteljetek: keresztelteljetek az előírt tan szerint, az atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevére, *folyó vízben*. Ha azonban folyó víz nem áll rendelkezésedre, abban az esetben keresztelj másféle vízzel: ha hideg víz nincs, meleggel. Ha egyik sincs, abban az esetben *önts a fejre* háromszor, az atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevére. A keresztség előtt azonban a keresztelőnek is, a megkeresztelendőnek is böjtölnie s más ehez hasonlót is tennie kell, amennyire ez csak lehetséges. A megkeresztelendőnek mindenesetre meg kell parancsolnod, hogy egy vagy két napig böjtöljön.»[1]

Jóval később már, a katechmumenatusi intézmény teljes szervezése és kifejlése után, különösen *V. Pál* pápa idejében tűzetesen körülíratott a gyermekek keresztelésének rendje: az úgynevezett „*ordo baptismi parvulorum*,“ valamint határozott szabályok hozattak az „*ordo baptismi* adultorumra» vonatkozólag is. Az így megállapított keresztelési rendtartásnak ezek voltak lényegesebb alkatrészei. Mindenekelőtt megkérdeztetett a megkeresztelendő egyén, hogy mit kíván? Ha az illető felnőtt egyén volt, az úgynevezett *abrenuntiation* vagy is szigorú *vizsgán* kellett mindenekelőtt átmennie. Erre aztán az *exsufflatio* vagy a *szájba való lehellés* útján az exorcismus vagy *ördögűzés* következett. Majd *só* tétetett a szájába, annak jelentésére, hogy az illető megőríztessék a bűnnek rothadásától. Ezután keresztvetés közben orra és füle, János IX. 6. következő versei alapján, *nyállal* megkenetett. Mindezek után a felnőtt egyének két ízben is, a gyermekek csak egyszer ellenemondván az ördögnek, megkérdeztettek: ha akarnak-e megkereszteltetni? Ezekhez járult aztán a szent kenet, felnőtteknél a *fehér ing*, gyermekeknél a fehér kendő, az úgynevezett *sudoriolum*, egy égő *viaszgyertya*, s megkeresztelés közben a *névadás*.

A későbbi római katholikus egyház már ezen alapokon fejlesztette aztán tovább egész keresztelési rendtartását, különös súlyt fektetvén annak megalkotásánál

[1] Lásd Heinrich Adolf *Koestlin*: «Geschichte des christlichen Gottesdienstes.» Freiburg J. B., 1887. 23—24. lap. Ugyanott közölve a „*Tizenkét Apostol taná*“-nak irodalma is. — *Boross György*: «A tizenkét apostol tanítása.» Kolozsvár, 1884. Külön lenyomat a Keresztyén Magvetőből. Ismertetését „*Sárospataki Lapok*“ 1884. évfolyam, 785. lap. — *G. Wohlenberg*: «Die Lehre der zwölf Apostel, in ihrem Verhältniss zum neutestamentlichen Schrifttum.» Eine Untersuchung. Erlangen. 1888. Deichert.

arra, hogy az egészszel összeköttetésben álló vagy azzal összeköttetésbe hozható *symbolumok* értelme és jelentősége minél nagyobb mértékben kifejtessék és azoknak őskeresztyéni eredete bibliai alapon is indokoltassék és bebizonyíttassék.

Ismernünk kell e rendtartást a maga teljes egészében és rendszerében, mert a reformátorok közül, különösen *Luther*-nek egész keresztelési szertartása, sőt *hazai* ref. régibb gyakorlatunknak több mozzanata is, csak így lesz előttünk érthető, s történeti összefüggése a multtal felfogható.

A keresztszülék a megkeresztelendővel a templom tornácában vagy az úgynevezett sekrestyében foglalnak helyet, egyrészről annak jeléül, hogy a kisded, mint a ki még az eredendő bűnnek rabja s az «ördögnek jobbágya,» nem tartozik a hívek közönségéhez és nem érdemes arra, hogy az úr házában megjelenjen; másrészről pedig annak jelképeül, hogy a «keresztség az az *ajtó*, melyen az ember isten kegyelméhez és a szentek egységéhez, következésképen a mennyeknek országába megyen.» A keresztelő pap, a ki *kék*- vagy *viola-színű* stólát visel, mindenekelőtt a következő kérdéseket intézi a megkeresztelendőhöz, melyekre helyette a keresztszülék válaszolnak: «Megkereszteltetett-e a gyermek?» «Mi lesz a neve, a melyre kereszteltetni fog?» «Ellene mondasz-e az ördögnek és minden pompájának és minden cselekedeteinek?» Majd ismét: «Hiszesz-e a mindenható istenben, mennynek és földnek teremtőjében; hiszesz-e a Jézus Krisztusban, mi urunkban; hiszesz-e a szentlélekben, keresztény katholikus egyházban, szentek egyességében, bűnök bocsánatában, test feltámadásában és az örök életben?» Ezek után, a keresztelő pap, az egyháznak már a IV. században említett s *János* XX. 22. versére alapított szokása szerint, a megkeresztelendőnek ábrázatára *lehel háromszor keresztalakban*, annak jeléül, hogy valamint egykor az isten az agyagból előállított első emberbe lehellete által öntött életet, Jézus pedig mennybemenetele előtt, tanítványaira lehelvén, szentlelket adott nekik: úgy a keresztelő pap lehellete is, új életet önt a gyermekbe, s mellé még ezen szavakat is alkalmazván: «Menj ki tőle, tisztátalan lélek és adj helyet a szentléleknek,» ezáltal csakugyan a szentlélek templomává változik. Most a pap, *Galat.* VI. 14. v. alapján, a megkeresztelendőnek mellére s homlokára hüvelykujjával keresztet von annak jeléül, hogy ezentúl a kereszt zászlója alá tartozván, *„ne szégyenelje az evangeliumot,“* miért is a pap erre vonatkozólag imát mond és kéri az istent, hogy a megkeresztelendőből vesse ki a szívnek minden vadságát, tépje szét az őt fogva tartó sátán kötelékeit s engedje, hogy így méltó lehessen a keresztségnek malasztjára. Ez megtörténvén, *Kolosse* IV. 6. indúlva ki, a megkeresztelendőnek nyelvére a *megszentelt sóból* nehány szem tétetik, eme szavakkal: «Vedd a bölcseség savát, hogy elnyerjed az örökéletet.» Ámen. Ezt követi az úgynevezett *kézrátétel*, valamint az *exorcismus* vagy *kiesküvés*, régibb magyar elnevezéssel: *„kényszerítő kiesküttetés,“* néha *hitesketés*, t. i. a pap kiterjesztvén jobb kezét a megkeresztelendőre, többszöri keresztvetés közt, három külön felszólításban kényszeríti a sátánt, hogy távozzék el a keresztelendőből; egyszersmind kéri az istent, hogy a keresztelendőt világosítsa meg és szentelje meg, hogy így méltó lehessen a keresztségben közlött isteni kegyelemre. Mindezen mozzanatoknak bibliai alapjául: *Lukács* IV. 40., *Márk* X. 16., *Cselek.* VI. 6., VIII. 17., IX. 17. és XIX. 6. versei jelöltetnek ki. Ezek után a pap felszólítására a keresztatya letérdelve, elmondja *az úri imát, üdvözletet* és az *apostoli hitformát*, a mi megtörténvén, a pap, *Márk* VII. 33. és *János* IX. 11. verseit tekintvén erre nézve bibliai alapúl, hüvelykujját saját nyálával megnedvesítvén, ahoz egy kevés *hamut* vesz, s az így készült sárral megérinti a keresztelendő *füleit*, mondván: *„Nyilj meg!“*; majd aztán *orrát*, eme szavakkal: *„Kellemes illatra“* és hozzáteszi: *„Te pedig fuss el, sátán, mert elközelített az istennek országa.“*

Mindezek által el levén már a megkeresztelendő a a szentség fölvételére készítve, a pap reáteszi a *stólát* s *bevezeti őt a templomba*, eme szavakkal: «Menj be az isten templomába, hogy részed legyen Krisztussal az örök életben,» s a keresztelő medencéhez érvén, miután kérdésére, a keresztatya által, bizonyossá tétetett afelől, hogy a gyermek még nincs megkeresztelve, ismétli az előbb már egyszer feltett kérdéseket, s igenlő felelet után a *szent olajjal* megkeni a keresztelendőnek mellét és vállait, ezt mondván: «Én tégedet megkenlek az üdvösségnek olajával, a mi urunkban, a Jézus Krisztusban, hogy elnyerd az örökéletet!» Valamint szintén ismételvén a szertartás kezdetén feltett kérdéseket, s a keresztelő medencéből vizet merítvén, az arccal lefelé fordított kisded fejét *keresztben* háromszor megönti, ezt mondván: «Én tégedet keresztellek az atyának és fiúnak és szentléleknek nevében.» Ámen. Mindjárt a keresztség után, a pap a megkereszteltnek fejét a szent krizmával keni meg, eme szavak kíséretében: «A mindenható Isten, a ki téged a vízből és a szentlélekből újjászült s minden bűneidet megbocsátá, kenjen meg téged az üdvösség krizmájával az örökéletre Krisztus Jézusban. Ámen. Béke veled.»

Végre a keresztatyának kezébe *égő gyertyaszál* adatik, azon intéssel, hogy tartsa meg híven isten parancsát, hogy midőn majd az úr eljövend a menyegzőre, eléje mehessen minden szentekkel s elvehesse az örökéletet. Máté XXV. 1—13, s V. 16. és *Efézus:* V. 8.[1]

II.

Figyelemmel kísérvén *Luthernek* reformátori működését, a félreismerhetlen történeti adatok e tekintetben, nyilván a mellett tesznek tanubizonyságot, hogy ő minden erejét a tan megtisztítására fordította, s ezzel szemben a legnagyobb óvatosságot, sőt némi tekintetben szintén feltűnő bátortalanságot tanusított az istenitisztelet újjászervezése körül. Erre mutat az is, hogy visszatérvén *Wittenbergbe*, *Karlstadtnak* rohamos újításait ezen a téren, helyteleneknek nyilvánította, s csakis a babonás szenteléseket küszöbölvén ki, a régi istenitisztelet rendtartását a maga teljességében visszaállította. Nyilván az volt meggyőződése, hogyha egyszer a megtisztított vallás megerősödik az életben és az emberek szívében, az természetes erejénél fogva, le fogja rázni majd magáról az öröklött tévedések nyügeit, s meg fogja találni a benne élő lélek nyilatkozatának megfelelő alakját, az istenitisztelet terén is.[2] Hogy általában, mennyire tartózkodó volt *Luther* az istenitisztelet reformálásában, s mennyire szándékosan és öntudatosan kerülte, e tekintetben, a katholicismussal való nagyobbmérvű szakítást, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy egy alkalommal kijelölvén a róm. katholikus istentisztelet lényegesebb fogyat-

[1] Lásd *Marzohl-Schneller:* Liturgia sacra oder die Gebräuche und Alterthümer der kath. Kirche. *Luzern*, 1834—43. *Rippel G.:* «Anyaszentegyház ceremoniái és szertartásai.» Nagy-Szombat, 1754. *Lonovics József:* «Népszerű egyházi archeologia, vagyis a katholikus ünnepek, szentségek, ünnepélyek s szertartások értelmezése.» Pest, 1865. II. kötet, 19—37. lap. *Nagy Ferenc:* «Az egy igaz és boldogító hitnek elei.» Eger, 1767. 195. s következő lap. *Ivánkovics János:* «A róm. kath. egyház szertartásainak és ünnepeinek értelmezése.» Szeged, 1881. 16—20. lap. *Zsihovics M.:* «Officium divinum. Kalauz a keresztén katholikus magán és nyilvános isteni szolgálatra.» Pest, 1865.

[2] Lásd Dr. Joh. Carl. Ludw. *Gieseler:* «Lehrbuch der Kirchengeschichte.» Bonn, 1853. III. k. II. rész, 390. lap.

kozásait, valamint azt is, hogy mi tartható meg abból az újított vallásban is, így nyilatkozott: «A többit majd maga az idő meg fogja hozni, ha szükség lesz reá, a fődolog csak az, hogy isten ígéje mozgásba jöjjön,»[1] s hogy szintén örömének és a maga működésével való teljes megelégedésének ad kifejezést, akkor, mikor 1541. április havában *Brück* kancellárhoz írott levelében ezeket mondja: «Hála istennek, a mi templomaink, a közönyös dolgokat illetőleg, úgy vannak berendezve, hogy ha egy világi vagy egy olasz vagy spanyol, a ki a mi predikátionkat nem értheti, látja a mi misénket, éneklő karunkat, orgonánkat és harangunkat, miseruhánkat, azt kell mondania, hogy igazán pápistás és semmi vagy legalább igen csekély különbség van azok között.»[2] Ebbeli elvi álláspontja magyarázza aztán meg előttünk azt, hogy 1523-ban kiadván első *„Keresztelési könyvét,“*[3] a keresztség kiszolgáltatásának általa abban ajánlott módja, alig tér el egyébben a római kath. egyház fentebb ismertetett keresztelési rendtartásától, minthogy annak kiszolgáltatásánál a latin helyett a *nemzeti német nyelvet* alkalmazza; nyilván kijelentvén, a mellé írott utóbeszédében, egyrészről azt, hogy «a keresztségben előforduló külső alkatrészek, mint a minőek: a szem alá való lehellés, keresztvonás, a szájba tett só, a fülnek és az orrnak sárral való megkenése, valamint a szent kenet, fehér ing és az égő gyertya, a *legkisebb dolgok,* s nem is egyebek, mint a keresztségnek emberi fölékesítései, úgy, hogy az mindezek nélkül is megtörténhetik»; másrészről pedig azt, hogy nem volt szándéka valami egészen különöst adni, noha, fájdalom, igen jól tudja, hogy jobbat is lehetett volna készíteni, de — úgymond — hogy a *gyöngébb lelkiismeretűeket megkíméljem,* csaknem mindent meghagytam, hogy így ne mondják, hogy én valami *új keresztséget* szerzek s ócsárlom azokat, a kik eddig megkereszteltettek, azért, hogy nem helyesen vannak megkeresztelve. Különben is — mint mondottam — az emberi pótlékok egyáltalában nem lényegesek s fődolog, hogy a keresztség isten igéjével, igaz hittel s buzgó könyörgéssel szolgáltassék ki.[4]

A nagy reformátornak keresztelési rendtartása egyébiránt, saját utasítása szerint, egész terjedelmében a következő:

A keresztelő fújjon háromszor a gyermek szemei alá és mondja: «Távozzál, te tisztátalan lélek és adj helyet a szentléleknek.» Azután vessen keresztet homlokára és mellére, ezt mondván: «Vedd a szent keresztnek jegyét,» mindkét helyen, a homlokon és mellen. Imádkozzunk: «Óh mindenható örök isten, mi urunk, Jézus Krisztusnak atyja, tekints alá ezen te szolgádra, N.-re, a kit a hitben való tanításra hívtál el; űzd el az ő szívének minden setétségét s tépd szét a sátánnak minden kötelékét, a melylyel őt fogva tartja; nyisd meg, uram, neki a te javaidnak kapuit, hogy így felékesíttetvén a te bölcseségednek jeleivel, s megszabadúlván minden gonosz indúlatoktól, egyszersmind gyönyörködvén a te parancsolataidnak jó illatában, növekedjék naponkint és legyen alkalmas a te keresztségednek kegyelmére, gyógyulást találván, a mi urunk Krisztusunk által. Ámen.»

Erre nyomban egy másik *ima* következik: «Óh isten, te halhatatlan vígasza mindeneknek, a kik csak valamit óhajtanak: megváltója azoknak, a kik hozzád folyamodnak és békesége mindazoknak, a kik téged kérnek; élete a hívőknek, feltámadása a halottaknak. Ime, hívlak téged ezen te szolgádhoz, a ki a te keresztségednek adományaiért esedezik és a ki áhítozza a te örök kegyelmedet, a szellemi újjászületés által. Fogadd őt kegyelemmel, uram, és a miképen mondottad: kérjetek és megadatik, keressétek és megtaláljátok, zörgessetek és megnyittatik ti néktek: azonképen add meg neki is ama jutalmat, a melyért esedezik és nyisd fel előtte azon kaput, a melyen zörget, hogy így aztán elnyerhesse ennek a mennyei fürdőnek áldásait és megláthassa a te kegyelmednek megígért országát, a mi urunk Krisztusunk által. Ámen.»

Itt vegye elő a gyermeket és tegyen *sót* a szájába, ezt mondván: «Vedd N. a bölcseség savát, a mely őrizzen meg tégedet az örökéletre. Amen. Béke veled.»

Imádkozzunk:

«Mindenható, örök isten, a ki a te szigorú végzésed szerint, özönvízzel törölted el a hitetlen világot és csak a hívő Noét tartottad meg nyolcadmagával a te nagy könyörületességedből; a ki a megátalkodott Pharaót egész népével a Verestengerbe veszítetted és a te népedet, az Izráélt száraz lábon vezetted át azon, hogy azáltal a te szent keresztségednek ezen fürdője jelentessék meg a jövőben és a te szerető fiadnak, a mi urunk Jézus Krisztusnak keresztsége által a Jordán folyó és minden víz a bűnök özönvizévé és megtisztítójává szenteltessék és tétessék. Ugyanezen határtalan kegyelmességedért kérünk tégedet, tekints kegyelemmel ezen Noéra és elevenítsd meg őt igaz hittel, hogy ezen üdvözítő özönvíz által megfojtatván, abban elveszszen mindaz, a mi nála csak Adámtól származott és a mit ahoz ő maga is cselekedett, hogy így aztán kiválasztatván a hitetlenek seregéből és a keresztyénség bárkájában szárazon és biztosan megtartatván, szűntelen buzgó lélekkel és vídám reménységgel imádja a te nevedet és a te ígéretedben hívőkkel egyetemben, érdemessé tegye magát az örökélet elnyerésére, a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.»

Most pedig te, *nyomorúlt Sátán,* halld meg a te ítéletedet és tégy tisztességet az igaz és élő istennek, az ő szent fiának, a Jézus Krisztusnak és a szentléleknek és távozzál el az ő szolgájából, N.-ból, mert az isten és a mi urunk Jézus Krisztus az ő szentséges kegyelmességének és áldásainak és a szent keresztségnek forrásához hívta őt el az ő kegyelméből. Hogy pedig többet el ne törölhesd a szent keresztnek azon jegyét, a melyet homlokára teszünk *(itt kereszt vettetik)*; imé, halld meg, te nyomorúlt Sátán, hogy ő az örök istennek és a mi üdvözítőnknek, a Jézus Krisztusnak nevére esküszik és távozzál el reszketéssel és fohászkodással, mert a te gonoszságod meggyőzetett és többé semmi hatalmad nincs az istennek ezen szolgája felett, a ki most már azok után tekint, a melyek égiek és ellenemondván neked és a világnak, a boldog hallhatatlanságban fog élni. Tégy tisztességet a szentléleknek, a ki, íme, eljő és alászáll az égnek magasságából, hogy megrontsa a te csalárdságodat és a szívet megtisztítván az isteni forrással, szent templomot és lakást készítsen abban istennek, hogy istennek ezen szolgája, megváltatván az eredendő bűnnek minden büntetése alól, minden időben hálákat adjon az örök istennek s szűntelenül dicsőítse az ő nevét. Ámen.»

Kényszerítlek tégedet, te tisztátalan lélek, az atyának (keresztvetés), a fiúnak (keresztvetés) és a szentléleknek nevében (keresztvetés), hogy fuss el és hagyd el az istennek eme szolgáját, N.-et, mert megaláz téged az, a ki száraz lábon járt a tengeren és kezét nyújtá oda a sülyedező Péternek.

[1] Lásd *Luther műveit.* X. 262. lap.

[2] Lásd *Warga Lajos:* «A keresztyén egyház történelme.» Sárospatak, 1887. II. k., 370. lap. És *Gieseler* i. m., 402. lap.

[3] Lásd *„Das Taufbüchlein verdeutscht“* 1523. Dr. Martin *Luthers* «Sämmtliche Werke.» Von Dr. Joh. Konrad Irmischer. Erlangen. 1833. 157—166. lap.

[4] *Luther:* i. m., 164. és 166. lap.

Imádkozzunk: «Szent isten, örök, mindenható Atyánk! a kitől származik az igazságnak minden világossága, esedezünk örök és kegyelmes jóságod előtt: áraszd a te áldásaidat ezen te szolgádra és világosítsd meg őt a te ismeretednek fényével. Tisztítsd meg és szenteld meg őt, adj neki igaz ismeretet, hogy méltó legyen a te keresztségednek kegyelméhez járúlni; ruházd fel őt erős reménységgel, igaz belátással és szent tudománynyal és tedd alkalmatossá a te keresztségednek kegyelmére, a mi urunk Krisztusunk által. Ámen.»

Az úr legyen veletek! *Felelet:* És a te lelkeddel. Ezután felolvastatik a keresztségre vonatkozó Jézusi utasítás *Márk* evangéliuma szerint. *Felelet erre:* «Dicsőség legyen neked, Isten!»

Most már tegye a pap a kezét a gyermek fejére s mondja el az *úri imát* a keresztszülőkkel együtt *letérdepelve.*

Ezután nyálazza meg ujját és érintse meg azzal a gyermek jobb fülét, ezt mondván: «*Ephata*, azaz nyilj meg!» Majd orrát és bal fülét: „*Te pedig, sátán, fuss el, mert az isten ítélete elkövetkezik.*“

Ezután *vezesse be* a gyermeket *a templomba* és mondja a pap: «Az úr őrizze meg a te bemeneteledet és kijöveteledet, mostantól kezdve, mindörökké.»

Ez megtörténvén, mondasson ellene a gyermek részéről az ördögnek az ő keresztszülei által, így szólván: «Ellene mondasz-e az ördögnek?» *Felelet:* Igen! «És az ő minden munkájának?» *Felelet:* Igen! «És az ő egész lényének?» *Felelet:* Igen! Ezután kérdezze: «Hiszesz-e az istenben, mindenható atyában, a mennynek és földnek teremtőjében?» *Felelet:* Igen! «Hiszesz-e a Jézus Krisztusban, az ő egyetlen fiában, a mi urunkban, a ki született és szenvedett?» *Felelet:* Igen! «Hiszesz-e a szent lélekben, egy szent *keresztyén* egyházban, a szenteknek közösségében, a bűnöknek bocsánatában, a testnek feltámadásában és a halál után következő örökéletben?» *Felelet*: Igen!

Ezután *kenje* meg a gyermeket szent olajjal, a a mellén és vállai között, ezt mondván: «És én megkenlek tégedet a gyógyító olajjal a Jézus Krisztusban, a mi urunkban.» Majd kérdezze: «Akarsz-e megkereszteltetni?» *Felelet:* Igen! Itt megfogván a gyermeket, *merítse* a keresztségbe és mondja: «És én keresztellek tégedet az atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevébe.»

A gyermeket a keresztszülék tartsák a keresztségre, a pap pedig az olajból vonjon keresztet a vállán és mondja: «A mindenható isten és a mi urunk Jézus Krisztusnak atyja, a ki újraszült tégedet a viz és a szentlélek által és megbocsátotta a te bűneidet, jegyezzen el tégedet az üdvözítő kenettel az örökéletre. Ámen.» Béke legyen veled. *Felelet:* És a te lelkeddel.»

A keresztszülék még folyvást tartván a gyermeket, ezután tegye a pap annak fejére a *főkötőt*, ezt mondván: «Vedd fel e fehér, szent és mocsoktalan ruhát, a melyet tisztán tartozol felmutatni Krisztus ítélőszéke előtt, hogy elevehesd az örökéletet. Béke legyen veled.»

Ezután emelje ki a keresztségből és a pap adjon kezébe egy *égő gyertyát*, mondván: «Vedd ez égő világosságot és őrizd meg tisztán a te keresztségedet, hogy ha az úr megérkezik a mennyegzőre, eleibe mehess minden szentekkel együtt, a mennyei csarnokba és bírhassad az örökéletet. Ámen.»[1] (Folyt. köv)

Mitrovics Gyula.

[1] Lásd *Luther*: „*Das Taufbüchlein verdeutscht.*“ Idézett kiadás, 158—163. lap.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** Hazánkat és a protestáns egyházat ismét súlyos veszteség érte. *Br. Kemény Gábor*, az erdélyi egyházkerület legidősebb főgondnoka, volt földművelési, ipar- és kereskedelmi miniszter, október 23-án *Ajnácskőn* meghalt. Ravatala felett méltán gyászt ölt a közöshaza. Igazi nemes főúr volt minden ízében, s lelkesítő példánykép még a nagyok előtt is. A közhaza boldogsága, a tudomány és művészet voltak lelkének legszentebb tárgyai s fáradhatlan törekvésének magas eszményei. Egyike volt azoknak, kik törhetlen lelkesedéssel munkáltak annak idejében a kettős haza egyesítésén, s mikor a két testvér egy lélekké ölelkezett, több irányban szolgálta annak felvirágzását és boldogságát. Mint kiváló tudós és író, az akadémia tiszteleti tagjai közt foglalt helyet, s mint jó egyháztagot, az erdélyi egyházkerület azzal tüntette ki, hogy 1872-ben főgondnokúl választá meg. Nagy tehetségétől, szerető, nemes szívétől még sokat várhattunk volna minden irányban, s elköltözése már csak azért is kétszeresen fájdalmas, mert aránylag még igen korán, 58 éves korában, kell azt a földnek átadnunk. Legyen emléke örökké áldott és élete tettekre buzdító közöttünk!

— **Kiss Gusztáv, hódmező-vásárhelyi tanár,** a ki 37 évi eredményes tanári működés után önkéntes nyugalomba lépett, volt tanitványai részéről folyó hó 20-án szép elismerésben részesült. Nevezett napon ugyanis a főgimnázium dísztermében, volt tanitványainak s a város értelmiségének jelenlétében, 500 forintot és ez összegről szóló alapító-levelet elismerő szónoklatok mellett adták át neki, hogy ezeket a főgimnáziumot fentartó egyház előljáróságának kézbesítse elfogadás és kezelés végett. Az alapító-levél szerint az 500 frt (mely később hasoncélú adományok által növelhető) „*Kiss Gusztáv ösztöndíj-alapítvány*“ címen kamatoztatandó s kamataival a gimnáziumnak egy jóerkölcsű, szorgalmas és kellő előhaladást tanusító, *bármely vallásfelekezethez tartozó* növendéke jutalmazandó. A «Hódmezővásárhely» című hetilap koszorúba foglalta ez alkalomból a derék tanár és kitűnő hazafi érdemeit, kiemelvén mint tanárnak szigorúságát, pontosságát, s mint hazafinak forradalmi jeles szerepelését. *K. G.*-t a forradalom előzményei Budapesten találták, mint theologiát végzett egy éves tanitót. Az események hatása alatt jurátussá lett s a pozsonyi országgyűlésen *Kossuth Lajos* mellett volt alkalmazva. A forradalom kitörésekor a Pesten alakúlt 2-dik zászlóaljba lépett és számos csatában vett részt. Komárom várának védelmében — szerzett érdemeinek elismeréseül — már mint kapitány működött, s itt azok közé tartozott, a kik nem akartak kapitulálni. Majd a fegyverletétel után nevelősködéssel foglalkozott a Podmaniczky és Dapsy családok mellett, s utóbb Halasra, innen — egy évi működés után — Hódmező-Vásárhelyre hívatott tanárnak. Atyja morvaországi kálvinista pap volt, a kinek magának is az volt kívánsága, hogy fiai visszatérjenek elődeik hazájába és itt váljanak hasznos polgárokká. Kivánsága teljesült, a mit legszembeszökőbben a tanitványok hálája s az azok által emelt ércnél maradandóbb emlék igazol. A nyugalomba lépett 63 éves férfiúnak mi is szívből kivánunk boldog, vídám öregséget!

— **Előfizetési felhívás.** Midőn boldogúlt atyám, *Révész Imre kiadatlan egyházi beszédeinek* közrebocsátására kísérletet teszek, két irányban vélek kötelességet teljesíteni. A boldogúlt ugyanis többször nyilvánítá azon szándékát, hogy *eredeti* egyházi beszédeinek 1870-ben két kötettel megkezdett közrebocsátását folytatni fogja. E szándék azonban nem nyerhetett valósúlást közbejött

másnemű teendői, főkép a «Figyelmező» szerkesztése, majd gyakori betegeskedése, végre váratlan halála miatt. Az ő akaratát teljesítem tehát, midőn hátramaradt egyházi beszédeit közrebocsátom. De másfelől a protestáns, közelebbről a református lelkészi karnak s egyházi irodalomnak vélek szolgálatot tenni, midőn e nagybecsű szellemi hagyatékot nem hevertetem szekrényem zárai megett, hanem átadom a nyilvánosság használatára, minthogy eredetileg különben is oda volt szánva. Több indokolásra vagy ajánlásra Révész Imre egyházi beszédeivel szemben, azt hiszem, nincs szükség. A kik hallgatták az ő beszédeit vagy bírják és ismerik az eddig kiadottakat, bizonyára ez alkalommal sem fogják becses pártolásukat megtagadni. Egyelőre *három* 10—10 íves kötet közrebocsátását tervezem, mégpedig az első kötetben *halotti beszédeket és oratiokat (ez utóbbiak nagy részét a hozzájuk írott imákkal)*; a másodikban *ünnepi és alkalmi*: a harmadikban *közönséges* egyházi beszédeket fogok adni. Amennyiben az egyik kötet talán valamivel kevesebb lenne 10 ívnél, ki fogja pótolni a másik. Előfizetési ár *egy kötetre 1 frt 20 kr, mindhárom kötetre 3 frt 20 kr.* A bolti ár magasabb leend. Az előfizetők bérmentve kapják a munkát. Az előfizetési összeget *folyó évi december 20-ig* kérem nevem alatt *Pápára* küldeni. Az első kötet 1889. február 1., a második május 1., a harmadik augusztus 1-re fog megjelenni, ha t. i. annyi előfizető jelentkezik, hogy a nyomtatást megkezdhetem. Pápa, 1888. október 20.

Révész Kálmán, theol. akadémiai tanár.

— **Egy régi könyv egy régi bajról.** A sárospataki főiskola könyvtárában (K. 390. sz. alatt) a «CHRONICA EZ VILÁGNAK YELES DOLGAIROL. SZEKEL' ISTVAN. CRACOBAN M.D.LIX esztendeibe» című könyv fedelén, becsületes öreg írással, ez áll: «Kassán 1713-ban és 1715-ben, Az Reformátusok és Luteránusok kemény Arestumot szenvednek a pápistáktúl az urnapi processio nemjárásért, noha az Felséges Király nem approbalta, de azzel a kassai pápisták nem gondolnak.» Egy másik lapra ismét ez van feljegyezve: «Kassa 1781. die 30. maji. Az pápisták az urnapi processio nemjárásért az Reformatusokat és Lutheranusokat keményen megzálogolták, ugy, hogy házanként járván, az mit szerettek: elvittek és eladtak, az mit szerettek, magok között felosztottak, noha az Felséges Király és udvar parancsolta visszaadni az elvett jószágot, de többire odamaradott. Hasonlóképen cselekedtek 1776-ban.» — Beh jó, hogy az ilyen feljegyzések csak a multak emlékei!

— **Elismerés az érdemnek.** Elismerés . . . méltánylat. . . . . Van-é ez valóságban, vagy csak képzeletben? Mai nap — mikor az «én» az első, a «te» és «ő» csak eszköz és lépcső — származik-e az elismerés szívek sugallatából önkénytelenül, vagy divatos felsőbb meghagyás folytán? Bizony igen ritka eset, midőn a kötelességet híven teljesítő, sőt nemes ambitiojú ember méltánylásra talál. Ritka eset az önkénytelen elismerés, kivált egy ref. pap életében! Ez az örvendetes kivétel fordúlt elő legközelebb a berzétei ev. ref. egyház kebelében; midőn a hívek látva ama nemes buzgalmat, akadályt nem ismerő igyekezetet, s ennek folytán a szerencsés sikert, melyet lelkészök kifejt: Istennek szent házát kivül-belül elavúlt köntöséből kivetkőzteti s díszes ruhába felöltözteti, iskolát, paplakot csinosan rendbeszedet, a csüggedező leányegyházak ügyeit a jólét útjára kezdi terelni; látva az egyház tagjai mindezekben az apostoli buzgalmat, a Pálféle szellemet: maguk közt titokban adakozást indítottak, hogy szeretett lelkipásztorukat, tiszt. *Batta György* urat, valami emléktárgygyal meglepjék. És ez a szegény nép — melynek erszényét már is jómértékben igénybevette a romok eltávolítására tett adomány — nem kímélte filléreit, hanem hordta ajándékát a kegyeletes célra, elannyira, hogy 50 frt gyűlt össze, a mely összegből — finom tapintatra vallóan — Budapesten Posner K. Lajos könyvkötő-műintézetében készíttetett, egy — ezüst betűk és kapcsokkal ellátott — meggyszín bársony táblájú, chagrinbőrkötésű «szent biblia.» Mert ugyan mi is lehetne alkalmasabb ajándék egy ref. papnak, mint a szent biblia? . . . A minden könyvek felett való könyv, az igaz hit kútfeje, «az én váram, az én erősségem?!» E díszes könyv 20 frtba került. 30 frton rendeltetett a ref. papok másik jelvénye: egy fekete selyem-bársonygallérú palást. A két díszes emléktárgy ekként beszereztetvén, csak az átadási alkalom volt még hátra. Ez is megjött október hó 21-én, amidőn istenitisztelet végeztével a derék egyháztagok — a hivatalát már is szép buzgalommal viselő ifjú főgondnokuk, Máriássy Barna vezérlete alatt — a paplakon gyűltek össze, ahol nevezett főgondnok a mitsem sejtő lelkészhez intéz egy talpraesett, gyönyörű beszédet, a melyben előadja, hogy egyházuk hívei nem elégedhetnek meg egyszerű hallgatással; mert *„ha ők megszünnének, a kövek fognának kiáltani“*; hanem szeretett lelkészök érdemeinek méltánylásául s szeretetük kifejezéseül íme e két emléktárgyat adják sat. Megilletődés az arcokon, köny a szemekben, élő hit a lelkekben . . . hosszú életet, áldást esdő fohász az ajkakon. . . . Képzelhetni a lelkész mély meghatottságát, a ki erre nem vágyott, ki ily ünnepeltetésre nem számított! Megindúlástól remegő szavakkal köszönte meg kedves hallgatóinak emez örökre lekötelező figyelmét, igérve, hogy ezután sem szűnik meg forrón szeretett egyháza s kedves hívei javára közremunkálni. Van hát elismerése mai nap is az igazi érdemnek! Van méltánylás a jók szívében! Istennek áldása továbbra is a kitüntetett lelkésztárson s hálás érzelmű hallgatóin.

Szabó Gyula, szalóci ev. ref. lelkész.

Pályázat

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *abaúji* egyházmegyéhez tartozó *nagy-bozsvai* lelkész-tanitói állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen állománnyal összekötött javadalom készpénzben, föld- és terményekből, stólából, tanitási pénzből, megközelíti a 600 frtot, és így a 4-ik osztályba sorozható.

A pályázni kívánók pályázati kérvényüket november 25-dik napjáig adják be *nt. Fodor Pál* esperes úrhoz *Vilmányban*, u. p. Vizsoly.

Miskolc, 1888. október. 21.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *abaúji* egyházmegyéhez tartozó *kér-alpár-újfalui* társegyházak lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állomás évi jövedelme (föld, rét, szőllő, szemesélet és fafizetés) hivatalos felszámítás szerint meghaladja a 650 frtot, és így a 4-ik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények *nt. Fodor Pál* esperes úrhoz, *Vilmányba* intézendők.

Pályázati határidő folyó évi november hó 28-ik napja.

Miskolc, 1888. október 21.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 45. szám. Sárospatak, 1888. november 5.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:
Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:
4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja.
Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Szellemi szabadság.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» (Folytatás). *Παγανός.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Folytatás). *Mitrovics Gyula.* — «Az ungi népiskolai anyakönyv története.» *Bacskai Sámuel.* — «Vegyes közlemények.»

Szellemi szabadság.

A modern philosophia s az evangy. protestantismus fejlődése kezdettől fogva párhúzamosan haladott egymással. A kettő kölcsönösen kiegészíti, kölcsönösen feltételezi egymást. *Cartesius*-nak «cogito ergo sum»-ja megfelel a *Luther*-féle «hit által való megigazúlás»-nak; előbbi a *gondolkodó*, utóbbi a *vallásos* tudatnak a hierarchia bénító hatalma alól való felszabadítását, autonomiáját mondotta ki s épen a *gondolkodó és vallásos tudatnak autonomiája* képezi a modern eszmevilág rúgóját, a személyességnek alkotó elemét, úgy hogy nem ok nélkül nevezte a hallei *Erdmann* a modern philosophiát «protestantismusnak a gondolkodó tudat sphärájában.» *Öntudatos gondolkodás s egyéni személyes vallásos meggyőződés, szellemi és lelkiismereti szabadság* elválaszthatatlan egymástól, s az egyiken ejtett sérelem szükségképen hat a másikra is, főleg a protestantismusban, mely a *szabad vizsgálódás, a lelkiismereti szabadság elvét* írta fel zászlójára.

Hű maradt-e az evangyéliumi protestantismus, lényegét alkotó eme elvéhez, melytől soha le nem térhet, hacsak önmagát feladni nem akarja? Vizsgáljuk a *történetet*, hisz ez a legjobb mester e téren is.

A ki a prot. theologia régebbi és újabbi theologiai fejlődését ismeri, annak azt is kell tudnia, hogy a modern eszmevilág elútasíthatlan követelményeinek szellemében egészen természetszerűleg fejlődő unióí irányzatokkal szemben a régebbi és újabb konfesszionálismus a türelmetlen orthodox ó-protestantismust támasztotta föl halottaiból; a protestantismusnak ama scholastikai jellegű középkorát, a melynek tana «nem az általános tudományos fejlődéssel lépést tartó, a szellem öszéletével szervesen fejlődő, hanem mereven a symbolunok betűjében megállapodó. «Ez iránynak *mai* szűkkeblű felekezeti képviselői az egyház látható alakját azonosítják annak lényegével, az igaz, láthatatlan egyházzal, az egyháznak, mint az igazság teljes birtokosának intézményeit, nevezetesen a szertartásokat s egyházi rendtartásokat istenieknek s így csalhatatlan érvényűeknek, változhatatlanoknak tartják, az egyéni tényezőt magában foglaló predikációt háttérbe szorítják a liturgiai elemmel szemben, a mágikus módon, szinte opere operato ható sákramentumokat a hitbeli meggyőződés, a «sola fide» fölé helyezik, az egyház intézeti jellegét annak közösségi jellege rovására hangsúlyozzák, s végűl a lelkészben nem a jelen század nyelvén és gondolataiban szóló ígehirdetőt, hanem a tiszta tannak a 17-ik század nyelvén való objektiv terjesztőjét látják. Elég e tekintetben hivatkoznom *Vilmar, Löhe, Leo Stahl*, a fanatikus *Kliephoth, Dickhoff, Hengstenberg, Philippi* s a szeretetlen konfesszionalismusnak egyéb képviselőire.

Ez irányú törekvésekkel, a melyek csak a római egyháznak, e tekintély intézményének nevetséges, kisszerű utánzatai, nyomban együttjár a *hierarchikus hagyományos türelmetlenség*, a szellemi szabadságnak lépten-nyomon való megsértése. Az egyházi tan épsége fölött inquirálólag őrködik a consistorium, s jaj annak, ki e tanhoz bíráló érzékkel vagy szándékkal lép: a modern inquisitiónak összes nemei mozgósítatnak ellene. A hitvallásos könyvekben a talmud módjára körűlírt s megmagyarázott *írás* (s nem az *isteni ige* örök bölcsesége) vezeti a a theologiai studiomot, a mit a marburgi *Vilmar* «az egyszerű tények theologiájának» nevezett. *Zöckler* és társai pláne e téma szerint már «a theologiai tudományok kézikönyvéről» s egy nagyobb szabású «ó- és új-szövetségi kommentárról» gondoskodtak, mely művekben mennél több scholastikus traditionalismussal, de annál kevesebb tanfejlődéssel vagy bírálattal találkozunk, s a melyekben nem annyira peadagogiai szempont, mint inkább a *tanárok igazhitűségének ellenőrzése* a döntő.

S mit eredményez ez irányú egyházférfiaknak eme *katholizáló eszménye?* Azt, hogy a theologiai tudomány önállósága és szabad fejlődése érdekében küzdő tanárokat az egyetemektől s az előadásoktól letiltják, azoknak működését lépten-nyomon megbénítják, a mint az régebben a positiv irányú *Beyschlag*, újabban pedig *Pfleiderer* tanárral történt; továbbá azt, hogy p. o. a fanatikus rostockiak a mecklenburgi Antonelli: Kliephoth vezérlete mellett a luther egyházi tannak igaz követőjét és tanítóját, *Baumgartent*, egyenesen hivatalából kitették, vagy pedig más tanárt, mint a nagytudományú *Zellert, Dillemannt, Wellhausent* s napjainkban *Bendert* mindaddig zaklatják, míg a tudományos vizsgálódás szabadságát más fakultáson föl nem keresik; s végűl azt, hogy a jeles marburgi egyháztörténész, *Harnack*, berlini kineveztetését ellenzik, a nagytudományú göttingai *Ritschlt* minduntalan zaklatják. A tanszabadságnak *ilymódon* való korlátozása s a tanárok igazhitűségének ily fajta ellenőrzése, a mint azt újabban a *Hartenstein, Kleist, Sticker*-féle javaslat is hangsúlyozta, azt eredményezné, hogy a theologiai fakultás-

nak szerves kötelékei a többi fakultásokkal meglazúljanak, fakultásaink római kath. mintára berendezett internátusos seminăriumokká törpöljenek. Ebből aztán már alapos gyanusítást lehet meríteni akár az egyházi tanra, akár az egyházi erkölcsökre nézve.

Ez a modern konfesszionális irány helytelenül értelmezett egyházi érdekeinek positiv gyümölcse! Nem egyéb az — hogy «Földmivelő» szavaival éljek — mint *„gyülekossági kisérlet“* a szellemi szabadság ellen, mely kísérletek egyenesen *Rómába*, a «canonok, a decretálék, syllabusok, brevék és bullák» hazájába vezetnek! A szellemi szabadság s az egyéni meggyőződés *ilynemű* megrendszabályozása valóban a római egyház tekintélyi intézményének nevetséges, kisszerű utánzata! Elég e tekintetben hivatkoznunk a *Luther-biblia* reviziójának s az *„Evangyéliumi szövetség“*-nek üdvös mozgalmára, melynek rövid története még szomorú fejezetet nyújthatna a szellemi szabadság némely prot. gyakorlásának megvilágítására.

Nézzük csak, hogy állanak a szellemi szabadság, az evangy. protestantismus ez elidegeníthetlen jogának dolgában a *hazai prot. egyházi viszonyok.*

Magyarhoni prot. theologiai életünk a szervezet s a kormányzás dolgaitól egész eltekintve, egy kis ref. töredék kivételével, lényegileg véve a németországi theologiával való kölcsönhatásban fejlődik, következésképen a német prot. theologia történeti fejlődése szükségképen befolyásolja a mi vallásos szellemi, theologiai mozgalmaink fejlődését is. A fejlődéssel együttjár a tévedés, s a sok jó mellett az árnyoldalak is hatnak át hozzánk. Erre nézve ev. egyházunk egyik jeles tudósa azt mondja: «Hazai prot. egyházunkat ily végső (türelmetlen orthodox) irányzat hatalmaskodásától megóvta egyházunk demokratikus szervezete, valamint a magyarországi protestantismusnak azon sajátos szelleme, melynélfogva mindig azonosnak tudta magát azon törekvésekkel, melyek népünk, nemzetünk közmüvelődésére és intézményeink szabad kifejlesztésére irányúltak . . . s a hirhedt nagyszombati kerületi gyülésnek a szabad theologiai irányt lekötő határozata csak a papíron van megtartva. Alapjában véve helyes e tétel, mert a magyar közgondolkozásnak szabadelvűségében gyökerezik, azonban a legközelebbi multnak szomorú tapasztalata ép az ellenkezőről győzött meg bennünket. Mit is mondott egy alkalommal *Trefort?* Azt, hogy *„nálunk nincs szellemi szabadság* . . . mert a magyar társadalom a convencionális és confessionális (érdekek), fogalmak és felfogások keretében le van szegezve.» Nagy erkölcsi bátorságról tesznek bizonyságot e szavak bölcselkedő miniszterünk szájában.

Hogy nálunk nincs meg a kellő szellemi szabadság, hogy nálunk a *szükkeblü felekezeti érdekek túlsúlya miatt* nem lehet «bármi tárgyról leplezetlenül az egyéni nézetet, a rectius igazságot kimondani, anélkül, hogy bármi disciplináris eljárástól vagy cenzurától tartanunk ne kellene,» s hogy nálunk «nem hallgatják meg az igazságot egykedvűen, felháborodás nelkül,» amellett, egyebektől eltekintve, bizonyságot tesz újabb szellemi mozgalmaink nem annyira keletkezési, mint fejlődési története. a szépen megindúlt, de a továbbiakban nagyonis vajudó *Irod. Társaságunk élete*, s az a körülmény, a mire e Lapok szerkesztője s a «Protestáns Egyházi és Iskolai Lap» egyik legközelebbi számában Dákai M. is hivatkozott, hogy már az ág. hitv. testvérek is, egyetértőleg a ref. orthodox irányzattal közös kérdést csinálnak a legújabbi mozgalmakból, s érthetetlen módon üldözőbe veszik a szabadelvűbb ref. testvérekkel a lényeges dolgokban s a magasabb eszmékben való együttes haladást kereső ev. theologusok által a *wittenbergi* positiv irányú, ev. középpárti *Beyschlag* professzornak nálunk követett egyesült ev. prot. irányát. Pedig a vallás nem dogma, s utóbbinak szolgálata még nem vallástevés, még nem vallásos istenitisztelet. A vallás személyes szellemi életünk legbensőbb központi ténye, egész életünk megszentelő ereje, a melylyel a *Schleiermacher* által hangsúlyozott s ethikájában kiváló kifejezést nyert páli *egy szellem* és a különböző, az egyéniségek által feltételezett *charismák* tana nagyon szépen megférhet.

A szellemi szabadságnak, az egyéni vallásos meggyőződés tiszteletének s a theologiai szabadelvűségnek jöjjön el az ő országa, mert ez ama «ható életerő, az igazi vis vitalis, mely fejlődésre késztet, míg a multból a hasznosat konzerválja, addig a haladásban a jövő biztos alapját akarja megvetni!» Nem veszszük-e észre a katholicismus rendkivüli hatalmát, irodalmi erejét, egyleteinek s társulatainak beláthatlan sokaságát, sokoldalúlag fölszerelt apparátusát s azt, hogy «jam proximus ardet Ucalegon!?» Álljatok meg tehát ama szabadságban, a melylyel a Krisztus minket megszabadított, s ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával» mondja Pál apostol az evangy. keresztyény-ügynek legnagyobb harcosa. Ugy legyen!

Dr. Szlávik Mátyás,
ev. theologiai tanár Eperjesen.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

— II. közlemény. —

(Folytatás).

7. Olvasás, irás.

Míg az első osztályban az irás előzi meg az olvasást, addig a többi osztályokban az irás az olvasás után következik, mégpedig úgy, hogy a tanítványok eleinte az olvasottakat a könyvből másolják, főfigyelem a teljes, hibátlan másolásra fordítandó; később a könyv nélkül megtanult darabokat, verseket emlékezetből leírják s a hibákat a könyvből kijavítják; a felsőbb osztályok pedig az olvasmányok tartalmát, rövid kivonatát vagy gondolatmenetét írják le. Az olvasásnál cél, hogy a II. osztálybeliek hibátlanúl, gépiesen; a III., IV. osztály értelmesen; az V. VI. osztály hanglejtéssel tanuljon meg olvasni. Mindenik osztályra jut hetenkint 3, havonkint 12, egész éven 96 félóra. A tanterv tiszte, hogy az olvasókönyvből 96 olvasmányt hónapról-hónapra úgy jelöljön ki, hogy az megfeleljen az illető időszaknak, nehogy pl. a «Szüretünk»-et télen, a «Megfagyott gyermek»-et nyáron tárgyaltassa. Különben a III., IV. osztály számára készült Dezső-féle olvasókönyvben ezt a kijelölést már készen találja; ugyanígy kell eljárnia az V., VI. osztály olvasmányaival is. s úgy beosztani, hogy minden hónapra 12 olvasmány tárgyalás alá jusson. . .

A népiskola főtantárgyaival végeztem. Hátra volnának még a reáltantárgyak. Mit mondjak ezekről, tudva azt, hogy a rájok fordítható heti fél (évenkint 32 félórán) alig lehet maradandó becsű eredményt elérni? E 32 félórából is a téli rövid napokon a mindennapi istenitisztelet s a temetések tagadhatatlanúl elvonnak egy bizonyos részt. Igaz, hogy nyáron és vasegészség mellett ezt helyre lehet pótolni, ha a gyermekeket reggeltől délig, déltől estig az iskolában reggetjük, de ez a gyermek testi fejlődésére igen károsan hat, főfájás, szédülés, vérszegénység, hátgerinc-görbülés, púposság, vértódúlás stb. szoktak ennek következményei lenni; ezért méltán elítélendő, de e túlfeszített munkában magok a tanítók

is korán kimerűlnek, egészségöket aláássák! Már magok a föntebb elsorolt tantárgyak eléggé ígénybe veszik a tanító fáradozásait, megpróbálják lelki és testi erejét, s a tanító, ki azoknak derekasan megfelelt, mint hű munkás, méltó a maga bérére.

Maga a legutóbbi miniszteri tanterv ezt mondja: «Legtöbb időt az olvasásra, írásra, anyanyelvre és számvetésre kell fordítani, *a többi tantárgyakat, kivált az osztatlan iskolában, az olvasókönyvek olvastatása mellett az olvasmányok segítségével lehet megtanítani*»; az újabb tanítónemzedékeknek is azt tanítják, hogy a kézikönyveket minden tantárgynál küszöböljék ki; a földrajztanításnál nagyon elégséges a térkép; a természetrajznál ott az élő állat, növény; kitömött vagy szárított példány, legroszabb esetben az ábra; a természettannál a szemléltető készülék; a nyelvtannál a tábla és írka stb.

Amennyiben azonban a nyomda-festék s más mellékkörülmény a XIX. század utóján is legyőzheti a paedagógia helyesnek elismert elveit: annyit mégis meg lehet kívánni, hogy a tananyagból annyi legyen kiszabva, amennyi a rája fordítható csekély idő alatt a tanító és tanuló nagy megerőltetése s egészsége oktalan veszélyeztetése nélkül elvégezhető s a kézikönyvek is ennek megfelelően szerkesztessenek.

8. Földrajz.

III. osztály. 1. Látókör a nyolc világtájjal. 2. A szélrózsa a táblára rajzolása. 3. A tanterem. 4. Az iskolaudvar. 5. Az útca. 6. A helység lerajzolása. 7. A helység rövid története. 8. A helység határának (szántóföld, rét stb.) lerajzolása. 9. A határ tagozatának (hegy, völgy, folyó stb.) ismertetése. 10. A határ állatvilága. 11. A határ növényvilága. 12. A határ ásványai. 13. A helység lakói életkor, vallás, foglalkozás és nemzetiség szerint. 14. Az első órakör ismertetése. (Első órakör alatt értjük a község, mint a kör központja körül egy 5 kilometeres sugárral írt kört, amennyiben a községtől bármely irányban el lehet menni jó gyaloglással egy óra alatt 5 kilométernyire. Némely községben semmi új dologgal nem találkozik a tanuló az első órakörben, amennyiben ez azonos a helység határával; de vannak oly községek is, hol már az első órakörbe beleesik a szomszéd helységek határának egy része, sőt néhol a szomszéd megye egy része is). 15. A második órakör. 16. A szülőhely egén látható jelenségek. Ennél többre menni a III. osztályban nem lehet; de ne gondolja senki, hogy ennyit is elvégezhet 32 félóra alatt! Nem, sőt — mint multkori közleményemben már említettem — a szerda, szombat délutánokon eszközlendő kirándúlásokon a helyszínén közvetlen szemléletet kell nyujtani.

IV. osztály. 1. Magyarország s nemzet fogalma. 2. Magyarország térpképének ismertetése (térkép-olvasás). 3. Magyarország hegyei, síkjai. 4. Magyar alföld. 5. Magyarország folyói, tavai. 6. Magyarország éghajlata s terményei. 7. Lakosai nyelv és vallás szerint. 8. Lakosai foglalkozás szerint. 9. Vasútak, gőzhajózás. 10. Magyar királyság. 11. Európa. 12. Ázsia. 13. Afrika. 14. Amerika. 15. 16. A föld gömbalakja.

V., VI. osztály. 1. A gyermek szülőhelye s járása. 2. Megyéje. 3. Hazánk összes megyéi. 4. Hazánk nagyobb városai. 5. Budapest. 6. Magyar királyság. 7. Osztrák-magyar monarchia. 8. Az öt földrész és öt tenger a földgömbön. 9. Földtengely és sarkak. 10. Föld forgása, a nappal és éjjel előállásával. 11. Föld keringése az évszakok előállásával. 12. Nap. 13. Hold. 14. Nap- és holdfogyatkozás. 15. Bolygók. 16. Hulló csillagok és üstökösök.

Minden osztály számára 16 cikk van kijelölve. Ez azt teszi, hogy a felsorolt tananyag 16 félórán elvégzendő. De miképen végezhető el a IV. osztályban a Magyar királyság és az öt földrész, vagy az V., VI. osztályban az egész politikai és csillagászati földrajz 16 félóra alatt? E kérdésre felelni a tantervkészítő s a tankönyvíró dolga, az ő tisztök az egyes tételeket úgy írni le, hogy azokat egy-egy félórán letárgyalni lehessen. Eszem ágában sincs pl. a magyar állam folyóit, csatornáit és tavait félóra alatt oly terjedelemben dolgozni fel, mint az földrajzi kézikönyvünkben adva van (hol ezek leírása 4 oldalra terjed). Jól tudom, hogy ezeknek nem módszeres feldolgozása, de csupán eldarálása is lehetetlen volna egy félóra alatt; hanem igenis elégnek tartok ezekről ennyit tanítani:

«A magyar államnak 4 főfolyója van, melyek a magyar címer jobb paizsán is jelképeztetnek: Duna, Tisza, Dráva, Száva. A Duna Dévénynél jön be s Orsovánál elhagyja hazánkat; a Tisza az erdős Kárpátokban ered s Titelnél szakad a Dunába. A Dráva Eszéken, a Száva Zimonyon alúl szakad a Dunába. E 4 főfolyóba mintegy 600 mellékfolyó ömlik, ezek közűl említésreméltó a Szamos, mely Vásáros-Naménynál; a Kőrös, mely Csongrádnál; a Maros, mely Szegednél ömlik a Tiszába. Tavai közűl legnagyobbak a Balaton, melyen gőzhajó is jár és a Fertő, mindkettő túl a Dunán.» A ki próbálta, tudja, hogy egy rövidke félóra alatt ennél többet módszeresen feldolgozni nem lehet; de a magyar állam folyóiról többet tanítani sem lehet (osztatlan iskolában) a sokszor említett physikai idő hiányában. Lássunk még egy példát!

Az V., VI. osztályban a magyar állam megyéinek tárgyalására nem jut több egy félóránál! De hogyan lehessen 64 megyét — mely könyvünkben 64 oldalt foglal el — egy félórán tárgyalni? Hát bizony csak úgy, ha a 64 oldalt 64 sorban írjuk le, s megértetvén annak *okát*, miért szükséges kormányzati szempontból az egy országot 64-felé darabolni, kiterítjük előttük a térképet, mondván: «Ime gyermekeim! Ezen a térképen a magyar királyság megyékre van felosztva. A magyar királyságban összesen 64 megye van. Ez itt Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye, főhelye Budapest. Ez meg Bács-Bodrogmegye, főhelye Zombor. Ez meg Nógrádmegye, főhelye Balassa-Gyarmat stb.; így sorban mutogatjuk a megyéket s azok főhelyeit. A megyék részletes tárgyalásáról tehát szó sem lehet, s ha az mégis egyik vagy másik iskolában eddig részletesen tárgyaltatott, az vagy a tanító és tanítvány egészsége rovására történt, 30 óra helyett 40—45 órát tanítván hetenkint, vagy pedig úgy, hogy a vallási, számtani, olvasási órákból loptak el a földrajz és történelem javára; beszédértelemgyakorlatnak, természettannak, alkotmánytannak pedig híre sem volt; tehát egyik reál-tantárgyat túlbőven tanították a többiek rovására, s míg a tanítvány Szörénymegyéről, Pozsegamegyéről, még a Far-Öer szigetekről is szépen felelt, addig egyetlen énekverset, mely egész életén át öröme, boldogsága nyilvánúlása, bánatában vigasztalója leend, hibátlanúl el nem tudott mondani, az olvasásban akadozott, a számolásban az osztási műveletig alig tudott elvergődni. Azért fogok minden beszédem végén az ősz Catoval így kiáltani: «Ceterum censeo (nem Carthaginem, de) realias esse delendas!»

9. Történelem.

A nemes jellem fejlesztésére a történelem igen nagybecsű, ha paedagogiai elvek szerint kezeltetik; ha az száraz chronologiai sorrend szerinti «királyok történetévé» nem válik; ha általa nem a *tudás*, de az érzelem s szív nemesítés céloztatik; de e hatás tökéletesen leromboltatik ott, hol nem menthető tudatlansággal szószerint

beleverik (virgács és carcer segélyével) a történelmi eseményeket a szegény gyermek fejébe! (Ki volna oly balga testi fájdalom s lelki keserűség mellett a jellem nemesedésére gondolhatni?). A tanítók részéről azért, azt gondolom, paedagogiai bűn a történelemnek szajkómódra tanítása; követelni pedig ezt a beemlézést mindenki részéről nagy philosophiai szegénység és paedagogiai vastag tájékozatlanság. A történelem tanításnál a népiskolában *épen nem vagy csak legmellékesebb cél a tudat,* fődolog a szép, jó, nemes iránti fellelkesítés. Erre pedig nem szükség tudni, vajjon ki uralkodott II. István után? ki volt a Salamon apja? hány hónapig s mettől meddig uralkodott II. László? hány király volt összesen az Árpádházból? hányan hullottak el egyik-másik ütközetben? hány ágyú és hadiszer lett a győzők martaléka? stb.; pedig mai napság ebből áll a történelmi tankönyv s tanítás, holott, mindenki vallja, hogy a népiskolai történettanitás egyes *élet- és korrajzokban* céljának legjobban megfelel, ethikai értéke így legnagyobb, s egyes olvasmányok alakjában tárgyalandó.

Minthogy az V., VI. osztály együttesen részesül történelmi oktatásban, 2 csoportot lehet a tananyagból kiválasztani, s egyik évben egyik, másik évben a másik csoportot tárgyalni.

I. csoport: 1. Eneás, ki atyját a lángok közül kimenti. 2. Kroesus és Szolon (a kincs nem ad boldogságot). 3. Menenius Agrippa (a társadalomban minden osztályra szükség van). 4. Koriolán, ki inkább a halálba megy, mintsem anyja kérelmét megvesse. 5. Leonidász, a ki . . . 6. A leánya által táplált Cimon. 7. Szokrates. . . 8. Damon és Pithias, a két igazi barát. 9. A világbíró Nagy S. kegyelete tanítója iránt. 10. Fabricius, a becsületesség példányképe. 11. Tell Vilmos, mint apa s honszabadító. 12. Dugovics Titusz. 13. Szondy. 14. Dobó. 15. Zrinyi. 16. Franklin.

II. csoport: 1. A hazát szerző Árpád. 2. A magyarok a keresztyén vallásra térnek s azt megszilárdítják. 3. Könyves Kálmán. 4. Imre, a lelki nagyság példája. 5. Keresztes hadak. 6. Tatár járás. 7. Az ország külhatalmának emelkedése. 8. Hunyady János. 9. Mátyás, az igazságos. 10. Mohácsi vész. 11. Bocskay és Bethlen. 12. Az önkényuralom I. Lipót alatt. 13. III. Károly. 14. Mária Terézia s II. József kora. 15. I. Ferenc. 16. V. Ferdinánd és Ferenc József kora.

10. Alkotmánytan.

1. A király és jogai. 2. Országgyűlés. 3. Képviselőválasztásra jogosúltak. 4. Képviselőválasztás menete. 5. Minisztérium. 6. Törvényhatósági kormányzat. 7. Közigazgatási bizottság. 8. Községi kormányzat. 9. Igazságszolgáltatás a bíróságok rövid ismertetésével. 10. Vallásfelekezeti jogok. 11. Iskolakötelezettség. 12. Honvédelmi kötelezettség. 13. Közteherviselés. 14. Gyámság, gondnokság, nagykorúság. 15. Telekkönyv. 16. Örökösödés.

11. Természetrajz.

A III.. IV. osztályban együtt taníttatván, itt is két csoportot lehet váltogatva felvenni, mindenik csoportban legalább annyi egyedet, a melyeken az illető osztály vagy rend szemléltethető legyen.

I. csoport: 1. tehén, az emlősök; 2. tyúk, a madarak; 3. vízi sikló, a hüllők; 4. potyka, a halak; 5. cserebogár, a rovarok; 6. giliszta, a férgek; 7. keresztespók, a pankányok; 8. tölgyfa, az erdei; 8. almafa, a gyümölcsfák; 10. szőlő, a cserjék; 11. búza, a gabnanövények; 12. vörös ebszőlő, a mérges növények; 13. mészkő, a kövek; 14. konyhasó, a sók; 15. kén, a gyúlékony ásványok; 16. vas, az érczek képviselőjeként.

II. csoport: 1. disznó, az emlősök; 2. lúd, a madarak: 3. kecskebéka, a kétéltűek; 4. kecsege, a halak; 5. méh, a rovarok; 6. rák, a héjancok; 7. éti biga, a puhányok; 8. fenyőfa, az erdei fák; 9. rózsabokor, a cserjék; 10. burgonya, a gumós növények; 11. káposzta, a konyhakerti növények; 12. kender, a fonalnövények; 13. veres gomba, a virágtalan növények; 14. kvarc, a kövek; 15. kőszén, az éghető ásványok; 16. ezüst, a nemes fémek képviselőjeként.

Ahol több tanító van, ott csak indokoltnak tekinthető a hiénáról, görugrányról, hangyászról stb. tanítani; de osztatlan iskolában ilyesmit kívánni csakugyan nevetséges; beszélni a gyermek előtt olyan állatokról, melyeket sohasem fog látni s elmellőzni azokat, melyeket mindennap lát. Az ily tanítványok szoktak aztán a legegyszerűbb kérdéseken felakadni: Hány foga van a tyúknak? van-e csontja a lepének? stb. (Vége köv). *Nagyarós.*

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Folytatás).

Mennyire megfelelt Luther ezen rendtartása a keresztség szertartásához és az annak szelleméhez kötött akkori igényeknek és felfogásoknak, eléggé bizonyítja az, hogy e rendtartás csakhamar általánosan elfogadtatott, nemcsak, hanem némelyek, még *kevesebb protestáns szellemmel is* megelégedvén e tekintetben, legkisebb elvi ellenmondást sem láttak abban, hogy a keresztség egészen katholikus szertartás szerint szolgáltassék ki; csak így történhetett meg az, hogy *Osiander András,* egy évvel később, a Luther *„Keresztelési könyvének“* megjelenése után, már *soknak* találta azon kevés eltérést is, melyet a római katholikus egyház szertartásával szemben, Luther keresztsége feltüntet, azért 1524-ben szórol-szóra fordította le a régi latin Ritualé s ugyanazon évben *Nürnbergben* ki is adván azt, ez a szertartásos könyv egyenlő tekintélyű volt több helyen a nagy reformátor munkájával.[1]

Az előre való haladás és a tiszta reformáló irány ellenére tapasztalt ilyetén visszaesések bírhatták aztán, hihetőleg, arra Luthert, hogy ő maga ellensúlyozni akarván azokat, ugyanezen 1524. évben újra átnézte egy évvel előbb kiadott *„Keresztelési könyvét,“* s azt lényegesen átdolgozván, egy újabb szertartásos munkát adott ki erre a célra, ilyen cím alatt: *„Keresztelési könyv, újra dolgozva dr. Luther Márton által.“*[2] E mű megjelenésének idejét biztosan megállapítani nem lehet, mert az első kiadásból *egyetlen példány sem maradt fel.* Megjelenési idejét némelyek mindjárt 1524-re, mások ellenben 1526-ra teszik.[3] Ez újabb keresztelési rendtartás már jelentékenyen eltér az előbbitől. Benne, lehetőleg mellőzte Luther azt, a mi régibb rendtartásának két lényeges hibája volt, nevezetesen a szertartás *fárasztó,* gyakran *ismétlő* és épenezért *hosszadalmas* voltát s mindemellett annak feltűnően *katholikus* színezetét. Igaz, hogy az exorcismus, a gyermek fején és mellén való keresztvetés, a fehér ing, még

[1] Lásd *Henke:* «Liturgik und Homiletik.» *Halle.* 1876. 290. l.

[2] Lásd *Luther:* «Das Taufbüchlein, aufs neu zugerichtet durch Doct. Martin *Luther.*» Lásd összes műveinek idézett kiadását. XXII. kötet, 291—294. lap.

[3] Lásd *Irmischer*-nek, Luther ezen művéhez írt commentárját. Idézett mű, 290 lap. *Gieseler* és *Warga Lajos,* a mű megjelenését 1526-ra teszik.

ebben is megmaradtak s a szertartás leírása közben, itt már közölvén az *„úri ima“* szövegét is, azt, egészen katholikus gyakorlat szerint, *a befejező doxologiai részlet elhagyásával alkalmazza;* dehát, mindennek dacára, ez új rendtartásban már ott működik a megtisztító lélek ereje: kimaradnak: a rálehellés, szent kenet, égő gyertya s az ördögűzéssel összeköttetésben a *„kieskvés“*-nek az a varázsló módja, mely a régi augurok szájában is nevetséges gyermekeskedés volt az istennel szemben; egy protestáns istenitisztelettel összekötve pedig, szintén megbotránkoztató kuruzslás, mely egymaga képes tönkretenni az egész szertartás komolyságát s annak lélekreható erejét.

Luther ezen újabb könyvének, éppen itt jelzett előnyeinél fogva, megvolt a maga hatása. Hosszú időre megállapította az evangelikus egyház keresztségkiszolgáltatásának egész szellemét, irányát, sőt teljes rendtartásának lényegesebb mozzanatait.[1] Az új keresztelési könyv nemcsak külön adatott ki számtalan kiadásban, hanem, mintegy a nagy közönségnek szánt útmutatás, függelék gyanánt csatoltatott az a katechismusok mellé is, s a szászországi, mecklenburgi, wittenbergi, braunschsweigi, wartburgi, poroszországi tartományi egyházak törvényileg mondották ki, hogy az érvényes evangelikus keresztségnek a Luther keresztelési könyvének értelmében kell kiszolgáltatnia; sőt irányadó befolyása még szélesebb körben is felmutatható, így például Luther ezen művéből még *Zwingli,* továbbá az angol egyház szertartásos könyvei, sőt, mint a maga helyén latni fogjuk: *magyar* ref. szertartásos könyvíróink is vettek át imákat; az előbbi, igaz, hogy némi simításokkal, de az utóbbiak, szintén szószerinti fordításban.[2]

III.

Tudjuk az egyháztörténetből, hogy a reformáció, csakhamar keletkezése után, mint vált szét két irányba. Az emberi szívekben újra élni kezdő isteni lélek — követvén most is a szellemi élet ama törvényét, melyszerint, bár a szélnek zúgását hallod, de nem tudod, hogy honnan jő és hová megyen, s így vagyon mindenki, a ki újraszületik — eszméket támasztott eszmék ellen, s az igazság több irányú keresésére sarkalta a kiválóbb szellemeket. Az igaz, a jobb, a megnyugtatóbb keresésének ez az egyéni szabadsága érvényesítette magát, nemcsak a vallásos ismeretek, tehát a *tan* nagy kérdéseinek megoldásában, hanem a vallásos életnek azon gyakorlati nyilvánulásában is, a melyet istenitiszteletnek nevezünk.

A hitújítás úgynevezett *református* irányzatát képviselő egyének szigorúbb felfogása és szintén hajthatatlan következetessége a hitigazságokban: e mellett a hagyományos szokásokkal szemben tanusított nagyobb bátorság, sőt lehet mondani: ellenszenv és türelmetlenség, mely *Zwinglinél* például odáig ment, hogy még a *vasárnap* megünneplése ellen is kikelt, azt mondván: «Egyáltalában nem hiszem, hogy a henyélés isten tisztelete volna, sőt azt tartom, hogy ha valaki, miután előbb hálát adott az istennek, vasárnap szántóföldjére megy ki, hogy ott szántson, vessen, arasson vagy bármely munkát végezzen, a mint azt az idő szüksége hozza magával, sokkal kedvesebb isten előtt, mint a ledérkedő henyélkedés, mert hiszen a hívő felette áll az embernek»;[3] s végre általában az üres szertartásokdástól való s gyakran még az ellentétes végletekre is hajló idegenkedés eredményezte azt, hogy a református egyházban a keresztség szertartása, mindjárt kezdetben is sokkal egyszerűbb, s így talán az apostoli keresztséghez is sokkal közelebb álló volt, mint a lutheri.[1]

A keresztség szertartásának ilyen szellemben történő megalapítására nézve, *Zwingli* tette meg az első határozott lépéseket. Már előbb, mint gyakorló pap, teljesen szakítván a lutheri formával, egy egészen új, evangeliumi egyszerűségű, sőt némi puritánus ridegségtől sem ment keresztelési rendtartást vett alkalmazásba; később pedig, midőn *Zürichben* az *anabaptisták, Hetzel Lajos,* volt zürichi segédpap és eleinte Zwingli lelkes követőjének, s különösen *Grebel Konrád, Manz Felix, Stumpf Simon, Roubli, Brötlein* és *Blaurock* nevű egyének izgatására, a *gyermekkeresztség* ellen szenvedélyesen kikeltek és az egyház békéjét nagymérvben feldúlták,[2] miután előbb két ízben is nyilvános vitatkozásokat tartott a keresztség evangeliumi igaz jelentősége felett, 1525. május 27-dikén közzétette a *„Keresztségről“* szóló nagyobb munkáját. Szintén bámulatrakeltő az az alaposság, roppant bibliai ismeret, tiszta felfogás, maró, de mégis higgadt modor és bátorság, a melylyel tünteti fel *Zwingli* a keresztség igaz, jézusi lényegét és rendeltetését, s a melylyel veri földig ellenségeit, rámutatván, még a Jézus tanítványainak is, e tekintetben tapasztalható téves felfogására. Tanulmányának végén, maga foglalja össze kimerítő fejtegetésének eredményét, ezeket állapítván meg e tárgyra vonatkozólag: «A lelket ennek a világnak semmiféle eleme vagy külső dolog nem tisztíthatja meg; hanem a lélek tisztasága egyedül csak az isten kegyelme által történhetik meg. A miből aztán önként következik, hogy maga a keresztség semmiféle bűnt sem törölhet el. Hogy ha pedig a bűnt el nem törölheti, s ennek dacára mégis az istentől rendeltetett, azon esetben az isten népének *„kötelességjelvénye“* az csupán és semmi más. A keresztyének gyermekei épenúgy istennek gyermekei, mint a szülék és valami módon a gyermekek, már az ó-szövetségben is, istennek voltak gyermekei, úgy most is az istennek tulajdonai ők; ugyan ki akarná azért ő tőlök elvonni a vízkeresztséget? A körülmetélés az ó-szövetségben épenaz a jelkép volt, a mi ma a keresztség; valamint akkor azt a gyermekeken hajtották végre, azonképen a keresztséget is azoknak kell kiszolgáltatni. Az *újra való keresztelést* seholsem találjuk meg isten ígéjében, még kevésbbé találunk arra nézve akár példát, akár utasítást, azért a kik az újra való keresztséget gyakorolják, azok önhittségből vagy pedig csak épen, hogy valami újat kezdjenek, még egyszer keresztfára feszítik a Krisztust.[3]

Ilymódon készítvén elő *Zwingli* elvi álláspontjának a közvéleményt, eszközölte ki azt, hogy a *zürichi* canton több egyházai elfogadták a keresztség kiszolgáltatásának azon rendtartását, a mely *Zürichben* augusztus hó 10-dike óta érvényben volt, s a mely a maga egy-

[1] *Gieseler:* «Lehrbuch der Kirchengeschichte.» Bonn, 1883. III. k., II. rész, 402. lap.

[2] Lásd *Zwingli: „Die Taufe.“* Ins Schriftdeutsche übersetzt, von R. *Christoffel.* Zürich, 1843. 162—163. — *Daniel:* Cod. lit., III. p., 446. és II. p., 192.

[3] Lásd *Zwingli* műveit. I. kötet, 317. lap.

[1] Lásd A két irányzat e tekintetben való összehasonlítására bővebben: *G. B. Eisenschmied:* «Geschichte der vornehmsten Kirchengebräuche der Protestanten.» Leipzig, 1795. — I. L. *Funk:* «Geist und Form des von D. M. Luther Angeordneten Kultus.» Berlin, 1818. — *Alt,* i. m., 271., következő lap. — *Koestlin,* i. m., 208. lap. — *Audin:* «Histoire de Calvin.» — *Révész Imre,* i. m., 310., következő lap. — *Warga Lajos,* i. m., II. k., 361—366. lap. — *Bassermann:* «Entwurf eines Systhems evangelischer Liturgik.» Stuttgart, 1888. 21—24. lap.

[2] Lásd *Warga Lajos:* «A keresztyén egyház történelme.» II. kötet. Sárospatak, 1887. 55., 333. lap. — *Zwingli:* «Die Taufe.» Idézett kiadás. Ajánlás 1—9. lap és ugyancsak *Zwingli: „Das Predigtamt“* című művéhez *Christoffel* jegyzeteit. Idézett kiadás, 68. l. — *Gieseler,* i. m., II. k., I. rész, 209—210. lap.

[3] Lásd *Zwingli,* i. m., 161—162. lap.

szerűségében, íme, a következő, magának *Zwingli*-nek utasítása szerint:

Mindenekelőtt mondja az *egyház szolgája:* «Az istennek nevében.» Ámen. «A mi segedelmünk az úrnak erejében áll, a ki teremtette a mennyet és földet.»

Majd megkérdezi a keresztszüléket: «Akarjátok-e, hogy ez a gyermek, a mi urunk, Jézus Krisztusnak keresztségével megkereszteltessék?» Azok *felelnek:* Igen!

Aztán mondja a pap: «Mi lesz a gyermek neve?» A keresztanya mondja: N. N. Majd ismét mondja a pap: «Imádkozzunk istenhez eképen: Itt Luther *„Keresztelési könyvé"*-ből azon ima következik, a melyet ő az *exorcismus* előtt alkalmazott, mint már előbb is említettük: az alapgondolat megtartva, de a részleteket az ima előnyére és általában protestáns szellemének erősítésére jelentékenyen módosítva, kihagyván abból különösen azon részleteket, a melyeket Luther, még az *igaz hitre* vonatkozólag oly nagy mértékben hangsúlyozott és többször ismételt, s e helyett mindenütt azt emelvén ki, a mi az ő keresztségi tanfogalmának sarkkövét képezte, hogy t. i., *„a lélek tisztaságát egyedül isten kegyelme eszközölheti."*

Ez ima után mondja a pap: «Az úr legyen veletek.» *Felelet:* «És a te lelkeddel.» Majd ismét: a mi a Márk szerinti evangeliom X. 13. s következő verseiben mondatik, nevezetesen: «Hozának Jézushoz kicsiny gyermekeket, hogy illetné azokat; a tanítványok pedig feddik vala azokat, kik a gyermeket hozták. Melyet mikor látott volna Jézus, megharaguvék és monda nékik: Engedjétek meg, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek és meg ne tiltsátok őket, mert ilyeneké az istennek országa. Bizony mondom nektek: valaki úgy nem veszi az istennek országát, mint a kis gyermek, semmiképen nem megyen oda be. És mikor azokat ölébe vette volna, kezét reájok vetvén, megáldá őket. Azután elbocsátá azokat, Istennek legyen hála. Ő minden bűneinket megbocsátja az ő fia által.»

Erre megfogja a szolga a gyermeket és mondja: «Akarjátok-e, hogy a gyermek megkereszteltessék?» A *keresztanya feleli:* Igen. Majd a szolga: «Mondjátok meg a nevét.» A keresztanya: «N. N.» Mondja a szolga: «N. N., én keresztellek az atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevébe.»

A *keresztruhához* fordúlva:

«Segítsen az isten, hogy a mi módon most testileg fehér ruhába vagy felöltözve, épenúgy tiszta és mocsoktalan lelkiismerettel jelenhess meg az utolsó napon. Ámen. Az úr legyen veletek. Menjetek el békeségben.»[1]

(Folyt. köv). Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi népiskolai anyakönyv története.

E becses lapok hozzám csak most érkező 38-ik számában Homoki A., őszi közgyűlésünkről írt tudósításában a népiskolai anyakönyv ügyét is jónak látta nyilvánosságra hozni.

Minthogy a tudósítás ezen része nem mindenben egyezik az igazsággal, sőt minden megjegyzés nélkül azt is állíttja, hogy egyházmegyénkben a mit a közgyűlés elhatározott, azt egy szűkebb körű bizottság megváltoztatta és még *szörnyszülötté* is tette volna, ha a tanügyi választmány — melynek tudósító is egyik tagja — elfogadta volna.

Az olvasó közönség ily állítás után gyönyörű képet alkothat magának egyházmegyénkről és annak esperesérőI, ki ily vad dolgokat enged megtörténni.

A népiskolai anyakönyv ügyében, miután nyilvánosságra hozatott, habár későn is, fel kell szóllalnom, és pedig azért nekem, mert a kérdéses jegyzőkönyvi pont megváltoztatása az általam írt jegyzőkönyvben történt, így ezen ügyet, a mint valóban megtörtént, én írhatom le.

A népiskolai anyakönyv története ez: Pár évvel ezelőtt közgyűlésünkön inditványoztatott, hogy az iskolakötelesek kora, osztályonkénti előhaladása sat. könnyen áttekinthető legyen, készíttessék egy iskolai anyakönyv, mely aztán minden iskolában kötelezőleg használtassék. A közgyűlés ennek elkészítésével — mint erre legilletékesebbet — a népiskolai választmányt bízta meg, mely aztán pár évi sürgetés után, az inditványt megtevő egyik tagját kérte fel ennek elkészítésére. Az így elkészített javaslat egy pont módosításával elfogadtatott és ajánlva a közgyűlés elé terjesztetett.

A közgyűlés teljes bizalommal lévén a választmány iránt, feltételezte, hogy a javaslat komolyan megvizsgáltatott; minthogy a felolvasott terjedelmes javaslatra senki észrevételt nem tett, megbírálás végett nem is adatott ki, hanem elfogadtatott és az egyházak költségén kinyomtatni rendeltetett.

Mint azon gyűlés jegyzője, átvettem az elfogadott iskolai anyakönyvet is; itthon aztán megnéztem, milyen hát az.

A 46 rovatból egy főrovat ez: Az iskolakötelesek *Nyelvre nézve*: Ennek alrovatai: Magyar, Szláv, német(!), héber(!!!). A latin, francia, angol stb. kimaradtak. A németet mellőzve: van-é hébernyelvű gyermek, nem Ungmegyében, hanem az egész föld kerekségén? és ha volna is, kötelezhetők-e a német és héber nyelv tudására és tanitására? Szabadna-é iskoláinkban, felekezetünk gyermekei hátrányára, más nyelvűeket is tanitani? Továbbá egy másik főrovat ez: *Ismétlősök*. Alrovatai: VII, VIII, IX. osztály. Lehet-e ilyet mondani: Az ismétlősök IX-ik osztályában tanúl?

A jegyzőkönyv hitelesítésekor a szűkebb körű bizottság előtt — mely az esperes és egyházmegyei gondnok elnöklete alatt a közgyűlés által a hitelesítésre kinevezett egyházi és világi tanácsbírák és lelkészekből áll — a népiskolai anyakönyvre észrevételeimet elmondtam, a következmény az lett, hogy az iskolai anyakönyv a tanügyi választmány elnökének visszaadatni rendeltetett.

A tanügyi választmány többsége azt tárgyalni többé nem akarta, hanem többen készültek ez ügyben az őszi közgyűlésen *„a szenvedélyességig fokozódó vitát kelteni,"* csakhogy gazda nélkül számítottak és a *„majdnem"*-mel kellett megelégedniök.

Tudósító azt állítja, hogy «a szűkebbkörű bizottság oly változtatásokat eszközölt a munkálaton, a melyek azt egész ábrázatából kivetkőztették, s oly betoldásokat kívánt létesíteni, melyek miatt az egész egy szörnyszülött lett volna.»

Erre először is azt jegyzem meg, hogy ott sem változtatás, sem betoldásról még csak szó sem volt. Hiszen ha tárgyalni akarta volna, akkor nem küldte volna vissza. Aztán tudósító nagyon jól tudja, hogy a hitelesítés az esperes nélkül nem történhetik meg, mert az általa írt jegyzőkönv is hitelesíttetett; már jól tudhatja tehát, hogy a kérdéses jegyzőkönyvi pont megváltoztatásánál is jelen kellett lennie, és mégis — habár káplánja is volt — képes róla azt állítani, hogy oly változtatások eszközlését engedte meg, melyek azt egész ábrázatából kivetkőztették, tehát egy jó munkálatot — a

[1] Lásd *Zwingli:* «Die Taufe.» 162—165. lap.

milyennek tudósító tartja az iskolai anyakönyvet — elrontani képes; sőt oly gyarlónak tartja, miszerint egy jó munkálatot *„szörnyszülötté“* is képes tenni, vagy elnöklete alatt tétetni.

Ez már még a soknál is több! Bizonyára nem értette meg mit írt le, mert öntudatosan, hála Istennek, esperesünkről senki nem mondhat ilyet.

Ezek után senki nem kárhoztatja — tudósítón kivül — esperesünket, hogy azon jegyzőkönyvi pontot, melynek tarthatlanságáról ő is meggyőződött, elnöklete alatt megváltoztatni engedte.

Bacskai Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielőbbi teljesítésére, mivel irodalmi körünk, legközelebb hozott határozata szerint a régebbi hátralékokat törvényes úton fogjuk behajtani.** A kiadóhival.

— **Gyászhir.** Fájdalommal értesültünk, hogy *Nagy Pál*, debreceni főiskolai tanár, rövid szenvedés után elhunyt. Benne a testvér főiskola egy kiváló, még egészen javában levő tanerőt veszített el. Szellemes, szerencsés tanítója volt a természettudományoknak, a melyekből eszméket, törvényeket igyekezett mindenkor megismertetni tanítványaival s így az ismeret és kedély gazdag forrásává tette azokat tanítványai számára. Ezek és a főiskola, méltán öltöttek hát gyászt az elhunytnak időelőtt bezárult koporsója felett s fájdalmukban mi is őszinte részvéttel osztozunk. Elhunytáról a debreceni főiskola tanári kara a következő gyászjelentést adta ki. A debreceni ev. ref. főiskolai tanárkar fájdalommal jelenti szeretett kartársa *Felső-Vályi Nagy Pál* főgimnáziumi tanárnak, élete 41-ik, fáradhatatlan buzgalommal folytatott hivatala 14-ik évében, 14 napi súlyos szenvedés után, 1888. október hó 27-én reggeli 5 órakor, agyszélhüdésben történt gyászos kimultát. A megboldogúlt földi részei október hó 29-én délutáni 3 órakor, előbb a Nagypéterfia utczai 811-dik számú háznál, majd a nagytemplomban tartandó rövid halotti szertartás után, a Péterfia-utcai temetőben fognak örök nyugalomra tétetni. Debrecen, 1888. október 27-én. Béke poraira!

— **Alapvizsgai tárgyak.** Az 1889. junius hóban Sárospatakon tartandó theol. alapvizsgára a következő tételek fejtendők meg irásbeli dolgozatokúl. 1. Waldesius Wikliffe és Husz mennyiben voltak a reformáció úttörői; s melyek azon érintkezési pontok, melyek őket és követőiket a protestantismussal összekapcsolják 2. A Deuteronomium másolata-e a megelőző könyveknek vagy nem, s írhatta-e vagy szerhesthette-e azt a megelőző könyvek írója vagy szerkesztője? 3. A rómaiakhoz írott levél két utolsó fejezetének kérdése.

— **A sárospataki főiskola egészségügye.** Egy felvidéki orvos, ki a napokban járta be a Hegyalját, a következő értesitést közli az «Egyetértés» mult hó 21-diki számában a sárospataki főiskola egészségügyi viszonyairól. «Örömmel szereztünk magunknak alkalmat a főiskola egészségügyéről személyesen meggyőződni, mely célból a főiskola orvosánál látogatást tettünk, ki szíves készséggel minden, az egészségügyre tartozó intézményt megmutogatott és minden eljárási módozattal megismertetett. Megtekintettük a kórház helyiségeit, mely jótékony intézmény nyilván bizonyságot tesz a betegsegélyzőegylet áldásos működéséről. A csínos épületben van 4 szoba 15 ágygyal oly izléssel fölszerelve, hogy díszére válik a főiskolának. Csak egy észrevételt kell tennünk hogy a kórházelőtti tér mielőbb befásítva lenne és a hozzá közel levő ódon épület a monumentális epület szárnyának kiépítése céljából leromboltatnék. E helyi érdekű kórházban van váró-, rendelő-, mosó-, betegápolószoba. Van fürdő, két szoba 4 káddal, izlésesen berendesve és vízvezetékkel ellátva mindenütt. Hogy a beteg tanúlókra nagy gond fordíttatik, kitűnik a gyógyszertári számlából is, mi a lefolyt iskolaévben 756 frt 64 krt tett ki. Nem kis tényező a főiskola egészségügyének előmozdításában, a monumentális épülettel szemben fekvő 18 holdnyi területü befásított kert, célszerüen ellátva séta-útakkal és ülőszékekkel. Ennek mintegy holdnyi be nem fásított részén van a tornacsarnok modern eszközeivel ellátva. Van uszoda is, melynek igen alkalmas helyül szolgál, a város közvetlen közelében folyó Bodrog. Nem tagadhatni, hogy az úszás gyakorlata a fizikai nevelésnek, a test edzése által, és közvetve az egészség ügyének előmozdítására jelentékeny tényező. De leginkább megvilágítja a főiskola egészségügyének miként kezelését, az orvos hivatását és eljárását körvonalozó szabályzat. A főiskolai orvos a közegészség ügyének őre levén, mint ilyennek hatásköre egyrészről a főiskola növendékeinek egészségi állapotát veszélyeztető káros befolyások elhárítására terjed ki, a közegészségi törvények pontos foganatosítása s azoknak végrehajtása; másrészről pedig a főiskola megbetegedett tanárainak és családjainak, növendékeinek és szolgaszemélyzetének gyógyítása főfeladata. 1. Kötelessége minden iskolai évben a főiskola növendékei részére előlegesen bejelentett városi szállásokat, nemkülönben a főiskolában kijelölt lakszobákat megvizsgálni, a lakható szobákban az elhelyezhető tanúlók létszámát megállapítani, a nem alkalmas lakszobáktól a tanúlokat eltiltani s a szállásvizsgálat eredményről a köziskolai széknek jelentést adni. 2. A tanuló-lakszobákat és a tantermeket, a főiskolai igazgatók vagy a köziskolai szék által e célra kiküldött tanár kíséretében, évközben is meglátogatja s azokban a köztisztaság és egészséges légkör fentartására célzó intézkedésekről javaslatot nyújt be. 3. Amennyiben a közegészségi törvény 11. §-a a lak és középületek építésére nézve közegészségügyi rendszabályokat állapít meg, a főiskolai épitkezések alkalmával a tervezetről, nemkülönben az újabb épületek használatba vehetőségéről közegészségügyi tekintetben javaslatot, illetőleg véleményt nyújt be a gazdasági választmányhoz. 4. Minden tanév első havában, de a körülményekhez képest tanévközben is, a ragályos és elhurcolható bőrbajok terjedésének meggátlása szempontjából a főiskolai növendékeket a testi tisztaságra vonatkozólag az osztálytanár jelenlétében megvizsgálja. A testileg tisztátalanokat, bőrbajokban szenvedőket elkülöníti a kigyógyúlás időtartamára. 5. A tanév megkezdése előtt a tápintézeti felügyelővel az étrendet elkészíti s az év lefolyása alatt az élelmezést ellenőrzi. 6. A tornászatra, úszás-tanulásra kötelezett gyermekeket megvizsgálja; a szabadban való tornászat és az úszás megkezdésére alkalmatos időt megállapítja. A tornászati gyakorlatok tervét a végleges megállapítás előtt véleményezi s ellenőrzi: vajjon azok nem gyakorolnak-e a gyermekek testi növésére s fejlésére káros befolyást. 7 A be nem ójtot tanúlókat a törvények értelme szerint beójtja. A 12 éves kort megközelítőket, a törvények parancsa szerint újra beójthatja. 8. A kórház fölszereléséről és az ápoló személyzetről gondoskodik. 9. Minden beteg, ha ezáltal betegsége sulyosbodása veszélyeinek

nincs kitéve, köteles orvosi segélyért személyesen fordúlni az orvoshoz, ki a könnyű betegek részére a kórház helyiségében naponkint rendelési órát tart; a súlyos betegeket pedig magánszálláson vagy kórházilag kezeli. 10. A betegekről rendes naplót vezet. Félév végén a kezelt betegekről s netaláni elhaltakról az iskolai tanácsnak kimutatást nyújt be. Ha a beteg tanúló helyzete súlyosabbá válnék, jelentést tesz az akadémiai vagy a gimnáziumi igazgatónak, kik a beteg állapotáról az illető szülőket vagy gyámokat azonnal értesítik. 11. Ragályos betegségek föllépése esetén azonnal jelentést tesz a közoiskolai székhez és a szükséges óvintézkedéseket megteszi. 12. A tanúlók elszállásolását, a betegek gondozását, a közegészségügyi felügyeletet illetőleg, rendelkezik a háznagygyal. A fentebbiekből mindenki meggyőződhetik arról, hogy a sárospataki főiskolában az egészség ügye lehetőleg rendezett állapotban van. Mi több főiskolát ismerünk, de e tekintetben hasonlót a sárospatakihoz nem hozhatunk fel.»

— **A felekezeti középiskolánk segélyezésére** az 1889. évre 96,590 frt van fölvéve a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésében, tehát hatezer forinttal több mint az idén. A költségvetés indokolása ezt mondja: «Ezen iskolák segélyezése jóval nagyobb összeget igényelne, de tekintettel az ország pénzügyi helyzetére, csakis az elkerülhetlenül szükségekre szorítkoztam. E többlet létrejön a szegedi városi kath. gimnázium s a költségvetésben részletesen fel nem sorolt evang. református és unitárius középiskolák nagyobb segélyezése által. Szeged városának rendkivűl népes gimnáziuma új épületet és négy párhúzamos osztály félállítását tette szükségessé. Minthogy pedig a tanulók nagyobb része nem szegedvárosi, hanem vidéki tanuló, méltányos volt az új épület s a párhuzamos osztályok felállításához állami segélylyel hozzájárúlni. A várossal megkötött szerződés szerint, Szeged városa felépitette a gimnázium új épületét, s életbeléptette mind a négy párhúzamos osztályt, miért is a segélyt fel kellett emelnem. A költségvetésben fel nem sorolt *szászvárosi, sepsi-szentgyörgyi, csurgói és miskolci ev. ref. s a kolozsvári unitárius* gimnáziumok ismét *csak egy részét* fogják megkapni az általuk kért segélynek, de a *zilahi* gimnáziumnak az eddiginél nagyobb segélyt kell adnom, mert csak négy felső osztálya van s s alsó osztályait, melyeket eddigelé, a középiskolai törvénybe ütközőleg, az ottani polgári iskola pártolt, nagyobb segély nélkül fel nem állíthatná. A jelenleg egy átalányösszegbe egybefoglalt ev. református és unitárius középiskolák segélyei majd csak akkor fognak részletezve beállíttatni a költségvetésbe, ha a szerződés valamennyire nézve meg lesz kötve s mindegyik részére az egész kikötött segélyösszeg ki lesz szolgáltatható.»

— **Buzditásraméltó példaképen** közöljük e hozzánk küldött szép levelet. *Kedves nagytiszteletű úr!* Egy szerencsés ötlet sokszor ivekre terjedő elmélkedéseknél és tervezgetéseknél többet ér s eredményesebb hatású. Ilyen szerencsés ötletnek tartom én a sárospataki konviktus érdekében becses lapjában közölt azon indítványt, hogy mindazok, kik a multban ennek az áldásos intézménynek jótékonyságát élvezték, tíz esztendeig évi egy-egy frtos adománynyal járúljanak a konviktus alaptőkéjének növeléséhez. Rendkivűl szerencsés gondolat ez; valóságos Kolumbus-tojás. Olyan számosan vagyunk, kikre ez az indítvány tartozik, s olyan csekély és könnyen elviselhető a javasolt áldozat, hogyha a háládatosság lelke mindannyiunkban megmozdúl, adakozásunk rövid idő alatt tekintélyes összegre gyarapodhatik anélkűl, hogy ez adakozás terhét megéreznők. Mert mindnyájan, kik a konviktusnak valaha tagjai voltunk, hálás elismeréssel vallhatjuk be, hogy iskolai pályánkat nála nélkűl nem lettünk volna képesek bevégezni, s mai tisztes állásunk révpartjához elvitorlázni. Elmondhatjuk ezt teljes joggal nemcsak az úgynevezett ingyenesekről, hanem a 20, illetve 40 frt évi díjat fizetőkről is, mert hiszen a mai viszonyok között egy esztendei táplálásért 40 frtnyi fizetés is számba alig vehető csekélység, melyet a legnagyobb rész legációjából is kifizetett. S most nekünk csak egy-egy frttal kell bebizonyítanunk, hogy a vett jótéteményről nem felejtkeztünk el. Egy porszemnyi áldozatot kell hoznunk azért, hogy a szegények hírneves iskoláját a szegény emberekre nézve ezután még hozzáférhetőbbé tegyük s ezáltal a magunk érdekeit is szolgáljuk, mert bizony a magunk érdekét is előmozdítjuk azáltal, ha a konviktusnak minél erősebb lábraállításával lehetővé teszszük, hogy az gondoskodását annál több tanulóra kiterjeszthesse s a taníttatás költségeit reánk szülékre nézve ilyen formán elviselhetőbbé tegye. Ugyan ki maradna el attól az oltártól, melyen egyszerre áldozhat a háládatosságnak és a nevelés szent ügyének? Tudom, hogy senki, s hogy én se láttassam háládatlanabbnak a többieknél, ide zárva küldöm a csekély adományt (1 frtot), mint első részletét a 10 évre kötelező ajánlatnak. Kivánva a termékeny eszmének gazdag gyümölcsözést, mély tisztelettel maradtam Erdőbényén, 1888. október 31-én. Nagytiszteletű szerkesztő úrnak alázatos szolgája: *Czinke István*, ref. lelkész.

— **Felhivás** az »Evangyéliomi Lelkészi Tár« 1888-ik évi folyamára. Midőn ezelőtt kilenc esztendővel, mindenekfelett Istenbe vetett bizalommal a Lelkészi Tárt megindítottuk, azon meggyőződésemet jelentém ki, hogy a keresztyénségnek s kiválóan nekünk protestánsoknak, a világi ezer vélemények hullámzása közt, az Isten igéje hirdetésében van minden erőnk és hatalmunk. És minélinkább terjed a vallásos közönyösség, s az égiekkel — melyek pedig a földet megszentelik, — nemgondolás; minélinkább nő a világi bölcselkedés hiú fényénél a keresztyén vallás örök igazságait kicsinylők serege; az erkölcsi élet oly szép és dicső vonásai a családban, társadalomban minélinkább homályosúlni kezdenek: városon, falun, kisebb és nagyobb gyülekezetekben, annál nagyobb gondot kell fordítanunk a világba és bűnébe már-már elmerült lelkeknek istenhez, az élet és idvesség fejedelméhez, Krisztushoz térítésére. E cél érdekében indúlt meg s futotta pályáját az «Evangyéliomi Lelkészi Tár,» melyet kedvezőtlen körülményeink miatt — melyekkel a gondviselő Isten megostoroztatni hagyott — ez év folyamában ki nem adhatván, egyszerre egy kötetben juttatunk lelkésztársaink kezébe, szószékeink használatára. Az egész évfolyam — mintegy 60 predikáció — még e folyó év karácsonelőtti héten minden előfizetőnek megküldetik. *Előfizetési ára az eddigi három forint, melyet december 1-ig Sziládi László nyomdász úrhoz, ki az egész kezelést elvállalta, kérek beküldeni.* Az úr kegyelme és szentlelke segítsen bennünket, hogy az evangyéliomi hitélet virágzóbb korának, e mi magyar földünkön, hitünkkel és predikálásunkkal előmozdítói lehessünk. Kecskemét, 1888. október 25. *Czelder Márton,*
az Evangyéliomi Lelkészi Tár szerkesztője.

— **Menyhárth János**, a debreceni főiskolában, az ó- és új-szövetségi irásmagyarázatnak sok érdemeket szerzett tanára, 39 évi szolgálata után, ez iskolai év elején nyugalomba lépett. Ez alkalomból, a debreceni főiskola tanári kara, mult hó 24-én testületileg tisztelgett a derék veteránnál, kifejezvén a szerény, de mindenkor hű munkás iránt elismerő tiszteletét. A biblia újabbkori *derék fordítójának* mi is szívünkből kívánunk még hosszú nyugalmas napokat, a jól kiérdemelt munka után.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 46. szám. Sárospatak, 1888. november 12.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Válasz nagytiszteletű Czelder Márton úr nyílt levelére.» *Ferencz József.* — «A népiskolai tanterv kérdéséhez.» (Vége). *Παγανός.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Folytatás). *Mitrovics Gyula.* — «Őszi vetések.» *Bőszörményi Károly.* — «Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.» (Folyt.). *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Válasz nagytiszteletű Czelder Márton úr nyílt levelére.

Nagytiszteletű Czelder Márton, előbb hittérítő, jelenleg kecskeméti lelkész úr egyszerre több lapban s ezek között e becses lapokban is egy nyílt levelet intézett hozzám. Ugyanazon nyílt levelet közvetlen is megküldvén nekem kézirásban, abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a lapokból kihagyott részleteket is olvashattam. A «Sárospataki Lapok» tek. szerkesztősége ezeket lényegtelen, személyes jellegű részleteknek mondja nagybecsű szerkesztői megjegyzésében. Magam is azoknak tartom. És így eszemágában sincs azokra is kiterjeszkedni. Csak a félreértés kikerülése végett jegyzek meg annyit, hogy a lapokból kihagyott, személyes jellegű részletek nem az én, hanem a Czelder úr személyére vonatkoznak. Tehát csak ő tartozik köszönettel a szerkesztőségeknek, hogy a kihagyásokkal esetleg megkímélték újabb kellemetlenségektől, melyek Czelder urat egyházi pályáján eddig kísérték, s melyek miatt nem egyszer alkalma volt felkiáltani: *„Szomorú az én lelkem mind halálig."*

Annyival kevésbbé veszem tehát számba azt, a mit a tek. szerkesztőségek jónak látták a Czelder úr nyílt leveléből kihagyni, mert az így is annyi mindenről szól, hogy azt sem tudom tisztán kivenni, hogy felvetett kérdései közül melyikre vár már feleletet. Azzal kezdi nyílt levelét, hogy tisztázni akarja azt a kérdést, hogy az alakúló — mi úgy tudjuk, hogy már megalakúlt — magyar prot. irodalmi társulatban részt vehetnek-e az unitáriusok? E célból hosszas dogmatikai fejtegetésébe bocsátkozik annak, hogy mit hisznek és mit nem hisznek az unitáriusok Krisztusról, az ő istenségéről, az új-szövetségi írásokból stb. mihez képest a conclusio természetesen az, hogy ily nagy vallási tévelygéseik miatt az unitáriusoknak nincs helyök a prot. irodalmi társaságban. Hogy miért lettem épen én megtisztelve e tárgyban egy nyílt levéllel — miután én a kérdés felett nem vitatkoztam? — nem tudom. De ha Czelder úr azt hiszi, hogy ezzel már tisztázta a kérdést, én e hitében egyáltalán megháborítani nem akarom. Csakhogy mindezeket egy vagy más formában előtte már sokan és sokszor elmondották. Tehát semmi újat nem mondott.

De ha nem is új a Czelder úr ítélete az unitárius dogmák felett, van annak egy sajátságos oldala, amely, úgy látszik, arra van szánva, hogy némileg kibékitsen minket elátkozott helyzetünkkel. És ez az, hogy nemcsak «keresztyén,» sőt protestáns voltunkat is elismeri, hanem «mint a hadseregnél a guerilla csapatot még szükségeseknek is tart magának a protestantismusnak az érdekében is.» E szerint hát bennünk is csak van valami haszna a világnak. Sőt e tekintetben az útasítást is megkaptuk Czelder úrtól, hogy «csak teljesítsük továbbra is az ellenséget háborgató feladatunkat.»

Miután ily módon Czelder úr az ő evangéliumi álláspontjáról az unitárius dogmák felett bírói ítéletet tartott s az unitárizmus feladatát az ellenség háborgatásában megjelölte, őszinteségünket is kérdésessé teszi; mert szerinte «a Krisztus iránt nem lehet illő tisztelettel viseltetni annak, a ki istenségét tagadja.» Majd az unitárizmusnak a reformáció korában való hódítására hivatkozván, jelzi ennek okát. De egyszersmind figyelmezteti is az unitáriusokat, a kiknek «törekvése iránt — különben — teljes elismeréssel viseltetik,» hogy a hódítás emléke által ne engedjék magokat elragadtatni stb.

Messze vezetne, ha én a Czelder Márton úr nyílt levelében felvetett mind eme dogmatikai, philosophiai, historiai kérdésekre válaszolni akarnék. Különben is, úgy látszik, hogy mindazok csak a hangulat ébresztésére voltak szánva s nyílt levelének tulajdonképeni célja nem a magyar prot. irodalmi társaság kérdésének tisztázása volt, nem is az, hogy engem hittani vitára provokáljon, hanem hogy kifejezést adjon ő is annak a stereotyp vádnak, hogy az unitáriusok Magyarországon proselytáskodnak. A hozzám intézett nyílt levélnek tehát csak ez ágára kívánok válaszolni. S mindenekelőtt megjegyzem, hogy e vádat, valóban, már annyiszor és oly sok alakban lobbantották a szemünkre innen is onnan is, hogy végre még belénk verik a missionáriusi hajlamot. Mert a folytonos szidás és gyanusítás gyakran épen ellenkezőt eredményez, mint a mire szánva volt. S nem példátlan eset, hogy némely tanúló azért veszti el tanúlási kedvét, mert szüntelen csak azt hallja, hogy sohasem tanul és semmit se tud.

Nézzünk hát szemébe annak a vádnak.

Még 1879-ben Hódmezővásárhelyt, a hol abban az időben tán egy unitárius lélek se volt, nem hogy hittérítőink legyenek, az evang. egyházból nehányan kiléptek s jelentkeztek nálunk, hogy vegyük be egyházunkba. A mellett, hogy erre a törvény is feljogosít tekintve külö-

nösen azt is, hogy épen azon a környéken magának a protestáns egyháznak kebeléből a nazarenismusban egy teljesen a törvényen kivül álló vallásos testület nőtt ki, azt hittük, hogy igazán keresztyéni missiót teljesítünk, sőt részben épen a protestáns egyháznak nyújtunk segédkezet, ha a kötelékéből már kivált tagokat nem engedjük, úgyszólva, elzülleni, hanem inkább a mi rendezett egyházunk kötelékéhez fűzzük — kérésüket teljesítettük, s bevettük egyházunkba. A kilépetteket mások is követvén, s évről-évre szaporodván az áttértek, gondoskodnunk kellett arról, hogy koronként legalább vallásunk szerinti istenitisztelettartásban részesüljenek. E végre tehát budapesti egyházközségünkhöz csatolván a hódmezővásárhelyieket, annak lelkésze gondozása alá helyeztük. Miután pedig az áttértek folytonos szaporodásával — a mire tagadhatatlanúl a ref. egyház szolgáltatta a legnagyobb contingenst budapesti lelkészünk se teljesíthette a szükséghez képest a lelkészi adminisztrációt: pár évvel ezelőtt, a hívek kérésére és terhére Hódmezővásárhelyt egy segédlelkészi állomást szerveztünk.

Im, ennyiből áll a mi egész hittérítői szereplésünk. Igaz, hogy Hódmezővásárhely után Orosházán, majd Mező-Berényben s legújabban Polgárdiban jelentékenyebb számmal léptek át egyházunkba — fájdalom — épen a ref. egyházból, a kikről nem mondom, hogy ha mi be nem vettük volna egyházunkba, mind más vallásra tértek vagy épen nazarenusokká lettek volna, hanem azt felemelt fővel s mint Istennek épügy felszentelt szolgája, mint Czelder úr, mondom, hogy mi senkit se csaltunk, senkit se térítettünk át egyházukból. Állítsanak elő csak egyetlenegy embert azok közül az áttértek közül, a ki azt meri mondani, hogy akár én, akár a hatóságom alatti lelkészek közül valamelyik ámította el, beszélte rá és térítette át egyházunkba s én mea culpa, mea maxima culpa-val ismerem el, hogy méltán ér bennünket minden pironság. De addig engedje meg Czelder úr, hogy személyében egyesitve mindazokat, a kik minden proselytáskodással vádolnak, e vádat visszaútasítsam. Hát az istenért, ki is hiheti el, hogy a mai nyilvánosság mellett és ennyire résen állva ellenünk, rajta ne érték volna valamelyikünket a missionáriuskodáson? Ellenkezőleg én nem egy folyamodást tudnék felmutatni tekintélyes ref. egyházközségekből, hol egyesek, hol többek aláírásával, a melyekben arra kérnek, hogy adjak nekik útasítást, hol kell hogy jelentkezzenek, mert unitáriusokká akarnak lenni s unitárius egyházközséget akarnak alapítani; a mely folyamodásokat azonban én, a hogy kapom, úgy elteszem, mintha nem is láttam volna. És ezt nemcsak a ref. egyház iránti tekintetből, hanem magunkért teszem. Mert abban igazat adok Czelder úrnak, hogy elég gondot adhat nekünk kis egyházunk fentartása; a terjeszkedési vágy tehát — eltekintve minden más figyelemreméltó szempontoktól, egyátalán nem foglalhat helyet, legalább ez idő szerint, egyházpolitikai programmunkban. S bizony azoknak is, a kik hozzánk átlépnek, főleg ott a Duna és Tiszamentén, százszor is meg kell gondolniok, hogy mit cselekesznek: mert ha csakugyan az egyházi terhek alól való menekülés vágya űzi hozzánk, kétszeresen szánom őket; egyszer azért a csalódásért, a mely éri, miután egyházunkba még nagyobb teher hordozása várhat reájok, másodszor azokért a megtorlásokért, a melyeknek az elhagyott egyház részéről kiteszik magukat. És ezzel épen ahoz a botránykőhöz, az egyházi adóhoz érkeztünk. Próbáljuk egy kissé meghengergetni ezt is. Hátha nem is olyan tömör, a mint kilátszik, s így össze sem zúzhat, még ha egész súlyával ránk eshetnék is. Hátha csak olyan törmelék-féle, a mi könnyen elporlik, ha hengergetni kezdjük. És semmi esetre sem dobhatjuk másra úgy, hogy a mi kezünkhöz is ne ragadjon belőle valami.

Az ellenünk emelt vádnak mások előtt legterhelőbb s reánk nézve legsérelmesebb pontja az, hogy mi a ref. egyház által közelebbről felállított domesztikát, illetve az ezzel járó egyházi adót használjuk fel térítési eszközül. Miután azonban az áttérések, mint fennebb láttuk, korábbi keletűek a domesztika felállításánál, a vád részben a dolog természeténél fogva magától elesik. De ha ugyancsak fennebbi soraim hitelre találnak, a mire, igaz, senkit se kényszeríthetek; de felteszem, hogy a t. olvasók közt csak lesznek olyanok is, a kik megbíznak őszinteségemben: akkor a vád legfennebb oda redukálódik, hogy befogadunk egyházunkba oly egyéneket is, a kik esetleg az egyházi adó elől menekülnek hozzánk minden meggyőződés nélkül. Esetleg mondám, mert nem lehet az ember tettei felett oly könnyen pálcát törni, különösen a lelkiismereti dolgokban. Lám, mikor én 1875-ben szerencsés voltam épen Kecskeméten megfordúlni, s ott több tisztes és derék polgár tudakozódására jeleztem vallásunknak épen az Istent illető főbb pontjait, nem egy akadott közöttük, a kik úgy nyilatkoztak, hogy hiszen így ők is unitáriusok. S erre még számos hasonló példát tudnék felhozni. Szerencsére Kecskeméten, tudtommal legalább, nincs egy unitárius is, mert még abba a gyanuba esném, hogy tán 1875-ben én térítettem át hozzánk. De hát annyit ez még is mutat, hogy az a mai szentháromság-egy Isten nem sokat különbözik az unitáriusok egy személyű Istenétől. S.ha nem lennénk egymás iránt annyira elfogúlva és nem a historiai mult válaszfalán keresztül néznénk egymásra, még könnyen egymásra is ismernénk. Bocsásson meg Czelder úr, de én alig hiszem, hogy saját maga is, ha történetesen nem reformátusnak, hanem unitáriusnak született volna, kétségbeesnék a miatt, hogy nem látja a Krisztust az Isten trónjában ülni, hanem csak a körül állani, tán a legközelebben a menny- és földurához, de csak más nagy szellemek társaságában, a kiket ő ott épügy testvéreinek ismer, mint a hogy a földön egykor testvéreinek ismert minden embert, még a bűnös publikánust is. Megengedve különben azt is, hogy az áttértek között csakugyan lehetnek olyanok is, a kik tisztán csak az egyházi adó elől keresnek nálunk menedéket: vajjon a vád egész súlyával csak reánk nehezedik-e, a kik helyet adunk ily menekülőknek, s nem jut-e valami belőle magára az okra is, mely a menekülés vágyát szülte? A népnek is megvan a maga philosophiája, a melynek néha még a bibliával kezünkben is nehéz ellene állani. Nem ritka eset, például itt közöttünk, hogy a köznépnél a nő férje vallására megy át vagy megfordítva. Miért? Csupán csak azért, hogy ne fizessék két papnak a kepét. Nem is említve a vallásváltozásnál gyakran előforduló más hasonló, bizony nem valami idealis és moralis okokat, a melyekért azonban csak az illetők lehetnek felelősök az ő lelkiismeretöknek, a felhozott esetben is, mind mondhatjuk az illetőnek, hogy hát egy kalangya búzáért el tudja hagyni a maga vallását! Azt meg nem téríti senki. De az átvevő lelkészt sem teszszük a rajta kivül álló okért felelőssé. Én teljesen tudom méltányolni a ref. egyház domesztikájának nagy és üdvös feladatát. Lelkem egész őszinteségével kívánom annak minél erősebb kifejlődését. De, ha azt gondolják, hogy ez a legfőbb ok, a miért az újabb időben híveik közül többen átléptek hozzánk vagy más egyházba, mert mennek biz' azok a katholikus, sőt, a mint ép a napokban hallám, közelebbről még a gör. egyházba is többen áttértek, akkor ne csak minket hibáztassanak, hanem a hibának egy kis részét legalább vegyék át magukra is. Mert any-

nyit mondhatok, épen a fennebb említett folyamodások alapján, hogyha csak fele is igaz annak, a mi azokban az egyházi adó kirovására és felhajtására nézve elő van adva, bizony ez egy oly seb lesz a ref. egyház testén, a mely hova-tovább mindinkább fog vérzeni. Tán az eljárás körül van valami hiba, a mi annyivalinkább figyelembe lenne veendő, nehogy a miatt maga az intézmény is veszélyeztessék. És itt megjegyzem azt is, hogy a domesztikát még 1853-ban felállítottuk volt mi is. Az első évben befolyt csaknem az utolsó krajcárig. A második évben már csak fele jött be. Pedig nem is tisztán csak személyi kötelezettség volt, hanem tekintettel a szegénységre, ezeknek terhét a gyülekezet közpénztárára tettük. A harmadik évben aztán önkéntes megváltásra vittük át, és így realizáltuk az eszmét, mert meggyőződtünk arról, hogy az illetékek évenkénti felhajtása minél tovább több nehézségbe fog ütközni. Mert végre is az egyház nem helyezkedhetik teljesen egy állam álláspontjára, s a maga céljai megvalósítására nem használhatja mindazon eszközöket, a melyeket ez használ.

Még csak egyet. Nem veszik-e észre Czelder úr és társai, hogy a mikor folytonosan minket akarnak ütni híveik áttéréséért, tulajdonképen magukat verik. Hiszen, ha az unitáriusok oly könnyen űzhetik községeikben a hittérítést, ez illető lelkészeiknek szolgálna szegénységi bizonyítványul. S ha csak úgy maradnak meg híveik az egyházban, ha más egyház kaput zár előttök, ez annak a hitszilárdságnak a rovására esik, a melyre Czelder úr is hivatkozik. Végre midőn ingyenélő söpredéknek nevezik a hozzánk áttérteket, vajjon a mi egyházunkat bélyegzik-e meg, a mely még alig tette rájok nevelő kezét, vagy saját egyházukat, a melyben felnőttek? Általában mielőtt annyira nekünk esnének, jó lesz megvizsgálni, ha nincs-e otthon is valami baj?!

Ezekből megítélheti bárki, hogy mi alapja lehet a szóban levő vádnak, hogy mi a ref. egyház kerítései közé törtünk s egyházi adójukat használjuk fel híveik áttérítésére. Hiszen, ha ebben csak egy mákszemnyi igazság lenne, akkor nem 3—400-at, hanem legalább ugyanannyi ezeret kereshetnének híveik közül egyházunkban s alig lenne hitközségük, a melyben ne proselytáskodhassunk. De ez eddig sem volt kenyerünk s ezután sem lesz. Mi mindenik egyházzal békeségben akarunk élni, mert tudjuk, hogy mindenik lelki szükséget pótol. Hasonló elismerést várunk magunkra nézve is. Legkevésbbé gondolunk pedig arra, hogy épen a ref. egyházzal kezdjünk egy áldatlan harcot, melytől, a mint érintettem is, inkább a mult historiai emlékei, mint a jelenkor vallásos eszméi választanak el. S megnyugtatásunkra szolgál, hogy a ref. egyház is nem egyetemlegesen, hanem csak egyes tagjaiban fordult annyira ellenünk.

A mi már budapesti lelkészünk, t. Derzsi Károly úrnak ama k.-hódosi emberek áttérési ügyében követett eljárását illeti*), amint erről nevezett lelkészünktől kért felvilágosítás s ezzel együtt bemutatott hivatalos iratokból meggyőződtem, a tényállás következő: Igaz, hogy a szóban levő k.-hódosiakat levélben való jelentkezéssel vette be egyházunkba. Igaz, hogy kilépésükre nem fogadta el az illető ref. lelkész úr jelentését s azt kívánta, hogy ők maguk jelentkezzenek. De hogy mi módon? Erre nézve legyen szabad ez ügyben folyó évi szeptember 28-ról 620-ik szám alatt tett átiratából, a következőket idéznem: «Sziveskedjék az illetőknek tudtára adni, hogy írjanak hozzám, felfejtve, hogy ez s meg ez okból stb. ki- vagyis visszatérni kívánnak, s miután a távolság és anyagi viszonyaik miatt a törvénynek eleget nem tehetnek, kérjék, hogy e nyilatkozatokat így is vegyem — kivételesen — tudásúl s az elbocsátó bizonyítványt hozzájok küldjem el. Nagyon helyes lesz, ha nagytiszteletűséged e kérvényt a személyazonosság biztosítása tekintetéből hitelesíti vagyis aláírja s pecsétjével ellátja. Erre én kiadom az elbocsátót, ők is célt érnek s remélem az én méltányosságom is elismertetik.» Azt hiszem, hogy ez a dolgot egészen más színben tünteti fel, mint ahogy azt Czelder úr előadni sziveskedett. Nem ís kivánom a kettő közötti különbséget feltüntetni. A ki akarja, megérti s belátja, hogy a kérdéselt egyének teljességgel nem zárattak el attól, hogy személyes jelentkezés nélkül is vissza ne térhessenek a ref. egyházba, s eddig, ha akarták, vissza is térhettek. Abba sem bocsátkozom bele, hogy melyikök áll törvényes alapon: lelkészünk-e az ő eljárásával vagy Czelder úr az ő tanácsával. A ki a törvényt kezébe veszi, erről is meggyőződést szerezhet magának. Csak annyit jegyzek meg, hogy ha a Czelder úr tanácsa törvénynyé válnék s annak, ki valamelyik egyházból ki akar lépni, nem saját lelkészénél kellene jelentkezni, hanem elég lenne azon egyház lelkésze előtt megjelennie, a hova be akar lépni, ez aztán csak átírná a másik egyház lelkészének, hogy N. N. nálam jelentkezett, hogy eddigi vallását elhagyja, egyházunkba kiván bevétetni s én be is vettem, szolgáljon néked tudomásúl: nem tudom, melyik egyház veszítene többet? Részemről, ha ezt törvénnyé tudja emeltetni Czelder úr, én egész készséggel belenyugszom.

Ezzel végére jutottam válaszomnak. Sokáig haboztam, hogy egyáltalában válaszoljak-e vagy nem? Mert, a mint előre is jeleztem, nehezen tudtam kivenni s most sem vagyok egészen tisztában vele, hogy Celder úr a Prot. Irod. Társaság kérdésében, vagy hitvitatkozás céljából, vagy végre azért intézte-e hozzám nyilt levelét, hogy vádoljon? Az elsőn már túl vagyunk. A másodiknak csak úgy lenne eredménye, ha az, a ki hív, így szól: «jer, keressük együtt az igazságot.» De a ki azt hiszi, hogy ő annak teljes birtokában van s engem szóhoz sem enged jutni, azzal szemben kénytelen vagyok hallgatni. A mi végre a vádat illeti, azt könnyű elhallgatni annak, a kinek nyugodt a lelkiismerete. Ez volt egyik oka, hogy eddig sem vettem miatta tollat a kezembe. Most sem azért tettem, hogy mentséget keressek, mert erre nincs szükségünk. De jónak láttam annyi kihívás után legalább ezeket elmondani. S tettem ezt nem mint az unitáriusok püspöke, hanem, mint ez egyház egyik tagja. A kinek a püspökkel van dolga, szíveskedjék hivatalosan megtalálni, s én, a mi ügykörömbe esik, készséggel szolgálok. Tisztán és világosan szóltam. Ha ítéletre vagyok méltó, ítéljenek el engemet, s ne egyházamat. Bocsánat a hosszadalmasságért. Kijelentem, hogy én nem kívánom ez ügyet tovább bolygatni, minélfogva a viszonválaszra vagy esetleg újabb megtámadtatásokra se szándékszom a b. lapok t. olvasó közönségét fárasztani.

Kolozsvártt, 1888. november 6.

Ferencz József,
unitárius püspök.

* Válaszom e részének átvételére tisztelettel kérem a prot. Közlöny nagytiszteletű szerkesztőségét is, a ki a Czelder úr nyílt leveléből az erre vonatkozó sorokat szintén kiadni sziveskedett. *F. I.*

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai tanterv kérdéséhez.

— II. közlemény. —

(Vége).

12. Természettan.

Az V., VI. osztály együttes vezetése mellett ez is 2 csoportba foglalható. *I. csoport:* 1. Földvonzás. 2. Szabadesés. 3. Gurulás, súrlódás. 4. Szilárd, folyós és lég-

nemű testek. 5. Nyomás a folyadékban. 6. Melegség származása. 7. A meleg kiterjeszti a testeket. 8. A meleg megváltoztatja a halmazállapotot. 9. Hőmérő. 10. Tűz. 11. Világító gáz. 12. Légnyomás. 13. Ennek tüneményei: lopó, szivornya Héró labdája stb. 14. Légsúlymérő. 15. Hang. 16. Viszhang. — *II. csoport:* 1. Súlypont, egyensúly. 2. Emeltyűk haszna. 3. Mérleg, mázsa. 4. Közlőedények, hajszálcsövek. 5. Légkör alkatrészei: éleny, köneny stb. 6. Szél. 7. Forrás, gőz. 8. Gőzgép. 9. Légkör-csapadékok. 10. Fény és árnyék. 11. Fényvisszaverődés és szétszóródás. 12. Fénytörés. 13. Szivárvány. 14. Delejes vas, iránytű. 15. Villamos erő. 16. Légköri villamosság.

13. Ének.

Hetenkint 2 félórán I—III. osztály és IV—VI. osztály együtt.

Bármennyire elismerjük is, hogy az énektanítás csakis hangjegyek alapján volna helyesen és módszeresen tanítható: osztatlan iskolában az keresztül nem vihető. Pompás módszertani könyvek azok a Bartalus «Éneklő ábécéi»: de míg azokat egészen keresztül nem tanítanók, addig egyházi éneket tanítani nem lehetne, amennyiben csak egy énekünk (a 157. l.) olyan, mely 5 hangra terjed, s 7—8 olyan, melynek terjedelme 6—7 hangköz; de ezek is változtató jelekkel (♯, ♭) bővölködnek, így csakis az ismétlő iskolában kerülne a sor egyházi ének tanítására, s akkor hány éneket tudnánk megtanítani? Az ilyenek pedig, hogy: «c, d, e, f, g, f, g: g, f, e, d, e, d, c» stb. a nép nem igen venné énektanításnak, de tán még magunk sem (felekezeti szempontból). Osztatlan iskolák mellett sohasem lesz elérhető az a különben szép és nemes cél, hogy *a nép hangjegyekről azonnal el tudja énekelni a dallamot.* Mi, tanítók, ugyan szívesen megteszszük az éneknak ezt az élvezetesebb, s mindenesetre öntudatosabb s módszeresebb tanítását; de ismétlem, akkor népiskolában a zsoltár-éneklésről szó nem lehet. Minthogy pedig, azt gondolom, ez mostanában aligha történhetik meg, nincs más mód, mint hallás után minden héten, így egész év alatt 32—32 dallamot a zsoltárból megtanítani úgy az alsó (I—III. osztály), mint a felső (IV—VI. oszt.) csoportnak.

14. Szépírás és rajz.

Ezek már természetöknél fogva is *„csendes foglalkozások,“* azért csakis ilyenekül alkalmazandók, vagyis a tanító részéről külön órát nem igényelnek. Mind a szépírásnál, mind a rajznál, midőn az illető osztályok elé ír vagy rajzol valamit a tanító, mely a gyermekek csendes vagy magánfoglalkozása leend, óra elején egy-két szóval az útasítást megadhatja, s ily eljárás mellett is — a többi tantárgyakhoz képest — ezekben szép eredmény érhető el.

15. Testgyakorlás.

A legegyszerűbb fej-, törzs- és végtag-gyakorlatok egyszerű katonai menet és szabad-gyakorlatok, a kiszabott félórán, de óraközökben is a lankadt figyelem felfrissítésére. Ezenkivül a felsőbb osztályok — szabad idejökben — a mászó kötélen és rúdakon, hintán, létrán is végeznek egyszerű gyakorlatokat. Korlát, nyújtó nem 10—12 éves gyermeknek való!

16. Kézimunka.

A munkatanítás a *népiskola* legfontosabb tantárgyainak egyike, már csak azért is, mert: vitae discendum. Tény, hogy a népiskola 80—90%-ban munkásokat nevel, pedig *„a munkára a munka által kell nevelni,“* mint a leghíresebb német bölcsészek egyike, Fichte mondá! De hát ebben, a mi talán legészszerűbb, nagyon nehezen követjük a külföld példáját. Elvileg el van ugyan fogadva, de úgy célja, mint tananyagára nézve a vélemények annyira eltérők, hogy e tekintetben a biztos megállapodás a közel jövőben nem is remélhető. Pedig ha meggondoljuk, hogy Magyarország földmívelő állam, jövedelmei oroszlánrészét a földmívelésből veszi, s mégis óriásilag csekély azok száma, kik okszerűen tudnak gazdálkodni: úgy ingadozás nélkül a nagy Pestalozzi és Fellenberg elveit kellene megvalósítanunk, kik a neuhofi, hlofwyli stb. intézetekben az árva gyermekeket a tavaszi és nyári hónapokban gazdasági munkákkal foglalták el, s inkább csak a telet szentelték tanításra. Épen a nép az, melynek gazdálkodását intensivebbé s általában okszerűbbé kellene tenni. De miképen? Azt az egy pár gazdasági iskolát igénybe nem veszi, gazdasági könyveket nem olvas, az okos szóra keveset ad. Jobban tudja ő azt, még «a nagyapjától is úgy látta.» *Ezért kellene minden falusi iskolát alsófokú földmíves iskolává átalakítani. Ott is megszoktak tanulni írni, olvasni, számolni; de a reál-tantárgyak töröltetvén, a fősúly a gazdálkodás elméleti és gyakorlati tanítására esik. Mily könnyen menne ez? Vagy nincs-e minden községben iskolakert? S a tanítói fizetés leginkább nem földből áll-e? Ha Wehrli megmunkálhatta a gyermekekkel a Fellenberg hlofwyli szép birtokát, miért ne tehetnők mi is ugyanezt?* De most veszem észre, hogy gondolataim a jövő századba repültek. Óh! magyar nemzeti nevelés, mikor jő el a te országod? Mikor lesz, hogy utánzási mániánkból kiábrándúlva, nem hozunk be külföldről oly intézkedéseket, melyek talán ott legcélszerűbbek, de itt épen nem szükségesek. Mikor lesz? hogy a magyar nemzeti népnevelés a munkatanításban fog öszpontosúlni, hogy legyen e gazdag-szegény ország valahára *„Nyugot-Európa magtára, Kelet-Európa ipartárlata?!“*

Ma, midőn a reáliák e fontos tárgyat félórára zsugorították össze, tanítsunk legalább a tavaszi és nyári hónapokban kertészkedést, télen (az alvidéken) fonászatot vesszőből, szalmából és gyékényből; a felvidéken famunkát.

A leányoknál elengedhetetlenül kötést, horgolást, jegyzést, varrást, foltozást, hurkolást, hímzést, szabást. Ne mondjuk, hogy ez nem szükséges a nép leányainak! Ma még a legszegényebb is, ha maga csinálni nem tudja, drága pénzen fizeti meg az ilyeneket. A fényűzési vágy benne van már gazdagban, szegényben egyiránt (hajdan a leggazdagabbak is bocskorban jártak, ma a legszegényebb falusi parasztleány is harisnyában és cipőben jár). Az okos kézimunkatanítás a fényűzést nem növelni, sőt mérsékelni fogja. A tanítók nejei azért kötelezendők, hogy szerény díjazásért a leányoknak kézimunkát tanítsanak.

E tanterv keresztülvitelére okvetlenül szükséges:

1. Hogy az iskola mindenütt szeptember 1-én kezdődjék, s legalább 8 hónapon keresztül (1868. XXXVIII. törv.-cikk 54. §.) tartson.

2. A gyermekeknek különböző időben való feladása szigorúan megtiltatik. Ha ily könnyűszerrel keresztülvihető tételt sem tudunk vagy nem merünk kötelezőnek kimondani: akkor ne álmodozzunk a tanügy előbbhaladásáról. A legtöbb iskolában (legalább vidékünkön) némelyek Szent-Györgykor, mások Szent-Pál, Szent-Mihály stb. napján adatnak fel, hogyan kívánható így a tanterv keresztülvitele? Hisz így nem hat, de 12—15 osztálya is van egy tanítónak.

3. A tankönyvek a tantervhez alkalmaztassanak.

4. Az észbutító magoltatás a realiáknál megtiltatik.

5. Vesszőbüntetés egyedül javíthatlan erkölcsi rom-

lottság vagy kihágás esetében, nemtudás miatt sohasem alkalmazható.

6. A félévi vizsgák, mint minden tekintetben károsak, eltörlendők. Nyilvános vizsgák csak egész év végén tartatnak. (Erről azonban a tárgy nagy fontosságánál fogva, talán máskor bővebben).*

Ismétlő-oktatás.

Az ismétlő-oktatás, bár törvényhozásilag 20 éves multja van, azt a benyomást teszi a komoly vizsgálódóra, mint a halvaszületett gyermek: világra jött, hogy azonnal sírba szálljon.

Az 1868. XXXVIII. törv.-cikk 50. §-a azt rendeli, hogy a mely helység hitfelekezeti iskolájában csak 6 évi tanfolyam van (t. i. 6—12 évesek számára), az ezen iskolából kikerült gyermekek is 15-dik évök betöltéseig kötelesek a községi ismétlő iskolába járni. De ez a «mumus» nem riasztja fel tétlenségökből a felekezeteket, mert jól tudják, hogy gyermekeik nem kényszeríttetnek községi ismétlőbe járni, azon egyszerű okból, mert ilyenek faluhelyen nincsenek is; nem lévén sem az államnak, sem a községnek pénze ismétlő iskolák felállítására. Igy aztán sem az állam, sem a felekezetek nem sokat törődnek velök; ha van úgy is jó; ha nincs úgy is jó. Ahol van, ott is csak sinlődik, eredménytelen. Idézett törvény 52. §-a szerint a tanórák száma ismétlő iskolában hetenkint télen 5, nyáron 2 óra. De ha a tanító a mindennapi iskolásokkal megtartja a maga heti 30 óráját, mikor tanítsa az ismétlősöket (télen át) 5 órán át, hacsak nem lámpavilágnál? De ha még ezt megtenné is, minthogy az ismétlő iskola 3 osztályból áll, egy-egy osztályra jut hetenkint 1 óra. 40 perc; melyik tantárgyat kapja elő ez idő alatt a sok közül? Lehet-e ily körülmények közt rendszeres tanításról szó? Bizonyára nem!

Szerény véleményem azért az ismétlő-oktatásra nézve ez:

Mondja ki a tanterv egész általánosságban: 1. Tekintve azt, hogy a nép gyermekei 12—15 éves korukban megukra hagyatva, búcsút vesznek a könyvtől, s felszabadúlva az iskolai fegyelem nyüge alól, a környezet szív- és lélekölő példáját mohón követve, az istenkáromlás, ocsmány beszéd s más galádságok örvényébe sülyednek: ezért az ismétlő-oktatást szükségesnek tartja. 2. Az ismétlő-oktatásra télen a szombat délután jelöltetik ki ½ 2-től ½ 5-ig. Nyáron a vasárnap reggeli istenitisztelet előtti (vagy utáni idő). 3. Az ismétlő iskolások, bár az iskolakötelezettség 3 év, mindnyájan egy osztályt képeznek s együtt oktattatnak. 4. Egyedüli gond a vallás-erkölcsi nevelésre s az értelem továbbfejlesztésére fordítandó. E cél elérésére hetenkint ½ óra éneklésre, ½ óra vallásoktatásra, 1 óra olvasásra, 1 óra számolásra fordítandó.

Az éneklés tanítás kezdetén is, végén is egy-egy negyedóráig tartson, s abból álljon, hogy gyakorta magyarázza a tanító a szép éneklés szabályait s az elemi iskolában tanult énekeket ismételgesse, esetleg új darabok betanításával pótolja.

A vallásosoktatás a biblia olvasásából és magyarázásából álljon. Nem lehet ezt semmi más által jobban helyettesíteni; de céltévesztett dolog is volna valami könyvnélkül való tanulását kívánni, a mivel e fokon úgy sem boldogúlnánk, szív- és léleknemesítést nem eszközölnénk.

Az olvasásra nézve egy «Ismétlő iskolások olvasókönyve» szerkesztendő, melyben szívnemesítő, kedély- és jellemképző olvasmányokon kivül, közhasznú és ismeretterjesztő cikkek és költői művek is jelentékenyen képviselve legyenek. E könyv haladék nélkül elkészítendő. Egyes olvasmányok tartalmát, minden héten egyet a tanítványok le is írnak, otthon.

Számórán az elemi iskolában tanultakat különféle, az életben előfordúló példákon gyakorolják.

5. A tanítók az ismétlő-oktatásért, az egyház anyagi erejéhez mérten, 20—100 frt díjban részesítendők.

Minthogy pedig a nép az ismétlő-oktatástól országszerte idegenkedik: határozatilag az is kimondandó

6. Hogy az ismétlőiskolát bevégzett növendékek nyomtatott iskolai bizonyítványt kapnak a lelkész és tanító által aláírva; a ki pedig e bizonyítványt házassági szándéka alkalmával előmutatni nem tudja: utótanulásra kötelezteték (ha csak egy pár hónapra is). Ez legbiztosabb módja az ismétlő iskola felvirágzásának. Dixi et salvavi animam meam. *Hayarós.*

* A bővebb fejtegetést szívesen várjuk. *Szerk.*

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Folytatás).

IV.

A harmadik nagy reformátornak *Calvin*-nak theologiai álláspontját a szigorú *íráselvűség* és az apostoli *egyszerűség* jellemzi. Ebből magyarázhatók meg egész hitrendszerének előnyei: annak értelmes, átlátszó tisztasága; de ebből folynak aztán kikerülhetlenül annak gyöngeségei és egyoldalúságai is: a több ponton szintén megdöbbentő ridegség, az a szélsőség, a melyet nem ritkán fegyverül használtak fel ellene ellenségei, így jellemezvén őt: «Calvin semmi egyebet sem tud egész életében, mint argumentálni, predikálni, dogmatisálni és gyűlölni. Ő nem képes sem énekelni, sem nevetni sem sírni, sem szeretni. Az ő istene az írás holt betűje, a melyet egy jogász magyaráz; vallása a törvénykönyv, istenitisztelete pedig merő képmutatás. Egész életében nincs egyetlen cselekvése, mely a szívből jő; nincs egyetlen szó, mely a képzeletre hat, vagy egyetlen érzés, mely másokban is gyöngéd érzelmeket támaszt... Mindenütt csak a törvény, a kötelezettség, a kényszer és az ellenállás.»[1]

Szigorú, kérlelhetlen íráselvűsége és az első keresztyén egyház mesterkéletlen egyszerűsége nyilatkozik, úgy általában az egész istenitisztelet berendezésében, mint a keresztség szertartásának megállapításában is, annyira, hogy *Zwingli* keresztelési formája az övéhez képest, még méltán szertartáskodónak és a régibb szokásokhoz alkalmazkodónak fog előttünk feltűnni, dacára annak, hogy a mint láttuk: ebben már alig van nyoma a régibb katholikus irányzatnak.

Calvin a keresztségre vonatkozó dogmatikai nézeteit *„Institutioi"*-nak IV. könyve, XV. fejezetében fejtette ki:[2] a kiszolgáltatás teljes formáját pedig, ily című munkájában adta elő: *„Formula sacramentorum administrandorum, in usum Ecclesiae Genevensis conscripta. Formula Baptismi administrandi."*[3]

Ez utóbbi munkájában, mondja egyebek közt, «Nem kicsinyeljük ugyan a különböző helyeken szokásban levő

[1] Lásd *Audin:* «Histoire de la vie, des ouvrages et des doctrine de Calvin.» Paris, 1856.

[2] Lásd «*Institutio christianae religionis Johanne Calvino* authore.» Geneve, apud Johannem Le *Preux*. 1606. «De Baptismo.» 465—472. lap.

[3] Lásd Johannis *Calvini*, magni theologi *„Tractatus theologici omnes."* Amstelodami Apud Johannem *Schipper*. 1667. 32—34. lap.

sokféle szertartáskodásokat, a melyekről, még azt is elismerjük, hogy igen régi eredetűek. De minthogy azok vagy az emberek tanácsából és tetszéséből, vagy pedig egyéb haszontalan okokból gondoltattak ki és hozattak divatba, s végre, minthogy istennek ígéje nélkül alkottattak és gyakoroltatnak, s ezenfelül annyi sok babonát szültek, azért úgy vélekedünk, hogy *azokat mind el kell töröl ni*, nehogy továbbra is megakadályozzák, bárkire nézve is a Jézus Krisztushoz való menetelt. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a mely dolgokra nézve istennek törvénye és az ő parancsai nem rendelkeznek, azok a mi belátásunkra és szabadságunkra vannak bízatva, csakhogy épen ezen oknál fogva semmit sem kell az egyházba bevenni, a mi a kegyességnek építésére és megerősítésére nem tartozik; ha pedig ilyes valami már bevétetett, az annyivalinkább kiköszöbölendő onnét, mert hiszen az ilyen csakis megbotránkoztatást szokott szülni s rendesen a bálványimádásra vezet. Bizonyos dolog, hogy a *gyertya, szent kereszt* és az ezekhez hasonló cifraságok sohasem szereztettek az úrtól, hanem valamennyien csak emberi találmányok, s elég csodálatos, hogy ennek dacára is, nagyobb tiszteletben és becsben tartatnak, mint azok, a melyeket a Krisztus szerzett. Azt nem lehet tagadni, hogy mi a keresztségnek azt a formáját és értelmét tartjuk, a melyet maga a Krisztus írt előnkbe és a melyet követtek az apostolok, sőt a legrégibb keresztyén egyházak is.»[1]

Ennek kiemelése mellett aztán, maga Calvin így írja le a keresztelésnek általa alkalmazott módját, miután megjegyzi, hogy a *szertartásnak a nyilvános istenitiszteletben, a gyülekezet előtt kell megtörténnie:*

Elvégeztetvén a rendes istenitisztelet, a gyermeket elő kell hozni. Ekkor a *rendes lelkész* (minister publicus) így kezdi: «A mi segedelmünk legyen az atyának nevében, a ki teremtette az eget és a földet. Ámen.» «Azért hoztátok-e a gyermeket, hogy megkereszteltessék?» *Felelet:* «Igen.»

Ezután jő a keresztelési beszéd, melyet egész terjedelmében s lehetőleg hű fordításban közlök, már csak azért is, mert híven feltünteti Calvinnak az egész tárgyra vonatkozó theologiai álláspontját, s *mert minket, magyarországi reformátusokat talán méltán érdekelhet a legelső református keresztelési agenda?*

Hogy mily nagy undokságban, nyomorúságban és bűnös állapotban születtünk, azt elég világosan tudtunkra adja a mi urunk, midőn azt mondja, hogy: mindnyájunknak újjá kell születnünk. Ugyanis, ha egyszer egész természetünket meg kell újítanunk, hogy istenországába bemehessünk, már ez egymaga elég bizonyság arra nézve, hogy az mennyire végképen meg van romolva és mennyire útálatos isten előtt. Eképen ez a körülmény, a midőn egyrészről arra int bennünket, hogy megalázván lelkünket, gyűlöljük és útáljuk meg a mi rútságinkat; másrészről egyszersmind ahoz a kegyelemhez való folyamodásra is késztet, a mely végképen eltörli és megsemmisíti a mi előbbi természetünknek elvetemedett és érdemetlen voltát. A minthogy csakugyan ő neki nem is lehet bennünk előbb helye, míg csak meg nem alázván magunkat előtte, a mi egész érdemünkkel, igazságunkkal, bölcseségünkkel és bizakodásunkkal, meg nem útáljuk és meg nem szégyeneljük mindazt, a mi csak mi bennünk vagyon.

De a midőn az úr így előnkbe adja és megmutatja a mi rútságunkat, undokságainkat, ugyanakkor egyszersmind vígasztalást nyújt nekünk az ő irgalmasságából, megígérvén, hogy ő az ő szentlelke által új életre támaszt fel minket, a mely új élet egyszersmind az ő országába való bemenetelünk is leszen. Ez az újjászületés pedig kétféle, ugyanis: ő nemcsak azt adta nyilván tudtunkra, hogy megfékezvén értelmünket, akaratunkat, vágyainkat és érzékeinket, minden elménkkel és teljes szívünkkel, bölcseségünkkel és igazságainkkal megalázzuk magunkat isten előtt és megöldököljük mindazt, a mi csak testi mi bennünk, hanem egyszersmind azt is, hogy kövessük az úrnak világosságát és amaz ő szentséges akarata szerint éljünk, a melyre az ő tulajdon ígéjével tanít benünket és szentlelkével világítván előttünk, megmutatja az útat, a melyen járhatunk. Mindkettő pedig a mi urunk, Jézus Krisztusban telt be és végeztetett el teljesen, a ki halálának és szenvedésének oly ereje van, hogy abban részesülvén, mintegy eltemettetünk, ami bűneinknek és testünknek kívánságai is meghalnak és eltöröltetnek. Ehez járúl az is, hogy az ő feltámadásának ereje által új életre ébredünk és olyan természet támad bennünk, a mely istentől származik és a mely az ő lelke által indíttatván és kormányoztatván, olyan cselekedeteket hoz elő mi bennünk, a melyek kedvesek és helybenhagyhatók ő előtte. Mindazonáltal az a mi üdvösségünknek fődolga, hogy az ő irgalmasságából, minden eddig elkövetett vétkeinket megbocsátván, azokat nem az, hogy nem tulajdonítja többé nekünk, hanem még emlékezetét is eltörli és elfeledi, nehogy egykor az ő ítélőszéke előtt újra beszámíttassanak nekünk. Ime, ilyen jótéteményekben részesíttetünk, midőn a keresztség által az ő egyházának testébe fogad fel bennünket. Ebben a sákramentomban ugyanis a mi bűneink bocsánata van megpecsételve. Úgy, hogy épen ezen okból rendelte isten a víznek jegyét és pecsetjét, azt jelképezvén és mutatván meg nyilván az által, hogy a mi módon tisztíttatik meg a testnek szennye a víz által, épen azon módon akarja ő a mi lelkünket is megtisztítani és megszentelni, hogy többé semmi szenny és mocsok ne maradjon azon. De a mint már mondottuk: ebben egyszersmind azt a mi megújúlásunkat is tárja elénk, a mely bennünk testünk eltemettetése és azon lelki élet által támad, a melyet eszközöl és teremt ő mi bennünk. Így tehát kétféle jótéteményben részesíttetünk istentől a keresztségben, csak meg ne oltsuk annak a sákramentomnak erejét tudatlan vagy gondatlan lélekkel. Mert abban egyúttal a legnagyobb bizonyosságunk is van arra nézve, hogy ő nekünk, szüléknek is kegyelmes istenünk, s nem számítja be elkövetett vétkeinket, sőtinkább mellettünk áll mindenben szentlelkével, hogy így a kísértetnek, a bűnnek és a mi testi kívánságainknak mindaddig ellenállhatván, míg nem győzelemre jutunk, majdan amaz, az ő országának szabadságában éljünk, a mely az igazságnak országa.

Midőn tehát ez a két dolog árasztatik reánk, a mi urunk, Jézus Krisztusnak kegyelméből, elég világos lehet előttünk, hogy valóságban és lényegében mit foglal és mit zár magában e keresztség. Nincs ugyanis más megtisztíttatásunk, hanem ha az ő vére, sem pedig más újjászületésünk, hanem ha az ő halála és feltámadása által. És a mi módon ő az ő javait és gazdagságát az ő ígéje által ismerteti meg velünk, azonképen sakramentumai által részesít azokban bennünket.

Mégpedig a mi legjobb és legkegyelmeseb istenünk nem elégedett meg azzal, hogy csak mi magunkat fogadjon fiaiúl és vegyen fel az ő egyházának közösségébe, hanem ezenkivül még gazdagabb mértékben is kívánta közleni velünk kegyelmességét; megígérte ugyanis, hogy egyaránt atyánk lesz, nemcsak nekünk, hanem a mi maradékainknak is szintén ezeréviglen. Melyrevaló nézve, habár a hívőknek gyermekei Ádámnak megromlott törzséből származnak is, mindazonáltal azokat is nem

[1] Lásd i. «Tractatus» m., 34. lap.

kevésbbé kegyelmesen bocsátja maga elé, azon szövetségből kifolyólag, melyet ő az ő szüleivel kötött, s azokat is a maga gyermekei közé számítja: amiért is már a régibb egyházban is elrendelte, a gyermekeknek a körülmetélés által való megjegyeztetését, a mely jegy abban az időben mindazokat a dolgokat jelképezte és bizonyította, a melyeket mai napság a keresztség jegyez. És valami módon amazokat körülmetélni parancsolta, azonképen az ő gyermekeinek sora és száma közé számítja azokat s istenének vallotta magát nemcsak a szüléknek, hanem azoknak is, kik ő tőlök származtak.

Most pedig, midőn a mi urunk, Jézus a földre jövén, nemhogy a mi atyánk és istenünk kegyelmét és jótéteményét eltörölje hanem sokkalinkább, hogy a föld minden részére kiterjeszsze azt a szövetséget, a mely abban az időben csak a zsidókat foglalta magában, kétségenkivül áll, hogy gyermekeink is örökösei annak az életnek és üdvnek, a mely nekünk ígértetett. Ezért bocsátotta magához a mi urunk, Jézus Krisztus is azokat a gyermekeket, a kiket elébe vittek, amint az a Máté szerinti evangyélium XIX. fejezetében meg van írva.

Mi is az ő parancsolatját és példáját követjük azért, midőn felveszszük e gyermeket az ő egyházába, hogy részese legyen mindazoknak a javaknak, melyeket ő az ő benne hívőknek megigért. Mindenekelőtt azonban mutassuk őt be könyörgésünkkel, alázatos és töredelmes szívvel eképen esedezvén: Uristen, örök és mindenható atyánk, a ki végéremehetetlen kegyelmedből ígéretet tettél arra nézve, hogy istenünk leszesz nekünk és ami gyermekeinknek, kérünk tégedet, éreztesd ezt a te jótéteményedet ezen gyermekkel és az ő szüleivel is, a kiket a te anyaszentegyházadba fogadtál. És valami módon mi bemutatjuk és neked szenteljük e kisdedet, azonképen fogadd őtet te is a te oltalmad alá, megmutatván neki, hogy egyedűl csak te vagy az ő istene és megtartója és könyörűlvén rajta, bocsásd meg az ő eredendő bűneit, a melyek, mint Ádám maradékát őt is fogva tartják. Ezenkivűl megszentelvén őt a te szentlelkeddel, cselekedd, hogy ha majd az értelem és tiszta belátás korát megéri, akkor is egyedűl csak téged tartson és imádjon az ő istenének és megtartójának s tőled várván bűneinek bocsánatát, téged dicsérjen és magasztaljon életének minden idejében. Hogy pedig mindezen te áldásaidnak annálinkább részesévé lehessen, fogadd őt be a mi urunk Jézus Krisztusnak társaságába, hogy így, mint az ő testének egyik tagja, élvezhesse annak ő is minden jótéteményeit. Hallgass meg, Atyánk, minket kegyelmesen, hogy így aztán az a keresztség, a melyet az ő számára íme, a te rendeletedből szolgáltatunk ki, mutassa meg benne is az ő erejét s teremje meg azokat a gyümölcsöket, a melyeket tőlünk a te evangéliumodnak tudománya kíván, Ámen.

Ezután ígéret tétetvén, a gyermeknek név adatik; majd az egyházi szolga vizet tölt a megkeresztelendőre, így szólván: *„N. keresztellek tégedet, az atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevében.“*

Mint láthatjuk: berekesztő ima vagy az úgynevezett *elbocsátás* Calvinnál már nem fordúl elő; hanem e helyett azt adja útasításúl, hogy mindezt elég érthetően, *hazai* nyelven kell elmondani, hogy így a gyülekezet, mint az egész szertartásnál jelenlevő tanú, értse meg az egésznek lényegét és jelentőségét és épen ezáltal visszaidéztessenek emlékezetében a keresztségnek hasznai és gyümölcsei.[1]

(Folyt. köv). Mitrovics Gyula.

[1] Lásd i. «Tractatus,» 34. lap.

KÖZÉLETÜNK.

Őszi vetések.

Mint a sáfár gazdájának, akként kívánok én is számot adni a nyilvánosság előtt azokról, melyeket, mint az egyháztársadalmi élet munkamezejének egyik igénytelen napszámosa, ez ősz folyamán teljesíteni hivatva valék.

Nem valami világra szóló események azok; apró magvak csupán, mint az őszszel elvetett búzaszemek, melyeket a föld pora eltakar az útas tekintete elől, de a melyeket a gondos gazda nem kicsinyel, mert tudja, hogy idővel aranykalászokat fognak kiemelni a göröngyök közűl.

Meg lévén győződve, hogy a nagytiszt. szerkesztőség, mint szellemi gazda, érdeklődéssel vesz tudomást mindazokról, melyek háztartásunk munkakörében időnként történnek: azért vettem magamnak bátorságot bejelenteni, hogy egy kis őszi munkát én is teljesítettem. . .

Vajha meghozná gyümölcsét!!

Mult hó 14 én ugyanis Tussán voltam. Szélső egyháza ez a felsőzempléni egyházmegyének. A község lakosainak száma 500-ra tehető, kik $^4/_5$-részben hitfeleink. Templomuk a Tussay-család épitménye a reformatio-előtti korból. A népmonda szerint, a reformatio korában két Tussay testvér volt a község földes ura, és pedig az egyik bevette a Kálvin tanát, a másik pedig az egyedűl idvezítő vallás kebelében maradt. Ennek úgy, mint amannak voltak elvtársai. S miután mindketten jogot tartottak a templomhoz: ketté rekesztették annak hajóját, s az egyik részt a mi elődeink, a másikat pedig a katholikusok használták, és e közösség mindaddig fennállott, mígnem a katholikus Tussay-család kihaltával a templom kizárólag a reformátusok birtokába jutott.

Ezt a sajátságos multú templomot újította meg most a tussai egyház, falai kijavítva, fatornya magasabbra emelve, ott díszeleg a falu közepén, ősnyárfák között, egy kis patak által képezett félszigeten; ennek újítási ünnepélyét tartottuk meg a fent jelzett októberi vasárnapon; s bárha meghívók által nem volt is az ünnepély közhírré téve, mindamellett a templom zsúfolásig megtelt az egyházhoz tartozó szórványokból egybegyült hívekkel.

Öröm és megelégedés látszott minden arcon, s a mult idők emlékén egy-egy könycsepp is megcsillant a szemekben!

De a mai közhangúlattal szemben alig merem kimondani, hogy az íge magvainak hintegetése tót nyelven történt . . . igen . . . mert bárha úgy itt, mint más egyházainkban is minden lehető eszköz igénybe van véve templomban és templomon kivűl a magyarosítás érdekében: azért még ez a község is egészben véve tótúl beszél.

A magyarosítás nagy feladata csak községi magyar kisdedóvodák által lenne gyökeresen megoldható, különben minden odaadó törekvés olyan, mint a parthoz sietö hullám, melyet a szirtek visszavernek.

Épenazért nehéz elhordozni azt a kemény bírálatot, mely napjainkban a tót egyházakban működő lelkészek felett elhangzik, annyivalinkább, mivel olyanoktól is származik, kik nem tudják elhinni, hogy a népnek ajkain rohamosan elhallgattatni az anyai szót: nem mindennapi feladat!

Csak legyen a közvélemény türelmes és elnéző azok iránt, kiknek a mai kor legnagyobb feladata jutott; engedjen időt a zajtalan működésre, s ne kívánja, hogy ellenhatást keltsenek maguk iránt a lelkészek!

«Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo.»

A tussai ünnepély utáni vasárnapon, vagyis október 21-én, Homonnán, mint az ottani missio központján teljesítettem lelkészi szolgálatot, buzdítva a híveket benső vallásosságra a szentkönyv eme szavai alapján: «Mindenek lehetségesek a hívőnek.»

Ez alkalommal confirmationalis szertartást is végeztem négy polgári iskolai ifjúra nézve, s az úrvacsoráját 40 egyénnek kiszolgáltattam.

Nyolc éve már, hogy a homonnai egyesült prot. leányegyház lelki gondozását feladatomúl tekintem, s minthogy a főtiszt. egyházkerület legközelebbi határozata értelmében az ottani missioi lelkészi állomás a jövő tavasszal be fog töltetni és így az én ottani működésem vége felé jár: nem lesz talán felesleges pár pillantást vetve a multra, a jelen helyzettel az érdeklőket megismertetnem.

Midőn ama fönséges eszme: a homonnai és vidéki két felekezetbeli protestánsok egyesülésének eszméje Homonnán az első protestáns istenitisztelet megtartása alkalmával a tagok ajkain kifejezést nyert: addig nem ismert boldogító érzelem tölté el az én keblemet is, tehát az unio nagy templomához egy porszemmel én is járulok! . . .

Lelki örömmel hoztuk tudomására a hívek e szent óhajtását a két felekezet egyházmegyéinek, kérve az erkölcsi támogatás mellett az egyesülés megszentesítésének kieszközlését a két egyházkerület részéről.

Az egyházmegyék örömmel vették tudomásúl, s készséggel karolták fel a célbavett egyesülés keresztülvitelének közös benyugvással megállapított módozatait.

Tehát már csupán az egyházkerületek részéről óhajtva várt szentesítés hianyzott.

A mienk részéről kevés idő múlva megjött a megnyugtató és biztató anyai szó; a testvér-egyházkerület azonban hallgatag magatartást tanusított.

Több év mult el, a míg tudomására juthattunk, hogy a mi ügyünk még nem került a testvér-egyházkerület tanácsasztalára . . . mígnem elvégre legközelebb a kladzányi ág. ev. egyház presbyteriumához, mint a homonnai szórványok központjához lettünk utasítva, az egyesüléshez való beegyezés elsősorbani kieszközlése végett, azon indokból, mivel a homonnai ágostaiaknak elszakadása folytán, a kladzányi lelkészi állomás jövedelmi csonkúlást szenved.

A homonnai egyház két képviselőt küldött ki Kladzányba, az ügy kölcsönös megtárgyalása végett, mire jegyzőkönyvileg következő válasz érkezett: hogy az illető egyház örül, ha bárhol is egy-egy új protestáns anyaegyház létesül; ez esetben sem ellenzi az egyesülést, de miután a homonnai ágostaiak elszakadása folytán a kladzányi lelkészi állomás jövedelme megrövidíttetnék: létesítsenek az illető felekezetbeliek oly alapítványt, melynek kamataival a kladzányi lelkész örök időre kárpótolva lenne stb. . .

A kérdéses jövedelem áll: az időnkint előforduló stolárékból és úrvacsorai offerákból.

Tehát annyi év óta sem tudtuk magunkat a testvérek által megértetni!

A homonnai és vidéki ágostai evangelikus hívek nem szándékoznak az anyaegyháztól elszakadni, csupán egyházfeltartási tekintetben óhajtanának a reformátusokkal egyesülni, a kladzányi lelkésznek Homonnához való joga sértetlenül maradna: kereszteléseket, temetéseket s úrvacsora-kiszolgáltatást a meghatározandó időben ő is eszközölne; e szerint eddigi jövedelme távolról sem szenvedne csorbát. . .

Az október 21-dikén tartott presbyteri gyűlés jegyzőkönyve, ily felvilágosító tartalommal meg lett küldve a kladzányi egyház előljáróságának.

Az érkezendő választól függ az egyesülés létesülése vagy végleges megsemmisülése. . .

Különben, a mi részünkről nincs semmi akadály arra nézve, hogy a küldendő missionárius helyét elfoglalja.

Az egyház e nyáron egy lakosztályt újból építtetett s rendeztetett be a leendő lelkész számára; örömmel várja megérkezését.

Böszörményi Károly.

MULTUNK.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.

VI.

1754. Junius 19. Boldvai partialis deputatio Öri Pál tract. inspector elölülése alatt a böltsi generalis synodusra küld képviselő papokat, köztök *Szentpéteri János* és *Esztergomi Zsigmond*. Világi képviselőkről még mindig hallgat az irás.

1755. Január 30., 31. Bánhorváti tr. congregatio. Praeses Öri Pál, inspector.

1. A jövő helyosztásra deputáltatnak: *Szentpéteri János*, első assessor; *Igaz Sámuel* jegyző s még nyolc verbi divini minister.

2. Bekebeleztettek: *Kérészy István, Finkey Gábor, Vatay György*, úgy gondolom, kázsmárki volt rektor.

1755. Február 12., 13. S.-Szentpéteri deputatio Öri Pál esperes elölülése alatt.

1. Mivel *Barkai J.* a Krisztustól parancsolt szelídséget és okosságot nem gyakorolja, hivatal nélkül marad.

2. Mivel a lelkipásztorok tiszte, hogy legyenek: világ világossága, föld sava, fénylő csillag; *Szombati J.* pedig részegessé lett, hivatalától egy évre felfüggesztetett; azonban kérésére, nyomozó biztosokúl *Szentpéteri János* és *Bornemisza János* assessorok küldetnek ki az ő ügyeiben.

1755. Martius 23. Kápolnai Congregatio. Elnök Öri Pál esperes.

1. A junius 29-én Bódvára kitűzött superint. synodusra concionatoroknak kineveztetnek: *Szathmári György* hangácsi és *Betes József* igricii papok. Opponensekül: *Putnoki Máté* és *Polgárdi Sámuel*.

2. Mivel a superintendentialis gyülés sok tagból áll, hogy azok ellátása miatt a helybeli papok túlságosan ne terheltessenek: a tractus diakonusa az ilyen papnak 10 frtot adjon.

1756. Február 20. Parasznyai gyülés.

1. A *recskei* pap *Ujhelyi Sámuel* fizetése kevés lévén, segitséget kap, 8 köböl életre 15 frtot. Ebből 3 frtot a rimaszombati egyház, 12-őt pedig az egyházmegyei pénztár ajánlott meg.

2. *Kosdi István*, sárospataki volt szénior, akadémiai útjában meggátoltatván, bekebeleztetett.

1756. Junius 13. Igrici gyülés.

1. A Lúcon tartandó egyházkerületi gyülésen opponensek lesznek *Finkey Péter*, martonfalvi és *Finkey Gábor* hétyi papok.

2. A superint. gyülésre kilenc assessor küldetik ki.

3. A Charitativumokat rendezik.

1757. Február 10. Borsodi gyülés. Elnök Öri F. Pál esperes.

1. A *jánosi* egyházat megcsalván *Póok János*, több kihágása miatt is 30 frtra büntettetett.

2. *Szikszó*, tractualis concessa nélkül hozván papot, folyamodására végeztetett: A két collegium között különb-

séget tenni nem akarunk; de van itthon is elég képzett emberünk, a kiket mellőzni nem lehet. Szikszónak megmondta az inspector, a mit kellett. *Molnár* urat el nem ismerjük. Ha költött az egyház, magának tulajdonítsa.

3. A rektorok dislokatiojára négy assessor küldetett ki.

Feltette a határozatokat *Miskolczi Mihály*, a borsodi tractus ordinarius nótáriusa.

1757. Junius 30. S.-Vámosi conferentia.

A julius 10 én Sárospatakon tartandó superint. synodusra hét képviselő küldetett ki.

1758. Február 3. S.-Vámosi gyűlés.

1. A nehéz körülmények között maradnak továbbra is simoniban *Vatai György*, Recskén *Ujhelyi Sámuel*, Radnóthban *Emődi Mihály*, Kisfaludban *Sebők Péter*, Ragályon *Egresi Mózes* stb.

2. Bekebeleztetett többi közt *Pelsőczi István*.

3. Új papot kaptak e gyűlésen: Pelsőc *Szentgyörgyi Mihályt*, Királyi *Kazinczi Istvánt*, Ágtelek *Inaricsi Jánost*.

1758. Junius 7. Papiban tartott conferentia.

1. A junius 25-re kitűzött sup. synodusra az esperes, a jegyző és öt assessor küldettek ki.

2. A *gelei „Phánatikusok"* ügyében ítéltetett: Ha önként poenitenciát tartanak, elfogadtatnak. Ha nem: nem kényszeríttetnek.

1759. S.-Keresztúri conferentia.

1. A nagy-mihályi egyházba *özvegy Sárkány István papné* ügyében kiküldött papi biztosok mellé, csáthi primárius polgár, *Szabó György* úr is kineveztett.

2. Meg nem engedtetik, hogy az elszegényedett nagy-mihályi egyház papjának tűzifa-pótlásúl 200 kéve nádat adjon évről-évre.

2. *Kállai János*, verbi divini magisternek megengedtetett, hogy káplánt tartson, miután testben-lélekben elgyengült.

4. Bekebeleztetett *Lovas Sámuel* és *Baksai Zsigmond*, mint végzett pataki senior (később pelsőci pap).

1759. Junius 13. S.-Szentpéteri conferentia.

1. Tizenhat új assessor választatott. nevöket a jegyzőkönyvben vezetni nem tartották szükségesnek.

2. Minthogy *Petra Mihály, gelei phanatikus,*[1] elébbeni phanatikusságát újabban renovalta és keresztyéni hitünknek predikáltatóját s annak hirdetőit hazugsággal vádolta, becstelenséggel illeti; az eklézsiának, a consistorium rendeléseinek nem engedelmeskedett és ezáltal magát, a mi szent vallásunktól elszakasztotta, erre nézve, hogy eklézsiának társaságából excommunicáltassék: méltónak ítéltetett. Keressen magának oly társaságot, a mely az ő principiumaival megegyez.

Szentpéteri Sámuel.

[1] A Vatta lelke kísértett itt? Volt baj akkor is, de el nem nézték.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, a kik különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére, mivel irodalmi körünk legközelebb hozott határozata szerint a régebbi hátralékokat törvényes úton fogjuk behajtani.** A kiadóhival.

— **Gyászhír.** Köztársadalmi és egyházi életünknek ismét egyik kiváló alakját veszítettük el. *Éva András* S.-a.-Ujhelyben, folyó hó 7-én, életének 83-ik évében, meghalt. Megtestesült példányképe volt a kifáradhatlan munkásságnak és tiszta jellemnek. Munkásságának köszönhette, hogy egyszerű körből származván, közéletünk egyik előkelő egyénisége lett és tiszta jellemének, hogy mindenki által nagyra becsültetett. Előbb hosszú időn át volt Zemplénmegyének szellemes, ragyogó tollú főjegyzője, s mint ilyen, a megye termeiben sokat küzdött a szabad eszmék mellett, s egyik szóvivője volt a megye értelmiségének. Majd ugyanezen megyében, a törvényszékek rendezése után, törvényszéki elnökké neveztetett ki; kiváló szakértelemmel, pontossággal és tapintatossággal szolgálván ily minőségben is, az igazságszolgáltatás ügyét. Mint buzgó és áldozatkész egyháztagnak, igen sokat köszönhet neki a s.-a.-ujhelyi egyház, melynek egyik regeneratora kétségenkivül *Éva András* volt. Sárospatakon születvén, a sárospataki főiskolát már csak czért is igen szerette s annak szintén több irányban és hosszú időn át tett szolgálatokat. Az utóbbi években tagja volt a jogi szakvizsgáló-bizottságnak. Életének hanyatló napjait megkeserítették a végzet csapásai; igen rövid idő alatt, megrendítő módon veszítette el gyermekeit, szerető nejét, s bár a szenvedett veszteségeket férfiúi erővel igyekezett hordani, a méltó bánat pusztító hatásának nemesen érző szíve nem sokáig tudott ellentállani. A gyászszertartást, Fejes István távolléte miatt, *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész végezte, roppant nagyszámú gyászoló közönség jelenlétében. Béke és áldás lebegjen az igaz ember sírja felett!

— **Gr. Kun Kocsárd**, e nemes lelkéről és a mai korban szinte példátlan áldozatkészségéről ismert erdélyi főúr, a szatmár-németii ev. ref. gimnázium kiegészítése céljára 1000 forint alapítványt tett. Az ő egyénisége, az ő működése, az ő mindenkor kész áldozatkészsége egyházi életünkben olyan mintakép, a melyhez ez alkalomból divatos dícséretekkel közeledni nem szabad. Nem is teszszük azt. Hanem csupán azon óhajunknak adunk kifejezést: vajha a gondviselés minél több ideig tartaná meg egyházunk e büszkeségét, hogy necsak a jótéteményeinek érdemében, de eredményeiben is soká, de nagyon soká gyönyörködhessék!

Bod Sándor, gimnáziumi igazgató.

— **A sárospataki tápintézet** ügyében *Szóráth János*, szobránci ügyvéd a következő levelet, s illetőleg adományt küldte hozzánk: «A Sárospataki Lapok 33. számában egy volt tanítvány által közétett nyilt levélbeli indítványt és felhívást magam részéről is igen üdvösnek találtam és tartom, mert mindig öröm érzelmei töltik el keblemet, midőn látom, hogy sárospataki főiskolánk és annak intézményei iránt a nagy közönség és különösen a volt tanítványok nemes irányú érdeklődést tanusítanak s azokat méltó támogatásban részesíteni törekszenek. Ide rekesztve küldök a tápintézet alapjára 10 forintot, légy szíves azt rendeltetési helyére eljuttatni. Nagyon sajnálom, hogy jelenlegi körülményeim közt többet nem küldhetek, de ígérem, hogy a tápintézet jövőre is érdeklődésem tárgya lesz.» *Vitányi Bertalan*, szerencsi ügyvéd, szintén 10 frtot küldött a nemes célra, jóllehet ő sohasem élvezett tápintézeti jótéteményt.

— **Kinevezés.** Juhász Sándor, volt sárospataki theologus, az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának október 9-én tartott ülésében, a szilágy-szolnoki egyházmegyéhez tartozó *ilosvai* körlelkészi állomásra neveztetett ki. A terhes, de szép hivatáshoz szerencsét kívánunk!

— **Romániából a ploesti ref. egyház** presbyteriuma — mint értesülünk — az egyház huszönöt éves fennállásának évfordulója alkalmából, távíratilag üdvözölte Czelder Mártont, mint az egyház alapítóját.

— **Előfizetési felhívás.** Ferenczi Bernát, miskolci

könyvkereskedő és kiadó, *Kupai Dénes „Egyházi beszédek“* című művére előfizetési felhívást küldözött szét s a *„Halotti beszédek és imák“* szép sikere után reményli, hogy pártfogással fog találkozni. A tervezett kötet 30 egyházi beszédből fog állani, a melyek különböző alkalmakra készültek. Előfizetési ára 1 frt 20 kr, a mely a kiadóhoz Miskolcra küldendő, a ki *Kun Bertalan* püspök úr előleges ajánlatát is megszerezte.

— **Kirándulás Debrecenbe.** A szüreti vakáció végét úgy használtuk fel, Kun Pál tanártársam- és barátommal, hogy átrándúltunk Debrecenbe. Kirándúlásunk nagyon érdekes és emlékezetes. Főiskolánk szép birtokán, a 3000 holdas Györgytarlón mentünk keresztül. Lélekemelő látni azt az indusztriát, melyet e nem régen még sivár helyen, e puszta tóféneken, valóságos nád- és bozóterdőben, a fáradságot és költséget nem kímélő főbérlő, Fráter Sándor létesített. A kulturának 25 évi kemény munkával meghódított földterületen két kellemes fekvésű tanya van. A nagyobb és régibb tanya egész falut képez, sokféle gazdasági épületeivel és közbül az urasági lakással. A kisebb és újabb telep modern épületekkel, a Gergely-ér partján, egy szebb és jobb jövőnek előképe. Kész az a három nagyszobás épület is, mely népiskolának van szánva. Szóval a főiskola györgytarlói birtoka azt a benyomást teszi az azon átmenőre, hogy ott az értelemnek, kitartó szorgalomnak és befektetett tőkéknek sárkányfogai vannak elvetve. A meghálás Kótajban történt, Jókai nagy regény-alakjának, a *„Magyar Nábob“*-nak házában. E gyönyörű kastély most a főiskola györgytarlói haszonbérlőjének, Fráter Sándor úrnak tulajdona, hol főiskolai emberekül, kiváló szívességgel és barátsággal fogadtattunk. Másnap Nyíregyházán *Lukács Ödön* esperest, főiskolánk melegkeblű barátját, a költő-papot, kerestük fel. Egész szép családjával talpra állt, hogy bebizonyítsa (a mit régen tudunk), mikép Patakot és a patakiakat mennyire szereti, becsüli. Debrecenbe szerdán este érkeztünk. Nehány tanárbarátunk, Dr. Orbán József ügyvéddel, már a vonatnál várt. *Baczoni Lajos* valósággal elragadott bennünket, s mikorra lélekzetet vehettünk, már lakása előtt állt meg a beszállító kocsi. Ettől kezdve valóságos ünnep vett körül bennünket. A debreceni kedves collegák a szíves barátságnak, az igaz magyar vendégszeretetnek annyi és oly szép jeleit adták, a mit elfeledni soha nem lehet. Baczoniék háza egész örömtanya lett, a hova és a honnan csak úgy hullámzottunk ki s be. *Csiki Lajos, Dóczi Imre, Sinka Sándor, Tóth Sámuel, Kovács Lajos, Géresi Kálmán, Zimmermann Gyula, Liszka Nándor, Elek Lajos* és mások is, lekötelező szívességgel jártak körültünk és mutogattak meg mindent, a mi különösebb figyelemreméltó. Voltunk az impozáns főiskola több helyiségében: de — engemet legalább — legjobban meglepett az új, kiváló gonddal és tapintattal felállított s berendezett *tápintézet*. *Elek Lajos*, tanártársunk méltán lehet büszke ez intézményre. A fáradozás oroszlánrésze ez ügyben az övé, ő járt a tápintézeteket tanúlmányozni országszerte; járt a többek közt itt Sárospatakon is. Legtöbb tapasztalatot innen és a Ludovika-akadémia convictusából szerzett. Most 280 ifjú van felvéve 70, 40, 20 frtos és ingyenes helyekre. Az étkezésnél a szénior maga végig ott van s ott is eszik; a tanárok pedig felváltva napról-napra benéznek. A rend, tisztaság és pontosság, mely mindenen elömlik, igazán megragadó. Ki van mutatva, hogy szeptemberben minden ifjú élelmezése 19 krba, októberben 18 krba került naponként. Derékül van megoldva nálok a parallel-osztályok kérdése is. Esküdt diákok végzik a tanítást a rendes tanárok felügyelése mellett. Megvitattunk sok nevelés-oktatásügyi kérdést. Felemlegettük, hogy milyen okos és derék intézkedés volt az ősöknél, melyszerint a debreceniek és patakiak időkoronként meglátogatták egymást. A szuperintendensek kölcsönösen elmentek az iskolai vizsgákra; egy ilyen alkalommal halt itt meg, hirtelen halállal, a debreceniek püspöke, Hunyady. A diákok magok még a 30-as években is elküldözgették meghízottaikat innen oda s onnan ide. Sokszor hallom, hogy Patak és Debrecen soha össze nem férő ellentétes elemek. Ezt jövőre kereken tagadom, szivélyesebb, hasznos és tanúlságos ölelkezést a mienknél elgondolni sem lehet. Meg is ígérték, hogy mielőbb eljönnek ők is a mi *„hegyen épült“* városunkba. Hozza Isten szerencsésen! *Viski K. Bálint.*

— **Érdekes leleplezés.** A «Magyar Zsidó Szemle» legközelebbi számában megdöbbentően leplezi le valaki (?) *Löw Immánuel* szegedi főrabbi irodalmi szereplését s annak különösen *Imádságok zsidók számára* (Szeged 1883.) című műve előállítása körül tanúsított eljárását. E mű ugyanis, a mint a párhúzamos egybevetés kitűnően igazolja, négy protestáns író imakönyvéből van készítve; ezek Dobos, Tompa, Szász Károly és Székács József. Löw sokszor egészen átveszi az imákat, vagy csak oly részleteket hagy ki, azokból, a melyek az Idvezítő, Megváltó, Ur Jézus Krisztus, eredendő bűn, vagy hasonló speciális keresztyén és protestáns gondolkodás kifejezői. Bírálói szerint, ez az eljárás oly nagy fokú sérelem a zsidó vallásos érzületen, a mely nyilt megtorlást követelne még akkor is, ha bárki volna annak elkövetője; de kétszeresen akkor, ha annak szellemi szerzője egy zsidó theologus. Szerintünk nem a zsidó vallásos érzelem és önérzet van itt megsértve, hanem az irodalmi tisztesség törvénye; mert például mi, prot. keresztyének, nem szégyeneljük a Dávid-zsoltárokat és a próféták örök-szép ígéit ajkainkra venni, s azok zengése és imádkozása közben nem azt tekintjük: zsidó, pogány, keresztyén írta-e azokat, hanem azt: megfelelnek-e azok vallásos szükségeinknek? *Löw* ott hibázott és pedig igen megbotránkoztatólag, hogy szégyenelte keresztyén forrásait megnevezni és idegen tollakkal büszkélkedett.

— **Hibaigazítás.** Lapunk 45. számában, «A keresztség szertartásának történeti fejlődése» című tanulmányban, a 813-dik hasáb utolsó sorában, *a hívő felette áll az embernek* helyett ez olvasandó: *a hívő felette áll a szombatnak.*

— **Lapunk mellékletét,** a *„Téli Újság“* előfizetési felhívását, szívesen ajánljuk t. közögségünk pártfogásába. Lelkészeink nem tehetnek üdvösebbet híveik javára, mintha a sok helyen tétlenül heverő népnek jó olvasni valót szereznek! A «Téli Újság» szerkesztője, *Csécsi Miklós*, már bebizonyította, hogy ismeri a nép kedélyvilágát és vallásos szükségeit.

Szerkesztői üzenetek.

T. E. Intézkedtem, hogy a 44. szám mielőbb megérkezzék s a szép és tanulságos tanulmány hiányos ne maradjon. — *F. I.* Kaptam a választ s mielőbb sietek elmondani véleményemet a jeltelen sír felől. Reám számíthatsz! — *B. K.* Gratulálok az őszi vetéshez s magyarosító törekvésekhez. Homonna sorsát jó kezekre kell bízni, ha a magvető leveszi róla a gondját. Missionáriusnak csak ritka ember való! — *Cz. I.* «Summa voluptate perlegi.» Az utolsót a közelgő alkalomra fogom felhasználni. A neves emberekről — úgy látszik — nem sokat reménylhetünk e téren! Kicsinylik a munkát vagy nincsen alaphangúlatuk a tárgyhoz. — *Argus.* Levélben mondom el a mondani valókat. Tapasztalatai különben nagyon érdekesek. — *Sz. M.* Kívánságod teljesűlni fog; a küldeményt köszönöm. Nem voltam itthon. — *Sz. I., N. B.* A munkát kell előbb látnunk, hogy szólhassunk megjelenéséről.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 47. szám. Sárospatak, 1888. november 19.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az új Énekeskönyv érdekében.» *Czinke István.* — «Állam, iskola és az élet.» *Juratus.* — «38. Zsoltár, 139. Zsoltár.» *Czinke István.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Folytatás). *Mitrovics Gyula.* — «Válasz „Az ungi népiskolai anyakönyv története" című cikkre.» *Szabó József.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Az új Énekeskönyv érdekében.

— Levél a szerkesztőhöz. —

Kedves nagytiszteletű úr! Az új Énekeskönyv úgy járt, mint a Noé hollója. Nem tud szárazra vergődni. Mikor legelőször kirepítette az énekügyi bizottság, valóságos áradatot talált maga előtt s maga után. Ömlött a vers, zúgott az ének-ár s a repülő holló — úgy mondották — ezért nem tudott sehol megpihenni. A verseket *vizenyősöknek* találták. Hát hiszen ez az áradatnak természetéhez tartozik.

Azután elapadt minden: a víz is, a lelkesedés is. Pedig kezdetben ugyanám lelkesedtünk, ezért volt a sok vers. Annyira érezte már szükségét az Énekeskönyv újjaszületésének minden kálvinista lélek, hogy még azok is segíteni akartak, kik nem születtek poétának, csakhogy ez a munka minélelőbb testet öltsön.

No, ezt a karácsonyt még várhatjuk egy darabig.

De hát miért? «Száraz ágon hallgató ajakkal, meddig ültök, csüggedt madarak?» Hát — hogy Heiszlerrel szóljak — végkép elnémult volna már Dávid szent hárfája? kiapadtak volna a lelkesedés meleg forrásai? s nem volna már ember széles e hazában, ki méltónak tartaná szíve szentebb érzéseit magasztaló énekbe önteni?

Kire várunk?

Lángelmék támadására talán, kiket isten majd az idők teljességében el fog hozzánk küldeni? Azok, ha jönnének is, nem fognak számunkra egy egész Énekeskönyvre való dícséretet költeni. Hiszen nagytehetségű dalnokaink vannak nekünk ma is: Jókai, Lévai, Szász Károly, Szász Gerő, Szász Béla, Fejes, id. Kiss Áron, Szabó János, Dömény, Forgács (hogy a többieket elhallgassam), megzendítenek olykor-olykor egy-egy szép fohászt lantjokon; de az új Énekeskönyv megalkotását ő tőlök várni *igazságosan* lehet-e, *mikor az adomány olyan különféle?* s ki lángot vett az égiektől, dalával egy nagy országot honszerelemre gyújtani, aligha ki tudta volna verni lantján az «Ó könyörgést meghallgató»-t.

S a reformáció korszakában talán nagy költők teremtették a sok felséges éneket? *Teremtette a hit és a mélységes érzelem.* Ezek az igazi énekszerzők ma is. S kinek lelkében ez a két alkotó erő ott lakik, az csak énekeljen bátran, hozza nyilvánosságra titkon ejtett fohászkodásait, s én hiszem, hogy a várva-várt holló egyszer csak visszaérkezik.

S itt tudódik már ki az is, hogy mi célból írom én nagytiszteletű úrhoz ezt a levelet. Kegyeskedjék meghallgatni a nyomban itt következő kérelmemet, melyet nekem az énekeskönyv sorsa felett való aggodalom sugalt, s melynek szíves meghallgatásától én Énekeskönyvünk ügyének egészen új fordulatát remélem.

Áldozat lesz ugyan, ez nagytiszteletű úrtól, ha e becses lap szűk terjedelmét tekintjük; de ismerve a melegséget, melylyel az énekügyet már régen keblére ölelte, tudom, hogy szívesen hozott áldozat.

Mert az az én nagy kívánságom, hogy nagytiszteletű úr a «Sárospataki Lapok» hasábjait e szent ügy szolgálatára ajánlja fel s jelentse ki, hogy minden olyan éneknek helyet ad, mely az isten pecsétét homlokán viseli, azaz igaz érzésből származott; feltéve, hogy az irodalmi szinvonal mértékét is megüti.* Mert ez rontotta el mindjárt kezdetben az új Énekeskönyv dolgát, az hervasztotta meg sokakban — magokban az intézőkben is — iránta a reménységet, az érlelte szinte meggyőződéssé a nagy közönségben a véleményt, hogy a mai idő új Énekeskönyv alkotására képtelen, hogy a bírálat alá kinyomatott «próba-füzetekbe» minden válogatás nélkül felvették a beküldött verseket, ha mindjárt a legkezdetlegesebb szárnypróbálgatások voltak is azok.

* Lapunk az ének-költészet termékei előtt mindig nyitva volt s nyitva marad; de — sajnos — kevesen kívánkoztak belé. Részünkről igyekeztünk a fel-feltünedező buzgóságot éleszteni, s a kritikát — tőlünk telhetőleg — gyakoroltuk s ezután is készséggel fogjuk gyakorolni, csak alkalmunk legyen! . . . Hiba az, hogy az egyházkerületek énekügyi bizottságai is szunyókálnak. *Szerk.*

Azért a bírálat nagyon is szükséges. Mint mondottam, nem is az volt eddig a baj, hanem az előzetes elnézés és az ebből származó hirtelen elcsüggedés.

Ennek az elcsüggedésnek nem szabad erőt venni rajtunk. Irjon minden ember, a ki a lélek ihletését érzi. «Csak te szólj és ne félj! Ha tétováz is rebegése nyelvednek, könyeid tanui lesznek tiszteletednek.»

Én megkísérlem magam is szólani, s e sorokhoz is csatolok két zsoltárátdoldgozást s egy karácsonyi hymnust; nem, mintha azt vélném, hogy azok a tökéletesség mértékét megütik, de mivel a lélek indított, hogy megírjam azokat. Tegye ezt más is. Tegyék sokan. A fődolog, hogy ne vonogassuk sokáig magunkat, mert úgy sohasem fogunk a célhoz elérni. A mostani mozdúlatlanságnál többet fog érni a legparányibb eredmény is.

S ha aztán a nekibuzdúlt munkálkodás mellett, csak 10—15 ének terem is olyan, mely *beválik, azokat az Énekeskönyv legközelebbi kiadásába fel kell venni és közkincscsé tenni.* Ha már csakugyan nem vagyunk képesek egyszerre minden részében új könyvet létrehozni, legalább ilyen módon hozzuk közelebbközelebb a meglevőt az irodalmi színvonalhoz.

És fel kell venni az erdélyi reformátusok s a magyar evangelikusok klassikus énekeit. Sőt át kell venni a katholikusoktól is azt, a mi régi magyar ének, ha tartalma a mi vallásos gondolkozásunkkal is megegyez. Ne húzzunk már mindig négyfelé. Engedjük meg valahára, hogy a testvér keresztyén felekezetek hadd közelítsenek egymás szívéhez legalább ott, hol elvi különbségek nem vonnak közzéjök elválasztó falat. Hiszen egy a mi mesterünk, a Jézus Krisztus, s nekünk is épúgy «Erős várunk az Isten,» mint a lutheránusoknak. Tudom, hogy a dogmában egyek sohasem leszünk, de lehetünk egyek a szeretetben és egymás vallásának kölcsönös tiszteletében. Ennek a kölcsönösségnek pedig hatalmasabb előmozdítóját az éneknél én nem ismerek. S csak dicsőségünkre válnék, ha e tekintetben az első lépést a közeledésre a protestáns egyház tenné meg.

Engedje meg nagytiszteletű úr, hogy az elmondottak után is, még egy kevés ideig igénybe vegyem szíves türelmét. Egy, az énekszerzés terén tapasztalt visszásság indít erre. Azt látjuk ugyanis, hogy mikor eredeti éneket ír is valaki, azt valamely zsoltár dallamára írja, a helyett, hogy írna a magyar verselés és dallam követelményei szerint. Hiszen, ha megszületik is valaha az a sokat emlegetett Énekeskönyv, ne féljünk: lesz abban zsoltárdallam elég, hát minek azt az eredeti magyar dallamok rovására, még tömegesebbre szaporítani?

A ki új éneket ír azért és nem zsoltárt fordít, ne kösse magát semmi más formához, mint a magyar verselés formájához; egyebekben pedig kövesse szabadon lelke szárnyalását. A zsoltároknál is csak ott szabja magát a meglevő dallamhoz, hol az a dallam szerencsés eltalálással alkalmazkodik a szöveg tartalmához, derültebb vagy borongósabb hangúlatához. Ilyen sikerült pl. a 38-dik zsoltár melodiája, mely híven tűkrözi vissza egy szenvedő ember bánatos érzéseit. Ezt én megtartottam s megkísérlettem új átdolgozásban reá alkalmazni az alábbi szöveget. De már a 139-dik zsoltár sovány, erőtlen dallamát nem tartom alkalmatosnak a lendületes óda szövegéhez, s épenazért annak figyelembevétele nélkül ejtettem meg e próbaátdolgozást.*

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

Állam, iskola és az élet.

Senkisem szolgálhat két úrnak. Nem szolgálhattok a tudománynak és a cs. kir. hadügyminisztériumnak! Ezt dörgi fülébe az új véderő-javaslat a magyar ifjúságnak. S a mai államrendszernek a *maga* szempontjából igaza lehet, midőn azt követeli, hogy a toga hátráljon a katonai egyenruha előtt. Mert a közös hadseregnek tisztekre van szüksége; a mai tiszti létszám mellett háború esetén egész hadosztályok maradnak vezetők nélkül. Az osztrák és horvát értelmiség egymaga nem képes betölteni az ürt; a magyar ember pedig 22 év óta vonakodik a közös hadi szolgálattól. Ha tehát önként nem hódolunk, törvény erejével hódíttatunk meg a közös hadsereg számára. A mely magyar önkéntes nem akarja önként szolgálni a hazát, az önkéntelen szolgálatra köteleztetik ezentúl.

Mit az eddigi önkéntesi intézmény keretében a tudomány és hadügyminisztérium egyszerre követeltek a magyar fiatalságtól: csaknem emberfölöttinek mondható. A hadügyér azt követelte: egy év alatt legyen a magyar ifjú németté, csak azért, hogy jó katona lehessen belőle az osztrák hadseregben. Sajátítsa el a német nyelvet oly mérvben, hogy a szolgálat minden igényeinek megfelelhessen, s hogy a tiszti vizsgát a Taktik, Strategie, Heeresorganisation, Fortificationslehre, Waffenlehre, Terrainlehre, Dienst- és Exerzier-Reglement, s ezenfelül még 10—12 kisebbszerű tantárgyból sikerrel letehesse. Egy év alatt tanuljon belé a fegyvergyakorlatokba és kommandóba; vegyen részt a nagy hadgyakorlatokon, járjon a tiszti iskolába naponkint 8—10 órán, készüljön el a tiszti vizsgára az említett 20 tantárgyból, s végül állja azt ki fényes sikerrel, — mindezt persze *németül.*

Ugyanakkor a felsőbb iskola megkövetelhette az önkéntestől, hogy necsak a tisztek, hanem az ő tanfolyamát is hallgassa és tanulmányozzon 6—8 époly fontos, mint terjedelmes tudományágat; nem németül ugyan, hanem magyarúl; a mi korántsem azt teszi, hogy eredmény nélkül, hanem komolyan és sikerteljesen; esetleg álljon az ifjú ugyanazon egy évben alap- vagy államvizsga elé!

Ez az egyéves önkéntesi intézmény merő képtelenség — *elméletben.* Bármily kivételes lángelmével áldott meg egy fiatal embert az ég: egy év alatt mindkét feladatnak nem volt képes becsülettel megfelelni. Egyiket vagy másikat okvetlenül elejté. Vagy katonai tanulmányokat folytatott s a tiszti vizsgát sikerrel leteszi s ugyanakkor egyéb szaktanulmányaival szünetel; vagy ezeket műveli és a tiszti vizsgán bukik.

De gyakorlatban az élet a képtelen rendszert megoldotta. Mundus se expediet. Nálunk a mi közös, felette áll annak, a mi országos. A hadügy közös, a tanügy országos. Tanintézeteink tehát, melyeknek hallgatói ön-

* Lásd «Tárca»-rovatunkban! *Szerk.*

kéntesek is voltak, részint intést kaptak, részint maguk belátták, hogy az önkéntesek iránt *elnézéssel* viseltessenek. Ez azt teszi, hogy a jogászoknak, technikusoknak sat. kényszerhelyzetök miatt megengedték, hogy mellőzzék az előadásokat, ne collquáljanak, tanulmányaikkal szüneteljenek. A hadügyi kormány azt hitte, hogy e kedvezménynyel a magyar ifjak tömegesen pályáznak a tiszti csillagra s kellő számú tartalék-hadnagyokat képezhet belőlük. Önkénteseink azonban a mai katonai rendszer iránt táplált élénk aggodalmaik miatt nem feleltek meg e magasabb várakozásnak. S úgy oldották meg e kérdést, hogy a kecske is jóllakjék, de a káposzta is megmaradjon. Azon magasabb társadalmi osztály, hol a fiú már kis gyermek korában előbb tanul németül beszélni, mint magyarúl: nem idegenkedett a kormányhatalom azon célzatától, hogy tiszteket neveljen fiaiból a közös hadseregnek. De középosztályainkból kevés önkéntes áldozta egy évi munkasságát e főcélra; a szegényebbek köréből pedig elvétve akadt ifjú, ki a tiszti kardbojt után esengjen. A magyar önkéntesek legnagyobb része tehát visszavonúlt a katonai tanulmányoktól s tiszti vizsgától, s megelégedett azzal, ha egy éven át folytatott katonai gyakorlatai után altisztté léptették elő, s ugyanakkor nehány órát esetleg hallgathatott a főiskolai tanfolyamból, melyre beíratta magát. Igy *leszolgálta* katonai kötelezettségét s aláíratta indexét. Eleget tett a hadügyminiszternek s az iskolának egyszerre.

Ez volt a rendszer gyakorlati megoldása.

Nem valami eszményi vívmány se katonai, se tanügyi szempontból. De mai kormányrendszerünk mellett elég arra, hogy tengődjünk. A rosz szervezet teljesen kielégítő jó eredményt nem szülhet soha.

A mi legfőbb: az eddigi önkéntesi intézmény lehetővé tette, hogy a magyar ifjú életpályájából éveket ne szakítson ki s kenyérkeresetétől szaktanulmányai után el ne essék. Vagyonos, gazdag nemzeteknél e gyakorlati szempont másodrangú lehet. De nálunk első és mindenekfelett való. A megélhetés Magyarországon megelőz minden katonai és tanügyi szempontot.

A magyar tanuló ifjúság beletörődött sorsába. A tanintézetek köréből itt-ott emelkedett hang, mely a katonai és iskolai érdekek incompatibilitásának adott kifejezést. De itt nem tapasztaltunk semmi oly mozgalmat, melyet az új véderőjavaslat kiinduló pontjának tekinthetnénk. A sárospataki főiskolának kétségtelenül érdekében állana, hogy jogakadémiája lehetőleg emelkedjék. És számtanilag bizonyos, hogy az önkéntesség tervezett reformja nálunk a joghallgatók létszámát nagymérvben emelné, esetleg régi fokára állíthatná vissza. De mi véleményünkben nemzeti társadalmunk követelményeit specialis érdekeinknek fölébe helyezzük.

A hadügyi kormány az, mely az eddigi önkéntesi intézmény eredményével elégületlen, s melytől az országszerte nagy hullámokat verő reform kiindúlt. Katonákra van szüksége; tiszteket kell előállítani bárhonnan, bármi módon. Itt van a kész anyag a magyar ifjúságban, csak idomítani kell őket. A terv katonai tekintetekből ügyesen gondolt, mert fölteszik, hogy a mely önkéntes két évet nem akar feláldozni életpályájából: az majd leteszi a tiszti vizsgát az első önkéntesi év végén. Azon rettentő tudat, hogy a különben is hosszú tanulmányi évek után még két évig nem juthat a magyar ifjú kenyérkeresethez, bizonynyal sok önkéntest kényszeríteni fog arra, hogy a tiszti diplomát megszerezze, habár e rendszabály nélkül semmikép nem törekedett volna ilyen dicsőségre. De vajjon az állam számbeli sikerén kivűl nyer-e valamit? Vajjon az egy évig keresetétől mindenkép elzárt s a másik év elvesztésével terrorizált katonát nagy erkölcsi nyereségnek tekintheti-e a hadsereg? Ez más kérdés.

Vajjon *országos* tanügyünk vehet-e nagyobb lendületet ily kényszer-intézkedésekkel, melyek a tanuló ifjúságot szívén találják, s míg törvénynyé nem válnak, erélyes ellenállásra buzdítják, s ha valósúlnak: a legmélyebb lehangoltságot idézhetik elő?

Az állam katonai nyeresége az új intézménynyel nagyon kétes; legfelebb számszerű lehet, de nagy erkölcsi hátrányokkal kapcsolatban.

Tanügyi téren határozott hanyatlás fogja követni mert szárnyát szegi az ifjúságnak, lankasztja buzgalmát, szellemét, életkedvét.

S a csapás, melyet társadalmi életünkre mér, oly súlyos, hogy majdnem elviselhetetlen.

Az ifjúság nemzeti hivatást teljesít, midőn sorompóba lép a hibás reform ellen; védi nemcsak saját, hanem azon nemzet érdekeit is, melynek ő a reménye és jövője.

Juratus.

TÁRCZA.

38. Zsoltár.

Uram, ne hagyj el engemet
S erőm felett
Ne próbáljon szent kezed;
A fájdalom s bűn eltemet,
Életemet
Ha te nem védelmezed.

Óh, adj hitet! óh, adj erőt!
S a csüggedőt
Bátorítsad és emeld.
Keservemet, Uram, te lásd:
Vígasztalást
Szólj, s nyugoszd meg e kebelt.

Minden csontom ég, mint a tűz,
Halálba űz,
S körűlem nincsen senki;
Minden barátom elhagyott,
Magam vagyok:
Óh, hát jövel, te ments ki!

Szívemet hozzád emelem:
Óh légy velem
Egyetlen reménységem!
Jöjj el szent segedelmeddel,
Kegyelmeddel,
Én édes idvességem!

139. Zsoltár.

Óh Uram, te ismersz engem,
Olvasol az én szívemben.
Járásomat, kelésemet,
Gondolatom is ösmered;
Még nyelvemre se jött a szó,
Te már tudod, bölcs alkotó.

Lelked elől hová mennék?
Orcád elől hová lennék?
Égbe menjek, sírba szálljak,
Öltsek, mint a hajnal, szárnyat,
Lakjam tenger tulsó szélén:
Kezedet el nem kerűlném.

«Tán ha éjbe öltözködöm,
Nem látsz át a setét ködön.» —
De te azért csak látsz mégis,
Mert neked a sötétség is,
Mint a fényes nap, úgy ragyog,
Még az éjfélt is áthatod.

Mikor még meg se születtem,
Te már őrködtél felettem;
Te már akkor tudtál, láttál,
Csodamódon te formáltál;
S az én lelkem ezt jól tudja,
Azért hajlik tanácsodra.

Óh, mi kedves, óh, mi drága
Lelked, ígéd szent tanácsa;
És mégis a hitleneknek
Azt követni semmi kedvek...
Óh, ne engedj, Uram, engem
Ezekkel egy úton mennem!

Esdő szívem jöjj, tekintsd meg
És ha bűnös, ottan intsd meg;
Ha nem elég buzgó s tiszta:
Térítsd a jó útra vissza
És maradj meg végig velem,
Én Uram és én Istenem!

Czinke István.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Folytatás).

V.

A három kiváló reformátornak, itt közlött keresztelési formájában, teljesen meg volt vetve azon alap, a melyen lehetett e szertartásnak, a későbbi időkben, a dolog természeténél fogva fejlődnie. Ugy, hogy e tekintetben a

különböző protestáns felekezetek keresztelési szertartásában, lényegesebb eltérésekkel tényleg nem is igen találkozunk. Legfelebb az egyes alkatrészekben való változatosság az, a mi itt szemünkbe tűnhetik, noha eme változatosság mellett is, minden prot. egyház rendtartásában biztosan kimutatható az, hogy a három reformátori irányzat közül melyik képezi az egésznek alapszínezetét.

Nem lesz talán minden tanúlság nélküli dolog, ha épen eme változatosság feltüntetése végett is, ide iktatjuk a kiválóbb protestáns felekezetek szokásos keresztelési rendtartásait.

A német prot. egyházak szertartása általánosságban, annak a rendtartásnak megfelelő, a melyet *Kliefoth* eképen ír le:

A megkeresztelendő gyermek és a keresztvíz köré sereglett gyülekezeti tagok bevezető *éneklése* után, a lelkész *beszédet* tart, a melynek természetes tárgya mindenkor a keresztségnek magára a gyermekre, s a szülék és keresztszülékre vonatkozó jelentősége lehet, itt-ott az alkalomra is tartozó vonatkozásokkal. Eme beszéd után az apostoli hit alapján történő *vallástétel* és *ellenmondás* következik, a keresztszüléknek feltett szokásos kérdések alakjában, a melyekre azok *„igennel“* felelvén és a gyermek nevét is megjelölvén, történhetik meg a keresztség, háromszor *hintvén* meg a vízzel a gyermeket, a szereztetési ígék elmondása közben. Ezután a lelkész a gyermek fejére teszi kezét és *imát* mond, a melyben a gyülekezet hálát ad istennek, a miért folyvást új tagokkal növeli az ő egyházát. E hálaadó imához az *„úri ima“* csatlakozik s az egész szertartást egy énekvers zárhatja be.[1] A *lutheri* formával szemben, a legnagyobb függetlenséggel a *hesseni* és a *porosz* tartományi egyházak rendtartásában találkozunk; mélyebbre ható reformok azonban itt is mindig csak nehezen mentek, sőt az újabb időben ezen egyházak körében is, a régi hagyományokhoz való visszatéréssel találkozunk; így például Poroszországban *IV. Fridrich Vilhelm* 1857-ben ki akarván elégíteni a zúgolódó egyháztagok kívánságát, kénytelen volt egy rendeletet kiadni, a melyben megengedi, hogyha a gyülekezet úgy kívánja, ismét erősebb *„ördögűzési formák“* használtassanak; úgy azonban, hogy a consistorium ez irányban előbb igyekezzék utánajárni a gyülekezet véleményének.[2]

A *skót szabadegyházban* a keresztség sákramentoma rendesen a templomban szolgáltatik ki, közvetlenül a vasárnapi egyházi beszéd után. Legtöbb esetben a szószékhez erősítve vagy ahoz közel van elhelyezve a keresztelési edény, a melybe előre töltenek vizet, ha keresztelendő van bejelentve. Bevégeztetvén az egyházi beszéd, az *apa* előhozza gyermekét; föláll vele a gyülekezet színe előtt a szószék közelében a lelkész elé, ki őt így szólítja meg: «Felajánlod-e az úrnak e gyermeket s óhajtod-e, hogy a keresztség által bevétessék a Krisztus egyházába s elnyerje a szövetség pecsétjét? Nemde óhajtod ezt? Miután az apa *„igennel“* felel s a legtöbb esetben visszaadja a gyermeket egy ott levő nőnek, a lelkész nehány oktató szót intéz az apához, szólván a keresztségnek szereztetéséről, természetéről, céljáról, a szüléknek kötelességeiről. E rövid beszéd után *ima* következik. Az apa ennek végeztével ismét karjára veszi a gyermeket, kinek *nevét* tudatja a lelkészszel, s ez hallhatóan kiejtve a nevet, megkereszteli a gyermeket, emez ismeretes szereztetési szavakkal: «Keresztellek én tégedet az atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevébe.» A keresztelési szavak alatt, a keresztelési edényből ujjai közé merített vízzel *meghinti a gyermeknek arcát.* Ha a keresztelési edény a szószékhez van erősítve, az apa egy emelvényre áll fel, hogy a gyermeket az edény felé tarthassa. A szertartást *gyülekezeti közösima* zárja be.[1]

A *francia ref. egyház* keresztelési szertartása a következő:

Elvégeztetvén a rendes istenitisztelet, a lelkész a *szószékből* a szertartást a *Calvin-féle* bevezető imával nyitja meg, ezt mondván: «A mi segedelmünk legyen az istennek nevében, a ki teremtette az eget és a földet.» Ámen. A *lelkész:* «A végett hoztátok-e ide a gyermeket, hogy megkereszteltessék?» *Felelet:* «Igen.»

Ezután jő a *szertartási beszéd,* fejtegetvén abban az újjászületést, a keresztséget, mint ennek jelképét, a szülék kötelességeit. Ennek végeztével a lelkész *imára* szólítja fel a jelenlevőket, ezt mondván: «Jertek, testvéreim, emeljük fel közösimánkat, hogy ezen gyermeket istennek szenteljük s az ő kegyelmébe ajánljuk könyörgésünk által, eképen:

«Úr isten, örökkévaló Atyánk! Minthogy te, a te végtelen jóságodból, azt ígérted, hogy egyaránt istenünk leszesz nekünk és a mi gyermekeinknek, esedezünk hozzád: töltsd be kegyelmesen a te ígéretedet ez itt levő gyermekben is. Neked ajánljuk, neked szenteljük őt, óh istenünk; vedd azért őt oltalmad alá s fogadd be őt a te szent szövetségedbe. És minthogy az egész emberi nemzetség a romlottság és nyomor állapotában van: mutasd meg kegyelmesen, hogy te istene és megváltója vagy e gyermeknek is. Szenteld meg őt evégre lelked által, hogy így, ha majd felnövekedik, imádjon tégedet, mint egyedűli istenét, s fiadnak közösségében levén, nyerje meg mindazon kegyelmet, a melyet te a te evangyeliomodban megígértél. Tisztítsd meg őt bűneiből; legyen ő a te képedre alkotott új ember a szentségben és igazságban s legyen része amaz égi örökségben, a melyet te a te gyermekeidnek rendeltél. Hallgass meg minket, irgalmasságnak istene, fiadnak, a Jézus Krisztusnak, a mi urunknak nevében kérünk tégedet. Ámen.»

Majd az ima után a lelkész így szól azokhoz, kik a gyermeket képviselik: «Miután e gyermeket azért hoztátok fel, hogy őt az isten egyházába vétessétek be, ezzel azt is ígéritek, hogy azon mértékben, a mint növekedni fog, gondotok lesz arra, hogy kellő oktatást nyerjen a keresztyéni tudományban, a melyet isten az ó- és új-szövetség könyveiben jelentett ki nekünk, s a melynek rövid foglalatja ama hitvallásban áll, a mely így kezdődik: «Hiszek egy istenben.» Egyúttal a gyermek nevében kötelezettséget vállaltok arra nézve is, hogy ő azon szabályok szerint fog élni, a melyeket adott nekünk az úr az ő törvényeiben s a mely e két főkötelességre vonatkozik: szeretni istent teljes szívünkből és felebarátainkat, mint magunkat; végre arra nézve is, hogy e gyermek megtagadván önmagát és minden gonosz indúlatait, korán istennek szentelje magát és építvén az egyházat, egyszersmind saját üdvét is előbbre vigye, a mi üdvezítőnk, a Jézus Krisztus által.»

«Nemde, ígéritek ezeket?

Feletet: «Igérjük.»

A *lelkész* mondja: «Az isten adjon kegyelmet ezen ígéretetek betöltésére.» Ezután *leszáll a szószékről* s *megönti* vízzel a gyermek homlokát, s nevét előrebocsátván, mondja: *„N., én tégedet keresztellek az atya, fiú, szentlélek nevébe“* Ámen.[2]

[1] Lásd *Kliefoth,* i. m., 188. lap.
[2] Lásd *Henke,* i. m., 300. lap.

[1] Lásd *Csiky Lajos: „A skót szabadegyház ismertetése.“* Debrecen, 1877. 39—40. lap.
[2] Lásd «Recueil de Psaumes et Cantiques á l'usage des églises réformées. Avec supplément. Paris, Berger-Levrault et Cie. 1884. A függelékben, ilyen cím alatt: «Liturgie ou maniere de celébrer le service divin dans l'église reformée» 431 l.

Az úgynevezett *pietisztikus* és *rationalis* theologiai irányzatnak, mint általában az istenitisztelet átalakításánál, úgy közelebb a keresztség szertartásánál is felismerhetők egészen jellemző hatásai.[1] Az előbbinek különös nyilvánulásával találkozunk az úgynevezett *Hernhuttiak*, az utóbbinak pedig a *Seiler, Schlez, Frosch, Adler, Sintenis* és többek által képviselt *„Szabad szertartási rendszer“* keresztelési formáiban.

A *Hernhuttiak*, különösen az által vélvén a közös istenitisztelet épületes hatását emelni, ha annak alkatrészeiben és egyes szertartásaiban a gyülekezeti tagok minél nagyobb mértékben résztvesznek, sőt szerepelnek is azokban, ebből a célból a keresztségnek következő, egészen tarkavegyületű rendtartását állapították meg:

A vasárnap esteli 7 órakor tartott istenitisztelet bevégeztetvén, a keresztelést végző egyén előáll s a szertartást így kezdi meg: «*A te szent* szövetségeddel» —

A gyülekezet: «Áldj meg minket, édes atyánk, istenünk!»

A keresztelő: «Mi a keresztség?»

A keresztelésnél jelenlevő felnőtt *gyermekek:* «A jó lelkiismeretnek istennel való szövetsége.»

A gyülekezet: «Az újjászületés fürdője és a szentléleknek megújítása.» Szemeink ugyan csak a vizet látják és az ember csak a vizet önti; dehát a hit lelkileg érzi a Jézus Krisztus vérének erejét. És ez a víz a Jézus vérével van pirosra festve, a mely mindazon bűnökből meggyógyít, a melyeket Ádámtól örököltünk és a melyeket mi magunk is elkövettünk.»

A keresztelő: «Mit jelent tehát a vízkeresztség?»

Felelet: «Azt jelenti, hogy bennünk az ó Ádám eltemettetik és az új Ádám feltámasztatik.»

A keresztelő: «Mit ad vagy közöl a keresztség?»

Felelet: «A bűnöknek bocsánatát.»

A gyermekek: «A Krisztus lelke tisztítson meg tégedet és tegyen egygyé az ő lelkével. Szent teste, mely éretted megtöretett, tegye éppé a te lelkedet és testedet.»

A keresztelő: «Mint kereszteltettetek meg ti, kik a Jézus Krisztusban keresztelkedtettek meg?»

Felelet: «Az ő halála által.»

Keresztelő: «Ezen halál által keresztellek azért én is tégedet, N., az Atyának és a fiúnak és a szentléleknek nevébe.»

A kereszttanuk és a *gyermekek* hozzáteszik: «Ámen.»

A gyermekek: «Az ő halála és szenvedése nyugodjék hát szüntelen a te szívedben.»

A gyülekezet: «És az, a ki szenvedett és az által, hogy meghalt, a szívnek újjászületését és e sakramentumot szerzetet a mi számunkra.»

Keresztelő: «Élj tehát, de nem önmagadnak, hanem élj a Jézus Krisztusnak. És a mely életet élsz a hitben, azt az isten fiában való hit által éld, a ki szeretett tégedet és adta magát te éretted.»

A gyülekezet: «Az isten őrizzen meg titeket, hogy legyetek az ő tagjai és a testi élet ne szakítson el tőle titeket. Majd eljőnek az idők és az órák, a midőn az ő sebeinek jogánál fogva az ő kebelén lehet lesz nyugodnotok.«

Keresztelő: «Kedves testvérek! Dehát mi fog történni a sátánnal és minden ő munkáival és egész lényével?

A gyülekezet: «Ha istennek bárányához utasítjuk őt követeléseivel, bizonyára elfutand.»

Keresztelő: «Úgy hát a Jézus Krisztus nevében parancsolom neked, te tisztátalan lélek, hogy ne illesd az úrnak eme fiát (vagy leányát).»

A gyülekezet: Parancsolj a te angyalaidnak, hogy eljövén, őrizzék meg a te tulajdonodat. Rendelj mellé szent őrizőket, hogy így nyugton lehessen a sátántól.»

Keresztelő: «A ki istentől született, az nem vétkezik többé, hanem megőrzi önmagát és kárhozat nem éri őt.»

A gyülekezet: «Igen, mi a te tulajdonaid vagyunk, megváltva szent véreden. Ez volt atyádnak is tanácsa, a midőn hozzánk külde el.»

Keresztelő: «Az úr áldjon meg és őrizzen titeket.»

A gyülekezet: «Ámen.»[1]

A fentebb említett *„Szabad szertartás“* hívei, az istenitisztelet épületességét, a rationalismus elvéhez hűen, az úgynevezett *tanítás* vagy a vallás-erkölcsi tudnivalók minél szélesebbkörű terjesztése által akarván elérni, ennek eszközlése végett, arra törekedtek, hogy az istenitisztelet minden részében és egyes szertartásaiban, lehetőleg kielégítse a *korszerűség* követelményeit; így történt meg aztán, hogy ígehirdetésében, sokszor nemcsak a túlságig alkalmazkodott az idő és az emberek változékony felfogásához, annyira, hogy igazán egy egészen újkori előkelő keresztyénségnek lett szószólója; hanem a templomi összejöveteleket is, a modern és sima társalgás alkalmaivá tette, a keresztyén istenitisztelet komolyságát és tiszteletreméltó történeti színezetét sértő modorban utánozván a mindennapi életet még szólásformáiban is. Ez iskola egyik előkelő képviselője, *Sintenis*, kereken kijelentette, hogy protestáns, történeti alapokon nyugvó istenitiszteletünk a régi *slendrián* kor maradványa közöttünk, szigorúan megszabott rendtartásaival, s manapság a lelkész csak úgy működhetik sikerrel az ő *„hivatali aktusai“*-ban, ha ezekben egy előkelő, finom társalgó jó tulajdonaival képes imponálni hallgatói előtt! . . .

Hová vezetett aztán ez a divatos felfogás, a maga szélsőségeiben, annak elég bizonysága talán az, ha megemlítjük, hogy ez iskola követői előtt már a «sakramentumok» sem a *Jézusnak* voltak sakramentumai, hanem egyszerűen a *„mi sákramentumaink“*; ha ide igtatjuk tanulságúl és történeti adatúl *Schlez*-nek, egy *„jómódú és magasabb képzettségű és köztiszteletben álló szüléktől származó gyermek keresztelésére előírt formáját.“*

Megjelenvén a lelkész — természetesen az előkelő szülék házánál — így végzi ott teendőit:

«Az ember, kedveseim! a legnagyobb életveszély között születik e világra. Veszélyével önmagának és veszélyével az édes anya életének. Azonban eme veszélyről és küzdelemről, természetesen, csak az édes anyának van tudata és ez annál fájdalmasabb, mert hiszen kétszeres az és csaknem életének, lételének kérdése az. . . Óh, hála neked, mindenható gondviselés, hogy megtartottad e kedves gyermeket és annak *nemes édes* anyját, a szülésnek elhatározó pillanatában. Hála neked, mindkettőnek egészségeért és a kedvező körülmenyekért, a melyek között kezdi meg e gyermek életpályáját. Ő már születése előtt, boldog várakozás tárgya volt az ő szülei előtt, s megjelenése első percétől fogva, a legnagyobb gyönyör azoknak, akkor, mikor igen sok gyermeket hidegen, ha ugyan nem zúgolódva fogadnak az apák és anyák és a kiről mitsem tud a világ.

Ennek az újszülöttnek szükségéről, már előzőleg gazdagon gondoskodtak övéi és minden emberi számítás szerint, jövőre is minden megleszen, a mi csak az élet igényeire és kényelmére tartozik. Bizonyára nem fog

[2] Lásd a két irányzat e tekintetben való hatásának jellemzését: *Koestlin:* «Geschichte des christlichen Gottesdienstes.» Freiburg, 1887. 218—227. lap. És *Bassermann:* «Entwurf eines Systems evangelischer Liturgik.» Stuttgart, 1888. 24—25. lap.

[1] Lásd «Litaneyen-Büchlein, nach bei den Brüdern dermalen hauptsächlich gewönlichen Singe-Weise, von neuem revidirt und ausgegeben von der Cantore Tratrum ordinario.» Barby, 1757.

hiányozni lelkének és szívének kiképeztetése sem, akkor, mikor ezer, meg ezer csecsemő vesz el a nyomasztó szegénység miatt, vagy legalább egész életén át a tévelygéssel, szükséggel és nyomorral küzd, lelki erői kellő kiképeztetésének hiánya miatt. Óh, kedves gyermek, a ki jelenleg épenoly kevéssé tudsz földi szerencsédről, mint azokról a lelki adományokról, a melyekben részesíttetel most a keresztség által: vajha jövőben hálával ismernéd el mindezeket és épenoly jóltevője volnál másoknak, mint a minő most az isten te irántad.

A földi áldásoknak ily méltó szívvel való elfogadására kívánnak téged a te jó szüleid nevelni és az nekik, *kétségkivül*, sikerülni is fog, ha hűen megtartják ama szent fogadalmakat, a melyekkel kérik ma rád a szellemi áldásokat. És te, ez esetben, *hihetőleg*, igyekezni fogsz arra, hogy az légy nekik, a mi ma vagy, t. i. a legnagyobb gyönyörűsége az ő életöknek.

A megkeresztelendőnek szüleivel együtt, lépjenek *önök* is, *mélyen tisztelt keresztszülék*, egy szép nevelési szövetségbe; amennyiben önök azok, a kik e kedves gyermeket a megszentelő keresztyén felavatásra tartják és a kik a vízzel való meghintés *szellemes* jelképe által a Jézus követőinek, bűnöktől megtisztított társaságába felajánlák. Minthogy azonban a megkeresztelendőnek kiskorúsága miatt a hit, mint az érvényes keresztségre nézve fődolog, még hiányztk, az a kérdés: abban a szilárd elhatározásban vannak-e önök és a kedves szülék, hogy az istentől önökre bizott növendéket, majdan felébredező fogékonyságához képest, gondosan a keresztyén hitben fogják vezetni és a Jézus vallásának szabad és őszinte hívőjének és követőjének fogják nevelni?»

Felelet: «Igen.»

«Ez esetben adjanak önök a gyermeknek egy keresztnevet, a mely fogja aztán majd a gyermeket és az ő szüleit naponkint emlékeztetni a mai nap fogadalmaira. Mi lesz a neve?» *Felelet:* «N. N.»

«Nos, hát én tégedet, *kedves* N. N., keresztellek *az atya istennek, az ő fiának, a Jézus Krisztusnak és a szentléleknek tiszteletére.*» Ámen.

Ezután a lelkész, a gyermek fejére tevén kezét, ezt mondja:

«Az isten, kedves gyermek, tartsa meg a te életedet, hogy azt az éltető keresztyén hitet, a melyre most megkereszteltettél, megismérhesd és a szerint élvén, megtapasztalhasd magadon amaz ígéretnek valóságát: *„A ki hiend és megkeresztelkedik, idvezül.“*

Víz, az egész természetnek e nélkülözhetetlen eleme, volt tehát, kedves gyermek, a te keresztyén felavatásodnak érzéki képe. Vajha a Jézus vallása volna a te egész erkölcsi életednek is eleme.

A *víz* közös tulajdona a gazdagnak és szegénynek, a nagynak és kicsinynek. Ehez hasonlólag a Jézus vallása is mindenki számára való és neked, kedves gyermek, a mint mi bízunk az istenben, *gazdagabban fog az folyni, mint számtalan másoknak.*

A *víz* a legbecsesebb tisztító eszköze a testnek; a legillőbb jelképe tehát a lélek tisztaságának is. Maradjon hát tisztán a te szived és szennyfolt nélkül a te életed, *te, most még ártatlan angyal!*

A *vízben* nagy, üdítő gyógyszerei rejlenek a mi testünknek. Még nagyobb erő van a mi lelkünk számára a keresztyén hitben. Legyen azért a Jézus vallása, kedves gyermek, rád nézve egy soha el nem apadó, erkölcsi üdvforrtás!

A *víz* közös az éggel és a földdel; innét felszáll amoda és onnét ismét lehull ide, rokon a te életed is, kedves gyermek, az égiekkel. Óh, emeld fel szíved a mennybe és hozd le azt a földre!

A *víz*, a melyet oly gyakran megvet az egészséges, rendesen az utolsó balzsam halottas ágyunkon. Vajha a Jézus vallása volna és maradna egész életen át a te naponkinti szellemi felüdítőd. Vajha az nyujtaná nekünk és neked is az élet szenvedései között az üdvnek kelyhét, mígnem elköltözünk a jobb hazába, a melyet éhezünk és szomjúhozunk.» Ámen.[1]

(Folyt. köv). Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Válasz „Az ungi népiskolai anyakönyv története“ című cikkre.

Krisztus, a mi közös mesterünk, tanítónk, így köszöntött s erre tanította híveit is: «békeség tinéktek»!

Midőn Bacskai Sámuel barátom s lelkésztársam a «Sárospataki Lapok» 45. számában megjelent cikket megírta, bizony elfeledkezett az ő mesterének fent jelzett köszöntéséről, s e megfeledkezésében nem találta el a tiszta, valódi igazság útját és egy már feledésbe ment kellemetlen ügy újra felélesztése által a békeség, egyetértés és szeretet helyett viszályt támaszt, szelet vet, hogy vihart arasson. És annak a kormányzó elnök esperesnek, ki Homoki Antal cikke által sértve nem is volt, kél védelmére, ki arra nem szorúlt, s ki az ilyen védelemnek, hiszem, nem is örül?!

Én, mint a tanügyi bizottság elnöke, csak annyiban kívánok az ügyhöz szólani, hogy a Bacskai barátom által nem híven leírt népiskolai anyakönyv történetét, a kinek azt legjobban kell tudnom, az olvasó közönség valódi tájékozása végett, úgy, a mint volt, híven leírjam, mely is következő:

1887. év szeptember hó 18-dikán, az egyházmegyei gyűlést megelőző nap, a jenkei egyházban tartott tanügyi választmány ülésében felvett jegyzőkönyvben, mely másnap az épen ott tartott egyházmegyei gyűlésre beterjesztetett a többi felsorolt iskolai hiányok megszüntetése végett, ajánltatik egy iskolai anyakönyv készítése, mely hihetőleg több bajnak véget vet, s mely által különösen az iskolai ügy nyilvántartása biztosittatik.

A nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés 50. szám alatti határozatában az indítványt elvileg elfogadta, s a beterjesztetett jegyzőkönyvet a ráhozott határozattal az elnökhöz megküldötte, felhíván a tanügyi választmányt az iskolai anyakönyv-tervezet megkészítésére.

Az elnök a választmány egyik, az iskolai ügyekben jártas tagját bízta meg az iskolai anyakönyv-tervezet előleges munkálatával.

1888. február hó 10 dikén Ungváron tartott tanügyi választmányi ülésen, az elnök által az iskolai anyakönyv-tervezet bemutattatott a választmánynak, mely azt átvizsgálás után, sok rovata mellett is, azon okból, hogy minden tanköteles gyermek iskolai állapota egyszerre felismerhető legyen, elfogadta és az 1888. év február hó 14-dikén Záhonyban tartott egyházmegyei gyűlésre, elfogadás végett, ajánlólag beterjesztette.

Az egyházmegyei közgyűlés a helyett, hogy átvizsgálás végett egy más bizottságnak kiadta volna, tárgyalás alá vette az iskolai anyakönyvet és azt egy pont módosításával, a mint azt Bacskai is elismeri, elfogadta az egyházak költségére; annak kinyomatásával esperes

[1] Lásd *I. F. Schlez*: «Evangelische Kirchen-Agende für Prediger, welche am keine Landesliturgie ausschliesslich gebunden sind.» Giesen, 1834. Közölve *Koestlin* által is: «Geschichte des christlichen Gottesdienstes.» Freiburg, 1887. 227—229. lap.

urat bízván meg, úgy, hogy már az $188^{8}/_{9}$. iskolai év e könyv szerint vezettessék.

Hát kérdem Bacskai barátomtól: hol van itt a pár évvel a közgyűlésen tett indítvány? hol a pár évi sürgetése a választmánynak? és megjegyzem, hogy én írásbeli adatokból beszélek!

A záhonyi gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésén, kik voltak jelen: én, ki ott nem voltam, nem tudom; hanem itt történt aztán az, a mint cikkében olvasható, hogy az általa odahaza megbírált (miért nem a közgyűlésen?) iskolai anyakönyre hozott közgyűlési határozat ellenébe, új átvizsgálás végett, annak a választmány elnökéhez való visszaküldését indítványozta, mely indítvány a hitelesítő-bizottság által elfogadtatván, a záhonyi közgyűlés jegyzőkönyvéből kivont 25. szám alatt, ilyen határozattal: «A beterjesztett népiskolai anyakönyv-minta némely rovatai ellen felszólalások történvén, átvizsgálás végett visszaadatik a tanügyi bizottság elnökének; azt nekem Bacskai barátom, hihetőleg a bizottság tudta és beleegyezése nélkül, tinta és ceruzával áthúzogatva megküldötte; épen erre tartozott Homoki Antal azon kitétele, hogy «szörnyszülött.»

És itt kérdem: a szűkebb körű hitelesítő-bizottságnak — mely épen arra küldetik ki, hogy a közgyűlésen hozott határozatok vajjon jól és úgy vannak-e a jegyző által felvéve, a mint azok ott valósággal meghozattak — van-e joga a közgyűlésen meghozott valamely határozat megváltoztatására? Én úgy tudom, de hiszem, velem mások is úgy vélekednek, hogy nincs! És itt mégis megtörtént!

1888. év augusztus hó 20-dikán Nagy-Kaposon tartott tanügyi választmányi ülésben általam bemutattatott a visszaküldött anyakönyv-minta, a záhonyi közgyűlés 25. számú azon határozatával, hogy újra átvizsgáltassék.

A választmány azon okból, mert ez már Záhonyban a közgyűlés által elfogadtatott, új átvizsgálás alá venni vonakodott, s azt nem is tette, hanem kimondotta, hogy a záhonyi közgyűlés határozatához ragaszkodik, vagy ha ez nem létesíthető, «ad acta» pihenésre leteszi.

A folyó évi augusztus hó 28-dikán Pinkócon tartott egyházmegyei közgyűlésen, a választmány elnöke által beterjesztett iskolai jelentés alkalmával felmerülvén az iskolai anyakönyv is: Bacskai barátom által jelzett szenvedélyességig fokozodó vita abból állott, s a miatt merült fel, mert a szűkebb körű hitelesítő-bizottság által nem ismertetett el, hogy ők változtatták meg Bacskai jegyző indítványára a közgyűlésen hozott határozatot, melyet Bacskai most cikkében nyiltan bevall, beismer; hanem állították, hogy a záhonyi közgyűlésnek és nem a szűkebb körű bizottságnak volt az a határozata, hogy új átvizsgálás végett visszaadassék, mert ha ez nincs, bizonyosan vita sem lett volna! Akkor nem volt és íme most lett erkölcsi bátorsága Bacskainak azt bevallani! Azért mondám fentebb, hogy az ilyen védelemnek még a nagytiszteletű esperes úr sem örülhet!

A tanügyi választmány, azt hiszem, nem oka annak, hogy munkálata átnézés végett nem adatott ki egy más bizottságnak, s elismerem, hogy a 43 és nem 46 — mint Bacskai cikkében állítja — rovatból álló iskolai anyakönyv (melybe a 9 évig tartó tankötelezettségi időtartamra, minden tanköteles gyermek csak egyszér íratik be) sok rovata miatt, szövevényes is lehet, s lehet benne, Bacskai szerint, hiba is; elismerem — mondom — (bár az ismétlősök VII., VIII., IX. osztálya nem lényeges hiba, mert ezt úgy a tanfelügyelők, mint a miniszter is használják leiratukban; méltóztassék az 1884. év január hó 18-dikán kelt 16-dik számú esperesi körlevél tartalmát megtekinteni); azonban, ha a hitelesítő-bizottság, illetve Bacskai úr előtt rosz vagy célszerűtlennek bizonyúlt az be, lehetett volna más útja-módja is a visszaadás vagy új átnézésnek, a nélkül, hogy a közgyűlésben hozott határozat a szűkebb körű bizottság által lerontassék; vagy ha már az megtörtént, kifejtve az okokat, hogy miért? nyiltan elő kellett vele állani és akkor biztosan nincs a «szenvedélyességig fokozódó vita.»

Különben a pinkóci közgyűlés jegyzőkönyvének az iskolai anyakönyvre vonatkozó 32. számú kivonatát a főjegyző úrtól megkaptam, melyben velem azon határozat közöltetik: «Az e tárgy körül felmerült félreértésektől eltekinteni s a mintát ismét benyújtani a választmány elnöke felkéretik.»

És itt most válaszom befejezésével kifejezést adhatok annak, hogy a már feledésbe ment s kialudt tüzet igen nagy kár volt újból felélesztení, mely csak viszályt, békétlenséget kelt; valamint annak, hogy nem a tanügyi választmány, hanem Bacskai barátom számított gazda nélkül és egyházmegyénk semmi gyönyört nem találhat abban, hogy egyik aljegyzője a piacra viszi a szennyest mosni.

Szabó József,
a tanügyi bizottság elnöke.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** A «Sárospataki Irodalmi kör» által az *„Ó-kor Történelem,“ „Összehasonlító Vallástan,“ „Hit- és Erkölcstan“* című tankönyvek készítésére kihirdetett pályázat ideje december 1-én lejár.

Az Irodalmi kör elnöksége.

— **Az ifjúság az új véderő-törvényjavaslat ellen** országos mozgalmat indított és az országgyűlés elé terjesztendő kérvényében a javaslat sérelmesnek ítélt pontjait megváltoztatni kéri. A mozgalom élén a budapesti egyetem polgársága áll, a mely a következő felhívást intézte az országban levő jogakadémiák és a kolozsvári egyetem hallgatóihoz: *«Magyarhon ifjai! Polgártársak! Szövetkezésre hívunk fel benneteket, magyar ifjak!* Komoly, nemes szövetkezésre, mely méltó hirdetője lehet az egész nemzet színe előtt a férfias elhatározásnak, hogy a magyar ifjak testvérekül fognak kezet mindannyiszor, ha nem méltatlan, ha jogos cselekvésre hívja őket az idő szózata. *A budapesti egyetemi polgárság folyó hó 6-dikán ünnepies közülésben egy szívvel-lélekkel kimondta, hogy az általatok is ismert új véderő-törvényjavaslatnak az önkéntesi intézményre vonatkozó egyes pontjaival szemben állást foglal.* Nem a polgári kötelességtől való gyáva menekedés vágya vezette ez elhatározásában, de kulturális hivatásának lelkét betöltő tudata készti felszólalásra. Mert a törvényjavaslat nem engedi meg, hogy a katonai szolgálati év alatt bárminemű tanulmányunkat folytathassuk. *Ezentúl nem szabad majd az egyetemen, az akadémiákon, vagy más felsőbb intézeteken beiratkoznunk arra az egy évre, a melynek folyamán önkéntesi katonai szolgálatunknak elegetteszünk. Egy évvel később lesz ezentúl a hadköteles magyar ifjú ügyvéddé, orvossá, mérnökké, tanárrá sat. Egy évvel tovább tart amúgy is végrevárhatatlan iskoláztatása, egy évvel később lesz önállóvá. A javaslat egy évet szakít ki pályafutásánkból, életünkből.* Pedig már az is, hogy az új véderő-törvényjavaslat a hadköteles kort egy évvel későbbre teszi, hátraveti a kenyérszerző önállóság, a családalapítás lehetőségét és ezzel együtt az összes erkölcsi s gazdasági érdekeket. S a törvényjavaslat azzal a tilalommal a tanulmányoknak szentelt évekből is elragad még egyet a magyar ifjútól. Kiveri béke idején is egy évre kezéből a könyvet, súlyosabbá téve azzal a fegyvert, mit egy évre kezébe ad. Egy évre, testvértársunk, magyar ifjú..., de csak ugy,

ha ez egy év végével leteszed a tiszti vizsgát; de ha le nem teszed — kettőre. Mert ezentúl a ki a tiszti vizsgán meg nem felel, *rászolgál még egy esztendőt.* Keserves osztályrész! Mert hiszen hányan vannak s hányan lesznek olyanok közöttünk, a kik nem azért nem válnak tisztekké, mert honukat nem lángolóan szeretik, vagy hogy tisztekké lenni nincsen képességük vagy akaratuk; de mert a véletlen gonosz esélyei — és sok egyéb is — úgy intézik. Az új véderő-törvényjavaslat ez intézkedései ellen a budapesti egyetemi polgárság, a honfiúi kötelességtudásnak nem csökkent érzetével, de szellemi jobbvoltának szent jogával védekezik. Ünnepies közülésében kimondta, hogy meg akarja tartani az eddigi állapotot. *Status quo ante.* Kimondta, hogy *peticiót intéz a hon választottjaihoz: a képviselőházhoz.* Jogaink épségben hagyatását, az új intézkedések elmaradását kéri. A közgyűlés minket bízott meg azzal, hogy e peticiót bemutassuk. *Megbízatásunk van arra is, hogy benneteket, polgártársaink, a tettre hívó zászló alá sorakozásra szólítsunk.* Mint egy érzelem, mint egy akarat nyilaljon végig ezrek kebelében a kiáltó szó, melyet budapesti egyetemünk polgársága az ország törvényhozói előtt ki fog mondani. Csatlakozzatok hozzánk, hazánk művelt ifjai, *álljon ott mindannyiotok neve a kérelmező íráson,* hogy reámutatva, elmondhassuk az ország eleinek: íme, egy nemzet ifjúsága, ajakán kérő szóval hozzátok fordúl szent jogainak védelmeért. *Gyűjtsetek névaláírást tíz-, száz-, ezer-számra, hogy az egész magyar haza ifjúsága nyilatkozék mivelünk!* Küldjétek be hozzánk ez aláírásokat, mi csatoljuk a többihez. Lelkesítsétek társaitokat! Egyetértés, együttérzés legyen jelszavatok! Létünk kérdései forognak szóban, szótlanok maradjuk-e? Minden aláírás megannyi kiáltó szó! Életpályánk, tanulmányaink, jogaink szent védelme néz reátok! Hazafias üdvözlettel: *az 1888. november hó 6-án tartott ifjúsági közgyűlés által választott tízes bizottság.*“ — A sárospataki jogakadémia növendékei is kijelentették már csatlakozási készségüket; az egyetemi ifjúság küldöttsége a miniszterelnököt és a hadügyminisztert is megkereste a javaslat megváltoztatása végett; de különösen a hadügyminiszter erősen áll javaslata mellett, s az a hitvallása, hogy *az ifjúság azon részének, a mely kötelességérzetében megfelelni szándékozik feladatának, nincs aggodalomra oka még tanulmányainak folytatása tekintetében sem.*

— **80000 forintos alapítvány**. *Sóvári Soós Gábor*, hajdúnánási ügyvéd 80000 frtot adományozott ev. ref. iskolai célokra. 50000 frtot egy Debrecenben felállítandó tanárképző-intézetre. Alapító-levelében úgy intézkedett, hogy ezt az összeget kamatozással addig növeljék, míg az intézet egyetemi ranggal nem szervezhető. Az egyes tanszékek dotacitóját 2700 frtban állapította meg, s kikötötte, hogy az elválasztandó tanárok tisztán ref. vallású magyarok és székelyek lehetnek, és hogy közöttök időről-időre hazánk mindegyik ref. egyházkerületének legyenek képviselői. A *hajdúnánási* gimnáziumban — a melynek egykor maga is növendéke volt — az 5-ik és 6-ik osztály két tanszéke javára 30000 frtot adományozott. Adjon isten sok ily nemeslelkű pártfogót fő- és középiskoláinknak, mert csak így leszünk képesek elegettenni az évről-évre növekedő követelményeknek.

— **Faragó Lipót**, kultur-főmérnök, főiskolánk természetrajzi gyüjteményének 6 darab értékes ásványt ajándékozott.

— **Nyilvános nyugtató**. Alólírottak a köziskolai szék megbízásából, *Radácsi György* úrnak, az *Iványka Sámuel síremlékére* befolyt adományokra vonatkozó számadásait átvizsgálván, teljesen rendben találtuk, ennélfogva a köziskolai szék Radácsi György úrnak az említett számadásokat illetőleg a fölmentvényt megadta, köszönetét fejezvén egyszersmind ki a síremlék felállítása körül kifejtett buzgalmáért. Kelt Sárospatakon, 1888. nov. 12-dikén.

Ballagi Géza, akadémiai és közigazgató. *Kérészy István,* főgimnáziumi igazgató.

— **Szíves tudomásúl**. Többfelől megkeresések érkezvén hozzám, hogy *Révész Imre* kiadandó egyházi beszédeire vonatkozó *előfizetési íveket* küldjek szét: minden félreértés kikerülése végett bátor vagyok kijelenteni, hogy ily előfizetési íveket *nem nyomattam*, teljesen elégnek tartván az érdeklődő tisztelt közönség figyelmét az összes hazai protestáns egyházi lapok szívességéből közzétett tudósítás által felhívni. — Pápa, 1888. november 14.

Révész Kálmán.

— **A zemplénmegyei orvos-gyógyszerészegyesület** népszerű ismeretterjesztő előadásainak második cyclusát e hó 11-én kezdte meg S.-a.-Ujhelyben, a vármegyeháza nagy termében. Ez alkalommal az első felolvasást *dr. Chyzer Kornél* megyei főorvos s az egyesület buzgó elnöke tartotta *„Az önfentartásról“*, a másodikat pedig *dr. Ballagi Aladár*, budapesti egyetemi tanár *„Franciaország befolyásáról az emberiség művelődésére.“* A szép számmal összegyült intelligens közönség méltán éljenezte meg mindkét felolvasót, mert felolvasásuk nemcsak szórakoztató, hanem valóban ismeretterjesztő is volt. Örömmel értesültünk, hogy az orvos-gyógyszerész-egyesület egész tavaszig, minden második vasárnap délután fog ilyen felolvasásokat tartani, melyeknek legalább egyrészét nyomtatásban is kiadja, s a megye művelt közönségének kiosztja. A felolvasások kinyomatása költségeinek fedezésére december hó 1-én hangversenyt rendez. Üdvözöljük a derék egyesületet!

— **Hírek**. *A Protestáns Irodalmi Társaság* ideiglenes végrehajtó-bizottsága folyó hó 18-án, d. e. 11 órakor, Budapesten, Kálvin-tér 7. szám I. emeletén ülést tart. — *A dunáninneni ev. ref. egyházkerület* folyó hó 20-án kezdi meg rendkivüli közgyűlését Budapesten. — *Keresztes József* nagy-enyedi theologiai tanár — mint őszinte sajnálattal értesülünk — munkás életének csaknem reggeli időszakában elmezavarba esett.

— **Irodalmi hír**. Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedésében a *„Magyar nyelvtörténeti szótár“* első kötetének 2-dik füzete és *„Az egyházi közigazgatási kézikönyv“* 7-ik füzete megjelent. Amannak ára 1 frt, emezé 30 kr. Amaz minden magyar embert, ez minden egyháztagot, különösen pedig lelkészeket, a legközelebbről érdekel. Utóbbi különösen a főpapi javadalmakról, a kegyuraságról, a különböző alapok és alapítványokról szól. A legmelegebben ajánljuk mindkét vállalatot, mint hézagpótlót.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *alsóborsodi* egyházmegyéhez tartozó *tisza-keszii* egyház lelkészi állomására pályázat hírdettetik.

Ezen állomás évi jövedelme föld, szemes termény és palástdíjból hivatalosan 858 frtra van felvéve, és így a III-ik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények *nt. Bornemisza József* alsóborsodi esperes úrhoz, *M.-Keresztesre* intézendők.

Pályázati határidő december hó 15-ik napja.

Miskolc, 1888. novemb. 15. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 48. szám. Sárospatak, 1888. november 26.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Min alapúl a római egyház hatalma?» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A kanonika vizitáció felmenthető-e az iskolalátogatás kötelezettsége alól?» *Szabó József.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Folytatás). *Mitrovics Gyula.* — «A tankönyvmonopolium és a „Sárospataki irodalmi kör" kiadványai.» *Makláry Pap Miklós.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat.»

Min alapúl a római egyház hatalma?

Bizonyos lelki örömmel és gyönyörűséggel értesültünk e napokban azon lelkes fogadtatásról, a melyben a fiatal Vilmos császárt, olaszországi látogatása alkalmából, a derék olasz nép részesítette. A királyi család, a nép s a sajtó vetekedett a lelkes üdvözlésekben, s az olasz nép, kevés ultramontán papság kivételével, ez alkalommal is az *egységes olasz haza* hívének mutatta be magát. „*Róma csak Olaszországé lehet!*" „*a középkori pápai uralomnak örökre vége szakadt!*" s más ily lelkes, hazafias nyilatkozatot olvashattunk az eredeti tudósításokban. Vilmos császár személyesen is meggyőződött Leo pápa kellemes „*vatikáni fogságáról,*" meg is jegyezte róla: „*die sieht nicht gar so übel aus,*" s a vatikáni kézszorításoknak azzal vetett véget: „*mi a római kérdést befejezettnek tekintjük.*" A *quirinál* s a *vatikán* közötti viszony tehát Vilmos látogatásával sem változott s nem is változhat sohasem; hisz Olaszország vitéz, hazafias népe a közvetlen közelből, ezredéves tapasztalatok árán ismeri a pápaságot, s legkisebb hajlama sincs annak kedvéért jogos nemzeti aspiratioiról lemondani. S mégis az az egyház, a melynek a «vatikáni fogoly» a csalhatatlan feje, még ma is a legnagyobb hatalom a földön; székhelye Róma, «a kath. keresztyénségnek örök királynője.»

I.

Hogy a római egyház elsőrangú nagy hatalom, abban az utóbbi évek ismeretes római kath. vívmányai után alig lehet csudálkozni. S ha e hatalom épen napjainkban az evangy. egyházzal szemben újból előtérbe nyomúl, úgy helyénvalónak találjuk megvizsgálni azt: miben áll *örökös ellenünknek* emez ereje, s melyik az a talaj, a melyen oly szilárdan áll, s a melyből segédeszközeit meríti. Itt korántsem fogunk új dolgokat elmondhatni, sőtinkább a már ismereteseknek rövid, rendszeres összeállításáról, s jelentőségüket tekintve, azoknak helyes elrendezéséről van szó, mi mellett a Luthardt-féle K.-Z. jelen folyamának 38—41. számai nyomán mindenekelőtt tekintetbe veendjük a római egyház hatalmának *benső*, saját lényegében rejlő alapjait, azután pedig a *külsőket*, a melyek csak közvetve *függnek össze* saját lényegével.

A római egyház hatalmának benső alapjait vizsgálván, annak elvéből kell mindenekelőtt kiindúlnunk. Mindegyik keresztyén felekezet igyekszik a maga módja szerint megfelelni az emberi lélek ama főkérdésére: „*mit kell tennem, hogy üdvözüljek?*" E kérdésre adott feleletében a római egyház elve tudvalevőleg így hangzik: „*Az egyes keresztyén ember üdve a hierarchiailag szervezett, apostoli, katholikus egyházhoz való tartozástól függ.*" Az apostoli szellemtől eltelt római egyház biztosítja tehát a hívőnek igazságát és üdvösségét, s nem ok nélkül nevezte azért *Hase* a maga klasszikus polemikájában a római egyházat „*biztosító-intézetnek.*" Az egyház képviselete a püspökség, akaratának kifejezője az egyetemes zsinat határozata; a püspökség viszont a római pápában, Péter utódjában s Krisztus földi helytartójában összpontosúl, kinek a hitre s az erkölcsi életre vonatkozó dolgokban, mihelyt a csalhatatlan egyház nevében beszél, csalhatatlannak kell lennie. A római egyház ennélfogva az igazságnak teljes birtokát nemcsak a többi egyházak *mellett*, hanem *kizárólag magamagának* tulajdonítja. Minden más keresztyén közösségek tehát, mégha milliók volnának is, csak szekták, tőle elszakadt tagok, a melyek a reájuk bízott lelkeket csak ronthatják és tévútra vezethetik. Érthető ennélfogva, hogy a *Római káté* (I. 10. 18.) a Rómától elszakadt keresztyén felekezeteket az ördög szellemétől vezérelteknek mondja, s teljes határozottsággal *az igazság szellemét csak a római egyháznak tulajdonítja.*

Emez egyházi elv nemcsak elbizakodottá s türelmetlenné teszi más hitfelekezetűekkel szemben, hanem

képtelenné is azok sajátszerű keresztyén vallásosságának megértésére; sőt arra, hogy saját tudósai az egyházi tant az írás nyomán nem vizsgálhatják; képtelenné különösen a protestantismus helyes és igazságos méltányolására, a melynek mindenben tévednie *kell.*

Gyenge ev. kedélyekre nézve e gondolatkör veszélyessé válhatik, s a türelmetlen római fanatismus eléggé számol is e faktorral. Hiszen minden vallásos érzületű keresztyén üdvözülni akar. S míg most már az evangy. egyház szerényen vallja: *bármely hitfelekezeti keresztyén üdvözülhet a Krisztusban vetett szívbeli hit által,* addig a római papoktól azt halljuk: *csakis, mint egyházunknak tagja, kerülheted ki a pokol kínjait.* Az írásban kevésbbé jártas evang. keresztyén könnyen így okoskodhatik: ha az *evangyéliomi* tan igaz, úgy, mint katholikus is üdvözülhetek; ha pedig a *római* a valódi, úgy csakis, mint katholikus jutok a mennyországba; tehát minden tekintetben csak nyerek, ha *katholikus* leszek. Így okoskodott az a sok nő vagy nehéz beteg, ki a római egyház kebelében keresett menedéket, s az vezetett ama sokat hangoztatott római legendára, hogy kath. keresztyén a halálos ágyon sohasem lett protestáns; míg ellenkezőleg, sok prot. tért át halála előtt a katholicismusra. *A római egyháznak, mint egyedül üdvözítőnek eszméjéhez a legnagyobb szívóssággal ragaszkodtak a római pápák.* Lehettek az egyes pápák személyökre nézve olyanok, a milyenek akartak; lehettek az egyetemes zsinatok által elítélt eretnekek, mint I. *Honorius* pápa; vagy teljesen romlottak, mint VIII. *Ince* és VI. *Sándor*; világiak és hitetlenek a humanista X. *Leo* módjára: a római egyház eszméjéhez az összes pápák ragaszkodtak, s egy művelt, buzgó kath. embernek sem jut eszébe egy vagy több pápának romlottságából az egész egyházi rendszernek helytelenségére következtetni.

A római egyház eme főelvéből közvetlenül levezethetők a további elvek is, a melyek hasonlóan, sőt még nagyobb mértékben járúltak az egyház hatalmának gyarapításához. Minden felekezetnél jobban megkönnyítette Róma a természetes embernek keresztyénné való áttérését. Róma ugyanis meglehetősen ragaszkodott az egyes népek megtérítésének könnyítése céljából a régi szokásokhoz; gyakran pogány formákat meghagyott, s csak keresztyén színezettel ruházta föl. E tekintetben érdekes *Gergely* pápának a britanniai *Mellitus* apáthoz intézett levele, a makacs angolszászok megtérítése alkalmából; igazán érdemes arra, hogy *Warga* egyháztörténetéből mennél többen megolvassák. A jezsuita s a római kath. missió eléggé kiaknázta az opportunismus eme módját, a melyet *Warneck* «A kath. missió prot. megvilágítása» 1884. című jeles polemikai művében érdekesen jellemez. Így az olaszok egykor nagyon szerették az istenek tiszteletére rendezett fényes ünnepeket, a katholicismus azoknak helyére Máriának s a szenteknek pompaszerű egyházi ünnepeit állította, a melyek a régi pogány ünnepélyességekkel csaknem azonosak. A pogány rómaik a vallási rendeletek lelkiismeretes teljesítésében a vallás lényegét látták; vajjon a római vallásosságot nem jellemzi-e az, hogy a keresztyén ember az előírt egyházi kötelességeket pontosan teljesítse, a fogadalmakat híven megtartsa? Továbbá a pogány polytheismusról a keresztyén monotheismusra való átmenet által az újonnan megtért népek kedélyi életében némi ür támadt: a katholicismus igen korán kitöltötte azt Mária s a szentek tiszteletének behozatalával. A germánok nagy hajlamot mutattak a nők tisztelete iránt, a kikben «aliquid sanctum et providum» (*Tacitus*, Germania c. 8.) láttak; a katholicismus újból felhasználta azt, a midőn Máriát, mint istenanyát, túlzásig transcendens módon felfogva, istennel egyenlővé tette, s ezáltal a hiányzó női elemet az istenségbe helyezte. A római kath. s a régi pogány egyházi formák és szokások közötti föltűnő hasonlatosságot élénk színekkel tűnteti föl időnként Luthardt K.-Z.-jának egyik eredeti tudósítója, „*Képek Alsó-Olaszország vallási életéből*“ cím alatt, a melyek becses források a kath. egyházi gyakorlati élet tanulmányozásához.

II.

Nemcsak a pogány, hanem az ember általában véve érez bizonyos szükséget arra nézve, hogy neki *az érzékfölötti, az isteni, érzékileg észrevehető formában nyújtassék,* miután nemcsak szellemi, hanem testi és szellemi lény. Ez egyetemes emberi szükségletet mértéken felül kiaknázta a római egyház, miután a hívők testi szemeinek aranyozott tarka palástokat, formákban s symbolikus cselekményekben gazdag istenitiszteleteket, pompaszerű monumentális épületeket nyújt táplálékúl; sőt magát a mennyei Krisztust is láthatóvá tette az ostyában. Nem csoda tehát, ha egy püspöki kathedrálében tartott fényes ünnepi mise, a kevésbbé művelt keresztyénre nagy benyomást gyakorol, úgy, hogy igen gyakran halljuk azt: „*szebb a kath. domban, mint a prot. templomban.*“ A közönséges ember ama nézetével pedig — hogy az emberi természet a bűneset folytán nem romlott meg valami nagyon, hanem csak «megsebeztetett» — hasonlóan számol a római egyház *az eredendő bűn semipelagianus felfogása* által, a miből azután következik az, hogy az ember saját erejéből érheti el az üdvöt, a miből *a jócselekedetek érdemetszerző jellegének római theoriája* nőtte ki magát. E mellett még azt is megjegyezzük, hogy az emberben, főleg a mai nyugtalan természetű időben, él a vágy a szívnek és lelkiismeretnek valamely szilárd, állandó támpontja után. Ez az evangy. keresztyénre nézve *a hitbizonyosságban* van megadva, a mint arról az evangyéliom s az evang. hitvallás tesz bizonyságot. Az erkölcsi úton nyert e bizonyosságnál, természetesen, kényelmesebb ama bizonyosság, a melyet a római egyház a maga csalha-

tatlanságában nyújt, a melylyel híveinek összes tudakozását vagy vitatkozását elvágja. Igy megtörténhetik, hogy némely igazságkereső ember a benső küzdelmek és kételyektől fáradtan, elvégre is Róma külső bizonyosságában menedéket keres, hogy nyugalmat találjon. *Sok mindenféle kötelékekkel tudja Róma az egyes embert magához láncolni.*

Miután a reformatio óta a keresztyénség nagy része (120 millió) a római egyháztól elszakadt, tehát nem ismer e földön szentebb feladatot *a protestantismus megsemmisítésénél.* Korábban erőszakos eszközökkel: karddal, máglyával, átkozódással és börtönnel térített Róma, ma a modern eszmevilág s az olasz s más rendőrség behatása alatt *szellemi eszközökkel* küzd. A jezsuitarend e küzdelem végett életre szólíttatott, s ebben látja még ma is főfeladatát. Az 1622. alapított *Congregatio de propaganda fide* is nagy gondot fordít a protestánsok közötti *„missióra“*. Róma az evangy. egyház elleni elvi küzdelem nélkül nem lehet a földön, mivel az saját lényegében fekszik.

A római egyház lényegében rejlő eme *benső* feltételekhez hatalmának *külső* mozzanatai is járúlnak, a melyek hasonlóan gyarapítják erejét. Ide tartozik a *germán népek idealismusa.* Innen van az, hogy sok német és angol keresztyén át van hatva az egyetlen szent egyetemes egyházzal magát azonosító római keresztyénség eszméjétől; továbbá ama *szűzies papság* gondolatától, mely a földi szerelmet s a családi tűzhely boldogságát a szűz Mária iránti tiszta szeretetnek feláldozza, s a maga gyülekezetében (tényleg a kiválasztottban) látja menyasszonyát, s végűl át van hatva amaz, állítólag *angyali, szerzetesi élet* nimbusától, a melynek körében csakis istennek szolgálatában tölthetjük életünket; mondom, minden csalékony erővel hat az egyénre, s a gyengét Rómához láncolja. Innen van az, hogy a legbuzgóbb s tudományos tekintetben is a legképzettebb katholikusokkal, nem a *román,* hanem a *germán* népeknél találkozunk, s Rómának legélesebb követelményei, a melyek iránt még egy Olasz-, Francia- és Spanyolországnak sincs érzéke, Német- és Angolországban tárgyaltatnak az egyetemes kath. gyűléseken. Fiaikat és leányaikat Insbruckban vagy Rómában, jezsuita-collegiumokban, vagy osztrák és francia szerzetekben nevelik: sőt még szabadelvű német és angol írók is a legnagyobb tisztelettel szólanak a római egyház intézményeiről, a római papok páratlan áldozatkészségéről, s a szánalom egy bizonyos nemével az evang. lelkészekről, mint «pásztorokról és predikátorokról.» Erre nézve elég példával szolgálhatnának a mi *magyar viszonyaink is!*

Ez magyarázza meg sok ev. keresztyénnek sajnos *közönyösségét,* saját felekezetével szemben. Egyházi tekintetben közönyös tagokban, a melyekkel Róma eléggé bővelkedik, nincsen hiány az evangy. egyházban sem. Bizonyos félművelt prot. körök nyugodtan nézik, ha bigott pápisták a protestantismust szidalmazzák; azonban azonnal türelmetlenségről, szűkkeblű felekezeti fanatismus- és «elfogúltságról» beszélnek, mihelyt valamely evangy. lelkész, tanár vagy író szóval és írásban Róma tévtanait bántani merészeli. Példa rá *Thümmel,* remscheidi lelkész ismeretes esete, míg *Janssennek s a Germaniának szidalmazásait* nyugodtan tűrjük. (Vége köv.). Dr. Szlávik Mátyás.

ISKOLAI ÜGY.

A kanonika vizitáció felmenthető-e az iskolalátogatás kötelezettsége alól?

— Az egyházkerületi tanügyi bizottság szíves figyelmébe. —

A «Sárospataki Lapok» ez évi 39. számából olvastam az irodalmi körnek *„Utasítás a népiskolai körlátogatók részére“* című munkálatát.

Jólesik kimondanom, hogy én ezen reform javaslatot, a 3. §. kihagyásával, illetve módosításával, úgy egészében, mint részleteiben kifogástalanúl correctnek és életrevalónak találtam. Hiszem, hogy maga a főtiszteletű egyházkerület sem fog azon valami sok módosítani valót találni; sőt azt is remélem, hogy gyakorlatilag is be fog válni.

Köszönet érte a derek irodalmi kör ügybuzgó munkásainak!

Ez előzmények után kötelességemnek ismerem azonban kimondani, hogy a hivatolt 3. §.-t — mely a kanonika vizitációt az iskolák megvizsgálásának kötelezettsége alól felmenteni javasolja — nem tartom gyakorlotilag célszerűen kivihetőnek.

Röviden és kellő tárgyilagossággal igyekszem ide vonatkozó, jószándékú észrevételeimet elmondani. Azután győzzön az, a mi jobb, a mi gyakorlatibb. Én a nyomósabb érvek előtt — ha ugyan szerény cikkem némi figyelemben részesül s esetleg viszhangra talál — mindenkor tisztelettel fogok meghajolni.

* *
*

Lássuk tehát: felmenthető-e a kanonika vizitáció az iskolalátogatás kötelezettsége alól?

Véleményem szerint, *nem.* Nem pedig azért, mert egy ily begyökeresedett felügyeletnek eltávolítása az iskolától, bármennyire megkönnyítené is az egyházlátogatás teendőit, elvégre is megboszúlná magát azáltal, hogy határozottan kárára lenne az iskolaügynek.

Úgy sejtem, hogy magának, az irodalmi körnek is ugyanám meg kellett e foglyos thémával birkóznia. Legalább az *„indokolás,“* mely terjedelemre majdnem túlhaladja magát az egész *„javaslat“*-ot, erre enged következtetnem.

Ki kell azonban mondanom, hogy az *„indokolásban“* felsorolt érvek, bármily ügyszeretetről tanuskodjanak is, bármily nagy gonddal s precize lettek is előtérbe állítva, engem legtávolabbról sem győztek meg a célbavett reform gyakorlati értékéről.

Menjünk rajtok sorba!

„A kanonika vizitációnak — szól az első érv — *ideje sokkal kevesebb, semhogy egy iskola szellemi állását lelkiismeretesen mérlegelhetné és arról nyugodt ítéletet formálhatna.“*

Hát kérem, nem épen így áll a dolog, mert hosszú, 24 éves megfigyelés után mondhatom, hogy *nálunk* a kanonika vizitáció legalább is kétannyi időt fordított mindig e célra, mint a körlátogatás, a mely naponta 3, sőt 4 községet is kénytelen, időnyerés céljából átfutni. Vagyis számokban, tehát meggyőzőbben fejezve ki magamat, a kanonika vizitáció szentel e célra 2—3 órát, a

*

szükség és körülmények szerint, s a körlátogatás egy, legfelebb *másfél órát*. Igen, mert a rendelkezésére álló időből több nem futja ki. S ezt nem is lehet tőle rosz néven venni, mert a juniusi szorgos mezőgazdasági teendők (kaszálás, takarás stb.) nem engedik, hogy e célra bárki is napokat áldozhasson.

Itt tehát az egyházlátogatóknál *„húzamosabb,“ „alaposabb“* és *„nyugodtabb“* megvizsgálásról szó sem lehet.

Azután azt is sajnosan kell fölemlítenem, hogy juniusban már igen sok helyt az iskola züllőfélen, csak elvétve lézeng benne itt-ott egy-két «hasznavehetetlen» gyermek; sőt az sem tartozik a specialitások országába, hogy more patrio, *teljesen üres*, csak a papír-szemet s a bezúzott ablaktáblák hirdetik az egykori nebulók életrevalóságát, offensiv-képességét. Nincs kit és mit megvizsgálni. A körlátogatás tárgytalanná vált. Probatum est. Ime igen sokszor így fest a gyakorlati élet.

Megengedem én azt, hogy a kanonika vizitáció x-ben vagy y-ban a rendelkezése alatt álló időből keveset fordit az iskolaügyre, sőt az egyes esetekben — úgy a sorok között — még talán több concessiora is hajlandó vagyok. . . Ámde ebből nem az a consequentia, hogy *az iskolától távolíttassék el;* hanem igenis az, hogy a hol szükség van rá, utasíttassék felsőbb foruma által kötelessége lelkiismeretes teljesítésére; s jövőre már, ha az irodalmi kör jeles *„utasítása“* jogerőre emeltetik, a kanonika vizitáció is ennek intenciói szerint járjon el tisztében.

Másik érve a javaslatnak, hogy: *„A kanonika vizitácio megjelenése az iskolalátogatókéval majdnem egy időre esvén, még csak arra sem alkalmas, hogy általa a tanító szorgalomra serkentessék, mert a körlátogatás közt nincs megtartva az arányos időköz“* Továbbá: *„Két különböző közeg gyakorolván a felügyeleti jogot, ha esetleg véleménykülönbség merül fel közöttük, kérdés: melyiknek adassék oda az igazság?“*

Hát kérem, én nem tudom, hogy másutt hogy állanak az akciák; de teljes önérzettel mondhatom, hogy ez a megjegyzés, legalább a mi felsőborsodi egyházmegyénkre, nem talál. Nem pedig azért, mert itt már pár év óta a *téli körlátogatás be van szüntetve*, s most az a praxis, hogy a kanonika vizitáció megérkezik januárban vagy legkésőbb február elején, s a *„három, mondd, három tagból álló“* (sic!) *„circularis iskolavizitáció“* junius közepe táján vagy végén. Az egyik számon kéri az első félévi; a másik a második félévi eredményt, s mindkettő aztán a nyert tapasztalatok alapján terjeszti be jelentését. Itt tehát csak *volt* véleményösszeütközés, de jelenleg *nincs*. És hogy ezek igen jól és a tanügy érdekében igen helyesen vannak eként, azt már csak abból a szempontból is merem állítani, hogy úgy a tanító, mint a tanítvány *„szorgalomra serkentetnek általa.“* Én legalább nem ismerek még eddig jóravaló tanítót, ki a kanonika vizitáció megérkezése előtt 5—6 héttel, megsokszorozott szorgalommal ne látott volna a tanításhoz, s mondhatom, hogy ez az aránylag rövid idő sokszor többet ért s a feltüntetett sikerre foganatosabbnak bizonyúlt, mint az azt megelőző, sokhelyt renyhe semmitevéssel agyonütött *„diligentia.“* Saját tapasztalásomból mondhatom ugyanis, hogy az iskolai év végén, 5—6 hét alatt, szorgalmas és lelkiismeretes tanítással, ha az alap csak nagyjából is elő van készítve, még a legfoglyosabb tantárgyakból is (szám, magyar nyelvtan), tiszteséges eredményt lehet produkálni, mégpedig anélkül, hogy ez a kissé pezsgőbb, élénkebb iskolai élet — hygienikus tekintetben — akár a tanítónak, akár a növendéknek kárára lenne.

Igenis, de az emberi természet gyarlóságából kifolyólag, ez csakis akkor és abban az esetben remélhető így, ha a kanonika vizitációnak az iskolák felett való felügyeleti joga és kötelessége továbbra is sértetlenül fentartatik. Ellenesetben, ha t. i. a célbavett reform keresztülvitetnék, én képzelni is alig bírom, hogy nézne ki akkor egy hosszú éven át az iskola ábrázata. Ki ügyelne fel, ki ellenőrizné a tanügyet? stb. Talán a szolgabíró? Olyan nincs. S ha van, én a legmélyebb reverenciával hajlok meg ügybuzgósága előtt. Talán a királyi tanfelügyelő? Az annyira túl van halmozva teendőkkel, hogy sok helyt majdnem ismeretlen fogalom. Talán a helybeli előljáróság? iskolaszék? Ezekről majd alább fogok megemlékezni.

Bár tárgyamhoz ezúttal logice nem tartozik, sőt őszintén szólva — ha ugyan szabad így szólanom — saját, magán érdekem sem kívánja; de eddigi tapasztalataim alapján, a *közérdek nevében*, alkalomszerűnek látom mégis felemlíteni, hogy az egyházlátogatási intézmény elannyira fontos és életbevágó, hogy azt, meggyőződésem szerint, sem azok a sokat pengetett *számvevőszékek*, sem a *körlátogatóságok*, sem semmiféle tanfelügyelői intézmény nem lennének képesek megfelelőleg helyettesíteni. Szívesen elismerem, hogy a kanonika vizitációnál is elkelne már egy kevés reform. És én hiszem, hogy ez is majd csak meg fog idővártatva történni. Addig is azonban, míg ezt is meghozná magával a haladó idő: én az egyházlátogatást, minden ósdisága és chablonszerűsége mellett is, sem jogi, sem működési körében megcsonkíttatni nem óhajtom.

Azt mondja végül az indokolás, hogy: *„Az évközben teljesítendő felügyelet a lelkész és presbyterium kötelessége.“*

Hát hiszen ennek így kellene lenni. De hol és hány egyházban van az eképen? A lelkész itt-ott csak megteszi a maga kötelességét, néhol ügyszeretetből, néhol ex offo; de a presbyterek megjelenése «intra muros,» legalább faluhelyen, a különlegességek ressortjába tartozik. Azután meg, ha esetleg a sok nógatás, ösztökélés folytán nagy immel-ámmal bevetődik is valamelyik: mi abból a haszon, akár erkölcsi, akár tanügyi tekintetben? A legjobb esetben semmi, vagy a drága időnek hiába való eltréfálása, a komoly dolgok elkedélyesítése, s a legroszabb esetben — bocsánat az erős kifejezésért! — *izgágáskodás, kötekedés, akadékoskodás*. . . Ah! menjünk tovább. Jobb erről sokat nem beszélni.

Azt is mondja az indokolás, hogy: *„Ez a gyökeresnek látszó újítás nem a bizottság kezdeményezése, hanem régi intézkedés az, csakhogy nem volt ez ideig kellőleg foganatosítva.“*

Teljesen igaz, mert ha jól emlékszem vissza, már a 60-as években, talán a görgői egyházkerületi gyűlésen tétetett ez iránt inditvány, hogy t. i. a kanonika vizitáció az iskolalátogatás kötelezettsége alól mentessék fel. De azt is tudom, hogy az indítvány nem lett elfogadva, s áttértek felette napi rendre.

Arról is van némi tudomásom, hogy a tornai egyházmegye nehány évvel ezelőtt, ezen reformot saját hatáskörében megkísérlette életbeléptetni. Ámde azt is tudom, hogy rövid pályafutás után jónak látta egyszerűen beszüntetni. És miért? Mert valószínűleg nem érte el vele és általa a kívánt eredményt, nem pótolt véle szükséget, szóval a gyermek nem bizonyúlt életrevalónak, ergo el kellett pusztúlnia.

Ezekből látható, hogy a tervezett reformnak, habár van is némi történelmi háttere, de az nem nevezhető egyébnek jóakaratú kísérletezésnél. És én közvetlenközelről ismerve a magam elemét, a gyakorlati életet, s annak követelményeit, nem vonakodom kimondani, hogy bármennyire ajánlatosnak ígérkezzék a terve-

zett reform-papíroson, az csakis az iskolaügy kárára lenne megvalósítható. Az experimentálásnak elvégre is meg kellene adnunk az árát, s nolle-velle, előbb-később vissza kellene szállingóznunk a régi, elhagyott zászló alá.

* *
*

Most már összefoglalom a mondottakat.

A mily őszinte örömmel üdvözlöm a derék irodalmi körnek ez előttem fekvő jeles, valódi szakértelemmel kidolgozott s a gyakorlatban is életravalónak ígérkező *„utasítását,“* époly komoly meggyőződésből óhajtom, másrészről, hogy a *kanonika vizitáció, mint eddig, úgy ezután is csak hadd gyakorolja a népiskolák felett az ő felügyeleti jogát, kötelességét.* Ha jog, kár volna tőle bennünket megfosztani; ha teher, kötelességünk a közügy érdekében lelkiismeretesen hordozni. Mindenképen csak a népnevelés ügyének válik előnyére, hasznára.

Szabó József,
egyházmegyei tanácsbíró.

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Folytatás).

A *baptisták* s ezek között a *nazarénusok,* vagy a mint e felekezet hívei a legörömestebb nevezik magukat: *„A Krisztusban hívők gyülekezete,“* tudvalevőleg elvetik a gyermekkeresztséget. Erre vonatkozólag *Fröhlich Sámuel,* a ki nálunk, Magyarországon is első apostola volt eme felekezetnek — *Hemsey Lajos,* zalamegyei kovácslegény, *Bella József, Notter József* és *Kalmár István* társaságában — így adja elő a szektának tanát: A hívő bizonyságot nyer a keresztségben afelől, hogy isten őt a Krisztusban kegyelmébe fogadta; a keresztség tehát épenazért elvetendő, mert a gyermeknél hitről még szó sem lehet. A keresztség azon időpontra hagyandó, a midőn a hit és hitetlenség között való választásnak lehetősége elérkezik. Az egyház csak addig létezett, míg a gyermekek keresztelése be nem hozatott, s Luther és Calvin egyháza, még a római katholikus egyháznál is roszabb, mivel a hitetlenség bennök oly annyira tért hódított, hogy mindkettő az *Ezékhiel* XVI. és XXIII. fejezeteiben említett kéjnőhöz hasonló. A keresztelés módját illetőleg, a megkeresztelendőnek teljes alámerítése helyesebb, noha az egyáltalában nem lényeges formalitás. Különben csak a hívő és újjászületett ember keresztelhető meg. Hogy pedig valóban hívővé lett valaki, azt tetteivel kell bebizonyítania. Ezért az illetőnek be kell vallania bűneit és a melyek jóvátehetők, azokat tanuk jelenlétében valóban jóvá is kell tennie. A ki még nincs megkeresztelve, az néha több évig is tartó próbaidőt tartozik eltölteni, s mint ilyen, *„hallgatónak“* vagy *„barátnak“* neveztetik. A megkeresztelt nazarénus bizonyos az ő üdve felől, s a legfőbb parancs, a melyet teljesítenie kell, a Jézus keresztjének viselése, vagyis az önmegtagadás és a szeretet gyakorlása.[1]

Magának, a keresztség szertartásának végrehajtása eképen történik: Miután a megkeresztelendő ünnepélyesen kijelentette, hogy ő szíve vonzalmát és lelke erős meggyőződését követve, minden kényszer vagy önző számítás nélkül óhajt a választott népnek, «Krisztus igaz követőinek» tagjai közé felvétetni, s miután eddigi élete és tettei nyomán a *hívők* által szigorúan megvizsgáltatott: vajjon a hitben eléggé tántoríthatlannak tanusította-e magát: a gyülekezetnek hit és keresztség által kitűnő tagjai a megkeresztelendőt valamely félreeső helyen, de a netaláni megbotránkozás kikerülése végett, örömestebb éjjel, a Krisztus által parancsolt forma szerint, a vízbe merítik és buzgó imádság által megáldják. Súlyos betegeken vagy nyomorékokon a fej megöntése is alkalmazható. A *névadás,* a kisdedeknél mindjárt a születés után történik. A keresztségi szertartás, valamint más, ünnepélyes szertartás végrehajtása, nincs állandóan egyes egyénhez, tehát hivatalhoz kötve. A nőkön kivül — kikről meg van írva, hogy a gyülekezetben hallgassanak — a szent cselekvényeket minden kipróbált kegyességü és szilárd hitü férfiú végrehajthatja, kit ezzel a gyülekezet összhangzó bizalma megtisztel. A szent szolgálat egészen díjtalan. A kegyelem kiszolgáltatásáért — mondják — az apostolok sem vettek javadalmat és a keresztyén papi rend ellen is épen az a legnagyobb kifogásuk, hogy a hit és kegyelem eszközeivel kapzsi vásárt űznek. II. Péter. II. 3. Ha a szertartások végrehajtója bűnbe esik, ezáltal nemcsak nem alkalmaztatik többé eme tisztségre, hanem vétségéhez mérve, esetleg a gyülekezetből is kirekesztetik. A keresztelőben megkívántató kellékek, különben I. Timoth. III. 1—5. verseiben vannak megjelölve.[1]

VI.

Magyarországi protestáns egyházunk keresztelési rendtartása hosszasabb fejlődésen ment keresztül, míg a mai, egyszerű, egészen Calvin szellemű alakját elérte.

Legrégibb emlékeink erre vonatkozólag, 1559-ből *Heltai*-val kezdődnek, ki az általa és kortársai által gyakorolt keresztelési rendtartást így írja le szertartásos könyvében:

A pap, még egészen katholikus szokás szerint, *elibe menvén a gyermeknek a templom tornácába s ott* megkérdezvén a komáktól, hogy miért hozták e gyermeket s kinek akarják kereszteltetni; *beszédet kezd,* melyben Márk 10. és Máté 18. alapján elmondja, hogy a gyermekek *„minémű becsületben legyenek“* és miképen kívánja őket isten a keresztség által, az eredendő bűnből megszabadítani? E beszéd elmondása után, egymásután *három ima* következik, egészen katholikus szertartáskodás szerint, megfelelően a szentháromság három személyének. A hármas könyörgés végeztével, a *„miniszter“ térdre esvén,* a komákkal egyetemben, az *„úri imát“* mondja el, s azután inti a keresztszüléket, hogy a gyermeket, ha árvaságra jutna, tanítsák a vallásra.

Ezután *bemenvén a templomba,* ott a gyermeket ezen szavakkal üdvözli: «Az úr isten őrizze a te bemenetedet és kimenetedet, mostantól fogva mind örökkön-örökké.» Ámen. Majd a keresztelő víz előtt megállván, kérdéseket intéz a komákhoz s azokra nyert felelet után végrehajtja a keresztelést, eme szavakkal: *„N., én keresztellek tégedet atyának és fiúnak és szentléleknek nevébe.“* Az, hogy a keresztelés, *meghintés* vagy *bemerítés* által történt-e *Heltai*-nál, agendás könyvéből meg nem állapítható.

Az egész szertartást a következő *megáldó ima* és *benedicti,* vagy *elbocsátás* rekeszti be: *„Az örök mindenható úr isten, a mi urunk, Jézus Krisztusnak szent atyja, ki tégedet víznek és szentléleknek általa újonnan szült és minden bűnödet megbocsátotta, megerősítsen tégedet, az ő kegyelmességének*

[1] Lásd, mint e tárgyban megjelent legkimerítőbb dolgozatot: *„Der Baptismus,“* a *Goetze Ottó* által szerkesztett *„Allgemeine Evang. Lutherische Kirchenzeitung“* 1888. évi folyam, 40—44. számaiban. És *Szeberényi Lajos: „Nasanerismus.“* Budapest, 1888. 35. és 60—61. lap.

[1] Lásd *„A Krisztusban hívő gyülekezet rendtartásainak ismertetése.“* Iratott Hódmező-Vásárhelyen. Szeged, 1869. 11—16. lap. És *„A Krisztusban hívő gyülekezetek vallás- és egyházszertartási szabályai.“* Hódmező-Vásárhely, 1876.

ajándékinak általa, hogy mind testedbe, mind lelkedbe felnevekedjél és az új és szentséges életbe öregbedjél, hogy te általad és mi általunk és minden keresztyének általa, az ő szent neve mindenütt és mindenkoron szenteltessék és az ő országa terjedjen és öregbedjék, a mi urunk, Jézus Krisztusnak általa.“ Ámen. «Áldjon meg tégedet az atya úr isten; őrizzen meg tégedet a fiú úr isten; szenteljen meg a szentlélek úr isten az igaz hitbe, hogy ennek általa a mennyei boldogság örökségét vehesd és bírhassad, mind örökkön-örökké. Úgy legyen. Az úrnak békesége legyen veled, mind örökké. Ámen.»[1]

Melius Juhász Péter-nek 1568-ban kiadott szertartásos könyvében, már mindenütt ott van a Calvin szelleme, s így a keresztelés szertartásában is meglátszik annak tisztító, egyszerűsítő befolyása a hagyományokkal és katholikus mozzanatokkal szemben.

Reggeli predikáció után, előállván a lelkész a templomban megjelent keresztszülék és a gyermek előtt, *beszédet* tart, azt fejtegetvén abban, hogy a keresztség *belső* és *külső*. *Belső*, azaz Jézus halála és feltámadása, érdeme, megigazulásunknak, idvességünknek s istennel való megbékülésünknek oka, mely által a mi bűneink elvettetnek; Mózes szertartásai, a sátán és *„pápa szerzései“* megrontatnak. A *külső* keresztség jegyzi a mi bűnös voltunkat; a mosakodásnál a *„lehajtás“* jelzi Krisztus emberi alakban megjelenését; a *víz* Krisztus vérét, s az azzal való *mosás*, a mi, szentlélek által való, Jézus vérével lett megmosatásunkat. A *„gyermek felemelése“* jelzi Krisztus feltámadását, s azt, hogy életünket és igazságunkat meghozta s testünket a porból feltámasztja. A *„betakarás“* azt példázza, hogy a keresztség levonván rólunk Ádám ruháját, a bűnt, az isten jószágába öltöztet. . . *Használ* a keresztség úgy, ha Krisztus érdemét hittel elveszed; ha új életbe, poenitentiába élsz; a bűn, a sátán, a test, a világ, *„pápa hite és tudománya ellen bajt vijsz.“*

E szertartási *beszéd* után, a melyben, mint láthatjuk, egy egészen *új református szellemű symbolikát* állít fel *Melius*, a katholikus egyháznak értelmével szemben, utasításúl adja, hogy a *„gyermeket vetkeztesd le és önts minden testére vizet“* és keresztelvén, azt mondjad: «Én tégedet Pál, Dorka, *moslak* Atyának, fiúnak és szentlélek istennek nevébe.» Ezután mondjad: «Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak istene, a mi urunk, Jézus, Krisztusnak szent atyja, megáldja a gyermeket, az ő szent fiáért és az ő szentlelkét adja neki, a kivel tartsa meg az új frigybe; vezesse, pecsételje az örök életre és vigye be az ő országába, s a mit ígért, teljesítse be az ő fián, mindörökké. Ámen.»

Mindenesetre jellemző, hogy *Melius*-nál, a szülőknek adott intelmek, az egész szertartásnak már csak záradékát képezik, ilyen formán: «Ti atyák, anyák, abba neveljétek fel, a mire a gyermek a jegy által fogadást tőn és megesküdt. A gyermek a szentháromság nevébe álla Krisztus zászlója alá, azt jelenti, annak jegyét vevé fel, hogy ő hiszen az egy istenbe, a ki atya, fiú, szentlélek egy bizon állatú isten» stb.[2]

Melius mélyreható reformátori törekvései általában nagy akadályokkal találkoztak. Határozott calvini iránya, nemcsak a katholicismussal való folytonos küzdelembe sodorta őt, hanem élet-halál harcra szólítá maga ellen a hazai *lutheri* egyházat is. Az egyháztörténetből tudjuk, hogy mily erélyt fejtett ki ellene a buzgó lutheránus, *Perényi Gábor*, s mint keltek ki ellene az evangelikus egyház hívei az 1563-ban *Sátoralja-Ujhelyben* és az 1564-ben *Tőke-Terebesen* tartott zsinatokon, s mennyire üldözőbe vették *Thuri Pál*, előbb szentpéteri, majd bihari, végre szántói lelkészt, a miért lelkes támogatója lett Melius törekvéseinek.[1] Ez vala sorsa sok tekintetben az istenitisztelet terén tett javításának is. Szigorú és az átmeneti idők kívánalmaihoz semmit sem alkalmazkodó calvinismusa: de különösen a katholicismussal való folytonos és többnyire szenvedélyes polemisáló modora ellenhatást szült, még saját hitsorsosai körében is, s ez az oka annak, hogy bármennyire nagy volt is különben tekintélye, szertartásos elvei, aránylag csak igen kis körben tudtak hódítani az istenitiszteleti gyakorlat terén, s magyarországi protestáns egyházunk még továbbra is megmarad, a keresztelési formát illetőleg, a Lutheri és Calvini alkatrészek között való ingadozásban, annyira, hogy Melius agendáinak megjelenése után 14 évvel később, *Beythe István*, már így panaszkodik a széthúzás felett: «Én látom, hogy a mi szegény atyánkfiai között, kik egyképen és kik másképen rendelték el a szolgálatok rendeit és így gonosz néven is vétettek nagy sokaktúl, hogy egyiránt való szolgálatját nem tartották ezeknek a szegény nép között; jóllehet, hogy ugyan nem volt gonosz, mert az egy fundamentomra, a Cristus Jézusra, néztek.»[2] Hogy azért ezután az efélének, még csak *hírétől is megmeneküljenek;* hogy senki méltán ne kárhoztathassa őket, hanem egy módját tartsák mindenütt a szentségek szolgáltatásinak és egyéb egyházi rendeknek, ő maga készít és ad ki 1582. egy új agendás könyvet.

Beythe István,[3] már nemcsak a mérsékelt és közvetítő iránynak képviselője, Melius után, hanem félreismerhetlen visszaesést tanusít a Lutheri szertartás és a Heltainál még megmaradt katholikus hagyományok felé. Mindenesetre kellemetlenül hat reánk egész álláspontjának tarkasága; az, hogy beszédeiben sokszor Calvinnak komor, lesujtó ridegsége szól hozzánk, s emellett ott áll a Lutheri modor, a szertartások hosszadalmaskodásával, sőt egyes imáinak szószerinti felvételével és a katholicismus erős *hitvallásával*.[4]

Egyébiránt, «mint kelljen — írja *Beythe* — a keresztségnek lenni a keresztyéni gyülekezetben, a módja ím ez: Legelőször az *egyházi szolga* kérdje: «Mire hoztátok a gyermekcsét? *Feleljenek:* «Keresztelni avagy újonnan születni.» Mondja az *egyházi szolga:* «A keresztség istenországára való születés víztől és szentlélektől, mert a mi szüleinktől isten átkában és örök halálban születtünk, azért, ha az örökéletet akarjuk venni, istentől kell születtetnünk, hogy örökélet fiai legyünk.»

Ismét mondja:

«Im, idehoztátok e gyermeket és kértek az úr

[1] Lásd *Heltai: „Agenda, az az szentegyházi cselekedetek“* stb. Kolozsvár, 1559.

[2] Lásd *Melius*, i. m. «Válogatott predikációk.»

[1] Lásd *Budai Ézsaiás:* «Magyarország historiája, a mohácsi veszedelemtől fogva Buda visszavételéig.» II. kiadás, 2. kötet. *Debrecen*, 1814. 161—162. lap. — *Balogh Ferenc:* «Melius hatása.» Debrecen, 1866. 34. lap. — *Révész Imre:* «Melius Péter emlékezete.» Debrecen, 1873. — *Kiss Áron:* «A XVI. században tartott magyar ref. zsinatok végzései.» Budapest, 1881. 290—291. lap. — *Thuri Pál* írta Calvin *„Institutioira“* amaz ismeretes dicsőítő verset: *„Praeter Apostolicas, post Christi tempora chartas. Huic peperere libro secula nulla parem.“*

[2] Lásd *Beythe István: „Miképen az keresztyén gyülekezetben az keresztséget, úrvacsoráját“* stb. *Gyzzing*, 1582. Előbeszéd.

[3] Lásd *Fabó András: „Beythe István életrajza.“* Pest. 1866. És *Hrabowszky György:* «Az augusztana vallástételt tartó túl a dunai szuperintendensek vagy evangelikus püspökök 1796-ig.» — *Gamauf:* «Ueber den ungarischen Superintendenten *Stephan Beythe.*» Kézirat az ág. ev. egyetemes levéltárban.

[4] *Beythe* theologoiai álláspontjára nézve, egyébiránt nagyon eltérők a nézetek. *Lampe, Tóth Ferenc* és *Horányi*, őt határozottan *református* superintendensnek tartják. Ellenben *Ribini, Hrabowszky, Zarka, Wietoris, Fabó* és *Kiss Áron*, a Fertő és Balaton közötti, egész a csepregi, 1591-ben tartott colloquiumig fennálló közös prot. egyházkerület püspökének állítják. Ezért mondja *Fabó* (i. m., 45. l.), hogy «*Beythe* a választanokkal és szokásokkal gyöngéden bánt, s akként törekvék megírni, hogy azt mindkét felekezet használhassa.»

nevében, hogy a keresztyéni gyülekezet könyörgésével istennek *ajánltassék* és a mi urunk, Jézus Krisztusnak rendelete és parancsolatja szerint megkereszteltessék. Hogy pedig istennek beszédéből intessünk, miért e gyermeknek gondját vegyük föl és könyörgésünkkel isten eleibe vigyük, hogy kegyelmet nála nyerjünk és a keresztségnek vagy újonnan való születésnek ajándékát: imádjuk az úr istent:

«Örök, mindenható úr isten, a mi urunk, Jézus Krisztusnak örökké való atyja, a te kegyelmességedet kérjük, téged segítségre hívunk e kicsiny *gyermeken*, ki a keresztségnek ajándékát kéri és örökké való kegyelmedet, e lelki újonnan való születésnek általa. Fogadd be őtet, uram és a miképen megígérted, kérjetek, úgymond és veszitek, keressetek és megtaláljátok, zörgessetek és megnyittatik tinéktek: aképen, örökké való és irgalmas isten, nyisd ki és add a te *malasztodat* és irgalmasságodat e könyörgő gyermekcsének, nyisd meg az ajtót e zörgetőnek, hogy nyerje e mennyei fürödőnek örökké való *áldomását* és éljen a mennyországnak ígért javaival, a mi urunk, Jézus Krisztus által.» Ámen.

Emez imára, a mely csekély változtatással, *Luther* után van írva, nyomban egy *másik imádság* következik, s ez már szószerinti fordítása *Luther* fentebb közlött imájának, s hozzá az *„úri ima“* következik, mégpedig, a mi feltűnő: *„Ámen“* nélkül s azt az *„Úgy legyen“* pótolja.

Ezután a keresztelési *evangelium felolvasása* történik Márk X. alapján és ehez csatlakozva, a dogmatikai álláspontjánál és kifejezéseinél fogva, mindenesetre érdekes, következő két *agenda:*

«Szerelmes atyámfiai, hallók ez Evangeliumból, mely igen kegyelmesen és jókedvvel az úr istennek fia, a mi urunk, Jézus Krisztus a gyermeket fogadja, ahonnét bizonnyal eszünkbe vesszük és megértjük, mennyi nyomorúságokban és veszedelmekben a gyermekek forgolódjanak, melyekből istennek kiváltképen való *gondja viseleti* nélkül meg nem szabadúlhatnak, mert *hallyok* az istennek ígéjéből és minden nap, mind életünkben, mind holtunkban meg *kesertjők*, hogy az Ádámtól mindnyájan bűnökben fogantattunk és születtünk, honnét az istennek haragjában és búsulásában örökké el kellene nekünk vesznünk, ha az mi urunk, Jézus Krisztus által meg nem szabadíttatnánk. Mert ez gyermekcse, ki elinkbe hozatott az ő természeti szerint, hasonló vétekkel, mint mi, *megdögletett* és megfertőztetett, ahonnét az örökké való halálra és kárhozatra is *kötelesen* maradna; de a mennyei atya isten, az ő megmondhatatlan nagy kegyelmességéből és irgalmasságából az ő fiát, a mi urunk, Jézus Krisztust, mind az egész világnak, *öregeknek* és kicsinyeknek *eresztette;* ki az egész világ bűneit elviselte és a gyermekeket, úgy, mint szintén az öregeket megszabadította a bűntől és parancsolta hozzá *hozatni*, hogy megáldja őket. Azért mindnyájatokat, kik jelen vagytok és keresztyéni szeretetből ide gyültetek, intlek és kérlek, hogy szorgalmasan meghányjátok, vessétek és fölötte igen meggondoljátok, mely nagy nyomorúságban és szükégben e gyermekcse helyeztetett (amennyire tartozik az ő természetéhez és mivoltához) *tudnya illik*, hogy haragnak fia legyön, *ördögnek rabja*, az *örökké való tűzre és halálra köteles*, kikből mindnyájokból semmiképen meg nem szabadúlhat és meg nem tartathatik, *hanem, csak hogy* a keresztség által, szentlélektől újonnan születvén, az mennyei atya istentől fiává fogadtassék, a mi urunk, Jézus Krisztus által. Azért buzgó és hűséges kéréssel kérjétek az úr istent, hogy *ő nekie* bűneit megbocsássa és kegyelmében fogadja és ismerje mennyei és örökké való javainak örökösének, vegye ki a *Sáthánnak* fogságiból és hatalmából és szentlélekkel úgy megerősítse, hogy az ördögnek erősen ellenállhasson, az ő dicsőségére el ne essék, ő ellene az életben nagy buzgósággal és a halálon is viaskodjék. Minden veszedelmeknek nemein, az ő kegyetlen igyekezetei ellen állhasson és győzedelmet vehessen.»

Mondja ezután a *gyermekcsére fordúlván:* «Az úr isten megőrizze a te bejöveteledet és kimeneteledet, *mától fogva* mindörökké.»

Ez *üdvözlet* után a *„komákhoz“* intézett *beszéd* tartatik; végén eme felszólítással: *„No, nevezzétek: ki neve?“*

Megjelelöltetvén a *név*, a mi jellemző, már a *keresztelés előtt*, a gyermek nevének használata mellett történik az úgynevezett *„Ellenmondás“* s ehez csatlakozva a *hitvallástétel* (azon kérdések alapján, a melyeket e tárgygyal összeköttetésben, fentebb a maga helyén ismertettünk).

Azután — adja utasításúl Beythe — *oldoztassa ki* a lelkész a gyermeket és mondja, a *vízbe mártván:* «N., én keresztellek *avagy mártalak* tégedet az atya istennek, fiúnak és szentléleknek *nevében.*»

Az így végrehajtott keresztség után *megáldó ima*, ezután a gyülekezethez tartott *intelem*, ismét *ima*, végre megint hosszasabb *tanítás* következik a szülékhez, rokonsághoz és *keresztatyához.*[1]

Beythe a maga szertartásos könyve által csak igen kismértékben érhette el azt a nemes célt, a melyre törekedett, t. i. a magyar prot. egyház istenitiszteleti rendtartásának lehető *egyöntetűségét*. A dunántúli egyházakon kivűl, alig volt nehány egyház, mely az ő utasítása szerint járt volna el a gyakorlatban; sőt a *dunamelléki* részekben és különösen a *tiszáninneni* egyházkerületben határozott *visszatetszést szült lutheri irányzata* és a szertartási részletek felhalmozására való törekvése miatt. Amin különben nem is csodálkozhatunk, ha tudjuk, hogy a *tiszáninneni* részekben fekvő egyházak, már jóval előbb határozott állást foglaltak el a lutheranismussal szemben,[2] s az 1562-ben *Tarcalon* és 1566-ban *Göncön* tartott zsinat, nemcsak magáévá tette Calvin katekhizmusát s Bézának vallástételét, s azoknak tanulmányozását kötelességévé tette a lelkészeknek[3]; hanem ezen kivűl az akkori *„Kassavölgyi esperesség,“* még külön is üdvözlő íratot küldött Meliusnak, a kalvinismus mellett kifejtett tevékenységéért.[4] (Folyt. köv). Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A tankönyvmonopolium és a „Sárospataki irodalmi kör“ kiadványai.

— Válaszúl a Tanáregyleti Közlönynek. —

A «Tanáregyleti Közlöny» októberi számában a szerkesztő «Tankönyvmonopolium» címmel a közoktatási tanácsban felmerült (lásd vegyes rovatunkat) indítványnyal foglalkozván, a «Sárospataki irodalmi kört» is

[1] Lásd *Beythe*, i. m., «A keresztségről.» Beythe műve 50 számozatlan levélből áll, 6 darab képes illustrationval. Én a könyvtáramban levő másolatot idézem, mely másolatot az egyetlen példányban felmaradt eredeti után, egyik tanitványom: tisztelendő *Köpataki Gyula* volt szives részemre eszközölni.

[2] Lásd az 1562. *tarcali* és 1566. *tordai* zsinatok határozatait. *Kiss Áron*, i. m., 286. következő lapokon.

[3] Catechesmi Calvini, quo in priore synodo suffragio communi recepta est, faciant sibi familiorem.» Lásd *Ember Pál:* «Hist. Ref. Hung.» 127. lap.

[4] Lásd az 1566. január 24-dikéről Göncön kelt levelet. Közölve *Lampe:* Hist. Eccl. II, 135—137. lap és *Kiss Áron*, i. m. 445—448. lap.

érintette, mint olyat, mely annak az indítványnak egyik megirígyelt okozója. «Igaz — mondja a cikk — hogy a Szent-István-társulat ezrivel termeli a tankönyveket — különben csak népiskolaiakat — s a sárospataki kör középiskolai könyveket is produkál. De tekintetbe veendő, hogy ezek a társulatok *felekezeti célokat* is kitűztek maguknak; hogy a sárospataki kiadványok épenséggel nem kötelezők; végül pedig, hogy ez eljárás ott is elég kárt okoz. Vagy talán helyeselhető-e, ha a sárospataki kör azon van, hogy prot. iskolákban csak prot. írók könyvei használtassanak? Az államnak feladata ezt a szűkkeblű eljárást utánozni s egyetemesíteni? Semmi közünk a sárospataki kör eljárásához, melyet bírálni nem a mi dolgunk; nem is szóltunk volna róla, ha nem provokálnak; szívesen elismerjük hogy e kör sok jó tankönyvet hozott létre initiativájával; elvégre is él a maga jogával, beáll a maga erejével, gondos munkássággal a *concurrensek* közé; de a közoktatási tanács indítványa ép e conourrentiat akarja lehetetlenné tenni, s a sárospatakit csak azért nem bántja, mert nincs hatalmában.» Úgy látszik, hogy a szerkesztő, megjegyzéseinek e részlete szerint: «elvégre is él a maga jogával, beáll a maga erejével, gondos munkássággal a *concurrensek* közzé,» tisztán látja körünk célját s helyesen mondja, hogy az indítványozónak körünkről vett analogiája alaposan sántít: mégis kénytelen-kelletlen, minden bírálattól tartózkodva is olyan megjegyzéseket tesz, melyek válasz nélkül nem hagyhatók. Azonban megjegyzem, nem azért szólok, hogy talán keményen rendreutasítsam, mert ügyeinkhez merészkedett hozzászólni; hanem hogy felszólalásom egyrészről a szükséges tájékozásúl szolgáljon, másrészről egy kis magyarázatot erőszakoljak ki. Az odavetett egy-két, gyanut keltő, minden megokolás, magyarázat nélküli rosszaló kifejezés veszedelmesebb a sok beszédnél, még ha a balkéz ütésének nyomait a jobbkéz igyekszik is elsimítni. Nyugodtan meghallgatjuk mi a hosszabb beszédet is, csak igaz, jó szándékú, tárgyilagos legyen. A nyilvánosságnak dolgozunk, nem szabad, nem lehet okunk a szabad szótól félni. Kedvem lett volna már a mult hónapban írni, de jobbnak láttam bevárni az indítványozónak a Közlöny interpellatiójára adandó válaszát, remélvén, hogy a tárgyilagos válaszban majd talán azt is meg fogja mondani: miért volt oka a sárospataki irodalmi körre hivatkoznia akkor, midőn az államnak tankönyvmonoplium létesítését javasolni jónak látta. Várakozásomban roppantúl csalódtam. Csalódásomnál csak azon való csodálkozásom volt nagyobb: miért kellett és lehetett arra a cikkre olyan feleletet adni? Minthogy pedig az indítványozó titkár úr nem hajlandó indítványa mélységes okait elárulni: kénytelen vagyok csakis a régi cikkre reflektálni s körünkről egy kis felvilágosítást adni, annyival is inkább, mert az indítgányozó titkár úrnak körünkre való hivatkozása a mi feladatunknak és munkásságunknak teljes félreismerése.

Alapszabályaink 1. §-a szerint: «A kör célja a szellemi erők egyesítése által Sárospatakon oly irodalmi központot alakítani és fentartani, melynek feladata időről-időre gondoskodni, hogy egyrészről a tiszáninneni ev. reformált egyházkerület által elfogadott s az országos tantervvel is összhangzásba hozott és hozandó tanterv szellemében alkalmas gimnáziumi és népiskolai tankönyvek készíttessenek.» Azt hiszem, hogy e feladat megoldása bármely tanári kar, sőt minden egyes tanár elé ki van tűzve; tankönyvet írni minden tanárnak joga van, a ki magában hivatást és kedvet érez. Ez a jog csak akkor szűnhetne meg, ha előbb minden iskolára egyaránt, az utolsó betűig kötelező tanterv lenne. Azonban a fenálló országos tanterv ilyet távolról sem akar, sőt világosan kimondja, hogy az irányadó szempontokat, az elérendő célokat csak megjelölte s teljességgel nem akar határt szabni az egyes tanártestületek egyéni felfogásának. Ez az oka, hogy a *helyi tantervet* nemcsak megengedi, hanem a tanári testületeket a helyi viszonyoknak figyelembe vételével ennek kidolgozására egyenesen útasítja. A tananyagot felölelő tankönyvekre nézve bizonyos tekintetben ugyanennek a felfogásnak kell érvényesülnie; e felfogás mellett a tankönyvírásban csak a szabad verseny lehetséges. A tankönyvmonopolium az iskolák e szabadabb fejlődésének akadálya, megrontója lenne. Szükségesnek tartom, hogy a tankönyv is ennek a szabadabb fejlődésnek egyik mutatója, bizonysága legyen. Ez elengedhetetlen különösen a régi multtal, egészen egyéni fejlődéssel, autonom jogokkal bíró felekezeti gimnáziumokban. A tankönyvírás ezeknek egyéni szükségök.

Csakhogy még nem elég a tankönyvet megírni; annak kiadásához anyagi erő kell. Egyes nagyobb helyeken, különösen a fővárosban, népesebb gimnáziumokban inkább akadhat kiadó; de nem így van kisebb városokban, kevésbbé népes vidéki tanintézetekben. A tanárnak magának nincs mit áldoznia, kiadót meg nem egykönnyen foghat; s így esetleg a legjobb tankönyv maradhat egyik vagy másik tanár fiókjában. Ezen a bajon akart segíteni tanári karunk, midőn a főiskolával, melynek saját nyomdája van, összefogva, annak a fentírt feladatnak megoldására vállalkozott. Az irodalmi kör pályázat vagy megbízás útján előállítja a szükséges tankönyvet, s ha azt a bírálatok jónak tartják, a főiskola kinyomatja. S míg ez egyrészről a főiskolának némi anyagi hasznot hajt, másrészről, s a mi fő, a tanárt állásához illő olyan szellemi munkálkodásra sarkalja, mely tagadhatatlanúl előnyös színben tünteti fel őt is, meg az intézetet; szellemileg is csak hasznára lehet mindkettőnek. Aztán négyszemközt azt is megvallhatom, hogy tanári nyugintézetünket is némileg ennek a filléreiből is szaporítjuk. Hogy ez a mi irodalmi körünknek épen olyan joga, mint pl. Névynek, Kármánnak vagy bármelyik tanárnak, s hogy körünk nem is egyéb, mint csupán a szabad verseny *egyik egyéne, concurrense*: bárki igen könnyen beláthatja. No hát ez a tankönyvírás nem monopolium; ilyen célból a ránk való hivatkozásnak semmi alapja sincs. Mi a monopoliumnak határozott ellenségei vagyunk; ennek a «Sárospataki Lapok» nem egyszer kifejezést adott.

Hjah de — mondhatja az indítványozó titkár úr — a monopolium nem is az írásban és íratásban rejlik, hanem az értékesítésben, elárusításban! Igaza van. Csakhogy a mi viszonyaink nem ismeréséből származó tévedés, tehát talán könnyelműség is körünkre erről az oldalról is hivatkozni. Ez a vád csak akkor érhetné körünket, ha lenne csak egy iskola is, a melyben könyveink tanítása kötelező volna. Nekünk ilyen gimnáziumunk nincs. Igaz, hogy a tiszáninneni egyházkerületnek főhatósága alá tartozik a miskolci s némileg a rimaszombati egyesült prot. gimnázium is: de körünk kiadványai még ezekre sem kötelezők. Körünk az elárusításnál sem tesz többet, mint akármelyik tankönyvíró s kiadója; sőt talán még kevesebbet. A fővárosi kiadók küldik mindenfelé kiadványaikat az illető szaktanár részére ajándékúl s elfogadás végett; mi — ezt mondhatom — nagyon takarékoskodó kiadónk miatt, ilyen bőkezű concurrensek alig tudunk lenni. Mondhatom, hogy e tekintetben egy kis élelmesség reánk férne. Az aztán igen természetes, hogy midőn tankönyvünket akármelyik könyvíróhoz hasonlóan ajánljuk, első sorban a prot. iskolákhoz fordúlunk. Sőt eddig állami intézetekhez nem is fordúlhattunk; ajánlásunknak az állami approbatio útját állta. Legközelebb

megpróbáltuk ezt a gátat elhárítni s most már egy pár kiadványunk egyik-másik állami gimnáziumba is útat talált. Az az indítvány aligha nem ezt az új concurrentiát tekintgeti görbe szemmel s szeretné hamarosan megfojtani.

Körünk helyzete ilyen levén, szeretném, ha a Közlöny szerkesztője megmagyarázná: miért gondolja, hogy itt *„ez az eljárás elég kárt okoz?“* Annyit én is megengedek, hogy egyes esetekben, bizonyos tekintetben ez a könyvkiadás hátrányossá *lehet*; de, hogy *„elég kárt“* miért *„okoz,“* feleletre szorúl.

A fentebbiek után azt is méltán kérdezhetem: miként gondolja a Közlöny szerkesztője lehetségesnek, hogy «a sárospataki kör azon van, hogy prot. iskolákban *csak* prot. írók könyvei használtassanak?» Van-e biztos alapja ez állításnak s emelhető-e körünk ellen jogosan, megérdemelve a felekezeti «szűkkeblű eljárás» vádja? Megengedem, látszatra, feltevésre lehet ilyen törekvést ránk következtetni; de tényekkel bebizonyítani e vád igaz voltát, bajos dolog. Tudtommal nem adtunk rá okot. Nekünk *csak ajánlanunk lehet* s természetesen, első sorban prot. tanári karoknak; de azt, hogy *csak* prot. írók könyvei használtassanak, nem is ajánlottuk. Sem a kiadványunkhoz csatolt pár sornyi ajánlásból, sem a körünk által 1887. junius 1-én a prot. gimnáziumok tanári karaihoz szétküldött felhívásból az a szűkkeblűség ránk nem olvasható. Még az a felhívás is csak ennyit mond egy helyen: «Részünkről — *különben egyenlő körülmények között!* — természetesnek találjuk, hogy prot. iskolákban prot. írók művei taníttassanak.» Azt hiszszük, hogy ez, annak a kárhoztató megrovásnak olyan határozott kimondására, nem elegendő ok. Bizony, ha a mi egész ajánlási, elárusítási eljárásunkat összemérjük némely fővárosi kiadó ajánlásaival, melyekben — mondjuk meg őszintén — nem egyszer csak úgy áradoznak a pajtáskodás dícsérő szavai: be kell vallanunk, hogy mi nem vagyunk eléggé élelmesek s ezekkel szemben felhívásunkból azt a közbevetett passzust bátran kihagyhatnók. És ki merem mondani, hogy azt az ok nélkül nekünk tulajdonított szűkkeblű eljárást valóban követnünk kellene. Mert vajjon az állami approbatio, melynek alkalmazásában itt-ott már egészen a monopolium íze érezhető, nem provocatio-e olyan törekvésre, hogy prot. írók műveit használjuk?! Bizony az a szűkkeblűség inkább fellelhető abban az állami approbatioban! Nekünk is vannak már adataink, kezdjük ismerni a titkos bírálatok következményeit, de érteni akkor tudnók, ha a homályos eredethez eljuthatnánk. A titkolozó bírálati rendszer mellett sok minden részrehajlás történhetik. Épen ezért csak örvendeni tudunk, hogy a tanáregyesület közgyűlése szót emelt az országos közoktatási tanács és a tankönyvbírálati s illetőleg engedélyezési rendszer újjászervezése végett; valamint a Közlönyt is csak üdvözölnünk lehet, ha férfias nyiltsággal, tisztelettel elmondja felfelé is észrevételeit. Nagyon szomorú volna, ha az ilyen szóért megharagudnának, s bizony akkor kár volna vesztegetni pénzt és időt Közlönyre, meg évenkénti közgyűlésre. Ezt még nem akarjuk hinni, bár gyanus jelekre már volna okunk hivatkozni. A Közlöny csak beszéljen a «tanárság» nevében s működését «elégültséggel párosúlt öröm,» «dícséret» és «elismerés» fogja mindenkor kísérni és a bukásra méltó monopoliumnak «duzzogása.» Mi a tanárságról abban a jó meggyőződésben vagyunk, hogy kebelében a monopolium alig kapna szavazatot.* **Makláry Pap Miklós.**

* E cikk a Tanáregyleti Közlönybe volt szánva, de a szerkesztő ezt írta rá: «A tankönyvmonopoliumnak egyelőre nyugtot kell hagynunk. Igen nagy helyet foglalt már két számban, az utolsóban, nem az én hibámból ugyan, de mégis nagy sajnálatomra már el is személyesedett. Az olvasók folyton tankönyvmonopoliummal traktálva, méltán zúgolódnának.»

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielébbi teljesítésére, mivel irodalmi körünk legközelebb hozott határozata szerint a régebbi hátralékokat törvényes úton fogjuk behajtani.** A kiadóhival.

— **Gyászhirek.** Az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek ismét nagy halottja van. *Gr. Bánffy Béla*, az országgyűlés alelnöke, az unionak egyik nevezetes támasza s a kolozsvári egyházmegyének buzgó főgondnoka, folyó hó 18-dikán, munkás életének 57-dik évében szentmihálytelki birtokán elhunyt. Húzamosabb betegsége alatt is állandóan megmaradt lelkének rugékonysága, leveleket diktált, cikkeket irt s minden országos ügy iránt nagy érdeklődéssel viseltetett. A reménység — hogy meggyógyúl — nem hagyta el soha s átkísérte lelkét az örök életbe. Porrészeit Kolozsvártt, az ország nagyjainak, a gyászoló családnak, egész Erdélynek, különösen pedig Kolozsvárnak s a ref. egyház és iskola előljáróságának s a ref. tanintézetek növendékeinek nagy részvéte kisérte ki örök nyugalma helyére. Temetésén *Szász Domokos* püspök mondott megható beszédet és imát. — A testvér ág. hitv. egyházat is nagy veszteség érte. Alsókáldi *Káldy Gyula*, a dunáninneni egyházkerületnek pár évvel ezelőtt szép remények között elválasztott főgondnoka, szintén kidőlt az élők sorából. Folyó hó 16-án, életének delén, 52-ik évében hunyt el, s 18-án Alsó-Káldon temettetett el. A soproni főiskolának egyik maecenasa s a protestáns felekezetek közös érdekeinek hűséges szószólója, s az Irodalmi Társaság»-nak is buzgó pártfogója volt. Ez utóbbihoz kötött reménységének megvalósúlását — sajnos! — nem érhette meg. Áldott legyen a kidőlt jelesek emlékezete!

— **Papválasztás. jelölés.** Magyar-izsépi (Zemplénmegye) lelkészszé folyó hó 18-dikán, egyhangúlag *Tudja Mihály* előbb izsépi, majd abarai helyettes lelkész választatott meg. A halál által megüresült kis-dobronyi lelkészi állomásra Ungváron, e hó 19-én tartott jelölő-bizottsági ülésben *Hegedűs Sámuel* bajánházai, *Újj István* ladmoci rendes lelkészek és *Nagy Sándor*, kis-tárkányi segédlelkész jelöltettek ki.

— **Egy kis kulturharc.** Az országos közoktatási tanács szeptemberi ülése után az a hír járta be a lapokat, hogy az ülésben a titkárnak olyan indítványa tárgyaltatott s állítólag el is fogadtatott, melyszerint a *kormánynak meg kellene akadályozni, hogy az iskolai könyvek kizárólag a magánüzleti forgalom cikkeit képezzék, olyképen, hogy ő maga gondoskodnék jó tankönyvek kiadásáról.* Ez indítvány megokolása végett az indítványozó hivatkozott irodalmi körünkre is. A tankönyvmonopolium ilyen ijesztő fellépését a tanárság — okunk van hinni, hogy mindenütt — megdöbbenéssel, kétkedve fogadta. A tanáregyleti Közlöny szerkesztője ép így gondolkozott s helyzetéhez, feladatához híven igen helyesen tette, midőn e hírre nézve a tanárság nevében a közoktatási tanácstól őszinte, nyilt feleletet kért. Megkérdezte: miféle visszaélések bírhatják a tanácsot ily messzeható indítványra? Kijelenté tisztelettel, hogy a tanárság nem lehet megelégedve a közoktatási tanácsnak a tankönyvek ügyében kifejtett munkásságával. Nem, főleg két okból. Mert a bírálatra beadott könyveket olyanok is bírálják, kik a középiskolai tanítás szükségleteit nem ismerik, továbbá olyanok is, «kik hasonló tankönyveket maguk is írtak.» Azért van-

nak aztán az engedélyezett tankönyvek közt selejtesek. Alapos okokkal, meggyőzően bebizonyítá a tankönyvmonopolium rendkivüli káros voltát, mely megöli a kritikát, versenyt és haladást. Hivatkozván arra a szembetűnő haladásra, mely tankönyvirodalmunkban az utolsó tíz év alatt észlelhető, kimondja, hogy jó tankönyv csak a szabadverseny légkörében tenyészhetik. Mi — leszámítva egy pár megjegyzését, melyekkel másutt foglalkozunk — a cikkel általában egyetértünk s szívesen üdvözöljük a Közlönyt e nyilt, határozott fellépéseért. A Közlöny akkor tesz igazán eleget a közgyűléstől vett megbízatásának, akkor teljesíti hivatását, feladatának úgy felel meg, ha éber figyelemmel kísér mindent, mi ott az intéző körökben történik, s míg egyrészről buzgón támogatja a jót, a kellő tisztelettel ostromolja, a mit meggyőződése károsnak tart. Lehetetlen, hogy egy alkotmányos kormány rosz szemmel nézze vagy épen megtorlásra nyújtsa ki kezét, ha intézkedéseit a hivatottak őszintén, tisztelettel megbírálják. Igaz, hogy a feleletre hivott indítványozó titkár úr nem így gondolkozik. Ama tárgyilagos cikkre adott válaszában felvilágosítás helyett nagy haraggal beül a hivatalos tekintély nagyúri székébe s keményen megleckézteti a Közlönyt: miért merészelt a tanárság nevében szólani? Hogy merte kérdőre vonni azt a közoktatási tanácsot, s hogy mert arról a tanácsról gáncsolólag szólni, a melynek 49 tagja közül 29 tagja az országos tanáregyesületnek is? stb. De indítványa természetéről egy szócskát sem mond; pedig állítja, hogy «annak megvalósulását — a mire kilátás is van — tanárok, tanulók, szülők, tankönyvírók *„elismeréssel párosult öröme, dícséret, elismerés“* fogja követni s valószinüen nehány üzletember *duzzogása*. — Ezt a kicsinyiő, nagy úri modorban tartott választ a szerkesztő minden részében alaposan és mégis illően ellátta: tisztázván kellően a Közlönynek helyzetét a közoktatási tanácscsal, annak titkárával s a tanáregyesület tagjaival szemben. Csak az a sajnálatos, hogy a tanárság a tankönyvmonopoliumot a válaszok után még kevésbbé érti. Ha dr. Ferenczi titkar úr az általános várakozásnak eleget tesz s bámulatba ejtő válasza helyett az interpellatiora méltó feleletet ad nagy fontosságú eszméjének körülményes megismertetésével: többet használ a közügynek is, magának is. *mpm.*

— **A magyar irodalmi önképző-társaság**, egyik közelebbi gyűlésén, kiválóbb pártfogóit és érdemesebb volt tagjait *tiszteletbeli tagokká* választotta, s erről díszes oklevéllel értesítette. Az okmány szövege ez:

«A multat köti össze a jelennel,
Ki annak perceit visszaidézi!»

A sárospataki magyar irodalmi önképző társulat, melegen emlékezve régi jelesebb tagjaira és reménylve, hogy az ifjúkor boldog emlékeinek felújítása azokban is édes érzelmeket ébreszt: de hálás elismeréssel is lévén nemeslelkű pártfogóinak a Társulat javára és bármely téren kifejtett érdemei iránt: N. N. urat tiszteletbeli tagjává választotta meg, a melynek bizonyságául kiadtuk eme díszokmányunkat. Kelt stb. Az első volt, ki a megemlékezést jó névvel fogadta, főiskolánk régi dicsekedése, főgondnokunk ő excellentiája, *báró Vay Miklós* úr. A tanár-elnökhöz intézett sajátkezű, becses levele így szól: «Igen tisztelt tanár úr! Valamint nagy köszönettel s elismeréssel tartozom a sárospataki magyar irodalmi önképző-társulatnak, tagjául lett megválasztatásomért, úgy köszönetet mondok tanár úrnak is, az ebbeli megtiszteltetésemről szóló díszokmánynak kezeimhez lett juttatásáért. ígérvén egyszersmind, hogy jóra törekvő egyesületünk virágzását innentúl is igyekezni fogok elémozdítani. Fogadja, stb. — *Ragályi György* — a jótékonyság e kifogyhatatlan forrása — is válaszolt. Ugy, ahogy ő szokott: Fogadják legszívesebb köszönetemet. «Egyletök előmenetelét lelkemből óhajtván, annak előmozdítására *ötven* frtot osztrák értékben ide zárok.» Oda csatoltuk már meglevő s külön kezelt kegyes alapítványához. *Benda Kálmán* pedig egy lelkes, szép levél kíséretében 25 frt pályadíjat tűz ki egy humoros költeményre, melyet, ha sikerülne, a zárünnepélykor szeretne elszavalva meghallani. *Búza János* tanár, 20 arany frankot ajánl fel egy *állatélettani* rövidebb értekezés megjutalmazására. Igy jönnek sorba a szebbnél-szebb levelek és így buzdúl a lelkes fiatalság a nagyok és derékek szép példáján. *kb.*

— **Boldogemlékü néhai Kazinczy András** hagyott a sárospataki főiskolára 1864-ben, szeptember 5-én Berettőn kelt fő- és 1874-ben, december 15-én kelt fiók-végrendelete szerint 1000 frtot osztrák értékben. Ez összeget most az átalános örökös, *Kazinczy Arthur*, főiskolánk melegkeblű barátja — bár még a fenforgó körülmények miatt, a befizetés ideje el nem jött — hiány nélkül, sajátjából kifizette a pénztárba és az intézet céljaira hasznosítani megengedte. A szép tett magában hordja dícséretét.

— **A Prot. Irod. Társaság** véglegesen szervezkedő gyűlését a végrehajtó-bizottság december 18-dik napjára tűzte ki. Reményljük, hogy a közlekédésügyi miniszter úrnak most már nem lesz oka a *mérsékelt útazási jegyeket* megtagadni a társaság tagjaitól.

— **Ballagi Károly** — mint lapunk zártakor értesülünk — folyó hó 22-dikén, életének 65-dik évében, Miskolcon elhunyt. A bolgogúlt munkás, küzdelmes életet élt, s protestáns egyházunknak és iskolai ügyünknek egyik buzgó barátja és támogatója volt. Előbb, mint nagy-kőrösi képezdei tanár tett szolgálatot ev. ref. egyházunknak, később, mint borsodmegyei tanfelügyelő. A hazát fegyverrel is szolgálta, mint 1848-iki honvéd-főhadnagy. Mint tankönyviró is jó szolgálatokat tett. Áldás emlékére!

Szerkesztői üzenetek.

F. J. A Károli-emlék tárgyában irott nyilt levelet közölni fogom, rövid felelet kíséretében. Vajha gyümölcsözővé válnék a szép gondolat! — *Z. I.* Az okmányokkal igazolt *Helyreigazítás*-ról levélben fogok szólani, mihelyt az útját elkészíthetem. Nehéz sors az ilyen nekem is! — *H. A.* Abban a bizonyos kellemetlen ügyben levelet írtam. Reménylem, megelégelted az *Sz. J.* úr felszólalását. Küldeményed különben is későn érkezett. Szükségetek van az egyakaratú munkásságra és védekezésre; azért *„ne menjen le a nap a ti haragotokon!“* — *Sz. J.* esperes úrnak. A felhívást kaptam s teszek, amennyit tehetek. — *R. Gy.* Az érdekes régiségeket beteszszük rendeltetésök helyére; az egyiket előbb közrebocsátván. Azok a bizonyos levelek csak kellő magyarázatokkal volnának közölhetők; a személyeket mi nem ismerjük itt eléggé. — *B. J.* A 46-ik számot elküldtük. — *Iáóπαx.* Az «Erős várunk»-at kaptam, köszönöm; a levelet átadtam.

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *gömöri* egyházmegyéhez tartozó *Valyi* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állomás évi jövedelme 800 frt 27 krra van felvéve, és így a III-ik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények *nt. Nagy Pál*, gömöri esperes úrhoz *(Tornallya)* intézendők.

Pályázati határidő folyó évi december 20-ik napja.

Miskolc, 1888. novemb. 21. *Kun Bertalan,*

1—1 *tiszáninneni ev. ref. püspök.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

EGYHÁZKERÜLETI SÁROSPATAK KÖNYVTÁR

Hetedik évfolyam. 49. szám. Sárospatak, 1888. december 3.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Min alapúl a római egyház hatalma?» (Vége). *Dr. Szlávik Mátyás.* — «Egy methodikai kérdés és felelet.» *Fábriczy János.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Folytatás). *Mitrovics Gyula.* — «A dunamelléki ev. ref. egyházkerület rendkivüli közgyülése.» *E—s.* — «Állattan.» (Könyvbirálat). *Dr. Vida Károly.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Min alapúl a római egyház hatalma?

III.

A római egyház hatalmának eme saját körén kivül eső segédeszközeihez még egy csomó *külső előny* is járúl, mely a felületes műveltségű embert nem kevésbbé tévútra vezetheti. Ide tartozik maga *Róma városa*, mint a «római katholicismus örökös királynője» és központi székhelye. „*Örök Rómának*“ szeretjük nevezni nagy kora miatt; *Gregorovius* «a világtörténelem talányát» látja benne, mivel a világtörténelem szálai egy évezrednél tovább itt folytak össze. *Kétszer* viselte Róma a sceptrumot a földnek legnagyobb része fölött és pedig a *büszke római köztársaság* s a divi imperatores idejében, s a *középkorban* a pápaság alatt; amott *világi*, itt pedig *szellemi* tekintetben. Utóbbi tekintetben Róma a keresztyénségre nézve kétségtelenül nagy egyháztörténeti jelentőséggel bír, már csak azért is, mivel szerinte Pál és Péter apostol is itt nyerte el a vértanu-koronát. Hogy a „*sedes apostolica*“ mit jelentett a pápa s a keleti patriarcha között kitört viszálynak történetében, eléggé ismeretes. Nem csoda tehát, hogy koronkint a római püspökökben erős öntudat, *hatalmas uralmi vágy* fejlődött ki, s hogy legalább szellemi tekintetben Róma mottójának, Vergil ama ismeretes szavának megvalósítására törekedtek: *Tu regere imperio populos, Romane memento!* S milliók tetszelegnek ma is maguknak a római püspök uralmával, mert a népek évezredek óta megszoktak *Rómának engedelmeskedni, Rómából parancsokat, dispensatiokat, méltóságokat és privilegiumot várni vagy oda péterfilléreket fizetni.*

Róma városának nagy multja az egyházat jelentékeny nimbussal vette körül, s a régi római respublicától megtanulta azokat az *alapelveket*, a melyek által az egyes népeket féken tarthatja. Ide sorozható az, hogy a *római egyház nem nemzeti, hanem nemzetközinek tudja magát*, úgy, hogy ha valahol sérelmet kell is szenvednie, büszkén emelkedik föl más helyütt. A régi Rómától kölcsönzött *egységes erős szervezete* a római egyházi épületnek szilárd támpontját képezi. Az egész római keresztyénység számos tartományokból álló egységes államot képez, a melyet a *militarismus módjára szervezett klerus* csapatja vezérel. Azt sem szabad figyelmenkivül hagyni, hogy a *latin nyelv a hivatalos egyházi nyelv;* hogy a *mise, a római katholicismus főistenitisztelete*, majd mindenütt a föld hátán latin nyelven tartatik; hogy a római katholikus pap, bárhonnan származik is, az illető nép nyelvének ismerete nélkül bárhol is misézhet. E nyelvnek általános használata nagyon megkönnyíti a pápai széknek a távoli püspökökkel és missionariusokkal való hivatalos érintkezését: oly körülmény, mely a régi Róma módjára az egységes eljárást biztosítja. E szervező képességgel szorosan összefügg a pápaságnak azon elve, melyszerint a népekkel és fejedelmekkel való érintkezésében *okos politikát* és diplomatiát kövessen, s mennél több tért (pl. Angliában és Amerikában) lefoglaljon. A keresztyén egyház összes korszakaiban a római püspökök az államférfiúi okosságnak lehető megszerzésére törekedtek, a mint különben ők maguk is nagyobbára magasrangú, régi nemes családokból származnak. Az egyházi diplomatáknak a pápaság szellemében való kiképzésére szolgál a *pápai akadémia Rómában.* Ez iránynak legjelesebb, ügyes politikusait legnagyobb részt a *jezsuita-rend* szolgáltatja, mely már ez alapon is döntő befolyást gyakorol az egész pápai diplomatiára. Ennek alakja, mint minden világi politika, a körülményekhez alkalmazottan, szüntelen változott. A mit korábban fenyegetéssel és átokkal elérni igyekezett, annak elérését napjainkban „*sviter in modo,*“ a „*do ut des*“ barátságos elve alapján célozza. Tényleg *Róma politikájának* az a célja, hogy az egyes országok állami viszonyainak menetére magának befolyást biztosítson, illetőleg magát nélkülözhetlenné tenni igyekszik. Továbbá Róma arra is törekszik,

hogy az uralkodó-házakat s a nemességet magához láncolja, miáltal a katholikus népköröket, sőt sokszor az egészen protestáns tartományokat magával szemben megbénítja vagy annak szabadelvűbb irányban való fejlődését megakadályozza. A sajátjának nevezhető aristokratikus családoknak nagy száma után, a *katholicismus bizonyos előkelő aristokratikus-szagú jelleget nyer*, mely a felületes keresztyént hasonlóan elkábítja, s épannyira tekintettel van a római egyház politikája az egyes népek többi fontos tényezőire is. Már régibb idő óta szolgálatába tudta hajtani a *sajtót*, s itt nagy eredményeket ért el, mert a katholikus vidékeken, főleg Németországban, a *klerikális „káplán-sajtó“* uralkodik az alsóbb néprétegek felett, ugy, hogy e tekintetben csak a magyar s tán az olasz sajtó szabadelvűsége tesz dícséretes kivételt. S miután továbbá a 40-es évek óta a társadalmi bajok gyógyítása képezi az egyes államok belső politikájának főteendőjét, épenazért Róma azóta főfigyelmét a *társadalmi politikára* fordítja. Főcélja emellett az, hogy kimutassa az egyes népeknek, miszerint Róma az ellenségeskedő néposztályoknak kiengesztelésére feltétlenül szükséges, s hogy egyedül a római egyházban lássák «Noénak ama megmentő bárkáját, mely a forradalomnak véres hullámain úszik»; röviden: hogy *Róma a trón s a haza legbiztosabb támasza*. A különböző néposztályokra, socialreformátori értelemben, azáltal igyekszik hatni, hogy azokat lehetőleg *testületi úton* akarja egyesíteni. Igy az egyes római katholikus tartományokban számos egyházi egyesületek, férfi- és nőegyletek, munkás- és legényegyletek működnek, a melynek magyar kiadását e lapokban egy alkalommal *Czinke I.* bemutatta. Hogy a római katholikus egyház társadalmi politikája nem mindenütt sikeres, mutatja a tisztán katholikus Belgiumnak a példája. Ismeretes még az is, hogy az *iskolaügyre* is döntő befolyást akar gyakorolni, mi célból elég hivatkoznunk a *Windthorst*-féle német s a *Lichtenstein*-féle osztrák tanügyi javaslatra. Röviden: *a római egyházi politika a világi politikának általunk nem követhető mintaképe.*

IV.

A sikeres politika alkalmas *eszközöket* kíván, a melyekkel kétségtelenül rendelkezik is a római egyház. Az első s legfontosabb világi eszköz ma és mindenkor a *pénz*. S míg a középkori egyházi javak a reformáció tartományaiban nagyobbrészt sekularizáltattak, vagy az evangelikus egyház későbbi korszakában az állami és egyházi kezelésnek szerencsétlen összezavarása alapján e javak tőle elvétettek, addig a római egyház ezeket majd mindenütt megtartotta. Hogy e dolgok *nálunk* is így állanak, azt minden magyar historiai írástudó elismeri. Franciaországban elvesztett ugyan valamit, de azért még ma is *temérdek kapitálissal és javakkal* rendelkezik. Ehez járul a purgatorium tanának hatása az alapítványokra s a megholt lelkekért tartatni szokott misékre, a melyekből óriási összegeket vesz be a statisztika szerint a római egyház; de épúgy nyilvánúl az érdemetszerző jócselekedetek tanának hatása is az egyes egyházi alapítványokra. E segédeszközökkel szorosan függ össze annak lehetősége, hogy a *római egyház nagyszámú munkaerővel rendelkezik, úgy az anyagi, mint a szellemi élet terén.*

E reális, látható eszközökön kivűl hat a római egyház a világra még a *művészet*-nek láthatatlan, ideális eszközeivel is. Róma egyháza kezdettőlfogva, mai napig nagy jelentőséget tulajdonított a művészetnek, hogy ilymódon az ember aesthetikai érzetét is megnyerje, s némileg az *isteni ige örök kenyerét* pótolja, a melyet tudvalevőleg nagyon szűken mér. Az őskeresztyénség óta nagy figyelmet fordított a vallásos zene fejlesztésére, úgy, hogy ezáltal is számos műértőt vonzott a miséhez s a requiemekhez. Egyedűl a *népéneknek evangy. hatalma* hiányzik a római istenitiszteletekből, mi mellett Olaszországban s a román tartományokban helyenkint az egyházi zene nagyon nyomorúságos. A *zene* mellett a római egyház mindenkor nagy súlyt fektetett a *festészetre s a plastikára*, a miről a római templomok belseje tesz bizonyságot, mi mellett azonban megjegyezzük, hogy a római egyház *Rafael* Sixtina madonnája s *Angelo* remek képei mellett, olykor középkori jellegű élettelen csontvázakat is produkált, a melyek csupa vallásosságból undort gerjesztők a szemlélőre, a mint arról a *drezdai képtárban* több ízben személyesen is meggyőződtem. A búcsúk alkalmával látható Máriák a népviseletnek jellegét viselik magukon, s inkább nevetségesek, mint áhitatosságot gerjesztők. A *műépítészet* a műértő pápák és püspökök pártfogása alatt a templomépítés terén legszebb gyümölcseit teremtette, úgy, hogy a *dómok* s a *bazilikák*, legalább a középkoriak, egyaránt emelik a művészeti s a vallási kedélyt és tudatot. Természetes, hogy mindez nem vonatkozik a későbbi, tulajdonképeni római katholikus templomokra, mert a *jezsuita styl ízetlensége* eléggé ismeretes. A római egyház előnyéhez tartozik végűl tartományainak *természeti szépsége*, mert a Rajna vidéke, az alpesi, s általában a déli vidékek messze felette állanak a protestáns országoknak. Vallási élete változatosabb és vídámabb jellegű, azzal a megszorítással azonban, hogy a katholikus tartományok lakói könnyen ki vannak téve a könnyelműség és restség kísértéseinek, míg a protestáns tartományok nagyobb erkölcsi erőt fejtenek ki és nagyobb súlyt fektetnek az életnek erkölcsi komolyságára. A római egyházat díszítő régiség varázsa azonban a romantikus szellemekre oly vonzerővel hat, hogy a romantika korszaka óta sokan az evangelikus egyházból a római egyedűl üdvezítő akolba menekültek. Példa rá *Winkelmann, Schlegel* s mások a legújabb német irodalomból.

A mondottakat röviden összefoglalva, állíthatjuk, hogy a római egyház hatalma nem annyira a tan, mint inkább az élet külső kifejezéseinek terén és a gyakorlatban keresendő, s itt is inkább hat a kedélyre

s az alsóbb lelki erőkre, mintsem az értelemre vagy akaratra. A tanban azonban gyengén áll, a mi azzal a csekély jelentőséggel szorosan függ össze, a melyet az írással szemben a traditionak tulajdonít; valamint azzal, hogy emberit és istenit, természetit és szellemit, keresztyénit és pogányt, Róma egyháza annyira egyesít, sőt összezavar, hogy ez alapon a természeti át nem alakúlhat valódi keresztyénivé, sőt ellenkezőleg a természeti csak keresztyén mezben jelen itt meg, az isteni az érzékiségbe belevonatik. *A római egyház épen a keresztyénségnek központi igazságaiban téved*, így p. o. az üdvelsajátítás kérdésében, a melyet nem a hívő szívnek a Krisztussal való személyes viszonyától, sőtinkább a külső egyháztól, a külsőleg felfogott megtéréstől s gyarló emberi cselekedetektől tesz függővé, miáltal a keresztyén embernek lelkiismerete az üdvre nézve soha nyugalmat nem lel, s a tridenti zsinat egyenesen anathematizálja a *protestáns hitbizonyosság sarkalatos evangyéliomi alaptételét*. A római egyház téved az erkölcsi tökéletesség felette fontos tanában, s félreismeri a földi hivatás és felsőség jelentőségét. *A keresztyénség eme központjaiban ellenben az evangyéliomi egyház igen erős.* A római katholicismus ereje a keresztyén tan központjából inkább a peripheriára vetette magát, s ebben viszont *felette áll* a protestantismusnak, így az *egyházi szervezetben, az egyházpolitikában, a munkaerőnek s az anyagi eszközöknek nagyságában* stb. Elismerjük, hogy a római egyházban még sok az írásszerű igazság, mindamellett az emberiség feletti hatalmának lényeges részét emberi, sőt érzéki eszközökkel szerezte, úgy, hogy bizonyára, mint *e világból való*, a világfeletti isteni ítéletnek fog idővel áldozatúl esni. A mi erőnk ellenben a *Jézus Krisztusnak tiszta evangyéliuma*, annak *üdvigazsága és bizonysága*, mely lelkünket vígasztalja s üdvözíti. S e drága kincset nem igen vagyunk hajlandók a római egyház által nyújtott világi kincsekért feláldozni. Azért, tisztelt olvasóm! *„Tartsd meg azt, a mi nálad vagyon, hogy senki el ne vegye a te koronádat!“*

Dr. Szlávik Mátyás.

ISKOLAI ÜGY.

Egy methodikai kérdés és felelet.

A tanférfiak két táborba sorakoznak egy methodikai kérdés megvitatása közben. E kérdés a *törtszámok tanítására* vonatkozik, s azt veti fel: vajjon a közönséges törtek taníttassanak-e előbb vagy pedig a tizedes törtek? Egyik tábor a tizedes törtek elsőbbségét pártolja s ajánlja, másik ellenben a közönséges törteknek kíván elsőséget, pro és contra szóló okok alapján. E nézeteltérés nem épen meddő, mert tanulságokat nyújthat a harcolóknak és a szemlélőknek egyaránt; az iskola is jelentékeny hasznot húzhatna a harcból, ha ez lelkesebben folyna, mert végre is meggyőző okok többsége által az egyik párt lenne győztessé, s megállapítaná a törtszámok tanítása számára azt az eljárást, mely a paedagogika józan elveinek leginkább megfelel.

Különösen a métermértékek behozatala óta gyarapodott az a párt, mely a tizedes törtet tolja előtérbe. E párt kétféle érvvel szereti igazolni álláspontja helyességét. Egyik érv a tizedes törtszámok írására támaszkodik. A tizedes törtszámok — úgymond — az egész számok körében megismert tizes számrendszernek folytatása lévén, szembeszökő annak a tanmenetnek az előnye, mely az egész számok után a tizedes törteket veszi elő, nem pedig a közönségeseket. Másik érvük pedig a következő: A tizedes törtek szemléltetése igen könnyen és tanulságosan történhetik a méter segítségével, mint a mely készen viseli magán a tized-, század- és ezredrészeket és igen sokoldalú s beható törtismerethez segíti a tanulót.

Álljon itt az ellenpárt önigazolása; eléggé számos s nyomatékos okokat hozhat fel az előbbi nézet gyengítésére és a közönséges törtek tanításának elsősége mellett. A név nem szokott ugyan mindig irányadó erejű lenni, de jelen esetben a «közönséges» név is eléggé ajánlja a közönséges tört elsőségét, nem pedig azt, a mely nem közönséges, hanem kivételes: ajánlja annyivalinkább, amennyiben a «közönséges» csakugyan közönségesebbet s könnyebbet jelent, mint a «tizedes.» A tizedes törtek protektorai a *törtek írására* hivatkoznak, mint olyanra, mely a tízes számrendszert kiegészíti. E bizonyítékra két felelet adható. Első az, hogy a tört számjegye még nem törtszám és az írás tudása még nem tört ismerete is. A jó hangjegyíró nem okvetlenül jó énekes is. Úgy látszik: még most is a régi sleudrián kísért, mely a krétázásban látja a számtant! A második felelet magára a tízes számrendre útalhat, a mely számrend az egész számok körében is eléggé nehéz és még nehezebbé válik a tizedes pont közbeszúrásával. Hányszor nem esik meg nagyobb tanulón is az, hogy 4005-öt mondás után, hibásan írja; gyakran történik, hogy 8064-nek 4-edrészét nem 2016-nak, hanem 216-nak számítja ki az, a ki szigorúan nem követi a tízes számrend fokozatát, holott bőséges elméletet s gyakorlatot nyert benne. Egyik nem tudja azt, hogy a tizedes pont után álló 20 (=0·20) tized-e vagy század, továbbá 0·040 vajjon század-e vagy ezred; másik tétovázó a tizedes törtek átalakításában, holott ez mechanice a tízes számrendszert követheti (pl. 0·5=0·50 stb.). Igaz, hibázni lehet a legkönnyebb ismeretkörben is, leghelyesebb utasítások dacára is; ámde a hibás esetek száma méltán következtetni enged az ismeretek nehézségére is. Tizedes törtek írásában túlnyomón több hiba ejtetik, mint az egész számok és mint a közönséges törtek írásában.

A tizedes tört-pártiak másik érve a *méterre* hivatkozik, mint a melyen az egész (t. i. a méter) és törtjei: a tized-, század-, ezredrészek könnyen s tanulságosan szemlélhetők. Ámde ez az érv gyenge lábon áll. A törteket, mint részeket, az egész osztásából kell ismertetni; pedig a méter nem egész, mert ha fából van készítve, akkor az egy nagy fának csak egyik része! Avagy talán nem kell szőrszálhasogatónak lenni, amennyiben mesterséges egészek is lehetségesek, és joggal mesterséges egész a méter is!? Ám legyen: csakugyan mesterséges egész a méter; ámde így a deciméter is egész, a centiméter is egész, a mit a közélet is igazol, pl. mikor a kereskedő egy «egész deciméter» szalagot mér le stb. A tizedes tört-pártiak pedig csak törtek szerepében tüntetik fel a decimétert s centimétert, a midőn épen ezekkel alapítják meg a törtek ismeretét. Mért kellene az egyiket, a métert, mesterséges egésznek tekinteni, holott rész; a másikat, a decimétert, ellenben résznek venni, holott ez is mesterséges egész, époly joggal, mint a méter. Vagy talán a deciméter csak vonatkoztatás mel-

*

lett rész?! Helyes: de folytassuk tovább: a méter is csak vonatkoztatás mellett rész! Bizony jobb eljárás a törtet természetes egészből kiindúlva ismertetni; a mesterséges egész csak később vonandó bele a törtek körébe. Természetes egész pl. az alma, körte, burgonya stb. A természetes egész nem ad okot határozatlanságra és kétkulacsosságra, a mi épen a számtanításnak örökös ellensége.

Tovább haladván, kiemeljük, hogy a törtszámok ismertetésénél legfontosabb teendő a *részek minőségének* szemléltető ismertetése. Ha egy egészet két egyenlő részre osztunk vagy osztottnak gondolunk, akkor a részek kettedek: ha egy egész három egyenlő részre osztatik, akkor a részek harmadok; ha egy egész négy egyenlő részre osztatik, akkor a részek negyedek stb. Általában a részek minősége attól függ: hány egyenlő részre osztatik az egész. Már pedig a közönséges kettedek, harmadok, negyedek annyira csekély számúak, hogy szemléltetésök a tanítóra nézve felette kényelmes, a tanulóra nézve pedig áttekinthetőbb, határozottabb s kevésbbé zavaró, mint tizedeknek, századoknak, ezredeknek figyelmet s felfogást elárasztó özöne. A tanító könnyen oszt egy egészet két, három stb. egyenlő részre; a tanuló pedig ily osztást kellő figyelemmel kísérhet; két-három egész osztásánál könnyen áttekinti a keletkezett részeket, mivel csekély számúak és a csekély számból biztosan fogja fel nemcsak a részek minőségét, de kölcsönös nagyságát is.

A törtszám ismeretének kiváló megszilárdítója és egyszersmind próbája az *átalakítás*, mely mindjárt a törttanítás elején lép alkalmazásba. Pl. 4 egész hány ketted, harmad? 10 harmad hány egészet képvisel? stb. Ily átalakításra a tizedes törtek nem alkalmasak, majd a részek nagy számánál fogva (tizedek, századok, ezredek!), majd a nyaktörő ugrásoknál fogva, minőket a tizezedes törtek átalakítása ki nem kerülhet. Igazolhatja ezt egy-két példa. Pl. 4 egész hány tized? A felelet már a negyedik tízeshez ugrani kénytelen = 40 tized; 4 egész hány század, hány ezred? = 400 század, 4000 ezred! Óriási számok! Viszont, ha pl. századokat egészekké akarunk átalakítani, száznál kevesebb részszel kezdeni sem lehet ez átalakítást! A bajt pedig méginkább növeli az, hogy a háromféle részekkel (tizedek, századok, ezredek) az egész gyakorlási tér le van foglalva, mert nagyobb számú részekkel (10,000-edekkel stb.) méginkább cserbenhagyatnék a felfogás. Még vakmerőbbek az ugrások akkor, midőn tizedes törtet más tizedes törtté alakítunk át; 3 tized már = 30 század = 300 ezred stb.; s ez átalakítást elemileg értelmezni is bajos, különösen kis tanulók körében. Ellenben közönséges törtek átalakításával szerény körben mozoghatunk és a tanuló részén több sikert kevesebb fáradsággal biztosíthatunk. S hogyisne, mikor kettedekből negyedeket, hatodokat, nyolcadokat stb., tehát oly részeket alakíthatunk, a melyek a kettedeknél csak 2-szer, 3-szor, 4-szer stb. apróbbak; nem vagyunk kénytelenek csak némi gyakorlat kedveért is 10-szer, 100-szor apróbbakra áttérni.

Elég ennyi bizonyítékot felhozni a közönséges törtek elsősége mellett és a tizedes törtek elsősége ellen. Az összes bizonyítékok erejét — természetesen — az a jóindúlat s kívánság képezi, hogy a számtan a törtek körében se tétessék merő mechanikává, mert a számtantól legtöbb joggal kívánhatjuk az *„oktatást."* Ezzel nem akarja senki feltétlenül elítélni a számolási gépiességet, hanem csak elsőségének s uralmának jogát tagadni, a minő uralomra minden rosz iskolában felszokott jutni a gépiesség. A gépiesség — el kell ismerni — gyorsítja a számolási eljárást; de az értelmiség veti meg alapját akár általában a számolásnak, akár magának a gépies eljárásnak. Gyakran tapasztalható, hogy az értelmesen számoló lassúbb, mint az, a ki az okszerűség mellőzésével gépies formák nyomán halad; ámde mégis, ha választani kellene, inkább választandó az értelmiség, mint gyorsaság. Legjobb a kettő párosítása.

A törtszámok tanmódjával kapcsolatosan egy mellékes kérdés merülhet fel: vajjon a *törtek tanítása szükséges-e* az elemi népiskolában? Talán a leghelyesebb ez a felelet: inkább mellőztessék minden törttanítás, mintsem az egész számok gyakorlati irányú műveletei felületesekké váljanak — talán tüntető terjeszkedés kedvéért. De ha még annyi érkezés és képesség volna is a népiskolában, mégsem tanácsos a törteket nagy terjedelemben s nagy számú részekkel (=nagy nevezőkkel) tanítani. A népnek leginkább felekre, harmadokra, negyedekre, ötödökre és tizedekre van olykor szüksége, nem pedig 15-ödökre, 20-adokra, 45-dökre stb. Legcsekélyebb lelkiismereti furdalás kísérheti a tizedes törtszámok mellőzését. Mellőzésöket okadatolja az a tény, hogy a tizedes törtekhez illő gyakorlati mennyiségeink (forint, mázsa, krajcár stb.) egészek alakjában vannak meg és mint egészek alkalmazhatók a számításokban. Pl. 24 század (0·24) forint annyi, mint 24 krajcár; 0·3 forint = 3 tizes = 30 krajcár; 2 tized mázsa = 20 font; 0·4 liter = 4 deciliter stb. Igy hát a tizedes törtek tanulásának fáradsága aránytalanúl nagyobb, mint a haszna.

«Quidquid agis, prudenter age, et respice finem.» Véleményért csak a hitcikkek vitái vittek máglyára és csak politika az akasztófára. A számtan methodikája nem tartozik ama türelmetlenek sorába. Tehát nem kell félnem a tizedes törtek boszújától.

Fábriczy János.

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Folytatás).

Ily viszonyok között adja aztán ki *Samorjai János*, halászi predikátor és episcopus 1636-ban a maga szertartásos könyvét, mely már nemcsak a legelső *rendszeres* magyar ref. agendás könyvnek, hanem szintén a legelső magyar *Liturgikának* is nevezhető; sőt istenitiszteletünk fejlődésének is megbecsülhetetlen alapforrása.

Samorjai, művének *„Előljáró levelében"* nemcsak tisztán körvonalozza álláspontját, hanem, névtelenül bár, de találóan megállapítja *Beythe* szertartásos könyvének is főhibáját, midőn ezeket mondja: «Az istenitiszteletben és az ő szentségének kiszolgáltatásában való némely cerimóniák és rendtartások, noha nem olyan szükségesek a mi idvösségünkre, mint a körösztyén hitnek ágazati szerint való isteni szolgálat, mely lélekben és igazságban, *nem a cerimóniák árnyékozásokban* vagyon, mindazáltal oly méltóságok volt mindenkoron az anyaszentegyházban, hogy nagy böcsülettel megtartatnak, mind az egyházi rendöktől főképen, s mind penig a községtől.... Hasznosak a ceremóniák lelki áhétatosságunknak megtartásokra; hasznosak arra is, hogy a lölki s láthatlan dolgokat, melyeket a ceremóniák mintegy ábrázolnak, inkább megböcsüljük.... Ilyetén azért és egyéb okokért is, körösztyéni szabadságból, nem kénszerítésből, egyenlő akarattal megtartjuk e könyvecskében befoglaltatot *képes szerint való* cerimóniákat, *eltávoztatván ezekben a módnél-*

kűl való sokaságot s mind a fölöttébb való tiszteletet, mely babonaságra vetemedett»[1].

Samorjai keresztségi rendtartása egyébiránt, saját leírása szerint a következő:

Mindenekelőtt az *egyházi ember* megkérdi az atyától, vagy a rokonságoktól, vagy a komáktól: «Kinek akarják nevezni a gyermeket?» *Felelnek* azok: «Péter legyen a neve; avagy Katalin.»

Ezután így kezdi el *tanitását* az egyházi ember, kezeit összetévén: «Atyának, fiúnak és a vígasztaló szentlélek úristennek nevében legyen a mi mostani tanuságunk és szent cselekedetünk.»

A komák és egyéb jelenlévő emberek, térdet-fejet hajtván, ezt mondják: «Ámen. Úgy legyen!»

Az egyházi ember ezután tanitást tart. Ez Samorjainál a keresztelést megelőző *ágenda;* beszélvén abban a keresztségnek szentségéről, illetőleg lényegéről, és az édes atyának, rokonságnak és a keresztszüléknek tisztökről.

Ez ágendára egy *ima* következik, mely tartalmát és egész menetét tekintve, a Calvin keresztségi imája körülírásának mondható. Bevégeztetvén ez, a *„vallás- és fogadástétel“* jő, s ennek megtörténte után maga a *keresztelés,* ilymódon: «Mostan immár hozzátok ide a gyermecskét a körösztvíz *föliben.* Péter, körösztöllek tégedet atyának *(akkor két összve marokkal a vizet fölmerétvén, a gyermecskének a vizet fején alábocsátja),* Fiúnak *(másodszor a vizet fején alábocsátja),* és a szentlélek úristennek *nevében (harmadszor is a vizet fején alábocsátja).“*

Végül a keresztelő jobbkezét a gyermek fejére tevén, a szertartást a következő *áldás* zárja be: «Az atya mindenható úristen, a kinek nevében te Péter mostan megkörösztölködtél, e körösztvíznek fördejében, az áldjon meg tégedet minden lelki-testi áldásaival, szent fiának vérével mosogasson meg minden bűneidből és szentlelkének általa szüljön tégedet újonnan az örökéletre, hogy e körösztyén hitnek vallása szerint élhes mindennémű jócselekedetekben, az ő nagy nevének dicséretire és magadnak örök idvösségedre.» Ámen.

«A bolondokat és esztelen *kopokat* — mondja Samorjai — nem kell megkeresztelni; a kik felől pedig kétség vagyon, ha megkeresztelkedtek-e vagy nem, *mint az elveszett rab gyermekek felől,* azokat ilyenformán *„ha“*-val kell megkeresztelni: *„Ha te Péter meg nem vagy keresztelkedvén,* én keresztellek sat.“ Feltételesen keresztelendők a *„csodás“* gyermekek is, ilyformán: *„Ha te ember vagy,* én tégedet keresztellek“ sat.[2]

Csaknem egykorú és szellemben mindenesetre hasonló a *Samorjai* szertartásos könyvével, *Melotai Nyilas Istvánnak,* előbb 1621., majd 1622., 1634. és 1653-ban kiadott agendás könyve[3]. Már rövid idő alatt megért többszörös kiadása mutatja nagy elterjedését. Erdély, Tiszánninnen és Tiszántúl használták azt egyaránt, mert benne egészen a *Melius* szelleme szólalt meg a maga nyiltságával; de már a kor ízlése által inkább szelidítve és a szertartások egyszerűségének kedvelésében.

Melotai a keresztség formáját így irja le:

«A szent keresztséget, teneked, egyházi embernek így kell kiszolgáltatnod: Hogy a gyermekkel a keresztatyák, anyák előtted állnak, meg kell *értelmezned: kiké az gyermek?* Ha keresztyén atyától, anyától való, szabadon megkereszteljed; ha tisztátalan ágyból való, halasztanod kell.»

Eképen a dolog végbemenvén, úgy indítsad el *szódat.* Következik a szertartási *beszéd,* arról, hogy a keresztség Krisztus által szereztetett szent jegy; haszna az, hogy az úristen ezáltal tesz kötést a gyermekcsével s a keresztség kétféle, u. m. a *víz*nek és a *tűz*nek keresztsége.

Mindenesetre feltűnő, hogy *Melotai* a szertartási beszéd után semmiféle *alkalmi imát* nem használ s egyszerűen csak az *„Úri imát“* mondja el, melyre aztán azonnal a keresztelés következik, ilyen utasítással: Ennek elmondása után a tanétó fogja az edényt, melyben a víz van és a gyermeket arccal a földre fordítván, öntse a fejére a vizet, ezt mondván: *„Én tégedet, N. N., keresztellek az atyának, a fiúnak és a szentléleknek nevében.“*

Ezek végbemenvén, áldd meg ilyen módon: «Az úristen e kis gyermeket nevelje fel az igaz hitben; őrizze és oltalmazza minden lelki-testi veszedelemtől és tartsa meg az örökéletre, minden hívekkel és tivéletek együtt.» Ámen.

Melotai Nyilas István szertartásos könyve majdnem egy hosszú századra alapította meg magyar ref. egyházunkban a kiválóbb istenitiszteleti szertartásoknak formáját; nemcsak, hanem épen nagy elterjedése és közönségesen elismert használható volta, szintén zsibbasztólag hatott szertartásos könyvirodalmunkra, abban a tekintetben, hogy ezen a téren még csak kisérletekkel is alig találkozunk egész 1733-ig, a mely évben adja ki *Zoványi P. György,* superintendens a maga igen rövidnek s egészen száraznak is mondható *„Agendáját.“* Mert az minden ízében téves nézet, a melynek *Tóth Ferenc* ad kifejezést a maga *„Liturgiká“-jában,* azt mondván, hogy «ezen agendája Nyilas Istvánnak igen közönségessé lett ugyan, de más és ettől különböző liturgiával éltek a tiszamelléki eklézsiák, melynek mivoltát meg lehet ítélni a *bekecsi* templomnak 1626-ban lett felszentelésekor elmondott és kinyomatott agendából.... S hogy midőn a szatmár-németii zsinat azt végezte, hogy a két hazabeli református egyházi szolgák készítsenek egy közönséges liturgiát, Debrecenben egyvalaki 1653-ban készített bizonyos liturgiai formulákat.»[1]

Mindezekkel szemben tény az, hogy 1653-ban Debrecenben nem jelent meg semmiféle önálló agendás könyv, s a mire *Tóth Ferenc* gondol, az nem egyéb, mint *Melotai Nyilas István* agendájának 1653. évi *váradi* kiadása. Ehez van aztán csatolva a 227. laptól kezdve egy folytatás, ilyen cím alatt: *„Azon anyaszentegyházbeli szolgálatnak rövidebb megírattatása.“* Ügyde ez nem egyéb, mint Melotainak *kivonata,* s irodalomtörténeti jelentősége csak annyiban van, hogy világosan bizonyítja azt, melyszerint a calvini formával még folyvást nem voltak némelyek kibékülve és szívesen látták volna a szertartásokban Luthernek rendtartási részleteit, s az a szóban forgó kivonat épen ez irányban kisérli meg a közvetítést s ezért van az, hogy benne már, *Melotaival* szemben, határozott visszaeséssel találkozunk, akkor, amikor a keresztelésnél példáúl, újra felveszi az *„Apostoli hitforma“* elmondásával történő *hitvallástételt* és szószerint használja *Luthernek* keresztelési imáját.

A mi aztán a *tiszáninneni* kerületnek a *Melotai* agendájához való álláspontját illeti: arra nézve az 1626-ban történt *bekecsi* templomszentelés és az annak alkalmából kiadott és reánk maradt, ilyen című könyv: *„Consecratio Templi novi, azaz az újonnan felépitett Bekecsi templomnak dedicalasa és megszentelése“* sat. (Kassa, 1625.), mit sem bizonyít; mert hiszen ez, mint már címe is mutatja, nem

[1] L. *Samorjai: „Az helv. vallason levő ekklésiáknak egyházi ceremoniájok“* sat. *Lőcse,* 1636. Előljáró beszéd 1., 2., 3. lap.

[2] L. *Samorjai:* I. m. 56—72. lap.

[3] L. *Szabó Károly:* «Régi Magyar Könyvtár.» Budapest, 1879. 231. lap. — Munkáiról általában: *Lampe,* Histor. eccl. ref. in Hung. 1620. 356. l. *Bod Péter:* «Magyar Athenas.» 174. l. *Horányi:* «Memoria Hungarorum.» II. rész. 608. l. «Budapesti Szemle.» XX.. füzet. 19. lap.

[1] L. *Tóth Ferenc:* I. m. 43—44. l.

szertartásos könyv, hanem gyűjteménye a szóban forgó alkalommal mondott bőszámú beszédeknek, imáknak, verseknek, énekeknek, és szertartási részlet benne csak annyi, hogy le van írva az úrvacsora kiosztása is; de a melynek rendtartása, lényegében, miben sem különbözik a *Melotai*-étól, hacsak az ilyen alkalommal szabadon alkotott beszédeket nem akarjuk különbségnek venni. De bármint mérlegelje is valaki e könyvnek tekintélyét, az abban található úrvacsoraosztás formáját, a tiszán-inneni egyházkerület közösen elfogadott rendtartásának tekinteni már csak azon oknál fogva sem lehet, mert hiszen az megint tény, hogy ugyanezen egyházkerület csak később indított meg az úrvacsora szertartásának megállapítása tárgyában, a maga kebelében nagyobb mozgalmakat. Feljegyzéseink szerint ugyanis 1656. junius 14-én a *Sárospatakon* tartott közgyűlésben olvastatott fel egy munkálat, ily cím alatt: *„Formula, seu idea administrationis sanctae coenae."* Majd ugyanazon évben, szeptember 13-án *Gálszécsen* tartott közzsinatban, *Lórántfy Zsuzsánna* követének, *Zákány Andrásnak* folyamodására, a kenyér és bor kiosztása előtt, külön könyörgések készítése és az egész liturgiának átnézése *Medgyesi Pálra, Veréczi Ferencre, Tolnai János* és *Porcsalmai Jánosra* bízatott. Az általok készített és beadott munkálat az 1657. január 17-én *Sárospatakon* tartott közzsinatban felolvastatott s megvitattatott: végre az 1658. április 10-én, ugyancsak *Sárospatakon* tartott zsinatban megerősíttetett, ilyen cím alatt: *„Liturgia sacrae coenae, az az Úrvacsorájának kiosztásában való rend és cselekedet."* (Patakon, Rozsnyai János által, 1658-ban). [1] (Folyt köv.).

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület rendkivüli közgyűlése.

A *dunamelléki* ev. ref. egyházkerület folyó évi novem. 20-án a Lónyay-utcai új gimnázium dísztermében kezdte meg rendkivüli közgyűlését, *Szász Károly,* püspök, egyházi és *gróf Tisza Lajos,* főgondnok világi elnöklete alatt. A közgyülést Szász Károly, püspök nyitotta meg fohászszal; majd gr. Tisza Lajos üdvözölte a szép számmal megjelent tagokat, azon óhajának adva kifejezést, hogy a közgyűlés az új helyiségben, melyet a buzgóság emelt, a szokott tárgyilagossággal és buzgalommal folyjon le.

Első tárgy a püspöki jelentés volt, mely az egyházkerület életében a folyó év májusától előfordúlt nevezetesebb mozzanatokról számol be. Szász Károly, püspök, ebben melegen emlékezik meg Trefort Ágostonról, s fájdalmas szavakban ecseteli a veszteséget mely a miniszter halálával az országot érte. Trefortot — úgymond a püspök — bár nem volt az ev. ref. egyház tagja, gyászolja az egyház is, amint gyászolta az ország minden pártja. Mert Trefort a felekezeteken felül állott nemes, nagy törekvéseivel, s az iskoláktól csak egyet követelt, hogy jók legyenek. Visszaemlékezését a püspök azzal végezte, hogy mint jó barátban is mennyit vesztett Trefortban. Az elnök indítványára a közgyűlés részvétének jegyzőkönyvileg adott kifejezést a veszteség fölött s ezt a gyászoló családnak tudtára fogja adni. A püspöki jelentésből megemlítjük még, hogy Szász Károly jelen volt a *tassi* templom felavatásán, s hogy legnagyobb sajnálatára a *tolnai* egyházmegyében ez évre tervezett püspöki látogatás abbamaradt. Jelentése e részleténél a püspök mélyen meghatva emlékezett meg arról, hogy annálinkább fájlalja, hogy az összes egyházmegyékre tervezett körút programmjától el kellett térnie, mert érzi az életkor súlyát s nem tudja: megadja e neki a sors kegyelme, hogy tervét egészen végrehajtsa. Jelentése végén a püspök megemlékezett Veresmarty József alsó-némedii és Bárczay Gyula jászkiséri lelkészek haláláról.

A püspöki jelentés tudomásúl vétele után felolvasták az egyházkerületi aljegyzők választásáról szóló jelentést. E szerint szavazattöbbséggel megválasztattak aljegyzőkké: *Kálosi József* és *dr. Várady Béla,* kik a közgyűlés színe előtt az esküt nyomban letették.

Szász Károly bejelenti gróf Csáky Albin, miniszter átiratát, mely értesíti, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárcát elvállalta és kéri a püspököt, hogy nagybecsü támogatásában részesítse. *Tisza Lajos* örömének ad kifejezést, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszteri állás oly szerencsésen töltetett be, s indítványozza, hogy az egyházkerület nevében küldöttség tisztelegjen a miniszternél. A közgyűlés ez indítványt egyhangúlag elfogadta.

A theologiai és lelkészi vizsgálatokról szóló jelentés tudomásúl vétele után szegény egyházközségeknek nyújtandó kölcsönök ügye s a lelkészek nyugdíj- és gyámintézetének kérdése tárgyaltatott. Az egyházmegyék nagyobb része jónak találja a *Szász Domokos*-féle tervet, hogy a szegény egyházközségek a közalapból harmincket évre kölcsönt kapjanak, hogy lelkészeiket javadalmazhassák.

Mint a legutóbbi közgyűlésen, úgy a main is, e pontnál egy forma-kérdés fölött elvi jelentőségű vita támadt, mely az ev. ref. egyház alkotmányába vág. *Tisza Lajos* ugyanis helytelennek mondotta a kifejezést, hogy a közgyűlés a javaslatot az egyes egyházmegyék határozatai alapján fogadja el; mert a közgyűlés ugyan meghallgatja az egyes egyházmegyék véleményét, de határozatait függetlenül hozza meg. E kérdéshez ugyanilyen értelemben szólt *Szilágyi Dezső.*

A mi a lelkészek nyugdíjintézetét illeti: az összes egyházmegyék — egynek kivételével — ellene nyilatkoztak, s a közgyűlés a konvent e tervét a maga részéről elejtette. Mostanság az ev. ref. lelkészek, ha öregek és munkaképtelenek, megmaradnak állásukban s minden munka alól felmentetnek; de helyettes lelkészt kapnak maguk mellé, a kiknek díját az öreg lelkészek díjából levonják. A nyugdíjügyet így akarja a közgyűlés továbbra is fentartani. — A mi azonban az országos gyámintézet tervét illeti: az összes egyházmegyék mind a javaslat mellett nyilatkoztak; de a közgyűlésen felmerült a kérdés, vajjon a gyámintézet csak a lelkészekre terjesztessék, vagy pedig belevonassanak a tanárok is? Ez utóbbi pontnál *Filó Lajos* kifejtette, hogy a protestáns egyház érdekében épúgy fáradnak a tanárok és tanitók, mint a lelkészek, s indítványozza, hogy az összes tanárok vétessenek fel a gyámintézetbe. A közgyűlés Tisza Lajos felszólalása után kimondotta, hogy az intézetbe csak papi jelleggel biró tanárok vétetnek fel.

Végül elintéztetett a *családkönyvek* ügye. Minden egyházmegye ellene nyilatkozott a javaslatnak, hogy a lelkész még család-lapok vezetésével is terheltessék, a mi ugyis csonka munka maradna. A közgyűlés tehát — legutóbb hozott határozatától eltérőleg — azt határozta, hogy a családkönyvek ügyét elejti, de a betűsoros névjegyzékek vezetését a lelkészekre kötelezőnek mondja ki.

November 21-dikén Szász Károly, püspök bejelentette, hogy a király a budai templomépítkezésre ötszáz forintot adományozott. Ezután felolvastatott a *Trefort*

[1] L. *„Zemplénmegye matriculája."* III. Tomus. 139., 178. lap és *„Sárospataki Füzetek."* 1857. I. Füz. 361. lap.

Ágost, vallás- és közoktatásügyi minisztersége alatt kelt átírat, melynek kivonatos tartalma a következő: Protestáns papjelöltek gyakran tanárokká választattak, s a minisztériumhoz fordultak, hogy tanári vizsgát tehessenek le. Már pedig az 1883. évi XXX. törvénycikk szerint tanár csak az lehet, ki négy évig egyetemen vagy felső intézeten szaktanfolyamot végzett. A protestáns theologiai intézeteken nincs ilyen tanfolyam. De föltételezni lehet, hogy azokon is latin, görög s modern nyelvekből, valamint történelemből, bölcsészetből s paedagogiából a papjelöltek kellő oktatásban részesülnek, s ezért a négy évi theologiát végzett papjelölteknek e négy év az egyetemen két évnek számíttatik be, s külön miniszteri engedélyt nem kell kérniök. De ez csak a nyelvi s filozofiai tárgyakra vonatkozik; mathematikai s természettudományi szakon a négy évet csak egy évnek számítják majd. Ez engedmény maga után vonja, hogy a minisztériumnak tájékozva kell lenni, hogy a felsorolt tárgyakból mit és mikép tanítanak a ref. papnövendékeknek, s ezért félévenkint az óra- és tanrend felterjesztendő. *Szász Károly* püspök kedvezően nyilatkozott az átiratról. *Szőcs Farkas* aggályainak ad kifejezést, s ez ügyet a theologiai választmány elé kívánja terjeszteni. A közgyűlés az átiratot tudomásúl veszi.

A közgyűlés osztatlan figyelme mellett *Szilágyi Dezső* adta elő a tolnamegyei *kis-székelyi* ev. ref. egyház sérelmét, mely véleménye szerint, az egész protestáns egyház sérelme. Kis-Székely református lakói ugyanis egy régi kanonika vizitáció által megállapított rend szerint, *kényszeríttetnek a katholikus pap számára fát vágni s a fát behordani*. A református lakók ez ellen az esperes hez fordúltak, ki az ügyet a szolgabíró elé vitte. A szolgabíró azt mondta, hogy ez bíróság elé tartozik. De az esperesség az alispánhoz fordúlt, ki úgy döntött, hogy a református hívek nem tartoznak a kath. papnak szolgálni. Hasonlókép döntött Tolnamegye bizottsága is, de a vallás- és közoktatásügyi miniszter kimondotta, hogy a szolgálat terhét a község lakói együttesen viselik, s így a reformátusok nem vonhatók ki az alól. Szilágyi élesen kikel a minisztérium e határozata ellen, s hivatkozik a törvényre, melyszerint sem a református nem tartozik a katholikus papnak, sem a katholikus a református papnak szolgálmányokat teljesiteni. Kimutatja, hogy törvénytelenül készült magánszerződés nem érvényes. S ha előfordúlna, mint hallott is egy esetről, hogy a ref. pap kívánna a katholikus hívektől hasonlót, szintén törvénytelennek mondaná. A sérelem az egész ref. egyházé, s szóló célszerűnek találná az ügyet most a bíróság elé vinni, s ha az sem tenne igazságot, a törvényhozás elé terjeszteni. Ám mondja ki a törvényhozás, hogy visszatér a XVIII. század intézményeihez; de szóló kimondja, hogy ref. ember nem kíván ily szolgálatot idegen vallású hívektől. *Balogh Imre* azt hiszi, hogy a kultuszminisztérium egy őt meg nem illető ügyben határozott. A közgyűlés ez ügyet a *konvent elé terjeszti*, s az idokolással *Szilágyi Dezsőt* bízza meg.

Ezután a segédlelkészek nősülésének ügyét tárgyalta a közgyűlés a pesti egyházmegye indítványa nyomán, melynek előadója *Petri Elek* volt. Az egyházmegye annak kimondását indítványozza, hogy a nősülő segédlelkész töröltessék ki a segédlelkészek sorából. *Szász Károly* a káplánokra nézve alternativát kíván felállítani a nősülés és az elhelyezés biztosítása között. *Baksay Sándor* a kérdésnek a napirendről való levételét kéri. *Szőcs Farkas* elfogadja a pesti egyházmegye indítványát, kivételt csakis a tanító-káplánokra nézve hajlandó engedni. *Vörös Károly* ellenzi az indítványt, mire *Bátory Dániel* élesen kel ki az indítvány ellen, mely a katholikusok által elfogadott alapra helyezkedik. Ha a nősülés megbénítja a munkakedvet — így szól — mért ne mondjuk ki, hogy csak az I. és II. osztályú lelkészek nősülhetnek? Ily határozatot erkölcsi testület nem hozhat. A házasság mindenkinek szabad. *Balogh Imre* csodálja, hogy a protestáns szabadság s az egyéni szabadság korában ily határozattal állhassanak elő. Ez tanácskozások tárgyát nem képezheti. Tudvalevő, hogy nem egyszer nőtlen káplán botrányokat idéz elő s megzavarja a családi életet. Sőt épen a családi élet fejlesztésére kell törekedni. *Mészáros János, Szilágyi Benő, Pap Károly* felszólalása után *Kálosi József* módosítványt terjesztett elő, s ebben javasolja, hogy mondassék ki, hogy az ezután nősülő káplánok *feltétlenül* nem tarthatnak igényt elhelyezésre. Többek felszólalása után a közgyűlés elfogadta a pesti egyházmegye indítványát, *Kálosi József* módosításával. E szerint a határozat nem érinti a tanító-káplánokat, az ezután nősülő káplánok pedig nem tarthatnak igényt az elhelyezésre.

Nevezetesebb határozatokat hozott még a közgyűlés a theologiai akadémia épületének belső felszerelésére, a minek nagyon is elérkezett már az ideje és a kerületi gimnáziumok és tanítóképezde segélyezésére nézve. A theol. akadémia felszerelésére 1840 frtot utalványozott; a gimnáziumok jövőre egy-egy tanszék teljes fentartási díját kapják; a kőrösi tanítóképezdei tanárok fizetését 1200 frtra emelte fel.

Egy pár fegyelmi ügy elintézése után a gyűlés véget ért.

E—s.

KÖNYVBIRÁLAT.

Állattan.*

A középiskolák VI. osztálya részére készítette *Buza János*, sárospataki tanár. Kiadja a «Sárospataki irodalmi kör.» 1888. Ára fűzve 1 frt 50 kr, fűzetlen 1 frt 43. kr.

Buza János tanár neve a tankönyvirodalom terén, már a megelőző évekből ismeretes jól szerkesztett «Ásvány- és Növénytana»-a után. Ezen «Állattan»-ával csak befejezte korábban megkezdett munkáját, mely a középiskolai tankönyvirodalomra nézve határozottan nyereség. S ebben a sárospataki irodalmi körnek is van érdeme, mely pályázatot hirdet közép- és népiskolai tankönyvek írására, s a bírálók rostáján átjutott könyveket kiadja, miáltal nem csak buzdítja a jó tanerőket, de meg is jutalmazza azok munkásságát.

A (viszonylagosan) jó tankönyv a tanuló kezében valóságos kincs, s így valóban örvendenünk kell azon, ha épen a természetrajzi sokféle tankönyvek közül, egy és ugyanazon szerzőtől választhatjuk ki a viszonylagosan jókat, s adhatjuk a tanuló kezébe. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy csak a Buza János-féle természetrajzi tankönyvek jók; csak kifejezni akartam azt, hogy ezek is azon «kevesek» közé tartoznak, melyeket viszonylagosan jó tankönyveknek tarthatunk.

Nem feladatom itt annak tárgyalása, hogy természetrajzi tankönyveink, vagy épen az állattaniak, menynyiben oldják meg vagy nem «A természetrajzi tanítás azt a feladatát, hogy feltüntetve a *természet háztartásának törvényszerűségét*, megismertesse a tudományos rendszerezés azon módjait is, melyek a természeti tárgyak változatos sokaságát nemcsak áttekinthetővé, hanem érthetővé is teszik»; vagy mennyiben egyengetik «a gondolkozás

* E nagy gonddal írott bírálat az aprobatiohoz szükséges *szakvélemény* gyanánt küldetett fel az illetékes helyre, s mi a derék szerző szívességéből jutottunk hozzá. *Szerk.*

azon útjait, melyek a tapasztalati tények megfigyelésétől és egybevetésétől általános szempontok felállításához vezetnek,» miként ezt az «Utasítások» (117. és 118. lap) kívánja; de az feladatom és kötelességem, hogy az ismertetés alatt álló állattani tankönyvet is csak azon szemüvegen nézzem, mint a többit s más mértéket ne alkalmazzak reá. Azt látom az előttem fekvő «Állattan»-ból, hogy a kitűzött célt megközelíti; az anyag beosztása, tárgyalási módja világosan mutatják, hogy *Buza János* ezen Állattana készítésénél a kitűzött célt és feladatot szem elől nem tévesztette, s ha kifogástalan munkát nem nyujthatott, nem az igyekezet s törekvés hiányának, hanem a fatumnak tulajdonítható, mely az emberi munkától a tökéletes jelzőt megvonta. Ha most már *Buza Jánosnak* valamenyi természetrajzi tankönyvét tekintem, én azokból a gyakorlatiasságot, következetességet és tárgyismeretet olvasom ki, s így jó lélekkel mondhatom, hogy az «Utasítások» fent idézett kívánalmának úgy megfelelnek, mint más, e fajta tankönyveink, sőt sok tekintetben azokat felülmúlják.

De beszéljen maga a tankönyv, mely 219 lapra terjed, miből az *általános* rész 64 lapot foglal el, a többi a *rendszeres* állattanra esik, s az egészhez 128 magyarázó rajz van csatolva.

Az állat- és növényország egymáshoz való viszonyának könnyen érthető megállapítása után, röviden kitűzi az állattan feladatát, s megismerteti annak részeit; majd áttér a sejtek és szövetek tanára s ez alapon megtanítja a szerveket, melyek vagy *állatéletiek* — animalis — minők a mozgást eszközlő csontok és izmok, valamint az életműködéseket szabályozó idegek és a külhatások felfogását eszközlő érzékszervek, vagy a működésüket véve a növényeknél is előfordúló, u. n. *tengéletiek* — vegetativ — minők a táplálkozás, vérkeringés, légzés, ki- és elválasztó-, nemkülönben a szaporodás szervei. Minél tökéletesebbek a szervek, annál magasabb rendűek az állatok, s épen a szervek fejlettségének s berendezésének eredményei a különböző állatalakok, melyek között összesen 7 törzset vagy typust ismerhetünk meg.

A szervrendszerek és készülékek leírását a *kültakaróval* kezdi meg, majd az emberi *csontvázat* tanítja, s különösen élénken tanítja a végtagok sokféleségének okait. A mozgásnak azonban az *izmok* a valóságos szervei, melyek épen úgy eszközlik a test egyes szerveinek mozgását — akarattól nem függő mozgás, sima izmok — mint a helyváltoztatást és a munkát — akarattól függő mozgás, harántcsíkolt izmok. — Az izmoknak működése is tulajdonképen az *idegek* hatására következik be, ezek összegének, t. i. az *idegrendszernek* felügyelete, kormánya alatt áll mindenféle életműködés s tőle függ a szellemi erő. Szépen sikerült e tankönyvben az idegrendszer szerkezetének bemutatása is, de még jobban ama működés megismertetése, mely a külhatások felfogását és feldolgozását magyarázza — érző- és mozgatóidegek. — Ezt azért tartom különösen sikerültnek, mert tekintettel van a tapasztalati lélektanra s annak útját egyengeti. Hasonlóképen csinosan és tanulságosan van összeállítva a *külérzéki szervek*, mint az idegek végkészülékeinek magyarázata is. Több gyakorlati észrevétel van megemlítve itt is, ott is, melyek könnyen megértetik a tanulóval az egyes külérzékek működését és feladatát, s mint szép olvasmányt említem meg a *látás szervének* leírását (16. §., 31. lap). Ugyanezt mondhatom az anyagcsere címe alatt levő *táplálkozás* magyarázatáról; világosan és egyszerűen tanít ezen kérdésekről: Miért kell táplálkozniok az állatoknak? Mi a táplálószer és anyag? mily táplálékot vesznek fel a szervezetlen és szerves országból? melyek a hús-, növény- és mindenevő állatok, valamint a parasiták? melyek az ember táplálékai, s mily mennyiségben tartalmazzák eledeleink a szükséges fehérje-, szénhydrat és zsíranyagokat? mi célja van az ételkészítésnek? stb. A *táplálkozási cső* szerkezetének leírását megelőzi a fogak magyarázata, s e címnél végül összehasonlítást találunk az állatok táplálkozási szervére vonatkozólag. Majd a *vér* és *vérkeringés* szervének szerkezete és feladata következtekezik, utána a *légzés* szerve és működése, az *elválasztó-* és *kiválasztószervek* s befejezi az anyagcsere tanítását az *állati test melegének* magyarázatával. A *szaporodás* címén nemcsak a szaporodás módjait, hanem a fejlődés körébe tartozó *átalakulást* és módjait; valamint a *nemzedékváltozást* is megtanítja, s befejezi az általános részt a *hasonszerű* és *hasoncélú* szervek ismertetésével.

A kézikönyvnek ezen első része egészben véve sikerültnek mondható, s nemcsak tárgyi szempontból felel meg a célnak, amennyiben elég világos képet nyújt az állati test szerveiről és ezeknek életműködéséről, hanem egyszerű és világos előadásánál fogva könnyen érthető s valósággal élvezetes olvasmányúl szolgálhat, mely tulajdonságainál fogva a tanulókat folyékony és szabatos előadásra szoktatja.

A *rendszeres állattan* a rendszerezés elveivel kezdődik; megtanítja az *összetevő* és *elemző* módszert, s ez alapon a *természetes* és *mesterséges* rendszert. Ezek után az állatok rendszeres leírásához kezd, természetesen először jellegzi röviden a rendszertani csoportokat, s úgy tér át a fajok tanítására. Legterjedelmesebben tanítja a csontvázasokat, közöttük is az emlősöket és madarakat, majd az ízeltlábúakat. A kézikönyv végén az állatok *földrajzi elterjedését* tanítja.

Ennek a résznek már hiányai is vannak, így pl. a rendszerezésnél a régebbi, de az állattan történelmében szerepet játszó rendszerekről teljesen megfeledkezik; meg van említve ugyan, hogy Aristoteles vérrelbíró és vérnélküli, Linné vörös- és fehérvérű állatokat ismert; de arról a nagyszerű zoologusról, ki mostani rendszerünk alapját vetette meg, Cuvier-ről meg sem emlékezik, annálinkább tartózkodik Darwin nevének említésétől, pedig a rendszer tökéletesedése csak is az ő érdeme. Nem hagyhatom e helyen említés nélkül, hogy természetrajzi tankönyveink valahára már vehetnének fel egy kis *történelmet*. Mennyire élvezetesebbé válnék pl. az állattan tanulása, ha röviden összefoglalva a tudomány fejlődése, előtte állana a tanulónak, s ha megtudhatná azt is, habár, mint mondám röviden, hogy Magyarországban is voltak és vannak e tudománynak kiválóbb munkásai!

Sajnálnom kell azt is, hogy a leíró részben kevés súly van fektetve az u. n. *átmeneti alakok* kiemelésére, nemkülönben a *fossil maradványok* tanítására. Nem tudom elképzelni, hogy az állatok rendszerét, mint összefüggő egészet, miképen lehet ezek magyarázata nélkül megértetni?! De azt sem tudom megérteni, hogy az állatok *fokozatos fejlődését*, miért kellene egy tankönyvben agyonhallgatni, s nem értem ezt épen szerzőtől, ki Ásványtanának földtani részében kifogástalan alapra helyezkedett! Minden félreértés kikerülése céljából megmondom, hogy nem hypothesisek felvételét, de a tudomány magvát kérem.

Nem elégít ki engemet a Tüskebőrűek, Úrbelűek és az ősállatok (Protozoa) leírása sem; nem azért, mintha nem jó volna, a mi a könyvben van, hanem mivel igen rövid — a három törzs 4 levél — különösen a Protozoák leírására kellett volna több gondot fordítani, s inkább az ismertebb alakok leírását rövidebbre fogni, hogy ezeknek jusson tér.

Végre az «Az állatok földrajzi elterjedése» című fejezet, bár jó, de kétlem, hogy kellő világot derítene az állatok földrajzi elterjedésének okaira, s ama tényezőkre, melyek az állatok sokféleségét létrehozták.

A könyv nyomása és kiállítása csínos; képei, nehány kivételével, kielégítők; tárgyi hiba nincs benne, előadása folyékony és ügyes, értelemzavaró hiba oly kevés, hogy említésre sem méltó; a magyar műkifejezések a magyar nyelv törvényeinek megfelelők, habár nehány Bugát-féle alkotás becsúszott. Egészben véve e tankönyv — leszámítva az utóbb említett hiányokat — elismerésre méltó, s eddigi tapasztalatom szerint, kellő sikerrel használható tankönyv gyanánt, miért is ajánlhatom a nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak approbálásra.

Dr. Vida Károly,
a természettan okl. tanára, a csurgói ref. főgimn. igazgatója.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhírek.** Nem régen közöltük — őszinte fájdalommal — hogy hazai, közelebbről pedig protestáns tanügyünk két kiváló munkásának lelki világa elsötétedett, s mind a kettő az elmebetegek gyógyintézetébe jutott. *Dr. Bihari Péter*, a budapesti theologiai akadémiának és *Keresztes József*, a nagy-enyedi theologiai akadémiának tanára volt ez a két szomorú sorsú tanférfiú. Ma már bizonyos megnyugvással tudatjuk, hogy a halál angyala megkönyörült ezeken az elborult lelkeken, s az egyik a budapesti lipótmezei tébolydában, a másik pedig a nagyszebeniben meghalt. *Dr. Bihari* még csak 48, *Keresztes* pedig még csak 42 éves volt, amaz Zsadányban (Biharm.) emez Csombordon (Alsó-Fehérm.) született; amaz Debrecenben, ez N.-Enyeden végezte be iskoláit, s mindkettő szénior ságig vitte fel. Mindketten több időt töltöttek külföldön. *Bihari* Bécsben, Prágában, Utrechtben, s Németország, Belgium és Svájz egyetemein különösen a bölcsészetet; *Keresztes* pedig leginkább, Utrechtben Tübingában és Lipcsében a theologiai tantárgyakat, legkivált az exegeticai tudományokat, és keleti nyelveket búvárolva. *Bihari* 1868-ban, *Keresztes* 1873-ban tért haza, s előbbi a szatmári gimnáziumban, utóbbi a n.-enyedi theologiai akadémián nyert alkalmazást. *Bihari*, mint szatmári tanár, nagy tevékenységet fejtett ki. Ő alapította a «Szamos» című társadalmi lapot, a melyet több éven át majdnem egyedül szerkesztett, e mellett 1872-ben *Rövid neveléstan és oktatástan* című művet is adott ki (Budapest 1872). 1873-ban Debrecenbe és Pestre egyidőben hivatott meg tanárúl, s az utóbbi meghívást fogadta el. Tudori vizsgát tett a bölcsészetből s mint bölcsészettanár működött egészen a legutóbbi időkig a budapesti ref gymnáziumban és theologiai akadémián. Vágya volt magasra törni s ezért roppant erőfeszítéssel temérdeket dolgozott. 1875-ben *A philosophiai tudományok encyklopédiája*, 1884-ben *Általános és hazai művelődéstörténet* (2 k.), 1885-ben *Egyetemes és részletes eszthetika* című műveket nyomatott; e mellett költeményeket írt, felolvasásokat tartott s híre járt, hogy érdemeit rövid időn egyetemi tanárság fogja megjutalmazni. E kitüntetést azonban a túlfeszített munka következtében beállott baja miatt nem nyerhette meg. — *Keresztes* szintén nagy lelkesedéssel fogott az exegetikai tantárgyak műveléséhez a n.-enyedi collegiumban, előbb mint segédtanár, majd 1879-től rendes tanári minőségben. Szerepléséhez közeliek és távoliak szép reményekkel fűztek, különösen a mikor a «Protestáns egylet» kiadványainak XII-ik kötetében megjelent népies irányú isagogikája (A biblia) nyilvánosságra jutott. E művében közrebocsátott fordításai finom izlésről, szakképességről és kitűnő nyelvérzékről tanuskodtak. A biblia-fordítás vezetői is sokat vártak munkásságától; de — fájdalom — csalatkozniok kellett. Nála is mint Biharinál, valószínűleg a munkával való mértékletlenkedés idézte elő a gyógyíthatatlan betegséget. két nappal szerencsétlen társa után, mult hó 28-án lehelte ki ifjú életét. Áldás őrizze köztünk emlékezetöket! — *Bodor István*, rimaszombati tanárt, mult hó 30-dikán a legsúlyosabb csapás érte, elvesztvén életének 15 éven át hűséges társát, egyetlen fiának igazi édes anyját, *Tóth Emmát*, a kit 33-ik évében húzamosabb betegség után szólított magához az életnek és halálnak örökös ura. A legmélyebb részvéttel osztozunk t. barátunk és tanártársunk méltó gyászában.

— **A Protestáns Irodalmi Társaság ideiglenes végrehajtó-bizottsága** mult hó 18-dikán Budapesten, *báró Vay Miklós* elnöklete alatt ülést tartott, s a mult gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után, a Zsilinszky által készített előmunkálatok alapján, a pártfogó és alapító tagok számára *alapítványi levélmintát* készített, a mely minden egyes pártfogó és alapító tagnak megküldetik aláírás vagy az alapítványi tőke befizetése végett. A rendes és pártoló tagoknak az alapszabályok szintén megküldetnek egy elismervény kíséretében, melynek aláírására szintén felhívatnak. Megállapíttatott a Társaság *ügyrendje* is. E szerint 4 bizottság szerveztetik. 1. *Egyháztörténelmi emlékgyűjtő-bizottság*, mely a Társaság egyháztörténeti tevékenységét, az emlék- és forrásgyűjtést s ezek feldolgozását és kiadását fogja vezetni. 2. *Szerkesztő-bíráló-bizottság*, mely a társulat tudományos és népies kiadványainak íratását, szerkesztését és bírálatát fogja végezni, s két albizottságban részint a tudományos (egyelőre a «Szemlé»-ben megjelenő), részint a népies kiadványok (melyek apróbb füzetkékben látnak napvilágot) előállításáról fog gondoskodni. 3. *Taggyűjtő- és könyvterjesztő-bizottság*, mely egyfelől minden erkölcsi módon arra fog törekedni, hogy a Társaság kötelékébe lehetőleg minden protestáns gyülekezetet, egyházi hivatalnokot és művelt egyháztagot bevonjon, másfelől az lesz hivatása, hogy a főváros valamelyik könyvkiadójával szerződésszerűleg megállapítandó, központilag szervezendő és az egész országra kiterjesztendő *colportage*-ra felügyeljen, azt erkölcsi és egyházhatósági erejével működésében támogassa s ez úton a kiadványoknak minél szélesebb körű elterjedést szerezzen. 4. *Pénzügyi bizottság*, az alapítványi pénzek és tagsági díjak beszedésére és nyilvántartására, de a pénzkezelés a Magyar földhitelintézetre bízatik. Végül beható eszmecsere után elhatároztatott, hogy folyó évi *december 18-dikán Budapesten ismét közgyűlés* fog tartatni, melynek tárgyaiúl kitűzettek: a Társaság végleges szervezése, az igazgató-választmány és a Társaság tisztviselőinek megválasztása, a Társaság működése megkezdésének elrendelése, melynek időpontjául 1889. január 1-je van tervezve.

— **A „Magyar irodalmi önképző-társulat"** egymásután kapja megválasztott tiszteletbeli tagjaitól a szebbnél-szebb s meleg részvétről tanúskodó kitűnő leveleket, sőt a mult emlékeinek elringató hatása alatt nekibuzdulva, egyesek anyagi dolgokkal is igyekeznek kifejezni érdeklődésüket. Így nevezetesen eddigelé, a multkor felsoroltakon kivül, újabban *Maklári Pap Miklós*, főiskolai tanár egy aranyat ajánlt fel úgy, hogy azt a tanár-elnök annak a társulati tagnak ítélje oda, a ki három gyűlésben (de nem előre kitűzött gyűlésben) legjobban hozzászól a felolvasott munkához és bírálathoz. Nagyságos *Sz. Király Pál* úr 10 frt, *Csider Károly* úr 25 frt, *Makay Dániel* úr 5 frttal járultak az egylet alaptőkéjének gyarapításához. Fogadják a jólelkű adakozók e helyen is a társulat meleg köszönetét!

— **Nyilatkozat.*** Főtiszteletű *Ferencz József*, unitárius püspök úrnak, e lapokban is közölt válaszára, tartozom annak kijelentésével miszerint, a «nyílt levelemben» fölemlített hodosi *levél útján reformátusból unitáriussá lett* két emberre vonatkozó esperesi tudósítás folyó évi szeptember 24-én kelt; a főtiszteletű püspök úr által felhozott igazoló-levél pedig folyó évi szeptember 28-án. Mint hallom, több levélváltás történt e bizonyára különös áttérési ügyben, mely végre is megoldatott, bár meg se is köttetett volna. Bizonynyal, valahára komolyan megtartandó mindenütt, különösen Magyarországon, hogy a protestánsok, egymással szemben, a lélekvásárlásnak necsak tényével, de gyanujával se terheljék szabadságra törekvő lelköket. Maradjon kiki a maga köpűjénél, hordja abba a mézet, *a mérges növények közül* s úgy gyarapítsa a protestantismus közvagyonát, az evangyéliomi világosodást, a nem festett, de őszinte erkölcsiséget és szabadságot! Az úr kegyelme legyen velünk! Kecskemét, 1888. november 15. *Czelder Márton.*

— **Szíves tudomásúl.** Mindazon helvét hitv. evangyéliomi protestáns testvéreimnek, olvasóimnak és jóakaróimnak, kik a Pozsonyban megjelenő *„Evang. Egyház és Iskolát“* nem olvassák, e lapok útján is szíves tudomására hozom, hogy *Bölcsészettörténetem* II-dik vagyis *modern része* a pozsonyi theol. akad. tanári kar által kezdeményezett *„Theol. Szakkönyvtár“* dícséretes vállalatában *még karácson előtt* megjelenik. A 9—10 ívet magában foglaló mű a kiállítás tekintetében teljesen az I. résznek mintájára készül, s árát 1 frt 20 krban állapítottam meg. — Mindazon olvasóim tehát, kik e műre is előfizetni óhajtanak, ebbeli szándékukat *velem* vagy közvetlenül az *„Ev. egyház és Iskola“ szerkesztőségével* tudatni méltóztassanak, mely is a t. előfizetők névsorának kimutatását pontosan közli és nyilvántartja. Az I. részre, vagyis a *Görög bölcsészetre*, mely saját tulajdonomat képezi, *egyenesen hozzám* kérem intézni az előfizetéseket. Úgy a fővárosi, mint a vidéki sajtó s egyes szaktanárok részéről kedvezően fogadott kisérletemnek *II. részét is* olvasóimnak, főleg pedig a jogi és theologiai akadémiák, egyházi és tanügyi hatóságok szíves figyelmébe és hathatós pártfogásába ajánlva, maradtam mély tisztelettel Eperjesen, 1888. nov. 23. *Dr. Szlávik Mátyás.*

— **A t. polgári missió érdekében** lelkes felhívást készített és küldözött szét *Szeremley József*, a.-szabolcs-hajdúvídéki ev. ref. esperes. Tisza-Polgár hajdan virágzó ref. egyházközség volt, lelkészei közül irodalmilag is szép emléket hagyott maga után *Debreceni Kalocsa János*, kiadván Deodatusnak az «Énekek éneké»-ről írott munkáját. A szatmári béke után a polgári egyház az egri káptalan földesúri hatalmaskodásának esett áldozatúl, hívei szerte oszolván, hogy hitöket megvédelmezhessék. Majd e század közepetáján a tíszaszabályozás útján nyert földterület művelése végett a szomszédos Borsod-, Szabolcs- és Hajdúmegyék községeiből számos református ember költözött és telepedett le Polgáriban, a kik azonban húzamos időn át lelki gondozás nélkül, pásztor nélkül való nyáj valának, annyira, hogy 1879-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter hívta fel a tiszántúli egyházkerület figyelmét a t.-polgári reformátusok gondozatlan állapotára. Azóta a kerület s illetőleg az a.-szabolcsi egyházmegye intézkedése a t.-polgári, több, mint 800 hitsorsosunkat a *csegei* lelkész pásztorkodására bízta; újabban pedig missiói állomás központjává akarja a polgári egyházközséget szervezni, a miben a konvent által már eddig is tetemesen gyámolíttatott. Az ilyen szervezési munka azonban nagy összeget igényelvén, az egyházmegye folyó év szeptember havában tartott gyűlésen azzal bízta meg buzgó esperesét, hogy egyebek között a szomszédos megyékben lakó hitrokonokat is szólítsa fel a szíves adakozásra, mint a melyekből gyűltek össze Polgáriba a mi jelenleg ott lakó hitrokonaink. A kérő szózat tehát kiválóan szabolcsi, hajdúmegyei és debreceni testvéreinkhez szól: de mindnyájunkat is érdekel, mint egy testnek tagjait; érdekli a mi kerületünkből mindenekelőtt a borsodi reformátusokat, a kiknek pártfogó szeretetébe; de minden hitrokonunk jóindúlatába is melegen ajánljuk mi is az alsószabolcsi egyházmegye nemes törekvését és szívesen kívánunk áldást szent munkájára!

— **Kitűntetések.** Az Akadémia *Kóczán-féle* díjat, 100 aranyat, *Attila halála* című tragoediájával, *Szász Károly*, dunamelléki püspök nyerte el. — A sárospataki diákok ez idei első gyorsíróversenyén *Kállay Miklós*, joghallgató lett a győztes, 150 szót írván le pontosan egy percnyi idő alatt. A verseny *Dr. Ballagi Géza*, igazgató jelenlétében folyt le, ki, elismerésének kifejezéseül, 6 frtot osztott ki a versenyzők és vezetőjök között.

— **Jótékonycélú táncestélyt** rendeznek folyó hó 8-án a sárospataki jogakademia polgárai, egyletük alaptőkéjének gyarapítására. Személyjegy 1 frt, családjegy 2 forint.

— **Irodalmi hír.** *Zoványi Jenő*, volt sárospataki theol-docensnek, jelenleg utrechti akadémikusnak, *„Tanulmányok a magyar prot. egyház és irodalom történetéből“* című füzete Trócsányi Bertalan, sárospataki könyvkereskedőnél kapható. Ára 60 krajcár.

— **Értesítés.** «*Isten Országa.* Templomi és iskolai beszédek, gyermekek és ifjak istentiszteletére és vallástanitására» című, angol és holland források után átdolgozott két-kötetes munka első fele folyó hó végén hagyja el a sajtót. A kik akár előfizettek, akár előjegyeztették magukat, azoknak az első kötet bérmentesen addig is megküldetik, míg a 2-dik kötet december 20-dika táján szintén könyvpiacra kerül. Egyszersmind tartozom azt is kijelenteni, hogy az Előfizetésben hirdetett 12—12 ív helyett egy-egy kötet azért fog 10—10 ívből (de a *megígért számú* beszédekből) állani, mert az eredetileg tervelt kisebb oktáv (26—28 soros) ív helyett középnagyoktávon, 34 soros, tömött nyomással jelenik meg mind a két kötet, mégpedig a munka célját mintegy programm-szerűleg vázolt, terjedelmes Előszóval. Az első kötet (*egy* forrás után) ára 1 frt, a második köteté (két forrás után) 1 frt 20 kr. A kik egyikre vagy másikra december 20-ig előfizetnek, azoknak *postai bérmentesítéssel* küldetnek meg az egyes kötetek. A bolti vagy bizományi ár esetleg nagyobb lesz. — Szepsi-Szentgyörgy, 1888. november 27.

Benke István,
ref. gimn. rendes tanár.

Pályázat.

A *tiszánineni* ev. ref. egyházkerületben, az *abaúji* egyházmegyében fekvő *céczei* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen egyház évi jövedelme földben, rétben terményben és készpénzfizetésben 571 frt, 75 krt. tesz, és igy ezen egyház IV-ik osztályú.

Pályázati kérvények *nt. Fodor Pál*, esperes úrhoz *(Vilmány* u. p. *Vizsoly)* intézendők.

Pályázati határidő december 31-ik napja.

Miskolc, 1888. novemb. 28. *Kun Bertalan,*
tiszáninneni ev. ref. püspök

1—1

* A megelőző számra már későn érkezett. *Szerk.*

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. **50. szám.** Sárospatak, 1888. december 10.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeri-ért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A tizenkettedik órában.» — «Egy methodikai kérdés és felelet.» *Gérecz Károly.* — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Folytatás). *Mitrovics Gyula.* — «Templomszentelés Felső-Nyárádon.» *Osváth Zoltán.* — «Dr. Bihari Péter emlékezete.» *Tóth Pál.* — «Vegyes közlemények.»

A tizenkettedik órában.*)

A Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlését, melyben véglegesen meg kellene történnie az alakúlásnak, december 18-dikára tűzte ki a végrehajtó-bizottság. Nagyon közel van tehát egy időpont, mely könnyen végzetteljessé válhatik a magyarországi protestánsokra nézve!

Rosz auspiciumok alatt indúlt meg a Társaság alakúlása. A gyermek megszületett, de a szülés nehéz volt; szülő és szülött válságos helyzetbe jutott s értelmes és gondos ápoló kezekre van szüksége mind a kettőnek, hogy a válságból szerencsésen kerülhessen ki.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület nem akar csatlakozni a Társasághoz; kijelentette ezt már a mult tavaszszal tartott első alakúló gyűlésen, a kerület góc-pontja, a debreceni egyházmegye; kijelentette azóta az egész kerület közgyűlése; a határozat, az előzmények és indokok terjedelmes előadásával együtt a végrehajtó-bizottsághoz elküldetett s a december 18-án tartandó gyűlésen tárgyalandó. Nem lesz könnyebbnek s az alakúlási eljárás szokott formáihoz képest természetesebbnek látszó dolog, mint kimondani, hogy praesentes concludunt és istennek nevében a lengő habokra bocsátani a társúlatnak új járművét, azon remény fejében, hogy az erélyes föllépés imponálni fog azoknak, kik eddig belépni vonakodtak; nem kell megijedni az akadályoktól, erélyesen kell fogni a dologhoz, e nélkül nem lehet sikert aratni semmiféle kezdeményezésnél. Úgyis van; csakis így lehet várni eredményt a legtöbb emberi dolognál. De a jelen esetben mégis attól tartok, hogy épen ellenkező lesz a hatás; minélinkább lesz irányadó az erélyesség elve, annálinkább el fog a céltól távolítani; nem oda fog hatni, hogy a társúlat kebelébe terelje a széthúzó elemeket, hanem ki fogja élesíteni a fenforgó ellentéteket.

A fenforgó differenciák oly természetűek, hogy mihelyt egyszer fölmerűlnek, azokat kiegyenlíteni nem, csakis megkerűlni lehet. A tiszántúliak kimondották, hogy vallásos lelkiismeretökkel ellenkezik egy társúlatban működni vallási téren az unitáriusokkal. Ha ez így van — s hogy úgy van, el kell fogadnunk — akkor itt compromissumnak nincs helye; reményleni, várni tőlük, hogy majd mást sugalljon nekik lelkök ismerete, sérelmes volna reájok nézve, s csakis mindkét fél komolyságának rovására történhetnék meg.

Dehát e szerint vajjon nyilvánvaló volna már is, hogy kétféle protestáns vallásos felfogás és lelkiismeret létezik: egy szigorúabb és egy tágabb; ezt constatálta volna az unitáriusokkal való társúlás próbaköve? Ha történt ilynemű nyilvánúlás, azok, kikre a tágabb lelkiismeret vádja súlyosodhatnék, kárpótlást találhatnak abban, hogy maguknak vindikálhatják a nagyobb szabadelvűség előnyét, a mely pedig protestáns erény. De már abból is, a mi eddig nyilvánúlt — s nem is kerűlte el már eddig sem régi jó barátaink, a katholikusok figyelmét — következtetni lehet: mivé fog fejlődni a megindúlt mozgalom, ha csakugyan véglegesen létrejő az Irodalmi Társulat oly alakban, hogy belőle a reformátusoknak majdnem fele, az összes protestáns felekezeteknek majdnem negyedrésze kimarad. Nem az lesz a dolognak legsajnosabb következése, hogy különben sem nagy erőnknek egy jelentékeny része elesik; nemcsak az, hogy ennekfolytán csüggedéssel lát munkához az a rész is, mely akcióba lép, hanem az, hogy a különválás vallásbeli szakadás — schisma — természetét vagy legalább színét fogja magára ölteni; a mi még nem volt, mióta a reformált felekezet ez országban fennáll, azt meg fogja teremteni az Irodalmi Társulat.

Ez elkerűlhetlen, mert tudvalevő lesz: miért szakadt kétfelé a felekezet. Kétfelé szakadt azért, mert

*) Ez a nyomatékos felszólalás oly férfiú aggodalmait fejezi ki, a ki egyházi s iskolai ügyeink iránt folytonos érdeklődéssel viseltetik s tollát többször megforgatta már az egyház nagy kérdéseiben. Nevének kinyomatása ellen csak annyiban tiltakozott, amennyiben az zavarhatna egyeseket véleményök szabad formálásában. *Szerkesztő.*

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

az egyik szorosabban ragaszkodik a dogmákhoz, mint a másik, s nem vél egy gyékényen árúlhatni azokkal, kik fontos hitcikkelyek tekintetében mást hisznek és vallanak. Leszünk hát mi is, mint a zsidók, orthodoxok és neologok; lesz mind a két árnyalatnak külön központja: egyik Budapest, másik Debrecen. Mihelyt eként meglesz a kétfelé csoportosúlás, majd lesz gondjuk rá a mindenféle személyes érdekeknek, hogy a két csoport consistentiája minél határozottabban körvonaloztassék, hogy igazolva legyen utólagosan minélinkább a kettészakadás.

Talán túlzottaknak fogják tekinteni némelyek ezen aggodalmakat. Nem élünk oly világban mai napság, hogy dogmák miatt tragikus dolgokat műveljenek az emberek. A dogmákat és confessiókat frigyládának tekintjük, mely körül a felekezet csoportosúl, de bolygatni, velök tűzetesen foglalkozni nem szeretünk; hittani vitatkozásra, mint hajdan volt, nincs most már hajlandóságuk maguknak a papoknak sem; arról, hogy az ilyenekbe bevonják a világi elem érdeklődését, szó sem lehet. Nincs tehát valódi alapja a szakadásnak, s azért komoly és tartós nem is lehet.

Mennyire valódi, mennyire őszinte az az orthodoxia — mely a tiszántúli atyafiakat az egyesűléstől visszatartotta — szíveket és veséket vizsgálni nem lehet feladatunk. Tény, hogy ezt hangoztatják, mint a szakadás indokát. S ha másrészről épen az hangoznék, hogy az indok őszinteségében hinni nem lehet; ha nyilvánosan éppen erre alapíttatnék a szakadás elmúlásának reménye: ennek eredménye nem lehetne más, mint az, hogy árnyékot vetne az egész felekezetre, melynek kebelében ily jelenségek fölmerűlhetnek. Magának a fanatismusnak mentsége, a felekezeti buzgóságnak indokoltsága csak az őszinteségben rejlik; mit tartsanak mások egy oly felekezetről, melynek körében hely adatnék azon föltevésnek, hogy hamis jelszavak mellett folytattatik egy küzdelem, melynek valódi indító oka csakis személyes, helyi, vidéki érdekekben rejlik?!

Én látok módot abban, hogy minde veszedelemnek, vagy — ha úgy tetszik — beláthatlan kellemetlenségnek eleje vétessék. S ez a december 18-án egybejövendő gyűlés magatartásától függ.

Kikből fog e gyűlés állani? A mult tavaszszal Budapesten az evangelikusok termében tartott közgyűlés kimondotta a Társaság megalakúlását, megállapította az alapszabályokat s egy végrehajó-bizottságot küldött ki a további teendők eszközlésére. E bizottság működéséről csak annyi jött nyilvánosságra, hogy a december 18-diki gyűlést egybehívta s a Társaság kebelében működendő különböző bizottságok hatáskörére vonatkozólag tervezetet készített. Ennyi az egész. Vajjon perfectté lehet-e ennek alapján tenni a Társaság végleges szervezkedését, úgy, hogy az tényleg actióba léphessen? Be fognak-e jönni kötelező formában és — a mi lényeges — kellő számban a tagsági kötelezvények? Nem fog-e az eddigi szakadás már is abban nyilatkozni, hogy sokan azok közűl, kik mindjárt a mozgalom kezdetén tagokúl ajánlkoztak, tartózkodó állást foglalnak s nem adják be kötelező nyilatkozataikat? Ha ennek folytán kicsinynek mutatkoznék a valóságos tagok száma, úgy, hogy egyelőre majdnem tárgytalannak mutatkoznék az egész művelet: vajjon nem volna-e ez már magában véve is fontos ok arra, hogy a végleges alakúlás elhalasztassék?

Mint a lapokból olvastuk: a végrehajtó-bizottság egy taggyűjtő-bizottságot is ajánl a társaságnál szerveztetni. Ez arra látszik mutatni, hogy maga sem reményli most mindjárt sok tagnak megjelenését. Talán rövid is az idő a kötelezvények kiállításának s beérkezésének eszközlésére. Egyébiránt legyen ez bármiként, ez csak formai kérdés és az eljárásra vonatkozik. Fontosabb ennél: módot találni abban, hogy szűnjék meg a fölmerűlt szakadás s tétessék lehetővé az, hogy az összes hivatottak hozzájárúlásával alakúljon meg a Társaság. Ezt pedig, csekély véleményem szerint, azáltal lehetne eszközölni, hogy mellőztessék a Társaság munkaköréből az, mi a lapis offensionist képezi; ezen mellőzés pedig fejeztessék ki félreérthetlenűl.

Midőn az Irodalmi Társaság eszméje először fölmerűlt, úgy contempláltatott, mint «történelmi» társúlat. Hozzájött később a «tudományos» jelző, ez azután töröltetett s jött helyébe a «népies dolgozatok» rovata. Föl kell venni azon gondolatnak fonalát, mely a «tudományos» elnevezés mellőzésére vezetett; ez a gondolat nem volt egyéb, mint az, hogy mellőzni kell, mi a három felekezet közt összeütközést idézhetne elő; mellőzni kell a dogmatikát. Concessio és áthídalás akart ez lenni, dehát nem volt kifejtve, nem volt kellőleg hangsúlyozva, s azért nem is tette meg a kellő hatást.

A mi a tiszántúliak részéről fölhozatott, hogy a történelmi kutatás terén, s méginkább a népies irodalom művelésénél sem lehet mellőzni a dogmatikát, erre azt lehet mondani: qui nimium probat, nihil probat. Ha úgy volna, akkor lehetetlen volna a helvét és ágostai hitvallásúak közti közös működés is, a mi ellen pedig nem volt a debrecenieknek kifogásuk; sőt lehetetlen volna általában a protestáns irodalom, mert társaságon kivűl, felekezetenkint külön művelve is előidézhetné a viszálkodást. Én nagyon jól el tudom képzelni magamnak a történelem művelését, anélkűl, hogy a reformátusok, evangélikusok és unitáriusok közt egykor fenforgott viszálkodásnak teljesen objectiv módon való előadása, a milyennek kell lennie különben is a történelemnek, bajt okozhatna. A ki olvasta Bod Péter egyházi történetének immár közkézenforgó első kötetét, meggyőződhetik afelől, hogy az animositas, melylyel ő az unitáriusokról ír, egyátalában nem képezi az ő vázlatainak szükséges kiegészítő részét; privát passio — mint mondani szokták — melylyel alkalmilag kielégített, de a dologra nem tartozik. — A mi pedig a népies munkákat illeti, itt már épen nem jöhetünk oly helyzetbe, hogy fel kellene egymásnak mondani a barátságot és atyafiságot. Ezen a téren, nézetem

szerint, nem lehet irányadó más, mint közös ellenfelünk a katholikusok ellen való védekezés. Én nem akarom föltenni azokról, kik az Irodalmi Társulat eszméjét fölkarolták, hogy kizártnak akarnák tekintetni a katholikusokkal való polemiát. Hiszen mi nem politikát akarunk űzni; a politikai téren szükséges a «nemzetiségek, osztályok és felekezetek» ellen való izgatás kerülése, mert a politikai téren csak a polgári, a hazai közérdeknek kell lenni irányadónak. Felekezetünknek is vannak azonban saját érdekei, melyek ellen elvi és folytonos támadást folytat a katholicismus; épenazért akarunk alakítani Protestáns Irodalmi Társulatot, hogy sikeresebben védelmezhessük ezen érdekeket. Ne cseréljük föl a szerepeket, végezzük a magunk dolgát. És ne feledjük, hogy a hatalmat csak azon eszközökkel lehet fentartani, a melyekkel szereztetett. Ne feledjük, hogy közös elneveztetésünk, a protestáns szó, mit jelent. Gondoljuk meg, hogyha érdeklődést akarunk kelteni irodalmi működésünk iránt, ezt csakis attól várhatjuk, hogy nyiltan, bátran föllépünk igazaink s az igazság mellett, melyeket támadni, melyet elhomályosítani, saját tétlenségünk s részben roszúl fölfogott tartózkodásunk által méginkább fölbátorítva, mindinkább fokozódó mérvben törekedik a katholicismus. Ez már azután csakugyan közösügy reformátusok, evangélikusok és unitáriusok közt, és elég tágas tér, hogy rajta megférhessünk s egymással súrlódásba ne jőjjünk.

Ha az akaraton nem múlik, könnyű lesz megtalálni ez alapon az eligazodást. Mint a lapokból értesülünk, a végrehajtó-bizottság nem készített részletes munkatervet, csak a társaság kebelében szervezendő különféle bizottságok hatáskörét körvonalozta. Vissza kellene adni ez ügyet a bizottságnak, azon utasítással, hogy készítsen oly munkatervet, melyben bőven és részletesen ki legyen fejtve az irány, melyben a társaság működni akar; számláltassanak elő taxative, vagy legalább főbb csoportok szerint, azon tárgyak, melyekről munkákat létrehozni kíván; *ezen enumeratioból maradjon ki a dogmatica theologia.*

A végrehajtó-bizottságnak, vagy esetleg egy más bizottságnak utasításúl lehetne adni azt is, hogy tegye magát érintkezésbe a tiszántúli egyházkerülettel. Ez époly kevéssé derogálhat azoknak, kik az ügyet az eddigi fejleményekig vitték, mint nem derogálhat általában a végleges alakúlásnak elhalasztása. Nem arról van itt szó, hogy a többség jogai respectáltassanak; itt majorizálásnak általában nincs helye, itt csak arról lehet szó: miképen lehet elérni azt a célt, hogy a hazai protestantismusnak összes szellemi és anyagi ereje egyesíttessék.

Nagy felelősség fogja terhelni mindazokat, kik a december 18-án tartandó gyűlésre egybejőnek:* Caveant consules!

* Nem kevesebb — bizonyára — a debreceni ellenzéket, ha az idők jeleit felismerni vonakodva s a „*protestáns*“ jelzőt félremagyarázva, a belépéstől továbbra is idegenkedni fog. *Szerk.*

ISKOLAI ÜGY.

„Egy methodikai kérdés és felelet.“

E lapok folyó évi 49-ik számában, Fábriczy János ama tenyből indúlván ki, hogy a *törtszámok tanítására* vonatkozólag a tanférfiak két táborba sorakoznak, egyik a *tizedes*, másik a *közönséges törtek* elsőbbségét pártolva és ajánlva, azon kérdést veti föl: vajjon a közönséges törtek taníttassanak-e hát előbb, vagy pedig a tizedes törtek?

Fábriczy J. úr ugyan e nagyfontosságú s végleges eldöntésre váró kérdésre — miután a tizedes törtek elsőbbségét pártoló ellentábor *két erős* érvét az ő s talán pártja helytelen, s így el nem fogadható érveivel megdönteni igyekszik — a feleletet is megadja, határozottan állítván, hogy a közönséges törtek tanításának a tizedes törtek tanítását meg kell előznie, mert az mind a tanárra s tanítóra, mind a tanulóra nézve könnyebb, tehát a paedagogika józan elveinek is jobban megfelel.

Azonban, mivel emez állítás ferde okok alapján mondatott ki ítélet gyanánt: én, mint az ellenvéleményen levő párt egyik — olyan, amilyen — tagja, újra felteszem a szóbanforgó methodikai kérdést, s szintén megadandom rá a feleletet. S épen ezen célomnak tulajdonítandó, hogy hozzászólásom címeül szóról-szóra a F. J. cikkének a címét választám.

A felvetett kérdés fejtegetése s a reá adandó helyes felelet attól függ, hogy népiskolai oktatásról van-e szó, vagy felsőbb fokú, pl. gimnáziumi oktatásról? Mert a mi az egyikben elébbvaló, szükségesebb kellék és helyesebb eljárás vagy módszer: nem következik, hogy a másikban is az legyen. A népiskolának nemcsak a célja más, mint a felsőbb iskoláké, hanem a viszonyai és körülményei is mások. Tessék csak a népiskola célját, tananyagát, tanerejét, idejét és növendékeinek fejletlenségét (hogy fejlettségnek ne mondjam!) a felsőbb iskolákéival összehasonlítni! . . . De ezt nem azért hozom fel, hogy általa azt ismerném el, hogy a felsőbb iskolákban a közönséges törtek korábbi tanítása könnyebb volna, és talán célszerűbb is a tizedes törtek tanításánál — noha ezen feltevés, a körülményekből kifolyólag, nem lehetetlen, sőt a mértanra való tekintettel talán okvetlen szükség is — hanem csak azért, hogyha F. J. és a vele ugyanazon meggyőződésben levő párt nem általánosan, hanem csak a felsőbb tanodai, vagy pl. különösebben csak a gimnáziumi oktatást értve, tör pálcát a tizedes törtek tanításának elsőbbsége felett; én nem éreztem volna magamat illetékesnek az ellenmondásra. Úgyde F. J. az iskolák között levő különbséget teljesen figyelmen kivűl hagyva mondja ki a maga és pártja meggyőződését; a mi az ő felfogásuk és érvelésök szerint, magok és az avatatlanok előtt lehet helyes, de én előttem, néptanító előtt és a népiskolában — nem.

Miért?

Azért, mert a népiskolákat általában véve, nekünk, néptanítóknak, kiknek 4—5—6 osztályt kell naponkint annyi különféle rengeteg tantárgyból oktatnunk, s amellett egyházi szolgálatokat is végeznünk, nincs időnk arra, hogy a törtekkel való számításnak minden csinyját-binyját: milyenek a számok oszthatósága, legkisebb közöstöbbes, legnagyobb közösosztó, szakaszos és ismétlődő tizedes törteknek közönséges törtekké átalakítása s t. ef. töviről hegyire kifejthessük s begyakoroltathassuk. Mert míg ezekkel bibelődnénk s ezt alaposan bagyakoroltatnók, tanítványaink kikerülnének az iskolából s azt se tudnák: mirevalók voltak azok. Nekünk tehát sietve kell megismertetnünk ama számtani műveleteket, melyekre

*

növendékeink $^{9}/_{10}$-dét a gyakorlati élet oly hamar, 12—13 éves korában, már utalja, sőt kényszeríti.

S mire utalja s kényszeríti köznépünket főképen a gyakorlati élet? Nemde a pénzre, méter, liter, mázsa s kilogramm tökéletes ismeretére, s azoknak nemcsak egészeivel, hanem részeivel is kellő számításra? S ha ez így van, a mit bizonyosan nem fog tagadni senki, még F. J. úr se, nem az-e a népiskola feladata, hogy ezen mértékekkel növendékeit *fokozatosan mielőbb megismertesse,* s a velök mért vagy mérendő tárgyak mennyiségének s értékének kiszámítási egyszerű és könnyű módjába őket begyakorolja, a kevésbbé szükségeseket későbbre halasztva? Már most, a ki e célra törekszik, nem a tizedes rendszert kell-e annak folytatnia tovább, az egységen alól is, a helyett, hogy közben az annyira bonyolúlt s világos kifejtésére és megértetésére igen sok időt igénylő közönséges törtek szövevényes műveleteivel töltené a drága időt?

De még ha nem a gyakorlati élet követelné is tőlünk azt, hogy a tizedes törteket eléje helyezzük a közönséges törteknek, akkor is ezt kellene tennünk, ha azon paedagogiai elvet akarnók — a mint kell is! — követni, hogy t. i. könnyebbről menj a nehezebbre! Mert, hogy a tizedes törtekkel való számítás sokkal egyszerűbb, következésképen könnyebb, mint a közönséges törtekkel való: azonnal kitűnik, ha a tizedes törtekkel való összeadási, kivonási, szorzási és osztási műveleteket a közönséges törtek ugyanazon műveleteivel összehasonlítjuk! Megjegyezvén, hogy emez összehasonlításnál nem holmi egyszerű s két-három tagból álló közönséges törteket, hanem a műveletek összes változatait értem!

Igen, de a tizedes törtek tanításába se lehet Hűbele-Balázs-módjára beleugrani, mint azt F. J., ellenpártja felől felteszi: mintha azok gondolkozni se tudnának, vagy fejök lágyára estek volna! F. J. ugyanis, midőn «a tizedes törtek protektorainak» *két érvét,* t. i. a tizedes törtszámjegyek írását és a tizedes törtek szemléltetését a métermértékben megdöntés végett kegyes elősorolni, a legfontosabbakat elhallgatva, így oktat: «A közönséges tört elsőségét már „*közönséges*“ neve is ajánlja»: továbbá hogy «a törtszám jegye még nem törtszám»; aztán meg, hogy «a tized-, század- s ezredrészek szemléltetése a métermértékben könnyen és tanulságosan azért nem történhető, mert a méter nem egész, mivel az, ha fából van, hát akkor *egy nagy fának csak egy része!* . . . Vagy ha mesterséges egész is, de rajta a *deci-, centi- és milli-meter szinte egész,* a mit a közélet is igazol; mégis a tizedes tört-pártiak azokat *csak* törtek szerepében tűntetik fel!? . . . végre, a mit legelébb kellett volna említenem, hogy «a törtszámok ismertetésénél legfontosabb a részek minőségének szemléltetése; ugyanis, ha egyet két egyenlő részre osztunk vagy osztottnak gondolunk, akkor a részek kettedek; ha egy egészet 3, 4, 5 sat. egyenlő részre osztunk, akkor 3-adok, 4-edek, 5-ödök sat.

No hát már — bocsánat az erősebb kifejezésért — de ez az érvelés nagyon szegényes, mert hiszen az időre, pénzre, földre s bármiféle mértékre is nem ugyanaz áll-e a mit F. J. úr a méter egységéről, tized-, század- és ezredrészeiről állít?

De, hogy végrevalahára tisztába jöjjünk a kérdéssel, t. i., hogy *miképen lehet a tizedes törteket a közönségesek előtt könnyen és alaposan tanítani,* hát megkísérlem azt elmondani.

Minden egyéb előtt megjegyzendő, hogy népiskoláinkban a mennyiségtan tanítása *számkörök szerint történik.*

Az I. osztály (ABC-isták) számköre 1—10-ig; a II. osztály számköre 1—100-ig; a III. osztályé 1—1000-ig; a IV. osztályé 1000,000-ig terjed; az V—VI-ik osztály (ahol van!) a közönséges törtekkel való számítás csinyjabinjával és ezeknek közönségesről tizedesre és viszonti átalakításaival, hármasszabályi tételekkel s társasági szabályokkal foglalkozik.

De! — az I. és II-ik osztályt az I-től nemcsak felfelé golyózzuk, paszulyozzuk és pálcikázzuk 10-ig, illetőleg 100-ig, hanem le is almázzuk, krumplizzuk és méterezzük, vagy — helyesebben mondva — méretezzük ugyanaddig. Mégpedig fokozatosan traktáljuk a kis nebulókat a 2-ed, 3-ad, 4-ed sat. részekkel, az *egészségtanra* is tekintettel lévén, hogy valamiképen mindez meg ne ártson nekik. Mikor aztán a részek származásával s egymáshoz való viszonyaival apródonkint, kézzelfogható zsemlyéltetés(!) alapján eléggé megismerkednek, s egyenlő nagyságú részeket összeadni, kivonni, szorozni és egész számmal maradványt nem hagyó mennyiséget osztani is tudnak: ezeknek leírásával is megbarátkoztatjuk őket. A 100-as számkörben azonban már csak a 12-ed, 20-ad, 24-ed, 25-öd, 50-ed, 52-ed, 60-ad és 100-ad részeket veszszük fel, mint a melyek az idő, a forint s krajcár és mértékeinkkel nélkülözhetlen számításhoz szükségesek. Hanem e közben nem hallgatjuk el ám azt sem, hogy akár hanyadrészek is vannak, és hogy a törtszám mindig osztási műveletnek a képe, melyben a felső szám (a számláló) az osztandó egészet s egyszersmind az osztalékot; az alsó szám pedig (a nevező) az osztót mutatja. S míg a közönséges törtekből csak olyanokat veszünk fel, melyek szóval is könnyen megfejthetők, és pedig ezeket is csak elkerülhetlen szükségből: addig a tizedes törtekre mindenik számkörben oly súlyt fektetünk, s azokat a kellő fokozatossággal szó- és írásbelileg úgy gyakoroltatjuk — természetesen pénzeink, hossz-, tér-, ür- és súlymértékeink ismertetése és használata mellett, és csak ezekre való tekintetből! — hogy a IV-ik osztályra azoknak már csak a legnehezebbje maradjon.

Nos! mi természetesebb már mostan, az-e, hogy a tizedes rendszert itt megszakítsuk és a közönséges törtekkel való igazán nehéz és sokszor jóformán semmiért temérdek időt rabló, bonyolúlt és sok változatú műveleteibe — hogy ne mondjam: tömkelegébe — lépjünk; vagy pedig az, hogy a már nagyobbrészt megtett munkát előbb teljesen bevégezzük?! Nemcsak mi természetesebb pedig, hanem melyik *sokkal könnyebb is,* egyszersmind *célszerűbb is?* Kétségtelenül a tizedes rendszer tovább folytatása s teljes bevégzése, annyival is inkább, mert a IV. osztálybeli tanulóknak az iskolából már a népoktatási törvénycikk ide vonatkozó paragrafusai dacára is kifelé áll a rúdjok; a gyakorlati élet pedig a tizedes törtekkel való műveletek ismeretét nemcsak erősebben követeli, de sokkal több haszonnal is jutalmazza. Mely tényt megcáfolni még eddig senkinek sem sikerült, F. J.-nak sem.

De még tovább megyek, s azt mondom, hogy a tizedes törtek tanítása és megértése azoknak, kik egészekkel már elég könnyűséggel tudnak számítani, hasonlíthatlanúl könnyebb még akkor is, ha az egészekkel való műveletek közt a törtekre egyáltalában semmi gondot nem fordítunk is! Csakhogy mindenesetre a 2-ed, 3-ad, 4-ed, sat. részekről kell a tized-, század-, ezred- s a többi részekre átmenni, mégpedig beható szemléltetéssel! a mi nélkül krétaírásunk és a feladatok halomszámra szokásos megfejtetése a közönséges törtek tanításában is, meg egyebütt is, igazán slendrián módszer!

A tizedes tört elsőbbsége és könnyebbsége ellen felhozott egyéb érvekre cáfolatúl csak azt mondom, hogy azok a közönséges törtek ellen épenúgy alkalmazhatók, sőt ugyancsak megsokasíthatók. A ki ismeri mind a közönséges, mind a tizedes törtekkel való műveleti eljárásokat,

annak fölösleges elősorolnom; a ki pedig nem ért hozzá: annak minek volna beszélnem.

Az a kérdés, hogy *a törtek tanítása szükséges-e az elemi népiskolában?* már régen el van döntve, mégpedig törvény által. Hát azért vették volna fel a népiskolai kötelezett tantárgyak közé, hogy csak ott figuráljon? s azért tanítják a tanítóképző-intézetekben, hogy épen csak többet tudjanak a tanítók, mint tanítványaik? Hát a tőke-, kamat-, százalékszámítás és társasági szabályok, de meg a gyakorlati mindennapi élet nem teszi-e szükségessé? Feleljen meg rá a közvélemény! Én azt mondom: *igenis, a törtek tanítása szükséges a népiskolában is;* de a tizedes törteknek okvetlen meg kell előzniök a közönséges törtek szövevényes műveleteit; a nagy számok és fölösleges dolgok pedig, mint pl. a legnagyobb közösosztó keresése, szakaszos és ismétlődő tizedes törteknek közönségesekké változtatása, értéktelen vagy igen csekély értékű részekkel való bíbelődés s több efféle: okvetlen mellőzendők. Az idő pénz; az értelmességen alapúlt gépiességre pedig mai időben igen nagy szükség van! Gérecz Károly.

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Folytatás).

Mindezen adatok alapján már. *Melotai* szertartásos könyve után, *Zoványi P. Györgynek* 1733-ban megjelent *„Liturgia Ecclesiastica“* című könyvét kell olyannak tekintenünk. a melyről, szertartásaink és így keresztelési rendtartásunknak történetében is, sorrend szerint, szólhatunk[1]. Nagy elődjének, nagy szorgalommal írott műve után ez, mindenesetre csak igen vázlatosnak tekinthető és valamennyi szertartásnál. szintén a legnélkülözhetlenebbekre vonja össze a végzendőket; ez az oka aztán annak, hogy Erdélyben csak igen rövid ideig tartotta fel magát, s jelentősége inkább csak az, hogy a *Felsőmagyarországi szlávajkú egyházaknak* még mai napság is ez az egyetlen, közkézen forgó agendás könyve, amióta azt *Spátzai András*, előbb *migléci*, majd később *bánóci*, utójára *füzeséri* (mind felsőzempléni helyek) lelkész, a kiadás idejének és helyének megnevezése nélkül, szláv nyelvre lefordította[2].

Zoványi, szertartásos könyvében, mindenütt, tehát a keresztségnél is, *latinúl* adja meg a lelkésznek, az eljárásnál szükséges utasításokat. Miután arra figyelmeztet, hogy a keresztszüléknek elő kell állaniok a gyermekkel s a keresztelésre szükséges vizet előre el kell készíteni. a keresztség szertartása ilymódon történik:

A szentháromság istennek segítségül hívása után, mielőtt a csecsemőt a szent keresztségnek vize által *megmosogatnók*, tudakozódni kell — s ez épen a szertartási beszéd — a keresztségnek *szerzőjéről, matériájáról, formájáról, végéről* vagy *jelentéséről.*

Ez ágenda után, e következő, rövidre összevont s bizonyára egészen külön ízű *ima* jő: «Ábrahámnak, Izsáknak, Jákóbnak istene, minékünk is *szövetséges* Istenünk és kegyelmes atyánk! az egész emberi nemzetnek közönséges megáldatása szerint, *ma is szaporítod a szent magot*, hogy betöltenéd e földet és a Jézus birodalma terjedne ki a földnek végéiglen. Vegyed kegyelmedbe ezt a gyermeket, az ő bűnösségéből e lelki feredővel tisztítsad meg, szentlelked által magad számára foglald el, és a te igaz isteni esméretedben, az igaz hitben, vallásban, kegyes erkölcsökben neveld fel, és tartsd meg a te dicsőségedre, és szüléinek örömökre.» Ámen.

«Azután vévén a vizet és a kisded fejére töltvén, mondja az egyházi szolga: Én tégedet. N. N., keresztellek Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében.» Ámen.

A *benedictio* vagy megáldás ez: «Az Atya, Fiú és Szentlélek, Szentháromság, egy bizony örök isten, légyen e gyermeknek Istene és atyja; nevelje fel a maga félelmében, igaz esméretében, Házanak (így) örömére, Attyának, Annyának gyönyörűségökre.» Ámen.

Zoványi, e formával összeköttetésben, megjegyzi, hogy e rendtartáshoz nincs senki annyira kötve, hogy a szentírásból merített helyek alapján, másképen is ne tarthatna keresztelési beszédet. Hogy ha pedig akár a gyermek életének veszélyeztetése, akár a nagy hideg, vagy más körülmények jönnének elő, azon esetben, egyszerűen megkeresztelhető a gyermek a szereztetési ígék elmondásával, s a lelkész csak ezután imádkozzék. Fődolog, hogy I. Timoth. IV. 5. alapján, istennek minden teremtése ígével és könyörgéssel szenteltessék meg[1].

Mennyire nem tudott *Zoványi* ágendás könyve magának a gyakorlatban tért hódítani, azt eléggé bizonyítja az, hogy megjelenése után alig 16 év mulva, az erdélyi egyházkerület egy másik, a közszükségnek inkább megfelelő szertartásos könyv előállításáról gondoskodik, s hogy a szertartások *„az Erdélyországi reformáta eklézsiákban egyenlőképen szolgáltassanak ki, hogy ebben is vallásunknak s ritusinknak egyező voltok kitessék,“ Melotai István* agendájából egy összevont gyűjteményt rendezve, azt 1749-ben ilyen cím alatt adja ki: *„Agenda, az az az anyaszentegyházbeli szolgálat szerint való cselekedet.“ Kolozsvár. S. Pataki József által* 1749.

E szertartásos könyvben, nagyon természetesen, a keresztség kiszolgáltatását illetőleg, semmiféle lényegesebb eltérés nincs a *Melotai* rendtartásától, annyival is inkább, mert hiszen, úgy látszik, hogy maga az erdélyi egyházkerület. e kivonatos munkát inkább csak az átmeneti idők szükségének kielégítésére szánta; vagy legalább erről tesz nyilván tanuságot az, hogy nem sok idő múlva, ugyancsak az erdélyi egyházkerület, nagyobb mozgalmat indít meg, abból a célból, hogy egy, a kor igényeinek minden tekintetben inkább megfelelő s az idők új lelke által is megérintett szertartásos könyvet állítson elő. Erre a célra *Batzka Madarasi Kiss Gergelyt*, a székely-udvarhelyi ref. főiskola halhatatlan nevű tanárát és igazgatóját, az erdélyi egyházkerület akkori generalis notáriusát szemelte ki a közvélemény, «a generalis szent synodus neki ajánlván fel a „Papi *Agenda*“ készítését« és ő hozzá is fogott egy egészen új szertartásos könyv dolgozásához, azonban időelőtt bekövetkezett halála miatt, be nem végezhette és ki nem adhatta azt.[2] Halála után fia, *Kiss József*, Alsó-Fehérmegye főnotáriusa, emléket akarván mintegy nagynevű atyjának állítani, azt az ajánlatot tette az erdélyi egyházkerületnek, hogy édes atyja hátrahagyott szertartásos könyvét, saját költségén kinyomatja és «Erdélyben minden ref. papnak ajándékoz egyet»; az áldozatrakész és hálás fiú céljait azonban megakadályozták a viszonyok. Az egyházkerület ugyanis bírálatra adván ki a kéziratot, az élők megsokalták és megirigyelték a megholt nagy embernek dicsőségét, s nemcsak

[1] *Zoványiról* lásd: *Tóth Ferenc:* «Túl a Tiszai püspökök élete.» 162. lap.

[2] L. «Új Magyar Athenas.» 365. lap.

[1] *Zoványi:* I. m. 1—4. lap.

[2] Lásd *„Batzka Madarasi Kiss Gergely életrajzát“ Pálffy Dienestől.* «Erdélyi Predikáiori Tár.» Szerkeszti *Salamon Ferenc.* I. füzet. Kolozsvár, 1833. 122—146. lap.

kedvezőtlenül nyilatkoztak *Kiss Gergely* dolgozatairól, hanem, mint *Szerencsi Nagy István*, a Kiss Gergely agendás könyvének későbbi kiegészítője és kiadója mondja: «Találkoztak holta után, mint minden jónak szokott irigye lenni, a kik ezt elnyomni törekedtek, melyet talán véghez is vittek volna, ha a néhai tiszteletes úrnak egy jó barátjának kérésére, a ki nekem is jó barátom, ennek auktorához való háládatosságomnak megmutatására, az irígységnek megszégyenítésére, közhaszonra ki nem bocsátottam volna.»

Ily hányattatások után jelent meg aztán 1788-ban *Kiss Gergely* munkája, ilyen cím alatt: *„Agenda, az az egyházi szolgálatbéli okos isteni tisztelet módja.“* Melyet készített *Kiss Gergely;* most pedig némely hozzáadásokkal megbővítve közönségessé tette *Szerencsi Nagy István*, N.-Győri Predikátor. Győr, 1788. A későbbi idő és a későbbi emberek aztán, elégtételt adtak *Kiss Gergely* szellemének, amennyiben az erdélyi egyházkerület 1820-ban *M.-Igenben* tartott generális gyűlésében, hivatalosan elfogadta *Kiss Gergelynek* agendás könyvét, s elrendelte annak másodszori kiadását.

E szertartásos könyvben a keresztelés módja így adatik elő:

A megkeresztelendő gyermekkel a keresztatyák és anyák előállván, így szól az egyházi szolga: «A mi segedelmünk legyen az Atyának, Fiúnak és szentléleknek nevében.» Ámen.

Ezután a *szertartási beszéd* következik, fejtegetvén abban, hogy a gyermek is eredendő bűn terhe alatt van; abból a veszedelmes állapotból csak az irgalmasságoknak atyja, a Jézus által szabadítja meg a gyermeket. S épen az a keresztségnek jelentősége, hogy általa megmosattatnak a léleknek rútságától. A lelkész a Jézusnak parancsolatjából keresztel; minthogy pedig e gyermek még nem tud jobb- és balkeze felől különbséget tenni, a keresztszüléknek kell fogadást tenni a kisdedért.

A szertartási beszédhez egy szép, erőteljes *ima* és az *úri ima* csatlakozik.

Ezután megkereszteli a pap a gyermeket, így szólván és az alatt *bőven öntvén* vizet ő reája: «Én tégedet keresztellek Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevébe, *kinek neved légyen István.*»

Megáldás zárja be a szertartást.[1]

Megjelenését tekintve, egy évvel korábbi *Kármán József*, előbb losonci lelkész, később túl a dunai püspöknek, 1787-ben kiadott *„Ekklézsiai Agenda“* című, három részből álló szertartásos könyve. *„Mi volt egyenes és istenes szándéka“* művének közrebocsátásával, maga mondja el könyvének előszavában, midőn így nyilatkozik: «Kisebbnek esmérem magamat, mintsem hogy erővel reá kötni kívánnám mindenekre; de tudom jól a nagy fogyatkozást és egyenetlenséget e részben, a melyet régen fel kellett volna segélleni. Ezért panaszkodtak régen sok lelki tanítók, sok hallgatóink is. Ha sokan a most élők közül ezt bé nem veszik is, az *ifjabb lelki tanítók*, kivált a mostani kegyelmes császári és királyi felség alatt szaporodott és új ekklézsiákban, örömmel veszik tudom.»

Mint *Kármán* ezen nyilatkozatából látjuk, ő egyenesen az akkori idők újabb papi nemzedékének pártfogására számított könyvével; dehát, mint alább látni fogjuk, a magyar prot. egyház akkori helyzete, a közbejött törekvések miatt, épen nem volt alkalmas arra, hogy beváltthassa azon irányban táplált szép reményeit és ha különben igen derék, itt-ott szintén magasabb költői lendülettel írott munkálata, némi elterjedtségnek örvendett, azt nem annyira szertartási részleteinek köszönheté, mint inkább annak, hogy művének II. és III. részében szép lélekkel és sok kenetteljességgel írott gyülekezeti imákat közölt az egyházi élet különböző alkalmaira.

E szertartásos könyv a keresztelésre nézve a következő rendtartást írja elő:

A lelki tanító a szentasztal előtt megállván és a keresztségre felhozott tiszta vizet a keresztelő edénybe kitöltvén, összetett kezekkel így szóljon: «A mi segedelmünk legyen a teremtő atyának, a megváltó fiúnak és a megszentelő szentlélek úr istennek nevében.» Ámen.

Ezután a keresztelési *agenda* a keresztség isteni rendeléséről, abban az atya, fiú szentlélek ígéretéről, a megkeresztelendőnek fogadásáról szól, a mely fogadást a kisded helyett *„a szülék hite pótol ki.“* E szertartási beszédet *ima* egészíti ki. Mint ezután következő részeket ajánlja Kármán, hogy kívánatos lenne, ha mindenütt használnák, a keresztszüléknek feltett azon szép kérdéseket, a melyek vannak szokásban a tiszántúl való ekklézsiáknál. Mely kérdésekre aztán a keresztszülék *„igen“*-nel felelvén, hajtatik végre a keresztség, eme szavakkal: «N. N., keresztellek én tégedet; atyának, fiúnak és szentlélek úr istennek *nevében, a te bűneidnek bocsánatjára.“* Ámen.

Megáldás képezi a szertartás utolsó részletét, a melynél mindenesetre jellemző az, hogy Kármán *külön* megáldási formát ajánl arra az esetre, ha a gyermek *„idétlen leend,“* ilyen módon: «Az Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak Istene áldja meg e gyermeket; vegye be a maga kegyelembéli szövetségében; részeltesse annak minden kegyelmes ígéreteiben és a szerint dicsőítse meg magánál, minden szentekkel együtt, az egeknek egeiben.» Ámen.[1]

Említettük fentebb, hogy *Kármán József* szertartásos könyvének jövőjét, arra a kedvező fordúlatra építette, a mely a magyar protestáns egyház életében *II. József* uralkodása alatt következett. Számított arra, hogy a nagy fejedelem *„türelmi parancsának“* kedvezménye mellett alakúlt új egyházak, akadály nélkül fogadhatják el azt istenitiszteletök irányadójául; dehát ebbeli számításában megcsalta őt, ugyancsak II. Józsefnek egy oly törekvése, a mely, elvből, ellenségévé tette a református egyházat, épen az istenitisztelet terén mindennek, a mi az új idő szellemét képviselte csak legkisebb mértékben is és hogy annál biztosabban megóvja létezését, a régivel való makacs és merev resistentiára kényszerité azt.

II. József császár ugyanis, minden irányban keresztül akarván vinni egységesítő és egybeolvasztó szándékait még a vallásos élet terén is: 1788. január 29-dikén egy rendeletet adott ki, a melyben az úgynevezett *„simultan cultus“* szervezésére zaklatta a protestánsokat, azon álszabadelvűséggel és erőszakosan előkeresett érvvel igyekezvén szép színt kölcsönözni rendelkezésének, hogy elvégre a protestánsok, mint szintén keresztyének, szépen megférhetnek istenimádásukkal a katholikus templomokban és ezt annyival is inkább megtehetik, mert bár ő kegyelmes ígéretet tett arra, hogy a protestánsok szabadon szervezhetnek új egyházakat és építhetnek új templomokat; dehát maguk panaszkodnak már régi idő óta a felől, hogy ritusokban nincs semmi egység, s így nincs oly szigorúan megállapított határpont, a mely miatt közelebbről is ne érűlközhetnének más keresztyén testvéreikkel.

A különben jó szándékú, de mindenesetre szenvedélyességből reformáló császár eme törekvése, méltán megdöbbentette nemcsak a protestánsokat, hanem ugyanazon katholikusokat is, a kik különben szintén feltűnő megnyugvással fogadták *„türelmi parancsát.“*

[1] Lásd *Kiss Gergely-Nagy István*, i. m., 16—22. lap.

[1] Lásd *Kármán József:* «Ekklésiai Agenda.» Pozsony, 1787. 7—12. lap.

Egyházmegyék és egyházkerületek lázas buzgósággal igyekeztek határozott álláspontot foglalni e beolvasztó törekvés ellen, bőven kifejtvén a császárhoz intézett felíratairaikban azt, hogy a közös istenitisztelet ellenkezik a helvét hitvallással s lelkiismereti kényszert szülne, a melynek pedig ellene van maga a türelmi parancs is; továbbá a római katholikusok templomai a szentháromság, Jézus és a szentek képeivel vannak ékesítve, s ez megbotránkoztatná egyrészről a helvét hitvallásúakat, másrészről nem lehetne megakadályozni, hogy azok elméje a képek által kifejezett eszmékkel az istenitisztelet egyedüli tárgyától el ne vonassék; emellett az idő is ellene van az ilyen istenitiszteletek tartásának, mert a katholikusok hosszasan gyakorolják istenitiszteletöket; a téli napok pedig rövidek, s így a másik fél akkor kizáratnék a templomból; aztán közös levén a templom, a szertartási költség is közös lenne, s egyik vagy másik fél elhanyagolván, a templomok könnyen elpusztúlhatnának; sőt a keresztyén felebaráti szeretet címe alatt ajánlott eme szabadelvűség, veszélyeztetné a tulajdonjogot és a *simultan cultus* csak minden vallás iránt közönyösségre vezetne; az — mint az egykori *Keresztesi* mondotta: *„vagy simulatiot vagy simultast szül“*; vallás nélkül pedig sem a törvények, sem a kormányok sokáig fel nem tarthatják magokat. Épen ezen okoknál fogva, a tervezett *„simultaneumot“* csak igen kevés helyen próbálták megvalósítani, így, egyebek közt *Nagy-* és *Kis-Kálnán* Barsmegyében, a hol a reformátusok késznek nyilatkoztak azt elfogadni, továbbá *Váradon* s *Ungváron*, a hol az akkori katholikus pap, *Nordrowiczky* esperes ajánlotta fel a templomot a lutheránusoknak, a reformátusokat pedig a görög katholikusok ajánlkoztak befogadni.[1]

Ily egyakarattal történő és okosan indokolt ellenállással találkozván a császár szándékai; miután nem akarta még keserűbbé tenni különben is sok zaklatottsággal és csalódással terhelt kormányzását: 1789-ben, január 29-dikén lemondott azok keresztülviteléről,[2] s a reformált egyház, a midőn egyrészről méltán örült ezen a ponton kivívott győzelmének, másrészről akaratlanúl is hálával tartozott a nagy fejedelemnek, mert kísérletével egy nagy tanulság levonására tanította meg hazai reformált egyházunkat... Arra nevezetesen, hogy legalább gondolatban átlássa azt, hogy ideje volna szervezkednie és mindinkább egységessé lennie az istenitisztelet dolgaiban is.

Sajnálnunk lehet mindenesetre, hogy mindez csak a jószándéknál és elhatározásnál maradt, de tényleg be nem következett. Ugyanis a Budán. 1791-ben tartott nemzeti ref. zsinat, több rendbeli üdvös dolgok mellett, «tett ugyan némely rendeléseket az iránt is, hogy egy közönséges és minden magyar reformáta ekklésiáktól bevételendő Liturgia készíttessék, mely azután hasonló nemzeti zsinatban meg is erősíttessék;[3] de minthogy a zsinat végzései és kánonai, tudvalevőleg, «királyi szentesítést» nem nyerhettek: az üdvös és annyira kívánatosnak ismert egyesítés e téren ismét elmaradt, s így történt meg, hogy a mit közös erővel előállítani az idő akkori viszonyai miatt nem lehetett, azt ismét egyesek próbálták meg létrehozni, s a szertartásos könyvek készítésének ügyét most is csak egyes egyházkerületek, sőt egyes egyházmegyék, például a *szatmári* egyházmegye[1] vették gondjaik alá.

A saját szükségeiről való gondoskodást a *dunáninneni* egyházkerület kezdette meg, *Göböl Gáspár*,[2] kecskeméti lelkészt s később egyházkerületi aljegyzőt bízván meg egy szertartásos könyv elkészítésével. E könyv 1806-ban jelent meg, ily cím alatt: «*Liturgia, vagy a szent keresztség, úri szentvacsora kiszolgáltatásoknak, az úrasztalához először járulandók megvizsgáltatásoknak s erősíttetéseknek, a házasúlók eklézsiai összveadattatásoknak módja*; melyet a helvetiai vallástételt tartó Dunáninnen való superintendencia bévett 1806. esztendőben.» Vácz.

Göböl Gáspár szertartásos könyvében a keresztség kiszolgáltatásának módja a következő:

Calvin megnyitó *imája* után, egy rövid, alig egy kicsi lapra terjedő szertartási *beszéd* következik, magyarázván abban, hogy a keresztség olyan sakramentum vagy ceremonia, melybe a *tisztító és megfojtó erejű víznek* a fejre való *bővséges* töltése és az attól való megszűnés által kiábrázoltatik és megpecsételtetik a megkeresztelendő hívőnek az, hogy a hit által ő neki szoros egyessége levén a bűnökért meghalt és az uj életre feltámadott Krisztussal: ennek kiontott véreért az ő bűnei eltöröltetnek; és a kegyelem szövetségébe bevétetvén az isten lészen néki istene és atyja. Majd a tulajdonképeni agenda után, idézvén a keresztség *szertartási ígéit* s rövid *felhívást* intézvén azokhoz, kik a gyermeket keresztelés végett felhozták, ismét a *Calvinénak* mindenben megfelelő *ima* következik. «Ekkor a gyermek fejére a víznek *bőséges* töltése alatt, így szól a predikátor: «N. N., Én tégedet keresztellek az atyának és a fiúnak és a szentléleknek *nevében.*» Ámen. A szertartást ez az *áldás* zárja be: «Az isten a mi istenünk és atyánk teljesítse te benned is minden ígéreteit, melyeket tett az ő fiában, az úr Jézus Krisztusban.»[3] (Vége köv.). Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Templomszentelés Felső-Nyárádon.

1888. november 25.

Folyó év május 30-ika sötét betűkkel van bejegyezve a felső-nyárádi egyház híveinek emlékezetében. Romboló tűzvész pusztított a községben, a mely az Isten házát sem kímélte meg. Hiába volt minden mentési kísérlet, a hatalmas nagy templom szép sugár tornyával együtt a lángok martaléka lőn.

Félelem, csüggedés szállta meg a szíveket. Ámde a csüggedés, a kétségbeesés percei nem sokáig tartottak. Az egyház fáradhatatlan, buzgó lelkésze, egyházmegyénknek is bölcs Mózese, nagytiszt. Debreczeni Gábor, esperes úr kimondá a jelszót, hogy: a templomnak fel kell épűlni, sőt *„szebbnek kell lennie, mint volt.“* S úgy lőn. Kitartó szorgalommal láttak a dologhoz, magukat súlyosan megadóztatták; esdő szavok felhatott a trón zsámolyáig, s ő felsége is 100 frttal segíté a gyülekezetet nemes célja kivitelében. Hasonlóan, a községbeli úri családok is mind meghozták áldozataikat; Ragályi Gyula úr egymaga 100 frttal járúlt a közadakozáshoz.

Igy történt aztán, hogy *öt hónapi* kitartó munka után, ott áll a rómjaiból kiemelkedett díszes új templom a falu

[1] Lásd *Keresztesi József:* «Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII. század végén.» Pest, 186[illegible]. 169. l. — *Marczali Henrik:* «Magyarország története II. József korában.» Budapest, 1888. III. kötet, 343—344. lap. És *Kiss Kálmán*: «A szatmári ref. egyházmegye története.» Kecskemét, 1878. 166. lap.

[2] Lásd *Keresztesi József:* «Krónika,» 177. lap.

[3] Lásd «*Liturgia*, vagy a közönséges isteni tiszteletnek módja és formája.» Sárospatak, 1814. Előbeszéd III. lap.

[1] Lásd *Kiss Kálmán:* I. m., 188. lap.

[2] Lásd *Göböl Gáspár* életrajzi adatait «Kecskeméti Protestáns Közlöny.» Szerkeszti *Fördős Lajos*. 1858. I, füzet. 44—60. l. — *„Új Magyar Athenás.“* Kiss Károly stb. 152—153. lap.

[3] Lásd *Göböl Gáspár:* I. m., 3—6. lap.

közepén, gyönyörű magas tornyával, hirdetve az egyház híveinek s a derék vezérnek fáradságot nem ismerő buzgóságát és áldozatkészségét.

Ezen új díszes templom felszentelésére gyűltünk össze folyó hó 25-én.

Már kora reggel, sűrű csoportokban hullámzott az érdeklődő közönség a templom előtti téren, izgatottan várva az ünnepély megnyitására kitűzött időt. Végre elérkezett az is, 10 órakor megkondúltak a harangok. A lelkészlakról Kun Bertalan, püspök úr vezetése mellett vonúlt, a szomszéd egyházak lelkészeiből, a presbyteriumból és a díszes úri társaságból álló menet, a közönség százai által képezett sorfal között, a templom ajtajához.

Itt mindjárt egy megragadó, könyeketfakasztó jelenet kezdődött. Az ősz főpásztor az egyház gondnokától átvette a templom kulcsait, s meghatottságtól remegő hangon fejtegeté, hogy: *miért jöttünk most mi ide? Miért jött ő is, kettős örömmel eltetve, e templomba, hol először tanult imádkozni, s e községbe, melynek temető kertjében az ő kedves szülői is porladoznak?*

Mélyen megható beszéde után, felnyitá a templom ajtaját, s az ünneplő gyülekezet bevonúlt a nemes egyszerűséggel s ízléssel berendezett templomba, zsúfolásig megtöltve annak valamennyi padját, s megkezdődött az első ünnepélyes istenitisztelet. Gyülekezeti éneklés után, a helybeli egyházi énekkar mondott még egy szép alkalmi darabot, s midőn annak végső accordjai elhangzának: ott állt a díszes szószéken főtiszt. püspök úr, s a valódi áhitat s megragadó kenetteljeség hangján, gyönyörű imát bocsátott az egek urához, s az érzelmek húrjain játszva, vitte, ragadta lelkünket ahoz, ki mindeneket teremt és fentart; ki áld és büntet; ki, ha megszomorít is bennünket, de megadja utána az örömet is.

A gyönyörű ima után, újra megzendűlt a chórus éneke, s annak végeztével az egyház érdemekben gazdag lelkésze, nagytiszt. Debreczeni Gábor, esperes úr lépett a szószékre, s a CXXII. zsoltár 1-ső verse alapján, nagyszabású alkalmi beszédet mondott, fejtegetvén, hogy: *mi volt a templom hajdan, az ős időkben? Mi volt a célja? Miként tekintették azt?* és *miként kell tekinteni nekünk, a mi hitelveink szerint?*

A lelkes s szónoki hévvel előadott egyházi beszéd után gyülekezeti éneklés következett, melynek végeztével Vadászy Pál, lelkész lépett a megtérített úrasztalához, s alkalomszerű, lendületes beszéddel kezdte és végezte, Balogh István, lelkész segédlete mellett az úrvacsorai szertartást. Majd Barta Mihály, d-horváti lelkész egy újszülött kisdedet vett be a keresztyének társaságába.

Azután újra főtiszt. püspök úr lépett a szószékbe, megáldó imával fejezvén be, ezt az igazán megható s nemes egyszerűsége mellett is felemelő hatású ünnepélyt.

Istenitisztelet után a lelkészlakon gyülekeztünk össze, hol már gazdagon terített asztalok vártak reánk, s igazi magyaros vendégszeretettel halmozott el bennünket a derék egyház, különösen pedig nagyt. esperesünknek kedves neje, az áldott lelkű *„papnék papnéja.“*

A kedélyes tarsaság csak a késő esteli órákban oszlott el, s ekkor megkezdődött az énekkar javára rendezett táncmulatság, hol már, természetesen, a fiatalság vette át a szerepet, s áldozott Terpsichore oltárán hajnal hasadásig.

Igy folyt le a templomszentelési ünnepély Felső-Nyárádon.

Osváth Zoltán,
ref. segédlelkész.

Dr. BIHARI PÉTER EMLÉKEZETE.

1871. december 6-dikán találkoztam vele először. Ezen a napon érkeztem Szatmárra, hogy elfoglaljam helyemet az ottani ref. VI-osztályú gimnázium tanári karában. Két kartársam volt rám mindjárt jó hatással; kettőnek modora, kedélye vonzott. Ez a két derék, örökre kedves emlékű collega és barát, Nagy Áron és Bihari Péter voltak.

A ki ismeri, tudja, mi az az egészen idegen föld, idegen légkör, a pálya kezdetén, csak az tudja méltányolni az olyan emberek szívét, bizalmát, a kik azt az idegen földön ismerőssé, az idegen légkört meleggé tudják számunkra tenni. És ezt tették nekem Nagy Áron, Bihari Péter. Amaz most is élő veterán tagja, nesztora a virágzó szatmári gimnáziumnak, élénk részt véve annak VIII-osztályúvá emelésében; ez már november 30-dika óta örökre néma lakója a németvölgyi temetőnek.

Hol van a láng, mely a költői szívet hevíté, s mely oly szellemi munkára izgatta a hatalmas agyvelőt, melyet a természet e férfiúnak, talán tragikus sorsául adott?! Hol van az az összhangzó működése a szívnek és észnek, mely míg egyik társaságot a dallal vídította fel; a másikat a nevelés, szépészet, gyakorlati bölcsészet kérdéseivel, társadalmi problemák fejtegetéseivel szórakoztatta, tanította?

Nincs, nincs többé. Felette a búsongó idő beszél nekem tanúlságos dolgokat.

Egészséges testben, lélekben, kevés ifjú férfi volt olyan, mint ő Szatmáron. Szakját, a magyar és latin irodalmat, kitűnő értelemmel kezelve, az iskolai előljáróság osztatlan tiszteletét, bizalmát, tanítványainak rajongó szeretetét bírta. Az egyház, a város oly megérdemlett elismerésben részeltette, a milyet minden hivatását híven betöltő tanárnak méltán kívánhatunk.

A «Szamos» című lap alapításával központja lett az ifjabb nemzedéknek, s a város érdekeit lapjában úgy képviselte, hogy a vidéki lapok közt elsőrangú volt.

Miért kell a szellemnek oly nyugtalannak, vágyaival nem bírónak lenni? Miért kell elhagyni egy már járt mezőt, melyen ezer virág nyílik számunkra, hogy a dicsőség üveg alá fedett aloéja felé törekedve, az új útakon virágok bár, de több tövis között megvérezve, a törekvés izzasztó munkája közt kimerűlve kedélyünk üdeségét elveszítve, elménk világa beborulva, elhuljunk részvétet ébresztve.

Pest!... a központ!... a nagy világ!... varázshatalommal volt reá e három szó és ment, hogy több világosságot lásson, élvezzen, s hogy a lángban önmaga mihamar elégjen.

Sajátságos sorsa a tehetségeknek, hogy dicsőség nélkűl nem tartják az életet boldognak.

Hogy Bihari tehetség volt, azt már a debreceni irodalmi önképző-kör elismerte, midőn egymásután több költői művét megkoszorúzta. A Kovács Gyula költeményeihez — melyet ő adott ki — írt előszó csak igazolta az önképző-kör elismerését. A külföldön töltött három év nyelvismereteit gazdagon fejlesztette, úgy, hogy ez nagy tényező volt későbbi munkálkodásához, szerepléséhez és — szerencsétlenségéhez.

A fényes tehetségű fiatal férfi csakhamar érvényt tudott szerezni magának Budapesten. Előadásait a ref. gimnázium tanuló ifjúsága, majd a ref. theologiai fakultás élvezettel hallgatta, megtapsolta. Innen kiindúlva, tudo-

mányos körök szívesen hallgatták felolvasásait. Mikor philosophiai encyklopaediája megjelent, Horváth Cyrill azt kérdezte tőle: «miért nem teszi holnap a doctori vizsgát?» És letette nem sokára, hogy azzal egy lépéssel közelebb jusson fő-fővágya: az egyetemi tanárséghoz.

Jobb sorsot érdemelt derék barátom! Miért siettél úgy a dicsőség templomába?

A fővárosból olykor-olykor vidékre jött, s ilyenkor mindig fölkeresett engem is, ki pedig annak idejében úgy siettem a központból. Sorsom volt hiába, hogy parányi csillagként távolabb éljek a naptól, de annak se forróságát, se foltjait ne érezzem, ne lássam. Ha egy-két vándornak világíthatok . . . már így sem születtem hiába.

Nálunk azután igen jól érezte magát, visszanyerte kedélyét lelkesedve beszélt szellemi gyermekeiről, munkáiról és munkásságáról, útazásairól, melyeket minden évben tett Európa különböző országaiban; de azért elragadottan nézte a Diósgyőri völgyet, a kies hámort.

1885-ben adtam vissza utólszor látogatását Budapesten, Kinizsy-útcai 14-dik számú házában. Ekkor már szokatlan volt előttem magaviselete, feltűnő az önmagával való folytonos foglalkozás. Nem érdekelte már semmi a vidéken. Jó barátok, ismerősök, diósgyőri völgy hidegen hagyták. Ő csak egyről és mindig egyről beszélt: egyetemi tanárságáról, művelődéstörténetéről, népszerű aesthetikájáról, lélektanáról, neveléstanáról. Iróasztala előtt, karosszékében ülve előadást tartott. Én sejtve a fényes elme zavarát, lélektanilag alkalmazkodtam hozzá s kedves kötelességemnek tartottam aeszthetikájából idézgetni, mely valóban e téren kiváló munka. Egyik délelőtt későn tért haza ebédre. Mint mondá: Trefort miniszternél volt művelődéstörténete érdekében, s igen jó kedvet árult el a nagyemlékű miniszter biztatása, pártfogása folytán. Az ebédet rendes lelki körülmények közt töltötte, de mindjárt feltűnt nekem ismét az, midőn minden összefüggés nélkül arról beszélt, hogy lesz idő, midőn ő róla is, mint költőről is, hírt vesz a világ.

Azon érzések közt váltam el tőle, hogy a régi Bihari Pétert soha, sohasem fogom látni. És úgy volt.

1886. tavaszán húsvét ünnepére lejött hozzám. Ez alkalommal már határozott jelei voltak nála az elmezavarnak. Vagy munkáiról beszélt, melyeket a magyar-tudományos akadémia az idei nagy jutalommal s a Marcibányi-féle jutalommal fog kitüntetni, vagy dalolta kedvenc nótáit, melyek közt legkedvesebb volt a «Nagypénteken mossa holló a fiát.» Meghatva néztem, hallgattam az egykor oly egészséges kedélyű férfi lázas lelki betegségét, s úgy eltöprenkedtem, hogy legyek elég gyöngéd, figyelmes iránta, hogy e fájó léleknek ne fájjon nállam semmi.

Azután szavalni kezdte költeményeit. Mindegyik erőtől duzzadó, tősgyökeres magyar zamatú volt. Ah miért kell a szellemnek útat téveszteni költészet és tudomány között?! Hogy nem tud amaz gyengédkezű enyhítő lenni ennek fárasztó munkáiban?

Egyik költeményét íróasztalomhoz ülve leírta nekem emlékül. Híven megőriztem s meg fogom őrizni azt. Világot vet ez egész életére, szívvilágára, melyből talán minden szerencsétlensége származott. A mult édes-keserű volt neki, a jövő dicsősége csillogtatta. Pedig:

Múlt és jövő, nagy tenger egy kebelnek,
Megférhetetlen oly kicsiny tanyán.

Ide jegyzem ez emlékül hagyott szép költeményt. Lehet, hogy többen lesznek, kik ismerősei gyanánt azt elolvasva, velem együtt részvétet éreznek az oly korán elhunyt tudományos férfiú tragikus sorsa iránt s velem együtt megáldják emlékét.

A kivételes eset.

Hogy a szerelmes forrás könyje
A tóba fut, sietve törve,
Áldhatja útját, végzetét:
A tónak keble várva-várja,
Apadjon bár ki könye árja,
Sírja kedves, enyészte szép.

A szirthez, a mely légbe bámúl,
Szerelmes hullám vágyva járúl,
Csókolva térdét, lábait;
De majd aláborúl e szikla,
Zsongó hab nem hiába hívja:
Az egygyé lét órája int.

A szellő vallomásit téve,
Virágillatot nyer cserébe;
Madárdalnak erdő felel . . .
Óh szerelem! mindenhol ott vagy,
Szavadra menny, föld összeolvad
S árván egy hang se veszhet el.

Csak én busongok elhagyottan,
Csak e szív, mely hiába dobban,
Csak e dal, mely zeng hasztalan.
Kiért én titkosan kesergek,
Kit néven sem nevezhetek meg,
Nem érti, mit mond ajakam.

A szív, mely hiába dobbant, immár kialudt lánggal pihen, síri csenddel hallgat. A dal örökre elnémúlt. Hát ha most megértik sokan azt, kit életében nem értettek meg!!

Tóth Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhírek.** A felsőszabolcsi egyházmegye lelkészi karának egy érdekes alakja hunyt el a közelebbi napokban, *Zilahy István*, kanyári lelkészben, a ki *Budaházi Pál* halála után N.-Halászra választatott meg, s immár közel állott ahoz, hogy saját szülő hazájának legyen prófétájává. Közép- és felsőiskoláit Sárospatakon végezte, a hová a 30-as évek végén hozatott. A forradalom alatt *csobaji* tanító volt Zemplénmegyében, a mely állást 1850. tavaszán hagyta el, hogy Sárospatakra költözve, theologiai tanulmányait befejezhesse. Ez megtörténvén, Mándokra ment 3 éves tanítónak, a hol a hívek szeretete több éven át megmarasztotta. Nem tartozott az úgynevezett tehetségek közé, de szorgalma s pontossága által tisztelőket szerzett magának. Mint kanyári lelkészt, sokan szerették jó kedélyeért. Még alig lehetett túl a 60-an éven. — *Székely József*, keleméri tanító, a gömöri ev. ref. tanítói karnak egyik tisztes tagja, folyó hó elsején szintén kidőlt az élők sorából. Szorgalmas, a kevéssel híven sáfárkodó férfiú volt, s különös gondot fordított gyermekei neveltetésére, a kik közül *György*, mint a budapesti tanárképző-intézet növendéke, már az irodalomban is szerepelni kezd. Két fia és egy özvegy leánya maradt. — A budapesti egyetem tanári karából is nagy adót követelt ki magának ez év folyamán a halál. *Hunfalvy János*, kitűnő tudós, akadémiai rendes tag és elsőrendű író, a ki folyó hó 6-án, rövid szenvedés után, hunyt el, már a 8-ik ez évben az egyetem halottai között. Benne az ágost. evang. egyháznak is egy hatalmas támasza és dísze veszett el. Ő volt a budapesti egyetemnek legelső protestáns rektora s a földrajzi oktatás terén és a földrajz-irodalomban több rendbeli műve által új időszak kezdeményezője lett. Ő volt az, a ki hazánkban a földrajznak a történelemtől való elválasztását keresztülvitte, s azt a természetrajzzal szorosabb kapcsolatba hozta, s a földrajzi társaságot és a «Földrajzi Közlemények» czimű vállalatot megalkotta. Nagy-Szálokon született Szepesmegyében, németnyelvű szülőktől s a saját ereje és szorgalma által lett országos nevezetességgé; 68 évet élt, a mely alatt itthon karddal és tollal, a külföld előtt szóval és tudós műveivel nagy és feledhetetlen szolgálatokat tett hazájának. Áldás az elhunytak poraira!

— **A „sárospataki irodalmi kör" tagjait** a december 19-en, délután 3 órakor tartandó közgyűlésre, melynek tárgyai lesznek a III. osztály számára készült *Számtan*

bírálatainak felolvasása, a kezelő-bizottság újjáalakítása, a «Sárospataki Lapok» jövő évi sorsa felől való intézkedés, tisztelettel meghívja *az elnökség.*

— **A Magy. Prot. Irod. Társaság** végrehajtó bizottsága az alapszabályokat, a decemberi 18-diki gyűlésre szóló meghívókat és kötelezvény-mintákat már szétküldözte. Az utóbbiakhoz csatolt felhívás meleg szavakban buzdít minden egyes tagot arra, hogy a százados mulasztás helyrehozására hívatott társaságot felkarolni és a hitrokonok szeretetébe ajánlani kegyeskedjék. Részünkről készséggel hirdetjük a felhivás szavait és mi is, mint a bizottság, abban az édes reményben élünk, hogy *„a kor intő szózatára kitűzött szent cél együvé gyüjtendi testvéreinket.“* Adja isten.

— **Egy kis igazságszolgáltatás.** Az *„Egyetemi Lapok“* 26. száma egyebek közt a sárospataki főiskola mult évi működése felett is szemlét tartván, nagy elismeréssel szól az itteni fennálló ifjúsági egyesületekről és világos szemrehányással mintául állítja az egyetemi ifjak elé a sárospataki diákok egyesületi szellemét, önképzési hajlamát és törekvéseit. «Ha előveszszük — úgymond — némely hazai felsőbb tanintézet évkönyvét; ha megfigyeljük ezeknek a vidéki, legfeljebb 100 hallgatót számláló intézeteknek egyesületi életét: úgy megszégyenülve fogjuk belátni tévedésünket, s egészen más szemmel nézzük a mi budapesti egyesületi működésünket, mely puszta pártoskodássá, gyorsan ellobbanó szalmatűzzé fog devalválódni.» — Ideje is lesz már egyszer széttekinteni a vidéki tanintézetek évlapjain, hogy ne ismétlődjenek olyan gyarlóságok, mint nem régiben is, a mikor az *iskolai orvosi intézmény* felállitását külföldi példák után sürgették, holott a sárospataki főiskolának — a mai emberöltő emlékezete szerint — réges-régen van rendes, fizetett orvosa.

— **A sárospataki jog- és államtudományi kar** folyó hó 1-jén közös értekezletet tartott az államvizsgálati bizottságok kültagjaival, melyre megjelent *Matolay Etele,* Zemplénmegye alispánja; *Becske Bálint,* kir. adófelügyelő és *Németh László,* főiskolánk jogigazgatója. Ez értekezlet feladata volt tanácskozni azon kedvezményekről, melyek a véderő-törvény szigorát tanulmányi szempontból enyhítenék az egy éves önkéntesekre vonatkozólag. És bár elismerte mindenki, hogy a véderő-törvényjavaslat súlyos terhet ró a felsőbb szaktanintézetek hallgatóira; mindamellett tekintetbe véve az elméleti oktatás követelményeit, egyhangúlag azon javaslat fogadtatott el, hogy a szakműveltség kára nélkül az önkéntesek érdekében kedvezmény inkább a gyakorlati évek leszállítása által adható. Ily értelemben készül a főtisztelendő püspök úr útján benyújtandó javaslat, melyet hitelesítés után egész terjedelmében közölni fogunk. — Ugyanezen értekezleten tárgyalás alá vétetett az államvizsgák szigorításának ügye is és javaslattétel végett egy bizottságnak adatott ki, melynek tagjai: *Dr. Szánthó Gyula,* elnök; *Németh László, Emődy Dániel, Nemes Ferenc* és *Dr. Finkey József. ff.*

— **Egy derék szakvélemény.** A vallás- és közoktatási minisztérium véleményt kért a jogakadémiáktól az államvizsgák szigorítása tárgyában. Előttünk van a kecskeméti ev. ref. jogakadémia tanári karának és államvizsgálati bizottságainak szakvéleménye, melyet *Dr. Kovács Pál,* jogakadémiai rendes tanár szerkesztett és az igazgatóság adott ki. Ez éles logikával irt és meg nem cáfolható bizonyítékokkal telt vélemény minden pontját elfogadjuk és aláírjuk. Szakavatottan igazolja, hogy az államvizsgák szigorítására legalább is oly alakban, miként azt a minisztérium óhajtja, szükség nincs. Megmutatja, hol a hiba az államvizsgák körül; az államvizsgák minőségére t. i. döntő hatással voltak azon miniszteri rendeletek, melyek a jogi szakoktatást szabályozva, az államvizsgákat képesítő jellegükből kivetkőztették, sőt azon végzett joghallgatókra nézve, kiknek anyagi körülményeik a szigorlatok letételét megengedik, feleslegessé is tették. Férfias és önérzetes hangon utasítja tehát vissza az államvizsgák ellen emelt vádakat és kimondja, hogy nincs szükség a szándékolt írásbeli vizsgákra; mert az írásbeli vizsga, mikent már a pécsi püspöki joglyceum tanári kara és vizsgáló-bizottsága is kimondotta, csak *a már létező vizsgálati akadályok szaporítása, az egyetemeken tehető szigorlatok javára!* Nincs is más célja és nem is lenne más eredménye, nézetünk szerint sem az írásbeli vizsgának; nem lesz az más, mint puszta irálygyakorlat, ezért pedig kár a tintát és papírost fogyasztani. Természetesen más hivatása van a szigorlatoknál és az ügyvédi vizsgánál; itt mindenik jelölttől kell követelni tudományos tájékozottságot, illetőleg gyakorlati jártasságot; de az államvizsgánál meg kell elégednünk, ha a jelölt szóbelileg kellően és alaposan el van készülve. Sokat tanulhatunk e véleményből, épenazért olvasását és tanulmányozását a legmelegebben ajánljuk a felsőbb szakoktatás ügye iránt érdeklődőknek. *F. J.*

— **Helyreigazítás.** A sárospataki gyorsíró-körnek előbbi számunkban említett versenyén. *Kállay Miklós* joghallgató nem 150 szót, hanem 250 *szótagot* irt le egy perc alatt; utána *Sipos József* theologus következett 207 szótaggal.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület** 1888. szeptember 25—26-ik napjain, Szikszón tartott őszi közgyülésének jegyzőkönyve, Mitrovics Gyula, főjegyző által szerkesztve, a szokásos formában, 54 lapnyi terjedelemben, elhagyta a sajtót. Ára 50 kr.

— **A „Protestáns árvaházi képes Naptár“** XV-dik évfolyama, *Farkas József,* budapesti theologiai tanár által szerkesztve, már megjelent a könyvpiacon s 30 krajcárért kapható. A szerkesztő a jó gazda szokása szerint régit és ót igyekezett előhordani benne, s az ismeretterjesztő és mulattató elemet egyaránt figyelemben részesité és e Naptár mégsem felel meg az általunk hozzákötött s fokozódó várakozásnak és követeléseknek; mert nem eléggé *protestáns.* Olyan történeteket kivánnánk mi olvasni egy protestáns naptárban, a mely a protestáns gondolkodás erősítésére szolgál; olyanféléket — aminőkben pedig (fájdalom!) igen gazdagok vagyunk — mint a *kis-peregi egyház története* a mely a mult évben jelent meg Szondi Géza tollából; meg olyan jellemképeket, mint a *Gyöngyösy Pálé* volt Paykoss Endrétől a «Sárospataki Lapok» 1885-diki évfolyamában. Igaz, hogy van a naptárban szó a wittenbergi vártemplomról (képpel), a két Rákóczynéról (képpel), Czékus István szuperintendensről (képpel) sat.; de a képekhez csatolt magyarázatok, különösen — a két Rákóczynéról szóló — egészen színtelenek. A versek — «A hegyi predikáció kivételével — jók, kellemesek; a prózai elbeszélések is megállják helyüket. A tiszti névtárban az unitáriusok is protestánsoknak vannak elismerve, a mit az olvasmányokban is tanácsos lett volna — szerivel-módjával — kifejezni. A reformátusok kerületeinek sorrendje szokatlan; elől áll a dunántúli, utána a duna*melléki,* majd a tiszáninneni, tiszántúli s végül az erdélyi. Ha van *dunamelléki* kerületünk, akkor *tiszamelléki* is lehetne, vagy amaz sem lehet; de a sorrend is hibás. Egyébiránt ez csekély fogyatkozás a fönebb említetthez képest!

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 51. szám. Sárospatak, 1888. december 17.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A sárospataki jogakadémia tanári karának és államvizsgálati bizottságának felterjesztése a véderő-törvényjavaslat tárgyában» — «A keresztség szertartásának történeti fejlődése.» (Vége). *Mitrovics Gyula.* — «A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye «papi egylet»-ének 1888. november 28-ikán tartott közgyűlése.» *Rácz István.* — «Nagy Áron emlékezete.» *Tóth Pál.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Hirdetés.»

A sárospataki jogakadémia tanári karának és államvizsgálati bizottságának felterjesztése a véderő-törvényjavaslat tárgyában.

Méltóságos és főtisztelendő püspök úr!

A véderőről szóló törvényjavaslat azon intézkedése folytán, melyszerint az egy évi önkénytességre jogosítottak önkénytességi évök alatt felsőbb iskolai tanúlmányaikat nem folytathatják, s ha a tiszti vizsgát le nem teszik, második évi szolgálatra fognak kötelezetni: a vallás- és közoktatási magyar kir. miniszter úr Főtisztelendőséged útján javaslatot kér jog- és államtudományi karunktól és az államvizsgálati bizottságoktól, hogy az oly hallgatók, kik tanúlmányaikban jeles előmenetelt tanusítanak s különösen olyanok, kik egy évi önkénytesi szolgálatuk befejeztével a tiszti vizsgálatot jó sikerrel teszik le, szaktanúlmányaik befejezése, illetőleg képesítvényök megszerzése szempontjából, milyen előnyben volnának részesíthetők?

E kérdésre vonatkozólag javaslatunkat a következőkben van szerencsénk előterjeszteni:

A véderőről szóló törvényjavaslatot ténynek tekintjük, melynek intézkedései súlyosan fogják terhelni a felsőbb tanfolyamok hallgatóit, emelni fogják azon akadályokat, melyeken át kell küzdenie magát a fiatalságnak, hogy pályavégzett lehessen. Azon nehéz feladatot kellett tehát megoldanunk, hogy a véderőtörvény intézkedéseinek következményei mi módon volnának enyhíthetők, ha a salus reipublicae suprema lex esto elvénél fogva ifjúságunknak meg kell hozni az áldozatot édes hazánk oltárára.

Nehéz volt a kérdés, nehéz a feladat, különösen mivel olyan fontos érdekek összeütközése forog fenn. A paedagogia követelményeit nem volt szabad egy pillanatra sem felednünk, mert ezek betöltésétől függ épen a jogi szakoktatás virágzása és azon örvendetes fejlődés fokozatos, organicus előhaladása, melyet hazai jogéletünkben az újabb oktatási rendszer eredményének kell tekintenünk.

Pedig a kérdést legegyszerűbben és legkönnyebben azáltal oldhattuk volna meg, ha nem ragaszkodunk szigorúan az általunk helyesnek tartott és igaznak vallott oktatási elvekhez. Ugyanis mintegy önkénytelenül kínálkozik azon megoldási mód, hogy ha nem lehet az önkéntes hallgató, végezze a tanfolyamot magánúton, ezáltal megnyeri, a mit különben elveszítene. Sőt látszólag nagyon fontos okokkal is tudtuk volna támogatni véleményünket. De, bár ismerjük és tudjuk: mily terhet ró törvényhozásunk az ifjúságra, és érezzük ennek minden következményeit: nem engedte meggyőződésünk, hogy a törvény szigorúságának következményeit olymódon javasoljuk enyhíteni, mi által a jogi szakoktatás fejlődése megakadályoztatnék, visszavettetnék a régi állapotba, melynek életrekeltét bizonyára senki sem óhajtja és óhajthatja.

Nem tehetünk tehát oly javaslatot, mely az elméleti szakoktatás eredményét hiúsítaná meg. Erős hitünk és meggyőződésünk, hogy kellő elméleti képzettség megszerzése végett a négy évi tanfolyam és a hallgatás feltétlenül szükséges. A magánvizsgálati rendszer újabb feleleventését, bármilyen alakja és elnevezése legyen is, tanügyi szempontból határozottan elvetendőnek tartjuk; mert tapasztalásból tudjuk: milyen nagy a különbség a rendes hallgatók és a magántanulók vizsgáinak eredménye között; sőt meg kell vallanunk őszintén, hogy legtöbb esetben csalódnunk kellett olyan rendes hallgatókban is, kik azon tanévről tettek vizsgálatot, melyet tényleges katonai szolgálatban töltöttek.

Nem akarunk azonban e tárgygyal tovább foglalkozni, csak röviden kötelességünk nyilvánítani, hogy az elméleti oktatás eredményét úgy paedagogiai, mint közművelődési és társadalmi okok miatt, nem lehet és nem szabad múló előnyökért kockára tenni!

Figyelembe vettük mindezért és beható tanácskozás tárgyává tettük a szakoktatás másik részét, t. i. a gyakorlati képzést és annak követelményeit; bár nagyon jól tudjuk, hogy e téren törvényhozási intézkedés volna szükséges a lehető kedvezmények megadása végett.

Az elméleti és gyakorlati képzés egyaránt fontos része a szakműveltség megszerzésének. Elmélet gyakorlat nélkül és viszont, egyoldalúvá, félszeggé, hiányossá teszi a tudást, különösen a jogismeretet. Az elméletet a gyakorlat egészíti ki, az elméleti tudást a gyakorlat teszi teljessé. Midőn tehát a gyakorlati képzést vettük tekintetbe, nem akartuk annak fontos voltát el nem ismerni. Mindamellett oly szerencsés helyzetben vagyunk, miszerint kimondhatjuk, hogy az e téren adandó engedmény nem sérti oly mértékben a szakképzettség érdekeit, mintha a hallgatás engedtetnék el, bár csak egy évről is.

Úgy az ügyvédi rendtartásról szóló 1874. XXXIV., mint a bírói gyakorlati vizsgálatról intézkedő 1874. XXIV. törvénycikk szerint 3 évi joggyakorlat szükséges, hogy valaki ügyvédi vagy bírói vizsgát tehessen. E törvénycikkek hozatalakor azonban még nem ismerhette törvényhozásunk az újabb tanrendszer eredményét, valamint meg akarta szüntetni azon lehetőséget is, hogy valaki rövid ideig tartó gyakorlat után ügyvédi vizsgát tehessen.

Midőn tehát tudjuk és elismerjük: mi a gyakorlat célja és feladata, t. i. hogy az elméletileg már megszerzett ismeret érvényesítését lehetővé tegye az élet számára; ne engedje, hogy az elmélet holt tőke maradjon, de megtanítson arra, miként kell alkalmaznunk ismeretünket a felmerülhető esetekben: figyelembe kell vennünk, hogy minél alaposabb és teljesebb az elméleti képzés, annál könnyebb a kellő gyakorlat megszerzése. Nem akarjuk itt részletezni: mit kell tanúlnia az ügyvédjelöltnek, vagy bírósági joggyakornoknak a gyakorlati évek alatt, csak azt a tételt mondjuk ki, hogy annál gyorsabban és rövidebb idő alatt szerzi meg a gyakorlati ügyességet, minél alaposabb készültséggel lép az életbe. Miután pedig az elméleti készültség megszerzéséről a jogi szakoktatás rendszere kellőleg gondoskodik; ha kedvezményt kell tenni hazai ifjúságunk érdekében az új védtörvényjavaslat rendelkezései következtében: e kedvezmény inkább a gyakorlati évek leszállítása lehet.

A lehető kedvezmények megadásánál azonban nem tartjuk méltányosnak és helyesnek, hogy a hallgatók között különbség tétessék, különösen pedig, hogy e különbség alapját épen a tiszti vizsga letétele képezze.

Már maga a véderőtörvény sem pusztán a jeles osztályzatúaknak ad önkéntességi jogot, tehát kedvezményt, kivételt a tényleges katonai szolgálat teljesítése körül: nem tudtuk ezért megtalálni azon logikai összeköttetést, mely által következetességgel levezethető volna, hogy csak is a jelesek számíthatnak kedvezményekre. Mert ha a jeles eredmény megállapításánál kellő szigorúsággal járunk el, lehet, hogy talán kevesen fognak a célzott jótéteményben részesülni; vagy pedig épen a jeles eredményhez kötött következmények folytán oly tágkörű fogalommá változhatik át, hogy alig lesz hallgató, ki a jelességet elkerülheti. Míg tehát az első eredmény méltánytalan, a másik tanügyi szempontból káros hatású lehet.

A mi továbbá a tiszti vizsgálat letételét illeti: a véderőtörvény maga is eléggé sújtja azokat, kik a képesítést meg nem szerezték. Nem találunk elfogadható okot, hogy miért nem részesíttethetnének az ilyenek, kik úgyis már túlszigorúan büntetve vannak, a lehető kedvezményekben? Abból, hogy valaki nem jó katonatisztnek, nem lehet és szabad következtetnünk, hogy jogásznak is rosz. Lehet az ilyen bukott tisztjelölt jó, sőt legjobb jogász; ne vonassék ezért el tőle a kedvezmény csak azért, mert nem eléggé katonás természetű, vagy nincs tehetsége, hajlama a katonai tudományokhoz. E két pálya úgy sincs összeköttetésben egymással. Nem szabad e kérdésnél elfeledni a physiologiai és psychologiai okokat és hatásokat sem. Egy embert sem ismerhetünk olyan teljesen, hogy határozottan ki tudnók rá mondani, miszerint rosz szándékból nem teljesíti kellőleg kötelességeit egy oly pályán, melyet nem élet-pályának választott.

Méltóságos és főtisztelendő püspök úr!

Az előzőkben kifejtett okok alapján, az önkénteseknek adandó kedvezményre nézve javaslatunk röviden a következő:

Miután tanügyi szempontból nem tartjuk megengedhetőnek, hogy valaki tanfolyam hallgatása nélkül tegyen vizsgálatot és legyen pályátvégzett;

miután a gyakorlati képzettség megszerzése gyorsabban és rövidebb idő alatt érhető el alapos elméleti képzettség mellett, erről pedig a jogi tanúlmányi rendszer eléggé gondoskodik:

az egy éves önkénteseknek adandó kedvezmény csak a joggyakorlati idő leszállítása lehet; s e kedvezmény különbség nélkül minden önkéntesre kiterjesztendő.

Javasoljuk tehát: hasson oda a vallás- és közoktatási miniszter úr, hogy az önkéntesek joggyakorlati ideje egy évvel leszállíttassék, illetőleg gyakorlati idejökből egy év elengedtessék.

TÁRCZA.

A keresztség szertartásának történeti fejlődése.

— Liturgikai tanulmányaimból. —

(Vége).

A *dunáninneni* egyházkerület példáját követte aztán a *tiszáninneni* egyházkerület is, miután fájdalmasan tapasztalta, hogyha szintén a reformátusok a magok hitbéli tudományokra nézve a helvétiai vallástételt mindnyájan egyaránt bevették és követik is; de mégis a vallásbeli külső rendtartások, *csaknem annyiféleképen gyakoroltatnak, amennyi gyülekezetek találtatnak.* Jónak látta tehát az egyházkerület, hogy a *dunamelléki* hitsorsosok példája szerint, szintén készítsen magának egy ilyen liturgiát, hogy így legalább azon egy szuperintendenciában, az ebbeli szent foglalatosságok, minden külföldi prot. ekklézsiák példája szerint, egyformán gyakoroltassanak.[1]

Ebbeli törekvésének eredménye aztán az a szertartásos könyv, melyet a nevezett egyházkerület ilyen címen adott ki: *„Liturgia, vagy a közönséges istenitiszteletnek és az arra tartozó némely szent rendtartásoknak és foglalatosságoknak módja és formája.* Készíttetett a Tiszáninnen levő, helv. vallástételt követő evangelica magyar ekklézsiák szuperintendenciájának számára.“ Sárospatak. 1814. *Második* változatlan kiadása. Sárospatak, 1832. E szertartásos könyvben, tudtunkkal, a nagynevű *Láczai Szabó Józsefnek* van nagy érdeme, s az egészen meglátszik a kiváló szónoki képességgel rendelkező férfiú alakító ereje. Az agendás-könyv imái nem mind eredetiek ugyan, s közülök több az 1658-ban kiadott *„Liturgia sacrae coenae“*-ből; illetőleg a *„Praxis pietatis“*-ból és a *palatinatusi* rendtartásból van átvéve; de e mellett beszédei és imái általában eredetiek és szónokilag minden tekintetben jólalkotottak, annyira, hogy legnagyobb része, némi jelentéktelen irályváltoztatással, még ma is bátran használható.

E szertartásos könyv szerint: *Kezdő fohászkodás,* szertartási *beszéd, ima* és maga a keresztség kiszolgáltatása és végre *berekesztő* megáldás képezik az egész keresztség rendtartását. Amaz örökbecsű és egészen tárgyszerű *megnyitó imával*: «Jöjjön áldás, kegyelem és segedelem a mi szándékban levő szent munkánkra, onnan felülről, az egekből, a világosságnak amaz atyjától, a kitől származik minden jó adomány és tökéletes ajándék. Ámen» — tudtommal, ezen szertartásos könyvben találkozunk először.[2]

A *dunántúli* és *tiszántúli* egyházkerületnek, ezen időben, nem volt hivatalosan megállapított és közösen elfo-

[1] Lásd az 1811-én *Ongán* és 1814-én *Tarcalon* tartott egyházkerületi gyülések jegyzőkönyvét.

[2] L. «Idézett agenda» 3—9. lap.

gadott szertartásos könyve. Az előbbiben *Fábián József*,[1] veszprémmegyei esperesnek, az általa és *Láczai Szabó József*, akkor még *lepsényi* pap által szerkesztett „*Predikátori Tárház*“ című folyóirat I. kötetének 4. „*Fogása*“-ban 1807. megjelent: „*Eklesiai Agenda*“ című művét használták; de a mely alig ha egymagának, *Fábiánnak*, mint inkább a «Predikátori Tár» kitünőbb dolgozótársainak, s közöttük *L. Szabó Józsefnek* is foglalja magában dolgozatait s így a *magyar református szertartási beszédek legelső gyűjteményének tekinthető*. Benne, bár a különböző szükségekhez kíván alkalmazkodni, a keresztség rendtartása általában a következő:

Előállván a keresztatyák és anyák, a megkeresztelendő kisdeddel, így szóljon az egyházi szolga: «A mi segedelmünk légyen az atyának, fiúnak és szentléleknek nevében.» Ámen. Eme *bevezető ima* után rendesen egy tartalmas, magvas rövidséggel írott *agenda* és *ima* következik, s «itten felfedeztetvén a kis gyermek, keresztelje meg az egyházi szolga, így szólván: «N. N., keresztellek én tégedet az atyának, a fiúnak és a szentléleknek nevébe.» Ámen. *Megáldása* így hangzik: «A minden kegyelemnek és irgalmasságoknak istene szeresse és kedvelje ezt a kisdedet; légyen ő véle mindvégiglen; nevelje fel ezt az ő szüleinek örömökre, egyebeknek hasznokra és a maga dicsőségére.» Ámen.

Több rendbeli formák után, mint legrövidebbet, közli *Fábián* azon keresztelési formát, a melylyel éltek, állítása szerint, többnyire a „*Debreczeni részen*“; és pedig abból a célból, hogy azt használhassák azok, a kik továbbra is a mellett kívánnának maradni. Azt, hogy minő ágendás könyv után és mennyi hűséggel közli e formát *Fábián*, nem tudjuk eldönteni, s részünkről azt vagyunk hajlandók hinni, hogy az egész forma nem egyéb, mint az erdélyi egyházkerület által 1749-ben *Melotai* után készített és fentebb már ismertetett kivonatnak *privát* átdolgozása; mert ismételnünk kell azt, hogy eddig még, a tiszántúli egyházkerülettől, mint hivatalos testülettől kiadott, *külön szertartásos könyvről* nincsen tudomásunk; nemcsak, hanem 1814 óta, az egyházkerületek tüzetesebben nem is foglalkoztak a szertartások rendezésének nagy kérdéseivel, kivévén a legújabb időben azt, hogy a *tiszántúli* egyházkerület nehány évvel ezelőtt, egy bizottságnak adta ki az ügyet tanulmányozás és javaslattétel végett; a *tiszáninneni* egyházkerületben pedig, előbb már 1862-ben indítványoztatott, a «már elidősült s hiányos tartalmú liturgiai könyv helyébe egy korszerű s a lelkészi hivatal minden ágaira kiterjeszkedő liturgiai könyv szerkesztése, s ez indítvány el is fogadtatott, annak *világos* kitételével, hogy egyedül a szertartási beszédek és imák dolgoztassanak újra, a mai kor által igényelt *nyelvészet és tudományos fejlődés tekintetében;* az akkori szuperintendens, *Zsarnay Lajos* bizatván meg azzal, hogy hívja fel azokat, kik e téren hivatást éreznek, szertartási beszédeik beadására, melyek saját felügyelete alatt, együvé szerkesztve, majd az egyházkerület szentesítése alá terjesztethessenek. E kezdeményezés azonban nyom nélkül enyészett el, vagy legalább az eredmény bizonyítására semmi adataink sincsenek, s csak jóval később, 1887-ben veszi fel az egyházkerület az elejtett ügyet, a midőn tavaszi közgyűlésében, *Kun Bertalan*, püspök elnöksége alatt, egy nagyobb bizottságot nevez ki az agenda ügy tanulmányozására s e tárgyra vonatkozó tüzetes javaslattételre.[2]

Mint ezen adatokból is láthatjuk: az egyházkerületek ugyan, maguknak tartották fel az istenitisztelet szervezésének és a kor szükségeihez való átalakításának szélesebb körben való kezdeményezésének és elhatározásának jogát; de ebbeli szép tisztüknek teljesítésében más, sürgősebb és egyenesen a létfentartásra vonatkozó teendőik által folyvást akadályoztatván, az agendák ügye ez után is csak egyes hivatottabb egyének buzgólkodása által ápoltatott és fejlesztetett ez idő szerint. Így jelentek meg aztán 1853-ban *Révész Bálintnak*, Debrecenben »*Egyházszertartási beszédei*“; a *Nagy Péter* és *Vadas-féle* „*Agendák*“ Kolozsváron, 1866. *Fördős Lajos*: „*Agendái*“ *előbb 1866-ban, majd 1875-ben Kecskeméten* és az *unitáriusok* részéről *Ferencz József*, püspöknek, „*Egyházszertartási dolgozatok*“ című műve. Budapest, 1878. Mely utóbbi munkát említvén, nem lesz talán egészen érdektelen, ha történeti levezetésünk kiegészítéseül, ide iktatjuk e szertartásnak *a magyar unitárius egyházban alkalmazott formáját is.*

A keresztségnek, mint a keresztyén anyaszentegyházba való beavatási szertartásnak lényege, unitárius hitelvek szerint, abban áll, hogy a keresztelő lelkész, a keresztanya által, annak végrehajtása alatt karjára vett csecsemő fejére, a kegyes hívek által e célra készített kehelyből, tiszta, természetes vizet önt. E szertartást, természeténél és céljánál fogva, az unitárius egyház, megalakúlása óta, meghatározott ünnepélyességgel köti össze, mi által a tény felsőbb kenetet és keresztyén egyházi jelleget nyer, s külső alakja a vallásos hitélet megható buzgósági nyilatkozatává válik. A keresztelésnek nem hitelvileg vagy kánonszerűen, hanem az egyház régi szokása és a hagyomány által meghatározott helye a hitfelekezeti templom, a lelkészi lak, vagy a szülői ház, s a körülmények szerint, mindhárom helyen jogérvényesen végrehajtható. A keresztelés ideje és a csecsemő időkora nincs valamely naphoz, annak e vagy ama részéhez, vagy bizonyos életévhez kötve; azonban az egyház közszokása s a hagyományok szerint, a születést követő napokban és első hetekben történik meg, a mi a szülők, rokonok vagy keresztszülék távolléte vagy más fontos akadályok s kegyeleti tekintetek eseteiben hónapokra is elhaladhat. Az egyház hagyományos korszelleme óvja a híveket attól, hogy kisdedeik kereszteletlenül haljanak meg; de azt sem hitelvi kérdésnek nem tekinti, sem a netalán meg nem tarthatás következtében a csecsemő üdve iránt észszerűleg nem indokolható aggodalmakat a szülékben nem támaszt. Ezek szerint tehát a keresztelés, az unitáriusok értelme szerint, az evangeliumon alapuló, Jézus által szerzett vallásos cselekmény, mely szentséggé vagy sacramentummá, az alapító keresztyén erkölcstana s példája szerinti életre való önlekötelezés, az isteni kegyelem, jóságos cselekedetek és ama tanok szerinti kegyes élet által lesz.

Ez alapelvek szerint, a keresztelés így megy végbe: A keresztelő lelkész komolyan és ihletetten a következő *előimát* mondja: «A mi segedelmünk legyen az egy istentől, ki szent fia, az Úr Jézus által elhívott minket az ő lelkiországának szolgálatára.» Ámen. Ezután az érdekeltek helyzetéhez és a körülményekhez alkalmazott rövid egyházszónoklati beszéd tartatik *imával* és az *úri* imával összekötve. Ekkor a szüléket a megkeresztelendőnek neve iránt megkérdezvén, ilyen formán: «Mily nevet kívánnak a szülék a kisdednek adni?» a keresztelést végrehajtja, a tiszta víznek fejére való öntésével, e szavakat mondván: «Én tégedet, N. N., *megkereszteltellek* atyának, fiúnak, szentléleknek *nevében.*» Ámen. Az egész szertartást, a „*megáldást*“ magában foglaló, következő beszéd

[1] L. *Fábián József* életrajzi adatait «Predikátori tárház» III., IV. kötet. Vác, 173. köv. lap.

[2] L. A *tiszáninneni* egyházkerület, 1862. évi tavaszi közgyűlésének 38. számú jegyzőkönyvi pontját; s az 1887. évi tavaszi közgyűlés 68. *m)* pont alatt hozott határozatát.

zárhatja be: «Az isten, ki életedet adta, tartson meg téged, ártatlan kisded, a szüléknek, az anyaszentegyháznak és hazának; nevekedj testben, lélekben, isten és emberek előtt való kedvességben.» Ámen.[1]

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye papi egyletének 1888. november 28-ikán tartott közgyűlése.

Egyesek által sokszor és pedig némi kedvteléssel hangoztatott vád az, hogy a prot. papok — bejutván egyszer az ígéret földére — nyugosznak a semmit nemtevés kényelmes vánkosán. Fájdalom! nem lehet tagadni nekünk magunknak sem, hogy e vád — tisztelet a kivételnek! — nagy általánosságban jogosúlt. Jogosúltságát mutatják a mentségek, melyeket ellenében fel szoktunk hozni. Az élet gondjai, a szegénységgel való küzdelem — mondogatjuk — megbénítja a szellem rugékonyságát s nem hagy időt a lélek táplálására: pedig sokszor és sokunknál az élet gondjai nem a szegénységgel való küzdelemben, hanem a földi javak megszerzése, a meggazdagodni akarás lázas tevékenységében tornyosodnak fejünk fölé. Aztán — folytatjuk — ha még jutna is egy kis idő a szellemi foglalatosságra: a szegénység nem enged hozzá jutni a képzés eszközeihez; nincs mód az akarat megvalósításához. Véleményem szerint ez már elfogadhatóbb mentség, kivált ott, hol a mód hiányában alkalom nincs és nem is adatik. De lehet ezen is könnyen segíteni az egyesülés, egyletekké tömörülés által. A mit egy ember nem tehet meg, megtehet egy testület; fentarthat és gyarapíthat egy könyvtárt, melyből, mint közös tulajdonból mindenki meríthet magának táplálékot.

Ilyen egyesület, tudomásom szerint van is a legtöbb egyházmegyében, csakhogy a legtöbb részvétlenség miatt pang, s hivatásának teljes mértékben nem felelhet meg. És itt már nem fedeznek bennünket többé a mentségek; itt már igazán éreznünk kell a fentebbi vád sulyát és pirúlnunk miatta.

De a közönyösség sziklájának elvégre meg kell hasadni s a protestáns egyház papságának hivatása teljes öntudatára kell emelkedni. Az a testület, mely egykor korszakot alkotott a szellemi élet körében, sokáig nem szunyadhat, hanem a fokozott igényeknek igyekezni fog fokozott munkásságával megfelelni, annyival is inkább, mert egyedül ebben, a folytonos haladásban s fejlődésben van ma is s lesz még a jövendőben is, mint volt régenten, lételünk joga s feltétele.

Van jogunk ebben bízni, mert tünedeznek már itt is ott is az ébredés jelei, melyek szebb jövendő reményével kecsegtetnek.

Mint ilyen reményre jogosító mozzanatot írom le a felsőszabolcsi ev. ref. papi egylet fentebb említett értekezletén történteket, kérve a nagytiszteletű szerkesztő urat azok szíves közlésére!

Az értekezletet 28 rendes és 5 segédlelkész jelenlétében, november 28-án délelőtt 10 órakor nyitotta meg Vitéz Mihály, egyházi elnök a következő szellemes beszéddel:

Tisztelt értekezlet! A mythologia szerint Minerva páncélosan, vértesen, szóval teljes hadi fegyverzetben pattant ki Jupiter agyából; azonban a mythósz ábrándvilágát lerombolja az élet, a tapasztalás, hirdetve, hogy, úgy a természetben, mint a szellemi és erkölcsi világban, minden a fokozatos fejlődés törvényei szerint létesül. Igy alakúl az idők folyamában a rügy bimbóvá, virággá és majd arany gyümölcsecsé. Igy lesz a kisded mustármag gazdag lombozatú, viharokkal és századokkal dacoló faóriássá. Igy lőn az együgyű halászok és vámosok által, hirdetett tan világvallássá s az egykori «botránkozás és bolondság» Istennek hatalma, Istennek dicsősége! Természetesen, minél gondosabb ápolásban részesül a mag, annál hamarabb fejleszt nemes gyümölcsöket, míg ápolás hiányában elsatnyúl, sínlik, talán el is vész, és ha nem is: nem tanusíthatja kellőleg életrevalóságát, hírszerűségét, áldásos hatalmát.

Tisztelt értekezlet! a mi gondjainkra is bízatott egy nemes mag, a lelkész-egyletek nagyfontosságú eszméje. Vajjon ápoltuk-e azt illő gonddal és lelkiismeretességgel? Ápolták-e mindazok, kiknek ezt tenniök nemcsak kötelességök, de életszükségök is? Eljöttek-e a munkamezőre mindazok, kiknek el kellett vala jönniök? Fájdalom! a meghívottak közül sokan azt válaszolták, mint az evangyéliomi hivatalosak: «szántóföldet vettem, ki kell mennem, hogy azt megnézzem; öt igabarmot vettem, elmegyek, hogy megpróbáljam, feleséget hoztam és azért nem mehetek.» Lehetnek, megengedem, kiket a megjelenésben ama nagy hatalom gátol, melyet bölcs Salamon «gyors úton járónak, és paizsos férfiúnak» nevez; de e védekezést a nagy többség részéről elfogadhatónak nem tarthatom. Lehetnek, kik az ily összejövetek szükségességét kétségbevonják; azonban velök szemben nyiltan kimondom, hogy a betegség el nem ismerése rendesen legbiztosabb jele a betegségnek. És ha most kérdésbe teszem magamnak, hogy egyletünk melyik stádiumában van jelenleg a fejlődésnek, nem tudom, ezt mondjam e: a kezdet elején, vagy ezt: a vég kezdetén. Remélem különben, hogy az önök bölcsesége megtalálandja az útat és módozatokat, hogy egyletünk már a közel jövőben nagyobb sikerrel és áldásosabban működjék. Önöket látva pedig, kik kötelességüknek e téren is emberül megfeleltek, felmerül lelkem előtt a római legionárius emléke, ki Pompéji kiásatásakor a Herculánum felé vezető kapuban, őrállomásától egy vonalnyira sem távozva találtatott, s eként félreismerhetlenül jelezte Róma nagyságának és világuralmának kulcsát — a kötelességtudásban, és kitartásban. Üdvözlöm tehát önöket, mint a kötelességtudás és kitartás nemes bajnokait, s óhajtva, hogy a szellem, mely önöket áthatotta, hassa át és keltse életre, tevékenységre azokat is, kik, mint az ocean sötét mélységei, néma mozdúlatlanságban vesztegelnek, és «teremtsen a kövekből is fiakat Ábrahámnak:» de egyszersmind az úrnak, az örök kegyelemnek áldását is kérve jelen működésünkre, az értekezletet ezennel megnyitottnak nyilvánítom.

Ezután Vas Mihály gégenyi lelkész, az elnökség felkérése folytán készített és pedig nagy gonddal és körül-

[1] L. *Ferencz József*: «Egyházszertartási dolgozatok.» (Agenda) Budapest. Franklin-társulat 1878. 5—9. lap. A régibb magyar ref. agendás-könyvek névsorát, a kor viszonyainak és keletkezésük történetének ismertetése nélkül. L. *Tóth Ferenc*: I. m. 40—46. lap; *Tóth Mihály*: «Egyházszertartás alapvonalai.» Debrecen, 1873. 15—20. lap; *Fördős Lajos*: *Agenda*. «Egyházi szertartási beszédek és imák. II. kiadás. Kecskemét, 1875. 254—262. lap. Egyes szertartási részleteket ismertettek: *Kálmán Farkas* a «Debreceni Prot. Lap»-ban. *Révész Kálmán*: *Heltait, Mélius-t* és *Samorjait*, a debreceni „*Ifjúsági Közlönyben.*“ Az eddig ismertetett szertartási könyveken kivül szertartási beszédek jelentek meg: *Fábián*: Predikátori tárában; *Salamon Ferenc*: «Erdélyi Predikátori tárában.» *Séra József*: «Menyegzői, keresztségi, szent asztali beszédek.» Kolozsvár, 1841. *Fördős Lajos*: «Kecskeméti lelkészi tár.» *Margócsi József*: «Protestáns alkalmi beszédtár» 1871. „*Protestáns pap.*“ Szerkesztik *Lágler Sándor* és *Kálmán Dezső*. «Erdélyi Predikátori tár.» Uj folyam; szerkeszti *Szász Gerő*. 1887.

tekintéssel készíttetett értekezését olvassa fel eme tárgyról: *Lehet-e lelkész minta-gazda (?)* Az értekezés első része szépen kifejezett gondolatokban a lelkész magasztos hivatását s eme hivatásából folyó kötelességeit adja elő; a második részben pedig tulajdonképeni tárgya körül forgolódik, kimutatván, hogy egy igazi lelkipásztornak nemcsak a szellemi, hanem az anyagi téren is biztos kalauznak kell lennie hívei előtt.

A jelenvoltak méltó elösmerésöknek adtak kifejezést a munka iránt. Szerzője részére pedig egyhangúlag jegyzőkönyvi köszönetet szavaztak.

Második nevezetes mozzanata volt az értekezletnek az egyes tagoknak előterjesztései az egyleti könyvtár számára megszerzendő könyvekre nézve. Az ajánlott művek közül — tekintetbe véve a pénztári állást is — a következők megvásárlására útasíttatott pénztárnok: 1-ször. A Magyar Tud. Akadémia irodalmi szakosztályának kiadványai. 2. Természettudományi társulat kiadványai s közlönye. 3. Magyar nyelvtörténeti szótár. 4. 1888-ik évi Egyházi és Iskolai Lapok. 5. «Fináli»: Középkori latin-magyar szótár. 6. Szilágyi: Magyar történelmi életrajzok. 7. Osztrák-magyar birodalom leírása. 8. Pesti Frigyes: Magyarország helynevei. 9. Deák Ferenc levelei. 10. Arany János összes művei (legújabb teljes kiadás). 11. Luther Márton életrajza. 12. Bihari Péter: Philosophia és művelődéstörténet. 13 Garzó: Biblia magyarázatok 1881-től. 14. Salamon F. Magyarország a török uralom alatt. 15. Székesi gróf Bercsényi család. Thaly. 16. Gróf Vay Dániel: Magyarország története. 17. «Századok,» a történeti társulat folyóirata. 18. Házassági elválás joga. Sztehlo. 10. Herman: A magyar halászat kézikönyve. 20. Ipolyi: Mythológia. 22. A «Szabad egyház,» «Dunántúli prot. Közlöny,» «Erdélyi Prot. Közlöny,» «Egyház és iskola» című egyházi lapok.

Majd az egyházmegyei életünket mélyen érdeklő házi ügyek tárgyalása s az eközben támadt tanúlságos eszmeváltás után az elnökséghez beküldött indítványok egész sorozata került felszínre. Ezek közül azonban csak azokat közlöm, melyek a gyűlés által részint egészben, részint pedig némi módosítással elfogadtattak.

1-ször. «Határozza el az értekezlet, hogy jövőre az önképzésen kivül felveszi programmjába a vallásos buzgóság növelését is, mirenézve időről-időre más más helyen, talán ahol erre legnagyobb szükség van, bizonyos ünnepélyességgel egybekötve fogja tartani üléseit.»

2-szor. «Bizonyos, hivatási körünkből vett pályakérdések tűzessenek ki, hogy ezáltal nagyobb tér nyittassék a munkálkodásra, felhívatván pályázatra az összes egyházmegyei papság.»

3-szor. «Évről-évre egy-egy lelkész bízassék meg, hogy az azon évben megjelent nevezetesebb egyházi műveket s a hírlapirodalom nevezetesebb mozzanatait tanúlmányozza, azokról a papi értekezlet előtt ösmertetszerző felolvasást tartson.»

Az 1-sö indítvány a gyülekezetek szegénységére való tekintetből, szükebb mederbe szoríttatott s oda lett módosítva, hogy az értekezleti gyűlések ezentúl — felváltva —Nyíregyházán, Kisvárdán, Nagy-Kállóban és Nyírbátorban fognak tartatni. mindig a reformátió emléknapján, ama hozzáadással azonban, hogy, ha bármely más gyülekezettől az értekezlet meghívást nyerne, eme meghívást mindenkor elfogadandja.

A 2-ik és 3-ik indítvány változatlanúl elfogadtatott s gyakorlati érvényesítésökkel az elnökség megbízatott.

Papi egyletünk régen érezve már, hogy az évenkint egyszer egybegyűlt értekezlet a szellemképzés tekintetéből nem elégséges; e mellett tudva azt is, hogy a messzebb lakó lelkészek az útazás költségeit csekély jövedelmökből gyakrabban alig fedezhetnék: még a mult évi értekezleten elhatározta, hogy kisebb, úgynevezett fiók-egyleteket szervez s e célra az egyházmegyének 4 alkalmas körre való beosztásával Nagymáté Albert és Mózes András lelkészeket megbízta. Eme munkálat jelen értekezletünkön beterjesztetvén. a fiók-egyletek Nyíregyháza, Kisvárda, Nagy-Kálló és Nyírbátor központtal megalkottattak, melyek is külön-külön, az egyetemes értekezleten kivül évenkint egy-egy értekezlet tartására kötelezttettek.

Végül a pénztári vizsgálat tartatott meg. E szerint az egylet ez évi összes bevétele a mult évi pénztári maradványnyal 470 frt 17 kr; kiadása 76 frt 84 kr; pénztári készlet 393 frt 36 kr. Ezenkivül van az egyletnek hátránykövetelése 247 frt 35 kr.

Ime ennyi az, mit egyletünk ez évi közgyűléséről közölni helyénvalónak tartottam.

Rácz István,
[egyleti h. jegyző.

NAGY ÁRON EMLÉKEZETE.

Csak most írtam e becses lapok hasábjain. hogy *Nagy Áron* még élő tagja, nesztora a szatmári ev. ref. gimnáziumnak. Ma azt kell írnom, rokoni, kartársi és baráti fájdalommal, hogy ő is néma lakója már a szatmár-németii temetőnek.

Igen, decemben 7-én, éjfél után 1 órakor szállt az égbe, a szatmár-németii egyik szerény ref. tanári lak búsan világított szobájából, ama nemes lélek. mely családjának, egyházának, az iskolának, a köztársadalomnak, érzésével, gondolatával, munkaerejével oly sok éven át használt úgy, amint csak isten azt neki engedte. Temetésén láthattuk, hogy ki volt ő, míg élt? Valaki az jegyezte meg a mai pompaszerető, költséges temetéseket elítélve: «A mai temetés az élők hiúsága.» A Nagy Áron jellemehez illő egyszerű, tisztességes temetés gyülekezetét látva, én azt mondtam: «A temetés a megholtnak bírálata, a közönség szeretetének mértéke.» Soha egyszerűbb. szerényebb jellemű férfiút nem ismertem, mint Nagy Áron volt, a ki midőn szíve, lelke tisztaságát egész külsején magával hordozta, szeretve a külső csínt, rendet: távol maradt a feltűnési, szereplési vágytól. Nem látta őt senki a közhelyeken, annál gyakrabban látta a közérdekben fáradozni. Szíve csupa szeretet volt, a kinek nehéz volt kimondani a hozzá folyamodónak, hogy «nem.» Idejét számos tagból álló családja, a szatmár-németii ref. gimnázium szellemi és anyagi érdekei sokkal inkább igénybe vették, hogysem a nyilvános élet zajába elegyedhetett volna. És mégis — alig láttam népesebb, impozánsabb temetést, mint az övé. A társadalom minden osztálya, rétege képviselve volt itt, nők, férfiak. A ref. gimnázium ifjúsága, gyászlobogója alatt, egyik oldalon: a római kath. gimnázium ifjúsága, tanári karával, a mások oldalon képeztek sorfalat. A ref. gimnázium igazgató-tanácsának tagjai, élükön Dr. Farkas Antal elnökkel, a tiszántúli egyházkerület főjegyzőjével, a szatmár németii halotti társulat, presbyterium, különböző testületek tagjai, a széles körben ismert jó Áron bácsi ismerősei, családok. belát hatatlan kíséretét képezték a koporsónak, melyet az elismerés koszorúkkal is befedett. A gimnázium igazgató-tanácsa buzgó pénztárnokának, a tanári kar szeretett kartársának, a tanuló ifjúság szeretett tanárának, a halotti társulat szeretet elnökének, a bánatba merült özvegy és gyermekei a szerető férjnek és atyának, e sorok írója

és neje a szerető apósnak és atyának hozták meg koszorúikkal az elismerés és kegyelet adóját.

A temetési szertartást a gimnáziumi ifjúság énekkara nyitotta meg, megható, szívetindító gyászdalaival, melyeknél az üde, kedves ifjú- és gyermek-hangok lágy harmóniája kétszeresen megszentelte kegyeletes érzéseinket. Tabajdi Lajos, szatmári egyik ref. lelkész fenkölt szellemű imája után Fábián Károly, németii segédlelkész tartott egy eszmékben, érzésben szép beszédet, melynek alapján a következőkben adjuk Nagy Áron életrajzát:

Nagy Áron Géza született Szatmármegyében, Nagy-Doboson, 1823-ban, hol atyja tanító volt. A szülői, apai édes gond alatt a gimnáziumi tanulmányokra előkészíttetvén, középiskolai tanulmányait az általa 35 évig szolgált szatmári gimnáziumban kezdte meg, folytatta s végezte Sárospatakon. Az 1841-ből kelt szatmári és az 1846-ban kelt sárospataki bizonyítványok úgy a gimnáziumi, mint a bölcsészeti, theologiai és jogi tudományokban *eminens* osztályzatot mutatnak, jelezve már az ifjú ezáltal is a jövendő kitűnő emberét. Sárospatakról Késmárkra ment, hogy ott a német nyelv elsajátítása által egy újabb kulcsot szerezzen magának a tudományok templomához. 1848. év Abaujban találta, mint tornyosnémetii segédlelkészt. Ekkor őt is elsodorta az ár, a szikra az ő lelkét is lángra gyújtotta. A forradalom lángjának kialvása után a báró Perényi családnál volt három évig nevelő, a mely család szeretetével, elismerésével halmozta el. Itt ismerkedett meg hű, áldott nejével, Viscsák Amáliával, kivel aztán 36 évig kötötte össze a szeretet lánca, boldogítván egymást és családjokat. 1853-ban az akkor újra szervezett négy-osztályú szatmárnémetii ref. gimnáziumba választatott meg tanárnak, hol 35 évet töltött.

E 35 év alatt egy egész új nemzedék nőtt fel a különböző életpályán, mely folytonos tisztelettel és szeretettel viseltetett az iránt a férfiú iránt, ki soha senkit meg nem sértve, szelid, humanus bánásmodorával mindenkit megnyerve, egyik tisztelt alakja lett a szatmárnémetii társadalomnak, mely koporsóját ma körülállta, kikísérte.

Vele egygyel kevesebb a száma azoknak a jóízű kálvinista professoroknak, kik mint a tudományok különböző ágaiban járatosak, a szív és kedély emberei is voltak egyszersmind, s e szív, e kedély az ifjúságnak atyjává tette őket. Nem jöhetett hozzá gyermek tanitvány, a kin ne igyekezett volna segíteni. Számtalan szegény fiú köszönheti neki az iskoláztatást, fölneveltetését, célhozjutását. Magam is tanuja voltam olykor-olykor szíve jósága nyilvánulásainak. Ilyenkor mindig oly fölemelő volt reám nézve az a gondolat, hogy jót, mégpedig messze kiható jót tenni azért annak a szerény kálvinista tanárnak is lehet, kit pedig anyagi helyzete inkább másokra utal. Nagy Áron igyekezett megőrizni függetlenségét anyagilag is. Szerény bár, de tisztesen berendezett saját lakásán gyakran keresték fel vidéki ismerősei, volt tanitványai, s kedves vendég volt, ha néha-néha hivatalosan kirándult azoknak családjához. Népszerű volt a városban, a vidéken, s ez a népszerűség jóízű gyümölcsöt termett az iskola javára is.

A munkás, tevékeny, tudományos férfiú, a családjáról, hivatalos működéséről egy percig meg nem felejtkező atya és tanár ímmmár ott aluszsza örök álmát a friss, koszorúval elborított sírhant alatt, melynek temetőjét maga választotta. Szebb helyet nem választhatott volna. Magas fákkal körülvett, ligetes hely, mely távol a város zajosabb részétől, a szelíden elsimúló lankák gyümölcsösei felett nagy csendességben hirdeti a mulandóságot, hallgatva a nem messze hömpölygő Szamos morajját.

Sírja felett Bod Sándor, gimn. igazgató-tanár mondott szívből fakadt búcsú-beszédet, mely után gyászénekek zengése közt lebocsátottuk az anyaföld kebelére azt a férfiút, kit míg élt, mindenki szeretett; most pedig halála után nincs senki, a ki ne szánná.

Én örülök, hogy ily férfiú emlékének áldozhatom.

Tóth Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Felhívás. **Lapunknak azokat a t. olvasóit, akik különösen a mult évről s részben több évről is hátralékban vannak — további kellemetlenségek kikerülése végett is — tisztelettel kérjük kötelezettségeiknek mielőbbi teljesítésére, mivel irodalmi körünk legközelebb hozott határozata szerint, a régebbi hátralékokat törvényes úton fogjuk behajtani.** A kiadóhival.

— **Gyászhirek.** *Angelics Germán*, karlóczai érsek, szerb patriarkha, a magyarországi szerbek egyházi feje, a szerb túlzók hatalmas ostora, a *Mileticsek, Polytok* győzedelmes ellenfele s a dynastia rendíthetetlen híve, folyó hó 8-dikán, életének 67 dik évében, hosszabb gyöngélkedés után, elődeihez költözött. Kidöltének híre érzékenyen érintette a sárospataki főiskolát is, a melynek a boldogult az $184^1/_2$-dik évben növendéke volt, 1841. augusztus 27-dikén, mint 29 éves ifjú, *Gortvay János* igazgató által, első helyen íratván be a *„jus patriae“* hallgatói közé (Lásd a Sárospataki Lapok 1882. 5. sz.). Hogy kedves emlékek fűzhették e főiskolához, fényesen igazolja az, hogy a mikor személyes érdemeiért 1882-ben a patriarkhai székbe emeltetett, a beigtatási ünnepélyre (január 22.) a sárospataki főiskola tanári karát is meghívta s lapunknak is — eleitől kezdve — állandó előfizetője volt, sőt az ifjúság, különösebben pedig a joghallgatók mozgalmait folyvást élénk érdeklődéssel és pártfogó figyelemmel kísérte. A főiskolának ez iránt az egykori nevezetes s még ma is többek által emlegetett növendéke s haláláig hű barátja iránt sietett is leróni a tanári kar ez időszerinti elnöke, *dr. Ballagi Géza* közigazgató, a tisztelet és kegyelet adóját, a következő részvétiratot küldvén a tanári kar nevében, folyó hó 11-ről keltezve, *Petrovics Basilián* bácsi püspökhöz, mint érsekhelyetteshez: Méltóságos Püspök és Érsekhelyettes Úr! Angelics Germán ő Szentségének elhunyta fájdalmasan érintette a mi tanári karunkat is. Ő Szentsége, mint főiskolánk egykori növendéke, a sárospataki alma mater iránti kegyeletes érzelmeinek minden alkalommal kifejezést adott, s mi büszkén hirdettük és hirdetjük mindenkor, hogy a kitűnő férfiú évtizedekkel ezelőtt a mi iskolánkban merítgetett a tudomány forrásából s itt gazdagította amaz ismereteit, melyek őt idővel hazai közéletünk elsőrendű munkásává képesítették. Fogadja ennélfogva Méltóságod a főiskolai tanári kar mély és őszinte részvétét egyházuk fejének elhunyta alkalmából s adja a Mindenható, hogy az ür, mely ő Szentsége elhunyta által támadt, hozzá méltó, hazafias erényekben gazdag, bölcs férfiú által töltessék be stb. stb.» A résztvevők millióival mi is tisztelő emlékezettel mondunk áldást a kidőlt jelesnek haló porára! — A főiskola, egy jelenlegi növendékének elhunyta miatt is méltó fájdalmat érez. *Porcs János*, hasonnevű édesatyjának, a miskolci főgimnázium derék tanárának legidősebb fia, a jogakadémia 1-ső éves növendéke, folyó hó 10-dikén, két heti szen-

vedés után, tanulótársainak és tanárainak is őszinte fájdalmára, 19 éves korában elhalt. A keseredett szívű, özvegy édes apa Miskolcra szállíttatta el a kedves gyermeknek időelőtt kihűlt porrészét, a melyet az esthomályban a tanárok és tanulók nagy csoportja meghatottan kísért ki a helybeli vasúti állomáshoz. A joghallgató ifjúság gyászjelentés- és 7 tagú küldöttség által fejezte ki a veszteség felett érzett részvétet, s az akadémiának mindkét szakbeli hallgatói koszorúkat küldtek a közszeretetben álló ifjú koporsójára. A joghallgató ifjúság gyászjelentése a következő: «A sárospataki evang. ref. jogakadémia ifjúsága fájó szívvel, mélyen lesújtva tudatja, hogy szeretett tagtársuk s barátuk: *Porcs János*, folyó évi december hó 10-ikén, reggeli 7 órakor, hosszas szenvedés után, jobblétre szenderült. A szépreményű ifjú nincs többé, elragadta tőlünk a könyörtelen halál. — Hasztalan vérzik a szerető baráti szív utána: hiába szeretnők hallani édes szavát, látni kedves mosolyát: ő már érzéktelen. Megszűntek gyötrő fájdalmai, verdeső szíve többé nem dobog; örök álomba ringató kebelére hívta el az anyaföld. Könnyezünk a csapás terhe alatt; de vigasztal az a tudat, hogy emléke él szívünkben, s biztat a remény, hogy viszontlátjuk egymást ott, a hol örök tavasz virúl. Sárospatak, 1888. december 10-én. Legyen emlékezete áldott s nyugalma csendes!» — A szatmári ev. ref. gimnázium tanári karát is nagy veszteség érte *Nagy Áron Géza* elhunytában, a ki a magyar és latin nyelvnek volt hosszú éveken át buzgó tanára. Halálának hírét úgy a gyászoló család, mint a tanári kar gyászjelentés által tudatta. Érdemeinek méltánylásáról s temetéséről lapunknak előbbi ravata emlékezik. — *Petri Elek*, budapesti theol. tanár édes atyai szívén is sebet ütött a halál, elragadván tőle idősebb fiát, *Elek Józsefet*, néhai *Török Pál* püspöknek unokáját. Folyó hó 9-dikén, életének 3-dik évében költözött el a kis halott feledhetetlen nagyapjához. A sebzett szívű atya fájdalmában őszinte részvéttel osztozunk. Áldott legyen az elhunytak emlékezete!

— **A debreceni „Nyilatkozat.“** Mikor a protestáns egyház sok buzgó híve s az Irod. Társaságnak is sok jelentékeny tagja, éppen azokról a módokról gondolkozott, a melyek a debreceni ellenzék megnyugtatására s kibékítésére vezetnének, s egyházi lapjainkban is tervek, ajánlatok voltak megjelenőben: ugyanakkor Debrecenben 13 férfiú (hogy vértanunak ne mondjuk) egy *Nyilatkozat*-ot készített, a melylyel útját vágta a sokak által szívesen remélt és előkészített egyezségnek: sőt ezt a *„Nyilatkozat“*-ot szétküldözte az országba, mint valami véres kardot, hogy szent háborúra hívja fel általa a *nagyt. lelkészi hivatalokat*. Ebben a *„Nyilatkozat“*-ban, a dolog történeti előzményeinek nem épen történeti (mert hiányos) felsorolása után (azt ugyanis elhallgatják, hogy a «Felhívás»-t *Révész* püspök úr minden kikötés nélkül írta alá és a kerület is minden kikötés nélkül szavazta meg a pártfogói díjat!!), azzal indokolják tiltakozó felléptüket, hogy az *Irod. Társaság* végrehajtó-bizottsága nem vette fel az általok hangsúlyozott elvi kérdést a december 18-iki gyűlés sorrendjébe. Ők tehát ez eljárást a ref. egyház természetével össze nem férő zárkozottságnak bélyegezve — *elvtársaik tájékoztatása végett is — kinyilatkoztatják, hogy a tiszántúli végzés minden pontjához hajlíthatatlanúl ragaszkodnak; a ref. egyház önkormányzatát, sarkalatos elveit fel nem adhatják; a hittanilag ellentétes felekezettel, t. i. az unitáriusokkal egyházi vallásos irodalom művelésére irányúló együttműködést képtelenségnek tartják; a saját egyházuknak idegen elemek vegyítésével való gyöngítését meg nem engedhetik, mert a hitelvek és kötelességek megingatása mindenkor romlást és viszályt készít elő . . . ! stb.* Ez a «Nyilatkozat» lényege, a miből két dolog igen szembeszökőleg világos; egyik az, hogy a debreceni nyilatkozók csak olyan egyezségre volnának hajlandók, a mely tőlük semmi áldozatot sem követelne, vagy is követelik a többség föltétlen önmegadását; a másik pedig az, hogy ők minden olyan protestáns embert, a kik az unitáriusokkal közös érdekeket ismernek, rosz protestánsnak s a hitvallási alap háládatlan megbolygatójának bélyegeznek. Ez utóbbira csak annyit jegyzünk meg, hogy a hit erejének igazolására sem a papírost, sem a szót nem tartjuk elegendőnek, s kinek-kinek az ő kálvinistaságát, a tettekre szolgáló alkalmak volnának hívatva bebizonyítani. A dogmákra hivatkozni különben talán nem is épen illendő már az Irodalmi Társasággal szemben, a mely — *a debreceni ellenzék iránt való figyelemből* — az azokkal való foglalkozást a munka-programmból kitörölte. Ha a debreceniek csakugyan az igaz kálvinisták fényében akarnak ragyogni, akkor — nézetünk szerint — tartózkodniok kell a lutheránusoktól is és ha nem tartózkodnak, azt a gyanut keltik fel magok ellen, hogy nekik a dogma csak ürügy a társaságból való kivonúlásra s valami titokban rejtegetett ok elpalástolására. Azzal pedig, hogy ők az egyezkedő fél föltétlen önmegadását követelik, azt árúlják el, hogy túlbecsülik saját jelentőségüket és nem teszik fel saját hitsorsosaiknak kissé másként gondolkozó feléről azt, hogy őket valódi protestáns érdekek és nem kálvinista-ellenes hajlamok vezették a testvér-felekezetekkel való egyesülésre. Hát az ilyen feltevések ellen a leghatározottabban tiltakoznunk kell. Megjegyezzük még, hogy a *Balogh Ferenc* és *Csiky Lajos* kollegák neveit csodálkozva látjuk az aláírók között, azért különösen, mert a «Nyilatkozat» mind az *erkölcsi*, mind az *anyagi* pártfogást megtagadja a társulattól, holott *B. F.* úr — régebbi kijelentése szerint — az egyháztörténelmet szívesen művelte volna az unitáriusokkal; *Cs. L.* úr pedig másokra nézve sem tartotta már egyszer lehetőnek a tagsági kötelezettségből való kilépést. Őszintén kívántuk és kívánjuk a békés, vállvetett munkálkodást; dehát — ha már úgy kell lennie — részünkről nem riadunk vissza a verseny-munkától sem s azt hiszszük: az Irodalmi Társaság sem tehet egyebet, mint sajnálattal tudomásúl veszi a «Nyilatkozat»-ot.

— **Lelkészválasztás.** A *Balogh Béla*, egyházkerületi tanácsbíró végleges lemondása által megürült putnoki (Gömörm.) lelkészi állomásra — mint nagy későn értesülünk — *F.-Vály* derék lelkésze, *Kálniczky Endre*; a *k--dobronyi* (Ungm.) halál által megüresült lelkészi állomásra pedig *Nagy Sándor*, tárkányi segédlelkész, volt sárospataki helyettes lelkész választatott meg.

— **A véderő-törvényjavaslat s az egyetem.** A budapesti tud. egyetem tanácsa is megtette javaslatát a véderő-törvényjavaslat által érzékenyen sújtott egyetemi hallgatók érdekében, a mely is főbb pontjaiban a következő: A *hittudományi kar* hallgatói számára kedvezmények nem szükségesek, amennyiben az új véderő-törvény rájok nézve nem alkalmaz új rendszabályt. A *bölcsészeti kar* hallgatóira nézve külön kedvezmény adását az egyetemi tanács nem javasolta, és pedig azért, mert e karnál évenkint elenyésző csekély az önkéntesek száma. Az *orvostanhallgatók* az új törvényjavaslat értelmében két ízben tartoznak szolgálni. Egy félévet ugyanis április 1-től szeptember végéig az ezrednél töltenek, de január, február és március hónapokban rendesen látogathatják az egyetemet, s a félévből hátralevő másfél hónap alatt pedig a klinikát. Ezért az egyetemi tanács részükre beszámíttatni kéri az egész félévet. A második félévet akkor szolgálják le, ha már oklevelet nyertek. A *jogi karban*, köztudomás szerint, igen kevés azoknak

a száma, a kik csak államvizsgát tesznek s bírói vagy közigazgatási pályára készülnek. Ezek számára, ha a tiszti vizsgát leteszik, kedvezmény gyanánt az egyetemi tanács azt javasolja, hogy már a hetedik félév végén letehessék az államvizsgát s végbizonyítványt kaphassanak, föltéve azonban, hogy hallgatták legyen mindama tantárgyakat, melyek a szabályszerű nyolc félévre elő vannak írva. Viszont a jogi fakultás tanári kara gondoskodni fog, *hogy az összes tantárgyak hét félév alatt hallgathatók legyenek.* A szigorlatokat tevő joghallgatókra a tanulmányi rend szempontjából e kedvezményt nem vélik kiterjesztendőnek, mert ezek szigorúbb elbírálás alá esnek. Az egyetemi tanács részükre kedvezményül azt javasolja, hogy az ügyvédi gyakorlati időből nyerjenek kárpótlásul egy évet. Az egyetemes tanács e javaslatot, indokolt fölterjesztés kíséretében, már meg is küldte a vallás- és közoktatásügyi miniszternek.

— **A zemplénmegyei orvos-gyógyszerész-egylet** által, Sátoralja-Ujhelyben rendezett felolvasások sorozatában folyó hó 9-dikén *Kun Pál* ref. főiskolai tanár tartott felolvasást *az orvosi tudományok befolyásáról a közművelődésre*, szépszámú, különösen női közönség jelenlétében. A felolvasás különösen azt hangsúlyozta, hogy a közönség legyen nagyobb figyelemmel az orvosi irodalom iránt, mert az ember egészsége minden kincsnél drágább a világon, az orvosok pedig írjanak oly választékos népszerű nyelven, hogy műveiket mindenki élvezettel olvashassa. A középiskolai oktatást teljesen átalakítandónak tartja az ó-klasszikus tanórák megszorításával, s a természettudományok bővebb tanításával, s azt ajánlja, hogy igyekezzenek a tanférfiak az egységes középiskola tervét megkészíteni. A nők előtt az orvosi gyakorlatot megnyitandónak tartja, hogy nő gyógyíthassa a nőt és gyermeket, s hogy e cél elérhető legyen, számukra külön középiskolák állítandók, melyekből az ó-klasszikai tanulmányok teljesen elmaradnának. Végül az orvosok politikai befolyása emelésének szükségességét hangsúlyozta, kimutatván, hogy 1848-ban Francia- és 1839 ben Olaszországban mily kiváló politikai tényező volt az orvosi kar. Ezután *Karsa Ferenc* 1848—1849-ki forradalmi élményeiből olvasott egy fejezetet *Polányi*, melyben igen érdekesen a kassai és Gesztely melletti ütközet van élénk színekkel lerajzolva.

— **A régi magyar nemes.** E cím alatt jelent meg legközelebb a Franklin-társulat kiadásában, 347 lapnyi terjedelemben (8°), *Mocsáry Lajosnak* egy nagy figyelmet érdemlő s széleskörű elterjedésre hivatott műve, a melyben ő, mint a megyei és protestáns autonomia egyik elsőrendű bajnoka mér kardot *Grünwald Béla*, ismeretes publicistával és akadémikussal, mint a központosítási rendszer egyik leghatározottabb hívével. — *Grünwald* ugyanis a folyó év kezdetén megjelent *„A régi magyarország“* c. nagy feltűnést keltett 576 lapra terjedő művében, a maga ismeretes elvi álláspontjának előnyére, bizonyos ridegséggel ítéli meg azt az állapotot, a melybe Magyarország a szatmári békekötés után süllyedt, s azért főleg a megyei rendszert, a nemességet, meg olykor-olykor a protestánsokat teszi felelőssé, a kiknek autonomiája nem kis szálka szokott lenni az állam mindenhatóságáért lelkesülők szemében, s így a Grünwaldéban is. Mocsáry már épen azt tűzte műve feladatául, hogy kimutassa a Grünwald által festett képnek bántó túlságait és a nemességnek, a megyei rendszernek s a protestánsoknak igazságot szolgáltasson hatalmas ellenfelével szemben, a ki — s ez mentségül is szolgálhat — épen sajátos elvi álláspontja miatt nem lehet az általa rajzolt időszaknak elfogúlatlan bírálója. — Mi lesz a két hatalmas harcos összemérkőzésének eredménye, azt még most nem lehet meghatározni; de azt állíthatjuk már jelenleg is, hogy Mocsárynak a nemesség (a gentry), meg a protestantismus elismeréssel tartozik azért, hogy védelmökre kelt, s irányukban több méltányosságot követel. De állíthatjuk talán azt is, hogy Mocsáry műve többeket fog édesgetni multszázadi történetünk búvárlására, tehát egy jótékony irodalmi mozgalomnak is indító okává lehet. — A nagy éleselműséggel írott s itt-ott egész korrajzzá szélesedő, és végtől-végig érdekes művet melegen ajánljuk minden protestáns ember figyelmébe, mint a protestantismusnak is bátor szavú védiratát, mint édes mindnyájunkhoz szóló figyelmeztetést a végre, hogy óvakodjunk jogaink védelmét elhanyagolni. A művet, alkalmilag, egyes részleteinek bemutatása által bővebben is ismertetni fogjuk.

— **Irodalmi hír.** Mult hó elején N.-Becskerek derék polgármesterét, *Kulifay Lajost*, a város nagy részvéte mellett temette el *Szalay József*, nagy-becskereki lelkésztársunk. Az elhunyt érdemeit ismertető gyászbeszédet és imákat az egyháztanács kiadta a templomépítés-javára. A 18 lapra terjedő, csinosan kiállított füzet 20 krért Mangold könyvkereskedőnél rendelhető meg N.-Becskereken. A szónoki hévvel, sok túlzással írott alkalmi beszéd bírálatába bocsátkozni nem akarunk; csak záradéka ellen nem hallgathatjuk el kifogásunkat, a mely így szól: «Ezzel Istenben boldogúlt ker. atyánkfia, megáldunk, *beszentelünk*, az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek stb. . . kegyelmébe ajánlunk. . .» A *beszentelés* — ha szabad kérdeznünk — mimódon ment végbe! . . .? —

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A folyó hó 8-án rendezett *jogász-táncestély* alkalmával felülfizettek: hg. Windischgrätz Lajosné úrnő 10 frt, Dókus József úr (S.-a.-Ujhely) 5 frt, Dr. Kun Zoltán úr 5 f., Meczner András úr 5 f., Kun Béla úr 4 f., Dr. Ballagi Géza úr 4 f., Nemes Ferenc úr 2 f., Knobel János úr 2 f., Dr. Szánthó Gyula úr 2 f., Bálint Dezső úr 2 f., lovag Bogyay Zsigmond úr 2 f., Dr. Rik Gusztáv úr 2 f., Kuhár Mihály úr (S.-a.-Ujhely) 1 f., Dr. Heves József úr 1 f., Kapitány János úr 1 f., Nemes Lajos úr 1 f., Doktor Sámuelné úrnő 1 f., Macskásy Sándor úr 1 f., V. Krüzselyi Bálint úr 1 f., Zombory Emőd úr 1 f., Dókus László 1 f., Nemes Andor 1 f., Nemes Bertalan 1 f. Összesen 57 frt. Fogadják a szíves adakozók köszönetünket. Sárospatak, 1888. december 14.

A jogász-egylet nevében:

Emődy László, b. b. ellenőr. *Csiszár Gyula*, b. b. pénztárnok.

Szerkesztői üzenetek.

V. M. Már ki van szedve. — *A. B.* Mindkét kiadást megkaptam; a továbbiakhoz kívánok jobb egészséget. — *K. T. K.* Egy kis türelmet kérek. Az ajánlatot tisztelettel fogadom. — *Sz. M.* Nem mehetünk az Irod. Társ. gyűlésére a *pót-alapvizsgák* miatt. Az ígért hozománynyal várlak, — *M. F.* Mihelyt jöhet! — *R. I.* Egyletük célzataihoz gratulálok! *B. S.* Eddig nem lehetett. — *Többeknek.* A beküldött művekről mielébb megemlékezünk. — *F. J.* A végrendelet beküldése jó gondolat volt. — *M. G.* Szívesen.

HIRDETÉS.

Rendkivüli árleszállítás.

Lukács Ödön: «Egyházi beszédek templomi és temetési használatra.» 1 frt 80 kr helyett . . 90 kr.

Heiszler: «Egyházi munkálatok» 2 kötet. 2 frt 40 kr helyett . . . . . 1 frt 20 kr.

Kolbenhayer Albert: «Egyházi beszédek» 2 kötet. 2 frt 40 kr helyett . . . . 1 frt 20 kr.

Postautalványilag előre beküldendő összeg mellett, bérmentve küldöm meg.

S.-a.-Ujhely, 1888. december hóban.

Lővy Adolf,
könyvárus.

1—3

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 52. szám. Sárospatak, 1888. december 24.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Karácson ünnepén.» *Apostol Bertalan.* — «Lehet-e a lelkész minta-gazda?» *Vas Mihály.* — «Egy methodikai felelet és kérdés.» *Fábriczy János.* — «Karácsoni ének.» *Czinke István.* — «A Prot. Irod. Társaság közgyűlése.» *Dr. Szlávik Mátyás.* — «A «Sárospataki Irodalmi kör» évzáró közgyűlése.» *Kovácsy Sándor.* — «Vegyes közlemények.» — «Hirdetés.»

Karácson ünnepén.

Miként ha bírna angyal égi szárnynyal, —
E várva-várt dicső ünnep-napon,
Lelkem fel a kéklő magasba szárnyal,
Erőmet a szent ihlettől kapom,
Mely fedve volt sürű, sötétes árnynyal,
A földet fényözönben láthatom.
Mert Betlehem felett, a tiszta égnek
Ama csillag-sugári lánggal égnek.

Megnyilt a menny, felnyitva titka zárja,
Bibor dicsfény övedzi keletet;
Úgy tetszik: az ég karjait kitárja,
A föld iránt megengeszteltetett.
Az agg Simeon nem hiába várja,
A földre szállt alá a Szeretet.
És itt marad most már köztünk örökre,
Mint a világ istentől lett örökje.

Fénylő csillag három bölcset vezérel,
Kik Betlehemnek vették útjokat,
Meyküzdve híven, bátran a veszélylyel —
Szivük fellángolása nem lohad;
Úgy ég, mint a vezér-láng, égi fénnyel,
Epednek látni Megváltójokat.
Ma jött el az, hogy a Tudást betöltse,
Mint a világnak egyedüli bölcse.

Zendül az ég tündöklő boltozatja,
Ének szól angyaloknak ajakán,
Mely a lelket magával elragadja,
Új eszmét hord e bűvös hang magán,
Melyet megért a pásztorok csapatja,
'S örül, vigad, — a néma éjszakán
Künn a mezőn hangoznak a Hozsannák,
A Messiással eljött a Szabadság!

Jertek, hívők! e csillagtól vezetve,
Mely ím megállt egy istálló felett,
Ne féljetek, csak bátran lépjetek be,
E hely boldogságunk szentélye lett.
Borúljatok le, a bút elfeledve,
S nyugalmat leltek fájdalom helyett.
Imát rebegvén összetett kezekkel,
Az égre, a csillagra nézzetek fel.

Ez a csillag lett földünk lelki napja, —
Sugár-fényét áldólag hinti szét,
A föld fia örökre tőle kapja
Szent ihletét, boldogságát, hitét;
S ha a balsors reményét megfagyasztja,
Ez hatja át melegséggel szivét.
Óh Jézusunk, fénylő napunk, világunk,
Üdvességet csak te benned találunk!

Apostol Bertalan.

Lehet-e a lelkész minta-gazda?

Felolvastatott a felsőszabolcsi ev. ref. papi egylet, 1888 november 28-án tartott gyűlésében.

Közművelődés, okszerű gazdálkodás, ipar-, kereskedelem, a nemzeti életfejlődésnek eme hatalmas, nélkülözhetetlen tényezői, a közelmultban tagadhatatlanúl nagyon sokat haladtak hazánkban. Óh, de más oldalról ki az, a ki el ne ismerné, hogy még nagyon messze vagyunk a haladás azon fokától, a melyen állanunk kellene! Ki ne látná azért édes örömmel, midőn egy-egy buzgó ember, egész lelkesedéssel odaáll egyik avagy másik, még mindig igen mély s tátongó seb fölé s annak orvoslására gyógyítóirt ajánl. És a seb lassan bár, de napról-napra heged; mert a tudomány világa, mint a világító testek kiáradó fénysugára, feltartóztathatatlanúl halad tova; gyűrűzete folyvást tágasabb tért kerít be, legyőzve az elétornyosúló akadályokat.

Az életküzdelem, a létért való harc mindnyájunkra nehéz teher gyanánt nyomakodik. E küzdelemben magasabb célok felé törni, azoknak áldozatokat hozni, midőn csaknem eltörik szájunkból a kenyérnek botja, nem óriási feladat-e? És ki tagadhatja, hogy a magyar nemzet, a maga egészében, dacára ama nagy, nemzeti átalakúlásoknak, melyek áradatában megállani is nehéz volt: ez óriási feladatnak becsülettel eleget tett. Még itt azonban megállapodni nem lehet, nem szabad. Keresnünk kell az útakat, módokat a tovább haladásra.

Épen e magasztos eszmétől áthatva, *Cserháti Sándor*, magyar-óvári gazdasági akadémiai tanár, folyó 1888. évi február 16-án, a *„Gazdakör“*-ben arról értekezett: *„Mimódon lehetne a kisbirtokosok között az okszerű gazdálkodást legsikeresebben terjeszteni?“* Kit ne érdekelne közülünk, lelkészek közül, a mindnyájunkhoz oly igen közel-

fekvő kérdés? Hiszen mi is, egyen-egyen, épen a kisbirtokosok közé tartozunk; nemcsak, hanem oda tartoznak híveink is, a kiknek a lelkiek mellett — ha gyarló tehetségünk engedi — mi anyagi előrehaladását is szíves készséggel szolgáljuk. De még érdekesebbé teszi e kérdést reánk nézve az, hogy *Cserháti*, említett értekezésében, végeredményül azt mondja, hogy *az okszerű gazdálkodás apostolainak elsősorban a falusi papoknak kell lenni;* sőt evégből óhajtja, hogy *a papnöveldékben, a gazdasági enciklopédia, egy éven keresztül, hetenkint 6 órán taníttassék;* annyival is inkább, mivel a lelkész javadalmát a legnagyobbrészben földbirtok képezi, minek folytán saját érdekük kívánja, hogy a javadalmazásukra szolgáló tőke lehető kihasználására is képesítve legyenek.

Ujabb időben egész divattá vált — megengedem, hogy régibb időben is úgy volt, — hogy bármely társadalmi kérdés gyakorlati életbe való átvitele jön szóba, az reánk, lelkészekre és elmaradhatatlan társainkra, a tanitókra úttaltatik. Bizonyára nagy örömünkre szolgálna, ha olyan universalis geniek, illetve ezermesterek lehetnénk, hogy amaz, általunk egyáltalában nem kicsinyelt célok mindenikének hű munkásai tudnánk lenni.

Általánosan tudott dolog, hogy a nagy közönségnek az felőlünk a vélekedése, hogy a lelkész, miután nem köti le semmi hivatalos óra, a mint reggeli imáját vagy miséjét elvégezte, ha szántóföldjére nem megy, csak a tétlenség párnáján heverész.

Nem úgy uraim! Ennyiért nem érdemelnők meg a mindennapi kenyeret. Elég szégyen rajtunk, hogy ilyen felőlünk a vélekedés. Ha mi valódi papok, *lelki atyák* akarunk lenni — a mi pedig elvitázhatatlanúl elsősorban levő kötelességünk — bizony találunk elég dolgot, ha a napot a szántóföldön nem töltjük is. A mi ekénknek az *„igének"* kell lenni: s bizony van kőkemény szív elég, melyet hasogatnunk kell. S ha a leglelkiismeretesebben munkálkodunk is, hogy a talajt jó termőfölddé tegyük, hányszor kell siralommal látnunk, hogy az általunk elvetett tiszta búzát gyom és tövis veri fel.

Gondolkozzunk csak egy kissé! Sajátságos pálya ez a papi pálya, ha mi igazán valláserkölcsi tanitók s példaadók akarunk lenni. Itt járni a földön s leküzdeni mindent a mi földi; embernek lenni s lerázni azt, a mi emberi; élni a világban, a világba való elmerülés nélkül; lelkeket halászni a bűnök tengerén, örvénybe jutás nélkül; a föld savának lenni e megizetlenült világban; a világ világosságának lenni, a lelki sötétségben; beolvadni a hivek közé úgy, hogy a mi azoknak fáj, a lelkésznek szászszorosan fájjon, a mi azoknak örömet okoz, igazán örüljön annak az ő lelke is; szeretetének melegével áthatni azokat egyen-egyen; hitének fényével bevilágítani a tévelygők útait; felemelni az elesetteket; bátoritani a csüggedőket; enyhítő balzsamot csepegtetni a fájó sebekre . . . Beh nagy, beh nehéz dolgok ezek, istenem!

S íme, dacára mindezeknek, a követelmények napról-napra növekesznek velünk szemben. A tudomány minden téren óriási lépésekkel halad. Varázstükrének fénysugára az emberi társadalom minden rétegébe beszóródik s a legnagyobb részt megzavarja, káprázatba ejti; a midőn aztán, minden alap nélkül, a körülményekkel számot nem vetve, igyekszik az azáltal támasztott vágyait, igényeit kielégíteni. Épen ennek következménye már az anyagi érdekeknek mód nélkül való hajhászása, mely lázas tevékenység, a társadalomról, a valláserkölcsi élet kellemes zománcát letörölte; mert tagadhatatlan, hogy a valláshoz, az egyházhoz való ragaszkodás meglazult. Hányszor halljuk úgy műveltebb, mint egészen műveletlen lelkű embernek ajakáról, a mint igy ítél szívében: «Nincsen isten»; a melyre bizony teljes joggal kiálthatjuk vissza a szentírás eme szavait: «Olyan isteneknek szolgáltok, melyeket emberi kéz csinált.» (V. Mózes 4, 28.). Pedig meg van irva: «A csinált isten semmit sem használ.» (Ézsaiás 44. 10.). «Megszégyenülnek azok, kik a bálványoknak ezt mondják: Ti vagytok a mi istenünk.» (Ézsaiás 42, 17.).

Ezért mondja *Samassa*, tudós egri érsek, folyó évi október 23-án, *a kor uralkodó eszméiről és a papság feladatáról* tartott nagyszabású beszédében, a következőket: «Krisztus hitének védelmében nagy és szent érdekek követelik fáradhatlan munkánkat; és csak annál éberebb gondosságra, szívósabb buzgalomra kell serkennünk, minél nagyobb akadályokat gördít törekvésünk elé korunk tudatlansága. Hogyan? tudatlansága e kornak, mely a tudományok művelésében valamennyi korszakot túlszárnyal? Hát e század nem a tudományos felvilágosúltság százada? Hát nem pezsg mindenütt a tudományos törekvések versenye? Hát nem látjuk a közoktatásra fordított roppant pénzáldozatokat? Nem látjuk a nevelészet ezernemű ügyességeit, hogy a leglomhább elmékben is felébredjen a tanúlási kedv? Nem lep meg napról-napra újabb, csodás vívmányaival a tudományok haladása. Nem kell-e elismeréssel adóznunk ama vezérférfiaknak, kik a tudományosság igazi hasznának s javának tudatától áthatva, oly hőn buzgólkodnak az oktatás fejlesztésén?»

«És mégis nem volt korszak, hol a legnagyobb eszmék, az emberiség legfönségesebb eszményei körül, oly tudatlanság uralkodott volna, mint ma. Még a legkiválóbbak is alig vannak túl azokban az elemieken. Torzképet alkottak maguknak a vallásról s az ellen irányúl minden támadásuk, zajgásuk. Küzdeni velök nem könnyű. Elmosódó, általános tételekkel lépnek föl; a vallásról csak felületes vagy alapjában téves fogalmakkal birnak; előbb tudatlanságukat kell elhárítanunk és csak akkor ragadhatjuk meg magukat, téves tanaikat.»

«A küzdelem azonban csak akkor lesz sikeres, ha a pap kiváló tudományossággal, feddhetetlen jámborsággal s életszentséggel, a közüdvért mindent elviselni, mindent megtenni kész erős lélekkel száll ki a síkra.» (Egyetértés 1888. okt. 24.).

A kath. főpap eme szavai lehetetlen, hogy meg ne ragadják a mi lelkünket is. A tudomány fénye által elvakúlt szemek, az emberi szivet, lelket legközvetlenebbül érdeklő dolgokban, valóban nagyon sok esetben, nem látnak tisztán; homályos képzeteket alkotnak éppen a vallásbeli fogalmak felől; sőt vannak sokan, kik értelmi fejlettségüknél fogva kinőtteknek hiszik magukat a vallásos eszmék köréből, mint az ifjú a gyermek-mesék világából. Ezek azonban, tagadhatatlanúl, csak látszólag művelt emberek, mert egy valódi tudományos fő, a ki a világrend örök törvényeinek bölcseségébe belemélyedni tud; a ki gondolkozó észszel áll meg akár egy piciny virág gyönyörtkeltő, hímzett szirma, akár a porszemparányok végtelenségéből megfoghatatlan titokzatossággal alkotott óriás hegyek fölött; vagy szemléli úgy a legkisebb, mint a legnagyobb élőlényeket, melyek az atomparányok milliárdjaiból oly végnélküli bölcseséggel vannak alkotva, hogy azoknak csak legcsekélyebb szervecskéje is bámúlatba ejt; avagy leborúl az emberi szellem csodás alkotásai előtt, melyek mind ama titokszerű lény sugallata folytán állottak elő, a ki Mózesnek az égő csipkebokorban megjelent: lehetetlen, hogy meg ne zendüljön ajakán az ének: «Ha elmémmel felhágok e számtalan világok roppant alkotmányába: ott látom valójába, nagy voltát a Teremtőnek.» Igen, a valódi tudományos fő sohasem fogja lelkéből száműzni a vallásos érzelme-

ket, melyek úgy fakadnak fel abban, mint jóízű, üdítő forrás; s a ki nem érzi azzal az örök erővel, örök hatalommal, végnélküli jósággal való szoros egybeköttetést, habár minden szempillantásban élvezi drága adományait: az a tudományt csak felületesen kóstolta meg. Mert elévülhetetlenül igazak a híres angol bölcsésznek, *Bacon*-nak, csaknem 300 évvel ezelőtt mondott eme szavai: «Philosophia, obiterlibata, abducit a deo; sed plenius hausta, reducit ad deum.» (A bölcsészet, felületesen kóstolva, eltávolít istentől; de teljesen kiürítve, istenhez vezet). Már pedig, hogy a nagy többség a tudományt csak felületesen kóstolta meg, mutatja a vallás iránt való általános közönyösség és az egyháztársadalmi élet iránt való érdektelenség. Nagy és nehéz feladat az ilyen elmékben a tudomány és vallás feltisztult igazságai között a megzavart egyensúlyt helyreállítani. Ez a feladat pedig első helyen mireánk, lelkészekre vár, mely elől nekünk kitérnünk nemcsak hogy nem lehet, de betölteni hivatásszerű, szent kötelességünk; sőt, amint *Samassa* érsek mondja — amint azt már fentebb idéztem is — «kiváló tudományossággal, feddhetetlen jámborsággal s életszentséggel, a közüdvért mindent megtenni, mindent elviselni kész, erős lélekkel kell síkraszállanunk.»

Ki az közülünk, a ki nem lehorgasztott, csüggedt fővel hallgatja e szavak lelkére nehezedő igazságait? Hogyan tehessünk e minden emberi erőt igénybevevő kívánalmaknak eleget mi, a kiknek, hogy megélhessünk, kevés kivétellel oda kell görbednünk a kapa s kasza fölé, hol lelkünkre, szemünkre mély sötétség borúl, s csak mint egy sűrű ködfelhőn át látjuk a magasba hívogató ideál fel-felcsillámló fénysugarát.

De, szeretett lelkésztársaim! az ígék, melyeket Jézus tanítványaihoz intézett, nekünk is hangzanak: «Ha valaki akar én utánam jönni, tagadja meg magát s vegye fel az ő keresztjét és kövessen engemet.» (Máté 16: 24.).

Igen, vegyük fel a keresztet! Nézzük azt a bölcseséget, melyet a hosszú időn át folyvást tökélyesbülő tudomány sem volt képes elhomályosítani: pedig ama világ világossága, ki azt elszülte volt, ezeket mondja magáról: «A rókáknak van barlangjok, az égi madaraknak fészkök, de az *ember fiának* nincsen ahová fejét lehajtsa.» (Lukács 9: 58.). Nézzük a mi nagy mesterünket, a ki az életnek legszédítőbb magasságait és mélységeit megjárta volt; a ki életét adta mi érettünk, hogy megtartassunk az örökéletre: nézzük és bármily keserű körülmények közé sodorjon bennünket az élet és a sors viszontagsága, ő benne, a ki a legkeserűbbeket is ingadozás nélkül átélte volt, mindig biztató és megnyugtató példányképre találunk.

Isten az egész világegyetemet beöleli. Ez eszmének megfelelőleg alkotta meg Jézus az ő soha el nem évülő vallásrendszerét. Ha mi e vallásrendszernek hű munkásai akarunk lenni, az emberi társadalmi élet minden életnyilatkozatát, munkakörének rúgóit s az érzelmekre való befolyását is ismernünk kell; vagyis, emberileg, nekünk is magunkba kell ölelnünk azt a világegyetemet, a mely bennünket környez. Nem elég csak a tudományok régióiba emelkednünk, hanem itt kell járnunk a földön; belemerülnünk a gyakorlati életbe, hogy azt a mi munkás életünkkel, becsületes szorgalmunkkal megszenteljük s magunkat abban is példáúl állítsuk; mert bizonnyal cselekedeteinkkel fogunk bármely, híveink boldogságát előmozdítani célzó igazságot leghathatósabban predikálni.

Bármennyire ellentétesnek látszik is azért, a velünk szemben fennálló és elvitázhatatlan tudományos követelményekkel szemben, *Cserhátinak* amaz egészen újszerű, elénk tűzött feladata, hogy mi a jelenlegi gazdasági válság között immár égető szükséggé vált okszerű gazdálkodásnak is apostolai legyünk; mindazáltal lehetetlen azt magunktól elodáznunk. Bizonnyal, a mai körülmények között, mi is rá vagyunk útalva a földművelésre. Kényszerít arra a mindennapi kenyér. Csak előnyünkre szolgál azért, ha a gazdasági technika folyvást gyarapodó vívmányaira is kiterjesztjük figyelmünket, s magunk és híveink javának eiőmozdítása céljából, lehetőleg hasznosítjuk azokat. Itt azonban nagyon el kell találnunk a középútat, nehogy felettébb belemerüljünk a gazdálkodásba, szellemi előhaladásunk rovására; mert, ha lelkünkben hamu képződik a nem táplálkozó tűz fölött, osztályrészünk ez a lesújtó kritika leend: «földhöz tapadt, rusztikus pap,» a melytől pedig óvjon bennünket a kegyelem Istene!

„Fo,“ vagy más néven *Budha*, a brahmanismus reformátora, a róla nevezett budhaismus megalapítója, a mint szent könyveikben írva van, «550 alakban létezett s mindegyik megtestesülésében feláldozta magát. Báránynyá lett a tigris, galambbá a sólyom és nyúllá az éhes vadász számára.» (Páris Amerikában. Laboulaye. Budapest, 1885. 139. lap).

Sajátos, szellemes kifejezése, ez a Krisztus előtti 6-ik századból fentmaradt szent hagyomány, azon igényeknek, melyek a vallás szolgái iránt tápláltattak s ma is tápláltatnak. És e sajátos kifejezésben benne van nemcsak amaz igények nagysága, hanem elodázhatatlan szükségszerűsége is. Épenazért, ama kívánalmakat, a melyekkel *Cserháti* elénk állott, a melyek munkálkodásunkat, úgy magunkra, mint híveinkre nézve, a legéletbevágóbb kérdések szolgálatába kívánják állítani, t. i. hogy mi, mint gazdálkodó emberek is, mintaképűl szolgáljunk: a magam részéről, a fentebb körvonalozott széleskörű tudományos igények mellett is, jogosúltaknak kell elismernem.

A legfenségesebb és legmagasztosabb munkakör ez, a melyre minket az isteni kegyelem állított; de egyszersmind a legnehezebb is. Mindazáltal hordozzuk az igát, melyet a mi urunktól, Jézusunktól örököltünk s találjuk azt, mint ő, gyönyörűségesnek. Beismerem, hogy ama magasztos ideálok megvalósításával szemben, az én működésem — s bizony nagyon sokunké! — csak eltűnő árnyék; de, ha gyarló erővel is, ottan ottan némi benső hivatással, amaz érintett, hivatalunkkal járó kötelességek teljes tudatában törünk a cél felé: nyugodtan zárhatjuk az örökálomra szemünket; s jól esik hinnem, hogy nem az lesz reánk az ítélet, hogy haszontalan szolgák valánk!

Legyen velünk az Úr kegyelme! Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Egy methodikai felelet és kérdés.

E Lapok 50. számában t. Gérecz Károly úr erőfeszítéssel ostromolja nézetemet, melyet a közönséges törtszámok tanításának elsőbbsége érdekében közöltem. Felszólalása annyiban elismerést érdemel, amennyiben methodikai érdekről, sőt tanítási buzgóságról tanuskodik és figyelmet is kelt a törtszámok tanításának ügye iránt. Hogy azonban felszólalása meg nem győző, s hogy előbbi nézetemet csak támogatta, arra nézve legyen szabad előző cikkem némi kiegészítésével tanuságot tennem.

1. Előző cikkemben, igaz, nem jelentettem ki határozottan azt, hogy vajjon a törtszámoknak népiskolai vagy pedig «felsőbb fokú» iskolai tanítását értem-e? Erre azonban szükség nem is volt, mert cikkemből mindenütt

az tűnik ki világosan, hogy a törtszámokat ismertetni, tanítani kívánom, nem pedig csak futólag ismételtetni. Törtszámok *nem-tudása* teljesen egyenlő, akár gimnáziumi, akár népiskolai tanuló részén. Igaz, a tananyag, tanmenet s tanalak stb. gyakran tetemesen eltérő, de ez eltérés nem erőszakolható rá azon tanításra, mely bármely rendbeli nem-tudás oszlatására üdvös. Gérecz úr gyanítani engedi, hogy sokat tételez fel a gimnáziumba jutott tanulóról a törtszámok ismeretére nézve, és hogy a gimnáziumban nem volna ellene a közönséges törtszámok elsőbbségének. Szerezzen magának véleményt minél több középiskolai tanártól; majd, mint magam is, hallani fogja a panaszt, hogy az elemi iskolából jött tanulóknál számtani ismereteket találni alig lehet, legkevésbbé pedig törtszámokra vonatkozó ismereteket, bár «előadattak.» Sőt tovább folytatom: egy bizonyos tanítóképző-intézetbe sokféle iskolából kerülnek a növendékek, de nem tudják, mi fán terem az írástalan számolás, számtani belátásuk képzetlen; eltévesztik a krétázást is, melyet kizárólag gyakoroltak stb. A számtan tanítását a legegyszerűbb elemeknél kell velök kezdeni, mintha soha számolást nem tanultak volna. Kivétel alig van. Nem tehetnek róla: csak zavart, krétázást, rajzolást — minőt G. úr is kedvel — tanultak számtan fejében. Még tovább megyek a tények elősorolásával. «Végzett» fiatal tanító volt P. Tanítványait számolásra is tanította, emlékezete alapján; törtet törttel osztatott is oly módon, hogy «keresztben» szoroztatott; de majd az egyik, majd a másik szorzatot írta számlálónak! G. úr ne tételezzen fel sokat oly tanításról, a minőt védelmez.

2. Valamely kijelölt tárgyra vagy ügyre nézve ítéletemet nem szeretem más ítéletétől rabszolgailag függővé tenni; legkevésbbé pedig a «tanterv»-től várok módszertani utasításokat, mely tantervet G. úr a számtan tanmódjában tekintély s törvény gyanánt imád és ellenem állít. Tantervünk még a tananyag kijelölésében is hiányos, a tanmód részleteit pedig teljesen a paedagogusokra bízza. Paedagogusok gondosan alkossák s kövessék a helyes tanmódot, a nélkül, hogy akár a régihez mereven tapadnának, akár az újdonsággal divat kedvéért tűntetnének. Természetesen, először a tanítandó anyagot sajátítsák el úgy, hogy ismeretök szerkezete ne legyen ilyen: «úgy nézem azt a kulacsot, mintha kenyér volna, pedig hát sajt.»

3. Senki kedvéért nem tehetem, hogy az egész számok osztását a törtszámokkal azonosítsam, sem pedig a törtszámot az osztás és tört «képével» föl nem cserélhetem, G. úr pedig ezt teszi. Túlbuzgóságában egy helyütt azt mondja, hogy *„a törtszám mindig osztási műveletnek a képe, melyben a felső szám (a számláló) az osztandó egészet s egyszersmind az osztalékot, az alsó szám pedig (a nevező) az osztót mutatja!“* Hát persze eltévesztettem az előbbi cikkem tartalmát, mert arra számítottam, hogy olvasói a rég meglevő törtszámot értik «törtszám» neve alatt, nem pedig valami új számtani találmányt. Előző idézet legalább is számtani határozatlanságok «képe.» «Törtszám»-ban, G. úr szerint, a «felső szám (számláló) az osztandó egészet mutatja» stb. Mondok hát egy törtszámot: háromnegyed; ugyan melyik itt a «felső» és «alsó szám?!» Igaz! mégis van felső és alsó, de úgy tudom, csak tört *számjegyében!* Igy vagyunk ni! a törtszám G. úr előtt írás, rajz! Ennek kedvéért hozza fel bizonyítékúl a «tizedes rendszert» is. Továbbá G. úr szerint «a felső szám (számláló) az osztandó egészet s egyszersmind az osztalékot mutatja.» Megvallom: ilyen törtszámokat nem ismerek és az egész világ eddig nem ismert. Jó lesz megjegyeznie azt, hogy a számláló mindig *részek* számát jelöli meg és soha egészeket; a nevező pedig *nevet* fejez ki s képvisel: harmad, negyed, tized stb., t. i. azon részek nevét, a melyek száma a számlálóban megjelölve van. Amaz okoskodása alapján, ugyan hogy alakíthat át *áltörtet* egészekké, ha a számláló már magában egész?! Ha pl. 2 alma 3 gyermeknek osztandó el, ezt így lehet kijelenteni (= kijelentett osztás): $^2/_3$. És ez G. úr szerint törtszám vagy ennek «képe,» melyben a számláló 2 egész alma és a nevező 3 gyerek?! Hja, így ítél az, a ki az egész számok kijelentett osztását a törtszámokkal cseréli ki, s viszont; így vitetik hinárba a tanuló is. Jegyezze meg: a kijelentett osztás csak *egyenlő értékű* a megfelelő törtszámmal, de nem törtszám, még ennek a jele sem. (Ezt rajzzal is lehet szemléltetni!). Ha pedig azt mondom: $^2/_3$ alma, ez annyit jelent, hogy van 2 *rész*, mégpedig harmad, t. i. olyan az a két rész, a minőt *egy-egy* almának egyenlő osztásából, pl. vágással nyerünk. Ez ismeret a törtszámok abc-jében az első *a* hang. Fentebbi elmélete nyomán G. úr a tizedes törtszámot így határozza meg: a tizedes törtszám olyan «kép,» melyben az «alsó szám» nincs s csak gondoltatik, és ennélfogva «felső» sincs, hanem csak — —? Pl. 0·23-ban melyik a felső és alsó?! Nemde csak gondoljuk az alsót? Tehát gondolat és írás a közönséges és tizedes törtszámok megkülönböztető jegye!!?

Ámde G. úr szerint a számláló nemcsak «egész» és nemcsak «osztandó,» de még *„osztalék“* is. Osztalék alatt — tudtommal — az osztás eredményét szokták érteni. Hogyan tévedett G. úr ebbe az azonosításba: osztandó = osztalék? Igaz, van egy eset erre is, t. i. akkor, a mikor 1 az osztandó is és 1 az osztó is; ez esetben csakugyan az osztalék is = 1. Ámde ez alapon némely számtan szerint csak ez a törtszám léteznék: $^1/_1$!

Ily ismereti alapokon bajos tanmódról vitatkozni! Mi értéke lehet most már G. úr egyéb állításainak s támadásainak? Pedig kedvem lett volna bővebben megvitatni a törtszámok tanmódját.

Nem is bírálgatom bővebben többi mellékes támadásait s bizonyítékait; annyival kevésbbé, amennyiben már előző cikkemben található a felelet — és jó számtani könyvekben. Hogy G. úr a közönséges törteket és számmíveleteiket «szövevényeseknek,» «bonyolúltaknak,» «sok változatúaknak» tekinti, arról nem tehetek; én nem találom olyanoknak és nem úgy tanítom azokat. Ha a tizedes törtjegyekkel való számolást oly könnyűnek találja, csak azt vagyok bátor kérdezni: ezt a számot 0·324 mért mondják háromszázhuszonnégy ezrednek, holott a megelőző tanításban épen a «tizedes rendszer» kedvéért 3 tizednek, 2 századnak, 4 ezrednek kell ismertetni ama számjegyeket? Ha e kérdésre helyesen megfelelhet, belátthatja azt is, hogy a tizedes törtek átalakítása nem valami könnyű stb. Hogy a számköröket elősorolja, ez nem árt, de nekem nem is használ; ezeket tanítani szoktam és növendékeimmel átdolgoztatom. A sokszor emlegetett «gyakorlati életet» tekintse meg gondosabban; engem a gyakorlati élet egyebek közt arra tanított, hogy a számtan krétázás alakjában nem gyakorlati. G. úr ne vegye rosz néven tőlem azt, hogy én «e nagyfontosságú s végleges eldöntésre váró kérdésre» az eldöntés előtt feleltem. Néha látszólag botlik az ember; azt hittem, hogy egy ügyet eldöntése előtt szoktak megbeszélni, nem pedig csak eldöntése után. Bár ellenfelek vagyunk, mégis őszintén kívánnom kell azt: vajha tanítóinknak legalább fele törődnék a methodikai kérdésekkel úgy, mint t. Gérecz úr. Tisztelettel maradok.

Fábriczy János.

TÁRCZA.

Karácsoni ének.

Dicsőség néked
A magasságban!
Szívünkben íme
A mennyország van.
Szeretet jár be
Hegyet és völgyet;
Szemeink látják
Idvezítődet.

Szálljon a földre,
Óh szálljon áldás!
Ime, betöltve
A nagy megváltás;
Üdvre viradt fel
Nép, sok milliom. . .
Üdv néked, drága
Evangyéliom!

Béke a földön,
Csillag az égen:
Epedve várták
Híveid régen;
Hitünk remélte,
Kegyelmed adta. . .
Óh néped édes
Mennyei atyja!

Szívünk kitárúl,
Nyelvünk megzendűl:
Óh szállj le hozzánk
A végtelenből!
Szívünkbe tedd át
Királyi széked. . .
Óh béke atyja,
Hozsánna néked!

Czinke István.

KÖZÉLETÜNK.

A Prot. Irodalmi Társaság közgyűlése.

A Prot. Irod. Társaság végleges megalakúlásának folyó hó 18-án Budapesten az ág. hitv. ev. egyház dísztermében tartott közgyűlését feszült figyelemmel várta a főváros s a vidék egyaránt. A debreceniek ismeretes *Nyilatkozata*, *Dr. Masznyik Endre* pozsonyi akad.. theol. tanárnak lelkes *indítványa*. *Balogh Ferenc* debreceni tanárnak arra adott *felelete* s *Ferencz József* unitárius püspöknek a fővárosi lapokban is hirdetett *kilépése** a Társaság megalakúlása iránti érdeklődést csak fokozta, de egyúttal jelentékeny nehézségeket is gördített a Társaság végleges megalakúlása elé. Kínos hatással volt a prot. körökre az a körülmény, hogy a debreceniek a *Társaság ügyét a politikai lapokba vitték*, s ezzel tényleg oly helyzetet teremtettek, a melynek alapján a végleges megalakúlás csaknem lehetetlenné vált. A debreceniek érdeme tehát, hogy gróf Tisza Lajos indítványa keresztűlment. a *közgyűlés elnapoltatott*, várván azt, a mit én alig tudok reményleni, hogy a debreceniek még megnyerhetők, az ellentétek kiegyenlíthetők, s a lapokban közlött nyilatkozatok a zöldasztalra nem kerűltek, amiért is teljesen magamévá teszem *Masznyik* indítványának azt a passzusát, hogy «a debreceniek a Prot. Irod. Társaság autonom önállósága és szabadsága» ellen foglaltak állást, a kiknek *„betűbírósága (magam is azt tartom) voltaképen csak ürügy a Társaságból való kilépésre.“* Ezt különben majd meglátjuk s adja isteu, hogy én csalódjam!

A közgyűlés különben eléggé látogatottnak mondható, csakis az *ág. hitv. püspökök* jelenlétét kellett nélkülöznünk, a mi bizonyára feltűnő is volt. A Társaság pártoló, alapító s rendes tagjai közül összesen 93-an vettek részt a végleges szervezkedést tervező közgyűlésen. Ott volt br. Vay Miklós elnök, gróf Tisza Lajos, br. Prónay Dezső, Kun Bertalan, Szász Károly, Szász Domokos, Móricz Pál, gr. Degenfeld József, Ivánka Imre, Zsilinszky Mihály és Várady Gábor. Ezeken kivűl ott láttuk Arany Lászlót, Papp Károlyt, Czelder Mártont, Veress Józsefet, Schneller J. és dr. Masznyik Endrét Pozsonyból, Bancsó Antalt Sopronból; továbbá Körmendy Sándort, Begedi főesperest, Szilády Áront, Hegedűs Sándort, Tisza Istvánt, Szőts Farkast, Farkas Józsefet, Szalay Károlyt s más fővárosi s vidéki lelkészt és tanárt.

A közgyűlés lefolyásáról a következőket jelenthetjük:

Vay Miklós báró megnyitván a gyűlést, útalt az ideiglenes végrehajtó-bizottság előkészítő munkálataira, s a megerősített alapszabályokra, úgy, hogy a végleges szervezkedés most már a közgyűlés bölcs intézkedésétől függ.

Az elnöknek éljenzéssel fogadott beszédére *gróf Tisza Lajos* felelt, s Vay Miklós bárónak a Társaság mozgalma körül tanusított buzgó, tapintatos és kitartó fáradozásaiért meleg köszönetet szavazott. Kéri továbbá a tagok számának konstatálását, amennyiben a szavazatképes tagok számától akarná a Társaság végleges szervezkedését függővé tenni. Ezzel szemben *Papp Károly* budapesti ref. lelkész hivatkozva a prot. sarkalatos alapelveknek az örökös ellenséggel szemben való megvédésére «fölemelni kéri a zászlót.» E derék nyilatkozat után *dr. Masznyik Endre* szólalt fel *gr. Tisza Lajos* elnapoló indítványa ellen. Kiemelte, hogy az ideiglenes végrehajtó-bizottság ismerte a Tisza által érintett akadályokat épúgy akkor, mikor a közgyűlést kitűzte, mint most, és semmi okot sem lát a közgyűlés elnapolására. *Szász Domokos* püspök hasonlóan a jelenlévők számának konstatálását kéri, mire Vay Miklós megbízásából *Zsilinszky Mihály* és *Szőts Farkas* jegyzők kihirdették, hogy összesen 17 pártfogó, 34 alapító s 42 rendes tag van jelen a közgyűlésen. A szám konstatálása és kihirdetésének aktusa meglehetős apathikus érzést keltett a jelen volt közgyűlési tagokban. Ugyancsak a szám megállapításának folyamán *gr. Dégenfeld* azt a kínos hatást keltő nyilatkozatot tette, hogy a tiszántúli kerület azért maradt el, mivel a legtöbben nem kapták meg a kötelező okíratot és a meghívást. (Ugyan hol akadt fel?! Szerk.) A konstatált számra hivatkozva, *gr. Tisza Lajos* most már formaszerűleg is megtette amaz indítványát, hogy a *közgyűlés a jövő tavaszra elnapoltassék*, a melyen számra való tekintet nélkül fog véglegesen határozni s megalakúlni, addig pedig az ideiglenes végrehajtó-bizottság készített elő a Társaság ügyeit.

Erre *Masznyik Endre* erélyes fölszólalásában tiltakozott az ellen, hogy *a Társaság „az elvtelen opportunismus“ álláspontjára helyezkedik*, s kéri az elnapolást szükségessé tevő valódi oknak egyszerű megmondását, a helyett, hogy egy hónapról a másikra halasztják a véglegesen szervezkedő közgyűlést. Erre *gr. Tisza Lajos* izgatott hangon visszautasította «az elvtelen opportunismus inszinuációját.» Utána *Kun Bertalan*, Masznyik aggodalmainak megnyugtatására tett felszólalásában azt az *egyenetlenséget* érintette, a mely a ref. egyházban a Társaság megalakúlására nézve létezik, s mely a végleges szervezkedést késlelteti, s ez okból fogadja el Tisza indítványát. *Prónay Dezső* és *Szász Károly* pártoló fölszólalása után *gr. Tisza Lajos indítvány a nagy többség által elfogadtatott* s a gyűlés feloszlott.

A közgyűlés tehát a debreceni ellenzékre való tekintetből az *opportunismus* álláspontjára helyezkedett. Pedig szerintünk egyedűli teendője az lett volna, hogy a megerősített alapszabályokra támaszkodva, a debreceniek nyilatkozata fölött napirendre térjen s véglegesen szervezkedjék! Bizony ideje volna, hogy végre-valahára a cselekvés terére térjünk.

Budapesti találkozásunknak egyik figyelemreméltó mozzanata *a közgyűlésen, s a disztermen kivűl* amaz emelő szellemi érintkezésben keresendő, a melybe a budapesti ref. theol. tanártársak az ev. testvértanintézetek tanáraival léptek, mely alkalommal nem egy elvi, egyházi vagy irod. kérdés lett megvitatva. Én abban *egy jövendő*

* Lásd: *Ferencz József* püspök levelét vegyes közleményeink között. Szerk.

szebb harmóniának örvendetes előjelét látom, a melyre ez idő szerint a hazai ev. protestantismusnak oly égető szüksége is van! *A kölcsönös megbecsülés és tisztelet, a szeretetteljes közeledés megtermi a maga gyümölcsét.*

Budapest, 1888. dec. 19. Dr. Szlávik Mátyás.

A „Sárospataki Irodalmi kör" évzáró közgyűlése.

Az irodalmi kör évzáró közgyűlését folyó hó 19-én tartotta meg, Fejes István főiskolai algondnok elnöklete alatt s nagyszámú tagok jelenlétében.

A gyűlés tárgyai arról tanuskodnak, hogy a kör munkássága folytonosan emelkedésben van, s hogy annak hatása már oly körök figyelmét is felköltötte, melyek eddig azt teljesen mellőzték. Köztudomású ugyanis, hogy hírszerint a közoktatási tanács, irodalmi körünk példájára, olyan társulat szervezését vette célba, mely a középiskolai tankönyveket kizárólag maga készítené az állami iskolák számára. E szándék, míg egyrészről erős bizonysága körünk munkássága elismerésének, másrészről ösztön a nemes versenyre, hogy kiadványaink necsak a felekezet körében, de minél szélesebb körben is tért hódítsanak

A gyűlés lefolyása a következő volt:

Elnök meleg szavakban emlékezvén meg a kör működésének érdemeiről, üdvözli a szép számmal egybegyűlt tagokat, s a gyűlést megnyitja. Másodelnök az időközben végzett dolgokról tudósítja a kört s jelenti, hogy a gimnázium III-ik osztálya számára készített *Számtan*, bírálataival együtt beérkezett. A bírálatok közül kettő, némi csekély kifogással, teljesen jónak találta a művet, míg a harmadik egészen más alapról tekinti azt, mint a Tantervben jelezve van, melyhez a tankönyv készítője alkalmazkodott; ugyanazért a kör, tekintve azt, hogy már szerző a kéziratot a bírálatok értelmében ki is javította, s erről az egyik bíráló a kör előtt jelentést is tett, a művet kinyomatásra elfogadta, s a szerzőnek, sikeres működéseért, elismerő köszönetét nyilvánította, s azon óhajtásának is kifejezést adott: vajha mielőbb elkészíthetné a többi osztályok számtani tankönyveit is. A mű szerzője Zsindely István. Hasonló elismerésben részesültek a bírálatok szerzői: Baksai István, Porcs János és Buza János is, kiknek, az egy-egy arany tiszteletdíj kiadása mellett, a kör buzgó munkásságukért, köszönetet szavaz.

A legközelebbi közgyűlés tárgyai közül e gyűlésnek hagyatott fenn a *kezelő bizottság* megválasztása, mely bizottság vezeti szűkebb körben a kör ügyeit, s tagjai lettek, a hivatalnokokon kivül: Mitrovics Gyula, Gérecz Károly, Radácsi György, Dezső Lajos és Zsoldos Benő tagtársak.

A legfontosabb tárgyak egyike s a gyűlés tulajdonképi célja: az Irodalmi kör közlönyének, a *Sárospataki Lapok* fentartásának s a szerkesztő megválasztásának kérdése volt. Az elsőre, t. i. a lap fentartására nézve kérdés sem merülhetett fel, mert úgy az előfizetők egyre szaporodó száma, mint a lap szellemi értéke egyaránt bizonyságot tesznek annak szüksége felől; a másodikra nézve már az az aggodalom támadhatott, hogy a jelenlegi szerkesztő, Radácsi György, ki november hó 25-én beadta lemondását, megnyerhető lesz-e továbbra is a lap vezetésére; annyival is inkább, mert mindnyájunk előtt tudva van, hogy őt a lap szerkesztése, megkezdett irodalmi működéseiben (Bibliafordítás, Ó-szövetségi isagogika), nagyban hátráltatja, pedig a nagyközönség e tekintetben is sokat vár az ő tehetségétől és szorgalmától. Azonban Fejes István elnök szíves kérésére, s az egész kör bizalmi nyilatkozatára, még egy évre elvállalta a szerkesztőséget, melyhez néki e helyen is erőt s egészséget szívből kívánunk. Azzal is könnyíteni kívánt a kör a szerkesztő dolgán, hogy egy főmunkatárs választására kérte fel, kinek tiszteletdíját 100 frtban állapította meg. S ezzel azon arányok sorsát is elhatározta, melyek a szép reménység színével kecsegtették azokat, kik a legjobb tanügyi cikkeket írják. Bizony itt is kimondatott az újra, hogy a prot. ember ír cikket ingyen, az ügy iránti szeretetből, felekezete s iskolája szolgálatáért, a jól végzett kötelesség öntudatáért. De ha a kör viszonyai megengedik, s *illő* mértékben teheti, idővel fogja díjazni majd a munkatársakat is.

A folyó ügyek következtek ezután, a következő rendben:

Régi ideje már annak, hogy az irodalmi kör felhívta a gimnáziumi tanári kart arra: tartson szemlét a használatban lévő tankönyvek felett, s adjon véleményes jelentést azokról az irodalmi körnek, hogy az azok javításáról, s ha szükség, újakkal való felcseréléséről gondoskodjék. Átdolgozásra első helyen a Hegedűs-féle *Magyar nyelvtan* jelöltetett ki, mely, a maga idejében, hézagpótló munka volt ugyan, de a nyelvtudomány mai fejlettsége mellett, különösen mondattani részében, igen hiányos volt. S az átdolgozással Molnár Lajos és Maklári Pap Miklós bizattak meg. De Maklári, munkaközben arról győződött meg, hogy a mű át nem dolgozható, hanem mondattani részében egészen újjal cserélendő fel s dolgozatát be is nyújtotta az irodalmi körnek, mely most, a gimnáziumi szék újabb előterjesztésére, úgy intézkedett, hogy Molnár Lajos is a már kész mondattanhoz alkalmazkodva dolgozza ki a nyelvtan alaktani részét. Beadási idő 1889. szeptember 1.

Az *Ó-kor történetre* két pályamű érkezett, s másodelnök megbizatott, hogy azok megbíráltatásáról, a kezelőbizottság útján, intézkedjék. Az *Összehasonlító Vallástan, Hit- és Erkölcstan* elkészítésével megbízottak a határidő meghosszabbítását kérték. A kör a beadási határidőt 1889. szeptember 1-ig meghosszabbítja. Másodelnök jelenti, hogy a *Magyar olvasókönyv* a III. és *Állattan* a VI. osztály számára című tankönyveket, approbálás végett, felküldötte. *Az ó- és új-testamentomi szenttörténetek* újra nyomatásának szüksége merülvén fel, Mitrovics Gyula elnöklete alatt Radácsi György és Gérecz Károly tagokból egy bizottság neveztetett ki arra nézve, hogy adjanak be a legközelebbi gyűlésre egy tervezetet, miként kellene a nevezett könyvet úgy átdolgozni, hogy az mentül nagyobb erkölcsi haszonnal alkalmazható lenne a népiskolákban. Ugyancsak egy bizottság küldetett ki Dezső Lajos elnöklete alatt, Kapitány János és Molnár Lajos tagokkal arra nézve, hogy nyújtsanak be a kör legközelebbi ülésére javaslatot a népiskolai *Olvasó-könyvek* és az *ABC* felől, azon kérdés szemmeltartása mellett, miként lehetne azokban úgy a vallásos, mint az ismeretterjesztő tartalmat legsikeresebben egyesíteni? A *Halotti énekes-könyv* tervezetének elkészítésével kinevezett bizottság tagjai közé Sz. Nagy József tag felkéretett, s végül élénk eszmecsere folyt arról is, mimódon lehetne az irodalmi kör kiadványainak számát szaporítani s szélesebb körűvé tenni azáltal is, hogy a főtiszt. egyházkerület által a theol. examinatoriumok kiadására kilátásba helyezett segély folytán, a nevezett művek, vagy állandó segély adása esetén, nagyobb szabású theol. művek is a kör kiadványai közt jelenhetnének meg; ez ügy elintézése azonban, mint mely az irod. körrel szoros összeköttben nem áll, tisztán a theol. szakra bízatott.

Kovácsy Sándor, az irod. kör jegyzője.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. **Irodalmi körünk folyó hó 19-dikén tartott közgyűlése egész lelkesedéssel határozván el lapjának további fentartását, tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújítására s több-több pártfogó gyűjtésére. Elvben, irányban maradunk a régiek s lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén — mint eddig is tettük — mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.**

A kik lapunkat nem óhajtják tovább járatni, azok szíveskedjenek majd ebbeli elhatározásukat a jövő évi 2-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozzunk.

— **Nevezetes adalék az Irod. Társaság történetéhez.** *Ferencz József* unitárius püspök. az Irod. Társaság elnökéhez, folyó hó 14-ről keltezve a következő levelet küldte. «Nagyméltóságú elnök úr! Mélyen tisztelt közgyűlés! Az utolsó pillanatig reméltem, hogy sikerülni fog a magyar prot. irod. társaságot az alapszabályok 3. §-ában tervezett alapon létrehozni. Úgy látszik azonban, hogy a debreceni ev. ref. egyházkerület, melynek képviselői az ez évi április 16-án tartott alakúló közgyűlésen tett indítványukkal is megkisérlették az unitáriusoknak az irod. társaságból leendő kizáratását eszközölni, kész a végletekig vinni a dolgot s inkább megtagadja a saját hitfeleivel való együtt működést is, mint hogy egy tisztán irodalmi célra is az unitáriusokkal szövetkezzék. Legalább arra enged következtetni az a nyilatkozat, mely legújabban Debrecenben folyó évi december 2-án tartott értekezletből a lapokban is megjelent. Valamint eddig az ügy érdekében jónak láttam elhallgatni minden támadást, melyekkel a debreceniek és elvtársaik úgy engemet, mint hitsorsosaimat s általában vallásközönségünket illették: úgy e nyilatkozatot sem szándékozom érdemleges elbírálás alá venni. Itélje meg a közgyűlés s megítéli majd a világbíró: a történelem, hogy — nem is említve azt, hogy a debreceniek se tiltakoztak az 1887-ben kibocsátott felhívás ellen. a melyet pedig vallásközönségünk főgondnokával én is aláírtam, tehát már ekkor tudva volt, hogy az alakúlandó irod. társaságban unitáriusok is vesznek részt — mennyiben egyeztethető össze a debreceniek nyilatkozata akár a keresztyénség, akár legközelebbről a protestantismus szellemével? Jelen soraimnak célja az, hogy *kijelentsem, hogy én a magyar prot. irod. társaságból ezennel kilépek.* Nagyméltóságú elnök úr! Mélyen tisztelt közgyűlés! Igen sajnálnám, ha e nyilatkozatom úgy tűnnék fel, mintha nem tudnám eléggé méltányolni az alakúló közgyűlésnek a felmerült kérdéssel szemben álláspontját. Ellenkezőleg, arra a határozatára, melylyel a debrecenieknek az unitáriusok kizárása iránti indítványát oly nagy többséggel elvetette, részemről mindig a legnagyobb tisztelettel fogok emlékezni. Sőt biztat a remény, hogy az unitáriusok felől — fájdalom — még mindig uralkodó sok balvélemény, félreértés és ellenszenv, melyeknek kifolyása lehet a debreceniek eme magatartása is, egész Magyarországon szétoszlik. Hiszen nem régen még vallásunk is tiltva volt a Királyhágón túl. Ma már ott is szabadon vallhatjuk hitünket, és senki meg nem botránkozik istenitiszteletünkben. *Én nem hiszem, hogy az emberiség hátra s ne előre haladjon. Ennélfogva az az ellenszenv se ejt kétségbe, a melyet most a debreceniek az unitáriusokkal szemben tanusítanak, hogy még egy irodalmi célra se akarnak velök kezet fogni. Eljő ennek is az ideje.* Nem tagadom, hogy most, különösen ha debreceni szellem fogná vezetni a prot. irodalmi társaságot munkásságában, mely a mint ezt legutóbbi nyilatkozatuk is mutatja s ez értelemben az egyházi lapokban is nem egy hang emelkedett, a protestantismus szabad kutatási és vizsgálódási elvét még az irodalomból is ki akarja zárni, annak munkásaira az úgynevezett igazhitűség mértékét kívánja alkalmazni, a magyar protestáns kultura s a valláserkölcsi élet terjesztését is egyedűl egy hitvallás hitcikkelyei keretében látja eszközölhetőnek: hát akkor, valóban nem tudom, *hogy nekem s esetleg hitsorsosaimnak tulajdonképen minő szerep is jutna abban a társaságban.* De ettől eltekintve, amint hogy sokkal nagyobb tisztelettel viseltettem a magyar prot. irod. társaság eszméje iránt, mint hogy csak fel is tételezzem azt, hogy magát egy prokrusztesi-ágyba kívánná fektettetni, elég nekem azt látni, hogy a *debreceniek és elvtársaik készebbek saját egyházukban szakadást idézni elő, mint hogy az unitáriusokkal együtt szolgálják az irodalmat,* terjeszszék a magyar nemzeti és vallásos műveltséget s ápolják az erkölcsi életet. *Erre én okúl szolgálni nem kívánok.* Ez indított arra, hogy kilépésemet bejelentsem. S bár én csak a saját magam nevében szólok és szólhatok; sőt a legnagyobb tévedésnek is látom azt, hogy egy tisztán egyéni kezdeményezéssel alakított irodalmi társaság a debreceni egyházkerület által egyházhatósági elbírálás alá vétetett, s a mint látszik: a maga ellenőrzése alá is kívánná vétetni, *nem kétlem, hogy példámat hitsorsosaim közül többen fogják követni s csaknem bizonyosra vehető, hogy az unitáriusok miatt bátran beléphetnek a debreceniek a prot. irod. társaságba.* Én óhajtom, hogy ezzel a *felcsapott hullámok elsimúljanak* s a magyar prot. irod. társaság a maga elébe tűzött nagy és nemes feladatot minélinkább megvalósíthassa. Mély tiszteletem nyilvánítása mellett vagyok a nagyméltóságú elnök úrnak és a mélyen tisztelt közgyűlésnek alázatos szolgája: *Ferencz József* unitárius püspök. Kolozsvár, 1888. dec. 14.

— **A debreceni „Nyilatkozat" ellen és mellett.** A debreceni ellenzéknek a napi sajtóba is átvitt tiltakozása — a dolog természete szerint — nem maradhatott ellenhatás nélkül. *Dr. Masznyik Endre,* pozsonyi theol. tanár, a «Pesti Napló» december 13-iki esti lapjában, s majd az *„Evangelikus egyház és iskola"* című pozsonyi lapban is egy *indítványt* közölt, a melyben, tekintettel a Társaság céljára, megerősített alapszabályaira; tekintettel arra, hogy a debreceni ellenzék a Társaság *autonom önállóságának és szabadságának s ezzel lét- és életfeltételének alapelvével ellenkező álláspontra helyezkedett, s annak más felekezethez tartozó tagjait is az ev. ref. egyház hivatalos kormányzó hatóságainak ellenőrzése, az ev. ref. egyházi törvénykönyv és hitvallások tekintélye, a felekezeti hitelvek, illetőleg hitcikkek betűbírósága alá akarja helyezni . . .* s tekintettel arra, hogy a debreceni ellenzék az Irod. Társaságot már tényleg ítélő-széke elé állítja, sőt vádolja is azt, hogy *megbízatása* körét átlépte, s anyaszentegyházunkat hitelvében, békéjében, jövőjében és összes érdekeiben megtámadta; tekintettel arra, hogy a debreceni ellenzék a Társaságot az unitáriusok miatt, sem anyagilag, sem erkölcsileg nem akarja támogatni; s tekintettel arra, hogy a jelzett bajok előidézésében a Társaságnak is része van, annyiban, hogy a szervezés munkáját a tudósok kezéből a három prot. felekezet hivatalos kormányzó közegei vették át, meg annyiban is, hogy a népies irodalom művelését is hatáskörébe vonta be, s ezáltal egyedűl biztos alapját, a theol. tudomány, s ezzel a kutatás és vizsgálódás szabadságának elvét alteralta; kimondatni óhajtotta volna a közgyűlés által a következőket: 1. hogy

a Prot. Irod. Társaság eredeti intenciója, elve és céljához feltétlenül ragaszkodik; 2. hogy a magas kormány által megerősített alapszabályok megváltoztatásának szükségét nem látja; 3. hogy maga felett semmiféle hatóságot el nem ismer, ügyeit alapszabályai értelmében önállóan, mint prot. tudósok és tudomány barátok s pártolók szabad szövetkezete szabadon intézi s munkálja; 4. hogy a debreceni egyháztanács s általában bármely egyházi testület vagy hatóságnak a társaság jogkörébe való beavatkozása ellen határozottan tiltakozik; 5. hogy a társaságba lépést kinek-kinek szabad tetszésére hagyja, de a kik a belépésre már lekötelezték magukat, azokat a megerősített alapszabályok értelmében kötelességük teljesítésére szorítja; 6. hogy a népies irodalom ügyét, mint a mely a felekezetek sajátos belügye, a maga részéről akként mozdítja elő, hogy pénzerejéhez képest az illető prot. felekezetek népies irodalmi vállalatait, illetőleg társaságait évenkinti segélyben részesíti; 7. hogy a szorosan tudományos művek mellett népszerű modorban írt, de szintén a jelenkori theol. tudomány színvonalán álló íratok kiadásáról is gondoskodik, hogy a prot. eszmék ne csak a tudós, hanem főként a hazai mívelt körökben is terjedjenek és hódítsanak. Erre ugyancsak a Pesti Napló december 17 diki esti lapjában *Balogh Ferenc*, debreceni theol. tanár védelmébe vette az ismeretes «Nyilatkozat»-ot, s elébb Masznyikot következetlennek, színváltoztatónak bizonyítgatva, azt vitatja, hogy a Társaság hivatalos színezettel indúlt meg, mert az egyházak püspökei, főgondnokai, a konvent elnökei, az egyházak, egyházmegyék, kerületek belevonattak a mozgalomba, ezeknek pedig joguk van *kívánalmaikat* kifejezni, ha már egyszer pártfogásra s pénzáldozatra hivattak fel. Különben sem a társulat függetlenségét megsérteni, sem azt alárendeltségi szerepre kényszeríteni nem kívánták; hanem csak az unitáriusok kiküszöbölésére törekedtek és pedig az egyházi autonomia és a hitvallások javáért stb. Mindkét felszólalásnak vannak olyan részletei, a melyekből hiányzik a kellő tárgyilagosság, s az ügy érdekében, meg felekezeteink érdekében is tanácsos lett volna mindkettőt, sőt a «Nyilatkozat»-tal együtt mindhármat is, a legszűkebb körre szorítani. El kell azonban ismernünk, hogy a Masznyik indítványa *lényegében* igen nemes, eszményi állapotot képvisel; csakhogy — úgy látszik, s a mult is azt bizonyítja — hogy a testületek pártfogó beavatkozása nélkül nem tudunk az irodalomért tartósan lelkesülni!!

— **Meghívás.** A sárospataki ev. ref. főiskola tanári kara, saját nyugdíjintézete javára, 1889. évi január hó 26-ik napján, a városháza termeiben közvacsorával összekötött táncvigalmat rendez. Belépti díj: Személyenkint 1 frt. Családjegy 2 frt. A rendezőség elnöke Nemes Ferenc, jogtanár, pénztárnoka Nagy Gusztáv, theol. tanár. Reméljük, hogy a tancvigalom nemes célja széles körben fog lelkesedést ébreszteni.

— **Pótvizsgák.** A folyó hó 19 diki theol. pót-alapvizsga Sárospatakon, *Kopré Ferenc*, alsózempléni esperes, mint püspök-helyettes elnöklete alatt, kedvező eredménynyel végződött: a javító (2) és egész alapvizsgát tevő ifjak (3) mind átbocsáttattak. Ugyanekkor tartatott a pót-érettségi vizsga is *Fejes István*, algondnok elnöklete alatt és Fröhlich Izidor, kormányképviselő jelenlétében, szintén jó eredménynyel.

— **A véderő és a jogászok.** A debreceni ev. ref. jogakadémiai tanárok és államvizsgálati kültagok együttes tanácskozása a *véderő-törvényjavaslatra* vonatkozólag azt feleli, hogy az egy éves önkéntesek részére az időkedvezmény csak *egy teljes év* lehet. Mégpedig úgy, hogyha a joghallgatónak az elméleti tanulmányok közben kell katonai szolgálatot tenni: akkor három év alatt végezhesse a jogot az, a ki jeles szorgalmú és előmenetelű. A ki az elméleti négy éves tanfolyam után szolgál: annak egy év a gyakorlatból engedtessék el. A jelzett kedvezmény teljességgel nem a tiszti vizsga letételétől, hanem az illető ifjak szorgalma és előmenetelétől volna mindig függővé teendő; mert a jogászi és katonai arravalóság nem mindenkor találkoznak egy és ugyanazon egyénben. Helyesen van megjegyezve, hogy legjobb volna a katonai szolgálat teljesítését lehetőleg a tanfolyam megkezdése előtt vagy a tanfolyam bevégzésével kívánni.

k. . . b.

— **A magyar irodalmi önképző-társasághoz** ismét szép köszönő nyilatkozatok érkeztek az új tiszteletbeli tagoktól. *Futó Mihály* Hódmező-Vásárhelyről és *Orbán József* Sárospatakról fejezték ki e napokban azt, hogy szíves indulattal és meleg érzelmekkel vették a megemlékezést. Az első 5 frtot is küld a társulat tőkéjének gyarapítására, a másik pedig egy arany pályadíjat tűz ki arra, hogy: «Írassék meg *Tompa Mihály* Sárospatakon eltöltött ifjúkora.» Fogadják a társulat legszívesebb köszönetét ezen az úton is.

— **A tisza-polgári missióról.** A mult század elején erőszakosan megsemmisített, s az országos közalap segítségével új életre költeni szándéklott polgári missioi ref. egyház alakító közgyűlése e folyó hó 9-én tartatott meg. A missio számára vásárolt helyiség egyik szobájában gyűltek össze az elölegesen értesített s meghívott hitsorsosok. Alkalmi beszédet tartott Zsolt. CII. 13. 14. alapján Szeremley József esperes, úrvacsorai beszédet pedig csegei lelkész, Pethő Bálint. Az ideiglenes helyiség alig fogadható be a messsze fekvő tanyákról is begyült hitsorsosokat, s a más felekezetűek közül is szép számmal megjelent hallgatókat. Az Úrvacsoráját felvevők száma 82 volt. Istenitisztelet végeztével gondnok és presbyterek választattak. Örömmel jelezhetjük egyszersmind ez alkalommal, addig is míg a részletes számadást közétehetnők, hogy a polgári ref. missio érdekében az illető egyházmegye megbízásából kibocsátott kérelem, úgy látszik, óhajtott pártfogásban részesül. A pár hét előtt szétküldött kérőívből ugyan még csak egynehány érkezett vissza, de valamennyien aránylag igen szép buzgalomról tanuskodó kegyes adományok kíséretében. Polgáron pedig az egyház újraalkotási szerény ünnepélye alkalmával egy ottani róm. kath. vallású földbirtokos id. Fleischer Ferenc úr két hold szántó-, s két hold legelő földet ajánlott fel a missioi egyház lelkész-tanitójának használatára, fia ifj. Fleischer Ferenc úr pedig 100 forintot, szintén a missio segélyezésére.

HIRDETÉS.

Rendkivüli árleszállítás.

Lukács Ödön: «Egyházi beszédek templomi és temetési használatra.» 1 frt 80 kr helyett . . 90 kr.

Heiszler: «Egyházi munkálatok» 2 kötet. 2 frt 40 kr helyett . . . . . 1 frt 20 kr.

Kolbenhayer Albert: «Egyházi beszédek» 2 kötet. 2 frt 40 kr helyett . . . . 1 frt 20 kr.

Postautalványilag előre beküldendő összeg mellett, bérmentve küldöm meg.

S.-a.-Ujhely, 1888. december hóban.

Lővy Adolf,
könyvárus.

2—3

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Hetedik évfolyam. 53. szám. Sárospatak, 1888. december 31.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésénél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Nyilt levél Radácsi György, theol. tanár úrhoz, mint a biblia egyik fordítójához.» *Fűzy János.* — «Válasz a Nyilt levélre.» *Radácsi György.* — «Protestáns tanintézeteink s a protestáns tankönyv-irodalom.» *Ἰσσοπαν.* — Vay Ábrahám levele Fáy Andráshoz.» Közli *Ruszkay Gyula.* — «Viszonválasz az ungi népiskolai anyakönyv ügyében.» *Bacskai Sámuel.* — «Az ember kötelességei és jogai.» (Könyvbír.). *Viski B.* — «Károli Gáspár hagyatéka.» *Fűzy János.* — «Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.» *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» — Szerkesztői üzenetek. — «Hirdetés.»

Nyilt levél Radácsi György, theologiai tanárhoz, mint a biblia egyik fordítójához.

Édes Barátom! Engedj meg, hogy e levelemmel háborgatlak bokros teendőid között; de az ügy, melyben hozzád fordúlok, megérdemli, hogy letegyük érdekében egy percre a mindennapi munka eszközeit és felette elgondolkozzunk.

Ne félj, nem hordozlak meg széles téreken, hogy tárgyamhoz vezesselek; frázisok halmazával sem gyötörlek agyon, mint némely nyilt levelező, címzettével tenni szokta; hanem röviden rámutatok tárgyamra s elmondom neked azt a — lehet, hogy alaptalan, de mégis létező — aggodalmamat, melyet bennem az új bibliafordítás híre felköltött!

Nem a fordítás érdemére vonatkozik az én aggodalmam, nem; mert teljesen meg vagyok róla győződve, hogy e fordítás jobb lesz a mostani tisztes aggastyánnál a Károli-féle fordításnál; hanem annak a szegény jó öregnek, 3 év hiján 300 éve sírjában szendergő és mégis közöttünk élő Károli Gáspárnak emlékét féltem én a feledés mohától! Mert idáig, ha elővették magyarjaink a szent bibliát: ott találták nevét a biblia első magyar fordítójának mindjárt a címlapon; de, ha a legközelebb tartandó revideáláson szerencsésen átesik az az új fordítás s átadatik a közhasználatnak, kérdés: ott lesz-e majd neve Károli Gáspárnak az új biblián is? . . . És ha nem: halálának 4., 5., 6. százados évfordúlóján, az egyházi irodalom művelőin kivűl, fogja-e valaki, fogja-e népünk tudni, ki volt az a Károli Gáspár, ki volt a biblia első magyar fordítóinak legkiemelkedőbb alakja? Én azt hiszem: nem!

De feltéve, hogy nevét, mint eddig, úgy ezután is hangosan fogja hirdetni a késő ivadéknak; emlékét vitézül fogja védeni az idő mindent megemésztő vas foga ellen az ő műve, a biblia magyar fordítása, a magyar biblia: mit képzelsz Barátom! elég-e tőlünk, a magyarországi összes protestánsságtól jövőben is Károli Gáspár iránt annyi kegyelet, érdemeinek annyi méltánylása, mennyit idáig tanusítánk? Én azt hiszem nem!

Itt sietek megjegyezni, miszerint nem a divatos szoborállítás viszketege szól belőlem, nem; hanem azon meggyőződés, hogy megszobrozott sok jelesünk közül, kik bármily ragyogó érdemeket vívtak is ki maguknak azon a téren, melyen működtek; bármenynyire lekötelezték is maguk iránt munkásságuk által az utókort: nem hiszem, hogy egy-egy érdemesebb lett volna arra, hogy sírja felett századokra szóló emlékoszlopot emeljen a hála és kegyelet, mint szent könyvünk első magyar fordítója: Károli Gáspár!

Hogy vélekedel Barátom? Te, a ki eddig is annyit s oly előnyösen fáradtál már s fáradsz folyton a biblia új fordítása körül: vajjon nem megérdemelne-e tőlünk, protestánsoktól, közelebb ev. ref. egyházegyetemünktől, nagy és örökbecsű munkájáért, Károli Gáspár egy oly emléket, mely hivatva lenne az ő nevét, hozzá méltóan, külsőleg is megörökíteni? S lehetne-e méltóbban megülnünk halálának s bibliájának 300 éves évfordúlóját, mintha a megújított biblián kivűl, egy hozzá méltó emléket is emelnénk emlékének? Ha osztod e véleményemet, szívesen s tísztelettel kérlek: tégy meg mindent, úgy e becses lapok hasábjain, mint ott, hol a biblia új fordítása érdekében annyi jelesünk gyülend össze tanácskozni, illetve az eddigi fordításokat revideálni; tégy meg mindent arra nézve, hogy kellő mozgalom indúljon meg a Károli Gáspár tiszteletére állítandó emlék érdekében!!

Hogy ez emlék méltó helye alig lehet más, mint Gönc, hol Károli Gáspár munkás életének szövétneke ragyogott, s hol a bibliát is fordítá, s hol hamvai is nyugszanak, úgy hiszem, kétséget sem szenved?!

Baráti üdvözlettel vagyok Göncön, 1888. november 14. Fűzy János, ev. ref. lelkész.

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Válasz a Nyilt levélre.

Nyilt leveled közzétételét azzal a reménységgel halogattam a Prot. Irod. Társaság szervezkedő gyűléséig, hogy a kibékíthetetlen ellenfelek elvégre is kibékűlnek, s az egyesített erő hegyeket mozdító hatalmára egész bizonyossággal felebbezhetünk.

Mert ahoz, a mit te egészen illetékesen és az ügyhöz méltó lelkesedéssel indítványozol, a hazai protestantismus közös felbuzdúlása kívántatik.

Dehát a kibékűlés nem történt meg, sőt egyesek merevsége rosz hírbe keverte a közvélemény előtt a hazai protestantismus szabadelvűségét is és bizonyos lehangoltságot idézett elő oly helyeken is, ahol korábban élő reménység táplálta a szíveket és álmokat álmodoztak a protestáns testvériség jövendőbeli nagy dolgai felől.

Igy állván a dolog, szinte aggodalommal kérdezem magamtól: itt van-e hát az ideje odakiáltani a protestáns ember szívéhez és azt kívánni tőle, hogy mozdúljon meg egy oly férfiú tiszteletére, a ki által háromszáz éven át szóltak hozzánk a próféták, evangyélisták és apostolok, a ki hatalmas és még eddig soha eléggé nem méltányolt tényezője volt nyelvünk mai fejlettségének?! A ki több volt bibliájának nyelvünkre való hatása által, mint *Pázmány* az ő összes műveivel, és mégis a kíváncsi vándornak alig tudná valaki megmutatni a helyet, ahol ennek a nagy embernek porhűvelye az anyaföldde összekeveredett! . . .

De mégis! . . . Debrecen felől lágy szellő lengedez, hátha az engeszteléskenység szellemét megerősíti ott a karácsoni lélek. . . Hátha a helyi érdekek s köznapi okok nem fogják sehol megfásítani a szíveket egy oly eszme iránt, a melynek megtestesűlése az egész hazai protestantismusra fényt borít? Hátha a Károli-emlék éppen eszközévé válik a kiengesztelődésnek s alkalmává a közös találkozásnak?! . . .

Ily töprenkedések között bocsátom nagy útjára nevezetes indítványodat.

Részemről — mint egyik közkatona a bibliafordítók kicsiny seregében — osztom szívem egész melegségével azt a nézetedet, a melylyel tiszteletet követelsz a Károli emlékének, s kész vagyok ünnepélyes fogadást is tenni, hogy én úgy is, mint bibliafordító, úgy is, mint a „*Sárospataki Lapok*“ szerkesztője, szent kötelességérzettel igyekszem a kipattant eszméért szóval és tettel lelkesedni, s amennyire Isten tudnom engedi lelkesedésemet másokra is elragasztani.

De én, kedves Barátom! csak parányi féreg vagyok. Itt sokak, ezrek, sőt milliók szívének dobogására volna szükség; mindenekelőtt pedig a prot. papok és tanítók pünkösti buzgóságára és egyakaratára. E nélkűl — szerintem — a Károli emlékét sohasem fogjuk méltóan megtisztelhetni.

Ki kell — már itt — fejeznem nekem is, hogy én sem a divatos szoborállításra gondolok. Távol legyen tőlünk minden nagyzási viszketeg! Nekünk olyan emlék kell — a mi sajátos viszonyainkhoz képest — a mely melegít és tettekre sarkal, sokkal inkább, mint a hideg bronz-alak, vagy a márvány. *Élővé kell tennünk a Károli emlékét, hogy az, a ki 300-adon édes tápláléka volt a szomjúhozó léleknek, itt járjon és hódítson közöttünk a századok végtelenségeig.*

De hát hogyan?!

A dolog nekem nagyon egyszerűnek látszik; csak gondoljuk hozzá az egy akaratot. Vagyunk ugyanis mi, hazai protestánsok — úgy nagyában és az unitárius atyafiakat is ideszámítva — körűlbelől 4 millión. Ezek közűl a nagyobb rész — rendes körűlményeket gondolva! — mind ismeri a bibliát és tudja a *Károli Gáspár* nevét. Sok ezer van bizonyosan közöttünk, a ki még ma is — a változott viszonyok között is — boldogan forgatja a könyvek-könyvét és nem cserélné azt fel semmi divatos olvasmánynyal. Az ilyenek lelkéhez nem nehéz hozzáférni a Károli tiszteleteért. Ha azért egy olyan alkalmas időben, a mikor a lélek különösen is fogékony a lelkesedésre, minden prot. pap és tanító oda állana a maga kathedrájába és *egy-egy fillért* kérne minden protestáns lélektől annak a férfiúnak emlékére, a ki milliókat táplált már az evangyéliom édes tejével: én nem hiszem, hogy sokan akadnának, a kik kivonnák magukat ez alól az édes teher alól.

Csak egy-egy fillért, mint a bibliai özvegy asszony! Négymillió fillérből olyan hatalmas *Károli-alap* kerekednék ki hamarosan, hogy egyszerminden-korra biztosítva volna a *népies vallásos irodalom* sorsa és nem kellene az «Irod. Társaság» egyes tagjainak sem aggodalmaskodniok amiatt, hogy a magasabb értékű munkák elől kiapasztja a pénzforrást a népies vállalat.

A kinek füle van a hallásra, hallja!

A négymillió krajcárból jutna a *Károli Gáspár gönci síremlékére is;* mert azt megint egyértelműleg vallom veled, Barátom, hogy Göncön sem szabad volna jeltelenűl hagynunk a bibliafordító munkásságának helyét; mert van valami arcpirító abban, hogy a gönci jó kálvinista még egy *fejfára* sem tud rámutatni, a mikor Károliról megemlékezik.

A 300 éves évfordúlót — azt hiszem — meg fogjuk ünnepelni. Nem ünnepelhetjük meg szebben s a jövőre nézve jótékonyabban mintha egy *Károli-alapot* teremtünk, hogy ez a bibliáért hevűlő lélek itt éljen közöttünk örökké a vallásos irodalomban, népünk őszinte vallásosságának növelése és erkölcsiségének fejlesztése végett.

Természetes, hogy ez eszme megérlelésére a felső hatóságok támogató, biztató jóakaratára is szükség van, s legcélszerűbb volna, ha a talán elvégre is megalakúló *Irod. Társaság* venné gondjaiba a *Károli-alap* sorsát, s ez segítené előbbre — minden arra hivatott tényező bevonásával — annak érlelését.

Remélhetőleg a *Biblia-Társaság* sem maradna hátra áldozatával! . . .

Lelki szemeimmel a hazai protestantismus jövőjébe tekintve, nagy áldást várok a *Károli-alap*-tól; mert olvasásra kapatott népünk vallásosságát volna az hivatva megőrzeni, s a kivűl állók mételyező irodalmi termékeit ellensúlyozni, a mi pedig égető feladat!

Csak egy-egy fillért, édes Barátom! A kik visszahúzódnak a majdan hozzájok intézendő szózat elől, azok helyett akadnak százan, a kik pótolhatják buzgósággal amazok közönyösségét; az iskolák növendékei is mind megmozdúlnak és én hiszem, hogy temérdeken lesznek, a kiknek gyönyörűség lesz az áldozat . . . csak a szívekhez vezető útat találják meg a buzdításra hivatottak, s csak ne vonakodjunk elbírni egy nagy célért egy kis kellemetlenséget!

Csak annyi krajcárt adjon minden gyülekezet a Károli-jubilaeum napjáig — tehát a még hátralévő két év alatt (!) — a hány tagja van, s rövid idő alatt megírhatjuk *a Károli életrajzát, a hazai bibliafordítás történetét is és igazságot szolgáltathatunk Károlinak*, a ki a maga igénytelensége mellett is — nem gondolva is — nagy befolyást gyakorolt nemzeti nyelvünk fejlődésére.

Ennyit ezúttal. Ha gyarló emberi érdekek nem akadályozzák indítványunk kedvező fogadtatását, elmondom majd a terv részleteit is, a mint azok lelkemben élnek. Légy szeretettel üdvözölve, hogy te, mint a *Károli Gáspár* hivatali utódja, nemesen nyugtalankodol a te derék elődöd tiszteletben maradásáért s fogadd baráti ölelésemet a távolból azért, hogy alkalmat adtál nekem — a ki a bibliából élek — lelkesedni a Károli emlékéért.

Adjon Isten a hazai protestantismusnak boldog új esztendőt, háládatos szívet és bölcs elmét!

Sárospatak, 1888. december 27.

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Protestáns tanintézeteink s a protestáns tankönyv-irodalom.

Úgy tetszik nekem: mintha bennünk, protestánsokban, kelleténél nagyobb volna az isten iránt való bizodalom, elannyira, hogy elhanyagoljuk legféltettebb érdekeinket; holott pedig nekünk is régen hirdeti az okos példaszó, hogy «segíts magadon s az isten is megsegít.» Ha összetett kezekkel, tétlenül tovább is belebámúlunk a végtelen sík tenger méla csöndjébe, s nem akarjuk észrevenni a látszólag nyugodt fölszín alatt morajló ellenséges elemeket: egyszer csak oda jutunk, hogy későn lesz majd akkor ébredeznünk, a mikor azok már a felszínre csaptak. Sajnosan látjuk, hogy a nyugalom, szeretet és álszabadelvűség miatt, lágymeleg viselkedésünkkel minden téren egyenkint engedjük csonkítani legszebb jogainkat, azt hívén, hogy így nyerjük meg ellenfeleinket, pedig csak arra bátorítjuk fel őket, hogy vakmerőbbekké legyenek.

Jelen reflexiónkban csak egy térre hívjuk föl a figyelmet, statisztikai adatok alapján. A sárospataki irodalmi kör, pályázatok útján, gimnáziumi kézikönyveket készíttetett, a pályadíjat nyert kézikönyveket, hogy szélesebb elterjedést nyerjenek, beterjesztette a vallás- s közoktatásügyi minisztériumhoz approbatiora; vissza is érkeztek approbatioval, s a mi intézeteink mit tesznek? Mintha mi sem történt volna, haladnak kényelemszeretetből a járt csapáson; nem buzdúlnak a kath. s ág. vallásúak példáján, kik, ha felekezetbelitől írt s tán approbált könyvet találnak, azonnal alkalmazzák intézeteikben. S ez van rendjén! Nem kellene-e az ilyen példán a mi intézeteinknek is felbuzdúlniok? s ha találnak ref. szerzőtől írt s még hozzá a kormánytól is approbált kézikönyvet, nem kellene-e érezniök, hogy felekezetök iránt való kötelességet is teljesítenének azoknak alkalmazása által?

Állítsunk össze egy kis statisztikát. Az ág. hitv. intézetek mult évi értesítőiből átnéztem 16-ot; ez intézetekben ág. hitv. szerzők voltak: Lehr-Riedl (használták 13 helyen); Hunfalvy (használták 11 helyen); Scholtz Albert (9), Góbi Imre (7), Roth (11), Szénássy-Elischer (4), Batizfalvy (7), Greguss (4), Beck-Greguss (4); Torkos (2), Rajcsányi (1). Ev. ref. értesítőt átnéztem 26-ot; ev. ref. szerzők voltak: Dóczi (4 intézetben), Gráf (4), Beöthy (16), Ladányi (12), Öreg (4), Imre (6), Laky (13), Kérészy-Szinyei (7), Ballagi (7), Török (4), Szilágyi (8), Buza (7—8) Békéssy (8), Parádi (2), Tüdős (4), Bihari (1), Bónis (3), Maklári (2), Zsindely (2). Ág. hitv. atyánkfiai többre becsülik író-hitsorsosaikat, mert pl. a Góbi-féle könyvek csak most jelentek meg s már is 7 helyen vannak alkalmazva, folytatólagos alkalmazásuk jelezve van; Lehr 13 helyen rendesen négy osztályon keresztül, így Batizfalvy, Hunfalvy stb. Ref. intézeteinkben e kedvező arányt csak Laky, Ladányi, Szilágyi s tán Békéssy könyveiről mondhatjuk el (Beöthy a soron kivűl esik).

Miért dolgozzanak, miért fáradjanak tehát prot. tankönyvíróink, ha a kormánytól is approbatioval jutalmazott fáradozásaikat elsősorban azok nem méltányolják, kiknek az autonomia még meglevő halvány jogánál fogva kormányi approbatio nélkül is lehetne, kellene alkalmazniok?! Olvashattuk Ferenczy indítványát s annak elfogadását. Föltéve, hogy a miniszter is hozzájárúl, prot. tanférfiak előtt elzárják még a lehetséget is, hogy kézikönyveik állami intézetekbe jussanak, s ha a kormány tapasztalja, hogy nekünk sem kell a mienk, majd nehézség nélkül kitiltja könyveinket (?) azon nehány intézetből is, ahol most még jó szolgálatot végeznek, akkor majd későn lesz lamentálnunk! Fölötte sajnos, hogy nagyon ragaszkodunk a «nemo est propheta in patria sua»-hoz. Debrecen, Pest, Kolozsvár, Nagy-Enyed, Pápa s egyéb *főiskolák* miért adnak protestáns-ellenes irányt, miért nem képeznek erős várakat?! Miért áll elszigetelten Sárospatak?! Jól van, mondjuk, ha a kormány nem approbálta a prot. szerző vagy a sárospataki kör kiadványát (bár e nélkül is van jogunk saját tankönyveinket használni), nem alkalmazzuk. De, ha approbálta a kormány, ha approbálta egyik egyházkerület, s tán jobb is az a kiadványunk, mint az idegen eredetű: miért dugjuk be akkor fülünket? A Molnár-féle derék, jutalmazott, kormánytól approbált olvasó könyvet, a mult évi értesítők szerint, csak Sárospatak használja. Mennyivel határozottabb a kath. szellem, összetartás! A Tomor-Várady-féle olvasókönyv, mely alig egy évvel idősebb a Molnárénál, már is mily nagy téren terjedt el! A rendelkezésemre álló 70 gimnáziumi értesítő tanusága szerint, a Tomor-Váradyféle olvasó-könyvet 27 tisztán kath. (egyházi vagy világi tanerőkkel) jellegű intézetben s 2 tisztán állami jellegűben használják. Ehez nem kell commentár, elég ékesen beszélnek a számok, 70 közül 29 ben van bevéve a Tomor-Várady-féle könyv; 26 ev. ref. gimnázium közül

*

Molnár-féle 1, mondd *egyben*.* Költészettanra van többféle tan- és olvasó-könyv, s csak nehány helyen találjuk egy ref. tanférfiú Költészettanát, például a *dr. Kapossy* pápai tanárét, a melyet a sárospataki irodalmi kör pályázat útján készíttetett és a kormány is approbált, s a melyet még az az oldala is ajánl, hogy egy kötetben tartalmazza a költészettant s olvasó-könyvet, s így is csak 1 frt 50 kr; míg Névy olvasó könyve maga 2 frt, s hozzá külön a poetika 1 frt: stilisztikai oktatásra még Dengit is ott találjuk (Pest, Karcag, Szatmár-Németi)! (melynek módszerében nyilvánuló túlzásairól a nagyt. szerkesztő úr szíves engedelméből máskor**). A sárospatakiak approbált Phaedrusát s Cornelius Neposát csak Sárospatakon s Miskolcon találjuk. Gedicke-féle (sárospataki kiadás) olvasó-könyvet a kiadó helyen kivül s a miskolci ág. hitv. algimnáziumban. Maklári Pap Miklós magyarok történelmét, melyet erős, a kormány szemében visszatetsző, a mi iskoláinkhoz azonban nagyon is illő szabadságszeretete és egészséges prot. szelleme kiválólag ajánl, csak a rimaszombati alkalmazta Sárospatakon kivül, a kun halasi plane Mangoldot használja a magyarok történetének ismertetésére; pedig ennek szelleme teljességgel nem illik bele iskoláinkba; Buza approbált természetrajzát 8 helyen használják, de nincs köztük Debrecen, Kolozsvár, Pápa, N.-Enyed!

Van ám valami abban, ha prot. tanintézetekben prot. tanférfiaktól irt kézikönyveket használnak, azért is, mert megmarad ennek emléke a későbbi időkre, s ifjaink s az intézeteinkben tanuló más felekezetbeli ifjak is, ha egyszer önállóságra jutnak, nagyobb tisztelettel lesznek felekezetünk iránt, melyből iró férfiakat is ismernek, kiknek derék kézikönyvei alapján nevelődtek, mintha azon tudattal vannak, hogy ref. intézeteinkben is csak más felekezetű tanférfiak könyvei alapján tudtak tanítani, nyilván ref. tankönyvirók hiányában.

Beszélnek a számok, a tények. Vannak ref. szerzőktől is irt, kormánytól is approbált kézikönyveink (amennyiben nem volnának, gondoskodni kellene azok készíttetéséről), videant most már a consules, hogy a felügyeletök alatt levő intézetek e téren is kövessék más felekezetűek példáját; fogadják be a ref. szerzők könyveit; ne csak ajkaikról zengjen az ének: Erős várunk stb., hanem tettel is mutassák ki, hogy a prot. szellemet ily módon is ápolni igyekeznek, nehogy a jelenlegi se hideg, se meleg állapot miatt rólunk is elmondja az úr: Quia neque frigidus, neque calidus, sed tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. *Ἰσσοπαχ.*

TÁRCZA.

Vay Ábrahám levele Fáy Andráshoz.

— Adalék a sárospataki főiskola történetéhez. —

Solca 15-a Xmbr. 1739.

Bizodalmas kedves Bátyám Uramnak kk., ajánlom igaz köteles szolgálatomat.

A kik oskoláinkban az Tudománynak folyását vizsgálni szokták, eleitűl fogva mind belső, mind külső Renden lévők azt tapasztalták, hogy semmiben ollyan fogyatkozások nincsen, mint az Classisok tanitásában, melly fogyatkozásnak észrevévése okozta, hogy sok Édes Atyák nem gondoltanak Kölcségekkel, hanem, hogy Déák nyelvnek tanitásában fundamentumos épülést vehessenek édes Gyermekeik, nagy kölcséggel együtt másutt Augustana Confession lévő Atyafiak oskoláiban tanittatták, nemcsak kölcségeknek nagy profusiojával, de ollykor némellyek Gyermekeiknek Lelki nagy károkkal is; mert más Confession lévők között neveltetvén, Apostoli dicsőséges Sz. Hitünk Ágazatiban épülést nem vehettenek; hanem majd minden Religio nélkül neveltettenek, és a kik az Atyáknak hív szorgalmatossága által nagy korokban Hitünkben fundamentomot vetettek, édes Atyok s magok tehetnek rólla bizonyságot, melly nagy munkát kellett tenniek, hogy fundamentumot vehessenek, elmulasztván azokat gyermeki idejekben, mellyeknek akkoron kelletett volna lassan-lassan becsepegtetnie elméjekben; a kik pedig tanulásokat egyedűl a más Collegiumokban mind kezdették, mind végezték, ha praescindálok is az belső státusban lévő érdemes Rendektűl (noha azt is senki sem tagadhatja, hogy a Classissoknak jó methodiával tanítása az belső statusra magokat készítőknek is nem kicsiny adminiculuma), avagy csak secularis statusban lévők tartózkodás nélkül megvallhattyák, hogy alkalmas idő kelletett elsőben arra, hogy oskoláinkban tanult, de mostani seculumba külső statushoz éppen nem alkalmaztatott alkalmatlan stylusrúl az Déák nyelven elszokhassanak, azután pedig azon nyelven való rendes, s mostani időben becses stylusra kaphassanak, honnan kijő világosan, hogy drága idejeket, mellyet ad realia, et solidiora kell vala fordítaniok, csupa szak tanulására (melly iránt gyermekkorokban kell vala magokat elkészíteniek), vesztegetni kéntelenittettek ob Classium defectum; mellyre nézve mind az Vr Curator Uram sógor Patay Sámuel Uram, mint Nemes S.-Pataki Collegiumunknak Főcuratora, mind Benefactorok, kikkel hirtelen közöltethetett, helyesnek ítélvén, hogy mostani módhoz alkalmaztatnék az Classissoknak tanítása, említett Curator Vr Posonban Clasissokat gyakorlott két becsületes Ifjakat, Déákokat Bányai István és Lebo István Uraimékat, az elsőt Oratoriának, az másikat pedig Syntaxisnak tanítására accommodáltatta, melly Classissoknak taníttatásokban következő Examenen világossan tapasztoltatván eő Kegyelmek velünk, kik jelen lehettünk, reménységünk felett is, jeles activitásokat, s industriájokat. Tanítványaiknak az időnek rövidségéhez képest observáltatható előmenetelekkel, ezen okon más esztendőre is hivatalokban megtartattanak; minthogy pedig második esztendőben Examenben Tanításoknak sikere annál jobban kiismérszett, mind említett Curator Kr, mind mi, kik mind belső, mind külső Rendből jelen voltunk, közönségessen közjóra nézve továbbra is ő Kegyelmeket azon Praeceptorságokra megtartani szükségesnek ítiltük; de szinte imminealván Télére Miskolci és Rimaszombathi mesterségek s lévén azokhoz ő Kegyelmeknek azon sz. Ecclesiáknak ő Kegyelmekre való nyilvánságos czélozásokkal merő bizonyos reménységek, különben megtartanunk nem lehetett, hanem közönségessen, mind ottan, mind jelen nem lévő azon Collegium virágzását, s abban Isten dicsőségére nevekedését óhajtó, s a mellet szóláló Benefactorok képében kézbeadással assecuráltuk, hogyha azon két Esztendőket, mellyeket fen irt mesterségekben kellene eltölteniek, még azon Classissok tanítására szánnyák, tehát ő kegyelmeknek mindkettőjöknek Academiai Promotiot adunk, adván ő kegyelmeknek motivumúl azt is, hogyha az közjót tekintik, és mind belső, mind külső Rendeknek kedveket teljesítik, mind jó híreket, mind kedvességeket minden Rendek előtt nevelik; melly assecurationkra s motivumokra az mesterségekrűl lemondattanak ő kegyelmek Patronusok respektusáért, az bizonyost bizonytalanért elhagyták, s a mennyire engedte az

* Újabban már kedvezőbb az arány a Molnár-féle olvasókönyvre nézve, s szeretjük hinni, hogy jövőre még kedvezőbb leend. *Szerk.*

** A tárgyilagos s igazi ügy-szeretettől áthatott bírálatokat mindenkor köszönettel fogadjuk. *Szerk.*

mostani mostoha idő, s el nem vonta Tanítványaikat, nem mondhattya senki, hogy kötelességeknek dícséretessen meg nem feleltenek vólna; sőtt úgy tudom, hogy sokakkal az Déákok közűl is. kik modestiájokhoz képest nem átallották, közlötték, assecuráltatott említett Ifjak ő Kegyelmek ex amore Publici magok methodiáját ritka caudornak contestatiojával, mellyet Rudimentistak Praeceptora tanításában legközelebb való Examen alkalmatosságával Gyermekeknek ritka s nyilvánvaló előmenetelekkel cum applausu világossan tapasztoltunk is, honnan bizonyára Isten Lelkünkön venne számot, ha azon érdemes Ifjakat assecurationkon fundált reményekben frustrálnók, s hivén publica assecurationknak réá szedődnének, az ideje pedig ben van nyújtatott Reményeknek beteljesítésének; ő kegyelmek megfeleltenek kötelességeknek, illő azért, hogy mi is megfelellyünk kötelességünknek. Nem reménlem, hogy Benefactorok közzűl találtatnék ollyan, ki olly conceptussal volna, hogy az, kik igirték, azok adgyák meg, az kik pedig ott nem voltanak, azok concurálni nem tartoznak, mert elhitettem magammal, hogy minden Uri s becsületes Benefactorok considerálni méltóztatnak 1-mo. hogy mi abban magunknak semmi privatum emolumentumunkra nem céloztunk, hanem egyedűl közjóra, következésképpen azon Collegium virágzásából következtethető nevekedésére az Isten dicsőségének, mellyeknek is előmozdítására való concursusra tehetsége szerint kitkit az jó Lelkiismeret kötelez. 2-do. Minden patronusok s Benefactorok egyszersmind sohasem vóltanak azon Collegiumban jelen, mégis eleitűl fogva azok által, a kik mikor jelen lehettenek, sok hasznos rendelések téttettek az alkalmatossághoz képest, mellyek az akkor jelen nem lévőktűl nemcsak helyben hagyattattanok, hanem effective is elő is segíttettenek; másként 3-o Ha az Jelen nem lévők az ollyan Végezéseknek előmozditására is concurrálni nem kívánának, az mellyek egyenessen és csalhatatlanúl közjóra céloznak, két gonosz jöne ki, Publicum ártalmára belőlle, mindaz, hogy az jelen valók ha szinte látván látnák is világossan az jó alkalmatosságot és bizonyosok volnának benne, hogy succedál jó szándékok, mégis tartván, hogy benne hagyatnak, valamit kezdeni közjóra nem merészlenének; mind pedig az következne, hogy senki sem hinne az köz névei való assecuratiónak. Mellyek micsoda szomorú sequelákat, Publicumnak nemcsak involutioját, hanem egészben eversioját is hoznák magokkal, akarmelly értelmes Ember könnyen penetrálhattya. Nem lehet akadályúl az időnek mostani szomorú circumstantiája is, mert valamint az Tűzben az Arany, úgy az Hit az nehéz időben ismérszik meg, és akkor szokott gyümölcsözni bővebben, és csak azt tartom, ha az Úr Isten magához s dicsőségéhez való buzgó szeretetet, melly munkásság nélkűl nem lehet, tapasztolna közönségessen bennünk, az nehéz időket is ő Felsége ingyen való irgalmasságából vagy meg elégelné, vagy megrövidítené. Hogy az Académiákra kimenetel majd lehetetlennek tartatik, nem obstalhat regulariter az is, mind azért, hogyha assecurationkkal meg nem tartóztattuk vólna, Mesterségbul való jövedelmeket bizonyossan bévették volna, és így nagy rövidségek lenne, ha igirt recompensatioban megfogyatkoznának, mind pedig, hogy nem képtelen, s lehetetlen, ha kerűléssel is, ha ne talám Contumacia tartással is, kimenetelben módot s útat lelni: Csudálatos az Isten dolga, az nehéz időkben is van ő Felségének, az ő Felsége dicsőssége előmozdítására czélozó szándékoknak elősegéllésére gongya, mellyre nézve az Curátor Úr sógor Patay Sámuel Uram jó Példával elömenvén, száz forintokat adott s Tiszt. Rector Professor Szathmári Úr kezében küldött, magam is vékony erszényemhez képest, ötven forintokat fogok küldeni, az Úr Bátyám Szemere László Uram pedig hatvan magyar forintokat. Nagy bizodalommal kérem azért, Kegyelmes szívére vévén egyedűl közjóra néző igyekezetinket s munkánkat, méltóztassék Istentűl adatott Javaibúl ezen Istenes végre is szakasztani s dícséretessen adakozni, méltóztatván azt is bölcsen meggondolni, s consideratioban venni, hogy ezen siralmas, nyűgös s igen bajos időben, nehezen térhetvén mindeneknek reqvirálásához, sokan elmaradnak s nem adnak, az, kik örömest adnának, ha requiráltathatnának: de talám akadhatnak azok közzűl is, az kik requiráltatnának (nem bánnám ugyan, ha csalatnám képzelődésemben, és nem találtatnának) akadhatnak, mondom, olly Lelki melegség s consequenter elevenség nélkűl való hidegek, kik szánván a közjó, következésképpen abbul kifolyó Isten dicsőssége előmozdítására kölcségeket, nem fognak concurrálni, hanem csak az szint és textust fogják keresni, mellyel mintegy helyes oka latassék magok elvonásának, és hogy az illyeneknek hidegségeket, amazoknak pedig elrekedéseket, másoknak, kik Isten dicsőssége mellett buzognak, azok között bizodalmas kedves Bátyám Urnak Kegyelmednek kelletik pótolni, a mint el is hitettem magammal Kegyelmed iránt való jó reményünkben meg nem csalatkozunk, Istentűl vészi Kegyelmed jutalmát, mellyről is elvárom Kegyelmed válaszát, a mit pedig Kegyelmed adni méltóztatik, csak kérem bizodalommal vélle ne késsen, mert az dolog haladékot nem szenvedhet, ha Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Máriási István Uramnak kedves Bátyám Uramnak eő kegyelmének méltóztatik odaadni, onnan oda az hova illik, fog adminisztráltatni. Ezzel a szent és irgalmas Úr Isten, a ki az eő Felségét és dicsőségét szeretőket szereti, szeresse Kegyelmedet is és szerelmes hozzá tartozandóival maga ítileti előtt rejtse el s védelmezze Kegyelmessen szívessen óhajtom s maradok

Bizodalmas Kedves Bátyám Úrk Kegyelmednek

igaz köteles szolgája
Vay Ábrahám.

Bátyám Fáy András Úrnak
Közli: Ruszkay Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Viszonválasz az ungi népiskolai anyakönyv ügyében.*

E becses lapok 47-ik számában Szabó tanügyi választmányi elnök barátom válaszára észrevételeim a következők:

Krisztus, a mi tanító mesterünk nemcsak ezt mondá: «Békeség tinéktek!» hanem, midőn szükség volt rá, ezt is mondá: «Mérges kígyóknak nemzetsége» ... stb.

A mindenáron békeség után pusztúlás, halál jár.

Az igazság útáról, hogy nem tértem el, ezt maga Szabó barátom is igazolja, mert ugyan azt írta meg, a mit én, — csakhogy bővebben, — kivévén a *„pár évet.“* Ime beismerem, hogy Homoki következő szavaiban: «Ugyanis az egyházmegye a népiskolai választmányt *pár évvel előbb* megbízta ...» — nem a valóságot mondotta. Én tőle vettem át és így nem én vagyok az, a ki a tanügyi bizottságot méltatlanúl vádolta; de azért az én Szabó barátom, nem meri neki megmondani: «et tu mi fili?» bizonyára azért, mert nem feledkezik meg erről: «Békeség ti nektek!»

Én «viszályt támasztok, szelet vetek, hogy vihart

* Korábban nem közölhettük s a vitát befejezettnek tekintjük. Szerk.

arassak!» én! a ki a záhonyi gyűlésről írt tudósításomban az iskolai anyakönyvről hallgattam, de Homoki, a ki nyilvánosságra hozta: *Békeségre törekedett.*

Ha vihar lesz az én helyreigazító soraimból, állok elébe; a vihar igen szükséges néha, hogy a levegőt megtisztítsa!

«A Homoki cikke által nincs sértve az esperes,» bizonyára csak dícsőíti ezzel: elnöklete alatt végzett munkálat «szörnyszülött lett volna.»

«Nem szorult védelmemre az esperes,» igaz, de igen szomorú dolog volna, ha az esperesnek magának kellene a nyilvánosság előtt vitázni és bizonyítgatni, hogy nem szörnyszülött az, a mit létre jönni enged; különben ha roszúl szóltam s ki kapok tőle, azt már békével fogom tűrni.

A népiskolai anyakönyvet «miért nem bíráltam meg a közgyűlésen?» hát bizony azért, mert midőn a 43 rovat felolvastatott, még ha figyelhettem volna is — megvallom — nem vagyok képes egyszerre megítélni: mind helyes-e az? valami nem maradt-e még ki belőle? Aztán meg hittem és hiszem, hogy a tanügyi választmány, ha valamit meg akar bírálni — arra képes. — Azt egyáltalában nem tételeztem fel, hogy ily komoly munkálatot figyelmes megbírálás nélkül *ajánlva* terjeszszen be.

Én a hitelesítő bizottság előtt indítványt nem tettem, csak egy pár lehetetlen rovatát mutattam fel; ennek következtében lett a határozat megváltoztatva.

Elismerem, hogy az iskolai anyakönyv és határozat *átvitelekor, Eszenyben* — beszélgetés közben — némely rovatot áthúztam, de hogy Homoki «szörnyszülött» kitétele *nem „erre tartozott,“* igazolja cikkének ezen mondata: «A szükebbkörű bizottság oly *betoldásokat* (tehát nem áthúzásokat) kívánt létesíteni, mely miatt az egész egy szörnyszülött lett volna.» Betoldásokat sem a hitelesítő bizottság, sem én, még Eszenyben sem tettem.

Azon kérdésre: «A hitelesítő bizottság változtathat-e a közgyűlés határozatán? — azt felelem én is, hogy nem; de ennek ellenében már csak megkívánhatjuk az esperestől, hogy oly határozatot, mely őt és az egyházmegyét nevetségessé tenné, ne engedjen végrehajtani.

Mint most a nyilvánosság előtt *„bevallottam,“* úgy a gyűlésen is kész lettem volna bevallani, hogy a záhonyi gyűlés mit határozott, ha szükség lett volna az én *bevallásomra* vagy *védelmemre.*

«A tanügyi választmány nem oka, hogy munkálata átnézés végett nem adatott ki.» Ez igaz; de oka annak, hogy nem méltatta oly figyelemre, mint a minőt az a munkálat megkívánt; és csak az kellett volna még, hogy egy nem tanügyi bizottság által megbírálását indítványozta volna valaki. Akkor *akartak* volna csak vihart és a «szenvedélyességig fokozódó vitát kelteni!»

«A tanfelügyelők és miniszter leírataikban talán *„tankötelesek* VII., VIII., IX. osztálya és nem is *ismétlősök* VII., VIII., IX. osztályáról van szó; a mi nagy különbség.

A munkálat akármily módon adatott volna vissza, mégis csak visszaadva, s a határozat megváltoztatva lett volna; mert ha a határozat marad, nincs alapja a visszaadásnak.

Még a válasz befejező szavaira azt jegyzem meg, hogy szerintem is «igen nagy kár volt ezt az ügyet nyilvánosságra hozni; bizonyára semmi gyönyört nem talál egyházmegyénk — (de senki) — abban, hogy egyik aljegyzője (de nem én) a piacra vitte szennyesünket mosni.» Én hallgattam, de miután aljegyző-társam piacra vitte, igyekeztem kimosni, igaz; hogy erősebben kellett volna, de a *békeség* kedvéért nem szólok többet egy szócskát sem.

Bacskai Sámuel.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Az ember kötelességei és jogai.“

Marion Henri után írta: *Péterfi Dénes.* Ára 70 kr. Kapható Márton Kálmán könyvkereskedőnél Kolozsvárt.

Az előszóból megtudjuk, hogy e mű 14 éves gyermekek számára van írva, a kikben már «kezd felébredni a való élet dolgai és kérdései iránt az érdeklődés. Család, haza, egyház, jogok és kötelességek: itt már kezdik a leendő embert foglalkoztatni.»

A mű francia szerzője Párisban, az egyetemen, bölcsészeti tanár. *Péterfi* — a szerző engedelméből — nemcsak szabadon és szépen fordított, de, a könyvecske alkotmánytani részében, a mi viszonyainkhoz is alkalmazta azt, közbeszövén *Csiky Kálmán* alkotmánytanának adatait. Igy aztán — azt hiszi — műve nemcsak olvasmányúl, de módjával tankönyvűl is használható.

Ebben Péterfinek igaza van, mert elvégre minden könyv lehet — «módjával» — tankönyv.

A műnek ez a tartalma: *Általános erkölcsi elvek.* Az erény és boldogság viszonya. Az erkölcsi törvény szentesítése.

Gyakorlati erkölcstan: Társadalmi erkölcs. A család. A haza. A nemzetek kötelességei egymással szemben, vagyis a népek joga. A humanitás. Az embernek felebarátai iránti kötelességei általában. Az ember viszonya a természethez és állatokhoz. Az ember viszonya egy felsőbb lényhez, vagyis isten iránti kötelességeink.

Világos ebből a tartalomból, hogy itt kissé mélyen járó, s kivált serdülő ifjak részéről, többszöri olvasást igénylő elvekkel van dolgunk. Igazán bölcsészeti, elvont szempontokból van tárgyalva mindaz, a mi felöleltetett. Elvont, de nagyon ügyes, kedves szempontokból s igazi francia megragadó módon. Mikor például az okos lény felelősségéről beszél és azt megértetni akarja, igy adja elő: «A kis gyermekek és esztelenek iránt elnézést tanusítunk. Ellenben a részegek, bár nem tudják, hogy mit cselekesznek, megvetés tárgyai, mert eszüket saját hibájuk miatt veszítik el.» Szépen idézi a becsületességnél a régi kor legnagyobb bölcsének, Socratesnek, jeles mondását: «Szívesebben eltűröm az igazságtalanságot, mint elkövessem.» Sok ilyest hozhatnék fel a műből. Kivált a «Katonai szolgálat,» «Az igazságosság és szeretet,» «A tulajdon tisztelése» és «A munka» című részletek nagyon kedvesen vannak megírva.

A stilus átalán véve magyaros, ügyes. Ebből ugyan sohasem venné észre az olvasó, hogy a mű fordítva van. A hazai alkotmányos viszonyok is igen kellemesen olvasztattak be.

A jelzett előnyök miatt is igen sajnálatos, hogy a könyvecske mégsem eléggé élvezhető. A berendezése nem szerencsés. Úgy jár az olvasó, mikor bemegy az olvasásába, mintha egy nagy, szép, de sötét erdőben volna. Mindenfelé kellemes ösvénykék szaladnak szét, de nincs egy főút, melyen biztosan haladhatna keresztül. Elvégre is bizonyos tévelygéssel jár a kivergődés.

Ha még egyszer sajtó alá rendeztetnék e mű — a mit igazán óhajtok neki — megérdemelné az átdolgozást és pedig úgy, hogy az ember jogai és kötelességei akként rendeztetnének be, amint az emberi élet magával hozza. Kísérni kell az embert születésétől haláláig, a bölcsőtől a koporsóig. E kísérés közben kell őt beilleszteni az általános és különös erkölcsi és társadalmi elvek közé, úgy, hogy azon vegye magát észre az olvasó, mikép átélt, a könyv elolvasásával, egy szép emberi életet és megismerte annak előnyeit, hátrányait, minden jogát és minden kötelességét. *Block Mór*-nak van egy kis könyve

a *közgazdasági elvekről*. Ezt a francia akadémia (ha jól emlékszem) meg is koszorúzta. Ezt kellene az efajta könyvek írásánál mintául szem előtt tartani.

Vannak a könyvben ilyen kifejezések: *a korona kinevezési joga* (58. l.), az iskolákat *felügyelni*, a tudomány tovább *adódik* (60. l.), bármely nemzetiséghez *is tartozzék* (71. l.), a levegőre semmi munka nem *forditódik* (88. l.), egy pár helyen *lép* helyett lépik. Ezek mind kijavítandók. Mert lehet, hogy Erdélyben van ilyen szójárás: a kerítést *átlépikte*, de az irodalmi nyelvben ez nincs elfogadva.

Az ősjogok közül is ki van hagyva egy pár: a szabadszólás, a társulás, a kérvényezés stb. Sőt ott, ahol a rabszolgaságról (81. l.) szól, szépen és tanulságosan érinthette volna a magyarországi volt jobbágyi és földesúri viszonyokat.

Mindezek dacára nem tagadhatom el, sőt ismételem, hogy a könyv hasznos, kedves olvasmány. Élvezettem míg vele foglalkoztam. Más is így jár vele, ha kezébe veszi. Melegen ajánlom karácsonyra, újévre és minden más kedveskedési alkalomra. A serdülő ifjúság magyar nyelven kevés jobb olvasó-könyvet találhat ennél.

Viski B.

MULTUNK.

Károli Gáspár hagyatéka.

Nem hiszem, hogy e becses lapok olvasói között lenne valaki, kit a biblia első magyar fordítójának, Károli Gáspárnak hagyatéka ne érdekelne, nem csak azért, mert abból ama nagytudományú pap és Kassa-völgyi esperes vagyoni helyzetére, hanem háztartására s családi állapotára is lehet következtetni! Épen azért a t. szerkesztőség becses engedelméből közlöm e hagyatékot szórólszóra, az irási mód mellőzésével úgy, a mint azt Gönc városának legrégibb, 1564-ben kötött jegyzőkönyvében találjuk.

Anno domini post Incarnationem Salutis novae 1592. Judici Demetrio Gönc, Jurati aut cives, Michael Melda, Tomas Szabó, Andreas Nádasdi, et Joannes Szabó Kriston, tota senatus, Nicolaus Blósz, Gregovius Stulcer, Johannes Kovács, Matiás Milipánk, Franciscus Szabó, Jacobus Ox, Petrus Kriston.

Az megíratoth 1592. esztendőben.[1] Jövének mi elönkbe Gönczi Miklós diák, Caroli Gáspárnak ötse, és kére minket arra, hogy az mi marhája öröksége,[2] Caroli Gáspárnak az ő megmaradoth árvájára, Kata asszonra maradoth volna, rendszerinth az város könvében megírnánk, mel dolog rendszerint ez, valami az Kathára szálloth.

Az mel szölő volt az Ruszkai földön Caroli Gáspártól maradoth és az gönci földön[3] szántóföld és réth ki tőth summa szerint 214 frt; abból jutot az asszonynak az egy gyermekével öszven frt 142 dénár 66.

Az Katha asszon része ki vagion Miklós diáknál frt 71 d. 33.

Ez 71 frt és d. 33, mel az Katha része volna, az ruszkai és gönci örökségből kitudván az summát, az mel rész jutoth volna az asszonnak az tokaji részből, ezt is kielégitettük, annak felette elégitettük, ki tészen frt 102 d. 67.

Marad még az Katha részére az üszős marhából frt 697 d. 33.

Jutoth ismét két szöges ón palack.

Ismét jutoth egy só őrlő, egy öreg vasfazék, egy kis rézmozsár, egy réztepsi. Jutoth ismét egy sima mozsdó medence. Jutoth ismét egy kis fekete asztal, ismét két kis serpenő, egy rost, egy nyárs.

Tartozik az asszon az leánkának frt 2 d. 47.

Ezből a megnevezett summából, tudnia illik frt 27 d. 55[1] fizetett Miklós diák a Kassai pap Ferencnek, és az pataki mesternek, az megnevezet Caroli Gáspárért adósságoth frt 21 d. 99.

Itten maradoth egy pártha, e kiteszen egy giráth és 10 nehezéketh; maradt ismét 10 ezüst kalán, mel teszen egy nehezik hián 2 giráth. Jutoth ismét készpénz frt 27 d. 55.[2]

Jutoth egy bokor karperec, mel teszen $5^1/_2$ nehezíket. Ismét jutoth egy arany fillér, jutoth egy sima pohár, mel teszen 11 nehezíket és egy giráth. Jutoth aprólék ezüst 12 nehezék. Jutoth badog mérő, egy pintes kanna sima, kéth meszeles kis kannácska, 3 óntányér, 3 közép óntál, egy öreg óntál, egy öreg rézgyartyatartó.[3]

Tokajból az mi párnák jutottak az gyermeknek: 3 derekal, 3 fel, egy dühna. Ismét juthot az gönciből egy derekal, 3 fel. Jutot ismét egy veres aranos kétszél csinált szokna. Juthot ismét egy tafotha és fehér gyolcs lepedő. Itten jutot egy párnahaj, ismét hét főszélhaj[4] egy párnahaj, ismét felhajnak való csikos, egy tarka abrosz, más sávos abrosz, egy tarka kendő, két sing vászon, egy derekal haj.

Itten az mel két selyem paplant írtak volt az lagistromban, az egyik úgy vagyon, a másikat megújították, az is az leánkáé. Ugyan ottan Őszi Demeter egy kárpithot engedet volt az liánkának, azt is kiadták az liánkának Kathának.

Isten ezenkivül maradott az Gáspár uram leánára az Bibliából, az mel Bibliának dolgáth az szegin Gáspár uram véghez vith 20 biblia maradot az Katha részére.

Actum in oppido Gönc 3 die januari Anno domini 1592.

Füzy János,
gönci lelkész.

[1] Leírva: ¡^{e}zt$_{i}$^{e}nd$_{i}$^{e}ob$_{i}$^{e}n.

[2] Leírva: Eor$_{i}$^{e}oks$_{i}$^{e}g$_{i}$^{e}.

[3] Gönci föld, ruszkai föld alatt, gönci, illetve ruszkai határ értendő. F. J.

Egyháztörténeti adatok a borsod-gömöri ref. egyházmegye mult századi életéből.

VII.

1759. December 18. Hanván tartott congregatio.

1. Az imolai filiában lakos Molnár Pál leányát, a zubogyi anyaegyházban lakos predikátor,[5] *Ladányi István*, rendetlenül eltiltván az úrnak szent asztalától, minden rendbeli parokhialis szolgálatjától felfüggesztetett, hogy mind magának, mind az eklézsiának érezhetőképpen incurraljon.

2. A sajó-lenkei filialis egyházban sok kihágás történt. A keszíben lakó lelkész, *Kassai Sámuel*, szüntesse be ott a közistenitisztelet tartását a rend helyreállásáig, s nálok csak a keresztelést teljesítse. Különösen Orczi Mihály pénzbírságra ítéltetett.

1760. Febr. 12. Sajó-Szentpéteri congregatio.

1. Keszi nem fogadván el a hanvai ítéletet: ez megerősítve újra kiadatott.

[1] Ez összeget az író kifeledte, s csak alább hozta be. F. J.

[2] Ebből fizetett Miklós diák adósságot.

[3] Leírva: gii^{e}rthiatarthó. F. J.

[4] Hihetőleg párnabetét. F. J.

[5] Eddig «verbi divini minister.» Itt először «predicator».

2. Vadna elvonván a predikátor fizetésének egyharmadát már két éven át, ha rögtön meg nem adja: nem kap predikátort.

3. Tunyogi István mesterre bebizonyosodván a dehonestatio: hivatalát vesztette.

I. N. D. (in nomine Dei).

1760. Jun. 17. Ónodi gyűlés. Elnök Őri Pál esperes.

1. A generalis synodusra az esperes és főjegyzővel hat assessor küldetett.

2. Ugyanazon — Szántón tartandott — gyűlésre szónokokúl *Bánhorváti János,* hanvai és *Szathmári Mihály,* csanálosi predikátor neveztettek ki. Az ott felszentelendők közt voltak Gömörből: *Szentgyörgyi Sámuel,* szuhai és *Zámolyi N.,* otrokocsi ifjú lelkészek.

3. *Kádas Mihály,* egyházmegyei hű pénztárnok számadása megvizsgáltatott, s részére a felmentvény megadatott.

1761. Febr. 18. Ecsegi gyűlés. Elnök Őri Pál esperes. Templomi istenitisztelet után tartatott a parókhián.

1. Több év után itt van említve újra, hogy világi benefactorok voltak jelen, névszerint: *Szathmári Király György* és *Kiscsoltói Ragályi Ferenc.*

1. *Miskolczi Mihály,*[2] főjegyző leköszönt; nagy elismerés kísérte. Helyére, ott mindjárt, *Igaz Sámuel,* addig volt vicenotarius emeltetett. Aljegyzővé pedig *Lebo István,* bábonyi lelkész választatott. (Lásd a «Tárcá«-ban. Szerk.)

2. *Kádas Mihály,* kilenc évig volt buzgó dékán is leköszönt. *Somosi György,* sajó vámosi predikátor lett utódává.

3. Sajó-Keszi még most is forrong, pedig volt már ott deputatio, s ügye az egyházkerületi gyűlésen is megfordúlt. Várt a megye, javítására szeretettel. Végre is Kassai Sámuel egy évre hely nélkűl hagyatott.

4. *Simon István,* Pelsőcön végzett akademiai rektor és Demecser István, sárospataki togatus civis exmittáltatott.

1761. Augusztus 26. Sajó-Szentpéteri partialis = kisgyűlés.

1. A *Tsáji Márton, superintendens* által kitűzött pthrügyi generalis gyűlésre követek küldetnek.

2. Többek közt *Sallai Pál,* naprágyi predikátor vizsgára és felszentelésre bocsájtatott.

1762. Febr. 12. Sajó-Szentpétéri congregatio. Elnök Őri F. Pál esperes.

1. Ocsovai János, elaljasodott volt aggteleki rektor, a tanítók közűl örökösen kicsapatott.

2. Az ezen megye papjai közűl, hosszú időn által kitűnt elsőrangú assessor, Szentpéteri János, volt emődi, most már nemes-bikki pap, itt, mint megtört ember van felemlítve, «szemeinek megromlása miatt — propter hebetationem aciei oculorum. — Egyháza is más predikátort kér. *Kapczi István,* neo academicus rendeltetik mellé. Capellanus seu Cooperando vel coadjutor» gyanánt, de úgy, hogy az egész terhet vigye. Az őszi termés egészen a papé. A stólának és minden egyéb fizetésnek fele a kápláné.

3. *Bánhorváthi János,* volt alsó-szuhai akadémikus rektor, papi vizsgát óhajtván tenni, bekebeleztetett.

1762. Jun. 16 S.-Szentpéteri congregatio.

1. A nagynevű *vajai Vay Ábrahám* egyházkerületi és sárospataki collegiumi főgondnok meghalt. Helyére Őri Pál esperes úr ajánlatára az egész traktus *Szathmáry György urat óhajtja.*

2. *Demjén Gábor* ágens is elhalt, töltessék be ennek is a helye a jövő egyházkerületi gyűlésen.

[2] *Miskolczi Mihály* rimaszombati, majd lúci, *Igaz Sámuel* két évig rimaszombati, azután vadászi predikátorok voltak.

3. A jövő egyházkerületi gyűlésre hét assessor, köztük *Dömsödi Sámuel* szkárosi pap neveztetett ki.

1763. Jan. 14. Zsólczai congregatio.

2 A dislocatio sok confusioval jár. Most következő új szabályokkal akarnak rajta javítani. *a)* Ez évben ne legyen dislocatio. *b)* hanem az egyházak és lelkészek adják be írásban nyilatkozatokat, akaratjokat *c)* e beadványok investigáltassanak; *d)* Az investigacio gyűlés elé terjesztetvén, ez alapon fogja aztán a megye elintézni a változásokat.

2. *Szentgyörgyi Sámuel* szuhafői pap fontos ok miatt Serkébe rendeltetett. Szentpéteri Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. **Irodalmi körünk folyó hó 19-dikén tartott közgyűlése egész lelkesedéssel határozván el lapjának további fentartását, tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújítására s több-több pártfogó gyűjtésére. Elvben, irányban maradunk a régiek s lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén — mint eddig is tettük — mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.**

A kik lapunkat nem óhajtják tovább járatni, azok szíveskedjenek majd ebbeli elhatározásukat a jövő évi 2-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozzunk.

— **Gyászhír.** *Tarnóczi Tivadar,* sárospataki tanárt nehéz szülei gyász érte, elvesztvén folyó hó 27-dikén második házasságából született nehány honapos kis fiát Sándort. A szenvedő szülők gyászában őszinte szívvel osztozunk.

— **Értékes adomány.** Folyó év julius hó 10-én. a jenkei születésű, de jelenleg Kassán lakó tek. Pongrácz Gyula úr, egyházunkat értékes ajándékkal lepte meg, nevezetesen: egy kovácsolt ezüst lavor s egy ezüst aranyozott pohárral. keresztelési edény használatául; egy ezüst s aranyból készült kehely s egy ezüsttel bevont bortartó kupával, az úrvacsora kiszolgáltatásához. Küldötte pedig ez adományt, vallásos és hazafiúi érzéstől áthatott levele kíséretében, mely valóban méltó arra, hogy a nagy közönség is átolvassa, mert nemcsak az ajándék miségének, hanem írója szívérzelmének tükre az. A levél a következő: «Mélyen tisztelt reform. egyház! s igen tisztelt lelkész úr! Én már 3 éve, hogy lábam sebe miatt fekvő beteg vagyok, csak az idvezítő, a keresztfán szenvedett, az emberi bűnök megváltásáért, nagyobb kínokat nálamnál, de kivűle talán senki sem; ezen betegségem alatt igen sokszor gondolkoztam és folytonosan gondolkozom a jenkei református egyházról, a mely egyház kebelében születtem, mely engem hívének kebelébe befogadott; sokszor szégyenérzés fogja el keblemet, hogy boldogúlt édes atyám, ki dúsgazdag ember volt egykoron, mint jenkei lakos, s mint református vallású, anyagilag nem gondoskodott úgy az egyházról, mint a hogy kellett volna; pedig tehette volna azt, mert 5 vagy hatszázezer forintot költött el; mily szép lett volna 10 vagy 20 ezer forintnyi alapítvány által egyháza történetében nevét megörökíteni, s az egyház lelkésze és tanítója anyagi helyzetén segíteni. Betegségem alatt sokszor a szentírás azon szava jut eszembe: «ember, porból lettél, porrá fogsz lenni,» midőn én közel érzem

magam a porrá lételhez, célom az, ha Isten egészségemet helyreállítja, halálom, valamint feleségem halála esetére oly intézkedést tenni, mely által nevem a jenkei református egyházzal több 100 éven egybeforva legyen, mely intézkedésemmel a jenkei református egyház, lelkész és tanító anyagi helyzetén előnyösen segítve leend. El elgondolkozva, hogy mily szegény az én jenkei református egyházam, különösen templomi felszerelvényekben; nincs értékes és csínos keresztelési edénye, sem úrvacsorát kiszolgáltató kelyhe, borttartó kupája; mindezen segíteni akarva, én, mint egykoron dúsgazdag elődeimnek szegény ivadéka, őseimtől örökölt 300 éves vert kovácsolt ezüstből készült lavort, egy ezüst aranyozott poharat, keresztelési edény használatául; továbbá egy 200 frt értékű művészi kivitelű kelyhet és egy ezüstözött bortartó kupát, úrvacsorai szent edényül használva, a jenkei ev. reform. egyháznak örökre adományozom, azon hazafi érzés kikötése mellett, miszerint a jenkei református lelkész urak, ezen edényben keresztelendő tótajkú hitsorsosaim gyermekei keresztelésénél a keresztszüléket figyelmeztessék, hogy a megkeresztelendő új honpolgárt és honleányt az igaz református vallásban való nevelés mellett, magyarnak s a magyar hazát szeretve neveljék fel. Valamint az úrvacsorával ezen edényből élők, a midőn megemlékeznek Krisztus urunknak, a lelki szabadság hősének kiontott vérére, óh vajha megemlékeznének igen sokszor, a magyar szabadság kivívásáért 1848–49. évben elesett névtelen hősökről is. Szíveskednék lelkész úr ezen adományomat, a jenkei reform. egyház ingó tulajdonát képező leltárba felvétetni s azt a nagyt ungi esperességnek bejelenteni, ki azokat felavatva, az egyháznak használás végett mielőbb átadhassa. A ki is maradok Kassán, 1888. julius 9. az igen tisztelt egyháznak és lelkész úrnak tisztelője» *Pongrácz Gyula.* — E becses tárgyakat, az adományozó úr kívánsága szerint, mult november hó 11-én tartott istentisztelet alkalmával, nagytiszt. Makay Dániel, esperes úr, a gyülekezet előtt szép és tartalmas alkalmi beszéd és megható ima elmondása után, ünnepélyesen átadta a közhasználatnak, kérve ez imában a gondviselő Istent, hogy tartsa meg egyházunk lelkesült fiait, kik munkálják ennek jólétét s boldogságát; beszédében pedig kérve figyelmeztette, még a távol szórványokból is nagyszámmal megjelent tótajkú egyháztagokat, hogy ne csak vallásban legyenek magyar protestánsok, de igyekezzenek azokká lenni mielőbb nyelvökre nézve is. Ezután az úrvacsora osztatott ki tiszt. Magyar József, bezői lelkész és alulírt helybeli lelkész által. Fogadja itt, a nyilvánosság előtt is — tek. Pongrácz Gyula úr — egyházának szeretetéből származó adományáért hálás köszönetünket. *Jenke*, 1888. december hó 12-én, a jenkei reform. egyház presbyteriuma nevében: *Móré Gábor,* *lelkész.*

— **Czékus István**, tiszai ev. püspök, folyó hó 20-án nagy ünnepélyességek közt és a tisztelgők nagy seregétől körűlvéve ülte meg születésének 70-ik évfordúlóját. A tisztelgők között ott volt *Szentpétery Sámuel*, pelsőci lelkész, a gömöri ev. ref. egyházmegye nevében és *Batta György*, mint a rozsnyói ev. ref. leányegyház lelkésze. Örömmel jegyezzük fel a testvéri ölelkezést azért is, mert az ünneplő és ünnepelt püspök régebben felekezeti elfogúltság hírében állott a rozsnyói kisded ref. egyházzal szemben.

— «**A sülyedő társadalom**» címmel egy röpirat jelent meg a fővárosban, *Brennus* álnevű írótól, a ki a protestáns egyház körében is sülyedést vesz észre, a mi — szerinte — a hierarchicus törekvésekben nyilvánúl. Ilyen törekvés a papság osztályozása, tehát a szabadválasztás korlátozása, a «püspök» név használata a szuperintendens helyett, s a dunamelléki kerűletnek a káplánok nősülésére hozott határozata. Veszedelmesnek tartja a centralizálást is, nagy elismeréssel emlegetvén az autonomikus szervezetet, mint a mi szabadabb, pezsgőbb életet tart fenn a protestánsok körében és fejleszti, ápolja az alkotmányos érzületet. A centralisatio tényének tartja az *Irod. Társaságnak* állandó székhelyhez (Budapest) kötését is, s örűl a debreceniek ellenzékeskedésének, a kik — szerinte — éppen azért váltak az Irod. Társaság ismeretes szervezetének ellenségeivé, mert ellenségei a centralisationak és nem akarják eltűrni egy «klikk» uralomvágyának terjeszkedéseit (!) Budapest előnyére és a vidék hátrányára. A röpirat különben szégyenletesnek tartja az orthodox-felekezetieskedést, s csak azzal tudja némileg menteni, hogy az alatt a decentralisatio fegyverei lappanganak. A „*Brennus*“ kardja kétségtelenül erős vágásokat osztogat, és sajátosan okadatolja a debreceni orthodoxia támadásait. A Singer és Wolfner könyvkereskedésében 30 krért kapható, nagyon is friss keletű röpiratra alkalmilag visszatérünk.

— „**A prot. Egyházi és iskolai Lap**“ 32-dik évfolyama a *Szőcs Farkas* theol. tanár és jelenlegi főmunkatárs szerkesztése alatt fog megindúlni, a ki a lap 51-dik számában már közre is bocsátotta programmját és munkatársainak neveit, hálával emlékezvén meg azokról, a kik után a *szép örökségbe* lép. A lap szelleme, terjedelme, kiállitása és ára marad a régi. Az iskola-ügyekre azonban nagyobb figyelmet kíván a szerkesztő fordítani s a lelkipásztorkodás körébe vágó eszmecseréknek s a *Kenessey Béla* theol. tanár által vezetett *Lapszemlének*, sőt a püspöki, esperesi hivatalos kiadványoknak is helyt ad, 's ez oldalról különösen a dunamelléki kerület érdekeit fogja szolgálni. Midőn az új szerkesztőnek szívünkből kívánunk sok pontos előfizetőt, kitartó munkatársakat és áldásos működést: ugyanakkor tisztelettel kell megemlékeznünk *Dr. Ballagi Mórról*, a veterán szerkesztőről, ki hosszú szereplése alatt lapja által is jelentékeny tényezővé vált egyházi és iskolai életünkben. Volt idő a mikor a hazai protestantismus öntudata az ő lapjában nyilatkozott és ez a lap a zaklatott protestantismus melegen s önérzetesen dobogó szíve volt. Azok közűl sokan a kik ma hazánk kormány-rúdja körűl állanak a Ballagi lapjában kezdék emelgetni szárnyaikat s itt izmosodtak a prot. autonomia szabad levegőjében Ez a lap volt régebben a szabad vizsgálódás leghatásosabb úttörője, a tudomány jogainak bátor követelője a hagyományokkal szemben, s mint ilyen, találkozási pontjává lett a magasba vágyó fiatal tehetségeknek, a kiknek pártfogolását *Dr. Ballagi Mór* mindenkor édes gondjai közé sorozta. Nehéz csatákat állott ki az orthodoxia legkitűnőbb képviselői ellen s megérte jutalmául a szabad eszmék terjedését. Hive volt a protestáns egyházak «unio»-jának s a legutóbbi időkig itt találkoztak egymással e testvéregyházak írogatni szerető tagjai. Nem lehet tagadnunk, hogy a szerkesztő éveinek haladtával némi gyöngülés mutatkozott egyidőben a lap szellemében és irányában s versenytársakra volt szükség, hogy a lassúdni kezdő hajó ismét régi elevenségében haladjon: olykor a személyes érdekek miatt háttérbe szorúlt ott egy pillanatra az elv is; de e mellett is hálás elismeréssel kell visszagondolni minden művelt protestáns embernek a *Dr. Ballagi Mór* lapszerkesztői pályájára, a ki kovász tudott lenni egyházi és iskolai életünkben. Adjon isten neki boldog öregséget s lelkes utódjában teljes örömet!

— „**Nazarenismus**“ címmel egy 96 lapra (8°) terjedő, csínos nyomású füzet jelent meg közelebb Nagy-Becskereken *Szeberényi Lajos Zsigmond*, tót-aradáci ev. lelkész tol-

lából, a mely a nazarenusoknak «tanait, életét és történetét öleli fel» azzal a céllal, hogy a közönséget «a keresztyénségnek ezen tüneményével megismertesse.» A 9 fejezetre osztott művet annak a nézetnek helytelenítésével kezdi a szerző, a mely a rajongókkal való tüzetes foglalkozást kárnak tekinti és a fel-feltünedező sectákkal szemben a bevett vallások positiójának erős voltát elbizakodással fitogtatja. Azután ismerteti a reformatio előtt létezett sectákat (montanistak, paulicianok, kathareusok waldensek (I. sz.); majd a reformatiot és az anabaptismus keletkezését (II. sz.); az angol baptistákat s a baptismus terjedését (III. sz.), s elfogadván Szőllősi Antal, makói lelkésznek azt a nézetét, a mely szerint *a nazarenismus a baptismus körén belül foglalt helyet*, ismerteti a nazarenismus alapitóját, *Fröhlich Sámuelt*, ennek külföldi és hazai szereplését, tanait (IV. sz.); a nazarenismus megalapitását és terjedését hazánkban (V. sz.,) azoknak hitnézetét, szervezetét, istenitiszteletöket, közben egy pár sajátosan szép éneküket is közölvén (VI. sz.); erre nehány jellemképet állit az olvasó elé a nazarenismus árnyékalakjai gyanánt (VII. sz.), s végül az egyházaknak és az államnak irántok s illetőleg egymással szemben tanusitott magatartását jellemzi. Az egészben véve érdekes s tárgyánál fogva szinte alkalmi mű legjellemzőbb s legtanulságosabb részlete a VIII. szakasz, a mely azokról az eszközökről s módokról elmélkedik, a melyekkel a nazarenismusnak — itt-ott — félelmes terjedése meggátolandó volna. Ilyenek: a vallásos nevelés fokozása, a felekezeti köztudat élénkitése, népiesebb, jobb predikációk, a König-félénél tartalmasabb népies iratok, nagyobb ragaszkodás a szentiráshoz, erősebb egyházfegyelem s a papokban is több erkölcsi szigorúság, igazságosabb adókulcs s mindenekfelett több buzgóság a cura pastoralis gyakorlásában s az egyházi hatóság nagyobb vigyázata a lelkészekkel szemben!! Szerző nem híve ugyan az általános vallásszabadságnak, mindamellett szükségesnek tartja, hogy a nazarenusok és baptisták ügyében törvényhozás intézkedjék, s azoknak szabadvallásgyakorlat biztositassék, s kárhoztatja, főleg protestáns emberhez illetlennek tartja a nazarenusok és baptisták elnyomására célzó gondolatokat és intézkedéseket. Igaza van abban, hogy az egyház nem szenvedhet kárt a törvényhozás méltányos intézkedése által; az állam pedig nyer (szerintünk a felekezetek is nyernének!!), ha törvényes és rendes állapot áll be ez irányban is. Van-e műnek egy pontja, a melynek bővebb igazolását szivesen olvastuk volna, s a mely ellen talán védekezni is lehetne egyeseknek; mert úgy hangzik, mint roszaló ítélet. Azt olvassuk ugyanis a 19. lapon, hogy *„a baptismusnak hazánkban legbuzgóbb apostola Millard, a brit és külföldi bibliatársulat bécsi főügynöke volt“* . . . s rögtön utána teszi: *lehet, hogy az ő befolyása következtében e társulat kolportörjei nemcsak a bibliát, hanem azzal együtt a baptismust is terjesztették.“* Máskor is megzendült már valahol ez a vád; de most meg van toldva ezzel a hozzáadással: *„Nem hagyhatom említés nélkül, hogy sokan hazánk reform. theologusai közül az angol egyetemekről baptista tanokkal saturalva térnek vissza hazájukba“* (20. l.). Ezt a vádat mindenesetre meg kellene hallaniok azoknak, a kik *Millard*-dal szorosabb összeköttetésben állottak, s azoknak is, a kik az angol egyetemeken tanúltak; mert bizonyos emberek émelygős kegyességét és szemforgatását mi sem vagyunk hajlandók kalvinismusnak elfogadni. A mű forrásokra támaszkodik s azokat többnyire gondosan meg is nevezi. Az ilyen utalásokat azonban: *„a nazarenusok ügye egy izben a tiszáninneni egyházkerület közgyűlésen is szóba került“* (81. l.), — sehogysem látjuk a történetiró komolyságával összeegyeztethetőnek. A nazarenusok hitvallását bővebben ismerteti szerzőnknél «A Krisztusban hivő gyülekezet rendtartásának ismertetése» cimű mű (Szeged, 1869.), a melyre szerző is hivatkozik. Nyelvezete, némi idegenszerűséget leszámitva (a nazarénusok egyesei (77), minden szabályt be nem tartott (45. l.) stb.) eléggé könnyű folyású és világos. Ára 70 kr.

— **Lapunk zártakor** kaptuk a következő gyászjelentést: *Özvegy Apostol Józsefné*, szül. *Réczey Krisztina* és gyermekei: *Endre, Bertalan, Zsuzsánna* férjével, *Farkas Józseffel* és gyermekeikkel *Mária* es *Zsuzsánnával;* továbbá *Erzsébet* és *Mária* fájdalomtól megtört szivvel jelentik a felejthetetlen hű férj, a legjobb édes atya, após és nagyapa: *Apostol József*, ev. ref. lelkésznek folyó hó 27-én, délután 3 órakor, életének 63-ik évében, rövid szenvedés után történt gyászos elhúnytát. A boldogúlt földi maradványai folyó hó 29-én, délután 1 órakor fognak az ev. ref. egyház szertartása szerint, örök nyugalomra tétetni. Szirma, 1888. december 27. Áldás és béke lengjen hamvai felett!

— **Lapunk ez évi folyamának cimlapját és tartalomjegyzékét az új évi I-sö számmal küldjük szét.**

Szerkesztői üzenetek.

N. G. Kassa. Levelet irtam, s várom a választ. — *A. B.* A 90-dik zsoltár utóbbi fele szebb az elsőnél, de egészben véve nem nép-ének; nehéz volna betanúlni vagy betanítani. A jó népének olyan mint a jó népdal: szövege és dallama szinte mászik az ember fülébe és eszébe. — *G. K.* A feleletre irott felelet már későn érkezett. Az éneküggy iránt való érdeklődése is figyelemre méltó; csakhogy itt az előzetes lépések némileg tárgytalanná teszik felszólalását. — *L. I.* A szerkesztőség nevében irott feleletre levélben mondom el véleményemet; itt csak annyit, hogy a szúrkáló modorral inkább elkeserítjük a vállalkozókat, mintsem felbuzdítjuk. Ilyen olcsó (mert ingyenes) ügynél nem szabad érzékenykednünk, ha komolyan akarjuk a reformot. Egy oldal-szúrás sok embernek jobban fáj, mint a kemény lecke. — *K. B.* A missio ügye melegen érdekel, s ez ügyben minden lépéssel nyilvánosan kellene mindenkinek beszámolni!! — *P. E.* A derék tanúlmány most már hamarosan nyomdába jut. — *Sz. K. Lipcse.* A pénzt folyó hó 24-dikén tettem postára. — *L. J.* A sárospataki tanárok életrajza csakugyan kezemben van; a többit majd levélben! — *Z. I.* Igaz, hogy Schlauch püspök szerint *a türelem nem keresztyén erény;* de azért csak türelem és újra türelem! — *Munkatársainknak* a legforróbb köszönetemet nyilvánítom egy évi önzetlen fáradozásukért. Adjon Isten mindnyájoknak, lapunk valamennyi olvasójának s e haza minden becsületes polgárának boldog új esztendőt. *Laptársainkat* szivesen kérem a csere-viszony további fentartására.

HIRDETÉS.

Rendkivüli árleszállitás.

Lukács Ödön: «Egyházi beszédek templomi és temetési használatra.» 1 frt 80 kr helyett . . 90 kr.

Heiszler: «Egyházi munkálatok» 2 kötet. 2 frt 40 kr helyett . . . . . 1 frt 20 kr.

Kolbenhayer Albert: «Egyházi beszédek» 2 kötet. 2 frt 40 kr helyett . . . . 1 frt 20 kr.

Postautalványilag előre beküldendő összeg mellett, bérmentve küldöm meg.

S.-a.-Ujhely, 1888. december hóban.

Lővy Adolf,
könyvárús.

3—3

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.